Diccionari de la llengua catalana

Nova edició enciclopedica il·lustrada

Barcelona : Salvat y Comp.ª, S. en C., editors : Carrer de Mallorca, 220

Diccionari
de la
Llengua Catalana
ab la correspondencia castellana

Nova edició,
enciclopèdica il·lustrada

SALVAT
Y Cía
S en C

Diccionari
de la
Llengua Catalana

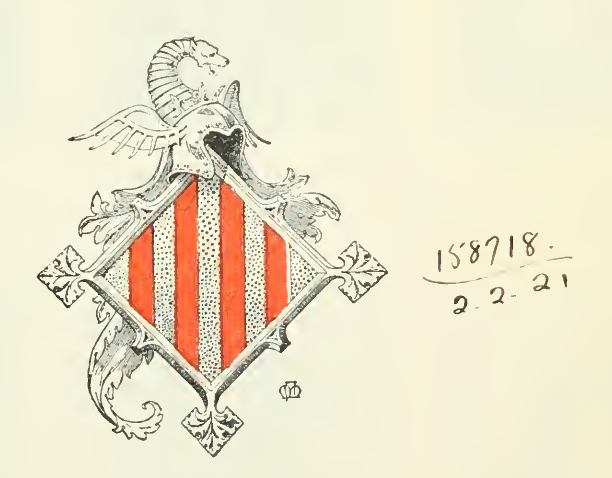
ab la correspondencia castellana

Nova edició, enciclopèdica il·lustrada

Conté, a més de les accepcions dels diccionaris fins ara publicats,
els vocables, modismes y aforismes, mots tècnichs de ciencies, arts e industria
admesos en succesives edicions, per un conjunt de literats catalans que estimen la seua llengua;
biografies de persones célebres, nòms de poblacions, rius y montanyes
de les regions ont s'hi parla catalá, en qualsevulla de les seues variants.

VOLÚM TERCER

AB 5 MAPES EN COLORS, 21 LÁMINES EN NEGRE, 517 GRAVATS,
UN MAPA COMARCAL INTERCALAT AL TEXT
Y UN APÈNDIX

Barcelona

Salvat y Comp.ª, S. en C., editors

220 - Carrer de Mallorca - 220

Establiment tipolitográfich de Salvat y C.ª, S. en C., editors — Barcelona

RETRATS (LLETRES T, U, V)

Domingo Talarn (1813-1902)
pág. 6

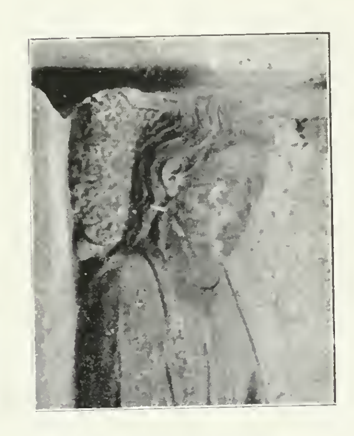
Joseph Thomas y Bigas (1853-1910)
(pág. 527)

Frederich Tremols (M. 1900)
pág. 94

Feliu Torres Amat (1772-1847)
pág. 73

Comte Jaume d'Urgell (M. 1433)
pág 133

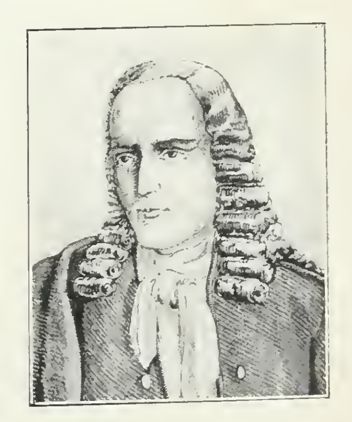
Arnau de Vilanova (M. 1313)
pág. 195

Pere Antòn Veciana (M. 1742)
pág. 152

Joan Lluis Vives (N. 1492)
pág 214

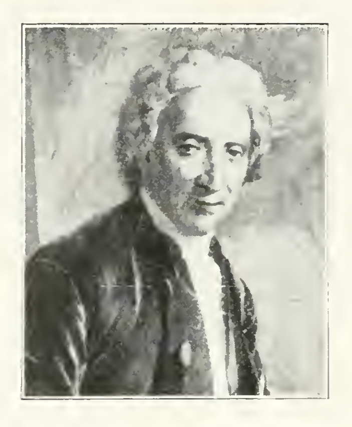

Pere Martre Veciana (M. 1760)
pág. 152

RETRATS (LLETRES V, X, Y, Z)

Pere Virgili (sigle XVIII)
pág. 207

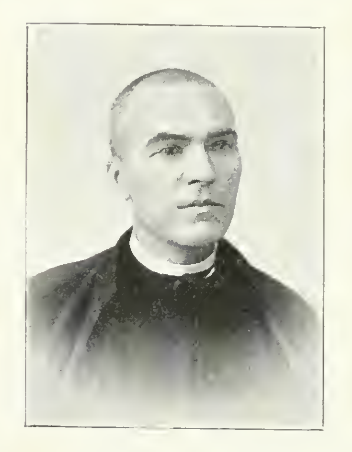
Antoni Viladomat (1678-1755)
pág. 192

Emili Vilanova (1840-1905)
pág. 195

Marián Vayreda (M. 1903)
pág. 152

Jacint Verdaguer (1845-1902)
pág. 166

J. Vilaseca y Casanovas (1850-1910)
pág. 198

F. Ximenes (Eximenis) (M. 1409)
pág. 235

Joseph Yxart (1853-1895)
pág. 242

Agustina Zaragoça (1790-1857)
pág. 244

T. Aquesta lletra 's produeix tenint la boca tancada quasí com ho está pera produir la *d*, els llabis un poquet separats, la llengua acostada per la punta als incisius inferiors y 'l vel del paladar alçat. Al sortir l' aire sonor y al despendres la llengua ab alguna força resulta 'l sò articulat **T.** || És la consonant obligada de tots els finals dels p. p. catalans, com: *derrotat, estimat*, etc , la qual mai deu substituirse per la *d*, aixis com als noms de consonant final forta, com: *Ricart, Nort*, etc., que alguns erroniament escriuen ab *d*. || Antigament era numeral y valía 160, ab una ratlleta demunt 160,000, ab dos punts demunt tenía 'l valor de 1,000 y a vegades el de 900. || Els tribuns romans la escrivíen en senyal de que aprovaven alguna llei, y a les inscripcions y memories significa *Titus*. **T.** || f. Carácter o tipo d' imprempta que marca aquesta lletra. **T.** || Punxó de metall pera grabarla. **T** || Planxa de metall, cartró, etc., en que hi ha tallada la meteixa lletra. **T.** || *Art. y of.* Ferro en barra que mirat per testa té la figura d aquesta lletra.

T'. pron. *Te*, ab *e* elidida devant d' una paraula començada ab vocal, com: *t' estimo*.

'T. pron. Ab *e* elidida derrera d' una paraula acabada ab vocal, com: *que 't diré*.

TA. Síncopa de *tua* o *teva*, com: *ta mare*. **Tu, tuya.**

TA!, TA! Mena d' intergecció, lo meteix que: ¡foral ¡ ora! *¡Ta, ta, fuera, fuera, no, no!* || Se pren també com exclamació de que s' entén ja alguna cosa. *¡Ta, ta! ¡Ta, tate!*

¡TA, TA, TA! Veus ab que se significa que 's fa o 's diu alguna cosa molt depressa. *¡Ta, ta, ta!*

TABA. m. Paper que porta 'l corredor de les coses que s' arrenden o 's venen al encant. **Taba.** || **Tarifa.** || *Vulg.* Paraules inútils, xarrameca. || TABOLA.

DONAR TABA. fr. Parlar molt per dir poch.

TABÁ. m. TABACH.

TABACÁÇ. m. aum. Tabach molt bò o planta de tabach molt grossa. **Tabacazo.**

TABACH. m. *Bot.* Planta que té les fulles amples, ovals, sentades, peludes, un poch punxagudes, nervioses, de color vert baix, apegaloses o glutinoses al tacte; d'olor forta y gust aromátich. Les fulles que's venen al comers són seques y han sofert un grau de fermentació que cambia fins a cert punt la seua naturalesa, y en aquest cas és d'un moreno més o menys pujat; el seu olor és aromátich y penetrant; les llevors són molt petites y rogenques. Les seues fulles són hemètiques, irritantes, narcòtiques, vulneraries, etc. Va ésser introduit a Europa per Hernández de Toledo en 1539. **Nicociana, tabaco.**

TABACH BORT. Herba caixalera.

TABACH DE FUM O DE FULLA La fulla de dita planta que, després d' adobada, se fuma en forma de cigarro o en pipa. *Tabaco de hoja ó de humo.*

TABACH DE MONTANYA: ÁRNICA.

TABACH DE PARET: HERBA CAIXALERA.

TABACH DE POLS. Les fulles d' un tabach especial, mòltes y reduides a pols pera poguerlo ensumar pêl náç, el qual fa estornudar y descarrega 'l cap, atraient l' humitat pêl náç. *Tabaco de polvo.*

TABACH DE RAPÈ. Tabach de pols molt groixut, que 's fa de les ratlladures del tabach. *Tabaco de rapé ó de sòn.*

TABACH GROS. El que 's fa dels nirvis de la fulla mòlta, formant com uns granets, y se sol adobar ab aigües d' olor. *Tabaco grueso.*

TABACH HAVANO. Tabach natural que no está rentat ni adobat, y també cigarro d' una classe superior. *Tabaco habano ó de sumonte ó de somonte.*

DE COLOR DE TABACH. *Atabacado.*

PLÈ O BRUT DE TABACH. *Tabacoso.*

TABACH. m. Mena de cistella. **Canastilla.**

TABACH (Cova del). *Orog.* Avench del terme de Abellanes, prov. de Lleida, dalt de la serra de Montroig, prop de l' aiguabarreig dels rius Segre y Noguera Pallaresa. Té profondes galeríes ornades d' estalactites y estalagmites.

TÁBACH. m. *Entom.* Mena de mosca del tamany d' una abella, que ab la seua picadura molesta molt als burros y altres animals. **Tábano, tabarro, moscardón, moscarda.** || Insecte marí que molesta a les tunyines, delfins y emperadors. **Tábano.** || *Ter.* Garrotada **Varapalo.**

TABACÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Fastiguejar.

TABACO. m. TABACH.

TABACÓS, A. adj. *Fam.* Se diu del que pren molt de tabach de pols. **Tabacoso.** || Brut de tabach. **Tabacoso.**

TABAILA. f. Mena de caixó plá o post ab vora baixa, ab el qual els confiters y pastellers porten les confitures y pastes. **Cajón.**

TABAL. m. Timbal, tamborí. **Atabal, tamborín, tamborcillo.** || Caixa militar. **Tambor, caja.** || *Ant.* PANDERO.

BATRE 'L TABAL. fr. Tocarlo fentli treure 'l sò. *Batir el tambor, tocar la caja.*

TABALEIG. m. Acte y efecte de tabalejar. **Tabaleo.**

TABALAR. v. a. ATABALAR.

TABALEJAR. v. n. *Ant.* Tocar el tabal. **Tocar la caja.** || ATABALAR. || *Met.* Imitar els cavalls ab les potes el soroll dels tabals. **Atabalear.** || Fer soroll, remenar alguna cosa ab estrèpit, pegar ab els dits o ab una altra cosa demunt d' una taula, etc. **Tabalear.** || Molestar ab paraules inútils o enfadoses. **Tabalear.**

TABALER. m. TAMBOR, 2. || TIMBALER. || *Ant.* Tocador de pandero. **Panderetero.** || *Ant.* BANQUER, COMERCIANT.

TABALET. m. dim. **Atabalejo, atabalillo, tamborete.**

TABALOT. m. Cap sense cervell. **Cabeza destor-**

nillada ó de chorlito. || Qui molesta ab paraules inútils o enfadoses. Moscón. || Tabal gros o vell.

TABALLERA (La). *Hidrog.* Badía situada prop del Cap de Creus, prov. de Girona.

TABANADA. f. *Ter. ibicench* Xáfech. Chubasco.

TABANCH. m. *Entom.* TÁBACH.

TABAQUEJAR. v. a. Pendre o fumar tabach sovint. Tomar tabaco, tabaquear.

TABAQUER, A. adj. Relacionat ab el tabach. Tabaquero.

TABAQUERA. f. Capça pera tíndrehi el tabach. Caja, tabaquera. || *Bot.* La planta del tabach.

TABAQUERÍA. f. El lloch ont se venen cigarros o tabach o ont ne fan. Tabaquería.

TABAQUISTA. m. Qui pren o ensuma molt tabach. Correntón, tabaquista, tabacoso. || Qui entèn molt en la qualitat del tabach. Tabaquista.

TABARCA. *Hidrog.* ILLA PLANA, prov. d' Alacant.

TABARDO, A. adj. DROPO.

TABARRO. m. *Entom.* TÁBACH. || GANDUL.

TABART, DA. adj. DROPO.

TABE. m. TÁBACH.

TABELARI. m. Portador de cartes, correu. Tabelario. || adj. Lo pertanyent al correu, taules d' escriure, etc. Tabelario.

TABELIÓ. m. Notari, escrivá. Tabelión.

TABELIAR. v. a. Posar el notari cert senyals y rúbriques al ff d' una escriptura com a signe de certesa. Signar.

TABELIONAT, DA. p. p. de TABELIONAR. || SIGNAT.

TABELLA. f. TAVELLA.

TABERNA. f. Botiga pera vendre 'l ví a la menuda. Taberna, vinatería.

TABERNACLE. m. Loch ont estava colocada l' arca del Testament. Tabernáculo. || El sagrari del altar. Tabernáculo. || Pabelló o tenda. Tabernáculo. || *Náut.* Coberta provisional demunt del alcáçar de les embarcacions pêl abrich dels mariners. Carroza. || Cabanyella o habitació. Tabernáculo. || Mena de baiart en que 's porta l' imatge d' algún sant a les professons, etc. Andas. || Peanya demunt de la que s' hi posa alguna figura, imatge, etc. Zócalo, peana, doselete, guardapolvo, tabernáculo. || ESTAFERM. || *Fam.* Amich d' anar per les tabernes. Borrachín.

TABERNARI, A. adj. Cosa propia de la taberna y de la gent que hi habita. Tabernario. || Grosser, escandalós, renegat, etc. Tabernario.

TABERNER, A. m. y f. Qui té taberna o qui ven ví a la menuda. Tabernero. || TABERNACLE, 10.

TABERNERÍA. f. L' ofici de taberner.

TABERNER (Miquel). *Biog.* Relligiós y escriptor que vivía al sigle XIV y pertanyia a l' ordre de framenors. Va escriure la biografía del abat de Vilabertrán, Cosme Hortolá, obra llatina que porta 'l següent títol: *Gesta seu vita incomparabilis Cosmos Damianis Hortolani abbatis monasterii Villa Bertrandi, canonicorum regularum.*

— Y D' ARDENA (FRANCESCH). *Biog.* Relligiós, canonge de la catedral de Girona y abat de la colegiata de Sant Feliu d' aquella ciutat. Vivía als començos del sigle XVIII y pertanyía a una de les families més remarcables de Barcelona a n' aquells temps, essent germá de l' historiaire Joseph, a qui alguns dels biògrafs suposen va ajudar ab son saber a les tasques a que aquell va consagrar la major part de la seua vida, servant, després de mort En Joseph, els valiosos manuscrits que havía redactat ab digressions de verdadera valua.

— Y D' ARDENA (JOSEPH). *Biog.* Erudit escriptor y eclesiástich que va néixer a Barcelona a l' any 1670. Després d' acabar a la meteixa ciutat els seus estudis, va ésser nomenat canonge y tresorer del capítol capitolar. Era un dels sabis que a son temps se dedicaren a esbrinar als arxius la munió de noticies y antecedents histórichs de les fundacions relligioses y de la civilisació y l' arqueología de la terra catalana; competent y pacientíssim a la tasca imposada, va fer serveis memorables a l' art y a l' historia. Trovantse a Perpinyá a l' any 1710, de les visites fetes als arxius y a les biblioteques conventuals d' aquella banda, va recullirne una munió de noves prou importantes. A l' any 1718 va ésser nomenat bisbe de Solsona, y als dos anys va passar a ocupar la Seu de Girona, ont acabá la seua vida a l' any 1726. El rei Lluís XIV de França li va conferir una reial ordre pera que pogués esbrinar la biblioteca de París y treure copia de la *Crònica general de Catalunya*, d' En Geroni Pujades, en quina obra va fer anotacions crítiques, que no li fou fácil acabar per causa d' haverli esdevingut la mort. Va deixar inèdites algunes obres que proven els seus afanys, entre altres les titolades: *Compendi històrich dels antichs monastirs y iglesies dels comtats de Rosselló, Empuries y Peralada; Arbre genealògich dels comtes de Rosselló, Peralada y Empuries; Tractat dels vescomtes del Rosselló; Historia dels comtes d' Empuries y Peralada; Dissertacions històriques dels comtats de Rosselló, Conflent y Vallespir.*

— Y RUBÍ (MIQUEL JOAN). *Biog.* Jurisconsult catalá y eclesiástich de les derreríes del sigle XVII y començos del XVIII. Magistrat de l' audiencia de Catalunya, va pendre ordres sagrades a etat avançada, essent nomenat bisbe de Girona a l' any 1699. Va ésser conceller de Catalunya, assistint ab aquesta representació a les Corts convocades en 1701 per En Felip V, de qui n' era partidari. Després de la presa de Girona pêls partidaris dels Austries, va retirarse a Perpinyá el bisbe Taberner a l' any 1705, no retornant a Catalunya fins acabada la sagnanta lluita de Successió. Al cap de poch temps de sa tornada, a l' any 1717, va celebrar a Girona un Concili, y proposat més tart pera 'l cárrech d' arquebisbe de Tarragona, nomenantlo a l'any 1720, no va arribar a pendre possessió per haverli esdevingut la mort quan se disposava a endreçarse a la capital del seu arquebisbat.

TABERNER. *Geog.* Caseriu de Riudellots de la Selva, prov. de Girona.

TABERNES BLANQUES. *Geog.* Poble de la prov., diòc. y part. jud. de Valencia; és a la carretera de Valencia a Castelló y té 584 hab. || — DE VALLDIGNA. Vila de la prov. y diòc. de Valencia, part. jud. de Sueca; és a la carretera d' aquesta vila a Simat de Valldigna y té 7,849 hab.

TABERNETA. f. dim. TABERNILLA.

TABÈRNOLES (Sant Esteve de). *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; és a la vora del riu Gurri y té 282 hab.

TABESCÁN. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Lladorre, prov. de Lleida. || — (PORT DE). *Orog.* Pas del Pirineu de la prov. de Lleida, a tramontana del poble de Tabescán; és a 2,840 met. d' altitut.

TABICH. m. ENVÁ.

TABLADO. m. EMPOSTIÇAT. || Conjunt de posts unides pêl cantell, quedant la superficie plana. Tablado. || Al teatre públich el paviment ont se representa. Tablado, tablas. || Mena de cadafal pera les festes de toros que 's posava antigament a les places. Tendido. || TAULAT.

TABLOSA. f. Paleta de pintor. Tabloza.

TABOLA. f. Soroll de veus descompassades en que tots parlen alhora, sense ordre ni concert, movent gran confusió. Batahola, tabaola, baraúnda, trisca, rufalandaina, zambra. || Dit del home alborotat y de poch seny. Tronera. || Aquell que li agrada fer broma. Bromista.

TABOLAIRE. adj. y

TABOLER, A. adj. Amich de la tabola. **Bromista.**

TABOLISTA. adj. Amich de la tabola. **Bromista.**

TABOLL. m. Groller, tonto, estúpit. **Zafio, zoquete, modrego, mamacallos.** || Figa flor.

TABOLLAMENT. adv. m. *Ant.* TONTAMENT.

TABOLLERÍA. f. *Ant.* TONTERÍA.

TABULACIA. f. Cartell que als convents de monges assenyala les obligacions qu' han de practicar cada una d' elles. **Tabulacia.**

TABULARI. m. *Hist.* Entre 'ls romans portava aquest nom l' oficial encarregat de fer l' allistament dels impostos, y s' apropiava axís meteix al secretari o escrivent d' un magistrat. **Tabulario.**

TABULAT. m. Empostiçat pera posarhi 'ls peus. **Tarima.**

TABURÓ. m. TIBURÓ.

TABUSTOL. m. *Ant.* y

TABUSTOLL. m. *Ant.* SOROLL.

TACA. f. La senyal que qualsevol cosa, líquida o pastosa, fa demunt d' una altra, mudanli 'l color. **Mancha, tiznón, chafarrinada.** || La d' oli que 's fa a la roba. **Lámpara, lamparón.** || CLAPA, 2. || Tel blanch que sol formarse dins del ull, y impedeix la vista. **Nube** || CLAPA, 2. || La vermella que sol eixir a la cara. **Chapa.** || *Met.* Tara o deshonra al llinatge o familia. **Mancha, mancilla, tacha, borrón.** || Nota pública d' infamia que pesa demunt d' algú com a recort d' alguna mala acció comesa per ell. **Padrón.** || La maca o podridura de les fruites.

TACA NATURAL. Defecte ab que 's neix. *Defecto natural.*

ANÁRSEN LA TACA. fr. Desaparéixer la que hi havía a alguna cosa. *Salir la mancha.*

ÉSSER PITJOR QUE TACA D' OLI. fr. Denota qu' ha succeit o sobrevingut algún mal o dany difícil de remeiar. *Ser peor que mancha de aceite.*

LA TACA HI ÉS, Y NO LA TREU EL SABÓ, O AQUESTA TACA NO SE 'N VA AB SABÓ. *Ref.* Denota que lo natural prevaleix contra 'ls esforços del art, y també qu és molt difícil esborrar la nota que ocasiona 'l mal procediment o poch honrats principis. *Jurado ha el baño, de lo negro no hacer blanco.*

LA TACA NO HI SIGUI, QUE LA POLS BUFANT SE 'N VA. *Ref.* Pera denotar que no devem fer car de les faltes que se 'ns imputen falsament. *Lo que se dice y no es verdad, á la mañana se deshaz*

NO ÉSSER TACA DE JUEU. fr Denota qu' algún defecte no és tan gros com se suposa. *No es mancha de judío*

TREURE TAQUES fr. Ferles desaparéixer per medis artificials || *Ter. vulg. Barcelona* Enviar una cosa a treure taques, vol dir a la casa d' empenyos.

TRAVESSAR COM TACA D' OLI. fr. *Met.* S aplica a certes expressions qu' encara que semblen suaus, són picantes y ofensives. *Como caldo de altramuces ó de zorra que está frio y quema.*

TACAÇA. f. aum. Taca grossa. **Manchaza.**

TACADA. f. Cop de taco. **Tacada.**

TACAMACA f. *Farm.* Reina sòlida, groguenca, de olor parescut al espígol, que raja de varies especies d' arbres. **Tacamaca.** || ANGÈLICA. || La qu' és opaca, sabor amarch, olor molt persistent y que flueix de les terebintácies. **Angélica** || COMUNA. || La transparenta, insípida, de poca olor, color clar ab punts negrenchs y que raja d' una mena d' alba. **Común**

TACANA. f. *Min.* Metall de plata, negre comunament encara que també n' hi ha de gris y de cendrós. **Tacana.**

TACANY. m. Escás, meçquí. **Cicatero, roñoso, tacaño, menguado, mezquino.** || Astut, bellaco. **Tacaño.**

TACANYAMENT. adv. m. Bellacament. **Tacañamente.** || Ab tacanyería. **Tacañamente.**

TACANYEJAR. v. a. Obrar ab tacanyería. **Tacañear. cicatear.**

TACANYERÍA. f. Escassesa, meçquínesa, miseria d' ánim. **Ruindad, tacañería.**

OBRAR AB TACANYERÍA. fr. Obrar ab malicia o picardía. *Tacañear.*

TACAR v. a. Fer taques. **Manchar.** || També se usa com reciproch. **Mancharse.** || *Met.* PROFANAR, VIOLAR, CONTAMINAR. || *Ant.* CLAPAR.

TACARSE. v. r. Dit de les fruites al començarse a podrir. **Macarse.**

TACAT, DA. p p. y adj. **Manchado.** || CLAPAT. || Se diu de la persona que té algún vici y en particular del que segueix un partit, tenint afició a un altre. **Sigilado, tildado, pudrido, picado del alacrán ó de la tarántula.**

TACEJAR. v. a. Manejar taces o midar a taces algún líquit.

TACETA. f. dim. Taça petita.

TÁCIT, A. adj. Callat, silenciós. **Tácito.** || Lo que ja s' entèn o se suposa, encara que no 's digui, etc. **Tácito.**

TÁCITAMENT. adv. m. Callada, secretament. **Tácitamente** || Dissimulada, indirectament. **Tácitamente** || Sense expressió o declaració formal. **Tácitamente.**

TACITURN, A. adj. Callat, de poques paraules. **Taciturno.** || Trist, melancòlich, apesarat. **Taciturno.**

TACITURNITAT. Qualitat y costum de guardar molt de silenci. **Taciturnidad.** || Melancolía, tristesa suma. **Taciturnidad.**

TACO. m. L' embolich de cánem, espart, etc., que s' apreta sobre la cárrega de les armes de foch pera que 'l tret surti ab més força. **Taco.** || Bastó ab que se juga a billar. **Taco.** || Porció de cánem, paper mastegat, etc., que 's posa dins d' un canó de fusta y apretantlo ab una burxa 's fa eixir ab violencia, causant algún soroll al aire. **Taco.**

TACÓ. m. El taló de les sabates, etc. **Tacón.** || Tip, com: ferse un bon *tacó* de faves. **Hartazgo.** || PALIÇA, COPS, GARROTADES. || Budells fets a talls, amanits y cuits. **Callos.**

DONAR TACÓ O UN FART DE TACÓ. fr. DONAR PALIÇA.

TACONAR. v. a. ATACONAR.

TACONEJAR. v. a. Fer soroll ab els tacons caminant. **Taconear.** || Posar tacons o talons a les sabates. **Taconear.**

TACONER. m. Qui posa tacons. **Taconero.**

TACTE. m. Un dels cinch sentits corporals ab el qual se percebeix l' aspresa, suavitat, duresa o blanura de les coses. **Tacto, tiento.** || L' acció de tocar. **Tacto.** || L' exercici del sentit del meteix nom. **Tiento.**

TÁCTICA. f. L' art qu' ensenya de posar per ordre algunes coses. **Táctica.** || *Mil.* Art d' ordenar les tropes en batalla y de fer les evolucions militars. **Táctica.** || Ciencia de construir máquines, ab que 'ls antichs llençaven fletxes, darts, pedres, etc. **Táctica.**

TÁCTICA NAVAL. L' art qu' ensenya la posició, defensa y atach de dues o més naus que formen cos de armada. *Táctica naval.*

TÁCTICH, CA. adj. Cosa de táctica. **Táctico.** || m. Qui sab o practica la táctica. **Táctico.** || Expert en alguna art o ofici.

TACTICOGRAFÍA. f. Deliniació de les maniobres militars. **Tacticografía.**

TACTICÔGRAF. m. Professor de tacticografía. **Tacticógrafo.**

TACTICOGRÁFICH, CA. adj. Lo concernent a la tacticografía. **Tacticográfico.**

TÁCTIL. adj. Lo susceptible de tocarse. **Táctil.**

TACTILITAT. f. Facultat de percebir les sensacions del tacte. **Tactilidad.**

TACTUAL. adj. Lo concernent al tacte. **Tactual.**

TACUNÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Arreglar, compondre, restaurar una cosa usada. **Remendar.**

TAÇA. f. Vas pera beure, que 's fa de diferentes materies y formes. **Taza.** || Terme, mesura, límit, modo, regla. **Tasa.** || Preu determinat de les mercaderíes. **Tasa.** || L' apreci que 's fa dels mobles y alhages. **Tasa, tasación.** || Mesura de vidre dels antichs romans. **Ciato.** || La de broch pera donar caldo als malalts. **Pistero.**

TAÇA DE JUEU. *Bot.* ORELLA DE MONJO.

AB TAÇA. m. adv. Ab mida. *Por ó con medida, tasadamente.*

BEURE AB AQUEIXA TAÇA. fr. Tindre vanes esperances. *Tener vanas esperanzas.*

POSAR TAÇA, MODO O TERME. fr. *Poner fin.*

SEMPRE HO HA TINGUT, DEIXAR LA TAÇA DESPRÉS D' HAVER BEGUT. *Ref.* Contra aquells que desprecíen les coses, quan ja n' están satisfets. *Viéneme el mal que me suele venir, que después de harto me suelo dormir.*

SENSE TAÇA. m. adv. Sense mida. *Sin tasa, sin medida.*

TAÇACIÓ. f. TAÇA. || Acte y efecte de taçar o posar preu preu a una cosa. **Tasación.**

TAÇADA. f. El ví o aigua que cap d' una vegada dins d' una taça. **Tazada.**

A TAÇADES. m. adv. A taça plena. *Á taza llena.*

TAÇADOR, A. adj. Qui taça o posa preu a una cosa. **Tasador.**

TAÇAR. v. a. Posar preu a les coses. **Tasar.** || Donar a cada hu lo que mereix pêl seu travall. **Tasar.** || *Fig.* Posar mètode, regla o mida pera que no hi hagi excés en cap materia. **Tasar.**

TAÇAÇA. f. aum. **Tazón.**

TAÇAT, DA. p. p. **Tasado.**

TAÇÓ. m. Mena de taça fonda y estreta. **Tazón.** || Dim. carinyós de taça. **Tacica, tacita.**

TAÇTAR. v. a. Y 'ls seus derivats. TASTAR.

TADEU. m. Nom propi d home. **Tadeo.**

TADORN. m. *Ornit.* Especie d' ánech ab el bech molt aplanat en sa extremitat. **Tadorno.**

TAEL. m. *Numis.* Moneda de plata filipina equivalent a 6 pessetes y 25 cèntims. **Tael.** || Pes comú que s' usa a Filipines equivalent a 99 grams y 537 miligrams. **Tael.** || Pes de metalls preciosos que s usa a Filipines equivalent a 37 grams y 68 centigrams. **Tael**

TAFANARI. m. *Fam.* Camp de derrera casa. || Hortet que hi sol haver tocant a les parets de les masies per fer les verdures pêl gasto de la casa.

TAFANEJAR. v. a. Misserejar, mostrar curiositat extremada per saber alguna cosa. **Husmear.** || MANIFASSEJAR.

TAFANER, A. s. MANIFASSER.

TAFANERÍA. f. Curiositat extremada, inoportuna, indecorosa. **Curiosidad indecorosa.**

TAFARRA. f. RABASTA. || *Met.* Home vanitós. || PRESUMPCIÓ.

TAFARREJAR. v. a. Mostrar molta vanitat, especialment en el vestit. **Devaneo.**

TAFARRER, A. adj. Vanitós, presumit. **Vano.**

TAFARRERÍA. f. Vanitat, presumpció.

TAFELDESPAT. m. *Min.* Substancia mineral d'un blanch rosat, qu' es un silicat de cals. **Tafeldespato.**

TAFETÁ. m. Roba de seda fina y molt espessa. **Tafetán.** || Mena de veta de seda. **Cinta.**

TAFETÁ VIAT. m. Roba de seda ab llistes. *Gorbión.*

TAFETANER. m. Fabricant o venedor de tafetá. **Tafetanero.**

TAFETANET. m. dim. **Cintita.** || dim. de tafetá. **Tafetancillo.**

TAFETANS. m. pl. Flochs ab que s' adornen les noies. **Lazos.** || Encenalls de fuster. **Virutas.**

TAFIA. f. RATAFIA.

TAFILET. m. Cuiro molt més prim que 'l cordobá, brunyit y llustrós. **Tafilete.**

GUARNIT DE TAFILET. f. Adornar alguna cosa ab ribets de la pell d' aquest nom. *Tafiletear.*

TAFILETER, A. s. Qui adoba pells de tafilet. **Tafiletero.**

TAFILETERÍA. f. Fábrica de tafilets. **Tafiletería.** || Art d' adobar els tafilets. **Tafiletería.**

TAFONA. f. *Ant.* Molí de farina. Fleca. **Tahona.**

TAFUL. m. TAHUL.

TAFULLA. f. Espai de terra corresponent a la sexta part d' una faneca.

TAFUR. m. y

TAFURER. m. *Ant.* TAHUL. **Tahur.**

TAFURERA. f. *Náut.* Mena de nau xata pera conduir cavalls. **Tafurera.**

TAFURERÍA. f. *Ant.* Trampa que fan els tahuls al joch. **Garito, tahurería.** || *Ant.* Casa de joch. **Tahurería, garito.**

TAGA. *Orog.* Montanya quina altitut máxima es de 2,027 met., situada al SE. de Ribes, entre 'ls rius Sagadell y Fresser, prov. de Girona.

TAGAL, A. adj. Se diu del individuu d' una raça tinguda per aborígena de les illes Filipines. **Tagalo.** || Pertanyent o relatiu als tagals. **Tagalo.** || Llengua que 's parla a una gran part del arxipèlach de Filipines, ademés d' altres dialectes que d' ella 's deriven. **Tagalo.**

Segell de Tagamanent

TAGÁMANENT. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Granollers; es al vessant ponentí del Montseny y té 275 hab.

TAGARÍ, NA. s. y adj. Se deia dels moreschs que vivíen entre 'ls cristians a l Edat Mitja. **Tagarino.**

TAGARNINA. f. *Ornit.* Mena d' aucell petit. || *Vul.* Cigarro dolent.

TAGAROT. m. *Ornit.* Mena de falcó tan atrevit qu' acomet a tots els aucells; es del color del aligot, de cua bl nca, si bé es molt més petit. **Tagarote.**

TAGAST (Font de). *Geog.* Doll d' aigua que brolla en un reclot so a la Roca d' Uró a 1,790 metres de altitut al Bergadá. És una de les fonts del riu Metge.

TAGELL. m. *Ant.* Fustetes en forma de rajola més o menys amples y llargues, que 's posaven de biga a biga pera sostindre 'l trespol y també pera servir de taules. **Tabla, tabloncillo.**

TAGELL. m. *Ter. ibicench.* Post prima. **Ripia.**

TAGELL (Francesch). *Biog.* Eclesiástich barceloní qu' era canonge de la catedral a mitjans del sigle XVIII. Conreuava la poesía clássica y festiva, encara que 's ressentía a les seues obres, de la imposició que a leshores al llenguatge predominava. Trovantse a Roma va escriure dues composicions descriptives en llatí, una d' elles relatant la mort y funerals del papa Climent XII y l' altra ressenyant les cerimonies de la elecció de Benet XIV, solemnitats que va presenciar. És autor ademés d' una poesía, curiosa per la referencia que fa de les costums de son temps, titolada: *Poema enophorich. descripció dels dotze célebres festins ab que la diversió de Carnestoltes lo any 1720, ha solemnisat la conformitat més lluida que per perpetua memoria, a impuls d' un superior precepte, refereix el doctor Francesch Tagell, baixnom de massa desocupada.*

TAGINAT. m. *Ant.* Sostre de fusta de figura de pastera treba'lat ab adornos o florons. **Artezón, zaquizamí, laganar.**

TÁGNER. v. a. *Ant.* Tocar.

TAGÓ MAIÓ. *Hidrog.* Illot de la costa NE. de l'illa d'Ibiça, Balears.

TAHUL, A. adj. S'aplica a la persona molt aficionada al joch. **Tahur.** || s. Destre en el joch, qui 'l freqüenta molt, o bé qui juga ab engany y trampes. **Tahur.**

TAHULERÍA. f. TAFURERÍA.

TAHULL. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Barruera, prov de Lleida.

TAHÚS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d'Urgell; es en terra montanyosa y té 358 hab.

TAIBOLA. *Fam.* TABOLA. || Gabia o cistell en que s'hi porta 'l furó o be alguna cosa amagada. || Tomba o sepultura. || Presó, càrcer.

TAIDEVISTA. m. *Ter. ibicench.* Horitzó. **Horizonte.**

TAIFA. f. Partida de gent de mal viure. || Gresca, raons, murriesca. **Taifa.** || Mena d'olla plana. **Olla chata.**

TAIG. m. Acte y efecte de tatxar. **Tajo.** || Tall o troç que 's talla d'algunes fruites o altres obgectes pera provar si són bons o dolents. Per tal raó 's diu que 's venen o no *a taig* **Cala.**

VENDRE A TAIG. fr. *Vender á cala;* se diu dels melons o cindries.

TAILLEBOIS (Emili). *Biog.* Arqueòlech molt distingit, nadiu del Mitjorn de França, a qui la historia d'aquella regió es deutora d'erudits travalls. Va morir a Banyeres de Bigorra al any 1892. Era secretari de la societat de Dorda a Dax, y marcadament va consagrar la seua inteligencia al esbrinament dels antecedents històrichs y arqueològichs dels Pirineus. Entre les obres de valua que va publicar, ademés de les que illustraven algunes de les revistes d'aquella comarca, s'han d'esmentar les següentes: *D'historia y arqueologia d'Aquitania y dels Pirineus. Sobre les primeres etats del ferro a la regió subpirenaica. La cripta de Sant Girons. Aquitania històrica y monumental* y *Obgectes d'art ibèrichs.*

TAIMAT, DA. adj. Astut, bergant, solapat. **Taimado.**

TAIX o TAX (Geroni). *Biog.* Relligiós nadiu de Lleida, frare del ordre de predicadors, que vivía a les derreries del sigle XVI. Va escriure en catalá, un llibre publicat a Barcelona l'any 1602, ab el títol de *Miracles de M. Ssma. del Roser, y del mètode de resarlo.*

TAIX. m. Mal, sanch, en el llenguatge infantil.

TAIXAR v a. TATXAR.

TAJAR. v. a. TATXAR.

TAL. adj. Relatiu d'accident que s'aplica a les coses indefinides, pera verificar y determinar en elles lo que 's denota per llur correlatiu o la qualitat especial que tenen, per la qual se diferencien d'altres. **Tal.** || Igual, semblant, com: *tal era 'l seu valor.* **Tal.** || S'usa pera determinar y contreure lo que no está especificat o distingit, com: *tals y tals negocis.* **Tal.** || S'usa pera donar a entendre l'estat d'alguna cosa, la seua qualitat, condició o circumstancies. **Tal.** || Se usa pera demostrar un subgecte no conegut o que no 's vol anomenar, com: *la tal fulana, 'l tal fulano.* **Tal, quidam.** || Se diu per exageració, com: *aquesta figura és de tal bellesa, que no té igual.* **Tal.** || Lo meteix, com: *tal farás, tal trobarás.* **Tal.**

TAL PER QUAL. Expressió de despreci que equival a ésser una cosa de poch més o menys o indigna. *Tal por cual.*

TAL PERA QUAL. *Expr. fam.* Ab que 's denota la igualtat o semblança moral que hi há entre dues persones. *Tal para cual.*

TAL QUAL. *Expr.* S' usa pera denotar que són molt poques les persones o coses de que's parla. *Tal cual.* || *Expr.* Per la qual se dona a compendre que alguna cosa, encara que sigui defectuosa, té alguna circumstancia bona. *Tal cual.* || Mitjá, regular, passador. *Tal cual, entre merced y señoria.* || m. adv. Així, aixi, mitjanament. *Tal cual.*

AB TAL. m. adv. Ab que 's prevé alguna condició en algún pacte. *Con tal, á trueque, con el conqué, con condición.*

AB TAL QUE. m. adv. Ab la condició. *Con tal que, como.* || MENTRES QUE. || A fi de, solament. *A trueco, á trueco de.*

ÉSSER UN TAL PER QUAL. fr. *Fam.* Ésser una cosa de poch o menys o indigna. *Ser tal por cual.*

FAS MAL, ESPERA ALTRE TAL. *Ref. Quien á hierro mata á hierro muere.*

NO HI HÁ TAL. *Expr.* Es fals, no és així. *No hay tal.*

PER TAL. m. adv. Pera denotar que un subgecte 's considera baix alguna circunstancia, com: JO PER TAL LO TINCH *Por tal.* || A fi de que. *Con tal que.*

Y TAL. *Expr. fam.* Afirmativa, com: Y TAL SI ES BO. *Toma, y tal.*

TAL. m. TALL.

TALA. f. Acte y efecte de talar. **Tala.** || Ruina, destrucció, assolament dels camps, boscos, poblacions, etc. **Tala.** || DANY. || *Ant.* LLÁSTIMA.

TALABAR. m. *Bot.* MUIXERETA.

TALABART. m. Bridecú, cinturón o corretja de la qual pengen les tires o cordons que sostenen la espasa. **Biricú, talabarte, tagalí.**

TALABARTER. m. Qui fa talabarts y altres coses de cuiro. **Talabartero.**

TALADOR, A. m. y f. Qui tala. Assolador. **Talador.**

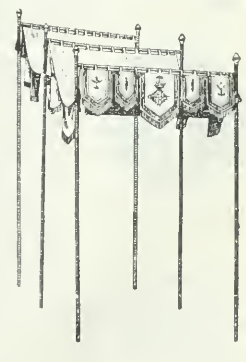
TALADRAR. v. a. FORADAR.

TALADRE. m. TREPANT.

TALALÁ m. Home de bon caracter o fácil d'enganyar. **Buen Juan.**

TALAIXÁ. *Geog.* Poble del dist. munpal. d'Oix, prov. de Girona, famós per uns cingles espantosos que té en son terme.

TÁLAM. m. Mena de dosser sostingut per sis o vuit barres llargues, que serveix pera portar sota cobert el Santíssim Sagrament, alguna imatge quan se treuen en professó, o be 'l papa, 'ls reis, y certs prelats quan fan llur entrada oficial a alguna ciutat o temple. **Palio.** || Qualsevulla cosa que cobreix a manera de dosser o vela pera evitar el sol o la pluja. **Tendal, toldo, toldadura.** || *Ant.* Llit nupcial. **Tálamo, lecho nupcial.** || *Fig.* **Matrimonio.** || Ventre virginal de María Santíssima, ont Jesucrist se desposá ab la naturalesa humana. **Tálamo.** || *Bot.* Lo fondo del calze de la planta, ocupat pêls fruits més tendres.

Tálam

REBRE AB TÁLAM. fr. Que a més del sentit recte significa fer singular estimació de la vinguda d'algú. *Recibir con palio.*

SOTA TÁLAM. m. adv. Que s'aplica a la manera de rebre o acompanyar a algú cobrintlo ab el tálam. *Bajo palio.*

TALAMANCA. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; és a la falda d'una montanya y té 376 hab.

TALAMERA. f. Trampa pera caçar.

Segell de Talamanca

TALÁMICH, CA. adj. *Bot.* Calificatiu de la inserció que 's presenta sobre'l receptacle de les plantes. **Talámico.** || Epítet dels remers que 's coloquen al rengle més baix de les naus trirremes. **Talámico.**

TALAMIFLOR. adj. *Bot.* Familia de plantes de la mena de la ruda.

TALANT. m.

TALLANT. p. p. de TALAR. || TALENT.

TALAPI. *Geog.* Predi de l' illa de Mallorca al terme de Bager, part. jud. d' Inca.

TALAR. adj. S' aplica a la roba llarga fins als talons. **Talar.** || Calificatiu del vestit que porten els capellans.

TALAR. v. a. Assolar, destruir, arruinar, robar o cremar els camps y poblats dels enemichs. **Talar.** || Tallar els arbres. **Talar, cortar.** || TALLAR.

TALARN Y RIBOT (Domingo). *Biog.* Esculptor barceloní, que va néixer l'any 1813, morint a la seua ciutat nadiua l' any 1902, essent el degá dels artistes catalans. Havía sigut deixeble d' En Guixá, el derrer representant del barroquisme a Catalunya, y va seguir l' estil neoclássich que va introduir aquí En Campeny. Era artista de molta fantasía y ab predilecció va conreuar l'esculptura religiosa, essent nombroses les seues produccions desde la menuda figura de pessebre fins a la gegantina estatua. Les seues obres se troven espargides per Catalunya, pêl reste d' Espanya y a diferents indrets d' América, y d'elles donarèm concís catalech, pera poguer formar cabal, de com fou laboriosa aquella vida que acabá als 89 anys. Cal esmentar una estatua de Sant Marián pera l'iglesia de Sant Miquel a Barcelona; la imatge de la Puríssima al Pí; el pessebre construit pera Montevideu l'any 1866; la imatge de Sant Agustí a l'iglesia d' aquesta advocació a Barcelona; el Sant Francesch de Paula pera l'iglesia de les Mínimes; la Verge de la Providencia al Pí, y un preciós Naixement pera Buenos Aires. Ademés dels seus mereixements al art escu'ptorich, el seu entusiasme pera les Belles Arts, va enllaçar el seu nom, ab el de dues personalitats de relleu a la cultura artística de Catalunya, donchs ell va ésser, qui va alentar a En Fortuny y a l'Enrich Serra, pera que conreuessin les seues prodigioses aptituts pera la pintura, que tanta gloria han donat a la nostra terra.

Segell de Talarn

TALARN. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Tremp; és a la vora del Noguera Pallaresa y té 622 hab.

TALASSA. f. *Mit.* Deesa alegòrica que a l' antigor, personificava el mar Mediterrani, encara que marcadament la banda més oriental del meteix.

TALASSICH. *Hist. nat.* Que viu a les aigües del mar. **Talasibio.** || Marítim, de color vert de mar. **Talasico.** || Que s' assembla al mar. || *Geol.* Terres de sediment que se troven de la superficie fins a la creta.

TALASSÔMETRE. m. *Náut.* Sonda marina.

TALATO DE DALT. *Geog.* Lloch de l' illa de Menorca, al terme de Maó, ont pot veures un dels talayots més importants. || DE BAIX. Lloch de la meteixa illa prop del anterior.

TALÂU. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó d' Oleta; és a la vora de la riera de Cabrils y té 89 hab.

Segell de Talavera

TALAVERA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Vich, part. jud. de Cervera; és a la vorá del riu Corp y té 856 hab.

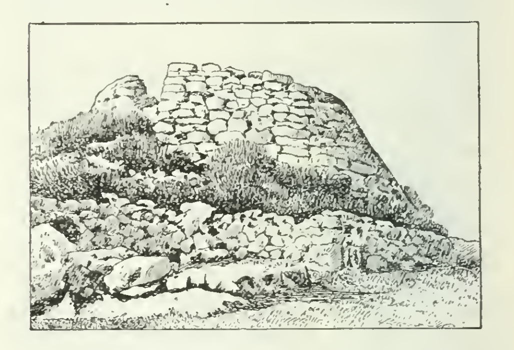
TALAYA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Rupiá, provincia de Girona.

TALAYAR. v. a. *Ant.* ATALAIAR. || v. r. GUARDARSE, 1. || OVIRAR, ADONARSE, TINDRE ESMENT, REPARAR.

QUI 'S TALAYA O GUARDA, APAR QUE POR HAJA. *Ref.* Ab que 's denota que qui va sempre espavordit és senyal de que ha comès alguna falta.

TALAYAR. v. a. ATALAIAR.

TALAYOTS. m. pl. *Hist.* Construccions megalítiques ciclòpees, en forma de torres o de meses y altars, sostingudes per una o més pedres, o també en forma de navetes, que són molt abundoses a les illes Balears y marcadament a la de Menorca, com vestigis monumentals de la seua antiga civi isació.

Talayot en el predi de Curnia (Maó)

TALCH. m. *Min.* Mineral blanch verdós, de llustre semblant al del metall. Se trova en fulls sobreposats els uns als altres que 's separen fácilment, y en aquest estat són transparents y flexibles. **Talco.**

TALCH DELS FILOSOPS. Nom que se dona al blanch perfet en la filosofía hermètica. *Talco de los filósofos.*

TALCI. m. *Min.* Nom donat per alguns al magnesi.

TÁLCICH, CA. adj. *Min.* Compost de talch.

TALCITA. f. *Min.* Talch volcanisat. **Talcita.**

TALCOQUARÇÓS, A. adj. *Min.* Lo que conté talch y quarç. **Talcocuarzoso.**

TALCOMICACI, A. adj. *Min.* Compost de mica y talch. **Talcomicáceo.**

TALCÓS, A. adj. *Min.* Lo que conté talch o 'n té l' apariencia. **Talcoso.**

TALECA. f. *Ter.* SACA. || Cantitat de mil duros en plata. || Cop, planiçada.

TALECOT. m. TALECA.

TALEGA. f. TALECA.

TÁLEM. Vegis TÁLAM. || *Ter. de Blanes.* Serveix de muralla a la sobreproa, y a la banqueta del llagut.

TALENT; m. Capacitat, ingeni. **Talento.** || Per antonomasia la persona que sobressurt d' una manera notable en literatura, arts o ciencies. **Talento.** || *Numis.* Moneda antiga que tingué diferent pes y valor, segons els paísos. El més comú entre 'ls historiadors és l' átich de plata, que 's dividía en major y menor. El major valía 11,673 vintidosos y 28 mara-

vediços, y 'l menor 8,755 vintidosos y 5 maravediços. Un talent d'or valía: el major 150,345 vintidosos y 'l menor 112,758 vintidosos y 18 maravediços. **Talento.** || *Ter. fam.* Gana de menjar. **Apetito.**

A MAL TALENT. *Loc. ant.* DE MALA MANERA.

VAL MÉS TALENT, QUE PÁ DE FORMENT. *Ref.* Ensenya que la ciencia deu ésser preferida a les r queses. *Vale más saber que haber.*

TALENTÁÇ. m. Gran talent, geni, ingeni superior.

TALENTÓS, A. adj. *Fam.* Que té gran talent.

TALES. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisbat de Tortosa, part. jud. de Nules; és a la vora del riu Sech o de Betxí y té 1,117 hab.

TALEIA. f. *Fam.* Idea fixa. **Manía.** || *Ter.* FALLERA. || Ganes de travallar o afició a fer una cosa.

TALEIÓS, A. adj. Qui té alguna taleia. **Afanoso.**

TALEQUETA. f. SAQUET.

TALEYA. f. TALEIA.

TALÍ. m. Banda o tira de cuiro que sosté la espasa a la cintura. **Tahalí.** || BRIDECÚ, TALABART.

TALIA. f. *Mit.* Divesa que presideix l'art dramátich o teatre. El meteix teatre. **Talía.**

TALIÓ. m. Cástich en virtut del qual se tracta al delinqüent del meteix modo qu'ell va tractar a la seua víctima. **Talión.**

TALIONAR. v. a. Castigar ab la pena del talió.

TALISMÁ. m. Carácter, figura, imatge gravada o formada d'algún metall, ab correspondencia ab els signes celestes que diuen dominen en ells, a que 'ls astròlechs, magos y xarraires atribueixen virtuts meravelloses, y 'l poder d'atreure les influencies del cel. **Talismán.**

TALISMÁN. m. TALISMÁ.

TALITAT. f. *Llòg.* Diferencia que determina una cosa que pot estar genèrica o especificament en ella.

TAL-LÁ, TAL-LERA. fr. *Fam.* TANT SE M'EN DONA NAPS COM COLS.

TAL-LÁ TAL-LERA, TANT BO ES EN PERE COM EN BERENGUERA. *Ref.* Indica que de dos subjectes de qui 's parla, tan dolent es l'un com l'altre. *Tan bueno es Pedro como su compañero.*

TALMENT. adv. m. De tal manera. **De tal modo.**

TALMUDISTA. m. Qui segueix o estudía 'ls dogmes del Talmut. **Talmudista.**

TALMUT. m. Llibre dels jueus que conté la tradició, doctrines, ceremonies y policía, que observen tan relligiosament com la lley de Moisès. **Talmud.**

TALÓ. m. Part posterior del peu. **Zancajo, talón, calcañal, calcañar.** || La part del calçat que cobreix el taló. **Tacón.** || TACÓ, 1. || Entre fusters, **metxa.** || La part d'un document de crèdit que després de tallada y separada d'un llibre, queda agafada o cosida en aquest pera que serveixi de comprovant, y també cada una de les porcions separables d'un document de crèdit. **Talón.**

ANAR ALS TALONS D'ALGÚ. fr. *Met.* Seguirlo de prop. *Pisar los talones; andar rayendo los zancajos.*

APRETAR ELS TALONS. fr. *Met.* Posarse a córrer depressa.

A TALÓ. m. adv. A peu, en contraposició de a cavall. *A pie*

ENSENYAR O MOSTRAR ELS TALONS. fr. Fugir.

NO ARRIVAR ALS TALONS D'ALGÚ. fr. *Met.* NO ARRIVAR A LA SOLA DE LA SABATA.

TALONARI, A. adj. Se diu del llibre matriu del que 's tallen una lliurança, un rebut o un altre document, quedanthi una part pera acreditar la llegitimitat d'aquells. **Talonario.**

TALONEJAR. v. a. *Ant.* S'usava pera significar que 's perseguía de prop al enemich quan fugía. **Seguir el alcance, picar la retaguardia al enemigo.** || Caminar a peu ab molta pressa. **Talonear.** || Pegar ab els talons a un cavall. **Espolear, talonear.** || Apretar, perseguir al qui fuig. **Seguir al alcance.** || Amenaçar, instar, y així 's diu: que 'ls mals nos *talonegen.* **Pisar los talones.** || Fer soroll ab els talons caminant; picar de talons.

TALONER. m. Qui fa talons. **Taconero.**

TALONERA. f. TALÓ, 2.

TALÓS, SA. adj. Fátuo, molt tonto. **Panarra.**

TALP. m. *Zool.* Animal semblant a una rata, negre y quasi cego, que forada la terra. **Topo.** || *Met.* La persona que ab tot ensopega. **Topo.** || TAUP, TAU.

TALPA. f. TALP. FIGUERA INFERNAL.

TALPARIA. f. *Med.* Abscés que 's fa al pericrani.

TALPERA. f. El forat que 'ls talps fan a la terra. Cau de talp. **Topera, topinera.**

TALPÓ, NA. adj. Se diu de la persona o animal que no hi veu o no repara gaire y ab tot ensopega, per alusió a la ceguera del talp. || Talp petit.

TALPONERA. f. Cau de talps.

TALTAHULL. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Massoteres, prov. de Lleida.

TALUIX. m. *Ter.* TRONXO.

TALÚS. m. TALÓS. || *Arquit.* Decliu o pendent quasi insensible que 's dona a les obres o a les parts exteriors de les parets, muralles, etc. **Relej, talús.**

TALUSSERA. f. Decliu o pendent de les parets.

TALUSSIS. m. TALÚS.

TALUX. m. *Ter.* TRONXO.

TALL. m. Acte y efecte de tallar. **Corte.** || Lloch o punt per ont talla una cosa. **Filo.** || El fil de la espasa, ganivet, etc. **Corte, hilo.** || Incisió. **Corte, tajo, incisión, cortadura, saja.** || Lo troç que 's talla de alguna part, com: *tall* de peix, de carn, etc. **Tajada, tasajo, saja, tarazón.** || Troç de tabach de fulla caragolada o rotllada. **Rollo, palo.** || Lo lloch ahont se tallen els uniformes pera 'ls soldats. **Corte.** || El troç de carn, formatge o altra cosa tallada. **Tajada.** || Troç de pá o de fruita tallat ab el ganivet. **Cacho.** || Talla o tribut. **Talla.** || Disposició o proporció del cos humá. **Talle.** || La forma que s dona als vestits, tallantlos y proporcionantlos al cos, y particularment la part de la cintura. **Talle.** || Traça o modo de fer alguna cosa. **Talle.** || Modo, manera, disposició. **Talle.** || L'aire, primor, gracia d'alguna cosa, com: *tall* de la lletra. **Garbo, aire.** || L'acció y efecte de tallar. **Corte.** || La fesa o tall que 's fa a la punta de la ploma d'escriure. **Hendedura** || Lloch ont hi treballa molta gent a l'hora, especialment al camp o a les carreteres y ferro-carrils. **Tajo.** || Ramassada, multitut o gran munió de coses que venen juntes y ab promptitut, com: *tall* d'aigua. **Turbión.** || Dit de les osques, feses o puntes que tenen les fulles d'alguns arbres. **Corte.** || Entre llibreters, la part de devant dels llibres. **Canto.** || *Ant.* PEDRERA, TREMP, TALP. || pl. Les clivelles que 's fan a alguna part del cos per causa del fret. **Grietas.** || TALLADA, TALLA, 3.

TALL BUIT. *Esc.* La senyal o figura d'algún segell, figura o monument antich. *Ectipo.*

A TALL. m. adv. A modo o en forma, com: A TALL DE POCA VERGONYA, TAÇA A TALL DE CALZE. *A manera, á guisa, en forma.* || A troços, a la menuda, y així 's diu: BOTIGUER DE TALL, etc. *Por menor.*

ANAR A TALL *Loc. ant. Pasar á cuchillo.*

ANAR O VINDRE DEL TALL. fr. *Ir ó venir del tajo, del punto en que se trabaja junto con otros varios.*

FERRER DE TALL. *Herrero de grueso.* || El que fa dagues, ganivets y demés eines tallantes. *Daguero.*

FER TALLS. fr. Tallar la carn o cosa semblanta sense separar del tot els troços. *Sajar.*

MITG TALL, MITG RELLEU.

VINDRE A TALL. *Loc. ant.* *Venir perfectamente, de molde, de perilla, como pedrada en ojo de boticario.*

TALLA. f. Acte y efecte de tallar. **Corta.** || Cert tribut que 'ls vassalls pagaven a llur senyor pera socórrel en alguna necessitat. **Talla.** || Premi que

s' ofereix pêl rescat d' alguna persona o per agafar a algún delinqüent. **Talla.** || La estatura del home. **Estatura, talla.** || Llista o catálech dels ciutadans. **Padrón** || Troç de canya o bastó en que s'hi fa una osca o tall per cada cosa d' una meteixa mena que 's compra a fiar; n' hi ha dos per cada genre y 'ls dos se marquen a l' hora: l' un el té 'l comprador y l' altre 'l venedor. **Tarja.** || Cada un dels troços llarchs de roba que formen una peça, com faldilles de cinch *talles*, etc. **Pierna.** || Obra d' esculptura formant varies figures que sobreíxen del fondo. **Talla.** || *Ant.* TALA. || Acte y efecte de tallar els arbres d' un bosch. **Corta, tala.** || Acte y efecte de tallar les rames dels arbres. **Ramoneo.** || Llenca de roba que 's posa pera aixamplar la peça que venía estreta. **Hijuela.** || Grandaria de les persones y dels animals. || Aparell pera amidar la grandaria dels homes. || TALLADA, 1. || *Ant.* ESCARPRA.

FER O GITAR TALLES O EXACCIONS *Loc. ant. Decretar repartos, tallas, derramas.*

FER TALLA. fr. EMPADRONAR. || *Loc. ant. Llevar nota, apuntar, llevar cuenta y razón.*

MITJA TALLA. Baix relleu. *Media talla.*

TALLABARDA. f. y

TALLABARDER. m. Podall reforçat pera tallar bardices. **Podón.**

TALLABOSSES. m. Lladregot, lladre. **Cortabolsas.**

TALLACAMES. m. *Entom.* ESTISORETA.

TALLAÇ. m. aug. Tall molt gros. **Tajadazo.**

TALLADA. f. Acte y efecte de tallar els arbres arrán de terra. **Tala, corte, corta.** || Part que 's talla d' alguna cosa a manera de llesca, com de meló, de carnsalada, etc. **Taja, tajada y rabanada** quan es de pá. || La de carabaça, llimona y altres fruites. **Cacho.** || LLESCA, LLENCA. || La de menjar blanch. **Pella.** || VESSANA || Part, porció de bens, diners, etc. que toca en un repart. **Porción**

FER TALLADES. fr. Tallar alguna cosa a troços a manera de llesques. *Cortar, tajar, rabanar.*

Segell de Talladell

TALLADA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Freixanet, provincia de Lleida. || — (LA). Poble de la prov. y bisb, de Girona, part. jud. de La Bisbal; es a la vora del Ter, a la carretera de Figueres a La Bisbal y té 492 nab.

TALLADELL. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Solsona, part. jud. de Cervera; es a la vora del riu Cervera y té 595 habitants.

TALLADES (Francesch). *Biog.* Historiaire y escriptor que va néixer a Mallorca al any 1746, morinthi al 1818. Va ésser deixeble del Colegi de PP. Jesuites, abraçant la carrera del sacerdoci al any 1771, y obtenint el doctorat en teología al any 1773. Afanyós en la seua tasca, va registrar tots els arxius de l' illa, ab el propòsit de reconstituir la verdadera historia, desfent els erros dels cronistes, y arrivant a fruir de gran prestigi. Va dednir y precisar la situació topográfica de l' illa en temps dels romans fixantla a Palmea.

TALLADETA. f. dim. **Tajadilla.**

TALLADOR, A. s. Qui talla. **Cortador, tajador.** || m. Troç de fusta plana, ampla y groixuda que serveix a les cuines pera tallarhi y trinxarhi la carn. **Tajo, tajadero, picador.** || PILÓ, 1. || *Ant.* MOLER. || TALLANT, MITJALLUNA. || Qui falta a les lleis. **Transgresor, infractor.** || Sala o cambra ont tallen els sastres. **Cortador.** || adj. Que fa de bon tallar.

TALLADOR DE PAU: REVOLUCIONARI.

TALLADOR DE PEDRA: PICAPEDRER

TALLADORA. f. Paradora de cequia. **Compuerta**

TALLADORET. m. dim. **Tajoncillo.**

TALLADURA. f. L' acció y l' efecte de tallar. **Cortadura, tajadura.** || pl. RETALLS.

TALLAFERRO (Bernat). *Biog.* Comte de Besalú als començos del sigle XI. En Tallaferro quines despulles jauen al monastir de Ripoll, va lograr que fos Besalú declarat seu episcopal al any 1017, fent creixer aixís l' importancia de la seua població. Se li atribueix haver abolides les comunitats de monges de Sant Joan de les Abadesses, acusades de costums llicencioses y fins de crims, qu' encara que no foren provats, donaven lloch a suposicions perilloses La tradició del comte l' Arnau, está inspirada en aquella situació poch apropiada, en que eren tingudes les religioses, per més que una butlla pontificia hagués reconeguda la seua ignocencia.

TALLAMAR. m. *Náut.* Tauló gros o peça composta d' altres que s' adapta fortament a la roda per la seua cara exterior o de proa, y s' assegura ab les corbes bandes: en ell acaben les perxes y al seu capdemunt s'hi posa una figuraça; serveix pera separar l' aigua quan el barco camina. **Tajamar.** || *Arq.* Obra de fábrica que s' afegeix a les pilastres dels ponts, aigües amunt y aigües avall pera que talli l' aigua fentla anar per abdós costats d' aquelles. **Tajamar.**

TALLAMENT. m. TALLADURA.

TALLANT. p. a. Lo que talla. **Cortante.** || m. Mena de ganiveta ample y curta qu' usen els carnicers pera tallar la carn y trencar els ossos. **Cuchilla, cortadera, tajadera.** || MITJALLUNA. || Eina de ferro acerat, de poch menys d' un forch de llarch, y cosa de dos dits d' ample, que serveix pera tallar ferro fret a cops de martell. **Cortafrío.** || Mena de mitja lluna de ferro acerat pera tallar turrons, formatge, etc. **Tajadera.** || Eina de ferro ab boca acerada y tall, ab un mánech llarch d' una quarta, pera tallar les barres de ferro bullent. **Cortadera.** || Eina de ferro a manera de martell ab tall als dos costats pera tallar y treballar les pedres. **Escoda.** || Tot lo que talla y serveix pera tallar. **Cortante.**

TALLANTAR. v. a. Treballar o tallar les pedres ab el tallant. **Escodar.**

TALLANTAT, DA. p. p. **Escodado.**

TALLANTATGE. *Geog.* Poble del dist munpal. de Navés, prov. de Lleida.

TALLANTÓ. m. dim. Eina de dos talls que serveix pera enrajolar. **Aciche.** || Eina de tall acerat que 's coloca en el forat de la enclusa y serveix pera tallar ferro.

TALLAPEUS. m. *Fam.* Cop d espasa, sabre, etc., que 's pega a les cames d' algú pera que no pugui fugir **Cortapiés.**

TALLAPLOMES. m. TREMPAPLOMES

TALLAR. v. a. Dividir y separar alguna cosa ab una eina de tall. **Cortar, partir, tajar, tallar.** || Fer talls o incisions a alguna cosa pera encetarla. **Cortar.** || Parlant de carnicers, vendre carn públicament. **Cortar, tajar.** || TREMPAR LES PLOMES. *Cortar las plumas.* || PICAR PEDRA. *Labrar la piedra.* || *Ant.* EMPADRONAR. || Separar, dividir una cosa d' una altra, com els rius un territori o les montanyes l' una de l' altra. **Cortar.** || Tapar el pas al exèrcit enemich, pera llevarli la comunicació ab una plaça, etc. **Interceptar, cortar, cortar los pasos.** || Estorbar el curs de les coses. **Cortar los pasos, atajar.** || Interrompre la conversació o plática d' algú. **Interrumpir.** || Escursar, abreviar. **Cortar.** || Retallar, escapçar. **Recortar, cortar.** || DECIDIR. || Dividir l' aigua navegant. **Cortar las ondas ó las olas.** || *Náut.* Passar d' un costat al altre d' una ratlla determinada, atravessantla, com: *tallar* l'Equador o la linia, *tallar* un tròpich, un paralel, el rumbo, etc. **Cortar, cruzar.** || Empendre y seguir un rumbo que s' acosti tot lo possible al que deu ferse, y proporcioni al ensems una posició que precaucioni y defensi contra la molta mar y vent. **Cortar.** || Entre sastres donar el tall corresponent als

vestits, pera que s' amotllin al cos. **Cortar.** || Igualar els cairons. **Agramillar, descacilar.** || v. r. Ferse un tall o ferida. **Cortarse.** || Amidar la talla de les persones, especialment dels joves quan entren en quinta. **Tallar.** || Fer obres de talla. **Tallar.** || En alguns jochs proibits portar el joch y apostar contra tots els jugadors. **Tallar.**

TALLAR CORRETGES DE CUIRO EXTRANY, QUE LES TALLARIEN COM PUS AMPLES PORIEN. *Ref. ant. Segar en mies ajena.*

TALLAR Y CUSIR. fr. *Met.* Disposar algú al seu arbitre en negocis d' altres. *Tijeretear*

ELL S' HO TALLA Y ELL S' HO CUS. *Ref.* Ab que 's denota que algú tot s' ho fa ell sol sense ajuda ni concell de ningú. *El herrero de Arganda, él se lo fuella y él se lo macha y él se lo lleva á vender á la plaza.* || Manar algú absolutament. *Hacer y deshacer en todo.*

Tallarina: *a*, closa; *b*, oberta

TALLARÍ. f. Pasta de farina formant vetes, que se usa pera la sopa. **Tallarín.**

TALLARINA. f. MUSCLE, PETXINA NEGRA.

TALLAROLA. f. *Art. y of.* Eina usada als telers de teixir seda pera tallar el cordonet al vellut pera formar el pèl. És a mena de un tremparplomes de acer ab una incisió al mitg que subgecta una llanceta eixint molt poch de la fulla. **Tallarola.**

TALLARSE. v. r. *Vulg.* ESPIFIAR. || Equivocarse en un judici en perjudici propi. **Lucirse.**

TALLAT (Camil d' Hostun, duch de). *Biog.* Marescal de França y fill d' una de les més remarcables families de la Provença. Va néixer a l' any 1652. Desde jove va entrar al exèrcit, y després de mostrar en sa carrera les aptituts d' un home valent y estudiós, va obtindre a l' any 1703 el cárrech més enlairat als organismes militars d' aquell temps. Va guanyar al Novembre d' aquell any el combat de Spira, mes a l' any següent va ésser retut a la batalla d' Hochstet, y fet presoner, fou conduit a Anglaterra. Feta la pau ab aquell regne, va retornar a França a l' any 1711, nomenantlo duch al cap de poch temps. Va morir als 76 anys d'edat, a l'any 1728.

TALLAT, DA. p. p. **Cortado, tajado, tallado.**

BEN TALLAT. Se diu del subgecte de gallarda disposició. *Bien trazado ó tallado.*

TALLAT (Serra del). *Orog.* Serra del part. jud. de Montblanch, entre les provs. de Tarragona y Lleida. || —(MARE DE DEU DEL). Hermita situada en lo més enlairat de dita serra, que, com diu la cançó popular, és en vista de tot l' Urgell, la Conca y la Segarra.

TALLER, A. s. *Ter.* CARNICER. || **Obrador,** lloch ont se travalla.

TALLERINA. f. TALLARINA.

TALLET. m. dim. **Grieta.** || Tall petit de peix, etcètera. **Tarazoncillo.**

TALLET. *Geog.* Poble del Vallespir, ara districte y cantó de Ceret, a 641 met. d' altitut, a la vora de la riera del Peixó. Té 254 hab. Es notable la pica de batejar que 's conserva a la seua iglesia.

TALLGIRAR. v. a. Embotir el tall d' alguna eina d' acer. **Embotar.** || v. r. Engruixirse, gastarse 'l tall de les eines de punta. **Embotarse.** || Oscarse 'l tall de les eines d' acer. **Mellarse.**

TALLICÓ. m. dim. RETALL.

TALLISTA. m. ESCULPTOR. || Qui travalla la fusta o la pedra fenthi sols adornos o figures en baix relleu. **Tallista.**

TALLÓ. *Geog.* Lloch del dist. munpal. de Bellver, prov. de Lleida.

TALLÓ. m. dim. Tall petit. **Tajadito.**

TALTAVULL (Joan). *Biog.* Advocat, escriptor y relligiós que va néixer a Ciutadella (Menorca) a l' any 1790. Va ésser deixeble dels PP. observants, ont va apendre la filosofía y la teología, estudiant després a Maó ab l' alemany Ernest Cook, que allí ensenyava les matemátiques y les ciencies físiques-naturals, acabant a Saragoça la carrera de Dret que havía començat a Osca. Desde 1833 exercía, ademés del sacerdoci, la carrera de Dret. Va ésser catedrátich de prima al Seminari conciliar de Menorca, y després d' oratoria sagrada, y a Valencia va ensenyar la retòrica, essent canonge penitencier y obtenint després per oposició les places de doctoral de Valencia a l' any 1835 y de Ciutadella en 1859. Va escriure en llatí: *Ultrum Hispania boni vel tantillum a mille retiro annis iniropum contulit* y la *Vida de Eduart Will-Chester.*

Segell de Talltendre

TALLTENDRE. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell; és a la vora del Segre y té 220 hab.

TALLTORTA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Bolvir, prov. de Girona.

TALLUT, DA. adj. Gran, alt de talla. **Talludo.**

TAM. m. El sò que fa 'l tabal o qualsevol altre instrument semblant. **Tam.**

TAMANDUA. f. *Zool.* Mena d' ós que 's menja les formigues.

TAMANY. m. Magnitut, corpulencia o estatura de alguna cosa. **Tamaño.**

TAMARI. m. *Bot.* TAMARIT.

TAMARIA. f. *Zool.* Mena d' equinoderms del grupus dels asterits. **Tamaria.**

TAMARICH. m. *Bot. ant.* TAMARIT.

TAMARINT. m.

TAMARISCH. m. y

TAMARIT. m. TAMARIU.

TAMARÍN. m. *Bot. ter.* TAMARIU.

TAMARIT. *Geog.* Poble de la prov., diòc. y part. jud. de Tarragona; és a la vora del mar, prop de la boquera del riu Gaiá y té 366 hab. || —DE LLITERA. Part. jud. de la prov. d' Osca, format dels següents ajuntaments: Albelda, Alcampel, Alins, Almunia de Sant Joan (La), Aranui, Baells, Baldellou, Binèfar, Calasanç, Camporrells, Castillonroi, Estada, Estadilla, Esto inyán, Fonç, Peralta de la Sal, Sant Esteve de Llitera y Tamarit de Llitera, reunint entre tots 23 393 habitants. || Vila de la prov. de Osca, bisb. de Lleida, cap del part. jud. del seu nom; és a la carretera de Binèfar a Benabarre y té 4,049 hab.

Brot de tamariu

TAMARIU. m. *Bot.* Mata de la fam. de les tamarixacies; té les fulles llargues y primes, les flors de cinch pètals, petites y arrelades, per defora purpuries y al obrirse blanques, y 'l fruit és una capceta semblanta a la

del salze, ab llevors negres, dites també tamarius, tamarits o tamarints. **Tarai, tamarisco, tamariz, taraje.**

LLOCH POBLAT DE TAMARITS. *Taharal.*

TÁMARO Y FABRICIAS (Eduart). *Biog.* Escriptor públich, redactor de varis periòdichs a Manresa y a Barcelona y erudit investigador dels nostres arxius. Va publicar remarcables travalls d' arqueologia y d' historia, y va donar conferencies sobre aquests coneixements a l' Associació Arqueològica de Barcelona, al Ateneu Barcelonì y a la Catalanista d' Excursions Cientifiques, de la que va ésser president a l' any 1879. Havia escrit algunes monografies pera l' *Album pintoresch monumental de Catalunya*, y a l' any 1882 va publicar una obra titolada: *Guía histórica-descriptiva de la santa iglesia catedral basílica de Barcelona.* Va morir a l' any 1889.

TAMBAL. m. TABAL.

TAMBALEIG. m. Acció de tambalejar.

TAMBALEJAR. v. a. Tocar el tambal. **Atabalar.** || Rodar, anar de ci d' allá una cosa, no estar segura. **Tambalear.**

TAMBALEJARSE. v. r. Bellugarse una cosa de l' un a l' altre cantó com si per manca de força o equilibri anés a caure. || Anar de tort, campanejar, fer tintines. **Tambalearse.**

TAMBALER, A. m. y f. Qui toca 'l tambal, qui fa tambals. **Tambonero.**

TAMBANILL. m. Ressalt en arquitectura. || Arca o caixeta ab tapa corvada. **Tambanillo, tambarillo.**

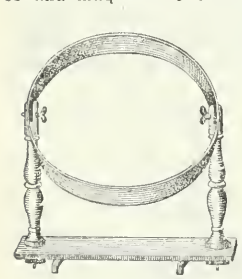
TAMBÉ. conj. Copulativa o aumentativa que uneix el contingut de l' oració en que hi ha dos extrems que se semblen entre sí o en lo que s' afirma o 's nega d' ells. **También.** || adv. m. Que afirma la igualtat, semblança, conformitat o relació d' una cosa ab una altra de que s' ha parlat anteriorment. **También.** || En les respostes, és adverbi afirmatiu. **También, sí.**

TAMBÓ. m. TAMBOR.

TAMBONER, A. m. y f. Qui toca 'l tambor. Qui fá tambors. **Tambonero.**

TAMBONET. m. Petit tambor. || TAMBORET.

TAMBOR. m. TABAL. || *For.* Petita plaça rodejada d' estaques o d' una paret senzilla ab aspitlleres ab el seu rastrell, que forma una mena de cancell devant de les portes. **Tambor.** || En la maquinaria qualsevulla peça ci índrica. **Tambor.** || Entre organistes és una máquina rodona semblant al tambor comú, que serveix pera que les orgues toquin soles, lo meteix que 'ls clavicordis, etc. **Tambor.** || El soldat que toca 'l tabal. **Tambor.** || Cercle sostingut per un peu demunt del qual s'hi assegura la roba pera brodar, a fí de tíndrela ben plana y estirada. **Tambor.** || m. Roda, politja de fusta o de ferre, de circuit molt ample en relació ab el diametre sobre la qual giren corretges de transmissió a les máquines. Molts castellanisen aquest nom dientne *bombo.* || *Náut.* Nom de algunes peces dels pals, del timó y de les rodes.

Tambor pera brodar

TAMBOR MAJOR. El cap o director dels tambors de un batalló. Avui a Espanya s' ha abolit aquest cárrech. *Tambor mayor.*

TAMBORA. f. Tambor gros.

TAMBORELLA. f. Volta lleugera del cos donada en l' aire. **Voltereta.** || Caiguda d' alt donant el cos una volta sencera. **Tumbo, tumba.** || TOMBARELLA.

TAMBORELLADA. f. Cop que 's dona a terra al cáurehi ab fo ça. **Tamborilada, batacazo, costalada.**

TAMBORET. m. dim. TABALET. || *Náut.* Cada hu dels taulons grossos en figura rodona que 's posen al cap de vall del arbre **Tamborete.**

TAMBORET. m. Cadira sense respatllera ni braços, quin seti regularment és de cuiro, simolsa, etc **Taburete.** || El guarnit de vellut, tafetá o altra roba preciosa pera adorno dels estrados. **Camoncillo, taburetillo.** || El que té 'l setial de fusta. **Tajuela, escañuelo, banqueta.** || El que té 'l seti d' estora o corda d' espart. **Posadero.**

Tamboret del sigle XVIII

TAMBORÍ. m. **Tamborino.** || *Fam.* CAMP DE DERRERA CASA.

TAMBORILL. m. TAMBORÍ.

TAMBORINADA. f. TAMBORELLADA. || Cop donat ab la má a la esquena o al cap. **Manotada, manotazo.** || REVÉS. || *Ter.* Temporal molt fort acompanyat de trons y llamps. **Tempestad, temporal.** ||pl. TROMPADES.

TAMBORINAYRE. m. y

TAMBORINER. m. Tocador de tamborí. **Tamborilero, tamboritero.**

TAMBORINEJAR. v. a. Tocar el tamborí. **Tamborilear, tamboritear.** || *Met.* Castigar, donar cops a algú. **Menear ó tocar á otro el bulto.**

TAMBORÍNET. m. dim. **Tamboritillo, tamborinillo, tamborino.**

TAMBORINO. m. tabal petit que serveix pera les dances, etc. **Tamboril.**

TOCAR EL TAMBORINO. fr. TAMBORINEJAR.

TAMBUL. m. *Bot.* Mena de arbre de Madagascar. **Tambulo.**

TAMBURET. m. y

TAMBURETILLO. m. TAMBORET.

TAMIÇ. m. CEDAÇ.

TAMISAR. v a. Passar per cedaç la farina. **Tamizar.**

Tamboriner d'Arles

TAM-TAM. m. Mena de tambal de la Xina. || Veu onomatopeica del toch del tambal.

TAMPA. f. Portella de forn.

TAMPANELL. m. *Ter.* ENVÁ.

TAM PATAM TAM. m. El só repetit del tabal. **Tan, tan.**

TAMPIR. m. *Ter.* SAÓ, TEMPERAMENT. || TEMPIR.

TÁMPIS. m. fr. *Ter* Com dient *llestos.*

TAMPOCH. adv. m. Ab que 's nega una cosa després d' haverne negat un' altra. **Tampoco.**

TAN. adv. m. Ab que 's denota alguna cosa com igual, respecte d' una altra. **Tan.** || S'usa pera aumentar la significació al nom ab que 's junta. **Tan, tanto, en tanto grado.** || conj. comp.. com: *tan bo és Pere com qui li va derrera.* **Tan.** || Serveix pera més vivesa de la expressió, com: *és tan desvergonyit que res lo conté.* **Tan.**

TANA. f. Nom propi de dona, síncopa de **Caletana.** || Taconada, fart de tacó **Tunda.**

TANARIDA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes; és de cames de 60 a 80 centimetres d' altes,

rodones, ratllades y de color vert groguench; les flors de color d' or, y entren en la composició d' una medecina contra 'ls cuchs. Tanaceto vulgar, hierba lombriguera, atanabia.

Brot de tanarida

TANASI. n. p. Nom vulgar d' Atanasi. Atanasio. || *Vulg.* Tonto, ignoscent.

ETS MOLT TANASI. Modisme que s' aplica al que no sap resoldre algún assumpto o no sap com sortirse d' una dificultat de fácil solució. *Torpe, babieca, siete ciencias.*

TANAT. m. *Quím.* Combinació del tani ab una base. Tanato.

TANAT, DA. adj. Color burell. Tene, tenado. || De color de lleó. Leonado.

TANATOLOGÍA. f. Tractat sobre la mort. Tanatología.

TANATOLÓGICH, CA. adj. Lo concernent a la tanatología. Tanatológico.

TANCA. f. Acte y efecte de tancar. || Clos d' alguna heretat. Cerca, cercado, cerco. || La de vergues o bastons entreteixits. Varasceto. || BALDÓ. || BARRA, 2. || La molla ab que 's tanquen les bosses, collarets, etc. Abrazadera, cerradero. || Xarxa que 's posa de part a part d' un riu pera aturar els peixos y poguerlos pescar ab el cóp. Cierre

TANCA DE COP. Pany de cop. *Cerradura ó pestillo de golpe.*

TREURE LA TANCA. fr. Llevarla a la porta o a qualsevulla altra cosa que impedeixi obrirla. *Desatrancar.*

TANCADIÇ, A. adj Fácil de tancar. Cerradizo.

TANCADOR, A. s. Qui tanca. Cerrador. || Qualsevulla cosa ab que se 'n tanca una altra. Cerrador, cerradero, cerradera. || Planxeta de ferro buida que 's clava al bastiment ont ajusta la porta en que está posat el pany y reb el pestell ab que queda tancada Cerradero. || BALDA, FERROLLAT.

TANCADURA. f. L'acció de tancar. Cerradura. || TANCADOR, 2.

NO HI VAL LA TANCADURA, ONT L' OR POT FICAR L' UNGLA. *Ref.* Ab que s' adverteix lo molt que pot l' interès. *No hay cerradura si ès de oro la ganzúa.*

TANCALAPORTA (Coll de). *Orog.* Cim al encreuament del camí de Gòsol a Bellver, a 2,282 metres d' alçada, molt enasprat, dessota del Puig de Tarrés entre les provincies de Lleida y de Barcelona.

TANCAMENT. m. TANCADURA, 1.

TANCAR v. a. Posar algún impediment pera privar la entrada o eixida d' algún lloch. Cerrar. || També s' usa com recíproch. Cerrarse. || Posar a algú o a alguna cosa sota clau o en lloch segur. Cerrar, encerrar. || Cloure ab tanca algún camp, hort, etc. Cercar, cerrar. || INCLOURE. || *Met.* Ocupar lo derrer lloch en alguna funció o concorrencia. Cerrar. || Fer còrrer ab la clau el pestell o llepaça del pany, o enganxar el baldó de modo que la porta quedi tancada. Cerrar. || *Met.* Acabar alguna cosa. Cerrar, concluir. || Tapar, com: *tancar un forat, un conducte,* etc. Cerrar, tapar. || PROIBIR, IMPEDIR. || Al joch del revessi deixar a algú ab les cartes majors, de manera que té de fer precisament totes les bases. Entrar á uno en baza. || Empresonar; ficar a un convent. || v. r. *Met.* Retirarse. || Unirse la pell d' una ferida o llaga. Cicatrizarse, cerrarse.

QUI BÉ TANCA, BÉ OBRE. *Ref.* Ab que 's denota quant convé que 's tanqui la porta pera assegurar bé lo que hi há dins. *Mi puerta cerrada, mi cabeza guardada*

TANCAR L' ULL. fr. Aclucar l' ull, morirse. *Morirse.*

TANCARSE. v. r. Cerrarse. || Dit de les ferides al cloures, del cel al ennuvolarse, del dia al pondres el sol, etc., etc. Cerrarse. || Ferse monja una noia. Profesar.

TANCAT, DA. p. p. Cerrado, tapiado. || adj. OCULT, GUARDAT, AMAGAT. || Callat, reservat, com: *F. ès una caixa tancada.* Callado, reservado. || m. TANCA, CLOS, EMPRESONAT.

TANDA. f. Alternativa o torn. Tanda, vez, turno. || TASCA, TONGADA.

CADA HU A LA SEUA TANDA. m. adv. Cada hu pêl seu ordre. *Cada uno por su orden ó por su turno ó por veces, cada uno á su vez.*

DEIXAR PASSAR LA TANDA. fr. Deixar passar algú la ocasió o temps en que li tocava fer alguna cosa. *Dejar pasar el turno.*

DONAR TANDA. fr. Donar torn o entrada pera fer alguna cosa. *Dar vez.*

ENTRAR EN TANDA. fr. Que a més del sentit recte significa començar a parlar ab pressa després que un altre se n' ha deixat. *Tomar la taba.*

NO DONAR TANDA. fr. *Met. fam.* Parlar tant que no 's dongui lloch a que pugui parlar un altre. *No dejar meter baza.*

TOCAR LA TANDA. fr. Tocar el torn, hora o sort.

TANET. n. p. dim. de Tano. Cayetanito.

TANGANELLES. f. ANGARILLES.

TANGANET. m. Cert joch de nois. Tanganillo.

TÁNGANI. m. TANGANET.

TANGENCIA. f. Contacte de dues ratlles o superficies que no 's tallen o atravessen. Tangencia.

TANGENT. adj. *Geom.* Se diu dels cercles que 's toquen sense tallarse, y especialment de la ratlla que toca a la circumferencia solament en un punt. Tangente. || Subterfugi, sortida enginyosa ab que un procura fugir d' un apuro. Tangente.

TANGER. *Geog.* Lloch del terme d' Alacant.

TANGIBILITAT. f. Qualitat de lo tangible.

TANGIBLE. adj. Lo que 's pot tocar.

TANGIBLEMENT. adv D' una manera tangible.

TANGIDORA. f. *Mar.* Corda grossa que 's lliga a la reguera pera que quedi dreta per la popa. Tangidera.

TANGINA. f. *Quím.* Principi verinós, agre y cristallisable extret de la tanginia. Tangina.

TANGINIA. f. *Bot.* Mena de plantes apocinies, ofloxilies. Tanginia.

TANGIR. v. a. TOCAR, PALPAR.

TANGIT, DA. p. p. TOCAT.

TANGO. m. Reunió, cant y ball de gitanos. Tango.

TANGUEJAR. v. a. Ballar o tocar el tango.

TANGUISTA. com. Ballador del tango.

TANÍ. m. Substancia particular astringent que 's troba a la escorça de les alzines, a les gales dels roures y alzines, y a altres vegetals. Tanino.

TANIA. m. *Zool.* Mena de moluschs gasteròpols pectinibranquis. Tania.

TANIA. f. Nom antich que significa *terra* y que se emplea en la geografía antiga, *Occitania, Mauritania,* etc.

TANKELITA. m. *Min.* Varietat de fosfat d' itria. Tankelita.

TANKIT. m. *Min.* Mineral amorf de color vert cendrós, trobat a Noruega. Tankito.

TANO. m. Nom propi d' home, síncopa de Gaietano o Gaetano. Cayetano

TANOCA. m. y f. BABAU. || Home tonto, sense criteri. Babieca.

TANQUETA. f. *Mus.* La ratlla perpendicular en la pauta, la qual divideix el compás Tanqueta.

TANT. adj. Correlatiu pera explicar dues coses iguals en nombre, com: *tants* qua its eren. **Tanto.** || En materia de comptes singnifica un nombre determinat, com: *tant* per cent. **Tanto.** || Relatiu, conjunctiu, com: *tant* per terra com per mar. **Tanto.** || Modo admiratiu ab que se sol preguntar a guna cosa, y equival a en tant grau com: *¿tant* bò és? **Tanto, tan.** || Quantitat certa o nú·ero determinat, com: aquí hi há *tant*. **Tanto.** || Significa la extensió y duració del moviment o força, com: *tant* que no pot més. **Tanto.** || Junt ab els adverbis *més, menys, millor, pitjor*, se usa adverbialment pera explicar la raó especial que hi há pera fer o deixar de fer alguna cosa. **Tanto, tanto mejor, etc.**

¡TANT DE BÓ! Intergecció optativa. *¡Ojalá!*

TANT METEIX m adv. AIXÍ COM AIXÍ. || Per últim. *Por último, últimamente, conque.*

TANT PAGAT, TANT SERVIT. *Ref. Comido por servido.*

TANT PER TANT. *Expr.* Equivalent a igual o per igual. *Tanto por tanto, taz á taz.*

TANT SOLAMENT. m. adv. SOLAMENT.

TANT SOLS. m. adv. Mentres que. *Con tal que, mientras que, mientras tanto.*

TANT Y QUANT m. adv. Lo pactat. *Lo convenido.*

TANTS A TANTS. *Expr.* En igual nombre d' una meteixa mena. *Tantos á tantos*

TANTS CAPS TANTS BARRETS. *Ref.* Que reprèn la poca unió d' alguna familia o societat. *Los hijos de Mari Sabidilla, cada uno come en su escudilla.* || Ab que 's noten els varis parers d' una multitut. *Cada gorrión con su espigón.*

TANTS QUANTS. Expressions correlatives. *Tantos cuantos.*

A TANT PER CAP. m. adv. S' usa pera expressar el modo o preu del ajust d' esquilar a un tant determinat per cada bestia, en lloch de ferho a jornal. *A anequín, de anequín.*

AB TANT QUE. m. adv AB TAL QUE.

ALGÚN TANT. m. adv. Un poch. *Algún tanto, tanto cuanto.*

DE TANT EN TANT. m. adv. A vegades. *De cuando en cuando, de tiempo en tiempo, de vez en cuando.* || De distancia en distancia. *De trecho en trecho, á trechos.*

DOS TANTS. *Loc. ant.* AL DOBLE.

EN TANT. m. adv De manera. *En tanto.*

EN TANT NI QUANT. m. adv. *Ant.* Ni poch ni molt. *Ni poco ni mucho.*

ENTRETANT. m. adv. Durant algún temps, entremitg. *En tanto que, mien'ras que, entretanto, interin.*

FINS A TANT. m. adv. Fins el compliment d' alguna cosa. *Hasta que, hasta tanto que.*

NI TANT NI TANT POCH. *Expr.* Ab que 's conté en alguna ponderació al qui s' hi excedeix pêls seus dos extrems. *Ni tanto ni tan poco.*

PER TANT O PER LO TANT. m. adv. Per la meteixa raó; en atenció a lo qual. *Por tanto, por lo tanto, por lo mismo.*

TANT MÉS, TANT MENYS. m. adv. POCH MÉS O MENYS.

TANT, A. adj. S' aplica a la quantitat, nombre o porció d' una cosa indeterminada. **Tanto.**

TANTALAT. m. *Quim.* Acit tantálich ab una base. **Tantalato.**

TANTÁLICH, CA. adj. *Quim.* Corresponent al tántalo. **Tantálico.** || Epítet del ácit obtingut del tántalo. **Tantálico.**

TANTALINA. f. *Min.* Terra que 's creia qu' era análoga al óxit de tántalo, y que després s' ha vist qu' era silice. **Tantalina.**

TANTÁLITS. m. pl. *Min.* Familia de minerals que té per tipu el tántalo. **Tantálidos.**

TÁNTALO. m. *Min.* Mineral que no pot disoldres en cap ácit. **Tántalo.**

TANTALÓS, A. adj. *Quim.* Epítet d' un ácit de tánta o que té poca dòsis d' oxigen. **Tantaloso.**

TANTARANTÁN. m. *Fam.* Cop violent que's dona a algú. **Golpe, tantarantán.** || El sò repetit del tabal. **Tantarantán, tapatán, taparapatán.** || Cantarella que devegades se fa per burlarse d' algú o d' alguna cosa. **Turulún, turulete.**

TANTEIG. m. Acte y efecte de tantejar. **Tanteo.** || Prova, examen que 's fa de les qualitats de les coses. **Tanteo.** || *Met.* Judici prudent o regulació que 's fa d' alguna materia pera que ixca com se desitja. **Tanteo.** || *Pint.* El borrador o dibuix que 's fa pera prova d' alguna cosa. **Rasguño, tanteo, bosquejo.**

TANTEJADOR, A. m. y f. Qui tanteja. **Tanteador.**

TANTEJAR. v. a. Midar o proporcionar, confrontar una cosa ab una altra pera veure si vé bé o ajustada. **Plantear, tantear.** || Considerar y reflexionar ab prudencia les coses abans de ferles. S' usa en sentit físich y moral. **Tantear.** || *Met.* Examinar ab cuidado alguna persona o cosa, provarla. **Pulsar, tantear.** || *Pint.* Dibuixar, bosquejar. **Tantear.** || ANAR A LES PALPENTES. || Estar algú duntós y sense resolució en lo que discorre. **Tentar** || TASTAR. || Intentar, procurar, sol citar. **Tentar.** || *Cir.* Indagar ab la sonda la cavitat d' alguna ferida. **Tentar.**

TANTEJAR A ALGÚ. fr. Tractar de conéixer la seua intenció respecte a algún assumpte o negoci. *Tantear á alguno.* || Examinarlo, provar la seua suficiencia respecte a alguna art o ciencia. *Tantear á alguno.*

TANTEJAT, DA. p. p. **Tanteado.**

TANTET. m. dim. Poquet. **Tantico, tantillo, tantito.** || COPET.

TANTÍCULA. f. *Ter.* Mica.

TANTO. m. Cada un dels punts o pedres ab que 's compta quan se juga a cartes, al dòmino, etc. **Tanto.** || *Fam.* Cop que 's pega a algú. **Tanto, tantarantán.** || pl. Renglera de pedres pera comptar els punts que 's guanyen al joch. **Tantos.** || NYENYO. || Senyal o cop que reb algún obgecte delicat.

TANTOST. adv m. Per poch, quasi. **Por poco, á poco más.** || Lego. **Cuanto antes, luego.** || Fa poch. **Poco ha, hace poco.**

TANY. m. Brot tendre del arbre. **Renuevo, pimpollo, chupón.** || *Ornit.* Parlant d' aucells, cada una de les plomes sense acabar de fer que 'ls hi xuclen la sanch. **Chupón, pluma en sangre.**

TANYARI. *Hidrog.* Riuet del Vallespir, qu' ajunta les rieres de Vilallonga y de La Roca.

TÁNYER. v. n. *Ant.* PERTÁNYER, TOCAR. **Tañer.**

TANYIR. v. a. TÁNYER.

TAONELL. m. Post de portar la pasta al forn.

TAP. m. Boci de suro, fusta o qualsevulla altra cosa pera tapar el forat de les ampolles, botes, etc. **Tapón.** || Mena de tapadora que regularment encaixa ab la boca o la obertura de lo que 's vol tapar. **Tapa, tapador, tapadera, tapadero.** || Mena d' embús que's fa als tumors, etc. **Clavo.** || TACO, 1. || Parlant d'aixetes, el MASCLE. || *Met.* L' impediment que se sol posar al coll y destorba pera poguer engolir, parlar o respirar. **Nudo.** || Aflicció o congoixa que impedeix l' explicarse o parlar. **Nudo** || PRETEXT.

TAP DE BARRAL O DE BASSA O DE SAFAREIG. L' home molt petit y gras. *Recoquín, tapón de cuba, rechoncho, cachigordete.*

A TOT HI TROBA TAPS. fr. *Met.* A TOT HI TROBA UN SIS O AS

PASSARNE 'LS TAPS. fr. *Fam.* Enllestir, acabar una cosa. *Acabar una tarea, ultimar un negocio.*

PÓSATHO PER TAP AL CUL. *Loc. fam.* Que s' usa per despreci, quan se demana a algú alguna cosa y la nega, dilata 'l donarla o la dona quan ja no serveix. *Arrópese con ello.*

ÉSSER TAP Y CARABAÇA. fr. *Met.* Ésser amichs inseparables. *Ser olla y cobertor la maza y la mona.*

TAPA. f. Part superior que tanca les caixes, capces, baguls y altres coses per l' istil; regularment hi está unida per medi de frontices. Tapa, tapador, tapadera. || Troç de cuiro que 's posa a la part posterior de la sola de la sabata, sota del taló y cada un dels troços de sola sobreposats de que aquest se compòn. Tapa || CARTERA, 4. || RASTELLADOR. || El sol o peça rodona de les arnes o botes, que les tapa pêl cap. Témpano, tapa. || En conquilogía és aquella coberta que tenen alguns caragols de mar pera impedir que se 'ls hi fiqui res dins de la closca. Tapa, opérculo. || Peça de fusta pera impedir la entrada de l' aigua dins de les peces d' artillería. Tapa. || *Mil.* La racció de menestres o altres coses que 's dona a la tropa en campanya o marxa. Etapa. || Válvula que en les máquines hidráuliques impedeix qu' ixi l' aigua que va rebent. Sopapo. || En les orgues són uns llistons de fusta en figura paralelògrama y forrats de feltre, fixos als registres contra 'l tauler principal del secret. Tapa. || *Anat.* La closca superior del cap que cobreix el cervell. Tapa de los sesos. || En les cavalcadures, la part que forma tot l' entorn exterior del casch, que cobreix les parts contingudes anterior y lateralment y serveix d' apoi al animal. Tapa.

TAPA DE GUITARRA. La part superior. *Tabla de guitarra.*

POSAR TAPES. fr. Tancar les arnes o les botes ab la tapa cercolar. *Tempanar.*

TAPABALA. m. *Náut.* El troç de fusta rodó que, embolicat ab estopa, se fica als forats que fan les bales al casch de les naus pera que no hi entri l'aigua. Tapabalazo.

TAPABOCA. m. La raó ab que 's fa callar a algú, majorment quan se 'l deixa convençut. Tapaboca. || BUFANDA. || CONTRAPILASTRA.

POSAR UN TAPABOCA. fr. *Met.* POSAR PALLA A LA ESQUELLA.

TAPABOQUES. m. pl. TAPABOCA. || *Art. y of.* Llistó de fusta que s posa a les boques dels balcons y de les finestres. || BUFANDA.

TAPABRUT. m. Devantal, funda. || *Fig.* Cosa que encobreix, arcabotería.

TAPÀÇ. m. aum. Tap gros.

TAPAÇA. f. aum. Tapa gran.

TAPADA. f. Acte y efecte de tapar. Tapadura, tapamiento. || *Fig.* La dona que s' amaga y tapa ab el manto pera no ésser coneguda. Tapada.

TAPADILL. m. Un dels registres que hi há a les orgues. Tapadillo.

TAPADOR. m. Qui tapa. Tapador. || Tap o tapa que 's posa a lo que 's vol tapar, com la llosa o planxa de ferro pera tapar la boca del forn. Tapa, tapador, tapadero. || Tapa, part superior movediça que més serveix pera cobrir que pera tancar, com és la cobertora, etc. Tapadera. || Qui amaga, encobreix o oculta a algú o alguna cosa. Encubridor. || ARCABOT.

TAPADORA. f. TAPADOR, TAP, COBERTORA.

TAPADURA. f. TAPADA, 1.

TAPAFORATS. m. Suplefaltas. || Mestre fanguet, mestre de cases de poca habilitat. Tapaagujeros.

TAPAFUNDA. f. Fandilleta que penja de la boca de les pistoleres pera tapar les pistoles. Tapafunda.

TAPAMENT. m. L' acció de tapar. Tapamiento. || OPILACIÓ.

TAPAORELLES f. *Mar.* Continuació de la corbabanda a un y altre costat del tallamar, que arriba fins a l' espatlla del figuró. Tapaorejas.

TAPAPEUS m. Peúchs o altra mena de penyora de roba o cuiro pera resguardar els peus. Tapapiés.

TAPAR. v. a. Cloure, tancar, cobrir lo qu' está descobert, com: *tapar* una olla, un forat, etc. Tapar. || Cobrir ab la roba, abrigar. Cubrir, abrigar, tapar. || També s' usa com recíproch. Taparse. || Tancar, impedir el tránzit o comunicació, com: *tapar* un forat, el pas, etc. Cerrar. || *Met.* Cobrir, ocultar, dissimular alguna falta. Encubrir, tapar. || Aturar el curs o corrent d' algún liquit. Tapar. || Tapar un forat ab un tap de fusta. Atarugar. || Taparlo ab guix o aiguacuit. Plastecer. || Tapar ab pedra o maons y argamassa. Tapiar.

TAPAR LA BOCA. fr. *Met.* Fer callar al que parla donanlli alguna raó que 'ls convens *Tapar la boca.* || Ensibornar ab diners o ab alguna cosa a algú pera quo calli. *Tapar la boca.*

TÁPARA. f. El botó de la flor de la taparera. Alcaparra tapaca, tápara. ||*Ornit.* PICA-SOQUES BLAU.

TAPARERA. f. *Bot.* Mata de la fam. de les zigofilacies; té moltes branques, les cames exteses y espinoses y les flors blanques y grosses. Alcaparra, alcaparro.

TAPAROT. m. La tápara massa feta. Alcaparrón *Met.* EMBÚS. || TAPEROT.

TAPARRABO. m. Mena de calçotets molt curts que usen per decencia els banyistes. Taparrabo.

TAPARSE. v. r. Desmaiarse, perdre 'l respir o 'ls sentits. Desvanecerse.

TAPAT, DA. p. p. Tapado. || adj. Lo que no té curs o eixida. Tapado. || Dit del cel o atmósfera quan está núvol. Cerrado, tapado. || Curt de geni o de paraules. Corto.

TAPER, A. m. y f. Qui fa taps. Taponero. || adj. Lo relacionat ab els taps o ab el suro, com: *industria tapera.*

TAPEROT. m. El fruit de l' alcaparra. || Cap gros o cullareta. Renacuajo. || Home gros y petitó. || Noi ab pretensions d' home.

TAPET. m. Peça petita de tapicería. Tapete. || COBRETAULA. || Dim de tap. Taponcito.

TAPETA. f. La llenqueta de roba que 's posa demunt de les butxaques de la casaca pera adorno y pera taparles. Golpe, portezuela, cartera, pata. || *Mecán.* La part superior de les dues que formen un coxinet de máquina. || Peça de la camisa, etc.

TAPETES DE LES ENGINES. *Náut. Ter. Blanes.* Serveixen pera lligar el car y la pena.

TAPÍ. m. Mena de calçat que usen les dones. Chapín.

TAPIA. f. Paret de fanch pitjat dins d' una mena de caixó que serveix de motllo y assecat a l' aire Tapia. || Quan la tapia és de terra y gleves. Gallonada. || Munió de tapies. Tapiería.

DESFER LES TAPIES. fr. *Destapiar.*

FER TAPIES fr. TAPIAR.

SÓRT COM UNA TAPIA. *Loc.* Se diu de qui és molt sórt. *Sordo como una piedra ó más sordo que una tapia.*

TAPIA (Isidor de). *Biog.* Pintor nadiu de Valencia a l' any 1720 y mort a les derreríes del sigle XVIII. Va ésser deixeble d' En Evarist Muñoz, pintant a la seua ciutat varis quadres d' apropiat color, entre altres un retaule a la plaça de Sant Bartomeu y 'l de Santa Teresa discutint ab els quatre doctors en un oratori ab les seues portes, al convent de carmelites descalces de Valencia. Va establirse a Madrit l' any 1743, apreciantlo com a professor habilidós. Va passar després a Portugal, y desde 1755 era individu de mèrit a l' Academia de Sant Ferrán a Madrit, ont s'hi servava un quadre seu representant *El sacrifici de Abraham.* Se creu que va morir a la capital d' Espanya, mes no se sap la data de la seua mort.

— (JOAN) *Biog.* Relligiós barceloní dels començos del sigle XIX. Pertanyia a l' ordre dels dominichs, y era bon orador sagrat, havent deixat impresos alguns dels seus sermons. A l' any 1820, ab el senyor Olzinellas, va ésser censor d' un progecte de constitució relligiosa, considerantla part de la civil, publicada en aquell any per don Joan Antoni Llorente.

TAPIADA. f. Acte y efecte de tapiar.

TAPIADOR. m. Qui fa tapies. **Tapiador.**

TAPIAL. adj. Corresponent a la tapia. **Tapial.** || m. La caixa o motllo ab que 's fan les tapies. **Tapial.**

TAPIAMENT. m. Acció y efecte de tapiar. **Tapiamiento, tapiadura.**

TAPIAR. v. a. Fer tapies. **Tapiar.** || Tancar ab paret un portal, finestra, etc. **Cegar, tabicar.** || Tancar una perso a dins d' una paret. **Emparedar, lapidar.**

TAPIAT, DA. p. p. Tap ado.

TAPIAIRE. m. TAPIADOR.

TAPIBLE. adj. TUPIBLE.

TAPICER. m. Qui fa, ven, compòn o posa tapiços. **Tapicero.** || f. *Entom.* Nom d' unes abelles que tallen les fulles de les flors pera ferhi llur niu. **Tapicero.**

TAPICER MAJOR. Al palau és l' encarregat dels tapíços. *Tapicero mayor.*

TAPICERÍA. f. Peces grans de teixits de llana, seda y a voltes d' or y argent, en que s' hi copien quadres, paisos y altres coses, y serveixen pera cobrir les parets. **Tapiceria, tapiz, paño de ras ó arrás.** || Referintse a palaus, és el lloch ont s'hi guarden y recullen els tapiços. **Tapiceria.** || L' ofici de tapicer. **Tapiceria.** || El conjunt de tapiços que formen una historia o decoren una sala o habitació. **Tapicería.** || Teixit de llana y cotó imitant alfombra ab el qual se forren alguns mobles. **Tapicería.** || Botiga de tapicer. **Tapicería.**

JOCH DE TAPICERÍA. El conjunt de tapiços que componen un ornament. *Tapicería.*

TAPIÇ. m. Drap de tapicería ab que s' adornen les parets, etc. **Tapiz.** || *Met.* El camp o espai d' herba semblant al tapiç. **Tapiz.**

TAPÍÇ DE CUIRO: GUADAMACIL.

TAPIÇADOR, A. m. y f. Qui tapiça o té l' ofici de tapicer. **Tapicero.**

TAPIÇAIRE. m. TAPICER.

TAPIÇAR. v. a. Fer tapiç. Cobrir de tapiços les parets. **Tapizar.** || *Met.* Cobrir de verdor la terra. **Tapizar.** || ENTAPIÇAR.

TAPIÇAT, DA. p. p. de TAPIÇAR. || Ab tapiços. || Cobert de verdor. **Tapizado.**

TAPIÇOT. m. *Bot.* Mena de vessa grossa y rodona com a pèsols petits. **Yero.**

TAPIES (Baltasar). *Biog.* Jurisconsult del sigle XVII, descendent d' una noble familia vigatana y pertanyent a la de Bellpuig, que duia aquest cognom. Havía escrit respecte a Dret civil, y a l' any 1658 va estampar a Va encia un tractat en llatí relatiu a les circumstancies preceptuals d' anulació de les donacions.

— Y VILA (JOSEPH). *Biog.* Metge dels començos del sigle XIX y escriptor professional, que havía publicat a les revistes mèdiques del seu temps algunes observacions clíniques. A l' any 1832 va presentar a l' Academia de Medicina y Cirurgía de Barcelona un tractat nomenat: *Observaciones de una enfermedad causada por la nuez vómica.*

TAPIMENT. m. Acte y efecte de tapir.

TAPINA (La). *Hidrog.* Punta de la costa de tramontana de l' illa de Mallorca (Balears).

TAPINADA. f. Cop de tapí. **Chapinazo.**

TAPINER. m. Qui fa tapins. **Chapinero.**

TAPINERÍA. f. L' ofici de tapiner y la botiga ont se fan o venen tapins. **Chapinería.** || Barri o carrer dels tapiners.

TAPINET. m. dim. **Chapinito.** || Roba de cotó y seda ensatinada qu' está molt en us pera sabates. **Tapinete.**

TAPIOCA. f. Substancia blanca en grans irregulars, de grossor variable, durs y de gust dolç. Se redueix fácilment a conserva per l' acció de l' aigua bullenta. És emolient, a imenticia y de fácil digestió. S' extreu de l' arrel del jatropha-maniot. **Tapioca, sagú blanco.**

TAPIOLES. *Geog.* Caseriu del terme d' Argelaguer, prov. de Girona.

TAPIR. v. a. ATAPAIR.

TAPIR. v. a. ATAPAIR. || *Zool.* Genre de mamífers paquiderms. **Tapir.**

TAPIRÓ. m. dim. SABATETA, SABATONA.

TAPIS. *Geog.* Lloch del dist. munpal. de Cabrenys, prov. de Girona.

TAPÍS. m. TAPÍÇ.

TAPISSAR. v. a. TAPIÇAR.

TAPIT. m. *Ant.* TAPET. || ATAPAIT.

TAPOT. m. Tap mal fet o mal deixat. **Taperujo, tapirujo.**

TAPSIA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les umbelíferes, molt semblanta a la canyafellera, sinó que té la cama més prima y les llevors més petites. D' aquesta planta 's treu un such molt útil en la medicina. **Tapsia.**

PAPER TAPSIA. *Med.* Paper o drap preparat ab una capa de tapsia pera promoure la transpiració. *Papel tapsia.*

TAPÚS. m. Tap o reserva, en sentit moral. **Tapujo.**

TAPUSSARSE. v. r. Guardar reserva en el parlar. **Tapujarse.**

TAPUSSAT, DA. p. p. Callat, reservat.

TAQUERA. f. Mena de mainell ont s' hi posen els tacos de billar. **Taquera.**

TAQUET. m. *Mar.* Falqueta de fusta que serveix pera apretar un tauló contra un dels seus cantells. **Taquete.** || Taco de fusta qu' en les embarcacions mercants serveix pera que no pugui sospendres el timó. **Taquete.**

TAQUETA. f. dim. **Manchica, manchilla, manchita.**

TAQUÍ. m. TACANY.

TAQUIGRAF. m. Aquell qu' exerceix la taquigrafia. **Taquigrafo.**

TAQUIGRAFÍA. f. L' art d' escriure ab la meteixa llestesa ab que 's parla, valentse de signes convencionals. **Taquigrafia.** || Antigament se prenía per la oficina y l' art d' escriure ab lletra minúscula o rodona. **Taquigrafia.**

TAQUIGRÁFICAMENT. adv. m. Segons les regles de la taquigrafía. **Taquigráficamente.**

TAQUIGRÁFICH, CA. adj. Lo pertanyent a la taquigrafía. **Taquigráfico.**

TAQUILITA. f. *Min.* Silicat d' alúmina y de bases protoxidades que 's troba al basalt. **Taquilita.**

TAQUILLA. f. GUIXET.

TAQUILLO. m. Entre enquadernadors, plegador de taco. **Taquillo.**

TAQUÍMETRE. m. Instrument usat pêls enginyers pera pendre desd' un indret qualsevol el rumbo, la distancia y 'l desnivell d' altres punts. **Taquimetro.**

TAQUIMETRÍA. f. L' art de travallar ab el taquímetre. **Taquimetria.**

TAQUIMÈTRICH, CA. adj. Lo pertanyent a la taquimetría. **Taquimétrico.**

TAQUINEJAR. v. n. Fer el taquí o avar. || TACANYEJAR.

TARA. f. Lo desfalch o part del pes que 's rebaixa de les mercaderíes per raó dels barrils, caixes, sachs, etc., en que 's venen. **Tara.** || La falta o defecte que's troba a alguna cosa, en el pes, en el compte o en la qualitat. **Tara.** || *Met.* Defecte moral. **Tara.** || Als

rentadors de llana es la borraça que serveix pera durla al dipòs t, tina, etc. Tara, marraga. || Senyal o defecte en qualsevol cos material. Tara.

TREUREN LES TARES. fr. Pesar els barrils, caixes, etc., en que 's ven algún genre, y rebaixar dit pes pera saber lo que val el genre en net. *Destarar, rebajar la tara.*

TARABAUS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; es a la vora del Manol y té 156 hab.

TARADELL (Francesch de A.). *Biog.* Religiós caputxí que vivía als derrers temps del sigle XVIII y era autor d' algunes obres devotes y dogmátiques, entre les que cal fer esment de les següentes: *El pretendiente de la oratoria sagrada*, y *Purgatorio de difuntos y despertador de vivos*, impresa a Tarragona per primera vegada, aquesta derrera al any 1800, y fentne segona edició al any 1801.

Segell de Taradell

TARADELL (Sant Genís de). *Geog.* Vila de la prov. de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; es en terra montanyosa y té 1,681 habitants.

TARAFA (Francesch). *Biog.* Escriptor y eclesiástich, nadiu de Granollers, y canonge de la Seu de Barcelona al sigle XVI. Era molt travallador y erudit y les seues obres contenien antecedents força curiosos. Va escriure la *Crònica de cavallers catalans;* al 1552 el *Diccionario Geográfico de España*, dedicat a Felip II; un *Episcopologium Barcinonense*, la obra llatina «Brevis rerum a Philippo II, Hispan. Rege gestorum descripcio», que va ésser traduida al castellá y publicada a Barcelona al any 1562; y les obres catalanes *De la pia almoina de la catedral de Barcelona*, y *Nobiliari o llibre d' armoria.*

TARAL-LARÁ. Veu sense significació de que 's val lo qui canta pera seguir algún sò sense pronunciar paraules. **Nininaná.**

TARAMBA. f. Home atarantat. **Tronera, golondro, atarantado, saltabardales, torbellino.**

TARAMBANA. adj. Taboll, tonto, esbojarrat. **Tarambana, majadero, sacapelotas.**

TARAMBANADA. f. Dita o fet imprudent, molest o sense substancia. **Majadería.**

TARANNÁ. m. Manera d' ésser o de fer. S' usa sempre ab el verb ser o tindre. Y així se diu: *fulano té aquest tarannà o es d' aquest tarannà.* **Fulano ó zutano tiene tal sentir o es de este parecer.**

TARANNARÁ. f. TARARIRÁ.

TARANTA. f Davantal de cuiro que solen portar els sabaters y ferrers quan treballen. **Mandil de cuero.**

TARANTELA. f. *Entom.* Mena d' aranya de la ciutat de Tarento y dels seus contorns; de color que tira a groch, ab pichs negres vermells o verts, y un poch peluda; la seua picada fa riure y saltar ab una alegría extravagant, o causa una horrible y espantosa melancolía. El remei diuen qu' es tocar un instrument viu y penetrant ab un tò proporcionat que impresioni al malalt, y 'l faci saltar, suar y llençar bromera, a fi de que 's deslliuri del veri de la picada.

TARANTELA. f. Sonada violenta que diuen que 's balla pera curar la picada de la taràntula. **Tarantela.** || Ball molt popular a Italia; se balla depressa y es molt animat. **Tarantela.**

PICAR LA TARANTELA. fr. Ab que s' explica la commoció violenta que fa fer alguna cosa fora de temps y ab precipitació y imprudencia. *Dar la tarantela.*

TARANTELAT, DA. adj. Picat de la tarantela o tarántula. **Tarantulado.** || Qui pateix de mal gálich **Tarantulado.**

TARANTELISME. m. TARANTISME.

TARANTISME. m. *Med.* Moviment repentí y convulsiu, a modo del que tenen els picats de la tarantela. **Tarantismo.**

TARÁNTOLA. f. y

TARÁNTULA. f. (Veg s TARANTELA).

PICAT DE LA TARÁNTULA. *Taràntula.* || *Expr. met.* S' aplica a qui está tocat d' algún afecte físich o moral, y particularment del gálich. *Picado de la tarántula ó del alacrán.*

TARANYINA. f. La tela que fan les aranyes. **Telaraña.** || *Nàut.* Mena de filat de pescar quines malles són de cinch a set centímetres en quadre y de tres escassos les primeres del cóp y poch més d' un les derreres. **Boliche de lisos, tarañina, araña.**

FER TARANYINES ELS ULLS. fr. FER PAMPALLUGUES.

NO CRIAR TARANYINES. fr. *Met.* No estar mai parat. *No estar nunca parado.*

TINDRE TARANYINES ALS ULLS. fr. *Met. fam.* No reparar en lo que 's té al devant. *Tener telarañas en los ojos.*

TARANYINADA. f. Conjunt de taranyines. **Telarañas.**

TARARÁ. f. El sò de la trompeta. **Tarará.**

TARAREJAR. v. a. y n. Cantar alguna tonada usant solament la veu *tarará* en comptes de la lletra. **Tararear.**

TARARIRÁ. .. La persona de poca formalitat y judici. **Tararirá** || Paraula burlesca pera despreciar o burlarse de lo qu' un altre diu. **Tararirá.**

TARAROT. m. Nom que 's dona al home petit y despreciable. **Renacuajo, sacabuche.** || ATARANTAT. || TARARIRÁ.

TARASCÓ. *Geog.* Antiga ciutat del comtat de Foix, ara pertanyenta al departament de l' Ariège al aiguabarreig d' aquest riu ab el Oriège. S' hi serven encara a la banda de la població vella, restes de fortificacions mitgevals y una de les torres del castell, destruit al sigle XVII. || Altra ciutat de Provença célebre per la novela d' Alfons Daudet, *Tartarin de Tarascó.*

TARASSANA. f. *Ant.* ADREÇANA.

TARAT, DA. adj. Se diu del panyo o tela que fa llistes, per desigualtat del fi , del teixit o del color. **Acanillado, canillado.** || *Met.* Notat d' algún defecte o falta material o moral. **Picado de la tarántula.** || SER DE LA OLLA.

TARAVIL. *Geog.* Caseriu del Bergadá, nomenat també *Trevil*, format per una iglesia que té per patró a Sant Quintí, voltada d' algunes cases, depenent de la parroquia de Capolat. Está emplaçat a l' altura de 1,320 metres.

TARAXIS. f. *Med.* Mena d' oftalmía. **Taraxis.**

TARBA. m. Bastó curt y groixut que 's posa penjat al coll d' alguns animals. **Taragallo.**

TÁRBENA. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, diòc. de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; es en terra montanyosa y té 1,593 hab.

TARDA. f. El temps desde migdía fins a entrada de fosch. **Tarde.**

BONES TARDES. Salutació que 's fa després de mitgdía. *Buenas tardes.*

CAURE LA TARDA. fr. Acostarse l' hora de ferse fosch. *Caer de la tarde.*

A LA TARDA O A LA LLARGA. m. adv. A LA CURTA O A LA LLARGA.

TARDÁ, NA. adj. Lo que triga més temps del regular a madurar; s' aplica generalment a la fruita. **Tardío, tardo.** || Lo que succeeix després del temps oportú en que s' esperava o necessitava. **Tardío.** || Pausat, entretingut o que camina poch a poch. **Tardío.** || Peresós pera fer les feines. **Perezoso, mandra** || Qui triga, 's detura o s' entreté. **Tardador,**

tardón. || Se diu de la planta o arbre que fa 'l fruit per la tardor, y lo meteix del fruit o de la llevor. Otoñal, tardío.

TARDADOR. m. TARDA, 5.

TARDAMENT. adv. m. Fora del temps oportú. Tarde, tardíamente. || m. TARDANÇA.

TARDANAMENT. adv. m. D'una manera tardana.

TARDANÇA. TRIGANÇA.

TARDANÍES. f. pl. Els fruits que 'l pagès arreplega cap a l' hivern, després de les cullites d'estiu y tardor. || En sentit moral les últimes obres d' un escriptor, artista, etc., que fa quan ja és vell.

TARDANER, A. m. y f. TARDADOR.

TARDANERIES. f. pl. TARDANÍES.

TARDANÇA. f. TRIGANÇA.

TARDAR. v. a. TRIGAR.

TARDE. f. TARDA.

TARDEJAR. v. a. FERSE TART, TRIGAR.

TARDET. m. dim. Tardecito, ico, tardecillo.

AL TARDET. m. adv. TARDET.

TARDIFLOR. adj. *Bot.* Se diu de les plantes que triguen a florir. Tardifloro.

TARDIGRAU. adj. *Zool.* S' aplica als animals que tenen el pas curt. Tardigrado.

TARDIS PIULASTIS. *Loc. fam.* Dona a entendre que algú ha deixat passar el temps oportú pera fer o tindre alguna cosa. Tarde piache, tardis piulastis.

TARDÍSSIM, A. adj. sup. Molt tart. Tardísimo.

TARDIU, VA. adj. Tardío.

TARDOR. f. Primavera del hivern. Otoño, otoñada. || La tercera de les estacions anyals que comprén del día 21 de Septembre al 21 de Desembre.

COSA DE LA TARDOR. *Otoñal.*

TARDORADA. f. Temps de tardor. || FREDORADA.

TARDORAL. adj. Relatiu o pertanyent a la tardor.

TARDORENCH, CA. adj. Cosa de la tardor.

TAREA. f. TASCA.

TARERACH. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Surniá; és a la vora de la riera del seu nom y té 108 hab.

TARGA. f. *Geog.* TÁRREGA.

TARGASSONA. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals bisb. de Perpinyá, cantó de Sallagosa; és a la vora de la riera d' Egat y té 132 hab.

TARGER, A. m. y f. Qui tarja. Tarjero.

TARGETA. f. Rodella a manera d' escut, del qual s' usa en les festes públiques y serveix d' adorno en l' arquitectura. Tarja. || Posteta o planxa que se sol posar damunt d'algún quadre o porta ab algún lletrer o altra cosa. Tarjeta. || Estampa petita ab el nom de algú, que se sol dexar a la casa ont se va de visita o a donar els bons díes. Tarjeta. || El bocí de paper que 's posa als extrems de les peces de roba, ont s'hi anoten les canes que tenen, etc. Marbete.

TARGETA POSTAL. Cartolina que porta estampat el segell de correus, y circula pêls países de la Unió postal per acort del Congrès de Ginebra, empleantse com a carta, ab més mòdich franqueig, expedintse sense coberta. Al indret ont hi há el segell s' hi escriu d' adreça, y al revers lo que s' hagi de comunicar. Aquesta innovació ha donat a coneixer monuments, retrats, episodis y costums, donchs agermanant la més fácil circulació de la correspondencia ab el deixondiment de la cultura artística, s'és adoptada la targeta com a medi gráfich pera la reproducció d'obres remarcables. *Tarjeta postal.*

TARGETAÇA. f. aum. de Tarjeta.

TARGETER. m. Estoig o cartera ont s' hi porten les targetes. Tarjetero.

TARGRA. f. *Zool.* Mena de insectes himenòpters tentredinis, abundosa a la banda meridional d'Europa.

TARÍ. m. VINTIDÓS. || *Numis.* Moneda antiga; l'any 1481 13 tarins de Sicilia valíen a Barcelona 24 sous y aquestos un ducat. Tarín.

TARIDA. f. Embarcació que semblava una tartana; en el sigle XII s' usava al Mediterrani pera transportar cavalls y máquines militars en les expedicions marítimes. Tarida, carrida.

TARIFA. f. Llista que conté 'ls preus de varis gèneros o dels drets que s' han de pagar per ells. Tarifa. || Preus que la justicia fixa a les mercaderies pera que no 's puguin vendre més cares. Tasa.

TARIFAR. v. a. Fixar el preu a que poden vendres les coses. Tasar.

TARIFAT, DA. p. p. Tasado.

TARIFENY, A. adj. Persona o cosa de Tarifa, ciutat d' Andalusia. Tarifeño.

TARIMA. f. Mena d' empostiçat pera tindre 'ls peus alçats de terra. Tarima || TABERNACLE

TARISO. m. *Zool.* Mena d' insectes hemipters esenteleris, quina única especie és originaria de la nostra regió. Tariso.

TARIT-LEROT. TARIT-TAROT.

TARIT-TAROT. adj. *Fam.* BALIGA-BALAGA.

TARJA. f. Escut o rodella que cobría tot el cos. Tarja. || Emblema, adorno á modo d' escut antich, que conté alguna inscripció pera perpetuar la memoria d' algú. Tarjeta, tarja. || Vestigi o bastiment de fusta. || Canya o bastó partit en el qual per medi de talls s' apunta alguna cosa, especialment en les feines agrícoles. Tarja.

TARJAR. v. a. Apuntar, fer talls o senyals a la tarja. Tajar.

TARJADOR, A. m. y f. Qui fa talls a la tarja apuntant alguna cosa. Tarjador.

TARJAÇA. f. Rètol o espai dispost pera colocarhi una inscripció. Targetón.

TARLATANA. f. Teixit de musselina molt transparenta, tramada ab fils groixuts. Tarlatana.

TÁRMICH, CA. adj. *Med.* Se diu dels medis que produeixen o promouen els estornuts. Tármico.

TARNUM. *Hidrog. ant.* Nom del riu Tordera en temps dels romans.

TARO. m. Mida agraria usada a Palerm. Taro. || Vent fret. Gris.

TAROBAL (Segimón). *Biog.* Jesuita de les derreríes del sigle XVII, molt docte en qüestions de dret canònich. Va sejornar a la prov. de Mèxich escrivint allí obres de bona doctrina relatives a la jurisdicció eclesiástica, contenint antecedents històrichs que mostraven la seua erudicció. Entre elles deuen esmentarse *Privilegios de los regulares en especial Indios é Indias* y *Expositio casum ac excomunicationem a Synodo prov. mexicana reservatorum.*

Brot de taronger

TARONGER. m. *Bot.* Arbre indígena de l'Asia, y conresat a Espanya. És de la fam. de les auranciácies, d' uns cinch metres d' alçaria, poblat de fulles d' un vert hermós, llustroses, dures, y que persisteixen a l' arbre durant l' hivern; té les flors blanques y flairoses, y 'l fruit comestible y sá. Naranjo. || Traficant en taronges. Naranjero. || pl. El lloch plantat de tarongers. Naranjal.

TARONGERAL. f. y

TARONGERAR. m. Lloch plantat de tarongers. **Naranjal.**

TARONGERET. m. dim. **Naranjico, naranjillo, naranjito.**

TARONGERS (Els). *Geog.* Poble del dist. municipal de Gelida, prov. de Barcelona.

TARONGETA. m. dim **Naranjilla, naranjita, naranjica.**

TARONGIL. m. TARONGINA.

TARONGINA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les llabiades, d' uns 80 centímetres d' alçada, de cames fortes, quadrades y blanquinoses; fulles oposades, cordiformes, llargues, punxagudes, d' un vert fosch, relluentes riçades y un poch peludes; flors blanques verticilades, petites, llabiades y rogenques; d' olor molt agradable, semblant al de la llimona fresca, y una sabor aspra aromática. Es antiespasmòdica, antiestèrica y estimulanta. **Toronjil.**

TARONJA. f. Fruit del taronger semblant a una poma rodona, més o menys grossa, verda al principi y groga quan és madura; té la pell més o menys fina, y conté en el seu teixit una considerable quantitat d' essencia; el seu such és d' un ácit agradable quan ja és madura; l' agra és més petita, ab la pell exterior d' un groch verdòs abigarrat y 'l such d' un gust agre amargant **Naranja.** || *Met. Fam.* Bala d' artillería. **Naranja.** || MANDARINA.

TARONJA DE LA XINA. La de qualitat dolça. *Naranja de la China ó dulce*

MITJA TARONJA: CÚPULA. || *Fam.* La moller respecte al marit. *Cara mitad.*

NO ESCÓRRER TANT LA TARONJA, QUE QUEDI SENSE SUCH. fr. *Fam.* Ensenya la moderació y prudencia ab que 's deu procedir pera evitar els mals resultats de portar les coses fins al derrer extrem. *No se ha de exprimir tanto la naranja, que amargue el zumo.* || Ensenya la moderació en les pretensions, pera no ferse molest ab les instancies. *No estrujar tanto la naranja que amargue.*

TARONJADA. f. Cop de taronja. **Naranjazo.** || Beguda feta de such de taronja, aigua y sucre. **Naranjada**

TARONJAL. m. y

TARONJAR. V. a. TARONGERAR. || **Naranjal.**

TARONJAT, DA. p. p. y adj. De color de taronja o que conté taronja. **Naranjado.**

TAROT. m. *Fam.* BARRET.

TAROTA. f. La claveta que al joch de billar se dona als jugadors pera sapiquer qui comença a tirar o pera sortejar els que deuen anar de companys y serveix després per apuntar a cada hu els punts que fá a la marca. **Tarota.** || *Ter.* Instrument de vent. **Zampoña, pepitaña.**

TARQUIM. f. Pòsit de l' aigua, fanch. || LLOT.

TARQUIMAR. m. Fanguera. **Cenegal.** || v. a. Embrutar de tarquim. **Tarquimar**

TARQUINA. f. *Náut.* Vela quadrada, que s'usa als bots y a les llanxes, ab la rellinga més llarga que les veles anomenades al ters, que són les dites en llenguatge vulgar *veles caigudes.* **Tarquina.**

TARRABASTADA. f. Cop d' aigua que cau ab molta força. **Turbión.** || TARRABASTALL. || *Met.* Munió de coses plegades que venen de repent. **Golpe, ventregada.** || Fatalitat o desgracia ab pèrdua de bens o salut. **Tártago.** || Xasco pesat. **Tártago.** || *Fam.* Enredo, entremaliadura. **Barrabasada.**

TARRABASTALL. m. Caiguda ab molt de soroll. **Fracaso, zaparrazo.**

TARRAÇA. f. *Geog.* TERRAÇA.

TÁRRACH. m. *Ter.* ESPÁRRACH. || Mena de salvia.

TARRACO. *Geog. ant.* y

TARRACONE. *Geog. ant.* Noms de la ciutat de Tarragona en temps dels romans.

TARRACONENSIS. f. Una de les tres provincies en que 'ls romans van dividir primerament l' Espanya; era la més oriental y la més gran de les tres; estava situada entre 'l Mediterrani, la Bètica y la Lussitania, y tenía per capital Tarraco, avui Tarragona, essent la segona capital del Imperi. Va anomenarse també Citerior, y eren els seus límits al N. la Galia y 'l mar Cantábrich; el Mediterrani al E., al S. la Bètica y Lussitania, y al O. l' Atlántich. Comprenia dins dels seus límits, els territoris d' Aragó, Catalunya, Valencia, part de Castella, Lleó, Galicia, Asturies, Guipúscoa, Viscaia y Navarra a Espanya; Minyo y Tras os Montes a Portugal. || adj. Lo pertanyent a Tarragona y a la Tarraconensis. **Tarraconense.** || TARRAGONÍ.

Tárrach

TARRAGÓ (Ferrán). *Biog.* Esculptor nadiu de Lleida, deixeble del mestre J Piquer, y autor d' algunes estatues remarcables, entre elles diverses de genre relligiós. A l' Exposició del ministeri de Foment celebrada al any 1856, va presentar una estatua en guix, titolada: *El profeta Jeremías.*

TARRAGONA. *Geog.* Ciutat capital de la prov., del arquebisbat y del part. jud. del seu nom, situada dalt d' un turó, al peu del qual desemboca 'l riu Francolí, estenentse sa part nova fins al mar, ont té un notable port. Posseeix alguna industria, molt comers de productes agrícols, una gran catedral, un notable museu d' antiguitats, les runes d' un anfiteatre y les d' un aqüeducte romá, restes de temples, termes, etc., conservant gran part de les muralles ciclòpies que l'enrondaven; dues estacions de F.-C , nombroses carreteres y 26,281 hab. || Partit judicial de la provincia del seu nom; el formen els 13 següents ajuntaments: Canonja (La), Catllar, Constantí, Morell, Pallaresos, Perafort, Pobla de Mafumet, Raurell, Renau, Secuita (La), Tamarit, Tarragona y Vilaseca, reunint entre tots 39,245 hab. || Una de les quatre provincies en que s'ha dividit Catalunya. Confronta: al N. ab la de Lleida; al E. ab la de Barcelona y 'l mar; al S ab aquest y la prov. de Castelló y al O. ab les provincies de Terol y Saragoça. Té 8 partits judicials, 185 ajuntaments y 343,400 hab. Es més agrícola que industrial, per més que té algunes industries, sobre tot agrícoles, estant regada pel l' Ebre, el Francolí, el Gaiá, y altres rius de menys importancia.

Segell de Tarragona

TARRAGONÍ, NA. adj. Lo natural de Tarragona y lo pertanyent a aquesta ciutat. **Tarraconense.**

TARRAGUERA. f. *Ter.* ESPARRAGUERA.

TARRÁM. m. El sò del tabal. **Tan.**

TARRAQUETA. f. *Ter. de Sopeira.* Bast pera carregar els matxos ab botes de ví.

TARRASSA (Guillem). *Biog.* Capellá y escriptor nadiu de Palma de Mallorca al any 1709 y mort allí meteix el 1778. Va deixar manuscrites nombroses obres, la major part d' elles en llengua castellana, y cal esmentar les següents: *Origen, etimología y proyecto de emplear los bienes de Mallorca; Mallorca ilus-*

trada en lo eclesiástico; Historia de la iglesia y lugar de Randa; Tesoro de noticias eclesiásticas de Mallorca; Historia del reino de Mallorca, por el Dr. Binimelis, ilustrada con notas del Dr. Tomassa; Crónica de la conquista de Mallorca, por el P. Marsilio, puesta en castellano é ilustrada con notas; Anales de la Isla y reino de Mallorca, dispuesta por la cronologia de los años; Episcopologio Mayoricense desde el primer obispo después de la conquista hasta el Ilmo. Sr. D. Lorenzo Despuig y Cotoner (1760); *Historia de Lluchmajor* (1770 ; *Las cuatro persecuciones que experimentó el B. Lulio.*

TARRASSA. *Geog.* TERRAÇA.

TÁRRECH. m. *Bot.* Planta de la fam. de les llabiades, que té poch més de 20 centímetres d' alçada, fa les floretes blaves y 's cría a quasi bé tots els prats naturals. **Salvia de prado, tárrago.**

TÁRREGA (Francesh). *Biog.* Poeta y prebere nadiu de Valencia, als començos del sigle XVI, desconeixentse 'l lloch del seu neixement. Vivía encara al any 1590. La seua personalitat com home de lletres havía d' ésser de significació, donchs al any 1600 era president del certamen celebrat a Valencia ab motiu de la traslació de les reliquies de Sant Vicents Ferrer. Va dedicarse ab especialitat a la poesía dramática, y foren innombrables les produccions d' aquesta mena escrites per ell, formant extensa bibliografía. Cal esmentar: *El careo de Rodas, El esposo fingido, El prado de Valencia,* al any 1608; *La duquesa constante* y la *Fundación de la orden de Ntra. Sra. de la Merced,* al any 1616. El nom d' aquest escriptor figura al *Catálech d' autoritats de la llengua.*

— (JOAN). *Biog.* Eclesiástich y famós cantant, que va néixer a Castelló de la Plana, al any 1777, morint a Madrid al 1843. Tenía hermosa veu de tenor y bona escola de cant, haventse educat al collegi del Patriarca, y format part més endevant de la capella de la catedral de Valencia, y després de la de la iglesia de les Descalces a Madrid, y derrerament de la Capella reial, haventlo nomenat cantor de Palau el rei En Ferrán VII, havent prés part en els concerts allí celebrats. Saldoni al parlar en les seues obres, d' aqueix musich, dona fermança, de que no s' havía sentit al seu temps un tenor de veu tan delicada, de tanta escola, y al ensems de passió musical semblable.

— (GABRIEL). *Biog.* Doctor en medicina del sig'e XVI, nadiu de Tárrega y professor de la facultat a Burdeus ont va publicar al any 1524, en un sol volúm, alguns tractats de teoría y práctica de medecina escrits en llatí, mostrant les observacions fetes al exercici de la seua carrera.

— (RAMÓN). *Biog.* Heretge, neòfit, jueu y rabí, que va néixer a Tárrega als començos del sigle XIV, morint a Barcelona al mes de Septembre de 1371. Alguns autors l'anomenen *Raimón Lull de Tárrega.* Tenia tan sols complerts els onze anys de la seua etat quan va convertirse al cristianisme, prenent més endevant l' hábit de l' ordre dominicana, y aplicantse als estudis de la filosofía y de la teologia. Al escriure y definir materies d' aquells coneixements, va apartarse un xich de les sancions dogmátiques y va ésser delatat a l' Inquisició pera que se retractés dels seus erros. Ab tot y els prechs del inquisidor Aymerich, no va voler esmenar les teoríes sustentades y en atenció a les seues afirmacions va ésser empresonat y consultats els teòlechs sostingueren que les seues teoríes eren contraries a la doctrina verdadera. Al any 1369, el Papa Gregori XI, va disposar que fossen revisats els escrits d' En Tárrega y se'l sentenciés d' acort ab les lleis de la iglesia. Prés al seu convent de Barcelona, va trovarsel mort en son llit el dia 20 de Septembre de 1371, sense que ab tot y les dilligencies practicades, pogués deduirse si la seua mort havía sigut natural o violenta. Les obres genuines que se li atribueixen són: *De invocationem dæmonum; — Conclusiones variæ ab eo propugnatæ,* contenint altres sospitoses afirmacions d' heretgía. Teodor Rupprech ademés, suposa que havía escrites dues obres més, titolades *Secretis naturæ* y *De alchimia.*

— EIXEA (FRANCESCH). *Biog.* Musich y compositor remarcable que va néixer a Vilarreal (Castelló) al any 1854, morint a Barcelona en 1909. Va ésser deixeble del famós guitarrista *El cech de la Marina* de Castelló. Ab tot y l' estat precari de la seua jovenesa, va anar per Valencia, dispost a lluitar, adquirint la suficienta cultura artística, y protegit per un comerciant de Burriana, va endreçarse a Madrit pera apendre el piano y la armonía. Va passar després a París y a Londres, sense obtindre resultats pecuniaris dels seus travalls, y retornant a Espanya, va obtindre aplaudiments als concerts donats a Bilbao, Alicant, Albacet, Valencia, Madrit y Barcelona ont s' establí, visquent' hi els derrers anys de la seua vida. Era prodigiós el seu talent en tocar els instruments de corda, y sobre tot a la guitarra, y a les seues obres, s'hi marcava una delicadesa de concepció que les feien atractives. Cal esmentar entre elles, 12 estudis, capritxo gavota; dues melodies, scherzo en *re menor;* fantasia de cançons espanyoles; variacions sobre el Carnaval de Venecia, y Estudi de concert en *la menor.*

Francesch Tárrega

Segell de Tárrega

Segell de Tarrés

TÁRREGA. *Geog.* Ciutat de la prov. de Lleida, bisbat de Solsona, part. jud. de Cervera; és una de les poblacions més importants de la provincia, té estació de F.-C. y 4,475 hab.

TARREGADA. f. Carbó molt menut. **Cisco.**

TARRÉS. *Geog.* Poble de la prov. y part. jud. de Lleida, diòc. de Tarragona; és estació del F.-C. de Reus a Lleida y té 352 hab.

TARRÓ. m. *Bot.* TÁRRECH.

TARROIGES (Les). *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Bellvís, prov. de Lleida.

TARROJA. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. de Solsona, part. jud. de Cervera; és al mitg d' un plá y té 488 hab.

Segell de Tarroja

TARRÓS. m. TERRÓS.

TARRÓS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Tornabous, prov. de Lleida.

TARROTLLA. *Ornit.* Alosa. **Alondra.**

TARS. m. *Anat.* Nom que 's dona a l' empenya o part superior del peu; la inferior o oposada l' anomenen *metatars.* **Tarso.**

TARSOFALANGIA. adj. y s. *Anat.* Se diu del muscle flexor del nus al dit gros. **Tarsofalangiano.**

TART, DA. adj. TARDÁ. || adv. t. Passat el temps oportú. **Tarde.**

TART, MAL Y MAI. Expressions ab que 's pondera quant malament y fora de temps se fa lo que sería millor que no 's fes. *Tarde, mal y nunca.*

AL TART O AL CAP TART. adv. Al ferse fosch, al caure la tarda. *Al anochecer.*

A TART. adv. m. Purament, poques vegades. *Puramente.*

DE TART EN TART. adv. m. Alguna vegada. *De tarde en tarde, de vez en cuando.*

ÉS TART Y VOL PLOURE. *Loc. fam.* Ab que s' exhorta y dona pressa a algú pera que faci alguna cosa. *Para luego es tarde.*

FER TART. fr. Haverse descuidat en alguna cosa, haver passat l' oportunitat de ferla. *Llegar tarde, tarde piache.*

LO MÉS TART. Modo adverbial pera indicar el temps en que 's fará o succeirá una cosa que 's creu que no pot trigar a realisarse. *A más tardar.*

MÉS VAL TART QUE MAI. *Ref.* Denota que val molt més que 's verifiqui alguna cosa, encara que sigui tart, que no que 's deixi de verificar. *Más vale tarde que nunca, nunca es tarde cuando llega.* || Dona a entendre que per dolent que sigui esperar molt temps alguna cosa, sempre és millor que deixarla de conseguir. *Más vale un año tardío, que vacío.*

TARTÁ. m. Teixit de llana, de quadres de varis colors. **Tartán.**

TARTALL, A. TARTALLÓS.

TARTALLEIG. m. TARTAMUDEIG.

TARTALLEJAR. v. a. TARTAMUDEJAR.

TARTALLÓS, A. adj. TARTAMUT.

TARTAMUDEIG. m. Acció y efecte de tartamudejar. **Tartamudeo.**

TARTAMUDEJAMENT. m. L' acció de tartamudejar. **Tartamudeo, tartamudeamiento.**

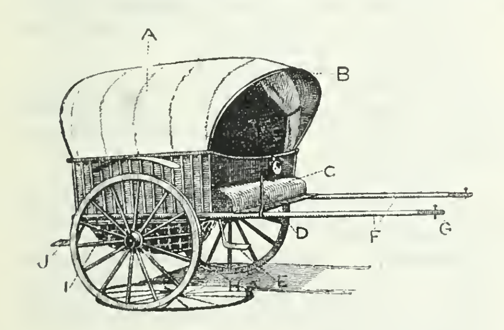
TARTAMUDEJANT. p. a. **Tartamudeando.**

TOT TARTAMUDEJANT. adv. m. Ab mala pronunciació. *Estropajosamente.*

TARTAMUDEJAR. v. a. Parlar ab dificultat per algún defecte de la llengua. **Tartamudear, tartajear, rozarse.**

TARTAMUT, DA. adj. Qui tartamudeja. **Tartamudo, tartajoso, balbuciente, estropajoso.**

TARTANA. f. Carruatge de dues rodes ab assentos als costats y cobert. **Tartana.** || *Náut.* Embarcació petita, que no té més qu' un pal y vela llatina, y sol anar a rem; té baixa la popa y la proa. **Tartana.**

TARTANA: A, v 'a; B, vano; C, assient del devant; D, fana'era; E, pujador; F, braços; G, clavia; H, bossa; I, ballesta; J, pujador del derrera.

TARTANADA. f. Els que omplen una tartana com a viatgers. || El fato que cap dins d' una tartana. || Conjunt de moltes tartanes.

TARTANAIRE. m. y

TARTANER. m. Qui mena 'l carruatge nomenat tartana. **Calesero.** || Qui fa tartanes.

TARTANYA. m. *Entom. ter.* PAPATERRA.

TARTAREU. *Geog.* Poble del dist. munpal. d'Abellanes, prov. de Lleida.

TÁRTAR, A. adj. Natural o referent a la Tartaria. **Tártaro.** || *Poèt.* INFERN.

TARTARI. adj. y

TARTÁRICH. adj. Se diu d' un ácit sòlit, blanch, cristallisat en prismes inalterables a l' aire quan és pur, transparent, brillant y soluble a l' aigua, de sabor ácit agradable. Envermelleix fortament la tintura de tornassol, etc., y tirat a les brases fa olor de caramelo. **Tartárico.**

TARTARISACIÓ. f. Acte y efecte de tartarisar. **Tartarización.**

TARTARISAR. v. a. *Quim.* Preparar alguna cosa ab tartrá. **Tartarizar.**

Segell de Tartareu

TARTER. m. *Ter.* PEDREGÁM.

TARTERA. m. Estimball de roques despreses de un cingle, les quals se troven en abundancia pê's Pirineus. **Caos.**

TARTERA. *Geog.* Caseriu de la Cerdanya, que forma part del municipi de Das, al districte de Puigcerdá, reunint ab els de Mossoll y Sanabarre 394 hab.

TARTRÁ. m. Materia tèrria y salina que, desprenentse del ví en la fermentació del most, fa una crosta dura que s' agafa als costats y al fons de les botes. **Tártaro.** || *Met.* Porquería que 's fa a's panyos y als barrets a causa de la suor. **Mugre, saín.**

TARTRAMAT. m. *Quim.* Sal que resulta de la combinació de l' ácit tartrámich ab una base. **Tartramato.**

TARTRÁMICH adj. *Quim.* Ácit derivat de l' ácit tártrich per la substitució del amigdògen per un oxídril ácit. **Tartrámico.**

TARTRAMÍLICH. adj. *Quim.* Ácit anomenat també amiltártrich, derivat de l' ácit tártrich per la substitució d' un átom del radical amili per un altre de hidrògen básich. **Tartramílico.**

TARTRANYA. f. *Ter.* PAPATERRA.

TARTRAT. m. *Quim.* Combinació de l' ácit tártrich ab una base. **Tartrato.**

TARTRE. m. TÁRTER.

TARTRES. m. pl. Escites. **Tártaros.**

TÁRTRICH, A. adj. m. Epítet d' un ácit que hi ha al ví. **Tártrico.**

TARTRÍFUCH. m. *Quim.* Preparació pera destruir les incrustacions que 's produeixen als generadors de vapor. **Tartrifugo.**

TARTRÍMETRE. m. Instrument pera determinar el valor comercial del tartrat acídul de potassa. **Tartrimetro.**

TARTRIT. m. *Quim.* Combinació de l' ácit tartarós ab una base. **Tartrito.**

TARTROBORAT. m. *Quim.* Sal doble formada per la combinació dels ácits tártrich y bòrich ab un alcali. **Tartroborato.**

TARTUA. f. TORTUGA.

TARTUF. m. Home hipòcrita que fingeix virtut, encarnació d' un dels personatges descrits per Molière.

TARTUFERÍA. f. HIPOCRESÍA.

TARTUFISME. m. Procediments propis d' un hipòcrita.

TARTUFITA. f. *Min.* Varietat de cals carbonatada, que 's caracterisa per la seua textura fibrosa y per la seua olor semblanta al de la trufa. S' és observat a diferents terrenys dels períodes secundari y terciari. **Tartufita.**

TARUGO. m. Claveta de fusta ab la qual s' unelxen dues peces. **Tarugo.** || Peça quadrada de fusta

pera enfustar carrers. **Tarugo.** || *Vulg.* ENGANY, ESTAFADA.

TARUGUISTA. m. y f. Enganyador, falsificador, estafador. **Taruguista.**

TARUÇ (A). adv. m. A DOLL.

TARUMBA. m. Bulliciós, atolondrat. **Tolondrón.**

ANAR DE TARUMBA O FER TARUMBA. fr. Fer bulla. *Retozar.*

FER TORNAR A ALGÚ TARUMBA. fr. *Fam.* Molestar, aturdir a algú, fer bogejar. *Volverle á uno tarumba ó loco.*

TARUMBA. *Geog.* Nom vulgar de Viladecavalls, prov. de Barcelona.

TARUMBIS (Les). *Geog.* Caseriu del terme del Plá, prov. de Barcelona.

TAS. m. *Art. y of.* Enclusa de superficie enterament quadrada. És mot afrancesat.

TASCA. f. Feina o treball que s'ha de fer en un temps prefixat. **Tarea.**

A TASCA. m. adv. A PREU FET.

DONAR TASCA. fr. Senyalar la feina que s'ha de fer en un temps determinat. *Dar tareas, poner, señalar tareas, atarear.*

PENDRE TASCA O A TASCA. fr. Empendre una feina que 's deu fer en temps determinat. *Tomar tarea.*

TASCAR. v. a. Travallar, fer feina.

TASCINA. f. *Min.* Seleniur d'argent. **Tascina.**

TASCO. m. Troç de carn seca y salada. **Tasajo.**

FER TASCOS DE LA CARN, PEIX, etc. *Atasajar.*

TASCÓ. m. Peça de fusta o de ferro que té cinch superficies planes y acaba en tall pera dividir cossos sòlits o pera ajustarse y apretarne d'altres. **Cuña** y **pescuño** o **pezcuño**, lo que 's posa entre 'l dental y la rella de l'arada. || Peça de ferro en forma de falca, que, introduida picant, en un altre cos o entre dos cossos, estreva afermant, removent o estavellant. || Troç de ferro ample, groixut d'un cap y prim de l'altre pera ficar el martell, mall y altres eines en el mánech. || CALL.

FER PERDRE 'L TASCÓ O 'LS TASCONS. fr. *Fam.* Fer perdre 'l seny. *Desatinar.*

TASCONADA. f. Molts tascons. Cop de tascó.

TASCONAIRE. m. Qui fa tascons.

TASCONAR. v. a. Posar tascons pera manegar eines o assegurar alguna cosa. **Atarugar.** || Ficar tascons a la llenya pera fèndrela a cops de maça. **Acuñar.** || Tapar bé 'ls forats, juntures y esquerdes de les botes, cocis, etc. **Atarugar**

TASCONER, A. m. y f. TASCONAIRE.

TASCONERA. f. Eina o cenalla de posar els tascons. **Taruguera.**

TASCONI. m. Fanch fet de terra semblanta a l'argila o greda, del qual se fan els gresols pera purificar els metalls. **Talque.**

TASMIA. f. Porció de grans que tocaven a cada un dels que 's partien el delme o 'l pagaven. **Tazmia.**

TASQUERA. f. Amagatall, lloch ocult. **Guarida, manida.** || Camí excusat, drecera, biaix. etc. **Atajo.** || Volcador, pantano o lloch perillós de passar. **Atascadero** || Des orb, embaráç. **Atascadero.**

SAPIGUER LES TASQUERES. f. *Met.* Conéixer els conductes pera conseguir lo que 's preté, y també ser molt entrant d'alguna part. *Saber todos los rincones.* || Tindre molt conegut un terreno, pais, etc., per haverlo seguit o haverhi estat moltes vegades. *Tener medido á palmos ó á dedos.*

TASSA. f. TAÇA.

TASSAR. v. a. TAÇAR.

TASSO Y GOÑALONS (Lluis). *Biog.* Impressor de mitjans del sigle XIX, que posá a gran altura l'art tipogràfich catalá. Nasqué a Maó l'any 1817 y morí a Barcelona en 1880. Fundá la coneguda casa editorial que porta 'l seu nom, la qual ha figurat en primer terme entre les que més contribuiren al moviment intelectual de Catalunya, publicant *Héroes y Maravillas del Mundo, Historia Universal, El Universo, Biblioteca La Maravilla, Mujeres de la Biblia, historia de España, Historia de Francia* y un sens fí d'obres que sería interminable enumerar.

Lluis Tasso y Goñalons

— Y NADAL (TORQUAT). *Biog.* Esculptor barceloní contemporani, deixeble de la escola de Bellas Arts, que al any 1879 va endreçarse a Roma, pensionat, després de brillantes oposicions, en la secció d'esculptura. Va produir obres remarcables, essent les més conegudes, els retrats de Juliá Romea, el bust de Cervantes, de Pius IX, de Rosales y Fortuny, la estatua del pintor Velázquez, *el soldat ferit, Diumenge de Rams* y *Senza aucello, poverino,* que van figurar a les exposicions barcelonines de Belles Arts respectivament als anys 1876, 1884 y 1891. Va pendre part a varis concursos, y entre ells al de la estatua del poeta Manel de Cabanyes, convocat per la Biblioteca Museu Balaguer, de Vilanova y Geltrú.

TAST. m. L'acció y efecte de tastar alguna cosa de menjar o beure. **Gustadura, cata, catadura.** || La petita porció de menjar o beure que 's pren pera tastarla y veure si es bona. S' usa molt parlant de botifarres. **Prueba, cata, salva.** || El trocet que 's talla del meló o altra fruita pera tastarla. **Cala.** || Diferentes peces que 's fixen en el forat de l'enclusa pera donar determinada forma al ferro calent. || Eina de ferro, especie d'enclusa pera aplanar llauna. || Especie de martell pera us dels manyans.

A TAST. m. adv. A prova. *A prueba.*

TASTADOR, A. s. Qui tasta. **Catador.**

TASTADOR DE VINS. Qui tasta 'l ví pera informar de la seua qualitat. *Catavinos.*

TASTADURA. m. TATXADURA.

TASTALASCH. m. Joch que consisteix en posar agulles a terra o demunt d'una taula y empényerles ab l'ungla procurant encreuarles ab les del contrari. **Juego de alfileres.**

TASTAMENT. m. TAST.

TASTAOLLETES. m. *Fam.* Motiu que s' aplica a la persona qu'emprèn moltes coses sense fixarse en cap. **Catacaldos.**

TASTAR. v. n. Provar alguna cosa de menjar o beure pera sapiguer quin gust té, **Catar, probar, gustar.** || ENCETAR. || *Met.* Examinar, tantejar. **Gustar, probar.** || Experimentar. **Gustar.** || *Ter. de Moyá.* Trucar a una porta.

TASTART, DA. adj. TOÇUT. || Determinat, resolt, aferrat a la seua. **Testarudo.**

TASTAVINS. m. TASTADOR DE VINS. || El vago que va de taberna en taberna. **Catavinos.**

TAT. m. L'acció d' aguaitar o traure 'l cap per una finestra o forat. **Acecho, acechona.** || Veu pera alegrar als nens. **Pape, tate.**

FER TATS. fr. Mirar, observar ab cuidado alguna cosa, procurant no ser vist. *Atisbar, acechar, hacer la acechona.*

TATA. m. Veu ab qu'alguns nens comencen a cridar al seu pare. **Papa, tata.**

TATÁ. m. Veu que usen les criatures pera designar una cavalcadura. **Tatá.**

TATANO. m. TATÁ.

TATARANET, A. m. y f. El tercer net. **Tataranieto.**

TATO (Fer lo). fr. FER L' ALETA, 2.

TATRA. m. y

TATRE. m. VICI.

TATRÓS, A. adj. VICIÓS.

TATROSAMENT. adv. m. VICIOSAMENT.

TATUAR. v a. Pintar o dibuixar a la pell humana, per medi de procediments que 'ls fan inesborrables, lletres, figures o adornos y emblemes. **Tatuar.**

TATUAT, DA. p. p. del verb TATUAR.

TATUATGE. m. Acció y efecte de tatuar o tatuarse. **Tatuage.**

TATXA. f Falta, defecte que 's troba a alguna cosa y la fa imperfecta. **Tacha, mancha, nota.** || Senyal, piga. **Tacha.** || Mena de clau petit que té la cabota molt grossa, y serveix pera tatxonar les cadires, baguls, sabates, etc. **Tacha, tachón** || Clau que té la cabota grossa, daurada o platejada, per adorno dels baguls, etc. **Bollón, calamón.** || La de fusta o de canya ab que 'ls sabaters asseguren els talons o les soles de les sabates. **Estaquilla.** || Cada un dels clauets quadrats qu' usen els sabaters pera clavar la sola a la forma. **Broca.** || TAÇA, 2 y 3. || TALL, TRIBUT, PAGAMENT. || Tribut subsidiari. **Talla.** || Especie de tribut que 's dona al senyor en alguna urgencia. **Talla.** || TAST, 2.

TATXACIÓ. f. TAÇA. || Acció de tatxar.

TATXADO. m. El punt pera apendre de senyalar. **Dechado.** Es veu castellana.

TATXAR. v. a. Fixar el preu de les mercaderíes. **Tasar.** || Senyalar lo que cada hu mereix per son treball. **Tasar.** || Posar mètode, regla o mesura pera que no s'excedesca en qualsevulla materia. **Tasar.** || Reduir lo que hi ha obligació de donar, abocarho ab meçquinería. **Calar.** || Censurar, posar faltes o tatxes. **Tachar.** || *Met.* Culpar, rependre, notar. **Tachar.** || Esborrar lo escrit. **Cancelar, tachar.** || Tallar una petita porció dels melons, cindries, etc., per veure si són madurs, dolços, etc. **Probar.**

TATXAT, DA. p. p. **Tasado, estimado.** || Dit del meló, etc. **Calado.**

TATXETA. f. dim. **Tachuela.**

TATXÓ. m. dim. Tatxa petita, clauet d' adorno. **Tachón.**

TATXONAR. v. a. Guarnir alguna cosa de tatxes. **Tachonar.** || Tasconar, clavar els sabaters tatxes de fusta o de canya. **Estaquillar.** || *Met.* ATATXONAR.

TATXONAT, DA. p. p. **Tachonado.**

TAU. m. La creu que porten al pit y capa 'ls comendadors de Sant Antoni Abat y 'ls familiars del ordre de Sant Joan **Tao, tau.** || La 19 lletra del abecedari grech que equival a la nostra T. **Tau, taf.** || Nom d' una lletra hebrea. **Tau.**

TAU, TAU. *Expr.* AIXÍ, AIXÍ.

TAU. m. TALP.

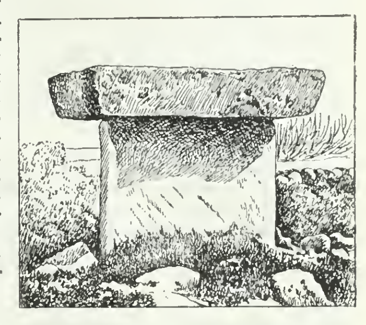
TAUDELL (Sant Miquel de). *Geog.* Quadra del terme de Clará, prov. de Barcelona. || — (SANTA MARÍA DE), Lloch del dist. munpal. de Terraça, prov. de Barcelona.

TAUGEL. m. Retgla o peça de fusta que s' emplea pera mantindre la forma semicecolar en una mitja taronja o cúpula de fusta **Taugel.**.

TAUJÁ. m. Se diu de la persona inculta, rústica o tonta. **Paleto, bozál, patán, babazorro, palurdo, zopenco, tonto.**

TAÚL. adj. TAHUL.

TAULA. f. Peça de fusta llarga, prima y plana. **Tabla.** || Moble de fusta compost de una o més pots llises, sobre petges, que serveix pera posarhi la vianda, pera escriure y altres usos. **Mesa.** || Se pren també per la vianda que 's posa damunt de la taula. **Mesa** || Taulell que tenen a les carniceríes pera vendre la carn a la menuda. **Tabla.** || Post que posada de plá, y tirada per una cavalleria, s rveix pera aplanar la terra sembrada. **Rastra, atabladera, narria, nierra.** || Les posts de la carreta. || Index o llista de les materies en text, lámines o punts que conté un llibre. **Índice, tabla.** || Llista de coses posades per ordre. **Tabla.** || La casa ont se registren les mercaderíes que paguen drets, en els pobles en que no hi há aduana. **Tabla.** || Banch o casa del diner de la ciutat. **Tabla** || Als tribunals és la taula ont se senten els jutges o 'ls magistrats pera despatxar els negocis. **Tabla, mesa de tribunales.** || Post o llibre ont s'hi escriuen per llista 'ls noms dels estudiants, confrares, etc. **Tabla.** || La descripció que's fá d' alguna part d'aquesta o l' altra ciencia, art, etc., en un o més fulls pera més fácil recurs de la memoria; així diem: *taules d' anatomia,* etc. **Tabla.** || Se diu de qualsevulla materia plana y llisa en que s' hi pot gravar ab el buri, etc. **Tabla.** || Entre hortolans capçada, cada part en que's divideix una peça de terra pera plantarhi alguna verdura o llegum. **Tabla, tablar.** || Qualsevulla part petita de una embarcació destruida. **Tabla.** || Pintura feta en una post o pedra. **Tabla.** || En la perspectiva és la superficie transparenta colocada entre la vista y l'obgecte. **Tabla.** || En les parroquies és la post en que se senyala l'ordre de les misses que s' han de dir durant el día. **Cuadrante.** || *Arit.* NOMBRA. || Se diu del sembrat molt igual y hermós. **Tabla.** || TARIFA, PASTADOR, TAULELL. || Peça de fusta quadrada pera jugar a dames, etc. **Tablero.** || TAULÓ. || pl. El taulat en que representen els comediants **Tablas.** || Entre corretgers, eina de fusta de cosa de quatre o cinch pams, que de mitg en amunt forma com uns molls pera subgectar la pell que han de cusir. **Tablas.** || Al joch de dames és l' estat en que ningú pot guanyar. **Tablas** || Al d'escachs quan no 's pot passar sense a que donguin mate al rei. **Tabla.** || En l'astronomía y trigonometría, etc., còmputs o cálcus dels moviments dels planetes, ánguls, etc. **Tablas.** || Vora o banda de la taula de billar, y així s diu tirar per taula. **Mesa.** || Altar prehistòrich en forma de taula.

Taula neolitica de Trapucó (Maó)

TAULA D' ACORDAR. *Ant.* TAULA DE CAMBI.

TAULA DE CAMBI. Banca de comerciant. *Tabla, mesa de cambios, banco de comercio.*

TAULA DE CATALÁ. Aquella en que hi há abundor de bona vianda. *Mesa catalana, rica ó espléndida.*

TAULA DE CEBES. Llibre en que aquest filosoph va reasumir les regles de la moral. *Tabla de Cebes.*

TAULA DELS COMUNS DEPÒSITS. Depòsit públich ont asseguren els particulars llur diner per un mòdich interès. *Tabla numularia.*

TAULA D' ESTAT. El menjar que 's dona al palau del rei als cavallers y demés empleats al servei de les persones reials. *Mesa de Estado.*

TAULA D' ESTISORA. La que té 'ls petges encreuats. *Mesa de tijera.*

TAULA DE JOCH. La casa ont s' hi reuneixen alguns pera jugar. *Tabla de juego, garito.*

TAULA DE MAIG. La que és escassa de pá. *Mesa gallega ó de gallegos.*

TAULA DE NEU. La botiga ont hi venen neu. *Neveria.*

TAULA DE PÁ: LLESCA.

TAULA DE PRETOR. Aquella en que cada pretor escrivia'ls seus edictes, accions, fórmules d'ella, y altres coses pertanyentes al foro. *Tabla de pretor.*

TAULA DE TORRAT. *Expr. met.* Se diu de les persones y comunament de les dones que assisteixen a totes les festes y funcions, encara que siguin de particulars. *No hay boda sin doña toda; andorrero.*

TAULA FRANCA O OBERTA. Aquella en que's dona menjar a tots quants s' hi presenten, sense distinció de persones. *Mesa franca.*

TAULA MESA. *Loc. ant.* Taula parada. *Mesa puesta.*

TAULA PRIMERA. La primera passada de vianda. *Primer cubierto ó plato*

TAULA RODONA. Aquella en que no 's guarden etiquetes ni preferencies en els assentos. *Mesa redonda.*

TAULA SEGONA. Segona posada, les principals viandes que's treuen cuites y de substancia. *Segundo cubierto ó plato.*

TAULA TERCERA: POSTRES.

TAULA TRAVESSA O TRAVESSERA. La que hi há al capdemunt del refetó o de la preferencia en algunes juntes. *Mesa traviesa.*

TAULES DE LA LLEI O DE MOISÈS. Les pedres en que estava escrita la llei del decálech, que Deu va entregar a Moisès en la montanya del Sinai. *Tablas de la ley.*

TAULES JUNTES DE REGLA DE CAVALLERS SELVATGES. Taules juntes ont se decidíen les qüestions per medi de desafíos entre cavallers selvatges. *Tablas de caballeros salvajes.*

A LA TAULA Y AL LLIT, AL PRIMER CRIT. *Ref.* Ab que se denota lo que complau a algú quan el criden pera menjar. *Santa palabra.*

ALÇARSE DE TAULA. fr. Retirarse d' ella després de haver menjat. *Levantarse de la mesa.*

AQUESTA TAULA TÉ TAL VENTURA, QUE QUI NO HI ÉS NO HI FA FRETURA; Y A LA TAULA D' EN BERNAT QUI NO HI ÉS NO HI ÉS COMPTAT *Ref.* Ab que's denota que entre molts que tenen interès en alguna cosa, sol quedar perjudicat aquell que no hi és present. *Quien no parece, perece.*

A TAULA MESA Y LLIT FET. m. adv. Sense travall, gasto ni cuidado. *A mesa puesta, á pan y cuchillo.*

BONA TAULA: TAULA DE CATALÁ.

COBRIR LA TAULA. fr. Posarhi per ordre les viandes que's serveixen. *Cubrir la mesa.*

DESPARAR O PLEGAR LA TAULA. fr. Treure les estovalles, etc., després d' haver menjat. *Alzar, levantar la mesa.*

DONAR TAULA FRANCA A ALGÚ. fr. Franquejarli 'l menjar, tindrel convidat freqüentment. *Dar mesa ó la mesa á alguno.*

FER O QUEDAR TAULES. fr. No declararse per un costat ni per altre 'l triomí, plet, etc., y és frase molt usada al joch de dames. *Hacer tablas.*

FER TAULES A LA TERRA. fr. Dividirla en taules.

LA TAULA Y 'L BON MARIT A LA CARA 'S PORTA ESCRIT. *Ref.* Ab que 's dona a entendre que en el bon port de la dona 's coneix la estimació que fá d' ella 'l seu marit. *A la mujer y á la viña, el hombre la hace garrida.*

NI TAULA SENSE PÁ, NI EXÈRCIT SENSE CAPITÁ. *Ref.* Ab que 's denota que no 's pot prescindir de lo principal. *Ni mesa sin pan, ni ejército sin capitán.*

PAGAR TAULA. Donar fiança de tindre taula.

PARAR TAULA. fr. Posarla a punt pera menjar. *Poner la mesa.* || *Loc. ant. Abrir alistamiento, plantar bandera de enganche.*

PAR O APAR QUE SIGUI TAULA DE BARCELONA. *Ref. ant.* Alaba la magnificencia y abundor dels convits dels barcelonins. La malicia l' aplicá en sentit contrari. *Parece mesa de Barcelona, ó eso son otras bodas de Camacho.*

POSAR TAULA PER TANTES GALERES. *Loc. ant. náut. Abrir alistamiento para tantas galeras.*

QUI CANTA A LA TAULA Y XIULA AL LLIT, NO TÉ 'L SENY CUMPLIT. *Ref.* Ab que's denota qu' és manca de urbanitat y criança 'l cantar y xiular en dites ocasions. *El seso derecho, cantar en la mesa y bailar en el lecho; quien come y canta, de locura se levanta.*

SEGONA TAULA. La que per menor preu se posa als hostals y posades, pera que hi mengin els criats, composta regularment de les sobres dels amos. *Media mesa, segunda mesa.*

SENTARSE A LA TAULA. fr. Seure tocanthi pera menjar. *Sentarse á la mesa.*

SENTARSE O TROVAR LA TAULA PARADA. fr. Menjar a expenses d' un altre. *Sentarse á la mesa.*

ÉSSER DE LA TAULA TRAVESSERA. fr. *Met.* Esser dels principals d' algún negoci. *Ser de la mesa traviesa.*

SERVIR A TAULA. fr. Servir les viandes y demés que sigui menester als que mengen a taula. *Servir en la mesa.*

SOLDAT DE TAULA. *Ant.* Soldat voluntari, no vassall. *Voluntario, mercenario.*

TAULAÇA. f. aum. Taula gran.

TAULADA. f. El conjunt d'assistents a una taula. **Mesa llena.** || Moltes taules. || Cop de taula.

TAULADET. m. dim. **Tabladillo.**

TAULADÍ. m. TEULADÍ.

TAULAGER. m. *Ter.* Qui seu a cap de taula. || Qui ven a la taula. **Tablejero.** || Practicant d'hospital.

TAULA PLOM. f. Eina de fuster pera nivellar. També l'usen els paletes.

TAULAT. m. Taules, escenari. **Tablas.** || Empostiçat, sostre o guarniment de pots. **Tablado.** || *Ant.* El joch de cavallería. **Tablado.** || *Ter. ibicench.* Pardal. **Gorrión.**

TIRAR A TAULAT. Festa de cavallería. *Lanzar á tablado.*

TRER A TAULAT. *Loc. ant.* TIRAR A TAULAT.

TAULATGE. m. Conjunt de taules. || Dret de taula. **Tablaje.**

TAULÉ. *Geog.* Veinat del terme de Puigpardines, dist. munpal. de Sant Privat de Bas, prov. de Girona.

TAULEJAR. v. a. Anar molt per les taules || *Agr.* Dividir la terra en taules. **Porcar.**

TAULELL. m. **Obrador.** || La taula llarga que tenen els botiguers y que 'ls hi serveix pera ensenyar als compradors els gèneros que venen. **Mostrador, tablero.** || *Ter.* Post de pastar. **Tabla de amasar.** || RAJOLA.

TAULER. m. La post dividida en quadrets pera jugar a les dames o als escachs. **Tablero.**

TAULERA. *Hidrog.* Cala al port de Maó a l'illa de Menorca, separada del port per una península ont s' alça el *Llatzaret.*

TAULERA (La). *Geog.* Predi del dist. de Palma de Mallorca, ont hi han les pedreres de quines va extreurers la pedra pera bastir la catedral. || Caseriu del terme de Santa Cristina d' Aro, prov. de Girona.

TAULES. f. pl. *Náut.* Les fustes que en sentit horitzontal formen la part de fora del barco. || Les quatre vores o baranes del billar. **Bandas, mesas.**

TAULETA. f. dim. **Mesilla, tablica, tablilla, tablita.** || Llibret o llibreta de memoria en que 's pot esborrar l'escrit. **Tableta.** || Droga, especie de pasta d' ous y sucre en forma de taula. **Tableta.** || CREDENÇA, 1.

TAULETEJAR. v. a. Moure les taules fent soroll. **Tabletear.**

TAULIS. *Geog.* Poble del dist. de Ceret, cantó de Arlès en el Vallespir, a 505 metres d' altitut en una de aquelles serralades. Té 174 hab.

TAULÓ. m. RETAULÓ, CATÁLECH. || Post més doble que les regulars que fan servir els mestres de cases pera fer les bastides. **Tablón.**

TAULONET. m. dim. **Tabloncillo.**

TAUMASIA. f. *Bot.* Mena de plantes ficees, exòtiques encara que conreuades a alguns indrets. **Taumasia.** || *Zool.* Mena d' aragnits de la tribu de les aranyes aplegats als filodroms. **Taumasia.**

TAUMASIANES. f. pl. Familia d'algues quin tipus és el genre *taumasia.* **Taumasienas.**

TAUMATURCH. m. Subgecte admirable en les seues obres, autor de coses prodigioses. **Taumaturgo.**

TAUMATURGIA. f. Poder sobrenatural de fer miracles. **Taumaturgia.**

TAUMATÚRGICH, CA. adj. Lo pertanyent o relatiu a la tauma turgia y als taumaturchs. **Taumatúrgico.**

TAUP. m. TALP.

TAUPA. f. TALP.

TAUPERA. f. *Bot.* HERBA TAUPERA. **Estramonio.** TALPERA.

TAUR. m. *Ant.* TORO || Signe del Zodiach. **Taurus.**

TAURE. m. *Astron.* Segón signe del Zodíach, en el qual entra 'l sol al 20 d' Abril. **Tauro.**

TAURÍ, NA. adj. Lo referent als toros. **Taurino.**

TÁURICH, CA. adj. TAURÍ.

TAURICIDI. m. Mort de un toro. **Tauricidio.**

TAURIL. adj. TAURÍ.

TAURINA. f. Substancia crestallisable descoberta en la bilis del bou. **Taurina.**

TAURINYÁ. *Geog.* Poble del cantó de Prades, bisb. de Perpinyá, depart. dels Pirineus Orientals; és a la vora de la riera del seu nom y está unit ab Prades per un F -C. miner; té 466 hab.

TAUROCOLAT. m. *Quim.* Sal quin ácit se trova a la bilis de alguns animals en estat de sal sòdica. **Taurocolato.**

TAUROCÒLICH. adj. *Quim.* Se diu d' un ácit que s' extreu principalment de la bilis del bou. **Taurocólico.**

TAURÒFIL, A. adj. Amich dels toros. **Taurófilo.**

TAUROFÍLIA. f. Afició als toros. **Taurofilia.**

TAURÒFACH, GA. adj. Que li agrada la carn de toro.

TAURÒFOB, A. adj. Que té rabia als toros. **Tauròfobo.**

TAUROFOBIA. f. Rabia als toros. **Taurofobia.**

TAUROMACH, CA. s. y adj. Qui professa la tauromaquia. **Taurómaco.** || Matador de toros en lluita. **Taurómaco.** || Aficionat a toros o a aqueix divertiment. **Taurómaco.**

TAUROMAQUIA. f. L' art de torejar y matar els toros. **Tauromaquia.**

TAUTOCRONISME. m Igualtat de temps durant el qual se produeixen certs efectes. **Tautocronismo.**

TAUTÒCRON, A. adj. Que 's verifica en temps iguals. **Tautócrono.**

TAUTOLOGÍA. f. Circumlocució, repetició inútil d'una meteixa sentencia ab diferentes paraules o frases. **Tautologia.**

TAUTOLÒGICH, CA. adj. Lo que pertany a la tautología. **Tautológico.**

TAUTOMETRÍA. f. *Poèt.* Repetició monòtona de la meteixa mida. **Tautometría.**

TAUTOMÈTRICH, CA. adj. *Poèt.* Lo que té 'l defecte de tautometría. **Tautométrico.**

TAUVELL (N.) *Biog.* Escriptor del sigle XVIII, a qui esmenten en les seues notes alguns autors catalans coetanis, com autor d' un manuscrit nomenat *Historia de Catalunya.*

TAVA. f. TABA, 1. || **Taba.**

TAVARDA. TABARDA.

TAVEGA. f. *Ant.* PRESÓ.

TAVELLA. f. La veyna llargaruda y tendra on. són tancats els llegums, com els pèsols, faves, etct **Vaina.** || Doblech que 's fa a la roba o a altres coses pera estrényerles. **Pliegue.** || *Bot.* Cada una de les dues meitats de la veyna dels llegums. **Ventalla.**

OBRIRSE LES TAVELLES. Separarse les dues meitats de la veina, deixant veure 'l llegum de dins. *Regañar.*

TAVELLAÇA. f. Tavella grossa.

TAVELLADA. f. Moltes tavelles.

TAVELLAR. v. a. Formar tavella 'ls llegums. **Echar hollejo ó silicua ó vaina** || Fer tavelles a la roba. **Plegar.**

TAVELLAT. p. p. de TAVELLAR. || Ab tavelles.

TAVELLETA. f. dim. **Vainilla, hollejuelo, hollejico.**

TAVERN (Geroni). *Biog.* Militar retirat a Barcelona, als començos del sigle XIX y home molt estudiós y competent en la hidrografía y la minería. Acabada la guerra de la Independencia y essent capitá, va pendre'l retir, y per les seues aficions, va ser admés a la Reial Academia de ciencies y arts de Barcelona, ont va llegir importants memories, algunes de quines resten encara manuscrites. Els seus títols són: *Memoria sobre los rios* (1817); *Memoria sobre la hornaguera, llamada comunmente carbón de piedra y tierra* (1818); *Memoria sobre las ciencias naturales aplicadas á las necesidades del hombre y fenómeno de las artes* (1819); *Memoria acerca del agua y sus propiedades físico-químicas* (1820).

TAVERNA. TABERNA.

TAVERNARI, A. adj. Groller, abgecte, propi de les tavernes.

TAVERNER, A. m. y f. TABERNER.

TAVERTET (Sant Cristófol de). *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; és a la vora del Ter y té 413 hab.

Segell de Tavertet y Sobressona

TAVOLA. TABOLA.

TAXA. f. TATXA. || TASCA. || TAÇA.

TAXAQUET (Miquel). *Biog.* Jurisconsult lleidetá del sigle XVI. Va estudiar dret a Lleida y a Bolonia, essent deixeble de Marián Socini, quina oració fúnebre va pronunciar, puig era sacerdot. Tenía sols vinticinch anys d'edat quan va escriure una obra de dret, molt elogiada, ab el títol: *De juris civilis discendis, via et Methodo.* Nomenat bisbe de Lleida, va concorre al Concili de Trento, y per encárrech del pontífex va cooperar a la correcció del decret de Graciá. El seu successor a la seu de Lleida, va ésser Antoni Agustí.

TAXAR. v. a. TAÇAR, 1.

TAXATIU, VA. adj. Lo que limita o redueix alguna cosa a determinades circumstancies. **Taxativo.**

TAXATIVAMENT. adv m. D' un modo limitat o taxatiu. **Taxativamente.**

TAXIARCA. s. Quefe d' una taxiarquía. **Taxiarca.**

TAXIARQUÍA. f. Subdivisió de la infantería grega, que 's composava de cent vintivuit homens. **Taxiarquía.**

TAXICORNI. adj. *Zool.* Que té les antenes pectinades com fulles de teix. **Taxicornio.**

TAXICORNIS. m. pl. Mena d' insectes coleòpters heteròmers, que 's troben als bolets parássits dels arbres, o dessota de les escorces, vivint alguns també a la terra y dessota de les pedres. **Taxicornios.**

TAXIDERMIA. f. Art de dissecar les besties. **Taxidermia.**

TAXIDÈRMICH, CA. adj. Lo concernent a la taxidermia. **Taxidérmico.**

TAXIS. f. *Cir.* Pressió que 's fa ab la má pera la reducció d' algún tumor a la trencadura. **Taxis.**

TÁXIT. m. *Paleont.* Plantes coníferes fòssils ab fulles semblantes a les del teix, trobades marcadament als terrenos terciaris. **Táxito.**

TAXÓ. m. TATXÓ.

TAXÓ D' AMUNT. *Geog.* Enderrocades fortificacions del terme d' Argelers, prop de Palau del Vidre, al antich Vallespir.

TAXÓ D' AVALL *Geog.* Veinat d' Argelers, prop de la riera de Sant Andreu, al Vallespir.

TAXOCOARI. adj. *Zool.* Mena d' animals que tenen les parts primitives de la columna vertebral ab peus a parells. **Taxozoario.**

TAXOLOGÍA. f. Ciencia de les classificacions. **Taxología.**

TAXOLÒGICH, CA. adj. Lo concernent a la taxología. **Taxológico.**

TAXONAR. v. a. TATXONAR.

TAXONOM, A. s. y adj. Pèrit, entès en taxonomía. **Taxónomo.**

TAXONOMÍA. f. Teoría de les classificacions. **Taxonomía.**

TAXONÒMICH, CA. adj. Lo relatiu o pertanyent a la taxonomia. **Taxonómico.**

TAYÁ (Bernat). *Biog.* Relligiós del sigle XVII. Era nadiu d' Elna, al Rosselló, y al any 1654 va pendre l' hábit al monastir de Sant Geroni de la Murtra. Home de moltes virtuts y saber, era molt volgut a Barcelona, ont va fruir prestigi de bon orador, y al seu casal relligiós va consagrarse a ordenar els documents del valiós arxiu, ont tants importants detalls històrichs s' hi servaven. Va morir al any 1699.

TAYALÁ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Sant Gregori, prov. Girona.

TAYAR. v. a. **Taylar.** || TALLAR.

TAYARETA. f. *Entom.* SASTRE. || *Ornit.* **Reyezuelo.**

TAYAROL DE CAP NEGRE. m. Aucell de bosch que té una taca negra demunt del cap y d' un color de cendra més clar tot el demés plomatge. **Curruca de cabeza negra.** || TALLAROL.

TAYARUCA. f. *Ter ibicench.* Retalladura. **Recortadura.**

TAYICH. dim. *Ter. de Vich* TALLET. || TALLICH.

TAYLAR. v. a. *Ant.* TALLAR

TAYLAMENT. m. *Ant.* TALLADURA.

TAYLORIA f. *Bot.* Mena de plantes esplacnies, molses que creixen a les montanyes dels dos continents. **Tayloria.**

TAYMADAMENT. adv. m. *Ant.* ASTUTAMENT.

TAYMAT, DA. adj. Astut, dolent. **Redomado, taimado.**

TAYNA. f. *Fam.* ALEGRÍA.

ESTAR DE TAYNA. fr. ESTAR TREMPAT, ALEGRE.

TÁYNER. v. n. *Ant.* PERTÁNYER.

TE. Cas oblíquo del pronòm *tu*, com: *ja te entench.* **Te.**

DEU TE GUARDI DE POLL RESSUCITAT. *Ref. Vióse el villano en bragas de cerro y él fiero que fiero; vióse el perro en bragas de cerro y no conoció á su compañero.*

TÈ. m. *Bot.* Mata de la fam. de les cameliaceas, originaria de la India y del Japó; fa les flors blanques y 'l fruit és rodó; aquest conté unes llevors que tiren a roges; té l' arrel fibrosa; les fulles, que són les que aquí coneixem, són d' uns cinch centimetres de llarch per un d' ample, aovades, llanceolades, llises d' una part, lleugerament pubescentes de l' altra, dentades agudament, etc. Al comers se'n coneixen varies especies, y alguns les redueixen a dues, que són: vert y negre. Les fulles del primer són de color vert o cendrós, de gust acre, astringent y un poch amarch, diversament rotllades al través, d' olor agradable y aromátich; les del segón, moreno-negrenques, d' olor y gust molt més dèbil que les del vert, y generalment rotllades de llarch a llarch. Se'n fa molt us en infusió ab sucre, y són diaforètiques, diurètiques y excitantes. **Té.**

TÈ BORT. *Bot.* Herba de la fam. de les quenopodiacies, que fa les fulles en forma de panolla y les flors arraímades; se pren en infusió com el tè de Xina. *Té de España ó de Méjico.*

TÈ DE MONTANYA. *Bot.* Planta que té un sol tany, del que 'n surten moltes branques cobertes de fulles estretes, dentellades y d un vert fosch; les llevors són blanques y semitransparentes, y tota la planta fa una bona flaira. Se prenen les fulles en infusió, com les del tè. *Té borde, pazota.*

TÉ. Imperatiu del verb tindre. **Prèn. Toma.** || Auxiliar del verb tindre, qu' equival a *ha*, com: *té de vindre.* **Ha, tiene.**

MÉS VAL UN TÉ, QUE DOS TE DONARÉ. *Ref.* MÉS VAL UN AUCELL A LA MÁ, etc.

TEA. f. TEIA.

TEATÈ. m. y

TEATÍ. m. Nom que 'ls relligiosos de Sant Gaietá prengueren de Joan Pere Carrafa, bisbe de Teati, que després va ésser Papa ab el nom de Paulo IV. **Teatino, cayetano.**

TEATINES. f. pl. Dues especies de monges, les unes ab vots solemnes y les altres ab senzills, quina fundadora va ésser la M. Ursula Benincassa. Gregori XV va aprovar aquest institut: estaven subgectes als teatins y observaven les regles de Sant Agustí. **Teatinas.**

TEATOLISME. m. Abstenció sistemática de tota mena de begudes, exceptuant l' aigua y 'l tè. Aquest sistema té molts partidaris á Anglaterra y Amèrica.

TEATRAL. adj. Lo pertanyent al teatre. || Còmich. **Teatral.**

TEATRALIA. f. Coses de teatre.

TEATRALISAR. v. a. Adaptar una obra literaria al teatre. **Teatralizar.**

TEATRALITAT. f. Qualitat de lo qu' és teatral, de lo que pot ésser dut al teatre.

TEATRALMENT. adv. m. Segons les regles, usos o costums del teatre. **Teatralmente.** || APARATOSAMENT.

TEATRE. m. Lloch en que s' hi representen públicament comedies, òperes, drames y altres espectacles. **Teatro.** || Paratge públich ont se celebren els espectacles. **Teatro.** || Práctica de l' art de representar. **Teatro.** || La professió d' actor dramátich. **Teatro.** || El conjunt d' obres pera representar, ja siguin d' un autor, d' un país, etc. **Teatro.** || El concurs dels espectadors. **Teatro.** || En les universitats literaries, la sala ont concorren els estudiants y mestres pera alguna funció. **Teatro, paranimfo.** || El lloch ont alguna cosa está de manifest al públich. **Teatro.** || *Met.* També 's diu en lo moral, com: *teatre* del mon, del luxo, de la vida humana. **Escena, teatro.**

TEATRÒFON. m. Aparell automátich qu' estableix immediata comunicació ab un teatre o una sala de concert pera les audicions; al deixarhi caure una moneda de cinquanta cèntims a l' escletxa d' un receptacle, ab el contrapès de la moneda posa en contacte un fil telefònich. **Teatrófono.**

TEBEN, A. adj. TEBI.

TEBESA. f. TEBIESA.

TEBI, A. adj. Entre fret y calent. **Tibio** || TEMPERAT. || *Met.* Remís, esllanguit. **Tibio.** || Fluix, descuidat, poch actiu. **Tibio.**

POSAR TEBI. fr. *Entibiar.*

TEBIAMENT. adv. m. Ab tebiesa. **Tibiamente.** || *Met.* Ab fredor. **Tibiamente.** || Fluixament, ab descuit. **Tibiamente.**

TEBIESA. f. Calor moderat; qualitat de lo qu' és entre fret y calent. **Tibieza.** || *Met.* Lentitut, remissió de la calor o vivesa **Tibieza.** || Fredor, poch fervor o activitat en fer alguna cosa. **Tibieza.**

TEBIÓ, NA. adj. Lo qu' és sols un poch tebi. **Algo tibio.**

TEBIONET, A. adj. **Templadito.**

TEBIOR. f. TEBIESA.

TEBLE. adj. TERRIBLE.

TEBLEMENT. adv. m. TERRIBLEMENT.

TEBLETAT. f. La condició de lo teble o terrible. **Terribilidad.**

TECA. f. *Fam.* MENJAR.

BONA TECA. Bon menjar. *Buena comida.*

FORÇA TECA. Molta vianda o recapte. *Mucha comida ó comida abundante.*

TECADÁCTIL. m. *Zool.* Mena de reptils sauris gecònits, que 's caracterisen pêls seus dits aixamplats a tota sa llargada y un solch al dessota, en quin amaguen l' ungla. **Tecadáctilo.**

TECAMONADIS. m. pl. *Zool.* Mena d' infusoris recoberts d' un tegument que no 's contreu, y és membranós, y quins orgues locomotors formen un o varis filaments flageliforms. **Tecamonadios.**

TECÁPOT. adj. Que té 'l peu reclós en una capceta. **Tecápodo.**

TECAR. v. a. *Fam.* Menjar força. **Embuchar.**

TECARIA. f. *Bot.* Mena de líquens quins apotecis semblen petites capces ab tapa.

TECARIATS. m. pl. Familia de líquens del tipus de la *tecaria.* **Tecariados.**

TECH (El). *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Prats de Molló; és a la confluencia de la riera de la Cornalada ab el Tech, a la vora d' aquest riu, y té 543 hab. || *Hidrog.* Riu del Vallespir, avui del depart. dels Pirineus Orientals. Neix al Pirineu, entre 'l coll de Pal y 'l portell de Rojá; passa per Sant Salvador, Prats de Molló, El Tech, Arles, Amelia, Parladá, Pont, Ceret, Sant Joan de Pladecosta, El Voló, Brollá, Artafá, y a mitjorn d' Elna, y desaigua al Mediterrani, entre Argelers y l' estany de Sant Naçari.

TECIDEA. f. *Zool.* Mena de moluschs braquiòdops, quin tipus és una de les que viuen al Mediterrani, comprenent també algunes especies fòssils dels terrenys cretacis. **Tecidea.**

TECÍGER, A. adj. *Bot.* La pell membranosa que embolica les llevors. **Tecígero.**

TECLA. f. Peça de fusta o de marfil que 's toca ab els dits, ab més o menys de força pera fer sonar les flautes de l' orga o les cordes del piano y d' altres instruments semblants. **Tecla.** || *Met.* Materia o punt delicat d' alguna cosa. **Tecla.**

ENSOPEGAR LA TECLA. fr. *Met.* Tocar el punt d' alguna dificultat. *Dar en la tecla.*

MUDAR DE TECLA O TOCAR LES TECLES. fr. *Met.* Mudar de medis pera lograr algún fi. *Teclear.*

QUINA ALTRA TECLA O AQUESTA ÉS UNA ALTRA TECLA. *Expr.* Que denota 'l 1 o 1 inconvenient que 's descobreix en alguna cosa. *Esas son otras mil y quinientas*

QUINA TECLA TOCA? *Loc. fam.* Ab que 's pregunta la ocupació o ofici d' algú. *¿En qué se ocupa?*

TOCAR LA TECLA O UNA TECLA. fr. *Met.* Moure expressament algún assumpte o especie. *Tocar una tecla.*

TOCAR TOTES LES TECLES. fr. *Met.* Emplear tots els medis possibles pera la consecució d' algún fí. *Echar todos los registros.*

TECLA. n. p. de dona. **Tecla.**

TECLAT. m. El conjunt de tecles d' algún instrument musical. **Teclado.**

TECLEIG. m. L' acció y efecte de teclejar. **Tecleo.**

TECLEJAR. v. a. Tocar o moure les tecles. **Teclear.** || Moure 'ls dits com qui toca les tecles. **Teclear.**

TECLETA. f. dim. **Teclita.**

TECNESTÈTICA. f. Ciencia de les belles arts. **Tecnestética.**

TECNICAMENT. adv. m. D' un modo tècnich. **Técnicamente.**

TÈCNICH, CA. adj. Privatiu, peculiar de cada art y ciencia. **Técnico.** || S' aplica a les paraules facultatives propies de les ciencies y de les arts y oficis. **Técnico.** || m. Qui exerceix una carrera cientifica o una art qualsevol. **Técnico.**

TECNICISME. m. Conjunt de veus tècniques. **Tecnicismo.** || Llenguatge especial d'una ciencia o d'una art. **Tecnicismo.** || Qualitat de lo tècnich. **Tecnicismo.**

TECNOGRAFÍA. f. Ciencia dels procediments tècnichs. **Tecnografía.**

TECNOGRÁFICH, CA. adj. Lo concernent a la tecnografía. **Tecnográfico.**

TECNOLITA. f. *Min.* Pedra que presenta dibuixos d' obgectes que d' alguna mena se relacionen ab les arts. **Tecnolita.**

TECNOLOGÍA. f. Tractat dels termens tècnichs. **Tecnología.** || Llenguatge propi, exclusiu, tècnich de les ciencies y arts. **Tecnología.**

TECNOLÒGICH, CA. adj. Lo pertanyent o relatiu a la tecnología. **Tecnológico.**

TEDA. f. TEYA.

TEDEIXER. v. n. Patir de tedi.

TEDENAT (Pere). *Biog.* Sabi matemátich del Mitjorn de França, que va néixer al any 1765, morint al de 1832. Havía publicat observacions ben importants de les ciencies exactes y va ésser professor a Rodes y rector de l' Academia de Nimes.

TEDER, A. m. y f. TEIER, TEIERA.

TEDESCH, CA. adj. ALEMANY.

TEDÈUM. m. Cántich que usa la Iglesia pera donar gracies a Deu per algún benefici. Se creu que 'l van inventar Sant Ambrós y Sant Agustí. **Tedéum.** || *Expr.* De que s' usa quan algú surt bé d' una cosa que li ha costat molt o qu' ha arribat després de llarch temps que s' esperava. **Tedéum, aleluya.**

TEDI. m. Aborriment, deixament, cansament del esperit. **Tedio.**

TEDIÓS, A. adj. Qui pateix de tedi.

TEDIOSAMENT. adv. m. Ab fástich y aborriment. **Tediosamente.**

TEFRINA. *Min.* f. Roca de color gris, tova, de textura globulosa, forta y resistenta, aspre al tacte, que conté molt de feldespat. **Tefrina.**

TEFRITIS. m. pl. *Zool.* Mena d' insectes dípters atericers. **Tefritis.**

TEFRÓFIL, LA. adj. *Bot.* Que té fulles cendroses. **Tefrófilo.**

TEFROITA. f. *Min.* Substancia compacta de color cendròs que ratlla 'l fosfat de cals. **Tefroita.**

TEGUAL. m. IMPOST.

TEGUMENT. m. Membrana exterior que cobreix el cos dels animals, y entre botánichs la coberta que rodeja immediatament els orguens sexuals. **Tegumento.**

TEI. m. *Bot.* MATAPOLL. || TILIA. || TEIX.

TEI (Coll de). *Orog.* Collada del Bergadá entre penyals encrespats al caire de la serra de Picancel. Té 910 met. d' altitut.

TEIA. f. Estella reinosa del pi, que s' usa pera fer llum o encendre foch. **Cuelmo, tea.** || *Met.* Qualsevulla fusta reinosa que s' encengui ab molta facilitat. **Tea**

TEIA DE LA DISCORDIA. Qui excita o fomenta discordies. *Tea de la discordia.*

TEIES NUPCIALS. Certes teies que portaven els desposats devant de llurs esposes; comunament se pren per les meteixes bodes. *Teas maritales ó nupciales.*

TEIÁ. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Mataró; es prop de la costa y té 1,174 habitants.

TEIANT. m. *Ter. ibicench.* TALLANT. || **Cortante. Trinchante.**

TEIER. m. y

TEIERA. f. Graella de ferro demunt de la qual s' hi posen les teies pera fer llum. **Tedero.** || Dipòsit de teies.

TEIFORME. adj. Que 's prepara com el tè. **Teiforme.**

TEÍNA. f. Materia crestallisable extreta del tè. **Teína.**

TEIÓS, A. adj. Reinós, que té les qualitats de la teia. **Teoso.**

TEÍSME. m. Creencia en un sol Deu omnipotent. **Teísmo.**

TEISSIER (Antoni). *Biog.* Escriptor y historiaire de les derreríes del sigle XVII y començos del XVIII. Era nadiu de Montpeller, y fill d' una familia protestant, després de la revocació del edicte de Nants, va retirarse a Prussia ont l' elector de Brandeburg va ferlo conseller d' embaixada y cronista seu assenyalantli una pensió. Era home travallador y sabi, havent publicat algunes obres, entre quines deu esmentarse els *Elogis dels homes sabis,* extrets de la historia de M. de Those, quina edició més complerta va ésser la de 1715 en quin any Teissier va morir a Berlin als 84 de la seua edat.

TEÍSTA. s. y adj. Partidari o propi del teisme. **Teísta.**

TEIUT, DA. adj. Que té molta teia. **Teoso.** || *Vulg.* Tonto, ignorant, montanyench. **Palurdo.**

TEIX. m. *Bot.* Arbre de la fam. de les taxácies, molt semblant al abet; té les fulles molt tesses, amargues y sempre verdes. **Tejo.**

TEIXERA. f. La montanya que hi ha abundor de teixos. **Tejeda.** || Bosch de teixos. **Tejeda.**

TEIXIBLE. adj. Que 's pot teixir. **Textible.**

TEIXIDOR. m. Qui té per ofici teixir. **Tejedor.** || El de cotó. **Fustanero.** || *Entom.* Insecte com una aranya petita y ab sols quatre potes, que neda en continuu moviment y ab molta velocitat per demunt de l' aigua. **Escribanillo, escribano, tejedera, araña de agua, típula.**

TEIXIDOR (Jaume). *Biog.* Relligiós del sigle XVII, nadiu d' Arenys de Munt, que va vestir l' hábit al any 1627, al monastir de Sant Geroni de la Murtra, en quin va morir al any 1665. Va ésser un dels musichs que assoliren al seu temps merescuda importancia, havent deixat escrites algunes composicions de música sacra que als monastirs de la seua ordre a Catalunya, eren prou conegudes pêl seu estil clássich.

— (JOSEPH). *Biog.* Pintor barceloni que va néixer envers l' any 1835. Va ésser deixeble d' En Ramón Martí y Alsina. A la exposició de Belles Arts de Madrit al any 1864, se va donar a conéixer ab alguns quadres de paisatge, algún de quins, com el que reproduía un troç de costa de Catalunya, va ésser distingit ab menció honorífica y fou comprat pêl govern ab destí al Museu Nacional. Dos anys més tart presentava a l' Exposició artística de Barcelona, alguns quadres separantse ja del paisatge y dedicantse més a la composició y a la figura, contanthí entre altres, la *Tornada del mercat, Vestit catalá, Vestit aragonès,* etc. El seu genre predilecte era el de retrats, de quins va pintarne una munió, y entre ells, el d'Alí-bey, que figura a l' Associació d' excursions, y el de Gimbernat, pera la Galeria de catalans illustres establerta a la Casa de la Ciutat de Barcelona.

— Y BARCELÓ (JOSEPH). *Biog.* Compositor musical nascut a Serós, prov. de Lleida al any 1750, y mort a Murcia quan el contagi de 1811. Al any 1778 va endreçarse a Madrit, essent allí organista de les Descalces y de la Reial capella. A Madrit va publicar al any 1794, un mètode pera clave y forte piano, y entre les demés composicions musicals seues, cal esmentar un *Quartet pera dos violins, viola y violoncello,* publicada en 1801. Era autor d' una obra que no va acabar mostrant la seua erudició y prolón coneixement del art musical. Se titolava *Discurso en el cual se da una idea de todos los sistemas de música, tanto prácticos como especulativos... y además tanto antiguos como modernos, con otras cosas análogas á la música,* 1804. Va publicarse el primer volúm, restant el segón inèdit en poder dels seus hereus.

— Y LATORRE (FELIP). *Biog.* Compositor musical, nadiu de Vich, mort a Albarracin al any 1836, ont era mestre de capella de la catedral. Va escriure nombroses composicions musicals religioses, que li donaren prou nomenada, provant el coneixement que tenía de l' armonía, resultant de clássich estil.

TEIXIDORA. f. La que teixeix. **Tejedora, tejedera.** || Entre perruquers els agullers de seda a qu' han afiançat el cabell, ab que formen després la perruca. **Cairel**

TEIXIDURA. f. Acte y efecte de teixir. **Tejedura.**

TEIXIMENT. m. L' acció y efecte de teixir.

TEIXINAT m. *Arq.* Sostre adornat ab motllures o adornos que s' encreuen, o ab quadros ab rosetons al mitg o altres diverses y artístiques combinacions. **Artesonado.**

TEIXIR. v. a. Passar la trama per entre 'ls fils del urdit, ab lo que queda formada la tela. **Tejer.** || Barrejar ab el teixit fils d' or y d' argent. **Briscar.** || Fer flors a la tela ab llançadora petita. **Espolinar.** || *Met.* Compondre ab ordre y mètode. **Tejer.** || Enllaçar qualsevulla cosa. **Entretejer, tejer, enlazar.** || Discórrer, maquinar ab varietat d' idees. **Tejer.**

TEIXIR Y DESTEIXIR. fr. Travallar inútilment. *Tejer y destejer.*

TEIXIT, DA. p. p. **Tejido.** || m. Qualsevol obra teixida. **Tejido.** || *Anat.* Les diferentes parts que per llur connex ó formen els orgues dels animals y de les plantes y són llurs elements anatòmichs. **Tejido.**

TEIXÓ. m. *Term.* TOIXÓ.

TEIXT. m. TEXT.

TEIXUCH. m. *Term.* TOIXÓ.

TEL. m. La túnica o pell sotil que tenen algunes fruites, etc., dessota de la esclofolla. **Tela.** || Capa que 's forma a la superficie d' alguns líquits. **Capa, tela nata, flor.** || Taca que 's fa demunt dels miralls, vidres y pedres fines, y 'ls treu el brill y la transparencia. **Paño.** || Boira o nuvolet que 's forma al ull. **Tela, túnica.** || La pelleta sotil que 's fa als ulls. **Algara.** || La de les cebes. **Binza, brincia, tela.** || La del ou. **Fálfara, algara, binza.**

TEL DE LA LLENGUA. El lligament que té la llengua per la part de sota, que si arriba fins a la punta, impedeix el mamar y parlar clar. *Frenillo.*

TEL VIRGINAL. *Anat.* Tela imaginaria que 's pensaven qu' era lo que constituía la virginitat de les donzelles; sols consisteix en certes parts membranoses o carnoses, que formen com un quadrat, y están reunides entre sí en les donzelles. *Tela virginea, carúnculas mitiformes.*

TEL DE SEBA. El que formen les cebes y que sol dirse com a ponderació de lo fí.

TINDRE 'L TEL DE LA LLENGUA BEN TRENCAT. fr.

Met. Enraonar molt y sense parar. *Tener la lengua destrabada.* || Esser molt parlador. *Tener mucha lengua, hablar de vicio, no tener pepita en la lengua.* || NO TINDRE PELS A LA LLENGUA.

TELA. f. Teixit de llana, fil o seda. **Tela.** || Teixit de lli, cotó o cànem. **Lienzo.** || La membrana del cervell, cor, etc. **Tela** || La que cobreix els budells del animal, com la del moltó, etc. **Redaño, omento, entresijo.** || *Anat.* La que cobreix el ventre de les persones. **Peritoneo, torillo.** || LLIT, 2. || Lo que 's posa d' una vegada al teler. **Tela.** || La segona membrana que cobreix el feto, y que, segons tota apariencia, conté y subministra l'aliment a la criatura, omplintse d' ell desde 'l principi de la generació per aquest efecte. **Amni n.** || Filat usat al Ebre pera la pesca de la saboga; consta cada peça de trentadues braces de llarch y dues d' ample; la malla és d' uns cinch centim. en quadre poch més o menys. **Sabogal, tela, tiro** || Cada una de les dues peces entre les quals se posa la llana del matalás. **Terliz, tela.** || pl. Filats pera caçar aucells. **Telas, redes.**

TELA D' ARANYA: TERANYINA. || *Met.* Discurs fútil o de poca substancia. *Telaraña.*

TELA DE COTÓ PERA FORROS. *Fustán.*

TELA DE JUDICI. La forma o modo de procedir judicialment. *Tela de juicio.*

TELA D' OR O D' ARGENT Teixit d' or o d' argent. *Brocado, tela de oro ó de plata*

TELA DE RONYÓ. La capa de greix que cobreix els ronyons. **Riñonada.**

TELA INGLESA: XAGRÍ.

TELA DELS OSSOS. Tel molt prim que rodeja quasi tots els ossos. *Periosteo.*

HAVERHI MOLTA TELA PERA TALLAR. fr. *Met.* Tindre moltes coses que dir respecte a algún assumpte. *Haber ó sobrar tela de que cortar.*

LO QUE SOBRA ÉS TELA PERA TALLAR. fr. LO QUE SOBRA ÉS PANYO.

PARAR LES TELES. fr. Disposarles pera caçar aucells. *Enredar, armar redes.*

TELAIRE. m. Qui ven teles. **Lencero.**

TELALGIA. f. *Med.* Mal de pits. **Telalgia.**

TELAMÓN. m. *Arq.* Estatua o figura humana que serveix de columna o pilar. **Telamón, atlante.** || Referintse al blasó, són les figures pintades a abdós costats del escut en actitut de sostindrel. **Telamón.**

TELANGECTASIA. f. *Med.* Aixamplament dels vasos qu' están algún tant distants del cor. **Telangectasia.**

TELANGECTÁSICH, CA. adj. Qui és afectat de la telangectasia. **Telangectásico.**

TELAR. v. a. Posar tela a un obgecte com per exemple a un paraigua.

TELARANYA. f. Y 'ls seus derivats. TERANYINA. SI GASTES MÉS DEL QUE GUANYES, VESTIRÁS DE TELARANYES. *Ref.* SEGONS EL GUANY, etc.

TELEFON. m. Aparell pera comunicar les paraules y tota mena de sòns a llargues distancies per medi de fils elèctrichs. **Teléfono.**

TELEFONAR. v. a. Enviar telefonemes. || Comunicar per telefon.

TELEFONAT, DA. p. p. del verb TELEFONAR.

TELEFONEJAR. TELEFONAR.

TELEFONEJAT. TELEFONAT.

TELEFONEMA. m. Comunicació feta de viva veu pêl telefon. **Telefonema.**

TELEFONÍA. f. Art de transmetre 'l sò a llarga distancia. **Telefonía.**

TELEFÒNICAMENT. adv. Per medi del telefon. **Telefónicamente.**

TELEFÒNICH, CA. adj. Pertanyent a la telefonia.

TELEFONISTA. m. y f. El que telefona, empleat del telefon.

TELEGRAF. m. Máquina colocada a les altures més visibles, pera comunicar noticies per medi de signes que representen lletres o paraules. **Telégrafo.** || La foguera que s' encenía a les costes, y també al interior de les terres, pera avisar alguna cosa, y més particularment l' arribada de tropes enemigues. **Almenara.**

TELEGRAF ELÈCTRICH. m. Aquell en que les noticies se comuniquen per medi de la electricitat, que passa per uns fils de coure sostinguts per uns pals de fusta proveits d' ailladors. *Telégrafo eléctrico.*

TELEGRAF SENSE FILS. Aquell en que la comunicació 's fa directament d' estació a estació per medi de les ones etèries, sense cap mena de fils metálichs. *Telégrafo sin hilos.*

TELEGRAFÍA. f. L' art de comunicarse per medi del telegraf. **Telegrafía.**

TELEGRAFIAR. v. a. Manejar el telegraf pera comunicarse ab algún ausent. **Telegrafiar.** || Dictar comunicacions pera la expedició telegráfica o escríureles y entregarles o ferles entregar ab el propi obgecte. **Telegrafiar.**

TELEGRAFIAT, DA. p. p. **Telegrafiado.**

TELEGRÁFICAMENT. adv. m. Per medi del telegraf. **Telegráficamente.**

TELEGRÁFICH, CA. adj. Lo pertanyent al telegraf. **Telegráfico.**

DESPAIG TELEGRÁFICH. m. TELEGRAMA.

TELEGRAFISTA. s. Empleat al servei de telegrafs.

TELEGRAMA. m. Comunicació per medi del telegraf elèctrich. **Telegrama.**

TELEMETRE. m. Ullera per medi de la qual se calculen les distancies sens amidarles. **Telémetro.**

TELEMETRÍA. f. Part de la topografía que té per obgecte conéixer les distancies sense amidarles materialment. **Telemetría.**

TELEMÈTRICH, CA. adj. Lo pertanyent a la telemetría. **Telemétrico.**

TELEOLOGÍA. f. Art d' enraonar a llargues distancies. **Teleología.**

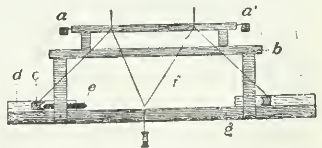
TELEOLÒGICH, CA. adj. *Fil.* Lo pertanyent a la teleología. **Teleológico.**

TELEOSSAUR. m. Mena de cocodrills fòssils. **Teleosauro.**

TELEPÁTICH, CA. adj. Referent a la telepatía. **Telepático.**

TELEPATÍA. f. Anunci o transmissió definitiva de lo qu' és llunyá. Sol dirse d' alguns fenòmens en les malalties. **Telepatía.**

TELER. m. Máquina pera teixir. **Telar.** || Fins l' aplicació del vapor a la mecánica, els telers pera teixir eren moguts a má, més are son pochs els d' aquesta mena que s' usen encara.

TELER DE MÁ: *a* y *a'*, punts d' apoi; *b*, porta taules; *c*, taco; *d*, calaix; *e*, llançadora; *f*, brida; *g*, taules.

TELER DE BRODAR. Quadre de llistons ont s' hi assegura la roba que 's vol brodar. *Bastidor.*

TELERÍA. f. Botiga de teles. **Lencería.**

TELESCOPI. m. *Opt.* Ullera molt gran pera observar els astres y obgectes distants. **Telescopio.**

TELESCOPIA. f. L' art de servirse del telescopi per observar el firmament. **Telescopio.**

TELESCÒPICH, CA. adj. Lo pertanyent al telescopi. **Telescópico.** || Lo qu' és tan llunyá que sols se pot veure ab ajuda del telescopi. **Telescópico.**

TELESFOR. n. p. **Telesforo.**

TELESIA. f. *Min.* Mena de corindon. **Telesia.**

TELESIOGNOSIA. f. Coneixement profón dels efectes de la voluntat. **Telesiognosia.**

TELESIOGNÒSTICH, CA. adj. Lo concernent a la telesiognosia. **Telesiognóstico.**

TELESIÒGRAF. s y adj. Qui practica la telesiografía o n' escriu. **Telesiógrafo.**

TELESIOGRAFÍA. f. Descripció dels fenòmens de la voluntat. **Telesiografía.**

TELESIOGRÁFICH, CA. adj. Lo pertanyent a la telesiografía. **Telesiográfico.**

TELESIÒLECH. s. y adj. Pèrit, instruit en telesiología. **Telesiólogo.**

TELESIOLOGÍA. f. Ciencia que s' enlaira als fonaments obgectius de les veritats morals. **Telesiología.**

TELESIOLÒGICH, CA. adj. Lo qu' és propi o peculiar de la telesiología. **Telesiológico.**

TELESME. m. *Ant.* Nom qu' empleaven els alquimistes pera designar la perfecció del art de fer or. **Telesmo.**

TELET. m. Tel molt fi. **Telicula.**

TELETA. f. dim Mena de membrana molt fina. **Telilla.**

TELEYLA. f. Radical hipotètica composta de carbono y hidrògen en la proporció de sis del primer per tres del segón. **Teleila.**

TELIBANCA. f. Troç gran de carn pera menjar. **Pedazo de vianda.**

TELÍGON. m. *Bot.* Mena de plantes cinocranibies, anaiols que creixen als terrenys propers al Mediterrani. **Telígono.**

TELITIS. f. *Med.* Inflamació del mugró. **Telitis.**

TELM. n. p. **Telmo.**

TELM (Lluis). *Biog.* Monjo cartoixá nadiu de Lleida, que a la seua ordre va fruir molt de prestigi a les derreríes del sigle XVI, havent escrit algunes obres místiques. Va ésser fundador dels monestirs de cartoixos de Lisboa y Evora a Portugal, havent mort a Cazalla quan havía complert els cinquanta anys de etat, al de 1598.

TELM (Sant). Cala y antiga torra de Mallorca, a la vora de l' illeta de Pontaleu.

TELÓ. m. Tela gran pintada que 's posa al fons del escenari y representa 'l lloch ont passa 'l fet.

TELÓ DE BOCA. La cortina gran que tapa l' escenari a la vista del espectador. *Telón de boca.*

TELOBIS, CIVIT. *Geog. ant.* Nom de la vila de Martorell, prov. de Barcelona, en temps dels romans. || fl. Nom del riu Anoia, prov. de Barcelona, en temps del romans.

TELOGÍA. f. *Vulg.* TEOLOGÍA.

TELONI. m. *Ant.* **Aduana.** || Banch públich ont se pagaven els deumes. **Telonio.**

TELUR. m. *Min.* Metall sòlit d' un blanch blavench y molt frágil. **Teluro.**

TELURAT, DA. adj. Que conté telur. **Telurado.** || m. *Quim.* Combinació del ácit telúrich ab una base. **Telurato.**

TELÚRICH, CA. adj. *Quím.* Calificació d' un ácit produit pêl telur. **Telúrico.** || *Astron.* Lo pertanyent o relatiu a la Terra, com a planeta, y particularment a la influencia que aquesta exerceix sobre 'l regne orgánich. **Telúrico.**

TELURISSAL. adj. f. *Quim.* Sal produida per la combinació d' un telúrit y un telur. **Telurisal.**

TELÚRIT. m. *Quim.* Combinació del telur y d' un cos simple. **Telúrido, telururo.**

TELURUR. m. Combinació del telur ab un cos simple. **Telururo.**

TELL. m. *Bot.* TEIX.

TELL. *Geog.* Lloch del d'st. munpal. de Canején, en la Vall d' Arán, prov. de Lleida.

TELLA. f. *Ter.* TEULA. || Troç de rajola.

TELLERINA. f. TALLARINA.

TELLEZ GIRON (Lluis) *Biog.* Pintor valenciá, mort a la capital d' aquell antich regne al any 1878. Va ésser professor de perspectiva y de paisatge a Valencia y nomenat individuu de la Academia de Sant Carles, y havía intervingut en la decoració de moltes solemnitats celebrades a la ciutat valenciana, durant la primera meitat del sigle XIX. Entre les seues obres pictòriques s' han d' esmentar *Un Salvador* pêl retaule de les monges de Jerusalem a Valencia, y els seus quadres, que figuren al Museu d'aquella ciutat, ab els títols de *Alegoría de les Arts, Entrada de Wamba,* y *Anunciació dels pastors.*

TELLO. m. TEIX. || Cert joch. **Tángano.**

TEM. *Gram.* Temps del verb TEMER, ell tem, jo tem.

TEMA m. Proposició o text que 's pren per argument o materia d' un discurs. **Tema.** || Porfía, obstinació o empenyo en algún propósit o aprensió. **Tema.** || La manía que 'ls agafa als boigs. **Manía, tema.** || Oposició capritxosa contra algú. **Tema.** || Composició que s' ha fet o escrit. **Discurso.** || Tirria, aborriment. **Tema, tirria, hipo.**

TEMA CELEST. *Astron.* La deliniació qu' expressa la positura y disposició del cel y estrelles en qualsevol moviment de temps determinat, presentantshi les dotze cares celestes, els dotze graus dels signes, y 'l lloch que 'ls planetes y altres estrelles hi tenen. *Figura ó tema celeste.*

AQUEST ÉS EL TEMA DEL MEU SERMÓ *Loc.* Ab que algú s' explica quan sent alguna especie o advertencia sobre la que ell ha insistit abans. *Ese es el tema de mi sermón.*

TINDRE O AGAFAR DE TEMA. fr. Aborrir. *Tener la tema con alguno.*

TEMÁTICH, CA. adj. Porfiat, tenáç. **Temático, temoso.** || Arreglat segons el tema d'alguna materia. **Temático.**

TEMBRE. v. a. *Ant.* TÉMER.

TEMBREDOR, A. m. y f. TEMEDOR.

TEMBROR. m. TEMOR.

TEMBRÓS, A. adj TEMERÓS.

TEMEDOR, A. adj. *Ant.* TEMIBLE, TEMERÓS.

TEMENÇA. f. p. u. TEMOR.

TÉMER. v. a. Tindre por d' alguna cosa. **Temer.** || Tindre respecte. **Temer.** || Tindre sospita d'alguna cosa. **Temer, recelar.**

NO TÉMER fr. *Arrostrar.*

TEMERARI, A. adj. Inconsiderat, imprudent. **Temerario.** || Arruixat, atrevit, arriscat. **Arrojodo, temerario.** || Lo que 's fa, 's diu o 's pensa sense fonament, com: *judici temerari.* **Temerario.**

TEMERARIAMENT. adv. m. Ab temeritat. **Temerariamente.**

TEMERITAT. f. Indiscreció, imprudencia. **Temeridad.** || Audacia, atreviment. **Temeridad.** || Concepte format sense fonament. **Temeridad.** || Ceguera de la raó. **Temeridad.**

TEMERÓS, A. adj. TEMORÓS.

TEMEROSAMENT. adv. m. TEMOROSAMENT.

TEMIBLE. adj. Lo que fa por o és digne de que'n faci. **Temible.**

TEMIBLEMENT. adj. D' una manera temible.

TEMOR. m. Inquietut, moció de l'ánima, que arriba a persuadirse que un mal que amenaça li succeirá, o que no vindrá un bé que desitja. **Temor, miedo.** || Presumpció, sospita, recel. **Temor.** || Horror, pavor. **Miedo.**

TEMOR DE DEU. El temor respectuós y reverencial que se li ha de tindre a Deu. || Els teòlechs distingeixen tres especies d' aquest temor: *mondá, servil y filial.* El primer até més al favor del mon que al de Deu; el segón quan se tem el cástich d'una culpa per temor del meteix cástich; y 'l tercer quan se tem per desagradar a Deu. No obstant, en la Escriptura's pren moltes vegades com sinònim d' amor. *Temor de Dios.*

TEMOREIG. m. Acte y efecte de temorejar. **Temoreo.**

TEMOREJAR. v. a. Tindre temor. **Tener miedo.**

TEMORENCH, CA. adj. Temorós, espantat, poruch.

TEMORISAR. v. a. ATEMORISAR.

TEMOROS, A. adj. Tímit, indeterminat, covart. **Temeroso, medroso.** || TEMIBLE. || Qui tem per reverencia o per por del cástich. **Temeroso.**

TEMORÓS DE DEU. Qui tem ofendre a Deu. *Temeroso de Dios.*

TEMOROSAMENT. adv. m. Ab temor o recel. **Tímidamente, temerosamente.**

TEMOROSÍSSIM, A. sup. Molt temorós. **Temerosísimo.**

TEMORUCH, GA. adj. Temorós, poruch. **Temeroso.**

TEMÓS, A. adj. TOÇUT.

TEMPAN. f. La pell del timbal, pandero, etc. **Témpano.** || CORNISA.

TEMPANELL. m. *Ter.* ENVÁ.

TEMPER. m. TEMPERI.

TEMPERACIÓ. f. Acte y efecte de temperar. **Temperación.**

TEMPERADAMENT. adv. m. Ab temperança. **Temperadamente, templadamente.**

TEMPERADÍSSIM, A. adj. sup. Molt temperat. **Temperadísimo, templadísimo.**

TEMPERAMENT. m. La constitució y disposició dels mixtes ab la proporció de llurs qualitats. **Temperamento.** || Complexió, constitució y disposició dels humors del cos. **Temperamento.** || Clima, temperi del aire. **Temperamento.** || Providencia o arbitri pera temperar o compondre alguna cosa. **Temperamento.** || Modificació de les coses als termens justos y deguts. **Temperamento.**

ESTAR DE BON O MAL TEMPERAMENT. fr. Estar de bon o mal humor. *Estar de buen ó mal temple.*

TROVAR A ALGÚ DE BON TEMPERAMENT. fr. Trovarlo en disposició favorable pera conseguir d' ell lo que's preté. *Coger ó hallar á otro de vena.*

TEMPERANCIA. f. y

TEMPERANÇA. f. Virtut que modera 'ls apetits y us excessiu dels sentits, subgectantlos a la raó, així pera la salut del cos com pera la de l' ánima. **Templanza.** || Moderació, continencia de la ira o de qualsevulla altra passió. **Templanza.** || La bona disposició del aire o clima d' algún pais. **Templanza, temperamento.**

TEMPERANT. p. a. Lo que tempera. S'aplica generalment a les medicines. **Temperante, atemperante.**

TEMPERAR. v. a. Modificar, suavisar la força de alguna cosa. **Temperar, atemperar, templar.** || Modificar, acomodar una cosa a un' altra. **Atemperar, temperar, templar.** || TREMPAR.

TEMPERAT, DA. p. p. **Temperado, templado.** || Temperat, moderat en el menjar y beure. **Temperado, templado.** || TREMPAT.

TEMPERATÍSSIM, A. adj. sup. TEMPERADÍSSIM.

TEMPERATURA. f. Grau de major o menor calor dels cossos. **Temperatura.** || La constitució del aire en relació del fret o de la calor. Se diu *alta* o *baixa,* segons és major o menor la calor, y *humida* o *seca,* segons la quantitat de vapor d'aigua que té l' atmósfera. **Temperatura.**

TEMPERI. m. Bon temps, saó, bonança. **Sazón.** || Algunes vegades sol valdre per significar temps borrascós o desbaratat. **Borrasca.**

TEMPERIE. f. Temperament, complexió. **Temperie.** || Clima templat. **Temperie.** || Constitució del aire ab respecte al fret, calor, sequetat y humitat. **Temperie.**

TEMPESTA. f. Pertorbació de l' atmósfera ab núvols carregats d' aigua, pedra o calamarça, acompanyats de trons y llamps. **Tempestad.** || Pertorbació causada al mar per la violencia dels vents. **Tempestad, tormenta, borrasca, temporal** || *Met.* Violencia del geni o natural d' alguna persona. **Tempestad.** || Tot lo que amenaça algún perill o torbació, com: una gran *tempestat* vé a descarregar demunt meu. **Nublado.** || En lo moral, se diu d' un travall o torbació general o particular que dura poch. **Tempestad.** || Se diu de tot lo qu' és impetuós y violent. **Tempestad.** || pl. *Met.* Paraules aspres y injurioses dites ab molta força y malicia. **Tempestades.**

DESCARREGAR LA TEMPESTA. fr. Ploure, tronar, fer vent, caure pedra. *Tempestear, descargar la tempestad.* || *Met.* Dir tempestats, donar mal temps a algú. *Tronar, tempestear, decir tempestades.*

TEMPESTAT. f. TEMPESTA.

TEMPESTEJAR. v. n. DESCARREGAR LA TEMPESTAT, 1.

TEMPESTIU, VA. adj. Oportú. **Tempestivo.**

TEMPESTIVAMENT. adv. m. A temps, ab oportunitat. **Tempestivamente**

TEMPESTÓS, A. adj. TEMPESTUÓS.

TEMPESTUÓS, A. adj. Exposat o subgecte a tempestats, y també lo que les causa o promou. **Proceloso, tempestuoso, tormentoso.** || Dit en lo moral, com: aquesta vida és un mar *tempestuós.* **Tempestuoso, tormentoso, proceloso.**

TEMPESTUOSAMENT. adv. m. Ab tempestat **Tempestuosamente.**

TEMPLANÇA. f. TEMPERANÇA.

TEMPLAR. v. a. TREMPAR. || TEMPERAR. || *Pint.* Treure la massa vivesa o defecte d' un color barrejantnhi d'altres. **Templar.** || Moderar el travall. **Moderar, templar, remitir.** || A les fábriques de vidre, posar la pasta prop del forn, un poch apartada del foch, pera que 's vagi refredant poch a poch y no salti. **Templar.** || v. r. Moderarse, reprimirse. **Templarse.** || Disminuir la calor. **Templarse.** || Refredarse. **Entibiarse, templarse.**

TEMPLARIS. m. Individuus d' una ordre de cavallers establerta a Jerusalem a l' any 1118, anomenada aixís per haverlos donat Balduí II una casa prop del temple de Salomó. El i de son institut era amparar y defensar als peregrins que anaven a visitar els llochs de la Terra Santa, y devíen exposar llur vida en defensa de la fe católica. Feien el vot de pobresa, castedat y obediencia, y tenien quatre díes de dejuni a la setmana Varen seguir la regla de Sant Bernat fins que 'l concili de Troia 'ls n' hi va donar un' altra. El gran mestre residía a París. El 13 d' Octubre de 1307 varen ésser presos, per ordre de Felip *l' Hermós,* rei de França, tots los que hi havía al seu regne, y condemnats a morir cremats. El Papa Climent V, en un consistori secret celebrat durant el concili de Viena, va suprimir l' ordre a l' any 1312. **Templarios, caballeros del Temple.** || Nom de certs heretges que hi havía a Jerusalem a l' any 1030, y se 'ls anomenava aixís perque vivien als temples. Oferíen sacrificis a una estatua ab varies circunstancies ridícules y supersticioses. **Templarios.**

TEMPLE. m. Iglesia. **Templo.** || La religió dels templaris. **Templo.** || Edifici dedicat a algún dels deus

del paganisme. Templo. || TEMPERAMENT. || *Fig.* Lloch reial o imaginari en que 's rendeix o 's pot rendir cult al saber, a la justicia, etc. Templo.

TEMPLET. m. dim. Temp ete, templecillo. || Adorno arquitectònich en forma de temple. Templete.

TÈMPORA. f. El temps de dejuni per manament de l' Iglesia en les quatre estacions de l' any, que se observa 'l dimecres, divendres y dissapte d' una meteixa setmana. S' usa més freqüentment en plural. Témpora, témporas. || *Ter.* TEMPORAL.

TEMPORADA. f. Espai d' algún temps limitat. Temporada.

A TEMPORADES. adv. m De temps en temps. *A temporadas.*

TEMPORAL. adj. Lo que dura cert temps. Temporal, temporario, temporáneo. || Lo que pertany al temps. Temporal || Tempestat de terra o de mar. Temporal. || Terrè, mondá, com oposat a lo espiritual y etern. Temporal. || Secular, com oposat a lo eclesiástich, y aixís se diu: és senyor de lo espiritual y *temporal* d' aquest lloch. Temporal. || Se diu també referintse als bens d' un clergue o benifet eclesiástich, com: lo *temporal* d'aquest benifet puja a 100 ducats Temporal. || *Anat.* Cert muscle de la barra inferior, que té l seu neixement als polsos. Temporal.

TEMPORAL DE NEU. Nevada ab vent. *Nevasca, nevisca.*

EN LO TEMPORAL. adv. m. En coses temporals y terrenes. *En lo temporal, temporalmente.*

EXECUTAR LO TEMPORAL fr. Seqüestrar o embargar les rendes d' un eclesiástich. *Echar las temporalidades.*

TEMPORALISADOR, A. s. y adj. Qui temporalisa. Temporalizador.

TEMPORALISAR. v. a. Fer temporal o acabable lo que podía o devía ésser de molta duració o lo que era d' altre ordre. Temporalizar.

TEMPORALITAT. f. Els fruits o qualsevulla cosa profana que percebeixen els eclesiástichs de llurs benifets y prebendes. Sol usarse en plural. Temporalidad. || La qualitat de lo temporal o de lo que pertany a aquesta vida. Temporalidad.

TIRAR LES TEMPORALITATS. fr. DESCARREGAR LA TEMPESTAT, 2.

TEMPORALMENT. adv. m. Per cert temps. Temporalmente.

TEMPORANEU. adj. y

TEMPORANI, A. adj. TEMPORAL.

TEMPORARI, A. adj. Lo que dura per temps limitat. Temporario.

TEMPORISAR. v. a. Fer una cosa de temporada, de poca durada. Temporizar.

TEMPOREJAR. v. n. *Mar.* Aguantarse a la capa durant un temporal de nit pera no propassarse del punt de destí qu' és a sotavent. Temporejar.

TEMPORER, A. s. y adj. Qui no travalla més que algunes temporades de l' any. Temporero.

TEMPRÁ, NA. adj Lo que vé abans del temps regular. Temprano, tempranero.

TEMPRADAMENT. adv. m. *Ant.* TEMPERADAMENT.

TEMPRAMENT. m. *Ant.* TEMPERAMENT.

TEMPRAR. v. a. *Ant.* TREMPAR. || TEMPERAR.

TEMPS. m. Quantitat discreta y successiva pera amidar la duració de les coses, la contínua successió de moments. Tiempo || Edat o nombre d' anys de alguna persona. Tiempo. || Estació, y aixís diem: els quatre *temps* de l' any. Tiempo. || La edat o nombre d' anys de cada cosa. Tiempo. || Oci. Tiempo || Espai, intèrval. Tiempo. || Conjuntura, oportunitat, ocasió. Tiempo || La disposició dels negocis públichs y del Estat, com: en *temps* de guerra, de pau, etc. Tiempo. || L' espai o rato desocupat o lliure de negocis. Tiempo. || Temperament o constitució del aire. Tiempo. || Terme prefixat, termini. Término, tiempo. || TEMPORADA. || Llarch espai de dies. Tiempo. || *Mus.* Una de les tres parts de la mida o proporció, que consisteix en alçar o abaixar la veu determinades vegades mentres se canta y 's porta 'l compás. Alguns el conceptúen l' espai d' un segón y en tal consideració 'l prenen com a base. Tiempo. || Qualsevulla de les parts en que 's divideix la execució d' alguna cosa, com: a l' exercici militar, en la pronunciació de les sílabes, etc. Tiempo. || *Gram.* La diferencia del verb en la conjugació en ordre al temps en que s' exercita lo que significa 'l verb, y són tres: *present, passat* y *venidor*, y s subdivideixen en altres imperfets. Tiempo. || L' obgecte de la cronología y de l' historia dels sigles passats. Tiempo. || Se pren per la moda o per lo que s' usa en la nostra edat o sigle, com: és menester acomodarse al *temps*. Tiempo. || *Ter.* TAMBORINADA || *Mit* Deu fabulós que 'l pintaven vell y ab croces: és lo meteix que Saturn. Tiempo.

TEMPS A VINDRE. fr. El futur o que vindrá. *Porvenir.* || Després de molt temps. *A largo andar.*

TEMPS DESOCUPAT. El temps en que no 's té res que fer. *Vagar.*

TEMPS HEROICHS. Se diu comunament dels de la fábula, en que 'ls poetes forjaven hèroes y 'ls feien fills de llurs Deus. *Tiempos heroicos.*

ABANS DE TEMPS. m. adv. INTEMPESTIVAMENT.

AB EL TEMPS. m. adv. Tart o dejorn, encara que trigui, finalment, en darrer resultat. *Con el tiempo, á largo andar, á la corta ó á la larga.*

AB EL TEMPS TOT SE SABRÁ. fr. Ab que 's denota que per més d'amagat que 's facin les coses vé temps en que 's descobreixen. *Todo lo descubre el tiempo.*

AB PROU TEMPS, HA MENJAT LA ESCODELLA FREDA. fr. Contra aquells que refiats de que tenen temps de sobra pera fer alguna cosa, se 'ls hi passa y no logren res. *Quien tiempo tiene y tiempo atiende, tiempo viene que se arrepiente.*

AL TEMPS. m. adv. Anticipadament. *Con tiempo.* || Ab oportunitat. *Con tiempo.*

AB TEMPS Y LLOCH. m. adv. Ab el temps necessari, després de molt temps. *Con el tiempo, á largo andar, andando el tiempo.*

AB TEMPS Y PALLA MADUREN LES NESPLES. *Ref.* Ab que s'aconsella la paciencia y espera pera lograr algún fi. *A su tiempo maduran las brevas; con el tiempo maduran las uvas; caerá el membrillo y mudará el pelillo.*

ACOMODARSE AL TEMPS. fr. Conformarse ab lo que succeeix o ab la ocasió o circunstancies de les coses. *Acomodarse al tiempo, andar con el tiempo.*

ADOBARSE 'L TEMPS. fr. Assentarse, deixar de ploure o de fer mal temps. *Componerse, abonanzarse, alzarse ó levantarse el tiempo.*

AJUSTAR EL TEMPS. fr. Fixar la cronología dels successos. *Ajustar los tiempos.*

AL METEIX TEMPS. m. adv. Al ensems, juntament. *Al mismo tiempo, á la vez, á la par.*

A LLARCH TEMPS. m. adv. Passat molt temps. *A largo tiempo, á largo andar.*

ANAR EL TEMPS PER MILLOR. fr. Millorarse. *Mejorar el tiempo.* || *Met.* Ésser més pròspera o menys dolenta la cosa pública. *Mejorar las circunstancias.*

APROFITAR EL TEMPS. fr. Ferne bon us, aprofitantse de la fortuna. *Gozar del tiempo ó de la fortuna.* || Estar ben ocupat, no malgastarlo. *Aprovechar el tiempo.*

AL SEU TEMPS. m. adv. Quan sigui la ocasió. *A su tiempo.*

A TEMPS. m. adv. En bona ocasió. *A tiempo, en tiempo, en coyuntura, en sazón.*

CADA COSA VÉ AL SEU TEMPS, COM LES FIGUES AL AGOST. *Ref.* *Cada cosa á su tiempo y los nabos en adviento.*

CAURE UN TEMPS. fr. *Ter.* Entre pescadors, atrapar-los una tamborinada. *Cogerles un temporal*

COMONIR EL TEMPS. fr. Dir el capellá les oracions y exorcismes disposats per la Iglesia contra 'l temps qu' amenaça tempestat. *Conjurar la tempestad.* || APRESSAR

CONSAGRAR EL TEMPS A ALGUNA PROFESSIÓ, CIENCIA, etc. fr. Dedicarshi ab assiduitat. *Consagrar el tiempo.*

CÓRRER EL TEMPS. fr. Anar passant. *Correr, andar el tiempo.*

D' ALGÚN TEMPS EN AQUESTA PART. m. adv. D' algún temps ençá. *De un tiempo á esta parte.*

DE TEMPS EN TEMPS. m adv. Mintjançant algún espai de temps. *De tiempo en tiempo, de vez en cuando.*

EN TEMPS DE FRET VAL MÉS UNA GORRA QUE UN BARRET. *Ref.* Significa que les coses s' han d' usar a mida de la necessitat que se 'n té. *En el campo de Barahona, más vale mala capa que buena azcona.*

EN TOT TEMPS O PER TOT TEMPS. m. adv. Sempre. *En todo tiempo.*

FER TEMPS. fr. Haverhi temps qu' ha succeit alguna cosa. *Hacer tiempo.* || DONAR TEMPS AL TEMPS, 1. || *Met.* Ocuparse en alguna cosa 'l qu' está ociós pera que 'l temps se li faci més curt. *Entretener ó engañar el tiempo, matar el tiempo.* || ESPERAR.

DESPRÉS D' UN TEMPS NE VÉ UN ALTRE. *Ref.* Ab que s'aconsola als que pateixen o tenen penes, ab la esperança de mellor sort. *Súfrase quien penas tiene, que tiempo tras tiempo viene.*

DONAR MAL TEMPS. fr. Amoïnar o atormentar a algú o ferli passar mala vida. *Dar mal tiempo, atormentar, matar, aporrear, infernar, acribillar, amolar.*

DONARSE BON TEMPS. fr. Tractarse bé y divertirse. *Darse buena vida.*

DONAR TEMPS. fr. Donar lloch a algú pera fer o cumplir alguna cosa. *Dar lugar, tiempo ó espacio.* || Permetre esperar alguna cosa. *Dar lugar á tiempo.*

DONAR TEMPS AL TEMPS. fr. Esperar la ocasió oportuna pera fer alguna cosa. *Dar tiempo al tiempo, dejarlo al tiempo.* || Usar de condescendencia ab algú atenent les circumstancies. *Dar tiempo al tiempo.*

EMBOLICARSE O ESPATLLARSE 'L TEMPS. fr. Alterarse la serenitat de l' atmósfera. *Descomponerse, destemplarse el tiempo.*

EN ALTRE TEMPS. m. adv. Antigament o en anys anteriors. *En otro tiempo, antaño*

EN TEMPS DE BELLUGA CAMPI QUI PUGA. *Ref.* Ab que 's denota qu' en els perils cada hu mira per si, y procura posarse en salvo. *La barca está rota, sálvese quien pudiere.* || *Ref.* Contra 'ls que 's valen industriosament de les torbacions y desordres pera treuren estella. *A rio revuelto ganancia de pescadores.*

FER AL TEMPS. *Loc. ant.* FER AL CAS.

FORA DE TEMPS. m. adv. Inoportunament. *Fuera de tiempo ó á destiempo.*

JA FA O SAP PROU PEL TEMPS QUE TÉ. fr. *Fam.* Denota qu' algú sab ocuparse dels seus assumptes ab més habilitat de lo que podría esperarse de la seua poca edat. També s' usa irònicament. *Saber bastante para su año.*

AL TEMPS DE LA CUCUT, AL DEMATÍ PLUJA Y A LA TARDE AIXUT. *Ref.* Denota que al Abril, qu' es el temps de la cucut, la humitat de la pluja dura poch, ja per la molta que 'n necessiten els sembrats, ja per la qu' aixuga la força del sol. *En tiempo del cuco, á la mañana mojado y á la noche enjuto.*

EL TEMPS TOT HO CONSÚM O TOT HO MATA O TOT HO ACABA. *Loc.* Pera denotar que no hi ha res estable. *Todo lo destruye el tiempo.*

EL TEMPS TOT HO CURA. *Ref.* Dona a entendre que el temps es la més eficáç medicina dels mals. *El tiempo cura al enfermo y no el ungüento: el tiempo todo lo cura*

AMIDAR EL TEMPS. fr. Proporcionarlo a lo que 's necessita. *Medir el tiempo.*

MITG TEMPS. Lo que s' interposa y passa d' un succés a un altre. *Medio tiempo.*

MUDARSE 'L TEMPS. fr. Fer mudança. *Revolverse el tiempo.*

NO ANAR A MOLT TEMPS *Loc. ant.* No passar molt temps. *No emplear mucho tiempo.*

NO CONÉIXER EL MAL TEMPS. fr. *Fam.* Pera ponderar que algú está gras y ben tractat. *Estar de buen año, ó no estar de mal año.*

NO SEGUEIX EL TEMPS. fr. *Ant.* No afavoreix el temps. *No sigue el tiempo.*

OBRIRSE 'L TEMPS. fr. ADOBARSE 'L TEMPS.

PASSAR EL TEMPS. fr. Estar ociós, divertirse o passejarse sense cap fi determinat. *Pasar el tiempo.*

PENDRE TEMPS. fr. Dilatarlo, diferirlo per assegurar l' acert d' alguna cosa, o pera que no s realisi si així convé. *Tomar tiempo.*

PER ALGÚN TEMPS. m. adv. Per cert temps. *Temporalmente, por cierto tiempo, por algún tiempo.* || Per temporades. *Temporalmente, por temporadas.*

PERDRE 'L TEMPS. *Met.* Treballar en va pera alguna cosa. *Gastar, perder el tiempo.* || No aprofitarsen o deixar de fer lo que 's podía o 's devía fer. *Perder tiempo.*

PER LLARCH TEMPS. m. adv. Per molt temps. *Por largo ó por mucho tiempo.*

PER TEMPS. m. adv. En alguna ocasió, sense determinació, ab incertitut de temps. *Por tiempo, ó á su tiempo.*

PER UN QUANT TEMPS. m. adv. Per un poch de temps. *Por un poco de tiempo.*

POSARSE BO 'L TEMPS. fr. Asserenarse l' atmósfera. *Abrir el tiempo.*

QUAL EL TEMPS, TAL EL SENY. fr. Aconsella la prudencia en acomodarse a les circumstancies y al temps, midant ab elles lo que s' intenta fer. *Cual el tiempo, tal el tiento.*

QUI APEDAÇA, 'L SEU TEMPS PASSA. *Ref.* Aconsella la economia y cuidado que s' ha de tindre en les coses d' us pera que durin. *Adoba tu paño y pasarás tu año.*

RODAR EL TEMPS. fr. Donar senyals o mostres de mudarse. *Rodar, rodear el tiempo.*

SEMBLA QUE NO HI ÉS O QUE NO HI HAGI D' ÉSSER A TEMPS. fr. Denota qu' algú fa o demana alguna cosa abans de temps. *Temprano es de noche.* || Menjar molt y ab ansia o depressa. *Comer como un sabañón.* || Explica la inquietut que 's té fins a fer, dir o sapiguer lo que 's desitja. *No cocérsele á uno el bollo ó el pan.*

TINDRES EL TEMPS. fr. Seguir ab una meteixa temperatura. *Mantenerse, aguantarse el tiempo.*

TOCAR A TEMPS. fr. Tocar les campanes quan amenaça tempestat. *Tocar á tiempo ó á nublado.*

TOCAR A TEMPS DESPRÉS QU' HA CAIGUT LA PEDREGADA O QUAN LA PEDRA ÉS CAIGUDA. *Ref.* QUAN FOU MORT LO COMBREGAREN.

TOT TEMPS. m. adv. SEMPRE.

VOLER TEMPS. fr. DONAR TEMPS AL TEMPS.

Y PER TEMPS QUI 'S SEGUÍ. *Loc. ant.* *Y con el tiempo, andando el tiempo.*

TEMPTACIÓ. f. TENTACIÓ.

TEMPTAR. v. a. *Ant.* Y 'ls seus derivats. TENTAR.

TEMS. m. TEMPS.

TEMULENT, A. adj. BORRATXO.

TEMUT, DA. p. p. de TÉMER. **Temido.**

TEN. Imperatiu del verb TINDRE. **Té.** || Sinéresis, lo meteix que *te ne*, com: ¿ara *te 'n* adones? **Ten.**

TENA (Pere). *Biog.* Metge barceloní dels començos del sigle XIX. Home molt estudiós que gaudia de merescut concepte. Va publicar al any 1819 una obreta relacionada ab el tractament que calía donar a les malalties de feridura, titolant la obra: *Tratado teórico-práctico de apoplegia, para el uso de los médicos que deseen tratarla según la observación confirmada por muchos autores de primer orden.*

TENA. f. CORRAL. || COBERT.

TENACÍSSIM, A. adj. sup. Molt tenáç. **Tenacísimo.**

TENACÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Ab molta tenacitat. **Tenacísimamente.**

TENACITAT. f. Dificultat de desagafarse o separarse una cosa d' una altra. **Tenacidad.** || Fermesa, perseverancia en apretar o retindre alguna cosa. **Tenacidad.** || Pertinacia, toçuneria, empenyo eficáç. **Tenacidad.** || *Quím.* Propietat que tenen els metalls de sofrir estirades més o menys fortes sense trencarse.

TENÁCUL. m. *Cir.* Instrument en forma d' agulla per un dels caps, y fixat o articulat per l' altre a un mánech. S' usa pera agafar y sostindre les arteries que s' han de lligar. **Tenáculo.**

TENÁÇ. adj. Lo que s' agafa a una cosa y 's fa dificultós d' arrebaçar. **Tenáz.** || *Fig.* Ferm, terch y porfiat en un propòsit. **Tenáz.**

TENAÇMENT. adv. m. Ab tenacitat y fermesa. **Tenazmente.**

TENALGIA. f. *Med.* Dolor als tendrums. **Tenalgia.**

TENALLA. f. *Ter.* GERRA. || pl. ESTENALLES. || Instrument en forma d' estenalles que a Catalunya servía pera marcar la roba. **Bolla, tenaza.** || Caixal o ullal de gos o de llop. **Colmillo.**

TENALLAR. v. a. *Ant.* Marcar al reu ab tenalles. **Tenacear, atenacear, atenazar.**

TENALLEJAR. v. a. Manejar o travallar ab les tenalles. || Mossegar ab els ullals els gossos, llops, etc. **Acolmillar.**

TENALLES. f. ESTENALLES. || ULLALS.

TENALLETES. f. pl. *Cir.* Eina que serveix pera treure les pedres de la bufeta de la orina. **Tenacillas.** || PINCES.

TENANT. adj. *Blas.* Cada una de les figures d'ángels o homens que sostenen l' escut. **Tenante.**

TENANTITA. f. *Min.* Sulfur de coure arsenífer, quins crestalls són cúbichs. **Tenantita.**

TENAR. m. *Anat.* Eminencia de la part exterior y anterior de la má. **Tenar.** || adj. Lo concernent al pallmell de la má o a la planta del peu. **Tenar.**

TENARDITA. f. *Min.* Sulfat de sosa natural. **Tenardita.**

TENAS Y LLAMAREU (Joan). *Biog.* Dibuixant molt distingit de la primera meitat del sigle XIX. Va néixer a Olot al any 1814 y va estudiar les primeres nocions artístiques a l' Escola de la Llotja de Barcelona. Va ésser mestre de dibuix a Girona, ont va morir al any 1886 Va publicar algunes obres d' aplicació a la gráfica, que cal esmentar entre elles les següents: *Nociones elementales de dibujo* (1865); *Nociones sobre la teoría é historia crítica de las Bellas Artes* (1867); *Elementos de dibujo lineal en todas sus aplicaciones* (1864). Aquesta darrera illustrada ab lámines molt recomenables.

— Y HOSTENCH (RAMÓN). *Biog.* Progectista y distingit dibuixant, nadiu d' Olot, mort a Barcelona al any 1883. Al any 1863 va obtindre la plaça de pensionat per la Diputació de Barcelona pera estudiar l' art decoratiu espanyol, sejornant llarch temps a Toledo. Coneixía l' estil arquitectónich d' Espanya com pochs arribessin a esserne tan erudits en aquesta especialitat, y prou va mostraho en les obres ornamentals que li foren encomanades. Els seus progectes arquitectònichs y decoratius, duien un segell propi, y empleat a les oficines de la Diputació Provincial de Barcelona, va deixar notes ben característiques de la seua fantasia y de la seua imaginació portentosa.

TENAS. *Hidrog.* TENES.

TENÁS. adj. TENÁÇ.

TENASSE. f. *Ter. ibicench.* Pedra flonja. **Roca floja superficial.**

TENCA. f. *Ictiol.* Peix d' estany o de riu, semblant a la carpa, però més petit y delicat. **Tenca.** || TANCA.

TENCAR. v. a. TANCAR.

TENDA. f. Pabelló de lona sostingut per pals y subgecte a terra ab estaques. **Tienda.** || *Náut.* Coberta de drap pera resguart del sol y de la pluja. **Tienda.** || Vela o drap en forma d' arch sobre les baranes del carro pera defensa del sol y de la pluja. **Tienda, entalamadura.** || Botiga a la menuda d' oli, bacallá, etc., que sol haverhi als pobles. **Abacería.** || Taula de planter. **Almajara.**

TENDA DE CAMPANYA. *Mil.* Pabelló portátil que serveix d' habitació als soldats en temps de guerra. *Tienda de campaña.*

DESPARAR LES TENDES. fr. *Náut. y mil.* Desferles. *Abatir tienda.*

LA TENDA DELS COIXOS. La qu' és més aprop, ont van els peresosos, encara que 'ls gèneros no siguin tan bons com en altres. *La tienda de los cojos.*

PARAR LES TENDES. fr. *Náut. y mil.* Armarles. *Hacer tiendas.*

TENDALS. m. pl. *Ter.* MUNTELLS.

TENDALL. m. Vela que estesa serveix de tenda.

TENDELL. m. Plom de mestre de cases pera fer pujar dretes les parets. **Plomo.**

TENDENCIA. f. Modo o disposició ab que unes coses se dirigeixen o refereixen a unes altres. **Tendencia.** || Representació o apariencia. **Tendencia.**

TENDENCIÓS, A. adj. Que té tendencia. || Parcial, intencionat.

TENDENCIOSAMENT. adv. D' una manera tendenciosa.

TENDER, A. m. y f. Qui té botiga de revenedor. **Abacero, tendero, pulpero.**

TÈNDER. m. Veicol de forma especial, unit a la locomotora y en el qual hi há la provisió d' aigua, carbó y útils de reserva. **Ténder.**

TENDEROL. m. Troç de vela vella que s' utilisa pera tapar a bordo lo que convingui.

TENDETES. *Geog.* Caseriu del terme de Campanar, prov. de Valencia.

TENDINÓS, A. adj. *Anat.* Lo que té tendons o n' és format. **Tendinoso.**

TENDIÓS, A. adj. Que té tendencia a alguna cosa.

TENDIR. v. a. y r. Mostrar propensió natural envers alguna cosa. Inclinarse, allargarse, etc. **Tender.**

TENDÓ. m. Nervi que uneix els caps dels muscles ab els ossos, y serveix pera 'l moviment estirantse y arronçantse. **Tendón.**

TENDONÓS, A. adj. Que té a modo de tendons. **Tendinoso.**

TENDRAMENT. adv. m. Ab ternura y amor. **Tiernamente.**

TENDRE. v. a. *Ant.* ENTENDRE. || adj. Blan, tou. **Tierno.** || Fresch, nou de poch temps. **Riciente tierno.** || S' aplica a la etat de la infancia **Tierno.** || Delicat, de fácil mastegar, com: *carn tendra.* **Tierno.** || Se diu d' algunes coses que no han arrivat al estat de saó o perfecció, com: mongetes tendres, etc. **Tierno.** || Lo qu' encara no és sech ni mústich. **Verde.** || Dèbil, de poca resistencia. **Tierno.** || *Met.* Afectuós, carinyós, amable. **Tierno.** || En les coses espirituals y morals, sensible, fácil de commoures. **Tierno.** || Se diu del qui és al aprenentatge o començament d' alguna professió. **Verde.**

TENDRE, TENDRES. v. a. y r. *Ter.* Aguantar, aguantarse dret. || TENDIR.

TENDRER, A. adj. Tendre, de poch temps, fresch, com: *llet tendrera.* **Fresco.**

TENDRESA. f. TENDROR. || La qualitat de lo tendre. En lo moral delicadesa de sentiments o d' expressió. **Terneza.**

TENDRET, A. adj. dim. De tendre. **Tiernecico, tiernecillo, tiernecito.** || *Ter.* JOVE, FADRÍ.

TENDRET ROBAT. Joch de cartes en que se 'n donen tres o més a cada jugador, posantne a la taula algunes altres descobertes, y cada hu pêl seu ordre procura apariar les llurs ab les de la taula que siguin iguals en punts o figures, anantne fent un muntet devant seu, sempre ab la derrera carta al descobert; també 's pot pendre tot el munt de qualsevol dels jugadors quan la carta que un té és igual a la que aquell té demunt de tot del seu munt. **Tenderete.**

TENDRICH. adj. TENDRET.

TENDRÍSSIM, A. adj. sup. Molt tendre. **Ternísimo.**

TENDRÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Ternísimamente.**

TENDRÍVOL, A. adj. TENDRE.

TENDRÓ. dim. Un poquet tendre.

TENDROR. m. La qualitat de lo tendre. **Ternura, terneza.**

TENDRÚM. m. Part interior del cos del animal més dura que la carn y més tova que l' os. **Cartílago, ternilla.** || La part tendra de les plantes que fácilment se romp. **Cogo'lo.**

TRENCARSE 'LS TENDRUMS. fr. Trencarse alguna part cartilaginosa, com succeeix quan un pega un cop a causa d' una caiguda o qualsevulla altra desgracia. *Desternillarse.*

Segell de Tendruy

TENDRURA. f. TENDROR.

TENDRUY. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Gurp, prov. de Lleida.

TENEBRA. f. Foscor, falta de claror. Obscuretat. **Tiniebla.**

TENEBRARI. m. Mena de canalobre de fusta de forma triangular, sostingut per un peu dret, y al qual s' hi posen quinze ciris que representen els dotze Apòstols y les tres Maries, que s' encenen pera cantar els fasos de la Setmana Santa. **Tenebrario.**

TENEBRES. f. pl. Privació total de llum. **Tinieblas.** || MATRAQUES, FASOS. || *Met.* Suma ignorancia. **Tinieblas.**

TENEBRICÓS, A. adj. *Ant.* TENEBRÓS.

TENEBRÓS, A. adj. Fosch, cobert de tenebres. **Tenebroso.** || *Ret.* Dit del estil obscur, confús. **Confuso, tenebroso, oscuro.**

TENEBROSAMENT. adv. m. Ab tenebrositat. **Tenebrosamente.**

TENEBROSÍSSIM, A. adj. sup. Molt tenebrós. **Tenebrosísimo.**

TENEBROSITAT. f. Gran fosquedat, ausencia total de llum y claretat. **Tenebrosidad.**

TENEDOR. m. Qui té, posseeix o sosté alguna cosa. **Tenedor.** || TAULETA, VETLLADOR, TENIDOR. || FORQUILLA.

TENEDOR DE LLIBRES. Qui porta'ls llibres de comptes d' una casa de comers, banch, etc. *Tenedor de libros.*

TENEDORÍA. f. Tractat qu' ensenya a portar els llibres de comers per partida senzilla o doble.

TENEDURÍA. f. TENEDORÍA.

TENENCIA. f. TINENCIA.

TENENÇA. f. TINENCIA.

TENENT. p. a. TENIDOR.

TENERÍA. f. BLANQUERÍA.

TENES (Riu). *Hidrog.* Riuet de la prov. de Barcelona. Neix prop de Collsuspina, forma 'l salt de Sant Miquel del Fall, passa per Riells, Santa Olalla de Ronsana y Llissá de Vall, y desaigua a la vora dreta del riu Besòs, entre Mollet y Montmeló.

TENESME. m. *Med.* Mal de ventre molt fort que fa evaquar sanch. **Tenesmo.**

TENGUDA. f. TINGUDA.

TENGUT, DA. p. p. TINGUT.

TÈNIA. f. *Entom.* SOLITARI.

TENIDOR. m. Posseidor. **Tenedor, teniente** || Lo que sosté o aguanta algún pes. **Sustentador, sustentáculo.** || Qui té alguna cosa al seu cárrech, particularment en nom d' altre. **Tenedor.** || pl. CAMINADORS.

TENÍFUCH, GA. adj *Med.* Se diu del remei eficáç pera fer treure 'l solitari. **Tenifugo.**

TENIMENT. m. Acte y efecte de tindre. **Sustentamiento, sustentación.**

TENIR. v. a. Posseir, fruir alguna cosa. **Tener.** || Agafar o mantindre agafada alguna cosa, com: *tenir* una espasa a la má. **Tener.** || Mantindre, sostindre. **Conservar, tener** || Retindre. **Retener, tener.** || Èsser rich. **Tener.** || Detindre, parar. **Detener, tener, parar.** || Ocupar per medi d' altres, com: els espanyols *tenien* quasi tota l' Amèrica. **Tener.** || Ferse amos d' alguna cosa a la força, com: els enemichs ja *tenen* el castell. **Tener, haberse apoderado.** || Posseir alguna cosa per favor d' altre o en nom seu, com: tot quan *tenim* és de Deu. **Tener.** || Ocupar algún espai, com: la peça *té* quinze canes, la casa tres pisos, etcètera. **Tener** || Contindre, reprimir, com: la severitat *té* 'ls homens a ratlla. **Tener.** || Compendre en si, com: aquest llibre *té* set capítols. **Tener.** || Capiguer, com: aquesta bota *té* tantes cárregues. **Caber, tener.** || Ocuparse en alguna cosa, assistirhi, com: *tenir* junta, consistori, etc. **Tener.** || Se diu respecte de les dignitats, etc., optar, com: *tenir* la primera cadira al concell. **Ocupar, tener.** || Estar alguna cosa al cárrech d' algú, com: *tenir* estudi, etc. **Tener.** || Com a verb auxiliar, és lo meteix que haver. **Tener, haber.** || Judicar, reputar, entendre, com: *tenir* a algú per docte. **Tener.** || Hostatjar a algú a casa seua, com: *tinch* gent forastera. **Tener.** || Estar adornat o abundant d' alguna cosa material o immaterial, com: *tenir* talent, raó, etc. **Tener.** || Junt ab la preposició *en* y ab els advervis *molt, poch* y altres semblants, estimar, apreciar, com: *tenir* en molt. **Tener.** || Junt ab alguns noms, significa patir lo que 'l nom significa, com: *tenir* dolor, calor, desventura. **Tener.** || Junt ab els noms que signifiquen temps, equival a passar l'espai d' ell en algún lloch o paratge, com: *tenir* les festes a Barcelona. **Tener.** || Junt ab la partícula *que* y l' infinitiu d' un altre verb, significa la determinació, precisió o necessitat de fer lo que l' infinitiu significa, com: *tenir* qu' escriure, que complir, etc. **Tener.** || Junt ab els noms, anys, dies, temps y altres semblants, denota la duració o edat de les coses y persones. **Tener.** || Junt ab alguns adjectius, com inquiet, trist, etc., significa causar, fer estar, com: *tenir* trist, enfadat, etc. **Tener.** || AFIRMAR. || OBSERVAR, COMPLIR. || Junt ab la preposició *de*, significa participar o èsser semblant, com: N. *té* més de dona que de soldat; *té* més de la seua mare que del seu pare. **Tener.** || *Ant.* **Celebrar consejo, cortes.** || Èsser propietari, èsser rich.

TENIR A BÉ. fr. Aprovar alguna cosa. *Tener á bien*

TENIR A MAL. fr. Reprovar, desaprovar alguna cosa. *Llevar á mal, rehuir.*

TENIR A NOVES. *Loc. ant.* DISTREURE.

TENIR A QUI SEMBLAR. fr. Tenir un fill les inclinacions o les costums dels seus pares. *Hijo de padre ó de madre.*

TENIR ATRAPAT. fr. Haver trovat a algú ab desfalch. *Tener cogido.*

TENIR BÉ. fr. Tenir fort. *Tener, mantenerse firme.*

TENIR BEN APAMAT. fr. *Met.* Conéixer bé algún lloch o alguna cosa. *Tener medido á palmos.*

TENIR BEN PASTAT. fr. *Met.* Tenirho tot ben preparat pera alguna cosa. *Tener ó en puestas las botas.*

TENIR BON DEVALLANT. fr. *Fam. y fest.* *Tener buenas tragaderas.*

TENIR EN CONTRA. fr. Trovar impediment, contradicció o dificultat en alguna cosa. *Tener en contra.*

TENIR EN POCH. fr. Fer poch apreci d' alguna persona o cosa. *Tener en poco.*

TENIR ENTRE MANS. fr. Tractar algún negoci, assumpte o dependencia. *Traer entre manos.*

TENIR FORT. *Loc. fam.* DEFENDRES, SOSTINDRES, RESISTIRSE.

TENIR GUANYAT. fr. Meréixer algún pago per travalls o serveis fets. *Devengar.*

TENIR LA MALA O LA BONA. fr. Estar de bon o mal humor. *Estar de buena ó de mala.*

TENIR LES MANS FORADADES. fr. *Met.* Gastar el diner sense com va ni com costa. *Ser manirroto.*

TENIR L' ESTIU. fr. *Ant.* Passar l' estiu. *Veranear.*

TENIR EL CAP PLÈ DE VENT. fr. *Met. Tener la cabeza llena de aire.*

TENIR ELS ULLS AL CLATELL. fr. *Tener los ojos en el colodrillo.*

TENIR LLETRA MENUDA. fr. *Met.* Ésser molt sagáç, advertit. *Saber mucho latín.*

TENIR MALES BURLES O ESPURNES. fr. Ressentirse y venjarse de qualsevulla friolera. *Tener malas pulgas.*

TENIR MASSA. fr. Estar proveit ab excés d' alguna cosa. *Rebosar.*

TENIR MOLT AVENÇAT O ADELANTAT. fr. Haver vençut les principals dificultats pera l' obtenció d' algún fí. *Tener mucho andado.*

TENIR PEGA ALS ULLS. fr. *Met.* No veure lo que 's té al devant. *Tener telarañas en los ojos.*

TENIR PENSAT. fr. Haver pensat y previngut tot lo que pot succeir en algún assumpte. *Tener en la mente ó bien meditado y previsto.*

TENIR PER BEN EMPLEAT. fr. No empenedirse d' haver gastat o fet alguna cosa. *Dar por bien empleado.*

TENIR PER DEVANT. fr. *Met.* Tenir present anticipadament alguna cosa pera ferne una altra. *Llevar por delante.*

TENIR PERA SÍ. fr. Persuadirse en materia de que altres poden duptar. *Tener para sí.*

TENIR PER MENJAR. fr. *Met.* Estar acomodat. *Tener qué comer.*

TENIR QUÈ VEURE. fr. *Met.* Tenir conexió, domini o jurisdicció sobre alguna cosa. *Tener qué ver.*

TENIRLA PENSADA. fr. *Fam.* Tramar alguna feta ab dissimul. *Llevarla hecha.*

TENIRSE FERM O FORT. fr. Estar una cosa fixa y ben segura en un lloch. *Tenerse, mantenerse firme ó fuerte.* || *Met.* Ésser constant en alguna resolució. *Tener tieso.*

NO TÉ NI TRAU. *Expr.* NO ÉS CARN NI PEIX.

NO TENIRLES TOTES. fr. *Fam.* Denota 'l recel o temor que algú té, o ab que va a fer alguna cosa. *No llevarlas todas consigo.*

QUI 'N TÉ 'N PERT. *Ref.* Vol dir que qui está a les ganancies també está exposat a les pèrdues. *Quien tiene ovejas, tiene pellejas.*

QUI NO TÉ RES, NO TÉ POR D' ÉSSER ROBAT. *Ref. A quien no tiene nada, nada le espanta.*

SI TENS A ALGÚ AGRAVIAT, NO VAGIS MAI DESCUIDAT. *Ref.* Ab que s' aconsella 'l cuidado y vigilancia pera que 'ls agraviats no tinguin ocasió de danyarnos, atrapantnos desprevinguts. *Quien siembre abrojos, no ande descalzo.*

TINGUEM Y TINGUEM. fr. *Fam.* TOQUEM Y TOQUEM.

NO TENIR NINGÚ QUE 'L GOVERNI O CAP GOS QUE 'L LLADRI. *Ref. No tener padre ni madre ni perro que me ladre.*

NO TENIR CAP NI CENTENER, NI TÒ NI SÒ. fr. *No tener atadero.*

NO TENIR RES SEU. fr. Ésser molt generós. *No tener cosa suya.*

TENIRSE. v. r. Aferrarse, assegurarse pera no caure. **Tenerse.** || Mantindres, resistir, fer oposició en baralles o lluita. **Tenerse.**

TENIS. m. pl. Bens de fortuna. **Bienes de fortuna.**

TENONTAGRA. f. *Med.* Poagra que ataca 'ls tendons. **Tenontagra.**

TENOR. m. Constitució o ordre estable d' alguna cosa. **Tenor.** || Serie, continuació, ordre seguit. **Tenor.** || El contingut literal d' un escrit. **Tenor.**

ÉSSER DEL TENOR SEGÜENT. fr. *Fam.* Se diu d' un home descuidat, poch formal. *Ser un tarariré.*

TENOR. m *Mus.* Veu entre contralt y contrabaix. **Tenor** || El musich que fa la veu entre contralt y contrabaix. **Tenor.**

TENOR ALT. El que s' acosta a contralt. *Tenor alto.*

TENOR BAIX. Tenor fort, entre regular y baix. *Baiete, barítono.*

Tenora

TENORA. f. *Ter.* Instrument de vent a modo d' una flauta que toquen els musichs populars, especialment pera ballar sardanes. **Gayta.** || CORNAMUSA, GRALLA.

TENSIÓ. f. Dilatació o extensió, o l' esforç que fa pera extendres alguna cosa. **Tensión, tirantez.** || *Met.* Activitat, veemencia. **Tensión.**

TENSIU, VA. adj. Lo qu' está acompanyat d' una sensació de tivantor o lo que la causa. **Tensivo.**

TENTA. f. Acte y efecte de tentar. **Tienta.** || Instrument pera explorar profondetats. **Tienta.**

TENTÁ. v. n. *Ter. ibicench.* Sostindre en peu. **Mantenerse en pie.**

TENTACIÓ. f. Estímul, instigació que indueix a fer alguna cosa dolenta. **Tentación.** || Moviment del ánim encara que no sigui pera res dolent. **Tentación.** || Lo que indueix, estimula o persuadeix. **Tentación.** || Anomenen axís els místichs les proves y travalls que Deu envía o permet pera aquilatar el mèrit dels fidels. **Tentación.**

CAURE EN LA TENTACIÓ. fr. Consentir en fer alguna cosa dolenta. *Caer en la tentación.* || *Met.* Resoldres a fer alguna cosa en que 's tem algún perill, sols pêl gust de lograrla. *Caer en la tentación.*

TENTACIONETA. f. dim. **Tentacioncilla.**

TENTACLE. m. y

TENTÁCUL. *Zool.* Banyeta, orgue o corn exploratori. **Tentáculo.** || Apèndix de que están dotats molts animals y que 'ls allarguen cap endevant. **Tentáculo.** || m. pl. Filament ab qu' alguns animals tentegen la terra o 'ls obgectes que troben al pas. **Tentáculos.**

TENTACULAR. adj. Que té tentáculs, com els pops. **Tentacular.**

TENTACULAT, DA. adj. Qu' está armat de tentáculs. **Tentaculado.**

TENTADOR, A. m. y f. Qui tenta. **Tentador.** || Lo que serveix pera tentar o provar alguna cosa. **Tentativo.**

TENTAR. v. a. Instigar, induir, excitar. **Tentar.** || Provar a algú, posar a prova la seua constancia y fortalesa. **Tentar.** || Intentar o procurar. **Tentar.** || TENTEJAR. || ATENTAR.

TENTAT, DA. p. p. **Tentado.**

ESTAR TENTAT. fr. Estar quasi decidit a fer o a dir alguna cosa. *Estar tentado.*

TENTATIU, VA. adj. TENTADOR, 2.

TENTATIVA. f. L' acció ab que s' intenta provar, ensajar o experimentar alguna cosa. **Tentativa.** || El primer acte o examen que 's feia en algunes universitats la vigilia del día en que s' havía de rebre 'l grau de doctor; y també l' ensaig o primera prova que 's feia als colegis pera provar la ciencia del que devía defensar algunes conclusions. **Tentativa.**

TENTATARI, A. adj. Que tenta.

TENTEJAR. v. a. TANTEJAR.

TENTE (A). adv. m. A DOLL.

TENTES (A). adv. m. A LES PALPENTES.

TENTINES (Fer). fr. Se diu de les criatures quan comencen a caminar ab pas mal segur, y dels convaleixents qu' han estat molt de temps al llit quan se lleven per primera vegada, y dels borratxos. **Hacer pinicos o pinos.**

TENTI POTENTI (A). m. adv. Fins a no poguer més. Se diu regularment parlant del menjar y beure. **A ó hasta tente bonete.**

TENTO. m. **Tino.**

TENTO (Ab). m. adv. AB TINO.

TENUAMENT. adv. m. TENUEMENT.

TENUE. adj. Prim, delicat, dèbil. **Tenue, tenuo.** || Limitat, curt. **Tenue.** || Dit del estil senzill, humil. **Tenue.** || Lo qu' és de poca substancia. **Tenue.** || SOTIL.

TENUEMENT. adv. m. Ab tenuitat. **Tenuemente.** || Escassament, estretament. **Tenuemente, parcamente.**

TENUI. TENUE.

TENUITAT. f. Sotilesa, debilitat, delicadesa, **Tenuidad.** || Qualsevulla cosa de poca entitat o estima. **Tenuidad.**

TENUTA. f. *For.* Possessió dels fruits y vendes d' algún patrimoni qu' está en litigi y que 's gosa fins que 'l jutge decideix a qui pertany. **Tenuta.**

TENUTARI, A. adj. Lo pertanyent o tocant a la tenuta. **Tenutario.**

TENYAR. m. Cobert. **Cobertizo, tinada.**

TENYER. v. a. Atrapar, atenyer, aconseguir. **Cojer.**

TENYIDOR, A. m. y f. TINTORER.

TENYIDURA. f. Acte y efecte de tenyir. **Tintura.**

TENYIMENT. m. Acte y efecte de tenyir.

TENYIR. v. a. Donar a la roba o a una altra cosa un color distint del que tenía. **Teñir.** || Sobreposar un altre color als cabells, a la cara, etc. **Azumar, teñir.** || *Pint.* Rebaixar o apagar algún color ab un altre de més fosch. **Teñir.** || *Met.* Donar altre color, viso o apariencia a les coses, desmentintles. **Teñir.** || Tacar alguna cosa particularment ab sanch. **Teñir.**

TENYIT, DA. p. p. **Teñido.**

TEOCRACIA. f. Govern d' un poble o nació per la voluntat absoluta de Deu sol, y sense més senyor, com se governá 'l poble hebreu, fins que demaná a Deu un rei, que fou Saúl. **Teocracia.** || També 's diu del govern dirigit per eclesiástichs considerats com a ministres de Deu. **Teocracia.**

TEÒCRATA. m. Qui és partidari de la teocracia. **Teócrata.**

TEOCRÁTICAMENT. adv. D' una manera teocrática.

TEOCRÁTICH, CA. adj. Lo pertanyent a la teocracia. **Teocrático.**

TEODICEA. f. Ciencia de Deu y dels atributs divins, derivada de la raó y sense l' auxili de la revelació. **Teodicea.**

TEODOLIT. m. Instrument pera amidar ánguls horitzontals que usen els enginyers y arquitectes en travalls de camp. **Teodolito.**

TEODOMIR. n. p. **Teodomiro.**

TEODOR. n. p. **Teodoro.**

TEODORICH (Fr.) *Biog.* Relligiós dominich que vivía pêls anys 1276 als temps del rei En Jaume I y del bisbe de Valencia Fra Albalat. Va ésser un dels homes sabis y renomenats del seu temps, y va deixar manuscrites algunes obres, en pergamí, lletra del sigle XIII, y dedicades al bisbe esmentat Andreu d' Albalat de Valencia. Tractava en elles diverses materies de cirurgía y de ciencies naturals, y figuraven entre elles les dels següents títols: «Un llibre de cirurgía, exposant el llibre de Jach de Luca, y acabant ab l' explicació del *sublimaurent d' arsènich* (sal amoníach)»; *Un altre de la curació dels cavalls; Un de la cura dels ocels, los quals se portayen a cassa,* y además d' altres tractats, se li atribuien alguns de cirurgía, aplegats baix el títol de *Chirurgia Fr. Teodorici ordinis predicatorum.*

TEODOSI. n. p. **Teodosio.**

TEÒDUL. n. p. **Teódulo.**

TEODULF. *Biog.* Escriptor eclesiástich y poeta llatí del sigle VIII, a qui la crítica histórica adueix motius bastants pera creurel nadiu de Catalunya y fill de pares visigots. Carlemany va cridarlo a França al any 781, havent, ab els consells donats al emperaire, contribuit al arrelament de la cultura literaria, y essent nomenat bisbe d' Orleans. Al temps de Lluis el Pietós, va ésser desposseit dels seus beneficis y desterrat a Angers al any 818, morint allí al cap de tres anys. Entre les produccions que li són atribuídes cal comptarhi l' himne *Gloria, laus et honor,* qu' encara és cantat a les iglesies.

TEÒFIL, A. adj. Que ama a Deu. **Teófilo.** || m. Nom propi d' home. **Teófilo.**

TEOFILANTROPÍA. f. Amor de Deu y dels homens. **Teofilantropía.**

TEOFILANTRÒPICH, CA. s. y adj. Lo concernent a la teofilantropía. **Teofilantrópico.**

TEOGONÍA. f. *Mit.* Genealogía dels deus. **Teogonía.**

TEÒLECH, GA. m. Professor o estudiant de teología y més especialment la persona docta en aquesta ciencia. **Teólogo.**

TEOLOGAL. adj. Lo pertanyent a la teología.

TEOLOGÍA. Ciencia que tracta de Deu y dels seus atributs. **Teología.**

TEOLOGÍA DOGMÁTICA: TEOLOGÍA POSITIVA.

TEOLOGÍA ESCOLÁSTICA. Aquella que per medi del raciocini treu molts coneixements de les coses divines, fundats sobre 'ls principis de la fe. *Teología escolástica.*

TEOLOGÍA EXPOSITIVA. La qu' aclara algún sentit duptós dels llibres sagrats de la Biblia y dona regles pera la seua major comprensió. *Teología expositiva.*

TEOLOGÍA MILITAR. Títol d' un llibre que va escriure 'l pare Andreu Schiosa. *Teología militar.*

TEOLOGÍA MÍSTICA. La qu' ensenya una devoció sublim, pura y perfecta, o que conté un sentit alegòrich misteriós. *Teología mística.*

TEOLOGÍA MORAL. La que s' instrueix en les lleis divines pera arreglar les costums. *Teología moral.*

TEOLOGÍA NATURAL: METAFÍSICA.

TEOLOGÍA POSITIVA. El coneixement de la Sagrada Escriptura, segons el sentir dels concilis y Sants Pares, sense recórrer a arguments de cap classe. *Teología positiva ó dogmática.*

TEOLÒGICAMENT. adv. m. Segons els dogmes de la teología. **Teológicamente.**

TEOLÒGICH, CA. adj. Lo que pertany a la teología, com principi *teològich,* lloch *teològich.* **Teológico, teologal, teólogo.**

TEOLOGISAR. v. a. Discórrer sobre principis o raons teològiques. **Teologizar.**

TEOLOGISME. m. Abús del raciocini y de la discussió en materies relligioses. **Teologismo.** || Sotilesa, ergotisme. **Teologismo.**

TEOMANCIA. f. Endevinació per falsa inspiració divina. **Teomancia.**

TEOMANÍA. f. Manía de creures inspirat per Deu. **Teomanía.**

TEOMANIÁTICH, CA. s. y adj. Afectat de teomanía. **Teomaniático.**

TEOMÁNTICH, CA. adj. Lo concernent a la teo-

mancia. **Teomántico.** || s. Qui la practica. **Teomántico.**

TEOMITOLOGÍA. f. Tractat sobre 'ls deus del paganisme. **Teomitología.**

TEOMITOLÒGICH, CA. adj. Lo que 's refereix a la teomitología. **Teomitológico.**

TEOREMA. f. Proposició per medi de la qual se tracta d' esbrinar especulativament y per principis la veritat d' una cosa. **Teorema.**

TEORÈTICH, CA. adj. Contemplatiu, especulador en idees. **Teórico.** || TEÒRICH.

TEORÍA. f. Coneixement especulatiu de les coses. **Teoría** || Conjunt de regles y axiomes que les ciencies y arts estableixen sobre bases certes. **Teoría.** || Fig. Aixám, reguitzell, ramat.

TEÒRICA. f. TEORÍA.

TEÒRICAMENT. adv. m. Especulativament, prescindint de la práctica. **Teóricamente.**

TEÒRICH, CA. adj. Lo relatiu o concernent a la teoría. **Teórico.** || Qui sols coneix la teoría de les coses. **Teórico.**

TEORISACIÓ. f. Acció de teorisar, de fer teoríes. **Teorisación.**

TEORISADOR, A. m. y f. Qui teorisa. **Teorizador.**

TEORISAR. v. a. Inventar alguna teoría. **Teorizar.** || v. n. Discórrer segons o sobre la teoría **Teorizar.**

TEOSOF. s. Intelligent en teosofía. **Teósofo.**

TEOSOFÍA. f. Ciencia qu' ensenya la teoría dels sacrificis, l' endevinació y tots els medis de comunícar ab Deu o d' atreures el favor diví. **Teosofía.** || Secta de filosophs illuminats que miraven ab certa llástima la raó. **Teosofía.** || Escola o secta de filosophs moderns que creuen en un Deu universal resident en el punt més elevat cap a quin fi se van encaminant les ánimes dels difunts per medi de transmigracions y perfeccions graduals. **Teosofía.**

TEOSÒFICH, CA. adj. Pertanyent als teosofs y a la teosofía. **Teosófico.**

TEOSOFISME. m. Sistema de certs filosophs que's consideren inspirats pera veure les coses d' un modo sobrenatural. **Teosofismo**

TEOSOFISTA. s. Partidari del teosofisme. **Teosofista.**

TEOSOLK. m. Primer degá de Gèminis. **Teosolk.**

TEÒTIM. n. p. **Teótimo.**

TER. *Hidrog.* Un dels rius més importants de Catalunya. Neix al Pirineu, al NO. de Setcases, prov. de Girona; passa per aquest poble de Setcases, Vilallonga, La Roca, Llanás, Camprodón, Sant Pau de Seguríes, Sant Joan de les Abadesses y Ripoll; entra a la provincia de Barcelona per Montesquiu, passa per Sant Quirse de Besora, Torelló, Sant Hipòlit, Manlleu y Roda; torna a la prov. de Girona y passa per Susqueda, La Sellera, Anglès, Sant Gregori, Girona, Sarriá, Medinyá, Cerviá, Verges y Torroella de Montgrí y desaigua al mar devant per devant de les illes Medes.

TERAPEUTA. m. METGE.

TERAPÈUTICA. f. Part de la medicina qu' ensenya 'ls remeis y 'l mètode de curar les malalties. **Terapéutica.**

TERAPEUTICAMENT. adv. D' una manera terapèutica. || Baix el punt de vista terapèutich.

TERAPÈUTICH, CA. adj. Lo que atany als terapeutes o a la terapèutica. **Terapéutico.**

TERATÒLECH, GA. s. y adj. Qui 's dedica al estudi de la teratología. **Teratólogo.**

TERATOLITA. f. *Min.* Silicat hidratat d' alúmina y de cals. **Teratolita.**

TERATOLOGÍA. f. *Med.* Part de la fisiologia general que tracta de les diverses anomalies y monstruositats de la organisació animal. **Teratología.** || Historia de les monstruositats orgániques. **Teratología.**

TERATOLÒGICH, CA. adj. Lo qu' es propi o peculiar de la teratología. **Teratológico.**

TERAYNA. *Geog.* Caseriu del terme d' Alcudia, part. jud. d' Inca, a l' illa de Mallorca.

TÈRBOL, A. adj. Barrejat o alterat per alguna cosa qu' enfosqueix o treu la claretat o transparencia natural de les coses. S' aplica més generalment als líquits y significa que contenen alguna sustancia terrosa que 'ls fa perdre la transparencia. **Turbio, túrbido.** || *Met.* Confús, obscur d' explicació. **Turbio.** || Melancòlich, enfadat. **Turbio.**

TÈRBOLAMENT. adv. m. D' una manera tèrbola.

TERBOLAR. v. a. ENTERBOLIR.

TERBOLENÇA. f. Calitat de tèrbol.

TERBOLENCIA. f. Calitat de tèrbol. || Alteració de les coses, ja materials, ja morals. Revolució. **Turbolencia.**

TERBOLENT. adj. TORBULENT.

TERBOLÍ. m. Cop d' aigua ab vent fort que vé tot d' un plegat y dura poch. **Turbión, turbón, turbonada.** || Per analogía 's diu d' altres coses que venen de cop, com: *terbolí* de mals. **Ventregada.**

TERBOLINA. f. Cop de vent ab alçament de pols o ramassada d' aigua ab temporal. **Turbión.**

TERBOLÓS, A. adj. Quelcom tèrbol.

TERCAMENT. adv. m. Ab terquedat. **Tercamente.**

TERCEJAMENT. m. Acte y efecte de donar la tercera rella a la terra. **Terciación, terceazón.**

TERCEJAR. v. a. Donar la tercera llaurada a la terra. **Terciar.** || Partir una cosa en tres parts. **Terciar.** || Posar alguna cosa atravesada diagonalment. **Terciar.** || Interposarse y mediar pera arreglar algún assumpte o disputa. **Terciar.**

TERCENA. f. Lloch ont se venía el tabach en gros. **Tercena.**

TERCENARI. m. Qui estudia 'l tercer any d' alguna facultat o ciencia. **Mayorista.**

TERCENER. m. TERCENARI.

TERCENISTA. m. Qui está encarregat de la tercena. **Tercenista.**

TERCER, A. adj. numeral ordinal. El qu' en regla o ordre completa 'l nombre de tres. **Tercero.** || Qui es del tercer ordre. **Tercero.** || La persona que supleix a un' altra, com: aquesta carta está escrita per una má *tercera*. **Tercero.** || ARCABOT. || MITJANCER. || adj. Sisador, lladre. **Tomador del tres, alcahuete.** || f. Corda de la guitarra que 's posa després de la prima y la segona. **Tercera.** || *Mus.* Consonancia de dos tons y mitg. **Tercera.** || pl. Al blasó són certes faixes que 's posen a la divisa de tres en tres. **Tercera.**

TERCERA MAJOR. *Mus.* DITÒ

TERCERA MENOR. *Mus.* SEMITÒ.

TERCERAMENT. adv. m. En tercer lloch. **En tercer lugar, tercero, terceramente.**

TERCERETA. f. Composició mètrica que consta de tres versos d' art menor en que dos fan consonancia. **Tercerilla.**

FER UNA TERCERETA O TERCERILLA. fr. *Fam.* Fer algún geste graciós, movent el cos d' un modo especial. *Hacer una cabriola ó una pirueta.*

TERCERÍA. f. Mediació entre dues persones pera algún ajust, conveni o arreglo. **Tercería.** || *For.* El dret qu' adueix un tercer entre dos o més litigants. **Tercería.** || *Ant.* Ofici del que tenía al seu poder els delmes fins que 'ls entregava a llurs participants. **Tercería.**

TERCERILLA. f. TERCERETA. || Moviment del cos en que sembla que 's vagi a caure. **Tercerilla.**

TERCEROL, A. adj. Qui professa la regla de la tercera ordre de Sant Francesch, de Sant Domingo o de la Mare de Deu del Carme. **Tercero.** || *Náut* El que ocupa 'l tercer lloch, com el rem de la tercera bancada, etc. **Tercerol.**

TERCEROLA. f. Mena de carrabina curta qu'usen els soldats de cavall. **Tercerola.**

TERCET. m. Composició mètrica de tres versos, de vuit o d'onze sílabes, dels quals sempre consonen dues. També s' enllacen diferents tercets, concertant el primer y tercer vers del segón ab el segón del primer, y axi succesivament, especialment en els d'onze sílabes. **Terceto.** || *Mus.* Composició pera cantarse a tres veus o tocarse ab tres instruments. **Terceto.**

TERCETO. m. TERCET.

TERCH, CA. adj. Obstinat en el seu propòsit. **Terco, testarrón, rehacio.** || TOÇUT.

TERCH QUE TERCH. fr. Pera denotar qu'algú defensa ab obstinació el seu parer o propòsit. ***Duro que duro, tieso que tieso.***

TERCIA. f. Una de les parts en que dividien el día els romans, y correspòn a les nou del matí. **Tercia.** || La hora canònica que segueix a la prima. **Tercia.** || pl. *Ant.* Els dos novens de tots els delmes eclesiástichs que 's reservaven comunament pera 'l rei. **Tercia.**

TERCIANA. f. Febre intermitenta que repeteix cada tres dies. **Terciana.**

TERCIANA DOBLE. La que repeteix cada día. ***Terciana doble.***

TERCIANES Y QUARTANES, NO FAN TOCAR LES CAMPANES. *Ret.* Significa qu' aquestes febres, encara que són molt molestes, no solen causar la mort. ***Por tercianas y cuartanas, no doblan campanas.***

TERCIADOR, A. m. y f. MEDIADOR.

TERCIANARI. m. Qui pateix tercianes. **Tercianario.** || adj. Lloch propens a ocasionar tercianes. **Tercianario.**

TERCIANELA. f. Una mena de tafetá.

TERCIAR. v. a. Fer de tercer pera arreglar una qüestió. **Terciar.**

TERCIARI, A. adj. Tercer en ordre o grau. **Terciario.** || *Arq.* Se diu de cert arch de pedra que 's fa a les voltes fetes ab creuers. **Terciario.** || *Geol.* Calificació d' un terreno que comprèn totes les roques de les formacions geològiques superiors a la creta fins a les calices d'aigua dolça inclusius. **Terciario.**

TERCIAT, DA. adj. S' aplica al sucre mitjá. **Terciado.**

TERCINA. f. *Bot.* Una de les membranes que 's formen al cos interior del òvul dels vegetals. **Tercina.**

TERCO, A. adj. TERCH.

TERCUY. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Sapeira, prov. de Lleida.

TEREAL. m. *Anat.* Gran ala del os esfenoides, considerada com si fos un os distint d' aquest. **Tereal.**

TEREBENA. f. Materia que forma la base de la essencia de trementina. **Terebena.**

TEREBINT. m. *Bot.* CORNICABRA.

TEREBINTACI, A. adj. *Bot.* Mena de plantes. **Terebintáceo.**

TEREBRAL. adj. En forma d'espiral.

TEREBRANT. adj. Que forada; que punxa.

TEREBRATULA. *Paleont.* Petxina bivalva fòssil en la que una de les vàlvules, se recorva en forma de bech d'aucell demunt de l'altra. **Terebrátula.**

TEREBRATULITÁ. f. *Paleont.* Petxina fòssil; varietat de l'anterior. **Terebratulita.**

TERENCI. n. p. **Terencio.**

TERENITA. f. *Min.* Varietat de vernerita de color blanch groguench o groch verdós y d' una brillantor greixosa y nacarada. És un mineral poch dur, ratlla el sulfur de cals, y és ratllat pél carbonat y se fon al foch donant un esmalt blanch. **Terenita.**

TERENYINA f. TRENYINA. **Telaraña.**

TERÉS (Joan). *Biog.* Eclesiástich de molta virtut y talent, que va ferse remarcar a les derreríes del sigle XVI. Era nadiu de Verdú (Lleida) Va ésser bisbe titolar del Marroch, d' Elna, de Tortosa y arquebisbe de Tarragona, essent també Virrei de Catalunya. Essent bisbe de Tortosa en 1586, va consagrar l'iglesia de Verdú, poble de la seua neixença. Va morir a Tarragona l' any 1603, essent enterrat entre els altars de Sant Francesch y de Sant Joan. Va escriure obres que mostraren axis la seua erudicció com els coneixements que 'l distingien, essent d' esmentar entre elles l' *Arxiepiscopologi de Tarragona*, y les *Constitucions provincials* publicades en llatí al any 1593, y la *Descripción de la metrópoli de Tarragona y de su arzobispado*, que va restar inèdita.

TERESA. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, diòc. de Valencia, part, jud. de Viver; és a la vora del riu Palancia y té 1,158 hab. || —(DE COFRENTES). *Geog.* Vila de la prov. y diòc. de Valencia, part. jud. d'Ayora; és a la vora del riu Cabriel y té 1,692 habitants.

TERESA. f. n. p. **Teresa.**

TERESETA. n. p. dim. de Teresa. || Una mena de caragol de marge. **Teresita, Teresina.**

TERESINA. n. p. dim. de Teresa. **Teresita.** || De la comunitat de monges de Santa Teresa de Jesús. **Teresiana.**

TERESIÁ, A. adj. De Santa Teresa. **Teresiana.**

TERGIVERSACIÓ. f. Acte y efecte de tergiversar. **Subterfugio, tergiversación.**

TERGIVERSAMENT. m. Acció y efecte de tergiversar. **Tergiversamiento.**

TERGIVERSADAMENT. adv. m. D'una manera tergiversada. **Tergiversadamente.**

TERGIVERSADOR, A. m. y f. Qui tergiversa les coses. **Tergiversador.**

TERGIVERSAIRE. *Com.* TERGIVERSADOR.

TERGIVERSAR. v. a. Introduir o usar raons o medis que res tenen que veure ab un assumpte pera embolicarlo o excusarse de fer alguna cosa. **Tergiversar.**

TERGIVERSAT, DA. p. p. **Tergiversado.**

TERIACH, CA. adj *Med* S' aplica als remeis que se suministren contra 'l verí. **Teriaco.**

TERIDE. f. TARIDA.

TERIDI. m. *Zool.* Mena d' insectes aracnits de nombroses especies sedentaries, qu' elaboren una tela irregular, composta de fils creuats en tots sentits demunt de plans diferents y gaire bé a la tardor és quan més acampen als fruiterars. **Teridio.**

TERIGIÓ. m. *Med.* Dilatació varicosa de les venes de la conjuntiva y de la còrnia. **Terigión.**

TERIGOMA. m. *Med.* Inflor de la vulva que determina un obstacle material a la còpula. **Terigoma.**

TERIGOIDIS. adj. *Anat.* Se diu dels dos apòfisis situats a la cara inferior del os esfenoides, un a cada costat de la ratlla mitja, que 's dir geixen perpendicularment cap baix, format cada hu d' ells de dues làmines a les que s'ha donat el nom d' ales. **Terigoides.**

TERIGÒIDICH, CA. adj. Relatiu o pertanyent a la apòfisis terigoides. **Terigóideo.**

TERÍN. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Fanlo, prov. d'Osca.

TERIOTOMIA. f. *Vet.* Anatomia dels animals. **Teriotomia.**

TERIOTÓMICH, CA. adj. Lo concernent a la teriotomia. **Teriotómico.**

TERLIS. m. Tela de matalás.

TERMAL. adj. Lo que pertany als banys minerals d'aigua calenta || CALENT.

TERMARI. adj. Pertanyent o relatiu a les aigües o banys calents. || m. A l'antigor s'apropiava aquest nom als qui cuidaven de les termes.

TERMÁTICH, CA. adj. Se diu dels medicaments que reanimen la calor natural. **Calefaciente, termático.**

TERME. m. Límit, fí d'alguna cosa material o immaterial. **Término.** || Fita o pedra que 's posa pera dividir un terreno. **Término, coto.** || Dilació judicial. **Término.** || *For.* Temps determinat, plaç. **Plazo, término.** || Forma, modo de portarse o parlar en el tracte comú. **Término.** || El paratge senyalat pera algún fi. **Término.** || Modo, taça. **Término.** || Límit, ratlla, frontera d' un lloch o provincia ab un' altra y més generalment les terres compreses en la jurisdicció de cada municipi. **Término.** || Territori, districte. **Término.** || *Met.* L' obgecte de qualsevulla operació. **Término.** || Vocable, mot o paraula d' una llengua. **Término.** || Termini, lo que comprèn alguna cosa desde 'l principi fins al fi. **Término.** || La veu tècnica o propia de cada facultat etc. **Término** || El día, hora y punt precís de fer alguna cosa. **Término.** || Estat, constitució d'alguna cosa. **Término.** || El fí de qualsevulla cosa. **Término.** || El concepte obgectiu que 's forma en l' aprensió. **Término.** || Se pren per lo meteix que extensió o espai, com: *en el terme de tres dies heu de fer tal cosa.* **Término.** || *Mus.* TÒ. || *Med.* El día en que 's nota alguna novedat o síntoma en les malalties. **Término.** || Deu imaginari dels romans que presidia a la divisió de les terres, y era venerat baix la figura d' un moltó o d' una pedra grossa y informe. **Término.** || Els grechs tenien també termens militars, qu' eren uns caps piramidals posats damunt mollons quadrats; servíen pera senyalar els camins y eren consagrats a Mercuri. **Términos.** || *Llòg.* Se diu quan les veus equivalen a una cosa, encara que siguin varies, com una proposició de tres *termens,* subgecte, còpula y predicat, y que un silogisme ne té altres tres, això és, els dos extrems y el medi ab que s' uneixen. **Término.** || *Alg.* Tota quantitat o expressió de quantitat separada d'una altra per medi d' algún signe. **Término.** || pl. Dilacions concedides per les lleis. **Términos.** || *Astron.* Certs graus y límits en que 'ls planetes tenen major força en els seus influxos. **Términos.** || *Llòg.* Les paraules que substancialment componen un silogisme, en lo qual és defecte tindre quatre *termens.* **Términos.**

TERME ECLÍPTICH. *Astron.* Distancia de la lluna a un dels dos nusos de la ecliptica, o cua y cap del Dragó. *Término ecliptico.*

TERME PEREMPTORI O DEFINITIU. *For.* Aquell que 's concedeix ab denegació d'altre. *Término perentorio.*

TERME PROBATORI *For.* Lo que senyala 'l jutge ab arreglo a la llei, pera rebre 'l plet a prova. *Término probatorio.*

TERME RODÓ. El territori exempt de la jurisdicció de tots els pobles comarcans. *Término redondo.*

TERME ULTRAMARÍ. *For.* El que 's concedeix pera la prova, ab proporció a la distancia, a diferencia del legal qu' és de vuitanta dies. *Término ultramarino*

TERMENS DE LA IGUALACIÓ. *Alg.* Aquells ont se trova la incògnita elevada a diferents graus. *Términos de igualación.*

TERMENS FORMALS. Text formal o exprés d' algún acte públich. *Términos formales.*

TERMENS NECESSARIS. *Astron.* En els eclipses de sol o lluna són aquelles distancies dels lluminars al nus més pròxim, dins de les quals necessariament hi ha d' haver eclipse en alguna part de la terra. *Términos necesarios.*

TERMENS POSSIBLES. *Astron.* En els eclipses són aquelles distancies al nus, dins de les quals pot haverhi eclipses y fora d' elles és impossible que n' hi hagi. *Términos posibles.*

TERMENS RECÍPROCHS. *Llòg.* Els que tenen un meteix significat o són convertibles. *Términos recíprocos.*

TERMENS REPUGNANTS. *Llòg.* Els que són incompatibles ab uns altres. *Términos repugnantes.*

TERMENS TERMINANTS Els clars o que no deixen cap mena de dupte. *Términos terminantes.*

DONAR TERME fr. SENYALAR PLAÇ.

EN BONS TERMENS. m. adv. CLARAMENT. || fr. Dona a entendre que en lo que algú ha dit encobertament, vol dir lo que no s' atrevia a declarar. *En buenos términos, en buen romance.*

EN PROPIS TERMES. m. adv. Ab puntual y genuina expressió pera la intelligenc a d'alguna cosa. *En propios términos.*

EN TERMENS HABILS. m. adv S' usa quan se demana una cosa y no 's vol que 's perjudiqui a ningú. *En términos hábiles.*

ESTAR ALS TERMENS. fr. Estar alguna cosa al text. *Estar el el texto.*

MITJOS TERMENS. fr. Tergiversacions, giragonces pera fugir de lo que no acomoda. *Medios términos, ambages.*

MITG TERME. fr. Aquell arbitre prudent que s'adopta pera resoldre algún dupte o posar pau en alguna desavinença. *Medio término* o *término medio.* || La resolució que 's pren fugint dels extrems. *Medio.* || *Llòg.* Lo que 's compara ab la major y menor del silogisme. *Término medio.*

POSAR TERME. fr. Acabar o donar per acabada alguna cosa. *Terminar, poner fin.*

POSAR TERMENS. fr. Desllindar, senyalar límits de una provincia, heretat, etc. *Limitar, terminar, acotar, amojonar.*

TERMEN. m. TERME.

TERMENADOR, A. m. y f. Qui termena. **Deslindador.**

TERMENAL. adj. **Terminal.**

CREU TERMENAL. La que hi sol haver als confins de termens y entrades de poble.

TERMENAMENT. m. Acte y efecte de termenar. **Deslinde, deslindamiento.**

TERMENAR. v. a. Fitar, posar termens al camp, heretat, etc. **Deslindar.** || v n. Confinar ab algún poble, provincia o nació. **Confinar, lindar.** || ACABAR.

TERMENAÇ. m. TERMENATXO.

TERMENAT, DA. p. p. del verb TERMENAR.

TERMENATXO. m Paraula poch fina o indecent. **Terminacho, terminajo, terminote.**

TERMENELEJAR. v. a. *Ter.* Corre 'l terme. **Pasear ó recorrer un término.**

TERMENET. m. dim. **Terminico, terminillo, terminito.**

TERMENOT. m. Paraula afectada, poch usada o massa culta. **Terminote.**

TERMENS. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell. part. jud. de Balaguer; és a la vora del Segre y té 988 hab.

Segell de Termens

TERMENS (Son). *Geog.* Veinat de l' illa de Mallorca, al camí de Palma a Sòller.

TERMES. f. pl. Aigües minerals calentes pera pendre banys. **Termas.** || Edificis sumptuosos que construiren els romans pera pendre banys. **Termas.**

TERMINACIÓ. f. Acte y efecte d' acabarse alguna cosa. **Terminación.** || Declinació: **Terminación.** || La derrera o derreres sílabes d' una paraula. **Terminación.** || Cadencia de les paraules. **Terminación.** ||

Med. La determinació que pren la naturalesa en una malaltía. **Terminación.**

TERMINADOR, A. adj. El qui o que termina. **Terminador.**

TERMINAL. adj. Lo que posa terme a una cosa. **Terminal.** || Sobrenom que 's dona a Júpiter. **Terminal.** || pl. Festes instituides per Numa Pompili en honor del deu Terme. **Terminales.** || *Bot.* Nom de qualsevol orgue que termina o ix de la extremitat d' un altre, com l' estil al taronger o a la tulipa. **Terminal.** || TERRENAL.

TERMINANT. p. a. de terminar. **Terminante.** || S' aplica a l' autoritat, cláusula, llei, etc., qu' explica 'l punt de que 's tracta sense deixar dupte. **Terminante.**

TERMINAR. v. a. Acabar, posar fí. **Terminar.** || v. n. Ésser fí o terme d' alguna cosa. **Terminar.** || *Med.* Acabarse una malaltía pêls modos regulars de resolució. **Terminar.**

TERMINAT, DA. p. p. **Terminado.**

TERMINATIU, VA. adj. Respectiu o relatiu al terme o obgecte d' alguna acció. **Terminativo.**

TERMINI. m. TERME. || *For.* Temps determinat. **Término, plazo.**

TERMINOLOGÍA. f. Ciencia que tracta de les paraules tècniques, d' una ciencia o art. **Terminología.**

TERMINOLÒGICH, CA. adj. Referent a la terminología. **Terminológico.**

TERMO. Veu qu' entra en composició d' algunes paraules; indica calor. **Termo.**

TERMOELECTRICITAT. f. *Fís.* Electricitat desenrotllada per la calor. **Termoelectricidad.**

TERMOLITA. f. *Min.* Esquist argilós que 's trova entre la piçarra. **Termolita.**

TERMOLOGÍA. f. *Fís.* Tractat del calòrich. **Termología.**

TERMOLÒGICH, CA. adj. *Fís.* Lo que's refereix o té relació ab la termología. **Termológico.**

TERMOMAGNETISME. m. *Fís.* Magnetisme desenrotllat per la calor. **Termomagnetismo.**

TERMÒMETRE. m. *Fís.* Instrument pera amidar els graus de calor y fret per medi d' un líquit, que generalment és l' argent viu o l' alcofoll, contingut en un tubo de cristall, que puja quan se rarifica ab la calor y baixa quan se condensa ab el fret. **Termómetro.**

TERMOMETRÍA. f. *Fís.* Mida del calòrich.

TERMOMÈTRICH, CA. adj. *Fís.* Lo pertanyent o relatiu al termòmetre. **Termométrico.**

TERMOSCOPI. m. *Fís.* Instrument destinat a marcar els cambis que sufreix la temperatura, per la dilatació de l' aire sech contingut en dues esferes posades als extrems d' un tubu doblat dues voltes. **Termóscopo.**

TERMOSCOPIA. f. *Fís.* Mida del calor atmosfèrich. **Termoscopia.**

TERMOSCÒPICH, CA. adj. *Fís.* Lo que pertany a la termoscopia. **Termoscópico.**

TERN. m. Nombre de tres, referintse a obgectes de una meteixa mena. **Terno.** || Ornaments o vestidures sagrades dels tres sacerdots que celebren una missa major o assisteixen en la meteixa forma a alguna funció relligiosa. **Terno.** || Entre estampers, unió de tres fulls ficats l' un dins de l' altre. **Terno.**

TERNA. f. El conjunt de tres persones que 's proposen pera que se 'n trii una pera 'l desempeny de algún càrrech o empleu. **Terna.** || Comparació, sorteig de tres termes. **Terna.**

TERN, A. adj. ETERN.

TERNALS. m. pl. Joch de politxes que s' usa pera alçar grans pesos. **Juego de poleas ó roldanas.**

ÉSSER MENESTER TERNALS. fr. Pondera la dificultat de conseguir o treure alguna cosa d' algú. *Ser menester tenazas ó palancas.*

TERNARI. m. Compost de tres unitats. **Ternario.** || *Mus.* El compás que consta de tres parts iguals. **Ternario.** || Espai de tres dies pera alguna devoció. **Ternario.**

TERNELLES. *Geog.* Vall de l' illa de Mallorca, al terme de Pollença, part. jud. d' Inca, ont s' enlaira 'l Castell del Rei, lloch històrich, y l' ermita de La Cecia.

TERNESA. f. TENDRESA.

TERNISAR. v. a. ETERNISAR.

TERNO. m. En la lotería primitiva era la sòrt de acertar tres números dels cinch que 's jugaven en un meteix bitllet; en aquella lotería no's treien més que cinch números. **Terno.** || Tres números situats a una meteixa ratlla dels cartons ab que 's juga a la lotería casolana; a cada ratlla n' hi ha cinch. || Vestit moscatí de la meteixa tela. **Terno.** || TERN.

TERNURA. f. TENDRESA.

TEROL (Jaume). *Biog.* Pintor d' assumptes relligiosos, que va ferse remarcar als començos del sigle XVII. Era nadiu de Cocentaina y va morir a la meteixa població a l' any 1627. Deixeble predilecte de Geroni Espinosa, va ajudarli a pintar el retaule de Muro a l' any 1604, y a l' any 1621 va pintar sobre taula una bella imatge del Salvador pera 'l sagrari de l' iglesia del seu poble.

TEROL. Nom catalá de la ciutat y provincia aragonesa de Teruel.

TERQUEDAT. f. Obstinació, pertinacia. **Terquedad.** || Porfía obstinada. **Terquedad.**

TERQUESA. f. TOÇUDERÍA.

TERRA. f. Substancia inorgánica o fòssil, árida, pesada, fixa al foch y esmicolable, de que 's compòn la major part de la superficie del globo que trepitgem; els filosophs antichs la consideraven com un dels quatre elements o principis indescomponibles de que 's componien els demés cossos naturals. Els mineralogistes la distingeixen en varies coses, com: l' argila, la greda, la magnesia, etc. **Tierra.** || Regió o país determinat per un nom especial, com: la *terra* catalana. **Tierra.** || La patria de cada hú. **Tierra, suelo.** || Senyoriu, districte d' algún domini, estat o poble. **Tierra.** || Heretat, camp que 's conresa. **Tierra.** || Tot mortal, per haver estat criat d' ella. **Tierra.** || La part aixuta del globo terraqui y, per extensió, tot el globo. **Tierra.** || Paviment. **Suelo, tierra.** || Camp o espai de terreno a propòsit pera sembrar. **Tierra.** || En lo moral, se pren per contraposició a lo qu' és celestial y espiritual, com: els gustos de la *terra* no tenen comparació ab els del cel. **Tierra.** || *Met.* Ofici, ocupació, travall o cosa que pertany a algú, com: sembrar en *terres* extranyes, que significa ficarse en ofici d' altres; sembrar en mala *terra*, que és lo meteix que fer bé a un ingrat. **Tierra.** || Divinitat dels gentils, que la representaven en figura de dona ab corona mural, recolzada demunt d' un bou, ab el corn de l' abundancia a la má y rodejada de nens que figuraven les estacions. **Tierra.** || *Náut.* Usada ab intergecció, és exclamació del que primer la veu. **¡Tierra!**

TERRA ONT VAS, FARÁS LO QUE VEURÁS. *Ref. Ve do vas, como vieres eso haz; donde fueres, haz lo que vieres.*

TERRA APLETADA. Terra qu' ha servit de pleta y es adobada ab el fems del ramat. *Majadal.*

TERRA A QUE VAS, USANÇA QUE TROBES. *Ref.* PER ONT ANIRAS, FARÁS COM VEURÁS.

TERRA A TERRA. m. adv. *Náut.* Navegar prop de la costa y paralelament a ella. *Navegar costa á costa, ó á la mano, ó llevar la costa en la mano, ó con la costa en la mano, ó navegar á son de costa, ó á lo largo de la costa, costear tierra á tierra.* || A PEU PLÁ. || Ab

cautela y sense precipitació en los negocis. *Tierra á tierra.*

TERRA BAIXA. La de prop del mar. *Tierra baja.*

TERRA CAMPA O DE SEMBRADURA. TERRA DE CONREU.

TERRA CANSADA. La desvirtuada o dessubstanciada. *Tierra cansada.*

TERRA CIMOLEA. Especie de bol. *Tierra cimolea.*

TERRA CUITA AL FORN: TERRIÇA.

TERRA DE CONREU. La que 's pot sembrar *Tierra labrantia, de labor ó de sembradura; sembradio.*

TERRA DE GRESOLS. Terra blanca semblanta a l'argila, de que 's fan els gresols. *Talque, tasconio.*

TERRA D'OLLERS: ARGILA

TERRA DE PARAIRE. Marga fina y suau que serveix pera desengreixar el panyo. *Tierra de batán ó de quitar manchas*

TERRA DE PROMISSIÓ. La qu'es molt fèrtil y abundanta, aludint a la que Deu va prometre al poble de Israel. *Tierra de promisión.*

TERRA DE REGADIU. La que 's rega. *Tierra de regadio.*

TERRA DE SECÁ. La que no 's rega sinó quan plou. *Secano, sequío, secadal, sequero.*

TERRA DOLENTA. TERRA TRENCADA.

TERRA ESTÈRIL. La qu'es magra y de poca sustancia. *Tierra estéril.*

TERRA FERMA. La forta demunt de la que s'hi pot edificar. *Tierra firme.* || *Geog.* CONTINENT.

TERRA FLUIXA. Terra prima.

TERRA FULLADA DE TARTRÁ. *Quim.* Sal que s'extreu de la saba d'alguns vegetals. Se presenta en lamineles o troços blanchs, brillants, molt deliqüescents, d'olor particular, poch manifest, sabor coent; són un poch acre y solubles dins de l'aigua y molt més dins del alcofoll. *Acetato de potasa.*

TERRA FOLLIDA MERCURIAL. *Quim.* ACETAT DE MERCURI.

TERRA FOLLIDA MINERAL. *Quim.* Sal qu'es producte del art. Se presenta en crestalls prismátichs, acumulats, blanchs, inalterables al aire; d'olor particular, poch manifest; sabor picant y amarch; es soluble dins de l'aigua y un poch menys dins del alcofoll. *Acetato de sosa.*

TERRA FRESCAL. Terra molla.

TERRA GOLBA. Terra magnesiada.

TERRA GROGA. Argila groga, molt pura que serveix pera pintar *Ancorca, tierra de Holanda, ó de Venecia.*

TERRA GROSSA. La substanciosa, de molta molla. *Tierra gruesa, recia.*

TERRA LLAURADA. La que s'ha llaurat. *Tierra labrada.*

TERRA MOLLA. La que té molta humitat. *Humedad.*

TERRA NEGRA FA BON BLAT, TERRA BLANCA 'L PÁ MIGRAT. *Ref.* Ab que 's manifesta la bona qualitat de la terra morena. *La tierra negra, buen pan lleva.*

TERRA NOVA O MORAL. ROMPUDA.

TERRA PRIMA. La de poca substancia. *Terrezuela, arijo, tierra delgada.*

TERRA SANTA. Els llochs de Jerusalem, ont va viure Jesucrist. *Tierra Santa.*

TERRA TRENCADA. Terreno escabrós. *Quebrada ó tierra quebrada.*

TERRA VERGE. La que mai ha estat conreuada. *Tierra virgen.*

TERRA VIVA. TERRA FERMA, 1.

ANAR A TERRA. fr. Caure o arrunarse algún edifici.

ANAR PER TERRA. fr. ANAR AL BAIX, 1.

ANARSEN A TERRA. fr. Caure, desplomarse. *Venirse al suelo.* || Perdre algú la dignitat o empleu que tenía. *Caer, rodar, apear á uno de su empleo,* etc. || Destruir y acabar alguna cosa, com: els bens, l'hisenda, etc. *Echar á pique.*

BESAR A TERRA. fr. *Fam.* Caure de boca a terra. *Besar la tierra ó el santo suelo, caer de hocicos.*

BESAR LA TERRA QU'UN ALTRE TREPITJA. fr. BESAR LES PETJADES D'ALGÚ.

CADA TERRA FA SA GUERRA. *Ref.* Ab que 's denota que cada hu 's deu politicament arreglar al us y costúm del país ont viu o dels subgectes ab qui 's tracta. *En cada tierra su uso, y en cada casa su costumbre.*

CAURE A TERRA. fr. Literal. *Caerse en el suelo.*

COBRAR TERRA. fr. *Met. fam.* Anar convaleixent de alguna greu malaltía. *Alear, ir aleando.*

CREIXE TERRA AVALL. fr. *Fam.* Se diu del subgecte que no creix ni meix. *Crecer hacia abajo ó como los nabos.*

CRIDAR LA TERRA A ALGÚ. fr. TINDRE UN PEU A LA FOSSA.

DE LA TERRA. m. adv. *Del país, indígena*

DE LLUNYES TERRES, LLARGUES MENTIDES. *Ref.* Ab que 's denota la facilitat ab que 's ment, quan se parla de temps y lloch molt llunyans. *A luengas vias, luengas mentiras; á gran fecha, mentira larga.*

DEIXAR DESCANSAR LA TERRA. fr. Deixarla de sembrar any per altre. *Dejar de barbecho.*

DEIXARSE ANAR A TERRA. Tirarse a terra. *Arrojarse al suelo.*

DESCOBRIR TERRA. fr. Entrar en país desconegut. *Descubrir tierra.* || Dir o fer alguna cosa pera averiguarne una altra. *Descubrir tierra.*

DESSUBSTANCIAR LA TERRA. fr. Ferla produir continuament y ab pochs adobs. *Esquilmar la tierra.*

A LA TERRA DELS CEGOS QUI TÉ UN ULL ES REI. *Ref.* ENTRE CEGOS, etc.

A LA TERRA QUE NO ES BONA MOLT, MÉS MAL HI HA DEL QUE SONA. *Ref.* Ab lo que 's dona a entendre que un mal es molt més gros de lo que 's presúm. *Más mal hay en la aldehuela del que suena.*

EN TERRES EXTRANYES, LES VAQUES COTEN ALS BOUS. *Ref.* Ab que 's denota que qui sigui fora del seu país, ha de procurar callar o evitar disputes, perque ordinariament queden ab la raó 'ls naturals d'allí ont se troba. *En tierra ajena, la vaca al buey acornea.*

FER ALÇAR LA TERRA. fr. ALÇAR SOMETENT.

FER PETAR A TERRA. fr. TIRAR A TERRA.

GUANYAR TERRA. fr. GUANYAR TERRENO.

LA MEVA TERRA ES LA QUE 'M DONA PÁ. *Ref.* Ab que 's denota qu'algú está content en qualsevulla part ont s'hi guanyi la vida. *Esta es mi tierra, la que me gobierna.*

LA PRIMERA, Y AQUEIXA A TERRA. *Loc.* Ab que 's nota al qu'esguerra la primera cosa que 's proposa fer. *La primera, y ésa en tierra.*

METRES EL VENT EN TERRA. *Loc. náut. ant. Llamarse el viento al temporal.*

NO PROVARLI A ALGÚ LA TERRA. fr. Perjudicarli la salut. *No probar.*

PENDRE TERRA. fr. *Náut.* Arribar a port, saltar a terra. *Tomar tierra.*

PERDRE TERRA. fr. PERDRE TERRENO.

POCA TERRA VAL DINERS. *Loc. fam.* PAM NE VAL CANA.

POSARHI TERRA PEL MITG. fr. Fugir. *Poner tierra en medio ó de por medio.*

PUDRIR TERRA. fr. *Fam.* FER MALVES.

SALTAR A TERRA. fr. DESEMBARCAR.

TERRA ENDINS. fr. Lluny del mar. *Tierra á dentro.*

TINDRE A TERRA. fr. Tindre alguna cosa llesta o acabada. *Estar listo.* || Superar, vèncer en qualsevulla cosa que sigui. *Vencer.*

TINDRE TERRA A L'HAVANA. fr. *Met. fam.* Tindre molta vanitat. *Tener ventana al cierzo.*

TIRAR A TERRA. fr. Fer caure alguna cosa. Se diu dels nois quan se barallen, etc. *Dar con uno en tierra.* || *Met.* DESTRUIR, ARRUNAR, ASSOLAR, LLENÇAR A PERDRE A ALGÚ.

TIRAR A TERRA AB UN DIT. fr. *Met.* Ab que 's pondera la molta força d'un subgecte comparativament a la d'altre. *Derribar con un dedo á alguno.*

TIRARSE TERRA ALS ULLS. fr. ESCUPIR AL CEL.

TOCAR A TERRA. fr. Arribar el nadador al fons del mar ab els peus. *Hacer pié.*

VOLAR LA TERRA. fr. Se diu del que camina o corre molt depressa. *Tener pies.*

TERRABASTADA. f. TARRABASTADA.

TERRABASTALL. m. TARRABASTALL.

TERRACAR. v. a. Estirar o adobar en fret o a martellades el ferre o altre metall demunt del tas, la ligornia o la enclusa.

TERRACI. adj. Fet de terra. **Terráceo.**

TERRAÇA. f. Terra grossa o grassa, aum. de terra.

TERRAÇA. f. Lloch descobert al plá dels pisos de les cases o sobre de tot, propi pera pendre la fresca. **Terraza.** || TERRAT.

Segell de Terraça

TERRAÇA. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Cerní, provin. de Lleida. || Ciutat de la prov. y bisb. de Barcelona, cap del part. jud. del seu nom; és a la vora de la riera de Rubí, té estació de F.-C., molta industria, sobre tot la panyera, y 15 872 h. || Part. jud. de la prov. de Barcelona format dels 12 següents ajuntaments: Castellbisbal, Gallifa, Matadepera, Olesa de Montserrat, Rellinás, Rubí, Sant Llorenç Savall, Sant Pere de Terraça, Terraça, Ullastrell, Vacarices y Viladecavalls, reunint entre tots 34,399 habitants.

TERRADAS (Abdón). *Biog.* Escriptor y polítich de la primera meitat del sigle XIX. Va néixer a Figueres y era home organisador, avençat en política, havent prés part activa en moltes revolucions. Insertà a *El Republicano* d'En Francesch de P. Cuello, una poesía catalana al any 1842, si poch literaria en la forma, de molt ardiment, ab el títol de *Plan de revolució,* que be pot dirse la va promoure al ésser près ell y En Cuello. Va escriure una comedia en dos actes y en vers catalá titolada *El rey Micomicó, escrita per un Micomicó,* publicada a Barcelona al any 1838, ab propòsits de propaganda revolucionaria. Era home fervent pêls seus ideals, y comptava ab molts partidaris. Va publicar alguns travalls, ademés dels esmentats, més el que tenia llenguatge literari més apropiat, era el volúm estampat a Madrit al any 1835 ab el títol de *La Esplanada— Escenas trágicas de 1828,* pintant ab má mestre les persecucions del general comte d'Espanya.

TERRADELLES (Domingo Miquel) *Biog.* Musich compositor barceloní que va néixer al any 1711, morint a Roma envers 1751. Va obtindre molt èxit ab les seues obres musicals. Al any 1739, va representarse a Nápols la seua primera òpera *Astarté;* a Roma al any 1740 va escriure una part de la òpera *Romolo de Latilla* y després l'*Artemisa.* En 1742 a Florencia va estrenarse la *Inifile,* y endreçantse a Londres, al any 1747 va posar en escena la òpera en 3 actes *Bellerophon.* Aquell meteix any, y per concurs, obtenía la plaça de mestre de capella de la iglesia de Sant Jaume dels espanyols a Roma, ont s'assegura que va morir al any 1751, de tristesa pêl èxit desgraciat de la seua òpera titolada *Sesostris.*

Domingo Miquel Terradelles

TERRADELLES. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Vilademuls, prov. de Girona.

TERRADES (Vidal). *Biog.* Jurisconsult molt remarcable de Girona, al sigle XIV; se li atribueixen algunes partides o comentaris a les Constitucions de Catalunya, mostrant la seua erudicció y profón coneixement del dret foral. No 's tenen altres detalls de la seua vida.

TERRADES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; és a la vora de la Muga y té 722 habitants.

Segell de Terrades

TERRADET. m. dim. de TERRAT.

TERRADETS. *Hidrog.* Estret molt pintoresch per ont el riu Noguera Pallaresa passa la serra del Montsech, entre Fontllonga y Llimiana, prov. de Lleida.

TERRAGE. m. TERRATGE.

TERRAIRE. com. Qui ven terra d'escodelles. Generalment és una dona ab un burret o ab una cenalla. **Arenero.** || TERRER.

TERRAL. adj. Referent a la terra. || TERRENAL.

TERRAL. m. y adj. *Mar.* Se diu del vent que vé de la part de terra. **Terral, viento de tierra.**

TERRALLÓ. m. *Ter.* TERRALLONER.

TERRALLONER. m. *Ter.* Travallador encarregat d'adobar els camins. **Peón caminero.**

TERRANERA (Coll de). *Orog.* Cim del Conflent, als límits d'aquella comarca ab el Rosselló.

TERRAPLÈ. m. *Fort.* Obra feta de terra apretada pera la defensa d'una plaça forta, pera posarhi l'artillería, etc. **Terraplén, terrasa, terrapleno.** || Espai que hi há alentorn d'alguns patis y jardins pera plantarhi flors. **Arriata.** || Munt de terra, serralla, crestall. **Terramontero.** || Obra de terra pera omplenar les parts baixes d'un terreno pera posarlo a rasant a les carreteres, camins de ferro, etc. **Terraplén.**

TERRAPLENAR. v. r. Omplir de terra algún buit. **Terraplenar.** || Alçar una obra de terra pera defensarse o qualsevol altre us. **Terraplenar.**

TERRAPLENAT, DA. p. p. **Terraplenado.**

TERRAQUI, A. adj. S' aplica al globo qu' habitem. **Terráqueo.**

TERRASE (Pere). *Biog.* Relligiós de les derreríes del sigle XV y començos del XVI que pertanyía a la ordre carmelitana, y va ésser remarcable per son talent y ses virtuts. Va passar a Roma la major part de la seua vida, essent provincial dels carmelites, vicari general, y general al any 1503, morint a Nápols al 1511. Era predicador pontifici, havent pronunciat una de les seues oracions més elogiades al Vaticá, al any 1483, devant del Papa Sixt IV y del sacre colegi de cardenals.

TERRASSA. *Geog.* TERRAÇA.

TERRASSÁ. m. *Ter.* El travallador de la terra que viu dins de poblat; pera diferenciarlo del que viu al camp o a pagès. **Labrador que vive en poblado.** || FADRÍ PAGÈS, CAMPEROL.

TERRASSAL. m. Gran abundor d' alguna cosa. **Gran abundancia, barbaridad.**

TERRASSAVIA. f. *Ant.* INCURSIÓ, CORREGUDA, CORRERÍA.

FER TERRASSAVIA. *Loc. ant. Hacer algaradas, correrías, incursiones.* || *Ant. náut. Hacer desembarcos, meterse tierra adentro.*

TERRASSOLA o TERRAÇOLA. *Geog.* Caseriu del terme de Lladurs, prov. de Lleida || — DEL PENADÈS. Poble de la provincia y bisbat de Barcelona, part. jud. de Vilafranca del Penadès; és a la vora d'una riera y té 545 hab. || — DE LA PLANA. Lloch del terme de Seva, prov. de Barcelona.

Segell de Terrassola (Penadès)

TERRAT. m. Paratge descobert en lo més alt de les cases ab el paviment enrajolat. **Azotea.** || Eixida descoberta, enrajolada o terraplenada, al nivell d'algún pis d' una casa. **Azotea, mirador, terrado.**

TERRAT COBERT: GOLFA, PORXADA.

MIRARSE UNA COSA DEL TERRAT ENFORA. fr. No ferne cas, mirársela ab indiferencia. *Mirar de paso, con indiferencia.*

CALDERA VELLA Y TERRAT, BONY O FORAT. *Ref.* Que además del sentit directe vol dir que les persones velles sempre tenen un et o un ut.

TERRATEIG. *Geog.* Poble de la prov. y diòc. de Valencia, part. jud. d' Albaida; és a la carretera de Gandía a Albaida y té 360 hab.

TERRATGE. m. L' arrendament que paga al amo de la terra aquell que la travalla. **Terrazgo, terraje.** || Partida o extensió de terra.

TERRATGER. m. Qui paga renda per les terres que travalla. **Terrazguero, terrajero.**

TERRATINENT. m. Qui té o posseeix terres. **Terrateniente.**

TERRATREM. m. y

TERRATRÈMOL. m. Tremolor més o menys violenta de la terra, que a voltes arruna ciutats senceres. **Temblor de tierra, terremoto.** || *Met.* Gran confusió de crits y soroll. **Tremolina, algazara**

TERRATS. *Geog.* Poble del cantó de Thuir, bisb. de Perpinyá, depart. dels Pirineus Orientals; és a la vora del riu Cantarana y té 377 hab.

TERRAYRE. com. TERRAIRE.

TERRÈ. m. TERRENY.

TERRÉ (Dimes). *Biog.* Relligiós caputxí de Barcelona, profés al convent de Jesús, als començos del sigle XVI. Home de molta virtut y talent, va ésser provincial de Catalunya y assistent al capítol de la Porciúncula al any 1526. Fou també *Comissari d' Espanya.* Al any 1523 va publicar a Barcelona una obra titolada *Suplementum privilegiorum ordinis missorum.*

— O FERRARI (PERE). *Biog.* Jurisconsult catalá del sigle XIV, que 's creu vivía envers els anys 1350 a 1381. Havía escrit alguns travalls de la seua profes sió y una obra titolada: *Viatges per Catalunya.*

TERREGADA. f. TARREGADA.

TERREGÓS, A. adj. Calificatíu de la terra que té molts terroços. **Terregoso.** || Ab meçcla de terra. TÈRBOL.

TERREIXER. v. a. ATERRAR.

TERREJAR. v. a. Jugar ab la terra, ferhi clots, durla d' un indret al altre; s' aplica més comunament a les criatures. **Jugar con tierra.** || Córrer les perdius en lloch de volar. **Peonar.** || Als batans és posar terra de paraire o altra per l' estil a la roba pera treuren millor l' oli o 'l greix. **Terrear.** || Tindre alguna cosa gust de terra. **Saber á tierra.** || Estar descolorit. **Empalidecer, estar pálido.** || Descobrirse o veures la terra entre 'ls sembrats per ésser aquests molt clars. **Terrear.** || Se diu del blat y altres llevors barrejades ab molta terra. **Tener ó contener mucha tierra.**

TERREMOT. m. y

TERREMOTO. m. TERRATRÈMOL.

TERREN, A. adj. De la terra. Del mon. Mortal. **Terreno.** || TERRENAL.

TERRENA (Guiu). *Biog.* Relligiós carmelitá, que va ésser general de l' ordre elegit pêl capítol de Burdeus al 1319, bisbe de Mallorca al 1321 y d' Elna al 1330. Doctor per la universitat de París, va escriure de metafísica, y va ésser professor de ciencies sagrades a Avinyó. Era autor de moltes obres contra els heretges. Al any 1342, en quin era inquisidor general, va morir a Avinyó.

TERRENAL, adj Cosa de la terra. **Terrenal, terreno, terrestre, térreo.** || En lo espiritual se pren per les coses del mon, en contraposició a les del cel. **Mundano, terrestre, terreno.**

TERRENALITAT. f. Qualitat o propietat de lo terrenal. **Terrenalidad.**

TERRENITAT. f. La qualitat o propietat de lo terrenal. **Terrenidad.**

TERRENO. m. TERRENY, TERRER, TERRENAL.

TERRENO (El). *Geog.* Caseriu del terme y districte judicial de Palma de Mallorca.

TERRENY. adj. Cosa de la terra o que té les seues propietats. **Terreno.** || Lo qu' és de terra. **Terreno.** || TERRENAL. || m. Espai o porció de terra. **Terreno.** || L' espai de terra ocupat per un edifici o destinat a edificarhi. **Área, terreno, sitio, suelo.** || La terra considerada segons la seua qualitat, y així diem: aquest *terreny* es bò pera vinya. **Terreno.** || Terra, país. **País, tierra.** || *Met.* Se diu dels plets, disputas, etc., com: amidar bé 'l *terreny* pera pendre 'ls medis conduents; la dona que té vergonya, sap defensar el *terreny* de son honor. **Terreno.**

TERRENY ERM. *Ter. Moyá.* Pera pasloratge.

GUANYAR TERRENY. fr. Avençar en alguna cosa. *Ganar terreno.* || *Met.* Insinuarse ab manya pera lograr algún fí. *Ganar terreno.*

AMIDAR EL TERRENY. fr. Lo qu' además del sentit recte equival a tantejar les dificultats d' algún negoci, a fí de fer els medis pera vèncerles. *Medir el terreno.*

PERDRE TERRENY. fr. *Met.* Atrassar en algún negoci. *Perder terreno.* || Empitjorarse 'l malalt. *Perder terreno.*

PLÁ TERRENY. fr. Pis a nivell del carrer. *Planta baja.*

REGONÉIXER EL TERRENY. fr. Previndre 'ls inconvenients. *Reconocer el campo.*

TERRENY DE SECÁ. *Ter* El qu' está lluny d' un riu o canal, y no pot rebre per aquesta causa el benefici de regarlo.

TERRENY ERM. *Ter.* Terra sensé plantes.

TERRENY (Arnau). *Biog.* Sagristá de l' iglesia de Perpinyá o d' Elna. Era un dels jurisconsults més anomenats a les derreríes del sigle XIV, haventse rebut de doctor en jurisprudencia a l' universitat de Perpinyá al any 1370. Conreuava les ciencies de filosofía y teología, havent deixat escrites algunes obres, y entre elles *Floris canonicis* y *Questionis theologicæ*

TERRENY, A. adj. De la terra, del país. **Indígena, del país.**

TERRER, A. adj. Lo que pertány o 's refereix a la terra. **Terrero, terreno.** || S' aplica a lo que s'arrocega per terra, en contra de la seua naturalesa, com: boira *terrera.* **Terrero.** || Munt o pila de terra caiguda al peu d'una timba, etc., y també l' extensió de terra que no hi ha pedres. **Terrero.** || Lo pilot de terra pera tirarhi al blanch l'artillería. **Terrero.** || El lloch d'ont se treu la terra pera fer terriça, rajoles, etc. **Barrera.** || f. pl. Mena de teules més grans que les usuals, que serveixen de canal a les teulades. **Aguilones.** || La nació, la comarca, la patria. **Tierra.**

PLÁ TERRER. Terra plana. *Terreno llano.*

TERRERANS. *Ter. Blanes.* Els travalladors de la terra.

TERREROLA. f. *Ornit.* Cert aucell.

TERRERS. m. *Geog.* TARRÉS.

TERRERS (Antoni). *Biog.* Metge mallorquí de les derreríes del sigle XVIII y començos del XIX, que pertanyía a l' Academia de Mallorca, era doctor de l' universitat de Palma al any 1795, y va ésser metge del hospital militar de Maó. Va deixar escrites algunes obres professionals, y entre elles una Memoria, quese servava al arxiu de l'esmentada Academia, ab el títol *Memoria en que se pondera la necesidad que*

hay de que se establezca en la Isla de Mallorca una cátedra de Clínica, como la que se ha fundado en Madrid, para la más perfecta instrucción de los alumnos de la Academia médico práctica Balear.

TERRESTRE. adj. Lo que pertany a la terra. **Terrestre.**

TERRETA. f. dim. **Terrezuela, tierrecita.** || Terra magra y de poca substancia. **Terrezuela.**

TERRI, A. adj. Lo que 's compòn de terra o n' es fet. **Térreo.** || TERRÓS.

TERRI. *Hidrog.* Riuet de la prov. de Girona, neix al estany de Banyoles, passa per Corneliá, Pujals dels Cavallers y Sant Andreu del Terri, y desaigua a la vora del Ter entre Medinyá y Sant Juliá de Ramis.

TERRIBILÍSSIM, A. adj. sup. **Terribilísimo.**

TERRIBILITAT. f. Qualitat de lo terrible. **Terribilidad.** || Duresa, aspresa del geni o condició. **Terribilidad.**

TERRIBLE. adj. Lo qu' es digne de ser temut, lo que fa por. **Terrible.** || Atròç, d' aspecte fer. **Terrible, atroz.** || Aspre de geni. **Terrible, duro de genio.** || Molt gran en la seua mena. **Terrible, tremendo.** || Sensible, com: es cosa *terrible* qu' hagi jo de pagar lo que no dech. **Sensible, terrible, fuerte.**

TERRIBLEMENT. adv. m. D' un modo terrible. **Terriblemente.**

TERRIBLESA. f. La condició y carácter de lo terrible. **Terribilidad.**

TERRÍCOLA. f. Habitant de la terra. **Terrícola.**

TERRÍFICH, CA. adj. TERRORÍFICH.

TERRIMBOU. *Hidrog.* Cala devant del cap Canadell, entre Port Bou y Cervera.

TERRIGENI, A. adj. Fill de la terra, o engendrat per la terra **Terrígeno.**

TERRIÇ, A adj. De la naturalesa de la terra. || Terrós. **Terrizo.**

TERRIÇA. f. Eines de terra cuita, com olles, cantis, gibrells, etc. **Vidriado, cacharro.**

TERRIÇAIRE. s. Qui fá o ven terriça. **Cacharrero.**

TERRICER. m. TERRIÇAIRE.

TERRICERÍA. f. Fábrica de terriça. **Alfar, alfarería.** || Botiga ont se 'n ven. **Alfarería, cacharrería.**

TERRISSA. f. TERRIÇA.

TERRISSER, A. m. y f. TERRICER.

TERRISTA. adj. y s. Entre mariners el que no está matriculat.

Segell del Territori de Tarragona

TERRITORI. m. Clima o regió. **Territorio.** || Extensió de terreno. **Territorio.** || La terra subgecta a la jurisdicció d' una ciutat o d' un jutge. **Territorio.** || — TERRITORI DE TARRAGONA. ant. *Geog.* CAMP DE TARRAGONA.

TERRITORIAL. adj. Lo pertanyent a cert territori. **Territorial.**

TERROR. m. Espant gran. **Terror.** || Torbació, consternació que fa perdre l' us dels sentits.

TERROR PÁNICH. Por sense cap fonament que pertorba la raó. *Terror pánico.*

TERRORIFICAMENT. adv. D' una manera terrorífica.

TERRORÍFICH, CA. adj. Lo que fá terror. **Terrorífico.**

TERRORISME. m. Sistema politich que consisteix en infundir terror. **Terrorismo.**

TERRORISTA. s. Agent o partidari del terrorisme. **Terrorista.** || Qui tira bombes per destruir la societat. **Terrorista.**

TERRÒÇ. m. Gleva, troç de terra apilotada. **Terrón.** || Troç de qualsevulla cosa formada de parts menudes, com *terròç* de sal, sucre, etc. **Terrón.** || pl. Hisenda. **Terrones, terruño.**

ÉSSER DOLS COM UN TERROÇ DE MEL O DE SUCRE. fr. DOLS COM UNA MEL.

TERROÇADA. f. Cop de terròç. **Terronazo.**

TERROÇARSE. v. r. ATERROÇARSE.

TERROÇÁS. m. aum. **Terronazo.**

TERROCET. m. dim. **Terroncillo.**

TERROÇOS. f. pl. de TERRÒÇ. **Terrones.** || *Met.* La terra, la propietat rústega. **Terrones.**

TERROÇÓS, A. adj. Terra plena de terroços. **Terregoso.**

TERRÓS, A. adj. Lo qu'és de terra, 'n conté o s'hi assembla. **Terroso.**

TERS, A. adj. TERCER. || Pulit, llustrós, brunyit. **Terso.** || *Ret.* Dit del estil, brunyit, llimat y pur. **Terso.** || m. La tercera part d' un tot. **Tercio** || La lliura de dotze unces pera ésser la tercera part de la lliura carnicera que 'n té trentassis. **Libreta.** || JUTJAMENT, SENTENCIA.

FER UN MAL TERS. fr. Atropellar.

TERSA. f. Una de les tres parts de qualsevulla cosa. **Tercia.**

TERSIANA. f. TERCIANA.

TERSANELL. m. Vestidura antiga de vellut.

TERSAR. v. a. Posar tersa o neta una cosa. **Tersar.**

TERSOL. m. *Náut. ant.* El tercer d' una nau després del proer y alier; servía sols pera la batalla. Se li donava 'l nom de **Sobresaliente.** || Tercer en ordre. || —(CASTELL). CASTELLTERSOL.

TERTIRO. m. *Ter. ibicench.* Tremolor. **Temblor.**

TERTULÍ. n. p. **Tertulino.**

TERTULIA. f. Reunió d' amichs y familiars en alguna casa particular pera conversar, jugar y divertirse honestament. **Tertulia.** || Junta voluntaria pera tractar de punts y materies instructives y polítiques, com: *tertulia patriòtica*, etc. **Tertulia.**

TERTULIÁ, NA. adj. Qui concorre a alguna tertulia. **Tertuliano, tertulio.**

TERUELITA. f. *Min.* Silicat alcali d'alúmina. **Teruelita.**

TERVÉN. *Geog.* Caseriu del terme de Tírvia, provincia de Lleida.

TÉS, SA. adj. Tivant. **Tieso.** || Plural femení, pronòm, lo meteix que *teves*, com: *tes coses están com estaven.* **Tus.**

TESA. f. *Ant.* Tesis. || Abundor, molt, com: *a tesa, dirse a tesa, usarse a tesa.* **Mucho.**

TESAUR. m. *Ant.* TRESOR.

TESAURAR. v. a. ATRESORAR.

TESAURE. m. Tresor; compendi de les veus d'una llengua a altre. **Tesauro.**

TESAURER. m. TRESORER.

TESALITA. f. *Min.* Varietat d' apofilita que presenta 'l fenòmen de la polarisació laminar. **Teselita.**

TESIS. f. Proposició sobre un tema científich, literari, etc. **Tesis.**

TESOR. m. y 'ls seus derivats. TRESOR.

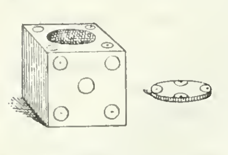
TESORA. f. *Ant.* ESTISORA.

TESSALIENCH, CA. adj. Natural o propi de Tessalia. **Tesaliano, tésalo, tesaliense.**

TESSALÔNICH, CA. s. y adj. Natural o propi de la Tessalònica. **Tesalónico.**

TESSERA. f. Troç de fusta o ivori de formes diverses ab una senya o inscripció que servía entre els romans com a premi o senyal d' hospitalitat. **Tésera.**

TESSO, A. adj. Dur, dret, ferm, sòlit y que dificilment se doblega. **Firme, tieso.** || Animós, esforçat, valent. **Tieso.** || Terch, constant, ferm en el seu parer o sentir. **Firme, tieso, tenaz.** || Tivant, qui va molt estirat y serio. **Cuellierguido, tieso, recto, patitieso.** || S' aplica al vivent que s' ha quedat tivant y sense moviment pêl molt fret, y també 's diu dels cadavres y altres coses que sofreixen el meteix efecte. **Yerto.**

Tessera romana

TINDRES O MANTINDRES TESSO. fr. Mantindres ferm en alguna resolució. *Tener ó tenerse tieso.*

A LA MANERA TESSA. *Loc. ant. Vestido según la moda tudesca, á la tudesca.*

TESSO QUE TESSO. fr. *Fam.* TERCH QUE TERCH. *Terco y más terco.*

TEST. m. Troç d' alguna peça de terriça. **Tiesto, casco, tejuela, tejoleta.** || Torreta, vas gran de terriça pera plantarhi flors. **Tiesto, maceta, pote.** || TEXT.

TEST DEL CAP. *Ant. Testa.*

FORAT ÉS QUE 'LS TESTOS SEMBLIN A LES OLLES. *Ref. ant.* Que la part sigui fidel al tot. || ELS TESTOS S' HAN DE SEMBLAR A LES OLLES. fr. *Met.* Se diu dels que hereten y practiquen les males costums de llurs pares. *Se parecen los cascos á la olla.*

PIXAR FORA DEL TEST. fr. *Met. fam.* Dir o fer qualsevulla cosa fora de propòsit *Hermoso atar de rocín, y atábale por la cola; bailar sin son; traer á colación; salirse de la parva ó del corro, salir con una pata de gallo.*

TEST, A. adj. *Ter.* DRET, ESTIRAT, TESSO. || TEXT.

TESTA. f. El front de la persona, y se sol pendre per tot el cap. **Testa.** || *Met.* Front, cara, devant, part anterior de qualsevulla cosa, com: *testa del exèrcit.* **Testa, testera** || Enteniment, capacitat, talent, prudencia. **Testa.** || Parlant de botes de posar vi, 'l primer cèrcol. **Testa, rumo.** || f. Se diu de cada cap de les pots o d' altres peces. **Testa, cabo.**

TESTA CORONADA. Emperador, rei, princep o senyor que no regoneix altre superior en lo temporal. *Testa coronada.*

TESTA MAGRA. La de poca solidesa, substancia o entitat. *Testa vana ó vacía.*

MALA TESTA. Qui obra sense judici ni consideració. *Mala testa, mala cabeza.*

ÉSSER UNA GRAN TESTA. fr. Tindre grans talents. *Ser muy hombre, grande hombre ó grande testa.*

SI VOLS ÉSSER PAPA PÓSATHO A LA TESTA. *Ref. El que ha de ser bachiller menester ha de aprender.*

TINDRE TESTA DE FERRO. fr. Ésser incansable al estudi. *Tener cabeza de bronce ó de hierro.*

TESTACELA. f. *Conq.* Gènero de molusques pulmonars. **Testacela.**

TESTACEÒGRAF. s. Entès en testaceografía.

TESTACEOGRAFÍA. f. *Zool.* Descripció dels testaceus. **Testaceografía.**

TESTACEOGRÁFICH, CA. adj. Lo que 's refereix a la testaceología. **Testaceológico.**

TESTACEOLOGÍA. f. *Zool.* Historia natural dels testaceus. **Testaceología.**

TESTACEOLÒGICH CA. adj. Lo que pertany a la testaceología. **Testaceológico.**

TESTACI, A. adj. S' aplica als animals que tenen closca, especialment als molusques. **Testáceo.**

TESTACIFORM. adj. Que té forma de petxina. **Testaciforme.**

TESTADA. f. Cop de test o de testa.

TESTADOR, A. m. y f. La persona que fa testament. **Testador.**

TESTADRIU f. La dona que otorga testament.

TESTADURA. f. Esborradura de les lletres per medi de una línia. **Testadura.**

TESTAMENT. m. Declaració de la última voluntat feta solemnement disposant dels seus bens y instituint hereu. **Testamento** || La Sagrada Escriptura; se divideix en Nou y Vell Testament. **Testamento.** || Els consells y instruccions que al morir dona un pare als seus fills. **Testamento.**

TESTAMENT CLOS. El cobert ab una carpeta, sobre la qual firma 'l testador, si 'n sap, y sinó un altre en nom d' ell, y dos testimonis, en presencia dels quals s' entrega al notari. *Testamento cerrado.*

TESTAMENT MILITAR. El que fá 'l soldat en campanya, sense altra solemnitat que dos testimonis o una simple escriptura de la seua propia má ; però de cap manera será válit aquest testament, no sent fet en campanya. *Testamento militar.*

TESTAMENT NOU. *Teol.* El llibre que conté'ls Evangelis y demés obres canòniques posteriors al naixement de Jesucrist. *Nuevo Testamento.*

TESTAMENT NUNCUPATIU. Aquell en que 'l testador expressa de viva veu la seua voluntat sobre l' hereu, llegats y altres disposicions. Antigament, en virtut d' un privilegi que Pere III, rei d' Aragó, va concedir a Barcelona y als seus ciutadans, podia 'l notari fer el testament estant sol ab el testador, y desprès de fet cridava testimonis, devant dels quals deia, que ell havía notat el testament del meteix testador, y valía com si l' haguessin sentit els meteixos testimonis; peró en el dia está revocat y abolit dit privilegi, y 's fa en presencia de dos testimonis y un notari que fa una escriptura, suplint d' aquest modo 'l número de testimonis que de dret comú deurien ésser set. *Testamento nuncupativo ó abierto.*

TESTAMENT SAGRAMENTAL. Aquell en que un ciutadá de Barcelona declara y expressa la seua última voluntat per escrit o sols de paraula, presents els testimonis, encara que no hi hagi notari, tant si 'l fa a terra com al mar. Pera ésser válit aquest testament, se requereix que 'ls testimonis que hi assistiren, dintre 'l terme de sis mesos d' ésser a Barcelona, jurin ab les acostumades solemnitats a l' iglesia dels Sants Just y Pastor d' aquesta ciutat, sobre l' altar de Sant Fèlix, avui de Sant Crèu, que així 'l varen veure escriure o sentir dir al meteix testador en la seua derrera voluntat, com se llegeix al capitol 48 de les Consuetuts de Barcelona, vulgarment dites e «Recognoverunt pròceres.» *Testamento sacramental.*

TESTAMENT VELL. Els escrits canònichs anteriors al naixement de Jesucrist. *Viejo Testamento.*

FALSIFICAR EL TESTAMENT. fr. Adulterarlo. *Falsear el testamento.*

FER TESTAMENT. fr. Disposarlo *Hacer, ordenar su testamento.*

OBRIR UN TESTAMENT. fr. Rompre la carpeta del testament clos pera poguer llegirlo. *Abrir un testamento.*

REVOCAR, ANULAR O MUDAR EL TESTAMENT. fr. Inutilisar el testament fet segons dret, com quan al testador li neix un hereu o quan fa un altre testament perfet. *Quebrantar, revocar el testamento.*

SI NO VAL PER TESTAMENT, VALGUI PER CODICIL. *Loc. fam.* Manifesta 'l desitg de lograr alguna cosa per qualsevol medi, sempre que sigui regular o lícit. *Lo que no pasa por testamento pase por codicilo, ó si no vale por testamento, valga por codicilo.*

TESTAMENTARI, A. adj. Pertanyent al testament, com: disposició *testamentaria.* **Testamentario.** || m. Marmessor, encarregat de complir el testament. **Albacea, testamentario, cabezalero.**

TESTAMENTARÍA. f. Execució de lo disposat pêl testador. **Testamentaria.** || Conjunt de documents y papers que convenen pera 'l degut compliment de la voluntat del testador. **Testamentaria.** || La reunió dels marmessors.

TESTAR. v. a. Fer testament, disposant el testador lliurement de sos bens, instituint hereu, fent deixes, etc. **Testar.** || Esborrar un escrit passant una ratlla per sobre les lletres. **Testar.**

TESTARRUDAMENT. adv. m. Obstinadament. **Pertinaz, obstinadamente.**

TESTARRUT, DA. m. y f. Terch, perfidiós. **Cabezudo, testarudo, cabeza de hierro.**

TESTAT, DA. p. p. **Testado.** || Qui ha mort havent fet testament. **Testado.**

TESTATRIU. f. TESTADRIU.

TESTERA. f. La fatxada principal d' una cosa. **Testera.** || Tractantse de cotxes és el seti ont se va de cara a la seua direcció. **Testera, testero.**

TESTEROLA. f. La part superior del cap. **Testa.** || *Met.* Picardía, coneixement. **Cacúmen.**

TESTET. m. dim. **Tejilla, tejuela, tejoleta.** || **Macetita.**

TESTICH, GA. m. y f. TESTIMONI.

TESTICLAR. adj. TESTICULAR.

TESTICLE. m. TESTÍCUL.

TESTÍCUL. m. Part glandulosa qu' és l' orgue principal de la propagació animal, perque s' hi fa la esperma o semen. **Testículo.** || TURMA.

TESTICULAR. adj. Lo que correspòn als testículs o hi té relació. **Testicular.**

TESTIFICABLE. adj. Lo que 's pot testificar. **Testificable.**

TESTIFICACIÓ. f. Acte y efecte de testificar y assegurar alguna cosa. **Testificación.**

TESTIFICADOR, A. adj. Qui testifica. **Testificador.**

TESTIFICAR. v. a. Declarar ésser veritat alguna cosa. **Testificar.** || *For* Declarar com testimoni en algún acte judicial. **Testificar.**

TESTIFICAT. p. p. del verb TESTIFICAR.

TESTIFICATA. f. Testimoni de notari en que 's dona fe d' alguna cosa. **Testificata.**

TESTIFICATIU, VA. adj. Lo que declara y dona testimoni d' ésser certa alguna cosa. **Testificativo.**

TESTIMONI m. Aquell que declara en judici. **Testigo, testificante.** || Qui és present a lo que diuen o fan altres. **Testigo, testimonio.** || Declaració del testimoni, asseveració d' alguna cosa. **Testimonio.** || Prova, justificació, provació de la certesa o veritat d' alguna cosa. **Testimonio.** || Instrument legalisat per notari, en que dona fe d' alguna cosa. **Testimonio.** || Qualsevulla cosa, encara que sigui inanimada, de la que s' infereix la certesa d' algún fet. **Testigo.** || Senyal d' alguna cosa, com: el color de la cara és el millor *testimoni* de la seua malaltía. **Testigo.**

TESTIMONI ABONAT. Qui és digne de crèdit y no té talxa legal. *Testimonio abonado.*

TESTIMONI D' OIDO O D' OIDA. Aquell que sols pot declarar haver sentit la cosa. *Testimonio de oidas.*

TESTIMONI DE VISTA O OCULAR. Aquell qu' ha presenciat el cas o 'l fet qu' és obgecte de la declaració. *Testigo de vista, testigo ocular.*

TESTIMONI INSTRUMENTAL. Qui assisteix al otorgament d' un instrument notarial. *Testigo instrumental.*

TESTIMONI SINGULAR. *For.* El qui per discordar dels altres en la relació del fet o indicació de la persona, lloch o temps, no fa fe ni serveix la seua declaració *Testigo singular.*

TESTIMONI SINODAL. La persona honesta, de suficiencia y probitat, nomenada en el sínode pera sapiguer per ella la observancia dels estatuts sinodals. *Testimonio sinodal.*

ACABAR, CONFRONTAR ELS TESTIMONIS. fr. ACABAR, 2.

DONAR T STIMONI. fr. TESTIFICAR. || *For.* Fer fe 'l notari, certificar per escrit de lo qu'ha passat devant d' ell. *Dar fe ó testimonio.*

EXAMINAR ELS TESTIMONIS. fr. *For.* Pendrels declaració, interrogarlos y escriure lo que declaren. *Examinar testigos.*

FALS TESTIMONI. Impostura, falsa imputació d' alguna cosa. *Falso testimonio.*

FER TESTIMONI. fr. DONAR TESTIMONI.

FER DE TESTIMONI. fr. Declarar. *Deponer, declarar.*

LLEVAR UN FALS TESTIMONI. fr Acusar, declarar falsament contra algú. *Levantar un falso testimonio.*

PENDRE TESTIMONIS. fr Demanar a algú que faci de testimoni. *Tomar testigos.*

POSAR PER TESTIMONI. fr. Anomenar a algú pera que declari la veritat. *Poner por testigo.*

REFUTAR ELS TESTIMONIS. fr. No admetrels a causa d' ésser parcials. *Tachar los testigos.*

TESTIMONI FALS. Qui posa falsos testimonis. *Testimoniero.*

TREURE TESTIMONIS. fr. Citar o presentar persones d' autoritat pera que confirmin la veritat d' alguna cosa. *Hacer testigos.*

TESTIMONIAL. adj. Lo que serveix de testimoni y fa fe. **Testimonial.** || pl. Instrument autèntich que assegura y fa fe de lo que conté. Se diu especialment del testimoni de bones costums que donen els bisbes a llurs súbdits, quan han de passar a un'altra diòcesis. **Testimoniales.** || Document que s' extén pera donar fe d' alguna cosa. **Testimonial.**

TESTIMONIAR. v. a. Servir de testimoni pera alguna cosa. **Testimoniar.** || Assegurar baix jurament la certesa d' un fet. **Testimoniar.**

TESTIMONIAT, DA. p. p. del verb TESTIMONIAR.

TESTIMONIEJABLE. adj. Que 's pot testimoniar.

TESTIMONIEJAR. v. a. TESTIMONIAR.

TESTIMONIEJAT. p. p. del verb TESTIMONIEJAR

TESTOT. m. Troç d' olla, canti, etc., qu' encara pot servir pera posarhi alguna cosa. **Cacharro.**

TESTUAL. adj. TEXTUAL.

TESTUDINELLA. f *Zool.* Mena d' infusoris sistòlits que viuen a les aigües dolces. **Testudinela.**

TESTUDÍNICH. adj. *Zool.* Semblant a la tortuga. **Testudíneo.**

TESTUDINIS. m. pl. Ordre de reptils que comprèn tots els animals coneguts baix el nom vulgar de *tortugues* o el tècnich de *quelonis*. **Testudíneos.**

TESTURA. f. TEXTURA.

TESTUT, DA. adj. TESTARRUT.

TET (La). *Hidrog.* Riu del depart. dels Pirineus Orientals; neix al estany de la Bullosa, antich Capcir, passa per Mont-Lluís, Santó, Fontpedrosa, Thués, Canavelles, Oleta, Serdinyá, Vilafranca del Conflent, Riá, Prades, Catllar, Eus, Marquixanes, Vinçá, Rodes, Illa, Millás y Perpinyá, y desaigua al Mediterrani, tocant a Canet. || GERMANET.

TETA. f. Pit de dona. **Teta.** || *Fam.* Nom ab que les criatures designen les germanes majors, les mainaderes etc. || Mot de les criatures quan volen mamar.

TETÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Eixir al defora pera guaitar alguna cosa. **Asomarse.**

TÈTAN. m. TATANI.

TETANI. m. *Med.* Malaltía caracterisada per la rigidesa y tensió convulsiva d' un nombre més o menys gran de muscles y a voltes de tots els solmesos al imperi de la voluntat. **Tétano.**

TETÁNICH, CA. adj. Corresponent al tètan. **Tetánico.**

TETANIFORME. adj. Que té aspecte del tètan.

TÈTANS. m. *Med.* TÈTAN, TETANI.

TETARTEMORIÓ. m. *Astron.* Quarta part del Zodíach. **Tetartemorión.**

TETARTÍ. m. *Min.* Mena de feldespat quina base és la sosa. **Tetartino.**

TETARTOEDRE. m. *Min.* Crestall que presenta 'l carácter de la tetartoedria. **Tetartoedro.**

TETARTOEDRIA. f. *Min.* Crestallisació en forma piramidal quadrangular, quines cares tenen totes diferenta inclinació sobre la base. **Tetartoedria.**

TETARTOÈDRICH, CA. adj. *Min.* Que presenta els carácters de la tetartoedria. **Tetartoédrico.**

TETARTROFIA. f. *Med.* Febre remitent, quals paroxismes se manifesten cada quatre dies, sense apirexia. **Tetartrofia.**

TETARTRÒFICH, CA. adj. *Med.* Lo pertanyent o semblant a la tetartrofia. **Tetartrófico.**

TETERA. f. Eina o gerret pera preparar y servir el tè. **Tetera.**

TETIA. m. *Zool.* Mena d' espongiacis arrodonits, cos globulós, mes irregular, sense forma determinada, ab filaments y aglutinats ab crosta poch espessa, que 's troben a la boca dels rius.

TETIDIA. f. *Zool.* Mena d' insectes lepidòpters nocturns falènits **Tetidia.**

TETIGONIA. f. *Zool.* Insectes hemisòpters fulgorits, molt abundosos. **Tetigonia.**

TETIGÒNITS. m. pl. Mena d' insectes himenòpters cercòpits del genre *tetigonia.* **Tetigónidos.**

TETLLA. f. Troç de pedra plana o de rajola arrodonida. **Tejo.**

TETRA. Veu grega qu' entra en la composició de varies paraules ab la significació de quatre o quádruple. **Tetra.**

TETRACENTIGRAU, DA. adj. *Fís.* Mena de termòmetre quina escala, del tot positiva, se divideix en quatrecents graus y marca la temperatura desde la congelació del mercuri fins a la seua ebullició, o signi — 40° fins a + 360. **Tetracentigrado.**

TETRACORDI. m. *Mus.* Consonancia o intèrval de quatre tons. **Tetracordio.**

TETRÁCTICH, CA. adj. Que sols admet quatre números. **Tetráctico.**

TETRADA. f. Reunió dels quatre primers números naturals 1, 2, 3 y 4. **Tetrada.**

TETRAEDRE. m. *Geom.* Pirámide triangular quines quatre cares són triánguls equiláteres. **Tetraedro.**

TETRAÈDRICH, CA. adj. *Geom.* Pertanyent al tetraedre. **Tetraédrico.**

TETRAGONI. m. *Geom.* Figura geomètrica que té quatre costats y quatre angles. **Tetragonio, tetragono.**

TETRALOGÍA. f. *Lit.* Entre 'ls grechs antichs, conjunt de quatre peces dramátiques d' un meteix autor, de quines eren les tres primeres tragedies y la derrera un drama satírich o sainet, que solíen compondres pera optar a premi als certámens literaris. **Tetralogía.**

TETRALÒGICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a una tetralogía. **Tetralógico.**

TETRAMETRE. adj. y s. Vers de la poesía grega y llatina, compost de quatre peus, si era la mida de un sol peu, o de vuit si era una diplopía, en quin derrer cas tenía quatre peus dáctils y 'ls altres dels anomenats *jambis.* **Tetrámetro.**

TETRAPÈTAL. adj. *Bot.* Aixís s' anomenen les plantes ab la corola composta de quatre pètals. **Tetrapétalo.**

TETRÁPOTS. adj. *Zool.* Nom que 's dona als animals que tenen quatre potes. **Tetrápodos.**

TETRARCA. f. Governador d' una quarta d' un regne.

TETRARCAT. m. Cárrech de tetrarca y la regió que governa.

TETRARQUÍA. f. Dignitat y domini del tetrarca.

TETRÁSTICH, CA. adj. *Arq.* Que té quatre ordres de columnes. **Tetrástico.** || *Poèt.* Compost de quatre versos. **Tetrástico.**

TETRÁSTIL, A. adj. *Bot.* Que té quatre estils. **Tetrástilo** || Epítet del pati dels edificis antichs que teníen quatre columnes demunt de les quals s' hi apoiaven les jáceres que sosteníen la teulada. **Tetrástilo.**

TETRATÒNOM. m. *Ant. mus.* Intèrval de quatre tons. **Tetratónomo.**

TETRERAVI. m. El pare del besavi.

TÈTRICAMENT. adv. m. D' una manera tètrica.

TÈTRICH, CA. adj. Trist, melancòlich, massa serio. **Tétrico.**

TETRICITAT. f. Carácter de lo tètrich. **Tetricidad.**

TETRICIA. f. *Zool.* Mena d' insectes ortòpters acridicis, de la tribu dels tetricidits. **Tetricia.**

TETRILÈ. m. *Quim.* Hidrocarbur que conté quatre átoms d' hidrògen, corresponent a dues molècules de gas oleificant aplegades en una de sola. **Tetrileno.**

TETRÍLICH. adj. *Quim.* Aixís s' anomenen els alcofolls isomers de la serie grassa saturada, contenint quatre átoms de carbono. S' anomenen també *alcofolls butilichs.* **Tetrílico.**

TEU, A o TEVA. pron. pos. **Tuyo.** || pl. Parents, amichs o partidaris d' aquell ab qui 's parla. **Tuyo.**

LO TEU ÉS MEU, Y 'L MEU M' HO VULL. *Ref.* Reprèn la sobrada avaricia d' alguns, que volen que lo dels altres sigui seu, sense cedir ells de lo llur als altres. *Partir como hermanos: lo mio, mio, y lo tuyo de entrambos.*

TEULA. f. Peça d' argila cuita feta en forma de canal pera cobrir les cases y resguardarles de l' aigua de pluja. **Teja.**

TEULA DE COBRIR O DE CAVALLÓ. La que 's posa en les teulades, la part buida abaix, pera abraçar els costats de les que formen els reguerons. *Cobija.*

CAURE LES TEULES. fr. *Met. fam.* Ferse fosch. *Anochecer.*

TEULAÇA. f. aum. Teula gran.

TEULADA. f. Cobert de teules. **Tejado.** || Entre gitanos, capa, mantó o sombrer. **Tejado.** || Cop de teula. **Tejazo.** || Moltes teules.

TEULADA SECA. Cobert fet sols de teules, sense sostre mort ni pots. *A teja vana.*

ADOBAR LES TEULADES. fr. *Trastejar, retejar.*

ADOB DE TEULADA. *Trastejo.*

DE TEULADES EN AVALL. adv. m. Segons l' ordre regular, deixant apart la voluntat de Deu. *De tejas abajo.*

DESFER TEULADES. Treuren les teules. *Destejar.*

FER TEULADA. fr. Posarhi les teules. *Tejar.*

MIRARSE ALGUNA COSA DE TEULADES EN AVALL. fr. MIRARSE UNA COSA DEL TERRAT ENFORA.

TEULADA. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Denia; és entre montanyes y té 3,396 hab.

TEULADÍ. f. *Ornit. Ter. Valencia.* PARDAL.

TEULADETA. f. dim. **Tejadillo.** || Cobert sobre 'ls portals y finestres. **Sobradillo.**

TEULAT. m. TEULADA. || Parlant d' horts, AIROL, QUADRO.

SOTA TEULAT. adv. m. Sota cobert. *Bajo techado.*

TEULER. m. Qui fa teules. **Tejero.**

TEULERÍA. f. Fábrica de teules, lloch ont s' hi fan teules **Tejar, tejera, tejería.**

TEULERÍES (Plá de les). *Orog.* Plá a 1,575 met. d' altitut, situat a Ponent de Campelles (Vall de Ribes), prov. de Girona.

TEULETA. f. dim. **Tejuela.**

TEULÍÇ. m. Bocí de teula. **Tejoleta.**

TEUTÓ. m. L' antich idioma germánich. **Teutón.** || s. y adj. Lo natural o pertanyent a l' antiga Germania. **Teutón.**

TEUTÒNICH, CA. adj. Lo concernent als teutons. **Teutónico.**

TEXIR. v. a. TEIXIR.

TEXIDOR, A. m. y f. TEIXIDOR.

TEXIDOR Y COS (Joan). *Biog.* Ilustrat naturalista y farmacèutich, que va néixer a Tortellá (Girona) l' any 1816, y va morir a Barcelona a l' any 1885. Era home molt ilustrat y estudiós, y va pertányer a varies corporacions científiques, entre altres a la Academia de Ciencies Naturals y Arts y als Colegis farmacèutichs de Valencia y de Granada. Fou infadigable escriptor y la seua bibliografía és nombrosa y ben conceptuada. Era propietari de la revista *El Restaurador Farmacéutico*, y va publicar varis discursos de recepció y d' obertura de cursos acadèmichs, y entre les seues obres, s' han d' esmentar: *Apuntes para la flora de España*, 1869; *Nuevos apuntes para la flora de España*, 1872; *Flora farmacéutica de España y Portugal*, 1871; *Monografía del tártaro emético*, 1872; *Tratado de materia farmacéutica*, 1873; *Farmacopea general alopática, veterinaria y homeopática*, 1875, obra escrita ab colaboració del Dr. Casassa; *Indicación de algunos terrenos volcánicos de la provincia de Gerona*, publicats a la *Revista de Gerona* pêls anys del 1879 y 1880.

TEXT. m. Les paraules propies d' un autor, a distinció de les gloses, notes o comentaris que se li posen. **Texto** || Cita de les paraules de qualsevol autor. **Lugar, texto, pasaje** || Els versos que 's posen al capdemunt d' altres ab que 's van glosant. **Texto, pie.** || Per antonomasia les sentencies de la Sagrada Escriptura. **Texto.** || Entre estampers carácter de lletra entre l' atanasia y la parangona. **Texto.**

EIXIRSE DEL TEXT. fr. PIXAR FORA DEL TEST.

TEXTIL. adj. S' aplica a tota materia capáç de reduirse a fils y de ser teixida. **Textil.**

TEXTUAL. adj. Lo qu' está conforme ab el text o 's diu o repeteix paraula per paraula. **Textual.** || Aquell que autorisa 'l seu pensament ab la lletra del text, o explica un text ab un altre text. **Textual.** || Lo relatiu al text. **Textual.**

TEXTUALISTA. m. Qui cita textos ab freqüencia. **Textualista.**

TEXTUALMENT. adv. m. Ab subjecció al text. **Textualmente.**

TEXTUARI, A. adj. Que correspòn al text. || Llibre que sols comprèn el text, sense notes ni comentaris. **Textuario.**

TEXTURA. f. La disposició y ordre dels fils als teixits. **Textura, tejedura.** || *Met.* Disposició, colocació y ordre dels pensaments, frases, etc. **Contextura, textura.** || *Met.* La composició y organisació que tenen els cossos.

Segell de Teyá

TEYA. f. (V. TEIA y derivats.

TEYÁ. *Geog.* Poble de la provincia de Barcelona, part. jud. de Mataró.

TEYERA. f. Engraellat de ferro sostingut per un braç de lo meteix, fixa als edificis, que se utilisava pera posarhi teyes enceses pera fer llum. **Tedero.**

THÉAULON DE LAMBERT (Marí Manel). *Biog.* Autor dramátich que va néixer a una població del Mitjorn de França al any 1787, morint a París al any 1841. Inspirat poeta y travallador com pochs altres, va arrivar a produir sol y ab colaboració, fins a doscentes cinquanta obres de genres diferents gaire bé tótes representades a París. Entre aquesta munió cal fer esment de *El casquet roig* y *La Campaneta*, òperes comiques; *L' indiscret*, en vers y cinch actes; *El drapaire y el filosoph nocturn*, *El pare de la debutanta*, y *La mare al ball y la filla a casa*, del estil vaudevillesch, etcétera.

Teyera (Iglesia de Sta. María del Mar Barcelona)

THEASO. *Geog. ant* Nom de Talarn, provincia de Lleida, en temps dels romans.

THÉSA. *Geo.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, cantó y bisbat de Perpinyá; és a la vora del riu Cantarana y té 427 habitants.

THOLLENDA (Joan). *Biog.* Eclesiástich barceloní mort a la seua ciutat nadina al any 1724, tenintne 81 de la seua edat. Va ésser durant trenta set anys rector de l'iglesia del Pí, havent escrit un volúm publicat a Barcelona, al any 1680, ab el títol de *Compendi de les obres morals del P. Leandre del SS. Sagrament a la religió dels Trinitaris descalços.*

THÓS Y CODINA (Terenci). *Biog.* Advocat que va néixer a Mataró al any 1841, morinthi al de 1903. En 1887 va obtindre el Mestratge en *Gay saber*, per la seua poesía *Més enllá*. Al any 1866, va publicar un llibre de rondalles catalanes, nomenat *Llibre de l' infantesa*. Pertanyía a l' Academia de Bones Lletres, era degá del Colegi d' advocats de Mataró, y va ésser corresponsal de l' Academia de Jurisprudencia y Llegislació de Madrit.

THUÈS. *Geog.* Poble del Conflent, dist. de Prades, cantó d' Oleta, ab 156 hab. Rega son terme, remarcable per les hortalices de la seua vall, el riu Tet estant xamosament agropada la població a una altitut de 811 metres. || Nom ab que són coneguts els banys de les Graus d' Oleta, recomenables pera els reumatismes, les malalties de l' orina y les neuralgies.

THUIR. *Geog.* Territori de l' antich Vallespir, que ara se subdivideix en dos cantons del Mitgdía de França. Dels vuit municipis que formen el cantó, set d' ells pertanyen al districte de Perpinyá ab 1,957 habitants, en les poblacions de Caixás, Camelás, Castellnou, Llauró, Llupiá, Santa Coloma y Torderes. || Vila, cap del cantó del seu nom, bisb. de Perpinyá, depart. dels Pirineus Orientals; té 3,114 hab.

TÍ. m. TINO.

TÍA. f Germana del pare o de la mare. **Tia** || Germana del avi o avia. **Tia, abuela.** || Lo donzella o soltera de molta edat. **Doncellueca, grandeva, tía.**

QUE HO CONTI A LA SEUA TÍA. fr. *Fam.* Ab que 's dupta o nega alguna cosa que 's conta com a certa. *Contárselo á su abuela ó á su tía; á otro perro con ese hueso.*

NO L' ADREÇARÍA O NO L' ATREÇARÍA A LA SEUA TÍA. *Loc. fam.* Ab que 's denota que una minyona está en aptitut de casarse. *Estar de saca.*

QUEDARSE PERA TÍA. fr. *Met. fam.* Arribar la dona a una edat avançada sens haver contret matrimoni. *Quedarse para tía ó para vestir imágenes.*

TIANA (Sant Cebriá de). *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Mataró; es al peu llevantí de la serra de Mates y té 2,135 hab.

Segell de Tiana

TIARA. f. Mena de mitra rodona ab tres corones tot voltant y una creu al cim. Es el distintiu del Papa. **Tiara.** || La dignitat del Papa. **Tiara.** || Adorno del cap, mena de torbant que s' usa a algunes nacions; va començar a usarse entre les dones perses y després se va extendre als homens, especialment en-

tre 'ls prínceps y sacerdots. **Tiara.** || *Ictiol.* Cert peix anomenat així, per la semblança que la seua closca té ab la *tiara.* **Tiara.**

TIARIULIA. *Geog. ant.* Nom de Traiguera, prov. de Castelló, en temps dels romans.

TIBANT. m. TIVANT.

TIBAR. v. a. Y 'ls seus derivats. TIVAR.

TIBERI. m. Nom propi d' home. **Tiberio.** || *Ter. fam.* APAT, SOROLL, GRESCA.

TIBI. *Geog.* Vila de la prov d'Alacant, diòc. de Valencia, part. jud. de Xixona; es a la vora del riu Montnegre y té 1,627 hab.

TIBI, A. adj. TEBI. || f. *Anat.* Nom que donen els facultatius al os major de la cama. **Canilla, tibia.**

TIBIAL. m. y adj. *Anat.* Muscle que serveix pera extendre la cama y lo que li pertany. **Tibial.**

TIBIESA. f. TEBIESA.

TIBOLL. m. *Ter. ibicench.* Figa verda. **Higo verde.**

TIBURCI. m. Nom propi d' home. **Tiburcio.**

TIBURÓ. m *Ictiol.* Peix de mar, mena de llop marí, d'uns sis m tres de llarch y groixut a proporció; no té més os que 'l de la espinada y es molt voráç de carn humana. **Lamia, tiburón, marrajo.**

TIENT. m. y

TIENTO. m. TENTO.

TIERRANTONA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Morillo de Monclús, prov. d'Osca.

TIÉS, SA. adj. y

TIF. m. TIFUS.

TIFA. f. *Fam.* EMBUSTERO, XIMPLE.

TIFARA. f. La marrinxa o moixera esplèndida y abundant. **Merendona, comilona, tragantona, manjorrada.**

TIFARADA. f. *Fam.* CAGARADA.

TIFELL. m. Obgecte, eina o instrument de que 'ns valem pera fer alguna cosa. **Trebejo.**

TÍFICH, CA. adj. *Med.* Lo concernent al tifus. **Tifico.**

TIFÔDICH, CA. adj. y

TIFOIDEA. adj. Febre.

TIFOIDI, A. adj. y

TIFÒIDICH, CA Lo concernent al tifus. **Tifoideo.** || Que presenta 'ls carácters del tifus. **Tifoideo.** || Malalt del tifus. **Tifoideo.**

TIFUS. m. *Med.* Malaltia epidèmica produida per un verí o miasma introduit al cos per qualsevol conducte, y trastorna la major part de les funcions corporals y les facultats intelectuals. **Tifus.**

TIFUS ASIÁTICH: CÓLERA MORBO.

TIFUS D' AMÈRICA: FEBRE GROGA.

TIFUS D' ORIENT: PESTE.

TIGRA. f. *Zool.* La femella del tigre. **Tigra.**

TIGRAT, DA. adj. Del color del tigre. Sol dirse del color d' alguns gats. **Atigrado.**

TIGRE. m. *Zool.* Fera molt velóç, de la figura d'un gat, si bé molt més grossa; té les urpes de lleó, 'ls ulls grochs y resplendents, la cua llarga, les ungles y les dents agudíssimes y la pell ab clapes de varis colors. **Tigre.** || *Met.* Orinal gran. **Tito.**

TIGRENCH, CA. adj. y

TIGRENY, A. adj. De la naturalesa del tigre. **Tigreño.**

TIJA. f. Part de la planta que surt de terra, allargantse en sentit oposat al de l'arrel, y de la que n'ixen les fulles y les flors. **Tallo.** || Canó de llautó de les llámpares. **Tubo.**

TIL. m. TILIA.

TILA. f. Flor de la tilia. **Tila.** || Infusió de flors de tilia que s'usa com sudorífich.

TÍLBURI. m. Especie de cabriolé molt lleuger; generalment no va cobert. **Tílburi.**

TILDAR. v. a. TITLLAR. || Censurar les accions de algú. **Tildar, fiscalizar, tachar.**

TILDE. adj. Poquissim. || TITLLA.

TILE. m. TITLLA.

TILIA. f. *Bot.* Arbre de la fam. de les tiliácies, que 's troba a Asturies y als Pirineus de Catalunya y Aragó, y es molt comú als passeigs d' Europa. Té la soca alta y grossa ab branques d'escorça llisa y un poch cendrosa, fusta blanca y tova; les fulles són de figura de cor, punxagudes y dentades per les vores; les flors grogues y d'olor suau, qu n són fresques d' olor més débil y color groch més fosch, quan són seques; de gust mucilaginós un poch aromátich; pedunculades o ab cua, quatre o cinch reunides al pedúncul o punxó; pedúncul armat d' una bráctia de figura de llança molt prima y transparent, de color verdós quan es tendre, y groch de palla quan es seca; calze caduch de cinch pètals; molts fils y ovaris de cinch casetes. El fruit es una cápsula globulosa de cinch casetes. **Tilo, tilia** || TELL.

TILIÓ. m. TIÓ.

TILÓ. m. *Bot.* TILIA.

TILL. m. TILIA.

TILLA. f. *Náut.* Passadíç central d'una embarcació, de popa a proa. **Crujía, pasamano, tilla.** || *Ant.* TITLLA.

TILLAR. v. a. *Ant.* TITLLAR.

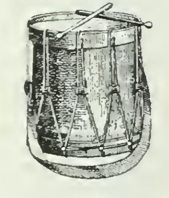
TILLET. m. *Ant.* TITLLET.

TILLET (Coll d'En). *Orog.* Al Conflent, passada la riera de Rabaça, ab vistes a la grandiosa vall de Vallmanya.

TIM. m. TIMBRE. || TIMO.

TIMBA. f. Bals, cingle, precipici. **Derrumbadero, despeñadero, precipicio, voladero.** || *Fam.* Joch de elzar. **Timba.**

TIRAR DE DALT A BAIX D' UNA TIMBA. *Loc.* Precipitar. *Derrumbar.*

Timbal del siti de Girona (1809). Museu de Girona.

TIMBAL. m. Caixa de forma cilíndrica, coberta pêls dos costats ab pells estirades; se toca ab dos bastons anomenats manetes y serveix pera 'ls tochs de guerra. **Caja, atabal, tambor.** || TABAL.

TIMBALA. f. TIMBAL. || pl. Instrument en forma de caldera ab una pell de timbal en la boca; va devant en les professons de Corpus. **Timbales.** || La part posterior del home. **Tamboril.** || BAQUETA, 2.

Timbal del Bruch (Igualada)

TIMBALAIRE. com. Qui toca 'l timbal o les timbales. Qui 'n fa. **Timbalero.**

TIMBALEJAR. v. n. Tocar el timbal o les timbales. **Tocar los timbales.**

TIMBALER. m. Qui toca el timbal o les timbales. **Timbalero, atabalero.**

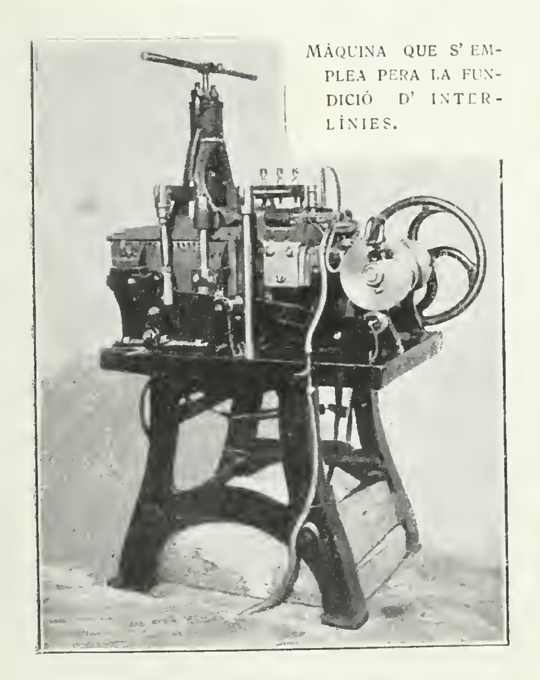
TIMBALERIA. f. Colla de persones tocant timbals. **Timbalería.**

TIMBALES. f pl TRAMPES. || *Fam.* La banda posterior del home, o les anques. **Tamboril.**

TIMBALET. m. dim. **Timpanillo. Tamborcito.**

TIMBERA. f. TIMBA, 1.

Máquines pera fundició tipográfica.

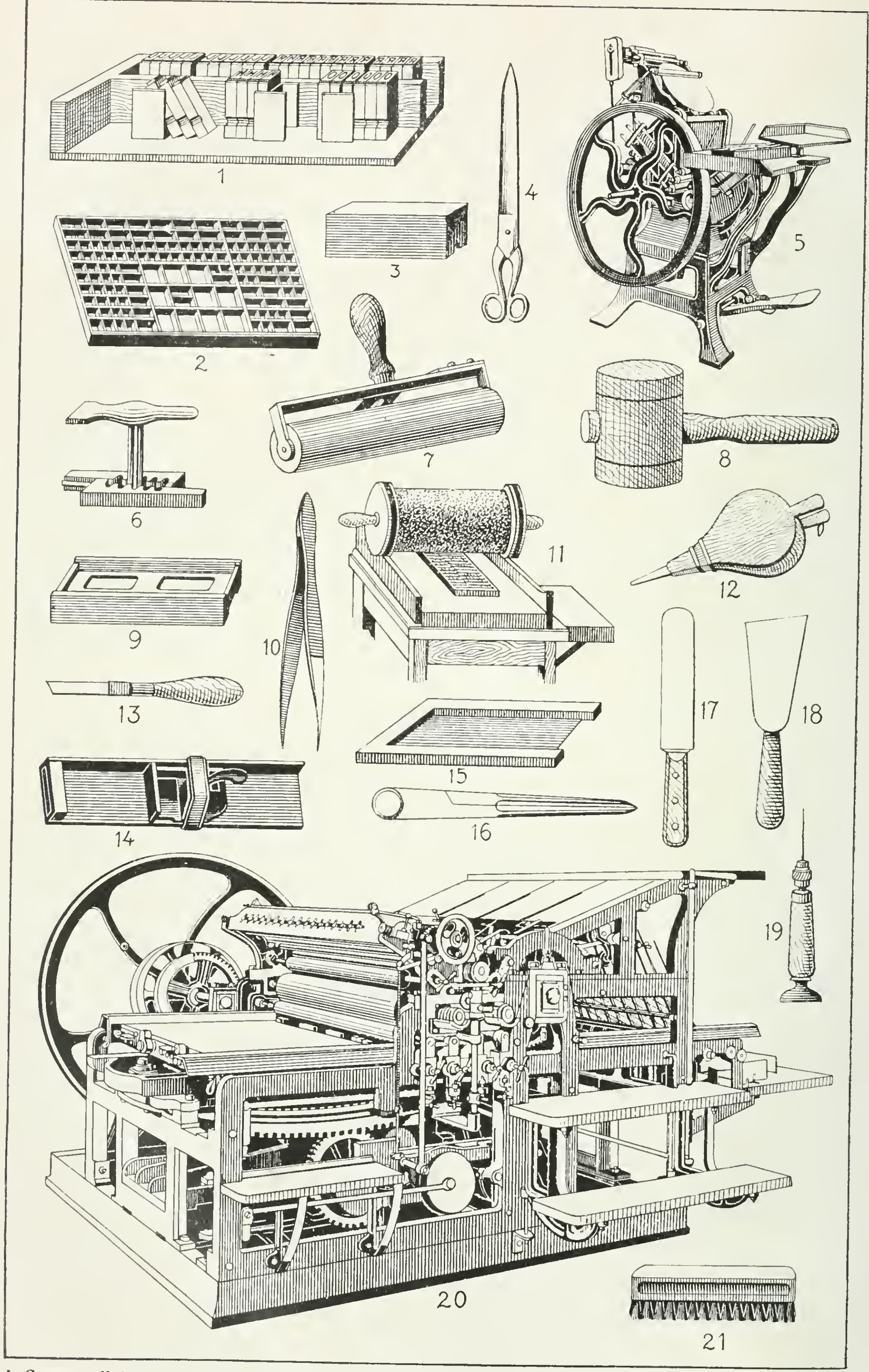
MÀQUINA QUE S' EMPLEA PERA LA FUNDICIÓ D' INTERLÍNIES.

Les interlínies se fonen en aquesta máquina, que, còm les de fondre lletra, está alimentada per gas. Ab un moviment ràpit y senzill, l' obrer posa en contacte'l motlle ab el dipòsit de metall fos, surt aquest impulsat per la bomba, y entra al motlle per una obertura que aquest té; un segón moviment separa motlle y dipòsit, obre'l fundidor el primer y trau una làmina o planxa fina rectangular, de la qual se'n poden tallar quatre interlinies exactament iguals de llargada, d' amplada y de gruix.

Els forns pera la fundició dels tres metalls que entren en proporció deguda en lo que se'n diu *règul d'antimoni,* están fets expressament pera l' obgecte y's carreguen ab carbó de cok. Ja ben fos el metall y net de l' escoria que 's forma a la superficie, l' obrer disposa de llingoteres prop del forn, com se veu en el gravat, y les va omplint. Un cop fret el metall, pren la forma del motlle en que 's diposita, y d' aquest modo se obtenen els pans ab que 's fabrica després la lletra

Tipografía

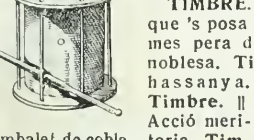

1. Conserva-lletres de títols de gran tamany. 2. Caixa pera les lletres de text. 3. Imposició buida pera imprimir estereotípies. 4. Estisores. 5. Prempsa moderna sistema «Minerva». 6. Cunyes pera fixar els motllos a la rama y clau pera estrényer. 7. Roleu de má pera treure proves. 8. Maça. 9. Imposició ordinaria. 10. Pinces pera corretgir. 11. Prempsa pera treure proves. 12. Manxa pera treure la pols de les caixes. 13. Coltell pera fer arreglos. 14. Componedor. 15. Galera. 16. Compás. 17. Coltell pera posar tinta. 18. Espátula. 19. Punxó. 20. Máquina tipográfica de blanch, tintatge cilíndrich. 21. Broça o raspall pera netejar els motllos.

TIMBRADOR, A. m. y f. Qui o lo que timbra

TIMBRAR. v. a. *Blas.* Posar el timbre al escut d' armes. **Timbrar.** || Segellar ab timbre. **Timbrar.**

TIMBRAT, DA. p. p. **Timbrado.**

Timbalet de cobla empordanesa

TIMBRE. m. *Blas* Insignia que 's posa sobre un escut d' armes pera distingir els graus de noblesa. **Timbre.** || *Fig.* Proesa, hassanya. **Timbre.** || Acció meritoria. **Timbre.** || Campaneta clavada o fixa a algún punt que s' hi pega ab un martellet; regularment es una espiral de filferro. **Timbre.** || Sò o qualitat del sò d' una campana, de la veu, d'un instrument, etc. **Timbre.** || Segell, especialment en sech, ab que 's marca 'l paper. **Timbre.** || SEGELL.

Timbre valenciá

TÍMIDAMENT. adv. m. Ab por o curtedat de geni. **Tímidamente.**

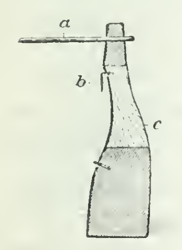
TIMIDESA. f. Timiditat, temor, por, encongiment.

TIMIDITAT. f. Temor natural, encongiment y irresolució. **Timidez**

TÍMIT, DA. adj. Temerós, covart. **Tímido.** || Encongit, curt de geni. **Tímido.**

TIMITIS. f. *Med.* Inflamació del timo. **Timitis.**

TIMO. m. *Anat.* Cos glanulós, llargarut y tou, que 's troba a la part superior del pit, ont se divideixen la vena cava y l' arteria aorta. **Timo.** || *Fam.* ENGANY.

Timó: *a*, arjau; *b*, femella; *c*, timó.

TIMÓ. m. *Náut.* Post vertical, colocada sobre gollos al extrem de la popa de la embarcació y q e 's fa girar a la dreta o a la esquerra pera donar la direcció a la nau. **Timón.** || *Met.* Instrument ab que 's governa 'l moviment d' algunes máquines **Timón.** || GOVERN, DIRECCIÓ. || *Bot. ter.* FARIGOLA. || ROMANÍ MASCLE.

TIMÓ REIAL. *Bot.* Dictamo reial, fresnilló.

GOVERNAR EL TIMÓ. *Náut.* Cuidarne, girantlo cap ont convingui. *Timonear.*

TIMÓ. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Pere dels Arquells, prov. de Lleida.

TIMOCRACIA. f. Govern en que 'ls richs tenen monopolisats els cárrechs, empleus y honors. **Timocracia.**

TIMÒCRATA. m. Partidari de la timocracia. **Timócrata.**

TIMOCRÀTICH, CA. adj. Lo que pertany a la timocracia. **Timocrático.**

TIMONAR. v. a. *Ter.* Recullir coses de bosch, com llenya, fruits, herbes, etc.

TIMONEDA. f. *Ter.* Lloch ont hi abunden els timons. **Tomillar.**

TIMONEDA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Lladurs, prov. de Lleida.

Brot de timó

TIMONEJAR. v. n. Efecte de governar el timó.

TIMONELL. m. TIMONER.

TIMONER. m. Qui governa 'l timó de la nau. **Timonero, timonel.**

TIMONERA. f. El seti ont s' assenta la bitácora y hi ha 'l pinsot ab que governa el timoner. **Timonera.** || *Ornit.* Cada una de les plomes grans de la cua del aucell, ab les que dona direcció al vol. **Timonera.**

Segell de Timoneda

TIMONET. m. *Bot. ter.* FARIGOLA.

TIMORAT, A. adj. Qui té 'l sant temor d' ofendre a Deu y 's governa per ell en les seues accions. **Timorato.** || TEMORÓS.

TIMOTEU. n. p. **Timoteo.**

TIMPÁ. m. Entre'ls vells estampers, artifici formant quatre llistons de fusta o de ferro y coleit de pergamí o roba; dins s' hi fica un capçal de panyo pera que sigui tou y suau. Serveix pera posarhi 'l paper que s' ha d'imprimir, y per medi de dues frontices se ajau sobre 'l motllo qu' está posat a la pedra. **Tímpano.** || *Arq.* Cert adorno que sol posarse al començament d'un arch. **Tímpano, timpanillo, timbanillo.** || *Med.* Membrana prima y transparenta que separa 'l conducte auditiu extern del intern. **Tímpano.** || *Arq.* Esculptura que ompla 'l buit del arch en les portalades de les iglesies.

Timpá de la porta de Sant Pau del Camp a Barcelona

FERSE UN TIMPÁ. fr. *Met.* Menjar o beure molt. *Darse una panzada.*

TÍMPAN. m. TIMPÁ.

TIMPANELL. m. *Ter.* ENVÁ.

TIMPANERA. m. TIMPANITI.

TIMPANIA. f. TIMPANITIS.

TIMPÁNICH, CA. adj. Relatiu al timpá.

TIMPANILLO. m. Entre estampers, timpá petit que s' encaixa derrera del principal y demunt d' ell s' hi assenta 'l quadro ab que s' apreta 'l motllo pera qu' estampi. **Timpanillo.**

TIMPANÍTICH, CA. adj. *Med* Lo que pertany a la timpanitis. **Timpanitico.**

TIMPANITIS. f. *Med.* Inflamació del baix del ventre ocasionada per la acumulació de gasos. **Timpanitis.** || Inflamació del timpá de l' orella. **Timpanitis**

TIMPES. m. pl. *Ant.* Montanyes. **Montañas.**

TIN. imp. TEN.

TINA. f. Vas gran en forma de caldera, de diferentes materies, que serveix pera tenyir y altres usos. **Tina.** || Gerra gran. **Tina, tinaja.** || La que serveix pera preparar la barrella a les fábriques de sabó. **Trojal.** || La que en les fábriques d' aiguardent se posa plena d' aigua prop de la caldera y serveix pera refredar el llicor que 's va destilant pêl serpentí o alambich qu' és ficat dins de la meteixa tina. **Corbato.** || CUP. || Cubell de fusta que sol servir pera recullir les aigües de pluja pera pendre banys, rentar y altres usos. **Tinaco, tina.** || Meua de coci en que 's desengreixen les llanes a les fábriques de panyos. **Cubeto, tina, caldera.**

GUARNIR LES TINES. fr. En les manufactures de llana, és posar a la tina o a la caldera els ingredients necessaris pera 'l tint. *Armar la tina.*

FICAR DINS D' UNA TINA. fr. DONAR TINT.

TINADOR, A. s. y adj. A les tintoreries, és el fadrí encarregat especialment del cuidado de la tina.

Tinador. || Als rentadors de la llana, és qui cuida de les tines. Tinero.

TINDRE. v. a. TENIR. Ès tant o més usat que aquest últim, per més que 'ls barcelonins ne diguin territorial.

TINDRE TERRES A L' HAVANA. fr. *Fam.* Ferse ilusions, somniar truites. *Hacer castillos en el aire.*

TINEDÓ. m. Estalvis de terriça. Salva mantel de alfarería.

TINELL. m. Sala ont menja la familia dels senyors en les cases y palaus. Tinelo. || APARADOR. || ESCUDELLER. || La sala ont se tenien o celebraven els actes de cort y ont se tenien de cos present els difunts de la familia reial d' Aragó: és l' únich reste que queda de l' antich palau major de Barcelona. Sala de corte, palacio mayor. || TINELL MAJOR. || PALAU.

TINELL MAJOR. m. *Palacio mayor ó principal.*

TINENCIA. f. El cárrech o ofici de tinent. Tenencia, teniente tazgo. || La possessió y ocupació actual d' alguna cosa. Tenencia.

TINENÇA. f. *Ant.* TINENCIA.

TINENT. m. *Mil.* L' oficial immediat al capitá. Teniente. || Qui ocupa o exerceix el cárrech o ministeri d' un altre y és com substitut seu. Teniente. || TENIDOR, 1. || adj. Lo que confronta ab un' altra cosa, com: *tinent* ab la vinya del veí. Confinante, confrontante, lindante, lindero. || *Ant.* COMARCA.

TINENT CORONEL. L' oficial de grau immediat inferior a coronel. *Teniente coronel.*

TINENT DE REI. *Ant.* Oficial de guerra que manava en alguna ciutat o plaça en lloch del governador. *Teniente de rey*

TINENT GENERAL. L' oficial general de grau immediat inferior al capitá general. *Teniente general.* || Al regne d' Aragó, era 'l coadjutor del procurador reial y l' immediat superior als demés oficials de la procuració reial, ocupant el lloch de dit procurador en ausencia d' aquest. *Teniente general, subprefecto.*

TINENT ALCALDE. Segón alcalde. *Síndico.*

TINENT (Cal). *Geog.* Masía y caseriu del Bergadá, passat el gorch de l' Olla y 'l pont de Rigorella.

TINENTA. f. La dona del tinent. Tenienta.

TINET. *Geog.* Caseriu del terme de Serradell, prov. de Lleida.

TINETA. m. dim. Tinajilla, tinajica, tinajita, tinajuela, tinica, tinilla, tinita.

TINGITÁ, NA. adj. Natural o propi de Tánger. Tingitano.

TINGLADO. m. TINGLAT.

TINGLAT. m. Cobertíç gran, generalment aislat, sostingut per columnes o pilans y obert quan menys per tot un costat. Tinglado.

TINGLE. f. Eina de marfil o os, llisa y ampla, que usen els vidriers pera obrir y ajustar els ploms de les vidrieres als vidres. Tingle.

TINGUDA. f. Tirada, extensió, com: camp de gran *tinguda*, o d' una hora de *tinguda*. Extensión. || L' acte de tenir o celebrar alguna junta, etc., com: dins de la *tinguda* dels Estats. Celebración.

TINGUT, DA. p. p. Tenido. || Observat. Observado. || Obligat, com: ésser *tingut*. Obligado, tenido.

TINO. m. Judici prudencial pera 'l govern y acertada direcció d' alguna materia. Tino, tiento, ten con ten. Bon pols y facilitat pera fer bé alguna cosa. Pulso, acierto, tino. || Moderació, temperança. Moderación, tino.

AB TINO. adv. m. Ab judici, ab prudencia. *Con tino, mesuradamente.*

EIXIR DE TINO. fr. Fer alguna acció irregular per la veemencia d' alguna passió o afecte. *Salir de tino, de juicio, de seso, de su quicio ó de sus quicios.* || També s' usa com reflexiu. *Salirse de tino.*

PERDRE 'L TINO. fr. Perdre 'l judici, l' enteniment. *Desatinar, desatentar.*

TREURE O FER EIXIR DE TINO. fr. Aturdir o confondre a algú ab alguna especie o raó que se li insinúa. *Sacar de tino ó de tiento, desatinar, desatentar, enajenar.* || Provocar, inquietar, irritar. *Sacar de sí, ó de tino, ó de madre, ó de quicio, ó de sus casillas.*

TINPA. f. Costa o pujada de la terra. Cuesta.

TINT. m. Acte y efecte de tintar. Tinte, tinta, tintura, teñidura. || El color ab que 's tenyeix. Tinte, tinta, tintura. || La casa, botiga o lloch ont se tenyeix. Tinte, tintoreria. || *Met.* Artifici, manya ab que 's vol dissimular una cosa aparentantne una altra. Colorido. || *Fig.* Color, entonació.

DONAR TINT. fr. Tenyir, donar color a alguna cosa. *Entintar.*

TINTA. f. Liquit negre ab que s' escriu. Regularment se fa de caparrós, gal es, alúm y goma arábiga deixatat ab aigua. Tinta. || Pasta o materia pastosa, negra o d' altres colors, preparada pera les máquines d' imprempta y litografía, ab la qual s' estampen els llibres, diaris, gravats, lámines, etc.

TINTA DE SABATER. La que usen els sabaters pera tenyir els cuiros, etc. *Tinta sutoria.*

CÓRRER LA TINTA. fr. Ésser fluida y en estat de poguerhi escriure. *Correr la tinta,*

DE BONA TINTA. adv. m. *Fam.* DE BONA PART.

DONAR O NO DONAR TINTA. fr. Ab que 's denota que la ploma senyala o no, per estar poch o massa oberta, o perque la tinta és massa espessa o massa clara. *Dar ó no dar tinta.*

DONAR TINTA. fr. Servir la tinta pera imprimir. *Dar tinta.*

DONAR UNA TINTA O DUES TINTES. fr. Donar un o dos banys de tint a una meteixa cosa. *Dar una ó dos tintas.*

MITJA TINTA. *Pint.* La tinta general que 's dona primer y demunt de la qual s' hi fa després el clar y obscur. *Media tinta.*

PENDRE TINTA. fr. Sucar la ploma ab tinta pera poguer escriure. *Tomar tinta.*

SAPIGUER ALGUNA COSA DE BONA TINTA. fr. *Met.* Estar informat d' alguna especie per subgecte a qui's deu donar crèdit. *Saber algo de buena tinta ó de buen original.*

SEGONA TINTA. *Pint.* Segón grau ab que 'l clar baixa envers l' obscur. Del meteix modo 's diu: TERCERA, QUARTA TINTA, etc. *Segunda tinta.*

TINTADA. f. Acte y efecte de tintar. || Molta tinta.

TINTADOR, A. m. y f. Qui o lo que tinta. || pl. Calificatiu dels roleus que comuniquen la tinta a les lletres o gravats a les máquines tipográfiques y litográfiques. Tintadores.

TINTAIRE. f. Qui fa o ven tintes.

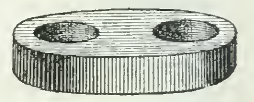
TINTAR. v. a. y 'ls seus derivats. TENYIR. || v. n. Dit dels raíms. PINTAR, 12.

TINTAR AB ARXIOTA. fr. Tenyir, donar tint a la seda, cotó, etc., ab el such de dit arbre. *Embijar.*

TINTARELL. m. *Bot.* OLIVERETA.

TINTAT, DA. p. p. del verb TINTAR.

TINTATGE. m. Acció, efecte y manera de tintar. Sol dirse de les máquines tipográfiques, puig n' hi ha de tintatge plá y cilíndrich. Tintaje.

Tinter de mestrança

TINTER. m. L' eina ont s' hi posa la tinta pera escriure. Tintero. || *Ter. de Blanes.* Eina que s' usa pera fer la pintura ab base de vinagre y aigua, pera les naus.

DEIXAR O DEIXARSE ALGUNA COSA AL TINTER. fr. *Fam.* Oblidar o ometre alguna cosa. *Dejar ó dejarse en el tintero alguna cosa; dejar entre renglones.*

QUEDARSE ALGUNA COSA AL TINTER. fr. Oblidárseli a algú alguna especie o idea que devia tindre present. *Quedársele á alguno en el tintero alguna cosa, quedarse entre renglones, ó quedarse algo en el tintero.*

TINTILAINA. f *Bot.* Mena de rodó. **Fustete.**

TINTINA. f. TENTINA.

TINTINEJAR. v. a. Fer tentines. **Andar con paso vacilante.**

TINTIRINTÍ. m. El sò d' un instrument que 'l tingui agut, com el clarinet, etc. **Tintirintín.**

TINTOR, A. m. y f. TINTORER.

TINTORER, A. m. y f. Qui tenyeix o dona 'ls tints. **Tintorero.** || Qui tenyeix de colors foscos. **Embazador.**

TINTORER Y NIUVELL (Joan). *Biog.* Musich y compositor remarcable que va viure al segón ters del sigle XIX, distingintse a Barcelona pêls seus estudis armònichs, y haventse dedicat a la crítica per la seua imparcialitat y profón coneixement del art. Envers l' any 1843 va escriure un travall que va tindre ressò, ab el títol de *Música teórica y práctica*

— Y SAGARRA (PERE). *Biog.* Pianista y celebrat compositor, que va nèixer a Palma al any 1814, morint a Barcelona al de 1891. Alumne distingit del conservatori de la capital d' Espanya, va obtindre 'l primer premi en un dels concursos d aquella institució, endreçantse a París y establintse després a Lyó. A son retorn a Barcelona va ésser nomenat director de la classe de piano al Conservatori del Liceu. Era pianista força distingit y compositor genial, poguent esmentar de ses nombroses obres, les següents: dues *Misses*, un *Stabat Mater*, un *Te-Deum*, quartets pera instruments de corda, duns pera piano. y varies composicions y fantasíes, ademés de les titolades: *Art del pianista, Escola complerta de piano, Mètode pera piano* y *Vinticinch estudis d' istil.*

TINTORERA. f. *Ictiol. fam.* La femella del tiburó. **Tintorera.**

TINTORERÍA. f. TINT, 3. || L' art de tenyir. **Tintorería.** || Botiga de tintorer. **Tintorería.**

TINTURA. f. Acte, efecte y manera de tintar. || TINT, 1. || *Met.* Noticia superficial d' alguna cosa. **Tintura.** || *Quím.* Extracte del color d' un o més mixtes ab la porció més pura de la seua substancia, que posat en infusió ab el líquit convenient, y desfet en foch suau, comunica a aquest les seues virtuts y color. **Tintura.**

TINY. m. TINT.

TINYA. f. Erupció cutània, d' un humor corrosiu y agre, que fa crostes al cap y va menjant la pell. **Alopecia, tiña, peladera, pelona, pelonía.** || *Entom.* ARNA, 1. || BRUTICIA, PORQUERÍA.

ÉSSER MÉS VIU QUE LA TINYA fr. *Met.* Ab que 's dona a entendre qu' algú té molta vivesa o astucia. *Ser una cendra ó vivo como una cendra; ser una pimienta ó como una pimienta; pelarse de fino, sentir crecer la hierba, ser muy redomado.*

TOCAR LA TINYA. fr. *Met.* Pegar a algú. *Menear el bulto, cascar las liendres.*

SI LA ENVEJA 'S TORNÉS TINYA, MOLTS TINYOSOS HI HAURÍA. *Ref. Si la envidia fuese tiña, qué de tiñosos hubiera.*

TINYADURA. f. *Ant.* L' acte y efecte d' arnarse alguna cosa. **Apolilladura.**

TINYARRA. f *Fam.* Noi dolent, desgarriat, amich de baralles, etc. **Pillín, redomado.**

TINYARSE. v. n. *Ant.* ARNARSE.

TINYERÍA. f. Pillería, picardía.

TINYETA. m. *Met.* El lladre astut, que roba ab manya, dissimul y engany. **Galafate, gato, ganzúa, garduño, cortabolsas.** || Viu y astut pera fer el seu fet. **Pájaro, redomado.**

TINYOLET. m. El pá que 's paga per dret de forn. **Pujo.**

TINYÓS, A. adj. Qui pateix la malaltía de la tinya. **Tiñoso.** || pl. Les persones que s' están curant la tinya al hospital. **Tiñosos.** || TINYARRA.

TINYÓS (Coll). *Orog.* Al Begadá, estreb arrencat del serrat de Sant Isidre y dirigintse envers La Tor, separa les aigües del torrent de Sant Maurici de les de la vall de La Quar.

TIÓ. m. El boscall o ascle quan crema, flameja o fa brasa. **Tizón.** || BRANT. || Tronch o soca d' arbre. **Tronco.** || El qu' en la nit de Nadal se posa al foch. **Nochebueno.** || CAVALLET, 5.

TIO DEL INFERN: CONDEMPNAT, 2.

QUI TÉ TIONS FA ESTELLES. *Loc.* Denota que qui té bens o alhages propies, fácilment se remeia en les necessitats. *Quien tiene alforjas y asno, cuando quiere va al mercado.*

TIÓ Y NOÉ (Jaume). *Biog.* Un dels talents més sortints de Catalunya en la passada centuria. Va néixer a Tortosa al any 1815. Era historiaire, dramaturch, critich y bon poeta. Va ésser el continuador de la obra d En Melo, *Guerra de Cataluña*, imitant el seu estil y completantla ab abundoses noticies. Entre 'ls seus drames representats ab èxit poden recordarse *El castellano de Mora*, en 3 actes; y *Generosos á cual más.* Al constituirse a Barcelona la empresa editorial anomenada *Tesoro de autores ilustres*, va confiarse a En Tió l' encárrech de dirigirla, mes agravat en la seua malaltía crònica, va tindre que separarse del propòsit que tant l' afalagava de realisar la començada obra, morint, ben jove encara, a Barcelona, al any 1844.

TIONA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Franciach, dist. munpal. de Caldes de Malavella, prov. de Girona.

TIONADA. f. Cop de tió. **Tizonazo, tizonada.**

TIONÁÇ. m. aum. **Tizonazo.**

TIONET. m. dim. **Tizoncillo.**

TIP, A. adj. Satisfet de menjar. **Saciado, harto, repleto, lleno.** || m. Apat, fart. **Comilona, hartazgo, tupa.**

ESTAR TIP Y RETIP D' ALGUNA COSA. fr. *Met.* Estarne cansat, fastiguejat, enfadat. *Estar ahito, cansado, fastidiado, aburrido de algo ó de alguien.*

FERSE UN TIP D' ALGUNA COSA. fr. Menjarne fins estarne ben satisfet. *Darse una panzada, un hartazgo.*

TÍPICAMENT. adv. D' una manera típica. **Típicamente.**

TIPICH, CA. adj. Concernent a un tipu o model. **Típico.** || Que té carácter propi. **Típico.** || SIMBÓLICH.

TIPLE. m. *Mus.* Veu aguda, o sigui la tercera y més alta veu en la consonancia musical. **Tiple.** || Qui té la veu aguda. **Tiple.** || Instrument de sò agut, guitarró **Guitarrilla, tiple, guitarro.**

TIPLISSONANT. adj. Qui té o lo que té la veu o tò de tiple. **Tiplisonante.**

TIPO. m. Motllo, exemplar. **Tipo, molde, ejemplar.** || Lletra d' imprempta. **Tipo.** || *Vulg.* Persona de mal comportament. **Tipo.**

TIPOCROMÍA. f. Impressió en colors. **Tipocromía.**

TIPOCRÒMICH, CA. adj. Lo concernent a la tipocromía. **Tipocrómico.**

TIPÒGRAF. m. Estamper o impressor; qui se dedica a l' art de la tipografía. **Tipógrafo.**

TIPOGRAFAR. v. a. TIPOGRAFIAR.

TIPOGRAFÍA. f. L' art de imprimir o estampar. **Tipografía.** || Establiment ont s' imprimeix. **Tipografía.** El paper imprès. **Tipografía.**

TIPOGRAFIAR. v. a. Imprimir llibres, diaris, etc., per medi de la tipografía. **Tipografiar.**

TIPOGRAFIAT, DA. p. p. Imprès. **Tipografiado.**

TIPOGRÁFICAMENT. adv. m. Per medi de la imprempta. **Tipográficamente.**

TIPOGRÁFICH, CA. adj. Lo pertanyent a la imprempta o a l' art d' imprimir. **Tipográfico.**

TIPOGRAFISTA. m. Qui travalla o escriu alguna obra sobre l' art d' imprimir. **Tipografista.**

TIPOLITA. f. *Min.* Pedra ab figures que semblen animals o plantes. **Tipolita.**

TIPOLITOGRAFÍA. f. Art d' imprimir ab la pedra litográfica. **Tipolitografía.** || Estampació que consisteix en imprimir els tipos d' imprempta trasportats sobre pedra litográfica. **Tipolitografía.**

TIPÓLITOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la tipolitografía. **Tipolitográfico.**

TIPÓMETRE. m. Regla que té marcats els punts tipográfichs. **Tipómetro.** || Eina que usen els fundidors de lletra pera comprovar els tipos. **Tipómetro.**

TIPUS. m. Tipo.

TIQUETA. m. Etiqueta.

TIQUIS MIQUIS. Veus bárbares ab que en l' estil familiar se noten algunes expressions afectades, y més particularment quan se diuen mutuament entre dues o més persones. **Tiquis miquis.**

TIR. m. L'acte y efecte de tirar. **Tiro.** || La senyal o impressió que fa lo que 's tira. **Tiro.** || La quantitat de munició que 's necessita pera carregar una vegada l' arma de foch. **Tiro.** || *Met.* Dany greu, físich o moral, que 's fa a un altre. **Tiro.** || Xasco, burla, ab que maliciosament s' enganya a algú. **Tiro.** || En la maquinaria l' acte de llençar algún cos al aire, y l' efecte o impuls dels meteixos cossos tirats. **Proyección.** || Joch de mules o cavalls, per lo comú d'un meteix tamany y pel, pera tirar d' un cotxe, diligencia, etc. || TRET.

TIRA. f Troç llarch y estret de qualsevulla mena de roba. **Hijuela, tira.** || El troç llarch de tela que se esquinsa y se separa de la demés. **Tira.** || Filera de ceps en una vinya. **Liño.** || Renglera de qualsevulla cosa. **Hila, hilera.** || interj. Ab que s' expressa la extranyesa o admiració que causa alguna cosa. **¡Cáspita! ¡zape!**

POSAR TIRES DE DRAP. Posarne a les obres de fusta, a les parts y juntes que poden badarse *Enlenzar.*

¡TIRA PEIXET! *Excl.* Ab la que s' indica la satisfacció que produeix una bona nova. *Albricias.*

TIRÁ, NA. adj. S' aplica al senyor que governa sense justicia y a mida de la seua voluntat. S' usa també com a substantiu. **Tirano, tiránico.** || *Ant.* Nom que 's donava al rei o sobirá, encara que obrés conforme a la llei y justicia. **Tirano.** || Se diu també de les coses immaterials, com: *el temps és un tirá de la memoria.* **Tirano.** || S' aplica al negociant que ven les seues mercaderíes a preu exorbitant y pujat. **Tirano** || Se diu de la passió d' amor o altre afecte que domina l' ánim o persuadeix l' enteniment. **Tirano.** || *Ornit.* Mena d' aucell del gènero falcó. **Tirano.**

TIRABECH. m. Tavella de pèsol molt més ample y plana que la dels pèsols comuns y ab el grá molt petit; se menja tendre. **Guisante mollar, tirabeque.** || La meteixa planta.

TIRABECADA. f. Menjada de tirabechs.

TIRABECAR. f. Plantada de tirabechs.

TIRABIGA. f. *Mar.* Troç de corda que té lligat al mitg un obgecte que s' ha de penjar y donar voltes al ensemps. **Tirabiga.**

TIRABOTES. m Ganxo de ferro que serveix pera calçarse les botes. **Tirabotas.**

TIRABOTÓ. m. TIRABOTES.

TIRABRAGUER. m. Corretja tivanta que s' usa pera que la lligadura de l' hernia no 's mogui del seu lloch. **Tirabraguero.**

TIRABUÇÓ. m. TIRABUIXÓ.

TIRABUIXÓ. m. Eina de ferro pera treure 'ls taps de suro de les ampolles. **Sacacorchos, tirabuzón, sacatapón, sacatrapos, sacabuzón.** || El bucle que natural o artificialment per medi de molls riçadors, fan els cabells. **Sortija.**

TIRABUQUET. m. Balancetes pera pesar la moneda d' or y 'ls metalls fins. **Balancita, trabuquete para pesar moneda.**

ANAR COM UN TIRABUQUET. fr. ANAR MOLT FÍ.

TIRACOLL. m. *Ter.* CAMÁLICH.

TIRACORDETA. m. CAMÁLICH.

TIRACORDETES m. Ajudant del butxí. **Ayudante del verdugo y vigolero.**

TIRADA. f. La acció de tirar. **Echada, tirada, echamiento.** || Estirada o estiragassada. **Tirón.** || Distancia d' un lloch a un altre, o d' un temps a un altre. **Tirada.** || Lo que 's beu d' una vegada. **Vez, trago, tragantada, trocanada, gorgorotada.** || Esforç violent. **Forcejo, forcejón.** || Demanadiça, estimació, apreci; y així se diu: *que una cosa té molta tirada.* **Requesta, querencia.** || Nom que donen els picapedrers a la llista travallada y pulida que fan a la vora de la pedra que piquen. **Tirada.** || *Imp.* Acte y efecte d' imprimir. **Tirada.** || SEMBLANÇA. || El nombre d' exemplars de impresos que 's fan ab un meteix motllo el qual sol dirse primera, segona edició, etc. || ESTIRADA.

TIRADA DE CABELLS. L' estiragassada que 's dona als cabells. *Repelón.*

TIRADA DE LA BRIDA. Cop o estiragassada que 's dona a la brida de la cavalcadura pera que s' aturi. *Sofrenada, sobarbada.*

TIRADA DELS GANXOS. La acció de tirar els ganxos a alguna cosa pera agafarla y trèurela d' ont és. *Garabateo, garabatada.*

D' UNA TIRADA. m. adv. D' una sola vegada, d' un cop, ab una sola acció. *De una tirada, de un golpe.*

TINDRE TIRADA. Semblarse. *Parecerse, tener semejanza.*

TIRADETA. f. dim. **Traguito, sorbillo, sorbito.**

TIRADOR, A. m. y f. Qui tira. **Tirador, tirante.** || Qui tira 'ls pits de les dones. **Mamador.** || Entre estampers. **Prensista.** || Entre comerciants, qui firma les lletres de cambi, en virtut de lo qual el seu corresponsal les paga. **Echador.** || Qui és práctich en tirar ab armes de foch. || Certa classe en l' exèrcit. **Tirador.**

TIRADOR D' OR. Qui té per ofici reduir l' or a fils. *Tirador de oro.*

TIRADOR DE PLOM. Roda que serveix pera estirar o allargar el plom. *Tirador de plomo.*

TIRAFONDO. m. Eina de cirurgía que serveix pera separar el troç d' os arrancat ab el trepá. **Tirafondo.** || Rosca que s' usa pera assegurar els ralls a les travesses. **Tornillo.**

TIRALÍNIES. m. *Geom.* Eina de dibuixant; consisteix en dues puntes d' acer que per medi d' una rosqueta s' acosten o se separen l' una de l'altre, segons que les ratlles que 's vulguin fer hagin de ser més primes o més groixudes. **Tiralíneas.**

TIRALLÁ. *Expr.* Ab que 's manifesta que no 's vol escoltar o que 's desaprova lo que un altre diu. **¡Quita allá!** || interj. Pera significar la repugnancia que's té d' admetre o fer alguna cosa. **¡Quita!**

TIRALLONGA. f. Serie continuada de moltes coses que se segueixen les unes derrera les altres. **Tiramira, retahila, letanía, sarta, recua, runfla.**

TIRALLONGA DE PARAULES. Copia excessiva de paraules pera explicar a gún concepte més difusament de lo que 's necessita. *Filatería.*

TIRAMÁNEGA. Com. *Ter.* ARCABOT.

TIRAMENGA f. TIRALLONGA.

TIRAMENT. m. *Ant.* TIRADA, 1.

TIRAMOLLAR. v. n. *Náut.* Estirar d' un cap que

Tipos comarcals

Hortolana de Tortosa.— Pagesa del Camp de Tarragona.— Tipo de siciliana. — Valencianes de l' horta. — Parella valenciana vestits de casament.— Tipo d' arletenca.— Dona del Conflent ab son fill.— Tipo d' arletenca.

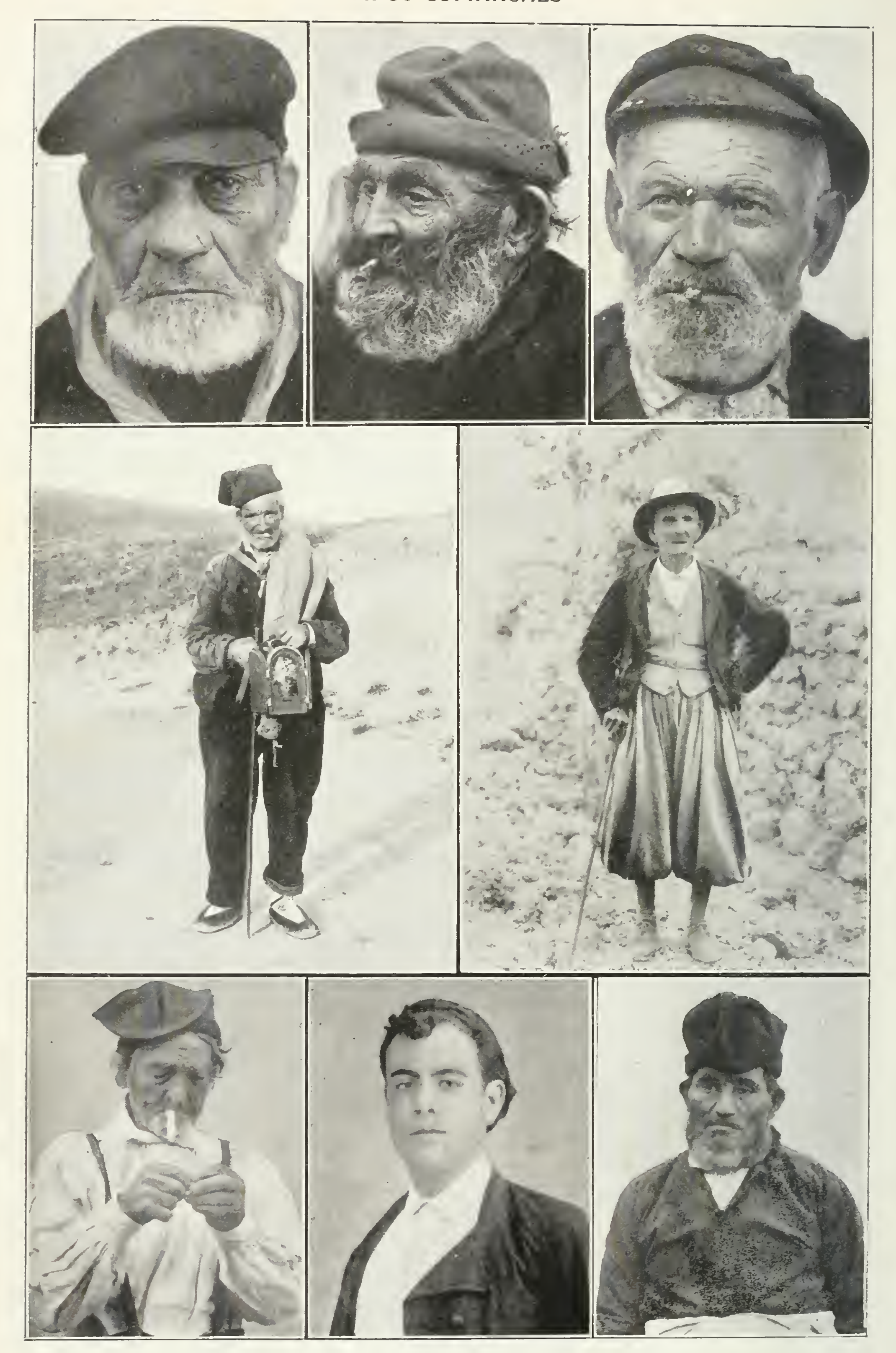
Tipos comarcals

Tortosina del primer ters del sigle XIX.—Tortosina vestida de festa.—Tortosina venedora de caramel-los.—Tipos de pageses mallorquines.—Tipos de vells riberenchs del Ebre.—Tipo pirinench de la Vall d' Ossau.—Dona de la Cerdanya, ab la caputxa d' anar a missa.—Joveneta dels Alts Pirineus.

Tipo siciliá.— Vell andorrá.—Pastor dels Pirineus.—Mariners del Empurdá.—Joves de Xerta.—Hortolá de Tortosa
Pagès del Camp de Tarragona.—Jove de Tivenys (Ribera d' Ebre).

1, 2 y 3. Mariners del golf de Roses. — Santer bergadá. — Pagès mallorquí. — Pagès del Empurdá. Hortolá de Tortosa. — Mariner de La Escala.

passa per retorn a fí d' afluixar lo que aguanta. Tiramollar.

TIRÁN. adj. TIRÁ.

TIRANAMENT. adv. m. D' una manera tiránica. **Tiránicamente.**

TIRANDES. f. pl. AIXANGUER. || Les cordes o corretges, que, agafades als guarniments de les mules, serveixen pera tirar el cotxe. **Tirante.** || Entre arquitectes y fusters la biga que travessa d' una paret a l' altra, mantenintles fermes. **Tirante.** || *Ter. Moyá.* Corda pera fer seguir els bous els bovers.

TIRANET. m. dim. **Tiranillo.**

TIRANGUELLA. f. *Ter. ibicench.* Enfilall. **Sarta.**

TIRANÍA. f. Govern despòtich. **Tiranía, tiranización.** || Acte y efecte de tiranisar. **Tiranía.** || Preu exorbitant en les viandes. **Tiranía.** || Exacció exorbitant en els drets d' algún jutge o empleat públich. **Tiranía.** || *Met.* Imperi despòtich o violent de les passions. **Tiranía.** || Crudeltat. **Tiranía.**

TIRÁNICAMENT. adv. Ab tiranía. **Tiránicamente, tiranamente.**

TIRÁNICH, CA. adj. Lo que pertany a la tiranía o la inclou. **Tiránico, tirano.**

TIRANISAR. v. a. Dominar, manar ab tiranía. **Tiranizar.** || Tractar crudel y inhumanament a algú. **Tiranizar.** || *Met.* Dominarnos, subgectarnos les passions. **Tiranizar.** || v. a. CONNAR, 3.

TIRANISAT, DA. p. p. **Tiranizado.**

TIRANITZAR. v. a. TIRANISAR.

TIRANITZAT. p. p. TIRANISAT.

TIRANT. adj. TIVANT, 1. || m. Corretja pera assegurar els estrebs a la sella quan no 's vol que pengin. **Tirante.** || pl. Mena de baga de veta de fil, cosida a dintre de les botes, pera calçarles ab comoditat; les botes de botons y les que's corden pêl davant sols ne tenen una darrera; les d' elástichs y les de xocolatera ne tenen dues, una davant y un' altra derrera. **Tirante.** || Els cordills que serveixen pera tivar la pell dels tabals y posarla a tò. **Tirantes.**

TIRANTESA. f. y

TIRANTOR. m. TIVANTOR.

TIRAPEU. m. Corretja llarga y estreta cusida pêls dos caps, en la que 'ls sabaters fiquen el peu com dins d' un estreb y passantla per damunt del genoll hi asseguren la sabata que cusen. **Tirapié.** || El gayato que usen els pastors. **Gancho, cayado, cayada.**

TIRAPITS. m. Aparell de goma y vidre per traure la llet del pit de les dones. **Tirapechos.**

TIRAPITS. *Geog.* Pujada prop de les fonts del Fresser, en la Vall de Ribes, per ont s' escalen els cims de La Vaca.

TIRAR. v. a. Llençar ab la má alguna cosa ab força. **Tirar, arrojar, lanzar.** || ATREURE. || Reduir a fil alguns metalls. **Tirar.** || Retirar, imitar, semblarse, 's diu en especial dels colors. **Tirar.** || Estirar, extendre. **Tirar.** || Fer força envers si, pera portar algún pes, com: *tirar* el carro, etc. **Tirar.** || Disparar les armes de foch, coets, piules, etc. **Disparar, tirar.** || *Met.* Malmetre 'l capdal, els diners o la hisenda. **Tirar, tirar á la calle, derrochar.** || Ficar una cosa dins d' un altra, com: sal a l' olla, ví a la bota, etc. **Echar.** || *Geom.* Fer, formar, traçar, com: *tirar* una perpendicular, una paralela, etc. **Echar, tirar.** || *Met.* Posar els medis pera algún fí o seguint fent alguna cosa, com: *tirar* endevant. **Tirar.** || Guanyar, adquirir, com: *tirar* un bon sou. **Tirar.** || *Met.* Atreure inclinant la voluntat per alguna raó d' afecte, estimació, etc. **Tirar.** || *Met.* Perjudicar, destorbar. **Tirar.** || Pendre la part que a un li toca en alguna repartició o al joch. **Tirar.** || Llevar, robar, pendre, com: *tirar* la bossa d' algú. **Quitar, tirar.** || Valdres d' alguna cosa, usar d' ella, com: *tirar* má a la espasa. **Echar.** || Entre estampers, estampar, imprimir. **Tirar.** || v. n. Dirigirse cap alguna banda, com: *tirar* a la dreta. **Echar, tirar.** || *Met.* Durar alguna cosa o mantindres sense decaure del seu estat, com se diu del malalt, etc. **Durar, tirar, alargar.** || Posar, com: *tirar* llenya al foch. **Echar, poner.** || Inclinar, com el cos endevant o enderrera. **Echar.** || Pendre alguna cosa de bona o mala manera, com: *tirar* a bulla. **Echar, tirar.** || Atribuir a cert fí alguna acció o paraula. **Echar, tirar, atribuir.** || Pegar, com: li va *tirar* una garrotada, una estocada, etc. **Echar, tirar, dar.** || Treure, y així 's diu: *tirar* l' aigua del pou. **Sacar.** || Jugant a cartes, es llençarne una a la taula. **Echar, jugar.** || Dir renechs, paraules sentencioses, amenaçadores o notables per qualsevol altre estil. **Echar.** || Deixar anar, etjegar alguna cosa qu' está oprimida, com ventositats, etc. **Echar.** || Publicar, donar avís d' alguna cosa que s' ha de fer, com: *tirar* avís d' una comedia. **Echar.** || Junt ab alguns noms significa lo meteix que 'l verb de que 's formen, com: *tirar* malediccions, maleir; *tirar* les amonestacions, amonestar. **Echar.** || Junt ab la partícula *a* y alguns noms de pena, equival a imposarla, com: *tirar* a galeres, a desterro. **Echar.** || Junt ab la partícula *a* y algún infinitiu, significa donar principi a l' acció del verb, com: *tirar* a córrer, etc. **Echar.** || Junt ab la preposició *per* y un nom de professió o carrera, instruirse en ella pera exercitarla després, com: *tirar* per la Iglesia. **Echar, ir por.** || v. r. Llençarse, deixarse caure. **Lanzarse, arrojarse, echarse.** || SALTAR. || *Met.* Dirigirse precipitadament sobre algún obgecte. **Echarse, tirarse.** || Acometre al enemich. **Arrojarse, tirarse.** || Inclinarse ab desitg a alguna cosa. **Inclinarse, tirarse.** || v. r. *Ant.* **Separarse, hacerse á un lado, hacerse aparte con alguno.**

TIRAR ALGÚ TAN DRET COM POT. fr. Fer tots els medis pera perjudicar a un altre. *Tirar como á real de enemigo; tirar al codillo, al degüello.*

TIRAR AVANT. fr. Prosseguir. *Echar adelante.*

TIRAR CAPELLANS. fr. *Met.* Espurnar ab gotes de saliva al subgecte ab qui 's parla. *Tirar perdigones.*

TIRAR DE DALT A BAIX. fr. PRECIPITAR.

TIRAR EN AVANT. fr. ALLARGAR, DIFERIR.

TIRAR LLARCH. fr. Qu' además del sentit recte significa comptar o calcular més de lo que's necessita. *Tirar largo.* || PROPASSARSE.

TIRAR PER ALT. fr. *Met.* Despreciar alguna cosa. *Echar por alto.* || Calcular alguna cosa, suposant tot lo més a que 's pot arribar. *Echar por largo.*

TIRAR PER AMUNT. fr. Ponderar, exagerar alguna cosa. *Echar por mayor, por arrobas, por quintales.*

TIRAR SENSE ENGALTAR. fr. TIRAR PER AMUNT. || Parlar o respondre ab alteració, sense cap repar, descaradament. *Echar por las de Pavia.* || Parlar sense tò ni sò. *Tirar sin encarar.*

TIRARHO TOT A RODAR. fr. Desbaratar algún negoci. *Echarlo todo á rodar.*

TIRARSE ENRERA. *Loc.* FERSE ARRERA.

TIRARSHO TOT. fr. Emportarsen tot lo que hi ha al joch aquell que guanya. *Llevárselo todo.*

TIRA TÚ, Y TIRARÉ JO. *Ref.* Ab que s' explica la dificultat de concloure un ajust o conveni entre dos perfidiosos y arrimats a la seua. *Yo duro y vos duro, ¿quien llevará lo maduro?*

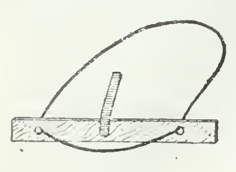
TIRA Y AMOLLA. Joch de minyons, que 's fa prenent un d' ells a la má algunes cintes de varis colors, juntes per un extrem, y cada un dels altres n' agafa una per l' extrem contrari; qui les té totes mana al qui vol que tiri o amolli; en la intelligencia que si diu: tira, ha d' amollar, y si diu: amolla, ha de tirar; de lo contrari paga penyora. *Tira y afloja.*

A TOT TIRAR. *Loc.* Allargar lo tret tant com se pot. *A todo tirar.* || *Met.* A més no poguer. *A todo tirar, á lo más, á lo sumo.*

¿SENTS COM TIREN? fr. Expressió que se sol dir a n' aquell a qui dirigeixen alguna indirecta o mofeta. *Chúpate ese huevo.*

TIRARSE. v. r. de TIRAR. || Apartarse, retirarse. Retirarse. || Guanyar aposta al joch.

TIRAS. m. Eina que serveix pera arrocegar alguna cosa, especialment el blat o l' ordi a l' era Consisteix en un bastó llarch ab una posteta atravessada al capdevall. Rastro, rastrillo || Aparell pera la carreta dels bous. || m. *Ter. ibicench.* Rastrell pêl forn. Rastrillo del horno.

Tiràs

TIRAT, DA. p. p. Semblant, aspecte, ressemblança. Parecido, semejanza. || Fatxa, istil. Estilo, tipo, tirado.

TIRAT DE LLETRA. La forma o carácter d' ella. *Caso de letra.*

TIRATGE. m. Entre estampers l' acció de tirar, y els exemplars que 's tiren de cada full d' una obra. Tirada.

TIRAVELLES. f. pl. *Bot.* ESCANYAVELLES.

TIREJAR. v. n. Formar tires o fileres les coses. Entre pagesos sol di se principalment de les vinyes al començar a brostar, per lo que formen les línies verdes que s destaqi en perfectament. Formar liño.

TIREOFORA. f. *Zool.* Mena d insectes dipters atericers múscits, originaris d' Europa. Tireófora.

TIREOFÒRITS. m. pl. *Zool.* Grupus d' insectes dípters atericers, quin tipus és la tireòfora. Tireofóridos.

TIRERA. f. TIRA.

TIRET. m. dim. de TIR.

TIRETA. f. dim. Tirilla. || La corretja estreta o llenca de cuiro que serveix pera cordar les calces, els gipons, etc. S' anomena també aixi la que 's fa de cintes de seda, fil o llana pera 'ls meteixos usos. Agujeta, tirilla. || Lligacama o veta de lligar els calçons dessota 'l genoll. Jaretera, jarretera.

FER TIRETES. fr. Tindre ascos. *Dar arcadas.*

NO VALDRE UNA TIRETA. fr. NO VALDRE UN PITO.

TIRETER. m. Qui fa o ven tiretes. Agujetero.

TIRETERÍA. f. Ofici y botiga de tireter. Agujeteria.

TIRI, A. s. y adj. Natural o propi de Tiro. Tirio. || m. Animal que naix de la ovella que ha sigut fecondada pêl boch. Tirio.

TIRIA. f. TIRRIA.

TIRIAMATISTA. f. *Min.* Pedra preciosa de color de porpra. Tiriamatista.

TIRIANTÍ, NA. adj. De color de porpra violat. Tiriantino.

TIRIÁSTICH, CA. adj. Lo pertanyent a la tiríasis. Tiriásico. || s. y adj. Qui té tiriasis. Tiriásico.

TIRÌASIS. f. *Med.*. Malaltia que consisteix en el desenrotllo d' una gran quantitat de polls. Tiriasis.

TIRIBELL. m TRIBULET.

TIRIDE. m. *Zool.* Mena d' insectes lepidòpters crepusculars. Tiride.

TIRIDI. m. *Zool.* Mena d' insectes lepidòpters, pentamers lamelicor iis escarabidis. Tiridio.

TIRIG. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. d' Albocácer; és la serra de Valldanxa y tè 1,565 hab.

TIRIMNE. m. *Bot.* Mena de plantes compostes, quina única especie és herbácia y originaria de les vores del Mediterrani. Tirimno.

TIRISITA. f. *Min.* Mena d' estalactita d' un color semblant al coral Tirisita.

TIRITÍ. m Tremolor de fret, especialment quan és fingit. Tiritona. || Petament de dents per causa del fret. Crujido, rechino.

FER TIRITÍ. s. fr. Petarli a algú les dents a causa del fret. *Denteltar, tiritar, dar diente con diente.*

TIRO. m TRET. || DESPLER, XASCO.

FER TIRO. fr. Perjudicar, incomodar, fer mala obra a algú en alguna pretensió. *Hacer mal tercio.*

TIROARITENÒIDICH. adj. *Anat.* Pertanyent al cartílach tiroides y al aritenoidi. Tiroaritenóideo.

TIROCELE. m. *Med.* Inflor de la glándula tiròidica. Tirocele.

TIROEPIGLÒTICH. adj. *Anat.* Que té relació ab el cartílach tiroides y a epiglotis, quan s' aplica especialment a un muscle y a una articulació. Tiroepiglótico.

TIROFARÍNGICH. adj. *Anat.* Que té relació ab el cartílach tiroides y la faringe. Tirofaríngeo.

TIRÒGLAF. m. *Zool.* Mena d' arágnits acárits que ab abundor se troben al ormatge que té raució, formant ab els ous la mena de greix que a la seua superfície s' hi nota. Tiróglafo.

TIROIDES. adj. y s *Anat.* Se diu d' un dels cartílachs de la laringe, quina banda anterior y posterior ocupa y qu' está formada per dues lámines quadriláteres reunides pêl seu bort anterior en ángul agut. || S' anomena aixís també certa glándula de la part inferior devantera de la laringe y als pr mers cèrcols de la tráquia arteria, que sembla composta per dos lòbuls ovoidis, aplegats per una mena de tubèrcul anomenat *istme.* Tiroides.

TIRÒIDICH, CA. adj. *Med.* Epitet d' un cartílach de la laringe y d' una glándula que 'l cobreix. Tiróideo.

TIROLÈS, A. adj. Cosa del Tirol, país dels Alps rètichs y austriachs. Tirolés.

TIROLIRO. m. *Fam.* El sò dels instruments de boca; usat en plural se pren pêls meteixos instruments. Tirorlro, tarará, tararira. || *Fam.* La persona flaca y disminuida.

TIROLITA. f *Min.* Hidrofosfat de cals, d' alúmina y de magnesia. Tirolita

TIROMANCIA. f. Mena d' endevinació superticiosa, pera quina s' empleava el formatge. Tiromancia.

TIROMÁNTICH, CA a j. Pertanyent o relatiu a la tiromancia. Tiromántico.

TIROMORFITA. f. *Min.* Pedra figurada que sembla un formatge. Tiromorfita.

TIRONA. f. Filat pera pescar lluços. Tirona.

TIRORIRO. m. Sò dels instruments de boca. Tiroriro

TIROTEIG. m. La repetició de varis tirs de fusell. Tiroteo.

TIROTEJAR. v. a. Repetir els tirs de fusell d' una part y d' una altra. Se diu comunament de les partides d' avançada o d' un curt nombre de soldats o gent. Tirotear.

TIROTEJAT, DA. p. p. del verb TIROTEJAR. Tiroteado.

TIROYA. f. dim. de tira de paper o de roba: llenca petita. Tirita.

TIRRÈNICH, CA. s. y adj. El natural o propi de Toscana. Tirrénico, tirreno.

TIRRENIS. s. y adj. pl. *Ant.* TIRRENS.

TIRRENS. s. y adj. pl. *Ant.* ETRUSCHS o toscans. Tirrenios.

TIRRELL. m. Alborot, escándol. Altercado.

TIRRIA. f. *Fam.* Preocupació, manía que 's manifesta contra algú, oposantse per sistema a tot lo que fá o diu. Tirria.

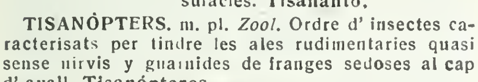
TIRS. n. p. Tirso. || Pal enramat ab fulles de parra y d' eura.

TIRS (Plá de). *Geog.* A la Plana de Vich, prov. de Barcelona, part. jud. de Vich.

TIRSOFLOR, A. adj. *Bot.* Que té les flors dispostes en forma de tirs. **Tirsoflor.**

TIRSÒIDICH. adj. Que té la forma d' un tirs. **Tirsóideo.**

TIRVIA. *Geog.* Vileta de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Sort; és a la vora de la Vall Farrera, prop de la confluencia d' aquesta ab la de Noguera de Cardós, y té 501 hab.

Segell de Tirvia

TISANA. f. Begnda medicinal composta d' aigua d' ordi y altres ingredients, conforme als efectes a que s' aplica, que regularment és pera purgar. **Tisana.**

TISANANT. m. *Bot.* Mena de plantes hepátiques, exòtiques, que 's desenrotllen a la e corça dels arbres. Mena de plantes casuláciés. **Tisananto.**

TISANÓPTERS. m. pl. *Zool.* Ordre d' insectes caracterisats per tindre les ales rudimentaries quasi sense nirvis y guarnides de franges sedoses al cap d' avall. **Tisanópteros.**

TISANUR adj. y s. *Zool.* Insectes hexápots que no sofreixen metamorfosis, són mancats d' ales y tenen a la punta del abdòmen alguns apèndix. **Tisamuro.**

TISBE. f. *Astron.* Planeta telescopi descobert al any 18 6 per M. Peters, director del observatori astronòmich d' Elinton (Estats Units).

TÍSICA. f. *Med.* TISIS.

TÍSICH, CA. adj. *Med.* Qui pateix de tisis. **Ético, tísico.**

TISICÒGRAF. s. y adj. Qui exerceix la tisicografía. **Tisicógrafo.**

TISICOGRAFÍA. f. Art de gravar a la pedra per medi d' ingredients químichs. **Tisicografía.**

TISICOGRÁFICH, CA. adj. Lo que 's refereix o pertany a la tisicografia. **Tisicográfico.**

TISIÒLECH. s. y adj. *Med.* Especialista de la tisis. **Tisiólogo.**

TISIOLOGÍA. f. *Med.* Tractat sobre la tisis. **Tisiología.**

TISIOLÒGICH, CA. adj. *Med.* Lo pertanyent a la tisiología. **Tisiológico.**

TISIONEUMONIA. f. *Med.* Tisis pulmonar. **Tisioneumonía.**

TISIONEUMÒNICH, CA. adj. *Med.* Lo relatiu a la tisioneumonía. **Tisioneumónico.**

TISIS. f. Malaltía causada per alguna llaga que 's fa al pulmó o a la freixura y dona tos acompanyada d' una febre lenta que va consumint poch a poch al malalt. **Tisis.**

TISORA. f. ESTISORES.

TISORADA. f. ESTISORADA.

TISORES. f. pl. ESTISORES.

TISORES SÓN TISORES. f. *Ant.* TRETZE SÓN TRETZE.

TISORETA. f. dim. ESTISORETA.

TISORETES DE SARMENT. Fils de sarment. *Tijeretas.*

TISSÚ. m. Teixit de seda y or o argent; és molt doble y sol formar flors que passen del indret al revers. **Tisú.** (És paraula importada de França junt ab el genre).

TISURIA. f. *Med.* Demacració causada per la diabetis o una secreció excessiva d' orina. **Tisuria.**

TISÚRICH, CA. adj. Lo pertanyent a la tisuria. **Tisúrico.**

TIT. m. Veu que s' usa pera cridar als pollets, als aucells, etc. **Pio.** || adj. PETIT.

TITA. Veu ab que 's crida a les gallines. **Tita.** || *Ter.* ANIMALET. || Nom que donen els infants a tots els insectes y animalets y a tota mena de carn o peix. || adj. PETITA.

TITÁ. m. **Sol.** || *Mit.* Gegant dels que fingí l' antiguitat que s' havíen volgut apoderar del cel. **Titán.** || Per extensió home de molta estatura o molt poderós, o de molt de talent. **Titán.** || *Min.* Cos simple metálich de color vermell de coure, y d' una duresa tal que ratlla 'l vidre, l' cer y l' ágata. **Titano.**

TITAIGUAS. *Geog.* Vila de la prov. y diòc. de Valencia, part. jud. de Xelva; és a la esquerra del barranch del Frare, a la vora del Turia, y té 1,178 habitants.

TITANAT, DA. adj. *Min.* Se diu del mineral que conté titá al estat de combinació. **Titanado.** || m. *Quim.* Combinació del òxit titánich ab una base. **Titanato.**

TITANI. m. Nom d' un metall poch fusible descobert a Hungría. **Titanio.**

TITANIAT. m. Combinació del ácit titánich ab una base. **Titaniato.**

TITÁNICH, CA. adj. Lo concernent al titans y al titani. **Titánico.** || Calificació d' un ácit obtingut del titani. **Titánico.** || Epítet dels travalls o empreses grandioses o sumament difícils. **Titánico.**

TITANITA. f. *Min.* Titani silico-calcari. **Titanita.**

TITÁNITS. m. pl. *Min.* Familia de cossos metálichs que tenen per tipo 'l titani. **Titánidos.**

TÍTARA. f. TÍTERA.

TITELLA. m. **Títera.** || *Ornit.* Aucell petit. || Famós personatge de politxinelis rival de Crisiofol. || POLITXINELI.

ÉSSER UN TITELLA. fr. Ab que 's designa o senyala al que no té formalitat o és mancat de talent. *Ser un tonto, un necio, un veleidoso.* || Home disminuit.

TITERELLA. f. *Ornit.* COTOLIU.

TITERISTA. m. Qui porta o governa 'ls títeros. **Titiritero, titerero, titerista.**

TÍTERA. f. Figureta de cartó o d' altra materia, vestida y adornada, que 's fa moure per medi d' alguna corda o artifici, ab accions rissibles, o representant algún paper, que diu qui 'ls governa. **Muñeco, títere, monillo.** || *Met.* Qui diverteix als altres ab extravagancies o ab la seua figura ridícula. **Hazmerreir, matachín, títere, renacuajo, zancajo, mocosuelo, personilla, calandrajo, arrancapinos, chuchumeco.**

TÍTERO. f. TÍTERA.

TÍTEROS. m. pl. VOLANTINS.

TITERATER, A. m. y f. Qui va pêl mon fent ballar títeres. **Titeratero.**

TITET, A. adj. PETITET.

TITÍ. m. *Zool.* Mena de mico molt petit de cos, que té al cap una clapa negra a modo de gorra. **Tití.** || Sò de la trompeteta.

TITILACIÓ. f. Moviment o palpitació apressada o convulsiva ab gust y deleit. **Titilación.**

TITILAR. v. n. Agitarse ab un xich de tremolor alguna part del organisme. **Titilar.**

TITIRIMUNDI. m. Gent que va pêl món fent ballar títeres o ensenyant vistes.

TITIRITAINES. f. *Fam.* Soroll confós de flautes, fluviols y altres instruments, y per extensió s' aplica a tot aplech festiu de molt bullici. **Titiritaina.**

TITLLA. f. Ratlleta o nota que 's posa demunt de alguna lletra, pera significar abreviatura en la paraula, o distingirla d' altres, o indicar l' accent. **Tilde.** || *Met.* Cosa mínima. **Tilde.**

POSAR TITLLES. fr. TITLLAR.

TITLLAR. v. a. Posar titlles a les lletres que ho requereixen. **Atildar, tildar.** || MARCAR.

TITLLAT, DA. p. p. de TITLLAR. **Tildado.**

TITLLAÇA. f. aum. **Tildón.**

TITLLET. m. TITLLA. || Troç de paper que 's posa al cap de les peces de roba, pera notar llur llargada, classe o preu. **Marbete.**

TITÓ. n. p. Nom vulgar de Francisco. **Paco.**

TITÓ, NA. adj. Carinyós. PETITÓ, TITOT.

TÍTOL. m. Inscripció o rètol exterior pera 'l coneixement de les coses interiors, ocultes o reservades. **Titulo.** || Sobrenòm o distintiu ab que 's coneix a alguna persona per les seues obres o accions. **Título.** || Causa, raó, motiu o pretext. **Título.** || Demostració autèntica del dret ab que 's posseeix alguna cosa. **Título.** || Testimoni o nombrament pera alguna dignitat o empleu. **Título.** || Dignitat de comte, marquès, etc., de que la gracia 'l rei o soberá a algú pels seus mèrits o serveis; perque s' intituli del nom d' algún lloch o territori que abans posseía, o que juntament se li dona, o cognòm de la seua casa y familia. **Título.** || **Rúbrica.** || La primera plana del llibre, que regularment conté 'l nom de la obra, 'l del autor y 'l lloch ont está imprès. **Frontis, titulo.** || La suma que 's posa al principi de cada capítol. **Título.** || En la jurisprudencia civil y canònica 's pren per lo meteix que capítol. **Título.** || pl. Les qualitats o prendes del subgecte que 'l fan digne d' estimació y de reverencia. Se diu regularment dels relligiosos y eclesiástichs, que són homes de molts títols. **Reverendas.** || Subdivisió d' una colecció de lleis o d' una llei. **Título.** || Document que autorisa pera excedir qualsevulla professió. **Título.** || *For.* Papers justificatius que 's presenten en un plet. **Títulos.** || MONUMENT.

TÍTOL COLORAT. Aquell que's funda en alguna apariencia de raó y de justicia. *Colorado, colorido, título colorado.*

TÍTOL SOL. Títol o honor sense cap utilitat. *Mero titulo, titulo sine re.*

TÍTOLS AL PORTADOR. Document que té a cada costat d' alt a baix una renglera de casetes que se anomenen cupons, y és paper de crèdit. || Els que no són nominatius sinó que s' han de pagar a aquell que els presenta o exhibeix. *Títulos al portador.*

TÍTOLS DE CASTELLA. Les persones condecorades pêl rei ab la dignitat de baró, comte y marquès. *Títulos de Castilla.*

TÍTOLS DE NOBLESA. Documents que la proven. *Pruebas, titulos de nobleza, ejecutoria.*

ADQUIRIR ALGÚN TÍTOL. fr. Ser condecorat ab ell. *Titular.*

A O AB TÍTOL. m. adv. Ab motiu, pretext o causa. *A ó con título, á fuer, con pretexto.*

DONAR TÍTOL fr. Condecorar ab algún sobrenòm. *Dar titulo.*

TITOLAR. adj. Lo que té algún títol, pêl qual se anomena, o lo que dona 'l seu propi nom per títol a un' altra cosa. **Titular.** || TITULAT, 2. || Calificació de la Verge o sant patró d' un poble. **Titular.** || Nom de certes lletres o carácters d' imprempta que solament s' usen als títols o a les denominacions de les obres. **Titular.** || v. a. Posar títol, inscripció o nom a alguna cosa. **Titular.** || Adquirir algún títol. **Titular.** || v. r. Donarse algún títol. **Titularse.**

TITOLAT, DA. p. p. **Titulado.** || La persona distingida ab el títol de comte, marquès, etc. **Titulado** .

TITOLET. m. dim. **Titulillo.** || La ratlla de versaletes, ab que s' indica a la part de dalt de la plana, el llibre, capítol, etc., a que pertany o la materia de que tracta. **Titulillo.** || Epitet irònich del noble titulat, ab poques rendes y poca influencia. **Titulillo.**

TITOLISAR v. a. Distingir ab títol. **Titulizar.**

TITOT. m. *Ter.* GALLDINDI.

TITOTEJAR. v. a. Envanirse, fer vana ostentació d' alguna cosa. **Pavonearse.**

TITOTET. m. Dim. de galldindi. **Pavillo.**

TITUBAR. v. n. TITUBEJAR.

TITUBEIG. m. y

TITUBEJAMENT. m. La acció y efecte de titubejar. **Vacilación, vacilamiento, titubeo.**

TITUBEJAR. v. n. Perdre alguna cosa part de la seua firmesa. **Bambolear, titubear.** || Duptar, no sapiguerse resoldre. **Vacilar, titubear, fluctuar.** || Ensopegar les paraules les unes ab les altres per causa d' algún embaráç a la llengua. **Balbucear, balbucir, tartajear, tartamudear, rozarse.** || Vagarejar, turbarse de modo que no se sápiga lo que 's diu o 's fá. **Tartalear.**

TITUL. m. TÍTOL.

TITULAR. v. a. y adj. TITOLAR, ab influencia llatina.

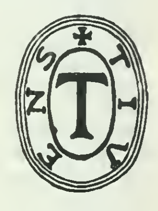
TIURANA. *Geog.* Vileta de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Solsona; és a la vora del Segre y té 493 hab.

TIVAMENT. m. ESTIRAMENT.

TIVANT, A. adj. Lo que tiva. **Tirante.** || *Met.* Dit de la persona que va dreta y afectant gravetat. **Estirado.** || Cada un dels tres o quatre fils que sortint del centre y cada un dels extrems superiors o mitjos de la grua o estel, se reuneixen en un lligantse al fil o cordill ab que se l' enlaira. **Tirante.**

TIVANTOR. f. La propietat que té algún cos de estar tivant. **Tirantez.**

TIVAR. v. a. Estirar alguna cosa, pera que quedi tivanta. **Tirar.** || *Met.* Anar dret afectant gravetat. **Estar o ponerse tirante.** || Enlairarse ab força la grua mantenint el cordill recte. **Impulsar.**

Segell de Tivenys

TIVAT, DA. p. p. del verb TIVAR. || adj. Ert, tesso.

TIVENYS. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. y partit jud. de Tortosa; és a la vora del Ebre, té moltes teuleríes y rajoleríes, y 1,885 hab.

TIVISSA (Melcior de). *Biog.* Relligiós caputxí nadiu de Tivissa, que l'any 1848 va professar a Guatemala, y una volta retornat a Europa, seguint els estudis a Tolosa, va ésser destinat a les missions del Equador, distingintse per la seua eloqüencia clara y vigorosa. Va obtindre renom per lo infadigable del seu travall, y apart de la oratoria sagrada, se va fer remarcar pêls seus escrits doctrinaris. Era autor de un *Compendi d' eloqüencia sagrada en quaranta lliçons*

TIVISSA. *Geog.* Vila de la provincia de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Falcet; és en terra montanyosa, a la vora del Ebre, y té 4,733 hab.

Segell de Tivissa

TIXIÓ. m. Home pervers, furia infernal. Brant del infern. **Sujeto infernal.**

TLASPI. m. *Bot.* Mena de plantes crucíferes, tipus de la tribu de les tlaspidies, ab nombroses especies que vegeten a les regions temperades d' Europa y d' Asia. **Tlaspi.**

TLASPIDIES. f. pl. *Bot.* Familia de plantes crucíferes, quins tipus és el genre *tlaspi.* **Tlaspidias.**

TLIPSENCÉFAL. m. *Med.* Monstre que té 'l cervell deformat per compressió. **Tlipsencéfolo.**

TLIPSENCEFALIA. f. *Med.* Monstruositat del tlipsencèfal. **Tlipsencefalia.**

TLIPSENCEFALIÁ, NA. adj. Lo concernent a la tlipsencefalia. **Tlipsencefaliano, tlipsencefálico.**

TLIPSIS. f. *Med.* Estretesa dels vasos sanguinis o altres, que disminueix per graus la seua cavitat.

TLIPSOCARP. m. *Bot.* Mena de plantes compostes xicoriacies, abundoses a la nostra regió.

TMESIS. m. Figura gramatical que consisteix en colocar una o més paraules entre les dues parts de una veu composta. **Tmesis.**

TÒ m. El sò o inflexió de la veu que denota 'ls varis moviments o passions de l' ánim, com: *tò* grave, alegre, etc. **Tono.** || Modo o manera particular ab que 's fa alguna cosa o 's vol que s' entengui. **Tono.** || *Mus.* Entonament, l' obra de donar punt a les veus. **Entono, entonamiento, entonación, punto.** || La meteixa cançó que 's canta. **Canción, tonada, tonadilla.** || Segona major a la musica. **Tono.** || Motiu, ocasió. **Ton.** || En lo moral, se pren per modo, aire, llenguatge, etc. **Rango, tono.**

TÒ DE VEU. El sò d' ella. *Metal.*

AB TÒ MAGISTRAL. *Loc.* Ab gravetat afectada, ab tò decisiu. *Con magisterio, en tono magistral, pro tribunali.*

BUSCAR EL TÒ. fr. Cantar ab veu baixa pera pendre 'ls punts. *Coger el tono.*

DONAR EL TÒ. fr. ENTONAR.

FER BAIXAR EL TÒ O DE TÒ A ALGÚ. fa. *Met.* Abatre l' orgull, humiliar a algú. *Desentonar.*

MUDAR DE TÒ. fr. *Met.* Moderarse en el modo de parlar. *Mudar de tono.*

SENSE TÒ NI SÒ. adv. m. Sense motiu, acció o causa o fora d' ordre y mida. *Sin ton ni son, locamente, descabelladamente, vanamente, de bolín de bolán.*

TOAST. m. Mot anglès que s' apropia a *brindis, salut*, y sol usarse en lloch d' aquestes paraules en catalá. **Brindis.**

TOBA. f. TOVA.

TOBAITA. f. *Min.* Varietat de peperina. **Tobaita.**

TOBALLA. f. TOVALLA.

TOBALLÓ. m. TOVALLÓ.

TOBALLOLA. f. TOVALLOLA.

TO BE OR NOT TO BE. fr. Frase anglesa de Shakespeare, apropiada a les llengües llatines: Ésser o no ésser. **Ser ó no ser.**

TOBERA. f. El foradet que té la fornal, per ont hi entra 'l canó de la manxa. **Alcribis, tobera.**

TOCA. f. Adorno pera cobrir el cap de les dones. **Toca.** || Tela prima y clara de llí o seda, mena de beatilla de que ordinariament se fan les toques. **Toca**

TOCA D' HOME: TOCAT.

TOCA DE LLETRES. *Ant.* TOCADOR, 5.

TOCA DE MONJA. La que les monges y beates se posen al cap y les hi volta la cara. *Griñón.*

DESFER LA TOCA. fr. Treure la toca. *Destocar.*

FABRICANT DE TOQUES. Qui teixeix o fa les toques. *Toquero.*

TOCABLANCA. adj. *Fam.* S' apropia a la relligiosa que porta blanca la toca. **Toquiblanca.**

TOCABLE. adj. Lo que 's pot tocar. **Tangible, palpable.**

TOCADA. f. TOCATA. || Acte y efecte de tocar. || BOJA. || Ramat de besties. **Manada.**

TOCADA D' ÁNECHS. fr. *Ter.* Vol, colla, ramat de ánechs.

TOCAT. m. Pentinat de les dones y conjunt de adornos que s' hi posen. **Tocado, prendido.** || Mena de gorra que's posen els homens pera dormir. **Tocado.**

TOCADOR, A. adj. Qui toca o palpa. **Tocador, palpador, manoseador.** || Qui sona algún instrument de musica. **Tocador, tañedor, sonador.** || Quartet ont les dones se pentinen y arreglen. **Tocador.** || Mena de tauleta ab el seu mirall, ont les dones hi tenen les pintes y demés arreus pera pentinarse y arreglarse. **Tocador.** || Bastonet ab que 'ls minyons que aprenen de llegir senyalen les lletres. **Puntero.** || pl. Manetes, bastonets tornejats pera tocar el timbal, etc. **Baquetas, palillos, palotes.** || MIRALL.

TOCADORET. m. dim. **Tocadorcito.**

TOCADORS. m. pl. Joch de cintes de color, puntes y altres adornos pera arreglarse una dona el pentinat. **Tocado.**

TOCADURA. f. Nafra que fa l' aparell tocant l' esquena de la bestia. **Matadura.**

TOCAMENT. m. Acte y efecte de tocar o palpar. **Tocamiento, palpamiento, palpadura.** || TOCH.

TOCAMENT DE CAMPANES. L' acció de tocar les campanes, repicant o d' altre modo. *Campaneo, repique, toque, tañido.*

TOCAMENT DE CAMPANES A MORTS. El sò que fan les campanes quan les toquen per algún enterrro. *Clamor, clamoreo, doble, paso.*

TOCANEGRA. adj. y s. *Ant.* Se deia de la dona o bé de la relligiosa que duia toca negra. **Toquinegrada.**

TOCANT. p. p. PARTICIPANT. || adv. m. En ordre a, en quant a. **Tocante, en cuanto, en orden a, por lo concerniente.**

TOCAR. v. a. Exercitar el sentit del tacte, sentint l' aspror, suavitat, duresa o blanura del obgecte o cosa que 's toca. **Tocar.** || Manejar, toquejar ab les mans. **Manosear, palpar.** || *Mus.* Sonar algún instrument. **Tañer, sonar, y pulsar si és de cordes o tecles** || Arribar a alguna cosa ab la má o ab el cap. **Llegar, tocar.** || Arrimar o acostar una cosa a una altra ab total immediació pera que li comuniqui alguna virtut, com l' agulla a la pedra imán. **Tocar.** || Acostarse en coses materials o immaterials, com: N. *toca* als trenta anys. **Rayar, tocar, acercarse.** || Examinar els metalls ab la pedra de toch pera sapiguer llurs qualitats y quilats. **Tocar.** || Parlant del sol, illuminar algún lloch. **Bañar.** || Ensopegar lleugerament una cosa ab un' altra. **Tocar, peinar, rozar.** || Tractar superficialment d' algún punt o materia que no és l' assumpte principal. **Tocar.** || Cridar, avisar sonant la campana ab tochs determinats pera cada cosa. **Tocar.** || Ferir, com: l' ha *tocat* al cap. **Dar, tocar.** || Copejar, trucar alguna cosa pera regonéixerla pêl seu sò. **Tocar.** || *Met.* Sapiguer de cert o per experiencia. **Tocar.** || Inspirar o persuadir l' interior, com: Deu li ha *tocat* el cor. **Inspirar, tocar.** || Encomenárseli a algú algún mal o contagi fisich o moral. **Tocar.** || Incitar a les cavalcadures pera que apressin el pas. **Arrear, aguijar.** || Refermar l' encarregat de policía el passaport dels viatjants ab la seua firma y la data del dia al lloch ont fan nit. **Refrendar.** || Ocasionar algún dany fisich o moral, com: la pedregada ha *tocat* a la nostra vinya, *tocar* l' honor d' algú, etc. **Tocar** || Pendre 'l que no és lícit, com: ¿qui ho ha *tocat?* **Tocar, tomar, y picar si és una petita porció de cosa mengívola.** || Examinar la ciencia o habilitat d' algú. **Tocar.** || Mudar, immutar, com: no *toquem* lo que fan els vells. **Tocar.** || *Met. fam.* Castigar, pegar. **Cascar, tocar.** || Fer jochs a un altre. **Picar.** || PICAR A LA PORTA. || v. n. Pertányer. **Pertenecer, tocar, corresponder.** || Esser d' obligació y cárrech d' algú. **Tocar.** || Arribar de passada a algún lloch. **Tocar.** || Importar, ésser d' interès y profit. **Importar, tocar.** || Pertányer part o porció d' alguna cosa que 's reparteix entre varis. **Caber, tocar.** || Caure en sort. **Tocar.** || Estar una cosa material o immaterial aprop d' un' altra. **Tocar.** || Ésser algú parent d' un altre. **Tocar.** || Dit del rellotge que toca les hores ferit per la maça. **Dar.** || Acertar algún obgecte ont se dirigeix el tret d' escopeta, pedra, etc. **Dar.** || Rebre moneda, com: avui *tocarás* diners, pessetes, etc. **Cobrar, recibir.** || Caminar les persones; aixís se diu: *toca* que 's fa tart. **Andar, caminar.** || v. r. Fer mal els aparells a l' esquena del animal. **Asentarse el aparejo.** || Se diu de les persones que quan caminen topen o freguen un ab altre els tormells dels peus. També 's diu de les besties. **Rozarse, tropezarse.** || Dit del ví, agafar punta d' agre. **Volverse, apuntarse, repuntarse.**

TOCAR AL VIU. fr. *Met. fam.* Ferir a algú en allò que sent més o li causa mo't enuig y pesar. *Dar á alguno en las mataduras ó en el vivo, dar por la tetilla, herir.*

TOCAR A MATA DEGOLLA. fr. *Tocar á degüello.*

TOCAR A MORTS. fr. *Doblar las campanas, tocar á muertos.*

TOCAR DE PROP. fr. *Met.* Tindre alguna persona pròxim parentiu ab un' altra. *Tocar de cerca.*

TOCAR ESTRENES. fr. Començar a fer alguna ganancía venent. *Hacer nombre de Dios.*

TOCAR L' ESQUENA, LA BADANA O LA TINYA. fr. *Menear, tocar el bulto, zurrar la pámpana.*

TOCAR PER ALT. fr. *Met.* Tocar suaument alguna cosa. *Lamer.*

DESPRÉS QU' HA CAIGUT LA PEDREGADA TOQUEN A TEMPS. *Ref. Al asno muerto, la cebada al rabo; después de vendimias, cuévanos.*

NO LI TOCA A DALT NI A BAIX. fr. NO HAVERNHI PERA DENTS ENCEBAR.

NO TOCAR DE PEUS A TERRA. fr. Córrer ab molta velocitat. *No poner los pies en el suelo.*

NO TOCAR EN LLOCH. fr. Desbaratar, parlar sense tò ni sò. *Salirse de la parva, del corro, del surco; bailar sin son.*

SI TOCA, NO TOCA. *Loc. fam.* A punt de tocar. *A toca, no toca.*

TOCARHI DE MITG A MITG. fr. Acertar el punt de la dificultat en el modo de fer alguna cosa o de portarse a gú. *Dar en el blanco, ó en el chiste, ó en el hito, ó en el clavo, ó en la tecla.*

TOQUEM Y TOQUEM. fr. *Fam.* Pera tindre una mutua seguretat en lo que 's tracta. *Tener y tengamos; toma el pan y deja el real; á toca teja.*

TOCARÍA. f. Conjunt d' eines y de potingues que solen tindre les dones pera pentinarse y adornarse els cabells. **Objetos de tocador.**

TOCARÓ. m. TORCARASSÓ.

TOCARSE. v. r. Tornarse boig, perdre 'l coneixexement. **Locarse.**

TOCARSE LES BESTIES. Fregarse ab els tornells o potes tot caminant. *Alcanzarse.*

TOCASSÓN. m. Qui dorm molt. **Dormilón, soñolento, soñoliento.**

TOCAT, DA. p. p. **Tocado.** || adj. Caute, prudent, advertit. **Mirado, remirado.** || Posseit d' alguna virtut o vici, com: *tocat* de gratitut, de vanitat, de la boriatxera, etc. **Tocado, sigilado.** || Malalt d' alguna part determinada, com: *tocat* del pit, de poagre, etc. **Sigilado, tocado** || Començat a pudrirse o malmetres, per estar macat. **Encentado, tocado.** || Que ha perdut el coneixement. **Locado.**

ANAR TOCAT Y POSAT. fr. Obrar ab molta precaució. *Andar con reserva; caminar con pies de plomo; llevar la barba sobre el hombro.*

TOCATA. f. *Mus.* Se pren per tot un concert. **Concierto, tocata, tonada.** || Composició a propòsit pera cantarse o sonarse. **Tocata.**

TOCATARDÀ. m. FLEUMA, 3.

TOCAY. adj. y

TOCAYO, A. adj. Algú respecte d' un altre del meteix nom. **Colombroño, tocayo.**

TOCCO (Benet). *Biog.* Eclesiástich del sigle XVI, que va ésser dues vegades abat de Montserrat y després bisbe de Vich a l' any 1564, de Girona al 1572 y derrerament de Lleida, morint a Montserrat a l' any 1585. Havía escrites algunes obres dogmátiques y de Dret canònich, entre altres un ritual del bisbat de Vich ab el titol d' *Ordinari o manual pêls curats, que ab diligencia voldrán entendre tot en successió pêls sagraments y del ministrar de aquels*, Barcelona, 1568.

TOCH. m. L' acte de tocar una cosa palpantla. **Toque, tocamiento.** || L' acte de tocar les campanes de qualsevol modo que sigui. **Toque, tañido.** || Exámen o prova dels quilats de l' or y qualitat d' altres metalls. **Toque.** || *Met.* Auxili o inspiració de Deu. **Toque, tocamiento.** || Repás que 's dona a una obra pera perfeccionarla. **Mano, retoque, toque.** || AVIS, ADVERTENCIA, INSINUACIÓ. || *Mil.* L' acció de tocar el tabal pera pendre les armes, formar, etc., ocupant cada oficial el seu lloch corresponent. **Toque.** || El pich o cop de campana que dona 'l president d' alguna junta o acte públich. **Campanillazo.** || L' aspresa o suavitat, duresa o blanura dels cossos, y aixís se diu: que una cosa té bon o mal *toch.* **Tacto.**

TOCH A MORTS. L' acte de tocar les campanes per la mort d' algú. *Clamor, clamoreo.*

TOCH DE LLUM. *Pint.* Reals de clar, parlant de pintura. *Toque de luz.*

TOCH D' OBSCUR. *Pint.* El cop d' obscur més fort que 's dona a alguns fondos d' un quadro. *Apretón, toque de obscuro.*

TOCH DE REBAT. El que 's fa a l' agonia d' algú. *Toque de agonia.*

A TOCH D' ORACIÓ O DEL AVEMARÍA. adv. m. Al acabarse 'l día. *Al anochecer.*

A TOCH D' ORACIÓ LES MINYONES A RACÓ. *Ref.* LA DONZELLA RECATADA, etc.

DONAR UN TOCH. fr. Insinuar alguna cosa, pera sapiguer el pensament o la voluntat d' algú. *Dar un toque.*

TOCHIS o **TICHIS.** *Hidrog. ant.* Nom del riu Muga, prov. de Girona, en temps dels romans.

TOCHU. m. Joch de nois. **Juego de muchachos.**

TOCINAIRE. m. y f. Qui té per ofici vendre porch. **Tocinero.** || CANSALADER.

TOCINER, A. m. y f. TOCINAIRE.

TOCINERÍA. f. Botiga, lloch o taula de mercat ont se ven porch. **Tocinería.** || CANSALADERÍA.

TOCINET. m. dim. PORCELLET.

TOCINO. m. PORCH, 1 || CANSALADA.

TOCINO ATONYAT. Se diu del engreixat pera la matança. *Cebón, tocino cebado.*

TOCINO A MITG SALAR. El fresch pera menjar tot seguit a mitja sal. *Saladillo.*

TOCÓ m. Part o cul de la soca que queda clavada a terra al serrar un arbre. **Tocón.**

TOCÒGRAF. s. y adj. Autor d'una tocografía o subgecte entès en parts. **Tocógrafo.**

TOCOGRAFÍA. f. *Med.* Descripció dels parts.

TOCOGRÁFICH, CA. adj. *Med.* Lo concernent a la tocografía. **Tocográfico.**

TOCÒLECH. s. y adj. *Med.* Facultatiu que té coneixements especials en tocología. **Tocólogo.**

TOCOLOGÍA. f. *Med.* Tractat sobre 'ls parts.

TOCOLÒGICH, CA. adj. *Med.* Lo que pertany o es relatiu a la tocología. **Tocológico.**

TOCOM. pron. indef. Algo. || QUELCOM.

TOCOMÁNICH. m. *Med.* Aparell mecánich que serveix pera donar als alumnes de cirurgia una idea del úter, y pera exercitarlos en la operació dels parts. **Tocománico.**

TOCOMÁTICH. m. *Cir.* Tocománich. **Tocomático.**

TOCONOMÍA. f. *Med.* Conjunt de les regles del art de partejar. **Toconomía.**

TOCONÒMICH, CA. adj *Med.* Lo concernent a la toconomía. **Toconómico.**

TOCOTECNIA. f. *Med.* Práctica dels parts. **Tocotecnia.**

TOCOTÈCNICH, CA. adj. *Med.* Lo pertanyent a la tocotecnia y l'individuu que la posseeix. **Tocotécnico.**

TODALIA. f. *Bot.* Mena de plantes santoscilies, quines espècies creixen a les regions banyades pêl Mediterrani.

TODO. m. DAU.

TODÓ. m. TUDÓ.

TODOLELLA. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; es a la vora del riuet Cantarella y té 750 hab.

TOESA. f. Mida francesa qu'equival a un metre noranta cinch centimetres. **Toesa.** || La cosa amidada ab dita mida. **Toesa.**

TOFA. f. Conjunt, espessetat d'herbes, de llana, d'arbres, de cabells, etc. **Espesura.**

TOFA DE CABELLS. fr. *Mata de pelo.*

TOFA DE NEU. Munt de neu. *Conjunto de copos de nieve.*

BLANCH COM UNA TOFA DE NEU. fr. Se diu d'una cosa sumament blanca. *Blanco como la nieve ó como el ampo de la nieve.*

TOFERA. f. *Ter. ibicench.* Cabellera. **Cabellera.**

TÒFONA. f. *Bot.* Mena de bolet sense arrel, globós, sòlit, negrench y ab puntetes per defora, blanquinós o part, rogench y un poch olorós per dins. Se cria sota terra, y guisada es molt gustosa. **Criadilla de tierra ó turma de la tierra.**

TOFONERA. f. Paratge del bosch ont se crien tòfones. **Turmera.**

TOFONERES (Coll de les). *Orog.* Collada en un dels brancals avençats de la serra del Boch, enfront de Llongarriu, a les valls del Lierca.

TÒFUL. n. p. Nom vulgar de Cristofol. **Cristóbal.**

TOFULET. n. p. dim. de TÒFUL. **Cristobalillo.**

TOFUT, DA. adj. **Tupido, espeso.**

TOGA. f. Gramalla, vestit talar que vestíen els romans, com també 'ls antichs concellers y avui els jutges, advocats y catedràtichs en actes oficials. **Toga.** || La dignitat dels togats. **Toga.**

TOGA. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, diòc. de Valencia, part. jud. de Lucena; es a la vora del riu Millares y té 271 hab.

TOGAR. v. a. Concedir o posar la toga. **Togar.**

TOGARSE. v. r. Pendre, posarse la toga. **Togarse.**

TOGAT, DA. adj. Jutge o altre ministre que usa la toga o la persona que porta vestidura talar. També s'usa com substantiu en la terminació masculina. **Togado.**

TOGINO. m. *Mar.* Troç de fusta clavat dins de la embarcació, pera asegurar alguna cosa del balanceig de la nau. || Cada un dels troços de fusta llarchs que se claven al costat del vaixell y serveixen d'escala pera montarhi. || Mena d'osca o dent feta als penols de les vergues pera assegurarhi els doblechs de les veles. **Tojino.**

TOGORES (Joseph). *Biog.* Poeta, escriptor, general y politich mallorquí molt remarcable. Era comte de Ayamans, y va nèixer a Palma al any 1767, morint al any 1831, havent pres part molt activa en la guerra de la Independencia. La seua ciutat nadiua, li va deure gran part del seu deixondiment, havent influit en la perllongació del moll, al establiment de comunicacions, y al repartiment de les aigües. Home de molta inteligencia y estudiós, era prou competent a les matemàtiques, als estudis històrichs y literaris y un dels primers que conreuaren la llengua mallorquina, donchs, va ésser autor d'un Diccionari y una ortografía en aquella parla, y una silva de monosilabs y d'abundoses poesíes mallorquines y excelentes epístoles en la meteixa parla endreçades al prebere Domingo Tous. Havía traduit també al llenguatge vulgar varies obres entre altres les *Nits lúgubres* del poeta inglès Young.

— (JOSEPH ANTONI). *Biog.* Cartograf y militar mallorquí que va distingirse a la primera meitat del sigle XIX. Era autor d'una exacta carta geogràfica de l'illa de Mallorca, corretgint les que s'havien publicades ab anterioritat. Va fer també varies cartes dels districtes judicials mallorquins, y és prou notable el plànol de les canyeríes y conductes de les aigües de Palma. Va escriure ademés una lluminosa memoria dedicada al Ajuntament de Palma, pera regularisar els serveis de les fonts públiques al districte municipal de Palma de Mallorca.

— (MARIÁN ANTONI). *Biog.* Militar y poeta, germá d'En Joseph y com ell nadiu de Palma de Mallorca al any 1769, morint ab heroisme a l'acció de Quarte, sostinguda ab els francesos a Valencia al any 1808. Va entrar a la marina de guerra y durant la lluita ab França desde 1791 a 1795, va operar a les costes de Catalunya y contra Argelia. Era tinent de fragata quan va entrar al exèrcit territorial, en el cos de cavallería y regiment de dragons de Numancia, obtenint l'hábit de Sant Joan de Jerusalem, y morint al combat qu' esmentárem. Pertanyía a l'Econòmica de Palma, y era poeta fácil, segons ho mostren les composicions publicades al diccionari d'En Bover. Havía escrit, ademés, *Elogio histórico del Sr. D. Vicente Tofiño de San Miguel.*

TOIG, TXA. adj. TOTXO.

TOISSÓ. m. TOIXÓ.

TOIX, A. adj. TOTXO, 1.

TOIXENT. *Geog.* TUIXENT.

TOIXÓ. m. *Zool.* Animal selvatge, de cos semblant a la fura, encara que més gros; de color gris obscur, y 's cría en caus, com els cunills, dels quals s'alimenta. **Tejón tarón.**

GRAS COM UN TOIXÓ. fr. Pondera lo gras.

TOIXÓ. m. Ordre de cavallería, fundada per En Felip el Bondadós, duch de Borgonya, de quina són quefes els reis d'Espanya, conferintla tant sols a les persones reials y als personatges més significats del govern o de la milicia dels Estats. Als començos del sigle XVI, en temps d'En Carles I, va celebrarse a la seu de Barcelona un dels capitols d'aquella ordre, y al cadirat del chor poden vèureshi 'ls escuts dels cavallers que concorregueren al meteix. **Toisón.**

TOIXONET. m. dim. Toixó novell.

TOL. *Gram.* **Quita.** || TOLL.

TOLÁ. m. Malaltía que les besties pateixen a les genives, causada per l'abudor de sanch que al menjar fa llagues a la pell de les meteixes. **Tolano.**

TOLCH. *Gram.* Jo tolch. **Yo quito.**

TOLCRE. v. r. TOLDRE.

TOLDA. f. *Nàut.* La coberta que serveix de sostre a la cambra alta o del castell, y s'extèn desde l'arbre de mitjana fins al coronament de la popa. **Chupeta, toldilla, sobrecámara, luneta, castillo ó tabladillo de popa.** || Vela posada pera guardar del sol. || Vela d'un carruatge. **Toldo, toldilla.**

TOLDAR. v. a. ENTOLDAR.

TOLDAT, DA. p p. ENTOLDAT.

TOLDET. m. dim. **Toldillo.**

TOLDO. m. TOLDA.

TOLDRE. v. a. *Ant.* PENDRE, ARREBAÇAR, PRIVAR.

TOLDRES. v. r. TOLLIRSE.

TOLEDÁ, NA. adj. Lo natural de Toledo o lo pertanyent a aquella ciutat de Castella la Nova. **Toledano.**

TOLEDO. *Geog.* Poble de la prov. d'Osca, diòc. *nullius*, part. jud. de Boltanya; és a ponent de la serra Farrera y té 429 hab.

TÔLER. v. a. TOLDRE.

TOLERABLE. adj. Soportable, lo que 's pot tolerar. **Tolerable** || Mitjá, passador. **Pasadero, tolerable, mediano.** || S'aplica a una munió de coses que son aptes o convenients o que 's poden usar. **Admisible, tolerable.**

TOLERABLEMENT. adv. m. D'un modo tolerable. **Tolerablemente, con tolerancia.** || Mitjanament. **Medianamente, tolerablemente, así, así.**

TOLERANCIA. f. Sofriment, paciencia, aguant. **Tolerancia.** || Permissió, dissimul de lo que no's deuría

fer sense cástich de qui ho fa. **Tolerancia.** || El permís que dona un govern pera exercir qualsevol culte relligiós. **Tolerancia o tolerancia religiosa.**

TOLERANÇA. f. TOLERANCIA.

TOLERANT. p. a. Qui tolera. S'aplica en particular al govern que permet la llibertat de cults. **Tolerante.** || adj. Pacient, sofert. **Tolerante.**

TOLERANTISME. m. Opinió dels que creuen que deu permetres el lliure us de tota creencia relligiosa. **Tolerantismo.**

TOLERAR. v. a. Sofrir ab paciencia. **Sufrir, tolerar, sobrellevar, soportar, padecer.** || Dissimular o permetre alguna cosa ilícita, sense dispensarla expressament. **Tolerar.** || Sotmetres de grat o per força a alguna cosa. **Tolerar.** || Apaibagar, pacificar els esperits irritats o les disputes.

TOLERAT, DA. p. p. **Tolerado.**

TOLGA. *Gram.* Quita.

TOLGUÈ. *Gram.* Quitó.

TOLGUT, DA. p. p. de TOLDRE. **Quitado.**

TOLIDURA. f. Acte y efecte de tolirse. **Tullidura.**

TOLIR. v. a. y

TOLIRSE. v. r. Llevar alguna malaltía l' us d' algún membre. Paralisarse. **Tullirse.**

TOLIT, DA. p. p. y adj. Qui está impossibilitat per alguna malaltía. **Tullido.**

TOLÓ (Fr. Joan). *Biog.* Relligiós de l' ordre del Cister, que vivía al sig'e XVII. Era home inteligent en paleografía y en els assumptes històrichs, havent escrit una obra, titolada: *Antigüedades del monasterio de Poblet y extractos de varias crónicas de los reyes de Castilla,* que va restar inèdita.

TOLÓ. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Salvador de Toló, prov. de Lleida.

TOLOGES. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, cantó y bisb. de Perpinyá; és a la carretera que va d' aquesta vila a Thuir y té 1,450 hab.

TOLÓN *Geog.* Ciutat y port de la Provença, al Mediterrani, fundada al sigle IV, enrunada pêls alarbs al sigle X y tornada a bastir pêls comtes de Provença, que seguiren dominantla desprès de les noves dissorts sofertes per la població a les derreríes del sigle XII. Quan Provença va ésser reunida a França era Tolón una de les ciutats més importànts d'aquella regió.

TOLONDRO. m. ATOLONDRAT.

TOLORIU. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell; és a la vora del Segre y té 429 hab.

TOLOSA (Joan). *Biog.* Musich, professor y escriptor que va fruir significació a mitjans del sigle XIX. Va néixer a Barcelona al any 1818, morint a la meteixa ciutat al de 1890. Desde noi va estudiar la musica y tot just tenía 15 anys de la seua etat, guanyava per oposició la plaça de violí a la orquesta del Gran Teatre de Marsella, passant desde allí a París pera cursar el contrapunt y l' armonía. Retornat a Barcelona al any 1856, el seu primer afany va ésser instituir una escola de musica, que va subvencionar de moment el municipi barceloní, mes certes dificultats econòmiques li privaren donar el desenrotllo qu' ell esperava. S' anomenava la escola *Orfeó Barcelonès*, y pera defensar els seus afanys, sostenint encara l' intent d' enlairar aquell ideal, va fundar en 1862 un setmanari ab el títol de *El Orfeón Español.* era home molt travallador, y va publicar algunes obres musicals, entre quines cal esmentar *Repertorio del orfeón*, estudi pêls chors; *Le defilé, La Prairie, La walse burlesque.*

TOLOSA. *Geog.* Ciutat del Llenguadoch, capital del actual departament del Alt Garona, emplaçada al costat de sa corrent, entre 'l canal d' aquest riu y 'l del Miljorn. Té importancia pera la historia literaria de Catalunya el recort d' haverse instituit a Tolosa els *Jochs Florals*, al any 1322, per la gaia companyía dels set trobadors, essent més tart restaurats per Na Clemença Isaura, essent d' allí transportats a Barcelona en temps del Rei En Joan I, l' aimador de la gentilesa.

TOLOSÁ, NA. adj. Lo natural de Tolosa y lo pertanyent a aquesta ciutat llenguadociana. **Tolosano.**

TOLOSENCH, CA. adj. y

TOLOSÍ, NA. adj. TOLOSÁ.

TOLPIDE. m. *Bot.* Mena de plantes compostes, herbacies, anyals, que creixen a les contrades properes al Mediterrani.

TOLRE. v. a. *Ant.* Treure, llevar, pendre. **Quitar.** || TALLAR, ESQUILAR.

TOLSÁ (Manel). *Biog.* Esculptor que va distingirse a les derreríes del sigle XVIII y començos del XIX. Va néixer a Enguera (Valencia) morint a Mèxich al any 1820. Va presentarse als concursos de l' Academia de Sant Carles de Valencia y de Sant Ferrán de Madrit l' any 1784, obtenint premi a les dues corporacions. Al any 1798 va passar a Mèxich com a director de l' Academia d' esculptura instituida allí, deixant a aquella ciutat algunes de les seues obres més remarcables, entre quines s' ha de fer esment de una estatua eqüestre del rei Carles IV y l' original de algunes medalles commemoratives, ab els bustes dels reis d' Espanya.

TOLT, A. p. p. de *toldre.* **Quitado.**

TOLUAT. m. *Quim.* Sal produida per la combinació del ácit toluich ab una base salificable

TOLUILÉ. m. *Quim* Hidrocarbur que's produeix al ensemps que altres cossos a la destilació seca del sulfur de bencili. **Toluileno.**

TOLVA. *Geog.* Vileta de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Quart y té 741 hab.

TOLVA. f. TRAMUJA. || Comuna de les naus que dona al mar. **Tolva.**

TOLL. m Sot, clot plè d' aigua ont s' enfonza qui hi passa. **Tolla, tollador.** || DOLL, TOL.

PASSAR EL TOLL. fr. *Fam.* Passar la mar. *Pasar el charco.*

TOLLA. f. *Ter.* Bassa gran, gorga que sol ferse als barranchs. **Balsa.** || Toll, sot plè d'aigua. **Charco.**

TÓLLA (Á). m. adv. De repent y sense cap preparació. **De golpe y zumbido.** || SENSE TÒ NI SÒ.

PARLAR A TOLLA. fr. PARLAR DESBARATADAMENT.

TOLLAÇ. m. aum. Toll gran.

TOLLADOR. m. **Atolladero.**

TOL-LE TOL-LE. m. Veus llatines que signifiquen confusió y crits de la multitut que conspira alborotada contra d' algú. **Tole tole.**

TOLLOS. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, diòc. de Valencia, part. jud. de Concentaina; és al peu de una montanya y té 213 hab.

TOLLERE. v. a. TOLDRE.

TOLEIXER. v. a. TOLDRE.

TÒLLER. v. a. TOLDRE.

TOLLIDURA. f. TOLIDURA.

TOLLIR. v. a. TOLDRE.

TOLLIRSE. v. r. TOLIRSE.

TOLLIT, DA. adj. TOLIT.

TOM. m. Volta alentorn. **Torno, retortero, vuelta.** || GAMBADA, 2. || Caiguda en rodó. **Vuelta, vuelco, tumbo.** || TAMBORELLA. || Volta, girada, y així se diu: *donar dos toms a la clau.* **Vuelta.** || *Met.* Mudança, revolució, com: *la vida del home dona molts toms.* **Mudanza, vuelta, vuelco.** || *Met.* Fisonomía, perfil de la cara. **Encaje del rostro o de la cara, facciones.** || p. u. VEGADA, TOMO.

DONAR TOMS. fr. Rodar. *Dar vueltas.* || *Met.* Discórrer repetidament sobre alguna especie. *Dar vueltas.*

DONAR UN TOM. fr. Fer un passeig de poch temps. *Dar un bordo ó una vuelta.* || *Met.* GIRAR LA TRUITA. || *Met.* Perdre algú la seua fortuna o autoritat. *Dar de cabeza.*

FER DONAR TOMS. fr. Fer donar voltes. *Rodear; hacer dar vueltas; llevar al retortero.*

VINDRE A TOM. fr. Vindre bé, a propòsit, al seu lloch y temps. *Venir á propósito, á cuento, á pelo, de molde, de perilla.*

ELS TRES TOMS. Festa popular dels arriers de Barcelona que celebren per Sant Antoni Abat, donant una cursa per les rondes ab sos animals guarnits.

Tomaní

TOMACA. f. TOMÀTECH.

TOMACADA. f. Menjada de tomaques. Cop de tomaca. Moltes tomaques.

TOMACÓ. m. Tomátech que 's penja pera conservarlo. **Tomate de cuelga.**

TOMANÍ. m. *Bot. ter.* CAPS D' ASE.

TOMANY, A. adj. y

TOMANYES. m. *Ant.* Ximple, poch expedit. **Zolocho.**

TOMANYUS. m. *Ant.* TOMANY.

TOMAQUERA. f. *Bot.* Planta herbácia ben coneguda, de la fam. de les solanácies, ab brots peluts, buits, tous, ramosos y coberts de fulles retallades en ales de fulletes dentades per les vores y un poch peludes. Fa les flors grogues en ramellets, senzilles, que porten els tomátechs. Es originaria d'Amèrica, y's conreua als nostres horts. **Tomatera.**

TOMAQUERA: *a*, flor; *b*, fruit

TOMAQUERA BORDA. *Bot.* Planta perenne y ramosa de la fam. de les solanácies, que creix fins a l' altura d' uns 30 centimetres; les fulles són de figura de cor, y les flors en forma de roda. El fruit és semblant a una cirera, plena de llevors, comunament planes, y está embolicat dins d' una mena de bufa membranosa. *Alquequenje.*

TOMÁS. n. p. **Tomás.**

TOMÁS (Ceferí Francesch). *Biog.* Relligiós que vivía als començos del sigle XVII. Era bon llatinista y distingit teòlech, havent obtingut el doctorat en teología. Al any 1615 va publicar a Barcelona una oració llatina en lloança de Sant Tomás.

— (MIQUEL). *Biog.* Esculptor estatuari de gente relligiós. Va néixer a Palma de Mallorca, morinthi al any 1809. Era deixeble d' Herrera. Al any 1768, era director del colegi de pintors y esculptors de Palma, reunint allí un bon aplech d' antiguetats y de medalles. Les obres que va deixar, sense ésser nombroses, mostraven son enginy y acert; cal esmentar d' entre elles el Sant Joseph de l' iglesia d' Alaró, una imatge de la Beata Caterina Tomás pera Barcelona; una de la Concepció pera Muro, y les imatges esculpides en pedra de Santany, que ornen la portada del seminari de Palma.

— (PERE). *Biog.* Metafísich y llatinista de molt ingeni, que va distingirse pêls seus travalls al sigle XVI Pertanyía a l' ordre de menors al convent de Barcelona, y entre els seus nombrosos escrits, poden esmentarse *Tractatus de formalitatibus De esse intelectuali*, y de *Immaculata conceptione.*

Francesch Tomás y Estruch

— Y ESTRUCH (FRANCESCH). *Biog.* Notable escriptor y dibuixant, descendent de familia catalana y establert a Barcelona desde molt jove, morint a la nostra ciutat al any 1910. Va néixer a Carmelo (Uruguay) al any 1862. Fou professor de la Escola de Belles Arts de Llotja y altres instituts. Era inspirat poeta y autor dramatich, y entre les seues nombroses obres poden esmentarse: *El ocaso*, comedia, publicada al any 1889; *El periodismo en las pequeñas localidades,* 1890; *Discursos y conferencias*, 1882; *Discursos* als Congresos de Barcelona, 1885; *Travalls en vers*, en catalá, 1893; *Obras representables,* 1893; *De ayer*, 1894; *Interpretación de las alegorias del album regalado á Don Luis Antúnez,* 1885. Entre les seues obres inèdites, hi figuren: *Historia de la caricatura española; Diccionario del simbolo* y *Apuntes para la historia de Grecia.*

— Y ROSÉS (CRISTOFOL). *Biog.* Metge y escriptor professional, que va néixer a Girona a mitjans del sigle XVIII. Va endreçarse a Alemanya, essent nomenat metge d' un regiment d' infantería. Havia fet observacions y análisis pera l' aplicació de les aigües minerals a certes malalties y va escriure recomenant les de Pedret a la vora de Girona. Entre les seues obres poden esmentarse: *Tratado y nuevo método curativo de las enfermedades gotosas y reumáticas,* escrit en francès per M. Rusther, metge del emperador Napoleó I, y traduit al castellá va publicarlo En Tomás a Madrit al any 1808; *Historia del colegio de Gerona, fundado en Montpeller por el doctor Don Juan Bruguera, para estudiar la medicina en aquella Universidad los hijos y patricios de Gerona,* quin trevall molt erudit va publicarse a la Revista de Girona no fa gaires anys.

— Y ROTGET (FRANCESCH). *Biog.* Esculptor mallorquí, que va néiver a Palma al any 1762, morinthi al 1807. Va dedicarse també a la pintura decorativa, deixant alguns frescos a la cartoixa de Valldemossa. Les principals obres d' En Tomás y Rotget eren. *Miniatures y perspectives*, un *Sant Crist*, les imatges de *Sant Miquel dels Sants* y de *Sant Simó de Rojas,* pera els trinitaris de Mallorca; *Bust del marquès de la Romana*, grupos de les *Tres gracies*, y una imatge de la *Beata Catarina Tomás* pera Andraig.

TOMASET. n. p. Diminutiu de Tomás. **Tomasito.**

TOMATA. f. *Ter.* TOMÀTECH.

TOMÁTECH. m. Fruit de la tomaquera. N' hi ha de diferentes castes y tamanys, regularment com una poma petita, rodó, unit, lluhent, suau al toch, blá, molsut, de color vert esblancait al principi, y roig quan es madur; de sabor agret; dividit en moltes casetes que contenen llevors complanades y groguenques. Es comestible y útil contra les inflamacions dels ulls, morenes, etc. **Tomate.**

TOMB. m. TOM.

TOMBA. f. Caixa quina tapa es en forma d' arch o mitg cèrcol, que 's posa demunt del tumbol o en terra quan se fan els funerals d' algún difunt. **Tumba, sepulcro, huesa, sepultura, yacija.** || SEPULTURA, 2.

TOMBACITA. f. *Min.* Arseniat de niquel que conté cobalt y ferro al estat d' òxit. **Tombacita.**

TOMBAÇA. f. Aum. Tomba gran. || Predi del terme d' Alcover.

TOMBADA. f. Volch o caiguda d' un costat a un altre donant la volta sencera. **Tumbo, tomba.**

A LA PRIMERA TOMBADA DE CLAU. m. adv. *Met.* Al primer contratemps o perill. *A tumbo de dado.*

TOMBAGA f. ANELL.

TOMBALLÓ. f. Tombada, tomb de la persona que rodola. **Tumbo**

ANAR A TOMBALLONS fr. Entrebancarse ab freqüencia y violencia. *Trompicar, trompillar, rodar.*

TOMBAR. v. a. Fer caure a algú. **Tumbar.** || Girar una cosa d' una part a una altra o al revés de com estava posada. **Voltear, ladear, oblicuar.** || Girar, com: *tombar* una olla, un canti, etc. **Volver.** || v. n. Tirarse demunt d' alguna cosa, fregantshi y refregantshi. **Revolcarse, volquearse.**

TOMBARELLA. f. TAMBORELLA.

FER TOMBARELLES O TAMBORELLES. fr. Donar voltes lleugeres en l aire o per terra. *Dar tumbos.*

TOMBAT, DA. p. p. del verb TOMBAR. **Tuelto.**

TOMBEJAR. v. a. Tirar per terra a algú o alguna cosa fentli donar tombs. **Dar revolcones.**

TOMBORELLA. f. TAMBORELLA.

TOMBOSSITA. f. *Miner.* Arseniat de nitrat, que conté cobalt y ferre en estat d' òxit y té l' olor d' acit sulfurós. **Tombozita.**

TOMELL. m. *Bot.* FARIGOLA, TIMÓ.

TOMET. *Geog.* Caseriu del terme de Medinyá, provincia de Girona. || Dim. de TOMO.

TOMIC (Pere). *Biog.* Historiaire catalá del sigle XV, autor d'una de les obres clássiques de la nostra literatura. Era nadiu de Bagá y vivia a les mitjanies de aquella centuria, donchs l' any 1438, va escriure la seua obra, de quina va tindren un exemplar manuscrit l' arquebisbe Antoni Agustí, y al sigle XVIII ne posseía un exemplar l' erudit marqués de Capmany. En Torres Amat l esmenta y posa el títol en aquesta forma *Histories e conquestes del realme d' Aragó e principat de Catalunya.* Al any 1886, a la imprempta de «La Renaixença» se va imprimir en un volúm la obra esmentada, encara que 'l títol de la meteixa és un xich diferent del que resta esmentat.

TOMÍPAR. adj. *Bot.* S' apropía aquest calificatiu a les plantes que 's multipliquen per esqueix. **Tomíparo.**

TOMÍS. m. *Zool.* Mena d'aragnits molt abundosos. **Tomiso.**

TOMINITS. m. pl. *Zool.* Familia d' aragnits quin tipus és el *tomis.*

TOMISME. m. Doctrina de Sant Tomás d' Aquino. **Tomismo.**

TOMISTA. m. Qui segueix o defensa la doctrina de Sant Tomás d' Aquino. **Tomista.**

TOMISTICH, CA. adj. Pertanyent als tomistes o a les seues doctrines. **Tomístico.**

TOMO. m. Cada una de les parts o llibres separats en que divideixen els autors llurs obres, especialment les extenses y llargues. Comunament s' entèn per aquesta veu el cos o bulto de qualsevol llibre. **Tomo.** || VOLÚM.

TOMOGINIA. f. *Bot.* Mena de plantes quin ovari se divideix en quatre diferents lobuls. **Tomoginia.**

TOMOSITA. f. *Min.* Varietat de carbonat de manganesa. **Tomosita.**

TOMOTOCIA. f. *Med.* Part que 's verifica per medi d' una incisió. **Tomotocia.**

TOMOTÒCICH, CA. adj. *Med.* Lo concernent a la tomotocia. **Tomotócico.**

TOMSONITA. *Min.* Silicat hidratat d' alúmina y de cals, substancia mineral de color blanch, transparent. **Tompsonita.**

TOMULT. m. TUMULT.

TON. pron. Possessiu, contracció de *lo teu,* com: *ont és ton pare?* **Tu.**

TON. m. Nom propi d' home, síncopa d' Antoni. **Antonio.**

TONA. f. Nom propi de dona, síncopa de Antonia.

TONA. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; és a la carretera de Barcelona a Ribes, té aigües medicinals y 1,285 habitants.

Segell de Tona

TONADA. f. El tò o musica que s' apropía a la lletra de cada cançó per ésser cantada. || MUSICA. || **Música.** || **Modo particular de dir una cosa. Tono.**

TONADETA. f. dim. **Tonadica, illa.**

TONAIRA. f. *Pesc* Xarxa que s' usa pera pescar les tunyines, formantla de cordill prim, fi y ben retort. **Tonaira.**

TONALISACIÓ. f. *Mus.* Propietat característica d' un tò. **Tonalización.**

TONALITAT. f. *Mus.* Propietat característica de un tò, determinada per la nota sensible y 'l perfecte acort. **Tonalidad.**

TONAMENT. m. *Ant.* ESQUILAMENT.

TONANT. adj. S' aplica a Júpiter Tronant o Tonant **Tonante.**

TONAR. v. a. Tronar o llençar llamps. **Tonar.**

TONARI. m. *Hist.* Petita flauta que s' utilisava a l' antigor pera donar el tò als oradors. **Tonario.**

TONDRE. v. a. Llevar el pel a les robes de llana, com: *panyos, bayetes,* etc. **Tundir.** || *Ter.* ESQUILAR.

TONEDIÇ. m. La borra que queda de tondre les robes de llana. **Tundizno, borra, tundición, tundidura.**

TONEDOR. m. **Trasquilador.**

TONELADA. f. TONELLADA.

TONELL. m. *Ant* CONVIT. || *Ant.* Bota pera posarhi vi. **Tonel.** || m. Vas de fusta ample de la boca que va afuantse al revés de la bota, qu' és més groixuda del mitg.

TONELLADA. f. Mida, la cárrega o capacitat de una embarcació, que correspòn a cent seixanta y sis pams cúbichs, y tres octaus d' altre; o a dues pipes de vint y set arrobes y mitja cada una. **Tonelada.**

TONELLADA MÈTRICA. La que té mil kilograms. *Tonelada métrica.*

TONELLATGE. m. Mida o capacitat comptada per tonellades. **Tonelaje.**

TÒNELLERÍA. f. BOTER.

TONELLET. m. Falda de l' armadura antiga. **Tonelete.** || Les faldilletes que posen al cos d' algunes imatges. **Tonelete.**

TONET, A. n. p. Dim. de Ton, a. **Antoñito, a.**

TONET (Can). *Geog.* Caseriu a la carretera de Palma a Volldemossa, a l' illa de Mallorca.

TONGADA. f. L' alternativa o torn que han de tindre o cumplir molts per obligació o per empleu. **Tanda.**

TONI. n. p. Nom vulgar d' Antoni. **Antonio.**

FER EL TONI. fr. Fer el tonto. *Hacerse el bobo.*

TÒNICA. f. *Mus.* Nota fonamental d'un tò. **Tónica.**

TÒNICH, CA. adj. Nom que 's dona als agents terapèutichs capaços d' aumentar les propietats vitals del nostre organisme. **Tónico.**

TONICITAT. f. *Med.* Facultat de lo que dependeix del tò vital de les parts orgániques d' un cos. **Tonicidad.**

TONIFICACIÓ. f. Reforç, acció, efecte de donar forces.

TONIFICAR. v. a. Enfortir, reforçar, donar forces.

TONIFICARSE. v. r. Enfortirse, reforçarse, adquirir forces.

TONIFICAT, DA. p. p. del verb TONIFICAR. || Fortificat, enfortit.

TONOBRANQUI. adj. *Zool.* Que té les branquies esteses. **Tonobranqui.**

TONOGRAFÍA. f. Sistema de signes empleats pera representar els sentiments y les passions que l' orador y l' artista dramátich expressen pêl de la veu, la fesomía y el gest. Tonografía.

TONOGRÁFICH, CA Pertanyent a la tonografia. **Tonográfico.**

TONOTÈCNIA. f. *Mus.* Art d' anotar un troç de musica, y especialment als cilindres dels pianos de manubri. **Tonotecnia.**

TONOTÈCNICH, CA. adj. *Mus.* Lo pertanyent a la tonotecnia. **Tonotécnico.**

TONS. *Gram.* **Tus.**

TONSILA. f. *Med.* Glándules amigdales. **Tonsila.** || Estaca pera amarrarhi les naus. **Tonsila.**

TONSILAR. adj. *Med.* Lo concernent a les tonsiles. **Amigdaláceo, tonsilar.**

TONSILITIS. f. *Med.* Inflamació de les amigdales. **Amigdalitis, tonsilitis.**

TONSURA. f. El primer dels graus clericals, el qual se concedeix per má del bisbe, com disposició y preparació pera rebre'l sagrament del ordre; aquesta ceremonia consisteix en tallar un poch de cabell al que reb aquest grau. **Tonsura.**

TONSURACIÓ. f. Acte y efecte de tonsurar. **Tonsuración.**

TONSURAR. v. a. Donar el grau de la tonsura. **Tonsurar.** || Tallar el cabell. || TONDRE.

TONSURAT. m. El clergue que ha rebut tonsura. **Clérigo de corona ó de prima, tonsurado.** || Tallat de cabells.

TONTADA. f. Acció o dita necia y tonta. **Tontada, tontedad, tontería.**

TONTAMENT. adv. m. Ab tontería. **Tontamente, neciamente.**

TONTANA. adj. com. TONTO.

TONTARRO, A. adj. y

TONTÀÇ, A. adj. Molt tonto. **Tontazo, tontonazo, tontón.**

TONTEJAR. v. n. Fer o dir tontades. **Necear, tontear.**

TONTERA. f. Condició de tonto, defecte dels tontos. **Tontedad.**

TONTERÍA. f. Cosa o fet de tonto. || Ignorancia, manca d enteniment y de raó. **Tontería, tontedad, tontera, tontada, ignorancia.**

TONTESA. f. Condició de tonto. **Necedad.**

TONTILLO. m. Mena de faldilles que usaven les dones, ab cèrcols de branilla o d' altra materia, posats a troços pera estofar la roba. **Tontillo.**

TONTÍSSIM, A. adj. sup. Molt tonto. **Tontísimo.**

TONTO, A. adj. Ignorant, mancat d' enteniment o raó. **Necio, tonto, ignorante, sandio, insensato.**

FER EL TONTO fr. Fingirse tonto, donarse per desentès quan no 's vol convindre ab lo que 's proposa o fer lo que 's demana. *Hacerse memo, chiquito.*

TONY, A. adj. Badoch, ximple. **Necio.**

TONYINA. f. TUNYINA.

TOP. m. Extrem d' alguna cosa. **Tope** || Punt per ont topen els obgectes. **Tope.** || Acte y efecte de topar **Topetón.**

TOP! *Náut.* Veu de mando pera indicar el moment, en quin ha de parar la marxa el barco. **¡Top!**

TOPÁ. m. TOPÁN.

TOPACI. m. *Min.* Pedra preciosa molt estimada per la seua molta duresa, llustre y transparencia y per la hermosura del seu color groch barrejat ab un poch de roig, que 'ls mineralogistes ne diuen groch vinós N' hi há també, encara que son molt rars, de altres colors. **Topacio.**

TOPADA. f. El cop que peguen ab el cap els toros, moltons y altres animals cornuts. Sol dirse també quan algú dona un cop ab el cap y de tot cop que pegui qualsevol obgecte, veícol, etc. **Topetada. topada, morocada. testarada, mochada, tozolada, tozolón.**

TOPADOR, A. adj. S' aplica al animal avesat a topar. **Topador, topetudo.**

TOPAMENT. m. Acte y efecte de topar. || DESAVINENÇA.

TOPÁN. m. y

TOPANS. m. pl. *Ter.* TASQUERES. || Punts determinats de un terme, un terreny, etc., ab els quals un se orienta en sa marxa o en son regoneixement. **Lindes**

SAPIGUER ELS TOPANS. fr. *Ter* CONÉIXER LES TASQUERES.

TOPAR. v. a. Donar cops ab el cap; regularment se diu dels moltons y altres animals cornuts S' usa també com a neutre. **Topetar, topar.** || Ensopegar una cosa ab un altra. **Topar.** || Trobar lo que 's buscava. **Topar.** || Atrapar, assolir. **Alcanzar.** || Ensopegar ab els peus ab alguna cosa que posa a risch de caure. **Tropezar.** || Trobar casualment una cosa sense buscarla. **Tropezar.** || v. r. Assolirse 'ls animals quan van corrent. **Zapatearse, toparse.**

ARA QUE 'NS TOPA. fr. Ara que tenim ocasió. *La ocasión la pintan calva.*

TOPARSE. v. r. Trobarse y dar cop dos obgectes o veicols que porten direccions encontrades. **Topetar, chocar.** || Dit en lo moral de dues opinions diferentes. **Chocar.**

TOPASSOLITA. f. *Min.* Varietat de granat grossulari de color de topaci. **Topazolita.**

TOPAT, DA. p. p. **Topado.**

TOPES. m. pl. Al teatre es el costat dret del for. **Topes.**

TOPÍ. m. OLLETA. || adj. Lo refrech que 's fan les cavalcadures ab la punta de les ferradures. **Topino.** || (V. TUPÍ y sos derivats).

TÒPICH, CA. adj. Lo que pertany a determinat lloch. **Tópico.** || m. *Med.* Medicament extern. **Tópico.** || *Ret.* Lloch comú o oratori. **Tópico.**

TOPINADA. f. TUPINADA.

TOPO m. Cop que dona una cosa ab un' altra. **Topetón topo.** || Taca de tinta que cau demunt del paper. **Borrón.**

TOPÒGRAF. m. Qui descriu o fa 'l plan d' algún lloch. **Topógrafo.**

TOPOGRAFÍA. f. Descripció o deliniació d' un lloch. **Topografía.**

TOPOGRÁFICAMENT. adv. m. D' una manera topográfica. **Topográficamente.**

TOPOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la topografía, com: carta *topográfica.* **Topográfico.**

TOPOLOGÍA. f. Conjunt de regles pera la interpretació dels signes de la topografía, y pera formar exacta idea de les localitats pêls dibuixos o plans que les representen. **Topología.**

TOPOLÒGICH, CA. adj. Lo que 's refereix o pertany a determinat lloch. **Topológico.**

TOPONIMIA. f. Quadre metòdich dels noms dels llochs de qualsevulla comarca. Aixís se diu: la *toponimia* del Llobregat. **Toponimia.**

TOPONÍMICH, CA. adj. Pertanyent a la toponimia o als noms dels llochs. **Toponímico.**

TOPONOMÁSTICA. f. Catálech dels noms de llochs, pobles y ciutats. **Toponomástica.**

TOPORAMA. m. Panorama d' un lloch particular.

TOPORÍSTICA. f Ciencia que determina la posició dels diferents llochs de la terra. **Toporística.**

TOPORÍSTICH, CA. adj. Lo concernent a la toporística. **Toporístico.**

TOPOTESIA. f. Descripció poètica d' un lloch imaginari. **Topotesia.**

TOPOTÈSICH, CA. adj. Lo que pertany a la topotesia. **Topotésico.**

TOPU. m. *Ter. ibicench.* Cop, serrellet. **Golpe, flequillo.**

TOQUEJAR. v. a. Tocar sovint. **Toquinear.**

TOQUEJARSE. v. r. Tocarse sovint.

TOQUEJAT, DA. p. p. del verb TOQUEJAR.

TOQUER, A. m. y f. Teixidor de toques.

TOQUETA. f. dim. **Toquilla.**

TOQUETEJAR. v. a. Tocar sovint y lleugerament.

TOQUETEJARSE. v. r. Tocarse sovint y lleugerament.

TOQUETEJAT, DA. p. p. del verb TOQUETEJAR.

TOR. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Urgell, part. jud. de Sort; es a la vora del riuet del seu nom y té 96 hab. || Poble del dist. munpal. de La Tallada, prov. de Girona. || *Hidrog.* Neix al peu del port Negre, frontera de França, passa per Tor, y desaigua a la vora esquerra de la Vall Farrera, poch abans del poble d' Alins, prov. de Lleida. || —(PUNTA DE LA). Cap de la badía de Palma, illa de Mallorca, Balears. || — D' ESPÁ (LA). *Geog.* Antiga casa a la collada que separa les rassants del Marlès de les de la riera del Lluçanès.

TOR. m. *Ant.* TORRA. || TORRENT. || TORO.

TORA. f. El tribut que pagaven els jueus per families. **Tora.** || El llibre de la llei dels jueus. **Tora.** || *Bot.* Mena d' herba.

TORA PUDENTA. *Bot.* JULIVERTAÇA.

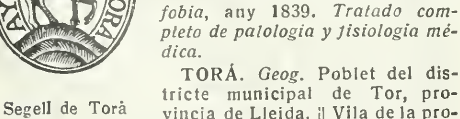
TORA. f. *Med.* Malaltia que divideix les puntes dels cabells y 'ls destrueix poch a poch. **Horquilla.**

TORÀ (J.). *Biog.* Escriptor religiós de mitjans del sigle XIX que va publicar al any 1864, la traducció d' una obra de P. A. Maurel, ab el titol de *El cristiano instruido en la naturaleza y uso de las indulgencias.*

— Y ANDREU (MIQUEL). *Biog.* Hisendat, agricultor y lletrat de la primera meitat del sigle XIX. Al any 1850, va estampar a Figueres una obra titolada *Consejos á los hacendados y agricultores. Consideraciones prácticas acerca de las mejoras más importantes y menos dispendiosas que se pueden realizar en la agricultura de varias comarcas de la provincia de Gerona.*

— Y MARCÈ (DOMINGO). *Biog.* Doctor en medicina y cirurgía. Va néixer a Olot al any 1797 y va morir al any 1857. Va escriure obres molt remarcables entre quines cal fer esment de les següents: *Reflejo del influjo de las simpatías en el diagnóstico y tratamiento de las enfermedades,* any 1843. *Observación de una hidrofobia,* any 1839. *Tratado completo de patologia y fisiologia médica.*

Segell de Torà

TORÁ. *Geog.* Poblet del districte municipal de Tor, provincia de Lleida. || Vila de la provincia de Lleida, bisbat y partit judicial de Solsona; es a la vora del riu Llobregós y té 972 hab. || Predi de la costa ponentina de Mallorca, a la carretera de Palma a Andraig.

TORACENTESIS. f. *Med.* Operació del empiema. **Toracentesis.**

TORACENTÈSICH, CA. adj. *Med.* Lo que pertany a la toracentesis. **Toracentésico.**

TORÁCICH, CA. adj. *Anat.* Lo concernent al pit. **Torácico.** || *Ictiol.* Calificació dels peixos ossosos que tenen les aletes ventrals sota de les pectorals. **Torácico.** || *Entom.* Calificació dels insectes coleòpters que tenen el cosset acabat en punxa. **Torácico.** || *Med.* Epítet dels medicaments propis pera combatre les malaltíes del pit. **Torácico.**

TORACODINIA. f. *Med.* Dolor al pit. **Toracodinia.**

TORACODÍNICH, CA. adj. *Med.* Propi o peculiar de la toracodinia. **Toracodínico.**

TORACOSCOPI. m. Instrument a propòsit pera explorar l' estat del pit y pera investigar les seues dolencies. **Toracóscopo.**

TORACOSCOPIA. f. Exploració del pit. **Toracoscopia.**

TORACOSCÔPICH, CA. adj. Lo pertanyent a la toracoscopia. **Toracoscópico.**

TORÁÇ. adj. augm. Toro gros. **Torazo.**

TORADA. f. El conjunt de toros ja crescuts y separats, perque están de saca. **Torada.**

TORAL. f. adj. *Arq.* Principal, més fort, més enlairat. **Toral.**

TORALLA. f. Barana de fusta o ferro a modo de rastell pera privar la entrada o sortida d' algún lloch. **Rastillo.** || MARGE.

TORALLA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Serradell, prov. de Lleida.

TORALLES. *Geog.* Poble del dist. municipal de Montagut, prov. de Girona.

TORALLOLA. *Geog.* Poble del dist. municipal de Serradell, prov. de Lleida.

TORAM. m. Conjunt o ramat de toros.

TORÁN. *Hidrog.* Riuet de la Vall d' Arán, prov. de Lleida. Neix al estany Negre, passa per Caneján y desaigua a la vora del Garona.

TORÁS. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, dióc. de Valencia, part. jud. de Viver; es a la vora del riu Palancia y té 886 hab.

TÒRAX. m. *Anat.* Capacitat o buit del pit. **Tórax.**

TORÀXICH, CA. adj. Lo referent al tòrax.

TORB. m. DESTORB. || Confusió, desordre o desconcert. **Turbación, turbamiento.** || Caragol de vent que 's desenrotlla en les tempestats y causa molt de mal. **Torbellino.**

TORBA. f. *Min.* Combustible terrós que pervé de la descomposició de les plantes herbácies. **Turba.** || *Mar.* Caixa formada contra 'l costat del barco, ont se reuneixen els conductes dels bechs a cada banda. **Torba.** || TURBA.

TORBA DE CAP: RODAMENT DE CAP.

LLOCH PLÈ DE TORBES. *Min. Turbal, turbera.*

TORBACIÓ. f. Desordre, confusió, avalot. **Turbación.** || L' acció y efecte de torbarse. **Turbación.** || ATURDIMENT.

TORBADAMENT. adv. m. Ab torbació. **Turbadamente.**

TORBADÍSSIM, A. adj. sup. Molt torbat. **Muy turbado, turbadisimo.**

TORBADOR, A. s. La persona o cosa que causa alguna torbació. **Turbador, perturbador.**

TORBADORAMENT. adv. D' una manera torbadora.

TORBAL. m. *Min.* Paratge plè de torba. **Turbal, turbera.**

TORBALL. *Geog.* Lloch del dist. munpal. de Muro, prov. d' Alacant.

TORBAMENT. m. Acte y efecte de torbar y de torbarse. Desordre y confusió del esperit. Entreteniment, trigança. **Entretenimiento.**

TORBANT. m. Adorno ab que 'ls orientals se tapen el cap. Se fa d' una faixa de cotó, seda, etc., enrotllada al cap. **Turbante.**

TORBANT D' OR. *Bot.* Planta. *Francesilla matizada.*

TORBANY. *Hidrog.* Riuet de la prov. de Girona que baixa del terme de Pedrinyá y desaigua a la vora del Fluviá, sota Espinavessa.

TORBAR. v. a. Alterar o trastornar l' ordre o estat natural d' alguna cosa. **Turbar.** || ENTERBOLIR. || Sorpendre, aturdir a algú, causantli rubor en algún acte de modo que li falti esma pera parlar o pera seguir fent lo que feia. || En lo moral, inquietar. **Perturbar, inquietar.** || *For.* Disputar, contestar al contrari. **Turbar.**

TORBARSE. v. r. Quedarse parat o confós sense poguer parlar. **Cortarse, turbarse, atajarse, empacharse, sorprenderse.** || Perdres, no poder continuar fent algún discurs, etc. **Perturbarse, turbarse, cortarse, perderse.**

TORBAT, DA. adj. Confós, avergonyit. **Confundido, turbado, confuso.**

TORBATIU, VA. adj. Lo que torba o inquieta. **Turbativo.** || *For.* S' aplica a la possessió qu' algú adquireix, violentant la que un altre tenía. **Turbativo.**

TORBELLÍ. m. Vent fort encontrat que fa remoure y regira tot lo que trova, y ho alça en l' aire formant rotllos y donant voltes. **Torbellino.** || *Met.* La persona jove, molt viva y inquieta, y que fa o diu les coses sense ordre ni concert y atropelladament. **Torbellino.**

TORBERITA. f. *Min.* Varietat de fosfat d' urá. **Torberita.**

TORCA. f. Cova formada per les grans pedres a les montanyes. **Torca.** || Femella d' un caragol o espiral. **Tuerca.**

TORCABOQUES. m. *Ant.* TOVALLÓ.

TORCAÇ. adj. TORCAL.

TORCAL. m. Conjunt de torques. || Mena de tela basta pera fer draps. || adj. Ferestech, propi de les torques o coves. Sol dirse d' una raça de coloms ferestechs. **Torcaz.**

TORCAMOCHS. m. MOCADOR.

TORCAR. v. a. AIXUGAR. || NETEJAR. || Fregar ab un drap la superficie bruta o mollada d' alguna cosa. **Limpiar.**

TORCARRASOR. m. Nom dels draps ab que aixuguen la rasor (no la navaja) els barbers, el que bé podría donarse igualment al aparell de goma que ab el meteix obgecte está molt en us avui dia.

TORCAT, DA. p. p. de TORCAR. || NET, FREGAT.

TORCECOLL. m. *Ornit.* LLEPALLOSA.

TORCEDÍÇ, A. adj. Lo qu' és fácil de tòrcers y fer archs. **Borneadizo.**

TORCEDOR. m. L' eina ab que 's torç alguna cosa. **Torcedero.**

TORCEDURA. f. L' acció y efecte de tòrcer. **Torcedura, borneo, encorvadura, encorvamiento.**

TORCEJAR. v. n. TORTEJAR.

TÒRCER. v. a. Donar voltes a alguna cosa apretantla. **Entortar, torcer.** || Doblegar, posar corva alguna cosa. **Bornear, torcer, inclinar, oblicuar, mimbrear, doblar, doblegar, acorbar, acombar, encorvar, retornar, ladear.** || *Met.* Inclinarse 'ls jutges a la part que té menys raó. **Torcer.** || *Ant.* Desviarse y apartarse del camí recte, de la virtut y de la raó. **Torcer.** || Girar la punta d' alguna cosa aguda, com clau, agulla, etc. **Rebotar.** || v. r. Inclinarse alguna cosa més a una part que a una altra. **Contorcerse, encorvarse.** || Posarse com un ganxo. **Engarabatarse.** || GIRARSE.

TORCICOLL. m. PASTORELLA, 2.

TORCIMANY. m. Intèrpret, el que intervenia entre un catalá y un moro per entendres en la conversa. **Truchimán.** || Ficció, embustería artificiosa. **Guadramaña.**

TORCIMENT. m. Doblech o encorvadura de lo que estava dret. **Torcimiento.** || Acció violenta ab que 's treu del seu lloch o s' aplica en sentit contrari alguna cosa, com el sentit dels autors, etc. **Torcimiento, tormento.**

TORCLE. m. TÒRCUL.

TORCRE. v. a. TÒRCER. || *Ant.* ATORMENTAR.

TÒRCUL. m. Prempsa petita. **Tórculo.** || Mena de prempsa que usen pera fer estampes. **Tórculo.**

TORCULAR. m. *Cir.* Cert venatge. **Torcular.**

TORCULAT. m. Eina ab rosques com els caragols de les prempses. **Torculado.**

TORÇABLE. adj. Que 's pot torçar.

TORÇADOR, A. m. y f. Qui torç o lo que torç.

TORÇAR. v. a. TÒRCER.

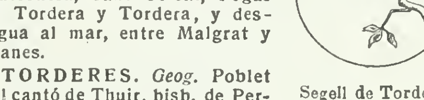
TORÇAT, DA. p. p. de TORÇAR y de TÒRCER. || TORT.

TORÇUT, DA. adj. TORÇAT.

TORDELLA. f. *Ornit.* y

TORDENJA. f. *Ornit.* Mena d' aucell. **Tordella.**

TORDERA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Granyanella, prov. de Lleida. || Vila de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. d' Arenys de Mar; és a la vora del riu del seu nom y té 2,768 hab. || *Hidrog.* Riu de la prov. de Barcelona. Neix al Montseny, passa pêl poble de aquest nom, Sant Esteve de Palautordera, Sant Celoni, Fogás de Tordera y Tordera, y desaigua al mar, entre Malgrat y Blanes.

Segell de Tordera

TORDERES. *Geog.* Poblet del cantó de Thuir, bisb. de Perpinyá, depart. dels Pirineus Orientals; és a la vora de la carretera de Ceret a Forgues y té 78 habitants.

TORDILL, A. adj. De color de tort. Se diu especialment dels cavalls, matxos y mules. **Tordillo, rucio, rodado.**

TORDO, A. adj. Del color del tort. **Tordo.**

TOREIG. m. Exercici o art de torejar. **Toreo.**

TOREJADOR. m. Qui té per ofici torejar; s' aplica ordinariament al que toreja a cavall. **Picador, toreador,** y **torero,** si és de a peu.

TOREJAMENT. m. L' art y exercici de torejar. **Toreo, tauromaquia.** || *Met.* L' acció d' incomodar a algú, burlantse d' ell. **Toreo.**

TOREJAR. v. a. Lluitar, combatre ab els toros a la plaça. **Sortear, torear.** || *Met.* Burlarse d' algú ab accions o entretenintlo. **Sortear, torear.**

TOREJAT, DA. p. p. **Toreado.**

TORELLÓ (Mateu). *Biog.* Industrial dels que més s' afanyaren a deixondir totes les manifestacions del travall catalá a mitjans del sigle XIX. La fabricació dels estampats li devía molts dels avenços que arrelaren a Catalunya al ésser transformada. Va pertányer a les institucions econòmiques més significades y fou dels quins contribuiren a organisar les exposicions barcelonines, y les nacionals y extrangeres, en totes quines va meréixer distincions. Va morir a Barcelona al any 1873.

— Y BORRÁS (RAMÓN). *Biog.* Mestre de primera en-

senyança y distingit economista, que va ésser verdadera autoritat en les qüestions arancelaries. Va pertányer a les corporacions ont aquelles qüestions se debatien, havent format part de les juntes del Foment del Travall Nacional y del Colegi del Art Major de la seda. Va morir a Barcelona al any 1895. Havía publicat en revistes y periòdichs articles de molta doctrina, y algunes obres apart, entre quines cal esmentar: *Método racional para aprender sin grande esfuerzo el idioma castellano en las escuelas de Cataluña* (Barcelona, 1870), travall premiat per la Societat dels Amichs de la Instrucció al any 1869; *Método para la enseñanza de la Aritmética* y *Necrologia de don Claudio Arañó y Arañó* (Barcelona, 1888).

Ramón Torelló y Borràs

TORELLÓ (Sant Feliu de). *Geog.* Vila de la prov. de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; és a la confluencia del riu Ges ab el Ter, té aigües medicinals, alguna industria y 3,796 hab. || — (SANT PERE DE). Lloch ab ajuntament, de la prov. de Barcelona, partit jud. de Vich, al peu de la montanya de Bellmunt. En son terme hi brollen les aigües sulfuroses de la *Font Santa*. || Lloch de l' illa de Menorca, al terme de Maó, ont s' hi poden veure restes de construccions ciclòpies.

Segell de Sant Feliu de Torelló

TORELLONS. *Geog.* Lloch del districte de Maó, a l' illa de Menorca.

TORENT (Ramón). *Biog.* Metge y cirurgiá de nomenada molt merescuda, que va figurar com una de les reputacions professionals més fermes a Barcelona a la segona meitat del sigle XIX. A l' any 1872 va ingressar a la Reial Academia de Medicina de Barcelona, donant lectura a un discurs que va ésser objecte de grans lloances: *Consideraciones sobre recientes adelantamientos del diagnóstico quirúrgico.* Va morir a Barcelona a l' any 1882.

TORER. m. TORERO.

TORERÍA. f. L' art del torero. || Conjunt de toreros. **Toreria**

TORERO. m. TOREJADOR

TORERO DE BARRA LLARGA. Aquell que toreja ab barra llarga. *Varilarguero.*

TORERO DE LLANÇA. Qui toreja ab llança, trencantla al ferir els toros ab ella. *Rejoneador.*

TORET. m. dim. **Torillo, torete.**

TOREUMATÓGRAF. s. Qui 's dedica a la toreumatografía. **Toreumatógrafo.**

TOREUMATOGRAFÍA. f. Art d' esculpir els baixos relleus. **Toreumatografía.**

TOREUMATOGRÁFICH. CA. adj. Lo que pertany a la toreumatografía. **Toreumatográfico.**

TORÈUTICA. f. Art d' esculpir els baixos relleus a la fusta. **Toréutica.** || Art de cisellar y fondre. **Toréutica.**

TORÈUTICH, CA. adj. Lo que pertany a la torèutica. **Toréutico.**

TORI. m. *Min.* Metall de color de plom, pulverulent, que pêl frech recobra un brill metálich. **Torio.**

TORIA. f. *Ter.* SARMENT. || CAPFICAT, 1.

TORIA DE CARABACER. f. El tronch que surt y d' ont pengen les carabaces. *Rastro.*

TORIBI. n. p. **Toribio.**

TÔRICH, CA. adj. *Quim.* Lo concernent al tori; se diu d' un ácit procedent del tori. **Tórico.**

TORIL. m. Corral de toros.

TORÍN. m. El lloch o gavia ont hi tanquen els toros pera anarlos traient a la plaça, y també s' entén per la plaça ont els toregen. **Toril, y chiquero,** provincia d' Andalusía.

TORINA. f. *Quim.* Oxit de tori. **Torina.**

TORINÈS, A. adj. Natural o pertanyent a Torín, ciutat d' Italia. **Torinés.**

TORÍS. *Geog.* Poblet del regne de Valencia.

TORISCAR. v. a. ESQUILAR.

TORITA. f. *Min.* Substancia negra y brillanta que pêl seu aspecte s' assembla a la oxidiana o a la gadolinita. **Torita.**

TORM. m. Pedra o roca molt grossa desgafada del cingle. **Tormo.**

TORME. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Domeny, prov. de Valencia.

TORMELL. m. TURMELL.

TORMENT. m. Acte y efecte d' atormentar. **Tormento.** || Pena gran, aflicció, dolor. **Tormento.** || La pena o cástich que donaven al delinqüent pera que confessés o declarés la veritat quan hi havía presumpció fundada o prova semiplena. **Martirio, tormento.** || SUPLICI. || *Met.* Congoixa, aflicció, pesar, y també la cosa o subgecte que 'l causa. **Martirio, tormento.** || TORCIMENT, 2.

DONAR TORMENT. fr. DONAR PENA. || Posar a algún reu a qüestió de torment, pera que confessi o declari la veritat. *Dar tormento.* || Causar un greu dolor al cos o a l' ánim. *Dar tormento.* || *Met.* Molestar ab continues instancies a algú pera que faci o accepti alguna cosa. **Moler, martirizar, machacar.**

TORMENTA. f. Temporal, tempestat. **Tormenta, tempestad, borrasca.** || *Met.* Adversitat, desgracia. **Tormenta.**

TORMENTAR. v. a. ATORMENTAR.

TORMENTAT. p. p. del verb TORMENTAR.

TORMENTÍ. m. *Mar.* Masteler vertical que 's posava sobre 'l cap del bauprès. **Tormentín.**

TORMENTILLA. f. *Bot.* TURMENTILA.

TORMENTÓS, A. adj. Lo que causa tormenta. **Tormentoso.** || Lo qu' está molt exposat a tormenta. **Tormentoso, tempestuoso.** || *Met.* ENFADÓS. || *Náut.* Se diu de la nau que fácilment se desarbora a causa del seu mal moviment. **Tormentoso.**

Brot de tormentilla

TORMILLO (El). *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Sarinyena; és a la vora del F.-C. de Saragoça a Barcelona, té estació y 598 habitants.

TORMINAL. adj. *Med.* Que té 'l carácter de còlich. **Torminal.** || Que aplaca la còlica. **Torminal.**

TORMO. *Geog.* Caseriu del terme de Cirat, prov. de Castelló.

TORMOS. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, diòc. de Valencia, part. jud. de Pego; és a la vora del riu Bolata y té 509 hab.

TORMS. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a la vora de la riera de Sarroca y té 450 hab.

TORN. m. En la mecánica, és un cilindre gros que entra en la composició de les máquines pera pujar o

moure cossos de gran pes, voltant una corda al cilindre y donant voltes per medi de quatre braços de una roda, cigonya, etc. **Torno.** || Qualsevulla máquina ab roda que giri sobre 'l seu eix; serveix pera diferents usos, segons sigui la seua forma, tals com pera retòrcer seda, filar llana, passar farina, fer canons els teixidors, etc. **Torno.** || Máquina petita que usa 'l torner pera tornejar la fusta. **Torno.** || Máquina de fusta ab varies divisions ajustada a una finestra que sol haverhi als convents de monges, en la qual, fenthi donar voltes, passen els recados sense ésser vista la persona que 'ls dona o reb, y també 's dona el meteix nom a la finestra a que s' acomoda dita máquina. **Torno.** || Volta alentorn. **Vuelta, giro, torno.** || A les cereríes, és la máquina ont cau la cera reduida a cosa de cinquanta fils, desde una altra que té cinquanta forats y la forma de barca. **Torno.** || Un altra máquina ab que treuen la tina o caldera plena de cera pera portarla al seu lloch. **Torno.** || Dit de lo que 's posa alentorn d' alguna cosa. **Torno.** || Cèrcol que forma un cavaller al exercitar un cavall. **Torno.** || TANDA. || Als arrendaments, el regrès que 's fa del ramat otorgat al que més ha ofert al que 'l segueix en la oferta o dita, per no haver donat prou fiances dins del terme prefixat. **Torno.** || Acte y efecte de tornar. || RETORN.

CADA HÚ PÊL SEU TORN. *Loc.* Cada hú pêl seu ordre o quan li toca. *Cada uno por su turno, ó alternadamente, por veces.*

DONAR UN TORN. fr. DONAR UN TOM O UN VOL.

ENTORN. adv. m. Alentorn. *Alrededor, en torno.*

NO POGUER TREUREN TORN NI VOL. fr. No poguer reduir a algú a la raó. *No poderse avenir con alguno.*

TOCAR EL TORN. fr. TOCAR LA TANDA.

TORN AL ADRA. El torn que ab força de sanch, de vapor o d' altra mena, mitjançant una roda y una politja, fa voltar en moviment combinat allò que 's torneja.

TORN DE CARRETA. La banda posterior de la meteixa.

TORN. *Geog.* Poble del dist. munpal. de la Parroquia de Besalú, prov. de Girona.

TORN (Coll del). *Orog.* Coll a 1,902 met. d' altitut, situat entre el Conflent y el Capcir, al N.O. de Candís, depart del Pirineus Orientals.

TORNA. f. Acte y efecte de tornar. **Vuelta.** || Compensació en diner del major valor d' una cosa que 's reb en els cambis. **Vuelta, retorno, recambio.** | Pelleringa o osset que posa 'l carnicer demunt de la pesada de la carn pera fer caure la balança. **Contrapeso, hueso.** || TORNADA. || Minva d' alguna cosa. **Merma.**

DONAR TORNES. fr. En les compres y barates es donar alguna cosa o quantitat per l' excés del valor de lo que 's reb. *Volver.*

FER TORNES. fr. Créixer, aumentar, donar de sí alguna cosa. Regularment se diu de les viandes. *Cundir, dar de sí.*

¿Y LES TORNES? *Expr.* Ab que 's dona a entendre qu' algú se venjará del agravi que li fan. *¿Y las tornas?*

Segell de Tornabous

TORNABÍS. m. TORNAVÍS.

TORNABODA. f. El día desprès de la boda, y 's pren per la menjada o festa que 's fa en aqueix día. **Tornaboda.**

TORNABÓS. *Geog.* o

TORNABOUS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Urgell, part. jud. de Balaguer: és en terra plana y té 912 hab.

TORNADA f. Regrès d' algú d' algún lloch. **Vuelta, tornada, torna, tornadura.** || Restitució de lo que s' havía pres o rebut. **Torna.** || *Poèt.* Repetició d' alguna copla o troç d' ella, com se fa al cantar els goigs, etc. **Vuelta, tornada.** || *Mús.* Aquell nombre de versos que 's repeteixen ab la meteixa nota.

TORNADIÇ, A. adj. Que torna a girar ab facilitat. **Tornadizo.**

TORNADOR. m. S' usa en la frase *Ésser tornador.* Perdre en el cambi. **Perder, tener que añadir.**

TORNAFORT. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Soriguera, prov. de Lleida.

TORNAGAUXES. m. (És la *tornegauche* francès). Barreta quadrada ab uns doblechs al cim, entre els quals se fica una altra peça que s' estaca ben calenta, y donanthi voltes ab aquesta especie de clau se l' enforxa Dita eina serveix també per collar y descollar caragols de cabota cairada.

TORNALLUMAR. v. n. Resplendir. **Resplandecer.**

TORNAMIRA (Joan). *Biog.* Metge del sigle XVI autor de varis tractats de materies mèdiques, y de una obra llatina, com aquells manuscrita, anomenada: *Clasificatorium super Almanjaris nono,* etc.

— (MARTÍ). *Biog.* Relligiós del ordre del Cister, que va morir a Italia als començos del sigle XVII. Va escriure una munió de llibres relligiosos, y entre ells cal esmentar el de *Oficis y resos de la seua ordre.* Havía fet algunes esmerades traduccions del castellá al italiá.

— DE SOTO (JOAN). *Biog.* Escriptor valenciá de les derreríes del sigle XVIII y començos del XIX. Als anys 1806 y 1807, va publicarse a Valencia una obra seua en dos volums, ab el títol de *Sumario de la vida y hechos del Rey Don Jaime I, de Aragón, llamado el Conquistador.*

TORNAPUNTA. f. En l' arquitectura y fustería es lo fust o puntal inclinat al horitzó, encastat pêl cap de baix a una paret o peu dret y pêl altre extrem emmetxat a un altre fust, comunament horisontal, ab l' obgecte d' evitar que 's doblegui. **Tornapunta.**

TORNAPUNTES. Llata o calciró de fusta pera apuntalar.

TORNAR. v. a. Restituir lo que s' ha emmanllevat, pres o donat. **Volver, tornar.** || Repetir lo que s' ha fet, y aleshores se junta ab infinitius d' altres verbs. **Volver, tornar.** || Ajustanthi la partícula *per,* significa defensar, patrocinar. **Volver.** || Dirigir o encaminar una cosa a un' altra, material o immaterial. **Volver.** || Continuar el fil de l' historia o discurs que s' havía interromput. **Volver.** || Restituir o posar de nou a algú o a alguna cosa al lloch o estat que abans tenía. **Volver.** || Fer que alguna cosa torni al seu origen, com el dret d' elecció de beneficis. **Devolver.** || Afegir, donar en les compres y vendes l' excés del valor de la cosa que 's reb. **Volver.** || Al joch de pilota, contrarrestarla del qui saca. **Volver.** || Rebatre, repercutir. **Volver, rechazar.** || No aceptar algún regal, enviantlo a qui 'l fa. **Volver, tornar.** || Enviar alguna cosa, com la causa al jutge superior. **Volver.** || p. u. VOMITAR. || v. n. Regressar, vindre al lloch d' ont abans s' havia eixit. **Volver, tornar.** || Encaminarse a alguna part ont ja s' havía estat. **Volver.** || Restituirse al domini o possessió d' alguna cosa. **Volver.** || Fer o dir per torn alguna cosa. **Alternar, turnar.** || Succeirse unes coses a unes altres, variantse y tornant per torn. **Alternar.** || Fer rodar el torn. **Tornar.**

TORNAR AB LA METEIXA. fr. Instar ab perfidia. *Porfiar, recalcar, macear, no descansar, tornar á beber.*

TONAR AB LA METEIXA. fr. Burlarse d' algú retraientli o publicantli algún defecte. *Darle con la del martes.*

TORNAR A CAMBIAR. fr. RECAMBIAR.

TORNAR A CARREGAR. fr. Carregar segona vegada. *Recargar.*

TORNAR A COMPTAR. fr. Tornar a comptar segona vegada alguna cosa. *Recontar.*

TORNAR A ENVIDAR. fr. Envidar segona vegada. *Reenvidar.*

TORNAR A FER. fr. REFER.

TORNAR A FLORIR. fr. REFLORIR.

TORNAR A MUDAR. fr. Posar una persona o cosa en lloch d' una altra. S' usa com recíproch enraonant de persones. *Remudar, reemplazar.*

TORNAR A PASSAR. fr. Passar per un lloch pêl qual ja s' hi havía passat. *Repasar.*

TORNAR A PASTURAR. fr. Pasturar segona vegada. *Repastar.*

TORNAR A PENSAR. fr. REPENSAR.

TORNAR A PESAR. fr. REPESAR.

TORNAR A PREGUNTAR. fr. REPREGUNTAR.

TORNAR A RENTAR. fr. Rentar de nou lo que ja se havía rentat. *Relavar.*

TORNAR A SELLAR. fr. RESSELLAR.

TORNAR A SEMBRAR. fr. RESSEMBRAR.

TORNAR ATRÁS fr. RECULAR.

TORNAR A VEURE. fr. REVEURE.

TORNAR EN SÍ. fr. Recobrar els sentits que s' havíen perdut per algún accident. etc. *Volver en sí, desembebecerse, recobrarse, volverse, revivir.*

¡TÓRNAHI! ¡TORNEMHI! Mena d' intergecció que adverteix al reincident en alguna cosa que ja se li ha reprès, l' enfado que ocasiona. *¡Vuelta! ¡dale! ¡otra vuelta!*

TORNARHI. fr. Tornar a fer lo que ja s' havía fet o a dir lo que s' havía dit. *Repetir, refrescar, refrendar, segundar, porfiar, desdoblar la hoja.*

TORNARSE AGRE. fr. Posarse agre o agafar la qualitat de tal alguna cosa. *Acedarse.*

TORNARSE MUT. fr. Perdre l' us de parlar. *Enmudecer.*

TORNARSE MÚSTICH. fr. Desvanéixerse, perdre 'l vigor. *Marchitarse.*

TORNÁRSHI. fr. Defensarse procurant danyar a qui 'ns ataca. *Volver por sí, volverse contra.*

TORNÁRSEN. Tornar al lloch d' ont s' havía eixit. *Restituirse, volverse.*

QUE TORNA, QUE GIRA. *Loc. fam.* Ab que 's denota l' enfado que causa la perfidia indiscreta. *Dale que dale, ó dale que le das, ó dale que le darás, dale bola.*

TÓRNALI LA TROMPA AL XICH. *Loc. fer.* FÍCALI 'L DIT A LA BOCA.

TORNEM ALLÁ. *Expr. fer.* ¿Quí se 'n va a recordar? *¿Quién renueva la memoria? ¿Quién se acuerda ya?*

TORNARSE. v. r. Tornar un el cop si li peguen. **Volverse.** || ENTORNARSE.

TORNASSOL. m. Reflexe. **Tornasol, viso, girasol.**

TORNASSOLAR. v. a. Disposar una cosa de manera que faci reflexes. **Tornasolar.** || Pintar de varis colors. **Tornasolar.**

TORNASSOLAT, DA. adj. Que té reflexes o tornassols. **Tornasolado.**

TORNAVEU. m. El sostret que 's posa sobre la trona pera recullir la veu. **Sombrero.** || Aparell particular que hi ha als teatres ont l' apuntador diu lo que han de dir els actors, de modo que sols ho sentin aquests. **Tornavoz.** || Qualsevol obgecte que reflecteixi la veu. **Tornavoz.**

Trona ab tornaveu (Cat. de Valencia)

TORNAVÍS. m. Eina com un punxó plá ab tall pera fer penetrar els caragols o visos a la fusta. **Destornillador.**

TORNÉ (Albert). *Biog.* Escriptor del sigle XVII, autor d' un manuscrit de la biblioteca reial de París, anomenat *Misceláneas históricas y políticas sobre la guerra de Cataluña desde 1639*, descripció feta ab abundor de detalls d' aquell període.

TORNEIG. m. Acte y efecte de tornejar. **Torneo.** || *Hist.* Combat a cavall entre varies persones posades en quadrilles y bandos d' una part a altra, en que 's combaten y fereixen sangnantment donant voltes entorn pera perseguir cada qual al seu contrari. **Torneo.** || La festa pública que 's feia entre cavallers armats, units en quadrilles, qu' entrant dins d' un clos disposat al efecte, donaven voltes alentorn a imitació d' una forta batalla. **Torneo.**

TORNEJADOR. m. Qui juga o 's baralla en les festes de torneigs. **Torneador.** || TORNER.

TORNEJAR. v. a. Travallar o arrodonir esfèrica o cilindricament una cosa qu' está en brut, pulintla y allisantla. **Tornear.** || Combatre en públich torneig. **Tornear.** || v. n. Anar per torn. **Turnar.**

TORNEJAT, DA. p. p. **Torneado.** || adj. Lo que está fet al torn o tornejat. **Tornátil.**

TORNER. m. Qui té per ofici travallar al torn. **Tornero, torneador, fustero.** || Qui fa torns. **Tornero.**

BOTIGA DE TORNER. *Tornero.*

TORNER (Joseph). *Biog.* Erudit historiaire del sigle XVII, nadiu de Tortosa. Era molt docte y versat en l' interpretació de manuscrits, y envers els anys 1620 a 1626 va escriure una disertació crítica relativa a l' antiguetat del nom de Tortosa, en quina són abundoses les consideracions històriques y etimològiques.

— (JOSEPH). *Biog.* Celebrat jurisconsult barceloní del sigle XVII, coneixedor dels furs y lleis de la nostra regió. A l' any 1641 va imprimirse a Barcelona una de les seues obres ab el títol de *Compendio de las grandezas y prerrogativas soberanas de la antigua casa de los vizcondes de Rocaberti*, illustrant la seua opinió ab nombroses cites històriques. Deu anys després va ferse una segona edició d' aquell llibre a Madrit.

— (MIQUEL). *Biog.* Gravador al boix que va néixer a Barcelona a l' any 1813, y després d' estudiar dibuix a les escoles de Llotja, va ésser un dels que més travallaren a les mitjaníes del sigle XIX en els gravats a la fusta, que pera l' ilustració d' obres s' apropiaven. Foren nombroses les obres editades a Barcelona qu' ell va ilustrar, entre elles el *Museo de las familias*, que publicava la casa Bergnes, havent estampat també gravats seus el *Semanario Pintoresco Español*, que apareixia a Madrit.

TORNERA. f. La monja encarregada del servei del torn. **Tornera.**

TORNERS (Riera dels). *Hidrog.* Neix al terme de Vidrá, sota Bellmunt, y desaigua part amunt de Sant Pere de Torelló, prov. de Barcelona, al riu Ges.

TORNÈS. m. *Numis.* Moneda antiga de plata que valía tres quarts de ral o vinticinch maravediços. **Tornés.** || adj. S' aplicava a la moneda fabricada en altre temps a la ciutat de Tours. **Tornés.** || *Ant.* adj. Rodó, tornejat. **Torneado.**

TORNET. m. dim. Torn petit. || Cada un dels dos que té la fulla de la serra de má. || Aparell que forma dos capçalets ferms, serveix pera fer forats y assenyalar o tallar petites circumferencies, com ánimes de botó, per exemple.

TINDRE UN TORNET AL CAPDEVALL. fr. *Met.* Pera manifestar a algú que deu tornar lo que se li deixa. *Tener vuelta.*

TORNETS. m. pl. Peces cilíndriques ab una valona en el cap y una entalla que arriva fins a n' aquesta, destinades a subgectar en el bastiment les serres de má y de travallar fusta.

TORNICH. m. dim. de TORN.

TORNIQUET. m. *Cir.* Eina pera estroncar els fluixos de sanch y pera facilitar o fer les amputacions. **Torniquete.** || Mena d' escarpa ab un arch de coure a un dels caps pera fixarhi o comunicar fácilment entre sí els filferros que fan sonar una campaneta. **Torniquete.** || Creu mòvil colocada horitzontalment demunt d' un piu pera no deixar passar més que la

gent que va a peu y encara d' un a un. Torniquete. || Aparell mecánich pera comptar les persones que entren dins d' un lloch públich. Torniquete.

TORO. m. *Zool.* Animal quadrúpet gran, que mugeix, robust de membres, nerviós, d' ungla partida, ab grans banyes a la testa, en la qual y al bescoll, qu' és molt gros y robust, té la seua principal força. Té la pell dura y peluda, la cua llarga y peluda del capdevall, la que usa y gira lleugerament, tirantla sobre 'l llom; la llengua és molt aspra y ab ella tienca 'ls brots tendres de l' herba, de la que 's manté, puig que pastura y remuga. Té 'ls ulls grossos y encesos. Es animal feróç, sobre tot quan está irritat; però sanat y amansit, se domestica fácilment y serveix pera 'ls travalls del camp; però aleshores se diu *bou*. Toro.

TORO (El). *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, dióc. de Valencia, part. jud. de Viver; és en terra trencada y té 1,297 hab. || —(EL). *Orog.* Turó de 358 met. d'altitut, casi bé al mitg de l' illa de Menorca, Balears.

TOROGÓ. *Geog.* Caseriu del terme de la Espluga de Serra, prov. de Lleida.

TORONGINA. f. *Bot.* TARONGINA.

TORP. m. La borrasca de vent y neu que sol haverhi als ports y colls de les serres altes Ventisquero, ventisca, ventisco. || Per extensió l' huracá o ventada que tot s' ho emporta. Huracán, ciclón.

FER TORP. fr. Nevar ab vent fort o alçar la neu la violencia del vent. *Ventiscar.*

TORP. adj. y

TORPE. adj. Deshonest, impur, lasciu. Obsceno, nefando, impúdico, vil, feo, torpe. || Ignominiós, indecorós, infame. Torpe, infame. || Talós, tart en compendre o ferse capáç d' una cosa. Lerdo, torpe, tardo. || Qui no té ben desembaraçats els moviments. Torpe.

TORPEIXER. v. a. ENTORPIR.

TORPEMENT. adv. m. Ab infamia o deshonestedat. Torpemente. || Ab massa trigança o torpesa. Torpemente.

TORPES. f. pl. *Bot.* PORPRES.

TORPESA. f. Trigança y pesadesa en el moviment. Torpeza. || *Met.* Manca de manya o habilitat. Torpeza. || Rudesa o tarda intelligencia. Torpeza. || Deshonestedat, impuresa. Obscenidad, torpeza, fealdad. || L' acció indigne o infame. Torpeza.

TORPETAT f. TORPESA.

TORPEU. Dibuix per escala de pis.

TORPELL. m. *Mar.* Aparell submarí carregat de polvora, dinamita o altra materia explossiva que 's fa volar pera enfonzar o tirar a perdre alguna embarcació. Torpedo. || Barco construit y disposat de modo que al ensopegar ab un altre produeixi la voladura d' aquest. Torpedo.

TORPELLAR. v. a. Llençar torpells.

TORPELLER. m. Vaixell de guerra, molt lleuger y de poch tonellatge que despara torpells. Torpedero. || Qui construeix torpells. Torpedero.

TORPELLER, A. adj. Que dispara torpells.

TORPILL. m. TORPELL.

TORPIR. v. a. ENTORPIR.

TORPÍSSIM, A. adj. sup. Molt torp. Torpísimo.

TORPÍSSIMAMENT. adv. m. sup. D' un modo molt torp. Torpísimamente.

TORPMENT. adv. m. TORPEMENT.

TORRA. f. Edifici fort que 's fá en alguns paratges, pera defensarse dels enemichs y ofendrels desde ell en les embestides, o pera defensar alguna ciutat o plaça. Torre. || Casa de camp ab hort o jardí. Quinta, torre, granja, casa de campo. || Peça grossa del joch d' escachs, que 's posa als cantons del taulell. Camina per la ratlla recta y per la transversal y pot córrer d' una vegada totes llurs casetes, si les trova desembaraçades d' altres peces. Roque, torre.

TORRA DE MURALLA. L' espai que hi há dalt de la muralla y sobre 'l qual se fan els marlets. *Adarve.*

TORRA DE VENT. *Met.* El pensament ab que alguna persona se les promet molt felices sense cap fonament sòlit *Torre de viento.*

TORRA MESTRA. f. *Ant.* Torra principal, la més alta. *Caballero.*

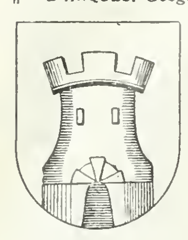
TORRA DEL HOMENATGE. Aquella en que 'l senyor o el governador del castell feia jurament de defensarlo fins a morir En ella s' executava o 's tancava també als traidors. *Torre del homenaje.*

TORRA (Pere). *Biog.* Gramátich y professor de llatinitat a Barcelona, que vivia al sigle XVII. En 1650 era lector jubilat de humanitats. Va escriure entre altres travalls, un Diccionari llatí-catalá, que va dedicar al fundador de la rica biblioteca de carmelites descalços, En Geroni Besora. Durant el transcurs dels sigles XVII y XVIII van ferse varies edicions de aquella obra, que portava per titol *Dictionarium seu Thesaurus catalano latinus, verbarum ac phrasium.*

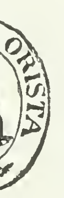
— Y CATÁ (JOAN). *Biog.* Escriptor lleidatá de les derreries del sigle XIX, autor de la novela moral *La heroína del Segre*, publicada l'any 1882, y de la obra *Solución de la crisis*, que va publicarse l' any 1888.

TORRA (La). *Geog.* Caseriu del terme d' Abella de la Conca, prov. de Lleida. || — (LA). Caseriu del terme de la Baronía de Rialp, prov. de Lleida. || — BATERA. *Orog.* Montanya de 1,436 met. d'altitut situada entre Corsaví y La Bastida, Alt Vallespir, depart. dels Pirineus Orientals. || — CAVALLERA. *Geog.* A la comarca de Camprodón, al terme de Cavallera, agregat de Freixanet, torra d' aguait y de defensa en un turonet, que domina el pas de les Rocaces y la vall del Ter, a una altura de 1,120 met. || — CERDANA. *Geog* Restes d' un antich castell, ont hi estigué tancat el rei Jaume II de Mallorca, vençut per En Pere IV d' Aragó. Se troven a la Cerdanya, abans d' arrivar a Porté, cantó de Sallagossa. || —DE CABRERA. Masía y pich de les montanyes de Montral, sobre 'l Brugent, a 750 met. d' alt. || — DE CAROL (LA). *Geog.* Poble del cantó de Sallagossa, bisb. de Perpinyá depart. dels Pirineus Orientals; és a la vora del riu Carol y té 548 hab. || — D' EINA. *Orog.* Puig del Pirineu, entre 'l Conflent y la Cerdanya, depart. dels Pirineus Orientals; és al S.E. de Sallagossa y té 2,823 met. de altitut. || — DE FOIX. *Geog. y arqueol.* Casa de pagès al Bergadá al camí del Grau de Sant Climent, a la vora de la iglesia románica de Sant Climent de Vallcebre que fou consagrada l' any 1,040, y conserva son exterior poch profanat. || — DE GOA. *Geog.* Torra enlairada demunt la vall de Pi, al Conflent. || — DEL GINEBRET O DELS MOROS. *Geog.* Passada la Palanca de la Molina, al Bergadá al camí del Santuari de Pinós. || — DEL RIU. *Geog.* Torra restaurada poch temps há, emplaçada a cinch kilometres de La Molina, demunt del curs del riuet d' aquest nom. || — DE LA CASANYA. *Geog.* Antigua torra del Conflent, entre Sautó y Fetxes. || — DE LA MASSANA. *Geog.* Torra emplaçada al terme de la Massana, al Vallespir. || — MASCARDA. *Geog.* Antiga construcció de forma curvada a l' altura de 848 met. en un penyal del Conflent passada la riera de la Coma. || — (LA). *Geog.* Caseriu del terme de Bigues, prov. de Barcelona. || Caseriu del terme de les Preses, prov. de Girona. || Poble del dist. munpal. de Pradell, prov. de Tarragona. || Lloch del terme de Establiments, part. jud. de Palma de Mallorca. || Predi del terme de Llucmajor al part. jud. de Palma de Mallorca. || Gran predi del terme de Son Servera, al part. de Manacor, al Est de la illa de Mallorca || — ALTA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Torra Baixa, prov. de Valencia. || — BAIXA. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Valencia,

part. jud. de Xelva; és a la vora del riu Blanch y té 910 hab. || —BAIXA (LA). *Geog.* Aldea del terme de la Torra de Claramunt, prov. de Barcelona. || — BUSQUETA (LA). *Geog.* Poble del dist. munpal. de la Llacuna, prov. de Barcelona. || —D'AMARGÓS (LA). *Geog.* Poble del dist. munpal. d'Alçamora, prov. de Lleida. || —D'ARQUES. *Geog.* Vila de la prov. de Terol, diòc. de Saragoça, partit jud. de Castellol; és a la vora del riu Matarranya y té 485 hab. || —DE CAPDELLA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d'Urgell, part. jud. de Sort; és a la vora del riu Capdella y té 614 hab. || —DE CERDA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Xátiva, prov. de Valencia. || — DE CLARAMUNT. *Geog.* Vila de la provincia y bisbat de Barcelona, part. jud. d'Igualada; és a la vora de la riera de Carme y té 730 hab. || — D'EN BESORA. *Geog.* Poble de la provincia de Castelló, bisbat de Tortosa, partit judicial d'Albocácer; és dalt d'un turó, a la vora de la riera Carbonera, y té 476 habitants. || — D'ENDOMÉNECH. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Albocácer; és a la vora d'una riera y té 541 hab. || — D'ÉSSERA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Graus, prov. d'Osca. || — DE FLUVIÁ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Cubells, prov. de Lleida. || — DE FONTAUBELLA. *Geog.* Poble de la prov. y diòc. de Tarragona, part. jud. de Falcet; és en terra montanyosa y té 255 hab. || — DE LLORIS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Xátiva, provincia de Valencia. || — DE MARATA (LA). *Geog.* Caseriu de Massanet de la Selva, prov. de Girona. || — D'OBATO. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Graus, prov. de Osca. || — D'ORISTÁ (LA). *Geog.* Lloch del terme d'Oristá, prov. de Barcelona. || —DE TAMURCIA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de la Espluga de Serra, prov. de Lleida. || — DEL BARÓ D'EROLES. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Talarn, prov. de Lleida. || — DEL COMTE. *Geog.* Vila de la provincia de Terol, diòc. de Saragoça, part. jud. d'Alcanyíç; és a la vora del riu Matarranya y té 748 hab. || — DEL ESPANYOL. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, partit jud. de Falcet; és en terra montanyosa, a la vora del Ebre, y té 1,624 hab.

Segell de la Torra de Claramunt

Segell de la Torra d'Oristá

Segell de la Torra del Espanyol

TORRABLE. adj. Que 's pot torrar. **Tostable.**

TORRABESSES. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a la vora de la riera de Sarroca y té 907 hab.

TORRABLANCA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Tossal, prov. de Lleida. || Vila de la prov. y part. jud. de Castelló, bisb. de Tortosa; és a la carretera de Barcelona a Valencia, té estació de F.-C. y 3,237 habitants

TORRACA. f. desp. de torra, torra vella o runosa.

TORRAÇA. f. aum. Torra alta o dobla.

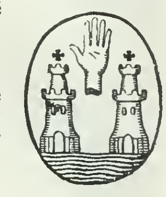
TORRADA. f. Acte y efecte de torrar. **Tostada.** || Llesca de pá torrat y sucat ab oli, etc. **Tostada.**

TORRADA AB MEL. La llesca de pá torrat y sucat ab mel. *Melada.*

TORRADA DE MANTEGA. La llesca de pá torrat y untat ab mantega. *Mantecada.*

TORRADA ENLLARDADA. La llesca de pá torrat y sucat ab llart. *Pampringada, pringada de pan, pringada.*

TORRADEMBARRA. *Geog.* Vila de la prov. y diòc. de Tarragona, part. jud. del Vendrell; és a la vora del mar, té estació de F.-C. y 2,997 hab.

Segell de Torradembarra

TORRADOR, A. adj. Qui torra. **Torrador.**

TORRADORA. f. Eina plena de foradets que serveix pera torrar alguna cosa. S'usa molt en plural. **Tostador, tostadera.** || La que serveix pera torrar les castanyes. **Anafe.**

TORRADORES. Ferro, que 's bifurca termenant en dues punxes, que serveix pera torrar el pá.

TORRAFARRERA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a la vora del canal de Pinyana y té 793 habitants.

TORRAFETA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Urgell, part. jud. de Cervera; és a la carretera d' aquesta ciutat a Solsona y té 1,220 habitants.

Segell de Torrafeta

TORRAGRASSA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Sant Jaume dels Domenys, prov. de Tarragona.

TORRAGROSSA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és al mitg d' un plá y té 1,961 habitants.

TORRALBA. *Geog.* Caseriu del terme d' Otos, prov. de Valencia. || Poble de la provincia de Castelló, diòc. de Valencia, part. jud. de Viver; és en terra trencada y té 312 hab. || Lloch del terme de Alayor, a Menorca, on s' hi serva un dels talaiots més remarcables d' aquella illa.

Segell de Torragrossa

TORRA MAJOR. *Geog.* Lloch del terme d' Alcudia, part. jud. d' Inca, a l' illa de Mallorca.

TORRAMANÇANES. *Geog.* Vila de la prov. de Alacant, diòc. de Valencia, part. jud de Xixona; és a la vora del riu Sanat de la Torra y té 1,651 hab.

TORRAMENDO. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Oriola, prov. d' Alacant.

TORRAMOLLA (Miquel). *Biog.* Distingit musich y compositor. Va néixer a Girona al any 1786, mort a París al de 1871. Va compondre, ademés de moltes marxes y dances, dues òperes que foren ben rebudes. Va ésser director de musiques militars a França, Holanda y Bèlgica.

TORRANEULES (Coll de). *Orog.* Coll a uns 2,600 metres d' altitut, situat al NE. de Caralps, Vall de Ribes, prov de Girona, entre les rieres de Font Negra y Coma de Vaca.

TORRAPÁ. m. Ferro ab dues punxes pera aguantar el pá al torrarlo. **Horquilla, horcón de tostar.**

TORRAR. v. a. Posar alguna cosa al foch pera que poch a poch se li introdueixi 'l calor y la vagi secant, sense cremarla, fins que prengui color. **Tostar.** || Escalfar ab massa activitat y força, com fa 'l sol al rigor del estiu. **Tostar, torrar, quemar.** || Rostir a les brases. **Turrar, asar.**

TORRAS (Joan). *Biog.* Arquitecte y catedrátich de la Escola de Barcelona, que va nèixer a Sant Andreu de Palomar al any 1828, morint a Barcelona al de 1910. Home laboriós y aplicat, ell meteix va obrirse camí, donchs era fill de modesta familia y li man-

caven recursos y medis didàctichs pera assolir les seues aspiracions. Va ésser president de l' Associació d' Arquitectes y les seues iniciatives restaren sempre remarcades en tots els càrrechs que va desempenyar. Entre les moltes construccions per ell dirigides, deuen esmentarse 'ls célebres andamiatges de ferro pera montar el monument de Colon a Barcelona y 'l d' Alfons XII que s' está construint a Madrit

— (JACINT). *Biog.* Pintor y escultor, que va néixer a Terraça a mitjans del sigle XIX, y va morir a Madrit al any 1878. Va deixar nombroses obres, entre elles *La profecia del Taio*, en 1862, premiada ab medalla de 1.ª classe a l' Exposició de Madrit de 1864; *La Sagrada Familia*, adquirida pel govern en 1863; *El entierro de Ntro. Señor Jesucristo, El Salvador después de su descenso de la cruz*, y el quadre de la Verge de les Victories pera l' iglesia de Tetuán, que li fou encomenat per concurs. Com a obres esculptòriques seues, bon xich més escasses, cal esmentar una estatua en guix, presentada a l' Exposició de 1864.

TORRASSA. f. TORRAÇA.

TORRAT, DA. p. p. Tostado, **torrado, turrado.** || Se diu del color daurat, molt viu y pujat. **Tostado, retostado, requemado, adusto.**

TORRATGE. m. Vas de terriça pera criarhi plantes. **Maceta, tiesto.**

TORRATXA. f. Terrat cobert o al descobert que hi há en lo més alt d' algunes cases pera descobrir terreno. **Azotea, mirador, torre, torrecilla.**

TORRAVELLA. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, bisb. y part. jud. d' Oriola; és a la vora del mar, té unes grans salines, estació de F.-C. y 7,906 hab.

TORRAXIVA. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, diòc. de Valencia, part. jud. de Lucena; és a la vora del riu Millares y té 449 hab.

TORRE. f. TORRA.

TORRE. *Geog.* TORRA.

TORRE (Benet d' Arabio). *Biog.* Advocat y polítich barceloní que va ferse remarcar al periode revolucionari de 1868 a 1874, havent desempenyat càrrechs de significació a la Junta revolucionaria, al Ajuntament y a la Diputació. Era home d' energíes y fácil paraula, y pertanyía al partit republicá, havent escrit diferents travalls de propaganda als periòdichs de la sena comunió política. Va morir a Barcelona al any 1882.

— Y SEVIL (FRANCESCH DE LA). *Biog.* Poeta y escriptor del sigle XVII. Va néixer a Tortosa y pertanyía a una de les més nobles families d' aquella comarca. Gaudía fama d' improvisador, y entre 'ls seus travalls literaris cal fer recort dels següents: *Baraja Nueva; Agudezas de Juan Oven*, obra molt divulgada ja fins ben entrat el sigle XIX, y per últim una ab el títol de *Luces de la aurora, dias de sol en fiesta de la que es sol de los dias y aurora de las luces.*

TORRECH. *Geog.* Poble del dist. munpal. de la baronia de la Vansa, prov. de Lleida.

TORREFACCIÓ. f. Acte y efecte de torrar. **Torrefacción** || *Farm.* Operació que 's fa prenent alguns simples sechs y trencats, y ficantlos dins d' una eina a propòsit pera que 's torrin a foch suau, remenantlos continuament fins que quedin aspres y lliures de les parts humides. **Torrefacción.**

TORREFACTE. adj. TORRAT.

TORREJAR. v. a. *Met.* Alçarse una construcció o montanya per demunt de tot lo del alentorn. **Encumbrarse.** || *Ant.* Guarnir de torres una ciutat pera la seua major defensa. **Torrear.**

TORRELABAT. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Benavent, prov. d' Osca.

TORRELAMEU. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Balaguer; es a la vora del Segre y té 588 hab.

TORRE LA RIBERA. *Geog.* Poble de la prov. de Osca, govern eclesiástich de Barbastro, part. jud. de Benabarre; es a la vora del riu Isábena y té 362 habitants.

TORRELITA. f. *Min.* Mineral dels Estats Units, de color vermell y de tal duresa, que talla o ratlla el vidre. **Torrelita.**

TORRELLA. f. dim. de TORRA.

TORRELLA (Ferrer). *Biog.* Metge molt renomenat que vivía a Valencia durant el sigle XV. Deixá escrites notes y observacions fetes durant la práctica de la seua carrera. Va ésser pare dels metges valencians Gaspar y Geroni.

— (GASPAR) *Biog.* Metge y eclesiástich que vivía a les derreries del sigle XV y començos del XVI, fill de Valencia. Sigué metge del papa Alexandre VI. Va fer els estudis de saceidot, essent nomenat al cap de poch temps d' haverlos acabat, bisbe de Santa Justa a Sardenya. Va deixar escrites moltes obres en llatí, gaire bé totes sobre epidemies y astronomía.

— (GERONI). *Biog.* Metge valenciá, fill d' En Ferrer y germá d' En Gaspar. Va morir després de 1512. Va ésser metge de Ferrán *el Catòlich*, de Joana de Nápols y d' altres personatges del seu temps. Va deixar escrites obres, inèdites algunes d'elles, entre quines s' hi compten *De mater cœlorum. Opusculum pro astrologia adversus comitem de concordia mirachulorum* y *De fluxo et refluxo maris.*

— (JOAN). *Biog.* Relligiòs y mestre de llatinitat als començos del sigle XVIII. Era nadiu de Canet del Rosselló, y professor del Colegi de Cordelles y autor d' una gramática llatina anotada en catalá, any 1719.

— (PERE). *Biog.* Escriptor y poeta del sigle XV, a qui esmenta en Torres Amat al seu Diccionari, com autor de un curiós y ben escrit llibre en catalá titolat *De les qualitats de les dones*, que als començos del sigle XIX se conservava manuscrit entre 'ls cabals de la nostra literatura a la Biblioteca reial.

— (RAMÒN). *Biog.* Prelat que va figurar a les mitjanies del sigle XIII. Era nadiu de Catalunya, ont va néixer envers l' any 1204, y va morir al any 1266. Comptava sols trenta cinch anys de la seua etat quan va ésser nomenat bisbe de Mallorca al any 1239. Comissionat pêl papa Gregori IX, va establir l' ordre gerárquich de la seua catedral, erigint dotze canongíes al any 1244, y reuní el primer sínode a l' illa. El seu còs está enterrat a la catedral, en un sepulcre gòtich de molt bon estil, enfront de quin hi ha la seua estatua ab una inscripció en catalá.

Segell de Torrelles

TORRELLA. *Geog.* Poble de la prov. y diòc. de Valencia, part. jud. de Xátiva; es a la vora del riu Montesa y té 252 hab. || — (SON). Lloch del terme de Alaró, part. jud. d' Inca, a l'illa de Mallorca.

TORRELLES (Puig de). *Orog.* Montanya de la banda nort de l'illa de Mallorca; té 445 metres de alt. || — (SANT MARTÍ DE). Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; es a la vora de la riera del seu nom y té 695 hab. || — DE FOIX. Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Vilafranca del Penadès; es a la vora del riu Foix y té 1,699 hab. || Poble del cantó de Rivesaltes, bisb. de Perpinyá, departament dels Pirineus Orientals; es a la vora de la riera del seu nom, prop del mar, y té 1,725 hab.

Segell de Torrelles de Foix

TORRELLETES. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Castellet, prov. de Barcelona.

TORRELLÓ. m. En els cotxes la espiga rodona que 's posa entre fita y fita pera unirles. Torrillo.

TORRENS (Manel). *Biog.* Advocat barceloní que vivía a mitjans del sigle XIX y s' havía dedicat especialment al estudi del dret mercantil. Al any 1844 va publicar ab notes la traducció dels *Principis de rescabalament als segurs marítims y obligacions a la grossa* de V. Benectie.

— (N.). *Biog.* Predicador tarragoní del sigle XV esmentat pêl pare Villanueva, al tractar d' una obra impresa a Valencia al any 1503, trascrivint alguns opúsculs, entre altres un de titolat *Torrentis Tarraconensis de conceptu Virginis panegyricorum.*

— (RAMÓN). *Biog.* Escriptor, advocat y poeta que vivía a Barcelona a mitjans del sigle XIX, haventse significat també com a politich, en aquells temps de apasionades lluites. Havía escrit en alguns diaris barcelonins, y era molt donat al estudi de qüestions econòmiques, havent figurat com un dels assessors de la junta de fàbriques. Al any 1835 va publicar un aplech de poesíes ab el títol de *El obrero independiente* y en 1841, una obra de consulta, nomenada *Manual de procedimientos.*

TORRENT. m. Corrent impetuosa d' aigua que dura poch y sols es efecte de moltes pluges y aiguats. Torrente. || *Met.* Abundor o munió de coses que arriben o succeeixen al emsems. Torrente. || TORRENTADA, 2.

TORRENT DE VEU. El metall de veu sencera y grossa. *Torrente de voz.*

TORRENT Y GARRIGA (Domingo). *Biog.* Escriptor, ferm catalanista, que va néixer a Manlleu a la primera meitat del sigle XIX. Escriptor fácil, havía publicat nombroses poesíes y travalls literaris a les revistes y periòdichs catalans més coneguts pêls anys de 1875 a 1890, y apart de la seua activitat de voluntariós propagandista, va fer profons estudis relatius a la ortografía catalana, publicant ademés ab anotacions atinades que mostren els seus profons coneixements, un *Formulari de capitulacions matrimonials y testaments segons la llegislació y cartes de Catalunya*, 1885, y un bon aplech de antecedents històrichs de la seua terra, estampat a Vich al any 1893, ab el títol de *Manlleu, croquis pera sa historia.*

— Y VIÑAS (MARIAN). *Biog.* Poeta festiu que va nèixer a Vich al any 1779, morint al de 1823, essent frare. Era autor de nombroses poesíes en llengua catalana, d' estil consemblant al del Rector de Vallfogona.

TORRENT. *Geog.* Partit jud. de la prov. de Valencia; format dels 17 següents ajuntaments: Alacuás, Albal, Alcácer, Aldaya, Alfafar, Beniparrell, Catarroja, Cuart de Poblet, Xirivella, Lloch Nou de la Corona, Manisses, Massanassa, Picanya, Picassent, Sedaví, Silla y Torrent, sumant entre tots 50,939 hab. || Vila de la prov. y dièc. de Valencia, cap del part. jud. del seu nom; es a la vora del barranch Alabarder, té estació de F.-C. y 8,489 hab || Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; es estació del F.-C. de Flassá a Palamós y té 252 hab. || Poblet del dist. munpal. de Sahorre, depart. dels Pirineus Orientals. || — DE CAMINS. Veinat del terme de Riudarenes, prov. de Girona. || — DE CINÇA. Poble de la prov. d Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Fraga; es a la vora del Cinca y té 1,382 hab. || — DE FENOLLET. Poble del dist. munpal. de Xátiva, prov. de Valencia. || — MAL. *Orog.* Collet del Bergadá al camí de Berga a Solsona; camí ferestech y solitari, de bellesa selvática.

TORRENTADA. f. L' avinguda del torrent. Avenida. || L' alveu del torrent o l' obertura feta per les aigües de pluja en terres de forta pendent. Torrentera.

TORRENTAL. m. TORRENTADA.

TORRENTBÓ. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Arenys de Munt, prov. de Barcelona.

TORRENTERA. f. TORRENTADA, 2. || TORRENT.

TORRENTÍ. *Geog.* Lloch del terme de Torrent, prov. de Girona.

TORRENTS (Estanislau). *Biog.* Gravador y pintor molt distingit de les derreríes del sigle XIX, deixeble de l' Academia de Barcelona. Obtingué medalla de segona classe a l' Exposició de París de 1871 per un quadro nomenat «Un mort», adquirit pel govern francés, y figura al Musseu de Marsella. Pertanyía a la escola clássica y les seues obres arrivaren a interessar als francesos, y 'l seu quadro *La Verge del lliri*, exposat a París, va meréixer encomis per part dels crítichs més exigents.

— Y RAMALLÓ (MANEL). *Biog.* Polítich que va figurar al partit progressista, havent sigut dels homens de majors iniciatives en aquella agrupació en els temps revolts que se succeiren desde 1865 fins a la seua mort, ocorreguda a Barcelona al any 1875. Havía pertenescut al Ajuntament y a la Diputació Provincial de Barcelona, y per la seua laboriositat y honradesa, va meréixer excelent concepte.

TORRER. m. Aquell que té al seu cárrech alguna de les torres que serveixen de guaita a les costes del mar. Torrero.

TORRE RAMONA (La). *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Subirats, prov. de Barcelona.

TORRE-REMEI. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Penelles, prov. de Lleida.

TORRES (Agustí). *Biog.* Eclesiástich y escriptor que va néixer a Monmaneu al any 1773, morint a Barcelona al de 1833. Va ésser redactor de la *Gaceta* publicada per la Junta superior de Catalunya en la guerra de la Independencia, y del *Diari de Vich* al any 1823. Entre les seues obres publicades, cal esmentar: *Danza dramática y poesías,* compostes per comanda de la Universitat de Cervera, al ésser nomenat regidor d' aquella ciutat el Príncep de la Pau al any 1807; *Oración fúnebre,* quan l' aniversari dels espanyols morts el día 2 de Maig a Madrit; *Relació* de les solemnitats celebrades a Vich al esdevindre la mort del bisbe Strauch, etc.

— (ANTONI). *Biog.* Escriptor nadiu de Girona, que va dedicarse al periodisme y a traduccions literaries, havent publicat a La Bisbal, al any 1867, una ben escrita traducció castellana de la novela que porta per títol: *Los dos Jorges.*

— (FRANCESCH). *Biog.* Esculptor y pintor de color brillant y d' un realisme apropiat de l' escola de Velázquez. Fruía reputació ben merescuda durant la segona meitat del sigle XIX. Va ésser el primer pensionat per esculptura per la Diputació de Barcelona a Roma. A l' Exposició de Madrit de 1871 va presentar un Crucifix que fou obgecte de grans elogis com a obra pictòrica. Va ésser professor de l'Escola de Belles Arts de Madrit, establerta per l' Academia de Sant Ferrán.

— (GERONI). *Biog.* Relligiós de la Companyía de Jesús, que va néixer a Montblanch al any 1551, morint al de 1611. Autor de la célebre obra *Confessi Augustiniana* y d' altres travalls teològichs.

— (MIQUEL). *Biog.* Relligiós y escriptor que va néixer a Artá al any 1595, morint a Palma de Mallorca al any 1670. Va vestir a la capital de l' illa mallorquina l' hábit de Sant Francesch, confiantli cárrechs rellevants a l' ordre a que pertanyía. Al any 1629 va promoure la devoció a la Verge, que va ésser declarada patrona de Mallorca. Al presentarse a la curia pontificia la causa de beatificació de Raimón Lull, En Miquel Torres va ésser delegat com a síndich de Mallorca a la cort pontificia. Va morir repentinament a l' iglesia de Montsió de Palma, al acabar un panegírich de Sant Ignasi.

— (MIQUEL). *Biog.* Esculptor mallorquí de mitjans del sigle XVIII. Havía esculpides varies imatges pera les iglesies de l' illa, essent una de les més remarcables la de Sant Miquel. Era al ensems un dels tallis-

tes més famosos del seu temps, y baix aquest concepte s' han d' esmentar els ornaments fets per ell a l' armería reial de Palma.

— (PERE). *Biog.* Relligiós y escriptor del sigle XVII. Era sacerdot y fill d' una de les principals families de Solsona, quan va ferse frare de Sant Geroni de la Murtra. Poeta fácil, va compondre algunes composicions místiques y entre elles varies coples dedicades a enlairar a la Verge y als patrons d' alguns pobles de Catalunya. Escrivia en llatí y en catalá, no havent fet mai us del llenguatge de Castella.

— (PERE ANTONI). *Biog.* Autor dramátich, polítich y poeta tarragoní, que va néixer al any 1834, morint al de 1901. Nostre teatre regional li és deutor d' obres molt aplaudides envers els anys 1872 al 1880. Devem esmentar, entre elles: *Lo combat de Trafalgar, La Verge de la Roca, Lo full de paper, La llantia de plata y Mestre Feliu.*

— AMAT (FELIU). *Biog.* Sabi escriptor que va néixer a Sallent al any 1772, morint a Madrit al any 1847, essent enterrat al hospital de la Corona d' Aragó. Retirat al any 1831 al monastir de Sant Geroni de la Murtra, rebé allí el nomenament de bisbe d'Astorga, essent consagrat al any 1834 a l' iglesia de Sant Felip Neri de Barcelona, nomenantlo el papa Gregori XIII. Als començos del sigle XIX, el patriarca de les Indies y el bisbe de Palmira indicaren al rei En Carles IV la conveniencia de fer una nova traducció de la Biblia, proposant que fos encomenat aquest travall a En Feliu Torres Amat, que va empendrel al any 1808, acabantlo en 1822. Altra de les seues obres capdals va ésser les Memories pera formar un Diccionari biográfich d' escriptors catalans, que ab el concurs del seu germá Ignasi va començar al any 1815, publicantlo al any 1836 Va llegir, ressenyant les dificultats d' aquesta obra, una memoria a l' Academia de Bones Lletres, y en ella reconeix el seu germá Ignasi l' haverli facilitat uns 1.110 títols d'autors, haventne aplegat ell a les biblioteques de Madrit y del Escorial ben aprop d' un miler. Va pertányer a les Academies de la Llengua y de la Historia, a la de Bones Lletres de Barcelona, a la Greco llatina de Madrit y a la Societat geográfica de París.

— AMAT (IGNASI). *Biog.* Eclesiástich y escriptor, que va néixer a Sallent al any 1768, morint al de 1811. Molt estudiós y de coneixements erudits, era bibliotecari de la episcopal de Barcelona. Pertanyía a l' Academia de Bones Lletres de Barcelona y era degá de la de Girona. Era redactor de la major part dels articles biográfichs continguts a les Memories del Diccionari d' autors catalans, publicat pel seu germá el bisbe d' Astorga. Va escriure obres de molta valua, com eren el *Plan de reforma dels estudis de filosofia y de teologia; Modo d' escriure la historia de Catalunya,* aprovat per l' Academia de Bones Lletres al any 1804; *Summarium Ecclesiæ Jesucristi;* memoria llegida a l' Academia de Bones Lletres en 1808 sobre el tema: *¿Qué autores ó documentos catalanes existen que puedan servir de modelo para el arreglo de la ortografia catalana?; Catálogo de impresos catalanes del siglo XV, para evidenciar que son los más antiguos de España* (1805); *Elogi del acadèmich Joseph Esteve* (1806).

— Y OLIVA (JOAN) *Biog.* Sacerdot y escriptor, nadiu de Sallent, ont va néixer al any 1674. Va anar a París ab el sabi Bastero, passant després a Roma, al any 1717. Allí va ésser mestre y preceptor dels fills del condestable Colonna y secretari seu desde 1730. Va morir a l' etat de vuitanta anys, al de 1754, essent enterrat al sepulcre de la noble familia dels Colonna. Avesat a escriure en parla catalana, va deixar una munió de manuscrits ben curiosos, entre ells: *Vida y heròiques virtuts de Benet XIII; Vida de Sant Victor; Vida y peregrinació de D. Francisco Brú, fill de Berga,* havent publicat a Roma, al any 1724, la seua coneguda obra: *Observacions sobre la Crusca Provençal.*

TORRESCASANA (Joan Antoni). *Biog.* Advocat y erudit comentarista de dret, que va viure al sigle XVIII, essent un dels catedrátichs més ilustrats a l' Universitat de Cervera. Era lector de instituts y va publicar diverses obres en llatí, relatives a materies de dret civil, relacionades ab els contractes, segons aquests assumptes se dirimien abans de la codificació mercantil.

TORRES TROVAD (Joan). *Biog.* Pintor mallorquí que va donarse a conéixer a la primera meitat del sigle XIX. Envers l' any 1840 era director de les classes de dibuix establertes a Palma per l' Econòmica d' Amichs del País, ensenyant a la vegada l' assignatura d' anatomía pictòrica sense cobrar estipendi. Va assessorar a En Furió a l' any 1839 per l' aplech de materials pera 'l Diccionari de professors a les belles arts. Entre les seues obres, cal esmentar quatre quadres presentats a l' Exposició de Madrit en 1864, *Alegoria de nois, Primavera, Tardor* y *Caritat,* el retrat d' En Joan Despuig y Dameto, comte de Montenegro y 'l del brigader Francesch Cotoner. Va desempenyar prop de seixanta anys la direcció de les escoles de Palma.

— Y ANGLADA (JOAQUIM). *Biog.* Metge que va fer detingut estudi de les aigües medicinals de Barcelona, escrivint respecte a les seues observacions, a l' any 1858, una lluminosa Memoria, determinant els efectes de les meteixes. Aquest travall, molt complert y metòdich, ab xifres comparatives y estadístiques, va enviarlo a l' Academia de Medicina y Cirurgía de Barcelona.

— Y BISQUÉ (JOSEPH). *Biog.* Professor d' idiomes, que s' havia consagrat ab èxit a l' ensenyança a mitjans del sigle XIX a Barcelona y de qui 's feia cabal pêl mètode didáctich que adoptava. A l' any 1843 va publicar un bon tractat de pronunciació francesa, arreglat per un nou plan d' exercicis práctichs, bon xich més comprensibles y senzills que 'ls seguits fins allavores.

— Y RUBERT (GUILLEM). *Biog.* Notable pintor mallorquí, que va néixer a Palma l' any 1855, morinthi al de 1829. Entre les obres d' aquest artista, que li valgueren el títol de soci de mèrit de l' Econòmica palmesana, poden esmentarse: *Quadres del beat Nicolau de Longobardi,* a l' iglesia de Sant Francesch de Paula; de *Nostra Senyora del Roser,* a Montuirl y Mur; un *Sant Crist* a la de Santa Eularia; una *Concepció* y 'l *Nom de Jesús* a Porreres; els *Sants Angels* a Inca; el *Santíssim* a Santa Eularia, y 'l *Panteó de la beata Catarina Tomás.*

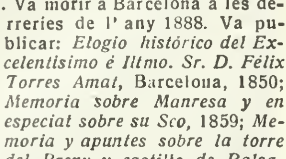
— Y SANCHO (MIQUEL). *Biog.* Fill del anterior y com ell artista de merescuda reputació. Va néixer a Palma a l' any 1797, havent mort al de 1883. Era ben jove quan va obtindre 'l nomenament de tinent director de l' escola de dibuix de Palma a l' any 1818. Al cap de poch temps era director de la sala d' arquitectura y segón director de la de dibuix y individuu de l' Academia de Belles Arts.

— Y SANCHO (SALVADOR). *Biog.* Pintor remarcable, germá d' En Miquel. Va néixer a Palma a l' any 1799 y va morir a la meteixa ciutat en 1882. Al concurs de l' Academia de Sant Ferrán, en 1832, va presentar un quadre que representava el descobriment del mar del Sur per Vasch de Gama. En 1833 va pintar la gran tela *Miracle dels pans y dels peixos,* y a l' any 1864 va presentar obres seues molt estimables a la Exposició de Madrit.

— Y SEDÓ (JOAN BATISTA). *Biog.* Metge barceloní que s' havia dedicat ab aplicació a les operacions quirúrgiques a mitjans del sigle XIX. Va escriure una lluminosa Memoria relativa a travalls de cirurgía, que va enviar a un dels concursos de l' Institut Mèdich valenciá a l' any 1847, guanyant medalla d' or y títol de soci de mèrit.

— Y TORRENTS (MANEL). *Biog.* Advocat y bon escriptor manresá que va dedicarse a les investigacions històriques, deixant publicats ben apreciables tra-

valls literaris. Va pertányer a l' Academia de Bones Lletres de Barcelona. Havía desempenyat el cárrech de diputat provincial. Va morir a Barcelona a les derreríes de l' any 1888. Va publicar: *Elogio histórico del Excelentísimo é Iltmo. Sr. D. Félix Torres Amat*, Barcelona, 1850; *Memoria sobre Manresa y en especial sobre su Sco*, 1859; *Memoria y apuntes sobre la torre del Breny y castillo de Balsareny.*

Manel Torres y Torrents

TORRES. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Alás, prov. de Lleida. || *Hidrog.* Riuet de la prov. de Lleida. Neix a la serra de Cadí, terme de Ges, y desaigua al Segre, un poch més avall del poble d'Alás. || — (LES). *Geog.* Lloch del dist. munpal. d' Anyá, prov. de Lleida. || — D' ALCANADRE. Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Sarinyena; és a la vora del riu Alcanadre y té 499 hab. || — DE CABRENYS. *Geog. hist.* Castell dels comtes de Besalú, en la serra de Serrallonga, en el Vallespir, a una altitut de 1,342 met. sobre 'l nivell del mar. S' hi conserven encara ruines dels castells enlairats allí pêls comtes de Besalú, els vescomtes de Castellnou y 'ls senyors de Serrallonga y de Cabrenys, servant la tradició de trascendentals aconteixements històrichs de Catalunya. És hermós y dilatat el panorama que s' ovira desde aquella inexpugnable fortificació, dominant desde La Garrotxa fins al Rosselló. || — DE SEGRE. *Geog.* Vila de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a la vora del Segre y té 1,655 hab. || — DEL BISBE. Poble de la prov. d' Osca, govern eclesiástich de Barbastre, part. jud. de Benabarre; és al peu mitjorní de la serra del castell de Laguarres y té 499 hab.

TORRESSERONA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a la vora del Segre y té 257 habitants.

TORRES-TORRES. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Valencia, part. jud. de Sagunt; és a la vora del riu Palancia y té 493 hab.

TORRET. *Geog.* Lloch del terme de Maó, a l' illa de Menorca.

TORRETA. f. dim. **Torrejón.** || Test pera tindrehi plantes de recreu. **Maceta.**

TORRETA. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Manuel, prov. de Valencia.

TORREYLITA. f. *Min.* Tantalat de ferro y de manganesa. **Torreylita.**

TORRICÓ. m. Torreó, torricó. **Torreón.**

TORRIÓ. m. TORRICÓ. || TURRIÓ.

TÒRRIT, DA. adj. Molt ardent o torrat. S' aplica regularment ab la terminació femenina a la zona situada al mitg de l' esfera d' un tròpich a l' altre y dividida per la equinoccial. **Tórrido.**

TORRÓ. m. TURRÓ.

TORROELLA. f. dim. Torra petita. **Torrezuela.**

Segell de Torroella de Montgri

TORROELLA (Pere). *Biog.* Poeta que figura al *Cançoner de Paris* y de qui En Testú va transcriure: *Resposta feta per Mon. Torroella al comenador Rocaberti.*

TORROELLA DE FLUVIÁ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; és a la vora del Fluviá y té 474 hab. || — DE MONTGRÍ. Vila de la prov. y bisbat de Girona, partit judicial de La Bisbal; és a la vora del Ter, no gaire lluny del mar, y té 3,471 habitants.

TORROJA (Bernat). *Biog.* Escriptor y polítich nadiu de Reus, y mort a aquella ciutat al 1900. Havía pertenescut a totes les societats de cultura d' aquella important població, y va fer sentir la seua patriòtica paraula en més d' una solemnitat organisada pêl Centre de Lectura. Va ésser representant a les Corts y afecte sempre al deixondiment de la seua terra. Havía publicat alguns travalls literaris y històrichs, y era arxiver de dita ciutat.

— (DIONÍS). *Biog.* Metge catalá que va establirse a l' illa de Cuba a la primera meitat del sigle XIX. Va enviar a la Reial Academia de Medicina y Cirurgía de Barcelona un travall condemnant l' abús que al seu temps se feia de les sangníes. La Memoria esmentada, plena de comprovacions notables, se guarda al arxiu de la institució referida, entre les que foren llegides al interregne dels anys 1808 al 1851.

TORROJA. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Falcet; és a la vora del riu Ciurana y té 752 hab.

TORROSELLA. *Geog.* Caseriu del terme de Tibi, provincia d' Alacant.

TORRUELLA. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Erdau, prov. d' Osca.

TORS. *Geog.* Caseriu del terme de La Junquera, provincia de Girona.

Segell de Tors

TORSAL. m. Cordonet molt prim fet de varis fils retorts. **Sirgo, torzal, torcidillo, gurbión.**

TRAVALLAT AB TORSAL. ***Gurbionado.***

TORSALET. m. Torsal de seda molt fí, que serveix pera fer mitja y altres usos. **Torcidillo.**

TORSAR. v. a. TORÇAR.

TORSEDURA. f. *Ant.* TORTA.

TORSELL. m. *Ter.* VOLQUER.

TORSIMANY. m. TORCIMANY.

TORSÓ o TORÇÓ. Dolor fort de budells. **Torcijón, tortijón, retortijón.** || El de les besties. **Torozón.**

TORSONAT. adj. Malalt del torsó.

TORSUT, DA. adj. *Ant.* TORÇUT.

TORT, A. p. p. **Torcido, tuerto.** || adj. Lo que no és dret. **Torcido, tuerto, entortado, torcedero.** || Inclinat. **Oblicuo, corvo, alabeado, combo, gurbio, recorvo.** || Lo que fa tortes y girades. **Tortuoso.** || Lo que no va directament al fí. **Indirecto.** || *Ant.* GUERXO. || m. Agravi, injusticia. **Sinrazón, tuerto.**

TORT DE CAMES. Qui no les té dretes. *Patituerto.*

TORT DE CAMES ENFORA. Qui les té tortes en forma d' arch. *Estevado, patiestevado.*

TORT DE CAMES ENFORA AB ELS GENOLLS JUNTS. *Zambo, zambigo, patizambo.*

A TORT Y A DRET; A TORT Y A TRAVÉS. m. adv. Lícit o no lícit, justa o injustament, de qualsevol modo. *Por fas ó por nefas; á tuertas y á derechas; á tuerto y á derecho.* || A MAL BORRÁS. Sense reflexió ni consideració. *A carga cerrada.*

DE TORT. m. adv. *Fam.* Al revés de com se deu fer. *A tuertas.* || INJUSTAMENT, A BIAIX.

MIRAR DE TORT. fr. MIRAR GUERXO.

TÓRT. m. *Ornit.* Aucell de passada un poch més gros que la cogullada, ab petites clapes blanques sobre negre, o negre o pardo del tot. **Tordo.** || *Ictiol.* Peix de mar anomenat així pêl color que tira al negre del *tórt* aucell. **Tordo.**

TORT (Ramón). *Biog.* Eclesiástich que vivía a mitjans del sigle XIX. Era rector de Gavá l'any 1865, y molt entès en la llengua llatina, va fer algunes traduccions al castellá, havent feta la versió de algunes

alocucions consistorials dels papes Climent XII, Benet XIV, Pius VI, VII y IX, Lleó XII y Gregori XVI.

— Y SALA (SIMÓ). *Biog.* Escriptor y sociòlech barceloní, de les mitjaníes del sigle XIX. Entre les moltes obres d' aquest publicista, deuen esmentarse les que segueixen: *Propagador de las ideas relativas á simplificaciones, adelantos, etc.* Barcelona, 1857. *Sistema nacional simpático político verdadero. Fin de la poblografia, 3.ª parte del Propagador*, 1859. *El amigo del género humano ó el ameno legislador*, 1856. *Teóricas citas contra el libre cambio. Ruina de las naciones*, Barcelona, 1862. *Proyecto del gran canal peninsular y de los globos aerostáticos*, Barcelona, 1861.

TORT (Llach). *Hidrog.* Estany que 's trova al Oest del coll de Trimorins, a la Catalunya francesa.

TORTA. f. Doblegadura de lo qu' estava dret. **Vuelta, torcimiento, torcedura** || La acció de tòrcer alguna cosa. **Retorcedura, torcedura.** || Obliqüitat, corvatura. **Torcedura, tortura.** || MARRADA. || El punt en que alguna cosa comença a pendre una direcció obliqua, y també aquesta meteixa direcció. **Vuelta, revuelta.** || *Fig.* Apartament del camí de la virtut y inclinació al vici. **Torcimiento.** || Torçada, contorsió.

A TORTES Y A DRETES. m. adv. A TORT Y A DRET.

FER TORTES. fr. Caminar ara a una part, ara a una altra. *Rodar, torcer.*

TORTAMENT. adv. m. A BIAIX. || *Met.* INJUSTAMENT.

TORTARIA. f. TORTA, 1 y 3.

TORTEJAR. v. n. Fer torta poch compresa alguna cosa en algún punt. || GUERXARSE.

Miquel Tortell y Simó

TORTELL Y SIMÓ (Miquel). *Biog.* Musich mallorquí que nasqué a Mur en 1802. A la edat de 9 anys era ja mestre organista de Santa María y morí essentho de la catedral de Palma en 1868. Reunia excepcionals dots pera dit art y entre ses composicions poden citarse: *La Reserva*, un *Te-Deum*, *Sa estrella de s' auba* y varies misses molt notables.

TORTELL. m. Pasta dolça, dins de la que sol posarshi confitura, feta en forma de cèrcol y cuita la forn. **Rosca.**

TORTELLA. f. *Ter.* TORTELL. || *Ant.* GARLANDA. || *Ant.* TORTRADA.

TORTELLA REIAL: CASCA.

Segell de Tortellá

TORTELLÁ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, partit jud. d' Olot; és en terra montanyosa, a la vora del Fluviá, y té 1,338 hab.

TORTELLÁÇ. m. aum. **Roscón.**

TORTELLATGE. m. *Bot.* Mata de la fam. de les caprifoliácies, quines fulles en infusió s'usen en gargarismes pera curar les llagues de la boca, quins fruits, agres y amarchs, són bons contra 'l còlich y de quina arrel se 'n fa vesch. **Barbadejo, lantana.** || *Fig.* Vara trenada.

TORTELLET. m. dim. de tortell. **Rosconcito.** || *Ter.* Rosquilla de pasta fina coberta de sucre. **Rosquilla.**

TORTERA. f. Rodeta que 's posa al capdevall del fus de filar pera que pesi més, a fí de tòrcer millor l' aguller. **Rodaja.** || Mena de paella. **Tortera.**

TÒRTES (Collada de les). *Orog.* Al Bergadá, a 1,950 met. d' altura al costat del puig de Rus.

TORTESA. f. Condició de tort.

TORTÍCOLIS. f. *Med.* Mena de reumatisme del coll que no permet girarlo sense dolor. **Torticolis.**

TORTIL. adj. Que 's pot enroscar en forma vertical. **Tortil.** || *Ant.* TORT.

TORTIS (De). *Loc.* S' usa pera significar la lletra que usaren al principi de la introducció de la imprempta a Espanya y que és un gòtich del sigle XV.

TORTÓ. m. *Nàut.* Lligadura o trinca de varies voltes passades a dos obgectes o punts entre els que hi há algún clar o distancia, y retorçudes ab una palanca pera que apretin més. És idèntich a lo que fá 'l fuster ab el cordill que tira un contra altre els extrems dels braços de la serra de má, pera que 'ls altres dos extrems conservin la fulla recta y tivanta. **Tortón, tortor, garrucho.**

TÔRTOLA. f. *Ornit.* TORTORA.

TORTOLETA. f. dim. **Tortolilla, tortolica, tortolita.** || El poll de la tórtora. **Tortolillo.**

TORTOR. m. *Mar.* El troç de calabrot ab que 's fortifiquen els costats de les embarcacions quan queden maltractats pels efectes de algún temporal. **Tortor.** || Condició de lo tort.

TÓRTORA. f. *Ornit.* Mena de colom, encara que més petit, de color cendrós que tira a blanch, ab una ratlleta negra al coll en forma de collaret; n' hi há que són blanques del tot. **Tórtola.**

TÒRTORA DEL BRASIL. Especie de tórtora del Brasil d' uns 30 centímetres de llarch, ab el llom cendrós y la panxa rogenca; les ales clapades de negre; les plomes de la cua, unes cendroses y altres negres; el bech y les ungles negres, y 'l pit vermell. *Picacureba.*

SOL COM LA TÓRTORA. *Loc.* SOL COM UNA ÓLIBA.

TORTORELLA. f. y

TORTORETA. f. dim. Tórtora novella. **Tortolita.**

TORTOSA. *Geog.* Ciutat de la prov. de Tarragona, cap del bisb. y del part. jud. del seu nom; és a la vora esquerra del Ebre, té estació de F.-C., alguna industria, una catedral gòtiga, ab el frontis del renaixement, un banch, un bon mercat cobert, un petit parch y 24,306 hab. || Part. jud. de la provincia de Tarragona format dels 23 ajuntaments següents: Alcanar, Aldover, Alfara, Ametlla (La), Amposta, Benifallet, Cenia (La), Freginals, Galera (La), Ginestar, Godall, Mas de Barberans, Masdenverge, Pauls, Perelló, Rasquera, Roquetas, Sant Carles de la Rápita, Santa Bárbara, Tivenys, Tortosa, Ulldecona y Xerta, reunint entre tots 82,481 hab.

Segell de Tortosa

TORTOSA (Cap de). *Hidrog.* Punta de la delta del Ebre, prov. de Tarragona.

TORTOSÍ, NA. adj. Natural de Tortosa o pertanyent a aquesta ciutat de Catalunya. **Tortosino.**

TÓRTRA. f. *Ornit.* TORTORA.

TORTRADA. f. Mena de coca de pasta fina farcida de carn, ous, aucells y altres viandes. **Tortada.**

TORTRERA. f. Eina o caçola plana, comunament de metall, pera coure tortrades. **Tortera, tartera.**

TORTUA. f. TORTUGA.

TORTUGA. f. *Zool.* Animal anfibi, ab quatre potetes, contingut entre una closca plana y una altra còncava, molt pintades y vistoses, y tan fortes que poden resistir el pes d' un carro carregat; camina ab molta lentitut. La de mar se diferencia de la de terra no solament en ésser aquella més grossa, sinó també per la disposició particular de les seues mans. **Tortuga, galápago.** || *Mil.* Máquina de guerra a manera de closca de tortuga, sota de la qual podien els soldats arrimarse a les muralles sense perill d' ésser ferits per les fletxes y pedres que desde dalt els hi

tiraven. Testudo, tortuga. || CATÚFOL. || f. Teula més prima y més encorvada que les regulars, que serveix de canal a les teulades. N' hi han de dos caps grossos y de caps petits. Canal.

TORTUGA FRANCA. Tortuga grossa, de carn molt bona, que serveix pera refrescar la sanch. *Tortuga franca.*

TORTUGA QUADRADA. Mena de tortuga molt grossa, de closca molt hermosa y fácil de pendre la figura que se li vulgui donar. *Tortuga cuadrada ó tartaruga.*

CAMINAR COM LES TORTUGUES, O A PAS DE TORTUGA. fr. Anar molt poch a poch. *Andar á paso de tortuga.*

TORTUGADA. f. Lo regueró del capdevall de la teulada, fet de tortugues, que reb les aigües dels demés pera conduirles a una canonada del meteix edifici. Canalera.

TORTUGADES f. pl. Peces cuites de terra pera canalisar l' aigua.

TORTUÓS, A. adj. Lo que fa giragonces o voltes y revoltes, com els camins, rius, soques d' alguns arbres, etc. Sinuoso, tortuoso.

TORTUOSAMENT. m. adv. Ab voltes y revolles. Tortuosamente.

TORTUOSITAT. f. La qualitat o disposició de lo tortuós. Tortuosidad.

TORTURA. f. Qüestió de torment. Tortura, tormento, cuestión de tormento. || *Met.* Aflicció, pena del ánim. Tortura.

DONAR TORTURA. fr. DONAR TORMENT.

TOS. m. La testa o front d' algnns animals, com la del bou, etc. Testuz, testuzo. || p. p. De tondre. Trasquilado. || Tundido.

CLAVÁRSELI A ALGÚ AL TOS ALGUNA COSA. fr. *Fam.* Obstinarse algú en fer la seua voluntat sense atendre les raons que pugui haverhi en contra. *Encasquetarse, encaidrsele á uno en la cabeza.*

GRATARSE 'L TOS. fr. *Fam.* Cansarse 'l cervell pensant molt en alguna cosa. *Devanarse los sesos.*

BEURE A TOS. f. Se diu de beure a gran raig alçant molt el cap.

TOS. f. Força o violencia que fa 'l pit ab la respiració, pera treure un humor acre y picant que 'l molesta. Tos. || Acte y efecte de tossir. Tosidura.

TOS DE GAT: TOSSETA, 3.

TOS DEL PIT. Tos ronca que té la causa fixada al pit, y obliga a tossir freqüentment. *Pechuguera.*

TOS FORTA. *Tos violenta.*

TOS SECA. Aquella ab la qual no 's pot arrancar la reuma. *Tos seca.*

TOS. pron. pos. Plural de *ton:* com *tos* pares. Tus.

TOS (Joaquim). *Biog.* Home de lleis barceloní y escriptor dels començos del sigle XVIII. Va publicar a Barcelona, sense data d' impressió, un tractat pera llegir els manuscrits antichs de Catalunya. Porta la obra el títol de *Paleografía que para inteligencia de los M.M.S. antiguos de este principado escribió Don Joaquín Tos.* Constitueixen aquella obra vintidues fulles, estereotipiques, contenint ademés segells y facsímils y unes taules de noms y cognoms llatins, ab traducció catalana y un índex dels notaris y escrivans antichs a Catalunya.

— Y FEITO (JOSEPH). *Biog.* Enginyer mecánich professor de l' Escola d'enginyers de Barcelona. Entre les seues obres, cal esmentar les següentes memories llegides a aquella corporació: *Consideraciones generales sobre los diversos aprovechamientos del aire atmosférico,* 1874. *Unidades eléctricas,* 1888. *Memoria descriptiva de un triciclo militar,* 1888.

— Y URGELLÈS (JAUME). *Biog.* Advocat de la Audiencia de Barcelona, doctor en abdós drets, y molt competent en assumptes forals de Catalunya. Al any 1784, va publicar un volúm ab el títol de *Tratado de la cobrevación según el derecho y estilo del Principado de Cataluña.*

TOSANA. f. *Ant.* TÔFONA.

TOSCA. f PEDRA TOSCA. || Tel, capa o betúm que formen els líquits als llochs per ont passen o s' hi tenen, com a les canonades, ampolles, etc. Sarro. || ROVELL, 5.

TINDRE MOLTA TOSCA. fr. *Met. fam.* TINDRE MOLTA LLANA AL CLATELL.

TOSCA (Tomás Vicents). *Biog.* Sabi filosoph y matemátich que va nèixer a Valencia al any 1651, morint a la meteixa ciutat en 1723. Les obres que li donaren renom, foren el *Compendi filosòfich,* y una de llatina, nomenada *Curso matemático,* y entre les publicades en temps posterior, deuen esmentarse la *Taula cronográfica de Valencia,* 1704. *Compendio matemático conteniendo las ciencias que tratan de la cantidad,* 1715. *Vida y virtudes de la venerable Beata Sor Josefa María de Santa María,* 1715. *Tratados de arquitectura, montea y cantería y relojes.* Era tanta la seua erudició que va escriure de geometria, de física, de meteorología, d' arts, de musica especulativa, de estática, etc.

TOSCÁ, NA. adj. Propi de Toscana, antich gran ducat d' Italia, regió dels etruschs. Toscano, etrusco. || S' aplica al ordre d' arquitectura més senzill y més fort dels cinch que 's coneixen. Toscano.

TOSCADOR. m. Qui tosca a les litografíes. || Lloch ont se tosca. Toscador.

TOSCAMENT. adv. m. Grosserament, sense pulidesa ni curiositat. Toscamente.

TOSCAR. v. n. RASCAR. || m. Lloch ont s' hi fa la tosca. Sitio lleno de concreciones calizas. || Fregar ab la pedra tosca les pedres litográfiques fins a fer desapareixe 'l dibuix que contenien pera fernhi de nous. Toscar.

TOSCH, CA. adj. GROLLER. || Testarrut, mal creient. || *Met.* Ignorant, rut. Inculto, tosco.

TOSELLA. f. Mena de blat sense arestes. Chamorro, toseta.

TOSES (Sant Cristófol de). *Biog.* Poble de la prov. de Girona, bisb. d' Urgell, part. jud. de Puigcerdá; es a la vora del riu Rigart y té 800 hab. || — (COLLADA DE). *Orog.* Collada d' uns 1,800 metres de altitut entre la vall de Ribes y la Cerdanya, prov. de Girona. Hi passa la carretera de Barcelona a Puigcerdá.

TÒSICH. m. El such del teix. Sol ser sinònim de vereno. Tósigo.

TOSQUEDAT. f. Qualitat de lo tosch. Tosquedad. || Grossería, falta d' educació o d' ensenyança. Tosquedad.

TOSQUEJAR. v. a. Refinar ab pedra tosca.

TOSQUESA. f. El caracter de lo tosch o del tosch. Terquedad.

TOSQUIRAR. v. a. Y 'ls seus derivats. ESQUILAR.

TOSSA. f. Volúm, corpulencia, bògit, vista, front que presenta una cosa a la mirada. Bulto, volumen, mole.

FER TOSSA. fr. Se diu de la cosa quin cos se destaca molt, ja siga per sa magnitut, ja per pujar per sobre de tot. *Presentar blanco.*

Segell de Tossa

TOSSA. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Santa Coloma de Farnès, es a la vora del mar y té 1,649 hab. || — D'ERR. *Orog.* Montanya de la Cerdanya francesa, depart. dels Pirineus Orientals; es al SE. de Sallagossa y té 2,346 metres d'altitut. || — DE DAS. Cimal no lluny del Pedró dels Quatre Batlles, que forma una de les més belles mirandes de la Cerdanya. || — DEL PAS DELS LLADRES. Ample collada a la partió d' aigües del Fresser y del Segre, a la frontera, entre Espanya y França. || — PELADA.

Montanya de la prov. de Lleida, al NE. d'Alinyá; té 2,393 metres d'altitut. || — PLANA. Punt culminant de la serra de Bescarán, entre la Vall d'Andorra y la Cerdanya, prov. de Lleida; té 2,907 met. d'altitut.

TOSSAL. m. El punt culminant d'una serra o la montanyeta que s'eleva aislada y punxaguda entre montanyes planes. **Otero, colina, altozano, loma, morón.** || TURÓ.

TOSSAL. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d'Urgell. part. jud. de Balaguer; es a la vora del Segre y té 224 hab. || — DE LA BALTASANA. *Orog.* Punt culminant de la serra de Prades y de tota la prov. de Tarragona, que se eleva a 1,200 met. d'altitut. || — DE CORRONCUY. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Viu de Llebata, prov. de Lleida. || — DE MARANGES. *Orog.* Puig del Pirineu, de 2,914 met. d'altitut, situat al NO. de Maranges, entre la Cerdanya espanyola y la francesa, prov. de Lleida. || — DE RUS. Collada de 700 met. d'altitut entre 'l cim del seu nom y la de Plela de Rus, al Bergadá. || — RODÓ. Al Bergadá, formant la Canal Llarga, que aixís s'anomena la clotada que 's forma ab el cim de St. March.

TOSSALET. m. dim. **Altillo, cerrillo, montecillo.**

TOSSALNOU. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Xátiva, prov. de Valencia.

TOSSALS (Santuari dels). *Geog.* A racer d'un turonet al Bergadá, a la serra del meteix nom, que pertany al municipi y parroquia de Capolat. || — VERTS *Orog.* Cimalls de la carena Sur de l'illa de Mallorca, al terme de Sòller, partit de Palma.

TOSSAR. v. a. y

TOSSARSE. v. r. Pegarse cops de tos o front els bous, cabres, etc. **Tozar.**

TOSSERA. f. *Ter. de Sopeira.* Peça de fusta ab dos claus clavats, que 's lliga a la tos dels bous y serveix pera menarlos.

TOSSES (Collada de). *Orog.* Coll del Bergadá al encreuament del camí de Puigcerdá ab l'antich camí ral de Ribes a Cerdanya, montant per la vall de Rigart.

TOSSETA. f. dim. **Tosecila.** || TÒS SECA. || Tos afectada.. **Tosecilla.**

TOSSILACH. m. *Bot.* Herba medicinal. **Tusílago.**

TOSSIR. v. n. Fer força y violencia ab la respiració pera arrancar y llençar del pit un humor acre y picant que 'l fatiga y molesta. **Toser.** || met. Fingir o imitar la tos pera cridar o avisar dissimuladament a algú o ferli alguna senya. **Toser.**

TOSSÓ. m. TOIXÓ.

TOSSUDAMENT. adv. m. Obstinadament, **Pertinazmente, obstinadamente, tercamente.**

TOSSUDERÍA. f. y

TOSSUNERÍA. f. Obstinació. **Terquedad, testarroneria, testarada.** || *Met.* Disputa perfidiosa y cansada, inflexible a la rahó. **Terquedad.**

TOSSUT, DA. adj. Terch, obstinat, arrimat a la seva. **Tozudo, testarudo, terco, tenaz.**

TOST. adv. t. ant. Lego, aviat, prompte. **Luego.** || TANTOST. || adj. TORRAT.

TOST. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y partit judicial de la Seu d'Urgell; és a la esquerra del Segre y té 401 hab.

TOST. *Hidrog.* Riuet de la prov. de Lleida. Neix al Monlsech de Tost y desaigua a la vora esquerra del Segre, prop d'Hostalets.

TOSTAR. v. a. fam. PEGAR. || PICAR. || TORRAR.

TOSTEMPS. adv. t. ant. Tots temps, sempre, sens interrupció. **Siempre.**

PER TOSTEMPS O EN TOSTEMPS. Sempre. *En todos iempos, siempre.*

TOSTORRO. m. Cop donat ab el cap. **Testerada, testada, coscorrón, casquetazo, calabazada, mochada, calamorrada.**

TOSTORRO DE PÁ. Troç gros de pá. *Zoquete, mendrugo.*

TOT, A. adj. Lo que 's pren o 's comprèn sense exceptuar res, segons totes les seves parts en entitat o en nombre, tant en l'ordre físich com en lo moral. **Todo.** || Ningú, com: sense *tota* sospits. **Ninguno.** || adj. Distributiu, com: *tot* día una Avemaría 'm presentava. **Todo.** || S' usa pera ponderar l'excés d'alguna qualitat o circumstancia, com: aquest món es *tot* una faisa; la saboga es *tota* espines. **Todo.** || S' usa pera denotar la excelencia d'alguna cosa en la seva mena, com d'un home molt alt, es *tot* un Sant Pau; N. es *tot* un sabi. **Todo.** || m. fil. Compost de parts integrants. **Todo.** || En la moral, lo meteix que cosa amada. **Todo.** || TOTAL. || *Geom.* El conjunt de les parts de que 's compòn una cosa. **Todo.** || Se pren colectivament pera significar una generalitat de coses o de persones, com: aquest home ho ha perdut *tot; tot* vé o va com Deu vol. **Todo.** || adv. m. Lo meteix que molt, com *tot* sovint. **Muy.** || Enterament, com: ja es *tot* un altre. **Enteramente.** || En alguns jochs de cartes, paraula pera denotar que en aquell llanç s' aventura tota la partida, o que s' han de fer totes les bases. **Todas.** || Món, univers. **Todo.**

TOT AB TOT. m. adv. No obstant. *Apesar de todo.*

TOT ALTRE. *Expr.* Qualsevol altre. *Cualquier otro.*

TOT ARREU. m. adv. En qualsevulla part; aont se vulla. *Do ó dónde quiera.*

TOT BON CAVALL ENSOPEGA. *Ref. El más diestro la yerra.*

TOT CONSISTEIX EN AIXÒ. fr. Ab que s' expressa alguna circumstancia de quina dependeix tot el resultat d'un negoci. *Todo está en eso.*

TOT DE BO: DE BO.

TOT D'UN COP. m. adv. Tot d'una vegada. *De un solo golpe, de una sola vez.*

TOT EN GROS. *Loc. met. fam.* Pera ponderar lo escás d'un regal o poquedat d'alguna cosa. *Todo en gordo.*

TOT ES BÒ LO QUE LA OLLA COU. *Ref.* QUI NO MENJA MERDA NO ESTÁ GRAS.

TOT ES COMENÇAR. *Loc.* Pera animar a algú a que comenci aviat alguna cosa que li repugnava, y que una vegada la cosa començada, prosegueix lentla sense cap dificultat. *Princ'pio quieren las cosas; todo es ponerse á ello; el comer y el rascar, todo es empezar; obra empezada, medio acabada.*

TOT ES HU. *Expr.* Semblança o igualtat en les comparacions. *Tanto monta, lo mismo es o lo mismo da* || Expressa la igualtat o la identitat. *Todo es uno, lo mismo es, el mismo se es.* || *Iron.* Se diu dels que, pera no examinar les coses, confonen materies molt diverses, tenintles per unes meteixes sols perque se semblen en alguna circumstancia. *Sí, todo es uno, labrar ó coser y hacer albardas; todo es dar puntadas.*

TOT ESTÁ EN AIXÒ. fr. TOT CONSISTEIX EN AIXÒ.

TOT FA SERVEY UNA VEGADA AL ANY. *Ref. Las migajas del jardel, á las veces salen bien.*

TOT HI VA. *Expr fam.* Fer tot l' esforç possible. *Echar el resto.*

TOT JUNT. m. adv. En gros, per major. *Por junto, de por junto, por mayor, en grueso.*

TOT JUST. m. adv. A la hora precisa. *Apuradamente.* || Sense faltarhi ni sobrarhi res. *Cabal.* || ARA FA POCH.

TOT JUSTAMENT. m. adv. TOT JUST, **1.**

TOT LO PRIVAT ES DESITJAT. *Ref.* Ab que 's pondera lo desitg de les coses que no podem tindre, fent poch apreci de les que tenim. *La privación es causa de apetito.*

TOT PEU. adv. de ll. *Ter.* Al peu, a la vora, a lo llarch. *Al pie, junto, á lo largo.*

TOT PLEGAT. m. adv. Repentinament. *Repentina-*

mente, de improviso, de sopetón. || TOT JUNT. || Seguidament, se diu de les coses que venen totes a un temps. *Todo de una vez, á un tiempo, á un mismo tiempo, de una tirada, de un golpe.* || pl. Juntament o ab unió entre varis *A un tiempo, juntamente, á una.*

TOT POCH A POCH. m. adv. TOT XANO XANO.

TOT POT ÉSSER O TOT POT BEN ÉSSER. *Loc.* No repugnar, ser possible o contingent que 's verifiqui alguna cosa. *Puede, ó puede muy bien, ó todo puede ser.*

TOTS A UNA: TOT PLEGAT, 4.

TOT SERÁ QUE. *Loc. fam.* Lo cas será que, com: TOT SERÁ QUE HI VULGUI CONSENTIR. *El caso será qué, ó está en que consienta en ello.*

TOT SERÁ RES. *Loc. fam.* ENTRE MORTS Y FERITS CAP.

TOT SINÓ, O FORA, O MENYS AIXÒ. *Loc.* Ab que 's dóna a entendre qu' en tot se convé menys en alguna circumstancia. *Todo menos eso.*

TOT SOVINT. adv. m. Moltes vegades, repetidament y ab continuació. *A menudo.*

TOTS SON UNS. *Loc.* Ab que 's nota a alguna familia o junta, etc., aont tots incorren en lo meteix defecte *Puta la madre, puta la hija, puta la manta que las cobija.*

TOT XANO XANO. m. adv. Ab catxaça. *Paso entre paso, paso á paso, paso ante paso.*

AB TOT. m. adv. TOT AB TOT.

ANARHI TOT, BOUS Y BESTIAR. fr. *Met.* Pera significar la resolució de fer alguna cosa, encara que sigui ab perill de pèrdreho tot. *Rocín y manzanas.*

AQUÍ ESTÁ TOT. fr. *Met.* Significa la dificultat que's troba pera resoldre algún assumpte. *Ese es el diablo, ahí está el quid ó esa es la madre del cordero.*

A TOT. m. adv. Quant pot ésser en la seva mena, com: A TOT estirar, A TOT córrer. *A todo.*

CADA HU S' ENTÈN, COM QUI BALLAVA TOT SOL. *Ref. Cada uno se entiende y trasteaba de noche.*

DEL TOT. m. adv. Complertament. *Enteramente, del todo.*

DE TOT EN TOT. m. adv. Complerta y absolutament. *De todo en todo.* || *Loc.* RESOLTAMENT, DEL TOT.

DE TOTA LLENYA FA FEIX. fr. Reprèn la cobdicia dels que ho arrepleguen tot, per poch que valgui. *Salga pez ó salga rana, á la capacha.*

DIRHO TOT. fr. *Fam.* Parlar algú tant sobre un assumpte que no deixi dir res als altres. *Hablárselo todo.* || No quedarse res al pap. *Desembucharlo todo, soltar la sin hueso.*

EIXIR A TOT O RESPONDRE DE TOT. fr. ESTAR A TOT, 1.

EN TOT O EN PART. *Loc. fam* Denota que si alguna cosa no pot ésser en tot que sigui al menys en part. *En todo ó en parte.*

EN TOT Y PER TOT. m. adv. Complerta y absolutament, o ab to es les circumstancies. *En todo y por todo.*

EN UN TOT. m. adv. Absoluta y generalment. *En un todo.*

SER LO TOT. fr. Ser alguna persona o cosa lo principal en algún negoci, máquina, etc. *Ser el todo, ser el homnis homo ó el factotum.*

ÉSSER PER TOT. fr. FER PERA TOT.

ÉSSER TOT HÚ. fr. Pera denotar la poquíssima diferencia que hi ha entre dues coses. *Ser todo uno, lo mismo, lo propio, idéntico.*

ESTAR A TOT LO QUE SIGUI. fr. Obligarse a les resultes d' alguna cosa. *Estar, quedar, salir á todo.* || Estar algú disposat o preparat pera qualsevulla cosa. *Estar á todo ó para todo.*

FER A TOT. fr. Aprofitar algú tot lo que se li presenta y contentarse ab qualsevulla cosa, encara que no sigui tan bona com ell voldría. *Hacer á pluma y á pelo.*

FER A TOTS fr. ARRASTRAR, 3. || *Met.* MORIRSE.

FER PERA TOT. fr. Esser útil pera qualsevol us. *Hacer á todo ó para todo.*

FICARSE EN TOT. fr. Barrejarse inoportunament en tots els negocis, encara que no hi tingui res què veure o no l' importin. *Meterse en todo.*

FÒNDRESHI TOT. fr. Desitjar ab ansia. *Finarse.*

FÒNDRES TOT. fr. Parlant de bens y riqueses, dissiparse, consumirse en breu temps. *Hacerse sal y agua.*

NO ÉS CERT TOT LO QUE 'S DIU. *Ref.* Ensenya que no 's deu creure de fluix tot lo que se sent dir, especialment al vulgo, que comunament parla sense reflexió. *No todo es vero lo que suena el pandero.*

NO ÉS OR TOT LO QUE LLÚ. *Ref. No todo es oro lo que reluce.*

O TOT O RES. adv. m. Denota que la força del geni no 's conté per la raó, ni 's contenta ab la mitjanía. *O César ó nada; ó ayunar ó comer trucha; sanar ó morir presto; rico ó pinjado; ó perdiz ó no comerla; Pedro de Urdemalas, ó todo el monte ó nada; ó faja ó caja.*

PER TOT. adv. m. En tot lloch. *Do quiera.*

QUAN TOT VAGI MALAMENT. fr. Per mal que vagin o per malament que vinguin les coses. *A turbio correr ó cuando todo corre turbio.*

QUI TOT HO NEGA, TOT HO CONCEDEIX. *Loc.* Denota que se sospita reu el qui, havèntseli averiguat part en alguna cosa, ho nega tot. *Quien todo lo niega, todo lo confiesa.*

QUI TOT HO VOL AVERIGUAR, CASA SEUA HA DE PLEGAR. *Ref. Quien las cosas mucho apura, no tiene vida segura.*

QUI TOT HO VOL, TOT HO PERT. *Ref.* Ab que 's reprèn la desmesurada ambició que, pera volguer abarcar moltes coses, no logra lo que podría obtindre fácilment. *Quien todo lo quiere, todo lo pierde; perrito de muchas bodas, no come en ninguna por comer en todas.*

SOBRE TOT. adv. m. Principalment. *Sobre todo.*

TIRARSHO TOT. fr. Guanyar y portárseu tots els diners que hi ha al joch. *Llevárselo todo.*

TOTABONA. f. *Bot.* Planta europea semblanta al hipèrich, ab fulles aovades y flors terminals ab pedáncul. **Todabuena.**

TOTAL. adj. y m. Universal, que comprèn tot lo de la seua mena. **Total.** || m. *Arit.* El tot que resulta de la unió o suma de varies o moltes parts. **Total.**

TOTALISAR. v. a. Reduir o sumar en un total varies quantitats. **Totalizar.**

TOTALITAT. f. Suma, tot. **Totalidad.**

TOTALMENT. adv. m. Del tot, absolutament. **Totalmente.**

TOTAVEL. *Geog.* Poble del cantó de Lator de França, bisb. de Perpinyá, depart. dels Pirineus Orientals; és a la vora del riuet Verdoble y té 1,201 habitants.

TOTAVÍA. adv. m. *Ant.* **Todavía.** || SEMPRE. || JA QUE.

TOTDUNA. adv. **Al momento, al instante.**

TOTESTIU. m. *Ornit.* Aucell molt comú a varies parts d' Espanya. Es d' uns 10 centimetres de llarch, té 'l llom y les ales de color vert cendrós, el ventre vert rogench, el bech y la cua negres, y desde aquesta fins a la barra inferior li passa pel ventre una faixa negra, que s' extèn y 's divídeix pels costats del coll, exceptuant el pit, qu' és blanch. S' alimenta d' insectes; té'l cant poch agradable y és inquiet y atrevit. **Pavo carbonero, monje, fringilago.**

TOTHOM. adj. Tots. **Todos, todo el mundo.**

TOTHOM FUIG DE FAM Y DE FEINA. *Loc. pop.* EL TRAVALLAR A NINGÚ ENGREIXA.

TOTHOM QUE. *Loc.* Qualsevol que, tots els que. *Todo el que, cualquiera que.*

TOTHOM NE TÉ UNA, MENYS JO QUE 'N TINCH DUES. *Ref.* Denota que tothom té faltes, per bò que sembli. *Cada uno tiene su falta.* || Denota que tothom té 'l seu geni y s' enlada per pacífich que sigui. *Cada pajarito tiene su higadito, cada hormiga tiene su ira.*

PERA TOTHOM ABASTA LA GRACIA DE DEU *Ref.* QUAN EL SOL IX. PERA TOTHOM IX.

TOTHORA. f. Sempre, continuament. **Cada hora, continuamente, siempre.**

TOTJUST. mod. adv. AL MOMENT.

TOTOLITA. f. *Min.* Varietat de peridot escampat entre les roques de les ribes del Rhin. **Totolita.**

TOTPODERÓS, A. adj. Qui tot ho pot. Propiament s' aplica sols a Deu. **Todopoderoso.** || S' usa també com a substantiu en la terminació masculina pera significar el meteix Deu. **Todopoderoso.**

TOTXO, A. adj. Neci, tonto, tosch. **Zafio, tocho.** || m. BOSCALL, GARROT, BASTÓ.

TOU, VA. adj. Buit, vacuo. || **Vacío, hueco.** || Moll, blá, flonjo, suau, flexible al tacte. **Blando, tierno, suave, mole.** || Parlant de pá, formatge, etc., fresch, tendre. **Tierno.** || Parlant del llit y coses semblantes, estovat, amollit. **Blando, hueco, mullido, esponjado.** || *Met.* Vá, satisfet, presumit. **Hueco, envanecido, erguido, ufano, hinchado.** || TALÓS. || Qui fácilment se deixa enganyar o persuadir. **Mollar.** || m. Entre ferrers o manyans, certa peça de ferro ab un forat al mitg que posen sota de la que volen foradar ab el punxó, pera que aquest no s' osqui contra la bigornia y donqui lloch a separarse 'l trocet de ferro que treu el punxó. **Sufridera.** || m. La part carnosa o molsuda d' alguna cosa. **Carne, pulpa.** || *Ter.* Munió, abundancia. **Máquina.**

TOU D' ABELLES: ARNA.

TOU DEL DIT. La part molçuda del cap del dit. ***Tema del dedo.***

FER TOVA ALGUNA COSA. fr. BUYDAR.

ESTAR TOU COM UNA ARNA. fr. y

POSARSE TOU. fr. Estufarse, estar plè de satisfacció. ***Ahuecarse, engreirse, esponjarse, hincharse.***

TOUCÁ. m. *Astron.* Constelació celeste aprop del pol antártich **Toucán.**

TOUEJAR. v. n. Ser quelcom tou.

TOUET, A. adj. **Blandillo.**

TOURNEFORT (Joseph Pitton de). *Biog.* Celebrat botánich que va néixer a Aix (Provença) l' any 1656. Emprengué ab zel y laboriositat l' estudi de la botánica, la física, la medicina y l' Historia natural. Al any 1679 va endreçarse a Montpeller pera perfeccionarse en aquets estudis, anant desde allí a Barcelona, observant la flora catalana y la pirenaica acompanyat del sabi Salvador. Va formar ab els exemplars recullits un museu de plantes, d' historia natural y curiositats, y va morir a Paris al any 1708. Les seues obres capdals són: *Elements de Botánica* o *Métode pera coneixer les plantes*, 3 volums; *Institutions Rei herbariæ*, 1703 y dos volums sn quart dels seus *Viatges.*

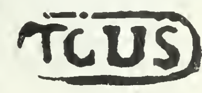
TOURNON SIMIANE (Felip Camil, comte de). *Biog.* Polítich nadiu de Provença, que va obtindre renòm als començos del sigle XIX. Va néixer a Apta al any 1779, morint a Gennebard al 1833. Era autor d' una obra força interessant, quin tilol es: *Estudis estadistichs sobre Roma y la banda occidental dels Estats Romans.*

TOUNEIL (Jame de) *Biog.* Celebrat escriptor y home de lletres, dedicat marcadament a les traduccions clássiques. Va néixer a Tolosa al any 1656. Sejornant a París pera perfeccionarse als estudis de dret y de literatura, va obtindre els premis de l' Academia francesa als anys 1681 y 1683. Va pertanyer a les Academies de Bones Lletres y de França, y va obtindre una pensió de les Corts, morint a París al any 1714. Entre les seues obres, és una de les més remarcables la Traducció francesa dels fragments de Demòstenes.

TOUS. m. pl. Qualitat de lo que, en un transit curt té una inclinació molt pronunciada. || Lo buit més o menys pronunciat del tall de les eines.

TOUS (Rafel). *Biog.* Relligiós mallorquí y popular poeta, un dels primers que a les seues composicions usaren la parla nadiua. Va néixer a Artá al any 1776, morint a Palma al any 1816. Era un dels musichs més aplicats de son temps y notable organista, conreuant a la vegada la literatura. Entre les seues obres s' esmenten unes *Dècimes disbaratades*, que a imitació de D. Tomás Iriarte, va compondre al any 1815 Fra Rafel Tous.

— Y MIRAPEIX (NICOLAU). *Biog.* Industrial catalá de molta empresa, a quines iniciatives se degueren obres de gran importancia. Va ésser fundador de la Maquinista Terrestre y Marítima, que va dirigir fins a esdevindre la seua mort l' any 1893. Va ésser un dels manufacturers de la nostra terra a qui majors avenços devia l' expansió industrial que tant ha enlairat el nom de Catalunya.

Segell de Tous

TOUS. *Geog.* Poble de la prov. y diòc. de Valencia, part. jud. d' Alberich; és a la vora del riu Xúcar y té 1,673 hab. || — (SANT MARTÍ DE). *Geog.* Poble de la provincia de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Igualada; és en terra trencada, a la vora d' una riera y té 844 hab.

TOUYRE. *Hidrog.* Riu que rega part del antich comtat de Foix, a la Catalunya francesa.

TOVA. f. Maó groixut sense coure y assecat al sol. **Adobe.** || ROVELL, 5. || FOGAÇA. || *Fam.* CAGARADA. || *Ter. met. fam.* MÁRFEGA, 2.

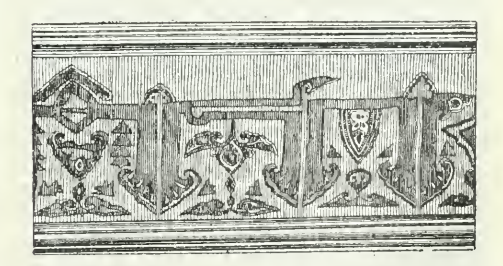
TOVALLA. f. ESTOVALLES.

TOVALLÓ. m. Peça de roba blanca, d' uns tres pams o 60 centimetres en quadro, de que usen les persones pera evitar l' embrutarse ab la vianda, y aixugarse lo que d' ella s' apega als dits o als llavis. **Servilleta, tohalleta.**

EN TOT VOL TINDRE TOVALLÓ. fr. *Met.* FICAR EL NAÇ PER TOTS ELS CULS.

TINDRE TOVALLÓ EN ALGUNA COSA. fr. *Met.* Tindrehi entrada franca y amistat. ***Ser muy de adentro ó muy íntimo.***

TOVALLOLA. f. Peça de roba de fil o de cotó, més llarga que ample, y regularment ab serrell, pera aixugarse les mans y la cara després de haverse rentat. **Tohalla.** || L' adorno de tela que sobre unes anelles cobreix el pal de la creu de algunes parroquies. **Manga.** || La coberta o drap que 's posa al faristol en que 's canta la Epístola y l' Evangeli a les misses solemnes. **Atril'era.** || La que porta el preste al coll pera portar el Santíssim Sagrament o la Vera Creu. **Superhumeral.** || Enaguets cenyides als Sants Crists. **Pañetes.** || Drap que usen els barbers pera afeitar. **Paños de afeitar.**

Fragment d' estovalles d'altar, provinent de Sant Martí de Canigó (Museu de Cluny)

TOVAMENT. adv. D' una manera tova. **Blandamente.**

TOVEJAR. v. n. Ser quelcom tou.

TOXAR (**Francesch de**). *Biog.* Escriptor barceloní dels començos del sigle XIX. Afecte a la escola romántica a quina els joves autors d' aquells díes se havíen donat; totes les seues obres, reflecten l' esperit de aquelles tendencies literaries, que informaven les correnls franceses. Escrivía en castellá, y envers l' any 1842 va publicar a l' imprempta d' En Gaspar una novela nomenada *La filosofía del amor*.

TÒXICH. m. VERÍ, VERENO.

TOXICÒGRAF. s. y adj. Autor d' una obra de toxicografía. **Toxicógrafo.**

TOXIGOGRAFÍA. f. Descripció dels verins. **Toxicografía.**

TOXICOGRÁFICH, CA. adj. Lo pertanyent a la toxicografía. **Toxicográfico.**

TOXICOHEMÁTICH, CA. adj. *Med.* Lo concernent a la toxicohemia. **Toxicohemático.**

TOXICOHEMIA. f. *Med.* Estat de la sanch que conté una substancia verinosa. **Toxicohemia.**

TOXICÒLECH. m. Versat, entès en toxicología. **Toxicólogo.**

TOXICOLOGÍA. f. Ciencia que tracta dels verins.

TOXICOLÓGICH, CA. adj. Lo pertanyent a la toxicología. **Toxicológico.**

TOXICÓMETRE. m. *Med.* Instrument pera amidar els graus d' intensitat dels verins. **Toxicómetro.**

TOXÓ. m. *Zool.* TOIXÓ.

TOYA. f. Ram de diverses flors o herbes, especialment flairoses, ordenades artísticament y lligades. **Ramillete.**

TOYSÓ. m. *Zool.* TOIXÓ.

TRABA. f. TRAVA.

TRABALL. f. TRAVALL.

TRABAR. v. a. TRAVAR.

TRABAT, DA. p. p. TRAVAT. || adj. DESMANYOTAT.

TRABETA. f. TRAVETA.

TRABINELL. m. *Ter.* TRIBULET, ENTREMALIAT.

TRABOCAMENT. m. Acte y efecte de trabocar. **Vuelco, trastorno, trastornamiento.**

TRABOCAR. v. a. TRABUCAR.

TRABUCADA. f. Tret de trabuch. **Trabucazo.**

TRABUCADOR, A. adj. Que trabuca. **Trabucador.**

TRABUCAR. v. a. Volcar, girar lo de dalt baix pera que caigui la cosa o lo que conté. **Volcar, trastornar, volver.** || CAPGIRAR, ABOCAR. || Pesar o inclinar més una cosa a una part que a una altra, com: *l' escut d' or trabuca.* **Trabucar, pesar, inclinar.** || VICIAR, ALTERAR, DISFREÇAR. || Adulterar el sentit de les paraules, idees, etc., confóndreles. **Trabucar, trastornar, invertir.** || Perturbar el sentit o 'l cap els vapors del ví o algún accident. **Perturbar, trastornar.** || Confondre, descompondre l' ordre o colocació de les coses. **Trabucar, trastornar.** || Girar, fer mudar de dictámen a algú. **Inclinar, trastornar.** || Interrompre, tallar el fil d' una conversa, introduinthi especies fora del cas. **Trabucar.** || TRAFEGAR. || v. r. Ensopegar, caure a terra. **Dar traspiés.** || Pesar més, inclinarse, decantarse. **Abalanzarse.** || Equivocarse, dir una cosa per altra. **Trabucarse, tropezar, trompicar.**

TRABUCAT, DA. p. p. **Trabucado.** || adj. Capgirat, fet al revés o fora de temps. **Trabucado.**

TRABUCAIRE. m. Guerriller o bandoler armat de trabuch.

Trabuch catalá, ab pany de pedra

TRABUCH. m. Arma de foch portátil; és curta ab el canó molt ample y boca de campana. **Trabuco.** || *Mil.* Máquina de guerra ab que 's llençaven pedres molt grosses, al modo que després se feu per medi de la pólvora ab els pedrers. **Trabuco.** || Mena de mida de nou peus geomètrichs que s' usa al Piamont. **Trabuco.** || *Mil.* MORTER. || *Mel.* TAP DE BARRAL.

CARRO DE TRABUCH. Carro de trag nar terra que 's descarrega trabucant la caixa que forma balança.

TRABULIR. v. a. TRABUCAR, TRAFEGAR.

TRABULL. m. Moviment extraordinari. **Movimiento.** || *Fig.* Pesar. **Pesar.**

TRABUQUET. m. Balancetes pera pesar moneda. **Pesillo.** || *Hist. y mil* Máquina o ingeni de guerra pera tirar pedres. **Trabuquete.**

ANAR COM UN TRABUQUET. fr. Anar molt bé. *Ir al pelo.*

TRACA. f. TRONADA. || Renglera de coets o petarts que 's disparen en les festes majors. **Sarta de petardos.** || El soroll que fa. **Traqueo.** || *Mar.* Filada de planxes de coure als forros y cobertes dels barcos. **Traca.**

TRACALEIG. m. Acte y efecte de tracalejar.

TRACALEJAR. v. a. TRACATEJAR.

TRACALETA. f. Disputa, discensió. **Trabacuenta.**

TRACAMANDA. f. Enrededor, gitano.

TRACAMANDEIG. m. Acte y efecte de tracamandejar.

TRACAMANDEJAR. v. a. Fer barates y enredos ab coses de poca importancia. **Mangonear.**

TRACATEIG. m. Acte y efecte de tracatejar. **Tracateo.**

TRACATEJAR. v. a. y n. Sorollar o moure les coses de l' una banda a l' altra. Sol dirse del caminar insegur dels carros. **Tracatear.**

TRACCIÓ. f. La acció de tirar. **Tracción, tiradura.** || Obra de treure. **Tracción.** || Acció y efecte de arrastrar els carruatges sobre la vía, particularment als ferrocarrils. **Tracción.**

TRACETES. s. com. El subgecte que usa de totes les manyes pera conseguir els seus fins. **Tracista.**

TRACH. m. El pet o trò que fan els coets. **Traque.**

TRACI, A. s. TRACIÁ.

TRACIA (**A.**). *Biog.* Escriptor y poeta dels començos dels sigle XIX. Va ésser autor de un sumari en vers a cada un dels articles que figuraven en una obra de mitología publicada a Barcelona l' any 1828 ab el títol de *Compendio de mitologia o historia de los dioses y héroes fabulosos, por J. M. H.*, impresa per Saurí.

TRACIÁ, NA. s. y adj. Natural o propi de Tracia. **Traciano, tracio, trácico.**

TRÁCICH, CA. s. y adj. TRACI.

TRACIÓ. f. *Ant.* TRAICIÓ.

TRACISTA. s. com. TRACETES.

TRACTABLE. adj. Lo que 's pot tractar fácilment o és de bon tracte, tant en lo físich, com en lo moral. **Tratable.**

TRACTADET. m. dim. de tractat. **Tratadito.**

TRACTADISTA. m. Autor de tractats sobre una materia particular. **Tratadista.**

TRACTADOR, A. s. Qui tracta algún negoci o assumpte, especialment quan hi há controversia o discordia sobre ells. **Tratador.**

TRACTADORS DE BRAÇ. Les sis persones nomenades per cada estament a les Corts aragoneses, al obgecte de que, reunides les divuit que entre tots tres elegíen, conferenciessin y 's posessin d' acort portant lego els assumptes a la discussió de llurs respectius braços, en els que 's prenien els acorts per majoría absoluta, excepte al braç militar, en lo qual era precís que hi hagués unanimitat absoluta. *Tratadores de brazo.*

TRACTADORS DEL REI. A les Corts aragoneses les persones que, constituída l' assamblea, elegía el rei

pera que en el seu nom y representació s'entenguessin ab ella. *Tratadores del rey.*

TRACTAMENT. m. La acció o modo de tractar. **Tratamiento, trato.** || Títol de cortesía que 's dona a algú, com senyoría, excelencia, etc. **Tratamiento, trato.**

DONAR EL TRACTAMENT. fr. Honrar a algú ab la cortesía que correspòn a sa dignitat. *Dar tratamiento.*

TRACTANÇA. f. *Ant.* TRACTAMENT.

TRACTANT, p. a Qui tracta. **Tratante.** || m. Qui compra en gros pera vendre a la menuda. **Tratante.**

TRACTAR. v. a. Manejar alguna cosa, portarla entre mans y usarla materialment. **Tratar.** || Escriure, discórrer, disputar, comentar alguna materia. **Tratar.** || Conferenciar sobre algún assumpte pera posar d'acort als interessats. **Tratar.** || Conversar, tindre amistat y tracte ab algú. **Comerciar tratar.** || Maquinar. **Tratar.** || Disposar algún negoci. **Tratar.** || Comerciar. **Comerciar, tratar, negociar.** || Procedir, donar bon o mal tracte a algú. **Tratar.** || Donar menjar. **Tratar.** || Insultar, y aixís se diu: *el tracta de burro.* **Tratar.** || *Met.* Procurar, posar cuidado y dilligencia pera la consecució d'algún fí o cosa, com: *tracta de viure bé.* **Tratar.** || Manejar, dirígir algún negoci cuidant que vagi bé. **Tratar.** || Visitar ilícitament a una persona de diferent sexe. **Tener trato ó comercio** || v. r. Comunicarse familiarment ab algú. **Tratarse.** || Cuidarse bé, regalarse, donarse bona vida. **Regalarse, tratarse bien.** || Viure ab decencia y lluiment, tant en el vestir con en les coses de casa, o usar de lliberalitat y franquesa en les funcions. **Portarse.**

TRACTAT, DA. p. p. **Tratado.** || m. Composició, conveni, ajust d'algún negoci, de paus, de matrimoni, etc., després d'haverne conferit y parlat. **Tratado.** || CONSULTA. || L'escrit o discurs sobre alguna materia particular. **Tratado.**

TRACTE. m. El modo de tractar o tractarse. **Trato.** || *Met.* El modo particular de portarse ab algú en els assumptes domèstichs. **Trato.** || Comunicació familiar entre coneguts, visitantse mutuament. **Trato.** || Comunicació ilícita entre persones de diferent sexe; y també 's pren per les persones que la tenen. **Trato.** || Negociació, comers, comprant y venent. **Trato.** || Modo o manera. **Trato.** || Traició, infidelitat ab que s'ofereix alguna plaça o fortalesa al enemich. **Inteligencia, trato.** || La oració o meditació continua ab Deu. **Trato** || TRACTAMENT, 2. || PACTE. || Versículs que 's diuen entre la Epístola y l'Evangeli. **Tracto.**

DONAR BON O MAL TRACTE. fr. Tractar be o malament a algú. *Dar á uno buen ó mal trato.*

MAL TRACTE: MALTRACTE.

NO VOLGUER TRACTES AB ALGÚ. fr. No volguer tíndrehi negocis. *No querer tener cuentas con otro.*

ROMPRE 'L TRACTE. fr. Faltar a cumpliment de lo que s' havía estipulat. *Deshacer, romper el trato ó contrato.*

TINDRE TRACTE: TRACTAR.

TRACTEJAR. v. a. FESTEJAR.

TRACTRIU. f. *Geom.* Corba que descriu la corda ab que 's mou o de que penja un pes. **Tractriz.**

TRAÇ. m. Ratlla, linia, senyal, plan, esbóç. **Trazo.** || Seguit de petjades que deixen els animals y les persones sobre la neu. Sol dirse dels conills al perséguirlos.

TRAÇA. f. La primera planta o idea d'algún edífici o qualsevulla altra obra, y també la descripció o dibuix que se 'n fa. **Traza.** || *Met.* Industria, manya, modo pera conseguir alguna cosa. **Traza.** || Invenció, enginy. **Traza.** || El modo, apariencia, semblança o figura d'alguna cosa. **Traza.** || DISPOSICIÓ, ART, SIMETRÍA. || Astucia, treta, engany. **Amaños, trazas, artificios, tretas.**

AB LES SEUES TRACES Y MANYES. *Expr.* Ab astucia y sagacitat. *Mañosamente, con sus trazas y mañas, ó con sus mañerias.*

HOME POBRE PLÈ DE TRACES. *Ref.* Pera indicar que té d' enginyarse pera poguer viure. *Hombre pobre todo es trazas.*

POCA TRAÇA: DESMANYOTAT.

TRAÇADOR, A. s. Qui traça algún plan o planta d' edifici, etc. **Delineador, trazador, tracista.** || TRAÇUT.

TRAÇAMENT. m. TRAÇA, 1.

TRAÇAR. v. a. Idear, formar interiorment el plan o idea d' alguna obra. **Hallar, trazar, dar traza.** || Dibuixar, senyalar el plan de qualsevulla cosa al paper o a algún terreno **Delinear, trazar.** || *Met.* Discórrer, disposar els medis pera la consecució d' algún fí. **Maquinar, trazar, pergueñar, hallar ó dar traza.** || Dirigir, formar, com: *traçar* ratlles ab el regle o altra cosa. **Trazar.** || En lo moral, ensenyar el camí d' obrar bé. **Trazar.**

TRAÇAT, DA. p. p. **Trazado.**

TRAÇÓS, A. adj. TRAÇUT. || Lo que 's fa ab manya. **Mañoso.**

TRAÇUT, DA. adj. Qui té molta traça. Manyós. **Mañoso.**

TRADICIÓ. f. Noticia antiga que passa de pares a fills, y s comunica per relació successiva dels uns als altres fins als derrers. **Tradición.** || *For.* Entrega. **Tradición, entrega.**

TRADICIÓ DIVINA La que 's considera originada de Deu. *Tradición divina.*

TRADICIÓ ECLESIÁSTICA. La que consisteix en certs usos introduits al principi pels pobles y 'ls saceidots y aprovats lego per la Iglesia, com la obse vancia dels dejunis a les quatre tèmpores y molts altres. *Tradición eclesiástica.*

TRADICIÓ HUMANA. La que 's considera originada dels homens. *Tradición humana.*

TRADICIONS JUDAIQUES. pl. Les interpretacions donades pels doctors jueus a la llei de Moisès. *Tradiciones judaicas.*

TRADICIONAL. adj. Comunicat per tradició o lo pertanyent a aquesta. **Tradicional.**

TRADICIONALISME. m. Doctrina filosòfica que suposa que l' origen de les idees está en la revelació y successivament en la ensenyança que l' home reb de la societat. **Tradicionalismo** || Doctrina política que té nombrosos partidaris a Catalunya, la qual aspira a restaurar al trono d' Espanya els descendents de la rama mascle de la casa de Borbó.

TRADICIONALISTA. adj. Qui professa la doctrina del tradicionalisme. **Tradicionalista.** || Lo pertanyent a aquesta doctrina. **Tradicionalismo.**

TRADICIONALMENT. adv. Segons la tradició **Tradicionalmente.**

TRADICIONISME. m. TRADICIONALISME.

TRADICIONISTA. m. TRADICIONALISTA.

TRADUCCIÓ. f. L' acte y efecte d' escriure en una llengua lo qu' está escrit en una altra. **Versión, traducción, traslación, trasladación.** || La obra traduida. **Traducción.** || Glosa o interpretació. **Traducción.** || *Ret.* Figura en que 's repeteix una meteixa paraula ab una petita inflexió gramatical, que li dona diferent sentit; com és en la variació de casos o de temps, o de la sílaba final, de modo que no resulti pesada la oració. **Traducción.**

TRADUCTOR, A. m. y f. Qui tradueix alguna obra o escrit d' una llengua a un' altra. **Traductor.**

TRADUEIXER. v. a. y derivats. TRADUIR.

TRADUIBLE. adj. Lo que pot traduirse. **Traducible.**

TRADUIDOR, A. m. y f. TRADUCTOR.

TRADUIR. v. a. Posar en una llengua lo qu' está escrit en una altra. Verter, traducir, trasladar.

TRADUIT, DA. p. p. Vertido, traducido.

TRAEDOR, A. m. y f. Qui trau.

TRAFAGAR. v. a. Y 'ls seus derivats. TRAFEGAR.

TRAFALGAR. f. Una mena de tela de cotó.

TRÁFECH. m. Tracte, comers, negoci de barates o de compres y vendes. Tráfago, tráfico, traficación. || Ocupació, solicitut de negocis y dependencies, que causen molestia y fatiga. Tráfago. || L' acte de mudar les coses d' una part a l' altra, ordenarles, etc. Trasiego. || MOATRE. || Trascolament de liquits, especialment del ví. Trasiego.

TRAFEGADOR, A. m. y f. *Ant.* Enganyador. Embrollón, enredador.

TRAFEGADURA. f. Acte y efecte de trafegar o trascolar. Trasiego.

TRAFEGAMENT. m. *Ant.* TRÁFECH.

TRAFEGAR. v. a. Trascolar, passar el ví desde 'l cup a les botes, gerres, etc. Trasegar. || TRAFICAR. || Abocar poch a poch un líquit d' una eina a un' altra. Trasfundir. || Remenar, moure algún líquit d' una part a l' altra pera que 's barregi. Mecer. || FER MOATRES. || Passar els líquits d' uns bots a uns altres o traginarlos ab ells. Zaquear.

TRAFEGAT, DA. p. p. Trasegado. || adj. Qui trafega ab molta solicitut, dilligencia y ansía. Trafagón.

TRAFEGOT. m. Manifacer, manefla.

TRAFFORT o TRASFORT (N.). *Biog.* Escrivá, un dels poetes catalans que figuren Cançoner de Paris, y de qui Tastú va transmetre a Torres Amat algunes compos cions, que al esmentat llibre venen aplegades ab el lema: *Trasfort, unisonant croada.*

TRAFICA. m. Enredador. Embrollón, enredador, embrollador. || INQUIET, ALBOROTAT. || f. BARATA. || EMBROLLA.

TRAFICACIÓ. f. Acte y efecte de traficar.

TRAFICANT. adj. y m. Qui trafica. Traficante, tratante. mercader.

TRAFICAR. v. n. Tractar y contractar baratant, comprant y venent Traficar. || FER MOATRES. || Divagar, anar per varies terres, tractant y contractant en varies provincies. Divagar. traficar. || En lo moral negociar, y aixís se diu que l' hipòcrita *trafica* ab la virtut. Traficar.

TRÁFICH. m. TRÁFECH.

TRAGA. f. DRAGA.

TRAGABALES. f. Ninot de gran boca. || *Fig.* Home valent de paraula y covart de fets. Perdonavidas.

TRAGABOLES. f. TRAGABALES.

TRAGACANT. m. y

TRAGACANTA. f. Mena de goma que raja naturalment de diferentes mates punxoses d' Orient, que's venen en forma de vetes o fideus ondejats, y a vegades sense forma determinada; és de color groch de llimona o completament blanca, mitg transparenta y compacta y elástica, molt difícil de pulverisar y sense olor, de sobor fat, mucilaginós; una part d' aquesta goma fa l' aigua tan apegalosa com vinticinch de goma arábiga. Alquitira, tragacanta.

TRAGACET. m. Arma llençadiça que usaven els moros. Tragaceto.

TRAGAÇ. f. aum. de TRAGO.

TRAGADOR, A. adj. Menjador de mena, qui menja molt. Tragador, tragón, tragaldabas, tragamallas, tragantón, glotón, gastrolatro, gastrónomo, epicúreo.

TRAGADORA. f. S' usa ab la frase *tindre bones tragadores,* que s'aplica a aquells que tot s'ho creuen, sense examinar els graus de certitut d' alló que 'ls hi conten. Tener buenas tragaderas. || També s' aplica als que toleren que se 'ls hi facin tota mena d' agravis. Hacer espaldas.

TRAGAHOMENS. m. Perdonavidas.

TRÁGALA. f. Cançó ab que 'ls liberals espanyols de la primera meitat del sigle passat insultaven als absolutistes. Trágala.

TRAGAMENT. m. *Ant.* VORACITAT.

TRAGANT. m. *Mar.* Post vertical pera pujar peces y altres obgectes. Tragante.

TRAGAR. v. a. Menjar molt y ab ansia. Devorar, tragar. || ENGOLIR. || *Met.* Obrirse la terra y sepultar lo que hi havia demunt. Tragar. || v. r. *Met.* Persuadirse d' una cosa fent judici de com ha de succeir. Tragar, tragarse.

NO POGUER TRAGAR A ALGÚ. fr. Tindreli molta aversió. *No poder tragar ó digerir á alguno; no poder ver á uno ni pintado.*

TRAGE. m. VESTIT.

TRAGECTE. m. Espai que recorre un veícol y temps que hi passa. Trayecto.

TRAGECTORIA. f. Ratlla descrita al espai per un punt que 's mou, y més comunament, corva que segueix un progectil tirat per arma de foch. Trayectoria.

TRAGEDIA. f. Imitació y representació de tota una acció, ilustre, verdadera en el fons, verossímil en els episodis, etc., infelíç o llastimosa en sí y en les seues circumstancies, ab èxit regularment funest, pera excitar el terror y la compassió, y ab el fí principal de rectificar les costums y fer cautes als homens en llur conducta. Tragedia. || *Met.* Historia, succés o acció llastimosa y funesta. Tragedia. || Entre 'ls gentils, certa cançó en honor de Baco. Tragedia. || Qualsevol succès fatal, desgraciat o infaust. Tragedia.

PARAR EN TRAGEDIA. fr. *Met.* Tindre alguna cosa mal fí o èxit desgraciat. *Parar en tragedia.*

TRAGEDIAL. adj. Referent a la tragedia.

TRAGEDIÒS, A. adj. TRÁGICH.

TRAGELLA. f. Eina de fusta o de ferro en forma d' un mitg caixó que va declinat fins a un tall de ferro y que, arrocegat per alguna cavallería, serveix pera igualar algún terreno, prenent la terra de la part alta pera portarla a la part fonda. Traílla, arrobadera.

TRAGELLAR. v. a. Aplanar o igualar la terra ab la tragella pera que's pugui regar. Traillar, arrobar.

TRAGÍ. m. Tráfech o transport de gèneros, mercaderíes, etc., d' un lloch al altre. Trajín, trajino, acarreo. || L' art y exercici de traginar. Trajinería.

TRAGIÁ. m. *Med.* Muscle de la orella situat a la regió auricular externa. Tragiano.

TRÁGICAMENT. adv. m. D' un modo trágich o funest. Trágicamente.

TRÁGICH, CA. adj. Pertanyent a la tragedia. Trágico, tragedioso. || Funest. Trágico. || Se diu del poeta qu' escriu tragedies y també del actor que les representa. Trágico.

TRAGICOMEDIA. f. Representació en que l' acció y 'ls personatges no són de tan noble carácter com els de la tragedia, ni tan ridicols com els de la comedia; peró que no deixa d' excitar el terror y la compassió, ocupant les passions y llur pintura tot el lloch qu' en la comedia té 'l ridícol, encara que no se li exclou del tot. Les situacions han d' ésser interessantes, els pensaments y locució molt expressius y afectuosos. Tragicomedia.

TRAGICÒMICH, CA. adj. Lo que pertoca a la tragicomedia. Tragicómico, jocoserio.

TRAGINA. f. Dret del senyor, que consisteix en que 'ls seus feudataris li havien de traginar els llegums, fruits, etc. Trajino, acarreo. || Acte y efecte de traginar.

TRAGINAR. v. a. Carretejar, transportar gèneros o mercaderies d' una part a l' altra. **Trajinar, acarrear.** || Fer de traginer. **Traficar, trajinar.**

Traginer català

TRAGINAT, DA. p. p. **Trajinado, acarreado.** || m. SOSTRE.

TRAGINER. m. Qui té per ofici traginar mercaderies d' un poble al altre. **Trajinero, trajinante, ordinario, recuero, arriero.**

L'ASE FA UN COMPTE Y 'L TRAGINER NE FA UN ALTRE. *Ref. Uno piensa el bayo y otro le ensilla.*

TRAGINERÍA. f. L'art y exercici de traginer. **Trajinería, acarreo.** || El conjunt de traginers. **Trajinería.**

TRAGITAMENT. m. Moviment violent del ventrell qu' excita a vòmit. **Arcada.**

TRAGITAR. v. n. REGIRAR, REMOURE. || Alterar el ventrell alguna cosa d' un modo que provoqui a vòmit. **Hacer arcadas.** || També s' usa com reciproch. **Dar arcadas.**

TRAGO. m La porció de ví, aigua o altre líquit que 's beu d' un sol cop rajant, ab el porró o 'l canti. **Trago.** || La porció de líquit que 's pot engolir de una sola vegada. **Tragantada.** || *Met.* Adversitat o desgracia que se sofreix ab dificultat y sentiment. **Trago.**

TRAGO DE VÍ. La quantitat de ví que 's beu d' una vegada. *Chispo, chisquete, espolada de vino.*

MAL TRAGO. *Met.* Pesar o mala nova que 's dona a algú. *Píldora, jarope.*

A TRAGOS. m. adv. Poch a poch. *Á tragos.*

FER UN TRAGO. *Echar un trago.*

TRAGO (Pere). *Biog.* Escriptor que vivia als començos del sigle XVI. Era batxiller en dret y mestre racional del vescomtat de Castelló. Al arxiu d' aquella vila s' hi servava una obra seua, escrita al any 1518, ab el títol de: *Spill manifest de les coses del vescomtat de Castelló.* Forma un vol. in fol., contenint notes y antecedents de molt interès d' aquella regió. El llibre, subdividit en cinch parts, consigna la relació exacta de tots els llochs y viles, veins, cárregues, producció, termes, colegiates, parroquies, monastirs, drets, rendes, etc.

Segell de Tragó de Noguera

TRAGÓ, NA. adj. GOLÓS. || m. DRAGÓ.

TRAGÓ DE NOGUERA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, arxiprestat d' Ager, part. jud. de Balaguer; es a la vora del Noguera Ribagorçana y té 1,142 habitants. || — DE SEGRE. Poble del dist. munpal. de Peramola, prov. de Lleida.

TRAGONERÍA. f. GOLOSÍA.

TRAGUEIG. m. Acte y efecte de traguejar.

TRAGUEJAR. v. n. Beure molt y sovint. Se diu dels bevedors de ví o licors. **Chiflar.**

TRAGUET. m. dim. **Traguillo, traguito.**

TRAGURÁ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Vilallonga (Sant Martí de), provincia de Girona.

TRAHIMENT. m. TRAICIÓ.

TRAHIR. v. a. TRAIR.

TRAHULLADOR. m. *Ant.* RODAIRE, 1.

TRAHULLADORA. f. *Ant.* RODAIRA, 2.

TRAHULLAR. v. n. *Ant.* RODAR, 12.

TRAHUT. m, *Ant.*. TRIBUT. || TRÁFECH.

TRAICIÓ. f. Falta de fidelitat y llealtat deguda al príncep o soberá, o a la confiança d' algún amich. **Traición.**

A TRAICIÓ. m. adv. Alevosament, faltant a la llealtat o confiança, ab engany o cautela. *Á traición, traidoramente.*

TRAICIONAR. v. a. Fer traició.

TRAICIONER. adj. Qui fa traició. TRAIDOR.

TRAICIONERAMENT. adv. D'una manera traidora.

TRAIDOR, A. adj. Fals o que no correspòn a la llei o fe que deu tindre o guardar. També s' aplica als ulls que revelen mala intenció. **Aleve, traidor.** || Qui fa traició. **Traidor.** || Dit dels irracionals deslleals. **Traidor.**

FER EL TRAIDOR. fr. *Fam.* Fingir malaltia o altre impediment pera defugir el treball. *Hacer la de rengo.*

MIRAR DE TRAIDOR. fr. *Fam.* Mirar ab segona intenció. *Mirar de zaino ó á lo zaino ó al soslayo ó de través.*

TRAIDORAMENT. adv. Ab traició o alevosía. **Traidoramente.**

TRAIDORENCH, CA. adj. Qui dona indicis de fals y poch segur en el tracte. **Zaino.**

TRAIDORESCH, CA. adj. Dit de la cavalcadura que dona mostres de ser falsa. **Zaino, atraidorado.**

TRAIDORÍA. f. TRAICIÓ. || *Fam.* Astucia y manya ab que 's logra lo que 's vol. **Picardía, bellaquería.**

TRAIGUERA. f. *Bot.* ESCAIOLA. || Herba molt semblanta al blat, del que sols se diferencia en ser més diminuta y tindre la llevor llargueta y molt petita. També s' anomena blat bort o del diable o de gitanos, y abunda als camps y a les vores dels camins. **Triguera.**

TRAIGUERA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Sant Mateu; es dalt d' una lloma y té 2,923 hab.

TRAIMA (Esteve). *Biog.* Jurisconsult de mitjans del sigle XV, que ab colaboració d En Domingo Bonfill, va escriure una obra titolada *Concilæ de emphiteusi ad Mercurianum Amabrici.*

TRAIR. v. a. Fer traició. **Hacer traición, vender.** || Descobrir, delatar.

TRAIT, DA. p. p. **Vendido, engañado.**

TRAITA. Acte y efecte de traitar. TUNDA.

TRAITAR. v. a. Cardar els panyos quan sòn penjats a la perxa. **Tundir.**

TRAJA CAPITA. *Geog. ant.* Nom del Perelló, provincia de Tarragona, en temps dels romans.

TRAJADELLA. *Ter. Bot.* Herba que memgen els cunills.

TRAJO. m. VESTIT.

TRALLA. f. Corda de cánem lligada al cap d' un bastó prim y més o menys llarch, y acabada ab una treneta de cordill, ab la que 'ls carreters castiguen als animals. **Zurriaga, zurriago.** || La dels cotxers. **Fusta.**

TRALLADADOR. m. *Ant.* **Copiador.**

TRALLADAT. adj. *Ant.* **Traslllat, copia.**

TRALLAMENT, m. *Ant.* **Copia, trasllat.**

TRALLAR. v. a. Lligar, trenar.

TRALLAT. m. TRASLLAT, TRENAT.

TRAM. m. RAM. || Secció d' una escala.

TRAMA. f. Fil que passa d' un costat al altre del urdit. **Trama.** || Classe de seda pera tramar. **Trama.**

|| *Met.* Artifici enganyós y astut ab que 's perjudica a algú. **Trama.**

TRAMACET. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Usón, prov. d' Osca.

TRAMADA. f. REVOLTÓ. || Troç o divisió de terra marcat per una separació. **Tramo.**

TRAMADOR, A. s. Qui trama 'ls teixits. **Tramador.** || *Met.* Qui disposa algún engany o astucia. **Tramador.**

TRAMAR. v. a. Passar els fils de la trama per entre 'ls del urdit, pera teixir. **Tramar.** || *Met.* Maquinar y disposar cautelosament alguna cosa contra algú, o pera la consecució d' algún designi. **Tramar, urdir.**

TRAMAT, DA. p. p. **Tramado.**

TRÁMECH. m. Aixada que en lloch de pala té dues púes planes o grapes.

TRAMÈS, A. p. p. De TRAMETRE. **Enviado, remitido.**

TRAMESA. f. *Ant.* y

TRAMETIMENT. m. *Ant.* REMESA.

TRAMETRE. v. a. *Ant.* ENVIAR, REMETRE. || Despedir de sí. **Echar, despedir.**

TRÁMIT. m. El pas d' una part a l' altra o d' una cosa a l' altra. **Trámite** || *For.* Serie de diligencies que s' han de fer en algún assumpte judicial. També s' aplica als procediments administratius. **Trámite.**

TRAMITABLE. adj. Que 's pot tramitar.

TRAMITACIÓ. f. Acció y efecte de tramitar.

TRAMITAR. v. a. Fer seguir els trámits necessaris a alguna cosa fins a lograr o enllestir lo que 's proposa. **Tramitar.**

TRAMITAT. p. p. del verb TRAMITAR.

TRAMOIA. f. Máquina o enginy que s' usa als teatres pera figurar varies escenes o pera representar transfiguracions y coses prodigioses, com: aparicions de deitats, incendis, etc., segons ho exigeix el pas que 's representa. **Máquina, tramoya.** La introducció d' alguna deitat o poder sobrenatural a les peces dramátiques, etc. **Máquina, tramoya.** || Máquina que té en si meteixa 'l principi del seu moviment, com: en el rellotge, etc. **Autómata, autómaton.** || *Met.* Enredo o trampa ab apariencia de bondat. **Tramoya.** || m. TRAMOISTA, 2. || ENREDAIRE.

TRAMOISTA. m. Qui fa, adoba o prepara les tramoyes dels teatres. **Tramoyista.** || *Met.* Qui usa de fingiments y enganys. **Tramoyista.**

TRAMOIG. m. ESPIGALLOT.

TRAMOJA. f. TRAMUJA. || ESPIGALLOT.

TRAMOLLA. f. TRAMOIA.

TRAMONTÁ, NA. adj. Lo que respecte d' algún lloch es a l' altra part de les montanyes. **Tramontano.**

TRAMONTANA. f. NORT, 2. || Vent que ve del Nort. **Tramontana, cierzo, noto, septentrión, aquilón.** || *Met.* Vanitat, soperbia. **Tramontana.**

TRAMONTANA BORRASCOSA. La que causa tempestat. *Zarzaganillo.*

TRAMONTANA FORTA. El vent fort y fret que vé del Nort. *Descuernacabras.*

TRAMONTANA FREDA. Lo cerç molt fret, encara que no sigui molt fort. *Zarzagán.*

TRAMONTANA NO TÉ ABRICH, HOME POBRE NO TÉ AMICH. *Ref.* AL POBRE 'L SOL SE 'L MENJA.

HAVERHI TRAMONTANA. fr. *Met.* Haverhi renys y raons a alguna casa. *Haber la de Dios es Cristo.*

TRAMONTANA (Cap de). *Hidrog.* Cap de l' illa Dragonera, Balears.

TRAMONTANADA. f. Ratxada de tramontana. **Soplar con insistencia viento Norte.**

TRAMONTANAL. m. CERÇ.

TRAMONTANETA. f. dim. Cerç suau, però fresch. **Zarzaganete.**

TRAMONTAR. v. a. Passar a l' altra part de les montanyes. **Tramontar.**

TRAMOSTAR. v. a. *Ter.* Passar el most d' una bota al altra. **Trasegar ó trasvasar el mosto.**

TRAMOSTERA. f. TINA, CUP.

TRAMOYA. m. y f. y 'ls seus derivats. TRAMOIA.

TRAMPA. f. Artifici o enginy pera caçar animals selvatges. **Cepo, trampa, armadijo, decipula.** || Qualsevol artifici o enginy pera agafar aucells, perdius, cunills o llebres, com són: llaceres, llosetes, etc. **Lazo, zalagarda.** || Beitrol pera pescar. **Garlito.** || Clot tapat ab branques, herbes y una capa de terra pera que al passarhi les feres s'hi enfonzin. **Trampa,** y **callejo,** a les montanyes de Burgos. || Qualsevol artifici pera enganyar a algú. **Artimaña, trampa, celada.** || Deute contret ab engany, diferint la paga ab el fi de no satisferla. **Trampa.** || Artifici prohibit o contrari a les lleis del joch. **Fullería, trampa.** || Mena de porta que 's posa als trespols de les botigues, magatzems, etc., pera tapar la boca dels soterranis. **Trampa.** || TIMBALA.

TRAMPA LEGAL. L' ardit permès que prevé, o evita algún dany. *Trampa legal.*

TRAMPES Y MÉS TRAMPES. *Expr.* Que significa 'l modo de passar la vida trampejant a una part pera cumplir a una altra. *Trampa adelante.*

ARMAR O GUARNIR LA TRAMPA. fr. *Met.* Uusar d' algún artifici pera enganyar a algú. *Armar lazo, trampa, zancadilla.*

CAURE A LA TRAMPA. fr. Caure les feres o altres animals a la trampa que se 'ls hi ha parat. *Caer en la trampa, entramparse, atramparse.* || Ser algú enganyat ab algún artifici o ardit. *Caer en la trampa, en el garlito, en el lazo ó en la zancadilla.* || *Met.* Ser sorprès en algún delicte o malifeta. *Ser cogido en la trampa; ser cogido de manos á boca ó con las manos en la masa.*

FER CAURE A LA TRAMPA. fr. *Met.* Enganyar artificialment. *Entrampar.*

PASSAR A LA TRAMPA. fr. *Met.* Portar les coses ab gran rigor, ab enfado y mal modo, sense perdonar ni reservar res. *Llevar alguna cosa á sangre y fuego; echar el bodegón por la ventana.* || Espatllar, malmetre molt la roba. *Echar á perder ó á rodar.* || Malgastar els bens o hisenda. *Arrojar ó echar por la ventana; echar en la calle ó en la plaza; á perros ó en saco roto.*

PASSARSEN A LA TRAMPA. fr. *Met. fam.* Perdres o malograrse algún negoci. *Llevárselo la trampa.*

TRAMPANTEIG. m. Artifici pera enganyar. **Trampaje.**

TRAMPEIG. m. Acció de trampejar. **Trampeo.**

TRAMPEJABLE. adj. Lo que 's pot trampejar. **Trampeable.**

TRAMPEJADOR, A. m. y f. Qui trampeja.

TRAMPEJAR. v. n. Fer trampes pera enganyar a algú. **Mañear, trampear.** || Fer trampes al joch. **Fullear, trampear.** || Emmanllevar ab ardits y enganys. **Petardear, trampear.** || Passar la vida demanant a una part pera pagar a una altra y buscant medis pera dilatar la paga. **Trampear.** || ESTAFAR.

TRAMPES. f. plur. El joch de timbales colocades dalt d' una cavallería que 's toquen per la professó del Corpus a Barcelona.

TRAMPETA. f. dim. **Trampilla.**

TRAMPISTA. m. y

TRÁMPOL. m. *Ter.* Temporal. || VENT TEMPESTUÓS.

TRAMPÓS, A. adj. Estafador, **trampista, tramposo, trampeador, petardista.** || Qui fa trampes al joch. **Fullero, tramposo.**

TRAMPOSAMENT. adv. Fent trampes; d' una manera tramposa.

TRAMUJA f. Caixa de fusta, quadrada, en forma de pirámide invertida per la part de baix, per aont va donant el blat al esclop y aquest a la mola. Tolva. || Capçal de fusta que unit per medi d' uns ferros a les nanses de la campana, serveix pera sostíndrela y al ensems de contrapès pera que 's pugui ventar fácilment. Cabeza, contrapeso, armazón.

TRAMULLAS Y FERRERA (Joseph). *Biog.* Argenter y ensajador de la *Ceca* de Barcelona, molt competent en el seu art. A les derreríes del sigle XVIII va publicar una obra de quina se 'n va fer a Madrit una segona edició ab el títol: *Guía y desengaño de artífices plateros y mercaderes de oro y plata.*

— (FRANCESCH). *Biog.* Pintor dels començos del sigle XVIII, que va néixer a Perpinyá trovantse allí la seua familia per tindre 'l seu pare encárrech d' una obra d' esculptura a la ciutat rossellonesa. De noi va vindre a Barcelona, essent deixeble d' En Viladomat, després d' haver començada a França la seua educació artística. Va passar després a Madrit, essent nomenat académich de la de Sant Ferrán. Va deixar una munió d' obres ben remarcables.

— (MANEL). *Biog.* Pintor, germá gran d' En Francesch. Va néixer a Barcelona al any 1715, morinthi al 1791. Va ésser aventatjat deixeble d' En Antoni Viladomat, arrivantse a confondre les seues obres ab les del seu mestre; mes volent després formar un estil propi, encara que conservant la fermesa de color del seu mestre, va decaure bon xich, conservant ab tot el seu prestigi gracies al afany dels seus estudis.

TRAMÚS. m. Mena de llegúm que 's cultiva molt a Valencia y se sol menjar crú com les xufles. Altramuz.

TRAMUSAIRE. comp. Qui ven tramusos.

TRAMUSAR. m. Plantada de tramusos. Altramuzar.

TRAMUSER, A. com. TRAMUSAIRE.

TRAMVÍA. m. Ferrocarril, generalment urbá, quins ralls no sobresurten demunt del empedrat o afirmat dels carrers. N' hi ha de tracció eléctrica, de vapor, de força anima , etc., y ordinariament se componen d' un sol carruatge. Tranvia.

TRAMVIAIRE. m. Empleat al tramvía.

TRAMVIARI, A. adj. Relatiu o pertanyent al tramvía.

TRANCA. f. *Ant* BARRA. || Generalment la barra que serveix pera tancar la porta.

TRANCADA. f. Cop de tranca. Trancazo. || Passa llarga, gambada. Trancada.

TRANCADOR. m. *Ant.* SALTEJADOR.

TRANCANELL m. *Náut.* Fust fort que de popa a proa, per una y altra banda, uneix les cobertes de les embarcacions ab el costat, y en lloch d' estar buit a escaire a la ratlla d' intersecció del plá de aquelles ab el d' aquesta, forma una canal que además de deixarli major gruix y hermosejar tota la obra, facilita la corrent de les aigües envers les imbornals. Trancanil.

OBRIRSE 'LS TRANCANELLS. fr. Desconjuntarse, y a vegades rompres les peces que formen el casch d' una embarcació. *Abrirse los trancaniles, desaparejarse, desmantelarse, desligarse.*

TRANCAR. v. a. y derivats. TANCAR.

TRANCH. m. *Ant.* TRONTOLL. || Passa llarga.

TRÁNGOL. m. Movimiento. || TRÁNGUL.

TRANGOLEJAR. v. a. *Mar.* Sufrir una embarcació el moviment tumultuós de les ones. Oscilar violentamente una embarcación á impulso de las olas.

TRÁNGUL. m. Moviment tumultuós de les ones sense que hi hagi borrasca. Marejada. || Se diu també per extensió de qualsevol contratemps material o moral.

TRÁNGUL ESPÈS. fr. *Tcr.* MAR ESPESSA.

TRANQUETA. f. Bastó, garrot.

TRANQUIL, A. adj. Quiet, assossegat, pacífich. Sereno, tranquilo. || *Met.* En quietut, sense torbació ni temor. Sereno, tranquilo. || Alegre, diveitit, ocorrent, graciós, tractantse de subgectes. Dicharachero.

BÁLSAM TRANQUIL. Infusió de plantes narcòtiques y d' altre gran nombre de plantes aromátiques que serveix pera calmar els dolors. *Bálsamo tranquilo.*

ESTAR TRANQUIL. fr. *Met.* Dormir segur, viure sense cuidados. *Estar, dormir á pierna suelta ó tendida.*

ÉSSER UN TRANQUIL. fr. *Met.* Se diu d' aquell que fa qualsevulla etzegallada o que diu qualsevulla patotxada sense inmutarse. *Ser un descarado, ó un sinvergüenza.*

TRANQUILAMENT. adv. m. Ab tranquilitat Tranquilamente.

TRANQUILISADOR, A. s. Qui tranquilisa o lo que tranquilisa. Tranquilizador.

TRANQUILISADORAMENT. adv. D' una manera tranquilisadora.

TRANQUILISAR. v. a. Assossegar, aquietar l'ánim. Tranquilizar. || També s' usa com reciproch. Tranquilizarse, tranquilarse. || Apaciguar, calmar les tempestats, etc., y s' usa més comunament com reciproch. Tranquilizar, tranquilizarse, calmar.

TRANQUILISARSE. v. r. Calmarse, deixar la inquietut que un sentía per temor d'alguna cosa. Tranquilizarse.

TRANQUILISAT, DA. p. p. Tranquilizado.

TRANQUILITAT. f. Gran sossego, quietut o repòs. Tranquilidad. || L' estat del temps serè y sense vent ni borrasques. Calma, tranquilidad. || Deesa dels antichs romans que, segons ells, donava repòs als vius y als morts. Tranquilidad.

TRANQUILITAT PÚBLICA. Pau. *Tranquilidad pública.*

TRANQUILL, A. adj. TRANQUIL.

TRANQUILLAR. v. a. *Ant.* TRANQUILISAR.

TRANQUILLES. f. pl. Noves o impresions falses pera tranquilisar. Especies engañosas.

TRANS. Preposició llatina que significa de l' altra part, y en catalá y en castellá s' usa en la composició de paraules y ab la meteixa significació o aumentant la de la veu de que forma part; y a vegades, per llei de transformació, s' usa de *tras* en lloch de *trans*, com: *traspassar*, *trastornar*, etc. Trans. || Cal notar que la *s* al ajuntarse ab la paraula que la segueix si comença ab vocal, se pronuncia o sona com si fos *z*.

TRANSACCIÓ. f. Ajust o conveni voluntari entre litigants sobre una cosa duptosa. Transacción. || pl. Negocis, tractes, convenis entre dues o més persones. Transacciones.

TRANSACCIONS FILOSÒFIQUES. Mena de diari de descobriments filosòfichs que va començar a publicarse a Londres l'any 1665. *Transacciones filosóficas.*

TRANSACCIONAL. adj. Que té lloch per medi de transacció.

TRANSACCIONALMENT. adv. D' una manera transaccional.

TRANSATLANTICH, CA. adj. De més enllá del Atlántich, que atravessa l' Atlántich.

TRANSALPÍ, NA. adj. Se diu de les regions que están situades a l' altra part dels Alps. Transalpino. || Lo propi d' elles. Transalpino.

TRANSBORDABLE. adj. Lo que 's pot transbordar. Trasbordable, transbordable.

TRANSBORDAR. v. a Passar efectes d' una nau a bordo d' una altra. Transbordar. || v. n. Passar de una nau a una altra les persones, y especialment les que tenen destí assignat o destinat a bordo. Trans-

bordar, transbordarse. || A la marina militar, traslladar el destí de tots els individuus o d' algún de ells de un barco de guerra a un altre. Transbordar, transbordarse. || Als ferrocarrils traslladar les persones o efectes d' un tren a un altre. Transbordar.

TRANSBORDAT, DA. p. p. Transbordado.

TRANSBORT. m. Acte y efecte de transbordar. Transbordo.

TRANSCENDIR. v. n. y 'ls seus derivats. TRASCENDIR.

TRANSCRIT, A. p. p. Transcrito.

TRANSCRIURE. v. a. Traslladar o copiar un escrit o imprès d' un paper a un altre. Transcribir, trasladar, copiar.

TRANSCURS. m. Tránsit, passatge. Trascurso, tránsito. || La carrera o continuació successiva dels temps que passen. Decurso, discurso, transcurso de tiempo.

TRANSEUNT. adj. Qui passa o va de passada. Transeunte. || *Fil.* L' efecte que, produit pêl agent, passa a la materia o al pas exterior. Transeunte.

TRANSFERENCIA. s. Acció de transferir. || Document pêl qual se transfereix.

TRANSFERIBLE. adj. Lo que pot transferirse.

TRANSFERIDOR, A. s. Qui transfereix. Transferidor.

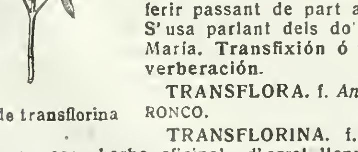
TRANSFERIMENT. m. *Ant.* TRANSLACIÓ. || *For.* CESSIÓ.

TRANSFERIR. v. a. Passar, portar una cosa d' un lloch a un altre. Transferir, trasladar. || *Met.* En les coses inmaterials passar d' una part a un altra, com: *el regne judaich va ésser transferit als infidels.* Transferir. || Allargar, dilatar la execució determinada de alguna cosa. Diferir, transferir. || Extendre o traslladar el sentit d'una veu o significarne una altra distinta. Transferir. || Culpar a un altre d' alló de que un ne té la culpa. Echar ó cargar á otros las cabras. || *For.* Cedir a un altre el dret o domini que algú té sobre alguna cosa. Ceder, transferir, renunciar en otro. || Passar una partida d' un compte a un altre. Pasar, transferir. || *Esg.* Obrir l' ángul a la espasa subgecte o inferior, y tornantlo a tancar quedant superior. Transferir. || v. r. Passar alguna persona de un lloch a un altre, com: *transferirse á Roma.* Trasladarse.

TRANSFERIT, DA. p. p. Transferido.

TRANSFIGURABLE. adj. Lo que pot mudar de figura. Transfigurable

TRANSFIGURACIÓ. f. Transformació, cambi de figura. Transfiguración, transformación. || Per antonomasia, la de Jesucrist a la montanya del Tabor. Transfiguración. || Festa que la Iglesia celebra el día 6 d'Agost en memoria d' aquesta transfiguració. Transfiguración

Brot de transflorina

TRANSFIGURAR. v. a. Fer mudar la figura o forma d' alguna cosa. S' usa més comunament com reciproch. Transfigurarse, transformarse.

TRANSFIGURAT, DA. p. p. Transfigurado.

TRANSFIXIÓ. f. La acció de ferir passant de part a part. S' usa parlant dels dolors de María. Transfixión ó transverberación.

TRANSFLORA. f. *Ant.* FLORONCO.

TRANSFLORINA. f. *Bot.* Planta ramosa, herba oficinal, d' arrel llenyosa y fibrosa, fulles petites, ovolades y clivellades, de glándules trunsparentes, tronch dret y cilíndrich. Les flors son grogues y aplegades en manadets. Corazoncillo.

TRANSFONDRE. v. a. TRANSFUNDIR..

TRANSFORMABLE. adj. Lo que 's pot transformar.

TRANSFORMACIÓ. f. Mutació d' una forma en altra. Transformación, metamórfosis.

TRANSFORMACIÓ DE FIGURES. *Geom.* Descripció de una figura igual a una altra, però semblant a ella; y aixís el triángul se transforma en quadrat, fent un quadrat d' igual superficie que aquell. Transformación.

TRANSFORMADOR, A. m. y f. Lo que muda la forma d' alguna cosa. Transformador.

TRANSFORMAR. v. a. Transmudar, convertir una cosa en una altra de distinta forma. Transformar. || v. r. Mudar algú de costums, apariencies, etc., de tal modo que no sembli ell meteix. Transformarse.

TRANSFORMAT, DA. p. p. Transformado.

TRANSFORMATIU, VA. adj. Lo que té virtut o força pera transformar una cosa en una altra. Transformativo.

TRANSFORMISME. m. Sistema o doctrina de Darvin. Transformismo.

TRANSFORMISTA. m. Qui transforma. Partidari del transformisme. Transformista.

TRANSFRETÁ, NA. adj. Lo qu' és a l' altra part del estret del mar. Transfretano, ultramarino.

TRÁNSFUGA. s. Qui passa d' un partit a un altre Tránsfuga, desertor, tránsfugo.

TRANSFUNDICIÓ. f. TRANSFUSIÓ.

TRANSFUNDIR. v. a. Abocar poch a poch un líquit d' una eina a una altra. Transfundir. || *Met.* Escampar, comunicar qualsevulla cosa entre diversos subgectes successivament. També s' usa com reciproch. Transfundir. || Infundir artificialment la sanch arterial d' un animal a les venes d' un altre pera renovarli la vida, com pretenen els partidaris de aquesta operació. Transfundir.

TRANSFUSIÓ. f. La acció de transfundir un líquit d' una eina a una altra. Transfusión, transfundición. || *Met.* La comunicació d' alguna cosa dels uns als altres. Transfusión. || La acció de transfundir la sanch del cos d'un animal al d'un altre. Transfusión.

TRANSGREDIR. v. a. Trencar algún precepte o llei. Violar, quebrantar, traspasar, transgredir.

TRANSGRESSIÓ. f. Infracció d' alguna llei o precepte. Violación, transgresión, infracción, quebrantamiento. || *Ret.* HIPÈRBATON.

TRANSGRESSIU, VA. adj. Lo que infringeix o falta. Transgresivo.

TRANSGRESSOR, A. s. Qui falta a alguna llei, precepte o estatut. Violador, transgresor, infractor, quebrador, quebrantador.

TRANSICIÓ. f. Unió de les diferentes parts del discurs, per medi de la qual totes elles venen a formar un cos. Transición. || *Ret.* L' artifici oratori ab que 's passa d' una prova o idea a un' altra. Transición. || *Mus.* Modo de suavisar els salts dels intèrvals per graus disjuncts. Transición. || *Geol.* Formació de roques entre 'ls terrenos primitius y 'ls secundaris. Terrenos de transición. || *Arq.* Istil entre 'l románich y 'l gòtich.

TRANSIGENCIA. s. Acte y efecte de transigir. || Condició, qualitat de qui transigeix.

TRANSIGENT. p. present de TRANSIGIR. || Qui transigeix. Transigente.

TRANSIGENTMENT. adv. D'un modo transigent.

TRANSIGIBLE. adj. Lo qu' és fácil de transigir. Transigible.

TRANSIGIR. v. a. Decidir els interessats per vía d'ajust voluntari algún punt duptós, renunciant cada hú d'ells a una part de les seues pretensions. **Transigir.** || PACTAR.

TRANSIGIT, DA. p. p. **Transigido.**

TRANSILVÀ, NA. adj. Lo natural de Transilvania, regió d'Europa, dependenta del imperi d'Austria. **Transilvano.**

TRANSIRSE. v. r. Extenuarse, emmagrirse molt, especialment quan prové de la llarga falta d'aliment. **Traspillarse.**

TRANSIT, DA. adj. Fatigat, consumit d'alguna engunia o travall y principalment de fam. **Transido, traspillado.**

TRÁNSIT. m. Acte de passar d'un lloch a un altre. **Tránsito.** || El camí o pas per ont se passa pera anar d'un lloch a un altre. **Tránsito.** || ESTRET. || El pas o mudança d'un estat a un altre, en especial si és dolorós. **Tránsito** || La mort de les persones justes o santes; s'aplica més particularment a la de María Santíssima. **Tránsito.** || *For.* Desapropi dels bens embargats al deutor, pera satisfer als acreedors. **Tránsito.** || *Astron.* El pas d'un planeta. **Tránsito.**

DE TRÁNSIT. m. adv. De passada. *De tránsito.*

TRANSITABLE. adj. L'estat del lloch o camí en que 's pot transitar. **Transitable.**

TRANSITAR. v. a. Anar de camí, passar de tránsit per algún lloch. **Transitar.**

TRANSITAT, DA. p. p. **Transitado.**

TRANSITIU, VA. adj. *For.* Lo que passa y 's transfereix d'un a un altre. **Transitivo.** || *Gram.* Se diu del verb actiu, quina acció passa immediatament a una altra cosa. **Transitivo.**

TRANSITORI, A. adj. Caduch, passatger, temporal; se diu comunament dels plaers. **Caduco, transitorio, pasajero, efímero, deleznable, fugaz, momentáneo, fugitivo.** || Dit del lloch per ont se passa freqüentment. **Pasajero.**

TRANSITORIAMENT. adv. m. De passada, sense cuidado. **De paso, transitoriamente.**

TRANSLADAR. v. a. Y 'ls seus derivats. TRASLADAR.

TRANSLAT. m. *Ant.* COPIA, TRASLLAT.

TRANSLLUIRSE v. n. Y 'ls seus derivats. TRASLLUIRSE.

TRANSMARÍ, NA. adj. Lo qu'és a l'altra part del mar o lo qu'és de l'altra part del mar. **Ultramarino, transmarino, transfretano.**

TRANSMETRE. v. a. *For.* Cedir, entregar una cosa a un altra. **Transmitir.** || *Met.* Fer que una cosa passi a la posteritat, com: els pares *transmeten* els vicis als fills. **Pasar, transmitir.**

TRANSMIGRACIÓ. f. Mudança de tota una familia o nació que passa a establirse a un altre país. **Transmigración.** || Pas d'una ánima d'un cos a un altre, segons la creencia de Pitágores. **Transmigración, transmigración de las almas, transmigración pitagórica, metemsicosis, palingenesia.**

TRANSMIGRAR. v. a. Passar tota una familia o nació a establirse a un altre país. **Transmigrar.** || *Fil.* Passar les ánimes d'un cos a un altre, segons la doctrina pitagórica. **Transmigrar.**

TRANSMIGRAT, DA. p. p. **Transmigrado.**

TRANSMISSIBILITAT. f. qualitat d'ésser alguna cosa transmissible. **Transmisibilidad.**

TRANSM SSIBLE. adj. Lo que 's pot transmetre. **Transmisible.**

TRANSMISSIÓ. f. L'acció de transmetre una cosa d'una persona a una altra, tant en lo físich com en lo moral. **Transmisión.**

TRANSMITIR. v. a. TRANSMETRE.

TRANSMUDABLE. adj. Lo que 's pot transmudar.

TRANSMUDACIÓ. f. Conversió o mudança d'una cosa en una altra. **Transmutación, transformación.**

TRANSMUDAR. v. a. Transformar, convertir. **Transmutar, transmudar.** || També s'usa com recíproch. **Transmutarse, transmudarse.** || Mudar de una part a l'altra. **Transmutar.** || *Quím.* Mudar una naturaleza en una altra. **Transmudar, transmutar.** || *Met.* Causar alguna alteració al ánim. Regularment s'usa com recíproch. **Inmutarse, demudarse.**

TRANSMUDAT, DA. p. p. **Transmutado.**

TRANSMUTACIÓ. TRANSMUDACIÓ.

TRANSMUTAR. v. a. TRANSMUDAR.

TRANSMUTATIU, VA. adj. Que té virtut de mudar una cosa en una altra. **Transmutativo.**

TRANSPADÀ, NA. adj. Lo qu'és o vé de l'altra part del Po, riu d'Italia. **Transpadano.**

TRANSPARENCIA. f. Qualitat d'un cos que dona pas a la llum. **Diafanidad, transparencia.**

TRANSPARENT. adj. Clar, que permet que hi passi la llum. **Transparente, translúcido, diáfano, perspícuo.** || Delicat, que deu tractarse y manejarse ab gran cuidado. **Vidrioso.** || Tela o paper que posat a manera de cortina devant dels buits que fan els balcons y finestres, serveix generalment pera temperar la vivesa de la claror. **Transparente.**

TRANSPARENTAR. v. a. y

TRANSPARENTARSE. v. r. Penetrar la llum per algún cos a causa de la seua transparencia, y també se diu del meteix cos que permet la penetració de la llum. **Transparentarse** || Veures una figura a contra claror del paper o cos que la conté.

TRANSPARENTAT, DA. p. p. **Transparentado.**

TRANSPIRABLE. adj. Lo que pot transpirar. **Transpirable.**

TRANSPIRACIÓ. f. *Med.* Expulsió insensible dels humors del cos per les seues parts poroses. **Transpiración.**

TRANSPIRAR. v. a. Evaporar insensiblement o quasi insens blement els humors del cos pêls poros, per causa de la calor, ab lo que 's purifica la sanch. **Transpirar.** || r. *Met.* Traslluirse alguna cosa de que se parla. **Transpirarse, traslucirse.**

TRANSPORT. m. Acte y efecte de transportar. **Transporte.** || La cavallería, nau o qualsevulla altra cosa ab que 's transporta. **Transporte.** || *Met.* Pertorbació o enagenació dels sentits o de les passions, com de malicia, etc. **Enajenación, transportamiento y arrebatamiento o éxtasis,** si es d alegría. || Copia litográfica.

TRANSPORTACIÓ. f. TRANSPORT, 1.

TRANSPORTAMENT. m. Pertorbació que impedeix l'us lliure y racional de les accions. **Transportamiento.**

TRANSPORTAR. v. a. Portar alguna cosa d'una part a una altra. **Transportar.** || *Mus.* Mudar la clau pera tocar o cantar per punt més alt o més baix del que se seguía al principi. **Transportar.** || Conduir, portar genres fora del país. **Transportar, exportar.** || v. r. Enagenarse, pertorbarse la raó o 'ls sentits per alguna passió o accident. **Enajenarse, transportarse** || En lo espiritual elevarse, com: Sant Pau va ser *transportat* al tercer cel. **Elevarse, transportarse, extasiarse, arrebatarse.** || Deixarse dominar d'alguna passió violenta de furor, d'alegría, etc. **Transportarse.**

TRANSPORTAT, DA. p. p **Transportado.** || adj. Arrebatat d'alguna passió. **Transportado.**

TRANSPOSAR. v. a. Amagar alguna cosa ab destresa y manya. **Transponer.** || Girar de camí perdentse de vista. **Transponer.**

TRANSPOSICIÓ. f. Mudança d'un lloch a un altre. **Transposición.** || *Ret.* Figura que consisteix en

variar l'ordre natural de les paraules a la oració o en la interposició d'alguna veu entre les silabes. Transposición. || *Gram.* HIPÈRBATON.

TRANSTORN. m. TRASTORN.

TRANSTORNAR. y. a. y derivats. TRASTORNAR.

TRANSUBSTANCIACIÓ. f. *Teol.* Conversió total d'una substancia en una altra. S'usa parlant de la conversió total del pá y vi en el cos y sanch de Jesucrist en virtut de les paraules de la consagració. **Transubstanciación.** || Pres en general es la mutació d'una substancia en altra. **Transubstanciación.**

TRANSUBSTANCIAL. adj. Lo que totalment se converteix d'una substancia en una altra. **Transubstancial.**

TRANSUBSTANCIAR. v. a. Convertir totalment una substancia en una altra. Se diu particularment del misteri de la transubstanciació; y també s'usa com recíproch. **Transubstanciar, transubstanciarse.**

TRANSUBSTANCIAT, DA. p. p. **Transubstanciado.**

TRANSUMPTAR. v. a. Y 'ls seus derivats. TRASSUMPTAR.

TRANSVENARSE. v. a. Sortir la sanch de les venes o vasos que li són propis. **Extravasarse, trasvenarse.**

TRANSVERBERACIÓ. f. TRANSFIXIÓ.

TRANSVERS, A. adj. Qu'está al través. **Transverso, transversal, atravesado.**

TRANSVERSAL. adj. Lo que atravessa d'un costat a un a tre, o s'inclina obliquament. **Atravesado, transversal.** S'aplica al parent que no ho es per línea recta. **Transversal.**

TRANSVERSALMENT. adv. m. D'un modo transversal. **Transversalmente.**

TRANUYTAR. v. n. *Ant.* Passar la nit en vetlla. **Trasnochar.**

TRANZ. Prefixe llatí component de moltes paraules; deu escriures propiament TRANS.

TRANVÍA. f. TRAMVÍA.

TRANVIARI, A. adj. TRAMVIARI.

TRAP. m. TREP. || Forat obert generalment ab violencia. **Ojal.**

TRAP, TRAP. *Expr.* Fer trap, trap el cor.

TRAPA. f. Porta que 's posa horitzontalment al trespol pera tapar la entrada dels soterranis y cellers. **Escotillón, trampa.** || Finestra que s'acomoda en lo sol del pis, pera veure desde ella qui entra y surt de la entrada o de la botiga. **Trampilla.**

ORDRE DE LA TRAPA. Institut relligiós fundat l'any 1140 per Rotrou, compte de Perxe, y reformat en 1663 per l'abat de Rancé. L'austeritat d'aquesta ordre recorda la dels antichs monjos de la Tebaida. *Orden de la Trapa.*

TRAPA (Coll de). *Orog.* Derivació de la serra de En Cija, a la vora dels contraforts de Pedraforca, al camí de Guardiola a Gòsol, a una altura de 1,400 metres. || — (COLL DE). A la Cerdanya entre les valls d'Ingla y de Setfonts, a l'altura de 1,800 metres. || — (LA). *Geog.* Ermitatge de Sa Racó, al terme d'Andraitg, districte de Palma de Mallorca.

TRAPAÇA. f. TRAPACERÍA. || aum. Trapa grossa. **Trapón.**

TRAPACEJAR. v. a. Enganyar ab embusteríes. **Trapacear, trapabar.**

TRAPACER, A. adj. Qui fa trapaceríes. **Trapacero, trapacista, embrollón, invencionero, trapazas, faramalla, faramellero, farandulero, trapalón.**

TRAPACERÍA. f. Embrolla, enredo, embustería ab que 's perjudica a algú. **Trapaza, embuste, embrollo, trapaceria, farándula, faramalla.**

FER TRAPACERÍES. fr. TRAPACEJAR.

TRAPACISTA. com. TRAPACER. || Embustero.

TRAPADELLA. f. *Bot.* TREPADELLA.

TRÁPALA. f. Xarrameca, paraules vanes.

TRAPALEIG. m. Acció de trapalejar. **Trapaleo.**

TRAPALEJAR. v. a. Parlar molt y no dir res. **Trapalear.**

TRAPALER, A. adj. XARRAIRE.

TRAPALÓ, NA. adj. XARRAIRE.

TRAPANT. m. Eina pera foradar llauna, ferro, etc.

TRAPATROLES. adj. com. La persona massa viva y que per tot se fica. **Torbellino.**

TRAPECI. m. *Geom.* Quadriláter irregular que no té més que dos costats paralels. **Trapecio.** || *Anat.* Cert muscle anomenat així per la seua figura; es a la part posterior y superior del cos humá. **Coquillar, trapecio.** || Aparell de gimnástica consistent en una barra horitzontal penjada del sostre per dues cordes lligades als seus dos caps. **Trapecio.**

TRAPEIG. m. *Náut.* El moviment del mar quan comença a alborotarse sense vent fort. **Mareta sorda.**

TRAPELLA. m. y f. *Fam.* TRAPACER. || INTRIGANT.

PRAPELLEJAR. v. a. TRAPACEJAR.

TRAPELLERÍA. f. TRAPACERÍA.

TRAPENCH. s. y adj. Monjo de la Trapa. **Trapense.**

TRAPENSE. adj. TRAPENCH.

TRAPESSOIDAL. adj. Que té la figura d'un trapeci. **Trapezoidal, trapezoideo.**

TRAPESSOIDE. f. *Geom.* TRAPESSOIDAL. || Quadriláter semblant al trapeci. **Trapezoide.**

TRAPESSOIDIFORME. adj. Que presenta la forma d'un trapessoide. **Trapezoidiforme.**

TRAPETA. f. dim. Trapa petita.

TRAPISSONDA. f. Baralla ab crits y gestos. **Trapisonda.** || adj. TRAPACER.

TRAPITG. m. TREPIG.

TRAPITJAR. v. a. TREPITJAR.

TRAPÓ. m. *Bot.* BLENERA.

TRÁPOLA. f. Soroll de peus ab grans crits y alborot. **Gresca, trápola, grita, zambra, trisca, garbullo, algazara.**

TRAQUEIG. m. ESTRÈPIT || TRONTOLL.

TRAQUEITIS. f. *Med.* Inflamació de la traquearteria y més comunament de la membrana mucosa. **Traqueitis.**

TRAQUEJAR. v. a. Fer soroll o estrèpit. **Traquear.** || TRONTOLLAR. || *Met.* Controvertir. **Ventilar.** || Tractar alguna cosa ab detenció. **Traquear, tratar despacio.**

TRAQUELAGRA. f. *Med.* Reumatisme del coll. **Traquelagra, traquelalgia.**

TRAQUEALGIA. f. *Med.* TRAQUELAGRA.

TRAQUELIÁ, NA. adj. Lo que pertany a la part posterior del coll. **Traqueliano.**

TRAQUEOCELE. f. *Med.* Tumor en la traquearteria. **Traqueocele, traquelocele.**

TRAQUEORRAGIA. f. *Med.* Sortida de sanch per la traquearteria. **Traqueorragia.**

TRAQUEORRÁGICH, CA. adj. Lo que pertany a la traqueorragia. **Traqueorrágico.**

TRAQUEOSTENOSIS. f. *Med.* Estretesa morbosa de la traquearteria. **Traqueostenosis.**

TRAQUEOTOMÍA. f. *Cir.* Operació quirúrgica que consisteix en obrir la traquia pera impedir en certs casos que 'l malalt s'ofegui. **Traqueotomía.**

TRAQUEOTÓMICH, CA. adj. Lo concernent a la traqueotomia. **Traqueotómico.**

TRAQUETEIG. m. TRAQUEIG.

TRAQUETEJAR. m. TRAQUEJAR.

TRAQUIA. f. *Med.* Conducte situat a la part de baix del coll pera donar pas a l' aire que respirem. **Tráquea.**

TRAQUIAL. adj. *Med.* Lo concernent a la traquia. **Traqueal.**

TRAQUIARTERIA. f. *Anat.* L' arteria o canó dels pulmons. **Traquiarteria.**

TRAQUIT. m. *Min.* Roca d' aspecte vidriós y de textura granullosa y compacta, aspra al tacte y fusible a la flesca. **Traquito.**

TRAS. adv *llat.* **Detrás.** || DERRERA. || interj. Lo meteix que: vet aquí **¡Zas! ¡ea!**

TRAS QUE. *Loc.* Ademés de que. *Además, tras, fuera de, sobre.* || No obstant, després que. *Después que.*

ANAR TRAS D' ALGÚ. fr. Anar seguintlo. *Ir, andar tras de alguno.*

ANAR TRAS D' ALGUNA COSA. fr. Buscarla o desitjarla ab anhel. *Irse tras alguna cosa, desvivirse.*

FUGIR O TORNAR TRAS. fr. RETROCEDIR, RECULAR.

TRASBALS. m. Negoci o tráfech de transportar. || Disgust fort, enrenou, mudança. **Giro.**

TRASBALSADOR, A. m. y f. Qui trasbalsa. || Emocionant, corprenedor.

TRASBALSAMENT. m. Acte y efecte de trasbalsar.

TRASBALSAR. v. a. Trastejar, passar o mudar una cosa d' una part a l' altra. **Trastornar, traspalar.** || TRANSPORTAR. || Causar un mal moral molt fort. **Conmover**

TRASBALSARSE. v. r. Disgustarse molt.

TRASBALSAT, DA. p. p. del verb TRASBALSAR.

TRASCANAR. v. a. Passar una madeixa d' unes a unes altres devanadores. || Caminar ab pena, ab flaquesa, un convalescent o vell.

TRASCANTÓ (Sortir). fr. Ab que 's significa que se surt quan un menys s' ho pensa. **Salir de improviso.**

TRASCAR. v. a. *Ter.* AFANYARSE. || FER VÍA.

TRASCARTARSE. v. r. Quedarse una carta derrera d' un' altra, quan s' esperava que surtís abans. **Trascartarse.**

TRASCENDEIXER. v. a. TRASCENDIR.

TRASCENDENÇA. f. y

TRASCENDENCIA. f. Acte y efecte de trascendre. **Trascendencia.** || Penetració, subtilesa. **Trascendencia.** || *Fil.* L' acte de comunicarse y extendres una cosa per altres. **Trascendencia** || Divulgació de algún fet, de lo qual ne pot resultar mal o bé pêl comú. **Trascendencia.** || Importancia, gravetat. **Trascendencia.**

TRASCENDENT, A. adj. TRASCENDENTAL.

TRASCENDENTAL adj. Lo que té o inclou trascendencia. **Trascendental.**

TRASCENDENTALISME. m. Qualitat o condició de lo qu' és trascendental.

TRASCENDENTALMENT. adv. D' una manera trascendental.

TRASCENDIR. v. a. y n. TRASCENDRE.

TRASCENDIT, DA. p. p. **Trascendido.**

TRASCENDRE. v. a Escamparse, propagarse una especie. **Trascender.** || Concebre, compendre. **Trascender.** || Passar d' aquesta part a l' altra. **Trascender.** || v. n. Fer molta olor. **Trascender.** || Ascendir, enlairarse. **Trascender.** || Portar conseqüencies. **Trascendir.** || Translluirse alguna cosa. **Trascender.**

TRASCHOR m. La peça de l'iglesia qu' és derrera del chor. **Trascoro.**

TRASCLAROR. f. Claror que passa a travers de un cos transparent o claror reflectada. **Trasluz.**

TRASCOLA. f. Acte y efecte de trascolar. **Trasiego.**

TRASCOLADOR, A. s. Qui trascola. || adj. El ví qu' está a punt pera trascolar. **Trasegador.**

TRASCOLADORA. f. **Cuba.**

TRASCOLAMENT. m. Acte y efecte de trascolar.

TRASCOLAR. v. a. TRAFEGAR. || Treure 'l ví del cup quan ja ha bullit. **Trasegar.** || *Met.* Beure molt de ví. **Colar.**

TRASCOLAT, DA. p. p. de TRASCOLAR.

TRASCORDAMENT. m. Acte y efecte de trascordarse.

TRASCORDAR. v. a. y

TRASCORDARSE. v. r. Perdre la memoria, oblidarse d' alguna cosa, perdre la noció de quelcom.

TRASCRIURE. v. a. y derivats. TRANSCRIURE.

TRASCUNILLARSE. v. r. Quedarse la caça derrera dels gossos que la persegueixen. **Trasconejarse.** || Quedarse la fura dins del cau per haverse tapat la eixida ab el cunill que ha mort. **Trasconejarse.** || *Met.* Fugir, desapareixer com els cunills. **Trasconejarse.**

TRASDÓS. m. *Arq.* La superficie posterior de les pedres que formen un arch. **Trasdós.**

TRASDOSEJAR. v. a. *Arq.* Reforçar una obra de mamposteria per la part posterior. **Trasdosear.**

TRÁSEGA. f. Anella de l' arada que subgecta la esteva. **Barzón.**

TRASER. m. Cul, o part posterior de la persona o bestia. **Trasero.**

TRASER, A. adj. Lo qu' está, 's queda o vé detrás. **Trasero.** || TRASER. || f. La part posterior de qualsevulla cosa. **Trasero, zaga.**

TRASFOLLAT, DA. adj. Que apliquen els menescals a les butllofes o tumors que passen de part a part. **Trasfollado.**

TRASFORMAR. v. a. TRANSFORMAR.

TRASLACIÓ. f. y

TRASLADACIÓ. f. L' acte de mudar una cosa de un lloch a l' altre. **Traslación, traslado.** || *Astron.* L' acció de comunicar un planeta la seua llum a un altre. **Traslación** || TRADUCCIÓ. || METÁFORA. || Promoció o mudança d' un bisbe a un altre bisbat. **Traslación.**

TRASLADADOR, A. s. Qui traslada. **Trasladador, trasladante.**

TRASLADAR. v. a. Mudar una cosa d' un lloch a un altre. **Trasladar, transferir, pasar.** || Traduir de una llengua a un' altra. **Copiar, trasladar, trasuntar.** || Aplicar per metáfora el significat d' una veu a un' altra. **Trasladar.**

TRASLADARSE. v. r. Mudar de domicili.

TRASLADAT, DA. p. p. **Trasladado.**

TRASLATICI, A. adj. y

TRASLATIU, VA. adj. Lo qu' és metafórich, figurat. **Traslativo, traslato, metafórico, figurado.**

TRASLATIVAMENT. adv. m. Figuradament. **Metafóricamente, traslaticiamente, traslativamente.**

TRASLLADAR. v. a. y derivats. TRASLADAR.

TRASLLAPAR. v. a. **Solapar.**

TRASLLAT. m. Copia treta fidelment del original. **Traslado, trasunto.** || Imitació molt semblanta de alguna cosa. **Traslado.** || *For.* La comunicació que 's dona a una de les parts que pledegen de les pretensions o alegats de l' altra. **Traslado.** || Acte y efecte de traslladar una cosa d' un lloch a un altre. || MUDANÇA.

TRASLLUIRSE. v. r. Clarejarse, deixarse veure per entre una cosa diáfana o clara. **Traslucirse.** || *Met.* Congecturarse, inferirse alguna cosa en virtut dels antecedents o indicis que se 'n tenen. **Traslucirse.** || Començarse a sapiguer o a divulgar alguna cosa. **Rezumarse, trazumarse.**

TRASLLUM. m. Llum que passa a travers d' un cos transparent. **Trasluz**

TRASLLUMENAR. v. a. **Deslumbrar.**

TRASMÈS, A. adj. TRANSMÈS.

TRASMETRE. v. a. TRANSMETRE.

TRASMUDANÇA. f. Mutació, cambi.

TRASMUDAR. v. a. y

TRASMUTAR. v. a. y 'ls seus derivats. TRANSMUDAR.

TRASOIR. v. a. Oir una cosa dissimuladament. **Trasoir.**

TRASPAPERARSE. v. r. Confondres, desapareixer un paper entre 'ls altres; no ésser al seu lloch corresponent. **Traspapelarse.**

TRASPARENT. m. TRANSPARENT.

TRASPÁS. m. TRÁNSIT. || *Met.* Renuncia o cessió de lo que algú posseeix, entregant el domini a un altre. **Traspaso.** || Infracció d' una llei o precepte. **Traspaso, transgresión, traspasamiento, violación.** || Se diu del pas de les cavalcadures que ab la pota del derrera avança la peljada de la pota del devant. **Paso largo ó extendido.**

ANY DE TRASPÁS. Aquell en quin el mès de Febrer té vintinou dies. *Año bisiesto.*

TRASPASSAR. v. n. Passar d' una part a una altra. **Cruzar, traspasar, atravesar, pasar de la otra parte.** || Tornar a passar, y aixís se diu: passar y *traspassar.* **Traspasar.** || Avençar les cavalcadures ab la pota del derrera la petjada de la pota del devant. **Cruzarse, y cubrirse, si és poca cosa.** || Aventaljar, passar devant d' algú anant de camí. **Pasar, aventajar.** || v. a. Portar, passar una cosa d' un lloch a un altre. **Traspasar.** || Passar de part a part algún cos o obgecte ab una espasa, clau, barrina, etc. **Atravesar, traspasar, travesar, transverberar, enclavar, pasar, calar.** || *Met.* Causar molta llástima. **Atravesar, traspasar, quebrar el corazón.** || Trencar, infringir alguna llei o precepte. **Violar, traspasar, transgredir, quebrantar.** || Excedir de lo degut, contravindre a la raó. **Traspasar.** || Renunciar, cedir a favor d' un altre un dret o domini. **Traspasar.** || Dit de les coses inanimades, com: fam, dolor, fret, etc., fer molta impresió, ferse molt sensibles. **Traspasar.**

TRASPASSAT, DA. p. p. **Traspasado.** || adj. Atravessat de part a part ab alguna arma punxaguda. **Trasfijo, trasfixo.**

TRASPEU. m. ENSOPEGADA.

TRASPICH. m. *Bot.* Planta de la fam. de les cruciferes, de fulles oblongues y dentellades, quines llevors son estimulants. **Traspios.**

TRASPILASTRA. f. *Arq.* Contrapilastra, reforç de una pilastra.

TRASPINTAR. v. n. Veures un dibuix o estampa pêl seu revers. **Traspintar.** || Desvanéixerse una ilusió o esperança. **Desvanecerse.** || Al joch de cartes enganyar al contrari fent veure la pinta d' una carta qu' está al derrera d' una altra. **Traspintar.**

TRASPINTARSE. v. r. de TRASPINTAR.

TRASPINTAT, DA. p. p. de TRASPINTAR.

TRASPLANA. f. El revers d' alguna plana o escrit, ont s' hi apunta alguna cosa, y també 's pren per la meteixa cosa apuntada. **Respaldo, dorso.**

TRASPLANTADA. f. La mudança que 's fa de les plantes tendres d' un lloch a un altre pera que creixin. **Trasplante.** || L' acció de trasplantar.

TRASPLANTAR. v. a. Mudar les plantes tendres desde la terra ont són a una altra part. **Trasplantar.** || *Met.* Passar o mudarse les persones d' un país a un altre. **Trasplantar, transmigrar.**

TRASPLANTAT, DA. p. p. **Trasplantado.**

TRASPONDRE. v. a. TRASPOSAR.

TRASPONTI. m. Matalás petit y prim, que se sol tirar demunt dels altres, y immediat al cos, per ésser de llana més fina. **Trasportín.** || Especie de matalacet molt fort, que s' omple de palla de blat, ordi o blat de moro, posantne generalment tres dessota dels matalassos en lloch de márfega. **Trasportín.**

TRASPORTAR. v. a. TRANPORTAR.

TRASPOSAR. v. a. Y 'ls seus derivats. TRANSPOSAR.

TRASPORT, A. p. p. de TRANSPORT.

TRASPOSTARSE. v. r. Desferse, perdre 'l color y llustre de la cara **Desmejorarse, demudarse.**

TRASPOSTAT, DA. adj. Desfet. **Defigurado, trasmudado.**

TRASPUAR. v. n. Passar o introduirse algún líquit poch a poch ab alguna intermissió de temps per les porositats d' un cos sech, deixantlo humit y mullat. **Recalar, filtrar, rezumar, trasminar.** || Dit del ví. **Trasvinarse, rezumarse, trazumarse.** || *Med. y cir.* Passar algún líquit o humor pels poros o artificialment per algún drap. **Trascolar.** || *Met.* TRASLLUIRSE, 2.

TRASPUNT. m. Apuntador que avisa a cada actor el moment en que té de sortir a l'escena. Se diu també segón apunt. **Traspunte.**

TRASPUNTAR. v. n. Apuntar, començar a aparéixerse alguna cosa, com la llum de la raó, el sol quan ix, etc. **Despuntar, asomar, apuntar.** || Donar mostres o senyals d' agudesa o ingeni. **Despuntar.** || Fer de traspunt en un teatre.

TRASQUILADOR, A. s. Qui trasquila. **Trasquilador.**

TRASQUILAMENT. m. Acte o efecte de trasquilar. **Trasquiladura, esquileo.**

TRASQUILAR. v. a. Esquilar, tallar ab les estisores el pel, la llana, etc. **Trasquilar, esquilar.** || Tallar el cabell, fent escales o sense ordre ni art, cástich antich imposat pels cánons a qui tenía dues dones. **Trasquilar o trasquilar á cruces.**

TRASQUILAT, DA. p. p. **Trasquilado.**

TRASQUIR. v. a. TREURE.

TRASSOYTA. f. *Min.* Roca cendrosa o blanquinosa, granillosa trencadiça, d' una composició análoga a la de la pedra de saldó. **Trasoita.**

TRASSUMPTAR. v. a. Copiar trasladar algún escrit. **Copiar, trasuntar.**

TRASSUMPTE. m. Copia. **Trasunto.** || *Met.* Figura, representació, imatge d' alguna cosa. **Trasunto.**

TRASSUMPTIVAMENT. adv. m. En copia, en trassumpte, en compendi. **Trasuntivamente.**

TRASSUT, DA. adj. Enginyós, manyós. **Mañoso, mañero, ingenioso.** || TRAÇUT.

TRAST. m. *Mus.* En alguns instruments de corda, com guitarres, etc., divisió de marfil, arám, etc., pera variar els punts o 'l tò; y també l' espai entre divisió y divisió. **Traste.** || Tret, distancia. **Trecho. tramo.** || pl. El número de trasts d' un instrument. **Trasteado.** || *Náut.* El banch ont anava sentat el remer a les naus antigues. **Banco.** || TRASTE.

POSAR TRASTS A UNA GUITARRA, etc. *Trastear, poner trastes.*

TRASTAM. m. Munió de trastes. **Trastería.**

TRASTE. m. Qualsevol dels mobles ab que s' adorna una casa; regularment se diu dels mobles vells. **Mueble, trasto, trebejo.** || Joguina o cosa ab que algú enreda o 's diverteix. **Trasto, trebejo, juguete.** || Persona enfadosa, molesta, que 's fica en lo que no l' importa. **Trasto, mequetrefe.** || pl. ARREUS. || TRASTAM.

TRASTE INÚTIL O VELL. *Expr.* Qu' ademés del sentit recte, s' aplica a la persona inútil que no més serveix de destorb. *Trasto, trastuelo, trastillo, cachivache.*

ARREPLEGAR ELS TRASTES. fr. PLEGAR LES GAVIES.

PORTAR TOTS ELS TRASTES AL COLL. fr. *Fam.* Que s' aplica als que 's muden molt sovint d' habitació, o que van divagant sense domicili fixo. *Andar con el hato á cuestas ó traer el hato á cuestas.*

TRASTEIG. m. Acte y efecte de trastejar. **Trasteo.** || *Met.* Moviment continuat y sense ordre ni concert. **Trasteo.**

TRASTEJADOR, A. m. y f. Qui trasteja o fa soroll ab alguns trastes. **Trasteador.** || m. COMPORTA.

TRPSTEJAMENT. m. TRASTEIG.

TRASTEJAR. v. a. Anar y tornar sovint d' una part a l' altra. **Trastear.** || Anar depressa despatxant els quefers domèstichs. **Menear.** || *Ant.* ADOBAR LES TEULADES. || Mudar els trastes d' una part a l' altra. **Trastear.** || FER EXERCICI. || Fer malbé alguna cosa. **Echar á perder, malear.**

TRASTEJAT, DA. adj. Se diu d' un camí freqüentat. **Trillado.**

TRASTELLADOR. m. COMPORTA.

TRASTET. m. dim. **Trastuelo, trastillo.** || TRASTE INÚTIL. || pl. Coses menudes y de poch valor. **Zarandajas, zarandajillas.** || *Met.* Alhages que 's manegen, **Bártulos, trebejos.**

MUDAR ELS TRASTETS. fr. *Met.* Mudar de casa o de aposent. *Mudar de casa, de vivienda.*

TRASTOCAMENT m. L' acte de trastocar. **Trastocamiento, trastrueco, trastrueque.**

TRASTOCAR. v. a. Mudar el ser, estat o ordre de les coses. **Trastocar, trastornar.** || r. Tornarse boig. **Alocar.**

TRASTOCARSE. v. r. Tornarse boig, perdre el seny. **Locarse.**

TRASTOCAT, DA p. p. **Trastornado, prepóstero, trastrocado.** || adj. Qui té arrels de boig. **Enloquecido, alocado.**

TRASTOCH. m. Acte y efecte de trastocar y de trastocarse. **Trastrueque.**

TRASTORN. m. Acte y efecte de trastornar o trastornarse. **Trastorno, trastornadura, trastornamiento.** || RUINA, DESTRUCCIÓ.

TRASTORNABLE. adj. Lo que pot trastornarse o fácilment se trastorna. **Trastornable.**

TRASTORNADOR, A. s. y adj. Qui trastorna, tant en lo físich com en lo moral **Trastornador.**

TRASTORNAR. v. a. Capgirar, girar lo de dalt a baix. **Trastornar, trabucar.** || *Met.* Confondre, invertir l ordre natural o regular de les coses. **Trastornar, invertir.** || Privar o torbar els sentits els vapors o algún accident. S' usa també com reciproch. **Trastornar, trastornarse.** || Girar, vencer a algú ab persuassions. **Trastornar, inclinar.**

TRASTORNAT, DA. p. p. **Trastornado.**

TRASTROCARSE. v. r. TRASTOCARSE.

TRASVENARSE. v. r. *Med.* TRANSVENARSE.

TRATA. f. Tráfich de negres. **Trata.**

TRATA DE BLANQUES. Enganyar, seduir a jovenetes pera dedicarles a la prostitució. *Trata de blancas.*

TRAU. m. Tall que 's fa a la roba, y 's guarneix de seda, fil, etc., pera que sigui fort, ont s' hi fica 'l botó pera cordarla. **Ojal.** || En algunes coses, el forat que passa de part a part. **Ojal.** || *Ant. náut.* Palanca, y així 's deia: estivar a *trau*: **Estivar á fuerza de palanca.** || pl. Conjunt dels que hi ha a una peça de roba. **Ojaladura.**

FER TRAUS. fr. Obrir y guarnir els traus a la roba. *Ojalar.*

TRAU. gram. Temps del verb TRAURE.

TRAUERA. f. Dona que fa traus a la roba. **Ojaladora.**

TRAUMÁTICH, CA. adj. *Med.* Lo que pertany o's refereix a les llagues y ferides. **Traumático.** || Se diu de les febres de reacció de les neurosis, de les hemorragies, quines llagues se poden complicar. **Traumático.**

TRAUMATISME. m. *Med.* Estat en que posa al organisme una ferida greu. **Traumatismo.**

TRAUMATÒLECH. s. y adj. *Med.* L' especialista en els remeis externs. **Traumatólogo.**

TRAUMATOLOGÍA. f. *Med.* y *vet.* Ciencia qu' estudia l acció dels agents externs sobre la organisació dels homens y dels animals. **Traumatologia.**

TRAUMATOLÒGICH, CA. adj. *Med.* y *vet.* Lo concernent a la traumatología. **Traumatológico.**

TRAUNA (La). *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Fogás de Monclús, prov. de Barcelona.

TRAURE. v. a. TREURE.

TRAUQUE Y CASSI (Llorenç). *Biog.* Ilustrat professor d' instrucció primaria, que va néixer a Barcelona al any 1816. Va publicar moltes obres didáctiques, molt apreciades pêl seu metòdich plan. Entre elles deuen esmentarse *Ciencias fisicas al alcance de todos* (obra declarada de text). *El libro del estudioso catalán*, pera apendre gradualment el castellá *El estudio del hombre ó sea del cuerpo* y *del alma. Historia sagrada para las escuelas primarias*, publicant posteriorment un resúm de la meteixa. *Elementos de Geografía é historia de España. Elementos de gramática castellana. Elementos de Aritmética. El niño fino*, tractat d' urbanitat. *Clave de lectura de la lengua francesa. Mapa de geografía física en sis fulles.* Al any 1865 va presentar a la Societat de Amichs de la Instrucció una erudita memoria ab el títol de *Origen de la música y su historia en España.*

TRAVA. f. Qualsevulla cosa que serveixi pera travar. **Traba.** || El ferro que 's fica als caps dels eixs de les curenyes de l' artilleria pera impedir que les rodes se n' ixin. **Sotrozo.** || Estaca de fusta que 's penja al coll dels porchs y altres animals. **Torga.** || Pal de dos pams de llarch, que 's posa als gossos de bestiar, penjant del bescoll al temps de la cría de la caça. **Trangallo.** || Al taulell dels botiguers, aquell troç de taula ab golfos que s' alça y baixa pera entrar y eixir. **Trampa.** || A les calcilles és una llenca del meteix material que aquelles que les assegura sota 'l peu. **Trabilla** || *For* La dilligencia de travar la execució. **Traba.** || *Met.* Corretja ab que 'ls caçadors guardaven els esparvers de caça, y avui pera conduir algún gos a la caçera. **Trailla.** || En algunes relligions monacals llenca de panyo que uneix les dues parts del escapulari, formant una porció de cèrcol. **Traba.** || Barra de ferro o de fusta ab que 's retarda 'l moviment de les rodes dels carruatges a les baixades. **Traba.** || Pedra o cosa equivalent que a les pujades se posa entre terra y la roda del carruatge pera que no reculi. **Calce.** || Llenca de cuiro cusida o assegurada als botons o a la boca dels cuixots del pantalón pera que estigui més tivant, y subgectar les sabates o botes. **Traba.** || *Met.* Qualsevol obstacle. **Traba.** || Subgecció. **Sujeción.** || p. Cordes o corretges que 's lliguen a les potes de les cavallerías pera que no s' allunyin molt quan són a la pastura. **Suelta, manija, maniota, maneota, guadafiones, apea.** || *Met.* Restricció en les obres d' ingeni. **Restricción, trabas, coartación.** || pl. *Met. fam.* GRILLONS. || *Náut.* Serveix pera fer corre l' estrop.

POSAR TRAVES. fr. TRAVAR.

TREURE TRAVES. fr. DESTRAVAR.

TRAVACAVALLS. m. *Bot.* ESCANYA VELLES.

TRAVADA. f. La acció y efecte de travar. **Trabamiento, trabadnra.** || Juntura o conexió de dues o més coses que s' uneixen. **Trabazón.**

TRAVADOR, RA. adj. Qui trava. **Trabador.** || Eina ab que 'ls fusters traven les dents de les serres. **Trabador.** || La part prima del peu o de la má dels animals que és per ont se traven. **Trabadero.**

TRAVALL. m. Exercici, ocupació en alguna cosa. **Trabajo, labor, laborío.** || L' acció de fabricar o fer

alguna obra de mans. **Obraje.** || La meteixa obra travallada. **Trabajo.** || Escrit o discurs sobre alguna materia. **Trabajo.** || Dificultat impediment. **Trabajo.** || Succés desgraciat, penalitat, aflicció. **Trabajo, tormento, pena, padecimiento.** || PÈRDUA. || Fets heroichs, memorables, y axí se diu que 'ls *travalls* de Hèrcules el feren memorable per tot el mon. **Trabajo.** || *Met.* La paga que 's dona per alguna obra, y axí se diu: *viure del travall.* **Trabajo.** || pl. Apuros, perills, com: *N. s' ha vist ab travalls pera passar el riu.* **Aprietos, apuros.** || Pobresa y miseria ab que's passa la vida. **Trabajos.**

TRAVALL PERDUT. Se diu del que no produeix l' efecte que s' intenta. *Trabajo infructuoso ó inútil, tiempo perdido.*

TRAVALL PERSONAL. El que 's fá en un meteix y no se pot encarregar a un altre. *Trabajo personal.*

TRAVALL SENSE PROFIT: TRAVALL PERDUT. m. adv. Ab que 's dona a entendre que algú travalla sense cap utilitat. *A remo y sin sueldo.*

TRAVALLS AB PÁ FAN DE BON PASSAR. *Ref.* Ab que's significa que són més soportables els travalls haventhi bens de fortuna y comoditats que no pas ab miseria y escassetat. *Los duelos con pan son menos.*

AB GRAN TRAVALL. m. adv. Ab gran dificultat. *A nado, con gran trabajo.*

DESPRÉS DEL TRAVALL VÉ 'L DESCANS. *Loc. pop.* Que exhorta a la fatiga y travall, ab la esperança del descans. *Arribaos torgado, que tras la cuesta está lo llano; si quieres holgura, sufre amargura.*

ELS TRAVALLS A NINGÚ ENGREIXEN. *Loc. fam.* Ab que algú denota que si és flach, és per causa de les penes que ha passat. *Quien mal padece mal parece.*

MOLT TRAVALL Y POCH PROFIT. *Loc.* Ab que 's significa que algú s' afanya en coses que donen poca utilitat. *Cerner, cerner y sacar poca harina.*

PENDRES EL TRAVALL. fr. PENDRE LA PENA.

SENSE CAP TRAVALL. m. adv. Sense fatiga ni dilligencia propia. *A pie quedo ó enjuto, sin el menor trabajo.*

UNS SE PRENEN EL TRAVALL Y ALTRES NE TREUEN EL PROFIT. *Ref.* Ab que 's denota que 'ls afortunats, sense travall consegueixen el fruit de les dilligencies y fatigues dels altres. *Uno levanta la caza y otro la mata.*

VEURES AB TRAVALLS. fr. Veures apurat pera sortir d' algún llanç. *Verse negro.*

TRAVALLADA. f. *Ter.* Lloch ont travallen molta gent. Sol dirse dels travalls de les terres. **Brigada.** || Troç de terra llaurat. **Suerte, porción de tierra labrada.**

TRAVALLADAMENT. adv. m. TRAVALLOSAMENT, 1.

TRAVALLADOR, A. s. Jornaler. **Jornalero, trabajador, labrador.** || Botiga ont s'hi travalla. **Obrador.** || OBRER. || adj. Qui és molt aplicat al travall. **Laborioso trabajador.**

TRAVALLADOR DE PALA. Qui l'usa. *Paleador palero.*

TRAVALLADOR DE METALLS. Qui travalla metalls o en fa obgectes. *Metalario, metalista.*

TRAVALLAR. v. a. Ocuparse en algún exercici o travall. **Trabajar.** || Solicitar, procurar alguna cosa ab activitat. **Trabajar.** || *Met.* Posar gran esforç pera vèncer algún obstacle, com: *La Naturalesa travalla en vèncer la malaltia.* **Trabajar.** || Se diu de la terra que produeix molt. **Trabajar.** || Aplicarse ab molt de cuidado a la execució d' alguna cosa. **Trabajar.** || En l' arquitectura y maquinaria aguantar una cosa a un' altra. **Trabajar.** || Fer ab primor alguna cosa. **Labrar, obrar.** || *Náut.* Fer o sofrir y resistir esforços més o menys grans y en major o menor nombre de direccions simultánies o successives. Se diu del barco, del seu aparell, de l' arboladura y de qualsevulla altra cosa que está en acció, ja com potencia, ja com resistencia. **Laborear, trabajar.** || *Mus.* Se diu quan una part executa moltes notes, y les demés parts acompanyen ab figures de molta duració. **Trabajar.** || *Met. fam.* MENJAR. || v. a Fer alguna cosa ab arreglo a cert mètode y ordre. **Trabajar.**

TRAVALLAR COM UN NEGRE. fr. Travallar molt y no poguer medrar. *Trabajar como un negro; andar hecho un azacán ó hecho un arrastrado.*

TRAVALLAR EN VÁ. fr. PERDRE 'L TEMPS. || No eixirse algú ab la seua després de moltes dilligencies. *Trabajar en vano.*

TRAVALLAR FI. fr. *Met.* Fer algú el seu negoci ab dissimul y astucia. *Trabajar con política.*

TRAVALLAR MOLT. fr. AFANYARSE.

TRAVALLAR PER IGUAL. fr. *Náut.* Se diu de dos o més caps que actúen o resisteixen ab igual potencia o grau de tensió. *Trabajar por igual ó por pareja.*

TRAVALLAR PER LLARCH, PER CURT, etc. fr. *Náut.* Travallar un cap ab més o menys llargaria o subgecte á algún punt d' ella o al seu extrem. *Trabajar por largo, por corto.*

HAVERHI MOLT QUE TRAVALLAR. fr. Significa que encara falta molt de travall y lo més difícil pera acabar una cosa. *Haber mucho que heñir; aun ha de sudar el hopo; estar ó faltar el rabo por desollar.*

NO TRAVALLAR A NINGÚ ENGREIXA O DE TRAVALLAR NO HI HÁ CAP ASE GRAS. *Loc. fam.* Ab que 's significa que 'l travall sempre repugna. *El buey traba el arado, mas no de su grado.*

QUI NO TRAVALLA NO MENJA. *Ref.* Ab que 's denota que la manutenció dels homes deu dependre de la aplicació al travall. *En esta vida caduca, quien no trabaja no manduca*

QUI NO TRAVALLA QUAN ÉS POLLÍ HA DE TRAVALLAR QUAN ÉS ROCÍ. *Ref. A raposo durmiente no le amanece la gallina en el vientre.*

QUI TRAVALLA MENJA, y s' hi sol afegir: Y VA BONICH AL DIUMENGE. *Ref.* Pera significar que 'l travall sempre llueix á qui s' hi aplica. *Quien hila y tuerce, bien se le parece; quien trabaja, tiene alhaja; quien trae azada, trae zamarra; el que trabaja, medra.*

SENSE TRAVALLAR. *Loc.* Que además del sentit recte se diu d' alguna materia que encara no es travallada. *Sin trabajar, en bruto, tosco.*

TRAVALLAT, DA. p. p. **Trabajado.** || adj. Fet ab fatiga, cuydado y estudi. **Trabajado.** || Fet, compost. **Trabajado.** || Parlant dels metalls posats en obra o en la forma convenient pera alló a qué se 'ls destina. **Labrado, trabajado, obrado.**

TRAVALLÓ. m. dim. Tarvall petit. **Trabajico, trabajillo, trabajito**

TRAVALLÓS, A. adj. Lo que dona o costa molt de travall. **Penoso, trabajoso, operoso, afanoso.**

TRAVALLOSAMENT. adv. m. Ab travall o fatiga. **Trabajosamente, penosamente.** || Ab pobresa y miseria. **Trabajosamente, con penalidad.**

TRAVALLOSÍSSIM, A. Adj. sup. Molt travallós. **Trabajosísimo..**

TRAVALLOSÍSSIMAMENT. adv. m. **Trabajosísimamente.**

TRAVAMENT. m. Acte y efecte de travar.

TRAVAR. v. a. Ajustar, falcar, unir una cosa ab una altra pera que tingui més resistencia o faci més força. **Trabar.** || Entre fusters apegar una cosa ab una altra per medi de claus, etc. **Triscar, trabar.** || Posar traves a les cavallerfes. **Trabar, manear, echar trabas.** || *Met.* EMBARGAR. || Porfiar, disputar, altercar. **Trabar, trabarse, ó trabarse de palabras.** || Barallarse, lliurar batalla. **Trabar.** || Parlant d' amistat, societat, etc., contrèurela. **Trabar amistad, sociedad, etc.** || Espessir, coagular. **Trabar.** || Impedir, posar obstacles. **Atar las manos, poner trabas.** || Arrimar una pedra o tronch a les rodes del carruatge, pera que no reculi. **Calzar, apear.** || v. r. Embolicarse la pota de la cavalcadura ab el cabestre o ronçal. **Trabarse, encabestrarse.**

TRAVARSE. v. r. de TRAVAR.

TRAVAT, DA. p. p. de TRAVAR. || Ab traves. **Trabado.**

TRAVERS. m. Filat d' espart que atravessa 'l cos d' una almadraba. **Traverso.** || TRAVÉS.

TRAVERTI. m. *Min.* Tova caliça, carbonat de cals grogrench que s' enforteix al aire y pren un color rogench. **Travertino.**

TRAVÉS, SA. adj. Revoltós, entremaliat. **Enrevesado, travieso, revoltoso.** || Se diu del estudiant dolent que ven els llibres y s' entrega a la vagabondería y als vicis. **Travieso.** || PERVERS. || Nom que apliquen els poetes a Cupit y al Amor. **Travieso.** || Lo que está posat de costat o en direcció obliqua. **Travieso.** || m. Inclinació, tortaria d' alguna cosa. **Través.** || GRUIX, TRAVESSER. || Viu, qui discorre y obra ab molt d' ingeni y sutilesa. **Travieso.**

AL TRAVÉS O DE TRAVÉS. m. adv. Obliquament. *De través, al través, de soslayo.* || PER TRAVÉS.

ANAR CAMPS A TRAVÉS. fr. Passarlos pêl mitg. *Ir cruzando campos ó ir campos á traviesa.*

DONAR AL TRAVÉS. fr. *Náut.* Ensopegar la nau pêls costats ab alguna roca ó costa en que 's desfá o queda encallada. *Dar al través.* || *Met.* Destruir, malmetre alguna cosa. *Dar al través, malbaratar.*

DONAR AL TRAVÉS AB LA CÁRREGA. fr. Caure ab ella. *Caer con la carga, rendirse á la carga.* || *Met.* No poguer complir ab la seva obligació. *Acodillar con la carga.*

MIRAR DE TRAVÉS. fr. Tòrcer la vista, mirar guerxo. *Mirar de través.*

NO HAVERHI UN TRAVÉS DE DIT DE DIFERENCIA. fr. NO HAVERHI UN DIT DE DIFERENCIA.

PENDRE DE TRAVÉS ALGUNA COSA. fr. *Met.* Pèndrela a mala part, interpretarla en mal sentit. *Echar á mal ó á mala parte.*

PER TRAVÉS. m. adv. De part a part. *De parte á parte, de medio á medio, al través.*

TRAVALLAR AL TRAVÉS. fr. Fer alguna cosa obliquament. *Soslayar.*

TRAVESSA. f. TRAVESSÍA. || La posta o juguesca que además de lo que hi ha al joch solen fer els jugadors entre sí, o els que s'ho miren a favor d' algún jugador. **Traviesa.** || Cada una de les biguetes que 's posen a un camí de ferro pera fixarhi 'ls ralls. **Traviesa.** || Cada una de les bigues o peces que 's posen pera teulats al fer les encavallades. **Traviesa.**

JUGAR TRAVESSES. fr. Apostar, fer alguna juguesca fora de lo que ja hi ha al joch. *Atravesar, echar traviesas.*

POSAR UNA TRAVESSA. fr. A alguns jochs de cartes, tirar trumfo sobre la carta jugada, perque 'l qui segueix no pugui fer la vasa sense trumfo més alt. *Atravesar.*

TRAVESSAR. v. n. ATRAVESSAR. || Passar, anar d' una part a altra, y axí 's diu: *travessar* el bosch, el mar, etc. **Atravesar, travesar.** || Passar d' una part a altra per la direcció de sa amplaria. **Atravesar, cruzar, travesar, pasar.** || Arribar en espai o distancia d' un punt al altre, com les travessíes dels carrers. **Atravesar, cruzar.** || Posar alguna barra o altre travesser en algún carrer o altra cosa. **Atravesar.** || Ullpendre, mirar de mal ull. **Atravesar, aojar.** || Llaurar segona vegada. **Binar, dar segunda reja.** || TRASPASSAR, 6, 7. || Penetrar una cosa pêls poros d' una altra, y axí 's diu, que la tinta *travessa* 'l paper. **Calar, penetrar, atravesar.** || v. r. Posarse una cosa entremitg d' altres. **Atravesarse, interponerse.** || Intervindre, ocórrer alguna cosa que impideix lo curs d' una altra. **Atravesarse.** || Als jochs d' interés perdres o guanyarse alguna cantitat. **Atravesarse.**

TRAVESSEJAR. v. a. FER TRAVESSURES.

TRAVESSER, A. adj. Lo que 's posa o está de través, com: flauta *travessera*, taula *travessera*. **Travesero.** || Llistó de fusta, ferro, etc., que trava dues coses, com els barrots de la cadira, etc. **Travesaño** || El llistó superior y inferior que ab els montants formen el bastiment de les portes o finestres. **Cabio.** || Cada un dels llistons que 's posen pera reforç a les portes y finestres. **Peinazo.** || Co xi llarch que ocupa tot lo capçal del llit. **Cabezal, travesero.** || CANASTRÓ. || m. Certa pesca que 's fa a Valencia, tapant ab canyes un canal. **Traveser.** || Les barres horitzontals de ferro, tapades pêls barrots de les reixes.

TRAVESSERAMENT. adv D' una manera travessera, posada de través.

TRAVESSERES. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Lles. prov. de Lleida.

TRAVESSÍA. f. La distancia o espai que hi ha d' un lloch al altre mirat de través. **Travesia, travesio.** || Distancia o camí d' un lloch a un altre absolutament, encara que sigui per camí dret, com el carrer que está entre dos de més principals. **Travesía.** || Viatge per mar y 'l temps que dura. **Travesia.** || Paga que 's dona al mariner d' un barco mercant per la navegació desde un port a l' altre. **Travesía.** || La creu que fan dos o més carrers o camins al punt ont se troben. **Encrucijada.**

TRAVESSÓS, A. adj. Dificultós. **Enrevesado.**

TRAVESSURA. f. Acció culpable, feta sens premeditació, y digna sols d' una reprensió o d' un cástich lleuger. **Travesura.** || *Met.* Vivesa y sutilesa d' ingeni. **Travesura.**

FER TRAVESSURES. fr. Fer alguna malifeta sense premeditació, però ab cert enginy. *travesear, hacer travesuras.*

TRAVESTIR. v. a. *Ant.* DISFREÇAR. || S' usa també com recíproch. **Disfrazarse.**

TRAVESTIRSE. v. r. *Ant.* Disfreçarse.

TRAVESTIT. p. p. del verb TRAVESTIR.

TRAVETA. f. TRAVA, 6. || La acció de posar el peu derrera del d' un altre o entre les seves cames pera ferlo caure, regularment d' esquena, quan se barallen. **Zancadilla, traspié, trascabo.** || *Met.* Engany, ardit, estratagema pera fer caure a algú del seu empleu o pera ferli fer lo que un vol. **Zancadilla, lazo, trampa, traspié.** || fr. dim. **Trabilla.**

FER TRAVETA. fr. Fer caure a algú posantli 'l peu per derrera o entr bancat entre 'ls seus. *Echar la zancadilla.* || *Met.* Usar d' alguna treta o manya pera fer caure a algú del seu empleu, o enganyarlo pera que faci lo que un vol. *Suplantar, armar lazo ó trampa ó zancadilla; echar ó dar traspiés.*

TREBALL. m. y derivats. V. TRAVALL.

TREBALLAR. v. a. TRAVALLAR.

TREBELLÓ. m. Batuça tants a tants. **Escaramuza.**

TREBENTINA. f. TREMENTINA.

TREBIJA. *Orog.* Collada del Ripollès, passat el plá de Folgues, ont se revolta la montanya, dessobre la vall de Collfret.

TREBOL. m. TRESPOL.

TRÈBOL. m. *Bot.* Planta de varies especies, anomenada axís perque treu les fulles de tres en tres, cada una ab una capa blanca de figura de mitja lluna; és de la fam. de les lleguminoses, té les flors tirant a vermelles, y tota la planta serveix de pastura al bestiar. **Trébol, trifolio, meliloto, pie de liebre.**

TRÈBOL LLUENT. *Bot.* Planta perenne de la fam. de les gencianacies, mena de trèbol quina cama y fulles, quan és tendra, són d' un vert fosch, llises, suaus al tacte, d' olor desagradable y de sabor molt amarch y un poch fastigós; té les flors d' un blanch rogench, bastant grans y vistoses, y és medicinal. *Fibrino, trifolio, menianto de tres en rama.*

TREBOLACIÓ. f. TRIBULACIÓ.

TREBOLAT, DA. adj. Semblant al trèbol. **Trebolado.**

TREBOLUGER. *Hidrog.* Riuet de la banda mitjornina de l' illa de Menorca (Balears).

TREBUCÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Volcar, tombar. || TRABUCAR.

TREBUNA. f. TRIBUNA.

TREBUNAL. f. TRIBUNAL.

TREBUT. m. TRIBUT.

TREBUTAR. v. a. TRIBUTAR.

TRECENTÈSSIM, A. adj. Numeral ordinal que completa 'l nombre de trescents. **Tricentésimo.**

S gell de Tredós

TRECÈSSIM, A. adj. Numeral ordinal que completa 'l nombre de trenta. **Trecésimo, tricésimo, trigésimo.**

TREDÓS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Viella; és a la vora del riu Garona y té 242 habitants.

TREFOLLA. f. Subgecte de mal comportament, enrededor, embustero. **Zascandil.**

TREFULLAR. v. a. y 'ls seus derivats. || TREPITJAR. || Refregar com esgarrapant, desfent plechs.

TREGUA. f. TREVA.

TREGUAR. v. a. *Ant.* TARDAR. || TRIGAR.

TREIT. m. Toch de campana convocant a alguna cosa. **Tañido.**

TREJUBELL. *Geog.* Poble del dist. munpal. de La Guardia, part. jud. de la Seu d' Urgell, prov. de Lleida.

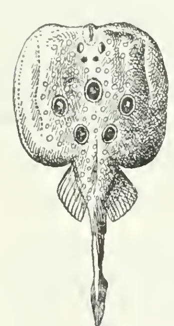
TRELUZENT. p. p. de treluzir o traslluir. **Reluciente.**

TRELUZIR. v. a. TRASLLUIR.

TRELLADAR. v. a. y derivats. TRASLLADAR.

TREMASCLES. m. pl. CLAMÁSTECHS.

TREMELGA. f. *Ictiol.* Mena de rajada, de cos orbicular, llisa y plena de tubèrculs, per ont llença un humor apegalós; té 'ls ulls sumament petits, y junt a ells cinch o sis clapes negres y rodones; la cua més llarga que 'l cos, armada d' una aleta molt ampla, y comunica una commoció elèctrica a tots els peixos que la toquen. **Torpedo, tremielga, tembladera.**

Tremelga

TREMENDO, A. adj. Terrible, formidable. **Tremendo, tremebundo.** || Excessiu en la seua especie. **Tremendo.**

TREMENTINA. f. La reina o goma del terebint o del abet. **Abetino, aceite de abetinote.** || La que raja del pi. **Trementina ó aceite de trementina.**

TRÈMER. v. n. *Ant.* TREMOLAR.

TREMESÍ. m. *Bot.* XEIXA.

TREMESEN. f. *Ter. ibicench.* Mena de tela o teixit.

TREMESÓ, NA. adj. Lo qu' és de tres mesos. **Tremés, tremesino, y tremesinas,** dit de les plantes que 's fan en tres mesos, com la civada, l' ordi, les llenties, etc.

TRÈMOL, A. adj. Se diu de la cosa que tremola. **Trémulo, tremolento, trépido, tremulante** || PALPITANT. || Se diu de certa modificació del só a les orgues que fa que sembli que tremolin. **Trémulo.** || Certa modulació de la veu que fa que sembli tremolosa. **Trémulo.** || *Met.* Se diu d' algunes coses que, com la llum, etc., tenen cert moviment tremolós. **Trémulo.** || m. *Bot.* Mena d' alba de fulla molt menuda, que 's mou molt per poch vent que faci. **Pobo, álamo temblón ó líbico ó negro ó negrillo, olmo.** || m. Armari d' una sola porta, qu' és un mirall, ab compartiments dins y un o dos calaixos abaix. **Armario de luna.**

TREMOLADOR, A. m. y f. Qui tremola. **Temblador.** || Qui tremola per causa del fret. **Tiritador, temblón.** || Qui pateix de tremolor. **Temblón, tembloso.**

TREMOLAMENT. m. Acte y efecte de tremolar. **Bamboleo, vacilación.** || *Ant.* TREMOLOR.

TREMOLAMENT DE DENTS: PETAMENT DE DENTS.

TREMOLAMENT DE TERRA: TERRATRÈMOL.

TREMOLAR. v. n. Móures ab un moviment inquiet y pertorbat. **Temblar, tremer.** || Estreméixerse de por. **Temblar.** || Sofrir el cos una transmutació notable per causa del fret. **Tiritar, temblar de frio.** || Commoures la terra o 'l paviment. **Temblar.** || Commoures alguna cosa per algún soroll, sacudida o qualsevulla altra causa extraordinaria. **Estremecerse.** || PALPITAR. || Estar poch sòlida o ferma alguna cosa, corrent perill. **Bambolear.** || *Náut.* Agitarse en l' aire les veles, banderes y gallardets. **Flamear, tremolar, batir.** || v. a. Alçar en l' aire banderes, pendons, etc., agitantlos d' un costat a l' altre. **Enarbolar, tremolar.**

TREMOLAR COM LA FULLA A L' ARBRE. fr. *Temblar como un azogado; temblar como la hoja en el árbol.*

FER TREMOLAR. fr. Causar temor o tremolor qualsevol obgecte. *Hacer temblar, hacer temer.* || Haverhi un excés de qualsevulla cosa, com: aquest any hi ha una cullita que *fa tremolar. Espantar, maravillar, admirar, pasmar, poner espanto, ser un juicio* || Infundir algú molt respecte ab la seua autoritat o presencia. *Hacer temblar, hacer temer.*

TOT TREMOLANT. adv. m. D' un modo trèmol. *Trémulamente*

TREMOLEIG. m. Acte y efecte de tremolar.

TREMOLEJAR. v. n. Tremolar ab continuació o freqüencia, o afectar tremolor. **Temblequear, tembletear.** || Moures pertorbadament, com els nois y 'ls vells quan volen caminar depressa. **Temblequear, tembletear.** || Usat com diminutiu: tremolar un poch. **Tembletear.**

TREMOLÍ. m. Tremolor lleuger.

TREMOLINS. m. Esgarrifances de fret o de febre. **Escalofríos.**

TRÈMOLO. m. Efecte produit pêls instruments musichs d' arch quan se multipliquen les vibracions de una o moltes cordes. **Trémolo.**

TREMOLOR. m. Moviment involuntari repetit y continuat de tot el cos o d' alguna part d' ell procedent de debilitat, de fret o d' alguna passió de temor o espant. **Temblor, temor, estremecimiento.** || El moviment que causa algún vent, campanes, soroll de canonades, etc , als edificis o a les encavallades. **Temblor.**

TREMOLOR DE COR. Tristesa, aflicció, passió de ánim. *Cordojo.*

TREMOLOR DE TERRA: TERRATRÈMOL.

TREMOLÓS, A. adj. Plè de tremolor. **Tembloroso, tembloso.**

TRÈMOLS Y BORRELL (Frederich). *Biog.* Remarcable botánich, doctor en farmacia, y degá de la meteixa facultat a Barcelona, y catedrátich de química inorgánica, per oposició, a la nostra Universitat. Era nadiu de Cadaqués y va morir a Barcelona al any 1900. Al any 1859, el colegi farmacéutich de Madrit va encomenarli la direcció del *Diccionario de Farmacia.* Comissionat per la Diputació Provincial de Barcelona, va passar a Amèrica pera estudiar la viticultura d' aquells Estats y marcadament a la República Argentina, pera la repoblació de les vinyes

destruídes per la filoxera. Se li deuen una infinitat de obre's sobre farmacia de rellevant importancia, ab les quals s' ha educat la moderna generació d' estudiants de dita facultat.

TREMONTANA. f. TRAMONTANA.

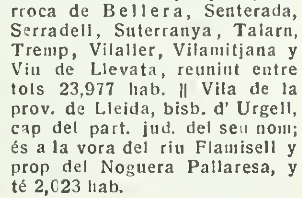
TREMP. m. Temperatura equilibrada de les coses. **Temple.** || Punt y forma que 's dona als metalls y eines de tall, pera que tinguin més duresa y millor fil **Temple.** || El tall que 's fa al canó de la ploma pera poguer escriurehi. **Corte, tajo.** || Se pren pel canó de la meteixa ploma, y axís se diu: tindre poch o molt *tremp.* || La peça d' acer que conté la tinta y traça les lletres en les modernes plomes. **Plumilla, pluma. cañón** || Constitució o temperament d' algunes coses. **Temple, temperamento.** || La modificació, punt o afinació que 's dona als instruments de musica. **Afinación, temple, afinadura, afinamiento.** || Se pren pêl humor, acrimonia o dolçura de geni. **Temple.** || Fortalesa o elasticitat comunicada al acer o al ferro trempantlo.

TREMP DE FLAM. El que s' obté escalfant una peça, saturada o no ab algún ingredient tirantla al oli o a l' aigua.

TREMP DE PAQUET. L' obtingut escalfant varies peces ab alguna substancia de ferro, tirantles a l'aigua quan tenen el degut punt de calòrich.

PINTAR AL TREMP. fr. Pintar ab colors deixatats ab aigua, aiguacuit o goma. *Pintar al temple.*

TREMP (Conca de). *Geog.* Comarca natural de la prov. de Lleida, entre les serres de Claramunt, Monsech, Comiols y Bou Mort, que té per límits El Pallars Ribagorça, la Vall d'Ager y la Conca de Meyá. La sena principal població és Tremp, al centre de la encontrada, y comprèn el territori dotze viles y cinquanta pobles, formant vintissis ajuntaments. El territori está regat pêl riu Noguera Pallaresa. (Vegis el Mapa Comarcal, vol. I, pág. 432). || Partit judicial de la prov. de Lleida, format dels 39 ajuntaments següents: Abella de la Conca, Alçamora, Aramunt, Barruera, Benavent, Benés, Claverol, Conques, Durro, Eroles, Espluga de Serra, Figuerola d' Orcau, Guardia, Gurp, Isona, Llesp, Llimiana, Malpás, Mur, Orcau. Ortoneda, Palau de Noguera, Pobla de Segur, Pont de Suert, Salás, Sant Cerni, Sant Miquel de la

Vall, Sant Romá d' Abella, Sant Salvador de Toló, Sapeira, Sarroca de Bellera, Senterada, Serradell, Suterranya, Talarn, Tremp, Vilaller, Vilamitjana y Viu de Llevata, reunint entre tots 23,977 hab. || Vila de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, cap del part. jud. del seu nom; és a la vora del riu Flamisell y prop del Noguera Pallaresa, y té 2,023 hab.

Segell de Tremp

TREMPA. f. *Pint.* Mena de betúm que 's fa de rovell d' ou debatut ab aigua pera pintar al tremp. **Templa.** || TREMP, 2, 3

ESTAR O NO ESTAR DE TREMPA. fr. *Met.* ESTAR O NO ESTAR TREMPAT.

TREMPADOR, A. m. y f. Qui trempa. **Templador.** || Martellet o clau pera trempar algún instrument de musica, com piano, etc. **Templador.**

TREMPAMENT. m. Acte y efecte de trempar. **Templadura.** || *Ant.* TEMPERAMENT.

TREMPAPLOMES. m. Ganivetet pera trempar les plomes d' escriure. **Cortaplumas, tajaplumas.**

TREMPAR. v. a. Moderar, suavisar la força d' alguna cosa, com la força de les passions, etc. **Moderar, templar.** || Donar tremp o punt als metalls y a les eines. **Templar.** || Barrejar una cosa ab una altra, pera suavisarla. **Templar.** || *Mus.* Posar d' acord els instruments segons la proporció armònica. **Templar.** || Dit del ferro y altres metalls, ficarlos vermells dins de l' aigua, pera enfortirlos y donarlos el punt que convé. Trempar el ferro equival a donarli alguna qualitat d' acer. || TEMPERAR. || Tallar, escapçar el canó de la ploma, deixantla de modo que 's pugui escriure ab ella. **Cortar, tajar la pluma.** || *Pint.* TEMPLAR, 6, 8. || Posar de bon humor a algú. **Templar.**

TREMPAT, DA. p. p. **Templado.** || adj. Alegre, de bon humor, de carácter jovial. **Chistoso.**

ESTAR TREMPAT. fr. Estar bò de salut. *Estar sano.* || ESTAR DE FILIS.

ESTAR TREMPAT COM UNA ORGA, O COM UN GINJOL, O COM UN ALL, O COM UNES PASQÜES, O COM UN ROSSINYOL, O COM UNA GUITARRA. fr. *Met. fam.* Estar molt alegre y divertit. *Estar como unas castañuelas ó como una Pascua.*

NO ESTAR TREMPAT O ESTAR MAL TREMPAT. fr. NO ESTAR DE FILIS.

TREMPLA. f. *Ant.* TREMP, 2, 3.

TREMPS (Conca de). *Geog.* Trencada conca al costat del Roch dels Buchs, al Conflent, al peu del Puig d' Eina.

TREMUJA. *Ter. ibicench.* Pastera de molí. **Artera de molino.** || TRAMUJA

TREMUJAT. *Ter ibicench.* Cavallet de terrat. **Caballete del tejado.**

TRÈMUL, A. adj. TRÈMOL.

TREN. m. Aparell pera portar o transportar alguna cosa. **Tren.** || *Met.* Ostentació o pompa d' alguna persona o cosa. **Tren.** || Conjunt de carruatges que, enganxats l' un derrera l' altre y tirats per una locomotora, serveix pera portar viatgers o mercaderíes d' un punt al altre. **Tren.**

TREN ASCENDENT. Als ferrocarrils espanyols el que s' endreça desde les costes vers l' interior, o sía en direcció a Madrit, com a capital de la nació.

TREN DESCENDENT. El que va del interior cap a la costa.

TREN CORREU. Aquell que normalment s' utilisa pera 'l transport de la correspondencia pública. *Tren correo.*

TREN D' ARTILLERÍA. El conjunt de peces d' artillería y tot lo necessari pera transportarles y poguerne fer us, y les demés armes y municions que pot necessitar un exèrcit. *Tren.*

TREN DE BARQUES. Reunió de barques enganxades per medi de cables, pera conduir efectes per un riu, o formar un pont. *Tren de barcas.*

TREN D' ESCALA. Aquell que para a totes les estacions, prenent y deixant passatgers, encárrechs, etc. *Tren de escala.*

TREN DE RECREU. Aquell que per causa d' una festivitat, espectacle o solemnitat s' expedeix gaire bé sempre ab rebaixa de preus y ab viatge d' anada y tornada. *Tren de recreo.*

TREN DISCRECIONAL. Aquell que pot circular o no, segons ho disposi el director del camí de ferro. *Tren discrecional.*

TREN ESPECIAL. El que 's disposa a petició y cost de persona interessada. *Tren especial.*

TREN EXPRÉS. El de passatgers que sols se deté als punts principals del tragecte, portant major velocitat que 'ls altres trens, y comunament compost per carruatges de les classes superiors. *Tren exprés.*

TREN MIXTE. Aquell que condueix al ensems mercadríes y passatgers.

TREN ÓMNIBUS. El que 's composa de carruatges de totes menes y para en totes les estacions. *Tren ómnibus.*

TREN ORDINARI. Aquell quina marxa está determinada al horari de servei d' una companyía. *Tren ordinario.*

TREN REGULAR. El qu' ha d' empendre 'l viatge als díes y a les hores prescrites al quadre de servei de la companyía. *Tren regular.*

¿EN QUIN TREN HAS ARRIBAT? fr. *Fam.* Pregunta que se sol fer a qui no está enterat de lo que passa. *Parece que vengas de las Batuecas*

TRENA. f. Unió de tres caps de fil, seda, cabells, etc., entrecreuats o entrellaçats. **Trenza.** || TRENZILLA. || Especie de treneta de budells de moltó que 's posa a l' olla. **Revoltillo.** || La de vímets o jonchs. **Crizneja.** || Cua trenada dels cabells d' una dona. **Trenza.**

DESFER LA TRENA. fr. Desteixir els caps que la formen. *Destrenzar.*

TRENABLE. adj. Que 's pot trenar.

TRENADOR, A. m. Qui trena. || adj. Lo que fa de bon trenar. **Trenzador.**

TRENAMENT. f. Acció y efecte de trenar. **Trenación.**

TRENAR. v. a. Fer trenes. **Trenzar.** || Recullir el cabell en trenes per adorno del cap de les dones. **Trenzar.** || Fer llata per l' espardenyería. **Trenzar.**

TRENAT, DA. p. p. De trenar. **Trenzado.** || adj. Cosa feta de trenes. **Trenado.**

TRENCA. f. Divisió, partió de terres. || Frontera, límit. **Frontera, límite.**

TRENCACAP. m. *Met.* Lo que molesta o cansa 'l cap. **Quebradero de cabeza.** || L' obgecte del cuidado amorós. **Quebradero de cabeza.** || ENDEVINALLA.

TRENCACOLL. m. El lloch perillós d' ont se pot caure fácilment y malmetres. **Deslizadero, resbaladero, despeñadero, derrumbadero, risco.** || *Met.* Lo qu' exposa a incórrer en alguna falta. **Resbaladero, precipicio.**

MENTIR A TRENCACOLL. fr. Pera ponderar qu' algú ment molt o a cada paraula. *Mentir sin suelo; miente más que da por Dios; miente más que la Gaceta.*

TRENCACOR. m. Sobressalt, impresió dolorosa.

TRENCADA D' EMBULLÁ. *Orog.* Cingles enasprats del Canigó, a la vora del riu Tet, enfront de la població de Vilafranca.

TRENCADÍÇ, ÇA. adj Frágil, fácil de trencarse. **Quebradizo, quebrajoso, quebrantable, vidrioso, y friable,** en termens de física.

TRENCADIÇA. f. Acte y efecte de trencar moltes coses alhora, sobre tot parlant de pisa, vidres, etc. **Quebrantamiento, quebrantadura.**

TRENCADOR, A. s. Qui trenca alguna cosa. **Quebrador, quebrantador, rompedor.** || INFRACTOR. || Eina de torn de ballesta.

TRENCADOR DE NAU: NÁUFRECH, 2.

TRENCADURA. f. Obertura d' alguna cosa trencada. **Quebradura, quebrantadura, rompedura, quiebro.** || *Med.* Sach o bossa que per la prolongació del peritoneu se fa al melich o a les angonals, entre els muscles del abdomen o ont ixen els vasos de les illades y conté una porció de budell, aire o aigua. Quan baixa a la bossa dels testícuis, se diu vulgarment *potra.* **Hernia, quebradura** || *Med.* y *cir.* Rompiment. **Rotura, rompimiento, fractura, ruptura.**

TRENCAFILA. f. La costura entrellaçada que 'ls enquadernadors fan entre la corda y la capçada de cada part al llom del llibre quan el cusen. **Cadeneta.** || *Met. fam.* PORTA FALSA, 2.

TRENCALHAM. m. *Ictiol.* Mena de peix de mar que diuen que 's menja l' esquer y trenca l' ham. **Giano.**

TRENCALÓS. m. *Ornit.* Aucell d' uns 60 centímetres de llarch, ab el llom blanch rogench y 'l ventre blanch; les extremitats de les ales clapades de negre; 'ls peus coberts de ploma, ab les ungles grans y fortes; el bech groguench, corb y tan fort que ab ell trenca 'ls cossos més durs. Habita a les vores del mar y s' alimenta de peixos. **Quebrantahuesos, osifraga.** Alguns l' anomenan en castellá *esmerejón* y *atahormas.* || Home gran y gros y de poch criteri. **Zascandil.**

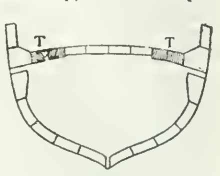
TRENCALL. m. Escull ont s'hi trenquen les ones. **Rompiente, escollo.** || Clivella, trencat.

TRENCAMENT. m. TRENCADIÇA y TRENCADURA.

TRENCAMENT DE CAP. Mals de cap, cuidados. *Quebraderos de cabeza.*

TRENCAMENT DE NAU: NAUFRAGI.

TRENCANELL. m. *Náut.* TRANCANELL.

Trencanells

TRENCANOUS. m. Eina de ferro o de fusta forta pera trencar la closca de les nous. **Cascanueces.**

ESSER UN TRENCANOUS. fr. Ab que se significa aquell que parla molt y casi sempre sense concert. *Ser un hablador, un parlanchín.*

TRENCANUA. *Bot.* Planta del genre Equintum palustre.

TRENCAPINS. m. *Fam.* MIL HOMENS.

TRENCAPINYES. m. *Ornit.* Aucell del tamany de una cogullada, ab la ploma rogenca, 'l bech curt, punxagut y ab les puntes creuades, y tan fort que ab ell trenca les pinyes pera menjarse 'ls pinyons, dels que s' alimenta. **Picocruzado.**

TRENCAPINYONS. m. Eina de ferro o de fusta a manera d' alicates pera trencar pinyons. **Cascapiñones.**

TRENCAR. v. a. Rompre, separar ab violencia les parts d' un tot. **Quebrar, quebrantar, romper.** || Dirigirse, girar, mudar de direcció eixint d' un camí o carrer y entrant a un altre. **Doblar, torcer, volver.** || Destorbar o interrompre la continuació d' alguna cosa immaterial. **Interrumpir, quebrar, romper.** || Infringir, violar alguna llei o precepte, paraula o obligació. **Quebrantar.** || Esquerdar alguna cosa deixantla en estat de que 's trenqui més fácilment. **Quebrantar, cascar.** || Esclafaçar, deixar una cosa a mitg moldre. **Quebrantar, machacar, cascar.** || Profanar un lloch sagrat o segur, o 'ls límits de qualsevulla cosa. **Violar, quebrantar.** || Rompre, vèncer alguna dificultat o impediment que 'ns fa nosa pera obrar ab llibertat. **Quebrantar, forzar, romper.** || Molestar, fatigar, causar pena o disgust **Quebrantar, consternar.** || AMOINAR. || Rompre l' amistat ab algú. **Romper.** || Separar per breu temps la unió o continuitat d' algún fluit, com: *trencar* l' aire, l' aigua al qui neda, etc. **Romper.** || Obrir espai suficient pera passar per algún lloch ocupat per gent compacta. **Romper.** || Fer perdre 'l color natural. **Quitar.** || Relaxarse 'ls budells, patir alguna hernia. **Quebrarse.** || Interrompres la continuitat d' alguna cosa. **Quebrarse.** || Dividirse ab violencia alguna cosa tivanta, com: la corda d' una guitarra, etc. **Saltar.**

TRENCARSE. v. r. Ferse troços alguna cosa. **Romperse.**

TRENCAT, DA. adj. Qui pateix de trencadura. **Quebrado, hernioso.** || Dit del terreno escabrós, plè de barranchs y brosta. **Fragoso, intrincado, áspero.** || m. arit. Se diu del nombre qu' expressa una o més parts iguals d' aquelles en que 's considera dividida la unitat, com $^1/_3$, $^3/_4$, etc. **Quebrado, fracción.**

TRENCAT DE TRENCAT. arit. Una o algunes de les parts en que 's considera dividit un trencat pres o considerat com nombre enter, com $^1/_3$ de $^3/_4$. *Quebrado de quebrado, quebrado compuesto.*

TRENCATOU. m. **Pie de amigo, poste.**

TRENCH. m. Ferida rebuda al cap y que ha trencat la pell. **Descalabro, descalabradura.** || Costúm o hábit de fer alguna cosa, y així 's diu: sapiguer el *trench* de la casa. **Gobierno, manejo, manera, sesgo.** || La obertura que 's fa al cap de les eres o solchs de les verdures, herba, etc., pera encaminarhi l' aigua quan se rega. **Torna.** || Acte y efecte de trencar. **Rotura.** || *Ter. ibicench.* Esquerda. **Rendija.** || TREN.

AL TRENCH DEL AUBA O DEL DÍA. *Loc.* Quan comença a clarejar el día. *Al romper el alba, al despuntar el dia.*

FER UN TRENCH. fr. Fer alguna ferida al cap trencantli la pell. *Descalabrar.*

TRENCHS Y CERDÁ (Pau) (a) *Marcelino* o l'*Esguerrig. Biog.* Nasqué al 1.er de Juny de 1801. Poeta y músich popular. Fou un excelent grallaire. En 1823 va anar ab els servils a la Seu d'Urgell, d'ont al poch temps tingué d'internarse a França, a causa de veures perseguit per les armes enemigues. Torná a Espanya al mando del baró d'Eroles. En 1836 torná a agafar les armes seguint la guerra anomenada *dels set anys,* deguent internarse de nou a França. Llavors escrigué les celebrades memories «Casos de riure y plorar de la marxa a França en l'any 1840». En sos últims anys se 'l tenía pêl *degá dels grallaires de Valls.*

Pau Trenchs y Cerdá

TRENEJAR. v. a. TRENAR.

TRENETA. f. dim. Trencilla. || TRENA, 3. || La que se fa de budells de moltó pera donar als gats. **Cordilla.**

TRENI. m. TRIENI.

TRENIT. m. TRIENI.

TRENITAT. f. TRINITAT.

TRENO. m. Llamentació fúnebre per alguna calamitat o desgracia. Sol usarse en plural y 's pren en especial per les llamentacions del profeta Jeremíes. **Lamentaciones, trenos.**

TRENTA. adj. Numeral cardinal. **Treinta.**

TRENTAHÚ. m. Cert joch de cartes, en que, repartides tres a cada hu dels que juguen, van demanantne més fins a fer trenta y un punts, comptant les figures per deu y les demés cartes por lo que pinten, y si ningú fa *trentahú,* guanya 'l que 's queda ab lo punt més alt per ordre de má. **Treinta y uno.**

TRENTANYAL. m. TRENTANARI.

TRENTANARI, A. adj. Lo qu'es de trenta anys. **Treintanal, treintanario, treintenario.** || TRENTENARI.

TRENTAPASSOS. *Geog.* Barri del terme de Vilalba Sasserra, prov. de Barcelona.

TRENTÉ, NA. adj. Nombre ordinal que té o completa 'l número de trenta **Treinteno trigésimo.** || Una de les trenta parts en que 's considera dividit un tot. **Trentena, trigésima.**

TRENTENA. f. TRENTÉ, 2. || Lo conjunt de trenta coses de la meteixa mena. **Treinta.**

TRENTENARI. m. El nombre de trenta díes seguits destinats a un meteix fí o obgecte. **Treintanario, treintenario, trentenario.** || Dit del nombre de trenta misses celebrades en trenta díes consecutius per l'ánima d'algún difunt. **Lleno, treintenario.** || Commemoració que 's fá d'un fet al cap de trenta anys. **Trentenario.**

TRENTÍ. m. *Numis.* Antiga moneda d'or que valía trenta tres rals. **Trentén.**

TRENTO. *Geog. y Hist.* Ciutat del antich Tirol, a la vora del Adigi, remarcable per havershi reunit el concili d'aquest nom, pera escoltar y condemnar als protestants. En aquella reunió hi van pendre part alguns relligiosos catalans. Convocat el concili al any 1542, va ésser obert al de 1545, essent Papa En Paulus III y va ésser tancat al 1563, baix el pontificat de Paulus IV.

TRENUYTADOR, A. m. y f. Qui retira tart. **Trasnochador.**

TRENUYTAR. v. a. Anarsen tart a descansar. **Trasnochar.**

TRENYINA. TERENYINA.

TRENYOR. m. ANYOR.

TRENYORARSE. v. r. ANYORARSE.

TRENZILLA. f. Mena de veta de fil, estám, etc., estreta y teixida a manera de trena. **Trencilla.** || La que dona la volta a la copa del barret tocant a les ales. **Cintillo, trencillo, trencillón.**

TRENZILLABLE. adj. Que 's pot trenzillar. **Trencillable.**

TRENZILLADOR, A. adj. y s. Qui posa trenzilla. **Trencillador.**

TRENZILLAMENT. m. Acció y efecte de trenzillar. **Trencillamiento.**

TRENZILLAR. v. a. Guarnir ab trenzilla. **Trencillar.**

TRENZILLAT, DA. p. p. del verb TRENZILLAR.

TRENZILLETA. f. dim. Trenzilla estreta. **Trencillita.**

TREP. m. Forat, generalment forat obert ab violencia. **Agujero.**

TREPA. f. TREPADURA, 1. || *Ter.* GENTUÇA. || Mala gent. || Adorno, calat a la roba. **Calado.**

TREPÁ. m. *Cir.* Eina pera foradar la closca del cap. **Trépano.** || Eina en forma de canonet ab dents al cap, y de que usen els argenters pera foradar. **Trépano de platero.**

TREPADELLA. f. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les lleguminoses que fa una espiga de flors vermelles y se sembra pera 'l bestiar y també pera adobar la terra. **Esparceta, pipirigallo.**

TREPADOR. m. *Cir.* Qui fá l'operació del trepá. **Trepador.**

TREPADURA. f. Acte y efecte de foradar ab el trepá. **Trepadura.** || Mena de guarnició de la roba.

TREPANAR. v. a. *Cir.* Foradar ab el trepá la closca del cap pera examinar algún dany interior. **Trepanar.**

TREPANAT, DA. p. p. **Trepanado.**

TREPANT. m. Eina de punta y de tall com una mena de barrina, que serveix pera foradar; se compòn d'una punta prima y rodona, y té varies peces y cordills o corretges que unides a un barrot que la atravessa, fan que pugi y baixi, impelint la punta envers l'obgecte que 's vol foradar. **Trépano, trepán, parahuso.**

TREPAR. v. a. TREPANAR || Fer a alguna cosa de fusta, metall, etc., adornos foradats. **Trepar.**

TREPAT, DA. p. p. y adj. **Trepado.** || *Arq.* **Calado.** || *Met.* Dit d'algunes coses que tenen buits, com els que fá 'l corch. **Trepado.**

TREPICITA. f. *Min.* Varietat d'estalactita que 's trova a Saxonia unida al sílex. **Trepicite.**

TREPIDACIÓ. f. *Astron.* Moviment o balandreig aparent y quasi insensible que 'ls antichs atribuíen al firmament, de nort a sur o al revés. **Trepidación.** || Tremolor. **Trepidación, estremecimiento.** || *Med.* Tremolor de membres y nirvis. **Trepidación, tembleteo.**

TREPIDAMENT. m. TREMOLAMENT.

TREPIDAR. v. n. Tremolar. **Estremecer.**

TREPINYEJAR. v. a. PICAR DE PEUS.

TRÈPIT. m. TREMOLAMENT.

TREPITG. m. La acció y efecte de trepitjar. **Pisoteo.** || El rastre o petjades que queden marcades a la terra. **Rastro,** y **pista,** si és dels animals. || Soroll de petjades.

TREPITJADA. f. La senyal que'l peu deixa marcada a terra. **Pisada, huella.** || L'acte y efecte de trepitjar, petjada demunt d'algún cos. **Pisada, pi-**

sadura holladura. || El cop donat ab la planta del peu demunt d' alguna cosa. **Pisada, patada.** || *Met.* Se pren pêl sol o superficie d' algún terreno, com: *aquest camí té bon o mal trepitg.* **Piso.**

TREPITJADOR. m. Qui trepitja, especialment els raims pera fer vi. **Pisador.** || Lloch ont se trepitgen aquestos. **Lagar.**

TREPITJAMENT. m. *Ant.* TREPITJADA.

TREPITJAR. v. a. Posar els peus sobre alguna cosa. **Pisar, hollar.** || Pitjar ab els peus repetides vegades alguna cosa pera ferla malbé. **Pisotear.** || Xafar els raims ab els peus pera treuren el most y ferne vi. **Pisar mortear.** || *Met.* Menyspreuar, no fer cas d' alguna cosa, com honres, dignitats, etc. **Pisar, hollar, atropellar, pasar por encima.** || v. n. Parlant d' edificis, estar el pis d' una habitació demunt d' un altra. **Pisar.**

ÉS L' HOME MILLOR QUE TREPITJA LA TERRA. fr. Se diu de qui és molt bò. *Es el mejor que sustenta la tierra ó que calienta el sol.*

TREPITJAT, DA. p. p. **Pisado, pisoteado.**

TREPITX. m. TREPITG.

TREPUCÓ. *Geog.* Lloch de l' illa de Menorca, al part. jud de Maó, ont s' hi troven aplegats alguns dels monuments coneguts ab el nom de *Talayots.*

TRER. v. a. *Ant.* TREURE. || v. a. *Ant.* DISPARAR, TIRAR.

TRES. adj. Numeral cardinal impar que 's compòn d' una unitat afegida a altres dues. **Tres.** || *Arit.* Se diu de la xifra o guarisme que representa tres unitats. **Tres.** || A les cartes és aquella en que hi há marcats tres punts o senyals. **Tres.** || Se diu de la cara del dau que té pintats tres punts. **Tres.** || pl. Al joch de daus, les parelles o llanç de tres punts. **Terna, ternas.**

A LAS TRES, MORT O PRES. *Loc. met. fam.* Pera donar a entendre que convé fer el derrer esforç. *A las tres va la vencida, ó se echa el resto.*

A TRES. m. adv. *Mus.* Se diu de la composició o peça que conté tres parts o que han de cantar tres veus. *A tres.*

COM TRES Y DOS SÓN CINCH O COM TRES Y TRES SÓN SIS. *Expr.* COM DOS Y DOS FAN QUATRE.

UN TRES Y NO RES. *Expr.* Cosa de poquíssima importancia. *Una bicoca.*

TRES CANALETES. *Orog.* Cims enlairats de la Serra de Cadí, tenint el superior l' altitut de 2,400 metres y baixant desd' ells la serra, dret al coll de Creus.

TRES CREUS (Les). *Geog.* Arraval del terme de Sant Hilari Sacalm, prov. de Girona.

TRES ESTELES (Puig de les). *Orog.* Al Conflent, passades les fondalades de Pi y la riera d' Encoro.

TRES FONTS. *Geog.* Caseriu del terme de Pinós, prov. d' Alacant.

TRES MALLES. *Geog.* Lloch del terme de Felanitx, a l' illa de Mallorca.

TRES PALS (Coll dels). *Orog.* Al Ripollès, demunt de la riera dels Gerrers, devora del lloch anomenat Els Bufadors.

TRES PICHS (Coll dels). *Orog.* Coll a 2,450 met. d' altitut, situat a la serra del Catllar, al S.O. de Setcases, prov. de Girona.

TRES QUARTANS. m. Eina de fusta pera midar grans.

TRESA. n. p. **Teresa.**

TRESANYAL. adj. Lo que té tres anys. **Tresañal, tresañejo.** || Lo que té lloch cada tres anys. **Tresañal.**

TRESAR. v. a. Comptar o pendre de tres en tres. **Terciar.**

TRESBENS (Bartomeu). *Biog.* Escriptor del sigle XIII, autor de una mena de tractat de astrologia, que 's conservava manuscrit a la Biblioteca del monastir de Montserrat als començos del sigle XIX, ab el titol de *Comença el llibre de les navitats compilat de la medalla dels autors per mans de Bartomeu Tresbens, al rei En Pere d' Aragó ters.*

TRESCADÍVOL, A. adj. Aficionat a saltar d' un indret al altre. **Amigo de saltar ó triscar.**

TRESCAMENT. m. L' acte de trescar. **Tría.**

TRESCAR. v. a. Entrar y eixir freqüentment les abelles d' un buch molt poblat. **Triar.** || Saltar d' un indret al altre. **Triscar.**

TRESCENTS, TAS. adj. Numeral ordinal equivalent a tres vegades cent. **Trescientos.**

TRESCOL. m. TRÁFECH, 5. || El vi que surt de la prempsada de la brisa y pellofa. **Torcedura, aguapié, purrela.**

TRESCOLAR. v. a. TRAFEGAR, 1.

TRESCOR. m. Angunia, tráfech, aigoixa, inquietut, pena. **Angustia, agobio, pesar, inquietud.**

TRESENA. f. *Numis.* Moneda valenciana que valía uns tres diners o sis maravediços. **Tresena.**

TRESETA. f. dim. TERESETA.

TRESILLISTA. s. Aficionat al tresillo o que hi és molt destre. **Tresillista.**

TRESILLO. m. Joch de cartes entre tres, en que se 'n များ reparteixen nou a cada un y 'n queden tretze al munt pera robar, y té tres sorts: entrada, girada y solo. Qui hi entra fa trunfo 'l coll y deixa les cartes que no li convenen, robantne d' altres. Qui fa girada gira la primera carta del demunt y aquella és el coll de trunfo. Qui va a solo, fa trunfo 'l coll que vol y no roba. **Tresillo.**

TRESINA. dim. TERESINA.

TRESMESÍ, NA. adj. De tres mesos. **Tresmesino.**

TRESOR. m. Arreplech d' or, plata y altres preciositats. **Tesoro.** || Erari públich o particular. **Tesoro.** || Riqueses, bens. **Riqueza, tesoro.** || *Met.* Reunió de circumstancies apreciables, tant per lo que toca a l' ánima com per lo que atany al cos. **Tesoro, oro** || Suma, compendi o colecció de noticies o coses estimables. **Tesoro.** || Se diu en particular de la bondat infinita de Crist y 'ls seus sants. **Tesoro.**

TRESOR PÚBLICH. Edifici en que 'ls romans guardaven l' or y plata pera les necessitats de la República. Avui és el tresor de l' Estat. *Tesoro público.*

TRESOR REIAL. Erari del rei. *Tesoro real ó arcas reales.*

VALDRE UN TRESOR. fr. *Met.* Tindre alguna cosa molta estima. Regularment se diu de les persones. *Ser un tesoro; valer un mundo ó un potosí.*

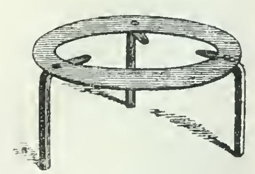
TRESOREJAR. v. a. *Ant.* ATESORAR.

TRESORER. m. La persona destinada pera la custodia y distribució del tresor. **Tesorero.** || A les catedrals y colegiates, és el canonge o dignitat que cuida de les reliquies y joies més precioses. **Tesorero.**

TRESORERÍA. f. Oficina o despaig del tresorer. **Tesorería.** || El cárrech o ofici de tresorer. **Tesorería.** || L' edifici o lloch ont s' hi guarda 'l tresor públich. **Tesorería.**

TRESOS. m. pl. **Treses.**

TRESPASSAR. v. a. y derivats. TRASPASSAR.

Trespeus

TRESPEUS m. Eina de cuina composta d' un cercle de ferro sostingut per tres peus del meteix metall que serveix pera posar al foch de la llar les paelles, calderes, etc., sense que hi toquin de cul. **Trébedes.** || *Ter.* ESTALVI, 2.

TRESPOL. m. *Ter.* SOSTRE. **Techo, y techumbre** els molt elevats, com els de les iglesies y edificis semblants.

FER TRESPOLS. fr. Ferne al edifici una vegada fetes les parets. *Techar.*

TRESSERRA (Feliu Ramón). *Biog.* Escriptor dels començos del sigle XIX, autor d' un quadern imprés a Barcelona envers l' any 1840 ab el títol d' *Historia de la última época de la vida militar y politica del conde de España y de su asesinato.* Se creu que aquest nom servía de pseudònim al escriptor Magí Xuer.

— Y VENTOSA (CEFERÍ). *Biog.* Escriptor y polítich nadiu de Barcelona, ont va néixer l' any 1830, morint a Corunya al 1880. Va pertányer als partits avençats, sofrint persecució per causa de les seues idees. Trovantse près a Madrit per aquell motiu, va escriure la novela *Los misterios del Saladero*, que va tindre molt èxit, al ensems que 'l *Cuadro sinóptico del derecho democrático*, la *Tabla democrática, Catecismo democrático republicano* y algunes altres.

TRESSERRA. *Geog.* Poble del cantó de Thuir, bisb. de Perpinyá, depart. dels Pirineus Orientals; és a la vora de la riera de La Passa y té 511 hab.

TRET, A. p. p. y adj. **Sacado.**

TRET. m. TIR, 1, 2, 3 y 4. **Tiro.** || Espai, distancia de lloch o de temps. **Trecho.** || FISONOMÍA. || Cárrega d' una arma de foch. **Tiro.**

ERRAR EL TRET. fr. Que a més del sentit recte, significa enganyarse en el dictámen o concepte d' alguna pretensió o intent. *Errar el tiro.*

TRET DE CANÓ. fr. *Cañonazo.*

TRET D' ESCOPETA. fr. *Escopetazo.*

TRET DE FUSELL. fr. *Fusilazo.*

TRET DE PISTOLA. fr. *Pistoletazo.*

NO VALDRE 'L TRET. fr. No valdre la pena. *No valer el trabajo que cuesta.*

NO VÈUREHI A TRET DE BOFETADA. *Loc.* No vèurehi gens. *No ver más allá de sus narices.*

PAGAR EL TRET. fr. *Fam.* VALDRE LA PENA.

POSARSE A TRET. fr. *Fam.* *Ponerse á tiro ó al alcance de uno.*

TINDRE A TRET. fr *Fam.* *Tener á tiro ó á mano.*

TRETA. f. Artifici sutil y ingeniós. **Treta.** || MALIFETA. || Extracció. **Saca** || ARDIT. || Medi pera sortir d' alguna dificultat. **Salida, treta, escapatoria.** || *Esgr.* El concepte o pensament que forma qualsevol dels esgrimadors pera la defensa propia o ofensa del contrari y l' acció que hi correspòn, sense que aquesta pugui ésser fácilment compresa en cap dels llanç y temps que s' ofereixen; aquestes tretes són lo menys trenta, com: estocada, manotada, encadenada, enarcada, gatuça, ganancia, final, revés horitzontal, revés descendent, tall, cap a la espasa, irremediable, treta doble, empanada, encomanada, treta del tentador, etc. **Treta.** || La manya ab que 'l jugador procura millorar la seua sort. **Traza.**

TRETES DEL FORO. fr. Falacies. *Trazas, enredos, embrollos.*

TRETZE. adj. Numeral cardinal compost de tres unitats y una desena. **Trece.** || adj. A l'ordre de Santiago, el cavaller anomenat pera assistir a algún capítol general. **Trece.** || pl. Nom que a l' ordre de Santiago donaven a tretze cavallers de dignitat part cular. **Treces.**

TRETZE CENTS. *Ter.* Mil trescents. *Mil trescientos.*

TRETZE SÓN TRETZE. *Loc. fam.* Porfiadament, tercament, ab tenacitat. *Erre que erre; tieso que tieso; quedo que quedo; dale que dale; dale que le das ó dale que le darás.*

QUEDARSE AB ELS SEUS TRETZE. fr. *Met. fam.* Persistir algú tenaçment en un propòsit. *Estar en sus trece.*

TRETZE VENTS (Pich de). *Orog.* Puig de les montanyes del Canigó, depart. dels Pirinens Orientals; té 2,763 met. d' altitut.

TRETZÈ, NA. adj. Numeral ordinal. **Treceno, trece, décimotercio.** || Una de les tretze parts en que 's considera dividit un tot. **Décimotercio.**

TRETZEJAR. v. a. Tossunejar. **Contradecir por sistema.**

TRETZEMESÓ, NA. adj. Cosa de tretze mesos. **Trecemesino.**

TRETZENA. f. Conjunt de tretze unitats d' una meteixa mena. **Trece.**

TRETZENARI. m. L' espai o temps de tretze dies, regularment seguits y dedicats a un meteix obgecte. **Trecenario.**

TRETXOR. m. *Blas.* Ribet o orla de la meitat del ample del escut. **Trechor.**

TREU. m. *Náut.* Vela quadrada qu' en les embarcacions de poch bort y veles llatines s' arma sols en temps de temporal fort o mar borrascosa. **Treo, treu, vela de fortuna.** || La verga ont s' hi assegura o subgecta dita vela. **Treo.**

TREU (Collada de). *Orog.* Montanya d' uns 1,000 metres d' altitut, situada a la serra de Riu, a la vora de la riera de Sant Aniol, a tramontana de Tortellá, prov. de Girona.

TREUMAL. *Geog.* Caseriu del terme de Calonge, prov. de Girona.

TREURE. v. a. Extreure alguna cosa, posarla fora del lloch ont era ficada. **Sacar.** || Portar alguna cosa fora del lloch ont era, com *treure* de Barcelona. **Sacar, llevar fuera.** || Fer marxar a algú del lloch ont era establert. **Echar.** || Llevar l' empleu a algú. **Sacar, apear, quitar, remover.** || Lograr un empleu, decret, ordre o provisió, etc. **Sacar.** || Descobrir alguna cosa per senyals o indicis. **Sacar.** || Deslliurar. **Sacar.** || Ajudar a eixir o fer qu' algú ixi d' algún llanç, empenyo o perill. **Sacar.** || Arrancar alguna cosa del lloch ont era, com un clau, un caixal, etc. **Sacar, arrancar.** || Exceptuar, com: *tret* això, en tot lo demés és home de bé. **Sacar.** || Extreure d' alguna cosa alguns dels seus principis o parts essencials. **Sacar.** || Fer alguna cosa segons les regles del art. **Sacar.** || Fer una cosa semblanta a una altra. **Sacar.** || Inventar **Sacar.** || Inferir o deduir una cosa d' una altra. **Sacar, colegir, deducir, inferir.** || Obligar ab força o manya que algú doni alguna cosa. **Sacar.** || Fer ab astucia que digui algú lo que tenía callat o secret. **Sacar.** || Escullir per sort o a pluralitat de vots. **Sacar.** || Guanyar per sort alguna cosa, com: *treure* la rifa. **Sacar.** || Conseguir, lograr una cosa, com conseqüencia o efecte d' una altra. **Sacar.** || Netejar. **Sacar.** || Alegar, citar alguna autoritat o text. **Alegar, traer, citar.** || PELLUCAR, 1. || Portar un camí a alguna part. **Ir, dar, llevar.** || Trobar o conéixer per algún medi alguna cosa. **Sacar.** || Vomitar. **Provocar, vomitar, arrojar.** || *Ant.* Parlant d' armes, desenveinarles, com: *treure* la espasa, el sabre, etc. **Sacar.** || Allargar, avençar alguna cosa, y axís diem: fulano *treu* un pam de llengua. **Sacar, asomar.** || Junt ab alguns noms acompanya la significació d' ells, com: *treure* fulla, esfullar; *treure* flor, florir, etc. **Echar, arrojarse, sacar.** || Excloure. **Excluir, sacar, echar.** || Llevar o fer desaparéixer alguna cosa qu' enlletgeix o perjudica, com taques, malalties, etc. **Sacar, quitar.** || Parlant de joch, guanyar. **Sacar, ganar.** || Rebre 'l producte d' alguna cosa material, com del arrendament, de les vendes, etc. **Sacar.** || Reportar utilitat en lo qu' atany a les coses morals. **Reportar, sacar.** || Fer, produir, com: les olives d' aquest any *treuen* molt d' oli. **Sacar.** || Comprar, fer provisió a alguna part, y axís se diu: ¿d'ont *treus* aquests gèneros? **Sacar.** || Escullir. **Entresacar, sacar.** || Pendre, emportarsen licita o ilícitament alguna cosa del lloch ont era, o rèbrela d' algú, y axís se diu: ¿d' ont has *tret* aquest diner? **Sacar.** || Presentarse ab alguna cosa nova, poch vista o poch usada, com: *treure* joies, el vestit d' uniforme, etc. **Sa-**

car. || Rebaixar o reservar part d' alguna cosa, com: d' aquí se n' ha *tret* el bé de l' ánima, etc. Sacar. || Cobrar lo que hi havía alguna dificultat de part del pagador. **Sacar, cobrar.** || Manifestar lo qu' estava dissimulat, com: el barret *treu* la goma. Sacar. || Portar, y aixís se diu: *treu* la escudella a taula. **Llevar, traer.** || Pendre ocasió o motiu d' alguna cosa. **Tomar.** || ARTIGAR || *Ant.* TRAIR. || Junt ab la preposició *de* y 'ls pronoms personals, fer perdre 'l coneixement o 'l judici. Sacar.

TREURE A BALLAR. fr. Demanar l' home a la dona que balli ab ell. *Sacar á bailar.*

TREURE A ALGÚ DE LA SEUA. fr. Persuadirlo, ferlo mudar de parer. *Desaferrar.*

TREURE A PASSEJAR. fr. Acompanyar o portar a passeig a algú. *Sacar á paseo.*

TREURE A SÓ DE TABALS DESTREMPATS. fr. *Echar con cajas destempladas.*

TREURE A TAULAT. *Loc. ant. Lanzar á tablado.*

TREURE DE DEVANT. fr. Apartar, despedir a algú ab enlado fentlo marxar. *Quitar de en medio.*

TREURE ESCARN. *Loc. ant.* ESCARNIR, FER BURLA.

TREURE FORA. fr. Despedir, fer marxar a algú. *Echar fuera, expulsar.*

TREURE LES UNGLES. fr. *Met. y fam.* Fer algún esforç extraordinari d' ingeni, habilitat o destresa. *Afilar las uñas, sacar las uñas.*

TREURE BALL. fr. Ésser el primer en ballar en algún ball. *Empezar el baile.*

TREURE Y NO POSAR, POCH A POCH SE VÉ A ACABAR; O QUI 'N TREU Y NO N' HI MET, AL CAPDEVALL SE 'N VA TOT DRET. *Ref.* Ab que 's reprèn la dessidia dels que no travallen y gasten molt, advertintlos que per gran que sigui llur capdal, si 'l gasten y no n' hi posen, arriba 'l cas d' acabarse. *Donde hay saca y nunca pon, presto se acaba el bolsón; quien no pone y siempre saca, suelo halla; quien no entra y saca, poco halla.*

TREURE UNES COPLES, UNS VERSOS. Poetisar, fer versos.

TRÈURESHO DE SOBRE. fr. Lliurarse d' alguna cárrega o cuidado. *Echar la carga de sí.*

TREURES ENRERA. Ferse arrera. *hacerse atrás.*

HOSTES VINDRÁN, QUE DE CASA 'NS TREURÁN. *Ref. De fuera vendrá, quien de casa nos echará.*

LA PRÁCTICA TREU AL MESTRE. *Ref. El uso hace maestros.*

¡QUÈ 'N TINCH DE TREURE! *Loc. fer.* ¡Què 'n tinch de fer! *¡Qué me importa!*

TREVA. fr. Suspensió d' armes, d' hostilitats per temps determinat, entre 'ls enemichs que tenen una lluita pendenta. **Tregua.** || *Fig.* Descans.

TREVA DE DEU. *Hist.* Institució que data del sigle XI. Quan se feien la guerra 'ls senyors, y no tenien altre medi que 'l de les armes pera venjar els seus agravis, cercaren els bisbes un medi pera esmenar aquesta profona pertorbació dels pobles, y molts concilis disposaren, baix pena d' excomunió als cavallers y als nobles, que als díes d' Advent y de Quaresma y desde 'ls dimecres de cada setmana fins als dilluns següents, paressin totes les hostilitats, pera que als seus territoris s' hi servés la pau y tranquilitat.

TREVALL. m. TRAVALL.

TREVALLAR. v. a. TRAVALLAR.

TREVELETJAR. v. a. Tambalejarse. **Tambalearse.**

TREVES. fr. pl. TREGÜES.

TREVIES (Bernat de). *Biog.* Poeta del Mitjorn de França, que va viure al sigle XII, y era canonge de la catedral de Magalona. Se 'l creu autor d' una obra clássica en la literatura llemosina, el poema nomenat *Pere de Provença*, quines primeres edicions són ara molt cercades.

TREVILLACH. *Geog.* Poble del cantó de Surniá, bisb. de Perpinyá, depart. dels Pirineus Orientals; és entre montanyes y té 219 hab.

TRÍ. m. TRINO.

TRÍA. f. Acte y efecte de triar. **Saca, entresaca, escogimiento.**

TRÍA CAPITA. *Geog. ant.* Nom de Tivissa, prov. de Tarragona, en temps dels romans.

TRIACA. f. *Farm.* TRIAGA.

TRIACONAEDRE, A. adj. *Min.* Se diu del crestall que té trenta cares romboidals. **Triaconaedre.**

TRIADA. f. Reunió de tres unitats. A la escola neuplatònica|'s diu aludint al ésser, a la intelligencia y a l' ánima. **Triada.**

TRIADA HARMÒNICA. L'acort perfet. Se diu així per estar compost de tres termens en proporció harmònica. *Triada harmónica.* || Acte y efecte de triar. *Escogida.*

TRIADAMENT. adv. m. D' una manera escullida.

TRIADOR, A. s. Qui tría. **Escogedor.** || adj. Fácil de triar.

TRIADURES DE PATATES. *Ter. Vallès.* Pells de patates.

TRIAGA. f. *Farm.* Composició de varis ingredients que serveixen contra tot verí, essentne els principals y més eficaços l' opi y les especies que corretgeixen la seua virtut narcòtica. La base principal de la de Roma y Montpeller és la carn del escorçó. **Triaca.** || *Met.* Remei d' algún mal previngut ab prudencia o tret del meteix mal. **Antídoto, triaca.**

TRIAGAL. adj. Cosa de triaga o que té les seues propietats. **Triacal.**

TRIAGUERA. f. Pot o capceta pera posar la triaga. **Triaguera.**

TRIAMENT. m. Acte y efecte de triar.

TRIANDRIA. f. *Bot.* Classe de plantes compostes de flors que solament tenen tres estams. **Triandria.**

TRIÁNDRICH, CA. adj. Lo que pertany a la triandria. **Triándrico.**

TRIANGLE. m. y

TRIÁNGUL. m. Figura de tres ánguls. **Triángulo.** || Qualsevulla cosa que 's presenta en figura triangular. **Triángulo.** || *Náut.* Vela triangular que se sol usar en temps de bonança. **Montera, triángulo, monterilla, rascanubes.** || *Ter.* Tenebrari.

TRIÁNGUL ACUTÁNGUL. *Geom.* Aquell que té 'ls tres ánguls aguts. *Triángulo acutángulo ú oxigonio.*

TRIÁNGUL AUSTRAL. *Astron.* Certa constelació de cinch estrelles prop del pol antártich. *Triángulo austral.*

TRIÁNGUL BOREAL. *Astron.* Certa constelació septentrional que consta de quatre estrelles. *Triángulo boreal.*

TRIÁNGUL EQUILÁTER. *Geom.* El que té 'ls seus tres costats iguals. *Triángulo equilátero.*

TRIÁNGUL ESCALENO. *Geom.* Aquell que té 'ls tres costats desiguals. *Triángulo escaleno.*

TRIÁNGUL ESFÈRICH. *Astron.* El que 's considera descrit a la superficie de la esfera y está format de tres archs de cèrcols máxims. *Triángulo esférico.*

TRIÁNGUL ISÒSCELES. *Geom.* El que té solament dos costats iguals. *Triángulo isósceles.*

TRIÁNGUL OBLIQUÁNGUL. *Geom.* El que no té cap ángul recte. *Triángulo oblicuángulo.*

TRIÁNGUL OBTUSÁNGUL. *Geom.* El que té un ángul obtús. *Triángulo obtusángulo ú ambligonio.*

TRIÁNGUL PLÁ. *Geom.* El format de ratlles rectes senyalades demunt d' una superficie plana. *Triángulo plano.*

TRIÁNGUL QUADRANTAL. *Astron.* L' esfèrich en que algún o alguns dels seus costats són quadrats. *Triángulo cuadrantal.*

TRIÁNGUL RECTÁNGUL. *Geom.* Aquell que té un ángul recte. *Triángulo rectángulo.*

TRIANGULACIÓ. f. Donar la figura de triángul a algún obgecte. **Triangulación.**

TRIANGULAR. adj. Lo que forma tres ángnls. **Triangular.**

TRIANGULARMENT. adv. m. En figura triangular o que forma tres ángnls. **Trianguiarmente.**

TRIANGULAT, DA. adj. Disposat en figura triangular. **Triangulado.**

TRIANT. m. TRIADOR.

TRIANULAR. adj. Que presenta tres anells. **Trianular.** || *Min.* Varietat cristalogràfica en la qual un prisma exaedre té les seues vores horitzontals substituides cada una per cares que formen com un triple anell alentorn de les bases. **Trianular.**

TRIAR. v a. Escullir, optar per alguna cosa entre altres, com: *triar* els mots més propis. **Escoger, elegir.** || Separar una cosa d' entre altres. **Entresacar, separar.** || Netejar, purificar alguna cosa, com l' arròç, les mongetes, etc., traientne la brossa y cossos extranys que hi há barrejats. **Mondar.** || GARBELLAR. || Separar lo dolent de lo bò pera que aquest no 's malmeti. **Escardar.** || *Met.* Separar lo millor de lo inferior en alguna mena. **Zarandar.**

TRIAR LO MILLOR PERA SÍ. fr. Escullir lo més bò en competencia ab altres. *Escoger como entre peras.*

DONAR A TRIAR. fr. Preferir a algú pera que 's quedi lo que més li convingui d' alguna cosa o faci lo que més li agradi de dues o més coses que se li proposen. *Dar á escoger.*

TRIARTICULAT, DA. adj. *Entom.* Calificació de les antenes d' alguns insectes, qu' están compostes de tres articulacions. **Triarticulado.**

TRIARTRIA. f. *Zool.* Mena d' insectes dípters otericers muscits europeus. **Triartria.**

TRÍAS (Joan). *Biog.* Monjo gerònim, del monastir de Sant Geroni de la Murtra, al sigle XVIII. Sense cultura literaria, la seua laboriositat va obrirli el camp de les indagacions filosòfiques, deixant quatre volums manuscrits a la biblioteca del seu convent pera que servissin de consulta als predicadors, y vuidant en ells, les cites y anotacions que poguessen servirlos pera la disposició dels sermons.

— (PERE VICENTS). *Biog.* Botánich mallorquí molt remarcable. Va néixer a Esporles l' any 1759 morinthi al 1829. Va estudiar a Palma, dedicantse ab especialitat a la botánica, en quin coneixement va obtindre celebritat merescuda. Dedicat per afició al art pictòrich, va deixar alguns travalls apreciables. Dibuixava ab precisió, els exemplars de plantes, y aixís va ilustrar una *Flora mallorquina*, de quina era autor, com ho va esserho d' un Diccionari dels vegetals de Mallorca, de les llevors sembrades y dels usos descoberts en son conreu, que va escriure al any 1800.

— Y JAUMAR (ANTONI). *Biog.* Metge mallorquí de les derreríes del sigle XVIII y dels començos del XIX, que va morir a Palma l' any 1818. Va escriure un lluminós discurs relatiu a la preparació dels remeis antimonials, dolguentse en ell dels perills que soposaven pera els metges d' aquells temps, la intervenció de pràctichs en el despaig dels medicaments, que careixent dels estudis indispensables, podíen cometre erros sensibles en la interpretació de les fòrmules, condempnant ab enèrgiques consideracions als droguers y apotecaris, que podíen perjudicar ab els seus desacerts la puresa dels medicaments.

— Y PLANAS (FREDERICH). *Biog.* Pintor molt apreciable que va néixer a Igualada a mitjans del sigle XIX. De jove va passar a Barcelona, essent deixeble d' En Raimón Martí y Alsina, y va completar els seus estudis a la Academia de Belles Arts, instalada a Llotja. Va pertanyer a diverses corporacions artístiques, y posseía coneixements de crítica y de historia del art, esmerçats en una memoria, escrita en 1856, ab el títol de *Relaciones de las Bellas Artes con la Industria.* Va morir a Barcelona l' any 1880.

— Y SAMPOL (JOAN). *Biog.* Metge de molta cultura y coneixements, que era nadiu d' Esporles (Mallorca) y va escriure nombroses obres, originals moltes d' elles, y altres traduides y anotades. Al any 1830, era el més significat dels redactors del *Periòdich mensual de medicina* que a l' illa se publicava, y la munió de travalls que va donar a l' estampa mostren de manera incontestable lo ben fonamentat de sa reputació com a escriptor y com a facultatiu.

TRÍAS (Son). *Geog.* Predi del terme d' Esporles a l' illa de Mallorca, al part. jud. de Palma. Una frescal font que hi brolla, motiva moltes excursions que s' endrecen a aquell lloch.

TRIÁSICH, CA. adj. *Geol.* Calificació d' un grupu de terrenos formats d' arenisques, margues y calices. **Triásico.**

TRIAT, DA. adj. Senyalat, escullit, separat com a millor entre altres coses de la seua mena. **Escogido, selecto, mondo.**

TRIB. m. TRIBU.

TRIBA. f. Barrina.

TRIBANA. f. *Bot.* Planta caragolada y punxaguda. || *Ter. de Sopeira.* Barrina.

TRIBANAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. BARRINAR.

TRIBANELLA. f. *Ant.* BARRINA XICA. || CARRAU.

TRIBÓ. m. *Ant.* BARRINA. || *Mus.* Instrument triangular ab cordes d' arám que 's toquen ab un punxó de ferro. **Tribón.**

TRIBOL. m. Trespol, trebol.

TRIBOLET. m. dim. de *trebol.* TRIBULET.

TRIBÒMETRE. m. Instrument pera amidar la força de la frotació per la quantitat de pes que 's posa a un platet penjat d' un cilindre movible. **Tribómetro**

TRIBOMÈTRICH, CA. adj. Lo que pertany al tribòmetre. **Tribómetro.**

TRIBU. f. Una de les parts en que 's divideix un poble, com les dotze en que estava dividit el d'Israel. **Tribu.**

TRIBÚ. m. Qui ab sos discursos defensa els drets del poble. **Tribuno.**

TRIBUIR. v. a. ATRIBUIR.

TRIBULACIÓ. f. Pena, sentiment, aflicció, disgust fort, enrenou. **Tribulación.** || Terme de devoció, ansia, pena que 's pren ab conformitat y resignació com vinguda de la má de Deu. **Tribulación.**

TOT SÓN TRIBULACIONS. *Loc.* Ab que 's denota que a tots els estats hi abunden les penes y travalls. *No hay sino tribulación sobre tribulación.*

TRIBULANÇA. f. TRIBULACIÓ.

TRIBULAMENT. m. ATRIBULAMENT.

TRIBULATORI, A. adj. **Tribulatorio.**

TRIBULET. m. Se diu del noi entremaliat. **Zarandillo, argadillo, bullebulle, tararira, molino, peonza, ardilla.**

ÉSSER UN TRIBULET. fr. *Fam.* Ab que 's denota la vivesa excessiva d' algú y més particularment de les criatures. *Ser un azogue.*

TRIBUNA. f. Lloch alt y voltat de baranes desde el qual se deien les oracions al poble. **Tribuna.** || A les iglesies és una mena de balcó ab ventalles desde ont ouen missa algunes persones de distinció o llurs familiars. **Tribuna.** || Taulat o lloch elevat desde ont s' arenga al poble. **Tribuna.** || Mena de balcó molt sortit y cobert ab vidrieres, etc., pera veure desde allí alguna funció sense ser vist dels de fora. **Tribuna.** || A les corts, academies, universitats, etc., lloch elevat en forma de balconet desde ont se perora o llegeix. **Tribuna.**

TRIBUNAL. m. Lloch destinat als jutges pera la administració de justicia y pronunciació de les sentencies, y també la junta dels jutges que concorren a donar la sentencia. **Juzgado, tribunal.** || Audien-

cia, cort o lloch ont s' administra justicia y sentencíen els plets. **Audiencia, tribunal.** || Se diu també respecte als particulars que sentencíen alguna causa. **Tribunal.** || En lo espiritual se preu per la justicia de Deu. **Tribunal de Dios.** || Potestat o jurisdicció espiritual, com: *el tribunal de la penitencia*. **Tribunal de la penitencia.** || Se diu aixi meteix del judici de la propia conciencia. **Tribunal.**

TRIBUNAL DE CASSACIÓ. El tribunal suprèm de justicia, a qui correspòn conéixer dels recursos de cassació. *Tribunal de casación.*

TRIBUNAL DE COMPTES DEL REGNE. Oficina central de comptabilitat del Estat. Se compòn del president, cert nombre de ministres, un fiscal, comptadors y altres empleats subalterns. Té al seu cárrech examinar y censurar els comptes de totes les dependencies del Estat. *Tribunal de Cuentas del Reino.*

TRIBUNAL SUPRÈM. El superior, del qual ja no se admet apelació. *Tribunal supremo.*

DE TRIBUNAL. m. adv. En audiencia pública o ab la vestidura y aparato de jutge. *Pro tribunali.* || *Fam.* Ab tò decissiu. *Pro tribunali.*

TRIBUNICI, A. adj Pertanyent al tribuno. **Tribunicio.**

TRIBUNICIAMENT. adv. D'una manera tribunicia.

TRIBUNO. m. Aquell que defensa públicament y ab entusiasme y convicció els drets del poble. **Tribuno.**

TRIBUT. m. Quantitat que paga 'l vassall al soberá del Estat en qu' habita en regoneixement del seu senyoriu o pera sostindre les cárregues del Estat o pera altres fins públichs. **Tributo, tributación, pecho, gabela.** || Qualsevulla cárrega contínua. **Tributo.** || PENSIO, CENS. || VASSALLATGE. || La porció que pagaven a alguns senyors les naus qu' arribaven a llurs ports. **Tributo.** || En lo moral, treball, pena, respecte, com: tots hem de pagar lo *tribut* fatal a la mort, als pares el de respecte, etc. **Tributo.** || pl. El conjunt de tots ells. **Pechería.**

PAGAR ELS TRIBUTS. fr. Contribuir algú ab el tribut que se l' imposa. *Tributar, pagar el tributo ó los tributos.*

POSAR UN TRIBUT. fr. *Imponer un tributo.*

REPARTIR ELS TRIBUTS. fr. Senyalar a cada hu lo que li toca pagar. *Imponer, repartir los tributos.* || *Met.* TRIBUTAR.

TRIBUTABLE. adj. Que 's pot tributar.

TRIBUTACIÓ. f. Acte o fecte de tributar. **Tributo, tributación.**

TRIBUTADOR, A. s. y adj. Qui tributa.

TRIBUTAMENT. m. Acte y efecte de tributar. **Tributación.**

TRIBUTAR. fr. PAGAR ELS TRIBUTS. || *Met.* Rendir algún obsequi o veneració. **Tributar, rendir homenaje.**

TRIBUTARI, A. s. y adj. Qui paga o ve obligat a pagar tribut. **Pechero, tributario.** || També 's diu poèticament, com F. se feu *tributari* de la bellesa. **Tributario.**

FER TRIBUTARI. fr. Subgectar a algú a pagar tribut. *Hacer tributario á alguno.*

TRIBUTAT, DA. p. p. **Tributado.**

TRICÁDMICH, CA. adj. *Quim.* Epítet de la sal cádmica saturada. **Tricádmico.**

TRICÁLCICH, CA. adj. *Quim.* Se diu de la sal cálcica que conté tres vegades tanta base com la sal neutra corresponent. **Tricálcico.**

TRICAPSULAR. adj. *Bot.* Compost de tres cápsules. **Tricapsular.**

TRICARBALÍLICH. adj. *Quim.* Aixís s' anomena cert ácit tribásich, obtingut per l' acció de la potassa alcohòlica, al bullir ab el tricianur de glicerila. **Tricarbalílico.**

TRICAUDI. adj. Epítet de les ales dels insectes quan presenten tres prolongacions en forma de cua. **Tricaude.**

TRICENTESSIM, A. adj. Nombre ordinal de tres cents. **Tricentésimo.**

TRICENYAL. adj. Lo que dura trenta anys. **Tricenal.**

TRÍCEPS. adj. *Med.* Epítet dels muscles que tenen tres feixets carnosos a un dels seus extrems. **Tríceps.**

TRICERIÓS, A. adj. *Quim.* Sa diu de la sal ceriosa que conté tres vegades tanta base com la sal neutra corresponent. **Tricerioso.**

TRICES. f. Molles, miques, fragments d' alguna cosa triturada. **Trizas.** || *Mar.* DRICES.

TRICH TRACH. Veu onomatopeica imitant el soroll acompassat d'alguna maquinaria. **Tic tac.**

TRICICLE. m. Carruatge de tres rodes. **Triciclo.** || Velocípet de tres rodes. **Triciclo.**

TRICÍPIT. adj. Qui té tres caps. **Tricípite.**

TRICLASITA. f. *Min.* Mineral de Suecia, moreno grogós, que crestallisa en prismes romboidals. **Triclasita.**

TRICLINI. m. *Arqueol.* Els llits en quins els antichs grechs y romans se reclinaven pera menjar. **Triclinio.**

TRICLÍNICH, CA. adj. *Min.* Se diu del crestall que té tres eixs inclinats els uns ab relació a n'els altres. **Triclínico.**

TRICOBÁLTICH, CA. adj. *Quim.* Se diu de la sal cobáltica que conté tres vegades tanta base com la sal neutra corresponent. **Tricobáltico.**

TRICOLOR. adj. Cosa de tres colors, com: bandera *tricolor*. **Tricolor.**

TRICOMA. f. *Med.* Malaltía molt dolorosa que ataca 'l cabell. **Tricoma.**

TRICOMÁTICH, CA. adj. *Med.* Lo pertanyent a la tricoma o qui 'n pateix. **Tricomático.**

TRICORDI. m. *Mus.* Mena de lira de tres cordes. **Tricordio.**

TRICORNI. m. Barret de tres pichs o bechs. **Tricornio.** || adj. Lo que té tres banyes. **Tricorne.**

TRICOT. m. SAMARRA DE PUNT.

TRICOTRICO. m. *Fam.* TRIBULET.

TRICROÍSME. m. *Min.* Fenòmen produit per un cos que presenta tres colors diversament distribuits, segons el punt per ont se 'l mira. **Tricroísmo.**

TRICROIT, A. adj. *Min.* Que presenta 'l fenòmen del tricroísme. **Tricroito.**

TRICTRACH. m. Soroll com de cops desordenats y repetits y també aquestos meteixos cops. **Triquitraque.**

TRICÚPRICH, CA. adj. *Quim.* Calificació d' una sal de coure que conté un triple de base. **Tricúprico.**

TRIÇA. f. Part menuda d' una cosa, mica, molla. **Triza.** || *Mar.* Corda, driça.

TRIDACI. m. *Bot.* Such de la cama de la lletuga. **Tridacio.**

TRIDÁCTIL, A. adj. Que té tres articulacions o tres dits. **Tridáctilo.** || *Bot.* Epítet de les plantes quines fulles tenen tres folíoles. **Tridáctilo.** || m. *Entom.* Genre d' insectes ortòpters. **Tridáctilo.**

Trident (Museu de Barcelona)

TRIDASSA. f. Extracte preparat ab el such de la lletuga d' enciám. **Tridáceo, lactucario.**

TRIDENT. adj. Lo que té tres dents. S' usa també com a substantiu pera indicar el ceptre de tres pues

ab que 's representa al deu Neptú. **Tridente.** || FITORA, I.

TRIDENTAT, DA. adj. *Bot.* S' aplica a la fulla que té la punta ab tres dents. **Tridentado.** || Que té tres dents. **Tridentado.** || Qu' aparenta la forma del trident. **Tridentado.**

TRIDENTÍ, NA. adj. Lo pertanyent a Trento, ciutat d' Austria, y pres com a masculí, 'l concili general que 's va celebrar a dita ciutat y quina sessió va començar el dia 13 de Desembre del any 1545, en lo pontificat de Paulus III, y 's tancá en 1563, essentho Paulus IV. En ell s' escoltá y condempná als protestants. **Tridentino.**

TRIDÓ. m. Cert cuinat fet de blat torrat y mitg molt. **Acemite, rollón.** || Meçcla de farina y segó per dar als porchs.

TRIDODECAEDRE. m. adj. *Min.* Epítet del mineral que presenta la reunió de tres dodecaedres. **Tridodecaedro.**

TRIDUÁ, NA. adj. Lo qu'es de tres díes. **Triduano.**

TRIDUI. m. y

TRIDUO. m. L' espai de tres díes; exercici devot que dura tres díes. **Triduo.**

TRIEDRE, A. adj. *Geom.* Que presenta tres cares o está format per tres plans. **Triedro.**

TRIENAL. adj. Lo que té o dura tres anys y també lo que succeeix o 's fa cada tres anys. **Trienal, trieñal.**

TRIENCÈFAL. m. *Med.* Monstre privat de tres orgues, só es: l' olfat, l' oido y la vista. **Triencéfalo.**

TRIENCEFALIA. f. *Med.* Monstruositat del triencèfal. **Triencefalia.**

TRIENCEFÁLICH, CA. adj. *Med.* Lo concernent al triencèfal. **Triencefálico.**

TRIENI. m. El temps o espai de tres anys. **Trienio.**

TRIENÇA. f. *Ter.* Forca de tres o quatre pues. **Bielda, bieldo.**

TRIEXAEDRE, A. adj. *Min.* Se diu del sòlit que resulta de la unió de dos romboedres iguals posats simètricament. **Triexaedro.**

TRIFÁ. m. *Min.* Varietat de feldespat de litina. **Trifano.**

TRIFACI, A. adj. Que té tres cares. **Trifáceo.**

TRIFACIAL. adj. De tres cares. **Trifacial.**

TRIFANITA. f. *Min.* Varietat de mesotipa de color de rosa y de fractura lullosa. **Trifanita.**

TRIFÁRMACH. m. *Farm.* Composició en que hi entren tres ingredients. **Trifármaco.**

TRIFÈRRICH, CA. adj. *Quim.* y

TRIFERRÓS, A. adj. *Quim.* Se diu d' una sal ferrosa que conté triple quantitat de base que la sal neutra corresponent. **Triférrico, triferroso.**

TRIFILINA. f. *Min.* Varietat de fosfat de ferro que 's compòn de tres sals y 's presenta en masses fulloses. **Trifilina.**

TRIFÓ. n. p. **Trifón.**

TRIFOLI. m. *Bot.* TRÈBOL. || *Arq.* Adorno consistent en una fulla feta de tres fulletes ab que solen termenar els archs gòtichs. **Trifolio.**

TRIFOLI LLUENT. *Bot.* TRÈBOL LLUENT.

TRIFOLI OLORÓS. *Bot.* TRÈBOL.

TRIFOLI DELS PRATS. *Bot.* *Trèbol común.*

TRIFOLIAT, DA. adj. Calificatiu de la planta que fá les fulles o 'ls pètals de tres en tres. **Trifoliado.**

TRIFORME. adj. De tres formes diferentes. **Triforme.**

TRIFULCA. f. TRIFULGA.

TRIFULGA. f. Embolich, enredo. **Chisme, enredo.** || Tripijoch, desori.

TRIFURCAR. v. a. Dividir en tres branques. També és recíproch o pronominal. **Trifurcar.**

TRIFURCAT, DA. adj. *Bot.* Dividit en tres parts molt separades les unes de les altres pêl seu vèrtix. **Trifurcado.**

TRIGA. f. *Ant.* TRIGADA.

TRIGADA. f. *Ant.* TRIGANÇA.

TRIGAM o **TRÍGAMO.** m. Aquell que té tres dones, o la dona que té tres marits a un meteix temps. **Trígamo.** || Aquell que 's casa tres vegades l' una després de l' altra. **Trigamo.**

TRIGAMIA. f. Estat matrimonial d' un home ab tres dones. **Trigamia.** || Tercer matrimoni verificat després de haver enviudat dues vegades **Trigamia.**

TRIGANÇA. f. Passar més temps del necessari en una cosa. **Tardanza.**

TRIGAR. v. n. Posar molt de temps a fer alguna cosa; arribar tart. **Tardar.**

A MÉS TRIGAR. m. adv. Expressa que alguna cosa está prop de succeir, com: A MÉS TRIGAR vindrá la setmana entr nt. *A más tardar.*

SENSE TRIGAR. m. adv. Lego, sense dilació. *Sin tardanza, sin demora, sin dilación.*

TRIGÁSTRICH, CA. adj. *Med.* Calificació dels muscles que presenten tres porcions carnoses, separades comunament per dues porcions tendrumoses. **Trigástrica.**

TRIGÈSSIM, A. adj. Numeral ordinal, lo que té o completa'l nombre de trenta. **Trigésimo, tricésimo.**

TRIGINIA. f. *Bot.* Ordre de plantes que comprèn les que tenen tres pistils. **Triginia.**

TRIGLIF. m. *Arq.* Membre de arquitectura que consta de tres canals distribuides en el frís de les columnes de ordre dòrich. **Triglifo.**

TRIGLOQUINES. f. pl. *Med.* Válvules triangulars dels ventrículs del cor. **Trigloquinas.**

TRIGLÚMICH, CA. adj. *Bot.* Que té tres glumes. **Triglúmico, triglumo.**

TRÍGON. m. *Astron.* Agregat de tres signes celestes de la meteixa naturalesa y qualitat. **Trígono.**

TRIGONOCÈFAL. adj. Que té el cap triangular **Trigonocéfalo.** || m. *Erpet.* Gènero de serps de cap triangular. **Trigonocéfalo.**

TRIGONOMETRÍA. f. La part de la geometría que ensenya la resolució dels triánguls, lo meteix dels plans que dels esfèrichs. **Trigonometria.**

TRIGONOMÈTRICAMENT. adv. m. Segons les regles de la trigonometría. **Trigonométricamente.**

TRIGONOMÈTRICH, CA. adj. Lo pertanyent a la trigonometría. **Trigonométrico.**

TRIHÍDRICH, CA. adj. *Quim.* Lo que conté tres proporcions d' hidrògen, o que está en el tercer grau d' hidrogenació, quan se combina ab diverses proporcions d' hidrògen. **Trihidrico.**

TRÍLINGÜE. adj. Lo que és escrit en tres llengües, com: *diccionari trilingüe,* etc. **Trilingüe.**

TRILITÍ, NA. adj. *Quim.* Se diu d' una sal lítica que conté tres vegades tanta base com la sal neutra corresponenta. **Trilitino.**

TRILOBULAT, DA. adj. Lo que té tres lòbuls. **Trilobulado.**

TRILOCULAR. adj. *Bot.* Lo que consta de tres divisions. **Trilocular.**

TRILOGÍA. f. Reunió de tres comedies que representaven els antichs poetes dramátichs grechs. **Trilogía.**

TRILÒGICH, CA. adj. Lo que pertany a la trilogía. **Trilógico.**

TRILL. m. Aparell compost d' un tauló de tres troços units, plè de forats, en els quals s' hi encasten comunament pedres fogueres y serveix pera esgrunar la palla y separarla del blat, arrocegantlo per demunt de la palla estesa a l' era. També n' hi há de guarnits ab peces de ferro formant tall com els dia-

bles. Trillo, trilla, trilladera. || BATOLLA. || *Ant.* RAMPÍ. || *Ter. de Sopeira.* Estesa, escampada de blat.

TRILLA. f. *Ter.* Rodera, carrilada. Surco. || Acció de batre el grá. || Temps en quin se fá la batuda del grá. || Palla y herba seca pera batre. || Mena de xarxa de peu. || *Zool.* MOLL.

TRILLA (Bernat). *Biog.* Filosoph y teòlech del sigle XIII que vivía l' any 1291. Pertanyía al ordre de predicadors y va ésser mestre de teología. Entre les seues obres deuen esmentarse *Questione 18 de cognitione animæ conjunctæ corpori etc. Parissiis disputatae* y *Questio de potentia Dei.* Caresmar esmenta de ell un vol. en pergamí que al seu temps se servava a Sant Cugat del Vallès ab el títol *Quod libeta Fr. B. de Trilla magistri Parisiensis.*

— Y CABALLOL (JOAN). *Biog.* Docte teòlech y virtuós sacerdot que va néixer a Oliana l' any 1861, morint a Osca l' any 1900. Va ésser rector del seminari d' Osca, y era autor d' algunes obres dogmátiques, al ensemps que bon predicador. Per la seua baixa estatura, se li donava en la ciutat aragonesa el renòm de *pequeño catalán.*

TRILLA. *Geog.* Poblet del cantó de Surniá, bisb. de Perpinyá, depart. dels Pirineus Orientals; és a la vora del riu Agly y té 127 hab.

TRILLAR. v. a. BATRE.

TRILLAT. p. p. del verb TRILLAR.

TR LLEIG. Repicó de la campana. Sol dirse de quan repica a festa. Repique.

TRILLEJAR. v. a. REPICAR, parlant de campanes.

TRILLES o TRILLESIUS (Pere Joan). *Biog.* Escriptor dogmátich del sigle XIV, autor d' alguns manuscrits, conservats a la Biblioteca reial, quan va fer investigacions pera formar la bibliografía catalana, el bisbe Torres Amat. Entre aquelles obres se esmenta una de llatina relativa a Comentaris al llibre de Job.

TRILLO. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Clarnosa, prov. d' Osca.

TRILLÓ. m. *Arit* El nombre compost de tres milions. Trillón, tricuento. || *Agr.* Cada un dels munts de garbes que 's fa al camp immediatament d' haver segat, que segons uns és de deu y segons altres de trenta; però no té nombre determinat y comunament és una cárrega. Fascal.

FER TRILLONS. fr. Fer munts de garbes al camp immediatament després d' haver segat. *Afascalar.*

TRIMAGNÈSICH, CA. adj. *Quim.* Se diu d' una sal magnèsica que conté tres vegades tanta base com la sal neutra corresponenta. Trimagnésico.

TRIMANGANÓS, A. adj. *Quim.* Epítet d' una sal manganosa que conté tres vegades tanta base com la sal neutra corresponenta. Trimanganoso.

TRIMESTRAL. adj. Lo concernent al trimestre y lo que 's fa o succeeix sols una vegada cada tres mesos. Trimestral.

TRIMESTRALMENT. adv. D' una manera trimestral, cada tres mesos.

TRIMESTRE. m. Espai de tres mesos, y també la paga o altra cosa que correspòn als tres mesos. Trimestre.

TRIMONSOS (Coll de). *Orog.* Collada de prop de 1,800 met. d' altitut, a la Catalunya francesa, depart. actual de l' Ariège.

TRIMORF, A. adj. *Min.* Calificació de les substancies minerals que presenten tres diferents sistemes de crestallisació. Trimorfo.

TRIMORFISME. m. *Miner.* Estat d' una substancia trimorfa. Trimorfismo.

TRINACRI, A. adj. Lo pertanyent a la isla de Sicilia. Trinacrio.

TRINAR. v. a. *Mus.* Batre 'l dit sobre un instrument o la gorja sobre dos o més punts seguits progressivament y ab igualtat. || v. n. REFILAR, se diu principalment dels aucells. Gorjear, trinar.

TRINAT. m. *Mus.* Refilet de la veu o de les cordes d' un instrument. Trino.

TRINCA. f. La junta de tres subgectes o de tres coses de la meteixa mena. Trinca. || *Náut.* Lligadura ab que s' amarra o subgecta alguna cosa y el meteix cap o corda ab que 's lliga. Trinca, traba. || Parlant de oposicions a cátedres y prebendes, reunió de tres persones destinades a argüir recíprocament. Trinca. || TRENCA.

DE TRINCA O NOU DE TRINCA. m. adv. *Ter.* Flamant, que encara no ha sigut usat.

ESTAR A LA TRINCA. fr. *Náut.* Navegar poch a poch. *Trincar, estar á la trinca ó á la capa.*

TRINCACIÓ. f. *Ant.* TRENCAMENT.

TRINCADOR, A. adj. Lo que trinca. Qui trinca. Trincador.

TRINCADURA. f. La acció o efecte de trincar. Trincadura. || *Náut.* Llanxa ab dos pals y ab la popa igual a la proa. Trincadura.

TRINCAFÍA. f. *Náut.* Trinca lleugera o conjunt de lligadures, quines voltes van separades de distancia y subgectes cada una ab mitg nus; serveix pera cobrir ab drap algún cap y altres usos semblants, y també se sol anomenar així la clau de racament. Trincafía.

POSAR TRINCAFÍES. fr. *Trincafiar, hacer ó dar trincafías.*

TRINCAR. v. a. *Náut.* Subgectar ab trinca. Trincar, dar trincas. || Navegar molt orsat o en menys de les sis quartes de la bolina. Atrancar, trincar. || PAIRAR. || *Fam.* Tindre diners. Tener monises.

TRINCAR. v. n. Fer un sò viu y prim una cosa al pegar contra una altra. Se diu especialment de les monedes y dels obgectes de vidre. Sonar. || v. n. Brindar, trucar ab les copes plenes al beure a la salut d' algú. Brindar. || Saltar, córrer, brincar. Triscar. || TRENCAR.

TRINCAT. m. *Mar.* Mena d' embarcació usada a les costes de Galicia. Trincado.

TRINCH. m. El sò o soroll prim que fa alguna cosa delicada quan se trenca, com el vidre, etc., o 'l cop lleuger que produeix aquest sò. Tris. || El sò de la moneda. Sonido.

TRINCOLA. f. *Ter.* CAMPANETA.

TRINEU. m. Mena de carro sense rodes que serveix pera anar per demunt del glaç. Trineo.

TRINITARI, A. adj. y s. El relligiós o relligiosa de l' ordre de la Trinitat. Trinitario.

TRINITARIA. f. *Bot.* PENSAMENTERA.

TRINITAT. f. Misteri inefable de la fe catòlica, qu' en una sola y única naturalesa divina regoneix tres persones realment distintes entre sí y iguals del tot en perfeccions. Trinidad. || El número tres en qualsevulla cosa. Trinidad. || Ordre relligiosa que tenía per obgecte la redempció dels captius; va ésser fundada per Sant Joan de Mata y Sant Fèlix de Valois, en el pontificat d' Innocenci III y confirmat per Honori III. Trinidad. || Nom de dona y d' home.

TRINITAT (Ermita de la). *Geog.* Santuari del Vallespir, lloch d' aplechs populars, no lluny de Bellpuig. Serva una bonica iglesia románica, essent notable la ferramenta que orna la porta. La imatge de la Magestat, molt antiga, allí venerada, és un dels més significats exemplars de la iconografía del Sant Crist. || Ermita de l' Espluga de Francolí, a les estribacions de les montanyes de Poblet. || — (SANTUARI DE LA). Oratori situat al terme de Valldemossa, districte de Palma, a l' illa de Mallorca.

TRINJA. f. TRINXA.

TRINO, A. adj. Lo que conté en sí tres coses distintes. Trino. || *Astron.* Situació d' un planeta res-

pecte d' un altre del que dista cent vint graus. Trino. || *Mus.* Adorno que consisteix en passar rápidament d' una nota a una altra y tornar a la primera. S' indica ab *tr*, y 's comença per la nota de demunt, y la seua duració és igual a la del valor de la que se executa. Trino.

TRINÒM. m. y

TRINOMI. m. *Álg.* Quantitat algebraica que consta de tres termens. Trinomio.

TRINQUET. m. Lloch clos, y regularment cobert, pera jugar a pilota. Trinquete. || *Náut.* L' arbre immediat a la proa de les embarcacions que 'n tenen dos o més, y la verga corresponenta a dit arbre. Trinquete, triquete. || Vela de proa que s' enverga a dit arbre. Trinquete. || Cadell o peça que deté una roda dentada. Trinquete.

TRINQUETADA. f. *Náut.* Navegació forçada que's fa corrent un temporal solzament ab el trinquet a proa. Trinquetada.

TRINQUETER. m. Qui al joch de pilota se cuida de cobrar els drets del trinquet en les jugades. Pelotero.

TRINQUETILLA. f. *Náut.* Vela triangular que se allarga en un cap o corda grossa paralela y immediata al estay de trinquet. Trinquetilla.

TRINQUIS *Fam.* BRINDIS.

FER TRINQUIS. fr. Trencar alguna cosa. *Romper.* || *Met. fam.* Beure ví. *Beber vino.*

TRINXA. f. Llenca de roba forrada que 's posa a les calces, faldilles, etc., pera ajustarles a la cintura. Pretina.

TRINXADOR. m. y

TRINXANT. m. Qui trinxa la carn a taula. Trinchador, trinchante. || Mena de forquilla de molta resistencia pera trinxar la vianda a taula. Trinchante. || TALLADOR, 2.

TRINXAR. v. a. Partir la vianda a troços pera repartirla als que l' han de menjar. Trinchar. || Picar, esmicolar la vianda, majorment la carn pera fer botifarres o pilota. Picar. || ESMICOLAR, ENGRUNAR. || Fer troços de qualsevulla cosa. Tronchar, tronzar, despedazar. || *Met.* MURMURAR.

TRINXAR COM CARN DE BOTIFARRES. fr. Ab que se amenaça a algú ab algún cástich o venjança horrorosa. *Hacer tajadas.*

TRINXAT, DA. p. p. Trinchado. || m. Guisat de carn picada. Picadillo, jigote, picado.

TRINXAIRE. m. *Fam.* INTRIGANT.

TRINXERA. f. Desmunt alt de ferro-carril o carretera que té talús per abdues bandes. Desmonte. || *Mil.* Parapet, repar contra 'ls atachs del enemich. Vallado, trinchera, valladar. || La reparació que's fa depressa ab estaques, feixines o sachs de terra, pera conservar o disputar un terreno. Antestatura.

FER TRINXERES. fr. *Atrincherar, trinchear, trincherar.*

OBRIR TRINXERA. fr. Començarla. *Abrir trinchera.*

TRINXERAIRE. s. y adj. Noi desgarriat que viu a les seues, campantseles portant bultos, enllustrant sabates, etc., o cometent petits furts. Golfo.

TRINXET. m. Eina de sabater, mena de fulla de ganivet ampla y corva que 'ls serveix pera desvirar les sabates, tallar la sola, etc. Trinchete, trancheta.

TRINXETA. f. TRINXA.

TRÍO. m. *Mus.* Composició musical de tres veus. Trio. || Grupo de tres musichs o de tres cantants. Trío.

TRIOMF. m. Victoria. Triunfo. || El premi qu' entre 'ls romans se donava als vencedors, y la solemnitat y aplauso ab que se celebrava la victoria. Lauro, laurel, triunfo || L' acció de triomfar. Triunfo. || Venciment en qualsevulla disputa o controversia. Triunfo.

TRIOMFADOR, A. m. y f. Qui triomfa. Triunfador.

TRIOMFAL. adj. Lo pertanyent o relatiu al triomf. Triunfal.

TRIOMFALMENT. adv. m. D' un modo triomfal. Triunfalmente.

TRIOMFAMENT. m. TRIOMF.

TRIOMFANT, A. m. y f. TRIOMFADOR. || Compost magnifich. Triunfante. || *Met.* També 's diu en les coses espirituals, com: Iglesia *triomfanta.* Triunfante.

TRIOMFAR. v. a. Eixir victoriós, vèncer y subjugar a força d' armes, y també 's diu en lo moral pera guanyar ventatja. Triunfar. || Ostentar vanament faust y riqueses. Triunfar. || Entrar victoriós a alguna població, rebre 'ls honors del triomf. Triunfar.

TRIP, TRAP. *Loc.* TRAP, TRAP.

TRIPA. f. Conducte del cos del animal, pera rebre y conduir els aliments y expelirlos después de feta la digestió. Tripa. || El ventre. Vientre, tripa, barriga. || BUDELL. || Roba de llana teixida a manera de vellut o pelfa. Tripe. || La part interior de qualsevulla cosa, en especial d' algunes fruites, com melons, etc. Tripas. || El conjunt del ventre o budells de cada animal. Bandullo, mondongo. || La túnica que conté la panxa del bou o moltó, feta a troços y disposada pera menjar. Callos

A TRIPA LLISA. m. adv. A TENTI POTENTI.

FER TREURE LES TRIPES. fr. Causar molts ascos alguna cosa. *Revolver las tripas.*

LES TRIPES PORTEN LES CAMES. *Ref.* Ab que 's denota que pera soportar les fatigues corporals, és necessari estar ben alimentat. *Pan y vino andan camino, que no mozo garrido; ajo crudo y vino puro pasan el puerto seguro; las tripas estén llenas, que ellas llevan las piernas.* || *Met.* Ensenya la mutua dependencia que tenen les unes coses ab les altres, y que no 's deuen desatendre les que per algún respecte 's consideren inferiors. *Tripas llevan corazón, que no corazón tripas.*

MAL DE TRIPES: TORÇÓ.

NO TINDRE TRIPA NI MOCA. fr. Tindre poques carns o forces. *Tener pocas chichas.*

NO VAL LES SEUES TRIPES. *Expr. met* Ab que 's desprecia a algú. *No vale sus orejas llenas de agua.*

NO VAL LES TRIPES D' UN GOS O D' UN CÀ MORT. *Loc. fam.* Ab que 's denota la poca estimació o 'l poch apreci que 's fa d' alguna cosa. *No vale un caracol ó dos caracoles.*

RASCAR LES TRIPES A ALGÚ. fr. *Met. fam.* Causar alguna persona o cosa un disgust gran. *Devanar ó rallar las tripas.* || Molestar, mortificar ab importunitat y pesadesa. *Rallar.*

SENSE TRIPA NI MOCA *Expr.* Se diu de la persona molt magra y extenuada. *Gata parida.*

TREURE LES TRIPES. fr. Vomitar ab molta violencia *Echar las entrañas ó las tripas.* || Matar o fer mal a algú. S' usa ordinariament amenaçant. *Sacar el alma, el corazón, las entrañas ó las tripas.*

TRIPADA. f. Menjada de tripes. Callada. || Conjunt de tripes. Tripería.

TRIPAL. m. VENTRE. || SINA. || PITRERA.

TRIPALADA. f. El conjunt de coses que d' una vegada se poden colocar a la sina.

TRIPARTICIÓ. f. y

TRIPARTIMENT. m. Acte y efecte de tripartir.

TRIPARTIR. v. a. Dividir en tres parts. Tripartir.

TRIPARTIT, DA. adj. Partit en tres. Tripartito.

TRIPAÇA. f. aum. Tripa molt grossa. Tripón, tripaza.

TRIPER, A. m. y f. Home o dona que ven tripes. Mondonguero, tripero, tripicallero. || Se diu d' algunes coses ventrudes, com: olla *tripera.* Tripón, tripudo.

TRIPERÍA. f. Paratge ont se netegen o renten les tripes. **Tripería.** || El lloch ont se venen després de netes. **Tripería.**

TRIPETA. f. dim. **Tripilla.**

TRIPIJOCH. m. Escándol, saragata, desavinences. **Marimorena.** || Qualsevulla cosa que, sense portarnos gran profit, ens posa en dificultat y embráç. **Pejiguera.**

NO FICARSE EN TRIPIJOCHS. fr. No ficarse allí ont no 'ns hi demanen o en coses que no 'ns interessen. *No meterse en camisas de once varas.*

POSARSE EN UN TRIPIJOCH. fr. *Fam.* Ficarse en negocis enredats y dificultosos. *Meterse en algún berenjenal ó en buen ó mal berenjenal.* || Posarse en coses insondables. *Meterse en trinidades.*

TRIPLE. m. y adj. Lo que inclou tres vegades alguna cosa, com: 6 és triple de 2, per contenirlo tres vegades. **Trìple, triplo, tríplice.** || Tres vegades altre tant com és lo senzill. **Tresdoble, trestanto, triplo.**

TRIPI. m. Mena de tela.

TRIPLICACIÓ. f. Multiplicació d' alguna quantitat o cosa per tres. **Triplicación, tresdobladura.**

TRIPLICADAMENT. adv. m. D' un modo triplicat. **Triplicadamente.**

TRIPLICADURA. f. *Ant.* TRIPLICACIÓ.

TRIPLICAR. v. a. Multiplicar per tres. **Triplicar.** || Fer tres vegades una meteixa cosa. **Triplicar, tresdoblar.**

TRIPLICAT, DA. p. p. **Triplicado.**

TRÍPLICE. adj. TRIPLE.

TRIPLICITAT. f. La qualitat d' ésser triple alguna cosa. **Triplicidad.** || *Astrol.* Tres signes de la meteixa naturalesa, verbigracia: el Lleó, Sagitari y Aries, que diuen ésser de la naturalesa del foch. **Triplicidad.**

TRIPLIS. adj. TRIPLE.

TRIPLITA. f. *Min.* Fosfat de ferro y de manganesa natural. **Triplita.**

TRIPLOEDRE. m. *Min.* Forma cristallina produida per la combinació de tres romboedres. **Triploedro.**

TRIPLOÈDRICH, CA. adj. *Min.* Se diu del crestall qual superficie presenta tres ordres de cares, cada un triple del que 'l segueix. **Triploédrico.**

TRIPLOHECTOÈDRICH, CA. adj. *Min.* Se diu de un crestall que presenta una hectoedria triple. **Triplohectoédrico.**

Tripó

TRIPÓ. m *Bot. ter.* BLENERA.

TRÍPODE. m. y **TRÍPODI.** amb. Banquet de tres peus, demunt del que la sacerdotesa de Apol donava les seues respostes dins del temple de Delfos. **Trípode.** || Tauleta, cadira o altra cosa semblant de tres peus. **Trípode, trípoda.** || Entre astrònoms, peu de tres puntes ont s' hi munten els instruments d' astronomía y geodesia. **Trípode, trespiés.** || Aparell que sosté la cambra fotográfica. **Trípode.**

TRÍPOL. m. *Min.* Pedra tova y blanca que serveix pera pulir metalls, fusta fina y altres coses. **Trípol.**

TRIPOLENCH, CA. adj. Natural de Trípoli. **Tripolitano.**

TRÍPOT. m. TRÍPODI.

TRIPTONCH. m. *Gram.* L' unió de tres vocals en una sola síIaba y que 's pronuncien ab una sola articulació. **Triptongo.**

TRIPULACIÓ. f. La gent de mar que porta una nau pera la seua maniobra y servei. **Tripulación.**

TRIPULADOR, A. s. Qui tripula. **Tripulador.**

TRIPULANT. m. TRIPULADOR.

TRIPULAR. v. a. Posar a una embarcació la marinería o gent de mar que 's necessita pera la seua maniobra y servei. **Marinear, tripular.** || Guarnir, armar una nau de tot lo necessari. **Armar, tripular.**

TRIPULAT, DA. adj. *Náut.* Guarnit, equipat. **Marinerado, tripulado.**

TRIPUT, DA. adj. Qui té la tripa o ventre molt gros. **Panzudo.**

TRIPUT (Clot del). *Orog.* Clotada del Bergadá, al peu del coll de l' Abellol, prop de les valls de Malanyeu.

TRIQUET. m. TRINQUET.

TRIQUIASIS. f. *Med.* Afecció dels ronyons ab secreció filamentosa per la vía urinaria. **Triquiasis.** || Tivantor dolorosa que se sent als pits. **Triquiasis.** || Irritació del globo de l' ull produida per les pestanyes quan están girades vers la conjunctiva. **Triquiasis.**

TRIQUINA. f. *Zool.* Animal microscòpich que viu a la carn de molts animals y causa molts danys. **Triquina.**

TRIQUINOSIS. m. *Med.* Malaltía causada per les triquines. **Triquinosis.**

TRIQUISME. m. *Med.* Fractura capilar d' un os plá. **Triquismo.**

TRIQUITRACH. m. Soroll viu y continuat o serie de cops. **Triquitraque.**

TRIRREM. m. *Náut.* Embarcació antiga de tres ordres de rems. **Trirremo.**

TRIRROMBOIDAL. adj. *Min.* Epítet de les crestallisacions que presenten tres romboides diferents. **Trirromboidal.**

TRIS. m. Cosa insignificant per sa extensió. **Tris.**

ANÁRSEN D' UN TRIS. fr. Anársen d' una distancia insignificant. *Venir de un tris.*

TRIS, TRAS. Veus familiars qu' expressen el soroll del cop o 'l meteix cop. **Zis, zas.**

TRISAGI. m. Himne en que 's repeteix tres vegades la paraula Sant, en alabança de la Santíssima Trinitat. **Trisagio.**

TRISARCA. m. Qui governa junt ab altres dos.

TRISARQUIA. f. Govern de tres.

TRISCAR. v. a. y derivals. TRESCAR.

TRISME. m. *Med.* Malaltia caracterisada pêl tancar convulsivament les barres. **Trismo.**

TRISPLÁCNICH, CA. adj. *Med.* Epítet d' un nirvi que pertany a les tres cavitats del cos, cap, pit y ventre. **Trispláctico.**

TRISPOL. m. SOSTRE.

TRISSECAR. m. *Geom.* Dividir o tallar una cosa en tres parts iguals. Se diu especialment del ángul. **Trisecar.**

TRISSECCIÓ. f. La divisió d' una cosa, especialment la d' un ángul en tres parts iguals. **Trisección.**

TRISSECCIONAR. v. a. Dividir alguna cosa en tres seccions. **Triseccionar.**

TRISSECTOR, A. adj. Lo que divideix una cosa en tres parts. **Trisector.**

TRISSES o TRICES. f. pl. Cordes pera lligar les bastides que s' utilisen pera la construcció d' obres. || DRICES.

TRISSÍLAB, A. adj. Dicció o paraula que consta de tres sílabes. **Trisílabo.**

TRISSISÔGON, A. adj. *Geom.* Que té sis ángulș, iguals dos a dos. **Trisisógono.**

TRISSÔDICH, CA. adj. *Quím.* Epítet d'una sal sòdica saturada de base fins al triple. **Trisódico.**

TRISSULFUR. m. *Quím.* Sulfur que conté tres proporcions de sofre. **Trisulfuro.**

TRIST, A. adj. Afligit, desconsolat. **Triste.** || Melancòlich, afligit. **Melancólico, triste, mohino, mustio.** || Mal, infeliç, despreciat. **Fatal, triste, infausto, siniestro, lúgubre, lóbrego, lamentable.** || Inferior, de mala qualitat, com: pa *trist*. **Inferior, triste.** || Parlant dels negocis en mal estat. **Deplorable, triste** || Referintse a coses espirituals y morals, lamentable. **Triste.** || Faltat de vivesa, com succeeix als ulls, etc. **Triste.** || Lo que té poca claror o males vistes, axí diem: carrer *trist*, casa *trista*. **Lóbrego, triste.**

ESTAR TRIST. fr. Estar plè de tristesa, melancolía o aflicció. *Enmantarse.*

TRISTAMENT. adv. m. D'un modo trist, melancòlich. **Mustiamente, tristemente.**

TRISTANY (Benet). *Biog.* Capitost carlista, que al seu bon temps havía obtingut el grau de marescal de camp. Va néixer a Ardevol, prov. de Lleida, pêls anys de 1794 a 1796, morint fusellat a Solsona al any 1847. Ben noi encara, va distingirse durant la guerra de la independencia, lluitant contra els francesos a les montanyes de Solsona. Va seguir la carrera eclesiástica y sublevat contra 'l govern liberal, alcançá celebritat per ses proeses durant les primeres guerres carlistes, essent conegut generalment per Mossèn Benet.

— (FRANCESCH). *Biog.* Jurisconsult barceloní, que als començos del sigle XVIII, va distingirse pêls seus coneixements en el dret canònich. Entre altres obres significades per aquest concepte, s'ha d'esmentar un *Memorial en forma de dret, pera provar que 'ls canonges regulars de Tortosa, tenien facultats pera disposar dels seus bens.* Aquest travall estava redactat en llengua catalana.

— (JAUME). *Biog.* Relligiós de l'ordre dels mínims, encara que no profés de la meteixa, donchs assegura Nicolau Antoni que sols va ésser terciari d'aquella religió. Era autor de la obra nomenada *Vida de Sant Francesch de Paula* y va publicar al any 1618, una obra titolada *Enchiridion o breu crònica dels varons ilustres en Santedat de l'ordre dels Minims*, havent deixat alguns manuscrits de notes molt erudites relatives a biografíes relligioses.

— (RAFEL). *Biog.* Nebot de Mossèn Benet, y com ell capdill dels carlins a les derreríes de la guerra dels Set anys, a la dels matiners, y a la derrera lluita de 1872 a 1875. El seu nom va començar a obtindre certa celebritat al any 1849, ab la mort del baró d'Abella, arribant a ser capitá general de les forces carlistes de Catalunya. Morí a Londres en 1899.

— BOFILL Y BENACH (BONAVENTURA). *Biog.* Jurisconsult y erudit sacerdot, nadiu de Barcelona, que desempenyava a l'Audiencia enlairat cárrech. Va morir al any 1714. Era autor de moltes obres, entre altres *Corona Benedictina, Escudo Montesiano*, y tres volums de decisions de la Audiencia de Catalunya, havent publicat ademés una extensa y ben ordenada historia de la vida, martiri y prodigis de Santa Eularia. A la corona benedictina escrita en 1677, tractava de curiosos detalls, dels privilegis y prerrogatives de la congregació, y dels abats y monestirs de l'ordre.

TRISTANYA. f. *Orog.* Montanya d'Andorra, sobre la delitosa vall de Saturia, que s'eleva a 2,750 met. d'altitut. Son nom prové de tres estanys que hi ha en una de ses comes.

TRISTESA. f. Pena, aflicció, congoixa del ánim. **Entristecimiento, tristeza, morriña.** || En la llengua dels gitanos sentencia de mort. **Tristeza.**

CAUSAR TRISTESA. fr. ENTRISTIR.

TRISTICIA. f. Tristesa, aflicció, melancolía. **Tristeza.**

TRISTIMANÍA. f. *Med.* Malaltía caracterisada per un deliri trist. **Tristimanía.**

TRISTÍSSIM, A. sup. Molt trist. **Tristísimo.**

TRISTISSIMAMENT. m. adv. sup. **Muy tristemente.**

TRISTOR. f. TRISTESA.

TRISTRÓNCICH, CA. adj. *Quim.* Se diu d'una sal estròntica que conté tres vegades tanta base com la sal neutra corresponenta. **Tristróncico.**

TRISTURA. f. *Ant.* TRISTESA.

TRIT, DA. adj. Esmicolat, mòlt, pulverisat. Sol dirse de la terra, de les llegums y cereals mòlts o aixafats. **Desmenuzado, molido.**

TRITEOFIA. f. *Med.* Febre remitenta que té la seua exacerbació tots els dies. **Triteofia**

TRITEOPIRA. f. *Med.* Febre intermitenta atercianada. **Triteopira.**

TRITICINA. f. Gluten que 's treu de la farina de blat. **Triticina.**

TRITLLEIG. m. Repich de campanes. || TRILLEIG.

TRITLLEJAR. v. a. REPICAR.

TRITÓ. m. *Mus.* Quarta major o intèrval compost de tres tons; consisteix en la raó de 45 y 32. **Tritono.** || Monstre marí fabulós. **Tritón.**

TRITÒXIT. m. *Quim.* Tercer òxit d'un metall. **Tritóxido.**

TRITS. m. pl. Segó molt fi que encara conserva part de farina. **Moyuelo.**

TRITURACIÓ. f. *Farm.* Acte y efecte de triturar. **Trituración.**

TRITURACIÓ FILOSÓFICA. Entre alquimistes, calcinació y putrefacció de la materia dels sòlits quan se manifesta la negrura. *Trituración filosófica.*

TRITURADOR, A. m. y f. Qui tritura o lo que serveix pera triturar. **Triturador.**

TRITURAR. v. a. Moldre o reduir a pols granada alguna materia sòlida. **Triturar.** || *Pint.* Moldre 'ls colors per primera vegada. **Desgranzar.**

TRITURAT, DA. p. p. del verb TRITURAR.

TRIUMVIR. m. Magistrat romá que junt ab dos més governava la república. **Triumviro.** || Qui s'uneix ab altres dos per governar o fer quelcom.

TRIUMVIRAT. m. El govern dels triumvirs. || El temps que dura. **Triumvirato.**

TRIVI. m. *Quím.* Tercer òxit d'un metall. **Trivio.** || TRIVIAL.

TRIVIAL. adj. Comú, usat, ordinari, sapigut de tothom. **Trivial.** || S'aplica també al camí fressat y plá. **Trivial.**

TRIVIALITAT. f. Vulgaritat, qualitat de trivial. **Trivialidad.**

TRIVIALMENT. m. adv. Freqüentment. **Trivialmente.** || Vulgarment **Trivialmente.**

TRÓ. m. L'estrèpit que fa l'electricitat atmosfèrica al produir e'l llamp. **Trueno.** || Se pren per la veu grossa. **Trueno.** || El soroll que fa la polvora o qualsevulla altra materia explossiva al encendres. **Trueno.** || El soroll causat pêl tret de qualsevulla arma de foch. **Trueno, estampido.** || Peça d'artillería antiga de gros calibre. **Trueno.** || El poder d'un princep guerrer. **Rayo, trueno.** || Se diu en lo moral per la veu, eloqüencia y predicació d'un orador veement. **Trueno.** || Capceta de paper que plena de polvora ben pitjada y embolicada, ben estreta ab dues o més voltes de cordill, se llença a terra ab la metxa encesa y reventa fent un gran pet. **Petardo.** ||

El soroll que fa la bomba. **Bombazo.** || *Fam.* Pet, ventositat. **Trueno** || adv. m. ant. FINS.

FER TRÓ. fr. *Met.* Ferse alguna cosa notable, digna d' atenció. *Hacer ruido.* || FER SOROLL.

FER TRONS. TRONAR.

FER TRÒ. fr. Parlarse molt d' una cosa, tenir èxit.

TOT SE 'N HA ANAT EN TRONS. fr. *Met. fam.*. Haver parat tot en crits y soroll sense cap conseqüencia desagradable. *Todo paró en gritos.*

TROATANT. adv. m. ant. Fins a tant. **Hasta tanto, hasta que.**

TROB. adv. m. ant. MOLTÍSSIM. || *Gram.* Jo trob, del verb TROBAR.

TROBA. f. L' acció y efecte de trobar alguna cosa. **Hallazgo, invención.** || La cosa trobada. **Hallazgo.** || pl. Lo regal qu' algú fa al que li presenta lo que havía perdut. **Hallazgo** || TROVA, cançó.

TROBADOR, A. m. y f. Qui troba alguna cosa perduda. **Hallador.** || TROVADOR.

TROBADURA. f. TROBA.

TROBAR. v. a. Recobrar lo perdut o trobarse devant d' alguna cosa, tant si 's busca expressament com si ella 's presenta per casualitat. També s' usa com recíproch. **Hallar, encontrar, dar con alguna cosa, acertar.** || Experimentar, conéixer o descobrir, com: *trobo* qu' en aquest cas no té raó. **Hallar.** || inventar, fer un nou descobriment. **Inventar, hallar.** || Agafar, atrapar, com: me va *trobar* descuydat. || **Coger.** || TROVAR. || v. r. Concórrer a alguna part. **Hallarse, intervenir.** || Estar. **Hallarse.** || Encontrarse dos o més venint de parts oposades o diferentes. **Encontrarse.** || Coincidir alguns en el geni, inclinació, modo de pensar, etc. **Encontrarse, juntarse.** || Viure a alguna part. **Hallarse, morar.** || Junt ab alguns participis de pretèrit *ser*, com: *trobarse* ben volgut. **Hallarse.** || Junt ab alguns adjectius sentir lo que ells signifiquen, com: *trobarse* content, malalt, etc, **Hallarse.** || Junt ab alguna cosa, *tindrerla*, com: *trobarse* ab diners. **Hallarse.**

TROBAR A FALTAR. fr. Tindre sentiment o sentir pesar per faltar alguna persona o cosa a quina companyía estavem avessats. *Echar á menos.* || ANYORAR.

TROBAR LA TAULA PARADA. fr. *Met.* Menjar sense que a un li costi res o sense tíndreho que afanyar. *Sentarse á mesa puesta.*

TROBAR MAL. fr. Reprovar el procediment de algú. *Echar á mal, afear, tachar.*

TROBAR O NO TROBAR RES PER DIR. fr. Conformarse o no ab alguna cosa o parer. *Placer ó no placer.*

TROBAR PLÁ O PLÁ Y LLIS. fr. Trobar fácil y factible alguna cosa. *Hallar fácil ó liso y llano.*

TROBARHO O TROBÁRSEHO. fr. *Met.* Experimentar el perjudici de haver fet alguna cosa per capritxo o sense reflexió. *Salir á los ojos* || Denota que algú pagará al seu degut temps el mal que fa de present. *Decírselo de misas, ó allá te lo dirán de misas.*

TROBARSE A FALTAR, A MENYS, O MANCO. fr. Advertir, reparar la falta d' alguna cosa. *Echar menos ó de menos.*

TROBARSE TOT PERDUT O ROBAT. fr. Estar disgustat en la companyía d' altres, majorment si son extranys o desconeguts. *Estar como vendido.*

JA 'T TROBARÉ. *Expr.* Ab que s' amenaça a algú que en ocasió més oportuna pagará el mal que ha comès o está cometent. *No te irás alabando ó no te alabarás de ello.*

TROBARSE. v. r. **Encontrarse, hallarse.**

TROBAT, DA. p. p. y adj. **Hallado.**

TROBO. f. TROBA.

TROÇ. m. Part d' algún tot separada d' ell. **Pedazo, trozo.** || Distancia de lloch. **Trecho.** || Tallada de peix, carn seca, etc. **Posta, tasajo, pedazo.** || *Mil.* Cada una de les parts en que 's divideix una columna. **Trozo.** || RETALL. || En lo moral, fragment. **Fragmento, pedazo, trozo.** || Peça de terra que posseeix algú. **Pedazo, pieza.** || Duració, intèrval de temps, com: *fá un bon troç de dia, encara hi há un bon troç de sol.* Pedazo.

TROÇ DE CEL. Se diu del subgecte de moltíssima bondat. *Santo.*

TROÇ D' OR EN PASTA. La porció d' or fos sense travallar. *Tejo, tejón.*

TROÇ DE PÁ. La porció de pá que queda de sobra o que 's talla del sencer. *Mendrugo, zoquete, zato, pedazo, regojo de pan.* || *Met.* El sustent diari o la subsistencia pera viure. *Pedazo de pan.* || TONTO. || El preu baix o interès molt curt. *Pedazo de pan.*

TROÇ DE QUONIAM. *Expr.* Ab que 's denota la incapacitat o necedat d' algú. *Pedazo de quoniam ó de alcornoque, de animal, de bruto.*

TROÇ DE SURO. fr. *Met.* Tonto. *Pedazo de alcornoque.*

TROÇ DE TEULA. Qualsevol bocí trencat d' una teula. *Tejoleta.*

ANARSEN A TROÇOS. fr. Se diu de la roba que fácilment s' esquinsa, per ser molt usada o vella. *Caerse á pedazos.* || *Met.* Se diu d' aquell que camina tan desgarbadament que sembla que vagi a caure. *Caerse á pedazos.*

A TROÇOS. m. adv. A bocins. *A ó en pedazos.* || Intermissió de lloch o de temps. *A trechos, á ratos, á remiendos.*

A TROÇOS Y A MOSSOS. m. adv. Per parts y en petites porcions. *A pedazos, en ó por pedazos.*

D' UN TROÇ. m. adv. D' una peça. *De una pieza.*

ÉSSER UN TROÇ D' ASE. f . Ésser molt ignorant. *Ser un pedazo de borrico ó de asno.*

ÉSSER UN TROÇ DE TERRA. fr. Estar pròxim a la mort per causa de vellesa. *Caarse de maduro; tener un pie en la sepultura.*

FERSE TROÇOS, MIL TROÇOS O DEU MIL TROÇOS. fr. Rompres en parts petites alguna cosa, especialment les naus al ensopegar contra alguna cosa, etc. *Fracasar, hacer astillas, rajas ó añicos*

FER TROÇOS D' ALGUNA COSA. fr. Dividirla en varies parts. *Hacer jiras.*

JO NO 'M PUCH FER TROÇOS. *Expr. met. fam.* Ab que s' excusa aquell a qui li donen presses pera que faci alguna cosa. *¿Es puñalada de pícaro?*

EL TROÇ MÉS GROS SERÁ LA ORELLA. *Expr. fam.* TRINXAR COM A CARN DE BOTIFARRES.

NO ' VULL, NO 'N VULL, DONEUMEN UN BON TROÇ. *Ref.* Contra alguns que 's neguen a pendre alguna cosa, però de tal modo que donen a entendre tíndren moltes ganes. *No quiero, no quiero, pero echádmela en el sombrero ó en la capilla.*

PAGARSE O COBRARSE DEL METEIX TROÇ. fr. Aturarse algú del diner o interessos que maneja d' altre, lo que li pertany o se li deu. *Pagarse por su mano.*

QUEDAR AL TROÇ. fr. *Fam.* Morir a la batalla, desafiu, etc. *Quedarse en la estacada.*

TINDRE MOLT TROÇ DE CAMÍ FET. fr. *Met.* Tindre molt de avençat en alguna cosa. *Tener mucho andado.*

TROÇ DE BOU. *Geog.* Prop del Roch de la Fita, a la Vall de Ribes, ab esplendents pastoratges, y vistes sobre la clotada del riu de Nuria y les barrancades del Salt y del Sastre.

TROCA. f. Madeixeta de fil, seda, etc. **Madejuela, cadejo.**

TROÇA. f. *Náut.* Aparell fet ferm al extrem del cap que subgecta la verga de la mitjana al seu arbre. **Troza.** || f. *Ant.* ALFORJA.

TROCÁNTER. m. *Med.* Nom de dos apòfisis del fèmur. **Trocánter.**

TROCANTERIÁ, NA. adj. Lo concernent al trocánter. **Trocanteriano.**

TRÓCANTÍ. m. *Med.* Nom especial del petit trocánter. **Trocantin.**

TROCANTINIÁ, NA. adj. Tocant al trocantí. **Trocantiniano.**

TROCADOR, A. BARATADOR.

TROCAMENT. m. BARATA.

TROCAR. v. a. Baratar, permutar, equivocar el nom o sentit de les coses. || TRASTOCAR. **Trocar.**

TRÒCAR. m. *Cir.* Mena de punxó ab veina de metall que s' introdueix al ventre o altra part, y treient el punxó hi queda la veina, servint pera extreure un humor. **Trócar.**

TROÇAR. v. a. ARREMANGAR. || *Náut.* Posar tivanta la troça. **Trozar, atrozar.**

TROCAT, DA. p. p. de TROCAR.

TROCATINTA. m. BARATA, CAMBI.

TROCEIG. m. Acte y efecte de trocejar.

TROCEJADAMENT. adv. m. A TROÇOS.

TROCEJAR. v. a. Fer troços d' alguna cosa. **Despedazar, hacer pedazos, romper, destazar, destrozar, lacerar.** || DESMEMBRAR, DESTROÇAR.

TROCEJAT, DA. p. p. **Despedazado.**

TROCELL. m. *Ter.* MULETA, 2.

TRÒCET. m. dim. **Pedacito y zatico, zatillo,** si és de pá.

TROCEU m. *Mar.* El cap que lliga la verga de messana al seu pal. **Trozeo.**

TROCH. m. *Ant.* FORAT. || Acte y efecte de trocar. **Barata, permuta. Trueque.**

TROCISCAR. v. a. *Farm. ant.* Reduir a trociscbs. **Trociscar.**

TROCÍSCH. m. *Farm.* Cada troç que 's fa d'alguna pasta medicinal pera ferne píndoles.

FER TROCISCHS. fr. *Trociscar.*

TROCLEJADOR. m. *Med.* Muscle obliquo superior del ull, perque 's reflexa sobre una mena de corriola o troclea cartilaginosa. **Trocleador.**

TROCOIDES. adj. *Med.* Calificatiu de una mena de articulació en la qual un òs se fica dins de la cavitat d' un altre, com un eix se fica dins d' una roda. **Trocoides.**

TROFEU. m. Insignia o senyal de victoria. **Trofeo.** || *Met.* Qualsevulla cosa que representa alguda victoria moral. **Trofeo.** || La meteixa victoria obtinguda. **Trofeo, triunfo.** || pl. Les armes o insignies militars que solen pintarse per adorno. **Trofeos.**

TROFOGENOSIS. f. *Med.* Malaltía que prové de la privació completa o incompleta del aliment digestiu. **Trofogenosis.**

TROFÒLECH. s. y adj. *Med.* Escriptor sobre temes de trofología. **Trofólogo.**

TROFOLOGÍA. f. *Med.* Regiment alimentici arreglat. **Trofología.** || Tractat sobre 'l regiment alimentici. **Trofologia.**

TROFOLÒGICH, CA. adj. *Med.* Lo pertanyent a la trofología. **Trofológico.**

TROFOSPERM. m. *Bot.* Part de la fruita madura ont hi están enganxades les llevors. **Trofospermo.**

TROFOSPÈRMICH, CA. adj. *Bot.* Lo referent al trofosperm. **Trofospérmico.**

TROGLODITA. m. Qui habita seguidament dins de coves o llochs soterranis.

TROGLODÍTICH, CA. adj. Relatiu o pertanyent als troglodites. **Troglodítico, troglodítica.**

TROGELL. m. FARDO, FARCELL.

TROGELLAR. v. a. ENFARDAR.

TROGER, A. m. y f. Qui va pêl mon a l'aventura. **Andariego.**

TROJA. f. Camí estret y escusat. **Vereda, trocha.**

TROMBA. f. Massa de vapors semblanta a un núvol molt espès, en forma de cono invertit, que gira sobre si meteixa a impuls del vent y arriba a enfonzar els barcos, enderrocar les cases, arrancar els arbres, etc. **Tromba.**

TROMBÓ. m. *Mus.* Mena de trompeta composta de quatre braços, encaixats els uns ab els altres, que s' estiren o s' arroncen, a voluntat del que la toca, pera produir els diferents tons. **Trombón.**

TROMPA. f. Instrument musich militar, comunament de metall, fet com un clarí, pero tort y més gros, que va disminuint d' un cap al altre. **Trompa.** || Qui la toca. **Trompa.** || Instrument musich ab la boca a manera de trompeta. **Bocina.** || El naç del elefant. **Trompa.** || La cama de la ceba, alls y altres plantes per l' istil, a punt d' espigar, o ja espigades. **Tallo.** || Fibló ab el qual certs insectes com la mosca, el mosquit, etc., xuclen els líquits de que 's nodreixen. **Trompa, trompetilla.** || *Fam.* Naç molt gros. **Narigón.** || Tonto, poch intelligent, inepte.

TROMPA DE CAÇA: CORNETA DE CAÇADORS.

TROMPA DE LA FAMA. La veu que corre de la fama de algú. *Trompa, clarín de la fama.*

TROMPA MARINA: CORN MARÍ. || BOCINA.

TROMPAÇA. f. aum. Trompa grossa.

TROMPADA. f. Cop donat ab la trompa, y generalment qualsevol altre cop o sacudida que 's dona o reb de cara. **Trompada, batacazo, sopapo, tamborilada.**

FER TROMPADES O ANAR A TROMPADES. fr. Barallarse a cops. *Andar al morro, ó á la morra, ó á golpes.*

TROMPADOR. m. Juglar, musich, poeta, trovador. || *Met.* EMBUSTERO, qui enganya.

TROMPAR. v. a Enganyar a algú ab bones paraules, no cumplint lo que se li promet. **Entrompar, trompar, entruchar, freirsela, jugar al morro con alguno.**

TROMPEJAR. v. a. Tocar la trompa per entreteniment. || Enganyar. || v. a. Pegar, donar cops.

TROMPELLAR. v. a. TROMPICAR.

TROMPELLET. m. BALDUFA.

TROMPER. Qui fá o toca la trompa.

TROMPERÁ. f. *Bot.* Planta llenyosa de la fam. de les gosetácies, quines flors son astringentes. **Uva de mar, belcho, gierba de las coyunturas.**

TROMPET. m. *Fam.* XIMPLE, BENEIT, TROMPETER. || Divulgador de secrets. **Soplón.** || TROMPETER, 2.

TROMPETA. f. *Mus.* Instrument de boca que serveix en la musica y en la guerra. **Trompeta.** || TROMPETA, 1. || Instrument de metall que serveix pera parlar als sorts. **Trompetilla.** || Aquella punta ab que brunzeixen els mosquits. **Trompetilla.** || Joguina de llautó o d' estany en figura de *trompeta,* pera que 'ls nois s' entretinguin sonantla. **Trompetilla** || Qui té per ofici tocar l' instrument d' aquest nom. **Trompeta, trompetero.** || *Fam.* Xarraire, que no se li pot confiar cap secret. **Pregonero, trompeta.** || dim. de trompa. **Trompilla.** || pl. En la musica de orga, etc., les veus que imiten el sò de la trompeta, com: *trompeta real, trompeta magna.* **Trompeta.**

TROMPETA DE NEPTÚ: TRITÓ.

DESAPOSENTAR SENSE TROMPETA. fr. Anarsen sense dir res. *Marcharse sin decir oste ni moste.*

FERNE UNA TROMPETA. fr. *Met.* Dir algún secret a qui no 'l sap guardar. *Dar un cuarto al pregonero*

TOCAR LA TROMPETA. fr. Sonarla. *Tocar la trompeta.* || FER UNA CRIDA.

TROMPETADA. f. Cop donat ab una trompeta. **Trompetazo.** || Sò fort y inarmònich de tot instrument de vent. **Trompetazo.**

TROMPETEJAR. v. n. Tocar la trompeta ab freqüencia. **Trompetear.** || Divulgar secrets.

TROMPETER. m. Qui fá trompetes. **Trompetero.** || Qui la toca. **Trompetero.** || Qui divulga secrets. **Trombón.**

TROMPETERÍA. f. A l' orga és el conjunt de tots els registres formats ab trompes de metall. **Trompetería.** || Conjunt de musichs que toquen la trompeta.

TROMPETES. f. pl. *Bot.* Planta de la mena *datura arborea.* **Datura, ilocipondio.**

TROMPETETA. f. dim. Regularment se diu de la d' estany ab que's diverteixen els nois. **Trompetilla.**

TROMPICADOR, A. m. y f. Qui trompica, molestós. **Pesado.**

TROMPICAR. v. a. Molestar ab prechs sempre iguals, repetint sempre 'l meteix, com el sò amoinós d' una trompa. **Zumbar.**

TROMPICO. m. TROMPITXO.

TROMPITXO. m. Peça de fusta en figura cònica, sense punta de ferro, que 'ls nois fan ballar pegantli ab unes xurriaques de corretja, etc. **Peonza, trompo.** || BALDUFA. || PÚRPURA, 1. || RABASSUT.

TROMPITXOL. m. *Ter.* BÒLIT.

TROMPÓ. m. Trompa grossa. || Cop. **Trompón.**

TROMPICÓ. m. ENSOPEGADA, AMOINO.

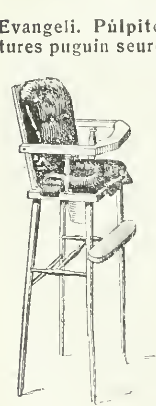
TROMPIS. m. Cop, clatellot, bofetada. **Trompis.**

TROMPONS (A). m. adv. A mal borrás, ab molta abundancia. **A fanegadas, á carretadas, á montones, á cargas, á tropas.** || A cops. MENTIR A TROMPONS. fr. MENTIR A TRENCACOLL.

Trona de la Seu de Barcelona

TRON. m. TRÒ, TRONO.

TRONA. f. Lloch enlairat que sol haverhi a les iglesies, fet de fusta o de pedra, desde ont els predicadors anuncíen la paraula de Deu o expliquen la doctrina del Evangeli. **Púlpito.** || Cadira alta pera que les criatures puguin seure a taula. **Sillón.**

Trona pera les criatures

TIRAR TRONA AVALL. fr. Publicar a la missa major desde la trona les amonestacions dels que volen casarse. *Descalabrar.*

TRONADA. f. Tempestat de trons. **Tronada.** || Conjunt de morters carregats de polvora sola posats de rengle, que's disparen per fer gala en les festes majors. || TRACA. || Salva de morteretes.

TRONADOR, A. adj. Lo que trona. **Tronador.** || S' aplica als coets que fan trò. **Tronador.**

TRONANT. adj. TONANT.

TRONAR. v. n. Haverhi tempestat de trons. **Tronar.** || *Poèt.* Fer trons y llençar llamps. **Tonar, tronar.** || *Met.* Fer algun soroll semblant al del trò, com el que fá l' artillería, etc. **Tronar.** || En lo moral, declamar ab veemencia contra els vicis. **Tronar.** || Cridar, renyar, dir tempestats. **Tronar.** || *Vulg.* Fracassar.

ALLÁ VA QUE TRONA. *Loc. fam.* Que denota la determinació de fer alguna cosa sense atendre al resultat y surti lo que surti. *Allá va con mil pares de pipas; salga lo que saliere; sin encomendarse á Dios ni al diablo.*

TRONAT, DA. adj. *Ter.* Obert de casco 'l cavall, l' euga, etc. **Tronado.** || *Fam.* POBRE, ARRUINAT. || Estripat, parlant de les penyores de vestir; vell, parlant de mobles.

TRONATORI, A. adj. Que trona.

TRONCÁÇ. m. aum. Tronch gros.

TRONCADA. f. Cop de tronch. || Molts tronchs.

TRONCAL. adj. Referent al tronch. **Troncal.** || *For.* Se diu del genre de bens que no s' inclouen en la successió regular, sinó que requereixen altres persones de la familia. **Troncal.**

TRONCAR. v. a. TRUNCAR. || Tallar els tronchs dels arbres. **Tronchar, troncar.** || Trencar el cap, cuixa o bráç del cos humá. **Troncar, descabezar,** y decapitar parlant del cap.

TRONCEDO. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Morillo de Monclús, prov. d' Osca.

TRONCH. m. La part dura y forta dels arbres, mates y plantes que puja desde les arrels fins a les branques. **Tronco.** || Troç llenyós de qualsevol arbre després de tallat y despullat de branques. **Leño.** || La soca del cep. **Cepa.** || La cama de les herbes. **Tallo.** || TIÓ. || La soca serrada dels caps pera ferne pots. **Troza.** || El pare comú o principi d' una familia. **Tronco.** || El cos humá, fora 'l cap, braços y cuixes, y lo meteix se diu de les estatues. **Tronco.** || *Arq.* El viu, cos principal de la columna. **Tronco.** || La part del pedestal entre la basa y la cornisa. **Tronco** || Se diu d' un ignorant o tonto. **Tronco, pedazo de tronco, leño.** || Insensible regularment per causa de malaltía o d' algún accident. **Tronco.** || *Nàut.* El meridiá graduat en les cartes de navegar. **Tronco.** || Parell de mules, cavalls, etc., que tiren d' un carruatge. **Tronco.**

ESTAR FET UN TRONCH. fr. Estar privat dels sentits per causa d' algún accident o perque dorm molt fort. *Estar hecho un tronco.*

DORMIR COM UN TRONCH. fr. Dormir molt fort. *Dormir como un lirón.*

TRONCUT, DA. adj. Que té 'l tronch gros.

TRONERA. f. *Fort.* Forat, obertura que hi ha a algunes muralles pera disparar o llençar pedres, etc., al enemich. **Tronera de casamata.** || *Art.* Obertura que hi ha a bateríes de les places pera disparar el canó. **Tronera, cañonera.** || ESPITLLERA, 1. || Al joch de billar, cada un dels forats que hi ha a les baranes. **Tronera.** || La persona sense judici. **Tronera, locazo, golondro, atarantado, torbellino, saltabardales.** || *Nàut.* Cada un dels forats o finestres ont s' hi coloca l' artillería pera dispararla. **Tronera, porta, portaleña, portañola.** || Arreplech de pedres ben colocades que se sol fer al redors de la soca dels garrofers. **Tronera, mojón.**

FER TRONERES. fr. *Atronerar, tronerar, abrir troneras.*

TRONERETA. f. dim. **Tronerilla.**

TRONJAR. v. a. TRONXAR.

TRONO. m. Assent reial ab grades de que usen els sobirans en els actes de ceremonia. **Trono, solio.** || *Met.* Se pren per la dignitat de rei o sobirá. **Trono.** || El lloch ont s' hi posa dignament l' imatge de algún sant. **Trono.** || Emblema o símbol de la monarquía. **Trono.** || pl. Els esperits celestials que, segons el catolicisme, formen el tercer cor. **Tronos.**

TRONQUET. m. dim. S' aplica a la cama o brot principal que sosté 'l fruit de les plantes y no les tulles. **Cabillo.**

TRONS. m. pl. TRONO, 5.

FERSE TRONS, O ¿NO 'T FARÁS TRONS? fr. *Fam.* FERSE REPICAR.

TRONS. *Bot.* COLITXOS.

TRONTOLL. m. El moviment d' alguna cosa d' una part a l' altra. **Bazuqueo, traqueo.**

TRONTOLLADA. f. Acte y efecte de trontollar. **Bazucada, sacudida.**

TRONTOLLAR. v. n. y a. TRONTOLLEJAR.

TRONTOLLAT, DA. p. p. Que ha sofert trontoll.

TRONTOLLEJAR. v. n. Móures, saccejarse alguna cosa d' una part a l' altra. S' usa també com actiu. **Bazucar, traquear, zabucar, zarandar, zarandear.**

TRONTOLLÓS adj. Que trontolla.

TRONX. m. TRONXO.

TRONXÀÇ. m. aum. **Tronchazo.**

TRONXAR. v. a. Trencar o tallar alguna cosa pêl tronxo. **Tronchar.**

TRONXAT. p. p. del verb TRONXAR.

TRONXO. m. La cama de les hortalices. **Troncho, tallo, mástil.**

COP DE TRONXO. fr. *Tronchazo.*

TRONXUT, DA adj. Se diu de la verdura que té 'l tronxo llarch o gros. **Tronchado.**

TRONYA. adj. Home astut y cautelós. **Pájaro, belitre, zorrero, morlón, morlaco, socarrón, redomado, zorrastrón, bellaco, sobón, sobonazo.**

TRONYELLA. f. Trena o llata estreta d' espart, que, junta y cusida ab altres, forma l' estora o les coses que 's fan d' ella. **Pleita, empleita, crezneja.** || Cordeta o trena prima d espart. **Tomiza, lía.**

LLIGAR AB TRONYELLES. fr. Voltar les fustes d' una obra a fi de que s' hi agafi 'l guix. *Entomizar.*

TRONYERÍA. f. L' astucia, cautela o dissimul ab que algú fa la seua. || Ganseria, gasibía. **Socarronería, mojigatería, gatería.**

TROOSTITA. f. *Min.* Varietat de silicat de manganesa. **Troostita.**

TROP. adv. m. *Ant.* MASSA, EXAGERAT. || TROPO.

TROP-PATROP. fr. Pera indicar el soroll que fan els cavalls al galopejar.

TROPA. f. Soldats, gent de guerra. **Tropa.** || Multitut de persones aquadrillades pera algún fi. **Tropa.** || *Met.* Multitut de coses materials o immaterials. **Tropa** || Sargents, cabos y soldats juntament a distinció dels caps y oficials. **Tropa.** || Toch militar que serveix normalment després de cridada pera que les tropes prenguin les armes y formin. **Tropa.**

TROPA DE LINIA. La que forma en divisions, batallons, esquadrons o altres cossos, está sempre en actiu servei y combat sempre unida. *Tropa de línea.*

TROPA LLEUGERA. La que fa 'l servei fora de la linia y combat en partides soltes, distraient al enemich, perseguintlo en retirada, observant els seus moviments y cobrint els del propi exèrcit. *Tropa ligera.*

TROPA VELLA. Se diu de la tropa exercitada, en contraposició dels quintos. *Tropas regladas.*

MANAR LES TROPES. fr. CAPITANEJAR, 4

ORDENAR LES TROPES. fr. Disposar l' exèrcit en ordre de batalla o de marxa, *Ordenar las tropas.*

TROPADA. f. Conjunt de molta gent reunida. **Turba.**

TRÓPÉÇ. m. ENTROPÉS.

TROPEÇADA. f. y

TROPEÇAMENT. m. ENSOPEGADA.

TROPEÇAR. v. n. ENSOPEGAR. || *Met.* Caure en alguna culpa o estar a punt de cáurehi. **Tropezar.**

TROPICAL. adj. Lo pertanyent o relatiu als tròpichs. **Tropical.**

TROPELL. m. Impetu, moviment precipitat y sorollós de varies persones o coses que 's mouen desordenadament. **Tropel.** || FERIDURA, ACCIDENT. || Multitut de gent en desordre y confusió. **Tropel, turbamulta.** || Munió o agregat de coses sense ordre ni concert. **Tropel** || Ramat de bestiar. **Rebaño.**

EN TROPELL. adv. m. Precipitada y desordenadament. *En tropel, en gran tropa, de tropel, á tropas.*

TROPELLAR. v a. ATROPELLAR.

TROPELLÍA. f. Atropellament o violencia en les accions. **Tropelía.**

TROPICALMENT. adv. D' una manera tropical. **Tropicalmente.**

TRÒPICH, CA. adj. *Ret.* Se diu del istil o llenguatge en que s' usen molts tropos. **Trópico.** || Se diu de l' any en una de les seues diferencies o anomalies, pêl temps que 'l sol triga a tornar al punt del tròpich d' ont va eixir o a córrer la ecliptica o 'l transcurs del temps desde que la terra ix d' un dels punts equinoccials fins que hi torna. **Trópico.** || m. *Astron.* Cada un dels dos cèrcols menors de l' esfera, paralels al equador y distants d' aquest per cada costat 23 y mitg graus pròximament. El que cau al hemisferi del Nort s' anomena del Cranch y 'l del Sur de Capricorni. **Trópico.** || *Ornit.* Cert aucell que no 's trova sinó entre 'ls dos tròpichs: és de la magnitut de un colominet y d' una blancura admirable. **Trópico.** || pl. Secta d' heretges que intentaven explicar per tropos y figures y solament per sos discursos l' Escriptura. **Trópicos.**

TROPO. m. *Ret.* Traslació del significat d' una paraula a un' altra per alguna relació o afinitat que se observa entre les dues. **Tropo.**

TROPOLOGÍA. f. Discurs figurat en que s' hi barreja moralitat y doctrina, encara que aquell sigui sobre materia profana o indiferenta. **Tropología.** || Tractat dels tropos. **Tropología.**

TROPOLÒGICAMENT. adv. m. Metafòricament. **Tropológicamente.**

TROPOLÒGICH, CA. adj. m. Figurat, expressat per tropos o figures. **Tropológico.** || Doctrinal, moral. **Tropológico.**

TROPONOMIA. f. Cambi de nom.

TROPONÒMICH, CA. adj. Aplicable al estudi de les mutacions que un meteix obgecte experimenta, segons els diversos temps y llochs. **Troponómico.**

TROQUELL. m. TROQUER.

TROQUER. m. El motllo ab que 's fan les monedes a la Ceca. **Troquel.**

TROQUER, A. m. y f. Qui fa troques o 'n ven.

TROQUETA. f. dim. de TROCA.

TROQUÍ. m. *Med.* La més petita de les tuberositats del húmer. **Troquino.**

TROQUINIÁ, NA. adj. Lo concernent al troquí. **Troquiniano.**

TROQUITA. f. *Paleont.* Petxina fòssil univalva de figura cònica. **Troquita.**

TROQUÍTER. m. *Med.* La més grossa de les tuberositats del húmer. **Troquiter.**

TROQUITERIÁ, NA. adj. *Met.* Lo pertanyent al troquíter. **Troquiteriano.**

TROS. TROÇ.

TROSSA. f. *Ter. Blanes.* Serveix pera fermar l' entena al pal.

TROSSEJAR. v. a. TROCEJAR.

TROT. m. Pas del cavall, en que mou al ensems una pota de devant y una altra de derrera contraposades, descarregant sobre elles el cos ab ímpetu. **Pasitrote, trote.** || L' acció continuada de trotar. **Trotonería.** || Compromís, apuro. **Trance.**

AL TROT. m. adv. *Met.* Acceleradament, sense sos sego. *A trote.*

TOCA 'L TROT. *Loc. fam.* Ab que 's despedeix a algú negantli lo que demana. *Vete con Dios, bendito de Dios ó con tu madre de Dios.*

TOCAR EL TROT. fr. *Met. fam.* Fugir, anarsen depressa. *Tocar, tomar el portante, el trote, las de Villadiego, las del martillado, escurrir la bola, ó escurrir el bulto.*

TROTADOR, A. adj. Qui trota: s' aplica a les cavalcadures que ordinariament no tenen altre pas que el trot. **Trotador, trotón.** || Se diu del cavall que trota ab vigor, igualtat y gracia. Trotador.

TROTAR. v. n. Anar o caminar al trot. **Trotar.** || Anar depressa y ab celeritat. Trotar. || Se diu de les cavalleries que per son mal pas fatiguen y cruixen al cavaller. **Trotar.** || *Ant.* Bullir. || v. r. *Ant.* **Burlarse.**

TROTEJAR. v. a. Caminar a un trot suau. **Trotear.**

TROTER. m. *Ant.* MOÇO DE A PEU. || El correu de cada poble que va a peu a portar les cartes a les administracions generals y reb les que li donen pera 'l seu poble. **Correo de alpargata, correo de á pie, peatón correo.**

TROVA. f. *Poèt.* Composició poètica en vers, generalment de carácter amorós per ésser cantada al sò d' algún instrument. **Trova.** || POESÍA.

TROVADOR. m. Poeta, versificador. **Trovador, trovista** || Aquest nom s' apropia marcadament als poetes provençals y catalans qu' assoliren tanta significació en les literatures meridionals al Mitjorn de França, Catalunya y al Nort d' Espanya, durant el temps transcorregut desde les derreries del sigle XI fins als començos del XIV. En Guillem IX, comte de Poitiers y d' Aquitania, que vivía al any 1070, és el trovador més antich, quines composicions fins a nostres temps arrivaren, encara que per la puresa del seu llenguatge se suposa que al conreu de la poesía dels trovadors l' havíen altres precedit. L' esplendor d' aquella poesía va perdurar durant més de tres sigles, podentse considerar aquell esclat literari com el periode primitiu de nostra actual literatura catalana.

TROVAR. v. a. Fer versos, compondre y cantar cançons. **Versificar, trovar.** || Imitar alguna composició mètrica aplicantla a un altre assumpte. **Trovar.** || TROBAR.

TROVAIRE. m. TROVADOR.

TROVISTA. m. CANTADOR.

TROY (Francesch). *Biog.* Remarcable pintor del sigle XVII, nadiu del Mitjorn de França. Va néixer al any 1645, y era deixeble del seu pare, que va pintar la casa del concell de Tolosa. Era professor y després director de l' Academia Reial de pintura, traçant els retrats de la familia reial y dels més significats personatges de la cort. Lluis XIV va enviarlo a Baviera pera pintar el retrat de la delfina. A París se serven bona cosa de quadres seus y 'ls seus dibuixos són molt apreciats. Va morir a París al any 1730.

— (FRANCESCH). *Biog.* Fill y deixeble del anterior, y com ell pintor de nomenada, y nadiu de Tolosa, essent un dels artistes de major prestigi a l' escola francesa. Va ésser cavaller de l' ordre de Sant Miquel, secretari del rei, rector de l' Academia de pintures de París y director de la Escola reial francesa a Roma, ont va morir a l'etat de 76 anys, al de 1752.

TROYA. f. Ciutat de Troade, a la Frigia menor. **Troya.** || Gatzara, saragata, etc. **Algazara.**

AQUÍ FOU TROYA. *Expr. met.* Que fa re acció a alguna cosa notable succeida en aquell lloch o circunstancies. *Aqui fué Troya.*

NO 'S VA RENDIR TROYA EN UN DÍA. *Loc. pop.* Significa que les coses grans y ardues necessiten temps pera ferse o conseguirse. *No se ganó Zamora en una hora; nunca mucho costó poco.*

TROYA (Feliu). *Biog.* Pintor de les derreries del sigle XVII, que va néixer a Xátiva al any 1660, morint a Valencia al de 1731. Va ésser deixeble d' En Gaspar de la Huerta, pagantli la ensenyança ab dues cainades de blat y cinquanta lliures per any. Sense acabar la seua educació artística començá a pintar, ab el propòsit d' imitar al seu mestre, y per això les seues obres resultaren un xich defectuoses, com ho mostren els dos quadres de la capella de Sant Nicolau de Tolentí, a l' iglesia de Sant Agustí de Valencia.

TROYÁ, NA. adj. Cosa de Troya. **Troyano** || m. El natural de Troya. **Troyano.**

TRUÁ. m. Bufó, xarraire. **Chocarrero, truhán, moharrache, moharracho, momo.** || Graciós de comedia. **Gracioso, truhán.** || TAFUL.

TRUANA. f. Planta de fulles verdes y llustroses, sense flor, que serveix pera tanques en els jardins públichs, o bé 's posa en testos pera servir d' adorno a les entrades de cafès, tavernes, etc. **Arbusto de adorno.**

TRUANAMENT. adv. m. A manera de truá. **Truhanamente.**

TRUANEJAR. v. a. Fer el truá. **Truhanear.**

TRUANERÍA. f. Acció propia d' un truá. **Chocarreria, truhanería, truhanada, bufonada**

TRUANESCH, CA. adj. Lo que pertany al truá. **Truhanesco.**

TRUANET, A. m. y adj. dim. **Truhanillo.**

TRUCA. f. BARATA. || f. Nou grossa de tres ratlles que 's fa servir pera embotxar en certs jochs. **Nuez de tres cantos.**

TRUCADOR. m. Eina de ferro calçat d' acer sòlit fins la meitat, ab un canonet al capdevall en disminució ab el seu tall afilat, y serveix pera fer ullets a les sabates, a les corretges, als garbells, etc. **Sacabocado, sacabocados.**

TRUCAFORT (Bauma de). *Geog.* Petita cova de tosca, demunt del Grau del Faig, prop de Castellar, al Bergadá.

TRUCAR. v. a. BARATAR. || DONAR COPS. || Picar a la porta. **Llamar.** || Atapair la roba al teixirla. **Tupir, tapir.** || Parlant de moltons, cabres, etc. **Topar.** || Parlant d' animals de cárrega. **Vender.** || Fer el primer envit al joch del truch. **Trucar.** || v. n. *Ter.* VOMITAR.

HEM FET UNA TRUQUETA. fr. *Hemos vendido un asno, un mulo ó un caballo.*

TRUCH. m. Pich, cop donat a la porta. **Aldabada, golpe.** || COP. || Bola grossa de jugar a billar y a les bitlles. **Bola, truco.** || Qualsevulla bola o esfera. **Rulo.** || *Ter.* Palet de riera. **Canto rodado.** || Cert joch d' envit y reenvit, en que's reparteixen tres cartes a cada jugador, les que 's van jugant d' una a una pera fer les bases, que guanya la major per aquest ordre: el tres, el dos, l' as, y després el rei, cavall, etc. **Truque.** || *Met. fam.* TAP DE BARRAL. || Barata que se sol fer de dos genres, principalment de animals, entre gitanos. **Trueque.**

TRUCH D' ESPASETA. Joch de cartes entre varies persones en que van cada dos de companys, y que sols se diferencía del truch en guanyar als tresos el set d' oros, a aquest el d' espases, a un y altre l' as de basto y a aquest el d' espasa. *Matarata.*

TRUCH, TRUCH. Cop repetit a la porta. *Tras, tras.*

TRUCH Y FLOR. m. Joch de cartes compost del de la flor y del truch. *Truquiflor.*

NO HI HÁ MILLOR TRUCH, QUE DEU T' AJUT. *Ref.* Ab que 's dona a entendre que a qui és afortunat li venen les conveniencies sense buscarles. *A quien Dios quiere la casa le sabe; quien está en ventura, hasta la hormiga le ayuda.*

RODÓ COM UN TRUCH. fr. *Redondo como una pelota.*

TRUCH. m. Recurs enginyós, cosa preparada y artificiosa per resoldre 'ls conflictes en les obres dramátiques y novelesques. **Quid pro quo.**

TRUCH (Cap del). *Hidrog.* Cap de la costa SO. de l' illa de Menorca, Balears.

TRUCHELLES. *Geog.* Caseriu del terme d' Onda, prov. de Castelló.

TRUCO (A). m. adv. En recompensa, a cambi. **Á trueco, á trueque, en trueco, en trueque.** || Ab tal que. **A trueque, con tal que.** || Barata, cambi, permuta. **Trueque.** || TRUCH. || Joch d' aquest nom.

TRUCULENCIA. f. CRUDELTAT.

TRUCULENT, A. adj. CRUDEL.

TRUFA. f. Engany, mentida, fábula. **Patraña, trufa, pajarota, chofa.**

TRUFÁ. m. TRUÁ.

TRUFALDÍ, NA. adj. Còmich, ballarí. **Trufaldino.** || Tafaner, manifacer, qui 's fica ont no 'l demanen. **Quijote, procurador de pobres.**

TRUFAR. v. a. Burlar, fer mofa, enganyar. || v. r. Burlarse. **Burlarse.**

TRUFERÍA. f. Mofa, burla, escarni.

TRUFETA. f. Burleta.

TRUFÓ, NA. adj. Burleta, qui de tot fa mofa. **Burlón.**

TRUGELL. m. y

TRUGELLA. f. Aparell pera aplanar la terra. **Trahilla.**

TRUGELLAR. v. a. Replanar la terra ab la trugella. **Trahillar.**

TRUGELLAT, DA. p. p. de TRUGELLAR.

TRUGETA. f. Insecte de cuiraça articulada y moltes potetes, que 's clou en forma de bola. || PORQUET DE SANT ANTONI.

TRUCIMANY. m. TORCIMANY.

TRUHÁ. m. TRUÁ.

TRUITA. f. Ous debatuts y fregits sols o ab altra cosa, quedant en figura rodona; y per extensió 's diu també d' altres viandes, com de mongetes, etc. **Tortilla.** || La que 's fa de farina ab mel. **Sopaipa.** || *Ictiol.* Peix de riu molt delicat y gustós, ab el llom cobert d' escates petites pintades de roig; la cua llarga, la carn dura y vermellenca, y varía segons els indrets ont se pesca. **Trucha, y lancurdia, la petita.** || Altre peix de mar d' uns 30 centimetres de llarch, rogench, ab el cap y 'l llom d' un hermós color carmesí, les aletes grogues, menys les d'aprop de les ganyes que son vermelles y a quina part superior hi té dos agullons o punxes. **Raño, baila, trucha.**

TRUITA RONYOSA. La d'ous ab talls de botifarra o cansalada, etc. *Tortilla de huevos con torreznos, fortuna de la Mancha.*

FERSE UNA TRUITA. fr. *Met.* Xafarse alguna cosa. *Hacerse tortilla, aplas'arse.*

GIRARSE LA TRUITA. fr. *Met.* y *fam.* Mudarse, cambiar, variar en sentit contrari l' estat de les coses. *Volverse la tortilla.*

TRUITAÇA. f. aum. Truita molt grossa.

TRUITADA. f. *Ter.* TRUITA, 1.

TRUITER. m. Pescador o venedor de truites. **Truchero.**

TRUITETA. f. dim. De truita d' ous. **Tortillita.**

TRUJA. f. *Zool.* La femella del porch destinada pera criar. **Cerda, cochina, puerca, gacha, guarra, lechona, berra.** || *Met* Dona bruta y abandonada. **Puerca, marrana.** || *Náut.* BONY.

TRUJA (Coll de la). *Orog.* A la vora del poble de Fillols, enfront del coll del Vernet, a les montanyes del Canigó.

TRUJADA. f. Ramat de truges soles o be de truges y garrins. **Piara.**

TRUJAMÁ. m. *Ant.* TRUTXIMÁN.

TRUJETA. f. *Entom.* PANAROLA.

TRUJILLO (Pelegrí de). *Biog.* Militar, que si be era nadiu de Trujillo, a l'altra banda de la península, pot considerarse catalá per adopció. Va néixer al any 1198, morint a Barcelona pêls anys de 1260. Va entrar a servir entre 'ls soldats del rei Conqueridor al any 1225, acompanyantlo a l' empresa contra Mallorca, embarcantse a Salou en 1227 y lluitant en les tres illes, assolint fama de valerós y essent un dels capitans més volguts del famós bisbe Guillem de Moncada, que va posar terme a la conquesta de les Balears apoderantse d' Ibiça.

TRULL. m. CUP. || Dipòsit de pedra pera posarhi oli o ví. **Tina.** || El llit, jaç o assent del rodet de moldre les olives. **Alfarje, molino de aceite, trujal.**

SER L' AMÓ DEL TRULL. fr *Met.* Tindre molt d' ascendent sobre alguna cosa o persona. *Ser dueño del cuchillón.*

TRULLADA. f. Els raims que 's trepitgen d'un cop al trull o de les olives que 's molen d' una vegada. **Molienda.**

TRULLÁR. v. a. Moldre les olives. **Moler la oliva ó la aceituna.**

TRULLÁS Y JEA (Joseph). *Biog.* Professor de ciencies naturals y exactes, que vivía als començos del sigle XIX a Barcelona, ont va publicar un notable *Cuadro de nomenclatura química.*

TRULLÁS. *Geog.* Poble del cantó de Thuir, bisb. de Perpinyá, depart. dels Pirineus Orientals; es a la dreta del riu Cantarana y té 1,215 hab.

TRULLOLA. f. Mena de pouet a la part de fora y arrán del cup de ví, ont s' hi recull el most que corre de la verema trepitjada al cup. **Pozal, tinillo, pozuelo, lagarejo.** || Pica o coci pera trepitjar raims. **Gumellón.**

TRÚMANS. Eina de pagès pera fangar.

TRUMF. m. TRUMFO. || TRIOMF.

TRUMFA. f. *Ter.* PATATA. || MOFA, BURLA.

TRUMFAL. adj. TRIOMFAL.

TRUMFAR. v. a. A alguns jochs de cartes, tirar trumfo perque no 's té del coll que 's juga. **Fallar, triunfar.** || A alguns altres, com bescambrilla, etc., tirar trumfo encara que 's tinguin cartes del coll que 's juga. **Triunfar.** || *Fam.* Ignorar o no tindre alguna cosa de que 's parla **Carecer.** || v. r. Burlarse d' algú. **Chulearse, zumbarse.** || TRIOMFAR. || BURLAR.

TRUMFARSE. v. r. BURLARSE.

TRUMFERA. f. *Ter. bot.* PATATERA.

TRUMFET. m. dim. Trumfo petit. **Triunfo menor.**

TRUMFÍ. m. Patacó, trumfa molt petita.

TRUMFO. m. Al joch de cartes, cada una del coll a que 's concedeix el privilegi de poguer matar a les de qualsevol altre coll. **Triunfo.** || Al joch del home, la espasa y 'l bastó en tot lo coll y la manilla del seu determinat. **Triunfo.** || *Ter.* PATATA.

ÉSSER UN TRUMFO. fr. *Fam.* Ser una especialitat en la materia de que 's parla. *Ser la nata.*

TREURE DE TRUMFO. fr. DESTRUMFAR.

TRUNCADAMENT. adv. m. Ab interrupció o falta de paraules en algún text. **Truncadamente.**

TRUNCADURA. f. *Min.* Substitució d' un ángul per una faceta en los crestalls. **Truncadura.**

TRUNCAMENT. m. Acte o efecte de truncar. **Truncamiento.**

TRUNCAR. v. a. Interrompre, trencar, tallar part del cos d' alguna cosa. **Truncar, troncar.** || Suprimir o callar en les oracions algunes veus interessantes, especialment quan se fa ab intenció. **Mutilar, truncar.**

TRUNCAT, DA. p. p. del verb TRUNCAR.

TRUNYELLA. f. TRONYELLA.

TRUQUER. m. Qui té al seu cárrech alguna taula de truch. **Truquero.**

TRUQUETA. f. *Ter.* Joch de nois semblant al del palet. **Tejo.**

TRUQUIFLOR. m. Joch de cartes del truch ab flor. **Truquiflor.**

TRUSSAR. *Ter. ibicench.* Arremangar. **Arremangar.**

TRUTI (Anar o anarsen tot a Sant). fr. Tirarho tot a rodar, anarsen a rodar.

TRUTXIMÁ. m. y

TRUTXIMÁN. m. Práctich, experimentat y astut en compres, vendes, barates y pretensions. **Trujimán, trujamán, truchimán.** || Intèrpret de llengües extranyes. **Intérprete, trujimán.**

TRUTXIMANDEJAR. v. a. Fer de trutximán. Arreglar les coses al propi albir y conveniencia. **Mangonear.**

TRUYTA. f. TRUITA.

TU. Pronòm primitiu, substantiu, personal de la segona persona del singular, que sols s' usa ab els inferiors, y molt familiar. Entre poetes y oradors, se aplica ab molta freqüencia a les coses inanimades, y en estil sublim parlant a Deu. **Tú.**

ARRIBAR A TU PER TU. fr. *Met.* Arribar molt per enllá o a les males. *Llegar á las dagas.*

A TU PER TU. adv. m. Ab paraules injurioses, sense respecte ni mirament, ab mal modo. *A tú por tu.* || Cara a cara y sense testimonis. *Mano á mano.*

LO QUE NO 'S COU PERA TU, DÉIXAHO CREMAR. *Ref.* Pera denotar que ningú 's deu ficar en lo que no li pertoca. *Lo que no has de comer, déjalo bien cocer.*

LO QUE NO VULGUIS PERA TU, NO HO VULGUIS PERA NINGÚ. *Ref.* Que aconsella no fer a un altre cap mal tracte, ni ocasionarli perjudici, per quan no 'ns agradaría que 'ns ho fecin a nosaltres. *Lo que no quieras para tí, no lo quieras para los demás.*

QUAN TU HI ANAVES JO JA 'N TORNAVA. *Ref.* Ab que algú dona a entendre qu' és més avisat que aquell que preté enganyarlo. *Primero fuí puta que rufián.*

TUA. Segona veu del pronòm *teu,* com: de la *tua* pell se farán les tiretes. **Tu, tuya.**

DE LA TUA PELL SE FARÁN LES TIRETES. *Ref.* Denota que de lo principal se fa lo accessori. *Del cuero salen las correas.*

TUACTE. m. El subgecte o la cosa que 's té per principal y necessaria. **Tuántem.**

TUAIAR. v. a. y

TUAIARSE. v. r. Aturarse, detindres.

TUAIAT, DA. p. p. DETURAT.

TUAR. v. a. *Ant.* MATAR. || TUIAR.

TUBA. f. Mena de trompeta. **Añafil.**

TUBARI, A. adj *Med.* Lo pertanyent a les trompes de Falopi **Tubario.** || Epítet del feto que 's desenrotlla a la trompa uterina. **Tubario.**

TUBAU (Collet). *Orog.* En un cap de serrat a la vora de Sant Jaume de Frontanyá, al Bergadá, prop de l' iglesia y del veinat d' aquell nom.

TUBERA. f. Peça de ferro colat foradada que va adjunta al canó de la manxa d' una fornal pera avivar el foch.

TUBÈRCUL. m. *Med.* Tumoret o abscés que 's fa a la superficie del pulmó. **Tubérculo.** || *Bot.* Certa acumulació de substancia a les arrels d' algunes plantes vivacies, com és la patata. **Tubérculo.**

TUBERCULAR. adj. Lo pertanyent al tubèrcul. **Tubercular.**

TUBERCULARIA. f. *Bot.* Mena de bolets gimnomicits, que creixen a les escorces y a la fusta de's arbres, formant petits tubèrculs o botons rojos, rosats o de color lila. **Tubercularia.**

TUBERCULARINIS. m. pl. *Bot.* Mena de bolets que tenen esporidies senzilles dins d' un receptácul sòlit y persistent. **Tuberculariníneo.**

TUBERCULÍFER, A. adj. Que porta tubèrculs. **Tuberculífero, tuberífero.**

TUBERCULIFORME. adj. Que té la forma de tubèrcul. **Tuberculiforme, tuberiforme.**

TUBERCULINA. f. *Med.* Nom donat al líquit descobert per el doctor Koch pera 'l tractament y curació de la tuberculosis. **Tuberculina.**

TUBERCULISACIÓ. f. *Med.* Malaltía diatèsica, quasi sempre mortal, que consisteix en ferse tubèrculs a un o molts membres del cos. **Tuberculización.**

TUBERCULÓS, A. adj. Lo que té tubèrculs. **Tuberculoso.** || TÍSICH.

TUBERCULOSIS. f. *Med.* Tisis pulmonar. **Tuberculosis.**

TUBERCULOSITAT. f. Qualitat de lo que té tubèrculs. **Tuberculosidad.**

TUBERÍVOR, A. adj. Que perjudica als fruits tuberculosos. **Tuberívoro.**

TUBERÓS, A. adj. *Bot.* Se diu de l' arrel carnosa y botaruda, més grossa que 'l tany que sosté. **Tuberoso.** || Per extensió, s' apropia a les arrels cobertes de tubèrculs, com les patates, per exemple.

TUBEROSA. f. *Bot.* VARA DE JESSÈ.

TUBEROSITAT. f. *Med.* Mena d' inflor o tumor. **Tuberosidad, hinchazón.**

TUBICANT. m. *Zool.* Mena de moluschs gasteròpots pectinibranquis, del grupus delst rocoidis. **Tubicanto.**

TUBÍCOLA. adj. *Hist. nat.* Que viu en un canó. **Tubícola.** || m. *Zool.* Moluschs consafers comprenent els que 's contenen en una vaina tubular diferenta de les seues valves. **Tubícola.**

TUBICULARIA. f. *Zool.* Genre de pòlips que viu dins d' un canó cònich obert pêls dos caps. **Tubicularia.**

TUBÍFER, A. adj. Que porta o té canons. **Tubífero.** || *Bot.* Se diu dels flòsculs de les sinanteries quan tenen la forma d' un canó aixamplat a la banda de dalt y de les flors compostes de flòsculs aixamplats. || *Zool.* Ordre de pòlips, compostos dels que 's troven reunits en un cos comú fixe a la seua base ab la superficie coberta de cilindres tubiforms. **Tubífero.**

TUBIFLOR, A. adj. *Bot.* Que té perllongat el canó de la seua corola. **Tubifloro.** || f. pl. Mena de plantes hipogines monopetales que comprèn les de corola més o menys tubulosa, com les plantaginies y les apociníes. **Tubifloras.**

TUBIFORM. adj. Que té la forma d' un canó. **Tubiforme.**

TUBIMETRE. m. *Arq.* Instrument pera midar la llargada y 'l gruix de les canonades. **Tubímetro.**

TUBINARI. adj. *Zool.* Que té 'l naç colocat en vaines tubularies. || Mena d' aus nadadores que tenen els forats del naç amagats en vaines tubularies. **Tubinario.**

TUBIPOR. m. *Zool.* Mena de pòlips antozoaris tubiporis, embolcallats en un canó cilíndrich vertical dividit en altres articulats en més o menys nombre. La seua especie més característica és l' anomenada *orga del mar,* de color roig molt viu, que desde 'ls mars orientals arriba fins al Mediterrani algunes voltes.

TUBIPÒRICH. adj. *Zool.* Pertanyent o semblant al tubipor. **Tubipóreo.**

TUBO. m. Canó per quin interior corre algún líquit o aire. **Tubo, fístula.**

TUBULAR. adj. Que té la forma de tubo. **Tubular.**

TUBULARIA. f. *Zool.* Mena de pòlips antozoaris, composta de varies especies, que viuen als mars de Europa.

TUBULIBRANQUI. adj. *Zool.* Que té les branquies construides com un canó. **Tubulibranquio.**

TUBULÍCOLA. adj. *Zool.* Que viu en un canó. **Tubulícola.**

TUBULÍFER, A. adj. Que porta una munió de tubus petits. **Tubulífero.**

TUBULÍPERA. f. *Zool.* Mena de polípers briozoaris, d' especies diverses, vives unes y altres fòssils. **Tubulípora.**

TUBULITA. f. *Paleont.* S' apropia a diferents zoòfits fòssils de forma tubular. **Tubulita.**

TUBULÓS, A. adj. De la forma d' un tubo. **Tubuloso.**

TUBULURA. f. Nom d'una obertura de forma particular que teuen varies de les eines empleades en operacions químiques, y que 's tanquen ab taps quan no és necessari 'l servei a qu' están destinades. **Tubulura.**

TUCA. f. *Bot.* CARBACINA. || Mena de nou o pinya negra. **Tuca.** || Oxit impur de zench que 's forma als fumerals dels forns de dit metall. **Tuca.** || Cima de montanya. **Pico.**

TUCH. m. Pich de montanya. || MOLLÓ. || TURÓ. || **Pico.**

TUCH DORMIDOR. *Orog.* Montanya situada al NO. de Mosset, entre 'l Conflent y 'l Llenguadoch, depart. dels Pirineus Orientals; té 1,845 met. d'altitut.

TUDEL. m. Canó estret y caragolat que tenen certs instruments de vent. **Tudel.** || ESTRANGOL, TUDELL.

TUDELA. TUTELA.

TUDELA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Prenyanosa, prov. de Lleida.

Segell de Tudela

TUDELA DE SEGRE. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, arxiprestat d' Ager, partit judicial de Balaguer; és a la serra de Montclar y té 877 habitants.

TUDELAR. adj. TUTELAR.

TUDELL. m. Fístula o canonet de metall que 's posa als instruments de boca pera introduirhi 'l vent. **Estrángulo, tudel.**

TUDENCH. s. y adj. Lo natural o propi de Tuy. **Tudense.**

TUDESCH, CA. adj. Cosa de l' antiga Alemanya. **Tudesco.** || ALEMANY. || Capot alemany. **Tudesco.** || Partidari del arxiduch en la guerra de successió a Espanya. **Tudesco.**

TUDÓ. m. *Ornit.* Colom feréstech o de bosch. **Paloma torcaz.**

TUDÓ Y PEAGUDA (Antoni Francesch). *Biog.* Escriptor de mitjans del sigle XIX. Va escriure algunes produccions pera 'l teatre, fentse remarcar la que va anomenar *La mujer honrada*, que fou posada en escena a Barcelona.

TUDOR. m. TUTOR.

TUDORÍA. f. *Ant.* TUTELA.

TUDRIU. f. *Ant.* TUTORA. || n. p. **Teodora.**

TUEJAR. v. n. TUTEJAR. || *Ant.* DETENIRSE. || DEFENSAR

TUÉXAR. *Geog.* Vila de la prov. y diòc. de Valencia, part. jud de Xelva; és a la vora de la riera de la Yessa y té 1,893 hab.

TUENT (Port de). *Hidrog.* Port natural de la banda de tramontana de l' illa de Mallorca, Balears.

TUET. m. Moll del os. **Tuétano.**

TUETRIU. *Fam.* Nom propi de dona. **Teodora.**

TUF. m. El vapor que s' alça de la terra, o 's causa pêl foch o calor artificial. **Tufo.** || *Met.* L' olor forta y molestosa d' alguna cosa. **Tuforada, tufo.** || FARÚM. || BRAVADA.

FER TUF. FARUMEJAR.

TUFAÍTA. f. *Min.* Nom d' una roca d' origen volcánich. **Tufaíta.**

TUFEJAR. v. n. Fer tuf o pudor. || FARUMEJAR.

TUFERA. f. *Ter. ibicench.* Cabellera llarga y despentinada. **Melena.**

TUGURI. m. Barraca de fusta, terra y palla ab poca curiositat y per extensió s' aplica a la casa pobra y miserable y al lloch ont s' hi aixopluga gent viciosa. **Tugurio, choza.**

TUICIÓ. f. *For.* Acte y efecte de defensar. **Tuición.**

TUIR. v. a. *Ant.* DEFENSAR.

TUIT. adj. *Ant.* TOT. || p. p. de TUIR.

TUITIU, VA. adj. *For.* Lo qu' ampara, defensa y protegeix. **Tuitivo.**

TUIXENT. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y partit jud. de Seu d' Urgell; és a la vora del riuet de la Vansa y té 390 hab.

TUIXÓ. m. TOIXÓ.

TUIXOS. m. pl. *Bot.* TURBIT.

Segell de Tuixent (S. Esteva)

TUL. m. Teixit de punt, fet de seda, de fil o de cotó, formant una tela de creuats octaedres que formen reixats, y serveix pera brodar en ells, usantlo les dones pera mantellines y adornos, y aixís meteix pera mantellines y altres ornats de les habitacions. **Tul.** || MALLA, PUNT.

TULCIS. *Hidrog. ant.* Nom del riu Francolí, prov. de Tarragona, en temps dels romans.

TULIDURA. f. Arronçament o contracció dels nirvis o tendons que 'ls priva de llurs moviments naturals. **Tullimiento.** || TOLIDURA.

TULIPA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les liliácies; n' hi há d' una munió de menes y varietats. Fa la flor en forma de bonet y d' una infinitat de colors y de noms. N' hi há de senzilles y de dobles. **Tulipán.**

TULIPER. m. *Bot.* Mena de plantes magnoliácies, originaries de l' América del Nort, que són conreuades a Europa per la seua bellesa y l' elegancia de les seues flors, que despedeixen bona flaire, usantse en la medicina la seua escorça y les arrels. **Tulipero.**

TULIPETA. f. dim. TULIPA.

TULIR. v. a. TOLIR, TOLDRE.

TULIRSE. v. r. Perdre algú l' us y moviment d'algún membre o de tot el seu cos. || TOLIRSE.

TULIT, DA. m. y f. Baldat, impossibilitat. || TOLIT. || Qui ha perdut el moviment del seu cos o d' algún dels seus membres. **Tullido.** || Qui ha perdut l' us y moviment dels peus o de les mans. **Zopo, zompo.** || TOLLIT.

TULITA. f. *Min.* Substancia vidriosa crestallisada en prismes romboidals, més dura que 'l vidre. **Tulita.**

TULLIR. v. a. y derivats: TOLLIR

TULLIRSE. v. r. TOLLIRSE.

TULLIT, DA. adj. TOLLIT.

TUMANÍ. m. *Ter. ibicench.* Farigola. **Tomillo.**

TUMBA. f. *Ant.* TOMBA.

TUMBAGA. f. Lliga o barreja d' or, argent y aram en parts iguals, de la que 'n resulta un metall de color fosch; altres diuen que 's compòn de set parts d' or y tres d' aram de Siám, que dona al or un color y lluentor que no té per sí meteix. També 's dona aquest nom al anell fet de dit metall. **Tumbaga.**

TUMBAGA RICA. Nom que donen els argenters al or que no arriba a dotze quilats, deventne tindre vintiquatre. *Tumbaga rica.*

TUMBAGAÇA. f. aum. Se diu regularment de les manilles de tumbaga. **Tumbagón.**

TUMBAR. v. a. TOMBAR

TÚMBOL. m. Mena de catafalch de fusta en figura de tomba, cobert de vaietes fúnebres y adornat d' al-

tres insignies de dol y tristesa y plè de llums, que 's posa pera 'ls funerals d' algún mort com suposantlo present. **Túmulo, catafalco.** || Sepulcre que s' alça sobre terra. **Túmulo.** || Toça, tamany gros que una cosa presenta a la vista. Obgecte de molta apariencia. **Cuerpo, tamaño.**

TÚMBUL. m. TÚMBOL.

TUMECH. m. *Ter. ibicench.* Angunia, intranquilitat. **Desasosiego, intranquilidad.**

TUMEFACCIÓ. f. *Med.* Mena d' inflor. **Tumefacción.**

TUMEFACTIBLE. adj. *Med.* A propòsit pera la tumefacció. **Tumefactible.**

TUMESCENCIA. f. *Med.* Principi d' un tumor, y estat del que comença a tindren un o més. **Tumescencia.**

TUMIRSE. v. r. Inflarse.

TÚMIT, DA. adj. INFLAT.

TÚMOL. m. TÚMBOL.

TUMOR. m. Bony, inflor de diverses menes, que 's fa a alguna part del cos del animal, y vé a formar materia. **Tumor, tuberosidad.** || El que 's fa a les parts glanduloses. **Landre.** || El que 's fa a la boca. **Flemón.** || El petit ab materia. **Buba.** || El que 's fa a les besties. **Aventadura.**

TUMOR BLANCH. Hidropesía de les articulacions. *Tumor blanco.*

TUMOR DE GARGAMELLA: GOLL.

TUMORS FRETS: HUMORS FRETS.

TÚMUL. m. TÚMBOL.

TUMULARI, A. adj. Lo referent al túmbol. **Tumulario.**

TUMULT. m. Aglomeració de gent. **Tumulto.** || Motí, avalot de poble. **Motín, tumulto, alboroto.** || Munió, concurs gran de gent, que causa desordre o inquietut. **Tumulto.**

TUMULTUAR. v. a. Promoure algún motí. **Tumultuar, amotinar.** || També s' usa com reciproch. **Tumultuarse, amotinarse.**

TUMULTUARI, A. adj. TUMULTUÓS.

TUMULTUARIAMENT. adv. m. En tumult y avalot. **Tumultuariamente, tumultuosamente, en motín.**

TUMULTUÓS, A. adj. Lo que causa o mou tumult, o está sense ordre ni concert. **Tumultuoso.**

TUMULTUOSAMENT. adv. m. TUMULTUARIAMENT.

TUNA. f. Vagabondería, vida ociosa y vagabonda. **Briba, tuna, guitonería, gandaya, pecorea.** || *Bot.* FIGUERA DE MORO.

ANAR A LA TUNA, FER O CÓRRER LA TUNA. fr. Vagabondejar, anar rodant de poble en poble, fent vida ociosa. *Tunar, andar á la gandaya, correr ó buscar la gandaya, jacarear.*

TUNANT, A. adj. Qui corre la tuna. **Tunante, tuno.** || *Met.* Astut, taimat. **Tunante.**

TUNANTADA f. Picardía, maldat, acció o fet propi de tunos o tunants. **Tunantería, tunantada.**

TUNANTÁÇ, A. s. *Fam.* aum. **Tunantón.**

TUNANTE. adj. TUNANT.

TUNARRO, A. adj. aum. Molt tuno. **Tunantazo.**

TUNDA f. Càstich rigorós de cops. **Zurra, tunda, paliza, zurribanda, somanta, escurribanda, manta, felpa, soba, solfeo, solfa, sotana.**

DONAR UNA TUNDA. fr. Açotar, o castigar a cops. *Sotanear, batanear, solfear, tundir, sobar, dar una tunda, una felpa, una sotana ó una azotaina.*

TUNDENT. adj. Que pega. **Tundente.**

TUNDIR. v. a. TONDRE.

TUNECÍ, NA. s. y adj. Natural y propi de Tuniç. **Tunense.**

TUNEJAR. v. a. TUNAR.

TÚNEL. m. FORADADA. || Obra que 's fa al través d' una montanya pera 'l pas d' un camí de ferro, canal, etc. **Túnel.** || MINA, en e's ferrocarrils.

TUNERÍA. f. L' astucia y bellaquería ab que algú procura dissimuladament fer lo seu fet o lograr lo seu intent. **Socarronería, bordonería.**

TUNGSTAT. m. *Quím.* Combinació del ácit túngstich ab una base. **Tungstato.**

TUNGSTI. m. *Quím.* Metall trencadiç, sòlit, de color blanch gris y molt brillant. **Tungsteno.**

TÚNGSTICH. adj. m. *Quím.* Epitet d' un ácit procedent del tungsti. **Túngstico.**

TÚNICA. f. Vestidura sense mánegues qu' usaven els antichs y 'ls servia com de camisa interior. **Túnica, tunicela.** || La vestidura de llana que usen els relligiosos en lloch de camisa. **Túnica.** || *Med.* Tel o membrana sutil que cobreix alguna part del cos, com la dels ulls, de les venes, etc. **Túnica.** || *Bot.* En algunes fruites la pelleta o membrana sutil agalada a la part interior de la closca, y que cobreix inmediatament la molsa. **Túnica.**

TUNICELA. f. Vestit a modo de dalmática ab les seues mánegues assegurades ab cordons, que porten els bisbes sota de la casulla, quan celebren de pontifical. **Tunicela.**

TUNICÍFER, A. adj. Que porta túnica. **Tunicifero.**

TUNICÓ. m. dim. TUNIQUETA.

TUNIQUETA. f. dim. **Tuniquita.**

TUNO, A. adj. y s. TUNANT.

TORNARSE TUNO. fr. Avesarse a males costums. *Abellacarse, hacerse bellaco.*

TUNYAR. *Geog.* Caseriu del terme de Garrigás, prov. de Girona.

TUNYINA. f. *Ictiol.* Peix molt comú als mars de Espanya; creix fins a cosa d' un metre vint centimetres; té 'ls ulls molt petits, el morro punxagut, la pell molt fina y la escata grossa. La seua carn es molt gustosa, lo meteix fresca que salada. **Atún.** || *Met.* Fart de tacó. **Paliza.** || *Fam.* TUNDA.

AGAFAR TUNYINES. fr. A les almadraves es enganxarles ab el ganxo pera tirarles a dins del barco o a la p'atja. *Coclear.*

CLAVAR UNA TUNYINA. fr. *Fam.* Donar o pegar una tunda. *Dar un julepe.*

TUNYINADA. f. Pescada de tunyines. **Almadraba.** || Menjada de tunyina. **Moltes tunyines.**

TUNYINER, A. s. Pescador de tunyina o qui hi comercía. **Atunero, almadrabero.** || Dit del ham pera pescar tunyines. **Atunero.** || S' aplica al filat pera pescar tunyines. **Atunero, red de atún, almadraba.**

TUNYINERÍA. f. Lloch ont s'hi pesquen tunyines. **Atunera, almadraba.**

TUNYINETA. f. Tunyina més blanca y tendre que la regular.

TUPÉ. m. El cabell que 's deixa pera adorno demunt del front. **Copete, tupé.**

TUPÍ. m *Ter.* Terriça en figura de gerra, però molt més petita y ab una sola ansa. **Puchero.** || OLLETA.

Tupi

TUPINA. f. *Ter* Tupí gran. **Pucherón, tinajilla.** || Carn de porch posada en oli y sal dins de la tupina, en conserva.

TUPINADA. f. Cop de tupí. **Pucherazo.** || *Met.* Trampa que's fa a les eleccions ficant a l' urna molts més butlletins electorals que votants hi ha hagut. **Pucherazo.** || Tot lo que cap en un tupí.

TUPINAIRE. m. El qui fa tupins y també 'l que els ven. **Cacharrero.**

TUPINAMBÍ. m. *Zool.* Mena de llargandaix de Amèrica.

TUPINER, A. m. y f. Qui fa tupins.

TUPINET, A. m. y f. Tupí petit.

TUPIR. v. a. ATAPAIR.

TUPIT. p. p. De TUPIR. **Tupido.** || Atapait, espès, apretat.

TUQUIM. m. Aparell que serveix pera apoiar l'asta de la bandera a les llanxes el día de l'aplech marítim de Santa Cristina a Blanes.

TUR. *Ter. ibicench.* Pòsit. **Pósito.**

TURA. f. *Orog.* Pich de montanya. **Turó. Picacho.**

TURAMÍ. adj. Se diu dels pobles y races nòmades d'Asia y de llurs llengües y demés propietats característiques, per contraposició als pobles assiris y semítichs. **Turamí.**

TURAMIENCH. adj. TURAMÍ.

TURAR. v. a. ATURAR.

TURBA. f. Munió de gent confosa y desordenada. **Turba, turbamulta.** || Combustible mineral terrós que prové de la descomposició de plantes herbácies aquátiques que s'acumulen al fons dels estanys y aiguamolls. **Turba, carbón de tierra.**

TURBA DE CAP: RODAMENT DE CAP.

TURBALLS *Geog.* Poble del regne de Valencia.

TURBAMULTA. f. Paraula llatina ab la qual se designa 'l baix poble.

TURBANT. m. TORBANT.

TURBAR. v. a. y derivats. TORBAR.

TURBAVÍ (Miquel). *Biog.* Jesuita nadiu de Lleida, que va viure al sigle XVII y va ésser rector del colegi de Barcelona y del noviciat de Tarragona, y al any 1645 era Provincial de Catalunya. Va escriure y publicar una obra ab el nom suposat de Francesch Ruiz Marcillo, titolantla «Certámen poètich pera les festes de canonisació de Sant Ignasi y de Sant Francesch X. al colegi de Girona.»

TURBI, A. adj. TÈRBOL.

TURBIÀS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de la Vall de Castellbó, prov. de Lleida.

TURBINA. f. Máquina hidráulica en forma de roda quins raigs formant caragol, ficats dins de l'aigua corrent, reben l'impuls d'aquesta pera transmetre 'l moviment a alguna máquina. **Turbina.**

TURBIT. m. *Bot.* Planta de la fam. de les umbelíferes, mena d enredadera quina arrel ha sigut usada com purganta y quines llevors tenen igual aplicació que 'ls comins. **Genciana blanca, turbit.** || Certa arrel de la India Oriental, que 'ns ve separada de la part llenyosa en troços del gruix del dit, reinosa, negrenca pêl exterior y blanca pêl interior, de gust un poch acre que causa ascos y és purgant. **Turbit.**

TURBIT BORT. *Bot.* Mena de blenera, de la qual n'hi há de blanca y de negra. *Candilera, jarrillo, zumillo.*

TURBIT MINERAL. Substancia groga, insoluble a l'aigua y descomponible pêl calor. Entra en la composició de algunes pomades contra 'ls brians. *Turbit mineral, subdeutosulfato de Mercurio.*

TURBÓN. *Orog.* Montanya de 2,492 met. d'altitut, situada entre 'ls rius Isábena y Èssera, prov. de Osca, confrontant ab la Vall d'Arán.

TURBONADA. f. TARRABASTADA. || Tempestat de vent, neu, pedra, aigua, etc. **Turbión.**

TURBOT. m. *Ictiol.* OBLADA.

TURBULA. *Geog. ant.* Nom de Villena, prov. de Alacant, en temps dels romans.

TURBULENCIA. f. ENTERBOLIMENT. || *Met.* Confusió, alteració o pertorbació. **Turbulencia.** || GUERRA.

TURBULENT, A. adj. Pertorbador, amich de turbulencies. **Perturbador, faccioso.** || *Met.* TÈRBOL. || INQUIET, TRAVÉS, REVOLTÓS.

TURBULENTAMENT. adv. m. Ab turbulencia. **Turbulentamente.**

TURCA. f. *Fam.* Borratxera. **Turca.**

TURCH, CA. adj. El natural de Turquía. **Turco, turquesco.** || Lo que pertany a aquest imperi d'Europa y Asia. **Turco.**

GRAN TURCH. Sobirá del imperi de Turquía. *Gran Turco.*

TURCOFIL, A. adj. Amich de Turquía y de les coses turques. **Turcófilo.**

TURCÓFOB, A. adj. Enemich de Turquía y dels turchs. **Turcófobo.**

TURCOMÁ, NA. m. y f. TURCH.

TURCÒPOL, A. adj. Fill de pare turch y mare grega. **Turcópolo.**

TURDETÁ. *Hist. ant.* Habitant d'una regió meridional d'Espanya al temps dels romans. **Turdetano.**

TURDETANIA. f. Nom que 'ls romans donaven a Andalusía. **Turdetania.**

TÚRDRIL. m. Habitant de l'Espanya meridional en temps dels romans.

TURELL (Gabriel) *Biog.* Cavaller barceloní que vivía al sigle XV. Va dedicarse als estudis històrichs havent sigut l'autor de la obra catalana *Historia dels antichs Comtes de Barcelona y dels Comtes reis d'Aragó fins a Ferrán I.* En Turell va viure abans que En Tomich, pels anys de 1438, ‹ onch aquest derrer fa esment d'ell. Era també l'autor de un *Tractat de la Armería, fet per Gabriel Turell, de la ciutat de Barcelona, en l'any 1471,* ab escuts d'armes illuminats; al acabament d'aquest llibre segueix un altre tractat ab el títol *Dels set honors del món.*

TURENA. f. Antiga regió de França, germana del Llenguadoch y de Catalunya.

TURF. m. Paraula inglesa que s'apropía al lloch ont se realisen les curses de cavalls, y per extensió a tot lo que 's relacioni ab les diversions hípiques. El *Turf* és una extensió de terreno cobert d'herba retallada y espesa, pera protegir les potes dels cavalls de raça.

TURFISTA. adj. y s. Se diu de qui sent afició o be és entusiasta de les curses de cavalls. **Turfista.**

TURFOL. m. *Quím.* Producte oliós destilat de la herba. **Turfol.**

TURGENCIA. f. Qualitat de turgent. **Turgencia.**

TURGENT, A. adj. Inflat, elevat, fort, abultat. **Turgente.**

TURGENÇA. f. TURGENCIA.

TURGIDESA. f. TURGENCIA.

TURGIT, DA. adj. TURGENT.

TURGENIA. f *Bot.* Mena de plantes umbelíferes cancalínies, quines menes creixen a l'Europa meridional. **Turgenia.**

TURIA. *Hidrog.* Nom ab quin és conegut el riu Guadalaviar, que té les seues fonts prop d'Albarracín, y rega la prov. de Terol, entrant a la de Valencia, solca la sena xamosa horta y donen impuls les seues aigües a molts molins y a nombroses industries allí establertes. Passa per les parets de Valencia y desemboca prop del Grau.

TURIBULARI. f. TURIFERARI.

TURÍFER, A. adj. Que produeix incens. **Turífero.**

TURIFERARI. m. y

TURIFICADOR. m. Aquell que porta l'incenser. **Turiferario.**

TURIFICAR. v. a. ENCENSAR.

TURINA. f. *Ter.* NYONYA, DEIXADESA.

TURIÓ. Aparell pera retenir el ferro en la máquina de foradar.

TURIS. m. pl. *Hist.* Nom d'uns antichs pobles que habitaven el litoral de Catalunya, de Blanes a Barcelona. **Turios.**

TURIS. *Geog.* Vila de la prov. y dióc. de Valencia, part. jud. de Xiva; és en terra trencada y té 4,781 habitants.

TURIS o TEZERIS. *Hidrog.* Nom del riu Ter, prov. de Barcelona y Girona, en temps dels romans.

TURISMON. n. p. **Turismundo.** || Septim rei dels goths.

TURISSA. f. *Ter. ibicench.* Ovella novella. **Oveja joven.**

TURLANDA. *Geog.* Aldea del terme de Conesa, prov. de Tarragona.

TURMA. f. *Ant.* TUMOR. || Testícul d'animal. **Criadilla, turma, testículo** || pl. Els testículs de moltó. **Escritillas.**

TURMALINA. f. *Min.* Mineral d'aspecte vidriós, molt brillant y que ratlla el vidre. **Turmalina.**

TURMEDA (Anselm). *Biog.* Frare franciscá del monastir de Poblet que va assolir celebritat als començos del sigle XV per ses apostasíes y sos escrits. No pot definirse la seua patria per haverhi encontrades opinions, donchs mentres creuen uns que era nadiu de Montblanch, afirmen altres que havia nascut a Lleida y alguns novament a Mallorca. En Turmeda, és autor d'un llibre de lectura pera els nois, que fins als començos del sigle XIX estigué en boga a Catalunya, anomenantlo *Fra Anselm* o *Franselm*, titolantlo *Llibre compost per Fra Anselm Turmeda, ab la oració de Sant Miquel lo jorn del judici y la oració de Sant Roch y de Sant Sebastiá.*

TURMELL. m. L'os que surt al capdevall de la cama als costats del començament del peu. **Tobillo.**

TURMELL. m *Orog.* Montanya a la cordillera celtibèrica, prop de Morella, al Mestratge. Es caliça y está plena de boscos de pins vells y carrascles.

TURMENTILA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les rosácies, de cames forcades, ab fulles semblantes a les de cinchenrama, encara que formades de set fulletes peludes y retallades; les flors grogues de quatre fulles y sostingudes per una altra de curta; l'arrel de la gruixaria del dit gros, irregular, dura, nuosa, tuberculosa, fibrilar, negrosa al exterior y rogenca, y a vegades groguenca, al interior; d'olor d'herba y de gust un poch amarch. Es astringenta y tònica. **Tormentila, tormentilla.**

TURNAR. v. n. TORNAR, 17 y 18.

TURNAY. *Ter. ibicench.* Mida superficial.

TURNEBE (Adriá). *Biog.* Filòlech tolosá (1512-1565) que dirigí les edicions de llibres grechs en la Estampa Reial de París.

TURNIOLA. *Ter. ibicench.* Ronda, torn.

TURNO. m. TORN.

TURÓ. m. Cim de montanya que acaba casi en punta. **Altozano, teso, cabezo, cerro, pico, muela, mogote, otero.** || PEDRA TOSCA. || *Zool.* Mena de rata de bosch. **Turón.**

TURÓN Y PRATS (Joseph). *Biog.* Militar que va néixer a Barcelona als començos del sigle XIX, y que tenia una brillant historia, havent intervingut en les guerres dels set anys, dels matiners, y desempenyant un dels primers papers a la de Africa de 1860 d'ont va tornar ab el grau de tinent general. En 1873 fou nomenat capitá general de Catalunya.

TURÓN (Mines del). *Geog.* A la comarca de Camprodón entre els clots de Siern y la vall del Ritort, a 1,650 met. d'altura, ab galeries y travalls, que se suposen del temps dels romans. || TURÓ.

TURONET. m. dim. **Cerrejón, cerrillo.**

TURONS. *Geog. ant.* Antichs pobles de la Galia corresponent a Tours.

TURP. *Orog.* Puig de 1,621 met. d'altitut, situat a la vora esquerra del Segre, entre Fígols y Oliana, prov. de Lleida. || TORB.

TURQUÈS, A. adj. TURCH.

TURQUESA. f. *Min.* Pedra preciosa que tira, ja a blau, ja a vert. **Turquesa.** || *Bot.* Especie d'anèmona blanca ab un fons vermellós. **Turquesa.**

TURQUESCH, CA. adj. TURCH, y més propiament semblant al turch.

A LA TURQUESCA. m. adv. Al us de Turquia. *A la turquesca.*

TURQUESETA. f. *Min.* Mena de turquesa que está més posada a verdejar. **Turquesina**

TURQUÍ, NA. adj. TURCH. || S' aplica al blau molt pujat que tira a negre. **Turquí, turquino, turquesado.**

TURQUÍA. f. Nació oriental d'Europa y occidental d'Asia.

TURRADA. f. TORRADA.

TURRAR. v. a. TORRAR.

TURRELLA (Pons de). *Biog.* Eclesiastich que va morir al anys 1254. Era bisbe de Tortosa elegit pêl capítol, essent prior de la catedral a la mort de Gombalt III, bisbe d'aquella seu. El bisbe Turrella va pendre part a la conquesta de Valencia, y el rei En Jaume I li va conferir en 1225 desde Penyíscola un privilegi fentli donació de diverses poblacions y extenent els límits del seu bisbat, privilegi que va confirmarli deu anys després el papa Gregori IX.

TURRIANO TORRES (Francesch). *Biog.* Teolech nadiu de Herrera (Valencia) pêls anys de 1504 y mort a Roma al de 1584. Era home de molt talent, deixant nombroses obres de teología y moltes traduccions.

TURRÍCOLA. f. *Zool* Mena de moluscles cefalopots, que tenen formant espiral aguda com un conus perllongat. **Turricula.**

TURRIFER, A. adj. Que porta torres.

TURRIÓ. m. Eix o clau que 's fica entre dues peces que encaixen y tenen moviment. **Eje.**

TURRÍTELA. f. *Zool.* Mena de moluscles pectinibranquis, de petxina perllongada formant a manera d'obelisch. **Turritela.**

TURRÓ. m. Pasta que 's fa d'atmetlles, pinyons, avellanes, etc., tot torrat y barrejat ab mel y a vegades ab terroços de sucre, de lo que 'n resulta una materia sòlida molt gustosa. N' hi ha de varies menes. **Turrón.**

TURRÓ. m. fig. *Vulg.* GOVERN, SOU. || Pedra, en el llenguatge dels gitanos.

TURRONAIRE. comp. Qui fabrica o ven turrons.

TURRONADA. f. *Ter.* CASTANYADA. || Mols turrons; menjada de turrons.

TURRONER, A. s. Qui fa o ven turrons. **Turronero.**

TURRONERÍA, f. Fábrica o botiga de turrons. **Turronería.**

TURSANT. *Geog.* Antich país de la Gasconya, germá de Catalunya.

TURSÓ. m. *Ter ibicench.* Entortolligament. **Retortijón.**

TUSCADOR, A. adj. Qui desbasta 'l suro pera ferne taps treyentne la escorça. **Desbastador.**

TUSÓ. m. ant. VELLÓ. || TOISÓ.

TUSQUETS (Ramón). *Biog.* Remarcable pintor contemporani, nadiu de Barcelona, y mort a Roma al any 1904. Signé premiat en diverses exposicions. A Roma fruía d'una merescuda reputació y les seues aquareles y estudis al oli, eren adquirits pêls extrangers, havent trevallat al ensems ab destí a Catalunya, obres molt valioses d'assumptes diferents a la nostra historia. De les seues nombroses produc-

cions cal esmentar les següents. *La cullita del cánem als voltants de Roma; Fivaller devant de Ferrán d' Antequera; Proclamació del Princep de Viana pera llochtinent de Catalunya; Embarch d' En Jaume I pera la conquesta de Mallorca; Roger de Lluria reb al fill de Carles d' Anjou després de vençuda la esquadra; Lliçó de cant plá*, y diversos retrats de gran mèrit.

— Y MAYNOU (ESTEVA). *Biog.* Musich y renomenat compositor. Era nadiu de Barcelona, en quina ciutat va morir al any 1876. Va produir nombroses y selectes composicions de molt atinada inspiració, y la seua mort, a etat encare jove, va ésser una pèrdua pêl art.

TUSQUETS. *Geog* Nom que vulgarment se dona a Dosquers, prov. de Girona.

TUSSA (Fer la). Matar a una bestia, gall, cunill, etc.

TUSSAL. m. TOSSAL.

TUSSAR. v. a. Y 'ls seus derivats. TOSSAR.

TUSSIDA. f. Acte y efecte de tussir.

TUSSILAGINÓS, A. adj. *Bot.* Paregut al tussílach. Tusilagineo.

TUSSÍLACH. m. *Bot.* POTA DE CAVALL.

TUSSILAGÍNIES. f. pl. *Bot.* Mena de plantes del genre del tussilach.

TUSSIR. v. n. Y 'ls seus derivats. TOSSIR.

TUSSIS. m. pl. Deus secundaris entre 'ls celtes, antichs habitants de Catalunya.

TUSSÓ. m. La llana del moltó y també la pell ab la llana. **Tusón.**

TUSSOL. m. *Ant.* TOSSAL.

TUSSUT, DA. adj. TOSSUT.

TUSTAR. v. a. *Ter.* PEGAR. || TRUCAR.

TUT, A. adj. TOT.

TUTA. *Orog.* Cova nomenada de Segura, dessota el collet del Roch d' En Batlle, al Bergadá. Es una cova grosa y bastant alta, ab fondaria regular, contenint dues galeries interiors. S' assegura que quan la invasió sarraina, aquesta cova servia de refugi als cristians, desde quina emprengueren la reconquesta.

TUTA. f. TUTE.

TUTAU (Joan). *Biog.* Comerciant y polítich de idees avençades, que va néixer a Figueres al any 1829, morint al de 1893. Va ésser un dels apostols del partit republicá a Catalunya. Al any 1873 va ésser ministre d' Hisenda al ministeri presidit per En Pi y Margall. Passat el període revolucionari, En Tutau va ésser president del Ateneu barceloní, director gerent del ferrocarril de Carinyena a Saragoça y director de la Societat general de Crèdit de Barcelona.

— (ANTONI). *Biog.* Primer actor del Teatre catalá a Romea, al any 1870. Va ésser una de les figures de major relleu a la nostra escena, havent contribuit bona cosa a que s' imposessen en ella les tendencies literaries modernes. De molt jove havía representat a l'Odeó, y quan el Teatre catalá estava en son esclat, ab les seues iniciatives y ab el concurs de la aplaudida actriu Na Carlota de Mena, va organisar companyíes de mèrit que donaren a conéixer les primeres obres d'En Guimerá, d'En Pin y Soler, les tragedies d' En Balaguer, y els quadros d'En Vilanova. Va morir al any 1894.

Antoni Tutau

TUTE. m. Mena de bescambriila que 's juga comunament entre dos, ab sis cartes cada hu, guanyant qui primer fa cent punts o cent y un, segons la lley pactada Té 'ls llanços següents: vint que 's canta, acusa o manifesta y quaranta, si són de trumfo, quan se reuneix oportunament el rei y cavall d' un meteix coll, y *tute*, ab que s' acaba la passada, si s' ajunten els quatre reys o 'ls quatre cavalls sense haver cantat cap vint ni les quaranta. **Tute** || Reunió dels quatre reis o quatre cavalls en aquest joch. **Tute.**

TUTEIG. m. Acte y efecte de tutejar. **Tuteo.**

TUTEJADOR, A. s. Qui tuteja.

TUTEJAMENT. m. Acte y efecte de tutejarse.

TUTEJAR. v. n. Tractar de tu. **Tutear.**

TUTEJARSE. v. r. Tractarse de tu dos amichs. **Tutearse.**

TUTEJAT, DA. p. p. de TUTEJAR.

TUTELA. f. Ofici o cárrech de tutor. **Tutela, tutoría.** || *Met.* Amparo, protecció, defensa. **Tutela.** || Mena de dependencia en que 's viu respecte del que mana. **Tutela.**

TUTELA CESSISIA. *For.* La que 's concedeix per dret, y s' acaba en faltant aquest o 'l tutor llegítim. *Tutela cesisia.*

TUTELA DATIVA. *For.* La que exerceix la persona anomenada pêl jutge a falta de tutor testamentari y llegítim. *Tutela dativa.*

TUTELA LLEGÍTIMA. *For.* La que exerceix el parent més immediat a falta de tutor testamentari. *Tutela legitima.*

TUTELA TESTAMENTARIA. *For.* La que exerceix la persona anomenada pêl testador al seu testament. *Tutela testamentaria.*

EIXIR O ESTAR FORA DE TUTELA. fr. Tindre la edat legal pera eximirse de la potestat del tutor. *Estar fuera de tutela.*

ESTAR EN TUTELA. Estar baix la potestat del tutor. *Estar en tutela.*

TUTELA DE LA NAU. Figura d' un deu o d' una divesa que 'ls antichs pagans colocaven a la proa de la nau perque la guiés a bon port en sos viatges o a la victoria en cas de guerra. És costum servada fins avui día, pulg en la proa d' algunes de nostres naus modernes encara s' hi sol posar una figura tutelar. *Tutela de la nave.*

TUTELAR. adj. Lo que ampara, protegeix o defensa. **Tutelar.** || Lo que pertany a la tutela dels pupils. **Tutelar.**

TUTELARMENT. adv. D' una manera tutelar.

TUTELINA. f. *Mit.* Divesa pagana tutelar de les sembrades

TUTENOSIS. m. *Hist.* Nom d' una dinastía de reis egipcis.

TUTI. m. TUTE.

TUTIA. f. *Quím.* ATUTIA. || *Vulg.* Expressió que s' emplea pera significar negació, com: *no hi ha tutia*, no hi ha remei.

TUTILIMUNDI. m. Caixa que porten comunament els piamontesos, dins la qual hi ha varies figures, vistes de ciutats, etc, que mirat per un vidre d' aument, que hi ha al meteix caixó, aumenta en gran manera dits obgectes. **Tutilimundi, mundi-novi o mundi-nuevo.**

TUTIPLÈ (A). adv. En abundancia.

TUTIQUANTI. *Loc. ital.* Tots quants.

TUTLAR. v. a. *Ter. ibicench.* Observar. ovirar. Ochechar, atisbar.

TUTOR. m. La persona encarregada de l' administració dels bens y de la educació del qui queda sense pare en la menor edat, y complint aquest menor els catorze anys el nom de *tutor* se cambia en el de curador. **Tutor.** || *Met.* Defensor, protector. **Protector, tutor.**

EIXIR O ESTAR FORA DE TUTOR. fr. *Met. fam.* Tindre

ja coneixement pera governarse sense direcció de altre. *Salir de mantillas ó pañales.*

HAVER MENESTER TUTOR. *Loc. fam.* Pera manifestar la incapacitat d' algú pera governar els seus interessos, y ab negació s' usa encara ab molta més vivesa pera donar a entendre lo contrari. *Ha menester tutor.*

Brot de Tuya

TUTORA. f. La dona encarregada d'una tutela. **Tutora, tutriz**

TUTORÍA. f. TUTELA.

TUTRIÇ. f. TUTRIU.

TUTRIU. f. TUTORA.

TÚTUL. m. Gorra de llana de figura cònica que usaven els pontífexs y les matrones romanes. **Tútulo.**

TUXLA. *Geog.* Volcá de Mèxich, a la regió de Veracreu.

TUYA. f. *Bot* Arbre de la familia de les coniferes, que's planta com adorno als jardins. Té les fulles petites, apretades y tuberculoses, d' un color vert fosch llustrós. **Arbol de la vida, tuya, ciprés de abanico.**

TUYES. n. p. **Gertrudis.**

TUYÈS, A. adj. Natural de Tuy.

TUYET Y GARRIGA (Simó) *Biog.* Gramatich y llatinista de molt saber, que durant molts anys va ésser catedrátich d' abdues llengües al Institut de segona ensenyança de Barcelona. Havía publicat algunes obres didáctiques de clara exposició y bon mètode. Va morir ja entrat en anys a les derreries de 1887.

TUYETES. n. p. dim. de TUYES. **Gertrudis.**

TUYONES. n. p. dim. de TUYES. **Gertrudis.**

TUYR. v. a. *Ant.* TOLLIR. ‖ TOLDRE.

TUYT, A. adj. *Ant.* TOT.

TUYT, DA. adj. Tolgut, pres, paralisat. **Tullido.** ‖ TOLLIT.

TZAR. m. CZAR.

U

U. Aquesta lletra 's produeix juntant els llavis per la seua part extrema y abultantlos un poch tenint la llengua aplanada, y estant el vel del paladar en estat natural. D' aquesta manera 's forma un conducte bastant llarch y quin forat de sortida és molt reduit. En tal disposició 's dona eixida al aire sonor y resulta 'l sò articulat *u*. **U.** || Després de *g* y *q* se liquida si la segueix *e* o *i*, com: en *guerra, quimera*. **U.** || conj. disjunctiva en lloch de *o*, pera evitar la cacofonía quan el mot següent comença per *o*, com: plata *u* or. **U** || interj. que serveix pera queixarse. **U.** || adj. y m. **Un** || f. Peça de metall que usen els tipògrafs y enquadernadors pera marcar la lletra *u*. **U.** || Punxó d' acer pera gravar aquesta vocal. **U.** || Peça plana de metall o troç de cartró ont hi ha retallada aquesta lletra. **U.** || *Quím.* Abreviatura d' *Urá*. **U.**

U. adj. HU. || UN. || ALGÚ.

UATITA. f. *Min.* Substancia mineral que 's presenta baix l' aspecte de cotó fluix. **Uatita.**

UBACH, GA. adj. Ombrívol. **Opaco, sombrío.** || Trist y melancó ich. **Opaco.**

UBAGA. f. Partida de terra situada de cara al Nort, o siga d' esquena al sol.

UBAGÓS, A. adj. Lloch d' ubaga; mancat de sol.

UBALT. n. p. **Ubaldo.**

UBARCA (Cap d'). *Hidrol.* Cap de la costa NO. de l' illa d' Ibiça (Balears).

UBAT. m *Ter. ibicench.* Albat. **Párvulo muerto.**

UBELTA. f *Ter.* Faldilla interior que durant l' hivern porten les dones demunt de les enagües. **Vuelta, refajo.**

UBERDA. f. *Ter. ibicench.* Aubarda. **Albarda.**

UBÈRRIM, A. adj. sup. Molt abundant y fèrtil. **Ubérrimo.**

UBERT, A. adj. *Ant.* y 'ls seus derivats. OBERT.

ÉSSER EN UBERT. fr. *Ant.* ESTAR EN DESCOBERT.

UBERTAT. f. ABUNDOR.

UBICACIÓ. f. L' estancia o colocació d' una cosa en cert y determinat lloch. **Ubicación.**

UBIQÜITARI, A. adj. y s. *Sect. rell.* Secta del protestantisme que nega la transubstanciació, assegurant que 'l cos de Jesucrist, per causa de la seua divinitat, está present a l' eucaristía com a tots els llochs. **Ubicuitario.**

UBIQÜITAT. f. Estat y facultat de lo qu' és a tot arreu. **Ubicuidad.** || *Fig.* Activitat y dilligencia d' algunes persones que poden atendre a molts assumptes y sembla qu' estiguin en varis llochs al ensems. **Ubicuidad.**

UBIQUO, A. adj. Que té 'l dó d' ubiqüitat. **Ubicuo.**

UBRE. f. Pit o mamella de les femelles dels quadrúpets. **Ubre.**

UBRIACAR. v. a. EMBORRATXAR. || S' usa més comunament com recíproch. **Embriagarse.** || *Met.* r. **Enagenarse.**

UBRIACARSE. v. r. Emborratxarse. || EMBRIAGARES.

UBRIACAT, DA. p. p. del verb UBRIACAR. **Embriagado.** || UBRIACH.

UBRIACH. m. BORRATXO. || *Met.* ENAGENAT.

UBRIAGADOR, A. adj. EMBRIAGADOR.

UBRIAGUESA. f. BORRATXERA, ENAGENACIÓ.

UBRIR. Y 'ls seus derivats. OBRIR.

UCA. f. *Bot.* Mena de plantes graminies de nombroses especies originaries del antich continent, utilisantles pera nodrir el bestiar. **Uca.**

UCÁ. *Ter. ibicench.* Veu que s' apropia a l' illa pera cridar. || AUCAR.

UCÁS. m. Edicte o manament de l' emperador de Russia. **Úcase.**

UDEA. f. *Mit.* Sobrenòm de Prosserpina. **Udea.** || *Zool.* Mena d' insectes lepidòpters piralits, molt coneguts per tota Europa. **Udea.**

UDOL. m. Acte y efecte d' udolar. **Aullido, aúllo.** || Guinyol horrible que fan els gossos quan están tancats. **Aullido.** || Els crits melancòlichs y horribles del qui pateix un gran torment o dolor. **Aullido.**

UDOLADOR, A. s. L' animal que udola, y també la persona que 's llamenta ab grans crits. **Aullador.**

UDOLAMENT. m. *Ant.* UDOL.

UDOLAR. v. n. Fer un crit o llament trist y espantós. Se diu en particular dels gossos y llops. **Aullar.**

UDÒMETRE. m. Instrument pera amidar la quantitat de pluja que cau a un lloch determinat. **Udómetro.**

UDURA. *Geog. ant.* Nom de Sampedor, prov. de Barcelona, en temps dels romans. Segons altres, és el nom antich de Cardona, de la meteixa provincia.

UEST. m. OEST.

UF! Intergecció pera demostrar fadiga o sofocació. **¡Uf!**

UFÁ, NA. adj. Envanit, presumptuós. **Ufano.** || Dit dels arbres o plantes; pompós, vert, orgullós. **Lozano, frondoso, vicioso, lascivo.** || *Met.* Satisfet, alegre, content. **Ufano.** || Gallart, biçarro, airós. **Lozano.**

ESTAR MOLT UFÁ. fr. Estar alegre y airós. ***Estar lozano; jugar de lomo.***

UFANA. f. La verdor, tendror y frondositat de les plantes. **Lozanía, vicio, verdura.** || L' hermosura y adorno de fulles als arbres. **Frondosidad, pompa, ufanía.** || *Met.* Abundor y afluencia de paraules. **Frondosidad, afluencia.**

FER MOLTA UFANA. fr. Criarse ab molt orgull y frondositat els arbres y plantes. ***Lozanear, enviciarse.***

LA UFANA. *Loc. ant.* LO DEMÉS.

MOLTA UFANA Y POCA GRANA. *Ref.* MOLTA FRESSA Y POCA ENDRESSA.

POSAR UFANA. fr. Treure moltes fulles les plantes. ***Enviciar.***

UFANAMENT. adv. m. Vanament, superbiosament. **Ufanamente.**

UFANARSE. v. r. ENVANIRSE.

UFANESA. f. UFANA.

UFANÍA. f. UFANA.

UFANISSIM. adj. sup. Molt ufá. **Ufanísimo.**

UFANITAT. f. UFANA.

UFANOR. f. UFANA.

UFANÓS, A. adj. La planta que fa ufana. **Lozano, lujuriante.**

UFANOSAMENT. adv. m. D' una manera ufanosa. **Ufanosamente.**

UGIER. m. UIXER.

UGUET (Joan Just). *Biog.* Escriptor de mitjans del sigle XIX, que va publicar una munió d' obres de imaginació bastant ben escrites. A l' any 1865 varen estamparse *Los mandamientos de la ley de Dios* y *El remordimiento ó la fuerza de la conciencia*, noveles que reflecten l' estil d' aquell temps; a l' any 1867 el poema *Los almogávares* y 'l 1878 *Las primeras bellezas del mundo, ó sea la Santa Biblia puesta en forma episódica y dialogada.*

UHISSAR. v. a. Fer esternuts. **Estornudar.**

UI! interj. UY!

UIX! Veu que 's fa pera fer fugir o espantar a alguns animals. **¡Zud!**

UIXER. m. Criat de palau o porter. N'hi ha de varies menes. **Ujier.** || —D' ARMES. Criat o ministre que antigament tenía 'l cárrech de la custodia y guarda de les armes del rei. **Ujier.** || —DE CAMBRA. Criat del rei que assisteix a l' antecambra pera cuidar de la porta y deixar entrar no més que 'ls que deuen entrar. **Ujier.**

UIXOL. m. AIXOL. || Aixa curta usada pêls constructors de carros.

ULÁ. v. a. *Ter. ibicench.* **Olorar. Oler.**

ÚLCERA. f. *Med.* Llaga fonda causada per algún humor acre y corrosiu, y per extensió se diu també de qualsevulla llaga, encara que sigui poch fonda. **Úlcera.** || La llagueta que sol eixir als infants a la boca per la continuació del mamar y pêl calor de la llet. **Úlcera**

ÚLCERA DE DUES VORES: CRIVELLA

ÚLCERA DE SEMEN: BÚA.

ÚLCERA TELEFIANA. La maligna, anomenada aixís a causa de la ferida que Aquiles va fer a Telefo. *Úlcera telefiana.*

ULCERACIÓ. f. *Med.* Corrossió del humor a alguna part del cos que ocasiona la úlcera. **Ulceración.**

ULCERAR. v. a. *Med.* Llagar, causar úlcera. **Ulcerar.** || També s' usa com recíproch. **Ulcerarse** || *Met.* També s' aplica a les injuries que deixen recort y triguen molt a oblidarse. **Ulcerar.**

ULCERARSE. v. r. LLAGARSE.

ULCERAT, DA. p. p. y adj. *Med.* **Ulcerado.**

ULCERATIU, VA. adj. *Med.* Lo que causa o pot causar úlceres. **Ulcerativo, ulcerante.**

ULCERÓS, A. adj. *Med.* Lo qu' és plè d' úlceres. **Ulceroso.**

ULEMA. f. Doctor de la llei, entre 'ls turchs. **Ulema.**

ULIDIA. f. *Zool.* Mena d' insectes dipters atericers muscits, originaris d' Europa. **Ulidia.**

ULITIS. f. *Med.* Inflamació de la membrana mucosa de les genives. **Ulitis.**

ÚLIVAÇA. f. Óliva. **Lechuza.**

ULMACI, A. adj. *Bot.* Semblant al olm. **Ulmáceo.**

ULMARIA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les rosacies, de cames tesses, estriades y pelades, de fulles dentades, flors blanques y arrels fibroses. **Reina de los prados, ulmaria.**

ULMARIAT, DA. adj. *Bot.* Pertanyent o semblant a la ulmaría. **Ulmariado.**

ULMAT. m. *Quim.* Sal produida per la combinació del ácit úlmich ab una base. **Ulmato.**

ULMINA. f. *Bot.* Substancia particular que 's trova a l' escorça de l' olm. **Ulmina.**

ULNA. f. *Anat.* Un dels ossos que van desde 'l colze fins al puny. **Ulna.**

ULNARI, A. adj. *Med.* Lo que 's refereix al cúbit o ulna. **Ulnario.**

ULOBOR. m. *Zool.* Mena d' aragnits araneits que són abundosos a Europa, y formen les seues trenyines en disposició horitzontal. **Ulóboro.**

ULOCERITS. m. pl. *Zool.* Divisió formada per insectes coleopters de la mena de curculionits, pera classificar els que tenen la trompa punxaguda, curtes les antenes, y el cos cilíndrich y estret. El seu tipus és el genre *ulocer.*

ULOFOBIA. f. Aversió als propis fills. **Ulofobia.**

ULOMA. f. *Zool.* Mena d' insectes coleopters heteròmers taxicornis diaperals que's troven als diversos indrets del mon.

ULONCIA. f. *Med.* Inflor de les genives. **Uloncia.**

ULÔPIT. m. pl. *Zool.* Insectes hemipters arcòpits. **Ulópido.**

ULORRAGIA. f. *Med.* Hemorragia de les genives. **Ulorragia.**

ULRICH. n. p. **Ulrico.**

ULTERIOR. adj. Lo que és a la part de allá d' algún lloch o territori. **Ulterior.** || Lo que 's diu o 's fá després d' una altra cosa. **Ulterior, posterior.** || Lo que está per vindre. **Ulterior, futuro, venidero.**

ULTERIORMENT. adv. m. Posteriorment, després de lo que s' ha dit o s' ha fet. **Ulteriormente.**

ULTÍLECH. m. La despedida del autor, que solía anar al fí d' una obra. **Ultílogo.**

ÚLTIM, A. adj Final, lo que no té cap altra cosa després de sí. **Último.** || Lo que en algún ordre o successió de coses se considera en lo derrer lloch. **Último, postrer, postrero, postrimero, postremo.** || Lo mès remot, distant o retirat. **Último.** || Lo més excelent y superior de la seua mena, y a voltes se pren també per lo pitjor de tots. **Ultimo.** || El qui está més enfora y apartat de tots. **Último.** || De fresch, acabat de poch temps. **Último.** || El recurs o providencia eficáç que 's pren després de vista la inutilitat de tot lo fet anteriorment. **Último.** || El fí o terme a que 's dirigeixen les accions **Último, blanco, término.** || Parlant de jochs, el jugador derrer qu' és al costat esquerre del qui es má. **Zaga, pie, cola.**

ESTAR ALS ÚLTIMS. fr. Estar molt proxim a morir. *Estar á lo último ó á los últimos.* || Previndre a aquell que parla que ja está entès l' assumpte. *Estar á lo último, calar.* || Estar pròxim a succeir alguna cosa. *Estar á punto de.*

NO ÉSSER DELS ÚLTIMS. fr. No descuidarse algú a acudir prompte a alguna part d' ont ne pot treure profit. *No ser de los últimos.*

PER ÚLTIM. m. adv. ÚLTIMAMENT.

RECÓRRER AL ÚLTIM. fr. Váldres del últim recurs. *Tomar el último recurso.*

ULTIMADAMENT. adv. m. p. u. y

ÚLTIMAMENT. adv. m. Finalment. **Últimamente, finalmente, al cabo, por último.** || Novament. **Últimamente, recientemente, nuevamente.** || Fins al últim. **Supremamente, últimamente.**

ULTIMAR. v. a. Enllestir, acabar, terminar una cosa. **Ultimar.**

ULTIMAT, DA. p. p. del verb ULTIMAR.

ULTIMÁTUM. m. Intimació definitiva y peremptoria que una potencia comunica a una altra abans de ròmprehi les negociacions. És parauia llatina. **Ultimátum.**

ULTIMITAT. f. Qualitat de lo últim. **Ultimidad.**

ULTRA. prep. llatina. Més enllá. **Más allá, ultra.** || Ademés. **Ultra, además.** || OLTRA.

ULTRA MESURA. fr. Sobretot, moltíssim, en desmesura.

ULTRAÍSME. m. Exageració en les opinions polítiques. **Ultraismo.**

ULTRAJAR. v. a. ULTRATJAR.

ULTRALLIBERAL. adj. Exageradament lliberal. **Ultraliberal.**

ULTRAMAR. m. Lo de l'altra part del mar. **Ultramar.** || *Pint.* Color blau, molt fi, viu y permanent en tota especie de pintura, fet de la pedra llapisláçuli calcinada. **Ultramar, ultramarino.** || OLTRAMAR.

ULTRAMARÍ, NA. adj. Lo qu' és de l' altra part del mar. **Ultramarino, trasmarino.** || adj. substantivat. Nom colectiu dels productes de Amèrica y especialment del sucre, café, cacau y altres. **Ultramarinos.** || OLTRAMARÍ.

ULTRAMONTÁ, NA. adj. Lo qu' és a l' altra part de les montanyes. **Ultramontano, ultrapuertos.** || Relatiu al ultramontanisme. **Ultramontano.** || OLTRAMONTÁ.

ULTRAMONTANISME. m. Sistema que defensa el poder absolut y infalible del papa. **Ultramontanismo.**

ULTRAMORT. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Foixá, prov. de Girona.

ULTRANÇA (A). m. adv. Resoltament, sense reparar en perills. **A todo trance.**

ULTRAPIRINENCH, CA. adj. De l' altre costat dels Pirineus. **Ultrapirinaico.**

ULTRAPIRINEUS. m. pl. Les terres de l'altre costat dels Pirineus.

ULTRAPORTS. m. pl. Les terres de l' altre costat dels ports. **Ultrapuertos.**

ULTRARREIALISTA. m. y f. Reialista exagerat. **Ultrarrealista.**

ULTRARREVOLUCIONARI, A. s. y adj. Qui vol arribar a més de lo que 's proposen els revolucionaris en general. **Ultrarrevolucionario.**

ULTRATGE. m. Injuria, maltracte, despreci d'obra o de paraula. **Ultraje.** || L' acte d' ultratjar. **Ultrajamiento.**

ULTRATJADOR, A. m. y f. Qui ultratja. **Ultrajador.** || adj. Lo que causa o inclou ultratge. **Ultrajoso.**

ULTRATJAR. v. a. Injuriar, maltractar d' obra o de paraula. **Ultrajar.** || Tractar a algú ab despreci. **Ultrajar.**

ULTRATJAT, DA. p. p. y adj. **Ultrajado.**

ULTRATJÓS, SA. adj. Que causa o inclou ultratge. **Ultrajoso.**

ULTRATJOSAMENT. adv. m. Ab ultratge. **Ultrajosamente.**

ULTRATOMBA. adv. m. Més enllá de la mort o desprès de la mort. **Ultratumba.**

ULTRATUMBA. ULTRATOMBA.

ULTRES. m. pl. Partidaris de les doctrines exagerades. **Ultras.**

ULTRIU, A. adj. Venjatiu, rencorós. **Vengativo.**

ULULAR. v. a. y derivats. UDOLAR.

ULVA. f. *Bot.* Mena de plantes ficies zooperies, de especies cosmopolites que serveixen de nutrició.

ULVINA. f. *Bot.* Plantes ficies que creixen en diferentes infusions aqüoses de les plantes conservades pels apotecaris.

ULL. m. Orgue colocat al cap del animal; regularment son dos, per medi dels quals rebem les sensacions de la vista. Es un dels membres del nostre organisme que presenta major complicació. **Ojo.** || El forat que tenen algunes coses pera enfilaries, com són els grans de rosari, les perles, etc. **Ojo.** || El forat o anell ont s' hi fica 'l mánech de algunes ferramentes, com l'aixada, el martell, etc. **Ojo, anillo.** || Cada un del cèrcols de colors que tenen els pavos reials al extrem de cada ploma de la cua. **Ojo.** || El arch del pont per ont hi passa l' aigua, y també el que té 'l molí pera que hi entri la que fá anar la mola. **Ojo.** || L' anell de cada estreb ont s' assegura la corretja que penja de la sella. **Atriceses.** || COS, 13. || Cada un dels buits o cavitats que hi há a la molla del pá, formatge y altres coses esponjoses. **Ojo.** || Cada una de les malles de que's componen els filats. **Ojo, malla.** || L' interior y més apretat d' algunes verdures, com de la col, l' enciám, etc. **Cogollo, repollo.** || Mena de coroneta que queda a les peres y a algunes altres fruites a la part ont hi havía la flor. **Ojo, ombligo.** || Senyal com una bombolleta que deixen els vidriers al centre d' algunes peces, com al sol d' alguns vasos, etc. **Ombligo, ojo.** || El llustre, vista o aspecte d' alguna roba. **Ojo.** || En la lletra *e*, aquella obertura que té al cap y la distingeix de la *c*. **Ojo.** || Entre estampers, la dimensió de la lletra. **Ojo.** || *Náut.* El forat per ont passen els caps, cordes, etc. **Ojo.** || Forat que hi há al mitg de la mola per ont cau el grá desde l' esclop. **Ojo.** || Nota o senyal que's posa al marge de algún escrit o imprès. **Ojo.** || Entre tiradors d' or, forat de la filera per ont van introduint el metall pera aprimarlo y estirarlo. **Ojo.** || Al frè, paratge a que s' afirmen les cabeçades. **Ojo.** || Cada malla del entreteixit del mandró, ont s' hi posa la pedra. **Malla, ojo.** || Atenció, cuidado o advertencia. **Ojo.** || *Expr.* De carinyo o obgecte d' ell, y s'usa regularment en plural. **Ojo.** || BORDÓ, 5. || LLUNA, 4 || Obertura entre montanyes per la qual corre un riu, com Ull de Ter, Ull del Garona, etc. || SELLA, 2. || El espai buit que hi há entre la barana de la escala desde baix fins dalt. **Ojo.** || Forat rodó per ont ix l' aigua d' un rech o cequia. **Ojo.** || pl. Se pren per la meteixa vista. **Vista, ojos.** || En la Sagrada Escriptura se pren moltes vegades per intenció. **Ojos, intención.** || *Fam.* Se pren per les ulleres, y així se diu: *s' ha deixat els ulls a casa; porta quatre ulls.* **Ojos.** || Usat com intergecció denota vigilancia. **Ojos.**

ULL DE BOU. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes. CAMAMILLA PUDENTA. || Altra planta de la fam. de les zigofilácies. CAIXALS DE VELLA. || *Ornit.* Aucell indígena que és essencialment insectívor. *Troglodita.* || *Arquit.* Finestral dels edificis en forma oval o rodona. *Ojo de buey.* || Forat rodó pera donar claror a algún quarto, y a les portes de les celdes de alguns colegis, pera observar si'ls colegials estudíen durant les hores senyalades. *Ojo de buey.* || *Fam.* Dobla de quatre. *Ojo de buey.* || *Fam.* ULLS DE CALÁPAT. || Clotet que sol fer al formatge, a la molla del pá, etc., quan está ben pastat. *Ojo.* || Claricia al horitzó o al cel ennuvolat. *Despejo.* || Olleta petita pera escalfar caldo. *Pucherito, pucherillo, pucheruelo.* || *Náut.* Peça de fusta quasi cercolar o de la figura d' una ansa, que disminueix progressivament de corbitat envers un dels vèrtices. *Cuadernal ú ojo ó motón ciego, vigota ciega, ojo de buey, branque.* || *Náut.* Boira o nuvolet que 's presenta sol a certs punts del mar y de prompte se n' hi afegeixen d' altres, y llencen de si un vent impetuosíssim capáç de tirar a fons a qualsevulla embarcació que agafés ab alguna vela estesa. *Ojo de buey.*

ULL DE COL. La part blanca y tendra del mitg. *Cogollo.*

ULL DE CUL. *Fam.* CÉS.

ULL DE GAT. *Fam.* El blau. Generalment s' usa en plural. *Ojo de gato.* || *Min.* Pedra preciosa de colors irisats. *Ojo de gato.*

ULL DE PERDIU. Entre passamaners travall que té la figura d' un ull petit. *Ojo de perdiz.* || *Bot.* Planta de la fam. de les ranunculacies parescuda a la peonia. *Gota de sangre, ojo de perdiz, saltaojos.*

ULL DE POLL. Arreleta que 's fá al mitg d' una duricia, comunament als dits dels peus per la opresió o fregament del calçat, y s' anomena així per la figura que fa d' un ull de poll, y 's pren per tota dita duricia. *Ojo de pollo, callo, clavo.*

ULL DE TORT. Ull dolent, maligne, pervers, y també el qui pateix aqueix defecte. *Turnio, ojo revuelto, ó torcido, ó atravesado, ú ojos de bitoque.*

ULL GASSÓ: ULLS DE GAT.

ULL GIRAT. Motiu del qui té l' ull tort. *Ojo de besugo.*

ULL NEGRE. *Ictiol.* Cert peix, mena de rajada plena d' ulls. *Oblado, ojo negro.* || pl. Se diu del subgecte que té 'ls ulls negres. *Ojinegro.*

ULLS BLANCHS. Motiu que 's dona al qui 'ls té blanchs, de modo que sembla que no hi tingui nina. *Overos.*

ULLS BLAUS. S' aplica als ulls d' aquest color, y també al subgecte que 'ls té. *Ojizarco, ojos azules ó garzos.*

ULLS BRILLANTS. *Ojos centelleantes.*

ULLS DE CALÁPAT. Els que són molt abultats y semblen sortirsen del cap. *Ojos de zapo, ó preñados, o reventones, ó saltones.*

ULLS DE GAT. ULL DE GAT, 1.

ULLS DE GOS. Motiu que 's dona a qui 'ls té de color gris obscur. *Ojimoreno.*

ULLS DE METALL. *Min.* Mena de claus que 's troben al mitg d' una veta y que, en més o menys extensió, acaben en un travall perpendicular. *Ojos de metal, clavos.*

ULLS DE PUSSA. Se diu d' aquell que 'ls té molt petits. *Ojitos, ojos pequeños.*

ULLS ESGARRIATS. Els que miren o registren ab curiositat tot quant se 'ls presenta. *Ojos curiosos ó errantes.*

ULLS ESQUEIXATS O ESQUINÇATS. Els que essent grans se descobreixen molt per causa de l' amplitut de la seua òrbita. *Ojos rasgados.*

ULLS HI HÁ QUE DE LLEGANYES S' ENAMOREN. *Ref.* Ensenya que 'l gust no 's governa sempre per la raó. *Ojos hay que de legañas se enamoran ó se pagan; para el amor no hay cosa fea; quien feo ama, hermoso le parece*

ULLS MOLLS O MOLL D' ULLS. El qui habitualment els té carregats o plorosos, o que pateix fluxió contínua. *Cegajoso, cegatoso, ojos tiernos, tierno ó blando de ojos.* || Qui fácilment plora. *Ternejón, ternerón.*

ULLS VIUS. Els molt alegres que denoten molta vivesa. *Ojos vivos, brillantes, bulliciosos, bailadores, ojirrisueño, ojialegre.*

ABAIXAR ELS ULLS. fr. Mirar ab modestia y humilitat. *Bajar los ojos ó la vista.*

AB ALTRES ULLS. m. adv. Ab diferenta afició y de diversa manera qu' abans. *Con otros ojos.*

AB ELS ULLS. m. adv. OCULARMENT.

AB TANT D' ULL. m. adv. TOTSTEMPS.

AB ULLS AIXUTS. m. adv. Sense plorar. *Sin derramar lágrimas.*

ALEGRE D' ULLS: ULLS VIUS.

ALÇAR ELS ULLS AL CEL. fr. *Met.* Alçar la consideració a Deu implorant el seu favor. *Alzar ó levantar los ojos al cielo ó el corazón á Dios.*

ANAR ALGUNA COSA ALS ULLS DEL CAP O DE LA CARA. fr. Anar molt cara o ésser de molta estimació. *Costar un ojo, valer un ojo de la cara.*

ANAR D' ULLS. fr. CAURE DE MORROS.

ANÁRSELIN ELS ULLS A ALGÚ. fr. *Met.* Indica l' ansia ab que algú desitja alguna cosa. *Saltársele los ojos ó las niñas de los ojos.*

A ULL O A BELL ULL. m. adv. A bulto, sense pès ni mesura. *A ojo, ó á ojo de buen cubero, á bulto.*

A ULLS CLUCHS O CLUQUENTS. m. adv. Sense reparar en inconvenients ni en perills que poden oferirse. *A cierra ojos, á ojos cerrados, á cegarritas, á ciegas.* || Precipitadament, sense cuidado ni repar. *A cierra ojos.*

BON ULL O BONS ULLS. L' agrado o estimació ab que 's mira a algú o a quelcom. Generalment s' usa ab el verb MIRAR, com: *el mira ab bons ulls. Buen ojo ó buenos ojos.*

CAURE AL ULL. fr. Agradar molt algún obgecte que's veu. *Henchir ó llenar el ojo.*

CAURE O SALTAR ALS ULLS. fr. Ésser clara y evident alguna cosa. *Saltar ó venirse á los ojos; dar en los ojos.*

CLAVAR ELS ULLS. fr. Mirar ab particular cuidado y atenció. *Clavar los ojos ó la vista.*

COM ELS ULLS AB QUE 'L MIRA, O COM ELS ULLS DE LA CARA. *Expr.* COM LA NINA DEL ULL.

CREURE A ULLS CLUCHS. fr. Creure fermament y sense examen. *Creer á ojos cerrados.*

DEVANT DELS ULLS D' ALGÚ. *Expr.* A la seua presencia. *A los ojos, á la vista, en presencia, delante de alguno.*

¡DITXOSOS ELS ULLS QUE 'L PODEN VEURE! *Expr.* S' usa quan se troba a algú després de molt temps de no veurel. *¡Dichosos los ojos que ven ó pueden ver á usted!*

DORMIR AB ELS ULLS OBERTS. fr. Estar ab precaució y cuidado pera no deixarse sorpendre ni enganyar. *Dormir con los ojos abiertos, avivar los ojos.*

ENTELARSE 'LS ULLS. fr. Pendre l' apariencia o 'l semblant de vidre, qu' és senyal de morir aviat el malalt. *Vidriarse, quebrarse los ojos.*

EN UN OBRIR Y TANCAR D' ULLS. fr. adv. En un moment, ab extraordinaria brevetat. *En un abrir de ojos ó en un abrir y cerrar de ojos; en un volver de ojos, en dos paletas.*

FER BONS ULLS. fr. Observar ab cuidado. *Estar con tanto ojo.*

FERHI ULLS O FER UNS ULLS COM UNES TARONGES. fr. Mirar alguna cosa ab molta atenció mostrant desitjarla. *Echar el ojo ó tanto ojo.*

FER ELS ULLS GROSSOS. fr. Dissimular, fingir que no s' ha vist alguna cosa. *Hacer la vista gorda.*

FER MAL D' ULLS. fr. Desagradar una cosa. *Dar en los ojos, ofender los ojos, quebrar los ojos.* || Mostra 'l desitg que 's té d' alguna cosa que no 's pot lograr. *Los ojos se abalanzan, los piés cansan, las manos no alcanzan.*

FERSE TOT ULLS. fr. *Met.* Estar solícit y atent pera conseguir o fer alguna cosa que 's desitja. *Hacerse ojos.* || Mirar ab molt cuidado y atenció alguna cosa. *Ver con muchos ojos ó ser todo ojos.*

FER ULL. fr. *Met.* Se diu del malalt que dona mostres d' anar bé. *Alear.* || Parlant de les plantes, treure 'l borró. *Germinar, echar yemas, pulular, brotar.* || Començar a clarejar el cel després de núvol. *Desencapotarse, despejarse el cielo.* || TREURE ULL.

FER ULLS. fr. OBRIR ELS ULLS.

FER VEURE 'LS ULLS VERTS. fr. *Fam.* Costar una cosa molt travall y afany. *Hacer sudar la gota gorda.* || No poguer reduir a algú a que faci lo qu' és de raó. *No poder hacer carrera con alguno.*

FICAR PÈLS ULLS. fr. Introduir o fer pendre alguna cosa contra la voluntat de qui la pren. *Meter por los ojos.*

FINS ALS ULLS. m. adv. Pondera l' excés d' alguna cosa ab que algú's troba o d' alguna passió que sent. *Hasta los ojos.*

GIRANT D' ULLS. fr. ULLADA.

GIRAR ELS ULLS. fr. Tòrcels al temps de mirar. *Volver los ojos.*

GIRAR ELS ULLS EN BLANCH. fr. Girarlos de modo qu' en prou feines se 'ls hi vegi més que 'l blanch. *Poner los ojos en blanco.*

JA 'T FARÁN O JA LI FARÁN OBRIR ELS ULLS. fr. Explica que la experiencia, els travalls y 'ls contratemps fan prudents als homens. *Potros cayendo y mozos perdiendo van asesando.*

LLAMBREGAR ELS ULLS. fr. LLAMBREGAR.

LLEVARSE 'LS ULLS. fr. Se diu de dos que 's barallen ab molta malicia. *Sacarse los ojos.*

LO QUE LS ULLS NO VEUEN EL COR NO DOL. *Ref.* Denota que les llástimes que són lluny se senten menys que les que 's tenen a la vista. *Ojos que no ven, corazón que no siente.*

ELS ULLS LI FAN LLUMENETES. *Expr. fam.* S' aplica al qui está mitg borratxo, perque li brillen els ulls ab els vapors del ví. *Le hacen candelillas los ojos.*

ELS ULS S' HAN DE FREGAR AB EL COLZE. *Loc.* Dona a entendre qu' als ulls res els danya tant com fregarlos o anarlos putinejant. *Al ojo estregarle con el codo; quien quiera ojo sano, átese la mano.*

MENJAR AB ELS ULLS. fr. *Met.* Indica 'l modo irat y terrible ab que algú mira a un altre, o la passió ab que 's mira á qui s' estima. *Comer ó tragar con la vista.*

MÉS HI VEUEN QUATRE ULLS QUE DOS. *Loc. met.* Denota que les resolucions ixen més acertades consultantles ab altres, que no pas pêl dictamen del meteix interessat. *Más ven cuatro ojos que dos.*

MIRAR AB BONS O MALS ULLS. fr. Mirar alguna cosa ab afició y carinyo o al contrari. *Mirar con buenos ó malos ojos.*

MIRAR AB L' ULL ESQUERRE O DE MAL ULL. fr. Tindre malicia a algú. *Mirar de mal ojo ó de rabo ó rabadilla de ojo.*

NO ACLUCAR L' ULL O 'LS ULLS. fr. No poguer dormir en tota la nit. *No pegar el ojo ó los ojos.*

NO ALÇAR ELS ULLS DE TERRA. fr. Mirar a terra per humilitat y modestia. *No levantar los ojos.*

NO APARTAR ELS ULLS D' ALGUNA COSA. fr. Mirarla fixa y continuament. *No quitar los ojos.*

NO DEIXARSE ULLS. fr. Fatigarsels, mirar molt y ab atenció alguna cosa. *Desojarse, despestañarse.*

NO ESTARÍA CONTENT ENCARA QUE LI TREGUESSIN ELS ULLS. *Loc.* Contra aquells que són de mal acontentar. *No toméis menos de cinta de plata; no estaría contento aunque le ahorcasen.*

NO PERDREHI L ULL. *Loc. ter.* NO PERDREHO DE VISTA; NO DEIXARHO D' ULL.

NO TINDRE ONT GIRAR ELS ULLS. *Ref.* NO SAPIGUER ONT GIRARSE.

¿NO TENS ULLS? *Loc.* Se diu al qui tenint alguna cosa molt aprop, no la veu. *¿No tienes ojos? ¿eres ciego? ¿tienes telarañas ó cataratas en los ojos?*

OBRIR L'ULL. *Loc.* Aconsella estar alerta pera aprofitar la ocasió quan se presenti. *Ojo avizor ó al margen.*

OBRIR ELS ULLS. fr. *Met.* Obrar ab cuidado y vigilancia pera no deixarse enganyar. *Abrir ó avivar el ojo; estar con tanto ojo, con el ojo ó con el ojo tan largo.* || *Met.* Fer entendre a algú lo que ignora, tant en bé com en mal. *Abrir los ojos á uno.* || Conéixer les coses com elles són, pera trèuren profit, o pera evitar perjudici. *Abrir los ojos.*

PARLAR AB ELS ULLS. fr. Donar a entendre alguna cosa ab una mirada. *Hablar con los ojos.*

PASSARHI 'LS ULLS. fr. Regonéixer superficialment alguna cosa. *Dar un vistazo ó una ojeada* || Llegir superficialment algún escrit. *Pasar los ojos ó la vista, leer ligeramente.*

PENSANT SENYARSE S' HA TRET ELS ULLS. *Ref.* Ab que 's denota 'l mal resultat d' alguna cosa que s' ha fet a fí de bé. *Penséme santiguar y quebréme el ojo.*

PLORAR AB TOTS DOS ULLS. fr. Pondera una perdua gran o un contratemps que succeeix a algú. *Llorar con ambos ojos.*

PLORAR AB UN ULL. fr. *Met.* No tindre tant sentiment com aparenta. *Llorar con un ojo.*

PLORAR O RAJAR LOS ULLS. fr. Tindrehi fluxió o tindrels humits. *Tener los ojos húmedos, lagrimar*

PORTARSEN LOS ULLS, LA VISTA. fr. Atreure algú o alguna cosa l' atenció del qui ho veu. *Llevar ó llevarse los ojos.*

POSAR DEVANT DELS ULLS. fr. Convèncer ab la raó o ab la evidencia. *Poner ante los ojos.*

POSAR LOS ULLS. fr. Mirar ab atenció. *Poner los ojos.* || fr. *Met.*. Solicitar y pretendre alguna cosa. *Poner los ojos.* || Aficionarse a alguna cosa. *Poner los ojos.* || Elegir, especialment quan se pot triar. *Echar la vista.*

QUATRE ULLS. Nom que 's dona vulgarment a qui porta *ulleres*. *Cuatro ojos.*

SALTAR ALS ULLS. fr. *Met.* Ser alguna cosa molt clara y evidenta. *Saltar ó dar en los ojos, venirse á los ojos.*

SALTAR ELS ULLS DEL CAP. fr. *Met.* Desitjar ab ansia alguna cosa. *Saltársele los ojos ó las niñas de los ojos.* || Tindre 'ls ulls molt vius, alegres y bulliciosos. *Bailar los ojos.*

TANCAR, CLOURE O ACLUCAR ELS ULLS. fr. Morir. *Cerrar el ojo ó los ojos.* || Dormir. *Cerrar los ojos.* || Subgectar l' enteniment al dictamen d' altre. *Cerrar los ojos.* || FER ELS ULLS GROSSOS. || Obeir sense examen ni rèplica. *Cerrar los ojos.*

TANTS ULLS O ESTAR AB TANTS ULLS. *Loc.* Que avisa 'l cuidado ab que 's deu mirar a qui pot ésser sospitós. *Tanto ojo ó estar con tanto ojo.*

TAPARSE 'LS ULLS. fr. *Met.* Que ademés del sentit recte significa no volguer assentir o subgectarse a la raó per clara que sigui. *Vendarse los ojos.*

TINDRE ALS ULLS. fr. Tindre devant. *Tener á la vista ó delante de los ojos.* || *Met.* Tindre alguna cosa present, no descuydarla. *Tener á la vista.*

TINDRE BON ULL. fr. Tindre discerniment o cop fi de vista pera obrar ab exactitut. *Tener tino ó pulso ó buen ojo.*

TINDRE 'LS ULLS AL CLATELL. fr. *Fam.* No advertir lo que té devant. *Tener los ojos en el colodrillo ó telarañas en los ojos.*

TINDRE 'LS ULLS EN ALGUNA COSA. fr. *Met.* POSAR ELS ULLS, 1.

TINDRE MAL ULL. fr. Que ademés del sentit recte denota qu' algú es desgraciat en les coses que mira o examina. *Tener malos ojos.* || *Met.* Acertar algú 'l pronòstich d' algún succés desgraciat. *Tener malos ojos.*

TINDRE O FERSE ULLS DE POLL. Patirne. *Encallecer.*

TREURE 'LS ULLS. fr. Que ademés del sentit recte significa molestar molt a algú pera que faci alguna cosa. *Sacar los ojos.* || fr. *Met.* Exagera la malicia de dues o més persones que 's barallen. *Sacarse los ojos.*

UN ULL AL GAT Y UN ALTRE AL PLAT, O UN ULL AL CAMP O AL HORT Y UN ALTRE A LA VINYA. *Loc.* Que explica la concorrencia de diverses intencions o mires a un temps. *Un ojo á la sartén y otro á la gata; un ojo á una cosa y otro á otra.*

VALDRE UN ULL DE LA CARA. fr. Ser alguna cosa de molta estimació o preu. *Valer ó costar un ojo de la cara.*

ULL! exclam. Que avisa a algú que no estiga descuidat. **¡Ojo!**

ULL DE BOU. m. *Ornit.* Cert aucell molt petit que va pêls marges y broces. || *Numis.* Antiga moneda d' or de vuit duros, o siga mitja unça. **Doblón de á ocho.**

ULL DE TER. *Hidrog.* Indret de la banda N. de la provincía de Girona, situat al peu del pich de Bastiments, ont hi neix lo riu Ter, a 2,325 met. d' altitut. || — O GÜELL DE GARONA. Estreta vall a la vessant nort de la Maladeta, ont neix el riu Garona.

ULLÁ. *Geog.* Poble de la provincia y bisb. de Girona, part. jud. de la Bisbal; és a la esquerra del Ter y té 402 habitants.

Segell de Ullá

ULLAÇ. m. aum. Ull gros. **Ojazo.**

ULLAÇOS. m. pl Ulls grossos. **Ojazos.**

ULLADA. f. Mirada prompta y lleugera que 's dona a alguna persona o cosa. **Ojeada, mirada, vistazo.** || Senya que 's fa ab l' ull pera donar a entendre alguna cosa. **Ojeada.** || ULLET.

AB UNA ULLADA. m. adv. EN UN TANCAR Y OBRIR D' ULLS.

CLAVAR UNA ULLADA. fr. Mirar de correguda alguna cosa. *Dar una ojeada.* || Cuidar d' alguna cosa mirantla de quan en quan. *Echar una vista*

PEGAR ULLADES. fr. Donar a compendre ab els ulls el desitg que 's té d' alguna cosa. *Echar el ojo ó tanto ojo á alguna cosa* .

ULLAL. m Dent com un clau entre la derrera dent incisa y 'l primer caixal. *Colmillo, diente canino.* || Portell o obertura pera desaigüar alguna cequia o pendre aigua. **Sangradera.** || Clot natural més o menys fons y més o menys plè d' aigua. **Ojo.**

ULLAL DE PORCH SENGLAR. *Navaja.*

ARRANCAR ELS ULLALS. fr. *Descolmillar.*

COSA DE ULLALS. *Colmillar.*

LO QUI TÉ GRANS ULLALS. *Colmilludo.*

TINDRE ULLALS. || TINDRE CAIXALS. || TINDRE BIGOTIS.

ULLALAÇ. m. aum **Colmillazo**

ULLALET. m. dim. **Colmillejo.**

ULLAR. v. a. *Ter.* Mirar, observar ab atenció procurant no ser vist. **Avizorar, atisbar, acechar, hacer la acechona.** || Mirar fixament y ab atenció || **Ojear.** || Observar dissimuladament lo que un altre escriu o fa. Al joch se diu del company que veu les cartes d' un altre. **Merendar.** || Treure ulls les plantes, etc. **Pulular, echar yemas ú ojos.** || v. r. *Met.* Ferse poros a algún cos. **Esponjarse, ahuecarse.**

ULLARSE v. r. Ferse ulls o clotes al formatge o al pá, lo que indica que está ben pastat.

ULLARÓ. *Geog.* Lloch del terme de Campanet, part. jud. d' Inca, a Palma de Mallorca.

ULLASTRA (Joseph). *Biog.* Sacerdot y escriptor de la primera meitat del sigle XIX. Era domer de Peralada, y entre altres de les seues obres de devoció va publicar un volúm anomenat *Exercici del cristiá*, imprès a Girona, fent diverses edicions d' aquell llibre, entre elles una a Barcelona al 1856.

ULLASTRAR. m. Seti poblat de ullastres. **Acebuchal.**

ULLASTRE. m. *Bot.* La olivera borda, més petita y menys poblada de branques que la conresada, y ab les fulles més petites. **Acebuche.**

Segell de Ullastrell

ULLASTRELL. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Terraça; és a la vora d' una riera y té 665 hab.

ULLASTRENA. f. *Bot.* y

ULLASTRER, A. adj. **Acebuchero.**

ULLASTRINA. f. *Bot.* El fruit del ullastre o olivera borda. **Acebuchina.**

ULLAT, DA. p. p. y adj. Se diu del formatge, pá y altres coses semblantes que tenen molts ulls. **Esponjoso, con ojos, poroso**

ULLAT (Collada del). *Orog.* Pintoresch coll entre les valls del Tech y la Solaneta, en el Vallespir.

ULLDECONA. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa; és a la vora del riu Cenia y té 6,615 habitants.

Segell de Ulldecona

ULLDEMOLINS. *Geog.* Vila de la prov. y diòc. de Tarragona, part. jud. de Falcet; és a la vora del riu Montsant y té 1,558 hab.

ULLEIG. m. Acte y efecte de ullejar. **Ojeo.**

ULLER. m. AGULLER.

ULLEJAR. v. a. ULLAR.

ULLERA. f. Vidre graduat pera veure fins a certa distancia. **Anteojo, lente** || Forat que tenen algunes eines pera manejarles. **Ojo.** || pl. Instrument compost de dos vidres graduats segons la vista de cada hu, pera veure a certa distancia y ab més comoditat. **Anteojo, gafas, antiparras, espejuelos, lentes.** || Clapa morada o blavenca que's forma sota 'ls ulls o al entorn d' ells, que denota alguna indisposició o haver passat mala nit. **Ojeras.** || Troç de cuiro o altra materia en forma cercolar que 's posa devant dels ulls de les cavalcadures pera que no s' espantin, etc. **Anteojos.** || *Vulg.* CÉS.

Segell de Ulldemolins

ULLERA ACROMATICA. La que presenta els obgectes distants clars y sense 'ls colors del iris. *Anteojo acromático.*

ULLERA DE LLARGA VISTA. La que consta de dos o més vidres ajustats a un canó per medi del qual s' acosten o abulten els obgectes. *Anteojo, catalejo, anteojo de larga vista.*

ULLERA DE TEATRE. La petita de llarga vista composta de dos canonets, un per cada ull, que graduantla segons la vista de cada hu presenta clars els obgectes. *Gemelos, binóculo.*

MIRAR AB ULLERA DE LLARGA VISTA. fr. *Met.* Preveure les coses ab temps. *Mirar las cosas con anteojos de larga vista.* || Exagerar, ponderar. *Mirar las cosas con anteojos de larga vista.*

ULLERER. m. Qui treballa o fa ulleres. **Antojero, anteojero, fabricante de anteojos, óptico.**

ULLERES. f. pl. Aparell pera aumentar la vista, compost de dos cristalls apropiats als ulls. **Antiparras.** || Les que 's posen als animals al bògit, pera que voltant no 's maregin. **Ojeras.**

ULLERES DE CONSERVACIÓ. Les que no aumenten ni disminueixen els obgectes y que per la disposició dels vidres conservan la vista. *Anteojos conservativos.*

POSARSE ULLERES. fr. Pera donar a entendre que algú ja usa ulleres o l' acció d' acomodárseles als ulls. *Ponerse los anteojos.*

QUI FA ULLERES DE RESULTES D' ALGÚN ACCIDENT, FAM O PESAR. *Trasojado, ojerudo.*

ULLEROL. m. Obertura considerable en algún cos.

ULLERÓS, A. adj. Que fa ulleres, banda de color més fosch o vermellós a dessota dels ulls.

ULLESTRET. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de la Bisbal; era a la vora d' un estany, avui convertit en terres de conreu, y té 463 habitants.

ULLET. m. Forat rodó que 's fa a la roba guarnit de fil o seda per ont s' hi passa 'l cordó, etc., ab que s' afiança. **Ojete.** || ULL, 2. || dim. D'ull. **Ojuelo, ojillo, ojito.** || Arch que 'l mos d' algún frè sol tindre a la part interior y uneix els dos extrems dels dos canons; y si té una fronticeta a la part superior pera donar més joch al mos se sol dir *obert*, y *tancat*, si es d'una peça. **Espejuela.** || Cada un dels foradets que 's fan a les corretges pera que hi entri 'l pungant de la civella, segons convingui ajustarla o afluixarla. **Punto.** || MALLA. || A les mangales el foradet per ont s' hi passa 'l cordó de la borla. **Ojillo.** || *Náut.* Forat proporcional als punts convenients de les veles, etc., pera 'l pas d' algún dels caps que serveixen, ja pera subgectarles, com les envergues, ja pera disminuir la seua superficie, com els riços, o ja pera aumentarla, com les culebres, etc. **Ollado ú ollao.** || Peça de metall pera reforç dels forats de les sabates, cossets, etc. **Ojete.**

EMPELTAR D' ULLET. fr. Empeltar un arbre fenthi un tall a la escorça y posanthi dintre un troç d' un altre, que tingui ull. *Ingertar de escudete.*

FER L' ULLET. fr. Fer senyes tancant un poch dissimuladament un dels ulls. *Hacer ó hacerse del ojo, guiñar.*

FER ULLETS. fr. Fer foradets rodons a la roba y guarnirlos ab fil o seda. *Ojetear.*

ULLETEJAR. v. a. ULLEJAR.

ULLETER, A. m. y f. Qui fa o coloca ullets. Ojetero.

ULLETERA. f. Reforç que 's posen als cantons de la roba ont s' hi fan els ullets. També se solen guarnir ab un altre ullet de metall. Ojetera.

ULLIALEGRE. adj. D' ulls alegres. Ojialegre.

ULLINEGRE. adj. D' ulls negres. Ojinegro.

ULLIPART, DA. adj. D' ulls parts. Ojipardo.

ULLÓS, A. adj Foradat.

ULLOT. m. Aum. d' ull. Sol usarse en tò despreciatiu. Ojote.

ULLPENDRE. v. a. Encisar, encantar ab la vista, malmirar. Aojar, fascinar.

ULLPRÈS, A. adj. Aojado, fascinado.

UM. *Bot.* (Vegis OM).

UMÁNGAMA. m. *Ter. ibicench.* Color de mangra.

UMBELA. f. *Bot.* Conjunt de flors que formen parassol. Umbela.

UMBELAT, DA. adj. *Bot.* S' aplica a les flors disposades en forma d' umbela. Umbelado.

UMBELÍFER, A. adj. *Bot.* Que té flors en forma d' umbela. Umbelifero.

UMBELIFORME. adj. *Bot.* Que té la forma d' umbela. Umbeliforme.

UMBERT Y ABRAM (Pere Antoni). *Biog.* Pintor que va obtindre concepte per la seua atinada execució als retrats, de quins va deixarne una munió molt elogiats per la crítica. Va néixer a Palma de Mallorca al any 1786, morinthi al 1828.

UMBILICAL. adj. *Med.* Lo pertanyent al llombrigo o melich, com: vasos *umbilicals.* Umbilical.

UMBILICAT, DA. adj. De figura de llombrigo o melich. Umbilicado.

UMBRACLE. m. *Bot.* Disch que corona 'l pedúncul de certes plantes. Umbráculo. || Cobert que 's fa als jardins pera criarhi flors o plantes que no vulguin gaire sol. Umbráculo.

UMBRELA. f Parassol petit y molt fi que solen usar les senyores. Sombrilla. || Paraigua molt fi y adornat, sota del qual s' hi porta 'l Santissim Sagrament. Palio.

UMBRIAGA (Puig de). *Orog.* Cimal a la comarca de Camprodón, passades les barraques de la Jaça de Moreuts y abans d' arrivar a Ull de Ter.

UMBRIL. adj. OMBRIVOL.

UMBRIVOL adj. OMBRIVOL.

UMBRINA. f. *Zool.* Mena de peixos acantopterigis escienoidis, abundosos a les costes del Mediterrani y apreciats pêl bon gust de la seua carn. Umbrina.

UMESCH. m. *Ter. ibicench.* Mesch. Almizcle.

UMÓN. adv. Molt, moltíssim. Muchísimo.

UMPLERT, A. adj. y p. p. Llenado, lleno. || OMPLERT.

UMPLIR o OMPLIR. v. a. Ocupar del tot un espai qu' era buit. Llenar. || Ocupar un lloch. Llenar. || Semblar be, satisfer alguna cosa. Llenar. || Ficar una cosa dins d' un altra apretantla. Henchir, embutir, llenar. || Ocupar dignament algún lloch, empleu, etc. Llenar. || Introduir a algún lloch gran abundor d'una meteixa cosa. Llenar. || Donar, tributar alabances, honors y altres coses immaterials. Llenar, atestar, colmar. || *Met.* Omplir el buch. || Complir o acabar algún nombre. Llenar, completar, acabalar || v. r. INFLARSE. || ENGREIXARSE. || *Met.* Enfadarse. Llenarse, atufarse. || Fastiguejarse. Llenarse, fastidiarse. || Posarse abundor d' alguna cosa sobre una persona, y així 's diu: *omplirse* de polls, de ronya, etc. Plagarse, llenarse.

UN, A. adj. Numeral cardinal. Uno. || Identificat, unit física o moralment. Uno. || Molt semblant, com: tots varen tindre *una* meteixa mort. Uno. || Intim amich. Uno. || Indistint o meteix, com: la seua raó y la meua és *una.* Uno. || Sol de la seua mena y que exclou tot genre de pluralitat. Uno. || La persona que se cita indeterminadament. Uno. || S' usa relativament pera distribuir les coses o persones, y 's contraposa a altre. Uno. || Qualsevol individuu d' una especie. Uno. || m. El principi o arrel de tot nombre. Uno. || La primera nota, xifra o guarisme. Uno. || Se sol usar al principi de l' oració o després del verb, pera donarli més energía, com: és *un* volguer dir. Un. || També s' usa pera explicar la grandesa o dificultat de qualsevulla cosa, com: és tot *un* home, tot *un* sabi. Un.

UN A UN ALTRE. adv. m. Mutua o recíprocament. *Uno á otro.*

UN A UN, O UN PER UN, O D' UN A UN. adv. m. Un després de l' altre *Uno á uno.* || CAP A CAP.

UN NO ÉS NINGÚN. *Expr. pop.* Significa que sense ajuda d' altres no 's pot fer allò que necessita la de molts. *Uno y ninguno, todo es uno.*

UN NO SÉ QUÈ. *Expr.* Que 's diu de cert agrado, prendes, gracies o altra qualitat, qu' encara que se experimenta no se sap explicar. *Un no sé qué.*

UN O ALTRE. adv. m. Algú. *Uno ú otro, alguno.*

UN QU' ALTRE. adv. m. Pochs entre 'ls molts de que 's parla, com: TOTS CONSENTIREM MENYS UN QUE ALTRE. *Uno que otro, tal cual.*

UN HOM. fr. *Uno mismo.*

UN QUIDAM. *Expr.* Cert subgecte. *Cierto sujeto, un fulano.* || Expressió de despreci. *Un quidam.*

UN SI ÉS NO ÉS. *Loc.* Molt poch, quasi imperceptible. *Un si es no es.*

UN SOL. Un y no més, com: UN SOL DEU. *Un solo, uno solo.*

UN Y ALTRE. *Expr.* Ab que 's declaren dues coses distintes, com unintles pera algún fi. *Uno y otro.* || Se diu també per oposició de les coses y persones, com: UN VA Y UN ALTRE VÉ. *Uno y otro.*

UNA Y BONA. *Expr.* Ab que 's pondera alguna especie o funció notable, especialment parlant de baralles. *Una y buena.*

A UNA O A LA UNA. adv. m. Juntament, al ensems. *A una.*

D' UNA. adv. m. D' UNA VEGADA.

EIXIR, ESCAPARSE O LLIURARSE D' UNA Y BONA. fr. Ab que 's denota que algú s' ha escapat com per miracle d' algún perill o que ha lograt alguna cosa que tenía poca esperança de conseguir. *Encomendarse á buen santo.*

L' UN DESPRÉS DE L' ALTRE. adv. m. Successivament, per ordre successiu. *Uno tras otro.*

L' UN DEMUNT DE L' ALTRE. *Expr.* Pera manifestar que les persones en algún paratge están molt apretades per lo molt reduit del lloch. *Como piojos en costura; como sardinas en banasta.* || Parlant del blasó, se diu de les figures qu' están exteses sobre d' altres, deixant un intèrval entre elles. *Uno sobre otro.*

QUI NO S' ESCARMENTA AB UNA, NO S' ESCARMENTARÁ AB NINGUNA. *Ref.* Ab que 's denota que qui no pren experiencia després d' haverse lliurat d' un perill, o no s' esmena després d' una correcció, no és d' esperar que 's desenganyi o esmeni. *Quien no escarmienta de una vez, no escarmienta de diez.*

UNÁNIM, A. adj. Conforme ab un altre o ab tots els altres que tracten d' un assumpte o materia en dictámen, voluntat o resolució sobre lo que s' ha de fer. Unánime. || Que té tots els vots. Unánime.

UNÁNIMAMENT. adv. m. y

UNÁNIMEMENT. adv. m. De comú acort, ab unanimitat. Unánimemente.

UNANIMITAT. f. Concordia, conformitat d' ánim o opinions. **Unanimidad.**

UNARRE. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Sort; és a la vora del riuet del seu nom y del Noguera Pallaresa; té 737 hab. || *Hidrog.* Riuet de la prov. de Lleida; neix al Pirineu, passa per Servi, Unarre, Gabás y Escalarre, y desaigua a la vora del Noguera Pallaresa, aigües amunt d' Esterri d' Aneu.

UNCA MÉS. mod. adv. *Ant.* MAI MÉS.

UNCIAL. adj. Mena d' escriptura de lletres majúscules del tamany d' una polzada que va usarse fins al sigle VII. Aquest mot s' usa també com a substantiu femeni. **Uncial.**

UNCIFORM. adj. Que té forma de garfi. **Unciforme.** || m. *Anat.* Un dels ossos de la segona fila del carpó o munyeca. **Unciforme.**

UNCINARI. m *Zool.* Mena de cuchs intestinals doblegats del cos formant un ángul obtús en quin fons s' hi pot observar l' orifici de la generació. **Uncinario.**

UNCIÓ. f. L' acte y efecte d' ungir ab els sants olis, y 'ls meteixos sants olis. **Unción.** || El carácter de les coses sagrades que s' imprimeix per medi dels sants olis, com a la consagració dels bisbes, reis, etc. **Unción.** || EXTREMAUNCIÓ. || *Met.* Els moviments de la gracia y consols del Esperit Sant. **Inspiración, unción.** || UNTURA. || pl. Se diu de les untures que 's donen ab argentviu pera curar el mal gálich, les quals fan suar molt. **Unciones.**

UNCIONARI, A. adj. Qui está prenent les uncions pera 'l mal gálich o convaleixent d elles, y la peça o lloch ont se prenen. **Sudatorios, uncionarios.**

UNÇA. f. Cada una de les parts en que 's divideix la lliura, quin nombre és més o menys gran segons els llochs. **Onza.**

UNÇA D' OR. *Numis.* Moneda d' or del pes d' una unça qu' equival a setze duros, y era la moneda de més valor que 's coneixía a Espanya. *Doblón de á ocho.*

PER UNCES. adv. m. *Met.* Escassament. *Por onzas, onza á onza.*

PESAR, VENDRE O DONAR PER UNCES. fr. *Met.* *Oncear.*

UNDE. *Geog.* Lloch del terme d' Ayora, prov. de Valencia.

UNDECÁGON, NA. adj. *Geom.* Figura d' onze ánguls y onze costats. **Undecágono, endecágono.**

UNDÈCIM, A. adj. Numeral. || ONZÈ.

UNDÈCIMAMENT. adv. m. En onzè lloch. **Undécimamente.**

UNDÈCUPLE, A. adj. Quantitat onze vegades més gran que una altra ab que 's compara. **Undécuplo.**

UNDICULACIÓ. f. *Pint.* Imitació de les ondulacions de les aigües en un quadre o en un gravat. **Undiculación.**

UNDISNIA. f. *Med.* Tumor plè de postema semblanta a la clara d' ou. **Undisnia.**

UNDÓS, A. adj. Lo que forma ondes. **Undoso.**

UNDULACIÓ. f. Acció y efecte d' ondular. **Ondulación.** || ONDULACIÓ.

UNDULAR. v. n. Formar ones algún líquit o alguna roba. **Ondular.**

UNDULAT, DA. p. p. Formant ondes **Ondulado.**

UNDULATORI, A. adj. *Fís.* S' aplica al moviment d' undulació. **Undularorio.**

UNFLADA. f. INFLOR.

UNFLAR. v. a. INFLAR.

UNFLAR PER LA GARRETA. *Loc. ter.* Posar bò y gras. *Engordar.* || *Met. fam.* ENVANIR.

UNFLAT, DA: p. p. y adj. INFLAT.

UNFLIJA. f. *Ant.* INFLOR.

UNGIMENT. m. p. u. UNCIÓ.

UNGIR. v. a. Senyar ab els sants olis a una persona perá denotar el carácter de la seua dignitat o pera rebre algún sagrament. **Ungir.** || Aplicar a una cosa oli o altra materia grassa, extenentla superficialment. **Untar.**

UNGIT, DA. p. p. **Ungido.** || m. La persona elegida pêl rei y senyada ab l' oli consagrat, y per antonomasia 's diu de Jesucrist. **Ungido.**

UNGITA. f. Eina usada pels basters pera tallar el cuiro.

UNGLA. f. Materia dura de la meteixa naturalesa de la banya, que neix y creix als caps dels dits dels peus y de les màns. **Uña.** || La meteixa materia més o menys punxaguda y encorbada de qu' están armats els caps dels dits d' alguns animals, com els aucells, el gat, etc., pera llur defensa. **Uña.** || PEÚLLA. || CASCO. || Mena de crosta dura que 's fa a les nafres de les besties. **Uña.** || Parlant d' arbres, el tall transversal inclinat que queda a la part unida a l' arrel quan se talla alguna soca. **Uña.** || *Met. náut.* L' extrem o punta de cada bràç de l' áncora. **Uña, pico de loro ó de papagayo.** || *Bot.* Certa clapeta negra a semblança d' ungla que hi ha a la part inferior de les fulles d' algunes flors, com roses, cascalls, etc. **Uña.** || El tall diagonal de la brocada dels ceps. **Uña.** || *Met. fam.* Destresa o inclinació a robar. **Uña, uñas.** || Eina de ferro usada pels llauners.

UNGLA DE CAVALL. *Bot.* POTA DE CAVALL.

UNGLA DE GAT. Certa fusta de California. *Uña de gato.*

UNGLA-LLARCH. *Fam.* LLADRE.

UNGLES DE GAT Y CARA DE BEAT. *Ref.* Contra 'ls hipòcrites. *Uñas de gato y cara ó hábito de beato; palabras de santo, uñas de gato.*

AGAFAR AB LES UNGLES. fr. *Met.* Explica 'l desitg de castigar a algú o ferli algún dany pera venjarse. *Coger en las uñas ó entre uñas.*

A L' UNGLA. adv. m. Robant. *A la uña.*

ARRENCAR LES UNGLES. fr. Llevarles, arrebaçarles de llur lloch. *Desuñar.*

A UNGLA DE CAVALL. adv. m. Que junt ab els verbs fugir, escapar, etc., significa lliurarse d' algún perill per la lleugeresa del cavall. *A uña de caballo, á todo escape.*

CLAVAR L' UNGLA. fr. *Met.* Excedir en els preus o drets deguts segons llei o costum, o defraudar alguna quantitat o part del pes. *Hincar ó meter la uña.*

FER CÓRRER L' UNGLA. fr. Robar. *Raspar, ir á la raspa.*

LLARCH D' UNGLES. El qui les té llargues. *Uñoso.* || *Met.* UNGLA-LLARCH.

MIRARSE LES UNGLES. fr. *Met. fam.* ESTIRAR L' ORELLA AL GAT.

NO SÓN UNGLES DE SANT. *Loc. fam.* Ab que 's denota que una cosa no pot eixir tan perfecta com se demana, y també que no s' ha de mirar prim en reparticions de coses de poch valor. *No son uñas de santo.*

ROSEGARSE LES UNGLES. fr. ROSEGARSE 'LS PUNYS.

SAPIGUER O TINDRE PER LES UNGLES. fr. TINDRE PÊL CAP DELS DITS.

ÉSSER MÉS DELICAT QUE UNGLA D' ASE. fr. Ab que se nota a la persona molt delicada o que 's queixa de poch. *Licenciado Vidriera; ofenderse del aire; ser muy delicado para el infierno.*

TREURE LES UNGLES. fr. *Met.* Defensarse, manifestar aspresa o dificultat en deixarse persuadir. *Mostrar las uñas, los colmillos; sacar los pies de las alforjas.* || *Met.* Váldres de tota l' habilitat, ingeni o valor en algún cas apurat o quan convé. *Sacar las uñas.* || Descobrir a la fí algún defecte ab que se li coneix el geni aquell qu' era tingut per bò. *Mostrar las uñas.*

UNGLAÇA. f. aum. **Uñaza.**

UNGLADA. f. Impressió que 's fa ab l' ungla apretantla sobre alguna cosa y també l' impuls pera

móurela ab ella. Uñada. || L' esgarranxada que 's fa ab l' ungla. Uñarada, uñada. || Acció y efecte d' apretar alguna cosa ab l' ungla. Uñarse.

UNGLAT, DA. adj. y s. *Zool.* Que té casch y pe-ulla. Ungulado.

UNGLATS. m. pl. Divisió d' animals mamífers, comprenent aquells quina derrera falanja está recoberta d' una ungla o casch, segons s' observa als cavalls, als elefants y per general en tots els rumiants. Ungulados.

UNGLEJAR. v. a. Esgárrapar ab les ungles. Arañar. || També s' usa com recíproch. Arañarse.

UNGLERA. f. UNGUER.

UNGLETA. f. dim. Uñita, uñuela. || Diversió de nois en que fan córrer ab l' ungla una agulla, fins que l' un la encreua demunt de la del altre y guanya. Alfileres, crucillo. || *Art. y of.* f. Eina ab el tall en forma d' ungla que s' utilisa pera torn mecánich y torn de ballesta pera travallar la fusta y el ferro.

UNGLETS. m. pl. Eina de acer, usada pêls marmolistes.

UNGLÓS, A. adj. Que té les ungles llargues.

UNGLOT. m. aum. UNGLAÇA. || L' ungla del porch y demés animals de la pota partida. Pezuño.

UNGLUT, DA. adj. UNGLÓS.

UNGÜENT. m. Composició que 's confecciona de varis simples medicinals. Ungüento. || Confecció de varis simples olorosos. Ungüento. || Lo que 's fa de cals viva, oli y altres ingredients pera arrancar el pel. Atanquía. || *Met.* Qualsevulla cosa que suavisa y atreu l' ánim o la voluntat. Ungüento.

UNGÜENT DE CANONEU. Diaquilón gomat. *Emplasto de diaquilón gomado.*

UNGÜENT DE CONTRACOPS O CONTRACÁS. Ungüent de litargi. *Ungüento litargirio.*

UNGÜENT DE PÁ DE PORCH. *Ungüento de pan de puerco.*

UNGÜENT DE LA PLUJA. Mena d' alga gelatinosa que surt després de la pluja. *Ojo del rocío.*

UNGÜENT DELS DOTZE APÓSTOLS. *Farm.* Medicament compost de dotze simples o drogues. *Ungüento de los Apóstoles ó de Venus.*

UNGÜENT DELS TRES ANGELS Es lo de litargi. Se 'n diu aixi perque en la seva composició hi entren tres elements. *Ungüento litargirio.*

UNGÜENT GROCH. El que 's compòn d' oli, de pega grega y de cera groga qu' es la que li dona 'l color. *Ungüento amarillo.*

UNGÜENT ROSAT. Que 's fa de roses. *Ungüento rosado.*

UNGÜENTARI, A. adj. Lo que pertany als ungüents o 'ls conté. Ungüentario. || m. El lloch ont se guarden els ungüents. Ungüentario.

UNGÜENTER. m. Qui fa o ven ungüents no sent apotecari. Ungüentario.

Ungüentari romá (M. de Tarragona)

UNGÜENTÓS, A. adj. Que está brut d' ungüent o sembla ungüent. Ungüentoso.

UNGUER. m. Carnot que s' alça a la vora de l' ungla; y també l' ungla que creixent se va ficant a la carn y causa gran dolor. Uñero.

UNGUICULAT, DA. adj. *Zool.* Que té ungles. Unguiculado.

UNGUINAL. adj. Lo pertanyent a la ungla. Unguinal.

UNGUIS. m. *Med.* Nom d' uns ossos petits y prims de la cara. Unguis.

UNI Veu d' origen llatí, que ab la significació de *un, únich*, entra com prefixe en la composició de molts termes tècnichs y en altres d' us comú. Uni.

UNIBINARI, A. adj. *Miner.* S' apropia a una forma de cristalisació resultant de tres decreixements.

UNIBLE. adj. Lo que pot unirse. Unible.

ÚNICAMENT. adv. m. Sola o precisament, ab exclusió d' altres coses. Únicamente.

UNICAPSULAR. adj. *Bot.* Planta quin fruit consisteix en una sola cápsula. Unicapsular.

UNICAULE, adj. *Bot.* Planta que no té més que un tany. Unicaule.

UNICELULAR. adj. *Bot* Format d' una sola celdeta. Unicelular.

ÚNICH, CA. adj. Sol, sense cap més de la seva mena. Único, solo, singular. || Precis, necessari. Único. || Especial, excelent en la seva especie. Único.

UNICORN. m. ALICORN. || *Min.* Pedra fòssil de la forma d' una banya, a la que s' atribueixen moltes propietats meravelloses. Unicornio.

UNICORNI. adj. Que sols té un corn. Unicornio. || *Astron.* Constelació boreal compresa entre'l Pegás y l' Aguila.

UNICROÍSME. m. Propietat que tenen certs minerals de conservar sempre 'l meteix color, qualsevol que sigui el sentit en que 'ls atravessin els raigs lluminosos. Unicroísmo.

UNIDAMENT. adv. m. Juntament, ab unió y concordia. Unidamente.

UNIFICACIÓ. f. Acció y efecte d' unificar. Unificación.

UNIFICADOR, A. m. y f. Que unifica, que produeix la unificació.

UNIFICAR. v. a. Formar un tot, fer de moltes coses una sola unintles o barrejantles. Unificar.

UNIFICAT, DA. p. p. del verb UNIFICAR.

UNIFLOR, A. adj. *Bot.* Que té una sola flor. Unifloro.

UNIFOLIAT, DA. adj. *Bot.* D' una sola fulla. Unifoliado.

UNIFORM. adj. Lo que guarda uniformitat. Uniforme. || D' una sola forma. Uniforme. || El vestit peculiar o distintiu qu' usen els militars o altres cossos del Estat, colegials, moços de companyíes, etcètera. Uniforme.

UNIFORMAR. v. a. Fer una cosa conforme o semblanta a una altra. Uniformar.

UNIFORMAT, DA. p. p. del verb UNIFORMAR,

UNIFORMEMENT. adv. m. Ab uniformitat. Uniformemente.

UNIFORMITAT. f. Conformitat, igualtat, semblança d' una cosa ab altres. Uniformidad, conformidad. || Igualtat o correspondencia de parers. Uniformidad.

UNIGÈNIT, A. adj. Fill únich, y per antonomasia Jesucrist. Unigénito.

UNILATERAL. adj. Pertanyent a un sol costat. || *Bot.* Situat a un sol costat. Unilateral. || *Jurisp.* CONTRACTE UNILATERAL.

UNILATERALMENT. adv. m. Per un sol costat, d'una manera unilateral. Unilateralmente.

UNILOCAL. adj. *Med.* Que afecta a un sol lloch o punt del organisme. Unilocal.

UNIÓ. f. La acció y efecte de unir una cosa ab una altra. Unión. || La acció y efecte d'estar unides dues coses. Unión. || *Fil.* La conjuncció o comunicació de la forma ab la materia. Unión. || La juntura física o moral de dues o més coses entre sí. Unión. || Concordia, conformitat d' ánim. Unión, unidad. || Entre lapidaris la semblança de una pedra ab una altra; la meteixa pedra. Unión. || Composició que resulta de la barreja de dues coses. Incorporación, unión. || Aliança, confederació. Unión. || La immediació d'una cosa ab un' altra. Inmediación, unión. || Connexió o

enlláç del discurs, etc. **Conexión, unión, coordinación, enlace** || *Cir.* La consolidació de les vores de la ferida. **Unión.** || *Anat.* COMISSURA. || La juntura dels òssos. **Articulo, coyuntura.** || La lligadura o enllaçament d' una cosa ab una altra. **Ligazón, unión, trabazón, ligamiento, vínculo.** || Bona correspondencia, amistat. **Unión.** || *Pint.* Proporció, bon ordre y simetria d' uns colors ab altres. **Unión.** || *Gram.* CONJUNCCIÓ. || REUNIÓ. || La juntura de dues fustes, cordes o altra cosa per llurs extrems. **Empalmadura.** || *Met.* L' enlláç del matrimoni. **Coyunda, vínculo, yugo.**

UNIÓ HIPOSTÁTICA. La de la naturalesa humana ab la divina en una meteixa persona. *Unión hipostática.*

UNIONISTA. s. y adj. Partidari de les idees de unió y fusió política. **Unionista.**

UNÍPARA. adj. f. Se diu de la femella que no pareix més que un fill a cada part. **Unipara.**

UNIPERSONAL. adj. y m. Lo que consta d' una sola persona. **Unipersonal.** || *Gram.* Se diu així del verb que sols s'usa en les terceres persones. **Unipersonal.**

UNIPERSONALMENT. adv. m. D' un modo unipersonal. **Unipersonalmente.**

UNIPÈTAL. adj. *Bot.* Que sols té un pètal. **Unipétalo**

UNIPOLAR. adj. D' un sol pol. **Unipolar.**

UNIR. v. a. Juntar dues o més coses entre sí formant un tot. També s' usa com recíproch. **Unir, unificar.** || Barrejar algunes coses entre sí incorporantles les unes ab les altres. **Unir.** || Lligar, enllaçar. **Trabar, unir, enlazar.** || Juntar una cosa ab una altra física o moralment. **Unir.** || Acostar una cosa a una altra, apretantla o estrenyent. **Unir.** || Agregar un benefici o prebenda eclesiástica a una altra. **Unir.** || Cloure la ferida juntant les vores. **Unir.** || Concordar, conciliar els ánims, voluntats o dictamens. **Unir.** || Relacionar, proporcionarli a un subgecte el tracte ab un altre **Poner en relación, hacer conocer.** || APLANAR, IGUALAR. || *Arq.* Juntar les rajoles o pedres per medi del morter. **Unir.** || *Pint.* Donar el color o sombra, de manera que sigui d igual tò. **Unir.** || REUNIR. || EMPIULAR. || Parlant dels escuts de armes posarlos junts pels costats baix un timbre o corona que 'ls abraci en senyal de l' aliança de dues families. **Acolar.** || v. r. Associarse. **Asociarse, unirse, aliarse, confederarse.** || Concertarse, convindres pera algún fí. **Unirse.** || Estar una cosa molt aprop d' un' altra. **Unirse.** || Agregarse a la companyía de altres. **Unirse.** || CASARSE.

UNIRSE ESTRETAMENT. fr Ferse molt amichs, estimarse de tot cor. *Entrañarse, estrecharse intimamente.*

UNÍS, SA. adj. MACÍS.

UNISSEXUAL. adj. *Bot* Lo que no reuneix els dos sexes. **Unisexual.** || Epítet de l' amistat entre persones d' un meteix sexe. **Unisexual.**

UNISSÔ. m. *Mus.* Concert musich per un meteix tò. **Unisón.**

UNISSONANCIA. f. *Mus.* La concorrencia de dues o més veus o instruments en un meteix tò. **Unisonancia.** || La persistencia del orador en un meteix tò de veu, sense alçarla ni baixarla com deuria pera matisar els conceptes. **Unisonancia.**

UNÍSSON, A. adj. Lo que fa el meteix sò que una altra cosa. **Unísono.** || Consonancia de dos sòns produits per dos cossos d' una meteixa naturalesa, materia, tensió, etc., de modo que ormin un meteix sò. **Unísono** || En lo moral se diu dels que tenen els meteixos sentiments o igual modo de pensar. **Unísono.**

UNIT, DA. p. p. **Unido.** || IGUAL, PLÁ.

UNITARI, A. adj. Lo pertanyent a la unitat. **Unitario.** || Els que pertanyen a la secta unionista. **Unitario.** || Partidari de la unitat en materies polítiques.

UNITARIAMENT. adv. m. Ab unitat o ab tendencia a la unitat. **Unitariamente.**

UNITARISME. m. En general, doctrina o sistema dels unitaris. **Unitarismo.** || *Fil.* Doctrina fundada en l' unitat d' acció, refusant el dualisme y l' individualisme. || *Pol.* Sistema en quin l' Estat reasumeix totes les funcions públiques, sense atendre la iniciativa de les provincies o regions y dels municipis. **Unitarismo.** || Es l' oposat al regionalisme y al federalisme.

UNITAT. f. Simplicitat total y indivisió de la cosa. **Unidad.** || Qualitat de lo que és un sol. **Unidad.** || *Arit.* El principi o fonament del nombre que 's pren per terme de comparació, pera sapiguer el valor de altres quantitats de la seua meteixa mena. **Unidad.** || La primera nota o xifra a la dreta de qualsevulla suma, y així se diu: *unitat simple, unitat de desena* la que segueix, *unitat de centena*, etc. **Unidad.** || UNIFORMITAT. || Entre 'ls controvertistes s' entèn especialment per la *unitat* de la naturalesa divina, y per la de la Iglesia catòlica, que no admet sinó una societat, una comunió, un cap visible y pastor universal, que és el papa. **Unidad.** || *Poèt.* La subordinació o enlláç verossímil de les accions particulars, incidents y demés circumstancies del poema, y auxiliars ab l' acció y persona principal pera formar un tot perfet. **Unidad.** || pl. *Fís.* Cossos simples, immutables, indisolubles, sòlits y individuals que tenen sempre la meteixa figura y la meteixa massa; y diuen que consisteix en aquestes *unitats* la essencia de les coses **Unidades.**

UNITEÏSME. m. Nom ab que 's designa en el sistema de Fourier, la necessitat que hi há d' unitat entre 'ls homes. **Uniteísmo.**

UNITESTÁCI, CIA. adj. *Zool.* Que no té més que una petxina, com els moluschs univalvs y sense opèrcul. **Unitestáceo.**

UNITIU, VA. adj. Lo que té virtut d' unir física o moralment. **Unitivo** || En la jurisprudencia canònica se diu del rescrit, etc., que uneix varis beneficis en un. **Unitivo.**

UNIVALV, A. adj. S'aplica als marischs que tenen una sola petxina. **Univalvo.**

UNIVERS, A. m. El conjunt de totes les essencies criades o de tot quant existeix. **Universo.** || En sentit menys extens y menys propi se pren per tot el globo de la terra, per tots els homes y nacions. **Universo.** || pl. Lo meteix que tots. **Todos.** || adj. **Universal.**

UNIVERSAL. adj. Lo que comprèn tot lo de la especie de que 's parla. **Universal.** || General, molt comú. **Universal, general.** || Lo que s' extèn per tot. **Universal.** || Se diu del home de molts coneixements o que sap moltes ciencies. **Universal.** || *Teol.* Se diu de la gracia que dona Deu a tots els homes, pera que si volen se salvin. **Universal.** || *Esg.* Angul recte, tall y moviment de conclusió **Universal.** || pl. *Llòg.* Termens comuns o generals baix dels quals están compreses moltes especies y individuus, y que comunament ne compten cinch: gènero, especie, diferencia, propi y accident. **Universales.**

UNIVERSALISAR. v. a. Fer universal. **Universalizar.**

UNIVERSALITAT. f. Qualitat de lo que s' extèn a tot sense cap excepció, y se anomena *universalitat metafísica*, com: *tots els homes sòn mortals*, a diferencia de la que 's diu *moral*, que admet alguna excepció, com: *tots els vells alaben el temps de llur joventut*, y en aquest cas se diu millor generalitat. **Universalidad.** || La generalitat de coneixements en la varietat de ciencies o materies. **Universalidad.** || *Llòg.* La raó formal abstreta, que constitueix el concepte de universal. **Universalidad.**

UNIVERSALMENT. adv. m. Ab universalitat. **Universalmente.** || GENERALMENT.

UNIVERSITARI, A. adj. Relatiu a la universitat. **Universitario.**

UNIVERSITAT. f. La colocació de totes les coses criades preses en comú. **Universidad.** || Comunitat o cos de mestres y deixebles, establert per l'autoritat llegitima, pera la ensenyança pública de totes les ciencies y arts liberals, y per lo qual se confereixen els respectius graus en cada facultat. **Universidad.** || La casa o lloch ont concorren y's junten els professors y estudiants pera la pública instrucció o pera altres actes propis del seu institut. **Universidad.** || La comunitat o junta en que están inscrits molts pera algún fi o ofici. **Universidad.** || El comú o bé públich de cada poble. **Universidad.** || UNIVERSALITAT. || pl. El conjunt de pobles units entre si, que tenen amistat y confederació. **Universidades.** || *Hist.* Bona mostra dels avenços y de la organisació de la ensenyança a la nostra terra, y als països units a Catalunya per llaços de germanor política, és el deixondiment de les universitats com a centres docents al període mitgeval y a la època moderna, quan se servava en tot el seu esclat l'esperit y la influencia de la nacionalitat catalana. Diverses foren llavors les universitats establertes, de quines cal fer esment en aquestes pàgines.

UNIVERSITAT DE BARCELONA. Segons Rui Méndez, va ésser instituida l'any 1346, y després dels privilegis otorgats per N'Alfons V d'Aragó a prechs dels concellers de la ciutat, ampliada en 1561, suprimintla En Felip V passada la guerra de successió.

UNIVERSITAT DE CERVERA. Establerta per Felip V l'any 1717, concentranthi els estudis de les demés universitats catalanes, que foren suprimides, premiant aixís la parcialitat d'aquella ciutat en favor de aquell rei.

UNIVERSITAT DE GANDÍA Els estudis de aquesta ciutat, van ésser elevats a Universitat l'any 1549, a prechs de Sant Francesch de Borja, que segons sembla va dotar les càtedres.

UNIVERSITAT DE GIRONA. Va instituirla y dotarla en 1551 el rei Felip II.

UNIVERSITAT DE LLEIDA. Va ésser fundada pêl rei En Jaume II l'any 1300 y en ella va graduarshi esentne després catedràtich N'Alfons de Borja, qui més endavant va ocupar el soli pontifici, ab el nom de Calixte III.

UNIVERSITAT D'ORIOLA. Al any 1555 va fundarla En Ferrán de Loases, arquebisbe de Valencia, que va erigir en Universitat el convent de dominichs ab els privilegis que fruien les universitats de Salamanca, de Valladolid y de Lleida.

UNIVERSITAT DE PERPINYÁ. Va fundarla l'any 1349 el rei En Pere IV d'Aragó.

UNIVERSITAT DE TARRAGONA. Va ésser fundada pêl arquebisbe Gaspar de Cervantes al any 1572.

UNIVERSITAT DE VALENCIA. Va iniciar la seua fundació al any 1411 Sant Vicents Ferrer, organisantla després a les derreríes del sigle XV quan el Papa Alexandre VI va conferirli privilegis al any 1499 com aixís meteix el rei En Ferrán el Catòlich. Constava de cinch colegis y va ensenyarhi Lletres sagrades Sant Vicents Ferrer. Ademés hi havia a Valencia desde 1423 la universitat establerta al convent de P. Predicadors y per butlla del Papa Sixt IV, a prech d'En Nicolau de Pròxita, fill del fundador d'aquell convent, se va autorisar que poguessen graduarse de doctors en ella els frares de la predita ordre.

UNIVERSITAT. f. Generalitat d'una cosa que comprèn a tots sense excepció. **Universalidad.** || Carácter d'universal. **Universalidad.**

UNIVOCACIÓ. f. La conformetat o conveniencia de coses distintes baix d'una meteixa raó. **Univocación.**

UNÍVOCAMENT. adv. m. D'un modo univoch. **Univocamente.**

UNIVOCARSE. v. r. Convindre en una meteixa raó una, dues o més coses distintes. **Univocarse.**

UNÍVOCH, CA, adj. Lo que ab una meteixa paraula significa coses distintes que convenen en una meteixa raó. **Univoco.** || Lo qu'és semblant a una altra cosa o hi és unit. **Univoco.**

UNSA. f. UNÇA.

UNSÈS. *Geog.* Veinat del terme de Caldegues, departament dels Pirineus Orientals.

UNT. m. UNTET. || UNTURA.

UNTADA f. Llesca de pá mullada ab oli, mantega o altra substancia. **Untada.** || Acte y efecte de untar quelcom.

UNTADOR, A. s. Qui unta. **Untador.**

UNTAMENT. m. UNTURA.

UNTAR. v. a. Aplicar alguna cosa greixosa o viscosa, com ungüent, etc., extenentla superficialment. **Untar, ungir.** || EMBETUMAR, EMPASTAR. || En varies arts, y entre elles en la de la pintura, donar un bany de verniç o oli pera acabar de retocar. **Untar.** || Donar diners o fer regals pera facilitar la execució d'algún negoci qu'estava detingut. **Untar, untar el carro ó las manos.**

UNTAR AB OLI. fr. Extendrel o bé aplicarlo a la superficie d'alguna cosa. *Aceitar.*

QUI OLI MANEJA, ELS DITS SE N'UNTA. *Ref.* Vol dir que qui maneja interessos d'altres sempre se 'n queda una part per ell. *Quien el aceite mesura, las manos se unta.*

UNTAR DE CRISMA. *Loc. ant.* UNGIR.

UNTAR PER SOBRE O LLEUGERAMENT. fr. *Entre untar.*

UNTARSE. v. r. Tacarse casualment ab una materia oliosa o greixosa. **Untarse.** || *Met.* Agafarse a les mans o quedarse part de les coses que 's manegen, especialment diner. **Untarse.**

UNTAT, DA. adj. Brut, greixós. **Lardoso, grasiento, pringoso.**

UNTET. m. Materia oliosa y greixosa a propòsit pera untar. **Unto.** || Greix. **Pringue.** || *Met.* La bruticia o porquería que s'apega a la roba o a una altra cosa. **Pringue.** || pl. *Met.* Diner pera sobornar. **Unto de Méjico ó de rana.** || *Met.* Qualsevulla cosa que suavisa l'ánim o la voluntat y atreu a lo que 's desitja conseguir. **Ungüento.**

HAVERHI UNTETS. fr. Haverhi algún regal. *Haber albricias.*

UNTÓS, A. adj. Lo qu'és d'una substancia oliosa o greixosa. **Untuoso, untoso.**

UNTOSAMENT. adv. D'una manera untosa.

UNTOSITAT. f. Qualitat o propietat de les coses untoses. **Untuosidad.**

UNTUÓS, A. adj. UNTÓS.

UNTURA. f. L'acció y efecte d'untar. **Untura, untadura, untamiento; y unción, crismación,** quan és ab oli consagrat. || La materia ab que s'unta. **Untura, untadura.** || *Met.* Composició que vé a ésser un terme mitg entre oli y ungüent y serveix pera ablanir y resoldre 'ls tumors. **Linimento.**

UNYÁ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Salardú, prov. de Lleida.

UP! interj. y

UPA! interj. APA! || UPA! || *Fam.* PRO, TONO, FASTUOSITAT.

GENT D'UPA. *Loc. fam. Gente de tono, de pro, de importancia.*

UPIDE. m. *Zool.* Mena d'insectes coleòpters heteromers, originaris d'Europa. **Upide.**

UPTIOT. m. *Zool.* Mena de aragnits que viuen a Europa. **Uptioto.**

UR. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sallagossa; és a la

confluencia de les rieres d' Angustrina y de Vena, y té 242 hab.

URÁ. m. *Astron.* URANUS.

URACÁ. m. Vent repentí y impetuós que fa remolins y sol causar grans estragos. **Huracán.** || FURACÁ.

URACO. m. *Anat.* El foradet per ont ixen de la bufeta 'ls orins. **Uracho.**

URAGONISA. f. *Quím.* Peròxit d' Urano. **Uracoaisa.**

URACRASIA. f. *Med.* Incontinencia d'orina. **Uracrasia.**

URACRÁTICH, CA. adj. *Med.* Lo pertanyent a la uracrasia o qui 'n pateix. **Uracrático.**

URALITA. f. *Min.* Nom genèrich del anfíbol pirògen y dialaja. **Uralita.**

URAMIL. m. *Quím.* Producte de l' acció del ácit clorhidrich o bé del ácit sulfúrich sobre l' ácit tianúrich. **Uramilo.**

URAMILICH. adj. *Quím.* Se diu al ácit produit per l' acció del ácit sulfúrich sobre 'l tianurat d' antimoni. **Uramílico.**

URANAT. m. *Quím.* Combinació del ácit uránich ab una base. **Uranato.**

URANELLA. *Ter. ibicench.* Aureneta. **Golondrina.**

URANFILIT. m. *Min.* Fosfat d' urano y de cals. **Uranfilito.**

URÁNICH. adj. *Quím.* Epítet d' un ácit procedent del urano. **Uránico.**

URANIÓ. m. *Mus.* Instrument de teclat, que va ésser inventat als començos del sigle XIX. Funciona a mercè d' un cilindre cobert de panyo, que per mitg d' una roda 's posa en moviment. La extensió del teclat és de cinch octaves y mitja. **Uranión.**

URÁNIT, DA. adj. *Min.* Semblant al urano. **Uránido.**

URANITA. f. *Min.* Fosfat d' urano natural. **Uranita.**

URANO o URANUS. m. *Min.* Metall trencadíç y quasi infusible, que sols se troba combinat ab altres. **Urano.** || *Astron.* Planeta que vé després de Saturn, comptant desde 'l més aprop del sol. **Urano.**

URANOCRO. m. *Min.* Oxit d' urano. **Uranocro.**

URANOFERROCIÁ. m. *Quím.* Cos que 's precipita al fer la barreja del clorur d' urani ab el ferrocianur de potasi, formant una pols groga y insoluble. **Uranoferrociano.**

URANÒGRAF. m. Qui 's dedica a la uranografía. **Uranógrafo.**

URANOGRAFÍA. f. Descripció del cel. **Uranografía.**

URANOGRÁFICH, CA. adj. Lo pertanyent a la uranografía. **Uranográfico.**

URANÒLECH. s. y adj. Versat en la uranología. **Uranólogo.**

URANOLOGÍA. f. Tractat del estat del cel a les diverses èpoques de la edat de la terra. **Uranología.**

URANOLÒGICH, CA. adj. Lo pertanyent a la uranología. **Uranológico.**

URANÒMETRE. m. Instrument pera fer cálculs astronòmichs. **Uranómetro.**

URANOMETRÍA. f. Ciencia de la mida de les distancies, volums, etc., dels astres. **Uranometría.**

URANOMÈTRICH, CA. adj. Lo pertanyent a la uranometría. **Uranométrico.**

URANOMORFITA. f. *Min.* Pedra ab arborisacions dendítriques que figuren cossos celestes. **Uranomorfita.**

URAT. m. *Quím.* Combinació del ácit úrich ab una base. **Urato.** || Fem compost d' orins, guix y terra. **Urato.**

URB. m. Ciutat gran. **Urbe.**

URBÁ, NA. adj. Lo qu' és propi de la ciutat. **Urbano.** || Cortès, atent, lí en el seu tracte. **Urbano.** || m. Nom propi d' home. **Urbano.** || Epítet donat a Espanya a certes milicies ciutadanes que hi ha hagut en certes èpoques. **Urbanos.** || Guarda municipal, cos creat de poch a Barcelona. **Urbano.**

URBANAMENT. adv. m. Ab urbanitat. **Urbanamente, cortesmente.**

URBANISACIÓ. f. Acció y efecte de convertir en ciutat, disposar carrers, passatges y solars, etc.

URBANISAR. v. a. Convertir els camps en població, obrint carrers, fent cases, passeigs, parchs, etc **Urbanizar.**

URBANISAT, DA. p. p. Arreglat, convertit en ciutat, jardins, etc.

URBANÍSSIM. adj. sup. **Urbanísimo.**

URBANITAT. f. Primor, cortesía, finura en el tracte. **Cortesía, urbanidad, comedimiento, política, civilidad.**

URBANYÁ. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Prades; es a la vora de la riera del seu nom y té 253 habitants. || *Hidrog.* Riuet dels Pirineus Orientals que passa pêl poble del seu nom y desemboca al Tet.

URBI ET ORBI. *Expr. llat.* A la ciutat y al univers. Paraules que 'l Papa, pronuncia al donar la benedicció al mon catòlich desde 'l balcó de Sant Joan de Letrán. S' aplica també algunes vegades pera dir que una noticia cundeixi per tots els indrets.

URBICIDA. s. Qui destrueix una ciutat.

URBICIDI. m. Destrucció d'una ciutat.

URBÍCUA. *Geog. ant.* Nom d' Arbeca, prov. de Lleida, en temps dels romans.

URBS. m. URB.

URCA. f. Embarcació gran, mo't ample del mitg, que serveix pera 'l transport de grans y altres genres. **Urca.**

URCEOLARIA. f. *Bot.* Genre de líquens. **Urceolaria.** || Genre de plantes rubiácies. **Urceolaria.** || *Zool.* Genre d' animalets infusoris **Urceolaria.**

URDET (Puig). *Orog.* Cimal de's monts que tanquen la vall de Gòsol, al part. jud. de Solsona.

URDIDOR, A. m. y f. Qui urdeix **Urdidor.** || Eina de fusta a modo de devanadores, format de triánguls pera urdir les teles. **Urdidero, urdidor, molino.**

URDIDURA. f. Acte y efecte d' urdir. **Urdidura.**

URDÍM. m. URDIT, 2.

URDIR. v. a. Formar al urdidor la madeixa de fils pera posarla at teler. **Urdir.** || *Met.* Projectar, preparar medis ocults contra algú o pera la consecució de algún mal fí. **Tramar, urdir.**

URDIT, DA. p. p. **Urdido.** || m. El conjunt de fils ordenats pera posar al teler que serveixen de base a la tela y formen la llargaria de la peça. **Urdimbre, urdiembre, cadena, pie.**

UREA. f. Substancia que dona color a la orina.

URELLA. f. ORELLA.

UREMIA. f. *Med.* Estat morbós causat per l'acumulació d' urea a la sanch. **Uremia.**

URÈMICH, CA. adj. *Med.* Lo pertanyent o relatiu a la uremia. **Urémico.**

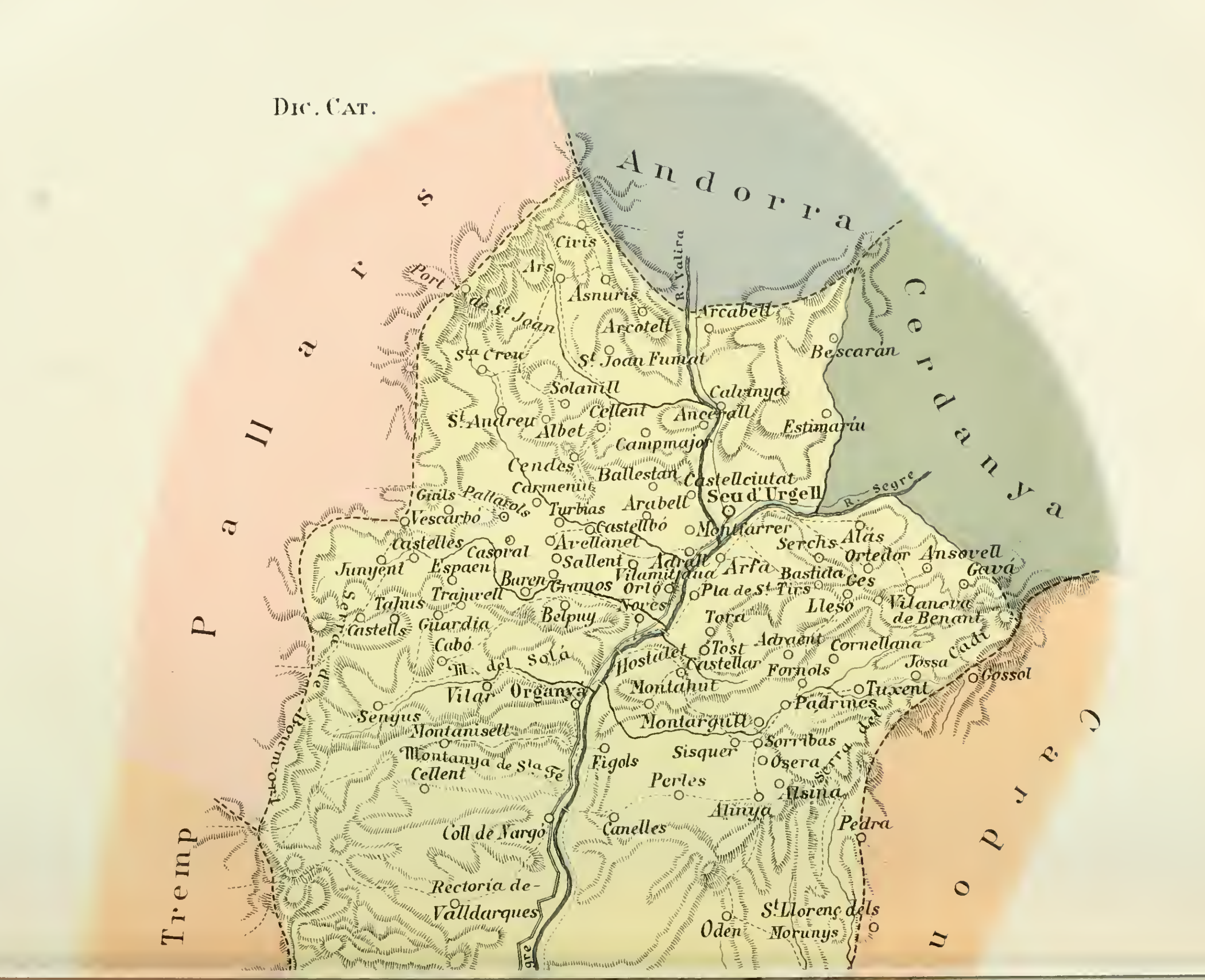
URENA. f. *Bot.* Mena de plantes malvacies, de arbustes de flors oxilars solitaries, grogues o rosacies agrupades a la banda superior formant raims ab un calze doble de cinch divisions y nombrosos estams.

URENGA. Vegis ORENGA.

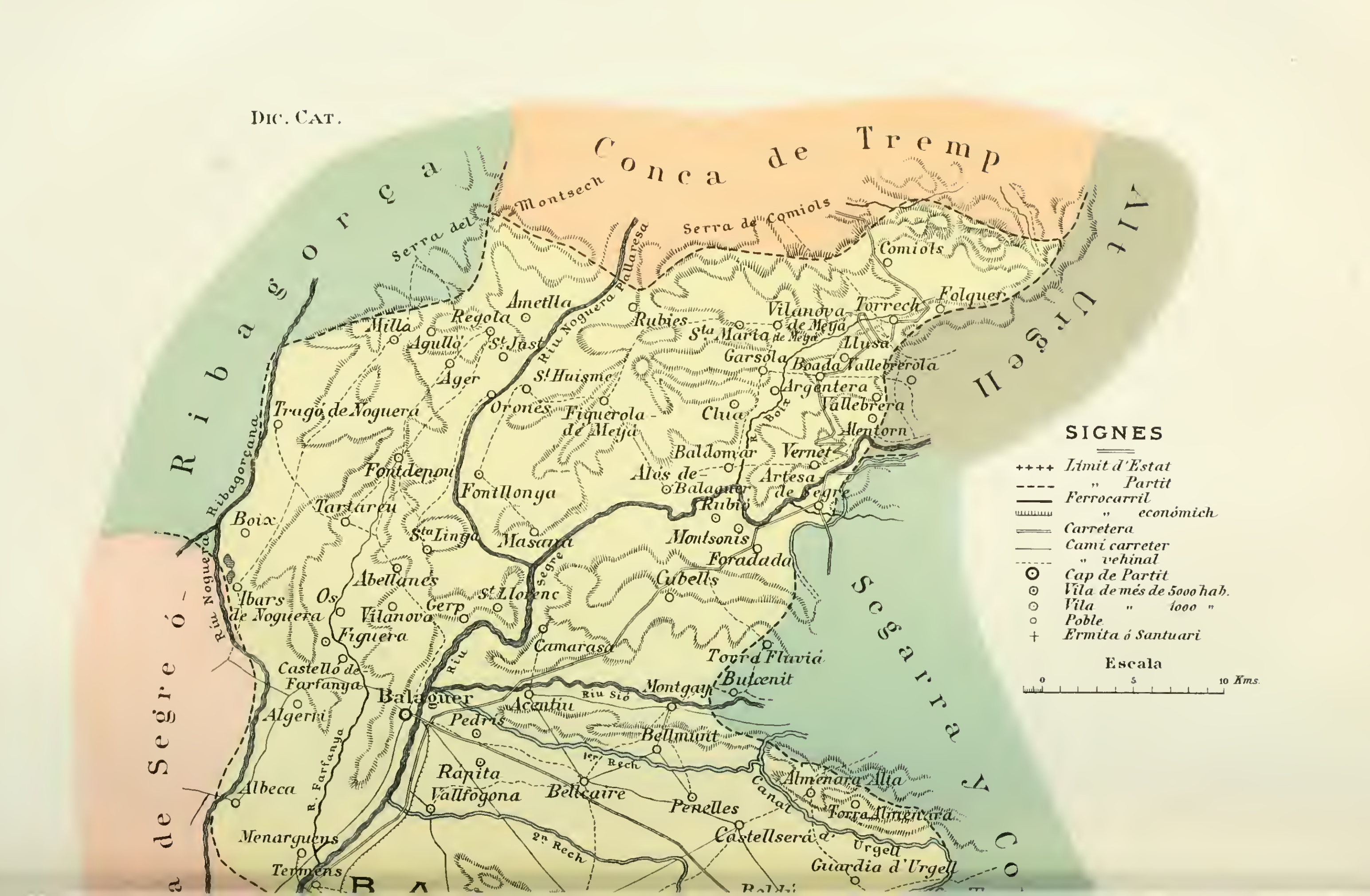
URENGUE Vegis ORENGA.

URENOL. m. *Ter. ibicench.* Peix volador. **Pez volador.**

URENT. adj. Ardent, abrasador. **Ardiente, abrasador.**

Andorra
Cerdanya
Pallars
Cardona
Tremp
R. Valira
R. Segre
Port de St. Joan
Ciris
Ars
Asnurs
Arcabell
Arcotell
Bescaran
Sta. Creu
St. Joan Fumat
Solanill
Calvinya
Cellent
Ancerall
Estimariu
St. Andreu
Albet
Campmajor
Cendes
Ballestar
Castellciutat
Seu d'Urgell
Carmenu
Arabell
Gials
Pallarols
Turbias
Vescarbó
Castellbó
Montfarrer
Alàs
Serchs
Ortedor
Ansovell
Castelles
Casoral
Arellanet
Sallent
Adrall
Arfa
Bastida
Gavà
Junyent
Espaen
Vilamitjana
Ges
Buren
Granos
Orló
Pla de St. Tirs
Lleso
Vilanova de Benant
Tahus
Trajuvell
Noves
Tora
Castells
Guardia
Belpuy
Adraent
Cornellana
Serra de Boumort
Cabó
M. del Solà
Tost
Castellar
Jossa
Cadí
Hostalet
Fornols
Gossol
Vilar
Organyà
Montahut
Tuxent
Padrines
Senyus
Montanisell
Montargull
Sorribas
Sisquer
Montanya de Sta. Fe
Cellent
Figols
Osera
Serra
Perles
Alsina
Alinyà
Pedra
Coll de Nargó
Canelles
Rectoria de Valldarques
St. Llorenç dels Morunys
Oden

SIGNES
Límit d'Estat
" Partit
Ferrocarril
" económich
Carretera
Camí carreter
" vehinal
Cap de Partit
Vila de més de 5000 hab.
Vila " 1000 "
Poble
Ermita ó Santuari
ALT URGELL
Conca
Baix Urgell
y Solsona
Segarra y Comarca d' Igualada
Escala
0 5 10 Kms.
Gavarra
Peramola
Oliana
Monpol
Timoneda
Terrasola
Tragó de Segre
Cerinyana
Ciuró
Llena
Castellar
Peracolls
Nuncarga
Augern
Salsa
Agualar
Clua
Basella
Vilaplana
Altés
Clara
La Donzell
Riu Gavarra
Bellfort
Castellnou de Basella
St Antoni
Torranadal
Mirambell
Pinell
Llovera
Montargull
Montmagastre
Vallebrerola
Torrablanca
Anya
Llenguadera
Presa del Canal
Palit
Tiurana
Guardiola
Ra Guardiola
St Climent
Gualter
Miralpeix
Torra de Nagó
Pons
Vilanova de l'Ajuda
Peracamps
Na Sa de Pinós
Rivelles
Sanahuja
Riera de Sanahuja
Claret de Figuerola
Pinós
Vallferosa
Cuadrells
Biosca
Fontanet
Celles
Prades
Riu Llobregós
Tord
Anfesta
St Paselás
Riera Salada

Ribagorça
Conca de Tremp
Alt Urgell
Segarra y Co
de Segre ó
Serra del Montsech
Serra de Comiols
Riu Noguera Pallaresa
Riu Noguera Ribagorçana
Segre
Riu Siò
R. Farfanya
1er Rech
2n Rech
Canal d' Urgell
Comiols
Folquer
Torrech
Vilanova de Meyà
Sta Marta de Meyà
Rubies
Ametlla
Regola
Millà
Agulló
St Just
Àger
St Huisme
Orones
Figuerola de Meyà
Garsola
Boada
Vallebrerola
Llusà
Argentera
Vallebrera
Alentorn
Clua
Baldomar
Vernet
Alòs de Balaguer
Artesa de Segre
Rubió
Montsonis
Foradada
Cubells
Tragó de Noguera
Fontdepou
Fontllonga
Tartareu
Boix
Sta Linya
Masana
Abellanes
St Llorenç
Ibars de Noguera
Os
Vilanova
Gerp
Figuera
Camarasa
Tova Fluvià
Bulcenit
Castelló de Farfanya
Balaguer
Montgay
Acentiu
Algerri
Pedrís
Bellmunt
Ràpita
Vallfogona
Bellcaire
Almenara Alta
Penelles
Torra Almenara
Albeca
Menarguens
Castellserà
Guàrdia d'Urgell
Termens
SIGNES
++++ Límit d'Estat
" Partit
Ferrocarril
" económich
Carretera
Camí carreter
" vehinal
Cap de Partit
Vila de més de 5000 hab.
Vila " 1000 "
Poble
Ermita ó Santuari
Escala
0
5
10 Kms.

URGELL
...rca d' Igualada
Pla de Lleida Rib...
Segriá
Les Garrigues
Conca de Barbará
Bellvís
Poal
Estany d'Ibars
Tornabous
Barbens
Altet
Ibars d'Urgell
Anglesola
Vilagrassa
Tárrega
3r. Rech
R. Corp
Uxafaba
Castellnou de Seana
Palau d'Anglesola
Fondarella
Sidamont
Mollerussa
Golmés
Vilanova de Bellpuig
Bellpuig
Preixana
Verdú
Miralcamp
Belianes
St. Martí de Maldá
Maldá
Rocafort
Guimerá
Puiggrós
Arbeca
Nalech
Ciutadilla
Vilar
Puigvert
4t. Rech
Juneda
Urgell
Llorens
Pobla de Ferran
Sala
Fonoll
Glorieta
Floresta
Borges d'Urgell
Canal
Vallbona
Rocallaura
Belltall
Conesa
Omells
Monblanquet
Ceballá del Abadiat
Torlanda
Castelldasens
Omellons
Espluga Calva
Nª Sª del Tallat
Forès
Fulleda
Vinaixa
Terrés

URETANA. f. *Quim.* Carbonat anhídrich d'amoníach y de gas oleificant. Uretana.

URÈTER. m. *Anat.* Cada un dels conductes pêls que la orina passa desde 'ls ronyons a la bufeta. Urétere.

URETERALGIA. f. *Med.* Mal d'urèter. Ureteralgia.

URETERÁLGICH, CA adj. *Med.* Lo pertanyent a la ureteralgia. Ureterálgico.

URETERITIS. f. *Med.* Inflamació del uréter. Ureteritis. || BLENORRAGIA.

URETEROLITÍASIS. f. *Med.* Pedra delinguda al urèter. Ureterolitíasis.

URETEROSTOMÁTICH, CA. adj. *Med.* Lo pertanyent al forat del urèter. Ureterostomático. || Causat per la obstrucció d'aquest. Ureterostomático.

URETEROTROMBÒIDICH, CA. adj. *Med.* Ocasionat per gleves de sanch aglopades al urèter. Ureterotrombóldeo.

URÈTICH, CA. adj. Lo que pertany a la uretra. Urético.

URETRA. f. *Anat.* El coll de la bufeta pel qual se expeleix la orina. Uretra, urétera. || *Bot.* ESTIGMA.

URETRAL. adj. Lo pertanyent a la uretra. Uretral.

URETRALGIA. f. *Med.* Mal d' uretra. Uretralgia.

URETRÁLGICH, CA. adj *Med.* Lo relatiu o propi de la uretralgia. Uretrálgico.

URETRELMÍNTICH, CA. adj. *Med.* Causat per la presencia de cuchs a la uretra. Uretrelmíntico.

URETRITIS. f. *Med.* Inflamació de la uretra. Uretritis.

URETROESCROTAL. adj. *Anat y med.* Que pertany a la uretra y al escrot. Uretroescrotal.

URETROFAXIA. f. *Med.* Obstrucció de la uretra. Uretrofaxia.

URETROLÍTICH, CA. adj. *Med.* Ocasionat per una pedra deturada a la uretra. Uretrolítico.

URETROMAMILAR. adj. Lo que correspon al mugró del p t y a la uretra. Uretromamilar

URETRÓPICH, CA adj. *Med.* Ocasionat per la aglomeració de pus a la uretra. Uretrópico.

URETRORRAGIA. f. *Med.* Hemorragia de la uretra. Uretrorragia.

URETRORRÁGICH, CA. adj. *Med.* Lo propi o peculiar de la uretrorragia. Uretrorrágico.

URETRORREA. f. *Med.* Fluix per la uretra. Uretrorrea.

URETRORREICH, CA. adj. *Med.* Lo pertanyent a la uretrorrea. Uretrorreico.

URETRÒSCOP. m. *Med.* Instrument empleat pera examinar la uretra. Uretróscopo

URETROSPASME. m. *Med.* Espasme de la uretra. Uretrospasmo.

URETROSPASMÓDICH, CA. adj Lo pertanyent al uretrospasme. Uretrospasmódico.

URETROSTENOSIS. f. *Med.* Arronçament de la uretra. Uretrostenosis.

URETROTOM. m. *Cir.* Eina pera fer tallets a la uretra. Uretrótomo.

URETROTOMÍA. f. *Med.* Incisió de la uretra. Uretrotomía.

URETROTÒMICH, CA. adj. *Med.* Lo pertanyent a la uretrotomía. Uretrotómico.

URGELL (Jaume de). *Biog.* (Vegis JAUME DE). Rebutjat pêls de Lleida, a q ins ell creia propicis a la seua causa, va tancarse ab els seus partidaris a Balaguer, ont va posar siti al any 1413 el rei Ferrán, entregantse el comte el día 31 d'Octubre. Als prechs de la seua muller la comtesa Isabel, li va ésser respectada la vida al vençut magnat, que va ésser reclòs al castell de Lleida y declarat reu de lesa magestat al 29 del següent Novembre; segrestats els seus bens y els de la seua mare, van conduirlo presoner a Saragoça y després a Castella cus odiat per els cavallers d'aquella terra En Pere Nuñez y En Pere Alfons d'Escalante. Al any 1433, als temps del rei Alfons V, moría a la presó de Xátiva després de llarga captivitat, y havent sofert mals tractaments y befes, el que havía sigut ab prous y llegítims drets, pretendent a la corona d'Aragó.

— **Y LAFONT (RAMÓN).** *Biog.* Advocat barceloní que vivía als començos del sigle XIX, que havía escrit diferents travalls sobre qüestions jurídiques, havent traduit al any 1836, el *Tractat de proves judicials de Jeremíes Bentham.*

URGELL. *Geog.* Regió natural de Catalunya, compresa tot ella dins de l'actual provincia de Lleida, y limitada: a tramontana, pel Pallars y Andorra; a llevant, per la Cerdanya, 'l Bergadá y la encontrada de Cardona; a mitjorn, per la Segarra y la Plana de Lleida, y a ponent, pel Ribagorça, la Conca de Tremp y 'l Pallars. Ba aguer n'era la capital, quan aquesta regió formava estat independent a la Edat mitjana. Se divideix en Alt y Baix Urgell. En lo relligiós es de molt antich capital La Seu, ont resi eix el bisbe, que es a la vegada Príncep y bisbe d'Andorra, bisbe de la Vall d'Arán y de gran part del Ribagorça.

QUAN L'URGELL PLORA LA SEGARRA RIU. *Ref.* Ab que 's dona a entendre que l'any qu' es bò pera la montanya, no es bò pera l plá. *El año de la sierra no lo traiga Dios á la tierra*

URGELL (La Seu de). *Geog.* (Vegis SEU D'URGELL).

URGELLENCH, CA. adj. Natural de l'Urgell. Urgelense.

URGELLÈS, A. adj. El natural d'Urgell. Urgelés.

URGELLÈS DE TOVAR (Agustí). *Biog.* Escriptor y home de moltes iniciatives en bé del progrès de les industries y de l' agricultura. Era nadiu de Vilafranca del Penadès, ont va néixer al any 1828. Al any 1862 va començar a publicar el periòdich *Gaceta universal de Agricultura, Industria y Comercio,* que dirigia, publicant després un suplement de teatres anomenat *El Entreacto.* Havía pub icat varies obres, entre elles *Tratado práctico para bonificar vinos y vinagres,* 1863. *Memorias de la Exposición de Oporto,* en 1861 *Manifestación de productos catalanes en obsequio del rey Alfonso XII,* 1877. *Cualquier cosa,* 1865. *Historia y reseña de la primera exposición marítima española,* 1872. *Elogio histórico de don Ramón Monroig y Valls,* 1875. *Cataluña en Filadelfia.*

URGENCIA. f. Precisió, necessitat de fer alguna cosa. Urgencia. || Necessitat o falta de lo que 's necessita per algún negoci. Urgencia. || Instancia, pressa. Urgencia.

URGENT p. a. Lo que urgeix. Urgente.

URGENTÍSSIM, A. adj. aum. Molt urgent. Urgentísimo.

URGENTMENT. adv. m. Ab urgencia. Urgentemente

URGIR. v. n. Precisar, requerir alguna cosa prompta execució o remei. Urgir. || Obligar actualment la lle o precepte. Urgir.

ÚRICH, CA. adj. *Quim.* Epítet del ácit procedent de la urea. Úrico.

URINA. f. ORINA.

URINAR. v. n. Y 'ls seus derivats. ORINAR.

URINARI. f. Lloch a propòsit per orinar en els passeigs, cafès, teatres, etc. Urinario.

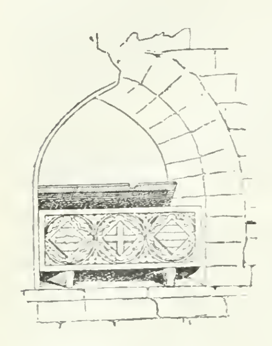
URINOMETRE. m. *Fís.* Aparell destinat a determinar el pes específich de la orina. Urinómetro.

URIOLA. f. ORIOLA.

URIOLA. f. *Ter. ibicench.* Mena de figa. Clase de higo.

URÍVOL. adj. Espantadíç. Asustadizo.

URLÚ (Coma d'). *Orog.* Montanya de 2,107 met. d' altitut, situada a llevant de Porté.

Urna funeraria (Castell de Barberà)

URMELLA. *Geog.* Poble del dist. municipal d'Arassans, provincia d' Osca.

URNA. f. Caixa de metall, pedra o altra materia feta en forma d' ataut. **Urna.** || Caixa en forma de gerra ont els antichs posaven les cendres dels difunts. **Urna.** || Escaparata pera estátues petites. **Urna.** || Aquella en que 'l Dijous Sant hi posen l' hostia consagrada. **Sepulcro.** || Caixeta o gerro ont posen les sorts o cèdules en les rifes y eleccions. **Urna.**

URNETA. f. dim. **Urnita, urnilla.**

URNIFORM. adj. Que té forma d' urna. **Urniforme.**

URNIGER, A. adj. *Bot.* Que té una urna o capça en forma d' urna. **Urnigero.**

URO. Veu grega que ab la significació de cúa entra com prefixe en la composició de molts termes tècnichs, d' historia natural la major part. || Derivada d' una altra veu grega, que equival a *orina,* entra com a prefixe en la composició de termes de medicina y d' altres ciencies que s' hi relacionen. **Uro.**

URÓ. m. *Bot.* Arbre corpulent molt dur, de la fam. de les acerácies, quina fusta té clapes a manera de ulls; les seues flors són blanques, de moltes fulles, formant una roseta colocada al mitg del calze, retallat ordinariament en cinch parts iguals. **Acere, arce.**

URÓ DEL SUCRE. *Bot.* Arbre de l' Amèrica del Nort, del que se 'n treu una mena de sucre.

UROBENZOAT. m. *Quim.* Combinació del ácit urobenzoych ab una base. **Urobenzoato.**

UROBENZOYCH, CA. adj. *Quim.* Epítet d' un ácit que 's troba a la orina dels animals herbívors.

UROCELE. f. *Med.* Infiltració de la orina a les bosses. **Urocele.**

URODIÁLISIS. f. *Med.* Supressió de la orina.

URODIALÍTICH, CA. adj. *Med.* Lo pertanyent a la urodiálisis. **Urodialítico.**

URODINIA. f. *Med.* Sensació dolorosa que se sent al orinar. **Urodinia.**

URODÍNICH, CA. adj. *Med.* Lo pertanyent a la urodinia. **Urodínico.**

URODRIMIA. f. *Med.* Acritut de la orina.

UROGALL. m. *Ornit.* Aucell semblant al gall, però més gros. Té 'l bech curt, el cap negre, el coll negre ab clapes cendroses; la cua molt llarga, negra, ab clapes blanques. **Orogallo.** || Altre aucell més gros que la perdiu, y semblant al francolí. Té 'l bech negre; el cos gris ab quatre plomes negres a les ales y les demés blanques per la base; les potes quasi negre, y quatre dits a cada una. **Grigallo.**

UROGASTRE. m. *Zool.* Banda posterior del ventre dels crustacis decápots, anomenada vulgarment cua.

UROLÍTICH, CA. adj. *Quim.* Calificació del ácit úrich. **Urolítico.**

UROMANCIA. f. Suposada endevinació per medi del examen de l' orina. **Uromancia.**

UROMÁNTICH, adj. Pertanyent o relatiu a la uromancia. **Uromántico.**

UROMELIA. f. Fusió dels dos membres de derrera en un sol que acaba ab un peu únich. **Uromelia.**

UROMÈLICH, CA. adj. Monstre per uromelia y lo referent a aquesta deformitat. **Uromélico.**

UROPLANIA. f. *Med.* Desviació de la orina.

UROQUESIA. f. *Med.* Diarrea urinosa. **Uroquesia.**

URORRAGIA. f. *Med.* Fluix d' orina. **Urorragia.**

URORREA. f. *Med.* Fluix abundant d' orina.

URÒSCOP. s. y adj. Metge qu' examina la orina pera formar congectures sobre l'estat d'un malalt.

UROSCOPIA. f. *Med.* Examen de la orina.

UROSIS. f. *Med.* Nom genèrich de les malalties de les víes urinaries. **Urosis.**

UROSQUESIA. f. *Med.* Supressió de la orina.

UROSQUÈTICH, CA. adj. *Med.* Lo pertanyent a la urosquesia. **Urosquético.**

URPA. f. GARRA, GRAPA.

URPADA. f. Cop d' urpa, esgarrapada. **Zarpazo.**

URREJOLA (Armengol). *Biog.* Periodista y fácil escriptor que vivía a Barcelona a les derreries del sigle XIX. Escrivía en castellá y va ésser redactor de alguns periòdichs relligiosos, havent publicat al any 1882 una monografía històrica, titolada: *La capilla de Santa Cristina de Lloret.*

URS. m. ÓS, animal fer.

URSA. f. *Ter.* LLAMBREGADA. || Nom d' una constelació vulgarment denominada Ossa. **Ursa.**

FER URSES. fr. *Ter.* FER MORROS, FER MALA CARA.

URSADA. f. ORÇADA.

URSAL (Joseph Ignasi). *Biog.* Apotecari de Monistrol de Montserrat, molt estudiós y competent en les ciencies naturals. Va escriure un *Estudi hidrològich de la montanya de Montserrat,* que al certamen de 1882, convocat per l' Associació d' Excursions Catalana, va obtindre premi, publicantlo al any 1886.

URSAR. v. a. ORÇAR.

URSÍ, NA. adj. Semblant a un ós. **Ursino.** || m. Os marí **Ursino.** || n. p. **Ursino.**

ÚRSIT, A. adj. Semblant a un ós. **Úrsido.**

ÚRSULA. f. n. p. de dona. **Úrsula.**

URSULETA. f. dim. de Úrsula.

URSULINA. f. La monja que segueix la regla de Santa Úrsula y está obligada a ensenyar noies. **Ursulina** || pl. El convent que habiten. **Ursulinas**

URTICÁCIES. f. pl. *Bot.* Mena de plantes dicotiledònies ab fulles alternes, cobertes de pel y les flors formant espiga. **Urticáceas.**

URTICARIA. f. *Med.* Erupció a la pell, semblanta al efecte que li produiría l' aplicació d' ortigues.

URTÍCICH. adj. *Bot.* Pertanyent o semblant a la ortiga. **Urticeo.**

URTICÍNICH, CA. adj. *Bot.* Semblant a la ortiga.

URTIGA. f. ORTIGA.

URTG. *Geog.* Poble de la prov. de Girona, part. jud. de Puigcerdá, bisb. de la Seu d' Urgell; és a la vora del Segre y té 431 hab.

URÚS. *Geog.* Poble de la prov. de Girona, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Puigcerdá; és a tramontana del coll de Jou y té 170 habitants.

Segell d' Urús

US. m. pron. personal. Vos, y a vosaltres. **Os, á vosotros.**

US. m. L' acció y efecte d' usar alguna cosa. **Uso.** || El servei y profit qu' actualment se treu de les coses. **Uso.** || L' acte de disfrutar d' alguna cosa, encara que no se 'n tingui la propietat o possessió. **Uso.** || Práctica, costúm, exercici. **Uso.** || Estil, práctica general. **Uso.** || Exercici o continuació freqüent d' alguna cosa. **Uso.** || Hábit o facilitat. **Uso.** || La continuació de manejar o servirse d' alguna cosa.

Uso. || Alteració que 's fa de les coses usantles. Uso. || L' exercici o ofici, com: l' *us* de les venes és conduir la sanch. Uso || Operació que 's fa al globo pera conéixer l' altura del pol, la situació dels astres, etc. Uso. || *For.* Dret d' usar de les coses. Uso.

US DE RAÓ. L' exercici dels actes d' ella, y comunament el temps en que 's descobreix. *Uso de razón.*

MAL US: ABÚS. || pl. Certs drets que sobre 'ls homens o pagesos de remença teníen els senyors feudals y eren, entre altres, els sis següents: remença personal, intestia, cugustia, xorquia, xorcia o exorquia, arcia y firma d' espoli forçada o violenta. *Malos usos.*

USADOR, A. m. y f. Qui usa. || adj. Fácil d' usar.

USAGRE. m. *Med.* Mena de ronya que rosega la carn; solen patirla les criatures. Usagre.

USALL. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Porqueres, prov. de Girona.

USANÇA. f. Us, estil, moda, costúm. Usanza.

USAR. v. a. Valdres o servirse d'alguna cosa fentla servir pera algún obgecte. Usar. || Posseir alguna cosa, gaudirsen, disfrutarla. Usar. || Posar en práctica, en us o en exercici alguna cosa. Usar. || Fer alguna cosa per costúm. Usar. || Valdres d' algún medi en els llanços que ocorren. Usar. || Tindre us y costúm d'alguna cosa o estarhi avesat. Usar. || Emplear, gastar, consumir Usar, gastar. || Exercir o servir algún empleu o ofici. Usar. || Tractar o comunicar ab algú. Usar. || *For.* Fer us cada hu del seu dret. Usar. || També 's diu de les paraules y de les coses immaterials. Usar. || *Ant.* NEGOCIAR. || v. r. Estar en us alguna cosa. Usarse. || Practicarse alguna cosa. Usarse. || Gastarse, consumirse. Gastarse.

USAT, DA. p. p. Usado. || Mitg gastat pêl us.

USATGE. m. USANÇA. || Llei, constitució d' un regne, provincia o ciutat. Usaje.

USATGES DE BARCELONA. *Hist.* Aixís s' anomena la primera recopilació legal de Catalunya independenta, composta de les costums de dret qu' estaven llavors en us, formant un aplech heterogeni de les lleis romanes, godes y feudals, remarcantshi fins al temps en quin foren promulgats, l' influencia de la llegislació goda, segons esdevenia als demés Estats d' Espanya. Al any 1068 segons uns, y dos anys més tart, seguint la opinió d' altres, el comte de Barcelona Ramón Berenguer I va promulgar aquella compilació, de conformitat ab els usos y costums establerts. Al index dels usatges d' En Ramón Berenguer n' hi figuraven fins a 144, y els derrers, fins al 170, s' atribuíen al rei Jaume I el Conqueridor, qui en una de les seues decisions mostra que les disposicions d' ell y dels seus antecessors anaven consignantse successivament en aquell cos de lleis, que no van tindre tan sols autoritat a Catalunya, sinó que s' apropiaren a altres terres de la Corona d' Aragó.

USDEFRUIT. m. El dret d' usar de la cosa agena y aprofitarse de tots els seus fruits sense ferla malbé. Usufructo. || Utilitats, fruits o profits que 's treuen de qualsevulla cosa. Usufructo.

USDEFRUITAR. v. a. Tindre l' usdefruit de alguna cosa agena. Usufructuar.

USEN. *Geog.* Poble del districte munpal. de Baent.

USERDA. f. *Ter. Empordá. Bot.* AUFALS.

USERES. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud de Lucena; és a la vora y un poch apartada del riu de la Viuda y té 3,129 hab.

Ramón M.ª Usó

USITAT. adj. Usat ab molta freqüencia. Usitado.

USÓ (Ramón María). *Biog.* Relligiós de l' ordre franciscana, nadiu de la prov. de Lleida, predicador eloqüent y autor d' algunes obres místiques. A la seua relligió havia desempenyat cárrechs enlairats y era Prior de la iglesia y residencia que a Barcelona tenen els P.P. franciscans al carrer de Santaló, quan esdevingué la revolta de Juliol de 1909, de la qual fou víctima.

USOLS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Granera, provincia de Barcelona.

USSAR. v. a. Fer abordar el gos. Azuzar.

USSUT-LO-VELL. *Geog.* Poble de la vora del Ariége, a la Catalunya Francesa, que va donar nom als banys d' Ussut. || — DELS-BANYS. *Geog.* Poblet del depart. de l' Ariège a la Catalunya francesa, notable per les seues aigües termals (32 á 39°,5) obertes desde 'l primer de Juny fins al 15 de Septembre. Va pendre son nom de Ussut-lo-Vell, a la vorera del Ariège.

USTÍLACH. m. *Med.* Gangrena causada pêl us del blat rovellat. Ustílago.

USTIÓ. m. *Farm. y Quim.* La preparació d' alguna substancia per medi del foch. Ustión.

USTORI, A. f. adj. Que crema. Ustorio.

USTRINA. f. *Arqueol.* A l' època romana s' anomenava aixís el lloch destinat a la cremació dels cadavres.

USTULACIÓ. f. *Farm.* Acció d' assecar al foch una substancia farmacèutica humida. Ustulación.

USUAL. adj. Lo que serveix d' us comú. Usual. || Lo que s' usa freqüentment. Usual. || Lo que s' usa ab facilitat. Usual.

USUALMENT. adv. m. Segons l' us comú.

USUARI. adj. *For.* Usufructuari ab certa limitació. Usuario. || Allò de que 's té l' usdefruyt y no la propietat. Usuario.

USUCAPCIÓ. f. *For.* Modo d' adquirir la possessió d' alguna cosa, per haver passat el temps prescrit per la llei. Usucapión.

USUCAPIR. v. a. *For.* Adquirir la possessió d' alguna cosa, per haverla posseida tot el temps prescrit pêl dret Usucapir.

USUCAPRE. v. a. USUCAPIR.

USUFRUCT. m. USDEFRUIT.

USUFRUCTAR. v. a. USUFRUCTUAR.

USUFRUCTUAR. v. a. Tindre l' usdefruit d' alguna cosa. Usufructuar.

USUFRUCTUARI, A. adj. Qui té l' usdefruit o dret de gaudirse d' alguna cosa de la que no sen és propietari. Usufructuario.

USUFRUIT. m. USDEFRUIT.

USUFRUITAR. v. a. USUFRUCTUAR.

USUFRUT. m. USDEFRUIT.

USUFRUTAR. v. a. USUFRUCTUAR.

USURA. f. Acte, efecte y manera d' usar d' una cosa. || *Juris.* L' interès o lucro del diner deixat; y regularment se diu quan aquest interès es injust o exorbitant, proibit pêl dret civil, canònich y natural. Usura, logro. || *Met.* Qualsevol guany o utilitat. Usura.

DONAR O DEIXAR A USURA. f. Deixar alguna partida de diner per cert interès, just o injust. *Dar á usura, usurear, usurar, dar á logro, logrear.*

FER USURES. fr. DEIXAR A USURA.

PENDRE A USURA. fr. Pendre alguna partida de diners ab l' interès convingut. *Tomar á usura, usurear.*

USURANT. m. USURARI.

USURAR. v. a. Fer d' usurari, lucrar deixant diners. Usurear.

USURARI, A. adj. Cosa d' usura. Usurario.

USURARIAMENT. adv. m. Ab usura.

USUREJAR. v. a. Qui lucra deixant diners.

USURER, A. m. y f. Qui deixa diners a interès.

USURERÍA. f. L' ofici y l' ambició del usurer.

USURPACIÓ. f. Acte y efecte d' usurpar. Usurpación || En la jurisprudencia canònica, gaudiment d' un benefici o exercicí d' un cárrech sense titol just o a lo menys paliat. Intrusión, usurpación.

USURPADOR, A. s. Qui usurpa. Usurpador.

USURPANÇA. f. USURPACIÓ.

USURPAR. v. a. Extendre 'l seu domini injustament, apoderarse de lo dels altres, robar. Usurpar. || Arrogarse la dignitat, ofici o ocupació d' un altre. Usurpar. || Usar les paraules o frases apropiantles a un altre sentit del que realment tenen. Usurpar. || Apropiarse, usar coses d' un altre estat, com els homens adornos de dona, etc. Usurpar.

USURPAT, DA. p. p. Usurpado.

USURPATORI, A. adj. Que té 'l carácter d' usurpació. Usurpatorio.

UT. m. Primera veu de la musica, avui substituída pêl *do*. Ut.

UTENSILIS. m. pl. Mobles, eines y qualsevol arreu que serveixi pera us y comoditat de la vida. Utensilios. || Aquells ab que contribueixen els patrons als soldats que tenen alloljats a llurs cases.

ÚTER. m. La matriu ont s' engendra y manté 'l feto fins al part. Útero, seno.

UTERÍ, NA. adj. Cosa del úter. Uterino, uteral. || S' aplica als fills d' una meteixa mare y de diferent pare. Uterino.

UTERÒCEPS. m. *Cir*. Instrument pera agafar el coll del úter. Uteróceps.

UTEROSTOMATOM. m. *Cir*. Instrument pera tallar la vora del coll del úter. Uterostomátomo.

UTEROTOM. m. *Cir*. Instrument pera fer la secció del úter. Uterótomo.

UTEROTOMÍA. f. *Cir*. Operació que consisteix en fer un tall al coll de la matriu. Uterotomia.

UTEROTÒMICH, CA. adj. *Cir*. Lo que pertany a la uterotomia o al uterotom. Uterotómico.

UTIEL. *Geog*. Vila de la prov. de Valencia, bisbat de Cuenca, part. jud. de Requena; és a la vora del riu Requena, té estació de F.-C. y 11,560 hab.

ÚTIL. adj. Profitós, bò pera alguna cosa. Útil. || Lo que porta utilitat, fruit o interès. Util. || *For*. S' aplica als dies que no són llegítimament impedits o en que 's pot actuar. Útil. || Important, de consegüencia. Útil, importante, de consecuencia || Se diu del senyor que té la utilitat d' alguna finca. Util. || Fructuós, d' usdefruit, com: domini *útil*. Útil. || UTILITAT. || m. Objecte que serveix per fer qualsevol cosa. Útil.

UTILAR. v. a. UTILISAR.

UTILAT. p. p. UTILISAT.

UTILESA. f. UTILITAT.

UTILISABLE. adj. Que 's pot utilisar. Utilizable.

UTILISACIÓ. f. Acte y efecte d' utilisar. Utilización.

UTILISADOR, A. m. y f. Qui utilisa. || adj. Que pot utilisarse. Utilizable.

UTILISAR. v. a. Fer útil alguna cosa, posarla en estat de poguer servir. Utilizar. || Donar profit y també treuren alguna cosa. Utilizar, dar utilidad. || v. r. Treure utilitat d' alguna cosa. Utilizarse. || En lo moral, aprofitar, com: *utilisarse* de les ocasions pera adquirir ciencia. Utilizarse.

UTILÍSSIM, A. adj. sup. Utilísimo.

UTILITARI, A. adj. Que pertany a la utilitat.

UTILITARIAMENT. adv. D' una manera utilitaria. Utilitariamente.

UTILITARISME. m. Egoisme, tendencia dels que sols volen lo que 'ls resulta útil o profitós.

UTILITARISTA. s. Egoista, interessat.

UTILITAT. f. Profit, interès, fruit que 's treu d' alguna cosa. Utilidad. || Aptitut de les coses pera servir y aprofitar. Utilidad.

UTILLATGE. m. Conjunt d' útils, d' eines, d' instruments. Bateria.

ÚTILMENT. adv. m. Ab utilitat, fruit o profit.

UTOPÍA. f. Plan d' un govern imaginari perfet. Utopia. || País imaginari ont tot está molt ben reglamentat y descrit per Tomás Moro. Utopia. || Progecte imaginari. Utopia.

UTÒPICH, CA. adj. Que inclou utopía o s' hi refere x. Utópico. || fig. Inverossímil, encara que no impossible. Utópico. || Visionari. Utópico.

UTOPISTA. s. Qui inventa utopíes. Utopista.

UTRECH (Tractat de). *Hist*. Pau subscrita al any 1713 en aqueixa ciutat holandesa, entre França y les nacions aliades, que va posar terme a la lluita promoguda per la successió del trono d' Espanya. Com a resultat d' aquella pau, a 22 de Juny del meteix any, va ésser convingut el tractat del Hospitalet, resolguentse l' eixida de les tropes angleses y austriaques de Catalunya, que va restar aillada en la prosecució d' aquella lluita, sostinguda ab tant delit. Més, ni aixís y tot va modificar la nostra terra la resolució presa. Les Corts reunides el dia 30 del meteix mes, varen nomenar una comissió de nou dignitats, y per pluralitat de vots, resolgueren declarar la guerra al duch d' Anjou, y resistint el llarch siti de catorze mesos, que va eternisar les proesses, la decisió y l' amor patri dels barcelonins, fins que caigueren vençuts el día 11 de Septembre de 1714.

UTRERA (Castell de). *Geog*. Antich casal del Vallespir, al terme de Surniá. Desde les ruines d' aquella fortalesa senyorial, al costat de l' ermita del meteix nom se gosa d' un esplendent panorama.

UTRÍCUL. m. *Bot*. Cos petit, globulós, format pêl moll interior y altres parts de les plantes. Utriculo. || Membrana que inclou lo fluit fecondisador del polen. Utriculo. || Celdeta del teixit celular.

UTRICULAR. adj. *Bot*. Que té la forma d' un bot petit. Utricular.

UTXAFABA. *Geog*. Caseriu del dist. munpal. de Castellnou de Seana, prov. de Lleida

UTXAVAR. v. a. *Arquit*. Formar algún cos en figura utxavada. Ochavar.

UTXAVAT, DA. adj. Octagonal.

ÚVEA. f. *Anat*. Tercera membrana del ull. Uvea.

UXIER. m. Ugier.

¡UY! interj. de dolor. ¡Ay!

UYAL. m. *Ter. ibicench*. Remolí d' aigüa. || ULLAL.

UYL. m. *Ant*. ULL.

UYTUBRE. m. *Ant*. OCTUBRE.

V

V. Aquesta lletra 's produeix tenint la boca quasi tancada, el llavi inferior aderit als incisius superiors, la llengua lleugerament aderida als incisius inferiors y 'l vel del paladar un poch alçat. En tal posició 's dona sortida a l' aire s nor y 's produeix el sò articulat *v* al despendres els llavis. V. || És numeral y val 5, y antigament, ab una ratlleta demunt, 5,000; és abreviatura V., de *vostre* y *vostè*.

VA! Exclamació indicant el moment de començar una cosa, com caminar, fer força, disparar, etc. **Vamos, ahora, vaya.**

VÁ, NA. adj. Faltat de realitat o substancia. **Vano.** || Inútil, de cap va'or. **Vano.** || Lliviá, lleuger, de poch pes. **Vano.** || Infructuós, sense efecte. **Vano.** || Frivol. **Frívolo, vano.** || Fatuo, inepte. **Vano.** || Inflat, superbiós, plè de vanitat. **Vano, hinchado, vanaglorioso, vanidoso.** || Insubsistent, poch durable. **Vano.** || Lo que no té fonament, raó o prova. **Vano.** || Infundat, fútil, fantástich, com: temor *vá*, esperança *vana*, etc. **Vano.** || Parlant del cap, dèbil o flach per malaltia. **Débil, flaco.** || m. *Arq.* Obertura o buit que hi ha a algunes parets y l' espai d' entre pilans. **Vano.**

EN VÁ. adv. m. Inútilment, sense lograr l' efecte. *En vano, en balde* || Sense fermesa ni consistencia. || *En vano.* || Sense obgecte a què dirigir l' acció. *En vago.* || *Met.* Sense 'l logro del fi o intent. *En vano.*

VACA. f. *Zool.* La femella del brau o toro. **Vaca.** || La carn de dit animal que 's ven a la carnicería. **Vaca.** || Parlant del joch, el fondo que posen dos que fan companyia. **Vaca.**

VACA MARINA. *Ictiol.* Peix monstruós, de cos cilíndrich, més groixut per la part anterior, de color negrench y cobert de pèls aspres y clars; té 'l cap gros ab corns a manera d' una vaca comuna, la boca armada de pèls llarchs; els braços tenen forma d' aleta, els peus al extrem del cos, y están reunits y tenen aquella meteixa forma. La femella té dues mamelles ab que alimenta les seues cries. *Vaca ó ternera marina ó cornuta, foca, manati, manato, lamantin, rosmaro, pejemuller.*

VACA TREMOLOSA. f. *Ictiol. ter.* TREMELGA.

DONAR LA VACA. fr. Agafar a algú pels peus y 'ls braços entre dos o més y ferli pegar culades a terra. *Darle de culadas.*

VACA (Coma de). *Hidrog.* Riera de la vora del Fresser, aigües amunt de Çaralt, prov. de Girona. || —(PICHS DE LA). *Orog.* Dos puigs del Pirineu, al NE. de Caralps (vall de Ribes), prov. de Girona. Tenen 2,830 y 2,842 met. d' altitut.

VACACIO. f. Descans, suspensió d' estudis o de negocis per algún temps. Sol usarse en plural y també 's pren pel meteix temps en que queda sospès el travall. **Vacación, huelga.** || *For.* Cessació de plets, vistes y actes juridichs. **Vacaciones, ferias** || Acte y efecte de vacar.

VACADA. f. Ramat de bestiar boví. **Vacada, boyada.**

VACANÇA. f. VAGANÇA.

VACANCES. pl. VAGANÇA.

VACANT. p. a. **Vacante** || La renda d' un empleu o dignitat eclesiástica mentres vaca. **Vacante.** || f. L' empleu o dign tat qu' está per donarse y 'l temps qu' está sense donarse. **Vacante.** || BUIT, DESOCUPAT.

VACAR. v. n. Sospendre per algún temps els estudis, els assumptes del tribunal o alguns altres travalls. **Vacar, tener vacaciones, cerrar el estudio, los tribunales, etc.** || Quedar sense possessor algún empleu, etcètera. **Vacar.** || *Ant.* Dedicarse, entregarse totalment a alguna cosa. **Vacar.**

Segell de Vacariçes

VACATURA. f. VACANT.

VACARICES. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisbat de Vich, part. jud. de Terraça; és al NO. del cap de partit; té estació de F.-C. y 815 habitants. || VAQUERIÇA.

VACCINELLA. f. *Med.* Erupció cutania ab apariencia de verola. **Vaccinela.**

VACCÍNICH, CA. adj. *Med.* Lo pertanyent a la verola. **Vaccínico.**

VACCINOIDE. f. *Med.* Malaltía que se sembla un poch a la verola. **Vaccinoide.**

VACE (Mestre). *Biog.* Poeta llemosí del sigle XII, que a l' any 1155 va escriure un *Romans de Brutus*, quin original se trobava a la biblioteca de Sevilla. En Roger opinava que aquell exemplar era de data posterior, considerant que havía sigut copiat envers l' any 1300.

VACH, GA. adj. Buit. **Vacío.** || Vacant. **Vacante.** || Indecís, imprecís. **Vago.**

VACI, A. adj. BUIT.

VACÍ. m. *Art. y of.* Cavitat de fusta o de ferro, sobre quina roda la mola d' esmolar, mullantla ab l' aigua que conté aquell espai.

VACIA. f. Mena de pastera o cavitat feta en una soca ont se dona menjar als porchs. **Gamella.** || OBIT. || BACIA.

VACIADA. f. Vacia plena de menjar. **Dornajada.**

VACILACIÓ. f. Moviment incert y indeterminat de alguna cosa. **Vacilación.** || *Met.* Perplexitat, irresolució. **Vacilación, perplejidad.**

VACILAMENT. m. *Ant.* VACILACIÓ.

VACILANT, A. adj. Indecís, sense pendre cap resolució. **Vacilante.**

VACILAR. v. n. Moures indeterminadament alguna cosa. **Vacilar.** || Estar poch ferma alguna cosa en el seu estat, o en perill de caure o arrunarse. **Vacilar.** || Duptar, no sapiguer què resoldre o què escullir entre dos extrems. **Vacilar, fluctuar, dudar, titubear.**

VACIU, VA. adj. Calificatiu dels animals que no tenen cría.

VACUACIÓ. f. y 'ls seus derivats. Evacuación.

VACUÍ. adj. BUIT. || m. L' espai desocupat o desembraçat del tot. Vacuo.

VACUITAT. f. *Ant.* Propietat de lo qu' és buit. Vacuidad.

VACUNA. f. Cert grá o pigota que surt a les mamelles de les vaques quan les munyen sense rentarse les mans els qui han tocat el gabarro dels cavalls, y també s' anomena aixís la materia de dits grans y la dels grans dels vacunats. Vacuna.

VACUNACIÓ. f. Acte y efecte de vacunar. Vacunación.

VACUNADOR, A. s. Qui vacuna. Vacunador.

VACUNAR. v. a. Empeltar la vero a, aplicar el pus o materia de la vacuna a alguna persona, pera que, contraient certa indisposició, quedi preservada de la verola epidèmica y natural. Vacunar, inocular.

VACUNAT, DA. p. p. Vacunado.

VACUNICI, A. adj. Vacunicio.

VACUO, A. adj. *Fís.* Lo qu' está desocupat o desembaraçat de tot cos. Vacuo. || BUIT.

VACUU, A. adj. BUIT.

VADA (Jaume). *Biog.* Relligiós y bon poeta que vivia als començos del sigle XIX. Va néixer a Barcelona l' any 1764, morinthi al de 1821. És autor d' inspirades composicions poètiques en llengua castellana, coneixentsenhi una bastant ben rimada en catalá, ab el títol de *La fama del Parnás*. A l' any 1806 va llegir a l' Academia de Bones Lletres una *Gratulatoria*, en vers d' art major, y un ben fonamentat *Discurs en elogi dels catalans en l' agricultura, el comers y les arts*.

VADEJAR. v. a. PASSAR A GUAL.

VADELL, A. m. y f. VEDELL.

VADELLA (Sant Salvador de la). *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Serchs, prov. de Barcelona.

VADEMECUM. m. La cartera o bossa ont els nois hi porten els llibres, cartipaços, etc., quan van a estudi. Vade, vademecum, cartapacio.

VADÍA. f. *Ant.* Floch de cabells. Vedija, copo. || *Ant.* TURÓ.

VADO. m. GUAL.

VADÓ. m. *Vulg.* SALVADOR.

VADOMÍA. f. VANITAT.

VAE VICTIS. *Expr. llat.* ¡Ay dels vençuts! Paraules atribuides a Brenus, el capdill dels gals, que saquejaren y cremaren la ciutat de Roma a l' any 388 abans de Crist, apropiades als que són víctimes de la dissort. ¡Ay de los vencidos!

VAF. m. BAF.

VAFEJAR. v. a. Llençar vaf. Bahar. || BAFEJAR.

VAGA. f. Acte y efecte de vagar. Vacación. || Conjunt d' obrers d' una fábrica o travall que 's resisteixen a travallar pretenent millorar sa condició material o moral. Huelga. || ANELLA, LLAÇADA. || VACACIONS. || BAGA. || Peça semicircular, ab dues potes, que subgecta barres de ferro, com lleves, ferrollats, passadors, etc.

VAGA DEL TELER DE MÁ. La que subgecta els passadors del meteix.

ESTAR EN VAGA. fr. Estar desocupat o ociós, no tindre res què fer. *Andar ó estar de vagar; vagar.* || Dit de les terres que no se sembren y de les cases que no s' habiten. *Descansar.*

VAGABÓN, DA. adj. Ociós, que roda d' una part a l'altra sense ofici ni benefici. Vagabundo, vago, holgazán, haragán, pan perdido, bigardo, bordonero, zángano.

FER LO VAGABÓN. fr. VAGABONDEJAR.

VAGABONDEJAR. v. n. Anar vagant o ociós. Vagabundear, vaguear, vagar, gallofear, holgazanear, zanganear, bigardear, ociar, tunar.

VAGABONDERÍA. f. Afició o inclinació a no fer res, repugnancia a treballar. Holgazanería, vagancia.

VAGABÚN, DA. adj. VAGABÓN.

VAGACIÓ. f. Acció y efecte de vagar. Vagueación.

VAGAJAR. v. n. *Ant.* VAGABONDEJAR.

VAGAMENT. adv. m. Sense ocupació, sense determinació a cap cosa. Vagamente. || *Met.* En sentit vago. Vagamente. || Ab imprevisió.

VAGAMÓN, DA. adj. VAGABÓN.

VAGAMONDEJAR. v. a. VAGABONDEJAR.

VAGAMUNDO. adj. Y 'ls seus derivats. VAGABÓN.

VAGANCIA. f. VAGABONDERÍA.

VAGANÇA. f. VAGA.

VAGANT, A. p. p. Lo que vaga. Vagante, vagueante, vagaroso. || m. Fusta més o menys gran que passa per uns encaixos y serveix pera aturar l' aigua dels rechs o de les acequies. Compuerta.

VAGAR. v. n. VACAR. || VAGABONDEJAR. || Tindre temps o lloch pera fer alguna cosa. Vagar. || m. Temps desembraçat y lliure pera fer alguna cosa. Vagar. || Espai, pausa, sossego. Vagar.

BÉ LI VAGA. m. adv. Poch me fa, tant se me 'n dona. *Poco se me da.*

ESTIMARSE MÉS UN VAGAR QUE UNA RECTORÍA. *Loc. pop.* Se diu d' algú que li sap molt greu lo treballar. *Juana, si mal aspa peor devana, de hilar maldita la gana.*

NO VAGAR. fr. No tindre temps pera fer alguna cosa. *No tener un instante de vagar.*

VAGARA. f. *Mar.* Ratlla que representa en els plans les seccions obliqües ab que 'ls constructors consideren dividit el casco del barco. Vagara. || Llistó de fusta llarch, prim y flexible que 's clava de popa a proa mentres se subgecten els baos. Vagara.

VAGARA FALSA. Cada una de les que hi ha entremitg de les principals. *Vagara falsa.*

VAGAREJANT. m. TITUBEJAMENT. || Vacilació, inquietut, inconstancia de la imaginació. Vagueación.

VAGAREJAR. v. n. Vacilar, titubejar, balandrejar. || Fer tentines per haver begut massa ví, etc. Andar calamocano.

VAGARÓS, A. adj. VAGABÓN. || Qui no acostuma a travallar. Vago.

VAGAROSITAT. f. GANDULERÍA.

VAGARREJAR. v. n. VAGABONDEJAR.

VAGARRO, A. adj. VAGABÓN. || m. *Entom.* BORINOT.

VAGASSEJAR. v. n. VAGABONDEJAR.

VAGATIU. adj. Que vaga, vagarós.

VAGELLA. f. VAIXELLA.

VAGINA. f. *Anat.* Conducte que tenen les femelles desde 'l pubis fins a la matriu. Vagina.

VAGINACI, A. adj. Que té la forma de veina. Vagináceo.

VAGINAL. adj. Relatiu a la vagina. Vaginal, uterino.

VAGINAT, DA. adj. Qu' está abraçat per una veina. Vaginado.

VAGINELLA. f. *Bot.* Veineta membranosa que abraça la base dels feixets de les fulles dels pins. Vaginela. || *Conq.* Genre de petxinetes univalves. Vaginelas.

VAGINÍCOLA. adj. *Zool.* Que viu dins una veina. Vaginícola. || Genre d' animalets infusoris. Vaginícola.

VAGINIFORM. adj. Que té forma de vagina. || m. pl. *Zool.* Familia de pòlips, quins polípers formen tronchs fístulosos y flexibles, contenint a dintre als esmentats animals. Vaginiformes.

VAGINITIS. f. *Anat.* Inflamació de la vagina.

VAGINOSCOPIA. f. *Med.* Exámen de la vagina, ab ajuda del *espèculum.* Vaginoscopia.

VAGIT. m. Gemech o plor dels que acaben de néixer. Vagido.

VAGO, A. adj. VAGABÓN. || General, que no té un assumpte o fí determinat. Se diu particularment del discurs o de les paraules que 's poden aplicar indistintament a varis obgectes. Vago. || Inquiet, sense estabilitat. Vago. || *Met.* Aeri, vaporós. Vago. || La persona sense ocupació o modo de viure conegut. Vago, vagabundo.

FER EL VAGO. fr. VAGABONDEJAR.

VAGÓ. m. Carruatge propi de ferrocarrils y tramvíes, destinat a la conducció de passatgers o de mercaderíes. Vagón.

VAGONADA. f. Lo que cap en un vagó. Molts vagons.

VAGUEJAMENT. m. *Ant.* VACILACIÓ.

VAGUEJAR. v. n. TITUBEJAR. || VAGASSEJAR.

VAGUETAT. f. La condició de lo vach o vago. Imprecisió. Vaguedad.

VAGUL. m. BAGUL.

VAHIBLE. adj. *Ant.* PATENT, CREDENCIAL.

VAHIDA. f. *Arq.* Volta formada de una semiesfera tallada per quatre plans verticals paralels dos a dos. Vahida.

VAIG *Gram.* Yo voy.

VAIL. m. Patge, criat, moço. Page.

VAILET. m. dim. Petit criat.

VAILL. m. VALL.

VAINA. f. VEINA. VAGINA. || adj. Home tonto, inexpert.

VAINAL. adj. VAGINAL.

VAINETA. f. VAINILLA.

VAINILLA. f. *Bot.* Planta sarmentosa, parássita o emiparássita, de la fam. de les orquidácies, que 's cría en llochs cálits, humits y ombrívols. Fa un fruit llarch a manera de veina, un poch encorvat pels caps, comprimit, inflat al mitg, estriat a lo llarch, de color pardench al exterior, d' un aspecte greixós, llustrós ab una molsa al mitg de la qual hi ha una gran munió de granets molt menuts, negres, quasi rodons y brillants Vainilla, vainica || El fruit de aquesta planta. Vainilla. || HELIOTROP.

Brot de vainilla

VAINILLA DOBLE. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes. *Agerato.*

VAIVÉ. f. Moviment d' anar y tornar que té alguna cosa, com el breç, la llanxa, etc. Vaiven.

VAIXELL. m. *Náut.* Nom genèrich de qualsevulla embarcació que navega per alta mar. Bajel, buque || Embarcació gran de guerra. Navío, bajel, buque de guerra. || Vas, eina de terriça o de pisa. Vasija. || Bota molt gran pera posarhi vi. Cuba.

VAIXELL DE FOCH. Nau disposada artificialment ab varies materies combustibles y inflamables pera pegarhi foch quan convé, o pera incendiar les esquadres o barcos enemichs. *Brulot, brulote.*

VAIXELL DE LÍNIA. Qualsevol dels vaixells de primer ordre o que per les seues circumstancies se considera propi pera entrar en línia de combat, qu' en general devía tindre cent vint canons de gros calibre. *Navío de línea.*

VAIXELL DE PURITAT. *Met.* Se diu de María Santíssima. *Vaso de puridad.*

VAIXELLS SAGRATS. Els calzes y demés eines sagrades que s' usen a les funcions d' iglesia. *Vasos sagrados.*

FER EL TONTO PERA NO ANAR ALS VAIXELLS. fr. *Met. fam.* Fingirse malalt pera no fer alguna cosa que 'ns desagrada o no anar ont no 'ns convé. *Hacer la encorvada.*

SENTENCIAR ALS VAIXELLS. fr. *Ant.* Condemnar al servei forçat dels barcos de guerra als reus de certs delictes. *Sentenciar á bajeles ó á galeras, condenar á galeras.*

VAIXELLA. f. *Ant.* SERVEI DE TAULA.

VAIXELLER. m. Mariner que serveix als barcos de guerra. Marino.

VAIXELLET. m. dim. Navichuelo.

VAIXILLA. f. VAIXELLA.

VAJA! interj. De despreci o enfado. ¡Vaya! || *Expr.* Pera animar a un altre a fer promptament o ab vigor alguna cosa. ¡Ea! ¡sus! ¡ánimo! || Serveix pera contenir. ¡Vaya! || Desocupar, com: *¡vaia* qu' es tart! ¡Vaya! ¡despacha! ¡pronto! ¡de prisa! || Manifesta la repugnancia o disgust qu' algú té a admetre o fer alguna cosa. ¡Quita! || Manifesta que no agrada oir o no s' aproven les idees o noves qu' algú 'ns comunica. ¡Quita allá! || Manifesta que convenim gustosament en lo que se 'ns proposa, com: ¿anirem a nadar? *Vaja.* Sí.

VAL. p. p. de VALDRE. || VALL. || Paper o bitllet que té un valor convingut. Vale.

VAL. m. y f. VALL.

VAL (El). *Geog.* Lloch del terme de Xelva, prov. de Valencia.

VALCARÇA. *Geog.* Lloch del terme de Binaca, provincia d' Osca.

VALCÁRCEL (Joseph Antoni). *Biog.* Enginyer agrònom y autor de travalls professionals d' aquells coneixements. Va néixer a Valencia a l' any 1720, morinthi al 1792. Ferm propagandista dels avenços als procediments de conreu al extranger, va travallar ab delit, publicant, entre altres obres, les següents: *Agricultura general y gobierno de la casa de campo,* Valencia, 1765 y 1768; *Instrucció sobre 'l cultiu de l' arroç,* 1768; *Instrucció pera 'l cultiu del lli y preparació pera filarlo,* 1781.

— PÍO DE SABOYA Y MOURA (ANTONI). *Biog.* Remarcable arqueòlech y historiaire, que va néixer a Valencia o a Alacant a l' any 1740, morint a Valencia a l' any 1808. Era comte de Sumieres. Pres al castell d' Alacant per llengereses propies de la joventut, va començar durant el seu captiveri a interessarse per l' estudi de les antiguetats y de la numismática. Va deixar manuscrites una munió d' obres força interessants y va publicarne algunes de positiva valua, com la que tracta de *Medalles de les colonies municipals y pobles antichs d' Espanya,* Valencia, 1773; *Barros saguntins: disertació respecte als antichs monuments, inscripcions, estatues, monedes y altres obgectes trovats a les mines* (illustrada ab gravats), Valencia, 1780; *El sueño filosófico,* sátira escrita ab el pseudònim de Lluis d' Amerecel, Valencia, 1780; *Inscripcions de Cartago Nova,* Madrit, 1790; *Carta critica de D. Alvar Gil de la Sierpe al autor del Atlas espanyol,* Valencia, 1787.

VALDA (Victoriá). *Biog.* Remarcable jurisconsult catalá del sigle XVII. Vivía a Barcelona l' any 1672, y era home tan significat a la seua professió que En Lluis Valencia a les illustracions a la Constitució 7 a l' anomena el Papiniano del seu temps, comparantlo ab el célebre jurisconsult romá. Entre les moltes obres y anotacions que havía escrites, s' esmenta de

ell un discurs jurídich en favor del Abat y monastir de Montserrat contra el bisbe de Vich.

VALDÉS (Joan de). *Biog.* Protestant catalá, que va morir a Nápols l' any 1540. Encara que havia escrit diferentes obres, aquestes escassegen, més gaudeix de bona nomenada la que va titolar *Diálech de les llengües*, tractat de retòrica clarament exposada, en un estil senzill y molt didáctich.

VALDOBAL. *Geog.* Aldea del terme d' Alpont, prov. de Valencia.

VALDRE. v. a. Tindre preu o estimació alguna cosa pera les compres y vendes. **Valer.** || Amparar, protegir, patrocinar a algú. **Valer.** || Tindre poder o força. **Valer.** || Equivaldre. **Equivaler, valer.** || Córrer o passar la moneda. **Valer.** || Redituar, produir. **Valer.** || Sumar, importar, parlant de nombres y comptes. **Valer.** || Ser una cosa de importancia y utilitat. **Valer.** || Prevaleixer una cosa en contra d' una altra. **Valer.** || Tindre força, activitat y eficacia. **Valer.** || Ab la partícula *per* incloure en sí equivalentment les qualitats de una altra cosa. **Valer.** || Tindre entrada, cabuda o favor ab algú. **Valer.** || v. r. Recórrer, aprofitar, emplear, com: *valerse de la seua autoritat, de la ocasió, de tots els medis.* **Valerse, recurrir, echar mano.**

VALDRE MENYS. *Loc.* DISMINUIR, MINVAR, TORNAR O VINDRE A MENYS.

VALDRE UNA INDIA. fr. Valdre molt una cosa o ser algú molt dilligent o entès. *Valer mucho.*

HOME PREVINGUT VAL PER DOS. *Ref. Hombre apercibido vale por dos.*

MÉS VALDRÍA fr. *Iròn.* Ab que s' expressa la dissonancia que fa lo que 's proposa com a contrari de lo que s' intenta. *Más valiera.*

MÉS VAL ENVIARHI QUE ANARHI. *Loc.* VÉSTEN ANTÒN, QUE 'L QUE QUEDA JA 'S COMPÒN.

MÉS VAL FERHO QUE MANARHO. *Ref. Manda y hazlo, y quitarte has de cuidado.*

NO VALDRE 'LS BUDELLS D UN CÁ O D'UN GOS MORT. fr. *No importar ó no valer un bledo.*

NO VAL UNA PIPADA DE TABACH. fr. *Met. No vale, no monta un comino; no vale un pito.*

MÉS VAL ENGINY QUE FORÇA. *Ref. Vale más acial que fuerza de oficial; vale más maña que fuerza.*

VAL MÉS UN GUST QUE CENT LLIURES. *Ref. Más vale un gusto que cien panderos.*

VALE. Veu llatina usada pera despedirse cortès y familiarment. **Vale, adiós, Dios te guarde o te dé salud.** || m. El paper o segur que algú fá a favor de un altre, obligantse a pagarli alguna quantitat de diner. **Vale, albarán.** || VAL.

VALE REIAL. *Ant.* Paper autorisat pêl govern que representava certa quantitat de diner, y que redituava un tant per 100 a favor de qui'l tenía. *Vale real.*

DONAR L' ÚLTIM VALE. fr. Despedirse de qui está a punt de morir. *Dar el último adiós ó el último vale.*

RECULLIR UN VALE. fr. Pagar o satisfer lo que per ell se deu. *Recoger un vale.*

ÚLTIM VALE. El tránzit de la mort, com que és la última despedida. *Postrero, último vale.*

VALEDOR, A. s. Afavoridor. **Protector, valedor.** || adj. Ferm, subsistent, lo que deu valdre. **Valedero.**

VALEMENT. m. *Ter. de Mallorca.* Mèrit, valor, valía.

VALENCIA (Lluis de). *Biog.* Jurisconsult famós, comentarista de dret catalá, quina opinió era sovint tinguda, en les consultes que se li feien. Havía escrit diverses digressions relatives a materies jurídiques, y vivía al sigle XVIII. Entre les seues obres, s' ha de esmentar *Ilustración á la constitución VII, Título de la elección de doctores de la Real Audiencia.*

— (MATÍES DE). *Biog.* Frare caputxí del sigle XVIII nadiu de Valencia. Era bon pintor místich, y va deixar una munió de quadres religiosos molt remarcables, entre quins s' esmenten com els més perfectes de les seues composicions pictòriques els que representaven *La Cena* y els *Apostols*, que 's conservaven al refetó del convent de la seua ordre de Granada.

VALENCIA. *Geog.* Ciutat del antich regne, avui capital de la prov. y del arquebisbat del seu nom. Es prop del mar, al mitg de una hermosíssima horta, té una bonica catedral de ordre compost, ab un enlairat campanar nomenat el Miquelet, una Llotja gòtiga, palau arquebisbal y alguns teatres. Té estació de F.-C., molta industria, gran comers y 215,687 hab. || Part. jud. de la prov. de aquest nom, dividit en tres, que són: el de Mar, el de Sant Vicents y el de Serranos, que comprenen 251,364 hab. || Una de les tres provincies en que van dividir l' antich regne del seu nom. Parteix a tramontana ab les de Terol y Castelló; a sol ixent ab el Mediterrani; a mitjorn ab les provincies d' Alacant y Albacete, y a ponent ab aquesta derrera provincia y la de Conca. La seua capital és Valencia. Té 19 partits judicials y 262 ajuntaments, reunint entre tots 806, 547 hab. || —(D'ANEU). *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Sort; és a la vora del Noguera Pallaresa y té 146 hab.

VALENCIÁ, NA. adj. El natural de Valencia y lo pertanyent a la meteixa ciutat o regne. **Valenciano.**

VALENCIÁ (Lluis). *Biog.* Un dels jurisconsults més distingits y competents del sigle XVII, que va ésser catedrátich de prima y de cánons a l' universitat de Barcelona. Entre les seues obres n' hi há una de 1690, titolada *Defensio super suplicationem ab universitate Barcinonensi super factum* y altre ab el títol de «Alegato de las procuras por el principado de Cataluña».

VALENCIANA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Gelida, prov. de Barcelona.

VALENCIANISME. m. Amor a Valencia. || Paraula propia de Valencia introduida en altra llengua. **Valencianismo.**

VALENCIANISTA. adj. Partidari de Valencia y del valencianisme. **Valencianista.**

VALENCIANITA. f. *Min.* Varietat de feldespat. **Valencianita.**

VALENÇA. f. *Ant.* VALIMENT, VALENCIA.

VALENT. adj. Fort y robust en la seua mena. **Valiente.** || Valerós, esforçat. **Valiente, valeroso.** || Excelent, primorós o especial en la seua mena. **Valiente.** || Gran, excessiu, com: *valent fred, valent canalla.* **Valiente.** || m. FANFARRÓ. || n. p. d' home. **Valiente.**

DE VALENT. m. adv. Fortament, ab gran empenyo. *Recio, de recio.*

HOME VALENT Y BOTA DE BON VI, AVIAT S'ACABEN. *Ref. Los valientes y el buen vino duran poco.*

VALENTADA. f. Heroicitat, proesa.

VALENTAMENT. adv. D' una manera valenta.

VALENTÁÇ. m. aum. **Valentón, valentonazo.**

VALENTAT. f. VALENTÍA.

VALENTÍ. n. p. **Valentin.**

VALENTÍ (Andreu Aveli). *Biog.* Musich y compositor de certa nomenada, nascut a Barcelona envers la primera meitat del sigle XIX. A l' any 1852 va compondre una òpera y tenía escrites també algunes composicions a veus soles, de bon estil. Va estudiar al Conservatori de Paris, en quin institut va obtindre un dels primers premis.

VALENTÍ. *Geog.* Caseriu del terme de Vall-llobrega, prov. de Girona. || *Hidrog.* Illot de la costa de Girona a mitjorn de Palamós. || — (SON). *Geog.* Vall de l' illa de Mallorca, al terme d' Esporles, part. jud. de Palma.

VALENTIA. *Geog. ant.* Nom de Valencia del Cid, en temps dels romans.

VALENTÍA. f. Esforç, animositat. **Valentía.** || Fet

heroich executat ab valor. **Valentía, proeza, hazaña.** || Expressió arrogant o jactancia d accions de valor. **Valentía.** || La fantasía o vivesa de l'imaginació. **Valentía.** || Expressió, vivesa de les paraules. **Energía, valentía.** || *Pint.* La singular habilitat, propietat y acert en la semblança de lo que 's pinta. **Valentía.** || Esforç qu' excedeix del vigor natural, com el que fa 'l malalt quan ix de casa. **Valentía.**

VALENTÍSSIM, A. adj. sup Molt valent. **Valentísimo.**

VALENTMENT. adv. m. Ab força, activitat o eficacia. **Valientemente.** || Esforçada y animosament. **Valientamente.**

VALENTÓ, NA. adj. VALENTÁÇ.

VALENTONADA. f. Fanfarronada, bravata. **Corazonada, valentonada.**

VALER. v. a. VALDRE.

VALERI. n. p. **Valerio.**

VALERIÁ. n. p. **Valeriano.**

VALERIANA. f. *Bot.* Herba medicinal y de jardí, de la fam. de les valerianacies, d'arrel olorosa, blanca, rodona, rodejada de nusos cercolars y d'arreletes fibroses. La cama és de 80 centimetres a un metre 30 centimetres, per lo regular senzilla, buida, acanalada y un poch peluda. Totes les fulles són alades o compostes de fulletes punxagudes y dentades per les vores. Les flors formen panolla y tiren a vermelles. N' hi ha de varies menes. **Valeriana, hierba benedicta.**

SI VOLS TINDRE MOLLER SANA, DÓNALI VALERIANA. *Ref.* Pondera la virtut medicinal d'aquesta planta. *Si quieres tener la mujer sana, dale valeriana.*

VALERIANAT. m. *Quim.* Sal formada per la combinació del ácit valeriánich ab una base. **Valerianato.**

VALERIÁNICH, CA. adj. *Quim.* Calificació d'un ácit que s' extreu de la valeriana. **Valeriánico.**

VALERO (Joan) *Biog.* Escriptor y conceller reial, que va néixer a Mallo ca a l'any 1430, havent mort envers el de 1500. Va ésser secretari del rei Alfons V d'Aragó, que li servava la més gran confiança. Era autor de les obres *Comentaria super artem Raymundi Lulli* y *Summa veritatis Ronerium.*

— (PERE) *Biog.* Metge del sigle XVII, als començos d'aquella centuria. Marcillo el posa entre els escriptors de valua de son temps, havent deixat entre 'ls seus escrits professionals un volúm en quart imprès a Girona l'any 1623 ab el títol de *Castigationis in veumdum satisfactoriam reclamationem recastigatis.*

— (CRISTÓFOL). *Biog.* Pintor molt d stingit que vivía al sigle XVIII. Era nadiu d'Alboraya (Valencia), havent mort a la capital en 1789. Al palau arquebisbal de Valencia s' hi veuen alguns retrats deguts al seu pinzell, y són abundosos a les iglesies valencianes els seus quadres, de quins cap se 'n conserva al Museu valenciá, mes, dos n' existeixen al Museu de Madrit, tractant els assumptes: *Don Quixot sopant a la venta* y *Don Quixot armat cavaller.*

— Y BELENGUER (JOSEPH). *Biog.* Militar y explorador africanista Va néixer a Valencia al 1854, morint a Melilla en 1893 Oficial d'administració militar, va lluitar ab els carlins als Nort y va passar després a Cuba, desde 1876 fins a 1885, y després a les diverses possessions espanyoles d'Africa, ont morí, després d'haver prestat el seu valiós concurs a les empreses colonisadores.

VALERÓS, A. adj. Esforçat, valent, animós. **Valeroso, valiente, intrépido.**

VALEROSAMENT. adv. m. Ab valor, esforç y ánim, o ab força y eficacia. **Valerosamente, hazañosamente.**

VALEROSÍSSIM, A. adj. sup. **Valerosísimo.**

VALETJS. m. pl. BALETJS

VALETUDINARI, A. adj. Malaltíç, delicat, de poca salut. **Valetudinario.**

VALEU. m. Estora o planxa rodona pera recullir la broça, per posar els peus o altres usos. **Valeo.**

VALGUT, DA. adj. Rebut, cregut, apreciat o estimat generalment. **Válido.**

ANAR MOLT VALGUT. fr. Donarse generalment per certa alguna cosa. *Correr por muy válido.*

VALÍ. m. Governador d una provincia d'un Estat mussulmá **Valí.**

VALÍA. f. Estimació y apreci d'alguna cosa. **Valía.** || VALUA.

VALIDACIÓ. f. VALIDITAT.

VÁLIDAMENT. adv. m. Llegítimament, d'una manera forta y estable. **Válidamente.**

VALIDAR. v. a. Donar força o fer válida alguna cosa. **Validar.**

VALIDESA. f. Fermesa legal d'algún acte o contracte. **Validez.** || La qualitat de lo válit. **Validez.**

VALIDITAT. f. Fermesa, fòrça, seguretat o subsistencia d'algún acte. **Validación.**

VALIMENT. m. Privança o acceptació particular, que una persona té ab una altra, especialment si és príncep o superior. **Valimiento.** || Ampar, favor, protecció. **Valimiento.**

TINDRE VALIMENT. fr. Tindre privança o familiaritat ab algún príncep o superior, y ésser afavorit d'ell. *Privar, tener privanza, valimiento.*

VALIÓS, A. adj. De molt de valor o valua.

VALIRA (La). *Geog.* Veinat del poble de Gras, a la Cerdanya, dist. y p. jud. de Puigcerdá. || *Hidrog.* Riu d'Andorra, compost de dos braços, l'oriental o de Meritxell, que neix als estanys Peçons y passa per Encamp, y l'occidental o de Ordino, que neix als estanys de Tristanya y als de la Font Blanca, juntantse abdós al poble de les Escaldes, y d'allí passa per Andorra la Vella, Santa Coloma y Sant Juliá de Loria, desembocant al Segre, entre la Seu d'Urgell y Castell Ciutat, després de 50 k. de curs en son braç més important, desde 'ls estanys Peçons a la vessant oposada al Ariège. (Vegis BALIRA).

VALISSA. f. *Mar.* Senyal que marca algún lloch perillós del mar y dret que paguen les embarcacions per aquestes senyals. **Valiza.** BALIÇA

VALISSATGE. m. *Mar.* Dret qu' en algún port paguen les embarcacions pera la conservació de les valisses establertes. **Valisage.**

VALIT, DA. adj. Ferm, subsistent, y que val o deu valdre. **Válido.**

ÉSSER VÁLIT. fr. Ésser corrent o valedor. *Ser válido*

VÁLIT. m. Ministre que governa en lloch o en nom del rei. **Valido.**

VALÓ, NA. adj. Lo natural de varis pobles de la Flandes francesa o Països Baixos, y lo que hi pertany.

VALONA. f. Adorno de tela fina o altra materia que portaven les dones al coll, cobría les espatlles y pêl devant queia fins a la meitat del pit. **Valona, esclavina** || La llenca de roba que 's posa a la part de dalt de les capes y altres abrichs. **Esclavina.** || Superficie rodona || Les parets d'un rodet. || Els costats d'un plegador.

VALOR. m. Valua, preu. **Valor, precio.** || La qualitat que fa que una cosa sigui digna d'estimació o apreci. **Valor.** || Anim, esperit superior que desprecía 'l perill. **Valor.** || Atreviment, resolució, fermesa d'ánim. **Valor.** || Subsistencia, fermesa d'algún acte. **Valor.** || Força, activitat, eficacia, virtut de les coses pera produir llurs efectes. **Virtud, valor.** || Rèdit, fruit, producte d'alguna cosa. **Valor.** || La equivalencia d'una cosa ab una altra, especialment de les monedes. **Valor.**

VALOR EXTRÍNSECH. El que la llei o les circunstancies donen a alguna cosa. *Valor extrínseco.*

VALOR INTRÍNSECH. El valor efectiu, físich y real d' alguna cosa. *Valor intrínseco.*

MOSTRAR VALOR. fr. Donarlo a conéixer ab les accions. *Mostrar valor.*

MOLT VALOR O ÉSSER DE MOLT VALOR. fr. Valdre molt, ésser digne de molt apreci alguna cosa. *Valer mucho, pesar.*

VALORABLE. adj. Que 's pot o deu valorarse. **Valorable.**

VALORACIÓ. f. Acte y efecte de valorar. **Valoración.**

VALORAR. v. a. Senyalar la estimació o 'l preu d' alguna cosa. **Avalorar, valorar, poner precio.**

VALORÓS, A. adj. *Ant.* VALERÓS.

VALORS m. pl. Efectes o crèdits que tenen algún valor. **Valores.** || Paper moneda. **Valores.**

VALPERGA (Bartomeu). *Biog.* Relligiós y escriptor mallorquí que va viure al sigle XVIII. Era frare profés a la cartoixa de Palma, y molt conegut per sa virtut y son saber. Entre les seues obres ne va publicar una titolada *Vida de San Bruno.* A la capital de les Balears va morir al any 1715.

VALPS (Els). *Geog.* Caseriu del terme de la Pinya, prov. de Girona.

VÁLRE. v. n. VALDRE.

VALS. m. Cert ball d' origen alemany. **Vals.**

VALSAR. v. a. Ballar el vals. **Valsar.**

VALSECA (Gabriel de). *Biog.* Geògraf que va viure al sigle XV. Era nadiu de Mallorca, y va traçar una carta geogràfica, esmentada per Tofiño al seu derroter de les costes d' Espanya al Mediterrani, refrintshi també en sa obra *Recuerdos y Bellezas de España,* En Pau Piferrer. Sa carta geogràfica està dibuixada en un pergamí de 5 pams per 4, ab la descripció marítima y geogràfica de les potencies d' Europa, descrivint al ensems tot lo conegut llavors del món, anotant cada Estat ab la reproducció de la seua senyera, y duent l' obra la següent llegenda: *Gabriel de Valseca la feta en Mallorcha any MCCCCXXVIII,* y al revers: *Questa amp sa pesse de Geografia fu pagata da CXXX ducan di oro di marca.*

VALTRES. pron. pers. *Ter.* VOSALTRES.

VALTRUS. pron. pers. *Ter. ibicench. y Camp de Tarragona.* VOSALTRES.

VALUA. f. Preu o quantitat que val alguna cosa. **Valia, valor.**

VALUAR. v. a. Y 'ls seus derivats. AVALUAR.

VALUMA. f. *Mar.* Caiguda de popa a les veles de estais. **Valuma**

VALVA. f. *Conq.* Cada una de les peces d' una closca. També 's diu closca, petxina, petxirina. **Valva.** || *Bot.* Cada una de les peces susceptibles de separarse que hi há als pericarpis de certs vegetals.

VALVARI, A. adj. *Bot.* Aderit a les valves. **Valvario.**

VALVASSOR. m. Tercer oficial del comte qu' administrava justicia en nom d' aquest a algún districte del comtat. **Valvasor.**

VALVERALLA. *Geog.* VULVERALLA, prov. de Girona.

VÁLVULA. f. *Anat.* Pelleta o tel que hi há a les boques de les venes, arteries y altres vasos del cos, que obra y tanca 'l pas als humors. **Válvula.**

VÁLVULA DE SEGURETAT. Aparell que hi há a les máquines de vapor pera donar sortida a aquest y impedir que aquelles explotin quan el vapor ha arribat a cert grau de dilatació. *Válvula de seguridad.*

VALVULAR. adj. Lo pertanyent a la válvula o lo que té moltes válvules. **Valvular.** || Lo que 's mou com les válvules. **Valvular.**

VALVULAT, DA. adj. *Bot.* Que té válvula. **Valvulado.**

VALVULINA. f. *Conq.* Genre de petxines univalves. **Valvulina.**

VALL. m. y f. Planura de terra entre montanyes o altures. **Valle, y cañada, si es estret.** || El conjunt de llochs o cases situades a alguna vall baix d' una meteixa jurisdicció. **Valle** || El cèrcol que 's fa a algún lloch format de terra alçada o d' altra qualsevulla cosa que li serveixi de defensa, y que tanqui o impideixi la entrada. **Vallado, valle.** || Excavació llarga y estreta que 's fa a la terra pera ferhi uns fonaments, acanonar les aigües, defensar els sembrats, etc. **Zanja, foso.** || Espai entre tira y tira dels ceps o oliveres. **Almanta.** || Eina de gastadors pera alçar terra, y es una especie de pala ferrada de la meitat avall ab un tall acerat. **Zapa** || SOT, FOSSA. || Trinxera que's fa al reial camp d' un exèrcit. **Atajo.**

VALL DE LLÁGRIMES. Se diu d' aquest món per les miseries y travalls que 'ns obliguen a vessarne. *Valle de lágrimas.*

FINS A LA VALL DE JOSAFAT. Modo de despedirse dels que 's figuren que no s' han de veure més en aquest món, y significa fins al día del judici. *Hasta al valle de Josafat.*

VALL Y ROVIRA (Joseph). *Biog.* Metge y escriptor professional que vivía a Barcelona a mitjans del sigle XIX. Al any 1845 va publicar a Barcelona un tractat de medicina ab el títol de *Consejos á los que padecen de reumatismo y de la gota.*

VALL (La). *Geog.* Caseriu del terme de Llaers, provincia de Girona. || — (RIERA DE LA). *Hidrog.* Neix sota l' hermita de Bellmunt, terme de Vidrá, passa pêl terme de Sant Andreu de la Bola y desaigua a la vora del riu Ges, prop de la pagesía la Espantella, provincia de Barcelona. || — D' ALCALÁ. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, diòc. de Valencia, part. jud. de Pego; és al origen de la riera de Font-Blanca y té 618 hab. || — D' ALMONACIT. Poble de la prov. de Castelló, dióc. de Valencia, part. jud. de Segorb; és a la vora d'un barranch y té 959 hab. || — D'ANDORRA. ANDORRA. || — D' ARÁN. Regió natural de Catalunya; ocupa la part N.O. de la prov. de Lleida y está regada de SE. a NO. pêl riu Garona. En els seus límits és ont hi ha 'ls puigs més alts del Pirineu. La seva capital és Viella. || — D' ARGUENS. *Hidrog.* Riuet que baixa de les montanyes de Baixols, prov. de Lleida, y desaigua a la vora del Segre, sota Coll de Nargó, després d' un curs d' uns 25 kilometres || — DE BARDAJÍ. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Boltanya; és entre montanyes, y un poch apartat del riu Essera y té 221 hab. || — DE CASTELLBÓ. Dist. munpal. format de diferents pobles, prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell; el cap. de districte és Albet; és a la vora del Segre, aigües avall del cap de partit y té 466 habitants. || — DE XARRUMBO. Vall formada pêl riuet Glorieta, sota Montral. || — DE CRIST. Cé ebre cartoixa a la prov de Castelló de la Plana, al part. jud. de Segorb. || — D' EBO. Poble de la prov d' Alacant, diòc. de Valencia, part. jud. de Pego; és a la vora de la riera de la Font-Blanca y té 779 hab. || — DE GALLINERA. Dist. munpal. de la prov. d' Alacant, diòcesis de Valencia, part. jud. de Pego; el formen els pobles o barris d' Alcudia, Alpatró, Benialí, Benicivá, Benimasoch, Benirrama, Benissili, Carroja, Lombay y Sant Miquel; és a la vora del riuet del seu nom y té 1,955 hab. || — DE LAGUART. Poble compost dels barris de Benimaurell, Fleix y Campell; és de la provincia d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Pego; és a la vora de la riera de Munte y té 1,635 hab. || — DE LIERP. Poble de la prov. d' Osca, bisbat de Lleida, part. jud. de Boltanya; és a la vora del riu Essera y té 212 hab || — DE SANTA CREU (LA). Poble del dist. munpal. de Port de la Selva, prov. de Girona. || — D' UXÓ. Vila de la prov. de Castelló, bisbat de Tortosa. part. jud. de Nules; és a la vora del riu

Belcayde y té 8,694 hab. || — DEL BACH. Poblet de 57 cases escampades, que forma ajuntament ab el districte de Capsech al Plá de Vianya, comarca de Olot. Té 210 hab. || — HOSTAL DE. Al camí de Camprodón al Liongarriu.

BAIXAR DE LA VALL D ARÁN. fr. S' aplica a aquell que no sab res de lo que passa allá ont se troba. *Venir de las Batuecas.*

VALLADA. *Geog.* Vila de la prov. y diòc. de Valencia, part. jud d' Enguera; és a la vora del riu Montesa y té 2.791 hab.

VALLADEJAR. v. a. VALLAR.

VALLANCA *Geog.* Vila de la prov. y diòc. de Valencia, part. jud. de Xelva; és en terra montanyosa, a la vora de la riera de Boilgues y del Guadalaviar y té 1,083 habitants.

VALLAR. v. a, Voltar de valls una població, fort, campament, etc. Vallar.

VALLAT, DA. p. p. y adj. Ab valls. Vallado.

VALLAT. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, diòc. de Valencia, part. jud. de Lucena; és a la vora del riu Millares y té 239 hab.

VALLBAIXA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Alinyá, prov. de Lleida.

VALLBANCA DE RIELLS. *Geog.* Caseriu del districte municipal de Bigues y Riells, provincia de Barcelona.

VALLBONA. *Geog.* Quadra del antich terme de Sant Andreu de Palomar, avui dist. munpal. de Barcelona y prov. de ídem. || — (SANT BARTOMEU DE). Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Igualada; és a la vora del Noya, estació de F.-C. y 801 hab. || — DE LES MONGES. Poble de la prov. de Lleida, diòc. de Tarragona, part. jud. de Cervera; és a ponent de la serra del Tallat, té un antich convent de monges y 1,096 hab. || Abadía del terme de Argelès al Vallespir, restos d' un antich monastir de benedictins fundat al any 1242.

Segell de Vallbona de les monges

VALLCANERA. *Geog.* Poble quines cases corresponen als districtes municipals de Riudarenes y de Sils, prov. de Girona.

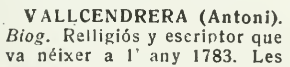
VALLCARCA. *Geog.* Barri del antich terme d'Horta, avui dist. munpal. de Barcelona, prov. de ídem. || Caseriu del terme de Silges, prov. de Barcelona. || Quadra del terme de Sant Cugat del Vallès, provincia de Barcelona

VALLCÁRCARA. *Geog.* Caseriu del terme de Montmany, prov. de Barcelona.

VALLCEBRE. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisbat de Solsona, part. jud. de Berga; és entre montanyes, a la vora de la riera de Saldes y té 473 habitants.

Segell de Vallcebre (Sta. Maria)

VALLCENDRERA (Antoni). *Biog.* Relligiós y escriptor que va néixer a l' any 1783. Les seues obres relligioses tingueren bona acullida fentne diverses edicions. Va escriure molt de les vides de Sant Lluis Gonçaga y S. Alfons M.ª de Ligori, publicant algunes obres mistiques desde 1829 y realisant ademés varies traduccions.

VALLCLARA. *Geog.* Poble de la prov. y diòc. de Tarragona, part. jud. de Montblanch; és prop de les fonts del riu Francolí y té 420 hab.

VALLDALBA. *Geog.* Lloch del terme de Vilafarnès, prov de Castelló.

VALLDAN. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a ponent de aquesta vila, a la vora d' una riera, y té 285 habitants.

VALLDANY. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Oden, provincia de Lleida.

Segell de Vallclara

VALLDAURA (Monastir de). *Geog.* Casal relligiós de monges cistercienses, fundat per Geralda de Portella al any 1241. Les seues ruines, se conserven a la vora d' Olván, passada la casa de La Riba, al Bergadá, essent lo únich de cert interès que pot veurers la iglesia, encara que profanada per posteriors restauracions. Algunes de les alhages de aquell monastir que va tindre importancia, figuren al museu de Vich, y diversos documents històrichs del casal són conservats en una casa propera.

Segell de Valldan

VALL-DE-BAYÓ. *Geog.* Caseriu del terme de Serinyá, prov. de Girona.

VALL-DEL-BACH. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Capsech, prov. de Girona.

VALL-DELS-HORTS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Sant Fructuós de Bages, prov. de Barcelona.

VALLDEMOSSA. *Geog.* Vila de l' illa de Mallorca, bisb. y part. jud. de Palma; és prop de la costa NO. de l' illa y té 1,737 hab. Está situada en una vall hermosíssima, famosa per ses belleses naturals y son clima delitós. || — (PORT DE). *Hidrog.* Port de la costa NO. de l' illa de Mallorca, prop de la vila del seu nom.

VALLDEMOSSA. *Hist.* Serva aquest lloch nombroses recordances històriques de l' illa mallorquina. El rei Sanxe hi tenía allí un castell fundat al any 1311, ont hi feia llarchs sejorns per causa de la seua escassa salut y s' ensenya encara el lloch predilecte dels seus passeigs y aquell en quin reposava, anomenantsel la cadira del rei En Sanxe. En Martí d' Aragó va fundarhi en 1399 la cartoixa, emplaçada al punt ont aquell castell estava bastit, y renovada als començos del sigle XVIII, malmetent els restos pictòrichs y arquitectònichs de l' antiga iglesia. Al sigle XIX va estarhi desterrat a la Cartoixa el polítich espanyol Jovellanos, abans de anar pres a Bellver, y desprès de la expulsió dels frares, hi va sejornar Madama Dudevant, coneguda escriptora que usava el nom de Jordi Sand, escrivínthi la seua novela *Spiridion*. Chopin va estar també a Valldemossa, componenthi moltes de les seues celebrades sonates. Vora de la iglesia, s' alça un reduit oratori que va bastirse demunt de la casa ont vivía la Beata Catarina Tomás, y com si no fossen prou aquest aplech d' esments històrichs, prop de Valldemossa, a Miramar, que ja en altre article d' aquest Diccionari referim, va escriure moltes de les seus obres En Ramón Lull, fundanthi al any 1271 els estudis de llengües orientals.

VALLDENEU (Isidre). *Biog.* Eclesiástich que va distingirse pels seus coneixements en la teología, durant la primera meitat del sigle XIX. Va morir a Tarragona al any 1860, essent canonge penitencier d' aquella metropolitana.

VALLDENEU (Sant Pere de). *Geog.* Poble del dist munpal. de Balenyá, prov. de Barcelona.

VALLDEPERES (Eusebi). *Biog.* Pintor d' historia y retratista dels que major reputació gaudiren a mitjans del sigle XIX. Va néixer a Barcelona al any 1827. De les seues nombroses obres cal esmentar

Toma de Loja por Fernando el Católico. Tentación de San Antonio. La casta Susana. Felipe IV pintando la cruz de Santiago en el retrato de Velázquez. Ticiano retratando á Carlos V., y els retrats de *Sanxe I, Sanxe II, Prim, Isabel II* y *Princep Alfons.*

VALLDEPERES. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Santa Perpètua, prov. de Tarragona. || Quadra del terme de Castelladral, prov. de Barcelona.

VALLDER'ET. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Baldomá, prov. de Lleida.

VALLDERIOLF. *Geog.* Barri del terme de Vilanova de la Roca, prov. de Barcelona.

VALLDERROURES. *Geog.* Vila de la prov. de Terol, diòc. de Saragoça, part. jud. d'Alcanyíç; és a la vora del Matarranya y té 3,058 hab. Abans era cap de partit.

VALLDEVIÁ. *Geog.* Aldea del terme de Vilopriu, prov. de Girona.

VALLDIGNA. *Geog.* Vall delitosa de la prov. de Valencia que correspòn als partits judicials d'Alcira y Sueca, extensa d'uns 8 kilometres de E. a O. per 2 de N. a S. En aquell lloch va bastirse la primera iglesia cristiana, quan el net del Conqueridor, el rei Jaume II d'Aragó, va donar als monjos de Valldigna la vall anomenada llavors d'Alfandell. || — (MONTANYES DE). Aplech de montanyes a la prov. de Valencia, al part. jud. d'Alcira, entre els rius Xúcar, Albaida, Alcoy y el Mediterrani, essent remarcables els marbres que d'elles s'extreuen.

VALLDORA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Navés, prov. de Lleida.

VALLDOREIG. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Cugat del Vallès, prov. de Barcelona.

VALLDOSSERA *Geog.* Quadra del terme de Montagut, prov. de Tarragona.

VALLDURGENT. *Geog.* Predi del terme de Calviá, al part. jud. de Palma de Mallorca.

VALLE (Bernat). *Biog.* Eclesiástich y escriptor del sigle XV, y autor d'un manuscrit esmentat pêls bibliòfils, com a curiosa producció d'aquella època, titolat vulgarment *El llibre de les llunes*, que porta la denominació llatina *Regestum ecclesiæ Santa Maria de Mari.* Manquen detalls de la vida de aqueix autor.

VALLEJAR. f. Fer valls o sots pera femar les vinyes; abrigar les arrels dels ceps ab fems y cubrirho ab terra. **Arropar las viñas** || Fortificar ab valls. **Vallear.** || Córrer o bornejar pels valls.

VALLERIOLA. *Geog.* Quadra del terme de Sagás, prov. de Barcelona.

VALLÈS (Francesch). *Biog.* Frare y escriptor de mitjans del sigle XIX. Al any 1855, va publicar a Besançon una obra descriptiva ab gravats, ab el titol de *Un cristiano en Palestina.*

— (JOAN DE). *Biog.* Escriptor catalá del sigle X y relligiós, que va deixar manuscrita una obra nomenada *Itinerarium seu dietarium de vita religiosa.*

— (JOAN). *Biog.* Autor de una de les obres clàssiques del sigle XVI, més esmentades entre la bibliografía de la nostra terra, el *Llibre de cetreria y monteria*, escrit al any 1556.

— (JOAN). *Biog.* Escriptor y poeta del sigle XIX. Havía escrit en alguns periòdichs barcelonins, y era d'idees avençades. Poch abans de la revolució de Septembre de 1868, va escriure un drama en vers, en tres actes, titolat *Derechos y deberes,* quina representació va proibir la censura de teatres de Barcelona.

— Y ISART (MARIÁN). *Biog.* Compositor y musich de Manresa, a mitjans del sigle XIX. Era organisador y director del chor *Catalunya* d'aquella ciutat, y tenía bon concepte per lo atitllat de les seues composicions musicals profanes y relligioses, que sovint s'estrenaven d'ell.

VALLÈS. *Geog.* Poble de la prov. y diòc. de Valencia, part. jud. de Xàtiva; es a la vora del riu Montesa y té 270 hab. || — (EL). Encontrada natural de Catalunya compresa dins de la prov. de Barcelona y quina capital es Granollers. Llinda ab la costa de Llevant o Marina, les Guilleries, la Plana de Vich y 'l Plá de Bages. La comarca del Vallès, afecta la forma de una faixa, estenentse 40 kilometres d'E. a O. desde la banda oriental del Montserrat fins al llindar de la prov. de Girona, y 22 d'ample desde les montanyes qu'enclouen el plá de Barcelona, fins als limits del partit judicial de Vich. Reguen les seues terres, els rius Besòs y Ripoll, y comprèn els partits judicials de Terraça, Sabadell y Granollers.

VALLESÁ. adj. y s. Nadiu del Vallès || Pertanyent a aquesta contrada de Catalunya o als seus habitants.

VALLESPINOSA (Ramón). *Biog.* Relligiós de Poblet al sigle XVII. Home de molta cultura y erudició. Era doctor en teología y va ésser arxiver del monastir, havent ordenat aquella dependencia. Al any 1615 va escriure una obra de consuetuts d'aquell casal, illustrantla ab la transcripció d'alguns documents de valua del arxiu esmentat. Se titolava *Liber de receptio, tam as sepulturam, quam ad habitum.*

VALLESPINOSA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Santa Perpètua, prov. de Tarragona. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Afluent de la vora dreta del riu Gayá, prov. de Tarragona; desaigua sota Querol.

VALLESPIR. *Geog.* Comarca de l'antiga Catalunya, emplaçada en la actual frontera de França y Espanya; constitueix dues marcades divisions, l'Alt Vallespir, desde 'l Pont de Ceret fins a les fonts del Tech; y el Baix Vallespir, extenentse desde Ceret fins al mar y fins al Tech, desde la carena fronteriça, comprenent també l'encontrada els estreps dels Aspres derivats del Canigó. Són els seus límits al NO. el Conflent, al N. y part del E. el Rosselló, al E. el Mediterrá y al O. y S. l'Empordá, La Garrotxa y la comarca de Camprodón. Aquesta comarca depenia del comtat de Cerdanya passant a la casa senyorial de Besalú després de la mort d'Oliva Cabreta y més tart a la corona d'Aragó. Pêl tractat dels Pirineus, en 1659 va ésser incorporada a França. Era la capital del antich Vallespir, la vila d'Arlès. Pertany ara al departament francès dels Pirineus Orientals, subdividintse pels cantons de Arlès, Argelés, Ceret y Prats de Molló y una part dels de Thuir y Vinçá.

VALLESPIRANS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Les Lloses, prov. de Girona.

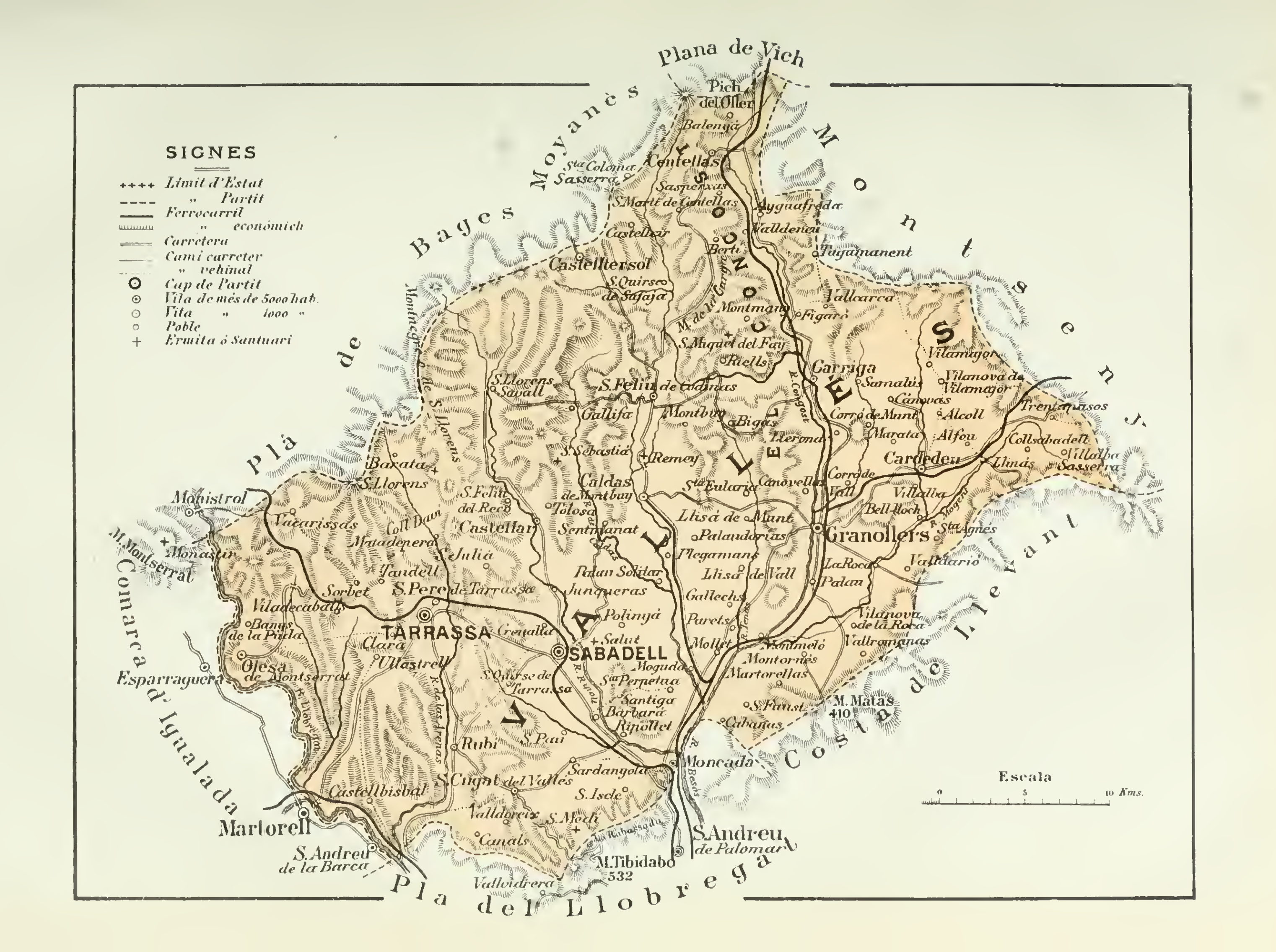
VALLESTÀVIA. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Vinçá; a la vora de la riera de la Llentilla y té 287 habitants.

VALLET, A. s. dim. **Vallecico, vallecillo.**

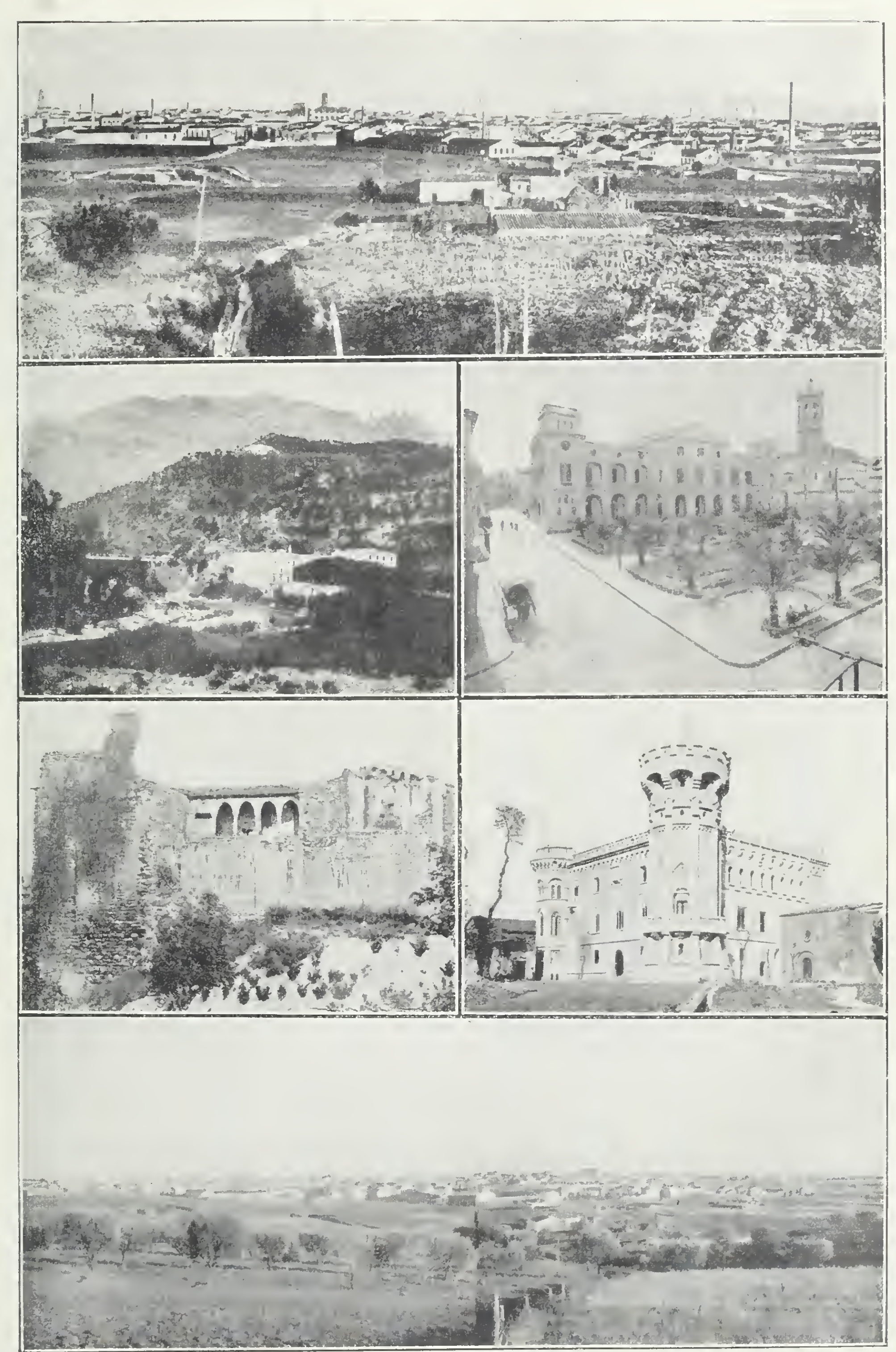
VALLET (Joseph). *Biog.* Eclesiástich, canonge de la catedral de Barcelona y autor de diverses obres dogmátiques, literaries y artístiques. Va néixer a Sarreal al any 1833, morint a Barcelona al de 1909. El Papa Pius IX va nomenarlo Protonotari apostòlich del bisbat conferintli al ensemps la creu del Sant Sepulcre. Va publicar valioses obres de materies que ell dominava, entre altres *Album dels papes,* edició monumental en francès y castellá, impresa a Barcelona. *Bellezas del canto gregoriano. Discurs llatí, predicat a la Catedral de Barcelona, al ésser inaugurat el sinode diocessá de 1891.*

VALLFERMOSA. *Geog.* Aldea del terme de Rajadell, prov. de Barcelona.

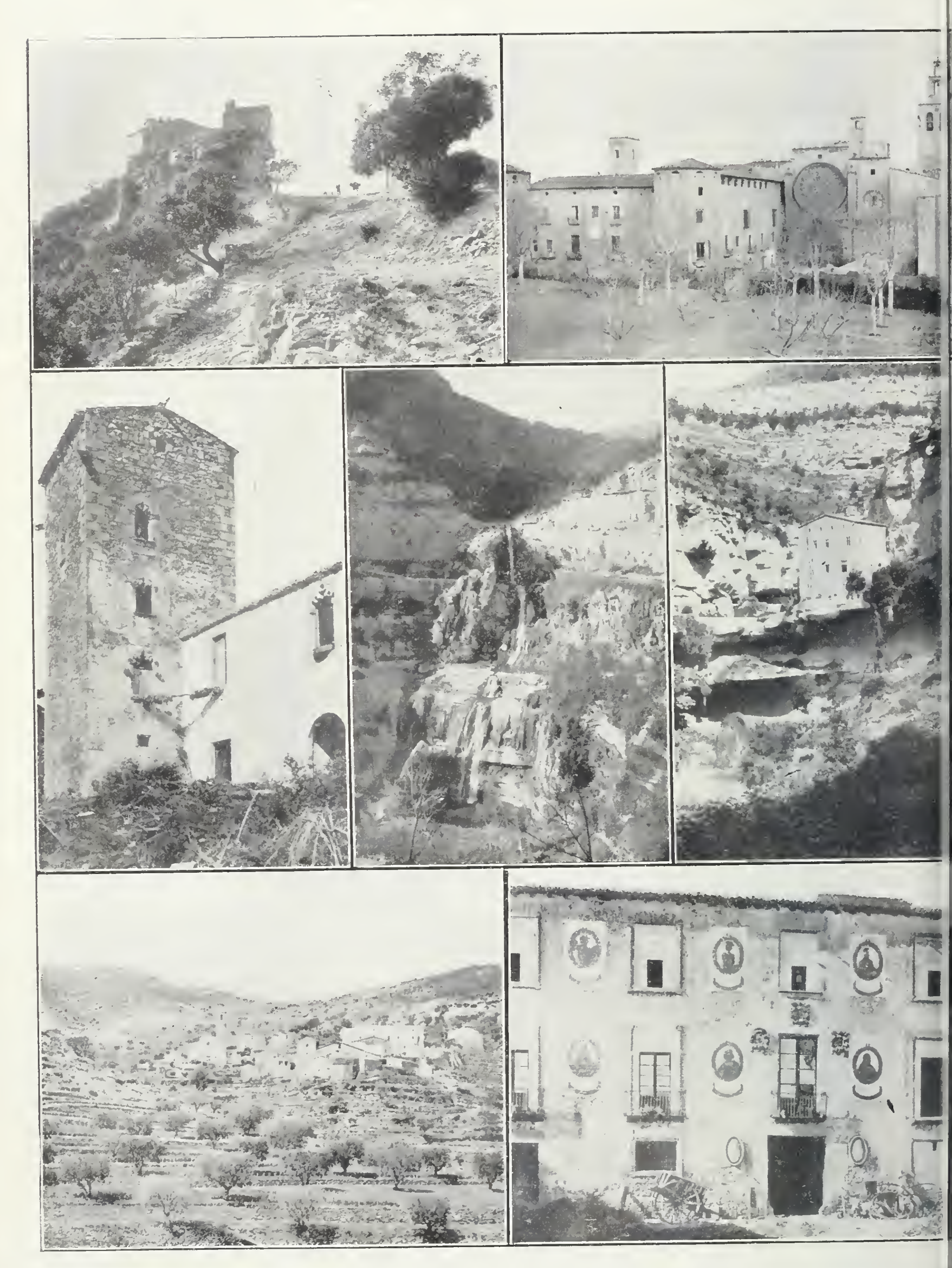
VALL-FARRERA. *Hidrog.* Riu de la prov. de Lleida. Recull les aigües del Montcalm, Coma Pedrosa y Port Negre (Pirineus y frontera ponentina d'Andorra), passa pels termens d'Aneu, Agnet, Araós, Alius y Tirvia, y desaigua a la vora del riu Noguera de Cardós sota 'l poble de Llavorsi.

SIGNES
Límit d'Estat
" Partit
Ferrocarril
" económich
Carretera
Camí carreter
" vehinal
Cap de Partit
Vila de més de 5000 hab.
Vila " 1000 "
Poble
Ermita ó Santuari
VALLÉS OCCIDENTAL
Plana de Vich
Moyanès
Bages
Plá de
Montnegre
Comarca d' Igualada
Pla del Llobregat
Costa de Llevant
Montseny
Escala
0
5
10 Kms.
Pich del Oller
Balenyá
Centellas
Sta Coloma Sasserra
Sasperxas
S. Martí de Centellas
Ayguafreda
Valldeneu
Castellar
Berti
Tagamanent
Castelltersol
S. Quirse de Safaja
Montmany
Vallcarca
Figaró
S. Miquel del Fay
Riells
Carriga
Vilamajor
Samalús
Vilanova de Vilamajor
Cánovas
Alcoll
Trentapasos
S. Llorens Savall
S. Feliu de Codinas
Gallifa
Montbuy
Bigas
Corró de Munt
Marata
Alfou
Collsabadell
Villalba Sasserra
S. Sebastiá
Remey
Llerona
Cardedeu
Llinás
Barata
S. Llorens
Caldas de Montbay
Sta Eularia
Canovellas
Corró de Vall
Villalba
Bell-lloch
Monistrol
S. Feliu del Recó
Tolosa
Llisá de Munt
Granollers
Sta Agnès
Vacarissas
Coll Dan
Castellar
Sentmanat
Palaudarias
M. Montserrat
Monastir
Matadepera
Julià
Plegamans
La Roca
Valldario
Tandell
Palan Solitar
Llisá de Vall
Palan
Sorbet
S. Pere de Tarrassa
Junqueras
Gallechs
Viladecaballs
Polinyá
Parets
Vilanova de la Roca
TARRASSA
Grenalla
Banys de la Puda
Clara
Salut
Mollet
Montmeló
Vallromanas
SABADELL
Montornés
Olesa de Montserrat
Ullastrell
Moguda
Esparraguera
S. Quirse de Tarrassa
Sta Perpetua
Martorellas
R. de las Arenas
Santiga
Barbarà
S. Faust
M. Matas 410
Ripollet
Cabañas
Rubí
S. Pau
Moncada
Sardañola
S. Cugat del Vallés
S. Iscle
Castellbisbal
Martorell
Valldoreix
S. Medi
S. Andreu de Palomar
S. Andreu de la Barca
Canals
M. Tibidabo 532
Valvidrera
R. Congost
R. Mogent
R. Besós
R. Ripoll
R. Llobregat

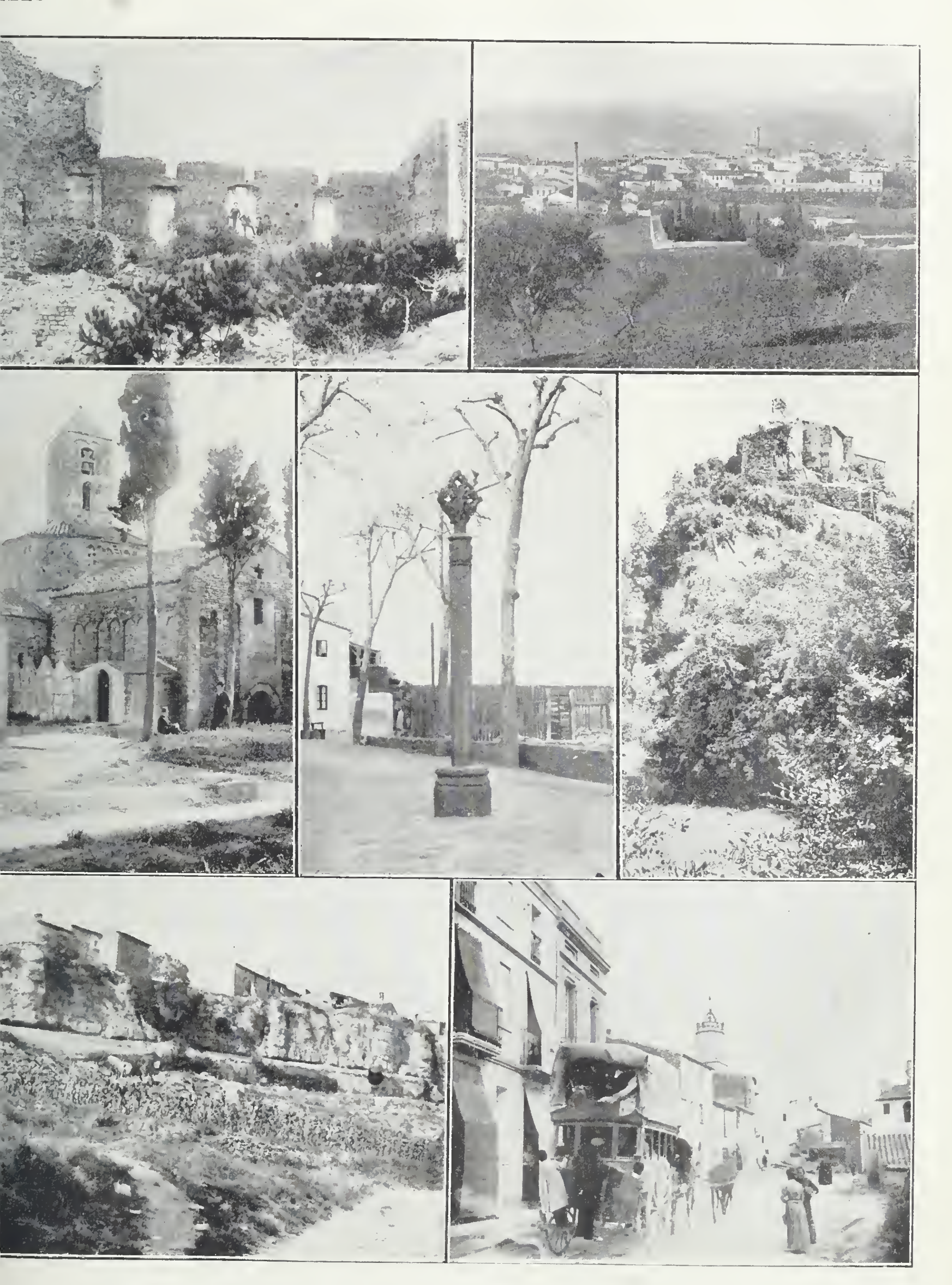
El Vallés

Sabadell: vista general.—La Puda de Montserrat.—Sabadell: plaça del Dr. Robert y Casa Capitular (arquitecte J. Batllevell).—Terrassa: Castell d'Egara.—Sardanyola: el Castell, (restaurat).—Terrassa: vista general.

Castellcir.— Sant Cugat del Vallès: plaça y frontis del Monastir.— Castell de la Roca.— Granollers: vista general.—V
Entrada y Creu de Centelles.—Sant Juliá del Tura.— Sant Feliu del Racó

na: Cân Vilá.— Cascata o fall de Sant Miquel del Fay.—Paisatge de Sant Miquel del Fay.—Santa María de Terrassa.
nanes: Torra Tabernera.—Sant Quirse sa Faja.— Sant Feliu de Codines.

Vista de Rubí. — Moncada. — El Figueró. — Llinás. — Can Canyelles (Castellar). — La Garriga: vista general.

VALLFOGONA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Balaguer; és a la vora del Segre y té 697 hab. ‖ Vila de la prov. de Girona, bisb. de Vich, part. jud. de Puigcerdá; és a la vora de la riera del seu nom y té 934 hab. ‖ — (DE RIUCORP). *Geog.* Poble de la provincia y diòc. de Tarragona, part. jud. de Montblanch; és a la vora del riu Corp, prop de la partió ab la prov. de Lleida, y té 535 habitants. ‖ — (RIERA DE). *Hidrog.* Neix al coll de Canas, damunt del veinat d' Artigues, provincia de Girona; passa per Sant Juliá de Vallfogona, pêls termes de la Parroquia de Ripoll, Llaers y Santa Maria de Besora y desaigua a la vora del Ter a quatre kilometres més amunt de Montesquiu.

Segell de Vallfogona de Balaguer

Segell de Vallfogona (Girona)

Segell de Vallfogona de Riucorp

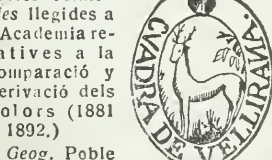
VALLGORGUINA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. judicial d' Arenys de Mar; és a la carretera de aquesta vila a Sant Celoni, a tramontana de la serra del Corredor, y té 755 hab.

Segell de Vallgorguina

VALLGORNERA (Fr. Tomás). *Biog.* Sabi teòlech del sigle XVII que a les derreries d' aquella centuria vivía a Girona. Era frare de la ordre de Predicadors y en ella mestre de teologia, havent entre altres cárrechs importants, desempenyat els de Vicari general a la provincia de Catalunya. Al any 1662 va publicar a Barcelona un tractat ab el títol de *Theologia mystica junta mentem divi Thomae.*

VALLHONESTA (Joan). *Biog.* Enginyer industrial, nadiu de Barcelona a mitjans del sigle XIX. Va ésser un dels químichs més intelligents y estudiosos del seu temps, que havia estudiat els progresos cientifichs a Molhouse. Era catedrátich de l' Escola d' Arts y Oficis de Barcelona. Va deixar escrites una munió d' obres tècniques, entre quines cal esmentar: *Memoria sobre las leyes del contras'e de los colores*; traducció d' una obra de Mr. Chevreul, 1873; *Monografías industriales; colores derivados de la anilina*, 1875; *Reseña del curso académico de 1879 á 1880; El arte del tintorero*, 1880, y varies *Memories* llegides a l'Academia relatives a la comparació y derivació dels colors (1881 a 1892.)

Segell de Vallhonesta

Segell de Vallirana

VALLHONESTA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Castellet, prov. de Barcelona.

VALL'BONA. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; és a la vora d' una riera y té 1,736 hab.

VALLIRANA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu del Llobregat; és a la vora d' una riera tributaria del Llobregat y té 1,488 hab. ‖ —(RIERA DE). *Hidrog.* Afluent de la vora del Llobregat; passa pêls termes de Vallirana y Cervelló, y desaigua entre Pallejá y Sant Vicents dels Horts.

VALLJUNQUERA. *Geog.* Poble de la prov. de Terol, diòc. de Saragoça, part. jud. d' Alcanyiç; és a la carretera d' aquesta vila a Vallderroures y té 1,225 habitants.

VALL-LLEBRERA. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Anyá, prov. de Lleida.

VALL-LLEBREROLA. *Geog.* Lloch del dist. municipal d' Anyá, prov. de Lleida.

VALL-LLOBRE. *Hidrog.* Riera provinenta del coll de Pal y Costabona, a la comarca de Camprodón, que més avall del poble de Set Cases, s' ajunta al Ter.

VALL-LLÓBREGA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; és a la vora d' un barranch y té 252 hab.

VALLMANYA (Antoni de). *Biog.* Un dels poetes catalans que al sigle XV figuraren, tenint al *Cançoner de París* composicions seues. Era notari de professió, segons ell meteix aclara en les esmentades poesíes escrites als anys 1407 y 1408 y rublertes de notes marginals, fent en elles referencia a les dames a quines va endreçar e's seus cants.

VALLMANYA. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Vinçá; és a la vora de la riera del seu nom y té 409 hab. ‖ Hermosa vall de les montanyes del Canigó, ont s' assenta 'l poble del seu nom, cantó de Vinçá. ‖ Poble del dist. munpal. d' Orsavinyá, prov. de Barcelona. ‖ Poble del dist. munpal. de Pinós, prov. de Lleida.

VALLMARSANA. *Hidrog.* Rieral del Conflent que, descendint del Puig de les Tres Esteles, desaigua al riu Tet.

VALLMITJANA (Agapit). *Biog.* Distingit y laboriós esculptor contemporani, un dels que van contribuir ab les seues obres a deixondir aquest art en l' explendent renaixement de Catalunya. Va neixer a Barcelona a l' any 1830, morinthi al de 1903. A l' any 1878 va ésser nomenat catedrálich de l' Escola de Belles Arts a Barcelona. Es tan nombrós el catálech de la seua labor artística, que tant sols podrem esmentar algunes de les seues obres principals: *Sant Sebastiá*, al Museu de Madrit; *Adam al veure á Eva; Una dona eixint del bany*, y *Un crucifix* y diversos bustos y retrats. A l' Universitat de Barcelona hi té les estatues d' *Alfons el Sabi* y *En Lluis Vives*, y al panteó d' En Francesch Permanyer, en quin va travallar ab son germá Venanci, les estatues que representen les *Quatre virtuts cardinals.* Va esculpir el monument sepulcral del bisbe Urquinaona a l' iglesia de la Mercè, y és obra seua l' estatua eqüestre d' *En Jaume el Conqueridor* a Valencia, etc., etc.

VALLMOLL. *Geog.* Vila de la prov. y diòc. de Tarragona, part. jud. de Valls; és a la vora de la riera d' Alió y del Francolí, y té 1,401 hab.

Segell de Vallmoll

VALLNEGRE. *Geog.* Caseriu del terme de Cabriá, part. jud. de Palma de Mallorca.

VALLORIOLA. *Geog.* Iglesia del Bergadá, prop de la casa de pagès anomenada Gamisans, una de les més capaces de l' alta montanya, donchs en temps de la derrera lluita civil s' hi aixoplugaren fins a tres mil homens de la facció carlina.

VALL-LLOSERA. f. Cognòm catalá, pres de valls ont hi ha pedreres de lloses.

VALLOSERA (Joaquim). *Biog.* Sacerdot barceloní del sigle XVIII, autor d' una memoria llegida a la Academia de Bones Lletres de Barcelona, pêl senyor Llobet y Vall-llosera, ab el títol de *Suputació de les monedes romanes reduides a la catalana, segons que una o altra correspòn a la tornesa.* Sembla que aquell travall va escriurel trovantse pres y careixent de tot recurs y medi gráfich, lo meteix que de llibres de consulta.

— (RAMÓN). *Biog.* Llicenciat en farmacia y molt competent en els estudis botánichs. Vivía a mitjans del sigle XIX y va publicar, al any 1854, una obra en dos volums, ab el títol de *Historia natural dels medicaments, o sia lliçons de materia farmacèutica.*

VALLPARADIS. *Geog.* Quadra del terme de Terraça, prov. de Barcelona.

VALLPREGONA. *Orog.* Collet del Bergadá, entre'l veinat de La Berta y el collet de Lluria, essent bonica miranda, desde ont s' oviren els poblets de Molès y Massanès.

VALLROMANES. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Montornès, prov. de Barcelona.

VALLS (Agapit). *Biog.* Prebere vigatá, que a mitjans del sigle XIX va publicar algunes obres relligioses ben apreciades per son estil força elegant y clar d' exposició. Al any 1867 va ésser estampada a aquella ciutat una obreta catalana d' aquell autor ab el títol *Lo jardí celestial*, etc.

— (ANTONI). *Biog.* Militar y escriptor professional que vivía als començos del sigle XIX. Home de cultura va mostrar afició y competencia als estudis històrichs y geográfichs. Era capitá d' infantería al any 1821, quan va publicar una Memoria defensant els drets d' Espanya pera la possessió de la vall d' Andorra, nodrit els seus raonaments ab cites de prou erudició, extractant alguns documents històrichs.

— (FRANCESCH). *Biog.* Musich, compositor y mestre de capella de la catedral de Barcelona, als començos del sigle XVIII. Era sacerdot y un dels individuus de la anomenada Academia dels Desconfiats de Barcelona, havent produit algunes composicions de musica sagrada. Al any 1716, va estamparse a la imprempta de Figaró, a Barcelona, una obra seua ab fragments musicals.

— (FRANCESCH). *Biog.* Advocat barceloní dels començos del sigle XIX, autor d' un progecte d' arreglo judicial de Catalunya, que va publicar a Barcelona al any 1834 ab el títol *División de partidos judiciales de las provincias de Cataluña.*

— (JOSEPH). *Biog.* Eclesiástich y historiograf que va morir a Tarragona al any 1706. Era ardiaca de Sant Llorenç a la antiga arxidiòcesis. Alguns autors l' anomenen erradament Vallès. Va escriure una obra titolada: *Exposición cronológica histórica de los Prelados de la Santa Iglesia metropolitana de Tarragona*, y va traduir al castellá l' Arxiepiscologich tarragoní d' En Blanch.

— (JOSEPH). *Biog.* Musich y compositor que a les mitjaníes del sigle XIX va neixer a Capellades. Va passar a Valencia, y pêls anys de 1878 y 79, dirigía la companyía d' òpera italiana al teatre Principal d' aquella ciutat, ont per aquells temps va organisar una societat de concerts.

— (MATEU). *Biog.* Remarcable tocòlech nadiu de Masquefa y mort a la meteixa població al any 1902. Va escriure diferentes monografíes d'aquest coneixement, y a les corporacions mèdiques y als congresos va exposar ab clar judici y molta erudició científica les observacions recullides a la práctica. Al any 1887, entre altres de les seues obres, va publicar son travall *Patogenia y tractament de la eclampsia y el seu pronòstich.*

— (PERE). *Biog.* Pintor escenògraf que va ferse bona reputació artistica. Va neixer a Igualada al any 1840, morint al 1886. A l' exposició de Madrit de 1871, va presentar un quadre anomenat *Ultimos momentos de un niño,* ben calificat per la crítica. L'acert d' En Valls en la pintura escenográfica, va mostrarse en les decoracions de les sarçueles *Tamerlán, Los sobrinos del Capitán Grant, El Talismán de Joyas*, etc., que tan ben rebudes foren pêl públich.

Pau Valls y Bonet

— Y BONET (PAU). *Biog* Jurisconsult eminent, que va neixer a Reus al any 1814, morint a Barcelona al 1888. Havía escrit en diverses publicacions periòdiques y publicat obres de molta valua, entre quines cal esmentar: *Dictamen sobre'l nou Eixample de Barcelona*, 1855; *Biografia de D. Antoni de Capmany y de Montpalau*, 1857; *Biografia de D. Pere de Vieta*, Barcelona, 1857; *Apunts històrichs sobre l' antiguetat y prerrogatives de la iglesia abans catedral y ara parroquia dels Sants Just y Pastor,* Barcelona, 1860.

— Y CASTILLO (DOMINGO). *Biog.* Distingit advocat barceloní, doctor en dret, y desde 1866 catedrátich per oposició a la Universitat de Barcelona, a les assignatures de dret civil espanyol y foral. Després de la revolució de Septembre, va figurar en política als partits lliberals, havent format part dêl Ajuntament y de la Diputació provincial de Barcelona, ont va morir al any 1885.

— Y GELI (CIRUS). *Biog.* Prebere, beneficiat de la catedral de Girona, doctor en Teología, catedrátich del seminari gironí en 1793, calificador del Sant Ofici. Escriptor atitllat, pertanyía a l' Academia de Bones Lletres de Barcelona, ont va llegir al any 1817 el pròlech de la seua obra: *Colecció de poesíes catalanes.* Deixá manuscrites algunes obres que mostraven lo profón dels seus coneixements, com: *Disertació sobre la demarcació dels pobles de Catalunya, anomenats Ilergetes, Cossetans y Suesetans* (1804); *Disertación sobre la Eneida* (1816); *Disertación dando noticias de las guerras en que se distinguieron los príncipes de Cataluña* (1807); *Elogio fúnebre del Excmo. Señor Don Agustin de Lancáster, duque de Lancáster* (1802).

— Y HUGUET (MIQUEL). *Biog.* Mestre nadiu de Catalunya que va consagrarse a la ensenyança dels sorts y muts, a mitjans del sigle XIX. Professor d' aquesta especialitat al colegi de Madrit, va llegirhi al any 1856 una memoria, *Reseña histórica de la enseñanza de sordo-mudos y medios generales de comunicar con los mismos*, publicantla al meteix any a Barcelona. Al de 1857 va donar a l' estampa una *Cartilla de lectura ó sea método silábico para enseñar y aprender á leer con más solidez, facilidad y prontitud que por los métodos conocidos.*

Francesch Valls y Ronquillo

— Y RONQUILLO (FRANCESCH DE A.). *Biog.* Mestre d' instrucció primaria y superior, que va neixer a Olesa de Montserrat al any 1838, morint a Barcelona al de 1884. Al any 1871 va donar a la estampa el *Manual para uso de la Escuela de sordos de Barcelona*, y en 1888 va presentar a l' Exposició Universal la *Memoria relativa a la Escuela municipal de ciegos y de sordo-mudos de Barcelona*, impresa al meteix any y traduida al cap de poch temps pêl director de la Escola de Ginebra, Mr. Gaillard, enlairant la obra d'En Valls y Ronquillo.

— Y VICENS (JOSEPH MARÍA). *Biog.* Atitllat escriptor y poeta, ferm partidari de les revindicacions de Catalunya. Va neixer a Barcelona al any 1854, morinthi al de 1907. La seua producció literaria és assaborida, y 'l seu nom se troba al peu de moltes

composicions y articles publicats a *La Renaixença*, *Lo Gay Saber*, *La Veu del Montserrat*, *La Llumanera* de New-York y altres conegudes publicacions, usant sovint el pseudònim Joseph M.ª del Bosch Gelabert, ab quin modestament s'amagava. Entre les seues obres publicades cal referirse a les noveles *Guideta* (1887); *El Segador*, de costums del Plá d'Urgell (1892), y *L' exemple;* els drames *Maria de Montpeller* y *La vida moderna*, havent escrit també una colecció nomenada *Articles critichs sobre algunes costums catalanes* (1883); *Mes memories (Cartes a un amich)* (1882); *Lleuger estudi o petites observacions sobre la educació dels fills* (1898), y un aplech de poesies, titolat: *Recorts y Llàgrimes* (1897).

Joseph M.ª Valls y Vicens

— Y VILAR (ANTONI DE). *Biog.* Propietari, agricultor y entusiasta admirador de les glories catalanes, que abans del deixondiment de la nostra terra va mostrarse identificat sempre ab el seu prestigi. A la Diputació Provincial de Barcelona, en quina representava 'l districte d' Arenys de Mar, va presentar progectes de positiva trascendencia pera 'l foment de l' agricultura y la conservació del dret foral, de quin n' era prou coneixedor. Va morir al any 1861.

VALLS. *Geog.* Partit judicial de la prov. de Tarragona, format dels 20 següents ajuntaments: Albiol, Alcover, Alió, Bràfim, Cabra, Figuerola, Garidells, Masó (La), Milá, Nulles, Plá de Cabra, Pont d' Armentera, Puigpelat, Riba (La), Rodonyá, Vallmoll, Valls, Vilavella, Vilallonga y Vilarrodona, reunint entre tots 31,159 hab. || Ciutat de la prov. y dióc. de Tarragona, cap del part. jud. del seu nom; és a la vora d' una riera, té estació de F.-C., moltes fàbriques d'aiguardent y de teixits, moltes espardenyeries y 12,738 hab. || — (LES). Caseriu del dist. municipal de Montellá, prov. de Lleida. || — (D' EVO). Poble del regne de Valencia. || — (D' UXÓ). Poble de la Vall d' Uxó.

Segell de Valls

VALLSABOLLERA. *Geog.* Poble del dep. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sallagossa; és a la vora de la riera de Feitó y té 256 hab.

VALLSECA (Guillem de). *Biog.* Jurisconsult famós, que va néixer al sigle XIV, morint després de 1413. Va ésser un dels nou jutges que al parlament de Casp resolgueren respecte a la successió de la corona aragonesa. Va escriure quan el cisma d' Occident, apoiant el dret del papa Climent VIII. Era home de gran prestigi al seu temps y havia escrites obres de concepte jurídich, entre elles: *Glosa in usaticos Barcinon; Postilæ super constitutionibus Cataloniæ; Stemmu Comitum Barcinonensium*, etc. Le seues obres, ab les de Jaume del meteix cognom y les del doctor Montjuich, van ésser impreses a Barcelona ab el titol de *Antiquiores Barchinonensium leges, quam vulguus Usaticos appellat cum commentariis supremarum jurisconsultorum a Monte Judaico, Jacobi et Guillelmi a Vallesica et Jacobi Callicii.*

Segell de Vallvert

VALLTARGA. *Geog.* Caseriu del terme de Bellver, dist. de la Seu d' Urgell, prov. de Lleida.

VALL-TOBA. *Hidrog.* Riu que neix al Pirineu y fa partió entre les provincies de Girona y Lleida, passa pêls termens d'Ellar y Talltendre y desaigua a la vora del Segre, més amunt de Prullans, després d'un curs d' uns 20 kilometres.

VALLVERT. *Geog.* Lloch del terme de Calviá, illa de Mallorca. || Poble del dist. municipal d' Ibars d' Urgell, prov. de Lleida. || Poble del dist. munpal. de Montbrió de la Marca, prov. de Tarragona.

VALLVIDRERA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Sarriá, prov. de Barcelona.

Segell de Vallvidrera

VAMÁ. interj. Ja, espera, prou. Ya, aguarda. || *Ter.* Veu que s'aplica en lloch de les frases: ME SEMBLA, SEGONS CRECH, SEGONS SEMBLA.

VAMPIR. m. Nom donat en alguns països del Nort als cadàvres que suposen que surten del sepulcre a xuclar la sanch dels vius. Vampiro. || *Zool.* Animal com el ratpenat, però més gros, que viu a Amèrica y xucla la sanch dels homens y dels animals quan els troba dormits. Vampiro. || *Met.* L'usurer o escanyapobres que 's val de la necessitat dels altres pera acabarlos d' arruinar. Vampiro.

VAMPIRISME. m. Temor dels vampirs. || *Fig.* Extremada cobdicia.

VANA. f. VANAGLORIA.

TINDRE MOLTA TERRA A LA VANA. (No a l' Havana). Explicar moltes riqueses imaginaries, alabarse molt. *Tener castillos en Francia.*

VANADAT. m. *Quim.* Combinació del ácit vanádich ab una base salificable. Vanadato.

VANADI. m. *Min.* Cos simple metálich de color blanch, molt semblant al argent y al molibde, de pols grisa, que crema al foch y 's fon ab l' ácit nitrich y ab l' aigua regia. Vanadio.

VANADIAT. m. *Min. y quim.* Sal resultant de la combinació del ácit vanádich ab una base solidificable. Vanadiato.

VANÁDICH, CA. adj. *Quim.* Lo pertanyent al vanadi. Vanádico. || Calificació d' un ácit obtingut del vanadi. Vanádico.

VANADIT. m. *Quim.* Combinació del òxit del vanadi ab certes bases. Vanadito.

VANADÓS, A. adj. Que conté vanadi. Vanadoso.

VANAGLORIA. f. Jactancia del propi saber o de les propies accions. Vanagloria.

VANAGLORIARSE. v. r. Jactarse del seu propi saber, presumir molt de les propies qualitats o accions. Vanagloriarse, blasonar.

VANAGLORIAT, DA. p. p. del verb VANAGLORIARSE.

VANAGLORIÓS, A. adj. Qui 's vanagloria de les seues accions o qualitats o del seu saber. Vanaglorioso.

VANAGLORIOSAMENT. adv. m. Ab vanagloria. Vanagloriosamente.

VANAMENT. adv. m. En vá, inutilment, sense profit ni fruit. Vanamente. || Sense fonament. Vanamente. || Ab arrogancia y presumpció. Vanamente. || Sense necessitat, raó ni justicia. Vanamente.

VANCELL. m. *Ter. Cerdanya.* El lligam de la garba. || VANCIL.

VANCIL. m. Lligam fet d' espart trenat.

VÁNDAL. m. Individuu del poble vándal. || *Met.* Lladre, destructor. Vándalo.

VANDALIÁ, NA. adj. VÁNDAL.

VANDÁLICH, CA. adj. Cosa dels vándals. Vandálico. || m. *Met.* Usurpador. Usurpador, vandálico.

VANDALISME. m. Destrucció, arrasament, ruina. Vandalismo.

VÁNDALS. m. pl. Pobles de la Germania y 'ls naturals d' ells, que a principis del sigle V van establirse a Andalusía, omplintla de lladres y destruint les ciencies y les arts. Vándalos.

Segell de Vandellós

VANDELLÓS. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Falcet; és a la vora del barranch del Estany Salat, en terra montanyosa, y té 2,737 hab.

VANDOLA. f. *Náut.* L' arbre que substitueix a un altre que s' ha perdut durant el temporal. Vandola.

EN VANDOLES. adv. m. *Mar.* Se diu de la embarcació que per haverse desarborat navega ab vandoles en lloch de pals. *En vandolas.*

VANE. adv. m. VANAMENT.

VANEGAR. v. a. *Mar.* Comprovar si un punt marcat a una distancia determinada a una ratlla hi és efectivament en distancia perpendicular. Vanegar. || Marcar al dorment de cada banda 'ls punts ont han de fixarse 'ls caps de cada banda pera que tots ells siguin perpendiculars a la direcció de la quilla. Vanegar.

VANEIXCUT, DA. adj. DESVANESCUT.

VANEIXER. v. n. DESVANÉIXES.

VANEIXIMENT. m. DESVANEIXIMENT.

VANEJAR. v. a. *Ter. de La Garrotxa.* Delirar, desvariejar.

VANEL (J.). *Biog.* Remarcable historiaire y jurisconsult del Mitjorn de França que va distingirse durant el sigle XVIII. Va escriure obres de molt interès pera 'l dret y pera la historia d' aquella regió, y va ésser magistrat y membre del Tribunal de comptes de Montpeller, introduint reformes y innovacions pera 'l millor funcionament d' aquell cos.

VANESA. f. *Zool.* Mena d' insectes lepidòpters diurns, que 's troven a tots els paísos, caracterisantse per la vivesa dels seus colors. Vanesa.

VANET. m. dim. De vano. Abaniquillo.

VANGA. m. *Zool* Nom que s' apropia als aucells que tenen el bech molt dur y encorvat de la punta y de mandíbules ab vores dretes y tallantes. Vanga.

VANGÈLICA (Punta de la). *Hidrog.* Punta de la costa NO. de l' illa de Mallorca.

VANGUARDA. f. y

VANGUARDIA. f. La part més avençada d' un exèrcit o armada. Vanguardia.

VAN HALEN (Francesch de P.). *Biog.* Dibuixant y pintor de mitjans del sigle XIX. Era nadiu de Vich. Com a obres seues al dibuix, va mostrar el seu bon gust al any 1842 ab la publicació de les *Páginas históricas contemporáneas,* dedicades al exèrcit, obra composta de una munió de litografíes memorant fets esdevinguts a l' historia d' Espanya. Va empendre ademés algunes publicacions illustrades com l' *Album regi*, el *Panorama Universal*, *Espanya històrica y artística*, *Galería pintoresca espanyola* y *Entrada del bisbe Sant Bernat Calvó a Vich*, etc.

VANIERE (Jaume). *Biog.* Eclesiastich y poeta llatí, que va viure a les derreríes del sigle XVII y començos del XVIII. Era nadiu del Mitgdía de França, havent nascut prop de Bezers al any 1664, morint al de 1739. Pertanyía a la companyía de Jesús, y les seues composicions poètiques descrivint la vida del camp eren descriptives y sentimentals, ab un llenguatge tan pulcre y castiç, que donava mostra del seu profón coneixement de la llengua llatina.

VANILOCH. adj. Vanilocuo.

VANILOQÜENCIA. f. Verbositat inútil y insubstancial. Vanilocuencia.

VANILOQÜENT. adj. y s. Xerraire sense solta. Vanilocuo.

VANILOQUI. m. Conversa vana. Vaniloquio.

VANIRSE. v. r. ENVANIRSE.

VANÍSSIM, A. adj. sup. Vanísimo.

VANISTORI. f. Vanitat afectada. Vanistorio.

VANITAS VANITATUM ET OMNIA VANITAS. *Expr. llat.* Que s' apropia en catalá, pera referirse al orgull excessiu, y a lo poch motivat del meteix.

VANITAT. f. La qualitat de lo vá. Presumpció, satisfacció de sí meteix o alt concepte de les propies prendes. Vanidad || Falta de subsistencia o realitat de les coses. Vanidad. || Faust, pompa, vana ostentació. Vanidad. || Insubsistencia, poca duració de les coses. Vanidad. || Ilusió, ficció de la fantasía.

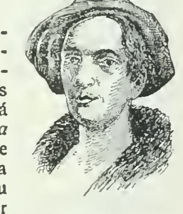
FER VANITAT. fr. Jactarse o gloriarse d' alguna cosa. *Hacer vanidad.*

VANITÓS, A. adj. Qui té vanitat y la mostra. Vanidoso, vano, vanaglorioso, copetudo.

VANITOSAMENT. adv. m. Ab vanitat.

VANITOSITAT. f. Carácter de vá. Vanitosidad.

VAN-LOO (Francesch). *Biog.* Pintor molt distingit que ab tot y ésser curta la seua vida, va deixar mostres evidentes del seu talent. Va néixer a Aix (Provença) al any 1711 morint de dissort a Torín, quan retornava a la seua terra. Ab el seu oncle En Carles, va marxar a Italia al any 1727, guanyant a Roma el primer premi a la Academia de Sant Lluch. Pertanyía a una familia de pintors holandesos, y va deixar una munió d' hermoses obres.

Joan Baptista Van-Loo

— (JOAN BAPTISTA). *Biog.* Pintor nascut y mort a Aix (Provença) (1684-1745), fill del cé.ebre holandès Abraham Lluis Van-Loo. Joan Baptista començá en 1707 una *Sagrada Familia* per l' iglesia dels dominichs de Tolón, més essent setiada la vila pêl duc de Saboya el feu tornar a Aix. A Torín va pintar els retrats dels prínceps de Carignan y del Piamont. Entre altres de les seues obres mereix citarse la que pintá a Roma: *Jesucrist donant les claus del Paradís a Sant Pere.*

VANO. m. Troç de paper, tafetá, cabretilla o altra materia, apegat a unes branilles primes de fusta fina, conxa o marfil, unides pel extrem inferior ab un clauet; y que fent plechs entre branilla y branilla 's tanca y obra fácilment, y serveix pera ferse aire. Abanico. || Lo que'n té la figura, com la cua del pavo real quan l' extèn, la del galldindi, etc. Rueda. || Entre organers la unió que resulta de varies costelles de que 's componen els trcs costats de la manxa. Abanico. || *Ter. del Vallès.* La part devantera de la vela del carro.

COP DE VANO. *Abanicazo.*

DE VANO. m. adv. En figura de vano. *En abanico.*

VANO. f. GUANO.

VANOVAT, DA. adj. RENOVAT.

VANSA (La). *Geog.* Dist. munpal. de Lleida, bisb. y part. jud. d'Urgell; el cap del districte es Sorribes y es a la dreta de la vall, afluyent de la vora esquerra del Segre; té 408 hab.

VANTAR. v. a. *Ant.* ALABAR.

VANTARSE. v. r. Fer ostentació dels propis mèrits, reals o suposats. || Alabarse, envanirse. Jactarse, vanagloriarse.

VANTOLAR. v. a. Presumir, mostrar orgull. Jactanciar.

VANTOLARI. adj. Presumit, orgullós. Jactancioso.

VANTOLARSE. v. r. VANTARSE.

VANTOLAT. adj. Presumit. **Jactancioso.**

VANYALBUFAR. *Geog.* BANYALBUFAR. Vila de la illa de Mallorca.

VAPOR. m. La part sutil y humida que pêl calor s'alça dels cossos. **Vapor.** || El fum o humor sutil que puja del ventrell al cap y 'l desvaneix. **Vapor.** || Alè, l'aire que 's despedeix ab la respiració y s'agafa als vidres y 'ls entela. **Vapor, vaho** || S'aplica a certes máquines, com barcos, etc., que 's fan moure per medi del vapor d'aigua comprimit. **Vapor.** || *Ter. fam.* Fábrica o industria moguda per aquesta força. Veicol impulsat per motor d'aquest sistema.

VAPORABLE. adj. Susceptible d'evaporarse. **Vaporable.**

VAPORADA. f. L'acte y efecte de donar eixida al vapor, a l'alè o a la respiració. **Vaharada.**

VAPORAMENT. m. *Ant.* EVAPORACIÓ.

VAPORAR. v. a. VAPORISAR.

VAPORATORI, A. adj. Que evapora.

VAPOREIG. f. Acte y efecte de vaporejar.

VAPOREJAR. v. a. Aplicar vapor o fum a alguna cosa.

VAPORISACIÓ. f. EVAPORACIÓ.

VAPORISAR. m. Reduir a vapor. **Vaporizar.**

VAPORISAT. adj. EVAPORAT.

VAPORÓS, A. adj. Lo que despedeix vapors o 'ls forma. **Vaporoso.** || Lo qu'es capáç d'evaporarse. **Vaporable.**

VAPOROSAMENT. adv. m. Ab vaporositat. **Vaporosamente.**

VAPOROSITAT. f. La qualitat de lo vaporós. **Vaporosidad.**

VAQUEIRA. f. Composició poètica dels provençals, usada encara a la literatura gallega. **Vaqueira.**

VAQUEIRA (Rambalt). *Biog.* Trovador provençal de les derreríes del sigle XII. Va neixer al any 1180 morint al de 1207. Era company d'armes d'En Bonifaci, marquès de Montferrat, seguintlo en les seues expedicions que memorava ab els seus cantars, de quins se n'han perdut la major part.

VAQUEJAR. v. a. Cobrir sovint els taurs a les vaques. **Vaquear.**

VAQUELIA. f. *Bot.* Mena de plantes lleguminoses, quin tipus és cert arbust originari de la India, que se conreua al mitjorn d'Europa, produint unes flors flairoses que s'obren al estiu y exhalen una flaira ben agradosa. **Vaquelia.**

VAQUER. m. Pastor de vaques. **Vaquero.**

VAQUER (Severí). *Biog.* Relligiós de l'ordre de Servites, que va ensenyar als novicis la teología. Al any 1756, va estamparse una obra seua nomenada *Exposició sobre una obra del Pare Castel*, y al any 1785 va escriure un *Curs teològich*, que reflexava les teoríes de la escola lugdonesa.

VAQUER (Son). *Geog.* Lloch del terme de Felanitx, part. jud. de Manacor, a l'illa de Mallorca

VAQUERA. f. La dona que vigila 'l pastoreig de les vaques, o la que ven llet de vaca. **Vaquera.**

VAQUERÍA. f. Lloch ont hi ha vaques o hi venen llet de vaca. **Vaquería.**

VAQUERIÇ, A. adj. Referent a les vaques. || s. Pastor de vaques. **Vaquerizo.**

VAQUERIÇA. f. Corral o estable ont se recullen les vaques. **Vaqueriza.**

VAQUERIU. m. Devesa en que sols hi pasturen vaques al hivern. **Vaqueril.**

VAQUETA. f. dim. **Vaquilla, vaquita.** || La pell de vaca o de bou adobada. **Vaqueta.** || BAQUETA.

TRACTAR A VAQUETA. fr. *Met.* Tractar ab molt de rigor als subdits o inferiors. *Mandar á vaqueta.*

PASSAR PER LES VAQUETES. fr. Castigar pegant ab la vaqueta.

VAQUETEIG. m. Acte y efecte de vaquetejar.

VAQUETEJAR. v. a. Pegar, castigar ab la vaqueta.

VAQUETEJAT, DA. p. p. Castigat ab la vaqueta.

VARA. f. VERGA. || Verga que serveix als ministres de justicia com insignia d'autoritat o jurisdicció. **Vara.** || *Met.* Aquesta meteixa jurisdicció, o 'l ministre que la té. **Vara.** || Als cotxes y altres carrualxes qualsevulla de les dues barres llargues entre les quals s'hi posa y afirma la caixa y 's junyeix l'animal. **Vara.**

VARA ALTA. *Expr. Met.* Autoritat, poder. *Vara alta.*

TINDRE VARA ALTA A ALGÚN LLOCH. fr. *Met.* Ferhi y desferhi a voluntat. *Tener vara alta*

VARA D'INQUISICIÓ. El ministre que aquest tribunal diputava pera algún encárrech ab facultat de juntar la gent que necessités al efecte. *Vara de Inquisición.*

VARA DE JESSÈ. *Bot.* Planta de la fam. de les liliácies, que fa unes cames dretes y llargues d'uns 80 centimetres a modo de canyetes; les fulles d'uns deu centimetres de llarch, semblants a les de lliri blanch. Tota la cama 's guarneix de floretes blanques molt flairoses, en forma d'embut ab sis talls ovalats. *Vara de Jesé, tuberoso.*

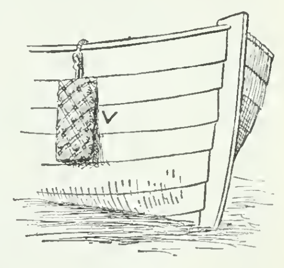
VARA D'OR. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes. *Vara de oro.*

VARA DEL REY Y RUBIO (Joaquím). *Biog.* Militar del exèrcit espanyol, que va néixer a Ibiça y morí a Cuba en 1898 lluitant contra l'exèrcit nortamericá.

VARAÇA. f. aum. Vara grossa.

VARADA. f. Cop de vara. **Varazo, varapalo.** || Acte y efecte de varar. **Zaborda, zabordamiento.**

VARADOR. m. El lloch ont se treuen de l'aigua les embarcacions pera netejarles y conreuarles. **Varadero.**

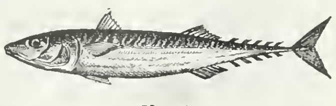
V, varadora

VARADORA. f. *Náut.* Qualsevol dels troços de fusta, corda, etc., que se posen als costats de la embarcació pera resguardar el casch del refrech dels cossos durs al pujarlos o baixarlos. **Varadera y defensa**, quan és de corda.

VARAL. m. Vara llarga y groixuda. || Pals rodons que 'ls carros y les galeres tenen a abdós costats pera subgectarhi les estaques que formen la caixa del carruatge. **Varal.** || *Ter.* Indret.

VARALLUGA. f. BALLARUGA, VENTURETA.

VARAR. v. a. Llençar, botar a l'aigua una nau després de feta. **Varar.** || Treure a la platja y posar en sech les embarcacions menors, pera resguardarles dels cops de mar, pera carenarles y altres fins. **Zabordar, varar, abarrancar, ensecar.** || v. n. Arribar ab la quilla al fondo y encallarse, per no haverhi prou aigua pera surar. **Encallar, varar.** || *Met.* Estar parat algún negoci o dependencia. **Varar.**

Varat

VARAT, DA. p. p. de VARAR. || adj. RALLAT.

VARAT. m. *Ictiol.* Cert peix de 35 a 50 centimetres de llarch, comprimit, molt estret envers la cua,

de color blau y vert ab ratlles negres, y de carn vermellosa poch estimada. Alache. || adj. Varado.

VÁRBOLA. f. *Ter.* Part de la prempsa de fer mosaich.

VARCELLA. f. Certa mida de grans valenciana.

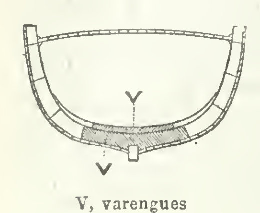
VARCELLEJAR. v. a. Vendre grans a la menuda, mesurant ab la varcella.

VAREIG. m. Acte y efecte de varejar y de varar. Vareo.

VAREJAR. v. a. Pegar, castigar a cops de vara.

VAREJAT, DA. p. p. de VAREJAR.

VARENDATGE. m. *Náut.* El conjunt de les varengues d' una embarcació. Varendaje.

V, varengues

VARENGA. f. *Náut.* La primera peça corva que's posa atravessada en sentit perpendicular, de babor a estribor sobre la quilla pera formar la coderna. Varenga.

VARENY. m. Obertura per la qual l'aigua del mar entra dins d' un salador o estany. Compuerta.

VARETA. f. dim. Vareta, varilla, varita.

VARETEIG. m. Acte y efecte de varetejar.

VARETEJAR. v. a. En els teixits se diu de formar llistes de diversos colors. Varetear.

VARGÓS (Urbá). *Biog.* Musich y compositor del sigle XVII, nadiu del regne de Valencia. Fruía de molt prestigi per la originalitat de les seues composicions sagrades. A la primera meitat de aquella centuria era mestre de capella a la catedral de Valencia, y al any 1651, a la de Burgos.

VARI, A. adj. Diferent. Vario. || Variable. || Indiferent, indeterminat. Vario. || Compost de diverses coses. Vario. || pl. Alguns. Algunos, varios. || DIVERS, VARIAT.

VARIA. f. *Ter. ibicench.* Botifarra, pilota y altres preparacions de carn trinxada. Embutido.

VARIABLE. adj. Lo que varía o pot variarse. Variable. || Inconstant, mudable. Variable, novelero.

VARIACIÓ. f. La acció de variar. Variación. || Mudança. Variación. || Diversitat. Diversidad, variación. || *Ret.* La explicació del sentit de una oració o cláusula ab altres paraules per distints casos, frases o figures. Variación. || Discrepancia. || pl. *Mus.* Diversos modos d' adornar un cant quin mèrit principal consisteix en la invenció del tema; y en lo demés no té res de composició musical. Variaciones.

VARIAMENT. adv. m. Ab varietat o diversitat. Variamente. || De varis modos. Variadamente.

VARIANT. p. a. Lo que varía; s' usa freqüentment en lo jurídich. Variante. || Lliçó diversa d' un text en varis exemplars. Variante.

VARIAR. v. a. Mudar en les obres, paraules o discursos; no ser constant en lo que abans se feia. Variar. || Disposar una cosa de diferentes maneres o formarla ab altres diverses pera adornarla. Variar. Mudar de ocupació o ofici. Variar. || v. n. Ser una cosa diferenta d'un' altra. Distinguirse, variarse. || *Náut.* Declinar l'agulla del nort no mirantlo rectament. Variar. || v. r. Tornarse una cosa diferenta de lo qu' era. Variar.

VARIAT, DA. p. p. Variado.

VARIEJAR. v. a. DESVARIEJAR, VARIAR.

VARICELE. f. *Med.* Malaltía que consisteix en una mena de verola borda. Varicele.

VARICOCELE. m. *Med.* Tumor petit, tou, com fluctuant, o millor dit pastós, que's forma a la vora superior del testícul. Varicocele.

VARICÒNFAL. m. *Med.* Dilatació varicosa dels vasos del melich. Varicónfalo.

VARICÓS, A. adj. *Med.* Lo que participa de la naturalesa de la várix. Varicoso. || *Fig.* Qui pateix de várix. Varicoso. || adj. Qui té molt grosses o inflamades les venes de les cames. Varicoso.

VARIETAT. f. Diferencia o diversitat de les coses entre sí. Variedad. || Inconstancia, inestabilitat de les coses. Mutabilidad, variedad. || Mudança o alteració en la substancia de les coses o en l' us que se 'n fá. Variedad. || Particular distinció en la disposició de les coses. Variedad.

VARIOLAR. adj. *Min.* Se diu de la roca ab nuclis rodons y de color diferent al reste de la pedra. Variolar. || Aixís s' anomenen les petxines ab nuositats blanques y obtuses com partides, o be ab taques roges demunt de fons blanch.

VARIOLARIA. f. *Bot.* Mena de plantes de la fam. dels liquens, que creixen a les pedres y a les escorces dels arbres. Variolaria.

VARIOLARINA. f. *Quim.* Materia greixosa, que 's treu d' una mena de liquen. Variolarina.

VARIÒLICH, GA. adj. Pertanyent a la verola.

VARIOLINA. f. *Min.* Nom donat a la base de la variolita del Durance. Variolina.

VARIOLITA. f. *Min.* Roca formada de ronyons de feldespat cristallí encastats dins d' una massa de feldespat compacte. Variolita.

VARIOLÓS, SA. adj. Relatiu a la verola. Varioloso. || *Fig.* S' aplica als cossos a quina superficie s' hi noten sots o tuberculs.

VARIOLOIDE. adj. *Med* Nom genèrich de totes les malaltíes que poden ésser produides per la infecció de la verola. Varioloide.

VARISCITA. f. *Min.* Mineral de color vert blavench o vert de poma, de fractura compacta, llustre greixós y pols blanca. Variscita.

VÁRIX. f. *Med.* Dilatació parcial y permanenta de una vena, produida per la acumulació de sanch. Várice.

VARÓ. m. L' home. Varón. || MASCLE. || BARÓ.

BON VARÓ. Sobrenòm de Sant Jordi. *Buen varón.* || Home judiciós, docte y d' experiencia. *Buen varón.*

SANT VARÓ. Se diu del home molt de bé, però de poch alcanç. *Santo varón.*

VARONESA. f. BARONESA.

VARONÍA. f. Condició de varó.

VARONIL. adj. Lo que pertany al varó o li és propi. Varonil, viril. || Esforçat, valent. Varonil.

VARONILMENT. adv. m. Ab esperit y ánim varonil. Varonilmente, virilmente.

VARONÍVOL. adj. Varonil.

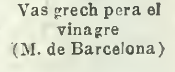
VARONÍVOLA. adj. f. Hombruna.

VARRO. m. VERRO.

VARRUGA. f. VERRUGA.

VAS. m. GOT. || Vaso. || Qualsevulla eina còncava de qualsevulla materia que sigui pera posarhi alguna cosa y especialment liquits. Vaso. || *Astron.* Una de les setze constelacions australs. Copa, vaso. || *Anat.* Se diu de les venes y arteries per ont corre la sanch o limfa. Vaso. || *Bot.* Se diu de tota la campana o tota la flor composta de fulles, etcètera. Campana, vaso. || Lo que 'ls antichs feien servir solament pêls sacrificis. Patera, vaso. || Sepultura oberta dessota terra, y tancada ab una llosa, segons als claustres y a l' interior de moltes iglesies poden veures, aixís anomenades per les meteixes inscripcions dels períodes mitgeval y modern. || *Arq.* Obra d'esculptura, vui-

Vas grech pera el vinagre (M. de Barcelona)

da de dins, que 's coloca demunt d'un zòcal o pedestal pera decorar els jardins, edificis, etc.

VAS D' ELECCIÓ. Subgecte especialment escullit per Deu, y per antonomasia sant Pau apòstol. *Vaso de elección.*

VASOS CAPILARS. *Anat y bot.* Vasos subtils dels cossos orgánichs.

VASOS EXCRETORIS. *Bot.* Els canals que donen eixida als suchs que no serveixen pera nodrir les plantes y que s' han empapat en elles.

VASOS LATERALS. *Bot.* Els que s' apleguen ab els llongitudinals recorrent la planta horitzontalment pera repartir el such a dreta y esquerra.

VASOS LINFÁTICHS. *Anat.* Conductes transparents, nuosos, proveits de válvules, que porten a les venes la linfa y 'l quilo y atravessen els ganglis linfátichs.

VASOS LONGITUDINALS. *Bot.* Els que 's corren en tota la longitut del tany y porten a la banda superior de la planta la sava.

Vas ceràmich trobat a Sant Martí Sarroca

VASOS SAGRATS. S' anomenen aixís aquells que se destinen a la celebració dels sants misteris de la relligió católica, com el calze, el copó, etc.

VAS (Joan). *Biog.* Metge del sigle XVII, esmentat per l' extensió dels seus coneixements per altres autors de la seua ciencia. Va escriure algunes obres professionals, entre altres *De indicis urinarium* y unes taules molt elogiades ab el títol de: *De Re anatómica.*

VASA. f. BASA.

VASA. m. *Ter. ibicench.* March de quadre o de mirall. Marco de cuadro ó de espejo.

VASA-VASORUM. m. pl. *Anat.* Petits vasos que porten la sanch a les parets de les arteries, distribuintse per la túnica exterior de les meteixes.

VASALL. m. VASSALL.

VASCH, CA. adj. El natural de l' antiga Vasconia, regió del N. d' Espanya. Vasco.

VASCÓ, NA. adj. VASCH. || GASCÓ.

VASCONGAT, DA. adj. El natural de les provincies Vascongades, qual regió 's compòn de les de Guipúçcoa, Alava y Viçcaya. Vascongado. || L' idioma que parlen els vaschs. Vascuence.

VASCÒNICH, CA. adj. Lo pertanyent als vascons. Vascónico.

VASCUENCE. m. VASCONGAT, 2.

VASCULAR. adj. Relatiu o pertanyent als vasos orgánichs. Vascular, vasculoso.

VASCULIFORME. adj. De forma vascular.

VASCULÓS, A. adj. VASCULAR.

VASET. m. dim. Vasillo, vasito. || El got petit per beure. Cortadillo.

VASSALL. m. Súbdit d' algún princep, sobirá o senyor. Vasallo. || *Met.* Qui regoneix a un altre per superior y li fa acatament com a sobirá seu. Vasallo.

VASSALLATGE. m. Dependencia del vassall al seu senyor. Vasallaje. || Rendiment o dependencia de qualsevol inferior al seu superior. Vasallaje. || Tribut que 'l vassall pagava al seu senyor. Vasallaje.

VASSALLS. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Santa Linya, prov. de Lleida.

VASSI. m. Vas, buit, per lo lloch que conté quelcom; per capacitat d' un vaixell, etc. Vaso.

VASSIÁ (Gabriel). *Biog.* Relligiós nadiu de Ripoll, célebre en virtut, en saber y en mansuetut, y aplicat als estudis místichs y als histórichs, havent mostrat sovint la seua erudició. Posseía algunes llengües clássiques y dominava especialment la grega, havent fet una traducció molt atitllada de les obres de Sant Denis Areopagita, contenint notes molt erudites. Va morir a Girona a l' any 1607.

VAST, A. adj. Dilatat, molt extès o molt gran. Vasto.

VASTAMENT. adv. D' una manera vasta.

VASTAR. v. a. DEVASTAR.

VASTETAT. f. La condició de lo vast. || Dilatació, eixamplc, etc. Dilatación.

VASTÍSSIM, A. adj. sup. Molt vast. Vastísimo.

VASTITUT. f. La qualitat de lo qu' és vast. || Extensió, cosa molt vasta.

VAT. m. Poeta, trovador, endevinaire. Vate.

VATICÁ. m. Nom que 's dona al palau ont habita ordinariament el Papa. Vaticano.

VATICINADOR, A. adj. Qui vaticina. Vaticinador.

VATICINAR. v. a. Profetisar, pronosticar. Vaticinar.

VATICINAT, DA. p. p. Vaticinado.

VATICINI. m. Pronòstich, predicció. Vaticinio. || Resposta dels oracles. Oráculo, vaticinio.

VATÍDICH, CA. adj. Referent al vaticini. Vatídico.

VAUCLUSE. *Geog. y Hist.* Departament de França nomenat aixís per haverhi allí les fonts d' aquell riu. En aquell districte, ademés de la seua capital, Avinyó, que tant va ésser esmentada a la nostra historia al temps mitgeval, s' hi troven altres llochs sovint relacionats ab els temps esplendorosos de la poesía provençal.

VAUQUELINA. f. *Quím. ant.* ESTRIGNINA.

VAUQUELINITA. f. *Min.* Varietat de crossot de plom de color vert, que 's ratlla per la fluorina. Vauquelinita.

VAUQUERIA. f. *Bot.* Mena de plantes ficies que creixen a les aigües dels estanys o a les corrents y a la terra algunes vegades. Tenen molta força de vegetació. Vauqueria.

VAUTIER (Francesch). *Biog.* Metge del Mitjorn de França, que va tindre renòm als començos del sigle XVII. Era nadiu d' Aix (Provença) ont va neixer al any 1580, morint al 1652. Va ésser el primer en adoptar a la medicina les preparacions químiques, els emetichs antimonials, la quina y altres substancies que abans refusaven els facultatius.

VAUNERVAYNES (Lluch de Clapiers, marquès de). *Biog.* Remarcable moralista que va viure al sigle XVIII. Va neixer a Aix (Provença) al any 1715, morint a París al de 1747. Prenent afició al estudi, va consagrarshi ab afany, essent el seu conhort, quan després d' eixir del servei de les armes, afectat per crudel malaltia, se dedicava a ordenar les reflexions y les notes aplegades durant la seua vida, escrivint obres valioses que ha enlairat la crítica, entre elles *Introducció al coneixement del esperit humá, Máximes y reflexions* y *L' home virtuós pintat pêl seu geni.*

VAXELL. m. VAIXELL.

VAXELLA. f. VAIXELLA.

VAYL. m, VAIL.

VAYLÈS (Francesch). *Biog.* Relligiós y musich molt distingit, que desde 'ls primers anys de la seua joventut va entrar a l' escolanía de Montserrat, prenent l' hábit de monjo a n' aquell monastir al any 1598. Va deixar escrites algunes composicions de musica sagrada. Va fer la rica corona de la Verge, travallada en or esmaltat, formant dotze estrelles ab pedres precioses.

VAYLET. m. *Ant.* BAYLET.

VAYREDA (Estanislau). *Biog.* Remarcable naturalista, nadiu d' Olot, estudiós sense treva y entusiasta observador de la botánica, de quina arrivá a

esserne coneixedor competent. Entre ses obres cal esmentar: *Estudio de plantas notables por mutilidad ó rareza, que crecen expontáneamente en Cataluña, ó sea Apuntes para la flora catalana.* Al *Butlletí de l'Associació d' Excursions catalanes,* va insertarhi com a folletí al any 1883, el *Catálech de la flora de la vall de Nuria,* y la *Fauna ornientológica de la provincia de Girona, o sla breu descripció de les aus sedentaries de la meteixa y les de pas accidental o periòdich.* Va morir a Olot al any 1901.

— (JOAQUÍM). *Biog.* Un dels pintors més remarcables del renaixement artístich de Catalunya, quines costums y naturals belleses foren sovint el tema de les seues obres. Va néixer a Girona al any 1843, morint a Olot al any 1894 Les seues iniciatives eren tantes com el seu talent, havent fundat a Olot, ont va sejornar gaire bé sempre, un centre artístich, museus, biblioteques y un conservatori de musica, deventseli al ensems la creació de tallers d' arts sumptuaries. Calificaven el seu estil la munió de selectes obres per ell produides, entre quines deuen esmentarse, *Les primeres calces, El riu Pluviá, Un naturalista, El fill del pescador, Un corral, paisatge de les vores d' Olot, Presentació d' un ajuntament de Catalunya a un capitost carlí, El Fajol, Bosch d' hivern,* etc.

Joaquím Vayreda

— (MARIÁN). *Biog.* Pintor y un dels escriptors catalanistes de més valua. Com el seu germá, En Joaquím, sentía les costums de la terra, y aixís ho mostren ses precioses aquareles. Portat del seu impuls de descriure les tradicions y els usos, la fesomía y l' ésser de la volguda terra, va ensajar escriure, y a la fi va dedicarse a la literatura catalana, logrant un lloch capdal entre 'ls novelistes del renaixement, fentse clássich el seu llenguatge que mostrava la seua condició d' estudiós. Entre les seues obres literaries cal remarcar: *Recorts de la derrera carlinada, Sanch Nova, La Punyalada,* y altres que pinten de má mestre escenes per ell viscudes. Va morir a Olot al any 1903.

VAYVÉ. m. Moviment encontrat d' un cos a un costat y altre o endevant y enderrera. Vaivén. || *Náut.* Corda prima de tres caps, compost cada un de dos y a vegades de tres fils, y serveix pera lligadures d' obenchs y de corrioles de major port; cambia de nom segons a lo que s' aplica. Vaivén. || *Met.* Varietat instable o inconstancia de les coses, majorment de la fortuna. Vaivén. || Encontre o risch qu' exposa a perdre lo que s' intenta o malogra lo que 's desitja. Vaivén.

VÁZQUEZ Y SANCHA (Frederich). *Biog.* Distingit militar contemporani que va neixer a Barcelona al any 1842, morint a Sant Sebastiá al any 1896. Dirigí la construcció dels *blockaus* del Mont Esguinça a Navarra. Era professor de l' Academia de Guadalajara en 1883, quan va publicar la seua obra *Estudios de la táctica de infantería.*

VÉ. *Gram.* Ell vé, del verb VENIR. Viene.

VÈ. adj. VER, VERITABLE.

PI VÈ. Mena de pí que fa les pinyes ab pinyons.

VEAR. v. a. Veure, taçar, judicar, apreciar.

VECIANA (Pere). *Biog.* Tercer comandant de les esquadres de Catalunya, y net del fundador de les meteixes. Va ésser nomenat per reial ordre de 1773. En son temps aquella força era coneguda ab el nom de *fusellers de montanya*

— (PERE ANTÒN). *Biog.* Batlle de Valls, que a l' any 1690 va organisar els Moços de les Esquadres ab l' únich obgecte, segons l' autorisació que se li va donar, de perseguir als malfactors. Aquella força, nomenada *Moços dels Vecianes* en son primer temps, se componía de quaranta homes a l' any 1705, y eren cinquanta els seus individuus a l' any 1711, pagats y equipats per l' hereu de casa Veciana, quina familia, per privilegi, tenía 'l comanament dels moços. Va morir a l' any 1742.

— (PERE MARTRE). *Biog.* Fill d' En Pere Antòn, a qui va succeir a l' any 1742 al comanament dels Moços de l' Esquadra, qu' en son temps formaven ja onze esquadres. Va morir a l' any 1760, después de mostrarse heroich en les lluites sostingudes ab els malfactors.

— (PERE MARTRE). *Biog.* Quart comandant dels moços de l' esquadra desde 1790. Va prestar rellevants serveis a la patria durant la guerra de l' Independencia, lluitant ab braó al costat de les forces espanyoles.

Segell de Veciana

VECIANA. *Geog.* Poble de la provincia de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. d' Igualada; és a la vora del riu Noya y té 284 hab.

VECTACIÓ. f. Acte y efecte de ser portat o passejat. Vectación.

VECTIGAL. m. tribut o impòsits que 's pagaven pêl transport de mercaderíes. Vectígales.

VECTOR. adj. *Geom.* Epitet del radi tirat desde 'l foco a la periferia d' una elipse. Vector.

VEÇ. m. BES. || VIS.

VEÇA. f. VESSA.

VEÇAR. m. Camp sembrat de vesses. Arvejal.

VEÇCOMPTE. m. BESCOMPTE.

VEÇCOMTAT. m. La dignitat, territori y jurisdicció d' un veçcomte. Vizcondado.

VEÇCOMTE. m. Dignitat o títol nobiliari immediat a comte. Vizconde.

VEÇCOMTESA. f. La dona del veçcomte o la que té 'l títol de tal. Vizcondesa.

VEÇCOMTÍA. f. Dignitat de veçcomte. Vizcondado.

VEDA. f. Proibició per llei o establiment de fer alguna cosa, especialment si es de caça o pesca. Veda, vedamiento, coto. || El temps que dura la esmentada proibició. Veda. || m. Cada un dels llibres sagrats de la India. Veda.

ALÇAR LA VEDA. fr. Alçar o revocar la proibició de fer alguna cosa. *Desvedar, desacotar, levantar, quitar el coto.*

VEDADOR, A. s. y adj. Qui veda.

VEDAMENT. m. *Ant.* PRIVACIÓ.

VEDAR v. a. Proibir per llei, estatut o manament. Vedar, impedir. || Privar o sospendre d' ofici o del exercici d' ell. Vedar, privar, suspender.

VEDAT, DA. p. p. Vedado.

VEDAT m. Se diu del camp ont per llei, estatut o manament está proibida la entrada. Coto, vedado. || m. *Ter.* NOU DEL COLL.

VEDATIU, VA. m. adj. Que suposa veda o serveix pera vedar. Vedativo.

VEDELL. m. A les universitats literaries, porter ab la obligació de celar l' assistencia a les aules, avisar els díes feriats, avisar pera les juntes, etc. Bedel.

VEDELL, A. s. El bou o vaca jovenets, y regularment se pren per la carn de dits animals, que 's ven a la carnicería. Ternero. || El d' un any. Añejo. || El nonat o que 's treu del ventre de la vaca morta. Nonato. || VITELA, o pell de vedell.

VEDELLA MANYAGA DE TOTES MAMA. *Ref.* Ab que se significa que qui es de condició apacible per tot arreu

troba bon tracte y logra lo que desitja; y qui es de geni aspre y fort fins dels seus es aborrit. *Oveia duenda, mama á su madre y á la ajena; corderilla mega, mama á su madre y á la ajena; el cordero manso mama á su madre y á cualquiera, el bravo ni á la suya ni á la ajena.*

VEDELLA (Font de la). *Geog.* Al Bergadá, prop de la ermita de la Consolació. || — (SANT SALVADOR DE LA). Iglesieta y antich priorat del Bergadá, passada la casa de pagès de la Rodonella.

VEDELLAR. v. n. Parir la vaca. **Parir la vaca.**

VEDELLET, A. s. dim. **Ternerico, ternerillo, ternerito.**

VEDILLA. f. Floch de cabells embullats o enredats. **Vedija.**

VEDRIELL. m. Mena de raím.

VEDRUNA (Dolors de). *Biog.* Una de les compositores musicals més remarcables del sigle XIX, per son talent privilegiat. Era al ensems famosa pianista de molt concepte pêl seu talent y ló atitllat de la seua execució, tinguda en son temps com a una de les més distingides filarmòniques a Barcelona, ont havía nascut al any 1814.

— (RAIMÓN DE). *Biog.* Escriptor barceloní y bon poeta als començos del sigle XIX. Pertanyía a l'Academia de Bones Lletres, ont va donar mostra dels seus talents ab els travalls presentats a la corporació, entre quins les *Memories* esmenten una oració gratulatoria llegida al 1806, y una memoria titolada *Rasgo poético acerca de la literatura*, que va llegirhi al any 1837.

VEEDOR. m. Pesador públich y venedor de la seda. **Fiel, venedor.** || Mena d' inspector o interventor. **Veedor.**

VEEMENCIA. f. Impetu o violencia en lo moviment o sobrada activitat en l' obrar. **Vehemencia.** || Força y eficacia de les raons y de la persuassió. **Vehemencia.** || Força, eficacia o vivesa d' algún afecte que mou ab violencia. **Vehemencia.**

VEEMENT. adj. Lo que mou o 's mou ab ímpetu y violencia o obra ab sobrada força o eficacia. **Vehemente.** || Violent, impetuós. **Vehemente.** || Se diu dels afectes del ánim forts, eficaços y que 's mouen ab violencia. **Vehemente.** || Dit de les sospites o indicis molt fundats. **Vehemente.**

VEEMENTMENT. adv. m. Ab veemencia. **Vehementemente**

VEEMENTÍSSIM, A. adj. sup. Molt veement. **Vehementísimo.**

VEER. v. a. *Ant.* VEURE.

VEGA. f. Part de terra o camp, baix, plá y humit. **Vega.** || *Astron.* Estrella de primera magnitut a la constelació de la Lira, prop de la Vía Lactea. **Vega.** || *Ter. ibicench.* Eixida a fora, diversió, broma pesada. **Jira, juerga, mala pasada.**

VEGA (Manel). *Biog.* Monjo benedictí del sigle XVII, del monastir de Ripoll. Va escriure les *Constitucions provincials o capitolars dels benedictins de la provincia tarragonina*, y el *Poema elegiach dogmàtich.* El Pare Vega va ésser un dels compiladors de les poesíes d' En Vicents García, rector de Vallfogona.

— Y DE SENTMENAT (JOSEPH). *Biog.* Historiaire y escriptor que va neixer a Cervera al any 1752, morint a la meteixa ciutat al de 1831. Entre sos escrits cal esmentar el *Pròlech a la vida del P. Ferrusola, Cartes sobre una inscripció*, traducció de les *Homilies de Tarchi*, etc. Pertanyía a la Academia de Bones Lletres com a soci numerari, y havía llegit en aquella corporació, en 1779, una *Disertació sobre colonies gregues a Catalunya*, una relativa al *Origen, antiguetat y fundació d' Empuries* y altre travall històrich, primer que va tractar aquest tema, definint la *Historia dels més famosos poetes provençals y de la Gaya Ciencia.*

VEGADA. f. Torn, tanda, alternació de les coses per ordre successiu. **Turno, vez, vuelta.** || El temps o ocasió determinada en que 's la alguna cosa, encara que no sigui per ordre successiu. **Vez.** || Junt ab la paraula *cada* y alguns noms significa la repetició d' actes. **Vez.** || pl. Autoritat o jurisdicció donada a un altre pera obrar en nom de qui li dona. **Veces.**

ALGUNA VEGADA. m. adv. En una o altra ocasió. *Alguna vez.*

ALTRA VEGADA. m. adv. En altra ocasió. *Otra vez.* || Segona vegada. *Otra vez, segunda vez.*

A VEGADES. m. adv. En alguna ocasió o temps, com excepció de lo que comunament succeeix o contraposantlo a un altre temps o ocasió. *A veces, á las veces.* || ALTERNATIVAMENT.

A VEGADES NO ES COM A VOLTES. *Loc.* Adverteix que no sempre logra 'ls seus fins l' astucia y engany, puig moltes vegades cau un a la trampa que havía preparat pera ferhi caure a un altre. *A las veces do cazar pensamos, cazados quedamos.*

CADA VEGADA m. adv. Totes les vegades. *Cada vez.* || Per ordre successiu. *A la vez, por vez.*

CADA VEGADA QUE PIXA MUDA D' INTENT. *Ref.* Pera denotar qu' algú es molt variable. *Mudado el tiempo, mudado el pensamiento.*

D' UNA VEGADA. m. adv. D' un sol cop, d' una sola acció o paraula. *De una vez, de un golpe.* || Seguidament, sense interrupció del acte. *De un tirón.*

LES BURLES MOLTES VEGADES SE TORNEN VERES. *Ref.* Ensenya la discreció y mirament ab que deuen ferse les bromes pera que no resultin una ofensa contra aquell a qui 's fan. *A las burlas así ve á ellas, que no te salgan á veras.*

MASSA VEGADES. m. adv. Massa freqüentment.

MENJARSE A ALGÚ MIL VEGADES Y NO VEURE PER ONT LI HA PASSAT. fr. *Iròn.* PORTAR A VENDRE A ALGÚ.

MIL VEGADES Y MOLTES VEGADES. *Expr.* De temps indeterminat, repetidament. *Mil veces, muchas veces.*

NO ÉS AQUESTA LA PRIMERA VEGADA. *Loc.* Ab que 's denota que algú ha fet ja altres vegades allò de que se 'l reprèn. *No es la primera zorra que ha desollado.*

RARA VEGADA. m. adv. Quasi mai, molt poch.

TAL QUAL VEGADA. m. adv. Una qu' altra ocasió; en rara ocasió o temps. *Tal vez, ó tal y tal vez.*

TAL VEGADA. m. adv. Per ventura, pot ser. *Tal vez, acaso, quizás.*

TOT FA SERVEI UNA VEGADA AL ANY. *Ref.* Recorda que les coses que 's desprecien, a voltes farfen bon servei. *Las migajas del fardel, a las veces saben bien.*

TOTA VEGADA QUE O UNA VEGADA QUE. *Expr.* Ab que 's dona per certa alguna cosa. *Una vez que.*

TOTES LES VEGADES QUE. m. adv. Sempre que. *Todas las veces que, cuantas veces.*

UNA VEGADA. *Loc. fam.* Que regularment s' usa pera començar algún conte, rondalla, etc. *Érase que se era.*

UNA VEGADA Y FORA O UNA VEGADA Y NO MÉS. *Expr.* Ab que 's denota la resolució de no tornar a fer alguna cosa de que se n' está penedit. *Una y no más.*

UNA VEGADA POSAT. fr. Ab que 's denota que no 's vol desistir d' una cosa que ja s' ha començat a fer, per més inconvenients que tingui. *Puesto en el borrico...*

UNA VEGADA QUE. fr. TOTA VEGADA QUE.

VEGETABILITAT. f. Qualitat de lo vegetable.

VEGETABLE. adj. y m. Lo que vegeta. **Vegetable.**

VEGETACIÓ. f. L' acte y efecte de vegetar. **Vegetación.** || Conjunt de vegetals. **Vegetación.** || *Quim.* Nom donat a certes produccions químiques perque tenen alguna semblança ab les plantes. **Vegetación.** || En patología se anomenen així totes les produccions carnoses que creixen y semblen vegetar a la superficie d' algún orgue. **Vegetación.**

VEGETADOR, A. adj. Qui vegeta. Qui viu al camp una existencia tranquila. **Vegetador.**

VEGETAL. adj. Lo que vegeta. Vegetal. || Lo relatiu y pertanyent a les plantes. Vegetal. || PLANTA.

VEGETALÍVOR. adj. Que 's nodreix de vegetals o de llurs fruits. Vegetalivoro.

VEGETAR. v. a. Creixer, aumentarse, nodrirse. Se diu propiament de les plantes. Vegetar. || *Met.* Viure aislat y sense fruir del mon. Vegetar.

VEGETARIÁ, NA. adj. Partidari del vegetarianisme. Vegetariano.

VEGETARIANISME. m. Sistema d' alimentació que exclou les carns, preconisant l' excelencia dels vegetals per la millor conservació de la salut y allargament de la vida. Actualment té molts adeptes. Vegetarianismo.

VEGETATIU, VA. adj. Lo que vegeta o té virtut pera vegetar. Vegetativo.

VEGUER. m. A la corona d' Aragó era 'l jutge o alcalde ordinari d' un partit o territori, que coneixía d' algunes causes en primera instancia. Veguer. || Epítet d' una classe de cigarros molt apreciats que venen de l' Havana. Veguero. || VERGUER.

VEGUERA. f. VORA.

VEGUERÍA. f. y

VEGUERIU. m. La magistratura o territori de la jurisdicció del veguer. Veguería. || Catalunya tenía 20 vegueríes y 9 subvegueríes. Veguería.

VEHEMENCIA. f. VEEMENCIA.

VEHÍ, NA. adj. VEÍ.

VEHÍ Y BORNELL (Francesch). *Biog.* Capitá del primer batalló de voluntaris de Catalunya als començos del sigle XIX. Ab el seu germá Joseph, que servía al meteix cos, va esciure un volúm, contenint la relació de lo esdevingut al viatge que va fer el batalló envers l' Alemanya quan l' expedició comenada pêl marquès de la Romana. El manuscrit se conserva a la Biblioteca Museu Balaguer de Vilanova y Geltrú.

VEÍ, NA. adj. Qui viu ab altres a una meteixa casa, barri o poble. Vecino. || Qui té casa parada a un poble y contribueix a les seues cárregues, encara que no hi visqui. Vecino. || *Met.* Pròxim, proper. Vecino. || Confinant, immediat. Vecino.

VEÍ EN TÉRMENS O PROP VEÍ. Confinant. *Confinante.*

ESTAR LLUNY DE VEINS. fr. Se diu del qui s' alaba a si meteix. *Tocar á laudes; no tener abuela.*

LO QUE MENJA 'L MEU VEÍ, POCH PROFIT ME FARÁ A MI. *Ref.* Ab que 's denota que cada hu deu atendre als seus interessos. *Lo que come mi vecina, no aprovecha á mi tripa.*

NO HI HA MÉS MAL VEÍ QUE UN APRENENT DE VIOLÍ. *Ref.* Que ademés del sentit recte, significa la incomoditat o molestia que causen els veins que tenen molt tráfech. *Buen abogado, mal vecino.*

VEÍCUL. m. *Fis. y med.* Qualsevulla cosa que serveix pera conduirne una altra o ferla passar ab més facilitat, com: l' aire és el *veícul* de la veu, les arteries ho són de la sanch, etc. Vehículo. || *Farm.* El líquit que serveix, al fer les precipitacions, pera separar els cossos extranys. Vehículo. || m. Carro, cotxe y tot aparell que serveix pera transportar o conduir. com: llitera, etc. Vehículo. || Disolvent, parlant dels colors. Vehículo. || *Farm.* Escipient líquit. Aixís se diu que 'l sucre, la mel, les gomes, etc., s' usen com a veículs o escipients. Vehículo.

VEIG. *Gram.* Jo veig, del verb VEURE. Veo.

VEIMORI. *Ter. ibicench.* Llop de mar. Lobo de mar, foca.

VEINA. f. Capça en que 's posen algunes armes o eines, com espases, estisores, etc. Vaina. || La tavella d' alguns llegums. Vaina. || El doblech que 's fa a la roba, pêl qual s' hi passa alguna veta o cordó, etcètera, pera aixamplarla o estrényerla segons convé. Jareta.

VEINA (Coll de la). *Orog.* Coll del Canigó, passat el clot de Sant Salvador, demunt del riuet de La Molina. || —(COLLET DE LA). Al Canigó, abans d' entrar als pastoratges de Saqués.

VEINAL. adj. Cosa de veinat o dels veins. Vecinal.

CAMÍ VEINAL. El que mena d' un a altre poble, sense tindre l' amplada ni les obres d' un camí ral, y de quina conservació se cuiden els veins dels pobles interessats. *Camino vecinal.*

VEINAT m. Tots els veins d' un lloch, vila o ciutat. Vecindad, vecindario. || La raó de veí d' un poble, per l' habitació o domicili durant el temps determinat per la llei. Vecindad. || Immediació, proximitat d' una cosa ab una altra. Se diu especialment de les cases o habitacions. Vecindad. || Cercanía o arraval de ciutat. Vecindad. || Les cases que són aprop les unes de les altres. Vecindad. || Semblança, coincidencia de les coses. Vecindad. || La llista, nòmina o matrícula de veins. Vecindario.

VEINAT D' ANYELLS. *Geog.* ANYELLS, prov. de Girona. || —D' AROLS. Es del terme de Llambilles, prov. de Girona. || —D' AULET. Pertany al terme de Arbucies, prov. de Girona. || —DE BADENES. Pertany al terme de Lladó, prov. de Girona. || —DE BAIX. Pertany al terme de Caldes de Malavella, prov. de Girona. || —DE BANYERES. Pertany al terme de Sant Sadurní, prov. de Girona. || —DE BARNEDA. Pertany al terme de Cassá de la Selva, prov. de Girona. || —DE BARROT. Pertany al terme de Riudarenes, prov. de Girona. || —DE BRUGAROLES. Pertany al terme de Mieres, prov. de Girona. || —DE BRUGUERA. Pertany al terme de Llagostera, prov. de Girona. || —DE BUSCARÓS. Es del terme d' Agullana, prov. de Girona. || —DE CALDERÓ. Es del terme de Riudellots de la Selva, prov. de Girona. || —DE CAMBREROL. Pertany al terme de Massanes, prov. de Girona. || —DE CAN FÁBREGUES. Pertany al terme de l' Ametlla, prov. de Barcelona. || —DE CAN FEBRERA. Pertany al terme de l' Ametlla, prov. de Barcelona. || —DE CANTALLOPS. Pertany al terme de Llagostera, prov. de Girona. || —DE CARRERES. Pertany al terme de Montagut, provincia de Girona. || —DE CASA ROS. Pertany al terme de Riudellots de la Selva, prov. de Girona. || —DE CASA VERAY. Pertany al terme de Celrá, prov de Girona. || —DE CERDANS: CERDANS, prov. de Girona. || —DE CLARÁ. Pertany al terme d' Orrius, prov. de Barcelona. || —DE COLOMER. Pertany al terme de Amer, prov. de Girona. || —DE COLLFORMICH. Pertany al terme de Massanes, prov. de Girona. || —DE CREU DE SERRA. Pertany al terme de Llagostera, prov. de Girona. || —DE DALT. Caseriu del dist. munpal. de Caldes de Malavella, prov. de Girona. || —DE DALT. Caseriu del terme de La Bola, prov. de Barcelona. || —DE DALT. Pertany al terme de Sant Privat de Bas, prov. de Barcelona. || —D' EN CIRÉS. Pertany al terme d' Argentona, prov. de Barcelona. || —D' ESCLET. Pertany al terme de Cassá de la Selva, prov. de Girona. || —DE FERRER. Pertany al terme d' Arbucies, prov. de Girona. || —DE FONOLLERES. Pertany al terme de Llagostera, prov. de Girona. || —DE FRANÇA. Pertany al terme d' Arbucies, prov. de Girona. || —DE FREIXA. Pertany al terme de Mieres, prov. de Girona. || —DE FUNDA. Pertany al terme d' Amer, prov. de Girona. || —DE GALLISSÁ. Pertany al dist. munpal. d' Amer, prov. de Girona. || —DE GANIX. Pertany al terme de Llagostera, prov. de Girona. || —DE GAYA. Pertany al terme de Llagostera, prov. de Girona. || —DE GEMOL. Pertany al dist. munpal. de Banyoles, provincia de Girona. || —DE GÜELL. Pertany al terme de Aiguaviva, prov. de Girona. || —DE JOANETA. Es del dist. munpal. d' Arbucies, prov. de Girona. || —DE LASSALA. Correspòn al terme de Lladó, prov. de Girona. || —DE LLABRÉS DE BAIX. Pertany al terme de Cassá de la Selva, prov. de Girona. || —DE LLABRÉS DE DALT. Pertany al terme de Cassá de la Selva,

prov. de Girona. || —DE LLIERCA. Pertany al terme de Montagut, prov. de Girona. || —DE LLIORS. Pertany al terme d' Arbucies, prov. de Girona. || —DE LLOBATERA. Pertany al terme de Llagostera, prov. de Girona. || —DE MAS RIBES. Pertany al terme de Lladó, prov. de Girona. || —DE MASROCH. Correspòn al terme de Aiguaviva, prov. de Girona. || —DE MATA. Pertany al terme de Llagostera, prov. de Girona. || —DE MATAMALA. Pertany al terme de Cassá de la Selva, prov. de Girona. || —DE MOLLFULLEDA. Pertany al terme de Arbucies, prov. de Girona. || —DE MONJO. Pertany al terme d' Arbucies, prov. de Girona. || —DE MONTROIG. Pertany al terme de Cassá de la Selva, prov. de Girona. || —DE MUSCAROLA. Pertany al terme de Cassá de la Selva, prov. de Girona. || —D' ONYAR. Pertany al terme de Riudellots de la Selva, prov. de Girona. || —D' ONYAR. Pertany al terme de Viloví, prov. de G rona. || —DE PALAGRET. Pertany al terme de Celrá, prov. de Girona. || —DE PANEDES. Pertany al terme de Llagostera, prov. de G rona. || —DE PERLES. Pertany al terme de Cassá de la Selva, prov. de Girona. || —DE PINYANA. Es del terme d' Amer, prov. de Girona. || —DE PLANELLS. Correspòn al terme de Cabanelles, prov. de Girona. || —DE POCAFARINA. Pertany al terme de Llagostera, prov. de Girona. || —DE PUIGTORRAT. Correspòn al terme d' Aiguaviva, prov. de Girona. || —DE PUJOLES. Es del terme de Santa Pau, prov. de Girona. || —DE PUJOL. Correspòn al terme de Lladó, prov. de Girona. || —DE RAFART. Pertany al terme de Celrá, prov. de Girona || —DE RUILLES. Pertany al terme de Mieres, prov. de Girona. || —DE SABENES. Es del terme d' Agullana, prov. de Girona. || —DE SALOU. Correspòn al districte municipal de Santa Cristina d' Aro, provincia de Girona. || — DE SAMONTÁ. Pertany al terme de Mieres, provincia de Girona. || —DE SANT LLORENÇ. Correspòn al terme de Llagostera, prov. de Girona. || — DE SANT MIQUEL. Pertany al terme de Celrá, prov. de Girona. || — DE SARRETA. Es al terme de Viloví, prov. de Girona || —DE SERRAMAGRA. Correspòn al terme de Riudarenes, prov. de Girona. || Pertany al terme de Sils, prov. de Girona. || — DE SIDERA. Es al terme de Sant Privat de Bas, prov. de Girona. || — DE TABERNER. Correspòn al terme de Riudellols de la Selva, prov. de Girona. || — DE TORRENT DE CAMINS. Pertany al terme de Riudarenes, prov. de Girona. || —DE VIDAL. Es al terme d' Arbucies, prov de Girona. || — DE VILALLONGA. Correspòn al terme de Bas, prov. de Girona. || — DE VILAR. Es del terme de Montagut, provincia de Girona. || — DEL CARRER NOU. Pertany al terme de Quart, prov. de Girona. || —DEL CARRER. Pertany al terme de Sant Privat de Bas, prov. de Girona. || — DEL CARRER NOU. Pertany al terme de Sant Andreu de Rabós, dist. munpal. de Sant Andreu del Terri, prov. de Girona. || —DEL CASTELL. Pertany al terme de Pontós, prov. de Girona. || — DEL COS. Caseriu del terme d'Argentona, prov. de Barcelona. || — DEL HOSTAL NOU DE LLIERCA. Pertany al terme d' Argelaguer, prov. de Girona || —DEL MARQUÈS. Es del terme de Massanes, prov. de Girona. || —DEL MAS BLANCH. Pertany al terme de Celrá, prov. de Girona. || — DEL MAS TOMÁS. Pertany al terme de Llambilles, prov. de Girona. || — DEL MAS VALLS. Pertany al terme de Celrá, prov. de Girona. || —DEL MONT. Pertany al terme d' Amer, prov. de Girona. || — DEL PLÁ. Pertany al terme de Llambilles, prov. de Girona. || —DEL PLÁ DELS ARCHS. Correspòn al terme de Santa Pau, prov. de Girona. || — DEL RIERAL. Pertany al terme d' Arbucies, prov. de Girona. || Pertany al terme de Massanes, prov. de Girona. || —DE LA BEGUDA. Pertany al terme de Riudellots de la Creu, dist. munpal. de Palol de Rebardit, prov. de Girona. || — DE LA CREU. Pertany al terme de Campdevánol *(Sant Cristòfol de)*, prov. de Girona. || — DE LA FLECA. Pertany al terme de Bordils, prov. de Girona. || — DE LA IGLESIA. Pertany al terme de Fontcoberta, prov. de Girona. || Pertany a Palol de Rebardit, prov. de Girona. || —DE LA JUNQUERA. Es del terme d' Amer, provincia de Girona. || —DE LA POBLA. Pertany al terme de Pontós, prov. de Girona. || — DE LA SAGRERA. Correspon al terme de Lloret de Mar, prov. de Girona. || —DE LA TAULERA. Es del terme de Santa Cristina d' Aro, prov. de Girona. || —DE LA TORRE DE MARATA. Correspòn al terme de Massanet de la Selva, prov. de Girona. || —DE LES CASETES. Pertany al terme de Planoles, prov. de Girona. || — DE LES MATEUES. Pertany al terme de Caldes de Malavella, prov. de Girona. || — DE LES SERRES. Correspòn al terme de Cassá de la Selva, prov. de Girona. || Es del terme de Sant Andreu del Terri, prov. de Girona. || —DELS ANGELS. Pertany al terme de Montagut, prov. de Girona. || —DELS ARCHS. Agregat a Santa Pau, prov. de Girona. || — NOU. Pertany al terme de Mallol, prov. de Girona. || Pertany al terme de Sant Jordi Desvalls, prov. de Girona. || Pertany al terme de Sant Privat de Bas, prov. de Girona.

VEINATGE. m. *Ant.* VEINAT.

VEINER, A. adj. m. y f. Qui fa veines. **Veinero.**

VEINETA. f. dim. **Vainica, vainilla.**

VEIRE. m. VIDRE. || *Fig.* COPA.

VEIXELL. m. VAIXELL.

VEIXELLA. f. VAIXELLA.

VEIXIGA. f. BUFETA, VEXIGA.

VEJA. *Gram.* **Vea.**

VEJAM. *Gram.* **Veamos** || Exclam. o reny amenaçant ab algún cástich si's fa lo que s'intenta.

VEJAR. v. a. VEXAR.

VEL. m. El drap o tela prima que tapa alguna cosa. **Velo.** || Mena de toca que porten les monges pera taparse 'l cap y la cara. **Manto, velo.** || Lo que 's posen les dones pera taparse la cara, que sol ser una talla de blonda, punt, etc., afegida a la mantellina o al barret. **Velo, velillo.** || JOU, 2. || *Met.* Pretext, dissimulació o escusa ab que s' intenta amagar o desfigurar la veritat. **Pretexto, velo, color.** || Obscuritat o confusió del enteniment. **Velo.** || Qualsevulla cosa, especialment obscura, que impedeix veuren una altra.

VEL PRIM. El de teixit clar o subtil. *Velete.*

VEL TUPIT. El que és espès o té mostra brodada de dibuix recorregut.

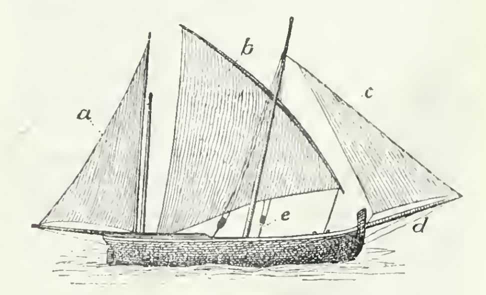
DONAR EL VEL. fr. Admetre a alguna relligió. *Dar el velo.*

PENDRE 'L VEL. fr. *figura.* Ferse monja. *Tomar una el velo.*

TIRAR DEL VEL. fr. *fig.* Descobrir una cosa que fos dubtosa o estigués amagada. *Correr el velo.*

TIRAR UN VEL. fr. *Fig.* Callar una cosa, no ferne cabal per conveniencia de no esmentarla o recordarla. *Echar un velo.*

VELA. f. Coberta de drap que s' extèn davant de les botigues y altres parts pera que no hi toqui'l sol.

Veles de barco

Toldo. || La que 's posa als carros. **Entalamadura.** || El conjunt o reunió de varies llenques de drap fort, que unit a la seua respectiva verga, arbre o es-

tai, y desplegada al vent, dona impuls a la embarcació pera navegar. **Vela.** || Prenent la part pêl tot, la meteixa embarcació. **Vela.** || Prenent la causa pêl efecte, la lleugeresa d' un barco, com: *barcos iguals en vela, sò ès, d' un meteix caminar o igualment velers.* **Vela.** || En sentit colectiu se pren pêl velám o conjunt de veles, total o parcial. **Vela.** || La disposició o situació meteixa en que la vela fa'l seu esforç, quan el vent li pega en deguda forma, o per la cara de popa. **Vela.** || Candela groixuda de seu, cera, etcètera. **Bujia, vela.** || VETLLA.

Vela llatina

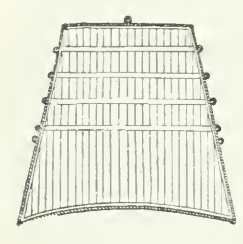
VELA CEBADERA. La que s' ajusta a la verga major del bauprés. *Vela cebadera.*

VELA DE MITJANA. *Náut.* MITJANA.

VELA ENCAPILLADA. Aquella que'l vent tira sobre la verga o estai. *Vela encapillada.*

VELA LLATINA. Vela triangular. *Vela latina, ó de cuchillo, ó cuchilla.*

VELA MAJOR. La que va al pal major y's considera com principal. *Vela mayor.*

Vela quadrada

VELA QUADRADA O RODONA. Vela quadrilonga y trapezoidal; se anomena quadrada per la seua figura, y rodona per que's maneja y braceja per rodó. *Vela cuadrada, redonda ó de cruz, treo, vela de fortuna.*

A VELA Y REM. m. adv. Ab gran prestesa y diligencia. *A vela y remo.*

AMAINAR VELES. fr. Arriarles o baixarles disminuint llur nombre o superficie o l' ímpetu de llurs esforços. *Amainar velas.* || *Met.* Rendirse al enemich, cedir. *Amainar velas; arriar la bandera; recular.* || Aplacarse, moderarse. *Recoger velas.*

EN VELA. m. adv. En vent. *En viento, en vela.*

FER VELA. *Loc. náut.* FERSE A LA VELA. || DIRIGIRSE, FER RUMBO.

FERSE A LA VELA. fr. *Náut.* Eixir del port y posarse a navegar. *Hacer ó hacerse á la vela; dar la vela ó dar vela, largar las velas; levar, biar vela, ponerse á la vela; marear, velejear.*

PLEGAR VELES O LES VELES. fr. Unirles a llurs respectives vergues, de modo que no rebin vent, ni aquest pugui desplegarles. *Recoger vela; aferrar, meter vela adentro.* || *Met.* PLEGAR GAVIES.

VELACIONS. f. pl. Ceremonia posterior al casament y complementaria d' ell, en la qual y durant la missa 's cobreix ab el vel nupcial als cònjugues. **Velaciones.**

OBRIRSE LES VELACIONS. fr. Començar el temps en que la Iglesia les permet. *Abrirse las velaciones.*

TANCARSE LES VELACIONS. fr. Suspendre la Iglesia les velacions solemnes en certa temporada del any. *Cerrarse las velaciones.*

VELAM. m. *Náut.* Conjunt de veles. **Velamen, velaje.**

VELAR. v. a. Cobrir ab un vel. || *Fig.* Dir les coses de manera dissimulada, ab poch relleu. **Velar.**

VELAR. v. a. VETLLAR.

VELARI. m. Peça de tela qu' al temps dels romans se colocava demunt dels teatres y 'ls amfiteatres, pera lliurar als espectadors del sol. Aquesta aplicació no ha caigut en desús a certes festes modernes, com s' aplica també aquest nom a la peça de tela colocada als tallers y a les exposicions pera unificar la llum y privar que molesti la forta claror dels raigs solars. **Velario.**

VELART. m. Panyo fort pera les capes d' abrich de color d' ala de corp. **Velarte.**

VELAT, DA. p. p. de VELAR. || Cobert, encobert, dissimulat, dit ab dissimul. **Velado.**

VELATGE. m. Conjunt de veles de les naus y armades. **Velaje.**

VELATORI, A. adj. Lo pertanyent a les velacions dels nuvis. **Velatorio.**

VELATXO. m. *Náut.* La vela del mástil de proa. **Velacho.**

VELEIDÓS, A. adj. Mudable, de genit o carácter giraldench. **Veleidoso.**

VELEIDOSAMENT. adv. m. D' una manera veleidosa.

VELEJAR. v. a. *Ant. náut.* **Aparejar las velas para la marcha.**

VELER, A. adj. Embarcació lleugera, que camina molt a la vela. **Velero.** || Qui cuida de les veles. **Velero.** || Qui entèn y exerceix l' ofici de fer veles. **Velero.** || Teixidor o fabricant de robes de seda. **Tejedor de velos.** || *Ter.* TEIXIDOR.

VELERÍA. f. L' art de fer veles, la botiga ont ne fan y tot lo demés que té relació ab aquest obgecte. **Velería.** || L' art de teixits de seda. **Fabricación de velos.**

VELES (Girar o plegar). fr. Que s' usa significant que un desisteix de sos propòsits.

VELET. m. dim. De vel. **Velillo, velito, velico.**

VELETA. f. dim. **Velilla, velita.** || PENELL.

VELGA DE LLAMP. *Fam.* Llenca de teixit o de paper. **Tira de tela ó de papel.**

VELIS NOLIS. *Expr. llat.* DE GRAT O PER FORÇA. S' usa en estil familiar ab la significació propia. **Quieras ó no quieras.**

VÈLIT. m. *Hist. mil.* Soldat d' infantería lleugera entre 'ls romans. || Napoleó I, al començar les seues campanyes, va crear al exèrcit francès cossos d' infantería lleugera, coneguts ab el meteix nom, alguns de quins van formar part de les tropes imperials de Catalunya durant la guerra de la Independencia. **Vèlite.**

VELÓÇ. adj. Lleuger, prompte en el moviment. **Veloz.** || Agil, prompte en fer o discórrer. **Veloz.**

VELOÇMENT. adv. m. D' una manera veloç.

VELOCIPÈDICH, CA. adj. Relatiu o pertanyent als velocípets o al velocipedisme. **Velocipédico.**

VELOCIPEDISME. m. L'art o esport de la bicicleta.

VELOCIPEDISTA. m. Qui va ab velocípet.

VELOCÍPET. m. Cavall de fusta o de ferro ab rodes, sobre 'l qual s' assenta una persona y 'l fa caminar. Avui n' hi há de moltes formes y classes. **Velocipedo.**

VELOCÍSSIM, A. adj. sup. Molt velóç. **Velocísimo.**

VELOCÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Ab molta velocitat. **Velocisimamente.**

VELOCITAT. f. Lleugeresa, promptitut del moviment. **Velocidad.** || Prestesa o agilitat pera fer o apendre alguna cosa. **Velocidad.**

VELL, A. m. y f. Persona de molta edat. **Viejo.** || adj. Antich o del temps passat. **Antiguo, viejo.** || RANCI. || Contraposat a nou. **Viejo.** || *Met.* El jove que té massa reflexió y judici pera la seua edat. **Viejo.** || Qui té propietats de *vell,* com la costum de renyar, d' anar a poch a poch, etc. **Viejo.** || El qui tenint edat avençada vol fer el jove. **Potrilla.** || Se diu del qui té

experiencia o és difícil que l' enganyin. **Viejo.** || Lo que pertany a la vellesa. **Viejo.** || Se diu de les coses dolentes, pêl molt us que se n' ha fet. **Malo.** || pl. Se diu del senyor y senyora majors de la casa respecte dels més jovens. **Mayores, padres** || Nom que 's dona als aucells respecte de llurs fills novells. **Padres.**

VELL XARUCH. *Fam.* Molt vell; se diu de la persona molt atropellada pêls anys. *Vejarrón, vejancón, vegestorio, montón de tierra, viejo chocho ó cascotero.*

VELL PETER. *Fam.* Se diu per despreci del vell que's llufa ab freqüencia y involuntariament o no 's pot aguantar les ganes de fer de cos. *Zullenco, zullón.*

VELL VERT. Aquell qu' encara que tingui molta edat no la manifesta, a causa de conservarse fresch y obrar ab judici y maduresa. *Viejo verde.* || VELL Y BOIG.

VELL Y BOIG. El vell que té les accions y modals de jove, especialment en materia de dones. *Viejo verde; la cabeza blanca, y el seso por venir.*

DEL VELL EL CONSELL, DEL RICH EL REMEI. *Ref.* SI VOLS PENDRE BON CONSELL, etc.

ÉSSER VELL. fr. Se diu de les coses molt sapigudes per antigues y velles. *Tener una cosa muletas.*

ÉSSER MÉS VELL QU' ADÁM, QUE LA TINYA, QUE MATUSALEM, QUE 'LS CAMINS, QUE L' ANAR A PEU, QUE 'L MAL PÁ, QUE L' ESCUPIR A TERRA, QUE 'L CAGAR, O QUE LA DAGA D'EN MIRÓ. fr. *Fam.* Pera significar que alguna cosa és molt antigua. *Ser más viejo que la sarna, que el repelón ó que préstame un cuarto.*

ÉSSERLI VELL A ALGÚ. fr. Tindre d' antich alguna costúm o vici. *Tenerlo de viejo.*

FER VELL A ALGÚ. fr. Pera denotar qu' aquells a qui 's va coneixer de criatures són ja homens fets. *Hacer viejo á alguno.* || Pensar qu' algú té més anys dels que realment té. *Hacer viejo á alguno.*

FERSE VELL. fr. *Met.* Consumirse per qualsevulla cosa. *Hacerse viejo.* || S' usa com resposta pera manifestar qu' algú 's migra per estar ociós. *Hacerse viejo, consumirse.*

EL DIABLE QUAN ÉS VELL SE FA ERMITÁ. *Ref.* *De mozo á palacio; de viejo á beato.*

QUAN EL VELL FA BOGERÍES, NO LI PASSEN EN VUIT DÍES. *Ref.* Adverteix que quan una passió s' arriba a apoderar d' un vell, ab dificultat la vens. *Pajar viejo presto se enciende, ó arde más presto, ó cuando se enciende, malo es de apagar.*

QUI VULGUI ÉSSER VELL LLARCH TEMPS, QUE COMENCI PREST. *Ref.* Aconsella la moderació en les accions y modo de procedir, perque 'ls excessos de la jovenlut escursen la vida. *Quien quisiere ser mucho tiempo viejo, comiéncelo presto.*

SI 'LS VELLS FAN DE GAITERS, ¿QUÈ FARÁN JÓVENS SOLTERS? *Ref.* Pera rependre'l mal exemple dels majors. *Cuando el cojo de amor muere, ¿qué hará quien andar puede? Si el guardián juega á los naipes, ¿qué harán los demás frailes?*

SI VOLS PENDRE BON CONSELL, PRENLO SEMPRE DE HOME VELL. *Ref.* *Del viejo el consejo, de rico el remedio.*

AB UNA CALDERA VELLA SE 'N FA UNA DE NOVA. *Ref.* Que s' aplica als jóvens que 's casen ab algún vell o vella. *Con un caldero viejo se compra otro nuevo.*

LA VELLA SORDA, QUAN FILA NO 'S TORBA. *Ref.* Ab que 's reprèn a les dones que per ésser massa tafaneres descuiden llurs obligacions. *Quien mucho mira poco hila.*

VELL. m. CARNESTOLTES.

VELLA. f. Cuch de seda mare. **Gorrón.**

VELLÁÇ, A. m. y f. aum. **Viejazo, viejote.**

VELLAR. v. a. VETLLAR.

VELLERÓS. adj. *Ter.* Que tira a vell.

VELLESA. f. La derrera edat de la vida humana. **Ancianidad, vejez, senectud.** || Antiguitat, el derrer estat de duració de les coses. **Vejez.** || Impertinencia propia de la edat dels vells. **Vejez.**

DONAR BONA O MALA VELLESA. fr. Tractar bé o malament als pares vells. *Dar buena ó mala vejez.* || r. Tractarse bé o malament a la vellesa. *Darse buena ó mala vejez.*

VELLESTORI. m. VEGESTORI.

VELLET, A. s. dim. **Viejecito.**

VELLEYTAT. f. Voluntat ineficáç, o desitg vá. **Veleidad.** || *Met.* Inconstancia, lleugeresa, mutabilitat reprensible en els dictamens o determinacions. **Ligereza, veleidad.**

VELLÍSSIM, A. adj. sup. Molt vell. **Viejísimo.**

VELLÓ. m. Moneda antiga de coure. **Vellón.** || Pel moixí y 'l pel que surt en algunes parts del cos de la persona. **Vellón.** || Tota la llana d' un moltó o ovella que al esquilarla s' aplega junta. || La pell treta ab la llana. **Vellón.**

VELLOCÍ. f **Vellocino.**

VELLOR. f. VELLURIA.

VELLORS. *Geog.* SANTA MARGARIDA DE VELLORS, prov. de Girona.

VELLÓS, A. adj. Que té pel, pelut. **Velloso.**

VELLOSITAT. f. Qualitat de vellós o pelut.

VELLOT, A. adj. Se diu del vell o vella ridícols. **Vejete, vejestorio.** || Qualsevulla cosa despreciable per massa vella. **Vejestorio.**

VELLURA. f. y

VELLURIA. f. VELLESA. || **Vellor, antigor.**

AL TEMPS DE LA VELLURIA. mod. adv. *Antiguamente, en tiempos antiguos.*

VELLUSAÇ, A. adj. Molt vell.

VELLUSET, A. adj. Molt vell.

VELLUT. m. Roba peluda de seda. **Terciopelo.** || Roba peluda de cotó. **Pana, felpa.**

VELLUT, DA. adj. Qui té velló o peliçó en molta cantitat sobre 'l seu cos. **Velludo.**

VELLUTAT, DA. adj. Recobert de vellut. || Semblant al vellut. **Aterciopelado.**

VELLUTER. m. Fabricant de vellut. **Terciopelero**

VELLUTS. m. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les amarantacies, conresada als jardins, y expontánia a la India. Té de 30 a 50 centímetres d' alçada; les fulles llargues y moradenques; les flors al capdemunt dels tanys formen espiga o cresta; generalment són carmesines, però també n' hi ha de grogues, blanques y de jaspejades. **Amaranto, cresta de gallo.**

Velluts

VELLVER. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Viloví, provincia de Barcelona.

VENA. f. Llenca de tela molt més llarga que ample ab un troç de veta a cada cap, pera assegurar el coixinet de les sangníes y altres usos. **Venda.** || Conducte per ont circula y torna al cor la sanch, que corre també per les arteries, y que no té les pulsacions que aquestes. **Vena.** || El ram de metalls que 's cría al interior de la terra, y 'l meteix mineral tret ja de la mina. **Vena, venero.** || La diferenta qualitat o color de la terra que 's troba cavant. **Vena.** || Capa d' aigua sota terra. **Vena.** || Nervi, veta o fibra en les plantes, per ont reben l' aliment de la terra. **Vena.** || Veta o llista de varis colors en algunes pedres, etc. VETA, 2, 3 y 4. || Númen poètich. **Numen, vena.** || La que 's posa a les criatures acabant de neixer pera subgectar el drap que cobreix lo melich, fins que aquest se seca. **Ombliguero.**

VENA BASÍLICA. *Cir.* Una de les del braç. *Vena basilica.*

VENA CAVA. *Cir.* Una de les principals del cos humá que entra al ventricul dret del cor. *Vena cava.*

VENA DE BOIG: RAM DE BOIG.

VENA DE MANXIULES. Llenca de tela dividida pêls dos extrems sense que 'l tall arribi al mitg, de modo que formi quatre lligams. *Galápago.*

VENA PORTA. *Cir.* Vena grossa, quin tronch está entre les eminencies de la superficie interior del fetge. *Vena porta.*

ACOSTARSE LA VENA. fr. *Min.* Inclinarse la vena del metall a una part distinta d' aquella en que estava marcada o estacada. *Acostarse la vena ó el metal.*

APURAR LA VENA. fr. *Poèt.* Fer tots els esforços possibles d' ingeni per alguna cosa. *Agotar ó apurar la vena.*

ESTAR DE VENA. fr *Fig. y fam.* Estar inspirat pera compondre versos: tindre algún acudit. *Entrar uno en verso.*

OBRIR LA VENA. fr. SANGNAR.

PICAR LA VENA. fr. SANGNAR. || *Met.* Tindre númen els poetes. *Picar la vena, soplar la musa.*

POSAR UNA VENA ALS ULLS. fr. *Met.* Posar algún impediment o embráç al coneixement o a la raó pera que no vegi les coses tal com són. *Vendar los ojos.*

REVENTAR LA VENA. fr. Rompres per sí meteixa o per haver rebut algún cop, de lo que resulta perdres molta sanch. *Descabezarse una vena.*

VENA (Coll de la). *Orog.* Coll de la serra que separa les aigües afluents del Soldes y del Bastareny, al Bergadá, a l' elevació de 1,435 metres.

VENABLE. m. *Ant.* Fletxa o llança curta que 's llençava ab la má. **Venablo.**

VENACIÓ. f. CACERA.

VENAL. Lo que 's ven o 's pot vendre. **Venal, vendible.** || *Met.* Subgecte que 's deixa corrompre ab dádives. **Venal.**

TREURE A VENAL. fr. *Met. fam.* Publicar alguna cosa que estava oculta. *Sacar á plaza.*

VENALITAT. f. Qualitat de ser vendible alguna cosa o 'l vici de deixarse sobornar ab diners. **Venalidad.**

VENANCI. n. p. **Venancio.**

VENAR. v. a. CAÇAR. || ENVENAR.

VENAT. m. *Zool.* Mena de cabra feréstega. **Venado.** || ENVENAT.

VENATGE. f. Conjunt de venes de drap o lligadura d' una vena que 's fa a una ferida o trencat. **Vendaje.**

VENATICH, CA. adj. Foll, maniatich. **Venático.**

VENATORI, A. adj. Cosa de venació o caça. **Venatorio.**

VENCEDOR, A. s. El que venç. **Vencedor.** || adj. Se diu també de les coses inanimades. **Vencedor.**

VÈNCER. v. a. Rendir o subgectar al enemich. **Vencer.** || Rendir a algú algún dolor, passió, etc. **Vencer.** || *Met.* Guanyar, aventatjar a un altre en habilitat, destresa, etc. **Vencer.** || Superar les dificultats lluitant contra elles. **Vencer.** || Guanyar, prevaleixer una cosa contra alguna altra. **Vencer.** || Eixir algú ab la seva en alguna disputa, etc. **Vencer.** || Descansar alguna cosa fentli perdre la vertical. **Vencer.** || Reduir a algú al nostre dictamen ab raons persuassives. **Vencer.** || Sofrir ab paciencia algún travall. **Vencer.** || *Met.* Pujar, traspassar algún mal camí, costa o montanya. **Superar, vencer.** || Caure o cumplirse 'l termini senyalat. **Espirar, vencer.** || Subgectarse, reprimirse. **Vencer.**

VENCÍ. m. VENCILL.

VENCIBLE. adj. Lo que 's pot vèncer. **Vencible.**

VENCIL. m. y

VENCILL. m. Lligam de les garbes fet de ginesta, espart o d' altra cosa flexible. **Vencejo, tramojo.**

VENCIMENT. m. L' acte y efecte de vèncer. **Vencimiento.** || El temps en que venç un plaço, lletra de cambi, etc. **Vencimiento.**

VENCRE. v. a. VÈNCER.

VENÇUT, DA. p. p. y adj. **Vencido.**

DONARSE PER VENÇUT. fr. Cedir en alguna disputa, etc. *Darse por vencido.*

VENDA. f. Contracte pêl qual se passa a domini agè alguna cosa propia per un preu pactat. **Venta.** || Acte y efecte de vendre. **Venta, vendición.** || El modo de vendre públicament sense necessitat d' escriptura, com a les fires, etc. **Vendeja.** || Se diu de la ganancia o pèrdua de lo que 's va venent, y així 's diu: tindre bona o mala *venda.* **Venta.**

DE BONA VENDA. m. adv. VENDIBLE, 2.

DESPERTARSE LA VENDA. fr. Acudir compradors. *Picar la venta.*

ESTAR EN VENDA. fr. Significa que alguna cosa está de manifest pera vèndrela. *Estar de venta ó en venta.*

FER BONA LA VENDA. fr. Assegurarla, donarla per bona y valedora. *Hacer buena la venta.*

VENDA. *Ter. ibicench.* Territori, part d' una parroquia. **Territorio, parte de una parroquia.**

VENDATGE. m. VENATGE.

VENDERÍA. f. VENEDERÍA.

VENDEVAL. f. Vent fort, tempestuós. **Vendeval.**

VENDIBLE. adj. Lo que 's pot vendre o está posat en venda. **Vendible.** || Lo que 's ven fácilment o a bon preu. **Vendible.**

VENDICAR. v. a. VINDICAR.

VENDRE. v. a. Traspassar a un altre la propietat d' una cosa. pêl preu convingut. **Vender.** || Exposar al públich les mercaderíes pera vendre, encara que no siguin propietat de qui les ven. **Vender.** || Subgectar, fer per interès alguna cosa immaterial que resulti en detriment propi, com: *vendre* la honra, la justicia, la llibertat, etc. **Vender.** || Faltar a la fe, amistat o confiança, trair. **Vender.** || Proposar algú ab raons aparentes la bondat d' algunes coses que en realitat no 'n tenen, com: *vendre* garces per perdius. **Vender.** || v. r. Alabarse algú de tindre lo que no té o de ser lo que no es. **Venderse.**

VENDRE A LA MENUDA. fr. Vendre en curtes porcions lo que s' havía comprat en gros. *Regatear, hacer plaza, vender por menor.*

ENTRE FERRERS NO CAL VENDRE BALDES, QUE ELLS SE 'N SABEN FER. *Ref.* Ensenya que a qui es práctich y experimentat en alguna cosa, no se 'l pot enganyar fácilment respecte a la meteixa. *A quien cuece y amasa, no hurtes agaza.*

ESTAR PERA VENDRE. fr. Deixarse veure molt una dona ab el fí de que algú la demani pera casarshi. *Estar de venta, ó en venta.*

LO QUE S' HA DE VENDRE NO HO CAL EMPENYAR. *Loc.* Ab que s' exorta y dona pressa a algú pera que faci sense dilació lo que deu fer o lo que se li ha encarregat. *Para luego es tarde.*

PORTAR A VENDRE A ALGÚ, O VENDRE A ALGÚ AL MITG DEL DÍA Y F RLI COMPTAR LA MONEDA. fr. *Pop.* Ser molt més sagáç, astut y inteligent que un altre. *Poder vender en un buen mercado.*

QUI TÉ QUÈ VENDRE, TÉ QUÈ PENDRE. *Ref.* QUI TÉ TIONS FA ESTELLES.

VENDRE GARCES PER PERDIUS. fr. *Fam.* Enganyar a algú donantli una cosa per altra. *Dar gato por liebre.*

VENDRES CAR. fr. *Fam* Retraures del tracte de qui 'l cobeja: Amagarse quan se cerca a un hom. *Venderse caro uno.*

VENDRE. v. n. VENIR.

VENDRELL (Ernest). *Biog.* Distingit escriptor contemporani que nasqué a Barcelona y morí a la meteixa ciutat l' any 1907. Posseidor d' una cultura extraordinaria y dotat d' una bondat extrema, en articles y conferencies, se preocupá sols de millorar la situació del obrer, elevant la seva condició moral

per medi de la cultura. Desgraciadament una malaltía traidora segá la seva existencia al bò de la joventut. Era un dels esperits dels quals més podía esperar el renaixement de Catalunya.

— Y PEDRALVES (JOSEPH FRANCESCH). *Biog.* Metge molt distingit, que va neixer a Barcelona al any 1776. A Santiago de Galicia va publicar al any 1826 un *Diseño de un plan de instituciones para la completa enseñanza de la medicina.* Home dedicat al estudi, va ferse rellevar el seu nom pêl conreu de les arts y de les lletres. A les corts de 1822-23, va ésser diputat per Santiago de Galicia, y elegit per Barcelona pera representarla a les Constituyents de 1836, va renunciar per l' estat delicat de la seua salut.

VENDRELL. *Geog.* Part. jud de la prov. de Tarragona, format dels 26 següents ajuntaments: Albinyana, Altafulla, Arbós, Aiguaviva, Banyeres, Bellvey, Bisbal del Penadès (La), Bonastre, Calafell, Creixell, Cunit, Llorenç, Masllorenç, Montornell, Nou (La), Pobla de Montornès, Puigtinyós, Riera (La), Roda, Salomó, Santa Oliva, Sant Jaume dels Domenys, Sant Vicens dels Calders, Torradembarra, Vendrell y Vespella, reunint entre tots 78,762 habitants. || Vila de la prov de Tarragona, bisb. de Barcelona, cap del part. jud. del seu nom; és a la vora de la riera de la Bisbal, té estació de F.-C. y 4,826 habitants.

Segell del Vendrell

VENDRELLENCH, CA. adj. Natural del Vendrell. Vendrellense.

VENECIÁ, NA. adj. Natural de Venecia. Veneciano. || Lo pertanyent a aquesta ciutat d' Italia. Veneciano.

VENEDIÇ, A. adj. Fácil de vendre. Vendedizo.

VENEDOR, A. m. y f. Qui ven. Vendedor. || Subgecte a ésser venut o que probablement s' ha de vendre. Vendible.

VENEDOR D' ALLS. *Ajero.*
VENEDOR DE CEBES. *Cebollero.*
VENEDOR DE NEULES. *Barquillero.*
VENEDOR D' OLIVES. *Aceitunero.*

VENEDURES. f. pl. La paga de la comissió o travall de vendre. Vendaje.

VENEFICH. CA. adj. VERENÓS.

VENEFICI. f. MALEFICI.

VENEFICIAR. v. a. MALEFICIAR.

VENEMAR. v. a. *Ant.* Y 'ls seus derivats. VEREMAR.

VENENAR. v. a. ENVERENAR.

VENENARI. v. a. *Ant.* APOTECARI.

VENENO. m. VERÍ. || MATZINES. || VERENO.

VENENÓS, A, adj. VERINÓS.

VENERA. f. La insignia, placa o medalla que 'ls cavallers d' alguna ordre porten penjada al coll. Placa, venera. || PETXINA DE PELEGRÍ.

VENERABLE. adj. Digne de veneració. Venerable, venerando. || Epítet que 's dona a les persones eclesiástiques constituídes en prelacía o en dignitat. Venerable. || Títol que 's dona a les persones de reconeguda virtut. Venerable.

VENERABLEMENT. adv. m. Ab veneració. Venerablemente.

VENERACIÓ. f. Estimació respectuosa de les coses segons llur mèrit. Veneración, reverencia. || El cult de Deu, dels Sants y de les coses sagrades. Veneración.

VENERANDO, A. adj. VENERABLE, 1.

VENERAR. v. a. Reverenciar, respectar, honrar o coneixer alguna qualitat excelenta en alguna cosa. Venerar. || Donar cult a Deu als Sants o a les coses sagrades. Adorar, venerar, reverenciar.

VENERAT, DA. p. p. y adj. Venerado.

VENERI, A. adj. Lo que pertany a Venus o a la sensualitat. Venéreo. || SENSUAL. || Se diu del mal contagiós que generalment se contreu al ajuntarse l' home ab la dona quan un dels dos ne pateix. Venéreo.

VENETA. f. dim. De vena pera embolicar la sangnía, etc. Vendeja, || Vena petita per ont corre la sanch pêl cos del animal. Venica, venilla, venita.

VENGAR. v. a. VENJAR.

VENGUDA. f. VINGUDA.

VENIA. f. Llicencia o permís que 's demana pera fer alguna cosa. Venia. || Perdó de la ofensa o culpa. Venia. || Humiliació que 's fa ab el cap pera saludar cortesament a algú. Venia. || *For.* La llicencia que cocedeix el rei a consulta del tribunal competent, pera que 'ls menors de vint y cinch anys administrin llurs bens sense intervenció del curador. Venia.

VENIAL. adj. Lo que s' oposa lleument a la llei o precepte. Venial.

VENIALITAT. f. La qualitat de la culpa lleu, fácil de ser perdonada o dissimulada. Venialidad.

VENIALMENT. adv. m. Lleument, que fácilment se pot perdonar. Venialmente.

VENIDER. adj. VENIDOR.

VENIDOR, A. adj. Futur, que ha de vindre o succeir. Venidero. || m. pl. Successors o 'ls que han de viure després. Sucesores, venideros.

VENIR. v. n. VINDRE. || Caminar algú envers la part ont és el qui parla. Venir. || Succeir, sobrevindre, com: *venir* al cas. Venir. || Succeirse una cosa a una altra, com: l' any que *vé.* Venir. || Seguirse, provindre una cosa d' una altra. Derivar, venir, nacer. || Eixir, resultar, com: *venir* a duro la cana. Salir. || Inferirse, colegirse una cosa d' una altra. Inferirse, colegirse, seguirse. || Passar el domini o us d' alguna cosa d' uns a uns altres. Venir. || Acudir a algún jutge o presentarse a algún tribunal les causes, especialment per recurs o apelació. Venir. || Presentarse. Venir. || Acudir a alguna part determinada, com: F. *vé* aquí cada dia. Venir. || Arribar alguna cosa per medi de lo que la porta, com: *venir* per mar, ab la diligencia. Venir. || Váldres d algú, demanarli o persuadirli alguna cosa, com: me va *venir* ab un empenyo Venir. || Originarse, procedir, com: *venir* d' un llinatge noble. Venir. || Excitarse, començarse a moure algún afecte o passió, com: *venir* desitg, etc. Venir. || Succeir finalment alguna cosa que s' esperava o temía, com: després de tant temps malalt, a l' últim va *venir* a morir. Venir. || Oferirse o ocórrer alguna cosa a la memoria. Venir. || Arribar alguna cosa al estat de perfecció en la seua mena, com: *venir* al us de la raó. Venir. || Arribar, com: han *vingut* moltes provisions. Llegar, venir. || Acompanyar, y aixís se diu: F. *venia* ab nosaltres. Venir. || Acometre, embestir a un altre anantli derrera, com: *venir* l' enemich. Acometer, venir. || Convindre, acceptar, aderirse al dictámen d' algú. Estar, venir, adherirse. || Recórrer finalment al medi que no 's volía usar. Recurrir, venir. || Resoldres, determinarse a tractar alguna cosa com la principal del assumpte. Ir. || Pendre posada a alguna part, com: quan *vé* a Barcelona, *vé* a casa meua. Venirse. || Proposar, com: aquí 'm *vé* ab tonteríes, ab raons, etc. Proponer, venir. || Passar d' algún lloch lluny a un altre de més aprop, y aixís, essent a Barcelona, se diu: va *venir* de Valencia a Martorell. Venir. || També 's diu de les coses inanimades, com: el vent *vé* per aquest costat. Venir. || Creixer, aumentarse, com: la ciencia de moltes coses *vé* per l' experiencia. Venir. || Produirse alguna cosa en algún terreno y al seu degut temps, com: totes les coses *venen* al seu temps, com les figues per l' Agost. Venir. || COINCIDIR.

VENIR A MENYS. fr. TORNAR A MENYS.

VENIR AL DESSÚS. *Loc. ant. Echarse encima, acometer.*

VENIR BÉ. fr. Acomodarse, conformarse una cosa ab una altra. *Venir bien, sentar; ser á propósito.*

VENIR DE DALT. fr. Estar decretat per Deu. *Venir de arriba.*

VENIR O ESTAR MOLT INFLAT O PRENYAT. fr. *Fam.* Venir enfadat, esperant ocasió pera manifestar el seu sentiment. *Venir ó estar de picadillo.*

VENIR DE NOU. fr. Causar novetat, no tindre notícia de lo que 's diu. *Coger de nuevo, sorprender.*

VENIR RODEJANT. fr. RODAR.

VENIRSE EN POPA. *Loc. ant. náut. Gobernarse en popa.*

DEIXARLO VENIR O QUE VINGUI. fr. Molt comú en negocis, jochs, disputes, etc., com sinònim d' esperar, atendre, pera determinar en vista de lo que diu. *Dejar venir á uno ó que venga, ver por dónde viene, veamos por dónde parte ó lo que dice, qué suerte le cae ó qué razón alega*

FER COM QUI LI VÉ DE NOU. fr. FER COM QUI NO HO SAP.

FER VENIR. fr. Atreure, fer acudir. *Llamar.*

FER VENIR BÉ. fr. Entre fusters y altres artífices, ajustar les unes peces ab les altres, de modo que s' uneixin bé. *Acoplar.* || *Met.* Disposar algú les coses al seu gust. *Hacer venir bien, acomodar.*

NO VENIR DE NOU O NO VENIR RES DE NOU. fr. Ab que algú denota que ja está previngut pera lo que li succeeixi. *No coger de susto.*

QUAN VÉ BONA, MAI VÉ SOLA. *Ref. Bien vengas, mal, si vienes solo.*

SEMPRE VÉ BÉ. fr. Ab que s' expressa que lo bò sempre arriba a temps encara que sigui tart. *Buenas son mangas después de Pascua.*

VENIR LES COSES RODADES. fr. Succeir una cosa casualment, però a temps. *Venir rodado.*

VENIR SUBTAT. fr. Succeir impensadament. *Venir de impreviso.*

VINA AQUÍ. fr. *Fam.* Pera persuadir o convèncer a algú fentli entendre la raó. *Ven acá.*

VINGUI LO QUE VINGUI. fr. Succeeixi lo que succeeixi. *Venga lo que viniere.*

VENJA. f. VENJANÇA.

VENJADOR, A. s. Qui venja o 's venja. **Vengador.**

VENJANÇA. f. Pena, ultratge que 's fa a l' enemich en satisfacció d' algún agravi. **Despique, venganza.** || Càstich just, pena d' algún delicte. **Venganza.**

VENJAR. v. a. Pendre venjança o satisfacció del agravi rebut. **Vengar.** || També s' usa com reciproch. **Vengarse.** || Castigar, com: Deu *venja* les injuries que 's fan a la seua llei y manaments. **Vengar.** || Recompensarse, rescabalarse, com: no menjaré olla, però 'm *venjaré* a les postres. **Desquitarse, vengarse.**

VENJARSE. v. r. Pagar mal ab mal. || Pendres satisfacció violenta d' un agravi. **Vengarse.**

VENJAT, DA. p. p. y adj. **Vengado.**

VENJATIU, VA. Inclinat a la venjança o que s' hi complau. **Vengativo, vindicativo.**

VENJATIVAMENT. adv. m. D' una manera venjativa.

VENÓS, A. adj. Lo que té venes. **Venoso.** || Qui té les venes de les cames molt grosses o inflades. **Venoso, varicoso.** || *Bot.* S' aplica a les fulles que tenen vasets sobreixits de la seua superficie, que s' extenen ab llurs ramificacions desde 'l mitg de la fulla fins a les vores. **Venoso.** || Lo que pertany a les venes. **Venoso.**

VENOSITAT. f. Condició de venós.

VENRE. v. a. VENDRE. || VENIR.

VENSERA. v. a. *Ant.* VÈNCER.

VENSI. m. *Ter.* Brins de blat entrenats pera lligar les garbes. || VENCIL.

VENSILLÓ. *Geog.* Caseriu del terme d' Alamús, prov. de Lleida.

VENSIS. m. *Ter. ibicench.* Corda de poca gruixaria. **Cuerda de poco grueso.** || VENCIL.

VENSO. m. *Ant.* VENCIMENT.

VENSÓ. f. *Ant.* VENCIMENT, DERROTA, DISPERSIÓ.

METRE EN VENSÓ. *Loc. ant.* VÈNCER, DERROTAR, etc.

VENT. m. Corrent de l' aire violent o agitat, produida a l' atmósfera per varies causes naturals, unes constantes y altres variables, que a la navegació 's considera baix dos aspectes o relacions, que són la de la seua direcció y la de la seua força, y té moltíssimes denominacions, segons les circumstancies. **Viento.** || AIRE. || *Met.* Lo que mou o agita l' ánim. **Viento.** || Vanitat, jactancia. **Tramontana, viento, humo, ventolera.** || Sentiment, esment, rastre. **Viento.** || Cosa molt lleugera. **Viento.** || Corda llarga pera governar una cosa sospesa a l' aire. **Viento.** || El medi que ajuda a la consecució d' alguna cosa, com: el *vent* de la fortuna, etc. **Viento.** || pl. Cada un dels trenta dos rumbos de l' agulla náutica. **Vientos.** || Els vents que tenen nom propi 's trobarán en sos respectius llochs, com: *cerç, llevant*, etc.

VENT A FIL DE RODA. *Náut.* Lo que precisament vé del punt a que deu dirigirse 'l rumbo. *Viento á fil de roda, por la proa ó por el pico.*

VENT A LA QUADRA. *Náut.* Lo que bufa perpendicularment al rumbo ab que 's navega. *Viento á la cuadra, ó de medio costado, ó al medio costado ó atravesado.*

VENT BONANÇA. *Náut.* El de força moderada que permet navegar felíçment. *Viento bonancible.*

VENT DE BOCA. Paraules superflues y promeses vanes. *De boca, de boquilla.* || Vanes amenaces. *Baladronadas, fanfarronadas.*

VENT DE BOLINA. *Náut.* Lo que bufa desde les sis a les vuit quartes, o permet fer rumbo de derrota navegant de bolina. *Viento de bolina.*

VENT DE CALMA. Aquell quina força va disminuint aproximantse la calma, o bufant fluixament ab intermissió. *Viento calmoso.*

VENT DE DALT. fr. SERÈ.

VENT DE GARBÍ. *Ter. de la costa de llevant.* Vent del Nort.

VENT DE MAR. El que vé de mar cap a terra. *Viento á la mar, marero, de fuera, de marina, virazón.*

VENT DE TERRA. El que bufa desde terra cap al mar. *Viento de tierra ó terral.*

VENT EN POPA. *Náut.* El que vé diametralment oposat al rumbo que 's porta, això és, per la meteixa popa. *Viento en popa.*

VENT ESCÁS. *Náut.* El que ni encara de bolina permet navegar al rumbo que deu fèrse, y sols deixa seguir algún dels immediats. *Viento escaso ó puntero.*

VENT FORÇAT. *Náut.* El que obliga a buscar abrich o fondejar a tota costa, o fer alguna altra maniobra violenta pera deslliurarse de algún perill o evitarlo. *Viento forzado.*

VENT FORT. *Náut.* El que bufa ab tanta força, que obliga a aferrar les veles y a navegar sols ab les dues majors. *Ventarrón.*

VENT FRANCH. *Náut.* El que dona lloch pera seguir el seu rumbo determinat, navegant en bona vela o sense necessitat d' apuntar les bolines. *Viento franco.*

VENT FRESCH. *Náut.* El que bufa ab força, de modo que omplena les veles sense capicularles ni bátreles contra 'ls arbres, etc. *Viento fresco, de todas velas ó de juanetes.*

VENT PARTICULAR. *Náut.* El que bufa en certs mars y quina direcció no és constanta. *Viento particular.*

VENT SERÈ. El noroest. *Regañón.*

VENTS CARDINALS. Els que s' originen dels quatre punts principals del horitzó. *Vientos cardinales.*

VENTS GENERALS. Els que regnen o guarden una direcció constant en varis paratges del globo, durant certes estaciones o cert nombre de dies. *Vientos generales ó reglados.*

VENTS PERIÒDICHS. Els que 's muden o cambien per lo regular en direccions oposades en temps determinats. *Vientos periódicos.*

VENTS REGULARS. Els generals y 'ls periòdichs. *Vientos regulares.*

AB BON VENT TOTHOM ÉS BON MARINER. *Ref.* Pera denotar que no té cap mèrit fer una cosa quan totes les circustancies li són favorables. *Viento en popa y mar bonanza, navegaba Sancho Panza; viento en popa es medio puerto.*

AFIRMAR O ASSEGURAR EL VENT. fr. Adquirir constancia en la seua direcció. S' usa més comunament com recíproch. *Afirmar, afianzar, asegurar, fijar el viento.*

AGUANTARSE AB EL VENT. fr. *Náut.* Anar orçant y sense perdre notablement el barlovent, aguantant més o menys la vela segons les circumstancies, però sempre en quantitat superior a la que segons ella se sol portar. *Aguantarse con el viento.*

¡AL VENT! ¡AL VENT! m. adv. *Náut.* Ab que s' avisa al timoner pera que orci. *¡Al viento! ¡al viento!*

ALLARGAR EL VENT. fr. *Náut* Mudar aquest de direcció cap a popa. *Alargar el viento.*

APRETAR EL VENT. fr. Aumentarse molt la seua força, bufar excessivament. *Apretar el viento.*

BON VENT DE CUL O BON VENT Y BARCA NOVA. *Loc. fam.* BON VIATGE, 2. || L' ANADA DEL FUM.

BUSCAR EL VENT. fr. *Náut.* Orçar, veu de mando al timoner, pera que no 's descuidi y orci lo que pugui. *Buscar el viento.* || Acostarse la nau al vent o tindre propensió a orçar. *Buscar el viento; pegarse al viento; partir el puño.*

CALMAR EL VENT. fr. Sossegarse, mancar el moviment del aire. *Encalmarse el viento.*

CAMINAR O ANAR VENT EN POPA. fr. *Met.* Anar bé els negocis o pretensions. *Picar el viento; ir viento en popa; ir á buen viento la parva.*

CÓRRER MÉS QUE 'L VENT. fr. Córrer ab moltíssima velocitat. *Dejar atrás los vientos; dejar tras sí el aire; ser más veloz que cometa.*

DECLARARSE'L VENT. fr. *Náut.* Fixar aquest la seua direcció y força després de haver estat variable; y també rompre un temporal per part determinada, després de haverse manifestat indecís. *Declararse el viento.*

DE VENT QU' ENTRA PER FORAT, DEU TE 'N GUART. *Ref.* GUARDAT D' HOME MAL BARBAT, etc.

ÉSSER EL VENT AL OSTE. *Loc. náut. ant. Estar el viento á la cuadra.*

FER A TOTS VENTS. fr. *Met.* Explica la inconstancia o inconseqüencia de algú. *Moverse á todos vientos.*

FER TAL O QUAL VENT. fr. Bufar o dominar algún dels vents. *Correr tal ó cual viento.*

FER VENT. fr. Bufar ab força l' aire. *Correr viento, ventear, ventilar, ventar, soplar.*

GIRARSE A TOTS ELS VENTS. fr. *Met.* FER A TOTS VENTS.

GIRARSE 'L VENT. fr. Mudar de direcció. *Mudarse, cambiar el viento.*

GROP DE VENT: RATXA DE VENT.

GUANYAR EL VENT. fr. *Náut.* Lograr el paratge per ont bufa 'l vent per costat ventatjós. *Ganar el viento.*

HERETAR DEL VENT. *Loc. ant. Recibir una herencia imaginaria.*

MÉS VAL BON VENT QUE FORÇA DE REMS. *Ref.* Ab que se significa la gran ventatja que porta la vela empenyuda pêl vent a tots els esforços que puguin fer tots els remers plegats. *Más vale palmo de vela que remo de galera.*

MOURES VENT. fr. Començar a bufar. *Levantarse viento ó aire.*

NAVEGAR A TOTS VENTS. fr. *Met.* Ab que 's nota al qui segueix el partit que mana o el que li té més compte. *Irse con el viento que corre; viva quien vence.*

NO SE N' HO PORTARÁ 'L VENT. fr. NO SE N' HO PORTARÁN LES RATES. || fr. Que 's diu de la fermesa de les coses fortes o molt feixugues. *No se lo llevará el aire.*

PARARSE 'L VENT. fr. Assossegarse, deixar de bufar. *Echarse, calmarse el viento.*

PENDRE 'L VENT. fr. *Náut.* Acomodar y disposar les veles de modo que rebin el vent. *Tomar el viento.* || SEGUIR EL RASTRE, 2.

PICAR EL VENT. fr. *Náut.* Ser favorable y suficient pera la navegació. *Picar el viento.* || Començar a alçar onades. *Picar el viento.* || Tornarse fret per causa de neus o pedra.

PORTÁRSENHO EL VENT. fr. *Met.* Estar alguna cosa poch segura, no produir el seu degut efecte. *Llevárselo el viento.* || Dit de les paraules y promeses que no 's compleixen.

POSAR EL VENT AL CAP. fr. *Met.* Fer concebir vanes esperaces a algú, adulantlo o omplintlo de vanitat. *Henchir ó llenar la cabeza de viento, levantar de cascos.*

QUAN DEU VOL AB TOT VENT PLOU. *Ref. Cuando Dios quiere con todos los aires llueve.* || Expressant que de vegades se realisen les coses que menys motius hi há pera produirse.

QUAN EL VENT PASSA PER LA FLAUTA ÉS OCASIÓ DE MOURE 'LS DITS. *Ref. ter.* QUAN NE PASSEN FAN DE BON AGAFAR.

¿QUÍN VENT OS PORTA PER AQUÍ? *Loc. fam.* Ab que extranyem que algú vagi ont havía deixat de anar durant molt de temps. *¿Qué aires traen á usted por acá?*

REFRESCAR EL VENT. fr. *Náut.* Aumentar la seua força y violencia. *Refrescar el viento.* || Tornarse fret per causa del temps invernal.

SALTAR EL VENT. fr. Cambiar repentinament de direcció. *Saltar, rolar, rodar, rondar el viento.*

SAP EL VENT Y NO SAP DE QUÍN TORRENT. *Ref.* Escoltar maquinalment les coses, sense entèndreles, o contar alguna cosa confosament per ignorancia. *Oyó al gallo cantar y no supo en qué muladar; oyó campanas y no supo donde.*

SEGONS EL VENT S' HAN DE TREMPAR LES VELES. *Ref. Bailar uno al son que le tocan.* || Significant que un deu acomodarse a les circumstancies.

SEGUIR EL VENT. fr. *Met.* Ferse del partit que guanya; anarsen ab qui 'l pot afavorir més. *Irse con el viento que corre.*

TANT COM NE PLOU EL VENT N' AIXUGA. *Ref.* Dona a entendre el curt producte de algún ofici o empleu que tot just basta pera viure. *Comido por servido.* || També's diu quan algú gasta tot lo que guanya cada día, encara que guanyi molt. *Día y vito.*

TINDRE L VENT DE LA FORTUNA EN POPA. fr. CAMINAR O ANAR VENT EN POPA.

TINDRE VENT O MOLT DE VENT AL CAP. fr. Ser altaner, vá o presumit. *Tener copete ó mucho copete, tener la cabeza llena de aire.*

VINDRE AL VENT. fr. *Náut.* Girar la nau un poch més el seu curs cap al vent. *Venir al viento.*

VENT DE FORA, AIGUA A TERRA. *Ref.* EL LLEVANT PORTA L' AIGUA AL DEVANT.

VENT (Collada del). *Orog.* Coll a 2,260 metres de altitut situat a Llevant de Mantet, entre 'l Conflent y 'l Vallespir, depart. dels Pirineus Orientals.

VENTAÇ. f. aum. Vent fort.

VENTADA. f. Vent fort y de poca durada. **Ventolera.** || Bufada de vent repentina y que para molt aviat. **Bocanada de viento.**

VENTADOR. m. Qui venta 'l blat. **Aventador.** || Eina en forma de forca pera ventar la palla a l' era. **Bieldo, aventador, bielgo.**

VENTADORN (Bernat de). *Biog.* Trovador provençal que va viure desde 1140 al 1195. Era fill d' un dels servidors del castell de Ventadorn y va ésser educat en l' escola poètica dels seus senyors. Va escriure poesies plenes de gracia y molt intencionades, y pêl seu ingeni va ésser enlairat a noble, recorrent varies corts, ont tan aviat era perseguit com protegit pêls príncceps y pêls nobles. Era 'l tipus perfecte del trovador provençal, acabant al claustre la seua vida agitada y plena d' aventures.

Ventafochs

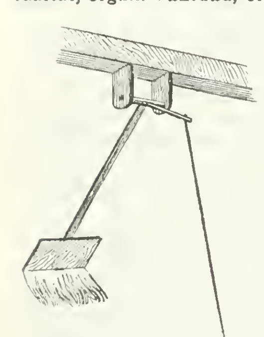
VENTAFOCHS. m. Rotllo de palma o espart pera ventar y encendre 'l foch. Aventador. || f. *Fam.* Nom que se sol donar a les noies. **Niña.** || *Fam.* CUINERA, CENDROSA.

VENTAJA. f. VENTATJA.

VENTAJÓL. *Geog.* Aldea del dist. munpal. de Sant Miquel de Campmajor, prov. de Girona.

VENTAJOLA. f. *Ter. de Cerdanya.* Capritxada, vanitat, orgull. **Vanidad, orgullo.**

VENTAJOLA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Puigcerdá, prov. de Girona.

Ventall de menjador

VENTALL. m. VANO, 1. || Qualsevol eina pera ventar, que sol ser un troç de cartró o de llata fina de palma, quasi quadrada, cobert d' un paper de color, o guarnit per les vores ab flochs o retalls de papers o sense, ajustat al cap d' un troç de canya o bastó que li serveix de mánech, y s' usa comunament pera fer fugir les mosques. **Mosqueador.** || VENTAFOCHS.

VENTALL DE PLOMES DE PAVO. VENTALL PERA TREURE LES MOSQUES. *Mosqueador.*

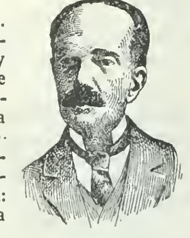
VENTALLA. f. Reixat de llistonets de fusta encreuats, per la qual se veu sense ésser vist. **Celosía.** || Vidrieres movibles o d' encerat de tela que 's posen a la porta d' alguna botiga, etc., a manera de portes pera resguardar de la pluja, vent, etc. **Puerta vidriera.** || Obertura del casco o celada pera la respiració. **Ventalla.** || *Bot.* Les dues o més parts de la coberta d' un fruit, que reunides per una o més sutures inclouen les llevors. **Ventalla.** || PARAVENT.

VENTALLADA. f. Cop de ventall. **Abanicazo.**

VENTALLES (Les). *Geog.* Barri del terme d' Ulldecona, prov. de Tarragona.

VENTALLETES. f. pl. A les orgues, les comportes o válvules qu' al tocar les tecles obren la canal corresponent, donant pas al vent contingut al repertori, fent sonar la veu que correspòn a la tecla. Té la forma de llistó acabat en punxa, y s' anomena també *tegitoria.* **Ventilla.**

VENTALLÓ (Pere Antoni). *Biog.* Naturalista y poeta que va neixer a Terraça al any 1847, morinthi al de 1881. L' ajuntament de Terraça va donarli el títol de *Cantor d' Egara*, que va usar suscrivint varis articles y travalls, y anyalment, al fer el judici del any al *Calendari del pagès*, publicat per l' Institut Agrícol Catalá de Sant Isidre. Entre les obres d' En Ventalló deuen esmentarse la comedia en tres actes y en vers: *La muller que fa per casa*, publicada al any 1868, y *Tractat de la regeneració de alguns conreus*, y de aclimatar al nostre país els eucalíptus.

Pere Antoni Ventalló

— Y LLOBATERAS (DOMINGO). *Biog.* Apotecari y escriptor nadiu de Terraça al any 1804, y competent en els estudis de agricultura y de ciencies morals y polítiques. En 1869 va publicar: *El perfeccionament polítich de les nacions, y en particular d' Espanya*, y més endevant una altra obra, titolada: *La ciencia y la fé.* Va morir a Terraça al any 1878.

VENTALLÓ. *Geog.* Poble de la provincia, bisbat y partit jud. de Girona; és a la vora del Fluviá y té 947 hab.

VENTALLOL (Joan). *Biog* Comptable mallorquí dels començos del sigle XIX. Molt coneixedor de les ciencies exactes, va dedicarse a la ensenyança de les meteixes ab positius resultats, publicant al ensems obres molt encomiades, entre quines deuen esmentarse les de práctica mercantil y de geometría, publicades al any 1825.

VENTALLOLA. f. La porteta que 's posa a alguns instruments hidráulichs y neumátichs, que obrintse y tancantse facilita 'l pas als líquits y al aire. **Válvula.** || *Met.* Vanitat y jactancia. **Ventolera.**

VENTAMENT. m. Obra de ventar els grans, o exposarlos al aire. **Ventilación.** || Acte y efecte de ventar o ventarse ab el vano. **Abanicamiento.**

VENTAR. v. a. Agitar, tirar al aire alguna cosa, com se fa ab el blat a l' era. **Aventar, abalear, bieldar, ventear.** || Moure l' aire ab el vano o ab el ventall. **Abanicar, hacer aire.** || Fer vent ab alguna cosa, com ab el ventall pera encendre 'l foch. **Aventar.** || Pegar. **Cascar, soplar, plantar, sacudir, dar.** || *Fam.* Expelir l' aire del cos humá. **Echar.** || Llençar, treure fora: se diu comunament de les persones **Echar, aventar, arrojar.** || Rebatre, donar algún xasco. **Rebatir, echar en cara.** || ADULAR. || v. r. Ferse aire ab el vano. **Abanicarse.** || Estar sense fer res. **Estar mano sobre mano ó con las manos cruzadas; abanicarse.**

VENTAR LA BATUDA. fr. *Aventar la parva.*

VENTAR LES CAMPANES. fr. *Tocar ó echar á vuelo las campanas.*

VENTAR LES MOSQUES. fr. *Mosquear.*

TORNAR A VENTAR. fr. Ventar per dues o més vegades la palla, etc. *Reventar, rebieldar.*

VENTAYOLA. *Geog.* Poblet del districte de Puigcerdá a la Cerdanya; és un dels agregats ab Rigolissa y la Baronía.

VENTÁS. m aum. VENTÁÇ.

VENTATGE. f. Avenç, prerrogativa, excés o superioritat apreciable de qualsevulla cosa sobre una altra. **Ventja.** || Principal dret o millora que té algú en alguna partició. **Ventaja.** || Condició o partit favorable que concedeix un jugador a un altre, com un peó o casetes avençades al joch de les dames, etc. **Ventaja.** || Profit, utilitat. **Ventaja.**

PORTAR VENTATGE. fr. Passar devant d' algú, excedintlo en alguna cosa. *Llevar ventaja.*

VENTATJA. f. VENTATGE.

VENTATJÓS, A. adj. Lo qu' excedeix o aventatja a una altra cosa. **Ventajoso, aventajado.**

VENTATJOSAMENT. adv. m. Ab ventatja. **Ventajosamente.**

VENTATJOSÍSSIM, A. adj. sup. **Ventajosísimo.**

VENTEIG. m. Acte y efecte de ventejar.

VENTEJABLE. adj. Que 's pot o deu ventilar. **Venteable.**

VENTEJADOR. adj. y s. Que ventila. **Venteador.**

VENTEJAMENT. f. Efecte de ventilarse. || Perdre, desvirtuarse algún líquit. **Venteamiento.**

VENTEJAR. v. a. Airejar, treure alguna cosa al vent o al aire pera aixugarla o ventilarla. **Ventear.** || Fer vent a algú. **Aventar, hacer aire.**

VENTEJARSE. v. r. OREJARSE.

VENTEJAT, DA. p. p. del verb *ventejar.*

VENTER. m. HOSTALER.

VENTES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Bejú, prov. de Castelló.

VENTES DEL MORO *Geog.* Vila de la provincia de Valencia, bisb. de Conca, part. jud. de Requena; es al peu d'una montanya, a la vora d'una riera, y té 3,304 hab.

VENTET. m. dim. **Vientecillo.**

VENTETA. f. dim. **Ventilla.**

VENTIJOL. m. Vent fluix que vé de la part del nordest. **Ventolina, brisa.**

METRES LO VENTIJOL DEFORA. *Loc. náut. ant. Llamarse á la mar la ventolina.*

VENTIJOLET. m. dim. de VENTIJOL.

VENTILACIÓ. f. El moviment del aire que passa, corre o 's transpira. **Ventilación.**

VENTILADOR, A. s. Qui ventila. **Ventilador.** || m. Máquina pera renovar l'aire de les coves, mines, establiments públichs o particulars, etc. **Ventilador.** || *Mar.* Máquina pera renovar l'aire dels llochs més interns del barco, quan les mánegues no serveixen per manca de vent.

VENTILAR. v. a. Posar alguna cosa al aire pera que s'oregi. **Ventilar.** || Fer entrar l'aire en un lloch que n'estiga mancat. **Ventilar.** || *Met.* Controvertir, disputar o examinar alguna qüestió pera esbrinarne la veritat. **Ventilar.** || v. r. Estar una cosa exposada al aire. **Ventilarse.**

VENTILAT, DA. p. p. **Ventilado.**

VENTILADA QÜESTIÓ. f. Assumpte resolt y debatut.

VENTILEIG. m. Acció y efecte de ventilejar.

VENTILEJAR. v. a. VENTILAR.

VENTISCAR. v. a. Nevar.

VENTISCH m. VENTISQUER.

VENTISQUER. m. CONGESTA.

VENTOL. m. Vent fort.

VENTOLA. f. Força que fa 'l vent quan topa ab un cos que pot resistir o. **Ventola.**

VENTOLÁ. *Geog.* Barri de Pont de Suert, prov. de Lleida. || Poble del dist. munpal. de Ribes, prov. de Girona.

VENTOLADA. f. y

VENTOLINA. f. Ventet fresch.

VENTORRER. m. Lloch combatut pêl vent. **Ventorrero.**

VENTÓS, A. adj. Exposat als vents, propens a produirlos, o lo que virtual o accidentalment té aquesta propietat. **Ventoso.** || S' aplica als díes en que fa vents forts y als llochs en que hi pega 'l vent. **Ventoso.** || Sisè mes del calendari republicá francès quins primer y derrer día, corresponíen ab el 19 de Febrer y 20 de Març. **Ventoso.**

VENTOSA. f. Vas regularment de vidre, estret de boca y ample de panxa, qu'ab estopa encesa s'aplica a alguna part del cos, pera ferne eixir els humors; també 's diu del efecte que produeix. **Ventosa.**

VENTOSA TALLADA. Se diu quan se talla la part que s'infla o embutllofa ab la ventosa. *Ventosa tajada.*

DONAR VENTOSES. fr. Aplicarles a alguna part del cos. *Ampollar, pegar, echar ó aplicar ventosas.*

NO ES TOT HU CREMAR O DONAR VENTOSES. *Ref.* Indica la diferencia que hi ha entre 'l carinyo y 'l despreci; també reprèn al que s' excedeix en alguna cosa, traspassant els limits regulars o de la raó *Basta esquilar, sin desollar; hay diferencia en lo vano, darle de codo ó de mano.*

VENTOSA (Ricart) *Biog.* Jurisconsult de molta reputació, mort a Barcelona al any 1877. Era nadiu de Tarragona y va figurar a les corporacions més significades en la literatura y en les ciencies morals y polítiques. Entre 'ls travalls que d' ell poden esmentarse figuren una *Memoria sobre el crèdit y l' interès* (1857), *Las huelgas de trabajadores, las asociaciones y las cajas de ahorros* (1882), y al meteix any va donar a l' estampa, un altre travall distingit ab accèssit per aquella corporació *El comunismo, el trabajo y la libertad de testar.*

— (VENTOSA). *Biog.* Doctor en medicina y llicenciat en cirurgía, soci de la Academia mèdich-farmacèutica de Barcelona, metge dels reials exèrcits y facultatiu molt volgut y distingit per la familia reial. Va neixer a Barcelona al any 1759, y entre els travalls que havia produit mostrant els seus coneixements a la carrera, deuen mentarse l' obra *Elementos de fisiología* publicada a Madrit l' any 1818.

Segell de Ventoses

VENTOSER, A. adj. y s. Se diu de qui es molt aficionat a usar el remei de les ventoses. **Ventosero.**

VENTOSES. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Preixens, prov. de Lleida.

VENTOSÍSSIM. adj. sup. Ventós en extrem. **Ventosísimo.**

VENTOSITAT. f. L' aire comprimit dins del cos del animal quan s' expeleix per la part posterior. **Cuesco, ventosidad, pedo.** || La qualitat de lo que causa flatos. **Ventosidad.**

FER VENTOSITATS. f. Expelir l' aire del cos. **Ventosear.**

VENTPLUIG. m. Vent acompanyat de pluja menuda. **Llovizna.**

VENTRAÇ. m. aum. Ventre molt gros.

VENTRADA. f. VENTRELLADA.

VENTRAL. adj. Lo que pertany al ventre. **Ventral.**

VENTRE. m. La part cóncava del cos del animal desde 'l ventrell fins el baix ventre, en el qual hi ha els budells. **Vientre.** || El conjunt de tot lo que conté el ventre. **Vientre.** || El prenyat o feto. **Barriga, vientre.** || VENTRELL, 1, 3. || *For.* La mare a excepció del pare, y aixís se diu: dos fills d' un *ventre* y cada hu del seu temple; el part segueix al *ventre.* **Vientre.** || PANXA, 2 y 3. || Lo principal o substancial d' una cosa, prova, instrument, etc. **Vientre.** || En les dones, orgue interior membranós y buit ont s' hi forma 'l feto y s' hi manté fins a l' acte del part. **Útero, vientre, madre, seno materno.** || *Ant.* ENTRANYES.

VENTRE DÈBIL. Se diu del qui pateix defalliment o debilitat. *Estómago desconsolado.*

VENTRE DE PORCH: BISBE, 3.

VENTRE PLÈ, ENTENIMENT GROS. *Ref.* Ab que 's denota que 'l qui menja molt no está en disposició de fer grans discursos, y que 's troba torp pera qualsevulla cosa. *Tripa llena, ni bien huye ni bien pelea.*

A TRENCA VENTRE. m. adv. A TENTI POTENTI.

BAIX VENTRE. La part més baixa d' ell. *Bajo vientre, hipogastro, abdómen.*

BUIDAR EL VENTRE. fr. ANAR DE CAMBRA.

DE PROMETRE NO 'N FA MAL EL VENTRE. fr. Ab que se nota a algú que promet y no compleix. *Descalábreme con eso, apuntar y no dar.*

DESDE 'L VENTRE DE LA SEUA MARE. m. adv. Desde que va neixer. *Desde el vientre de su madre.*

ESTAR AB EL VENTRE A LES DENTS. fr. Estar la dona próxima a parir. *Estar ó hallarse con la barriga en la boca; hallarse en días de parir.*

FA DE MAL BALLAR AB EL VENTRE BUIT. *Ref.* Ab que 's disculpa l' afició a menjar y a beure. *Seca la garganta, ni gruñe ni canta.*

FER O NO FER BON VENTRE ALGUNA COSA. fr. FER O NO FER BON VENTRELL.

FER VENTRE. fr. Tindrel abultat per causa del prenyat. *Tener barriga.*

EL VENTRE NO MIRA RAONS. *Loc.* LA PANXA NO VOL NOVES.

EL VENTRE PORTA LES CAMES. *Ref Tripas llevan piernas.*

NO QUEDÁRSELI A ALGÚ RES AL VENTRE. fr. No retindre al ventrell lo qu' ha menjat. *No retener nada en el estómago.* || *Met.* Ésser algú fácil en dir lo que se li ha confiat. *No retener nada en el estómago.*

PRIM DE VENTRE. fr. Qui 'l té poch abultat. *Desbarrigado.*

QUI NO POSA 'L VENTRE EN PERILL, NO MOR FART. *Ref.* QUI NO S' ARRISCA NO 'N PISCA.

TREURE 'L VENTRE DE MAL ANY. fr. Saciar la fam, menjar més de lo acostumat. *Sacar el vientre ó la tripa de mal año.*

VENTREGADA. f. y

VENTRADA. f. El conjunt d' animalets nats d' un sol part. **Ventregada, ventrada.**

VENTRELL. m. La part del cos en que 's fa la digestió. **Estómago, ventrilogo.** || PEDRER, 4.

VENTRELL DE LA CAMA. PANTORRILLA.

DESBARATARSE 'L VENTRELL. fr. Perdre aquest les seues forces pera pair. *Relajarse el estómago.*

FER O NO FER BON VENTRELL. fr. Assentarse o no assentarse bé alguna cosa. *Llevar ó no llevar el estómago alguna cosa.* || *Met.* Causar gust o disgust alguna cosa. *Hacer buen ó mal estómago.*

FER VENTRELL. *Loc. ant.* FER DENTETA.

OBEIR EL VENTRELL. fr. Retindre 'l menjar, no trèurel. *Retener, abrazar el estómago alguna cosa.*

TINDRE UN VENTRELL QUE TOT HO PAEIX. fr. Que ademés del sentit recte significa sofrir qualsevol desaire o injuria sense manifestar ressentiment. *Tener buen estómago.*

TINDRE 'L VENTRELL ENRAJOLAT. fr. *Met.* NO QUEDÁRSELI A ALGÚ RES AL VENTRELL.

TOT LI FA BON VENTRELL. *Loc. met.* Pera expressar que a algú res l' immuta, ni li fa impresió. *Todo lo convierte en sustancia.*

VENTRELLADA. f. Plenitut o indigestió de ventrell. **Embargo, empacho del estómago, ahito, indigestión.** || *Med.* Mal que ix a les criatures als costats de la boca y que sol provindre de la calor. **Vaharera.**

VENTRELLESCA. f. VENTRESCA.

VENTRELLUT, DA. adj. VENTRUT.

VENTRER. adj. Pertanyent al ventre. Faixa o altra coberta que s' hi posa. **Ventral.**

VENTRERA. f. Faixa que 's cenyeix demunt del ventre. També s' anomenava així la part de l' armadura que cobría 'l ventre. **Ventrera, ventral.** || *Mar.* Tauló que al començar a construir un vaxell se posa provisionalment d' una a altra rama de cada coderna, pera que se servi a la seua obertura corresponent y al seu lloch, mentres ab les altres peces se cobreix la nau. **Ventrera.**

VENTRESCA. f. La moca o ventre dels peixos, y, per extensió, la dels altres animals. **Ventrecha.**

VENTRET. m. dim. **Ventrezuelo, ventrecillo.**

VENTRÍCUL. m. *Ant.* VENTRELL, 1. || *Anat.* Qualsevulla de les quatre cavitats del cervell y de les dues del cor. **Ventrículo.**

VENTRICULAR. adj. Relatiu als ventriculs.

VENTRICULITA. f. *Paleont.* Mena de polípers fòssils, trobats als terrenys cretacis. **Ventriculita.**

VENTRILOQUIA. f. Facultat de parlar de manera que sembli que la veu surti del ventre. **Ventriloquia.**

VENTRÍLOQUO. m. Se diu del qui al parlar forma la veu de modo que sembla provindre del ventre. Això fa que 'ls que 'l senten creguin que segueix una conversa ab altres, que li contesten ja lluny o ja aprop; en termens que 'ls que no están previnguts, s' enganyin verdaderament, fins a creure a vegades que li respòn algún mort. **Ventrílocuo.**

VENTROSITAT. f. *Med.* Desenrotllo excessiu del ventre. **Ventrosidad.**

VENTRUT, DA. adj. Qui té molt ventre. **Barrigudo, ventrudo, ventroso, panzudo.**

VENTS. m. pl. *Ter. de la costa de Llevant.* Cordes que aguanten la botafora al carro de la nau.

VENTULARI, A. adj. Aquell que 's vanagloría, o s' ufana, o s' envaneix. **Envanecido.**

VENTUR. adj. Qu' ha de venir impensadament. **Venturo.**

VENTURA. m. Nom propi. **Buenaventura.** || f. Bona sort, cas favorable qu' esdevé a algú, sobre tot quan no ho espera. **Ventura.** || Contingencia, casualitat favorable. **Ventura.** || Felicitat, ditxa. **Ventura.** || pl. Les estrenes, regals o emoluments propis d' algún cárrech o empleu. **Gajes, regalías.** || Estrenes dels criats o dels oficis. **Propina.**

A LA BONA VENTURA *Loc.* A LA BONA HORA.

A LA VENTURA O A VENTURA. m. adv. La contingencia de que alguna cosa surti bé o malament. *A la ventura.*

BONA VENTURA. Art supersticiós ab que les gitanes pretenen endevinar lo que succeirá a algú examinantli les ratlles de les mans. *Buena ventura, quiromancia.*

DE VENTURA. m. adv. Barat, per comprarse d' ocasió. *De lance.*

GROSSA VENTURA. Fortuna o sort de molta importancia. *Venturón.*

LA VENTURA D' EN SAMARRÓ, QUE PENSAVA BATRE Y BATERENLÓ. *Ref.* Avisa que no sempre qui obra ab astucia y engany logra 'l seu fí, perque moltes vegades cau al parany que un altre, coneixentlo, li ha preparat. *La ventura de García, á las veces do cazar pensamos, cazados quedamos; ir por lana y volver trasquilado.*

PER VENTURA? m. adv. Ab que 's reprèn lo meteix que 's pregunta, o 's dona més força a una negació. *Por ventura? acaso?*

PROVAR VENTURA. fr. Pretendre alguna cosa, exposantse al perill de sortirne escarmentat. *Probar ventura.*

QUAN NO AJUDA LA VENTURA, SABER SOFRIR ÉS CORDURA. *Ref.* Exhorta a no desmaiar en els infortunis y travalls que no 's poden evitar, ans bé, que 's busquin medis decents pera ferlos més tolerables. *A mal dar, tomar tabaco; buen corazón quebranta mala ventura; paciencia y barajar.*

VENTURA (Joseph). *Biog.* Va neixer a Alcalá la Real, prov. de Jaen, el dia 2 de febrer de 1818. Morí a Figueres el 24 de Mars de 1875. Encara que nascut fora de Catalunya, és un dels artistes que més han contribuit al renaixement de la nostra patria, puig gracies a ses hermoses composicions populars, ha pres la sardana el carácter de ball nacional de Catalunya. És autor de les sardanes: *El toch d'oració, Una mirada, El cant dels aucells, Per tú ploro, En aquell temps, La barretina vermella, Ay del amor!, Les noyetes de Figueres, La matinada del Empordá, L' anyorança, Arri Moreu,* etc., etc. Va ésser l' introductor de la tenora, instrument que tocava ab gran perfecció. Substituí la cornamusa de les cobles empordane-

Joseph Ventura

ses y aumentá aqueixes en instrumentació, afegint dues *tiples*, una *tenora*, dos *cornetins* y el *fiscorn*, ademés dels antichs *flaviol* y *timbalet*.

VENTURAÇA. f. aum. **Venturón.**

VENTURER, A. adj. Casual, contingent. **Venturero.** || Qui va divagant sense ofici, però disposat a travallar si troba feina. **Venturero.** || AVENTURER. || VENTURÓS. || Usat com adverbi lo meteix que de ventura. S'aplica a les coses que's venen barates perque ja són usades. **De lance.**

VENTURETA. m. dim. del n. p. Ventura. **Venturita.** || f. dim. **Venturilla.** || Joch de sort y la peça que's fa ballar o 's tira pera determinar la sort. **Perinola.**

VENTURINA. f. *Min.* Crestall de roca de color de cafè torrat y plè de pichs daurats. **Venturina.**

VENTURINA FALSA. Un poch de vidre barrejat ab llimadures de coure que hi lluen com grans d'or. *Venturina falsa.*

VENTURÓS, A. adj. Ditxós, feliç, que té ventura o la ocasiona. **Venturoso, venturero.**

VENTUROSAMENT. adv. m. Ab ventura. **Venturosamente.**

VENTUROSÍSSIM, A. adj. sup. Molt venturós. **Venturosísimo.**

VENTUROSÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Venturosísimamente.**

VENTUROSITAT. f. Condició de venturós. **Venturosidad.**

VENUS. f. *Mit.* Deesa del amor, de la hermosura, de les gracies y delits. **Venus.** || *Astron.* Un dels planetes primaris. **Venus.** || Per antonomasia 's diu d'una dona molt hermosa, aludint a la Venus de la mitología pagana. **Venus** || Delit sensual o l'acte veneri. **Venus.** || *Quim.* El coure. **Venus.** || *Zool.* Mena de molusques acèfals cardiacis, quines especies són notables per la bellesa y varietat dels seus colors y pêls dibuixos que ornen la seua petxina.

VENUSI. m. *Min. y quim.* Mena de coure que no sofreix alteració al aire lliure y per aquesta raó és preferit en certes aplicacions de les arts. **Venusio.**

VENUSIA. f. *Zool.* Mena d'insectes lepidòpters nocturns dels geometrits. **Venusia.**

VENUST, A. adj. Sumament hermós. **Venusto.** || m. n. p. **Venusto.**

VENUSTA. f. AGRACIADA.

VENUSTAT. f. Bellesa, gracia, hermosura. **Belleza.**

VENUSTITAT. f. VENUSTAT.

VENUT, DA. p. p. y adj. **Vendido.**

ANAR VENUT. fr. Anar exposat a perill per no sapiguer de què 's tracta o ab qui 's tracta. *Estar vendido.*

VENYAR. v. a. *Ant.* VENJAR.

VEO. *Geog.* Poble del dist. munpal. d'Alcudia de Veo, prov. de Castelló.

VER, A. adj. *Ant.* VERDADER. || VERITABLE. || VERITAT. || PRIMAVERA.

VERA COSA. Verdaderament, en veritat.

VERA EFIGIE. adj. f. Veu llatina equivalent a verdadera imatge. *Verdadera estampa, verónica, santa faz, vera efigie.*

VERA. f. VORA.

VERA (Lluis). *Biog.* Relligiós del sigle XVIII, profés a la cartoixa de Montalegre, va redactar una carta instancia a la reina mare de França, Agna Margarida d'Austria, defensant algunes preeminencies del seu convent. Aquella missiva, que mostra l'erudició del seu autor, está compresa en el Llibre de les cartoixes, escrit per en Joseph de Valls.

VERAÇ. adj. Qui diu, usa y professa sempre la veritat. **Veraz.**

VERACÍSSIM, A. adj. Molt veraç.

VERACITAT. f. La propietat o hábit de dir sempre la veritat. **Veracidad.**

VERAMENT. adv. VERDADERAMENT. || adv. m. Ab veracitat. **Verazmente.**

VERANADOR. m. Lloch ont el bestiar va a passar l'istiu. **Veranadero.**

VERANAR. v. a. Anar el bestiar a passar l'istiu à un lloch fresch. **Veranar.** || Anar al camp a recrearse. || BERENAR.

VERANTINA. f. *Quim.* Materia reinosa, polsosa, rogenca, sublimable pêl calor y qu'és soluble als alcalis. **Verantina.**

VERAT, DA. adj. *Blas.* Lo qu'és carregat de veros, parlant del escut que té algún altre esmalt que'l blau y la plata. **Verado.** || m. *Ictiol.* VARAT.

VERATINA. f. *Quim.* Substancia alcalina vegetal trovada a la llevor del veratre; és soluble al alcofoll. **Veratina.**

VERATRE. m. *Bot.* ELEBOR BLANCH.

VERATRÍ. m. Substancia reinosa particular que's treu del veratre. **Veratrio.**

VERÁTRICH, CA. adj. *Quim.* Se diu de les sals quina base és la veratrina. **Verátrico.**

VERATROL. m. *Quim.* S'apropia al fenol diatòmich resultant de l'ácit verátrich ab la barita. **Veratrol.**

VERB. m. *Fil.* L'imatge expressiva del obgecte o concepte del enteniment. **Verbo.** || La segona persona de la Santíssima Trinitat. **Verbo.** || *Gram.* Part de la oració que denota l'afirmació o judici que fem de les coses y 's conjuga per modos y temps. **Verbo.**

VERB ACTIU. *Gram.* El que significa acció o que 'l subgecte l'exerceix. *Verbo activo.*

VERB ADJECTIU. *Gram.* El verb que significa l'ésser de les coses juntament ab llurs qualitats. *Verbo adjetivo.*

VERB AUXILIAR. *Gram.* El que serveix pera conjugar els verbs actius y passius. *Verbo auxiliar.*

VERB DEFECTIU. *Gram.* El qu'está faltat d'algún temps o persona. *Verbo defectivo.*

VERB DEPONENT. El que en la gramática llatina té significació activa ab terminació passiva. *Verbo deponente.*

VERB DETERMINANT. *Gram.* Aquell que'n regeix un altre formanthi oració. *Verbo determinante.*

VERB DETERMINAT. *Gram.* Aquell qu'és regit per un altre formanthi oració. *Verbo determinado ó finito.* || A les oracions d'infinitiu, és el que segueix desprès de la partícula *que* o la meteixa veu del infinitiu. *Verbo determinado.*

VERB FREQÜENTATIU. *Gram.* El que denota una acció freqüentment repetida. *Verbo frecuentativo.*

VERB IMPERSONAL. *Gram.* El que sols se conjuga en la tercera persona del singular. *Verbo impersonal.*

VERB INCOATIU. *Gram.* El que denota 'l començament d'una acció progressiva, com florir, envellir. *Verbo incoativo.*

VERB INTRANSITIU. *Gram.* VERB NEUTRE.

VERB IRREGULAR. *Gram.* El que 's conjuga alterant la radical del seu infinitiu o les terminacions propies dels regulars, o la una y les altres. *Verbo irregular.*

VERB NEUTRE. *Gram.* Aquell que no és actiu ni passiu. *Verbo neutro.*

VERB PASSIU. *Gram.* El que significa passió y 'l subgecte reb l'acció. *Verbo pasivo.*

VERB RECÍPROCH. *Gram.* Aquell quina significació recau sobre dos o més subgectes que recíprocament se corresponen per medi del pronòm *se*. *Verbo recíproco.*

VERB REDUPLICATIU. *Gram.* Aquell que significa reiteració d'alguna cosa o acció, com: reedificar, reconquistar, etc. *Verbo reduplicativo.*

VERB REFLEXIU. *Gram.* Aquell quina significació se refundeix o recau en el meteix subgecte que la fa. *Verbo reflexivo.*

VERB REGULAR. *Gram.* El que té cert y determinat modo de conjugarse, seguint una regla fixa y general. *Verbo regular.*

AQUÍ ESTÁ 'L VERB. *Loc. fam.* Aquí está tot o lo principal de la dificultat. *Ahi está el quid, ó esa es la madre del cordero.*

ESTAR AL VERB. fr. Estar al cas. *Estar en el caso.*

TROVAR EL VERB. fr. *Met.* TROVAR EL DESLLORIGADOR.

VERBAGALLA. s. y adj. *Ter.* XERRAIRE.

VERBAL. m. La citació que 's té devant del jutge ordinari, que regularment se resolt o arregla allí meteix, sense necessitat de posarho per escrit. **Verbal ó juicio verbal.** || adj. Lo que 's fa o contracta de paraula, sense posarho per escrit. **Verbal.** || *Gram.* Cosa del verb o que 's deriva d' ell. **Verbal.** || *Fam.* Superb, molt excelent. **Soberbio, excelente.**

Brot de verbena

VERBALMENT. adv. m. De paraula. **Verbalmente.**

VERBENA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les verbenacies; té una sola cama, d' uns 60 centímetres de alta, quadrangular, dreta y a vegades branquinosa; les fulles llargarudes, dividides profondament, riçades, de gust amarch, desagradables y inodores. Té les flors al capdemunt de la cama y són d' un color purpuri y algunes vegades blanch. Les fulles són febrífugues, resolutives y vulneraries. **Verbena.**

VERBENACI. adj. *Bot.* Pertanyent o semblant a la verbena. **Verbenáceo.**

VERBENACIES. f. pl. *Bot.* Mena de plantes dicotiledonies, que 's caracterisen per tindre tanys ramosos y tetragons, fulles oposades o alternes y flors blanques, rojoses o blaves formant grupus axilars. **Verbenáceas.**

VERBERACIÓ. f. Acte y efecte de verberar.

VERBERAR. v. a. Batre l' aigua o 'l vent en algún lloch. **Verberar.**

VERBIGRACIA. *Expr. llat.* Que vol dir: *per exemple.* **Por ejemplo, verbigracia.**

VÈRBOL. m. *Ter.* BRIÁ.

VÈRBOL. f. VERBOSITAT. || m. *Ter. ibicench.* Humor herpètich. **Humor herpético.**

VÈRBOLA. f. *Fam.* Paraules inútils. || XERRAMECA.

VERBOLEJAR. v. a. Garlar, criticar.

VERBOLÓS, A. adj. *Med.* Qui pateix de vèrbols. **Empeinoso.**

VERBÓS, A. adj. Abundant y copiós de paraules. **Locuaz, verboso.**

VERBOSITAT. f. Copia, abundor de paraules en el parlar. **Verbosidad, parla, parlería, parola, locuacidad, labia..**

VERDADER, A. adj. Lo que conté veritat. **Verdadero.** || Ingenuo, real, sense engany. **Verdadero.** || Llegítim. **Legítimo, verdadero, genuíno.** || VERÍDICH. || SÁ, BÓ. || m. VERITAT.

VERDADERAMENT. adv. m. Ab veritat, ab tota veritat. **Ciertamente, verdaderamente.** || Llegitimament, ab propietat. **Verdaderamente.** || adv. Afirmatiu, sí. **Ciertamente, verdaderamente.**

VERDAGUER (Jacint). *Biog.* Escriptor relligiós del sigle XVIII. Era nadiu de Barcelona, ont va neixer a l' any 1735, y quan ne tenía quinze de la seua edat va entrar al noviciat de la Companyía de Jesús, essent al cap de poch temps catedrátich de retòrica a Barcelona. Al ésser suprimida aquella relligió per En Carles III, emigrá a Italia. A Barcelona va publicar uns *Drames,* y a Italia, usant el pseudònim de Ireneo Technophili, unes disertacions teològiques morals.

— (JACINT). *Biog.* Poeta que significá la renaixença literaria de Catalunya, y va mostrar l' esclat de una inspiració que glorifica el seu nom y 'l de la volguda parla. Va neixer a Folgaroles a l' any 1845, morint a Vallvidrera el de 1902. En 1877, obtenia el mestratge en *Gay Saber* y era premiat l' incomparable poema *L' Atlántida.* A l' any 1883 escrivía la seua *Oda a Barcelona* y pochs anys després la superba llegenda *Canigó.* Entre ses obres citarem, además de les esmentedes, *Idilis y cants místichs,* 1879; *Cançons de Montserrat* y *Llegenda de Montserrat,* 1880; *Caritat,* dedicada a les víctimes dels terratrèmols d' Andalusía, 1885; *Patria,* 1888; *Cants relligiosos del poble,* 1882; *El somni de Sant Joan,* 1887; *Jesús infant* 1890 a 1895; *Excursions y viatges; Nerto,* traducció del poema provençal d' En Mistral; *Dietari d' un pelegri a la Terra Santa,* 1888; *Roser de tot l' any,* 1894; *Sant Francesch,* 1895; *Flors del Calvari,* 1896; *Santa Eularía,* 1898, etc., y moltes altres obres pòstumes que s' han publicades durant aquests últims anys.

— (PERE). *Biog.* Relligiós que vivía a mitjans del sigle XVIII. Home de molt saber, que va guiar els primers estudis de qui fou anys després arquebisbe de Palmira En Feliu Amat. Mestre de patges del bisbe Marimón de Vich, era rector de Sallent l'any 1750.

— (SALVADOR). *Biog.* Catedrátich de retòrica al colegi tridentí de Vich, y rector de la iglesia de la Rotunda, a les derreríes del sigle XVIII. Va morir al any 1826. Escriptor ilustrat y coneixedor de les llengües clássiques va compondre valioses obres en llatí.

VERDAGUESSAR. v. a. ESVERDAGUESSAR.

VERDAIG. m. Color verdós. **Verdacho.**

VERDAL. adj. Se diu d' una mena de figues d' un color que tira a vert encara que siguin madures. **Verdal.**

VERDALET, A. adj. VERDAL.

VERDANCH. m. Renou del arbre. **Renuevo, verdugón, vástago.** || El senyal llarch que queda al cos del animal, de resultes d' un cop de fuet o de bastó flexible, com: *vímech,* etc. **Cardenal, verdugo.**

EIXIR VERDANCHS. fr. Eixir al exterior de la pell unes taques morades semblantes a les que hi deixa'l senyal d' un cop. *Acardenalarse.*

FER VERDANCHS. fr. Causar verdanchs al cos a força de cops. *Acardenalar.*

VERDAT. m. *Quím.* Combinació del ácit vèrdich ab una base salificable. **Verdato.**

VERDATXO. m. *Min.* Substancia mineral de color de canya verda, empleada a la pintura. **Verdacho.**

VERDE (Punta). *Hidrog.* Punta de la costa NE. de l' illa d' Ibiça, Balears.

VERDEGUEJAR. v. n. VERDEJAR.

VERDEGUER (N.). *Biog.* Mestre de capella, compositor de musica sagrada a Girona a les derreríes del sigle XVIII, que després va desempenyar a Tortosa el meteix cárrech als començos de la següent centuria. Era molt popular per l' estil de les seues composicions.

— (JOAQUIM). *Biog.* Musich que a mitjans del sigle XIX gosava de prestigi a Barcelona, com a director d' orquesta. La prempsa contemporania seua l'esmenta sovint l' any 1863, per dirigir llavors una de les orquestes més conegudes de la ciutat.

VERDEIXER. v. n. VERDEJAR.

VERDEJAR. v. n. Tirar a vert. **Verdear, verdeguear, tirar á verde.** || Cobrirse de vert la terra o els arbres. **Reverdecer, verdecer.** || Se diu de algu-

nes fruites que al cullirles no són prou madures. Estar verde ó ser algo verde.

VERDEMAR. m. COLOR VERT MARÍ.

VERDENCH, CA. adj. Tirant a vert. **Verdoso.**

VERDEROL. *Ornit.* VERDUM.

VERDEROL (Bernat). *Biog.* Arquitecte que va neixer a Tarragona als començos del sigle XIX. Dibuixant molt intelligent era mestre de les classes establertes l' any 1843 per la Societat Económica de Amichs del país de aquella ciutat. Com arquitecte va intervindre a la direcció del Teatre Principal y de la Casa de la Ciutat. Se havía dedicat a la publicació de obres didáctiques y era autor de la *Aritmética de las escuelas y del comercio, y álgebra mercantil* com també de uns *Elementos de geometría y dibujo lineal.*

— (JOSEPH). *Biog.* Esculptor tarragoní, fill del anterior. Abans de 1868, era mestre de dibuix al Institut de Segona ensenyança de Tarragona.

VERDESCA. f. *Ant.* Verdor dels camps.

VERDET, A. adj. dim. De vert. **Verdecico, verdecillo, verdecito.** || m. El rovell del coure. **Cardenillo, verdete, verdín.** || El color que fá aquest rovell. **Cardenillo, verdete.**

VERDET (Coll del). *Orog.* Collada del Bergadá a 2,225 met. d' alt. Forma una eriçada aresta envers el coll del Teuler y de allí al Collell y Serra Pedregosa.

VERDEYAR. v. n. *Ant.* VERDEJAR.

VÈRDICH, CA. adj. *Quím.* Calificació d' un ácit que 's troba a moltes plantes. **Vérdico.**

VERDIER (Geroni). *Biog.* Doctor en medicina de Barcelona a les derreríes del sigle XVIII. Va exercir a Olot la seua professió, y va publicar alguns travalls dels seus estudis, entre altres una traducció de una obra francesa ab el títol de *Disertación en forma de carta sobre la naturaleza, virtudes y uso de las aguas de La Preste,* estampada a Olot l' any 1768, y a Girona va publicar al any 1770 una obra nomenada *Uso y abuso del vino y utilidad del agua.*

VERDINEGRE. adj. Vert negrós. **Verdinegro.**

VERDOLAGA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les portulacies, de cames grosses, rodones, dretes, tendres, plenes de such, llises, rogenques, dividides en algunes branques y altes de prop de 30 centimetres; les fulles alternes, oblongues o quasi rodones, en forma de tascó, grosses, molsudes, llises, lluentes, blanquinoses y sucoses; les llevors petites y negrenques, ficades dins de una cápsula de tres ventalles. Ès comestible, antiescorbútica y atemperant. La borda té les cames més petites, rogenques y agegudes per terra y les fulles més petites y estretes. **Verdolaga.**

Verdolaga

VERDOR. f. El color vert viu de les plantes. **Verdor, verdura.** || L' estat de les fruites que no són madures. **Verdor.** || *Met.* El vigor de la joventut.

VERDÓS, A. adj. Lo que tira a vert. **Verdoso, verdeante, verdecino.** || Aspre al gust, poch madur. **Verde.** || Dit del blat que al segarlo és un poch vert. **Cerollo.**

VERDOSAMENT. adv. D' una manera verdosa.

VERDOSITAT. f. Condició de verdós. **Verdosidad.**

VERDOBLE. *Hidrog.* Riu del Mitgdía de França que prop de Cases de Pena, aflueix en el curs del Agly.

VERDÚ. *Biog.* Poeta que figura al Cançoner de París. Vivía al sigle XIV y En Tastú va copiar les seues composicions d' aquell aplech remarcable de la nostra literatura.

— (BLAY). *Biog.* Relligiós nadiu de Verdú, que vivía al sigle XVI. Pertanyía a l' ordre de Predicadors, y havía escrit alguns travalls descriptius y místichs, entre altres *Libro de las aguas potables y milagrosas de la fuente de Ntra. Sra. de Avella, que nace en el término del lugar de Cati, reino de Valencia.* Al meteix volum se reuneix un tractat místich en quin fa la descripció del desert, el triomf del amor y de la obediencia completant el títol ab el calificatiu de *Lúcido intérvalo del loco amante,* soposant això sols com estava sotmès al escás gust literari del seu temps. Va imprimirse l' obra a Barcelona l' any 1607.

— Y FELIU (JOSEPH). *Biog.* Escriptor catalá que va neixer a Vilanova y Geltrú al any 1853 morint a Barcelona al de 1885. Va deixar inèdits alguns travalls, entre altres *La tranquilitat y la vida, La ignorancia és atrevida* y *L' interès,* y ademés havía publicat nombroses obretes de genre festiu, y obtingut ab algunes d' elles premis a certámens literaris. Cal esmentar d'entre elles *Jan Petit,* gatada 1874, *Lo Cantó,* comedia en un acte y en vers; *Vetllant,* monòlech, premiat al certámen d' Igualada en 1884. *Lo Joch,* id. *L' estudiant Borrasques,* parodia de *Joan Blancas,* que va ésser recompensat al certámen de *La Aranya. Brots,* poesíes 1876, etc. Usava el pseudònim de *Geslus.*

— Y VERDÚ (GREGORI). *Biog.* Militar que va neixer a Monóvar (Alacant) pêls anys de 1823, y mort a les vores del poble de Diana (Viscaya) al de 1876. Va pertanyer al cos d' enginyers y era director subinspector del arma a Navarra, morint al camp de batalla. Va ésser autor de obres importantes havent traduit el *Tractat de Química* d' En Regnault declarada de text a les universitats y escoles especials.

Segell de Verdú

VERDÚ. *Geog.* Vila de la provincia de Lleida, bisb. de Solsona, part. jud. de Cervera; és a la vora de la riera de Montornès, vora esquerra del riu Cervera y té 1,975 hab. Aquesta vila és famosa pêls seus cantis de terriça negra y per les seues fires.

VERDUCH. m. BUTXÍ, FALÇ, SERRA.

VERDUGADA. f. *Arq.* filades de maons entre paret de mampostería per reforçar una paret o un marge.

VERDUGADES. f. pl. *Ant.* Çops, açots.

VERDUGOT. m. Vestidura que usaven les dones dessota de les basquinyes pera estofarles. **Verdugado.**

VERDUGUETA. f. *Ter.* Bastonet, vara petita. **Varita.**

VERDULAGA. *Bot.* VERDOLAGA.

VERDULER, A. m. y f. Qui ven verdura. **Verdulero.** || *Met. fam.* Se diu de la persona desvergonyida y atrevida. **Verdulero.**

Verdúm

VERDÚM. m. *Ornit.* Aucell d' uns 7 centímetres de llarch, de color entre vert y groch, de cant molt melodiós y de carn molt gustosa. **Verderol.**

VERDURA. f. Tot genre de hortaliça, especialment la que 's posa a l' olla o 's menja bullida. **Verdura.** || Als paisos y tapiceríes el fullatge que s' hi pinta. **Verdura.**

VERDURER, A. m. y f. VERDULER.

VERDUSCH, CA. adj. Tirant a vert. **Verduzco.**

VERECUNDIA. f. *Ant.* VERGONYA.

VERECUNDIÓS. adj. *Ant.* VERGONYÓS.

VERECUNDIOSAMENT. adv. *Ant.* D' una manera vergonyosa.

VEREDICTE. m. La declaració del jurat. **Veredicto.**

VEREMA. f. La cullita dels raíms y el temps en que 's fa. **Vendimia.**

VEREMADOR, A. m. y f. Qui verema. **Vendimiador.**

VEREMAR. v. a. Arreplegar la cullita dels raíms. **Vendimiar.**

VEREMAT, DA. adj. y part. Haver cullit els raíms de les vinyes.

VEREMENUT. m. *Bot.* VERN BCRT.

VERENAR. v. a. BERENAR. || VERANAR.

VERES. f. pl. Realitat, veritat y serietat en les coses que 's fan o 's diuen, o la bona voluntat y activitat ab que 's fan. **Veres.**

DE VERES.. m. adv. En veritat, ab tota formalitat. *De veras, con toda verdad, de verdad.*

A VERES. fr. De serio, formal.

VERET. m. PRIMAVERA.

VERETRIFORM. adj. *Hist. nat.* Que té la forma d' una vara. **Veretriforme.**

VERETRIFORMS. m. pl. *Zool.* Familia d' holoturits òpots, que comprèn els que tenen la forma d' una vara. **Veretriformes.**

VERGA. f. Lluch o branca prima y sense fulles d' algún arbre o mata. **Verga, vara, verdasca.** || *Nàut.* Cada una de les peces de fusta ont s' hi assegura la vela, y que 's penja o subgecta a qualsevol dels arbres; la llur denominació respectiva se pren o bé de la vela meteixa, o bé dels arbres. **Verga,** y **entena** la de les embarcacions llatines. || Als molins fariners, peça de ferro per medi de la cual se puja o baixa la comporta del pany, pera obrir y tancar la mola. **Llave.** || En alguns quadrúpets, com bous, etc., el membre de la generació separat d' ells. **Verga, vergajo.** || *Met.* Rigor, cástich. **Palo, látigo, latigazo.** || VIT DE BOU. || *Fam.* CEPTRE. || VARA, 2. || pl. Branquetes d' algún arbre o planta, primes y tallades a proporció, que envescades serveixen pera agafar aucells. **Varetas.**

Verga de barco de vela

VERGA PERA CASTIGAR. Bastó que usaven als llochs de reclusió pera pegar als que hi anaven a parar pêls seus delictes..

VERGA D' ALMIRALL. *Bastón de almirante.*

VERGA DE CEP. *Ter.* SARMENT.

VERGA DE LLIBERTAT. Vara que 's donava als caps de secció d' un establiment penitenciari, conferint la facultat de darla als que estaven propers a acabar la seua condempna.

VERGA FUMADORA. *Bot.* RIDORTA.

VERGAÇA. f. Verga grossa.

VERGADA. f. *Ter.* BASTONADA.

VERGALLINA. f. Ferro de forma quadrada.

VERGANT. m. BERGANT.

VERGARA (Francesch). *Biog.* Esculptor que va viure a la primera meitat del sigle XVIII. Era nadiu de Valencia, morint a la meteixa ciutat (1681, 1753). De ses obres podem esmentar la capella y les estatues del Sant Sepulcre a l' iglesia de Sant Bartomeu, Sant Domingo y Santa Catarina a la de Sant Domingo, el Crist mort al convent de la Presentació, la portalada de la Seu desde la cornisa, ab els retrats dels Papes valencians y les estatues que representen les Virtuts cardinals, retrat en marbre del rei Lluis I, etc.

— (FRANCESCH), anomenat el *Menor. Biog.* Nebot del altre esculptor del meteix nom y cognòm, va neixer a Alcudia de Carlet al any 1713, morint a Roma al any 1771. Al any 1757 era nomenat acadèmich de mèrit de la de Sant Ferrán de Madrit. Va ésser un dels mellors professors del seu temps, y havia esculpides, entre les seues nombroses obres la estatua de Sant Ignasi de Loyola pera el noviciat de Azpeitia, y diverses estatues pera la catedral de Conca, aixis com els relleus de la vida de Sant Juliá.

— (IGNASI). *Biog.* Esculptor remarcable, fill d' En Francesch el *Major.* Va neixer a Valencia al any 1715, morinthi al 1776. Va ésser nomenat director de la Academia de Sant Carles de Valencia y soci de mèrit de la de Sant Ferrán de Madrit, al any 1762. Va produir molt y d' acertat dibuix, encara que mancava vigor a moltes de les seues obres.

Ignasi Vergara

— (JOSEPH). *Biog.* Pintor, germá del anterior. Va neixer a Valencia al any 1726, morinthi al 1799. Va conreuar els diversos procediments de pintura al tremp, al oli y al fresch ab perfecte traçat al dibuix y acert al colorit. Va aplegar datos relatius als artistes valencians, entregant els seus escrits de molta erudicció y crítica a n' En Vean pera 'l seu diccionari, acreditant aixis el zel que sentía pera enlairar la historia de lel Belles Arts.

VERGASSADA. f. *Ter.* Cop de verga. **Varapalo, varazo, vardascazo.** || VERDANCH.

VERGASSEIG. m. Acte y efecte de vergassejar.

VERGASSEJADOR. m. Qui vergasseja. **Vareador.** || Eina pera vergassejar la llana. **Zarzo.**

VERGASSEJAR. v. a. Pegar ab la verga. **Varear, verguear.** || Batre la llana ab vergues o altra cosa, pera estovarla. **Baquetear, arquear.**

VERGE. adj. La persona que no ha tingut comers carnal. Se diu especialment de la dona. **Virgen.** || Per antonomasia s' aplica a María Santíssima. **Virgen.** || Imatge de María Santíssima. **Virgen.** || Un dels títols y graus ab que la Iglesia distingeix el chor de les santes que van conservar llur integritat y puresa. **Virgen.** || Als molins d' oli cada un dels peus drets o montants, ont s' hi ajusta la biga de la prempsa, pera que no 's decanti. **Virgen.** || Lo qu' encara no ha servit pera lo que 's destina, aixi 's diu: espasa *verge*, etc. **Virgen.** || Dit de la terra qu' encara no ha estat conreuada. **Virgen.** || Lo que no ha tingut artifici en la seua formació, com: mel *verge*, la que naturalment destilen les bresques; oli *verge*, 'l que destila la oliva abans de prempsarla. **Virgen.** || pl. Les relligioses claustrades. **Vírgenes.**

VERGE VENERADA. *Fam.* La donzella entrada ja en anys. *Doncellueca.*

VERGÉ DE BELLPUIG. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. d' Os de Balaguer, prov. de Lleida.

VERGEL. m. VERGER.

VERGEL. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, diòc. de Valencia. part. jud. de Denia; es a la vora de la riera del seu nom, té estació de F.-C. y 2,140 hab.

VERGELL. m. LLUCH, PLANÇÓ, VERGER.

VERGELLA. f. *Ant.* VERGA.

VERGER. m. *Ant.* JARDÍ. || *Met.* Cosa hermosa a la vista y deliciosa. **Verjel.**

VERGER (Rafel Joseph). *Biog.* Eclesiástich mallorquí del sigle XVIII, no sols competent en materies relligioses, sinó prou distingit pels seus coneixements y home de molta erudicció. Va neixer a San-

tany al 1722, prenent l' hábit de l'ordre dels observants a Palma en 1738. Era molt intelligent als estudis de cosmografía, agricultura, botánica y historia natural, segons ho acrediten axís el Mapa de les Californies, que va traçar al any 1877, com la seua obra *Historia de los adelantos que han hecho la agricultura, artes y comercio del nuevo reino de León, con una reseña de los principales acontecimientos que han tenido lugar en el mismo desde su descubrimiento hasta nuestros días.*

VERGER. *Geog.* Predi del terme de Alaró, al partit judicial d' Inca, Mallorca. || Lloch del camí de Palma a Estallench, al terme de Puigpunyent a la illa de Mallorca. || — (TORRE DEL). Al terme de Bunyolbular, part. de Palma, a l'illa de Mallorca.

VERGÈS (Bernat). *Biog.* Sacerdot, missioner apostòlich al bisbat de Tortosa, que gaudía fama per la seua eloqüencia. Va publicar obres pietoses y devocionaris escrits en castellá, ab bon llenguatge, senzill y castíç. Vivía encara a les derreríes del sigle XIX.

— (ESTEVE). *Biog.* Distingit professor que s'havía fet remarcar pêls seus coneixements didáctichs a mitjans del sigle XIX tenint al seu cárrech algunes escoles públiques a Barcelona, ont va morir al any 1862. Entre les seues obres d' ensenyança, va publicar al any 1855 a Barcelona uns *Elementos de gramática castellana*, exposats ab mètode y claretat.

— Y GILABERT (JACINT). *Biog.* Musich compositor nadiu de Reus que a les derreríes del sigle XIX va afanyarse en donar a coneixer la seua identificació ab el desvetllament de la musica catalana, havent escrit excelentes composicions que són penyora del seu talent. Va morir al any 1900.

— Y MIRASSÓ (ANTONI). *Biog.* Prebere y missioner apostòlich, que va morir a les derreríes del sigle XIX. Publicá varies obretes piadoses y la Historia del monastir de Sant Llorenç del Munt, que s' havia imposat el dever de salvar, mogut pels seus sentiments d' admiració envers les tradicions catalanes. Aquella obra, publicada en la nostra parla al any 1871 se titolava *Sant Llorenç del Munt, son passat, son present y venidor, Historia d' aquell antiguíssim monastir.*

Felip Vergès y Permanyer

— Y PERMANYER (FELIP). *Biog.* Docte advocat y eclesiástich, que va ésser molts anys catedrátich de disciplina eclesiástica a l'Universitat de Barcelona, y degá de la facultat de dret. Va ésser un dels lletrats que van ferse més renòm a la segona meitat del sigle XIX. Morí al any 1889.

VERGES. *Geog.* Vila de la provincia, bisb. y part. jud. de Girona; és a la vora del Ter y té 1,059 hab.

Segell de Verges

VERGETA. f. dim. de VERJA.

VERGINAL. adj. VIRGINAL.

VERGINI, A. adj. VIRGINI.

VERGINITAT. f. VIRGINITAT.

VERGONYA. f. Passió qu' excita alguna torbació a l' ánim per l' aprensió d' algún despreci, confusió que 's pateix o 's tem patir, manifestantse en el color de la cara. **Vergüenza.** || Empaig o rubor. **Corrimiento.** || Modestia que fa contindre les accions o paraules indignes. **Vergüenza.** || El color vermell que ix a la cara, efecte de dita passió. **Rubor, pudor, vergüenza.** || Encongiment que impedeix que 's faci alguna cosa. **Encogimiento, vergüenza, cortedad.** || El pundonor o estimació de la propia honra. **Vergüenza, pundonor.** || La pena o cástich que 's dona al reu, exposantlo a l' afront del públich. **Vergüenza.** || Acció de que 's deu avergonyir aquell que la fa. **Vergüenza.** || pl. Les parts vergonyoses. **Vergüenzas, partes pudendas ó vergonzosas.**

DONARSE VERGONYA. fr. ENVERGONYIRSE.

FER VERGONYA. fr. ENVERGONYIR. || ENLLUERNAR. || Ésser alguna cosa millor que una altra ab que 's compara. *Poner vergüenza.*

LA VERGONYA CRÍA RONYA, O QUI TÉ VERGONYA TÉ MAL ANY, O LA VENGONYA DANYA AL POBRE. *Ref.* Manifesta que la vergonya mal entesa no convé a ningú y molt menys al pobre. *Al pobre no es provechosa la vergüenza.*

LA VERGONYA Y LA HONRA, A LA DONA QUE LA PERT, MAI LI TORNA. *Ref.* Ab que 's denota que una vegada perduda la vergonya y la fama, és molt difícil recobrarla, majorment pera les dones. *La vergüenza y la honra, la mujer que la pierde, nunca la cobra.*

MOLTA POR Y POCA VERGONYA. *Ref. Mucho miedo y poca vergüenza.*

¿NO TE 'N DONARÍES VERGONYA?. *Expr.* Ab que 's tracta de covart a algú si 's deixa insultar per un altre, o deixa de fer una cosa difícil o indigna d' ell. *¿No sería una mengua para ti? ¿no te avergonzarías? ¿no te daría vergüenza?*

NO TINDRE VERGONYA. fr. Fer algú una cosa que 'l deshonri. *No tener vergüenza.*

PASSAR PER LA VERGONYA, O POSAR O TREURE A LA VERGONYA. fr. Posar a algún delinqüent a un paratge públich, o passejarlo pels carrers pera la seua confusió y pera que tots sápiguen el seu delicte. *Sacar á la vergüenza.*

PERDRE LA VERGONYA. fr. Abandonarse, desestimant l' honor que segons el seu estat li correspòn. *Perder la vergüenza.*

POCA VERGONYA: DESVERGONYIT.

QUI NO TÉ VERGONYA TOT EL MON ÉS SEU. *Ref.* Reprèn als qui no reparen en fer llur gust sense cap mirament ni respecte als demés. *Quien no tiene mesura, toda la villa es suya; quien no tiene vergüenza, todo el campo es suyo; no engendra conciencia, quien no tiene vergüenza.*

ÉSSER UNA VERGONYA. fr. Pondera la inutilitat o greu defecte d' alguna cosa. *Ser una mala vergüenza.*

SI M' ÉS VERGONYA, NO M' ÉS DANY. *Ref.* Denota que val més vèncer la vergonya de fer o dir alguna cosa, que no quedar ab el remordiment de no haverho fet. *Más vale vergüenza en cara, que mancilla en el corazón.*

TINDRE VERGONYA. fr. No gosar fer alguna cosa per respecte al què dirán. *Tener vergüenza.*

TREURE O FER PERDRE LA VERGONYA. fr. *Met. fam.* Persuadir a algú pera que faci públicament lo que no gosava per desconfiança de ferho bé. *Sacar la vergüenza.*

VERGONYANT, A. adj. Qui té vergonya, y regularment s' aplica a qui demana caritat d' amagat. **Vergonzante.**

VERGÓNYES. f. pl. Parts sensuals de l' home y de la dona. **Vergüenzas.**

VERGONYÓS, A. adj. Qualsevulla cosa que causa vergonya. **Vergonzoso, bochornoso.** || Qui té vergonya o fácilment s' envergonyeix. **Vergonzoso.**

VERGONYOSAMENT. adv. m. Ab vergonya o de una manera que fa vergonya. **Vergonzosamente.**

VERGONYOSET, A. adj. dim. **Vergonzocico, vergonzocillo, vergonzocito.**

VERGONYOSÍSSIM, A. adj. sup. Molt vergonyós.

VERGÓS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Cervera, prov. de Lleida.

VERGÓS-GARREFORT. *Geog.* Poble del dist. municipal d' Estarás, prov. de Lleida.

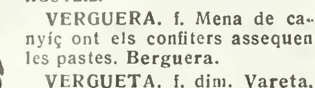
VERGUEJAMENT. m. Acte y efecte de verguejar.

VERGUEJAR. v. a. y derivats. VERGASSEJAR.

VERGUEJAT, DA. p. p. Castigat a cops de verga.

VERGUENY. adj. *Ter.* UBACH

VERGUER. m. BASTONER, I, 3. || m. Sarment llarch que 's deixa als ceps y que se sol enterrar pera criarne d' altres. Serpa. || VEGUER. || AGUTZIL.

Segell de Vergós Garrefort

VERGUERA. f. Mena de canyíç ont els confiters assequen les pastes. Berguera.

VERGUETA. f. dim. Vareta, vergueta, varilla, varica.

VERGUNTADES. f. *Ant.* AÇOTS.

VERGUNTAR. v. a. VERGUESSEJAR.

VERÍ. m. Substancia animal, mineral o vegetal que té qualitats danyoses pera la salut y fins destructibles de la vida. Ponzoña, veneno. || L' humor verenós que algunes besties encomanen quan piquen. Veneno.

VERÍ D' AIGUA. Humor que raja de les parts de la euga quan va forta. *Hipomanes.*

ÉSSER UN VERÍ. fr. Se diu d' aquell qu' és molt rabiós. *Ser un cascarrabias.*

VERÍ MORTAL. Matzines letals, mortíferes.

VERÍ. m. *Ter. ibicench.* Rancunia. Rencor.

VERÍ (Bartomeu). *Biog.* Diplomátich y jurisconsult mallorquí, que va tindre molta significació als regnats dels reis aragonesos Joan II y Ferrán el Catòlich. A l' any 1476, com a regent de la cancelleria d' Aragó, va assistir a Cervera, a la firma del contracte de casament d' En Ferrán de Sicilia ab Na Joana d' Aragó. Possefa un valiós arxiu ab documents autèntichs y copiats altres, y per aquesta raó potser li atribuiren alguns escriptors mallorquins la condició d' escriptor, si bé d' ell no 's coneix cap obra.

— (MIQUEL). *Biog.* Remarcable llatinista y excelent poeta, que va néixer a Menorca a l' any 1469, morint al 1497 a Salamanca. De les seues obres se 'n feren nombroses impresions. Era perfecte moralista, y als començos del sigle XVIII va imprimirse a Madrit, traduida al castellá, una obra seua ab el titol de *Modo para vivir eternamente, discurso moral y politico,* Madrit, 1710.

VERÍ (Son). *Geog.* Lloch del part. jud. de Palma, terme d' Estallencns, a l' illa de Mallorca.

VERIÁ. n. p. Veriano.

VERICLE. m. Cert mirall d' acer. Vericle. || Custodia petita ont s' hi posa l' hostia consagrada y 's fica dins de la gran. Viril.

VERÍDICAMENT. adv. m. D' un modo verídich. Verídicamente.

VERÍDICH, CA. adj. Verdader, amich de la veritat; se diu també de les coses o fets que l' inclouen. Verídico, verdadero, veraz.

VERIFICABLE. adj. Lo que 's pot verificar. Verificable.

VERIFICACIÓ. f. Exámen, prova d' una escriptura o firma que ofereix dupte. Verificación. || La prova o justificació de qualsevulla veritat. Averiguación, verificación. || Exámen fet de nou pera 'l pago d' aduanes, tractantse de mercaderíes. Verificación.

VERIFICADOR, A. s. Qui verifica. Verificador.

VERIFICAR. v. a. Comprovar o examinar la veritat d' alguna cosa. Probar, verificar, justificar. || Fer provar qu' és certa alguna cosa. Verificar. || Ratificar, fer complir. Ratificar. || Posar per obra, executar. Realizar, verificar, efectuar. || v. r. Complirse lo que 's va dir o pronosticar. Verificarse. || Succeir, tindre efecte alguna cosa. Efectuarse.

VERIFICAT, DA. p. p. de VERIFICAR.

VERIFICATIU, VA. adj. Lo que serveix pera verificar alguna cosa. Verificativo.

VERIL. m. *Náut.* Vora d' un banch, escull, etc. || VIRIL.

VERILEJAR. v. a. *Náut.* Navegar per vora d' un veril, costejar un escull. Verilear.

VERINADA. f. El verí que llença una bestia verinosa al picar. Picada venenosa.

VERINAL. m. *Ter. ibic.* Dèu d' aigua. Manantial.

VERINÓS, A. adj. Emmatzinat, lo que inclou verí. Ponzoñoso, venenoso, virulento, viperino. || *Met.* Nosciu, perjudicial a la salut del cos y de l' ánima. Ponzoñoso. || Colèrich, maliciós. Colérico, iracundo, rabioso, cascarrabias.

VERINOSAMENT. adv. m. D' una manera verinosa, ab rancunia.

VERINOSITAT. f. Venenosidad.

VERISME. m. Escola de lo ver. Verismo.

VERÍSSIM, A. adj. sup. Molt ver o cert. Veríssimo.

VERISSÍMIL. adj. y 'ls seus derivats. VEROSSÍMIL.

VERISTA. adj. En art, el partidari de descriure o copiar la naturalesa ab tots els seus defectes y belleses. Es com un refinament de l' escola realista o naturalista. Verista.

VERITABLE. adj. Cert, que no conté engany ni falsificació. Verdadero.

VERITABLEMENT. adv. m. Ab tota certedat. Verdaderamente.

VERITAT. f. Total conformitat de lo que 's diu ab lo que interiorment se creu o ab lo que són en sí les coses. Verdad. || La certitut d' una cosa que 's manté sempre la meteixa, sense cap mena de mudança, y en aquest sentit Deu és la suma *veritat.* Verdad. || La máxima o proposició en que tothom convé y no 's pot negar racionalment. Verdad. || Veracitat, virtut que consisteix en l' hábit de dirla o en correspondre a les promeses. Verdad. || Senceretat y bona fe, com oposada a la mentida y engany. Verdad. || La realitat o existencia de les coses. Verdad. || Per extensió, se diu de lo qu' és oposat al erro y a una doctrina falsa. Verdad.

VERITAT ÉS QUE, ÉS VERITAT QUE, O BÉ ÉS VERITAT. Mena de concessió restrictiva que no embaraça l'assumpte o que exceptúa d' alguna regla general. *Verdad es que, ó es verdad que, bien es verdad, si bien es verdad.*

VERITAT NÚA. La veritat clara, sense adulació, respecte ni mirament. *Verdad desnuda.*

VERITAT SABUDA Y BONA FE GUARDADA. *Loc. for.* Ab que 's dona a entendre que algún plet o causa se deu sentenciar sense atendre precisament a les formalitats y ápices del dret. *Verdad sabida y buena fe guardada.*

AB TOTA VERITAT. adv. m. Ab tota realitat. *En verdad, de verdad, con toda verdad, verdaderísimamente, en realidad de verdad, por cierto y por la verdad.*

A DIR VERITAT. fr. SI S' HA DE DIR LA VERITAT.

APURAR LA VERITAT. fr. Examinar y averiguar radicalment la certitut d' alguna cosa. *Apurar, ajustar la verdad.*

CANTAR LES VERITATS. fr. *Met. fam.* Desfogarse algú ab un altre, dientli ab llibertat lo que sent contra ell. *Despampanar, decir á otro dos claridades ó dos verdades.*

EN DIENT LES VERITATS, SE PERDEN LES AMISTATS. *Ref.* Ab que 's denota lo mal que se solen rebre les reprimendes. *Mal me quieren mis comadres porque les digo las verdades.*

EN VERITAT. m. adv. Verdaderament. *En verdad, á la verdad, ó de verdad, verdaderamente.*

¿ES VERITAT AQUESTA MENTIDA? *Loc.* ¿ES PECAT LO DIR MENTIDES?

ES VERITAT O ES MOLTA VERITAT. *Loc.* En confirmació de lo que s' ha dit. *Es mucha verdad, esta es la verdad, así es.*

FALTAR A LA VERITAT. fr. No diria quan deuría dirse, dir lo que no es veritat. *Faltar á la verdad.*

LA PURA VERITAT. *Expr.* La veritat induptable, clara y sense tergiversació. *La pura ó la purísima verdad, ó la misma verdad.*

LA VERITAT AMARGA. *Expr.* Pera significar el disgust que causa a algú el que li diguin clarament lo mal qu' ha fet. *La verdad amarga.*

LA VERITAT SEMPRE SURA. *Ref.* Exhorta a professarla, perque encara que 's vulgi sutilisar y ofuscar ab astucia o mentida, sempre brilla y queda victoriosa. *La verdad adelgaza, pero no quiebra; la verdad como el óleo siempre nada en somo.*

PER VERITAT. m. adv. EN VERITAT.

SEMBLANT DE VERITAT: VEROSSÍMIL.

SI S' HA DE DIR LA VERITAT. fr. Pera significar la realitat del dictamen o del sentit en que 's parla o tracta. *Si va a decir la verdad.*

VULGUIN O NO VULGUIN, HAN DE TRAGAR LA VERITAT; O SI NO 'S POT DIR LA VERITAT QUE 'NS TAPEN LA BOCA. *Ref.* Ab que 's denota la resolució en dir veritat als superiors per més que no 'ls acomodi. *La verdad, aunque amarga se traga.*

VERITATÓS, A. adj. VERÍDICH.

VERJA. f. REIXA, ENREIXAT.

VERJAULE, A. adj. *Ter.* TALÓS, BENEIT.

VERJETA. f. *Mar.* Pal que sols té la tercera part de l' alçaria ordinaria. Vergueta.

VERLANDINES. f. pl. BRAVATA, 3.

VERJURAT, DA. adj. ENREIXAT. Cert paper.

VERM. m. CUCH. || MOCH.

VERMAR. v. a. VEREMAR.

VERMEÍR. v. n. *Ant.* ENVERMELLIR.

VERMELL. m. Roig molt encès. Rojo, bermejo. || Dit dels ulls encesos per causa del vi. Encandilado, encarnizado. || *Ter.* Mena de ganivet de fulla corva ab que 's tallen els raims Podón.

VERMELL CLAR. Lo que no es molt pujat. *Rosillo.*

VERMELL TURCH. m. *Bot.* Pinya de xiprer ab que 'ls turchs tenyeixen de roig. *Bazjenje.*

PINTAR DE VERMELL. *Loc. Embermejar, embermejecer.*

TORNARSE VERMELL. fr. Manifestar la vergonya ab aquest color a la cara. *Embermejecerse.*

VERMELL COM UN PIGOT. fr. *Fam.* Molt vermell, se aplica generalment a les persones quan són o 's posen molt vermelles. *Colorado como un pimiento.*

VERMELL (Lluís). *Biog.* Pintor y esculptor barceloní, que va fruir merescuda reputació a mitjans del sigle XIX. Entre les seues obres, figuren els quadres *La Fortuna, Los cinco sentidos, El castigo de los pecados capitales, La aurora, La solidaria, La religión* y *La historia*, molts retrats miniaturats d' execució perfecte, travalls delicadíssims forjats al ferro, entre ells una clau que representa la justicia perseguint al furt, y delicades produccions esculpides en ivori, en sal y en terra siena. Va morir pels anys 1867 o 68.

VERMELLEIG. m. Acte y efecte de vermellejar.

VERMELLEJAR. v. n. Tirar a vermell, o tindre aquest color alguna cosa. Bermejear, rojear. || Sol dirse d' algues fruites, com les cireres, al madurar.

VERMELLENCH, CA. adj. Lo que tira a vermell. Bermejino, rojizo.

VERMELLÓ. f. Rojor, color vermell. Bermejura. || m. *Min.* Pedra mineral, vermella y pesada, ab vetes d' argentviu; n' hi ha artificial de sofre y argentviu. Bermellón, minio, azarcón.

VERMELLOR. f. ROJOR.

VERMELLÓS, A. adj. VERMELLENCH.

VERMELLOSAMENT. adv. D' una manera vermellosa.

VERMES. m. pl. Cuchs que viuen parássits als budells d' altres animals. Tenen uns d' ells el cos cilíndrich y estriat y altres articulat en forma de veta.

VERMEY. adj. *Ter.* VERMELL.

VERMEY (Cap). *Hidrog.* Cap de la costa de llevant de l' illa de Mallorca, prop de les coves d' Artá.

VERMEYR. v. a. *Ant.* Tenyir de vermell. Enrojar, enrojecer.

VERMICIDA. adj. *Med.* Que mata els cuchs dels budells. Vermicida.

VERMICULAR. adj. Lo que té la semblança de verm o cuch. Vermicular, vermiforme.

VERMICULARIA. f. *Bot.* Genre de bolets que creixen als tronchs morts. Vermicularia.

VERMICULITA. f. *Min.* Varietat de talch. Vermiculita.

VERMICULÓS, A. adj. Qu' está marcat ab ratlletes colorejades desigualment. Vermiculoso.

VERMIFORME. adj. Lo que té forma de cuch. Vermiforme.

VERMIFUCH, GA. adj. *Med.* Se diu del medicament que destrueix els cuchs del cos humá. Vermífugo.

VERMILIA. f. *Zool. y Paleont.* Mena d' anèlits tubiaris, compostos de moltes especies, vives unes y altres fòssils. Vermilia.

VIMILLINGUAL. adj. *Zool.* Que té la llengua en forma de verm o cuch. Vermilingual.

VERMINÓS, A. adj. Lo qu' es produit o sostingut pels cuchs que 's fan al ventre del animal. Verminoso.

VERMÓS, A. adj. *Ant.* MOCÓS.

VERMS. m. pl. CUCHS.

VERMUT. m. Vi blanch en que s'hi ha fet una infusió d'absenta. Vermut.

VERN. m. *Bot.* Arbre de la fam. de les betulácies, de cinch a sis metres d' alçada, quines fulles són una mica apegaloses, fa les flors blanques y 'ls fruits vermellenchs, té la fusta molt dura y s' usa pera fer instruments de musica, mánechs d' eines, etc. Abedul, aliso, arraclán.

Rama de vern

VERN BORT. Arbre de la familia de les ramnácies, quins fruits són purgants y quina crosta serveix pera tenyir de groch. *Arraclán, chopera.*

VERN. adj. Vert, fresch, tendre. Verde, tierno.

VERNA. f. *Bot. ter.* VERN.

VERNADELL (Coll de). *Orog.* Frontera entre Espanya y França; té aquest coll 1,402 metres d' alt y está emplaçat en el Vallespir, al Pirineu, marcant la frontera de França y Espanya, a tramontana de Rocafort.

VERNAL. adj. Lo que pertany a la primavera. Primaveral, vernal. || *Astrol.* Epítet del primer quadrant del tema celest desde l' orient fins a mitg cel o meridiá superior. Vernal. || Domèstich, familiar, del poble. Vernal.

VERNEDA. f. Lloch ont hi ha molts verns. Alisar, aliseda.

VERNEDA Y VILA (Salvador). *Biog.* Sacerdot y hebraista del sigle XIX. Era doctor en teología, canonge de la colegiata de Cardona y examinador sinodal del bisbat de Vich. Havía escrit alguns travalls que així ho acrediten, entre altres un compendi de la gramática hebraica del doctor Pere Guarino, ab el següent títol: «Grammatica hebraica completa ex illa quas a doctore Petro Guarino, alisque auctoribus podierunt extracta ad que clara facilique metho-

de ad perfectam sanctæ linguæ sucrique veteris textus intelligentiam accommodata.»

VERNEGUE (Pere de). *Biog.* Cavaller y poeta provençal del sigle XII. Va ésser patge als primers anys de la seua vida, pel servei del Delfí d'Alvernya retirantse quan era home d'alguna edat a la seua terra, Provença, prop de la comtesa enmollerada ab el comte Alfons, que va dedicarli un mausoleu després de la seua mort. L'obra més coneguda d'En Vernegue, es el poema provençal, descrivint la presa de Jerusalem per Saladí.

VERNERA. f. VERNEDA.

VERNERITA. f. *Min.* Substancia gris, verdosa o rogenca, de llustre vidriós, a voltes cendrós, que crestallisa en prismes de base quadrada. **Vernerita.**

VERNET. m. dim. de VERN, vern jove o petit.

VERNET. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Baldomá, prov. de Lleida.

VERNET (El). *Geog.* Població del Conflent, emplaçada a 620 metres d'altitut, pertayenta ara al cantó y districte de Prades. Té 920 hab. Está esglaonat en un cim després d'un contrafort del Canigó, aixecantshi les runes de son antich castell y una iglesia que conserva un retaule del sigle XV, un reliquiari de plata del sigle XIII y les cadires de chor de l'antich temple de Sant Martí del Canigó. Es remarcable aquell lloch del Pirineu per les aigües que d'ell brollen, sulfuroses sòdiques, y pêl sanatori, bell jardí d'hivern emplaçat a 750 met. d'altitut en un dels puntals del Canigó, dit el paradís dels Pirineus. || — (COLL DEL). *Orog.* Cim de la regió del Canigó al Mitgdia de França, proper al Coll de la Truja en el Conflent. || — (SERRA DEL). Emplaçada en les montanyes del Canigó en el Conflent, a l'altitut de 1,825 metres, ovirantse desde ella un delitós panorama.

VERNÍÇ. m. Disolució de una o més substancies reinoses dins d'un líquit que al aire se volatisa o 's desseca. **Barniz.** || Composició líquida vitrificable que's dona a la terriça y porcellana en crú y que's vitrifica ab la cocció. **Barniz.** || Bany ab que les dones se tinten la cara. **Barniz.** || *Impr.* Compost de trementina y oli cuit, ab lo qual y polvos de fum de estampa 's fa la tinta pera imprimir. **Barniz.**

VERNIÇADA. f. Capa de verníç. || Acte de verniçar.

TERRIÇA VERNIÇADA, *Cacharros vidriados.*

VERNIÇAR. v. a. Donar verníç. **Barnizar.**

VERNIÇAT, DA. adj. **Barnizado.**

VERNIÇATGE. f. Acte de verniçar. **Barnizage.** || Entre artistes obertura d'una Exposició de quadres.

VERNIER. m. Arch de cèrcol graduat pera apreciar les més petites parts d'un grau. **Vernier.**

VERNIERITA. f. *Min.* Substancia grisa, verdosa o rogenca, de llustre vidriós, que crestallisa en prismes de base quadrada. Es un silicat d'alúmina y cals, y se trova als terrenys antichs com a n'els dipòsits de calcopirita, que contenen masses de ferro. **Vernerita.**

VERO. m. *Blas.* Cada una de les figures que tenen la forma de copes, vasos, campanes o barretets de plata y blau. **Vero.** || VER.

VEROL. m. El color que prenen els raims quan comencen a madurar, y 'ls meteixos grans que tenen aquest color. **Envero.**

VEROLA. f. *Med.* PIGOTA. || Malaltía perillosa de grans contagiosos, que pot evitarse per medi de la vacuna; se 'n diu *borda* quan ix naturalment, y *vera* quan s'empelta. **Viruelas.**

VEROLA ARRAIMADA. *Med.* La que surt formant corimbe. *Viruelas corimbosas.*

VEROLA BERRUGOSA. *Med.* La que per la seua duresa presenta el carácter de berrugues. *Viruelas berrugosas.*

VEROLA BORDA. *Med.* La que no presenta malignitat y té pochs grans. *Viruelas locas.*

VEROLA CRISTALLINA. *Med.* La que conté un humor clar y transparent. *Viruelas cristalinas.*

VEROLA GROSSA. *Med.* Aquella en que 'ls grans se ajunten ab molta quantitat. *Corfluetes.*

VEROLA NEGRA. *Med.* La que presenta els grans de aquest colo.. *Viruelas escorbúticas.*

EIXIR LA VEROLA. fr. Ferse grans de verola al cos de la persona. *Brotar las viruelas.*

VEROLAR. v. n. Començar a pendre color de madur els raims, les cireres y altres fruites. **Pintar, enverar.**

VEROLÓS, A. adj. Qui té pigota o verola. **Virulento.** || Gravat de la pigota o verola. **Virulento, picado de viruelas, picoso.** || Dit del raim que comença a madurar. **Enverado.**

Brot de verònica

VERONÈS. s. y adj. El natural y propi de Verona, ciutat d'Italia. **Veronés.**

VERÒNICA. f. Imatge de la cara de Jesucrist. **Santa faz.** || *Bot.* Herba de la familia de les veronicácies, que té la cama d'uns 30 centimetres d'altura, subtil, quadrada y plena de nusos, d'ont neixen fulles llargues y al capdemunt d'ella una espiga de flors apretades, morades y alguna vegada blanques, ab quatre llevors llargarudes; és medicinal y té un gust amarch y coent. **Betónica, verónica, gariofilea.** || Nom de dona. **Verónica.**

VERONITA. f. *Min.* Mena de terra molt comuna prop de Verona. **Veronita.**

VEROSSÍMIL. adj. La apariencia de veritat. **Verosímil, verisímil.** || PROBABLE.

VEROSSIMILITUT. f. La apariencia de veritat. **Verosimilitud.**

VEROSSÍMILMENT. adv. m. Ab verossimilitut. **Verosímilmente.** || PROBABLEMENT.

VERRA. m. TRUJA.

VERRILLO (El). *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Abella de la Conca, prov. de Lleida.

VERRINY. m. La passió carnal de la verra, del porch y altres animals. **Verriondez.**

VERRINYÓS, A. adj. Que té verriny. **Verriondo.**

VERRO. m. *Zool.* Porch mascle no sanat que 's deixa per pare. **Verraco.**

VERRUCARIA. f. *Bot.* Mena de liquens que creixen a les roques, a les pedres y a les escorces dels arbres. **Verrucaria.**

VERRUCOLIAT. adj. Pertanyent o semblant a la verrucaria.

VERRUGA. f. y 'ls seus derivats. BERRUGA.

VERRUGA (La). *Orog.* Cimal de la Vall de Ribes, a la vora de Campelles, prov. de Girona, bisbat de Vich.

VERS. m. POESÍA. || Combinació artística de paraules subgectes a certa mida y cadencia. **Verso.** || Número determinat de sílabes disposades de tal modo que formen armonía y cadencia, y n'hi há desde quatre sílabes fins a disset. **Metro, verso.** || Cada mem-

bre o part en que 's divideixen els salms y capítols de la Biblia. **Versículo.** || La prosa molt fluida y sonora. **Verso.** || prep. ENVERS.

VERS D' ART MAJOR. Se diu així 'l de dotze sílabes. *Verso de arte mayor.*

VERS D' ART MENOR. Se diu del vers de set o menys sílabes. *Verso de arte menor.*

VERS FIGURAT. *Ant.* ALEGORÍA.

CÓRRER EL VERS. Esser fluit. Tindre fluidesa. *Correr el verso.*

EN VERS. m. Dit de les composicions escrites en rima o en vers. *En verso, rimado.*

TIRAR VERSOS. fr. Tirar llatinades, indirectes. *Echar varetas, ó indirectas.*

VERS. prep. indicant direcció. **Hácia.**

VERSAL. m. Nom de cada una de les lletres majúscules, y s' anomena aixís per emplearse al principi dels versos; com *capitals,* per començar ab ella els capítols, y *inicials,* per començar les cláusules, noms propis, etc., y entre 'ls fundidors s' anomena de *dos punts,* perque's fonen en dues ratlles del cos del grau. **Capital, versal, inicial de dos puntos.**

VERSALETA. f. Entre estampers lletra majúscula del cos o altura de la lleta minúscula. **Versalilla, versalita.**

VERSAR. v. n. Haver, trovarse en qualsevulla cosa les meteixes raons y circumstancies que l'altra ab que 's compara. **Versar.** || VESSAR. || També s' usa com recíproch. **Militar, versar, mediar.** || Acompanyat del adverbi sobre és lo meteix que tractar. **Versar.** || v. r. Avesarse, ferse práctich pêl exercici d' alguna cosa. **Versarse.**

VERSAT, DA. p. p. y adj. Exercitat, práctich. **Versado.**

VERSÁTIL. adj. Lo que fácilment volta sobre algún eix o pollaguera. **Versátil.** || En lo moral, lo que fácilment se gira envers diferents costats, com els auxilis indiferents, etc. **Versátil.** || Voluble, inconstant en els seus afectes, etc. **Versátil.**

VERSATILITAT. f. Qualitat de lo versátil. **Versatilidad.**

VERSAIRE. m. Que fa versos. || Poeta dolent. **Poetastro.**

VERSEJAR. v. n. VERSIFICAR. || Dir a tò al chor els versos que corresponen a l' orga, y apuntar lo que toca cantar al chor. **Apuntar.**

VERSEMBLABLE. adj. Verossímil.

VERSEMBLANÇA. f. *Ant.* VEROSSIMILITUT.

VERSEMBLANT. adj. *Ant.* VEROSSÍMIL.

VERSEMBLANTMENT. adv. m. *Ant.* VEROSSÍMILMENT.

VERSET. m. dim. **Versillo, versico, versito, versecillo.** || Cada membre o part en que 's divideixen els salms, capítols de la Biblia y párrafos de les lleis. **Versículo.** || Part del responsori que a les hores canòniques se diu regularment abans de la oració.

VERSICLAR. adj. VERSICULAR.

VERSICLE. m. y

VERSICUL. m. VERSET, 2, 3.

VERSÍCULA. f. El lloch ont se posen els llibres de chor. **Versícula.**

VERSICULAR. adj. y s. Qui canta al chor. **Versicular.** || En forma de vers. **Versicular.**

VERSICULARI. m. Qui cuida dels llibres del chor, y 'l qui entona 'ls versiculs. **Versiculario.**

VERSIFICABLE. adj. Que 's pot versificar.

VERSIFICACIÓ. f. Acte y efecte de versificar. **Versificación.**

VERSIFICADOR. m. RIMAIRE. || Qui versifica. || POETA.

VERSIFICAR. v. n. Fer o compondre versos. **Rimar, versificar, trovar.**

VERSIFICAT, DA. p. p. **Versificado.**

VERSIÓ. f. Traducció, interpretació. **Versión.**

VERSISTA. m. Qui té la manía de fer versos y 'ls fa sense inspiració ni sentiment, a diferencia del poeta, que inventa y escriu sobre algún assumpte grave ab conegut númen. **Versista, versificador.**

VERT, DA. adj. Lo qu' encara no és madur. **Verde.** || Lo que té 'l color vert. **Verde.** || S' usa en sentit contrari a sech, com: *llenya verda.* **Verde** || Se diu del vi aspre per no haverse cullit prou madur el raim. **Verde.** || Fort, vigorós. **Verde.** || Se diu de les coses qu' estan a llur començament y les hi falta encara molt pera que siguin perfectes. **Verde.** || m. El color natural de les herbes y plantes quan són en llur plè vigor. **Verde.** || El meteix color vert. **Verde.** || La herba que 's dona a les cavalcadures pera refrescarles y engreixarles. **Verde.** || Color vert particular que 's dona al panyo, sobre un peu de blau molt baix, y després se li dona 'l color de palla. **Verdeceledón.** || *Fig.* PORNOGRÁFICH. || PASTURATGE.

VERT CLAR. Color vert baix com el de la canya verda. *Verdacho, verdegay.*

VERT D' ESMERALDA. D' un color vert semblant al de la esmeralda, y també s' usa com substantiu. *Verdesmeralda.*

VERT DE MAR. Color entre vert y blau de cel o de color del mar. *Verdemar.*

VERT DE MONTANYA. *Min.* Mineral de color vert hermós y clar, bò pera pintar al oli, al fresch y al tremp. *Verdemontaña.*

VERT D' OLIVA. El color vert com el de les olives abans de madurar. *Aceitunado.*

VERT DE PORRO. El color vert com la fulla del all porro. *Verde de color de puerro,* y *sinopla,* parlant del blasó.

VERT DE VEXIGA. Color vert fosch en que hi entra com ingredient principal el fel de vaca. *Verdevejiga.*

VERT FORÇAT. El que resulta de la barreja del blau y 'l groch. *Verde forzado.*

VERT FOSCH. El color vert que tira a negre. *Verdinegro.*

VERT TENDRE. El primer color vert que prenen les plantes. *Verdin.*

DE MÉS VERDES NE MADUREN. Contestació ab que manifestem la esperança de conseguir el nostre intent, encara que sembli descabellat. *De menos nos hizo Dios.*

DONARSE UN VERT. fr. *Fam.* Anar a divertirse al camp per més o menys díes. *Darse un verde ó una pavonada.*

ESTIVAR EN VERT. fr. *Náut.* Estivar humit. *Estivar en húmedo.*

MÉS VAL VERT PERA MÍ, QUE MADUR PERA 'LS ALTRES. *Ref.* Denota que no 's deuen volguer les coses exquisides en tal manera que no les poguem haver. Se diu regularment de la fruita. *Más vale gordo al telar, que delgado al muladar; más vale borracho que oleado.*

NO DEIXAR RES PER VERT. fr. *Fam.* S' aplica a qui és tan golafre, especialment en materia de faldilles, que no se li poden fiar. *No le fiara un saco de alacranes.*

VELL VERT. Vell libidinós. *Viejo verde.*

NO 'N VULL QUE SÓN VERDES. *Loc. prop.* Pera denotar que algú desprecía les coses perque no les pot haver. *Agrillas eran; prudencia es disimular, no querer la cosa no pudiéndola alcanzar.*

SI SÓN VERDES, SI SÓN MADURES. *Expr. fam.* Ab que 's denota que algú 's resol a fer alguna cosa ab raó o sense raó. *Si están fritas ó no están fritas; entre si son flores ó no son flores.*

VAGIN LES VERDES PER LES MADURES. *Ref.* Significa que 's deuen sufrir algunes incomoditats a cambi de les comoditats que 's disfruten. *Vayan las duras por maduras; pasar cochura por hermosura; váyase lo comido por lo servido.*

VERT (Serra de). *Orog.* Serralada que tanca la vall de Gosol a la prov. de Lleida.

VERTADER, A. adj. *Ant.* VERDADER.

ÉS HOME VERTADER O DE VERITAT. fr. Que té el temperament varonil, qu' és formal.

VERTADERAMENT. adv. En veritat, cosa certa.

VERTAT. f. VERITAT.

VÈRTEBRA. f. *Anat.* Cada un dels ossets, que unintse y encaixantse y encadenantse uns ab altres, formen la espinada de la persona. Vértebra. || Cada un dels ossets que encaixats o encadenats formen la espinada d' algún peix, com del bacallá, etc. Bicho.

VERTEBRAL. m. S' aplica a un derramament de l' arteria magna o aorta. Vertebral. || adj. Pertanyent o relatiu a les vèrtebres, com: *columna vertebral.* Vertebral.

VERTEBRALITIS. f. *Med.* Inflamació de la columna vertebral. Vertebralitis.

VERTEBRAT, DA. adj. Que té vèrtebres. Vertebrado. || *Bot* Se diu de les plantes que presenten articulacions distintes y a igual distancia les unes de les altres. Vertebrado. || s. y adj. pl. *Zool.* Denominació de tots els animals quin sistema nerviós está protegit per un estoig compost de varis ossos. Vertebrado.

VERTEBRITA. f. *Geol.* Vèrtebra fòssil. Vertebrita.

VERTELL. m. *Ant.* Bola de fusta, foradada y grossa com el puny, pera passarhi la corda dels llaúts.

VERTELLÓ. Boleta foradada que, unida ab altres iguals, serveix pera unir la verga al arbre. Vertello.

VERTENT. p. a. Lo que verteix o aboca, com: aigües *vertents.* Vertiente. || VESSANT.

VERTICAL. adj. Lo que está directe y perpendicularment sobre 'l nostre cap. Vertical. || *Geom.* Se diu de la ratlla que 's tira a un plá de dalt a baix sense decantarse a un costat ni a un altre, o senyalada per la direcció d' un fil ab un plom o un altre pes al capdevall. Vertical.

VERTICAL PRIMARI. Lo que és perpendicular al meridiá, o a la intersecció del qual ab el plá del horitsó forma ánguls rectes ab la ratlla meridiana. *Vertical primario.*

VERTICALMENT. adv. m. D' un modo vertical. Verticalmente.

VÈRTICH. m. Rodament de cap, desmai, desvaneixement que fa perdre 'ls sentits y caure. Vértigo. || FERIDURA. || BOGERÍA.

VERTICIL. m. *Bot.* Denominació que 's dona a la disposició de les flors, peduncles, etc., quan tres o més d' elles rodegen de distancia en distancia la cama, branca o peduncles comú, formant una volta, com les fulles de la maría-lluisa. Verticilo.

VERTICILAT, DA adj. *Bot.* Se diu de les plantes que formen com anells. Verticilado.

VERTICITAT. f. Verticidad.

VÈRTIÇ. m. El punt superior del cap. Coronilla, vértice. || *Geom.* El punt superior de qualsevulla figura. Vértice.

VERTIGINÓS, A. adj. *Med.* Qui pateix rodaments de cap. Vertiginoso. || Lo que 's mou o dona voltes rápidament.

VERTIGINOSAMENT. adv. D' una manera vertiginosa. Vertiginosamente.

VERTINEGRE. adj. Verdinegro.

VERTIOSCUR, A. adj. Verdiobscuro.

VERTISSECH. CA. adj. Verdiseco.

VÈRTIX. m. VÈRTIÇ.

VÈRTOLA. f. *Ant.* GLÁNDULA. || f. *Ant.* BRAÓ

VERTOSA. f. Glándula.

VERTRIÇ. m. *Ant.* VÈRTIÇ, 1

VERUMONTÁ. m. *Anat.* Eminencia oblonga y rodonejada que forma la membrana mucosa a la part ampla de la uretra. Verumontano.

VERUESSOR. m. VERVESSOR.

VERVESSOR. m. *Ant.* Cavaller, noble. Hidalgo, infanzón.

VES! Veu que s' usa com interjecció d' enfado o de despreci. ¡Anda, quita! || Imp. del verb ANAR. Vete.

VES. f. VIS, VICE. || VERS.

VESANA. f. VESSANA.

VESCANTADOR, A. m. y f. Qui vescanta o malparla.

VESCANTAR. v. a. Anar dient públicament mal d' algú. Chismografear.

VESCH. *Bot.* Planta parássita de la fam. de les lorantácies que 's cría a les branques d' alguns arbres, tals com l' alzina, l' olivera, etc., y de la que se 'n treu una materia pegalosa que serveix pera agafar aucells. Muérdago, visco. || Aquesta meteixa materia pegalosa treta del vesch, del boix grèvol y d' altres plantes. Liga.

VESCOMTAT. m. La dignitat o títol de vescomte. Vizcondado.

VESCOMTE. m. Substitut que deixava 'l comte ab les seves veus y autoritat, especialment si era governador d' alguna regió. Avui es un títol de noblesa merament honorífich. Vizconde.

VESCOMTESA. f. La dona del vescomte. Vizcondesa.

VESCOMTIA. f. Títol de comte.

VESCÓS, A. adj. *Ant.* VISCÓS.

VESICAL. adj. Lo pertanyent a la bufeta. Vesical.

VESICANTS. m. pl. *Zool.* Mena d' insectes coleòpters heteromers, anomenats més comunament *epispartichs.* Vesicantes.

VESICARIA. f. *Bot.* Plantes crucíferes, herbacies que neixen als paisos banyats pêl Mediterrani. Vesicaria. || Pertanyent o relatiu a les bufetes. || Que té o produeix bufetes. Vesicaria.

VESÍCULA. f. *Bot.* Nom donat a certs bultets plens d' aigua que tenen algunes plantes aquátiques. Vesícula.

VESICULAR. adj. En forma de vesícula. Vesicular.

VESICULIFORM. adj. Que té la forma d' una vesícula. Vesiculiforme.

VESICULÓS, A. adj. Que está inflat a modo de vesícula. Vesiculoso.

VES CA (La). *Geog.* Quadra del terme de Llinás, prov: de Barcelona.

VESLLÙM. m. El reflexe de la llum, o dèbil resplandor que dona a causa de ser lluny. Vislumbre. || Noticia duptosa. Vislumbre.

VESLLUMBRAR. v. a. Vislumbrar.

VESPA. f. *Entom.* Insecte de cosa d' un centímetre de llarch, ab quatre ales y de color groch ab faixes negres. Pica ab un fibló que té a la banda posterior, introduint un humor acre, que causa coïssor y inflamació. Viu en societat y fá bresques, però sense mel. Avispa. || ASTUT, TAIMAT.

VESPAÇA. f. aum. de vespa, vespa grossa. Avispón.

VESPAR. v. a. ESPAVILAR. Avispar.

VESPELLA. *Geog.* Poble de la prov. y diò. de Tarragona, part. jud. del Vendrell; és a la vora del riu Gayá y té 270 hab. || —(SANT CRISTÓFOL DE). Poble del dist. munpal. de Gurb, prov. de Barcelona.

VÉSPER. n.. *Astron.* Estel del día, Venus. Véspero, lucero.

VESPER. m: Mena de bresca sense mel que fan les vespes. Avispero. || El conjunt de vespes que viuen

juntes. Avispero. || El lloch amagat ont les vespes fan llurs bresques. Avispero. || *Med.* Grupo de floroncos que s'obra per molts forats. Avispero, favo.

VESPERTÍ, NA. adj. Cosa del vespre. Vespertino. || *Astron.* Se diu dels astres que desapareixen del horitzó després del ocás del sol. Vespertino.

VESPIANS. m. pl. *Zool.* Insectes himenopters de mandibules curtes, llavi superior rodó, antenes anguloses, ales plegades pêl llarch quan reposen, ab les potes posteriors sensibles y dues espines a la banda de baix de les potes. El seu genre tipus es la vespa. Vespianos

VESPILONS. m. pl. *Hist.* Nom que donaven els romans als que duien a enterrar els cadavres y servien als sacrificis que 's feien als manes.

VESPITS. m. pl. *Zool.* Mena d' insectes heminopters vespians, que comprèn el genre *Vespa.*

VESPRA. f. y m. Les primeres hores de la nit. Anochecer, prima noche. || *Ant.* Tarde. || VIGILIA.

ABANS DEL VESPRE. m. adv. A la derreria de la tarda, abans de ferse fosch. *Antes del anochecer ó del obscurecer.*

CAP AL VESPRE. m. adv. Després de post el sol y abans de ferse de nit. *Al anochecer, al obscurecer.*

DE CAPVESPRE. m. adv. *Ant.* CAP AL VESPRE. || A la tarda. *Por la tarde.*

FERSE VESPRE. fr. VESPREJAR.

VESPRADA. f. Cap al tart, posta de sol, caiguda de la tarde. Vesperada.

VESPRE. m. VESPRA.

VESPREJAR. v. n. Ferse fosch o de nit. Anochecer, obscurecer.

VESPRES. f. pl. Una de les hores canòniques que's resa a la tarda, després de nona. Vísperas. || Entre els romans era una de les divisions del dia, desde 'l fi de nona fins a posta de sol. Vísperas.

PRIMERES VESPRES. Les que 's diuen el dia abans respecte de les que 's diuen el dia meteix sense partirles ab la festivitat que segueix. *Primeras vísperas.*

PARTIR LES VESPRES. fr. Que usen els capellans quan les vespres se resen fins a la capítula de la festivitat anterior y desde la festivitat següent. *Partir las vísperas.*

VESPRES SICILIANES. *Expr.* Que denota qualsevulla venjança general ab morts violentes, aludint a la matança que 'ls sicilians van fer de tots els francesos que 's trobaven a Sicilia la vespra de Pasqua del any 1281, sense perdonar a les sicilianes que estaven embaraçades d' algún francès; y s' anomenen així perque la senyal del acometiment fou el primer toch de vespres. *Vísperas sicilianas.* Després d'aquest fet el regne de Sicilia se incorporá a la corona d'Aragó, per dret de Na Constança, esposa de Pere II.

VESSA: *a*, flor; *b*, fruit

VESSA. f. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les lleguminoses, que fa les cames decantades cap a terra y d' uns 40 centímetres de llargues, les flors petites, de color morat vermellench y acompanyades de grifols o fils; el fruit es un llegumenet escairat o rodó, negrench y tancat dins d' unes tavelletes peludes, sentades, unides de dues en dues o de tres en tres. Algarroba, arveja, alverja, vicia. || El grá o llevor de la planta del meteix nom. Serxeix d' aliment als coloms. Algarroba, arveja, alverjia, vicia. || Les branques més grosses dels arbres que pugen desde la soca. Brazo.

VESSA BORDA. Planta molt semblanta a l' anterior, de fulles més amples, els fils de dos en dos; les flors més grósses y d' un hermós color de púrpura; el fruit rodó y negrench. Neix expontaniament y fa molt de mal als blats. *Afaga, arveja silvestre, arvejón.*

VESSA DE JARDÍ. *Bot. Arveja florida ó de flor.*

VESSA PETITA. FERO.

CAMP PLANTAT DE VESSES. *Algarrobal, arvejal, arvejar.*

VESSAMENT. m. Escampament de líquit o d' una altra cosa. Derramamiento, vertimiento.

VESSAMENT DE SANCH. fr. Se diu de quan en baralles o guerres se derrama sanch *Derramamiento de sangre.*

VESSANA. f. El solch recte que formen els llauradors desde un cap al altre d' una terra o camp. Vesana. || El quadre de terra comprès entre dos solchs paralels d' una heretat gran dividida en porcions. Vesana. || JORNAL, 5. = VESSANT.

VESSANIA. f. Bogeria, follia. Vesania.

VESSANICH, CA. adj. Boig, foll, qui ha perdut el seny. Vesánico.

VESSANT. p. a. Lo que vessa, com: aigües *vessantes.* Vertiente. || m. La pendent o decliu per ont corre o pot còrrer l' aigua. Vertiente. || El troç de teulada desde la carena fins a la barbacana. Tendido.

VESSAR. v. a. Llençar o fer caure líquit d' algún vas. Derramar, verter, vaciar. || v. n. Sobreixir. També s' usa com reciproch. Rebosar, reverter. || *Med.* Eixir algún humor del continent o vas per la seva molta abundancia. Regurgitar.

VESSELGA. *Geog.* Lloch del terme d' Estivella, prov. de Valencia.

VESSINELLES (Pich de). *Orog.* Puig del Pirineu, al NE. de Porté, entre la Cerdanya francesa y 'l Llenguadoch; té 2,503 met. d' altitut.

VESSINES (Coll de les). *Orog.* A la carena que tanca les valls del Segre, confinant ab les del Ariège al antich comtat de Foix, a la vora dels Pichs Pedrosos.

VESSINITAT. s. f. *Ant.* Aproximació. Vecindad.

VESTA. f. Túnica llarga, ab cua o sense, que solen portar alguns dels que van a les professons de la Setmana Santa; generalment hi porten cucurulla. Túnica, vesta, traje, nazareno. || m. *Astron.* Planeta que segueix immediatament després de la Terra, comptant desde 'l Sol. Vesta. || *Mit.* Deesa del foch. Vesta.

VESTAL. adj. Cosa de la divesa Vesta. Vestal. || Cada una de les donzelles romanes consagrades al culte de Vesta que vetllaven perque no s'apagués el sagrat foch. Vestal.

VESTEDURA. f *Ant.* y

VESTIARI. m. *Ant.* VESTIDURA.

VESTIBLE. adj. Que 's pot vestir. || VESTÍBUL.

VESTÍBUL. m. *Arq.* L'atri o entrada d' algún edifici. Vestibulo.

VESTIBULAR. adj. Lo que té relació ab el vestibul. Vestibulario.

VESTICLE. f. VESTIGLE.

VESTIDET. m. dim. Vestidillo.

VESTIDOR. m. El lloch destinat pera vestirse. Vestuario. || Lloch que hi ha derrera o als costats del escenari pera vestirse 'ls còmichs y ont se suposa que passen les accions que no 's veuen desde 'l públich. Vestuario.

VESTIDOT. m. Vestit despreciable. Jerapellina.

VESTIDURA. f. VESTIT, 2, 3, 4. || Vestit especial o part d'ell que serveix de singular adorno o distin-

ció. **Vestidura.** || pl. Ornaments que 's sobreposen als vestits ordinaris y serveixen pera 'l cult diví. **Ornamentos, vestimentas, vestimentos, vestiduras sagradas.**

VESTIDURETA. f. dim. **Vestidurilla, vestidurita.**

VESTIGI. m. La petjada o rastre que deixen els peus per allí ont passen. **Vestigio, rastro, huella, pisada.** || La memoria o noticia de les accions dels antichs pera que serveixi d' imitació y exemple. **Vestigio.** || L' indici o senyal per ont s' infereix la veritat d' alguna cosa, o 's pot seguir averiguant lo que hi hagi de cert. **Indicio, vestigio.** || Senyal que queda d' algún edifici o de qualsevulla altra cosa, com: no queda cap *vestigi* de les grandeses dels assiris. **Rastro, vestigio.**

VESTIGLE. m. Monstre horrorós, deforme, espantós. **Vestiglo.**

VESTIMENT. m. *Ant.* VESTIT. || BASTIMENT. || El quadre que formen els montants y travessers ont se encaixa una porta, vidriera, etc. **Marco.**

VESTIMENTA. f. Conjunt de vestits y també totes les prendes d' un vestit. **Vestimenta.**

VESTIR. v. a. Abrigar el cos, cobrirlo ab el vestit. **Vestir.** || També s' usa com recíproch. **Vestirse.** || Adornar, com: *vestir* els altars, les parets de tapiços, etc. **Vestir.** || Guarnir alguna cosa pera que sigui més forta, com la porta ab planxes de ferro. **Vestir.** || Pagarli a algú els vestits. **Vestir.** || Travallar o fer vestits pera altre. **Vestir.** || Anar vestit, y aixís se diu: F. *vesteix* bé. **Vestir.** || Arreboçar ab guix o morter. **Vestir.** || Entre fusters, juntar y enllaçar els muntants de les portes y finestres ab els travessers. **Entrejuntar.** || Admetre per relligiós. **Dar el hábito.** || PENDRE L' HÁBIT.

VESTEIX UN BASTÓ Y SEMBLARÁ UN BARÓ. *Ref. Afeita un cepo, parecerá mancebo; compón el sapillo, parecerá bonito.*

VESTIRSE. v. r. Posarse 'l vestit. **Vestirse.** || *Met.* Adornar un escrit o discurs. **Vestir.** || Disfreçar, dissimular la realitat d' alguna cosa. **Vestir** || Se diu dels animals y plantes, respecte de la pell, la escorça, les plomes, etc., de que 's cobreixen. **Vestirse.** || Poblarse, cobrirse 'ls camps d' herba, els arbres de fulles, etc. **Vestirse.** || Eixir d' una malaltía y deixar de fer llit. **Vestirse.** || Cobrirse, sobreposarse una cosa a una altra, com: el cel se *vesteix* de núvols, etc. **Vestirse.**

VESTIT, DA. p. p. y adj. **Vestido.** || m. El conjunt de peces de roba que compòn l' adorno del cos, pera el seu abrich y anar decentment cobert. **Vestido, vestidura, hábito.** || Peça de roba que se sobreposen les dones, y 'ls hi cobreix tot el cos desde 'ls muscles. **Vestido.** || El modo de vestir particular de cada país, y aixís se diu: *vestit* a la espanyola, etc. **Traje, vestido.**

VESTIT D' ARLEQUÍ. Vestit ridícol de variats colors que usen els arlequins. *Botarga.*

VESTIT DE CORT. El que usen al palau les senyores els díes de gala. *Vestido de corte.*

VESTIT DE CREIXENÇA. El que 's fa gran a les criatures pera que 'ls puguí servir més temps. *Vestido crecedero.*

VESTIT DE GUERRA. L' uniforme dels soldats. *Uniforme militar.*

VESTIT DE PELLS. El que solen portar els pastors fet de pell del bestiar. *Pellico.*

VESTIDES DE VINTIUN PUNTS. fr. *Prendidas con veinticinco alfileres.*

VESTIT ESPELLIFAT. *Jerapellina.*

VESTIT MAL FET. El qu' és massa gran y cau malament. *Jergón.*

VESTIT Y CALÇAT. m. adv. Que s' usa al ferse 'ls contractes entre amos y crials, posant per obligació de proveirlos de dites coses. *Vestido y calzado.* || EN COS Y ÁNIMA.

LLEVARSE O TREURES EL VESTIT. fr. DESPULLARSE.

QUI DE ROBA D' ALTRE 'S VESTEIX, A LA PLAÇA 'L DESPULLEN. *Ref. Quien de ajeno se viste, en la calle lo desnudan.*

UN VESTIT NE TINCH A FRANÇA Y AQUÍ 'M MORO DE FRET. *Ref.* Pera burlarse del que 's jacta de lo que no li pot servir, y també 's diu quan algú té abundor o a lo menys lo necessari d' alguna cosa a una altra part, y allí ont se troba 'n té falta. *Buen jubón me tengo en Francia: mi padre se llama hogaza, y yo me muero de hambre.*

VESTUARI. m. El conjunt de coses necessaries pera vestirse. **Vestuario.** || Lo qu' en algunes comunitats o cossos eclesiástichs se dona a llurs indivíduus pera vestirse. **Vestuario.** || A les catedrals és la renda que 's dona als que tenen obligació de vestirse pera les funcions d' iglesia o chor. **Vestuario.** || El conjunt de vestits de cada actor pera fer els papers que formen el seu repertori. **Vestuario.** || El conjunt de vestits que 's necessiten pera la presentació d'una obra teatral. **Vestuario.** || L' uniforme de la tropa. **Vestuario.**

VESUBIANA. f. *Min.* Varietat d' idocrassa que 's troba aprop de Nápols. **Vesubiana.**

VESURA. f. VISURA.

VESURAR. v. a. VISURAR.

VET. m. *Ant.* ENTREDIT, VETO. || *Gram.* MIRA.

VET ALLÁ! interj. **He allá.**

VET AQUÍ! interj. Ab que s' activa 'l discurs y se excita l' atenció del que escolta. **Ea! he aquí!** || Mireu aquí. **Ved ahí.**

VETA. f. Teixit llarch y estret de fil o de cotó, de qualsevol color, que serveix pera lligar o reforçar algún vestit, etc. **Cinta.** || Cada una de les víes de diferent color que tenen les pedres, fustes, panyos, etc. **Veta, vena.** || La llista o ratlla dels arbres. **Veta, vena.** || La capa de terra de diferent color que se troba al cavarla. **Veta, vena.** || Corda posada a una corriola ab que 'ls manobres pugen els materials. **Tiro.** || *Met.* El natural, humor, geni o inclinació de cada hu, y aixís se diu: seguir la *veta.* **Vena, veta.** || Parlant de llí y cánem, el filament que contenen aquestes materies, abans de netejarles. **Hebra.** || El troç de simolsa o llenca de teixit de cánem o estopa que 's clava ab tatxes de llarch a llarch a les barres del teler de brodar, y serveix pera cusirhi y assegurarhi la roba que s' ha de brodar. **Propienda.** || pl. Pasta de fideus anomenada aixi perque tenen la figura de veta. **Tallarines.**

DESCOBRIR LA VETA. fr. *Met.* Coneixer les inclinacions, intenció o designi d' algú. *Descubrir la veta.*

SEGUIR LA VETA A ALGÚ. fr. *Met.* Acomodarse al humor y geni d' algú. *Guardarle ó llevarle á alguno el aire.*

TROBAR DE VETA O DE BONA VETA. fr. *Met.* Trobar a algú de bon humor o en disposició favorable pera conseguir d' ell lo que 's preté. *Coger ó hallar á otro de vena.*

VETAM. m. Munt de vetes.

VÈTAM AQUÍ. *Expr. iròn.* VETAQUÍ.

VETAT, DA. adj. Guarnit de veta. || Que fa a modo de vetes. **Veteado.**

VETEJAMENT. m. Acte y efecte de vetejar.

VETEJAR. v. a. Guarnir de veta alguna peça de roba. **Vetear.** || Pintar a modo de vetes sobre una superficie **Vetear.**

VETEJAT, DA. p. p. del verb VETEJAR. **Veteado.**

VÈTEL ALLÁ. *Expr.* Ab que se senyala a algú. **He ó helo ó hételo allá.**

VETEL AQUÍ. *Expr.* Ab la qual s' indica o se senyala a algú. **He aquí, ve ó ves aquí, hételo.**

VETER, A. m. y f. Qui fa vetes. **Cintero.**

VETERÁ, NA. s. S' aplica als soldats que per haver servit molt temps són experts en coses de la milicia. **Veterano.** || Antich o experimentat en qualsevulla professió o exercici. **Veterano.**

VETERÍ, NA. adj. Pertanyent a les besties de cárrega. **Veterino.**

VETERÍA. f. Fábrica o botiga de vetes.

VETERINARI, A. s. y adj. MANESCAL.

VETETA. f. dim. Velica, vetilla. || CINTETA.

VETHO o VEUSHO ALLÁ. *Loc.* Pera significar que una cosa és mitjana, sò és, ni sobressortint ni despreciable. **Entre merced y señoría.**

VETIGAL. m. VECTIGAL. || UNGUER.

VETLAR. v. a. y n. *Ter.* VETLLAR.

VETLLA. f. L' acció de vetllar. **Vela, vigilia, velación, velada.** || El temps que s' está vetllant. **Vela.** || La centinella de nit. **Vela.** || L' acte de vetllar tota la nit. **Pervigilio.** || Una de les quatre parts en que els romans dividien la nit de tres en tres hores. **Vela.** || L' assistencia devota per torn per hores devant del Santíssim Sagrament. **Vela.** || El temps de travallar de nit. **Vela.** || *Met.* **Cuidado y vigilancia** en qualsevulla cosa. **Vela.**

VETLLADA. f. VETLLA, 7. || VESPRA, 1. || Sessió literaria o musical. **Velada.**

VETLLADOR, A. s. Qui vetlla. **Velador.** || Qui vigila y ab solicitut cuida d' alguna cosa. **Velador, vigilante.** || Qui passa la nit o bona part d' ella sense dormir. **Trasnochador.** || Tauleta o altre instrument ont s' hi posa 'l llum pera travallar de nit. **Velador.**

VETLLAR. v. n. Estar despert el temps destinat pera dormir. **Velar.** || Passar la nit sense dormir. **Trasnochar.** || Fer guardia o centinella. **Velar.** || Travallar de nit. **Velar.** || Assistir per hores o per torn devant del Santíssim Sagrament. **Velar.** || *Met.* Observar atentament alguna cosa. **Velar.** || Desvetllarse sobre alguna cosa. **Desvelarse, velar.** || v. a. Assistir de nit als malalts o als difunts. **Velar.** || Fer guardia o centinella tota la nit. **Velar.** || *Mar.* Manifestarse a la superficie de l' aigua algún obgecte perillós pera 'ls navegants. **Velar.**

VETRIOL. m. VIDRIOL.

VETUALLA. m. QUEVIURES.

VETUALLAR. v. a. PROVEIR.

VEU. f. General producció d' un sò a la gargamella. **Voz.** || El sò produit per l' aire al ferir les cordes vocals, o 'l sò produit per la gargamella humana. **Voz.** || El sò que formen algunes coses inanimades per medi del aire, com: la *veu* de la trompeta, etc. **Sonido, voz, son.** || El sò natural o metall de veu o el modo ab que s' usa d' ella. **Voz.** || Paraula, dicció. **Voz, vocablo.** || Crit. **Grito, voz.** || El musich que canta, y aixís se diu: primera *veu.* **Voz.** || Rumor, opinió comuna. **Voz.** || Poder, facultat, dret pera fer algú en nom seu o d' un altre alguna cosa. **Voz.** || La capacitat o aptitut pera elegir en les juntes. **Voz** || Motiu o pretext públich. **Voz.** || Vot que 's té a les juntes o eleccions. **Voz, voto.** || *Gram.* El conjunt d' infleccions d' un verb que signifiquen d' un meteix modo. **Voz** || Súplica, oració. **Voz.** || *Mus.* Se diu del cant y modificació del sò, en quant té relació ab la musica. **Voz.** || En les coses espirituals y morals, inspiració, com: la *veu* de la veritat y de la justicia clama sempre al cor. **Inspiración, voz** || Precepte, manament del superior. **Voz.** || Se diu també del cant dels poetes, com: jo destino ma *veu* a les vostres alabances. **Voz.** || *Met.* Noticia, fama, divulgació d' alguna cosa. **Son.** || Voluntat, desitg, vot d' una persona, poble o nació. **Voz.**

VEU ACTIVA. *Gram.* El conjunt d' inflexions del verb qu' expressen acció. *Voz activa.* || Facultat de votar. *Voz activa.*

VEU AGUDA. L' alta y de tiple. *Voz aguda.*

VEU ALTA Y AGUDA. La sonora que 's fa sentir bé. *Voz penetrante.*

VEU BAIXA. La que tot just se sent.

VEU CLARA Y SONORA. *Voz argentada.*

VEUS CONCERTADES. Les que consonen.

VEU D' AIGUA. Mina, vena d' aigua. *Manantial, venero.*

VEU DEL POBLE. Opinió o parer general de la gent. *Voz del pueblo.*

VEU GENERAL. El comú sentir de molts. *Voz general ó pública.*

VEU GROSSA. L' abultada o grave a propòsit pera fer el baix a la musica. *Voz gruesa.*

VEU PASSIVA. *Gram.* El conjunt d' infleccions del verb qu' expressa passió. *Voz pasiva.* || La facultat de poguer ésser elegit a les juntes. *Voz pasiva.*

VEU PLENA. L' ampla y forta, que ompla 'ls oidos. *Voz llena ó entera.*

VEU PRIMA. La dèbil o que ompla poch els oidos. *Voz delgada.*

VEU VAGA. El rumor o noticia escampada entre molts, ignorantsen l' autor. *Voz vaga, hablilla.*

A VEU PLENA. *Loc. ant.* AB ALTA VEU.

ABAIXAR LA VEU. fr. Disminuirla. *Bajar la voz ó el tono.* || Deixar de parlar ab arrogancia. *Bajar la voz.*

AB ALTA VEU. adv. m. Cridant. *A voz en grito.*

ALÇAR LA VEU. fr. Parlar ab veu alta. *Alzar ó levantar la voz.* || Parlar ab sobirania o arrogancia. *Levantar la voz; alzar el gallo.*

A MITJA VEU. adv. m. En veu més baixa de lo regular. *A media voz.* || Ab una lleugera insinuació. *A media voz.*

APAGAR LA VEU. fr. Fer que alguns instruments sonin menys posantlos sordina. *Apagar la voz.*

A UNA VEU. adv. m. Ab comú consentiment o ab parer unánim. *A una voz.*

A VEU VISTA. *Loc. ant. Sin más ni más, á ojos vistos.*

A VEUS. adv. m. *Mus.* Se diu quan se reuneixen varies veus en el cant, com: baix, tenor, etc. *A voces.*

CÓRRER LA VEU. fr. Divulgarse alguna cosa que se ignorava. *Correr la voz.*

DE VIVA VEU. adv. m. DE PARAULA.

DONAR VEUS. fr. *Tomar voz.*

ESCAMPARSE LA VEU. fr. Ferse pública alguna cosa. *Esparcirse la voz.*

ÉSSER PÚBLICA VEU Y FAMA. fr. Considerarse com certa alguna cosa, per assegurarla quasi tothom. *Ser pública voz y fama.*

FER CÓRRER O PASSAR LA VEU. fr. Divulgar, extendre alguna especie o noticia. *Echar la voz.*

JUGAR LA VEU. fr. Fer refilets els cantors. *Jugar la voz, hacer quiebros.*

MUDAR LA VEU. fr. Dissimular la propia, fingintne una altra pera no ésser conegut *Mudar la voz.* || Variar de tò de veu els nois, regularment quan entren a la pubertat. *Mudar la voz.*

NO TINDRE VEU. fr. Tindre n poca. *No tener voz.*

NUARSE LA VEU. fr. *Met.* No poguer parlar per alguna forta passió de l' ánim. *Anudarse la voz.*

PENDRE VEUS. fr. Adquirir noticies. *Tomar voz ó razón.*

PERDRE LA VEU fr. PERDRE LA PARAULA.

PRIVAR DE VEU. fr. Privar de votar o d' ésser votat. *Privar de voz.*

ROMPRE LA VEU. fr. Exercitarla o alçarla més de lo regular. *Romper la voz.*

TAPARSE LA VEU. fr. *Met.* NUARSE LA VEU.

TREURE LA VEU. fr. Esforçarla en el cant. *Esforzar, echar la voz.*

VEUS D' ANIMAL. Les que donen les besties: *Miol* de gat; *cant* d' aucells; *bel* d' ovellas; *belar* de camell, de moltó; *bramar* de bou, de brulol, d' ase; *grunyir* de senglar, de porch; *grinyolar* de guineu; *gemegar* de co om; *cloquejar* de gallina; *anillar* de rufí; *lladrar* de cans; *piular* de milá; *ganyir* de la rata; *piular* de poll o de pardal; *sorollar* de ratpenat; *xiu-*

lar de serp; *ganyolar* de llebra; *gemegar* de l' ós; *udolar* de llop, etc.

VEUS DE PODER. Les d' autoritat, de mando.

VEUS DE TROMPETES. fr. Tochs convencionals de clari.

VEU. *Geog.* Poble del regne de Valencia.

VEUAÇA. f. aum. Veu grossa. **Vozarrón.**

VEUETA. f. dim. Vocecilla.

VEUOTA. f. Veu dolenta. **Mala voz.**

VEURE. v. a. Percebre o distingir els obgectes ab la vista. **Ver.** || Estar dotat de la facultat de la vista. **Ver.** || Regoneixer, observar les coses de la naturalesa o de l' art pera entreteniment o curiositat. **Registrar, ver, reconocer.** || Regoneixer ab cuidado y atenció alguna cosa. **Ver.** || Atendre o anar ab cuidado ab les coses que 's fan. **Ver.** || Experimentar o coneixer per lo meteix que succeeix, com: *veure* lo que passa. **Ver.** || *Met* Considerar, advertir, reflexionar, com: *veure* 'ls estragos que causa 'l vici. **Ver.** || Pensarse lo que ha de succeir atenent a lo que passa, com: *veure* abundancia de fruit per la bona disposició dels arbres. **Ver.** || Coneixer, imaginar, com: *veure* la veritat, la raó, etc. **Ver.** || *For.* Assistir a la relació d' algún plet y informe del dret de les parts pera sentencia. **Ver.** || Tractarse familiarment ab algú. **Ver.** || DESCOBRIR. || m. El sentit de la vista. **Ver.** || Lo meteix que parer, sentir, judici, com: al meu modo de *veure* s' enganya. **Entender, ver.** || v. r. Estar en paratge o postura pera ésser vist. **Verse.** || Usat com passiva del verb *veure*, recaure l' acció sobre 'ls obgectes vistos. **Verse.** || Trovarse constituit en algún estat, com: *veures* perdut, pobre, abatut, etc **Verse.** || Concórrer ab algú pera algún efecte. **Apersonarse, verse.** || Estar o trovarse de qualsevol modo en lo físich o moral. **Verse.** || Descobrirse o manifestarse alguna cosa. **Verse.** || Representarse l' imatge o semblança d' alguna cosa material o immaterial, com: *veures* al mirall, etc. **Verse.** || Donarse alguna cosa a coneixer clarament, com: si 's *vegés*. **Verse.** || Estar o trovarse a algún indret o cas. **Verse.**

VEURE CLAR. fr. Coneixer alguna cosa tan clarament com si 's toqués. *Palpar, ver claro.*

VEURE DE LLUNY. fr. Ademés del sentit recte, significa preveure. *Prever, antrever, ver de lejos, ver con anteojos de larga vista.*

VEURE LA SEUA. fr. *Fam.* Denota que a algú se li presenta la ocasió favorable pera fer alguna cosa que desitjava de temps. *Ver la suya.*

A MÉS VEURE. fr. S' usa pera despedirse d' algú, citantse pera una altra ocasió. *A más ver, hasta la vista, adiós y veámonos.*

A VEURE. fr. Ab que 's demana alguna cosa, pera regonéixerla o examinarla. *A ver.* || S' usa com interjecció pera significar el gust o satisfacció de que alguna cosa hagi succeit com se deia o desitjava. *Ha, ha.* || Explica la determinació d' esperar que 'ls fets demostrin la certesa d' alguna cosa. *A ver, á ver; veamos.*

COM ÉS DE VEURE. *Expr.* Que 's remet al testimoni de la meteixa cosa. *Como es de ver, lo que se puede ver.*

DEIXARSE VEURE. fr. Manifestarse. *Manifestarse, verse.*

DEIXAR VEURE. fr. Permetre que algú vegi alguna cosa. *Dar á ver, ó dejar ver.*

DESPRÉS QUE LI HA VIST EL CUL, DIU QU' ÉS FEMELLA. fr. *Fam.* Ab que 's fa mofa d' aquell qu' endevina les coses després de succeides. *Verde y con asa, alcaraza.*

ENCARA S' HA DE VEURE O ENCARA ESTÁ PERA VEURE. fr. S' usa pera expressar el dubte de que succeeixi lo que un altre dona per fet o creu que ha de succeir. *Estar por ver, desde alli ha de venir.*

ÉS DE VEURE O ÉS COSA DE VEURE. *Loc.* Se diu de alguna cosa digne de particular atenció o consideració. *Es de ver ó para ver.*

FER ALTRE VEURE O BON VEURE. fr. Fer una altra cara o aspecte diferent les coses. *Tener buen ver ú otro ver.* || *Met.* Variar les circumstancies d' alguna cosa. *Mudar de semblante ó de color.*

FER COM QUI NO HI VEU. fr. FER ELS ULLS GROSSOS.

FER DE MAL VEURE. fr. *Met.* Explica que alguna falta o nota desllueix a algú, disminuintli l' estimació que se li devía tindre per les seues prendes o pêl seu cárrech *Hacer mal viso.*

FER VEURE. fr. Presentar a la vista alguna cosa de manera que no quedi cap dupte respecte a ella. *Hacer ver, patentizar.* || Fer creure lo que no és. *Hacer ver.*

FERSE VEURE. fr. *Met.* Fer expressament coses extraordinaries pera excitar l' atenció d' altres. *Hacerse ver.* || *Met.* Aventatjar a algú en virtut, sabiduria, gentilesa, etc. *Descollar, descollarse, aventajarse.*

HAVER VIST PROU UNA COSA. fr. Haver caigut en poder de qui no la tornará *Estar en papo de buitre.*

JA HO VEUREM. *Expr.* VEUREM.

JA 'S VEU. *Loc.* Pera convindre o assentir a alguna cosa, com convençut de la veritat d' ella; y també s' usa irònicament. *Ya se ve.*

¿NO HI VEUS? *Loc.* ¿NO TENS ULLS?

NO POGUER VEURE A ALGÚ. fr. Aborrirlo. *No poder ver á alguno.*

QUAN HO VEURÉ, HO CREURÉ. *Loc. fam.* Denota la repugnancia que 's té a creure alguna cosa fins a haverla vista, per la sospita de que no és tal com se diu. *Es menester verlo para creerlo; no son palabras para mi tía, que aun de las obras no se fía.*

¿QUE NO HI VEU? fr. Pera dir a algú per què no mira lo que fa o ont va, per haver atropellat al qui li diu. *¿No tiene ojos?*

SEGONS SE VEU. m. adv. Segons sembla. *Al parecer, según se ve.*

TINDRE QUE VEURE. fr. Haverhi relació o connexió entre dues coses. *Tener que ver.*

TOT LO QUE VEIG ENDEVINO. *Ref.* Denota que no 's necessita molta comprensió pera coneixer lo qu' és notori. *Lo que con el ojo ó con los ojos veo, con el dedo lo adivino.*

TOT LO QUE VEU HO ENDEVINA. *Ref.* Ab que 's fa burla del que conta en secret una cosa que tothom la sap. *Adivino de Marchena, que, el sol puesto, el asno á la sombra queda. Adivino de Valderas, cuando corren las canales, que se mojan las carreteras.*

VEUREM. *Expr.* Ab que 's denota que pera convindre en alguna cosa que 's proposa és menester pensarho bé. *Se verá, se pensará* || Ab que se significa qu' és necessari examinar alguna cosa y esperar la ocasió abans de resoldre. *Veremos, es necesario ver.* || *Expr.* Ab que 's remet a un altre temps o ocasió, o pera denotar que no 's deu judicar de la cosa fins que 's faci. *Ya lo veremos.*

VÈURESSEN DE TOTES. fr. Passar molts travalls y incomoditats. *Pasar por las picas.*

VEURES, v. r. de VEURE.

VEXACIÓ. f. Maltracte que se li fa a algú. **Vejación.** || Opressió, molestia. **Vejación.**

REDIMIR LA VEXACIÓ. fr. Fer alguna acció. patint desfalch o perdua en la utilitat, pera subvindre a alguna urgencia o necessitat major. *Redimir la vejación.*

VEXADOR, A. m. y f. Qui vexa. **Vejador.**

VEXAMEN. m. VEXACIÓ.

VEXAR. v. a. Maltractar, molestar, perseguir a algú, ferlo patir. **Vejar.** || Exigir als altres més de lo just. **Vejar.** || Mortificar, importunar continuament.

VEXIGA. f. BUFA, BUFETA.

VEXIGATORI, A. adj. Substancia medicamentosa que aplicada al exterior irrita la pell y fa butllofes. **Vejigatorio, vesicante.**

VEXIL. m. *Hist.* Insignia militar romana, de menys importancia que l' águila. **Vexilo.**

VEXILARI. m. *Hist.* El soldat que a les llegions romanes portava la senyera o estandart. **Vexilario.**

VEXILARIA. f. *Bot.* Mena de plantes lleguminoses papilionacies, arbustes originaris d' Amèrica que són també conreuades a Europa. **Vexilario.**

VEY, A. m. y f. *Ter.* VELL.

VEY, NA. adj. *Ant.* VEÍ.

VEYL o VEILL. m. *Ant.* VELL.

VEYLAR. v. n. *Ant.* VETLLAR.

VEYLL, A. m. y f. *Ant.* VELL.

VEYRE. m. *Ant.* COPA. VIDRE.

VI. m. Llicor que 's fa del such dels raims, expremuts y cuit naturalment per la fermentació, o llicor alcofollich resultant de la fermentació del such dels raims. **Vino.** || Per extensió 's diu del such d' algunes fruites, com de cireres, de peres, de pomes, etc., que fermenta com el dels raims. **Vino.** || *Met.* Qualsevulla cosa qu' arrebata la raó y fa vagarejar. **Vino.**

VI AGRE. *Vino agrio, acedo, perdido, vuelto.*

VI AIXUT. El de gust oposat a dols, però suau y bò. *Vino enjuto, abocado, de buen paladar.*

VI ASPRE. El d' un gust que sembla que cou. *Vino de agujas, carraspeño, raspante ó picante.*

VI BATEJAT. Aquell al que s' hi ha barrejat aigua. *Vino cristiano.*

VI BLANCH. El que 's fá de raims blanchs. *Vino blanco.*

VI DE CORATGE. *Ter. Vallès.* VI FORT.

VI BÒ, DE PAIR O RANCI. El fet de molt temps, que pren molt bon gust y fortalesa. *Vino rancio, generoso, añejo ó de dos orejas.*

VI BROCÁS O PROCÁS: HIPOCRÁS.

VI CAP TRENCAT. El que té una punta d' agre. *Vino repuntado ó que se vuelve.*

VI CLARET. Se diu del vi negre clar, d' un coloret encès. *Aloque, vino clarete, doncel ó tintillo.*

VI CUIT. Most cuit abans de fermentar. *Vino cocido.*

VI DE DESPESA: RESAIGÜES.

VI DE MAGRANES. El que's fa del such de magrana. *Roete.*

VI DE PALMA. Llicor que trauen els indis, posant una aixeta a una mena de palmera, de la que raja una saba o llicor abundant, y després d' algún temps se torna vinagre. *Vino de palma.*

VI DE TRESCOL: MOST.

VI FLUIX: VINET.

VI FORT. El de molta fortalesa. *Vinazo.*

VI GREGH. Vi de gust entre un poch aspre y amarch, clar, de poca substancia y duració. *Chacolí.*

VI GROS. El de molt cos. *Vino grueso.*

VI MOSCAT: VI MOSCATELL.

VI MOSCATELL. El fet de raims moscatells. *Moscatel ó vino moscatel.*

VI NEGRE O USUAL. *Vino tinto.*

VI PERA CREMAR. El destinat pera fer aiguardent. *Vino para aguardiente.*

VI PREMPSAT. El que 's treu a força de prempsa. *Vino de garrote, repiso.*

VI PUR. Vi bò, sense cap mena de barreja. *Vino puro.*

VI RANCI D' ALACANT. *Fondillón.*

VI TÈRBOL. El tromollat que té mal color y mal gust. *Zupia.*

VI VERGE. El que 'ls raims destilen naturalment. *Vino de lágrima ó de gota.*

VI VERMELL. *Ant.* VI NEGRE.

A POCH VI CUITARHI. *Ref.* Que denota que quan alguna cosa va escassa, y hi há altres que la pretenen, convé serhi dilligent. *A poco pan, tomar primero.*

BATEJAR EL VI. fr. Barrejarhi aigua. *Bautizar el vino, aguar el vino.*

CARRECAR DE VI. fr. Beuren massa, emborratxarse. *Embriagarse, cargarse de vino, cargar delantero.*

GASTARSE, TRASPUNTARSE 'L VI O TINDRE PUNTA D' AGRE. fr. Començar a tornarse agre. *Repuntarse, volverse, apuntarse, revenirse, acedarse.*

EL BON VI FA DE BON LLATÍ. *Ref.* FA DE MAL BALLAR AB EL VENTRE VUIT.

EL BON VI NO NECESSITA RAM. *Ref.* Ab que 's nota que les bones prendes són apreciables per elles meteixes, y 's donen a coneixer sense necessitat d' ostentarles ni exagerarles. *El buen paño en el arca se vende.*

EL RANCI QU' ÉS BÒ EN EL VI, EN EL PORCH NO 'S POT SUFRIR. *Ref. literal. El rancio que es bueno en el vino, es malo en el tocino.*

PUJARSEN EL VI AL CAP. fr. Pertorbarse 'ls sentits per haverne begut massa. *Subirse el vino á la cabeza ó el humo á la chimenea*

REFEGIR VI NOVELL. fr. Barrejarlo ab el vell. *Remostar, mostear.*

REMENAR EL VI. fr. Mourel o agitarlo ab un bastó dins de l' eina ont se guarda. *Dar bastón, bastonear.*

TOCARSE 'L VI: GASTARSE, TRASPUNTARSE 'L VI.

TORNARSE AGRE 'L VI. fr. *Acedarse.*

TORNARSE DOLS EL VI. fr. *Remostarse.*

TRASPUAR EL VI. fr. Gotejar molt poch a poch per alguna escletxa o foradet. *Trasvinarse.*

VOLCARSE 'L VI. fr. Esbravarse. *Desvanecerse.*

VÍA. f. CAMÍ. || *Met.* Medi, expedient o manera de fer o conseguir alguna cosa. **Vía.** || El conducte del cos del animal, especialment aquell pêl qual expeleix els excrements. **Via.** || Llista de diferents colors a la roba, com als mocadors, etc. **Canilla, lista, veta, vareta.** || El subgecte que serveix de medi pera lograr alguna cosa. **Camino, vía, medio** || El camí o viatge que fan els correus, y així se diu: *anar una carta per la via de Madrit.* **Vía.** || El camí y conducta secreta ab que obren Deu y la naturalesa. **Camino, vía.** || La qualitat del exercici, estat o facultat que s' esculleix pera viure. **Vía.** || En la mística 'l modo y ordre de vida espiritual arreglada a la contemplació, la qual divideixen en purgativa, iluminativa y unitiva, interior y exterior, etc. **Vía.** || *Fil.* MÈTODE. || *For.* El modo de procedir pera substanciar els judicis, que divideixen en vía ordinaria y executiva. **Vía.** || PRESSA, FEINA. || Entre pescadors, jonch doble ab que desde 'l començament se rodeja de tant en tant el cop pera donarli resistencia contra l' impuls de les corrents. **Vía.** || *Náut.* RUMBO. || S' usa repetit, com modo adverbial, pera instar o donar pressa. **Despacha, acaba ya.**

VÍA EXECUTIVA. *For.* Judici sumari en que 's concedeixen sols breus dies pera la prova. *Vía ejecutiva ó ejecutoria.*

¡VÍA FERRO! *Loc.* Crit d'alarma acompanyat de cops d' espases a terra pera exhortar al combat o atach repentinament. *¡Al arma! ¡á ellos!*

¡VÍA FORA! ¡AJUDA! Crit de socós. *¡Socorro! ¡auxilio!*

VÍA ILLUMINATIVA. El segón estat del camí de la perfecció. *Vía iluminativa.*

VÍA LÁCTEA. Camí de Sant Jaume, conjunt d' una infinitat d' estrelles imperceptibles que formen una faixa blanca al cel. *Vía láctea, camino de Santiago.*

VÍA ORDINARIA. El curs o ordre natural y regular de les coses. *Vía ordinaria.* || *For.* El curs y ordre de una causa segons les formalitats del dret. *Vía ordinaria.*

VÍA PURGATIVA. *Teol.* El primer estat dels que desitgen arrivar a la perfecció, purgant ab llágrimes els efectes dels vicis. *Vía purgativa.*

VÍA RECTA. m. adv. Tot dret, sense distreures del obgecte principal *En derechura, vía recta.*

VÍA RESERVADA. *Ant.* Cada una de les secretaríes d' Estat y del despaig universal. *Vía reservada.*

¡VÍA SUS! Crit d' embestida. *¡Arriba! ¡á ellos!* || *Loc.* Aixécat aviat. *Levántate pronto.*

VÍA UNITIVA. L' últim estat de la perfecció en que l' ánima s' uneix a Deu per la caritat. *Vía unitiva.*

AB UNA VÍA FER DOS MANDATOS. fr. *Fam.* Aprofitar la oportunitat de fer una dilligencia pera ferne una altra al ensems. *Hacer de un camino ó de una via*

dos mandados; matar dos pájaros de un tiro ó de una pedrada; casar una hija con dos yernos.

A DRETA VÍA. m. adv. *Ant.* VÍA RECTA.

A LA VÍA. m. adv. *Náut.* Ab que's mana al timoner que posi la canya del timó al mitg o en coincidencia ab la direcció de la quilla. *¡A la vía! ¡á la via el timón! ¡derecha la caña!.*

DEIXAR VÍA VELLA PER NOVA ES MODORRÍA. *Ref.* NO DEIXIS LA CARRETERA, etc.

DONAR VÍA. fr. DONAR PRESSA.

FER LA VÍA. *Loc. ant. Náut. Hacer rumbo.*

FER LA SEUA VÍA. fr. FER EL SEU CAMÍ.

PASSARNE VÍA. fr. Avançar molt una feina o treball. *Adelantar, apresurar.*

VÍA (Raimón de la). *Biog.* Jurisconsult catalá del sigle XVI, autor d'una obra de comentaris del dret catalá, esmentada com a cosa d'alguna valua per En Mieres.

VÍA. *Geog.* Poblet que forma un sol ajuntament ab Odelló, depart. dels Pirineus Orientals.

VIABILITAT. f. La qualitat de lo viable. **Viabilidad.** || *Med.* La probabilitat de vida que té 'l noi y que s' infereix pel pes del feto, per la seua longitut, conformació, 'l grau de desarrollo dels seus orguens essencials y sobre tot del punt del abdomen en que s' inserta 'l cordó umbilical, de la part del canal intestinal ont se trova 'l meconi, etc. **Viabilidad.**

VIABLE. adj. Lo qu' es capáç de viure, lo que té elements de vida. **Viable.** || *Med.* S' aplica al noi quins orgues, per llur bona conformació, indiquen que viurá més o menys temps. **Viable.** || Lo que és capáç de tirar endevant, de progressar, etc. **Viable.**

VIABREA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Riells, prov. de Girona.

VIACAMP Y LLITERA. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; es a la vora del Noguera Ribagorçana y té 504 hab.

VIACRUCIS. Expressió llatina ab que 's designa 'l camí que 's forma ab diverses estacions de creus o altars, en memoria y a correspondencia dels passos que va donar el nostre Redemptor Jesucrist caminant cap al Calvari. **Vía crucis, vía sacra, calvario.** || El llibret que conté dites estacions, y també la processó que 's fa per dit obgecte. **Vía crucis.**

VIADER (Joseph). *Biog.* Metge nadiu de Girona, a les derreríes del sigle XVIII y començos del XIX. Publicá, entre altres, les obres següents: *Reflexions sobre malalties del exèrcit del Rosselló*, 1794. *Discurs mèdich legal de informació del fetus pera l' ánima desde la concepció y administració de son batisme*, 1785. *Memoria de les malalties que han afligit als moradors y guarnició de Girona y pobles del departament desde Juny de 1808 a Febrer de 1810*, Girona, un fascicle de 37 págines. *La facultad de Medicina vindicada*, Girona, en quart, 1803.

-- (SALVADOR). *Biog.* Metge que a les derreríes del sigle XVIII va neixer a Girona, havent seguit ab molt profit a Montpeller, els estudis de la seua facultat. Al any 1814, va publicar a la predita ciutat francesa, una obra descrivint com a la vida humana influeixen les temperatures, ab el títol de: *De l' influence des climats per l' homme.*

VIADOR. m. La persona qu' es a aquesta vida, y camina cap a la eterna. **Viador.** || CAMINANT.

VIADORA. f. Peça del teler de teixir, ont se pengen els fils o cordes ab que pujant y baixant, se guía y governa 'l teixit. **Viadera.**

VIADUCTE. m. Pont per demunt del qual hi passa un camí de ferro o una carretera. **Viaducto.**

VIADURA. f. Conjunt dels llisos del teler antich.

VIAFORA! m. Mot compost ab que als sigles mitgevals se cridava als poblats de Catalunya, la reunió del sometent, pera la defensa de les llars.

VIAFÓS! m. Crit de lluita, convocant als ciutadans a l' antiga Catalunya, pera pendre les armes contra els enemichs de la terra, y contra els que volguessen pertorbar la pau y la llibertat individual o del poble, contra els malfactors y els lladres que inferissin dany a les vides y hisendes.

VIAGE. f. VIATGE.

VIAGER, A. m. y f. VIATGER.

VIAJAR. v. a. VIATJAR.

VIAL. adj. Pertanyent o relatiu a la vía o bé al viatge. **Vial.**

VIALIA. f. *Bot.* Mena de plantes bitnerácies dosubeyacies, subarbuste cobert de pels blanchs y llanosos. **Vialia.**

VIANA (Carles, príncep de). *Biog.* Príncep volgut pêls catalans, fill d'En Joan II y de Na Blanca de Navarra, quines desavinences ab el seu pare, mogueren fondes rivalitats entre el rei y el poble. Enviudat de la princesa de Navarra, en Joan II va casarse ab la castellana Joana Enriquez, que gelosa de son fillastre, va contribuir pera que fos perseguit pêl seu pare. Catalunya va posarse del costat d' En Carles, y empresonat per aquell, del fet despòtich contrari a les nostres lleis, varen protestarne els catalans, y En Joan II, imposat per les reclamacions y amenaces de Catalunya va donarli la llibertat, nomenantlo per son llochtinent a Catalunya; més al cap de poch temps (23 de Septembre de 1461) el príncep Carles de Viana va morir, se creu qu' enmatzinat per la seua marastra.

VIANANT, A. m. y f. CAMINANT.

VIANDA. f. Tota mena de menjar que serveix pera les persones. **Vianda, yantar.** || Se pren en particular pel menjar que 's porta a la taula. **Vianda.** || Companatge, tot menjar fora de pá y ví. **Vianda.** || pl. **Comestibles.**

VIANDA SECA. La guisada qu' es dura, seca y apegalosa.

POSAR VIANDA ALS PLATS. Fer plats.

PROVEIR DE VIANDES LA CIUTAT. Entrarhi queviures.

TORNARSEN LES VIANDES. fr. Arronçarse, reduirse de volúm desprès de cuites. *Mermarse las viandas.*

VIANDANT. m. *Ant.* VIATJANT.

VIANDER. m. Qui porta les viandes pera presentarles a taula. **Viandista.**

VIANDONA. f. *Fam.* Se diu dels esplets y fruits de la terra. **Cosecha.**

VIANYA (Vall de). *Geog* Al Ripollès, passades les de Sant Pons y Sant Salvador, abans d' atravessar la rivera d' aquest nom.

VIAR. v. a. Llistar, fer víes a la roba, etc. **Gayar.**

VIAFANY. m. *Ter.* Caminet, corriol. **Senda.**

VIARES. *Ant.* En pro, en favor. || m. *Ant.* **Dictamen.**

VIARÓ. m. dim. *Ter.* Camí estret. **Senda, sendero.**

VIASSÓS, A. adj. PRESSÓS.

VIASSOSAMENT. adv. m. *Ant.* PROMPTAMENT.

VIAT, DA. adj. Lo que fa víes o ratlles de diferent color. **Listado, gayado.** || Dit de la carnsalada que entre 'l gras té llistes negres. **Entreverado.**

VIATGE. m. L' anada que 's fa d' una part a una altra per terra o per mar. **Viaje.** || L' anada a qualsevulla part, especialment quan se porta cárrega. **Viaje.** || JORNADA. || La cárrega o pes que 's porta de una part a una altra d' una vegada. **Viaje.** || *Met.* El curs de la vida **Viaje.**

VIATGE CURT. Passejada. *Viajata, viaje.*

ANEU AB MAL VIATGE. *Expr. fam.* Pera despedir a algú ab despreci. *Id en hora mala.*

¡BON VIATGE! *Expr.* Ab que s' anuncía que a algú se li desitja un feliç viatge o camí. *¡Buen viaje!* || *Expr.* De despreci pera despedir a algú, o pera expressar que no 's té sentiment per la pèrdua d' alguna cosa. *¡Buen viaje!* || ¡DEU L' HAGI PERDONAT!

EL VIATGE DEL PERESÓS, QUE PER UN CAMÍ 'N FA DOS, O PER UN PAS NE DONA DOS. *Ref.* Se sol dir no més la primera part, y significa qu' algú per volguer estalviar un viatge, carrega massa y li es pitjor, perque li cau la cárrega y pert més temps que si fes dos viatges. *El mozo perezoso, por no dar un paso da ocho.*

¡MAL VIATGE! interj. fam. y imprecatoria. *¡Mal haya!* || interj. de sentiment. *¡Cáspita!*

PER AQUEST VIATGE NO 'S NECESSITAVEN ALFORGES. *Fig. y fam.* Ab que 's replica a qui creient ajudar a un altre en una pretensió, li dona medis que són prou assequibles y fins vulgars, o bé quan ofereix un la seua protecció en assumpte fácil de conseguir o d' executar. *Para ese viaje no se necesitan alforjas.*

VIATGER, A. adj. Qui viatja. **Viajero.** || m. y f. Qui fa un viatge ab l' intent de descriure coses especials observades durant el meteix. **Viajero.**

VIATGET. m. dim. de VIATGE.

VIATICAR. v. n. Administrar el viátich al malalt. **Viaticar, dar ó administrar el viático.**

VIATICAT, DA. adj. COMBREGAT.

VIÁTICH. m. Provisió pera passar el viatge. **Viático.** || La comunió del sagrat cos de Crist que se administra als malalts qu' están en perill de mort. **Viático.**

VIATJADOR. m. y

VIATJANT. m. Qui va de viatge. **Viajero, viajador, viajante, pasajero, caminante, viandante.** || Qui viatja per compte d' una fábrica o d' un comers, pera donar a coneixer y vendre 'ls genres de la meteixa. **Viajante o viajante de comercio.**

VIATJAR. v. n. Fer viatge. Anar de camí. **Viajar, hacer viaje.** || PEREGRINAR. || Se diu dels que estudien geoagrafía y historia. **Viajar.**

VIATZ. adv. t. *Ant.* AVIAT.

VÍBORA. f. ESCORÇÓ. || *Met.* Maligne, maldient o murmurador. **Víbora.**

VIBRA. f. VÍBORA.

VIBRACIÓ. f. Acte y efecte vibrar. **Vibración.** || El moviment igual d' un costat a un altre d' un cos penjat en l' aire, com el de la péndola del rellotge. **Oscilación, vibración.** || *Mus.* Una part de la execució de la veu, presa desde la meitat fins al últim. **Vibración.**

VIBRADES. adj. f. pl *Blas.* Epitet dels bastons, bandes y faixes que tenen la figura de mandrons quadrats. **Vibradas.**

VIBRADOR, A. adj. Que vibra. **Vibrador.**

VIBRANT, A. adj. Lo que vibra. **Vibrante.**

VIBRAR. v. n. Moures ab moviment trèmul y accelerat. **Vibrar.**

VIBRAT, DA. p. p. **Vibrado.**

VIBRÁTIL. adj. Que vibra o es propi pera ésser vibrat. **Vibrátil.** || *Med.* Epítet del dolor que sent un malalt quan els nirvis li vibren com cordes tivantes. **Vibrátil.**

VIBRATILITAT. f. Qualitat de lo vibrátil. **Vibratilidad.**

VIBRATORI, A. adj. Referent a la vibració. **Vibratorio.**

VIBRE. f. *Ant.* ESCORÇÓ.

VIBRETA. f. dim. ESCORÇONET.

VIBRIÓ. m. *Zool.* Mena d' infusoris vibrionis, ab el cos filiform, més o menys articulat y ab un moviment ondulatori com el de les serps. Són abundosos a l' aigua, al vinagre y a moltes substancies animals y vegetals. **Vibrión.**

VIBRIONIS. m. pl. *Zool.* Familia d' infusoris asimetrichs, que té per tipus el genre *vibrió*. **Vibrionios.**

VIBRIONIT, DA. adj. *Zool.* Pertanyent o semblant al vibrió **Vibrionido.** || m. pl. Infusoris gimnodis de cos cilindrich, perllongat y flexible, que viuen a les infusions y s' agiten ab moviment ondulatori. **Vibrionido.**

VIBRISEA. f. *Bot.* Bolets himenomicets que creixen aplegats y molt reduits a la seua part superior. **Vibrisea.**

VIBRISES. f. pl. *Anat.* Pels que neixen a les fosses naçals.

BIBROSCOP. m. *Fis.* Instrument que té per obgecte estudiar les vibracions dels ossos. **Vibroscopo.**

VIBROTERAPIA. f. Curació per medi del massatge.

Brot de Viburne

VIBURNE. m. *Bot.* Plantes caprifoliacies, fruitescents, que neixen als paisos temperats de certs hemisferis, ab fulles oposades y formant serra, produint flors blanques o un xich rosades, formant corimbis termenals, ab arrels que s' extenen molt, brotant a bastanta distancia. **Viburno.**

VICARI. m. Qui té les veus, poder y facultat d' altre y 'l substitueix en la seva ausencia o malaltía. **Vicario.** || Capellá que ajuda al rector en les funcions del seu ministeri. **Teniente de cura.** || En les ordres religioses el segón superior. **Vicario.** || Jutge eclesiástich elegit pels prelats, pera exercir llurs súbdits la jurisdicció ordinaria; y s' anomena *vicari general*, el que la exerceix en tota la diòcesis, y *forani* el qui la té en un sol partit. **Vicario.**

VICARI DE CHOR. El frare que en les ordres regulars regeix y governa 'l cant del chor *Vicaría de coro.*

VICARI DE JESUCRIST. Títol ab que s' honra al Sumus Pontifex. *Vicario de Jesucristo.*

VICARI DEL IMPERI. Dignitat que hi havia al imperi romá, y después al d' Alemanya ab el dret d' administrar les rendes del imperi, y presentar als capítols subgectes idonis pera les dignitats y cárrechs dels meteixos. *Vicario del imperio.*

VICARI DE MONGES. El relligiós encarregat de dirigirles. *Vicario de monjas.*

VICARI GENERAL D' EXÈRCIT. Qui té jurisdicció eclesiástica sobre tots els capellans castrenses. *Vicario general castrense.*

VICARI PERPÈTUO. Rector. *Vicario perpetuo.*

VICARI. *Geog.* Delitós lloch del terme de Sant Joseph, a Ibiça.

VICARIA. f. En alguns convents de monges, la segona superiora. **Vicaria.**

VICARÍA. f. L' ofici o dignitat de vicari. **Vicaría.** || La oficina ont despatxa 'l vicari. **Vicaría.** || El territori de la jurisdicció del vicari. **Vicaría.**

VICARIAL. adj. Lo que pertany al vicari o a la vicaria. **Vicarial.**

VICARIAT. m. La dignitat de vicari o 'l territori de la seua direcció. **Vicariato.** || El cárrech de vicari y el temps que dura. **Vicariato.**

VICDESSÓS. *Geog.* Població del departament de l' Ariège, a la Catalunya francesa, a 695 met. d'altitut, prop de les mines de ferro de les montanyes de Rancié, al SE. d' aquell poble. La proporció del mineral que s' extreu d' elles, es de 70 per 100. Desde Vicdessós, s' emprenen les ascensions del Montcalm y del Pich d' Estats.

VICE. adj. llatí. VEÇ, VIS, BES.

VICENÇ. m. VICENS.

VICENI. m. L' espai o transcurs de vint anys. **Vicenio.**

VICENS, TA. n. p. **Vicente.**

VICENS (Antoni). *Biog.* Relligiós barceloní del

sigle XVII, que pertanyía a l' ordre de predicadors. Era home de bastanta erudicció, y donat als estudis històrichs. Era autor de varies obretes de vides de Sants nadius de Catalunya

— (FRANCESCH). *Biog.* Metge de Manresa que vivía a mitjans del sigle XVII. Entusiasta de la historia local de la seua ciutat va publicar, envers l' any 1664, de quina data es la llicencia pera estamparla, una obra ab el títol de *Manifiesto en hecho de la verdad y unidad de la Santa y prodigiosa cueva que se venera en la ciudad de Manresa y posee alli la compañia de Jesús, por verdadera y única en que San Ignacio se retiró.*

— (JOAN). *Biog.* Remarcable pintor barceloní. Va ésser professor de dibuix d' aplicació a l' Escola de Belles Arts de sa ciutat nadiua. Va neixer a Barcelona envers l' any 1830, morinthi al 1886. A la exposició de Barcelona de 1866 va presentar varis quadres: *Un jove,* dos *estudis del natural,* y els destinats pera la Universitat de Barcelona, *Les ciencies exactes* y *Les ciencies morals.*

— (JOSEPH). *Biog.* Compositor musical, que va dedicarse marcadament a la musica relligiosa, en quina especialtat va deixar obres molt selectes. Al any 1868 era organista de la colegiata de Puigcerdá, y fruia certa popularitat per les seues composicions.

VICENSE. adj. Natural de Vich. || VIGATÁ.

VICENT. m. VICENS.

VICENT (Joseph). *Biog.* Humanista barceloní, que als començos del sigle XVIII era catedrátich de lletres a la Universitat de Barcelona. S' havía consagrat a escriure valioses obres didáctiques, entre elles les de retòrica y poètica. Al any 1700 va publicarse a Barcelona una obra seua, aumentant l' Art poèlica de Rengifo ab dos tractats dividits en varis capítols, incloenthi més de 6,000 consonants. La obra aquella va ésser reimpresa varies vegades.

VICENTE (Francesch de). *Biog.* Frare caputxí que va viure a les derreríes del sigle XVIII y que s' havía dedicat ab fruit a la predicació, essent autor ensems d' algunes obres pietoses, moltes de quines resten manuscrites. Al seu convent de Barcelona s' hi servaven quatre volums en octau escrits per ell, ab el títol de: *Jardí d' exemples varis, singularment de María Santissima, trets de varis autors.*

VICENTET, A. n. p. y

VICENTÓ, NA. n. p. Diminutiu de Vicents. Vicentito.

VICENTS FERRER (Sant). Vegis FERRER (SANT VICENTS.

VICENTS (Sant). *Geog.* Nom d' alguns pobles de la regió, ont el catalá és parlat. Vegis SANT VICENTS. || — (SANT). *Hidrog.* Cala de l' illa de Mallorca. || — (SANT). *Geog.* Ermita del terme de La Pobla, al partit d' Inca, en quin lloch de l' illa de Mallorca, segons la tradició, hi va predicar Sant Vicents Ferrer. || — (SANT). Lloch del terme de Sant Antoni a l' illa de Ibiça.

VICEVERSA. adj. Veus llatines que s' usen com adverví y són sinònimes de *al contrari.* Viceversa

VICH (Antoni). *Biog.* Relligiós y poeta que va viure als començos del sigle XIX. Va neixer a Palma de Mallorca al any 1805, morinthi al de 1834. Al any 1818 va entrar a la Companyía de Jesús, essent nomenat al 1825 prefecte d' estudis a Palma y professor de Llògica y de matemátiques. Posseia dels idiomes clássichs el llatí, el grech y l' hebraich, y va colaborar a la famosa edició dels escriptors del sigle d' August. Va exercir el professorat a Valencia, Madrit y Mallorca. Entre les seues obres, figuren: *Oratio de laudibus po ticis* y *Oratio de doctrinæ præstantia et fractibus.*

— (IGNASI). *Biog.* Escriptor y jurisconsult mallorquí que va distingirse als començos del sigle XIX. Va neixer a Palma al any 1792, morinthi al 1827. Va escriure molt, mes sense publicar cap de les seues obres, deixant manuscrites, entre altres: *Poesíes y Cantilenes a Filis; El ocioso fanático,* llibret d' una òpera en tres actes; *Rasgos líricos de Ignacio Vich y Santandreu* y *Traducció castellana de les recitacions de Joan Gotlier Ileineccio.*

— (JOAN DE). *Biog.* Frare caputxí que vivía a les derreríes del sigle XVI y començos del sigle XVII. Era entès en les ciencies exactes y en hidrografía. Al convent de la seua ordre a Barcelona, ont havia desempenyat alguns cárrechs, s' hi servaven d' ell alguns escrits y, entre alguns altres, els llibres: *Geometria y perspectiva con ejemplos y figuras* y *Muchas maneras para buscar y hallar las aguas subterráneas, conducirlas y sacarlas.* En Caresmar l' esmentava com a home de molt ingeni y cultura.

— (JOSEPH FRANCESCH). *Biog.* Atitllat poeta que va neixer a Palma de Mallorca al any 1827, morint a Andraitx al de 1859. Va publicar nombroses composicions poètiques als periòdichs de Madrit y de Palma, restantne moltes de manuscrites, com també travalls literaris d' imaginació. Al any 1857 va publicar a Madrit la bonica novela *La cruz del Bosque* y en 1858 va començar la publicació d' algunes llegendes, titolades: *Vigilias del hogar.* Va deixar manuscrites la traducció de: *Balades mallorquines d' En Tomás Aguiló,* un volúm de poesíes líriques y molts estudis de crítica literaria y d' economía política.

— (NICOLAU). *Biog.* Frare caputxí dels començos del sigle XIX, nadiu d' aquella ciutat, que al any 1817 va escriure una obra, titolada: *Elogio fúnebre de los misioneros capuchinos sacrificados por los insurgentes de América*

— Y MANRIQUE (JOAN). *Biog.* Eclesiástich valenciá que va neixer en un caseriu de la vora de Santa María de la Murtra, a la primera meitat del sigle XVI, morint a Tarragona al any 1611. Al any 1573, per haver realisat una delicada comissió a la cort pontificia, va ésser nomenat bisbe de Mallorca. Va celebrar a n' aquell bisbat quatre sínodes als anys 1588, 1589, 1592 y 1597, pera reformar les costums del clero y del poble. Al any 1604 va ésser traslladat a la arxidiòcesis de Tarragona, ont va celebrar també un sínode, fundant abans de morir rendes perpètues pera millorar la situació dels pobres desvalguts.

VICH. *Geog.* Arraval del terme de Ripoll, prov. de Girona. || Ciutat de la prov. de Barcelona, cap del bisb. y del part. jud. del seu nom; és a la vora del riu Meder, té una bona catedral gòtica, un Museu episcopal, molta industria, estació de F.-C. y 11,146 hab. || Partit judicial de la prov. de Barcelona, format pêls 49 següents ajuntaments: Balenyá, Bola (La), Brull, Castellcir, Centelles, Collsuspina, Folgaroles, Gurb, Malla, Manlleu, Masíes de Roda, Masíes de Sant Hipòlit de Voltregá, Masíes de Sant Pere de Torelló, Montanyola, Olost, Orís, Oristá, Perafita, Pruit, Roda, Sant Agustí de Lluçanès, Sant Bartomeu del Grau, Sant Boy de Lluçanès, Sant Hipòlit de Voltregá, Sant Joan de Fábregues, Sant Martí de Centelles, Sant Martí de Riudeperes, Sant Pere de Torelló, Sant Quirse de Besora, Sant Sadurní d'Osormort, Sant Vicents de Torelló, Santa Cecilia de Voltregá, Santa Eugenia de Berga, Santa Olalla de Riuprimer, Santa María de Besora, Santa María del Corcó, Senfores, Seva, Sobremunt, Sora, Tabèrnoles, Taradell, Tavertet, Tona, Torelló, Vich, Vilalleons, Vilanova de Sau y Vilatorta, reunint entre tots plegats 55,518 hab. || — (PLANA DE). Comarca natural, ont la ciutat de Vich y les poblacions de Roda, Manlleu y Torelló són les principals. La limiten les comarques del Vallès, les Guilleríes, La Garrotxa, la Vall

Segell de Vich

de Ribes, el Ripollès y la comarca de Camprodón. Comprèn part del antich territori dels ausetans.

VICHFRET. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Sant Guim de la Plana, prov. de Lleida.

VICI. m. Defecte, mala qualitat, dany físich de les coses. **Vicio.** || Falta de rectitut, defecte moral en les accions. **Vicio.** || Falsedat, erro, engany en lo que se escriu o proposa. **Vicio.** || El mal hábit, com oposat a la virtut. **Vicio.** || El defecte, excés o flaca que com a propietat o costúm tenen algunes persones o tota una nació. **Vicio.** || Gust especial o sobrat apetit de alguna cosa que fa que se n' usi sovint y ab excès. **Vicio.** || Torcement o declinació de la ratlla recta en les coses que deurien observarla, com: pendre *vici* una post, un arb.e, etc. **Vicio.** || La excessiva llicencia o llibertat en la criança. **Vicio.** || Parlant de cavalcadures, la tara o mala costúm. **Resabio, vicio, lacra.** || La massa ufana o vigor de les plantes y arbres. **Vicio.** || Se pren també per la repetició viciosa d' alguna cosa. **Estribillo, vicio.** || pl. Les males costums que prenen tant les persones com les besties. **Resabios, siniestros.**

ALS SEUS VICIS. adv. m. Se diu d' aquell que vol viure sense cap restricció y ab tota llibertat. *A sus anchas ó á sus anchuras.*

DE O PER VICI. adv. m. Per costúm, sense necessitat. *De vicio.*

PARLAR DE VICI. fr. Esser molt parlador. *Hablar de vicio.*

PENDRE VICI. fr. Parlant de la fusta, guerxarse. *Alabearse.*

QUEIXARSE PER VICI. fr. Queixarse per poch motiu. *Quejarse de vicio.*

REVOLCARSE EN ELS VICIS. fr. Abandonarshi. *Encenagarse, sumergirse ó envolverse en los vicios.*

VICIADAMENT. adv. m. D' una manera viciada.

VICIADOR. m. Qui vicía o altera. **Viciador.**

VICIADURA. f. La sobrada condescendencia en la criança de les criatures. **Mimo, vicio.**

VICIANA (Martí). *Biog.* Historiaire valenciá que va viure al sig'e XVI. Era autor d' una *Crónica de la inclita ciudad de Valencia y de su reino,* dividida en quatre parts, y d' una obra anomenada *Alabança de les llengües hebraica, grega, llatina, castellana y valenciana,* fent elogis de la parla llemosina. Encara que adoleixen els seus trava ls de la decadencia del bon gust llavors manifestat, suplía aquesta manca la seua laboriositat y bon intent.

VICIAR. v. a. Danyar, corrompre alguna cosa física o moralment. **Viciar.** || També s' usa com recíproch. **Viciarse.** || Falsificar, adulterar els géneros, no donarlos segons llei. **Falsificar, viciar, adulterar.** || Anular o treure 'l valor a algún cte. **Viciar.** || Tòrcer el sentit d' una expressió o interpretarla maliciosament. **Viciar.** || Falsificar algún escrit. **Falsificar, viciar.** || Pervertir, corrompre les bones costums. **Malear, viciar, enviciar.** || v. r. Entregarse als vicis, apartantse d· les bones regles de vida. **Viciarse, relajarse** || Aficionarse excessivament a alguna cosa. **Enviciarse, viciarse.** || Pendre vici o tòrcerse alguna cosa. **Enviciarse** || Se diu de les plantes que treuen molta ufana y poch fruit. **Enviciar.**

VICIAT, DA. p. p. y adj. **Viciado** || CONTEMPLAT. || Se diu de les criatures criades ab massa regal y condescendencia. **Mimado, vicioso.**

VICIÓS, A. adj. El que té algún vici o 'l causa. **Vicioso** || Qui viu entregat als vicis. **Depravado, vicioso, corrompido, disoluto.** || Dit de les plantes y sembrats que tenen massa vigor y ufana. **Vicioso.**

VICIOSAMENT. adv. m. D'un modo viciós. **Viciosamente.**

VICIOSÍSSIM, A. adj. sup. **Viciosísimo.**

VICISSITUT. f. L' ordre successiu o alternatiu de alguna cosa. **Vicisitud.**

VICISSITUDINARI, A. adj. Que 's desenrotlla o succeeix per ordre alternatiu o successiu. **Vicisitudinario.**

VICISSITUDINARIAMENT. adv. m. D' una manera vicissitudinaria.

VICTIGAL. m. *Ant.* VECTIGAL.

VÍCTIMA. f. Ofrena viva que 's matava al sacrifici que s' ofería a alguna deitat. **Víctima.** || *Met.* Qui se ofereix o exposa a un greu perill en obsequi d un altre. **Victima.** || En lo moral, se diu del qui pateix per la ira, còlera, gelos o venjança d' algú. **Víctima.**

VICTIMARI. m. *Hist.* Qui lligava a l' ara les victimes, les matava y servía als sacerdots quan s' executaven els sacrificis. **Victimario.**

VICTIS HONOR. *Expr. llat.* Paraules ab quines se celebren les proeses dels que, després de resistir ab valor, sucumbeixen per major nombre d' enemichs. S' usa també familiarisat pera animar al jugador que hagi perdut la primera partida. **Honor á los vencidos.**

VÍCTOR. m. Nom propi d' home. **Víctor.** || Lloança, alabança, crits de visques. **Vítores.**

VICTOREJAR. v. a. Aplaudir o aclamar ab víctors. **Vitorear, victorear.**

VICTOREJAT, DA. p. p. del verb VICTOREJAR.

VICTORI. n. p. **Victorio.**

VICTORÍ. n. p. **Victorino.**

VICTORIA. f. La superioritat y aventatge sobre l' enemich, vencentlo en batalla. **Victoria.** || Superioritat, aventatge sobre un altre en disputes, baralles, etcètera. **Victoria.** || La subgecció dels sentits y passions a la raó. **Victoria.** || Conquista d' un cor o dels favors d' alguna persona a qui s' estima. **Victoria.** || interj. Pera aclamar la que s' ha conseguit de l' enemich. **¡Victoria!**

ALCANÇAR VICTORIA. fr. *Met.* Triomfar.

CANTAR VICTORIA. fr. *Met.* Vèncer o triomfar. *Cantar victoria.*

ÉSSER COSTOSA LA VICTORIA. fr. Obtinguda ab molt de travall.

ÉSSER DUPTOSA LA VICTORIA. fr. Lluitar molt temps sense decantarse la victoria a favor dels uns o dels altres. *Estar dudosa la victoria.*

NO S' ALABEU ABANS DE LA VICTORIA. fr. No ferse ilusions d' haver vençut sense que se 'n tingui la certesa de l' èxit.

VICTORIA (Vicents). *Biog.* Pintor y erudit, que va neixer a Valencia a l' any 1658, morint a Roma al de 1712. El duch Cosme III de Toscana va protegirlo, obligantlo a pintar el seu propi retrat pera colocarlo a la galería de pintors notables del seu temps. De sa erudició n' és mostra una *Historia de la pintura,* que no va acabar per haverlo sorprès la mort quan la acabava.

VICTORIA. *Geog.* Lloch montuós de l' illa de Mallorca, unit per un istme ab la plana mallorquina. En aquella montanya hi ha un oratori consagrat a l' esmentada verge. Se trova al terme d' Alcudia, partit d' Inca.

VICTORIÁ. n. p. **Victoriano.**

VICTORIAL. adj. Pertanyent o relatiu a la victoria. **Victorial.**

VICTORIEJAR. v. n. *Ant.* TRIOMFAR.

VICTORIÓS, A. adj. Qui ha conseguit alguna victoria. **Victorioso, vitorioso.** || Avesat a vèncer. **Victorioso, vitorioso.** || Títol que per antonomasia 's donava a alguns prínceps per raó de llurs victories. **Victorioso** || *Met.* Dit de les coses morals, com: Crist va eixir *victoriós* del sepulcre. **Victorioso.**

EIXIRNE VICTORIÓS O AB VICTORIA. fr. Lograr el seu intent malgrat moltes contradiccions y dificultats o contra 'l dictámen d' altres. *Salirse victorioso, salirse con la suya, llevar la suya adelante.*

VICTORIOSAMENT. adv. m. Ab ventatja, ab subgecció del enemich o contrari. Victoriosamente.

VICTORIOSÍSSIM. adj. sup. Victoriós per complert. Victoriosísimo.

VICTORIOSÍSSIMAMENT. adv. m. D' una manera molt victoriosa. Victoriosísimamente.

VÍCTORS m. pl. Vitores.

VICUNYA. f. *Zool.* Mena de camell del Perú, quina llana és molt estimada, y també 'l panyo fet de aquesta llana. Vicuña.

VICUS. Veu llatina, equivalenta a *lloch*, que a la època romana formava la primera part del nom de moltes poblacions. Vicus.

VICUS SIRICIDUM. *Geog.* y *Hist.* Nom qu' en els itineraris romans s' apropiava a la vila de Ceret, en el Vallespir.

VIDA. f. Conjunt de les funcions propies dels sers organisats, y en primer terme la del home y demés sers animats. Vida. || L' acte de viure o la permanencia de la unió de l' ánima al cos. Vida. || La constitució y principi del calor y moviment que anima als cossos y 'ls fa obrar, creixer y sentir. Vida. || Lo ser, existencia y unió de l' ánima y del cos. Vida. || L' espai de temps que 's viu, o sigui desde 'l neixament fins a la mort. Vida. || El principi de nutrició. Vida. || El modo de passar la vida ab arreglo a les conveniencies. Vida. || La professió o estat que s' escolleix pera mantíndrela. Vida. || El modo de viure atenent al procediment y a les accions dels racionals. Vida. || La historia o relació d' algún subgecte. Vida. || L' aliment necessari pera conservarla. Vida. || *Met.* Se pren per un amor molt gran, per una passió veement, com: el privarlo dels llibres, és llevarli la *vida* Vida. || Vigor, fortalesa, y així 's diu: les accions donen *vida* a les paraules. Vida. || La duració de certes coses, com: la *vida* de la hermosura dura poch més que la d' una flor Vida. || Qualsevulla cosa que contribueix al ésser o conservació d' una altra. Vida. || *Teol.* S' entèn per la gracia, qu' és la vida de l' ánima. Vida. || Se diu de l' estat de l' ánima desprès de separada del cos, y així 's diu: Que Deu promet la *vida* eterna al qui persevera en lo bé. Vida || *For.* Lo nombre de deu anys. Vida.

VIDA ACTIVA. La que 's passa fent exercici corporal. *Vida activa.*

VIDA COMUNA. La que 's fa entre molts contribuinthi tots ab igualtat d' aliments. *Vida de comunidad o en compañia.*

VIDA CONTEMPLATIVA. La ocupada en coses de l' ánima. *Vida contemplativa.*

VIDA DE CANONGE. fr. *Fam.* La que 's disfruta ab molta comoditat. *Vida canónica ó de canónigo.*

VIDA ESPIRITUAL. El modo de viure arreglat als exercicis de perfecció y profit de l' ánima. *Vida espiritual.*

VIDA MEVA. fr. Carinyosa que 's dirigeix a la persona a qui s' estima molt. *Vida mia, mi vida, alma mia, corazón mio.*

VIDA PASSADA. El temps que ha viscut cada hu fins aquell en que se 'n parla. *Vida pasada.*

VIDA PENADA. La que 's passa ab trevalls, molesties y disgustos. *Vida de perros, vida arrastrada.*

VIDA PRIVADA. La que 's passa ab quietut y sossego, cuidant sols de la familia y interessos propis, sense ficarse en negocis públichs. *Vida privada.*

VIDA SENSITIVA. La dels animals irracionals.

VIDA SOLITARIA. La trista y austera, separada del tracte de la gent. *Vida solitaria.*

VIDA VEGETATIVA. La de les plantes. *Vida vegetativa.*

VIDA VICIOSA. fr. Vida de voluptuós, de goigs.

VIDA Y MIRACLES. *Expr. fam.* Les manyes y travessures d' algú, prenentse generalment en mal sentit. *Vida y milagros.*

ACABAR LA VIDA. fr. MORIR || *Met. fam.* Molestar o cansar molt. *Consumir la vida, matar, martirizar.*

AB VIDA m. adv. Que s' usa ab alguns verbs, com: no deixar res *ab vida*, consumirho, malmètreho. *Vico, con vida.*

ANAR AB LA VIDA AL ENCANT. fr. Estar en gran perill de pèrdrela. *Llevar ó traer la vida jugada.*

ESBRINAR LA VIDA D' ALGÚ. fr. Esbrinar o inquirir les faltes d' altres. *Buscar ó averiguar vidas ajenas.*

BUSCARSE LA VIDA. fr. Trevallar algú pera sustentarse. *Buscarse la vida.*

CAMPARSE LA VIDA. fr. *Fam.* GUANYARSE LA VIDA.

CONSAGRAR LA VIDA A ALGUNA COSA. fr. Dedicarse enterament a alguna professió, a algún ofici., etc. *Consagrar la vida*

COSTAR LA VIDA. fr. Pondera el greu d' algún sentiment o cas, o la determinació de fer alguna cosa encara que sigui ab perill de la vida. *Costar la vida.*

DEURE LA VIDA. fr Estar obligat a algú per haverlo deslliurat d' algún gran perill. *Deber la vida.*

DONAR UNA COSA LA VIDA A ALGÚ. fr. *Met.* Curarlo aliviarlo, referlo. *Dar una cosa la vida á alguno.*

DONAR LA VIDA. fr. Animar, vivificar. *Dar la vida.* || Oferirse a la mort voluntariament per algú. *Dar la vida por alguno ó por alguna cosa.* || DONAR LA SANCH DE LES VENES.

DONARSE BONA VIDA. fr. Tractarse bé y disfrutar comoditats. *Darse buena vida.* || Entregarse als gustos y diversions. *Darse buena vida.*

EN AQUESTA VIDA. m adv. En aquest món. *En esta vida ó en este mundo.*

EN LA VIDA, EN MA VIDA, EN TA VIDA, O EN SA VIDA. m. adv. MAI.

EN TOTA LA MEVA VIDA. m. adv. EN MA VIDA.

EN VIDA. m. adv. Durant la vida d' algú. *Durante la vida.*

ES LA VIDA PERDURABLE. fr. Ab que 's pondera la trigança d' algú o la duració pesada y molesta d' alguna cosa. *Es la vida perdurable.*

FER BONA VIDA. fr. Arreglarse a la raó y a la llei, seguir el camí de la virtut. *Llevar ó hacer buena y santa vida, vivir bien.* || Tractarse be o mantindre be a algú. *Tratar ó tratarse bien, dar buena mesa.*

FER LA VIDA. fr. Mantindre a algú, donarli menjar. *Hacer el plato, el pico ó el papo.*

FER PASSAR MALA VIDA. fr. Tractar malament, especialment el marit a la moller. *Dar mala vida.*

FER VIDA DE CASATS. fr. Viure junts, marit y muller, y tractarse com a tals. *Hacer vida.*

FER VIDA DE SELVATGE. fr. Viure imitant les costums dels selvatges. *Vivir como salvaje.*

GUANYARSE LA VIDA. fr. Guanyar la manutenció. *Ganar la vida.*

L' ALTRA VIDA. *Expr.* La que esperen els creients que han de disfrutar desprès de la mort. *La otra vida, la vida eterna.*

LA LLIBERTAT ES VIDA. fr. *La voluntad es vida.*

LA VIDA PERDURABLE. *Expr.* L' ALTRA VIDA. || LA OBRA DE LA SEU.

LLIURAR O SALVAR LA VIDA. fr. Lliurarse d' algún greu perill de mort. *Escapar la vida, ó escapar con vida.*

MENTRES HI HA VIDA HI HA ESPERANÇA. *Ref.* Ab que se denota que mai s' ha de desesperar perque tots els mals tenen remeis que no podem preveure. *Mientras dura la vida hay que esperar.*

MITJA VIDA. *Expr.* Pera significar que alguna cosa es de gran gust o alivi. *Media vida.*

MUDAR DE VIDA. fr. Deixar els vicis y males costums, reduintse a viure arregladament. *Mudar de vida, ó mudar la vida.*

NO HI HA MELLOR VIDA QUE LA DE CASA. *Ref.* Ab que 's denota que en lloch s' está millor que a casa. *No hay cosa más buena que estarse uno en su celda.*

PASSAR A MILLOR VIDA. fr. *Met.* MORIRSE.

PASSAR D' AQUESTA VIDA A L' ALTRA. fr. Morir. *Partir ó partirse de esta vida.*

PASSAR LA VIDA. fr. Emplearla en alguna cosa.

Pasar ó gastar la vida || Mantindres ab lo precís. *Pasar la vida.*

PASSAR LA VIDA PLORANT Y RIENT, O A RATOS PLORANT Y A RATOS RIENT SE PASSA AQUESTA TRISTA VIDA. *Loc. fam.* Significa qu' entre bé y mal s' arriba a la mort. *Pasar á tragos la vida.*

PERDRE LA VIDA. fr. Morir. *Perder la vida.* || Exposarla a favor d' algú. *Perder la vida.*

PER LA VIDA. m. adv. Sempre y per tot el temps de la vida. *De por vida.*

PER LA VIDA 'S PERT LA VIDA. *Ref.* Ab que 's denota la solicitut que té l' home ab l' obgecte d' adquirir lo necessari pera viure ab conveniencia y decentment. *Anda el hombre á trote para ganar su capote.*

PER VIDA. m. adv. Pera persuadir o obligar a la concessió de lo que 's preté, y també pera asseveració y jurament. *Por vida.* || *Expr.* Ab que 's denota disgust d' haver succeit alguna cosa al contrari de lo que 's volía. *¡Por vida! ¡voto á quien!*

QUAL LA VIDA TAL LA MORT. *Loc.* Explica que poques vegades se deixen les costums o vicis que han passat a ser hábit. *Como se vive se muere.*

TÍNDREN PER VIDA D' HEREUS. fr. Ser alguna cosa de molta duració. *Durar por peñas ó una eternidad; ser eterno*

TINDRE NOU VIDES COM ELS GATS. *Fam.* Significa que algú s' ha salvat de molts perills de mort. *Tener nueve vidas.*

TINRDE UNA VIDA DE GOS. fr. Ocuparse ab molt afany d' algún negoci. *Estar ó andar hecho un azacón.*

VENDRE LA VIDA CARA. fr. Pèrdrela a molta costa del enemich. *Vender la vida cara ó bien cara la vida.*

VIDABONA. *Geog.* SANT JULIÁ DE SALTOR, prov. de Girona.

VIDAÇA. f. Vida descansada y plena de plaers. **Vidaza.**

VIDAL. adj. VITAL. || Cognòm catalá. || Nom personal. **Vidal.**

VIDAL. *Biog.* Astronom nadiu del Mitjorn de França, que vivía a les derreríes del sigle XVIII. Va neixer a Mirepoix, morint al any 1811. Competent com era al estudi de la física y de l' astronomía, va ésser director del Observatori de Tolosa, fent remarcables estudis del planeta Mercuri y mereixent gran concepte per la reducció d' un complert catálech de 888 estrelles australs, desconegudes fins llavors.

— *Biog.* Distingit home de lleis que vivía als començos del sigle XVI. Nadiu del Mitjorn de França, va ésser advocat a la senescalía de Nimes, y era autor d' una de les obres de dret canònich més apreciables en son temps, nomenat *Tractatus insignis et præclarus de collationibus.*

— (ALBERT). *Biog.* Relligiós de l' ordre de Sant Francesch, nadiu de Montblanch, que vivía a la segona meitat del sigle XVIII. Era home de molt talent y atitllat orador. Va publicar algunes de les seues oracions, entre elles *Elogio fúnebre del Iltrmo. Azara, obispo de Barcelona* (1797). Va deixar escrit gran part d' un *Diccionari catalá* formant dos volums en foli, ab un cabal de termes y frases antigues, més rublert y millor exposat que 'ls llibres del propi caracter que s'havíen publicat fins al seu temps, segons refereixen alguns autors coetanis.

— (ANGEL). *Biog.* Relligiós de l' ordre de Sant Francesch, teòlech jubilat y definidor de la seua ordre que vivía envers l' any 1673. Va deixar manuscrits alguns travalls en llatí que tracten d' assumptes relligiosos y històrichs. *Super libros sententiarum commentaria* (volums in fol.) *De ente supernaturali increato et creato. Descriptio SS. Patrum ueteris testamenti et corum chronologia, una cum aliis vulia eruditionis tractatibus.* (1 vol.) *Chronicon provincia Soletanae.*

— (ARNAU). *Biog.* Poeta llemosí del sigle XIV, premiat als Jochs florals de Tolosa, per algunes de ses composicions, entre altres un poema endreçat a la Verge María. Era nadiu del Mitjon de França.

— (BARTOMEU). *Biog.* Metge molt remarcable, autor de bones obres dels seus coneixements. Va neixer al territori de l' antiga Provença l' any 1741, morint al 1805 a Marsella ont s' havía establert, gaudint de molta nomenada, per les condicions professionals que 'l distingien. Home humanitari y molt caritatiu, era al seu temps el conhort de molts malaurats que mancantloshi medis y salut, anaven a consultarlo.

— (DENIS). *Biog.* Pintor del sigle XVII. Va neixer a Valencia l'any 1607 morint a Tortosa. Era deixeble predilecte d' En Palomino y deixá gran nombre de ses pintures en convents y iglesies.

— (DOMINGO). *Biog.* Cirurgiá, nadiu de Vilaller, prop de Tremp, que va ésser catedratich y bibliotecari del colegi de cirurgía de Barcelona, cirurgiá major al colegi de Cádiç, ont era al ensems professor. Molt entès en cirurgía forense y en la patología quirúrgica, va dedicarse al tractament de les malalties de la vista, y va publicar les segùents obres. *Tractat patològich teòrich práctich dels tumors humorals.* Barcelona 1782). *Tractat patologich teòrich práctich de les ferides y les llagues.* 1783. *Cirurgía forense o art de fer els informes y les declaracions quirúrgichlegals.* 1783. *Tractat de les malalties dels ulls*, 1785.

— (FELIU). *Biog.* Relligiós, historiaire y escriptor nadiu de Sabadell, que va morir a Vilanova y Geltrú l' any 1902. De molt jove va entrar a l' ordre de les Escoles Píes, consagrantse ab amor a l' ensenyança y a la oratoria essent un dels mellors predicadors de-la seua relligió. Entre les seues innombrables publicacions, foren significades: *Historia Universal, Historia de Cuba, Els Colegis de Barcelona, Mataró, Guanolacoa y Vilanova*, etc.

— (FRANCESCH). *Biog.* Sabi eclesiástich tortosí que vivía al derrer ters del sigle XVIII y va distingirse pels estudis fets a les ciencies geográfiques y agrícoles. Era dibuixat d' ell el mapa del bisbat de Tortosa que figura al volum 42 de la *España Sagrada*, y molt entès en l' hidráulica, va publicar a Madrit l' any 1772, una obra ab el títol de *Conversaciones instructivas en que se trata de fomentar la agricultura por medio del riego de las tierras*, etc., explicant diversos procediments pera l' extracció y el repartiment de les aigües que poguessin utilisarse a aquest fí.

— (FRANCESCH DE P.). *Biog.* Publicista barceloní, a les mitjaníes del sigle XIX, autor d' algunes obres de geografía y d' historia, entre elles *Viage pintoresco al rededor del mundo* (traducció) 1841. *Historia contemporánea del Imperio Otomano*, 1854. *Diccionario geográfico de España y sus colonias*, 1863.

— (FRANCESCH DE S.). *Biog.* Autor dramátich dels primers temps de la instauració del Teatre catalá, que va escriure comedies y entremesos de bon sentit literari, adquirint nomenada y merescuts aplaudiments. Va neixer a Vilanova y Geltrú al any 1819, morinthi l' any 1878. Al any 1852 va fundar el periòdich *El Eco de Villanueva y Geltrú*, dirigit per ell, y desde 1860 va formar part de la redacció del *Diario* d' aquella localitat. En l' any 1863, va representarse la seua producció primera *Una noia com un sol*, que va ésser rebuda ab aplaudiments, seguintla *Un engany a mitges, L' ajuda de Deu, Els de fora y els de dins, La vileta de Gelida, La malvasía de Sitges* (dues parts), *Don Geroni* y *La voluntat de l' Antonia.*

Francesch de Sales Vidal

— (GAYETANA). *Biog.* Actriu catalana, estudiosa y atitllada a la representació dels innumerables papers que a la nostra escena s' havía apropiat desde 'ls començos del teatre regional. Arrivá a ésser la de-

gana de les nostres actrius, y va morir complerts els 84 anys d' etat, a les derreríes de 1899. Als setanta anys, era encara aplaudida de debó a les taules del Teatre catalá ont va fer ses millors campanyes, interpretant ab talent els personatges que als drames y comedies catalanes se li havien confiat.

— (IGNASI). *Biog.* Musich famós del sigle XVII. Compositor de cants relligiosos, mestre de capella y reputat organer. Va ésser mestre de la de Santa María del Mar de Barcelona, desde 1690 fins al 1697, y en son temps va gaudir fama d' un dels organers més remarcables, tenint a son cárrech l' orga de la esmentada iglesia barcelonina.

— (IGNASI). *Biog.* Metge y escriptor professional barceloní, que vivía a la primera meitat del sigle XIX. Havia escrit alguns travalls d' observacions fetes a la práctica de la seua carrera, y l' any 1839, va traduir y publicar a Barcelona un llibre titolat *Manual de medicina práctica, de Haselan.*

— (JOAN). *Biog.* Esculptor que va deixar travalls molt remarcables. Era nadiu de Pierola, y ab afany va estudiar a les escoles de Llotja, vencent lo difícil de la seua situació pecuniaria ab constancia y estudi. El comerciant En Ferrán Puig, va pensionarlo pera que pogués endreçarse a Roma, pera completar els seus estudis artístichs. A l' Exposició de Madrit de 1877 va guanyar medalla de 3.ª classe per la seua estatua *Abel mort* y altre de la meteixa mena, per el grupus esculptòrich *Les tentacions d' Eva.* Va morir a Roma al any 1881.

— (JOAN MIQUEL). *Biog.* Intelligent agricultor barceloní de les derreríes del sigle XVIII, que havía fet estudis molt importants al conreu de la terra. Al any 1802, va publicar a Barcelona una obra de observacions atinades, ab el títol de *El triunfo de la savia de los árboles.*

— (JOSEPH). *Biog.* Canonge penitencier de Lleida als començos del sigle XIX, a qui el Pare Canal a la *Espanya Sagrada* califica de sabi y virtuós. Era governador de la mitra de Lleida, y ab aquest concepte va publicar una pastoral relativa al jurament de fidelitat exigit als relligiosos pel rei Josep I Bonapart, considerantlo lícit el doctor Vidal, qui defentsantse dels atachs que se li endreçaren va publicar unes consideracions morals ab el títol de *Manuscrito sobre el juramento que ha prestado el estado eclesiástico de Barcelona en las actuales circunstancias.*

— (JOSEPH). *Biog.* Musich valenciá que va gaudir reputació al seu art a mitjans del sigle XIX. Era al any 1867, director de la orquesta del Teatre Principal de Valencia, ont actuava una companyía de ópera italiana, y al any següent catedrátich de musica y de cant plá al seminari de Tarragona.

— (MENCIÓ). *Biog.* Remarcable cantant d' òpera, nadiu de Catalunya, que aixís per la seua veu com per la seua escola, va fruir merescuts aplaudiments desde els començos de la seua carrera. Al any 1869 cantava al teatre imperial de Constantinopla.

— (PAU). *Biog.* Famós violinista de les derreríes del sigle XVIII. Al any 1796, era primer violí de la capella de la Encarnació a Madrit. Va publicar al any següent un mètode, ab el títol de *Arte, rudimentos y escuela armónica para aprender á tocar el violonchelo con perfección y facilidad, según el estilo moderno.*

— (PAU). *Biog.* Esculptor y orfebre molt elogiat per la delicadesa dels seus travalls. Era nadiu de Barcelona, ont va morir al any 1887. Havía fet travalls d' encuny de gust clássich entre altres la remarcable medalla, dedicada per l' Ajuntament de Barcelona pera commemorar la proclamació d' En Alfons XII, y la dedicada per l' Academia de medicina de Barcelona al sabi microbiòlech Pasteur.

— (PERE). *Biog.* Trovador provençal del sigle XIII. Era nadiu de Tolosa, ont va neixer al any 1175, morint al de 1215 perduda la raó. Se li apropia el nom de Don Quixot de la poesia per les seues extravagancies. Era poeta de mèrit y un dels més originals del seu temps. Va passar la vida recorrent Espanya, el Mitgdía de França y el N. d' Italia, la Terra Santa y l' illa de Xipre, ont va casarse ab una dama grega, creientse aixís ab drets al imperi d' orient, fent preparatius de conquesta usant el títol d' Emperador. Pera agradar a certa dama anomenada Lloba, va disfreçarse de llop, fentse perseguir pêls gossos.

— (PRUDENCI). *Biog.* Fraie catalá de l' ordre de predicadors, que va marxar a les illes Filipines, ben jove encara, a mitjans del sigle XIX. Era home de molta sabiduría y atitllat orador, havent escrit algunes obres literaries y religioses, y pronunciat al any 1888, el discurs inaugural de curs a la Universitat de Sant Tomás a Manila.

— (RAIMÓN). *Biog.* Trovador provençal que va viure a les derreríes del sigle XII y començos del XIII, y además d' ésser conegut per les seues nombroses poesíes, havía escrit una *Gramática* y una obra titolada *Paciencia a l' amor.*

— (RAMÓN). *Biog.* Relligiós del sigle XVII, que pertanyía a l' ordre de la Mercè, de quina va pendre el hábit al any 1732, morint al any 1753. Va deixar escrites moltes obres pietoses algunes d' elles en catalá, y gaire bé totes relacionades ab la seua ordre, entre elles: *Novenari de Sant Ramón Nonat. Vida y milagros de Santa Maria de Cervelló y memoria de algunas religiosas de la orden y una novena á dicha santa. Lamentos y clamores de los pobres cautivos cristianos. Vida, virtudes y milagros de San Pedro Nolasco con una novena del Santo.*

— (SALVADOR) *Biog.* Musich compositor que vivía al sigle XIX. Era nadiu de Cervera (Lleida) ont va neixer al any 1818, morint al 1883. Havía compost obres relligioses molt selectes, sis misses solemnes, quatre de requiem y cinch pera veus y orga, trisagis, rosaris, goigs, lletretes, lletanies, responsoris, dos Stabat Mater y una composició de les set paraules, molt enlairada per la crítica quan va cantarse per primera vegada.

— DE BESALÚ (RAMÓN). *Biog.* Trovador catalá del sigle XIV, una de les més significades figures de l' esplendor de les nostres lletres. Nadiu de Besalú, va ésser un dels fundadors del Consistori de la Gaya Sciencia a Tolosa al any 1323. Alguns dels seus biògrafs, el suposen posposat en cert document relatiu a la fundació d' aquells certámens, y altres al debatre les digressions promogudes baix aquest punt de vista, entre elles el marquès de Villena, declaren palesament la seua intervenció en aquell fet memorable de la cultura catalana. Es autor d' una obra, a mena d' art poètica escrita en llemosí ab el títol de *Dreita manera de trovar,* y de les *Rasós de trovar.* (Regles de trovar, que 'l marquès de Santillana esmenta al pròlech dels seus proverbis).

— DE CANELLES (ROBERT). *Biog.* Jurisconsult catalá del sigle XIV que per disposició de les corts y ordre del rei, va disposar la compilació de les antigues lleis d' Aragó y Sobrarb, formant un verdader cos de llegislació *civil y criminal.*

— DE LIENDO (JAUME). *Biog.* Pintor relligiós que va viure al sigle XVII. Era nadiu del regne de Valencia, conegut ab el renòm de *el Jove,* y va pintar bona cosa de quadres místichs molt apreciables que gaire bé en sa major part se conserven a la catedral de Valencia. Va neixer al any 1602, morint al de 1648.

Eduart Vidal de Valenciano

— DE VALENCIANO (EDUART). *Biog.* Excelent poeta, y un dels autors dramátichs qu'assentaren ferms els fonaments de nostre Teatre regional. Son antich y sempre nou proverbi *Tal hi va qui no s' ho creu,* sa comedia *Tants caps tants barrets* y 'l seu drama *Tal farás tal trobarás,* li donen merescut concepte de fundador d' aquella institució. Va neixer a Vilafranca

del Penadès al any 1838, morint a Barcelona en 1899. En 1865 va escriure 'l primer drama serio del teatre catalá: *Tal farás tal trobarás*, que va produir impresió. És nombrosa y escullida la seua bibliografía teatral, y tant sols d' ella esmentarem les produccions més culminants: *Antany y enguany*, revista (1864); *Qui tot ho vol tot ho pert*, sarçuela (1864); *Qui juga no dorm, L' ase d' En Mora, Maria, La virtut y la conciencia, El birolet de Sant Guim, Paraula és paraula, La Manescala, Micos*, etc.

— DE VALENCIANO (GAIETÁ). *Biog.* Una de les figures més remarcables del renaixement literari de Catalunya. Va neixer a Vilafranca del Penadès al any 1834, morinthi al 22 d' Agost de 1893. Al any 1867 va publicar la novela: *La vida en el camp*, y més tart: *Rosada d' estiu*. Va traduir al catalá el *Quixot* d' En Cervantes, y va publicar la traducció de la *Divina comedia* del Dant, d' Andreu Febrer. Ademés de les obres esmentades, era autor de moltes altres obres en la literatura contemporánia, entre elles: *Un llibre pêl poble* (1868); *Composicions escrites pera vetllades literaries* (1871); *Cortada, su vida, sus obras* (1872); *Cartes familiars sobre un assumpte trascendental (Lleis de successió a Catalunya)* (1874); *Algunes consideracions sobre la literatura popular catalana* (1979); *Discurs inaugural de curs a la Universitat* (1875); *Reseña histórica de la Universidad literaria de Barcelona* (1881); *El entremés de los refranes de Cervantes*, y *Estudis biográfichs d' En Campmany y d' En Manel Milá y Fontanals.*

Gaietá Vidal de Valenciano

— Y AUTÉ (LLORENÇ). *Biog.* Metge y catedrátich de la facultat de Barcelona. Era professor de clínica d' obstetricia, y home de molta ilustració, va distingirse pêls seus travalls professionals. A les Academies de medicina de Barcelona havía presentat observacions de la especialitat a quin estudi s' havía dedicat. Va morir a Barcelona a les derreríes del any 1876.

— Y CALZADA (ERNEST). *Biog.* Publicista barceloní que va viure a mitjans del sigle XIX. Deixantse impresionar per l' istil noveler de certs autors d' aquella època, mes, portat del millor desitg, va publicar al any 1861 a Barcelona una novela, titolada: *Eugenia ó la mujer del comandante.*

— Y CAMPDERRÓS (NARCÍS). *Biog.* Agrimensor, periodista y advocat, nadiu de Girona, y mort a Barcelona al any 1876. En 1839 escrigué una memoria respecte a l' aurora boreal obse vada a la vetlla del 22 de Novembre de 1839. En 1834, com a talent enciclopedista, va escriure un travall respecte al sistema de reempláç que convenía plantejar a Barcelona pera les quintes, y al any 1856 va publicar una erudita memoria referent al botán ch Salvador, ab el títol de: *Elogio fúnebre de D. José Salvador.*

— Y CODINA (FRANCESCH). *Biog* Musich compositor que nasqué a Lleida al any 1836. Al any 1860 va fundar l' institut musical y l' orfeó lleidatá que va diriguir durant alguns anys, y al 1865 va començar la publicació de la Biblioteca popular dels orfeons y de les societats chorals de Catalunya, publicant selectes composicions.

— Y QUADRAS (MANEL). *Biog.* Comerciant que ab les seues iniciatives va contribuir al desvetllament del tráfech y de les grans empreses catalanes a la primera meitat del sigle XIX, havent sigut un dels fundadors del Banch de Barcelona. Va pertanyer a les juntes dels primers ferrocarrils de Catalunya y a companyíes de navegació, y volgut y respectat pêls serveis qu' havía prestat al bon concepte de la nostra terra, va morir a Barcelona al any 1861.

— Y QUADRAS (MANEL). *Biog.* Opulent banquer y distingit numismátich catalá, nadiu de Barcelona, y mort a aquesta ciutat al any 1894. Havía aplegat una valiosa colecció de monedes, catalanes y espanyoles, que va ésser presentada, cridant força l' atenció, a la Exposició Universal de Barcelona de 1888, y que figura ara als Museus municipals, essent digne d' admiració y estudi.

— Y FEIXAS (PAU). *Biog.* Ilustrat apotecari del Hospital de la Santa Creu de Barcelona a les derreríes del sigle XVIII. Va publicar unes oportunes reflexions que mostraven les observacions al análisis de les aigües minerals relatives a les que havía fetes En Jaume Mescós de les d' Espluga de Francolí. Químich molt estudiós, al Memorial Literari del mes de Novembre de 1789 va insertar una atinada carta, indicant el modo de fer en breus hores una bona tinta pera escriure y de compondren una altra pera utilisar als viatges.

— Y MATAS (JOAN). *Biog.* Eclesiástich y escriptor distingit que vivía a les derreríes del sigle XVIII. Era beneficiat a la iglesia de Sant Miquel a Barcelona y pertanyía a l' Academia de Ciencies naturals y arts. Va traduir el «Poema de la relligió» de Rocine, imprimintlo a Barcelona. Un dels seus millors travals és el discurs pronunciat al any 1795 al acte de repartir els premis a l' Academia de Ciencies Naturals y Arts.

— Y ROCA (FRANCESCH). *Biog.* Jurisconsult del sigle XVII. Autor del *Discurso jurídico en justificación de la merced que la ciudad de Barcelona suplica al rey que se sirva moderar la real pragmática de 29 de Octubre de 1658*, travall molt erudit, plè de cites y antecedents históríchs com era costúm ferho llavors, al tractar de posar de relleu la justicia d' una pretensió enfront dels que desconeixíen els drets de la nostra terra.

— Y ROGER (ANDREU.) *Biog.* Fabricant d' instruments musichs y editor barceloní que va publicar no poques obres remarcables en el derrer ters del sigle XIX. A son zel pera 'ls coneixements d' aquella especialitat era deguda la notable revista *La España Musical*, que durant molts anys se publicava a Barcelona. Va morir a n' aquesta ciutat en 1889.

— Y ROSSELLÓ (FRANCESCH DE P.). *Biog.* Doctor en medicina y en ciencies a mitjans del sigle XIX. Era ajudant de cátedra de zoología, botánica y mineralogía a la Universitat de Barcelona y pertanyía a la Academia de Ciencies Naturals y Arts, ont va presentar algunes memories força interessants: *Cronología de los terrenos; Leyes armónicas de los seres y de la creación; Relación de la organización que existe entre los peces y los anfibios.*

— Y SOLER (SEBASTIÁ). *Biog.* Sabi botánich que va neixer a Barcelona a l' any 1842. Va estudiar ab molt de profit la carrera d' enginyer de boscos, de quin cos va ésser ascendit a l' any 1882 quefe primer. Destinat a Filipines a l' any 1871, va estudiar la flora d' aquelles illes, publicant una munió d' obres científiques molt selectes. Transcorregut un quant temps de la seua mort, que ocorregué a Manila en 1889, va consagrarse a sa memoria un monument a dita ciutat, segons progecte d' En Soler y Rovirosa, ab una estatua escu'pturada per En Clarassó.

— Y TUSELL (LLORENÇ). *Biog.* Mestre normal molt ilustrat de les derreries del sigle XIX. A l' any 1874 va llegir a la Societat Barcelonina d' Amichs de la Instrucció una *Memoria* definint les dificultats que se oposen a Espanya al desenrotllament d' un bon sistema d' ensenyança. Es autor ademés d' un *Diccionari geográfich-estadístich de la provincia de Barcelona.*

VIDAL. *Geog.* Veinat del dist. munpal. d' Arbucies, prov. de Girona.

VIDALBA. f. *Bot.* RIDORTA.

VIDALÓ (Vicents). *Biog.* Professor barceloní de instrucció primaria, que a l' any 1857 va publicar una complerta colecció comparativa de pesos y mi-

des ab el títol de *Reducciones de monedas, pesos y medidas provinciales al sistema métrico decimal.*

VIDASSA. f. VIDAÇA.

VIDAUBA. f. *Bot.* RIDORTA.

VIDAUBI. m. *Bot.* DULCÁMARA.

VIDAURA. f. *Bot.* VINCAPERVINCA.

VIDE. Veu verbal llat. *Veges* o *mira.* S'usa en diccionaris, impresos y manuscrits catalans, precedint a la indicació del lloch o página que ha de veure qui llegeix pera trovar alguna cosa. **Ve ó mira.**

VIDENT. p. a. de VEURE. || Que veu, y en sentit filosòfich que veu o preveu el pervindre **Vidente.** || m. *Ant.* PROFETA.

VIDIELLA. f. BADIELLA, 2. || *Ter.* Troç de corda. **Ramal, cabo.**

VIDIMIES (Cartes), o **VIDIMUS.** *Hist.* Copia de antigues cèdules servades y revestides ab carácter autèntich, que s' usaven als sigles XI al XIV, y que aixís s' anomenaven per començar generalment ab la paraula llatina *vidimus (havem vist).*

VIDOTA. f. Vida dolenta. **Mala vida.**

VIDRÁ. *Geog.* Poble de la prov. de Girona, bisb. de Vich, part. jud. de Puigcerdá; és dalt d' una montanya y té 479 hab. Es lloch molt fret y exposat a glaçades y neus. || —(COLL DE). *Orog.* Cim del Ripollès, entre les vessants del Ges y de la rivera de Besora.

VIDRAIRE. com. VIDRIAIRE.

VIDRARENCH, CA. adj. Natural de Vidrá.

VIDRE. m. Cos compost d' arena molt pura y blanca, o de pedres relluentes o ab barrella barrejada ab varis ingredients, format artificiosament ab la violencia del foch, y queda llis, diáfan y transparent, per tenir els poros directes enfront uns d' altres. **Vidrio.** || Qualsevol vas o peça feta de vidre. **Vidrio.** || *Met.* Qualsevulla cosa molt delicada y trencadiça. **Vidrio.** || La persona de geni molt delicat y que fácilment s' enfada. **Vidrio.**

VIDRE DE MULTIPLICAR. Vidre que aumenta el tamany dels obgectes. *Lente.*

VIDRE D' ULLERA. Vidre petit, comunament ovalat, que, encastat a una armadura d' or, argent, acer, etcètera, constitueix la part principal de les ulleres usuals. *Luneta, espejuelo.*

VIDRE VOLADOR. Mena de vidre que, a força de bufar, s' aprima molt fins que 's trenca a miques, y resulta molt lleuger. *Vidrio bufado.*

QUI TRENCA 'L VIDRE 'L PAGA. *Ref.* Ab que 's denota que cada hú és responsable del mal que fa o del dany que causa. *Quien rompe, paga y lo meten á la cárcel.*

VIDRES FOSCOS. *Fis.* Els que, al fabricarlos, se tenyeixen ab colors roig, groch y vert, y mimven la força dels raigs solars quan s' observa aquest astre. *Vidrios obscuros.*

VIST AB VIDRE DE MULTIPLICAR. fr. *Fam.* S' apropia als que exageren els fets o successos que hagin vist.

VIDRER. m. VIDRIER.

VIDRERA. f. VIDRIERA. || *Geog.* (VALL). V. VALLVIDRERA.

VIDRERES. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Girona, partit jud. de Santa Coloma de Farnès; és a la carretera d'aquesta vila a la de Sant Feliu de Guíxols, y té 2,208 habitants.

Segell de Vidreres

VIDRIAR. v. a. Donar a la terriça un verniç que sembla vidre. **Vidriar.**

VIDRIAT, DA, p. p. de VIDRIAR.

VIDRIER, A. s. Qui fa o ven vidre. **Vidriero.**

VIDRIER DE LLUM. *Soplete.*

VIDRIERA. f. Conjunt de vidres posats ab march a les portes o finestres. **Vidriera.**

VIDRIERÍA. f. Fábrica de vidre. **Vidriería.** || Botiga de vidrier. **Vidriería.** || Barri o carrer ont hi ha molts vidriers. **Vidriería.**

VIDRIFIAR. v. a. VITRIFICAR.

VIDRIOL. m. *Quím.* Sal composta d' un metall y d' ácit sulfúrich. **Vitriolo.**

VIDRIOL BLANCH. El format de zinc y d' ácit sulfúrich, aixís anomenat a causa del seu color blanquinós. Es el sulfat de zench. *Vitriolo blanco, sulfato de zinc.*

VIDRIOL BLAU. El format de coure y d' ácit sulfúrich, que al disoldres ab aigua la tenyeix de blau. Es el sulfat de coure. *Vitriolo azul, sulfato de cobre.*

VIDRIOL VERT: CAPARRÓS.

VIDRIOLA. f. GUARDIOLA.

VIDRIÒLICH, CA. adj. Semblant al vidriol. **Vitriólico.**

VIDRIÓS, A. adj. Trencadiç com vidre. **Vidrioso.** || Se diu de les coses molt delicades que s' han de tocar ab molt de cuidado **Vidrioso.** || Se diu de la terra o del empedrat llisquent a causa del glaç.

VIDRIOSAMENT. adv. D' una manera vidriosa.

VIDUA. f. VIUDA.

VIDUU. m. VIUDO.

VIDUITAT. f. Viudesa. **Viudez.**

VIELL, A. adj. VELL.

VIELLA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Lleida format dels 18 següents ajuntaments: Arties, Arres, Arrós y Vilá, Bagerque, Bausén, Betlán, Bordes (Les), Bosost, Caneján, Escunyau, Gausach, Gessa, Les, Salardú, Tredós, Viella, Vilach y Vilamós, reunint entre tots 7,493 hab. || Vila de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, cap del part. jud. del seu nom; és la capital de la Vall d' Arán, a la dreta del Garona, y té 724 hab. || —(PORT DE). *Orog.* Pas a 2,454 met. de altitut, que posa en comunicació la Vall d' Arán ab el Noguera Ribagorçana.

Segell de Viella

VIEN (Joseph Maria, comte de). *Biog.* Remarcable pintor del sigle XVIII, que va neixer a Montpeller a l' any 1716 y va morir a l' any 1809. Es autor de quadres representant escenes y fets històrichs, alguns d' ells guardats al Museu de la seua ciutat nadiua y als sumptuosos edificis oficials de la meteixa.

VIENÈS. adj. y s. Nadiu de Viena, ciutat francesa, que pertanyía a la Galia romana, y lo pertanyent a la dita ciutat y als seus habitants. **Vienense.** || Nadiu de Viena, a l' Austria, y lo pertanyent a aquesta ciutat o als seus habitants. **Vienense.**

VIENNET (Joan Guillem). *Biog.* Militar y escriptor del Migjorn de França, que va neixer a Bezers al any 1777, morint al any 1868. Va escriure nombroses y atitllades composicions poètiques, y va pertanyer a l' Academia francesa desde 1830, reemplaçant al comte de Segur en aquella docta corporació.

VIETA (Diech). *Biog.* Prebere, beneficiat de Santa María del Mar, nadiu de Barcelona que vivía als començos del sigle XVII. Era home de molta ilustració y energía, y entre les obres que va escriure s' esmenta la correcció y traducció de les obres de teología d' En Trallench, afeginthi al any 1703 dos tractats, parlant de les censures de genre y d' especie, y altre de diversos assumptes, marcadament del dejuni dels eclesiástichs. Van ésser impresos a Barcelona.

— Y GIBERT (PERE). *Biog.* Metge y remarcable físich barceloní de la primera meitat del sigle XIX. Va morir al any 1856. Home molt travallador va publicar obres ben interessantes, entre elles *Traducció*

VIDRES

Copes, una d'elles ab raigs esmaltats (fabricació catalana del sigle XVIII).

Copes y gerros catalans, acarbaçat un d'ells (sigles XVIII y XIX).

Vas, copa, canti y vinagrera catalanes encreuades (sigle XVIII).

Gerro, canti, pòts, plats y taça de vidre (sigle XVIII).

Vidres

Vidres romans (Colecció del Sr. Cabot).

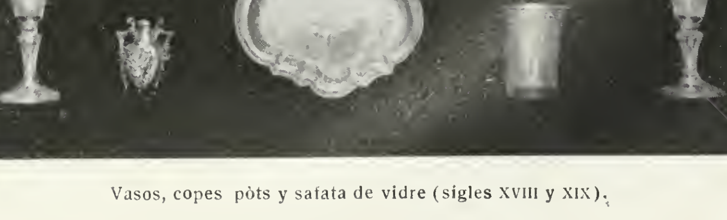
Plats, morratxes, pitxó y ceirill (sigles XVI y XVII)
(Coleccions de la Sra. Viuda de Chopitea, Cabot y Miquel y Badía)

Vasos y cantirets (sigles XVII y XVIII)
(Colecció del Srs. Cabot y Miquel y Badía).

Copes, vasos y pòts (sigles XVII a XIX).

Vasos, copes pòts y safata de vidre (sigles XVIII y XIX).

de la fisica de Libés, del francès al castellá, 1818. *Reflexions fisico-geològiques sobre fonts ascendents o artificials*, 1838. *Memoria médico-manicómica, observacions mèdiques dels boigs*, 1844. Manuscrit respecte a *Febres intermitents*. — *Observacions de la catarata*, 1842. *Sobre una aurora boreal*, 1815. *Sobre la doble refracció*, 1818. *Manuscrit relatiu a reflexions fisich matemàtiques dels incendis*, 1840. *Memoria del eclipse de sol de 1842*. *Consideracions històrich-fisiques a la Academia de Bones Lletres*, 1816 y *Memoria de la secada dels vintiquatre anys*, havent colaborat además ab sovintesa a la Revista de Agricultura y Arts de Barcelona que publicava la Junta de Comerç.

— Y SALA (ANTONI). *Biog.* Metge catalá que a mitjans del sigle XIX era director del departament de boigs al hospital de Saragoça. Havía fet observacions molt pertinentes tractant aquells infeliços malalts, y al any 1842, va publicar un extracte de certa dissertació pera provar que l'epilepsia no 's complica ab l' enagenació mental fins a la pubertat.

VIETE (Francesch). *Biog.* Geòmetra nadiu del Mitjorn de França al any 1540 y mort en 1603. Va concebre la primera idea d'aplicar l' álgebra a la geometría, descobrint la major part de les transformacions de les eqüacions, la llei de composició dels coeficients, nous mètodes de resolució de les eqüacions de tercer y quart grau, l' análisis de les seccions angulars, etc.

VIGA. f. BIGA.

VIGAM. m. BIGAM

VIGASTRE. m. *Geog.* Poble del regne de Valencia.

VIGATÁ, NA adj. Natural de Vich, ciutat de Catalunya. **Ausetano, vicense.** || m. pl. Nom que 's doná als partidaris del arxiduch d'Austria. **Vigatán.**

VIGENCIA. f. Qualitat de vigent que té una cosa actualment. **Vigencia.**

VIGENT. adj. *For.* Se diu de les lleis, ordenances, estils y costums qu' están en plè vigor, us y observancia **Vigente.**

VIGÈSSIM, A. adj. ord. Vintè **Vigésimo, vicésimo.** || Una de les vint parts en que 's considera dividit un tot. **Vigésimo.**

VIGESSIMAL. adj. S' apropia al modo de comptar o al sistema de subdividir de vint en vint.

VIGÍA. f. GUAITA, MIRALLA.

VIGIAR. v. a. VIGILAR.

VIGIGRAF. m. Mena de telegraf dels guaites o vigies. || Qui 'l maneja. **Vigígrafo.**

VIGIGRAFÍA. f. Comunicació a distancia per medi del vigigraf. || Art d' usar de aquest aparell.

VIGIGRAFICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu al vigigraf o a la vigigrafía. **Vigigráfico.**

VIGILABLE. adj. Que 's pot o deu vigilar.

VIGILADOR, A. adj. y s. Que vigila. **Vigilador.**

VIGILANÇA. f. VIGILANCIA.

VIGILANCIA. f. Gran cuidado, atenció exacta ab que 's guarda alguna cosa. **Vigilancia.** || La orella dreta del cavall, mula, etc. **Vela**

VIGILANCIÁ, NA. s. y adj. Heretge partidari de Vigilanci, heresiarca del sigle IV. **Vigilanciero.**

VIGILANT. m. VETLLADOR, 1, 2. || Avui s' anomena aixi aquell que vetlla per la seguretat de les cases y té les claus de les portes de les meteixes. **Vigilante.** || p. a. **Vigilante.** || adj. Cuidadós y atent.

VIGILANTÍSSIM, A. adj. sup. Molt vigilant.

VIGILANTMENT. adv. m. Ab cuidado y dilligencia. **Vigilantemente.**

VIGILAR. v. a. Vetllar sobre alguna cosa y cuidarla **Vigilar, velar.** || Observar atentament alguna cosa. **Velar, celar.**

VIGILAT, DA. p. de VIGILAR. Guardat, observat. **Vigilado.**

VIGILATIU, VA. adj. Que vigila.

VIGILIA. f. DESVETLLAMENT. || L' acció d' estar despert o vetllant. **Vigilia.** || El día abans d' alguna festivitat. **Vigilia, vispera.** || El dejuni que 's fa 'l día abans d'alguna festa. **Vigilia.** || Día immediat anterior a un altre determinat. **Vigilia, víspera.** || L' ofici que 's resa 'l día abans d' alguna festivitat que 'l té. **Vigilia.** || *Met.* L' immediació d' alguna cosa que ha de succeir. **Vispera.**

EN VIGILIES. m. adv. Aprop de succeir, com: ESTEM EN VIGILIES D' UNA GRAN GUERRA. *En vísperas.*

MENJAR DE VIGILIA, MENJAR DE MAGRE, MENJAR DE PEIX Menjar peix, llegums, verdures, etc., ab exclusió de carn.

PARTIR DE VIGILIA. fr. No poguer dormir per causa de malaltia, de mals de cap, etc. *Estar insomne ó desvelado, desvelarse.*

VIGILIS. m. pl. Guardes o centinelles nocturns de l'antiga Roma. **Vigiles.**

VIGITÁ. adj. VIGUETÁ. VIGATÁ.

VIGNITA. f. *Min.* Varietat de silicat de ferro.

VIGOLINA. f. *Bot.* Mena de plantes anyals del Perú, que per adorno se conreua als jardins d'Europa.

VIGOR. m. Dalit, força o activitat, aixís de coses animades, com d' inanimades. **Vigor.** || Fortalesa, coratge, valor en les persones y animals. **Vigor.** || La vivesa y eficacia de les accions. **Vigor.** || La força de la obligació en les lleis o ordenances, o la duració constant de les costums y estils. **Vigor.** || La molta frondositat y verdor de les plantes. **Lozanía.** || *Met.* Activitat, violencia dels remeis. **Vigor.** || *Ret.* Força y energía del estil. **Vigor.**

RESTAURAR EL VIGOR. fr. CONFORTAR, CORROBORAR.

VIGORAR. v. a. VIGORISAR.

VIGORAT, DA. adj. VIGORISAT.

VIGORATIU, VA. adj. Que vigorisa. **Vigorativo.**

VIGORESA. f. y

VIGORÍA. f. *Ant.* VIGOR.

VIGORISABLE. adj. Que 's pot vigorisar. **Vigorizable.**

VIGORISADOR, A. adj. Lo que vigorisa. **Vigorador, vigorizador.**

VIGORISAR. v. a. Enrobustir, donar vigor. **Vigorar, vigorizar.**

VIGORISARSE. v. a. Cobrar vigor, força, enrobustirse. **Vigorizarse.**

VIGORISAT, DA. p. p. **Vigorizado.**

VIGORÓS, A. adj. Lo que té força, eficacia y vigor. **Vigoroso.**

VIGOROSAMENT. adv. m. Ab vigor y eficacia. **Vigorosamente.**

VIGOROSITAT. f. Robustesa, fortalesa. **Vigorosidad.** || Vivesa, eficacia, activitat. **Vigorosidad.**

VIGOTA. f. *Náut.* BIGOTA. || Rodeta de fusta ab un forat al mitg per ont s'hi passen les cordes. **Vigota.**

VIGOTA CEGA: ULL DE BOU, 6.

Joseph Viguer y Canas.

VIGUER Y CANAS (Joseph). *Biog.* Era fill de Vich y no solament havía figurat en totes les empreses desarrollades l' últim ters de la passada centuria en aquella ciutat, sinó que havía intervingut en primera fila en els actes generals del catalanisme. Havía presidit durant llarguíssim temps el Circol Literari de Vich, llar del famós *Esbart* de poetes que havía acapdillat Mossèn Cinto. Es autor de un estudi de les obres del famós jurista catalá Jaume Callís. Nasqué l'any 1847 y morí el 1907.

VIGUERÍA. f. Conjunt de vigues.

VIGUERIE (Guillem Carles). *Biog.* Metge nadiu del Mitjorn de França y autor de nombrosos travalls professionals publicats en revistes mèdiques y en obres apart. Era individuu de l'Academia de ciènciencies y de la Societat de medicina. Va neixer al any 1779, morint al de 1855.

— (PERE). *Biog.* Escriptor nadiu del Mitjorn de França y marcadament dedicat als estudis històrichs de la seua regió. Va neixer a Carcassona a mitjans del sigle XVIII, havent mort al any 1813 Entre 'ls seus travalls de força erudició s'hi relleva una *Historia de Carcassona*, de quina malauradament va publicar tant sols el primer volúm, donchs 'l va sorpendre la mort quan començava a escriure el segón.

VIGUETA. f. dim. de viga.

VIGUETÁ. adj. VIGATÁ.

VIHUET. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Llesp, prov. de Lleida.

VIJARÈS. adj. *Ant.* Entenedor, aparent, semblant, vegent.

VIL. adj. Abatut, baix y despreciable. **Vil, ruin, soez.** || Prostituit, despreciable, que 's posa en venda. **Vil.** || Baix, de mala intenció, de mal cor. **Vil.** || S'aplica a les accions infames o indignes, y al subgecte que les fá. **Vil, ruin, soez.** || Dit d'alguns oficis baixos de la república. **Vil, servil.** || La persona que manca a la confiança que se li té o no hi correspòn. **Vil.** || En la mística 's diu del subgecte humil, sense que sigui despreciable. **Vil.**

VILA. f. Població que té alguns privilegis que la distingeixen del poble, com veinat y jurisdicció separada de la ciutat. **Villa** || Tots els habitants o veins que la componen **Vila.** || El cos de regidors y justicies que la governen. **Vi la.**

DE LLUNY SE VEU LA VILA Y D' APROP LA GENT. *Ref.* Ab que 's denota que perá judicar d'algú és menester tíndrerlo ben tractat y conegut. *No habeis comido con él medio celemín de sal.*

VILA (Agustí). *Biog.* Escriptor barceloní de mitjans del sigle XIX que va ésser un dels més afectes al moviment de la Junta Central havent publicat en 1843, dos travalls que tenien relació ab els propòsits inicials ja en aquells temps d'aterrar la Ciutadela y les muralles que circuíen la ciutat de Barcelona. Abdós travalls se titolaven *Reseña histór ca de los males que ha causado á España y á Barcelona en particular el haberse mantenido plaza fuerte esta ciudad después de la dominación sarracena*; y l'altre estampat al meteix any a l'imprempta d'en Brusi, *Abajo las murallas.*

— (ANTONI). *Biog.* Relligiós de la companyía de Jesús, que va neixer a Sampedor al any 1747. Va passar a Italia, quan la expulsió de la companyía, essent nomenat catedrátich de eloqüencia y de antigüetats gregues a l'universitat de Ferrara al any 1786, havent publicat moltes obres relatives als clàssichs d'aquella llengua. Va compondre nou llibres tractant de la conquesta de Mèxich, en quins mostrava la seua erudicció, y en 1790 va dedicar al papa Pius VI, a Ferrara, una obra ab el títol de *Dialogus alter de utilitate exgræcorum scriptorum lectione*, escrivint també una *Ratio de christianæ relligiones præsputia philosophicis armis defendenda.* Va morir a Ferrara al any 1820.

— (BENET). *Biog.* Relligiós del monastir de Montserrat que vivia al sigle XVI. Havia escrit sobre materies relligioses, esmentant En Nicolau Antoni, entre els seus travalls, un volúm in foli, contenint dues paráfrasis relatives als psalms, escrits en llengua castellana.

— (BERNAT). *Biog.* Mestre barceloní del sigle XVI, un dels més antichs de quins se té esment, Se dedicava a l'ensenyança d'escriptura y comptes, y al any 1596, va publicar a Barcelona, imprès per En Cen. rat, una obra en 8.° titolada *Regles breus de l'aritmètica ab la teoria y práctica pera trobarles.*

— (BRÚ). *Biog.* Relligiós de la Cartoixa que exclaustrat vivía a Catalunya, abans de la revolució de Septembre de 1868. Per aquells temps va publicar a Barcelona una obreta, aplech curiós de certa utilitat a les iglesies, titolada *Manual en que per ordre alfabetich hi ha els noms dels sants venerats a la iglesia catòlica.*

— (DOMINGO). *Biog.* Jurisconsult molt distingit que vivía a mitjans del sigle XIX a Barcelona. Era catedrátich de l'Universitat y formava part de la Comissió general de Còdichs. Era home molt competent en assumptes jurídichs y respectat pêl seu criteri en les qüestions de dret, havent publicat a Madrit al any 1848 *Proyecto constitutivo de los tribunales de justicia del fuero general.*

— (HERMENGOL). *Biog.* Escriptor de les derreries del sigle XIX molt afectat en la defensa dels interessos de la explotació d'alzines sureres, que havia pres part en tots els actes de propaganda realisats a la provincia de Girona, pera el deixondiment d'aquella producció forestal. Al any 1880, va publicar a Girona un fascicle de propaganda, obeint a aquestos impulsos, titolat *Crisis por que ha pasado la industria corchera, su historia y su solución.*

— (JAUME RAMÓN) Relligiós barceloní, molt estudiós y competent als estudis històrichs. Vivía als començos del sigle XVII havent mort al any 1638. En quatre volums en foli, va aplegar una munió de detalls heraldichs de les families nobles de Catalunya, figurant en els dos primers fins a 2,300 escuts de la noblesa catalana. La seua biblioteca qu'era selecte, y aquell aplech heráldich, va deixarlos per testament a la biblioteca del monastir de Sant Geroni de la Murtra. Va escriure ademés d'aquella obra, la *Genealogia dels Comtes de Barcelona y anals de Ripoll, escrits en catalá. 4 volums de monuments antichs reunits pera formar la historia dels reis d' Espanya,* y la *Vida del canonge de Barcelona doctor Pere Font,* escrita al any 1614. En una de les seues obres, parla En Vila de l entrega en metálich feta per En Lluis Santangel, als reis Catòlichs pera els despendis ocasionats per els viatges de Colom a les Indies Occidentals.

— (JOAN) *Biog.* Escriptor del sigle XV que suposen alguns qu'era metge, traductor al catalá de la obra del mestre Taranta, titolada *De epidemia et peste.* La traducció va ésser impresa a Barcelona al any 1475, essent aquest un dels primers llibres donats a l'estampa en el territori de l'antigua corona aragonesa.

— (JOAN). *Biog.* Eclesiástich de les derreríes del sigle XVI. Era canonge de Barcelona, y desprès bisbe de Vich. Era reputat com el primer teòlech y canonista del seu temps y coneixedor de les llengües grega y hebraica. No havia completat l'any de la presa de possesió del bisbat de Vich, quan el va sorpendre la mort, deixant inacabades algunes reformes, mostrant les seues profitoses iniciatives.

— (JOAN). *Biog.* Musich, compositor y organista de la parroquia del Pí de Barcelona, que vivía al any 1785, y fruía el concepte d'esser un dels primers organers d'Europa al seu temps. La seua execució perfecte y l'admirable armonía dels tons que arrebaçava de l'orga, li donaren general concepte de habilidós instrumentista.

— (JOSEPH). *Biog.* Modest sacerdot, qu'era tingut al camp del art musical com un dels de condicions rellevants de les derreríes del sigle XVIII. Modest com era, no va volguer abandonar la plaça d'organer que desempenyava a la població de Sanauja. Va intervindre al any 1766 a una qüestió musical promoguda ab el mestre de capella del monastir del Escorial, que defensava una obra nomenada: *Laberynto de Laberyntos*

— (LLORENÇ). *Biog.* Pintor nadiu de Valencia, ont va neixer al any 1683, morinthi al de 1713. Va dedicarse ab acert a la pintura relligiosa, deixant bona

mostra del seu talent artístich en la munió de quadres seus a les iglesies valencianes.

— (LLUIS). *Biog.* Eclesiástich que vivía al primer terç del sigle XIX. Era trinitari calçat y lector de teología, haventse publicat una obra seua al any 1847, ab el títol de *La ciencia de la salvación.*

— (CELDONI). *Biog* Escriptor y historiaire als començos del sigle XIX. Al any 1805 era arxiver y cronista de Reus, y autor d' un manuscrit ab serioses anotacions històriques, que pertanyent a la colecció de Vargas Ponce, és servat a l' Academia de la Historia. Porta 'l títol de: *Compendio histórico del castillo de Mascalvó á la provincia de Tarragona.*

— (SENÉN). *Biog.* Remarcable pintor valenciá, mort al any 1708. El seu nom figura entre 'ls dels millors artistes del seu temps. Al any 1738 va endreçarse a Murcia, ont sejornava als temps del bell fantasiós esclat del seu talent. A les iglesies de Murcia s' hi serven nombroses obres seues, en sa major part quadres d' imatges ab trets d' un misticisme que reflecta la prodigiosa fantasía d'aquell pintor, entre altres els que representaven: *Sant Geroni, Sant Nicolau, La Magdalena, Sant Domingo* voltat dels heretges, *Santa Teresa, Sant Tomás d' Aquino*, etc.

— DE MACABEOS (FRANCESCH). *Biog.* Distingit professor d' aritmètica, nadiu de Barcelona a mitjans del sigle XIX. Va publicar diverses obres, algunes de quines arribaren a tindre varies edicions, com va esdevindre ab *El primero de tres tesoros reunidos*, tractat complert d' aritmética mercantil. Era autor, ademés, de *La infantil, aritmética para uso de los niños* (1851); *Mapa métrico decimal, Exposición del sistema métrico decimal, Nuevo método de reducción de monedas, pesas y medidas* y una nova aritmètica mercantil publicada al any 1850.

— DESTES (MACIÁ). *Biog.* Cartògraf tingut per mallorquí per uns, mentres asseguren altres qu' era valenciá. Vivía als començos del sigle XV, y el seu nom figura a l' historia dels avenços científichs, per ésser autor d' una carta hidrográfica plana, tinguda pêl primer document d' aquesta mena, que 'l Pare Villanueva descriu, per haverla vista a la cartoixa de Val de Cristi. El pergamí que conté la carta esmentada té cinch pams de llarch per quatre d' ample, y comprèn tot lo descobert en aquell temps, les costes d' Europa, les d' Africa fins a Guinea y 'ls confins de l'Asia. Per la banda d' occident fixava les illes Canaries y les de Cap Vert. Les costes d' Espanya eren més determinades que les del restant de la carta. En els seus llochs respectius pintava l' autor algunes constelacions y a cada regne 'ls escuts d' armes; en quant als d' Europa, y als paisos africans y asiátichs les figures dels reis que 'ls governaven, precisant noticies del seu poder y de les costums dels Estats. Al peu d' aquell notable document s' hi consigna: *Mecia de Viladeste me fecit in anno MCCCCXIII.* Aquest preciós exemplar ha sigut en nostres temps reproduit per les arts gráfiques modernes y publicat pera donar concepte de la seua valua.

— Y CAMPS (ANTONI). *Biog.* Eclesiástich de molta ilustració, que va ésser bisbe de Menorca y d' Albarracin. Havía donat mostra del seu talent, publicant a Madrit, al any 1792, la obra *El noble bien educado* y *El vasallo instruido en los principales obligaciones que debe á su legítimo monarca* (Madrid, 1777). Va imprimirse la *Vida y virtudes de San Juan Nepomuceno*, de quina també n' era autor, mes la seua obra més valiosa, que no va poguer completar per haverli sobrevingut la mort, va ésser el *Diccionario enciclopédico eclesiástico*, quina part, manuscrita, formava ja vint volums.

— Y DOMENECH (MIQUEL). *Biog.* Musich y compositor dels començos del sigle XIX Va neixer al any 1814 a Sant Martí de Teiá. Era organer de la catedral de Barcelona y autor de moltes composicions de bon estil musical, lletanies, rosaris, goigs, etc.

— Y FIGUERAS (RAMÓN). *Biog.* Mestre d' instrucció primaria que vivía a Barcelona a començos del sigle XIX. Va escriure obres didáctiques molt acceptables, entre elles: *Nuevo plan de enseñanza náutica* (1821); *Principios de geografía universal* (1835); *Interrogatorio aritmético* (1838); *Colección de tablas para varios usos de la navegación y práctica de la geografía; Catecismo político.*

— Y FICAT (NARCÍS). *Biog.* Musich que va neixer a Girona al any 1812. Va ésser, fins a 1835, organer a la colegiata de Besalú, passant després a desempenyar el meteix cárrech a Narbona. A un concurs pera la provisió d' una de les places de la seua carrera de cant, celebrat a Tolosa, va obtindre el primer premi, que li fou arrebaçat per injusticia, mes el rector de Sant Gaudens (Alt Garona) va reparar la falta, nomenantlo organer de la seua iglesia.

— Y IGLESIAS (FRANCESCH). *Biog.* Professor de francès y de teneduría de llibres que a miljans del sigle XIX fruía molta significació per les seues ensenyances a Barcelona. Havía pnblicades diverses obres pera cursar els coneixements esmentats: *Curso completo de pronunciación francesa; Nuevo método gramatical de la lengua francesa; Gramática de la lengua francesa* (1861); *El desarrollo de la pronunciación francesa* (1861); *El consultor hispano-galo* (1862). Va morir a Barcelona al any 1890.

— Y LLETJÓS (FRANCESCH). *Biog.* Distingit enginyer industrial, nadiu de Barcelona y mort a la meteixa ciutat al any 1893. Al any 1862 va publicar una complerta *Memoria relativa á la secció mecánica de la Exposició Universal de Londres*, celebrada en aquell any.

— Y PASQUÉS (JAUME). *Biog.* Relligiós y musich molt distingit a la primera meitat del sigle XIX. Va professar al monastir de Sant Geroni de la Murtra, essent en ell mestre de capella y corrector de cant plá. Doná mostra de la seua competencia en aquests coneixements la obra per ell publicada al any 1848, ab el títol de: *Método fácil y breve para aprender á cantar con regla el canto llano y figurado, y para componerlo*, en quin, ademés del text, adjuntava 372 pàgines de cant.

— Y ROBLES (JOSEP M.ª). *Biog.* Professor a la Escola Normal de Tarragona, que va gaudir concepte pêl seu sistema d' ensenyança, envers els anys 1860. Va escriure respecte a diverses assignatures y entre les seues obres de clara exposició, cal fer esment de *Elementos de agricultura general*, 1865, *Atlas de agricultura elemental*, 1864 y *Elementos de dibujo general*, 1867.

— Y RODRIGO (JOSEPH). *Biog.* Distingit pintor nadiu de Valencia al any 1801, mort a Moncada al 1868. Ab especialitat va dedicarse a les pintures de flors y ornat, més era al ensems habilidós en les restauracions artístiques, segons mostrá en la realisada en les taules de Neopoli y Areggio a la catedral de Valencia. Havía pintat al ensems bons quadres d'assumptes relligiosos, de quins al Museu de Valencia se 'n serven alguns, com axí meteix en moltes iglesies de la comarca valenciana, podent esmentar entre ells *La Verge del Roser y Sant Francesch ab Sant Domingo*, a l' iglesia de Sant Mateu; *Santa Filomena*, a Sant Bartomeu; els *Desposoris de la Verge, Sant Llorenç*, etc.

VILÁ. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Arrós y Vilá, prov. de Lleida, a la Vall d' Arán. || — (LA). *Hidrog.* Riuet de la prov. d' Alacant; és format de varies branques que 's reuneixen sota Orxeta y desaigua al mar tocant a Vilajoyosa. || — DE SUBIRÁS. *Geog.* Caseriu del terme de Terrades, prov. de Girona.

VILÁ, NA. adj. *Ant.* VILLÁ. || Rústich.

VILÁ DE CONDICIÓ. fr. Home despreciable. *De condición villana.*

VILÁ. m. VILAR.

VILÁ (Joan). *Biog.* Relligiós, pertanyent a l' ordre de les Escoles Pies, que axís a l' oratoria ssgrada

com a l' ensenyança s' havía distingit. Era autor de trevalls didáctichs y molt volgut dels nombrosos deixebles que va tindre durant la seua llarga y honrosa carrera professional. Va morir de rector de les Escoles de Barcelona al any 1871.

— Y TIÓ (VICENTS). *Biog.* Enginyer de gran cultura, autor d' obres que fomentaren la seua reputació com a tècnich dels més distingits. Era home de clar criteri y de positius talents professionals, y va morir a Vilassar de Mar al any 1903.

VILABELLA. *Geog.* Vila de la prov. y diòc. de Tarragona, part. jud. de Valls; és a la vora del riu Gaiá y té 1,248 hab.

VILABERTRAN (Geroni). *Biog.* Frare caputxí del sigle XIX, a quí alguns autors anomenen Jaume. Va dedicarse a calcular y publicar reduccions y comparacions de pesos, mides y monedes, essent obres seues la *Reducción reciproca de reales de vellón nominales catalanes á libras, sueldos y dineros valencianos y mallorquines; Reducción de monedas, pesos y medidas catalanas á las de Castilla, Valencia y Aragón; Nuevo método para operaciones de cambio de España con el extranjero,* Barcelona, 1813, ab varies edicions posteriors, entre elles les de 1816 y 1826.

Segell de Vilabertrán

VILABERTRÁN. *Geog.* Vila de la provincia y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; és entremitg d' hortes, a la vora de la Muga, té un antich monastir y 889 habitants.

VILABLAREIX. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. judicial de Girona; és a la vora del riu Güell y té 356 habitants.

VILACARLÍ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de la Torre de la Ribera, prov. d' Osca.

Segell de Vilablareix

VILACARLOS. *Geog.* Vila de l' illa de Menorca, bisb. de Palma, part. jud. de Maó; és al port d' aquest derrer nom y té 2,462 habitants.

Segell de Vilach

VILACH. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part jud. de Viella; és a tramontana d' aquesta vila, a la vora del Garona, y té 180 hab. || *Hidrog.* Riuet de la Vall d' Arán, prov. de Lleida; neix al peu del Puig Armeros, passa per Vilach y desaigua al Garona.

VILACIRERES. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Góssol, prov. de Lleida.

VILACLOSA. *Geog.* Caseriu del terme de Camelás, depart. dels Pirineus Orientals.

VILACOLUM. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Torruella de Fluviá, prov. de Girona.

VILADAMOR (Antoni). *Biog.* Cavaller y cronista català del sigle XVI. Feliu de la Penya l' esmenta en els seus *Anals* dient d' ell que va distingirse al seti de Perpinyá de 1543. Era nadiu de Barcelona, y va exercir a la ciutat el cárrech d' arxiver reial, essent contemporani del cronista Carbonell, segons En Nicolau Antoni, que suposa estar anotats ab lletra de abdós algún dels manuscrits del arxiu. Havía aplegats y extret datos històrichs d aquella dependencia, y al any 1585, va escriure una *Crónica de Catalunya,* posanthi les noticies que tenia recullides.

VILADAMUNT Y SERRA (Francesch). *Biog.* Jurisconsult barceloní que vivía als començos del sigle XVIII. Era advocat dels reials Concells y fiscal a l' auditoría de guerra a l' exèrcit de Catalunya. A Barcelona va donar a l' imprempta per aquell temps, sense determinar l' any, *Noticias judiciales y avisos militares útiles á varias clases de personas.*

VILADASENS. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; és a la vora d' una riera y té 424 habitants.

VILADECANS. *Geog.* Poble de la provincia y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; és a la vora d' aquest riu y té 1,197 hab.

Segell de Viladecans

VILADECAVALLS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Carders, prov. de Barcelona. || Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Terraça; és a Ponent de aquesta vila, té estació de F.-C. y 757 habitants.

Segell de Viladecavalls

VILA DE GUARDIOLANS. *Geog.* Poble de la provincia de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora de la riera de Margansol y té 504 habitants.

VILA DE LA UNIÓ. *Geog.* Vila de la prov. y diòc. de Valencia, part. jud. de Sagunt; és al mitg d' un plá, a la vora del riu Palancia y té 2,070 hab.

VILA DE LLOPS. *Geog.* Quadra del terme de Sant Miquel d' Olèrdola, prov. de Barcelona.

Segell de Vilademat

VILADEMAT. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; és a la vora de la carretera de Figueres a La Bisbal y té 476 hab.

VILADEMÍ. *Geog.* Poble del districe munpal. de Vilademuls, prov. de Girona.

VILADEMIRES. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Cabanelles, prov. de Girona. || —(RIERA DE). *Hidrog.* Afluent del Fluviá, entre Espiravessa y Canelles, provincia de Girona. Baixa de Sant Martí Sasserra y passa per Vilademires, quin nom pren.

VILADEMULS. *Geog* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; és un poch apartat del Fluviá y té 1,953 hab. || —(SANT MARSAL DE VILADEMULS), provincia de Barcelona.

Segell de Vilademuls

VILADEURES (Collada de). *Orog.* Coll del Lluçanès, prop de Salselles, a 775 met. d' elevació.

VILADOMAT (Antoni). *Biog.* Remarcable pintor, nadiu de Barcelona, ont va neixer a l' any 1678, morinthi al 1755. La vinguda a Barcelona com arquitecte del arxiduch Carles III d' En Isnart Viliena, de qui va ésser amich el mestre pintor, va completar la seua educació artística. Va copiar ab pulcritut el natural y mostrava al dibuix una correcció que feia distingir les seues obres. Entre aquestes, fou remarcable per la seua valua la *Cena*, el *Lavatori*, el *Martiri de Sant Bartomeu, La Divina Pastora*, a la catedral de Barcelona, la *Vida de Sant Francesch*, qu' és ara al Museu arqueològich municipal, ab altres quadres y dibuixos d' aquell artista. Alguns quadres a Santa María de Mataró y a la catedral de Tarragona, com n' hi han a altres indrets de la nostra terra se serven d' aquell autor clássich de la meteixa.

— (JOSEPH). *Biog.* Pintor nadiu de Barcelona a l' any 1786. Fill y deixeble d' Antoni, va deixar algunes obres bastant atinades, y entre elles els quadres de la vida de Sant Tomás, que són galana mostra del estil del seu pare.

Segell de Viladonja

VILADOMIU. *Geog.* Colonia industrial del part. jud. de Berga, situada a la vora del Llobregat, entre Gironella y Puigreig.

VILADONJA. *Geog.* Poble de la provincia de Girona, bisb. de Vich, part. jud. de Puigcerdá; és a tramontana de la serra de Malamala y té 182 habitants.

VILADORDIS *Geog.* Poble del dist. munpal. de Manresa, provincia de Barcelona.

VILADRAU. *Geog.* Poble de la prov. de Girona, bisb. de Vich, part jud. de Santa Coloma de Farnès; és dalt d' una altura, a l' origen de la Riera Major y té 981 hab.

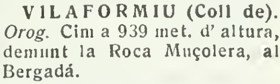

Segell de Viladrau

VILADROVER (Sant Jaume de). *Geog.* Arraval del terme de Brull, prov. de Barcelona.

VILAFAMÈS. *Geog.* Vila de la prov. y part. jud. de Castelló, bisb. de Tortosa; és a la vora del Montlleó y té 6,762 hab.

VILAFANT. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part jud. de Figueres; és a la ca retera de aquesta vila a la d' Olot, a la vora del Manol y té 557 habitants.

Segell de Vilafant

VILAFORMIU (Coll de). *Orog.* Cim a 939 met. d' altura, demunt la Roca Muçolera, al Bergadá.

VILAFORTUNY. *Geog.* Lloch del terme de Reus, prov. de Tarragona.

VILAFRANCA (Lluis de). *Biog.* Relligiós y escriptor molt distingit Va neixer a Vilafranca (Mallorca) a l' any 1770, morint allí meteix a l' any 1847. La biblioteca del seu convent, a Mallorca, era de les més valioses. Al ésser exclaustrats els frares a l' any 1835 era guardiá del convent de Palma. Va deixar manuscrites obres valioses pera les antiguetats de l' illa. Va corretgir y anotar els *Anals de Mallorca* d' En Tarroja, y va escriure una erudita *Memoria pera una biblioteca d' escriptors balears* y un aplech titolat *Miscelláneas históricas baleáricas.*

VILAFRANCA. *Geog.* Vila de l' illa de Mallorca. bisb. de Palma, part. jud. de Manacor; és a la carretera d aquesta vila a Palma, al peu del puig de Bonany y té 1,132 hab || —DEL CID. Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; és dalt d' un turó y té 2,856 hab. || —DEL CONFLENT. Poble de 584 hab., emplaçat a 435 met. d' altitut demunt el curs del Tet, en sa confluencia ab el riu Major. Pertany al districte y cantó de Prades. La població fou fundada pêl comte de Cerdanya, Raimón, y convertida en punt fortificat pêls reis d' Aragó. Avui ha perdut la seua importancia estratègica, mes conserva encara les fortificacions dirigides per l' enginyer Vauban per ordre de Lluis XIV, d' entre quines cal esmentar la ciutadella, a l' altra vorera del Tet, ab quina comunica la població per un camí cobert, per dessota del riu. L' iglesia de Sant Jaume, construida al sigle XIII, conté delicades esculptures. || —DEL PENADÈS. Vila de la prov. y bisb. de Barcelona, cap del part. jud. del seu nom; és al mitg d' un plá, té algunes industries agrícoles, estació de F.-C. y 7,585 hab. || Partit judicial de la prov. de Barcelona, que comprèn els 24 següents ajuntaments: Avinyonet, Cabanyes (Les), Castellví de la Marca, Fontrubí, Granada (La), Lavit, Mediona, Olèrdola, Pachs, Plá del Penadès, Ponsons, Puigdalba, Sant Cugat Sasgarrigues, Sant Martí Sarroca, Sant Pere de Riudevitlles, Sant Quintí de Mediona, Sant Sadurní de Noia, Santa Fe, Santa Margarida, Subirats, Terassola, Torrelles de Foix, Viloví y Vilafranca del Penadès, reunint entre tots 37,013 habitants.

Segell de Vilafranca del Penadès

VILAFRANQUESA. *Geog.* Vila de la prov. y part. jud. d' Alacant, bisb. d' Oriola; és a la vora d' una riera, no gaire lluny de la capital, y té 1,379 hab.

VILAFRESER. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Vilademuls, prov. de Girona.

VILAFRUNS. *Geog.* Baixador del tren de Manresa a Berga, entre Sallent y Balsareny.

VILAGELANS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Gurb, provincia de Barcelona.

VILAGRASSA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Solsona, part. jud. de Cervera; és a la carretera de Barcelona a Lleida y té 632 habitants. || Poblet del terme de Reus, prov. de Tarragona.

Segell de Vilagrassa

VILAGRASSETA. *Geog.* Poble del terme de Montoliu de Cervera, prov. de Lleida.

Segell de Vilagrasseta

VILAGUT (N) *Biog.* Frare y escriptor del sigle XIV, bon poeta, de qui no 's tenen noticies concretes, com no sía l' alusió que d' ell fa En Tastú calificantlo de poeta, com autor d' *Altra Sparça*, feta per frá Vilagut.

VILAHERMOSA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, dióc. de Valencia, part. jud. de Lucena; és a la vora del riuet del seu nom y té 2,611 hab. || *Hidrog.* Riuet que pervé de la prov. de Terol y entra a la de Castelló pêl Mas de la Coca; passa per Vilahermosa, Castell de Vilamalefa, Ludent y Argelita, y desaigua a la vora del Millares, tocant a Vallat.

VILAHUR. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; és a la vora del Fluviá y té 253 hab.

Segell de Vilahur

VILAHUT. *Geog.* Caseriu del terme de Pau, prov. de Girona.

VILAIR. *Geog.* Barri del terme de la Vall d' Ebo, prov. de Alacant.

VILAJOAN. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Garrigás, prov. de Girona.

VILAJOIOSA. *Geog.* Partit judicial de la prov. de Alacant, format dels sis següents ajuntaments: Benidorm, Finestrat, Orxeta, Relleu, Sella y Vilajoiosa, reunint entre tots 21,589 hab. || Vila de la prov de Alacant, dióc. de Valencia, cap del part. jud. del seu nom; és a la vora del mar y a la desembocadura del riuet de la Vila, y té 9,224 hab.

VILAJUIGA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; és estació del F.-C. de França y té 851 hab.

VILALBA (Francesch). *Biog.* Cavaller y escriptor mistich, que vivía als començos del sigle XVII. Era senyor de Gospi y de les baroníes de Montmagastre, y a l' any 1630 va publicar un llibret ab el titol de *Avisos de padre y Rosario de Nuestra Señora.*

VILALTA (Rafel). *Biog.* Prebere y escriptor dogmátich coneixedor de la liturgia sagrada. Vivía a mitjans del sigle XVII y era beneficiat de Santa María del Mar a Barcelona. D' un llibre seu relatiu a la missa, van fersen diverses edicions desde 1650 a 1679. Aquella obra escrita en castellá, portava el titol de *Tratado de las ceremonias de la Misa rezada y solemne de todas las fiestas del año, según regla y uso de la Santa Iglesia romana.*

Segell de Vilalleons

VILALTA. *Geog.* Quadra del terme de La Roca, prov. de Barcelona. || Vila de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Gandesa; és a tramontana d' aquesta ciutat y té 1,884 hab. || — DEL LLOBREGAT. Poble del dist. munpal. d' Abrera, prov. de Barcelona. || — SASSERRA (SANTA MARÍA DE). Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. d' Arenys de Mar; és a la vora del riu Mogent y té 181 hab. || Poble del dist. munpal. de Vilanova de l' Aguda, prov. de Lleida.

VILALLEONS (Santa María de). *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. y part jud. de Vich; és al SE. d' aquesta ciutat, en terra trencada y té 229 habitants.

Segell de Vilaller

VILALLER. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Tremp; és a la vora del Noguera Ribagorçana y té 583 hab.

VILALLOBENT. *Geog.* Lloch que forma municipi ab Aja, a la Cerdanya, dist. de Puigcerdá, reunint abdós 323 habitants.

Segell de Vilallobent

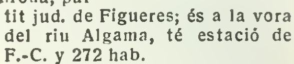
VILALLONGA. *Geog.* Veinat del dist. munpal. de Sant Esteva de Bas, prov. de Girona. || Vila de la prov. y diòc. de Tarragona, part. jud. de Valls; és a la vora de la riera de la Selva y del Francolí y té 1,252 hab. || Vila de la prov. y diòc. de Valencia, part. jud. de Gandía; és a la vora del riu Serpis, té estació de F.-C. y 2,851 hab. || — (SANT MARTÍ DE). Poble de la prov y bisb. de Girona, part. jud. de Puigcerdá; és a la vora del Ter y té 1,327 hab. || — DE LA SALANCA. Poble del depart. dels Pirineus Orientals, cantó y bisbat de Perpinyá; és a la vora del riu Ter y té 1,244 hab. || — DELS MONTS. Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó d' Argelès; és a la vora de la riera del seu nom y té 524 habitants.

Segell de Vilallonga

VILAMACOLUM. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; és a la vora del Fluviá y té 442 hab.

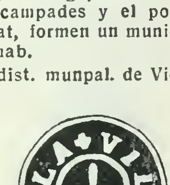
VILAMAJOR (Francesch). *Biog.* Eclesiástich y escriptor dogmátich, que vivía a la primera meitat del sigle XVIII, y publicá algunes obres teològiques.

Segell de Vilamajor (Lleida)

VILAMAJOR. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Cabanabona, prov. de Lleida. || Caseriu del terme de Pujalt, prov. de Barcelona. || — DE PRATS DE REI. Poblet del dist. munpal. de Prats de Rei, provincia de Barcelona.

VILAMALUR. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, diòc. de Valencia, part. jud. de Viver; és al NE. de la serra Espadán y té 548 hab.

VILAMALLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, partit jud. de Figueres; és a la vora del riu Algama, té estació de F.-C. y 272 hab.

Segell de Vilamajor

VILAMANISCLE. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, partit judicial de Figueres; és al peu del Pirineu y té 319 habitants.

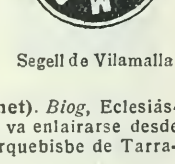
VILAMANYA. *Geog.* Veinat de la Vall de Ribes, que ab els de Fustanyá, La Forga, Can Batlle, cases escampades y el poblet de Serrat, formen un municipi ab 609 hab.

VILAMARÍ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Vilademuls, provincia de Girona.

VILAMARXANT. *Geog.* Vila de la prov. y diòc. de Valencia, part. jud. de Lliria; és a la vora del Turia, té estació de F.-C. y 3,258 hab.

VILAMILANS. *Geog.* Aldea del terme de Sant Quirse de Terraça, prov. de Barcelona.

VILAMIROSA (San Juliá de). *Geog.* Poble del dist. munpal. de Manlleu, prov. de Barcelona.

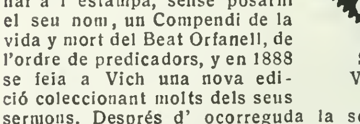

Segell de Vilamalla

VILAMITJANA Y VILA (Benet). *Biog.* Eclesiástich que per sos talents y virtuts va enlairarse desde modesta llar fins al cárrech d' arquebisbe de Tarragona. Va neixer a Sant Vicents de Torelló (Vich) al any 1812, morint a Tarragona al 1888. Publicá un Compendi de l' historia de l' Edat Mitja, que servia de text als seminaris fins ben entrat el sigle XIX. Al 1880 va donar a l' estampa, sense posarhi el seu nom, un Compendi de la vida y mort del Beat Orfanell, de l'ordre de predicadors, y en 1888 se feia a Vich una nova edició coleccionant molts dels seus sermons. Desprès d' ocorreguda la seua mort, al any 1891 varen ésser coleccionades y estampades les seues erudites cartes pastorals.

Segell de Vilamirosa

VILAMITJANA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de la Vall de Castellbó, prov. de Lleida. || — Vila de la prov. de Lleida, bisb d' Urgell, part. jud. de Tremp; és a la vora del Noguera Pallaresa y té 429 hab.

VILAMOLACA. *Geog.* Poble del cantó de Thuir, bisb. de Perpinyá, depart. dels Pirineus Orientals; és a la vora de la confluencia de la riera de la Passa ab el riu Reart y té 650 hab.

VILAMOLAT. *Geog.* Caseriu del terme de Mur, prov. de Lleida.

VILAMORELL. *Geog.* Caseriu del terme de Borraçá, prov. de Girona.

VILAMÓS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Viella; és a la vora del Garona y té 267 hab.

VILAMUR. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Soriguera, prov. de Lleida.

VILANAMENT. adv. Ab vilesa, ab vilanía.

VILANANT. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; és a la vora del riu Manol y té 539 hab.

VILANCÓS. *Geog.* Caseriu del terme de Batllíu de Sas, prov. de Lleida.

VILANDENY. *Geog.* Caseriu del terme munpal. de Navès, prov. de Lleida.

VILANERÍA. f. Cosa de vilá. Villanería.

VILANESCH, CA. adj. Propi de vilá. Villanesco.

VILANÍA. f. *Ant.* Vilesa. Villanía.

VILANNA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Bescanó, prov. de Girona.

VILANOVA (Arnalt o Arnau). *Biog.* Metge y filosoph, que va viure a les derreríes del sigle XIII y començos del XIV. Alguns autors han volgut discutir respecte al seu lloch de naixença, més provat está que era nadiu de Catalunya. Va estudiar llengües y ciencies, viatjant per varis paisos y establintse a París, distingintse en la práctica de la medicina y de l' astrología. Les observacions fetes en aquesta derrera, l' encegaren fins a predir el terme del món envers mitjans del sigle XIV y duentlo a sustentar errors de consideració a moltes de les seues obres, segons esdevenía als llibres *Humanitat y paciencia de Jesucrist, De la fí del món, De la caritat.* La Universitat de París va condempnar la seua doctrina, y tractava de perseguirlo l' Inquisició, mes va ampararse a Sicilia baix la protecció del rei Ferrán. Morí de naufragi, a les costes de Gènova, al any 1313.

— (BARTOMEU). *Biog.* Catedratich de Filosofía als Instituts de Lleida, de Valencia y de Barcelona, durants més de vint anys, explicant la doctrina de Porfuci y la dialèctica d' Aristòtil.

— (EMILI). *Biog.* Escriptor de costums barcelonines, que va neixer a Barcelona al any 1840 morinthi al de 1905. Les seues obres eren nombroses y propi el seu estil, poguent d'entre elles esmentar, *Lo nostre pá, Les bodes d' En Cirilo, Del meu troç,* 1877; *Quadros populars,* 1881, *Entre familia,* 1885, *Monolechs y quadros,* 1887, *Escenes Barcelonines,* 1886, *Gent de casa,* 1889, *Ultims quadros,* 1904, *L' ase del hortolá, Plorant y rient,* etc., etc. En 1907 se li erigí un bust al Parch de Barcelona.

— (GALCERAN). *Biog.* Tractadista y jurisconsult del sigle XVI, molt entès en materies diplomátiques.

— Y BARRERA (RAMÓN). *Biog.* Musich y compositor remarcable que va neixer a Barcelona al any 1801, morinthi al de 1870. Al any 1828 va compondre la seua famosa *Missa pastoril* a la qual seguiren moltes altres obres de valua.

— Y PIERA (JOAN). *Biog.* Remarcable naturalista, nadiu de Valencia, ont va neixer al any 1821, morint en 1893. En sos llarchs viatges va aplegar més de cent vint caixes de materials, regalades al Museu de Madrit. Va ésser nombrosa la seua producció literaria y de valua les seues moltes obres, entre quines s' ha de fer esment de *Manual de geología agrícola. Descripción geológica agrícola de la provincia de Castellón. Memoria geogrióstica agrícola de la provincia de Teruel. Compendio de la geología y origen del hombre,* colaborant ademés en importantes publicacions científiques, y com Académich de la Historia a sa notable *Historia de España.*

VILANOVA. *Geog.* Caseriu del terme de Benagéver, prov. de Valencia. || Poble de la prov. d' Osca, govern eclesiástich de Barbastro, part. jud. de Boltanya; és a la vall de Benasch, a la vora del Essera, y té 279 hab. || *Hidrog.* Riuet de la prov. de Lleida. Neix a la serra de Cadí y desaigua a la vora del Segre més avall d' Arseguell. || — D' ALCOLEA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud d' Albocácer; és en terra montanyosa, a la vora de la carretera de Castelló a Sant Mateu, y té 2,155 hab. || — D' ALPICAT. Vila de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a la carretera d' aquesta ciutat a Monçó y té 967 hab. || — D' ABELLANES. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Abellanes, prov. de Lleida. || — DE BARRAT. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Serch, prov. de Lleida. || — DE BELLPUIG. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Solsona, part. jud. de Cervera; és a la vora del F.-C. de Barcelona a Lleida y té 1,020 hab. || — DE CASTELLÓ. *Geog.* Vila de la prov. y dióc. de Valencia, part. jud. d' Alberich; és a la vora del Xúcar y té 4,045 hab. || — D' ESCORNALBOU. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Falcet; és al peu del puig de la Mola, vora de la riera de Montroig y té 805 hab. || — D' ESPOYA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de la Torre de Claramunt, prov. de Barcelona. || — DE MEYÁ. Poble de la provincia de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Balaguer; és al peu del mitjorn del Montsech de Robíes y té 807 hab. || — DE PRADES. *Geog.* Poble de la provincia y dióc. de Tarragona, part. jud. de Falcet; ès a tramontana de la serra de Prades, al origen del riu Montsant, y té 528 hab. || — DE SANT CUGAT. *Geog.* Quadra del terme de Sant Cugat del Vallès, prov. de Barcelona. || — DE SAU. *Geog.* Poble de la provincia de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; és a la vora de la riera Major y té 784 hab. || — DE SEGRIÁ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Lleida, partit judicial de Balaguer; és a la vora del canal de Pinyana, y té 493 hab. || — DE VILAMAJOR. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Sant Pere de Vilamajor, prov. de Barcelona. || — DEL CAMÍ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, partit judicial d' Igualada; és a la vora del riu Noia y té 572 hab. || — DEL GRAU. *Geog.* Vila del districte munpal. de Valencia. || — DEL RIU. *Geog.* Poble del departament dels Pirineus Orientals, cantó y bisb. de Perpinyá; és a la vora del riu Tet y té 590 hab. || — DE L' AGUDA. *Geog.* Vila de la provincia de Lleida, bisbat d'Urgell, partit judicial de Solsona; és a la vora de la carretera d' Igualada a Pons y té 743 habitants. || — DE LA BARCA. Poble de prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a la vora del Segre y té 783 hab. || —

Segell de Vilanova d' Escornalbou

Segell de Vilanova de Meyá

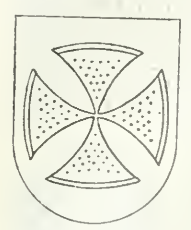
Segell de Vilanova de Sau

Segell de Vilanova de Vilamajor

Segell de Vilanova y Quadra del Camí

DE LA MUGA. Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; és a la vora de la Muga y té 754 hab. || — DE LA RAÓ. Vileta del depart. dels Pirineus Orientals, cantó y bisb. de Perpinyá; és a la vora del Cantarana y té 634 hab. || — DE LA REINA. Poble de la prov. de Castelló, dióc. de Valencia, part. jud. de Viver; és a la vessant NO. del puig de Montalgrau y té 343 hab. || — DE LA ROCA. Poble del dist. munpal. de La Roca, prov. de Barcelona. || — DE LA SAL. VILANOVA D' ABELLANES, prov. de Lleida. || — DE LES ESCALDES. Poble del departament dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sallagossa; és a la vora de la riera d'Angustrina y té 126 hab. || — Y GELTRÚ. Partit judicial de la prov. de Barcelona, format dels 8 següents ajuntaments: Canyelles, Castellet, Cubelles, Olesa de Bonesvalls, Olivella, Sant Pere de Ribes, Sitges y Vilanova y Geltrú, reunint entre tots 21,619 hab. || Vila de la prov. y bisb. de Barcelona, cap del part. jud. del seu nom; és a la vora del mar, té una Biblioteca-Museu, donada a la vila per En Víctor Balaguer, molta industria, una gran estació de ferrocarril y 11,903 habitants.

Segell de Vilanova de la Muga

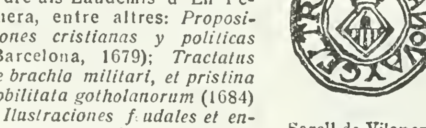

Segell de Vilanova de la Roca

Segell de Vilanova de la Sal

VILANOVETA. *Geog.* Caseriu d' Orloneda, prov. de Lleida. || Caseriu del terme de Lleida. || Caseriu de V. y G.

VILAPLANA (Antoni). *Biog.* Jurisconsult del sigle XVII, nadiu de Lleida, donzell de noble familia, jutge de reclamacions de Catalunya, catedrátich de dret civil a la Universitat de Lleida, y un dels comentaristes de més valua del seu temps. Va escriure algunes obres, alguna ab ilustracions de la doctrina d' altres jurisconsults, marcadament en ordre als Laudemis d' En Peguera, entre altres: *Proposiciones cristianas y politicas* (Barcelona, 1679); *Tractatus de brachio militari, et pristina nobilitata gotholanorum* (1684) y *Ilustraciones feudales et enphyteuticales* (1687).

Segell de Vilanova y Geltrú

— (FRANCESCH). *Biog.* Frare caputxí a Tarragona, al sigle XVIII, molt competent en materia de disciplina eclesiástica y bon predicador. Va ésser definidor de la seua relligió y comissari provincial de l' ordre a Catalunya. Entre 'ls seus escrits, cal esmentar una obreta publicada a Tarragona pera *Govern dels germans de la tercera ordre*, sense any d' impresió.

— (JAUME). *Biog.* Dibuixant molt distingit de mitjans del sigle XIX. Era nadiu de Barcelona, y va obtindre medalla de tercera classe a l' Exposició de Madrit de 1866, per una colecció d' artístichs dibuixos per ell presentada.

— (JOSEPH). *Biog.* Metge de bona anomenada a Barcelona a mitjans del sigle XIX. Al any 1846 va escriure en favor de la terapèutica científica, impugnant els procediments apropiats al tracte de certes malalties, que donava un extranger llavors establert a Barcelona. Havía colaborat en varies publicacions professionals.

VILAPLANA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de la Baronía de Rialp, prov. de Lleida. || Vileta de la prov. y dióc. de Tarragona, part. judicial de Reus; és a vora de la riera de Maspujols y té 839 hab.

Segell de Vilaplana

VILAR. m. Aplech de cases o masíes formant un petit poble. Villar, villaje.

VILAR (Jaume). *Biog.* Eclesiástich que va viure als començos del sigle XVIII. Pertanyía a la Companyía de Jesús y era home donat als estudis místichs. Va escriure: *Triunfo de la Omnipotencia en la vida, martirio y milagros de Santa Tecla*, publicant al fi de la meteixa: *Relación verídica de la translación del brazo de Santa Tecla*, mes com els datos eren extrets de documents posteriors, careix aquella obreta de la crítica y erudició que podien aportarhi els documents autèntichs. D' aquell llibre se n' havía feta més de una edició, donchs en la impresa al any 1746 consta ésser ja la segona.

— (JOAN). *Biog* Jurisconsult barceloní molt celebrat per son saber y la seua eloqüencia, que vivía a les derreríes del sigle XV, envers l'any 1475. Geroni Pau li atribueix rellevants condicions. Ademés dels seus escrits de jurisprudencia, va ésser traductor del llatí al catalá, d'una obra de medicina de Tarentí, titolada: *De epidemiæ et peste.*

Segell de Vilaplana del Camp

— (JOSEPH). *Biog.* Relligiós francescá, nadiu de Mataró, enlairat per En Caresmar com a home docte y laboriós. Va morir al any 1731, quan ne comptava 74 de la seua edat. Havía escrita una *Suma moral* en ordre alfabètich, de molta doctrina.

— (TOMÁS). *Biog.* Frare de l' ordre de predicadors, nadiu de Vich als començos del sigle XVII, filosoph remarcable, y autor d' obres de doctrina tomística, titolades: *Summum controversiæ in prima secundæ St. Thomæ Aquinatis* (Barcelona, 1647); *In primum pactem St. Thomæ commentaria* (2 volums impresos a Barcelona als anys 1638 y 1646.

— Y PASCUAL (LLLUÍS). *Biog.* Escriptor y home de molta illustració en ciencies històriques y naturals, que al any 1864 va començar la publicació del *Diccionario histórico, geológico y heráldico de las poblaciones de la monarquía española:* essent el primer de adoptar en aquesta mena de publicacions un mètode d' exposició prou interessant pêl tractament de coneixements tan diversos.

— Y ROCA (MANEL). *Biog.* Esculptor remarcable Va neixer a Barcelona al any 1812, morint a Mèxich en 1860. Fill d' un fuster y ebanista, modest y inteligent, va estudiar ab fatigues la esculptura a la Llotja de Barcelona, obtenint al any 1833 una pensió á Roma, ab la presentació del grupus *El judici de Daniel a Babilonia.* Desde la ciutat eterna va enviar copies del *Dioscoboh, Treuon,* y *Un infant jugant ab una oca*, y travalls originals de molta valua. Enviá a la Exposició de París de 1855 el preciós grupus *Una noia rodejada de gossos.* Va passar a Mèxich pera dirigir els estudis de l' Academia de Belles Arts, y allí va morir, consagrantseli a l' Hospital de Jesús un sumptuós monument funerari al any 1864.

VILAR. *Geog.* Caseriu d' Astoll, prov. de Girona. || Caseriu del terme de Lles, prov. de Lleida. || Poble del dist. munpal. de Cabó, prov. de Lleida. || Poble

del dist. munpal. d' Urtg, prov. de Girona. || — (EL). Caseriu del terme de Santa Cristina d' Aro, prov. de Girona. || — (EL). Veinat del terme de Llagostera, prov. de Girona. || — (EL). Caseriu del terme de Terradelles, dist. munpal. de Vilademul, prov. de Girona. || — (LA). VILAR DEL BARÓ, prov. de Tarragona. || — (SANTA MARÍA DEL). Poble del dist. munpal. de Castellvell, prov. de Barcelona. || — DE CANES. Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. d' Albocácer; és a la vora de la riera Carbonera y té 728 hab. || — DEL ARQUEBISBE. Vila de la prov. y diòc. de Valencia, part. jud. de Lliria; és entre dues rieres, a la vora de la carretera de Valencia a Xelva, y té 3,960 hab. || — DEL BARÓ. Caseriu del terme de la Pobla de Mafumet, prov. de Tarragona.

VILARAGUT (Mossèn Berenguer). *Biog.* Poeta provençal del sigle XIV, un dels que s' esmenten al poema d' aquell temps, titolat: *El conhort de Francesch Farrer.*

VILARASA (Lluis de). *Biog.* Poeta y cavaller del sigle XV, un dels que colaboraren al Cançoner de París. No s' ha pogut esbrinar el lloch de sa naixença, donchs mentres uns el suposen nadiu del Rosselló, defensen altres qu' era d' una de les comarques catalanes. Va concorre a les corts convocades pêl rei Alfons V al any 1416, y al Arxiu de la Corona d'Aragó s' hi serva una carta de la reina María, datada al any 1420 y endreçada a Ludovich de Vilarasa *(militi,* cavaller). Ab la to nada *Requiescat in pace,* figuren algunes de ses balades al *Cançoner de París.*

VILARDEBÓ (Joseph). *Biog.* Prebere molt aficionat als estudis històrichs y arqueològichs, qu' havía aplegat antecedents força interessants relatius a les iglesies barcelonines. Al any 1849 va començar la publicació d' una *Monografía de la iglesia de Santa María del Mar,* que no va acabar d' apareixe per raons involuntaries d' aquell entusiasta conreuador de la historia catalana.

— (MIQUEL). *Biog.* Professor de física als començos del sigle XIX. Era nadiu de Barcelona, a quina Academia de Ciencies y Arts va pertanye. Competent en els estudis de la hidráulica, va llegir en 1836, a l'esmentada corporació, una erudita memoria tractant d' aquest tema d' interès y de la seua relació ab la mecánica.

— Y MIRET (JOSEPH). *Biog.* Metge nadiu de Mataró en 1815. Va entrar al cos de Sanitat Militar al any 1844 y va obtindre al 1852 el grau de doctor en medicina. Va empendre un viatge a Amèrica, y a son retorn va escriure *Impresiones de un viaje por las costas é interior de Honduras.* Al establirse a Espanya al any 1870 va publicar diferentes obres, una d' elles sobre observacions de la febre groga y la seua historia. Al certamen convocat a Barcelona al any 1887, quant l' inauguració del monument al general Prim, li va ésser premiada una Memoria històrica desenrotllant el tema: *Papel que representó Prim en la expedición de Mejico.* Mostra dels seus coneixements va ésser, per fí, la Memoria *El tabaco y el café,* publicada al any 1888.

VILARDELL (Francesch). *Biog.* Arquebisbe de Filippi y delegat apostòlich. Era nadiu de Barcelona y va professar a l'ordre francescana envers l'any 1810, havent estudiat teología y filosofía als convents de Reus y Tarragona. Va ésser promogut a l'episcopat al any 1839. En alarb va escriure un tractat dels set sagraments, y ademés d' aquesta obra, va ésser traductor de Lignosi, va publicar un compendi dels ritus orientals, impresa en un dels monastirs grechs catòlichs ont ell sejorná durant la estampació.

VILARDELL. *Geog.* Poble del dist. munpal. d'Olzinelles, prov. de Barcelona.

VILARDIDA. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Vilarrodona, prov. de Tarragona.

VILARGELL. *Geog.* Veinat de Sant Joan-Plá-de-Corts, depart. dels Pirineus Orientals.

VILARITG. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Cistella, prov. de Girona.

VILARNADAL. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Masarach, prov. de Girona.

VILARÓ (Jaume). *Biog.* Eclesiástich catalá que va ésser canonge magistral de Sivilla per oposició a mitjans del sigle XIX Era competent en dret canònich y consultat sovint en les dificultats que la seua interpretació suposa. Al any 1852, va publicar a Barcelona una obra pietosa ab el titol de *Trompeta de Ezequiel o convit a penitencia.*

VILARÓ. *Geog.* Caseriu del terme de Pardines, prov. de Girona.

VILARRASA (Francesch). *Biog.* Pintor prou conegut de mitjans del sigle XIX que tot just fets a Barcelona els seus primers estudis, va passar a França y a Italia pera perfeccionarios. A l'exposició de Belles Arts, celebrada a Barcelona al any 1858, va presentar alguns quadres de correcte dibuix y atinat color.

— (EDUART MARÍA). *Biog.* Ilustrat eclesiástich nadiu de Barcelona, home de molt prestigi pêl seu talent y travalls, que va distingirse envers mitjans del sigle XIX. Nomenat rector de Junqueres a Barcelona, poch abans de 1868, quan la junta revolucionaria va resoldre aterrar aquell monument del art ojival, va procurar la reconstrucció del meteix pedra per pedra, inaugurantse la reconstrucció al any 1871. Entre les seues publicacions ressalten: *Pío IX. La Independencia y el triunfo del pontificado. Historia de la revolución de Septiembre. Historia de las persecuciones sufridas por la iglesia católica. Vida de Nuestro Señor Jesucristo* (colecció de litografías ab text explicatiu). *Galería católica* ab les vides de Sants y personatges significats del cristianisme. Oració pronunciada a les exequies d'En Mendez Nuñez al any 1869, etc.

— Y ARENYAS (NARCÍS). *Biog.* Advocat y eclesiástich, que va neixer a Vich al any 1844, morint a Barcelona al de 1910. Va ésser durant quinze anys, professor de dret al seminari de Vich, tenint també en aquella diòcesis els cárrechs de fiscal y d'expedicioner de prechs a Roma. Era reconegut com a jurisconsult de molts coneixements.

VILARRASA. *Geog.* Veinat de Caudiés de Fenolledes, depart. dels Pirineus Orientals.

VILARREAL. *Geog.* Vila de la prov. y part. jud. de Castelló, bisb. de Tortosa; es a la vora del riu Millares, té estació de F.-C., algunes fábriques de farines y d' aiguardent y 16,493 hab.

VILARROBÁN. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Ventalló, prov. de Girona

VILARRODONA. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona part. jud. de Valls; diòc. de Barcelona, es a la vorad el riu Gaiá y té 1, 944 hab.

Segell de Vilarrodona

VILARROJA. *Geog.* Lloch del dist. munpal. de Sant Daniel, prov. de Girona. || Veinat de Costoges, depart. dels Pirineus Orientals.

VILARRUBIAS (Feliu). *Biog.* Distingit advocat sabadellench competent als estudis de ciencies morals y polítiques. Va publicar al any 1861 una ampliació de l' obra de Donnat *Leyes civiles en su orden natural,* y eren ademés obres seues molt aceptables *La antorcha de la libertad* y *El hombre civil, político y socialmente considerado.* Va morir a Sabadell, la seua ciutat nàdiua, al any 1884.

— (PLÁCIT). *Biog.* Eclesiástich, y eloqüent orador de la segona meitat del sigle XIX que a Barcelona,

havía obtingut pêls seus sermons, merescuda nomenada. Era també laboriós escriptor místich y entre les seues obres descollaven *La piedad y la vida interior*, y una traducció de la obra francesa, *Modo de bienvivir*, havent ademés publicat obres de devoció bastant ben escrites.

VILARRUBLA. *Geog.* Lloch del terme de Guils, prov. de Lleida.

VILARS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Massanet de Cabrenys, provincia de Girona. || Veinat del districte municipal de Montagut, provincia de Girona. || — (ELS). Caseriu del terme d' Espolla, provincia de Girona.

VILARTOLÍ. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Climent Sassebes, prov. de Girona.

VILARÚE. *Geog.* Lloch del terme de les Paúles, prov. d' Osca.

VILASABRA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud de Figueres; es a la vora del riu Manol y té 454 hab.

VILASECA Y AUGÉ (Antoni). *Biog* Metge y cirurgiá, nadiu de Barcelona, que a les derreries del sigle XVIII exercía la seua professió. Va morir a Barcelona, víctima de la lebre groga al any 1821. Va escriure *Consideracions dels aforismes de Hipòcrates*, 1804 y 1805. *Art de receptar*, traduit del alemany, 1807. *Noticies de la febre groga a Maó*, 1811. *Traducció de la memoria de Jaume Carbonell sobre l' abús de les aplicacions químiques a la medicina*, 1813 Disertació sobre apopl gies, 1819. *Apuntacions pera la curació de la febre groga*, 1821. *Noticies dels medis pera curar la pesta*, 1820.

— Y CASANOVAS (JOSEPH). *Biog.* Arquitecte molt distingit, nadiu de Barcelona ont va neixer al any 1850, morint a la meteixa ciutat al de 1910. Al any 1900 va oblindre la plaça de catedrátich numerari de la Escola de Belles Arts. Es autor del monument a Carles Bonaventura Aribau, y el del sepulcre d'En Clavé, del monument al meteix musich poeta, y del projectat edifici pera Institut de segona ensenyança y en les especials que la Diputació va premiarli; essent aquets derrers progectes realisats junt ab en Domenech y Montaner.

— Y MOGAS (JOSEPH). *Biog.* Jurisconsult molt distingit de la segona meitat del sigle XIX, que va figurar en política desde la restauració d' Alfons XII, havent desempenyat el govern civil de Barcelona als començos de 1875 y la presidencia de la Diputació Provincial d' aquesta ciutat durant alguns anys. Va morir a Barcelona al any 1899.

Segell de Sant Genis de Villassar

— Y RIUS (JULI). *Biog.* Professor y publicista, nascut a Manresa al any 1835. Entre les seues obres instructives, cal esmentar els *Apuntes de Historia Universal* y de *Historia d'Espanya*, y el *Compendi de Geografia*. Al any 1893 va escriure també una *Biografía d' En Jacint Comas y Gali*.

VILASSAR DE DALT. *Geog.* SANT GENÍS DE VILASSAR, prov. de Barcelona. || — DE MAR (SANT JOAN DE VILASSAR), prov. de Barcelona.

Segell de Vilassar de Mar

VILASSECA. *Geog.* Veinat del Bergadá, que ab els de Clot de Closp, Sant Martí, Els Cosons y La Forga, formen municipi ab Palmerola, part. de Puigcerdá, bisb. de Solsona. || Caseriu del terme de Palafrugell, prov. de Girona. || —DE SOLCINA. Vila de la prov., diòc. y part. jud. de Tarragona; és a la vora del mar, té estació de F.-C. y 3,115 habitants.

VILATÁ, NA. adj. Relatiu o pertanyent a la vila.

Segell de Vilasseca

VILATENIM. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; és a la vora del riu Manol y té 222 habitants.

ÉSSER DE CAN VILATENIM. fr. Esser meçquí. *Ser muy agarrado.*

VILATGE. m. Poble petit. Villaje.

VILATJÁ, NA. adj. Lo qu'es propi d' un vilatge. Lugareño.

Segell de Vilatenim

VILATORQUES. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Segorb, provincia de Castelló.

VILATORRADA (Sant Joan de). *Geog.* Aldea del dist. munpal. de Manresa, prov. de Barcelona.

VILATORTA (Sant Juliá de). *Geog.* Vila de la prov. de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; és a la carretera de Vich a Girona y té 880 hab.

VILAVELLA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Nules; és a la vora del barranch de la Fontfreda y té 2,280 hab. || VILABELLA.

VILAVENUT. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Fontcoberta, prov. de Girona.

VILAVERT. *Geog.* Quadra de la vila del meteix nom, prov. de Tarragona. || Vila de la prov. y diòc. de Tarragona, part. jud. de Montblanch; és a la vora del Francolí, té estació de F.-C. y 948 hab.

VILECH Y ÉSTANY. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d Urgell; és a tramontana del puig de la Canal Baridana, vora del Segre y té 190 hab.

VILELLA. f. dim. Vila de poca importancia. || VILETA.

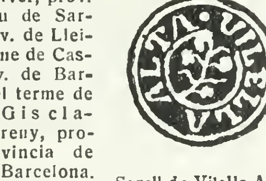
VILELLA (Jaume). *Biog.* Prebere y escriptor religiós lleidetá, que vivía a les derreries del sigle XVIII a Sanauja, de quina iglesia de Santa María era beneficiat. Va deixar escrit en catalá un *Manual de devocions pera confessar y combregar fructuosament*, que més endevant va publicarse a Barcelona.

— (MANEL). *Biog.* Jesuíta y poeta mallorquí, mort a Roma després del any 1788. Era a Amèrica quan va ésser suprimida la ordre a Espanya, y endreçantse a Roma va restar allí molts anys, dedicat als seus estudis literaris, en quins va obtindre merescuda reputació, essent moltes les poesies que d' ell restaren, inèdites la major part, perque la modestia del seu temperament posava dificultats a publicarles.

— Y ARMENGOL (CRISTOFOL). *Biog.* Remarcable naturalista y pintor balear, que va neixer a Palma de Mallorca al any 1742, morint allí meteix al 1803. Va presentar una munió d' exemplars dissecats uns y copiats altres, que va catalogar destinantlos al Museu d' Historia natural de Madrit, ont va reposar algún temps, consagrantse a la combinació de trevalls artistichs ab fustes, plantes y mareschs. Després d' haver anat a Nápols va retornar a Mallorca al any 1777, construint un tocador fet ab mareschs pera la reina María Lluisa, per quina obra, al any 1779, va ésser nomenat soci de mèrit de l' Academia de Sant Ferrán. Va escriure una munió d' interessantes relacions, com: *Memorias y noticias de todo lo curioso visto en mis viajes; Noticias, relaciones y apuntes para escribir una historia natural del reino de Mallorca; Curiosidades que se encuentran en el*

rcino de Mallorca concernientes á su historia natural: Colección escogida de varias frutas y plantas de que abunda la isla de Mallorca, copiadas del natural y miniadas, con sus nombres mallorquines y castellanos.

VILELLA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Bellver, prov. de Lleida. || Caseriu de Sarroca de Bellera, prov. de Lleida. || Caseriu del terme de Castell del Areny, prov. de Barcelona. || Caseriu del terme de Gisclareny, provincia de Barcelona. || ALTA. Poble de prov. y diòc. de Tarragona, partit jud. de Falcet; és a la vora del riu Ciurana y té 487 hab. || — BAIXA. Poble de la prov. y diòc. de Tarragona, part. jud. de Falcet; és a la vora del riu Ciurana y té 815 hab.

Segell de Vilella Alta

Segell de Vilella Baixa

VILENAT. abj. *Blas.* Que té descobert el sexe y de diferent esmalt que 'l demés del cos parlant del lleó que 's pinta als escuts. Vilenado.

VILER. f. *Ter.* TEULADÍ, PARDAL.

VILER, A. adj. Habitant de la vila, cosa de la vila.

VILERACH. *Geog.* Veinat del terme de Clarà, depart. dels Pirineus Orientals.

VILERS. *Geog.* Caseriu del terme de Madremanya, prov. de Girona.

VILERT. *Geog.* Poblet del dist. munpal. d' Esponellá, prov. de Girona.

VILES (Les). *Geog.* Quadra del terme de Passanant, prov. de Tarragona. || — DE TURBÓ. Poble del dist. munpal. de la Torre de la Ribera, prov. d'Osca.

VILESA. f. La qualitat que constitueix una cosa vil. Vileza. || Acció indigna o infame que degrada al qui la fa. Vileza, villanía.

VILET. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Rocafort de Vallbona, prov. de Lleida.

Segell de Vilet

VILETA. f. dim. Vila petita. Villeta, villaje.

VILETA (Ferrán). *Biog.* Eclesiástich y cardenal de la iglesia romana a la primera meitat del sigle XV. Era nadiu de Barcelona y va anarsen al Concili de Florencia celebrat entre 'ls anys 1439 y 1442, que va tindre per obgecte la unió de les iglesies grega y llatina, encara que la resolució per ell proposada, van refusarla els grechs de Constantinopla.

— (LLUIS JOAN). *Biog.* Teòlech y filosoph nadiu de Barcelona, que vivia a la meitat del sigle XVI. Va publicar a Barcelona al any 1582 algunes obres ilustrant la doctrina luliana, y al any 1569, la companyia de llibreters de Barcelona, va imprentar en tres volums les seues obres filosòfiques, tractant el primer de Llògica y Etica, el segón de Física magna y el tercer de Metafísica y Teología.

VILETA (La). *Geog.* Aldea del terme de Palma, illa de Mallorca.

VILFACI. adj. *Bot.* Pertanyent o semblant a les agrostides nomenades vilfe. Vilfaceo.

VILFACIS. f. *Bot.* Plantes graminies del genre nomenat *vilfe.* Vilfaceas.

VILIELLA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Lles, prov. de Lleida.

VILIPENDI. m. Menyspreu, manca d' estimació a alguna cosa. Vilipendio.

VILIPENDIAR. v. a. Menyspreuar, insultar, denigrar, injuriar, tractar a algú ab vilipendi. Vilipendiar. || Tractar ab vilipendi. Vilipendiar.

VILIPENDIAT, DA. p. p. Vilipendiado.

VILISSIM, A. adj. sup. Ab molta vilesa. Vilísimo.

VILMENT. adv. m. D' un modo vil. Vilmente, villanamente. || Rústicament, ab manca de cortesía. Villanamente. || Traidorament. Vilmente.

VILOMARA (Joan). *Biog.* Musich y compositor que va viure al sigle XVII. Era nadiu de Castellfollit del Boix, entrant de molt jove a la escolanía de Montserrat, y prenent al meteix monastir l' hábit de benedicti al any 1656. Va ésser durant trenta anys cantor major, y a la capella de musica tocava el baix de corda. Havía compost y copiat alguns llibres de chor.

VILOPRIU. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; és a la vora y un poch apartat del Ter y té 481 hab.

VILORRI. m. desp. Vellorrio.

VILORT. m. Lligam de vímechs, que serveix pera lligar una cosa ab altra. Vilorte.

VILORTULÍ. *Geog.* VILARTULÍ, prov. de Girona.

VILOSA (Rafel). *Biog.* Remarcable jurisconsult barceloní del sigle XVII en quin temps era tingut com el primer advocat de Catalunya. Són les seues obres de jurisprudencia innombrables, y caldría ferne de elles un catálech descriptiu, pera donar concepte de la seua valua, esmentant tant sols les més significades: *De fugitvis ad explicationen Thripomini in fugiti. nos tractatus,* 1651. *Disertacions juridiques y polítiques relatives a la responsabilitat que correspondría a qui matés al Lloctinent del rei als estats de la corona d' Aragó,* 1670. *Discurs en que's prova que la terra de Conflent, és part del comtat de Catalunya y no del Rosselló,* etc.

Segell de Vilosell

VILOSA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Martí Vell, prov. de Girona.

VILOSELL. *Geog.* Poble de la prov. y part. jud. de Lleida, diòc. de Tarragona; és al SE. de la capital y prop de la partió de la prov ab la de Tarragona y té 677 hab.

VILOSIU. *Geog. ant.* Poble desaparescut del Bergadá, que s' emplaçava a la clotada de aquest nom prop del castell de Blancafort. Aquella població nomenada *Vila osill,* vé esmentada en el feut instituit pél comte Ramón Berenguer el Sant, a favor d' En Huch de Peguera al any 1148, segons vells escrits.

Segell de Viloví (Barcelona)

VILOTA. f. Vila dolenta, despreciable. Villorrio.

VILOVÍ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb de Barcelona, part. jud. de Vilafranca del Penadès; és a la vora del riu Foix y té 947 hab. || Poble de la provincia y bisb. de Girona, part. jud. de Santa Coloma de Farnès; és a la vora del riu Onyar y té 1,106 hab.

Segell de Viloví (Girona)

VILTAR. v. a. *Ant.* Envilir.

VILTAT. f. *Ant.* Vilesa.

VILUMARA (Francesch). *Biog.* Industrial y comerciant barceloní quines profitoses iniciatives trascendiren al foment del crèdit a mitjans del sigle XIX. Va morir a Barcelona al any 1878. Fabricant de se-

deríes va ésser dels que sostingueren y encoratjaren aquella producció catalana, seguint la tradició de la seua llar, donchs els seus ascendents figuraven com a mestres del Colegi del art major de la seda de Barcelona, y havía obtingut notables recompenses.

VILVES. *Geog.* Poble del dist. munpal. d'Artesa de Segre, prov. de Lleida.

VILLÁ, NA. adj. Rústich, mal educat. **Villano.** || Ruí, indigne, indecorós. **Villano.**

VILLA CARLOS o VILA CARLES. *Geog.* Lloch proper a Maó a l' illa de Menorca. Va ésser lonamentada quan la dominació dels inglesos, que l' anomenaven Villa Jordi, en obsequi al seu rei, y al reconquerir Menorca els espanyols al sigle XVIII se li va donar el nom d' En Carles rei d' Espanya.

VILLAFRANCA o VILAFRANCA. *Geog* Vila de l' illa de Mallorca, partit de Manacor; té 1,279 habitants.

VILLAFRANQUESA o VILAFRANQUESA. *Geog.* Vila del part. jud. y prov. d' Alacant, al regne de Valencia; té 1,255 hab.

VILLALOBOS (Angel de). *Biog.* Polítich y escriptor, que va neixer a Vinaroç al any 1808, morint a Madrit el de 1880. Va ésser un dels iniciadors del primer ferrocarril d' Espanya, el de Barcelona a Mataró. Va fundar y publicar el periòdich *La razón española,* mostrantse partidari ardent del proteccionisme.

VILLAMARQUÍ. f. FILABARQUÍ.

VILLANAMENT. adv. m. D' una manera villana, ab villanía. **Villanamente.** || D' un modo rústich o indecorós. **Villanamente.**

VILLANCET. m. Cançó popular relligiosa. VILANCICH. **Villancico.**

VILLANESCH, CA. adj. Lo pertanyent als villans o propi d' ells. **Villanesco.**

VILLANÍA. f. Acció ruína o paraula indecorosa. **Villania, villaneria.** || Baixesa de naixement. **Villanía.** || VILESA.

VILLANOVA (Tomás Manel). *Biog.* Metge y naturalista, que va neixer a Rigart (Alacant), al any 1737, morint a Madrit al de 1802. Va ésser catedrátich de Botánica a Valencia. Va deixar molts travalls escrits, la major part d' ells inèdits relatius a les seues observacions científiques, de la flora valenciana, de materia mèdica y un lluminós dictámen proposant l' establiment d' un jardí botánich a la seua terra.

VILLANUEVA (Jaume). *Biog.* Relligiós y escriptor molt docte, nadiu de Valencia que vivía a les derreries del sigle XVIII y començos del XIX. Entre les seues obres cal esmentar *Vindicación de la inquisición y relación exacta de su sistema de enjuiciamiento y prueba Vindicación del consulado de Palma,* 1813, y *Viage literario á las iglesias de España,* aplech de remarcables indicacions documentades, que va escriure ab el seu germá En Joaquim Llorenç. Aquesta obra, va ésser impresa a Madrit entre 'ls anys de 1851 y 1852, formant 22 volums ab lámines, y havent cuidat de la publicació la Academia de la Historia.

— (JOSEPH ANTON DE). *Biog.* Pintor valenciá molt remarcable que va viure pêls anys de 1714 a 1785. Mestre dels més rellevants, aixís a la coloració com al dibuix, va ésser profitós el seu travall pera l' art d' aquella regió en quina y marcadament a Valencia y a Alacant, se serven moltes de les seues exquisides obres, en sa majoría d' assumptes relligiosos.

— (JOAQUIM LLORENÇ). *Biog.* Eclesiástich, polítich y escriptor que va neixer a Xátiva a l' any 1757 y va morir a Dublin a l' any 1837. Era germá d' En Jaume. Posseía una ilustració molt arrelada y va conreuar genres tan distints com la poesía y la crítica històrica. Entre ses obres s' hi deuen comptar: *El año cristiano,* Madrit, 1791 a 1799, formant 13 volums; *Tratado de la Divina Providencia; Oficio de la Semana Santa.* Va colaborar al *Viaje literario á las iglesias de España.* Ab els seus viatges, fugint de les persecucions polítiques, va perdre 'l manuscrit de lo que podía calificarse la seua obra capdal, el *Diccionario etimológico de la lengua castellana,* que contenía ja 50 mil articles. Ademés de les obres esmentades, cal precisar: *Mi viaje á la corte; El Jansenismo; Dictámen sobre la reforma de las casas religiosas; Cartes hibèrniques relatives a viatges per Irlanda,* y *Discursos sobre las libertades de la iglesia española.*

VILLAR. m. BILLAR.

VILLAR. *Geog.* Caseriu del terme de Roda, prov. d' Osca. || —D' OLMOS. Caseriu del terme de Requena, prov. de Valencia. || —GORDO DE CABRIEL. Vila de la prov. de Valencia, bisb. de Conca, part. jud. de Requena; és a la carretera d' aquesta vila a Conca, un poch apartat del riu Cabriel, y té 1,411 hab. || —DE L' ARQUEBISBE O DE BENADAL. Vila cap de partit judicial, a la prov. de Valencia.

VILLARREAL o VILARREIAL. *Geog.* Vila de la prov. y part. jud. de Castelló de la Plana, al regne de Valencia.

VILLARSITA. f. *Min.* Silicat hidratat de magnesia. **Villarsita.**

VILLASOLAR (Guillem). *Biog.* Arquitecte del sigle XV, probablement mallorquí, segons opina En Jovellanos. Va tindre la comanda d' acabar la Llotja de Palma, començada per En Sagreres, y en cert document signat a l' any 1455, en quin s' obliga a la obra esmentada, se l' anomena *Lapicidis civis Majoricarum magister,* contraient el compromís de fer per 280 lliures mallorquines les corones pera rematar aquell edifici y les claraboies del meteix. Es de sospitar que, ademés d' acabar la Llotja, degué deixar recort dels seus mèrits en altres edificis de l' illa.

VILLAVELLA o VILAVELLA. *Geog.* Barri de la vila d' Esporles, a l' illa de Mallorca, un dels tres en quins se subdivideix aquella població, que té en conjunt 2,798 hab.

VILLAIRE. *Geog.* Caseriu del terme de Les Preses, prov. de Girona.

VILLE (Antoni de). *Biog.* Cavaller y militar del Mitjorn de França, que als començos del sigle XVII va introduir reformes fonamentals a l' art de fortificació. Va neixer a Tolosa a l' any 1596, morint al de 1656. Va escriure travalls molt notables relatius a l' art d' enginyería militar.

VILLEGAS (Manel). *Biog.* Pintor de costums prou acceptable. Era nadiu de Lleida, y mostrá disposicions y competencia aixís per la fidel reproducció de les escenes que havien informat els seus assumptes pictòrichs, com per l' execució dels meteixos. A la Exposició de Madrit de 1884 va presentar un quadre representant un *montero.*

— Y OROMÍ (RAMÓN). *Biog.* Musich compositor, que va conreuar ab acert la clássica catalana, component ab inspiració y originalitat. Era director de la societat choral «Els Dallaires», quina va donar a coneixer les seues composicions més exquisides, de sentit patriòtich totes elles, y va morir molt jove encara a l' any 1900.

VILLELE (Joan Baptista, comte de). *Biog.* Polítich y hisendista, nadiu del Mitjorn de França, que va figurar molt als començos del sigle XIX. Havía nascut a Tolosa a l' any 1773 y va morir al de 1854.

VILLENA (Enrich d' Aragó, marquès de). *Biog.* Poeta, historiaire y home de ciencia, que vivía al sigle XV. Era 'l derrer descendent directe dels comtes de Barcelona, y encara que no era nadiu de la nostra regió, en llengua catalana va escriure y al servei de

la literatura de Catalunya va restar en aquells temps calificats de la seua explendidesa. Va formar una de les millors biblioteques del mon, y dedicat al conreu de l' astronomía y de l' alquimia, molts dels seus llibres li donaren el renòm de nigromántich. Figuren entre ses obres un *Tractat de l' art de tallar a les taules dels reis y dels magnats; Llibre dels travalls de Hèrcules*, escrit a l' any 1499 a prechs del catalá En Pere Pando; *De l' art de trovar, Gloses de Virgili*, traduides del llatí al romanç castellá. Després de viure retret del mon y consagrat al estudi tant sols durant vint anys, va morir a Madrit, als cinquanta anys de la seua edat, al de 1434 y sense successió de fills llegítims.

VILLENA. *Geog.* Ciutat de la prov. d' Alacant, bisb. de Cartagena, cap del part. jud. del seu nom; és a la vora del riu Vinallop y té 14,028 habitants. || Partit judicial de la provincia d' Alacant, format dels sis següents ajuntaments: Benijama, Biar, Camp de Mirra, Canyada, Sax y Villena, reunint entre tots 26,707 hab.

VILLENAVE (Mateu Guillem). *Biog.* Remarcable escriptor del Mitjorn de França, nadiu del Llanguedoch, que va viure desde 1762 fins a 1846, y va consagrar la seua vida a travalls literaris, que li valgueren renòm ben merescut. Era autor d' alguns estudis de llegendes del seu pais, y va conreuar ab afany y talent l'aplech de tradicions y cants populars.

— (TEODOR). *Biog.* Fill de l' anterior; era també nadiu del Llenguadoch, y va viure desde 1798 fins a 1866. Va escriure inspirades composicions poètiques en sa llengua nadiua, distingintse al ensems com a novelista, essent hábil conreuador de la parla francesa.

VILLENEUVE (Romeu o Roumié de). *Biog.* Condestable y gran senescal de la Provença y una de les primeres figures polítiques d' aquella regió als temps del comte Berenguer (1170-1250). Va distingirse com un dels capdills més esforçats d' aquells temps, essent nomenat regent del comtat a l' any 1215, quan la mort del esmentat comte.

VILLORES. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; és a la vora del riu Forcall o Bergantes y té 545 hab.

VIM. m. *Ant.* VÍMET.

VIMBA. f. MINVA.

VIMBAR. v. a. MINVAR.

VIMBOCA. *Orog.* Collada y forat encrespat entre la Cerdanya y 'l Bergadá, desde ont s' ovira el Moixeró en preciós cop de vista.

VIMBODÍ (N.) *Biog.* Escriptor y historiaire que va viure al sigle XVII. Va escriure en llatí una *Historia de Tortosa*, que, encara que aixís titolada, era per millor dirho una crònica dels fets esdevinguts en aquella població, donchs, com moltes de les obres de aquesta mena, careixía del sentit crít ch pera deduir les resultes dels documents observats y recullits pera redactarla.

Segell de Vimbodi

VIMBODÍ. *Geog.* Vila de la prov. y diòc. de Tarragona, partit judicial de Montblanch; es a la vora del Francolí, té estació de F.-C. y 1,774 hab.

VIMBREJAR. v. a. VIMEJAR.

VIMBRERA. f. VIMETERA.

VIME. m. *Bot.* Sálzer petit, mena de fonoll o cumí.

VIMEGUERA. f. *Bot.* VIMETERA.

VIMEJAR. v. n. Doblegarse una cosa ab la facilitat del vímet. **Mimbrear.**

VIMENERA. f. VIMETERA.

VIMENERAR. m. Lloch plantat de vimeteres. **Mimbreral, mimbral.**

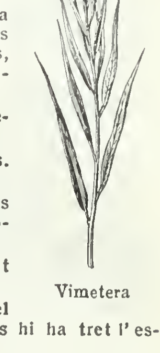
VIMERA. f. VIMETERA.

VIMERAL. m. Lloch de vimeteres. **Mimbral.**

VÍMET. m. Cada una de les branques o vergues que la la vimetera. **Mimbre, vimbre.** || *Ant.* VIMETERA.

VIMETEJAR. v. a. Pegar ab un vímet a manera de fuet. **Azotar.**

VIMETERA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les salinácies que fá unes vergues primes, llargues y flexibles, de les quals se 'n fan coves, cistells, etc. **Mimbrera, vimbrera.**

Vimetera

VIMINAL. adj. Pertanyent o relatiu al vímet. **Viminal.**

VIMÍNICH. adj. Fet de vímets. **Vimíneo.**

VINA. f. Munt de llana que als rentadors se forma pera que la rosada la blanquegi. **Vina.**

VINAÇ. m. aum. Ví molt bò, molt aixut o de molt grau. **Vinazo.**

VINACES. f. pl. Les aiguades del ví que 's llencen després que se 'ls hi ha tret l' esperit pera ferne alcofoll.

VINADER. m. VINATER, 1.

VINADER (Francesch). *Biog.* Metge cirurgiá, primer metge de Sanitat militar que va viure a mitjans del sigle XIX, morint a Barcelona al any 1980 Havia pertenescut a diverses corporacions científiques y colaborat en varies publicacions, havent publicat a Mallorca en 1860 un *Tractat d' Higiene Fonamental*, y traduit una obra de Bellid relativa a malalties cròniques.

— (RAMÓN). *Biog.* Remarcable jurisconsult del sigle XIV. Era nadiu de Tárrega. Antoni Agustí, esmenta les seues obres. Al any 1341, el bisbe de Vich En Galcerán Çacosta va adquirir destinantles al arxiu de la seua Seu, les *concordantes* d' En Ramón Vinader. El papa d' occident En Climent, al any IV del seu pontificat, va endreçarli una carta, en quina adreça mostra prou el concepte que li mereixía, titolantlo *dilectio filio magistio Raymundo Vineterii archidiacono Vicens, capellano nostro.* Havia escrit algunes obres dogmátiques y va morir al any 1353.

— (RAMÓN). *Biog.* Celebrat humorista y eclesiástich, que va neixer a Vich al any 1833. Els seus coneixements en les ciencies morals y polítiques, va mostrarlos a les conferencies donades al any 1867 al Círcol literari catòlich de Madrit, titolat *La Armonia*, en quines va tractar extensament del art cristiá, haventles llavors publicades. A Madrit també al any 1871, va donar a la estampa una obra titolada *Arqueología cristiana española, nociones de la arquitectura bizantina, gòtica y mudejar y del renacimiento, aplicadas á los templos de España.*

VINAGRADA. f. Refresch d' aigua y vinagre. **Vinagrada.**

VINAGRE. m. Ví que 's torna agre natural o artificialment. **Vinagre.** || L' ácit de les fruites y altres coses que 's tornen agres. **Vinagre.** || *Met.* Persona de natural o geni aspre. **Vinagre, vinagroso.**

VINAGRE FLUIX. El de poca virtut. *Vinagrillo.*

VINAGRE ROSAT. Certa composició feta ab vinagre ab que s' adoba 'l tabach de pols. *Vinagre rosado, vinagrillo.*

CONFITAR AB VINAGRE. fr. Posar dins del vinagre, pebrots, vitxos, cogombres o altres coses pera que 's conservin. *Encurtir.*

VINAGRELLA. m. AGRELLA.

VINAGRELLA. *Geog.* Predi a la vora del Llubí, part. jud. d' Inca, a l' illa de Mallorca.

VINAGRER, A. m. y f. Qui ven vinagre. **Vinagrero.**

VINAGRERA. f. El cetrill del vinagre. **Vinagrera.** || pl. CANADELLES.

VINAGRET. m. dim. **Vinagrillo.**

VINAGRETA (A la). f. Nom pera expressar qu' alguna cosa 's menja ab el condiment de vinagre. **Con vinagre.**

Segell de Vinaixa

VINAGRÓS, A. adj. De gust semblant al del vinagre. **Vinagroso.**

VINAIXA. s. VINACES.

VINAIXA. *Geog.* Poble de la prov. y part. jud. de Lleida, dióc. de Tarragona; es a la carretera de aquesta ciutat a aquella, té estació de F.-C. y 1,156 hab.

VINAIXERA. f. VINAGRERA.

VINAL. adj. Pertanyent o relatiu al ví. **Vinoso.**

VINAL. adj. Lo refereut al ví. **Vinal.** || Antigament se deya d' una multa que s' imposava al amo del bestiar que entrava a una vinya y hi causava mal menjantse 'ls ceps o 'ls raims.

VINAL (Clot de) *Geog.* Replá de la serra d'En Cija, al Bergadá, a l' elevació de 1,705 metres.

VINALESA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Valencia.

VINALIES. f. pl. *Hist.* Festes que 'ls romans celebraven a la primavera, en honor de Venus al provar el ví de la derrera cullita, y que a la Catalunya sotmesa a Roma tenien popular aspecte. Quant se feia el ví novell, se 'n dedicaven altres de consemblantes a Jupiter. **Vinalias.**

VINALOP. m. *Hidrog.* y

VINALOPO o VINALLOP. *Hidrog.* Riu de la prov. d' Alacant, que neix a la serra d' Ontenent, passa per Benajama, Villena, Sax, Elda, Monóvar, Novelda y Elx, y desaigua a l' albufera d' aquesta derrera vila, prop del mar.

VINALOPÓ. m. VINALLOP, riu.

VINALLOP. *Geog.* Poble del terme de Tortosa, prov. de Tarragona.

VINARI, A. adj. Pertanyent al ví. **Vinario.**

VINAROÇ. *Geog.* Partit judicial de la prov. de Castelló, format dels sis següents ajuntaments: Benicarló, Cálixt, Penyíscola, Rossell, Sant Jordi y Vinaroç, reunint entre tots 26,654 hab. || Vila de la provincia de Castelló, bisb. de Tortosa, cap del part. jud del seu nom; es port de mar, té algún comerç, estació de F.-C. y 8,893 hab.

VINÁS m. VINÁÇ.

VINASSA. f. Mare del ví. VINACES.

VINASSES. f. pl. VINACES.

VINASSÓS, A. adj. Brut de ví. **Vinoso.**

VINAT. m. *Quím.* Sal produida per la combinació del ácit vinich ab una base. **Vinato.**

VINATAR. v. a. Meçclar sal de vinat a algún medicament. **Vinatar.**

VINATAT, DA. adj. Que conté vinat. **Vinatado.**

VINATER, A. s. Qui trafica y comercia ab ví. **Vinatero.** || Qui beu molt ví. **Vinoso.** || adj. Lo que pertany al ví, com barral vinater, bota vinatera. **Vinario.**

VINATERIA. f. Comers o magatzem de ví. **Vinateria.**

VINATICH, CA. adj. VINARI.

VINAXA. f. VINAIXA.

VINAXERA. f. VINAGRERA.

VINAYMA (Francesch). *Biog.* Metge de Tortosa que vivía als començos del sigle XVIII. Era home molt laboriós y competent a la seua professió, havent publicat a Valencia al any 1738, la obra *Hidrología o tratado de las aguas ferruginosas, vulgarmente d chas de la Virgen de la Cinta de Tortosa, de sus admirables efectos y método para su buen uso.* La obreta del doctor Vinayma, contenía al ensems una *apologia del agua acidulada de Tortosa,* que en prova de les seues opinions, havía escrita el metge de la meteixa ciutat En Joan Piqueras.

Brot de Vincapervinca

VINCA. f. *Bot.* Donzell. || HERBA DONZELLA.

VINCAPERVINCA. f. *Bot.* VIDAUBA. **Clemátide.**

VINÇÁ. *Geog.* Comarca dels antichs Vallespir y Conflent, en la vall de Bules. Ara forma cantó, comprès en el districte de Prades ab 8,026 habitants, que ocupen els pobles de Bules d' Amunt, Buleternera, Casafabre, Prunet, Sant Miquel de Llotes, Espia, Estoher, Finestret, Glorianes, Joch, Marquixanes, Rigordá, Rodés, Vallestaria, Vallmanya y Vinçá, els set primers del Vallespir, y de Conflent els altres restants. || Poble del Conflent a una altitut de 262 metres. A la banda N.O. s'hi troven uns banys termals sulfurosos sòdichs. És cap del cantó del seu nom, bisb. de Perpinyá, depart. dels Pirineus Orientals: está a la vora del riu Tet, té estació de F.-C. y compta 1,732 hab.

VINCENS (Joan Céssar). *Biog.* Polítich y escriptor del Mitjorn de França, que va viure a les derreríes del sigle XVIII. Va neixer a Nimes al any 1755, morint al de 1801. Era autor d' una obra històrica de la seua ciutat nadiua. Va formar part de l' Assamblea llegislativa de 1791, y al temps del terror, va ésser perseguit y empresonat.

— DE VILLES (ALEXANDRE). *Biog.* Escriptor del Mitjorn de França, que va neixer a Nimes al any 1725, morint al de 1794. Va ferse remarcar pêls seus coneixements en jurisprudencia y en economía política. Era partidari de la relligió reformada, y va ésser defensor dels drets dels seus correlligionaris, havent escrit diverses memories juríd ques pera obtindre l' edicte de 1787, ab quin se reconeixía als protestants de França tots els drets politichs y civils que els altres ciutadans fruíen.

VINCLA PERVINCLA. f. *Bot.* VIOLA DE BRUIXA.

VINCLABLE. adj. Que 's pot vinclar.

VINCLADÍÇ, A. adj. Lo que 's vincla ab facilitat. **Flexible.**

VINCLAMENT. m. Acte y efecte de vinclar o de vinclarse una cosa. **Doblegamiento, torcimiento.**

VINCLAR. v. a. Doblegar, fer tòrcer alguna cosa prima y flexible sense qu' arribi a formar ángul. També s' usa com recíproch. **Doblar, doblegar, cimbrar.** || Subgectar els bens a vincle pera perpetuarlos en alguna familia. **Vincular.** || Assegurar o fundar una cosa en altra, com: F. *vincla* ses esperances en el favor del ministre. **Vincular.** || Inclinar a algú, induirlo a mudar de dictamen. **Doblar.** || Pegar a algú ab una vara o verga, de modo que li faci doblegar el cos. **Cimbrar.** || Doblegarse alguna cosa per causa del pes que té sobre. **Sucumbir.**

SI L' ARBRE GRAN VINCLAR VOLDRÁS, ABANS QUE 'L VINCLIS EL TRENCARÁS. *Ref. Los niños de pequeños, que no hay castigo después para ellos.*

VINCLAT, DA. p. p. **Doblado, cimbrado.**

VINCLE. m. La successió y subgecció dels bens al perpetuu domini d' alguna familia. **Vinculo.** || Unió, lligadura. **Vinculo.** || El gravamen o cárrega perpetua sobre alguna fundació. **Vinculo.** || adj. Subgectat a vincle, com: bens *vincles.* **Vinculado.**

VÍNCUL. m. VINCLE.

VINCULABLE. adj. Lo que 's pot vincular. Vinculable.

VINCULACIÓ. f. L'acte y efecte de vincular. Vinculación, vinculo.

VINCULADOR, A. s. Qui vincula. Vinculador.

VINCULAR. v. a. VINCLAR, 2. || *Met.* Fundar una cosa sobre una altra, com: *vincular* les seues esperances en la protecció d' algú. Vincular.

VINCULARIA. f. *Geol.* Genre de pòlips fòssils del gruix d' un pel. Vincularia.

VINCULAT, DA. p. p. Vinculado.

VINCULATIU, VA. adj. Que vincula. Vinculativo.

VINCULATORI, A. adj. Pertanyent a la vinculació. Vinculatorio.

VINDICACIÓ. f. La justa venjança o satisfacció que 's prèn d' algún agravi. Vindicación. || L' acte ab que 's dona a cada hu lo qu' és seu. Vindicación.

VINDICADOR, A. s. Qui vindica. Vindicador.

VINDICAR. v. a. Recobrar ab justicia lo que injustament s' ha pres, o de que s' ha desposseit a algú. Vindicar || Pendre justa satisfacció d' algún agravi. Vindicar, vengarse. || Defensar, especialment per escrit, al qui 's troba injuriat o injustament notat. Vindicar. || VENJAR.

VINDICAT, DA. p. p. Vindicado.

VINDICATIU, VA. ad. Escrit o discurs en que 's defensa a algú injustament calumniat. Vindicativo.

VINDICTA. f. VENJANÇA.

VINDICTA PÚBLICA. La satisfacció dels delictes que 's deu donar per la sola raó de justicia pera exemple y escarment dels demés. *Vindicta pública.*

Segell de Vinebre

VINDRE. v. n. VENIR. És tant o més usat a Catalunya en aquella forma que en aquesta y és molt més catalá *vindre* que *venir.*

VINEBRE. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Falcet; és a la vora del Ebre, té fama pêl seu ví blanch, y té 1,189 hab. Té estació de F.-C. a Ascó.

VINÉN (Sebastiá). *Biog.* Metge y home molt estudiós, que va ésser un dels adeptes de l' escola plantejada a Barcelona per En Cubí y Soler, acceptant els principis cientifichs de la frenología. Va ésser ferm propagandista de les noves teoríes, y al any 1840, un dels que més sovint colaboraven a la revista publicada per aquell mestre a Barcelona ab el títol de *Eco de la Frenología.*

VINENT. adj. Pròxim, immediat o següent, com: *l'any vinent.* Siguiente.

VINENT Y VIVES (Antoni). *Biog.* Marí, polítich y hisendista molt remarcable del sigle XIX. Va neixer a Maó al any 1809, morint a Madrit al 1887, essent primer marquès del seu cognòm. Va pertanyer y presidir alguns consells d' administració de les grans víes de comunicació espanyoles, aixís per terra com marítimes. Fou un dels fundadors de la Societat de Salvament de Náufrechs y conseller del Banch Hispá-Colonial y de la Companyía Trasatlántica. Durant sa vida de marí prengué part principal en molts fets navals, que li donaren molta nomenada.

VINET. m. dim. Vinico.

VINGRAU. *Geog.* Poble del cantó de Rivesaltes, bisb. de Perpinyá, depart dels Pirineus Orientals; és a la vora de la riera Verdoble y té 1,037 hab.

VINGUDA. f. Acte y efecte de venir o de vindre. Venida. || Tránzit d' una persona d' un lloch lluny a un altre més aprop d' aquell que parla. Venida. || Tornada al lloch d' ont s' havía eixit. Vuelta, tornada. || Creixent impetuosa d' algún riu o torrent. Avenida, venida || La primera embestida o cop de alguna cosa, y aixís se diu: tirar quatre bitlles de *vinguda* y sis de rebat. Venida. || Copia o abundancia de llet qu' acut de quan en quan als pits de les dones que crien. Apoyadura, golpe, venida.

AB DUES VINGUDES. m. adv. Ab dues vegades. *En dos veces.*

VÍNICH, CA. adj. Relatiu o pertanyent al ví, com *alcofoll vinich.* Vínico.

VINÍCOLA. adj. Qui 's dedica al conreu de les vinyes o a la elaboració del ví. Vinícola.

VINICULTURA. f. Conreu de la vinya y elaboració del ví. Vinicultura.

VINIDOR, A. adj. VENIDOR.

VINÍFER, A. adj. Que produeix ví. Vinífero.

VINÍFERES. f. pl. *Bot.* Mena de plantes amplídies, del tipus de la *vinya.* Viníferas.

VINIFICACIÓ. f. Fermentació del most del raïm, o transformació del such d' aquest en ví. Vinificación.

VINÍPOT. adj. Que beu ví. Vinípota.

VINIBENZÔICH. adj. *Quím.* Se diu d' un èter produit per la reacció de dues parts d' alcofoll, una de ácit benzòich y sis d' ácit clorhídrich. Vinobenzóico.

VINOLENCIA. f. Qualitat, gust o color de ví que té una cosa Vinolencia.

VINOLENT. adj. Que té vinolencia.

VINOLENÇA. f. VINOLENCIA.

VINÔMETRE. m. Instrument pera esbrinar la qualitat dels vins. Vinómetro.

VINOMETRÍA. f. Ensaig que dels vins se fa ab el vinòmetre. Vinometría.

VINOMÈTRICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu al vinòmetre. Vinométrico.

VINÓS, A. adj. Plè de ví o que té les seues propietats. Vinoso.

VINOSITAT. f. La qualitat o propietat del ví. Vinosidad.

VINOT. m. Ví de mala mena. Vinote. || Líquit que resta a la caldera del alambí després de destilar el ví y produir l' aiguardent. Vinote.

VINOVA. f. *Med.* Inflamació de les glándules. Adenitis.

VINRÉ. v. *Ter. del Vallès.* Vindré, futur del verb VINDRE. Iré, vendré.

VINSA. f. Veta que té la fusta, la pedra, la terra, etc. Veta ó lista de la madera, etc.

VINCETOXI. m. *Bot.* MASERES.

VINT. adj. numeral cardinal. El nombre que conté dues desenes. Veinte.

VINTANYAL. adj. El que dura vint anys. Veintañal.

VINTAU. m. VINTÈ, 1.

VINTÈ, NA. adj. Una de les vint parts que componen un tot. Veintavo. || El compost de vint coses d' una meteixa mena. Veintena. || La unitat que completa 'l nombre de vint. Veinteno, veintésimo, vigésimo, vicésimo.

VINTENA. f. El conjunt de vint coses d' una meteixa mena. Veintena, veintenar.

VINTENAR. m. VINTENA.

VINTENARI, A. adj. Lo que té vint anys. Veintenario.

VINTIDÓS. m. *Numis.* Moneda de plata que valía vuit quartos y mitg, o siguin 25 cèntims de pesseta. Real de vellón, realillo, realito, tarín.

VINTIDOSÈ, NA. adj. La unitat que completa 'l nombre vintidós. Veintidoseno. || S' aplica al panyo que té vindós centenars de fils al urdit. Veintidoseno.

VINTIQUATRÈ, NA. adj. La unitat que completa el nombre vintiquatre. Veintibuatreno. || m. BIGA.

VINTIQUATRENA DE CORTS. f. Consell ont conferenciaven els diputats de Barcelona y 's posaven d' acort en els casos greus y dificultosos o delicats; se componía de vintiquatre ciutadans, qu' eren elegits al meteix temps que 'ls diputats, pera donar a n' aquests el consell y l' apoio de llur saber y influencia. **Veinticuatrena.**

VINTISSISÈ, NA. adj. La unitat que completa 'l nombre vintissís. **Veinteseiseno.** || S' aplica al panyo que té vintissís centenars de fils al urdit. **Veinteseiseno.**

VINTIÚ. m. Cert joch de cartes. **Veintiuno.**

VINTIVUITÈ, NA. adj. La unitat que completa 'l nombre vintivuit. **Veinteocheno.** || S' aplica al panyo que té vintivuit centenars de fils al urdit. **Veinteocheno, veintiocheno.**

VÍNULA. f. *Zool.* Cuca de color vinós que 's troba als sàlzers, a les alzines y a les albes. **Vinula.**

VINUM BONUM LACTIFICAT COR HOMINIS. fr. llat. El ví bô alegra 'l cor del home. Proverbi de les sagrades escriptures y que sovint s' aplica. **El buen vino alegra el corazón del hombre.**

VINYA. f. Terra plantada de ceps. **Viña.** || *Met.* La Iglesia catòlica. **Viña.** || *Met.* Lo que costa poch travall, o 's consegueix a costa d' altres. **Cucaña.**

VINYES Y DONES HERMOSES, DE GUARDAR DIFICULTOSES. *Ref.* Ab que 's denota que lo que fa goig a molts, está molt exposat. *Lo de todos deseado, á gran peligro guardado.*

DE TOT HI HÁ A LA VINYA DEL SENYOR. *Loc.* Ab que 's dona a entendre al que alaba molt una cosa, que en allò qu' ell aplaudeix té alguns defectes que ell no sap, y que necessita de més cuidadós informe. *De todo tiene la viña; uvas, pámpanos y agraz.*

DESPULLAR LES VINYES. fr. *Ant.* DESPAMPOLARLES.

DESPRÉS DE MORT, NI VINYA NI HORT. *Ref.* Indica la inutilitat dels bens d' aquest món pêl qu' es mort. *Después de muerto, ni viña ni huerto.*

FER CAPFICATS A LES VINYES. fr. *Echar de cabeza las vides.*

GUARDA LA VINYA. *Loc. met.* TENTE COMPTE.

MIRAR AL HORT Y A LA VINYA. fr. Mirar a tot arreu. *Mirar al través, vizco.*

NO TÉ VINYA Y VEN RAÍMS. *Loc.* Ab que 's denota la extranyesa de que algú faci lo que no li permeten els seus havers. *Los que cabras no tienen, y cabritos venden, ¿de dónde les vienen? Miguel, Miguel, ¿no tienes abejas y vendes miel? Sacristán que vende cera y no tiene colmenar, rapaberunt, rapaberunt del altar.*

TINDRE O TROVAR UNA VINYA. fr. Trovar o tindre alguna proporció que ab molt poch o sense gens de travall dona molta utilitat. *Tener cucaña.*

VINYADER. m. Qui conreua les vinyes. **Viñador.** || Qui les guarda. **Viñadero.**

VINYADOR. m. VINYADER.

VINYAL. m. Camp plantat de vinya. **Viñedo.**

VINYALS (Esteve). *Biog.* Musich y relligiós de la Mercè que va neixer a Barcelona l' any 1780. Va deixar escrites algunes selectes composicions de musica sacra, gran nombre de motets, y tres misses, una de *requiem*, una altra a tota orquesta, y la derrera a quatre veus alternant ab chors.

—(JOSEPH). *Biog.* Advocat y escriptor del sigle XVII afecte a la causa dels castellans, que va escriure un facicle ab el títol de *Juridicas respuestas á las catalanas quejas y justificación de las armas católicas en el principado de Cataluña.*

— (VICENTS). *Biog.* Sacerdot y escriptor que vivía durant el sigle XVII. Era nadiu de Sant Vicents de Sarriá, y el P. Finestres, canonge de les Abellanes l' esmenta com a home de molta ilustració. Era doctor en teología y catedratich d' aquesta ciencia a la Escola de Sant Tomás de Barcelona Va escriure algunes obres dogmátiques, en llatí, publicades l' any 1661, fent en elles comentaris relatius a l' administració dels sagraments. Van ésser impremptades a la estampa barcelonina de Lacavallería.

— DE LA TORRE (BENET). *Biog.* Sacerdot dels començos del sigle XVIII, decidit partidari dels drets de la casa d' Austria a la successió de la corona de Espanya. Va deixar manuscrits tractats de teología y va publicar alguns sermons com el pronunciat a *les exequies del Dr. Llució Marsal,* Barcelona, 1706; el de *Sant Joan Nepomuceno,* y un volúm contenint els que havía fet a la capella reial de Barcelona, a la emperatriu Elisabet, en el temps del seu sejorn a Catalunya, imprès a Barcelona l' any 1712.

— Y RIBAS (FRANCESCH). *Biog.* Remarcable violinista y compositor que va neixer a Terraça al any 1780, morint a Madrit en 1838. Era mestre de capella a Martorell l' any 1796, formant una escolanía de bons cantors.

Segell de Vinyals y Archs

VINYALS. *Geog.* Aldea del terme de Ginaste, prov. d' Osca.

VINYAR. m. VINYET.

VINYAS (Manel). *Biog.* Ilustrat jurisconsult gironí, mort a la seua ciutat nadiua als començos del any 1899. Al 1875 va publicar un tractat ab el títol de *Exposición de las leyes fundamentales de la monarquia española.* Els seus coneixements en la llegislació civil catalana y en la canònica de Girona eren profons, y referentes al dret catalá, envers l' any 1880, va donar unes erudites conferencies al jovent estudiós de la seua terra, exposant les condicions enlairades y raonables de la llegislació propia de Catalunya.

VINYAT. m. VINYET.

VINYATER, A. m. y f. Qui cultiva la vinya, pagès de vinya. **Viticultor.**

VINYENS (Felip). *Biog.* Advocat que va viure al sigle XVII, y que al fons dels seus travalls literaris, mostrava identificació ab els enemichs de Catalunya. Era conseller suprem d' Aragó, y entre les seues obres s' esmenten *Discursos sobre que los Brazos juntos en Córtes no pueden sin su Magestad proveer los oficios de la Diputación. Discurso sobre los procederes de la villa de Mataró,* obra esmentada per Marcillo a la *Crisis de Catalunya. Discurso sobre la celebración de Córtes,* travall no acabat. *Codex jurix civilix,* escrits quan el temps de les torbulencies de Catalunya. *Ilustración y discurso político del principado de Cataluña, desde el año 714 hasta el 1641.*

VINYER. m. VINYET.

VINYERÓ, NA. m. y f. VINYATER.

VINYES (Domingo). *Biog.* Relligiós dominich, nadiu de Sant Quirse de Besora al any 1737. En Vinyes va morir al convent de Santa Catarina a Barcelona, al any de 1818 Ab tot y la defensa feta per ell de les intencions del abat de Sant Ildefons, se 'l suposa autor anònim d' una obra impresa a Vich, al temps de la guerra de la Independencia, animant als seus paisans a la defensa de la patria. Portava per títol: «El egoismo expuesto desnudo y sin capa a la pública vergüenza, por un viejo experimentado,» y al any 1809 va impremptar a la Universitat de Cervera una obra ab el nom seu titolada *La voz de Dios que expone á los españoles para la guerra contra los franceses.*

— (FELIP). *Biog.* Fiscal del reial patrimoni de Catalunya, defensor de les decisions contra la nostra terra pêls que aconsellaven al rei En Felip IV. Al any 1640 va publicar ab notes polítiques contraries a les aspiracions catalanes, un discurs d' En Lluis de Casanate, escrit ja al any 1622, y además va deixar escrit un discurs *Respuesta á las pretensiones de Cataluña que motivaron su separación en 1640.*

VINYET. m. Terreno plantat de vinya. **Viñedo, veduño, viduno, vidueño.**

VINYET. m. *Geog.* Ermita y partida del terme de Sitges.

VINYETA. f. Dibuix que 's posa per adorno al principi dels llibres y capitols, y algunes vegades als contorns de les planes. **Cabecera, viñeta.** || dim. De vinya. **Viñuela, viñica, viñita.**

VINYETER. m. Entre impressors la caixa ont hi posen les lletres de dos punts y les vinyetes. **Viñetero.**

VINYOLA. f. Dim. de VINYA.

VINYOLA (La). *Geog.* Veinat del dist. munpal. de Enveig, depart. dels Pirineus Orientals.

VINYOLAS (Narcís). *Biog.* Poeta provençal del sigle XIII, esmentat a la *Historia de la literatura española*, per En Ronterwach.

VINYOLES. *Geog.* Poble del dist. munpal. de les Masies de Sant Hipòlit, prov. de Barcelona || — (SANT ESTEVA DE). Aldea del terme de Masíes de Sant Hipòlit de Voltregá, prov. de Barcelona. || — (SANT MARTÍ DE). Poble del dist. munpal. de les Lloses, prov. de Girona.

VINYOLOL. m. Guarda-vinyes.

VINYOLS Y ARCHS. *Geog.* Poble de la prov. y diòc. de Tarragona, part. jud. de Reus; és a la vora de les rieres de Cambrils y de Riudoms y té 630 hab.

VINYOYOL. m. VINYOLOL.

VIÑAS Y RUBIÓ (March). *Biog.* Metge y anatòmich molt estudiós que vivía a mitjans del sigle XIX. A la Academia de medicina y cirugía de Barcelona, hi va enviar un trevall que mostrava la seua competencia en aquets estudis, al any 1844, ab el titol de *Nueva descripción de la porción petrosa del temporal.*

— (MARIÁN). *Biog.* Relligiós y advocat molt coneixedor del dret canònich, que va morir a Barcelona al any 1879. Era al ensems bon orador sagrat. Beneficiat de l' antiga iglesia de Sant Miquel, va trevallar afanyós quan l' enderrocament d' aquell monument després de la revolució de 1868, pera salvar els tresors artístichs d' aquella parroquia, quina porta lada figura ara a la Mercè, y a la Concepció el cloquer.

— (PRUDENCI). *Biog.* Frare de la ordre de predicadors, nadiu de Catalunya, que a mitjans del sigle XIX va endreçarse a les illes Filipines, havent desempenyat una plaça de professor a la Universitat de Sant Tomás, establerta a Manila. Els seus profons coneixements en materies filosòfica y metafísica, se mostren en el *Discurs* que a la obertura dels estudis d' aquella institució va pronunciar al any 1888 y que va ésser publicat per aquell temps.

— Y BARNOVA (NARCÍS). *Biog.* Metge nadiu de Girona a les derreríes del sigle XVIII, establert a Montpeller, ont va publicar al any 1809 una obra determinant els efectes morals com agents de les malaltíes humanes, titolant aquell trevall *Essai sur les passions de l' âme comme cause des maladies.*

— Y CAMPLÁ (JOSEPH). *Biog.* Eclesiástich y bon teòlech, que va neixer a Reus al any 1844. Tenía publicades les obres *Tratado filosófico-teológico acerca de lo sobrenatural*, 1883; *Defensa del tratado filosófico-teológico acerca de lo sobrenatural*, 1886.

— Y DÍAZ (JOSEPH). *Biog.* Musich compositor y concertista remarcable de violí y de guitarra. Va neixer a Barcelona al any 1823, morint al de 1888. Era deixeble del mestre Ferreres, y va dirigir orquestes a Barcelona envers l' any 1860.

— Y SERIA (NARCÍS). *Biog.* Poeta y escriptor gironí, un dels més ferms individuns de l' Associació Literaria d' aquella ciutat, de quins certamens havía sigut jurat varies vegades. Havía colaborat en diverses revistes envers els anys 1875 a 1880. Al any 1886, va publicar a Girona un volúm de poesíes premiades al certamen de l'Associació Literaria al any 1885.

VIÑES (Benet). *Biog.* Sabi jesuita catalá que durant molts anys va dirigir l' Observatori meteorològich del reial collegi de Betlèm, a l' Havana. Les seues observacions relatives a aquesta materia, li van donar merescut renòm, y les seues teoríes en quan a la marxa dels ciclons servíen als navegants pera salvarse dels perills de les tempestes. L' avís d' aquelles prediccions cientifiques les trasmetía el telegraf a tot el món, prevenint als observatoris d' Europa y Amèrica. Al any 1887, va publicar a la Havana una erudita obra cientifica nomenada: *Apuntes relativos á los huracanes de las Antillas en Septiembre y Octubre de 1875 y 1876.* El Pare Viñes va morir a l' Havana al any 1893.

VIÑETS (Joan). *Biog.* Prebere y distingit orador sagrat, que s' havía fet popular a Barcelona, d' ont era nadiu. Era un dels beneficiats més antichs de Santa María del Mar, quan va morir al any 1885. Aficionat als estudis històrichs, havía escrit alguns trevalls molt acceptables, y ferm aimador de la llengua catalana, que usava molt sovint en els seus sermons, havía aplegat antecedents filològichs de la meteixa, rebuscats al arxiu parroquial, encara que per modestia no va publicarlos.

VIÑOLAS (Carles). *Biog.* Metge molt remarcable a mitjans del sigle XIX. Pertanyía a la Reial Academia de medicina de Barcelona, y aficionat als estudis mèdichs hidrográfichs, va escriure al any 1871 una *Memoria y cuadros estadísticos de clínica, referentes á las aguas medicinales de Segura de Aragón.* Havía colaborat a varies publicacions professionals.

— (PERE). *Biog.* Escriptor y autor dramátich barceloní, que va viure a la primera meitat del sigle XIX. havent escrit algunes produccions que foren representades al antich Liceu, establert al que fou convent de Montsió, a la plaça de Santa Agna. Al any 1842, va publicar un drama en prosa, en quatre actes, ab el títol de *Las herrerías de Maremusa.*

VIÓ. m. VÍA, 4. || VIONS.

VIOLA. f. Flor del violer. **Alelí.** || Instrument musich de cordes, enterament semblant al violí, però molt més gros; serveix de baix. **Viola, violón.**

VIOLA BLANCA. *Bot.* PULSATILLA.

VIOLA BOSCANA. *Bot.* Planta de la fam. de les violacies, de fulles en figura de cor y retallades al entorn y flors morades que fan molt bona olor; se conreua als jardins y n' hi ha de dobles; és una de les tres flors cordials y s' usa com sudorífica. *Violeta de olor.*

VIOLA D' AIGUA. *Bot.* Planta de la fam. de les lentibulariacies, que 's cria als llochs humits de les montanyes. *Grasilla, tiraña.*

Viola de les serps

VIOLA DE BRUIXA. *Bot.* Planta de la fam. de les apocinacies, de fulles oblongues, llises, de color y consistencia de les de l' eura y forma de les del llorer, però més petites, a lo llarch de la cama y oposades de dues en dues, de pecials curts y gust amargant; fa les flors blanques. És astringent, pectoral y vulneraria. *Vincapervinca, hierba doncella, brusela.*

VIOLA DE LES SERPS. Varietat de viola borda.

VIOLA DE GOS. *Bot.* Planta de la fam. de les violacies, varietat de la viola boscana, que fa les flors de un morat menys viu que 'l de les d' aquesta y sense olor. *Violeta perruna.*

VIOLA D' OLOR. *Bot.* VIOLA BOSCANA.

VIOLA DE PARMA. *Bot.* La boscana o de jardí que fa les flors blanques. *Violeta de Parma*

VIOLA VERA. *Bot.* VIOLA BOSCANA.

VIOLACI, A. adj. De color de viola. Violáceo.

VIOLACIES. f. pl. *Bot.* Mena de plantes dicotiledonies, polipètales, abundoses a les regions extratropicals d' abdós hemisferis, ab fulles alternes y flors axilars. Violacies.

VIOLACIÓ. f. L' acció y efecte de violar o profanar alguna cosa. Violación.

VIOLADOR, A. s. Qui viola. **Transgresor, violador, infractor.**

VIOLANÇA. f. VIOLACIÓ.

VIOLANT. n. p. Violante.

VIOLANT D' ARAGÓ. *Biog.* Reina de Castella y de Lleó, filla del gran rei En Jaume I y de sa moller Violant d' Hungría, y emmaridada ab el rei de Castella Alfons X, nomenat *el Sabi*, a l' any 1242. Quan ja en 1252 ocupava el trono castellá, infeconda com era, va separarse d' ella el monarca, demanant en matrimoni la fi la del rei de Noruega, infanta Cristina. Al arrivar aquesta a Burgos, a l' any 1254, ab l' embaixada que havía anat a cercarla al seu país, Na Violant havia donat senyals d' embráç y Alfons *el Sabi* va cridarla de nou a la seua companyía, casant a l' infanta noruega ab el seu germá Felip, a qui, com a clergue, s' havía elegit arquebisbe de Sevilla. Violant, esvaintse la passada esterilitat, va tindre desde llavors nou fills, que s' anomenaren Berenguera, Beatriu, Ferrán, Sanxe, Joan, Pere, Jaume, Violant y Leonor. La filla d' En Jaume I va endreçarse a cercar conhort en les práctiques de les devocions del jubileu a Roma, y al retorn de son romiatge, a l' any 1300, va emmalaltir a Roncesvalles, ont va morir, y fou enterrada a aquell lloch del Pirineu.

VIOLAR. v. a. Traspassar la llei, precepte o estatut. **Quebrantar, violar, infringir.** || Forçar a alguna dona, especialment si és donzella. **Estuprar, violar, forzar.** || Faltar a la paraula. **Violar.** || Profanar l' iglesia o un altre lloch sagrat. **Violar.**

VIOLAR. m. Plantada de violers o lloch abundant de violes. **Violar.**

VIOLARI. m. Contracte en que per la entrega o cessió d' un capital o quantitat se contreu la obligació de pagar una contribució anyal per mentres duri la vida del cessionari. Pot ésser també entre dues persones, en qual cas, quan mor l' un dels dos, se segueix pagant tota la pensió a l' altre, y quan aquest derrer mort, acaba 'l contracte y queda tot a utilitat del qui estava obligat a pagar la pensió. Mes s' adverteix que 'l que s' obliga, abans d' extingirse 'l contracte pot renunciarhi si no li convé. **Renta ó pensión vitalicia.**

VIOLAT, DA. p. p. **Violado.** || adj. De color de viola. **Violado, violáceo.** || Fet ab violes, com: aixarop *violat*. **Violado.** || Referitse al blasó y a la botánica, de color de púrpura. **Purpúreo.**

VIOLAIRE. m. *Ant.* VIOLADOR.

VIOLENCIA. f. Força, ímpetu en les accions, especialment en les de moviment. **Violencia.** || Acció contra 'l racional y natural modo de procedir. **Violencia.** || Força irresistible ab que s' obliga a algú a fer lo que no vol. **Coacción, violencia** || L' acte torp ab alguna dona contra la seua voluntat. **Tarquinada, violencia.** || Veemencia, excessiu rigor de les coses en llur activitat. **Violencia.** || La força que 's fa a alguna cosa pera trèurela del seu estat, modo o situació natural. **Violencia.** || La mala interpretació o aplicació d' algún text, raó, veritat, pensament, etc. **Violencia.**

VIOLENÇA. f. VIOLENCIA.

VIOLENT, A. adj. Lo qu' és contra voluntat o gust d' algú. **Violento.** || Impetuós, veement. **Violento.** || Lo qu' és fora del seu estat, situació o modo natural. **Violento.** || Dit del geni fort y impetuós. **Arrebatado, violento, furioso.** || Lo que 's fa contra 'l modo regular o fora de raó y justicia. **Violento.** || Fora del sentit recte o natural en els textes o proposicions. **Violento.**

VIOLENTACIÓ. f. Acte y efecte de violentar.

VIOLENTADOR, A. m. y f. Qui o lo que violenta. **Violentador.**

VIOLENTAMENT. adv. m. Ab violencia o contra lo natural. **Violentamente.**

VIOLENTAR. v. a. Forçar, fer violencia física pera conseguir algún fi, com: *violentar* una porta, etc. **Forzar, violentar.** || Pendre o ocupar per força alguna cosa. **Violentar.** || VIOLAR, 3. || Obligar a fer alguna cosa. **Forzar, violentar.** || Interpretar maliciosament algún text, llei o proposició. **Violentar.** || Reprimir la naturalesa o inclinacions naturals. **Violentar.**

VIOLER: *a*, senzill; *b*, doble

VIOLENTAT, DA. p. p. **Violentado.**

VIOLENTÍSSIM, A. adj. sup. **Violentísimo.**

VIOLENTMENT. adv. m. VIOLENTAMENT.

VIOLER. m. *Bot.* Planta de la fam. de les creuíferes; n'hi ha de moltes y hermoses menes; les flors de varis colors, morades, purpuries, matisades de blanch y altres grogues. Aquestes derreres són les més flairoses. **Alelí.** || *Ant.* GUITARRER.

VIOLER BLANCH. El que fa les flors blanques. ***Aleli blanco.***

VIOLER DE SANT JOSEPH. Violes del genre *Pinguicola latifolda*. ***Oreja de oso.***

VIOLER COMÚ. Una de les varietats del violer. ***Aleli encanecido.***

VIOLER GROCH. El que les fa grogues. ***Aleli amarillo.***

VIOLER MARÍ. Varietat dels anteriors, que creix a les platges. ***Aleli marítimo.***

VIOLER VERMELL. El que fa les flors vermelles. ***Aleli encarnado.***

VIOLERA. f. VIOLER.

VIOLERAR. f. Plantada de violeres. **Campo de alelís.**

VIOLETA. f. *Bot.* VIOLA BOSCANA.

VIOLETERA. f. *Bot.* La planta que fa les violetes boscanes. **Alelí.**

VIOLETERA: *a*, senzilla; *b*, doble

VIOLÍ. m. Instrument musich de quatre cordes que 's toca ab l' arquet. Consta d' una caixa buida composta de dos semicèrcols, el superior, més petit que l' inferior, ab dues obertures en forma de S, pera que ressoni la veu. Té un mánech sense trasts, al extrem del qual ni ha les clavilles ab que s' asseguren les cordes. **Violín.** || La persona que 'l toca per ofici o afició. **Violin, violinista.** || Aparell de foradar que avui quasi no s' usa. El formen un arquet ab una corretja que s' enrotlla a un cilindre de fusta que a un extrem té la broca y a l' altre un ferro de punta roma, y aquesta punta encaixa ab el forat d' un troç rodó de fusta que s' apoia en el pit. Ademés, hi ha altres sistemes de violins pera foradar metalls y pedres.

VIÒLICH. adj. *Quim.* Se diu d' un ácit extret de la flor de la violeta comú. **Viólico.**

VIOLINA. f. *Quim.* Alcali orgánich semblant a la emetina, que existeix a la violeta d' olor. **Violina.**

VIOLINET. m. dim. Violí petit. **Violinete.**

VIOLINISTA. m. VIOLÍ, 2. || Qui toca aquest instrument. **Violinista.**

VIOLÓ. m. CONTRABAIX, 2.

VIOLÓN. m. VIOLÓ.

VIOLONCELL. m. *Mus.* Viola més petita que l'ordinaria. **Violoncelo.** || Qui toca aquest instrument. **Violoncelo.**

VIOLONCELLISTA. m. y f. Tocador o tocadora de violoncell.

VIOLURAT. m. *Quim.* Sal produida per la combinació de l' ácit violúrich ab una base. **Violurato.**

VIOLURICH. adj. *Quim.* Ácit de la serie úrica, descobert per Bœyer, anomenat també *nitrosobarbutírich.*

VIONS. m. pl. Ratlletes, víes, llistes o barres a la roba. **Rayecitas.**

TELA DE VIONS. *Tela rayada, rayadillo.*

VÍPERA. f. *Ant.* ESCORÇÓ.

VIPERÍ, NA. adj. Cosa de viboies o que té les seues propietats. **Viperino,** y **vipéreo,** en poesía. || *Met.* Lo qu' és maligne o pot danyar. **Viperino.**

VIPERIFORMS. m. pl. Reptils ofidis del tipus *vipera.* **Viperiformes.**

VIPERINA. f. *Bot.* HERBA DE LA VÍBORA.

VIPEROITS. m. pl. *Zool.* Reptils ofidis, segons alguns naturalistes, comprenent varis genres, y entre ells la *vípera.* **Viperoides.**

VIRA. f. Tira o reforç que posen els sabaters entre la sola y cuiro, o cordobá de les sabates. **Barreta, vira.** || f. Part de la ballesta. **Vira.** || Ratlla, via, vió en les robes. **Lista.** || Ratlla de color viu a la cansalada. **Lista.**

VIRÁ. *Geog.* Poble del cantó de Sant Pau, bisbat de Perpinyá, departament dels Pirineus Orientals; és a la vora de la riera de Felluns y té 136 hab.

Viperina

VIRAÇA. f. aum. Vira grossa. **Viraza.**

VIRAÇÓ. m. Vent que bufa a les costes de la banda del mar. **Virazón.**

VIRADA. f. Girada, tom d' un camí, d' un torrent, etcètera. **Revuelta.** || *Náut.* Acte y efecte de virar. **Virada.**

VIRADOR. m. *Náut.* Cap o troç de corda grossa que 's guarneix ab algunes voltes al cabrestant ont se subgecta 'l cap pera tirar d' aquest quan se vira sobre l' áncora. **Virador.** || El ferro ab que 's fan ratl es al llom del llibre que s' enquaderna en pasta. **Virador.** || Qui vira. **Virador.**

VIRÁM. m. *Ornit.* Gallines y demés aus casolanes de corral. **Volateria.** || AVIRÁM.

VIRAMENT. m. GIRADA.

VIRAR. v. a. Posar vires a les sabates. **Echar viras á los zapatos.** || GIRAR, TOMBAR. || *Náut.* Cambiar de rumbo, donar diversos bordos, dirigir la nau. **Virar.** || Fer voltar el cabrestant ab les barres, pera que, enrotllant progressivament el virador, tiri aquest del cap a qu' está subgecte. Lo meteix se diu en qualsevulla altra maniobra en que obra o actúa el cabrestant. **Virar.** || Variar la posició d' una peça de construcció o de qualsevol altre obgecte, colocantla en sentit contrari al en qu' estava abans. **Virar.**

VIRAR EN RODÓ. fr. *Náut.* Virar ab el cabrestant seguidament o sense fer parades ni esforços interromputs. *Virar en redondo.*

VIRASSA. m. VIRAÇA.

VIRAT, DA. adj Parlant de la cansalada. VIAT.

VIREI, NA. m. y f. VIRREI.

VIRELL. m. *Ter. ibicench.* Porrer, macer, andador d' una confraría. **Pertiguero.**

VIRELLA Y CASSANYES (Francesch). *Biog.* Advocat, escriptor y critich musical, que va guanyar concepte d' erudit y correcte publicista a Barcelona a les derreríes del sigle XIX. Va neixer a l' any 1856, morint a Barcelona el 1893. Va quedar cech, y concentrant ab força voluntat els recorts dels espectacles que havía vist, va escriure a *La Publicidad* valiosos articles critichs relatius a l' art escènich, a les dances, a la comedia y als llibrets d' òpera. Les obres publicades per En Virella se titolaven: *La ópera en Barcelona (Estudio histórico crítico),* 1888, y *Tabla cronológica de las óperas cantadas en Barcelona desde la reedificación de su Casa-teatro en 1788.*

VIRESCENCIA. f. *Bot.* Transformació dels orgues apendiculars en fulles. **Virescencia.**

VIRESCENT. adj. *Bot.* Que té força o virtut pera posarse de color vert. **Virescente.**

VIRGILI (Pere). *Biog.* Metge y cirurgiá famós, que va neixer als començos del sigle XVIII a Vilallonga (Camp de Tarragona). Va perfeccionar el seus coneixements quirúrgichs a Espanya y a França, ont més endevant va pertanyer a la Academia de medicina de París. Va fundar l' Ateneu de Cadiç y a Barcelona el Colegi de cirurgia. Era tingut com el primer operador del seu temps y la cirurgía va dèureli la gloria de realisar a Barcelona una de les operacions més dificultoses, que després practicada en varis indrets ont era positiu l' avenç de la ciencia, va salvar la vida a molts malalts. Se tracta de haver obert per llarch, En Virgili, la traquiarteria fins al quint anell cartilaginós, operació que va practicar ab èxit. Era home de gran valua y consultat sovint en materies quirúrgiques. Entre les seues obres s'esmenten la *Memoria sobre la broncotomia* llegida a la Academia de medicina de París y publicada al any 1743, atribuintseli també un Compendi del Art de partejar pera l' us dels colegis de cirurgía, publicat al any 1765.

VIRGILI. *Geog.* Aldea del terme de la Riera, prov. de Tarragona.

VIRGILISTA. m. *Ant.* Qui está versat al coneixement dels poetes llatins, y marcadament de Virgili. **Virgilista.**

VIRGINAL. adj. Lo pertanyent o relatiu a les verges. **Virginal, virgíneo.**

VIRGINALMENT. adv. D' una manera virginal. **Virginalmente.**

VIRGINESA. f. VIRGINITAT.

VIRGINI, A. adj. **Virgíneo.**

VIRGINIA. n. p. de dona. **Virginia.**

VIRGINITAT. f. La enteresa corporal de la persona que no ha tingut tracte carnal. **Virginidad.**

LLEVAR LA VIRGINITAT. fr. *Ant.* DESFLORAR.

VIRGO. m. El sisè signe boreal; correspòn a Agost. **Virgo.** || *Fam.* VIRGINITAT.

VÍRGULA. f. Entre estampers les comes que's posen al marge d' algunes cites llargues o de les coses notables de les planes dels llibres. **Vírgula.** || *Gram.* Qualsevulla coma o titlla. **Vírgula, virgulilla.** || *Bacterio.* Nom d'alguns microbis o infusoris per la forma de coma que tenen. **Vírgula.** || *Med.* Nom que s' apropía al bacilo o microbi del còlera morbo segons les teoríes acceptades al nostre temps. **Vírgula.**

VIRGULAR. adj. En forma de verga petita. || v. a. Posar vírgules o comes a un escrit. **Virgular.**

VIRGULAR. adj. Pertanyent o semblant a la vírgula. **Virgular**

VIRGULARIES. f. pl. *Zool.* Mena de polipers fòssils aixís anomenats per la forma de son eix calcari. **Virgularias.**

VIRGÚS (Collet de). *Orog.* Coll del Bergadá, passat el plá de Moixeró.

VIRIDINA. s. Materia que dona 'l color vert a les plantes. **Viridina.**

VIRIL. adj. Lo que pertany al home o li es propi. **Viril.** || VIGORÒS. || S' aplica a la edat mitja y robusta del home. **Edad viril.** || *Astron.* Epítet que 's dona al tercer quadrant del tema celest. **Viril.** || Cristall molt transparent. **Viril.** || Custodia petita que 's posa dintre de la grossa. **Viril.**

VIRILISAR. v. a. Donar virilitat, fer viril. **Virilizar.**

VIRILISARSE. v. r. Tornarse viril. **Virilizarse.**

VIRILITAT. f. El vigor de la edat viril. **Virilidad.** || *Met.* L' activitat y potencia de les coses. **Virilidad.**

VIRILMENT. adv. m. VARONILMENT.

VIRIOR. f. ÀNIM, VALOR, CORATGE.

VIRÒ. m. *Ter. ibicench.* Cuch. **Gusano.** || VIÒ.

VIROL. m. *Blas.* Traçat en cercle de la boca del corn, o d' altres instruments de vent. **Virol.**

VIROLA. f. VIROLLA.

VIROLAR. v. a. VEROLAR.

VIROLAT, DA. adj. De colors vius, encesos. **Charro, chillón.**

VIROLAYNA. f. COLORAINA, generalment s' usa en plural.

VIROLENCIA. f. VIRULENCIA.

VIROLENT, A. adj. VIRULENT.

VIROLET. m. BIROLET. || TRIBULET.

VIROLLA. f. BIROLLA. || f. *Ter. ibicench.* Anella, abraçadera. **Abrazadera.**

VIROSCA. f. Alguna cosa. **Algo.**

VIROSTA. f. *Ter.* FULLARAÇA.

VIROT. m. *Mar.* Pal quadrat de cares iguals, que porta gravats els graus de latitut, formant la peça principal de la ballesta atravessada a mena de creu. **Virote.** || El membre viril. || Troç de cabiró.

VIROTADA. f. Cop de virot. **Virotazo.**

VIRREGNAT. m. La dignitat o'l cárrech de virrei. **Virreinato.** || El districte o territori que governa 'l virrei. **Virreinato.** || El temps que dura 'l cárrech de un virrei. **Virreinato.**

VIRREGNE. m. VIRREGNAT.

VIRREI. m. Qui governa en nom y autoritat del rei. **Virrey.**

VIRREINA. f. La moller del virrei, y també la que governa com a virrei. **Virreina.**

VIRREINAT. m. VIRREGNAT.

VIRTUAL. adj. Lo que en virtut, força o activitat equival a una altra cosa respecte a obrar com ella. **Virtual.**

VIRTUALITAT. f. Potencia, eficacia o activitat d' una cosa pera obrar com una altra. **Virtualidad.**

VIRTUALMENT. adv. m. D' un modo equivalent a una altra cosa en virtut o f cultat. **Virtualmente.**

VIRTUÓS, A. adj. Persona dotada de virtut. **Virtuoso.** || Se diu de les accions arreglades a la virtut. **Virtuoso.** || Eficáç, que té viriut y activitat pera obrar. **Virtuoso.**

VIRTUOSAMENT. adv. m. Practicant o exercitant la virtut. **Virtuosamente.**

VIRTUOSÍSSIM, A. adj. sup. **Virtuosísimo.**

VIRTUT. f. Força, qualitat, propietat. **Virtud.** || Facultat, activitat o potencia de les coses pera produir llurs efectes. **Virtud.** || Eficacia y valor dels sagraments pera produir els efectes sobrenaturals corresponents. **Virtud.** || Modo recte de procedir. **Virtud.** || Bondat de vida y costums. **Virtud.** || Hábit, disposició de l' ánima pera obrar conforme a la raó y a la llei cristiana. **Virtud.** || La facultat natural de l' ánima en quan a les operacions del cos, y aixís se diu: *virtut* expulsiva, digestiva, etc. **Virtud.** || Se diu particularment de la castedat, y més referintse a les dones. **Virtud.** || La força especial ab que algunes coses resisteixen la força contraria. **Virtud.** || Parlant de mecánica, la força que mou. **Virtud.** || *Met.* Importancia, entitat. **Virtud.** || pl. *Teol.* El quint chor dels nou en que están distribuits els esperits angèlichs. **Virtudes.**

VIRTUT CARDINAL. La qu' és principi d' altres virtuts que conté en sí. N' hi há quatre y són: prudencia, justicia, fortalesa y templança. *Virtud cardinal.*

VIRTUT MORAL. L' hábit o costum d' obrar bé, independentment dels preceptes de la llei, per la sola bondat de la operació y conformitat ab la raó natural. *Virtud moral.*

VIRTUT SOBRENATURAL. La potencia o facultat pera obrar sobre les forces de la naturalesa. *Virtud sobrenatural.*

VIRTUT TEOLOGAL. La que té directament per objecte a Deu Hi há tres virtuts teologals: fe, esperança y caritat. *Virtud teologal.*

EN VIRTUT. m. adv. Ab el valor, activitat o força d' un' altra cosa a que 's refereix l' acció. *En virtud.* || Segons el pacte o tractat. *En virtud, en consecuencia.*

LLEVAR LA VIRTUT. fr. Fer que quedi alguna cosa sense la força o eficacia que tenía. *Desvirtuar.*

NO ÉSSER TOT VIRTUT. fr. Indica que algú fa alguna cosa ab un fi diferent del que manifesta o que obra impulsat per altres motius dels qu' ell diu. *No ser todo virtud.*

VIRUÈS (Cristofol). *Biog.* Poeta dels més clássichs del sigle XVI, amich y company d' En Lope de Vega. Encara que alguns escriptors el suposen catalá y aixís ho asseguren En Torres Amat y l' abat Llampuig de Montserrat, és opinió més admesa, que era nadiu de Valencia, ont va neixer l' any 1545, morint el de 1609. Era autor d' un poema heròich castellá, ab el títol de *Montserrate*, referent a la tradició de Frá Joan Garí. Abans de dedicarse a les lletres, era militar. Al any 1589, Baltasar Escobar li endreçava desde Roma una carta, enlairant l' esmentat poema, que també Mayans elogía, dient d'ell que va ésser el primer poeta d' Espanya, que va escriure tragedies ajustades al art. La obra *Historia de Montserrat* d' En Viruès forma el volúm 20 de la Biblioteca d' autors espanyols publicada per En Rivadeneira. Entre els anys 1579 y 1588, En Viruès va escriure les produccions dramátiques nomenades *Casandra, Marcela, Atila furiós, Semiramis*, y *Elisa Dido*, considerada aquesta com la seua obra mestra.

VIRULENCIA. f. Mordacitat, acrimonia, verí. **Virulencia.** || *Med.* Posterma que ix d' una llaga. **Virulencia.**

VIRULENT, A. adj. Maligne, verinós. **Virulento.** || *Med.* Plè de materia o posterma. **Virulento.** || Aplicat als escrits, maliciós en alt grau. **Virulento.**

VIRULENTAMENT. adv. D'una manera virulenta. **Virulentamente.**

VIRUMBELLES. f. pl. *Bot.* HERBA BORMERA.

VIRUS. m. *Med.* Humor pudrit. **Podre, virus.**

VIS. fr. *llat.* Força. || *Gal. Art. y of.* Caragol ab tall a la cabota.

VIS A TERGO. *Fisiol.* Força que du la sanch dels vasos petits als grans y la mena al cor *Vis á tergo.*

VIS CÒMICA. *Lit.* Energía propia del estil y del pensament pera produir a l' escena l' efecte que's desitja. *Vis cómica.*

VIS. m. CARA.

VIS A VIS. *Loc.* Cara a cara.

VISA (Coll de). *Orog.* Al Canigó, entre les valls de Aitelull y de Cabús.

VISALMIRALL. m. Oficial general de l' armada immediatament inferior al almirall y equivalent a tinent general d' exèrcit. **Vicealmirante.**

VISALMIRALLAT. m. Empleu y dignitat de visalmirall. **Vicealmirantazgo.**

VISALMIRANT. m. VISALMIRALL.

VISALMIRANTA. f. La segona de les galeres de una esquadra en la que l' almiranta es la primera.

VISALMIRANTATGE. m. VISALMIRALLAT.

VISANYAL. adj. Lo que té vint anys o vé al cap d'ells. **Vicenal.**

VISADOR, A. m. y f. Qui visa o inspecciona.

VISAR. v. a. Mirar, examinar, visurar.

VISAT, DA. p. p. de VISAR.

VISATGE. m. Monería, gest ridícol o demostració reparable de la cara ab que 's manifesta algún afecte interior. **Gesto, visaje.** || *Ter.* CARA, ROSTRE.

VISCAÍ, NA. adj Cosa de Viscaia, senyoriu de Espanya. **Vizcaíno.** || El natural de Viscaia.

VISCANCELLER. m. El cardenal president de la curia romana, pera 'l despaig de les butlles y breus apostòlichs. **Vicecanciller.** || El subgecte que fa l' ofici de canceller a falta d' aquest respecte al segell dels despaigs. **Vicecanciller.**

VISCARI. m. *Bot.* y

VISCARSI. m. *Bot.* HERBA DEL VESCH.

VISCENI. m. *Quim.* Substancia glutinosa obtinguda per la destilació seca de la viscina. **Visceno.**

VÍSCERA. f. ENTRANYA. || *Med.* Qualsevulla de les parts essencials de la vida, incloses al cos, com el ventrell, etc. **Víscera, entraña.**

VISCERAL. adj. *Med.* Lo que pertany a les vísceres o entranyes. **Visceral.**

VISCERALGIA. f. *Med.* Reumatisme de les entranyes **Visceralgia.**

VISCH. m. VESCH. || *Ter. ibicench.* Lligacama. **Liga.**

VISCH. gram. Jo visch, del verb VIURE.

VISCINA. f. Vesch que s' extreu del grèvol.

VISCINI. f. Principi particular que 's trova al vesch y a la materia que raja del atráctil gomifer. **Viscini.**

VISCINAL. m. *Quim.* Substancia greixosa produida al agitar el viscini. **Viscinal.**

VISCÍVOR, RA. adj. *Zool.* Que menja o consúm els fruits del grèvol.

VISCÓ. f. Fresca que se sent a causa del aire. **Fresco.**

VISCOMTE. m. VEÇCOMTE.

VISCONCELLER. m. Qui fa les veus de conceller. **Viceconsiliario.**

VISCÒNSUL. m. PROCÓNSUL.

VISCONSULAT. m. Dignitat y despaig del visconsul. **Visconsulado.**

VISCOR. f. VISCÓ.

VISCORETA. f. Diminutiu de *viscó.* **Fresquito.**

VISCÓS, A. adj. Lo qu'es glutinós y agafadíç com el vesch. **Viscoso.**

VISCOSITAT. f. Materia o humor agafadíç o glutinós. **Viscosidad.**

VISCUNS. m. *Ter. ibicench.* Erro, errada. **Yerro.**

VISCUNSAT, DA. adj. *Ter. ibicench.* Errat. **Equivocado.**

VISELL. m. El cercle del crestall ben afinat. **Bisel.**

VISELLAR. v. a. Fer visells als vidres. **Biselar, afinar.**

VISELLAT, DA. p. p. y adj. Ab visell. **Biselado.**

VISERA. f. Pala de la gorra. **Visera.** || Part del casco o morrió que cobreix la cara de modo que no impedeixi veure. **Visera.** || Aleta que surt a cada cantó de la capçana, pera privar que mirin de reull les cavalleríes.

CALAR LA VISERA. fr. Deixarla caure devant de la cara. *Calar la visera.*

VISGERENT. m. Qui fa les vegades de gerent. **Vicegerente.**

VISGOVERNADOR. m. Qui en alguns casos fa les vegades de governador. **Vicegobernador.**

VISIBILITAT. f. La qualitat y propietat de visible. **Visibilidad.**

VISIBLE. adj. Lo que 's pot veure. **Visible.** || *Met.* Lo qu' es cert y evident que no necessita demostració. **Visible.** || Lo que 's veu o es fácil de veures y notarse. **Visible.**

VISIBLEMENT. adv. m. D' un modo visible. **Visiblemente.** || *Met.* Patent o clarament. **Palpablemente, visiblemente.**

VISIGOTH, DA. adj. El natural de la Gocia Occidental y lo que hi pertany. **Visigodo.** || *Hist.* Els visigoths s' endinzaren al imperi romá al any 376, en temps de Valente, que sis anys més tart va donárloshi pera establirshi la Misia. Guiats pêl seu rei Alarich, s' ampararen de Roma, passantla a sach, extenentse després per les Galies y Espanya, fundant al any 419 el regne dels visigoths, comprès entre el Loira y l'estret de Gibraltrar, tenint Tolosa per la seua capital. A l' any 507, retuts al combat de Vouglé per Clodoveu, varen perdre els seus dominis a l' altre banda del Pireneu, menys el Llenguadoch, restant amos de la península ibèrica, fins a la memorable batalla del Guadalet, ont va restar desfet el seu regne.

VISIGOTICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu als visigoths. **Visigótico.**

VISIÓ. f. Acte y efecte de veure. **Visión.** || Especie que Deu infundeix a modo de revelació, ja sigui per medi d' un obgecte real, ja per medi d' una cosa figurada. **Visión.** || Sombra, imatge ridícola y espantosa. **Fantasma, visión.** || La especie de la fantasía o imaginació, que no tenint realitat se pren com certa. **Visión.** || La persona lletja y ridícola. **Visión.**

VISIÓ BEATÍFICA. *Teol.* L' acte de veure a Deu. *Visión beatífica.*

VEURE VISIONS. fr. Creure lo que no hi há; deixarse portar per la imaginació. *Ver visiones.*

VISIONARI, A. adj. Qui fingeix revelacions. **Visionario.** || Qui creu ab facilitat coses quimèriques. **Visionario.**

VISIR. m. Ministre entre alguns governs turchs y mussulmans. **Visir.**

VISITA. f. L' anada a veure a algú per cortesía, atenció o amistat. **Visita.** || La meteixa persona que visita a una altra. **Visita.** || L' anada a algún temple o santuari per devoció o pera guanyar alguna indulgencia. **Visita.** || L' acte de jurisdicció ab que un superior s' informa dels procediments dels seus súbdits o del estat de coses del seu districte. **Visita.** || Registre, regoneixement que 's fa dels genres de comers, oficis públichs, pregons, etc. **Visita.** || El favor que Deu fa als homens pera llur bé espiritual. **Visita.** || L' aparició a algún determinat subgecte d' alguna persona o esperit celestial en figura visible. **Visible.** || El conjunt de ministres qu' assisteixen en forma de tribunal a les visites de les presons. **Visita.** || La anada del metge a la casa del malalt ab l' obgecte de curarlo. **Visita.** || A les presons, el registre que fa l' escarceller de les portes, reixes, etc , pera assegurarse de que 'ls presos no poden fugir. **Visita.** || pl. *Fam.* Les anades freqüentes a algún paratge ab intent determinat, y així 's diu: fer *visites* a la taverna. **Visitas.**

VISITA BENÈFICA. La que practiquen a les llars dels

pobres, pera socorrels, algunes institucions de beneficencia, per aquest obgecte formades.

VISITA D' ALTARS. La oració vocal que 's fa a cada un dels altars pera algún fi piadós. *Visita de altares.*

VISITA DE PRESONS. El regoneixement breu y sumari qu' en determinats díes fa 'l jutge del estat de les causes dels presos pera llur prompte despaig. *Visita de cárcel.*

VISITA D' INSPECCIÓ. Reconeixer o examinar un funcionari delegat, les oficines públiques y els serveis de les meteixes.

FER LA VISITA AL SUPERIOR. Visitar els de major gerarquía, els establiments relligiosos, militars o civils.

TORNAR LA VISITA. fr. Visitar, correspondre algú al que l' ha visitat. *Pagar la visita.*

VISITACIÓ. f. Acció y efecte de visitar. **Visitación.** || Festa que celebra la Iglesia en commemoració de la visita que María Santíssima va fer a la seua cosina Santa Elisabet, y aquesta meteixa visita. **Visitación** || Nom propi de dona.

VISITADOR, A. s. Qui fa moltes visites. **Visitador.** || Qui fa oficialment alguna visita pera examinar una cosa. **Visitador.**

VISITAR. v. a. Anar a veure a algú a casa seua per cortesía, atenció o amistat. **Visitar.** || Anar a algún temple o santuari per devoció o pera guanyar indulgencies. **Visitar.** || Informarse 'l superior del procedir dels seus subalterns y del estat de les coses al seu districte o departament. **Visitar.** || Regoneixer, registrar les mercaderíes o qualsevulla altra cosa. **Visitar.** || Examinar o observar el metge als malalts ab l' obgecte de curarlos. **Visitar.** || *Teol.* Enviar Deu als homens algún especial consol o travall pera llur major mèrit o pera que 's penedeixin y esmenin. **Visitar.** || Acudir ab freqüencia a algún paratge ab un obgecte determinat, com: *visitar* la taverna, la casa del joch, etc. **Visitar.** || Regoneixer o informarse personalment del estat d' alguna cosa qu' está al seu cuidado, o del compliment de la obligació o cárrech d' algú. **Visitar.** || Aparéixerse a algú alguna persona o esperit celestial en figura visible. **Visitar.** || Regoneixer a les presons els presos y demés pera assegurarse de que no poden fugir. **Visitar.** || Seguir moltes terres y paísos y 's diu també del sol durant el seu curs. **Visitar.** || *For.* Regoneixer un jutge breu y sumariament durant la seua visita la causa d' algún pres. **Visitar.** || Examinar el jutge eclesiástich les persones respecte al seu compliment de llurs obligacions cristianes y eclesiástiques, y si les coses de la Iglesia 's guarden y conserven com deuen estar. **Visitar.**

Visnaya

VISITEIG. m. Acció de fer o de rebre moltes visites o de ferles y rèbreles sovint. **Visiteo.**

VISITEJAR. v. a. Visitar sovint a algú o a alguna cosa. **Visitear.**

VISITER, A. adj. y s. *Fam.* Qui sovinteja les visites. **Visitador.**

VISITETA. f. dim. **Visitica, visitilla.**

VISIU, VA. adj. Lo que té facultat de veure. **Visivo.**

VISLLEGAT. m. El qui fa les vegades de llegat. **Vicelegado.**

VISNAYA. f. *Bot.* Especie de fonoll, anual, de flors blanques. El seu fruit es acre y aromátich.

VISO. m. Aspecte o superficie de les coses llises, que mouen particularment la vista ab algún especial color o reflexió de la llum. **Viso** || *Met.* Apariencia de fonament, raó, motiu, etc. **Viso.** || Semblança que alguna cosa sembla tindre ab una altra. **Viso.** || La varietat de colors que fa la llum a alguns cossos, y més particularment a les robes **Cambiante.**

A DOS VISOS. m. adv. A dues cares. Se diu regularment de la pintura feta ab tal artifici, que té dos punts de vista diferents. *A dos visos.* || Ab dos distints intents. *A dos visos, á dos miras.*

DONAR VISOS. fr. Semblarse una persona a un altra. *Dar visos, parecerse.*

FER MAL VISO. fr. Tindre mala visió o aspecte alguna cosa. *Hacer mal viso.* || *Met.* Explica qu' algún defecte o nota desllueix a un subgecte y disminueix la estimació que se li devía tindre per les seues prendes o pêl cárrech qu' exerceix. *Hacer mal viso.*

VISORI, A. adj. Lo que pertany a la visió y serveix com instrument pera veure. **Visorio.**

VISPATRÓ, NA. s. Qui fa les vegades del patró. **Vicepatrono.**

VISPENITENCIER. m. Qui fa les vegades del penitencier. **Vicepenitenciario.**

VISPREFECTE. m. Entre 'ls romans el llochtinent del prefecte y lo meteix se diu de qualsevol que fá les vegades del prefecte. **Viceprefecto.**

VISPREPÒSIT. m. El qui fa les vegades del prepòsit y mana a manca d' ell. **Viceprepósito.**

VISPRESIDENT. m. Qui supleix al president en les seues ausencies y malalties. **Vicepresidente.**

VISPROVINCIAL. m. El relligiós que en algunes ordres relligioses regulars mana en ausencia del provincial. **Viceprovincial.**

VISRECTOR. m. Qui fa les vegades del rector. **Vicerrector.**

VISREI. m. *Ant.* VIRREI.

VIST, A. p. p. **Visto.** || adj. *For.* Denota haverse relatat algún aute o presentat alguna petició que se usa pera començar a donar sentencia després d' haverse relatat la causa devant del jutge. **Visto este proceso, esta causa.** || Ab els adverbis *ben* o *mal* s' aplica a les persones o coses, com: *home ben vist o mal vist*, sò és, *ben volgut* o *mal volgut.* **Bien ó mal quisto.**

BEN VIST A ALGÚ. *Loc.* A la seua direcció. *A juicio.*

JA ESTÁ VIST. *Loc. met.* Ab que 's concedeix alguna cosa donantla per certa y segura. *Visto es ó está.*

MAI VIST. m. adv Modo de parlar qu' explica lo rar o extraordinari d' alguna cosa. *No visto, o nunca ó jamás visto.*

NO ESTARLI A ALGÚ BEN VISTA ALGUNA COSA. *Loc.* Ab que 's denota que lo que fá és indigne del seu carácter. *Desdecir.*

TINDRE VIST. fr. Sapiguer, estar enterat d' alguna cosa. *Tener visto.* || Conjecturar, preveure ab fonament lo que ha de succeir. *Preconocer, prever.*

VISTA. f. La facultat o potencia de veure, que és un dels cinch sentits corporals. **Vista.** || L' acte y efecte de veure. **Vista.** || MIRADA. || Aspecte, disposició de les coses respecte al sentit de veure. **Vista.** || Espectacle, l' obgecte de la vista, y axís se diu: *vista alegre, font de bona vista.* **Vista.** || Els meteixos ulls. **Vista.** || Visió, aparició. **Vista.** || L' encontre o concorrencia d'un ab un altre, com: *d'aquí a la vista.* **Vista.** || Coneixement clar de les coses. **Vista.** || La apariencia o relació d' unes coses respecte d' altres. **Vista.** || Intent o propòsit. **Vista.** || Regoneixement, exámen del estat d' una cosa. **Vista, visita.** || *For.* L' exámen o regoneixement primer que 's fa devant del jutge ab relació dels autes y defenses de les parts pera la sentencia. **Vista.** || Presencia d' alguna persona a algún lloch, com: estaven els dos exèrcits l' un a la *vista* del altre. **Vista.** || ENTREVISTA. || El judici que 's forma de les coses o regulació prudencial que se 'n fa solament veientles. **Vista.** || També se pren per reflexió, mirada de la raó, de l' ánima,

etc. **Vista.** || A l' aduana l' ofici de registrar els gèneres y 'l meteix subgecte encarregat de registrarlos. **Vista.** || pl. La concorrencia de dos o més subgectes que 's veuen pera algún fi determinat. **Vistas.** || Les finestres o altres obertures dels edificis. **Vistas.**

A LA VISTA. m. adv. De cara, prop, enfront, o en paratge d'ont se pugui veure. *A vista, á la vista.* || Ab observació y cuidado de veure o seguir a algú. *A vista ó á la vista.* || Al punt, tot seguit, sense dilació. *A la vista.*

ANAR A VISTES. fr. Anar algú a ésser vist. Se diu comunament del home que va a veure la dona que li han proposat pera moller. *Ir á vistas.*

ANARSENHI LA VISTA. fr. Mirar ab afició lo que 's desitja. *Saltársele los ojos.*

APRIMAR LA VISTA. fr *Met.* Ferla més aguda y perspicás. *Aguzar la vista.*

A PRIMER COP DE VISTA. fr y

A PRIMERA VISTA. m. adv. Al primer aspecte, immediatament que 's veu alguna cosa y abans de considerarho. *A primera vista ó á la primera vista, á primer aspecto ó al primer aspecto, á primera faz.*

A VISTA O EN VISTA. m. adv. En consideració o comparació. *A vista ó en vista.*

CANSARSE LA VISTA. fr. Cansarse 'ls ulls per la massa fatiga en llegir, estudiar, etc. *Quebrarse los ojos.*

CLAVAR, FIXAR O POSAR LA VISTA. fr. POSAR ELS ULLS.

CONEIXER DE VISTA. fr. Coneixer a algú per les senyes o per haverlo vist alguna vegada, però sense haverlo tractat mai. *Conocer de vista.*

CURT DE VISTA. Qui hi veu poch o té la vista cansada. *Corto de vista, miope.*

DONAR UNA VISTA. fr. *Met.* Cuidar d' alguna cosa mirantla de tant en tant. *Echar una vista.* || Mirar, observar de passada, sense entretíndreshi. *Dar una vista.*

ENGANYAR LA VISTA. fr. Semblar alguna cosa lo que no és. *Engañar la vista.*

ESTAR A LA VISTA. fr. ESTAR A LA MIRA.

ESCURSARSE LA VISTA. fr. Deixar de ser tan clara com era; vèurehi menys. *Oscurecerse la vista.*

EXTENDRE LA VISTA. fr. Explaiarse, espargirla per algún paratge ras o espaiós, com pêl camp, pêl mar, etc. *Extender ó explayar la vista.*

FER LA VISTA GROSSA. fr. FER ELS ULLS GROSSOS.

FIXAR LA VISTA. fr. CLAVAR LA VISTA.

GIRAR LA VISTA. fr. Separarla d' algún obgecte pera no veurel. *Apartar la vista ó los ojos.*

LLAMBREGAR LA VISTA. fr. *Met.* Vigilar, estar ab cuidado. *Despavilar los ojos.*

MENJAR AB LA VISTA fr. *Met.* Ab que 's denota 'l modo ab que 's mira airadament a algú, o ab gran ansia, si son coses de menjar. *Comer ó tragar con la vista.*

MÉS FROMPTE QUE LA VISTA. *Loc. fam.* Ab que 's denota la promptitut o prestesa ab que 's fa o s' ha de fer alguna cosa. *Más presto que la vista.*

NO DEIXAR O NO PERDRE DE VISTA. fr. Estar observant a algú sense apartarse d' ell; y en lo moral, seguir sense intermissió algún intent, o cuidar ab suma vigilancia d' alguna cosa. *No perder de vista, no apartar los ojos.*

OFENDRE AB LA VISTA. fr. *Met.* Incomodar o enfadar sols ab el mirar. *Ofender con la vista.*

OFENDRE LA VISTA. fr. Fer alguna cosa mal a la vista. *Ofender ó dañar la vista.*

PASSAR LA VISTA PER ALGUNA COSA. fr. PASSARHI ELS ULLS.

PERDRE DE VISTA. fr. Deixar de veure algún obgecte per haverse allunyat massa o per haverse sortit de la esfera d' acció dels ulls. *Perder de vista.*

PERDRE LA VISTA. fr. Tornarse cech. *Volverse ciego.*

PERDRES DE VISTA. fr. *Met.* S' usa pera ponderar la grandesa y superioritat d' alguna cosa sobre una altra. *Perderse de vista.*

POSAR LA VISTA. fr. Fer alguna cosa obgecte especial de la intenció o desitg, com: POSAR LA VISTA en algú pera donarli algún cárrech. *Poner la vista ó los ojos.* || Escullir alguna cosa entre altres. *Echar la vista.*

TINDRE A LA VISTA. fr. Tindre algún obgecte devant. *Tener á la vista.* || *Met.* Tindre present a la memoria. *Tener á la vista.*

TINDRE BONES VISTES. fr. Divertir algú la vista en varietat de flors o en persones del seu agrado y satisfacció. *Tener buenas vistas.*

TREURE LA VISTA. fr. TREURE 'LS ULLS.

VISTABELLA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de la Secuita, prov. de Tarragona. || Poble del dist. munpal. de Valencia. || —DEL MAESTRAT. Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Lucena; és en terra trencada y té 2,577 hab.

VISTALEGRE. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Barcelona, prov. de idem.

VISTAÇO. m. Mirada superficial, cop d' ull. **Vistazo.**

VISTENT, A. adj. Visible, atractiu. **Visible.**

VISTES. f. pl. Entrevista que tenen els promesos pera veure si s' agraden y concertar després el casament.

ANAR A VISTES. fr. Anar el promès a veure la promesa, o viceversa.

VISTES GALANES. Lloch alegre, de aspecte vistós o agradivol.

VISTES. m. pl. TUTILIMUNDI.

VISTIR. v. a. *Ter.* VESTIR.

VISTÓS, A. adj. Hermós, agradable a la vista. **Vistoso.** || S' aplica al vestit bonich, rich o elegant. **Rozagante.**

VISTOSAMENT. adv. m. D' un modo agradós a la vista. **Vistosamente.**

VISTUTOR. m. Qui fa les vegades de tutor. **Vicetutor.**

VISUAL. adj. Lo pertanyent a la vista, com instrument o medi pera veure. **Visual.**

VISUALITAT. adj. La qualitat de veure. **Visualidad.**

VISURA. f. Inspecció del estat d' alguna cosa per medi de la vista. **Visura.**

VISURADOR. m. Encarregat de visurar, regoneixer o examinar algún document. **Revisor.**

VISURAMENT. m. Acte y efecte de visurar. **Visura.**

VISURAR. v. a. Regoneixer, examinar algún document, certificació, etc., posanthi 'l conforme. **Visar, revisar.**

VIT. m. *Vulg.* Membre viril. **Miembro viril.** || n. p. **Vito.**

VIT A VIT. *Expr.* BITLLO, BITLLO.

VIT DE BOU. m. El nirvi del membre genital del bou, especialment separat d'ell. *Vergajo, corbacho.*

VITAL. adj. Lo que pertany a la vida o és propi d' ella. **Vital.** || Lo que dona vida. **Vital.** || *Fig.* Cosa de molta trascendencia, com: *qüestió vital.*

FORÇA VITAL. *Fisiol.* La que dirigeix les funcions dels cossos organisats vius, constituida pêl resultat de principis materials, quina reunió momentania, produeix cossos organisats. *Fuerza vital.*

VITAL. n. p. **Vital.**

VITALICI, A. adj. Lo que dura 'l temps d' alguna vida. **Vitalicio.** || VIOLARI.

VITALICIAMENT. adv. D' una manera vitalicia. **Vitaliciamente.**

VITALICISTA. *Com.* Qui disfruta d' una renda vitalicia, o d' un vitalici proporcionat al capital, que hagi cedit a una companyia de segurs per vida, o a un particular que li garantisi la renda. **Vitalicista.**

VITALINA. f. *Quim.* Preparació a quina s' atribueix privar de que caigui el cabell. Vitalina.

VITALISABLE. adj. Que 's pot vitalisar. Vitalizable.

VITALISACIÓ. f. Acció y efecte de vitalisar. Vitalización.

VITALISADOR, A. adj. y s. Qui vitalisa. Vitalizador.

VITALISANT. p. a. del verb VITALISAR.

VITALISAR. v. a. Donar vida o activitat. Vitalizar. || Donar pensió o empleu pera tota la vida. Vitalizar.

VITALISME. m. *Fisiol.* Doctrina qu' explica 'ls fenòmens de l' organisme, aixís al estat de salut com al de malaltía, per l' acció de les forces nomenades vitals, propies dels éssers que frueixen de vida, y no com altres ho suposen per l' acció de les forces generals de la materia. Vitalismo.

VITALISTA. adj. y s. Pertanyent o relatiu al vitalisme, o bé qui segueix la doctrina d' aquella escola. Vitalista.

VITALITAT. f. L' activitat o eficacia de les coses pertanyents a la vida o llur propia virtut. Vitalidad.

VITALMENT. adv. m. D' un modo vital. Vitalmente.

VITANT. adj. Lo que 's deu evitar. Se deia dels excomunicats públichs. Vitando.

VITARIA. f. *Bot.* Mena de falgueres de la fam. de les polipodácies, de poch desenrotllo. Vitaria.

VITELA. f. La pell de la vedella adobada y molt pulida, la qual serveix per escriure, bibuixar, pintar, enquadernar, etc. Vitela.

VITELINA. f. *Quim.* Substancia blanca nitrogenada, transparent y molt elástica, que 's troba al rovell dels ous aislantse fácilment per medi del èter. Vitelina.

VITENCH, CA. adj. *Ter. ibicench.* Forçut, brau, valent, vigorós.

VITERICH. *Biog.* Rei dels visigoths d' Espanya, que després d' haver sigut assessinat Liuva II va pujar al trono, durant el seu regnat desde l' any 605 al 610, en quin any va morir assessinat pêls seus propis soldats. Va proposarse restablir l' arrianisme, perseguint als catòlichs. Gundemar va succeirlo.

VITÍCOL, A. adj. Pertanyent o relatiu a la viticultura. Vitícola. || Vinyater o conreuador de vinyes y de ceps. Vitícola.

VITICULTOR. m. VITÍCOL, 2.ª accepció.

VITICULTURA. f. Conreu de la vinya. Art de cuidar agronòmicament els ceps. Viticultura.

VITÍFER, A. adj. Que cría o produeix ceps. Vitífero.

VITIFLORA. f. *Bot.* Planta quines flors fan flaire de vi. Vitiflora.

VITIFOLI, A. adj. *Bot.* Que té fulles semblants a les dels ceps. Vitifolio.

VITIFRACH, GA. adj. Que destrueix els ceps.

VITIGENI, A. adj. Engendrat, nascut a la vinya. Vitígeno.

VITIL. adj. De la naturalesa o qualitats del vímet. Vitil.

VITILAINA. f. *Bot.* MORRIONERA, VETILAINA.

VITÍLECH. m. *Med.* Malaltia cutánia caracterisada per l' aparició de tubèrculs blanchs, llisos y lluents, que 's formen a la pell, al voltant de les orelles, del coll, de la cara, etc. Vitiligo.

VITIS. f. *Bot.* Nom científich del genre *vinya.* || *Hist.* Entre'ls romans, serment de cep, de quin se servíen els centurions pera castigar als soldats. Vitis.

VITIZA. *Biog.* Rei dels visigots, que ab el seu pare Egica va començar a regnar al any 697, restant sol al trono desde l' any 701. Va raptar a la moller d'En Favila, pare d' En Pelay, prenent crudels venjances, y consentint corrupcions en les costums, aixís als seglars com als clergues, produint la ruptura de tota relació ab el Pontificat, encara que la crítica moderna ho posi en dupte. Durant el regnat d'aquest monarca els alarbs s' apoderaren de les Balears.

Moneda de Vitiza

VITOL. m. VÍCTOR.

VITOLA. f. Motllo de fusta o de ferro que serveix pera midar les bales de fusell y de canó. Vitola. || Regla de fusta en quina se marquen les llargades dels ferros y altres ferratges pera servir de govern al que 'ls forja. Vitola.

VITOR. m. VÍCTOR

VITRI, A. adj. VÍTRICH.

VÍTRICH. adj. Fet de vidre o que té les seues propietats; semblant al vidre. Vítrico.

VITRIFICABLE. adj. *Quim.* Fácil o capáç de vitrificarse. Vitrificable, vitreo.

VITRIFICACIÓ. f. *Quim.* L' acció y efecte de vitrificar. Vitrificación.

VITRIFICAR. v. a. *Quim.* Fer qu' alguna cosa tingui les propietats y apariencies del vidre. Vitrificar. || També s' usa com recíproch. Vitrificarse.

VITRINA. f. Vidriera, aparador. || *Fisiol.* Humor vidriós del ull. || *Zool.* Mena de molusques, compost de moltes especies originaries de tots els paisos. Vitrina.

VITRIOL. m. VIDRIOL.

VITRIÒLICH, CA. adj. Lo que pertany al vidriol o participa de la seua naturalesa. Vitriólico.

VITRIPENNE. adj. *Zool.* Que té les ales transparents com el vidre Vitripenne.

VITROLLES (Eugeni Francesch d' Arnaud, baró de). Polítich revolucionari, nadiu de Vitrolles (Provença), mort a París al any 1854. Entre les obres que va escriure deuen esmentarse *Economia pública reduida á un principi* y *El Ministeri en et Govern representatiu.*

VITUALLA. f. Viures, conjunt d' aliments necessaris, especialment pera algún exèrcit. Vitualla, víveres. || L' abundancia de vianda, particularment de menestres o verdures. Vitualla.

VITUALLAR. v a. Abastar, proveir de vitualles. Abastecer.

VITUALLAT, DA. adj. Abastat de vitualles. Vituallado.

VITULARIA. f. *Vet.* Mena de febre de puerperi propia de les vaques. Vitularia.

VITUPERABLE. adj Lo que mereix ésser vituperat. Vituperable.

VITUPERABLEMENT. adv. m. D' un modo vituperable. Vituperablemente.

VITUPERACIÓ. f. L' acte y efecte de vituperar, Vituperación.

VITUPERADOR, A. m. y f. Qui vitupera. Vituperador, vituperante.

VITUPERAR. v. a. Dir mal d' alguna cosa, notantla de viciosa o indigna; tractarla ab despreci. Vituperar, afear.

VITUPERAT, DA. p. p. Vituperado.

VITUPERI. m. Paraula injuriosa o afrontosa contra algú. Vituperio. || L' acció o especie que causa afront o deshonra. Vituperio.

VITUPERIÓS, A. adj. Lo que inclou vituperi. Vituperoso.

VIU, VA. adj. Lo que gosa de vida. Vivo. || Eficáç o intens, lo meteix en lo material qu' en lo moral.

intenso, vivo. || Agut, ingeniós, sutil. Agudo, vivo. || Encès. Vivo, encendido. || Parlant dels colors y coses semblants, perfet, sobressortint. || El qui está en actual exercici d' algún cárrech, especialment referintse a la milicia. Vivo. || Molt semblant o paregut, com: és un *viu* retrat del seu pare. Vivo. || Precipitat, massa prompte o poch considerat en l' obrar o parlar. Vivo. || *Met.* Lo que dura o subsisteix en tota la seua força y vigor, especialment en materies de obligació, y aixís se diu: aquesta escriptura está *viva.* Vivo. || Lo que persevera y dura a la memoria. Vivo. || En lo espiritual, qui está en gracia de Deu. Vivo. || Pur, net, lliure de barreja, com: or *viu*, sanch *viva.* Vivo. || Molt expressiu o persuassiu, com: fer *vives* instancies. Vivo. || Expedit, ágil. Pronto, vivo. || Lo que subsisteix y dura, y aixís se diu: llengua *viva.* Vivo. || Parlant de la roca o pedra, la que té les arrels ficades a terra, sense formar capes alternades ab altres de terra. Vivo. || Parlant de l' aigua, la que ix naturalment d' alguna part. Viva. || m. L' extrem, vora o ribet que fan els sabaters sobre dels talons del calçat. Pestaña, vivo. || Rivet o part del forro que 's posa a la vora del panyo o altra roba del vestit. Vivo. || *Arq.* La part de fábrica quan sobreix del plá, especialment quan forma ángul. Vivo. || Lo més sòlit, fort y essencial, y aixís se diu: tallar un cep fins al *viu.* Vivo. || Entre picapedrers, l' escaire, tall o aresta de la pedra picada. Vivo.

VIU COM LA TINYA. fr. *Fam.* Molt llest, molt espavilat. *Vivo como una centella.*

VIU DESVERGONYIDAMENT. fr. Qui ab la seua vivesa causa perjudici a tercer.

VIU QUIET QUI NO VIU CASAT. fr. S' aplica a les trifulques qu' esdevenen a qui té lligaments.

AL VIU. m. adv. Ab propietat o ab molta semblança. *Al vivo, al natural.*

COM DE LO VIU A LO PINTAT. *Loc.* Pondera la gran diferencia que hi há entre dues coses. *Como de lo vivo á lo pintado.*

DE VIU EN VIU. m. adv. En vida, com: LI VAN TREURE 'LS ULLS DE VIU EN VIU. *Estando vivo, en vida.* || Se diu dels porchs que 'ls pesen abans de matarlos. *En vivo.*

ÉS VIU COM LA TINYA. fr. *Met. Es una pimienta, es como una pimienta.*

ÉSSER VIU COM UNA CENTELLA. fr. *Ser una cendra.*

FER LA VIU VIU. fr. Anar passant. *Ir tirando.*

MENJAR VIU. fr. Explica la ira y rabia contra algú, com desitjant ferne troços. *Comer vivo* || També 's diu referintse a alguns animals, com: LES PUCES SE 'L MENGEN VIU. *Comer vivo.*

MITG VIU. Viu, però que no té perfecta y cabal vida. *Semivivo, medio vivo.*

PICAR O TOCAR AL VIU. fr. *Met.* Tocar o parlar a algú d' allò de que més se dol. *Dar en las mataduras ó en lo vivo.*

VIU. *Geog.* Lloch del terme de Toledo, prov. d'Osca. || — DE LLEBATA. Poble de la prov. y bisb. de Lleida, part. jud. de Tremp; és a tramontana de la serra de Sant Gervasi y té 498 hab.

VIUDA. f. La dona que se li ha mort el marit, y no s' ha tornat a casar. Viuda. || pl. *Bot.* ESCABIOSA.

LA VIUDA RICA AB UN ULL PLORA Y AB L' ALTRE REPICA. *Ref.* Ab que 's denota que les viudes a qui 'l marit deixa molts bens, fácilment s' aconsolen de la mort d' ell; o bé qu' en les passions humanes prevaleix l' interès sobre qualsevol altre respecte. *La viuda rica con un ojo llora y con otro repica.*

VIUDEDAT. f. VIUDESA. || La quantitat d' aliment o la pensió que 's passa a les viudes y que dura mentres ho són. Viudedad.

VIUDAL. adj. Pertanyent al viudo o a la viuda.

VIUDEA. f. *Ter. valenciá.* VIUDESA.

VIUDES BORDES. f. *Bot.* ESCABIOSA.

VIUDESA. f. L' estat de viudo o viuda. Viudez, viudedad. | La porció d' aliments que se senyalen a les viudes mentres se mantenen en aquest estat. Viudedad. || L' usdefruit que durant dit estat gosa 'l marit o muller que sobreviu dels bens del que s' ha mort. Viudedad.

VIUDETA. f. dim. Viuda jove. Viudita.

VIUDETAT. f. VIUDESA.

VIUDO. m Home a qui se li ha mort la dona y no s' ha tornat a casar. Viudo. || *Met.* Privat d' alguna cosa, com: la Iglesia ha quedat *viuda* per la mort del seu bisbe. Viudo.

VIURE. m. Vitualla. Sol usarse en plural.

PROVEIR DE VIURES. fr. Fer provisió de viandes alguna plaça, fort, etc. *Avituallar, bastimentar.*

VIURE. v. n. Tindre vida. Ésser, existir. Vivir. || Respirar l' aire vital. Vivir. || Passar la vida, els anys. Vivir. || Habitar, estar d' assento a algún lloch. Habitar, vivir, morar. || Estar, com: *viure* descuidat. Vivir. || Mantindres per algún medi, com: *viure* del travall, etc. Vivir. || Cuidar de la vida, fugint de lo que pot ésser danyós a la salut o a la quietut del ánim, com: jo tracto de *viure.* Vivir. || Dit respecte a la duració de la vida, com: F. va *viure* noranta anys. Vivir. || Obrar seguint algún mètode de vida conforme a la raó o a la llei. Vivir. || Acomodarse als genis o a les circumstancies del temps, com: F. sab molt bé de *viure* Vivir. || Ésser benaventurat o ésser al cel. Vivir. || Conservarse o durar en la fama o a la memoria després de mort. Vivir. || Estar present alguna cosa a la memoria, a la voluntat o a la consideració; y en lo espiritual se diu de l' assistencia particular de Deu per les seues inspiracions Vivir.

VIURE MAL Y ACABAR BÉ NO POT SER. *Ref.* Ensenya que 'ls vicis y males costums porten al home a un fí desgraciat. *Quien mal anda, mal acaba.*

VIURE RABIANT. fr. Viure ab travalls, necessitats y penes. *Vivir muriendo.*

ENSENYAR DE VIURE. *Loc.* Denota que a algú li farán fugir la peresa y l' espavilarán. *Despertar, menear.*

MÉS COSTA MAL VIURE QUE BEN VIURE, O MÉS QUEFER HI HÁ EN MAL VIURE QU' EN BEN VIURE. *Ref. literal. Más cuesta mal hacer, que bien hacer.*

QUI VOL VIURE DE TOT S' HA DE RIURE. *Ref.* Ab que se denota que pera viure tranquilament no s' ha de fer cas de les coses ni de lo que pugui dir la gent. *Ándese la gaita por el lugar.*

VISQUEM Y VEGEM, QUE MORIREM VELLS. *Loc. met.* significa que la cosa de que 's parla 's descobrirá ab el temps. *El tiempo lo dirá; todo lo descubre el tiempo.*

VIURE (Jofre). *Biog.* Doctor en drets, ardiaca de Sant Fruitós y canonge de Tarragona, que vivía a les derreríes del sigle XIV. Era autor d' una obra titolada *Constitutiones provinciales*, que va dedicar a En Joan de Aragó.

Segell de Viure

VIURE. *Geog.* Poble de la provincia y bisb. de Girona, partit judicial de Figueres; és entre 'ls rius Llobregat y Ricardell y té 567 hab. || Poble del dist. munpal. de les Piles, prov. de Tarragona. || Quadra del terme de Sagás, provincia de Barcelona. || *Hidrog.* Riera de la prov. de Tarragona; neix a Sant Miquel de Montclar, passa per Viure y Pontils y desaigua a la vora del Gaiá.

VIVA! f. Exclamació de goig ab que s' aplaudeix a algú. Viva! vitor! || VISCA!

VIVA DEU! *Interg.* Exclamació d' ira, de coratge. Vive Dios!

VIVACAR. v. a. VIVAQUEJAR.

VIVÁÇ adj. Vigorós, ingeniós, enèrgich. || *Bot.* Aplicat a les plantes se diu d' aquelles que duren més de dos anys conservant sempre 'l seu vigor Vivaz.

VIVACE. adj. *Mus.* Veu italiana que significa viu,

animat, posantse als fragments o troços que deuen tindre aquest carácter a la seua execució.

VIVACH. Campament d' un cos militar. || Guardia principal a les places d' armes, ont les demés hi acudeixen pera pendre 'l sant y senya. **Vivaque.**

ESTAR AL VIVACH. fr. Acampar les tropes sense barraques ni tendes.

VIVACITAT. f. Vigor y eficacia de les accions vitals o del principi de la vida. **Vivacidad.** || VIVESA, 2.

VIVACÍSSIM, A. adj. sup. Molt viváç. **Vivacísimo.**

VIVACISSIMO adj. *Mus.* Mot italiá qu' escrit al començ de les composicions o troços musicals representa molt viu, molt rápit, molt animat.

VIVAMENT. adv. m. Ab vivesa y eficacia. **Vivamente.** || Ab propietat y semblança. **Vivamente.**

VIVANDER, A. s. Cantiner. **Vivandero.**

VIVAQUEJAR. v. n. *Mil.* Passar les tropes la nit al rás, acampar sense tendes ni res que 'ls resguardi. **Vivaquear.**

VIVÁS. (Vegis VIVÁÇ).

VIVARAIG, TXA. adj. Molt viu. **Vivaracho.**

VIVATXO, A. adj. Molt viu de natural o geni. **Vivaracho.**

VIVÉ. m. *Ter ibicench.* Tarongerar. **Naranjal.**

VIVÉ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Portell, prov. de Lleida.

VIVENCI. n. p. **Vivencio.**

VIVENDA. f. Lloch ont se viu, habitació, casa. **Vivienda.**

VIVENT. p a. **Viviente.** || Una de les diferencies de la substancia que la contreu als ents o éssers animats. **Viviente.**

VIVER. m. Teixit anomenat aixís per la seua provinença de Vivero, prov. de Galicia. || m. Lloch destinat pera mantindre y criar aus, peixos o altres animals. **Vivero.** || Planter d' arbres. **Almáciga de árboles.** || *Met.* Multitut de persones reunides. **Enjambre.** || m. Paratge destinat pera criar animals, aucells y peixos **Vivero.** || *Ter.* SAFAREIG.

VIVER. *Geog.* Parroquia del Bergadá, anomenada de Sant Miquel, a 655 met. d' altitut, al peu del tossal ont s' alçava l' antich castell dels Barons de Viver. Al sigle XII va esser consagrada. || *Orog.* Serra que empalmada ab la de Serrateix, forma a l' O. el límit de la regió del Bergadá. || *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora d' un barranch, aprop del Llobregat, y té 479 hab. || Partit judicial de la prov. de Castelló, format dels 24 següents ajuntaments: Aranyuel, Barraques, Bejís, Benafer, Camps d' Arenós, Candiel, Cirat, Font la Reina, Gaybiel, Figueres, Xèrica, Montán, Montanells, Pavíes, Pina, Pobla de Arenós, Sacanyet, Teresa, Torás, Toro (El), Torralba, Vilamalar, Vilanova de la Reina y Viver, reunint entre tots 25,701 hab. || Vila de la prov. de Castelló, dióc. de Valencia, cap del part. jud. del seu nom; és a la vora del riu Palancia, a la carretera de Valencia a Terol, té 2,659 hab. y estació de F.-C. a Xèrica.

VIVERRIANS. m. pl *Zool.* Tribu de mamífers plantigrats, que tenen els extrems curts o mitjans ab dos tubèrculs a la banda de dalt y un a baix. **Viverrianos.**

VIVES Y VILLARRUBIA (Eudalt). *Biog.* Economista y escriptor que va neixer a Sabadell al any 1846, morint a Barcelona al de 1900 Era molt estudiós y competent en materies econòmiques y financieres, y home de moltes iniciatives pera promoure a la seua ciutat nadiua y a Catalunya útils avenços. Havía colaborat en diverses publicacions d' aquesta mena, y ademés va donar a la estampa les obres *El Banco de España, considerado en sí mismo y en sus relaciones con el Estado y la circulación monetaria del país* (dues edicions, la segona de 1889); *Introducción al estudio de la cuestión monetaria* (1892).

— (ANTONI). *Biog.* Mestre director de la societat euterpense de Manresa tot just fundats a Catalunya 'ls chors d' En Clavé. Va ésser compositor de bon estil, y la societat esmentada que s' anomenava *Castalia*, va interpretar algunes cantates seues, obtenint a la festival de Barcelona de 1864 el premi quart.

— (BERENGUER). *Biog.* Relligiós catalá del sigle XVI, que va pertanyer als primers temps de la institució a la Companyía de Jesús, distingintse per son saber y les seues virtuts, y essent un dels més actius y resolts predicadors del seu temps, segons esmenta N' Antoni Agustí.

— (CARLES). *Biog.* Ermitá profés de Sant Pau, y preceptor de lletres y humanitats a Miravet del Ebre. Va escriure obretes de devoció, entre altres una publicada a Barcelona al any 1683, titolada *Tu vida es tu fruto, Adan.*

— (GUILLEM). *Biog.* Escriptor y relligiós de les derreríes del sigle XIV y començos del XV. Al any de 1401, va escriure un travall, *Vida de Santa Maria de Cervelló*, ab documents molt erudits, obra que va ésser comprovada quan la canonisació de la Santa. Al impremptarse a Barcelona el resúm del procès de aquella canonisació al any 1691, s' hi va incloure la esmentada obra d' En Guillem Vives, a qui en les descripcions coetanies d' algunes solemnitats barcelonines d' aquell temps se 'l trova esmentat sovint.

— (JOAN). *Biog.* Escriptor y diplomátich del sigle XVI, autor de alguns tractats escrits en llengua castellana ab el títols: *Ayuntamientos para la embajada de Saboya. Aforismos y sentencias sacadas de Tacidides, para que en España se considerasen los enemigos confederados. Cartas originales al marqués de Hinojosa y al conde de Fuentes.*

— (JOAN LLUIS). *Biog.* Filosoph, un dels homens més sabis del sigle XVI. Va neixer a Valencia l' any 1492. Va estudiar a la seua ciutat nadiua les humanitats, comp etant els seus estudis a París, a Bruxeles y a Lovaina, ont va ensenyar les bones lletres ab aplaudiment general. Va passar després a Inglaterra, ont va ensenyar el llatí a la reina María, filla de Enrich VIII, que havía perseguit y empresonat al filosoph valenciá, perqué aquest va ferli consideracions fermes, quan va separarse aquell rei de la seua muller Catarina d' Aragó Recobrada la seua llibertat retorná a Bélgica, ont se enmaridá a Bruges, morint al cap de poch temps sofrint terribles dolors reumátichs y debilitat per un excés de estudis, a la edat de quaranta vuit anys, en aquella ciutat belga.

Va ésser infadigable y atitllat escriptor deixant nombroses obres, entre altres els remarcables *Comentaris* relatius als llibres de la *Ciutat de Deu* de Sant Agustí, un *Tractat de la Relligió;* vint *Llibres respecte a la corrupció y decadencia de les arts y les ciencies* y altres obres molt notables, impreses en dos volums a Basilea al any 1555. La seva obra més popular es un llibre de *Dialechs* llatins molt a proposit per enseyar la práctica d' aquesta llengua en les escoles, obra pedagògica admirable. Fou un dels esperits més cultes y universals de la nostra raça.

— (MIQUEL). *Biog.* Cantor y compositor musical que vivía a mitjans del sigle XIX y era autor d' algunes obres de cant místich, ben conceptuades. Al any 1868 era sotsxantre de la catedral de Menorca.

— (MIQUEL). *Biog.* Popular músich sabadellench, que a mitjans del sigle XIX, va deixondir a la ciutat manufacturera l' afició al conreu de les cançons del mestre Clavé. Al any 1863 era mestre del chor a Sabadell, y havía escrit algunes composicions molt aplaudides.

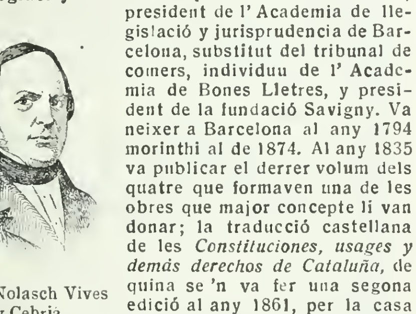
— (TERESA). *Biog.* Cantatriu de afinada educació artística, esmentada sovint al moviment de cultura

barcelonina pêls anys de 1860 a 1861. Era nadiua de Barcelona, y va distingirse per la seua bona escola de cant, interpretant les més clássiques composicions d' aquells temps.

— Y AYNÉ (ANTONI). *Biog.* Distingit músich y professor de cant, barceloní, que va neixer al any 1820. Havía sigut condeixeble d' En Rodas y d' En Barrau, y cantant ab ells als teatres de Montsió, del Liceu y de la Santa Creu com a baix. Va morir, deixada ja la seua carrera artística, a Barcelona al any 1893.

— Y AYNÉ (RAMÓN) *Biog.* Pintor ben recomenable, que va neixer a Reus al any 1815, essent germá del anterior. S' havía donat a coneixer ab les bones copies d' obres de Velazques y de Murillo al Museu del Prado, algunes de quines serven distingides families barcelonines. En les exposicions de Madrit de 1850 y 1864, va obtindre pêls seus quadros, mencions honorifiques, y al any 1866, per oposició una cátedra de dibuix al Institut de Pontevedra, en quina ciutat va morir al any 1894. Entre les seues obres, cal esmentar: *Un mercader de cavalleries,* retrats de *donya María Cristina de Borbó* y d' *Alfons XII, Un guardiá de camp dormint,* alguns quadres de *caça morta* y nombrosos retrats.

— Y CEBRIÁ (PERE NOLASCH). *Biog.* Jurisconsult, relator de l' audiencia de Catalunya, professor de dret, regidor y síndich del Ajuntament de Barcelona, president de l' Academia de llegislació y jurisprudencia de Barcelona, substitut del tribunal de comers, individuu de l' Academia de Bones Lletres, y president de la fundació Savigny. Va neixer a Barcelona al any 1794 morinthi al de 1874. Al any 1835 va publicar el derrer volum dels quatre que formaven una de les obres que major concepte li van donar; la traducció castellana de les *Constituciones, usages y demás derechos de Cataluña,* de quina se 'n va fer una segona edició al any 1861, per la casa Tasso de Barcelona. A l' Academia de llegislació als anys de 1860 y 1861, va llegir travalls ben notables y pronunciar discursos relatius a *Si eren o no reivindicables els titols al portador,* y a les *Reformes dels censos enfiteutichs.* Va publicar de més a més *Observaciones sobre el consejo dado al partido moderado por Don Juan Illas y Vidal ó sea un consejo á los españoles,* Barcelona, 1858; y *Observaciones sobre algunos articulos del proyecto de Código civil de España, que tiene mira á la cuota de la legítima y al modo de juzgarla,* 1862. En Corminas en son Diccionari, el suposa autor d' una peça dramática ab el títol de *El emigrado francés.*

Pere Nolasch Vives y Cebriá

— Y MENDOZA (JOSEPH MARÍA). *Biog* Advocat, coneixedor de la llegislació foral catalana, y notari de Barcelona nadiu de aquesta ciutat y mort en la meteixa al any 1909. Va obtindre per oposició envers l' any 1875 una plaça d' oficial a la Diputació Provincial, que va renunciarla al obtindre la notaría alguns anys després. Havia escrit atitllats articles de qüestions jurídiques a les publicacions professionals, y conreuat la literatura catalana, per més que sa modestia li fés retindre els assaonats fruits del seu talent.

Joseph María Vives y Mendoza

— Y PEXON (PIUS). *Biog.* Relligiós del ordre de predicadors que va viure al sigle XVI havent desempenyat els priorats dels convents d' aquella ordre a Santa Catarina de Barcelona y Sant Ildefons de Saragoça. Era sabi teòlech y vicari general del ordre a la provincia d' Aragó. Al any 1641 va escriure un «Discurs apologètich per la inmunitat y llibertat eclesiástica,» que no va ésser imprès fins al any 1652, perque era tingut el seu autor com a partidari decidit dels castellans y per aquest motiu va restar fora de Catalunya, exilat pêls francesos.

VIVÉS. *Geog.* Poblet de l' antich Vallespir, ara del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Ceret, a la vora de la riera del seu nom; té 95 habitants.

VIVESA. f. Vigor o eficacia, força, activitat. Viveza. || Agudesa o perspicacia d' ingeni. Viveza, vivacidad. || Promptitut o agilitat. Viveza, vivacidad. || Expressió y energía en les paraules. Viveza. || Dita aguda, prompta, ingeniosa. Viveza. || Propietat o semblança. Viveza. || Esplendor, llustre d'algunes coses, com dels colors, etc. Viveza. || Especiel gracia y activitat dels ulls. Viveza.

VIVESA DE POLLI. La dita imprudent o poch considerada. *Viveza.*

FET AB VIVESA. fr. Accionar ab poca consideració.

MIRAR AB VIVESA. fr. Gracia y activitat en la mirada.

PARLAR AB VIVESA. fr. Dir les coses sense reflexionarles.

TINDRE VIVESA. fr. Fer les coses ab manya. *Proceder con viveza.*

VIVET. adj. dim. Poch viu.

VIVET (Esteva). Frare agustí, nadiu d' Olot, ont va neixer al any 1789. Va pendre l' hábit, molt jove encara, endreçantse al cap de poch temps a Filipines ont va ésser administrador eclesiástich dels pobles de Guinguinito, Tongo y Bolivay, tornant a Espanya al any 1845. Era molt estudiós y competent als estudis geográfichs y estadistichs. Va publicar a Manila la oració funeraria del *Arquebisbe Fra Joseph Seguí,* y a Barcelona una remarcable *Estadística de les Illes Filipines.*

VIVIÁ, NA. n. p. Viviano.

VIVIANIA. f. *Bot.* Mena de plantes geraniácies que creixen espontánies a l' Amèrica meridional, y són conreuades als jardins com a adorno. Tenen les flors blanques, rosades o purpurines. Viviania.

VIVIANIES. f. pl. Familia de plantes geraniácies que té per tipus la *Viviania.* Vivianias.

VIVIANITA. f. *Min.* Fosfat de ferro blau. Vivianita.

VIVIDER. adj VIVIDOR.

VIVIDESA. f. Qualitat de viu, vivesa extremada. Vividez.

VIVIDOR, A. adj. Qui viu molt temps. Vividor. || Econòmich, laboriós, que busca modos de viure. Vividor. || Lloch o paratge ont se trova comodament lo necessari pera viure. Vividero. || Pres en mal sentit persona que viu sense travallar a costes d' uns y altres. Vividor.

VILA VIVIDORA. fr. *Ter.* Aquella població en quina s' hi poden atendre les necessitats de la vida.

VIVIER (El). *Geog.* Poble del cantó de Surniá, bisb. de Perpinyá, depart. dels Pirineus Orientals; és a la vora d' una riera y té 265 hab.

VIVIFICABLE. adj. Que 's pot vivificar. Vivificable.

VIVIFICACIÓ. f. L' acció y efecte de vivificar. Vivificación.

VIVIFICADOR, A. m. y f. El qui o lo que vivifica. Vivificador.

VIVIFICANT. p. a. Lo que vivifica, tant en lo físich com en lo moral; aixis diem: gracia *vivificant.* Vivificante.

VIVIFICAR. v. a. Contribuir a l' acció que 'ns dona la vida. Vivificar. || Confortar o refrigerar. Vi-

vificar. || *Met.* Donar vida a l' ánima. Vivificarse. || *Quim.* Donar als cossos naturals la seua primera forma. Vivificar. || v. r. Adquirir vida. Vivificarse.

VIVIFICAT, DA. p. p. de VIVIFICAR.

VIVIFICATIU, VA. adj. Lo que té força o virtut pera vivificar. **Vivificativo.**

VIVIFICATORI, A. adj. VIVIFICATIU.

VIVÍFICH, CA. adj. Lo que inclou vida o neix de ella. **Vivífico.**

VIVÍPAR, A. adj. S' aplica als animals que pareixen els fills vius a diferencia dels que fan ous. **Vivíparo.**

VIVISME. m. Doctrina filosòfica d' En Lluis Vives. **Vivismo.**

VIVISSECCIÓ. f. Dissecció d' animals vius. **Vivisección.**

VIVISSIM, A. adj. sup. Molt viu. **Vivísimo.**

VIVÍSSIMAMENT. adv. sup. D' una manera molt viva. **Vivísimamente.**

VÍVIT, A. adj. Molt viu, actiu o resplandent. **Vívido.**

VIVOR. f. VIVESA, 2. || VITALITAT.

FER CÓRRER LA VIVOR. fr. Enginyarse. *Bandearse, industriarse, amañarse.*

VIVOT, A. adj. VIVATXO.

VIVOT (Son). *Geog.* Lloch de l' illa de Mallorca, al terme de La Pobla, part. jud. d' Inca.

VIXELL. m. *Ant.* VAIXELL.

VOCA. f. *Ant.* JOCA.

VOCABLE. m. Veu significativa, paraula o dicció. **Vocablo.** || REFRÁ, ADAGI, AFORISME.

VOCABULARI. m. La nomenclatura, conjunt o diversitat de vocables de que s' usa a alguna facultat o que 's refereix a una materia determinada. Se fa sinònim de diccionari, encara que impropiament, perque l diccionari deu estar precisament per ordre alfabètich y requereix les definicions o explicacions, y el vocabulari sols conté la nomenclatura y pot estar sense cap ordre alfabètich. **Vocabulario.**

NO NECESSITAR DE VOCAVULARI. fr. *Fam.* Entendre lo que un altre pensa.

PARLAR PER VOCABULARI. fr. *Fam.* Qui interpreta lo que un altre diu.

USAR DE BON VOCABULARI. fr. *Fam.* Parlar ab grosseria.

VOCABULISTA. m. *Ant.* Vocabulari.

VOCACIÓ. f. Inclinació a qualsevol destí, carrera o facultat. **Vocación.** || Impuls, inspiració ab que Deu crida a algú a l' estat de perfecció. **Vocación.**

ERRAR LA VOCACIÓ. fr. Pendre algún estat o professió no tenint disposició pera desempenyarlo. *Errar la vocación.*

MOSTRAR VOCACIO. fr. Manifestar disposicions pera el conreu d' un art o pera un estudi determinat.

VOCAL. adj. Cosa de la veu o que 's fa ab ella. **Vocal.** || Se diu de la lletra que pot pronunciarse sola y forma sílaba. **Vocal.** || m. Qui té vot a alguna junta, congregació, etc. **Vocal.**

VOCAL BREU. *Gram.* La qu' és de sílaba breu. *Vocal breve.*

VOCAL LLARGA. *Gram.* La que forma sílaba llarga.

VOCAL OBERTA. *Filol.* La que acaba sílaba o paraula.

VOCAL PURA. *Filol.* La que va precedida per una consonant sense mitjansarhi cap líquida.

VOCAL TANCADA. *Filol.* La qu' en mitg de paraula va seguida de dues consonants y d' una sola quan és al fi de paraula.

MUSICA VOCAL. La que 's canta, a diferencia de la instrumental. *Música vocal.*

VOCALISABLE. adj. Que 's pot vocalisar. **Vocalizable.**

VOCALISACIÓ. f. Acció y efecte de vocalisar. **Vocalización.** || *Mus.* Exercicis pera modular bé, armònicament y sense cansarse. **Vocalización.**

VOCALISADOR, A. adj. y s. Qui vocalisa. **Vocalizador.**

VOCALISANT. p. a. de VOCALISAR.

VOCALISAR. v. n. *Mus.* Cantar ab les vocals en lloch dels monossílabs de la nota. **Vocalizar.** || Executar els exercicis de vocalisació pera acostumarse a vèncer les dificultat del cant. **Vocalizar.**

VOCALISAT, DA. p. p. de VOCALISAR.

VOCALISATIU, VA. adj. Que serveix pera vocalisar. **Vocalizativo.**

VOCALITAT. f. Qualitat de vocal. **Vocalidad.**

VOCALMENT. adv. m. Ab la veu. **Vocalmente.**

VOCATIU. m. *Gram.* El quint cas de la declinació dels noms y en el qual se posa la persona ab qui parlem. **Vocativo.**

VOCELENCIA. f. Síncop de vostra excelencia. **Vuecencia, vuecelencia.**

VÒCEM. m. *Liturg.* Nom que sol donarse al quint diumenge després de Pasqua, per començar l' introit de la missa ab les paraules *vocem fecundidatis.*

VOCER. m. ADVOCAT.

VOCIFER. m. *Zool.* Mena de falcó de l' Africa austral, que figura en les coleccions zoològiques. Té 'l cap, el coll, el pit y la cua blanquinoses, les potes grogues y blavós el bech. Crida seguidament ab certa sonoritat, y se nodreix de peixos y reptils. **Vocífero.**

VOCIFERAR. v. a. CRIDAR.

VOFIA. f. Obertura natural fonda y fosca que hi ha a alguns indrets de la terra. **Sima.**

VOGARAVELL. m. *Ictiol.* **Besugo.**

VOGÈRICH. adj. *Quim.* Acit obtingut per la descomposició del tartre per l' aplicació del ácit sulfúrich. **Vogésico.**

VOGI. m. y

VOGÍ. VOIG.

VOGÍ. m. *Ant.* Pèl moixí. **Bozo.**

VOGIR. v. n. *Ant.* Tindre de circumferencia. **Tener de circunferencia.** || *Ant.* RODEJAR, VOLTAR.

VÒGIT. m. BÒGIT.

VOIG. m. Volta, rodeig. **Vuelta.** || BÒGIT.

VOILÁ. *Gol.* Veusaqui. || Al joch de lova, mot que s' usa pera significar que no val la jugada. || NO VAL.

VOL. *Gram.* Ell vol, del verb VOLER

VOL. m. Acte y efecte de volar. || VOLADA. || Gran munió d' aucells que volen junts. **Bandada.** || Munió de peixos que neden de companyía. **Cardumen, tropa, enjambre.** || Tanda, torn pera fer les coses. **Rueda, turno, vez.** || Circumferencia, contorn. **Giro.** || Tom. **Vuelta.** || La circumferencia o ámbit d' alguna peça de roba, com d' unes faldilles o qualsevol altre vestit talar. **Ruedo.** || Parlant del joch de cartes, tom, y aixís se diu: fem el derrer *vol.* **Mano, vuelta, ronda.**

ABATRE 'L VOL. fr. Parar. *Cesar.*

AGAFAR AL VOL. fr. *Met.* Lograr alguna cosa de passada o casualment. *Coger al vuelo, coger al espartillo.*

AGAFARLES AL VOL. fr. Donar ab promptitut y facilitat eixides o respostes a propòsit de qualsevulla cosa que 's diu o de que se li fa cárrech. *Cogerlas al vuelo, matarlas ó cortarlas en el aire.*

AL VOL. adv. m. A la volada, mentres vola. *Al vuelo.* || Explica 'l modo de tocar les campanes, ventantles o fentloshi donar tota la volta. *A pino.*

A VOL. adv. m. De prompte, lleugerament. *A vuelo ó al vuelo.*

ERRAR EL VOL. fr. Enganyarse en el dictámen o concepte d' alguna pretensió o intent. *Errar el tiro.*

TIRAR AL VOL. fr. Tirar al aucell mentres vola, a diferencia de quan se li tira estant parat. *Tirar al vuelo.*

VOLADA. f. L' acció de volar. **Vuelo.** || L' espai que 's vola d' una vegada. **Vuelo.** || La carrera velóç que porta qualsevulla cosa. **Vuelo.** || La part que ix del cos d' un edifici y queda en l' aire, com un balcó, etc **Saledizo, voladizo, vuelo.** || El troç de teulada que surt fora de la paret. **Vuelo, socarrén, alero.** || En les coses morals, la elevació o altura a que's vol alçar o alça alguna cosa, y aixís se diu: al principi de la obra va pendre una *volada* que no la va poguer seguir. **Vuelo.** || En les coses espirituals, se diu de la elevació del esperit al Criador, etc. **Vuelo.** || *Mus.* Carrera de 8, 9, 10 o més notes, disposades en escala diatònica, que 's divideix en *ascendent* y *descendent.* **Volada.**

ÉSSER DE LA PRIMERA VOLADA. fr. Ab que 's denota que algú és jove y li falten els coneixements que donen l' experiencia y la edat. *Estar alguno con la leche en los labios.*

FER VOLADA. fr. Eixir enfora del plom general de un edifici. *Volar.*

SEGONA VOLADA. La segona vegada de volar els aucells. *Revuelo.*

VOLADA (Domingo). *Biog.* Musich catalá del sigle XVI, esmentat en documents coetanis, de qui se tenen sols algunes re erencies, per motiu de les cites que d' ell se fan en certes solemnitats d' aquell temps, essent una d' elles quan la visita d' En Carles I a la catedral de Barcelona l' any 1519.

VOLADER, A. adj. VOLADOR, VOLANDER.

VOLADIÇ, A. adj. Que vola ab molta facilitat. **Voladero.**

VOLADIÇA. f. Vol de molts aucells, insectes, etc.

VOLADOR, A. m. y f. Lo que vola. **Volador.** || || adj. Lo qu' está pendent al aire de modo que's pugui moure. **Volador, volandero.** || Lo que pot volar. **Voladero.** || Se diu del coet que se 'n puja en l' aire. **Volador, volante.** || La peluça del cart y altres plantes. **Vilano, milano.** || VIDRE VOLADOR.

VARAT VOLADOR. Peix dactilòpter, que és abundós al Mediterrá y al Occeá europeu. Té 'l cos un xich cilíndrich y tacat vistosament de blanch, roig o blau, aletes verdes y les dels costats clapades de blau molt viu, arriven fins a la cua. Ix de les aigües pera volar a alguna distancia.

ÉSSER VOLADOR. fr. Se diu del aucell de niu que está en disposició de volar. *Ser volantón.*

VOLADURA. f. Acte, efecte y manera de volar que té un aucell, una peça, etc. || Cingle, balç, etc. **Despeñadero.** || Acció de disparar una barrinada, una carga de dinamita, etc., ab lo qual se destrueix alguna cosa. **Voladura.**

VOLADURÍA. f. VOL.

VOLALLA. f. AVIRAM.

VOLANDER, A. adj. Suspès en l' aire o que s' hi mou. **Volandero.** || Lo que no és fixo ni para en lloch. **Volandero.** || Casual, fortuit. **Volandero.** || VOLANDERA.

VOLANDERA. f. Rotllana de metall foradada que 's posa en el cap d' un manegament pera que la testa d' aquest no pateixi els efectes d'un frech o pressió directa. **Bolandera.**

Volant antich

VOLANT. p. a. **Volante.** || Lo que no té fixesa ni fonament, com: *noticia volant.* **Volandero, volante.** || Lo que va d' una part a l' altra sense fixarse en lloch, com: ronda *volant.* **Volante.** || Se diu d'alguns meteors que s' alcen en l' aire dissipantse facilment. **Volante.** || Solt, separat d' altres coses, com: paper *volant,* etc. **Volante.** || m. Mena de lacaio vestit de curt. **Volante.** || Mena de carruatge de dues rodes molt lleuger tirat per un sol cavall. **Volante, silla volante, calesa.** || Peça del rellotge que pegant a la roda catarina, regula el seu moviment. **Volante.** || Falç molt ampla y sense dents, que regularment serveix pera segar blat. **Volante.** || *Ter.* Eina nomenada falç. **Hoz.** || En totes les máquines roda de molt de pes que rodant ajuda ab son balans a moure la máquina y la fa anar ab regularitat. **Volante.**

Volant modern

¿HAIG D'ANAR VOLANT? Modo de parlar ab que 's nota la inconsideració dels que volen que 's facin les coses sense donar el temps necessari pera ferles. *¿Es buñuelo? ¿es puñalada de picaro? ¿no es buñuelo?*

MITG VOLANT. adv. m. Mitg caminant y mitg volant. *A volapié.*

VOLANTER. m. Calesser. **Calesero.** || VOLANTÍ.

VOLANTÍ. m. Ormeig de pesca que té tres o més hams y un pes de plom pera ferlo baixar al fons del mar. **Volantin.** || Comediant, gimnasta, qui camina per la corda tivanta. || Peix volador.

VOLANTINER, A. m. y f. VOLANTÍ.

VOLAPÜK. m. *Filol.* Llenguatge internacional o medi d' intelligencia universal que envers l' any 1884 va idear l' alemany Schleyer, essent l' innovació acullida ab entusiasme, encara que compta ara ab comptats partidaris. **Volapük.**

VOLAR. v. n. Anar pêl aire, sostenintse ab les ales. **Volar.** || Alçarse alguna cosa en l' aire o moures algún temps per ell. **Volar.** || Rodar alguna cosa pêl aire, com un paper, una ploma quan cau, etc. **Revolotear.** || *Met.* Extendres o publicarse ab gran prestesa alguna especie. **Volar.** || Caminar molt depressa. **Volar.** || Desaparéixerse alguna cosa repentinament. **Volar.** || Eixir fora del recte de la paret als edificis, com: *els balcons,* etc. **Volar.** || Fer alguna cosa ab gran prestesa. **Volar.** || Anar pêl aire alguna cosa tirada ab violencia, com: *pedra, fletxa,* etc. **Volar.** || Aprofitar molt en els estudis o sutilisar en els discursos. **Volar.** || v. n. y a. Fer alçar en l' aire alguna cosa ab violencia, com: *la polvora, una mina,* etc. **Volar.** || Enfadar, irritar. També s' usa com recíproch. **Volar, volear, picar.** || *Met. fam.* **Volear.** || Fugir, desaparéixerse; també 's diu de les coses inanimades, com: *el temps vola.* **Volar.** || En les coses morals, perdres. **Volar.**

VOLAR MOLT ALT. fr. Tindre alts pensaments, aspirar a més de lo que 's mereix. *Remontar el vuelo, remontarse, poner los puntos muy altos.*

JA HA VOLAT. *Loc.* JA HA FUGIT L' AUCELL DEL NIU. || fr. Denota que s' ha perdut o desperdiciat alguna cosa. *Voló golondrino; oruga le dió.*

VOLART (Joaquim). *Biog.* Enginyer de camins, canals y ports, que va mostrar els seus coneixements cientifichs en diferentes obres per ell dirigides, en les carreteres de la prov. de Barcelona, y en la vía del ferrocarril de Berga. Era entusiasta excursionista y havía escrit travalls de molt atitllat llenguatge a la premsa catalanista. Va morir a Manresa al mes de novembre de 1900.

VOLAT, DA. p. p. del verb VOLAR.

VOLATAM. m. *Ter. de Sopeira.* Avirám, volatería.

VOLATEIG. m. Acte de volatejar, volada curta y sovint.

VOLATEJAR. v. n. Volar ab freqüencia. **Revolotear.** || Pegar alguna cosa en l' aire pera donarli impuls, especialment la pilota jugant. **Volear.**

VOLATERÍA. f. La caça d' aucells. Volatería. || El conjunt de diferents aucells. Volatería.

VOLATÍ. m. La persona que ab especial habilitat camina y volteja demunt d' una corda estesa en el aire. Funámbulo, volatín, volteador.

VOLÁTIL. adj. Lo que vola o pot volar. Volátil· || Lo que 's mou lleugerament y va per l' aire com els átoms. Volátil. || *Quim.* Depurat, sutil, que fácilment s' evapora en l' aire. Volátil. || *Ant.* Voluble.

VOLATILISACIÓ. f. *Quim.* Acció y efecte de volatilisar o de volatilisarse. Volatilización.

VOLATILISAR. v. a. *Quim.* Sutilisar els cossos o substancies, reduintles a parts que fácilment s' evaporen y volen. Volatilizar.

VOLATILISAT. p. p. Volatilizado.

VOLATILITAT. f. *Quim.* La propietat que tenen algunes substancies o cossos de evaporarse facilment. Volatilidad.

VOLATINER, RA. m. y f. Qui ab art y habilitat camina y dona voltes demunt d' una corda o d' un filferro, practicant altres exercicis consemblants. Volatinero.

VOLATISAR. v. a. VOLATILISAR.

VOLAVERUNT. *Expr. llat. fam.* Pera dir que algunes coses s' han perdut, han desaparescut o les han robades. Volaverunt.

VOLBORTITA. f. *Min.* Vanadat de coure.

VOLCÁ. m. Montanya o paratge que vomita foch sortint de les entranyes de la naturalesa, com el Vesubi, l' Etna, etc. Volcán. || *Met.* Qualsevulla passió molt ardenta. Volcán.

VOLCADA. f. L' acte y efecte de volcar. Vuelco.

VOLCAN. m. VOLCÁ.

VOLCÁNICH, CA. adj. Lo que pertany o és relatiu al volcá. Volcánico. || Produit pêls volcans. Volcánico. || S' aplica a qualsevulla passió molt ardenta, com: *amor volcánich*, etc. Volcánico. || *Geol.* Se diu de los roques que se suposen formades pel foch. Volcánico.

VULCANICITAT. f. *Geol.* Qualitat de volcánich; estat de la roca que deu la seua formació característica a l'acció del foch dels volcans. Volcanicidad.

VOLCANISME. m. *Fis.* Hipòtesis que atribueix al foch la formació de la crosta de la terra. Vulcanismo.

VOLCANITA. f. *Min.* Piroxè negre dels volcans.

VOLCAR. v. a. Girar alguna cosa decantantla de modo que 'n caigui 'l contingut. Volcar. || Tòrcer o trastornar qualsevulla cosa. Volcar. || *Met.* Torbar el cap alguna cosa d' olor o força eficáç, de modo que posi en perill de caure. Volcar. || Fer mudar de dictamen a algú a força de persuassions. Volcar, voltear. || Fer caure, y també s' usa com neutre. Volcar. || v. r. REVOLCARSE. || ESCALDARSE, 2.

VOLCH. m. Torn, volta que 's dona quan cau o 's gira alguna cosa de costat. Se diu més especialment del carruatges. Tumbo, vuelco.

VOLEAR. v. a. VOLEJAR.

VOLEIAR. v. a. VOLEJAR.

VOLEIO. f. Estora posada al derrera d' un carro.

VOLEJA. f. Cop donat en l' aire a alguna cosa abans de que caigui a terra. Voleo. || VOLESA.

VOLEJADA. f. VOLADA, parlant d' aucells. || Acte y efecte de volejar. Voleada.

VOLEJADOR, A. adj. Que voleja.

VOLEJAR. v. a. Donar cop a alguna cosa en l' aire pera que prengui impuls, com la pilota. Volear. || v. n. VOLAR.

VOLENÇA. f. *Ant.* y

VOLENT, A. adj. Qui té voluntat. S' usa ab els adjectius ben o mal volent, bona o mala volença, etc.

VOLENTAT. f. *Ant.* VOLUNTAT.

VOLENTER. adj. *Ant.* VOLENTERÒS.

VOLENTERAMENT. adv. *Ant.* VOLENTERS.

VOLENTERÓS, A. adj. Qui fa alguna cosa ab voluntat y gust. Gustoso.

VOLENTEROSAMENT. adv. D'una manera volenterosa.

VOLENTERS. adv. m. *Ant.* De bona gana ab molt de gust. Gustosamente.

VOLER. v. a. Desitjar ab ansia. Querer. || Escullir o aprovar ab un acte de voluntat. Querer. || Tindre voluntat o inclinació a alguna persona. Querer. || Tindre voluntat o determinació de fer alguna cosa. Querer. || Resoldre, determinar. Querer. || Requirir, ser convenient una cosa a un' altra, com: *aquest minyó vol un bon mestre.* Querer, pedir, requirir. || Conformarse o convindre ab un altre pera algún intent. Querer. || Parlant de joch, acceptar l' envit. Querer. || Donar algú ocasió pera que 's faci alguna cosa contra ell. Querer, buscar. || Estar pròxim a ser o verificarse alguna cosa, com: *vol ploure.* Querer. || Tindre gana d' alguna cosa, com: *voler dormir*, etc. Querer. || PERMETRE. || m. Voluntat, desitg, afició. Querer.

VOLER PINTAR A SANT CRISTOFOL NANO. fr. Voler fer creure una cosa qu' es mentida. *Querer hacer comulgar con ruedas de molino.*

VOLER QUE PASSI LA SEUA. fr. Empenyarse algú en fer lo que se li acut, per més que hi hagi contradiccions, o tant si és just com injust. *Querer llevar la suya adelante, rempujar.*

AIXÒ VOLS, AIXÒ NO HAURÁS. *Loc. prop.* Ab que algú s' oposa a un altre quan vol ab poca raó alguna cosa. *Así se hacen los milanos flacos, viendo los pollos y deseándolos.*

COM SE VULGUI. m. adv De qualsevulla manera o de totes maneres. *Como quiera.*

COM VOSTÈ VULGUI. *Expr.* Pera cedir en qualsevulla qüestió o disputa. *Como usted quiera, ó como usted quisiere.* || S' usa pera denotar l' indiferencia ab que algú mira lo que se li proposa. *Como mejor le parezca.*

DE BON VOLER. m. adv. DE BONA GANA.

SER UN VOLER DE DEU. fr. Pondera la dificultat de mantíndres o l' especial risch y perill de que se n' ha sortit ab vida. *Vivir de milagro.*

FA MÉS QUI VOL QUE NO QUI POT, O FA QUI VOL Y NO QUI POT. *Ref.* En FER.

FERSE MAL VOLER. fr. Ferse aborrir. *Malquistarse.*

HAVER VOLER. fr. DESITJAR.

L' HOME BESA MANS QUE VOLDRÍA VEURE CREMADES. *Ref. El hombre manos besa que querria ver quemadas ó cortadas.*

LO QUE NO VULGUIS QUE SE SÁPIGA NO HO DIGUIS. *Ref. literal. Lo que no quieras se sepa en plaza ni en barrio ajeno, tenlo siempre en tu seno.*

LO QUE NO VULGUIS PERA TÚ, NO HO VULGUIS PERA NINGÚ. *Ref. Lo que no quieras para ti, no lo quieras para mi.*

NO 'N VULL, NO 'N VULL, DONEUMEN BON TROÇ. *Ref. No lo quiero, no lo quiero, más echádmelo en el capiello.*

NO HI HA COM VOLER FER LES COSES. *Ref. Donde hay gana hay maña.*

NO VOLDRÍA PAS ÉSSER D' ELL. *Loc.* NO VOLDRÍA PAS ÉSSER A LA SEVA PELL.

NO VOLER. fr. Refusar. *Rehuir, rehusar, repudiar.*

QUAN JO VOLÍA TU NO VOLÍES, ARA QUE TU VOLS JO NO VULL. *Loc.* Ab que 's denota que qui deixa passar la ocasió quan se presenta, quan la vol aprofitar no hi es a temps. *Quien cuando puede no quiere, cuando quiere no puede.*

QUAN UN NO VOL, DOS NO 'S BARALLEN. *Ref.* Explica que la prudencia y les bones raons d' algú, poden

aplacar la malicia del contrari. *Cuando uno no quiere, dos no barajan ó riñen.*

¿QUÈ MÉS VOLEU, O QUÈ VOLEU MÉS? *Expr.* Contra qui no está content, havent lograt tot lo que podía desitjar, atès el seu mèrit. *¿Qué más queréis?*

¿QUE VOLS QUE T' HO DIGUI CANTANT? fr. *Fam.* Serveix pera respondre a qui no 's dona per entès de lo que se li diu. *¿Lo he de decir cantado ó rezado?*

¿QUE VOL DIR AIXÒ? *Expr.* Pera donar a entendre que algú s' excedeix en lo que diu, com si se l' amenacés o avisés pera que 's moderi en el parlar. *¿Qué quiere decir eso?*

QUI FA LO QUE VOL, NO FA LO QUE DÈU. *Ref.* Reprèn la molta llibertat ab que obren alguns que comunament fa que excedeixin de lo just. *Quien hace lo que quiere, no hace lo que debe.*

QUI 'T VOL BÉ 'T FARÁ PLORAR Y QUI 'T VOL MAL TE FARÁ RIURE. *Ref.* Ensenya que 'l veritable carinyo fa que 's reprengui al amich encara que li sápiga greu. *Quien bien te quiere te hará llorar.*

QUI TOT HO VOL TOT HO PERT. *Ref.* Reprèn la massa ambició, que moltes vegades fa que 's perdi lo que 's tenía segur. *Perrillo de muchas bodas, no come en ninguna por comer en todas.*

QUI VOL VIURE MOLT HA DE SOPAR POCH. *Ref.* Precepte higienich que adverteix que 'l sopar molt perjudica la salut. *Más mató la cena que sanó Avicena.*

SENSE VOLERHO. m. adv. Impensadament, per casualitat. *Sin querer.*

SI 'S VOL. conj. *Ant.* JA.

SI VOL. *Loc.* Pera denotar o entendre que si se examina bè una cosa, no es lo que sembla. *Bien mirado.*

SI VOL SÍA, O VULLA SÍA. *Loc. ant.* De qualsevol modo que sigui. *Como quiera que sea, ó ya sea.*

TANT SI VOL COM SI NO VOL, O ENCARA QUE VULGUI. fr. adv. Pera denotar la resolució de fer alguna cosa, per més que s' hi oposi un altre. *Que quiera que no quiera.*

VOLER O NO VOLER SAPIGUERHI RES. fr. Volguer o no barrejarse o pendre part en algún assumpte o negoci. *Querer ó no entrar en algún asunto.*

¿VOL RES AB MI? *Expr.* De desaliu. *Quiere usted algo conmigo?*

VOLESA. f. Cop donat enlaire a alguna cosa, y comunament se pren pêl que 's pega a la pilota abans de botar. **Voleo.**

JUGAR A VOLESES. fr. JUGAR A LES BONICOIES, 2.

VOLEYADA. m. Vol, volada.

VOLEYADOR, A. adj. Volador.

VOLEYAR. v. a. VOLAR.

VOLGRE. v. a VOLER.

VOLGUDA. f. Acte y efecte de volguer.

VOLGUER. v. a. VOLER. || S' usa tant en aquella forma com en aquesta.

VOLGUT, DA. p. p. y adj Estimat. **Querido, quisto.**

VOLIACH. m. *Entom. ter.* BORINOT. || RAT PENAT.

VOLIAINA. f. y

VOLIANA. f. *Entom. ter.* PAPALLONA.

VOLICIÓ. f. Acte de la voluntat ab que 's vol alguna cosa. **Volición.**

VOLIOR. f. VOL, ESTOL.

VOLITIU, VA. adj. S' aplica als actes de la voluntat ab que vol els obgectes. **Volitivo.**

VOLL. m. Residuus de palla que resten després de batre 'l blat.

VOLÓ (El). *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Ceret; és a la vora del riu Tech y té 1.478 hab. Té nomenada per sos banys.

VOLP, A. m. y f. *Ant.* GUINEU.

VOLPA. f. VERGONYA.

VOLPELL. m. *Ant.* ENGANY. || Guineu novella, guineueta. **Zorrilla.**

VOLPELLAR. v. a. ENGANYAR.

VOLPELLAT, DA. p. p. de VOLPELLAR. || ENGANYAT.

VOLPELLATGE. m. Engany, traidoría.

VOLPERA. f. Cau o gabia de guineus. **Zorrera.**

VOLPET, A. m. y f. dim. Guineu novella.

VOLPITZ. f. *Ant.* GUINEU.

VOLPÍ, NA. adj. Propi de la guineu.

VOLRE. v. a. VOLER.

VOLT, A. adj. Tornat, restituit. **Devuelto.** || Voltant, entorn, vora. **Cercanías.**

VOLTA. f. Moviment d' una cosa al entorn o d' un costat a un altre. **Vuelta.** || Acte y efecte de voltar o d' anar al entorn d' alguna cosa. **Rodeo.** || El moviment ab que algú roda enlaire, com: els volatins, etc. **Vuelta** || El rodeig o giragonça d' un camí. **Rodeo, vuelta.** || Repetició d' alguna cosa. **Vuelta.** || La acció de tornar a fer alguna cosa. **Vuelta.** || Restitució. **Restitución, vuelta.** || La acció de tornar a algún lloch d' ont s' ha eixit. **Regreso, vuelta, retorno.** || Cada una de les passades, apretant una cosa ab una altra, com les de la faixa al cos. **Vuelta.** || Mudança del estat de les coses, o d' un parer a un altre. **Vuelta.** || Passeig curt. **Pavonada, bordo.** || El tom que 's fa en rodó. **Rodeón.** || *Arq.* La declinació que va fent la ratlla cercolar pera formar l' arch. **Bóveda, vuelta.** || El repás d' alguna materia llegintla. **Vuelta.** || VEGADA. || La part d' alguna cosa oposada a la que 's té a la vista. **Vuelta.** || Als panys y claus la disposició de les guardes, pera obrir y tancar. **Vuelta.** || *Mus.* Nombre de versos que 's repeteixen en una meteixa solfa. || **Vuelta.** || Pont en forma d' arch que passa d' una part a l' altra d' un carrer pera unir dues cases. **Arco.** || Els archs o volta grassa que hi há devant de les cases que tenen habitacions demunt, y sota pas comú, com si fos part del carrer. **Soportal.** || MARRADA. || La volta que cobreix el forn. **Copa del horno.** || S' usa com intergecció pera manar a algú que torni o giri alguna cosa cap algún indret. **Vuelta.** || pl. Les que fan els cavalls briosos quan tenen ganes de jugar. **Escarceos.**

VOLTA APUNTADA. *Arq.* Aquella quina acció transversal fa com una punta d' ametlla. *Bóveda, ojival.*

VOLTA DE CANÓ. *Arq.* Aquella quina secció transversal es mitg cercle. *Bóveda de medio punto.*

VOLTA DE NAU. L' acció de virar. *Virada de bordo, ó cambiada.*

A LES VOLTES. m. adv. *Ant.* A VEGADES.

A LA VOLTA. m. adv. ENVERS.

A O DE VOLTA. m. adv. A la tornada; y així 's diu: A VOLTA DE CORREU. *A vuelta ó de vuelta.*

A VOLTES. m. adv. A VEGADES.

DONAR LA VOLTA. fr. Tornar. *Dar la vuelta, volver.*

DONAR UNA VOLTA. fr. Fer un passeig curt. *Dar una vuelta ó un bordo* || Anar per poch temps a algún lloch ab l' obgecte de distreures o divertirse. *Dar una vuelta ó darse una pavonada.*

DONAR VOLTA EL CERVELL. fr. Perdre 'l judici. *Trastornar el juicio.*

DONAR VOLTES. fr. Que a més del sentit recte significa anar en busca d' alguna cosa sense trobarla. *Dar vueltas.* || *Met.* Discórrer molt sovint sobre alguna especie. *Dar vueltas.*

EN VOLTA. m. adv. Prop, com: EN VOLTA DE NADAL. *Sobre.*

FER DONAR VOLTES. fr. Fer rodar. *Contornear, contornar.*

FER VOLTA. fr. FER MARRADA. || Fer la volta algún edifici. *Abovedar.*

MITJA VOLTA. fr. Acte de girar el cos cap a un costat, però no del tot. *Media vuelta.*

TOTA VOLTA. m. adv. TOTA VEGADA QUE.

VOLTAICAMENT. adv. *Fís.* Per medi de l' electricitat voltáica. **Voltaicamente.**

VOLTAICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a Volta y al voltaísme. **Voltáico**

VOLTAIRE. adj. Que volta molt. || Inconstant, mudable, versátil. **Inconstante.**

VOLTAIRETAT. f. Inconstancia, versalitat. **Inconstancia.**

VOLTAÍSME. m. *Fís.* Electricitat desenrotllada per les piles. **Voltaismo.**

VOLTAITA. f. *Min.* Varietat de sulfur de ferro.

VOLTANT. m. Circumferencia o circuit d' alguna cosa. **Derredor.**

AL VOLTANT. m. adv. En circuit o circumferencia. *En derredor, al derredor.*

VOLTAR. v. n. Caminar al entorn. **Rodear.** || Circuir. **Rodear.** || Fer volta o marrada. **Rodear.** || Donar o fer donar voltes a alguna cosa. **Rodear, volver** || Rodejar el troç de montanya o de bosch ont se presum que hi ha la caça. **Abarcar.** || *Náut.* Navegar al voltant d' una illa o cap. **Bojar, bojear, rodear.**

VOLTAR CANÓ. f. Els llauners aixís anomenen la feina de fer girar o arreglar una canonada.

VOLTAR PLANXA. fr. Posar dreta, desdoblegar o girar una planxa de llauna segons els mots de l' ofici de llauner.

VOLTEJADOR, A. m. y f. VOLATÍ.

VOLTEJAMENT. m. Acció de donar voltes.

VOLTEJAR. v. a. *Ter.* Donar voltes o fer rodar alguna cosa. **Voltear.** || v. n. Donar voltes o rodar alguna cosa per ella meteixa. **Voltear.** || Navegar de bolina. **Voltejear.**

VOLTEJAR VOLANT. Volar depressa donant voltes en poch espai. *Revolear.*

VOLTEJARSE 'L VI. fr. Tornarse agre. *Picarse.*

VOLTER. m. *Ornit. ter.* VOLTOR.

VOLTERIÁ, NA. adj. y s. S' aplica a aquells que imitant a Voltaire, afecten o manifest en impietat cínicament. **Volteriano.** || Que suposa aquesta mena d' impietat o incredulitat. **Volteriano.**

VOLTERIANISME. m. Esperit d' incredulitat o impietat que 's manifesta ab burla o ab cinisme. **Volterianismo.**

VOLTES. Porxades. **Pórticos.**

VOLTES (Les). *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Alforja, prov. de Tarragona. || -- (RIERA DE LES). *Hidrog.* Riera del Camp de Tarragona. Neix al peu de Puigcerver, passa pêl poble que li dona nom y 'l Botarell y desaigua a la vora de la riera d' Alforja.

Volúbila

VOLTIGEUSE. f. Mot francès que s' aplica a les genetes de *Circh.*

VOLTIJAR. v. a. VOLTEJAR.

VOLTOR. m. *Ornit.* Au de presa de cinch a sis pams de llarga per deu o dotze de l' un cap d' ala a l' altra. S' alimenta de cadavres, vivint en tribu. **Buitre.**

VOLÚBILA. f. *Bot.* Planta enredadera, varietat de campanetes, que 's cult. als jardins.

VOLUBILITAT. f. Agilitat, facilitat de moures al voltant. **Volubilidad.** || *Met.* Inconstancia de les coses. **Volubilidad.**

VOLUBLE. adj. Lo que fácilment se pot moure al voltant o rodar. **Voluble.** || *Met.* Mudable, inconstant, variable de parer o de geni. **Voluble.**

VOLUBLEMENT. adv. m. Ab volubilitat. **Volublemente.**

VOLÚM. m. Corpulencia o bulto d' alguna cosa. **Volumen.** || pl. Rotllos ont s' hi escrivien els processos, contractes, etc., y s' anomenaven així de *á volvendo*, llatí, perque 's rotllaven tots els fulls o cartrons, els uns demunt dels altres, cosa que, per molesta y exposada a moltes faltes de legalitat, va proibir En Pere Tenorio, arquebisbe de Toledo, l' any 1379, al sínodo d' Alcalá, y després el rei En Joan II. **Volúmenes.** || PORTADA, I. || La superficie y magnitut que apareix en un cos. **Volumen.** || Llibre o tomo. **Volumen.** || EMBALUM.

VOLÚM DE VEU. *Mus.* La major o menor força dels sòns que la veu pot produir. *Volumen de voz.*

VOLÚMEN. VOLÚM.

VOLUMETRICAMENT. adv. m. *Fís.* Per procediments volumètrichs. **Volumetricamente.**

VOLUMÈTRICH, CA. adj. *Fís.* Relatiu a la determinació dels volums, com: *análisis volumètrich.* **Volumétrico.**

VOLUMINÓS, A. adj. Lo que fa molt de bulto. **Voluminoso.**

VOLUMINOSAMENT. adv. D' una manera voluminosa.

VOLUNTARI, A. adj. No obligat, que obra per la seua propia voluntat. **Espontáneo, voluntario** || Lo que neix lliurement de la voluntat sense cap força que l' obligui. **Voluntario.** || Servicial, que procura agradar. **Oficioso, comedido.** || Qui obra sense subgecció a les raons, principis ni regles, sinó que segueix la sena fantasía. **Voluntarioso.** || m. Soldat que s' allista y serveix voluntariament. **Voluntario.**

VOLUNTARIAMENT. adv. m. Ab llibertat, gust o voluntat, o per propia determinació. **Voluntariamente.** || Sense violencia. **Voluntariamente, de suyo, de grado.**

VOLUNTARIETAT. f. Qualitat que constitueix les coses voluntaries. **Voluntariedad** || Determinació de la propia voluntat sense cap més raó o motiu que la determini. **Voluntariedad.**

VOLUNTARIÓS, A. adj. Qui vol fer sempre la seua propia voluntat. **Caprichoso, voluntarioso.**

VOLUNTARIOSAMENT. adv. m. D' un modo voluntariós. **Caprichosamente.** || CAPRITXOSAMENT.

VOLUNTAT. f. Una de les potencies de l' ánima que té per obgecte 'l bé conegut y quins actes són el voler o no voler. **Voluntad.** || L' acte de la potencia de l' ánima així dita, ab lo qual admet o rebutja alguna cosa. **Voluntad.** || El lliure albedriu o la lliure determinació. **Voluntad.** || Elecció o determinació d' alguna cosa sense obligació ni raó particular d'escullirla. **Capricho, voluntad, antojo, gusto.** || Intenció, ánim, resolució. **Voluntad.** || Amor, afecte. **Voluntad.** || Gana, desitg de fer alguna cosa. **Voluntad.** || Disposició, precepte o manament dels superiors; y en aquest sentit sols s' usa en singular. **Voluntad.** || Consentiment d' algú pera que un altre faci una cosa que aquell podría impedir. **Voluntad.** || Fe, disposició, discreció d' un altra, com: entregarse a *voluntat* del vencedor. **Voluntad.** || Referintse a Deu, se pren pels seus decrets y determinis o disposicions. **Voluntad.** || Se pren en el sentit d' amor, d' efecte, com: portar voluntat.

VOLUNTAT OFICIOSA. El desitg d' agradar y complaure o tothom. *Voluntad oficiosa.*

A LA VOLUNTAT D' ALGÚ O A LA SEVA VOLUNTAT. m. adv. Pera significar que 'ns entreguem a la disposició d' un altre. *A su voluntad, en sus manos.*

A VOLUNTAT. m. adv. Ab consentiment o gust d' altres. *A voluntad.*

CONTRA LA VOLUNTAT. m. adv. Per força, de mala gana. *Contra la voluntad.*

DE BONA VOLUNTAT. fr. DE GUST, DE VOLUNTAT.

DE LA SEUA PLANA VOLUNTAT. m. adv. Per la seua propia elecció o gust, sense cap més respecte ni reparo. *Espontáneamente, de su bella gracia, de su propia voluntad.*

FER LA SEUA VOLUNTAT. fr. Fer algú tot lo que vol, encara que sigui contra la voluntat d' altres. *Llevar la suya adelante.*

GUANYAR O GUANYARSE LA VOLUNTAT. fr. Lograr la benevolencia d' algú servintlo y donantli gust en tot. *Ganar ó granjearse la voluntad.*

MALA VOLUNTAT. Aversió, odi, rencor, encono. *Mala voluntad, ojeriza, enemiga, malquerencia, hipo.*

MENYS DE VOLUNTAT. m. adv. Sense consentiment. *Sin consentimiento.*

PENDRE LA BONA VOLUNTAT. fr. De cortesía pera donar a entendre, que lo que s'ofereix, encara que sigui poca cosa, 's fa de molt bon gust y voluntat. *No mires la obra, sino la voluntad con que se hace la cosa.*

POGUER FER SA VOLUNTAT ES LA MILLOR LLIBERTAT. *Expr.* Significa que l gust propi de fer les coses contribueix al descans de la vida. *Voluntad es vida.*

PROPIA VOLUNTAT. Fantasía, la elecció feta per propi dictamen o gust. *Propia voluntad.*

RENUNCIAR SA PROPIA VOLUNTAT. fr. *Fig.* Privarse de la propia voluntat, subgectarse a la direcció d'un altre. S' usa freqüentment parlant dels qu' entren en una ordre relligiosa. *Negar uno su propia voluntad.*

ÚLTIMA O DERRERA VOLUNTAT. La que s' expressa al testament o les disposicions que 's donen de paraula al morir. *Ultima voluntad.*

VOLUPTAT. f. GUST, PLER, DELIT. || SENSUALITAT.

VOLUPTUÓS, A. adj. Entregat als gustos y delits sensuals, o lo que 'ns inclina a ells y 'ls fomenta. **Voluptuoso.**

VOLUPTUOSAMENT. m. adv. Ab gust o delit sensual. **Voluptuosamente.**

VOLUPTUOSÍSSIM, A. adj. sup. **Voluptuosísimo.**

VOLUPTUOSITAT. f. Lo que constitueix lo voluptuós. **Voluptuosidad.**

VOLUTA. f. *Arq.* Adorno que forma una espiral o caragol, propi dels capitells de les columnes jòniques y compostes. **Voluta.** || *Zool.* Mena de molusques columelaris, que viuen al fons sorrenchs de les aigües tranquiles a la major part dels mars, essent notables per la hermosura y grandaria de la petxina.

VOLUTACI, A. adj. *Zool.* Pertanyent o semblant a la voluta. **Volutáceo.** || f. pl. Molusques gasteropats eterobranquis quin tipus es el genre *voluta.* **Volutácies.**

VOLUTELA. f. *Bot.* Mena de plantes criptògames de la familia dels bolets. **Volutela.**

VOLUTINA. f. *Mit.* Deesa dels pagesos romans, que creien en ella com a protectora de les espigues del blat. **Volutina.**

VOLUTITA. f. *Paleont.* Voluta fòssil. **Volutita.**

VOLÚTILS. m. pl. *Zool.* Mena de molusques gasteropats de formes capritxoses y de colors brillants, que també se troven fòssils als terrenys terciaris. **Volútidos.**

VOLVA. f. Broça molt petita que va pèl aire o 's troba als líquits y poch a poch se va assolant. **Zurrapa.** || La palla o pellofa que cobre la espiga del blat de moro. **Paja de maíz.** || La pellofeta de neu que cau. **Copo.** || *Bot* Membrana en forma de bossa q e rodeja certs bolets en llur primer periode. **Volva** || BOLVA.

VOLVACI, A. adj. *Bot.* Que té la forma d'una volva. **Volváceo.**

VOLVARIA. f. *Paleont.* Mena de molusques pectinibranquis, ab petxina perllongada y brillant y coberta per una secreció calcária externa. Se trova també fòssil als terrenys terciaris. **Volvaria.**

VOLVAT, DA. adj. *Bot.* Qu' está provist d' una volva. **Volvado.**

VOLVOCI. m. *Zool.* Mena d' infusoris que viuen aglomerats en masses comunes y s' assemblen a les algues microscòpiques. **Volvoce.**

VOLVÓS, A. adj. Plè de volves. **Zurraposo, zurrapiento.**

VÒMER. m. *Anat.* Os impar que forma la part posterior de la separació de les fosses naçals. **Vómer.**

VOMÈRIT, DA. adj. *Zool.* Semblant o pertanyent al vòmer. **Vomérido.**

VÒMICA. f. *Med.* Mena de bufeta o bossa membranosa plena de materia, que se sol formar a la freixura o a una altra entranya. **Vómica.**

VÒMICH, CA. adj. Que causa vòmit. **Vómico.** || *Bot.* Epítet d' una nou molt verinosa. **Vómica.**

VOMIPURGANT. adj. *Med.* Se diu dels medicaments que promouen el vòmit y les evaquacions de ventre. **Vomipurgante.**

VÒMIT. m. L' acte de vomitar y lo que 's vomita. **Vómito.** || pl. Ganes de vomitar. **Ascos, náusea.**

VÒMIT NEGRE. Malaltía, febre biliosa que pateixen comunament els europeus quan van a Amèrica. *Vómito negro ó prieto.*

DONAR VÒMIT. fr. *Met.* FER VÒMIT.

FER VÒMIT. fr. *Met.* Èsser una cosa, fastigosa, indecent, despreciable. *Dar asco, provocar á vómito ó á nauseas.*

VOMITADOR, A. m. y f. Qui vomita. **Vomitador.**

VOMITAR. v. n. Treure ab violencia per la boca lo que s' ha menjat o begut y no s' ha assentat bé al ventrell. **Vomitar, provocar, volver.** || *Met.* Se diu de les coses insensibles que 'n llencen violentment de sí unes altres. **Vomitar.** || Prorrompre en injuries, dicteris o expressions d' ira. **Vomitar.** || Descobrir, dir lo qu' estava ocult. **Vomitar.** || *Met. fam.* Satisfer algú lo que 's resistía a donar o a pagar, o que 's retenía indegudament. **Vomitar.** || Restituir, tornar per força lo que 's retenía sense just títol. **Gormar, vomitar.**

FER VOMITAR. fr. FER ASCOS.

VOMITINA. f. Principi de la ipecacuana a que deu aquesta planta la seua propietat vomitiva. **Vomitina.**

VOMITIU, VA. adj. y s. Se diu de la medicina que mou o excita al vòmit. S' usa també com a substantiu masculí. **Vomitivo, vomitorio, vómico.**

VOMITORI, A. adj. VOMITIU. || Lloch ont anaven els romans a vomitar quan en llurs fartaneres volíen desocupar el ventrell pera poguer seguir menjant. **Vomitorio.** || També 's donava aquest nom a les portes dels antichs teatres que, independentment de les demés, donaven entrada a les localitats més barates.

VOMITURICIÓ. f. *Met.* Vòmit, poch abundós. **Vomiturición.**

VOPISCH, CA. adj. y s. *Ant.* Se deia del bessó que sobrevivía, quan l altre moría al part. **Vopisco.**

VOQUELINITA. f. *Min.* Combinació de plom y de cromo al estat d' òxil. **Voquelinita.**

VORA. f. Lo fí, terme o extrem de l' amplaria de qualsevulla cosa. **Orilla, borde** || L' extrem de qualsevulla roba. **Orilla, orla.** || Si es doblegat y cusit. **Dobladillo.** || La part del carrer arrimada a les cases. **Acera, cera.** || La faixa de terra qu' es més prop de l' aigua del mar o d' algún riu. **Orilla, playa, margen, ribera.** || Límit, terme o fí de qualsevulla cosa no material. **Orilla.** || El cantell superior d' un vas, escudella, etc. **Borde, labio.** || El cercle que 's fa al entorn d' una ferida o llaga. **Labio, borde.** || Entre cusidores, el boci de roba que deixen dins del cusit pera que no 's desfili. **Pestaña.** || FERMA. || COSTAT.

A LA VORA. m. adv. Aprop, a poca distancia. *Junto, cerca.* || A poca diferencia, com: A LA VORA DE MIL LLIURES. *Cerca, á la raya, al pie.*

A LA VORA DEL FOCH. m. adv. Aprop del foch, de manera qu'escalfi y no cremi. *Junto al hogar, al amor de la lumbre.*

DONAR DE VORES. fr. Fugir dissimuladament d' un lloch. *Tomar las de Villadiego.*

FER VORA. f. Guarnir ab ella alguna roba. *Orillar, orlar.*

TALLAR LA VORA. fr. *Desorillar.*

VORÁÇ. adj. S' aplica al animal molt menjador y també a la persona que menja molt y ab ansia. **Devorador, voraz.** || *Met.* S' aplica axí meteix a lo que violenta y promptament consúm alguna cosa, com: el foch. **Voraz.**

VORACISSIM, A. adj. sup. Molt voráç.

VORACITAT. f. Propietat o qualitat dels animals que mengen molt; se fa extensiu als homens. **Voracidad.** || *Met.* L' activitat ab que algunes coses ne consumeixen d' altres, com la del foch, per la promptitut ab que destrueix lo que s'hi posa. **Voracidad.**

VORAÇMENT. adv. m. Ab voracitat. **Vorazmente.**

VORADA. f. VORA.

VORANCAR. v. a. y derivats. ESVORANCAR.

VORANCH. m. ESQUINS. || BOTANA. || XARAGALL. || ESVORANCH.

VORAVIU. m. L' extrem o vora de la roba, que ja quan se teixex queda en disposició de no desfilarse. **Vivo.**

VORAVIVA. f. p. n. VORAVIU.

VORE. v. a. *Ter.* VEURE.

VOREJADOR, A. m. y f. Qui o lo que voreja.

VOREJAR. v. a. Seguir la vora d' un riu o del mar, el peu d' una montanya, etc. **Costear, orillar.**

VORER, A. adj. Lo que és a la vora. **Próximo, cercano.** || Veí, proper.

VORERA. f. VORA. || Vora, marge; se diu a la vorera del riu.

VORERADA. f. VORA, RIBERA.

VORETAR. v. a. FER VORA. || RIBETEJAR. || No anar dretament a lo principal del assumpte. **Darse, por las márgenes.**

VORETA. f. dim. **Orilla pequeña.**

VORI. m. Tela. **Cendal.** || EVORI, IVORI.

VORÍ. m. MARFIL.

VORIA. f. *Zool.* Mena d'insectes dipters atericers, quina sola espedie és originaria d' Europa. **Voria.**

VORM. m. *Ant.* MOCH. || VERM.

VORMÓS, A. adj. *Ant.* MOCÓS.

VÓRTEX. m. *Zool.* Grupus de caragols quina obertura té tallanta la vorera. **Vórtex.**

VORTICELA. f. *Zool.* Mena d' infusoris microscòpichs, que viuen a les aigües ont seguidament s' agiten per mitg de fils vibrátils que d' ells ixen. **Vorticela.**

VORTICELICH. adj. *Zool.* Pertanyent o semblant a la vorticela.

VORTICELIES. f. pl. Familia d' infusoris quin tipus es la *vorticela.* **Vorticelias.**

VOS. Pronòm personal equivalent a vosaltres. **Vos.** || Tractament de respecte que 's dona als majors. **Vos.** || També 'ls superiors el donen als inferiors y s' usa igualment com a terme mitg entre tú y vosté. **Vos.**

VOSALTRES. Pronòm personal que s' usa parlant ab molts en segona persona. **Vosotros.**

VOSEJAR. v. a. *Ant.* Tractar de vòs a algú. **Vosear.**

VOSSA. f. Síncopa de vostra. **Vuesa.**

VOSSA MERCÈ, VOSSA EXCELLENCIA, VOSSA ALTESA. Titols que 's donaven antigament a Catalunya als reis d' Aragó. *Vuesa merced, vuesa excelencia, vuestra alteza.*

VOSSAMERCÈ com. Tractament de cortesía sincopat de vostra mercè. *Vuesa merced.*

VOSSENCIA. com. Tractament de respecte sincopat de vostra excellencia. **Vuecencia, vuecelencia, ucencia.**

VOSSENYORÍA. com. Tractament que 's dona a alguns senyors de títol que no arriven a excellencia; es síncop de vostra senyoría. **Usía, useñoría, vuestra señoría.**

VOSTÈ. Tractament de cortesía y familiar, equivalent a vostra mercè. **Usted.**

VOSTRA MERCÈ. VOSSAMERCÈ.

VOSTRA SENYORÍA. VOSSENYORÍA.

VOSTRE, A. Pronòm derivatiu, adjectiu, possessiu, que donota lo que de qualsevulla manera pertany als altres. **Vuestro.** || *Expr. fam.* de cortesía. Ab qu' algú s' ofereix a la disposició d' un altre pera tot allò que li vulgi manar. **Soy vuestro ó muy vuestro.**

VOSTRE, S. pron. pos. de 2.ª persona, quin valor gramatical és idèntich al del pronòm de 1.ª persona. En les seues quatre formes, masculí, femení, singular y plural, pot referirse a un sol posseidor, quan per ficció autorisada pêl us s' assigna a una sola persona el nombre plural, com: *Vostra Magestat, Vostra Paternitat.* Quan s' usa el tractament familiar *vos,* se refereix indistintament a un sol o bé a dos o més posseidors, com *vostra casa,* adreçantse a una, dues o més persones. **Vuestro.**

VOSTRON. pron. adj. VOSTRE.

VOT. m. Promesa, prometença feta a Deu o a algún sant. **Voto.** || Qualsevulla de les promeses que constitueixen l' estat relligiós y té admeses la Iglesia, com són: pobresa, castedat y obediencia. **Voto.** || El parer o dictamen explicat a alguna junta respecte a la decisió d' algún punt o elecció d' algún subgecte. **Voto, sufragio.** || El subgecte que vota o té dret a votar. **Voto.** || Qualsevol dictamen o parer donat sobre alguna materia. **Voto.** || Deprecació, súplica. **Voto, ruego.** || PRESENTALLA. || La papereta contenint un o varis noms que 's diposita a l' urna en les eleccions. **Voto.** || DESITG. || n. p. d' home. **Voto.**

VOT ACTIU. La facultat de votar. *Voto activo.*

VOT CONSULTIU. Dictamen que donen algunes persones autorisades als qu' han de decidir algún negoci *Voto consultivo.*

VOT DECISIU. El que tenen els ministres d' alguns tribunals, pera resoldre sense consultar al superior. *Voto decisivo.*

VOT DE QUALITAT. El qu' en cas d' empat decideix la qüestió aderintse a la part que li sembla bé. Regularment el té 'l president. *Voto de calidad ó decisivo.*

VOT EN CORTS. A Espanya se deia així 'l que donaven els diputats de les ciutats que tenien aquest dret quan se convocaven. *Voto en cortes.*

VOT PASSIU. L' aptitut d' ésser votat o elegit. *Voto pasivo.*

VOT QUARESMAL. El que fan els mínims de menjar sempre de peix y altres relligions d' observar tot l' any la meteixa abstinencia qu' en quaresma. *Voto cuadragesimal.*

VOT SECRET. El que 's fa ab rodolins o boletes blanques y negres pera poguer votar ab tota llibertat. *Voto secreto.*

VOT SIMPLE. Promesa feta a Deu sense cap solemnitat exterior. *Voto simple.*

VOT SOLEMNE. El que 's fa ab solemnitat exterior, com la professió pública d' un relligiós. *Voto solemne.*

VOT POPULAR O DE POBLE. Desitg manifestat per tot un veinat. *Voto popular.*

COMPTAR VOTS. fr. Comptarlos, comparant els uns ab els altres. *Regular los votos*

DONAR EL VOT. fr. VOTAR. || Donar el seu parer o dictamen. *Dar su voto.*

DONAR VOT. fr. Judicar algú sobre lo que no entèn o no li pertoca. *Dar su voto.*

FER VOT. fr. Prometre, fer propòsit de guardar o celebrar alguna festivitat, defensar algún misteri, etc. *Hacer voto* || Determinarse a fer qualsevulla cosa, com: FER VOT DE MORIR CASAT. *Hacer voto.*

TINDRE VOT. fr. Tindre acció pera votar. *Tener ó ser voto.* || Tindre tota la intelligencia que 's necessita pera poguer judicar la materia de que 's tracta. *Tener voto.*

VOTABLE. adj. Que té dret a ésser votat o elegit. **Votable.**

VOTACIÓ. f. Acte y efecte de votar. **Votación.** || El resultat de la emissió dels diferents vots. **Votada, votación.**

VOTANT. m. Qui dona o explica 'l seu vot. **Votante.**

VOTAR. v. n. Fer algún vot a Deu o als sants. **Votar.** || Donar o dir el seu vot o parer, ja pera elegir a alguna persona o ja pera conseguir dictamen d' aprovació o reprovació sobre alguna cosa. **Votar.** || Renegar, flastomar. **Votar.** || Fer vot de guardar o celebrar alguna festivitat, etc. **Votar.**

VOTIU, VA. adj. Lo que s' ha ofert per vot. **Votivo.** || Vot de vila. || *Hist.* S' aplicava als homes lliures de condició que a la Edat Mitjana se dedicaven per devoció al servei d' una iglesia o d' un monastir. || *Numis.* Se diu de les medalles o monedes encunyades ab motiu d' un vot públich. **Votivo.**

VOTOA. Interjecció pera denotar disgust o enfado. **Pese, pesia tal, voto á tal.**

VOTO A DEU. fr. de jurament y amenaça. **Voto á Dios.**

VOTOALISTO! interj. Ab que 's denota l' enfado que causa alguna cosa, o mena d' amenaça que 's gira contra sí ab alguna mostra de sentiment. **Pese á! pesia tal! voto á tal! voto á quien! voto á bríos! por vida de bríos! voto á la! voto á tantos! voto á los ajenos de Dios! voto al dios Baco!**

VOX. m. *Ant.* VOT. || VEU. || DESITG.

VOX CLAMANTIS IN DESERTO. *Expr. llat.* Que equival a *parlar en desert, parlar en vá:* frase pura de la resposta que 'l Baptista va donar als jueus al preguntarli si Crist era 'l Mesíes o era 'l seu profeta, y empleada ara en el sentit de que 's predica, se parla o s' aconsella una cosa en vá, quan no és escoltat el que parla. *La voz del que clama en el desierto.*

VOX PÓPULI, VOX DEI fr. *llat.* Equival a *veu del poble, veu de Deu,* y s' emplea pera expressar que la opinió pública s' equivoca poques vegades, quan en els seus judicis o apreciacions se presenta ab unanimitat. *La voz del pueblo es la voz de Dios.*

VOY. adv. *Ter.* A LA VORA, APROP, PROMPTE.

VRAF. m. BAF.

VRAFEGAR. v. a. BAFEGAR.

VRIBIA. f. *Ant.* DRAGÓ. || BRIVIA.

VRITAT. f. VERITAT.

VRITABLE adj. VERITABLE.

VUIDADOR, A. m. y f. Qui vuida; l' instrument per medi del qual se vuida. **Vaciador.** || El paratge ont se vuida. **Vaciador.**

VUIDADURA. f. Acte y efecte de vuidar. **Vaciamiento.**

VUIDAR. v. a. Desembaraçar alguna cosa de lo que tenía dins. **Vaciar.** || Formar alguna cosa ab motllos arquejats y vuits. **Vaciar.** || Formar en vacuo alguna cosa o ferhi algún vuit. **Vaciar.** || Desaiguar els rius al mar o a algún altre riu. **Desaguar, vaciar.** || Llençar el líquit que contenía algún vas o cosa semblanta. **Verter.** || Passar alguna noticia o especie d' un escrit a un altre, explicantla ab més extensió. **Vaciar.** || Minvar l' aigua dels rius, etc., y comunament se diu de les represes. **Mermar, vaciar.** || *Met.* Dir alguna cosa. **Verter.** || Dir lo que 's deuría callar. **Vaciarse por la lengua.** || Anar de ventre. **Desonerar, defecar.**

VUIDASSACHS. m. *Fam.* Nom que al Camp de Tarragona donen al vent xaloch. **Jaloque.**

VUIDASSACHS Y BOUELLES. *Geog.* Caseriu del terme de Clariana, prov. de Lleida.

VUIDAT, DA. p. p. BUIDAT, VUIT.

VUIDESA f. VACUITAT.

VUIDOR. f. VUIDESA.

VUIT, DA. adj. Desembaraçat de tot cos y sols plè d' aire. **Vacio, vacuo, vano.** || Se diu d' alguns fruits ab closca y grans que no tenen la solidesa corresponent, per haverse pudrit o secat o haverlos rosegat els cuchs. **Vano, vacío** || Se diu dels carruatges o cavalleries sense la cárrega que solen portar. **Vacío, vacuo.** || Se diu dels pobles qu' están sense habitants, o d' alguns llochs qu' están sense la gent que hi sol concórrer. **Vacío.** || Se diu també del subgecte que no logra lo que preté, o no reb la corresponent remuneració; axís se diu: tornársen de *vuit.* **Vacío.** || Se diu de la femella que no está prenyada. **Desembarazado, vacío.** || Cavitat. **Hueco, vacío.** || El clar que queda a alguna part per haverne tret lo que la ocupava. **Mella.** || *Arquit.* L' espai no ocupat que's deixa expressament pera que hi entri la claror, pera posar les finestres, portes, etc. **Claro, vano, vacío.** || L' espai que media entre dues pilastres o columnes. **Entrepaño, vano.** || La vacant d' algún empleu, dignitat o exercici. **Vacío.**

DE VUIT. m. adv. Pera expressar que 'ls carruatges o besties van sense cárrega. *De vacío.* || Sense ocupació o exercici. *De vacío.*

VUIT. m. El nombre compost de vuit unitats. **Ocho.** || Octau, com: el día *vuit* de Janer. **Octavo.** || La xifra o guarisme que representa *vuit* unitats de qualsevol ordre que siguin. **Ocho.** || Al joch de cartes cada una dels quatre colls, en la que hi há *vuit* punts o senyals. **Ocho.**

VUITS Y NOUS Y CARTES QUE NO LLIGUEN. *Loc. fam.* Coses de poca importancia que no venen al cas. *Ochos y nueves y cartas que no ligan.*

VUITADA. f. L' espai de vuit díes en que la Iglesia celebra alguna festa solemne o la commemora, com *vuitada* de Corpus, etc. **Octava.**

VUITANTA. adj. num. card. El nombre que resulta de 10 multiplicat per 8. **Ochenta.** || num. ord. La unitat que completa 'l nombre de *vuitanta.* **Octogésimo.**

VUITANTÈ, NA adj. S' aplica a la persona que té vuitanta anys. **Ochentón, octogenario.** || Compost de vuitanta, deu vegades vuit.

VUITAVA. f. VUITADA. || OCTAVA.

VUITAVAR. v. a. Donar a una cosa la forma de vuit cares. **Octavar.**

VUITAVAT, DA. adj. Que té vuit cares. **Octavado, octaedro.**

VUITCENTISTA. adj. Propi dels sigles VIII y XVIII. Sol dirse dels artistes que visqueren en ells.

VUITCENTS, TES. adj. num. El nombre que resulta de 100 multiplicat per 8. **Ochocientos.** || num. ord. La unitat que completa 'l nombre de *vuitcents.* **Octogentésimo.**

VUITÈ, NA. adj. OCTAU.

VUITÈN, A. m. Mesura de ví que conté la quartá part d' un barraló. **Cuartán, dieziseiseno.** || f. OCTAVA.

VULCÁ. m. *Mit.* Deu del foch considerat com element que ix del sí de la terra a les erupcions volcániques y com a medi de civilisació Se 'l creia fill de les divinitats mitològiques Júpiter y Juno. Era especialment adorat a Sicilia y Atenes, y segons la tradició, Ròmul va erigirli un temple als extramurs de Roma. **Vulcano.**

VULCANAL. adj. Relatiu o pertanyent a Vulcá.

VULCANALIES. f. pl. Festes que a Roma y a les principals ciutats dels seus dominis a l' antigor, se feien en honor de Vulcá el 23 de Maig y el 23 de Agost. **Vulcanalias.**

VULCANI. adj. Pertanyent a Vulcá y al foch. **Vulcanio.**

VULCANIÁ. *Geol.* S' aplica a la creença qu' atribueix al foch la formació de la terra. **Vulcaniano.**

VULCANISACIÓ. f. Preparació de la reína o goma cautxú ab sofre. **Vulcanización.**

VULCANISAR. v. a. Barrejar ab sofre la goma elástica. **Vulcanizar.**

VULCANISAT, DA. p. p. del verb VULCANISAR.

VULCANISME. m. *Geol.* Presumpció qu' atribueix al foch o bé a l' acció dels volcans la formació de les capes principals de la escorça terrestre. Se diu en oposició a *neptunisme*, teoria dels que sospiten que la formació se deu al moviment de les aigües marines.

VULCANISTA. adj. y s. *Geol.* Partidari del vulcanisme. **Vulcanista.**

VULCH. m. VULGO.

VULGAR. adj. Lo que pertany al vulgo. **Vulgar.** || Comú, corrent, generalment admès. **Vulgar.** || Ordinari, lo que no és especial en la seua mena. **Vulgar.** || S' aplica a la llengua natural de cada país ab relació a les llengües sabies, llatí, grech, hebreu, etc.

VULGARISABLE. adj. Que 's pot o deu vulgarisar. **Vulgarizable.**

VULGARISACIÓ. f. Acte y efecte de vulgarisar. **Vulgarización.**

VULGARISADOR, A. s. Qui vulgarisa. Sol dirse de qui ab sos escrits posa al alcanç de tothom les ciencies elevades. **Vulgarizador.**

VULGARISANT. p. a. del verb VULGARISAR. Que vulgarisa. **Vulgarizante.**

VULGARISAR. v. a. Fer vulgar o comuna alguna cosa. **Vulgarizar.** || DIVULGAR. || v. r. Ferse molt comú y familiar, obrar com el vulch. **Vulgarizarse.** || Posar al alcanç de tothom les ciencies més elevades. **Vulgarizar.**

VULGARISAT, DA. p. p **Vulgarizado.**

VULGARISME. m. Sistema o condició de lo vulgar. || Paraula, concepte o estil vulgar d' un autor. **Vulgarismo.**

VULGARÍSSIM, A. adj. aum. Molt vulgar. **Vulgarísimo.**

VULGARÍSSIMAMENT. adv. m. sup. D' una manera molt vulgar. **Vulgarísimamente.**

VULGARITAT. f. Qualitat, propietat o modo del vulch. **Vulgaridad.** || Aprensió o dita vulgar de qui sap poch. **Vulgaridad.**

VULGARMENT. adv. m. D' un modo vulgar. **Vulgarmente.** || Comunament. **Vulgarmente.**

VULGATA. f. La traducció antiga de la Biblia acceptada per la Iglesia com autèntica, y avui día la que va revisar Sant Geroni, y va ésser declarada com autèntica pêl concili de Trento. **Vulgata.**

VULGO. m. Lo comú de la gent popular o plebeia. **Vulgo.**

VULGUE. m. VULGO.

VULNERABILITAT. f. Carácter de vulnerable. **Vulnerabilidad.**

VULNERABLE. adj. Que pot ésser ferit o rebre lessió, física o moralment. **Vulnerable.**

VULNERACIÓ. f. Acte y efecte de vulnerar. **Vulneración.**

VULNERADOR, A. adj. y s. Que vulnera.

VULNERAR. v. a. Ferir, y comunament se pren per violar la llei o estatut, o ofendre la fama o opinió d' algú. **Vulnerar.**

VULNERARI, A. adj. *Cir.* S' aplica a la medicina, planta o remei que cura les llagues y ferides. **Vulnerario.** || *For.* Se diu del clergue qu' ha ferit o ha fet alguna mort. **Vulnerario.**

VULNERARIA. f. *Bot.* Planta lleguminosa, de flors grogues, que 's creia abans a propòsit pera la curació de llagues y ferides recents. **Vulneraria.**

VULNERAT, DA. p. p. y adj. **Vulnerado.**

VULPA. f. GUINEU.

VULPAT. m. *Quím.* Sal produida per la combinació del ácit vúlpich ab una base. **Vulpato.**

VULPELLA. f. GUINEU. **Vulpeja.**

VULPELLACH. m. Guineu novella.

VULPELLACH. *Geog.* Poble de la prov. y bisbat de Girona, part. jud. de La Bisbal; emplaçat a la carretera que mena a Palamós; té 441 hab.

VULPÍ, NA. adj. Pertanyent o relatiu a la guineu. || m. *Bot.* Mena ds plantes lleguminoses quines llevors s' adopten en algún lloch pera fer pá. Algunes de les seues varietats, que donen bon forratge, creixen expontánies a França y a Espanya. **Vulpino.**

VULPINITA. f. *Min.* Varietat de sulfat de cals anhidre que conté sílex, per lo qual és més dur que 'l sulfat ordinari. **Vulpinita.**

VULPILINA. f. Substancia que dona color groch de taronja, treta del liquen vulpí. **Vulpulina.**

VULT. m. Cara o rostre dels animals.

VULTO. m. BULTO.

VULTOR. m. *Ornit.* VOLTOR.

VULTUÓS, A. adj. *Med.* S' aplica a la cara quan creix de volúm y de rojor. **Vultuoso**

VULTURIUS. m. pl. *Zool.* Mena d' aus rapaces que tenen despullat de plomall el cap y part del coll, el bech llarch y corb, les potes de llongitut mitjana y poch doblegades les ungles.

VULTÚRIT, DA. adj. *Zool.* Semblant al esparver.

VULVA. f. *Anat.* Forat exterior de la matriu Alguna vegada 's pren també per la part vergonyosa de la dona. **Vulva.**

VULVARI, A. adj. *Med.* Lo pertanyent a la vulva.

VULVERALLA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Ventalló, prov. de Girona.

VULVO-UTERÍ, NA. adj. *Med.* Relatiu a la vulva y a la matriu. **Vulvo-uterino.**

VULVOVAGINAL. adj. *Anat* Que pertany a la vulva y a la vagina. **Vulvovaginal.**

VULL. *Gram.* Jo VULL, del verb VOLER.

VULLCH. VULL.

VULLES. *Ant.* Veu del verb voler. **Ya, ya sea.**

VURERE. f. *Ter. ibicench.* Vorera. **Ribera.**

VUSTÈ. com. VOSTÈ.

VUY. m. AVUI. || VULL.

VUYT. adj. VUIT. || Num. VUIT.

W. Lletra introduida dels alfabets extrangers, procedenta del antich alt alemany, la qual se sol pronunciar com a *v* o com *u v*. En la llengua catalana, en els noms provinents dels goths, s' ha substituit per la G, v. g. *Wifredus - Guifre, Wasconi-gascons, Wandalus - gandul, Werra - guerra, Wilhelm - Guillem*, etc.

WAD-RAS. *Geog.* Lloch del Marroch en el qual se doná la célebre batalla del meteix nom, distingintshi els voluntaris catalans, el día 23 de Març de 1860. Es al camí de Tanger a Tetuán.

WAGNERIA. f. *Zool.* Mena d' insectes dipters atericers muscits quina especie típica viu als Pirineus. **Wagneria.**

WAGNERIÁ, NA. adj. *Mus.* Pertanyent o relatiu al compositor Wagner o a la seua musica. **Wagneriano.**

WAGNERISME. m. Sistema musical de Wagner o manera de compendre la musica que tenen Wagner y els seus partidaris.

WAGNERISTA. adj. Partidari de la musica de Wagner y dels seus drames musicals. Sol dirse en contraposició dels partidaris de la musica italiana.

WAGNERITA. adj. Partidari de Wagner y de la seua escola de musica.

WAGNERITA. f. *Min.* Fluofosfat de magnesia de color de mel. **Wagnerita.**

WAHALITES. Sectaris árabes.

WAIFRE o GAIFRE. *Biog.* Duch d' Aquitania, fill d' Hunald, que nasqué en 725 y succeí al seu pare en 745. Va defensar la independencia de la seua terra contra 'ls franchs, però a la fi vençut, fou assessinat y son ducat anexionat a la corona de França.

WALERI, A. n. p. VALERI.

WALERIÁ, NA. m. y f. VALERIÁ.

WALERITA. f. *Min.* Alúmina hidratada silicífera, abundosa al Pirineu. **Walerita.**

WALHALLA. m. El paradís o palau dels guerrers morts en la mitología del Nort, que ha sigut celebrat en els drames musicals de Wagner.

WALIA. *Biog.* Tercer rei dels goths a la nostra terra, elegit al any 415 pera substituir a Sigerich. Va entregar a Placidia, viuda de Ataulf, a Constanci, general de Honori, obtenint d' aquest la Aquitania desde Tolosa fins al Occeá, ab el compromís de combatre als sueus, als vandals y als alans. Va morir a Tolosa de França, al any 419, quan s' endreçava a pendre possessió dels territoris que havía pres als alans.

WALKIRIA. f. *Mit.* Ser imaginari, mena de fada, que figura als drames musicals d' En Wagner.

WALMSTEDITA. f. *Min.* Varietat de carbonat de magnesia. **Walmstedita.**

WALÓ, NA. adj. VALÓ.

WALONA. f. VALONA.

WALPURGIS. f. Célebre montanya de les velles tradicions alemanyes, cantada per Goethe en son *Faust.*

WALS. VALS.

WALTER. m. Hèroe de les llegendes mitgevals catalanes, aimant de la bella Griselda.

WAMBA. *Biog.* Vigessim novè rei dels goths que l' any 672, va succeir a Recesvint. Rebutjava la corona, y va començar el seu regnat ab lluites pera ofegar les revoltes dels vaschs y dels habitants de la Septimania, amparantse de Narbona y de Nimes, ont s' havíen refugiat els primers capdills dels revoltosos, Hilderich y Paulo, comtes, bisbes, cavallers y altres senyors principals que va dur captius a Toledo. Va dictar la famosa llei de *his qui ad bellum non vadunt* pera que ningú refugís el servei de les armes, ni 'ls meteixos clergues. Va abdicar en favor d' Ervigi l' any 680, retirantse al monastir de Pampliega al de 688.

Moneda de Wamba

WÁNDAL. m. y adj. VÁNDAL.

WANGENHEIMIA. f. *Bot.* Genre de plantes graminies festucies, quina sola mena creix a la nostra regió. **Wangenheimia.**

WASCÓ, NA. adj. y s. GASCÓ.

WASCONIA. f. VASCONIA.

WASINGTONIA. f. *Bot.* Mena de latania de quines fulles pengen fils y quina soca s' arrodoneix, enlairantse desprès lleugerament afusada. **Wasingtonia.**

WAVELITA. f. *Miner.* Varietat de fosfat d' alúmina de color blanch grogós o verdench. **Wavelita.**

WEBSTERITA. f. *Min.* Varietat de sulfat d' alúmina, que 's trova de vegades a la banda de sota dels terrenos terciaris, presentantse en vetes separades a l' argila plástica. **Websterita.**

WEISITA. f. *Min.* Silicat de magnesia y ferro en masses grises o pardoses, del tamany d' una avellana. **Weisita.**

WELCHE. m. *Filol.* Dialecte de la llengua romana, parlat al Valès y al país del Vaud. **Welche.**

WELTEMPFINDER. Mot germánich, apropiat per diverses llengües llatines pera fer alusió al escriptor de prestigi internacional.

WENCESLAU. n. p. **Wenceslao.**

WERNERITA. f. *Min.* Substancia vidriosa o litoidia que resulta de la combinació dels dos silicats simples de cals y alúmina. **Wernerita.**

WERRA. f. GUERRA, en l'antich catalá. || VERRA.

WIFRET. n. p. y *hist.* GUIFRE.

WHIST. m. Joch de cartes molt usat a Inglaterra y conegut ab aquell nom als cercles de societat. Se juga entre quatre persones y és semblant a la *brisca*. Whist.

WIBELIA. f. *Bot*. Mena de plantes de la fam. de les falgueres. Wibelia.

WIDAL (August). *Biog*. Escriptor y poeta del Mitjorn de França, que va neixer al any 1822, y va morir al de 1875. Va publicar nombrosos articles y obres soltes y consagrat a la ensenyança y al conreu de la literatura va gaudir merescut concepte.

WIEERKROM. m. Got gran ab tapadora, que se emplea pera beure cerveza y altres begudes apropiades del Nort d' Europa. Widerkrom.

WILUITA. f. *Min*. Silicat d' alúmina y cals de color vert. Wiluita.

WISKI. m. Mena de beguda espiritosa anglesa.

WISTREMIR. *Biog*. Escriptor y apologista del sigle IX, autor de varies obres, y esmentat per Sant Eulogi que 'l califica de *l' atxa del Esperit Sant*.

WITAMITA. f. *Min*. Varietat d' epídot que 's trova en crestalls petits de color groch rogench a alguns punts d' Escocia. Witamita.

WODANI. m. *Min*. Níquel impur, barrejat ab cobalt, coure, plom, antimoni, arsènich y sofre. Wodanio.

WOLFRÁM. m. *Min*. Mineral ferruginós al qual s' hi ha descobert el tungsté. Wolfrám.

WOLSKONKITA. f. *Min*. Varietat d' òxit de cromo a Russia. Wolskonkita.

WOLLASTONITA. f. *Min*. Mineral tou, vidriós y fusible. Wollastonita.

WORTITA. f. *Min*. Silicat hidratat de magnesia. Wortita.

WURFELSTEIN. m. *Min*. Borat magnètich calcari. Wurfelstein.

X. Aquesta lletra 's produeix tenint la boca un poch oberta, la part lateral y mitja de la llengua apoiada als molars superiors y tocant casi per la punta als incisius inferiors y 'l vel del paladar alçat. Se dona sortida al aire sonor y al rossech que té pêl tubo resulta el sò articulat *x*, per més que se l' emplea en diversos sòns, que són: En principi de paraula té sempre 'l sò primitiu o clássich de xeix, v. g.: xemeneia, xifra, xaragall, xufla, etc. Derrera *t*, té 'l sò de *ch* castellana, com en cotxe, matxo, catxaça, etc. En els compostos d' origen llatí sona *gz*, v. g.: exercit, exemple, eximir, exordi. Entre vocals, sona *cs*, com: convexe, pròxim, mixte. En alguns mots procedents del llatí, sona *s* per debilitació, com: extrany, extroncar, extraordinari, y per últim sona xeix sempre que va precedida d' una *i* emolient, com: peix, feix, mixa, faixa, etc. **X.** || Punxó de acer ont hi es grabada aqueixa lletra pera imprimirla o marcarla. **X.** || Planxa de metall, cartró, etc., ont hi es tallada **X.** || Lletra que a l' álgebra s' emplea ordinariament pera designar la incògnita. **X.** || Serie de veus que en un diccionari, etc., comencen per aqueixa meteixa lletra. **X.** || Com a lletra numeral val 10, y ab una ratlla demunt 10,000. || Senyal que figura en moltes medalles de families romanes. **X.**

XÁ! Crit ab que 's fa venir als gossos.

XAASES. f. pl. *Ter.* Mofes, indirectes. **Burlas.**

XABACÁ, NA. adj. Tosch, groller. **Chabacano.** || m. y f. Qui té mal modo de procedir, rústich, sense criança. **Chabacano.**

XABACANADA. f. Acció grollera. **Chabacanada.**

XABACANADAMENT. adv. m. D' un modo xabacá. **Chabacanadamente.**

XABACANERÍA. f. Matossería, falta d' art o puliment. **Chabacanería, chapucería.**

XABACANÍSSIM, A. adj. Molt xabacá. **Chabacanísimo.**

XABACANÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Chabacanísimamente.**

XABAL. m. XAVAL.

XABALCÓ y derivats. m. *Arq.* Viga travessera. **Jabalcón.**

XABALÓ y derivats. m. *Arq.* XABALCÓ.

XABECA. f. CIBECA.

XABECH. m. Embarcació del Mediterrani, que navega a vela y rem, y té tres arbres disposats d' un modo particular, inclinats cap a la popa, y usa de veles llatines. **Jabeque.**

XABECH DE GUERRA. Xabechs que servíen a l' armada y portaven fins trenta dos canons y aparell de pollacra. *Jabegue de guerra ó redondo.*

XÁBEGA. f. Filat gran que serxeix principalment pera portar palla. **Jábega, jábeca, sarria.** || Mena d' embarcació més petita que 'l xabech, encara que semblant a ell en tot, ab la diferencia de ser major la seva mánega, a proporció de la seva eslora, y serveix pera pescar. **Jábega, jabeca.** || *Fam.* MÁRFEGA, 2.

XABEQUES. f. pl. *Ter.* Olives, aus nocturnes.

XABETA. f. Fulleta de ferro que s' atravessa al extrem d' una clavilla, pera que no caigui. **Chabeta.** || *Met.* Judici o enteniment. **Chabeta.**

PERDRE LA XABETA: fr. *Met.* Delirar, eixir de sí per gran irritació o malicia. *Perder la chabeta, la tramontana, los estribos.*

XABERTLÍ. m. *Ter. ibicench.* Esplugabou. **Charlito.**

XABIGÓ. m. Xábega petita. **Jabeguita, jabeguilla.**

XABORRA. f. Xicota, moçota de quinze anys.

XABRACH. m. Coberta que 's posa demunt de la sella del cavall. **Caparazón.**

XABUYRAR. v. n. *Ter.* ESTORNUDAR.

XABUYRO. m. *Ter.* ESTORNUT.

XACAL. m. *Zool.* Mena de guineu que desenterra els morts pera menjarsels; és molt temible pêl seu instint sanguinari voracíssim. **Chacal.**

XACH, XACH. Veus familiars que expressen la repetició y sò del cop. **Zas, zas.** || Sort del joch de dames. **Jaque.**

XACÓ. m. *Fam.* Nom propi d' home, Francesch. **Francisco, Farruco.** || Mena de morrió que porta la cavallería lleugera. **Chacó.**

XACOLATA. f. XOCOLATA.

XACOLÍ. m. Vi agrench y de poca fortalesa que 's fa a Viscaia y a les montanyes de la provincia de Burgos. **Chacolí.**

XACÓS. adj. XACRÓS.

XACRA. f. Reliquia o senyal d' alguna malaltia, regularment passada. **Lacra, plaga, achaque.** || Defecte o vici, tant si es físich com moral. **Lacra.** || Habitació rústica dels indis. **Chacra.** || Ranxería, seti ont acampen y planten ses barraques, coberts, etc., les hordes selvatges y errátiques dels indis. **Chacra.** || Pedra o palet de riu y un joch que ab ells juguen els nois.

XACRÓS, A. adj. Qui té alguna xacra. **Achacoso.**

XACROTA. f. XACRA.

XAFA. m. *Fam.* Qui enraona molt. **Hablador, chacharero, churrillero, parlanchín, parlador.**

XÁFACH. m. XÁFECH.

XAFADA. f. TREPITJADA, CALCIGADA.

XAFADOR, A. s. Qui xafa. **Majador.**

XAFAGOR. f. XAFOGOR.

XAFAGÓS, A. adj. XAFOGÓS.

XAFAGUER. m. *Ter.* Lloch plè de fanch. **Charquetal, cenagal.**

XAFAR. v. a. Aplanar o fer una pasta d' alguna cosa. **Aplastar.** || Reduir a troços o a parts menudes alguna cosa ab algún cop o força. **Machacar, ma-**

chucar. || Aplanar alguna cosa apretantla molt. **Atortujar.** || Parlar molt o depressa. **Parlar.** || Aplanar alguna cosa trepitjantla o caientli algún pes demunt. **Aplastar.** || Parlant del vellut y altres robes peludes, ajeure 'l pel a una y altre part. **Chafar.** || *Met.* Donar xascos fins a irritar. **Abrir, partir en canal á chascos.** || Derrotar en una batalla. **Deshacer.** || v. a. *Ter.* TREPITJAR, CALCIGAR.

XAFAR A ALGÚ. fr. Apretarlo, oprimirlo. *Estrujar á uno.* || *Met.* Deixarlo tapat, sense sapiguer què dir. *Aplastar, chafar á uno.*

XAFARDADA. f. Menjada abundant. **Comilona, comilitona, manjorrada, zahora.**

FER XAFARDADES. fr. Assistir a ápats abundants. *Zahorar.*

XAFARDEIG. m. *Ter.* MANIFACERÍA.

XAFARDEJAR. v. a. *Ter.* MANIFACEJAR.

XAFARDER, A. adj. *Ter.* MANIFACER. || BRUT.

XAFARDERÍA. f. Cosa propia de persones xafarderes, parlería.

XAFAREIG. m. SAFAREIG.

XAFAROT. m. Eina tallanta. || XAFARDER.

XAFAROTEJAR. v. a. XAFARDEJAR.

XAFAROTER, A. adj. XAFARDER.

XAFAROTERÍA. f. XAFARDERÍA.

XAFAT, DA. adj. **Aplastado, machacado.** || *Met.* Molt atropellat de salut o cruixit de cansament. **Cascado, quebrantado, molido.**

ESTAR MOLT XAFAT. fr. Ser molt vell. *Estar hecho un cascajo.*

XAFATERROÇOS. m. *Fam.* ESTERROÇADOR.

XÁFECH. m. Pluja violenta y de poca durada. **Turbión, aguacero.** || *Fig.* Renys, avisos serios.

XAFIS. m. *Fam.* XAFARDADA.

XAFOGÓ. f. y

XAFOGOR. f. Calor ab gran calma. **Bochorno.** || Calor molt intensa. **Estuosidad.**

XAFOGORAÇA. f. aum. BOCHORNO, 2.

XAFOGÓS, A. adj. Lo que causa xafogor. **Bochornoso.**

XAFOGOSAMENT. adv. D' una manera xafogosa. **Bochornosamente.**

XAFRA. f. **Zafra.**

XAGRÍ. m. Nom que 's dona a una pell de tal manera preparada que queda granillosa, molt suau y un poch elástica. D' aqueixa pell se 'n fan calçats, bosses, sachs de nit, etc., etc. **Chagrín, chacrín, tela inglesa.**

XAI. m. ANYELL.

XAL. m. Mantellina de que usen les dones, deixada anar a l' esquena y tan ample dels caps com del mitg. **Chal.** || Corbata de seda tan ample dels caps com del mitg. **Chalina.**

XALA. f. *Fam.* Recreació en companyía de molts, regularment al camp. **Huelga, holgura, holgorio, rufalandaina.**

XALADA. f. Acte y efecte de xalar o xalarse. **Comilona, diversión.**

XALADAMENT. adv. m. **Alegremente, divertidamente.**

XALÁN, A. s. Qui tracta en compres y vendes, ab manya y persuassiva. **Chalán.** || BELLACH, ASTUT. || GITANO, RAMBLAIRE.

XALANA. f. *Náut.* Mena de llanxa. **Chalana.**

XALANDRA. f. *Náut.* Nau d' extraordinaria longitut y gran velocitat ab dos pisos de rems per banda y que generalment portava 150 homens de tripulació. **Xalandra.**

XALANEJAR. v. a. Traficar com els xalans. **Chalanear.**

XALANERÍA. f. Artifici o astucia de que 's valen els xalans pera vendre y comprar. **Chalanería.**

XALAPA. f. Arrel d' una planta de Mèxich, especialment de la provincia de Xalapa, d' ont ha pres el nom. Es acre, de color part obscur, d' olor desagradable, y es un purgant poderós, que regularment s' administra en polvos. **Jalapa.**

XALAR. v. a. MENJAR.

XALAR. v. a. y

XALARSE. v. r. Divertirse, recrearse. **Holgar.** || Tractarse ab vanitat, pompa y satisfacció. **Pompearse.** || Regositjarse, delitarse o complaures en lo que agrada o 's gosa. **Regodearse.** || Menjar ab molta satisfacció, gust y catxaça. **Repapilarse, saborearse.**

XALASSIA. f. *Med.* Relaxació de les fibres de la còrnia transparenta de lo que resulta la destrucció de les aderencies que uneixen aquesta membrana ab l' iris. **Chalasia.** || Tumor semblant a un grá petit de mill, que surt a la vora exterior de les palpebres. **Chalasia.**

XALÁSSICH, CA. adj. Lo pertanyent o relatiu a la xalassia. **Chaláceo**

XALAT, DA. p. p de XALAR. || Contemplat, que té totes les comoditats y tots els gustos. **Regodeado.**

XALCOLITA. f. *Min.* Substancia mineral trobada en petites quantitats a Inglaterra y Alemanya, les que 's presenten en laminetes semblantes a rudiments de crestalls o crestallisades en prismes o octaedres, y 's compòn de fosfat d' urani y aigua. **Chalcolita.**

XALCOSINA. f. *Min.* Coure vidriós. **Chalcosina.**

XALEIG. m. Acte y efecte de xalejar. **Gresca, bulli ci. Jaleo.**

XALEJAR. v. a. Complaure, donar tots els gustos, satisfer l'amor propi, ajudar a qui 's diverteix. **Jalear.**

XALET. m. Nom que s' apropia a la casa de camp senyoril, prenentho del francès *Chalet.* **Chalet.**

XALET DE ULL DE TER. *Geog.* Casa refugi que el *Centre Excursionista de Catalunya,* ha fet bastir, poch temps fa, al cercle de Morents, a la comarca de Camprodón, al Pirineu, pera d'aquesta sort, facilitar les excursions a n' aquells grandiosos llochs, ont s' origina un dels cursos fluvials més importants de Catalunya.

XALINA. f. Mena de corbata de roba, com seda, satí, etc. **Chalina.**

XALMA (Pere). *Biog.* Relligiós y musich molt intelligent del sigle XIX. A mitjans d' aquella centuria era organista de Rubí, passant ab el meteix cárrech a la parroquia de Sant Vicents de Sarriá, al any 1864, y distintgintse per la munió de composicions relligioses que va escriure, y per les seues improvisacions al esmentat instrument.

XALOCH. m. Nom que donen al Mediterrani al vent sudest **Jaloque, siroco.**

DE XALOCH, NI MOLT NI POCH. *Ter.* Pera indicar en son recte sentit que no es convenient pera la navegació ni la manca ni la impetuositat d' aquell vent.

XALUMAR. v. a. *Ter. de Sopeira.* Ensumar. **Aspirar.**

Xalupa

XALUPA. f. *Náut.* Embarcació petita que sol tindre coberta y dos arbres a modo de goleta; el seu aparell varía segons la nació a que pertany. **Chalupa.**

XAMBA. f. Casualitat feliç, parlant de joch. **Chambonada.** || CAMA.

XAMBEQUÍ. m *Mar.* Xabech ab aparell de fragata. **Chambequín.**

XAMBERG. m. Soldat del regiment de la xamberga. **Chambergo.** || Barret rodó y sense pichs. **Chambergo.**

XAMBERGA. f. Casaca ampla que passava dels genolls; el seu forro voltava sobre la tela de la casaca a modo de solapa y les botes de les mánegues del meteix forro. **Chamberga.** || Regiment que 's va formar a Madrit durant la menor edat del rei don Carles II, nom que va pendre de les casaques a la xamberga que usaven els seus soldats. **Chamberga.**

A LA XAMBERGA. m. adv. *Fam.* De qualsevulla manera, ab descuit. *A la birlonga.*

XAMBÓ, NA. adj. Terme de jugadors que s' aplica a aquell que guanya per casualitat, no perque sápiga de jugar. **Chambón.**

XAMBONADA. f. Sort jugada ab poca habilitat. **Chambonada.** || Pifia que 's fa en alguna empresa o negoci. **Chambonada.**

XAMBRA. f. Mena d' armilla ampla y folgant, que usen únicament les dones demunt de la camisa, comunament pera estar al llit. **Chambra.**

XAMBRANA. f. *Ant.* MARXAPEU.

XAMELLOT. m. Roba de pel de camell o de cabra, ab barreja de llana o seda; y també n' hi ha de llana sola. **Camelote, chamelote.**

XAMENAR. v. a. Sembrar el blat espargintlo sobre la terra llaurada; sembrar a aixams.

Xamerlí

XAMERLÍ. m. *Ornit.* Aucell de passada, de color verdós ab clapes daurades, el bech llarch y recte y les potes llargues; habita als estanys, canta com si cridés y n' hi ha de variats colors. **Chorlito.** || SAMERLÍ.

XAMMAR (Joan Pau). *Biog.* Remarcable jurisconsult que va viure a miljans del sigle XVII. Partidari del govern de Felip IV, al promoures la revolta de 1640, va ésser esclòs de tots els seus empleus, més al acabarse la lluita al any 1652, se li van conferir novament els seus cárrechs oficials. Deixá moltes obres escrites, ben assaorides de doctrina y sovint esmentades pêls tractadistes de dret catalá.

XAMÓS, A. adj. FESTÓS, GRACIÓS, ENCISADOR.

XAMOSAMENT. adv. D' una manera xamosa.

XAMOSÍA. f. FESTA, AFALACH, GRACIOSITAT, CARANTONYA.

XAMPAR. v. a. *Ter.* AGAFAR.

XAMPURRAR. v. a. Barrejar un licor ab un altre. **Champurrar.** || *Met.* Parlar alguna llengua barrejanthi paraules d' altres llengües, o barrejar en el discurs especies inconexes. **Champurrar, chapurrar.**

XAMPURRAT, DA. p. p. **Champurrado.**

XAMPURREJAR. v. a. XAMPURRAR.

XANA. f. *Ter.* TRUJA.

XANCILLERÍA. f. CANCELLERÍA.

XANCILLER. m. CANCELLER.

XANCLE. m. Soch ab sola de suro. **Alcorque.**

XANCRES. f. pl. Joch de nois. PEU COIX.

XANCRO. m. Llaga venèrica. **Bubón.**

XANCRÓS, A. adj. Qui té xancros.

XANDRE. m. *Ant.* Cantant, cantaire. **Chantre.**

XANFAINA. f. Guisat d' alberginies, tomátech, carabaçó, pebrot, sanch, fetge, etc., tot trinxat, barrejat y sofregit. **Chanfaina, alboronía, boronía, moronía, zarapatel.** || Conjunt o barreja de coses inútils y despreciables. **Chafaina, morralla, zarandajas, maulas.** || *Met. fam.* En materia d' ingeni, barreja d'especies inconexes. **Baturrillo, batiborrillo.**

XANFRÁ. m. Plá, comunament estret, que forma ángul obtús ab un altre plá o ab dos. **Chaflán.**

XANFRANAR. v. a. Fer xanfrans. **Chaflanar.**

XANFRAT. m. La part plana que queda quan se treu un ángul, com en el tall del enformador. **Chaflán.**

XANGLOT. m. SINGLOT.

XANGUER. m. Corretja o corda ab que 's junyeixen els bous al jou. **Coyunda.** || Anella de ferro o de fusta ont s' assegura 'l cap de la cama de l' arada al jou; o bé llenca de ferro ab tres o quatre forats, que assegurada al jou y passant per un forat de la cama de l' arada ab un y després posanlhi una clavilla a algún dels seus forats, subgecta l' arada ab el jou. **Barzón.**

TREURE 'L XANGUER DE LA ESQUENA. fr. Pegarli a algú a la esquena. *Sacudir, menear ó zurrar el bálago.*

XANGUET. m. *Ictiol.* Peixet molt menut. **Boliche, morralla, pescado de ciento en boca.**

XANO, XANO. adv. y

TOT XANO, XANO. m. adv. POCH A POCH.

XANTINA. f. Materia tintòria que hi ha a la roja (planta). **Xantina.**

XANTOPLERINA. f. Substancia crestallisable de color vermell fosch y de gust dolç que 's troba a la escorça del xantòxil. **Xantoplerina.**

XANTÒXIL. m. *Bot.* Classe de plantes quina fusta es groga. **Xantófilo.**

XANTRE. m. Qui obté la dignitat dita xantría, y en algunes parts s' anomena capíscol. **Chantre, capiscol.** || També 's pren pel cantor que dirigeix el chor en nom del *xantre* dignitat. **Sochantre.** || CANTAIRE.

XANTRÍA. f. La dignitat de xantre, a cárrech del qual está la presidencia o regencia del chor. **Chantría.**

XAPA. f. Planxa de ferro o altre metall. **Chapa.** || *Fam.* Moneda de cinch pessetes. **Duro.** || COPA, 1. || pl. Cada una de les peces de quarto o de dos quartos que a una part té la cara del rei y a l' altra, anomenada creu, torre y lleó; y també 'l joch que consisteix en posar dues d' aquestes monedes de modo que se toquin les cares de la creu y quedin fora les del bust, y tirarles en l' aire; si quan cauen a terra queden els bustos a la part de sobre, guanya 'l que les ha tirades, y si 'ls bustos queden a sota, pert; y si l' una cau de cara y l' altra de creu, ni guanya ni pert ningú. **Chapas.**

XAPALLADA. f. *Ter.* XÁFECH.

XAPAR. v. a. Obrir algún cos sòlit sens arrivar a dividirlo del tot. **Hender.** || Al joch tirar la peça pera que toqui de plá a la paret. **Chapar.** || Cobrir quelcom ab xapes de metall, or, marfil, etc., per reforç o per adorno. **Chapar.**

XAPARRADA. f *Ter.* XÁFECH.

XAPARRO, A. s. y adj. Faltat d' art, de gust, sense primor ni colorit. **Charro.**

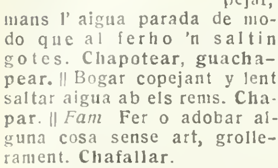
XAPAT, DA. p. p. de XAPAR.

XAPÉ. m. *Blas.* Peça en figura de xeurró, però plena y maciça cap dins, de manera que 'l camp del escut per fora sembla que serveix de copa o manto. **Chapé.**

XAPELET. m. *Ant.* Llaç que portaven les dones al pentinat. **Chapelete.**

XAPERONATS. adj. pl. *Blas.* Se diu dels falcons y altres aus de presa, per raó del capirot ab que 'ls cobreixen el cap. **Chaperonados.**

XAPETA. f. *Mar.* Mena de tapadora que cobreix, per la part superior el forat del èmbol y 'l del morter d' una bomba. Chapeleta. || dim. De xapa. Chapita.

Xapo

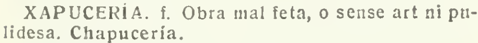
XAPO. m. Eina pera arreplegar la terra.

XAPÓ. m. Joch de billar en que juguen més de dos per torn. Chapó.

XAPOLINA. f. Eina de ferro pera travallar el camp.

XAPOLL. m. MULLADER.

XAPOLLEJAR. v. a. Copejar, agitar ab els peus o mans l' aigua parada de modo que al ferho 'n saltin gotes. Chapotear, guachapear. || Bogar copejant y lent saltar aigua ab els rems. Chapar. || *Fam* Fer o adobar alguna cosa sense art, grollerament. Chafallar.

Xapolina

XAPOLLER. adj. MULLADER.

XAPOTEJAR. v. a. XAPOLLEJAR.

XAPUCER, A. adj. MATOSSER.

XAPUCERAMENT. Ab xapucería. Chapuceramente

XAPUCERÍA. f. Obra mal feta, o sense art ni pulidesa. Chapucería.

XAPULLEJAR. v. a. XAPOLLEJAR.

XAQUEJAR. v. a. Fer el valent.

XAQUETA. f. JAQUETA.

XAQUIAR. v. a. y derivats. OCASIONAR.

XAQUIES. f. pl. *Ant.* ESCUSES.

XAQUIÓS, A. adj *Ant.* XACRÓS.

XARACH. *Geog.* Poble del regne de Valencia.

XARADA. f. Mena d' endevinalla o enigma, que consisteix en combinar les diverses parts, sílabes o membres d' una paraula, indicant la seua significació parcial y la total pera que s' endevini la paraula separadament proposada. Charada.

XARADISTA. m. Que fa o composa xarades. Charadista. || Que té facilitat pera endevinarles.

XARADISTICH, CA. adj. Relatiu o pertanyent a les xarades.

XARAGALL. m. Excavació que fa la corrent de l' aigua a les vores dels carrers o dels marges. Badén, barranca, arroyada, arroyadero, torrentera.

XARAGALLAR. v. a. Fer xaragalls la corrent de l' aigua. Arroyar, abarrancar.

XARAGALLAT, DA. adj. La terra solcada per la corrent de l' aigua plena de xaragalls. Barrancoso, arroyado, arroyadero. || p. p. Arroyado, abarrancado.

XARAGOTEJAR. v. n. Remenar algún liquit movent el vas en qu' está. Bazucar, zabucar, zangotear

XARAL-LA. fr. Xerrameca, xerrada. Habladuría.

XARAMPIÓ. m. *Med.* Malaltia ab febra que fa eixir una granellada menuda y vermella. Sarampión.

XARANA. f. GRESCA.

XARANER, A. m. y f. Amich de xarana.

XARANDACA. fr. Mot despreciatiu que s' aplica a coses que no poden utilisarse, com: *tot és xarandaca.* Zarandaja. || PURGADURES.

XARANEJAR. v. a. Moure xarana.

XARANGA. f. Musica, més senzilla y econòmica que altres de la seua classe, composta únicament de instruments de metall. Serveix al exèrcit principalment pera 'ls batallons de caçadors. Charanga

XARAVÍA. f. *Bot.* Hortaliça de la fam. de les umbelíferes, ab les fulles un poch semblantes a les del ápit, la cama acanalada y bastant alta, les flors en forma de parassol, petites y grogues; les llevors de dues en dues, y arrel de figura de fus, blanca, rogenca y un poch olorosa; és comestible. Chirivía.

Xaravía

XARBOT. m. ESQUITX.

XARCIA. f. Cárrega, farcell o bala de diferentes coses. Sarcia. || El conjunt de moltes coses diverses o d'una meteixa mena, però sense ordre ni concert. Jarcia. || Mena de filat pera pescar. Exarcia, jarcia, trasmallo, sarcia. || El conjunt d' arreus principals d' una nau, y 'l títol de tota peça sencera de corda. Jarcia.

XARCOLAR. v. a. Birbar, treure l' herba d' entre'l blat. Escardar, escardillar, sacar.

XARDOR. f. Ardor del foch o del sol. Ardor. || XAFOGOR.

XARDORÓS, A. adj. Ardent, ardorós, entusiasta. || XAFOGÓS.

XARDOROSAMENT. adv. D' una manera xardorosa.

XAREIX. m. *Bot.* SARREIG.

XAREL-LO. m. Raim blanch de grans molt atapaits. || m. Vi dolç.

XARIGOT. m. XERIGOT.

XARIMA, XARAMA. *Expr. fam.* Bulla, confusió de crits y soroll. Zambra, gresca, trápala. || XARRAMENTA.

XARLATÁ. m. *Ant.* XARRAIRE, SALTIMBANQUIS.

XARLOTAR. v. a. *Ant.* Xarrar sense solta.

XARNELA. f. Frontiça. Visagra.

XARNERA. f. Peça de metall composta de varis golfos, y serveix pera que tinguin joch y moviment algunes coses, com: *la caixa, la civella,* etc. Charnela. || Nom donat pels constructors d' instruments matemátichs a la unió que tenen entre si les cames d' un compás, els braços d' una esquadra, etc. Charnela.

XARÓ, NA. adj. Ridicol, xavacá.

XAROL. m. Verniç molt llustrós y permanent que se fa de certa goma a Xina y al Japó, y s' imita ja en varies parts d' Europa. Charol. || Cuyro xarolat. Charol.

XAROLAR. v. a. Donar a una cosa el xarol o un altre llustre semblant. Charolar.

XARPA. f. Pitral, mena de faixa o banda pera penjarhi la carabaça y algunes armes, com: *pistoles,* etc. Charpa, tiracuello. || El mocador penjant del coll devant del pit, pera descansarhi el braç o la má do'orit o danyat Cabestrillo. || URPES.

ANAR FLUIX DE XARPES. fr. *Met. fam.* Anar fluix de ventre. *Irse de vareta.*

XARPALLERA. f. Roba grollera de cánem o estopa, que sol servir pera embolicar fardos, y pera transportarlos y guardarlos de la pols. Arpillera.

XARPAR. v. a. Agafar ab les mans o ungles, y en particular a les persones per disposició de la justicia. Coger, prender, echar mano, la zarpa ó el guante. || Agafar o pendre alguna cosa ficantla de-

pressa dins d'una altra, o amagantla pera que no 's vegi. **Zambucar, zampuzar.**

XARPÓ. m. XARPA, 1.

XARQUÍ. m. XALOCH.

XARRA. f. Parauleria excessiva. **Palabrería.** || Sol dirse de les criatures quan comencen a parlar y enraonen molt.

XARRABASCAT. m. TARRABASTADA, 1.

XARRACH m. Fulla de serra ampla ab un sol mánech o agalador a un dels caps. **Serrucho.** || Carrau, mena de matraca ab que's diverteixen els nois fent soroll, comunament el dimecres, dijous y divendres Sant. Encara que n'hi ha de varies menes, lo més comú és d'un troç de fusta més o menys llarch, ab un encaix de mitg en amunt que li fa fer com dos muntants, als que s'hi atravessa un mánech ab una rodeta endentada, que fentli donar voltes, pega contra una llengüeta que ix del centre del instrument, y forma 'l só que imita el nom que se li dona. **Carraca.**

Xarrach (matraca)

XARRADA. f. *Fam.* Conversa, enraonament sobre materies indiferentes y de poca substancia. **Razonamiento, confabulación.** || *Ter.* CONGESTA.

FER PETAR UNA XARRADA. fr. FER PETAR LA CLACA.

XARRADOR, A. m. y f. XARRAIRE.

XARRAMECA. m. y f. XARRAIRE. || XARRA. || Soroll de paraules incoerents o confoses.

XARRAMENT. m. y f. XARRAMECA.

XARRAMENTA. f. L' acte o vici de parlar molt y sense substancia. **Charlatanería, parladuría, habladuría, locuacidad, trápala.**

XARRAMPIÓ. m. XARAMPIÓ.

XARRAQUEJAR. v. a. Tallar o serrar ab el xarrach. **Aserrar.** || Tocar sovint el xarrach.

XARRAR. v. n. Parlar molt y sense substancia. **Charlar, charlatanear, chacharear, trapalear.** || Enraonar senzillament. **Hablar, parlar.** || MURMURAR, 2. || Descobrir lo qu' era ocult o secret. **Revelar, descubrir, soplar, parlar.** || Dit d' alguns aucells, com: *cotorra*, etc., que imiten la veu humana. **Parlar.**

XARRARHO TOT. fr. No sapiguer guardar cap secret. *Hablarlo todo.*

XARRAR MÉS QUÉ SETZE, QUE UN SACH DE NOUS O QUE UNA GARÇA. fr. *Fam* Exagera lo molt que parla una persona y especialment les dones y criatures. *Hablar más que una urraca, que un sacamuelas ó que treinta procuradores.*

QUI XARRA, PAGA. *Ref.* Adverteix el dany que se li segueix a algú de dir lo que no deuría. *Al gallo que canta, le aprietan la garganta.*

XARRATIVA. f. Destresa en explicarse o en contar les coses. **Narrativa.** || XARRAMENTA.

XARRAIRE. m. Qui parla molt y sense substancia o en vá. **Charlatar, charlador, chacharero, parlador, parlanchín, trapalón, gastador.** || Qui descobreix lo que deuría callar, o que no sap guardar cap secret. **Parlero, soplón, correvedile.**

XARRAIRET. m. dim. **Hablantín.**

XARRET, A. m. y f. *Ter.* XARRAIRE, 2. || Un aucell.

XARRETERA. f. Divisa militar feta de varis cordonets d'or, plata, seda o estam, segons el grau, que 's porta demunt del muscle y penja sobre 'l braç. **Charretera.** || Llenca de roba o mena de lligacama que 's posa a la part de baix de les calces curtes pera subgectarles a la cama per medi d' una civelleta. **Jarretera, charretera.** || Ordre de cavallería de Anglaterra, anomenada així perque té per distintiu una lligacama. **Jarretera.**

XARRETERETA. f. dim. **Charreterilla.**

XARRICADA. f. *Ter.* Trago de ví begut ab el porró. **Trago.**

XARRICAR. v. n. Fer soroll bevent a galet. **Chirriar.**

XARRICH. m. *Fam.* NOI.

XARRICH, XARRACH. *Expr.* XERRACH, 2.

XARRIÉ (Francesch). *Biog.* Professor y eclesiastich que va obtindre concepte a Barcelona pel seu bon mètode didáctich a l' ensenyaça. Era nadiu de nostra ciutat ont va neixer al any 1792. Fundá el Colegi de Sant Tomás d' Aquino, y morí al any de 1866.

XARRIERA (Antoni). *Biog.* Musich y compositor, nadiu de Banyoles, ont va neixer al any 1785. Va pendre, de molt jove encara, l' hábit de l' ordre de la Mercè a Girona. Exclaustrat al any 1835, va restar a Girona, ab el cárrech d' organer de la catedral, dedicantse a travalls de composició musical, entre quins cal esmentarse: dues salmodies pera orga; dues misses a quatre veus; un *Te-Deum*, misses, rosaris y lamentacions a tota orquestra y a veus soles, etc.

XARTIÓ. m *Art. y of.* Eina que serveix pera tornejar el ferro als torns al aire y a altres máquines. Es un aparell corrediç que porta subgecta l' eina, menantla fins a la peça que 's travalla y fentla recular fins al torn que volta.

XARROTEIG. m. L' acció y efecte de xarrotejar els aucells. **Chirrido, parlería.**

XARROTEJADOR. v. a. Qui xarroteja.

XARROTEJAR. v. n. Parlar molt y sense substancia uns ab altres per diversió y passatemps. **Parlotear.** || Començar a voler parlar les criatures. **Gorjear.** || Piular, començar a rompre 'l cant els aucells novells. **Chirriar.**

XARRUCAR. v. a. Tallar, arrancar, llevar la part superior d' alguna cosa, deixantla escapçada. **Desmochar.**

XARRUP. m. *Ter.* GLOP. **Sorbo.**

XARRUPADA. f. Acció de xarrupar. La quantitat de liquit que 's xarrupa d' una vegada. **Sorbo.**

XARRUPAR. v. a. Atreure una cosa liquida cap a la boca ab l' alè, xuclantla a glops. **Churrupear.**

XARUCH, GA. adj. Se diu dels vells que ja caduquegen. **Quintañón, chocho, clueco, carraco, ñoño.**

XARXA. f. Filat pera pescar. **Red.**

XARXIA. f. XARXA.

XARXÓ. m. Eina de picapedrers, y és una fusteta tallada de modo que forma un ángul mixtilini, igual al que fan els llits de les pedres d' un arch ab la superficie cóncava del meteix. **Baivel.**

XARXOT, A. adj. Brut, asquerós, deixat en el vestit. **Zarrapallón, zarrapastroso, zaparrastroso, fargallón.**

XASCO. m. Burla o engany que 's fa a algú per entreteniment o diversió, **Chasco, fisga, vaya, parchazo.** || Succès contrari a lo que s' esperava, y aixís se diu: fulano se n' ha endut un *xasco*. **Chasco.**

XASCO PESAT. Burla o engany que causa perjudici o gran pesar. *Jaquimazo.*

DONAR O PEGAR XASCO. fr. Fer burla d' algú fins que 's pica o enfada. *Chasquear, zumbar, brear, dar vaya ó brega, abrir á chasco.* || Surtirli a algú alguna cosa al revès de lo que s' esperava. *Dar palo.*

REBRE O EMPORTARSEN XASCO. fr. No lograr lo que 's pretenía. *Llevar chasco ó repulsa.*

XASCOTET. *Geog.* Veinat del terme de Bunyolbufar, al partit jud. de Palma de Mallorca.

XASQUEJAR. v. a. Donar xasco, fer a algú alguna burla o engany. **Chasquear.**

XASTRUCH. *Ant.* Cada hu. **Cada uno.**

XÁTIVA. *Geog.* JÁTIVA.

XATO, A. adj. Qui té 'l naç carrat o quasi plá y també 'l meteix naç. **Chato, romo.** || Se diu d' algunes coses que no tenen punta o la tenen roma o bé tenen menys alçada que la que deurien tenir. **Chato, obtuso, romo.**

XÁTXARA. f. *Fam.* Abundor de paraules inútiles. **Cháchara.**

XATXO. m. *Ter.* TATÁ.

XATÓ, NA. adj. dim. carinyós de XATO.

XATON. m. *Ter.* FUADA.

XAUDARÓ (Cels). *Biog.* Distingit enginyer, nadiu de Barcelona, que va contribuir molt, a la segona meitat del sigle XIX, a que les víes de comunicació se aumentessin a la nostra terra. Va ésser director d' alguns ferrocarrils catalans, y entre ells el de Barcelona a Saragoça, passant per Vilanova, que als anys de 1876 al 1881 va construirse. Era escriptor tècnich molt competent y va publicar en 1891, una Memoria titolada: *Ferrocarriles carboníferos de Cataluña.* Va morir a Barcelona l' any 1897.

Cels Xaudaró

— (RAMÓN). *Biog.* Escriptor dels començos del sigle XIX, colaborador d' algunes publicacions patriòtiques. Era nadiu de Barcelona, y posseía algunes llengües extrangeres. Al any 1807 va publicar a nostra ciutat una traducció lliure al castellá d' una obra italiana, ab el títol de *Las noches romanas en el sepulcro de los Escipiones.* Havía traduit altres obres romántiques, passat el temps revolt de la lluita ab els francesos.

XAUPY (Joseph). *Biog.* Historiaire del Mitjorn de França, que va viure a les derreríes del sigle XVII. Era nadiu del Rosselló, y va escriure un erudit tractat nobiliari titolat *Historia de la noblesa dels antichs comtats de Perpinyá y de Barcelona*, en quina se precisen datos y antecedents de les families de més enlairat cognòm y dels fets més significats de sa intervenció en les gestes de Catalunya.

XAUS. m. pl. AIXAUS

XAUTARSE. v. r. TRUMFAR, 5.

XAUXIUAR. v. n. Soroll que fa lo que 's fregeix a la paella o se sofregeix a la caçola. **Chirriar, chillar.**

XAVA. f. NOIA, en el llenguatge dels gitanos y gent semblant.

XAVACÁ, NA. adj. XABACÁ.

XAVACANADA. f. XABACANADA.

XAVACANERÍA. f. XABACANERÍA.

XÁVAGA. f. XÁBEGA.

XÁVAGA DE LLUM. Aparell pera pescar a l' encesa.

XAVAL, A. m. y f. *Vulg.* XICOT.

XAVALET, A. m. y f. Dim. de xaval. XIQUET, NOIET.

XAVALLA. f. *Fam. numis.* Moneda d' aram. **Cascajo.**

XÁVEGA. f. XÁBEGA.

XÁVEGA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Montral, prov. de Tarragona.

XAVIER. n. p. FRANCESCH XAVIER.

XAVO. m. *Numis.* Moneda d' aram que valía dos maravediços o sigui la meitat d' un quarto. **Ochavo.**

NO TINDRE UN XAVO PERA FER CANTAR UN CEGO. fr. No tindre diners. *No tener un sus de gaita; no tener un cuarto.*

NO VALDRE UN XAVO. fr. Esser cosa de poch valor y estimació. *No valer un cornado ó un comino; no importar un clavo; no importar ó no valer un bledo.*

QUI ÉS NAT PER XAVO, NO ARRIBARÁ MAI A QUARTO. *Ref.* SI ETS POBRE, SEMPRE SERÁS POBRE.

XAXÓ, NA. adj. y s. Individuu natural de Xaxonia, **Sajón.**

XAXÓ. m. SACSÓ.

XAXONA. *Geog. ant.* Un dels noms de Xixona, prov. d' Alacant, en temps dels romans.

XAY. m. *Ter.* ANYELL.

XAYAR. v. a. Neixer el seny.

XAYOT. m. Fruita de Mèxich. **Chayote.**

XAYRA. f. BROCA, 10.

XEBAGONS. m. pl. Bala de palla formada ab la que 's recull de l' era y destinada al bestiar.

XÊ. *Ter. valen.* XICH.

XECA. f. XICA.

XECH. m. Noi, fadrí.

XEF. m. QUEFE.

XEFLA. f. *Ter.* Gresca, tavola.

XEFLIS. m. *Fam.* Menjada feta en companyía de amichs, y tot fent gresca.

XEIX. m. Nom que 's dona a la lletra X. **Equis.**

ESTAR XEIX. fr. *Fam.* Estar borratxo y qui creuant les cames imita la figura d' aquesta lletra. *Estar hecho una equis.*

XEIXA. f. El blat de millor qualitat. **Candeal, jeja.**

XEIXANTA. adj. y m. num. Nombre que resulta de la multiplicació de 10 per 6. **Sesenta.**

XEIXANTENA. f. Conjunt de xeixanta.

XELVA. *Geog.* CHELVA.

XELLA. *Geog.* CHELLA.

XEMBRANT. m. *Arq.* Parlant d' arquitectura gòtica, l' adorno format de fulles o mitges fulles acabades ab punta y sobreposades les unes a les altres alentorn dels archs dels portals, finestres, etc.; els dos costats s' anomenen *muntants* y 'l sobre *travessa.* **Jamba y dintel.** || OJIVA.

GRAN XEMBRANT. *Arq.* Grans y pomposes fulles o rams que a manera de ganxos s' alcen als monuments gòtichs, festonejant els costats exteriors d' algún somortiment, cimal, pinacle, etc. *Follaje del gran pináculo.*

XEMENEYA. f. La part de fábrica desde la llar del foch fins a la teulada o terrat, per ont ix el fum. **Chimenea.** || FUMERA.

ESCURA XEMENEYES. Qui n treu el sutge. *Deshollinador.*

ESCURAR LES XEMENEYES. v. a. Treuren el sutge. *Deshollinar.*

Xemeneya (Gaudí)

XEMENEYA. *Orog.* Ranura que té més de 300 metres de desnivell, demunt d'una timba esfereidora al Canigó y que mena a la Pica de aquest nom, pujant pêls graons tallats a l' escletxa de la penya. || — (PICH DE LA). Cimall de formació trencada a la vora de la cascata de Carançá, al Conflent.

XEMENEYES (Pich de les). *Orog.* Puig de la Cerdanya francesa, a llevant del estany de Llanós y al NE. de Porté, depart. dels Pirineus Orientals; té 2,690 met. d' altitut.

XEMICA. f. *Bot.* SALICH.

XEMÓS, A. adj. *Ter. ibicench.* Amable, afalagador. Amable, amoroso.

XEMOSIS. f. *Patol.* Derrer grau de la oftalmía. Chemosis.

XENFLIS! *Exclam.* Prou, basta.

XENIA. f. *Hist.* Entre 'ls antichs grechs y romans, present que a certes diades del any se cambiaven els amichs.

XENIXELL. *Bot.* Senecio vulgaris.

XENOFOB. m. y f. Que sent odi als extrangers.

XENOFOBIA. f. Odi als extrangers.

XENOGRAFÍA. f. El coneixement y estudi dels idiomes extrangers. Xenografía.

XERA. f. *Ter.* MALIFETA, GATZARA, CALIU.

XERA. *Geog.* CHERA.

XERADA. f. *Ter.* FOGUERA.

XERAGALL. m. Xaragall.

XEROMINA. f. Broch de banya ab un tap de rosca de la meteixa materia, que 's posa al cap de les botelles.

XERANTEM. *Bot.* Jerantemo.

XERASSIA. f. *Med.* Malaltía dels cabells que's posen llanosos, sechs y plens de pols. Xerasia.

XERCOLAR. v. a. XARCOLAR.

XEREMÍA. f. CARAMELLA.

XEREVÍA. f. *Bot.* XARAVÍA.

XERGA. f. La llengua degenerada dels gitanos y gent de mal viure. Jerga. || Mena de roba grossera. Jerga.

XERICA. n. p. Jerica, Gerica.

XERICAR. v. a. Piular dels aucells petits.

XERIGONÇA. f. La llengua dels gitanos y gent de mal viure. Gerigonza.

XERIGOT. m. La part serosa de la llet o de la sanch. Suero.

XERIGUELL. m. Remor. Susurro.

XERINGA. f. Eina composta d' un canó de metall pêl qual hi passa un èmbol que atreu els líquits y els fa sortir ab força per un canonet prim que hi há al capdevall. Jeringa. || Instrument com l' explicat, pera donar ajudes y servicials. Jeringa, y mangueta, si es de pell, etc. || La que serveix pera apagar fochs. Matafuegos, bomba, aguatocha, aguatocho. || *Met.* Instancia o porfía enfadosa, impertinencia. Jeringa.

XERINGADA. f. Acte y efecte de xeringar, y també 'l líquit que 's fa eixir de la xeringa. Jeringazo, geringación.

XERINGAR. v. a. Llençar ab violencia el líquit de la xeringa a la part que 's destina Jeringar. || Donar xeringades. Jeringar. || *Met. fam.* Importunar, molestar ab instancies. Jeringar.

XERINGASSO. m. XERINGADA.

XERINGUILLA. f. *Bot.* Mata de jardí de cosa d'un metre vint centimetres d'alçada que fa una flor blanca molt flairosa, y també aquesta flor. Jeringuilla.

XERIPA. f. XIRIPA.

XERIXELL. m. *Bot.* APAGALLUMS.

XEROFTALMÍA. f. *Med.* Oftalmía del ull. Xeroftalmía. || LLAGRIMEIG.

XEROFTÁLMICH, CA. adj. Lo concernent a la xeroftalmía. Xeroftálmico.

XERÓS, A. adj. Carinyós, falaguer. Cariñoso.

XERRACAR. v. a. Trocejar fusta o llenya ab el xerrach.

XERRACH. m. Eina que forma una fulla de acer dentada, ab una maneta semblant a la de una garlopa. || Fulla de acer, llarga y ampla ab grans dents, formant a cada cap una anella que subgecta un mánech rodó; mouen el xerrach dos homes, y s' utilisa pera trocejar peces gruixudes de fustes, com bigues, soques y bosca ls. També n' hi ha de petits.

XERRACH DE PUNTA. Aparell d' acer ab fulla estreta tota dentada, pera aixamplar forats.

XERRACH SENS VEINA. Aparell dentat pera serrar grollerament.

XERRADA. V. XARRADA.

XERRADIÇA. V. XARRAMENTA.

XERRADOR. V. XARRADOR.

XERRAMECA. V. XARRAMECA.

XERRAMENTA. V. XARRAMENTA.

XERRAMEQUEJAR. v. a. *Ter.* XARRAR.

XERRAR. V. XARRAR.

XERRATIVA. V. XARRATIVA.

XERRAYRE. V. XARRAIRE.

XERRÍ. m. Fem de bestiar, especialment de llana. Chirle, sirle, sirvia.

XERRIA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les arácies, que fa les fulles grosses en forma de ferro de llança, que ixen del meteix peu, y fa una sola flor blanca en forma de paperina. Arisaro, arisarón, candiles, candililos de fraile, frailillos, rabiacana.

XERRICAR. v. a. XARRICAR.

XERRICH. f. Tirada de beure xerricant.

XERROTEIG. m. Xerrameca, cant dels aucells.

XERROTEJAR. v. a. Xerrar ab mala forma. Cantar els aucells. XARROTEIG.

XERROVIU. m. *Ornit.* GAFARRO.

Segell de Xerta

XERT. *Geog.* CHERT.

XERTA. *Geog.* CHERTA.

XERXE. f. *Ter. ibicench.* Xarxa. Red de pescar.

XESTE. *Geog.* CHESTE.

XEURRÓ. m. *Blas.* Peça d' honor en forma de mitg sotuer. Cheurrón.

XEURRONAT, DA. adj. *Blas.* Carregat de xeurrons. Cheurronado.

XIA. f. Mantell de vaieta negra, de curtes dimensions, que posat demunt la caperuça cobría fins a les mans, y era antigament senyal de dol. || Insignia de autoritat o de noblesa, que s' usava a l' època mitgeval; formava part de la beca, de panyo fi de color; desde l' adorno que al cap se posava a mena de frisat penjaven els faldons un fins al coll y altre avall de l' espatlla, ab quin s' emboçaven. Chia. || S' anomenava també *xia* al trajo antich una mena de bufanda, sense que arrivés fins al cap y algunes vegades tenía la forma d' una valona estreta de pell blanca gaire bé grisa. Chia.

XIA. *Geog. y Orog.* CHIA.

XIBALET. m. TARARIRÁ.

XIBAR. v. a. Oprimir, molestar, amoinar. Jibar.

XIBARRI. m. Soroll, gatzara, crits y baralles. Zambra, bronca.

XIBAT, DA. p. p. y adj. Oprimit, molestat. Jibado.

XIBECA. f. *Ornit. ter.* GAMARÚS. || *Met.* Beneit, tonto. Palomino atontado. || CIBECA.

XIBECAT, A. adj. *Ter.* Tonto, beneit. Estúpido.

XIBICA. f. Ferro de cosa de dos pams de llarch, groixut com mitg dit, el qual s' encaixa a la mánega del fusell d' un carruatge, dins d' un galze que 's fa a la part de dalt d' aquell. Cibica.

XIBICO. m. Ferro semblant a la xibica, un poch més llarch, que's posa a la part de baix del carruatge pera reforçarlo. Cibicón.

XIBOCH. m. *Ornit.* Aucell de nit que viu sols de insectes; és au de pas. Chotacabras, papavientos.

XICA. f. *Ter.* Noia casadora. Moza. || Poquetat. Escasez.

XICA COSA. POCA COSA.

XICAR. v. a. *Ter.* DEIXAR.

XÍCARA f. XICRA.

XICARANDA. f. XICRANDA.

XICARRONA. adj. y

XICARRONET, A. adj. dim. Molt petit. Chiquirritico, chiquirritillo, chiquirritito, tamarrizquito, tamarrusquito. || Noi molt petit. Chiquirritín.

XICH, CA. adj. Petit o de poca grandaria. Chico, pequeño, menudo, tamaño. || m. Jove fadrí de més de setze anys. Mozo. || L' home o dona de poca alçaria. Pequeño.

UN XICH. m. adv. Un poch. *Un poco.*

XICORROTET, A. m. y f. *Ter.* dim. XICOTET, PETIT.

XICOT, A. m. y f. Minyonet de poca edat y robust. Chicote. || MINYÓ.

GALANT XICOT. *Expr. fam.* Ab que s' expressa la robustesa y bona disposició d' un jove. *Bravo troncho de mozo.*

XICOTET, A. m. y f. dim. Chiquitillo.

XICOY, A. m. y f. dim. carinyós de XICH.

XICOYES (Plá de les). *Geog.* A les montanyes del Canigó, demunt la vall de La Molina.

XICOINA. *Bot.* XICOIRA.

XICOIRA. f. *Bot.* Herba de la fam. de les compostes; mena d' escarola borda, de fulles radicals, llargues, obtuses, de figura variable; quan son tendres són llargues y senceres, y després retallades, inodores y amargues; l' arrel és oblonga de la gruixaria de un dit, a manera de fus, exteriorment de color que tira a groch, interiorment blanca, inodora y de gust amarch. Chicoria, achicoria.

Xicoira

XICOIRA AMARGA. *Bot.* Mena de plantes del genre *Chicorium Intybus.*

XICOIRA DOLÇA. Herba medicinal, que té les fulles properes a l' arrel semblantes a les de la xicoira comuna; les de les cames, llargues estretes y senceres, y la flor groga. Quan se trenquen els seus brots o l' arrel, llença un such lletós que 's coagula facilment. *Condrila.*

XICOIRA DE MONTANYA. *Bot.* PIXALLIT.

XICORIACIES. f. *Bot.* Familia de plantes quin tipo és la xicoira. Chicoriacias.

XICRA. f. Vaset de pisa o d' altra materia ab ansa o sense, en que s' hi pren la xocolata. Jícara, pocillo.

XICRANDA. f. Fusta que porten d' Indies; n' hi há de blanca y de negra, y tota jaspejada ab vetes com de marbre; és molt porosa y d' olor forta, y serveix pera guarnir capses, tocadors y altres mobles de luxo. Jacaranda.

XIFLA. f. Eina de acer semblanta a una fulla de ribot ab mánech, que usen els enquadernadors pera aprimar les pells ab que enquadernen els llibres. Chifla.

XIFLAR. v. a. Raspar y aprimar les pells dels llibres ab la xifla. Chiflar.

XIFLET. f. *Ter. ibicench.* Bofetada. Bofetón.

XIFOIDES. adj. *Med.* Epítet de la prolongació cartilaginosa ab que termina l' esternó per baix. Xifoides.

XIFÒIDICH, CA. adj. Lo pertanyent o referent al cartilach xifoides. Xifoideo.

XIFRA. f. El carácter o nota pera representar els nombres. Cifra, guarismo. || Unió de les principals lletres d' algún nom o cognòm pera usarla en els segells o altres coses. Cifra, monograma. || L' abreviatura. Cifra. || Carácter arbitrari que sols pot entendrel el qui 'n tingui la clau. Cifra.

EN XIFRA. m. adv. Obscura y misteriosament. *En cifra.* || Ab brevetat, en compendi. *En cifra.*

XIFRAR. v. a. Escriure ab xifra. Cifrar.

XIFRÉ. *Bot.* XIPRER.

XIFRÉ (Joseph). *Biog.* Navegant y home de gran empresa, nadiu d' Arenys de Mar a les derreríes del sigle XVIII, quan després de les disposicions donades pêl rei Carles III els ports americans van ésser oberts al comers de Catalunya. Entès y coratjós a la navegació, va fer diferents viatges a la banda continental d' Amèrica y a les Antilles, establintse a l' Illa de Cuba, ont va crearse una quantiosa fortuna. A son retorn a Espanya va edificar les cases conegudes ab el seu nom a la vora de lo que era portal de mar a Barcelona, envers l' any 1845, deixant un quantiós llegat a la seua vila nadiua, instituint al ensems el sumptuós hospital al capdemunt de la Riera, en quin edifici s' hi serven les mortals despulles del fundador en un sepulcre, ont hi ha esculpida la seua estatua jacent.

— (JOSEPH). *Biog.* Sacerdot y missioner apostòlich, que va neixer a Vich al any 1806, morint a Cervera al de 1888. Era una de les figures més remarcables dels relligiosos regulars de la seua època. Havía colaborat en son establiment ab el Pare Claret, y al ésser elevat aquest al cárrech episcopal, el Pare Xifré va ésser general de l'ordre. Era bon predicador y havía escrit alguns travalls de propaganda relligiosa, entre altres un manual pera els sacerdots, que va estamparse a Vich, fentne algunes edicions.

XIFREN (Narcís). *Biog.* Eclesiástich gironí que va neixer a les derreríes del sigle XVIII, morint al any 1847. Coneixedor dels arxius de son bisbat, va facilitar antecedents molt erudits pera escriure la obra *Espanya sagrada*, valguentli això l' ésser nomenat corresponent de la Academia de l' Historia al any 1829.

XIFRES. f. pl. Signes convencionals d' escriptura pera representar els nombres y el seu valor respectiu. Cifras.

XILDRENITA. f. *Min.* Substancia cristallisada en octaedres romboidals bastant dura, composta d' ácit fosfòrich, alúmina y òxit de ferro. Childrenita.

XILÈ, NA. s. y adj. Natural o propi de Xile. Chileno, chileño.

XILÒFACH. adj. Devorador de les parts llenyoses dels arbres, es dir de les soques y branques. Xilófago.

XILOFAGIA. f. *Med.* Propensió a alimentarse de fusta. Xilofagia.

XILOGLIF. m. Qui grava lletres a la fusta. Xiloglifo.

XILOGLIFIA. f. Art de gravar lletres a la fusta. Xiloglifia.

XILOGLÍFICH, CA. adj. Lo concernent a la xiloglifia. Xiloglífico.

XILÒGRAF. m Qui practica la xilografía. Xilógrafo.

XILOGRAFÍA. f. Art de gravar la fusta y també art d' imprimir ab lletres o planxes de fusta. Xilografía.

XILOGRAFICH, CA, adj. Pertanyent o relatiu a la xilografía. Xilográfico.

XILÒLATRE. adj. y s. Qui adora ídols de fusta. **Xilólatra.**

XILOLATRÍA. f. Adoració d' ídols de fusta. **Xilolatría.**

XILÒLECH. s. Autor o escriptor d' una xilología. **Xilólogo.**

XILOLITA. f. *Min.* Fusta petrificada. **Xilolita.**

XILOLOGÍA. f. Tractat sobre les fustes. **Xilología.**

XILOLÒGICH, CA. adj. Lo concernent a la xilología. **Xilológico.**

XILOMANCIA. f. Endevinació supersticiosa per medi de petits troços de fusta. **Xilomancia.**

XILOMÁNTICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la xilomancia. **Xilomántico.** || m. y f. Qui exerceix aquest medi d' endevinació.

XILORGA. m. Instrument musich antich format per uns cilindres o vares de fusta o de jonch poch recuit, que desenrotllaven certa sonoritat. **Xilorga.**

XILOTOM, A adj. *Zool.* S' aplica als animals que viuen dins dels tronchs dels arbres rosegantne la fusta. **Xilótomo.**

XILXES. *Geog.* CHILCHES.

XIM, XIM. m. La pluja menuda y continua que cau ab suavitat. **Calabobos.** || Veus ab les quals s' imita el sò de les musiques.

XIMBLA. f. *Bot.* ALOCH.

XIMENES. anomenat també *Eximenis, Eximenes* o *Jiménez* (**Francesch**). *Biog.* Relligiós, nadiu de Girona, profés de l' ordre franciscana, que vivia a les derrerís del sigle XIV. Era home de gran talent y d' amor a la virtut, retirantse al claustre ab l' afany de la meditació y del saber. La seua vida es poch coneguda, fins a 1407, en quin any va ésser nomenat bisbe d' Elna, essent al ensems patriarca de Jerusalem, nomenat pêl papa d' Occident Benet XIII. Va morir al any 1409. Un dels autors que més travallaren al seu temps, escrivía casi sempre en llengua catalana. Exigiría molt espai detallar les seues nombroses obres, de quines sols esmentarem les més conegudes: *El cristiá ò del regiment dels princeps y de la cosa pública,* en que 's tracta de tots els estats del mon, obra que Nicolau Antoni califica de gran, encara que ressentintse com totes les d' aquest autor de la manca de crítica y de la massa credulitat d' aquells temps. L' original era a la catedral de Girona, y Sambert Palmart, alemany, va imprimirla a Valencia al any 1484. *Llibre de la vida de N. S. Jesucrist* o *Vita Christi,* impresa a Valencia (1484-95) y traduida al castellá per Fra Hernando de Talavera, primer arquebisbe de Granada, publicantla al any 1496 després de la conquesta. Va traduirse al francès també, y ne parla l' Abulense al escriure contra els clergues concubinaris. Del any 1392, está escrit el *Llibre dels Angels,* imprès a Barcelona al any 1494, a Burgos el 1490 y 1516, a Alcalá el 1527 y el 1478 a Girona. Abans de 1835, se servaren varies copies manuscrites d' aquella obra. *Scala Dei,* dedicada a la reina María, muller d' En Martí I, que va ésser estampada a Barcelona al any 1494, existintne un exemplar a l' Academia de l' Historia. *Del amor de Deu y virtut de la justicia,* impresa a Barcelona per Amorós. *Exposició dels set psalms penitencials,* manuscrit. *Llibre de la devoció,* dedicat també a la reina María. *Cerca pous,* medi de confessió, manuscrit. *El testament del autor,* manuscrit també. *Pastorals, Llibre o carro de les dones,* que va estamparse al any 1485 a Tarragona y a Bolonya, y deu anys després impremptava a Barcelona En Rossembach, *Flos Sanctorum, Tractat de la passió de Crist,* etc., atribuintseli ademés, una *Historia eclesiástica,* y la obra *Doctrina compendiosa pera viure justament.*

XIMÈNEZ (Andreu). *Biog.* Musich compositor valenciá de les derreríes del sigle XVIII. Era de concepció molt brillant en les seues obres, com ho acredita la missa a sis tons que va escriure al any 1785 ab el títol de *Missa sexti toni ad usum Regalis Ecclesiæ Sti. Isidori Agricolæ.*

— (ANTONI). *Biog.* Primer violí de la colegiata d' Alacant a les derreries del sigle XVIII. Era molt hábil tocador d' instruments de corda, y aixís a Madrit com a París, fruía reputació merescuda per la perfecte execució dels esmentats, com per les seues selectes composicions a ells aplicades. Al any 1790, va publicar una colecció de tríos pera guitarra de cinch cordes, que s' arrivaren a fer populars en els salons aristocrátichs de França, segons les relacions d' aquell temps.

— (CRISTÒFOL). *Biog.* Cantor dels que més nomenada assoliren als començos del sigle XIX.

XIMENO (Francesch). *Biog.* Frare de la Cartoixa, valenciá, que als començos del sigle XIX va escriure estimables travalls musicals y era mestre de cant plá, assolint bona nomenada.

XIMÍ. m. Mico. **Simio.**

XIMIOT. m. Simi, mico. **Mono.**

XIMPLE. adj. Poch advertit, que no discorre prou. **Simple, mentecato, fatuo, bendito, lelo.** || SIMPLE.

TORNARSE XIMPLE. fr. *Alelarse, ponerse lelo.*

XIMPLE AB XEIX. fr. *Fam.* Pera diferenciarlo de simple ab esse; ximple del tot. *Simple de la cabeza.*

FER EL XIMPLE. fr. FER L' ORNI.

XIMPLEJAR. v. a. Fer el ximple, fer actes o accions de poch coneixement. **Bobear.**

XIMPLEMENT. adv. m. Tontament, neciament. **Simplemente, neciamente.**

XIMPLERÍA. f. XIMPLESA.

XIMPLESA. f. Desproposit, dita o acció de poch enteniment. **Sandez, simpleza, simplicidad, bobería.** || Falta d' enteniment. **Fatuidad, demencia, mentecatería.**

DIR O FER XIMPLESES. fr. *Bobear, tontear.*

XIMPLET, A. adj. dim. **Simplecito, simplecillo, simplecito, tontito.** || *Ter.* XIMPLE. || Dim. de ximple.

XIMPLICI. n. p. **Simplicio.** || Beneit, simple. **Tontón.**

XIMPLIS. m. Ximple, ximplet, se diu en tò carinyós. || *Ter. ibicench.* Simpátich, senzill.

XIMPLÓ, NA. adj. XIMPLOT.

XIMPLONET, A. adj. XIMPLET.

XIMPLOT, A. adj. aum. Neci, molt ximple. **Sandio, simplón, simplazo.**

XIMULAR. v. n. XISTAR.

XINA. f. Certa pisa molt fina, transparenta, clara y llustrosa, inventada a la Xina, país del Orient, imitada després a varies fábriques d' Europa. **Porcelana, china** || País de l' Asia. **China.**

XINAR. v. a. Estirar els cabells. **Tirar de los cabellos ó del pelo.** || Mena de joch en que ab una carta se frega 'l naç del que pert.

XINEL-LA. f. Tapí, calçat a modo de sabata, però no més ab empenya, que regularment usen les dones. **Chinela, chancleta.**

XINES. *Geog.* CHINES.

XINESCH, CA. adj. Lo pertanyent a la Xina y lo que se sembla a les coses d' aquell país. **Chinesco.**

XINFLAINA. f. Ormeig o feltre dels barrets de seda y castor. **Chinflaina.**

XINGLOT. m. *Ter.* SINGLOT.

XINIXELL. m. *Bot.* APAGALLUMS.

XINO, NA. adj. Lo natural de la Xina. **Chino.**

XINORLA. *Geog.* CHINORLA.

XINORLET. *Geog.* CHINORLET.

XINXA. f. *Entom.* Insecte del tamany d'una llentía, sense ales, el cap acotat y ab dues banyetes. Es molt pudent, y corre molt, principalment de nit; pica y xucla la sanch; abunda a les cases mal endreçades, especialment als llits durant l' estiu. **Chinche.** || Blè petit que 's posa a un plat o vas ab oli pera tindre llum tota la nit. **Lamparilla, mariposa.** || *Vulg.* Trevalladora de fábrica.

Xinxa

XINXA DE LA CERINTA: RINOSTOMA.

XINXADA. f. Moltes xinxes.

XINXETA. f. XINXA, 2. || *Bot.* HERBA XINXERA. || Peça de coure foradada, que usen els enquadernadors per assegurar les cordes al bastidor pera cusir els llibres. **Clavija.** || Clauet petit d' acer o ab cabota de llautó pera clavar el paper de dibuix a la taula. **Chinche.** || *Fam.* XINXÓ.

XINXILLA. f. *Zool.* Quadrúpet de l' América Meridional, de l' Asia y d' altres parts, doble gran que l' esquirol y semblant a ell. Té 'l pel molt espès y suau, el cos gris, el ventre blanch, la cua ab llistes negres, el cap rogench y les orelles sense pel. N' hi ha de diferentes castes, y llurs pells, que tenen el meteix nom, son molt estimades pera forrar y guarnir els vestits d' abrich. **Chinchilla.**

XINXIRINXONS. m. pl. *Bot.* APAGALLUMS.

XINXO. m. *Fam.* Duret d' or. **Durillo, escudillo.**

XINXÓS, SA. adj. Plè de xinxes. **Lleno de chinches.**

XINYELL. m. *Ter.* Mena de cordill d' espart. **Soguilla de esparto.**

XIP, XAP (Fer). fr. XAPOLLEJAR.

XIPELL. m. *Bot.* BRUCH.

XIPEU. m. *Ant.* BARRET.

XIPOLL. m. Vessada d' aigua. XOPOLL.

XIPOLLEIG, m. Acte y efecte de xipollejar. **Chopoteo.**

XIPOLLEJAR. v. a. Mullarse trepitjant o remenant l' aigua ab les cames.

XIPOLLER, A. adj. Qui trepitja l'aigua esquitxant. || XIPOLL.

XIPÔTIL, A. adj. XARXOT.

XIPRER. m. *Bot.* Arbre de la fam. de les cupressácies; es alt, dret, un poch olorós, ab la copa piramidal cònica: les fulles apinyades permanentes tot l'any y de colort vert obscur; el fruit es una pinya del tamany de la nou, composta d' escates aspres, aromàtica y medicinal. La seua fusta es molt neta y flairosa, y s' usa pera guitarres y altres instruments. **Ciprés.**

XIPRERAR. m. Lloch poblat de xiprers. **Cipreral.**

XIPRERET. m. Dim. de XIPRER, xiprer petit. **Ciprerito.**

XIPRIOTA. s. y adj. Lo natural de o pertanyent a la illa de Xipre. **Chipriota.**

XIQUÉS (Joseph). *Biog.* Relligiós y escriptor nadiu de Canet de Mar, que al ésser nomenat bisbe de Cádiç el senyor Catalá y Albosa, va anar al 1879 ab el prelat a Ceuta, fent al Marroch estudis històrich relligiosos. Era corresponent de l' Academia de la Historia a n' aquella població del Nort de l' África y va escriure una memoria episcopològica de Ceuta, ilustrantla ab documents y ab inscripcions inèdites.

— Y SOLER (MAGí). *Biog.* Sacerdot nadiu de Canet de Mar, que va mostrarse sempre travallador pera recullir antecedents històrichs de la seua població, ont per altre banda havía creat institucions benèfiques y relligioses en aquella vila llevantina, ont va morir ja entrat en anys, després de 1890. Al any 1880, va publicar a Barcelona un facicle molt erudit ab el títol de *Reseña histórica de Canet de Mar y de sus monumentos.*

XIQUESA. f. PETITESA.

XIQUET, A. adj. Dim. de xich. **Chiquito, chiquillo.** || Usat com diminutiu y adverbialment lo meteix que poquet, en poca quantitat, y així 's diu: un *xiquet* de farina. **Poquito.** || m. y f. Minyonet, minyoneta. **Chiquillo, chiquilla.**

XIQUETS DE VALLS. Colla o companyía d' homes y nois de dita ciutat que 's dediquen a fer castells y torres ab sos cossos pera alegrar les festes majors, essent molt populars al Camp de Tarragona.

XÍRGULA. m. *Ter. ibicench.* Bolet mengívol. **Seta comestible.**

XIRIBECH. m. Ferida, trench al cap. **Chirlo, gañada, descalabro.**

XIRIBÍA. f. *Bot.* XARAVÍA.

XIRINGAR. v. a. Y 'ls seus derivats. XERINGAR.

XIRINGUILLA. f. *Bot.* Arbust molt ramós de fulles senzilles, aovades y punxagudes, de flors disposades a raims, blanques, molt oloroses, ab quatre o cinch pètals, cinchs estils y altres tants estigmes. **Jeringuilla.** || La flor d' aquesta planta. **Jeringuilla.**

Xiringuilla

XIRINOLA. f. *Fam.* Xança, alegría, soroll alegre. **Chirinola, tararira.**

ESTAR DE XIRINOLA. fr. ESTAR DE FILIS.

XIRIPA. f. Es veu del joch, y significa un llanç favorable y casual, o que no s' esperava. **Chiripa, bambarria.**

TINDRE XIRIPA. fr. Guanyar per casualitat, per xamba. *Chiripear, tener chiripa.*

XIRIPAÇA. f. y

XIRIPADA. f. Xiripa gran, molta sort **Chiripón.**

XIRIVELLA. *Geog.* CHIRIVELLA.

XIRIVETA. *Geog.* CHIRIVETA.

XIRLES. *Geog* CHIRLES.

XIRÓ, NA. adj. y

XIROY, A adj. *Ter.* Alegre, trempat, aixerit, de bon tremp. **Donoso.**

XISCA. f. Planta pratenca de la fam. de les gramínies, mena de canya prima que 's cría a la vora dels estanys y aiguamolls y s' usa pera cobrir barraques, fer cortines japoneses y altres coses. **Carrizo.** || *Fam.* MERDA.

XISCAR. m. Lloch ont hi creixen les xisques. **Carrizal.** || v. a. Embrutar de merda o posarne per adob a les plantes.

XISCARSE. v. r. Embrutarse involuntariament a les calces o a la camisa, sobre tot si 's fa ab soroll. **Zurruscarse.**

XISCLADIÇA. f. Conjunt o seguit de xiscles. **Chillería**

XISCLADOR, A. m. y f. Qui xiscla. **Chillador, chillón.**

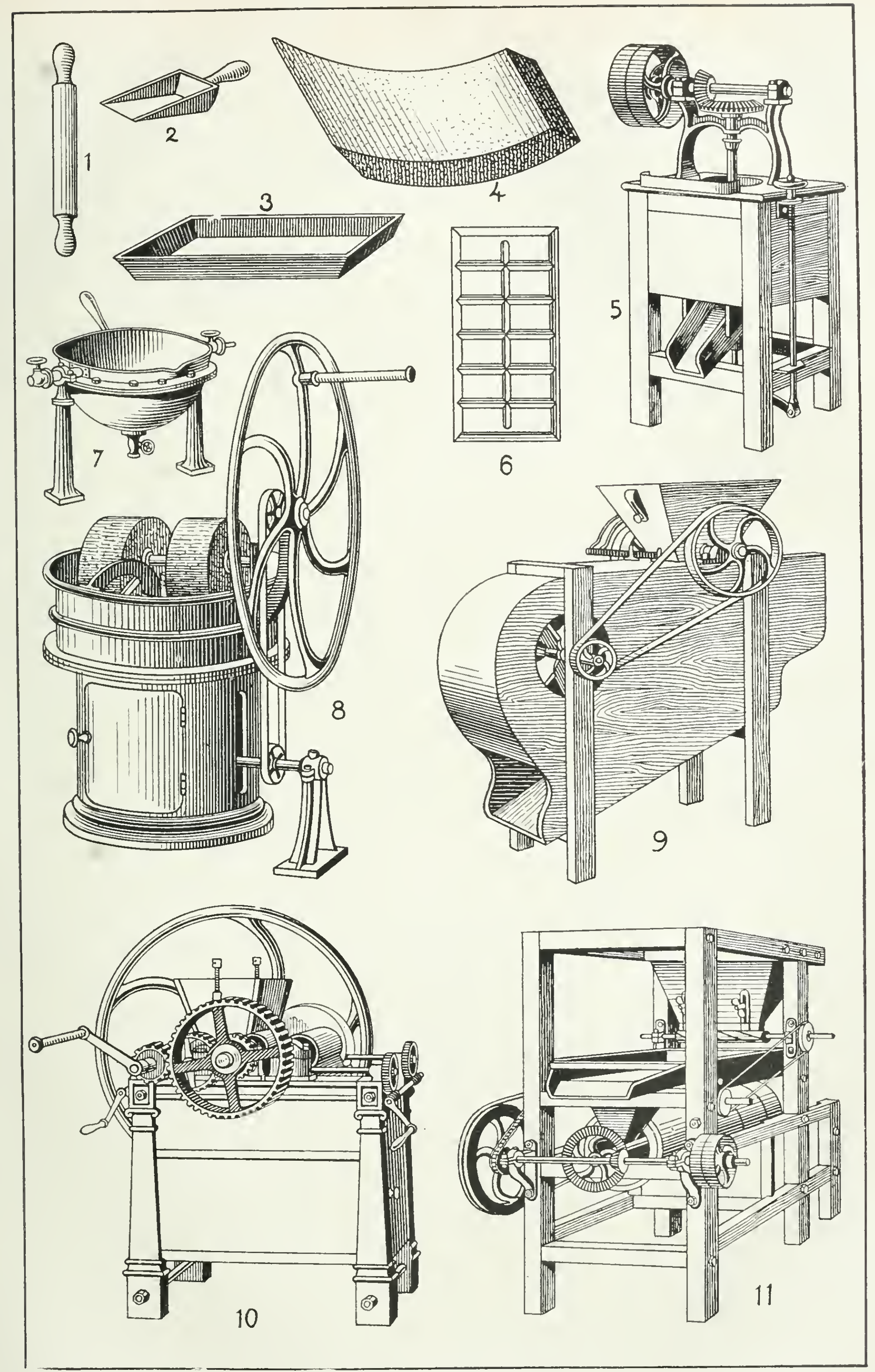
XISCLAR. v. n. Fer xisclets. **Chillar, dar chillidos.**

XISCLE. m. XISCLET.

XISCLET. m. Sò de veu agut y desapacible que la canalla sol fer ab la gola, generalment quan ploren ab violencia. **Chillido.**

XISME. m. Murmuració o conte ab qu' algú intenta posar siçanya o dissensions. **Chisme, patraña, chinchorrería, caramillo, soplo, cañutazo.**

POSAR O PORTAR XISMES. fr. *Chismear, soplar, meter chismes.*

1. Rodet. 2. Pala. 3. Cubell. 4. Pedra. 5. Máquina pera moldre 'l sucre y la canyella. 6. Motlle de dotze preses. 7. Caldera pera fondre 'l sucre. 8. Máquina pera barrejar el cacau, sucre, canyella, etc. 9. Máquina pera trencar y separar la closca del cacau. 10. Máquina pera refinar la pasta un cop preparada. 11. Máquina pera aixafar el cacau.

XISMOGRAFÍA. f. L' ocupació de portar xismes. Chismografía.

XISMÓS, A. adj. Qui s' ocupa en portar xismes. Chismoso, chinchorrero.

XISPA. f. ESPURNA.

XISTAR. v. a. Parlar ab timidesa.

XISTE. m. Dita aguda y graciosa, y també qualsevol succès graciós y festiu. Chiste.

XISTO. m. XISTE.

XISTÓS, A. adj. Graciós, qui usa de xistes, y també la cosa que 'ls conté. Chistoso, gracioso.

XISTOSAMENT. adv. m. D' una manera xistosa.

XISTRA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les umbelíferes, de 60 a 80 centimetres d' alçada, de flors petites en forma de ombrela, de fulles per l' istil de les del fonoll y de flaira semblanta a la de la orenga. Ameo.

XIT. interj. XITÓN.

XITÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Vomitar, treure, perbocar. Vomitar.

XITAR. v. a. Cridar a algú fent xit, o sía produint aquest sò ab la boca. Llamar haciendo «chit».

XITEJAR. v. a. XITAR.

XITON! interj. S' usa pera imposar silenci. Chitón! chito!

XITXA. f. *Fam.* Parlant ab els nens significa *tall* o *carn*. Chicha.

CALMA XITXA. fr. *Mar.* Calma complerta, sense una alè d' aire. *Calma chicha.*

XITXAREL-LO. m. Currutaquet. Pollo.

XITXARRA. f. Aparell modern pera foradar en punts ont és impossible ferho ab la máquina. Consisteix en un cilindre de ferro mogut per una maneta qu' en un extrem té la broca y en l' altre hi té enroscat un caragol qu' en la part exterior té una bola ab forats pera poguerhi passar un ferro rodó y enroscarlo o desenroscarlo a voluntat. Per l' altre cantó de la bola continúa un ferro cilíndrich que acaba en punta lleugerament cònica. En aquesta punta s' hi fixa un extrem de la brida que sosté la xitxarra. L'altre extrem s' estreva a la part del ferro que s' ha de foradar, dessota meteix d' ont ha de ferse 'l forat. Se mou la maneta y la broca va obrant. De tant en tant se desenrosca una mica 'l caragol y com que 'l cilindre s' allarga, la broca va enfondint.

XITXO. m. *Ter.* GOS.

XIU (És un Benedictus). prov. Se diu ab relació a un clergue papanates que cantant al chor una lliçó presa de les obres del papa Benet XIV, va llegir les xifres romanes com si formessin una veu catalana. || BENEIT DEL CABÁS.

XIULADA. f. L' acció de xiular. Silba. || El sò del xiulet. Silbido, xiflido.

XIULADOR, A. m. y f. Qui xiula. Silbador.

XIULAMENT. m. XIULADA.

XIULAR. v. n. Fer un sò fort y penetrant, obligant al aire a passar ab força per un lloch estret, arrugant els llavis, ficantse 'ls dits a la boca o per qualsevol altre medi. Silbar, chiflar. || Se diu també del vent que pegant ab força a alguna part produeix un sò com el del xiulet. Silbar. || *Met.* Reprovar alguna cosa expressant ab xiulets el disgust que causa, com a les comedies, etc. Silbar. || Fer mofa o escarni de algú en públich. Silbar, chiflar, rechiflar.

XIULET. m. El soroll sutil que fa l' aire al xiular. Silbido, silbo, chiflido. || Instrument pera xiular. Silbato, chifla, chifle, chiflo. || El sò continuat y agut que fan les coses al aire. Zumbido. || La veu aguda d' alguns animals, com la de la serp. Silbo, silbido. || El sò que se sent a les orelles a causa de alguna indisposió. Silbido de los oidos.

XIUXEJAR. v. a. Parlar ab veu baixa a cau d'orella d' algú devant d' altres. Cuchichear.

XIU XIU. m. El soroll petit y confós que produeix algú quan parla ab veu baixa a l' orella d' un altre. Se pren també per l' acte de parlar aixi. Cuchicheo.

FER EL XIU XIU. fr. Parlar ab baixa veu a l' orella d' algú, devant d' un altre. *Cuchichear.*

XIUXIUEIG. m. Soroll seguit y amoinós. Siseo.

XIVA. *Geog.* CHIVA.

XIVETA. f. *Ornit.* ÓLIBA.

XIVIXELL (Joseph). *Biog.* Comerciant molt reputat a Barcelona, que desde la fundació del Banch, a mitjans del sigle XIX, havía desempenyat els cárrechs de més confiança y significació en aquell establiment, havent mort essent administrador del meteix, al any 1888. Fruía de merescut concepte públich y era home tan modest com intelligent, de molta capacitat financiera y molt serè, havent, en moltes ocasions, ab la seua intervenció y son bon criteri, salvat crítiques situacions de la plaça de Barcelona.

XIX. Veu pera cridar al goç. Chucho.

XIXELL, A. s. *Met.* Senzill, fácil d' ésser enganyat. Tortolico, boquirrubio.

XIXELLA. f. *Ornit.* TUDÓ. || pl. GRISO.

XIXILLONA. *Biog.* Filla del comte Guifre de Barcelona, que va viure al sigle IX y va ésser enterrada a la capella de Can Tarrés, a La Garriga.

XIXINA. f. Carn picolada. Picadillo.

FER XIXINES D' ALGÚ. fr. *Met.* Ferli fer tot lo que 's vol. *Hacer de alguno cera y pábilo.*

XIXINAR. v. n. XAUXINAR.

XIXIRINXINA (Fer ballarla a algú). fr. *Met. fam.* Donarli cops. Cascar las liendres, zurrar el bálago.

XIXÓ. *Ter. Moyá.* Barretina de xeixa.

XIXONA. *Geog.* JIJONA.

XÓ. Veu pera fer fugir les gallines y altres aus de corral. Ox.

XÓ! interj. Pera fer aturar les cavalcadures y 'ls animals de tiro. Cho! jo!

MÉS VAL DIR XÓ QUE NO PAS ARRI. fr. Que se sol dir de les criatures, pera donar a entendre que val més haverles de renyar per massa vives o entremaliades, que no pas haverles d' excitar sempre per ésser massa aturades o tontes. *Más vale decir so que arre; mejor es detener la actividad, que estimular la pereza.*

XOCA. f. Extrem de la soca, ont arrenca la brancada.

XOCANT. p. a. Lo qu' excita l' atenció per la seua novetat o extranyesa. Chocante. || Lo que provoca o causa enuig per fer oposició. Chocante.

XOCAR. v. n. Topar ab violencia una cosa ab una altra. Chocar. || Lluitar, combatre. Chocar. || Provocar, enfadar a algún altre per tindren geni o costúm. Chocar. || Agradar alguna cosa a algú. Petar, cuajar, pegar.

XOCH. m. Topament, ensopech d' una cosa ab una altra. Choque. || Combat que pêl poch nombre de tropes que hi prenen part o per la seua curta duració, no pot dirse batalla. Choque. || El contínuu topar o copejar d' una cosa ab una altra. Batidero.

XOCOLATA. f. Barreja de cacau, sucre y canyella, tot fet pasta, que després se deixata ab aigua al foch dins d' una eina adequada al cas, y 's pren per beguda. Chocolate.

FER XOCOLATA. fr. Fer el xocolater la pasta d'aquest nom. *Labrar chocolate.* || Deixatarla o liquidarla pera pèndrela *Deshacer el chocolate.*

XOCOLATER. m. Qui té per ofici fer xocolata, o qui la ven. Chocolatero, molendero.

XOCOLATERA. f. Eina d'aram estanyada, terriça o altra materia, pera deixatar la xocolata o reduirla a beguda. Chocolatera || La dona del xocolater.

XODOS. *Geog.* CHODOS.

XOFANCH. m. *Ter.* Caragol de mar que s' usa com esquer. **Caracol, que sirve de cebo para pescar.**

XOLL, A. adj. Xollat, rapat de cap **Trasquilado.** || *Met.* TOIX, TONTO. || f. El casco o closca del cap. **Cholla.** || m. *Ter.* TOLL. || SOT, 2.

XOLLA. f. CABELLERA. || *Fig.* SENY.

NO TINDRE XOLLA. fr. *Met.* No tindre seny o judici.

POCA XOLLA. *Expr. fam.* Poch enteniment o judici.

POSARSEHO A LA XOLLA. fr. Posarseho al cap, obstinarse en fer alguna cosa.

XOLLAR. v. a. Tallar el cabell. **Cortar el pelo.**

QUE 'M XOLLIN. *Expr. fam.* Pera assegurar la veritat d' alguna cosa. *Que me maten.*

XOLLAT, DA. p. p. del verb XOLLAR.

XOMBO. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Mediona, prov. de Barcelona.

XOP. m. *Bot.* POLLANCRE. || Mullat, amarat d'aigua o de qualsevol altre líquit. **Mojado.**

ESTAR TOT XOP. fr. Estar molt mullat. *Estar hecho una sopa de agua.* || Estar molt suat, de modo que la roba sembla mullada ab aigua. *Estar hecho una agua ó estar calado como una sopa.*

FERSE UN XOP, O POSARSE O MULLARSE COM UN XOP. fr. MULLARSE COM UN GAT.

XOPADER, A. m. y f. Qui o lo que xopa.

XOPAR. v. a. Mullar molt sovint alguna cosa ab esponja o drap sense apretar molt. **Chapotear.**

XOPAT, DA. p. p. **Bañado, mojado, chapoteado.**

XOPEJAR. v. n. *Ter.* XAPOLLEJAR. || Restar dret mirant ensimismat alguna cosa.

XOPO. *Geog.* CHOPO.

XOPOLL. XIPOLL.

XOPOLLEJAR. v. n. XIPOLLEJAR.

XORCA. f. *Fam.* Se diu de la femella estèril, especialment parlant d' ovelles. **Machorra, horra.** || Dit de la terra erma. **Yermo.**

XORCAMENT. adv. D' una manera xorca.

XORCH, CA. adj. ESTÈRIL, IMPOTENT. || ERM.

XORISSO. m. Mena de llangoniça que 's fa secar al fum pera que 's conservi. **Chorizo.**

XORRAR. v. a. Mullar intensament. || v. n. RAJAR.

XORRARSE. v. r. Mullarse molt.

XORRAT, DA. p. p. de XORRAR. Molt mullat.

XORRECH. m. Doll d' aigua.

XORRIGO. *Geog.* Predi del terme de Exorca, partit d' Inca, a l' illa de Mallorca.

XORRILLO. *Geog.* CHORRILLO.

XORRO. m. Doll d' aigua.

XORQUIA. f. Cert dret feudal. EXORQUIA.

XOT. m. *Ornit.* Muçol banyut. **Corneja.**

XOTXO. m. *Ter.* AMETLLA ENSUCRADA.

XOVAR. *Geog.* CHOVAR.

XUBECH. m. *Ter. ibicench.* Passió de sòn.

XUCAR. v. a. *Ter.* SUCAR.

XUCLA.. f. *Ictiol.* Peix semblant a la sardina, però més petit, de carn un poch encesa y molt saborós. **Escombro, aleche.** || CASTANYOLA, 1.

Xucla

XUCH. m. SUCH.

XUCLÁ Y MAURICIO (Manel). *Biograf.* Escriptor molt inteligent y ferm catalanista, que va neixer a la ciutat de Barcelona al any 1870, morinthi al de 1903. Era un dels més constants colaboradors de *La Renaixença*, y els seus travalls s' inspiraven sempre en les arrelades conviccions dels seus ideals. Al *Ateneu Barceloní* va donar una conferencia molt remarcable tractant de la marina de guerra y posant de relleu les deficiencies dc la seua organisació.

XUCLACABRES. m. *Ornit.* Aucell nocturn, de color variat de negre, cendrós, obscur y blanch; el bech un poch corb, petit y ab uns pelets al entorn de la boca. Sol anar molt als corrals d' ovelles y cabres a caçar els cuchs que 's crien entre 'l xerri, lo qual ha fet creure que les mamava. **Chotacabras.**

XUCLADA. f. La porció de líquit que 's xucla o 's pot xuclar d' una vegada. **Chupadura.**

XUCLADAÇA. f. aum. La acció de xuclar molt d' un cop y ab força. **Chupetón.**

XUCLADÓ. m. *Ter. ibicench.* Pasta perllongada de pasticer. **Bollo largo.**

XUCLADOR, A. adj. Qui xucla. **Chupador.** || m. Remolí d' aigua que hi ha a alguns indrets del mar o dels rius. **Tragadero, sumidero, remolino. vórtice.** || BERGANCÍ. || *Met.* Lo que gasta o consum la substancia d' una altra, com un vici que *xucla* els diners d' algú. **Sanguijuela.**

XUCLADORS. m. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les escrofulariacies, de tronchs y fulles aspres, per l' istil de la de la borratxa, que fa unes floretes blaves. **Chupamieles.**

XUCLADOTA. f. aum. XUCLADAÇA.

XUCLAMEL. m. *Bot.* MARESELVA.

XUCLAR. v. a. Atraure suaument ab els llavis algún líquit o la substancia d' alguna cosa. **Chupar.** || Embeure en sí els vegetals l' aigua o humitat. **Chupar.** || *Met. fam.* MAMÁRSELI A ALGÚ LO QUE TÉ. || v. r. Beures alguna cosa esponjosa una altra de líquida. **Embeber, absorberse.**

XUDRACH. m. Cop fort. **Bacatazo.**

XUECA. m. Taul, qui fa 'l joch. || *Geog.* CHUECA. || LLOCA.

XUETA. m. y f. Nom que vulgarment se dona als descendents dels antichs jueus de Mallorca. **Chueta.**

XUFA. f. *Bot* XUFLA.

XUFAR. v. n. **Jactarse, vanagloriarse.**

XUFLA. f. *Bot.* Tuberositat a manera de nu del tamany d' un ciuró, de figura aovada y ab faixes posades les unes demunt de part de les altres, que 's fa a l' arrel d' una planta del meteix nom y es groguenca per fora, blanca per dins, de gust dolç y agradable y se 'n fa orxata pera refrescar. **Chufa.** || La planta que fa aquets tubèrculs. **Chufa, juncia avellanada.** || *Fam.* Bofetada. **Bofetón.**

XUFLAR. v. a. *Ant.* **Chancearse.**

XUFLERA. La planta que fa la xufla.

XUFLERAR. m. Plantada de xufleres.

XUFLERO. m. Qui ven xufles. **Chufero.**

XUFLADORS. *Bot.* Planta del genre *Melampyrum pratense.*

XUGLAMEL. *Bot.* Mareselva.

XUGLAMEL. *Bot.* Orcaneta.

XUIXINAR. v. n. *Ter.* XAUXINAR.

XUIXO. m. Mena de llança curta. **Chuzo, rejón.**

XULIDA. f. *Ter. ibicench.* SAJULIDA.

XULIUS. m. *Bot.* SEBA MARINA.

XULLA. f. XOLLA. || *Ter.* COSTELLA, LLONZA.

XULLAR. v. a. XOLLAR.

XULLIDA. *Geog.* CHULLIDA.

XUM. m. **Zumo** || SUCH.

XUM (Beure a). fr. **Beber á morro.**

XUMACERA. f. *Náut.* Posteta fixa sobre la regala o ressalt que 's deixa a aquesta al lloch de cada es-

calam o punt d' apoi de cada rem y se sol forrar de coure o cuiro, pera que no 's gasti la vora de la regala ab lo continuu fregar del rem. **Chumacera, zapatilla.**

XUMAR. v. a. *Met. fam.* MORREJAR, 2. || Eixir el líquit molt sutilment pels poros o venes del lloch ont está contingut. **Rezumarse, recalarse.**

XUMECO. m. Motiu ab que 's denota la mala figura y accions inconsiderades dels homens petits. **Chuchumeco, hominicaco.**

XUMICAR. v. a. Fer el ploricó. **Lloriquear, grimotear.** || SOMICAR.

XUNDRUGÁ. v. a. *Ter.* Espolsar. **Sacudir.**

XUP. m. *Ter.* MUÇOL. || *Met.* Abobat, encantat, aturdit. **Sandio, bobo, necio.** || El vas encastat arrán de terra pera recullir algún líquit, com l' oli y 'l vi, als molins y cups, y 's sol suplir per alguna caldera. portadora, etc. **Pocillo, trujillo.** || adj. ACOTAT.

ANAR AB EL CAP XUP. fr. *Ir con la cabeza gacha.*

FER EL XUP. fr. XUPEJAR.

XUPADA. f. Lo que 's xupa d' una vegada. **Chupada.** || L' acció de xupar. **Mojadura.**

XUPADOR, A. m. y f. Qui xupa. **Mojador.**

XUPAR. v. a. Humitejar o mullar repetides vegades sense fregar, ab alguna cosa impregnada d'algún líquit. **Chapotear, bañar, mojar.** || XUCLAR. || Fumar el cigarro.

XUPEJAR. v. a. Badar, encantarse, quedarse entontit. **Abobarse, embobarse, embobecerse.**

XUPOT, A. adj. Molt tonto, que fácilment es enganyat. **Bobalías, bobalicón, bobarrías, imbécil, estúpido, estólido, idiota, zolocho, simple, mentecato, etc.**

XURIGUÉ. m. *Ter. ibicench.* Au de presa. **Gavilán.**

XURIGUER. m. *Ornit.* Mena de falcó que té 'l bech curt y quasi negre; el cap abultat, els ulls grossos, les potes corbes y grogues, la cua llarga y en forma de vano quan la extèn, y'l cos tira a color de canyella. **Cernícalo, buaro, buarillo.**

XURIGUER CENDRÓS. Aucell que sols se diferencía del xuriguer per el color de la cendra de les seues plomes. *Arpella.*

XURLA. f. *Ornit.* Aucell semblant a la perdiu, sols que té la gola negra y una piga roja al pit. **Ganga.** || *Ornit.* FORMIGUER.

XURMA. f. Conjunt de gent molt baixa y despreciable. **Chusma.**

XURRA. f. *Ter.* MANDRA.

XURRIACA. f. Açot de cuiro o de cordill pera pegar al bestiar. S' usa més en plural. *Xurriaques.* **Látigo, zurriaga, zurriago.**

XURRIACADA. f. Cop de xurriaques. **Zurriagazo.** || *Met.* Cop, dany o desgracia imprevista. **Zurriagazo.**

XURRIAQUEJAR. v. a. Pegar ab les xurriaques. **Zurriagar.** || Fer esclafir o petar les xurriaques. **Chasquear.**

XURRIAQUES. f. pl. Bastó ab un cordill trenat o ab una trena de cuiro que porten els traginers y 'ls carreters pera fer caminar les besties. **Zurriaga, zurriago, látigo.**

NO TOTS ELS QUE PORTEN XURRIAQUES SÓN ARRIERS. *Ref.* Significa que no tots els homes són dignes de aquest nom, sinò sols els que 's porten com a tals; y també que no 's deu judicar de les coses solament per l' exterior. *No todos son hombres los que mean en la pared; ni todos los que estudian son letrados, ni todos los que van á la guerra son soldados.*

XURRIAR. v. n. Caure o rajar poch a poch un líquit. **Chorrar.**

XURRIGUERA. *Geog.* Veinat que formen varies cases escampades al Ripollès, a la vora del Mardás.

XURRIGUERA (Collet de). *Orog.* Collet de 824 met. d' alt a la divisoria del Mardansol y del Marlès.

XURRIGUERESCH, CA. adj. *Arquit.* Xaparro, sense art y ab profusió. **Churrigueresco.**

XURRO, A. adj. Que no és marí, parlant del bestiar. **Churro.** || Mena de bunyol llarch. **Churro.**

XUSMA. f. XURMA.

XUT. m. *Ornit.* MUÇOL.

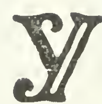
XUTA. f. *Ornit.* Aucell nocturn, mena d' òliva, de la que 's diferencia en ser un poch més grossa y de color obscur ab clapes blanques y en les plomes remeres que són quasi blanques y iguales. **Autillo.**

XUTIPERIS. m. *Ter. ibicench.* Gestos, certs moviments groteschs. **Jestos.**

XUTXÍM. m. Nom propi d' home, ter, síncop de JOAQUÍM.

XUVERT. m. *Ter. ibicench.* Julivert. **Perejil.**

Y. Aquesta lletra sona com la *i* y és filla de la vocalisació d' una consonant o de paraules gregues que han passat al catalá. Pitágores la fa símbol de la vida, prenent el peu o cua per la infancia, y la forqueta pêls camins de la virtut y del vici que s' esculleixen al exir de la infantesa. Antigament era numeral y valía 150, segons Baroni 159, y ab una ratlleta sobre 150,000 Es conjuncció copulativa que uneix les paraules, frases y sentits del discurs. Y. || S' usa al principi de la oració pera redargüir y replicar, v. gr. *y* vos no feu lo meteix? Y. || A les respostes serveix pera exagerar, com: he comés algún delicte? *y* molt gran. Y. || També s' usa en principi d' oració en diferents sentits, com: *y* així, *y* per lo tant, *y* vos, què dieu? P. || *Ant.* ALLÍ. || f. Molt sovint s' usa en álgebra pera denotar la incògnita. Y. || Punxó d' acer en que hi há gravada la Y. || Eina que la marca d' un cop. Y. || Planxa de metall en que hi há oberta o tallada aqueixa lletra. Y. || La serie de veus d' un diccionari, etc., que comencen per aquesta lletra. Y. || Cosa pareguda a la figura de la meteixa. Y.

Y AIXÍS. Y PER LO TANT.

YA. adv. *Vulg.* Ja.

YA, YA. fr. *Conforme, sobreentendido.*

YAC. m. *Mar.* Bandera inglesa de proa ab una creu roja, y als ánguls de la meteixa llistes diagonals blanques y blaves. Yac.

YACHT. m. *Náut.* Embarcació de gala o de recreu, generalment de dos pals, destinada al us particular de prínceps y persones riques. Es molt comuna a Inglaterra y Holanda. Yate.

YAFET. m. *Mit.* Sobrenom ab quin era conegut Apol. Yafet.

YAGUA. f. Escorça de la palma reial al seu fullatge, que tanca el tany com la veina a la llevor. Se desprèn del tany que ix totes les llunes, y s' utilisa pera l' embalatge d' obgectes, entre altres, paquets de cigars. Yagua.

YAGRE. m. Sucre que s' extreu de la palma o del cocoter. Yagre.

YAGUANÍ. adj. S' aplica al animal que presenta el ventre y els lloms de color blanch y fosques les bandes del costellam. Yaguane.

YAHÍA-BEN-GHAMÍA. *Biog.* Famós capdill dels almoravits al sigle XII, que va desfer als camps de Fraga les forces d' En Alfons I d' Aragó al any 1134, essent desde aquell fet qui comanava pêls islamites als alarbs d' aquella banda de Catalunya y d' Aragó.

YAK. *Mar.* YAC.

YAÑEZ (Teodor). *Biog.* Metge nadiu de Barcelona y hereu d' un dels cognòms més volguts y respectables als anals de les ciencies de la nostra terra. Per oposició va obtindre la cátedra de Medicina legal a la Facultat de Madrit, en quin desempenyo va obtindre justificat renòm per son saber. Havía colaborat en diverses publicacions professionals y laboriós com era gosava en sa carrera consideració merescuda. Va morir a Madrit al mes d' Octubre de 1901.

— Y GIRONA (AGUSTÍ). *Biog.* Un dels catalans més remarcables del sigle XIX; professor competent y travallador, naturalista distingit, sabi en les ciencies químiques y exactes, escriptor atitllat y ferm patrici, volgut y respectat a Barcelona, ont va sejornar tota la seua vida, y considerat com un dels homes de valua de son temps a Espanya y al extranger. Va morir a Barcelona el día 3 de Maig de 1857, encara que moderns diccionaris biográfichs fixen erradament la seua mort al any 1853. La seua bibliografía és nombrosa y de valua. Havia colaborat al periòdich de la *Societat de Catalunya* en 1821 y 1822, publicanthi una memoria relativa a Montjuich y altra descriptiva dels fòssils de la Conca de Tremp, y el *Diario general de ciencias médicas*, de 1826 a 1830, va estampar importants observacions seues. Entre les seues obres de major importancia cal esmentar *Lecciones de historia natural explicadas en el colegio de farmacia*, fentne una nova edició en 1844, seguint les teoríes d' Adriá de Juncán, primera obra didáctica aquesta publicada a Espanya respecte a aquells coneixements. *Dios y sus obras*, diccionari d' historia natural, obra que ab tot y ésser publicada per una empresa editorial, está travallada ab una atenció que mostra el valer del seu autor. Anotacions al Diccionari de l' Academia Espanyola, en la part de mots y vocables pertanyents a les ciencies naturals, travall valiosíssim, que va llegir a l' Academia de Bones Lletres en 1839. Tot el seu talent va esmersarlo aquell home ilustre,—ab qui no s' ha mostrat pas agraida la posteritat,—en bé de la ciencia y de la seua ciutat volguda.

YARDA. f. Mida inglesa de llongitut, equivalent a 91 centimetres. Yarda.

YAS. int. *Ter.* Té. Toma.

YÁTOVA. *Geog.* Poble de la prov. y diòc. de Valencia, part. jud. de Xiva; és al peu d' una montanya y té 2,171 hab.

YAU. int. *Ter. ibicench.* Teniu. Tomad.

YAY. m. *Ter. ibicench.* Vell; pot de lanch. Anciano; frasco de barro.

YAYO, YA. m. y f. *Fam.* Avi, avia. Abuelo.

YDIOTA. (Vegis IDIOTA).

YDOL. (Vegis IDOL).

YDÒLATRA. (Vegis IDÒLATRA).

YDOLATRAR. (Vegis IDOLATRAR).

YDOLATRÍA. (Vegis IDOLATRÍA).

YEPES (Tomás de). *Biog.* Pintor quina especialitat era la reproducció de naturalesa morta. Era nadiu de Valencia, ont va neixer als començos del sigle XVII, morint a la meteixa ciutat al any 1674. Pintava ab gran justesa aplechs de flors y de fruites, y els grupus de flors desfullades sobrepugen als millors d' aquest genre. Els rigors de la necessitat l' obliga-

reu a malvendre moltes de les seues obres, que d' altra manera haurien sigut molt avalorades, y aixís va ésser com obligat, hagué de colocar nombrosos exemplars de les meteixes a preus ben baixos, atenent al mèrit que tenien.

YESSA (La). *Geog.* Poble de la prov. y diòc. de Valencia, part. jud. de Xelva; és a la vora de la riera del seu nom y té 948 hab. || — (LA). *Hidrog.* Riera de la prov. de Valencia, part. jud. de Xelva; neix a la serra del Sabinar, passa pêl poble que li dona nom, per Xelva, Calles y Domenya y desaigua a la vora del Turia.

YGUAL. (Vegis IGUAL).

YGUALTAT. (Vegis IGUALTAT).

YLLA Y BALAGUER (Tomás). *Biog.* Mestre veler del Colegi del art major de la seda de Barcelona y home molt estudiós, que al any 1860 va morir a la capital, ont havia nascut a's començos del sigle XIX. A la vinguda de la cort a Barcelona al any 1828, va ésser l' organisador d' una Exposició de sederíes al local d' aquella institució, y va fer una ressenya del acte inaugural de la meteixa, que 's guardava al arxiu d' aquella Societat, y és força curiosa. Va escriure alguns travalls d' actualitat y pertanyent a la Societat d' Amichs del País, va donar lectura d' algunes memories, entre elles una *Sobre artes*, y altra, *Para demostrar que España posee por si misma los elementos de riqueza* (1838). Al any 1844 va publicar a Barcelona una obra, dedicada a la reina María Cristina, ab el títol de *Reseña de los sucesos contemporáneos, dividida en tres partes*, examinant les causes de la revolució d' Espanya y 'ls seus efectes a Barcelona, ab una *Opinión sobre los medios de que debe echarse mano para trabajar en provecho de los intereses de España*

— Y MASFERRER (MANEL). *Biog.* Mestre de primera ensenyança, mort a Sabadell envers l' any 1890. Era fervent patriota, modest y illustrat, y havia publicat algunes obres didàctiques de clara exposició y de molt bon criteri, entre elles, *Breves nociones del sistema métrico decimal*, de quina se 'n feren varies edicions desde 1866 a 1868, *Breve resumen de geografía*, 1888, y cinch edicions posteriors. *Las cuatro tablas de aritmética*, 1887. *Lecciones de lectura para los niños*, 1889. *Colección de carteles de lectura, Compendio de gramática y ortografía de la lengua castellana*, Sabadell, 1888.

YODACETAT. m. *Quím.* Sal produida per la combinació del ácit yodacètich ab una base. Yodacetato.

YODACÈTICH. adj. *Quím.* S' aplica aquest nom a nombrosos ácits derivats del ácit acètich substituint el yodo per l' hidrògen. Yodacético.

YODAL. m. *Quím.* Cos resultant d' una combinació del alcofoll ab el yodo. Yodal.

YODAMIL. m. *Quím.* Cos líquit incolor, més pesat que l' aigua d' olor, picant y aliaci, obtingut per la destilació del alcofoll amílich ab el yodo y el fósfor. Yodamil.

YODANILINA. f. *Quím.* Alcali orgánich derivat de l' anilina, de gust picant y de fragancia verinosa, soluble als alcofolls, èters y olis, més gaire bé insoluble a l' aigua. Yodanilina.

YODARGIRITA. f. *Min.* Yodur de plata nadiu, transparent y greixós, que 's presenta en petits prismes taxaedres, en forma de lámines primes.

YODAT. m. *Quím.* Combinació del ácit yòdich ab les bases salificables. Yodato.

YODAT, DA. adj. *Quím.* Que conté yodo. Yodado.

YODHÍDRICH, CA. adj. *Quím.* Lo que 's compòn de yodo y d' hidrògen. Yodhídrico.

YÒDICH. adj. *Quím.* Lo que pertany o té relació ab el yodo. Yódico.

YODINA. f. y

YODO. m. *Quím.* Cos sòlit a la temperatura ordinaria, d' olor semblanta a la del bromo y cloro, de color part blavós, ab brill metállich, semblant a la plombalgina. Yodo.

YODOARGENTAT. m. *Quím.* Acit resultant de la combinació del yodur de plata ab altre yodur metálich.

YODOBÒRICH. s. adj. *Quím.* Acit que resulta de la combinació del ácit yòdich al l' ácit bòrich.

YODOCALCARICH. adj. *Farm.* A xarop de fosfat de cals soluble ab yodur de calci. Yodocalcáreo.

YODOCIANUR. m. *Quím.* Compost produit per la combinació d' un yodur ab un cianur. Yodocianuro.

YODOCLORUR. m. *Quím.* Combinació d' un yodur ab un clorur. Yodocloruro.

YODOCODEINA. f. *Quím.* Substancia cristallisable que pertany a la familia del alcaloits del opi, preparantla fent obrar una disolució de yodo en una disolució de codeina. Yodocodeína.

YODOFORM. m. *Quím.* Materia cristallina groga, ab lleuger flaire de safrá. Es insoluble a l' aigua y molt soluble al alcofoll y al èter. Yodoformo.

YODOFOSFÒRICH. adj. *Quím.* Acit produit per la combinació del ácit yòdich ab el fosfòrich. Yodofosfórico.

YODOFOSFUR. m. *Quím.* Combinació d' un yodur ab un fosfur.

YODOMETRE. m. *Med.* Aparell que serveix pera operar la inhalació de yodo a la tisis pulmonar. Yodometro.

YODOMETRÍA. f. *Quím.* Determinació de la quantitat de yodo continguda a una combinació. Yodometría.

YODOMORFINA. f. *Quím.* Cos que resulta d' una combinació de morfina y yodo. Yodomorfina.

YODONÍTRICH. adj. *Quím.* Acit resultant de la combinació dels ácits yòdich y nitrich. Yodonítrico.

YODÓS, A. adj. *Quím* Se diu dels cossos en quina composició hi entra yodo. Yodoso.

YODOSELL. m. *Quím.* Combinació dels yodurs més electrenegatius ab altres electrepositius. Yodosel.

YODOTERAPIA. f. *Med.* Tractament mèdich per medi del yodo. Yodoterapia.

YODOTERÀPICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la yodoterapia. Yodoterápico.

YODOTISIS. f. *Med.* Enmagriment y pèrdua de forces que del abús del yodo resulten. Yodotisis.

YODUR. m. *Quím.* Nom que 's dona a un genre de sals haloidies, análogues als clorurs y bromurs, ab els que són isomorfes. Tots són sòlits, trencadiços y sense olor; els més tenen sabor y crestallisen, y encara que molts són incolors, alguns presenten coloracions molt pujades. Yoduro.

YODUR D' AMONIACH. *Quím.* Líquit llepiçós, negre y brillant, que al posarse al contacte de l' aigua, forma un pols negre que al comprimirlo assecat, fulmina ab estrèpit. *Yoduro de amoníaco.*

YODUR D' ANTIMONI. *Quím.* Cos roig, fosch al primer cop d' ull, y reduit a pols de roig de vermelló, que 's volatisa sense descompondres, y a la temperatura ordinaria se descomposa al contacte del aire. *Yoduro de antimonio.*

YODUR D' ARSÈNICH. *Quím.* Cos sòlit de color roig fusible y volátil, que al contacte de l' aigua se descompòn. *Yoduro de arsénico.*

YODUR DE BARI. *Quím.* Cos sòlit que cristallisa formant petites agulles de color blanch, sabor agre y soluble a l' aigua. *Yoduro de bario.*

YODUR DE CALCI. *Quím.* Sal que 's trova a les esponges de color roig. *Yoduro de calcio.*

YODUR DE FÓSFOR. *Quím.* Compost resultant de la unió del fósfor y el yodo en varies proporcions. *Yoduro de fósforo.*

YODUR DE MIDÓ. *Quím.* Cos soluble a l' aigua, de color blavench que pot solidificarse per evaporació. *Yoduro de almidón.*

YODUR D' OR. *Quím.* Cos polverulent de color groch verdench, que's descomposa pêl calor. *Yoduro de oro.*

YODUR DE PLATA. *Quím.* Cos de aglomerats blanch grogós, insoluble a l'aigua, als ácits y al amoniach. *Yoduro de plata.*

YODUR DE PLOM. *Quím.* Cos d' un hermós color groch de llimona. *Yoduro de plomo.*

YODUR DE SOFRE. *Quím.* Cos sòlit de color roig fosch que cristallisa en petites agulles, semblantes a les del sulfur d' antimoni.

YODUR DE ZENCH. *Quím.* Cos blanch agre de gust, que se sublima al escalfarlo produint prismes blanchs quadrangulars. *Yoduro de zinch.*

YODUR FERRÓS. *Quím.* Sal d'escates fragils, verdes de color, soluble a l' aigua. *Yoduro ferroso.*

YODUR POTÁSICH. *Quím.* Cos que cristallisa en cubos, blanch y soluble a l'aigua y al alcofoll. *Yoduro potásico.*

YODURAT, DA. adj. *Quím.* Que conté un yodur. Yodurado. || *Fotog.* Cobert per una capa de yodur. Yodurado.

YOLITA. f. *Min.* Varietat de dicroita de color violaci. Yolita.

YVAET (Joan Agustí). *Biog.* Agronom del Mitjorn de França, que va neixer al any 1764, morint al de 1831. Va ésser fundador de la Societat de Agricultura y professor de economía rural a Alfort. Afanyós al estudi de l' agricultura va ésser dels homes que més impulsius avenços va assolir als conreus de les regions meridionals que havíen format part dels antichs territoris del Rosselló, Cerdanya y Provença. Havía publicat travalls abundosos, de les seues observacions.

YVAN (Antoni). *Biog.* Fundador de la ordre de relligiosos de la Misericordia, de la regla de Sant Agustí l' any 1633, que va arrelar a les regions del Mitjorn de França. Home de saber y virtut, va ésser durant la seua vida un dels més distingits per totes les classes socials, essent un dels oradors més remarcables del sigle XVII. Va neixer a Rians (Provença) l' any 1576, morint a París al de 1653.

— (MELCIOR). *Biog.* Metge, bon escriptor y polítich francès que va figurar molt a miljans del sigle XIX. Va neixer a Provença l' any 1803 morint al de 1873. Colaborador en diversos periodichs se distingía per la claretat y criteri dels seus escrits, havent publicat obres de propaganda política. Pertanyía als partits extrems y va ésser després de la revolució de 1848, diputat a l' Assamblea llegislativa, sostenint ardorosament les doctrines més avençades, ab convicció y fermesa.

YUCA. f. *Bot.* Planta que abunda al Maranyó, al Perú y al gran Pará, la qual, alentorn de la seua cama treu moltes fulles en figura d' espasa. Les flors són blanques y en forma de campana, ab la punta dividida en sis peces; l' arrel, qu' és semblanta a un rave, serveix pera fer pá, torrantla fins a tal grau que no hi quedi gens d' humitat. Yuca.

YUCACI, A. adj. *Bot.* Pertanyent o semblant a la yuca. Yucaceo, cea. || f. pl. Mena de plantes liliácies del tipus de la *yuca.*

YUCATECH, CA. s. y adj. Lo natural de Yucatán. Yucateco || Lo pertanyent a aquest país d' América. Yucateco.

YUCARDONA (N.). *Biog.* Catalá del sigle XVIII que haventse endreçat a visitar els Sants llochs, va publicar *Descripció de la Palestina,* obra conceptuada en son temps com la més exacte de les que s' havíen fet d' aquella regió oriental.

YUCITA. f. *Paleont.* Mena de yuquetols fòssils, semblants a les yuques. Yucita.

YUGA. f. *Mit.* Sobrenom de Juno, com deesa favoreixedora dels matrimonis. Yuga.

YUNYENT. *Geog.* JUNYENT.

YURDÚS. *Ter. aranès.* GERS.

YUTE. m. Materia textil que 's treu de la crosta interior d' una planta parescuda a la tilia. Vé de la India y aquí 's fila y teixeix Yute. || Tela d' aquesta materia que serveix pera tapiceria y altres usos semblants. Yute.

YXART Y MORAGAS (Joseph). *Biog.* Escriptor y critich de fonamentat concepte. Va neixer a Tarragona al any 1853, morinthi al 1895. Als Jochs Florals de 1879, li fou premiada una monografia del Teatre catalá, y pochs anys després va dirigir les Biblioteques de *Arte y Letras* de Domenech y Companyía, y la *Clásica* de la casa Cortezo y Companyía. Va publicar en la primera, la traducció dels *drames* de C. F. Schiller, al any 1882, *Las mujeres de Goethe,* 1884, *Tres poesías* 1883, y l' ensaig biográfich critich de Fortuny, que va ésser considerat una obra ben estimable. A la *Biblioteca Clásica,* hiva escriure pròlechs plens de doctrina, precedint les obres dels millors escriptors castellans, que profondament coneixía y analisava. El moviment artístich y literari de Barcelona, li va inspirar la publicació d' un anuari analisantlo, qu' ell titolava *El año pasado,* aplech de atinades observacions, que va fer estampar durant els anys 1886 a 1890. De tota sa labor abundosa y assaborida, va ésser la obra més notable la que va deixar inacabada per la mort, *El arte escénico en España,* tractant la tradició del art escénich, analisant el període de son decaiment, y fent atinades consideracions crítiques de la dramática. L' Yxart va presidir l' Ateneu Barceloní, durant el curs de 1892 al 1893, imprimint impuls a la vida literaria y artística de la corporació, lleginthi a la inaugural un atinat discurs: *La crítica literaria contemporánea.*

Z

Z. Aquesta lletra sona com la *s* vibrant entre vocals. || Antigament era numeral y valía 2,000, y ab una ratlleta demunt 2,000.000. En catalá té una forma particular, que s' ha d' apendre de viva veu.

ZABIA. f. *Zool.* Mena d' insectes dípters atericers muscits, quina especie o tipus es propia del Pirineu. Zabia.

ZACH, CA. n. p. *Vulg.* ISAACH.

ZACOSTA (Raimón). *Biog.* Gran mestre de la ordre de Sant Joan de Jerusalem. Va neixer a la regió gironina, morint al any 1467. Va seguir al govern de l' ordre a En Jaume de Milli al any 1461 combatent ab valor als turchs, morint al cap de poch temps d' haver celebrat capítol de la seua ordre.

ZAFONT Y DE FERRER (Joan). *Biog.* Monjo benedictí claustrat, un dels sabis que major nom fruiren a la primera meitat del sigle XIX Va neixer a Besalú al any 1789, professant al monástir de Sant Cugat del Vallès al any 1806. A la exclaustració era abat de Sant Pau del Camp a Barcelona, ont dirigía al ensems els estudis allí establerts, donant la classe de física experimental y práctica. L' abat Zafont va morir al any 1847, y ademés dels serveis que al saber y a la práctica va prestar, va escriure obres ben remarcables de ciencies naturals y exactes, de historia y de filosofía, entre quines poden esmentarse: *Conclusiones de teologia,* 1819; *Veræ phylosophiæ utilitas,* 1823; *De veræ phylosophiæ dissertatio,* 1839; *Breve disertación sobre la utilidad de la ética ó sea de la filosofía moral,* 1838; *Breve historia de la vida de los filósofos griegos, romanos, españoles y de otras naciones que se hallan en el museo formado por don Juan de Zafont en San Pablo,* 1844; *Almanaque religioso, civil y literario,* ab tractats de cronología, astronomía y geografía, Piferrer, 1843, 1844, y 1845; *Historia de los condes de Besalú,* inèdita; *Memoria probando que la verdadera felicidad consiste en la sabiduría,* 1837, llegida a la Academia de Bones Lletres; *Memoria sobre los condes de Besalú,* íd., 1846, posant en ella de relleu els erros dels historiaires; *Memoria sobre la existencia de planticulas,* llegida a la Academia de ciencies naturals en 1837; *Memoria sobre la probabilidad de que las epidemias puedan atribuirse á insectos venenosos,* 1838.

ZAFORTEZA (Francesch) *Biog.* Relligiós y escriptor, que va viure a les derreríes del sigle XVII. Era nadiu de Palma de Mallorca, y va morir a Siracussa (Sicilia) al any 1693, essent bisbe de la ciutat.

ZAGARRIGA (Pere). *Biog.* Arquebisbe de Tarragona a les derreríes del sigle XIV. Pertanyía a la noble familia d' aquest cognóm, y apart d' altres mereixements gaudía concepte d' un dels oradors mès atitllats del seu temps, haventli encomenat el discurs o oració a les Corts celebrades a Barcelona per En Ferrán I al any 1413. Fou un dels compromissaris de Casp, havent votat a favor dels drets d' En Jaume d' Urgell.

— ARGENSOLA Y BLANES (RAMÓN). *Biog.* Noble cavaller de Calatrava, senyor de Alemany y Cervelló, virrei d' Indies a la ciutat de la Plata o de la Acha, nomenat pêl rei Felip IV. Serra y Postius l' esmenta com home d' erudicció, havent escrit entre altres travalls, un *Compendio histórico de la antigüedad, nobleza y grandeza de la casa de Zagarriga,* que se servava al arxiu del comte de Creixell, que havía pertenescut a la familia dels Zagarrigues. Va morir en son viatge de retorn d' Amèrica el día 23 d' Abril de 1663.

ZAHINA. f. *Bot.* Planta gramínia originaria de Amèrica y conreuada a Valencia y a alguns indrets de Catalunya, coneixentla vulgarment ab el nom de mill africá o francès. Zahina.

ZAIDA. f. *Zool.* Mena d' insectes dípters, atericers muscits, que sejornen al Mitjorn de França. Zaida.

ZANETA. *Geog.* Barri del terme de la Vall d' Uxó, prov, de Castelló.

ZANNÉ Y OLIVER (Geroni). *Biog.* Dibuixant, pintor y professor barceloní de Belles Arts, a la segona meitat del sigle XIX. Al any 1843 va guanyar el primer premi de composició a la classe d' ornat de Llotja, y al 1851 era nomenat ajudant de la classe de dibuix lineal y adorno en aquella escola. Obtingué el cárrech de catedratich numerari de la meteixa al any 1858, havent publicat en 1864, una colecció de problemes pera la classe que desempenyava a la Escola. Era soci de nombre de la Academia de Ciencies Naturals y Arts, ont va llegir memories força interessantes, y entre altres, al any 1867, *Un monumento á la memoria del célebre y conocido escultor Campeny,* y al 1873, un estudi *Sobre l' Historia general del dibuix.* Va morir a Barcelona, a edat avançada, al any 1893.

ZAPATA (Antoni Llubiá). *Biog.* Historiaire del sigle XVII, que va morir a Ibiça al any 1667. Se li atribueix poca fidelitat als seus escrits, per més que les acusacions que se li feren, segons opinió d' algún crítich, eren apassionades. Sembla que 'l seu nom verdader era el d' Antoni de Nolis, y no 's tenen noticies ben precises del lloch de la seua naixença, donchs mentres Nicolau Antoni el creu nascut a Castelló, el fa ibicench el cronista Cayetá de Mallorca. Va ésser arxiver de Burgos, y desprès d' haverse retirat al monastir de benedictins de Mulet, va ésser nomenat preborde de Ibiça. Va ésser nomenat historiograf del rei d' Espanya. Entre les seues moltes obres se li suposa apòcrifa la titolada: *Hauberti Hispalensis; Chronica cum annotationibus,* calcada, segons en Mayans y en Nicolau Antoni, sobre un codix de Ripoll, mès cal reconeixer que altres dels seus travalls s' inspiraren en bon criteri y adneixen noticies força interessantes, com: *Anales de Cataluña en tres centurias; Arbre geneològich de la familia Rocaberti,* etc.

— Y DOBOD (JOSEPH ANTONI). *Biog.* Pintor molt

distingit y de nomenada als començos del sigle XIX. Va neixer a Valencia al any 1762, morint al de 1837. A la Academia de Sant Carles va obtindre un segón premi al any 1786 y una gratificació al 1792 per pintura d' historia y per les seues pintures de flors. Era director de la ensenyança de flors y adorno a Valencia, essent individuu de mèrit de les Academies de Sant Carles d' aquella ciutat y de la de Sant Ferrán a Madrit. Les seues obres eren notables y abundoses, ressaltant entre elles, els quadros que se serven a Aragó y a Valencia, en aquest derrer punt, algunes als museus, flo ers, quadres de naturalesa morta, *El Christ de la Corona, La Verge y el Noi, El Salvador, La aparició de la Verge*, etc.

ZARAGOÇA (Joseph de). *Biog.* Sabi jesuita, astronom y matematich que va neixer a Alcalá de Xisvert (Castelló de la Plana) al any 1627, morint a Madrit al 1678. Va escriure nombroses obres de ciencies exactes, assolint per elles general concepte. Al any 1644. va redactar la *Naografia, perfiles para la construcción de bajeles*, que va ésser malauradament perduda com l' anomenada *Tratado sobre arqueamiento de galeones y orden que se debe tener en sus viajes*. Al any 1669, va publicar a Valencia *Aritmética y Algebra* y tenía de més a més, notables travalls de *Geometria, Arquitectura militar, Astronomia, Trigonometria*, etc., molts d' ells escrits en llatí, que mostraven el seu voler y la seua competencia en els estudis de ciencies matemátiques.

— Y DOMENECH (AGUSTINA). *Biog.* Heroica patriota que va neixer a Barcelona al any 1790 y va morir a Ceuta ont vivía ab una seua filla, al any 1857. Casada ab un oficial del exèrcit espanyol, y ausent el seu marit pêls etzars de la guerra, va trovarse a Saragoça quant el primer siti posat pels francesos a la capital d' Aragó al any 1808. Ab ardidesa y resolució potser moguda per la forçosa separació del seu marit, el primer de Juliol de aquell any, atançantse al baluart del Portillo, ont era més sangnanta la lluita, va posar foch a un dels canons, abandonat y voltat de ferits y de morts, y el seu heroisme va alentar als defensors de la plaça, segons certificava el general Palafox al donar part oficial d' aquella proesa. El rei Ferrán VII, va concedirli per aquest fet el grau y honors de oficial d'exèrcit, rebent després condecoracions que acreditaren la seua serenitat y valor, que va mostrar més endevant al siti de Tortosa y a la batalla de Vitoria. Es coneguda per Agustina de Aragón, més la seua partida de baptisme, lliurada per la parroquia de Santa María del Mar de Barcelona, mostra plá bé els seus cognoms. Aquest document va figurar a l' Exposició del centenari de la guerra de la Independencia a Catalunya, celebrada a Igualada al any 1908.

ZARIÑENA (Cristofol). *Biog.* Pintor que va viure al sigle XVII. Era nadiu de Valencia, y fill d'En Francesch del meteix cognòm. Encertat el colorit dels seus quadres, se 'n serven alguns d' ell molt remarcables a Valencia, que pertanyíen al monastir de Sant Miquel dels Reis

— (FRANCESCH). *Biog.* Pintor de mèrit que va viure durant el sigle XVI. Era nadiu de Valencia y un dels deixebles més aventatjats d' En Francisco Ribalta. A les iglesies del antich regne, y al museu de la capital poden admirarse algunes selectes obres de aquell artista.

— (JOAN). *Biog.* Pintor que va dedicarse marcadament a la decoració, essent habilitós en les imitacions de fustes, pedres y metalls. Era fill d' En Francesch y deixeble seu. Va neixer a Valencia, ont a mitjans del sigle XVII va executar, algunes obres en la decoració dels temples, mostrant totes les seues aptituts en les aplicacions del art que dominava.

ZARRA. *Geog.* Poble de la prov. y diòc. de Valencia, part. jud. d' Ayora; és a la confluencia de dues rieres, la del seu nom y la de la Penya, y té 881 hab.

ZARROCA (Joseph). *Biog.* Relligiós y patriota del sigle XVII Era doctor en teología, y figurava entre els ferms defensors dels drets de Catalunya, a mitjans d' aquella centuria. Al any 1641, a l' imprempta d' En Jaume Romeu a Barcelona, va estampar una obra catalana ab el títol de *Política del comte de Olivares*, apoiant ab cites històriques els raonaments que 'ls catalans aduiren contra la política d' aquell ministre d' En Felip IV.

ZARROVIRA (Miquel). *Biog.* Jurisconsult y ciutadá honrat de Barcelona al sigle XVI, molt entès en les ordenances y organisació de les assamblees llegislatives. Marcillo l' esmenta com a tractadista de dret al seu llibre *Ceremonial de les Corts*.

ZAVALL Y VALDEJULI (Joseph Antoni). *Biog.* Apotecari barceloní de les derreries del sigle XVIII. Era soci de mèrit de la Societat Econòmica de Tarragona. Al *Manual literario* del mes de Desembre de 1788, va publicar un estudi posant de relleu la conveniencia d' adoptar a Catalunya una farmacopea nova que vingués a esvair el perill d' interpretació a les fòrmules. Al poch temps va reunir en un volúm aquell travall publicantlo a l' imprempta de Suriá ab el títol de *Discurso sobre la necesidad de una Farmacopea nueva en Cataluña*.

ZEA Y ARJONA (Francesch). *Biog.* Relligiós dominich y missioner, que va distingirse pêl seu zel apostòlich y per les seues virtuts a les missions de Xina, evangelisant a nombroses poblacions. Era nadiu de Benamegi, ont va neixer l' any 1815, morint al de 1874.

ZEAGONITA. f. *Min.* Varietat de gismondina de color agrisat. Zeagonita.

ZEDARÓ. m. *Astron.* Estrella de segona magnitut a la constelació Casiopea. Zedaró.

ZEDOARIA. f. *Bot.* SEDOARIA.

ZEE. f. *Zool.* Mena de peixos escomberoidis que viuen als mars d' Europa. Zee.

ZÈFIR. m. Vent suáu de la part de ponent. Céfiro.

ZÉGRIDE. m. *Zool.* Insectes lepidopters diurns, abundosos a Espanya. Zégride.

ZEIDES. m. pl. *Zool.* Grupu de peixos escomberoits, del tipus del *zee* Zeidos.

ZEL. m. eficáç cuidado y vigilancia en el compliment de les lleis y obligacions de cada hu. Celo. || Afectuós y vigilant cuidado de la gloria de Deu o del bé de les ànimes y s' extèn al aument y bé de altres coses y persones. Celo. || pl. Zelos.

AB MOLT ZEL. m. adv. *Celosísimamente*.

ZELANDÈS, A. s. y adj. Natural de Zelandia. Zelandés. || Lo pertanyent a aquesta provincia d' Holanda. Zelandés.

ZELADOR, A. m. y f. CELADOR.

ZELAR. v. a. Observar ab particular cuidado y atenció els moviments y accions d' alguna persona, pêl zel o sospita que 's té d' ella. Zelar.

ZELÓS, A. adj. Cuidadós. Celoso. || GELÓS.

ZENCH. m. *Miner.* Substancia metállica, blanquinosa, que s' extreu de la calamina y altres minerals; és inflamable y d' una flama que per la seua hermosura y brillantor la empleen els polvoristes ab el nitre pera 'ls castells de foch. Zinc.

ZENCOGRAFÍA. f. Gravat sobre 'l zenc per medi de procediments químichs. Zincografía.

ZENIT. El punt que a la esfera celest está perpendicularment sobre 'l nostre cap. Es oposat al nadir, ab lo qual compòn els dos pols del horitzó racional. Cenit, zenit. || *Met.* Lo sumo complet o darrer grau de perfecció a que pot arribar alguna cosa. Cumbre, zenit.

ZENITAL. adj. Relatiu o pertanyent al zènit. Zenital.

ZENÓ. n. p. Zenón.

ZEOLITA. f. *Min.* Silicat d' alúmina, cals y òxit de ferro. Zeolita.

ZEOLÍTICH, CA. adj. *Min.* Que conté zeolita. Zeolítico.

ZEOLITIFORME. adj. *Min.* Se diu d' un quarç hialí fibrós que té l' aspecte de la zeolita. Zeolitiforme.

ZEORA. f. *Bot.* Mena de liquens que 's crien a l' ombra y als paratges més sechs. Zeora

ZERO. m. La dècima xifra del sistema dècuple, que no té cap valor per sí sola, però posada a la dreta d' una quantitat, serveix pera suplir la falta d' algún ordre d' unitats. Cero.

SER UN ZERO POSAT A LA ESQUERRA. fr. *Fam.* Dona a entendre qu' algú es inútil o que no val pera res. *Ser un cero.*

ZETA. f. Pronunciació de la lletra *z*. Zeta, zeda.

ZETÈTICA. f. Art d' indagar en quin se cerca la naturalesa y raó d' una cosa, pera resoldre alguna qüestió. Zetética.

ZETÈTICH, A. adj. Se diu del sistema d' investigació empleat pera descobrir y compendre la raó y naturalesa de les coses. Zetético.

ZEUGMA. f. gram. y ret. Figura per la que moltes oracions se refereixen a un meteix verb, que conserva en totes un meteix significat. Zeugma.

ZEUGÓFORA. m. *Zool.* Mena d' insectes coleopters, subpentámers criacerits, originaris d' Europa. Zeugófora.

ZEUGOPTERIGI, A. adj. *Zool.* Peixos que tenen les aletes distribuides a parells. Zeugopterigio.

ZIEGELINA. f. *Min.* Mineral roig de coure barrejat ab peròxit de ferro. Ziegelina.

ZIGA-ZIGA (Fer). ZIGZEJAR.

ZIGENA. f. *Zool.* Insectes lepidopters crepusculars, quines nombroses especies habiten l' Europa. Zigena.

ZIGOCERICH. adj. *Zool.* Que té a parells els tentáculs. Zigocéreo.

ZIGODÁCTIL, A. adj. Que té els dits a parells. Zigodáctilo.

ZIGODONT. m. *Bot.* Mena de molses zigodonties que 's desarrollen a les roques y als arbres. Zigodonte.

ZIGOGONFI. adj. *Zool.* Que té les dents a parells. Zigogonfos.

ZIGOPTERIT. m. *Paleont.* Mena de fulgueres fòssils. Zipoptérido.

ZIGZACH. *Zool.* Nom vulgar de les peixines dels genres *porcellana, troca*, etc. Zigzach. || Tortuositats dels camins.

ZIGZEJAR. v. a. Oscilar, fer zigzach com per exemple el llamp.

ZIMOLOGÍA. f. Part de la química que tracta de la fermentació. Zimología.

ZIMOLÒGICH, CA. adj. *Quim.* Lo concernent a la zimología. Zimólogo.

ZIMOSÍMETRE. m. Instrument propi pera apreciar el grau de calor que 's desenrotlla a les materies qu' están en fermentació. Zimosímetro.

ZIMOSIMETRÍA. f. Art de servirse del zimosímetre. Zimosimetría.

ZIMOSIMÈTRICH, CA. adj. Epítet de les operacions fetes ab el zimosímetre. Zimosimétrico.

ZIMOTECNIA. f. Historia dels fenòmens de la fermentació. Zimotecnia.

ZIMOTÈCNICH, CA. adj. Lo concernent a la zimotecnia. Zimotécnico.

ZINCOGRAFIA. f. ZENCOGRAFÍA.

ZINCONISA. f. *Min.* Substancia terrosa pulverulenta, lleu y soluble dins dels ácits. Zinconisa.

ZINGITA. f. *Min.* Pedra que té l' apariencia del vidre. Zingita.

ZINGIBERICH, CA. adj. Epítet d' un ácit que 's troba al ginebre. Zingibérico.

ZINQUERITA. f. *Min.* Sulfur antimònich plúmbich de color gris d' acer y llustre metállich. Zinquerita.

ZINZOLI. m. Color violaci tenyit de roig. Zinzolino.

ZIRCÓ. m. *Min.* Pedra preciosa de diversos colors. Zircón.

ZIRCONA. f. *Min.* Oxit de zirconi. Zircona.

ZIRCONI m. *Min.* Metall descobert per Berzelius l' any 1805. Zirconio,

ZIRCÒNICH, CA. adj. *Min.* Lo concernent al zirconi. Zircónico. || Calificació dels compostos en que hi entra 'l zirconi. Zircónico.

ZISSIFÍ. m. *Zool.* Mena de molusques gasteropots pectinibranquis. Zizifino.

ZISSIFORA. f. *Bot.* Mena de plantes llabiades monardies, que creixen als paisos centrals d' Europa. Zizifora.

ZOAMELCH, GA. adj. *Zool.* Que xucla la sanch o els humors dels animals. Zoamelgo. || m. pl. Gran divisió dels insectes hemipters, comprenent aquells que viuen parásits xuclant la sanch dels animals. Zoamélgico.

ZOANT. m. *Zool.* Pòlips carnosos que són el tipus dels zoantaris y dels zoantis, de cos cònich, llargarut y aixamplat a la banda superior, ab boca transversal ab tentáculs curts. Zoanto.

ZOANTARIS. m. pl. *Zool.* Familia de zoofits acalefs que semblen flors radiades. Zoantarios.

ZOANTROP. s. La persona atacada de zoantropía. Zoántropo.

ZOANTROPÍA. f. *Med.* Manía que tenen algunes persones que 's creuen transformades en sers irracionals. Zoantropía.

ZOANTRÒPICH, CA. adj. *Med.* Lo que pertany a la zoantropía. Zoantrópico.

ZODIACAL. adj. Lo que pertany al Zodiach. Zodiacal.

CONSTELACIONS ZODIACALS. *Astron.* Se diu dels aplechs d' estrelles que ocupaven abans els dotze signes zodiacals, portant els meteixos noms encara que no corresponen ara a la seua situació per haverse cambiat ab relació a les estrelles el punt equinoccial de primavera. *Constelaciones zodiacales.*

LLUM ZODIACAL. *Astron.* Resplandor blanquinós que s' observa a l' horitzó en sentit obliquo, enlairantse a considerable elevació y minvant fins al punt de que ve a formar a mena d' un disch lenticular aplanat. *Luz zodiacal.*

ZODÍACH. m. Cèrcol máxim de la esfera, en forma de faixa o banda ampla, que divideix obliquament l' equador, fent ab ell un ángul de vint y tres graus y mitg. Es el camí y espai per ont van els planetes ab llur curs propi de ponent a orient; y 's divideix en dotze parts iguals haventhi a cada una de elles el seu signe corresponent. Zodíaco.

ZODIÓ. m. *Zool.* Mena d' insectes dipters atericers miodaris d' especies originaries d'Europa. Zodion.

ZOÈTICA. f. Vida del individuu y de la especie; relacions del animal ab el mon exterior. Zoética.

ZOÈTICH, CA. adj. Lo corresponent a la zoètica. Zoético.

ZOFOMIA. f. *Zool.* Mena d' insectes dipters atericers muscits, originaris d' Europa. Zofomia.

ZOFTALME. m. *Bot.* Nom científich de la *siempreviva major.* Zoftalmo.

ZOGRÁFICH. adj. *Min.* Mena de talch. Zográfico.

ZOIL. n. p. Zoilo.

ZONA. f. Banda, faixa. Zona || *Geog.* Qualsevulla de les cinch parts o bandes en que 's considera dividida la superficie de la terra de pol a pol. N' hi ha una anomenada *tòrrida*, quina amplaria es igual a la distancia entre 'ls dos tròpichs, y está dividida per meitat pêl equador; dues *glacials* o *fredes*, que s' extenen desde 'ls pols fins als cèrcols polars, y dues *temperades*, compreses entre aquestos darrers cèrcols y 'ls tròpichs. Zona. || Per extensió 's diu de qualsevulla altra divisió semblanta, com: *zona* dels bens generals. Zona.

ZONARI, A. adj. *Hist. nat.* ZONAT. || *Min.* Se diu d' una varietat de cals carbonatada que a la seua banda mitja, presenta una rotlla de facetes dispostes a mena de zona. Zonario.

ZONAT, DA. adj. *Hist. nat.* Qui está assenyalat ab llistes concèntriques y colorejades. Zonado.

ZONOTRIQUIA. f. *Bot.* Mena de plantes ficies, que venen a ésser certa alga que creix a les roques submarines del Mediterrani. Zonotiquia.

ZOO. Veu originaria del grech, que ab la significació *d' animal* entra com a prefixe a la composició de molts termes tècnichs. Zoo.

ZOOBI, A. adj. *Zool.* Que viu al cos d' un animal. Zoobio.

ZOOBIA. f. Modo d' obrar dels orguens, de quin resulta la conservació del individuu. Zoobia.

ZOOBIOLOGÍA. f. Ciencia de la vida animal. Zoobiología.

ZOOBIOLÒGICH, CA. adj. Lo que pertany a la zoobiología. Zoobiológico.

ZOOCARP. m. *Hist. nat.* Animalet produit per un ésser zoocarpat. Zoocarpo.

ZOOCARPAT, DA. *Hist. nat.* S' aplica a uns éssers que durant una part de la seua existencia presenten els carácters de vegetals y després en lloch de capolls produeixen éssers animals que 's perllonguen formant filaments vegetals. Zoocarpado.

ZOOCLASSIA. f. Classificació dels animals. Zooclasia.

ZOOCOCCINA. f. Substancia animal que 's troba al kermes vegetal. Zoococcina.

ZOOCRESSIA. f. Ciencia que tracta de fer coneixer els procediments per medi dels quals l' home obté 'ls animals que poden serli útils. Zoocresia.

ZOOCRÈSTICH, CA. adj. Lo relatiu a la zoocressia. Zoocréstico.

ZOOÈTICA. f. Ciencia de les costums, hábits y usos dels animals. Zooètica.

ZOOÈTICH, CA. adj. Lo pertanyent a la zooètica. Zooético.

ZOÒFAG, A. adj. Epítet de certs insectes que xuclen la sanch dels altres animals. Zoófago.

ZOOFAGIA. f. Voracitat dels animals que 'ls inclina a menjar viva llur presa. Zoofagia.

ZOOFÁGICH CA. adj. Voráç. Zoofágico.

ZOÒFIT. m. Animal que presenta alguna semblança ab la planta. Zoófito.

ZOOFITARI, A. adj. Semblant als zoòfits. Zoofitario.

ZOOFITÒGRAF. s. Autor d' una zoofitografía. Zoofitógrafo.

ZOOFITOGRAFÍA. f. Descripció dels zoòfits. Zoofitografia.

ZOOFITOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la zoofitografía. Zoofitografia.

ZOOFITOLITA. f. *Min.* Zoòfit fòssil de forma pareguda a la dels vegetals, com la palmera marina. Zoofitolita.

ZOOFITOLOGÍA. f. Part de la zoología que tracta dels animals de forma paregnda a la de les plantes. Zoofitología.

ZOOFITOLÒGICH, CA. adj. Lo que pertany a la zoofitología. Zoofitológico.

ZOOFITOLOGISTA. s. Versat en zoofitologia. Zoofitólogo, zoofitologista.

ZOOFITRANTACI. adj. *Min.* Epítet del carbó mineral produit per una barreja de residuus animals y vegetals. Zoofitrantacio.

ZOOGENA. f. Materia apegalosa azoada que 's troba a algunes aigües termals. Zoogena.

ZOOGLIFITA. f. *Min.* Pedra ab figures que representen animals. Zooglifita.

ZOOGONÍA. f. Coneixement de la generació dels animals. Zoogonia, zoogonología.

ZOOGÒNICH, CA. adj. Lo referent a la zoogonía. Zoogónico.

ZOÒGRAF, A. m. y f. L' autor d' una zoografía y també qui 's dedica a la zoografía. Zoógrafo.

ZOOGRAFÍA. f. Descripció de la naturalesa y propietats dels animals. Zoografía.

ZOOGRÁFICH, CA. adj. Lo que 's refereix a la zoografía. Zoográfico.

ZOOHEMATINA. f. Principi colorant de la sanch. Aquesta substancia és insípida, inodora, insoluble ab els ácits y alcalis: no conté ferro, o si acás ne té és en poquíssima quantitat. Zoohematina.

ZOÒLECH. m. Aficionat al estudi de la zoología o que té molts coneixements d' aquesta ciencia. Zoólogo. || Professor de zoología. Zoólogo.

ZOÒLIT. *Geol.* Animal fòssil. Zoólito.

ZOOLITA. f. *Geol.* Part d' algún animal convertit en pedra. Zoolita.

ZOOLITÍFER, A. adj. *Geol.* Que conté restes fòssils d' animals. Zoolitífero.

ZOOLOGÍA. f. Part de la historia natural que tracta dels animals. Zoología.

ZOOLOGÍA GENERAL. La que comprèn l' anatomía y la fisiología comparades y totes les grans qüestions relatives a la serie zoològica. *Zoología general.*

ZOOLOGÍA SISTEMÁTICA. Part de la zoología que tracta de la classificació dels animals. *Zoología sistemática.*

ZOOLÒGICH, CA. adj. Relatiu a la zoología. Zoológico.

ZOOMORFIA. f. Representació dels animals vius qu' habiten dins de les petxines y caragols. Zoomorfia. || Descripció de la part exterior dels animals. Zoomorfia.

ZOOMORFÒSICH, CA. adj. Lo qu' és propi de la zoomorfosis. Zoomorfósico.

ZOOMORFOSIS. f. Historia dels animals que viuen dins de les petxines. Zoomorfosis.

ZOONAT. m. *Quim.* Combinació del ácit zoònich ab una base. Zoonato.

ZOÒNICH. adj. m. *Quim.* Calificació d' un ácit extret de les substancies animals. Zoónico.

ZOONIT. m. Cada un dels esser parcials quin conjunt forma un animal compost. Zoonito.

ZOONOM. s. y adj. L' individuu versat en la zoonomía. Zoónomo.

ZOONOMIA. f. Ciencia del principi animal. Zoonomía.

ZOONÒMICH, CA. adj. Lo pertanyent a la zoonomía. Zoonómico.

ZOONOMOLOGÍA. f. Ciencia de la direcció y cuidado dels animals. Zoonomología.

ZOONOMOLÒGICH, CA. adj. Lo que 's refereix a la zoonomología. Zoonomológico.

ZOONOSOLOGÍA. f. El coneixement de les malalties dels animals. Zoonosología.

ZOONOSOLÒGICH, CA. adj. Lo relatiu a la zoonosología. Zoonosológico.

ZOOPÒNICA. f. Branca de la zoologia que s' ocupa de les observacions y de les descripcions. **Zoopónica.**

ZOOPÒNICH, CA. adj. Lo pertanyent a la zoopònica. **Zoopónico.**

ZOOQUÍMICA. f. Química animal. **Zooquímica.**

ZOOSCOPIA. f. Observació dels animals. **Zooscopia.**

ZOOSCÒPICH, CA. adj. Lo relatiu a la zooscopia. **Zooscópico.**

ZOOTECNIA. f. Coneixement dels animals aplicat a les necessitats del home. **Zootecnia**

ZOOTÈCNICH, CA. adj. Lo pertanyent a la zootecnia. **Zootécnico.**

ZOOTERAPIA. f. Art de curar les malaltíes dels animals. **Zooterapia.**

ZOOTERÁPICH, CA. adj. Lo que té relació ab la zooterapia. **Zooterápico.**

ZOÓTICH, CA. adj. Epítet dels terrenos que contenen cossos orgánichs. **Zoótico.**

ZOOTOMÍA. f Anatomia dels animals. **Zootomia.** || Dissecció dels animals. **Zootomia.**

ZOOTÒMICH, CA. adj. Lo que pertany a la zootomía. **Zootómico.**

ZOOTOMISTA. s. Qui estudía o practica la zootomía. **Zootomista.**

ZOOYATRÍA. f. Medicina veterinaria. **Zooyatría.**

ZOOYÁTRICH, CA. adj. Lo concernent a la zooyatría. **Zooyátrico.**

ZOOYDICH. adj. *Min.* Epítet d' un mineral quina forma representa la d' un animal sencer o la d' una part del animal. **Zooido.**

ZOOYATROLOGÍA. f. Ciencia mèdica veterinaria. **Zooyatrología.**

ZORITA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; és a la vora del riu Bergantes y té 1,290 hab.

ZORATXE. m. *Min.* Mineral platejat semblant al talch. **Zoroche.**

ZOROASTRE. m. *Mit.* **Zoroastro,**

ZÒSTER. f. *Med.* Mena de brians que surten alentorn de la cintura. **Zóster.**

ZOSTERA. f. *Bot.* Mena de plantes marines de les sosteracies, que viuen a les costes de tots els mars. **Zostera.**

ZOSTERACI, A. adj. *Bot.* Pertanyent o semblant a la zostera. **Zosteráceo.**

ZOYSITA. f. *Min.* Varietat d' epídot, de color gris de perla. **Zoisita.**

ZUCAYNA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, diòc. de Valencia, part. jud. de Lucena; és a la esquerra y un poch apartada del riu Millares, y té 1,098 habitants.

ZÚMICH. adj. m. *Quim.* Calificació d' un àcit que 's forma durant la fermentació àcida de varies materies vegetals. **Zúmico.**

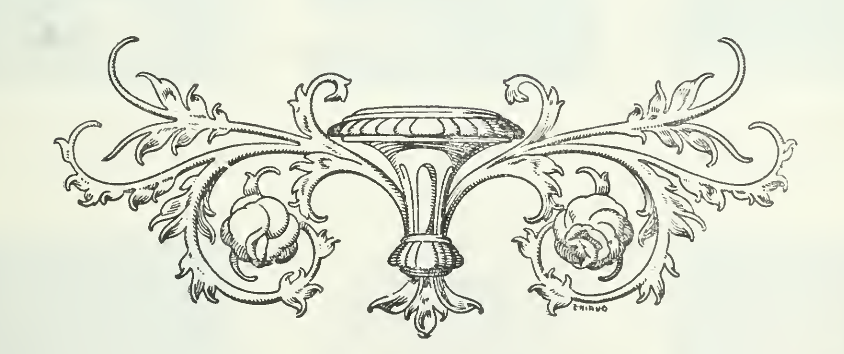
ZURITA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Baells prov. d' Osca.

ZUTANO. m. Veu inventada pera esmentar a algú sense dirne 'l nom **Zutano.**

ZYMOSSÍMETRE. m. Instrument pera amidar la calor que 's desenrotlla a les materies que 's troben en estat de fermentació. **Zymosímetro.**

ZYMOTECNIA. f. Historia dels fenòmens de la fermentació. **Zymotecnia.**

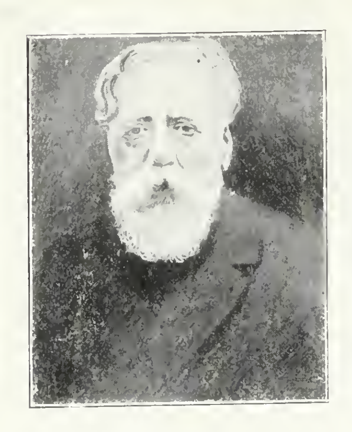
ZYMOTÈCNICH, CA. adj. Lo concernent a la zymotecnia y l' individuu que hi és versat o que la practica. **Zymotécnico.**

Retrats (Suplement)

Francesch Aragó (1786-1853)
pág. 278

Antoni Caba (M. 1907)
pág. 319

Salvador Casañas (1834-1908)
pág. 328

Antoni Elíes de Molins (M. 1909)
pág. 355

N. Font y Sagué (M. 1910)
pág. 375

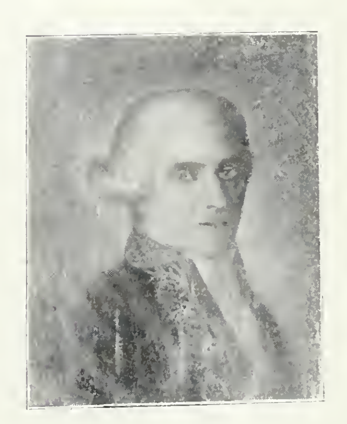
J. Miquel Guardia (N. 1830)
pág. 913, t. I

Pere Joan Núñez (1552-1602)
pág. 340, t. II

Ramón Xedmar (M. 1198)
pág. 509

Ferrán Selma (1752-1810)
pág. 828, t. II

Retrats (Suplement)

Joseph García Robles (1835-1910)
pág. 521

María Mendoza de Vives
(1819-1894) pág. 411

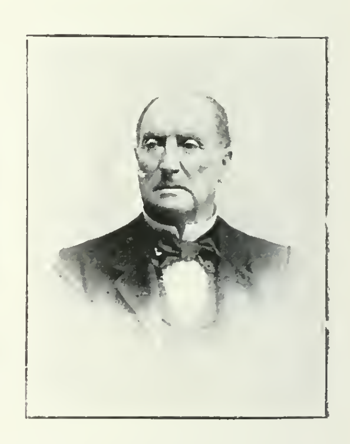
Miquel Joarizti y Lasarte (M. 1910)
pág. 522

Ramón Rossell (M. 1899)
pág. 752, t. II

Terenci Thos y Codina (1841-1903)
pág. 47

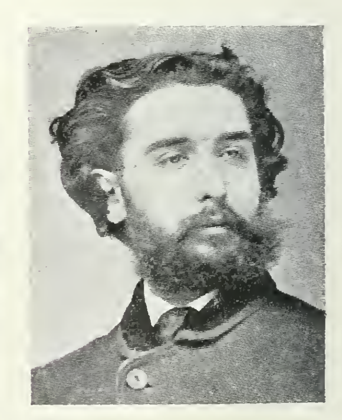
Joan Torras Guardiola (1828-1910)
pág. 70

Benet Perera (1535-1610)
pág. 524

Agapit Vallmitjana (1830-1903)
pág. 145

Ramón Tusquets (M. 1904)
pág. 118

DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA

APÈNDIX

Addicions, esmenes y aclaracions

A

A. m. *Ter.* CES.

AAÇA. f. Mena de llança antiga que usaven els moros y després els catalans durant la reconquista. Aaza.

AARIF. m. ALARIF.

AARON (Rabí). *Biog.* Jueu de l' aljama de Barcelona, de la branca de Leví. Era nadiu de la ciutat ont vivía, morint en ella al any 1292. Havía escrit la obra *Sepher Hakhinnuch*, llibre de l' ensenyança o catecisme, contenint 613 preceptes y els rites d' un complement, que va ésser impresa al any 1523 a Venecia, de quina Hottinger va servirsen per la seua obra titolada: *Tractat del dret dels hebreus*.

AARONITA. m. *Hist.* Descendent de Aaron y'l que segueix la seva relligió. Aaronita.

AASTE. m. Mena d' aucell de rampinya semblant al falcó. Aasto.

ABABOL. m. *Bot. ter. valen.* ROSELLA.

ABACER. m. TENDER.

ABACERÍA. m. Tenda ont venen tota mena de queviures pêl servei d' una població, germania, societat, etc. Abaceria.

ABAD (Joan). *Biog,* Escriptor nadiu de la vila d' Alcoy, que vivía als començos del sigle XVII. Va escriure en vers, una obra titolada: *Relación verdadera del daño y muertes que ha hecho un grave y terrible terremoto en la villa de Alcoy, reino de Valencia, en 22 de Diciembre, año 1620, con otras cosas dignas de ser sabidas.*

— (JOSEPH IGNASI). *Biog.* Professor de la Universitat de Cervera al derrer ters del sigle XVIII, autor de la *Historia dels Sants martres Harmenter y Celdoni,* escrita en catalá y publicada en un volúm a la imprempta d' aquella institució al any 1778.

— (MANEL) *Biog.* Metge que va estudiar a la Universitat de Cervera. Vivia als començos del sigle XIX y era doctor en medecina. Va deixar inèdita una abra composta per 10 volums en quart, ab el títol de *Opera médica,* esmentada pêl doctor Chinchilla a la *Historia de la Medicina Española.*

ABADAL (Antoni). *Biog.* Advocat y escriptor que vivia a les derreríes del sigle XVIII. Era llicenciat en abdós drets y pertanyía a la Academia de Bones Lletres de Barcelona, en quina corporació va llegir una *gratulatoria* a 9 de Febrer de 1791.

— (FRANCESCH DE). *Biog.* El llinatge dels Abadals de Vich va obtindre títol de segón grau de noblesa catalana, al any 1792, en aquest descendent del meteix, que era ciutadá de Barcelona, procurador general del Ajuntament de Vich y regidor de la meteixa ciutat.

— (JOAN DE). *Biog.* Entusiasta y fervent admirador de la nostra terra, que va ésser alcalde de la ciutat de Vich y representant d' aquell districte a la Diputació provincial de Barcelona. Va neixer a Sant Vicents de Rus al any 1813, morint a Vich al de 1891.

— (RAMÓN DE). *Biog.* Valent militar y patriota, que va neixer a Granollers de la Plana al any 1772, morint a Vich al de 1855. Va pendre part activa a les lluites sostingudes a les derreríes del sigle XVIII contra la república francesa y quant l' invasió napoleònica.

ABADENCH, CA. adj. Lo pertocant al abat o a la abadía. Abacial.

ABADERNA. f. *Náut.* BADERNA.

ABADÍA (Francesch X.). *Biog.* Capdill y després general del exèrcit espanyol que va lluitar ab bravesa, distingintse durant la guerra de la Independencia. Va neixer a Valencia al any 1774, morint al de 1830.

— (PERE DE). *Biog.* Cavaller mercenari que, segons En Piferrer, va vindre desde Italia a la conquesta de Valencia en temps del rei En Jaume I. Valent y esforçat, va sostindre una brega personal ab cert alarb anomenat Babat, a qui s' havía de temer per la seua ardidesa y enginy en jugar l' arma blanca, y va vèncel l' Abadia, a qui el *Conqueridor*, satisfet de la proesa, va ferli mercè de possessió del lloch de Palop.

ABADIE (Bernat) *Biog.* Remarcable menescal, nadiu del Mitjorn de França al any 1817. Va escriure algunes obres de la seua professió, ressaltant entre elles les titolades: *Coixera del cavall, Etiologia del carbuncle, Cria del cavall*, y altres diverses, en quines tractava de la *pesta bovina, rabia, tuberculosis*, etc.

ABALTIR. v. n. *Ter.* Abatre, ensopir, endormiscar.

ABALTIRSE. v. r. *Ter.* Abatres, ensopirse, endormiscarse.

ABALTIT, DA. adj. *Ter.* Abatut, endormiscat.

ABALLOL (Coll de l'). *Orog.* Collada del Bergadá, que té 1,425 metres d' altura, y está entre 'l clot del Triput y les grandioses clotarades de Malanyeu.

ABANDERADOR. s. y adj. Qui abandera.

ABANDERAMENT. m. Acte y efecte d'abanderar.

ABANS DE L' HORA. *Ter.* Aviat, com: *arrivar abans de l' hora.*

ABANSPOSAR. v. a. Anteposar, practicar una cosa abans d' una altra. Anteponer.

ABANSPOSAT, DA. Posat o collocat devant d'un altre. Antepuesto.

ABASTAMENT. m. *Ter. ibicench.* Ab abundor. En abundancia.

ABASSAGAR. v. a. Abatre. Derruir.

ABASSAGAT, DA. adj. y p. p. de ABASSAGAR. Derruido.

ABAT (Pere del). *Biog.* Quan la conquesta de Valencia, l' abat y els monjos de Santa María de Ripoll, enviaren al camp del conqueridor un estol de tropes comanades per un valent soldat a qui el rei En Jaume va anomenar En Pere del Abat, y que durant aquella empresa va mostrar decisió y esforç, mereixent que se l' esmentés a la crònica d' aquell memorable seti.

ABATIA (Bernat). *Biog.* Metge y astròlech de les derreríes del sigle XVI. Alguns suposen que va neixer a Tolosa envers l' any 1540, morint al de 1590. Era enciclopedista, mostrant el seu saber en molts coneixements humans, y havent explicat a París ciencies tant diverses com el dret, la medicina, les matemátiques y l' astrología. Ab el títol de *Grand Herbier*, y seguint el plan de Juchs, va escriure una descripció general de les plantes, y al any 1572, va publicar un *Pronòstich relatiu al casament d' En Enrich de Navarra ab Na Margarida de França.*

ABATUÇAR. v. a. PEGAR.

ABATUÇARSE. v. r. PEGARSE, BARALLARSE.

ABATZER. *Bot. Ter. de Menorca.* ESBARZER.

ABBAD-BEN-SARHAU. *Biog.* Professor y escriptor alarb, que va neixer a Xátiva l' any 1071. Va ésser autor d' algunes obres, segons Addabi, atribuintli entre elles el *Fihrist* l' escriptor Aben Fair. Va morir al Marroch al any 1148.

ABBATIA (Antoni de). *Biog.* Advocat a mitjans del sigle XVII, nadiu del Mitjorn de França, que va dedicarse als travalls literaris, fruint per ells merescut renòm. Als jochs florals de Tolosa, va obtindre els tres premis pera guanyar el títol de mestre, haventse publicat a les derreríes del meteix sigle, les poesíes que havíen sigut premiades: *El triomf de la sarça-rosa (L' englantina)*, Tolosa, 1682; *El triomf de la violeta*, Tolosa, 1684, y *El triomf de la calèndula o flor de la meravella (pensament)*, Tolosa, 1689.

ABD-EL-MELEK-BEN-ABD-EL-AZIS. *Biog.* Rei alarb de Valencia, que va montar al soli al any 1061, essent destronat al de 1065 per Al-Mamum, de Toledo.

ABDALLAH - BEN - AHMED - BEN - ABDALLAH - BEN - HOFS. *Biog.* Escriptor y historiaire alarb, que va morir al any 1248. Era nadiu de Denia, va sejornar a Xátiva, y enlairen els seus escrits, marcadament els de historia, alguns dels seus correligionaris, haventse distingit també al conreu de la medicina.

ABDALLAH-BEN-KASSIM-BEN-JALAF-EL SALMI. *Biog.* Escriptor alarb, que va neixer a Alcira al any 591 (1194) y era conegut ab el nom de *(El Xatxati).* Home estudiós va comptar més de doscents mestres, consagrantlos com a tribut, un *Diccionari biogràfich*, anomenat *Llibre de les perles y de les utilitats*, y era al ensemps autor d' altra obra, la titolada *Camí alegre de la comparació entre els llibres de Aben Pascual y d' Alfaradhi.* Va morir al combat que va lliurarse ab els cristians, quan la presa de Sivilla al any 1248.

ABDALLA - BEN - MOH - BEN ABDALLAH - BEN SOFIAN - EL TOCHBI. *Biog.* Escriptor y poeta y cadí alarb, que soposen el autors nadiu de Xátiva. Era cadí de Lorca y home de molta ilustració, autor de travalls en prosa y de ben inspirades composicions poètiques. Va morir al any 1193.

ABDALLAH - BEN - MOHAMAD. *Biog.* Escriptor, alarb, mort a Xàtiva al any 1104, ont sejorná tota sa vida, y d' ont el creuen nadiu els seus biògrafes, que refermen la opinió de que era un dels homes més sabis dels seus temps y autor de algunes obres, essent molt lloada la seua doctrina.

ABDALLA - BEN - JAHIJA. *Biog.* Escriptor y jurisconsult famós a qui s' anomenava també *Aben Çahib etç Çola.* Va neixer prop de Denia, morint a Valencia al any 1182. Va ensenyar a Xátiva humanitats y per indicació del walí de Valencia va establirse a Valencia pera ensenyar als fills d' aquell dignatari, exercint també el professorat a una de les meçquites.

ABDUIS. adj. *Ant.* Abdues. Ambas.

ABEGOTERA. f. *Ter.* VESPER. Niu d' abelles, bossa o niu de les vespes.

ABEILLE (Gaspar). *Biog.* Poeta provençal de les derreríes del sigle XVIII y començos del XIX. Fou acadèmich de la de França al any 1704. Va morir entrat en anys al de 1718. Va escriure nombroses obres, epigrams, moltes tragedies, una comedia y dues òperes.

— (SCIPIÓ). *Biog.* Germá del anterior, cirurgiá molt remarcable. Va compondre en vers una *historia dels ossos segons els antichs y els moderns*, Paris, 1865; *Tractat de les ferides d arcabuç.* París, 1696; *El perfecte cirurgiá d' exèrcit*, 1696. Era també nadiu de Provença y va morir al any 1697.

ABELART. n. p. Abelardo

ABELLA (Pere). *Biog.* Musich distingit y un dels directors d' orquesta que fruíen de major concepte. Va morir a Barcelona al any 1877.

— Y GARANBET (JOSEPH). *Biog.* Pintor valenciá que vivia als començos del sigle XIX. No se tenen d'ell precises noticies biogràfiques.

ABERRACIÓ. *Met.* Obrar o parlar fora de lo just y raonable. Aberración.

ABET (Fusta de). *Art. y of.* Fusta blanca, lleugera y acústica; s' utilisa a l'ebanistería y a la fabricació de pianos; a la fustería s' emplea pera travalls de poca importancia y consistencia.

ABETAR m. Lloch poblat d' abets. Abetal.

ABEURÁ. v. a. *Ter ibicench.* Abeurar. Abrevar

ABEURADOR DEL CAVALL DE ROLDAN. *Geog.* Al Vallespir, un dels recorts llegendaris del famós guerrer, gran roca vuidada en quin fons hi há constantment aigua.

ABIGARRAR. v. a. Pintar o donar a alguna cosa colors molt variats sense ordre ni concert. Abigarrar

ABIGARRAT, DA. adj. Lo que té diversos colors inarmònichs posats de qualsevol modo. Abigarrado

ABISMAR. v. a. y 'ls seus derivats. Abismar.

ABIT. *Bot.* APIT.

ABLEGAY. *Geog.* Lloch del dist. de Maó, a l'illa de Menorca.

ABLUCIONAR. v. a. Administrar l'ablució.

ABLUCIONAT, DA. Qui ha rebut l'ablució.

ABNEGADAMENT. adv. Ab abnegació, d'una manera abnegada.

ABONYAR. v. a. ABONYEGAR.

ABORRONAR. V. ESBORRONAR en el DICCIONARI.

ABORRONAT, DA. V. ESBORRONAT en el DICCIONARI.

ABRACOQUER. *Bot.* ABERCOQUER.

ABRAONADA. f. EMBESTIDA.

ABRANDAR. v. a. p. u. ENCENDRE, INFLAMAR.

ABRE. *Náut. ter.* El pal d'una barca de pesca.

ABRE DE TINTA. *Ter. Menorca Bot.* Nom que s'apropía als arbres de la mateixa *Phytolacea decaucha.*

ABRE QUE PASTURA BE. fr. *Ter.* Arbre que creix y s'escampa.

ABRINAT, DA. adj. APRIMAT.

ABRIVAR. v. a. Enverinar, encendre.

ABRIVAT. m. *Ter.* Furient.

ABRÓ. *Bot.* EURÓ, URÓ.

ABRUPTAMENT. adv. D'una manera abrupta.

ABSCÓN. s. y adj. AMAGAT.

ABSCONDIR. v. a. AMAGAR.

ABSENTISME. m. Emigració dels habitants del camp y dels pobles petits y més particularment dels richs, cap als grans nuclis de població. Ausentismo.

ABSINTA. f. ABSENTA.

ABSTENCIONISME. m. Paraula moderna en sociología y en política, que s'apropía als que s'abstenen d'intervindre en una qüestió o bé en un genre de qüestions.

ABSTRET.

NOMBRE ABSTRET. *Arit.* El qui no 's refereix a cap unitat d'especie determinada. *Número abstracto.*

ABU-ABDALLAH-MOHAMMAD-BEN-JALAF BEN-ISMAIL EL-ÇADAFI. *Biog.* Escriptor y historiagraf alarb que va neixer a Valencia al any 1036, fent allí meteix els seus estudis, y escrivinthi la historia de la ciutat. Els seus contemporanis li tingueren consideració, donchs era poeta inspirat y distingit jurista. Se li atribueix ademés una obra de la conquesta de Valencia pêls cristians abans del any 1106, ab el títol de *Descripció clara del infaust y desgraciat succés.*

ABULIA. f. *Med.* Manca absoluta o disminució de la voluntat. Abulia.

ABÚLICH, CA. adj. Lo pertanyent a la abulia.

ABURGESAR. v. a. Fer contraure 'ls hábits de burgès a algú. Hacer que alguien adquiera las costumbres ó modales de la clase media.

ACABALLES.

ESTAR A LES ACABALLES. fr. *Ter.* Estar agonitzant. *Estar finando.*

ACABUSSÁ. *Ter. ibicench.* Chapuzar.

ACACIA (Marti). *Biog.* Metge catalá del sigle XVI, deixeble de Brissot y establert a Paris al any 1541. Les seues obres principals, sôn: *Galeni ars medica, De morbis mulieribus bibriduo. Consilia médica.*

ACADUCAT, DA. adj. *Vulg.* CADUCH.

ACALIVAR. v. a. Coure al caliu, escalivar.

ACALIVAT. adj. Escalivat, cuit al caliu.

ACANDIRSE. v. r. Decaure, enmagrirse.

ACANDIT. adj. Decaigut, enmagrit.

ACANTELLAR. v. a. Fer cantell a alguna pedra o fusta; posar quelcom de cantell.

ACANTELLARSE. v. r. Posarse de cantell.

ACANTELLAT. adj. Posat de cantell.

ACANTILAT, DA. adj. Se diu de la costa acinglerada a quin peu hi baten les ones. Acantilado. || També s'usa com substantiu. Cantil.

ACAPISSÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Atropellar.

ACAPTIRI. *Vulg.* Mot apropiat al qui per ofici se dedica a càptar.

ACAPUSSÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Afalagarse els aucells. Cubrirse.

ACARAMELAT, DA. adj. Lo que té la consistença del caramelo o s'hi sembla. Acaramelado. || *Met.* Escrit o frase plena de dolcesa. Acaramelado.

ACARAMULLAMENT. m. Acte y efecte de acaramullar o acaramullarse.

ACARAMULLAR. v. a. Omplir fins a caramull.

ACARAMULLAT, DA. p. p. Plè a vessar, plè en excés, formant caramull.

ACARMINAR. v. a. Donar color de carmí.

ACARMINARSE. v. r. Pendre color de carmí, tornarse de color de carmí.

ACARMINAT, DA. Que ha près color de carmí o tirant a carmí.

ACARNANIA. *Geog. ant.* Comarca de l'antiga Grecia, ara anomenada Carnia.

ACARONADOR, A. adj. Lo qui acarona. Acariciador.

ACARONAMENT. m. Acte y efecte d'acaronar. Caricia.

ACARREJADOR, A. adj. Qui acarreja. || m. Eina de metall que serveix pera posar degudament les dents de la serra.

ACARRERAR. v. a. Fer pas, obrir o indicar carrer o camí, començar a caminar pera un lloch fent de guía pera que segueixin els demés.

ACARRERAT, DA. p. p. del verb ACARRERAR.

ACARRIAR. v. a. ACARREJAR.

ACASERAR. v. a. Sugestionar ganes de casarse.

ACASERARSE. v. r. Agafar ganes de casarse.

ACASERAT, DÁ. adj. Que té ganes de casarse.

ACASSIA. *Bot.* Cassia blanca. Falsa acacia.

ACATÁ. v. a. *Ter. ibicench* Esmenar una mica, satisfer un poch. Reparar en algo.

ACEMETES. m. pl. Qui no dorm o vetlla seguidament.

ACEQUIA. f. CEQUIA al DICCIONARI.

ACER. m. CER al DICCIONARI.

ACER FOS. Aquell que resulta més afinat que 'ls altres, y que no pot bullirse sense malmetrel. Combinat ab carbono, pren tremp al escalfarlo y tirarlo al aigua.

ACER DE BULLIDA. L'acer que bullint pot soldarse ab el ferro.

ACIDITAT. f. Acidesa, qualitat per la qual es ácida una cosa.

ACIDUL. m. Apelatiu de substancies acidulades, com certes aigües minerals.

ACIENÇAT, DA. adj. Coneixedor de les coses, illustrat, sabi, enteniméntat. Cuerdo.

ACIUTADANISACIÓ. f. Acte o efecte d'aciutadanisar. Acto ó efecto de conceder los derechos de ciudadania.

ACIUTADANISAR. v. a. Convertir en ciutadans als que no ho són Dar derecho de ciudadanía.

ACIUTADANISAT, DA. adj. Qui ha obtingut els drets de ciutadá. **Ciudadano.**

ACLAMAR. v. a. Cridar a un altre.

ACLAPARADOR, A. adj. Lo que aclapara. **Abrumador, enervador.**

ACLAPARANT, A. p. p. **Enervante.**

ACLUCAT D' ULLS.

A ULLS CLUCHS. *Vendados los ojos, á ojos cerrados.*

ACOBLAR. v. a. *Met.* Unir entre sí persones o coses que discordaven. **Acoplar.** || v. r Unirse, juntarse dues o més persones o coses qu' abans no anaven d' acort. **Acoplarse, aparearse.**

ACOBLARSE. v. r. Reunirse, juntarse.

ACOBLAT, DA. adj. Reunit, juntat.

ACOCOLIR. v. a. ACOVARDIR.

ACOCOLIRSE. v. r. ACOVARDIRSE.

ACOCOLIT, DA. adj. ACOVARDIT.

ACODOLAMENT. m. Acció y efecte d' acodolar.

ACODOLAR. v. a. Fitar, posar fites, senyalar ab fites o mollons els termes o be un troç de terra.

ACODOLAT, DA. adj. Fitat, senyalat ab fites o mollons. **Acotado.**

ACOLLAR. v. a. REUNIR, ACOBLAR.

ACOLLARSE. v. r **Reunirse juntarse, aparearse.**

ACOMBOYARSE. v. r. *Ter.* Juntarse. **Juntarse, reunirse.**

ACOMIAR. v. a. DESPEDIR.

ACOMIARSE. v. r. DESPEDIRSE.

ACOMODARSE. v. r. *Ter.* CASARSE.

ACOMPANYATORI, A. adj. Lo que acompanya o s' adjunta a un escrit o altre document. **Adjunto.**

ACOMPLIMENT. m. CUMPLIMENT, 1.

ACOMPLIR. v. a. Realisar, dur a cap.

ACONDORMIMENT. m. Acte y efecte d' acondormir o d' acondormirse. **Adormecimiento.**

ACONDORMIRSE. v. r. Començar a dormirse, anar dormintse poch a poquet. **Adormecerse.**

ACONDORMIT, DA. p. p. **Adormecido.**

ACONGESTAR. v. r. Produirse la congesta o temporal de neus.

ACONGESTAT, DA. adj. Semblant a la congesta.

ACONHORT. m. Consol. CONORT.

ACONHORTAR. v. a. Consolar. ACONORTAR.

ACONHORTARSE. v. r. Consolarse. ACONORTARSE.

ACONQUILLAT, DA. adj. Lo que té forma de conquilla o petxina. **En forma de concha.**

ACORDAT, DA. adj. Conformat. ACORRALAT.

ACORRALAR A PREGUNTES. fr. Ésser molest en preguntar pera indagar alguna cosa. Tafanejar preguntant lo que no se vol dir.

ACORRIOLARSE, v. r. Ferse carril, obrirse camí.

ACORSAR. v. a. ESCURSAR.

ACOSTA (Joan de). *Biog.* Mariner catalá que vivía al sigle XV. Va neixer a Vilanova de Barcelona, pêls anys de 1486, y va ésser un dels que formaren part a l' expedició d' En Pizarro al Perú.

ACROTÒFOR, A adj. fig. *Mil.* Sobrenòm de Baco. **Acrotóforo.**

ACTUADOR, A. adj. Lo que actúa o obra sobre alguna persona o cosa. **Actuante.**

ACULAR. v. a. *Ter.* Anar endarrera. **Recular.** || fig. Perdre diners o bens materials.

ACULLENT. m. Hospitalari. **Hospitalario.**

ACURADAMENT. adv. CUIDADOSAMENT.

ACURAR. v. a. CUIDAR.

ACURAT, DA. adj. CUIDAT.

ACURÓS. adj. CUIDADÓS.

ACURSARSE. v. r. ESCURSARSE.

ACURSAT. adj. ESCURSAT.

ACURTAR. v. a. ESCURSAR.

ACUTXÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Tapar. **Abrigar.**

AÇÁ. *Biog.* Pera completar la nota biográfica relativa a Açá, Azá, Azam, Asam, que al DICCIONARI está continguda, cal esmentar que aquest poeta autor del *Hexameron sacrum seu de opera rex dierum*, pertanyía a la familia del meteix cognòm, veina de Lleida a les derreríes del sigle XV.

— (BERNABÈ). *Biog.* Veí de Lleida al any 1464, jurisperit y conseller del rei en Jaume II, qui a 29 de Abril d' aquell any li va fer donació del lloch de Alcoletgeta, a la veguería de Lleida, que havía pertenescut a les monges de Junqueres de Barcelona.

— (GERONI). *Biog.* Fill de Bernabè, y com ell veí de Lleida, esmentat a l' escriptura de concessió esmentada ab la qualitat de *Miles* o cavaller.

ADACA. f. *Bot.* Mena de planta de les anomenades malabars, que s' usa en la medicina pera combatre malalties del ventrell.

ADALAISA. n. p. de dona. **Adalaisa.**

ADALERARSE. v. r. ADALARSE.

ADALERAT, DA. adj. ADALAT.

ADAM (Joan). *Biog.* Relligiós nascut al Mitjorn de França al any 1608. Era escriptor de mèrit, havent publicat *La vida de Sant Francesch de Borja*, y diferentes obres, impugnantne d' altres de relligioses com la traducció de l' *Ofici de l' iglesia*, oposantse a Port Royal; la *Conversió de Coltibay* y 'l *Triomf de l' Eucaristía*, contravertint ab el capellá Claude. Va morir al any 1684.

ADÁMICH. adj. Pertanyent o relatiu a Adam. **Adámico.**

ADANSON (Miquel). *Biog.* Remarcable botánich del Mitjorn de França, nascut al any 1727. Va escriure nombroses obres de mèrit, entre quines són dignes d' esment les nomenades *Familias naturals de les plantes* y *Un viatge al Senegal.* Va morir a París al any 1806.

ADAOUST (Pere Agustí de). *Biog.* Poeta que va viure a la segona meitat del sigle XVIII. Era nadiu del Mitjorn de França y autor de nombrosos travalls literaris, comedies, cançons, faules, etc. Va traduir en vers l' *Art poètica d' Horaci*, y se li atribueixen el poema cientifich *L' aire* y la oda *La electricitat*, dedicada a Franklin. Va morir a París al any 1819.

AD APERTURAM LIBRI. Frase llatina que significa *a llibre obert*, usantse ab aquest sentit: «Son pochs els que als clássichs llatins entenguin *ad aperturam libri*».

ADARM. m. Mida antiga de pès qu' era la setzava part d' una unça o meitat d' una dragma, ab pès equivalent a 179 centigrams.

PER ADARMS. *Met.* Ab meçquinesa, a petites porcions.

ADAULFE. *Biog.* Eclesiástich del sigle IX, que va ésser bisbe de Barcelona, fent a la seua mort llegat de tots els seus bens pera bastir el palau episcopal de la nostra ciutat.

ADAVANÇAR. v. a. Passar al devaut.

ADAVANÇARSE. v. r. Anarsen al devant. **Avençar.**

ADAVANÇAT, DA. p. p. del verb ADAVANÇAR

ADAIGUAR. v. a. *Ter.* REGAR.

ADELAIDA. f. n. p. **Adelaida.**

ADEMARS (Guillem). *Biog.* Cavaller y trovador provençal que va morir envers l' any 1190. Va ésser distingit per en Frederich Barbarroja y la seua moller Na Beatriu, dedicant a n' aquesta un *Catálech de les dones ilustres*, escrit en vers, que va esmentar el P. Caresmar, donantlo com a existent a la biblioteca del Escorial. Era senyor del castell de Grinyan y

autor de varies composicions poètiques. Alguns crítichs han confós aquest poeta ab En Grau de Adbemar, y En Torres Amat, en ses *Memories*, no fa més qu' esmentarlo, sense precisar noticies seues.

ADENANSARSE. v. r. *Ant.* Adelantarse, anticiparse.

ADENOPATÍA. f. *Med.* Nom genèrich ab quin se comprenen les malalties dels ganglis linfátichs, qualsevulla que sía la causa que les produeixi. Adenopatía.

ADENOTOMÍA. *Vet.* A la medicina dels animals s' anomena ab el nom de *adenotomía parotidia* la operació pera combatre les fistules salivals.

ADENOTÒMICH. *Med.* Pertanyent a la adenotomía.

ADEONA. *Zool.* Nom d' un genre de pòlips que tenen la crosta endurida com pedra.

ADEPÓS, A. adj. ADIPÓS.

ADEPS. m. *Ant.* GREIX. || *Hist.* Als sacrificis de les víctimes, en temps dels romans, se donava aquest nom al greix que d' elles se reculía.

ADER (Guillem). *Biog.* Remarcable metge, nadiu del Migjorn de França als començos del sigle XVIII. Va escriure algunes obres, entre elles l' anomenada *Escarratimes de ægratis et morbis Evangelicis*, comparant els preceptes dogmátichs ab la ciencia de curar y enlairant els miracles.

ADÈS.

ADÈS, ADÈS. fr. Tot seguit, immediatament.

ADESÁ v. a. *Ter. ibicench.* Desar. Guardar.

ADESAR. v. a. DESAR.

ADEVANSAR. v. a. y derivats. AVENÇAR. Adelantar.

ADEVANTAR. v. a. y derivats. AVENÇAR. || Adelantar.

ADHEMAR DE MONTEIL (Aimar). *Biog.* Bisbe, descendent de illustre familia, que va neixer a la primera meitat del sigle XI. Va morir al any 1098, havent lluitat, essent ja bisbe, al costat del comte de Provença Raimón, sostenint l' ardidesa de les seues tropes, predicantlos l'aparició de Sant Jordi y Sant Demetri. Alguns autors li atribueixen haver compost la oració *Salve regina*.

ADJAHENT. adj. ADJACENT.

AD LIBITUM. adj. Locució llatina que significa a voluntat, de qualsevulla manera. || *Mus.* Aquestes paraules se coloquen al començ d' un troç de musica pera indicar que l' artista pot apressar o minvar el moviment de compás y les pauses.

AD LITERAM. adv. S' apropia aquesta locució llatina al significat literal, *al peu de la lletra*.

AD NOVA. *Geog. ant.* Poble de descans a la vía romana de Tarragona a Astorga que alguns autors atribueixen a la situació posterior de Bellpuig, y qu'és de creure fos l' actual Vilanova de Prades. Cortès en son Diccionari, la redueix als límits dels paísos dels mesetans, dels lacetans y dels ilergetes, corresponent la població esmentada a les montanyes de Prades.

ADOBAR.

M' HAN MAL ADOBAT. fr. *Ant.* M' HAN FET MALBÉ.

AD OCULUM. Locució llatina que s' usa com a equivalenta a *devant dels ulls, a la vista*, empleantse moltes vegades com a terme de jurisprudencia.

ADOLIT, DA. adj. *ter.* TULLIT.

ADONIS. *Ictiol.* Peix de la familia dels blènits, ordre dels acantopterigis, de cap gros y aplanat, cos obloncli, color fosch ab taques més obscures, y de una llargaria de 0'15 met. Adonis.

ADOUS (Clot de les). *Orog.* Clotada a la comarca de Camprodón, prop de Javert.

ADOUS (Font de les). *Hidrog.* Doll d' aigua que ix a una altitut de 1,450 met, a la comarca de Camprodón, prop de la Collada de Prats.

ADOUS D' ABELLA. *Hidrog.* Saltant d' aigües que brolla d'entre roques, a la entrada de la barrancada de la riera d' Abella, a la comarca de Camprodón.

ADOVELLAT, DA. adj. *Arquit.* Fet de dovelles. Adovelado.

AD PÉDEM LITTERAM. Expressió adverbial llatina que s' usa per *Al peu de la lletra*, y s' apropia a les traduccions y al modo d'apendre de memoria.

AD PERPETUAM REI MEMORIAM. Locució llatina que ademés d' usarse al començ de butlles pontificies, s' apropia al llenguatge, en son recte sentit, volguent significar que no 's deixin en oblit les coses esdevingudes.

AD PRIMUM. adv. Expressió adverbial llatina que equival a primera vista, al primer impuls, a la primera impresió.

AD QUEM. Locució adverbial llatina empleada en jurisprudencia, pera expressar el día fins a quin se compta un plaç; axís se diu *el día ad quem*.

ADREÇADOR. V. ADRESSADOR.

ADREÇAR. V. ADRESSAR.

ADRIÁ DEL BESÓS (Sant). *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, proper a Badalona.

ADRIÁ (Sant). *Geog.* Lloch de l' illa d' Ibiça, a distancia de 7 kilometres de la capital, a les illes Balears.

ADZANETA DE ALBAIDA. *Geog.* Lloch ab ajuntament a la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Albaida, al camí de Alacant a Xátiva; té 1,552 hab.

ADZANETA DEL MESTRE. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló de la Plana, part. jud. de Lucena; té 2,679 hab.

ADZAROLES. *Bot.* ADZEROLES. || Acerolo.

ADSCRIT, A. p. p. d' adscriure. Adscrito.

ADSCRIURE. v. a. Destinar a algú al servei d 'un cos, d' una societat, etc. || Admetrel pera fer quelcom. Adscribir.

ADSEVARA. *Bot.* ADZAVARA.

ADULTRE, A. adj. ADULTER.

AD UNUM. Locució adverbial llatina, que s' apropia pera significar: tots, sense excepció, sense mancarnhi un.

ADUR, ES. adv. m. *Ant.* Ab dificultat.

ADURAR. v. n. *Ant.* Durar, aguantar molt.

ADURAT, DA. p. p. del verb ADURAR.

ADURENT. m. Lo que crema. Adurente.

AD USUM. adv. Locució llatina que significa segons us y costum; segons s'hage fet qualsevulla cosa o be segons desde molt temps vé realisantse.

ADUXE. p. p. irreg. *Ant.* del verb ADUIR. || adj. Conduit, portat, alegat.

AD VALOREM. Locució llatina que serveix pera indicar que un producte importat en un país paga de dret un tant per cent proporcionat al seu valor. Sotmesos a drets d' aduana els efectes importats de l'un al altre país, poden establirse baix diferentes bases distingidtse ab noms de dret *ad valorem* ab proporció a la seua valoració, y drets especifichs, basats a la naturalesa dels articles importats.

ADVENIMENT. m. Ademés de les significacions explicades al DICCIONARI, té la de *operació*.

ADVOCAT. Completen les explicacions d' aquest mot del DICCIONARI, les que segueixen:

ADVOCAT CONSULTOR. A l' administració municipal s' anomena axís al lletrat a qui per escrit o de paraula se li demana dictamen relatiu a punts o qüestions de dret.

ADVOCAT DE DEU. Aquest nom se dona a Roma per la Congregació de Rites, al funcionari que inter-

vé als processos de canonisació, defensant les pretensions de santedat del que 's proposa pera rebre culte als altars, per les seues virtuts y els seus miracles.

ADVOCAT DEL DIABLE. Funcionari que als processos de canonisació dels sants intervé proposant les dificultats y fent les obgeccions pera evitar una inmerescuda santificació.

ADVOCAT DEL ESTAT. Cos oficial instituit y organisat al any 1881, pera intervindre en els litigis que se refereixen a assumptes d' interessos del Estat.

ADVOCAT DE LA BENEFICENCIA. Es el lletrat que té al seu cárrech la defensa de algún establiment benèfich en els asumptes jud cials que puguin esdevenir. El cos d' aquestos advocats va ésser instituit al any 1853.

ADVOCAT DE LA HISENDA. El funcionari encarregat d' assessorar a les direccions generals del ram d' Hisenda en les qüestions jurídiques.

ADVOCAT DE LA IGLESIA. *Dret comú ant.* Al periode mitgeval foren instituits en cada iglesia *advocats*, que tenien per ofici protegir y defensar a les iglesies de les opressions y violencies, aixís al for y tribunal de magistrats seculars, com devant dels senyors y dels oficials de guerra. Alguns concilis y entre altres el de Maguncia del any 813, ordenavá als bisbes y als abats, elegir als advocats entre quins tinguessin prou zel pera evitar els contrafurs ni executarlos. Se anomenaven aquells funcionaris, *defensor, vidame, vicedominus*, y *prebost secular.*

ADVOCAT DE POBRES. En sentit metafòrich s'apropia aquest nom ademés del que defensa sense paga alguna causa, a totes aquelles persones que s' interessen per apoiar pretensions sense fonament.

ADVOCAT DE SECÁ. *Fam.* Qui dona concells sense demanalshi, y apoia aspiracions més o menys justificades.

ADVOCAT FISCAL. Aixís s' anomenen els lletrats que a les Audiencies y als tribunals suprems fan l'ofici d' auxiliars als fiscals en les funcions del seu ministeri. Fins al any 1844 se 'ls deia agents fiscals.

ADZEMBLA. f. Acémila.

AEREONAUTA. m. y f. Qui fa excursions per l'aire en globo. Aeronauta, aereonauta.

AEREONÁUTICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a l' aereonáutica. Aeronáutico, aereonáutico.

AEREONÁUTICA. f. *Fís.* Part de la física que tracta de la navegació per l' aire. Aeronáutica.

AERI, A. adj. V. AÉREU al DICCIONARI.

AÈRICH, CA. adj. y m. AÉREU al DICCIONARI.

AERODINÁMICA. f. Part de la mecánica que tracta de la força dels fluits elástichs. Aerodinámica.

AERODINÁMICH, CA. adj. Propi de la aerodinámica. Aerodinámico.

AEROLOGICH. adj. Estudi del aire, lo que pertany o té relació ab la aerología.

AERONAUTA y derivats. AEREONAUTA y derivats.

AERONOSIS. *Geog. ant.* Pobles de la Espanya Tarragonina, esmentats per Polibi en ses descripcions.

AEROPLÁ. m. Aparell d' invenció moderna pera volar. Máquina voladora. Aeroplano.

AEROPAT, DA. adj. Lleuger de peus, que fa molta vía caminant. Aerópodo.

AEROSCAFI. m. *Nàut.* Nom que diferencía als barcos moguts per l' aire en oposició al de piroscafi, que són impulsats per altres agents.

AERÔSCOP. m. *Fís.* Instrument que s' aplica a fer observacions relatives al aire; art d' estudiar la atmósfera. Aeroscopia.

AEROSITA. f. *Min.* S' apropia aquest nom a una varietat de plata fosca y rogenca. Aerosita.

AEROSTATIA. f. AEROSTACIÓ. Aerostación.

AEROTECNIA. f. Estudi de les diferentes aplicacions del aire a la industria. Aerotecnia.

AEROTERAPIA. f. *Med.* Procediments terapeutichs pera curar les malalties per l' acció del aire.

AEROTERME. adj. Calificatiu de cert sistema de forns pera coure el pá, inventats per Lemare, que s' escalfen per medi d' una corrent d' aire calent, fentse la cocció més regular y econòmica, que d' altra manera. Aerotermo.

AEROZOITS. adj. pl. *Zool.* Divisió de vertebrats y articulats que necessiten del aire atmosfèrich pera viure. Aerozoes.

AESAL SCARABOIDIS. *Entom.* m. Insectes coleopters pentámers de la fam. dels lamelicornis, semblant al *Lucanus.*

AESÁLIDA. adj. *Entom.* Semblant al *aesal.*

AESOLIDES. f. pl. *Entom.* Familia d' insectes coleopters.

AESMAR. v. a. *Ant.* POSAR ESMENT.

A FA IN RE. *Mus. ant.* Mena de salmodia eclesiástica, que marcava baixar la veu a la tercera menor al fí dels versículs que no acabaven ab monossilab o ab paraula hebrea sense declinació.

AFAINAT, DA. adj. Atrafegat, afanyós.

AFALEGÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Afalagar. Acariciar.

AFAMEJAR. v. a. Fer patir fam.

AFAMEJAT, DA. p. p. del verb AFAMEJAR. ‖ Afamat, famolench, que pateix fam. Hambriento.

AFANO. m. FURT.

AFARAYAR. v. a. Ademés de les significacions posades al DICCIONARI, té també la de *mereixer.*

AFARDELLAR. v. a. Embolicar, arrebujar.

AFARTAPOBRES. m. y f. Meçquí, avar. Avariento.

AFARTERS. adj. *Zool.* Petits grupus d' aragnits pertanyents al genre selenopis. Afarteros.

AFASSIA. f. *Med.* Perdua de la paraula, de la facultat de parlar, per efecte d' un trastorn cerebral. Afasia.

AFASIÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Matar, ferir greument. Matar, dejar malparado.

AFAVORIR A ALGÚ. Pres en el sentit d' estimarlo.

AFAYTAT. adj. Pres en el sentit d' enganyat. Chasqueado, burlado.

AFÈ. interjec. *Ant.* Veusaquí. ‖ De veritat.

AFEAMENT. m. Lletgesa. Fealdad.

AFELIU. adj. AFELÍ.

AFEMEGAT. adj. *Ter. ibicench.* Afamat. Hambriento.

AFERRADAMENT. adv. Resoltament. Acérrimamente.

AFERRIÇAR. v. a. AFERRAR, 1.

AFEYT. m. Arreglo del rostre. Hermoseig. Afeite, Compostura.

AFEU. m. Sobrenòm del Deu Març. Afeo.

AFICÁ. v. a. Posar, collocar. Meter.

AFIGANYAR. v. a. *Ter.* Rebregar, posar una cosa tova com una figa. Machucar, ajar. ‖ També s' usa com recíproch. Ajarse, machucarse.

AFIGANYAT, DA. p. p. d' AFIGANYAR. Ajado, machucado.

AFILADORA (pedra). f. Pedra d' esmolar. Afiladera.

AFILADURA. f. Al instrument de tall. Filo.

AFILAR.

AFILAR LES DENTS; AFILAR L' INGENI. *Aguzar.*

AFILARSE. v. r. Defallir. Ahilarse.

AFILERAT. adj. Arrenglerat. Alineado.

AFINÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Distingir, ovirar. Distinguir, entrever.

AFINAR. v. a. Ademés de les acepcions posades al DICCIONARI, té les de passar el paper de vidre a una peça; pulir una peça deixada d' una altra eina y passar per la pedra afiladora una eina deixada de mola. Refinar.

AFLONJAR. v. a. Tornar tou o esponjat lo que abans era fort, estret o tivant. Afofar.

AFLONJAMENT. m. Acte o efecte d' aflonjar. Afofamiento.

AFOFOLAMENT. m. AFLONJAMENT.

AFOGAÇAMENT. m. Incendi, ardor. || *Med.* Calor excessiu, molta set, malestar general acompanyat de irritació a les mucoses. Enardecimiento.

AFOGAÇARSE. v. r. Apagarse 'l foch després de haver fet flama.

AFOGAÇAT. p. p. del verb AFOGAÇAR.

AFOGAT. adj. Ardit, ardent, apassionat.

AFRA (Puig d'). *Orog.* A la serra de Pruit, a la comarca d' Olot. Té l' altura de 980 metres, y está situat demunt de les fonts frescals del Coll y de la Teula.

AFRONTEREJAR. v. n. Ésser fronteriç.

AFRÓS, A. adj. *Med.* Malaltía greu. || Espantós, terrible.

AFUAR. v. a. Ademés de la significació que dona el DICCIONARI, té la de fer punta a un llistó, garrot, etcètera. || Aprimar una peça d' un cap pera que tingui entrada. || Fer cònich algún obgecte. Hacer punta, adelgazar.

AFUSTAT, DA. adj. *Ter.* DEPRESSA, FURIENT.

AGAFA. f. Peça de ferro que serveix pera subgectar els bastiments a la paret. Se 'n diu de *pala* quan té aquesta forma la banda unida a la fusta, subgectantla als caragols, y de *punta* quan aixís es com la agafa clavantla a la fusta.

AGAFA L' ASE. *Geog.* Palanca pera passar la riera d' Escales, abans del Pas del Pí, al camí de Camprodón, a les Gorges de Sant Aniol.

AGAFADERO. V. AGAFADOR.

AGAFALLOPS. *Geog.* Veinat de poques cases al antich Vallespir, abans d' arrivar al Pont d' Espanya.

APELAGÓS, A. adj. Agafadiç, apegalós, llefiscós.

AGALIPÁ. v. a. *Ter. ibicench* PROVEIR.

AGAMBAR. v. a. Pujar. Subir. || *Fig.* Completar l' educació o criança d' un ésser. Dar cima á la educación.

AGARBARSE. v. r. Agafarse, especialment en les baralles.

AGAVELLADOR. m. Monopolista, antigament nomenat dardaner.

AGÈ, NA. adj. Diverso, impropio, ajeno.

AGEMOLIR. v. a. Agrupar, arrocegar.

AGEMOLIRSE. v. n. Humiliarse. Humillarse.

AGENSARSE. v. r. Adornarse. Adornarse.

AGLANAR. v. a. *Ant.* Aplastar. || AIXAFAR, ARREPLEGAR.

AGLASSÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Fadigar, cansar.

AGLEVADOR, A. m. y f. Qui agleva. Amontonador.

AGLEVAMENT. m. Acte o efecte d' aglevar o d' aglevarse. Unión, amontonamiento.

AGLEVAR. v. a Reunir, juntar, aplegar. Amontonar, reunir, juntar.

AGLEVAT. m. *Ter.* Conjunt de terres aglevades. Aterronado.

AGLUTINAMENT. m. Acte o efecte d' aglutinar. Aglutinación.

AGLUTINARSE. v. r. Y 'ls seus derivats. AGROMULLARSE.

AGNALS m. pl. Agnales.

AGOMBOLAR. v. a. Ademés de les significacions consignades al DICCIONARI, té la de afalagar, acaronar, etc.

AGOMBOLARSE. v. r. Afalagarse, acaronarse. Acariciarse.

AGONALS. m. pl. Agonales.

AGOSARAMENT. adv. *Ant.* Atreviment, valor.

AGOSARAR. v a. Atrevirse, gosar.

AGOSARARSE. v. r. Atrevirse, animarse, gosarse.

AGOSARAT, DA. adj. Ardent, libidinós, atrevit.

AGOSAT, DA. adj Ardit, atrevit, gosat. Osado.

AGOTAMENT. m. Ademés de la significació apropiada al DICCIONARI. Agotamiento. || pl. S' aplica al acte y efecte de treure per medis mecánichs l' aigua d' alguna excavació pera poguerhi fer els fonaments d' alguna obra. Agotamiento.

AGOTAR. *Geog.* Lloch del dist. de Maó, a l' illa de Menorca.

AGOULT (Guillèm). *Biog.* Gentilhome de la cort d' Alfons I d' Aragó, comte de Provença y delicat poeta, mort al any 1181. Alguns dels seus biògrafs, l' esmenten com l' home de son temps més espiritual. Apart de nombroses poesíes y cançons, va compondre un poema titolat: *La manera d' amar del temps passat,* ont ab raonats arguments sosté que no pot assolir la felicitat qui no senti l' honradesa, y que no pot ésser honrat qui no cuidi del bon nom de sa muller, volguentla y fent que sía respectada.

AGRADANÇA. V. AGRADANSA.

AGRAHIDÍSSIM. adj. sup. AGRAIDÍSSIM.

AGRAHIR. v. n. AGRAIR.

AGRAM. m. *Bot.* Herba vivacia dels prats, molt perjudicial a la agricultura. Grama.

AGRE. m. Ademés de les accepcions del DICCIONARI, sol donarse aquesta denominació a la llauna, y a tota mena de planxa de metall enterch, poch doblegadiça y fácil de trencarse o esmicolarse.

Agram

AGREFERIR. v. a. Atacar per sorpresa. Agredir.

AGRELLÓS (Pich de). *Orog.* Al confí del Vallespir, a l' altura de 1,934 met.

AGRES. adj. AGRIOS.

AGREUJAMENT. m. AGRAVI.

AGRISAR. v. a. Tornar grís.

AGUAYT. v. AGUAIT.

AGUAYTAR. v. n. AGUAITAR.

AGUDA (Santa). *Orog.* Montanya de l' illa de Menorca, al terme de Ferreríes

AGUDES. *Orog.* Roques dites de Santa Magdalena, demunt del Santuari del Mont, a la comarca de Olot.

AGUÉS (Joan Bta.). *Biog.* Relligiós, poeta y erudit, que va neixer a Valencia al any 1480, morint al de 1553. Moltes de les seues obres s' han perdut y sols se conserven *La vida de San Julian Abad y Mártir, Egloga in nativitate Christi, Excellentissimi Principi D. Ferdinando de Calabria,* etc.

AGUETA. n. p. AGUEDA.

AGUILAR (Francesch). *Biog.* Relligiós que pertanyía a l' ordre agustiniana. Era de llinatge noble y molt conegut a Catalunya. Va neixer a Montblanch.

Prior del convent de Sant Agustí, a Lleida, va ésser catedrátich de Sagrada Escriptura en aquella ciutat. Al any 1584 va publicar a Barcelona un llibret en octau, ab el títol de *Indulgencias y gracias concedidas por los Sumos Pontífices á los cofrades de la correa de San Agustin.*

— (FRANCESCH). *Biog.* Metge que vivía a Valencia als derrers anys del sigle XVI. Va escriure pera la escola de metges d' aquella ciutat, controvertint ab el metge Bernart Casanes de Barcelona, la obra *De febrium putridarum cacalione liber,* impresa a Valencia al any 1593

— Y GARRIGA (FRANCESCH DE P.). *Biog.* Farmacèutich nadiu de Sans, que va morir a Barcelona al any 1888. Va estudiar ab molt aprofitament la farmacia a l' Universitat de Barcelona, essent al any 1854 llicenciat en la predita facultat. Pertanyía a la Reial Academia de Medicina y a la Mèdica Farmacèutica, y va produir molt estimables travalls professionals, entre altres alguns discursos a les corporacions esmentades, y un facicle titolat *La alimentación del hombre en estado patológico.*

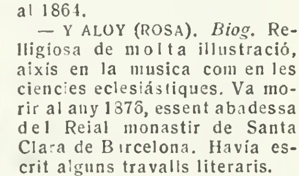
AGUILERA (Antoni). *Biog.* Metge nadiu de La Junquera, que va viure a les derreries del sigle XVI, exercint a Guadalajara la seua professió. Era autor d' algunes obres, entre quines cal esmentar: *Apologia por el hábito de Santo Domingo* (Alcalá, 1572, en quart); *Rudimentorum medicinæ,* Libri VIII (1571, en fol.); *Exposición sobre las composiciones y preparaciones de Mesnè* (Alcalá, 1569, en octau); *De varia curandi ratione.* M. S. a la Biblioteca del Escorial.

AGUILÓ (Francesch). *Biog.* Jurista del sigle XVII. Era nadiu de Montblanch y pertanyía a una familia distingida. Era doctor en drets y assessor de la Generalitat de Catalunya. Va escriure un *Memorial en el cual se justifica la queja que dan á S. M. los diputados del General de Cataluña, por el perjuicio grande que resulta á las constituciones y otras leyes de dicho principado de no ponerse en ejecución la real sentencia promulgada contra los inquisidores de dicho principado por el Lugar teniente de S. M. y leal consejo á instancia del fisco real y del síndico de la ciudad de Barcelona.* Encara que no porta peu d' imprempta, se creu que aquell facicle va ésser estampat al any 1611. Els inquisidors van ésser sentenciats a eixir de Catalunya, mes, ells excomunicaren als jutges y 'l rei va manar sospendre la sentencia, enviant els consellers una embaixada a la cort pera que s' executés lo decretat, comissió de quina formaren part el canonge y ardiaca de Tarragona En Cristòfol de Queralt y el doctor Aguiló, com a secretari y advocat.

— (JOSEPH). *Biog.* Professor musich, concertista y individuu de l' orquesta del Reial Teatre de Madrit al any 1850, del teatre de Barcelona dos anys des-

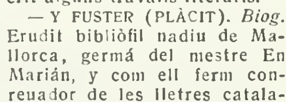

Plàcit Aguiló y Fuster

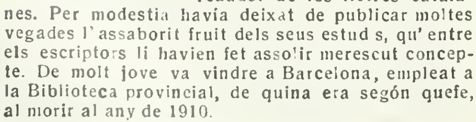
prés y mestre d' instruments de vent al Liceu de nostra ciutat al 1864.

— Y ALOY (ROSA). *Biog.* Religiosa de molta illustració, aixís en la musica com en les ciencies eclesiástiques. Va morir al any 1876,

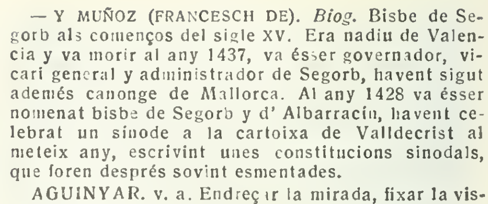

essent abadessa del Reial monastir de Santa Clara de Barcelona. Havía escrit alguns travalls literaris.

— Y FUSTER (PLÀCIT). *Biog.*

Erudit bibliòfil nadiu de Mallorca, germá del mestre En Marián, y com ell ferm conreuador de les lletres catalanes. Per modestia havía deixat de publicar moltes vegades l' assaborit fruit dels seus estudis, qu' entre els escriptors li havien fet assolir merescut concepte. De molt jove va vindre a Barcelona, empleat a la Biblioteca provincial, de quina era segón quefe, al morir al any de 1910.

— Y MUÑOZ (FRANCESCH DE). *Biog.* Bisbe de Segorb als començos del sigle XV. Era nadiu de Valencia y va morir al any 1437, va ésser governador, vicari general y administrador de Segorb, havent sigut ademés canonge de Mallorca. Al any 1428 va ésser nomenat bisbe de Segorb y d' Albarracín, havent celebrat un sínode a la cartoixa de Valldecrist al meteix any, escrivint unes constitucions sinodals, que foren després sovint esmentades.

AGUINYAR. v. a. Endreçar la mirada, fixar la vista. Dirigir, fijar la vista

AGUIRRE (Antoni). *Biog.* Metge y naturalista del sigle XVIII. Va neixer a Roses al any 1716, morint a Saragoça al 1779. Va ésser metge de Belchite, Vilafranca del Ebre, Magallon y Tarragona, devent part del seu renòm a la obra *Carta filosófica sobre un fenómeno de los más peregrinos de estos tiempos, sucedido en 17 del presente mes de noviembre de este año, 1773, en las cercanias del Real Monasterio de Sixena, diócesis de Lérida, partido de Barbastro, del reino de Aragón;* referintse al desprendiment d' un meteòrit de 9 ll. y 1 unça, semblant a les escories del ferro fós, y que no havía sigut observat fins allavors per cap altre naturalista.

— (DOMENECH). *Biog.* Catedrátich de lleis a les Universitats de Barcelona y de Cervera, entre 'ls anys 1691 al 1723. Va escriure travalls de dret y de historia catalana; *Tratado histórico legal del Real Palacio antiguo, y su cuarto nuevo de Barcelona y de los oficios de sus alcaides, en que á más de sus derechos y prerrogativas se trata de la ciudad de Barcelona y de sus príncipes* (Viena, 1725. in fol.). Altre tractat escrit en llatí, respecte als oficis de la Generalitat de Catalunya (Viena, 1721).

AGUIRRÓ (Comes d'). *Orog.* Montanya de 2,491 met. d' altitut, entre les valls de Capdella y de Sarroca, a ponent de Torre de Capdella, prov. de Lleida.

AGULLA. Ademés de les accepcions del DICCIONARI, s' hi poden afegir les següents: DE FER FILOSES. **Lanzadera.** || *Náut.* DEL TIMÓ. Peça de ferro en forma de clau pera enganxar y fer moure 'l timó a les embarcacions petites.

AGULLÓ (Geroni). *Biog.* Relligiós y escriptor del sigle XVI. Era monjo del monastir de Sant Geroni de Vall d' Hebrón y molt estudiós en les ciencies teològiques, havent escrit varies obres, entre altres una exposició del psalm *Deus indicium tuum regi,* que figurava a la biblioteca d' aquell casal, proper a Badalona.

— (JOSEPH JOAQUIM). *Biog.* Escriptor agrari que va neixer a Valencia al any 1810. Al Botlletí de la Societat Econòmica Valenciana, va publicar la *Cartilla agrícola del labrador de la huerta de Valencia,* travall plè d' observacions y de datos.

AGULLÓ. m. Fibló de l' abella, de la vespa y d'altres insectes. **Aguijón.**

AGULLONAR. v. a. Picar ab agulles o sentirse picat pêl fibló. || *Fig.* Despertar l' amor propi d' algú.

AGUNIES. f. pl. *Ter. ibicench.* Basqueig, malestar. **Náuseas, congoja.**

AGUSÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Atrevirse. **Atreverse.**

AGUSAR. v. a. Fer punta a alguna eina. Esmolar. **Afilar.**

AGUSILAT. m. AGUSILATGE.

AGUSILATGE. m. Lloch ont está establert o sejorna l' agusil. **Alguacilazgo.**

AGUSTÍ (Francesch). *Biog.* Escriptor del sigle XVIII, de qui sols s' esmenta un tractat de les gestions fetes pera agregar la capella de la Pietat a la del meteix nom al claustre de Letrán a Roma. Pertanyía a l' ordre agustiniana, y degué fruir concepte de certa ilustració, donchs En Massot el califica d' *escriptor general,* intelligent en diversos coneixements.

— (MIQUEL). *Biog.* Capellá d'obediencia de l'ordre de Sant Joan, y prior del *Temple* de Perpinyá a les

derreríes del sigle XVI. Era autor del remarcable *Llibre dels secrets* d' agricultura rústica y pastoril, imprès a Barcelona al any 1617, que va ésser traduit després al castellá pêl meteix Miquel, afeginthi un llibre y un index de veus en sis diferentes llengües, havent sigut estampat a Perpinyá al any 1626, y ab posterioritat, fentne algunes edicions a Barcelona, y una a Madrit al any 1726.

— (VICTORIÁ). *Biog.* Musich y autor d' obres de cant sagrat, que vivia a mitjans del sigle XIX, y era mestre de capella a Reus, al any 1866.

AGUSTÍ (Sant). *Geog.* Lloch del terme de Sant Joseph, a l' illa de Ibiça.

AGUYOTS. *Bot. Ter. de Menorca.* AGULLOTS, AGULLES.

AHINAR. v. a. Renillar. **Relinchar.**

AHIRAR. v. a. *Ant.* Aborrir, odiar.

AHISSAR. v. a. Enlairar. **Izar.** || Provocar. **Fustigar, azuzar.**

AHMED-BEN-MAAD-BEN-ISA-BEN-GUAQUIS-ABTOGILI-ABEN-UCTISI-ABO-GIUFAR. *Biog.* Escriptor alarb que vivia a mitjans del sigle XII. Era nadiu de Denia, procedent d' una familia d' Uclès que allí va establirse. Va estar a Valencia y Almería, passant d' allí a Orient, sejornant dos anys a la Meca. Va escriure en vers y en prosa, essent autor de tres obres esmentades a la bibliografía hispano arábiga ab els títols de *Llibre de les estrelles, Llibre del principi del llenguatge,* y *Llibre dels lluminars primers.*

AHMED-BEN-MUHAMED-AL-MAIZUMI-ABO-BEN. *Biog.* Escriptor y polítich alarb que va viure al sigle XII. Era un dels poetes més elegants del seu temps. Havía nascut a l' anomenada illa del Xucar, prop de Valencia, y era governador d' aquesta ciutat en temps dels almohades.

AHONTSEVUYA. adv. *Ter. ibicench.* Ont se vulla. **Donde quiera.**

AHUCA. m. *Ter.* Espieta. **Espía, delator.**

AHUCAMENT. m. Miol, plany o veu dels animals. **Aullido.**

AHUCH. m. Plany d' una bestia. **Aullido.**

AHUR. *Excl.* Adeu. **Agur.**

AHURTAR. v. a. *Ant.* Topar de front. **Chocar.** || v. r. Usat com a reflexiu. Toparse casualment. **Toparse.**

AIGUA.

FA AIGUA D' AVI. fr. Se diu quan un babeja, quan treu babes per la boca.

AIGUABARREIG. m. Conjunció o reunió de les aigues de dos rius. **Confluencia.**

AIGUAMURCIA. *Geog.* Lloch del part. jud. del Vendrell, prov. de Tarragona, bisb. de Barcelona; té 2,189 hab.

AIGUANAF. f. *Farm.* Llicor medicinal, compost de alcofoll ab such destilat de la flor del taronger. **Agua de azahar.**

AIGUANEGRA (Cim d'). *Orog.* Cimall el més enlairat de la serra volcánica entre Olot y Castellfullit, a la comarca d' Olot. Té 700 metres d' elevació.

AIGUASALADA. *Geog.* Se refereix al riu Saldes, al Bergadá.

AIGUAVÈS. f. Vessant, costat d' una serra, teulada, etc. **Vertiente.**

AILLAR. v. a. ISOLAR. **AISLAR**

AILLAT, DA. p. p. del verb AILLAR.

AIMERICH DE BELENDI. *Biog.* Trovador provençal, del sigle XII. Va neixer al castell de Lesparre y era nebot del mestre Corbiac. Pera veure terres va ferse jotglar, endreçant ses troves a una dama de Gasconya, anomenada Gentila de Rius. A les derreríes de la seua vida, va sejornar a Catalunya assegurant molts escriptors que va morir a la nostra terra.

— DE MALEFAGE. *Biog.* Escriptor del sigle XII, era nadiu del Llemosí, y va ésser patriarca d' Antioquía al any 1162. Va pendre part activa a les creuades esdevingudes en son temps, morint al any 1187. Va deixar escrita una descripció de la conquesta de Jerusalem per Saladí.

— DE PEGUILHÁ. *Biog.* Trovador provençal dels començos del sigle XIII. Era nadiu de Tolosa y va morir al any 1255. D' ell resten poques noticies, ab tot y els elogis que 'n feren Dant y el Petrarca. Per causa d' una aventura amorosa, va tindre de fugir de la seua terra, y ampararse a Catalunya, desde ont va recorre les corts y els palaus senyorils de Catalunya y d' Aragó.

— DE SURLAT. *Biog.* Trovador provençal del sigle XII, nadiu de Surlat, que va fruir de concepte y d' influencia als regnats d' En Pere *el Catòlich* y Na Alfons *el Cast,* a quins monarques havía endreçades inspirades cançons y poesíes.

AIRABLE. m. Enrabiat, iracón. **Irascible.**

AITONA. (Vegis AYTONA).

AIVAN-BEN-MUHAMURAD-BEN-JOIA-BEN-MALIC-BEN-JOHIA. *Biog.* Alarb de Tortosa, que va neixer al any 934. Era home doctíssim y de ben guanyat renòm al Orient y a Ponent. Va morir a Ispahan al any 970.

AIXAFAMENT. m. XAFAMENT.

AIXALIAR. v. a. **Atolondrar, atabalar.**

AIXALIAT, DA. adj. AIXALABRAT.

AIXALIES. f. pl. **Esparverament, esquivament.**

AIXAMENARSE. v. r. Arraimarse. **Arracimarse.**

AIXAMPLADURA. f. AIXAMPLAMENT.

AIXANÈS. m. Soroll, rebombori, **escándol.**

AIXAPU. m. *Ter.* AIXADA.

AIXARPAR. v. a. *Fam.* ARRAPAR, 1.

AIXARRANCAT, DA. p. p. de aixarrancarse. AIXANCARRAT.

AIXART. m. CORRAL.

AIXERREIT, DA. adj. Sech, mancat de such o de humitat. S' aplica generalment a coses de menjar. **Seco, sequeroso.**

AIXERGALLAT, DA. adj. Plè de xaragalls. **Surcado de escurrideros.**

AIXERIBIR. v. a. Fer tornar viu y espavilat a algú qu' era ensopit o poch llest. **Despabilar.** || Alegrar a algú que está trist. **Alegrar.**

AIXERIDAMENT. adv. m. **Alegramente.**

AIXERIDESA. f. Vivesa de moviments, llestesa de ingeni o comprensió. **Viveza.**

AIXERIDOY, A. adj. AIXERIDET.

AIXERIT.

MÉS AIXERIT QUE UN PÈSOL. fr. Molt llest, alegre y diligent. *Más listo que Cardona.*

AIXÍS.

AIXÍS DE FET. fr. *Ant.* Fentho.

AIXÒ.

AIXÒ ENCARA. fr. Exclamació de conformitat. *Esto, pase.*

AIXÒ FA PLER. fr. Exclamació d' enhorabona, de felicitació, com: *me 'n alegro, això es bò. Eso es bueno, me felicito de ello.*

AIXÒ PLÁ! Expressió negativa. De cap manera, no hi ha pas perill. *No hay cuidado! A cualquier hora!*

AIXÒ RAI! Expressió d' assentiment, de conformitat. com: *si no es més que això. Si no es más que eso!*

AIXOLAT. m. *Ant.* DOT.

AIXOPAT, DA. adj. Lo que está xop. **Empapado.**

AIXOPLUGARSE. v. r. Fícarse sota cobert, resguardarse de la pluja. **Cobijarse.**

AIXORCA. f. *Ant.* Manilla o braçalet que les dames usaven. **Ajorca.**

AIXUGAR.

NO AIXUGAR PER SOL QUE FACI. fr. *Fam.* Se diu d' aquell a qui res li surt bé.

AIXURRIAR EL GOS. v. a. *Ter.* **Azuzar.** || ATIAR, ABORDAR.

AJAMULIRSE. v. r. Abaixarse, aclotarse en terra. **Agacharse.**

AJAR. v a. *Ter.* Abastar, cullir, parlant de les pinyes del pí. **Coger.**

AJASSAR. v. a. AJEURE. || r. AJEURES.

AJONCH. m. *Ter.* JONCH.

AJORNAMENT. m. APLAÇAMENT, DILACIÓ.

AJORNAR. v. a. Aplaçar, dilatar l' execució d' alguna cosa. **Aplazar, dilatar.** || Senyalar jorn per la realisació d' alguna cosa. **Emplazar.**

AJUSTARSE. v. r. JUNTARSE.

ALA.

BATIMENT D' ALES. Alateig. *Aleteo.*

TRENCAT D' ALES. Decaigut, desanimat. *Alicaido.*

ALÁ (Antoni). *Biog.* Home de molt saber, competent en les ciencies exactes. Era nadiu de Barcelona, en quina ciutat va morir al any 1831. Va escriure diverses memories desde 1815 fins a 1824, tractant de termes de cálcul analítich, d' astronomia y de matemátiques, aixís com l' elogi funerari del doctor Joan Grau Fochs.

— RUIZ DE (CARME). *Biog.* Professora de labors que va fundar un sistema apropiat d' ensenyança, pera tallar vestits y robes interiors, y va ésser premiada en diferentes exposicions. Va morir a Barcelona al any 1892.

— Y RUTE (JOAN BTA.). *Biog.* Eclesiástich de molta illustració, que va morir als derrers anys del sigle XIX. Era nadiu de la provincia de Tarragona. A l' obertura de curs al Seminari, al any 1878, va donar lectura a un discurs tractant de la *Divinitat y autenticitat dels llibres sagrats.*

ALABAU (Balbina). *Biog.* Cantatriu d' òpera italiana, nadiua de Barcelona y una de les primeres deixebles del mestre Obiols a son retorn d' Italia. Era una de les artistes més intelligentes en aquest ram, a mitjans del derrer sigle, havent cantat per primera vegada al teatre del Liceu d' Isabel II, als començos del any 1842.

AL-ABBAR-ABEN-ABDÍ-L-LA. *Biog* Escriptor dels més remarcables que tingueren a Espanya els alarbs. Va neixer a Valencia als començos del sigle XIII, y era Catib o secretari del derrer rei mussulmá de Valencia, encomanantli la missió d' endreçarse a Tunis al any 1243 pera cercar socors ab motiu de tindre sitiada la ciutat el nostre rei En Jaume. Al coneixer la nova de la capitulació, no va volguer tornar a la seua ciutat rendida, restant a Tunis, ont va morir al any 1265. Era biograf y crítich distingit, y a ell se degueren les compilacions de noticies relacionades ab els escriptors alarbs del seu temps.

AL-ABDARI-MUHAMMAD-BEN-AHMED-BEN-MUSA-BEN-HODHAL. *Biog.* Escriptor alarb nadiu de Valencia, per quina causa va pendre el nom de *El Valençí.* Va neixer al any 1125, éssent deixeble dels mestres musulmans més coneguts del seu temps. Va fer llarga estada al Orient, y a son retorn a Espanya, va ensenyar les tradicions de la vida del Profeta. Va escriure obres valioses pera la historia espanyola d' aquell sigles, y bona cosa de poesíes d' estil molt clássich.

ALABAUST. m. Forma més catalana del mot alabastre, que antigament s' usava.

ALABERN (Joan). *Biog.* Gravador barceloní, dels començos del sigle XIX. Va deixar com a mostra del seu art y bon acert, algunes composicions y estampes, y al any 1820 va gravar al acer una colecció de tres lámines representant els derrers moments del general Lacy a Bellver. Era academich de la de ciencies naturals y arts de Barcelona al any 1821, y gravador del govern civil de la meteixa ciutat.

— Y MOLES (PAU). *Biog.* Artista gravador que pertanyía a la meteixa familia del anterior y dels d' aquest cognòm que al DICCIONARI figuren. Va neixer a Barcelona al any 1804 y va morir a la meteixa ciutat al any 1860. Pot dirse que va ésser un dels gravadors més coneguts del seu temps, y apart de les moltes obres que havía illustrat, desde 1823 fins a 1851, va gravar al acer les lámines pera la obra monumental *Biografia eclesiástica* y el *Mapa d' Espanya,* de Torres.

ALADERN.

ALADERN DE FUA ESTRETA. m. *Ter. de Menorca.* Mena coneguda ab la classificació científica de *Phyllicea angostifolia.*

ALADRÍ. m. Rella, reu. **Arado.**

ALAIX (Tomás). *Biog.* Relligiós del ordre de predicadors al convent de Barcelona. Vivía a les derreríes del sigle XVI, envers l' any 1580, y era autor d' algunes obres relligioses, entre elles: *Loci communes adversus nostri temporis hæreticos,* y *Comentari relatiu a la carta de Sant Pau als hebreus.*

ALAMLOR. m. Munt. **Montón.**

ALANDÍ (Cristòfol). *Biog.* Pintor de costums barceloní, que vivía envers l' any 1870, havent presentat a l' Exposició de Madrit de 1874, un quadro, de quin va ferse elogis, titolat: *La filanera catalana.*

ALARADA. f. *Ter.* Esvalot. **Alboroto.**

ALATEJAR. v. a. Moure les ales. **Alatear.**

ALATRICH. m. *Ter. ibicench.* Adorno, petitesa. **Avío, chuchería.**

ALBADANA. f. Campana que branda pera tocar la oració del matí a les catedrals.

ALBADELLA. f. Campana que serveix pera assenyalar l' hora d' oració matinal.

ALBAL. adj. Pertanyent a l' alba, o al apuntar el dia.

ALBALAT (Andreu). *Biog.* Dominich, confessor del rei En Jaume I el Conqueridor, embaixador del meteix al papa Urbá IV al any 1265. Era nadiu de la vila valenciana d' aquest nom, y al any 1248, deu després de la conquesta, va ésser nomenat bisbe de Valencia. Al any 1272 va fundar a la vall de Sul en el monastir de cartoixos, anomenat de Portaceli, y dos anys després, va concorre al concili de Lyó acompanyanthi al rei En Jaume. Va morir a Viterbo al any 1276, essent portat el seu cos a Valencia pera ésser enterrat a la catedral. Vá escriure moltes constitucions sinodials, desde els anys 1255 fins al 1273.

— (PERE DE). *Biog.* Bisbe de Lleida y arquebisbe de Tarragona. Va estar ab En Jaume I a la conquesta de Valencia, havent consagrat la meçquita major de la ciutat pera dedicarla a Catedral. Va celebrar concili provincial a Tarragona, morint a Poblet al any 1251. Va escriure «La ordinació general del govern de la catedral de Lleida,» en 1237 y desde 1239 fins al 1248, va escriure de concilis de Tarragona y d' Alcanyiç.

ALBANELL (Raimón). *Biog.* Escriptor barceloní del sigle XVI, autor de dues oracions llatines de molt bon estil, relatives al estudi de la filosofía moral y de la historia. Abdós llibres, va deixarlos manuscrits, portant la data de 1577, y signantlos a Barcelona.

ALBARÁ. m. Llibreta, índex, catálech. || NOTA.

ALBARCA (Vall de). *Geog.* Vall de l' illa de Mallorca al terme d' Escorca, partit d' Inca.

ALBARDÓ. m. Guarniment de cavallería, de forma especial que substitueix a la sella de montar.

ALBARNÚÇ. m. ALBERNÚS.

ALBENAS (Joan P.). *Biog.* Antiquari del Mitjorn de França, que va neixer a Nimes al any 1512, morint al de 1563. Escrigué un *Discurs històrich de la antiga y illustre ciutat de Nimes.*

ALBENIZ (Isaach). *Biog.* Musich, compositor y un dels pianistes que fruiren de més significat concepte. Va neixer a Camprodón al any 1860, estudiant ab aplicació a Barcelona, Saragoça y Bruxeles, en quin Conservatori al any 1879, va guanyar el primer premi per la seua afinada execució al piano, essent llavors pensionat pêl rei Alfons XII, pera seguir allí els seus estudis. Va sejornar llargues temporades al extranger, havent mort a París a les derreríes de Maig de 1909, essent enterrat son cadavre a Barcelona el dia 6 de Juny del meteix any.

Isaach Albeniz

ALBERCUIX (Serra). *Orog.* Montanyes de l' illa de Mallorca, properes a la cala de Sant Vicents.

ALBERNI (Maurici). *Biog.* Religiós y musich distingit, que a mitjans del sigle XIX, era organista de Granollers, havent deixat compostes algunes obres.

ALBERTÍ (Jaume). *Biog.* Mestre y gramátich dels començos del sigle XIX, que va neixer a Girona. El seu nom s' enllaça ab totes les solemnitats y festes gironines, per ses composicions poètiques.

ALBERTÍ (Rafel). *Geog.* Lloch del terme de Buger, al partit d' Inca, a l'illa de Mallorca.

ALBERTÍ (Son). *Geog.* Lloch del terme de Bunyolbufar, a l'illa de Mallorca.

ALB GESOS. m. pl. Nom més apropiat que 'l de *albigenses*, com al DICCIONARI figura. Les tendencies y la organisació d' aquella secta, va promoure la lluita sangnanta, que va sostindres al Mitjorn de França desde els anys 1209 al 1229. Els camps de Tolosa y del Llenguadoch foren teatre d' aquella brega, en quina va intervindre el regne d' Aragó, havent promogut l' atach endreçat contra les forces catòliques y en defensa de aquelles terres al any 1213 per l' exèrcit d' En Pere el *Catòlich.* Comanava les forces enemigues En Simó de Monfort y ab elles toparen els catalans y aragonesos comanats per aquell monarca, que aprop de Muret, al any 1213, moría després de grans proeses de valor, perdent també la vida en la memorable batalla lluit estol de cavallers catalans, y restant presoner d' En Monfort, el que fou després nostre gran rei En Jaume, que noi encara, acompanyava a son malaurat pare.

ALBORNOÇ. m. *Ant.* ALBERNÚS.

ALBRACOQUER. *Bot.* ABERCOQUER.

ALBRION (Domenech de). *Biog.* Esculptor del sigle XVI, autor de les estatues de Aaron y de Melquisedech pera la catedral de Tarragona, que són remarcables per la puresa del dibuix tan com per la veritat del ropatge.

ALBUFERA. *Geog.* A l'illa de Menorca, a uns quatre kilometres de Maó.

ALBURA. f. *Bot.* Segona crosta o pell blanca que tenen els arbres entre la crosta exterior y el tronch

ALCADENA. *Geog.* Vall del terme de Alaró al part. jud d' Inca, a l' illa de Mallorca.

ALCALIMETRÍA. f. *Quim.* Sistema de comprovació dels alcalis.

ALCALOYT. m. ALCALOIDE.

ALCANDORA. f. *Ant.* Camisa de tela groixuda. Camisa.

ALCARAVEA. *Bot.* ALCARAVIA, CUMÍ DE MADRIT. Comino.

ALCARICOVIA. *Bot.* ALCARAVIA.

ALCES. f. pl. *Art. y of.* Gruixos de fusta que serveixen de suplement pera aixecar o llevar una peça. En maquinaria s'emplea pera les cadiretes, daus, impremptes, etc.

ALCINARSE. v. r. ENLAIRARSE.

ALCOFOLL. m. *Ant.* Aiguardent.

ALCOFOLLAR. v. a. Emborratxar.

ALCOFOLLISME. ALCOOLISME.

ALÇAPREMAR. v. a. Aixecar un pes ab força de palanca.

ALDANA (Cosme). *Biog.* Germá d' En Francesch, y com ell nadiu de Tortosa. Vivía a Florencia, al servei del gran duch Francesch de Mèdicis. Era bon escriptor y d' ell se coneixen impresos *Discorso contra il volgo in cui con buone raggioni si riprovano molte sue false opinione,* Firenze, 1576; *1.ª y 2 ª parte de poesías sobre la muerte de mi hermano el capitán Francisco de Aldana, que murió peleando en la jornada del Africa.*

— (FRANCESCH DE). *Biog.* *Joan* al DICCIONARI. Va servir després ab fidelitat al rei Felip II, qui va ordenarli que acompanyés al de Portugal En Sebastiá, a la malaurada expedició de l'Africa, ont va trovar la mort. Era escriptor y poeta, mostrant en les seues obres, el gust decadent de les derreríes del sigle XVI. Al any 1593, se van publicar a Madrit per En Lluis Sanchez, *Las obras que se han podido hallar del capitán Francisco de Aldana,* restantne moltes de inèdites entre elles, *Del santísimo sacramento, De amor platónico; Epistolas de Ovidio* en verso suelto, alguns *poemes,* y *cartes* series y jocoses.

ALDAT, ALDADA. adj. Mitg usat. A medio uso.

ALDENI. *Ter. ibicench.* Orgull, presumpció. Orgullo, presunción.

ALDICH, CA. *Ter.* p. p. Gatinat, encauat.

ALDIGAR. v. n. Gatinar, encauar.

ALEGRADOR, A. adj. Lo qui o lo que alegra. Alegrador.

ALEGRAMENT. m. Ab alegría, ab contentament. Alegramente.

ALEGRE (Felip). *Biog.* Escriptor de les derreríes del sigle XVII. Governador del Camp de Tarragona, ofici quin nomenament depenía llavores del arquebisbe. Ab motiu de l' entrada del arquebisbe Llinás al any 1695, va publicar a Tarragona, al meteix any, un volúm en quart ab el titol de *Torneo poético al Ilmo. Sr. Llinás.*

ALEGRET (Antoni). *Biog.* Illustrat prebere, soci resident de l' Academia de Bones Lletres, y traductor de les *Constitucions de Santa Cilia,* per acort de aquella corporació al any 1815, haventse publicat al any 1816. Sos travalls, escrits desde 1792 a 1806, mostren com l' autor s' havia afanyat en estudiar la historia catalana, y d' entre ells cal esmentar: *Dissertació sobre la ortografia catalana; Dissertació dels cognoms catalans desde l' any 800; Ab quin auxili va recobrar Catalunya la seua llibertat després de la invasió dels alarbs; Discurs sobre la restauració de la Academia de Bones Lletres; Elogis històrichs; Elogi funerari del acadèmich Rafel de Llinás y de Magarola.*

— Y FERRER (JOSEPH). *Biog.* Menestral barceloní dels començos del sigle XIX, que a costa d' estudis va arribar a gaudir concepte d home de ciencies. Desde 'ls anys 1823 a 1833, va escriure memories de molta oportunitat, una relativa al ofici de cisteller y als procediments de tenyir els vímets, y altra invitant als demés socis de la corporació pera fomentar les arts y oficis, ab l' obgecte de formar una Exposició d' artefactes catalans.

ALEGROR. f. ALEGRÍA.

ALEIX (Ramón). *Biog.* Musich de molta anomenada a mitjans del sigle XIX. Era molt conegut a la comarca del Baix Llobregat, per causa d' ésser director

d' orquesta a Martorell al any 1863. Havía compost musica profana y relligiosa.

ALEMAN (Lluis de). *Biog.* Célebre prelat del Mitjorn de França, ont va neixer al any 1390, morint al de 1459. Va ésser bisbe de Maguelona y arquebisbe d' Arlès, havent obtingut el cárrech de Viscamarlench de la Iglesia romana.

ALEMANY (Joan). *Biog.* Doctor en Medicina, que va viure al sigle XVI, haventse dedicat a l'astrología, segons va donar a coneixer l' erudit bibliòfil En Jaume Ripoll y Vilamajor. Va ésser l' autor del *Llunari o repertori del temps compost per lo molt abil astrolec Joan Alemany; bacheller en arts y doctor en medecina de natio catala... En lo qual se trobarán las conjunctions... fins al any MDCV...*, etc. Són varies les edicions d'aquesta obra, una de 1580 y altra de 1640, les més conegudes, abdues estampades a Barcelona.

— (LLORENÇ). *Biog.* Escriptor y políglota fill de pares catalans y accidentalment nascut a Madrit al any 1799. Va colaborar als periòdichs *Revista Española* y *Correo Nacional*. Morí al any 1855.

— (VICENTA JANER D'). *Biog.* Escriptora llorejada pêls seus travalls literaris en diversos concursos. Se havía consagrat ab profit al estudi de la taquigrafía, segons el sistema Garriga, y era en aquest art molt aventatjada. Al fundar la Societat Econòmica de Amichs del País de Barcelona l'escola d' institutrius, va ésser nomenada professora de taquigrafía de la meteixa. Va morir a Barcelona a les derreríes del any 1900.

ALENAR. v. a. Punxar o foradar ab l'alena. **Aleznar.**

ALENDAR. v. a. *Ant.* Bleixar. **Respirar.**

ALEÑA (Francesch). *Biog.* Metge de Calella, que vivía a mitjans del sigle XIX. Al any 1855, ab motiu de la pesta de còlera morbo asiátich, soferta a Calella, va recullir observacions, que, aplegades en una lluminosa Memoria, va trasmetre a l' Academia de Medicina de Barcelona.

ALERANY Y NEBOT (Joseph). *Biog.* Doctor en Farmacia, nadiu de Tivissa al any 1821. Al any 1853 obtenía a l' Universitat barcelonina la cátedra de química orgánica a la facultat de farmacia. Sis anys després, 1859, passava a possessionarse de la de historia crítica literaria de farmacia a la Universitat Central. Va morir al any 1861. És autor de les següents obres: *Memoria sobre formació de capes de vegetals exogenis o dicotiledonis* (1851); *Instruccions als pagesos pera emplear la cendra a les malalties de la vinya; Del conreu del ametller; Memoria pera combatre l' «oidium Tackerny».*

ALESSÁN (Joan Carles). *Biog.* Actiu industrial y comerciant barceloní, a qui és deutora la nostra ciutat d' algunes institucions que fonamentaren el moviment y la expansió del travall. Va morir a Barcelona al any 1882.

ALEU (Narcís). *Biog.* Musich cantant d'òpera al any 1861. Per espai de trentadós anys va viure a París consagrat a la ensenyança del cant y del piano, havent tingut nombrosos deixebles y merescuda reputació. Va dedicarse ademés a compondre algunes dances y cançons de genre espanyol, que foren molt aplaudides.

ALEXANDRÍ. adj. *Poèt.* S' aplica al vers que se usava molt, compost de catorze sílabes, dividit en dos hemistichs. Ab aquest metre, Lambert de Cors, Alexandre Paris y Pere de Sant Clot, varen escriure el poema de *La vida d' Alexandre 'l Gran.*

ALFAIG (Antoni). *Biog.* Monjo benedicti de Montserrat, que vivía durant el sigle XVI, y a qui Villanueva en son *Viaje literario* esmenta com autor d' un llibre mlstich titolat *Camino de la perfección*, escrit ab llenguatge molt correcte y elegant.

ALFARDA. f. *Ant.* Vel, mantellina. **Velo, mantilla.**

ALFAURA (Joaquim). *Biog.* Frare cartoixá del sigle XVII, esmentat per En Tristany com autor d' un travall molt erudit: *Origen de las cosas de la Cartuja.* No 's tenen d' ell més noticies, y alguns escriptors, Rodriguez entre ells, el suposen nadiu de Valencia.

ALFONS II. *Biog.* Comte de Provença y segón fill del rei Alfons I de Catalunya. Va pendre possessió dels seus Estats al any 1166, sostenint lluita ab el seu sogre Guifre VI, comte de Forcalquier. Va morir al any 1209, deixant per succeirlo a son fill Ramón Berenguer V.

ALGALIAR. v. a. *Ant.* Perfumar ab essencies de menta, d' ambarina, etc. **Perfumar.**

ALGAR. *Geog.* Lloch del terme de Felanitx, partit de Manacor, a l' illa de Mallorca.

ALGARENS. *Geog.* Lloch del terme de Ciutadella, a l' illa de Menorca.

ALGARRA (Carles). *Biog* Militar y home polítich, que va neixer a Barcelona al any 1817, morint a París al de 1886. Va ésser del estat major dels capdills Moreno, Cabrera y Maroto, donantli el pretendent el títol de comte de Vergara, per la intervenció qu' havía tingut en l' acabament d' aquella lluita sangnanta. Va endreçarse a França una vegada la pau feta, dedicantse al conreu de les lletres, escrivint, entre altres obres, una pera 'l teatre del Odeó de París, y un drama que 's titolava: *Agnès o la caiguda d' un ministre.*

ALGENDAR. *Geog.* Lloch del terme de Maó, a la illa de Menorca.

ALGERIA. f. ARGELIA.

ALGERIÁ, NA. adj. Natural o pertanyent d' Argelia. **Argelino.**

ALGERINA. f. La llengua parlada a Algeria.

ALGOSA. adv. *Ter.* Alguna cosa. **Algo.**

ALHUMAIX. m. Munt de pinaça.

ALIACRÁ. *Ter. ibicench.* Fel sobreixit. **Ictericia.**

ALIAGA GUASQUI (Manel). *Biog.* Lletrat, que a les derreríes del sigle XVIII va neixer a Xerta. Va començar la publicació d' una obra qu' havía de prestar en son temps grans serveis, ja que mancaven llavores la prempsa professional y les coleccions llegislatives abundoses en nostres díes. Aquella obra de quina van publicarse els dos primers volums als anys 1783 y 1784, s' anomenava *El escribano perfecto, espejo de escribanos teórico-práctico en que se ven y representan las reglas que en la teórica y en la práctica deben seguir los escribanos en los autos y escrituras.* Havía de constar de 24 volums, tractant en la primera part del *Art de contractar*; en la segona, del *Art de testar*, y en la tercera, del *Art de procediments en lo civil y en lo criminal.*

Aliaria

ALIARIA. *Bot.* Planta originaria del Caucas, ab fulles de figura de cor y flors blanques y petites, que tenen flaira d' all. Es comunna en certes regions montanyoses de la nostra terra. **Aliaria.**

ALIÉ, NA. adj. *Ant.* AGÈ.

ALIENAR. v. r. ATONTIR.

ALIENARSE. v. r. ATONTIRSE.

ALIENAT, DA. adj. TONTO, ATONTAT.

ALIER (Guillem d'). *Biog.* Escriptor catalá del sigle XIII, autor d' un manuscrit ab el títol de *Art de trovar en lemosi*, qu' abans de 1835 figurava a un index al arxiu del convent de la Mercè de Barcelona, detallant els llibres pertanyents a la biblioteca del rei Martí.

ALIESAT, DA. adj. Esguerrat, mutilat. **Lisiado.**

ÁLIGA.
DONARSE A LES ÁLIGUES. fr. *Fam.* Estar molt irritat. *Darse á todos los demonios.*

ÁLIGA. *Orog.* Espadat cingle prop del Roch de la Llozena, a les montanyes del Canigó.

ALIGÓ. m. *Ornit.* ALIGOT.

ALIMARE. m. *Ter. ibicench.* Alalach. **Caricia.**

ALIÓ (Joseph Ignasi). *Biog.* Metge y home polítich que vivia a la primera mei at del sigle XIX. Pertanyía a la Reial Academia de Medicina y Cirurgía de Barcelona, y entre altres dels seus travalls, presentats a la meteixa, s'han d' esmentar *Apuntes sobre la formación de los partidos* (1833) y *Bosquejo de un plan general de instrucción pública en favor de los establecimientos literarios de España*, imprès a Cervera al any 1841.

ALIPTERI. m. Sala ont els grechs guardaven els perfums. || Lloch ont els romans al eixir del bany se perfumaven. **Alipterio.**

ALITRENCAT.
ÉSSER UN ALITRENCAT. f. *Fam.* NO ESSERHI TOT.

ALJUBA. f. *Ant.* Jupa, gipó sense mánegues. **Jubón.**

ALJUP. m. Cisterna, pou. **Aljibe.**

ALMADRAVA. *Geog.* Lloch del terme de Pollença, partit d' Inca, a l' illa de Mallorca.

ALMALLUTX. *Geog.* Predi del terme de Fornolutx, al partit de Palma, a l' illa de Mallorca.

ALMATÓ Y RIBERA (Salvi). *Biog.* Metge molt illustrat, partidari del sistema homeopátich. Va publicar varies obres de medicina, originals algunes y altres traduides, valguentli ésser nomenat soci de honor y de mèrit de la Societat Hannemaniana de Madrit. Va morir en el mes de Març de 1889.

ALMERA (Benet). *Biog.* Escriptor de les derreríes del sigle XVIII. Pertanyia a l' Academia de Bones lletres de Barcelona, en quina corporació, va llegirhi un erudit discurs al any 1795, relatiu a la primera forma de govern que va coneixers y va adoptarse a Catalunya, y quines alteracions y vicissituts va sofrir fins a la entrada dels romans.

ALMESQUINS *Bot.* JONQUILLOS.

ALMIÑANA (Joaquim). *Biog.* Musich compositor que va neixer a mitjans del sigle XIX, y era un dels més conceptuosos mestres de chors. Al any 1878 dirigía els de la companyia d' òpera italiana al Teatre Principal de Valencia, la seua ciutat nadiua.

ALMIRALL (Antoni). *Biog.* Farmaceutich de Vilanova y Geltrú, que al any 1834, ab motiu de la pesta colèrica que va delmar aquella població, va publicar una obra ab el títol de *Breve manual histórico y descriptivo del cólera morbo, con alguna idea de su método curativo y reglas ligeras de desinfectantes, para la instrucción de las personas menos ilustradas.*

ALMUD. m. Mesura de cabuda pera grans. Sis almuds fan un quintar.

ALMUDAINA (Castell de la). *Hist. y arqueol.* Edifici de Palma de Mallorca, antich palau reial, ont tingueren la seua *Zuda* els alarbs, y al temps de la conquesta hi bastiren els cristians, al sigle XIII, la torre del Angel, y altres obres mentres governaren els reis de Mallorca. De les antigues edificacions sols resten ara una galería gòtica de la banda del mar, els finestrals del pati, y l' oratori de Santa Agna.

ALMUNIA (Andreu de). *Biog.* Relligiós del sigle XIII nadiu de Vich, de quina catedral va ésser canonge. Era molt entès en dret eclesiástich y va ordenar el llibre titolat *Consueta ecclesiæ Vicencis.* Va morir al any 1234.

ALOCH. m. *Bot.* S' apropia al feix de vímechs tendres.

ALOMÁ Y GUASCH (Evarist). *Biog.* Advocat del colegi de Barcelona, que va coloborar en revistes professionals, havent desempenyat cárrechs distingits en corporacions jurídiques. Era de clar seny y fruía merescuda reputació per sos travalls de jurisprudencia. Va morir a Barcelona al any 1890.

ALOY (Maurici). *Biog.* Escriptor festiu barceloní. que al any 1848 va publicar un travall ilustrat ab gravats al text, ab el títol de *Filosofía del acreedor y del deudor*, que a la societat barcelonina d' aquell temps va produir certa sensació.

— **(MIQUEL).** *Biog.* Escriptor historiaire mallorquí que va neixer a Pollença al any 1763. Va ésser receptor de la creuada y va exercir els cárrechs de Batlle reial, alcalde y regidor. Al any 1818 era síndich forense del regne. Va esbrinar els arxius de la illa, cercant documents pera la historia, y començava a ordenarla, quan va morir al any 1843. Va escriure y deixar manuscrits un *Cronicó de Pollença* y un *Resum històrich de la meteixa vila.*

ALPENS (Joseph de). *Biog.* Caputxí que ja abans de la exclaustració de 1835 tenía nomenada per la seua oratoria, y que retornat a Catalunya a mitjans del sigle XIX, va tornar a dedicarse a la predicació. Era nadiu d' Alpens, y va morir a edat avançada a Olot al any 1904.

ALPINISME. m. Afició a pujar als cims de les montanyes enlairades, pera ovirar pintoreschs panorames. Se diu per analogía a la que hi ha de fer ascensions al cim dels Alps. **Alpinismo.**

ALPINISTA. m. y f. Qui és aficionat al alpinisme. **Alpinista.**

ALQUERÍA. f. Llogaret de poques cases o masía ab molts departaments. **Alqueria.**

ALQUERÍA BLANCA. *Geog.* Poble del partit de Manacor, a l' illa de Mallorca.

ALQUIMIAIRE. m. Forma més catalana que *Alquimista.*

ALRICH Y ELIAS (Antoni). *Biog.* Escriptor barceloní, molt laboriós, que va distingirse a mitjans del sigle XIX. Escrigué *Los sistemas de reorganización proclamados hoy, son irrealizables,* y *El socialismo ante el siglo*, dedicada aquesta darrera al Capitá General de Catalunya y publicada al any 1852. Va ésser traductor d' algunes obres d' Arlincourt y d' altres autors francesos, entre ellas *Dios lo quiere, Aventuras y conquistas de Hernan Cortés en Méjico, Varis drames*, etc.

ALSAMORA (Nofre). *Biog.* A la nota d' aquest pintor catalá, al DICCIONARI compresa, cal afegirhi que va pintar al any 1850 una *vista panorámica de Barcelona*, que va mereixer enlairat concepte, y que al any 1851, va començar la publicació d' una obra de força interès, lluitant ab els inconvenients del atraç de la gráfica en aquells temps, titolada *Viage óptico por España.*

ALSINA (Alfons). *Biog.* Convençut defensor de la idea catalanista, que va neixer a Celrá y va morir a la meteixa població, ben jove encara, després d'haver pres part activa als actes de propaganda dels propòsits catalaneschs. Era orador fácil y convençut, y reflexava en els seus discursos rebuts sempre ab aplaudiments, el ferm entusiasme de son cor als afectes inspirats pêl patriotisme. Va pendre part als mitings de Sans, de Bordils, de Sant Feliu de Codines, de Crespiá y de Blanes, entre els anys 1899 a 1900, morint als començos de Febrer de 1901.

-- **(FERRÁN).** *Biog.* Ab errada s' anomena al DICCIONARI, Joan, a aquest entusiasta del moviment catalanista, quin esperit patriòtich y d' amor a la cultura va ésser constant y arrelat. Va intervindre a les assamblees de la *Unió catalanista*, havent sigut ponent d' alguns dels temes discutits y va pendre part al miting economista del *Teatre Principal*, l'any 1891, y tan com per la fermesa dels seus ideals, va distingirse per les seues admirables iniciatives a les empreses industrials, havent sigut gerent de la empresa *Cooperativa del Ter*, y fundat altres institucions d' aquella mena.

— (PERE). *Biog.* Monjo de la ordre de pares jeronims al convent de Sant Geroni de la Murtra. Era escriptor, competent en travalls històrichs, y va ésser un dels biografs més distingits y imparcials de la seua relligió. Vivia als començos del sigle XVI.

— Y GIL (JOAN). *Biog.* Industrial actiu y competent a la fabricació del crestall, que va posar a molta altura, en nostra terra, introduinthi els procediments més moderns. Va dirigir durant alguns anys la fábrica d'aquestos productes a Badalona, y va morir a Barcelona al any 1893.

ALSINELLES (Francesch). *Biog.* Escriptor y eclesiástich de les derreríes del sigle XVII. Havia publicat el *Faciculus dolorum Beatæ Mariæ Virgine* y ab el nom del doctor Joan Maciá, degá de la catedral de Vich, la obra titolada *Alegación acerca de la obligación de los capuchinos de Cataluña en la elección de discretos*, impresa a Moyá al any 1698.

ALTA GARROTXA. *Geog.* Comarca natural coneguda també ab el nom de Valls del Llerca, y compresa històricament a l'antich Comtat de Besalú, limitant la porció de territori coneguda per Alta Garrotxa la Vall del Tur al NO., el Vallespir al N., la comarca de Olot al SO, y al E. La Garrotxa, tenint com a poblacions més significades de l'antigua regió, les de Baget, Bestracá, Oix, Ribelles, La Quera, Santa Bárbara, Montagut y Tortellá.

ALTARSE. v. r. *Ant.* Ademés de les acepcions consignades al DICCIONARI, té la de sentir entusiasme.

ALT EMPORDA. *Geog.* Regió de aquella comarca, compresa entre els Pirineus y el riu Fluviá fins a la costa.

ALTEROSAMENT. adv. D'una manera altiva.

ALTIMIRA (Agustí). *Biog.* Musich molt entès, concertista de guitarra, que va donar al any 1861 alguns concerts a Barcelona. Havía compost algunes peces de musica de clássich estil, dances, etc.

ALT LLOBREGAT. *Geog.* La extensa comarca del Llobregat, que agafa desde el Pirineu catalá fins al plá de Barcelona; té les subdivisions naturals de Alt y Baix Llobregat, y altres geografs estableixen ademés, una nova regió intermitja de les dues, anomenada Llobregat palesament, compresa aquesta desde Martorell fins a Manresa. Constitueix l'Alt Llobregat, l'espai inclòs entre el Cim de Puigllançada, d'ont a mena de venes y arteries s'esllavicen el Llobregat y els seus alts afluents, tancant envers el Nort les serralades de Taravil, Capolat y Caforp atravessades de O. a E. entre el Cardener y el Llobregat y les aspres y trencades marjades ont s'alcen entre el Llobregat y el Marlès les terres que són conegudes per Alt Llobregat, dessota del poble de Castellar d'En Huch, fins al estret de la Consolació, fins al eixir de la comarca anomenada el Bergadá per el lloch anomenat l'Atmetlla de Merola. El punt més avall d'aquesta divisió, ve a ésser el pont de l'Espelt, més ençá de la Pobla de Lillet.

ALTRANSE. m. *Ter. ibicench.* De tot estrop. **De todo uso.**

ALTRETAL. fr. *Ant.* ALTRE TANT.

ALTRUY. adj. *Ant.* ALTRE.

ALT URGELL. *Geog.* La comarca d'Urgell a la actual prov. de Lleida, comprèn pobles dels partits judicials de Balaguer, Cervera y Lleida, dividint aquella regió la carrete a que mena de Madrit a Barcelona, deixant a la dreta la part baixa, y a la esquerra la anomenada Alt Urgell composta per vinticinch pobles, que pertanyen els d'Archs, B llestá, Barbens, Bellcaire, Bellvit, Boldá, Bullidó, Castellnou, Castellserá, Fuliola, Guardia de Urgell, Linyola, Tarrós, Termens, Tornabous, Vallfogona, y Vallvert al part. jud. de Balaguer; Anglesola, Utxafaba, Vilagrassa y Vilanova de Bellpuig al de Cervera, y Golmés, Palau d'Anglesola, y Vilanova de la Barca, al partit de Lleida.

ALT VALLÈS. *Geog.* La comarca natural del Vallès a la prov. de Barcelona, té desde poch després de Granollers, una constitució orográfica que contrasta ab les planuries que desde La Roca, seguint avall el curs del Besòs afecta una planuria poch menys que d'uniformitat absoluta, tot just modificada per les poch enlairades montanyes que ab el Plá de Barcelona limiten. D'aquí prové d'aquesta diferencia observada a cop d'ull, la subdivisió en dues sub-comarques anomenades Alt y Baix Vallès, quina divisoria pot establirse traçant una línia que desde Sant Feliu de Codines, mena envers Sant Miquel del Fay, Bigues, y fins al Moyanès y a la plana de Vich. En part els districtes judicials de Granollers, y de Castelltersol, formen la part alta d'aquella encontrada, que per la banda inferior desde la Garriga y Llerona, y envers els llindars de Sant Celoni, vé a confondres ab els districtes que ara formen part de la prov. de Girona.

ALT VALLESPIR. *Geog.* Aixís s'anomena la part de aquesta antigua comarca catalana, nomenada *Vallis-Asparia* als documents mitgevals, que está compresa en la ratlla fronteriça entre França y Espanya, extenentse desde les fonts del Tech fins al pont de Ceret; limita al NO. ab el Conflent, al N. ab el Rosselló, al E. ab el Baix Vallespir, y a Mitjorn ab la Vall del Ter y la Garrotxa, y té com a poblacions més importants, Sant Salvador, Montferrer, Prats de Molló, Serrallonga, La Menera, Corsaví, Arles, Montvoló, Sant Marsal, Tallet, Bellpuig, Cal melles, Palaldá, Reinés, Sant Llorenç dels Cerdans, Costoges, Les Illes, Vivés, Morellás, Riunogués, Sant Joan, El Voló, Bola d'Amunt, Casafabra, Bolaternera, Corbera, Montoriol, Camelás y Castellnou.

ALVAREZ (Bartomeu) *Biog.* Mestre mallorquí que vivía a mitjans del sigle XIX. Al any 1852 va puplicar a Palma la *explicació del nou sistema de pesos y mides, anomenat metrich decimal*, de quin se 'n va fer altres edicions. Era inspector d'instrucció primaria.

ALZINA (Jordi). *Biog.* Apologista, y metge molt remarcable de Menorca. Va neixer a Alaior al any 1777, morint a Maó al 1823. Va escriure algunes obretes polítiques y travalls de medicina.

ALZINAT, DA. adj. Alt, enlairat, **Alto, elevado.**

ALLARGAÇARSE. v. r. ALLARCARSE, ESTIRARSE.

ALLASSA. *Bot.* Planta de la classificació *Galanthus nivalis.*

ALL DE BRUIXA. *Bot. Vegis descripció* vol. 1er, pág. 85.

All de bruixa

ALL DE COLOBRA. All de bruixa. *Ajo de culebra.*

ALLENEGAMENT. m. *Ant.* ESLLAVIÇADA.

ALLENEGAR. v. n. ESLLAVIÇAR.

ALLENEGARSE. v. r. ESLLAVIÇARSE.

ALLENEGÓS, A. adj. ESLLAVISSEDÍÇ, RELLISCÓS.

ALLETAT, DA. p. p. d'ALLETAR. **Amamantado.**

ALLEVANÇA. f. *Ter.* ALABANÇA.

ALLÍDELLÁ. fr. adv. *Ter. ibicench.* Més lluny, més enllá. **Más lejos, más allá.**

ALLISSONAR. v. a. ENSENYAR.

ALLISSONAT, DA. adj. Qui és ensenyat o práctich en alguna cosa. **Aleccionado.**

ALLOSAR. v. a. En lloch d'*Allossar* al DICCIONARI

AMAÇONA. f. *Ant.* Nom que a l'antigor se donava a les dones capaces de lluitar y que habitaven

regions diverses, com encara avui a certs pobles de l' Africa n' hi han algunes. **Amazona.** || *Fig.* La dona que monta a cavall o que als cercles eqüestres y en espectacles públichs fa exercicis d' aquella mena. **Amazona.** || Dona alta y fornida y d' esperit varonil. **Amazona.**

VESTIT D AMAÇONA. Vestit de faldilla molt llarga que les dones solen usar pera montar a cavall. *Traje de amazona.*

AMADA Y TORREGROSA (Joseph Feliu). *Biog.* Escriptor y eclesiástich del sigle XVII. Va neixer a Sort (Pallars) al any 1625, morint a Saragoça al de 1706. Entre 'ls seus travalls literaris, s' esmenten una relació del casament dels reis Felip y Mariagna, titolantlo: *Palestra numerosa artistica en la victoriosa ciutat de Huesca*, impresa al any 1650; *Redención de cautivos cristianos*, estampat a Madrit; *Discurso jurídico defendiendo los derechos de la iglesia del Pilar; Compendio de los milagros de Nuestra Señora del Pilar; breve relación de su culto,* etc., Zaragoza, 1682.

AMADEIXONAR. v. a. Esponjar com madeixa que s' embulla.

AMADEIXONARSE. v. r. Esponjarse, enredarse.

AMADEIXONAT, DA. adj. Embrollat com una madeixa al esponjarse.

AMADOR (Micer Baltasar). *Biog.* Jurisconsult remarcable, nascut a Fraga, al bisbat de Lleida, pels anys de 1570 y mort després del de 1621. Al començar el sigle XVII, fou nomenat al any 1611 llochtinent de dret de justicia d' Aragó. Va escriure valiosos travalls jurídichs y decissius en causes greus, y a Saragoça va donar a l' estampa, al any 1605, el llibre titolat: *Responsum Juris pro Eclesia Beathe Mariæ Maioris et de Pilarii civitatis Cesar Auguste*, etcètera.

AMAGA CREUS. m. Epítet que s' aplica al qu' es avar, agarrat. **Urracón.**

AMALGAMA. f. *Quím.* Combinació del mercuri o argent viu ab altres metalls. **Amalgama.** || BARREJA.

AMALGAMABLE. adj. Que pot ésser barrejat o amalgamat. **Amalgamable.**

AMALGAMACIÓ. f. *Quím.* Acció y efecte d'amalgamar. **Amalgamación.**

AMALGAMADOR, A. adj. Qui fa la barreja del argentviu ab els altres metalls.

AMALGAMAMENT. m. BARREJA, AMALGAMACIÓ.

AMALGAMAR. v. a. *Quím.* Barrejar l' argentviu ab un altre o altres metalls. **Amalgamar.** || *Fig.* Ajuntar éssers o coses que no deuen estar plegades. **Amalgamar.** || S' usa també en sentit recíproch.

AMALACH. m. CADERA.

AMALLAR. v. a. Voltar de malles, xarxes. **Enmallar**

AMANIEL. *Biog.* Trovador del sigle XIII, que sejornava a la cort d' En Jaume II d' Aragó, y a qui se trova esmentat sovint als documents coetanis.

AMANSÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Endolçar una pasta o massa, engraçar, adobar les pells **Endulzar una masa ó pasta, poner grasa á un objeto, curtir las pieles.**

AMANTACIES. f. pl. Mena de plantes dicotiledonies, intermitges de les urticies y de les coniferes. **Amantacias.**

AMARANT. f. *Bot.* MOCH DE GALL. **Amaranto.** || Color vermell fosch **Color amaranto.**

AMARGANTOR, f. AMARGOR.

AMARGUEJAR. v. n. AMARGAR.

AMARRIR. v. r. Cobrir el marrá les ovelles.

AMAT (Antoni). *Biog.* Jurisconsult que vivía a la primera meitat del sigle XV. Va ésser autor d' una obra de dret catalá, titolada *Repertorium*, esmentada sovint pels comentaristes. A les corts de 1438, aplegades per la reina Na María, En Antoni Amat exercía com advocat dels diputats de Catalunya, mostrant aquest fet l'arrelat concepte que degué mereixer. Fa d' ell referencia En Lluis de Peguera, en la seua obra *Práctica de Corts.*

— (BARTOMEU). *Biog.* Ademés dels serveis consignats al DICCIONARI a la biografía d' aquell enginyer, s' ha de fer esment, per lo que eren interessantes, d' algunes de les seues obres manuscrites, com les *Apuntacions d' un diari dels sitis de Girona als anys 1808 y 1809; Rápida ojeada de las fortificaciones de Barcelona desde Felipe V hasta nuestros días*, y *Memoria sobre el canal de Amposta*, tots ells de positiu interès pera la historia catalana.

— (DALMAU). *Biog.* Frare de l' ordre de predicadors que pertanyía a la comunitat del convent de Santa Catarina a Barcelona, als començos del sigle XVII, havent deixat manuscrita una ressenya de les diferencies que surgiren entre 'ls relligiosos de la seua ordre y els jesuítes, per causa dels auxilis o socors que abdues comunitats devíen proporcionarse. El manuscrit portava la data de 1605, y contenía antecedents històrichs.

— (GERVASI). *Biog.* Escriptor y poeta que va neixer a Sant Gervasi de Cassoles, al primer ters del sigle XIX, haventse dedicat a escriure pera el teatre. El seu drama en 3 actes, *Quintos y caixes*, va ésser posat a escena per En Cazurro al Odeó, y per En Parreño al Liceu; al antich teatre del Tívoli, va estrenarse una comedia seua ab el títol de *Un promès*, y havía ademés escrites altres produccions que no van representarse, entre elles, la comedia *Un sarau d' any.*

— (JAUME). *Biog.* Comerciant; economista y escriptor, nadiu de Sabadell al any 1753. Era germá d' En Feliu, arquebisbe de Palmira. En una obra seua publicada al any 1789, va contravertir ab el comte de Cabanús respecte als drets arancelaris, convencentlo dels raonaments que ell oposava en favor del proteccionisme. Havía ademés colaborat en algunes de les obres del seu germá En Feliu. Havía merescut al ensems concepte de bon pintor, y desde 1806, ab tot y haver passat llarch temps sense dedicarse a les belles arts, va fer copies molt encertades de quadros y aquareles del palau de Sant Ildefons.

— (JOAN). *Biog.* Director y administrador de la Seca o casa de moneda de Barcelona Com a documents d' interès pera la historia dels temps en que va sostindres a Catalunya la guerra de la Independencia, va publicar a Palma de Mallorca, al any de 1813, un balans o estat demostratiu de comptes de la «Casa de moneda de Catalunya», desde 'l 1 de Juliol de 1809 fins a 1813, y tres anys després donava a l' estampa, ab el meteix proposit d' aduir detalls tant interessants, els balanços dels anys que seguiren.

— (JOSEPH). *Biog.* Frare carmelita de la regla descalça, nadiu de Sabadell al any 1688, y profés de l' ordre a Barcelona al 1605; prior de l' ordre al any 1709, morint al meteix convent al any 1755. Va deixar manuscrit un *Tractat dels tres actes relligiosos*, y altre escrit detallant els motius y impediments que per motius de conciencia, refusava el cárrech de prelat de la seua relligió. A la seua ordre s' anomenava Fra Joseph de Sant Tomás d' Aquino.

— (RAFEL). *Biog.* Escriptor dels començos del sigle XIX, que pertanyia a la Academia de Bones Lletres de Barcelona, ont va llegirhi, entre altres travalls, una erudita *Disertació respecte a la llengua llatina*, al any 1816, y una detallada y curiosa *Relació del procedir dels francesos, quan la ocupació de Barcelona, al any 1808*, llegida deu anys més tart, al de 1818, plena de noticies dignes d' ésser conegudes.

— (VICTORIÁ). *Biog.* Eclesiástich y escriptor dogmátich barceloní, conegut al ensems per sa predicació. Al any 1841, va estampar a la imprempta de J. Oliva, de Barcelona, una obra devota ab el titol de *Ordinari de la Selmana Santa*, contenint ademés

d' oracions, el *Miserere*, *Te-Deum* y altres práctiques relligioses.

— DE PLANELLA Y DESPALAU (JOSEPH). *Biog.* Barceloní de molta cultura literaria, que vivía als començos del sigle XVIII. Un dels que més activament enaltiren a la Academia dels Desconfiats, al collegi de Cordelles, de Barcelona, el conreu de la literatura, encara que al seu temps comptava pochs devots la catalana. Va ésser secretari d' aquella institució, y va publicar un volum en quart, ab el títol de *Nenías Reales*, contenint algunes octaves y un sonet ademés del text.

— LENTISCLÁ Y GRAVALOSA (PELÍU DE). *Biog.* Erudit y poeta barceloní, que vivía als començos del sigle XVIII. Pertanyía a la Academía de Bones Lletres, en quin arxiu s' hi serven memories seues, que són mostra dels seus coneixements, haventsen publicat algunes en els volums de la corporació. Entre les esmentades, cal referir les que segueixen: *Catálech de les iglesies del bisbat de Vich*, 1729; *Documents provant que en Pelay no va tindre domini a Catalunya*, 1730; *Memoria de Galcerán Albanell, bisbe de Granada; Progresos dels alarbs a la seua invasió á Catalunya; Discurs histórich relatiu a ont va ésser nadiu el primer comte de Barcelona; Si la vergüenza es solo efecto o pasión, ó bien es virtud*, 1736.

AMB. prepos. AB.

AMBÁRICH. adj. *Quím.* Acit que s' extreu de la ambarina. **Ambárico.**

AMBARINA. *Bot.* Mena de plantes quempodies. **Ambarina.** || *Quím.* Substancia grassa semblant a la colesterina, que forma la base del ambre gris. **Ambarina.**

AMBARINAT. m. *Quím.* Sals produides per la combinació del ácit ambarínich ab una base salificable. **Ambarinato.**

AMBARÍNICH, CA. adj. *Quím.* Ácit obtingut per la combinació del ácit nítrich ab l' ambarina. **Ambarínico.**

AMBARVALIES. fr. pl. *Hist.* Festes agrícoles del temps dels romans, dedicades a Ceres y a Març al començar la primavera. El poble seguía en professó a les víctimes que havíen de sacrificarse, donant voltes tot voltant dels blats abans de la sega, presidint les festes dotze sacerdots anomenats Arvals. **Ambarvales.**

AMBAT. m. *Zool.* Mena d' insectes coleopters tetramers. **Ambato.**

AMBENT.

MEDI-AMBENT. *Medio ambiente.*

AMBLICÈFAL. m. *Zool.* Mena d' insectes del tipus de la *cigala verda*. **Amblicéfalo.** || Mena de reptils ofidians.

AMBLICER. m. *Zool.* Coleopters tetramers del tipus dels *antribis*.

AMBOSTA. f. *Ter.* Lo que cap o pot agafarse ab les dues mans juntes. **Lo que coje en ambas manos.**

AMBRÔS (Joseph). *Biog.* Cantant de molta anomenada a les derreríes del sigle XVIII. Era nadiu de la prov. de Lleida, sense poguer esmentar detalls biográfichs d' ell, més que les noticies referentes a les solemnitats en quines va figurar el seu nom. Era tenor a la capella de la Encarnació de Madrit, y va morir al any 1801.

AMBROSI. *Biog* Deixeble y contemporani del bisbe de Girona Sant Arcís, que vivía al sigle IV. Al esbrinar els documents del arxiu de la catedral de Barcelona l' erudit escriptor igualadí Pare Caresmar, va trovar un manuscrit d' aquest autor en aquella rica colecció, descrivint en ell Ambrosi la *Vida de Sant Narcís.*

AMBULANCIA. Cambi sovint de situació.

AMBULANCIA FIXA. La que s' estableix en un lloch segur y provist d' aigua. *Ambulancia fija.*

AMBULANCIA VOLANT. Aquella que porta auxili a la meteixa linia ont el combat té lloch.

AMBULANT. adj. Ademés de les accepcions precisades al DICCIONARI, aquest mot ne té d' altres que cal esmentar. *Med.* Calificació donada a certes afeccions quan passen de l' una a l' altra banda del cos. Se dona també aquesta calificació als remeis aplicats a diverses parts del cos. || Nom que s' apropia als cómichs, als musichs, y als que van de poble en poble exercint el seu ofici, com: *rellotger ambulant.* || m. L' empleat de correus que distribueix la correspondencia al vagons dels ferrocarrils. **Ambulante.**

AMBULAR. v. a. Caminar de l'una a l'altra banda, sense tindre sejorn fixo. **Ambular.**

AMBULÍPET. adj. y s. *Hist. nat.* Nom que s' apropia als animals que tenen els peus ben conformats pera caminar. **Ambulipedo.**

AMBULÓ. adj. *Med.* Nom aplicat a tumors dolorosos, movibles y periódichs que afecten diverses bandes del cos, y són tinguts com causats per vapors subtils. **Ambulón.**

AMBURAR. v. a. *Ant.* CREMAR.

AMDÓS. adj. pl. ABDÓS.

AMELGÓ. *Bot.* TRÈBOL D' OLOR.

AMELINA. f. *Quím.* Cos blanch, insoluble a l'aigua, al èter y al alcofoll; més soluble als ácils cáustichs. Resulta de la descomposició del sulfí per la disolució de potassa cáustica. **Amelina.**

AMELONAT. adj. Que té forma, figura o semblança de meló. || Calificatiu sarcástich dels enamorats ab apassionament. || *Fam.* Epítet dels que tenen poch talent, o bé están desprovistos de cabell. **Amelonado.**

AMELL Y CARBONELL (Joseph). *Biog.* Comerciant barceloní, del derrer ters del sigle XIX. Era un dels noms que de major prestigi fruiren a la capital, y havía pertenescut al Ajuntament de Barcelona en díes de profona crisis qu' ell havía alleugerit ab el seu concurs y les seues iniciatives. Va morir als començos de 1877.

AMELLER (Joan). *Biog.* Esculptor barceloní, que va neixer als començos del sigle XIX. La primera obra que va donar a coneixer, y que li va fonamentar la seua reputació d' artista, va ésser una estatua de Ganimedes, presentada al any 1838 a l' Exposició de travalls de deixebles de la de Llotja Academia, travall que va obrirli vía pêls seus profitosos estudis.

— Y DE CABRER (NARCÍS). *Biog.* Militar, bibliófil y escriptor que va omplir ab el seu nom, gran part del sigle XIX. Era nadiu de Banyoles, ont va morir al any 1877. Va dedicarse a la literatura y a la musica, apegant una selecta biblioteca, una valiosa colecció d' armes, y d' historia natural, en quins coneixements era aquell home competent y estudiós. Entre les seues obres figuren la novela *El monge gris, ó catalanes y aragoneses en Oriente*, 1863, y una ópera inédita en 3 actes, ab musica y lletra seua.

— Y MESTRES (JOAN). *Biog.* Farmacéulich barceloní, consul del colegi de Barcelona, individuu honorari de l' Academia médich matritense en 1789. Al periode de 1789 a 1824, va llegir a la Academia una munió de memories d' observacions molt dignes de esmentarse, entre altres: *Modo de convertir el coure en llautó, Modo de compondre la polvora, Discurs de les utilitats reportades pêl ferro a les arts, Memoria del magnetisme en general, Medis de purificar l' aigua corrompuda per medi del carbono, Observacions sobre la causa de les epilepsies, Memoria pera propagar l' estudi de la quimica domèstica*, etc.

— Y ROS (JOAN). *Biog.* Farmacéutich nadiu de Barcelona, germá d' En Ignasi dels meteixos cognoms. Va llegir a la conferencia de Farmacia, estaberta a Barcelona als començos del sigle XIX, alguns travalls que mostraven la seua competencia en aquells estudis, un *Tractat de la magnesia blanca*, una *Memoria*

del òxit d' antimoni tractat pêl nitre, y la *Oratio in laudem farmaciæ gratulatoriæ.*

AMÈN.

ESCOLÁ D' AMÈN. fr. *Ant.* Se diu d' aquell que careix de opinió propia, admetent a ulls cluchs les opinions dels altres. *Sacristán de amen.*

AMENAR. v. a. *Ant.* CONDUIR.

AMENGUAL (Doménech). *Biog.* Relligiós dominich del convent de Palma de Mallorca, que va professar en 1612. Doctor teòlech, lector de teologia y arts, regent d' estudis a la seua ordre, que va ésser catedrálich de prima a la universitat mallorquina, morint al any 1660. Era autor d' ingeni y va deixar manuscrits tres volums de comentaris de la filosofía tomística.

— (ESTEVA). *Biog.* Comerciant y navier, que va neixer a Maó al any 1829. Establert a Barcelona, va fundar y presidir durant molts anys la benèfica institució *Asilo Naval*, va pertanyer a la junta del *Foment de la Producció Espanyola*, a la Junta del Port de Barcelona, y va ésser regidor del ajuntament de aquesta ciutat. Va publicar alguns facicles que responien a les seues aspiracions patriòtiques, y s' ha d' esmentar entre ells, *El Puerto de Barcelona en 1888*. Va publicar a Barcelona al any 1859 uns recorts del siti de Sebastopol.

— (JOAN JOSEPH). *Biog.* Doctor en dret, nadiu del poble de Mancor, poble sufragani de La Selva, en 1796. Va publicar y dirigir en 1820 y 1821 el *Setmanari constitucional, polítich y mercantil de Mallorca*, en llengua catalana, y aimador ferm de la seua parla, va publicar en 1835 la *Gramàtica de la llengua mallorquina*, y va començar la publicació del *Nuevo Diccionario mallorquin-castellano-latin*. Havía publicat també un *aplech de poesies mallorquines* al any 1850, y uns *Apuntes sobre el origen é historia de Mancor y noticia de la bendición de su nueva iglesia*, al any 1843.

— (JOSEPH). *Biog.* Home docte y eloqüent predicador, que va neixer a Palma al 1785 morint a la meteixa ciutat al 1852. Va escriure algunes obres místiques publicades desde 1814 a 1851, entre elles algunes consagrades al Beat Lull, y molts dels sermons seus pronunciats ab moliu de solemnitats mallorquines.

— (SEBASTIÁ). *Biog.* Metge mallorquí que vivia pêls anys 1836 a 1848. Va presentar algunes memories a la Academia de medicina de Palma, fent referencia a les seues observacions patològiques. *Observació d' una neuralgia anòmala*, 1836. *Memoria d'una gastralgia. Observació d' una pleuro-pneumonia crònica curada ab la operació del epiema.*

AMENIR. v. a. AMANIR.

AMENIRSE. v. r. Prepararse, arreglarse. **Aliñarse.**

AMENISAT. p. p. del verb AMENISAR.

AMER (Gaspar). *Biog* Jurisconsult mallorquí del sigle XVII. Entre les seues obres deuen esmentarse *Alegación iurídica por Pedro Juan de Villalonga*, sobre un fideicomis disposat en 1559, y un manuscrit de *Materies legals.*

— (MIQUEL). *Biog.* Advocat mallorquí, conseller provincial de les Balears que vivía a mitjans del sigle XIX, autor d' algunes impugnacions jurídiques, y d' un arbre genealògich, publicats al any 1845.

AMER (Punta d'). *Geog.* Lloch de la costa mallorquina, ab un castell remarcable del sigle XVII pera sa defensa. Pertany al terme de Son Cervera, part. jud. de Manacor.

AMERICANISME. m. Costums, ideals polítichs y llenguatge dels americans, y sentiment dels quins se mostren dispostos a sa defensa. **Americanismo.**

AMERICANISTA. m. y f. Epítet que s' apropía a qui estudía la historia, les costums y els llenguatges dels americans. **Americanista.**

AMÈRIGO Y MORALES (Ramón). *Biog.* Pintor y dibuixant, que va neixer a Alacant als començos del sigle XIX, y obtingué bon prestigi per les seues obres. En 1845 obtingué premi per les seues estampes litografiades. Els seus quadres eren també dignes d' encomi, haventne presentat a algunes Exposicions, aixís meteix *bodegons, flors, paisatges, retrats*, etc.

AMESAT, DA. adj. Llogat per mesos. **A sueldo mensual.**

AMETLLER (Blay). *Biog.* Un dels millors gravadors al coure dels començos del sigle XIX. Va neixer a Barcelona al any 1768 Al any 1793 va obtindre a l' Academia de Sant Ferrán el premi concedit al gravat, essent poch temps després nomenat director de la predita ensenyança a la meteixa Academia y gravador de la Casa Reial.

— (DOMENECH). *Biog.* Musich molt popular a Barcelona a les derreríes del sigle XIX. Al any 1877 era director de la societat choral *Els amichs Tintorers.*

— (JOSEPH). *Biog.* Eclesiástich y compositor musical, que vivía al sigle XVIII. Era capellá del Palau, y segons el mestre Pedrell, havía deixat mostres de son talent filarmònich ab les composicions sacres que se servaven al arxiu d' aquella reial institució a Barcelona.

— (NARCÍS). *Biog.* Vegis AMELLER (NARCÍS).

— Y MONTANER (ANTONI). *Biog.* Era indivíduu de l' Academia de Bones Lletres de Barcelona a mitjans del sigle XIX. Al arxiu de la corporació s' hi conserven d' ell nombroses memories, com: *Elogi de la humilitat; Perque 's tè per cosa indigna d' home el plorar y no el riure; Perque Deu va donar fills* y *no filles a Noé, Abraham y Isaach.*

AMETLLERA. f. *Bot.* AMETLLER.

AMETLLERAR. m. Lloch plantat d' ametllers. **Almendral.**

AMFIBIÒGRAF, A. m. y f. Naturalista que 's dedica a l' amfibiografía. **Anfibiógrafo.**

AMFIBIOGRAFÍA. f. *Zool.* Descripció dels amfibis. **Anfibiografía.**

AMFIBIOGRÁFICH, CA. adj. Lo pertanyent o referent a l' amfibiografía. **Anfibiográfico.**

AMFÍBOL. m. *Min.* Substancia mineral que 's presenta generalment en forma de cristalls d' un vert negrench. **Anfíbol.**

AMFIBÒLICH, CA. adj. Calificació de les roques quina base és l' amfíbol. **Anfibólico.**

AMFIBOLÍFER, A. adj. Lo que conté amfíbol. **Anfibolífero.**

AMFIBOLITA. f. *Min.* Roca formada quasi completament d' amfíbol cristallisat. **Anfibolita.**

AMFICTIONÍA. f. Federació o consell dels amfictions. **Amfictionía.**

AMICH.

AMICH DE DONAR CONSELLS. fr. *Fam.* Aquell qu' en tot se fica. *Amigo de dar consejos.*

AMICH DE COR, CORAL O DE CONFIANÇA. fr. *Fam.* L' amich íntim, de tota confiança, que vol y és volgut. *Amigo del alma, del corazón.*

AMICH D' UN METEIX. fr. *Fam.* Aquell qu' en son egoisme sols mira pêl seu interès. *Amigo de sí mismo.*

AMICH DE LA FORTUNA, DE LA BOSSA, DE L' OLLA. L' amich que ho és per interès o per propia conveniencia. *Amigo de taza de vino.*

AMICH FINS A LA MORT. fr. Ponderatiu d' un positiu afecte. *Hasta la muerte.*

AMICH FINS AL CEL O FINS ALS OCHS. *Expr.* Assegura lo positiu de la més viva amistat. *Amigo hasta las aras.*

AL AMICH AB SON VICI. *Ref.* Qu' aconsella no deixar l' amistat perque tinga algún defecte. *Al amigo con su vicio.*

AL AMICH Y AL CAVALL NO CANSARLO; Y SI CONVÉ REVENTARLO. *Loc. vulg.* Que no convé fastiguejar als amichs y protectors, y si aquests se mostren indiferents, és llavors del cas ferho.

AMICH Y VÍ, BUSCAL VELL, MES EL TOCINO NOVELL. *Ref.* Que 'l ví vell y l' amich antich són més convenients. *Amigo y vino añejo, mejor que tocino viejo.*

COM AMICHS. fr. *Fam.* Amistosament. *Como amigos.*

NO ÉS AMICH NI BENVOLENT, QUI T'ALABA PERQUE'T VEN. *Ref.* Referintse als falsos amichs, que fent veure que favoreixen, causen perjudici descobrint les faltes. *Reniega del amigo que cubre con las alas y muerde con el pico.*

TINDRE CARA DE POCHS AMICHS. fr. *Fig.* Esser d'aspecte repulsiu, geni aspre y intractable: AB LA CARA JA PAGA. *Tener cara de pocos amigos.*

AMICICIU. f. *Ant.* Colla d' amichs.

AMICUS. m. Mot llatí (amich) usat en les següents frases:

AMICUS HUMANI GÈNERIS. *Loc. llat.* Usada ab el sentit de que aquell qu' és amich de tothom, no ho és de ningú marcadament, y que hi há molta gent que li plau rebre favors de tothom, sense ferne a ningú. *Amigo de todos.*

AMICUS PLATO, SED MAGIS AMICA VERITAS. *Loc. llat.* S' usa pera indicar que sempre s' ha d' anteposar la veritat a les consideracions del saber o del interès pera que suri la justicia. *Ante todo es la verdad.*

AMICUS POPULI, AMICUS HUMANITATIS *Loc. llat.* Se pren en el sentit que pera voler als nostres s' ha de estimar a la humanitat, que qui no estima als seus, no pot estimar als altres. *Amigo del pueblo, amigo de la humanidad.*

AMIGADA. f. Amistançada, bagaça. Manceba.

AMIGANÇA. f. *Ant.* AMISTAT.

AMIGANSA. f. AMIGANÇA.

AMIGANT (Pere d'). *Biog.* Jurisconsult de les derreries del sigle XVII. Era nadiu de Manresa, y va ésser fiscal de l' Audiencia de Catalunya fins al any 1689. Va deixar alguns travalls de valua pêl bon criteri que reflexaven als punts de dret en ells esbrinats: *De nobilitate concedenda mortuo, et quod ponit ad suos pos eros transmittere; Institutiones ethicæ et politicæ; Decisiones, et enunciationes criminales concilii Cathaloniæ* (Barcelona, 1691 a 1697, Figueró y Llopis, 2 volums)

AMIGE (Geroni). *Biog.* Metge de Tortosa a les derreries del sigle XV, donat al ensems que a la práctica de la seua professió al estudi de la gramática. Va deixar escrites, entre altres, les obres: *Isagogica sia, sive in roductor a ad actem grammaticam* (Barcelona, 1514); *Grammaticæ introductiones* (Barcelona, Amorós, 1514), y el doctor Datio, catedrátich de lleis a Valencia, li atribueix *Sinònims de sentencies traduides del italiá al valenciá, pera apendre l' eloqüencia,* (Valencia, 1502).

AMIGÓ (Eduart). *Biog.* Pintor barceloní, de mitjans del sigle XIX. Va fer els seus estudis a l' Escola de Belles Arts, establerta a Llotja, y era considerat com a un dels millors dibuixants del seu temps. A la Exposició de pintures del any 1865 a Barcelona, va presentar un bon quadre d' assumpte històrich.

— (EDUART). *Biog.* Remarcable concertista de piano y d' armònium y compositor musical, nadiu de Barcelona. Al Conservatori de París va obtindre al any 1865 medalla d' or. Fou professor d' armònium de la cort reial. Després de la Exposició de Barcelona de 1888, va endreçarse a la República Argentina, establintse a Buenos Aires, ont va desempenyar cárrechs artístichs d' importancia. Se disposava a retornar a Catalunya a les derreríes de 1902, quan va morir a dita capital.

— (JOSEPH). *Biog.* Mestre de primeres lletres, nadiu de Mataró. Va publicar una curiosa relació, ab el títol de *Historia de los acontecimientos politicos de la ciudad de Mataró* (1855). Va pertanyer a la Milicia nacional d' aquells temps.

— Y MONTURIOL (JOSEPH). *Biog.* Artista a qui les modernes arts decoratives de Catalunya, són deutores de moderns procediments de fabricació a les vidrieres en colors, de quin bon gust va deixarne remarcables exemplars a les restauracions y edificacions fetes a la nostra terra. Va morir a Barcelona al any 1893.

AMIGOR. f. AMISTAT. || Amistad.

AMIGUET (Antoni). *Biog.* Metge y cirurgiá que a les derreríes del sigle XV exercía a Barcelona la seua professió. Va escriure en llengua catalana, a prechs dels estudiants de medicina, un comentari del tractat del mestre Guidó, pera guarir les postermes, impremptant la obra a Barcelona als començos del sigle XVI. Acaba el llibre ab la següent nota: *Es estada estampada la present lectura dilluns a XV de Juny del any MDI. A despeses del reverent mestre Antoni Amiguet, mestre en Medicina y del discret en Joan Valls cirurgiá, per mans den Joan Luschner Alemany, en la insigne ciutat de Barcelona.*

AMIGUÈVOL, A. adj. AMIGABLE.

AMILS (Joan). *Biog.* Remarcable gravador al acer y coure, que va nexer a R po'l als començos del sigle XIX. La seua obra és comparable a la dels mellors artistes del burí de son temps, per la puritat de dibuix y d' execució. Va gravar una munió de retrats de personatges de aquella època. Va traçar els planols d' un aparell cosmografich, de quin la prempsa va donar detallat compte, elogiant el progecte, que no va dur a terme per haverli esdevingut la mort al any 1854.

AMINVAR. v. n. MINVAR.

AMIT. m. Roba litúrgica. Amito.

AMNESICH, CA. adj. Que pateix d' amnesia, que no té memoria.

AMNISTIAMENT. m. AMNISTÍA.

AMNISTIAT. adj. Perdonat, comprès en una ordre de perdó o d' indult general.

AMOLLADOR, A. adj. AFLUIXADOR. Cedente.

AMOLLAR. v. a. Además de les acepcions consignades al DICCIONARI, té les de *afluixar, cedir.*

AMOLLIDOR, A. adj. Lo que amolleix. Enervador.

AMOLLIMENT. m. Estovament, ablaniment.

AMOLLIR. v. a. Ablanir, y també estovar. Ablandar.

AMOLLIT. Estovat. Ablandado.

AMOLLONAR. v. a. Posar fites Amojonar.

AMOLLONAT. adj. Fitat. Amojonado.

AMÒM. m. Mellor grafia que *Amómo.*

AMONJOIAR. v. a. Amuntegar, aplegar, juntar.

AMOR.

AMOR MEU. Exclamació apropiada al qui vol de cor. *Amor mio.*

AMOR. *Mit.* La representació plástica o poètica de Cupit. Amor.

AMOR LASCIU. El deshonest o carnal.

AMOR DE NOI Y DE VELLA, AIGUA EN CISTELLA. *Ref.* Se refereix a la poca seguretat que cal tindre a l' estimació dels nois y velles. *Amor de niño, agua en cestillo.*

AMOR DE BOIG, VOS PERA ALTRE Y JO PERA VOS. *Ref.* Indica que sovint la persona molt volguda per un, estima ab ceguetat a un altre que potser no li correspòn. *Amor loco, yo por vos y vos por otro.*

AMOR QUE PREST ÉS VENGUDA, MOLT PREST ÉS PERDUDA. *Loc.* Significa que l' amor d' impresió sol durar poch temps. *El amor que pronto impresiona, pronto se pierde.*

CONTRA L' AMOR Y LA MORT, NO HI HA RES FORT. *Ref.* Ponderatiu del poder que tenen l' amor y la mort. *Para el amor y la muerte, no hay cosa fuerte.*

DONAR COM PER AMOR DE DEU. fr. *Fig.* Donar com de gracia allò que 's deu de justicia. *Dar como por amor de Dios.*

FER L' AMOR. Enamorar. *Hacer el amor.*

ONT HI HA AMOR HI HA DOLOR. *Ref.* Que dona a entendre com les penes de les persones volgudes se senten com a propies. *Donde hay amor hay dolor.*

PER AMOR DE DEU. *Expr.* Usada pera demanar ab insistencia o excusarse ab humilitat. *Por amor de Dios.*

PER AMOR DE MÍ O PER AMOR D'AIXÒ. Per una causa, per causa d' allò. *Por amor de mí, ó por amor de esto*

AMORAL. adj. Que no és moral, que es agè al concepte de la moralitat. **Sin moral.** || Donat o donada al amor, enamoradíç.

AMORALITAT. f. Manca de moral, concepte de lo qu'és agè a la noció de la moralitat.

AMORALMENT. adv. D' una manera que no és moral.

AMORANÇA. f. Acte o paraula d' amor, amoreta, festeig.

AMORDAÇAR. v. a. y els seus derivats. ENMORDAÇAR.

AMORES Y CARBONELL (Escolástica). *Biog.* Relligiosa del monastir de Santa Clara de Barcelona, de quina comunitat era abadessa. Va conreuar la poesía mística y era al ensemps molt intelligenta compositora musical, deventseli algunes obres que no va consentir que fossen publicades. Va morir al any 1892.

AMORFOSIA. f. Manca de forma, de proporció, de regularitat. **Amorfosia.**

AMORFÓSICH, CA. adj. *Fís.* Que pertany a la amorfosia o a s seus derivats. **Amorfósico.**

AMORFOSOMÍA. f. Deformitat del cos. **Amorfosomía.**

AMORÓS (Ciril). *Biog.* Advocat y polítich contemporani. Va neixer a Xàtiva al any 1823, morint a Valencia al de 1887. Va viure allunyat dels assumptes públichs desprès de la revolució, y una volta restaurada la monarquía d' En Alfons XII, va tornar a la brega dels partits, essent altra volta diputat a Corts, desde 1879 fins a la seua mort.

— (ESTEVA). *Biog.* Relligiós, nadiu d' Artá. Era frare de l' ordre de la Mercè, professant en 1628 y essent comenador del seu convent al any 1649, morint en 1652, prestant els auxilis humanitaris als malalts de pesta de la ciutat de Palma. Era autor de varis *opusculs místichs,* havent publicat *Grandezas de la orden de Nuestra Señora de la Merced.*

— (JOAQUÍM). *Biog.* Escriptor místich que vivía a la primera meitat del sigle XVI, havent deixat escrit en catalá un llibre titolat, *Guia de confessors y confitents,* que 's conservava a la Biblioteca episcopal de Barcelona. Estava escrit al any 1535.

AMOROSENCH, CA. adj. AMORÓS.

AMORTUIR. v. a. ESMORTUIR.

AMPARARSE. v. r. *Ant.* APODERARSE.

AMPATÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Posar l'ham. **Armar el anzuelo.**

AMPELÍDICH. adj. *Bot.* Que té semblança ab la vinya, que reuneix les seues propietats o naturalesa. **Ampelideo.**

AMPELÍDIQUES. f. pl. Mena de plantes dicotiledonies, polipètales, hipoginies que comprèn diverses especies, essent la vinya la més important. Se les anomena també *viniferes, vitacies* y *sarmentaries.* **Ampelídicas.**

AMPÈS, A. adj. *Ter. ibicench.* Ajustat. **Entornado.**

AMPORDÁ. Vegis EMPORDÁ.

AMPOSTÍ, NA. adj. Natural o propi d' Amposta, prov. de Tarragona. **Ampostino.**

AMPRIUS. m. Lloch pera les escombreríes. **Basurera.**

AMPULARIA. f. *Bot.* Mena de molusques de la fam. dels traquelípots. Tenen la crosfa abonyegada. **Ampularia.**

AMPULARIADES. f. pl. Familia de molusques de petxina d' una sola valva, que té per tipus el genre *Ampularia* **Ampulariadas.**

AMPULARIAT, DA. adj. *Zool.* Semblant a un ampulari. **Ampulariado.**

AMPURDÁ. Vegis EMPORDÁ.

AMULAR. v. n. *Ant.* Esser xorch, inútil, no servir per res. **Amular.**

AMULLÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Deixar anar. **Soltar.**

AMUNTEGAT, DA. p. p. d' AMUNTEGAR. **Amontonado.**

AMURALLARSE. v. r. Estar amurallat. **Ser amurallado.**

AMURALLAT. adj. *Fig.* Tindre apoi, estar ferm, assegurat, anar acompanyat. **Afirmado, acompañado.**

AMUSAR. v. a. *Ter.* Divertir, distreure.

AMUSARSE. v. r. *Ter,* DIVERTIRSE, DISTREURES.

AMUSAT. adj. Divertit, distret.

AMUTI (Joan). *Biog.* Escriptor y periodista de mitjans del sigle XIX, que al any 1849, va ésser el primer de publicar les impresions d' una excursió feta per la nova vía poch temps feia inaugurada, de Barcelona a Mataró, que va ésser la primera d' Espanya. Aquell llibre curiós refereix la innovació ab detalls minuciosos, y té per títol: *Viaje á Mataró en el Ferrocarril.*

ANABASSA. f. *Bot.* Mena de plantes de la fam. de les quenopodies piristanies. Tenen carnós el calze, y són compostes per quatre o cinch menes d' arbustes que vegeten a la vora del mar y prop de les salines. **Anabasa.**

ANABASSI. m. *Hist.* Correu a cavall, als temps del baix imperi. **Anabasio.**

ANABASSIS. m. pl. Postes, correus a cavall. **Anabasio.** || *Med.* Nom que donaven els metges grechs al primer periode d' una maialtía. **Anabasio.**

ANABICE. m. *Bot.* Part epígia de les criptògames. **Anabice.**

ANABLASTEMA. m. *Bot.* Producte propi de les fulles d' alguns liquens. **Anablastema.**

ANABROQUISME. m. *Cir.* Operació consistent en arrancar les pestanyes que fan nosa a les parpelles nusantles ab un fil. **Anabroquismo.**

ANABROSIS. f. *Med.* Corrosió de la pell humana per causa de cert humor. **Anabrosis.**

ANABROTICH, CA. adj. Que es de la naturalesa del anabrosis. **Anabrótico.**

ANACARDÍ. adj. *Farm.* Nom que 's dona a les preparacions del anacart.

ANACLINTERA. f. Mena de silló molt inclinat, o bé de llit alt del capçal. **Anaclintera**

ANACLISIS. f. *Med.* Nom que donen els metges à la posició d' un malalt quan está ficat a un llit dels usuals. **Anaclisis.**

ANACOSTA. m. Teixit creuat de llana. **Anacosta.**

ANACRONICH, CA. adj. Lo relatiu o pertanyent al anacronisme. **Anacrónico.**

ANADARA. f. *Zool.* Certa mena de molusques. **Anadara.**

ANADEMA f. Cinta que les romanes usaven al pentinat donant volta per demunt del monyo, que desprès va usarse al temps del imperi de Bonapart, y ara torna a adoptarse. **Anadema.**

ANADIPLOSIS. f. *Gram.* Figura gramatical consistenta en començar una proposició ab la paraula o paraules àb quines la precedent acaba. **Anadiplosis.** || *Med.* Exacerbació d' una febre, o pas de la meteixa d' un estat lleu al de complicació. **Anadiplosis.**

ANAGALL. f. *Bot.* Mena de plantes primulacies, ab flors vermelles o blaves. Anagálida. || BECH DE GALLINA, MORRONS.

ANAGIR. m. *Bot.* Planta de les monogínies, familia de les lleguminoses, que vegeta a les regions del Mitjorn de França. Les seues fulles, amargues y desagradoses, s' usen com a purgatives. Anagir.

ANAGIRIA. f. *Bot.* Herba de flaire molt forta que provoca el vòmit.

ANAGRAMATICAMENT. adv. m. *Liter.* De manera anagramática. Anagramáticamente.

ANAGRAMÁTICH, CA. adj. *Liter.* Que está en forma d' anagrama, o bé que li pertany. Anagramático.

ANAGRAMATISAR. v. a. Compondre anagrames. Anagramatizar. || v. r. Formar ab el nom propi un anagrama. Anagramatizarse.

ANAGRAMATÍSME. m. *Liter.* Art de fer anagrames. || Endevinació d' un nom per les lletres.

ANAGRAMATISTA. m. Qui fa anagrames. Anagramatista.

ANAÍTA. f. *Zool.* Mena d' insectes lepidopters nocturns. Anaita.

ANAL. *Med.* Ab relació al ano baix el concepte de muscle. || *Zool.* Aletes que alguns peixos afecten, aprop del ano. || m. pl. Vegis ANALS.

ANÁLEGAMENT. adv. m. D' una manera análega. Análogamente, analógicamente.

ANALEMÁTICH, CA. adj. *Astron.* Que té relació ab l' analema. Analemático.

ANALÈPTICH, CA. adj. *Med.* Calficatiu que 's dona a tot lo que fa restablir les forces perdudes o abatudes per una malaltia. Analéptico. || Lo que dona vigor a un convaleixent

ANAMENT. m. *Ant.* ANADA, PASSAMENT.

ANAP. m. Ademés de l' accepció donada al DICCIONARI, s' usava antigament com a vas, got, etc.

ANAPERTI. m. *Poèt.* Peu de vers llatí compost de dues sílabes breus y una llarga. Anaperto.

ANAPÈRTICH, CA. adj. Composició poètica en quina se troven anaperts, dáctils y espondis. Anapértico.

ANAPLASTIA. f. ANAPLASIS.

ANAR.

ANAR A CAÇA DE... fr. Perseguir algún fi. *Andar a caza de alguna cosa.*

ANAR A CAÇA DE GANGUES. fr. Pregar inútilment, pretendre alguna cosa sense pena ni travall. *Andar á caza de gangas.*

ANAR A COMEDIA. Frase molt vulgar, sinònima d' *anar al teatre.*

ANAR A COPS DE PUNYS. fr. Barallarse. *Liarse á puñetazos, trompazos,* etc.

ANAR A FIAT. fr. Comprar sense pagar al comptat. *Comprar a cuenta.*

ANAR AL ROBO. fr. En certs jochs de cartes, descartarse pera tractar de millorar el joch. *Ir al robo.*

ANAR AL PATI DE L' OS. Frase imperativa despectiva pera treures a algú de sobre. *Mandar á paseo*

ANAR UNA COSA A LA GUERRA. fr. Trencarse, que corre perill de ferho *Hacerse trizas, añicos.*

ANAR A LA SOPA. fr. Captar.

ANAR A LES BONICOIES. No esforçarse pera res, esperarho tot de la casualitat. *Andar á las bonitas.*

ANAR A LES FOSQUES. fr. No estar prou o gens instruit de lo que 's tracta. *Ir á oscuras.*

ANAR A PLAÇA fr. Comprar els queviures quotidians. *Ir á la compra.*

ANAR A PRÈDICA. fr. Anar a sermó.

ANAR AB PEUS DE PLOM. fr. *Fig.* Procedir ab cuidado, rezel, etc. *Andar con pies de plomo.*

ANAR DE BRACET, DE BRAÇALLET. fr Agafarse pêl braç dues o més persones. *Ir del brazo, cogidos del brazo.*

ANAR DE CAP PER AVALL. fr. Venir a menys. *Ir de capa caída.*

ANAR DE LA CECA A LA MECA. fr. *Ir de Ceca en Meca.*

ANAR DE COS, DE CAMBRA. fr. Fer ses feines. *Hacer de cuerpo.*

ANAR D' HERODES A PILAT. fr. *Fam. met.* Anar de una banda a l' altra. *Ir de Herodes á Pilatos.*

ANAR DE RODA EN PILA. fr. *Ter.* ANAR DE HERODES A PILAT.

ANAR DE QUATRE GRAPES. fr. Arrocegantse per terra. *Andar á gatas.*

ANAR DE PUNTETES. fr. Caminar sense fer soroll. *Andar quedo, de puntillas.*

ANAR D' OROS. fr. *Fam.* Caure de cara.

ANAR DRET. fr. Obrar ab rectitut, ab justicia, de manera honrada. *Andar á derechas.*

ANAR ENDARRERA. fr. No avençar en una cosa lo que 's deu. *Ir hacia atrás.*

ANAR ESMA PERDUT. fr. Sense conciencia de lo que 's fa. *Ir á tontas y á locas, sin rumbo fijo.*

ANAR LLETÍ. fr Suau. *A rozamiento suave.*

ANAR LLIURE. fr. Portar una vida més lliure que lo regular. *Andar suelto.*

ANAR PERA FER ALGUNA COSA. fr. Procurar alguna cosa. *Andar por hacer alguna cosa.*

ANAR PER RES. fr. Abundar massa una cosa. *Andar alguna cosa muy tirada.*

ANAR RABENT. fr. Fort, ab molta de presió o de velocitat inicial. *Rujiente, con fuerza, con furia.*

ANAR SOL. fr. Anar sense saver ont s' endreça. *Ándar como un duende ó como alma en pena.*

ANAR TIP. fr. No conèixer privacions, no ferse cárrech de les agenes

ANAR TIRANT. fr. Passant com se pot, ab lo just. *Ir tirando, trampeando.*

ANAR UNA COSA TIVANTA. fr. Que tiva molt. *Estar tirante.*

ANAR TIVAT. fr. Rígit, ensoperbit. *Ir tieso, pagado de sí.*

ANARSEN AL ALTRE BARRI. fr. *Fam. met.* Morirse. *Salir de este mundo.*

SI NO POT ANAR QUE CORRI. fr. Indicant lo fora de lloch que és manar lo difícil a aquell que no pot fer lo qu' és fácil. *Quien no pueda andar que corra.*

FER UN VA-Y-TOT fr. Jugarse 'l tot pêl tot.

VA DE PRIMA. fr. *Ter.* Pera indicar la superioritat d' una cosa. *¡Es superior, de primera!*

ANARQUISANT. adj. Decantat a l' anarquisme, ab tendencia anarquista, que sent simpaties per l' anarquisme.

ANARQUISAR. v. a. Posar les coses en anarquía. || v. n. Obrar anarquicament. Anarquizar.

ANARQUISME. m. Sistema, opinió dels anarquistes. Anarquismo.

ANASTASI (Sant). *Biog.* Pera completar l' article dedicat a aquest Sant catalá al DICCIONARI, cal esmentar que va neixer a Lleida a mitjans del sigle III y que desde l' edat dels deu anys pertanyia a les legions romanes. El proconsul, donant pretext de sentirse ferit pels mots de compassió del sant lleidatá, va resoldre condemnarlo a ell y setantacinch dels seus companys a ésser degollats, sofrint aquest martiri el día 11 de maig de l' any 300, en quin día el conmemora la Iglesia catòlica

— *Biog.* Jurisconsult y ciutadá de Lleida, que vivía als començos del sigle XVII. Ab motiu de la canonisació de Sant Ramón de Penyafort, va escriure una obra, que va ilustrar ab algunes pintures y geroglífichs dibuixats per ell. L' original d' aquell travall se servava al monastir de les Abellanes.

ANASTOM. m. *Zool.* Mena de petxines univalves, semblantes a les *helix.* Anástomo.

ANASTOMOSAT, DA. *Anat* Que té venes ramí

ficades, sortintes y unides pêls extrems. Anastomorado.

ANATIFA. m. *Zool.* Mena de molusques, ab petxina multivalva. **Anatife**

ANATIFERA. adj. *Zool.* Mena de molusques ab cinch valves, dues a cada cantó y la quinta a la rebava posterior, provistes totes elles d' un pedicul tubolós ab el que s' adereixen als cossos macius, y marcadament a la quilla dels barcos. **Anatifera.**

ANATINA. f. *Zool.* Mena de petxines bivalves, primes, trencadices y gaire bé equiláteres. **Anotina.**

ANATOMÍA.

ANATOMÍA PATOLÒGICA. La qu'estudía l'organisme del cos, en estat de malaltía. *Anatomía patológica.*

ANATOMÍA TOPOGRÁFICA. Aquella que considerant dividit en regions el cos humá, té per obgecte l' estudi de les diferentes parts que 'l composen, examinant al ensemps les seues relacions, pera poguer després realisar ab acert les operacions quirúrgiques. *Anatomía topográfica.*

ANATÒMICH-PATOLÒGICH. adj. Pertanyent al ensemps a la anatomía y a la patologia. **Anatómico-patológico.**

ANCEPS-IMAGO. *Loc. llat.* Home de dues cares, que parlant del meteix assumpte als uns diu que sí y que nó als altres, o bé que mostrant afecte a una persona quan se trova al seu davant, la desacredita y rebaixa quan se trova ausenta. || CARAGIRAT.

ANCETRE. m. Antepassat.

ANCESTRAL. adj. AVANTPASSAT. || Pertanyent als antepassats o provinent d' ells. Aixís se diu les *preocupacions ancestrals*, els *instints ancestrals*, les *costums ancestrals.*

ANCH. adv. *Ant.* Encara que, per més que. **Aunque.**

ANCILECH. m. *Zool.* Mena d' insectes ortòpters saltadors. **Ancilego.**

ANCOLIA. f. *Bot.* Mena de plantes que pera adorno se conreuen als jardins. **Ancolia.**

ANCOLLA. f. Aquesta mena de gerres, eren molt usades a l' antiga Tarragona, pera servarhi els olis.

ANCORER. m. Qui llença l' áncora. **Ancorero.**

ANCORINITS. m. pl. *Zool.* Mena d' esponges del Subordre dels fibrospongins, molt abundosos al Mediterrani. La seua coberta, careix d' esferules, y está atravessada per espiculs en forma d' áncora. **Ancorinidos.**

ANAQUE. prep. Encara que, per més que. **Aunque.** || FATALMENT.

ANCÚBIT. *Med. ant.* S' usava pera indicar la sensació de tindre els ulls com plens de grans de sorra, síntoma comú a les afeccions de les parpelles. **Ancúbito.**

ANDALUSADA. f. Valentonada, bravatada, exageració, frase pera ponderar les coses, costúm que tenen els andalusos. **Andaluzada.**

ANDAMI. m. Bastida. **Andamio.**

ANDAMIATGE. m. *Arq.* Conjunt de bastides, d'armadures. **Andamiaje.**

ANDAREGA. m. Rodaire. **Andador.**

ANDEN. m. PASSADÍÇ.

ANDENA. f. Nom donat pêls alquimistes al acer de les provincies orientals, més fácil de fondres y pendre totes les formes. **Andena.**

ANDERRERIT. adj. *Ter. ibicench.* Enderrerit. **Atrasado.**

ANDORRA. *Geog.* Comarca formada per dues valls del riu Valira, que 's barreja ab el Segre, separantla al N. els Pirineus del departament de l' Ariège, y de la prov. de Lleida al S. els penyals d' ont brollen les fonts del Segre. Hermoses boscuries se veuen a les vessants, y es país rich en mines de ferro y aigües minerals, essent abundós el bestiar que 's nodreix als seus prats. Les poblacions més significades de la Vall són: Andorra la Vella, (capital) Sant Juliá de Loria, Canillo, Encamp, La Massana y Ordino. Els límits d' Andorra són França ab els estreps pirenenchs al Nort; al E. la Cerdanya; al S. l' Alt Urgell, y el Pallars al O. Forma repúbl ca o principat independent y té 'l catalá per llengua natural y oficial.

ANDÓS. adj. *Ter.* CAMINADOR.

ANDRAIG. m. Drapot. **Andrajo.**

ANDRALOGOPEDIA. f. Monstruositat d' un cos humá que té membres semblants als d' una bestia. **Andralogopedia.**

ANDRARTROCACIS f. *Med.* Corcament de les articulacions del cos humá. **Andrartrocacis.**

ANDREA. f. *Bot.* Mena de plantes criptògames, semblantes a les molses. **Andrea** || MOLSA.

ANDRENA. f. *Zool.* Insecte himenòpter, semblant a l' abella, més de color diferent. Té 'l cos negre o cendrós blavench y el ventre negre. Viu als caus que fa a flor de terra y se nodreix del such qu' extrau de les flors. **Andrena.**

ANDRENI. f. *Zool.* Mena d' himenopters melifers, abundosos a totes les regions d' Europa. **Andreno.**

ANDRENOIDI adj. Semblant al andreni. **Andrenoide.**

ANDRENOIDIES. f pl. *Bot.* Mena de plantes quin tipus és l' ANDREA. **Andrenoideas.**

ANDRÉS Y CARRERAS (Antoni). *Biog.* Farmacèutich, nadiu de Reus, que vivía a mitjans del sigle XIX. Al any 1856, va publicar a Valencia a l' imprempta de Orga, una obra titolada *Viaje á escape*, resúm d' impresions professionals, que mostren la seua competencia als estudis científichs.

— Y PUIGDOLLERS (PERE DE). *Biog.* Enginyer que va pertanyer al cos de camins, canals y ports, fentse remarcar pêls seus profons coneixements a la seua carrera, assolint en ella els cárrechs més enlairats. Destinat a Barcelona a mitjans del sigle XIX, va fer els estudis del port, publicant al any 1856 un aplech de detalls importants relatius al meteix, ab el títol de *Planos, memorias y presupuestos del Puerto de Barcelona.*

ANDREU (Agustí). *Biog.* Poeta mallorquí del sigle XVI, doctor en abdós drets, que vivía pêls anys 1559. Al any 1541 va compondre ab En Joan Genovart, uns versos llatins en forma de diálech entre Febus y Caliope, laudatoris a Ramón Lull, y esculpits en la sepultura d' aquell ilustre fill de Mallorca.

— (ANTONI). *Biog.* Relligiós de l' ordre de Framenors, de molt talent y ingeni, que per disposició dels seus superiors va endreçarse a Paris, a les derreríes del sigle XIII pera estudiar ab l' escolástich Joan Duns, conegut vulgarment per *Scoto.* Mort aquest al any 1308, Frá Andreu va seguir les seues ensenyances, tenint nombrosos y aprofitats deixebles. Va escriure entre altres obres, *Super magistum sententiarum*, quator volumina. *In Methaphygisicam, libros quator. Aristotelis, libros tres. Super peribermenies, librum unum.*

— (BERNAT). *Biog.* Mestre de gramática a la universitat de Barcelona. Al any 1575, va publicar un volúm en octau ab el títol *Institutiones gramaticæ sese dialoguis comprehensa*, tractant en el primer de ells, de la ortografia llatina. Els seus biografs l'enlairen, per la propietat ab que parlava la llengua llatina.

— (ESTEVA). *Biog.* Metge del Vendrell, que va fruir molt concepte pels seus estudis a les ciencies naturals. Vivia als començos del sigle XIX, y al any 1833, va presentar a l' Academia de medicina y cirurgia de Barcelona, una lluminosa memoria, fent observacions relatives a certs insectes que assolaven els termes d' aquella vila, *Noticia de unas arañas que se*

han manifestado en los terrenos de Vendrell y pueblos comarcanos, etc.

— (FELIP). *Biog.* Musich catalá y compositor de obres relligios·s, que vivía en 1744, havent deixat escrits alguns motets, rosaris, etc. Era ademés mestre de fagot.

— (FELIP). *Biog.* Escultor valenciá fill de la capital (1757-1820). Fou un dels millors artistes de son temps y professor de la Academia de Sant Carles, en la qual creá un gran nombre de deixebles alguns dels quals foren gloria de les arts valencianes. Deixá moltes y notables obres en varies iglesies.

— (FELIU). *Biog.* Frare caputxí nadiu de Barcelona, anomenat a la seua ordre ab el cognòm de la ciutat. Vivía a mitjans del sigle XVIII, y a la seua relligió, va desempenyar tots els cárrechs, el de provincial inclusiu. Va escriure moltes obres de devoció a la Verge María consagrades, algunes de quines restaren manuscrites, havent imprès a V ch un *Docenario* al any 1755 y a Barcelona al any 1763, quatre volums d' *exercicis y devocions anyals a la Mare de Deu*.

— (JACINT). *Biog.* Metge nadiu d' Hostalrich, catedrátich jubilat de Barcelona y metge de cambra d' En Joan d' Austria. Al any 1678, va publicar el primer volúm d' una obra que 's proposava estampar tractant de les práctiques curatives de les malalties morboses, seguint els preceptes de Hipòcrates y Galeni.

— (JAUME). *Biog.* Periodista que va neixer a Cervera al any 1850, y venint molt jove a Barcelona, va ésser redactor de molts periòdichs locals, corresponsal dels de Madrit y provincies, y director del diari *El Suplemento*. Bibliòfil intelligent, va aplegar innombrables y valioses edicions catalanes, algunes de quines figuren ara a la rica biblioteca d' En Isidre Bonsoms, y no era menys remarcable la colecció de estampes y gravats, que ara pertany al Museu municipal. Va morir al any 1904 a Barcelona, havent consagrat els derrers temps de sa vida a salvar a les seues coleccions aquestos documents de la historia bibliográfica catalana.

— (JOAN). *Biog.* Poeta remarcable, doctor en medicina, autor d' elegants versos llatins, escrits pera les festes de Mallorca quan la visita del emperador Carles V, al any 1541.

— (M.). *Biog.* Professor de geografía, matemátiques y idiomes, que vivía a Barcelona als començos del sigle XIX, comptant nombrosos deixebles y bon concepte per sa laboriositat y talent. Al any 1829 va publicar a la imprempta d'en Brusi, una obra titolada *Compendi de geografia moderna*, formant tres volums.

— (PERE). *Biog.* Jurisconsult mallorquí, que va neixer a Palma al any 1802, doctor en abdós drets, soci de la Econòmica d' Amichs del País a Mallorca, promotor fiscal del tribunal de primera instancia a Palma. Va publicar, ademés de varies poesíes, y discursos seus, l' extracte de la gramática castellana d' En Bassili Carsi. Va morir a Inca al any 1844.

— (PERE JOAN). *Biog.* Jesuíta catalá que molt jove va endreçarse a l' Amèrica meridional, essent aviat nomenat superior de les missions del Chaco. Era home doctissim, y va ferse popular per les seues bondats y virtuts, havent exercit la predicació, escoltada sempre atentament pels nadius d' aquelles terres. Va escriure la biografía d' un dels missionistes catalans que allí també arrelaren les doctrines catòliques, el Pare Artigas, publicantla a Barcelona al any 1762.

— (RAFEL). *Biog.* Dominich de Palma, en quin convent va morir al any 1682 Va escriure en catalá publicant al any 1680 una obra pietosa ab el títol de *Exercici per los devots de María Santissima*.

— Y FERRER (FRANCESCH). *Biog.* Eclesiástich barceloní que vivía a les derreríes del sigle XVIII. Era doctor en teología y va ésser canonge de la catedral de Barcelona, bon orador y escriptor atitllat. Va publicar algunes obres devotes, entre altres les titolades *Kempis Mariá* y *Consells intims del home cristiá*, traduida del llatí, y estampada a Barcelona al any 1778; aquesta derrera está dedicada al comte de Santa Coloma y Marquès de Besora.

— Y MASSÓ (ANTONI). *Biog.* Relligiós trinitari, que a la seua ordre era mestre de filosofía y teología. Era orador de fama pêls seus nombrosos sermons y admirat pêl seu ingeni y erudició. No va volguer publicar la colecció de les seues prèdiques perque no havía conceptuat mai que fossin de valua. Set volums inèdits de sermonaris se conservaven al seu convent, com ademés nombroses poesíes, series, jocoses y satíriques. Entre les memories qu' escrigué se 'n relleven algunes de temes interessants pera la historia catalana, com les que tracten de la fundació del monastir de Cuxá, sobre l' estat de la jurisprudencia a Catalunya al sigle XVIII, sobre la descripció dels límits de la Gocia, de que se 'n titulaven marquesos els comtes de Barcelona, etc.

— Y MORAGAS (ANTONI). *Biog.* Ferm catalanista, que va ésser un dels socis més actius de les societats defensores de les aspiracions de la terra. Identificat ab elles y propagandista resolt, no va mancar mai ab son concurs personal al èxit dels seus ideals. Va morir a Sant Boy de Llobregat al mes de Septembre de 1899, recomenant que 's fonamentés la educació dels seus fills en l' amor a la Relligió y a la seua terra volguda.

— Y TRAMULLAS (JOSEPH). *Biog.* Un dels taquígrafs que més s' afanyaren a promoure 'l foment de aquest coneixement a Catalunya, desde 'ls primers temps en quins a mitjans del sigle XIX va deixondirse. Era antich notari barceloní, morint, a edat avençada, al any 1878 Molt estudiós era en els assumptes de dret foral catalá. Molt competent y sovint consultat en les aplicacions de la llegislació de la nostra terra.

ANDRIANI (Lluis M.ª). *Biog.* Militar molt remarcable, nadiu de Barcelona al any 1773. Presoner dels francesos, va retornar a Espanya un cop acabada aquella lluita, y al any 1835 era promogut a mariscal de camp.

— (SEVER LLEONART). *Biog.* Eclesiástich, nadiu de Barcelona al any 1774. Era germá del general de aquest cognòm. Va ésser canonge de Girona, mestrescola y rector de la Universitat d' Osca, senador del regne, y consagrat bisbe de Pamplona al any 1830. Va ésser home de molts coneixements, y escriptor elegant, intelligent en assumptes dogmátichs. Va publicar al any 1839 un facicle titolat: *Juicio crítico del discurso canónico legal de D. Pedro Vallejo*. Va morir a la capital del seu bisbat al any 1861.

ANDRIEU (Joan) *Biog.* Comissari del cos d' enginyers de boscos a la prov. de Lleida als anys 1846 al 1859. Observador y aplicat al estudi, va publicar a Tremp una obra bastant estimable, concisant en ella 'ls fruits de les seues investigacions, ab el títol de *Breus noticies del clima y el terreny de les zones forestals y el seu desenrotllo a la provincia de Lleida* (1857).

ANDRIÓ. m. *Ter. Cerdanya.* Testícul del gall.

ANDRITXEL (Coll d'). *Orog.* Promontori al camí de Calviá, eixint d' Andraitx, a l' illa de Mallorca.

ANDRÒMINA. f. Enredo, trampa. **Tramoya.** || m. Qui 's val d' aquest medi pera embolicar als altres, y axís se diu: *és un andròmina*. **Trapacista.**

ANDRÒMINES. f. pl. *Ter. ibicench.* Trastes vells, coses que fan nosa. **Trastos viejos.**

ANDRONA. f. *Hist.* Lloch qu' als temples grechs se servava pera 'ls homes. || A les construccions romanes s' anomenava axís la galería o corredor que's deixava entre dos patis.

ANDROS. *Bot.* ESTAM. **Estambre.**

ANDROSACI. *Bot.* Bolet de roure. Androsace.

ANDROSÁCIES. f. pl. *Bot.* Mena de plantes primulácies, herba ab fusus radicols, que formen com un paraigua Androsácias.

ANDROSCEPIA. f. *Bot.* Mena de plantes gramínies andropogonies. Androscepia.

ANDROSEMA. adj. f. Calificació de les plantes quins fruits enclouen un such vermell semblant a la sanch. Androsema.

ANDROSEMIS. m. *Bot.* Mena de hiperiácies, plantes propies de les costes del Mediterrani. Androsemis.

ANECDOTETA. f. dim. Cas o anècdota de poch interès. Anecdotilla.

ANECDÒTICH, CA. adj. Lo que pertany o té referencia al genre de l' anècdota. Anecdótico.

ANECDOTISTA. m. Contaire. Rondallaire burlesch, satírich y critich. Anecdotista.

ANEDIS. m. *Zool.* Mena d' insectes coleòpters. Anedis.

ÁNEGA. f. *Ornit.* La femella del ánech. Pata.

ANELL.

ANELL *Blas.* Cercle colocat al mitg del escut, quan va sol. *Anillo.*

ANELL. *Zool.* Articulació o nus de certs animals com la serp. *Anillo.* || Les bandes o ratlles cercolars que divideixen el cos d' alguns animals. || Ondulacions anulars qu' al arrocegarse fa la serp.

ANELL. *Náut.* Peça de la troca que serveix pera fermar l entena al pal.

ANELL D' ALIANÇA. El que llençaven els duchs de Venecia a l' Adriátich en senyal de possessió del mar. || El que cambien a les noces els que s' emmariden.

ANELL DE COLUMNA. *Arq.* Motllura quadrada o filet apuntat a una apòficis colocada dalt o baix d' una columna, o bé 'l que separa a les columnes la porció llisa de l' estriada, molt usual als sigles XVII y XVIII als retaules majors.

ANELL DE LLAÇ O CINTA. Anell que 's posa a les potes d' alguna au, ab el nom o l' escut gravat del amo a qui pertany. *Anillo de la Pihuela.*

ANELL DE SATURN. Reflexe llum nós que 's creu un cos sòlit y permanent, qu' envolta a mena d' anell aquell planeta. *Anillo de Saturno.*

ANELL EPISCOPAL. El que reben els bisbes com a testimoni del seu poder espiritual y de l' aliança que fan ab l' Iglesia. *Anillo episcopal.*

ANELL INGUINAL. *Anat.* Les obertures oblongues formades a abdós costats del muscle abdominal, pera deixar pas a les porcions viscerales. *Anillo inguinal.*

ANELL NUPCIAL. Aquell que 's cambía al celebrar la ceremonia del casament entre 'ls que contrauen matrimoni. *Anillo nupcial.*

ANELL REIAL. *Hist.* El que servía de segell als monarques a la Edat Mitjana. *Anillo real.*

ANEMI. adj. *Med.* Que no té sanch. Anemo.

ANÈMICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent o relatiu a l' anemia. Anémico. || Que pateix anemia. Anémico. || POBRE DE SANCH.

ANEMÒGRAF. m. Intelligent en l' anemografía. Anemógrafo

ANEMOGRÁFICH, CA. adj. Relatiu a l' anemografia. Anemográfico.

ANEMONELA. f. *Bot.* Mena de plantes de la familia de les ranunculácies. Anemonela.

ANEMONI. adj. *Bot.* Semblant a la anèmona.

ANEMONÍES. f. pl. Mena de plantes del genre *anémona.* Anemonias.

ANENCÈFAL. adj. *Anat.* Que no té encèfal. Anencéfalo.

ANENCEFALIA. f. *Anat.* Mancat d' encèfal. Anencefalia.

ANENCEFÁLICHS. m. pl. Familia de monstres crustacis a quins els manca moll de l' espinada. Anencefálicos.

ANENTERI. adj. *Zool.* Infusoris que no tenen budells. Anentéreo.

ANEPÍGRAFS. adj. *Numis.* Obgectes que no tenen epígraf, inscripció, títol, etc., usantse al parlar de les medalles antigues. Anepígrafos.

ANERETISME. m. *Med.* Sense irritació. Aneretismo

ANEROIDI. m. ANEROIDE al DICCIONARI.

ANERVI. adj. *Zool.* Insecte quines ales no tenen filaments nervosos. Anérveo.

ANET Y CODINA (Antoni). *Biog.* Metge, nadiu de Barcelona al any 1836, que va acabar els seus estudis al any 1860. Va morir a les derreríes del sigle XIX. Havia publicat a guns travalls a la prempsa professional y prés part en discussions acadèmiques. Els seus discursos en actes solemn als de la Casa de Caritat van ésser publicats, y aixís meteix un facicle titolat: *De la viruela y su profilaxis,* 1878.

ANEU (Vall de). *Orog.* Cal aclarir la descripció del DICCIONARI, determ nant que ademés de la Vall principal, que segueix la vora del Noguera Pallaresa, comprèn dins del terme denominat aixís, altres valls secundaries, com les de Unarre, Espot, etc.

ANEURA. f. *Bot* Mena de plantes hepátiques, que vegeten als llochs humits y a les vores dels rierals. Aneura.

ANEURE. adj. *Zool.* Que no té nirvis. Aneuro.

ANEURINCH. m. *Zool.* Mena de oxiurians himenopters. Aneurinco.

ANEURISCH. m. *Bot.* Mena de moronobia de la fam. de les gutiferes. Aneurisco.

ANEURISMAL. adj. Pertanyent o relatiu al aneurisme Aneurismal.

ANEURISMÁTICH, CA. adj. Que reuneix els síntomes y carácters del aneurisme Aneurismático.

ANEURÒSITS. m pl. *Bot.* Mena de plantes hepátiques del genre aneura, que no tenen nervis. Aneurósidos.

ANEXA. f. La iglesia parroquial d' un lloch de poch veinat, d' un caseriu, etc., que está agregada a la d' un altre poble ont resideix el rector; o bé aquella que en un meteix terme depèn d' altra iglesia principal. Aneja.

ANEXIÓ. f. Unió o agregació d' una cosa en un altra principal; acció y efecte d' anexionar.

ANEXIÓ GRAMATICAL. La que té lloch entre dues oracions, de quines es una principal y subordinada l' altra. *Anexión gramatical.*

DRET D' ANEXIÓ. Dret de registre als breus y a les butlles de la cort pontificia. *Derecho de anexión.*

ANEXIONAR. v. a. Declarar per dret reunit un territori a un altre. Anexionar.

ANEXIONAT. p. p. d' ANEXIONAR. Declarar un territori unit a un altre per dret de conquesta, per pacte, o per efecte d' una llei. Anexionado.

ANEXIONISTA. adj. Partidari de la anexió d' un territori a un altre territori. Anexionista.

ANEYLESIS. f. *Med.* Direcció que prenen els gasos dels budells envers la banda superior del canal digestiu, produint els dolors anomenats retorciment de tripes. Aneilesis.

ANFIANACTE. m. Nom donat pêls grechs als poetes ditirambichs. Anfianacto.

ANFIARTROSIS. f. *Anat.* Articulació mixta de la diartrosis y de la sinartrosis. Anfiartrosis.

ANFIBI. adj. L' animal que aixís viu a la terra com a l' aigua. Anfibio.

ANFIBIÒGRAF. m. El naturalista que 's consagra al estudi de la anfibiografía. Anfibiógrafo.

ANFIBIOGRÁFICH. adj. Que pertany o bé se refereix a la anfibiografía. Anfibiográfico.

ANFIBIÒLECH. m. ANFIBIÒGRAF.

ANFIBIOLIT. m. *Geol.* Petrificació d' animals anfibis. Anfibiólito.

ANFIBIOLOGÍA. f. Tractat dels anfibis. Anfibiología.

ANFIBIOLÒGICH. adj. ANFIBIOGRÁFICH.

ANFÍBRACH. adj. y s. m. *Poèt.* Peu de vers de tres sílabes, breus la primera y la tercera y llarga la segona. L' adoptaren els llatins y els grechs. Anfíbraco.

ANFIBRANQUIES. f. pl. *Zool.* Espai que 'ls peixos tenen al voltant de les branquies. Anfibranquias.

ANFIBRANQUIS. f. pl. *Anat.* Espais que envolten les glánoles de les genives, pera humitejar la tráquia y el ventrell. Anfibranquios.

ANFÍCORA. f. *Zool.* Mena d' anèlits semblants als anfibis. Anfícora.

ANFICRANI. adj. Que té dos caps. || *Zool.* Mena de coleòpters tetramers de la familia dels xilofachs. Anficráneo.

ANFIDENT. adj. Que té doblades les fileres de dents. Anfidente.

ANFIGASTRE. adj. Que té doble ventrell. Anfigastro. || m. *Bot.* Nom que s' apropia a la tercera filera de fulles que cobreix la banda inferior dels tanys a les plantes. Anfigastro.

ANFIGENA. f. *Miner.* Substancia vidrenca y transparent, sense color, sovint produída per la combinació del sílex, potassa y alúmina, que 's trova en forma de crestalls a les antigues laves volcániques.

ANFIGENITA. f. *Miner.* Basalt y basanita que té el feldespat substituit per alguna anfígena. Anfigenita.

ANFILOCH. m. *Zool.* Mena de coleòpters tetramers. Anfíloco.

ANFILOMA. f. *Bot* Secció de plantes de la familia dels liquens. Anfiloma.

ANFÍPOT, DA. adj *Hist. Nat.* Que té dues menes de peus. Anfípodo. || m. pl. *Zool.* Crustacis que formen un dels ordres dels malocostracis; viuen dessota de les pedres, de les fustes o de les substancies en descomposició al fons de les aigües corrents o bé a les vores d' aquesta. Anfipodos.

ANFITORAR. v. a. Posar fites, assenyalar. Amojonar.

ANFITORAT, DA. adj. Assenyalat. Amojonado.
NO HI HA RES CALUMNIAT QUE NO SIGUI ANFITORAT. fr. Vol dir que aquell que calumnia cau a la mateixa baixesa d' ésser calumniat. TAL FARÁS TAL TROVARÁS.

ANFITRIÓ. m. *Fam.* Qui fá els honors a les taules d' etiqueta als convidats als ápats. Anfitrión.

ANFITRITIS. m. *Zool.* Mena d' anèlits tribícols de la fam. dels anfitrits. Anfitrite.

ANFITRITXE. m. *Bot.* Mena de bolets que 's crien a la fusta dels pins per l' acció del aire y formen conglomerats ennegrits a les escorces, com si estiguessin ratllades ab carbó. Anfitritxo.

ANFÒSOL. m. *Ter. ibicench.* Anfós. Mero.

ANGARIA. f. *Anat.* Prestació personal. || *Mar.* Retart forçós de la eixida d' un barco per causa de servei públich, mitjançant salari o retribució. Angaria.

ANGEL.
¡ANGEL MEU! *Fig.* Frase usada entre enamorats, y també per les mares quan afalaguen als seus fills. *¡Angel mío!*
ÉSSER UN ANGEL. fr. Aplicada pera encomiar la ignocencia, la hermosura, la puresa, la bondat, o la resignació d' algú. *Ser un angel.*
ESTAR AB ELS ANGELS. fr. Extasiat, ab plaer y alegría. *Estar con los ángeles.*
L' ANGEL DE LES ESCOLES. Sant Tomás d' Aquino. *El angel de las Escuelas.*
LLIT D' ÁNGELS. Mena de llit sense columnes y ab cortines que formen pabelló. *Cama de ángeles.*

ANGELADA. f. Chor d' ángels. Coro de ángeles.

ANGELATS (Coll de). *Orog.* A la comarca de Olot, a la serra que la separa del Ripollès. Está emplaçat al cim de la carena, a la elevació de uns 1,200 metres.

ANGELETS. *Bot.* Centaurea. Escobilla.

ANGELIA. f. *Mit.* Nom de la Aurora com a missatgera entre els vius y els morts. Angelia.

ANGELICAL. adj. *Fig.* Ademès de la accepció donada al DICCIONARI, té la d' excelent, perfecte, just, agradós, etc., parlant del carácter o qualitats de les persones, de les seues dots físiques y morals. Angelical, celestial.

ANGELISAR. v. a. *Neol.* Imitar als angels. Angelizar.

ANGELOLATRÍA. f. Culte idòlatra, o adoració donada als ángels com a divinitats, essent aixís que són tant sols intercessors entre Deu y els homens. Angelolatría.

ANGELOT. m, Figura d' angel de mida major que 'l natural que hi ha a certs retaules y altars fent de columnes. || *Fig. y fam.* Noi gras de sobres, si és de més a més de mena atontit. || Mena de pell de pulir tant aspre que no sols pera la fusta serveix, sino també pera el marfil. Angelote.

ANGELOTS (Son) *Geog.* Predi del terme de Soller, a l' illa de Mallorca.

ANGERONA. f. *Mit.* Entre els romans la deesa del silenci, y per altra part la dels plaers voluptuosos. || *Zool.* Mena de lepidopters nocturns. Angerona.

ANGERONALS. adj. Festes celebrades a Roma y a les seues provincies anyalment al 21 de Desembre, pera honorar a la deesa Angerona. Angeronales.

ANGIGIÒS, A. Nom donat als tartamuts o bé als que ab dificultat pronuncien certes lletres com la *r* o la *k.*

ANGINÒS. adj *Med.* Que té relació ab l' angina. Anginoso.

ANGIOCARPI, A. adj. *Bot.* Calificatiu dels vegetals, quins fruits están enclosos en un orgue estrany. Angiocarpio.

ANGIODESIA. f. Demostració dels vasos orgánichs. Angiodesia.

ANGIOGASTRE. adj. *Bot.* Bolets quins corpúsculs reproductors están coberts per una mena de tela o capa membranosa. Angiogastro.

ANGIÒGRAF. m. *Anat.* Escriptor d' angiografía o bé qui és intelligent en aquest estudi. Angiógrafo.

ANGIOGRÁFICH, CA. adj. Concernent o relatiu a la angiografía. Angiográfico.

ANGIOHIDROGRAFÍA. f. Més exacte que *Angiografía* del DICCIONARI.

ANGIOHIDRÒLECH. m. *Anat* Qui explica y comenta la angiohidrología. Angiohidrólogo.

ANGIOHIDROLOGÍA. f. *Anat.* Tractat dels vasos linfátichs. Angiohidrología.

ANGIOHIDROLÒGICH, CA. adj. Que pertany a la angiohidrología. Angiohidrológico.

ANGLADA (Francesch). *Biog.* Lector jubilat a l' ordre de Sant Francesch. Era catedrátich de teología al seminari de Tarragona al any 1851, publicant llavors una obra en dos volums titolada: *Plácido y Taciana, ó sea cooperación de la gracia.*

— **(JOSEPH).** *Biog.* Metge nadiu de Perpinyá l' any 1775 y mort al de 1833. Home de gran illustració va

deixar escrites obres molt recomenables, entre quines cal esmentar *Disertació relativa als coneixements y a les qualitats necessaries al metge*, 1797; *Memoria pera servir a la historia de les aigües sulfuroses y termals*, 1828; *Tractat de les aigües minerals y als establiments termals del departament dels Pirineus Orientals. Tractat de toxicologia, ab relació ab la fisica, la patologia, la terapéutica y la medicina legal*, obra publicada dos anys després de la seua mort.

— (JOSEPH). *Biog.* Prebere, distingit musich, y mestre de capella a la catedral de Vich al any 1861. Era compositor molt entès y va deixar escrites algunes produccions de musica relligiosa, de bon estil.

— (PAU). *Biog.* Metge molt entès de Sant Joan de les Abadesses, que vivía a mitjans del sigle XIX. Va ésser dels primers facultatius en dedicarse al estudi y tractament de les malalties dels ulls, havent entregat al any 1846 a l' Academia de medicina y cirurgía de Barcelona, una erudita memoria titolada «Observacions d' una oftalmología intermitent».

— Y LLORET (JOSEPH ANTÓN). *Biog.* Escriptor, historiaire y home de ciencia, mort a Barcelona al any 1847. Pertanyía a l' Academia de Bones lletres quina corporació al esdevindre la seua mort, va acordar dedicarli una vetllada necrològica. Al periode de 1837 a 1846, va llegir a la esmentada corporació, les memories següents: *Bosquejo de la antigua legislación catalana, desde la instalación del Estado independiente hasta el decreto de la nueva planta. Descripción pintoresca de los efectos de la luz de sol y luna en las cuatro partes del dia. Memoria descriptiva de las cuatro estaciones. Memoria sobre la civilización y primeras relaciones políticas y comerciales de la antigüedad.*

— Y REVENTÓS (FRANCESCH). *Biog.* Remarcable filòlech, que va neixer a Barcelona al any 1806, morinthi al any 1884. Apart dels programes de llengua francesa, havía publicat algunes obres didáctiques d' aquella parla.

— Y TORRENTS (JOAN ESTEVA). *Biog.* Advocat que vivía a les derreríes del sigle XVIII. Era nadiu de Barcelona, y al any 1799 va escriure una obra titolada *Sumari de la batalla de... fet per mossèn Pere Joan Farrer Cavallé.*

ANGLANTINA. *Bot* ENGLANTINA.

ANGLASELL Y SERRANO (Manel). *Biog.* Advocat, doctor en dret y catedrátich durant molts anys a l' universitat de Barcelona, tenint al seu cárrech l' assignatura de Teoria y práctica de procediments judicials d' Espanya. Va morir a Barcelona al any 1884. Era germá de D. Ramón, y mereixía pèl seu saber y bon zel, ben assolides consideracions.

ANGLATERRA. *Geog.* Nació d'Europa. **Inglaterra**.

ANGLE. adj. ANGLO.

ANGLERILL (Magí). *Biog.* Eclesiástich y remarcable teòlech del sigle XVIII. Era catedrátich de teología a la Universitat de Cervera a les derreríes de la centuria esmentada, explicant la assignatura a les aules, ab tot y haver perdut la vista. Al any 1767 va publicar una *Dissertatio in immaculatam Virginis Concepthionem.*

ANGLÈS (Joan Carles). *Biog.* Pintor que vivía als començos del sigle XIX. Va morir a Barcelona l' any 1822. Era fidel copista de les obres dels clássichs pintors del sigle XVII, y va pintar originals alguns selectes quadros d' assumptes històrichs.

— (JOSEPH). *Biog.* Teòlech del sigle XVI, que pertanyía a l' ordre de la Mercè, havent escrit respecte a qüestions dogmátiques. D' ell se coneixen algunes obres esmentades a la crònica dels escriptors de la seua relligió, entre altres *Expositio in secundum sententiarum. Matriti*, 1586, y *Expositio in IV*, Burgos, 1576.

— (JOSEPH). *Biog.* Eclesiástich valenciá que vivia a les derreríes del sigle XVI. Va escriure moltes obres de teología, essent molt estimades d' entre elles les que anomenava «Flors teològiques» y les que tractaven dels dejunis, de la oració y de la almoina. Els seus llibres, manuscrits molts d' ells, els redactava en bon estil y ab llengua llatina.

ANGLESADES. *Blas.* AGRELADES.

ANGLESOLA (Gregori de). *Biog.* Astrònom y home estudiós en les ciencies naturals y exactes, que vivia a mitjans del sigle XVII. Es obra seua un manuscrit de 309 págines titolat «Pronòstich pera l'any 1658, que se servava als començos del sigle XIX a la Biblioteca reial.

ANGLO. adj. y s. Anglès. Entra com a prefixe a la composició de moltes paraules que 's refereixen a Anglaterra. **Anglo**.

ANGLOFOB. adj. Atacat o afectat de l'anglofobia. **Anglofobo**.

ANGLOMANÍA. f. Admiració, exageració pels anglesos y les seues coses, imitació ridícola dels seus hábits, usos y maneres. **Anglomanía**.

ANGLOMANISAR v. a. y n. Imitació capritxosa de les costums angleses. || Extrangerisarse al gust anglès, acostumarse als usos británichs.

ANGLONORMANT, DA. adj. Anglès y normant, o saxò y francès. **Anglonormando**.

ANGLOSSAXÓ. adj. Individuu descendent dels pobles germánichs que van entrar a l' Anglaterra al sigle V. **Anglosajón**.

ANGUERA Y TOMASINO (Joseph). *Biog.* Advocat que va viure al sigle XIX. Era nadiu de la Pobla de Servols, y va dedicarse a travalls intelectuals y d' educació. Entre altres obres seues, pot esmentarse una publicada a Barcelona l' any 1841 ab el títol de «Tratado de urbanidad arreglado á las costumbres del día, con un apéndice que contiene varias esquelas de ceremonia».

ANGUICIDE, DA. adj. Que té la virtut de fer morir les serps. **Anguicida**.

ANGUICOMA. f *Mit.* Renòm apropiat a Medussa. || Que té serps per cabells. **Anguicoma**.

ANGUIFER. adj. SERPENTARI.

ANGUIFORM. adj. *Zool.* Que té forma de serp. **Anguiforme**.

ANGUIGÓS, A. adj. Tartamut.

ANGUILA. Ademés de les accepcions del DICCIONARI, té els següents significats. || *Mar.* Fusta de la meteixa llargada de l' eslora de la nau, pera formar la grada pera el seu llençament a l'aigua. BASOLA. || *Fig.* La persona prima y escorreguda al vestir. **Anguila**.

ANGUILITS. m. pl. *Zool.* Peixos fisostems, de cos perllongat, comprimit pels costats, y semblat al de les serps, pell plena d' escates en forma de SS, vivint a les aigües dolces y salades de la zona temperada. **Anguilidos**.

ANGUINA. f. *Bot.* Mena de plantes cucurbitácies. **Anguina**.

ANGUINARI. m. *Zool.* Silicari.

ANGUIS. f. Serp.

ANGUISIT. m. *Zool.* Reptil saurí.

ANGUIVIPERES. f. pl. *Zool.* Serps verinoses semblantes a les anguiles. **Anguiviperas**.

ÁNGUL. m. ANGLE.

ÁNGUL COMPLEMENTARI. *Geom.* L' ángul que li falta a un altre pera completar un ángul recte. *Ángulo complementario.*

ÁNGUL SUPLEMENTARI. *Geom.* Angul que li falta a un altre ángul pera formarne dos de rectes, o siguin 180 graus. *Ángulo suplementario.*

ANGULA. Peix poliform abundós a les boques dels rius. **Angula**.

ANGULO Y AGUSTÍ (Eugeni). *Biog.* Matemátich y escriptor, nadiu de Barcelona. Va publicar algunes obres, que mostraven els seus coneixements a

les ciencies exactes, com: *Elements de aritmètica y àlgebra; Tractat de geometría, elemental y de Trigonometría rectilínea*, apart dels programes d'aquelles assignatures. Va morir a Barcelona l' any 1891.

ANGUNIEJAR v. a. Com. ANGUNIAR al DICCIONARI.

ANGUNIEJAT, DA. p. p. D'anguniarse. ANGUNIAT.

ANIHILAR. v. a. ANIQUILAR, ANORREAR.

ANIHILAT, DA. p. p. y adj. ANORREAT.

ANIMALESA. m. Animalada, bestiesa, rucada, disbarat.

ANIMETA. f. S' usa també en sentit ofensiu, com: *Té una animeta que ja ja.*

ANÍMICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a l' ànima. Anímico.

ANIMORAR. *Ter.* v. r. ENAMORAR.

ANIMORARSE. *Ter.* v. r. Enamorarse.

ANIMORAT, DA. adj. Enamorat.

ANÍS. *Bot.* CUMÍ.

ANJUVA. m. Sinònim de mur atalussat, de pedra o altres materials pera aguantar una paret o muralla desplomada, esquerdada o captelosa. || *Arq.* Mot probablement d' origen aràbich, que té la predita significació. Es un mur d' ampla base, aprimantse poch a poch en forma de piràmide quadrangular. || *Ter. del Segrià, Urgell y altres indrets de Lleida.* Al castell d' Algerri hi há una anjuva encarada al Mitjorn, que quan no hi há ombra per les dues cares de ponent y de llevant marca les dotze del mitgdia, servint de rellotge, perque s' afigura desde gran part del terme d' aquell poble.

ANMALLER. *Bot.* AMETLLER.

ANNATGE. m. La mida que 's fa per annes. || La senyal que a una tela indica quantes annes té de tir. **Anage.**

ANNELIDARIS. m. pl. Mena de cuchs annèlits apodis, intermedis entre 'ls articulats y 'ls radiats. **Anelidarios.**

ANNELITRES. adj. Insectes que careixen de èlitres o estoigs pera cobrir les seues ales. **Anélitros.**

ANNELÒPTER. adj. *Zool.* Insecte que té quatre ales, essent sense consistencia d' èlitres les dues superiors. **Anelóptero.**

ANNEXE. ANEXE. **Anejo.**

ANNOMACIÓ. ANÒNIM. **Agnomación.**

ANÓBELL. *Geog.* Veinat del districte de la Seu d' Urgell, que forma municipi ab altres caserius, juntant 458 hab.

ANOMENADOR. adj. Qui anomena. **Nombrador.**

ANÒNIMAMENT. adv. m. D' una manera anònima. **Anónimamente.**

ANONIMAT, DA. adj. ANÒNIM.

ANORREADOR, A. m. y f. Lo que, o el qui anorrea. **Anonador.**

ANORRESAR. v. a. ANORREAR.

ANOTROP. m. *Bot.* Mena de plantes zigofílies. **Anotropo.**

ANOTESTA. f. *Ter. ibicench.* Queixa. **Denuncia.**

ANOVELLAR. v. a. Donar noticies. **Noticiar.**

ANQUETA (Antoni). *Biog.* Poeta mallorquí anomenat també *Ancheta,* que vivia al sigle XVII, esmentantlo en les seues obres En Bover y el P. Barbeni.

ANSIAM. *Bot. ter.* Enciam. **Ensalada.**

ANSIAMET. *Bot.* ENCIAMET DE LA MARE DE DEU.

ANSIM (Joan Joseph). *Biog* Apotecari que va viure a la primera meitat del sigle XIX. Va descriure alguns casos de contagis, y anàlisis d' aigües, entre elles les de Salgar, al terme de Monsonis, a la prov. de Lleida.

ANTANYASES. m. adv. Dos anys enrera. **El año penúltimo.**

ANTARA. f. Els solchs que horitzontalment limiten un camp llaurat

ANTELMI (Joseph). *Biog.* Docte sacerdot provençal, que vivía a mitjans del sigle XVII, havent deixat bona cosa de travalls seus molt remarcables. Era canonge de Frajus y va morir als quaranta anys d' edat a Pamiers, al de 1697.

— (PERE TOMÁS). *Biog.* Escriptor y matemàtich, que va neixer a Provença al any 1730, morint al 1783. Va ésser professor de matemàtiques a la Escola Militar, y director del observatori. A la colecció de l' Academia de Ciencies se serven nombroses memories escrites d' ell. Va fer una traducció de les obres italianes d' Agneni, altra de les faules alemanyes de Lessing, y *La Messiada* de Klopstoch, que ab colaboració de Junquer va travallar, publicant tant sols els deu primers cants.

ANTIBRAQUIAL. adj. *Anat.* Lo que té relació ab l' antebràç. **Antebraquial.**

ANTICH (Geroni). *Biog.* Frare mercenari de Palma, home docte y esmentat per son valer pêl cronista Mut. Va ésser vicari provincial d' Aragó, visitador de l' ordre, y va morir a Palma al any 1583. Va estar empresonat a Argelia per més de cinch mesos, subgectantlo a crudels martiris. Havía escrites varies cançons pera les festes de sants, que manuscrites se servaven al seu convent de Palma.

— (JOAN ANGEL). *Biog.* Escriptor que va neixer a Menorca als començos del sigle XIX. Va traduir del francès la obra de Dumas *El comte de Montecrist,* publicantla a Palma als anys 1847 y 1848 Al any 1853 va fer estampar un tractat de reducció de pesos y mides de Mallorca al sistema mètrich decimal.

— (PERE). *Biog.* Notari mallorquí del sigle XVI, perseguit pêls partidaris dels comuners, que li varen saquejar la seua casa. Quan l' emperador Carles V va visitar Mallorca al any 1541, va ésser Antich un dels poetes que festejaren l' arribada d' aquell rei, dedicantli versos llatins encomiàstichs.

— DE LLORACH (AGUSTÍ). *Biog.* Escriptor y relligiós mallorquí, que va neixer a Palma al any 1698 Va morir a Palma al any 1752, essent enterrat al convent de Sant Domenech. El llenguatge de les seues obres era bon xich ampulós. Va escriure la *Relació de les festes celebrades quan En Despuig va ésser elegit gran mestre de Malta* (1737), y la *Relació de les festes que al any 1750 tingueren lloch en obsequi del beat Ramón Llull.*

— DE LLORACH (JOAN MIQUEL). *Biog.* Germá del honorable Agustí. Designat regidor de Palma, al any 1749, va travallar ab zel constant pera moralisar la administració pública d'aquella ciutat. Va presentar al any 1753 progectes impresos que responíen a aquell propòsit y per efecte dels meteixos se va instaurar la junta de capdals comuns al any 1758. Va morir al any 1771.

ANTICLERICAL. s. y adj. Contrari al clero. **Anticlerical.**

ANTICLERICALISME. m. Ordre d' idees que professen els anticlericals. **Anticlericalismo.**

ANTICONSTITUCIONAL. adj. Lo qu' és contrari o oposat a la Constitució. **Anticonstitucional.**

ANTICONSTITUCIONALMENT. adv. m. D'una manera anticonstitucional. **Anticonstitucionalmente.**

ANTIENAEDRE, A. adj. *Min.* Calificatiu del cristall que té nou faces de dues cares oposades **Antienaedro.**

ANTIEPILÈPTICH, CA. adj. *Med.* Lo que obra contra la epilepsia. **Antiepiléptico.**

ANTIESCORBÚTICH, CA. adj. *Med.* Lo qu' és contrari al escorbut. **Antiescorbútico.**

ANTIESPASMÒDICH, CA. adj. *Med.* Lo que té eficacia contra 'ls espasmes. **Antiespasmódico**

ANTIGA (**Càndit**). *Biog.* Director d' un dels colegis d' educació de Barcelona, que van obtindre major nomenada a mitjans del sigle XIX. Va morir al any 1878. Era autor de llibres didàctichs, entre altres *Tablas para contar*, y una *Colección de trozos y modelos en prosa y verso.*

Càndit Antiga

ANTIGA DE LA VALL DEL CORB. *Geog.* Pagesía sota 'ls cingles de la serra de Marbulenys, a la comarca d' Olot.

ANTIHELMÍNTICH, CA. ANTIVERMÍFUCH.

ANTIHEMORRÁGICH, CA. adj. *Med.* Propi pera tallar les hemorragies. Antihemorrágico.

ANTIHERPÈTICH, CA. adj. *Med.* Lo que obra contra 'ls brians. Antiherpético.

ANTIHIDRÓPICH, CA. adj. *Med.* Contrari a la hidropesia. Antihidrópico.

ANTIHIGIÈNICH, CA. adj. Lo que falta o contravé a les lleis de la higiene. Antihigiénico.

ANTIHIPOCONDRÍACH, CA. adj. *Med.* Lo que obra contra la hipocondria. Antihipocondríaco.

ANTIHISTÈRICH, CA. adj. *Med.* Lo que té eficacia contra l' histèrich. Antihistérico.

ANTIINFLAMATORI, A. adj *Med.* Lo que obra contra la inflamació. Antiflogístico.

ANTILOGARITME. m. *Matem.* Complement d' un logaritme. Antilogaritmo.

ANTILLÁ, NA. adj. Natural o propi de les Antilles, illes de l' Amèrica Central. Antillano.

ANTIMEFÍTICH, CA. adj. *Med.* Lo que obra contra 'l mefitisme. Antimefítico.

ANTIMONIAT, DA. adj. *Min.* Lo que conté antimoni. Antimoniado.

ANTIMÒNICH, CA. adj. *Min.* ANTIMONIAL.

ANTIMONIUR. m. *Quím.* Amalgama d' antimoni ab un altre metall. Antimoniuro.

ANTIMONÒXIT. m. *Quím.* Óxit d' antimoni. Antimonóxido.

ANTIPATRIOTA. m. y f. Enemich dels patriotes y del patriotisme. Antipatriota.

ANTIPATRIÒTICH, CA. adj. Contrari a lo patriòtich o al patriotisme. Antipatriótico.

ANTIQUARSE. v. r. Ferse vella una costúm, deixarse d' usar alguna cosa, com els vestits, etc., per ser massa passats de moda. Anticuarse.

ANTIQÜELA. f. LLENTIETA.

ANTIRRÁBICH, CA. adj. *Med.* Lo que obra contra la rabia. Antihidrofóbico, antirrábico.

ANTIRRELLIGIÓS, A. s. y adj. Contrari a la relligió. Antirreligioso.

ANTOFILLITA. f. *Min.* Varietat d' amfíbol formada d' una part de trissilicat de ferro y tres de bissilicat de magnesia. Es pardosa, de fractura vidrienca y 's divideix fácilment en prismes romboidals. Antofillita.

ANTOFILLÍTICH, CA. adj. *Min.* Lo que conté antofillita. Antofillítico.

ANTÒLECH, GA. m. y f. Autor d' una antologia. Antólogo.

ANTOLOGÍA. f. Colecció de treballs escullits, en prosa o vers, de dive sos autors d' una nació, regió, etc. Antología.

ANTOLÒGICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a l' antología. Antológico.

ANTÓN. *Biog.* Relligiós lleidetá, versat a les sagrades escriptures y competent a la teología. Va viure al sigle XIII, y pertanyía al ordre de menors. En Nicolau Antoni esmenta una obra d' aquest autor, escrita en llatí, y definint les cerimonies funeraries pera tots el dies del any.

— (FELIU). *Biog.* Metge catalá que vivía al sigle XVIII. Era home molt estudiós y va exercir la seua professió fora de la nostra terra. Havía publicat a la prempsa del seu temps alguns travalls dels seus estudis, y se li coneix un facicle estampat a Burgos al any 1751, definint alguns síntomes de les malalties vermífugues.

ANTONI DE LA ANUNCIACIÓ. *Biog.* Relligiós carmelitá del convent de Barcelona, que havia sigut mestre a la seua relligió, en quina era volgut per les seues virtuts y saber. Va publicar entre altres obres místiques un *Manual devot* a Barcelona, al any 1677.

— DE LA MARE DE DEU. *Biog.* Frare carmelitá descalç, erudit y d' ingeni. S' havía dedicat a la predicació, y al convent de la seua ordre a Vich, ont vivía a les derreries del sigle XVII, va deixar manuscrits alguns travalls devots, entre ells un de titolat *Divino Norte*, y altre de *Humilitat.*

— DE SANT MATÍES. *Biog.* Relligiós que va viure als començos del sigle XVIII; teòlech y filosoph molt conceptuat a son temps y autor d' algunes obres devotes. Escrivía comunament en llengua catalana, y els seus travalls varen ésser traduits al castellá per un relligiós de la meteixa ordre carmelitana, a quina pertanyía aquell autor.

— NEBRISSENSIS. *Biog.* Encara que aquest remarcable autor, no era pas nadiu de Catalunya, cal fer esment d' ell en la secció biográfica de nostre DICCIONARI, per lo que va contribuir, segons precisavem en el pròlech, a donar a coneixer la importancia del lèxich catalá als seus temps. Era nadiu de *Lebrixa* a l' Andalusía, ont va neixer al any 1444, havent sigut dels homens de son temps que més varen contribuir als avenços de les belles lletres. Va ésser per espai de vint anys catedrátich a l' Universitat de Salamanca, y va passar a la d' Alcalá, protegit pêl cardenal Cisneros. D' ella va ésser mestre fins a esdevindre la seua mort al any 1522, y durant el seu sejorn a Henares, va escriure nombroses y erudites obres gramátiques, lèxichs, comentaris dels clássichs antichs, l' histoaia dela Reis Catòlichs, etc. L' estudi de la parla catalana que servava encara part de la seua influencia a la diplomática, feta per aquell home ilustre, mostra com havía d' ésser pêls sabis de aquell temps digna d' observació.

— (PRIMUS). *Biog.* Un dels capdills romans més famosos a l' historia antigua. Era nadiu del Mitjorn de França y vivía al primer sigle del cristianisme. A l' any 69 lluitant al partit de Vespaciá, va guanyar a Cremona una gran victoria sobre les hostes de Vitelius. Alguns dels seus biografs, el suposen nadiu de Tolosa.

ANTONI (**Sant**). *Geog.* Vila important al NO. de l' illa d' Ibiça, prop del antich port que 'ls romans anomenaren *Magne*, té una població comprenent les quatre parroquies que formen el seu municipi, d'uns 4.500 habitants

ANTPIT. m. AMPIT.

ANTRACÍFER, A. adj. *Min.* Calificació de les terres o roques que contenen antracita. Antracífero.

ANTRACITÓS, A. adj. *Min.* Lo que conté antracita. Antracitoso.

ANTRACOLITA. f. *Min.* Varietat d' antracita. Antracolita.

ANTROPOGENIA. f. Coneixement de la generació de l' home. Antropogenia.

ANTROPOGENESICH, CA. adj. Relatiu a la antropogenia. Antropogenésico.

ANTROPOGNOSIA. f. Coneixement físich del home. Antropognosia.

ANTROPOGNÒSICH, CA. adj. Lo referent a la antropognosia. Antropognósico.

ANTROPOGRAFÍA. f. Descripció anatòmica del home. Antropografía.

ANTROPÒLECH, GA. s. y adj. Qui 's dedica a la antropologia. Antropólogo.

ANTROPOMETRÍA. f. Ciencia que tracta de les proporcions del cos humá. Antropometría.

ANTROPOMÈTRICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la antropometría. Antropométrico.

ANTS. *Ter. del camp de Tarragona.* ABANS, AVANTS.

ANTURPIA. *Geog.* Ciutat de Bèlgica. Amberes.

ANTULL. m. Capritxo, desig, antoig. Usada a Ibiça. Antojo.

ANTUVI. m. *Fam.* Cas o cop repentí. Antuvión.

AL PRIMER ANTUVI. m. adv. *Fam.* Al principi d' algún negoci o assumpte. *A las primeras de cambio.*

DE PRIMER ANTUVI. m. adv. *Fam.* De cop, de repent. *Súbito, repentino.*

ANUAL. Y 'ls seus derivats. ANYAL.

ANYAL.

FESTA ANYAL. Festivitat de precepte no dominical, encara que s' escaigui en diumenge.

ANYEL. m *Ant.* ANYELL.

ANYORIVOL, A. adj. ANYORADIÇ.

ANYORIVOLAMENT. adv. D' una manera anyoradiça.

ANYORADAMENT. adv. m. Ab anyorança.

APAMAR. Y derivats. APALMAR.

APANAR. v. a. Sostindre, mantindre, donar menjar.

APANAT. adj. Mantingut, afartat.

APANYAR. v. a. *Ter.* Adobar, arreglar.

QUE S' APANYI. *Vulg.* Que s' arregli.

APAPELLONAR. v. a. Festejar, afalagar.

APARAR. v. a. ARREGLAR.

APARATOSAMENT. adv. Ab molt d' aparato. Aparatosamente.

APARAULAR. v. a. Ademés de les accepcions del DICCIONARI té la de posar preu a alguna cosa com a penyora, comprometres pera algún casament, padrinatge, etc.

APARELL. m. Mellor grafia que *Aparato.*

APARELL DE LA MITJANA. *Náut.* Aparell disposat pera aguantar el pal de la mitjana.

APARELLAT. adj. A PARELLES.

APARELLS. m. pl. Eines, ensers. Aparejos, enseres.

FER APARELLS. Preparar, disposarse. *Hacer aparatos.*

APARICI (Joseph Ignocent). *Biog.* Tractadista del sigle XVIII, nadiu de Barcelona, encara que hi há pochs datos de la seua historia. Havía d' ésser home influient, donchs era Secretari del rei Carles III y comptador del Infant Cardenal. Al any 1747 va publicar a Madrit un promptuari pera la equivalença de les monedes espanyoles segons la pragmática reial de 1734. Era aquella obra gaire bé oficial y va ésser molt coneguda fins entrat ja el sigle XIX.

— (LLUIS). *Biog.* Relligiós mercenari esmentat com a un dels escriptors de l' ordre, per En Corbera, a la obra «Centuria dels mestres mercenaris». Vivía al sigle XV.

APARICIO (Joan). *Biog.* Relligiós de l' ordre de la Mercè. Era nadiu d' Enguera (Valencia), en quina ciutat va morir (1696). Va escriure una munió d'obres calificades d' importants pêls seus biografs, donchs eren inèdites la major part. Entre elles s' han d' esmentar *Tractatus de proemia libus theologiæ sacræ. Tractatus de arithmetica. Tractatus geometricus. Elementarum Enclidi. Tractatus astronomicus et sphera mundi. Tractatus geographicus. Tractatus astrologicus.*

— (JOSEPH). *Biog.* Pintor que va neixer a Alacant l' any 1779, morint a Madrit al 1838. El rei Carles IV va pensionarlo l' any 1799, pera estudiar a París y a Roma, essent deixeble de Davit a les primeres de aquelles capitals. Al any 1816, el rei Ferrán VII l' anomenava pintor de cambra y al any següent era elegit Acadèmich de mèrit de la de Sant Ferrán. Consagrat especialment als quadres d' assumpte històrich, sobresurten entre les seues obres els següents: *La fam de Madrit, Batalla de Sant Marcial, La febre groga a Valencia,* haventse dedicat també a la pintura relligiosa, de quin genre va pintar entre altres una *Santissima Trinitat,* una de les seues produccions més clássiques.

— Y PÉREZ (JOAQUIM). *Biog.* Un dels empleats administratius que va prestar serveis més remarcables a Barcelona, durant els cinquanta nou anys en quins va tindre cárrech a les oficines del Ajuntament de la capital. En elles va entrar al any 1818, y va morir, essent popular a nostra ciutat, a les derreríes del any 1876. Era una crònica viventa de tots els aconteixements que havía presenciat durant aquell llarch periode, y afectuós ab tothom, y home d' ingeni, se complavía en ressenyarlos.

APARTAMENT. m. En el sentit de distancia ALLUNYAMENT, INTERVAL. Distancia, intérvalo.

APAYSANARSE. v. r. Familiarisarse. Tindre franquesa. Apaisanarse.

APEAMENT. m. Descavalcar, baixar d' un lloch alt. Desmontar, descender.

APEDAÇAR. v. a. APEDASSAR al DICCIONARI.

APEIXAR. v. a. Regalar de bon menjar. Regalar.

APEIXARSE. v. r. Regalarse ab bon menjar. Regalarse.

APEIXAT, DA. p. p. Regalat, satisfet. Regalado.

APENDRE DE MUSICA. *Ter.* APENDRE DE NOTA.

APERDUAR. v. n. *Ant.* PERDRE.

APERDUAT, DA. adj. *Ant.* PERDUT.

APETIR. v. a. Desitjar, cobejar, sentir gana o ganes. Apetecer.

APETITAR. v. a. Empetitir, minvar, apetitir. Empequeñecer.

APETITARSE. v. r. Ferse petit, empetitarse. minvarse. Empequeñecerse.

APETITAT, DA. Empetitit, minvat, disminuit. Empequeñecido.

APETITIR. v. a. Empetitir, fer petit. Empequeñecer.

APETITIRSE. v. r. Ferse petit, empetitirse. Empequeñecerse.

APETITIT. adj. Empetitit. Empequeñecido.

APIATXAMENT. m. Agradament.

APIATXAR. v. r. AGRADAR.

APIATXAT, DA. adj. Agradat.

APIATXOSAMENT. adv. Agradosament.

APICULTOR. m. Qui 's dedica a cuidar la cría de les abelles. Apicultor.

APITJÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Pitjar, apretar. Apretar.

APITJORAR. v. a. EMPITJORAR.

APITONÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Agafar pêl pit. Sujetar por el pecho.

APLAUDIMENT. m. L' acte d' aplaudir. Aplauso.

APLAUSAR. v. a. Asserenar, calmar, sossegar.

APLAUSARSE. v. r. Asserenarse, calmarse, sossegarse.

APLAUSAT, DA. Asserenat, calmat, sossegat.

A PLÈ fr. Ab satisfacció, ab goig.

APLECH. m. Indigestió de ventrell. Asiento.

APLEGÁ. v. a. *Ter ibicench*. Recullir, plegar la roba. || *Valen*. Fer cap a un lloch determinat. Arribar a terme.

APLEGADIÇ. adj. Lo que va junt facilment ab altres coses de la meteixa mena. Gregal.

APLEGAR. v. a. *Ter*. ARRIBAR.

APLOMISSOLAT, DA. adj. Semblant al plomissó.

APOCALIPTICAMENT. adv. m. D' una manera apocalíptica. Apocalipticamente.

APÓDAMENT m. Motiu, renòm, sobrenòm. Apodo.

APONCELLARSE. v. n. Par'ant de les plantes, omplirse de poncelles. Echar capullos.

APONCELLAT, DA. p. p. d' aponcellarse. Se diu de les plantes que comencen a treure poncelles, y també lo que té la forma de poncella. Acapullado.

APONDERADOR, A. adj. Ponderador.

APORREGAR. v. a. y derivats Pegarse, ataconarse. Aporrearse.

APORRINAR. v. a. Ataconar. Golpear.

APORUGAR. v. a. Fer agafar por, emporuguir. Atemorizar.

APORUGARSE. v. r. Agafar por, emporuguirse. Atemorizarse.

APORUGAT. adj. Emporuguit Atemorizado.

APOSTA. f. A dretes. Adredes. || A PROPÒSIT.

APOTEGAR v. a. Agafarse ab braó, pera barallarse o com a marcada possessió del obgecte.

APOTENTAT. m. y adj. Poderós, potentat, que té molts cabals Potentado.

APREGONARSE. v. r. Endinzarse, ficarse dins de alguna cosa, com d' un bosch, d' un barranch, etc. Internarse.

APRÉS.

APRÉS D' ELL EN DÍES. *Loc. ant*. Més jove qu' ell. *Más joven, de menos tiempo, menor*.

APRESSAR. v. a. *Ter*. Donar pressa. Apresurar.

APRESSURARSE. v. r. APRESSARSE.

APRESSURAT, DA. p. p. Apresurado. || adj. Qui va o lo que va depressa. Apresurado, acelerado.

APRESTIR. v. a. Amanir, preparar, disposar, arreglar.

APRESTIRSE. v. r. Amanirse, prepararse, disposarse, arreglarse.

APRET, A. adj. Estret, apretat, atapait.

APRETADER. m. Apretador, cenyidor.

APRIMÁ. v. a. *Ter. ibicench*. Minvar. Disminuir.

APROMPTAMENT. m. Acte de satisfer. Apronto.

APROMPTAR. v. a. Pagar, entregar una quantitat, saldar un deute. Aprontar.

APROMPTAT, DA. adj. Satisfet, retribuit.

APROVANT. adj. Qui aprova. Aprobante, aprobador.

APROVATIU, VA. adj. APROVATORI.

APROVATORI, A. adj. Que aprova o implica aprovació. Aprobativo, aprobatorio.

APTAT, DA. adj. APTE.

APTESA. f. APTITUT.

APUNYALAR. APUNYALEJAR.

APUNYALEJAR. v. a. Donar punyalades.

APURADOR. m. y f. En el sentit d' esbrinador. Escudriñador.

AQUADUCTE. m. ACUEDUCTE.

AQUEDAR. v. a. Sossegar. Aquietar.

AQUEDARSE. v. r. Aquietarse, assossegarse. Aquietarse.

AQUEFERAR. v. a. Atrafegar. Atarear.

AQUANEA. f. *Ant*. Jaca, euga petita. Jaca.

AQUEFERARSE. v. r. Atrafegarse. Atarearse.

AQUEFERAT, DA. adj. Atrafegat. Atareado.

AQUEN. m. Cap ençá. Aquende.

AQUILEGIA. *Bot*. Milenrama. Aquilea.

AQUITANIA. *Geog. Ant*. L' estat d' Aquitania, format al SO. de la Galia, té, històricament considerat, conexió ab l' antiga Catalunya, abans de sorgir la nacionalitat catalana. Governada per duchs independents a l' època dels merovingis, la va sotmetre Carlemany, y quan la reconquesta de la nostra terra pêls franchs als començos del sigle IX, regida per senyors mitg independents, ab els exèrcits de Lluis Pius varen vindre a Catalunya alguns dels nobles d' aquelles terres, que ajudaren a fonamentar la constitució política dels comtats y ho mostra els noms dels franchs, que durant tota aquella centuria reflexen prou la intervenció que a la lluita contra 'ls alarbs tingueren y l' ajuda que a les aspiracions dels catalans donaren.

ARABESCHS. adj. m. pl. *Arq. y esculp*. Motius de ornamentació compostos de fullatges, figures reials o fantàstiques, enllaçades delicadament y formant gracioses curves. Arabescos.

ARABI (Pere Joseph). *Biog*. Metge mallorquí, nadiu de Palma, de molta nomenada, que a son temps fruía concepte d' ésser el més intelligent d' aquella illa. Va publicar alguns travalls recomenables de la seua especialitat, y quan la malàltia anomenada la *febre groga* va produir tantes dissorts a la ciutat capital de l' illa, va mostrar el seu bon zel, publicant al any 1821 un plan curatiu d' aquella malaltía, com havía publicades instruccions higièniques pera previndre 'l contagi del còlera. Va morir al any 1860.

ARABIA Y RODONS (Ramón). *Biog*. Mestre de instrucció primaria, nadiu de Mataró al any 1825. Va morir a Barcelona al any 1873, havent fruit premis en Exposicions per les seues obres, entre quines cal esmentar *Tabler mecànich pera ensenyar de llegir; Quadre gràfich de l' analogía y sintaxis* y *Curs de teneduría de llibres*.

ARABISME. m. *Filol*. Locució, modisme o construcció propia del llenguatge aràbich. || Giro o manera de parlar d' aquesta llengua, empleada en altra. Arabismo.

ARABISAR. v. a. Imitar l' alarb, parlar o escriure l' estil d' aquella llengua o d' alguna altra oriental maometana. Arabizar.

ARÁCNITS. m. ARÁGNITS.

ARADRA. m. *Ter*. ARADA.

ARAGA. f. *Ter*. MADUIXA.

ARAGE. f. *Ant*. Conreu de les terres. Agricultura.

ARÁGNIT. adj. *Zool*. Pertanyent o que 's refereix a l' aranya, o bé s' hi assembla. Arácneo.

ARÁGNITS. m. pl. *Zool*. Astròpots que constitueixen la mena segona de la quinta rama al regne animal. Tenen el cap unit al tòrax, formant un conjunt cefalotòrax ab quatre segments, en cada un de quins s' hi adereix un parell de potes, sense que 'n tinguin al ventre. Presenten dos parells de maxiles, una de quines semblant a les potes, encara que més grossa, s' assembla a les estenalles dels cranchs. Encara que hi há especies sense cap ull, són abundoses les menes que 'n tenen de dos fins a una dotzena. La respiració s' efectúa per pulmons semblants a les bosses, per la pell o per traquies. Són nombroses les especies verinoses. Arácnidos.

ARAGNÒFIL. adj. Aficionat al estudi de les aranyes. || *Bot*. Nom d' un bolet que 's cría al cos mort de les aranyes.

ARAGNOGENOSIS. f. *Med*. Malaltía produída per la picadura o l' introducció d' alguna aranya a la cavitat dels orgues del cos humá

ARAGNÔLECH. m. Professor o escriptor d' aragnología. **Aracnólogo.**

ARAGNOLÒGICH. adj. Relatiu a l' aragnología. **Aragnológico.**

ARAGNONEUMITIS. f. *Med.* Malaltía produida per la introducció d'una aranya als pulmons.

ARAGNOP. m. *Zool.* Mena de coleòpters tetrámers. **Aragnopo.**

ARAGÓ (Domenech Francesch). *Biog.* Un dels sabis més remarcables que van viure al sigle XIX. Era nadiu d' Estagell, que ara forma part del departament francès dels Pirineus Orientals y abans era terra del Rosselló, ont va neixer al any 1786. Nomenat, al acabar els seus estudis, secretari de la Oficina de Longituts, va formar part al any 1806, ab els sabis Chaix y Rodriguez, de la Comissió, pera acabar els travalls de amidar l'arch del Meridiá terrestre, pera fixar el sistema mètrich decimal. Sos paisans del Mijorn de França li dedicaren, pera perpetuar els seus mereixements als avenços científichs, una estatua a Estagell, obra del esculptor Oliva, y al any 1879 va inaugurarse a la plaça del seu nom a Perpinyá el preciós monument en bronzo d' En Mercié. Les memories y travalls que a les Academies y als anuaris li havíen assolit universal prestigi, van ésser publicats pêls anys de 1856 y 1857 per En Barral, formant catorze volums, quina part principal tracta de l' *Astronomia popular.*

— (JAUME). *Biog.* Escriptor de nota, germá del astrònom d' aquest cognòm, nascut com ell a Estagell al any 1790 y mort al 1855. Era un dels més significats excursionistes del seu temps, autor dramátich calificat y novelista de renòm. Al any 1817 va anar ab el navili *Urania* al viatge de circumnavegació, publicant a son retorn a França la obra *Viatge al voltant del mon.* Als derrers temps de la seua vida va perdre la vista, y aixis y tot va seguir produint, usant sempre d' apropiat llenguatge. Entre les seues nombroses obres cal esmentar els *Passeigs històrichs filosòfichs y pintoreschs pêl departament de la Gironda; Recorts d' un cech,* y la producció dramática *Noviciat diplomátich.*

— (JOAN). *Biog.* Militar, germá del astrònom y nadiu també d' Estagell al any 1778, havent mort a Mèxich al 1836. Estava empleat a la casa de moneda de Perpinyá, y havent sigut víctima de calumnioses imputacions, va endreçarse sense recursos als Estats Units, passant després a Mèxich. Capdill del reduit exèrcit d' En Mina, va lluitar ab ardidesa, obtenint el grau de tinent coronel y essent un dels tretze que sobrevisqueren a la malaurada expedició. Va defensar la causa de la independencia mexicana, haventlo nomenat general al acabarse la guerra, y ab tot y haver sigut governador de les provincies més riques, va morir en situació tant miserable, que ni pera satisfer el seu enterro se li trovaren recursos.

— (ESTEVA). *Biog.* Autor dramátich, germá dels anteriors. Va neixer a Perpinyá al any 1802. Amich intim d' En Balzac, a París, va colaborar a la *Hereva de Bisagne,* dedicantse després al teatre y al periodisme. Al temps de la restauració, era redactor de *La Nouveauté* y fundador de *Le Figaro.* Va dedicarse després a empreses teatrals, més la crema del «Vaudeville» va deixarlo sense fortuna. Allavors va llençarse a la política, fentse remarcar al periode de 1830 a 1845, essent diputat de l' extrema esquerra. Comanava al any 1849 un cos d' exèrcit de la tercera llegió de la guardia nacional, essent conscrit per la cort de Versalles y tingué de refugiarse al extranger, d' ont va retornar quan els fets de la guerra ab Prussia ensorraren al govern de Napoleó III. Va formar part desde el 4 de Setembre fins al 31 d' Octubre de 1870 del govern provisional de França. Va escriure una munió d' obres dramátiques, essent de totes elles la més acabada, la comedia en cinch actes *Les aristocracies,* representada en 1847.

— (ALFONS DE). *Biog.* Arquebisbe de Saragoça, nadiu de Cervera y fill natural del rei Ferrán el Catòlich. Va ésser molt docte y un dels que fruiren en son temps significació a la politica del regne y escriptor dogmátich, y encara que En Latassa el suposa aragonès, aixís en Corts a la seua *Historia de Cervera* com En Zurita als *Anals,* admeten que va neixer a aquella població catalana. Vivía a les derreríes del sigle XV.

— (JOAN DE). *Biog.* Fill del rei en Jaume II y de la seua moller Na Blanca. Home que va assolir un dels lloch més enlairats del sigle XIV. Va ésser abat de Montaragó, arquebisbe de Toledo desde 1320 a 1327, en quin any va passar a l' arquebisbat de Tarragona, morint al 1334 al poble de Povo, al arquebisbat de Saragoça. Entre les seues obres dogmátiques, se conservava d' ell a la catedral de Valencia un manuscrit titolat: *Liber cancionum evangelicorum.*

— (ENRICH DE). Vegis VILLENA (MARQUÈS DE).

— Y RIBAS (BONAVENTURA). *Biog.* Home de ciencia y farmacèutich, que va neixer a Tarragona als començos del sigle XIX. Va publicar als anys 1848 y 1849, al periòdich *L' amich del país,* unes *Instruccions sobre prats naturals,* y constant en la seua identificació ab aquets estudis, va dirigir desde l' any 1876 al 1879, la *Gaceta rural,* colaborant al ensemps a la publicació *Los vinos y los aceites.* Entre les seues obres, totes prou remarcables en aquesta sort d' estudis, s' han d' esmentar *Diccionario enciclopédico de Agricultura, ganado é industrias rurales,* publicat a Madrit; *Guía del conreuador,* 1864; Tractats diversos del *conreu de la vinya, hortes, arbres y arbustes fruiters, cria del cavall, jardineria y floricultura, blat, fabricació del sucre, destilació del aufals,* etc.

ARAGUERA. f. *Bot. Ter.* MADUIXERA.

ARAJOL (Joan Bta.). *Biog.* A les notes consignades al DICCIONARI, cal afegir entre 'ls seus sermons impresos, la *Oració funeraria del comte d' Altamira a Bellpuig,* en 1776; la de la *Dedicació de la catedral de Lleida,* ab erudites notes, la de les *Santes Patrones de Mataró* y la de la *pau ab Anglaterra,* al any 1783.

ARAMAR. v. a. Donar un bany d' aram a algún obgecte, ya per medi de la galvanoplastia, ya per qualsevol altre procediment químich o elèctrich. **Dar un baño de cobre.**

ARAMATGE. m. Acte o efecte d' aramar o cobrir un metall ab una capa d' aram. **Cuptrificación.**

ARAMBLADOR. m. *Ter. Náut.* SOBREQUILLA.

ARÁN (Vall d'). *Geog.* Comarca natural gascona-catalana, enclosa al S. pêls Pirineus centrals desde'l mont Maladeta fins al Valfier, y al N. per una carena menys enlairada que la separa de França y atravessa el curs del Garona. Menen a França quatre ports cegats al hivern, essent el de major importancia el de Viella a Sant Beat. Abundoses aigües fertilisen aquell territori, rich en prats y boscuries y abundós en bestiar. La minería, que fora un dels rams de més importancia, es allí poch explotada per causa de les dificultoses víes de comunicació que creuen el territori. La capital de la comarca es Viella, essent les altres poblacions més significades les d' Artiès, Salardú, Vilach, Bosost, Bordes y Caneján. Els límits d' aquell territori són els Pirineus francesos al N. y al O.; el Pallars al E. y la Ribagorça al S.

ARÁN (Pilar) *Biog.* Dama barcelonina, que va distingirse per l' acert ab que va conreuar l' art musical envers les mitjanies del sigle XIX. Era de més a més una compositora atitllada de musica de saló.

ARANÈS, A. adj. Natural o propi de la Vall d' Arán, prov. de Lleida. **Aranés.** || El dialecte catalá o gascó que 's parla a la Vall d' Arán. **Aranés.**

ARANJAÇA. *Geog.* Caseriu de la illa de Mallorca, al camí de Palma a Santany.

ARANO Y OÑATE (Narcís). *Biog.* Relligiós y erudit escriptor valenciá del sigle XVII, nadiu de Sant Mateu. Poeta llatí molt clássich, va conreuar ab acert la llengua llemosina en aquell temps de la seua decadencia, havent sigut un dels més ferms sostenedors de la nostra parla. Al any 1646, va traduir al castellá les obres complertes d' En Ausies March, que no van acabar d' estamparse, y porten el titol de *Obras del profundo y elegante poeta Ausias March, nuevamente corregidas y sin abreviatura alguna desenterradas de su lengua lemosina en octvas rimas castellanas.*

ARANÚS Y BARCELÓ (Tomás). *Biog.* Mestre d' instrucció primaria, molt competent en estudis filològichs, que al any 1858 va publicar el plan de un *Diccionari simbòlich universal* en els idiomes, castellá, llatí, francès, italiá y anglès, obra de molta volada, que mostrava el seu coneixement d' aquelles llengües y que per dificultats editorials no va acabar de publicarse.

ARANY. m. *Ter. ibicench.* Maresch incomplert. **Marisco roto.**

ARANYÓ. m. *Ter. de Sopeira.* Argilaga, planta punxosa ab flors grogues, y en general, altres menes de plantes ab punxes. || *Ent.* Familia d' aranyes molt petites que ataquen els arbres y les fruites. **Arañita.**

ARANYONET (Iglesia de). *Geog.* Al camí de la Pobla a Ripoll pêl coll de l' Ars, iglesia románica ab volta de canó seguit, ab doble espadanya a la portalada. || — (TORRENT DE). *Hidrog.* Curs que baixa del coll de Palomera, a la vora del rieral del Roquerol, no gaire lluny de Gombreny.

ARAÑÓ (Claudi). *Biog.* Un dels industrials catalans que més s' afanyaren a mitjans del sigle XIX pera enlairar el concepte de la producció catalana. Va pendre part en les diverses informacions convocades pêl ministeri d' Hisenda, mostrant ab valioses comparances estadístiques la situació verdadera de la industria llanera. Va morir a Barcelona al any de 1884, y el seu retrat figura a la galería de socis illustres del Foment del Travall Nacional.

—(JOSEPH). *Biog.* Illustrat catedrátich de la Escola Industrial de Barcelona a mitjans del sigle XIX. Va contribuir a l' organisació de l' Exposició de Barcelona al any 1850, havent sigut jurat de les Universals de Londres (1851) y París (1855) Va morir a Barcelona al any 1859, deixant escrita una obra, avui encara consultada, ab el títol *Tratado para la fabricación de tejidos de seda y otras clases,* detallant els sistemes d' armar els telers y de preparar els teixits.

— Y ARAÑÓ (LLUIS). *Biog.* Estudiós fabricant, mort encara jove a mitjans del any 1909. Desde 1900, havía desempenyat cárrechs d' importancia a la junta directiva del Foment del Travall Nacional, passant moltes vegades a Madrit pera apoiar ab el fruit de les seues observacions, les solucions favorables al arrelament de la industria. Era al ensemps un dels més ferms catalanistes.

ARAU Y VIDAL (Narcís). *Biog.* Dibuixant professional, que va neixer a Barcelona al any 1835. En 1884 era nomenat quefe de les oficines facultatives del ajuntament barceloní. La seua especialitat com a dibuixant, eren els progectes y lavatges de dibuixos, molts d' ells a la litografía, pera obres de construcció y aparells, donant bona mostra de les seues aptituts ab algunes de les lámines que illustren el tractat de cerrallería d' En Amorós, l'Album enciclopèdich d' En Rigalt, y la colecció de les que illustren la obra de Fustería que va publicar, axís en la edició de 1864 com en la de 1882. Va reproduir també ab molta fidelitat el planol de Barcelona alçat en 1719, després de la guerra de Successió.

ARAUGI BORT. *Bot.* Planta de la mena *Pratium majus.*

ARBELLA. f. *Ter. de Sopeira.* Bordanya. **Arveja.**

ARBEQUÍ, NA. adj. Natural o propi d' Arbeca, prov. de Lleida. **Arbequino.**

ARBIOL (Antoni). *Biog.* Relligiós de la ordre franciscana, que vivía als començos del sigle XIX. Escriptor dogmátich que va redactar algunes obres místiques, entre elles una de preceptes pera els que entraven a les ordres monástiques, aplech de instruccions tretes de les obres dels Sants Pares, pera regular el procedir dels que vestíen hábit.

ARBITRAL. adj.

SENTENCIA ARBITRAL. La que dicten els árbitres y amigables componedors.

ARBITRARISME. m. ARBITRARIETAT.

ARBITRE. m. Forma més catalana *de arbitri.* || Medi y impost que la llei concedeix pera ingresos de certs drets als pobles o comunitats. **Arbitrio.**

ARBOLJOLTES. f. pl. *Ant.* ALFORGES.

ARBONA (Joseph). *Biog.* Relligiós observant del sigle XVIII, nadiu de Palma, que va sejornar molts anys a Sóller ont va morir als set nta dos anys de edat, al de 1726. Va escriure acabantla en 1721, una *Crónica de la provincia de Mallorca de N. P. Sant Francesch,* desfent els erros y omplint les omisions, que havía notades en les obres consemblantes que havíen escrites els frares de la meteixa ordre Andreu Noguer y Joan Serra.

ARBORAMENT. m. Acte o efecte d' arborar o enarborar. **Enarbolamiento.**

ARBORANT. *Ter. de Blanes. Nàut.* Banch que als llaguts serveix pera apoiar l' arbre. **Arborante.**

ARBOREA (Jutges de). *Biog. y hist.* Familia regnant a l'illa de Sardenya quan la conquesta feta pêls reis d' Aragó. Sostingueren llargues lluites ab els exèrcits catalans fins a quedar vençuts sots el poder de nostres reis. Entre sos membres s'hi compta una jutgesa dita Agna d' Arborea que doná mostres de gran saber y prudencia en ses lleis y de gran valor en els combats.

ARBOREDA. f. ARBREDA.

ARBOREDA (Alexandre). *Biog.* Autor dramátich y jurisconsult que va neixer a Valencia a mitjans del sigle XVIII, morinthi al any 1700. Mestre en arts, examinador de dret y catedrátich d' aquella facultat a Valencia. Entre ses obres se remarcaven la *Fábula de Céfalo* y *Pocris,* y les comedies *Incendios hay en las aguas, El esclavo de su dama, Amor vencido de celos, El triunfo de la belleza* y *Mármoles hace la envidia.*

ARBOREJAR. v. n. Creixer, ferse l' arbre. **Arborecer.**

ARBÓS (Enrich). *Biog.* Musich compositor de molta nomenada, que vivía a mitjans del sigle XIX. Al any 1868 era musich major del regiment del rei y molt popular llavors per les nombroses dianes, marxes militars, y peces de concert que havía arreglat pera la banda, una de les més celebrades d'Espanya.

—(JAUME). *Biog.* Aquest illustrat home de ciencia, quina nota figura al DICCIONARI, era sacerdot y autor de nombroses obres, entre les quals s' ha d'esmentar *El clero y la ciencia moderna,* en quin abogava pera establir als seminaris els estudis físichs y matemátichs.

ARBÓS. *Geog.* Aquesta vila pertany a la prov. de Tarragona y al bisbat de Barcelona.

ARBOSSÁ (L'.) *Geog.* Predi del dist. de Banyalbufar, partit de Palma, a la accidentada costa del Nort de Mallorca.

ARBOSTIU, VA. adj. Lo que pertany al arbre. **Arbóreo.**

ARBRAR. v. a. ARBORAR.

ARBRAT. m. *Ter.* ARBREDA.

ARBRE.

ARBRE AVENTURER. *Bot.* ARBRE DE LA VORA DELS CAMINS. *Arbol aventurero.*

ARBRE FET. El que s' ha desenrotllat del tot y se destina pera fustes de construcció.

ARBRE DE DIANA. *Quim.* Barreja de plata y de mercuri que pren l' aspecte d' un arbust y se combina, posant un trocet de plata dintre d' una disolució de mercuri ab ácit nítrich, diluit ab l' aigua. *Arbol de diana.*

ARBRE O CASTELL DE FOCHS. Ánima o pal de fusta en quin s' hi monten els fochs d' artifici. *Arbol de fuego.*

ARBRE DE LA CANYELLA. *Bot.* Cinamomo, de la familia de les lloracies. *Arbol de la canela.*

ARBRE DE LA CERA. *Bot.* Plantes de la familia de les miricies, que 's fa a la Lluissiana y a les Antilles, haventnhi una mena propia d' Europa. *Arbol de la cera.*

ARBRE DE LA VERA CREU. El que va servir pera la crucificació de Jesucrist. || *Fig.* A les paráboles del Evangeli se sobren èn l' home. *Arbol de la vera cruz.*

ARBRE DE LA CÁMFORA. *Bot.* Arbuste de la mena de les laminies, originari de la Xina y del Japó. *Arbol del alcanfor.*

ARBRE DE LA LLET. *Bot.* Planta de la familia de les artocarpies, de quina ix un such lletós, y s' anomena cientificament, Brusimum galacto deuchon. *Arbol de la leche ó de la vaca.*

ARBRE DEL COTÓ. *Bot.* Planta originaria de la India. *Arbol del algodón.*

ARBRE DEL SABÓ. *Bot.* Planta de la fam. de les sapindacies. *Arbol del jabón.*

ARBRE DELS GRANS DE ROSARI. *Bot.* Planta de la familia de les sapindacies, ab quina llevor s'hi monten rosaris. *Arbol de las cuentas de rosario.*

ARBRE DE LA SEDA. *Bot.* Mena de familia de les asclapiades. *Arbol de la seda.*

ARBRE DE LA LLIBERTAT. Arbre o arbust plantat en alguna plaça pública com monument consagrat al día en que la població ont se planta, s' ha lliurat de l' esclavatge y tiranía, o ha fet recular una invasió enemiga. *Arbol de la libertad.*

ARBRE DEL BÁLSAM. *Bot.* Planta de la fam de les terebintacies, que s' emplea a la medicina y s' apropia també a la construcció. *Arbol del bálsamo.*

ARBRE DE LES RODES. L' eix de les rodes d' un rellotge. *Arbol de ruedas.*

ARBRE DE SATURN. *Quim.* El que 's forma per una disolució de acetat de plom ab filferros de coure en espiral que s cobreixen de menuts crestalls. *Arbol de Saturno.*

ARBRE DE TRANSMISSIÓ. L' horitzontal que serveix de motor y transmet la força a la mecánica. *Arbol de transmisión.*

ARBRE ENCICLOPÈDICH. Taula sinòptica de arts o de ciencies, disposades en forma de que s' enllacin les mutues relacions dels seus coneixements. *Arbol enciclopédico.*

ARBRE GENEALÒGICH. Dibuix o gravat que representa ab forma convencional un arbre, ab arrels, tronch, brancatge y fulles combinant els fonaments d' una familia, y els entroncaments de la meteixa per matrimonis, agrupant els noms de la descendencia de cada un d' ells.

ARBRE BEN PLANTAT, DONA BON RESULTAT. ARBRE DE BONA CASTA, PREN UN PAM Y EN PAGA QUATRE.

ANAR A ARBRE SECH. fr. *Mar.* Navegar sense vela en temps de temporal. *Correr á arbol seco ó á palo seco.*

Ademés els catalans de la ciutat d' Alguer (Sardenya) diuen arbre de la poma, arbre del prèssech, arbre de la pera, per pomera, presseguer, perera, etc.

ARBRIÇÓ. m. Arbre petit. **Arbolito.**

ARCÁ, NA. adj. *Ant.* Secret sagrat, molt reservat. **Arcano.** || *Alqui.* Remei tingut com misteriós y molt amagat pêls alquimistes. **Arcano.**

ARCABUÇ. m. *Ant. Mil.* L' arcabuç era de menys volada que 'l mosquet y 's portava a l' espatlla com ara s'hi porta la escopeta. N' hi havía de varies menes, una d' elles entre altres, pera la defensa dels murs y les aspitlleres, que pera dispararla s' havía d' apoiar en terra. **Arcabuz.** || ARCABÚS.

ARCABUÇADA. ARCABUSSADA.

ARCABUCER. ARCABUSSER.

ARCABUCEJADOR. adj. y s. Qui arcabuceja. **Arcabuceador.**

ARCABUCEJARSE. v. r. Ferse foch els enemichs ab trets d' arcabuç. **Arcabucearse.**

ARCABUCERÍA. f. *Ant.* Fábrica o lloch ont se construeixen els arcabucos, o lloch ont se veníen. **Arcabucería.**

ARCADA. f. VOLTA. || *Mar.* Cada repartiment que segons la costúm se fan a les cambres dels barcos. **Arcada.**

ARCADA TAPADA. *Arq.* Aquella quin perfil de arxivolta sobressurt, encara que tingui tapada la llum. S' anomena també falsa arcada.

ARCADA FINGIDA O FIGURADA. La que sols serveix pera establir l' efecte simètrich en una superficie plana. Sol ésser pintada y voltada de una motllura.

ARCADA LOBULADA. *Arq.* La que seguint porcions de cercle, més o menys abundoses y semblantes al semicercle está retallada y decorada. Al estil románich encara que mellor corresponen a la ornamentació de la arxivolta, hi han arcades trilobulades y quintilobulades. *Arcada lobulada.*

ARCADA PRACTICABLE O REIAL, *Arq.* La que presenta una obertura de pas lliure. *Arcada practicable.*

ARCADES BESSONES O PARIONES. *Arq.* Les que tenen aspecte de dues arcades justiposades y de proporció consemblanta, o be la obertura formada per l'extrem de dos cemicercles tangents. *Arcadas gemelas.*

ARCADES INSCRITES. ARCADES BESSONES.

ARCAÍSME. m. Paraula, locució o manera de dir anticuades. **Arcaismo.** || Us de veus o frases anticuades. **Arcaismo** || En materia d' art, imitació servil del modo de fer o dels procediments dels antichs. **Arcaismo.**

FER O COMETRE ARCAÍSMES. *Arcaizar.*

ARCANELLA. f. La quarta part o peça de la xarxa nomenada *Xábega.* **Arcanela.**

ARCANIA. f. *Zool.* Mena de crustacis decápots. **Arcania.**

ARCÁS. m. *Zool.* Lepidopters diurns. **Arcás.**

ARCELA. f. *Zool.* Mena d' infusoris que viuen a les *diflugies.* **Arcela.**

ARCELINS. m. pl. *Zool.* Mena d' animals infusoris. **Arcelinos.**

ARCELL. adj. Calificatiu apropiat al cavall que té la pota blanca. **Arcelio.**

ARCEU (Bálsam de). m. *Med.* Preparació admesa com una de les més apropiades pera fer supurar. **Bálsamo de arceo.**

ARCENTOBIS. m. pl. *Bot.* Mena de plantes larantacies. **Arcentobios.**

ARCH.

ARCH CARPANELL. *Arq.* L' arch format per diferentes parts de cercle tangencials entre sí y traçats desde diferents centres. *Arco apainalado ó carpanel.*

ARCH COMPLEMENTARI. *Geom.* L' arch que s' ha de afegir a un altre pera que formi un quart de cercle. *Arco complementario.*

ARCH DE PUNT RODÓ. *Arq.* El format per un semicercle. *Arco de medio punto.*

ARCH DE SANT MARTÍ. *Arco iris.* || *Met. fr. d' Alcalá de Xisvert.* ARCH DE MATÍ, L'AIGUA ES ACÍ, ARCH DE VESPRÁ, L' AIGUA PASSÁ.

ARCH FORMER. *Arq.* Aquell en que hi descansa una volta vaída. *Arco formero.*

ARCH SUPLEMENTARI. *Geom.* L' arch que s'ha d afegir a un altre pera que entre abdós formin una semicircumferencia. *Arco suplementario.*

ARCH TORAL. *Arq.* Cada un dels quatre en que s'hi apoia la mitja taronja o'l cimbori d' un edifici. *Arco toral.*

ARCHS. *Geog.* Poblet agregat a la vila de Santa Pau, a la comarca d' Olot.

ARCHS (Plá dels). *Geog.* Veinat agregat a la vila de Sant i Pau, prov. de Girona.

ARCHS (Oratori dels). *Geog.* Pedró ab una capelleta ont s' hi venera una imatge de la Verge, aprop de Santa Pau.

ARCHS (Santuari dels). *Arqueol.* Iglesia modernisada ab alguns detalls de les antigues construccions romániques y gòtiques al terme de Santa Pau. S' hi serva un finestral románich dels més elegants que aquell estil va deixar a Catalunya. Es del sigle XI. L' edifici havia sigut iglesia de benedictins, y desde 'l sigle XV, servía de parroquia a Santa Pau.

ARCÍFILA. f. *Bot.* Mena de plantes lleguminoses papellonacies. Arcifila.

ARCIÓ. m. *Bot.* Plantes vivacies sense tany. Arción.

ARCIPTER. m. *Zool.* Mena d'insectes acridis. Arciptero.

ARCÍS (Francesch Gregori). *Biog.* Sabi metge y teòlech valenciá que va viure al sigle XVI. Va ésser també catedrátich a Salamanca, ont devía morir, segons refermen els seus biografs. Era partidari de les reformes de Nebrixa a la filología, y ab el concurs d' En Joan Gelida y d' En Geroni Ledesma, professors de la universitat valenciana, s' havia proposat establir a n' aquell centre les innovacions d' aquell gramátich. Va publicar als començos del sigle XVI, la obra *In phisi cum prefationem Aristotelis alio qui antici friteur et arduam perulitis et scitu dignissima questio.*

ARCOLA. f. *Ant.* Teixit groller de llí, semblant a la estopa. Arcola.

ARCONT. m. Titol que's donava a Grecia y a les seues colonies a l' antigor, als magistrats superiors que administraven certs territoris. Arconte.

ARCORREA. f. *Med.* Fluix de sanch pêl cés. Arcorrea.

ARCTAT. adj. Se diu del clergue que té pera ordenarse temps limitat. Arctado.

ARCTEA. f. *Zool.* Mena de lepidopters nocturns. Arctea.

ARCTÍCOLA. m. Ademés de la accepció del DICCIONARI se dona aquest nom als insectes que viuen més a la vora del pol artich.

ARCTÍCOLES. m. pl. Grupus de lepidopters diurns. Arctícolas.

ARCTOCORIS. m. *Zool.* Mena d' insectes hemipters, ab el cos cobert de pels de color gaire bé negre. Arctocoris.

ARCTOCRUNIA. f. *Bot.* Nom de varies menes de plantes punxagudes en forma de corn y de tanys herbacis.

ARDADA. m. *Ter. ibicench.* Estol d' aus. Bandada de aves.

ARDASSA. f. *Com.* La seda més ordinaria de Persia. Ardaza.

ARDASSINA. f. *Com.* Seda molt fina, forta y llustrosa de Persia. Ardasina.

ARDAT. m. *Ter.* MUNIÓ.

HI HAVIA UN ARDAT DE FORASTERS. EREN NOMBROSOS ELS FORASTERS.

ARDEITS. m. pl. *Zool.* Aus que formen una familia del ordre de les patoses, ab cos voluminós, potes llargues, cap petit, ab el bech fort y més perllongat que 'l cap, coll llarch y estret, y les ales amples, obtuses y perllongades. Viuen als estanys, rius y mars de totes les zones, menys a la polar.

ARDENT. m. Ademés de les accepcions posades al DICCIONARI, s' aplica a la nau que té propensió de girar envers el vent, ab tot y el moviment del timó y de les veles de proa que s' hi oposen. Ardiente. || *Ter. ibicench.* Obgecte de colors llampants. Objeto de colores chillones.

Segell d' Ardenya

ARDENTIA. f. *Ant.* Ardor. || *Mar.* Reverberació fosfòrica flamosa, observada a voltes a les aigües marítimes. Ardentia.

ARDENYA. *Geog.* Vegis vol. I, pág. 132.

ARDETA. f. *Zool.* Au de la mena dels ardeits, que viu als estanys. Tota la banda superior del seu cos és negre ab visos metálichs y groch rogench a la banda inferior. El seu cos mideix 40 centimetres de llargada, per 57 de punta a punta de les ales. Ardeta.

ARDEVOL, A. adj. CREMADÍÇ.

ARDEVOL (Geroni). *Biog.* Gramátich que va viure a les derreríes del sigle XVI, y a qui En Caresmar atribueix haver sigut mestre de Sant Ignasi de Loyola. Va escriure una obra ab el títol de *Triginta venustatis regules*, y va publicar la *Gramática llatina* de Nebrija al any 1586, ilustrantla ab notes y aclaracions relatives a les figures poètiques segons el sistema de Enrich Glarcano.

ARDIACA (Ca l'). *Geog.* Caseríu del terme de Puigpunyent, part. jud. de Palma, a l' illa de Mallorca.

ARDID (Facón). *Biog.* Escriptor barceloní de mitjans del sigle XIX, que s' havía dedicat marcadament a la ensenyança de llengües extrangeres y a la traducció d' obres d' aquelles literatures. Al any 1846 va publicar a l' imprempta de la viuda Mayol, la novela *La Chivena* d' Eugeni Sué, traduida per ell al castellá.

ARDIDOSAMENT. adv. m. *Ant.* Animosament, atrevidament. Ardidosamente.

ARDILLO (Sebastiá). *Biog.* Relligiós de l' ordre del Cister a Santes Creus, que vivía durant el sigle XVI. L' esmenta Nicolau Antoni com autor d'una obra piadosa titolada *Comentario sobre el simbolo de los Apóstoles.*

ARDIO (Joseph). *Biog.* Metge, doctor en medicina y degá de la facultat a la universitat de Lleida, ont havía sigut també catedrátich. Era home molt considerat al seu temps (sigle XVI) per son saber, y va escriure alguns travalls professionals, de quins esmenta en la seua *Apologia* el doctor Alós la obra titolada *Fructus pharmacomedicus ex uberrimo Galeni horto lectus.*

ARDISIA. f. *Bot.* Mena de plantes mirtinies.

ARDIT (Cárles). *Biog.* Industrial barceloní als començos del sigle XIX. Un dels que més van influir als avenços dels genres estampats en teixits de cotó. Al any 1819, va publicar a Barcelona una obra titolada *Tratado teórico-práctico de la fabricación de pintados é indianas.*

— (LLUIS). *Biog.* Mestre de primeres lletres a Barcelona als començos del sigle XIX. Va fer innovacions als sistemes gráfichs de la escriptura a son temps, havent adoptat pera la caligrafia cursiva, unes pautes especials, de quines va presentarne complerta mostra a l' Exposició de Madrit del any 1827, fentne merescuts elogis aixís la comissió del jurat, com les descripcions coetanies del concurs.

ARDONA. f. *Med.* Enflaquiment d' una banda del cos humá, sense que les altres perdin el seu estat normal. Ardona.

ARDONY. m. *Ter.* RULL.

ARDUU, A. adj. Mellor grafia que ARDUO al DICCIONARI.

ARÉ. m. *Agr.* Garbell. Arel.

AREA (Rainalt). *Biog.* Jurisconsult del sigle XIV a qui fa referencia En Nicolau Antoni. Devía ésser contemporani d' En Ramón del meteix cognòm y celebrat pels seus travalls, donchs parla d' ell també En Franckenau en les seues obres històriques de dret.

AREATGE. m. Midar les terres per arees. **Areaje.**

ARECA. f. *Bot.* Planta de palmirte a Filipines. **Areca.**

ARECIA. f. *Bot.* Mena de plantes primulacies. **Arecia.**

ARECINA. f. *Quím.* Substancia extreta del fruit de la areca. **Arecina**

ARECINI. adj. Semblant a la areca. **Arecíneo.**

AREFACCIÓ. f. Acció y efecte de secar o secarse. **Arefacción.** || *Ant.* Sequedat, extenuació, defalliment, marasme. **Arefacción.**

AREGÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Domesticar. **Domar**

AREGIO (Pau). *Biog.* Pintor valenciá dels començos del sigle XVI, que va sejornar llarch temps a Florencia, essent deixeble d' En Lleonart de Vinci. Es autor de les taules existents al retaule major de la catedral de Valencia, vigorosament pintades al any 1506.

AREGÓ. m. *Med.* Ungüent resolutiu, emolient y atenuant de que abans se feia molt d' us. **Aregón.**

AREMORES. m. *Ant.* Esvalot, moviment. **Alboroto.**

A REMOTIS. *Loc. llat.* Apart, de banda. S' emplea en la frase *deixar de banda* o A REMOTIS *aquesta qüestió.* **Aparte, á un lado.**

ARENA.

ARENES. f. pl. L' espai lliure que als cercles romans se deixava pera la lluita de gladiadors dels que bregaven. S' anomenen també *arenes* algunes vegades les construccions destinades pera les funcions eqüestres y gimnástiques y els anfiteatres. *Arenas.*

BANY D' ARENA. *Art. y of.* Aixís s' anomena 'l dipòsit de sorra calentat poch a poch y gradualment, en quin se posen les terracuites quan no se les vol exposar a l' acció directa del calor. *Baño de arena.* || *Med.* Immersió més o menys perllongada del cos o bé d' una part del meteix a un dipòsit d' arena escalfat anteriorment. *Baño de arena.*

ESCRIURE A L' ARENA. fr. Traçar plans, concebre progectes pera abandonarlos al cap de poch temps sense constancia, ni esperar la resolució. *Escribir en la arena.*

SEMBRAR A L' ARENA. fr. Travallar o cansarse en debades, travallar en vá, perdre 'l temps. *Sembrar en arenas.*

ARENA o DES ARENS. *Biog.* Poeta provençal de mitjans del sigle XVII, que va obtindre celebritat pêls seus versos macarrònichs. La seua principal obra va ésser la descripció de la lluita d' En Çarles VIII ab el regne de Nápols. Era nadiu de Souliers y va morir al any 1644.

ARENAL. *Geog.* Lloch d' esbargiment situat a la vora de Palma de Mallorca, poblantlo en certes diades innombrables forasters.

ARENCAT, DA. Semblant al arench. **Arencado.**

ARENCÓS, A. adj. *Zool.* De la naturalesa y qualitats del arench. **Arencoso.** || Lloch ont hi hagi munió d' arenchs. **Arencoso.**

ARENERÍA. f. Dipòsit natural d' arena, lloch abundós de sorra. SORRAL. **Arenería.**

ARENGADERA. f. *Pesc.* Mena de molla pera pescar els arenchs. **Arenquera.**

ARENGADERÍA. f. Botiga o lloch d' arengades, punt ont se venen. **Arenquería.**

ARENÍCOLA. adj. y s. *Bot. y zool.* Calificatiu dels animals y les plantes que sejornen o 's desarrollen y formen als sorrerals. **Arenícola.**

ARENÍCOLES. pl. Cuchs tubicubars del ordre dels poliquets, ab el cos molt oprimit per la banda de devant. Tenen de llargada fins a 22 centimetres, viuen dessota 'l fanch o la sorra, y 'l seu color és variat, encara que comunament són verdosos. **Arenícolas.**

ARENÍFER, A. adj. Que conté sorra. **Arenífero.**

ARENIFORM. adj. Que té la forma de sorra. **Areniforme.**

ARENISCH, CA. adj. SORRENCH.

ARENOLAS (Joseph M.ª). *Biog.* Mestre d' idiomes, que vivía a Barcelona, a mitjans del sigle XIX. Va dedicarse a traduccions d' algunes obres literaries, molt en boga en aquells temps, havent publicat, entre altres, al any 1845, la traducció de la novela de Tralopp, *Els misteris de Londres.*

ARENÓS CALCARI, A. adj. *Min.* Compost d'arena y d' una substancia calcária. **Arenáceo, calcáreo.**

AREÓCER. m. *Zool.* Mena d'insectes pentatomichs. **Areócero.**

AREOLA. f. *Anat.* Nom que califica'ls curts espais que hi han entre 'ls vasos capilars a les fibres dels nostres orguens. **Areola.** || Cercle que 's forma al voltant de les pústules de la verola o de la vacuna. || *Fís.* Cercle irisat que rodeja la lluna. || *Zool.* Espais entre les nervadures a les ales dels dípters.

AREOLACIÓ. f. *Bot* Forma que pren el lligament de tot teixit celular. **Areolación.**

AREOLAR. adj. Lo que 's refereix a les areoles o hi té relació. **Areolar.**

AREOLAT. Que té areoles o arrugues, lleugerament pronunciades. **Areolado.**

AREOMETRÍA. f. L' art de midar el pes y la densitat dels líquits. **Areometría.**

AREOMÈTRICH, CA. adj. Concernent o relatiu al areometre. **Areométrico.**

AREÒPACH. m. Tribunal superior de l' antiga Atenes. || *Fig.* Reunió de jutges, de jurisconsults, de estadístes, de literats, etc. **Areópago.**

AREOPAGITA. m. *Fig.* Jutge imparcial, justicier, incorruptible. **Areopagita.**

ARETÓS. m. *Astron.* Nom que donaven els antichs a les constelacions de l' Ossa major y menor. **Arctos.** || NORT.

ARETUSA. f. *Bot.* Mena de plantes de les orquídies. **Aretusa.**

ARETUSACI. adj. *Bot.* Que s' assembla a l' aretusa. **Aretusáceo.**

AREU (Joseph). *Biog.* Relligiós y escriptor de la segona meitat del sigle XIX, autor de nombroses obres filosòfiques y dogmátiques, exposades en senzill estil, y molt ben rebudes per la claretat y elegancia del seu llenguatge, ressaltant entre elles les anomenades *Cartas Morales,* publicades a la imprempta de Riera, a Barcelona.

AREUMÁTICH. adj. y s. *Med.* Que no és de constitució reumática, que no pateix reumatisme. **Areumático.**

ARÈVALO (Eduart) *Biog.* Escriptor, economista, historiaire y poeta, que va neixer a Tortosa al any 1830. Va començar a donarse a coneixer publicant algunes ben escrites poesíes als periòdichs *El Dertosense* y *El Ebro* de Tortosa, y al *Mercantil* de Valencia: més endevant, al *Eco del País,* va donar a coneixer un romanç llegendari titolat *Antigualles de Tortosa.* Era autor de nombroses y ben remarcables obres, devent esmentar entre elles *El cíngulo de María,* llegenda (1856); *Guía histórica monumental y estadística de Tortosa* (1864); *El Marquesado,* llegenda tortosina (1866); *El señor de la Geltrú; Las Amazonas del Ebro,* llegenda del sigle XIII (1870); *Armas y blasones de Tortosa; Los obispos de Tortosa; Apuntes folklóricos tortosinos* (1889), etc.

ARFA. f. *Mit.* Arpa, divinitat. **Arfa.**

ARFADA. f. *Mar.* El moviment o l' acció d' arfar.

ARFAR. v. n. *Mar.* Alçar la proa 'l vaixell, impulsat per la maror. A voltes s' aplica al conjunt de les dues accions d' alçar y de baixar la proa.

ARGANELLS. m. pl. *Ter. ibicench.* Mena de sarrions que serveixen pera dur els cantis de l' aigua al llom d' una bestia de cárrega. **Serones.**

ARGANI (Gabriel). *Biog.* Musich y compositor als començos del sigle XVIII. Fruía nomenada per les seues obres de musica relligiosa, y al any 1717 era mestre de capella a la catedral de Lleida.

ARGELAGA. f. *Ter. bot.* ARGILAGA.

ARGELAGUER. *Geog.* Aquest poble té, segons els derrers datos, 875 hab.

ARGENS (Joan Bta. de Boyer, marquès de). *Biog.* Militar y escriptor del Mitjorn de França, que va distingirse durant el sigle XVIII. Va neixer a Aix, Provença, al any 1704, morint al de 1771. Establert a Holanda, va escriure una obra filosòfica y social ab el titol de *Cartes judaiques, xines y cabalistiques*, que va llegir ab atenció En Frederich II, desitjant que 'l seu autor li fos presentat, nomenantlo director de Belles Arts de l' Academia de Potsdam. Escrigué ademés diferentes memories d' arts y de literatura.

ARGENTERA (La). *Geog.* Lloch del terme de Santa Eularia, a l' illa d' Ibiça, ont s' hi exploten desde temps antichs les mines de plom. || *Orog.* Montanya que limita la ciutat d' Alguer, a Sardenya.

ARGERICH (Benet). *Biog.* Monjo benedictí de Montserrat, que va tindre concepte de virtut y saber, havent deixat bon recort de les seues bondats y laboriositat en els travalls que d' ell restaren escrits. Vivía als començos del sigle XVIII y les seues obres s' estamparen a Madrit al any 1746, junt ab la *Vida de Fr. Joseph de Sant Benet.*

ARGEU. m. *Ter.* La canya del timó. **Caña del timón.**

ARGILA.

ARGILA ELÁSTICA. El fanch empleat pêls esculptors. *Arcilla elástica.* || PASTA LLUNA.

ARGILA DE RAJOLER. La que té poca duresa, está clapada y semblant a la marga. Conté una part de cals, y al foch pren color rogench, servint tant sols pera obres comunes de gerrer. *Arcilla figalina.*

ARGILA INFLAMABLE. *Geol.* Roca betumosa, de color fosch, barrejada ab terra ordinaria. *Arcilla inflamable.*

ARGILA REFRACTARIA. La composta principalment de cals, oxigen y sulfur de ferro. *Arcilla refractaria.*

ARGILOLIT. m. *Geol.* Denominació que s' aplica a una argila de sediments, més o menys endurida, als petrosiliurs descompostos o bé a les traquitees transformades en toprina. **Arcillolito.**

ARGILOLÍTICH, CA. adj. Transformat en argila endurida. **Arcillolítico.**

ARGILÓS, A. adj. Compost d' argila, que té argila, semblant a l' argila, abundós d' argila. **Arcilloso.**

ARGILLAR. v. a. *Ant.* Topar. **Chocar.**

ARGOLLA. f. Cercle o anella de ferro comunament, de dimensions variades pera aplicar a distints usos. **Argolla.** || ANELLA. || *Arq.* Anella de ferro que encaixa al march de la porta. || *Mar.* Boles triangulars de ferro pera passar les trinques del bauprès. || Joch de boles, que consisteix en ferles entrar ab l' impuls de pales de fusta a unes anelles subgectades en terra. || *Ant.* Pena que s' aplicava als que delinquien, exposantlos a la vergonya. || *Ter.* Peça que subgecta el cavall al braç del carro.

SI ES TORTA L' ARGOLLA, NO HI ENTRA LA BOLA. fr. *Ref.* Indica que pêls obstacles que s' hi oposen, molts negocis se perden. *En torcida argolla, no entra la bola.*

ARGUE. m. y f. Bast, sella. **Sillín.** || ARGUENS.

ARGÜELLS. *Geog.* Vegis SANT PERE D' ARGÜELLS.

ARGUENS. m. Aparell format per quatre pals clavats en quadre, que sostenen unes bosses d' espart, de cánem o d'altra materia flexible, que serveixen pera transportar les besties obgectes delicats, vidre, terriça, etc. Alguna vegada s' usa en singular indicant cada una de les bosses. **Angarillas.** || ARGANELLS.

Segell de Sant Pere dels Argüells

SEMBLAR UNS ARGUENS DESCLAVATS. fr. *Met. ter.* S' aplica a la persona mal garbada y que camina patím patám. *Parecer un fardo.*

ARGUIMBAU (Joan). *Biog.* Relligiós y escriptor, que va neixer a Ciutadela (Menorca) al any 1640, morint a Palma al 1707. Va escriure, en 1692, una obra molt curiosa y erudita, titolada: *Relación de las misiones de la custodia de Tierra Santa... y de otras cosas de levante*, en quina detallava la situació d' aquelles coses. A son retorn a Mallorca, va ésser *Comissari visitador.*

ARIÇOBLAST, A. adj. *Bot.* Vegetal que brota sense arrels. **Arizoblasto.**

ARIÇOS. m. pl. *Bot.* Divisió científica y vulgar dels vegetals a quins manca la radícula. **Arizos.**

ARIDET. f. *Astron.* Estrella que forma la cua del Cigne, a la constelació d' aquest nom. **Arided.**

ARIDIFOLIADES. f. pl. *Bot.* Mena de plantes quines fulles están seques generalment. **Aridifoliadas.**

ARIET. m. Mellor grafia que *Ariete.* || *Mar.* Barco de vapor blindat ab reforçat espoli pera embestir y ensorrar a altres embarcacions. **Ariete.**

ARIET HIDRAULICH. *Mec.* Máquina que serveix pera elevar l' aigua, empleant la meteixa força ab la corrent. *Ariete hidráulico.*

ARIETAR. v. a. *Ant. Mil.* Atacar les muralles ab l' ariet. **Arietar.**

ARIETARI, A. adj. Pertanyent o relatiu al ariet. **Arietario.**

ARIJA. *Geog.* ARIGE.

ARILARI, A. adj. *Bot.* Que té la forma d' una arila. **Arilario.**

ARILAT, DA. adj. *Bot.* Proveit o dotat d' arila. **Arilado.**

ARIMAMÍ. m. *Zool.* Colorra de cúa curta. **Arimamí.**

ARIMANÓ. m. *Zool.* Mena de cotorra. **Arimanón.**

ARIMON Y ARIDARIO (Joaquín). *Biog.* Va morir a Barcelona al any 1871.

ARIN (Baltasar). *Biog.* Relligiós y escriptor del sigle XVI, autor d' un llibre en quin fa l' historial de l' *ordre de les beates de Sant Domenech*, obra esmentada ab lloança per En Serra y Postius al seu llibre *Finezas de los ángeles.* Pertanyía a l' ordre de predicadors.

ARINA. f. *Zool.* Mena d' insectes dípters. **Arina.**

ARIÑO Y FELIU (Rafel). *Biog.* Pintor escenògraf, nadiu de Valencia y un dels deixebles més aprofitats d' En Lluis Tellez. Va pintar nombroses decoracions pera els teatres de Madrit y de la seua ciutat nadiua y alguns quadres notables. Ell va ésser qui va introduir a Espanya el procediment de la pintura al oli sobre seda, ab especialitat als paísos pera vanos.

ARIÓ. m. *Zool.* Llimachs rogenchs, que al capdevall del cos afecten una obertura expelint certa viscositat. **Arión.**

ARIOCARP. m. *Bot.* Mena de plantes semblantes als cactus. **Ariocarpo.**

ARIOSO. adv. m. *Mus.* Veu italiana usada pera significar de manera brillant la armonía sostinguda, fent que 'l cant acordi ab l' acompanyament del meteix. **Arioso.** || AIRÓS.

ARÍSTEA. f. *Astron.* Constelació d' aquest nom. **Arístea.**

ARISTOCRATISAR. v. a. Donar al govern d' un país forma aristocrática; depositar en mans dels nobles tant sols la representació y l' autoritat del poder. || Tindre tendencia a adoptar en un poble la forma de govern aristocrática. || v. a. *Fam.* Ennoblir a algú. **Aristocratizar.**

ARISTOCRATISARSE. v. n. Procedir aristocráticaticament, donar concepte d' aristòcrata. **Aristocratizarse.**

ARISTODEMOCRACIA. f. Forma de govern representatiu, en quina intervenen els nobles y el poble. **Aristodemocracia.**

ARISTODEMÒCRATA. m. Partidari de la aristodemocracia. **Aristodemócrata.**

ARISTODEMOCRÁTICH, CA. adj. Lo que pertany o bé 's refereix a la aristodemocracia. **Aristodemocrático.**

ARISTOGENIS. m. *Med.* Pegat que com a calmant s' usava a les malalties nervioses y a las dels ossos. **Aristogenis.**

ARISTOLOQUIA. f. *Bot.* Mena de plantes dicotiledonies que s' apliquen a la medicina. **Aristoloquia.**

ARISTOLOQUIAT, DA. adj. *Bot.* Semblant a la aristoloquia. **Aristoloquiado.**

ARISTOTELIA. f. *Bot.* Planta de la mena *ginadria monoginea*, de Lineu, dedicada a Aristòtil. **Aristotelia.**

ARISTOTELÍSAR. v. a. Pensar, narrar o argumentar com Aristòtil, seguir el seu sistema, pensar com ell. Fer que altra persona accepti la doctrina aristotèlica. **Aristotelizar.**

ARISTOTELISME. m. Doctrina, ciencia, sistema filosòfich d' Aristòtil. **Aristotelismo.**

ARITENA. f. *Anat.* ARITENOIDIS. || *Zool.* Mena de molusques. **Aritena.**

ARITENAL. adj. y s. *Anat.* Que té relació ab l' aritenoidi. **Aritenal.**

ARITENI-EPIGLÒTICH adj. y s. *Anat.* Petit muscle aderit a la epiglotis y al aritenoidi; lo que té relació ab aquest cartilach y ab la epiglotis. **Aritenoepiglótico.**

ARITENOIDI adj. y s. m. *Anat.* Nom de dos cartílechs, de la laringe, a la banda posterior de la meteixa, que al juntarse formen una mena d' embut. **Aritenoides.**

ARITENOIDIÁ. adj. Que te relació ab els cartílechs aritenoidis. **Aritenoidiano.**

ARITJA. *Bot. Ter. Menorca.* ARINJOLS.

ARITNÓGRAF. m. Mena de regla calculada formant un arch de cercle. **Aritnógrafo.**

ARITMOLÒGICH, CA. adj. Relatiu o que pertany a la aritmología. **Aritmológico.**

ARITMOMÈTRICH, CA. adj. Concernent o relatiu a la aritmometría. **Aritmométrico.**

ARJAU. m. Mánech, bastó o canya del timó a les embarcacions petites.

ARLEQUÍ.

VESTIT D' ARLEQUÍ. Vestit de coloraines combinades malament, per lo general, formant quadres. *Traje de arlequín.*

ARM. *Bot.* ARS. || *Ant.* ÁNIMA.

ARMA. f. *Ant.* ÁNIMA.

ARMA. f. Peces o parts que componen alguns instruments, aixís se diu: *armes d' espasa, armes de serra.* || *Filos.* Tot lo que serveix pera combatre un erro, una opinió, una passió, etc. || *Heral.* Insignies, símbols, emblemes usats als escuts de les familíes nobles. || *Hist. Nat.* Les defensives o medis de resistencia que tenen algunes especies, com les urpes, les dents y les espirals els animals, les punxes les plantes, etc.

ARMA PERA OBRIRSE PAS, VÉ BÉ EN TOT CAS *Ref.* Que vol dir quan convenient és anar previngut per lo que pugui esdevindre, especialment al empendre un viatge. *Arma para abrirse paso, viene bien en todo caso.*

ARMES Y DINERS, VOLEN BON MANEIG. *Ref.* Vol dir que pera ésser de profit abdues coses precisa saber manejarles. *Armas y dinero buenas manos quieren.*

A L'ARMA Y AL ENEMICH NO 'L CANSIS. *Ref.* Indica que al qui está ja exasperat no deu apurarsel, pera que no faci major dany. *Arma sobrado caliente, es posible que reviente, y haga daño al imprudente.*

NI MALES ARMES NI MALES MANYES. *Ref.* Vol dir que no convé tindre armes que facin mal a qui les dispara, ni deuen usarse medis que perjudiquin a qui 'ls emplea. *Arma que recale y pegue, para el diablo que la emplee.*

ARMADA. f. *Ter. ibicench.* Aparell pera pescar ab canya, anomenat *piola* vulgarment. **Aparejo para pescar con caña.**

ARMADANS (Son). *Geog.* Predi molt remarcable del terme de Palma, a l' illa de Mallorca.

ARMADURA. *Arq.* Barres de ferro destinades a sostindre o a reforçar. || Àplech de barretes pera que les vidrieres guardin posició vertical. || Barres y abraçaderes de ferro usades pera reforç d' alguna viga mestra, pera ajuntar varies vigues, o pera afegirles, completantles, si no tenen prou llargada. **Armadura.**

ARMANIA. f. *Bot.* Mena de plantes compostes. **Armania.**

ARMANYACH (Joan de). *Biog.* Cardenal nadiu del Mitjorn de França, fill natural del comte Joan II. El papa Climent VII el va nomenar arquebisbe d Auch y En Pere de Luna va ferlo cardenal, al any 1409, morint poch temps després, abans de resoldre el cisma d' Occident, en quin va intervindre apoiant les ambicioses pretensions de la cort d' Avinyó.

— (JOAN DE) *Biog.* Brau militar de les derreríes del sigle XV, fill natural del comte Joan IV, y nascut al Mitjorn de França. Va deixar recorts del seu ardiment en les lluites hagudes a França al regnat de En Lluis XI, de qui va ésser un dels afavorits que fruiren de més marcada influencia. Era governador de la prov. del Delfinat al any 1471, Senyor de Goardon y va desempenyar el cárrech de xambelá a la cort de França.

— (JORDI DE). *Biog.* Remarcable cardenal, fill d'En Pere y nadiu del Mitjorn de França al any 1500. Pau III va nomenarlo cardenal l' any 1544, morint a la capital de la seua arxidiòcesis al any 1585. Va ésser protector de les lletres y de les arts, y el seu palau era sovint visitat pels sabis d' aquell temps, que sostenien a les sales de aquella vivenda lluides discussions literaries, moltes vegades concorrenthi el rei Francesch I de França.

ARMARI. m. Moble pera guardar roba, obgectes, llibres, pisa, etc., ab vidres o sense. **Armario.**

ARMAT, DA. *Art. y of.* Nom qu' entre passamaners y tiradors d' or se dona al metall, be sía fí o fals, quan se posa al demunt d' un altre, aixís diuen *or armat demunt de coure.*

ARMAT FINS A LES DENTS. fr. Armat ab exageració, de cap a peus, extraordinariament. *Armado hasta los dientes.*

DE MÁ ARMADA. m. adv. Ab intent de fer mal, ab propòsit de causar dany. *De mano armada.*

ARMATOSTA. f. Ademés de la accepció del DICCIONARI, s' aplica al llenguatge familiar com a califi-

catiu d' una persona que no serveix pera res ab tot y la seua corpulencia. TROÇ DE CARN BATEJADA.

ARMELLA. f. Anella de ferro o be d' altre metall ab una espiga pera clavarla en banda sòl da. || Anella pera les singles dels animals. || *Ter. ibicench.* Trucador, picaportes. Aldabón.

ARMENGOL VI *el de Castella. Biog.* Comte d' Urgell pels anys de 1102 al 1154. Era fill de Armengol V, y al morir el seu pare, se trobava al costat del seu avi Pere Ansurez, y sabent la resolució presa pels alarbs de Balaguer, que no volien satisfer els tributs, va endreçarse a Catalunya, y ab l' ajuda del comte de Barcelona, va possessionarse d' aquella ciutat al any 1106. A Balaguer va casarse ab Na Arsenda, filla del vescomte d' Ager, y al esdevindre la mort d' En Pere Ansurez, va retornar a Castella, anant a la conquesta d' Almería, lluitant després a Provença y contra els alarbs de Lleida, y comanant un estol de tropes catalanes, va pendre part a la conquesta de Còrdova. Va morir a Castella, essent enterrat el seu cos al monastir de Valbuena prop de Valladolit.

— VII, *el de Valencia. Biog.* Comte d' Urgell desde l' any 1154 fins al 1184. La seua historia pertany gaire bé més a Castella que a Catalunya, havent intervingut a favor dels lleonesos, quan les lluites ab els castellans, cedintli el rei de Lleó la vila d' Alcántara al any 1167. Ab ardidesa temeraria, ab el seu germá En Galcerá, va endinsarse al regne alarb de Valencia, pera possessionarsen, més va morir prop de la ciutat en un combat ab els alarbs.

— VIII. *Biog.* Comte d' Urgell que va governar desde l' any 1184 fins al 1208. Era fill y hereu d' En Armengol VII. Va lluitar ab el seu cunyat En Pons de Corbera y ab el comtè de Foix, que va desolar la comarca urgellesa. Se diu que va empresonar als comtes de Castellbó y de Fo x, fent ab ells un tractat de pau al any 1207. Del seu matr moni ab Na Elvira, no restá fill varó, sobrevivint la seua filla nomenada Aurembiaix.

— IX. *Biog.* Comte d' Urgell, nebot d' En Armengol VIII y fill d' En Pons de Corbera, a qui va sobreviure pochs díes al morir aquell l' any 1243.

— X. *Biog.* Comte d' Urgell als anys de 1268 al 1314. Va ésser hereu d' En Roderich Alvar de Cabrera, y posada en dubte la llegimitat del seu naixement com a fill del predit, van disputarli el govern En Guerau de Cabrera, germá d' En Roderich, el rei En Jaume I, y Na Constança de Moncada. Fins al any 1278 no va ésser reconegut pêl rei d' Aragó Pere el Gran, que li feu homenatge pêls territoris d' Urgell y d' Ager. Al any 1268 havía sostingut lluites ab el vescomte de Cardona que pretenía la possessió de llochs y castells de Urgell. Mort Armengol, el rei Jaume II va comprar els territoris pel preu de 115,000 lliures jaqueses, casant al seu fill Alfons ab la nevoda del comte Na Teresa d' Entença, y donant al esmentat príncep el títol de comte d' Urgell

— (BONAVENTURA). *Biog.* Vicari general de Nova Orleans y Buffalo al Nort d' Amèrica. Va neixer a Premiá a les derreríes del sigle XVIII, morint envers l' any 1867. Era home de molta illustració, y al retornar a Espanya va dirigir a Barcelona el colegi de Sant Isidre. Va traduir algunes obres angleses y franceses al castellá, entre altres els *Soliloquis de l' ànima ab Deu* de Kempis.

— (GASPAR). *Biog* Doctor en medicina y cirurgía del exèrcit. Era nadiu de Tortosa y va deixar escrites algunes obres professionals, entre altres una *Illustració apologética dels especifichs que contenen un verí poderós*, Girona, 1770, fentne a Vich una segona edició al any 1772. Era redactor del *Setmanari d'Agricultura*, haventhi publicat un travall *sobre la febre groga.*

— (GERONI). *Biog.* Jurista mallorquí del sigle XVII, entre quines obres cal esmentar una *Alegació jurídica feta a instancia del síndich de Ibiça contra l'ardiaca de Sant Fruitós*, transcrivint un important document, per quin el rei En Jaume I cedía l' illa ibicenca a En Guillem de Montgrí, arquebisbe electe de Tarragona.

— (JOAN). *Biog.* Bisbe de Barcelona al sigle XIII y un dels homes del seu temps més considerats pêl seu saber. Va deixar manuscrit *Expositio psalmi XII, Benedicto XII, dicata*, y una relació del enterro de la comtesa Armengauda al monastir de Vallbona.

— (JOSEPH). *Biog.* Frare dominich a Barcelona, lector de moral al seu convent, y predicador que fruía bona anomenada als principis del sigle XIX. Havía escrites algunes obres dogmátiques, y publicat alguns dels seus sermons entre altres un que a la dominica de passió del any 1832 va predicar a la iglesia de Santa María del Mar de Barcelona, de quin ne feren encomis alguns diaris de son temps.

— (MAGÍ). *Biog.* Relligiós y escriptor que vivía a mitjans del sigle XIX, y va publicar al any 1856 una obra en defensa dels espanyols que pertanyien a l'ordre de Sant Vicens de Paul, travall rublert de antecedents històrichs de bastanta erudició.

—(ONOFRE). *Biog.* Doctor en drets y teología, nadiu de Palma y molt ben conceptuat al sigle XVII Era autor de algunes alegacions y digresions jurídiques de dret foral.

— (RAFEL). *Biog.* Doctor en medicina y catedrátich de fisiología a l' universitat de Mallorca, als començos del sigle XVIII Era un dels més ferms admiradors de les obres Lullianes, y al any 1743 va publicar un seu travall, analítich y encomiástich de les doctrines d' En Ramón Lull.

ARMENGUAL (Bonaventura). *Biog.* Relligiós observant de Sant Francesch. Era nadiu de Lluchmajor, y va ésser prior del convent de Jesús a Palma, lector d' humanitats, y guardiá dels convents de Alayor, Ciutadella y Alcudia, definidor de l' ordre ab honors de Pare Provincial. Va morir a Palma l' any 1645. Dedicat als estudis literaris y marcadament als de historia, va escriure obres de cert interès entre elles *Epitome del reino Baleárico, De rebus Maioricarus, Vida de Sant Sever, bisbe de Menorca*, y *Vida, doctrina y mort d' En Ramón Lull.*

— (JOAN DE LA CREU) *Biog.* Home docte y eloqüent nascut a Palma al any 1774. Fou prior del convent de la capital, y predicador que fruía de molta anomenada. Va retirarse a la casa-missió de Palma, després de la secularisació del any 1835, y va morir a la seua patria, al any 1847. Era un dels mellors llatinistes de son temps y escriptor infadigable, havent pnblicat diverses obres pera l' estudi del llatí, la *Historia de la relligió*, uns *Motets de Jesús* y el *Septenari Mariá.*

— (MATÍES). *Biog.* Metge del sigle XVIII, nadiu de Palma de Mallorca, y home de molt prestigi científich a la seua època. Al any 1742, va publicar un travall, defensant les conclusions facultatives d' un altre metge remarcable, el doctor Sarrá, que 's mostrava partidari de innovacions en els procediments terapèutichs.

ARMENTARIS. f. pl. *Zool.* Mena de muscits que ocasionen greus molesties als animals. MOSQUES D' ASE. Armentarios.

ARMENTER Y FERRER (Joseph). *Biog.* Metge nadiu de Tarragona als començos del sigle XIX. Al any 1867 va ésser nomenat catedrátich numerari de clínica mèdica a Barcelona, en quina ciutat va morir al any 1886. Ademés dels programes de les assignatures per ell explicades, va dirigir y colaborar a la *Revista de ciencies mèdiques* de Barcelona.

ARMERÍA. f. Art de fabricar armadures, cisellades, damasquinades, o be incrustades ab ivori. Arte de armería.

ARMIFER, RA. adj. Lo que pertany a les armes. || *Fig.* Qui sent inclinació a les armes o a la guerra. Armífero.

ARMIGER, RA. adj. ARMIFER.

ARMILLA. m. *Astron.* Instrument antich, semblant a la esfera armillar que servia pera resoldre problemes de trigonometría.

ANAR CURT D'ARMILLA. fr. *Fam.* No tindre gaires diners. *Andar escaso de monises.*

ARMILLAT, DA. adj. Voltat d' un collaret o braçalet.

ARMINI. m. ARMINYE al DICCIONARI.

ARMIPEU. adj. *Zool.* Que té punxes als peus. **Armipedo.**

ARMIPOTENT. adj. *Poèt.* Poderós en armes, de gran potencia armífera. **Armipotente.**

ARMISSONANT. adj. *Poèt.* Que porta armes que fan soroll al tocar unes ab altres. **Armisonante.**

ARMÒNICAMENT. adv. m. Segons les lleis de la armonía. **Armónicamente.**

ARMONISME. m. Mena d' armonía que imita l'estil. **Armonismo.**

ARMONISTA. *Ant.* MUSICH.

ARMONOMETRE. m. *Fís.* Instrument propi pera midar les proporcions armòniques. **Armonómetro.**

ARMONOMÈTRICH, CA. adj. Relatiu o concernent a la armonometría. **Armonométrico.**

ARMÒTOM. m. Mineral blanquinós ab crestalls dividits en juntures. **Armótomo.**

ARN. m. *Bot. Ter. Lloret.* ARS.

ARNALT (Albert). *Biog.* Bisbe que va neixer a Palma de Mallorca envers l' any 1480, morint al 1545. Va ferse remarcar per son saber y virtuts Era canonge de Palma, quan va ésser nomenat bisbe Pactense. Ademés de coleccionar el seus sermons y les seues homilies, va gaudir molta fama per dues obres seues titolades *Cuestión sobre el secreto, cuando debe y cuando no velarse. Del modo de conocer las aserciones católicas y heréticas.*

ARNAU DANIEL. *Biog.* Trovador provençal del sigle XII. Va neixer a la regió del castell de Ribairac, al bisbat de Perigort. Era cavaller y entès en lletres, y pretenía una dama gascona, moller d' En Guillem de Boville, que no 'l va correspondre, endreçantse després a una altra dama nomenada Audierna de Montclar. Els seus escrits eren de llenguatge poch cult, ab tot y haverli rendit encomis el Dant y el Petrarca. Desairat per la senyora dels seus pensaments, va lliurarse de la miseria ab els socors que li prodigaren els princeps y els magnats, retirantse temps després a un monastir ont hi feu vida exemplar. Les seues obres consistíen en cançons y elegies aixis com cert poema moral dedicat al rei Felip de França.

— DE CARCASSONA. *Biog.* Trovador provençal del sigle XIII que va morir envers l' any 1270. Va ésser autor d' un poemet anomenat *El papagall.*

— DE COMINGES. *Biog.* Trovador provençal, que pertanyía a la familia senyorial de Cominges. L'argument de la única poesía que se li coneix, sembla escrita pera condemnar els horrors de la creuada contra els albigesos, parlant de les violencies comeses pêl fort contra el debil, y de la forma com la força s' imposa al dret.

— DE GURP. *Biog.* Bisbe de Barcelona al sigle XIII, de la noble familia d' aquell cognòm. Va ocupar la seu barcelonina desde l' any 1252 fins al 1284, havent estatuit les constitucions de 1254, 55, 67 y 80. Va morir al 1284 y está enterrat a la capella de Santa Llucia de la catedral de Barcelona. Havía sigut abans, canonge de Vich.

— DE MARSAU. *Biog.* Trovador provençal de les derreríes del sigle XIII. Se li coneixen poques obres, més els historiografs d' aquella poesia, li atribueixen puliment de llenguatge y inspiració.

— DE MARRON (LLEONART) *Biog.* Jurisconsult mallorquí que va neixer a Sineu, morint a Palma al any 1770. Va fer a la capital mallorquina y a la universitat lulíana tots els seus estudis, obteninthi el doctorat en abdós drets. Era un jurisperit remarcable y entre altres dels seus travalls, va publicar un discurs legal, y una alegació jurídica pera censos y fideicomisos.

— DE MARVEIL. *Biog.* Cavaller y poeta provençal d' anomenada, que va viure a les derreríes del sigle XII y començos del XIII.

— DE TINTINYACH. *Biog.* Trovador de la Provença, al derrer periode esplendorós de la poesía d' aquella regió al sigle XIV. Les seues obres eren de bon llenguatge.

— (FRANCESCH). *Biog.* Doctor en medicina y cirurgía a Tortosa al any 1791, que aquell any va publicar *Breve y compendiosa noticia de los principios, efectos y método de usar las aguas minerales ferruginosas de la Cinta, vulgarmente llamadas del Hierro ó Roixa del huerto de Francisco Escofet.* Contra el criteri que llavors sostenien els metges, en aquest facicle se mostrava partidari el doctor Arnau de l' us d' aquelles aigües.

— (JAUME). *Biog.* Gramátich mestre de humanitats nadiu de Mallorca. Al any 1527, el concell de jurats va pregar al inquisidor de Mallorca, que consentís les lliçons de mestre Arnau y aixis degué resoldrers, donchs al any 1534, els jurats li assenyalaren el sou anyal de 12 lliures 10 sous. Era molt coneixedor de les llengües clássiques, comentant en llatí les obres d' En Joan de Pastrana, estampant de aquell llibre dues edicions a Palma, al any 1583 y 1554. Havía sigut mestre del famós llatinista En Baltasar Salvá.

— (JOSEPH). *Biog.* Frare mercenari mallorquí, que al any 1714 va escriure un *Noticiario histórico del convento de Nuestra Señora de la Merced de Palma.* El document comprenía una munió de noticies y relacions de molt interès desde els temps de la seua fundació, encara que algunes mancades de crítica.

— (LLUIS). *Biog.* Musich, compositor y remarcable professor de piano, que havía produit nombroses obres plenes de sentiment y de significació ben catalana. Algunes cases editorials del extranger n' hi havíen publicat moltes vegades. Va morir al any 1899.

— (NICOLAU). *Biog.* Frare barceloní del ordre de predicadors, que vivía al sigle XV. Va deixar escrit *Clipens philosophiæ tom stica* formant sis volums.

— PLAGUÉS. *Biog.* Trovador provençal del sigle XIII, contempori del rei En Jaume *el Conqueridor.* Alguns biografs seus el consideren catalá. Resten d' ell dues cançons de poch valor literari, una d'elles endreçada al rei d' Aragó y altre al de Castella En Alfons X.

— Y DIAZ (FRANCESCH). *Biog.* Pintor, nadiu de Barcelona als començos del sigle XIX. Era deixeble de la Escola de Belles Arts, a Llotja, y va ésser pensionat a Roma per aquella institució. Va deixar alguns quadres dignes d' esmentarse, entre altres el que hi ha a l' Academia de Sant Ferrán a Madrit, titolat «Loth y els seus fills», y els de la institució de la eucaristía a l' iglesia de Sant Joan de les Abadesses, un de quins, el que representava la *Cena* de Christ y els apòstols, va ésser destruit quan la lluita civil dels set anys.

— Y PASCUAL (JOSEPH MARÍA). *Biog.* Remarcable autor dramátich, que va neixer a Arenys de Mar al any 1832, essent un dels que més van contribuir a enlairar el Teatre catalá. Va començar a escriure pêl teatre castellá al any 1855, mostranthi disposicions, y representantse les seues obres *Fruto del siglo, A media noche, Vario, nubes y vientos,* mes desde 1864, va dedicarse a la escena catalana, donant produccions tan notables com les comedies, *La pubilla del Vallés, A bordo y en terra, En lo camp y en la ciutat, ¡Dones! La Mitja taronja, Les Atmetlles d'Arenys, Les pubilles y els hereus, Fotografíes,* els entremesos *Los banys de Caldetes, Les tres alegríes,* etc.

ARNAUD (Frederich). *Biog.* Escriptor y polítich francès del sigle XIX. Va neixer a Sant Girons (Ariège) al any 1819, morint a Versalles al 1878.

ARNAUTÓ (Joseph María). *Biog.* Sacerdot y escriptor dogmátich que vivía a la primera meitat del sigle XIX. Era canonge de Girona, y les seues obres, va escriureles en llengua catalana. Al any 1844, va publicar quatre volums ab el títol de «Meditacions» pera cada día del any. Al any 1856, va fer a Barcelona la segona edició del seu llibre *Manual de piadoses meditacions en catalá*, y posteriorment, va donar a la estampa la obra *Exercicis espirituals per una ánima que desitja alcançar la perfecció de son estat.*

ARNERA. f. Calificatiu que 'ls pagesos donen a les terres endurides, argiloses y dificultoses de llaurar. **Arnera.**

ARNÈS. f. Mena de valona metálica que 'ls cavallers de la Edat Mitjana duien ajustada al coll. **Arnés.**

ARNOGLOSA. f. *Bot.* Mena d'herba de fulla semblanta a una llengua de bè. **Arnoglosa.**

ARNOSERA. f. *Bot.* Planta xicoriacia de la fam. de les compostes, herba anyal que creix als camps de blat de secá a Espanya. **Arnosera.**

ARNULF. *Biog.* Jurisconsult y escriptor ascetista del Mitjorn de França al sigle XVII. Alguns dels seus biografs li atribueixen haver nascut a Besançon. Va deixar inèdites algunes obres, entre altres. *Colecció y inventari dels cossos sants y reliquies exposades a Provença, moltes d'elles visitades pêl rei Lluis XIII. L' Hèrcules custodi contra la tirania que exerceix el pecat sobre els essers humans*, etc.

ARNUS (Andreu). *Biog.* Escriptor que va viure a Barcelona a la primera meitat del sigle XIX. Al any 1832 va publicar *Nueva floresta española ó cuentos y máximas morales muy instructivas y agradables*, y al 1846, la casa Saurí, publicava la quinzena edició de la seua obra *Novísima colección de reducciones de monedas, pesos y medidas.*

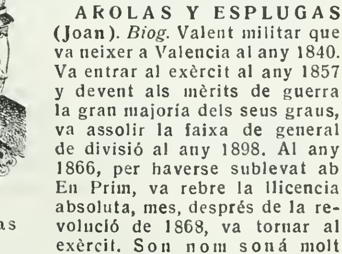
ARNÚS (Evarist). *Biog.* El monument dedicat a n' aquest filantrop a Badalona se trova situat a la plaça del Duch de la Victoria, y no és el passeig de vora del mar el que porta'l seu nom, sinó 'l carrer ont hi há l' Assil fundat per ell.

AROIDI, A. adj. y s. *Bot.* Se diu de les plantes tuberculoses, herbácies y llenyenques, de fulles que alternen y en forma de cor. **Aroideo, aroide.**

ARÒIDIES. f. pl. Familia de plantes de les aroidis. **Aróideas.**

AROLA Y DOMENECH (Francesch). *Biog.* Farmacèutich nadiu de Manresa, d' extensos coneixements en les ciencies naturals. Va ésser catedrátich de la facultat, per oposició, a Galicia y al Colegi de Barcelona. Va pertanyer a moltes corporacions científiques d' Espanya y del extranger, y va publicar una munió de travalls professionals. Va morir a Barcelona al any 1901.

Joan Arolas y Esplugas

AROLAS Y ESPLUGAS (Joan). *Biog.* Valent militar que va neixer a Valencia al any 1840. Va entrar al exèrcit al any 1857 y devent als mèrits de guerra la gran majoría dels seus graus, va assolir la faixa de general de divisió al any 1898. Al any 1866, per haverse sublevat ab En Prim, va rebre la llicencia absoluta, mes, després de la revolució de 1868, va tornar al exèrcit. Son nom soná molt quan la guerra de Cuba y va morir a la seua ciutat nadiva al any 1908.

— Y FERRER (MARTÍ). *Biog.* Industrial de moltes iniciatives y a quina disposició pel negoci deu Barcelona algunes de les seues institucions de travall conceptual. Va ésser director de la Maquinista Terrestre y Marítima durant alguns anys; va fundar la fábrica de cristall de Badalona y era un dels que van contribuir a la creació dels Docks de Barcelona. Va morir a les derreríes del any 1894.

AROMATISTA. f. *Ant.* Certa beguda que antigament se preparava, y que als documents s' esmenta sovint, posant en infusió, ab ví dolç, substancies aromátiques, entre elles la mirra, sucre, etc. **Aromatista.**

AROMARIA. f. *Bot.* Mena de plantes de la fam. de les llabiades. **Aromaria.**

AROMÁTICAMENT. adv. m. Ab fragancia, d' una manera aromática. **Aromáticamente.**

AROMETA. f. El principi flairós o l' aroma que 's desprèn d' un cos. **Aromita.**

AROMÍA. m. *Zool.* Insecte de la familia dels ceramícits coleòpters, cilindrich y un xich geperut. Té la llargada de dos centimetres y llença olor de mesch.

ARÒNICA. f. *Bot* Genre intermediari de l' árnica y el clorònich. **Arónica.**

AROP DE PARACELS. *Ant. quim.* Una sal d' amoníach. **Arope de Paracelso.**

ARPA. *Mus.* HARPA.

ARPACTE m. *Zool.* Mena de la fam. dels crubronis. **Arpacto.**

ARPADURA. f. Esgarrapada, esgarrinxada. **Arpadura.**

ARPAMENT. m. Acció y efecte d' arpar. **Arpamiento.**

ARPAR. v. a. Ademés de les accepcions donades al DICCIONARI, té la de rompre, esqueixar, fer a troços les robes o altra cosa. **Arpar.**

ARPEIG. m. *Mus.* ARPEGI.

ARPEJAR. v. a. *Mus.* Fer arpegis. **Arpegiar, rasguear.**

ARPÍES. f. pl. *Ter.* Eina de travall pera ratllar la terra.

ARPIÓ. m. Nom que a Catalunya y a Valencia se dona a cada troç de xarxa com de sis braces, parlant entre pescadors, de les peces del sardinal. **Arpión.**

ARPISTA. m. Mestre d' arpa; qui té per oficici tocarla o ensenyarla. **Arpista.**

ARPO-LIRA. f. *Ant. mus.* Instrument que al ensemps té disposició d' arpa y de lira. **Arpo-lira.**

ARQUACIÓ. f. *Arq.* Conjunt d' archs d' un edifici. **Arcuación.**

ARQUAL. adj. *Arq. ant.* y

ARQUAT, DA. adj. *Arq.* En forma d' arch. **Arcual, arcuado.**

ARQUEJAR. v. a. Ademés de les accepcions del DICCIONARI, té les de fer balanç de fondos, reconeixent les existencies metáliques en caixa; y la de estovar la llana, pera que pugui ésser filada. **Arquear.**

ARQUEOLOGÍA. f. *Med.* Tractat científich dels principis elementals de la medicina, considerats abstractament, establint per base la raó y la experiencia. **Arqueología.**

ARQUEÒGRAF. m. *Ant.* Qui entèn d' arqueografía, qui descriu els monuments antichs. **Arqueógrafo.**

ARQUEOGRÁFICH, CA. adj. Concernent o relatiu a l' arqueografía. **Arqueográfico.**

ARQUEOLÒGICAMENT. adv. m. Ab arreglo als principis de l' arqueología; d' una manera arqueològica **Arqueológicamente.**

ARQUER Y ROVIRA (Pere). *Biog.* Eclesiástich, predicador y bon llatinista. Va neixer a Mataró al any 1819 y va morir al de 1884. Era doctor en teología y catedrátich del Seminari de Barcelona. Va

ésser rector de l' iglesia de Sant Agustí, y era eloqüent orador, dominant com pochs a son temps les llengües clássiques, segons havía mostrat en les oracions llatines pronunciades, y entre altres a la sessió d' obertura del síno'e diocessá, celebrat a Cádiç al any 1882.

— Y SAURI (RAMÓN). *Biog.* Professor d' instrucció primaria, que va gaudir nomenada a Barcelona a mitjans del sigle XIX. Era director d' un colegi molt acreditat, y havía escrites bona cosa d' obres didáctiques, molt apreciades. Pertanyía a diverses corporacions, y al any 1875 va llegir a la dels Amichs de la Instrucció la necrología d' En Ramón Arabia y Rodons.

ARQUES DE LA CONCA DE VACA. *Orog.* A la Vall de Ribes, més ençá dels Aigols Podats.

ARQUILLA. f. Peça de fusta que subgecta 'ls extrems posteriors de les baranes del carro.

ARQUITECTURAL. adj. ARQUITECTÓNICH.

ARQUITECTURISTA m. Pintor que als seus quadres representa motius d' arquitectura. **Arquitecturista.**

ARQUIVOLTA. f. *Arq.* Conjunt de motllures que adornen el parament exterior d' un arch a partir de les impostes. **Archivolta, arquivolta.**

ARRACÓ (S'). *Geog.* Veinat de Mallorca situat al Oest de l' illa, al terme d' Andraitx, partit jud. de Palma.

ARRAMPINYARSE. v. r. Ajuntarse estretament, aplegarse. **Juntarse.**

ARRÁN.

ARRÁN DE... A l' alçaria de. *Al ras de.*

ARRANAR. v. a. Tallar arrán alguna cosa, com les herbes, els cabells, el pel, etc.

ARRANCAR. v. a. ARREBASSAR.

ARRANCAR LA CARETA. fr. Desemmascarar, mostrar la veritat. *Arrancar la careta*

ARRANCARLI A ALGÚ ALGUNA COSA. fr. *Fig.* Conseguirla, obtindrela després de molts prechs. *Arrancar á alguno algo.*

ARRANCÁRSELI L' ÁNIMA. fr. *Fig.* TRENCÁRSELI EL COR. Sentir molta pena, un dolor que no és possible expressar. *Arrancársele el alma á alguno.*

PORTARLO ARRANCAT. fr. *Mar.* Veu de comanda pera 'l que porta 'l timó, ab el fí de dur el barco a tota vela o bé ab certa velocitat. *Llevarlo arrancado.*

VOLGUER ARRANCARSE L' ÁNIMA. fr. *Fam.* Locució ponderativa del mal que vol fer un a un altre ab qui renyeix. MENJARSE 'L FETGE. *Querer arrancarse la vida, el alma, el sentido.*

ARRANJAMENT. m. *Ter.* ARREGLO.

ARRANJO m *Ter.* ARREGLO.

ARRAPÁ. v. *Ter ibicench.* Esgarrapar. **Arañar.**

ARRASSERAR. v. a. Posar baix cobert, aixoplugar. **Poner á cubierto.**

ARRASSÉS. fr. A cobert. **Á cubierto.**

ARRAUIXAR. v. a. ARRISCAR.

ARRAUIXAT, DA. p. p. d' arrauixar. ARRISCAT.

ARRAUT (Pere Martre). *Biog.* Pintor nadiu de Puigcerdá, que va viure a mitjans del sigle XIX. Era deixeble de l' Escola de Belles Arts de Barcelona y va consagrarse marcadament a pintar paisatges, fruint cert renòm per les seues obres presentades a les Exposicions celebrades a Barcelona, entre 'ls anys 1848 fins a 1873.

ARREAMENT. m. *Ant.* Vestuari. **Traje.**

ARREBAÇAR. v. a. ARRANCAR.

ARREBEIXINAR. v. s. *Ter.* RAVENXINAR.

ARREBEIXINAT. DA. adj. *Ter.* RAVENXINAT.

ARRECADES. *Bot.* SANGUINARIA BLANCA.

ARREGA. f. *Ter. de Lloret de Mar.* Enrera, posar a ratlla. Mot usat pêls nois quan juguen a baleta.

ARREGANYAR. v. a. Ensenyar, mostrar, descobrir, aixís se diu: *arreganyar el pit.*

ARREGIRÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Esporuguir. **Amedrentar.**

ARREGOÇAR y sos derivats. (Vegis ARREBOÇAR y els seus derivats al DICCIONARI).

ARREMBAR y sos derivats. (Vegis ARRIMAR y els seus derivats al DICCIONARI).

ARREMOLINAMENT. adv. REMOLINAMENT.

ARREMOLINAR. v. a. REMOLINAR.

ARREMOLINAT. p. p. REMOLINAT.

ARRENCAMENT. m. *Arq.* Neixement d' un arch; la part d' aquest arch que carrega demunt de la imposta o del salmer d' un estrep o pilar. **Arranque.**

ARREPENJARSE. v. n. Penjarse fent força. **Colgarse.**

ARREPENTIGARSE. ARREPAPARSE.

ARRES. m. pl. *Ant.* ARREUS.

ARREÇAR. v. a. *Ant.* ADORNAR, EMPOLAINAR.

ARREÇAT, DA. adj. *Ant.* ADORNAT, EMPOLAINAT.

ARREVEIXINARSE. v. r. *Ter. ibicench.* **Estirarse.**

ARRIAT, DA. adj. ARREGLAT, ENGIPONAT.

BEN O MAL ARRIAT fr. *Fam.* BEN O MAL ENGIPONAT. || Escalfat, cap calent.

ARRÓ Y TRAY (Francesch de P.). *Biog.* Metge y cirurgiá, que va neixer a Sant Andreu de Palomar al any 1819, morint a Barcelona al 1906, essent degá dels facultatius de la capital de Catalunya. Va dirigir als anys 1845 al 1852, la *Abeja médica-española*, y era autor de nombroses obres de la seua facultat y tècniques, devent esmentar entre elles les següents: *Enciclografía de la industria. Varies necrologics, Tractats relatius al contagi del còlera* (1865 y 1885), ademés de moltes y valioses traduccions d' obres extrangeres.

ARROBAMENT. m. Extasis, pasme. **Arrobamiento.**

ARROCEGADOR, A. adj. Lo que o qui arrocega. **Arrastrado.**

ARROCEGAMENT. f. Acte y efecte d' arrocegar o arrocegarse. **Arrastramiento.**

ARROCEGAR.

ARROCEGAR LA LLENGUA. Parlar tartamut. *Tartamudear.*

ARRODONIR. v. n. Ademés de l'accepció del DICCIONARI, s' usa com a *engroixir*, familiarment parlant.

ARROENTAR. v. a. Fer tornar roenta alguna cosa, y més particularment el ferro a la fornal. **Enrojecer.**

ARROMANÇAR. v. a. *Ant.* Traduir del llatí al llenguatge modern.

ARROMBOLLAR. v. a. REMOLINAR.

ARRONÇAR y els seus derivats. ARRONSAR y els seus derivats al DICCIONARI. Ademés de la significació en ell donada, té la de cedir y acovardar.

ARRONSIR y els seus derivats. Tenen la significació d' *arronsar* o *arronçar*, ab els mots que d' ells deriven.

ARROSAR. v. a. REGAR. || Escampar ab suavitat particules sòlides o líquides. **Sembrar.**

ARROXAT, DA. adj. *Ter.* Arrojado. || ARRISCAT.

ARRUFÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Encongir. **Encoger.**

ARRUFAT, DA. adj. Secsonat en proporcions iguals.

ARRUFAT (Joseph). *Biog.* Pintor y poeta. Encara que va neixer a Cuba al any 1843, era fill de pares catalans, y tan arrelat en ell l' amor a la nostra terra, que se 'l podía titllar d' un dels més ferms catalanistes. Va morir a Barcelona al any 1843. Deixeble d' En Joseph Serra y Porson, havía exposat qua-

dres molt acceptables a les Exposicions barcelonines, y en altre sort de coneixements, era fácil poeta, havent publicat un volúm ab el títol de *Recull de poesíes catalanes.*

ARRUXÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Esporuguir, fer allunyar, regar. **Espantar, alejar, rociar.**

ARSURA. f. *Ant.* Ardencia, cremor. **Ardor.**

ARTAFULL (Damiá). *Biog.* Relligiós del sigle XVI molt intelligent en la música y un dels compositors que més nomenada tenien en son temps. Era nadiu de Valencia, y al 1572 va escriure y publicar a dita ciutat un tractat de cant plá.

ARTAL (Joan). *Biog.* Relligiós que va neixer a la Pobla de Segur al any 1563, morint a Valencia al de 1643. Pertanyia a la companyía de Jesús, y va ésser professor de filosofía, de teología y de sagrada escriptura als collegis de la ordre, havent sigut rector del de Tarragona. Era molt entès en coneixements bíblichs, havent deixat manuscrites les obres següents: *In epistolam Jacobi, In plures psalmos, In aliquas divi Pauli epistolas.*

ARTEAGA (María de la Mercè). *Biog.* Poetissa que va neixer a Barcelona, morinthi molt jove encara, al any 1803. Havía publicat a la prempsa catalana, nombroses y inspirades composicions poètiques, que al ensemps mostraven la tendencia dels seus sentiments com la ferma identificació que per les coses de la terra sentía. Usava el pseudònim de María de la Mercè d' Arsuy.

ARTEMI. *Biog.* Bisbe de Tarragona al sigle XII, de qui els arxiepiscologis esmenten que era un dels homes de son temps de més illustració y ciencia. Ademés d' algún manuscrit dogmátich, se servava d' ell a la Biblioteca reial una carta titolada *Epistola de Fisci Barcinonem numerariis.*

ARTÈS (Pere). *Biog.* Escriptor del sigle XIV, de qui a la Biblioteca del rei En Martí s' hi servava *un altre llibre petit apellat: «Compost per Mossen Pere de Artès, racional,* escrit en pergamins. Comença *Honorabilis Domino Petro,* en vermell, y en lo negre *Mossen En Pere,* y acaba: *et plurimum fortunatus.*

ARTÍFEX. m. Qui fa alguna obra mecánica segons les lleis del Art. **Artífice.**

ARTIFICIOSITAT. f. Cosa artificiosa. **Artificiosidad.**

ARTIGA VELLA. *Orog.* Coll situat entre les valls de Ridaura y Vallfogona, al cim de la serra que delimita les comarques d' Olot y del Ripollès.

ARTIGAS (Bartomeu). *Biog.* Relligiós y escriptor mallorquí, que va neixer a Campos al any 1682. Al any 1724, obtenía per oposició el cárrech de rector de Valldemossa. Va escriure algunes obres devotes, entre altres: *Exercici de les set paraules,* 1737, y *Septenari del Crist de Santa Eularia,* 1758.

— (FRANCISCA). *Biog.* Ardorosa patriota catalana, quin heroísme durant la lluita ab els exèrcits napoleònichs la fá prou mereixedora del recort de la posteritat. Era nadiua de la vila de Pons, y trovantse a Girona al mes de Juny de 1809, va ésser una de les que s' allistaren a la companyía de Santa Bárbara, que pera socors dels ferits y pera la defensa de la plaça va formar el general Alvarez. Aquella dona va cumplir els seus debers humanitaris y patriòtichs, essent esmentada en les ordres del día 19 de Septembre d' aquell any, y va obtindre una pensió de sis rals diaris pêl seu heroísme. Se li va concedir l' us de distintiu de sargento per haver obtingut aquesta graduació pêls seus serveis heròichs.

— (FRANCESCH DE P.). *Biog.* Relligiós y escriptor de mitjans del sigle XIX, que s' havía distingit a la predicació. Era molt competent als estudis històrichs, havent deixat algún travall inèdit. Havía sigut rector de Cornellá, y va morir a Barcelona al any 1876 essentho de Sant Pau del Camp, deventse a la seua iniciativa la declaració de monument nacional d' aquell edifici y les gestions començades pera la seua restauració.

— (PERE ANTONI). *Biog.* Eclesiástich mallorquí del sigle XVIII, que va neixer a Palma al any 1712, morint a Ledesma del Paraguay al any 1758. Va ésser missioner entre els indis Lules, Tristines y Tobas del Paraguay. La vida d' aquest sacerdot, ardorós, va escriurela el jesuita P. Andreu, segons pot veures en la seua biografía.

— Y TEIXIDOR (PRIMITIU). *Biog.* Enginyer de boscos y remarcable naturalista, que va neixer a Torroella de Montgrí al any 1846, morint a Madrit al 1910. Va fer travalls pera l' aprofitament dels sorrerals del golf de Roses, havent publicat diversos articles en 1875 a les Revistes, *Forestal económica y agrícola* y a la de *Boscos.*

ARTIGUES (Son). *Geog.* Predi del terme de Porreres, partit de Manacor, a l' illa de Mallorca.

ARTILLERÍA. f. *Ter. Ant.* Calificatiu dels arreus de pagès.

ARTISAT, DA. adj. ARTÍSTICH.

ARTOLA (Joseph Ignasi). *Biog.* Metge barceloní, que al any 1833, va presentar a l' Academia de medicina y cirurgía de Barcelona una memoria relativa als experiments que havía fet ab el futo tarpotassa, pera la curació de certes malalties.

ARÚS (Jaume). *Biog.* Notari de Vilassar de Mar, ont va morir al any 1899. Ferm y entusiasta catalanista y escriptor, havía colaborat en moltes publicacions de la nostra renaixença literaria.

ARXEAL. adj. Que pertany al arxeu o be s' hi relaciona. **Archeal.**

ARXEGAIA. f. *Mil.* Mena de llança que usaven els antichs. **Archegaya.**

ARXEU. m. *Fisiol.* Principi vital que segons la opinió d' alguns fisiòlechs, existeix en cada un dels orgues del home, y explica els fenòmens de la economía animal. **Archeo.**

ARXER. m. Soldat que als sigles del XVI al XVIII, formaven algunes companyís. || *Zool.* ORÁDA.

ARXI. m. Prefixe usat en certes veus pera denotar superioritat o preeminença. **Archi.**

ARXICONFRARE. m. Individuu que pertany a una arxiconfraría. **Archicofrade.**

ARXIDIA. f. *Zool.* Mena de petxines bivalves. **Archidia.**

ARXIDIGNÍSSIM, A. adj. *Fam.* Digne extremadament. **Archidignisimo.**

ARXIDIÓ. m. *Bot.* Genre únich de les molses fareacies que creixen als estanys y a les terres humides. **Archidion.**

ARXIEPISCOPAL. adj. *Ant.* Arquebisbal.

ARXIMILIONARI, A. adj. S' aplica com a calificatiu d' una persona immensament rica. **Archimillonario.**

ARXIMONASTIR. m. *Ant.* El monastir qu' és cap d' una ordre. **Archimonasterio.**

ARXINOBLE. adj. *Fam.* Per demés noble. || *Iron.* S' aplica a la persona enorgullida ab els seus títols nobiliaris.

ARXIPASTOR. m. *Fam.* El primer dels pastors o bisbes de la Iglesia catòlica: el Papa. **Archipastor.**

ARXIPIRATA. m. *Fam.* Capitá dels piratas o corsaris. **Archipirata.**

ARXIPREST. m. ARXIPRESTE.

ARXIPRESTAL. adj. Dignitat o qualitat del arxiprest.

ARXIPRESTATGE. m. ARXIPRESTAT.

ARXITALASSIA. f. *Mar.* Nom ab quin els llatins, acceptantlo del grech, distingíen la dignitat que ara s' anomena *Almirantatge,* com a jurisdicció superior a les armades. **Architalasia.**

ARXITRESORER. adj. y s. *Hist.* Títol que a alguns pobles del periode mitgeval se donava al primer funcionari que intervenía a les finances y als assumptes d' hisenda. || Dignatari instituit al imperi de Napoleó I, pera revisar els comptes de gastos y de ingresos; instituits als departaments del Ter, del Montserrat y del Ebre, pêl primer Bonapart, va nomenar pera aquesta missió els corresponents arxitresorers.

ARXIVADOR, A. adj. Qui arxiva. **Archivador.**

ARXIVAMENT. m. Acció y efecte d' arxivar. **Archivamiento.**

ARXÓ. m. *Zool.* Mena de coleòpters pentámers. **Archón.**

AS.

AS DE GAVIA. *Mar. Ant.* Cert nus que formen al cordatge els homens de mar. *As de guia.*

ASABÉN. m. *Ant.* Sabó comú. **Jabón vulgar.**

ASABÓ. m. ASABÉN.

A SACRIS. Locució llatina apropiada pera significar certes censures eclesiástiques: el clergue que té interdicte *a sacris,* no pot oficiar. **A sacris.**

ASALT, A. adj. SIMPÁTICH, AGRADABLE.

ASASSÍ. adj. ASSASSÍ. **Asesino.**

ASAUTARSE. v. r. COMPLAURES.

ASBERT. *Biog.* Eclesiástich barceloní de les derreries del sigle XVIII, un dels més ferms defensors del progecte de construir el canal d' Urgell. Al *Memorial literari,* revista pertanyenta al mes d'Octubre de 1793, va publicar un *Discurso sobre las ventajas que se seguirían á Barcelona y al estado con el canal de Urgel,* endreçant el travall a la Junta del consolat de mar.

ASBESTOIDICH. adj. *Min.* AMIANTICH.

ASBOLINA. f. *Quim.* Substancia trovada al sutge, per la combinació de la pirelina ácida ab la pirelaina. **Asbolina.**

ASBOLECH. m. *Ter.* TEMPESTAT.

ASCACÍBAR (Celdoni). *Biog.* Comerciant y industrial molt emprenedor de Barcelona que a mitjans del sigle XIX va ésser un dels fundadors de la *Maquinista Terrestre y Marítima,* de la fábrica de panes nomenada el *Vapor Vell de Sans,* y del Banch de Barcelona. Va morir al any 1873.

ASCÁLAF. m. *Zool.* Insecte mirmicoleontit, dels neuròpters, comunament negre, ab clapes grogues. **Ascálafo.**

ASCALUNYA. *Bot.* ESCALUNYA. **Chalote.**

ASCARDAMICTA. m. *Med.* Mot que s' apropia a qui sense moure les parpelles, mira ab fixesa. **Ascardamicta.**

ASCARICIDA. f. *Bot.* Mena de plantes corimbifies. **Ascaricida.**

ASCARIDIS. m. pl. *Zool.* Ordre de cuchs òpots. **Ascarídeos.**

ASCARIT. m. Cuch dels budells, molt comú al home. **Ascáride.**

ASCARÓS. adj. *Ter. ibicench.* Espantós. **Espantoso.**

ASCENSIONAL. adj. Ademés de la accepció determinada al DICCIONARI, s' aplica al moviment d' un cos cap amunt, y a la força que produeix la ascensió.

DIFERENCIA ASCENSIONAL. *Astron.* La que resulta de la ascensió recta y la ascensió obliqua d' un astre. *Diferencia ascensional.*

ASCENSÓR. m. Aparell, molt en us, pera pujar y baixar de llochs enlairats, per medi d' un mecanisme, persones o mercancíes. **Ascensor.**

ASCETA. m. Ademés de la acepció donada al DICCIONARI, per extensió té la d' ermitá, solitari, etc., y en sentit figurat, s' aplica al home massa escrupulós, intolerant, fanátich en materia de relligió. **Asceta.**

ASCETAL. adj. Lo que és propi dels ascetes o del ascetisme. **Ascético.**

ASCIDIA. f. *Zool.* Mena de petxines bivalves formant una petita bossa plena d' aigua. **Ascidia.**

ASCIDIÓ. m. *Bot.* Mena de plantes de la familia dels líquens. || Mena de bolets. **Ascidión.**

ASCIDIOCARP. m. *Bot.* Nom donat a les plantes hepátiques quin fruit s' obra per la banda superior. **Ascidiocarpo.**

ASCIS. m. *Zool.* Mena de lepidopters diurns. **Ascio.**

ASCLA. f. Troç de llenya tallada o separada de un tronch. Quan es petita 's diu estella. **Astilla.**

QUI TÉ TRONCHS O TIONS FA ASCLES *Ref.* Vol dir que qui compta ab medis suficients de tot se surt. *Quien tiene dineros, pinta panderos.*

UNA ASCLA NO FA FOCH, NI DUES TAMPOCH. *Ref.* UNA ORENETA NO FA ISTIU.

ASCLERO. m. Mena de coleòpters heteròmers, originaris d' Europa moltes de ses especies. **Asclero.**

ASCÔCIT. m. *Bot.* Mena de bolets parássits microscòpichs, que se crien a les fulles d' alguns arbres. **Ascócito.**

ASCÔFOR. m. *Bot.* Mena de bolets del ordre dels mucedinis. **Ascóforo.**

ASCOMIRETES. adj. y s. *Bot.* Mena de bolets quins orguens reproductors, van tancats en altres. **Ascomiretas.**

ASCOSOLI. m. Tomba oberta a la paret al fons d' una arcada. **Ascosolio.**

ASCÔSPOR. m. *Bot.* Mena de bolets de cap arrodononit com una bota. **Ascósporo.**

ASE. m. RUCH.

ASE AB OR HO ARREGLA TOT. ASE AB OR HO LOGRA TOT.

ASE DE MOLTS, EL LLOP SE 'L MENJA. *Ref.* Vol dir que ningú cuida ab interès lo qu' está encomenat a molts. *Asno de muchos, lobos lo comen.*

D' ONT VINGUÉ L' ASE, VINDRÁ L' ALBARDA. *Ref.* Que vol dir que comunament lo accessori va ab lo principal. *Do vino el asno, vendrá la albarda.*

NI ASE DE TRAGINER, NI FILLA D' HOSTALER. *Ref.* Vol dir que té molta probabilitat de sortirne malament, per la seua poca assegurança, el qui usa d' alguna d' aquestes dues coses. *No compres asno recuero, ni te cases con hija de mesonero.*

NO S' HA FET LA MEL PERA LA BOCA DEL ASE. *Ref.* Vol dir que les coses delicades o primoroses, sols poden apreciarles aquells que poden conéixerles. *No se hizo la miel para la boca del asno.*

ORELLES D' ASE. *Fig.* S' aplica al subgecte que té les orelles molt grosses, o a aquell que no sent per la musica, ni per la poesía. *Orejas de asno.*

QUI FA MAJORDOM AL ASE, PERT LA FAMA Y PERT LA CASA. *Ref.* Critica als que donen empleus a persones que careixen de capacitat o aptitut pera desempenyarlos. *Asno sea, quien asno batea.*

ASENA. f. La femella del ase. || *Ant.* SOMERA, BURRA.

ASENJO (Salustiá). *Biog.* Pintor y escriptor del sigle XIX. Era nadiu de Valencia y deixeble de l'Academia de Sant Carles d' aquella ciutat, de quina va arribar a ésserne director. A l' Exposició de 1855 va presentar un quadre molt elogiat, representant la *Mort de Sòcrates.* Va començar una alegoría de la conquesta de Valencia, acabada per En Cortina. Era autor de bons retrats.

ASENSIO (Pasqual). *Biog.* Remarcable agrònom y botánich, que va neixer a Valencia al any 1797, morint a Madrit al de 1874. Va inventar una rella, que porta 'l seu nom, y és de les més usades pera llaurar les terres.

— Y MEJORADA (FRANCESCH). *Biog.* Gravador valenciá, que va neixer al any 1730, morint al 1794. Fruía de renom pels travalls de qu' era autor, y que

va estar empleat a la secció de gravats a la Biblioteca reial de Madrit.

ASÈPTICH, CA. adj. Lo que pertany a l' asepsia. Aséptico.

ASEPSIA. f. *Med.* Mètode que té per obgecte destruir tots els gèrmens que poden ésser causa d' infecció. Asepsia.

ASFODELA. f. *Bot.* Mena de lliri de la tribu de les asfodèlies. Asfodelo.

ASIL. m. ASSIL.

ASINA. adv. *Ter. ibicench.* Aquí. Aquí.

ASINUS ASINUM FRICAT. *Loc. llat.* S' apropia quan dos ignorants disputen, o quan mutuament se fan elogis. Tal para cual.

ASPÁ. *Geog.* Poblet anexe al de Saldes, a una alçaria de 1,350 met.

ASPÁRRECHS. *Bot.* ESPÁRRECHS.

ASPAT. adj. Que té forma d' aspa.

ASPECT. *Biog.* Escriptor provençal, que va viure al sigle XVIII, y era conegut per una obra titolada: *Historia de la ordre reial y militar de Sant Lluis.* || ASPECTE.

ASPECTE.

BAIX TOTS ASPECTES. fr. Baix tots els punts de vista. *Bajo todos aspectos.*

ASPERAGA. f. *Bot.* Mena de plantes borragínies. Asperaga.

ASPERGES.

JUGARSE 'LS ASPERGES. fr. *Fam.* Arribar a missa després de començada. *Llegar tarde á misa.*

ASPERGIL. m. *Bot.* Mena de bolets que creixen a les substancies vegetals y animals en descomposició. Aspérgilo.

ASPERGIR. v. a. Ruixar ab l' hisop. Aspergiar.

ASPERGIAR. v. a. ASPERGIR.

ASPERJAR. v. a. FER ASPERGES.

ASPÈRULA. f. *Bot.* Mena de plantes de la familia de les rubiácies, abundoses a les contrades properes al Mediterrani. Aspérula.

ASPIDIA. f. *Bot.* Mena de falguera. || *Zool.* Lepidòpter nocturn. Aspidia.

ASPITLLERA. f. y 'ls seus derivats. ESPITLLERA.

ASPRESA.

ASPRESA DELS CABELLS. Estat dels cabells quan semblen ésser de llana o estar coberts de pols.

ASPRÓS, A. adj. Asperós. Áspero.

ASPROSITAT. f. Qualitat de lo qu' és aspre. Aspereza, asperidad.

ASSAF. m. Qui no té la veu clara. Asafo.

ASSAFIA. f. *Med.* Nom ab quin s' assenyala certa alteració de la veu per causa d' un vici propi del tel del paladar. Asafia.

ASSAJÈN. m. *Ant. bòt.* Sanch de dragó.

ASSAMBLEA. f. Concili, sínode. || *Fig. iròn.* Conciliábul, club. || Tota reunió a quina s' hi apleguen nombrosos individuus.

ASSAMBLEA ELECTORAL. Reunió d' electors, de compromissaris o de comissionats pera la elecció de individuus d' algún cos llegislatiu. *Asamblea electoral.*

ASSAMBLEA POLÍTICA. Aplech pera discutir y sentar bases d' algún partit o tendencia política.

ASSAMBLEA REPRESENTATIVA. La elegida per la nació pera que representi la seva soberanía, com per exemple, el Congrès de diputats. *Asamblea representativa.*

ASSARCA. f. *Bot.* Mena de plantes orquídies. Asarca.

ASSARINA. f. *Bot.* Mena de planta escrofulácia que creix entre les roques, ab fulles peludes y flors violades. Asarina. || EURA ROQUERA.

ASSARJAT, DA. adj. Semblant a la sarja. Nom que donen els passamaners a algunes cintes. Asargado.

ASSAROIDIS. adj. *Bot.* Mena de plantes de la ordre del *ássar.* Asaroides.

ASSEAR. v. a. *Term.* Pulir, arreglar, andreçar.

ASSEDEGAMENT. m. Necessitat o desitg violent de beure. Afan de beber. || *Met.* Violent desitg de fer o d' obtindre alguna cosa. Deseo vehemente.

ASSEDEGAR. v. n. *Ant.* Tindre afany de beure. Asedecer.

ASSEGURACIÓ. f. *Ant.* ASSEGURANÇA.

ASSEGURANÇA. Vegis ASSEGURANSA.

ASSEJAR y derivats. v. a. *Ant.* Ensejar. Ensayar.

ASSEL. m. *Zool.* Crustaci de la mena dels assèlits que viu als estanys y als cursos d' aigua dolça. Aselo.

ASSELA PANAROLA. m. *Zool.* Genre del ordre dels ísopots. Asela.

ASSERREIT, DA. adj. *Ter.* AIXERRAIT.

ASSIDESSÁ. adv. *Ter. ibicench.* Més ençá. Más acá.

ASSIDITS. m. pl. Mena d' insectes melasorus del genre *assida.* Asidito.

ASSIDUNÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Pendre compte. Importar.

ASSÍDUU. m. Constant, freqüent. Constante, frecuente.

ASSIFONBRANQUIS. m. pl. Divisió de molusques paracefalors. Asifonbranquio.

ASSIL. f. REFUGI, ab més propia grafia. Asilo.

ASSIMETRÍA. f. Manca de coincidencia entre les parts d' un tot. Asimetría.

ASSIMILACIÓ. f. Acte y efecte d' assimilar o de assimilarse. Asimilación.

ASSIMILAR. v. a. Convertir en substancia propia les materies preses de fora. Asimilar. || v. r. Apropiarse les idees o les costums d' altres. Asimilarse.

ASSIMILATIU, VA. adj. Lo que un pot assimilarse fácilment. Asimilativo.

ASSIMILISTA. m. Qui s' assimila les idees y doctrines dels altres Asimilista.

ASSINESTRAR. v. a. Ensenyar, adestrar, fer hábil en una cosa. ENSINESTRAR. Adiestrar.

ASSOCAT, DA. adj. Semblant a un soch o soca. Parecido á un tronco.

ASSOLIR. v. n. OBTINDRE.

ASSONADA. f. *Term.* Motí. Motín. || *Ant.* Con vocar a la lluita, crit de guerra.

ASSOPIA. f. *Zool.* Papellona de la familia de les pirálides, del subordre dels microlepidòpters y d'ales obertes, essent les del joch anterior, d' un color brú ab ratlles blanques, y les del derrera de tò grisench. Asopia.

ASSORTADAMENT. adj. D' una manera assortada, feliçment, afortunadament.

ASSOTANAR. v. a. Donar forma de sotana; vestir l' hábit d' alguna relligió. Asotanar.

ASSOTANARSE. v. r. *Fig.* Donarse una dona a la mala vida. Abarraganarse.

ASSUAUJAR. v. a. *Ant.* SUAVISAR, AMOROSIR.

ASSUSENA. f. *Bot.* LLIRI.

ASSUTZENA. f. LLIRI.

AST. m. *Mar.* Ferro llarch y prim ab quin se penja y s' asseca 'l morter de la bomba. Ast de bomba.

AST GRAN. m. aum. Ast desmesurat. *Asadorazo.*

AST PETIT. f. dim. *Asadorcito.*

COP D' AST. f. *Golpe dado con un asador.*

ASTALSÍ. m. *Ter. Urgell.* Sutge de la xemeneia. Hollín.

ASTAMURDÍ. v. a. *Ter. ibicench.* Deixar sense sentits. Dejar sin conocimiento.

ASTAMURDIDA. m. Extremeixement, atach nirviós. Estremecimiento nervioso

ASTRONOMIÁ. m. Forma més catalana que astrònom. Astrónomo.

ASTOR (Antoni Joan). *Biog.* Eclesiástich nadiu de Tortosa, que vivia als començos del sigle XVII. L'any 1604, va publicar a Tarragona una obra llatina, en defensa d'aquell prelat, en discussions sinodals promogudes.

ASTORADAMENT. adv. m. Esparveradament. Azoradamente.

ASTORCH (Elisabet). *Biog.* Relligiosa caputxina de Barcelona, nadiua al sigle XVI. Va ésser una de les companyes de la Venerable Angela Margarida Serafina, fundadora de les caputxines a Catalunya, y va escriure la historia d'aquesta monja, que va publicarse a Barcelona l'any 1653.

ASTORG DE AURILLACH. *Biog.* Poeta provençal del sigle XII, quina vida és poch coneguda. Alguns l'anomenen Austan d'Orlac. Se li coneixen dos serventecis, condemnant les creuades, marcadament la primera que va cridar Sant Lluis de França, dolguentse de la mort d'aquell rei.

ASTORT (Frederich). *Biog.* Remarcable cantant d'òpera, catalá, que vivía a mitjans del sigle XIX. Va ésser deixeble del mestre En Pere Tintorer, y un dels deixebles més aprofitats del conservatori del Liceu de Barcelona.

ASTRUC (Joan). *Biog.* Metge nadiu del Llenguadoch al any 1684, que va morir al de 1766. Va ésser catedrátich a les facultats de Tolosa, de Montpeller y de Paris, y va deixar escrites remarcables obres, entre quines ressaltaven *Memories pera servir a l historia natural del Llenguadoch. Memories pera la historia de la facultat de Medicina de Montpeller*, etc.

ASTRUCH, GA. adj. Sortós.

ASTRUCH DE CORTYELLES (Ramón). *Biog.* Escriptor dogmátich y relligiós del sigle XV. Era canonge de Vich al any 1410, morint al de 1434. Era autor de la obra *De conceptione Virginis Mariæ*, impresa a Sivilla al any 1491 y de quina se 'n feren varies edicions, estampantse a Brusseles en llatí y castellá al any 1665.

ASTRUGANCIA. f. SORT, FORTUNA.

BONA O MALA ASTRUGANCIA. fr. *Buena ó mala suerte.*

ASTRUGANÇA. f. SORT, FORTUNA.

ASUNCAR. v. n. Impedir, privar. Dificultar.

ASUCACH. m. Carreró sense sortida. Callejón sin salida.

ATAGENI. m. *Zool.* Insecte pentamer dermertí del ordre dels coleopters, quina larva destrueix els objectes elaborats ab substancies animals. Atageno.

ATALAR. v. a. *Ter. de Sopeira.* Enganxar els animals al carro.

ATANASI. *Biog.* Relligiós del sigle XV, canonge agustiniá al monastir de Sant Joan de les Abadesses, y autor d'una *commenta,* escrita a les derreries de aquella centuria pera l'us de aquella iglesia. El còdix que pertany per tots els seus caracters al temps de 1460 a 1490 se servava al arxiu de la colegiata a mitjans del sigle XIX.

ATÁVICH, CA. adj. Lo pertanyent al atavisme. Atávico.

ATAVISME. m. Regressió, tornada endarrera, sigui en costums, lleis, institucions, etc. Atavismo.

ATALUSSAT, DA. adj. Lo que forma talús. Escarpado.

ATAYDE. *Biog.* Relligiós, escriptor ascètich y politich de les derreries del sigle XVII, que va publicar al any 1699 a Barcelona, un volúm titolat *Máximas de Salomón.*

ATENENCH, CA. adj. ATENIENSE al DICCIONARI.

ATENÈS. adj. ATENIENSE.

ATENIÈS. adj. ATENÈS.

ATENIR. v. a. Complir, respectar la promesa o la paraula. || ATENYER.

ATENUACIÓ. f. Acte y efecte d'atenuar. Atenuación.

ATENUAMENT. m. ATENUACIÓ.

ATENUANT, A. s. y adj. *Med.* Se diu de les medicines que aumenten la fluidesa dels humors. Atenuante. || *For.* Calificació de les circumstancies que fan que un delicte sigui menys punible. Atenuante.

ATENUAR. v. a. Fer tenue una cosa. Atenuar. || *Met.* Fer menys dolorosa o més soportable una pena. Atenuar, mitigar. || Treurer importancia a una falta o delicte, ferla menys punible. Atenuar.

ATENUAT, DA. p. p. d'atenuar. Atenuado.

ATERMAYAR. v. a. *Ant.* Confondre, atordir, corpendre. Aturdir.

ATERRAR. v. a. Destruir, enderrocar. Derribar.

ATERRASSAR. v. a. *Ter.* ATERRAR, 1.

ATERRISSATGE. m. L'acció de pendre terra l'aeroplá o máquina voladora.

ATIBUIXAT. adj. *Ter. ibicench.* Ensopit. Amodorrado.

ATIGRAT. p. p. del verb ATIGRAR. || Clapat com la pell del tigre. Atigrado.

COR ATIGRAT. f. *Fig.* Cor de tigre, persona de mals sentiments. *Corazón de tigre.*

DE PELL ATIGRADA. S'aplica a certs animals quan tenen la pell clapada com els tigres. *De piel atigrada.*

ATIP. m. *Zool* Aranya tetrapneumònica que viu dessota terra. Atipo.

ATIPORRAR. v. a. Pegar, donar cops ab un bastó o bé ab la má. Zurrar.

ATIRAR. v. a. Atreure. Atraer.

ATIRAT, DA. adj. Atret. Atraido.

ATLÁNTIDA (La). *Lit.* Títol del poema capdal de mossèn Jacint Verdaguer, que li va ésser premiat als Jochs Florals de 1877 y constitueix una de les més glorioses págines del gran llibre de la renaixença literaria catalana. Ha sigut traduit a moltes llengües y no ha minvat pas de llavors ençá l'enlairat concepte format a Catalunya, d'aquella obra, que pot titllarse de immortal.

ATLERN. f. *Ter. ibicench.* Cridoria. Gritería.

ATLOT, A. m. y f. *Ter. Balear.* Noi, xicot. Niño, muchacho.

ATLOT DE BORDÚ. ATLOT DE CAMBRA, etc.

ATLOTET, A. m. y f. dim. de ATLOT.

ATLOTÍ, NA. m. y f. dim. ATLOTET.

ATMETLLA.

ATMETLLA CAIXALERA. *Ter.* ATMETLLA MOLLAR.

ATMETLLA (L'). *Geog.* Veinat del terme de Casserres que forma dist. d'aquell municipi ab el Guixaró, reunint ab la vila y els dos veinats uns 1,500 hab.

ATOJAT, DA. adj. *Ter.* ATONTIT.

ATOMÍSTICA. f. *Fis.* Tractat relatiu als átoms; part de la fisica que defineix les seues qualitats, || *Quim.* Teoría que considera als cossos formats per átoms, quines formes y propietats constitueixen la seua naturalesa química.

ATORNELLAR. v. a. ENROSCAR

ATOSSINAR. v. a. *Ter.* ATUNYINAR.

ATRACAR. *Fig.* Robar ab violencia.

ATRAFAGAMENT. m. Acte y efecte d'atrafagarse. Atareamiento. || Excés de feina. Trajin.

ATRAMUS. m. *Ter. ibicench.* Eines de travall, de la cuina, etc. Utensilios.

ATRAURE. v. a. Portar envers una cosa una altra, com l' iman al acer. || Reduir a un altre a la propia opinió o voluntat. Atraer.

ATRAYENT, A. adj. Lo que té la virtut d'atraure. Atractivo. || p. p. d' ATRÁURE. Atrayente.

ATREVIDESA. f. ATREVIMENT.

ATRI. m. Pati, porxo. Patio. || A les construccions romanes, era l' atri un pati central rodejat de columnes, ont tenien eixida totes les habitacions. || Als edificis bisantins era l' atri el pati que precedia un monument. || Lloch devant de les basíliques y de les ig esies crist anes, reservat als penitents y als catecumens. Durant el periode mitjeval s' anomenava així la plaça voltada de baixos murs, devant del porxo principal de les iglesies. Atrio.

ATRIBUT. m. Nom genèrich, extensiu a totes les qualitats d' una persona o d' una cosa. || Ornaments alegòrichs, símbols y emblemes que caracterisen als deus y als personatges de l' antigor. || *Gram.* Lo que ab referencia al subgecte de una proposició s'afirma o nega, fent ressaltar el seu modo d' esser, o la qualitat que se li suposa. || pl. *Pint.* Distintius simbòlichs característichs ab quins, les idees se materialisen. Atributos.

ATROFIA. f. *Zool.* Falta de desenrotllo de qualsevulla part del cos. Atrofia. || *Med.* Consumpció de qualsevulla part del cos a causa de la disminució del moviment nodridor dels teixits orgánichs. Atrofia.

ATROFIARSE. v. r. *Zool.* y *med.* Patir atrofia. Atrofiarse.

ATROFIAT, DA. p. p. d' atrofiar.

ATROFIAT, DA. adj. Qui pateix atrofia. Atrofiado.

ATRÒFICH, CA. adj. Lo que pertany a la atrofia. Atrófico.

ATRUANAR. v. a. y derivats. Usar modos o paraules picaresques, desvergonyides. Volver truán.

ATUELL. m. Eina, instrument de cabuda. Vasija.

ATUELLS. m. pl. Les eines necessaries pera alguna cosa. Enseres, herramientas, trebejos.

ATUIDOR, A. adj. ACLAPARADOR.

ATUIR. v. a. ACLAPARAR.

ATUIT. p. p. del verb ATUIR.

ATUIRSE. v. r. Pèrdre l'ánim, deixarse caure a terra sense fer cap esforç pera aixecarse. Amilanarse.

ATUPIR. v. a. *Ter.* ATAPAIR.

ATURADOR, A. adj Lo que atura o serveix pera aturar. Atajador.

EL FOCH TÉ ATURADOR, QUE L' AIGUA NO. *Ref.* Pera ponderar la força destructora de l' aigua.

ATURQUESAT, DA. adj. Del color de la turquesa.

ATURRULLAR. v. a. *Fam.* Confondre, deixar a algú sense saber com respondre, avergonyir, etc. Desconcertar.

ATZABARA. f. *Bot.* ADSEVARA.

ATZABEJA. m. GAIETA.

ATZEROLER. m. *Bot.* ADSEROLA.

ATZUR. adj. De color blau. Azul.

ATZURAT. adj. *Blas.* De color d' atzur. Azulado.

AUAR. v. a. *Ter.* Pondre 'ls ous les aus. Aovar.

AUBARDENYA (Puig d'). *Orog.* A la vora de la enfonzadura volcánica de la Bartrina, a la comarca d' Olot.

AUBERT. *Biog.* Trovador llemosí, conegut ab el nom de *Frare de Puccibot.* Va morir al any 1263.

AUCA. f. Oliva, muçol. Mochuelo.

QUAN CANTA L' AUCA AL TEULAT, S' HA DE MORIR ALGÚ A LA CASA. fr. Que concisa una preocupació vulgar a certes regions catalanes.

AUCAMENT. m. Cant del muçol. Canto del mochuelo.

AUCAR. v. a. Cantar el muçol. Cantar el mochuelo.

AUCELL.

AUCELL D' AIGUA. Aquell que té les cames a propòsit pera nadar, *Ave acuática.*

AUCELLADA. f. Conjunt d' aucells. Pajarería.

ÁUCELLÁÇ. m. aum. d' AUCELL. Aucell gros. Pajarraco.

AUCIAR. v. a. *Ant.* MATAR.

AUCIR. v. a. OCCIR.

AUDACIA. f. TEMERITAT.

AUDACIOSAMENT. adv. D' una manera audaciosa, ab audacia.

AUDALET. n. p. dim. d' AUDALT.

AUDIBLE. adj. (Vegis OIBLE).

AUDICIÓ. f. *Ant.* Acció y efecte d' oir. || *Fisiol.* Sensació experimentada al oure els sons. Audición.

AUDIENCIER. adj. *Ant.* Nom que 's donava als ministres inferiors de les audiencies civils y eclesástiques, com: escrivans, agutzils, porters. etc. Audienciero.

AUGER. m. *Ter. Moyá.* L' home que mena els animals que baten a l' era.

AUGER (Amalrich). *Biog.* Capellá del papa Urbá als començos del sigle XIV, y prior del monastir de Santa María d' Aspiranses al bisbat d' Elna. Va escriure una cronología ab els fets dels Pontífexs de la iglesia romana fins a Joan XXII, al any 1321.

AUGUSTORITUM o LEMOVICES. *Geog. ant.* Nom de la població de Limoges, al mitjorn de França, al temps dels romans.

AULA. f. *Ant.* Cort, palau.

AULACÒXIL. m. *Zool.* Mena de coleopters tetrámers crisomelits, ab clapes grogues als elitres. Aulacóxilo.

AULADELL. m. *Bot.* Alzina jove. Encina joven.

AULET (Salvador). *Biog* Un dels patriotes barcelonins que va sofrir la mort al dia 3 de Juny de 1809 acusat per la policía francesa d' haver sigut un dels que pretenien lliurar la seua terra. Era corredor reial de cambis y home molt volgut y respectat a Barcelona.

— (SILVERI). *Biog.* Eclesiástich y doctor en filosofía y lletres, professor de la Escola normal de mestres de Barcelona al any 1875 y autor d' algunes obres didáctiques, de historia sagrada y de relligió y moral. Va morir al any 1902.

AULICH, CA. adj. PALATÍ.

AUMA (S'). *Geog.* Predi de l' illa de Mallorca, al terme de Vilafranca, partit de Manacor.

AUMATELL (Francesch) *Biog.* Pintor barceloní dels començos del sigle XIX, deixeble de l' Escola de Llotja y pensionat pera estudiar a Roma al any 1826 per la junta de comers. Va produir alguns quadres remarcables de genre relligiós.

AUMENT. m. *Fig. med.* Increment progresiu als síntomes d' una malaltía, desde la seua invasió.

AUMIRER. *Bot.* OLM.

AUPA. f. *Fam.* Veu pera animar a les criatures a que s' alcin de terra.

AUPAR. v. a. *Fam.* Donar alè, animar a fer.

AURA. m. Color de taronja. Color de naranja.

AURANCI. m. *Bot.* Sinònim del genre llimoner. Aurancio.

AURANCIACI. adj. *Bot.* S' apropia als arbres y arbustes sempre verts, ab fulles alternes, y fruit

carnós com la taronja, la llimona y el codony. || *Poèt.* HESPÈRIDES.

AURAS. f. *Ter.* AVELLANA.

AURANER. m. *Bot. ter.* AVELLANER.

AURELLA. f. Orella. Oreja.

AURELLA D' OS. *Bot.* ORELLA D' OS. || Varietat de la *Ramondia pirenaica.*

AUREOLA. f. AURIOLA.

AURI, A. adj. AUREU, DAURAT.

AURIAC (Bernat de). *Biog.* Remarcable trovador del sigle XIII, que va morir pêls anys de 1285, y era conegut ab el nom de *mestre* de Bezers.

AURICH, CA. Ab un xich d' or. Aurico. || A la química s' apropia a la combinació del or ab sals metáliques, com: AURICH COBÁLTICH.

AURIFLAMA. f. BANDERA.

AURIGEMAT, DA. *Ter. de Lloret.* De color d' or, ab reflexes d' or.

AURIOLA. f. Resplandor formant cercle al redós d' un cos, com: la lluna, la testa d' un sant, etc. Aureola. || *Met.* Renòm, gloria, fama, etc. || Barranch, riuet. Arroyo. || *Geog.* ORIOLA.

AURIOLAR. v. a. LAUREOLA, CORONA.

AURIONS. m. pl. Peces clavades al dental de l' arada, que serveixen pera apartar la terra remoguda per aquell aparell.

AUSBERCH. m. Defensa, guarda. || ALBERCH.

AUSELLETS. m. pl. *Bot.* AUCELLETS. Pajarillos.

AUSENCIA.

AUSENCIA DE LA PATRIA. fr. EXPATRIACIÓ.

AUSINA. *Bot. ter.* ALZINA.

AUSINETA. *Bot. ter.* ALZINETA.

AUSTERITAT. f. Aspresa, causticitat.

AUSTROMANCIA. f. Superstició d' endevinar el pervindre segons les variacions del vent. Austromancia.

AUSTRUCH. f. *Ornit.* AVESTRUÇ.

AUTARQUIA. f. *Ant.* Govern de sí meteix. || *Met.* Benestar o tranquilitat moral. **Autarcia.**

AUT CÆSAR AUT NIHIL. *Loc. llat.* S' usa en el sentit de o tot o res. **O César ó nada.**

AUTER (Sever Tomás) *Biog.* Relligiós de la ordre de predicadors, nadiu de Puigcerdá. Va ésser catedrátich de teología a la Universitat de Valencia y provincial de la relligió al any 1676. El rei en Carles II va nomenarlo bisbe de Girona al any 1680, havent mostrat tot el seu bon zel apostòlich ab motiu del siti que a la plaça van posar els francesos.

AUTO. m. AUTOMOVIL.

AUTOCOPISTA. m. Nom d' un aparell autográfich pera imprimir pêl meteix sistema de la litografía, dibuixos, plans, musica, etc. **Autocopista**

AUTOCTONÍA f. Qualitat de lo que és autòcton. **Autoctonía.**

AUTOCRATISME. m. AUTOCRACIA.

AUTOGRAFÍA. f. Art de reproduir un escrit original per medi de la litografía, gravat o qualsevol altre procediment mecánich. **Autografía.** || Coneixement, práctica o estudi dels autògrafs. **Autografía.**

AUTOGRÁFICH, CA. Relatiu o pertanyent a la autografía. **Autográfico.**

AUTOGRAFIAR. v. a. Reproduir un escrit o dibuix per medi de la autografía. **Autografiar.**

AUTOMÁTICH, CA. adj. Maquinal, sense que sigui efecte d' un acte reflexiu. **Automático.**

AUTOMÁTICAMENT. adv. m. D' una manera automática. **Automáticamente.**

AUTOMOTOR, A. adj. Lo que 's mou més o menys temps per medi del motor que té dins de sí meteix. **Automotor.**

AUTOMOTRIU. adj. AUTOMOTOR.

AUTOMÒVIL. s. y adj. Máquina que 's mou lliurement mercès al motor que porta dins d' ella meteixa. **Automóvil.** || Colxe que 's mou per medis mecánichs independents de tota força animal. **Automóvil.**

AUTOMOVILISME. m Esport, curses o viatges fets ab automòvil. **Automovilismo.**

AUTOMOVILISTA. s. y adj. Qui mena un automòvil o lo que hi té relació. **Automovilista.**

AUTÒPICH, CA. adj. Lo que comprèn la geografía estática y dinámica d' una encontrada. **Autópico.**

AUTOPLASTIA. f. *Cir.* Operació que consisteix en refer un teixit orgánich, fet malbé o perdut, ab un altre teixit sá del meteix subgecte. **Autoplastia.**

AUTOR, A. El subgecte qu' es causa d' alguna cosa, o que l' inventa. || El llibre que s' estudia. TEXT. || Qui comet o es instigador d' algún delicte. **Autor.**

AUTOR ANÒNIM. Aquell que a les seues obres no hi posa nom. *Autor anónimo.*

AUTOR APÒCRIF. Aquell que s' apropia les obres d' altres escriptors. *Autor apócrifo.*

AUTOR AUTÈNTICH. El que té obres propies conegudes. *Autor auténtico.*

AUTOR CLÁSSICH. Aquell que per la perfecció de les seues obres, se 'l considera digne de servir de model a altres escriptors. *Autor clásico.*

AUTOR PLAGIARI. AUTOR APÒCRIF.

AUTOR PROFÁ. Qui escriu de materies que no són relligioses. *Autor profano.*

AUTOR PSEUDÒNIM. El qu' escriu ab un nom suposat. *Autor pseudónimo.*

AUTOR SAGRAT. El que ha escrit d' asumptes de historia relligiosa o mística. *Autor sagrado.*

AUTORITAT. Superioritat obtinguda per efecte de la ben sentada reputació, de les virtuts, del saber, etc. || Máxima, sentencia, paraula que ha sigut acceptada per la societat y a quina el públich concedeix assentiment. **Autoridad.**

AUTORITARI, A. adj. Lo que 's funda en la autoritat. || Respecte exagerat al principi de autoritat. || Despòtich als procediments de govern. **Autoritario.**

AUTPERT (Ambrós). *Biog.* Monjo benedictí provençal, abat de Sant Vicents de Valterre, que va morir al any 778. Va deixar escrites nombroses obres, entre elles un Comentari de l' Apocalipsis.

AUTREJAR. v. a. *Ant.* ENTREGAR. || OTORGAR. || CONSENTIR. || VENDRE. || ALIENAR.

AUTRUTXE. *Bot.* IMPERATORIA.

AUTS. m. pl. AUTES.

AUVERGNE o ALVERNHE (Pere de). *Biog.* Trovador que va viure al sigle XIII, y segons els historiografs de la poesía llemosina, va ésser el primer a introduir a la seua terra el vers francès. Després d' una vida bon xich accidentada, va retirarse a un monastir, acabant en ell la seua existencia.

AUVIR. m. ALBIR. || AVERANY.

AUZINES (Coll de les). *Orog.* Collada del Conflent que ab el Coll de Gués, formen el contrafort conegut pel Pas Rodés.

AVACES (Bartomeu). *Biog.* Doctor en abdós drets, nadiu de Tarragona, que vivía als començos del sigle XV. Va deixar escrita una obra de *Comentaris de procediments contra els invasors, segons les consuetuts tarragonines.*

AVAL. m. *Com.* FIANÇA. || Firma posada al peu de una lletra o altre document de crèdit pera respondre del pagament del meteix en el cas de que la persona obligada a ferho, deixés d' efectuarho. **Aval.**

AVALAT. adj. *Com.* Se diu dels documents de crèdit que porten firma d' aval. **Avalado.**

AVALL (S). *Geog.* Predi del terme de Santany, partit de Manacor, al sur de l' illa de Mallorca.

AVALLCAYENT. adv. S' usa tan sols ab el verb anar, y aixís se diu: *anar de vallcayent*. Ir de capa caída.

AVANÇAR. v. a. (Vegis AVANSAR).

AVANT DERRER. adv. ll. El que ocupa lloch abans del qu' es derrer. Penúltimo.

AVANTARSE. v. r. ALABARSE, VANAGLORIARSE.

AVANTPASSAT, DA. adj. Antepasado. || pl. Ascendents, avis. Antepasados.

AVAR. adj. y s. en lloch d' AVARO.

AVARANY. m. AVERANY.

AVELLA (Antoni). *Biog.* Relligiós de l' ordre menor observant, que va ésser postulador de la causa oberta a Roma pera beatificar y canonisar a Frá Bonaventura Grau. Al any 1832 va publicar a Tarragona, la traducció del *Compendi de la vida de frá Bonaventura Grau de Riudoms*, que havía escrita el P. Lluis de Roma.

— Y NAVARRO (PERE JOSEPH). *Biog.* Ardiaca del Vallès y canonge de la propia collegiata y Vicari general de Barcelona. Pertanyía a les academies de Bones Lletres y de Jurisprudencia de Barcelona.

AVELLANA Y PUJOL (Ramón). *Biog.* Catedrátich de matemátiques a Barcelona. Era nadiu d'Olot (1810) y va morir a Barcelona al any 1871. Pertanyía a l' Academia de ciencies naturals y arts desde 1846, haventhi presentades varies memories tractant de les fraccions elementals periòdiques, de la temperatura musical y de materia matemática.

AVELLUTAT, DA. adj. Lo que se sembla al vellut. Aterciopelado.

AVENÇ. m. PROGRÈS. Adelanto.

AVENÇADA (A la). adv. Anticipadament.

AVENÇAR. v. a. Guanyar, passar al devant d' un altre. Ésser primer. Adelantar.

AVENÇAT, DA. p. p. AVENÇAR.

AVENIR. m. PERVINDRE.

AVENTATGE. f. *Ant.* Ventatge. Ventaja.

AVENTATJAR. v. a. AVENÇAR. || Mellorar la posició obtenint major retribució, donantli un ascens, minvantli el travall, etc. Prosperar.

AVENTURER (Guillem). *Biog.* Metge catalá dels començos del sigle XV, que al any 1407, va concisar la experiencia de la seua práctica en una explicació llatina, mostrantse partidari dels principis sostinguts per Avicena.

AVERGONYIDOR, A. adj. Lo que avergonyeix. Vergonzoso.

AVERN. m. INFERN. || *Met. ant.* Coves, estanys y avenchs d' ont eixien exhalacions mefítiques ab especialitat sulfuroses, qu' era creença generalisada que procedíen del avern.

AVERNAL. adj. Lo qu'es propi del avern. Infernal.

AVESPARSE. v. r. AVISPARSE.

AVEYRÓ. *Geog.* Antiga regió de França, germana de Catalunya. || Riu de la meteixa regió.

AVIA.

NO TINDRE AVIA. fr. *Fam.* Se diu de qui s' alaba molt ell meteix. *Habérsele muerto la abuela.*

AVIÁ. *Geog. y Arqueol.* La iglesia vella serva un joliu absis románich. Va ésser consagrat aquell temple al any 907 per en Nantigi, bisbe d' Urgell.

AVIACIÓ. f. L' operació de volar per medis naturals o artificials. || Invents moderns de máquines o aparells voladors. Aviación.

AVIADOR. m. Aparell volador que a la navegació pêls aires ha vingut a substituir els aerostats. Aviador. || El que vola, el que fa maniobrar l' aparell volador. Aviador.

AVICENA. *Biog.* Metge y filosoph alarb dels sigles X y XI, nadiu de Persia y de renòm universal en els seus temps (980-1036), de qui alguns historiaires y cronistes del periode mitgeval, creuen nascut a Ibiça, afirmantho entre altres el Pare Cayetá de Mallorca, Dameto y bona cosa d' escriptors que van seguir la esmentada opinió. El fet d' existir a l' illa, el palau anomenat d' Avicena al lloch que al sigle XV va descriure l' embaixador de N' Enrich de Castella el gran Tamorlá, fa creure que si Avicena no arrivá a ésser de les Balears, va sejornar en elles y fou xeck o governador alarb d' Ibiça.

AVICULTOR. A. m. y f. Qui 's dedica a la cría de gallines, coloms, ánechs y altres aus de corral o hi es entès Avicultor.

AVICULTURA. f. Art de criar l' avirám. Avicultura.

AVIDESA. f. Ansia, cobdicia, gran desitg de tindre alguna cosa o de fruirne. Avidez.

AVILANAR. v. a. Envilir, degradar, pervertir.

AVILIMENT. m. PERVERSIÓ.

AVINDRES. v. r. AVENIRSE.

AVINENT. adj. *Ter. ibicench.* A má. Cerca, inmediato.

AVINYÓ (Lluis). *Biog.* Escriptor dels començos del sigle XV, que va escriure al any 1400 una *Historia de Catalunya.*

— (MOSSÈN N.). *Biog.* Poeta catalá, de la noble familia dels Avinyó al sigle XIV y un dels quins, segons les erudites indagacions d' En Tastú, van coloborar al *Cançoner de obres enamorades.*

AVINYONENCH. adj. y s. Natural o pertanyent a la ciutat d' Avinyó. Aviñonés.

AVIOL, A. m. y f. *Ter.* AVI.

AVIONA. f. dim. d' avia. Terme de carinyo. Abuelita.

AVIR. m. AVERANY.

AVITUS (Abundi). *Biog.* Escriptor del sigle III, que aixís en Marcillo, com altres escriptors, creuen era nadiu de Tarragona, atribuintli la traducció del grech al llatí, del llibre de Lluciá, *De translatione corporis Protomartyri Stephani.*

AVONCLE. m. Oncle de segón grau o germá del avi, y aixís *Sobre avoncle*, germá del besavi.

AVUI.

QUI HA FET AVUI, FARÁ DEMÁ. fr. *Fam.* Vol dir que no cal preocuparse del pervindre, máxima purament fatalista que forma part del evangeli dels espanyols. *Haya pan para hoy, que mañana Dios dirá.*

AYASSA. f. *Ter. Men. Bot.* ALLASSA.

AYATS. *Geog.* Casa remarcable de la comarca olotina y collet molt espadat a la vora d' ella.

AYATS. *Orog.* Cinglera de la comarca d' Olot, a l' alçaria de 1,250 met., desde quin s' ovira la regió de Collsacabra, y l' extensa plana de Vich més enllá.

AYDATAR. v. a. *Ter.* AJUDAR.

AYGA. f. *Ter.* AIGUA.

AYGADA. f. *Ter. ibicench.* Xáfech. Aguacero.

AYGAVÈS. V. AIGUAVÈS.

AYGOLÓS. adj. Que conté aigua, humit, y aixís se diu *terra aigolosa* de la qu' está humida o té molta saó per causa de pluja o d' haverla arrosada fortament.

AYGUA-BARREIG. m. AIGUA-BARREIG.

AYGUACUITA. V. AYGUACUIT.

AYGUALEIX. m. AYGUAROL, AYGUAMOLL.

AYGUANAF. V. AIGUANAF.

AYGUAVÈS. m. *Arq.* Superficie inclinada per ont corre l' aigua de platja, teulada, etc. Vertiente. || AIGUAVÈS.

AYGUAVESSANT. m. AIGUAVÈS.

AYGUERA. f. *Ter.* AIGÜERA.

AYGUEROL. m. REGUERÓ.

AYMADOR, A. m. y f. Qui ama. Amante.

AYMAR (Agusti). *Biog.* Polítich barceloní molt popular, pels anys de 1840 a 1860. Pertanyia al partit progresista y va formar part de la Junta Central al 1843. Era home volgut per sa honradesa y havia desempenyat cárrechs públichs. Va morir al any 1872.

— Y RUBIÓ (AGUSTÍ). *Biog.* Advocat barceloní, fill del anterior. Al any 1881, va ésser nomenat Secretari del Ajuntament de Barcelona, cárrech que va desempenyar fins a la seua mort ocorreguda al any 1895. Era home de iniciatives y va secundar les desplegades per En Rius y Taulet, marcadament durant la Exposició Universal de 1888.

AYMERICH (de Grensa). *Biog.* Batlle general de Catalunya al sigle XVI, y autor d'una *Relación de los sucesos de Cataluña*, esmentada per En Pellicer al memorial de la familia d'Aragó.

— (MARTÍ). *Biog.* Relligiós mercenari dels començos del sigle XIX. Va pendre a Barcelona l' hábit de la seua ordre al any 1827. Era reputat bon predicador, haventse publicat molts dels seus sermons desde 1841 fins a 1845. Va conreuar la jurisprudencia, y va ésser examinador sinodal y Visrector del Seminari de Girona.

AYMINA. f. *Ter.* Mida antiga equivalenta a quatre quarteres.

AYNÉ (Joaquim). *Biog.* Musich barceloní que va viure durant la primera meitat del sigle XIX. En 1823 va organisar una sscola ab el mestre Ricart, que al ésser visitada pels reis d' Espanya en 1827, durant el seu sejorn a Barcelona, pregaren que fos establerta a Madrit. Al restablir l' Ajuntament de Barcelona aquella institució en 1838, va nomenar a En Ayné mestre de violí de la meteixa. Acabá els seus díes l' any 1868.

AYREJACIÓ. f. L' obra d' airejar. **Aireación.**

AYTONA (Marquès d'). *Biog.* El segón de la noble familia de Moncada, que va portar aquest títol durant el segón ters del sigle XVII, va ésser una de les figures polítiques y militars d' aquells temps, y ademés de les obres, de molta valua diplomática que va deixar manuscrites, home estudiós com era, va redactar un bon tractat ab el títol de *Vocabulari de la gent de mar.*

AZAMANT. m. Imant. **Imán.**

AZENAR (Pere). *Biog.* Metge remarcable dels començos del sigle XIX, nadiu de La Junquera. L' ajuntament de Girona va pensionarlo, pera que pogués fer a Montpeller els seus estudis, que va acabar al any 1821, assolint el grau de doctor en aquesta facultat. Era autor de molts travalls professionals.

AZÒTICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu al ázoe **Azótico.**

BABA. f. Apelatiu usat al Empordá y altres indrets de Catalunya, ab quin les criatures anomenen a les seues avies.

BABAROTA. f. GANYOTA. || MOFA. **Mueca, alharaca.**

FER BABAROTES. fr. *Fam.* FER GANYOTES. *Hacer muecas.*

BABAYÓS, A. adj. Que fá babes. **Baboso.**

BABI. m. Apelatiu que 'ls infants donen al avi al Empordá y en altres indrets de Çatalunya.

BABI GROS. *Orog.* Collada situada en un estrep de la serra que separa les aigües de la vall dels Ferrers de les de la torrentera que allí s'origina, a la comarca de Olot.

BABI XICH. *Orog.* Coll de l' altre extrem de la predita serra a la banda esquerra dels Bufadors, a la comarca d' Olot.

BABILONI DE CASTRO (Miquel). *Biog.* Pintor escenograf y remarcable musich, que va neixer a Barcelona l' any 1831. Va morir a la capital de Catalunya al 1872.

BACARDÍ Y DE CASANOVES (Baltasar de). *Biog.* Advocat y propietari de Barcelona, ont va morir al any 1890, havent dut a la práctica, moltes de les seues iniciatives patriòtiques pera el deixondiment de la seua ciutat nadiua.

— Y DE JANER (BALTASAR). *Biog.* Propietari y excursionista, que va neixer a Barcelona al any 1814, morinthi al de 1888. Al bastirse al any 1860 la Plaça reial, una de les reformes que més van contribuir a transformar la ciutat vella, va edificar el passatge que porta el seu nom y les adjuntes cases de la Rambla. Va viatjar molt per l' extranger, y al any 1870 va empendre un llarch viatge a Orient, publicant a son retorn una complerta descripció de les costums y monuments que pogué admirar en la seua excursió. Era competent arqueòlech.

BACH (Joan). *Biog.* Ardiaca barceloní dels començos del sigle XVIII. Era nadiu de Vacarices, y bon predicador. Partidari dels drets que 'ls catalans defensaven, va escriure unes *Efemèrides* qu' esmenta En Caresmar, y al any 1713, va publicar uns *sermons*, per ordre del arxiduch Carles, dedicantlos a la emperatriu Elisabet.

— Y TARGARONA (PERE). *Biog.* Fundador d' institucions relligioses de Vich, entre altres el refugi de sacerdots malalts, y el colegi de estudiants pobres. Era nadiu de Sant Llorenç de dos Monts (Barcelona) al any 1796. Era escriptor atitllat, havent publicades algunes obres místiques.

BACH DE COLLSACABRA. *Orog.* Collada de 900 metres d' alt entre els cims de Montcalm, a la comarca de Olot, ovirantse extens panorama.

BACIGALUPI (Andreu). *Biog.* Un dels primers capdills que bregaren a Catalunya contra els francesos al any 1808. Era nadiu de Barcelona, y va ésser coronel del primer regiment d' aquesta capital. El seu retrat pintat al oli, va figurar a l' exposició històrica d' Igualada de 1908.

BACÓ (Joan Antoni) *Biog* Relligiós y escriptor dogmátich que va neixer a Palma al any 1613 morint a la meteixa ciutat al de 1665. Va publicar algunes obres preceptives del decálech, y de les reserves fetes al bisbe de Mallorca.

— (JOAN ANTONI). *Biog.* Remarcable jurisconsult mallorquí, pare del anterior, autor d' algunes alegacions jurídiques que tingueren ressò entre els comentaristes de dret foral. Era nadiu de Palma, doctor en lleis, y vivía al sigle XVII.

BACU. f. *Ter. ibicench.* Caiguda. **Caída.**

ILLES BALEARS

Escala

0 5 10 20 30 40 50 Km.

Limits de Partit
Ferrocarrils
Carreteres
Camins Municipals
Linies Maritimes

MAR MEDITERRANI

MALLORCA

MENORCA

IBIÇA

FORMENTERA

PALMA

I. Dragonera

I. Cabrera

Badia de Palma

C. Formentor

Ciutadella

Maó

Ibiça

a Barcelona

a Marsella

a Valencia

a Alicant

a Alge

Meridiá de Greenwich

Lit. Salvat y C.ia (S. en C.) Barcelona

BACULLADA. f. *Ter. Balear.* Clatellada. Cogotazo.

BADADOR, A. m. y f. *Ant.* Lloch pera guaitar, tribuna. Miranda tribuna.

BADALOT. m. Forat per ont baixa la llum en un edifici. Claraboya. || Forat que queda amunt al mitg de una caixa d'escala. || LLUERNA.

BADALLERA. f. Ganes de badallar, fer molts badalls. Ganas de bostezar. || S'usa més generalment anteposanthi 'l verb *tindre*: TINDRE LA BADALLERA. *Tener ganas de bostezar.*

BADALACH. *Geog.* Predi del terme d'Establiments, part. jud. de Palma, a l'illa de Mallorca. || BADOCH.

BADAYÁ v. a. *Ter. Balear.* Badallar. Bostezar.

BADELLA. *Geog.* Veinat que ab el poblet de Pont de Raventí, La Garriga, y Sant Corneli completen el dist. munpal. de Serchs, al Bergadá, reunint tots plegats 358 hab. Hi há no molt lluny d'ell la pintoresca font anomenada de La Badella.

BADELLAR. v. a *Ter.* Parir la vaca. || VEDELLAR.

BADENCH. m. *Ant.* Bacallá, badejo. Bacalao.

BADÍA DE CABELLERA. f. *Ant.* Calva, mancat de cabells. Calvicie.

BADÍA (Francesch). *Biog.* Rector de Naens, a la partió de Catalunya y d'Aragó, a mitjans del sigle XVIII. Va escriure algunes obres místiques, y entre elles un tractat *De ineffabili Missæ sacrificio,* repartit en forma de qüestions escolástiques, dedicades al bisbe de Lleida, de quina autoritat depenía.

— (JOSEPH). *Biog.* Relligiós caputxí y publicista, que va neixer a Barcelona al any 1777, va ésser capellá d'exèrcit y més tart rector de Fontenoy (França), havent publicat alguns travalls als periòdichs *Aurora Mallorquina* y *El Amigo de la Religión.*

— Y ANDREU (JOAQUIM). *Biog.* Advocat que va neixer a Sant Feliu de Torelló al any 1843, morint a Barcelona al de 1910. Va ésser vispresident del *Foment de la Producció Espanyola,* diputat provincial y a Corts pêl districte de Vich, y vocal de la comissió organisadora dels Sometents. Va colaborar al *Boletín de caza y pesca,* a la *Ilustración Venatoria* y a la *Revista del Fomento de la Producción Española.*

— Y PLANAS (JOSEPH). *Biog.* Remarcable musich y compositor, que durant molts anys va ésser professor de la orquesta y del Conservatori del Liceu. Va morir a Barcelona al any 1904. Era un dels millors violinistes de son temps, si bé l'arpa era 'l seu instrument preferit.

BADINA. f. Toll, mullader, extesa d'aigua. Charco. || GORCH.

BADIU, VA. adj. *Ant.* BUIT. || BALDER. || m. *Ter.* Patiet, eixida. Patio. || pl. Forats de les foces naçals. Ventanas ó ventanillas de la nariz. || MIRADOR, MIRANDA.

BADOQUEJAR. v. a. Anar fent el badoch. Encantarse, tontear.

BADOQUERÍA. f. TONTERÍA.

BADUELL Y PRATS (Francesch de P.). *Biog.* Metge barceloní que vivía a mitjans del sigle XIX. Era subdelegat de Medicina. Al any 1854 va publicar un facicle ab el títol: *Apuntes sobre el cólera morbo asiático durante la epidemia de Barcelona.* Va morir al any 1885.

BAF. m. TUF.

BAFOR. f. BAF.

BAFFARULL Y ROSSELLÓ (Tomás). *Biog.* Relligiós domenech, doctor en teología y professor de la cátedra d'aquell estudi a Vich, desde 1645 fins a 1650. Va publicar a Barcelona una obra dogmática del rosari y sermons, al any 1669. Era nadiu de Valls.

BAGA. f. *Art. y of.* Cada fil de torçal que penja en sentit vertical als llisos, ab una anelleta al mitg, per quina hi passen els fils. El meteix joch s'anomena malla, als llisos metálichs.

BAGA BOJA. La colocada a la vora de la peça pera passarhi un o més fils, que aguanta la trama, al funcionar a cada passada, evitant que les passades dels lligaments se sobreposin o s'emboliquin.

BAGA DE CARÓÇ. *Geog.* Extensos boscos d'abets y pins negres a la comarca de Camprodón.

BAGA DE PABORDE. *Geog.* Al camí de Ribes a la Cerdanya, entre la Creu de Mayans y 'l Plá de les Forques.

BAGES (Pere de). *Biog.* Escrivá barceloní del sigle XIII, que vivía al any 1260, autor, segons Caresmar, d'un *Compendi de la vida y miracles de Sant Pere Nolasch.*

BAGES (Plá de). *Geog.* Comarca natural, enclosa entre les de Cardona y Solsona, el Bergadá, el Moyanès, el Vallès y la comarca d'Igualada, que tanca la antiga regió nomenada del Cardoner en sa part baixa, comprenent ademés de Manresa, la més significada de les seues poblacions, les de Monistrol, Sant Benet y Sant Fruitós de Bages, Sallent, Calders y Balsareny.

BAGILS (Joan Janer). *Biog.* Jurisconsult, catedrátich d'institucions de dret econòmich a l'Universitat de Barcelona, a mitjans del sigle XIX. Al any 1857 va llegir el discurs inaugural, desenrotllant el tema: *Influencia del cristianisme en el dret de familia.* Va morir a Barcelona al any 1877.

BAGOL. m. *Ter. Mallorca.* Gruny del porch. Gruñido de tocino.

BAGOLAR. v. r. Grunyir les besties.

BAGUER (Carles). *Biog.* Organer y compositor barceloní, que va neixer al any 1768, morint al any 1808. Era musich de gran talent, coneixedor de l'armonia y de idees força originals, y entre les seues obres cal fer esment de la *Mort d'Abel,* la *Ressurrecció de Llátzer,* drama sacre escrit al any 1806, y la *Tornada del fill pròdich,* que va escriure al any 1807.

BAHÍ Y FABRICIAS (Joan Isidor). *Biog.* Metge y cirurgiá del exèrcit, que va morir per efecte de les seues observacions científiques a un cadávre, contagiantse una febre adinámica. Era fill del doctor Bahí y Fonseca, y va ésser un dels socis més actius de la Academia de Ciencies Naturals y Arts, ont va llegirhi una munió de travalls relatius al desenrotllo dels vegetals y al conreu dels ametllers.

BAIX LLOBREGAT. *Geog.* Vegis PLÁ DEL LLOBREGAT.

BAIX URGELL. *Geog.* PLÁ D'URGELL.

BAIX VALLÈS. *Geog.* La banda del Vallès compresa desde Sant Cugat fins a Rubí, seguint desde Terraça fins a Granollers y venint a parar a Moncada, regantla els cursos del Besòs, Ripoll y les rives, que hi son abundoses, entre altres la de Moncada. Es una rica regió, aixís pêls conreus d'hortalices, de grans y fruiterars, com per les manifestacions del travall industrial, que té positiu esclat en les manufactures textils de llana, de cotó y de seda, essent els seus centres més importants Granollers, Sabadell y Terraça.

BAIXET, A. adj. dim. de baix. Bajito.

BAIXÓ, NA. adj. dim. de baix. BAIXET.

BAIXOR. f. BAIXURA.

BAJOCA. f. *Ter. Reus.* La mongeta que 's menja ab tavella. || *Ter. Barcelona.* Mongeta rènega.

BAJOCAR. v. n. Treure bajoques les mongeteres. Echar vainas las judias.

BALADA. m. *Ter. de Sopeira.* Dropo, mandra, peresós, ximple.

BALADRER. m. Qui crida les mercaderíes que ven pêls carrers.

BALAFI. m. Fer un mal mercat, malvendre, malbaratar. || Corcament, destrucció.

BALAGUER (Antoni). *Biog.* Relligiós observant mallorquí, nascut a Albaida y mort al any 1783 a Palma. Va escriure algunes obres molt correctes. Cal esmentar entre elles *Significats de les vuit parts de la oració; Diccionari mallorquí; Compendi de la vida d' En Ramón Lull,* y *Vides de Sants en imatges.*

— (BALTASAR). *Biog.* Resten poques noticies de la vida d' aquest poeta, que al any 1482 va escriure un poema catalá ab el títol de *Resposta en laor de la Santa Concepció de la Sacratíssima Verge María,* per un torneig poètich de Valencia.

— (JOAN). *Biog.* Musich distingit, professor de solfeig y de fagot al Conservatori de Barcelona, y autor d' un mètode de solfeig. Va morir a Barcelona al any 1890.

— (LLUIS M.ª). *Biog.* Estudiós naturalista barceloní, mort a la seua ciutat nadiva al any 1843. Va ésser un dels fundadors de la Societat literaria y científica anomenada *Filomática* y era individuu de la Academia de Ciencies Naturals y Arts, en quina havía llegit una memoria, assenyalant els obstacles que se oposaven al avenç de la industria minera a Espanya. Al any 1842 va escriure, en colaboració, uns elements de geología.

— Y CAPELLA (PAU). *Biog.* Metge qu' era nadiu de Barcelona (1821), havent acabat els seus estudis al any 1845. Va pertanyer a la redacció del *Telégrafo Médico.* Era fácil poeta y escriptor y un dels metges que assoliren a Barcelona més renòm. Al any 1856 va ingressar a l' Academia de Medicina y Cirurgía. Entre les seues obres n' hi há que tracten de preceptes higiènichs, y de la educació física y moral de la infantesa.

— Y PERELLÓ (JACINT). Soldat y poeta mallorquí del sigle XVIII. Era sargent del regiment d'Africa. Va escriure una lloa quan la consagració d' En Despuig per l' ordre de Malta (1737) y un drama en vers titolat *Andrómeda y Perseo* (1744).

BALAGUER (Son). *Geog.* Predi del terme de Puigpunyent, part. jud. de Palma, a l' illa de Mallorca.

BALANCER. m. *Art. y of.* Mecanisme usat en les máquines de filar o de retòrcer, pera plegar a la alçaria de les bitlles o cartons.

BALANCÍ, m. El volant d' una máquina. || Agulla que assenyala l' equilibri de les balances. || Peces de teler de tapicería. **Balancín.**

BALANZAT (Ignasi). *Biog.* Militar ibicench. Era germá del que fou tinent general En Lluis, y va fruir com aquell reputació de brau y d' estudiós. Va ésser marescal de camp, gran creu de Sant Armengol, y la de Sant Ferrán de tercera classe, conceller del Suprem de la Guerra, inspector de milicies y ministre de la Guerra. Va morir al any 1837

— (LLUIS). *Biog.* General que va figurar en primer terme als començos del sigle XIX. Va neixer a Ibiça al any 1775. Oficial d' enginyers al 1808, va pendre part a la lluita de la Independencia, essent quefe d' Estat major del general Lacy al exèrcit de Galicia. En 1820 va ésser subsecretari y ministre de la Guerra, formant part en 1823 del exèrcit d' Andalusía. En 1835 era capitá general de Granada y director general d' infantería. Va morir al any 1842. Era autor del reglament orgánich del cos d' enginyers y de varies memories.

— (RAFEL). *Biog.* Militar nadiu d' Ibiça al any de 1820, que va morir essent coronel a la Corunya al any 1854. Era fill d' En Ignasi, y com ell, competent als estudis tècnichs. Va publicar un plan de campanya pera una guerra ab Portugal (1846) y un progecte de defensa de Galicia (1848).

BALANZAT. *Hidrog.* BALANZET.

BALBIS (Joan de). *Biog.* Relligiós de l' ordre de predicadors, que al any 1286 va escriure una obra servada als començos del sigle XIX a Sant Cugat del Vallés, ab el títol de *Prosodia, vel catholicam compilatus.*

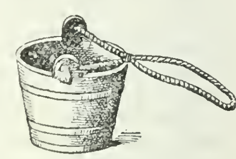
BALCELLS Y PASCUAL (Joaquim). *Biog.* Catedrátich de física aplicada a l' Escola d' enginyers industrials de Barcelona. Home de gran saber en aquesta especialitat, tot just comptava 22 anys quan va guanyar per oposició la cátedra de física de la Universitat de Cervera. Va morir al any 1878 a Barcelona, havent escrit diverses obres.

BALCÓ.

BALCÓ A LA INGLESA. *Arq.* Finestra d'empit baix ab una baraneta de ferro o de pedra que no surt fora del plom de la paret. *Balcón á la inglesa.*

BALCONADA. f. *Arq.* Conjunt de balcons d' un edifici. **Balconaje, balconería.**

BALDA. m. *Mar.* Cubell fet de dogues reforçades ab cèrcols de ferro. La nansa es de corda y aguanta l' eina, lligantla als dos nusos que passen per les peces eixintes dels costats. **Balde.**

Balda de barca

BALDAR. v. a. Pegar molt y fort fins a causar desconjuntura als ossos. **Magullar, sobar.**

BALDARSE. v. r. Restar sense moviment, o be retut, per causa d' una malaltía, d' un cansament, d' una airada, etc.

BALDAT, DA. adj. Qui no pot moure els membres del cos per efecte d' una causa que li priva els seus moviments.

BALDEJAR. v. a. *Ter.* Rentar. || *Mar.* Remullar la coberta del barco pera reinflar la fusta. **Baldear.**

BALDO (Lluis). *Biog.* Escriptor del sigle XVII, que Marcillo y altres autors esmenten com a catalá. Se tenen de sa vida poques noticies. Va escriure en castellá *Descripción de los condados de Rosellón y Cerdaña* y una disertació qu' esmenta Nicolau Antoni, determinant els motius per quins deuen separarse de la generalitat y diputació de Catalunya, aquells comtats.

BALDRACA. m. *Ter. ibicench.* Canti. **Botijo.**

BALEARS. *Geog.* Aquestes illes comprenen els ajuntaments d' Alaró, Alcudia, Algaida, Andraitx, Artá, Bañalbufar, Binisalem, Buger, Bunyola, Calviá, Campanet, Campos, Capdepera, Costitx, Deiá, Escorca, Esporles, Establiments, Estallenchs, Felanitx, Inca, La Pobla, Lloseta, Lluhí, Lluchmajor, Manacor, María, Marratxí, Montuivi, Mur, Palma, Petra, Pollença, Porreres, Puigpunyent, Sanselles, Sant Joan, Santany, Santa Eugenia, Santa Margarida, Santa María, Selva, Sineu, Sòller, Son Servera, Valldemossa y Vilafranca a l' illa de Mallorca. A la de Menorca, hi han els ajuntaments de Alayor, Ciutadella, Ferreríes, Maó, Mercadal y Vilacarles. A Ibiça els de Sant Antoni, Santa Eularia, Sant Joseph, Sant Joan Baptista y Ibiça, y a l' illa de Formentera el d' aquest nom. Per lo eclesiástich, depenen les illes Balears del arquebisbat de Valencia, tenint bisbat a Palma y a l' illa de Menorca, quin prelat sejorna a Ciutadella, havent aplegat l' antiga Seu d' Ibiça al ésser suprimida. Les produccions característiques de les illes Balears, són els cereals, llegums, hortalices, alguns téxtils, com el cánem y el llí, vins, olis y fruites, entre elles taronges y llimones. Les alzines y pinedes són els arbrats més abundosos a les illes. El bestiar porquí, llanar, boví, cavallar y asnal, es el que més se cría. En punt a les industries estractives s' hi troven pedreres de marbre, de jaspi y de construcció, sorra, cals, ciment; mines de plom argentífer, ferro, coure, carbó de pedra; pesqueríes de coral

y de peixos variats; caça de llebres, conills y perdius, y la seua industria manufacturera se mostra en la transformació de productes agrícols, conserves, teixits de cotó y de lli, panyos, mantes, blanqueig de pells, calçat, barrets, etc.

BALIT, DA. adj. Flonjo, sense sava, com destruit y minat pêl temps.

BALITX. *Geog.* Lloch del terme de Fornalutx, al partit de Palma, a l' illa de Mallorca.

BALKÁNICH. adj. Relatiu o pertanyent als Balkans o a les nacions europees de la banda Oriental.

BALONA. f. Plat rodó posat a cada un dels costats del plegador, pera que al omplirlo no s' emboliquin els fils del urdit. || VALONA.

BALOT. m. *Ter. Ibicench.* AVALOT.

BALS (Joseph). *Biog.* Historiograf que als començos del sigle XVII era monjo al monastir de Sant Geroni de Vall d' Hebrón, prop de Barcelona. Pertanyía a una distingida familia de la capital y va tindre a la seua relligió els cárrechs més significats. Va ordenar els documents del rich arxiu de son monastir, havent aplegat curioses noticies històriques, arxivant un erudit dietari dels sigles XIV al XVI y una recopilació històrica del reial monastir fins al any 1600. Va morir al any 1616.

BALSALOBRE (Alfons). *Biog.* Escriptor relligiós que pertanyía a l' ordre de menors, havent publicat al any 1618 una obra biográfica dels martres del Japó, En Pere Batista y els seus companys.

BALTARGA. *Geog.* v. VALLTARGA.

BALUSTRES. f. pl. *Ter.* Troços de fusta tallats a mida pera emplearlos a la construcció de cadires.

BALVEY Y PARÉS (Tomás). *Biog.* Apotecari y escriptor, que va neixer a Cardedeu al any 1790. Va ésser nomenat catedrátich de materia farmacèutica al any 1830. Pertanyía a varies corporacions doctes, entre elles a la Academia de ciencies naturals y arts, y va deixar escrites algunes obres tractant de *Nomenclatura farmacèutica*, d' análisis minerals y unes *Lliçons d' aritmètica farmacèutica.* Va morir a Barcelona al any 1852.

BALLAR.

ÉSSER CAPÁÇ DE BALLAR DALT D' UN PUNXÓ. fr. *Fam.* Se diu de la persona molt balladora. *Ser capaz de bailar en la punta de una veleta.*

NO 'S POT BALLAR D' EMPENTES. fr. *Met.* No poguerse fer o obtindre alguna cosa a causa dels entrebanchs que s' hi oposen. *Cada paso es un tropiezo.*

BALLARÍ. m. *Bot.* Flor de la atzavara. **Cada una de las flores de la pita antes de abrirse.**

BALLARÓS, A. adj. DANÇAIRE.

BALLE (Joan). *Biog.* Doctor en drets, nadiu de la comarca de Tarragona, y advocat de molta reputació a Barcelona als començos del sigle XIX. Va ésser diputat a les corts extraordinaries aplegades a Cádiç al any 1814 y president de les meteixes. Era orador molt eloqüent deixant impresió els discursos que va pronunciar a les sessions d' aquelles corts, y marcadament a les celebrades al any 1820. Va ésser ponent de molts travalls jurídichs presentats a la predita assamblea, y havia escrit ademés una munió d'obres jurídiques d'importancia, entre altres un Informe relatiu a una memoria pera la supressió del deume que va publicarse a Barcelona al any 1842.

BALLESCÁ (Jaume). *Biog.* Musich y cantant de anomenada que va assolir concepte d' un dels mellors baixos d' òpera a mitjans del sigle XIX. Havía format part de les companyíes líriques més escullides als teatres més importants d' Europa. Va morir a Londres al any 1879.

BALLESTA. f. Al carro, arch que serveix pera subgectar les baranes o braços del meteix.

BALLESTER (Diech Joaquim). *Biog.* Advocat lleidetá que va neixer al any 1824, morint en 1865. Donat als estudis històrichs va ésser nomenat cronista d' aquella ciutat, havent escrit una obra rublerta d' erudició y bons progectes ab el titol de *Memoria referente á las mejoras locales de que és susceptible Lérida.* Era corresponent de la Academia de Bones Lletres de Barcelona y pertanyía a moltes corporacions significades.

— (JAUME). *Biog.* Relligiós que vivía als derrers temps del sigle XVIII. Era nadiu de Barcelona y canonge de la catedral tarragonina. Entès canonista havia escrit travalls relatius a qüestions jurídicheclesiástiques.

— (JOSEPH). *Biog.* Relligiós de l'ordre agustiniana, nadiu de Barcelona, y entrat al convent d' aquella relligió al any 1629. Desde 1642, va ésser catedrátich de teología a la universitat de Lleida, morint a Palamós al any 1668. Era un dels mellors predicadors del seu temps, haventse publicat molts dels seus sermons.

— (MIQUEL). *Biog.* Canonge de la catedral de Barcelona, mort al any 1884. Predicador notable y molt intelligent en teología, va fruir concepte merescut per la seua illustració. Va publicar travalls mistichs y de discusió relligiosa.

— (RAMÓN). *Biog.* Musich que a la primera meitat del sigle XIX era un dels més anomenats pêl acert ab que tocava els instruments de corda; no tenía en la viola y el contrabaix qui l' aventatgés al seu temps. Era un dels concertistes més populars d' aquella època. Va neixer a Vilanova y Geltrú al any 1819, morint al de 1854.

BAMBOLINA. V. BAMBALINA.

BAMBU. m. *Ter. ibicench.* Beneit. **Idiota.**

BANCADA. f. *Art. y of.* Peça fonamental que serveix de base a un teler o a una máquina.

BANCH. m. *Art. y of.* Taula ont s' estaquen les peces que s' hagin de llimar, subgectantles ab un caragol. || Taula ont s' hi guarden les eines. **Banco.**

BANCHS. m. pl. Les fustes atravessades a la coberta del llagut o de la llanxa, ont s' hi asseuen els mariners. **Bancos.**

BANCHS (Esteva). *Biog.* Relligiós nadiu de Barcelona, que vivía a la primera meitat del sigle XVIII. Pertanyía a l' ordre de menors, y va ocupar en la seua relligió els cárrechs més significats. Definidor y secretari del general a Roma, teòlech y predicador del rei de les dues Sicilies, comissari general de Terra Santa, calificador y consultor del Sant Ofici. Va morir a Messina al any 1749, deixant una obra manuscrita ab el titol de *Paradis virginal.*

BANDAMUNT. adv. *Ter. ibicench.* Mes amunt. **Más arriba.**

BANDEJAR. v. a. Espelir, proscriure.

BANDERÍA. f. BÁNDOL, 3.

BANOVAT, DA. adj. Encoixinat, enguatat.

BANQUETA. f. *Náut.* **Lloch** ont s' asseu el timoner a les embarcacions.

BANZIM-BANZAM. f. *Ter.* Dona bruta y mal vestida. **Estropajo.**

BANÚS (Francesch). *Biog.* Advocat y escriptor barceloní dels començos del sigle XIX. Pertanyía a l' Academia de Bones Lletres al any 1816 y s'havía dedicat al estudi de qüestions històrich legals.

— Y GORGUI (GAYETÁ). *Biog.* Metge barceloní, que va entrar al cos facultatiu del exèrcit al any 1846. S' havía distingit pels seus estudis experimentals en alguns contagis, publicant a la prempsa professional el fruit de les seues observacions.

BANYA.

FICAR LA BANYA EN UN FORAT. fr. *Fam.* ENTOÇUDIRSE.

BANYÓ. m. Obgecte punxagut als extrems, ovalat y fent un sech al mitg, d' ont ix una metxa rodona, pera poguerlo acollar als cilindres de dibuixos de la máquina Jacquard, ab el fi de que al entrar els car-

trons s' encarin els forats ab les agulles. S' usen ab el meteix fí als telers mecánichs de calaixos.

BANYOLES (Comarca de). *Geog.* Regió natural, que ab la divisió política actual, pertany a la prov. de Girona. Envolten la comarca les del Empordá, La Selva, Gironès y La Garrotxa, atravesantla de NO. a SE. el riu Terri que conflueix al Ter, defora dels límits de la regió natural, envers La Selva. Al Nort entre La Garrotxa y l' Empordá les aigues del Fluviá corren. Orográficament és el punt més enlairat de la comarca Rocacorba, ab una elevació de 993 metres, essent en la encontrada digne d' esmentar l' estany nomenat de Banyoles. Ademés d' aquesta població, capital de la comarca, són dignes d' esment les de Serinyá, Porqueres, Sant Vicents de Camós, Biert, Rabós, Usalls, Fontcoberta y Santa Llogaya. Les produccions característiques de la comarca són les extractives y les produides pêl conreu de les terres.

BAPTISTERI. m. *Fig.* Gran soroll, escandol, rebombori.

Joseph M.ª Baquero

BAQUERO (Joseph María). *Biog.* Escaquista catalá molt notable, mort a Madrit a mitjans de Janer de 1905. Fou professor de Física y de Matemàtiques al Institut provincial de Barcelona. Desde molt jove s' aficionà al joch d'escachs, logrant ben merescuda fama y que la major part dels periòdichs extrangers dedicats al foment y cultiu d' aquest jòch li reproduien ses partides. Entre aquets periòdichs citarem la *Deutsche Schachzietung*, de Leipzig, *Neuestem Nachrichten*, de Munich, *Berliner Shachzeitung*, de Berlín, *Rigaer Tageblatt*, de Riga (Russia). *Ceské listy sachové*, de Ceven (Hungría), *Pablo Morphy*, de l' Havana, etc.

BARADÓ. m. *Ictiol.* Barat petit. Caballa.

BARALLAT Y FALGUERA (Heribert). *Biog.* Ferm catalanista, professor mercantil y un dels fundadors de la Academia Científich-mercantil de Barcelona, formada per titolars de la carrera de comers al any 1871. Va ésser un dels primers socis de la Catalanista d'Excursions científiques al any 1877. Era bon escriptor d' estil apropiat, haventse publicat algunes de les seues memories descriptives. Va morir a Barcelona al any 1901.

BARANES. f. pl. Les que formades de pals verticals hi han als dos costats dels carros.

BARATA Y MONTANYÁ (Francesch). *Biog.* Eclesiástich y escriptor del sigle XVI, que va ésser canonge de la catedral de Barcelona, anant després a Roma, essent per espai de vintidós anys prior de la capella y hospici de Montserrat a la ciutat italiana. Va deixar manuscrita una obra ab el títol *De les dones més famoses en les historíes.*

BARBA.

FER BARBA. fr. Se diu quan a les filatures se trenquen una quantitat nombrosa de caps de la máquina, pels molts fils que pengen.

Joseph Barba y Bendad

BARBA Y BENDAD (Joseph). *Biog.* Eclesiástich, organista y mestre de capella de les iglesies de Santa María del Mar y del Pi de Barcelona, y autor d' algunes bones composicions de musica sacra. Va néixer a Barcelona en 1804. Havía desempenyat el meteix cárrech a les catedrals de Girona y de Valladolit. Va morir al any 1881.

BARBARÁ (Mateu). *Biog.* Musich excelent segons els autors de crítica musical, y relligiós del sigle XVI qu' era abat del convent de Sant Feliu de Guixols. Va morir al any 1566.

BARBARÁ (Conca de). *Geog.* Comarca natural que ara forma part de la prov. de Tarragona. Está compresa entre les comarques del Baix Urgell al N. y NO.; les Garrigues al O.; la Serra de Prades al SO. y S.; al SE. el Camp de Tarragona y la comarca de Igualada. L' atravessa el riu Francolí y té com a notables accidents orográfichs les estribacions de les montanyes de Prades y de Cabra. La població de més importancia és la de Montblanch, essent també remarcables les de l' Espluga de Francolí, Blancafort, Barbará, Solivella, Vilavert, Sarreal, Vimbodí, Vallclara, Vallvert, Guardia y Rojals. Prop de l' Espluga s' alcen les ruines del soberch monastir de Poblet. Entre ses produccions agrícoles predominen, marcadament l' oli, el vi, y les fruites seques, nous, avellanes y ametlles. Les aigües del Francolí, s'aprofiten pera algunes explotacions de paper y de teixits de cotó y de llana.

BARBÉ (Joan). *Biog.* Escriptor catalanista, que havia publicat travalls de carácter catòlich-politich, exposant els seus ideals. Era relligiós y bon predicador. Va morir a Barcelona l'any 1902.

BARBERENCH. adj. Home sense pel a la cara. Jovenet tendre y de pell fina. Barbilampiño.

BARBERÍ (Joseph). *Biog.* Historiador molt erudit. Va neixer a Palma de Mallorca al any 1766, abraçant desde jove el sacerdoci. Competent en assumptes històrichs va ésser anomenat *Cronista* de les illes Balears al any 1815, cárrech que va refusar per modestia y per manca de salut. Va facilitar molts dels antecedents històrichs per ell aplegats a En Jovellanos y a En Villanueva. Al any 1826 va morir, perdut l' enteniment per les fadigues del seu travall intelectual. Entre la munió de les seues obres, cal fer esment de les titolades *Miscelaneas històricas, Adarga mallorquina*, y vidas de *Sor Clara Andreu*, del *Doctor Juliá Tallada*, y del cardenal *Despuig y Dameto.*

— (MANEL MARÍA). *Biog.* Matemátich y escriptor de la segona meitat del sigle XIX. Va ésser director del cos de telegrafs, y catedrátich de la escola de aquella especialitat establerta a Madrit. Entre les seues obres científiques figuren, una traducció de la *Geometría* de Cirodde publicada al any 1858, y la *Aritmètica explicada*, que va estamparse al any 1869

— (MATEU ANTONI) *Biog.* Advocat dels reials consells, establert a Madrit a les derreríes del sigle XVIII. Allí va publicar al 1775, un volúm titolat *Educación de la juventud.*

— Y VILA (JOSEPH). *Biog.* Escrivá de l' Audiencia de Catalunya, y fiscal del breu apostòlich a Barcelona. Vivía a les derreríes del sigle XVIII. Va deixar manuscrit un *Resúm de la iconología d' En Ripa ab ampliacions d'En Orlandi*, obra de gran utilitat pera aquells que a les obres plástiques se dediquen.

BARBEYRAC (Carles). *Biog.* Un dels metges més remarcables del sigle XVII, que fruía d' enlairat concepte. Era nadiu de Cereste a Provença y va morir al any 1699.

— (JOAN). *Biog.* Jurista provençal dels començos del sigle XVIII. Era nadiu de Bezers, y va ésser professor de dret y d' historia a Laussana y a Croninga. Va morir després de 1739, en quin any va publicar la seua darrera obra.

BARBIER Y ROSELLÓ (Joseph). *Biog.* Escriptor mallorquí nascut a Palma, al primer ters del sigle XIX. A la seua ciutat nadiua va dirigir el periòdich nomenat *El Estudiante*, y a Madrit publicava en 1857 la revista *Ambos continentes.* Era autor de varies obres, entre elles *Curs de contabili at*, 1842. *Joana de Souvri* (drama) 1843, y *Fe y Esperanza* dedicat als martres de la revolució d' Alacant en 1844.

BARBOLLEJAR. v. a. *Ter. de Sopeira.* Guarnir les besties, produint una mena de regoll.

BARBOTESAR. v. BARBOTEJAR.

BARBRISME. m. BARBARISME.

BARCA. f. Albarca, una mena de calçat. **Albarca.**

BARCA.

BARCA DE MITJANA. *Ter.* FALUTXO.

BARCELÓ (Antoni). *Biog.* Musich de mitjans del sigle XIX, mestre de solfeig, de cant y de piano, que fruía de bona anomenada. Era compositor prestigiós. Al any 1861 va compondre alguns himnes pera els alumnes del colegi de Valldemia a Mataró y en 1880 s' havia establert a Madrit, ont comptava nombrosos deixebles.

— (FRANCESCH). *Biog.* Renomenat llatinista. Era nadiu de Sant Joan (Mallorca) al any 1788 y va morir al de 1857. Les seues obres didáctiques eren nombroses, entre elles *Mètode de temps y oracions llatines, Gramàtica llatina, Noms geogràfichs, en castellá y en llati,* y *Adagis castellans traduits al llatí.*

— (GUILLEM). *Biog.* Teòlech y escriptor mallorquí. Va neixer a Sant Joan (Mallorca) al any 1697, morint a Palma al de 1774. Era lector de teología a Lluchmajor, y va escriure molt referent a Scoto, y definint assumptes dogmátichs.

— (JAUME). *Biog.* Relligiós observant mallorquí. Va neixer a Artá al any 1640, morint a Palma al de 1715. Al any 1680, va escriure la *Historia de la Verge de la Victoria d' Alcudia.*

— (JAUME). *Biog.* Metge de Mallorca a mitjans del sigle XIX. Era doctor en medicina y pertanyía a l' Academia de Palma. Pêls anys de 1846-1848, va escriure algunes memories professionals, una respecte a la homeopatía, y altre relativa a les febres intermitents.

— (JOAN). *Biog.* Relligiós observant mallorquí, nadiu de Lluchmajor, morint al any 1695. Va fer un viatge a Jerusalem al 1654, escrivintne una relació molt acabada que segons En Bover, era ben digne d' ésser publicada.

— (JOSEPH). *Biog.* Doctor en medicina que va neixer a Palma al any 1758, morint allá en 1821. Va ésser home molt entès y laboriós, deixant escrites nombroses obres professionals, encara que pêl titol de algunes, se deduelx que no era molt afecte a les innovacions. Cal esmentar d' entre els seus travalls *Medis pera evitar la pesta, Discurs mèdich moral contra les inoculacions, Direcció pera l' us del kermes mineral, Descripció de les febres nervioses.* Havía escrites també poesíes y opusculs en castellá y en llatí.

— (MIQUEL). *Biog.* Canonista molt illustrat, vicari general de Menorca al sigle XVIII. Era nadiu de Ciutadella y pêls seus coneixements del dret canònich l' esmenta en la seua historia eclesiástica l' abat Fleury. Va escriure quan la ocupació d'aquella illa pels inglesos, un facicle en defensa dels privilegis de la iglesia menorquina.

— (RAFEL). *Biog.* Provincial de l' ordre franciscana a Mallorca al any 1702, un dels homes que ab més deteniment analisaren les obres d' En Ramón Lull, deixant nombrosos manuscrits relatius als seus estudis. Va neixer a Lluchmajor al any 1648, morint a Menorca al 1717.

BARCELONA (Antoni). *Biog.* Frare benedictí, que a les derreríes del sigle XII va estudiar musica a Montserrat, essent bon compositor y segons els esments d' En Saldoni un dels millors flautistes del seu temps.

— (ANTONI). *Biog.* Lector de teología a l' ordre caputxina, matemátich, astròlech y escriptor dogmátich que vivía als començos del sigle XVIII, havent deixat escrites entre altres obres *Ceremonial de l'ordre de caputxins a Catalunya,* y *excelencies, privilegis y gracies de la meteixa ordre,* publicada aquesta al any 1717

— (FELIU DE). *Biog.* Frare caputxí autor de una *Instrucció de Predicadors* publicada al any 1679.

— (FELIU ANDREU DE). *Biog.* Vegis ANDREU (FELIU).

— (FRANCESCH DE). *Biog.* Escriptor, historiaire del sigle XVI, que va deixar escrites *Principis de les nobleses de Catalunya* y *Historia dels comtes de Barcelona.*

— (JOSEPH DE). *Biog.* Notable compositor musical que vivía a les derreríes del sigle XII. Era benedictí a Montserrat y germá d' En Antoni del meteix cognòm.

— (JOSEPH MARÍA DE). *Biog.* Relligiós caputxí que va morir a Sabadell al any 1719. Era un dels gramátichs més intelligents de la seua època, y havía escrites les gramátiques llatina, grega, hebraica, y les de les llengües alarba, siríaca y caldea, sintáxis, curs de filosofía, un lèxich hispá-catalá, y altres diverses obres.

— (JOSEPH MARÍA). *Biog.* Famós predicador y escriptor de l' ordre caputxina que va viure a les derreríes del sigle XVII, y havía escrites en llatí, les *Vides dels venerables caputxins de Catalunya,* per comanda del cronista general de la seua relligió.

— (LEANDRE DE). *Biog.* Relligiós y escriptor didáctich, entre quines obres cal esmentar *Aritmètica especulativa y práctica,* ab moltes curiositats. Degué viure a la primera meitat del sigle XVIII, per les referencies que d' ell dona 'l P. Caresmar.

BARCELONA (Plá de). *Geog.* Comarca natural que s' extent al voltant del terme municipal de Barcelona, compresa en sa delimitació per la Costa de Llevant, el Baix Vallès y el Plá del Llobregat, per la banda de terra, y banyada per les aigües del Mediterrani. La extensió de la urbs desde l' agregació dels pobles veins de la ciutat, ha reduit el nombre de municipis qu'abans la formaven. Els rius Besòs y Llobregat y 'ls rierals que hi porten les seues aigües, són els cursos ont vessen y s' arrepleguen les que baixen de la carena de montanyes que, a mena de anfiteatre, tanquen el territori.

BARCELONISME. m. Vici contra la puresa del llenguatge, que consisteix en l' us de paraules exclusives de Barcelona, moltes vegades incorrectes. ‖ Tendencia a fer que Barcelona siga la ciutat centralisadora de tota la vida catalana. **Barcelonismo.**

BARDAXI BEN JEDAHIA APENINI. *Biog.* Vegis JEDAHIA.

BARETGES (Tuch de). *Orog.* Puig del Pirineu, de 2,080 met. d' altitut, al NO. de la Bordeta, Vall de Arán, prov. de Lleida.

BARGALLÓ. m. *Bot* MARGALLÓ. **Palmito.**

BARGAS (Tuch de). *Orog.* Puig del Pirineu, de 2,630 met. d' altitut, al SO. d' Artiga de Lin, Vall d' Arán, prov. de Lleida.

BARGUER (Francesch). *Biog.* Musich y compositor dels començos del sigle XIX, que al any 1812 era musich major del regiment d' infantería n.º 21. Va obtindre força anomenada per les seues composicions de carácter regional.

BARGUES. f. Eina ab joch d' estisora pera bargar el cánem.

BARJAULA. f. *Ter.* Persona que 's deixa enganyar fácilment. **Fácil de enganyar.**

BARJAULERÍA. f. *Ter.* Vida llicenciosa, mala vida. **Tontería, beneitería.**

BARLÈS (J.). *Biog.* Pintor barceloní que va neixer al any 1865, morint al de 1888 De molt jove va ésser deixeble d' En Simón Gòmez, y sols comptava catorze anys quan va endreçarse a París, entrant a la Academ a de Cabannel, donantse a coneixer favorablement per son quadre «Salomé». Va retornar a Barcelona, presentant obres de concepció enlairada, malgrat la seua poca edat, haventne adquirit algunes el Museu de Piutures de Perpinyá.

BARNABEU (Antoni). *Biog.* Doctor en teología, polítich y escriptor, que va neixer a Alacant al any 1769, morint a Murvedre envers 1830. A l' època constitucional d' En Ferrán VII va ésser dues vegades diputat, mostrantse de temperaments progressistes y adversari de la inquisició. Va publicar una obra sobre bens eclesiástichs, en quina feia arriscades comparacions, valguentli ésser perseguit.

BERNADES Y CLARÍS (Miquel). *Biog.* Célebre botánich; al 1793 era segón catedrátich del Jardí Botánich de Madrit, cárrech obtingut per un seu travall descriptiu d' herborisació de la flora valenciana y murciana. Va morir envers l' any 1801.

BARNOIERA. f. Baga o anella que surt de la peça pera lligarhi 'l cordill del barnoi.

BARNÚS. m. Vegis BERNÚS.

BARÔMETRE.

ANEROIDI. *Fís.* Baròmetre sense mercuri, que per la pressió atmosférica sonmou una petita lámina de metall tancada en una caixeta, ont abans s' és produit en absolut la buidor. *Barómetro aneroyde.*

BAROMÈTRICH, CA. Concernent al barometre.

BARONÍA. *Geog.* Torre del terme de Banyalbufar, partit pe Palma, a l' illa de Mallorca. || — DE MONTBUY. Vegis MONTBUY (BARONÍA DE).

BAROY (Joseph). *Biog.* Metge nadiu de Barcelona, deixeble del Seminari y de l' Escola de Comers. Va estudiar després la carrera de medicina, graduantse de doctor y essent metge militar primer, y més endevant dels mariners al Masnou. Pertanyia a l' Academia de Barcelona y era autor d' algunes obres, entre altres la *Descripció del còlera de 1854.*

BARQUERA. f. *Ter.* Petita partida de genres.

BARRADA. adj. *Art. y of.* Aixís s' anomena la peça teixida ab barreja de gruixos de cotó, com també s' apropía a la peça teixida ab fil de color clapejat, o carregada ab altre de diferent tipus o tò.

BARRAL. m. *Ter.* Canti de fusta cercolat de ferro.

BARRAM. f. *Ter. ibicench.* La dentadura. **Dentadura.** || *Vulg.* Dona pública.

BARRANCAR. *Geog.* Predi del terme de Selva, part. jud. d' Inca, a l' illa de Mallorca.

BARRANCH (El). *Geog.* Lloch del terme de Fornalutx, al partit de Palma, a l illa de Mallorca.

BARRANCÓ. *Geog.* Lloch del terme de Ferreríes.

BARRAQUER (Joaquim). *Biog.* Militar geodesa que va neixer a Sant Feliu de Guíxols al any 1835. Era enginyer y va retirarse tenint el grau de coronel. Va pertanyer al Institut Geográfich y Estadístich, y era soci de la Reial Academia de Ciencies de Madrit. Va publicar travalls y cálculs molt remarcables, relatius a geodesia y força de gravetat.

— Y DE CAMPS (RAMÓN). *Biog.* Sacerdot y escriptor místich, nadiu de Sant Feliu de Guíxols, que va publicar al any 1824 una obra dels *Sagraments.*

— Y DE LLAUDER (JOAQUIM). *Biog.* Militar del cos d'enginyers, que va neixer al any 1796 a Sant Feliu de Guíxols, morint a Barcelona al any 1870. Tenía una brillant historia científica y militar. Era autor de travalls de física y matemátiques, devent esmentar la *Demostración elemental de la fórmula barométrica y explicación de su uso para medir alturas,* al any 1847.

— Y DE LLAUDER (TOMÁS). *Biog.* Advocat molt remarcacle, autor de travalls jurídichs ben conceptuats, que durant la seua llarga práctica professional va assolir merescuda anomenada. Era nadiu de St. Feliu de Guixols y morí a Barcelona al any 1882.

BARRÁS (Pau Joan). *Biog.* Polítich, que va neixer a Fox Amplax (Provença) al any 1755, morint a París al any 1819. Va concorre a la presa de la Bastilla y de les Tulleríes, y va ésser un dels que a la Convenció votaren la mort de Lluis XVI.

— (SEBASTIÁ). *Biog.* Pintor y gravador nadiu de Aix (Provença, 1653-1703). Va estudiar a Roma, y a son retorn a Aix va pintar el sostre del Palau de Roger d' Aiguilles, donant mostra de bon gust. Els seus retrats al aiguafort mereixíen encomis, y la primera colecció dels meteixos, feta a Aix al 1709, és una de les més remarcables qu' existeixen.

BARRASTAL. m. *Ter.* Bogería, entremaliadura.

BARRASTAS. m. *Ter. de Sopeira.* Boig, esbogerrat, foll. Loco.

BARRAU Y ESPLUGAS (Joan). *Biog.* Musich de anomenada, que va neixer a Barcelona al any 1820. Era professor de cant del teatre del Liceu. Va establirse a l' Havana al any 1855, dedicantse també a l' ensenyança al teatre d' aquella capital, y a son reto n a Barcelona va fundar la Societat lírich-dramática del Circo. Va compondre algunes fantasíes ab els temes de les òperes més en boga de son temps, y un *Mètode de cant.*

BARRERA Y BARRILS (Joan). *Biog.* Jurisconsult y canonista, que va neixer a Teyá a les derreríes del sigle XVII, morint a la seua vila nadiva al 1752. Va ésser canonge de Vich, y deixá escrites algunes obres de dret civil y canònich, ademés de tres volums de curioses anotacions legals y erudites.

BARRERETES. *Geog.* Lloch del terme de Mur, partit d' Inca, a l' illa de Mallorca.

BARRERÓ. m. *Ter. ibicench.* Travessany de cadira. **Travesaño de silla.**

BARRET. m. *Ter. ibicench.* Barretina, gorra frigia. **Gorro catalán, gorro frigio.**

BARRET DE TRES BECHS. *Sombrero de tres candiles.*

BARRET DE CRESTA. *Sombrero de tres picos.*

BARRETA DE PALES. f. Barreta que porta forjades una o dues pales pera privar d' obrir portes tancades. Se 'n diu també *lleva.*

BARRETER. m. Vegis BARRETAIRE.

BARRETES DEL SANÓ. *Ter. náut.* Muralles del sanó al llagut.

BARRETET. *Bot.* ORELLA DE MONJO.

BARROERÍA. f. GROLLERÍA.

BARROQUISME. m. *Arq.* Se diu de tot lo qu' és d' estil barroch. **Barroquismo.**

BARRULL (Miquel). *Biog.* Musich lleidetá, que a mitjans del sigle XIX va ésser un dels més laboriosos d' aquella comarca, aplegant melodíes populars y organisant bandes y orquestes. Era mestre director de la de Viella al any 1865.

BARRUMBÍ. m. *Ter. ibicench.* Barrinada. **Barreno.**

BARTOMEU (Jaume). *Biog.* Escriptor, titllat de poch original, y eclesiástich del sigle XVI. Era canonge d' Urgell. Va traduir *Les vides dels dotze cèssars,* de C. Suetoni Tranquillo, impresa a Tarragona al any 1592. Va publicar al meteix any a Barcelona una traducció del *Apiceno de les guerres civils.*

— Y GIMENO (JOSEPH). *Biog.* Mestre molt distingit. Va neixer a Nules (Castelló), al any 1842, morint al de 1892. Va colaborar al *Diccionario enciclopédico gráfico,* y era autor de algunas obres didáctiques, entre elles la *Aritmética de las escuelas.*

Joseph Bartomeu y Gimeno

BARTOMEUS (Ramón). *Biog.* Musich y compositor, que va neixer a Barcelona al any 1832. Al any de 1865 va fundar la societat coral «Barcino» Era autor de bones composicions, entre elles *Cant de guerra, La nit, La donzella de la Costa, Plor de la tórtora, La Caritat,* etc. Al any 1869 va organisar un festival als Camps Eliseus, un gran concert vocal y instrumental executant sis peces compostes seues.

BARTRINA Y CUBINYÁ (Domingo). *Biog.* Poeta festiu conegut per les seues fácils composicions. Va morir molt jove al any 1900.

BARTRINA (Coll de la). *Orog.* A la comarca de Olot, a 625 metres d' altura, entre 'ls puigs d' Aubardenya y el serrat de La Bedosa.

BARSA. m. *Ter. ibi.* Cabáç. Capazo. || BASSA.

BAS (Mossèn Pere). *Biog.* Esculptor y musich valenciá que vivía a les derreríes del sigle XVII.

BAS (Sant Miquel del). *Biog.* A la comarca d' Olot, a 930 metres d' altura, a la vora del collet d' aquell nom, ont s' alcen les ruines del històrich castell del vescomtat d' aquell nom, ab la iglesieta romànica de feixuga volta de canó. Poch ne resta de les edificacions del antich palau senyorial, qui encara serva de lluny aspecte de la grandiositat esvaída, ovirantse desde aquell lloch deliciós panorama.

BAS (vescomtat del). *Hist.* Antich senyoriu situat a la comarca d' Olot, que durant els sigles IX al XV va ésser sovint esmentat a la nostra historia. Extenía els seus confins fins a Santa Pau, Colltort, serra de Terrús, coll de Pruit, Marbulenys, Collsacabra y Rupit, cingles de Cabrera y Ayats, Coll de Bracons, Puigsacalm, Collfret, Milany, coll de Canes, colls de Cauvet y Santigosa, y Ridaura. En la seva jurisdicció comprenía Cabrera, Falgars, Sant Esteve del Bas, Les Preses, Joanetes, Sant Privat, Puigpardines, La Pinya, Els Balps, Ridaura, Sant Andreu del Coll y Olot. Carlemany, al empendre la reconquesta de Catalunya, va instituir aquell senyoriu, constant la seua existencia en l' any 841, que 'l governava un vescomte Guifre y depenia llavors del comtat de Besalú. Al sigle XII va juntarse a la casa de Cervera, per casament de Na Beatriu de Bas ab En Pere, hereu d' aquella casa, y a mitjans del sigle XIII al comtat d' Empuries per matrimoni de la vescomtesa Sibila ab el comte Fuch. Al any 1281, la esmentada Sibila va vendre el vescomtat a En Pere III d' Aragó, que va retornarlo quatre anys després al comte d' Empuries Pons Fuch pera premiarli els seus serveis defensant els seus estats quan l' invasió francesa d' En Felip l' Ardit. En Fuch Folch de Cardona va heretar al any 1321 el vescomtat del Bas, que durant el meteix sigle va passar diferentes vegades a la casa reial d'Aragó y a la de Cabrera, essent venut per aquestos derrers a la de Moncada al any 1574, y passant a les derreríes del sigle XVII als dominis de la casa de Medinaceli.

BASA.

EMPATAR LA BASA. fr. *Fam.* Aventatjar a un altre en qualsevulla cosa de que 's parli. *Aventajar.*

NO HAVERHI QUI LI EMPETI LA BASA. fr. *No haber quien le aventaje.*

BASA (Joseph). *Biog.* Jurisconsult mallorquí que vivía a mitjans del sigle XVII. Va obtindre el doctorat al any 1642; era advocat de pobres y assessor del veguer, y al any 1651 del batlle general del regne. Va escriure nombroses alegacions jurídiques de dret foral.

BASALT. m. *Min.* Roca volcánica de color negrench o roig fosch, y de molta duresa. Basalto.

BASAMENTA. f. *Arq.* BASA, 1, BASAMENT.

BASARDÓS, A. adj. Pavoroso. || PAORÓS, ESPANTÓS.

BASART Y DALMASES (Valentí). *Biog.* Canonge doctoral de Barcelona, que va neixer a la meteixa ciutat al any 1847, morinthi al de 1900. Va èsser catedrárich d' Historia Universal y d' Espanya al seminari, havent publicat una obra pera la ensenyança d' aquestes assignatures.

BASAS (Joan). *Biog.* Doctor en medicina, catedrátich del Collegi de Sant Carles de Madrit al any de 1833. Va publicar a Barcelona un facicle titolat *Cólera morbo asiático, duendes libres y embolados, obrita original.*

BASCÓS, A. adj. *Ter.* ANSIÓS, ANGUNIÓS.

BASCOSITAT. f. *Ter.* ANSIETAT, ANGUNIA.

BASE.

BASE DEL CONUS. f. *Art. y of.* Al teler mecánich la peça cilíndrica que sosté el conus del joch de picar.

BASE D' EVOLUCIONS. f. A la teoria de teixits es la evolució quals fils o les passades fan en son curs aplicantlles al enunciat d' un lligament.

BASET Y BAVÍ (Joseph). *Biog.* Historiograf, acadèmich de la de Bones Lletres de Barcelona y canonge de Tortosa, que al any 1805 va escriure una oració gratulatoria ab ab observacions de la ordre nomenada de la *Hacha.*

BASILISCH.

DIU EL POBLE QUE 'L BASILISCH NEIX D' UN OU QUE PON LA GALLINA. fr. *Fam.* Explica la impossibilitat d'algunes coses y la candidesa de molts que hi creuen.

BASIVAVIA. f. *Ter.* MISERIA.

BASOFIA. f. Barreja de moltes coses de menjar, cuites de qualsevol modo. Menjar repugnant.

BASSA (Joseph). *Biog.* Monjo del monastir de Santes Creus y vicari general de la congregació del Císter a la Corona d' Aragó. Al periode de 1814-15, va escriure respecte els propòsits de les corts de Cádiz pera la reforma de les relligions de regulars, sobre el pacte social de Rousseau, y en quan a les proposicions d' En Martínez María a la teoría de les Corts. Era nadiu del Vendrell.

BASSA (Coll de la). *Geog.* A la comarca d' Olot, admirable punt de vista sobre la vall d' Oix y les vessants de Sant Miquel de Pera.

BASSACH. m. dep. BASSOT.

BASSACHS (Els). *Geog.* Veinat de Gironella, al Bergadá.

BASSET (Frare). *Biog.* Poeta esmentat en el *Conort d' En Farrer,* qui transcriu una composició seua. Vivía al sigle XV, sense que s' haguessin trovat d' ell altres noticies de la seua existencia.

BASSÍ. m. *Ant.* BASSINA. Vas pera fer les necessitats corporals.

BASSILI. n. p. Basilio.

BASSIVAR. v. a. *Ter.* AUYELLAR, CABRIDAR.

BASSÓ (Joseph). *Biog* Excelent compositor, organista, poeta, predicador y lector en teología. Al any 1638 va pendre l' hábit de Monjo de Montserrat, de quina escolanía havía sigut alumne aprofitat.

BASSOLS (Bonaventura). *Biog* Musich remarcable, professor y concertista de guitarra, que va viure a Barcelona a la primera meitat del sigle XIX. Va neixer a Xile al any 1854, establintse en aquella república.

— (NARCÍS). *Biog.* Musich, germá d' En Bonaventura, y com ell guitarrista habilitós, que va donar concerts a París, establintse a la capital de França pêls anys de 1865.

— (NARCÍS). *Biog.* Escriptor barceloní de la primera meitat del sigle XIX. Va traduir ab En Víctor Balaguer la novela del vescomte d' Arlincourt *Els desposats de la mort,* y va escriure algunes composicions dramátiques originals, entre elles una comedia en un acte, titolada *No más versos.*

— Y COLOMÉ (PERE). *Biog.* Mestre d' instrucció, molt distingit, que va neixer a Olot al any 1810, dedicantse marcadament a l' ensenyança de les matemátiques. Va ésser professor del collegi de Castelló d' Empuries, y al any 1849 va publicar un *Tractat d' aritmética, álgebra y geometria, aplicades a la agricultura.*

— Y MARANYOSA (JOAQUÍM). *Biog.* General molt prestigiós, que va neixer a Barcelona al any 1797, morint al de 1877. Va desempenyar molts cárrechs, entre ells el de governador de Barcelona al any de 1856, Capitá general de les Balears y Ministre de la guerra en 1871.

BASSOLS (Collada). *Orog.* A la comarca d' Olot, entre les valls del Ter y de Saclot, ovirantse desde ella les serres de Finestres, Fontpobre, Colltort y Marbulenys.

BASSORA (Joaquim). *Biog.* Escriptor tècnich de comptabilitat, que vivía a Barcelona a la primera meitat del sigle XIX A l' any 1838 va publicar la obra *Teoría dels comptes corrents ab interès, càlcul de arbitratges y regles pera operacions de cambis*, seguint els sistemes que eren a son temps més modernisats.

BAST.

A CLOT DE BAST. fr. A pas d' animal de cárrega.

BASTA. f. *Art. y of.* Als teixits, el fil que passa per demunt o per sota de més d' un fil.

FER BASTES fr. *Art. y of.* Defecte que 's nota als teixits quan els fils de l' urdit o les passades de trama s' entrellacen de manera diferenta del dibuix que s' hagi confeccionat.

BASTAMENT. adv. Prou, bastant, suficientment. (V. ABASTAMENT).

BASTANT. *Geog.* Veinat de la comarca d' Olot, dessota 'l Puig de la Roureda de l' Olivera.

BASTÉ SERRAROLS (Joan). *Biog.* Mestre superior normal y professor de la Granja experimental agrícola de Barcelona, que va morir a aquesta ciutat a l' any 1881. Havía colaborat a *El Clamor del Magisterio* y era autor de nombroses obres didáctiques, entre elles: *Mètode práctich racional de leetura; quadre de la distribució del temps y del travall, y compendi de l' historia universal y particular d' Espanya.*

— Y FERRER (ANDREU). *Biog.* Fervent catalanista, que va ésser un dels més resolts sempre pera sostindre les institucions literaries y polítiques al periode de deixondiment dels ideals patriotichs. Va morir a Barcelona a l' any 1899.

BASTIDA (La). *Geog.* Predi del terme de Santa Margarida, part. jud. d' Inca, a l' illa de Mallorca.

BASTINA. f. *Ter. ibicench.* Brut, usat; desgastada la roba. Raída.

BASTINOS Y COLL (Joan). *Biog.* Llibreter consagrat especialment a la edició d' obres didáctiques. Va fundar la casa editorial del seu nom a mitjans del sigle XIX, donant gran impuls a la publicació de obres d' ensenyança. Va figurar en política al partit progressista, havent sigut regidor del ajuntament de Barcelona y pertenescut a diverses corporacions. Va morir a Barcelona a l' any 1893.

BATALLA (Coll de la). *Geog.* Lloch del terme de Calviá, part. jud. de Palma, ont se conserva la pedra que va servir pera celebrar la primera missa oida per l' exèrcit conqueridor d' En Jaume I quan s' ampará de Mallorca aquell gran rei. ‖ Coll de les estribacions de les montanyes de Prades, demunt d' Alforja, ont a la guerra dels Set anys s' hi va donar una sangnanta batalla.

BATÀLLER Y CONSTANTÍ (A). *Biog.* Metge molt remarcable, nadiu de Peralada a l' any 1853, morint al 1878. Va escriure alguns travalls professionals, y a l' any 1877 va publicar un promptuari nomenat *Guia del banyista.*

BATÁN. m. *Art. y of.* Máquina de destriar les fibres de cotó. ‖ A la máquina Jacquard, l' aparell que sosté y fa funcionar el cilindre.

BATANAR Y BATANEJAR. v. a. *Ter. met.* DONAR UN BATÁN, PEGAR.

BATAYOLA. f. *Ter. mar.* Part en l' orla del barco.

BATEGADA. f. PALPITACIÓ.

BATEGAR. v. a. PALPITAR.

BATEIG.

TIRAR A BATEIG. fr. Gastar sense tò ni sò. *Tirar el dinero, despilfarrar.*

BATEJAR.

HA ESTAT BATEJAT AB AIGUA DE TOSCA. fr. *Ter.* HA APRÈS DE MODOS A PORQUERES. Se diu de qui no té modos ni vergonya.

BATET. m. Nom del coixinet per ont passen les brides del cavall que tira d' un carro.

BATIADERA. f. *Ter.* Pica o font baptismal.

BATIBULL. m. Soptament. Batiburrillo.

BATIÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Batejar. Bautizar.

BATICOR. m. *Ter.* Batiment de cor. Palpitación.

BATÍCUL. m. *Ter. ibicench.* Surra. Zurra.

BATIEG. m. *Ter. ant.* Bateig. Bautizo.

BATIPORT. m. March o ull de bou de finestra, trapa, etc.

BATLLE (Antoni). *Biog.* Relligiós trinitari abans de l' exclaustració de 1835. Era nadiu de Palma, y va ésser després d' aquella data capellá de la Misericordia, canonge de la catedral y xantre de la meteixa iglesia. A l' any 1847 va publicar una curiosa *Memoria de la situació y necessitats de la casa de Misericordia de Palma.*

— (MARTIRIÁ). *Biog.* Prebere nadiu de Banyoles, que va publicar a l' any 1677 una obra mística catalana ab el títol de *Declaració de la llei cristiana, dita el sabi de la llei de gracia.*

— Y RIBAS (RAMÓN). *Biog.* Remarcable professor de teoría de teixits, nascut a Barcelona al any 1837, que durant els llarchs anys que va exercir la ensenyança va contribuir al positiu avenç de la industria textil catalana. Va tindre nombrosos deixebles, que pochs anys abans de la seua mort organisaren un homenatge al seu laboriós mestre. Al instalarse a l' estranger els telers mecánichs va ésser dels primers en estudiarlos, inventant la montura catalana qu' encare s'usa, essent el primer que va establir a Espanya la ensenyança del teler mecánich, al any 1860. Va escriure algunes profitoses obres tècniques. Va morir a l'any 1906, essent el degá dels mestres de la seua especialitat.

Ramón Batlle y Ribas

BATLLÓ Y BARRERA (Joan). *Biog.* Fabricant de filats y teixits de cotó, que ab el seu germá En Feliu va fundar la remarcable manufactura descrita al DICCIONARI. A l' any 1880 va establir a Hostafranchs una fábrica dels meteixos articles, assolint en la seua industria arrelada importancia y mereixent en concursos y exposicions les més altes recompenses. Va morir a l' any 1892.

BATOCH. m. *Ter. de Sopeira.* Dolent. Malo.

OU BATOCH. Ou sense rovell, ou clar, ou buit. Huevo claro.

BATON (Francesch de). *Biog.* Carmelita catalá, catedrátich de teología a l' Universitat de Paris, ont va meréixer per la seua erudicció que se l' anomenés *Doctor sublim.*

BATORA. m. *Ter. ibicench.* Barret gran. Sombrero de ala ancha.

BATSUSE. m. *Ter. ibicench.* Ratería, robo. Rapiña.

BATUALISTO! *Excl.* ¡Voto a...!

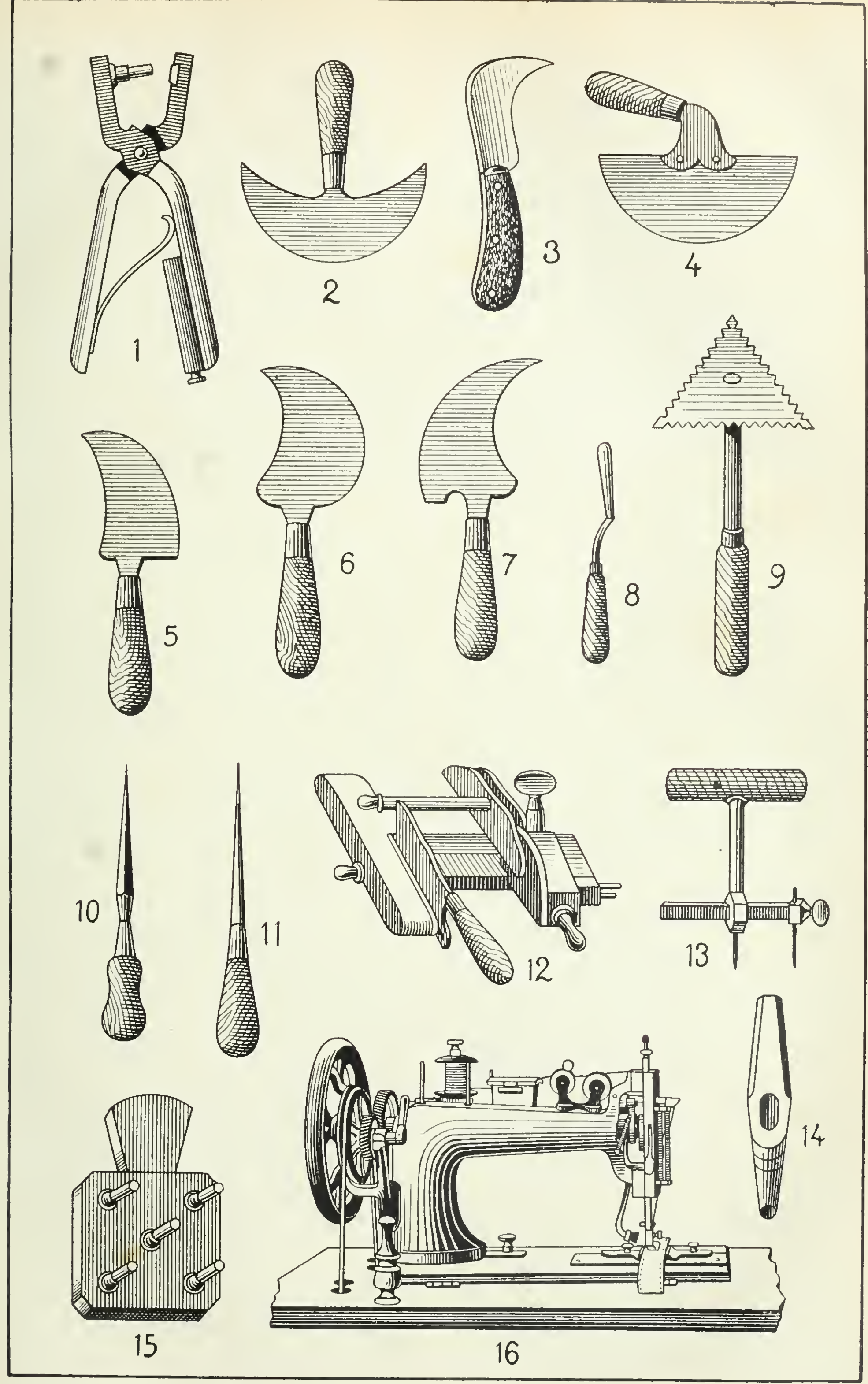
BATUSSAT, DA. adj. Molt cansat. Molido.

BATZEGAR. v. a. Pegar, copejar a algú. Aporrear.

BAUB, A. adj. *Ter.* BALB.

BAUB D' APLAUSOS. f. Combinació rítmita de aplaudiment general que fan a una tots els congregats quan volen honorar al orador, al actor, etc.

BAUCELLS (Francesch). *Biog.* Relligiós del ordre de menors, autor d' un catecisme titolat *Font mística*

1. Trocador de má. 2. Tallant o coltell de manech dret. 3. Ganivet de butxaca. 4. Coltell de taló 5. Falzilla quadrada. 6. Falzilla rodona. 7. Falzilla ampla. 8. Matacants. 9. Raspador. 10. Lena de caires vius. 11. Lena rodona. 12. Máquina de tallar. 13. Compás de volanderes. 14. Trocador de cap. 15. Aparell pera fer cordons de cuiro. 16. Máquina pera cosir cuiro.

y sagrada del paradís de l' Iglesia, en llengua catalana, imprès a Barcelona per primera vegada a l' any 1704, haventsen fetes posteriors edicions y essent traduit al castellá.

BAUCIS (Joan). *Biog.* Musich remarcable, professor de violoncello bona cosa d' anys a l' orquesta del teatre del Liceu. Va morir a Barcelona a l' any 1894.

BAUDELLÓ. m. *Ter.* BALDÓ, 1, 3 y 4.

BAULA. f. *Ter. ibicench.* Trencador. Eslabón.

BAULÓ. m. *Ter. ibicench.* Passador de pany. Pestilo.

BAUMA BLANCA. *Geog.* A la vora del Coll de Remolí, al Bergadá.

BAUMA DE TRUCAFORT. *Espeo.* Petita cova de tosca, a la vora de la Cascata de la Farga Vella, al Ripollès.

BAUME. m. BÁLSAM.

BAUMES DELS FERRERS. *Geog.* Coves que 's troven a les cingleres de Marinyol, a la comarca de Olot, convertides en vivendes. Obertes a la meitat del cingle, sols presenten obrada ab paret la cara que dona a la timba, essent sols accessibles pêl portal del petit camí obert a son enfront, destacantse al fons de la fondalada la grandiosa y senyorial casa dels Ferrers.

BAUMES D' UYÁ. *Geog.* A les valls del Llerca, prop de la ferèstega vall de Sant Aniol.

BAUS. m. *Ter. Vallespir, Cerdanya y Vallès.* Ribaços espadats, al fons dels quins corre un riu o torrent.

BAUSACA. f. *Ter. Costa Llevant. Mar.* Lloch ont se coloquen els homes pera carregar un barco.

BAUZÁ (Bernardi). *Biog.* Jurista mallorquí, que vivía als començos del sigle XVIII. Era nadiu de Palma. Va morir a l' any 1716, deixant escrites, ademés de varies alegacions, un *Manual d' advocats* y una *Concordia entre l' Estat eclesiástich y 'l secular del regne.*

— (JOAN AMADEU). *Biog.* Relligiós observant a Palma a l' any 1744, eloqüent orador y docte en teología. Era nadiu de Petra a l' any 1727, morint a Palma al 1787. Va escriure poesíes mallorquines y algunes obres místiques, entre elles les de *Notícies de les imatges de Jesús, María y Joseph als convents extramurs de Palma.*

BAVAR. v. a. BABEJAR. || ESCUPIR.

BÁVAR, A. adj. De Bavaria. **Bávaro.**

BAVARADA. f. Escupinada, babeig.

BAYANA (Coma de Na). *Geog.* Lloch del terme d' Andraitx, partit de Palma de Mallorca.

BAYANES. pl. f. *Ter. ibicench.* Alforges. **Alforjas.**

BAYLÒ (Martí de). *Biog.* Canonge de Tarragona, capellá y bibliotecari d'En Antoni Perez, privat d'En Felip II, al any 1586.

BAYONES. f. *Ter. náut.* Rems d'esquif. **Remos de esquife**

BAYUCO (Joan Baptista). *Biog.* Pintor valenciá que va neixer al any 1664, havent deixat a la seua ciutat nadiua, frescos molt remarcables. Poch se sap de la seua historia, constant solzament, que per la escassedat de medis en que 's trobava, no pogué conrreuar el seu talent artístich, mes aixís y tot va mostrar condicions rellevants.

BAZAR. m. Magatzem, botiga, firal. Mot acceptat de les llengües orientals. **Bazar.**

BÉ.

BÉ DE DEU. fr. *Fam.* Abundor de quelcom. *Abundancia.*

ÉSSER UN BÉ DE DEU. fr. *Fam.* Esser molt abundosa alguna cosa. *Ser una bendición.*

TINDRE UN BÉ DE DEU D' ALGUNA COSA. fr. *Fam.* Tíndrela ab abundor. *Ser una bendición* o *una bendición de Dios.*

BEATRIU. *Biog.* Moller del comte Ramón Berenguer de Provença, valent militar y remarcable poeta. A son temps aquell estat del Mitjorn de França, va assolir el més enlairat esplendor. Era filla del comte Tomás de Saboia. Les quatre filles d' aquell matrimoni regnaren toles elles: Na Margarida va casarse ab En Lluis XI de França; N' Elianor ab N' Enrich d' Anglaterra; Na Sanxa ab En Ricart de Cornualla, rei dels romans y Na Beatriu ab el comte d' Anjou En Carles de França, germá de Sant Lluís, a qui va ajudar a les conquestes de Nápols y de Sicilia.

BEBERRA. m. *Ter.* Qui beu molt, criatura aferrada al mugró. **Borrachín, tragón.**

BECAINA (Plans d' En). *Geog.* A la comarca de Camprodón, abans de trovar el camí que mena de Molló a Rocabruna, passat el cim de la pujada dels Vilars.

BECARRADA. f. Cop de bech. **Picotazo.**

BECAT. *Ter. de Sopeira.* Eina pera conreuar la terra, a mena de cávech ordinari. Vé a ésser una forca de dues puntes, que per una banda acaba com una aixada, anomenantse de l' altra *galló.*

BECH. *Fam.* Boca.

FER ANAR MOLT EL BECH. fr. Enraonar massa.

OBRIR MASSA EL BECH. fr. Badallar fort.

BECH DE GRUA. *Ter. ibicench* Cávech, picot.

BEDOSA (Collet de la). *Orog.* Collada de la comarca d' Olot, a 650 met. d' altura, prop de Coll de la Bartrina.

BEGES Y OLIVA (Joseph). *Biog.* Advocat y escriptor que va neixer a Reus al any 1830. Va escriure travalls professionals molt acceptables, tractant algunes qüestions de aplicació de les penalitats legals.

BEGUDA. f. Berenar.

BEGUDA (Santa Eularia). *Geog.* Parroquia de la comarca d' Olot, bisb. de Girona, que té anexe el santuari de Montrós.

BEGUERNIU. dim. *Ter. ibicench.* Adgectiu que se usa pera parlar del més xich d' una familia. || CAGANIU.

BEGUINA. f. Dona consagrada a la relligió, sense pertanyer a cap ordre eclesiástica. Dona retreta del tracte social. || BEATA.

BEJOQUES. f. pl. *Ter. prov. de Tarragona.* Mongetes.

BELCAIRE. *Geog.* Ciutat cap de cantó al Mitjorn de França, situada a la vora del Rose, enfront de Tarascó. Está a 24 kilometres de Nimes, y en la població sejornaren alguns dels primers escriptors del desvetllament literari de Provença. La seua historia al temps mitgeval está unida a la de Catalunya; depenía del comtat de Tolosa, y a les lluites dels albigesos y a les del sigle XVI el seu nom figura sovint. En Ramón VII de Tolosa, per privilegi de 1217, li va concedir la celebració de la celebrada fira, que tant renòm ha donat a aquell Bellcaire.

BELGA. f. Tira, llenca, troç, bocí llarch y estret y aixís se diu: *una belga de terra.*

BELICORÓS. adj. *Ant.* BELICÓS.

BELICOROSITAT. f. *Ant.* BELICOSITAT.

BELICOSAMENT. adv. D' una manera belicosa, bèlicament.

BÈLIT. m. Troç de fusta que serveix pera un joch de nois. **Jugar a bèlit.** || BÓLIT.

BELTRAN (Bonaventura). *Biog.* Musich valenciá, mestre de capella de aquella catedral, que fruía molt renòm y va morir al any 1860.

BELVER (Antoni). *Biog.* Prebere y lulista mallorquí, que vivía al sigle XVI. Era un dels homes més coneixedors del helenisme y de les belles lletres. El rei Felip II va encomenarli al any 1578, la formació

d' un catálech d' obres d' En Lull pera que figurés a la biblioteca del Escorial. Va morir a Palma, l' any 1585 deixant escrites algunes obres valioses, relatives a En Ramón Lull.

BELL Y LLOPART (Joan). *Biog.* Professor de Bones Lletres y de matemátiques al colegi de Cordelles al any 1768. Era sacerdot y va pertanyer a la Academia de Ciencies naturals y arts quina corporació pera premiarli els seus mereixements y estudis, li va assignar 300 ducats al any. Va llegir a l' Academia dues memories, *Del sentit de la vista* al any 1794 y *Descripció de la Lluna*, en 1796. Va morir l'any 1804.

BELLACH, CA. adj. Dolent, astut, mal intencionat. **Bellaco.**

BELLACH (Serrat de). *Orog.* A la comarca d'Olot, abans d' arrivar al Coll d' Uria, de quin vé a ésser un dels replans despresos.

BELLAIRE. *Geog.* Veinat que ab els de Sant Martí del Corb, Boada, Poca Farina y Bosch de Tosca, forma municipi ab Les Preses, a la comarca d'Olot.

BELLA-MIRANDA. *Geog.* Promontori a la vora del port de Palma de Mallorca, que domina tota la illa.

BELLAPART Y ROCA (Francesch). *Biog.* Mestre de instrucció que vivía a Sabadell a mitjans del sigle XIX y al any 1867 va llegir a la Societat barcelonina d' Amichs de la Instrucció una memoria: *Influencia de la música sobre nuestros ánimos*. Era compositor musical y autor d' una sarçuela en tres actes: *La vigilia de la fiesta* y d' un *Stabat Mater* que baix la direcció del mestre Manent va cantarse a l'iglesia de Sant Agustí de Barcelona.

BELLCAIRE (Antonieta de). *Biog.* Inspirada poetissa provençal, que va pendre part activa ab les seues delicades produccions al desvetllament d'aquella literatura, pels anys de 1864 al de 1868. Va morir jove encara al any 1870.

BELLAFOREST (Francesch de). *Biog.* Escriptor del sigle XVI al Mitjorn de França. Va neixer prop de Samatan al any 1530 morint a París al 1583. Havía escrit molt de geografía y d' historia, mes obligat per la necessitat, no va poguer dedicarse als estudis ab l' èxit que hauría assolit a no ésser tan penosa la seua situació.

BELLAGARDA. *Geog. y Hist.* Fort del Portús a 420 met. d'alt, alçat en temps dels reis d' Aragó y reconstruit per Vauban en temps de Lluis XIV, al objecte de servir de guarda a la frontera.

BELLERUGÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Escarbotar. **Escarabajear.**

BELL DEPART. *Geog.* Lloch del terme de Puigpunyent, part. jud. de Palma, a l'illa de Mallorca.

BELLÓ (Francesch). *Biog.* Doctor en teología y home de molta illustració, que va ésser canonge de Sigüenza, magistral de Murcia, Rector del seminari de Tortosa y ardiaca de la seua catedral. Era eloqüent en la predicació y autor d' algunes obres pietoses. Va morir a Tortosa al any 1901.

BELLOCH (Comtat de). *Gen.* Noble familia del sigle IX, un de quins individuus, En Gerbert de aquell cognòm, era vescomte de Barcelona al any 870. L' arqueología mostra en els restes dels seus antichs casals, als indrets del Vallès, de Lleida y de Girona, la intervenció que tingueren els Belloch en els fets trascendentals de la nostra historia, fins a les jornades terribles del temps d' En Joan II, quan ja per la influencia y les ambicions de gent forastera, se sentíen trontollar els drets y les llibertats de Catalunya. Quan la guerra de successió el comtat de Belloch va ésser un dels que sofriren per part del vencedor la rencorosa punició per la seua fidelitat a les institucions catalanes. El títol de comte va ésser instituit pêl rei Felip II d' Austria, y en nostres temps revalidat per Amadeu I de Saboia al any 1871.

BELLOCH (Antoni). *Biog.* Metge de a mitjans del sigle XIX y membre de l' Academia de Medicina de Barcelona. Va presentar a la meteixa corporació algunes memories, tractant alguns interessants punts d' anatomía y de terapèutica, entre altres, del rompiment del conducte salival d' Atenar, per medi de una lámina de plom, y del empleu del yodo sòlit pera la curació d' un goll.

— (JOFRE DE). *Biog.* Relligiós dominich del sigle XVI, autor d' una *Historia de Sant Lluis, rei de França.*

— (JOSEPH MARIÁN). *Biog.* Un dels capdills catalans de la guerra de la Independencia. Al assalt de Puigcerdá va ésser nomenat capitá del regiment de Saboia, y va acabar aquella lluita essent tinent coronel, y posseint creus de distinció per les seues proeses. Era vocal de la Junta d' Armament y defensa del Vallès, al any 1809.

BELLPUIG. *Geog.* Lloch del terme d' Artá, partit de Manacor, a l' illa de Mallorca.

BELLS (Pau). *Biog.* Framenor, que va neixer a Barcelona al sigle XVI. Era molt competent en la Sagrada Escriptura, y va deixar escrits uns *Comentaris de Job*, que van ésser traduits a varies llengües.

BELLUGA. f. Bellugament, acte de bellugar moltes coses. || *Met.* REVOLTA.

EN TEMPS DE BELLUGA, CAMPI QUI PUGA fr. Vol dir qu' en temps de rebombori, tothom aprofita la ocasió pera aprofitarsen. *A rio revuelto, ganancia de pescadores.*

BELLUGAMENT. m. Acció y efecte de bellugar y bellugarse.

BELLVER (Angel). *Biog.* Virtuós caputxí, que vivía al sigle XVII. Era home que fruía de popular concepte per les seues bondats y caritatiu esperit, y autor d' un llibre pietós, titolat: *Art de ben viure*, imprès al any 1683.

— Y JORDÁ (MORÁN). *Biog.* Conegut pintor, que va ferse renòm a la segona meitat del sigle XIX, per la seua habilitat en restaurar els quadres antichs. Va morir en 1890.

BELLVEURE. *Geog.* Predi del terme de Binisalem, part. jud. d' Inca, a l' illa de Mallorca.

BELLVÍS (Arnau). *Biog.* Relligiós de l' ordre de predicadors, doctor de la Sorbona, molt entès en teología y la Sagrada Escriptura. Vivía a mitjans del sigle XVI, y va escriure algunes obres dogmátiques.

BELLVIURE (Pau de). *Biog.* Poeta esmentat al *Conhort d' En Farrer*, a les poesíes de N' Ausies-March, y a les obres del marquès de Santillana. Degué viure a les derreríes del sigle XV.

BENADAT, DA. adj. Benaventurat, sortós. **Bienaventurado, afortunado.**

BENAHUYRAT, DA. adj. *Ant.* BENAVENTURAT.

BENANÇA. f. *Ant.* BENANDANÇA.

BENANANT, A. a. adj. ACABALAT, RICH.

BENASTRUGANÇA. f. *Ant.* SORT, VENTURA, FELICITAT.

BENÁTIGA. *Geog.* Predi del terme d' Andraitx, partit jud. de Palma, a l' illa de Mallorca.

BENAURAT, DA. adj. Feliç, ditxós.

BENDINAT. *Geog.* Lloch proper a Palma de Mallorca, ont s' hi serva un castell restaurat, que pertany a la noble familia de Montenegro.

BENESSAT (Francesch de P.). *Biog.* Farmacèutich y naturalista molt remarcable, nadiu de Sabadell y mort a Barcelona al any 1910. Va publicar travalls literaris de molta valua, y va ésser un dels socis més actius poch despiés de fundades les Societats excursionistes al any 1876. Va ésser diputat provincial per Sabadell.

BENET (Sant). *Biog.* Nadiu del Mitjorn de França, al sigle VIII. Nomenat visitador de tots els monastirs

dels franchs de son temps, va concorre al concili de Aix-la-Capella, al any 817, y va morir al de 821, deixant escrit el Còdich de les regles relligioses.

BENET XII. *Biog.* Papa quan el cisma d' Avinyó, desde l' any 1334 al 1342. S' anomenava Jaume de Novallis, y era conegut ab el renòm del *Forner*, per ésser fill d' un pasticer de Saverdun, al comtat de Foix. Pertanyía a l' ordre de Sant Bernat y era doctor per l' Universitat de París, havent sigut bisbe de Pamiers y de Mirapoix. Nomenat cardenal pel seu oncle el papa Joan XXII, per unanimitat fou enlairat a la cadira pontificia, y ab tot y les seues virtuts, dels seus propòsits y de son talent, va sofrir totes les conseqüencies del sejorn dels papes a Avinyó.

BENET (Cipriá). *Biog.* Frare del sigle XVI, que vivía al any 1522, havent assolit nomenada per les seues obres dogmátiques.

— (JOAN). *Biog.* Carmelitá, qu' era nadiu d' Olot, autor de varies obres devotes, entre elles el *Jardí del Carmel,* imprès a Barcelona al any 1660.

— (JOSEPH DE SANT). *Biog.* Relligiós llech del monastir de Montserrat, a qui se 'l coneixia ab el nom de *Joseph de les Llanties*, fruint popular concepte. Encara que no havía nascut a Catalunya, a la nostra terra va sejornar sempre, morinthi en 1717, després de dos anys de malaltía. No sabía lletra, y ell sol va apèndrela, havent escrit a Montserrat les seues observacions espirituals, desde 1693 fins a 1707.

— (RAFEL). *Biog.* Metge, que vivia a mitjans del sigle XIX. Era nadiu de Sant Feliu del Racó, y subdelegat de Sanitat de Terraça, y va ésser autor d' alguns travalls professionals, entre ells les observacions de les pestes de verola de Sabadell als anys 1854 y 1858

BENEYTERA. f. Pica de l' aigua beneyta. Pila de agua bendita.

BENGUIAR. v. a. Menar, conduir per bon camí.

BENIBASSI. *Geog.* Lloch del terme de Fornalutx, part. jud. de Palma de Mallorca.

BENIFULDÓ. *Geog.* Lloch al peu del mont de Tomir, al terme d' Escorça, partit d' Inca, a l' illa de Mallorca.

BENIGNE. m. y adj. Bondadós. || *Fig.* Ximple.

BENNASSER (Antoni). *Biog.* Escriptor mallorquí del sigle XVII, autor d' un tractat de prosodia, que mostrava 'ls seus profons coneixements gramaticals.

— (PERE). *Biog.* Doctor en teología, mallorquí, y mort a Palma al any 1694. Va ésser un dels més ferms partidaris de les doctrines lulianes, havent publicat diverses obres, ab l' intent de rellevar la figura del sabi filosoph, y escrivint al any 1691 una historia de Ramón Lull, dedicada al rei En Carles II.

BENVOLENÇA. f. *Ant.* BENEVOLENÇA o BENEVOLENCIA.

BEQUERREJAR. v. a. Espicoçar ab el bech.

BERARD (Francesch). *Biog.* Relligiós mallorquí que va neixer a Palma al any 1575 Era dominich al convent d' aquella ciutat, predicador eloqüent, antíquari, historiaire y prior d' alguns convents de la seua ordre, havent fundat el d' Inca. Va deixar algunes obres manuscrites, que 's van perdre en gran part. Va morir a Palma al any 1624.

— (FUCH). *Biog.* Doctor en abdós drets, que va neixer a Palma al any 1553. Era consultor del Sant Ofici, oidor de l' Audiencia y va ésser ministre de la Rota, obtenint pels seus serveis, al any 1591, títol de noblesa pera ell y 'ls seus descendents. Va morir al any 1594, deixant escrites una munió d' informacions jurídiques.

— (JOAN). *Biog.* Militar, que va neixer a Palma al any 1542. Va fer la campanya del Milanesat, deixant reputació de valent quan formava part del terci d'En Figueroa al temps de les lluites dels francesos ab el duch de Saboia. Va morir a Namarcle (Flandes). Home de molta cultura literaria, consagrava al estudi tots els moments que les seues obligacions militars li consentien, havent escrit diverses obres, algunes de elles gramaticals, com un tractat de sintaxis que va publicar al any 1583.

— (QUIRSE). *Biog.* Monjo benedictí de Besalú, autor d' una obra pietosa relativa a la confessió, impresa a Barcelona al any 1682.

— (RAMÓN). *Biog.* Doctor en dre s y catedrátich de la Universitat de Lleida al any 1671, va entrar a Barcelona al convent de predicadors, passant després a Filipines, ont va ésser consultor del arquebisbe Pardo, de Manila. Va escriure memorials y apologíes, y un manifest justificatiu de les resolucions d' aquell prelat. A son retorn a Espanya, era procurador de l' ordre a Madrit y a Roma.

— (SERAFÍ). *Biog.* Canonge gironí, que vivía a les derreríes del sigle XVII. Va publicar dues ressenyes coetanies, una de les festes celebrades a Barcelona al any 1677, quan el rei En Carles II va nomenar primer ministre a En Joan d' Austria, y altra dels serveis fets als reis per la ciutat de Barcelona durant el siti de 1697.

BERCH (Francesch). *Biog.* Advocat barceloní, que al any 1858 va publicar un facicle ab el títol de *Representación a las Cortes al objeto de mejorar la suerte de Cataluña y reparar los males que a la misma está causando la ley que rige en ella sobre sucesiones testamentarias.*

BERDEGUER (Esteva). *Biog.* Profón teòlech y escriptor, canonge de la catedral de Barcelona, que va morir al any 1861.

BERDÓS Y BLANCO (Magí). *Biog.* Cirurgiá, que va neixer a Barcelona al any 1792 Al any 1814, va ésser agregat al exèrcit, y després de la lluita de la Independencia, era professor y consultor de cirurgía al exèrcit d' operacions del alt Perú. Al retornar a Espanya escrigué algunes memories sobre assumptes mèdichs.

BERENGUER. *Biog.* Bisbe de Barcelona al sigle XII, autor d' alguns manuscrits, que als començos del sigle XIX se servaven a la biblioteca reial, relatius a materies canòniques y jurídiques.

— *Biog.* Monjo de Ripoll al sigle XV. Va deixar manuscrita una obra que figurava a la Biblioteca del predit monastir.

— (RAMÓN) EL VELL. *Biog.* (V. RAMÓN BERENGUER).

— (RAMÓN). *Biog.* (V. RAMÓN BERENGUER III).

— (RAMÓN). *Biog.* (V. RAMÓN BERENGUER IV).

— DE TROYA. *Biog.* Poeta mallorquí del sigle XV, que va compondre un llibre de la *Gaya sciencia,* o sía poètica.

BERGA (Antoni). *Biog,* Musich que va pertanyer molts anys a la orquesta del Liceu, havent fruit de merescuts aplaudiments per l' acert y perfecció ab que tocava. Era un dels mellors concertistes del seu temps. Va morir a Barcelona al any 1873.

— (GUILLEM DE). *Biog.* Baró y vescomte de Berga, a mitjans del sigle XIII, de qui parla Bastero a la *Cruzca provençal,* y que era autor de nombroses poesíes, havent sostingut ab Aymerich de Peguilhá una disputa en vers. Alguns que l' esmenten, diuen que les seves poesíes eren bona cosa lliures de llenguatge.

— (JAUME). *Biog.* Advocat mallorquí, bon llatinista, doctor en drets y fiscal de Menorca al sigle XVII. Vivia al any 1614 y era autor de bon nombre d' alegacions jurídiques.

— (JOAQUIM). *Biog.* Caputxí, definidor y custodi de la provincia de Catalunya, que va viure a les derreríes del sigle XVIII. Era autor d' algunes obres relligioses impreses a Barcelona entre els anys 1764-78. Era predicador molt popular.

— (JOSEPH). *Biog.* Pintor, nadiu de Camprodón, que era professor de dibuix d' aquella població abans de 1867. Va presentar varis quadres a les exposicions de pintures de Barcelona desde 1868 fins a 1871 celebrades, y al Museu provincial de Girona

n' hi figuren alguns deguts al seu pinzell, entre altres *Vista dels afores d' Olot*, *Pau de la llar*, *Un captaire* y *Sometent de Catalunya*.

— (RAFEL). *Biog.* Musich de molta anomenada a mitjans del sigle XIX. Al any 1861 era primer cornetí a l' orquesta del Liceu de Barcelona, y tres anys més tart, musich major de la banda del regiment d' artillería de Sant Domingo.

— Y BALART (MARIÁN). *Biog.* Compositor y musich remarcable, autor d' algunes produccions de musica relligiosa. Era mestre de Capella, de Mataró, pels anys de 1860. Va morir a Barcelona al any 1867.

BERGA (Son). *Geog.* Pre i del terme de Calviá, part. jud. de Palma de Mallorca.

BERGADÁ (El). *Geog.* Encapçalada la comarca per el Puigllançada, dins dels límits ja descrits, forma orogràficament la part alta de la prov. da Barcelona, seguint desde Comabona per Puig Tarrés envers Llevant y reunintse les estribacions de la Muga, Moixa y el Pendíç en direcció de la serra del Moixeró, originantse a la carena les de Trulls y de Greixa, la del coll de Forn, les de Rus y Arols, y més al mitg de la comarca, desde Pedraforca, descendeixen els colls de Forn y de Trapa, alçantse al macís de Cija pera descendir novament al coll de Termes y enlairarse als rasos de Peguera pera venir a parar a les serres més baixes de Montclar. De la gran nervatura esmentada segueixen estribacions tant importantes com les montanyes de Gisclareny, els cingles de Costafreda y Caubell, els de Conangla, les Roques de Palomar, les montanyes de Fígols y les serres de Queralt, Capolat y Taravil. Creuen la comarca, els cursos d' Aiguadora, el Navet, el de Santa María, el Marlès, el Margansol y el Saldes, que barregen al fí les seues aigües ab el Llobregat.

La comarca del Bergadá, exceptuant Palmerola que pertany a la prov. de Girona, forma part de la de Barcelona, constituint 32 municipis que són els següents: Berga, Aviá, ab son agregat Obiols, Bagá, ab son adjunt Terradelles, Borredá, Brocá ab els poblets de Gavarrós y Greixa, Capolat ab Coforp y els Tossals, Casserres ab l' Aturetlla y el Guixaró, Castellar del Riu ab Espinabelt, Castellar d' En Huch ab Sant Vicents de Rus, Castell del Areny de Sant Romá de la Clusa, Espunyola y Cints, Fígols ab Fumanya y Peguera, Gironella, Gisclareny, La Baells ab Pedret, La Nou de Malanyeu, La Pobla de Lillet, La Quar ab La Portella, Montclar, Olván, Palmerola, Puireig, Sagars, Saldes ab Massanès y Molès, Santa María de Marlès, Sant Jaume de Frontanyá, Sant Juliá de Cerdanyola ab Guardiola y Sant Llorenç prop Bagá, Serchs ab Sant Salvador de la Badella, La Garriga y Sant Corneli, Vallcebre, Valldan, Vilada, Viver ab Sant Joan de Mondurn, y Serrateix. En lo eclesiástich, en sa quasi totalitat depèn del bisbat de Solsona, comprenenthi els arxiprestatges de Bagá, de Berga, part del de Gironella y l' arxiprestat de la Pobla de Lillet. Tant sols Borredá pertany al bisbat de Vich.

El Bergadá serva monuments y remembrances artístich-arqueològiques, ben remarcables; demunt de sos rius y rieres s' enlairen encara ponts mitgevals, de prou interès; ruines d' antichs casals y castells s' alcen als llochs enlairats de la comarca o prop dels pobles antichs, com els de Guardiola, Raset, Blancafort, Palmerola, Saldes, Castellar d' En Huch y Gironella. La major part dels seus temples són romànichs més o menys desfigurats per inconscientes restauracions, com els de Sant Climent de Vallcebre, Sagars, Biure, Sant Sadurní de Rotgès, Sant Jaume de Frontanyá, el monastir de Serrateix, Sant Salvador de la Badella y les ruines del antich convent de Valldaura. De construcció més moderna, y com a fonts de les tradicions y de la fe a la comarca, s' alcen els santuaris de Queralt, de la Quar, el de la Guardia, el de La Nou, el del Gresolet y altres.

Les comunicacions han mellorat a la comarca de algún temps ençá, donchs ademés de la antigua carretera de Manresa a Berga, s' han obert la del Estat de Gironella a Prats de Lluçanès y Vich, la provincial de Berga a Montesquiu, les de Bagá a La Pobla, y de La Pobla a Ripoll, y altres qu' están construintse, apart del ferrocarril de Manresa a Bagá. El canal industrial de Berga, y la munió de canals pera les fábriques nombroses a la comarca, a la vora del riu Llobregat, donen força motriu a explotacions industrials, emplaçant remarcables colonies.

Les produccions agrícoles són variades al Bergadá, essentne mostra entre altres, la colonia y granja de Grangés, els pasturatges de l' alta montanya, la vinya concentrada entre Puigreig y Gironella, els fruiterars de Berga, els blats y els ordis, els tubèrculs de les regions altes, etc. Es abundosa la caça, ab tot y minvar per les seguides tales de boscuria, la antiga riquesa forestal de la encontrada. Llebres, perdius y conills, hi abunden, isarts y esquirols tresquen pêls asprosos cims, y pels sots del Gresolet y les montanyes del Gisclareny, ixen a voltes els senglars. La riquesa mineral es remarcable, segons ho mostren la conca carbonífera de Fígols, la dels betums de la Pobla, els minerals de ferro y de coure a les serres de Greixa y Moixeró, y els criaders de Petroli de Brocá. Les fonts minero medicinals hi sovintegen, essentne prova, les de La Pobla, Saldes, Borredá, Vilada, Castellar d' En Huch, etc.

BERGANTADA. f. BERGANTERÍA.

BERGES (Joan). *Biog.* Metge dels començos del sigle XIX. Va rebre el grau de doctor a Cervera al any 1794. Al any 1718 era metge consultor del Rosselló y corresponent de l' Academia de Barcelona, ont va llegir una memoria sobre l' us del mercuri en certes enfermetats, al any 1830. Va ésser subdelegat de medicina a Lleida.

BERGNES DE LES CASES (Joana). *Biog.* Escriptora barcelonina, que va morir al any 1877. Posseia una gran cultura literaria, y havía traduit y publicat diverses obres de temes feministes.

BERLANGA (Cristófol). *Biog.* Relligiós del sigle XVIII, autor d' una *Historia del convent de la Concepció de Tortosa.*

BERNART (Fr.). *Biog.* Bisbe de Barcelona al sigle XIV. En son temps va disposar les constitucions sinodals de 1345.

BERNAT. m. Barra grossa de ferro o de fusta que's posa atravessada derrera de les portes y finestres pera que no 's puguin obrir desde la part de fora. Barrote.

BERNAT (Joseph). *Biog.* Eclesiástich del sigle XVIII. Era mestre de capella de Vich, pels anys de 1735 a 1753, y bon compositor musical, servantse al arxiu d'aquella catedral algunes de les seues obres.

— (N.). *Biog.* Relligiós mallorquí que pertanyía a la Companyia de Jesús. Va ésser missioner apostòlich a Egipte pels anys de 1698 a 1700, havent escrites algunes impresions del seus estudis fets durant el seu sejorn a l' Africa, publicades en el primer volúm de la obra *Lettres edificantes.*

— (PERE ANTONI). *Biog.* Escriptor mallorquí y bon poeta del sigle XVII, que va publicar a Palma al any 1683, la *Comedia de la general conquista de Mallorca.*

— (SILVERI). *Biog.* Jurisconsult que vivía als començos del sigle XVII. Era fiscal de la visita de la Diputació de Catalunya, y entre els seus travalls, cal esmentar un que va publicarse al any 1613, endreçat al rei Felip III relatiu al patronat eclesiástich de Cervera y altres llochs.

— DE PUIGCERCÓS. Vegis PUIGCERCÓS (BERNAT DE).

BERNÈS, A. adj. Lo propi de Berna o lo referent a aquella ciutat de Suiça. Bernés.

BERNÚS. m. ALBERNÚS. || Capa pera dur a batejar les criatures.

BERRET. m. *Ant.* CAPELL, BARRET.

BERRETINA. f. BARRETINA al DICCIONARI.

BERRIS. f. *Ter. ibicench.* Cares. **Bruces.**

BERRUGUET. m. *Ter. ibicench.* Bruixot. **Duende.**

BERTRAMÓN (Francesch). *Biog.* Jutge del suprèm tribunal de Catalunya al any 1684. Va escriure dues alegacions jurídiques tractant del domini de la iglesia primada de Tarragona, una d' elles endreçada al rei En Carles II.

BERTRÁN. *Biog.* Bisbe de Salamanca, inquisidor general, que va neixer a Valencia al any 1704.

— (ANDREU). *Biog.* Esculptor valenciá que va establirse a Madrit, essent nomenat director de l' Academia de Sant Ferrán al any 1728. Va morir al any 1772.

— DE COMINGES. *Biog.* Bisbe que regía la diòcesis de Sant Gaudens al Pirineu catalá de França, al sigle XI. El prestigi de que fruía y sa santedat va fer que s' apropiés el seu nom a la població de Cominges, posantla baix l' advocació del seu nom de pila.

— (JAUME). *Biog.* Poeta valenciá de les derreries del sigle XV y començos del XVI, autor de varies obres, escrites en la seua llengua materna.

— (SANT LLUIS). *Biog.* Un dels Sants més remarcables de l' ordre de predicadors, que va endreçarse a les missions de les Indies occidentals dedicantse a la predicació. Va beatificarlo el papa Pau V. Havía nascut a Valencia al any 1527 y va morir al de 1581.

— DE LIS. *Biog.* Distingit jove valenciá, partidari ferm de les reformes constitucionals de 1814. A l' any 1817 va conspirar pera restablirles, y descoberta la sublevació en quina ell intervenia, va ésser fusellat a Valencia.

— Y ROS (FELIP). *Biog.* Relligiós nadiu de Barcelona. Era acadèmich de la de Bones Lletres y catedrátich als estudis generals. A l' any 1851 va morir, deixant escrites algunes obres erudites, com una *Memoria històrica de les costums y les festes de Catalunya* (1838); *Historia del calendari* (1839); *Memoria històrica del Capitol de Barcelona*, y *Refutació teològica de les doctrines frenològiques d' En Cubí y Soler.*

Eduart Bertrán y Rubio

— Y RUBIO (EDUART). *Biog.* Distingit metge barceloní contemporani, y un dels escriptors més pulcres en llengua castellana. Havía publicat molts articles en la revista *La Escuela del Obrero*, 1876, y en algunes publicacions científiques y literaries. Va morir a Barcelona al any 1909.

— Y SOLER (TOMÁS). *Biog.* Polítich y escriptor barceloní dels començos del sigle XIX, que va ésser confinat a Canaries quan els aconteixements esdevinguts a Barcelona a l' any 1839. Era soci fundador de la «Societat d' Amichs de l' Home» y va escriure obres propagant les seues idees. Va publicar: *España en Málaga ó males de la guerra* (1772); *Catecisme politich, arreglat a la Constitució espanyola* (1837); *Descripció geográfica, històrich-politica d' Espanya*; *Itinerari descriptiu de Catalunya* (1847); *Un miracle y una mentida*, defensa dels xuetes mallorquins, y *Historia del poble espanyol* (1858).

BERTRANS (Jacint). *Biog.* Canonge y visrector del Seminari de Vich y un dels canonistes més doctes del seu temps. Va escriure respecte a Dret consuetudinari d' aquell bisbat y sobre diverses materies eclesiástiques pêls anys 1782 a 1796.

BES. adj. Forma catalana de *bis*, doble, dos, repetició.

BESA (Tomás). *Biog.* Relligiós de l' ordre de predicadors, que vivía al sigle XIV, havent deixat escrita la vida de Santa Catarina de Sena en vers y prosa llemosina.

BESALÚ (Comtat de). Va ésser aquest estat independent un dels que ja al sigle VIII figuren tindre relativa importancia, y als sigles X y XI els seus comtes Guifre, Miró y Bernat Tallaferro mostraren l' ardidesa y esperit politich dels senyors catalans que fonamentaren l' esclat de la nostra patria. Era capital del comtat la població de Besalú, extenentse més tart el seu domini per gran part de la comarca natural de La Garrotxa.

BESCAMBI. m. Casa ont cambien monedes y bitllets de Banch. **Casa de cambio.**

BESCAMBIAR. v. a. Cambiar unes monedes per altres equivalentes, cobrant una petita comissió. **Cambiar.**

BESCANTADOR, A. adj. Qui bescanta o insulta. **Denigrador.**

BESCAVADA. f. Acte y efecte de bescavar.

BESCAVADOR, A. m. y f. Qui bescava. || Jornaler llogat pera bescavar.

BESCAVAR. v. a. Cavar un camp per segona vegada.

BESLLUM. m. VESLLUM.

BESLLUMAR. v. a. VESLLUMAR.

BESLLUMAT, DA. adj. VESLLUMAT.

BESORA. *Orog.* Promontori de l' illa d' Ibiça, que se trova al pas de la parroquia de Sant Llorenç.

BESSÍ. m. *Ter.* VEÍ.

BESSIAU. m. *Ter.* VEINAT.

BESSIU. m. *Ter. ibicench.* Bestiar que produeix llet. **Ganado lechal.**

BESSIULA. m. *Ter. ibicench.* Mandró pera llençar pedres. **Honda.** || BASSETJA.

BESTARD (Guillem). *Biog.* Advocat mallorquí, autor d' alegacions jurídiques, doctor en Dret y un dels jurisconsults de quins més concepte se feia al sigle XVIII. Va morir a Palma a l' any 1787.

BESTIAR.

BESTIAR DE PEU PLÁ. El bovi, cabriu, llanar y porquí.

BESTIAR DE PEU RODÓ. Comprèn els cavalls, ases y mules.

BESTIESA. f. Animalada, rucada, disbarat gros. **Burricada.**

BESTRINADA. f. *Ter. ibicench.* Cop fort. **Batacazo.**

BÊT. f. *Ter. ibicench.* Contracció del nom propi ELISABET.

BETA. f. VETA. || *Fil.* Nom de la lletra B al abecedari grech.

BETEGORSE. v. r. *Ter. ibicench.* Moures. **Moverse.**

BEUTAT. f. *Ant.* BELLESA.

BEVESTIBLE. m. Líquit pera beure. **Bebestible.**

BEVIBLE. adj. Beguda agradable al paladar. **Bevible.**

BEYAT, A. s. y adj. *Ter.* BEAT.

BEYÉ. m. *Ter.* Buch d' abelles. **Colmenar.** || ABELLER.

BEYRE. m. *Ter.* GOT. || VEIRE. || VIDRE.

BIAMONTESOS (Els). m. pl. *Hist.* Nom que s'aplicava als partidaris del príncep En Carles de Viana, al temps de les lluites sostingudes a mitjans del sigle XV ab el rei Joan son pare. **Biamonteses.** || AGRAMONTESOS.

BIANYAL. adj. BIENAL.

BIBILONI (Lleonart). *Biog.* Jurisconsult, que va neixer a Palma al any 1679, havent publicat bon nombre d' alegacions jurídiques. Va ésser un dels

advocats més prestigiosos del seu temps, consultor del Sant ofici, jutge del Temple y assessor de l' intendencia y jutjats militar y eclesiástich. Va morir al any 1757.

— (MIQUEL). *Biog.* Autor dramátich nascut a Palma al any 1838, autor de inspirades composicions poètiques y colaborador de moltes publicacions mallorquines. Va escriure la lletra d' algunes sarçueles d' argument històrich, entre altres *El castell de Bellver*, y *Els Comuners de Mallorca.*

BIBILONI. *Geog.* Predi del terme de Deyá, part. jud. de Palma, a l' illa de Mallorca.

BIÇANTÍ, NA. adj. BISANTÍ.

BICLARENCH (Joan). *Biog.* Abat de Vallclara, y bisbe de Girona, autor de la *Historia dels Goths*, y fundador dels monastirs de l' ordre de Sant Benet a Vallclara, al peu de les montanyes de Prades y a Sant Feliu de Guixols. Caresmar diu qu' era nadiu de Portugal, més que va sejornar a Catalunya sempre. Vivía al sigle VI y va ésser perseguit pels infidels, y apoiat després pel rei Recaret.

BICOCA (Cims de la). *Orog.* Serralada de la comarca d' Olot a la vora del Conflent. El cim de Sobey de la Bicoca es el més remarcable de la serra, dominant les emboscades clotades del Conflent y les serres de la Freixaneda, Santa Magdalena y coll de l' Avi.

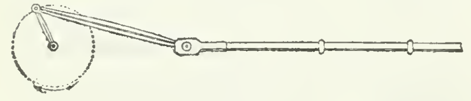

Brot de Bidaria

BIDARIA. f. *Bot.* Mena de plantes asclepiadies.

BIDIGUERA. f. *Ter. de Sopeira.* Herba molt comuna de flors blanques, enredadora. **Enredadera.**

BIELA. f. *Mecán.* Peça de la máquina de vapor que transmet el moviment al volant. **Biela.** || Tota

Biela

barreta que serveix pera fer marxar una roda, donantli moviment de rotació.

BIELES (Cas ses). *Geog.* Caseriu al camí de Palma a Puigpunyent, a l' illa de Mallorca.

BIFURCACIÓ. f. Nom que 's dona al endret en que alguna cosa 's bifurca o forma com una mena de forca. Dit principalment d' un camí al dividirse en dos. **Bifurcación.**

BIFURCAT, DA. adj. Lo que 's divideix en dos a partir d' un cert punt, com un camí, un canal, etc. **Bifurcado.** || *Bot.* Se diu del orgue d' una planta, generalment cilíndrich, que al arribar a cert punt se divideix en dues branques oposades. **Bifurcado.**

BIGARRAT. adj. Obgecte de colors llampants. **Abigarrado.**

BIGORNETA. f. dim. Enclusa de petites dimensions. || *Grav.* Petita peça de acer, que s' utilisa pera aplanar les planxes.

BIGORNIA. m. *Art. y of.* Peça gran de fusta molt dura, demunt de quina els blanquers estenen les pells mullades, copejantles abans d' adobarles.

BIGORRA. *Geog.* Veinat del terme de Sant Miquel del Bas, a la comarca d' Olot. || País pirenench germá de Catalunya. || Ciutat d'aqueix país dita Banyeres de Bigorra.

BIGOT, A. adj. Relligiós hipòcrita. **Hipócrita religioso.**

BIGOTA. *Ter. Náut.* Roda pera passar l' arsapop.

BIGOTÍ. f. *Ter. Náut.* Ornaments pintats a l' embarcació.

BIGOTISME. m. Hipocresía relligiosa. **Tartufería.**

BILAR. v. a. *Ant.* Encendre.

BILO (Godofre de). *Biog.* Escriptor del sigle XIII, que va escriure en llemosí una historia de l' antigor. D' ella s' en trovaba un exemplar a la biblioteca del rei En Martí I, ab aquest títol: «Godofre de Bilo en romans» escrit en paper ab pots de fusta coberta de cuiro vermell.

BILORDA. f. Broça, fullaraca. Els residuus de vegetació assecada, que omple els camins y els boscos.

BIMBALOT. m. Figureta, joguina, ornament colocat demunt d'un moble. **Bibelote.**

BIMBOLETA. f. *Ter. de Sopeira.* Bola, esfèrula vegetal, gra de fruita de forma rodona.

BINARI, A. adj. Lo que consta de dos elements; lo que obra o actúa de dos en dos; lo qu' es divisible per dos. **Binario.** || m. arit. Nombre compost de dues unitats. **Binario.** || m. *Mus.* Temps de dos moviments que s' usa al cant plá. **Binario.**

BINIAGUAL. *Geog.* Caseriu del terme de Binisalem, part. jud. d' Inca, a l' illa de Mallorca.

BINIALI. *Geog.* Lloch del terme de Santa Eugenia, part. jud. de Palma, a l' illa de Mallorca.

BINIAMAR. *Geog.* Lloch del terme d' Inca, a l' illa de Mallorca.

BINIATRIA. *Orog.* Montanya de l' illa de Mallorca, a la carretera que mena de Pollença a La Pobla.

BINIATRÓ. *Geog.* Predi del terme de Campanet, part. jud. d' Inca, a l' illa de Mallorca.

BINIATZAR. *Geog.* Caseriu al camí de Palma a Sòller, a l' illa de Mallorca.

BINIBONA. *Geog.* Lloch agregat al terme de La Selva, part. jud. d' Inca, a l' illa de Mallorca.

BINICODRELL DE DALT. *Arqueol.* Monument remarcable del periode megalitich al terme de Sant Cristòfol, prop de Mercadal, a l' illa de Menorca.

BINICOMPRAT. *Geog.* Predi del terme d' Algaida, part. jud. de Palma, a l' illa de Mallorca.

BINIFANUS. *Geog.* Lloch de l' illa de Menorca, situat a sis kilometres de Maó.

BINIFORANI. *Geog.* Predi de l' illa de Mallorca, prop de la entrada de l'Alfabia, al camí de Palma a Sòller.

BINIMELIS (Joan). *Biog.* Relligiós y historiaire mallorquí, que va neixer a Felanitx al any 1756, morint al any 1856. Va publicar alguns dels seus sermons, y era autor del *Diccionari històrich polítich del estat eclesiástich y regular de Palma.*

BINIPARAT. *Geog.* Lloch de l' illa de Menorca, al camí veinal que mena a Maó, a quatre kilometres de distancia.

BINIPATT. *Geog.* Caseriu de l'illa de Menorca, a uns sis kilometres de Maó.

BINIS (Els). *Geog.* Predi de l' illa de Mallorca, al camí de Sòller al Port.

BINIXIQUE. *Geog.* Veinat proper a Maó, a l' illa de Menorca.

BINOCLE. m. Ullera doble de llarga vista. **Binóculo, gemelos.**

BINOCUL. m. BINOCLE.

BINOMI. m. *Alg.* Quantitat algebraica que consta de dos termens units entre sí pels signes + (més) o — (menys). **Binomio.**

BINOMI DE NEWTON. Fórmula que serveix pera elevar un binomi a una potencia qualsevulla, explicant

al ensemps la manera de desenrolllarlo. *Binomio de Newton.*

BIO. Veu grega que vol dir vida y que forma part d' alguns mots cientifichs ab aquesta significació.

BIÔLECH, GA. m. y f. Qui 's dedica al estudi de la biología o a investigacions biològiques. Biólogo.

BIOMIA. f. *Zool.* Insectes dipters muscits quines picadures són atormentoses pera el bestiar bovi, quan pastura pêls prats humits. Biomia.

BIOSCA (Antoni). *Biog.* Mestre de dances que va morir a Barcelona al any 1865. Havía estudiat els balls populars de la nostra regió, y al any 1832 va publicar a Barcelona una obra titolada *Arte de danzar.*

— (JOAQUÍM). *Biog.* Musich y compositor nadiu de Tarragona, que vivia als començos del sigle XIX. Al any 1810, pertanyía a la capella de l' iglesia de Sant Pere de Reus, y al poch temps era musich major del regiment de Barcelona, que va formarse quan la guerra de l' Independencia.

BIPARTIR. v. a. Partir una cosa en dues parts. S'usa sols com terme poètich o arquitectònich. Bipartir.

BIPLÁ. m. Doble plá, doble superficie plana. || Aparell pera volar, que conté dues superficies planes. Biplano.

BIRIMBAU. m. *Mus.* SIMFÒNIA.

BIRLA. f. *Ter. ibicench.* Retall de tela. Retazo de tegido.

BIRLAR. v. a. ROBAR.

BIS. Mot llatí que s' apropia pera significar la repetició d' un obgecte. Es molt usada a la compaginació de manuscrits y de papers de musica.

BIS (Coll de). *Orog.* Collada de la comarca d'Olot, per ont atravessa, entre aquella y l' anomenat de Uria, el Coll de Morro de Bou.

BISANTÍ. adj. y m. *Lit.* Nom aplicat als historiaires que van seguir a Procopi. Bizantinos. || *Numis.* Monedes encunyades al periode de temps transcorregut desde Constantí fins al terme del imperi de Orient. Bizantinas.

ART BISANTÍ. *Arquit.* Originari de Bisanci: va aplegar el sentiment del cristianisme ab les tradicions del art grech y del art romá. *Arte bizantino.*

BISAÑES (Antoni). *Biog.* Poeta mallorqui y autor dramátich en aquesta llengua. Va neixer a Palma, y pels anys de 1860, va escriure alguns entremesos populars.

BISAROCA. adj. Tonto, beneit, aturat, curt de geni. Zopenco. || MUÇOL.

BISAROQUES (Torra de). *Geog.* Torra arrunada aprop de la font de la Salut, a la vora d' Olot. Va ésser un dels forts que s' utilisaren durant la derrera lluita civil.

BISBAL (Honorat). *Biog.* Musich y compositor que vivía a mitjans del sigle XIX. Al any 1860, era per oposició organista a Vilanova y Geltrú. Entre les seues obres, cal esmentar la lloa, que ab motiu dels fets del Pacifich, va cantarse al teatre de Sant Ferrán de Sivilla ab el títol de *Aun hay marinos.*

BISBALENCH, CA. adj. BISBALÍ.

BISBALÍ, NA. adj. Natural o propi de La Bisbal. Bisbalense.

BISBE Y VIDAL (Fruitós). *Biog.* Vegis FERRER (JOAN).

BISBE (Hostal de cal). *Geog.* Al Bergadá, prop de l' enforch dels camins de Cardona y Solsona. Lloch qu' era molt concorregut quan els transports per la encontrada eren confiats als traginers.

BISTORS (Ramón). *Biog.* Poeta del Rosselló als començos del sigle XIX, esmentat per les seues composicions, que tenien esperit molt patriòtich.

BISTORT. m. Retort dues vegades; que té més de una torta. Retorcido doble.

BISULDENCHS. adj. pl. Els naturals de Besalú, prov. de Girona.

BITA. m. BITES.

BITA DE POPA. *Ter. Náut.* Reforçador de la barca.

BITLLA. f. A la industria textil, troç rodó de fusta fuada del cap ont s'hi descapdella el fil, tenint al altre extrem la forma d' un plegat ab una regata pera ésser subgectada. La broca de la llençadora se enllaça per medi d' un forat interior. || Qui fa bitlles. || Veu ab la qual se indica que ha guanyat qui tira en el joch de les bitlles.

BITLLAIRA. f. Noia que cuida la máquina d'omplir bitlles.

BITLLE. m. *Ter. ibicench.* Estripador. Rasgon.

BITLLERA. f. Mena de calaix o fusta pera posarhi les bitlles plenes o buides. || BITLLAIRA.

BITLLETS. m. pl. *Arq.* Motiu de motllura del estil románich, format per un plafó, arrodonit, quadrat o prismatich, tallat en porcions iguals. Billetes.

BITÓ. *Ter. náut.* Lloch pera amarrar els caps. Se usa més sovint en plural.

BITXADA. f. *Zool.* Aucell.

BIURE (Guillem de). *Biog.* Relligiós que va viure al sigle XIV, havent compost uns Comentaris relatius a les constitucions provincials de Tarragona, esmentats per En Pons de Icart.

— (JOFRE DE). *Biog.* Canonge y ardiaca de Sant Fruitós a Tarragona pels anys de 1338. Va dedicar al patriarca d' Alexandría En Joan, arquebisbe de Tarragona, una obra de les constitucions provincials del arquebisbat, per aquell prelat promulgades.

BLANCALLÓ. m. Taqueta de color de sanch més petita que una llentia que hi há als rovells d'ou postos per una gallina coberta pêl gall, y sense la qual l' ou fora infecón. Galladura.

BLANCH (Antoni). *Biog.* Musich de molta anomenada, que va neixer al any 1814, y ya pertanyer a les orquestes més aplaudides de Catalunya.

— (BARTOMEU). *Biog.* Musich y compositor de renòm, qu' era nadiu de Monistrol, y va ésser un dels més aprofitats deixebles del monastir de Montserrat, essent nomenat mestre de l' Escolania al any 1859. Havía sigut organista de Cardona y de Terraça, y al arxiu de aquell monastir s' hi serven nombroses obres musicals seues, misses, cançonetes, rosaris y sinfonies de molt atitllat estil. Al any 1864, va endreçarse a l' Argentina, establintse a Buenos Aires.

— (ENRICH). *Biog.* Escriptor y historiaire, mort a Girona al any 1869. A la *Crònica d' Espanya,* dirigida per En Gayetá Rossell, va publicarhi una ben escrita *Crònica de la provincia de Lleida,* al any 1868.

— (JOAN). *Biog.* Escriptor y jurisperit que vivía al sigle XVI, esmentantlo el llibre de les constitucions de Catalunya al any 1587.

— (JOAN BATISTA). *Biog.* Professor de l' escola normal de mestres de Barcelona, y eclesiástich que va dedicarse a la predicació ab molt d' acert. Pertanyía a les corporacions d' Amichs de la Instrucció de Barcelona y altres de fins análechs, y va publicar algunes obres didáctiques. Va morir al any 1909.

— (MANEL). *Biog.* Relligiós y musich que al any 1864 era mestre de capella de Mataró. Va ésser bon compositor de musica sagrada, resaltant entre les seues obres algunes misses y un *Miserere.* Va morir pêls anys 1888, en quina data l' Ajuntament de Mataró va dedicarli una vetllada necrològica, encomenant la biografía a En Francesch Mas y Oliver.

— Y CIBAT (SIMÓ). *Biog.* Poeta festiu y satírich dels començos del sigle XIX. Era nadiu de Sant Joan de les Abadesses al any 1762 y va morir al de 1826, y autor d' una munió de poesíes catalanes, no del tot vulgars.

— Y PIERA (JOSEPH). *Biog.* Metge y ferm catalanista, que va morir a Barcelona al any 1907. Havía colaborat a *La Renaixença* y a altres publicacions

catalanes y era a la festa anyal dels Jochs Florals, de quins havía sigut mantenedor, el lector que donava a coneixer les obres capdals de la nostra moderna literatura. Pochs l' aventatjaren al difícil art de la lectura. Va figurar en política, essent regidor de Barcelona.

BLANCH (Cap). *Hidrog.* A l' illa de Mallorca, al terme de Lluchmajor, part jud de Palma, tenint establert un dels mel ors fars de les Balears.

BLANCHS m. pl. *Hist.* Nom donat als partidaris del absolutisme a Espanya, en contraposició del de negres, aplicat per ells als lliberals, durant el período de 1823 a 1833. **Blancos.**

BLANES (Esteva). *Biog.* Noble cavaller y escriptor de les derreríes del sigle XVII. Era marquès de Millás al Rosselló, y va escriure la *Genealogía de la familia de Blanes.*

BLANQUER (Joan). *Biog.* Doctor en teología y catedrátich de la universitat de Mallorca al sigle XVIII. Era admirador fervent d' Ramón Lull y al any 1740 va formar la colecció més complerta de les obres de aquell mestre.

— (RAFEL). *Biog.* Jurista mallorquí del sigle XVIII, autor d' algunes digressions de dret foral que foren impreses al seu temps.

BLANQUET (Joseph). *Biog.* Sacerdot, doctor en drets y teología, soci de l' Academia de Bones Lletres y d' altres corporacions científiques y literaries. Desde 1857 fins a la seua mort, ocorreguda al 1877, va ésser prior de l'Hospital y casa convalescencia de Barcelona, quina historia va publicar al any 1869. Havía llegides a l' Academia de Bones Lletres algunes memories relacionades ab la historia del dret.

BLANQUISENCH, CA. adj. Color que tira a blanch. **Blanquizco, blanquizo, blanquecino.**

BLANXART Y CAMPS (Joseph). *Biog.* Advocat, corresponent de l' Academia de Bones Lletres, Secretari de l' Universitat de Barcelona. Va morir al any 1885. Era poeta de llenguatge inspirat y va publicar algunes de les seues composicions a la prempsa, un drama, y un volúm titolat *Suspiros del alma.*

BLASCO (Nicolau). *Biog.* Organista y compositor de musica a la iglesia de Sant Pere de Reus, que fruía merescuda anomenada pels seus profons coneixements al art musical. Va morir al any 1866.

— Y FORRO (MAXIM). *Biog.* Metge valenciá molt remarcable del sigle XVIII, autor d' algunes obres professionals.

— Y GARCÍA (VICENS). *Biog.* Sabi escriptor que va neixer a Torrella (Valencia) a mitjans del sigle XVII, havent assolit bona reputació per les seues obres literaries.

BLASI (Joseph). *Biog.* Gramátich que va neixer a Vallmoll (Tarragona), als començos del sigle XVIII. Va publicar algunes obres didáctiques ben jove encara, y entre elles, una *Ortografía castellana* y uns *Elements de topografía* al any 1751, primer travall d' aquesta materia, que va ésser reimprès al any 1755.

BLASMAR. v. a. *Ant.* Criticar.

BLASTOMAR. v. a. *Ant.* Increpar, insultar.

BLAT.

BLAT QUE' S ROSTEIX. fr. Blat que s' asseca.

BLATAYRE. m. BLADER, 2

BLAY (J. Antoni) *Biog.* Musich y bon concertista barceloní, que formava part de la renomenada banda d' artillería a Barcelona, passant al any 1863 de segón director a la del meteix cos a Madrit.

BLAY (Sant). *Geog.* Santuari del terme de Campos, part. jud de Manacor.

BLEDA (Can). *Geog.* Predi del terme de Deyá, part. jud. de Palma, a l' illa de Mallorca.

BLEDERÍA. f. BENEITERÍA.

BLEGADÍÇ, A. adj. DOBLEGADÍÇ.

BLENCA, QUES. Canya, canyes.

BLINCADÍÇ, A. adj. Lo que 's blinca facilment o té tendencia a blincarse. **Cimbradizo.**

BLUCH (Ramón). *Biog.* Relligiós, rector de Sant Miquel de Montblanch, home de gran saber y ferm catalanista, que havía sigut un dels propagandistes més fervents de les vindicacions de la terra, a la conca de Barberá. Va morir al any 1901.

BLUSA. f. BRUSA.

BO. m. *Ter.* FORAT.

BOÁÇ. aum. *Ant.* Bou molt gros.

BOADA. f. Aplech, remat, multitut de bous. || Cognòm catalá.

BOADA (Francesch). *Biog.* Framenor nadiu de Terraça, que va morir al any 1729. Era predicador plè de misticisme en les seues paraules. Va escriure algunes obres teològiques, marcadament un Index de sermonaris extrets de la biblioteca del seu convent.

— (JACINT). *Biog.* Relligiós benedictí, nadiu de Terraça, mort al any 1859. Era monjo de Montserrat y mestre de la seua capella de musica. Després de la guerra de la Independencia, al retornar la escolanía al monastir, hagué de compondre la musica que mancava, després de la devastació y l' incendi de Montserrat pels francesos.

BOAL. m. Lloch pera el pastoratge de bous.

BOCABELLA (Joseph M.ª). *Biog.* Llibreter molt conegut, que va morir a Barcelona al any 1892. Encarregat de l' antiga llibrería relligiosa de la viuda Plá, va empendre la publicació del *Propagador de la devoció a Sant Joseph,* essent qui va començar la construcció de la gran Basílica de la Sagrada Familia, que s'está edificant ara baix la direcció d' En Gaudí y será un dels monuments més remarcables del art modern a Barcelona.

BOCÍ. f. Troç, mos, tallada.

AMICH DE BONS BOCINS. fr. De gust delicat.

UN BOCÍ DE PÁ. fr. Denota petita quantitat. *Un mendrugo de pan.*

CAR BOCÍ! fr. COSTAR UN ULL DE LA CARA. || Cosa molt costosa.

A BOCINS. A miques. *A pedacitos.*

FERNE BOCINS. fr. Ferne troços, trocets menuts. *Hacer añicos, hacer picadillo.*

BOCINEJAR. v. a. Fer molts bocins de pá a taula, sense gaire bé tastarlos.

BOÇ, m. v. BOS al DICCIONARI.

BOVER (Antoni). *Biog.* Relligiós trinitari que vivía a Barcelona a mitjans del sigle XVIII, essent autor d' una obra publicada a l' any 1735 referenta al monastir d' Elisabets, de la ciutat comtal.

BOET. dim. Bou petit. **Bueyecito.** || BOUET.

BOFA. f. *Ter.* BOFETADA.

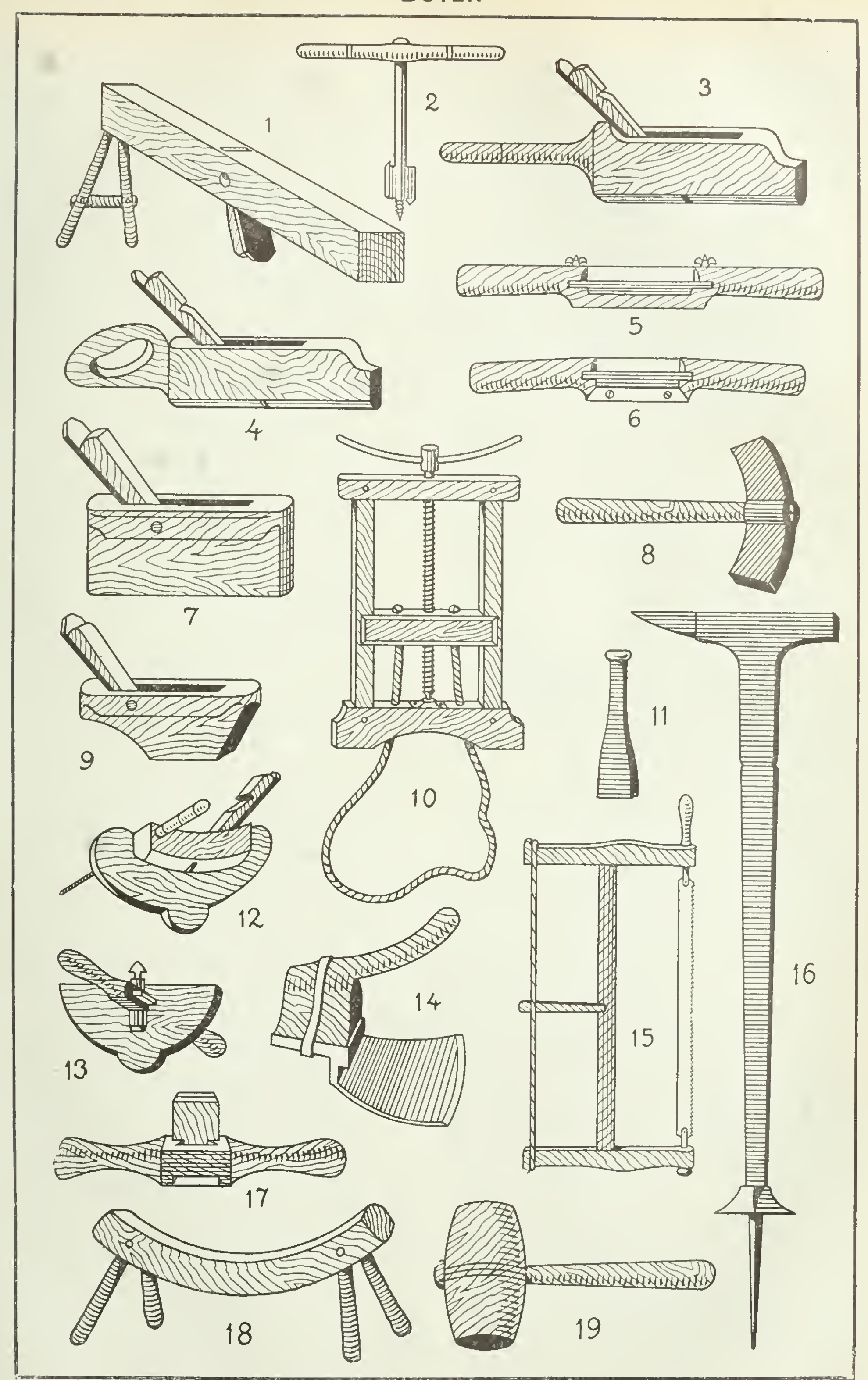
BOFARULL (Joan). *Biog.* Musich compositor de mitjans del sigle XIX, que vivía a Berga. A l'any 1863 era director de la societat choral d'aquella població.

— Y MIQUEL (CASIMIR). *Biog.* Militar que va neixer a Reus a l' any 1749, morint al llatzaret de Maó a l' any 1804. Era bon poeta y va procurar el foment de l' instrucció pública a Espanya. Entre les seues obres, cal esmentar el plan d'una escola de bones lletres y 'l discurs llegit en 1786 pera l' organisació d' escoles d' arts y oficis.

— Y SARTORIO (MANEL DE). *Biog.* Vegis vol. I, pág. 245.

Manel de Botarull y Sartorio

BOFILL Y MASCARÓ (Pere Nolasch). *Biog.* Escriptor que va neixer a Reus a l'any 1814, morint a Barcelona al de 1847. Va deixar escrites les obres: *Tractat de galvanoplastia,* de Carles Walker, traduit en 1844, traducció d' *Elements de química aplicada a les arts y industria,* de Bonchausat (1844); *De Per-*

1. Ciment o garlopa de banquet. 2. Barrina. 3. Buidadora. 4. Id. 5. Dalla. 6. Id. 7. Plana. 8. Martell. 9. Planó. 10. Torn. 11. Refilador 12 Estovador. 13. Galzador. 14. Aixa girada. 15. Serra, 16. Enclusa o bigornia. 17. Cutxet. 18. Banqueta. 19 Maça.

pinyá a La Presta, excursió feta en 1840 y publicada pêl seu fill N' Artur.

BOFUGA. f. Butlloía a la pell. Ampolla en la piel.

BOGA (Son). *Geog.* Lloch del terme y partit de Manacor, a l' illa de Mallorca.

BOGAMARÍ. m. *Ter. ibicench.* Eriçó de mar. **Erizo de mar.**

BÒGIT. m. Nom que 's dona a qualsevulla mena de motor mecanich. **Motor.**

BOHINA. f. BONYIGA DE BOU.

BOIG.

BOIGS FAN BITLLES. fr. Vol dir que algunes vegades els boigs encerten les coses. *Los locos aciertan algunas veces.*

BOIGA. m. Munt, formiguer (parlant de termes de agricultura).

BOIGÓ. m. dim. BOÍGA.

BOIRES (Coll de les). *Orog.* Collada de la comarca de Camprodón, a 1,578 met. d' altura.

BOIXEDES (Coll de). *Orog.* A la comarca d' Olot, entre la montanya de Sant Juliá y la de Sant Abdón, corrent al peu les aigues del riu Cer y del Turonell.

BOIXET Y BALAGUER (Francesch). *Biog.* Musich y relligiós, que a l' any 1864 era organista de Bellpuig, haventse establert a Montpeller a l' any 1867. Era compositor de bon estil.

BOLET.

ESTAR TOCAT DEL BOLET. fr. *Fam.* No esserhi tot, mancarli un bull. *Bobo; faltarle algo.*

BOLÓN. fr. *Ter. mar.* Cambra. || Als llaguts y embarcacions petites, la cambra del capitá.

BOMBETA. f. Ampolleta de vidre plena d' oli, que serveix pera untar els embarrats.

BOMBO. m. *Art. y of.* Cilindre de grans dimensions de la máquina d' aprêstar, que s' escalfa ab vapor, pera aixugar els fils aprestats procedents de la pastera.

BON, A.

BONA L' HEM FETA! JA L' HEM FETA BONA! fr. Denota sorpresa pêl resultat contrari obtingut d' algún fet o empresa. *Nos hemos lucido.*

BON REGENT. *Loc.* Ben plantat, robustesa.

L' INFERN ESTÁ EMPEDRAT DE BONES INTENCIONS. fr. Suposa que a molts crims els mena un intent errat en lloch d' un malvat propòsit.

BONAÇÁÇ, A. adj. aum. Massa bò; bondadós en extrem. **Bonachón.**

BONAFÓS (Martí). *Biog.* Musich remarcable, organista de la Seu d' Urgell, que va morir a l' any 1855. Havía nascut a Ripoll al de 1784 y va distingirse per les seues composicions de musica sagrada.

BONAMICH Y COLOMER (Francesch). *Biog.* Compositor musical y relligiós, que va neixer a Vích a l' any 1779. Va acabar la carrera eclesiástica a l' any 1818, essent nomenat al cap de poch temps mestre de capella de la catedral de Vich, deixant escrites algunes obres de mèrit. Va morir a l' any 1853.

BONANÇÓS, A. adj. Parlant del temps o del mar. || TRANQUIL, SERÈ.

BONASTRE (Rafel). *Biog.* Musich remarcable, nascut a les derreríes del sigle XVIII. Va estudiar a Montserrat, y a la guerra de la Independencia va ésser musich de la divisió anglesa de Lacke. Al acabarse la lluita va obtindre, per oposició, la plaça de primer fagot de la catedral de Murcia, ont va morir a l' any 1848. Segons els seus biògrafs, era un dels mestres de major anomenada al seu temps.

BONET (Esteve). *Biog.* Escriptor mallorquí y polítich als començos del sigle XIX. Era nadiu de Santa Margarida de Palma, ont va morir a l' any 1836. Va escriure nombroses poesíes, mes careixien de sentiment lírich. Trovantse près a Bellver per causa que se li va formar per les seues idees lliberals, a l' any 1824 va escriure la millor de les seues obres, un cant titolat: *La fuga de las musas.*

— (JOAN). *Biog.* Capellá de regiment, que va neixer a Ciutadella (Menorca) a l'any 1795. Era bon predicador, havent merescut algunes condecoracions pêls seus serveis y pêls seus sermons, impresos alguns d'ells a Tarragona a l' any 1845.

— Y VALLVERDÚ (RAMÓN). *Biog.* Musich catalá, que va neixer a Valls al any 1830, morint a Tarragona al de 1905. Va publicar entre altres les següentes obres: *Métode de solfeig y de piano, La gaita y el tamboril, Miserere,* y unes *Lamentacions de dijous y divendres sant.*

Ramón Bonet y Vallverdú

BONHOMÍA. f. Bondat, honradesa. **Buen concepto.**

BONICOR. f. BONIQUESA.

BONYEGÓS, A. adj. BONYEGUT.

BOQUES. f. pl.

QUI DUES BOQUES BESA, CONVÉ QUE L' UNA LI PUDA. fr. Pera demostrar les inconveniencies de la falsetat, significant que no 's pot ésser amich de tothom.

BORBOLL. m. *Ter.* BRUGIT. || Broll, doll d' aigua.

BORDA. f. Cleda coberta que hi ha a les montanyes pera suplujarhi el bestiar. || *Náut.* La orla del barco. || Masia de poca importancia.

Concepció Bordalba

BORDALBA (Concepció). *Biog.* Cantatriu d' ópera, nadiva de Barcelona, que havía assolit merescuts aplaudiments a Espanya y fora d'ella, havent figurat a les companyíes líriques dels primers teatres, y pres part en concerts dels més selectes. Va morir a Barcelona (1909).

BORDAS (Francesch). *Biog.* Un dels musichs més remarcables de son temps, segons esmenta En Soriano. Pertanyía a la reial capella de Madrit a l' any 1756.

— Y ESTRAGUÉS (RAMÓN). *Biog.* Autor dramátich, nadiu de Castelló d' Empuries. Era llicenciat en filosofía y lletres, professor dels colegis d' En Preses y Peninsular de Barcelona y després catedrátich de llatí y de retòrica al Institut de Ibiça a l' any 1872. Va produir molt y de bon estil pera'l Teatre catalá. A Romea va estrenarse, a l' any 1867, la seua primera obra, *Les dues nobleses,* seguint després *Un agregat de boigs, La flor de la montanya, La má de Deu, Mon de mones, La pagesa d' Ibiça, Política y honra, Ateos y creients, L' enredaire,* etc., gaire bé totes en tres actes.

Ramón Bordas y Estragués

BORDAY. m. *Ter. bot.* BORDÍÇ.

BORDEGOT. m. Bordegáç, xicot, noi dolent.

BORDILS (Son). *Geog.* Predi del terme d' Inca, a l' illa de Mallorca, ont hi ha l' estació del camí de ferro que mena a Llubi y Alcudia.

BORDÓ. m. *Poèt.* Vers trencat que 's repeteix algunes vegades al final de cada posada. **Bordón.** || TORNADA.

BORDOY, A. adj. BORDÍÇ.

BORDOY (Marián). *Biog.* Relligiós que va neixer a Palma l' any 1730, entrant a l' ordre carmelitana al de 1766. Era mestre y doctor en teología, prior del convent de Palma, vicari provincial y visitador general. Va morir a l' any 1792, havent deixat escrites moltes obres, entre elles un manuscrit plè d' erudició, titolat: *Noticias de carmelitas ilustres.*

— (SIMÓN). *Biog.* Notable predicador mallorquí, nascut a Palma a l' any 1783 y mort al 1843. Va publicar impresos alguns dels seus remarcables sermons.

BORGUERES (Joan). *Biog.* Musich famós del sigle XVII a Barcelona, esmentat pêls documents coetanis en les solemnitats hagudes. Era mestre de capella de Santa María del Mar pels anys 1612 a 1616.

BORIA Y DE LLINÁS (Domènech Ignasi). *Biog.* Celebrat teòlech eclesiástich, que pertanyia a l' ordre de predicadors, havent mort a Barcelona a l' any 1797. Va sostindre una discussió ab el P. Caresmar relacionada ab el martiri y mort de Santa Eularia. Era predicador molt eloqüent.

BORINADA. f. Remor llunyana.

BORINAGA Y DIEZ (Pere). *Biog.* Jurisconsult y escriptor professional molt distingit de les derreries del sigle XIX. Va pertanyer a les redaccions d' alguns diaris, entre altres el de *Barcelona,* y prengué part en importants discussions al Ateneu, a l' Academia de Jurisprudencia y Llegislació y altres entitats. Va morir a Barcelona als començos del any 1893.

BORINEJAR. v. a. Mormolar, fer el borinot.

BORGIT. m. Soroll. BURGIT.

BORJA. f. Aguait, mirador. **Atalaya.**

BORJA (Joan). *Biog.* Fill de Sant Francesch de Borja, marquès de Lombay, va neixer a Bellpuig al any 1533. Va escriure y dedicar a En Felip II, rei de Espanya, un llibre titolat *Empresas morales,* imprès a Praga al 1581 y a Brusseles al 1680.

BORJA (Na). *Hidrog.* Torrent del terme de Santa Margarida, al partit d' Inca, illa de Mallorca.

BORN. f. *Ter. ibicench. Zool.* Acalef de la familia dels medussaris. **Medusa.**

BORNEJAR. v. a. *Ter.* Saltar, corre, brincar, referintse al bestiar. **Retozar.**

BORONAT (Son). *Geog.* Lloch del camí de Palma a Calviá, a l' illa de Mallorca.

BORRA. f. S' usa en el sentit de calificar paraules inútils. **Términos sin substancia.**

BORRÁS (Crispí). *Biog.* Sacerdot, antiquari y pintor de genre relligiós, que va neixer a Cervera al any 1838, morinthi al 1902. Era arxiver de la comunitat, y havent descobert una munió de documents abandonats, va classificarlos, prestant un servei remarcable a la historia local de la seua ciutat. Els seus quadres van ésser obgecte de merescudes lloances.

— (JOAN). *Biog.* Canonge de Santa Agna a Barcelona, que va publicar al any 1736 un *Discurs de la educació de la joventut.* Havía escrites altres obres.

— (JOAN). *Biog.* Herbolari de Felanitx, molt entès en botánica, coneixedor com pochs de la nomenclatura grega en quant a les plantes. Va colaborar a la *Flora Balear* d' En Serra, als anys 1760 a 1770.

— (JOSEPH). *Biog.* Sabi jesuita, nadiu de Tivissa, y mestre de teología a Barcelona, a Còrcega y Ferrara, ont va publicar una *Dissertació epistolar* relativa al matrimoni canònich. Va morir al any 1797.

— (PERE). *Biog.* Remarcable metge y cirurgiá, mort a Barcelona al any 1844, a qui l' Academia de Medicina, de quina era membre, va dedicar una solemne sessió necrològica. Era autor de remarcables travalls professionals, y entre ells d' una *Observació cientifica del escorbut.*

— Y DE BOFARULL (JOSEPH). *Biog.* Escriptor polítich de mitjans del sigle XIX. Era nadiu de Reus, va ésser cònsul dels Estats Units d' América a Barcelona, y va morir a Manila al any 1845. La seua erudició y saber el mostren el *Diccionari de màximes y sentencies d' autors clàssichs llatins, francesos, anglesos y italians,* que va publicar a Barcelona l' any 1836

BORRASQUER. m. Aficionat al soroll y a les bregues. **Borrasquero.**

BORRASÁ (Fuch). *Biog.* Escriptor mallorquí del sigle XIV, autor d' un llibre descrivint l' estat pròsper de Mallorca a les derreríes d' aquella centuria, que En Quadrado esmenta com a obra remarcable.

— (MATÍES). *Biog.* Jesuita y distingit escriptor mallorquí, que va neixer a Palma al any 1531, essent diferentes vegades rector del Colegi de la Companyia, en 1573, 1591 y 1597. Va morir al any 1607, deixant entre les seues obres una *Historia de la fundació del Colegi de Mallorca.*

BORRASSA. f. Tela grollera. BORRÁS.

BORRATXA. f. *Ter. fam.* La bota de posar el ví.

BORREGO DE LA LLEVA. m. Petits suports collats als muntants dels telers de teixir, pera passarhi les lleves.

BORREGUES (Coll de les). *Orog.* Collada al camí de Camprodón a Sant Aniol, enfront dels clots de Ribelles.

BORRELL (Camil). *Biog.* Comentarista de dret catalá, als començos del sigle XVII, que va deixar manuscrites algunes disquisicions famoses, entre elles: *De regiminis Cathaloniæ praestantia* (1611) y *Addiliones ad speculum principum de Belluga.*

— DEL CASO (PERE). *Biog.* Pintor catalá, mort al any 1910. Va deixar molts quadres de genre, retrats, paisatges y assumptes relligiosos, existint moltes de les seues mellors obres a América.

Pere Borrell del Caso

— Y MONMANY. *Biog.* Advocat barceloni de gran prestigi, qu' havía sigut defensor constant del dret foral catalá, havent presidit corporacions significades y 'l Colegi d' Advocats. Va ésser un dels iniciadors y president també del Congrès de jurisconsults de 1880, havent pronunciat discursos y fetes informacions molt eloqüents, apoiant la conservació de les lleis catalanes. Va morir a Barcelona al any 1892.

— Y SOLER (JOSEPH M.ª). *Biog.* Advocat, que va morir molt jove a Barcelona en 1890, guanyada ja una bona reputació per les discussions de temes juridichs y 'ls articles relatius a la reforma del Còdich Civil, publicats a la revista *La España Regional.*

BORRELLÓ. m. Vegis BORRALLÓ.

BORREYÓ. m. *Ter. balear.* BORRELLÓ.

BORRIÇÓ. m. dim. Borrím, borriçol. || Borra petita. Pels menuts a la pell de les fruites. || Broça que's fa al dessota dels mobles. **Hojel, vello, tauco, plusilla.**

BORRISSÓ. m Vegis BORRIÇÓ.

BORRITA. f. *Art. y of.* A les filatures la juntura que 's forma quan se coloca 'l fil acabat de filar a la pua a la metxa sortint dels cilindres de la máquina filadora, ont passa a retòrcers. || Als teixits vé a substituir el nus; se fa posant en ratlla dreta dos fils, quins caps se caragolen ab el dit gros y l' index y quedant retorçat demunt d' un dels dos caps.

BORROM. m. Planta que creix als sorrerals, y se utilisa pera detindre y contindre les sorres.

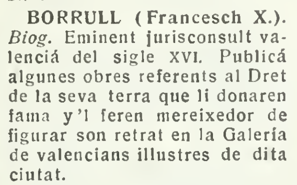
BORROMBA. f. *Ter.* Esquella grossa que pengen als marrans.

BORROMBORI. m. BORROMBA.

BORRONAT. adj. Escrit o dibuix en brut.

BORRONS (La). f. *Ter. de Sopeira.* Dona de mala vida, bagaça. **Mujer pervertida.**

BORRUGAT. m. *Ictiol.* SOMBRA.

Francesch X. Borrull

BORRULL (Francesch X.). *Biog.* Eminent jurisconsult valenciá del sigle XVI. Publicá algunes obres referents al Dret de la seva terra que li donaren fama y'l feren mereixedor de figurar son retrat en la Galería de valencians illustres de dita ciutat.

BOS. m. Careta que s'usa pera treure la mel dels buchs d'abelles. **Hatijo.** || Pel moixí. **Bozo.**

BOSARTE (Isidor). *Biog* Acadèmich de la de Sant Ferrán a Madrit, que va publicar al any 1786 un quadern relatiu als edificis públichs de Barcelona.

BOSCALLÁÇ. m. Tió. **Trashoguero.**

BOSCAT. m. Lloch o indret de bosch.

BOSCH (Joan). *Biog.* Doctor en medicina, que va morir a Palma al any 1802. Va ésser el primer facultatiu que a l'illa daurada va escriure la descripció mèdica topogràfica de la capital, essent al ensemps autor d'altres travalls professionals.

— (LLUIS). *Biog.* Reputat mestre musich y compositor barceloni, que vivía al any 1793.

— (RAFEL). *Biog.* Framenor barceloní que al any 1635 era provincial de la seua relligió, morint al convent de Jesús al 1662. Va publicar al 1639 la *Vida del Beat Salvador d' Horta.*

— Y CABOT (SEBASTIÁ). *Biog.* Doctor en medicina mallorquí, fill d'En Joan del meteix cognòm y un dels individuus més actius de l'Academia práctica balear. Va escriure nombroses obres de patología y de terapèutica. Va impugnar l'us exagerat que de les sangníes se feia al seu temps, publicant ab aquest propòsit un facicle al any 1779. Acabá 'ls seus díes a Palma l'any 1823.

— Y MATA (CARLES). *Biog.* Sabi filòlech, advocat del reial consell, bibliotecari reial y oficial de la secretaría de llengües. Va publicar nombroses obres y traduccions de diversos idiomes, en quin estudi era tan competent que parlava nou llengües distintes. Va publicar els alfabets orientals, un poema sobre la musica y un tractat de taquigrafía, ademés de moltes y valioses obres, morint a Barcelona al any 1823.

BOSCHÁ *Biog.* Nadiu de Barcelona, que va deixar manuscrita una obra: *Anals de la ciutat de Barcelona desde l'any 1195 al 1480,* compendiant la historia dels comtes y reis d'Aragó, y de la forma d'elegir els oficis de la ciutat.

BOSEGA (Riera de). *Hidrog.* SARROCA (RIERA DE).

BOSIA (Riera de). *Hidrog.* SARROCA (RIERA DE).

BOSQUÍ, NA. adj. Boscá, ferèstech, selvatge.

BOSSER (Gabriel Antoni). *Biog.* Metge y catedrátich de l'Universitat de Barcelona al sigle XVII, molt encomiat pêl doctor Mas. Era autor d'alguns travalls professionals relatius a les febres.

BOSSÍ. m. BOCÍ.

BOSSINEJAR. v. BOCINEJAR.

BOSSOT. m. Aum. de bossa. **Bolsón.**

BOT. *Art. y of.* Recipient que s'usa a l'industria de preparació de filatures, pera recullirhi la veta de les cardes.

BOTA. f. Bombo reixat de molt diámetre, ab forma poligonal, format ab setze llates metxades que s'apoien a l'ánima de la bota. || Mena de bombo cilíndrich, de molt diámetre, cobert de finíssimes púes d'acer, que reparteix a les filatures les fibres pera retornarles netes al llevador.

BOTAFIONS. m. pl. Cordes que pengen de la vela, y que lligades unes ab altres l'excursen en casos de molt vent, privant que tombin el llagut, el quillat o bé la barca de mitjana.

BOTAFORA. m. Batiol de popa.

BOTARELL. m. *Arq.* Contrafort.

BOTEROL. m. *Ter.* GOS PETER.

BOTIJA. f. Bot pera beure ví.

BOTIL. adj. *Ter. ibicench.* Voluminós. **Voluminoso.**

BOTJA. f. *Bot.* Herba medicinal contra els cuchs. **Abrátano.**

BOTLLA. f. BOLLA.

BOTS.

BOTS DE VI. m. pl. Se fan de pell de cabra, empegats per dintre. N hi ha cosits tant sols de les juntures y altres que resulten rodons, retallades les extremitats de la bestia y coberts per un sach de lona.

BOTXA. *Bot.* BOTJA. || *Art. y of.* Arreplech de cotó que priva a la filatura la seguida del fil per haver casat malament la veta o metxa.

BOTXAR. v. *Ter. de Sopeira.* Moures de lloch. || Empenyer, pitjar. || Aixecar la terra quan germina la llevor.

Brot de botja

BOTXÓ. m. *Ter. de Sopeira.* Petó, bes, besada. **Beso.**

BOU (Llengüa de). *Bot.* Planta anyal borraginia. **Romaza.**

BOUÁÇ. Bueyazo.

BOVA. *Bot.* BOGA. || **Enea.**

BOVADA. f. Vacada.

BOVATER. m. Vaquer.

BOVETS. *Biog.* Mestre benedictí al convent de Sant Martí de Madrit, molt virtuós y sabi, que vivía a les derreries del sigle XVIII. Al any 1779 va publicar en llatí una obra ascètica de les regles d'aquella o.dre, y havía estampat també altres llibres místichs y sermons, donchs fruía concepte de bon predicador.

BOXADORS (Joan Tomás). *Biog.* Relligiós, nadiu de Barcelona, de l'ordre de predicadors, que va ésser elegit general d'aquella relligió al any 1756 a Roma. Va escriure la vida dels frares dominichs martiritzats a Fokyen, a Xina, al anys 1747-48, y va redactar algunes encícliques y pastorals, impreses moltes d'elles.

— Y LULL (ALEIX). *Biog.* Noble cavaller barceloní, que va ferse sacerdot, havent sigut a mitjans del sigle XVI inquisidor de Murcia y de Valencia. Va fundar a la primera de dites ciutats un convent de caputxines, y era autor d'algunes obres místiques.

BOXASSA (Joan). *Biog.* Jesuita, nadiu de Barcelona y catedrátich de teología al collegi d'aquesta ciutat. Vivia al sigle XVII y era autor d'alguns travalls de dret canònich, en quins coneixement era a son temps home de gran competencia.

BOY (Jaume). *Biog.* De familia catalana, va neixer a Turín al any 1790, essent cònsol de Sardenya a Palma pêls anys de 1832 a 1835 y a Barcelona fins a 1845. Parlava onze idiomes y posseía gran erudicció. Va morir a Barcelona al any 1847. Va

estampar algunes bones traduccions, y entre les seues obres originals se destaquen un *Diccionari teòrich-pràctich històrich y geogràfich del comers*, publicat pêls anys 1839-40, y una obra d' educació titolada *Tesoro de la juventud*.

— (JOAN). *Biog*. Musich, cantant d' òpera, nadiu del Empordá, que va formar part com a tenor en companyíes líriques d' Europa y Amèrica. Al any de 1859 era aplaudit a Odessa, y representant al teatre de Constantinopla al any 1860, va rebre un valiós obsequi del Soldá de Turquia.

BRACH. m. Tumor, materia corrumpuda. || Bony madur. || Fanch o argila. || Gos d' aquesta mena Dogo, braco.

BRACH Y MONTIU (Geroni). *Biog*. Canonge de la Seu d' Urgell, nadiu de Cervera y catedràtich de la universitat d aquesta població al any 1735. Era molt erudit y va escriure la *Historia eclesiástica, civil y política de la ciutat, catedral y bisbat d' Urgell*.

BRAGA. f. Troç de corda, de cadena, usada pera subgectar la nau o per altre sort de maniobres náutiques.

BRAMOL. m. BRAM.

BRAMOLAR. v. a. *Met*. BRAMAR.

BRANCATGE. f. Derivació d' un camí reial, ferrat, etc. Ramal.

BRANDEIG. m. Acte y efecte de brandejar.

BRANDIDA. f. BRANZIDA.

BRANQUICEFAL. m. pl. Nom d' una mena de molusques cefalofors, ab el cap ab quatre o cinch parells d' apèndix tentaculars cònichs. **Branquicéfalo.**

BRANZIDA. f. Empenta forta, trontoll. **Empujón.**

BRAÓ. f. *Ter. ibicench*. BRAÇ.

BRAOL. m. Bram de fera. **Rujido.**

BRAOLAR. v. a. L' acció de rugir o bramular les feres. **Rugir.**

BRASÉS Y TRÍAS (Andreu). *Biog*. Autor dramátich dels començos del renaixement del teatre catalá. Era nadiu de Sant Andreu de Palomar, y se dedicava al ofici de forner quan va apendre a les escoles de Llotja alguns coneixements que despertaren el seu ingeni. Al any 1865 va escriure la seua primera producciò catalana titolada *La capital del Imperi*, y sol unes voltes, y en colaboració d' En Narcís Campmany altres, va escriure nombroses obres teatrals catalanes, entre elles *Un inglès a Mataró*, *Pescar a l' encesa*, *La copa del dolor*, *De la Seca a la Meca*, etc. Va establirse després a Madrit produint pera el teatre castellá y colaborant en revistes y periòdichs d' aquella capital.

BRASÓ. m. *Ter*. BRAÒ.

BRAVEROL. m. *Ter. ibicench*. Blau produit per un cop. **Cardenal.**

BRÈ. m. *Ter. ibicench*. Ventrell. **Esófago.**

BREMÓN (Joseph). *Biog*. Doctor en medicina y individuu de la Academia de Barcelona, autor de travalls professionals. Va morir a la capital de Catalunya al any 1888. Entre les seues obres ressalta son discurs relatiu a la influencia de la filosofía a la medicina, pronunciat al any 1858.

BRENA-BÒ. m. *Ter. de Sopeira*. Forada de festa, berenada al camp. **Gira, merienda.**

BRESCALLÓ. m. *Ant*. LLARDÓ.

BRESPALLAR. v. a. *Ter*. BRENAR.

BRESSOLA. fr. *Ter. Cerdanya*. Bres, breçol. **Cama.**

BRET Y LÓPEZ (Brú). *Biog* Doctor en teología, catedrátich de retòrica al seminari de Barcelona y membre de la Academia de Bones Lletres. Era arxiprest de Sant Joan de les Abadesses al any 1816, y va morir a Barcelona al any 1844, havent publicat una rublerta colecció de sermons, entre ells la oració dedicada al bisbe Stranch y una erudita memoria de la intervenció dels catalans a Grecia.

BRIAL. m. *Indum. ant*. Mena de brusa gran que 's portava demunt de la cota.

BRIANERA. f. Munió de brians.

BRICONADA. f. *Ant*. BRIBONADA.

BRIDA. f. *Ter*. Segones llongues so's pera montar. || *Art. y of*. Troç llarch de corretja que combinada ab un altre troç formant orella y ab una tireta, aguanta la sotregada de la llençadora al teler.

Joan Brigdman

BRIGDMAN (Joan). *Biog*. Distingit musich catalá, mort a Eastbourne al any 1908.

BRILLEJAR. v. n. Brillar, lluir.

BRILLÓS, A. adj. Que brilla, brillant, lluent. || *Fig*. Apressat, lleuger.

ANAR BRILLANT. Caminar depressa, marxar ab lleugeresa.

BRINCABLE. adj. Que's pot doblegar. **Cimbreado.**

BRINCAR. v. a. Saltar, botar.

BRINCARSE. v. r. Doblegarse. **Cimbrarse.**

BRINCAT, DA. m. Un xich agegut. **Inclinado.**

BRINDÁ. v. a. *Ter. ibicench*. Balancejar. **Balancear.**

BROCA. f. Pua de acer, ab una molla flexible que aguanta la bitlla al interior de la llençadora. || Eina pera adreçar el tall doblegat dels ganivets, y pera treure fil o rebava en certes eines destinades a mordre rascant.

BROCA CELEMÒNICA. La que sense tindre punta afuadora, té en son lloch dues ales.

Salvador Brocá y de Bofarull

BROCÁ Y DE BOFARULL (Salvador M.ª). *Biog*. Advocat qne va neixer a Reus als començos del sigle XIX, autor de alguns travalls professionals. Va ésser alcalde de la seua ciutat nadiua, y havent seguit la carrera judicial, va ésser jubilat després de llarchs serveis, essent magistrat ab honors de president de Sala. Va pertanyer a moltes corporacions significades, y a la junta del Banch de Barcelona. Va morir a Barcelona l'any 1879.

BROCADELL. m. Brocatell. **Brocadel.**

BROCADILLO. m. BROCADELL.

BROCAT. m. Mena de garrafa. **Cantimplora, vasija.**

BROCH (Joseph). *Biog*. Clergue del sigle XVIII, mestre de llengua francesa a Barcelona y autor d'un Promptuari trilingüe Catalá, Castellá y Francès, publicat l'any 1771.

BROÇA. f. Vegis BROSSA al DICCIONARI.

BROLL. m. *Ter. ibicench*. Doll d' aigua. **Chorro.**

BROM. m. Malaltía especial equina.

BROMEJAR. v. a. FER BROMA.

BRONDO (Domenech). *Biog*. Relligiós mallorquí. Era com els seus passats militar, quan va resoldre retirarse al claustre, prenent l' hábit de la ordre de Predicadors a Palma al any 1593. Doctor en teología al any 1612 va intervindre com a testimoni al expedient de beatificació d' En Lull, morint a Palma al any 1652. Era home de saber y virtut, deixant escrits tres volums de sermons y una relació de la vida del venerable Guillem Malferit.

— (LEONOR). *Biog*. Poetissa y relligiosa mallorqui-

na, morta al any 1819. Era autora de un poema dedicat a Sant Estanislau de Koska y d'una munió de goigs, cançonetes y poesíes místiques.

— (MANEL). *Biog.* Militar que va neixer a Palma als començos del sigle XIX, morinthi al any 1857. Pertanyía al cos de administració militar, havent publicat al any 1855 una obra en defensa de aquella institució.

BRONDO (Son). *Geog.* Predi a la vall de Valldemossa, al camí de Deyá a Palma, a l'illa de Mallorca.

BRONQUINA.

BUSCAR BRONQUINA. fr. Buscar soroll, baralles. *Buscar pendencia.*

BRONQUIS. m. pl. *Anat.* Nom que 's dona als dos conductes tendrumosos que resulten de la bifurcació de la traquearteria, que tenen per missió introduir l'aire als pulmons. **Bronquios.**

BROQUETAS (Francesch). *Biog.* Doctor en teología, catedrátich d'Escriptura a Barcelona, que vivía als començos del sigle XVII. Va escriure algunes obres teològiques entre elles *De scientia Dei,* y en 1619 va publicar un sermó dedicat al arquebisbe Moncada de Tarragona.

— (JOAN Y SALVADOR). *Biog.* Germans nadius de Caldes de Montbuy que l'any 1790 van escriure un tractat de les aigües termals de Caldes de Montbuy.

BROSSA. f. Escombraríes. **Basura.**

BROSSADOR. m. *Art. y of.* Eina de llauna a mena d'ensofradora que s'usa pera fer mosaichs.

BROSSAIRE. m. Escombriaire. **Basurero.**

BROSSALLA. f. Brossa, brossa petita; s'apropía marcadament a la brossa del bosch.

BROSSAR. v. a. Espargir ciment per damunt dels mosaichs.

BROT.

CAP DE BROT. fr. *Met.* Lo més escullit entre lo de la seua mena. *Flor.*

BROTAD. *Biog.* Cognòm d'una familia d'apotecaris mallorquins, que ab les seues obres van prestar grans serveis a la ciencia, durant el sigle XVIII. Ademés d'En Jaume (1700-1769) cal esmentar N'Antoni, mort al any 1706, y En Joan Antoni que va ésser rector del colegi d'apotecaris de Palma, y va morir al any 1877 havent deixat obres de valua.

BROU.

BROU BUFAT. *Caldo de morcilla.*

BRÚ, NA. .adj. De pell enmorenida. **Moreno.**

BRÚ (Mestre). *Biog.* Cirurgiá del sigle XIII que va deixar escrit en pergamí, un volúm que 's conserva a la biblioteca de Santes Creus. Estava escrit en llengua llemosina.

BRU (Son). *Geog.* Barri de la vila de Puigpunyent a l'illa de Mallorca.

BRUFALEGA. f. *Ter. ibicench.* Fullaraca. **Hojarasca**

BRÚFOL. *Vulg* Lleig, inclemenat.

BRUGENT (Can Riu). *Geog.* Casa de la comarca d Olot, ont brollen les fonts del riu Brugent, que després de recorre la vall d'Hòstoles, se barreja ab el Ter prop del Pasteral.

BRUGES. *Geog.* Ciutat de Bèlgica.

BRUGIDÓS, A. adj. Que fá o mou brugit, sorollós, escandalós.

BRUGIDOSAMENT. adv. D'una manera brugidosa, sorollosament.

BRUGUERA (Joan Brú). *Biog.* Mestre de la escola de cechs de Barcelona a la primera meitat del sigle XIX. Va estudiar a París la organisació de aquestes ensenyances y al any 1840 va publicar una obra titolada *Modo de leer por medio de puntos las letras, cifras, palabras, notas,* etc.

— (ROMEU). *Biog.* Relligiós de la ordre de predicadors, que va intervindre als temps d'En Jaume II al procés format als templaris. Al arxiu de la Corona d'Aragó se serven dues cartes d'aquell personatge, datades al any 1307, en quines s'acusava als cavallers del Temple, endreçades per ell al monarca de Aragó.

— Y CODINA (BONAVENTURA). *Biog.* Musich molt remarcable que va neixer a Canet de Mar al any 1795 y va ésser company d'estudis dels mestres Andreví y Ferrer. Va obtindre per oposició la plaça de mestre de capella a Tarragona al any 1828, morint a aquella ciutat l'any 1876. Va deixar escrites nombroses obres, de marcat estil rossiniá, mes mancades de puresa armònica moltes d'elles.

— Y MORRERAS (JOAN BAPTISTA). *Biog.* Musich que va publicar en 1766 un facicle sobre la clau de modulació, donant lloch a discussions acalorades entre els mestres del seu temps, interveninthi els més reputats de la nostra terra.

BRUIT. m. *Ter.* BRUGIT.

BRUIXES (Puig). *Orog.* Montanya del terme de Lluchmajor a l'illa de Mallorca.

BRULÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Bufar el corn. **Sonar la caracola.**

BRUMEREJAR. v. n. TRAURE BRUMERA.

BRUN (Joseph). *Biog.* Metge barceloní molt conceptuat que al any 1853 va obtindre el premi Salvá, al concurs de la Academia de medicina de Barceloan, per la seua Topografía higiènica de la ciutat.

BRUNELLS (Joan). *Biog.* Compositor y mestre de capella de la colegiata de Sant Joan de les Abadesses, de quina població era nadiu y va morirhi al any 1854. Andreví va fer d'ell molts elogis.

Joseph Brunet y Bellet

BRUNET Y BELLET (Joseph). *Biog.* Arqueòlech labo riós de les derreríes del sigle XIX. Va neixer a Barcelona l'any 1818, havent colaborat desde 1874 a la *Revista de Ciencies Històriques,* a la *España Regional, La Renaixença* y al *Bolleti d'Excursions catalanes.* Va publicar nombroses obres, entre elles *Egipte, Assiria y Babilonia, El joch de naibs o cartes, Perque 's diu llengua d'oc? La gorra catalana, Erros històrichs, Espanya, ni ibers ni fenicis.* Va morir al any 1905.

BRUNZIDOR, A. adj. Lo que brunzeix. **Zumbidor.**

BRUNYÍ. v. n. *Ter. ibicench.* Fer ressò. **Vibrar.**

BRUQUETÁ, NA. adj. Natural o propi del Bruch, prov. de Barcelona.

BRUQUETENCH, CA. adj. BRUQUETÁ.

BRUSCA. f. *Ter. ibicench.* Fullaraca; ruixada. **Hojarasca, llovizna.**

BRUXANEDA. f. *Ter. de Sopeira.* Pedregada. **Pedrisco.**

BRUXÓ m. *Ter. de Sopeira.* La pedra de la pedregada atmosfèrica. **Piedra.**

BUCAL. adj. Lo relatiu o pertanyent a la boca. **Bucal.** || Cavitat bucal.

BUDREIX. m. *Ter. Balear.* Bulto, fato. **Bulto.**

BUFA. f. *Fam.* BOFETADA.

BUFADORS (Mas). *Geog.* A la comarca d'Olot, al camí ral de Camprodón. Els més remarcables són els que hi há al peu de la Garrinada, formant 14 boques obertes a la roca basaltica, desprenent fortes corrents d'aire atmosfèrich. Hi han altres bufadors, no tan importants com aquells a la meteixa comarca olo-

tina, al mas de les Feixes, al mas Ventós, a can Roure, al Roch de Palou, als soterranis del carrer del Pont al veinat de San Cristòfol y a la costa de Batet.

Brot de bufalaga

BUFALAGA. f. *Bot.* Planta del genre *Panerina.* Tinetoría.

BUFARADA. f. Glop de fum. Humareda.

BUFONESA. f. Nonada, monería. || BONIQUESA.

BUGOT. m. *Ter. de Valls* El raim que quan veremen, deixen al cep per esser encara vert.

BUGUERA. f. *Ter. náut.* El bordó que para fora del llagut.

BULDRITJA. m. *Ter. Balear.* Corb mari. Cuervo marino.

BULL. m. *Ter.* BOTIFARRA NEGRA. || *Ter. ibicench.* Joch de pilota; bufeta pera nadar. Juego con pelota; vegiga natatoria.

BULLIR PÊL CAP. fr. *Fam.* Donar voltes a algún pensament ab insistencia. *Hervir en la cabeza* o *dar vueltas en la cabeza.*

BUNYOLA (Son). *Geog.* Vall de la illa de Mallorca, prop d' Esporles.

BUNYOLÍ. *Geog.* Predi de la illa de Mallorca, al antich camí de Palma a Puigpunyent.

BURBAYA. f. *Ter. balear.* Encenall. Viruta.

BURELL. m. *Ter. ibicench.* Certa mena de teixit de llana; té molt consúm a l' illa de Ibiça.

BURGESAMENT. adv. m. D' una manera burgesa.

BURGUANY (Albert). *Biog.* Jesuita mallorquí, que va viure al sigle XVIII, haventse distingit com a gravador, pintor y poeta festiu en llengua mallorquina. Eren els seus gravats molt remarcables, més les seues obres en pintura y esculptura resultaren poch inspirades. Ja era de edat un xich avançada quan va entrar a l' ordre de predicadors, morint ja vell al any 1770.

BURGUERA (Miquel). *Biog.* Fra menor, nadiu de Santany, a l' illa de Mallorca, un dels llatinistes més famosos del sigle XVIII y autor de varis travalls gramaticals d' aquella llengua clàssica. Va morir al any 1725.

BURGUNYA (Na). *Geog.* Contrada prop del predi de Bellpuig, al part. jud. de Manacor, a l' illa de Mallorca.

BURJA. f. *Ter.* Agulla de rellotge. MINUTERA.

BURNIU. m. Obgecte de pisa o de llauna pera posarli color, oli. etc.

BUROCRÁTICH, CA. adj. Lo pertanyent a oficines, generalment del Estat. Burocrático.

BUROCRACIA. f. Imperi dels empleiats del Estat. Burocracia.

BUROTELL. *Geog.* Predi del camí de la Vileta a Calviá, a l' illa de Mallorca.

BURRA. f. Substancia greixosa de la llet.

BURRE. m. *Ant.* MANTEGA.

BUSCA. f. *Ter. ibicench.* Broça, palla trinxada. Broza, pajilla.

BUSQUETS (Antoni). *Biog.* Sabi y virtuós frá menor, nadiu de Palma al any 1595, que era predicador eloqüent y un dels teòlechs més importants del seu temps. Va escriure molt relatiu a Lull, investigant a les universitats d' Alcalá, Valladolit y Salamanca pera aplegar datos de les seues obres, havent sigut un dels que més s' afanyaren pera la seua beatificació. A la universitat d' Alcalá va pronunciar discursos apoiant la teología de Scoto.

— (JAUME). *Biog.* Filosoph que vivía a les derreríes del sigle XVI, autor d' un manuscrit relatiu als llibres d' Aristotil, escrit al any 1588.

— (JOAN). *Biog.* Notari del sigle XVII, que va escriure una *Geneologia dels Duchs de Cardona.*

— MATOSES (JACINT). *Biog.* Doctor en teología y cronologista, autor de diversos aplechs d' episcopologis y d' una colecció històrica titolada *Grandeses de la casa de Rocabertí.*

BUSQUETS (Son). *Geog.* Predi del camí de Sòller a Palma, a l' illa de Mallorca.

BUTANA. f. *Ter. Balear.* Teixit de cutó.

BUTINFLES. m. *Ter.* S' aplica a qui es plè de galtes. Mofletudo.

BUTIÑÁ (Francesch). *Biog.* Relligiós de la companyia de Jesús, nadiu de Banyoles, autor d' algunes obres piadoses, moltes de elles escrites en catalá. Era fundador de la institució de germanes josefines. Va morir al any 1899.

BUTIOL. *Ter. náut.* Pal de devant de la barca.

BUTSA. *Ter.* Ventre, tripa.

BUTSEMS (Carles). *Biog.* Industrial, productor de pedres y conglomerats artificials, mosaichs, etc., que va posar a gran altura aquesta industria, havent fruit consideració y concepte y assolint merescudes distincions en els concursos a quins va presentar els seus articles. Va morir al any 1900.

BUTXACA. f. Al teler mecánich, el soport de ferro colat que aguanta la peça anomenada espasa.

BUTXAQUEJAR. v. a. *Ter.* Buscar per la butxaca.

BUTXU. m. *Ter.* La tripa del peix. VENTRESCA.

BUTZA. f. Empenta. Empujón.

BUTZADA. f. BUTZA.

BUTZAR. v. n. Empenyer en forma sobtada y violenta, com sol ferho el mar.

BUTZINAR. v. n. Rondinar, dir entre dents.

BUTZINEJAR. v. n. BUTZINAR.

BUXARDA. m. Martell usat pels marbristes y els picapedrers.

BUXELLAT, DA. adj. *Ter. ibicench.* Travallat en relleu, esculpit. Labrado, esculpido.

BUXERES Y ABAT (Joseph Antoni), *Biog.* Advocat, historiaire y polítich, que va neixer a Martorell al any 1820. Era assessor del reial patrimoni al any 1849. Publicava al any 1875 el setmanari *El Paladin,* y coloborá a *La Veu del Montserrat* y al *Diario de Barcelona.* Estudiós en assumptes de conreu dels camps, va contribuir als avenços de l' agricultura a Cataluny , y defensor constant del dret foral catalá, va publicar pera apoiarlo valiosos travalls. Quan la supressió dels furs a les Vascongades, va ésser l' inspirador del misatge de protesta d' aquell acort unitarista. Va morir a Barcelona al any 1884.

— Y ROSÉS (ANTONI). *Biog.* Nadiu de Barcelona al any 1790, va pendre part activa a la lluita de la Independencia, essent oficial del batalló de voluntaris d' En Manso y més endevant secretari y ajudant d' aquell capdill. Acabades les guerres dels francesos y la primera civil, va ésser censor de teatres a Barcelona, batlle del reial patrimoni y secretari y membre de la Academia de Bones Lletres. Va deixar escrites algunes obres històriques y polítiques, entre altres una que tractava dels monuments antichs de Martorell y la necrología del general Manso.

BUYOL. m. *Ter.* Galleda, balda.

BUYROL. m. *Art. y of.* Dipòsit ont se posa el carbó remullat pera la fornal.

C

CÂ. f. Contracció de CASA.

CÂ TEUA. Casa teua.

CÂ LA VILA, CÂ LA CIUTAT. Casa de la vila, casa de la ciutat.

CABA Y CASAMITJANA (Antoni). *Biog.* Remarcable pintor contemporani, nadiu de Barcelona y mort a la nostra ciutat al any 1907. A l'Exposició de 1865 va presentar a la cort el seu quadro *La heroína de Peralada,* y retrats que li valgueren medalla de segona classe. Per oposició va guanyar, en 1874, la cátedra de colorit y composició de Barcelona, de quina va ésser més tart director. Obtinqué medalla d' or a l' Exposició Universal de Barcelona al any de 1888. Va deixar bons retrats y nombrosos quadres, entre altres el Viladomat de la galería de catalans illustres, *El tribut de Céssar* y *Judes al moment de penjarse.*

CABALLERO (Joaquim). *Biog.* Capellá y sabi antiquari, nadiu de Tarragona, director de la Biblioteca d' aquella ciutat, a qui la literatura catalana és deutora d' haver salvat les obres selectes de Poblet y d' altres monastirs d' aquella comarca. Era bon predicador, y en 1856 va pronunciar el sermó històrich, quan la inauguració del sepulcre del gran rei En Jaume I, a la seu tarragonina. Morí al any 1888.

CABALLERESCH. adj. Fet noble, comportament lloable, digne. Caballeresco.

CABANACH Y MALART (Pons). *Biog.* Jurisperit catalá de les derreries del sigle XVIII, autor de valioses obres que mostren la seua competencia en la ciencia del dret. Moltes d' elles foren publicades entre els anys 1778 a 1784.

CABANAS (Joseph Marián de). *Biog.* Historiaire y polítich que va neixer a Solsona en 1780, morint a Barcelona en 1842. Posseía un monetari dels més complerts de son temps y havía publicat y escrit nombroses obres de indumentaria, de numismática y d' arqueologia monumental, devent esmentarse les referents al temple d' Hèrcules y a la iglesia del Pi, de Barcelona.

CABANAS Y BRUNÉS (Estanislau). *Biog.* Pintor, que va neixer a Manresa al any 1825, morint a Terraça al 1873. Era dibuixant habilidós y molt coneixedor de la perspectiva, deixant bones pintures seues a l' iglesia del rapte de Sant Ignasi, a Manresa, al Collegi y al Casino, de Terraça.

— Y BRUNÉS (IGNASI). *Biog.* Un dels professors que a mitjans del sigle XIX impulsaren ab més afany el deixondiment de la instrucció. Va ésser director del collegi de Sant Ignasi, a Manresa, y fundador del de Terraça. Va morir a Sòller al any 1873, deixant publicades algunes obres didáctiques d' historia universal, d' aritmètica y de geometría.

CABANYES (Miquel). *Biog* Pintor remarcable, que vivía als començos del sigle XIX. Va ésser deixeble de Llotja y pensionat a Roma per la Junta de Comers al any 1803. Entre les seues obres cal esmentar un *Ecce Homo* que figura al Museu de Belles Arts de Barcelona.

CABANYES (Les). *Geog.* A la comarca d' Olot, passat el Coll d' En Bas, ont s' alça una pintoresca casa de pagès, al peu de quina enforquen dues torrenteres, les de les Cabanyes y la del Gorch Negre.

CABANYOLS (Plá dels). *Geog.* Ras de pasturatge a la comarca d' Olot, passat el coll de Pruit.

CABELL.

ESCLARIR ELS CABELLS. *Escarmenar el pelo.*

CABELLS. *Bot.* Mena de planta de la classificació *cuscuta europea.*

CABELLS DE LA MARE DE DEU. PELS DE FARIGOLA. De la classificació científica *Cuscuta epithynum.*

CABETSERA. f. *Ter.* CAPÇALERA.

CÁBILA. f. Cada una de les tribus de Barberia que viuen ab certa independencia a la regió del Atles. || *Fig.* Aplech de gent revolta, sense cultura.

CABILENY, A. adj. Lo pertanyent a la cábila; l'habitant o individuu de la meteixa. || *Fig.* Procediment mancat de cultura, propi de gent incivilisada.

CABILISME. m. Manera de proced r de les cábiles o com les cábiles, ab desordre y violencia.

CABISCOLICAS. *Geog.* Caseriu al camí de Palma a Estallenchs, a l' illa de Mallorca. || CAPISCOL.

CABLEGRAFIAR. v. a. Transmetre despatxos pel cable elèctrich submarí. Cablegrafiar.

CABLEGRAMA. m. Despatx transmès pel cable elèctrich submarí.

CABO.

CABO DE MAR. *Ter. de la Costa.* Nom que s' apropía vulgarment al qui exerceix el cárrech de comandant de marina en la localitat.

CABORCA. *Ter.* SUBTERRANI

CABOT. m. CABOTA.

CABOT (Jaume). *Biog.* Catedrátich del Seminari de Barcelona y doctor en teologia, nadiu de Mataró a l' any 1782, mort al de 1845. Era autor de varies obres, y va intervindre en la discussió promoguda per una pastoral del bisbe Torres Amat.

— (JOSEPH JOAN). *Biog.* Advocat y polítich contemporani, que va pertányer a l' ajuntament de Barcelona en varies ocasions, desempenyant tinencies d' alcaldía y 'l cárrech interí d' alcalde. Era orador eloqüent y havía pertenescut a corporacions jurídiques y benèfiques. Va morir pel mes de Febrer de 1889.

CABRENYS (Torres de). *Geog. y hist.* A la serra dita de Serrallonga, al Vallespir, en un de quins penyals, el més alterós, a 1,342 met. sobre 'l nivell del mar, en una plataforma de 16 per 60 met., s' hi troven les ruines del castell de Cabrenys, y a la vora d' ell, en altres penyals cònichs, dues torres. Eren obra del sigle IX y fins a les derreríes del X era lloch ont sejornava el llochtinent dels comtes de Besalú. Al sigle XI apareixien ja com pertenencies dels senyors de Serrallonga y de Cabrenys, quins fets s' enllacen ab l' historia del Rosselló y del Vallespir, fins ben entrat el sigle XIII Les torres constitueixen les ruines feudals de més ferreny aspecte a la Catalunya francesa.

CABRER.

BESTIAR CABRER: BESTIAR CABRIU.

CABRER (Joan). *Biog.* Fra menor nadiu de Palma, que vivía als començos del sigle XIX. Era guardiá del convent quan l' exclaustració, y va morir a l' any 1850, deixant escrit un complert obituari de framenors

mallorquíns, ab nombroses biografíes y erudites notes.

CABRER (Son). *Geog.* Predi que 's trova al camí de Valldemossa, no lluny de la bifurcació d' aquest ab la carretera de Sòller, a l' illa de Mallorca.

CABRERA (Bernat de). *Biog.* Jurista catalá molt remarcable, del sigle XIV. Al any 1340 va compondre les *Ordenances penals de la marineria mercant*, y al 1354 les *Ordinacions de les armades navals de la Corona d' Aragó, aprovades pêl rei D. Pere III;* casos de llei que van servir després als altres estats marítims d' Europa, com a fonament del seu dret naval.

CABRERA (Serra de). *Orog.* Serra de la part alta de la prov. de Girona, entre les valls del Ter y del Fluviá, y quin punt culminant té 1,315 metres demunt del nivell del mar. Es al SO. de Sant Esteva de Bas.

CABRESTA. f. *Ter Balear.* Ronçal. **Ronzal.**

CABRIDELLA. f. Diminitiu de cabra. **Cabrita.**

CABRIOL. m. *Zool.* CABIROL.

CABRIOLEJAR. v. a. Fer cabrioles. **Cabriolar.**

CABRIOLER (Puig). *Orog.* Cimall de la montanya que a la comarca d' Olot s' alça a l' altura de 560 met., prop de Can Cabrioler. El cim és anomenat el Clot de l' Olla, sot qu' és un interessant cráter de volcá apagat.

CABRISAS (Joseph). *Biog.* Sabi llatinista que va neixer a Ciutadella (Menorca) a l' any 1774, morint al de 1834. Va deixar escrits nombrosos sermons, opúsculs y epitafis en llengua llatina.

CABRISTELL. m. Aparell que porten els bous al cap pera junyirlos. **Cabestro.**

CABRUJÁ (Jaume). *Biog.* Prebere nadiu de Reus, d' esperit molt caritatiu, que va ésser bona cosa d' anys capellá de la casa de missió de Sant Vicents de Paul, morint a Barcelona a l' any 1831. Era autor d' alguns travalls piadosos y un de polítich, relatiu al tribunal de l' Inquisició.

CABÚS (Vall de). *Geog.* A les montanyes del Canigó, al peu del Coll de Visa.

CABUTELL. m. *Ter. ibicench.* Els caps de bestiar que resten d' un remat, després de venudes varies partides. **Resto de un rebaño.**

CACIQUISME. m. Sistema abusiu de govern en que 'ls cacichs apoien als ministres a cambi de que aquests els deixin usar y abusar de la llur influencia en tots els rams de l' administració pública. **Caciquismo.**

CACIQUISTA. m. Partidari del caciquisme. **Caciquista.**

CACOFÒNICAMENT. adv. D' una manera desagradable, cacofònica.

CACOFÒNICH, CA. adj. Que produeix cacofonía. || Sò desagradable. **Cacofónico.**

CAÇA. f. CASSA.

CAÇÓ. m. Eina pera fondre estanys. **Cazo.** || CASSÓ.

CACHURROS. *Bot.* CATXURROS.

CADAF. m. *Ter. ibicench.* Pot pera llençar l'aigua els mestres de cases. **Jarro de albañil.**

Joaquim Cadalalch y Baguñá

CADAFALCH Y BAGUÑÁ (Joaquim). *Biog.* Doctor en Dret y un dels advocats que assoliren a Barcelona més enlairada reputació al sigle XIX. Era nadiu de Terraça, y va morir a Barcelona a l'any 1883. Era ferm partidari del Dret foral catalá, y ademés del seu discurs inaugural del Ateneu al curs de 1871, va publicar varies selectes obres de Dret civil, algunes d' elles relatives a testaments.

CÁ DE BOSCH. *Orog.* Serra de la comarca de Olot, a 500 met. d' altura, a la vora del Puig Jordá de Sa Cot. Es un volcá apagat ab dues boques, una a Llevant y altre a Ponent del cim.

CADELL. m. Gos petit. **Perro joven.** || *Art. y of.* Als telers mecánichs, és la peça que fa avençar una o dues dents a la roda anomenada d' estrella. A les máquines de Jacquard, la peça que fa voltar el cilindret. || *Ter. ibicench.* Cuch de les hortes. **Gusano roedor de los huertos.**

CADELL DE RETENCIÓ. Al teler mecánich, peça de ferro colat que té a l' un cap el contrapès en forma de la dent del collador pera retindre les dents quan avança per l' impuls de la cua de rata. Va acollat ab una barra que deixa prou pas al gruix de la roba, plegantla al corró, passant a l' altra banda del teler, ont hi va collada una cua de rata de retenció.

CADELLA. f. *Ter. ibicench.* Gossa. **Perra.**

CADELLADA. f. Conjunt de gossets nats d' un sol part. **Cachorrada.**

CADELLS. *Bot.* CATXURROS.

CADENADOR. m. Acanador, amidador de terres. **Agrimensor.**

CADENY. m. Claveguerò descobert. **Cuneta.**

CADEVALL Y DIARS (Joan). *Biog.* Remarcable botánich y professor contemporani. Era nadiu de Castellgalí (Barcelona) a l' any 1848, y expert naturalista, molt coneixedor de la flora del Vallès, d' Urgell, dels Pirineus y de la Costa. A l' any 1870 va entrar com a mestre al Colegi de Terraça, de quina direcció va encarregarse després de la mort del fundador. Va publicar algunes obres de valua, entre elles els *Elements de botánica* y la *Geografia física, descriptiva y històrica del Vallès*, que li va ésser premiada al certámen de Granollers de 1886. Va morir a l' any 1907.

CADIRA.

ESCALFA-CADIRES. fr. *Fam.* S' aplica a aquell que va alguna casa sense altre obgecte que 'l de passarhi l' estona. *Ser de aquellos á quienes se les pega el asiento ó la silla.*

CADIRA GESTATORIA. fr. Setial del Sant Pare.

CADIRA DE ROTLLANT. *Orog.* Gran roca en forma de setial y alt respatller, que al Vallespir, prop del plá de Campmagre, assenyala la tradició com a un dels llochs en quins va sejornar el famós guerrer d' aquell nom.

CADIRAT. m. Setial o cadira honorífica. || Fileres de cadires al chor d' alguna iglesia.

CADIRETA. f. Peça o jaç d' embarrats; n' hi han de paret, de sostre, de columna y de capelleta.

CADUF. m. *Ter. balear.* Canonada pera conduir l' aigua. **Arcaduz.**

CADUFÁ. v. n. *Ter. ibicench.* Decaure en robustesa, en inteligencia. **Chochear.**

CAGANIU. m. *Ter. fam.* El germá més petit d' una familia. **Benjamín de la casa.**

CAIMARIS (Felip). *Biog.* Relligiós agustiniá, nadiu de Ciutadella (Menorca), que va ésser notari apostòlich, y perseguit per les seues idees realistes, va restar près a Barcelona més de 16 mesos. Al retornar a la seua patria a l' any 1822, va ésser anomenat ardiaca de la catedral de Menorca. Era home de molt saber, y al *Diccionari* de Miñano va escriure els articles geográfichs relatius a l' illa menorquina, deixant ademés manuscrita l' *Historia eclesiástica de Menorca.*

— (MIQUEL). *Biog.* Fra menor que va neixer a Ciutadella (Menorca) a l' any 1689, morint santament al 1759. Era home de vida exemplar, y la seua paraula escoltada ab fruició, inspirada com era pêls exemplars efectes de la seua virtut. Va deixar escrites algunes obres místiques y sermons.

CAIRUT, DA. adj. CANTELLUT.

CAIXA. f.

CAIXA OBERTA, DINERS ALERTA *Loc. vulg. d' Alcalá de Xisvert.* Vol dir que si no s' és previsor retenint els cabals, se fá dificultós guardarlos.

CAIXIRA. f. *Ter.* CADIRA.

CALÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Posar, colocar. **Poner, colocar.**

CALADA. f. *Art. y of.* Al teler, obertura dels fils de l' urdit pera deixar pas a la llençadora. || *Fig.* Conjunt, molt nombre, y aixís se diu: *tindre una bona calada d' anys*, tindre força anys, ésser molt vell. || *Ter. ibicench.* Preparar l' esquer a la canya de pescar. **Encebar la caña.**

CALAFAT (Baltasar). *Biog.* Relligiós y poeta mallorquí, nadiu de Santa Margarida, y mort al any 1735. Era eloqüent predicador, calificador del Sant Ofici y doctor en teología. A Roma, ont va sejornar algún temps, va ésser molt considerat. Posseía les llengües clássiques, grech, hebreu y llatí. Va deixar sermons impresos y va publicar nombroses poesíes llatines y mallorquines.

— (RAMÓN). *Biog.* Llech dels convent de framenors de Palma, molt estudiós y erudit en les antiguetats. Va escriure el *Nobiliari mallorquí*, ab genealogíes de totes les cases nobles de l' illa, y un aplech cronològich de les antiguetats del convent de Sant Francesch, de Palma.

CALAFIGUERA (Cap). *Hidrog.* Cala de la banda de Llevant a l' illa de Mallorca. Al cim s' hi serva una antiga torra que sosté un far instalat allí de pochs anys ençá.

CALAIX. m. *Art. y of.* Lloch d' ont ix y retorna la llençadora, y ont resta desada al teler quan no s' engega. || *Fig.* Boca gran. || DINER.

FER CALAIX. fr. Vendre molt. *Llenar el cajón.*

CALALLONGA. *Hidrog.* Cala a la punta Oest de la illa de Mallorca, que si tingués fons bastant, fora un dels primers ports de les Balears.

CALAMAJOR. *Hidrog.* Cala de la costa mallorquina, passat el caseriu de Portopí.

CALAMBRUIXA. f. *Bot.* Herba de pastoratge.

CALAMICH-CALAMACH. fr. adv. *Ter.* Cama ací, cama allá. **A horcajadas.**

CALAMPOR. *Geog.* Lloch del terme d' Alayor, a la illa de Menorca.

CALAMUNTÉ. m. *Ter. balear.* Montanyès. Gent de montanya. **Montañés.**

CALANDRIÓ. m. *Ornit.* Aucell per l' istil de la calandria, però més petit.

CALAR.

CALAR FOCH. fr. *Ter.* FICAR FOCH.

CALASTRONS. m. *Art. y of.* Peces que mouen les palanquetes al teler.

CALAU. m. n. p. NICOLAU. **Nicolás.**

CALAUS (Festa dels). *Cost.* A la Catalunya francesa, y a bona part de la provincia de Barcelona, a la diada de Sant Nicolau, els nois dels pobles formen colles, anantbi a cada una un bordegáç vestit de bisbe, y recorren les masíes y els carrers del veinat, cantant tonades alusives a la festa y aplegant fruita d' hivern, ous y altres menges, que consumen desprès en una berena.

CALÇAR.

QUI SE 'N CALÇA NO SE 'N VESTEIX. fr. *Fam.* S' aplica a n' aquell de qui no se 'n pot fer cabal. *No haber por donde cogerle.*

CALÇAR LES TRUFES. *Agr.* Operació que consisteix en desenterrarles y tornarles a colgar tot seguit.

CALCETES. f. Troç de roba que 's posa a les potes dels cavalls a mena de genolleres.

CALÇOBRE. m. La crosta que forma l' emblanquinat de les parets.

CALÇOTES. *Ter. desp.* Ésser un calçotes, s' apropía al home dessidiós, indiferent de son nom y de sa reputació. **Ser un Juan Lanas.**

CALDERA DEL QUITRÁ. *Ter. Costa.* La que serveix pera calafatejar la nau.

CALDERONIÁ, NA. adj. Lo que fa referencia a Calderón de la Barca, com: *estil calderoniá.* **Calderoniano.**

CALENTORETA. f. dim. de calentor.

CALÈS. m. Carrualge lleuger, dit també calesa o calena.

CALITGINÓS, A. adj. Pertanyent o relatiu a la calitja. **Caliginoso.** || *Poes.* S' aplica al aire espès y opach. **Caliginoso.**

CALIUADA. f. CALIU.

CALOTA. f. *Art. y of.* Cada una de les bagues que constitueixen el mitg-llis pera teixir la gasa de volta.

CALQUEJAT. m. Disposició tècnica a la teoría de teixits, que 's fa demunt del paper, indicant com han de funcionar les calques dels llisos pera elaborar el teixit.

CALQUES. f. Peces del teler a má pera regular el moviment de va y vé. Segons la seua colocació als llisos, s' anomenen *calques de dalt* o bé *calques de baix.*

CALUMNIAR.

NO HI HÁ RES CALUMNIAT QUE NO SIGUI ENFITORAT. fr. *Ter.* Vol dir que aquell que calumnía acostuma a ésser víctima de la calumnia.

CALVA (Joan). *Biog.* Prebere y escriptor, que vivia a Barcelona als començos del sigle XIX. Pertanyia a les Academies de Bones Lletres y de Ciencies Naturals, y entre les seues obres va escriuren una de l' antiguetat del port de Barcelona, ab una historia cronològica del meteix.

CALVET (Jaume). *Biog.* Jurista del sigle XIII, autor de variats comentaris y aclaracions als *Usatges.*

— D' ESTRELLA (CRISTÒFOL). *Biog.* Cronista del sigle XVI, barceloní segons En Marcillo, encara que altres el suposen nadiu de Sabadell. Va escriure en dotze llibres llatins les *Conquestes dels espanyols al Perú,* y nombroses relacions de viatges de prínceps contemporanis seus a Alemanya. Moltes de les seues relacions llatines contenen valiosos detalls coetanis del regnat d' En Carles I.

— Y TAULÉ (JOAN). *Biog.* Musich compositor barceloní (1832-1863), qui, entre les seues obres, va deixar una missa a gran orquesta y altra de *requiem,* encomiades per la crítica.

CALLAMENT. m. *Ant.* Acte y efecte de callar. **Callamiento**

CALLAU. m. *Ter.* ROCH.

CAMA.

CAMA ACÍ, CAMA ALLÁ. m. adj. CAMA AÇÁ, ÇAMA ALLÁ.

CAMA-PRIM. CAMES DE BRÒQUIL.

CAMES AJUDEUME. fr. APRETAR A CORRE, FUGIR

CAMA DE CREU. f. *Art. y of.* Al teler mecánich peça en forma de T pera acollarhi'ls tirants que sostenen els calaixos.

CAMADA.

A CAMADES Y A BOTS. m. adv. A correcuita.

CAMADEJAR. v. a. Caminar fent camades, depressa y a pas llarch.

CAMA D' OCA. *Geog.* Caseriu a la vora de Colomeres d' Esmarats, al Bergadá.

CAMAL. m. *Ter. de Sopeira.* Branca d' un arbre. **Rama.**

CAMALLONCH. m. *Ter.* PERNIL.

CAMAÑES (Francesch). *Biog.* Remarcable metge, qu' exercía a Valencia al sigle XVII. Era nadiu de Vilafranca de Conflent, y va publicar al any 1625, en

llatí, uns comentaris de l' art curativa de Galen, dedicats al cardenal Spínola.

CAMARELL, A. m. y f. *Ter.* MASELL.

CAMARÍ. m. *Ter. balear.* Tiburó. **Tiburón.**

CAMBIANT. m. Varietat de colors que la claror produeix en alguns cossos. **Cambiante.**

CAMBRA DE PARAMENT. m. adv. Sala de respecte, sala bona.

CAMBRA FOSCA. *Geog.* Clotada de la comarca de Camprodón, més enllá del Plá de la Llosa.

CAMBUIX. f. *Ter. ibicench.* Mantellina usada per les dones de l' illa. **Mantilla del país.**

CAMETÁ. f. *Ter. náut.* Peça que serveix pera descansar l' entena a les embarcacions.

CAMÍ Y PONTONS (Ramón). *Biog.* Remarcable professor d' instrucció primaria als començos del sigle XIX, regent de l' Escola de Reus. Entre altres encomiades obres didáctiques va publicar al any 1802 una cartilla d' ortologia y uns elements d' aritmètica.

CAMIAR. v. a. *Ant.* CAMBIAR, BARATAR. || MUDAR.

CAMINAL. m. Caminet estret. S' aplica més comunament als caminets que hi há als jardins entre'ls quadres de flors, o als que hi há als horts entre les taules de verdures y llegums. **Paso, senda.**

CAMISA.

DEVANT DE CAMISA. Part de la camisa que cobreix el pit. **Pechera.**

CAMO (Pere). *Biog.* Trovador y mercader del Mitjorn de França, que vivia a la primera meitat del sigle XIV. Va ésser al any 1342 un dels set mantenedors de Tolosa, que ab motiu de l' entrada del rei Carles IV, van convocar un concurs poètich pera donar el titol de *Doctor en Gaya Sciencia.*

CAMP DE TARRAGONA. *Geog.* Vegis TARRAGONA (CAMP DE).

CAMP DE PARETS. *Geog.* Grandiós caseriu del Bergadá, a 980 metres d' alt, al peu d' una collada a la serra d' Olván. Lloch pintoresch ont s' hi serven nombroses tradicions.

CAMP DE PLÁ. *Orog.* Cimall de la serra Puig d' Ou a 1,190 metres d' altura, a la comarca d'Olot.

CAMP DE MAR. *Geog.* Predi de l' illa de Mallorca, al camí de Palma a Andraitx y a la Dragonera.

CAMPÁ (Francesch de P.) *Biog.* Metge y catedrátich contemporani. Va neixer a Vich al any 1838. Fou catedrátich a Barcelona y a Valencia. Era autor de nombroses obres professionals, y pertanyia a les corporacions més significades de la seua carrera. Va morir a Barcelona al any 1893.

CAMPADA. f. Cam ample, camp extens.

CAMPANA ALBADELLA. f. Vegis ALBADELLA.

CAMPANER (Jaume). *Biog.* Advocat mallorquí, que va neixer a Palma, al any 1697. Per son talent prodigiós era batxiller en lleis tot just complerts els dinou anys de la seua edat. Va ésser jutge de la baronía de Girona, advocat consultor del Sant Ofici y assessor de la Reial intendencia de Mallorca. Va morir al any 1765, havent deixat escrites nombroses alegacions jurídiques y discursos y decisions de dret.

— (JOAN RAMÓN). *Biog.* Sabi mallorquí, doctor en medicina y cirurgía establert a Barcelona. Era acadèmich de nombre de la de Medicina desde 1851, havent deixat escrites diverses obres professionals y publicat a la prempsa barcelonina y a la Academia, les observacions meteorològiques de nostra ciutat, durant llarch temps. Va morir a Barcelona al any 1876.

CAMPANETA (La). *Geog.* Predi de l' illa de Mallorca, al camí de Calviá a Estallenchs.

CAMPLLONCH Y GUARRO (Feliu). *Biog.* Escriptor mataroní de les primeries del sigle XIX, autor de una interessant relació del atach y crema de Mataró pêl general Letri, al any 1808.

CAMPO. adj. *Ant.* FRANCH.

CAMPO (Joseph, marqués de). *Biog.* Nasqué a Valencia en 1825 y morí a Madrit en 1889. Figurá entre 'ls més actius negociants. Construí el ferrocarril de Valencia a Tarragona y establí la primera línia de vapors directes entre Espanya y Filipines. Escrigué y doná a la estampa els següents treballs d' interès general: *Apuntes sobre un plan de Hacienda* (Valencia, 1876); *Contestación al interrogatorio de la Comisión parlamentaria para la amortización de la Deuda pública en España* (Madrid, 1877), y *Exposición á las Cortes ofreciendo ejecutar sin subvención del Estado el servicio de Correos marítimos entre la Península, las islas de Cuba y Puerto Rico, Golfo de México y mar de las Antillas* (Madrid, 1882).

Joseph, Marqués de Campo

CAMPOMAR (Domenech). *Biog.* Remarcable paleograf que va neixer a Pollença al any 1767, y va morir al 1830. Era autor d' obres de molta valua, entre elles un mètode pera apendre a llegir documents dels sigles XII al XIV, una colecció de privilegis y documents mallorquins dels sigles XIII y XIV y un curiós aplech de inscripcions sepulcrals antigues.

CAMPORÁN (Pich de). *Orog.* Puig de 1,719 m. de altitut, entre 'l riu Flamisell y 'l Noguera Ribagorçana, al NE. d' Espluga de Serra, provincia de Lleida.

CAMPRODÓN (Comarca de). *Geog.* Aquesta regió montayenca está situada al cor del Pireneu catalá, entre la vall de Ribes a ponent, a Mitjorn el Ripollès, al SE. la comarca d' Olot, a llevant La Garrotxa, y al N. el Conflent y el Vallespir. Important per la seua constitució orogràfica, desde Roca Colom s' endreça la carena que divideix les aigües del Ter y del Tech al coll del Pol, enfilantse allí al macís de Costabona ab una elevació de 2,464 metres, desprenentse envers el coll de Siern, al puig de l' Antiga, endreçantse vers la collada de Prats, estrellantse al coll Pruyent, cap al coll de Boixeda, formantse al cantó de la vall de Ribes, ont se divideixen el Ter y el Fresser, una carena ont s' hi destaquen Gra de Fajol, Coma del Orri y Pastuira, endreçantse al coll de Pol, ab l' anella de serres que formen la barrera de les valls del Ter y del Fresser, desde llur origen fins a unirse a Ripoll. La comarca s' extén Ter avall més enllá de Sant Pau de Segaries. El Ter, el Fresser y el Ritort són els rius més importants de la comarca, als quins s' hi apleguen les aigues de Carboners, Vall-llobre, Catllar, Tragurá, Abella, Espinanya y altres rieres. Desde Ull de Ter a Camprodón, el riu en un recorregut de 25 kilometres, té un desnivell de 1,400 metres, mostrant això sol, lo montanyós del terreny, com l' impulsiu de les aigües, mostrant a cada pas belleses naturals explendoroses. La devastació dels boscos ha minvat la riquesa forestal d' aquella encontrada, que serva encara l'extensa pinaça de Carboners, Baga de Caróç, Bolós, Mariner y Sitjar.

La riquesa minera, essent abundosa com és, resulta encara poch coneguda, si bé a flor d' aigua está el filó de coure a Carboners, y a la serra Cavallera y Collada verda; l' antimoni y altres minerals són a flor de terra. Dessota el coll de Vernadell, eren explotades les mines en temps dels romans, y se travalla en les de Collada Verda. Els manantials ferruginosos, se troven a les serres de Feitús, y les arsenicals a Font de Francó a Cavallera, mentres que a Sant Pau Seguries, se 'n troven de sulfuroses. La principal producció agrícola del país, es els tubèrculs, els prats d' herba dallada, el segol y un xich de blat.

En punt a belleses artístiques cal esmentar el monastir de Sant Pere de Camprodón, y les iglesies romániques de Molló, de Llanás y de Rocabruna. Les comunicacions son escasses, essent el servei de major importancia, la carretera de Sant Joan a Camprodón.

La capital de la antiga comarca, que ara pertany a la provincia de Girona, part. jud. de Puigcerdá, és Camprodón; la constitueixen set municipis y el poble de Rocabruna que pertany al ajuntament de Baget. Les poblacions més importants, apart de Camprodón, són les de Freixanet, Llanás, Molló, Sant Pau, Set Cases y Vilallonga.

CAMPS (Narcís). *Biog.* Advocat de Girona que vivía al sigle XVIII y va escriure obres molt remarcables sobre dret romá, y relatives a les Pandectes. Era jurisperit de molta nomenada.

— (PELAI). *Biog.* Gironí de molta ilustració que a la segona meitat del sigle XIX va prestar serveis de molta valua al foment de la agricultura catalana. Va ésser president del Institut Agrícol Catalá de Sant Isidro, y entre els molts cárrechs importants que va desempenyar cal remarcar el de Senador del regne. Era Marqués de Camps, y va morir a Barcelona al any 1889.

— Y CAMPS (JOSEPH). *Biog.* Apotecari nadiu de Barcelona als començos del sigle XIX. Va guanyar per oposició una cátedra de farmacia a la universitat de Madrit al any 1825. Va ésser procurador a les corts de 1833, y era autor de nombroses y reputades obres de mineralogia y farmacopea. Va morir a la capital d' Espanya al any 1877, portantne divuit de degá a la facultat de farmacia.

CAMPSERRALTA. *Geog.* Suburbi de Palma de Mallorca, al camí de Son Rapinya, haventhi establertes en son terme algunes modernes industries de cristall y de corderíes.

CAMÚS. m. *Ter.* ISART.

CAN BARRACA. *Geog.* Casa de la comarca de Olot, a 620 met. alt., bastida en terrer volcánich, a la vora de Puig Astrol.

CAN GUERRA. *Geog.* Casal de la collada de Coltort, a 840 metres d' altura, a la comarca d' Olot, demunt de terrer volcánich.

CAN JOU. *Geog.* Coll de la serralada dels Plomers a 460 met. d' alt. a la comarca d' Olot.

CAN NOFRE. *Geog.* Coll de la serra de Bosch, a la comarca d' Olot.

CAN PATIRÁS. *Geog.* Antich casal mitg enrunat a la vora del Castell y de la Vinyeta, a la comarca d' Olot.

CAN SARGANTANA. *Geog.* Lloch proper als hostalets de Capsacosta, entre les valls de Sant Pons y Sant Salvador, a la comarca d' Olot.

CANADELLA (Coll de). *Orog.* Cimal al camí de Olot a la Pinya, a la comarca d' aquell nom.

CANAL. *Náut. ter.* Peça que va desde l' arborant al metxer a la nau y serveix pera apoiar l' arbre.

CANAL DEL QUÉ. *Geog.* Al Bergadá, oberta dret al caient Nort, entre el Pas del Tico y la Canal Baridana.

CANAL DE LA BARTRINA. *Geog.* Prop de Sant Joan les Fonts, a la banda oposada del riu Rossinyol; és un desguaç volcánich entre 'l cim d' Aubardenya y la serra d' Aiguanegra.

CANALEJAS Y COSTA (Joseph). Enginyer nadiu de Barcelona, mort a Madrit al any 1902. Desde jove va ferse remarcar com a literat y escriptor científich, havent deixat una munió d' obres professionals, traduides algunes, y originals moltes d' elles. Va establirse a Madrit pêls temps de la revolució de 1868, y pêls seus mereixements va ferse renòm com a home de ciencia, pertanyent a moltes corporacions y desempenyant cárrechs públichs.

CANALS Y DE RAURÉS (Eduart de). *Biog.* Escriptor que va colaborar en varis periòdichs, havent dirigit *El Correo de teatros.* Va morir a Barcelona a les derreríes de 1892.

CANALS DE CAMPAMAR. *Orog.* A la comarca d'Olot, a la banda oposada de la trencada aresta de l' osca de Cabrera.

CANÁM. *Bot. Ter. aranès.* CÁNEM.

CANAMÁS (Pont de). *Geog.* Prop del poble de Borredá, a 771 metres d' altura.

CANAMERA. *Bot.* Mena de cánem bort. || Munts de cánem després d' arrencat.

CANASTÓ. m. CANASTRÓ.

CANDALOBRE. m. Candeler, candelabre, canalobre.

CANDELA.

CANDELA D' ESPELMA. La qu' es feta ab greix de balena. **Bujía.**

CANDELEROS. *Bot. Ter. Girona.* GERANI.

CANDELICH. m. *Ant.* CANDELER.

CANDELL. m. CANTÓ.

CANDOROSITAT. f. ÇANDIDESA.

CANET. m. Mesura se cervesa. || *Vulg. Ter. Balear.* Moneda de cinch cèntims. **Perra chica.**

CANET (Jaume). *Biog.* Famós jurista mallorquí, descendent d' una niçaga d' advocats remarcables. Vivía a mitjans del sigle XVII, y va ésser autor de una munió d' alegacions y memories relatives a dret foral.

CANET. *Geog.* Predi de l' illa de Mallorca, al terme d' Esporles, abans d' arrivar al caseriu nomenat *La Esgleyeta.*

CANILLA. f. CANILLADA.

CANILLADA. f. Conjunt de gossos reunits pera anar a cacera o pera qualsevol altre obgecte. **Jauría.**

CANILLO. *Geog.* Poble y parroquia de la Vall de Andorra.

CANÍS. m. *Ter. Balear.* Encanyiçat, penjant del sostre, pera guardarhi el pá.

CANÓ. m. Vegis vol. I, pág. 313. || *Bot.* CÁNEM.

Canó de fer mitja

CANOCA. f. *Ter.* La canya del blat de moro. **Tallo del maiz.**

CANONIQUERA. f. Nom adoptat de la llengua italiana, en sentit humorístich, que s' apropia com el catalá *Abadessa*, a les dones grosses, flemátiques y tranquilaces.

CANSÓ. f. CANÇÓ.

NO ESTAR PER CANÇONS. fr. *Fam. Met.* NO ESTAR PER BROCHS.

CANTARANU. f. *Ter. Balear.* Calaixera. **Cómoda.**

CANTINA DE LA BAGA. *Geog.* Lloch de parada de les dilligencies d' Olot a Sant Joan de les Abadesses, entre el coll de Caubet y la collada de Santigosa, a la comarca d' Olot.

CANTINELL (Sot). *Geog.* Lloch de la comarca de Olot, passat el riuet de Fomés, abans del clot de les Canals de Campamar.

CÁNTIR. m. Canti, cánter. **Botijo, cántaro.**

CÁNTUL (Berenguer). *Biog.* Frare mercenari nadiu de Barcelona, de noble familia. Doctor en teología que va ésser nomenat general de la seua ordre al any 1330. Va ésser designat pêl papa Climent VI per bisbe de Barcelona, en quina ciutat va morir al any 1343, havent deixat escrites algunes erudites obres.

CANUDAS (Joan). *Biog.* Pintor que pels anys 1870 va entrar com a llech a la companyía de Jesús. Era nadiu de Berga, deixeble de la escola de Belles Arts de Barcelona, y va morir en aquesta ciutat al any

1888. Era excelent artista en el genre relligiós, y són seus molts dels freschs que ornamenten l'iglesia dels jesuítes a la capital de Catalunya.

— Y SALADA (JOSEPH). *Biog.* Doctor en farmacia, nadiu de Barcelona, químich forense y soci dels collegis de Barcelona y de Madrit y honorari del de Granada. Va publicar desde 1858 a 1878 algunes obres professionals, combatent la explotació que per alguns se feia ab la venda de certs específichs, y tractant el conreu de certs tubèrculs.

CANUDERA. *Bot.* Planta del genre *Dentaria primula.*

CANUTILLO. m. *Art. y of.* Molla de fil de metall en forma d' espiral.

CANYAFEL. *Ter.* Canya borda. **Caña vana.**

CANYAFELLERA. f. *Bot.* Planta del genre *Férula nodiflora.* Cañaherla.

CANYAR (El). *Geog.* Lloch de l' illa de Mallorca, al camí de Palma a Puigpunyent.

CANYÉ. m. *Ter.* Canyar. **Cañaveral.**

CANYELLA (Font de la). *Hidrog.* A les valls altes del Segre, prop del Mas Girvés. Es un doll intermitent, que quan té la revinguda va precedida d' un soroll subterrani.

CANYET. m. Lloch ont hi porten els animals morts. **Muladar.**

ANARSEN AL CANYET. fr. *Fam. met.* MORIRSE.

CANYÍÇ.

GRAS COM UN CANYÍÇ. fr. *Fam.* MOLT FLACH.

CANYOCA f. *Bot. ter.* CANYOTA.

CANYOT. m. *Ter. ibicench.* Fill de bort. **Hijo de expósito.** || Renegat. **Renegado.**

CAOS DE TARGASSONA. *Geog* Immenses roques granítiques d' un aspecte grandiós y fantástich al ensemps, a la carretera de Targassona a Angustrina, al cantó de Sallagossa, a la Cerdanya francesa. Demunt del Caos s' hi veu l'enrunat Pich dels Moros, a 2,136 metres alt.

CAP. m. *Art. y of.* Mot que indica 'l nombre de púes que formen una metxera, o bé una máquina de filar, de retòrcer, de rodetar o omplir bitlles. Fils que conté un fil retorçat o doblat. Nombre de fils que funcionen o están parats a una máquina, y aixís se diu: *¿Quánts caps té aquest torcal? ¿Quánts caps van a la máquina de la rodetera? ¿De quánts caps consta una máquina contínua de filar?*

CAP AQUÍ ENLLÁ. mod. adv. *Ter.* Envers aquell cantó. *Hacia aquel lado.*

CAP GROS. *Zool.* Cullereta. **Renacuajo.**

CAP-RODOL. m. *Ter.* RODAMENT DE CAP.

CAP ROS, CAP POLLÓS. *Ref.* CABELL ROS, CABELL POLLÓS.

CAP D' ALA. fr. *Met.* CAP DE BROT.

CAP DE BROT. fr. *Met.* Lo millor en la seua especie; per alusió a la fruita, que sempre sol ésser la més vistosa y bona la del cap de la branca. *Nata y flor.*

CAP DE CAVALL. m. *Art. y of.* Dues rodes de diferent nombre de dents de fundició, o juntades per caragols o per clavetes al meteix lloch del arbre, pera aumentar o bé minvar les revolucions de la máquina a les filatures o als teixits.

CAP DE MORT. *Náut. ter.* Adorno de la proa del barco. || *Art. y of.* Mena de pinyó intermediari als telers y a les máquines de filar, pera moure 'l que s' anomena pinyó conductiu.

CAP DE PROVINCIA. *Ter. fam.* L' objecte que va demunt del cove, al cap d' amunt d' altres objectes que l' omplen.

CAP Y CUA. fr. Varietat del joch nomenat *dòmino*, usada a Catalunya, qu ha près carta de naturalesa a Castella ab el nom de *pase.*

CAP Y TOM. fr. Capgirell, capbuçó.

ANAR AB EL CAP DRET Y 'L COR NET. fr. Estar lliure de culpa, no tindre res de que avergonyirse. *No tener porque bajar la cabeza.*

ANAR DE MAL CAP. fr. *Fam. ter.* Se diu de qui fa 'l tronera. *Ir de picos pardos.*

DUR O PORTAR DE CAP. fr. *Fam.* Voler fer quelcom. *Tener en la cabeza.*

DUR DE CAP. fr. PORTAR DE CAP.

FER CAP Y CUA. fr. Guanyar el dòmino per abdós costats. Dona nom al joch esmentat per raó d' ésserne d' ell la principal jugada.

FER EL CAP Y CUA. fr. Jugar al joch d' aquest nom.

TINDRE 'L CAP A VENDRE O A ADOBAR. fr. *Fam.* Tindre 'l cap trastornat, no pensar en lo que 's fa o 's diu. *Tener la cabeza á pájaros.*

TINDRE PARDALETS AL CAP. fr. *Met.* Viure d' ilusions, forjar tota mena de progectes, per irrealisables que siguin. *Tener la cabeza llena de viento ó montada al aire.*

CAP DE FOSSÉ. *Orog.* Puig de 2,760 met. d' altitut, situat al NO. de Sallent, prov. de Lleida.

CAP DE PORCH. *Orog.* Penyal de la coma d' Eyna, a la Vall de Ribes. És de forma extranya, per quin motiu se li ha apropiat aquest nom.

CAP DEL PORT. *Orog.* Punt de la carena del Pirineu, a 2,435 met. d' altitut, a mitjorn de Viella, prov. de Lleida.

CAP DEL PRAT DE VILECH. *Orog.* Al Bergadá, no lluny de la Serra Pedregosa, formant un collet infranquejable.

CAP DE LA CANAL DEL VERDET. Al Bergadá, a 2,400 met. d' altitut, a la collada del Verdet.

CAPADA. m. *Ter.* Cop de cap, inclinació de cap pera convindre en alguna cosa.

CAPARROSA.

CAPARROSA GRISENCA. Sulfat de zench. *Caparrosa gris.*

CAPARRU. m. *Ter. balear.* Paga y senyal, a les apostes. **Señal de apuesta.**

CAPAS (Can). *Geog.* Caserin adjunt al d' Hostalets, terme de Palma de Mallorca.

CAPBREVARI. m. CAPBREVER.

CAPBUÇADA. f. Capbuçó dins de l' aigua. **Chapuzón.**

CAPCALENT. m. Home de geni mogut y revoltós.

CAPCINELL. m. Cim petit d' una montanya. Coronament d' un lloch enlairat. **Coronilla.**

CAPCIOSITAT. f. Falsedat, mala fé, traidoría. **Capciosidad.**

CAPCIRÓS, A. adj. CAPFICAT.

CAPDELLÁ (El). *Geog.* Lloch del terme d' Andraitx, partit de Palma, a l' illa de Mallorca.

CAPDEVILA (Joan). *Biog.* Metge barceloní que havía assolit bona reputació. Va deixar l' exercici de la carrera, al morir el seu pare, pera encarregarse de la gerencia de la fábrica de paper de Sant Joan les Fonts, posantla a gran altura ab les seues iniciatives, arrivant a ésser una de les primeres d' Espanya. Va morir al any 1898.

— Y MASSANA (RAMÓN). *Biog* Metge y remarcable catedrátich, nadiu de Palma de Mallorca. Va començar essent practicant del exèrcit durant la lluita de la independencia, y al any 1819 va establirse a Madrit, guanyant per oposició la cátedra de terapèutica del Colegi de Sant Carles, que va desempenyar ab lluiment fins a la seua mort, ocorreguda al any 1846. Va ésser president de l' Academia de Medicina a la capital d' Espanya. Va escriure diverses obres, entre elles: *Elements de Terapèutica* y *Historia de la Medicina.*

CAPELL. fr. *Ter. balear.* Barret.

CAPELLA Y SABADELL (Francesch de P.). *Biog.* Escriptor catalanista, que va neixer a Barcelona al any 1823, morinthi al de 1901. Va escriure quadres y

ressenyes de costums de la ciutat, havent colaborat a *La Renaixença* y altres revistes, y va deixar publicades bona cosa d'interessants noveles y tradicions, entre quines cal esmentar *Ormesinda* (al 1876) y *Judith de Welp* (al any 1882).

CAPELLÁ (Son) *Geog.* Lloch del terme de Felanitx, partit de Manacor, a l' illa de Mallorca.

CAPELLANER, A. adj. Amich dels capellans, persona beata.

CAPFICAMENT. m. Acte y efecte de capficarse. **Ensimismamiento.**

CAPFICARSE. v. r. Pensar molt y seguit en alguna cosa. **Preocuparse.**

CAPFOGUER. m. CAPFOQUERS.

CAPGIRÁ. f. *Ter. ibicench.* Tamborella. **Voltereta.**

CAPGIRAT, DA. adj. **Trabucado, vuelto lo de abajo arriba ó viceversa.**

CAPIÇOLA. f. *Fam.* Intelligencia. Cervellet, poch coneixement.

CAPILERA. *Bot.* FALZILLA.

CAPILLADA. *Hidrog.* Riuet de la comarca d' Olot, que provè de Beuda y dels aiguavesos provinents de la Serra de la Mare de Deu del Mont, endreçantse envers la banda ENE., atravessant terrers ondulats, recoberts de conreu y bosquets de pins, deixant a la dreta la vall del Fluviá.

CAPIRÓ DE CAVALCAR. Peça antiga de l' armadura que cobría la cara al cavaller.

CAPITALISME. m. Regiment social en que 'l capital impera sobre 'l travall. **Capitalismo.**

CAPLLETRA. f. Lletra capital o majúscula. **Letra mayúscula.**

CAPLLETRAR. v. a. Posar caplletres. **Poner letras mayúsculas.**

CAPLLETRAT. adj. Lletra posada com inicial de algún capítol o període.

CAPÓ (Joan). *Biog.* Relligiós mallorquí, que va morir al any 1689. Era ministre de la seua relligió y eloqüent orador, havent publicat alguns bons sermons y obres de relligió. Protegit pêl capitá general y virrei de Mallorca, va anar a Madrit, obtenint la donació de Valldemossa, pera fundarhi un convent de la seua ordre.

CAPOLÁ Y VIDAL (Francesch). *Biog.* Remarcable matemátich barceloní dels començos del sigle XIX, que pertanyía a l' Academia de Ciencies Naturals y Arts, havent escrit valiosos travalls de longituts y correnls marítimes, estática, etc.

CAPRÍ. adj. Lo referent a cabres. **Cabruno.**

CAPRICI. m. CAPRITXO.

CAPRICIÓS, SA. adj. CAPRITXÓS, SA.

CAPS. m. *Art. y of.* Desperdicis de materies textils filades y no teixides. || Joch mainader d' endevinalles per l' istil del de parells y senassos que 'ls nois combinen ab plomes, y ab agulles de cap les noies. S' anomena també *través.*

CAPS BLANCHS. *Bot.* HERBA BLANCA.

CAPSALET. m. *Art. y of.* Al teler mecánich mena de soport que va collat al cap de la taula del teler a la plana pera aguantar la contraguieta. Als telers de calaixos está collat al pont, y el sosté un soport ab turrió pêl tirantet, que descriu el meteix moviment que l arbre de les cigonyes. || Peça del carro.

CAPSARRÓ. m. Mena de lligat pera sostindre un pes.

PORTAR A CAPSARRÓ. fr. *Ter.* Portar algún feix o pes a la esquena sostingut per una corda o corretja que passi pêl front.

CAPRES GROSSES. f. *Bot.* ONOSMA BONA.

CAPSINGLÓ. m. *Ter.* Anella de fusta, passador de la singla.

CAPSIÓ. m. Guarniment del cap d' un cavall quan tira del carro.

CAPUCORP. *Geog.* Predi del terme de Lluchmajor, partit de Palma.

CAPUTXA. f. Vegis vol. I, pág. 328.

Caputxa usada a la Garrotxa

CAPUTXU. m. *Ter. Balear.* Capot ab manegues y caputxa punxaguda.

CAPTANT, A. m. y f. CAPTADOR.

CAPTAT. adj. Recullit o aplegat pêl captaire.

CAPTENIMENT, A. adv. Ben tractat, portantse bé.

CAPTINENÇA. f. COMPORTAMENT.

CAPTIVADOR, A. adj. Qui captiva. **Cautivador.** || Allò que 'ns atreu y captiva. **Atractivo.**

CAPVESPRAL. adj. Lo pertanyent o relatiu al capvespre. **Vespertino.**

CAPXICH. m. Cap petit, persona de poch talent, d' escassa pensa. CAP SENSE SENY.

CARA.

CARA BRUT. fr. S' aplica als nois que són molt gorrins, portant la cara plena de mochs y lleganyes. *Gorrino.*

CARA-FOSCH, CARA DE JUTGE. *Frunciceño, hosco.*

CARA DE PRUNES AGRES. fr. *Fam.* Cara d' enfadat. *Cara de pocos amigos, de vinagre ó de tres dioses.*

QUEDARSE SENSE CARA PERA SENYARSE. fr. *Met.* Se diu d' algú a qui se li ha donat qualque fort revés. *Quitarle á uno la cara.*

CARABAÇA. *Bot.* V. CARABASSA al DICCIONARI.

CARABAÇA COMUNA. Planta classificada *cucurbita pepo.*

CARABAÇA DE RABAQUET. CARABAÇA RABAQUERA.

CARABAÇA DE TURBANT DE MORO. Planta classificada *cucurbita melopepo.*

CARABAÇÓ. m. V. CARABASSÓ al DICCIONARI.

CARABAÇONS. *Bot. Ter.* **Aristoloquía larga.**

CARADA. f. Reprensió o reny que 's dona ab malicia per avergonyir a qui 'l rep. **Rapapolvo.**

CARAGOLES. f. *Bot.* Planta del genre *Erodium supracanum.*

CARAGOLILLO. m. *Bot.* Mena de fasols. **Caracolillo.**

CARALLADA. f. CARAMADA, FUTESA.

CARALPS (Antoni Joan). *Biog.* Doctor en drets y teología, canonge penitencier de la catedral de Barcelona, que vivía als començos del sigle XVII. Va dedicarse als estudis històrichs, y entre les seues obres figura la que va escriure en llatí al any 1617 relativa al que fou bisbe de Barcelona Sant Olaguer.

— (MANEL). *Biog.* Relligiós de l' ordre de predicadors, y prior del seu convent a Vich al any 1704. Era nadiu de Puigcerdá, y vivía encara al any 1747 en quin va publicar a Vich la historia de Sor María, carmelita descalça d' aquella ciutat. Va compondre además diverses obres dogmátiques y d'ordinació de la seua ordre.

CARALPS. *Geog.* QUERALPS.

CARAMADA. f. XIMPLESA.

CARAMBOLER. *Bot.* Arbre. **Carambolo.** || Qui al joch de billar, fa ab facilitat y enginy caramboles.

CARAMULL. m. *Ter. Balear.* Comble. **Colmo.**

CARAREQUECHS. *Bot.* Planta del genre *Papaver* a l' illa de Menorca.

CARARRUGAT. adj. Qui mostra al visatge una impresió sobtada arrugant el front. **Carífruncido.**

CARASSA. f. *Ter. ibicench.* Ganyota. Mueca.

CARASSOL. m. Solera. Solana.

CARBACERA (Coll de la). *Orog.* Collada que al territori del Vallespir, atravessa el Pirineu, el lloch anomenat a l' antigor *Castrum Vulturaria.*

CARBÓ.

CARBÓ MENUT. Esmicolament de carbó. Cisco.

CARBÓ Y FERRER (Maties). *Biog.* Metge nadiu de Alcover (Tarragona), que va morir a Barcelona l' any 1888. Va deixar la práctica de la seua carrera, pera dedicarse als estudis de les antiguetats y Filosofía y Lletres, doctorantse en aquesta facultat. Pertanyía al cos d' arxivers y era coneixedor de les llengües clássiques. Va estar molts anys a la biblioteca provincial y universitaria de Barcelona, que va organisar en primer terme, y era autor de obres didáctiques per l' ensenyança de la llengua helènica y de les llengües modernes.

— Y ROCA (PAU). *Biog.* Teòlech molt remarcable, que va pendre l' hábit de l'ordre de predicadors l'any 1831 professant a Barcelona l' any següent. Va ésser catedrátich del seminari de Peruggia, Regent del colegi de la Minerva a Roma y consultor de la Congregació del Fredesc. Va morir a Barcelona al any 1893.

CARBONELL Y ANTON (Francesch de P.). *Biog.* Periodista barceloní que va distingirse pêls seus articles de crítica musical. Era diputat provincial, havent portat les seues iniciatives, al mellorament del art y de l' ensenyança. Va morir al any 1886.

CARBONELL (Son). *Geog.* Lloch del terme de Mur, part. jud. d' Inca, a l' illa de Mallorca.

CARBONÍFER, A. adj. *Geol.* S' aplica als terrenys que contenen carbó de pedra. Carbonífero.

CARBUNCH. m. *Med.* Glánola.

CARCAIXA. f. *Ter. Balear.* Obgecte tarat. Obgeto averiado.

CARCASSA. f. CARCANADA.

CARCASSONA. *Geog.* Nom catalá de CARCASSONNE.

CÁRCERA. f. *Ant.* PRESÓ.

CÁRCEL (Ferrán de la). *Biog.* Poeta castellá del sigle XVI, que va neixer a Mallorca, essent autor de sonets molt ben construits y d' una relació en vers de cert naufragi esdevingut a les costes mallorquines l' any 1591.

— (RAFEL DE LA). *Biog.* Relligiós mallorquí de la ordre de predicadors que va passar a Filipines l' any 1632, morint a Manila l' any 1647. Va escriure algunes obres remarcables y entre elles una relació histórica dels mestres de la seua ordre al arxipelach.

CARCULLA. f. Adorno en forma de petxina. Reflector o pantalla pera els llums ab la meteixa forma.

CARDOLINA. f. *Ornit. Ter.* CADERNERA.

CARDAR. v. A les filatures de cotó, acció y efecte de destriar y netejar la flora textil.

CARDELLACH (Miquel). *Biog.* Monjo benedictí nadiu de Terraça y mort a Montserrat l' any 1809. Era musich competent y remarcable violoncellista; compositor de moltes obres relligioses encomiades, mestre de novicis y prior del monastir.

CARDENERA. f. CADERNERA.

CARDEROLINA. f. *Ornit. Ter. de Sopeira.* Cadernera.

CARDETES. *Bot.* Nom que s' apropía a la escabiosa a la regió d' Urgell.

CARDIGA. f. *Bot.* Certa mena de cart de la especie *Onopordon acanthium.*

CARDIGÁÇ. m. *Bot. Ter. de Sopeira.* Mena de planta, en alguns indrets de Catalunya anomenada cardó, cardot y pinta de moro.

CARDONA (Joan Bta.) *Biog.* Bisbe de Tortosa, que abans ho havía estat de Vich, literat de valua y en aquells temps de les derreríes del sigle XVI, en quins vivía, molt celebrat a Roma per la seua erudicció. Va morir al any 1589, deixant escrites algunes obres, referides en son *Diccionari* per En Moreri.

CARDONA Y SOLSONA (Comarca de). *Geog.* Enclosa aquesta comarca dins dels límits ja descrits, entre l' Urgell, el Bergadá, el Plá de Bages y la comarca d' Igualada, l' atravessa en tota la seua extensió el riu Cardener, y en sentit gaire bé paralel el curs del Aiguader, que s' ajunten abans d' arrivar a Cardona, y en sentit contrari corren per ella les aigües dels rius Coaner, Riunegre y altres menys significats. El conreu de la terra es una de les industries propies d' aquella comarca, en quina s' exploten les plantacions de grans, els fruiterars, la vinya y produccions de tubèrculs. La carretera procedenta del Plá de Bages, passa per les dues poblacions més significades de la comarca, Cardona y Solsona. Explotacions minerals de ferro y de lignites, sal gema, guix y algunes aigües sulfuroses, són les riqueses conegudes a la comarca, quin impuls econòmich se ressent en gran part de la manca de comunicacions accessibles, donchs encara que com a força motriu s' utilisen en algunes industries les cristallines aigües del Cardener, resten moltes inactives per la dificultosa comunicació que impideix el deixondiment de moltes iniciatives industrials. Per lo civil, y segons la subdivisió en provincies adoptada, aquesta comarca pertany a les de Barcelona y Lleida, y per lo eclesiástich als bisbats de Solsona, d' Urgell y de Vich. Apart de les dues poblacions que donen nom a la comarca, hi han viles y pobles de alta importancia, que creixerá si aviat se construeixen les víes de comunicació progectades. Deuen esmentarse en lo que forma la regió del Cardener. els pobles de Castelltort, Bussa, Lladurs, Castelló, Olius, Navès, Besora, Joval, Santa Susagna y Bergús. A la banda Nort de la encontrada, les poblacions de Gòsol, Sorribes, Moncau y Castelltranmir, y les de Freixinet, Montamargó, Vallmanya y Claret de Cavallers a la banda Sur.

CARESA. f. Preu alt de les coses. Car.

CARGOLÍ. f. *Ind. Fil.* Recargolament que per son natural té lloch al fil quan té molta torció.

CARGA. *Vulg.* CÁRREGA.

UN GRAPAT DE CENTES CARGUES. fr. *Ter.* S' apropia pera significar un pes excessiu.

CARICATURAL. adj. CARICATURESCH.

CARICATURESCH, CA. adj. Lo pertanyent o bé que 's refereix a la caricatura. Caricaturesco.

CARICATURISTA. m. Qui fa o dibuixa caricatures. Caricaturista.

CARIDEU. *Biog.* Poeta famós barceloní, que vivía a mitjans del sigle XV. Va obtindre el grau de doctor en drets a la Universitat de Barcelona. Va sejornar molts anys a Nápols a la cort del rei Alfons d' Aragó. Encara que alguns autors han suposat que era nadiu de Italia, el meteix poeta, en una de les seues obres impreses al any 1508, a Nápols, parla palesament de la seua patria Barcelona, descrivint la montanya de Montjuich y el riu Llobregat.

CARLDA. f. *Ant.* Calentor, escalfor.

CARLES (Lluis). *Biog.* Relligiós jesuita que era un dels més reputats teòlechs de son temps. Va ésser rector del collegi de Barcelona, acabant els seus díes a Tortosa al any 1899.

CARLIBÁ (Cingles de). *Orog.* Penyals propers al Coll de les Moles, al Vallespir.

CARLINADA. f. Epítet apropiat a les lluites civils promogudes pels carlistes. || Molts carlins. Guerra carlista, conjunto de carlistas.

CARLINALLA. f. Munió de carlins. Conjunto de carlistas.

CARLES (Sant). *Geog.* Lloch y parroquia de la illa d' Ibiça, a les Balears.

CARMENAR. v. a. Tocar, cantar.

CARMINÓS, A. adj. Lo que tira a color carmí. Carmíneo.

CARMONS. f. dim. de *Carme.* CARMETA, CARMONA.

CARMUNQUERA. f. *Bot.* CARLINA.

CARNOSA. f. *Bot. Ter. Menorca.* Planta del genre *Samlucus Ebarbus.*

Segell de Carol

CAROL. *Geog.* Vegis vol. I, pàgina 341.

CAROR. f. Preu alt de les coses. Aprecio.

CAROTA. f. Máscara, careta tota ella de cartró. Mascarón.

CARPETA. f. dim. de CARPA.

CARRAGÓ. *Bot. Ter. de Sopeira.* Grá de cereal, semblant a l'arroç.

CARRAGUETES (A). *Ter. Balear.* A coll y bé. A cuestas.

CARRASQUEJAR. v. n. Tossir sovint escopinejant. Tener carrasquera.

CARRER. *Geog.* Veinat del municipi de Sant Privat del Bas, a la prov. de Girona.

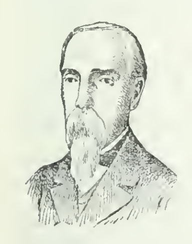
CARRERA. f. Defecte que queda al teixit quan se trenquen sense passar un o més fils.

CARRERADA. f. *Ter. del Camp de Tarragona.* Camí rural de servei particular. Camino propio.

CARRERANY. m. *Ter. Balear.* CARRERADA.

CARRERAS (Joan). *Biog.* Relligiós de la congregació de Sant Vicens de Paul, sabi hebraista y traductor del *Llibre dels càntichs* y dels psalms del hebreu al castellá. Vivía als començos del sigle XIX.

— (JOSEPH). *Biog.* Provincial de l' ordre agustiniana, nadiu de Barcelona, rector del convent de sa ciutat al any 1664, havent mort en ell al 1682. Era home de molt saber y autor de algunes obres místiques.

Carles Carreras de Urrulia

— D' URRUTIA (CARLES). *Biog.* Pedagoch distingit, fundador del colegi del seu nom a Sant Gervasi de Cassoles al any 1846. Va neixer al any 1807 morint al 1873. Al 1857 va ésser nomenat vocal de la Junta d' Instrucció pública de la provincia, y al any següent inspector de 1.ª ensenyança. Va escriure algunes obres didáctiques, especialment de gramática y de caligrafía, entre elles *Reflexiones sobre la enseñanza de la gramática castellana.* Era expert calígraf, doctor en ciencies, soci de la Económica d' Amichs del País; fundador y president de la d' Amichs de la Instrucció, y posseía la creu de Carles III.

CARRET. m. dim. de CARRO. Al Empordá, carruatge molt lleuger, en forma de tartana, més obert pels dos cantons y ab vela de lona blanca.

CARRETÓ. Petit carro de má, d' us molt extès a les ciutats, pera tota mena de transports lleugers. Carrito de mano, de alquiler.

CARRIAR. v. a. *Ter. de Sopeira.* Carretejar, arrocegar, endursen, y aixís se diu: *el riu carriava pedres.*

CARRILAIRE. m. Qui travalla en la construcció, conservació o explotació de ferro-carrils. Empleado en ferrocarriles.

CARRILL. m. CARRIL.

CARRILLADA. f. *Ter del Camp de Tarragona.* RODERA.

CARRINCLÓ, NA. adj. *Fam.* Groller, ridícol. Chabacano.

CARRINCLONER, A. adj. *Fam.* CARRINCLÓ.

CARRINCLONERÍA. f. *Fam.* Manca de neteja, d' art, de gust, de modals o de polidesa en alguna cosa. Chabacanería, chabacanismo.

CARRIÓ (Son). *Geog.* Predi de l' illa de Mallorca, al terme de Santa Margarida, part. jud. d' Inca.

CARRIQUEJAR. v. n. Crujir. || CRUIXIR.

CARRISQUEJAR. v. a. Grinyolar, cruixir, y aixís se diu: *les sabates li carrisquejaven al caminar.*

CARRITXÓ. *Geog.* Caseriu del terme de Felanitx, a l' illa de Mallorca.

CARRO. *Náut.* Peça que 's cavalca a l' entena de la nau.

CARRO DE QUATRE CAVALLS. *Cuadriyugo.*

CARRONYA. f. *Ter. Balear.* Meçquinesa, obgecte despreciable, avaricia. Mezquindad, objeto despreciable, tacañería.

CARTOLARI. m. *Ant.* Copiador, escrivent. Copista, amanuense.

CARTRIS. m. *Ter. de Sopeira.* Una mena de cistells. Pera carregar als animals els fems, raims, etc. se posen a cada banda uns grans cistells anomenats *cartró*, sostinguts ab uns cistells units al guarniment de les besties, anomenats *cartris.*

CARTRISSA. f. *Ter. de Sopeira.* Forma de cistell que allí s' usa.

CARTRÓ. m. *Art. y of.* A la industria dels teixits, s' anoma aixís un troç de cartró paralelògram, de llargada y amplada a la del cilindre de la máquina de Jacquard. Cada cartró representa una passada de la mostra del teixit. || m. *Ter. de Sopeira.* Cistells grans posats a banda y banda dels animals pera carregar fems, terra o fruita. Banastos.

CARTUTXERA. f. *Art. y of.* Al teler mecánich, peça de ferro que aguanta les calques del joch de madrás.

CASA.

CASA DE SENYORS. fr. Llar de familia acomodada, ni menestrala ni pagesa. || *Fig.* Casa miserable.

SEMBLAR UN FILL DE CASA DE SENYORS. *Fig.* S' usa pera referirse a una criatura exigent, viciada.

CASACUBERTA (Francesch). *Biog.* Metge remarcable, que va neixer a Barcelona al any 1780, morinthi al 1846. Va ésser metge de naus als començos del sigle XIX. Era acadèmich numerari de la de Barcelona, havent deixat bons travalls, en un de quins se manifesta contrari de sobres de remeis, y descriu les malaltís simulades. La seua necrología la va escriure el Dr. Juanich.

CASADEVALL (Francesch X.). *Biog.* Arxiver de Vich, mort al any 1901. Era historiaire y bon autor d' obres sagrades.

CASAJOANA (Valentí). *Biog.* Sabi jesuita nadiu de Castellgalí, mort a Barcelona al any 1889. Va ésser autor de notables disquisicions dogmátiques y catedrátich de la universitat gregoriana de Roma.

CASALICH. m. *Ter. Balear.* Casa gran. Caserón. || CASALOT.

CASALOT. m. Casa gran y desfregada. Caserón. || També s'usa en sentit despreciatiu. Casucho.

CASALS (Bonaventura). *Biog.* Metge barceloní que al any 1820 va ésser inspector general de les poblacions apestades de Mallorca, y metge primer de exèrcit. Al 1824, per les seues idees polítiques va expatriarse retornant a Barcelona, al cap de quaranta anys. En 1864 va publicar a Madrit una obra relativa a la *Filosofía del organisme.*

— (BRÚ). *Biog.* Lector de teología a Barcelona, mort a edat avençada al any 1852. Pertanyia a la Academia de Bones Lletres, havent publicat alguns travalls històrichs de la entrada dels francesos a Tarragona en 1811.

CASAMENT. m. *Ter. Balear.* Casal, edifici. Casa, edificio.

CASAMITJANA. *Geog.* Caserlu del Bergadá, ab una joliva ig esiet.ı romànica adjunta, abans d'arrivar al Collet del Camp de la Oració.

CASANELLA. f. dim. de CASA. || La closca de l' aglá. **Cáscara de bellora.**

CASANELLA DEL BLAT. *Ter.* La capsa del grá. *La cáscara del grano del trigo.*

CASANELLS. m. *Ter. Náut.* Cordám que serveix pera lligar l' aparell.

CASANOVA (Joseph). *Biog.* Jesuita nadiu de Barcelona al any 1725. Va ésser professor de filosofía a Barcelona y a Girona, y de prima a Cervera. Va morir a Pisauro.

— Y DE MIR (FRANCESCH DE). *Biog.* Militar y agricultor. Brigader del cos d' enginyers. Va ésser president del Institut Agrícol catalá de Sant Isidre, y pertanyía a la Junta de govern de la Casa de Caritat. Va morir a Barcelona pêl mes d Octubre de 1879.

CASANOVAS Y CARBONELL (Andreu). *Biog.* Poeta y historiaire, que va neixer a Manresa al any 1803, morint a Barcelona al 1870. Era rector de Sans, y entre les seues obres més conegudes, figura la *Historia d' Urgell,* que va acabar pochs días abans de morir.

CASANCES f. *Ter. ibicench.* Bodes. **Bodas.**

CASAÑAS Y PAGÈS (Salvador). *Biog.* Cardenal, bisbe d' Urgell y de Barcelona. Nat y mort en la capital de Catalunya, 1834-1908. En 1876 era rector del Seminari, havent estat ell qui va fer erigir l' edifici actual. Fou preconisat bisbe d'Urgell (1879-1901); va pendre possessió del principat d'Andorra en 1881. Es gran la influencia del seu pas en el bisbat d'Urgell y en la Vall d' Andorra. Fet cardenal en 1895, y designat bisbe de Barcelona en 1901 fins a la seua mort, va distingirse per son zel, activitat y talent. També va distingirse en el cárrech de Senador per la provincia de Tarragona. Les seues pastorals són moltes y en bona part notabilíssimes.

CASAS (Antoni). *Biog.* Gravador barceloní, pensionat per la Junta de Comers al any 1802 pera fer estudis al extranger. Al any 1816 va gravar les láminas gráfiques de taquigrafía un dels primers travalls d' aquesta mena, pera l' obra d' En Serra y Ginesta.

CASASSANTA. f. *Ter. Balear.* Monument del Dijous Sant. **Monumento de Jueves Santo.**

CASAU. m. *Ter.* CASAL.

CASCALLEIG. m. Acte y efecte de cascallejar.

CASCALLEJAR. v. a. ESCATAINAR.

CASCANAR. *Geog.* Lloch del terme de Sanselles, part. jud. d' Inca, a l' illa de Mallorca.

CASCAREJAR. v. a. y sos derivats. CACAREJAR.

CASCARRIA. f. Garra. **Zarpa.**

CASCARRÓS. adj. De closca gruixuda. **Cascarriento.**

CASCATA DE LA FARGA VELLA. *Hidrog.* Al Bergadá, passada la bauma de Trucafort, una de les més hermoses del Pirineu, per ont les aigües del Llobregat brollen entremitg d' una boirina d' escuma.

CASCO. m. CLOSCA DEL CAP, POTA DE CAVALL.

ALBOROTAT DE CASCOS. *Cascos á la gineta.*

ALEGRE DE CASCOS. *Casquilucio.*

CALENT DE CASCOS. *Calamocano.*

CASELLA. f. dim. de CASA. || Separació, departament. Vegis CASILLA al DICCIONARI.

CASELLAS (Esteve). *Biog.* Ardiaca y mestre de escola de Lleida a mitjans del sigle XVII, autor de obres de teología, de genealogía y d' astrología. Cal esmentar entre les derreres, *Discursos astrológicos de un cometa en 1668.*

— Y COLL (PERE). *Biog.* Metge nadiu de Torroella de Montgrí, doctor de la facultat de Montpeller revalidat a Barcelona. Va fixar a Olot el seu estatge essentne subdelegat del districte. Va morir del tifus que assolava Ridaura y qu'ell havía anat a estudiar. Era home de mèrit y al morir péls seus sentiments humanitaris, careixía de recursos havent de costejar el seu enterro la Diputació de G rona. Havía escrites obres professionals y fet la topografía mèdich filosòfica d' Olot al any 1849.

CASERA. f. *Ter.* Ganes de casarse.

CASERNA. f. QUARTER.

CAS: UA. mod. adv. *Ter.* Casa seua. **Su casa.**

CASETA (La). *Geog.* Veinat al terme de Sant Privat de Bas, al peu del Fluviá, prov. de Girona.

CASIA. *Bot.* ACACIA.

CASICA (Collet de la) *Orog.* A la comarca d'Olot, abans de Les Tres Creus.

CASORMA. m. Costúm de cap d' any a Sopeira y altres llochs catalans d' Aragó. Els joves van cantant de casa en casa y trucant a les portes anomenen a les noies solteres, *casantles* ab els joves que 'ls sembla bé. Reben els cantadors alguns presents, que després se mengen reunits, fent una brenada.

CASOTA. f. Casa dolenta. **Casucho, casucha.**

CASSA. f. *Bot. Ter. aranès.* ROURE, ALZINA.

CASSAIRE, A. m. y f. CAÇADOR.

CASSANY (Rafel). *Biog.* Jesuita nadiu d' Urgell, autor d' obres dogmátiques, alguna d' elles impresa al 1724, y examinador sinodal del arquebisbe de Tarragona y dels bisbats d' Urgell y de Solsona.

CASSIGALL. m. Troç de roba esquinsada que penja d' algún vestit a altra peça de roba. **Harapo, pingajo, pingo.**

CASSOGUES. f. *Ter. Balear.* Pessigolles. **Cosquillas.**

CASSOT. m. *Ter. Balear.* Jipó de dona. **Chaquetilla de mujer.**

CASTANYA.

CASTANYA D' AIGUA. *Bot.* Mena de vegetació coneguda ab el nom científich de *Trapa natans.*

CASTANYOLEIG. m. Toch seguit de castanyoles. **Castañeo.**

CASTELL.

CASTELL ROQUER. Castell fet al cim d' un turó o d' una montanya pera acolliment de la gent de la rodalía en temps de guerra o de disturbis. *Castillo roquero.*

CASTELL (Antoni). *Biog.* Monjo de Montserrat al sigle XVI, autor d' una «Teoría y práctica de apotecaris», imprès a Barcelona al any 1592.

— DE PONS (ANTONI). *Biog.* Hisendat de molta ilustració, y home polítich que va ésser diputat provincial y a Corts per la provincia de Barcelona, mereixent pels seus coneixements ésser nomenat director general d' Agricultura, Industria y Comers. Va morir en 1888.

CASTELLÁ (Bonaventura). *Biog.* Zelós sacerdot y predicador nascut y mort a Mataró als anys 1830 y 1902. Havía fundat diverses institucions benèfiques y morals a la seua ciutat nadiva, entre altres, les escoles nocturnes pera nois travalladors de fábriques.

CASTELL ISART. *Orog.* Pich proper a la Cascata de Lanós, al Pirineu, a 2,690 metres d altura.

CASTELLITX. *Geog.* Una de les iglesies més antigües de l' illa de Mallorca, al terme d' Algaida, partit de Palma.

CASTELLNOU (Jaume). *Biog.* Remarcable esculptor, argenter y cisellador al sigle XV, fill y deixeble d' En Joan de Castellnou.

— (JOSEPH). *Biog.* Moralista y agricultor del sigle XVIII, que a les derreríes d' aquella centuria va publicar algunes obres relatives al conreu dels camps.

CASTELLÓ (Joan). *Biog.* Relligiós observant nadiu de Pollença al any 1673 y mort a Palma en 1754.

Va ésser guardiá del convent de Petra y autor de varies obres d' historia relligiosa.

CASTILLUFO, A. adj. Castellá. S' usa sols despreciativament. Castellanote.

Segell de Castellvi

CASTELLVÍ Y FERRÁN (Joseph). *Biog.* Nadiu y corregidor de Montblanch, a les derreríes del sigle XVIII, que va traduir y escriure algunes obres de historia relligiosa.

CASTELLVÍ DE LA MARCA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona. || — DE ROSANES. Poble de la prov. de Barcelona, partit judicial de Penadès.

CASTIEL Y ANTIGUEZ (Joan Perez). *Biog.* Escriptor y arquitecte valenciá dels començos de la centuria XVIII. Era llech de l' ordre tercera de Sant Francesch.

CASTIGACIÓ. f. CASTIGAMENT.

CASTIGAMENT. Cástich.

CASTILLA. *Geog.* Baga d' espessos pins y faigs que forma el límit de les comarques d' Olot y del Ripollès.

CASTRILLO (Vicents). *Biog.* Frare que va neixer a Valencia al any 1731 morint al 1810. Va desempenyar a la seua relligió cárrechs molt importants a Espanya, Italia y França.

CASUS BELLI. *Expr. llat.* S' apropia a raó poderosa o agravi que pot originar un rompiment entre dos estats. || *Fig.* Renyines fortes entre dues persones. Caso ó motivo de guerra. || CAS DE GUERRA.

CATACOMBES. f. Vegis CATACUMBES.

CATÁ DE LA TORRE (Ramón María). *Biog.* Distingit advocat barceloní, autor d' alguns estudis de llegislació agrícola y de varis estudis de qüestions testamentaries. Va morir al any 1900.

CATALÁ. m. Llenguatge parlat a Catalunya, de quin son varietats el valenciá y el balear a Espanya, varies llengües parlades al Mitjorn de França y el que s' enraona a la ciutat d' Alguer a l' illa de Sardenya.

CATALÁ (Domenech). *Biog.* Relligiós del ordre dominicana que vivía al any 1341, y va ésser un dels mellors escriptors dogmátichs del seu temps, segons En Nicolau Antoni.

— (FRANCESCH). *Biog.* Remarcable pilot balear, que va neixer a Maó l' any 1748. Desde 1783 a 1787, va fer les cartes hidrográfiques del Mediterrani, que tant de renòm li donaren. Va fer ardides expedicions a Amèrica y a les Filipines, y al any 1807 va obtindre la comissió d' inspeccionar els ports y badíes desde el cap de Gata fins al de Creus, aixis com els de Balears, en quines costes va ésser près pels anglesos. Al any 1811 va fer per ordre del capitá general de Cartagena els planols y derroters del departament. Va morir a Manila l' any 1813.

— (JOSEPH). *Biog.* Prebere barceloní, autor de la obra catalana «Vida y martiri de Santa Eularia», publicada l'any 1642.

— Y ALBOSA (JAUME). *Biog.* Bisbe de Cádiç y de Barcelona que va neixer a Arenys de Mar l'any 1835, morinthi al de 1899.

CATALÁ (Câs). *Geog.* Lloch proper al castell de Bendinat, al terme de Palma de Mallorca.

CATALANISANT. m. y f. Inclinat a lo catalá, que veu ab simpatía a Catalunya.

CATALANISME. m. Regisme polítich basat en la autonomia de Catalunya. Catalanismo.

CATALANISTA. m. y f. Partidari del catalanisme. Catalanista.

CATALANITAT. f. Condició de lo que és catalá o de lo que pertany a Catalunya. Catalanidad.

CATALANITZANT. CATALANISANT.

CATALANITZAR. CATALANISAR.

CATALANÒFIL, A. adj. Amich de Catalunya; aficionat a les coses o a la llengua d' aquesta regió de Espanya. Catalanófilo.

CATALUNYA. *Geog.* El terrer de Catalunya és trencat per montanyes que ab la serra pirenaica se ramifiquen formant extenses y agradoses valls. Son les seues principals manifestacions orográfiques, les montanyes de Montseny, Prades, Priorat y Montserrat, y dels nombrosos rius que d' elles brollen, cal esmentar el Segre, el Llobregat, el Ter y el Fluviá. El clima és benigne a la banda oriental y meridional, y per la part occidental. Ab tot y lo improductiu d' algunes terres, conreuades ab afany, les seues produccions més calificades són els grans, vins de bona qualitat, fruits, llegums, olis y algunes fibres textils. La explotació forestal ha minvat per la tallada de boscos que desde 1881 s' és feta, si bé se conserva la seua riquesa a les altes valls de les provincies de Lleida y de Girona, essent abundosos els prats que a les comarques pirenenques serveixen pera la cría de nombrós bestiar boví. Les explotacions mineres, de plom, coure, ferro y clorur sòdich són importantes, y les aigües termals y sulfuroses de les bandes del N. y del centre de Catalunya brollen abundoses. El caracter distintiu de la producció catalana és la industrial, mostrant la fermesa y l'esperit de travall dels habitants d' aquesta regió, quines antigues comarques constitueixen ara la divisió política imposada després de la guerra de la Independencia, en les quatre provincies de Barcelona, Tarragona, Lleida y Girona, menys raonable que la proposada per Napoleó Bonapart l' any 1812, establint els departaments del Segre, del Ter, del Montserrat y del Ebre, que al cap d' avall se fonamentava en la orografía y la hidrografía. Les manifestacions industrials de Catalunya, sostingudes més pêl esforç dels habitants, que pêl concurs de les lleis, són les fábriques de teixits de cotó, de llana, de seda, de llí, de paper, de productes químichs, de maquinaria, adoberies, ferreteríes y martinets de coure y elaboració d' objectes de suro. Les vies de comunicació encara que no han obtingut tot el desenrotllo que cal esperar, a bona banda de la prov. de Lleida, van marcant relatiu progrès, y els progectes de ferrocarrils secundaris de quins n' hi han construides algunes linies, afavorirá de manera considerable els transports de productes que resten inactius en certes regions. Són les poblacions principals de Catalunya, a la prov. de Barcelona les de Sarriá, Sabadell, Terraça, Martorell, Igualada, Vilafranca del Penadès, Vilanova y Geltrú, Manresa, Granollers, Berga, Vich, Mataró, Arenys de Mar, Badalona y Sant Feliu de Llobregat; a la de Tarragona les de Reus, Falcet, Vendrell, Valls, Montblanch, Tortosa, Sant Carles de la Rápita, els Alfachs, Mora d' Ebre, Gandesa y Ulldecona; les de Balaguer, Seu d' Urgell, Tremp, Cervera y Solsona a la de Lleida; y les d'Olot, Santa Coloma de Farnès, La Bisbal, Sant Feliu de Guixols, Palamós, Palafurgell, Ripoll, Ribes, Puigcerdá, Figueres, La Junquera, Banyoles, Castelló d' Empuries, Cadaqués y Hostalrich a la prov. de Girona.

CATAMENS. m. *Bot. Ter.* Mena de planta de la classificació científica *Calaminta officinalis.*

CATANY (Joan). *Biog.* Poeta popular de Mallorca, autor de molts epigrames y d' una llarga composició referenta a calamitats y malaurances esdevingudes a l' illa, desde 1744 a 1750. Va neixer a Lluchmajor l' any 1705 morint al de 1775.

CATARINA (Santa). *Geog* Predi del terme de Sòller a l' illa de Mallorca. || Lloch ab oratori ont se fan populars romiatges a la vora del *port* a Sòller, illa de Mallorca.

CATARRICH-CATARROCH. f. Mot onomatopeich que significa la caiguda d'alguna cosa ab estrèpit.

CATASQUEJAR. v. a. *Ter.* ESCATAINAR.

CATAULA. f. Senzill mecanisme sense ressorts pera obrir y tancar portes. Se juga fent girar una maneta o pitjant ab el dit gros una petita palanca. **Pestillo.**

CATECH. m. *Ter. Balcar.* Pesat, impertinent. **Molesto, impertinente.**

CATEDRALICI, A. adj. Lo pertanyent a la catedral o propi d' ella. **Catedral.**

CATIFET. m. Motiu de conversa. **Habladuría.**

CATORZE CENTS. *Num. ord. ter.* Mil quatrecents. **Mil cuatrocientos.**

CÁTREDA. f. CÁTEDRA.

CATREDÁTICH. m. *Vulg.* CATEDRATICH.

CATSU m. *Ter. ibicench.* Acció denigranta o despreciativa. **Corte de mangas.**

CATXAPIT. m. *Art. y of.* Peces del teler mecánich, que se troven situades al devant o be al derrera de aquell aparell. El que va colocat al devant és plá de superficie y un xich bombat de la banda exterior del devant pera mellorar el desquadrament de les passades del teixit, a causa de la fricció efectuada per les pinyes. El catxapit del derrera és fixo en molts telers, en alguns cilíndrich y en alguns casos ab moviment intermitent pera que no pateixi tant l' urdit.

CAU.

A CAU D' ORELLA. Ben a la vora, com arrimat a la orella. *Al oido.*

CAUBET. m. *Ornit. ter.* Mena d' aucell que té el pit blanch.

CAUBET (Coll de). *Orog.* Collada de 982 met. de altura a la comarca d' Olot, entre la serra de Sant Miquel del Mont y una derivació del Puig Estela.

CAULET. m. *Bot. Ter. de Sopeira.* Coll, tija de planta. **Tallo.**

CAURE.

ESTAR PER CAURE LES HORES. Estar a punt de tocar o senyalar les hores el rellotge, y aixís se diu: *están pera caure sis hores. Van á dar las seis.*

NO TOTES LES OLIVES CAUEN A LA BORRAÇA. *Ref.* En sentit directe se refereix a les olives que quan se les fa caure algunes cauen fora de la borraça que 's posa al peu de l'olivera. En sentit figurat vol dir que no tot lo que 's guanya s' aprofita. *No todas caen en el saco.*

CAUSSADA. f. *Ter.* CARRER. || CALÇADA.

CAUT, DA. adj. *Ter.* CALENT.

CAUXIGADA. f. *Ter.* TREPITJADA.

CAVALL. Sustentacul ab dues potes de doble peu, que serveix pera aguantar posts, etc.

CAVALL MORT (Coll de). *Orog.* Collada del Conflent a 1,450 metres d' alt abans d' arrivar a Fontfreda.

CAVALLAL. adj. *Ant.* Cavallar, lo pertanyent al cavall. **Caballar.**

CAVALLERA. *Geog.* Caseriu del terme de Freixanet, a la comarca de Camprodón. Té 109 hab.

CAVALLERA (Torre). *Orog.* Turonet de 1,120 met. d' alçada, que domina el pas de les Rocaces y la vall del Ter desde Tragura a Sant Pau.

CAVALLERÍA (Pere). *Biog.* Teòlech tarragoní, que vivía a les derreríes del sigle XVI, havent publicat l' any 1592 a Venecia, una obra titolada *Zelos Christi contra Judaicos sarracenus et infideles.*

CAVALLS. m. pl. Aparells de fusta pera serrar caps de vigues, fer bastides, etc. || Armadura de fusta pera sostindre teulades. **Armadura.**

CÁVECH. m. Aixadeta curta y estreta que s' usa generalment pera aixarcolar o arrencar herbes. **Azadoncillo.**

CAVIA. f. L' extrem del pal ont s' engalza la roda al carro.

CÁVICH. m. *Ter.* CÁVECH.

CAXAL. m. CAIXAL.

CAXALS DE VELLA. *Bot* CAIXALS DE VELLA. **Abrojos.**

CAY. m. *Ter.* Ganxo de fusta que forma part de la ventrera del ruch, y serveix pera lligarli estreta.

CAYAFABA. f. *Bot.* Planta medicinal trepadora, originaria de la India. **Cayahaba.**

CAYENÇA. f. Fluixedat, deixadesa dels membres del cos humá. **Dejamiento, dejadez.**

CAYENT o CAIENT. m. VESSANT. || Aire o posat, aspecte. || Accent en el parlar. **Deje.** || Moviment en el caminar. **Andares.**

CAYO. adj. *Vulg.* BONICH.

CAYMARI. *Geog.* Lloch agregat al terme de Selva, partit d' Inca, a l' illa de Mallorca.

CAYRAT. m. Llata, cairó; rejola quadrada. **Azulejo.**

CEBA. f. Afició marcada a quelcom. **Chifladura.**

ENDURSEN LES CEBES. fr. *Ter.* Arribar lo derrer a algún lloch. *Llegar á misas dichas.*

NO HI HÁ CAP CEBA QUE 'M FACI COURE 'LS ULLS. fr. *Fam.* Expressa que un no té ja res que l' engresqui o li cridi l' atenció. *No hay nada que me llame la atención.*

CEBA (Bernat). *Biog.* Jurisconsult del sigle XIV, expositor dels *Usatges* esmentat per Rasuques al volúm *Postillæ super consuetudines feudales Cataloniæ,* imprès després de la seua mort a les derreríes del sigle XVI.

CEBALLUT. adj. CEBOLLUT. || *Ant.* Se deia de la persona ordinaria, de molta gruixaria, que tenia el cos abultat.

CEBULLÍ. m. *Ter. Menorca. Bot.* Nom vulgar que's dona a la planta classificada *Asphodelus fistulosus.*

CECÉ, anomenat per altres **CESSÉ.** *Biog.* Canonge tarragoní que vivía al sigle XIII, havent deixat manuscrita, *Memoria urbis tarraconensis,* de quina va servirse Pons de Icart pera la seua obra *Grandezas de Tarragona.*

CECH. Arruga a la pell, a la roba, al paper. **Rugoso, llego, doble, pliegal.**

CECILIA. f. n. p. **Cecilia.** || CILA.

CECOMA (Jaume). *Biog.* Protonotari del rei En Pere III, que vivía pêls anys de 1367. Va ésser autor d' alguns manuscrits d' assumptes històrichs consultats pêls erudits de la nostra terra, y era al ensemps donat als estudis literaris, havent escrit *Tragediæ Senecæ.*

CEDACEIG. m. Enredo. **Chisme.**

CEDACEJAR. v. a. Anar ab contes y embolichs de l' un a l' altre. **Chismear.**

CEDÁÇ. m. CEDÁS.

CÈDULA.

DRET DE CÈDULA. CEDULATGE. **Cedulaje.**

PLET DE CÈDULA. El plet que per reial ordre ha de ésser judicat per dos tribunals. *Pleito de cédula.*

CEDULAÇA. aum. de CÈDULA.

CEDULÓ. *For.* Edicte d' excomunió. || Citació per escrit que 's deixa als parents, criats o veins d' un demandat, si no se 'l trova, o bé 's fixa a les portes del seu domicili **Cedulón.**

CEGA. f. Tall, caire o cíngul, aixís se diu la cega de la cintura, referintse al lloch ont se marca aquest a la cadera.

CEGUINYOLA. f. *Mar.* Ferro corvat que 's clava al cap d'avall de la espiga a la canya del timó y serveix pera móurel. **Ceguiñuela.**

CELADOR, RA. m. y f. La persona que al temple

cuida de que s' observi quietut y reculliment. Celador.

CELATGE. m. Color dels núvols, que cambía segons la refracció dels raigs solars. || *Pint.* S' apropía a la banda del quadre o pintura que representa 'l cel d' un paisatge o composició.

CELATGES. m. pl. Núvols que formen figures irregulars, sempre gaire bé de color roig o de foch, que apareixen a la eixida o bé a la posta de sol. Celajes.

CELESTIAL. adj. Pertanyent al cel, considerat com a sejorn etern dels benaventurats, y aixís se diu: *cort celestial, esperits celestials.*

MUSICA CELESTIAL. *Loc. jam y d'ironía.* Paraules o promeses vanes, sense motiu. *Música celestial.*

CELIANDRIA. *Bot.* CELIANDRA.

CELIDONIA.

CELIDONIA MAJOR. *Bot.* Herba medicinal ramosa.

CELIDONIA MENOR. *Bot. ant.* Mena de ranuncle ab fulles de figura de cor y una coliflor groguenca.

CELONI. n. p. Celedonio.

CÈLTICH. *Vulg.* Lo referent als celtes. Se dona 'l nom de monuments *cèltichs* als anomenats també *megalitichs*, com són els *menhirs, dòlmens, cromhlechs*, per suposar en els primers temps dels estudis prehistòrichs, qu' eren pedres commemoratives fixades pêls celtes. Céltico.

CELTISTA. *Com.* Qui 's dedica al estudi de la llengua y de les antiguetats cèltiques. Celtista.

CELS. n. p. m. Celso.

CELULOIDI. m. *Quim.* Compost de cánfora y de cotó polvora, que s' utilisa en diverses industries, donantli 'ls més variats aspectes, desde 'l de seda, ab la que 's confón, fins al del ivori, quines aigües imita perfectament. Celuloide.

CELULOSA. f. *Bot. y quím.* Substancia orgánica, qu' és la base fonamental de les parets de totes les celdes tendres vegetals y de llurs capes de creixença; té la meteixa composició que 'l midó, y és una transformació d' aquest derrer cos, sense que passi per l' estat de sucre. Celulosa.

CELLA. *Arq.* Solch horitzontal que a mena d' imposta se fa al mur pera apoiarhi una volta.

CELLA DE PORTA. La banda en quina bat la porta al tancarse.

ARQUEJAR LES CELLES. Expressió de sorpresa o admiració. ARRUGAR EL FRONT.

CENDRA. f. Pasta composta de cendra porgada y ossos o banyes de cerf o d' altres animals creusodes, que 's barreja y serveix pera afinar l' or y l' argent.

CENDRÓS (Llorenç). *Biog.* Gramátich y catedrátich de llatinitat a Barcelona durant el sigle XVII, autor d' una de les primeres *gramátiques catalanes*, que va publicar a Barcelona al any 1676, ab l' epítet de *Breu y clara.*

CENEFA. f. *Art. y of.* Franja del voltant de la galería d' un dibuix a la teoría de teixits.

CENSOR. m. Cárrech d' algunes Academies y corporacions. Censor. || A les escoles qui té al seu cárrech formar concepte de la capacitat dels alumnes.

CENTÈ. m. *Numis.* Moneda espanyola d' or que val 25 pessetes, o sía 100 rals de velló.

CENTELLAS (Francesch). *Biog.* Autor místich del sigle XV, que havía escrit algunes obres de disciplina eclesiástica y de moral.

CENTELLES (Mestre). *Biog.* Remarcable esculptor valenciá del sigle XV, que va travallar al cadirat del chor a la catedral de Palencia.

CENTENA. f. Nombre, conjunt o aplech de cent unitats, expressades y contingudes en aquesta sola veu. Centena.

CENTENARI. adj. S' aplica a les persones o coses que traspassen la edat de cent o més anys. Centenario. || *Poèt.* Que compta més d' un sigle. Centenario.

CENT EN GRANA. *Bot.* HERBA DE LA PEDRA.

CENTESSIMAL. adj. *Arit.* S' aplica prenentlos colectivament als diferents números de 1 a 99. Centesimal.

CENTILLA. f. *Ant.* Espurna. Chispa.

CENILLAR. v. a. *Ant.* Espurnejar. Chisporrotear.

CENTINELLA. m. *Art. y of.* Al teler mecánich, montant de ferro colat que sosté 'l joch dels calaixos. || A les filatures de cotó és el montant de la corda ont descansen els cilindres absorbidors y 'l plat giratori pera recullir el vel de cotó, transformantlo en veta.

CENTPEUS. adj. S' apropía aquest mot a diversitat d' insectes que tenen potes nombroses. Centipedo.

CENTRE.

CENTRE DE FLUXIÓ. *Fisiol.* Lloch ont acudeixen els humors. *Centro de fluxión.*

CENTRE DE TAULA. Obgecte d' art o d' orfebrería, destinat a servir d' ornament al mitg d' una taula. *Centro de mesa.*

CENTRE DE RODA. *Art. y of.* Punt per ont gira l' eix d' una roda de rellotge. *Centro de rueda.*

CENTRE EPIGÁSTRICH. *Fisiol. y anat.* Els ganglis y plexes nervosos del epigastri al voltant de l' arteria.

CENTRE FÒNICH. *Fis.* Lloch que ocupa l' obgecte que produeix un ressò. *Centro fónico.*

CENTRE NIRVÓS. *Anat. y fisiol.* Lloch ont s' origina algún nirvi. *Centro nervioso.*

CENTRE OVAL. *Anat.* La substancia mollar que 's descobreix alçant per capes horitzontals la banda superior dels hemisferis del cervell. *Centro oval.*

CENTRE TENDINÓS. Aponeusoris a la banda posterior y mitja del diafragma. *Centro tendinoso.*

CENTRÍFECH. adj. CENTRÍFUGA.

CENTUMVIR. m. *Hist.* Jutge civil a l' època romana, que intervenía a les causes civils a Roma y a les seues colonies. A l' epigrafía de la nostra regió de aquells temps, sovinteja l' esment d' aquell cárrech.

CEP. m. RABAÇA.

CEPARRADA. f. Multitut de raíms que pengen en un cep.

CER. *Hidrog.* Riu de la prov. de Girona, a la comarca d' Olot, que brolla de Fontpobra (840 met. de altitut), y rega la Vall de Santa Pau, y ajuntántseli altres afluents que l' engroixeixen desaigua al Fluviá, prop de Serinyá, després de passar el Sallent y 'l Torn. En documents antichs aquest riu s' anomenava *Ser, Tezer, Teser* y *Sesario.*

CERA.

CERA BLANCA. La que per influencia del sol o bé per altres procediments ha perdut el seu color originari, blanquejantse. *Cera blanca.*

CERA DE PALMA. *Bot. y quím.* Mena de reína produída per una palmera que conté una tercera part de cera pura. *Cera de palma.*

CERA FÒSSIL. *Min.* Substancia fibrosa empireumática, que s' usa en certes preparacions de la industria de cerería y s' explota en alguns paísos del Danubi. *Cera fósil.*

CERÁMICA. f. Fabricació de tota mena d' obgectes de terriça, desde els més grollers als més fins, compresos els de pisa y porcellana. Cerámica. || Coneixement científich dels meteixos obgectes, baix el punt de vista arqueològich. Cerámica.

CERÁMICH. adj. Lo concernent a la cerámica. Cerámico.

Cercapous

CERCAPOUS. Vegis vol. I, p. 379.

CERDANYA (Comarca de la). *Geog.* La regió anomenada Cerdanya comprèn, ademés de la propia-

ment dita, les valls de Carol o Querol y de la Llosa y el Plá de la Perxa, formant a son centre una magnífica plana d' uns 21 kilometres de llargada per 7 d' amplada mitja, tenint en la banda més baixa uns 1,000 met. sobre el nivell del mar. Está coberta d' hermosos prats y boscuries, ab una munió de pobles en son entremitg, caseríus y veinats que gaire bé uns ab altres se toquen, ressaltant d'entre ells les villes de Llivia, Bellver y Puigcerdá, formant un circuit de figura ovalada, y tenint per limits Andorra, Ariège, Capcir, Conflent, la Vall de Ribes, el Bergadá y l'Urgell. Un mur gegantí, de ferrenyes montanyes d' una alçaria de 2,000 á 3,000 met., enclou la comarca, no tenint altre sortida que 'l forat de la Seu, gorja per ont en son extrem SO. s' escorra 'l riu Segre, y desprenentse de la serralada estrebs més baixos que avancen en vers la serra formant valls feréstegues, engorjades y rioleres. La orografia ens presenta els contraforts de la serra del Bescarán, enlairantse el Pich de Ponsó enfront del Oest al Urgell; el Puig de Montarull, el Coll de Pedrafita, la Tossa Plana, la Portella Blanca d' Andorra, ab els pichs de la Font Negre y del Valira al NO. confrontant ab la Vall d' Andorra; la Portella de Querfort, el Coll de Vesinelles y el Pich de la Grava, devant de l' Ariège; el meteix pich, seguint pêl Castell Isart y la Pica de Carlit, segueix fins a la serra de Isart Romeu, a la banda que forma el límit de Capcir; El Puig, la Torra del Eina, el Coll de Pardó y les Comberes del Ase, la separen del Conflent; endreçantse, pêl Coll de Nuria y Coll de Finestrelles, s' alcen a la banda del Fresser les montanyes que 's marquen als límits meridionals de la Cerdanya; y els seu confí ab el Bergadá y les Altes valls del Llobregat el formen, envers el NO., el Coll de Pol y el Pedró dels Quatre Batlles, dirigintse després cap a Punta Aguda y Canal de Boridana, dret al Port del Comte, en quin lloch té les seues fonts el riu Cardener.

Reguen el territori de la Cerdanya el Segre, que del geganti circh de la Culaça segueix envers les gorges de Lló pera decantarse cap a Les Preses, passant després per l' estret d' Isobol regant el Boridá y endinzantse per les gorges de Martuset, ix de la Cerdanya. Són els seus afluents, els rius Raur, que neix als estanys de Carlit; la riera d' Arinsal, anomenada també d' Angustrina; les de Coma Armada y de Brangoli; el riu Querol, Arobi o Segre de Carol; la riera de Cortal Rossá; la de La Vinyola; el torrent de Fontfreda; la riera de Campcardós, el torrent de Salit; les rieres de Sagá y de Ger, que provenen de les montanyes de Maranges; la de Valltova; la d' Arausá y la d' Aristol, en los gorges de Bar; la riera d' Err o d' Aiguaneix que provè del Puigmal y arreplega les aigües de les Tosses d' Err y del Pas dels Lladres, y desde Vilallobent en avall, els aiguabarreig sovintegen ab els cursos de La Llavanera, La Molina, la riera de la Bulliragles de Bor, Bastanit, Quer, Arcunys y Ausivell. La comarca de la Cerdanya es abundosa en mines, inexplorades moltes de elles per mancarhi medis d' acarreig; nombrosos criaders de lignits, pedreres de marbre a Alp y Isobol, y aigües minerals a les termes de Les Escaldes, San Vicens y Senillers. Els boscos serven encara prou ufana, marcadament a la banda francesa, essent notables les pinaces de Font Romeu y les Coroses. Abunda la caça dels issarts, dels esquirols y de les perdius blanques, com poblen els rius y els estanys les truites y les salmonades. La industria pecuaria y el conreu dels camps són les més significades produccions del travall, existinthi ademés certes manifestacions de les arts y oficis, ferreríes, te xits de llana, adoberíes, etc.

La divisió política resta ja detallada al cos del DICCIONARI; en lo eclesiástich depèn la Cerdanya espanyola del bisbat d' Urgell, y del de Perpinyá la francesa.

Les quatre principals sortides de la Cerdanya són: la Collada de Tosses, per ont hi passa la carretera de Ripoll a Puigcerdá; el Plá de La Perxa, per ont atravessa la carretera de Bourg Madame a Vilafranca y Perpinyá; el Coll de Puigmorents, pas de la carretera de Bourg Madame a Tolosa, y el Forat de la Seu o Gorges del Segre, ont s' hi construeix anys fa la carretera de Puigcerdá a La Seu. La banda espanyola de la Cerdanya, careix d' un bon sistema de comunicacions, per més que sien molts els progectes de noves vies, algunes de quines s' están ja construint. Les belleses naturals de la comarca no tenen ponderació, en llurs gorges, xamoses valls, recloses fondalades y enlairades puntes. Són prou remarcables el gran engorjat del Pont de Bar, l' imponent Clot de la Pastera sota el Puigmal, la Font de Bar, l' amagada Vall de Campcardós, el Desert de Carlit ab clapices y tarteres y nombrosos estanys, les Valls de Querol y de la Llosa, el circh de la Cubaça y les gorges de Lló a l' alta vall del Segre, y el grandiós estany de Lanós entre parets espadades de la montanya. Plena de recorts històrich-arqueològichs está la comarca: gaire bé no hi ha poble que no tinga alguna antiga iglesia romànica; els ponts mitgevals; les senyorívoles ruines de construccions del feudalisme sovintegen, y fora tasca llarga enumerarles ab certa extensió. Cal recordar les iglesies de Santa María de Puigcerdá, les de Planès, Lló, Odelló, Flix, Talló, Saga, Bolvir y tantes altres que serven detalls de positiu valor artístich.

Segell de Sant Juliá de Cerdanyola

CERDANYOLA (Sant Juliá). *Geog.* Vegis vol. I, pág. 380.

CERDELL. m. Cèrcol pera usarlo com a signe representatiu d' ornat o autoritat. **Diadema.**

CERTE. m. *Ant.* CEPTRE.

CEPTRE DE FERRO. *Fig.* Govern absolut y despòtich d' un princep, y per extensió l' administració governamental de qualsevol que sía cap de govern. *Cetro de hierro.*

EMPUNYAR EL CEPTRE. fr. *Fig.* Començar a regnar.

CERVELLÓS, A. adj. Semblant al cervell.

CERER. m. *Bot.* Nom d' una planta, anomenada també arbre de la cera. **Cerero.**

CEROFARI. m. CEROFERARI, CEBOFERER.

CERTENITAT f. CERTESA.

CERVATÓ. m. CERVATELL.

CERVERINA. f. *Bot.* Mena de planta del genre *Plantago Coronopus.*

CERVEQUÍ. m. *Ter. Tarragona.* Varietat d'olivera.

CERVESA. *Bot.* Mena de grassa que serveix pera preparar aquella beguda. **Hombrecillo.**

CERVOLET, A. dim. de CERV. CERVATELL, CERVATÓ.

CESCOMES (Arnau de). *Biog.* Arquebisbe de Tarragona, que va escriure al any 1337 unes cartes endreçades al papa Benet XI y al cardenal Joan de Çouvenis, bisbe d' Oporto, respecte als alarbs d' Espanya.

CETLLA (La). *Geog.* Ermita prop de la Vall de Ternelles, al terme de Pollença, partit d' Inca, a la illa de Mallorca.

CETRE m. CEPTRE

CEYBA. *Bot.* **Coiba, ceibo.**

CEYLAN. *Bot.* Mena de planta de la classificació *Amaryllis sp.*

CHALET REFUGI DEL CANIGÓ. (Vegis XALET REFUGI DEL CANIGÓ

CHARRÚA. f. *Ter. Balear.* Canoa, petita embarcació. **Canoa.**

CHASSANIOU (Joan de). *Biog.* Escriptor protestant, nadiu del Migjorn de França, que vivía a les derreries del sigle XVI. Va neixer a Monistrol de Velai, y va escriure obres històriques y de religió.

CHOR. m. Lloch destinat als cantors a les iglesies. Coro. ‖ Conjunt de veus humanes que canten ab armonia. ‖ Societat choral.

CHORS D' EN CLAVÉ. Institució coral fundada a Catalunya per l' immortal musich-poeta En Joseph Anselm Clavé. (V. vol. I, pág. 400). Són un conjunt de masses chorals en nombre d' unes 400 ab uns 20,000 individuus, cantors d' afició, instituídes en casi totes les poblacions catalanes d' importancia, compostes generalment d' obrers, les quals cultiven l' art del cant en sa modalitat popular, reunintse a lo menys una vegada al any en nombre d' alguns mils choristes pera celebrar festivals, fer excursions per Catalunya, Espanya y Extranger, etc., perpetuant aixís la memoria del seu immortal fundador y contribuint notablement a la cultura patria. Formen una unitat constituint una federació que está domiciliada a Barcelona, emprò formant part de sa Junta individuus pertanyents a entitats de fora. *Coros de Clavé.*

CHORAL. adj. Referent al chor y a les cançons. Coral.

CHORISTA. com. Qui canta al chor o forma part del chor.

CIBIEDRES. *Bot.* Mena de planta del genre *Ononis Cenisia.*

CÍCLICH, CA. Lo pertanyent o relatiu a un cicle. Cíclico.

CICLOIDI. adj. Que s' assembla al cicle o cercle.

CICLÒPICH, CA. adj. Gegantesch. Ciclópeo. ‖ *Arq.* Calificatiu de certs monuments molt anteriors a la època romana, que 's distingeixen per estar fets de pedres o carreus molt grossos. Ciclópeo.

CIENFUEGOS (Bernart). *Biog.* Botánich nadiu de Tarragona al sigle XVI, que va ésser catedrátich de l' Universitat d' Alcalá. Va fer moltes investigacions d' herborisació, deixant escrita una obra cabal ab el títol d' *Historia de les plantes*, en set volums ilustrats. Cabanilles, entussiasta admirador d' En Cienfuegos, va anomenar Cienfoguina a una planta que va dedicarli de la familia de les malvacies.

CIGO (Jaume). *Biog.* Bisbe de Lleida als començos del sigle XIV. A l' arxiu de la Corona d' Aragó s hi serva una carta de la reina, muller de Jaume I, datada a l' any 1387, demanant pera consultar el seu llibre de devoció, obra d' En Cigo.

CILINDRETS. m. A les filatures, petits cilindres ab velocitat combinada pera ajudar a l' acció de cardar les fibres.

CIMAÇA. V. CIMÁÇ.

CIMBORI. fr. *Fam.* Per extensió, cosa grossa y d' embolum; aixís diem: ¿Qu és aquest *cimbori?* Armatoste.

CIMBRA. f. *Arq.* Armadura de fusta pera construirhi demunt un arch o una volta. Cimbra. ‖ Part triangular o una volta que ajuda a sostindre un cimbori. Cimbra.

CIMEJAR. v. a. Semblar un cim. ‖ Fer de cim, constituir el cim d' una montanya, turó o munt.

CIMEJAT, DA. p. p. del verb CIMEJAR. ‖ adj. Que té cim o cima, y aixís se diu: un turó *cimejat* per les ruines d' un castell.

CIMERAL. m. Cim de la copa dels arbres.

CIMERAT, DA. adj. Lo que té dalt de tot alguna cimera o cosa que 'l domina. Coronado.

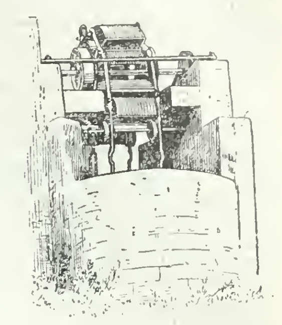
CINCHENTISTA. Autor que vivía al sigle XV.

CINEMATÒGRAF. m. Aparell pera progectar les fotografies, donántleshi moviment a mida que 's desplega la cinta nomenada película. Cinematógrafo.

CINGLANTADA. f. Cop de fuet.

CINGLERAR. m. Munió o conjunt de cingles. Serie de despeñaderos.

CINIA. Vegis vol. I, pág. 390.

Cinia

CINISME. m. Desvergonyiment, insolencia, falta de respecte. Cinismo.

CINTEJAR. v. n. ANGUILEJAR.

CINTRAT, DA. *Arq.* Lo que té la forma de arch. Arqueado.

CIOLA (Punta de En). *Hidrog.* Punta del moll de Palma, a la banda Sur, ont hi ha emplaçat un fort.

CIR. m. n. p. Ciro.

CIRABOTER. m. Qui té per ofici enllustrar les botes y demés calçat de tela y de cuiro. Limpiabotas.

CIRCH. m. CIRCO. ‖ Per extensió, s' aplica al cercle o clos format per la part espadada d' alguna montanya. Circo.

CIRCUMCIDABLE. adj. Lo que 's pot circumcidar.

CIRCUMCIDARSE. v. r. Practicarse la circumsició.

CIRCUMCIDAT. p. p. del verb CIRCUMCIDAR.

CIRCUMDUIR. v. a. RODEJAR.

CIRCUMSCRIVIBLE. m. Lo que pot circumscriurers. Circunscrivible.

CIRCUMSTANCIALMENT. adv. D' una manera circumstancial.

CIRCUMSTANCIA. f. y 'ls seus derivats. V. CIRCUNSTANCIA y derivats.

CIRCUMVALACIÓ y derivats. V. CIRCUNVALACIÓ.

CIRCUMVEHÍ y derivats. V. CIRCUNVEÍ y derivats.

CIRCUMVENIR. v. a. Vindre de la vora, d' un lloch proper.

CIRERA. *Geog.* Veinat que pertany al poble de Sant Privat del Bas. Té una vintena de cases ab 130 habitants.

CIRERETES DEL BON PASTOR. *Bot.* Bruch.

CISCAR (Francesch). *Biog.* Arxiprest d' Ager, entès en Dret canònich, que va publicar a l' any 1665 una colecció de sínodes d' aquella iglesia desde les derreries del sigle XIII fins al seu temps, obra de gran utilitat pera l' historia eclesiástica.

CISTELLER (Diech). *Biog.* Doctor en abdós Drets, nadiu de Lleida, que vivía a l' any 1636, havent sigut advocat fiscal de la batllía general de Catalunya. Además d' algunes obres professionals, va publicar a l' any esmentat un *Memorial* en defensa de la llengua catalana pera que ab ella 's prediqués a Catalunya.

CIURANA (Son). *Orog.* Montanya de l' illa de Mallorca, al terme de Buger, part. d' Inca.

CIURÓ (Coll de). *Orog.* Cimall de la comarca de Olot, que té l' alçada de 875 met. y está entre la baga de Vernadells y 'l cim de Sant Jordi, atravessantlo el camí que mena de Santa Pau a Les Planes.

CIVILISME. m. Sistema de govern en que l' element civil domina a tots els altres, tal com el relligiós y 'l militar. Civilismo.

CIVILISTA. m. Partidari del civilisme. **Civilista.**

CIVILITAT. f. Qualitat de lo civil. **Civilidad.**

CIVISME. m. Ilustració, cultura social. **Civismo.** || Interès que un ciutadá 's pren per la llibertat, la independencia y dignitát de la seua patria. **Civismo.**

CLADERA (Son). *Geog.* Lloch entre La Pobla y Pollença, a l' illa de Mallorca.

CLAP.

A CLAPS. adv. m. A troços distanciats els uns dels altres. *A trechos.*

CLAPER. m. Munt de pedres. **Montón de piedras.** || Construcció rústiga molt abondant a les Balears, a modo de barraca feta de grans pedres sense argamassa, aixecades per les races prehistòriques que poblaren les illes. A Sardenya s' en diu *nurachs* y a les Balears se 'ls anomena també *naveta* y *talayot*, y són de construcció ciclòpea.

PEDRA EN PEDRA 'S FA UN CLAPER. *Ref.* DE MICA EN MICA S' OMPLE LA PICA; MOLTES GOTES FAN UN CIRI.

CLAPER DELS GEGANTS. *Geog.* Lloch del terme de Artá, a l' illa de Mallorca, aprop de la costa, ont se conserva un reste de construcció ciclòpica, molt digne d' ésser estudiat.

CLAPIÇALL. m. dim. de clapiça.

CLAPIÇOL y **CLAPIÇOT.** m. Clapiça petita.

CLARET Y DALMAU (Gabriel). *Biog.* Professor mercantil, que va neixer a Sabadell morint a Barcelona l' any 1904. Va ésser catedrátich interí al establirse el professorat a Barcelona en 1870, y deixant la ensenyança oficial per la privada va tindre nombrosos alumnes de les assignatures de comers. Havía militat als partits avençats en política, y sofert bona cosa de persecucions per les seues idees.

CLARET (Son). *Geog.* Lloch del terme de Mur, al partit d' Inca, a l' illa de Mallorca.

CLARIANA. f. *Art. y of.* Mancat de passades en cert lloch del teixit.

CLARIANA Y GUALBES (Antoni). *Biog.* Comenador de l' ordre de Sant Joan a Catalunya, que vivía a la primera meitat del sigle XVIII. Havía publicat algunes obres tècniques de navegació y històriques, y d' ell cal que s' esmentin, *Representación suscinta del arte de la marina*, 1731 y *Historia de Argel*, traduida aditanthi la conquesta d' Oran per En Felip V, 1734.

CLAR.

TOCAR A CLARS. *Ter. de Cerdanya.* Tocar la campana. TOCAR A BON TEMPS.

CLARVIDENT, A. adj. Qui té un esperit subtil y penetrant pera ferse cárrech de les coses y preveuren els resultats. **Penetrante, clarividente.**

CLARVIDENCIA. f. Sagacitat. sutilesa d' ingeni, facultat de ferse cárrech de les coses difíciles o dels negocis. **Penetración.**

CLASSICISME. m. Subgecció a les regles, mètode y preceptes científichs, literaris o artístichs dels autors clássichs. **Clasicismo.**

CLATELL.

CLATELL DE FRARE. fr. *Fam.* S'aplica al clatell ample y grassonet.

ESQUILAT DE CLATELL. fr. *Met.* NET DE CLATELL. Llest, espavilat; que no té fanatismes.

CLAU. f. *Náut.* Cada una de les peces que fermen l' arbre al banch anomenat *arborant.*

CLAUDEDOR. m. El signe ( ) que enclou el parèntesis.

CLAVELL. m. Esclofolla d' alguna planta seca.

CLAVERÓ. m. *Ter.* Petita vall que s' obra a la terra de conreu pera aturarhi l' aigua de pluja. **Zanja.**

CLAVETAIRE. m. Qui forja claus o puntes pera clavar. **Clavetero.**

CLAVIA. f. Peça que subgecta a l' arada la rella que s' arrocega pera llaurar la terra.

CLEMENCIA ISAURA. *Biog.* Vegis ISAURA (CLEMENCIA).

CLERICALISME. m. Intervenció abusiva del clero en les coses d' aquest mon y més particularment en els negocis públichs. **Clericalismo.**

CLICA. f. *Ter. de Sopeira.* Colla, aplech, estol de persones.

CLIMENT (Simó de Rojas). *Biog.* Naturalista valenciá, que va neixer l' any 1777 y morí al poble de Titaguas d'ont era nadiu. Era molt entès en les llengües clássiques y orientals. Ensenyant l' alarb a Madrit va tindre per deixeble a En Badía y Leblich, que va decidirlo a ferlo el seu company d' exploracions a l' Africa, més per no volguerse practicar la operació inspirada per Maoma, va restar a Andalusia, vestint el vestit mauritá, y començant a estudiar la flora de aquelles regions. Va retornar al seu poble en 1812, després d' haver recullit en sos viatges per Espanya y l' extranger nombrosos materials, havent escrit diverses obres de Botánica y agricultura y la *Historia*, civil, natural y eclesiástica de la seua comarca.

— VI. *Biog.* Antipapa que va viure a mitjans del sigle XIV. Era nadiu del Llemosí y s'anomenava Pere Roger. Va esser elegit al palau d' Avinyó, al cap de pochs díes de la mort de Benet XI. Va tindre desavinencies ab el rei Eduart III de Anglaterra, y ab Lluis de Baviera, y va adquirir la possessió de Avinyó, que li va vendre Na Joana de Nápols per 80 mil florins d' or. Va morir l' any 1352. El Petrarca l' elogía pêl seu saber y la seua generositat, puig fou el seu protector.

CLIMENT (Sant). *Geog.* Lloch de l'illa de Menorca al terme y partit de Maó.

CLIQUEJAR. v. a. Fer petar el fuet, la fona, etc. **Chasquear.** || v. n. Fer pets semblants als de la llenya seca quan comença a cremar. **Chascar.**

CLIQUETEIG. m. Soroll que fá 'l fuet quan peta, la llenya seca al començar a encendres o la fusta quan, per efecte de la molta sequetat, s' esberla expontaniament. **Chasquido.**

CLIVELLAMENT. m. Acte y efecte de clivellar o clivellarse. **Agrietamiento.**

CLIVILLA. f. *Art. y of.* A les filatures y als teixits, és un troç de filferro de groixaria diferenta que se posa dintre d' un forat pera que no caiguin les rodes. || *Mus.* Clau de fusta de forma especial que tenen els instruments de corda pera tivantar aquestes. **Llave.**

CLIVILLER. m. Qui fa clavilles de tota mena y pera diferents usos. || Llistó que té diversos forats pera posarhi les clivilles. **Clavijero.**

CLIVILLERU. m. CLIVILLER.

CLIVILLES. f. pl. *Náut. ter.* Varilles pera lligar caps al cordám de l' embarcació.

CLOENDA. f. Epilech, y aixís se diu: *cloenda de un llibre.*

CLOIXA. f. Túnica. **Túnica.**

CLOROFILIA. f. Carregat o pujat de vert.

CLOT DE L' OLLA. *Geog.* Sot que hi há al cim del Puig Cabrioler, a l' alçada de 560 met, a la comarca d' Olot. Es un cráter apagat de forma ben arrodonida.

CLOT DEL PAPELLÓ. *Geog.* Al fons de la collada de la Jaça, a la comarca de Olot.

CLOTARADA. f. CLOTADA.

CLOTXA. f. *Ant.* Funda o veina. || CAMPANA, PALET, LLOSA.

CLOURE. v. a. Agafar, com aixís se diu: *cloures els dits*; agafarsels ab sensació dolorosa entremitg de dos obgectes durs, una porta, una finestra, etc.

Cogerse los dedos. || Ajustar, com: *cloure un tracte.* Cerrar un trato.

CLUA. f. CLOACA.

CLUCH.

CLUCH ULL. Fer l' ullet. *Guiñar el ojo.*

CLUCH-ULLAR. Tancar l' ull ab intent de conveni o de ben entès. Guiño.

CLUELL. f. Clavagueró, regarot. Cloaca, corredera.

CLUELLA. f. CLOACA.

CLUPUS. *Bot.* POLL.

COBEJABLE. adj. Lo qu' és digne de ser cobejat. Codiciable.

COBRICEL. m. COBRECEL.

COBRICELAR. v. a. COBRECELAR. Cobijar.

COBRIDOR. m. Cobrellit. Cubrecama.

COBROMBUL SAUVATGE. *Bot. Ter. de Menorca.* Cogombre selvatge. Cohombrillo amargo.

COBROMBULS. *Bot.* Cogombre. Pepino.

COCA.

LA COCA Y LA COQUETA TOT SURT DE LA PASTERETA. fr. Se diu quan són molts els que gasten de la meteixa bossa.

COCA Y VALLMAJOR (Eduart). *Biog.* Escriptor festiu mort a Barcelona el 24 de Desembre de 1908, a la edat de 36 anys. Escrigué la novela *Aucells de Gabia,* en la que descriu la vida dels empleats de ferrocarrils y la obreta *Gent d' ara* pêl Teatre Catalá. Com a poeta festiu se distingí al setmanari *¡Cu-Cut!,* d' ençà de la seua aparició, com a model d' humorisme y exemple de gracia.

Eduart Coca y Vallmajor

COCEJAR. v. a. Tirar coces, pernejar, donar puntades de peu.

COCÓ. *Geog.* L'och y oratori molt concorregut del terme de Lloseta, partit d' Inca a Mallorca.

COCONS (Coll de). *Orog.* Petita montanya, al camí de Palma a Calviá, prop de la Plana, a l'illa de Mallorca.

CODER (Joseph). *Biog.* Relligiós y catedrátich de escriptura a la Universitat de Barcelona. Al any 1692 vo redactar les *Ordinacions* de l' universitat de Barcelona o *Studi general* y al 1743, el sínode, va encomanarli la reforma y edició del ritual del bisbat. Havía escrites altres obres.

CÔDICH.

CÓDICH FONAMENTAL. La constitució o sistema de govern establert en una nació, ab quins principis deuen armonisarse les lleis. *Código fundamental.*

CÓDICH CIVIL, DE COMERS, PENAL, etc. Noms aplicats a les recopilacions especials, referentes a una materia determinada. *Código civil, de comercio, penal,* etc.

CODIPUTAT. m. El que junt ab altre o altres porta la representació d' un districte. Codiputado.

CODIRECTOR, A. m. y f. Persona que al ensemps que una altra té a son cárrech la direcció d' un negoci o d' una institució. Codirector.

CODOLÍ, NA. dim. de *códol.* Pedreta. Piedrecita.

CODOLELL. m. CODOLÍ.

COEPISCOP. m. Bisbe contemporani d' altres a la meteixa provincia eclesiástica. Coepiscopo.

COETANI. m. Monument, obra o obgecte contemporani d' altre.

COETERNITAT. f. Igual eternitat. Coeternidad.

COETERNAMENT. adv. m. Ab igual eternitat. Coeternamente.

COFIA. f. Antigament el ret fet de malla, que usaven els homes pera recullir el cabell. || A l' armadura, berret de ferro lleuger, encolxat per dintre que se posava dessota del casco pera defensar el cap dels cops que se li endreçaven. Cofia.

COGNACH. m. Licor espirituós més fort que'l rom. Coñac.

COGOLLOT. m. *Ter. de Sopeira.* Capbuçó. Voltereta.

COHIR. v. a. *Ant. y ter. Mallorca.* COLLIR.

COHOBAR. v. a. y 'ls seus derivats. *Quim.* Destilar diverses vegades la meteixa substancia, fins a depurarla bé, o cercant impregnarla de principis volátils. Cohobar.

COHOMBRE AMARCH. Vegis COGOMBRE AMARCH.

COINTO (Joan Lluis). *Biog.* Escriptor y militar, nadiu del Mitjorn de França, que va neixer al any 1729. Els seus escrits són romántichs y duen el segegell de l' època. Era gentilhome del príncep Conti.

COL.

ALABEUVOS, COLS, QUE HI HÁ NAPS A L' OLLA. fr. Mostrant als que cobegen ésser preferts, que pretenen ésserho fins comparantlos ab altres de menys valua. *Alabaos, coles, que hay nabos en el puchero.*

QUI VOL LA COL, VOL ELS BROTS. *Ref.* Vol dir que quan s' estima una persona, és també volgut tot allò que l' envolta. *Quien quiere la col, quiere las hojas.*

COLCAVAR. v. a. *Ant.* MUNTAR A CAVALL.

COLEGIARSE. v. r. Juntarse pera formar un gremi o colegi, els individuus d' un meteix ofici. ASSOCIARSE, AGREMIARSE. Colegiarse.

COLGAR. v. a. Enterrar, sepultar. || Cotxar, jaure. Acostarse.

COLÍS. m. *Art. y of.* A la filatura y al teixit, és una mena de trau llarch, per ont pugui ferse corre 'l caragol que de la meteixa amplada hi va acollat.

COLODIÓ. m. *Fotog.* Solució de cotó fulminant ab èter, ab quin abans d' aplicar els preparats al gelatibromur se formava la pelícola sensibilisada dels vidres fotográfichs. Colodión.

COLOMA (Carles). *Biog.* Militar y escriptor del sigle XVII. Va neixer a Alacant al any 1573, y havent anat a les guerres dels Paisos Baixos, fou governador de Cambrai y del Milanesat, embaixador d' Alemanya y Anglaterra, marquès d' Espina, comenador de Montiel, etc. Va morir al any 1637. Va deixar escrites la historia de les guerres de Flandes desde 1508 a 1599, que va ésser reimpresa a Barcelona al any 1627, obra ben escrita y molt imparcial. Va traduir ademés les *Histories* de Tácit.

COLOMBI (Joan). *Biog.* Jesuita que va neixer a Manosca (Provença) al any 1592, morint a Lyó al 1679. Va ésser professor de varies assignatures als colegis de la seua ordre, havent deixat escrit s y publicades algunes obres d' historia especialment y de relligió.

COLOMER (Antoni). *Biog.* Relligiós missionista vigatá, que va neixer al any 1833, morint a Ocanya el de 1902. De ben jove s' endreçá envers el Tonkin, ont sejorná llarch temps entre 'ls nombrosos cristians d' aquell districte, essent bisbe de Bac Ninh.

— (GASPAR). *Biog.* Sacerdot jesuita, un dels fills preclars de Mataró, per son saber y virtut. Va sejornar molts anys a les Filipines, dedicat a l' ensenyança, morint a Manila al any 1900

— (LLUCIÁ). *Biog.* Poeta del Rosselló, que va morir a Mallorca al any 1640, en quina illa va establirse, després d' haver restat cech. Havía sejornat durant llarchs anys a Valencia y a Xátiva. Alguns biògrafs qne l' esmenten per ses nombroses obres, l' anomenen *Colomi.*

COLOMÉS (Joan). *Biog.* Escriptor valenciá (1740-1807) que va pertanyer a la Companyia de Jesús, re-

tirantse a Italia, després de la supressió de la ordre, escrivint diverses obres, entre quines cal esmentar tres tragedies en llengua italiana.

COLONISACIÓ. f. Acció y efecte de colonisar. || Establiment de pobladors o colonisadors. **Colonización.**

COLONISADOR, A. adj. y s. Qui colonisa. **Colonizador.**

COLONISAR. v. a. Fundar o establir una o més colonies en altre país. || v. n. Establir en algún territori per concessió o per conquesta, una colonia d' individuus procedents d' altre país. **Colonizar.**

COLORACIÓ. f. L' acte d' entonar la pintura, de cercar el color que s' escaigui pera donar aspecte de veritat, combinant els tons.

COLORISTA. adj. y s. *Bell. Art.* Pintor que cercant els grans efectes al color, cerca donar a les seues obres brillantesa, armonisant l' entonació. || Artista que pinta al pinzell proves de planxes gravades y litografiades. **Colorista.**

COLP. m. p. n. COP.

COLP DE MAR. ONADA.

COLPEJAR. v. a. Donar cops. **Golpear.**

COLPIR. v. a. *Ant.* Pegar cops, copejar. **Golpear.**

COLZA. *Bot.* Colza. || Mena de plantes del genre *Branica Nopus, olerifera.*

CÓLZER. v a. Endurir, fer anar dret.

COLZET. m. *Art. y of* A la industria dels teixits y de les filatures s' anomena aixís tota peça que tenint joch desde un punt fixe de la seua llargada pugui per l' altre cap descriure cercles.

COLZET DE LA CIGONYA. Al teler mecánich és el tirant que relaciona 'l moviment realisat a les taules per la cigonya.

COLL.

A COLL BOTET. *Ter. del Empordá.* A coll y be. **A cuestas.**

COLL (Martí). *Biog.* Botánich remarcable que vivía a mitjans del sigle XVIII y va morir envers l' any 1760. Era nadiu de Mallorca, y va imprimir a Sevilla alguns tractats de botánica. Era llech coadjutor dels jesuites, y per haver curat a un princep reial, cridat a Madrit, va estudiar medicina, assolint el doctorat y essent un dels primer socis de l' Academia mèdica de la cort.

— Y PUJOL (JOAN). *Biog.* Advocat distingit contemporani, mort a Barcelona al any 1910. Era catedrátich de la facultat de dret a l' Universitat de Barcelona y home de molta cultura; va deixar escrits alguns travalls professionals, havent desempenyat cárrechs de significació a les juntes de la Academia de jurisprudencia y al Colegi de Advocats. Va pertányer al Ajuntament de Barcelona diferentes vegades, havent desempenyat l' alcaldía en temps calamitosos, que li consentiren mostrar la fermesa del seu carácter. Pertanyía a varies corporacions d'Espanya y del estranger. Va portar a les Corts la representaciò de Barcelona, y aixís al Congrés com al Senat, va mostrarse constant defensor de les aspiracions del travall nacional.

Joan Coll y Pujol

COLL (Son). *Geog.* Predi del terme de Deyá, districte de Palma, a l' illa de Mallorca.

COLL BAIX. *Orog.* Collada del Canigó.

COLL BLAU. *Bot.* BARRETETS.

COLL D' EN REBASSA. *Geog.* Veinat proper a Palma de Mallorca.

COLL DE LA CREU. *Geog.* Caserín del terme y part. jud. de Palma, a l' illa de Mallorca.

COLL VERT. *Orog.* A les montanyes del Canigó, a l' altura de 2,320 met.

COLLADER. m. Collar, collaret.

COLLAR. m. Guarniment que 's posa al coll de les besties de tir junyides al carro. **Collar.** || Trabar les rodes d' un veícol, inmovilisantles per medi de pedres o de fustes. || Posar la mula al carro. **Uncir.** || v. r. Acordarse, entendres.

COLLARÍ. m. *Arq.* ASTRÁGAL.

COLLARINS. m. p. *Art. y of.* A la preparació de filatures són unes petites peces que van als colls dels cilindres del manuar.

COLLET VERT. *Orog.* Montanya del Canigó.

COLLISSES (Coll de les). *Orog.* Collet del Canigó.

COM. adv. m.

COM HI HÁ MON! *Es lo que hay que ver!* || COM QUI DIU... *Como quien dice...*

COM. adv. de t. QUAN.

COM. m. *Ter.* Abeurador pêls bous fet d' un tronch d' arbre buidat. **Abrevadero.**

COMA (Antoni). *Biog.* Advocat de la Reial Audiencia de Catalunya a les derreríes del sigle XVIII y autor de bones obres professionals, entre quines cal esmentar ua *Discurs relatiu als desafius,* publicat al any 1789. Havía colaborat al *Memorial literario.*

COMA (La). *Geog.* Lloch del terme de Mur, partit d' Inca, aprop de l' Albufera, a l' illa de Mallorca.

COMABELLA (Raimón). *Biog.* Relligiós y escriptor del sigle XIV, que vivía al poble de Guardiolada. Va deixar un còdix manuscrit titolat *Biblia Sagrada,* ab episodis de les Escriptures Sagrades.

COMALADA (Honorat). *Biog.* Autor d' una traducció catalana de la *Historia del cavaller Pierres de Provença, y de la donzella Magalona,* que va publicarse a Barcelona al any 1616.

COMANDA. f. *Com.* Encárrech.

COMANDO. m. COMANDAMENT.

COMARE. f. LLEVADORA. || S' anomenen aixís recíprocament, la mare d' una criatura y la dona que l' hagi apadrinada a les fonts baptismals. || *Fam.* ARCABOTA. || Veina y amiga ab qui una altra dona té més confiança. **Comadre.**

FER COMPARES Y COMARES. fr. Xismejar, enredar, parlar d' algú calumniantlo sense fonament ni motiu.

COMAS DEL BRUGAR (Miquel). *Biog.* Catedrátich de teología y filosofía a l' Universitat de Barcelona, a mitjans del sigle XVII. Era nadiu del Empordá, del poble de Vullpellach, y va publicar tractats de filosofía enaltint la d' Aristotil, al any 1661.

COMASEMA. *Geog.* Predi del terme de Valldemossa, part. de Palma de Mallorca.

COMB. m *Ter.* ABEURADOR.

COMBA. f. COMA, VALL.

COMBET. m. *Ter.* COMB.

COMBREGAR.

COMBREGAR GENERAL. Acte professonal, que anyalment se ce ebra, pera portar el Sagrament als malalts impossibilitats de cada parroquia.

FER COMBREGAR AB RODES DE MOLÍ. fr. *Fam.* Fer creure a a gú qualsevulla cosa que sía impossible. *Tener uno buenas tragaderas* ó *buenos tragaderos.*

COMEDIA.

ANAR A COMEDIA. fr. *Vulg.* ANAR AL TEATRE.

COMENÇAR y els seus derivats. COMENSAR.

COMERMA (Domenech). *Biog.* Frare vigatá de l' ordre de predicadors, nadiu de Vich, que vivía als començos del sigle XIX y va ésser provincial de la seua relligió y individuu de l' Academia de Bones Lletres de Barcelona. Era autor d' algunes obres d' historia relligiosa publicades al any 1826.

COMES (Andreu). *Biog.* Escriptor del sigle XVIII, deixeble d' En Finestres. Coneixía, com pochs al seu temps, la llengua llatina, la grega y l' hebraica. Va deixar molt escrit, havent sigut redactor de les Sinodals y del ritual del bisbat d' Urgell.

— (JOSEPH). *Biog.* Naturalista, director d' Historia Natural de la Academia de Ciencies Naturals y Arts de Barcelona. Va publicar, al any 1786, una *Memoria* relativa al carbó de pedra, pera propagar el seu us y coneixement a Catalunya.

COMICI.

CRIDAR ALS COMICIS. fr. Convocar eleccions. *Convocar los comicios.*

CÒMIT. m. *Ant.* Comandant, patró de la nau.

COMITAT. m. y.

COMITÈ. m. Reunió de persones encarregades de alguns travalls pera fins polítichs o socials. **Comité.**

COMITÈ DE LECTURA. La junta que escolta les obres teatrals presentades a les empreses abans d' admètreles pera ésser representades. *Comité de lectura.*

COMMOSA. f. Desordre, baralla, escandol.

COMPADIMENT. m. COMPASSIÓ.

COMPADIT, DA. p. p. COMPADESCUT.

COMPANY.

AGUANTARSE AB EL COMPANY. fr. *Mar.* Sostindre igual marxa que la del barco que s' acompanya sense aventatjarlo. *Aguantarse con el compañero.*

COMPANY Y SOLER (Joaquim) *Biog.* Relligiós valenciá, nadiu de Penáguila (1732-1813), que de la condició més humil va arrivar a assolir els cárrechs més importants de la seua carrera. Les mostres de son ingeni quan era un senzill rabadá, mogueren a dispensarli protecció per part del arquebisbe de Valencia, que l' havía conegut en una visita pastoral y va costejarli els seus estudis. Entrat a la relligió de Framenors, va ésser general de l' ordre y arquebisbe de Saragoça y de Valencia. Al cap d' anys, va practicar la visita pastoral al seu poble, ont essent rebut ab fredor, ne va restar agraviat; més els seus paisans colocaren el seu retrat a l' entrada del poble de Penágila, ont es tingut en opinió de venerable. Devant del quadre que 'l remembra s' hi crema totes les vetlles un llum, y es aquella pintura obgecte de la predilecció dels habitants de Penáguila.

— Y FAGÈS (PERE). *Biog.* Escriptor que va neixer a Barcelona al any 1857, morint al 1901. Era molt entès en assumptes econòmichs y financiers, premiat en certámens, y taquigraf que havía fet estudis pera aplicar a la llengua catalana aquest art. Va formar part de la redacció de diversos periódichs barcelonins, y essent molts anys president del Círcol de la Joventut Mercantil, una de les societats més nombroses formada per dependents del comerç, que tenía organisada l' ensenyança d' assignatures práctiques.

COMPANYET. m. *Ter. de Sopeira.* Capdell de fil o de cordill.

COMPANYONATGE. m. COMPANYERISME.

COMPARATIVA. f. *Idiot.* COOPERATIVA.

COMPÁS. f. COMPÁS D' ESPERA. || Petit descans o temps que 's pren pera quelcom.

A COMPÁS. m. adv. Subgectantse a la mida musical. *A compás.*

ANAR A PUNT DE COMPÁS. fr. *Fig.* Procedir ab mida. *Ir uno con el compás en la mano.*

POSARSE LA NAU EN COMPÁS. fr. *Mar.* Obtindre equilibri el barco per causa de qualsevulla maniobra. *Ponerse en compás la nave.*

SEGUIR EL COMPÁS. fr. *Mus.* Uniformar ab precisió els moviments a l' exigencia d' armonía que 'ls guia. *Guardar el compás.*

COMPLACENCIA. f. *Idiot.* CONVALECENCIA.

COMPLEXITAT. f. Qualitat de lo que es complexe. **Complexidad.**

COMPOSTA. f. Mel arreglada ab fruites dolces y saboroses.

COMPOSTÓ. m. A la preparació dels teixits, regla de fusta que forma part del llis.

COMPOTA. f. Confitura.

COMPTADOR. m. Aparell pera registrar el consúm d' un liquit, d' un fluit, d' una corrent (aigua, gas, electricitat, etc.).

COMPUNATJAR. v. a. Repartir bé en proporcions convenientes, ab seny, pera que abasti una cosa.

August Comte

COMTE (August). *Biog.* Sabi matemátich y un dels més grans filosophs moderns, que va neixer a Montpeller al any 1798, morint al de 1857. Fundá l' Escola positivista moderna, que feu gran nombre de deixebles per tot Europa, escrivint nombroses obres que li donaren una merescuda celebritat. Entre aquestes, podem citar son monumental *Curs de Filosofía positiva.*

COMÚ. m. Natural, propi de diferents obgectes. || Rutinari, molt manossejat.

COMUNALISTA. m. y f. Partidari de la autonomía o govern comunal. **Comunalista.**

COMUNICACIÓ. f. Part verbal o escrit referent a algún acort, nomenament o succès. **Comunicación.**

COMUNITAT.

COMUNITAT DE LES HERBES. L' acort d' aprofitament dels pastoratges, establert per dos o més pobles, pera l' us recíproch dels meteixos a favor dels bestiars del terme. *Comunidad de pastos.* || EMPRIU.

CONCA DE BARBARÁ. *Geog.* (Vegis BARBARÁ, CONCA DE).

CONCA DE TREMP. *Geog.* (Vegis TREMP, CONCA DE).

CONCEPTE.

EN CONCEPTE DE. m. adv. En qualitat, en classe de, etc. *En concepto de.*

FORMAR CONCEPTE. fr. Deduir el valor y les condicions d' alguna persona o cosa. *Formar concepto de.*

PERDRE EL CONCEPTE. fr. Decaure del apreci d' algú; minvar la seua consideració. *Perder el concepto.*

CONCIENCIÓS. adj. Se diu d' aquell que procedeix ab molta conciencia. **Concienzudo.** || ESCRUPULÓS.

CONCLAU. m. **Cónclave.**

CONCLAVI. m. **Cónclave.**

CONCORDANÇA. f. CONCORDANCIA.

CONCÓRRER. v. Presentarse a una oposició o concurs. **Concurrir.** || *Mat.* Tallarse dues o més ratlles o plans, o endreçarse al meteix punt dues o més forces. **Concurrir.**

CONCOS (Els). *Geog.* Lloch del terme de Felanitx, part. de Manacor, a l' illa de Mallorca.

CONCRECIONS BOTÁNIQUES. Dipósits de molècules inorgániques, que sovint se formen a les plantes gramínies y arriven a destruir el teixit ont se formen. **Concreciones botánicas.**

CONDICIA. f. CUIDADO.

CONDICIÓ.

RESTAR EL BARCO EN CONDICIÓ. fr. *Mar.* Restar fondejat provisionalment y ab poch personal a bordo, y en lloch qu' estiga exposat als vents y a les corrents. *Quedar en condición el buque.*

CONDICIONALITAT. f. Qualitat de lo condicional. **Condicionalidad.**

CONDUCTOR.

CONDUCTOR ELÈCTRICH. *Fis.* Cos destinat a transmetre la electricitat o a retenirla per cert espai de temps, aïllat per cossos que no síen conductors. *Conductor eléctrico.*

CONDUCTORA. f. Carruatge gran que serveix pera posar els mobles en les mudes de casa. Vé a ésser un carromat tapat per tots costats y s' hi estiven els obgectes d' us domèstich transportantlos. N' hi han de forma especial que poden ésser enviats per vía fèrrea, en quin cas la caixa del carruatge va capitonada per dins pera evitar que 'l mobiliari sofreixi dany per causa del traqueteig del carril. Conductora.

CONDUIT. m. CONDUCTE.

CONEIXER.

NO CONEIXER LA POR. fr. *Ftg. y fam.* Esser valent. *No conocer la cara al miedo.*

JA 'T CONECH HERBETA, QUE 'T DIUS MORADUIX. *Ref.* Indica que no 'ns enganyarán fácilment. *Te conozco besugo, que tienes el ojo duro.*

QUI NO 'T CONEGUI QUE 'T COMPRI. *Ref.* Mostra que s' ha conegut a temps l' engany o la mala fe d' algú. *Quien no te conozca, ese te compre.*

CONFEDERAL. adj. Lo pertanyent a la confederació, y aixís se diu: *Comitès confederals.* Confederal.

CONFINIA. f. Confí, límit. Confín, límite.

CONFINIES. f. pl. *Ant.* Límits, confins, y aixís se deia: *les confinies d' un reialme.*

CONFLAGRACIÓ. f. Pertorbació violenta de pobles y nacions, y per extensió, accidents o desordres geològichs o sidèrichs. Conflagración.

CONFLENT. *Geog.* Antiga comarca natural històrica de Catalunya, situada al cor del Pirineu Oriental, formant un irregular polígon, circuit y creuat per altes y esquerpes serralades. Forma el dist. de Prades, depart. dels Pirineus Orientals, y pertany al bisbat de Perpinyá. Se subdivideix en cinch cantons: el de Prades, Oleta, Montlluis, Surniá y Vinçá, comprenent prop de 88,000 hectaries ab 27,000 habitants, distribuits en 52 ajuntaments. Confina l' antich Conflent al NO. ab el Capcir, al N. ab les corrents del Tet y les del Agly y part. de Fonolledes, al E. ab el Vallespir, al S. ab les valls del Ter y del Fresser y al O. ab el Plá de la Perxa y la Cerdanya. Constitueixen el territori un intrincat conjunt de valls a vegades selvatges y a voltes rioleres y productives que conflueixen al congost del Tet, en direcció de S. a N. les que provenen de les vessants de la carena meridional pirenenca y del macís del Canigó, portant direcció inversa les que formen els devassalls de les montanyes de Madres. Aquestes valls formen als seus extrems superiors circhs grandiosos, dominats per cimalls d' enesprats esquenalls, y en la banda inferior contenen verts y extensos prats y aprofitats camps de conreu, magnífichs boscos de pins y abets amagats en llurs enlairades comes, nombrosos estanys, congestes inacabables de neu y manantials que no s' estronquen y menen a les riveres y torrents cabal d' aigues que formen saltants y cascates, de quines s' aprofiten per medi de cequies y canals pera regar els prats y 'ls conreus, devallant per espadades muralles. En les fondalades y en els hermosos sots de les valls s' amaguen y esglaonen nombrosos poblets y veinats. En la part baixa del Tet, que desde Coll de Jardó a Coll de Terranera, en un recorregut de 50 kilometres, té un desnivell de 1,400 met., s' extenen les riques y xamoses planes de Prades y Vinçá. En el seu sistema orogràfich se destaquen els rasos de la Quillana (1,746 met)., el Coll y 'l Pich de Castelló (2,045), els colls de Donedós, del Torn, de Sousa, y 'ls pichs de Caputxet, d' Agrellós, de l' Esquena d' Ase y 'ls més enlairats de l' Os y de Madres, que arriven a 2,471 met., essent el punt més enesprat de les montanyes d' aquell nom. Per aquella banda ont aquelles montanyes s' alcen, per la banda de Capcir atravessen els camins de Montlluis al Conflent y 'l d' Oleta al Capcir entre altres, les valls de l' Aude y les montanyes de Madres, el pich de Bernat Selvatge, el coll de Neu y 'l Tuch Dormidor separen el Conflent del Llenguadoch, donant pas al camí que mena al Querigot, al Pas de Rodés, al coll de la Terranera, per ont el Tet s' escola pera seguir el Rosselló, ressaltant la serra de les Escales com a més enlairada. Tanca la comarca envers al N. el Vallespir y la separa la serra que 's fonamenta a Coll Terranera, essent el cimall més considerable el Puig de l' Estela, creuant el camí que puja de Corlsavi y descendeix a Vallmanya, afluinthi també 'l pas que dels Meners de les Indies procedeix, haventhi en aquell indret elevacions considerables, com el Pich de Tretze Vents, que s' enlaira fins a 2,763 metres, essent el punt culminant de la regió el Puig dels Bastiments, que té 2,881 met., seguintlo en alçada el Pich de la Fossa del Gegant (2,809 met.) y 'l Pich de Eina (2,786), desde ont descendeixen els caients de la Cerdanya, seguint per les Cambres del Ase a trovar el Plá de la Perxa y 'l curs del Tet a Coll de Jardó. Engroixeixen el cabal d' aigües del Tet la riera de Prats de Balaguer, el riu de Carançá, els cursos del Mantet y de Pí, el riu del Vernet, el de Llescó, el Nautilla, les rieres de Torinyá, de Glorianes, de Cabrils y d' Evol, de Nohedes, de la Castellana, de Catllar y d' altres de menys importancia. La comarca és rica en mines de ferro, que s' exploten a Soborre, Vernet, Fillols, Niger y Vallmanya, promovent els alts forns de Prades, Riu y Vilafranca; mines inexplotades de coure a Escaró, Llech y vall de Carançá; arenes aurífefes al Tet, y mines de plata y de coure a Vallestavia y Escaró. Són abundoses les pedreres de marbre blanch a Pí, jaspiat a Vilafranca y grisats a aquest terme y al de Canot. Les aigues minerals de la comarca són remarcables al Vernet, Graus de Thuès, Graus de Canavelles, Vinçá, Molitg y Sant Tomás de Balaguer, ont hi han instalats establiments. El ferrocarril de Perpinyá a Vilafranca s' extén ja fins aprop d' Oleta, que per tranvía elèctrich, passant per Montlluis, comunica ab la Cerdanya. La industria pecuaria y 'l conreu dels camps a les valls del Conflent nodreixeu gran part d' aquella regió, entre quines belleses naturals deuen esmentarse les coves de Fullá, de Sirach y de Vilafranca, les gorges de Nyer y de Carençá, els estanys d' aquest derrer punt, la vall de Cadí, el glacer del Canigó y 'ls gorchs de Nohedes y d' Evol. L' arqueología presenta pàgines esplendoroses de l' art románich al Conflent, els frisos de Marcevol y 'ls restes dels cenobis de Sant Miquel de Cuixá y de Sant Martí del Canigó, y les iglesies de Cornellá del Conflent, de Conat y d' Aiguatebia, Sahorre, Vilafranca, Fillols y La Llagona. Agregat a França desde 'l sigle XVII, el Conflent está dividit en sis cantons, de quins hi pertanyen per complert el districtes de Prades y Oleta, en sa quasi totalitat el de Vinçá, tenint alguns ajuntaments als de Sorniá y Montlluis, formant ab tot 52 municipis aixís distribuits: 16 al cantó d' Oleta, que són els d' Aiguatebia, Canavelles, Escaró, Jujols, Mantet, Nyer, Oleta, Orellá, Pí, Ralleu, Sahorre, Sausá, Serdinyá, Suanyes, Talau y Thuès; 4 al cantó de Montlluis, que són els de La Llagona, Sautó, Fontpedrosa y Candiès; 2 al de Sorniá: els d' Arbussols y Tarerach; 11 al de Vinçá, nomenats Espira, Estoher, Finestret, Glorianes, Joch, Marquixanes, Rigardá, Rodes, Vallestavia, Vallmanya y Vinçá, y 20 al cantó de Prades: els de Camposanes, Castell, Catllar, Clará, Codalet, Conat, Cornellá, Eus, Fillols, Fullá, Els Masos, Molitg, Mosset, Nohedes, Prades, Riá, Torinyá, Urbanyá, Vernet y Vilafranca.

CONFORTABLE. adj. Que pot confortar, qu' és propi pera reparar les forces. || *Fig.* Recullit, abrigat.

CONFÓS, A. adj. CONFÚS.

CONGESTA DE LA LLOSA *Geog.* A la comarca de Camprodón. Es la més constant de totes les de les valls del Ter y no arriva mai a fóndres la neu que hi ha en ella, ni en els anys de menys nevades.

CONGESTIONARSE. v. r. *Med.* Agafar una congestió. **Congestionarse.**

CONGESTIONAT, DA. p. p. de congestionarse.

CONHORT. m. *Ant.* CONSOL.

CONHORTAR. v. a. *Ant.* CONSOLAR.

CONHORTARSE. v. r. *Ant.* CONSOLARSE, CONTENTARSE.

CONILL (Plá de). *Orog.* Al encreuament del camí de La Pobla a la Cerdanya, al Bergadá, aprop de Casanova de Ras.

CONO. m. *Art. y of.* Al teler mecánich, la peça cònica que reb la força de l' ungla al joch de picar. **Cono.**

CONQUINES. f. *Ter. Tortosa.* Posició del cos, posant les mans al genoll y pujant un altre demunt del primer pera arrivar més amunt.

FER CONQUINES. Posar el cos en posició de conquina pera arrivar més amunt aquell que munta apoiantshi.

CONRERÍA. f. Lloch ont s'hi conreua. || *Geog.* Pintoresca y gran masía situada demunt de Montalegre, prop de Badalona.

CONREUADOR, A. adj. Qui conreua. **Cultivador.** || *Met.* Qui 's dedica ab vera afició y coneixements al estudi d' alguna branca de la ciencia, del art o de la literatura. **Cultivador.**

CONSEGÜENTS. m. pl. *Ant.* DESCENDENTS, SUCCESSORS.

CONSERVATIVITAT. f. Amor a la vida, propensió a conservarse. **Conservatividad.**

CONSERVATRIU, A. adj. CONSERVATIU.

CONSOLACIÓ (Ermita de la). *Geog.* Al terme de Santany, partit de Manacor, a l' illa de Mallorca.

CONSOLACIÓ (Ntra. Sra. de la). *Geog.* Santuari del terme de Sant Joan, partit de Manacor a l' illa de Mallorca.

CONSOLDA. f. *Bot.* CONSOLVA.

CONSPUIR. v a. Menysprear ab excès. **Despreciar en gran manera.**

CONSTATAR. v. a. Comprovar, donar fermança de la certesa d' un fet succeit.

CONSTERNACIÓ. f. Desesperació produida per una dissort.

CONSTRUCTIU, VA. adj. Lo que té la virtut de construir. **Constructivo.**

CÒNSUL. m. *Hist.* Als antichs gremis y corporacions de Catalunya, els agremiats que portaven la representació dels meteixos, exercint oficis semblants als que ara tenen els presidents y vicepresidents. Els càrrechs eren bienals, y eren extrets per insaculació d' entre els elegibles. **Cónsul.**

CONSULS DEL MAR. Els que ab intervenció dels consells municipals, formaven els tribunals pera el bon regiment del comers y de la navegació a la nostra terra. **Cónsules del mar.**

CONSULAT. m. Territori o districte en quin exerveix el cònsul la seua autoritat. || Casa ont resideix el cònsul.

CONSULAT DEL MAR. Institució barcelonina que reglamentava al periode mitgeval el regiment dels assumptes comercials y marítims. || Recopilació de les lleis y consuetuts marítimes del Mediterrani que va posarse en vigor a les derreríes del sigle XIII a Barcelona, primer que en cap altre potencia comercial. Va ferse la seua promulgació baix el regnat de En Jaume I *el Conqueridor*, y l' adoptaren després Marsella, Venecia, Gènova, Pisa, etc. Els seus preceptes eren reguladors de la expansió mercant a la banda meridional d' Europa fins als començos del sigle XIX, quan va publicarse al any 1807 el primer còdich de comers, per Napoleó Bonapart.

CONSULTORI. m. Lloch ont s'hi pot anar a consultar. S' aplica més particularment a aquell en que hi ha metges per aconsellar als malalts. **Consulta médica.**

CONTARELLA. f. Relació, narració, ressenya. **Cuento.**

CONTORBAR. v. a. Inquietar, torbar, alterar, trastornar. **Conturbar.**

CONTORNAR. v. a. Fer moviments afectats el cavall. **Caracolear.**

CONTRACOP. m. RETOP.

CONTRABALANÇAR. CONTRAPESAR.

CONTRABAN. CONTRABANDO.

CONTRABANDER. m. CONTRABANDISTA.

CONTRABANDO.

PORTAR CONTRABANDO. *Iron.* fr. S' apropia pera designar la dona prenyada. ***Lucir el bombo.***

CONTRAESPASA. f. *Art. y of.* Una de les peces del teler de má. CONTRAGUIETA.

CONTRAFORT. m. *Orog.* Montanya secundaria que 's desprèn de la principal, generalment més o menys normal a n' aquesta y que sembla com si servís pera estrebarla. **Contrafuerte, estribación.**

CONTRAGUIETA. f. *Art. y of.* Al teler mecánich es una fusta colocada al costat de les guíes a la banda del derrera, formant un ángul d'uns 85° ab el biaix de les taules. Gaire bé al mitg de la contraguieta hi funciona una llengüeta pera que no cedeixi la guieta, friccionant la llençadora.

CONTRAMARXA. f. *Art. y of.* A les filatures y teixits es la transmisió suplementaria, que está composta d' arbre y politxes o bombos.

CONTRAMESTRE. m. Qui cuida de la conservació y arreglo dels telers mecánichs.

CONTRAPUNT. m. Empenyo, toçudería en volguer fer alguna cosa. **Puntillo.**

CONTRAPUNTÍSTICH, CA. adj. *Mus.* Lo pertanyent o relatiu al contrapunt. **Contrapuntístico.**

CONTRATIRANTS. m. pl. *Ter.* Al carro les baranes o peces, que a les bandes de devant o de darrera, serveixen pera estivar.

CONTRAVOLENÇA. f. CONTRAVOLUNTAT.

CONTREURE. v. a. Usat en el sentit d' arronçar, de contreure les celles. **Contracción de las cejas**

CONVENCIONALISME. m. Lo que 's convé o se acepta de comú acort. **Convencionalismo.**

CONVIURE. v. a. Viure plegats. **Convivir, vivir en común.**

CONVIVENT, A. adj. Qualsevol d' aquells ab qui generalment se viu. **Conviviente.**

CONVIVENÇA. f. Acte y efecte de conviure ab algú. **Convivencia.**

CONVOI. f. Filera de carruatges que formen una expedició per ferrocarril. **Tren.** || *Mar.* Aplech o reunió de barcos mercants, escoltats per altres de guerra.

MITG CONVOI. *Mar.* El compost per naus mercants armades, que pera la mutua defensa s'apleguen, seguint la meteixa derrota. *Medio convoy.*

NAVEGAR EN CONVOI. *Mar.* Aplegarse varies embarcacions mercants, pera navegar baix les ordres dels comandants dels barcos de guerra que han de convoiarles. *Navegar en convoy.*

COP. m. Vegada, y aixís se diu: *Un cop vist.* **Una vez visto.** || *Fig.* Abundor, y aixís se diu: *Cop de galledes d' aigua.* **Venga de ahí! cubos de agua van.**

COP DE CADIRA. *Silletazo.*

COP DE CORRETJA. *Cintarazo.*

COP DE CUL. CULADA.

COP DE FALÇ. Revolada d' aquesta eina, cada vegada que sega.

COP DE FONA. Llençar pedres ab el mandró. *Pedrada á honda.*

COP DE MALL, DE MAGALL. *Golpe de zoquepico.*

COP DE PALMETA. *Palmetazo.*

COP DE TOS. *Acceso de tos.*

COP DE VENT. Ventada. *Ráfaga, racha.*

COP EN FALS. *Golpe en falso.*

DONAR UN COP DE MÁ Ajudar ab les propies forces.

FER UN COP DE CAP. CASARSE.

TANCAR DE COP LA PORTA. Tancar ferm, encara que sense pany ni clau. *Cerrar de golpe y porrazo.*

UN COP DELS SEUS. Denota genialitat. *Una salida de las suyas.*

COPLA. f. *Bot.* POLL.

COPLER. m. COPLISTA. || *Fig.* Poeta dolent. **Poetastro.**

COPLETA. dim. de COPLA.

COPSAR. v. a. Tomar lo que cau. **Alcanzar.**

COQUETONAMENT. adv. m. D' una manera coqueta o ab certa coqueteria. **Coquetamente.**

COQUETEJAR. v. a. Fer la coqueta, festejar a l' hora ab més d' un. **Coquetear.**

COR.

COR DOLS! Apelatiu carinyós a la dona estimada.

FÉRSELI A UN EL COR DE GALLINA. Esglaiarse.

MAL DE COR. Defalliment que segueix a un llarch dejuni. *Desfallecimiento.*

VEURES AB COR Estar prest o dispost, gosar.

NO 'M VEIG AB COR PERA MATAR UN COLOM. *No tener valor.*

COR. *Hidrog.* Nom que s' apropia al riu Cer o Sallent, a la comarca d' Olot.

COR. m. *Art. y of.* Al teler mecánich mena de plat que té a tot el volt, la superficie cònica y a la banda interior porta marcat en relleu un petit dentat conegut ab el nom de joch de magrana, portant collada a la banda sortida del meteix la peça nomenada ungla. || A les filatures, a les máquines de rodets, de doblar, de tòrcer, d' omplir bitlles y altres per l'istil, és un excentrich ab forma de cor, calculat y deliniat geomètricament pera el plegat del fil. Per influencia castellana molts solen dirne *corassón y corsón.*

CORALET. *Ter.* Vitxo. **Guindilla.**

CORALÍ, NA. adj. Lo que pertany al coral o li és propi. **Coralino.**

CORALÍSSIM, A. adj. sup. CORDIALÍSSIM.

CORALL. m. CORAL.

CORALLAR. V. CORALAR.

CORALLAT. adj. CORALAT.

CORALLER. m. CORALER.

CORALLÍ, NA. adj. Semblant al corall. **Coralino.**

CORBELLÓ (Joan). *Biog.* Prebere y catedrátich de l' Universitat de Barcelona al sigle XVII. El bisbe Alfons Sotomayor va encomanarli qu' escrivís un *Episcopologi de Barcelona*, com aixís va realisarho y esmenten Aimerich y Caresmar.

CORBERA. *Hidrog.* Riu de Valencia, format pêls desaigües que brollen dels rierals del terme de Corbera y d' altres pobles comarcans, formant de primer un llach nomenat del Estany, eixint d' ell el riu que desemboca al Mediterrani. || Montanya de Valencia, en quines vessants meridionals comencen les valls de Valldigna y d' Aigüesvives. || — (AVENCH DE). Cova del terme d' Establiments, partit de Palma, a l' illa de Mallorca. S' hi arreplega l' abundós doll de aigua de l' anomenada *font de la vila.* || — (PREDI DE). Lloch del terme d' Inca, partit del meteix nom a l' illa de Mallorca. || *Hidrog.* Riu del Vallespir format al Coll de les Arques y Cementiri dels Moros.

CORBIACH (Pere). *Biog.* Trovador provençal, que va neixer al lloch del seu cognòm, y segons sembla, vivía al sigle XIII, als temps de Sant Lluis rei de França. Era autor del llibre *Tesor de sciencies e arts*, que esmenten En Bastero y altres biografs.

CORBIACH (Santa María de). *Geog. y hist.* Antich monastir que havía pertenescut als trinitaris y més endevant als canonges regulars de Sant Agusti. Encara poden apreciarse detalls de l' iglesia y dels seus murs fortificats al veinat de Bresés, prop de Mosset, al Conflent.

CORCAIGUT. adj. Descoratjat. **Alicaido, desanimado, descorazonado.**

CORCÓ. m.

ÉSSER UN CORCÓ, UN CORCONET. Esser rondinaire. *Ser un latoso.*

CORCÓ (Santa María de). *Geog.* A la seua comarca és més conegut aquest lloch ab el nom de *L' Esquirol.*

CORCOLL. m. La part posterior del coll en la seua unió ab el cap. **Cerviguillo.**

CAURE DE CORCOLL. fr. CAURE D' ESQUENA.

CORDA. f.

A CORDA FLUIXA. Cosit que 's fa ab dos o més autes que integren una causa de manera que puguin separase sempre que convingui, els uns dels altres. *Coser á cuerda floja dos sumarios.*

DONAR CORDA AL RELLOTGE. Posar tivanta la molla matriu o alçar les peces, enrotllant els cordills, pera que 's moguin les agulles. *Dar cuerda al reloi.* || *Fig.* Nodrirse quan se té gana. *Dar cuerda al reloj.*

S' HA ACABAT LA CORDA. fr. *Fam.* S' han acabat els quartos, pera expressar que no resten recursos. *Se concluyó la cuerda.*

CORDA (Hostal de la). *Geog.* Lloch de la comarca d' Olot aprop de la riera de Ridaura, célebre en les gestes de la derrera lluita civil, per havershi celebrat les conferencies pera la pau, entre En Martinez Campos y En Savalls.

CÓRDATGE. m. *Náut.* Conjunt de les cordes d' un barco. **Cordaje.**

CORDERROURE. *Geog.* Caseriu del Bergadá, ont s' encreua el camí de Casserres a Cardona, a l'altitut de 665 metres.

CORDES. *Art. y of.* Les del teler a má que mouen les palanques y produeixen el va y vé.

CORDONS DE GITANA. *Bot.* Moch de gall. **Moco de pavo.**

CORGELAR. v. a. Esglaiar, corglaçar.

CORGELARSE. v. r. Tindre una gran sorpresa a causa d' un succés imprevist y dolorós. **Quedarse helado.**

CORGELAT, DA. p. p. y adj. Esglaiat, espantat, corglaçat.

CORGLAÇARSE. v. r. y derivats. ESGLAIARSE.

CORIS MORIS (Tindre). fr. *Fam. ter.* Tindre mal de cor, gana de menjar. **Tener apetito, hambre.**

CORISSON. *Art. y of.* COR.

CORN. m. Punta y bossa, que fa l' extrem d' un mocador, d' una manta etc.

CORNAL. *Ter. de Sopeira.* Corn de un drap o de una manta.

CORNAMUSSA. f. SACH DE GEMECHS.

CORNAMUSSAIRE. m. Tocador de cornamussa. **Gaitero.**

CORNELÍS. *Orog.* Puig de la comarca de Olot, prop de Santa Magdalena del Mont, a 1,240 met. de elevació. A les derreries del sigle X, existía allí un priorat dels canonges regulars de Besalú, baix la advocació de Sant Corneli y de Santa Magdalena, de quin se conserven encara alguns restes de l' antiga obra románica.

CORONA (La). *Geog.* Lloch de l' illa d' Ibiça, anant per la costa de Font de la Pedra. S' anomena també *Santa Agnès.*

CORONAT (Melcior). *Biog.* Celebrat teòlech que vivía als començos del sigle XVII. Era nadiu de Barcelona, y pertanyía a l' ordre de predicadors. Era lector de teología al convent d' aquesta ordre a Sivilla, y l' any 1624, va publicar dues obres de filosofía d' Aristòtil.

COROPLASTA. *Arq.* Esculptor de figuretes de fanch.

CORPORATIU, VA. adj. Lo pertanyent a corporacions. Corporativo.

CORRANDELLA.

EN CORRANDELLA. m. adv. Fent rua, fent rodona. *Formando corro.*

CORREDOR. m. *Art. y of.* A la preparació de filats és la petita anella que mena el fil, per ont reb la torta, a causa de la diferencia entres les voltes de la pua y les del corredor, arrocegat pêl fil sobre l anell.

CÓRRER.

CÓRRER COM UN LLAMP. fr. *Correr más que un gamo.*

CÓRRER LA REMOR. Sentirse la remor.

CÓRRER LA CECA Y LA MECA Y LA VALL D'ANDORRA. fr. *Met. ter.* Anar d' un cantó al altre. Anar de la Ceca a la Meca.

CÓRRER LA VEU. fr. Dirse y afermarse alguna versió o dita.

A CÓRRER MON. fr. Viatjar per terres llunyanes.

A MÉS CÓRRER. fr. Ab força llestesa, y aixís se diu: ESPERA, QUE A MÉS CORRE'M VESTEIXO Y ENS EN ANIREM. *Deprisa y corriendo, en un santiamén.*

UNA RATA EL FA CÓRRER fr. Soposa qu' és molt poruch.

Brots de corretjola

CORRETJOLA. f. *Bot.* Vegis vol. I, pág. 473.

CORRIOLS (Eudalt). *Biog.* Jurisconsult que va assolir renòm a la segona meitat del sigle XVIII. Va neixer a Sant Joan de les Abadesses l' any 1739, morint al de 1809. Essent doctor en dret, y ja d' alguna etat, va retirarse del mon, ordenantse sacerdot y entrant al oratori de Sant Felip Neri. Va ésser autor d' algunes vides de Sants y diverses obres canòniques.

CORRÓ.

CORRÓ DE CINTA. Als telers mecánichs, és el cilindre de fusta, cobert de cinta de llauna forrada per ont s' hi arrapa la roba.

CORRÓ DE LA ROBA. Cilindre de fusta ont per la pressió d' unes molles o palanques, s'hi plega la roba.

CORRÓ ALIMENTARI. Cilindre que pren la tela, veta o metxa en les máquines de preparació y filatura.

CORROADA. f. Sardinal.

CORS. m. *Mar.* Expedicions que 's fan per mar, pera perseguir als pirates y a les embarcacions enemigues. Corso.

ARMAR EN CORS. fr. *Mar.* Disposar un barco armat en guerra pera emplearlo al cors. *Armar en corso.*

CORS Y CREUER. *Mar.* Lloch ont se coloca una embarcació pera esperar el pas dels barcps que vulgui apressar o aquells que tinga de defensar dels atachs dels corsaris. *Corso y crucero.*

CORS. m. *Ant.* El cos de la persona. Cuerpo.

ELL SON CORS. fr. *Ant.* Personalment, per má propia. *En persona.*

CORSECAR. v. a. *Met.* Debilitar, fer perdre 'l vigor o força natural a alguna persona o cosa inanimada. Encanijar, consumir.

CORSECARSE. v. r. *Met.* Perdre algú o alguna cosa 'l seu vigor natural. Encanijarse.

CORSECAT, DA. adj. *Met.* Qui ha perdut el seu vigor natural, ja per causes morals, ja per causes materials. Encanijado.

CORSO (N.). *Biog.* Notari de Palma de Mallorca a les derreríes del sigle XIV. Al any 1391 va escriure un llibre tractant de les qüestions promogudes pêls drets de *Molitja y de segell*, que tantes revoltes havía originat, causant gaire bé l' arrunament de la capital en un dels rebomboris produits pêls pagesos a l' any esmentat.

CORTADA Y CODINA (Geroni). *Biog.* Doctor en teología, que a mitjans del sigle XVII va neixer a Vich. Era vicari general de Barcelona al any 1684, havent travallat ab fermesa pera obtindre la beatificació de Na M ría de Cervelló. Havía escrit algunes obres d' historia y un tractat de laudemis qu' era molt popular y vulgarment conegut per la butlla de laudemis d En Cortada.

CORTADA DELS LLUCHS. *Geog.* Caseriu del Bergadá, sota del Collet del Molí, a la vora del riu Marlès.

CORTARIU. *Geog.* Veinat qu' és agregat a la vila de Bellver, al districte de la Seu d' Urgell y formava part de La Batllía.

CORTÁS. *Geog.* Veinat que forma municipi ab Ellar, al districte de la Seu d' Urgell.

CORTÈS (Ramón). *Biog.* Prebere y moralista que va neixer a Palma al any 1761, morint al de 1845. Era autor de nombroses y estimades obres dogmátiques y de ciencies morals.

— (MARIÁN). *Biog.* Cartoixá mallorquí dels començos del sigle XIX, mort a Palma, després de 1835. Va ésser botánich y farmacèutich remarcable, havent escrit al any 1820 un *Diccionario de los vegetales de Mallorca.*

— (PASQUAL). *Biog.* Esculptor d' imatges que va assolir nomenada a la seua terra (Mallorca) a les derreríes del sigle XVIII. Va morir al any 1814.

CORTEY (Antoni Francesch). *Biog.* Remarcable jurista mallorquí que va neixer a Ibiça al any 1688, morint al 1757. Era doctor en dret, y assessor general de l' Audiencia de Mallorca, havent de xat escrites algunes obres de procediments y qüestions forals.

CORTEY (Son). *Geog.* Predi del terme de Puigpunyent, part. de Palma.

CORTIADA (Francesch). *Biog.* Doctor en abdós drets nadiu de Barcelona, que als començos de la lluita de successió va publicar uns discursos polítichs, que assoliren molt ressò, en favor del virrei y capitá general de Catalunya.

CORTIELLA (Rafel). *Biog.* Historiògraf distingit y arxiver del comte de Peralada. Va neixer a Horta (Tarragona) y va morir al any 1840. Era autor de varies poesíes catalanes.

CORTILS (Clot de). *Geog.* Clotada de la comarca d' Olot, per ont hi cola una riera, passada la Plana de Cassá.

CORTIOL. m. Diminutiu de cort. Corralito.

CORTISÁ, NA. adj. CORTESÁ.

CORTISANESCH, CA. adj. Pertanyent o propi dels cortesans o de la cort. Cortesano.

CORTSEVIL. *Geog.* COMBASSILL.

COS. m. Al teler mecánich s' anomena aixís el conjunt de la montura de les arcades a la máquina de Jacquard.

COS EIXIT. *Arq* El que ix enfora d' una fatxada. Cuerpo saliente.

COS Y DURÁN (Joan). *Biog.* Advocat y polítich que va neixer a Cervera al any 1814, morint a Nápols al 1879. Va començar la carrera de lleis a la seua ciutat nadiva, acabantla al monastir de la Portella, ont s' era instalada la Universitat. Afiliat al partit carlí, al acabar la primera guerra va establirse a Montpeller y essent allí advocat y intèrpret a la Audiencia. Va publicar diversos llibres defensant els drets del carlisme, y retirantse al regne de les dues Sicilies, va ésser un dels consellers del rei d' aquells Estats.

COSA.

COSES DE LA VELLURIA. fr. *Ter.* Coses antigues.

COSIMENT. m. *Ant.* GUARDA, PROTECCIÓ.

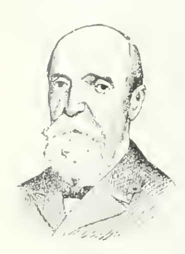
EN COSIMENT. fr. *Ant.* A mercè, en sumissió. *A merced, á discreción.*

COSME. *Biog.* Vegis MONTSERRAT (COSME DE).

COSMOGÒNICH, CA. adj. Lo relatiu o pertanyent a la cosmogonía. Cosmogónico.

COSMOPOLÍTICH, CA. adj. Lo que pertany o 's refereix al cosmopolitisme. Cosmopolita, cosmopolitano.

COSSEGUES. f. *Ter.* Pessigolles.

Antoni Cebriá Costa

COSTA (Antoni Cebriá). *Biog.* Catedrátich nomenat al any 1847, de la Facultat de Ciencies de Barcelona, que va estudiar ab deteniment la flora de Catalunya, havent fruit merescudes distincions pêls seus estudis. Era un dels més competents escriptors de ciencies agrícoles, a qui devía molt el deixondiment d' aquests estudis. Pertanyia al Institut de Sant Isidre, a l' Academia de Ciencies y Arts y a altres corporacions. Al any 1859 va començar la publicació de la *Introducción á la flora de Cataluña.*

— (DIECH GERONI). *Biog.* Advocat mallorquí molt remarcable, a qui se li va donar pels seus serveis y mereixements privilegi de noblesa al any 1659. Va morir al any 1694, deixant bona nomenada per les seues obres comentant el dret foral.

— (MARIÁN). *Biog.* Docte teòlech y catedrátich del Seminari de Barcelona, que va morir al any 1857. Havía publicades algunes obres filosòfiques y relligioses, entre elles *Las Sibilas*, al any 1846.

— Y TURELL (MODEST). *Biog.* Escriptor molt distingit de mitjans del sigle XIX, que al any 1858 era redactor de *La Ilustración Barcelonesa.* Va publicar un *Tractat complert de la ciencia del Blasó*, còdich heráldich, contenint extenses noves de les ordres de cavallería.

COSTA DE LA TEYA. *Orog.* Al Ripollès, camí que pujant pel costat de Castellot, mena desde 'l terme de Vallespirans a La Portella.

COSTA DE LES PETRIQUES. *Orog.* A les montanyes del Canigó, al camí de Prat Cabrera, al fons de la vall de Vallmanya; baixada molt dreta entre espessa fageda.

COSTA DE LLEVANT. *Geog.* Comarca que té per límits el mar Mediterrani, La Selva, el Montseny, el Vallès y 'l Plá de Barcelona. Aflueixen a la conca litoral de Llevant, com afluents directes, la riera d'Argentona, que aplega les aigües de les de Canyamars, de Rials, de Rupitera, de Orrius y 'l Torrent de les Escomes, y desaigua a poch més d' un kilometre de Mataró, y els rierals anomenats de Palafolls, de Pineda, de Calella, de Sant Pol, d' Arenys, de Caldetes, de Llavaneres, de Cirera, a la banda N. de la de Argentona, y per la banda S. les rieres de Cabrera, de Cabrils, de Teyá, d' Alella de Montalegre y del Canyet. Comprèn part del partit judicial de la Concepció de Barcelona, y els de Mataró y Arenys de Mar, creuant el territori, ademés del ferrocarril que va ésser el primer inaugurat a Espanya, al any 1848, la carretera que per la Junquera porta a França, la de Arenys de Mar a Sant Celoni, la de Vilassar de Mar a Argentona, la de Mataró a Granollers, la de Masnou a Granollers y nombrosos camins veinals. Es una de les comarques catalanes més industrioses, aixís pels conreus com per les seues manufactures a Badalona, Vilassar, Mataró, Arenys y Calella. La navegació de cabotatge té encara en ella representació, ab tot y lo poch protegida que ha estat per les lleis dictades desde 'l sigle XVI ençá, y d' aquelles famoses mestrances de la Costa de Llevant, sols records se 'n serven. La industria de les pesqueries hi té encara alguna importancia, aprofitant els medis de transport per terra, que són abundosos y ben enllaçats. Desde 'l riu Tordera en avall, els bonicois pobles de la Costa de Llevant formen conjunt agradívol, al peu de les remoroses ones del Mediterrani, y a les seues costes se troven sovint les naus petites de transport que s' hi aixopluguen, al peu meteix de la vía ferrada que va seguint en son traçat per una banda la vorera del mar y per l' altra 'l camí ral, qu' atravessa alguns dels carrers d' aquelles rialleres poblacions, anomenades Malgrat, Calella, Sant Pol, Canet, Arenys de Mar, Caldetes, Mataró, Vilassar, Premiá, Masnou y Badalona, a la banda de terra, y desde la montanya de Mates fins a Fogás de Tordera, els pobles de Tiana, Vilassar y Premiá de Dalt, Sant Vicents y Sant Andreu de Llavaneres, Sant Cebriá y Sant Iscle de Vallalta, Palafolls, Orsavinyá, Pineda y Tordera, serven aixís meteix el vell concepte de industrioses poblacions. En lo civil la Costa de Llevant depèn de les provincies de Barcelona y de Girona, y per lo eclesiástich, dels bisbats dels meteixos noms. Entre les aigües minerals que brollen en la comarca, hi há les termals de Caldetes, les mixtes ferruginoses de Cabrils, les ferruginoses bicarbonatades d' Argentona, les de Titus d' Arenys de Mar, etc.

COSTA DE PONENT. *Geog.* Regió que alguns autors determinen com a comarca natural de la provincia de Barcelona, compresa entre el mar Mediterrani, el Plá de Barcelona y la regió del Penadès, depenent en lo civil de la provincia de Barcelona y del meteix bisbat en lo eclesiástich, y limitada pels rius Llobregat y Foix, ab les poblacions costeres del Prat, Castelldefels, Sitges, Vilanova y Geltrú y Cubelles, tenint com a principals afluents d' aquesta banda del litoral de N. a S., la riera Roja, la de Fonollar, el torrent del Bullidor, la riera de Sant Climent, la de Sant Llorenç, la de les Parets, la dels Canyars, la de Vallbona, el torrent de Garraf, la riera de Vallcarca, el torrent d' Aiguadolç, la riera de Ribes, els torrents de Santa Magdalena, de la Postera y de Sant Jaume y el riu Foix. Les accidentades costes de Garraf, ab les explotacions de marbre que d' allí s' extreuen, els conreus agrícols que a la vora del mar s' extenen desde 'l Prat fins més enllá de Vilanova, les manufactures d' aquesta derrera població y les pesqueríes que són abundoses en aquella banda de la costa, creuada també per la vía fèrria que mena a Madrit y a Valencia per Tarragona, y per les carreteres que menen fins a Calafell per un indret y pêl altre s' inclinen vers el Penadès, son les notes xamoses d' aquella encontrada laboriosa y riallera.

COSTA DE PUJOU. *Orog.* Cònich turó de la comarca olotina, a la vora del Collet del Salt, al entrar a la regió volcánica de Bosch de Tosca.

COSTA DE TORALLES. *Geog.* Veinat a 700 met. d' altura, a la comarca d' Olot, prop del Coll de La Portella.

COSTA GEPERUDA. *Geog.* Al Plá de Rus, al camí que mena de La Pobla a Puigcerdá.

COSTALLISA. *Geog.* Cim que s' enlaira demunt del Plá Traver, al camí de Sant Privat a Torelló.

COSTA PALAU. *Geog.* Lloch del terme de Mur, part. d' Inca, a l' illa de Mallorca.

COSTA POU NOU. *Geog.* Lloch de l' illa de Mallorca, emplaçat al part. d' Inca, prop de la Albufera.

COSTART (March). *Biog.* Prebere, nadiu de Sant Martí de Calonja, y escriptor dogmátich que al any de 1628 va publicar a Barcelona una obra relativa a tots els evangelis del missal romá.

COSTA DE LA CAVALLERÍA. *Geog.* Casal de ferma torra quadrada al Bergadá, prop del Collet de la Costa.

COSTELLA. f. *Art. y of.* A la preparació de teixits, s' anomena aixís una llata de fusta de les que formen la bota del urdidor, ab forats apropòsit pera posar uns ganxos que sostenen la faixa. || Al teler mecánich, llistó de fusta ab dos rengles de forats pera encararse al cilindret de la maquineta de taps, quines calques corresponen ab cada un dels forats dels rengles.

COSTES DE ROSET. *Geog.* Solitaria casa de pagès, punt de refugi, prop de la Font Cerdana, al camí de Bagá a Gòssol, per les Fonts del Bastareny.

COSTIOL (Geroni). *Biog.* Escriptor del sigle XVI, esmentat per En Marcillo, que va publicar al any de 1572 la *Crónica de D. Juan de Austria, hijo de Carlos V.*

COSTUMISTA. m. Qui descriu o estudia les costums d' un poble. Escritor de costumbres.

COT, A. adj. Capbaix.

COT (Sa plá de). *Geog.* Antich estany dessecat a la comarca d' Olot, ab més d' un kilometre de llargaria, formant una concavitat sense sobreixidor pera les seues aigües. Al caure les pluges de la tardor, s' hi embassa l' aigua d' aquestes, que s' escola pêl fons, suposantse que ix per corrents subterranies.

COTIÇA. f. *Art. y of.* Cada una de les osques o punts ont pengen els fils al teixit de la llustrina. Cotiza.

COTÓ MORT. *Fil.* Fibres del cotó en brut, mal madurades, que no serveixen pera filar.

Albert Cotó

COTÓ (Albert). *Biog.* Distingit musich empordanès, que va neixer al any 1854, morint al de 1906. Noi encara tocava 'l violí al teatre, y molt jove va arrivar a mestre del chor de la *Erato* a Figueres. Establert a Barcelona, va dirigir les orquestes d' alguns teatres y concerts populars. Havía compost nombroses sardanes y bona cosa de dances, especialment valsos, de quins n'havía dedicat un a la reina Victoria d'Anglaterra y altre al príncep de Gales.

COTOINA. f. *Quím.* Alcaloidi contingut a l' escorça del cotó, semblant a la quinina. Cotoina.

COTOLENDI (Carles). *Biog.* Advocat al Parlament de París, que va neixer a Aix (Provença), morint als començos del sigle XVII. Va assolir renòm per les seues obres històriques y traduccions publicades desde 1609 fins a 1621, essent digne d' esment entre elles la del *Fonament del regne d' Ormúç.*

COTONADA. f. Tela de cotó, ab fons llis y flors de relleu teixides o ab fons llistat y flors de variats colors. || FUSTANA.

COTONAT. m. Mena de teixit de cotó.

COTONER. m. *Bot.* Arbre del cotó.

COTONER (Son). *Geog.* Lloch de l' illa de Mallorca, prop de la vall de Puigpunyent.

COTONERET (Son). *Geog.* Lloch proper a la montanya de la *Fita del ram,* al terme de Puigpunyent, partit judicial de Palma de Mallorca.

COTORREIG. m. Cant de la cotorra. Cotorreo.

COTUTOR. m. Qui exerceix ab altre el cárrech de tutor d' un que sía menor d' edat o no tingui capacitat legal. Cotutor.

COU-DINETES. m. COU-DINAR.

COUPIGNY (Joan de). *Biog.* Remarcable autor dramátich, que va neixer a Tarragona al any 1828, morint a Madrit al de 1890.

COURE-DINAR. m. COU-DINAR.

COURBASILL. *Geog.* COSTREVIL.

COUVAY (Joan). *Biog.* Gravador, nadiu del Mitjorn de França, que vivía envers la meitat del sigle XVII y va distinguirse per la puresa ab que va reproduir les obres dels grans mestres de la pintura. Va neixer a Arlès al any 1622.

COVÁ. *Geog.* Caseriu del dist. de la Seu d' Urgell, que forma municipi ab Querforadat, Anobell y el veinat de Câl Pubill, reunint entre tots 458 hab.

COVA (Vall de la). *Geog.* Al terme d' Andraitx, partit judicial de Palma de Mallorca.

COVA DEL BISBE. *Orog.* Al cim del Pas de les Aures, a les vores de Llerca, més ençá de la riera de Sant Aniol. Es una cova gran y molt fonda, que presenta indicis de fortificació y d' haver sigut habitada.

COVA DEL DRACH. *Orog.* A la montanya de Sant Llorenç del Munt, a la vora de Terraça. || Cova de la vora de Can Coll de Canes, prop de la collada, que se suposa haver sigut habitada als temps prehistòrichs pels obgectes trovats d' aquell período. Es a la comarca d' Olot.

COVA DE LES ENCANTADES. *Orog.* Al terme de Montferrer, a la comarca d' Olot, al cim de la Soca, a 1,621 met. d' alt del Costal d' En Pey.

COVAMENT. m. Acte y efecte de covar les aus. Incubación.

COVANEGRE. *Geog.* Lloch del terme de Santa María, part. jud. de Palma de Mallorca.

COVER (Lo). *Geog.* ALCOVER.

COVERENCH, CA. adj. Natural o propi d'Alcover.

COVES DE RIAL. *Geog.* Caseriu de la Vall de Ribes.

COVES DE RIBES. *Geog.* Engorjat de la vall d' aquell nom, per ont colen les aigües del riu Sagadell, seguint l' indret de la carretera.

COVOGADA. f. *Ter.* APLECH, REUNIÓ.

CRABA. f. *Ter.* CABRA.

CRABOT. m. *Ter.* CABRÓ.

CRASSET (Jaume). *Biog.* Jesuita y escriptor dogmátich, que vivía als començos del sigle XVIII, havent publicat a Barcelona algunes obres místiques, que li donaren renòm.

CRECA. f. *Ter. Balear.* Esquerda. Grieta.

CREIXECH. m. *Ter. Menorca.* Creixems. Berros.

CREIXENTURRI. *Geog.* Lloch de la comarca de Camprodón, proper al santuari del Remei, en el replá conreuat que separa els dos torrents que allí corren.

CREIXER.

CREIXER COM ELS ARBRES DE LA RAMBLA. fr. *Fam.* Se diu de les criatures que 's críen sense que ningú se 'n cuidi.

CREMADELL. m. Aire suau y xafogós, propi del mar durant els jorns caniculars. Brisa ténue y sofocante.

CREMADIÇ. adj. Que crema ab facilitat. Quemadizo.

CREMAL (Gorja de). *Hidrog.* A la vall de Ribes, per ont corren les aigües del riu Nuria, ont, s' hi barregen les de Fontnegra y Fontalba.

CREMALLS. m. pl. *Ter.* CALAMASTECHS.

CREMELLEJAR. v. a. Fer cremallot, parlant del blè del llum.

CREMOR. f. Acte o efecte de cremar. **Quemazón.** || Calor molt forta **Quemazón.** || Picor molt forta que se sent a tot el cos o a una part d'ell. **Comezón**.

CREMÓS, A. adj. XARDORÓS.

CRENY. m. Escabrositat, dent de la cresta d' un cingle.

CREPÁ. v. r. *Ter. ibicench.* Desesperarse.

CREQS (Beuda). *Biog.* Jueu mallorquí, molt competent en coneixements geográfichs. A l' arxiu de Palma, nomenat de Baldufari, consta que per comanda reial, a l' any 1387, va fer un Mapa Mundi, per quin se li van pagar seixanta lliures y vuit sous (unes doscentes una pessetes), que era en aquells temps retribució prou alta pera donar entenent de la valua del seu travall.

CRESP, A. adj. CRESPAT. || *Fam.* Cosa grossa, que fa trò. **Sonado.**

CRESPA. f. S' usa sols precedida del verb fer, com: ferne una de *crespa.* **Hacer una cosa que sea sonada, ó hacerla gorda.**

CRESPELL. m. Truita de farina, ou y sucre.

CRESPÍ (Joan). *Biog.* Relligiós mallorquí, fundador del convent d'Alcudia y un dels predicadors que més renòm assoliren. Havía sigut dues vegades provincial de la seua ordre d'observants, y a l'any 1538 inquisidor del regne. Va morir en 1584, havent deixat escrites varies obres, entre elles la *De arte rethoricæ.*

Crespinell

CRESPINELL. m. *Bot.* Vegis vol. I, pág. 487.

CRESTAX. *Geog.* Predi de l' illa de Mallorca, al terme de La Pobla, part. jud. d' Inca.

CRETÁCICH, CA. adj. *Geol.* Terreny gredós o argilós. **Cretáceo.**

CRETINACIÓ. f. *Med.* Estat fisich y moral dels cretins. **Cretinación.**

CRETINISME. m. *Med.* Malaltía que consisteix en una mena d' embrutiment moral, unit a una conformació viciosa de la major part dels orguens que desempenyen les funcions de relació del cos humá. **Cretinismo.**

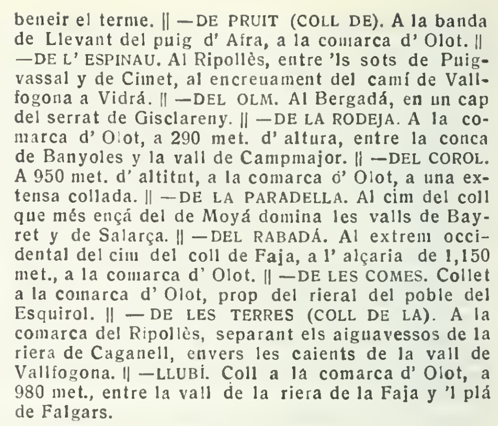
CRETLLA. f. Esquerda. **Grieta.**

CRETONA. f. Mena de roba o teixit de fil y cánem. **Cretona.**

CREU. m. Aparell de fusta que sosté 'ls fils dels corders. **Cruz.**

CREU (Ciril de Santa). *Biog.* Remarcable predicador sagrat que pertanyía a l' ordre caputxina, als començos del sigle XVII. Abans de vestir l' hábit havía sigut, durant catorze anys, catedrátich d' eloqüencia a l' Universitat de Barcelona, y tenia publicades nombroses y selectes obres; mes, després de entrar a la relligió, sols se li va permetre estampar un volum de *Cartes familiars* y 'l *Compendi de retòrica,* que va publicar a Barcelona a l' any 1619. Va morir a Mataró a l' any 1630.

CREU (Coll). *Geog* Al camí de Palma a Calviá, a l' illa de Mallorca. || —(LA). Oratori remarcable de la illa de Mallorca, al terme de Porreres, part. jud. de Manacor || —D' EN RILA. *Orog.* Tossal de la vall de Ribes, que tanca la vall de Nuria, deixant tot just pas al riu. || —DE FUSTA. Petit turó a la vora de Tragurá, a la comarca de Camprodón, ont hi havía existit una creu y a quin lloch s' hi puja encara pera

beneir el terme. || —DE PRUIT (COLL DE). A la banda de Llevant del puig d' Afra, a la comarca d' Olot. || —DE L' ESPINAU. Al Ripollès, entre 'ls sots de Puigvassal y de Cimet, al encreuament del camí de Vallfogona a Vidrá. || —DEL OLM. Al Bergadá, en un cap del serrat de Gisclareny. || —DE LA RODEJA. A la comarca d' Olot, a 290 met. d' altura, entre la conca de Banyoles y la vall de Campmajor. || —DEL COROL. A 950 met. d' altitut, a la comarca d' Olot, a una extensa collada. || —DE LA PARADELLA. Al cim del coll que més ençá del de Moyá domina les valls de Bayret y de Salarça. || —DEL RABADÁ. Al extrem occidental del cim del coll de Faja, a l' alçaria de 1,150 met., a la comarca d' Olot. || —DE LES COMES. Collet a la comarca d' Olot, prop del rieral del poble del Esquirol. || —DE LES TERRES (COLL DE LA). A la comarca del Ripollès, separant els aiguavessos de la riera de Caganell, envers les caients de la vall de Vallfogona. || —LLUBÍ. Coll a la comarca d' Olot, a 980 met., entre la vall de la riera de la Faja y 'l plá de Falgars.

CREUADA. f. **Cruzada.**

CREUAR. v a. **Atravesar.**

CREUER (1). *Geog.* Lloch del terme de Fornahita, part. jud. de Palma.

CRUERA. f. Lloch ont s' encreuen dos camins. **Encrucijada.**

CREUETA DE CA 'L POLLOT. *Orog.* Al Bergadá, a 520 met. d' altura, a la derivació de la serra de Guardia, entre les valls del Llobregat y del Marlès.

CREUS. f. Als teixits, sistema de passar els fils clars y ordenats com resulten urdits, a unes barretes pera poguer recullir, quan se trenquen, els fils clars.

CREUS A L' ANGLESA. Serveixen pera destriar l' urdit entre 'ls llisos y 'l catxapit de derrera encreuantlos entre una barreta y una canya, diferenciant el pas dels meteixos segons sien pars o impars.

CREUS A LA CATALANA. Tenen el meteix obgecte que 'ls anteriors, mes passen aparellats com a la peça y si un fil se trenca, el que resta sol a les creus serveix de guía

CREUS (Jaume). *Biog.* Escriptor y diplomátich, qu' era nadiu de Maó y va morir a Jerusalem a l' any 1830. Va desempenyar cárrechs d' importancia, entre altres el de cònsul d' Egipte, comissari ordenador de Marina y cavaller d' algunes ordres espanyoles y extrangeres. A l' any 1827 va publicar a Jerusalem un progecte de reglament dels consulats d' Espanya.

CREUS (Son). *Geog.* Predi del lloch d' Orient, sufragani de Bunyola, a l' illa de Mallorca.

CREUS (Coll de). *Orog.* A la serra del Cadí, en les derivacions de la meteixa, a l' alçada de 1,400 metres.

CRÍA.

ÉSSER DE LA CRÍA ESGUERRADA. fr. *Fam.* NO ESSERHI TOT.

CRIATURA.

CRIATURA DE PIT: CRIATURA DE MAMELLA.

CRICH. adj. AVAR. || Pot de vidre de boca estreta.

CRIDA. f. **Pregón.**

CRIDANER, A. m. y f. BALADRER.

CRIDERÍA. f. Soroll fort y confós de moltes veus. **Gritería.**

CRIDAR.

CRIDAR QUART Y AJUDA. fr. *Fam.* Demanar auxili pera eixir bé d' algún negoci difícil. *Necesitar de Dios y ayuda.*

CRIDAR A TRENCA-NOU-DE-COLL. fr. Cridar molt fort. *Gritar á voz en cuello.*

CRIMINALOGÍA. f. Ciencia que tracta dels crims y de les seues causes. **Criminalogía.**

CRIMINALECH, GA. adj. Qui estudía la criminalogía o hi és entès. **Criminálogo.**

CRIPTA. f. *Arq.* Capella subterrania que sol haverhi a algunes catedrals y iglesies parroquials. **Cripta.** || Cementiri soterrani que hi havía a alguns temples pera enterrarhi els morts. **Cripta.**

CRIPTÒGAMES. f. pl. *Bot.* S' aplica a les plantes quins orguens reproductius són molt amagats o completament desconeguts. **Criptógamas.**

CRISPELL. m. CRESPELL.

CRISPINELL. m. CRESPINELL.

CRISTERA. f. Taça grega pera beure.

CRISTOFOL. *Geog.* Collet de la comarca d' Olot, prop del clot de Les Fonts.

CRISTOFOL (Sant). *Geog.* Lloch anexe a Mercadal, prop de la montanya de Toro, a l'illa de Menorca.

CRIT. m. Crida, cridoria.

CRITRÁ. *Ter. vulg.* Quitrá. **Alquitrán.**

CROCA. f. *Ter. de Sopeira.* Cuch que serveix d'esquer pera pescar atraient als peixos de riu. || Osca, mosca, encaix, tall o incisió a la fusta pera lligarla ab una corda o ajustarla ab una altra fusta.

CROCADA. f. Esquer preparat pera pescar, fet ab el cuch anomenat croca.

CRÒNICA. f. *Fig.* Descripció d' un fet, d'una gesta que s' hage presenciat. **Crónica.**

CROSCAT. *Orog.* Turó de la comarca d'Olot, passat el plá de les Forques.

CROSTONÁÇ. m. Aum. de crostó. **Zoquetazo.**

CRUIXÍA. f. *Arquit.* Part de la iglesia compresa entre 'l chor, generalment tancat ab una reixa y 'l presbiteri. **Crujía.**

CRUIXINAR. v. a. *Ter. Sopeira.* Fer soroll. **Meter ruido.**

CUIXINOT. m. Soroll d' un cop.

CUA. Vegis QUA al DICCIONARI.

CUADRES (Santuari de). Vegis QUADRES (SANTUARI DE).

CUADRÍCULA. Vegis QUADRÍCULA.

CUBA (Plá de). *Geog.* Vall de l' illa de Mallorca, entre 'l *Puig major* al Nort y el d' *Ofre* al Sur.

CUBELLS (Ermita dels). *Geog.* Prop del cap de la Llentrisca a l' illa de Mallorca.

CUBICULURA. f. Cambra de panteó, ab nitxos a les parets pera enterrarhi.

CUBINSÁ. *Geog.* Caseriu del Bergadá prop del salt d' aigua de l' Afrau.

CUCA.

CUCA DE SAGRERA. *Entom. ter.* Cuca de llum.

CUCALA (Bartomeu). *Biog.* Relligiós que vivía a mitjans del sigle XVI. Era mestre teòlech y va publicar algunes obres dramátiques a Saragoça al any 1548.

— (PASQUAL). *Biog.* Capitost carlí durant la tercera lluita. Va neixer al any 1816 a Alcalá de Xisvert (Castelló). No sabía de lletra, y era home venjatiu y de sentiments molt durs. Tenía cincuanta sis anys al de 1872, y per rencunies personals, va formar un reduit estol de gent armada, començant les seues proeses ab el fusellament d'un veí de Çalitg, imposant per la por als pobles del Mestratge. Era el tipo del llegendari guerriller, y va cometre abusives crueltats ab tota mena de persones, privant al ensemps la circulació de trens desde Valencia al Ebre. Després de l' acció de Minglanilla, en quina va ésser ferit, va retirarse a França, essent reclamada sense resultat la seua extradició, pêls delictes comuns que havía comès.

CUCAR. v. n. Fer cuchs, criar cuchs y aixís se diu *formatge cucat.*

CUCARSE. v. r. Fershi cuchs, criarshi cuchs, eixirhi cuchs.

CUCAT, DA. adj. Que té cuchs, que s' hi han fet cuchs.

CUCH.

MATAR EL CUCH O MATÁ 'L CUCH. fr. *Fam.* Desdejunarse.

CUCHÍ (Tomás). *Biog.* Farmaceutich que va neixer a Tarragona al any 1821, doctorantse en farmacia al any 1845; era soci de mèrit de moltes academies y corporacions, va colaborar a significades revistes professionals, y va publicar nombroses obres, entre elles: «Aforismes del ví,» «Descripció de les aigües de Tarragona» y algunes traduccions de travalls cientifichs.

CUCUT (Hostal del). *Geog.* Lloch molt frecuentat al camí d'Olot a Santa Pau, abans d' arrivar a la Fullaca.

CUCUYADA (Son). *Geog.* Lloch de l'illa de Mallorca, al camí de Palma a Sòller.

CUGAT (Nofre). *Biog.* Poeta gironí que vivía a les derreríes del sigle XVIII, havent publicat al any 1780, un llibre en vers titolat, *Llibre de documents politichs y morals.*

CUGOT. *Bot. Ter. Menor.* Planta de la classificació científica *Arum pictum.*

CUGUL. *Bot. Ter. Menor.* Mena de vegetal de la classificació *Smyrnium Blusatrum.*

CUHOMBRE. *Bot.* COGOMBRE.

CUIXA-BARBA. *Bot.* Mena de planta de la classificació científica, *Podorpermum luciniatum.*

CUIXINCH-CUIXANCH. fr. adv. *Ter.* A PEU COIX.

CUIXINS DE MONJA. *Bot.* Planta de la mena *Erinacea pungens.*

CUL.

CUL DE CAFÈ. fr. *Fam.* Se diu d' aquell que té per costúm passar moltes hores al cafè.

CUL DE TAVERNA. fr. *Fam.* S' aplica a qui passa la major part del temps bevent o jugant a la taverna.

CULBATUT, DA. adj. Aixafat, que li costa alçarse y no pot caminar.

CULERA. f. *Ter. de Sopeira.* Cul de les calces quan venen grans.

CULINA. f. *Bot.* Planta composta de fulles punxagudes. BAROMÈTRICA.

CULITZÁ (Coll de). *Orog.* Collada de la comarca d' Olot, a 375 metres d'alçaria, dominant les valls de Sallent y del Hostal Nou.

CULTUAL. adj. Referent al culte o propi d' ell. **Relativo al culto.**

CULTURAL. adj. Lo pertanyent o relatiu a la cultura. **Cultural.**

CULLERADA.

FICAR CULLERADA. fr. *Met.* DONAR CULLERADA.

CULLERES DE LLAUTÓ. *Bot.* Pinyes de Sant Joan.

CULLITER. m. Qui cull viandes del camp, vinya, etc. **Cosechero.**

CUNIES. *Geog.* Predi de l' illa de Mallorca, al terme de Manacor, lloch d' antiguetats romanes, que fa creure que allí estava bastida l' antiga ciutat de *Cunium.*

CUNTUVOL. m. *Ter. Náut.* Taula o post interior de la nau.

CUPELL. m. *Ter.* Cup ont va a parar el ví purificat, que procedeix dels cups.

CUPIDELL. m. Angelot pintat o esculpit.

CUPILL. m. CUPELL.

CURA. *Geog.* Lloch del terme d' Algaida, partit de Palma, a la vessant de la montanya de Randa a la illa de Mallorca.

CURADELL. m. *Ter. de Tarragona.* Palet de riera.

CURET. m. *Orog. Ter.* Collet.

CURIBELLS. *Bot.* Colitxos.

CURNYERA. f. Arbust de montanya de quin se 'n

treuen les branques pera fer escombres y altres obgectes.

CURPETÓ. m. dim. *Ter. d' Ibiça.* Corb petit.

CURRIOLADA. f. *Ter.* COLL, CORRÚA.

CURRITJOBA BLANCA. *Ter. Menor. Bot.* Corretjola, de la mena *Calystegia seprium.*

CURSA. f. *Art. y of.* A les filatures y teixits, l'espai que ab exactitut recorre algún mecanisme.

CURSACH (Joan). *Biog.* Remarcable metge nascut a Ciutadella (Menorca), al any 1757, y mort al 1832. Va estudiar la medicina a Avinyó y a Montpeller doctorantse a aquesta derrera ciutat al any 1785, retornant després a la seua terra, ont va ésser Clavari o jurat major de Ciutadella desde l' any 1811 al de 1823. Era autor de bona cosa d' obres valioses de fisiología, patología, botánica mèdica y biografía.

CURTA. f. *Ter. ibicench.* Rall, eina de pagès.

CURTÉ m. *Ter. Balear.* Eina pera midar el ví.

CURVATONS. m. pl. *Náut.* Serveixen pera ajuntar més els banchs a una barra de l' orla.

CUSCUNIA. f. *Bot. Ter. de Girona.* Mena de plantes de la familia nomenada científicament *Picris hieracioidis.*

CUSÓ. m. TESTÍCUL.

CUSSA (Collet de). *Geog.* Punt enlairat a la carretera de Gironella al Bergadá que mena a Olván.

CUSTURER (Jaume). *Biog.* Erudit escriptor mallorquí, defensor constant d' En Lull. Va neixer a Palma al any 1657 morint al de 1715. Pertanyía a la companyía de Jesús, y quan la guerra de successió, va mostrarse partidari dels Borbons essent expulsat de Mallorca. Va ésser calificador del Sant Ofici, y consultat pêls homes més sabis del seu temps. Era autor de nombroses obres relatives a En Lull, y de la genealogía dels marquesos de Castellví.

CUTÍ. m. Teixit fort pera roba de matalás.

CUYÁS Y DEVESA (Miquel). *Biog.* Soci de l'Academia de Bones Lletres de Barcelona al any 1818, y autor d' una remarcable memoria tractant del origen y dels progresos de la poesía catalana provençal, de quin travall va demanarne copia la Academia de París.

CUYCHENÇA. f. *Ant.* INTIMITAT.

CUYDAR. v. a. *Ant.* Pensar, suposar, calcular, temer.

CUYRAÇAT. m. Vaixell modern de guerra, protegit per planxes o cuyraces de acer. Acorazado.

CUYTA. f CUITA.

A CORRE-CUITA. fr adv. Molt depressa. *Volando.*

A CUITA-CORRENT. fr. adv. *Ter.* A CORRE-CUITA.

CUYTARSE. v. n. *Ant.* Donarse pressa, apressarse. Apresurarse.

DACRINOMA. f. *Med.* Llagrimeig, caiguda de llágrimes. Lagrimeo.

DACRIOADENALGICH, A. adj. *Med.* Lo pertanyent o relatiu al dolor de la glándula llagrimal.

DACRIOBLENORREA. f. *Med.* Vessament de llágrimes mocoses.

DACRIOBLENORREICH, CA. adj. Relatiu o pertanyent a la dacrioblenorrea.

DACRIODE. adj. *Med.* Que plora. Axís se diu: *llaga dacriode,* qu' és humida, que plora.

DACRIOIDI, A. adj. *Bot.* Semblant a una llágrima, en forma de llágrima.

DACRIOPEICH, CA. adj. *Med.* Que fá vessar llágrimes.

DACRIOPIORREU. f. *Med.* Vessament de llágrimes purulentes.

DACRIOPIORREICH, CA. adj. *Med.* Que pateix dacriopiorrea.

DACTILI. m. Mena de cuchs o vermens parássits al home.

DACTILIFER, A. adj. *Zool.* Que té dits. || Animal ab dits.

DACTILIÒLECH. m. Tractadista de dactiología.

DACTIOLOGÍA. f. *Ant.* Branca dels estudis arqueològichs que tracta del coneixement y estudi dels anells y de les pedres precioses. Dactiliología.

DACTILIOLÒGICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la dactiliología.

DACTILOCTENION. m. *Bot.* Certa mena de plantes gramínies.

DACTILOGRAF. m. y adj. Qui escriu ab máquina. Dactilógrafo.

DACTILOGRAFÍA. f. Art d'escriure ab máquina. Dactilografía.

DACTILOGRÁFICH, CA. adj. Lo referent a la dactilografía. Dactilográfico.

DACTILOINEUS. m. Qui compta ab els dits.

DACTILONÒMICH, CA. adj. Relatiu o pertanyent a la dactilonomía, o sía el sistema de comptar ab els dits.

DAISSONSES. *Fam.* DAIXONSES.

DAIXÓS. *Fam.* DAIXONSES.

DALERA. f. FATLERA, PROPÒSIT, DESITG.

DALMAU (Geroni). *Biog.* Remarcable jurisconsult catalá que vivía a mitjans del sigle XVI, y esmenten en Peguera y altres comentaristes. Va escriure un *Diccionari juridich,* pêls anys de 1550.

DAMETO (Joseph). *Biog.* Bon poeta mallorquí de la primera meitat del sigle XIX. Va neixer a Palma l' any 1810 Era doctor en teología y un dels escriptors més renomenats de son temps, havent publicat poesíes en sa parla nadiva, en castellá y en italiá, essent d' elles les més encomiades, un llibre pera una òpera que va posar en musica el compositor Ribes, y un poema mallorquí.

DAMETO (Son). *Geog.* Predi del terme d' Esporles, partit de Palma, a l' illa de Mallorca.

DAMNAR. v. a. y els seus derivats. Causar dany o perjudici. Dañar, perjudicar.

DANÇA. f. y els seus derivats. DANSA al DICCIONARI.

DANÇATRIU. f. Dançarina, la dona que dança en espectacles públichs; la que dança. Danzatriz, bailarina.

DANIEL (Arnau). *Biog.* Autor de poesíes provençals, que va viure abans del sigle XIV, esmentat per

En Tastú, al qual també cita el Dant en sa *Comedia*. V. ARNAU DANIEL.

— (FRANCESCH). *Biog.* Relligiós de l'ordre franciscana, que va ésser catedràtich de l'Universitat de Cervera, a les derreries del sigle XVIII, havent publicat varies obres dogmátiques en llatí y un *Discurs relatiu a la instalació d una escola de noies a Cervera.*

DANÓ-SAXÓ, NA. adj. Mixte d' escandinau y saxó, anomenantse aixís també la escriptura saxona.

DANTESCH, CA. adj. Lo que pertany o 's refereix al Dant o a les seues obres. **Dantesco.**

DANÚS (Andreu). *Biog.* Orador eloqüentíssim, molt sabi en lletres y doctor en teología, que va neixer a Santany l'any 1752, morint al 1807. Va deixar escrits remarcables discursos morals, relligiosos y polítichs.

DAPIFER. m. *Hist.* Nom que a la cort dels franchs y del baix Imperi se donava als senescals, a mena de majordoms reials. **Dapifero.**

DAPIFERAT. *Hist.* Cárrech de dapifer. **Dapiferato.**

DARBON. m. *Zool.* Mena d' insectes himenopters.

DARDANERI. m. DARDANARI, AGAVELLADOR.

DARDER. m. Qui feia o tirava darts.

DARIMETRIA. f. Art de midar les densitats.

DARIMETRICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la darimetría.

DARNIUS (Comte de). *Biog.* Noble cavaller molt estudiós en coneixements geográfichs, que vivía al sigle XVII havent deixat escrita una *Guia dels camins principals de Catalunya* ab *un mapa*, que segons En Torres Amat, se servava a son temps a la biblioteca reial.

DARREVERA. f. *Ter.* TARDOR.

DARTRIAL. adj. Dartrich, herpètich, pertanyent o relatiu al dartris. **Herpético.**

DARTRIS. m. Briá. **Herpes.**

DASICARP, A. adj. *Zool.* Que té les munyeques peludes. || *Bot.* Que produeix fruits peluts. **Dasicarpo.**

DASICÉFAL, A. adj *Zool.* Que té 'l cap pelut. || *Ornit.* m. Mena d' aus insectívores. **Dasicéfalo.**

DASIGLOT, A. adj. *Bot.* Planta que té els fruits o les fulles ab pels. **Dasigloto.**

DASIMETRÍA. f. L' art de calcular les densitats.

DASIMÈTRICH, CA. adj. Lo que pertany a la dasimetria. **Dasimétrico.**

DASISTOM. m. Mena d' insectes lepidopters nocturns. **Dasistomo.**

DASIURAT, DA. adj. *Zool.* Que té la cua peluda.

DASONSES. V. DAIXONSES.

DAT. p. p. DONAT.

DAT Y REBATUT. fr. *Fam.* S' usa pera indicar que d' una cosa que 's pondera molt, fet y fet no'n queda res.

DATARINA. f. *Quím.* Substancia alcofòllica verinosa, extreta de la llevor d' una planta anomenada datura del genre de les solinacies.

DAU. m. Al teler de montura Jacquard, equival a un curs exacte del dibuix quan passa la post.

DAURADENCH, CA. adj. Lo que tira a daurat. **De color de oro.**

DEAMBULATORI. m. *Arquit.* Nau lateral de les iglesies, que ordinariament no és tan alta com la volta de la nau principal. **Deambulatorio.**

DEBATRE. v. a. Defensarse forcejant.

DEBEYOLETES. f. pl. *Ant.* ALFORGES.

DEBOLIR. v. a. *Vulg.* y 'ls seus derivats. **Abolir.**

DECADÁCTIL, A. adj. *Zool.* Que té deu dits. **Decadáctilo.**

DECADARI, A. adj. Relatiu a les dècades. **Decadario.**

DECAMERIDAR. v. a. Dividir en deu parts.

DECAMERIDARSE. v. r. Dividirse en deu parts.

DECAMERIDAT, DA. p. p. del verb DECAMERIDAR.

DECAMÈTRICH, CA. adj. Relatiu al decámetre.

DECANDIRSE. v. r. Enflaquirse, debilitarse. **Decaer.**

DECANDIT, DA. adj. Debilitat, enflaquit.

DECANTEIG. m. Acció de decantar. **Inclinación**

DECÁNTER. m. *Bot.* Que té deu antenes.

DECENTRAR. v. a. y'ls seus derivats. V. DESCENTRAR y derivats.

DECEPTIU. m. DECEPCIÓ, DESENGANY.

DECIMAR. v. a. DELMAR.

DECIMÈTRICH, CA. adj. Relatiu al decimetre.

DECISIONARI. m. Qui ab seguretat o d' acort ab els preceptes de la llei y de la moral decideix. **Decisionario.**

DECLIU. m. **Declive.** || INCLINACIÓ.

DECOLORACIÓ. f. Acció de treure o d' afeblir el color d' una cosa.

DECOLORADÍÇ, A. adj. Que és fácil de perdre o d' alterar el color.

DECOLORADOR. m. Lo que altera o modifica el color.

DECOLORAMENT. m. Acte de decolorar, de treure o d' afeblir el color d' una cosa.

DECOLORANT. m. Lo que decolora. Substancia que treu o afebleix el color d' alguna cosa.

DECORATIU, VA. adj. Lo que decora o serveix pera decorar. **Decorativo.**

ART DECORATIU. INDUSTRIA ARTÍSTICA.

INDUSTRIES DECORATIVES. Aplicació de les belles arts a la decoració.

DECUPLICABLE. adj. Que 's pot decuplicar o multiplicar per deu. **Decuplicable.**

DECUPLICAR. v. a. Pendre un número deu vegades, multiplicantlo per deu.

DECUPLICARSE. v. r. Multiplicarse per deu, ferse major deu vegades.

DECUPLICAT, DA. p. p. del verb DECUPLICAR. || Multiplicat per deu, fet deu vegades major.

DECURIÓ. m. Entre 'ls antichs romans, qui comanava a deu soldats. || Capdill d' una decuria civil o militar. || Governador d' una colonia o municipi, ab autonomía consemblanta a la que a Roma fruíen els cònsuls. A la epigrafía romana de Catalunya, se trova sovint el nom d' aquest cárrech. **Decurión.**

DECURIONAL. adj. Relatiu al decurionat.

DECUSACIÓ. f. Encreuament o reunió de raigs o de ratlles, com el locus d' una lente. || *Geom.* Punt ont se creuen o tallen les ratlles. **Decusación.** || ENCREUAMENT.

DEDÁLICH. CA. adj. Complicat, enredat. **Intrincado.**

DEDALIENCH. v. DEDÁLICH.

DEFALLIOR. f. Defalliment, desencoratjament. **Desfallecimiento.**

DEFECTUOSITAT. f. Qualitat de lo defectuós. **Defectuosidad.**

DEFENSABILITAT. f. Condició de poguer ésser defensat ab justicia. **Defensabilidad.**

DEFENSIBLE. adj. DEFENSABLE.

DEFIANÇA. f. DESCONFIANÇA.

DEGOLLATS. *Geog.* A la comarca d' Olot, passat el Molí de Salt, veinat a quina vora brolla la celebrada Font de Degollats.

DEGOTÍM. m. Degotall petit, que raja de gota en gota.

DEGÚ. m. *Ter.* Ningú, cap. Ninguno, nadie.

DEGUÍ (Pere). *Biog.* Filosoph de l' escola luliana, que al any 1481 va ésser cridat a Mallorca pera encarregarse d' una de les cátedres dels estudis fundats allí, seguint les doctrines lulistes, per N' Agnès Quint, arrivant a formar escola els seus nombrosos deixebles, anomenats els *Daguins* Va publicar a Barcelona, al any 1482, la obra *Ianua artis Magna R. Lulii*, ab reimpresions a Roma y a Sevilla. De la seua vida sols se sap qu' era nadiu de Montblanch y que va morir a Roma al any 1500, y segons alguns autors, els originals de les seues obres se conservaven a la Biblioteca de Montserrat abans de la seua destrucció pels soldats del primer Bonapart.

DEHIDOR, A. adj. Decidor.

DEÍCOLA. adj. Qui adora a un sol Deu.

DEIRES. f. Capritxo, ridicolesa.

VESTIT DE DEIRES. Vestit ridícol, capritxós.

DEIXA. f. *Art. y of.* A la teoría dels teixits s' anomena aixís el resultat de l' acció d' un fil, que al entrellaçat d' un lligament al teixit resti dessota de la trama. Pera mostrarho al paper quadriculat, el quadret se deixa en blanch.

DEIXIA. f. Escorrialla. Escoria.

DEIXONDADIÇ, A. adj. Qui és fácil de deixondir.

DEIXONDIBLE. adj. Que 's pot deixondir.

DEIXONDIDOR. s. y adj. Que deixondeix, que desvetlla.

DEIXONDIMENT. m. DESENSOPIMENT.

DEJECCIÓ. f Acte y efecte de treupe naturalment les materíes fecals un animal. Defecación. || Nom colectiu de totes les materies que treuen els volcans. Deyección.

DEJÚS. adv. ll. Dessota.

DELÁS (Ferrán de). *Biog.* Advocat barceloní, mort a edat avançada al any 1909. Era home de moltes iniciatives y molt ilustrat autor d' algunes obres tractant assumptes relacionats ab materies jurídiques. Va ésser diputat a corts y va pertanyer a diferentes corporacions, haventse distingit pels seus estudis financiers y económichs. Era fundador d' algunes institucions de segurs, havent dirigit molts anys la societat *Ca'alana contra Incendis.*

DELASTRAR. v. a. Treure el lastre.

DELASTRARSE. v. r. *Fig.* Vencer un obstacle, desferse d' algú o d' alguna cosa.

DELECTANÇA. f. DELECTACIÓ.

DELEGATORI. m. Proveit de delegació o poder. || adj. Que té una delegació.

DELFAU (Angel). *Biog.* Carmelita, nadiu d' Hostalrich, que vivia a mitjans del sigle XVIII. Va fer romiatge a Terra Santa, escrivint un *Itinerari* d' aquells sants llochs, rublert d' erudites noticies, de quin parlen en les seues obres En Caresmar, En Marcillo y En Serra y Postius.

DELFINAL. adj. Relatiu al delfí o bé al delfinat.

DELGA. f. *Art. y of.* Troç de llata de fusta que té la forma de corona cercolar, y al teler mecánich serveix pers engrandir el diámetre d' un bombo.

DELIBERATORI, A. adj. Que enclou una deliberació. Deliberatorio.

DELICTUÓS, A. adj. Que suposa o representa delicte. Delictuoso.

DELICTUOSAMENT. adv. D' una manera delictuosa Delictuosamente.

DELICUESCENCIA. (Vegis DELIQÜESCENCIA).

DELIOR. f. Afany, ánsia, desitg.

DELIQÜESCENCIA. f. Propietat que tenen alguns cossos de licuarse absorvint l' humitat. Delicuescencia.

DELITAR. v. a. *Ter.* DESITJAR.

DELMAU (Cân). *Geog.* Lloch del terme de Puigpunyent, part. de Palma de Mallorca.

DELMIR. n. p. Delmiro.

DELTA. m. Illa de forma triangular, compresa entre 'ls dos braços d' un riu que 's biforca prop de la seua desembocadura al mar. Delta.

DELTOIDI, A. adj. *Anat.* Relatiu o pertanyent al muscle deltoidi.

DELLETREJABLE. adj. Que 's pot delletrejar. Deletreable

DELLETREJADOR. s. y adj. Qui delletreja. Deletreador.

DELLETREJAMENT. m. Acció de delletrejar. Deletreamiento.

DELLETREJAR. v. a. Apendre primer a pronunciar les lletres de cada sílaba, y després totes juntes. || *Fig.* Interpretar, endevinar.

DELLETREJAT, DA. p. p. del verb DELLETREJAR.

DELLIGACIÓ. f. *Cir.* Art de lligar o d' envenar les llagues y ferides. Deligación.

DELLIGAMENT. adv. *Cir.* Forma de fer els lligats en les aplicacions de la cirurgía. Deligamiento.

DELLIGATORI, A. adj. Relatiu a la delligació. Deligatorio.

DEMAGÓGICH, CA. adj. Relatiu a la demagogia y als demagochs. Demagógico.

DEMANDABLE. adj. Que 's pot demanar o demandar. Demandable.

DEMANDADOR, A. m. y f, Que demana o demanda. Demandador.

DEMANDIBULACIÓ. f. L' acció de treure la mandíbula.

DEMANDIBULAR. v. a. Treure la mandíbula.

DEMANDIBULARSE. v. r. Treures la mandíbula.

DEMANDIBULAT, DA. p. p. del verb DEMANDIBULAR. Que no té o li han tret la mandíbula.

DEMÈRIT. m. Falta moral. Demérito.

DEMNAR. v. a. DAMNAR.

DEMOCRATISME. m. Práctica de la democracia. Qualitat d' ésser demòcrata o democrátich.

DEMOGRAFÍA. f. Ciencia que té per obgecte l' estudi de les colectivitats humanes y l' indagació del nombre y qualitats dels individuus que les componen y dels neixements, matrimonis y defuncions dels meteixos. Demografía.

DEMOGRÁFICH, CA. adj. Lo concernent a la demografía. Demográfico.

DEMOLEDOR, A. adj. Vegls DEMOLIDOR.

DEMONIAT, DA. adj. Endemoniat, posseit del dimoni. Endemoniado.

DEMONISME.. m. Creença en el dimoni o en els dimonis. Demonismo.

DEMONISTA. m. y adj. DEMONISME.

DEMONOGRÁFICH, CA. adj. Relatiu a la demonografía. Demonográfico.

DEMONOLÔTRICH, CA. adj. Pertanyent a la demonolatría.

DEMONOLÔGICH, CA. adj. Relatiu a la demonología o coneixement del dimoni o dels dimonis.

DEMONOMANCIA. f. Facultat d' endevinar les coses y de llegir en l' avenir, mercès a l' inspiració del dimoni o dels dimonis.

DEMONOMAN, A. adj. Malalt de demonomanía. Demonómano.

DEMONSTRACIÓ. f. DEMOSTRACIÓ.

DEMORA. f. Casa, mansió.

DEMOSELL (Riera de). *Hidrog.* Prop de Sant Jaume de Frontanyá.

DEMULCIU, VA. adj. Que dolcifica. Demulcente.

DENDROGRÁFICH, CA. adj. *Bot.* Pertanyent a la dendrografia.

DENDROIDI. adj. *Bot.* Planta que creix y 's desarrolla com un arbre, oferint ramificacions semblants a les dels arbres.

DENDROLÒGICH, CA. adj. *Bot.* Relatiu a la dendrología. Dendrológico.

DENDROMETRÍA. f. Resolnció gràfica de tots els problemes de la trigonometria rectilinia.

DENDROMÈTRICH, CA. adj. Relatiu a la dendrometría. Dendrométrico.

DENSIMETRÍA. f. Art de calcular la densitat de un líquit.

DENSIMÈTRICH, CA. adj. Relatiu a la densimetría.

DENTALFA. *Geog.* Lloch del terme de Maó, a la illa de Menorca. Se l' anomena també *Dentalia.*

DENTILLÓ. m. *Art. y of.* A les filatures y teixits s' anomena aixís l' esparrach en forma de dent, que 's coloca a cambi d' una dent trencada.

DENTALIA. f. *Geog.* DENTALFA.

DENUDACIÓ. f. *Geol.* Desprendiment de materies minerals que cauen de les vessanls al fons de les valls, ont hi formen terrers y planuries, més o menys sorrenques, deixant al descobert les roques de les montanyes. Desnudación.

DEONTOLÒGICH, CA. adj. Relatiu o pertanyent a la deontología. Deontológico.

DEPARTAMENTAL. adj. Relatiu o pertanyent al departament. Departamental.

DE-PART-DEMÁ. Passat demá o demá passat.

DEPARTIR. v. a. Parlar, disputar. Departir.

DEPLÁ. *Geog.* Predi al terme de Sineu, partit de Inca, a l' illa de Mallorca.

DEPLORACIÓ. f. Acte y efecte de deplorar. Deploración.

DEPOPULACIÓ. f. Despoblació, pèrdua d' habitants d' un país o d' una població. Despoblación.

DEPORTIU, VA. adj. Pertanyent o relatiu al deport o deports. Deportivo.

DEPORTÓS, A. adj. Divertit, agradós.

DEPOSICIÓ. f. Acte y efecte de deposar o deposarse una materia sòlida dins d' un líquit. Deposición. || L' acte y efecte d' anar de cos.

DEPRESSIÓ. f. Fons entre dues o més altures del terreny. Depresión.

DEPRIMACIÓ. f. Acte y efecte de deprimir.

DERMATOIDI adj. Semblant a la pell, al cuiro. || *Anat.* Nom que 's dona a la dura mater.

DERMATOLÒGICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la dermatología. Dermatológico.

DERMATOPATOLOGÍA. f. Part de la medicina qu' estudía les malalties de la pell. Dermatopatología.

DERMOIDI. adj. Semblant a la pell.

DERMOTOMÍA f. Dissecció o tallament de la pell.

DERMATÒMICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la dermatomía. Dermatómico.

DERODINIA. f. *Anat.* Duplicitat del cap y del coll.

DERODÒMICH, CA. adj. Que ofereix els carácters de la derodònia.

DERRAMADAMENT. adv. De manera espargida.

DERRISSIÓ. f. Irrissió, escarni.

DESACIDIFICACIÓ. f. *Quim.* Treure l' ácit o acidesa d' alguna substancia.

DESACIDIFICARSE. v. r. *Quim.* Perdre l' ácit o l' acidesa.

DESACIDIFICAT, DA. p. p. del verb desacidificar. || Qu' ha perdut l' acidesa.

DESACUMULABLE. adj. Que 's pot desacumular.

DESACUMULACIÓ. f. Acció y efecte de desacumular.

DESACUMULAR. v. a. Separar les coses acumulades, aplegades.

DESACUSAR. v. a Retirar una acusació.

DESACUSARSE. v. a. Retractarse d' una acusació.

DESAGRADOSAMENT. adv. m. D' una manera desagradosa. Desagradablemente.

DESAHEREUAT, DA. adj. DESHERETAT.

DESAPRENSIÓ. f. Falta d' aprensió. Falta de aprensión.

DESAPRENSIU, VA. adj. Poch o gens aprensiu. Poco ó nada aprensivo.

DESAR.

DÈSAT. fr. *Fam.* Se diu a aquell que surt ab alguna nova falsa o absurda o ab alguna etzegallada. A otro perro con ese hueso.

DESARMONÍA. f. Manca d' armonía, discordança dels instruments de musica || *Fig.* Desacort, desavinença.

DESARMÒNICAMENT. adv. Ab manca d' armonía.

DESARMÒNICH, CA. adj. Que careix d' armonía.

DESAVENTATJÓS, A. adj. Sense ventatja.

DESAVENTATJOSAMENT. adv. D' una manera desaventatjosa, ab desventatge.

DESAVENTURADAMENT. adv. D' una manera desventurada o desaventurada.

DESAVENTURÓS, A. adj. Malaurat, desgraciat, desventurat, desaventurat.

DESAVENTUROSAMENT. adv. D' una manera desventurosa.

DESBALLESTAMENT. m. Acte o efecte de desballestar. Desbarajuste.

DESBARRAR. v. a. *Ter. de Sopeira.* Eixirse del camí, esgarriarse, perdres.

DESBAUXA. f. DISBAUXA.

DESBAUXADOR. f. DISBAUXADOR.

DESBORDAMENT. m. Acte y efecte de desbordarse. Desbordamiento.

DESBORDARSE. v. r. Sortirse, vessarse per les vores. Desbordarse.

DESBOTAR. *Met.* Parlar, dir lo que se sap d' alguna persona o d' algún fet. Desembuchar.

DESBRULL (Antoni). *Biog.* Escriptor y home de ciencia, que va neixer a Palma de Mallorca, morint al any 1827. Era marquès de casa Desbrull, aficionat a les belles arts, y molt competent en les matemátiques, qu' ensenyava a l' Escola de cadets, establerta a Palma quan la guerra de la Independencia. Va ésser un dels fundadors de la Societat Econòmica d' Amichs del País a Mallorca. Pèls anys de 1776 a 1784 va publicar diverses obres y discursos referents a les arts, agricultura y matemátiques.

— (JOSEPH). *Biog.* Historiaire mallorquí, que va entrar a l' ordre de Jerusalem al any 1774, morint a edat avançada a Pollença al any 1835. Entre les seues nombroses obres d' historia de l' illa, cal esmentar la *Adarga mallorquina* y la *Genealogía de totes les cases nobles de Mallorca.* Era censor de la Societat Econòmica mallorquina.

— (RAMÒN). *Biog.* Jurisconsult y polítich mallorquí dels començos del sigle XIV. Era nadiu d' Inca, y al any 1300 el rei Jaume II de Mallorca el va comissionar pera la fundació d' onze viles, que va visitar al any 1304. De ordre del meteix rei, y com a resultat de la regia visita als cabals d' aigua y a les fonts de Mallorca, va publicar al any 1310 la seua obra *Aquarum forensium.* Va morir al any 1320.

DESCA. f Panera poch fonda, ab dues nanses, de

forma ovalada, y feta de brolla de roure, que les dones empleen pera posarhi roba.

DESCANTELLAR. v. a. Perdre l' equilibri o desferse una filera.

DESCANTELLARSE. v. r. *Fig.* Enraonar més de lo que 's deu. Dir coses que devien guardarse com secretes.

DESCAPDELLAMENT. m. Acte o efecte de descapdellar o descapdellarse. Desovillamiento. || *Met.* DESENROTLLO.

DESCARACTERISABLE. adj. Que 's pot descaracterisar.

DESCARACTERISAR. v. a. Treure 'l carácter propi o genui d' una persona o una cosa.

DESCARACTERISARSE. v. r Desposseirse del carácter propi.

DESCARACTERISAT, DA. p. p. del verb DESCARACTERISAR. || Que ha perdut son propi carácter.

DESCARGUES. *Orog.* Serra del Canigó, a la esquerra del Coll de Bocacers, dominada pêl Pich de Septhomes.

DESCARTARSE. v. r. Perdre o minvar l' estimació, l' afecte, l' amor.

DESCAUCIONAR. v. a. Deslliurar d' una causa o fiança.

DESCAVAR. v. a. *Ter.* BESCAVAR.

DESCENTRACIÓ. f. Acció de descentrar y descentrarse.

DESCENTRADOR, A. adj. y s. Qui descentra. || Lo que descentra.

DESCEREBRAR. v. a. Descervellar, treure 'l cervell. || *Fig.* Fer perdre 'l judici. || Amoinar, capficar.

DESCEREBRARSE. v. r. Descervellarse, treures el cervell. || *Fig.* Tornarse boig, trencarse 'l cap. || Amoinarse, capficarse.

DESCEREBRAT, DA. p. p. del verb DESCEREBRAR. || Qui ha perdut el cervell.

DESCIVILISABLE. adj. Que 's pot descivilisar.

DESCIVILISACIÓ. f. Retrocés, pèrdua de la civilisació, tornant al estat de barbarie.

DESCIVILISAR. v. a. Destruir la civilisació, fent recular el progrès dels avenços.

DESCIVILISARSE. v. r. Perdre un poble la civilisació. || Recular en els graus de civilisació un estat.

DESCIVILISAT, DA. p. p. del verb DESCIVILISAR. || Que ha perdut la civilisació tornant al estat de barbarie.

DESCOBLAR. v. a. Separar, desaparellar. Se diu descoblar les cartes de l' operació de separar les del meteix coll, les figures, les pedres o 'ls trunfos.

DESCOBLARSE. v. r. Separarse, desaparellarse.

DESCOBLAT, DA. p. p. del verb DESCOBLAR. || adj. Separat, desaparellat.

DESCOLIGAR. v. a. Desfer una lliga o coligació.

DESCOLIGARSE. v. r. Separarse d' una lliga o coligació.

DESCOLIGAT, DA. p. p. del verb DESCOLIGAR. || Separat d' una lliga o coligació. || DESLLIGAT.

DESCOMUNALMENT. adv. D' una manera descomunal, extraordinaria.

DESCONCERTANT, A. p. a. de desconcertar. Desconcertante.

DESCONFIR. v. a. *Ant.* Derrotar, vèncer.

DESCONSAGRAR. v. a. PROFANAR.

DESCONSIDERACIÓ. f. Perdua de la consideració. || Acció de desconsiderar, desatenció, ofensa, grollería.

DESCONSIDERADAMENT. adv. Sense consideració.

DESCONSIDERAR. v. a. No considerar, mancar a la consideració. || Fer una desatenció, una ofensa.

DESCONSIDERAT, DA. p. p. del verb DESCONSIDERAR. || Qui ha estat víctima d' una desconsideració. || Qui no té miraments.

DESCONTAGI. f. Desaparició del contagi.

DESCORATGE. m. Manca de coratge, defalliment, manca de cor o d' ánima, covardía.

DESCORATJADOR, A. adj. Lo que descoratja. Descorazonador.

DESCOTAR. v. a. y 'ls seus derivats. || ESCOTAR.

DESCRISTIANAR. v. a. Fer perdre la fe cristiana, deixar d' ésser cristiá, abjurar del cristianisme.

DESDIBUIXARSE. v n. Borrarse, desvaneixes una imatge. Borrarse, desvanecerse.

DESDIBUIXAT, DA. p. p. de DESDIBUIXARSE. Borrado.

DESDOBLEGAMENT. m. Acte y efecte de desdoblegar o desdoblegarse. Desdoble.

DESEIXIT, DA. adj. Llest, inteligent, desinvolt.

DESEMBAGULAR. v. a. Treure obgectes del bagul o dels baguls.

DESEMBAGULAT, DA. p. p. del verb DESEMBAGULAR. || Tret del bagul o baguls.

DESEMBALCAR. v. a. Treure la boga de les cadires anomenada balca; esbotzarles.

DESEMBALCAT, DA. p. p. del verb DESEMBALCAR. || adj. Que no té balca o boga; esbotzada.

DESEMBOCADA. f. Desembocadura, desembocador. Desembocadura.

DESENCORVABLE. adj. Que 's pot desencorvar, que pot adreçarse.

DESENCORVAR. v. a. Fer desapareixer la corvadura o encorvament. || DESENCORBAR.

DESENCORVARSE. v. r. Perdre la corvadura o encorvament.

DESENCORVAT, DA. p. p. del verb DESENCORVAR. || Que ha perdut la corvadura o encorvament.

DESENCOSTIPARSE. v. r. Curarse d' un constipat. || Treures un constipat.

DESENDEVANT. adv. t. Desde ara en avant. De aqui en adelante.

DESENCONGIRSE. v. r. Estirarse, posarse dret. Enderezarse.

DESENCORATJADOR, A. adj. Lo que desencoratja. Descorazonador, desalentador.

DESENCORATJAMENT. m. Acte o efecte de desencoratjar o desencoratjarse. Descorazonamiento, desaliento.

DESENCORATJAR. v. a. DESCORATJAR.

DESENGRAVAR. v. a. *Art. y of.* Separar el contacte de les dents a les rodes d' engravació.

DESENLLUSTRABLE. adj. Que 's pot desenllustrar.

DESENLLUSTRADIÇ, A. adj. Qu' és fácil de desenllustrar o desenllustrarse.

DESENLLUSTRAR. v. a. Treure o fer perdre 'l llustre. Deslustrar.

DESENLLUSTRAT, DA. p. p. del verb DESENLLUSTRAR. || Que ha perdut el llustre.

DESENRINXOLAR. v. a. Desfer els rinxos, y més particularment parlant del cabell. Desrizar. || També s' usa com recíproch. Desrizarse.

DESENRINXOLAT, DA. p. p. de desenrinxolar y desenrinxolarse. Desrizado.

DESENROTLLAMENT. m. Acte y efecte de desenrotllar. Desarrollo.

DESENSEMBLAR. v. a. Separar, deslligar coses qu estaven unides.

DESENSEMBLARSE. v. r. Separarse, deslligarse coses qu' estaven ensembladès o juntes.

DESENSEMBLAT, DA. p. p. del verb DESENSEMBLAR. || Separat, deslligat.

DESENTAFURAR. v. a. Descobrir, trovar alguna cosa amagada o perduda. Descubrir, encontrar.

DESENTENEBRAR. v. a. Per llum, esvair les tenebres.

DESENTOLLAR. v. a. Treure d' un toll. || Fer desapareixer el toll o 'ls tolls formats per un líquit, donar eixida a un líquit entollat.

DESENTRANYADOR, A. adj. *Met.* Qui desentranya o penetra 'l secret o la part oculta d' alguna cosa. Desentrañador.

DESENUTJAR. v. a. Fer passar l' enuig a algú. Desenojar. || r. Desenojarse.

DESESPERANÇAT, DA. adj. Qui ha perdut l' esperança d' alguna cosa. Desesperanzado.

DESFALLIOR. f. Debilitat. Desfallecimiento.

DESFER. v. a. *Art. y of.* Al travall dels teixits, vol dir l' acció y efecte de desteixir. Destejer.

DESFERRA-CAVALLS. *Bot.* Herba del ferro.

DESFESSIT. m. *Ter.* DESFICI.

DESFIANÇA. f. DESCONFIANÇA.

DESFICIARSE. v. r. DESFICIEJARSE.

DESFONAR. v. a. Treure 'l cul o 'l cap plá d' una bota.

DESGANXAR. v. a. DESENGANXAR.

DESGANXAT, DA. p. p. del verb DESGANXAR. || DESENGANXAT.

DESGRAVACIÓ. f. Acte y efecte de desgravar.

DESGRAVAR. v: a. Treure 'l tribut o impost que grava una cosa.

DESGRAVAT, DA. adj. Exempt, no subgecte a impost o tribut.

DESGRUNAR. v. a. Separar les engrunes.

DESGUITERRAMENT. m. *Fam.* DESGAVELL.

DESIARA. *Ter. Mallorquí.* De tant en tant. De vez en cuando.

DESIGOLTAT. f. Vegis DESIGUALTAT.

DESINCUSA. f. *Ter. Sopeira.* Excusa, pretext, subterfugi.

DESLLOCAR. v. a. Fer que una gallina deixi de ser lloca. Hacer que la gallina deje de ser clueca.

DESMANEGAR. v. a. *Art. y of.* Descollar o afluixar lo qu' estigui ben unit.

DESMOSSAR. v. a. Treure el mos.

DESNIAR. v. a. *Fig.* Despollar, assolar.

DESNUSAR. v. a. DESNUAR.

DESORI. m. Desconsol, aflicció gran a causa de alguna desgracia o disgut. Desconsuelo, desolación. HAVERHI UN DESORI. fr. Haverhi en alguna casa un gran desconsol o una gran aflicció acompanyada de crits y gemechs. *Ser aquello una mar de lágrimas.*

DESPALAU (Frederich). *Biog.* Noble catalá que vivía als començos del sigle XVII. Va escriure una ressenya de les festes celebrades al saló de la Llotja de Barcelona, quan les corts celebrades per En Felip III, contenint noticies molt curioses d' aquells temps.

DESPARIONAT, DA. adj. Lo que no fa parella. Desapareado.

DESPARRIGAR. v. a. Escarbotar la terra les gallines.

DESPECTIVAMENT. adv. m. Ab despreci. Despreciativamente.

DESPENDRE. v. a. *Ant.* ESMERÇAR.

DESPENJAR. v. a. Baixar alguna cosa del lloch ont es penjada. Descolgar.

NO DESPENJA DE MÉS ALT QUE D' ALLÁ ONT ARRIBA. fr. *Fam.* NO ARRIBA A MÉS. *No alcanza á más.* (Se diu de qui es tonto o té poch coneixement).

DESPENJARSE. v. r. Descolgarse

DESPIADADAMENT. adv. m. Sense gens de pietat. Despiedadamente.

DESPIEDAT, DA. adj. Qui no té pietat. Despiedado.

DESPLANTAR. v. a. Arrencar una planta o un arbre.

DESPLANTAT, DA. p. p. del verb DESPLANTAR.

DESPLEGAMENT. m. DESENROTLLO.

DESPOLLAGAR. v. a. Treurer de pollaguera. S'usa en sentit material y en sentit moral. Sacar de quicio.

DESPRECIATIU, VA. adj. DESPECTIU.

DESPUIG (Joan). *Biog.* Relligiós, erudit en antiguetats y bon poeta en les llengües clássiques. Va neixer a Palma al any 1776. Als setze anys va ésser nomenat xantre de la catedral de Mallorca, al any 1808, era secretari de la Junta de Defensa de l' illa, diputat provincial al any 1820, y secretari de la Junta de Caritat al any 1833. Va morir al any 1853.

— (JOAN). *Biog.* Doctor en drets y teología, nadiu de Palma y mort a n' aquella ciutat al any 1780. Era erudit en assumptes històrichs, cánons y lleis. Entre els seus travalls literaris cal esmentar una memoria relativa a la lápida romana descoberta a Pollença al any 1765, desfent erros històrichs.

DESPULIR. v. a. Treure 'l puliment d' alguna cosa. Despulir.

DESPULIT, DA. adj. Lo que ha perdut el puliment. Despulido.

DESPUYS. adv. *Ant.* Després.

DESSANGNABLE. adj. Que 's pot dessangnar.

DESSANGNACIÓ. f. Acte y efecte de dessagnarse, de perdre sanch. Desangración.

DESSANGNAMENT. m. Acció y efecte de dessangnar. Desangramiento.

DESSANGNAR. v. a. Treure la sanch. || Rajar sanch. Desangrar, sangrar.

DESSANGNARSE. v. r. Perdre la sanch. Desangrarse.

DESSANGNAT, DA. p. p. del verb DESSANGNAR. || Que ha perdut la sanch. Desangrado.

DESSERVIR. v. Perjudicar, ofendre, agraviar.

DESSERVIRSE. v. r. Perjudicarse a un meteix.

DESSERVIT, DA. p. p. del verb desservirse. Perjudicat, agraviat, ofès.

DESSOMNILLAR. v. a. Despertar, desvetllar, deixondir, treure la sòn.

DESSÚS. prep. *Ant.* DESSOBRE. || adv. *Ant.* DALT.

DESTAROTAR. v. a. *Fam.* DESCONCERTAR.

DESTAROTAT, DA. adj. DESCONCERTAT.

DESTEIXIR. v. a. DESFER.

DESTIMBARSE. v. n. ESTIMBARSE.

DESTINATARI. m. y f. Aquell a qui s' adreça una cosa.

DESTRAU. f. *Ter.* DESTRAL.

DESTRIAMENT. m. Acte y efecte de destriar o de destriarse. Descomposición.

DESTRIAR. v. a. Desfer, dividir. Deshacer. || r. Deshacerse, dividirse, descomponerse.

DESUSAT, DA. adj. Lo que no s' usa o ja es fora de moda, materialment y metafòricament parlant. Desusado.

DESVAGAMENT. m. Acte o efecte de desvagarse. Falta de ocupación.

DESVEYAR. v. a. *Ter. de Sopeira.* Desmamar una criatura, desvesarla del pit. Destetar.

DESVINCLACIÓ. f. Acte o efecte de desvinclar. Desvinculación.

DESVINCLAR. v. a. Desfer o anular un vincle. S' aplica més generalment als bens vinclats. Desvincular.

DESVINCLAT, DA. p. p. de desvinclar. Desvinculado.

DESVIRONDAR. v. a. DESTORNELLAR.

DESVIRONDAT, DA. p. p. de DESVIRONDAR. Destornillado.

CERVELL DESVIRONDAT. CAP SENSE SENY.

DETAL. m. *Ant.* Culpa, follia, defecte.

DETERMINISME. m. *Fil.* Sistema en que la determinació de la nostra voluntat se subordina a la influencia d' un mòvil o motiu superior. Determinismo.

DETERMINISTA. s. y adj. Partidari del determinisme. Determinista.

DETINRE. v. a. Deturar, detenir, aturar. Detener, parar.

DETURADOR, A. adj. ATURADOR.

DEUS D' EN BERTRÁN. *Hidrog.* A la comarca de Camprodón, ont a flor de terra, brollen les aigües, que descendeixen al engorjat llit del Ritort. || — DEL SITJAR. A un costat del Costabona, a l' altitut de 1650 metres a la comarca de Camprodón. S'anomena també aquell lloch Fonts del Ritort. || — DEL VILARDELL. Prop del camí de Vilallonga y la casa del Vilardell, a la comarca de Camprodón. || — D' OLOT. Al camí vell de Santa Pau, prop d' Olot, caudaloses fonts anomenades les Deus.

DEVANADORES. f. *Art. y of.* A les filatures de cotó mena d' arpi ab regles de ferro, que mogut ab moviment cercolar, copeja y desfibra el textil.

DEVANTAR. v. a. Caminar més qu' un altra, passantli al devant. Aventajar.

DEVANTERAMENT. adv. m. Primerament.

DEVENIR. v. n. Esdevenir, succeir.

DEVESA (Salvador). *Biog.* Químich remarcable dels començos del sigle XIX, practicant d' exèrcit al any 1817, y acadèmich de la de Ciencies y arts de Barcelona, ont va llegir notables travalls respecte a la producció de colors y de sabons desde 'ls anys 1818 al de 1835.

DEVINDRE. v. n. ESDEVENIR o ESDEVINDRE.

DEVONIÁ, NA. adj. *Geol.* DEVÒNICH.

DEVÒNICH, CA. adj. *Geol.* Calificatiu dels terrenos immediatament posteriors al silúrich y anterior al carbonifer, nomenat aixís per haverse estudiat primer que en lloch al Devonshire, comtat d' Anglaterra. Comprèn les velles roques sorrenques roges, les calices metamòrfiques, l' antracita, etc. Devónico.

DESORA. adv. APROP.

DEYÁ (Bartomeu). *Biog.* Cirurgiá y notari nadiu de Menorca, que vivía al sigle XVII. Era molt erudit y ademés de molts opúsculs de carácter juridich, va compilar els privilegis de l' illa menorquina.

— (LLUIS DE). *Biog.* Caputxí de Mallorca, nadiu de aquella vila, que va pendre l' hábit al 1738, havent sigut lector en teología, y molt competent en llengües extrangeres, havent traduit nombroses obres dogmátiques.

DEZBACH (Joan). *Biog.* Noble senyor mallorquí, perseguit y assessinat pêls comuners al any 1522; era autor d' uns curiosos *Recorts de coses d'Espanya.*

— (JOAN). *Biog.* Bisbe del sigle XVII que va neixer a Pollença al any 1617. Era doctor en abdós drets, canonge de la seu mallorquina, inquisidor y fiscal del Sant Ofici y bisbe d' Urgell, ont va morir al any 1688, havent publicat discursos y pastorals molt celebrades.

DEZCALLAR (Grau) *Biog.* Militar y escriptor que va neixer a Palma l' any 1731. Era capitá d' infantería, cavaller de Calatrava y tresorer del reial patrimoni de Mallorca, havent compost nombroses poesíes castellanes y essent autor d' un Memorial al rei contra les constitucions sinodals imposades pêl bisbe de aquella illa.

— (MARTÍ) *Biog.* Jesuita que va neixer a Palma, l' any 1716, morint a Ferrara al 1799. Era molt erudit en historia y en botánica, y havía subscrit les seues obres ab el nom de Pròsper Martí. Entre els seus travalls figuren les Memories històriques y geográfiques de Ibiça y Formentera, y la *Storia natural dell' Isola d' Ibiza.*

— (MATEU). *Biog.* Poeta mallorquí del sigle XVII que l' any 1626 va escriure les *Coples de la Verge María.*

— (MIQUEL JOAN). *Biog.* Teòlech nascut a Palma y mort l' any 1699. Era vicari general de Mallorca y catedrátich de cánons a la seua universitat.

DEZCLAPEZ (Diech). *Biog.* Remarcable jurisconsult palmesá que vivía al sigle XVII, morint a Palma l' any 1673. Era doctor en abdós drets, quan se feu capellá deixant nombroses obres de jurisprudencia, de matemátiques, de poesía y d' astronomía.

— (JOAN OT). *Biog.* Musich, home de ciencia y poeta mallorquí, mort l' any 1701.

— (MARÍA DE JESÚS). *Biog.* Escriptora mallorquina que va pendre l' hábit de carmelita l' any 1620 al convent de Santa Teresa de Palma, essentne 19 anys priora y havent escrit la seua historia. Era intelligenta conreuadora de les llengües clássiques. Va morir l' any 1668.

— (MIQUEL). *Biog.* Monjo cartoixá de Valldemossa, y primer prior mallorquí de la meteixa desde 1476 fins a 1492. El cronista Mut, fa d' ell grans elogis pêl seu saber y les seues virtuts. Va morir al any 1495

DEZCÁS (Miquel). *Biog.* Excellent poeta llatí del sigle XV autor de nombroses obres. Era nadiu de Mallorca.

DIABASSA. f. *Min.* DIORITA.

DIABLURA. f. Malesa, obra del diable.

DÍA FENER. *Ter.* DÍA FEYNER.

DÍA FESTER. *Ter.* DÍA DE FESTA.

DIALECTAL. adj. Lo que 's refereix o pertany als dialectes.

DIALOGADAMENT. adv. En forma de diálech.

DIATOMEA. f. Infusori molt petit que 's reprodueix d' una manera rapidíssima. Diatomea.

DICTERI. m. Injuria. Dicterio.

DIDAL. m. *Art. y of.* Al teler mecánich, peça reblada a una molla pera sostindre l' agulla del taco.

DIDOSTA. f. *Bot.* Homala de Júpiter.

DIFERENCIACIÓ. f. Acte o efecte de diferenciar. Diferenciación.

DIFONDRE. v. a. DIFUNDIR.

DIFRANGENT. adj. Sotmès a la difracció. Difrangente.

DIGA. v. imp. DIGUI.

DIGNATARI. m. Que posseeix o exerceix una dignitat. || Que té una representació al estat o a la iglesia.

DIENT. v. p. p. Qui diu.

AL MÉS DIENT. A les subastes el que promet un preu més alt.

DILUIMENT. m. DEIXATAMENT.

DILUVIAL. adj. Diluviá, pertanyent o relatiu al diluvi.

DIMINUTAMENT. adv. D' una manera diminuta.

DIMONÍACH, CA. adj. Pertanyent o semblant al dimoni. Demoniaco.

DIMONIET. m. dim. DIMONIÓ.

DIMONIOT. m. aum. **Demoniazo.**

DIMONTRI. m. DIMONTRE.

DINADA. f. *Bot.* **Drezo.**

DINAMISAR. v. a. Donar força o potencia, enfortir. **Fortalecer, robustecer.**

DINAMISARSE. v. r. Enfortirse, donarse força. **Robustecerse, fortalecerse.**

DINAMITER, A. m. y f. Qui fá us de la dinamita pera destruir les coses o persones. **Dinamitero.**

DINGÚ, NA. pron. *Ter.* Ningú. **Ninguno.**

DINTELL. m. March de fusta d' una porta. || BRANCAL, LLINDAR.

DIR.

NO ENVIARLI A DIR PER LA CRIADA. fr. *Fam.* Dir directament a algú les queixes que 's tenen d' ell. *No decírselo por correo.*

DISCOIDAL. adj. Que té forma de disch.

DISCONFORME. adj. Que no s' avé, que no está conforme, discordant. || Diferent, desigual, desproporcionat.

DISCONFORMITAT. f. Discordancia, oposició. || Diferencia, desigualtat. **Disconformidad.**

DISCONTINUITAT. f. Manca de continuitat.

DISCONTINUU, A. adj. Que no és contínuu, que no ofereix continuitat.

DISCRETEIG. m. Acte o efecte de discretejar. **Discreteo.**

DISCRETEJAR. v. n. Fer gala de discret. S' usa generalment en sentit irònich. **Discretear.**

DISPENSARI. m. Lloch ont se fá la primera cura als qui prenen mal. **Dispensario, casa de socorro.**

DISTANCIACIÓ. f. Separació, acte y efecte de posar la distancia per entremitg. || *Fig.* Discordancia, disconformitat, desacert.

DISTANCIAR. v. a. Separar, posar per entremitg la distancia.

DISTANCIARSE. v. r. Separarse. || *Fig.* Posarse en desacort, en oposició.

DISTANCIAT, DA. p. p. del verb DISTANCIAR. || adj. Separat, posat a distancia. || *Fig.* Disconforme.

DIT.

DIT MITGER. DIT DEL MITG.

DITXAROT, A. adj. *Ter.* Qui té bons acudits. **Ocurrente, chistoso.**

DIURNAL. adj. DIURN.

DIVENRES. m. *Ter.* DIVENDRES.

DIVINACIÓ. f. Divinisació, obra de divinisar. **Divinación.**

DOBA. f. Salmorra o such salabrós ab quin se conserven les fruites.

DOBLA. f. Doblech, dobladura y aixís se diu: *posar la flassada de dues dobles.*

DOBLAR. v. a. *Art. y of.* A la preparació dels teixits, reunir varis fils en un de sol, pera disposarse a retorcels.

DOCTORALMENT. adv. m. D' un modo doctoral, ab sabiesa. **Sapientamente.**

DOCTRINARIAMENT. adv. D' una manera doctrinaria.

DOCTRINARISME. m. Importancia exagerada que 's dona a les doctrines. Imposició dels principis doctrinals sobre la realitat. **Doctrinarismo.**

DOLCESA. f. DOLÇOR.

DOLÇ m. y derivats. DOLS al DICCIONARI.

DOLENÇA. f. **Dolencia.**

DOLICOCEFAL. m. *Antrop.* De cap perllongat. **Dolicocéfalo.**

DOLLA. f. *Art. y of.* Mena d' anell de ferro-colat o tubo cilíndrich de la llargaria del dau, ficat dins del arbre o turrió pera eslalviar el desgast d'aquestos.

DOMENECH (Antoni). *Biog.* Metge de la primera meitat del sigle XIX. Era catedrátich de agricultura a la Escola de la Junta de Comers y soci de l' Academia de Medicina, y de la Económica de Amichs del País. Va escriure entre altres travalls una memoria del *estat de l' agricultura y la botánica,* 1842, y una *Historia topográfica de Torroella de Montgrí,* 1846.

— (FRANCESCH). *Biog.* Doctor en medicina y cirurgía, que va neixer a Barcelona l' any 1820. Va ésser president de l' Academia de Ciencies naturals y Arts l' any 1851, catedrátich de química al 1852, soci de varies corporacions y el primer d' ensajar la llum elèctrica a Barcelona l' any 1866. Va deixar nombroses obres de fisiología, d' análisis y d' altres ciencies.

— (PERE GAYETÁ). *Biog.* Jurisconsult y escriptor mallorquí, que va neixer a Palma l' any 1728. Era doctor en drets al 1749, síndich y diputat del comú de Palma, advocat de la mitra, etc., y va morir l'any 1779. Entre les seues obres figuren, *Fragments històrichs, Crònica d' Alcudia,* el diari *Mercurio mallorquín* de 1765 a 1779 (manuscrit), y el *Vocabulari trilingüe.*

DOMENGE (Bartomeu). *Biog.* Poeta llatí, lector de teología y prior del convent de predicadors de Palma d' ont era nadiu, morint·hi l' any 1733.

— (GUILLEM). *Biog.* Jurisconsult catalá que vivía a les derreríes del sigle XIX, y va escriure un aplech de comentaris sobre les *Constitucions de Catalunya* qu' esmenten En Bosch, En Mieres y altres tractadistes.

DOMENGE (Cân). *Geog.* Veinat de l' illa de Mallorca, al camí de Palma a Estallenchs, enfront del que mena al monastir de La Reial.

DOMICILIAR. v. a. Senyalar la residencia o domicili.

DOMINGO (Arcís de Sant). *Biog.* Carmelitá descalç nadiu de Perpinyá, ont va morir a la primera meitat del sigle XVIII. Al any 1722 va escriure un discurs en lloança de Lluis XV.

DOMS (Antoni). *Biog.* Noble mallorquí, virrei y capitá general de Mallorca desde 1577 fins a la seua mort, esdevinguda l' any 1582. Era autor dels capitols y ordinacions del regne promulgats l' any 1579.

— (BERENGUER). *Biog.* Governador del regne de Mallorca y fidel servidor del rei Alfons IV, a qui al any 1436, quan l' expedició de Gaeta, va proporcionar 1300 homes armats per son compte y entregar 3000 lliures mallorquines. A la lluita civil de pagesos y ciutadans, va ésser qui va posar pau a l' illa. A l' arxiu de la Corona d' Aragó s' hi serva un memorial dels seus fets, escrit per ell.

— (FRANCESCH). *Biog.* Filosoph y teòlech mallorquí, que va neixer a Palma l' any 1633, vestint la sotana de jesuita al 1649. Era eloqüent orador, calificador del Sant Ofici, y autor de nombroses obres, algunes d' elles relatives a En Lull.

— (JOAN LLUIS). *Biog.* Historiaire del sigle XVI, que va escriure algunes obres d' historia antiga de molt bon criteri. Era correcte llatinista y en aquesta llengua va redactar les seues digressions històriques dels grechs y dels romans, als anys 1579 y 1580.

Delfí Donadiu y Puignau

DOMENY. adj. DOMINICH.

DOMENYAR. v. a. DOMINAR.

DONADIU Y PUIGNAU (Delfí). *Biog.* Escriptor y helenista, que va neixer a Vilajuiga l' any 1845, morint allí meteix al de 1904. Havia començat al seminari de Barcelona els estudis eclesiástichs y a l' Universitat va doctorarse en filosofía y lletres al any 1871. Al any 1882, va obtindre a la meteixa facultat,

la çátedra de llengua hebraica. Era autor de nombrosos travalls, de filosofía, de psicologia, y de gramática, havent publicat en 1890 un notable *Diccionario de la lengua castellana* ab la correspondencia catalana.

DONAMENT. f. *Ant.* Cessió, abandono voluntari.

DONA MORTA. *Orog.* Al Vallespir, coll que separa dues branques de la riera dels Cortals.

DONARI. m. *Ant.* Gracia, moviment, elegancia. **Donaire.**

DONCELL. m. *Bot.* DONZELL.

DONQUES. conj. *Ter.* DONCHS.

DORMILECH, GA. adj. Qui dorm molt. **Dormilón.**

DORMILENCH, CA. m. y f. DORMILEGA.

DORVAL. m. *Bot.* Fulles d' orval.

DOSSELL. m. DOSSER.

DOVELLATGE. m. *Arquit.* Conjunt de dovelles de un arch. **Dovelaje.**

DRAGONERA. *Bot.* Planta de la mena *Arum drancuculus* a Menorca.

DRAPAR. v. a. *Ant.* VESTIR.

DRAPAT, DA. p. p. del verb DRAPAR. Vestit. || adj. Arreglat.

DREÇA. f. Drecera, camí més dret, més curt. **Atajo.**

DREÇANAL. m. Dreçana, algunes dreçanes.

DRETURANÇA. f. *Ant.* RECTITUT.

DUART (Esteve). *Biog.* Relligiós carmelitá, que vivía al sigle XVII y havía publicat en catalá algunes obres de devoció.

DUBITABLE. adj. Que 's pot dubtar, dubtós.

DUBITAR. v. a. DUPTAR.

DULACH (Joseph). *Biog.* Relligiós franciscá que vivía a les derreríes del sigle XVII. Era eloqüent predicador, y autor d' algunes obres pietoses, esmentades ab elogi per Marca y Coll.

DULER. m. Pastor que cuida de la dula.

DUPERIER (Carles). *Biog.* Poeta clássich nadiu del Mitjorn de França, que va assolir renòm per les seues composicions llatines. Va morir a Aix al any 1682.

DURABLEMENT. adv. D' una manera durable.

DURÁN (Coll de). *Orog.* Cim de la comarca de Olot, a 1,200 metres d' alt, al limit de les comarques d' Olot y de Vich, entre 'l Puig de Satoges y 'l cim de la Creu del Rabadá.

DURETA (Son). *Geog.* Al camí del caseriu de Gènova, a Palma de Mallorca.

DURI (Son). *Geog.* Caseriu del terme de Campos, al partit de Manacor, a l' illa de Mallorca. Es a la vora del mar.

DUTXA. f. Raig d' aigua qu s' aplica a qualsevulla part del cos y 's pren per remei. **Ducha.**

DUYMÉS. adv. *Ant.* Desd' ara.

EBO. *Geog.* A la prov. d' Alacant. Vegis VALL DE EBO.

EBORARIA. f. S' anomena aixís la escultura en marfil, y per extensió la part de l' arqueología que s' ocupa dels obgectes d' os y de marfil. **Eboraria.**

EBORI. m. MARFIL.

EBRE (Ribera de). *Geog.* Vegis RIBERA D' EBRE.

EBUSITÁ, NA. adj. Determinatiu cientifich de lo qu' és o procedeix d' Ibiça, a les illes Balears.

EBUSSIS. *Geog. ant.* Nom que a l' antigor se donava a l' illa d' Ibiça.

ECARTAMENTS. m. pl. *Art. y of.* A les filatures, lo que va de centre a centre entre 'ls corrons consecutius de l' estiratge.

ECARTÉ. m. Joch de cartes molt usat al Rosselló y Cerdanya, que 's juga entre dos ab cinch cartes cada hú, que poden cambiar ab altres, guanyant el primer que faci cinch tantos. **Ecarté.**

ECBÓBICH, CA. *Med.* Remei pera promoure 'l part. **Ecbòbico.**

ECLAMPSIA. f. *Med.* Malaltía convulsiva, propia de les criatures, de les dones embraçades o de les parteres, que ocasiona accessos y altera les facultats sensitives y intelectuals. **Eclampsia.**

ECLOSIÓ. f. Acte y efecte de badarse una cosa y més particularment les flors. || ESCLAT.

ECLUSE (L'). *Geog.* Lloch del cantó y districte de Ceret, al camí de Perpinyá, ont s' hi serven restos arqueològichs remarcables dels romans y de l' Edat Mitjana. *Clusæ Spaniæ* s' anomenava al período mitgeval, *portes d' Espanya.*

ECUABLE. adj. Que pot ésser posat en equació.

ECUANIMITAT. adj. Recte, imparcial, serè. || Igualtat d' ánim y d' esperit.

ECUANIMITAT. f. Imparcialitat, rectitut. || Igualtat d' esperit.

EDAT. f. ETAT.

EDEOLOGÍA. f. Coneixement y estudi dels orgues de la generació.

EDEOLOGISTA. m. Metge qu' estudía especialment els orgues de la generació.

EDMÓN. n. p. **Edmundo.**

EDUCATIU, VA. adj. Lo que educa o és propi pera educar. **Educativo.**

EFECTIVITAT. f. Qualitat de lo efectiu. || Realitat, existencia.

EFICIENTMENT. adv. D' una manera eficient.

EFIGENIA. f. n. p. **Efigenia.**

EFUSIÓ. f. Espandir un líquit, y més comunament algún dels qu' entren al organisme, com sanch, llet, suor. || *Fig.* Expansió del afectes del ánim. || Fervor de les pregaries fetes al cel. **Efusión.**

EGA. f. *Ter. de la conca de Tremp.* EGUA.

EGARA. *Geog. ant.* Nom de Terraça en temps dels romans.

EGARENCH, CA. adj. Natural de Egara o pertanyent a aquella població. **Terrasense.**

EGICA. *Biog.* Rei visigoth del sigle VII y gendre de Ewigi. Va reunir els concilis del XV al XVII, condemnatoris dels jueus, assamblees tingudes a Tolet, morint, ja vell, al any 700.

EGIDI. *Biog.* Vegis ROMA (EGIDI).

EGOLATRA. m. y f. Adorador de sí meteix.

EGOLATRÍA. f. Adoració d' un meteix.

EGOLÁTRICH, CA. adj. Relatiu o pertanyent a la egolatría.

EUGUES (Plá de les). *Orog.* Macís, a 1,209 metres d' altura, als confins del Conflent ab el Vallespir.

EIMERICH (Nicolau). *Biog.* Vegis AIMERICH Y AYMERICH (NICOLAU).

EIXAMORAR. v. a. *Ant.* HUMITEJAR. || SUAVISAR.

EIXAMORÓS, A. adj. *Ant.* SUAU, TOU. || MOLL, HUMIT.

EIXAMPLAR. Vegis AIXAMPLAR.

EIXARCIA. f. Xarxa. Jarcia.

EIXANGAR. v. a. Resacar.

EIXÁVEGA. Vegis XÁVEGA.

EIXELLERÓ. Vegis AIXELLERÓ.

EIXIDOR. m. Sortida, eixida, y aixís se diu: *té bon eixidor.*

EIXIVERNAR. v. a. Sejornar a un lloch determinat al hivern. Invernar.

EIXÓGAR. Vegis EIXÒVAR.

EIXORDAR. Vegis AIXORDAR.

ELABRENT. m. *Ter. de Capellades.* Qui elaborava el paper, tenint la pasta al motllo que picava y treia del aigua.

ELECTORABILITAT. f. Condició que reuneix qui és apte pera elector.

ELECTORALMENT. adv. En forma o sistema electoral.

ELECTRIU. f. Electora. A les modernes idees feministes, les dones que pretenen obtindre dret electoral.

ELECTROIMAN. m. *Fís.* Imán artificial format per l' acció d' una corrent elèctrica al passar per una barra de ferro dolç. Electroiman.

ELECTROQUIMIA. *Fís. y quim.* Ciencia qu' estudía 'ls fenòmens elèctrichs, relacionats ab els de la química. Electroquimia, electroquímica.

ELEGANTESA. f. ELEGANCIA.

ELEMENTALMENT. adv. D' una manera elemental. Elementalmente.

ELÍAS. *Biog.* Canonge de l' iglesia de Roda, que ara forma part del bisbat de Lleida. Vivía al sigle XII, y va deixar escrita en pergamí, per manament del bisbe Gaufret, la *Vida de Sant Ramón Guillem,* que als començos d' aquella centuria ocupava aquella Seu.

— DE MOLINS (ANTONI). *Biog.* Entès arqueòlech y escriptor barceloní, que va neixer a mitjans del sigle XIX, morint al any 1909. Pertanyía al Cos d' arxivers y bibliotecaris, y va prestar bons serveis a la historia catalana, essent director quefe del Museu Arqueològich establert al local qu' havía sigut Capella reial de Santa Agata. Al any 1874 va començar la publicació de la remarcable *Revista histórica latina,* que junt ab En Pella dirigía. Va escriure y publicar travalls històrichs, que acreditaren la seua competencia en aquesta mena d' estudis, y cal esmentar entre ells el *Diccionario biográfico de artistas y escritores catalanes del siglo XIX* (1890-1894). Formava part de diverses corporacions, entre altres de l' Academia de la Historia, en qualitat de corresponent.

ELÍES. m. n. p. d' home. Elías.

EL MOR. *Geog.* Collada de la comarca d' Olot, a 400 metres d' elevació, demunt la vall de La Miana. Prop d' ella s' hi alça la iglesia romànica de Sant Silvestre, de quina parlen ja 'ls documents del sigle X.

ELNA (Lluis de). *Biog.* Relligiós que vivía a mitjans del sigle XVI y pertanyía a l' ordre caputxina. Va sejornar llarch temps a Portugal, essent allí per dues vegades custodi de l' ordre. Era un dels helenistes més calificats del seu temps y home de molt saber, que va deixar escrites algunes obres bibliques.

ELOGIABLEMENT. adv. D' una manera elogiable o lloable.

ELOGIÓS, A. adj. Que suposa o conté elogi.

ELOGIOSAMENT. adv. De manera lloable.

ELOGISTA. m. Qui elogía o bé dispensa elogis.

ELUCUBRADOR, A. m. y f. Qui fa elucubracions.

ELUCUBRATIU, VA. adj. Relatiu o pertanyent a la elucubració.

ELUDIBLE. adj. Que 's pot eludir o defugir.

EMANCIPAR. v. a. *Fig.* Donar llibertat a una nació o a un poble, treientlo de la dominació opresora d' un tirá. || Eixir una cosa de la subgecció en que 's trobava. En abdós casos s' usa també 'l verb com a verb reflexíu.

EMBADISNAR. v. a. Inondar, amarar.

EMBADOCAT, DA. p. p. d' embadocarse. Embabiecado, embelesado.

EMBALUM. m. Se diu de tot lo que abulta molt.

EMBALUMS Y NOSES. fr. Coses que sols serveixen de destorp. Trastos.

EMBARAÇÓS, SA. adj. Que causa o pot ocasionar embaráç. Embarazoso. || *Fig.* Crítich, cas de difícil solució, perjudicial, incòmodo.

CAS EMBARAÇÓS. Assumpte dificultós de resoldre. *Caso crítico, comprometido.*

EMBARAÇAR. v. a. y els seus derivats. EMBARASSAR al DICCIONARI.

EMBARCADER. m. EMBARCADOR.

EMBARDIÇARSE. v. r. Ficarse entre mitg de bardiçes.

EMBARRASSAR. v. a. y els seus derivats. EMBRAÇAR.

EMBARRAT. m. *Art. y of.* ARBRE.

EMBARRILADOR, A. adj. Qui té al seu cárrech l' operació d' embarrilar algún líquit o obgecte.

EMBARRILAR. v. a. Posar y conservar alguna cosa dintre de varis barrils.

EMBARRILAT, DA. p. p. del verb EMBARRILAR.

EMBELLIDOR, A. adj Lo que embelleix o serveix pera embellir. Embellecedor.

EMBIBIRSE. v. a. *Ter. de Girona.* Embeure, embeures. Embeberse.

EMBIORNADA. f. *Ter.* EMPENTA.

EMBLANQUINADA. f. EMBLANQUINAT y EMBLANQUINAMENT. || Acte y efecte d' emblanquinar les soques dels arbres pera presservarlos de qualque malura. Encaladura.

EMBOGIR. v. r. Perdre 'l seny, el coneixement. Enloquecer. || S' usa també com a reciproch.

EMBOGIT, DA. adj. Enloquecido.

EMBOIRAMENT. m. Acte o efecte d' emboirarse. || *Fig.* Emborratxar.

EMBOIRARSE. v. n. Cobrirse la terra o 'l cel de boires. Ponerse la niebla en algún punto.

EMBOIRAR. v. a. Cobrir de boires. || *Fig.* Emborratxar, entontir.

EMBOIRAT, DA. adj. Parlant del cel, cobert o carregat de boira. Nebuloso. || *Fig.* Emborratxat, entontit.

EMBOLICAR.

EMBOLICAR LA TROCA. fr. *Fam.* ESBULLAR EL MARRO.

EMBOLIT. adj. *Ter.* Enfadat.

EMBOLUMAR. v. a. Carregar ab obgectes de molt de bulto, ab desigualtat més a l' un cantó que al altre. || *Fig.* Aglomerar, fer munts sense ordre.

EMBORDIR. v. a. Degenerar, engorronir, embrutir.

EMBORDIT, DA. adj. Lo que s' embordeix o degenera del seu primitiu estat. Bastardeado.

EMBORNAL. f. IMBORNAL.

EMBORNIAMENT. m. *Ter.* ENTERBOLIMENT.

EMBORNIAR. v. r. Ensopir, enterbolir.

EMBORNIAT, DA. adj. *Ter.* ENTERBOLIT.

EMBOSCADA f. PARANY.
CAURE EN UNA EMBOSCADA. Sorpendre. || *Fig.* Caure al parany, ésser víctima d' una traició, d' un engany. *Caer en una emboscada.*

EMBOTINAR v. a. *Fam.* Posar botins. S' usa també com a reflexiu.

EMBOTILOFARSE. v. n. Ferse botilofes. Salir ampollas, parlant d' alguna part del cos humá.

EMBOTORNAR. v. a. Inflar. Hinchar.

EMBRAÇAR. v. a. y els seus derivats. EMBARAÇAR, EMBARRAR.

EMBRAGAR. v. a. *Ter. de Tarragona.* Lligar un cos pesant ab nus escorredor. Posar bragues.

EMBRANCIDA. f. EMBRANZIDA. Correguda llarga.
PENDRE LA EMBRANZIDA. fr. POSARSE A CÓRRER.

EMBRANILLAR. v. a. Guarnir ab troços de branilla de ballena, els gipons, les costelles y altres cossos sangnats y ajustats. Emballenar.

EMBRANILLAT, DA. p. p. del verb EMBRANILLAR. Emballenado.

EMBRÁS. f. y derivats. EMBRÀÇ.

EMBREGAR. v. a. *Ant.* DISPUTAR. || També s' usa com a recíproch. Disputarse, enredarse en cuestiones o disputas.

EMBRETOLIDOR, A. adj. Lo que fa tornar brètol. Envilecedor.

EMBROCACIÓ. f. *Med.* Remei líquit pera mullar de poch en poch alguna banda malalta del cos.

EMBROÇALLAT, DA. adj. EMBROÇAT.

EMBROÇAT. DA. adj. Plè de broça o de mates. Lleno de broza ó de maleza.

EMBROLL. m. EMBRULL.

EMBROLLA. f. Trampa, al joch.

EMBRUNAL. m. *Ant.* EMBORNAL.

EMBRUTIDOR, A. adj. Lo que embruteix. Embrutecedor.

EMBRUTIMENT. m. Acte o efecte d' embrutirse. Embrutecimiento.

EMBULL. m. Enredo, confusió, enredo en quin hi fiquen a tercera persona. || *Fig.* Conflicte de quin no se sap com eixirne. Embrollo.
EMBRULL DE GERNACIÓ. fr. GENTADA.

EMBUTIDOR. m. *Art. y of.* Eina petita de ferro que serveix pera colocar els claus a les peces de ferro, coure, etc. Embutidor.

EMERENCIÁ, NA. n. p. m. y f. Emerenciano.

EMERI (Sant). *Biog.* Fundador y abat del monastir de Banyoles, que encara que de nació francesa, va vindre a la nostra terra ab el rei Carles al sigle XVII, en persecució dels alarbs que sejornaven a la provincia de Girona, morint a Sant Esteve de Guialbes. El seu nom s' enllaça ab una munió de tradicions catalanes, y sembla que va escullir el lloch de Banyoles pera fundar el monastir de Benedictins, per haver allí subgectat una fera que causava grans danys a l' encontrada. La seua fama de santetat, atreia un nombrós concurs d' homens, y ell humil com era, se va retirar a una capella bastida prop del riu Fragot, ont va morir als començos del sigle IX. La seua festa se celebra el 27 de Janer.

EMFATISME. m. ÈMFASIS.

EMFÁTICAMENT. adv. m. Ab èmfasis.

EMFÁTICH, CA. adj. Lo que té èmfasis. Emfático.

EMILIA f. n. p. EMILIA.

EMILIÁ. m. n. p. EMILIANO.

EMILIANA. f. n. p. EMILIANA.

EMMAINADAR. v. n *Ter.* Tindre fills.

EMMAINADARSE. v. r. Tindre molts fills.

EMMAINADAT, DA. adj. Que té fills. || p. p. del verb EMMAINADAR.

EMMARAGARSE. v. r. *Ter.* Enrabiarse, exaltarse, perdre 'l seny.

EMMARLETAT, DA. adj. *Arq.* Lo que té marlets. Almenado.

EMMATCINAR. v. a. EMMATZINAR.

EMMATIÇAT, DA. adj. Matizado.

EMMATIÇATS. Enredats en mates.

EMMATXUCAR. v. a. MATXUCAR.

EMMATXUCARSE. v. r. MATXUCARSE.

EMMATZINAR. v. a. EMMATSINAR al DICCIONARI.

EMMATZINARSE. v. r. Pendre matzines ab el propòsit de matarse.

EMMIGRANYAR. v. a. Donar migranya. Dar jaqueca.

EMMOLLERAMENT. m. L' acció y efecte d' emmollerar y emmollerarse; casament, matrimoni per part del home.

EMMOLLERAR. v. a. Pendre moller, contraure matrimoni, casarse.

EMMOLLERARSE. v. r. Casarse l' home, pendre moller, aixís com emmaridarse, es casarse la dona o pendre marit.

EMMOLLERAT. adj. y p. p. d' EMMOLLERAR. Casat, que te muller.

EMMURRIAMENT. m. *Fam.* Acte o efecte d' emmurriarse. Enfado, enojo.

EMOCIONAL. adj. Lo que produeix emoció, lo que corprèn. Emocionante.

EMOCIONALMENT. adv. D' una manera que produeix emoció. Emocionalmente.

EMORADARSE. v. r. Congestionar, pendre la cara color morat. Amorotarse.

EMPACAR. v. a. *Ter.* Posar en paquets. Empaquetar.

EMPADRONIRSE. v. r. Ferse patró o amo d' alguna cosa. Posesionarse.

EMPAGUEHIT, DA. adj. *Ter.* Atontit, atontida.

EMPALIDIR. v. n. Perdre la vermellor natural de la cara, tornarse groch. Palidecer.

EMPALME. *Geog.* Estaciò del F.-C. entre els termes d' Inca a Sineu, a l' illa de Mallorca, pera els passatgers que s'endrecen a Llubí, Mur y Alcudia.

EMPALOYA. f. *Ter.* Troç d' escorça de pi unida ab la part de l' albura que salta al tallar l' arbre ab la destral. Pedazo de corteza de pino.

EMPARELLAR. v. a. APARELLAR.

EMPASSAT, DA. adj. Qui passa d' un partit o de un bando a un altre. Tránsfuga.

EMPASSEGAR. v. a. ENSOPEGAR.

EMPATAR.
EMPATAR LA BASA. fr. Mots del joch de cartes, que al llenguatge vulgar y familiar s' apliquen en el sentit d' impedir, de privar alguna acció.

EMPATOLLARSE. v. r. Imaginar enredos y embolichs o falsetats. Urdir, inventar.

EMPEGUIR. v. r. Entontir. Atontar.

EMPENTAR. v. a. *Ter.* EMPÉNYER.

EMPESA. f. Teixit de cotó en crú, sense altre preparació que l' adob pera poguerse teixir.

EMPERLAR. v. a. Adornar o cobrir ab perles. || S' usa també com a reflexiu.

EMPERNARSE. v. r. Plantarse ab força demunt les pernes.

EMPESTIFAMENT. m. EMPESTIFAMENTA.

EMPESTIFAMENTA. f. Acte y efecte d' empestifar. Suciedad.

EMPESTIFAT, DA. adj. D' EMPESTIFAR. Sucio.

EMPIATXAR. v. a. Agradar. || APIATXAR, PIATXAR.

EMPIOCAT, DA. adj. *Ter.* DESNERIT. MALALTIÇ. Se diu més particularment dels aucells y de les criatures. Delicado, enfermizo.

EMPITXOKAR. v. a. EMPITJORAR.

EMPLOYA. f. *Ictiol.* Mena de sardina petita.

EMPOLAINARSE. v. r. Adornarse ab elegancia. Engalanarse.

EMPORCAR. v. a. Embrutar, posar com a cosa de porchs.

EMPORCARSE. v. r. Posarse com un porch, embrutarse.

EMPORCAT, DA. p. p. del verb EMPORCAR. || adj. Brut, embrutat.

EMPORDÁ. *Geog.* Comarca de la prov. de Girona, que comprèn pobles dels partits judicials de Figueres, La Bisbal, Girona y Olot, situada a la banda N. y E. de l' esmentada provincia. Els seus confins són, per la banda N., els Pirineus Orientals; al E., el mar Mediterrani; al S., La Selva, de quina comarca el separen les montanyes anomenades Les Gavarres, y al O. y SO. poden fixarse els seus límits en la montanya de Rocacorba, la serra de Finestres, el coll de les Pastelles y la serra del Mont, ab les seues estribacions pirenenques que separen les conques del Muga y del Fluviá. Les montanyes colocades envers els confins del territori són dignes d' estudi, considerades orográficament. A la costa, el Montgó y Montgrí prop del Ter, enfront de les illes Medes les de Torroella, y les montanyes de Roda, que s' endinzen vers el mar fins al Cap de Creus. A la banda pirenaica que separa de França l' Empordá, algunes collades obren la comunicació ab abdós paisos, formant del E. fins al O. els colls de Banyuls, de Balistre, de Portell o Paniçars, de Pertús y de Costonge. Entre aquestes montanyes se trova el terrer plá o lleugerament ondulat apropòsit pera tots els conreus, ab aigues abundoses y ports propers que faciliten el seu tráfech marítim. Les produccions més comunes són el vi, olis, suros y fustes, bastant bestiar llanar, porquí y cabriu. El clima, ab tot y 'l fret ocasionat a l' hivern per les neus pirenenques, y molt caldejat a l' istiu, és molt sá, encara que inconstant per les ratxades del vent del Nort, anomenat *tramontana*, de tal impuls, que arrebaça sovint corpulents arbres y tomba pesats carruatges. La seua costa, plena d' embadalidors panorames, comprèn llochs delitosos y corprenents, als caps de Creus y de Bagur, al golf de Roses y a les illes Medes. País cobdiciat per les distintes races colonisadores desde l' antigor, contribueixen al expandiment de la seua riquesa les nombroses víes de comunicació que 'l creuen en tots sentits. Entre altres d' aquests camins, poden esmentarse 'l ferrocarril de Barcelona a França per Flaçá, Figueres, Peralada, Llansá, Culera y Portbou a Cervera. El camí ral de Madrit a França per Figueres, Hostalets, Pont de Molins y La Junquera, que mena al coll de Pertús. Completen aquestes víes de comunicació els carrils de Palamós a Flaçá; de Girona a Roses, per Banyoles y Figueres; de Girona a Olot, per Anglès; de Vich a Banyoles; de Palafrugell a Roses, per Bagur y Torroella de Montgrí, alguns d' ells en construcció. Ademés, creuen la regió alguns camins carreters que, ab les principals víes ja esmentades, donen facilitats a les comunicacions del Empordá. Entre aquestes, cal esmentar el de La Junquera a Massanet de Cabrenys, passant per Agullana y La Bajols; els que ixen del poble de Llers cap a Figueres, un d' ells perllongació del que procedeix d' Albargá y de Sant Llorenç de la Muga, enforcant ab el camí ral de Figueres a La Junquera, prop dels Hostalets; el de Figueres a Cabanes y Peralada; el poblet d' Alfar comunica ab Figueres y Vilasacra per camí veïnal; de Vilafan parteix el que mena a Borrassá, y apart d' altres camins, cal esmentar el que del poble de Parets, al enfront d' Orlès, porta al de Báscara.

EMPORDÁ. *Hist.* Procedeix el nom d' aquesta comarca de l' antiga colonia grega d' *Emporium*, situada a la costa, al S. de la desemb. del Fluviá, coincidint els seus límits ab els del país dels Indigetes. Desde l' antigor va ésser la seua possessió cobdiciada per les diverses races pobladores d' aquella banda de la península, descrivint el territori els geògrafs grechs y llatins, qu' esmenten, ademés els Pirineus, els accidents orográfichs del país y la seua rica hidrografía. Pomponi Mela ens parla de les *escales de Anibal* (Montgrí y montanyes de Torroella, que per sa configuració, aixís les anomena); de les Melodes o les Medes, y esmenten aquells clássichs els rius Tichis (Muga), el Clodianus (Fluviá) y del Sambroca o Allo (el Ter probablement). Atravessaven l' Empordá una vía militar pêl coll de Pertús y dos *actus* o camins provincials, entrant a la Galia pêl coll de Banyuls y pêl port de Massana. Una part de l' Empordá s' anomenava *Camp juncario*, segons Estrabon, per les nombroses junqueres que creixien a la vall de la Muga, entre l' actual població de Castelló d' Empuries y la mar. El territori dels indigetes va ésser un dels primers que varen dominar els romans y per ells van entrar els vándals a l' any 418, formant part després de la monarquía gòtica d' Ataulf. Envers l' any 704, Muza va conquerir el territori al endreçarse a la Galia narbonesa, y 'ls alarbs seguiren dominantlo fins a les derreríes d' aquella centuria. Constituida la *Marca Hispánica* pêls franchs, el comtat d' Empuries va assolir prou significació, venint a parar més endevant com una de les regions més significades del de Barcelona. La costa de l' Empordá va ésser desde 'ls anys 850 a 860 un dels llochs que les expedicions dels normants malmenaren ab les seues incursions, que sovintejaven. Per la seua situació propera a França, l' Empordá ha sigut teatre de les lluites d' abdós pobles, memorant les del nostre rei En Pere II ab En Felip III de França, les del temps d' En Felip IV d' Espanya, les de la guerra de Successió, les de la república als anys 1793 a 1794 y la de la Independencia.

EMPORDÁ (Alt). *Geog.* Aquesta banda de la regió empordanesa comprèn el territori situat entre 'ls Pirineus y 'l riu Fluviá envers la costa, incloienthi alguns autors el país anomenat Garrotxes, entre l' alt Muga y l' alt Fluviá. A la primera part del territori, sense compèndrehi les Garrotxes, hi apropíen certs escriptors el nom de Gran Empordá.

EMPORDÁ (Baix). *Geog.* Subdivisió del Empordá, compresa entre 'l Fluviá y les Gavarres.

EMPORDANÈS, A. adj. Lo qu' és propi o natural de l' Empordá. Ampurdanés.

EMPORITÁ, NA. adj. EMPORDANÈS.

EMPORIES. f. EMPURIES.

EMPORPRAR. v. a. Tenyir de color de porpra. Empurpurar, purpurar.

EMPORPRARSE. v. r. Tenyirse de color de porpra. || *Fig. y ter.* Enrogirse. || Vestirse de porpra. Empurpurirse.

EMPORPRAT, DA. adj. Tenyit de porpra o del color d' aquesta. Purpúreo, purpurino. || Vestit de porpra. Empurpurado.

EMPORUGUIR. v. a. ESPORUGUIR.

EMPRENEDOR, A. adj. Qui emprèn. Emprendedor.

EMPRÒ. conj. adv. Empero.

EMPUDAHIR. v. a. EMPUDEGAR. || CONSUMIR.

EMPUDAHIR LA PACIENCIA. fr. *Ter.* Fregir la paciencia.

EMPUDEGADOR, A. adj Empestador.

EMPUDEGAMENT. m. Acte y efecte d'empudegar.

EMPUDEGAR. v. a. Omplir de pudor. Empestar.

EMPURIES. *Geog.* Lloch adjunt al ajuntament de La Escala, part. jud. y prov. de Girona, al golf de Roses. Es conegut també ab el nom de Sant Martí de Empuries y compta reduit veinat, encara que té històrica importancia, donchs era un dels punts culminants de l' antiga Emporium, colonia riquíssima dels grechs y dels focis marsellesos, ont sovintegen a les excavacions practicades, trovalles arqueològiques de veritable importancia, qu enriqueixen els nostres museus, donant cabal coneixement de l' antiga civilisació de aquella banda de Catalunya.

Escut del castell d'Empuries

EMPUTXAMENT. m. *Ant.* Impediment.

ENALTIR. v. a. Lloar, enlairar. Enaltecer.

ENARDIDOR, A. adj. Lo que enardeix.

ENARTAR, SE. v. a. y r. Encartar, se, encisar, se.

ENAYGAR. v. a. *Ant.* Aigualir, cobrirse d' aigua.

ENBUTIFARRAR. v. a. Engiponar.

ENCABORIARSE. v. r. *Ter.* Encaparrarse, omplirse 'l cap de cabories. Preocuparse.

ENCALABRINAR. v. a. *Fam.* ENTABANAR.

ENCALABRINARSE. v. r. *Fam.* ENTABANARSE.

ENCALCAR. v. a. Fixar, posar.

ENCALCARSE LES ULLERES. fr. POSARSE LES ULLERES.

ENCALÇAR. v. a. *Vulg.* Obtindre. Alcanzar.

ENCALCINAMENT. m. Acte y efecte d'encalcinar els ceps, les oliveres, etc. Encalamiento.

ENCALCINAR. v. a. Asperjar ab aigua carregada de cals els pàmpols dels ceps, parres, etc., pera lliurarlos de la malura. Encalar.

ENCALCINAT. m. ENCALCINAMENT.

ENCALEINAT, DA. p. p. d' encalar. Encalado.

ENCANTERIA. f. Encantament, bruixería.

ENCANYONARSE. v. r. *Ter.* Entragantarse.

ENCAPARRINAMENT. m. *Ter.* CAPFICAMENT.

ENCAPARRINARSE. v. n. ENCAPARRARSE.

ENCAPÇALAR. v. a. Posar capçalera a un llibre o a un escrit; posar alguna cosa al seu començament. Encabezar.

ENCARA. adv. t.

ENCARA NO ES NAT QUE LI DIUEN BERNAT. *Loc.* Referintse als que abans de realisarse una cosa, la creuen ja efectiva.

ENCARRERARSE. v. r. *Ter.* Anar per bon camí.

ENCARRILAR. v. r. *Ter.* Dur a bon terme una cosa o un subgecte que se separi del camí recte.

ENCATARINAMENT. m. *Fam.* Acte y efecte de encatarinarse. ENAMORAMENT.

ENCATERINAR. v. r. Enamorar.

ENCATERINARSE. v. r. *Fam.* ENCAPRITXARSE.

ENCATERINAT, DA. adj. *Fam.* ENCAPRITXAT.

ENCAVALLAMENTA. f. ENCAVALLADA.

ENCAVALLARSE. v. r. Posarse una cosa demunt d' una altra.

ENCAVIR. v. a. Enquibir. Fer cabre. Colocar.

ENCELLERAR. v. a. Posar alguna cosa al celler, com botes de ví, d' oli, etc. Embodegar.

ENCEP. m. La caixa de fusta ont s' hi encasta 'l canó de les armes de foch portàtils. Caja.

ENCERAR. v. a. *Fig. Ter.* Entabanar.

ENCERTADAMENT. adv. m. ACERTADAMENT.

ENCERTAR. v. a. Acertar, adivinar.

ENCIAM Vegis ENSIAM, al DICCIONARI.

ENCIMBELLAT, DA. adj. Posat al cim. Encumbrado.

ENCINGLERAT, DA. adj. ESPADAT.

ENCISADORAMENT. adv. D' una manera encisadora.

ENCOBRIDOR. m. Qui amaga alguna malifeta.

ENCOBRIR. v. a. Ocultar alguna malifeta.

ENCODOLAT, DA. adj. Empedrat de codols. Empedrado de cantos rodados.

ENCOFORNAR. v. a. y derivats. ENTAFURAR.

ENCOLXATS. m. *Art. y of.* Teixits de cotó generalment blanquejats que per causa dels lligaments combinats ab diferents gruixos de trames y urdits, deixen les mostres de relleu. Acolchados.

ENCONGIDAMENT. adv. m. D' una manera encongida o apocada. Encogidamente.

ENCONGIDOR, A. adj. Lo qu' encongeix. Encogedor.

ENCONGIMENT. m. Acte o efecte d' encongir o d' encongirse. Encogimiento.

ENCONGIR. v. a. Retirar extrenyent. S' aplica generalment als membres del cos. Encoger. || r. Encogerse. || *Met.* Apocar l' ànim. Encoger. || r. Ser curt de geni. Encogerse. || Estrenyarse o escursarse a lo llarch y ample alguna roba a causa d' apretarse 'l seu teixit quan se mulla o 's renta. Encogerse.

ENCONGIT, DA. adj. Curt de geni, apocat. S' usa també com substantiu. Encogido.

ENCORATJADOR, A. Lo que encoratja. Animador.

ENCORATJAMENT. m. Acte o efecte d' encoratjar o d' encoratjarse.

ENCORATJAR. v. a. Animar. || També s' usa com reciproch. Animarse.

ENCORATJAT, DA. adj. Qui té coratge. Animoso.

ENCORDILLADA D' HOMES. fr. Corda de presos.

ENCORREGUT. m. S' aplica al qui 's queda sorprès y sense acció, devant de lo que sent o veu, per ésser lo contrari de lo qu' ell esperava en aquell moment. || *Fig.* ENCONGIT.

ENCORRETJAR adj Lligat ab corretges.

ENCORRONAR. v. a. *Art. y of.* Plegar una peça ab un corró.

ENCOTXAT. v. a. Omplir un carruatge.

ENCROSTIÇAT, DA. adj. *Met.* Cobert de crosta. Mollera dura.

ENCULÉ. m. *Art. y of.* A la màquina Jacquard, el fil retort de llí o de cànem que passa per una post forrada que s' anomena post dels enculés.

ENDAVANTAMENT. m. ADELANTAMENT al DICCIONARI

ENDEGAR. v. a. Arreglarse el vestit. Acicalar. || També s' usa com a reflexiu.

ENDERGA. f. *Ter.* ANDRÒMINA.

ENDERNEGARSE. v. r. *Ter.* AFANYARSE. || Afanarse, apresurarse.

ENDIASTRADAMENT. adv. m. D' una manera endiablada. Endemoniadamente.

ENDIMARI. m. Eina, utensili. Utensilio.

ENDINZAR. v. a. ENDINSAR. Penetrar.

ENDINZARSE. v. r. ENDINSARSE. Internarse.

ENDIOTERIA (La). *Geog.* Caseriu al camí de Bunyola, a l' illa de Mallorca.

ENDIUMENJAT, DA. p. p. del verb ENDIUMENJAR. || adj. Mudat, vestit ab la roba de les festes. **Vistiendo traje dom nguero.** || Adornat. **Adornado.**

ENDOLARSE. v. r. Sentir dol o sentiment. || Parlant del cel, taparse de nuvols negres.

ENDOLAYRE. m. y f. Qui endola. **Enlutador.**

ENDOLCIBLE. adj. Que 's pot endolcir. **Endulzable.**

ENDOLCIDÍSSIM, A. adj. sup. Molt endolcit. **Endulcidísimo.**

ENDOLCIDOR, A. adj. Lo qu' endolceix. || Lo que pot endolcirse. **Endulzador.**

ENDOLCIMENT. m. L' acció y efecte d'endolcir y d' endolcirse. **Endulzadamente.**

ENDOLCIR. v. a. ENDOLSIR. || Donar dolçor per medi d' alguna substancia dolça, com el sucre, la mel. || *Met.* Humiliar, apaibagar, com: endolcir una superficie aspre, endolcir un temperament brusch.

ENDOLCIRSE. v. r. ENDOLSIRSE.

ENDOLCIT, DA. p. p. ENDOLSIT.

ENDOLÇAMENT. m. ENDOLCIMENT.

ENDOLÇAR. v. a. y 'ls seus derivals. ENDOLCIR y sos derivats.

ENDOLÇARSE. v. r. ENDOLCIRSE.

ENDOLÇAT, DA. p. p. ENDOLCIT.

ENDOLINFA. f. *Med.* Líquit clar y albuminós contingut en les parts que componen el laberinte del conducte auditiu intern. **Endolinfa.**

ENDOLSAR. v. a. ENDOLCIR.

ENDÒRTA. f. *Ter.* RIDOLTA.

ENDOYNA. adv. *Fam.* EN ORRI, EN GROS.

FER ANAR ENDOYNA. fr. *Fam.* Fer anar les coses a dojo, en abundor. *Echar la casa por la ventana.*

ENDRÈÇ.

MALS ENDRECOS. fr. *Fam. Trastos.*

ENDURANÇA. f. *Ant.* Estalvi, resistencia.

ENDURAR. v. a. Resistir, sofrir. **Sufrir.**

ENEMISTANÇA. f. ENEMISTAT, 2.

ENERIÇAR. v. a. y els seus derivats. ENERISSAR.

ENFABAT, DA. p. p. d' enfabarse.

ENFARDIÇAR, SE. v. a. y r. ENLLARDIÇAR, SE.

ENFARFECH. m. Barreja y apilotament de coses diverses. **Mescolanza, hacinamiento.**

FER UN ENFARFECH fr. Barrejar y apilotar coses diferentes. *Mezclar, hacinar.*

ENFARFEGAMENT. m. y

ENFARFEGAMENTA. f. Acte y efecte d'enfarfegar. **Hacinamiento, mezcolanza.**

ENFARFEGAR. v. a. Fer una gran barreja de coses apilantles sense ordre ni concert. **Hacinar, mezclar.** || Enfitar. **Ahitar.**

ENFARFEGAT, DA. p. p. d' ENFARFEGAR.

ENFARIGOLARSE. v. n. Cobrirse la terra de farigoles.

ENFARISTOLARSE. v. r. Entusiamarse, enfilarse per un cop de geni.

ENFASTIGADOR, A. adj. *Ant.* Fastigós.

ENFAVARSE. v. r. ENFABARSE.

ENFEBLIRSE. v. a. Perdre forces. **Debilitarse.**

ENFELONIR. v. n. Rebaixar. Ferse indigne. ENFELLONIR.

ENFELLONÍA. v. a. Perdre el concepte moral.

ENFELLONIRSE. v. r. Ferse indigne, rebaixarse.

ENFELLONIT, DA. adj. *Ant.* Rebaixat, enrabiat, irat. **Indigno, enojado, irritado.**

ENFERESTIR. v. a. **Enfurecer.**

ENFERVORIT, DA. adj. Plè de fervor. **Fervoroso.**

ENFILALL. m. Enfilada, enfilaça. **Sarta.**

ENFITER. *Bot. Ter. Menorca.* Arbre de la mena dita *Ricinus communis.*

ENFOCAR. v. a. Posar en el focus.

ENFOCAT, DA. p. p. del verb ENFOCAR.

ENFOLLIT, DA. p. p. d' enfollir. **Enloquecido.**

ENFONDRARSE. v. r. *Ter.* ENFONZARSE.

SEMBLA QUE S' ENFONZI O QUE S' HAGI D' ENFONZAR EL MON. fr. Se diu quan per coses de poca entitat se fan grans escarafalls. *Parece que se haya de hundir el firmamento.*

ENFORFOLLAMENT. m. Acte y efecte de enforfollar, de parlar entre dents.

ENFORFOLLAR. v. a. *Ter.* Parlar ab dificultat. **Balbucear.**

ENFORFOLLAT, DA. p. p. del verb ENFORFOLLAR.

ENFORTEIR. v. a. Enfortir. **Fortalecer.**

ENFREDORIT, DA. adj. REFREDAT, FRET.

ENFUGIR. v. a. Escapar, córrer. **Huir.**

ENFURISMAMENT. m. Acte o efecte d' enfurismarse. **Rabia, furia, saña.**

ENFUSTIGAR. v. a. *Ant.* MALDAR, INSULTAR.

ENGABATXINAR. v. a. *Art. y of.* A la preparació del teixit, lligar de certa manera una colecció de cartrons del dibuix preparantlo pera teixir a la máquina de Jacquard.

ENGALÇAR. v. a. ENGALTAR.

DIRLES SENSE ENGALZAR. *Loc. fam.* Dir les coses sense solta.

ENGALLINAR. v. a. Tancar l' aviram al galliner. **Acorralar.**

ENGANDULIRSE. v. r. Tornarse gandul.

ENGANDULIT, DA. p. p. d' ENGANDULIRSE.

ENGANYAR. v. r. Fer creure una cosa per altra. || Sorpendre la bona fe d' algú. **Engañar.**

ENGANXADÍÇ, A.Ç adj. Encomanadíç. **Pegadizo.**

ENGARGUÇAR. v. n. Vindre a repel alguna cosa. **Repugnar.**

ENGARGUÇARSE. v. r. Tindre alguna cosa atravessada a la gorja. **Atragantarse.** || ENCALLARSE.

ENGARGUÇÁRSELI LES PARAULES. fr Trovarse en una conversa y no poguerse treure les paraules de la boca. *Atragantarse.*

ENGARJOLAR. v. a. *Fam.* Agafar, ficar a la presó. **Enchiquerar.**

ENGASTAR. v. a. Ajuntar fortament dues coses.

ENGATAR. v. r. *Fam.* Emborratxar, agafar el gat. **Emborratxar.**

ENGATUÇAR. v. a. ENGANYAR.

ENGEGAR. v. a. Fer anar, com: *engegar la màquina*, etc. **Poner en marcha o en movimiento.** || DISPARAR.

ENGEGAR A DIDA. fr. *Fam.* Enviar a algú enhoramala. *Mandar al botaván.*

ENGELOSIDOR, A. adj. Lo que dona o fá gelosía.

ENGENDRE. m. Cosa mal concebuda. **Engendro.**

ENGINJOLARSE. v. r. Introduirse, embrancarse, internarse. **Introducirse.**

ENGIPONAR. v. a. *Fam.* Arreglar bé o malament una cosa. S' usa més particularment ab els adgectius *ben* o *mal.*

ENGLANTINER. m. *Bot.* Planta que produeix l' englantina. **Jazmín.**

ENGOJAR. v. a. ALEGRAR.

ENGOLIR. v. a. Enllepolir, fer tornar llépol o golós.

ENGOLOSIT, DA. p. p. del verb ENGOLOSIR.

ENGOLLIRSE. v. r. ENGULLIRSE.

ENGORJAT. m. CONGOST.

ENGORJAT, DA. adj. Ficat dins d' una gorja o congost. **Metido en una hoz ó desfiladero.**

ENGRAVAR. v. a. *Art. y of.* A les filatures y teixits, posar en contacte les dents de les rodes, segons el pas, els gruixos, y les alçades que s' hagin calculat.

ENGREIR. v. a. ENVANIR. || S' usa sols com recíproch. Envanecerse, engreirse.

ENGREIMENT. m. Acte y efecte d' engreirse o d' engreir. Engreimiento.

ENGREIT, DA. adj. Envanecido, engreido.

ENGREUAR. v. a. AGRAVAR

ENGREUAT. p. p. AGRAVAT.

ENGRESCADOR, A. adj. Lo que engresca o qui engresca. Entusiasmador.

ENGRONXAR. v. a. GRONXAR.

ENGRONXARSE. v. r. GRONXARSE.

ENGRONXAT, DA. p. p. del verb GRONXAR.

ENGROSSAR, SE. v. a. y r. ENGREIXAR, SE.

ENGROSSIR, SE. v. a. y r. ENGREIXAR, SE.

ENGUIXAR. v. a. Donar una capa de guix a alguna cosa. Enyesar. || Posar certa quantitat de guix parrell al vi pera donarli més força. Enyesar.

ENGULLAR. v. a. *Art. y of.* A la máquina Jacquard, passar els ganxos per les agulles.

ENGULLARDIR. v. a y derivats. ENGOLLIR.

ENGUNIARSE. v. r. ANGUNIARSE. Angustiarse.

ENGUNIEJARSE. v. r. ANGUNIARSE. Angustiarse.

ENGUNIÓS, A. adj. ANGUNIÓS. Angustioso.

ENHERBAT, DA. adj. Cobert d' herbes. Lleno de hierba crecida expontáneamente.

ENJOGAÇAMENT. m. Estar enjogaçat. Juguetón.

ENJOIELLAR. v. a. Adornar ab joyells. Enjoyar, engalanar.

ENJOLIR. v. a. Enlluernar, encisar, encegar, sugestionar. Deslumbrar.

ENJOLIMENT. m. L' acte y efecte d' enjolir, enlluernament, encisament, encegament, sugestió. Deslumbramiento.

ENJUB. m. ENJUP.

ENLLAGRIMAT, DA. adj. Plè o cobert de llágrimes. Lacrimoso.

ENLLAÇAMENT. m. ENCORDAMENT. Enlazamiento.

ENLLEMENIMENT. m. ENLLEPOLIMENT.

ENLLEMENIR. v. a. ENLLEPOLIR.

ENLLITEGAT, DA. adj. *Ter.* Qui fa llit per malalt. Sumido en el lecho.

ENLLOTARSE. v. r. EMBRUTARSE, ENVILIRSE. Enlodazarse, envilecerse.

ENLLUERNADOR, A. adj. Lo que enlluerna. Deslumbrador.

ENLLUERNANT. adj. Que enlluerna, enlluernador. Deslumbrante.

ENLLUMENAR. v. a. Iluminar, alumbrar.

ENMALALTIR. v. n. y 'ls seus derivats. Posarse malalt. Enfermar.

ENMALLAR. v. a. Fer malla, marcadament pera la pesca.

ENMALLAT. p. p. del verb ENMALLAR.

PEIX ENMALLAT. fr. Els peixos posats a la malla, quan aquesta se treu l' aigua.

ENMANLLEVAR. v. a. Demanar deixada alguna cosa. Amprar.

ENMARENYAR. v. a. Enredar.

ENMARIDARSE. v. r. Casarse la dona, pendre marit.

ENMASCARA. f. Taca. MASCARA.

ENMASCARAR. v. a. Tacar, embrutar de negre.

SI M' EMBRUTES, T' ENMASCARO. fr. *Vulg.* Mostra que qui reb está disposat a pegar. || *iròn.* Se diu de dos igualment dolents.

ENMELAR. v. a. Donar dolçor. || *Fig.* Esser exagerat en els compliments.

ENMELAT, DA. adj. y subs. Plè de dolçor. || Dolç preparat ab mel. || *Fig.* Complimentós, afalagador en el parlar.

ENMIRALLAR. v. a. Reflexar al mirall. Reflejar en el espejo. || *Fig.* Pendre exemple. Tomar experiencia.

ENMIRALLAT, DA. adj. Vist al mirall. || Haver pres exemple d' algún fet, d' alguna cosa.

ENMITG adv. Entremitg, al mitg.

ENMORENIT, DA. adj. Pendre un tò fosch de color.

ENMOTLLAR. v. a. Utilisar el motlle pera treure d' ell un obgecte del meteix volúm y igual forma. Amoldar.

ENMOLLERARSE. v. r. Casarse l' home, pendre moller.

ENMURALLAR. v. a. Bastir muralles. Aixecar un mur que rodegi o tanqui una construcció. Amurallar.

ENMURALLAT. DA. p. p. del verb ENMURALLAR. || adj Tancat ab muralles. Amurallado.

ENMUSTEIR. V. ENMUSTIGAR. Marchitar.

ENMUSTEIT, DA. adj. ENMUSTIGAT. Marchito.

ENMUSTIGAR. v. r. Perdre la força, el color. Decaure. Marchitar.

ENMUSTIGAT, DA. adj. Decaigut, sech. Marchito.

ENMURRIAMENT. m. Acte o efecte d' enmurriarse. Tristeza, mal humor, aburrimiento.

ENMURRIARSE. v. r. Entristirse, malhumorarse. Aburrirse, entristecerse.

ENMURRIAT, DA. adj. Triste, malhumorado.

ENNARCAR. v. a. Posar en arch, arquejar y aixis se diu *ennarcar les celles.*

ENNARCARSE. v. r. Posarse en arch, arquejarse.

ENNARCAT. p. p. del verb ENNARCAR.

ENNEULIR. v. a. V. ENMUSTIGAR.

ENNOBLIDOR, A. adj. Acció qu' ennobleix Ennoblecedor.

ENNUECH. m. Detenció d' alguna substancia al coll. Añusgo.

ENOJAR, ENOTJAR. v. a. y llurs derivats. ENUJAR.

ENOLOGÍA. f. Art de fer els vins. Enología.

ENOLÒGICH, CA adj. Lo pertanyent a la enología. Enológico.

ENORGULLIDOR, A. adj. Lo que enorgulleix o és causa d' orgull. Enorgullecedor.

ENORGULLIT, DA. p. p. d' enorgullir o enorgullirse.

ENPRAR. v. a. USAR. || EMPARAR.

ENQUADRAMENT. m. Colocar march a un quadro.

ENQUEFERAT, DA. adj. AQUEFERAT, ENFEINAT.

ENQUERCARAT, DA. adj. ENCARCARAT.

ENQUIETADOR, A adj. Molestós, amoinós.

ENQUIBIR. v. a. Fer cabre una cosa dins d' una altra. Encajonar, meter. || v. r. Ficarse algú dins de algún lloch. Meterse, encajonarse.

ENQUIBIT, DA. p. p. d' enquibir. Metido.

ENQUIMERARSE. v. r. *Ter. de Tarragona.* Encaparrarse per causa d' algún pesar, temor o negoci.

ENRADRAT, DA. adj. *Ant.* ENRADERAT.

ENRAMADES. *Geog.* Caseriu del terme y part. jud. de Palma de Mallorca.

ENRAMAMENT. m. ENRAMADA.

ENRAMPAMENT. m. ENRAVEMENT.

ENRAMPARSE. v. r. ENRAVENARSE. Quedarse yerto, sufrir calambres. Acalambiarse.

ENRENOU. m. Trastorn, alteració de les coses. BULLICI, REVOLTA.

ENRESTELLAR. v. a. Fer restalleres d'alguna cosa.

ENRESTELLERAT, DA. adj. Penjat en restell. Enristrado.

ENRETIRAR. v. a. Apartar.

ENRETIRARSE. v. r. Posarse més enllá, ferse enrera, apartarse.

ENREVESSAMENT. m. Dificultat d' entendre.

ENREVESSAT, DA. adj. Difícil d' entendre.

ENRIALLAT, DA. adj. Risueño. || RIALLER.

ENRIOLAT, DA. adj. Risueño. || RIALLER.

ENROBUSTIMENT. m. Acte y efecte d' enrobustirse. Enrobustecimiento.

ENROBUSTIR. v. a. Enrobustir, cobrar vigor.

ENROBUSTIRSE. v. r. Enfortirse, vigorisarse.

ENROBUSTIT, DA. p. p. d' ENROBUSTIR y ENROBUSTIRSE. Enrobustecido.

ENRODONIR. v. a. *Met.* Fer fortuna.

ENRODONIRSE. v. r. *Met.* Ferse rich, acabalar diners y bens de fortuna.

ENROSAT, DA. adj. De color de rosa, rosat, y axís se diu *color enrosat, galtes enrosades.*

ENRONDAR. v. a. y els seus derivats. Rodar, voltar, rodejar.

ENROSSAR. v. a. Que s'usa també com a reciproch. ARROCEGAR.

ENROSSIR. v. a. ROSTIR.

ENROTLLAR. v. *Art. y of.* Encorronar la tela de cotó en fibres.

ENRUNADOR, A. adj. ARRUINADOR.

ENRUNAMENT. m. ARRUINAMENT.

ENSA. f. ENZA.

FER L' ENZA. fr. FER L' ORNI.

ENSAJADA. f. ENSAIG.

ENSAMBLAMENT. m. Combinació, ajustar una cosa combinantla.

ENSAMBLADURA. f. Juntura.

ENSAMBLAR. v. a. Juntar, combinar.

ENSAMERAR. v. a. Falsificar, adulterar els queviures, per exemple.

ENSAMERAT, DA. p. p. del verb ENSAMERAR. || adj. Falsificat, adulterat.

Enciam dolç

ENSERRELLAR. v. a. Posar serrell a alguna cosa. Poner fleco.

ENSERRELLAT, DA. adj. Lo que té serrells.

ENSERMENTAR. v. a. JURAR, FER SERMENT.

ENSERMENTAT, DA. p. p. de ENSERMENTAR.

ENSERRAR. v. a. Tindre agafat, estar capçat.

ENSES. f. pl *Ant.* MUEQUES.

PER ENSES. fr. *Ant.* FER MUEQUES.

ENSIAM. m. *Bot.* ENCIAM.

ENCIAM DOLÇ. *Bot.* Lletuga conreuada, que a voltes creix expontánia als horts.

ENSIAMADA. f. Menjada d' enciam. || ENCIAMADA.

ENSINESTRARSE. v. r. Instruirse, adestrarse. Adiestrarse.

ENSOFRADA. f. L' ensoframent que 's fa a les plantes. Azufradura.

ENSOFRAMENT. m. Acte y efecte d' ensofrar les plantes. Azuframiento.

ENSOFRAR. v. a. Untar o perfumar de sofre. Azufrar. || Posar sofre mòlt als ceps y altres plantes, pera lliurarles de qualque malura. Azufrar.

ENSOLEIAR. v. a. Omplir de sol, posar al sol alguna cosa. ASSOLEYAR.

ENSOLEIARSE. v. r. Omplirse de sol, estarse al sol ASSOLEIARSE.

ENSOLEIAT, DA. p. p. del verb ENSOLEIAR. Plè de sol, posat al sol. ASSOLEYAT.

ENSOMNIAR. v. n. Soñar. || SOMIAR.

ENSOMORT, A. adj. SOMORT.

ENSONYARSE. v. r. *Ter. de Tarragona.* Sentir passió de sòn, començar a dormirse.

ENSOPEGALLS. m. *Bot.* Plantes de l' ordre cientifich *Statice delicutula.*

ENSOPEGAT, DA. p. p. Endevinat. Acertado.

ENSOPEGUERES. f. *Bot.* ENSOPEGALLS.

ENSOPERBIRSE. v. r. Tindre soperbia. Ensoberbecerse.

ENSOPIDOR, A. adj. Lo que ensopeix. Amodorrador.

ENSORRAMENT. m. Acte y efecte d' ensorrar o d' ensorrarse. Hundimiento.

ENSÓRRO. m. *Ter. de Sopeira.* Blancor demunt la llengua, y axís se diu *ma llengua té un dit d'ensorro.*

ENSULCIAMENT. m. Acte y efecte d' ensulciarse. Desprendimiento de tierras o rocas.

ENSULCIDA. f. ENSULCIADA.

ENSUST. m. *Ter.* Espant. Susto.

ENTABANAR. v. a. Convèncer a algú pera que faci lo que no deuria fer.

ENTABANAT, DA. adj. Qui per consell d' altra fa lo que no s' escau.

ENTALLA. f. *Ter.* Trocets d' estella que salten al tallar un tronch d' arbre a cops de destral. Astilla.

ENTANALLS. m. Petit caragol pera collarhi peces de reduit tamany.

ENTEBEIR. v. a. Tornar tebi, posar tebia una cosa.

ENTEBEIRSE. v. r. Tornarse tebi, posarse una cosa tebia. Entibiarse.

ENTEBEIT, DA. p. p. del verb ENTEBEIR. || adj. Que s' ha posat tebi.

ENTEMERIT, DA. adj. Temerari.

ENTENCH, CA. adj. Entecat. Enteco.

ENTENEBRIRSE. v. n. Cobrirse de tenebres. Obscurecerse. || *Fig.* Ofuscarse.

ENTENEBRIT, DA. adj. Plè de tenebres. Tenebroso. || *Fig.* Ofuscado.

ENTENIMENTADAMENT. adv. Ab molt d' enteniment. Quiciosamente.

ENTERENYINARSE. v. n. Parlant del cel, posarshi nuvolets blanchs a mena de cotó fluix esfilagarçat. Aborregarse.

ENTERENYINAT, DA. adj. Plè de terenyines. Lleno de telarañas. || Parlant del cel, plè de nuvolets blanchs. Aborregado.

ENTOÇUDIRSE. v. r. Obstinarse en la seua idea o pretensió. Obstinarse, empeñarse.

ENTOÇUDIT, DA. adj. Toçut, terch. Terco.

ENTOMÒLECH. m. ENTOMOLOGISTA.

ENTORPIR. v. a. Sentir nosa, pes, ofuscació. Entorpecer.

ENTOSTA. f. *Ter. de Sopeira.* Envá, paret.

ENTRA Y SURT. fr. Visita curta.

ENTREBADAR v. a. Mitg obrir. Entreabrir. || També s' usa com reflexiu parlant de flors. Entreabrirse.

ENTREBADAT, DA. p. p. d' ENTREBADAR. Entreabierto.

ENTREBANCH. m. Obstacle, destorb.

ENTRECALAR. v. a. *Art. y of.* Al teixit s' anomenen aixís les bastes de trama, que deixa la llençadora quan no 's teixeix bé la mostra del lligament a tots els fils de la calada.

ENTREFORCAR. v. a. Ajuntar dues línies. Per extensió s' apropia a la reunió de dos camins.

ENTREFORCAT. adj. Reunit, ajuntat.

ENTREFORCH. Lloch ont se reuneixen dues víes de comunicació. **Bifurcación, empalme.**

ENTREFOSCH. *Geog.* Lloch del terme d' Escorca, partit d' Inca, a l' illa de Mallorca.

ENTREFOSCH. fr. *Ant.* A entrada de fosch, entre dos llustres. **Al obscurecer, al anochecer.**

ENTREGIRARSE. v. r. Girarse un xich pera guaitar alguna cosa.

ENTREGUARDAR. v. a. Mirar per l' entreguart, regle o un altre obgecte pera veure si una cosa está recta, plana, etc.

ENTREGUARDARSE. v. r. Mirarse mútuament l' un a l' altre o els uns als altres.

ENTRELLAT (Treuren l'). fr. *Fam.* Esbrinar la veritat d' un fet.

ENTRELLIGAR. v. a. Enllaçar. **Entrelazar.**

ENTRELLUCAR. v. n. *Fam.* Entreveure. **Entrever.**

ENTRELLUCH. m. Entrevist. **Vislumbre.**

ENTRENYINARSE. (V. ENTERENYINARSE).

ENTRENYINAT. (V. ENTERENYINAT).

ENTRESSENTIR v. a. Sentir a mitges, com a remor llunyá.

ENTRESSONYAT, DA. adj. Mitgadormit. ABALTIT.

ENTRETENIRSE. v. r. ENTRETINDRES.

ENTRETOPAR. v. a. Casi topar.

ENTRETZENARSE. v. r. ENTOÇUDIRSE.

ENTRISTIDOR, A. adj. Lo que entristeix o fa entristir. **Entristecedor.**

ENTUMEIXEMENT. m. ENTUMIMENT.

ENTURBONAR. v. n. Ennegrirse el celatge per la proximitat d' una tempesta. **Aturbonar.**

ENTURIÓ. m. *Bot. Ter. Menorca.* Mena de plantes de la classificació *Resedæ.*

ENTUSSIDIRSE. v. r. ENTOÇUDIRSE. **Mostrarse terco, tozudo.**

ENTUVI. m. ANDUVI.

DE PRIMER ENTUVI. DE COP Y VOLTA.

ENTUTXEGAT, DA. adj. *Ant.* EMMATZINAT.

ENVANIRSE. v. r. ENVANEIXERS.

ENVEJA (Bernat). *Biog.* Eclesiástich y distingit llatinista, que va ésser prior de la Colegiata de Santa Agna a Barcelona, desde 'ls anys 1666 fins al 1691. Era a son temps home de grans prestigis, y atitllat escriptor dogmátich. Entre les seues obres cal esmentar la titolada: *Triumphus veritatis.*

ENVERINAR. v. a. EXALTAR.

ENVERINAMENT. m. Exaltament. **Encolerizamiento.**

ENVERNIÇAR. v. a. Vegis ENVERNISSAR.

ENVESTIGARSE. v. r. Mudarse, posarse la millor roba.

ENVIAR.

ENVIAR A CAN FILECA. fr. *Fam.* ENVIAR A FREGAR.

ENVIAR A CAN TAPS. fr. *Fam.* Enviar a fregar.

ENVIAR AL PATI DEL OS. fr. Enviar a fregar.

ENVIRONAR. v. a. Voltar, rondejar. **Rodear.**

ENVISTA. f. ENVISTES.

ENVISTES. f. pl. Llochs desde ont se veu una cosa, especialment una població, y aixís se diu per exemple ésser a les *envistes de Ripoll*, és a dir, arribar al lloch del camí ont se comença a ovirar la població.

ENVISTAR. v. n. Ovirar. **Descubrir, ver.**

ENVOLADA. f. Vol, volada, acció d' envolarse.

ENVOLAR. v. n. Volar, agalar la volada.

ENVOLARSE. v. r. Pendre volada. || *Met.* Volar envers algún obgecte o ideal.

ENVOLCALL. m. Paquet, embolich. **Envoltura.**

ENVOLCALLAR. v. a. Embolicar, rodejar. **Envolver.**

ENVOLCALLAT, DA. adj. **Envuelto, rodeado.**

ENVOLQUEIG. m. Acte y efecte d' envolquellar.

ENVOLQUELLAR. v. a. Posar els volquers a una criatura.

ENXERINAR. v. a. *Ter.* Mortificar, fer entristir per burles a un individuu, fer enrabiar. **Hacer salir de casillas.**

ENXERINAT, DA. adj. Mortificat, entristit pêls insults, enrabiat. **Rabioso, molestado.**

ENXIQUIR. v. a. Empetitir, minvar, fer xica alguna cosa. **Empequeñecer.**

ENXIQUIRSE. v. n. Ferse xica una cosa, empetitirse. **Empequeñecerse.**

ENXIQUIT, DA. p. p. del verb ENXIQUIR. || Adj. Que s' ha fet petit, empetitit. **Empequeñecido.**

ENXOVAT, DA. adj. Lloch sense espai, baix de sostre, sense obertures pera renovar l' aire.

ENZA. s. y adj. Ser inútil. **Ente.**

ENZOÒTICH, CA. adj. *Med.* Malaltía de carácter morbós.

EPITALAM. m. EPITALAMI.

EPITALAMI. m. En alguns indrets se serva la costúm de que chors formats per minyons y minyones, després del casament, cantin endreces als nuvis.

EPITALÁMICH, CA. adj. Lo referent al epitalami. **Epitalámico.**

EPITOMADAMENT. adv. Sumariament, compendiosament.

EPOPÈICH, CA. Pertanyent o relatiu a la epopeia.

EPURAR. v. n. **Depurar.**

EPURATIU, VA. Adj. Que epura, que depura.

EPURATORI, A. adj. Que depura o purifica.

EQUÍ, NA. adj. *Poèt.* Pertanyent o relatiu al cavall. **Equino.**

EQUIMÚLTIPLE. adj. *Ant.* EQUIMÚLTIPLES. || Multiplicat igualment.

EQUÍVOCAMENT. adv. D' una manera equívoca.

EREGUIR. v. a. *Ant.* Executar.

ERIZ (Pere). *Biog.* Distingit dibuixant que havía ilustrat una munió d' edicions d' obres literaries ab son llápiç fácil y elegant. Va morir a Barcelona al any 1901.

Pere Eriz

ERMEMIRE (Quintiliá). *Biog.* Canonge de la seu de Vich al sigle XI. El necrològich d' aquella iglesia, al esmentar la seua mort, ocorreguda al any 1080, fa encomis dels seus estudis y de les seues obres. Parla d' ell En Villanueva.

ERMITÁ.

EL DIABLE QUAN ES VELL SE FA ERMITÁ. *Ref.* Vol dir que generalment els que de vells són molt devots, de jovens han estat de la pell de Barrabás. *De mozo á palacio, de viejo á beato.*

ERMITA. *Geog.* Lloch proper a Son Moragues, a la vora del mar, a Valldemossa (illa de Mallorca).

EROSSIU, VA. adj. Que va menjant, gratant, enduentse.

EROTOMANÍA. f. Bogería, deliri d' amor.

EROTOMANÍACH, CA. adj. Que pateix la malaltía coneguda ab el nom d' erotomanía. Erotomaníaco.

ERRABÓN, DA. adj. Qui camina sense guía ni fi. Errabundo.

ERRATÍVOL, A. adj. ERRADÍVOL.

ERRÍVOL, A. adj. Lo que és fácil d' errar.

ERRONI, A. adj. ERRONEU al DICCIONARI.

ERTAMENT. m. ENCARCARAMEMT.

ERUCTÓS, A. adj. Que té eructes o rots.

ERVISSA. f. Nom que 'ls ibicenchs donen a la seua illa.

ESBACONADA. f. *Ter* Esqueixada, parlant de terres, y aixís se diu: *les aigües que devallen de la espantosa esbaconada.* Cortadura.

ESBACONAR. v. a. Partir, obrir les entranyes. Cortar, destripar.

ESBADELLAMENT. m. Acte y efecte d' esbadellar o esbadellarse. Agrietamiento.

ESBADELLAT, DA. adj. ESBERLAT.

ESBADIAT, DA. adj. Que floreix.

ESBAGOTAR. v. a. *Ter. de Valls.* Collir els bagots de la vinya.

ESBALÁIR. v. a. *Ant.* Esporuguir, atontar.

ESBALANDRAR. v. n. Sotmoure, manejar.

ESBALANDRAT, DA. adj. Sotmogut, obert. Movido. Com *arbres de brancatge esbalandrat.*

ESBALANDREIG. m. Moviment.

ESBALIR. v. a. y 'ls seus derivats. DESVANEIXER.

ESBALOT. m. Alboroto.

ESBALOTAR. v. a. Alborotar.

ESBALSAR. v. a. *Ter. de Sopeira.* Espatllar.

ESBALSARSE. v. n. *Ter. de Sopeira.* Estimbarse, caure en un abim

ESBARRIADA. f. ESCAMPADA.

ANAR A LA ESBARRIADA. fr. *Fam.* Anar escampats, cada hú en direcció diferenta. *Tirar cada uno por su lado.*

ESBATANAR. v. a. Obrir de bat a bat.

ESBATANAT, DA. adj. Obert del tot, de bat a bat.

ESBATEGAMENT. m. Acte y efecte de esbategar. Latido.

ESBATEGAR. v. a. Batre. Se diu més especialment del cor. Latir.

ESBENTAT, DA. adj. *Ter. de Sopeira.* Esbravat.

ESBIAIX. m. BIAIX.

ESBIAIXAR. v. a. Tallar o fer una cosa al biaix.

ESBLANAÇAT, DA. adj. Aplanat.

ESBLAIMARSE. v. r. Perdre 'ls colors. Esgrogueirse. Palidecer.

ESBLENAR. v. a. Escabellar, enredar.

ESBLEVENAR. v. a. Desfer les trenes. Destrenar.

ESBÓÇ. m. Croquis, primer dibuix que 's fa pera tindre o donar idea de lo que 's vol pintar o construir. Esbozo.

ESBOJARRAMENT, A. m. y f. Acte y efecte d' esbojarrarse. Enloquecimiento.

ESBOJARRARSE. v. n. Tornarse boig o ferlo. Enloquecerse. || Eixir de tino, irritarse. Arrebatarse. || v. r. No vèurehi d' alegría. Enloquecerse.

ESBOJARRAT, DA. adj. Qui fa les coses depressa y corrents, que no pensa lo que fa o lo que diu. Atolondrado.

ESBORRONADOR, A. adj. ESGARRIFADOR.

ESBORRONAMENT. m. Acte y efecte d' esborronarse. Calofrío, espeluznamiento.

ESBORRONAR. v. a. Al teixit, esborronament del cotó o d' altre materia textil per causa del segrech.

ESBOCINELL. m. *Ter.* BOCINET.

ESBOIRARSE. v. r. Parlant dels sembrats. ROVELLARSE.

ESBOIRAT, DA. adj. Sense boira, lliure de boires. Generalment se diu parlant del cel. Despejado, limpio.

ESBRANZIDA. f. *Ter.* Sotrach, empenta. || EMBRANZIDA.

ESBRINADOR, A. adj. Qui esbrina el sentit d' alguna cosa o les causes d' algún fet. Escrutador, Investigador.

ESBRINAR. v. a. Desfer, desembullar els brins, y per antonomasia, els actes, les causes o les raons secretes d' algún misteri o qüestió intrincada.

ESBRONCH.

DONAR UN ESBRONCH. fr. ESBRONCAR.

ESBROSTAR. v. a. *Ter.* ESBROTAR.

ESBROTONAR. v. a. *Ter. Cerdanya.* Rompre, menjarse 'ls brots de les plantes.

ESCA.

ESCA DEL PECAT. fr. *Fam.* Se diu a qui indueix als altres a fer mal.

ESCA (Antich hostal de l'). *Geog.* A la comarca d' Olot, enfront del cingle d' Agats, lloch molt esmentat a les lluites esdevingudes en aquella banda de Catalunya.

Escabiosa catalana

ESCABIOSA. f. *Bot.* V. VIUDES BORDES.

ESCABIOSA CATALANA. *Bot.* Mena de plantes de les dipsacies, abundosa a Catalunya.

ESCABOT. m. *Ter.* ESCAMOT.

ESCABOTAR. v. a. Escarbotar, esgarrapar la terra.

ESCABULLIR. v. a. FUGIR.

ESCADUCER, A. adjec. ESCADUSSER.

ESCAFANDRA. f. Aparell y trajo que usen els escafandrers pera baixar al fons del mar.

ESCAFANDRER. m. Qui, usant un trajo apropòsit y un aparell pera respirar artificialment, baixa al fons del mar pera ferhi regoneixements y cercarhi obgectes. Buzo.

ESCAGARRARSE. v. n. Embrutarse. || *Fig.* Espantarse.

ESCALARS DE FALGARS. *Orog.* Cim proper a Sant Pere de Falgars, a la comarca d' Olot, desde ont se domina l' agradívol plá de Falgars.

ESCALAT (Serrat del). *Orog.* Al Conflent, a l' altura de 2,275 met., serralada de quins caients baixa la riera de Fontfreda, que 's reuneix a la de Prats.

ESCALDADA.

SOPA ESCALDADA. La de pá que s' escalda ab aigua bullenta. *Sopa colada.*

ESCALDAMENT. m. Acte y efecte d' escaldarse. Escoriación.

ESCALDEGAT, DA. adj. ESCALDAT.

ESCALES.

ESCALES D' AYATS. *Orog.* A la comarca d' Olot,

al camí de La Rotllada, passant pêl santuari de Cabrera. El cinglall s' enlaira fins a 1,250 met.

ESCALFAIT, DA. p. p. d' ESCALFAIRSE. Recalentado, salido.

ESCALFORETA. m. dim. d' escalfor. Calorcillo.

ESCALIVAR. v. a. Torrar. || v. a. Fer coure alguna cosa al caliu. Asar al rescoldo.

ESCALLIMPANTES (D'). adv. D' esquitllentes, de gairell. De soslayo.

ESCALLIMPAR. v. a. LLAMBREGAR.

ESCALONAMENT. adv. *Art. y of.* A la teoría de teixits, curs dels escalonats.

ESCALONAR. v. a. *Art. y of.* A la teoría dels teixits, marcar a la carta quadriculada l' enunciat d' un escalonat. || ESGLAONAR.

ESCALONAT. adj. *Art. y of.* A la teoría dels teixits, vol dir la distancia escalonada de punt a punt. || ESGLAONAT.

ESCAMÓS, A. adj. ESCATÓS.

ESCAMPADIÇA. f. V. ESCAMPALL.

ESCANANCIA. f. *Ter. del Camp de Tarragona. Med.* CRUP, GARROTILLO.

ESCANDALAR. v. a. *Náut* Sondar.

ESCANDALITZARSE. v. a. ESCANDALISARSE.

ESCANDALL. m. Pendre per tipus de pes un cap de bestiar al fer una compra d' una partida del meteix. Fuero. || FUR. || IMPOSICIÓ.

ESCANDELAR. *Geog.* Lloch del terme de Banyalbufar, part jud de Palma, a l' illa de Mallorca.

ESCANDELL. m. ESCANDALL.

ESCANYALL. m. Depressió, estretura.

ESCAPARRAR. v. a. Encaparrar. Preocupar.

ESCAPDELLÁ. *Geog.* Veinat del terme de Calviá, part. jud. de Palma, a l' illa de Mallorca.

ESCAPOLIR. v. n. Llibertar, llicenciar. Libertar, licenciar.

ESCAPOLIRSE. v. r. Fugir, llibertarse, esquitllarse. Huir, libertarse, escaparse.

ESCAPULIRSE. v. r. Escabullirse, escaparse, llibertarse.

ESCARAFALL. m. FÁSTICH

FER ESCARAFALLS. fr. Fer fástichs. *Hacer palmorotadas.*

ESCARAFALLÓS, A. adj. Que fa escarafalls.

ESCARARSE. v. n. *Ter.* Parlant del blat, ferse bò.

ESCARAVIES. f. *Bot.* Mena de planta de l' ordre cientifich anomenat *Cachrys Libanotis.*

ESCARBAT. m. *Art. y of.* Al teler mecánich, soport ab ala de mosca pera deturar el teler, colocantse de manera que, en el cas d' haverhi alguna irregularitat y no arrivi la llençadora al calaix a son temps, no passin les taules. || Nom que 's dona a un defecte remarcable al teixit.

ESCARNOT. m. Obgecte d' escarni, de burles, de maltracte.

ESCAROLADA. f. Gran munió d' escaroles.

ESCAROLAT, DA. adj. Rizado, ensortijado.

ESCAROLER. adj. Se diu de l' enciam que té la fulla escarolada. Lechuga rizada.

ESCARRANSIMENT. f. MEÇQUINESA.

ESCARROTXA. f. *Ter.* Crosta de l'arbre. Corteza.

ESCARXOFER. f. ESCARXOFERA.

ESCASIGULLAR. v, a. Esqueixar a troços la roba pera ferne desfiles o bé draps pera mal.

ESCASSEJANT, A. p. a. d' ESCASSEJAR.

ESCASSIGALLAT, DA. adj. Qui porta cassigalls. Andrajoso, harapiento.

ESCASSIGALLS. m. pl. *Ter.* CALSIGALLS. || TIÓ. || TRONCH BUIT.

ESCATABAR. v. a. *Ter. Sopeira.* Desarreglar, desbaratar, desordenar.

ESCATAINAR. v. a. Cantar la gallina.

ESCATAINET. m. Sò agut.

AL SENTIR ELS ESCATAINETS DE LA GRALLA. fr. Sentint els sons aguts d' aquell instrument.

ESCATENYAR. v. a. y 'ls seus derivats. Pelotear. || ESCATEFINYAR.

ESCATIR. v. a. Treure l' escorça de certs arbres, com: *escatir* les oliveres.

ESCATS. m. ESCATES.

ESCAYENÇA. f. Condició de lo qu' escau. || ESDEVENIMENT.

ESCAYENT, A. adj. Apropòsit, corresponent. || Cosa ben acertada.

ESCAYOLA. *Bot.* ESCAIOLA.

ESCAYRAR. v. a. y derivats. ENCAIRAR.

ESCÈNICAMENT. adj. D' una manera escènica. Escénicamente.

ESCEPTICAMENT. adv. D'una manera escèptica. Escépticamente.

ESCLAF. m. XAFAMENT, SOROLL.

ESCLAFAMENTA. f. *Fam.* ESCLAFAMENT.

ESCLAFAR. v. a. ESCLAFIR.

ESCLARIANYAT, DA. adj. Dit del teixit molt clar, o que transparenta per algún defecte.

ESCLARIÇAT, DA adj. ESCLARIT.

ESCLAT. m. RETRUNY, ESCLAFIT.

ESCLAT D' APLAUSOS. fr. SOROLL D' APLAUDIMENTS

ESCLAVATGE. f. ESCLAVITUT.

ESCLAVITZAR. v. a. ESCLAVISAR.

ESCLAVITZARSE. v. r. ESCLAVISARSE.

ESCLETLLA. f. ESCLETJA.

ESCLOFOYA. m. *Ter.* ESCLOFOLLA.

ESCLOP (L'). *Orog.* Cimall proper a Estallenchs, a la vora del mar, a l' illa de Mallorca.

ESCLOVELLAR. v. a. Esclofollar, destruir y aixís se diu: *El rovell esclovella el ferro.*

ESCOBERTES. f. Fulls més groixuts qu' enclouen un llibre relligat. Cubiertas.

ESCOBILL. m. ESCOBILLÓ.

ESCOCIA. f. *Arquit.* Motllura cóncava en forma de mitja canya.

ESCOCIAR. v. a. Enmotllar algún bordó.

ESCOFAR. v. a. y 'ls seus derivats. ESCALFAR.

ESCOFORÍ, A. m. y f. Cosa de pagesía, agrícola; feina agrícola.

ESCOHENTOR. f. COIÇOR.

ESCOIÇOR. f. *Ter.* COIÇOR.

ESCOIXAT, DA. adj. COIX.

ESCOLIASTA. m. COMENTARISTA.

ESCOMES (Les). *Orog.* A la comarca d' Olot, al cim del puig Subiá, crater recobert de roureda dintre y fora del meteix. Está situat a la vora de Santa Pau.

ESCONILLARSE. v. r. *Ter. de Sopeira.* Fugir, amagarse, desapareixer soptadament.

ESCONJUR. m. *Ter. de Sopeira.* Maledicció, excomunió.

ESCONJURAR. *Ter de Sopeira.* v. a. Maleir, ex comunicar.

ESCONRIOT. m. Amagatall. Escondrijo.

ESCONSAR. v. a. *Ter. de Sopeira.* Amagar, escondir.

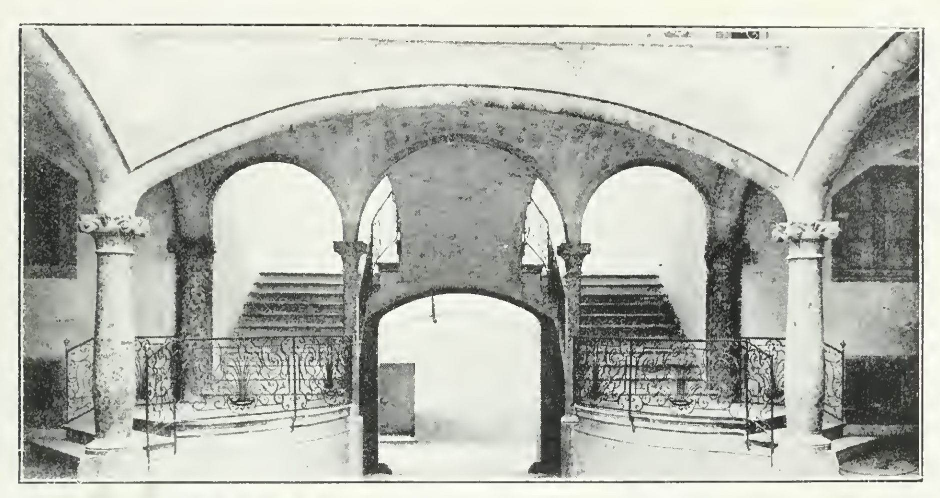
ESCOPARRENDIT, DA. adj. *Ter.* DESANIMAT, ESCORREGUT.

ESCOPIDERA. f. ESCUPIDORA.

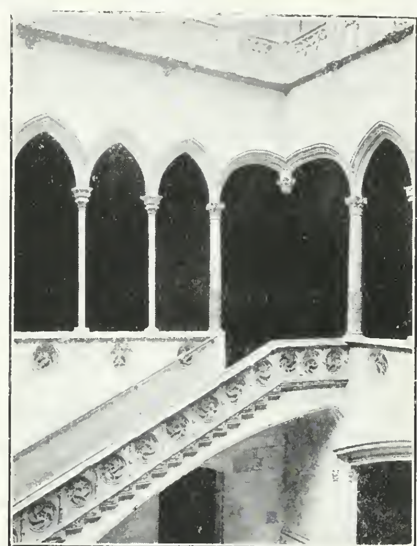
ESCOPINADA. f. ESCUPINADA, SALIVALL.

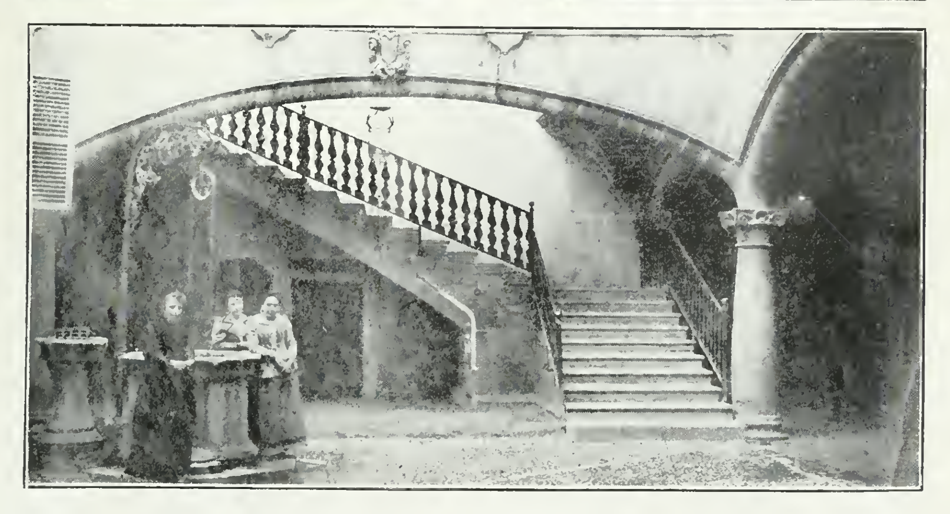
ESCOPIR. v. a. ESCUPIR.

ESCALES Y PATIS

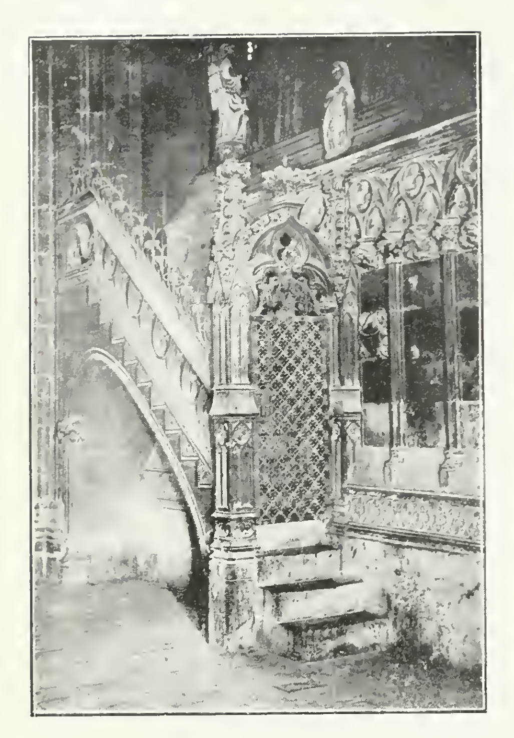

Mallorca: Pati de la casa del Marquès de Sallerich.— Barcelona: Escala de Llotge. Pati de l'Audiencia.
Mallorca: Pati de la Casa Oleza.

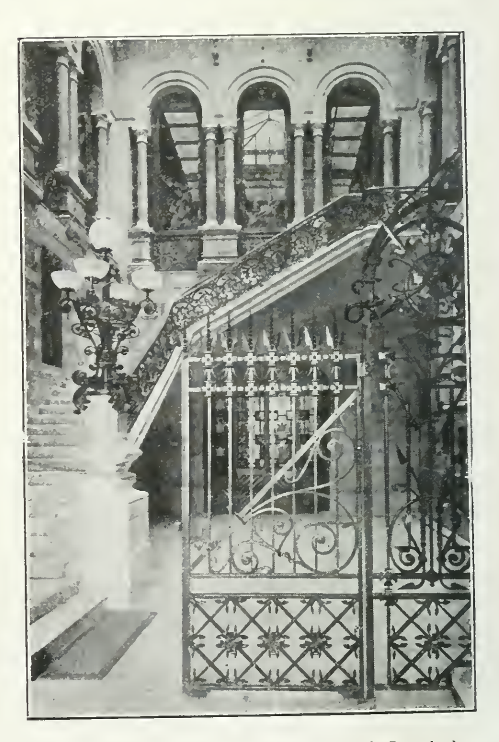
Catedral de Barcelona: Escala de la trona.

Barcelona: Casa Dalmases (estil platerésch).

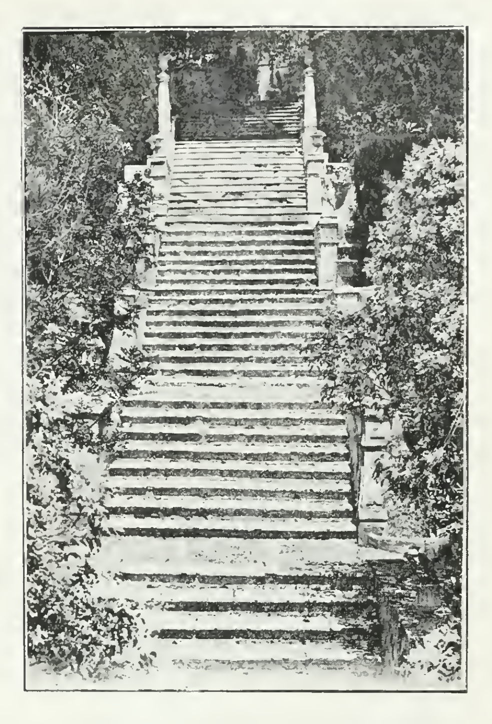
Barcelona: Parch Güell (Arquit. A. Gaudí).

Barcelona: Casa Juncadella (Arquit. E. Sagnier).

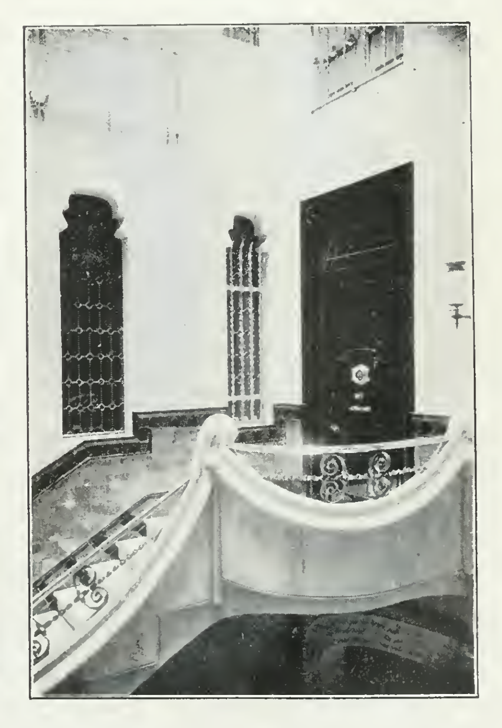
Mallorca: Pati de l' Audiencia.

Mallorca: Escala dels Jardins de Raxa.

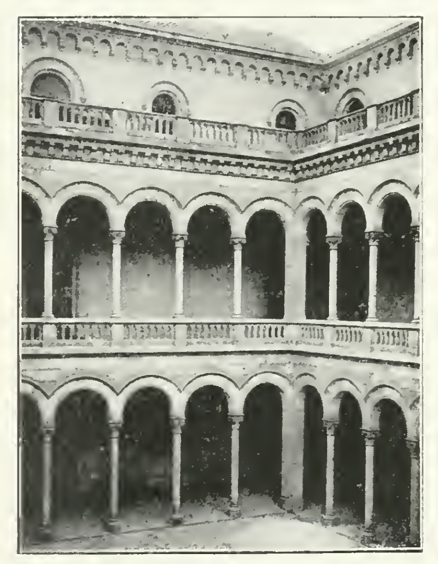

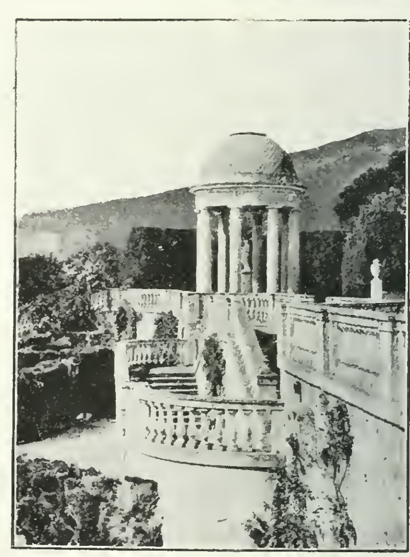
Barcelona: Casa Macaya (Arq. J. Puig y Cadafalch).

Barcelona: Casa Oller (Arquit. P. Salvat).

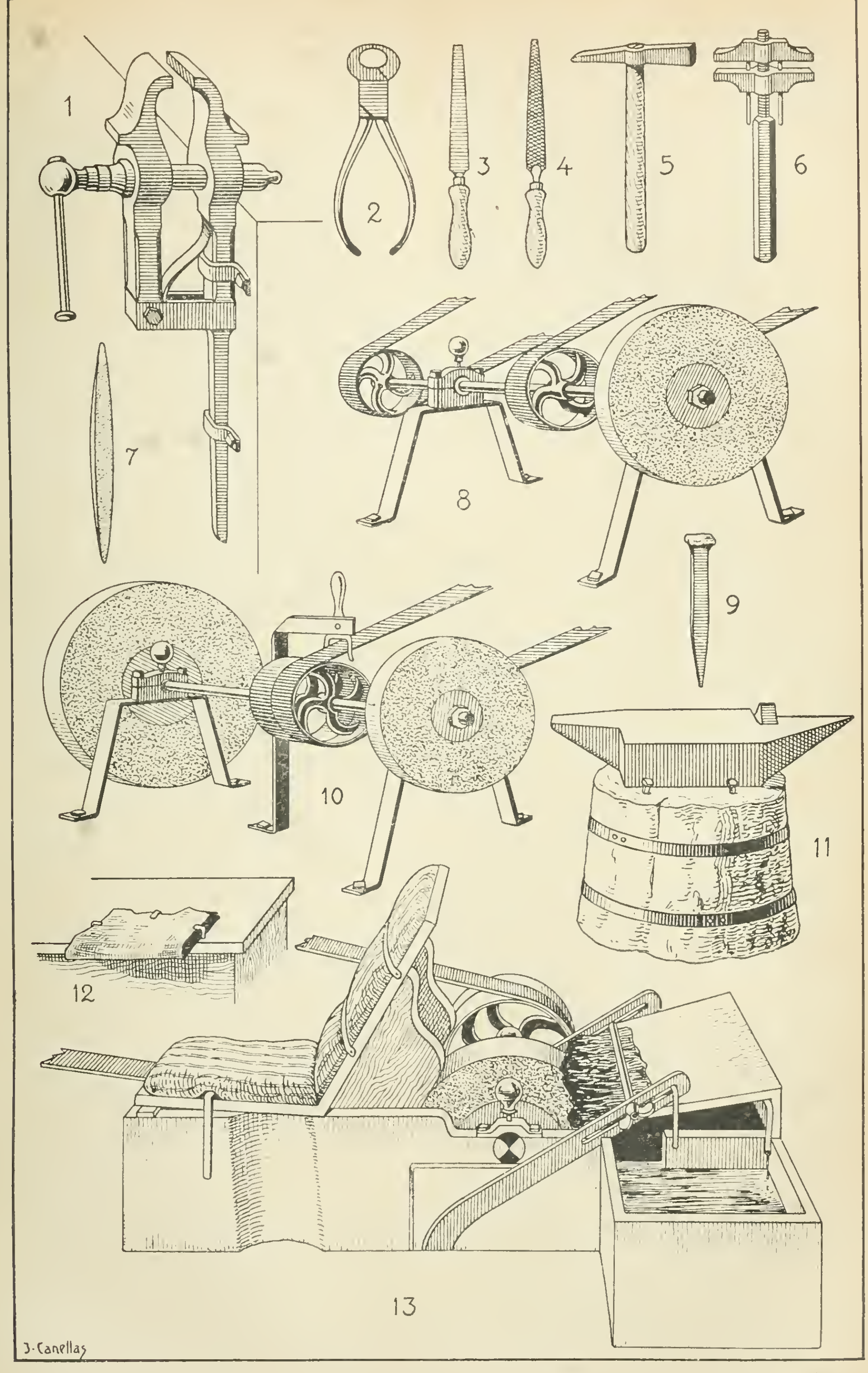

Escala de la Casa Oller (Arq. P. Salvat). — Pati de la secció de Farmacia de la Universitat (Arq. Elíes Rogent. — Escala del Laberint, a la finca del marquès d'Alfarrás (Horta). — Pati del Centre Excursionista.

1 Caragol. 2. Alicates. 3. Tornavis 4. Llima. 5 Martell. 6. Clau inglesa. 7. Pedra d'afinar. 8. Mola pulidora. 9. Rèvol. 10. Moles de rebaixar. 11. Enclusa. 12. Pedra esmoladora, d' oli. 13. Pedra d' esmolar ab aigua.

ESCORREGUT. p. p. del verb ESCÓRRER. || Treure el such, l' aigua o altre líquit de que alguna cosa estava plena o enxopida. Escurrido.

ESCORREMENT. m. Acte y efecte d' escórrer. Escurrimiento.

ESCORRENCAR. v. a. *Ter* Obrir solchs o esboranchs superficials a la terra, camins, etc., les aigües pluvials o escapalles d' algún rech o dipòsit.

ESCÓRRER. v. a. Acció de relliscar, de desferse per punts una cosa encadenada o bé arrelada.

ESCORREDÍÇ, A. adj. Lo que 's pot escórrer o desfer.

ESCORROMPIR. v. r. CORROMPRE.

ESCORSELL (Francesch). *Biog.* Eclesiástich, y compositor de moltes obres musicals relligioses, que li donáren renòm. Era mestre director de la capella de la Seu de Manresa y va morir al any 1900.

ESCORSIATA. *Bot.* Mena de planta globularia. Corona de rey.

ESCOTIR. v. r. ESBRINAR.

ESCOTÓ (Puig d) *Orog.* Enasprat cimall del Conflent, de 2,293 met. d' alt., a l' extrem superior de la vall de la riera d' Evol.

ESCOTORIT, DA. adj. *Ter.* Llest, aixerit. Listo, despejado.

ESCOTXEJAR. v. a. Cantar la guatlla y les perdius. ESCOTXINAR. || *Fig.* S' aplica també al remoreig de converses, que se senten trencades y de lluny.

ESCOTXINADOR. m. *Ter.* Reclam pera atreure les perdius. Reclamo para perdices.

ESCOTXINAR. v. a. Cantar la perdiu.

ESCOTXINEIG. m. Cant de la perdiu y de la guatlla.

ESCOTXINEJAR. v. a. Cantar la perdiu o la guatlla.

ESCOURE. v. n. Fer coiçor. Escocer.

ESCREIX. m. Qualitat d' aument, y aixís se diu: *ab escreix.* Con creces.

ESCRETLLA. f. Escletxa, esquerda.

ESCRETLLÍÇ, A. adj. Que s' esquerda.

ESCRIGA (Coll de la). *Orog.* Al Bergadá, a l' altura de 1,330 metres, situat al muradal montanyós que separa les valls del Bastareny de les de Saldes.

ESCRIU (Coll de). *Orog.* Al demunt del Pendiç y del clot de Galligans, entre el Bergadá y la Cerdanya. Está situat a 1,440 metres d' altura. || — (FONT D'). *Hidrog.* A 1,240 metres d' altura, al Bergadá, prop de la casa del meteix nom.

ESCRIURE.

L' ESCRIURE LI FA PERDRE 'L LLEGIR. fr. *Fam. Met.* L' una cosa li fa oblidar l' altra

ESCROPULÓ. m. Porció petita d' una cosa.

ESCROSTONAT, DA. adj. Treure els crostons, escantonar. Descanteado, descantado.

ESCRÚ, A. adj. *Ant.* AIRAT || ADUST, FEROTGE.

ESCRUIXIT, DA. adj Estremecido.

ESCRUPULÓ. m. Vegis ESCROPULÓ.

ESCUALIDESA. f. Magror, extenuació.

ESCUÁLIT, DA. adj. Magre, extenuat.

ESCULPTÒRICH. adj. Lo pertanyent o relatiu a la esculptura. Escultórico.

ESCUMARALL. f. Bombolla que fa l' escuma de algunes substancies. Escumarajo.

ESDEBATECH. m. Batech del cor.

ESDEBATEGAR. v. a. Bategar el cor.

ESDERNEGARSE. v. r. Desconjuntarse. Descoyuntarse. || *Fig.* ESCARRAÇARSE.

ESDEVANADORES. f. *Ter. de Valls.* DEVANADORES.

ESFÈRICAMENT. adv. D' una manera esférica. Esféricamente.

ESFERULA. f. Esfera petita.

ESFONDRAR. v. a. y 'ls seus derivats. ENFONZAR.

ESFORÇADAMENT. adv. m. D' una manera esforçada. ESFORÇADAMENT. Esforzadamente.

ESFORÇAR. v. a. Encoratjar, donar valor o braó. Esforzar. || ESFORSAR.

ESFORÇAT, DA. p. p. del verb ESFORÇAR || adj. Ardit, valent, brau.

ESFOTRAÇAT, ADA. adj. Malmès, espelliçat Desvencijado.

ESFRIMOLAR. v. a. Esmicolar, y aixís se diu: esfrimolar entre les dents aquella carnaça. Despedazar.

ESFRIMOLAT, ADA. adj. Esmicolat. Despedazado.

ESFUMARSE. v. r. *Fig.* Perdres, esvairse els contorns d' un obgecte, sía per la llunyanía, sía per la fosquetat. Esfumarse.

ESGALABRAR. v. a. Descalabrar.

ESGALLIMPANTES. f. *Ter. de Cerdanya.* D' amagat, en forma cautelosa, y aixís se diu: *anar d' esgallimpantes.* Andar con recelo.

ESGANGUELLER, A. adj. Qui parla ab el naç. Gangoso.

ESGANGUELLÓS, A. adj. ESGANGUELLER

ESGARDAMENT. adv. *Ant.* Comparació, confrontació. Comparación.

ESGARIPI. m. Xiscle. Chillido.

ESGARRAPAPLETS. m. *Fam.* Home de curia, advocat o procurador.

ESGARRIAR.

ESGARRIA CRIES. fr. *Fam.* Estripa qüentos. *Estorba cuentos.*

ESGARRIAT, DA. adj. Apartat dels demés. Descarriado. || *Met.* Apartat de lo just y raonable. Descarriado.

A LA ESGARRIADA. m. adv. Separats els uns dels altres. *Cada cual por su lado.*

ESGARRIFARSE. v. r. *Ter. Tarragona.* Sensació moral d' horror que fa tremolar o posar pell de gallina a qui la sent.

ESGARRINXO. m. ESGARRINXADA.

ESGARRINYAR. v. a. *Ter.* ESGARRINXAR.

ESGLAIADAMENT. adv. m. Ab esglai. Con espanto, con terror.

ESGLAIADOR, A adj. Qui esglaia. Quien infunde terror ó espanto.

ESGLAIÓS, A. adj. Esglayador, horripilant. Horripilante.

ESGLAIOSAMENT. adv. D' una manera esglaiosa, esglaiadorament. Horripilantemente.

ESGLAY. Vegis ESGLAI.

ESGLAYAR. v. a. ESGLAIAR.

ESGLEYETA. *Geog.* Lloch del terme d' Esporles, partit de Palma, a l' illa de Mallorca. Está situat a la carretera de Valldemossa, y la capella que allí serva un artístich quadro, formava part d' un antich convent anomenat l' Olivera.

ESGRAFIAR. v. a. Procediment de decoració que consisteix en aplicar demunt de un fons d' estuch fosch, una pasta blanca, o bé al demunt de un fons clar, pasta obscura alçada en son plá, formant dibuixos. En les edificacions catalanes dels sigles XVII y XVIII s' aplicava sovint.

ESGRAFIAT, DA. p. p. d'ESGRAFIAR. Esgrafiado.

ESGRIMOLAR. v. a. *Ter.* Desgranar les panolles de blat de moro. Desgranar las panochas.

ESGROGUEIR. v. a. Agafar color groguench.

ESGUARDAR. v. a. Esmentar una cosa passada. Mirar hacia atrás.

ESGUART. m MIRADA.

ESGUERRADURA.

DIR ESGUERRADURES. fr. *Fam. Ter. Echar pestes.*

ESGUERRANXARSE. v. r. *Ter.* ESGARRINXARSE.

ESGUINGALLAR. v. a. Atropellar, destroçar, fer malbé.

ESGUINGALLAT, ADA. adj. Destroçat. Destrozado.

ESLLANGARDEIXAR. v. a. Afectar moviments ondulatoris.

ESLLANGUIMENT. m. Languidez.

ESLLANGUIT, DA. adj. Lánguido.

ESLLAVIÇADA. f. ENSULCIADA.

ESLLAVIÇAMENT. m. ENSULCIAMENT.

ESLLAVIÇAR. v. a. Ensulciar.

ESMA. f. Orientació física o llògica pera anar de dret y conscientment al lloch o fí que un se proposa. Tino

ESMA PERDRE. Perdre l' esma. *Perder el tino.*

ESMA PERDUT. adj. Sense esma. Sin tino.

ESMENA.

A ESMENA. adv. m. *Ant.* Apart de, sens perjudici. *Aparte de.*

ESMERAGDÍ, NA. adj. Lo que conté esmeragdes o és semblant a la esmeragda. Esmeraldino.

ESMERLIT. m. Desnarit.

ESMICOLAMENT. m. Fer miques, dividir en petites porcions alguna cosa. Desmenuzar.

ESMICOLARSE. v. r. Destroçarse, rompres en petites porcions. Desmenuzarse.

ESMIRALLATGE m. Fenòmen de refracció resultant de la densitat de les capes atmosfèriques, quan el seu contacte ab la terra, per efecte de una temperatura alta les enrareix. Espejismo.

ESMIRRAIT. adj. *Ter.* Esmirriat.

ESMOIXINAT, DA. adj. *Ter.* DESDENTEGAT.

ESMOLALL. m. ESMOLET.

ESMOLAT, DA. adj. Gastat, molt usat.

ESMOLLS. m. *Ter.* Molls, pinces.

ESMORRALLAT, DA. adj. *Ter.* Sense morralles, morrió o boç. Sin bozal.

ESMORRAT, DA. adj. Desmochado. || ESMOTXAT.

ESMOSSAR. v. a. Mellar.

ESMOTXAT, DA. p. p. Desmochado.

ESMURIACH. m. ESMORIACH, MUR SECH. RAT PENAT. RATAPATXECH.

ESOTÈRICH, CA. adj. Amagat, interior, en contraposició a lo qu' és visible y exterior. Esotérico.

ESPADANYA. *Bot.* Boga. || *Arq.* Campanar.

ESPADELLA. f. *Ter.* CARAMELL.

ESPALME. m. ESPAUME.

ESPALMAMENT. m. Aturdimiento.

ESPALMAT, DA. adj. *Ter.* ESGLAIAT.

ESPALLONADA. f. *Ter.* Panyolada.

ESPALLOTAR. v. a. Treure la palla de les panolles de blat de moro.

ESPANDIMENT. m. Acte y efecte d'espandir. Expansión, propaganda, divulgación.

ESPANDIR. v. a. Estendre, escampar, moral y materialment parlant. Propagar, divulgar, extender. || v. r. Propagarse, extenderse.

ESPANDIT, DA. p. p. Propagado, extendido.

ESPANTALL. m. Ninot, fantasma, falsa creació pera fer por.

ESPANYOLET (Son). *Geog.* Caseriu del terme de Palma, a la vora de Son Rapinya.

ESPAORDIRSE. v. r. ESPAVORDIRSE.

ESPARONAR. v. a. Punxar la cavalcadura ab l'esparó pera que camini. Espolear. || *Met.* Estimular.

ESPARPELLAT, DA. adj. Espavilado.

ESPARQUERA. f. *Ter. Bot.* ESPARRAGUERA.

ESPÁRRECH. m. *Art. y of.* A les filatures y teixits, s' anomena aixis el troç de ferro roscat a una roda, substituint una dent trencada, anomenantse de la meteixa manera, quan serveix pera ajuntar y solidar dugues o més peces.

ESPARRAGUERÍ, NA. adj. Natural o propi d' Esparraguera, vila de la prov. de Barcelona. Esparraguerino.

ESPARREMAT, DA. adj. VESSAT.

ESPARSETA. f. *Bot.* Planta classificada ab el nom de *Gladiolus segetum.* || *Ter.* COLTELL. Hierba estoque.

ESPART BORT. *Bot.* ALBARDIU.

ESPARTELL. *Geog.* Illot prop de la illa d' Ibiça, anomenat també Espartal.

ESPARTINADA. f. *Ter.* Berenada al camp. Merienda.

ESPARVERADÍÇ, ÇA. adj. Espantadíç. Asustadizo.

ESPASA. f. *Art. y of.* Al teler mecánich d' espasa, fusta que mou verticalment a la llençadara de l' un calaix a l' altre.

ESPASAR. v. a. Passar a fil d' espasa.

ESPATARRAMENT. m. Acte y efecte d'espatarrar o d' espatarrarse.

ESPATARRANT, A. adj. Aterrador. || *Fig.* Admirable, grandiós.

ESPATERNEGAR. v. a. Moure convulsivament les cames. S' aplica generalment als que moren penjats. Patalear, pernear.

ESPATERNEIG. m. Acte d' espaternegar. Pataleo.

ESPATLLER. m. Respaldar.

ESPAUME. m. *Med.* Contracció involuntaria dels muscles y més particularment dels que constitueixen la vida orgánica. Espasmo.

ESPAUMÓDICH, CA. adj. *Med.* Relatiu al espaume. Espasmódico.

ESPAVENT. m. Sust, espant.

ESPAVENTABLE. adj. ESPANTÓS.

ESPAVENTAR. v. a. ESPAVORDIR.

ESPAVILAMENT. m. Acte o efecte d'espavilar o d' espavilarse. Viveza, avispamiento.

ESPAYÓS, A. m. Ample, gran, plè d' espai. Espacioso.

ESPELLIÇAT, DA. adj. ESPELLIFAT.

ESPELMA. f. CANDELA D' ESPELMA.

ESPELLOFIT, DA. adj. ESPELLIFAT, ADA.

ESPENYADOR. m. Timba, lloch pera espenyarse. Despeñadero.

ESPENYER. v. a. Empenyer. Empujar.

ESPERANÇAT, DA. adj. Esperanzado.

ESTAR MOLT ESPERANÇAT. fr. Estar plè de confiança en l' èxit d' alguna cosa. Estar muy confiado.

ESPERANÇÓ. n. p. dim. d' Esperança.

ESPARGIMS. m. ASPERGIS.

ESPERIT SANT (Joseph del). *Biog.* Trinitari descalç, nadiu de Vich, que vivía als començos del sigle XVIII, havent mort l' any 1735. Va ésser lector de teología a Salamanca, provincial y definidor general de l' ordre y prior de alguns dels seus convents, havent escrit algunes obres fi osòfiques y teològiques esmentades al *Diari dels literats d' Espanya.*

ESPERMATOZOOS. m. Animalets microscòpichs que 's troven a la esperma, y desempenyen a la fecondació un paper principal.

ESPERVERANY. m. Lo que fá por; se diu més particularment dels ninots que 's posen als horts o als camps per fer por als aucells. Espantajo.

ESPESSEHIT, DA. adj. ESPESSIT.

ESPESSIGALLAT, DA. adj. *Ter.* ESCALCIGALLAT.

ESPESSIGALLS m. pl. *Ter.* CALCIGALLS.

ESPETERNECH. m. Soroll que fa una cosa com una seguida de pets petits.

ESPETERNEGAR. v. a. ESPATERNEGAR.

ESPIAR. v. a. Seguir els passos o observar les accions d' algú pera sorpendre'l o tindre seguretat de la veritat sospitada. || Veure d' esgallimpantes alguna cosa. || *Ter.* Mirar.

ESPÍA QUINA EINA MÉS JOLIVA. fr. Mira quina eina més bonica.

ESPICOLÍNICH. adj. EPICULI.

ESPIETA. m. y f. Entre criatures s' aplica a qui observa lo que fan els altres y ho conta al mestre, al amo, als pares, etc. Soplón.

ESPIGA TRENCADA. f. *Bot.* Planta classificada científicament ab el nom de *Hordeum marinum.*

ESPIGAT, DA. adj. *Ter.* Se diu de les criatures que pugen alts y prims, aixís com de les plantes que ja han tret espiga.

ESPIGUET. m. *Ter.* Sò de veu agut que fereix l'oido.

ESPILLERAR. v. n. *Ter.* REFLECTAR.

ESPINABELT. *Geog.* Veinat de Castellar del Riu, al Bergadá; compten abdós termes 310 hab.

ESPINGUET. m. Sò agut de cornetí. Son del cornetín.

VEU D' ESPINGUET. fr. Veu aguda y penetranta que fa mal al oido. Voz chillona.

ESPINYAR. *Fig.* Pegar, burlar.

ESPIONATGE. m. DELACIÓ.

ESPITLLERAR. v. a. Fer espitlleres. Aspillerar.

ESPILLERAT, DA. adj. Plè d' espitlleres. Aspillerado.

ESPLAI. m. Goig, satisfacció.

ESPLAIÓS, A. adj. Que fa sentir esplai.

ESPLANIÇADA. f. Aplanada.

ESPLATJAR. v. a. Aixamplar, ampliar, dilatar, com: *esplatjar la vista.* || També s' usa com reflexiu. Esplayarse. || *Met.* Extendrers en algún discurs. Esplayarse, dilatarse.

ESPLENDENT. m. Que té o dona esplendor.

ESPLET. m. Cullita, y més particularment de grans. Cosecha de cereales.

BON GORET FA BON ESPLET. fr. *Ara hondo y tendrás pan en abondo.*

ESPLINGA. f. *Ter.* AGULLA DE CAP.

ESPORNICH. m. ESPURNEIG.

ESPORTELLAMENT. v. a. Desportillar.

ESPORUCAR. v. a. *Ter.* ESPORUGUIR.

ESPORUCAT, DA. adj. ESPORUGUIT.

ESPORUGUIMENT. m. Acte y efecte d' esporuguirse. Amedrantamiento, espanto.

ESPURNEIG m. Desprendiment d' espurnes. Chisporroteo.

ESQUELÈTICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu al esquelet. Esquelético.

ESQUELLERINCH. m. dim. d' esquella. Esquiloncito.

ESQUELLOTADA. f. Gran soroll d' esquelles. || Esquellots.

ESQUENA.

VIURE AB L' ESQUENA DRETA. fr. *Met.* Viure sense travallar, ésser un gandul. *Vivir de gorra; ser un gorrista ó un gorrón.*

ESQUENA. *Geog.* Al camí d' Olot a Sant Miquel del Bas, pagesía remarcable, que té a son enfront una alzina d' extens brancatge, tinguda per ésser la més corpulenta de la prov. de Girona.

ESQUENADRET. m. Gandul.

ESQUENETA.

FER D' ESQUENETA. fr. *Fam. met.* Ajudar, servir de escambell a algú pera que logri lo que 's proposa. *Servir de escabel.*

ESQUERDALENCH, CA. adj. Prim y ossut.

ESQUERDAMENT. m. Acte o efecte d' esquerdar o d' esquerdarse. Agrietamiento.

ESQUERPOT. adj. Molt esquerp.

ESQUERRADURA. f. ESQUERRÁ.

ESQUEYOLA (Cingles d'). *Orog.* A la vora del Coll de Llancers, a la comarca d' Olot.

ESQUIFINGAY. m. *Ter.* ESQUIFINGUELL.

ESQUIFINGUELL. m. *Ter.* Cosa esquifida, molt petita.

ESQUISIDESA. f. Exquisidad || ESQUISITAT.

ESQUITLLARSE. v. r. Escaparse cautelosament.

ESQUITLLENTES (D'). *Ter. Cerdanya.* Ab cuidado, tot fugint, tot esquitllantse. || m. adv. D' esquitllevit. A hurtadillas.

ESQUITLLERI. m. ESQUITLLEVIT.

ANARSEN D' ESQUITLLERI. fr. Fugir dissimuladament.

ESQUITXOTADA. f. Embrutar esquitxant. Salpicón, salpicadura

ESTABATXAR. v. a. Endilgar.

ESTABILISADOR. m. Que fa estar un cos en estabilitat. || Peça o aparell accessori dels aeroplans o máquines voladores.

ESTABLAR. v. a. Tancar a l' estable.

ESTABLE. adj. Que té estabilitat, y aixís se diu en física: *equilibri estable.*

ESTABORNIR. v. a. Malmetre del cap a algú ab algún cop. Atontar.

ESTABORNIT, DA. p. p. d' ESTABORNIR. Tindre 'l cap malmès. Atontado.

ESTACIONAT, DA. adj. Inactiu, sense marxar endevant ni enderrera.

ESTADIÒGRAF, A. adj. Qui 's dedica a la estadística o hi és molt entès. Estadiógrafo.

ESTAFERM. m. S' aplica al mancat d' iniciativa o bé a qui en societat guarda una actitut passiva, inconmovible. || A Cerdanya, els armats o soldats romans que en les festes relligioses guarden el Sant Sepulcre.

ESTALLENCHS. *Geog.* Vila de l' illa de Mallorca, pertanyenta al districte de Palma, en una terrer accidentat de la serralada, prop de la costa del mar.

ESTALSINAT, DA. adj. *Ter.* Presumit. Presumido.

ESTANÇA. f. Habitació.

ESTANGLAR. v. a. Immovilisar.

ESTANGLARLO D' UNA PERDIGONADA. fr. Deixarlo inmòvil, ferit d' un tret de perdigons.

ESTANOSES (Les). *Geog.* Lloch del Vallespir, a 1,022 met. d' altura, abans d' arrivar a les Torres de Cabrenys.

ESTANSA. f. Estancia. || ESTANÇA.

ESTANTIÇ, A. adj. Fora de moda, passat, vell, ridícol. || Dit de la fruita o altre comestible passat de tan de temps d' estarse desat. Romadizo.

ESTANTOLAT, DA. adj. Colocat, encrestoçat.

ESTANY GRAN DE CAMPCARDÓS. *Hidrog.* Al peu de La Picadora, a 2,107 mets., en les valls altes del Segre.

ESTANY MAL O DE GUILS. *Hidrog.* Al peu del rocam desprès del cim arruinat de Roca Colom, a les

valls altes del Segre. Es molt gran y de sinistre aspecte, dominat per un devassall de penyals.

ESTANYA PAELLES. m. Estanyador ambulant, quin tipus, recorrent els indrets de la nostra terra, frueix certa popularitat y dona ocasió a dites y frases de sentit vulgar per la seua indumentaria, que ara s' es bon xich modificada.

Segell d' Estanyol

ESTANYOL. *Geog.* Vegis vol. I, pág. 721.

ESTAR.

ESTAR A DUGUES TIRADES. *Ter. de Cerdanya.* Locució popular que indica que dos están enemistats.

ESTARIA. f. Sejorn, estada en algún lloch.

ESTARÍU. m. ESTARIA.

ESTARRUFAR. v. a. Inflar. Erizar. || *Met.* Enorgullir, envanir.

ESTARRUFARSE. v. r. Inflarse. Erizarse. || *Met.* Enorgullirse. Envanecerse..

ESTARRUFAT. adj. Erizado. || INFLAT.

ESTASSAR. v. a. Avergaçar, rompre a vergaçades. Sacudir.

ESTÁTICH, CA. adj. Re atiu o pertanyent a la estática. Qui está en equilibri, que no 's mou.

ESTATISTA. m. Home d' Estat. Estadista.

ESTATÍSTICA. f. ESTADÍSTICA.

ESTAVELLAR. v. a. *Ter. Barcelona, Cerdanya y Valls.* Obrir, esquerdar, reventar, y aixís se diu: *feia un sol qu' estavellava les pedres; ha caigut y s' ha estavellat el cap.*

ESTELLADIÇA. f. Escampall d' estelles. || Aplech de llenya tallada dels arbres. || Munt de papers, de retalls de roba, etc.

ESTELLICÓ. m. Estella petita, troç de tronch tallat.

ESTENALLES. f. Al teler mecánich, el joch d' escape que té forma d' estenalles.

ESTENELLADA. f. *Ter.* Succeit que hagi ocasionat nombroses víctimes, y aixís se diu: *una estenellada de morts y de ferits.* Hecatombe.

ESTENTÓRIAMENT. adv. D' una manera estentoria. Estentóriamente.

ESTERANYINADOR. m. Escombra o plomall pera treure les teranyines.

ESTERANYINAR. v. a. Treure les teranyines. Sacar las telarañas.

ESTEREOTIPADOR. m. L' operari qu'estereotipa.

ESTERNELLAT, DA. adj. ESTERRELLAT.

ESTERREJAR. v. a. *Ter.* Netejar ab terra d' escudelles. Fregar con arena.

ESTERRELLARSE. v. r. *Ter.* JAURES, EXTENDRES A TERRA.

ESTERTOR. m. Rogall que fan ab la gola els agonitzants.

ESTEVA (Jaume). *Biog.* Teòlech remarcable que vivia a mitjans del sigle XVIII a Barcelona, y era autor de diverses obres dogmátiques. Pertanyia a la ordre de Sant Francesch, y pêls seus profons coneixements va ésser nomenat per l' Inquisició revisor de les biblioteques públiques y particulars de Catalunya, envers l' any 1758.

ESTEVA (Coll d' En). *Geog.* Al camí d' Andraitx a Calviá, a l' illa de Mallorca. Forma una depressió de la montanya, obrintse en aquell indret un gorch ferèstech.

ESTIATGE. m. Nivell mínim de les aigües d' un riu a causa de la sequedat y calor del estiu. Estiaje.

ESTIBINA. f. ÓPAL.

ESTIMBAMENT. m. Caiguda de una timba. Despeñamiento.

ESTIOMEN. m. *Med.* Gangrena d' una banda del cos. || adj. Corrosiu.

ESTIRABOT. m. Sortida de tò, d' ingeni, y també manca d' acert al discurs, al escrit o a la conversa. Disparate.

ESTIRACORDETES. m. Ajudant de butxí. || *Fam.* S' aplica al avar y a qui ab excès se mostra exigent d' aquells que d' ell depenen.

ESTIRAGAÇALL. m. Penjarella de roba al vestit produida per esquinç o estirada.

ESTIRAGAÇAR. v. a. Pegar estiragaçades. Estirar. || Fer un esforç pera arrencar alguna cosa.

ESTIRAGANYAR. v. a. Estirar una cosa sense trencarla. ESTIRAGAÇAR.

ESTIRAT, DA. adj. Ert, test, orgullós, engallat. Tieso, presumido.

ESTIRATGE. m A les filatures la relació que per metre lineal existeix, abans y després d' allargar la veta o la metxa. Estirage.

ESTIRAVECHS *Bot.* TIRABECHS, PÈSOLS.

ESTIRIGUENYAR. v. a. Estirar fort.

ESTISORADA. f. Imputació falsa o calumniosa. RETALLADA.

ESTISORAT. m. y adj. Retallat.

ESTISORES.

FER ANAR LES ESTISORES. fr. Calumniar, dir mal d' algú, posarlo en ridícol. *Recortar.*

ESTISORETES. *Bot.* Planta de la classificació científica *Cordyalis cava.* Aristoloquia hueca.

ESTIUEIG. m. Acte o efecte d' estiuejar, y també el temps que 's passa estiuejant. Veraneo.

ESTIUEJADOR, A. adj. Qui estiueja. Veraniego.

ESTIUEJANT, A. adj. Qui va a passar l' estiu a fora del lloch ont acostuma viure. Veraneante.

ESTIUENCH, CA. adj. Lo que es propi del estiu. Estival.

ESTIULATAT, DA. adj. *Ter. de Girona.* Apoiat naturalment, sense fer força.

ESTIVAROLA. f. *Ornit. ter.* ESTIVERAL.

ESTOCINADA. f. Pegada forta.

ESTOCINAR. v. a. Pegar o ferir brutalment.

ESTOFARSE. v. r. Ponerse hueco. || ESTARRUFARSE, ENVANIRSE.

ESTOFAT, DA. adj. Hueco, hinchado. || ESTARRUFAT, DA. || Guisat o platillo de carn, propi de la cuina catalana.

ESTÒICAMENT. adv. D' una manera estoica. Estóicamente.

ESTÒICH, CA. adj. Que obra segons l' estoicisme.

ESTOICISME. m. Fermesa, insensibilitat, impassibilitat fins en el dolor. || Doctrina dels estoichs, filosofía del grech Zenón de Citio. Estoicismo.

ESTOICITAT. f. Virtut heròica, fins en el dolor. Estoicismo.

ESTOMACADA. f. *Ter.* Palliça.

ESTOMACAR. v. a. *Ter.* Apalliçar, pegar.

ESTONAÇA. f. aum. d' estona.

ESTONANT, A. adj. *Ter.* Admirable, imposant. Deslumbrador

ESTONTOLAT, DA. adj. Recostado, apoyado.

ESTOPIÇOT. m. Fregall. Estropajo.

ESTORAR. v. a. ERIÇAR.

ESTORLICH. m. *Ornit.* Estornell.

ESTORNELL.

CAP D' ESTTORNELL. fr. *Fam.* S' aplica a la persona de poch enteniment que fa les coses a la babalá. *Cabeza de chorlito.*

TINDRE LA VIVOR DEL ESTORNELL. Fr. Fer les coses sense meditarles ni per lo meteix amidar els seus efectes.

ESTOTJAR. v. a. Desar dins d' un estoig. Guardar en un estuche.

ESTRABAR. v. a. Detindre, parar el curs d' alguna cosa.

ESTRAFER. v. a. Escarnir, imitar, copiar.

ESTRAFET, A. adj. Esguerrat. Contrahecho.

ESTRAGAMENT. m. Acte o efecte d' estragar o d' estragarse. Estragamiento.

ESTRAMBOTIGUESA. f. Cosa estranya, ridícola.

ESTRÁMBUL, A. adj. ESTRAMBÓTICH.

ESTRANY (Joan). *Biog.* Metge y atitllat escriptor, que va morir a Barcelona al any 1902. Era laboriós en son propòsit de publicar patriòtiques disertacions a *La Renaixensa, La Creu del Mon'seny, La Veu de la Patria* y altres revistes y periòdichs.

ESTRANYOR. f. ESTRANYESA.

ESTRANYOT, A. adj. Despectiu d' estrany.

ESTRATEGA. m. Coneixedor de la estrategia.

ESTRAU. m. *Náut.* Acabament de la quilla que fa corva envers la proa. Estrave.

ESTRE. m. *Poèt.* ESTRO al DICCIONARI.

ESTRELLA DEL CILINDRET. f. *Art. y of.* Al teler mecánich s' anomena aixís una peça en forma d' estrella, acollada al cap del cilindret, mitjançant quin moviment cambía la cara del seu quadrant.

ESTREMERA. *Hidrog.* Riera de la Vall de Ribes, que, originaria del Pas dels Lladres, s' ajunta ab el curs del Fresser y del Nuria, per sota de Queralps.

ESTRENYACAPS. f. Gorra de dormir. Gorro de dormir.

ESTRENYIMENT. m. Acte o efecte d' estrenyer. Estrechamiento.

ESTRERONZELL. m. *Ter. de Sopeira.* Farigola.

ESTRET. *Geog.* Lloch al terme de Mur, partit de Inca, prop de l' Albufera, a l' illa de Mallorca. || — (L'). Al camí de Berga al Pi de les tres branques, a l' altura de 944 metres. Per entre 'ls penyals que 'l formen hi cola 'l curs del riu Metge. || — D' ISABOL. A la Cerdanya, més avall de les Pareres, per ont passa 'l Segre abans d' endinçarse a les gorges del Martinet. || — DE RIUTORT. Al Bergadá, entre La Molina y Massanès.

ESTRETESA. f. ESTRETOR. Estrechez.

ESTRIS. m. Tons, colors.

ESTRIBOT. m. *Ter.* ESTIRABOT.

ESTRICOLADOR. m. Máquina pera trinxar el cánem.

ESTRICOLEJAR. v. a. Despedaçar.

ESTRIDENCIA. f. Soroll agut. || Exageració, desarmonía. Estridencia.

ESTRIDENT, A. adj. Soroll molt agut. || Desentonat, exagerat.

ESTRIJOL. m. *Ter. de Cerdanya.* Raspall de ferro o d' altra materia forta, que s' utilisa pera pentinar els cavalls.

ESTRIJOLAR. v. a. Acció de pentinar ab l' estrijol.

ESTRIP. m. Esquinç, esquinçada, esqueixada, estripall, estripada.

ESTRIPA QÜENTOS. fr. S' apropía al qui enreda o destorba 'l curs d' alguna cosa. Enredón.

ESTRIPADA. f. Estrip, esquinçada, estripada.

ESTRIPALL. m. ESTRIPADA.

ESTROP. m. ESTREP.

ESTROPADA. f. Batzegada, empenta.

ESTROPEJAR. v. a. y 'ls seus derivats. ESTROPELLAR.

ESTROPELLAR. v. a. Fer malbé, destroçar, estropejar.

ESTROPELLARSE. v. r. Ferse malbé, estropejarse.

ESTROPELLAT, DA. p. p. del verb estropellar. || adj. Fet malbé, estropejat.

ESTROPIARSE. v. n. Ferse malbé, estropellarse.

ESTROPIAT, DA. p. p. del verb ESTROPIAR. || adj. Fet malbé, estropellat.

ESTRUGANÇA. f. Sort, ventura.

ESTRUGUESA. f. Estrugança.

ESTUARI. m. Lloch per ont entra y 's retira 'l mar en les marees. Estuario.

ESTUFET. m. *Ter.* Ventosidad.

FER O ESCAPÁRSELI UN ESTUFET. fr. DEIXAR ANAR UNA VENTOSITAT.

ESTUIG. m. *Art y of.* Caixeta que hi há a la máquina de Jacquard pera aguantar els canutells que donen molla a les agulles, fentles entornar a son lloch.

ESTULT. m. Tonto, beneit.

ESTULTAR. v. a. Fer el beneit.

ESTULTAMENT. adv. D' una manera estulta.

ESTULTICI. m. Tontería, beneitería.

ESTULTICIAMENT. adv. De manera tonta.

ESTUP. m. *Ter.* MUNIÓ.

ESTUPEFACCIÓ. f. Admiració.

ESTUPEFACIENT. adj. Que causa estupefacció.

ESTURMENT. m. *Vulg.* INSTRUMENT.

ESTUVA. f. Estufa.

ESVAIMENT. m. DESVANEIXEMENT.

ESVAIR. v. a. DESVANÉIXER, ESCAMPAR.

ESVAIRSE. v. r. DESVANEIXES.

ESVAIT, DA. p. p. d' esvair. DESVANESCUT

ESVELT, A. f. ESBELT.

ESVELTESA. f. Esbeltesa.

ESVERADOR, A. adj. Esparverador.

ESVERAMENT m. *Ter.* ASTORAMENT, ESPARVERAMENT.

ESVERAR. v. a. ESPARVERAR.

ESVERARSE. v. r. ESPARVERARSE.

ESVERAT, DA. adj. ESPARVERAT.

ESVINÇAR. v. a. Rompre, esquerdar.

ESVINÇAT, DA. adj. Romput, esquerdat, desconjuntat.

ESVOL. m. *Ter.* VOL. Vuelo.

ESVOLATEGAR. v. a. Revolotear.

ESVORANCH. m. *Ter.* Forat, esqueix, obertura entre terres o roques.

ESVORELLAR. v. a. ESCANTELLAR.

ESVORELLAT, DA. adj. ESCANTELLAT.

ETERNISACIÓ. f. Acció y efecte d' eternisar y eternisarse.

ETGEGAR. v. a. Llençar, moure. ENGEGAR.

ÈTNICH, CA. adj. PAGÁ, GENTIL. || Pertanyent a una raça o nació. Étnico.

ÉTNICAMENT. adv. D' una manera ètnica.

ETS Y UTS. Miraments, escrupuls, cuidados.

ETZAVARER. m. *Bot. ter* Espigó de la etzavara.

EUCUMÈNICH. m. S' aplica als concilis de la Iglesia catòlica, quan són d' ordre general. Ecuménico.

EUGAÇAR. m. Remat d' eugues. Yeguada.

EUGENIA. n. p. f. Eugenia.

EUGENIA (Santa). *Geog.* Vila del part. jud. de Palma de Mallorca.

EULARIA (Santa, Raimón de). *Biog.* Noble barceloní, que ab aquest pseudònim va publicar al any 1700 la traducció castellana de la geografía escrita en francès pêl cronògraf del rei de França Launai Gilesio, dedicantla al virrei de Catalunya.

EULARIA (Santa). *Geog.* Lloch de l' illa de Mallorca, situat al camí de Palma a Calviá, prop del Coll de la Creu.

EURERA. *Bot.* EURA.

EVANGÈLICA (Torre). *Geog.* Lloch del terme de Esfallenchs, a l' illa de Mallorca.

EVAPORATIU, VA. adj. Que evapora.

EVOLUIR. v. a. Evolucionar.

EXACERBADAMENT. adv. D' una manera exacerbada.

EXACERBARSE. v. r. Exasperarse, irritarse.

EXACERBAT, DA. p. p. del verb EXACERBAR.

EXALAR. v. n. Sospirar.

EXALTADAMENT. adv. D' una manera exaltada.

EXASPERARSE. v. n. Exacerbarse, agravarse.

EXÁSTIL. m. Pòrtich ab sis columnes de pont.

EXANGUI. adj. Sense gota de sanch. Exangüe.

EXAUSIR. v. a. *Ant.* Accedir a lo que se 'ns demana. Atender una petición, una súplica.

EXÁVEGA. f. Xarxa pera portar palla.

EXCEL-LIR. v. a. Sobrepujar.

EXCELSIFICAR. v. a. Ensalzar.

EXCÈNTRICH. f. *Art. y of.* En els telers, l' aparell que fa pujar y baixar els llisos. Té moltes aplicacions pera transformar el moviment de rotació en moviment rectilini.

EXCOGITABLE. adj. Imaginable, que pot ésser pensat o imaginat.

EXCOGITACIÓ. f. Pensament, reflexió.

EXCREMENTÓS, A. adj. Materia que conté excrement. Excrementici.

EXCRETA. f. Excrements. Excrementos.

EXCURSIONISME. m. Afició a fer excursions o viatges, tornant sempre al indret d' ont s' ha sortit. La primera societat d' aquesta mena a Catalunya, que fou també la primera d' Espanya, va ésser fundada a Barcelona al any 1876 per En Joseph Fiter y Inglès y s' anomenava *Associació catalanista d' Excursions científiques.* Excursionismo.

EXCURSIONISTA. m. y f. Qui fa excursions o viatges curts. Excursionista.

EXELLAR. v. a. *Ant.* DESTERRAR.

EXEMPLAR. m. Llibre; cada un dels llibres de una meteixa edició.

EXEMPLARITAT. f. Cosa o procediment correcte. Ejemplaridad. || Que dona exemple.

EXIL. m. *Ant.* DESTERRO.

EXILI. m. *Ant.* DESTERRO.

EXILAR. v. a. *Ant.* DESTERRAR.

EXILAMENT. m. Exil, desterro. Destierro.

EXILAT, DA. p. p. del verb EXILAR. || adj. Desterrat. Desterrado.

EXILL. m. *Ant.* DESTERRO.

EXILLAR. v. a. *Ant.* DESTERRAR.

EXIMENIS. *Biog.* V. XIMENIS.

EXIMENT. adj. Que eximeix.

EXIMPLI. m. *Ant.* PROVERBI.

EXODE. m. V. EXODI.

EXÒTICAMENT. adv. D' una manera exòtica.

EXOVAR. m. *Ant.* Parament de casa, mobiliari, dot.

EXPEDITIVAMENT. adv. D' una manera expeditiva, expeditament, desembaraçadament.

EXPERIMENTACIÓ. f. Acció d' experimentar.

EXPREMOR. f. Acte y efecte d' exprémer.

EXPULSAR. v. a. Treure fora.

EXQUISITAMENT. adv. D' una manera exquisita.

EXQUISITESA. f. Exquisitat, qualitat de lo exquisit. || Cosa exquisida, selecta, fina.

EXTÁTICAMENT. adv. D' una manera extática. || Ab èxtasis. || EXTASIAT.

EXTENSIBLE. adj. Que 's pot extendre.

EXTRAURE. v. a. Treure, arrebaçar, arrancar.

EXTRACTADOR m. Qui extracta.

EXTRACTOR. m. Qui extreu.

EXTRAMERA (La). *Geog.* Predi del terme de Bunyola, part. jud. de Palma de Mallorca.

EXTRASECULAR. adj. Fora del sigle. || Antich, de un altre sigle.

EXTRAVIADAMENT. adv. Ab error, ab manca d' enteniment, d' una manera extraviada.

EXTRÉMER. v. a. Fer tremolar. Extremecer. || n. Tremolar convulsiva y repentinament.

EXTREMIMENT. m. EXTREMITUT.

EXTREMIR. v. a. Fer extremituts, tindre convulsions, sofrir y manifestar la impresió d' alguna cosa desagradable. Extremecer.

EXTREMITUT. f. Extremitut, exageració, convulsió. || m. DERRERÍA.

EXTUMESCENCIA. f. Tumefacció, inflor.

EYMINA. f. Mida antiga. V. AYMINA.

EYNA. f. EINA.

MANS A L' EINA. fr. *Fam. met.* Se diu quan se va a empendre alguna cosa o negoci. *Manos á la obra.*

EYNAM. *Ter. Cerdanya.* Trastos de cuina. Batería de cocina. || Multitut d' eines.

EYVIÇA. *Geog.* IBIÇA.

EYVICENCH, CA. adj. Natural o propi d' Ibiça, a les illes Balears. Ibicense.

F

FABRA Y DEÁS (Nil María). *Biog.* Laboriós y atitllat escriptor, periodista y poeta, que va neixer a Blanes a l' any 1841, morint a Madrit al de 1903. Desde molt jove va establirse a n' aquest derrer punt, y ab son carácter emprenedor va dur a terme alguns progectes, com la instalació de l' agencia telegráfica que duia el seu nom, y l' any 1872 va introduir a Espanya els coloms missatgers pera transmetre les noticies d' aquells punts ont, per causa de la guerra civil, estava interromput el telegraf.

FACCIÓS. m. El que forma part d' alguna partida que combat al govern constituit. Faccioso. || Idea o fet contra la Constitució o 'l govern. Faccioso.

FACECIA. f. Trifulga. Peripecia, artimaña.

FACI (Antoni). *Biog.* Militar y escriptor valenciá, que va neixer a l'any 1795, morint al de 1857, essent coronel d' enginyers. Havia escrit algunes obres remarcables, y entre elles la titolada *Traducciones científicas,* que comprenía sis volums.

FACTA, NON VERBA. fr. *llat.* Apropiada a la nostra llengua pera indicar que valen més els fets que les paraules.

FACTURA. f. *Ant.* Necessitat, gana, manca d' alguna cosa.

FADAT, DA. adj. Encantat, enamorat, encisat.

FADENCH, CA. adj. Relatiu o pertanyent a les fades.

FADIGAR. v. a. AFADIGAR.

FADIGÓS, A. adj. FATIGÓS. || Que costa fadiga, que costa molt de fer.

FADIGOSAMENT. adv. Que causa fadiga, que costa molt de fer.

FADRINALLA. f. Molts fadrins, conjunt de fadrins.

FAIG. m. *Bot.* FATJ, al DICCIONARI.

FAIX. m. *Bot.* FAIG.

FAIXA. *Arq.* Motllura perfilada en sentit horitzontal o bé seguint el contrari d' una arcada. Faja, banda. || *Art. y of.* A les obres de fustería s' anomenen faixes algunes superficies decorades ab motiu d' ornamentació || *Náut.* Llista pintada a la part forana de la nau en tota la seua extensió. || *Text.* Cert nombre de fils d' urdit que conté part del nombre de la peça pera urdir.

FAIXAIRE. m. Qui fa faixes o 'n ven.

FAIXINA. f. *Mil.* Toch d' ordenança militar pera indicar que les companyíes s' endrecin als seus respectius allotjaments. Fajina.

FAJA (Coll de). *Orog.* A la comarca d' Olot, al extrem occidental del cim de la Creu del Rabadá, a 1,150 met. d' altura. || —(MOLÍ DE LA). Passat el plá de Falgars, a la comarca d' Olot, aprop de la riera de la Faja. || —(RIERA DE LA). *Hidrog.* Riera de la comarca d' Olot, que 's destimba al bell peu del molí de la Coromina, per un cingle de més de 200 met. de alçaria, formant un joguinós saltant d' aigua.

Fajol o Faiol

FAJEDA FOSCA. *Orog.* Delitosa boscuria de la comarca d'Olot, al SO. de la vessant de Puigsallança.

FAJES (Les) *Geog.* Veinat del terme de Santa Pau, a la comarca d'Olot.

FAJOL. m. *Bot.* Vegis volum I, pág. 757.

FALAIRÓS. m. Enganyador. Falaz.

FALCONERA DE FARINET. *Geog.* Murall de la costa N. de Menorca, a les Balears.

FALÇ. m. Eina de tall dentat pera segar. Hoz.

FALÇÓ. m. Eina petita pera tallar els raims. Honcejo.

FALDAR. m. Falda de montanya. Falda. || Devant de la camisa. Faldar.

FALDILLETA. f. Ornament de tela, que sostingut per uns cercols, y en forma cilindrica, cobreix la banda de dalt de la vara, a algunes creus. Manga.

FALEGAR. v. a. Alalagar. Acariciar.

FALGÓS. *Geog.* Al Vallespir, passat el coll de la Dona Morta, a 1,040 met. d' altura.

FAL-LERA. f. Manía, tema, apreci, deliri de fer o de dir.

FALOFRE. f. Qui a l' antigor portava 'l falo en les festes en honor de Isis, anomenades *falofories.*

F. Faldilleta

FALONDRE. adv. *Náut.* Repentinament, depressa.

FALORDIA. f. FALORIA.

FALORIA. f. Mentida, falornia. || Mot o narració sense fonament. || XERRAMECA.

FALORNIA. f. FALORIA.

FALORRAGIA. f. BLENORRAGIA.

FALOS. m. FALO.

FALQUES. f. pl. de FALCA.

FALQUIA. f. *Bot.* Planta semblant a la falsia. || Doble cabestre de l' animal.

FALS. f. Falç. Hoz. || Planta de prat. Alfalfa. || ALFALS.

FALSA ACACIA. *Bot.* ACACIA.

FALSEJADOR, A. adj. Qui falseja o diu falsament alguna cosa.

FALSIA CAPILERA. *Bot.* Planta classificada cientificament del genre *Adianthum capillas veneris.* Calantrillo.

FALSILLA. f. *Ornit.* FALCIOT.

FALSÓ. m. Falçó. Honcejo.

FALUS. m. FALO.

FAMÈLICH, CA. adj. FAMOLENCH.

FAMILIAL. adj. FAMILIAR.

FAMILIALMENT. adv. FAMILIARMENT.

FAMILIAR. m. Eclesiástich o patge, dependent de algún prelat.

FAMOLECH. adj. FAMOLENCH.

FANALS. m. *Bot.* FANÁÇ. Herba forratgera. || Vegis vol. I, pág. 762

FANERÓGAMES. f. pl. *Bot.* Plantes que tenen aparents els orguens sexuals. Fanerógamas.

FANFARRONERÍA. f. Jactancia, vanitat, presumpció.

FANGAR. *Geog* Punta y port de la part N. de les boques del Ebre, y costa S. del golf de Sant Jordi, en quin extrem, hi ha un far. || Lloch de molt de fanch. Lodozal.

FANGUERA. f. Lloch de molt de fanch. Lodozal.

FANTASIEJAR. v. a. FANTASIAR.

FANTASIÓS, A. adj. Vanitós, presumit. Fantasioso. || PRESUMPTUÓS, FANTASTICH.

FANTASIOSAMENT. adv. m. PRESUMPTUOSAMENT. || FANTÁSTICAMENT.

Fanals

FAR (Santuari del). *Geog.* A la comarca d' Olot, aprop de Rupit.

FARÁM.

MALA FARÁM. fr. *Fam.* Mala persona o mala gent. *Mala familia.*

FARANDOLA. f. Mena d'escarabat de cuina. Bicho.

FARANDOLER. m. Embaucador. || Qui recitava les comedies.

FARCELLÓ. m. dim. de farcell. Hatillo.

FARISTELA. m. *Ter.* Mal bitxo, mala bestia, astut, espavilat.

FARISTOL. adj. *Art. y of.* Nom aplicat a un sistema de telers mecánichs que tenen el joch dels excèntrichs colocat a un dels costats de fora la bancada. S' usen pera teixir cassulins y altres genres consemblants.

FARNÈS (Josepha María). *Biog.* Escriptora y dramaturga que va neixer a Barcelona morint a Madrit al any 1902. Va sejornar alguns anys a París, socorrent als emigrats espanyols y mostrant en els seus escrits y en els seus actes personals, les seues conviccions democrátiques y la delicadesa del seu cor. Dirigía a Madrit el setmanari *La Aurora,* y entre les seues obres cal esmentar la novela *Els desterrats* y les produccions dramátiques *Elena de Villiers, Madre y rival* y *El antifaz.*

FARO o DESFAR (Jaume de). *Biog.* Jurisconsult de Manresa que vivía al sigle XIV, esmentat ab elogi pêl tractadista Franckenam, que 'l califica d' egregi. Va ésser un dels més remarcables glosadors de les Constitucions de Catalunya.

FARÒ (Fer). Brotar, traure florida.

FARRAGÓS, A. adv. D'una manera inútil, pesada.

FARRAGOSAMENT. adv. De forma farragosa. EXTREMADAMENT.

FARRÓ. *Hidrog.* Riera de la comarca d' Olot, que corra per un pintoresch clot, envers la comarca de Camprodón.

FARROLLA. f. *Ter.* Pala pera 'l carbó. Pala.

FARRULLA. f. *Ter.* FARROLLA, PALA.

FASOLS. *Bot.* MONGETES.

FASOLS CARNERS. *Bot.* Fasolets. *Frijolillos.*

FASSER. *Bot. Ter. Men.* Planta de la classificació científica *Phœnix dactylifera.*

FASTUÓS, A. adj. Ab riquesa, explendidesa o faust.

FASTUOSAMENT. adv. D' una manera fastuosa.

FASTUOSITAT. Ab riquesa, explendidesa.

FATILLER, A. m. y f. *Ant.* Curander, mena dels sonámbuls actuals.

FATIMA (Puig de Na). *Geog.* Montanya del terme de Puigpunyent, partit de Palma, a l'illa de Mallorca.

FATJÓ Y MARSAL (Tomás). *Biog.* Doctor en drets, que vivía als començos del sigle XVIII. Era ferm partidari del arxiduch En Carles III, respecte a qui va escriure y publicar disquisicions morals y polítiques al any 1707.

FATLERA. f. FAL-LERA.

FATXENDERÍA. f. Vanitat, presumpció.

FATXÓS, A. adj. Ridícol, que fa fatxa, que va mal vestit.

FAUÇÓ. f. Falç petita. || FALÇÓ.

FAUST. m. Fastuós, fastuositat, fastuosament. || n. p. FOST. Fausto.

FAUSTA. n. p. Fausta.

FAUSTÍ, NA. n. p. m. y f. Faustino. Faustina.

FAVA. f. *Bot.* FABA.

FAVAR m. Lloch plantat de faves. FABAR. Habar.

FAVÓ. m. Fava petita. Habón. Haba panosa.

FAY. m. Tall entre roques. Corte, quebrada.

ELS FAYS EMBUTITS D' AIGUA. fr. *Topog.* Se sol dir després d' una forta pluja.

FEBRICENT, A. adj. *Poèt.* FEBROSENCH.

FEBROSENCH, CA. adj. Qui té febre per efecte d' alguna malaltía o del estat del seu esperit. Calenturiento.

FECÓN, DA. adj. PRODUCTIU.

FECONDITAT. f. FECUNDITAT. Fecundidad.

FECONDADOR, A. adj. Qui fecondisa o lo que fecondisa.

FECONDÍSSIM, A. adj. sup. Fecundísimo.

FEFAHEDOR. m. *Ant.* Fehaciente.

FEFAHENT. m. Fehaciente. BON TESTIMONI.

FEITÁN (Fonts del). *Hidrog.* A les altes valls del Segre, abans d' arrivar a la Jaça de les Cledes, no lluny del Pas dels Lladres. Abundoses deus d' aigua brollen arreu.

FEIX. m Hato.

FER FEIX DE TOTA LLENYA. fr. *Met.* Aprofitarho tot, bò y dolent, pera 'l logro de qualsevol intent.

FEIXA. f. Planell plantat.

FEIXAR. v. a. Fer feixes a la terra pera poguerla conresar.

FEIXERAR. m. Terra que fa moltes feixes. Conjunt de feixes. Terreno que forma muchos bancales.

FEIXES (Les). *Geog.* Lloch de l' illa d' Ibiça a la vora del port de la capital.

FEIXINAIRE. m. Qui fa feixines.

FEIXUGAMENT. adv. m. D' una manera feixuga. Pesadamente.

FEIXUGOR. f. FEIXUGUESA.

FEIXUGORIA. f. *Ter.* Cosa feixuga.

FELINAMENT. adv. D' una manera felina, felinament. Felinamente.

FELIP (Sant). *Geog.* Castell enrunat a la vora del port de Maó, a l' illa de Menorca, que dona un aspecte caracterfstich a aquella banda de les Balears.

FELIU. *Biog.* Dignatari cristiá, que vivía al sigle IV, contemporani de Santa Eulalia de Barcelona, que va ésser present al martiri d' aquesta, escrivint una obreta ab la relació del meteix, que se servava al monastir de Sant Cugat als començos del sigle XIX.

FELIU (Collet d' En). *Geog.* A la comarca d' Olot a la vora del coll Sesfages. Té 672 metres d' alt, y sota d' ell, mirant a la vessant de Castellfollit, hi ha la casa que li dona nom.

FELLONAMENT. adv. m. *Ant.* DESLLEALMENT, TRAIDORAMENT.

FEMBRIL. adj. FEMENIL.

FEMENILMENT. adv. D' una manera femenil.

FEMENINALMENT. adv. D'una manera femenina.

FEMINAL. adj. Lo referent a la dona.

FEMINISME. m. Doctrina política y social que aspira a la emancipació més o menys completa de la dona. Feminismo.

FEMINISTA. adj. Partidari del feminisme. Feminista.

FENDELLA. m. *Geog.* Poblet del Aude, a l' antiga Catalunya francesa. || FENELLA.

FENELLA. f. *Ant.* Escletxa, esquerda.

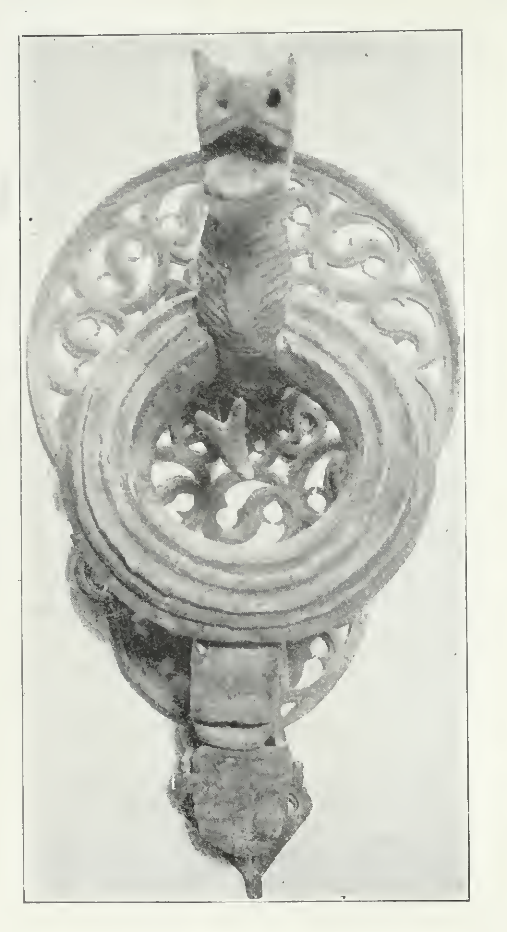
FENICULAR. m. *Vulg.* Funicular.

FENIGRECH. m. Planta y grá. Alholga, fenogreco.

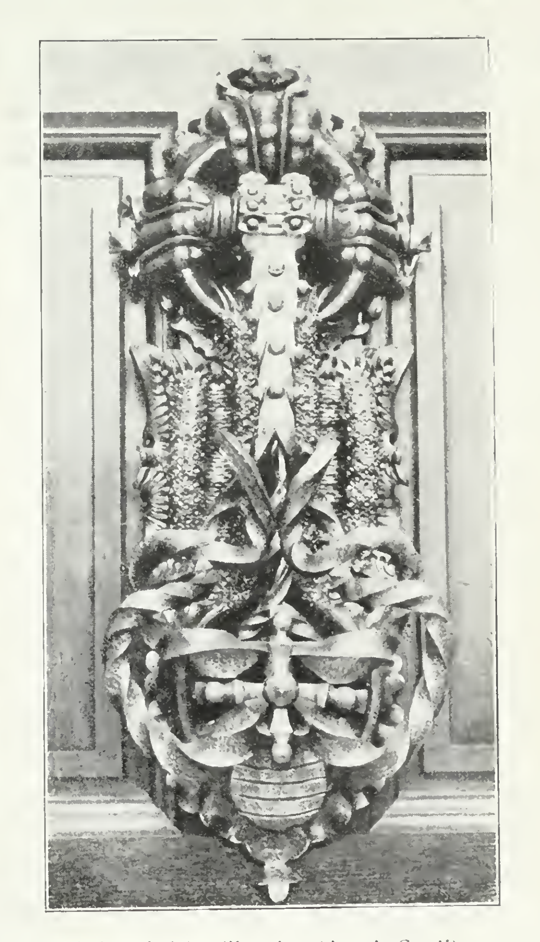
FENOCH, CA. adj. Cosa de ferroquería, bigot de ferro, bigotería.

FENOLLET. *Geog.* Comarca de la Catalunya francesa, anomenada antigament Feniculetana, y desde la seua agregació a França, al sigle XVII, *Les Fenouilledes,* en francès, al bisbat d' Alet, juntant aquell territori al Baix Llenguadoch. Els seus límits són: al Sur el Conflent y el Rosselló, al Est les aigües del Mediterrani y al N. NO. y O. el Llenguadoch. La població més significada d' aquell territori, és Sant Pau, seguintla en importancia, les de Rivesaltes, Salces, Torrelles, Estagell y Canet a la costa. Colen per la regió els rius Bolçana y Aglí, formant aquest l' anomenat Gorch de Sant Antoni de Galamus. A Pont de la Jou, hi há un establiment termal de aigües salines sulfatades cálciques. Estagell es la patria de la remarcable familia d' Aragó. Serva el Fenollet, tradicions ben catalanes, y restes de construcció de bon estil románich com ho és l' iglesia

Ferros

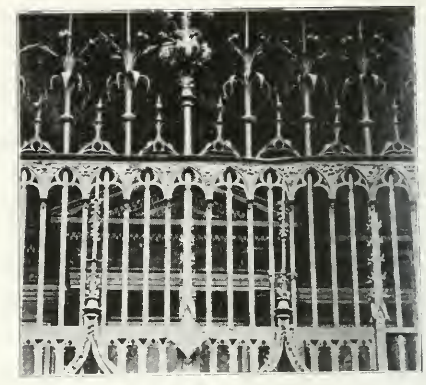

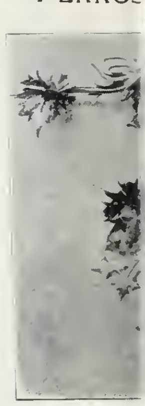

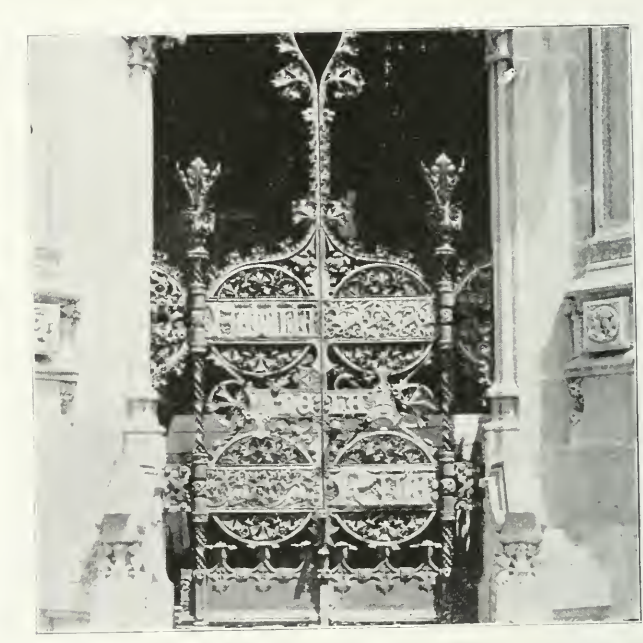
Picaportes de la Casa del Ardiaca de Barcelona (sigle XV). — Picaportes de la Catedral de Tarragona (sigle XV). — Picaportes de ferro forjat, estil modern (Arq. A. Gaudí).

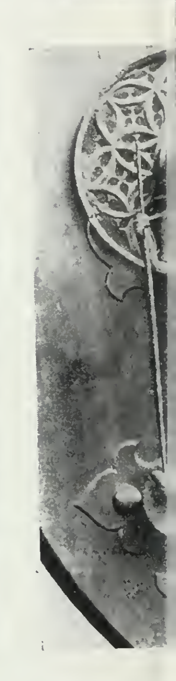

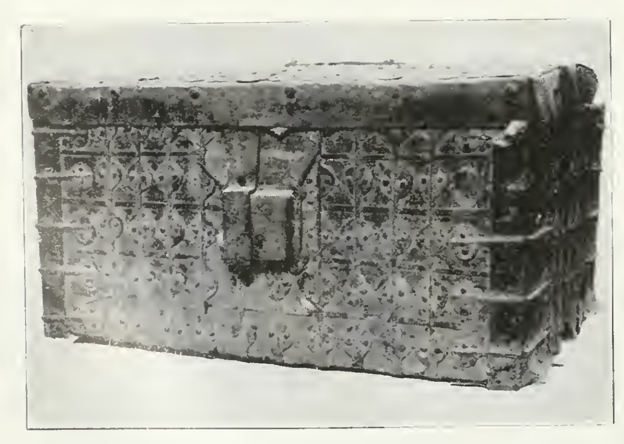

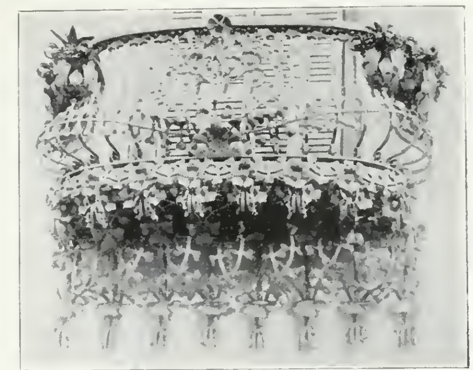

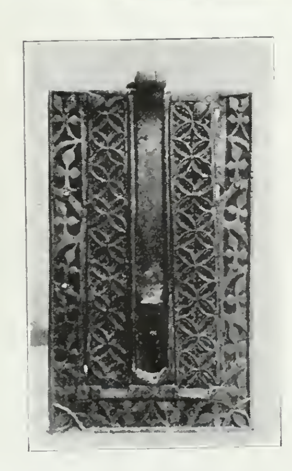

Braç de llantia al Cau Ferrat (sigle XIV). — Reixat del claustre de la Catedral de Barcelona (sigle XV). — Llantia de bronz
Balcó modern (Arq. Puig y Cadafa ch; constructor Andorrá).—Fanal y braç modern de ferro, donatiu del Sr. Alegret a
Vich. — Balcons y ferros moderns d' una casa d' Igualada (Arq. P. Salvat). —Anfora y peu ornamentats estil modern
— Pany d' arqueta (sigle XV).— Arqueta estil renaixement.

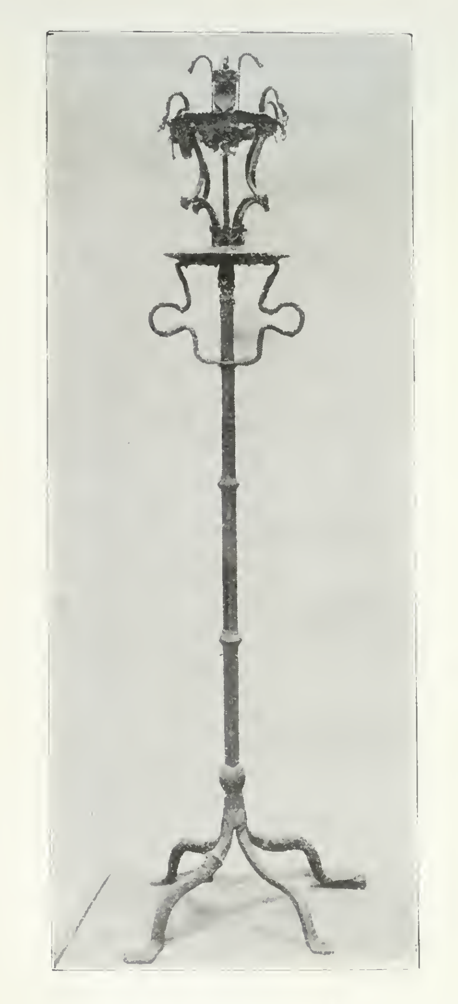

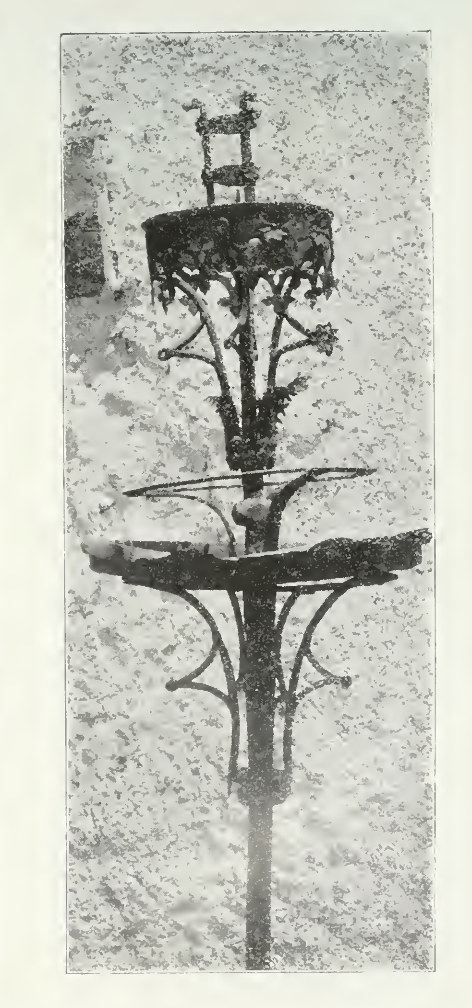

electricitat (progecte V. Masriera). — Reixat modern pera el panteó de la Sra. viuda de Tarrada (Arq. Puig y Cadafalch). — lesia del Vendrell. — Reixat del panteó del Sr. La Riva al cementiri nou de Barcelona (Arq. Gallissá). — Picaportes del sigle XV a ecte V. Masriera). — Arqueta (sigle XIII). — Ferros de la llar (sigle XII). — Llantia moderna de la casa Golferichs (Arq. Rubió).

Ferros

Canalobre catalá (derreríes del sigle XIV). — Id. catalans del sigle XV (Cau Ferrat) y morter del sigle XVI (colecció Casassa). — Id. catalá del sigle XV, a Sant Pere de Terraça.

d'Espira de l'Agli. Bones comunicacions enmenen a la banda rossellonesa, y ademés de la vía ferrada y de les carreteres de Rennes dels Banys y de Sant Antoni, el tranvía de Buixes, la uneix ab Perpinyá. Es país de feréstega vegetació y aixís els conreus dels camps com els dels prats, promouen abundosa cría de bestiar.

Segell de Fenollosa

FENOLLOSA. *Geog.* Poble de la prov. de Girona.

FENOMENALITAT. f. Carácter propi d' algún fenòmen, o d' algún fet extrany.

FENOMENALMENT. adv. De una manera fenomenal.

FENOMENOGRÁFICH, CA. adj. Relatiu o pertanyent a la fenomenografía.

FENOMENOLÒGICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la fenomenología.

FER.

FERNE UN GRÁ MASSA. fr. *Fam.* Excedirse.

FES BÉ Y NO FACIS MAL, QUE ALTRA COSA NO 'T CAL. *Loc. fam.* Qu' excita al compliment del deber. *Obrar bien, que Dios es Dios.*

FEU FAVORS A BESTIES Y VOS HO PAGARÁN A COCES. *Loc. fam.* Pera mostrar a algú la seua manca de reconeixement. *Cría cuervos y te sacarán los ojos.*

FEREST, A. adj. Feréstech.

FERESTE, A. adj. Feréstech.

FERESTECH, GA. adj. Esquerp, retret, selvatge.

FERESTEGAMENT. adv. m. D' una manera feréstega. Salvajamente.

FERESTOL, A. adj. Ferestugós.

FERESTUGÓS, A. Esquerp, ferotge.

FERIDOR, A. adj. Lo que fereix.

FERMAR. v. a. *Ant.* Pactar, fer un pacte. Cerrar un trato.

FEROTGEMENT. adv. D' una manera ferotge. Ferozmente.

FEROTGÍSSIM. adj. sup. Molt ferotge. **Muy feroz.**

FERRADA. f. *Art. y of.* Al teixit a má, operació que s' efectúa, posant ferros a la colada del teixit, combinantlos ab altres passades de trama pera aixecar les bastes que un cop tallades, formen el teixit de vellut.

FERRÁN (Jaume). *Biog.* Jesuita nadiu de Barcelona y mort a la meteixa ciutat l' any 1621. Havía escrites algunes obres, esmentades pêls autors dogmátichs y entre elles *De repudio sinagogue*, molt encomiada.

— Y DE DUMONT (ANDREU DE). *Biog.* Home de molta cultura que va neixer a Barcelona l' any 1816, morinthi al de 1903. Va ésser un dels que més travallaren pêl deixondiment de la ilustració, després de la primera lluita civil, haventse associat sempre a tots els impulsos progressius del saber. Va ésser secretari de la Academia de Belles Arts per espai de 53 anys, y un dels fundadors y secretari perpetuu del Institut Agrícol Catalá de Sant Isidre.

FERRANDA (Na). *Geog.* Lloch de l' illa de Menorca al partit de Maó.

FERRANDELL (Son). *Geog.* Predi del terme de Valldemossa, partit de Palma de Mallorca.

FERRANDO (Sant). *Geog.* Lloch de l' illa de Formentera, a les Balears.

FERRATGE. m. Acte o efecte de cobrir de ferro un metall.

FERRER.

FERRER, FERRER, FES TON MESTER. fr. Pera aconsellar que cadascú atengui allò que de son interès sía. *Zapatero, á tus zapatos.*

FERRER (Andreu). *Biog.* Jesuita nadiu de Palma de Mallorca l' any 1717. Va escriure algunes obres devotes.

— (MIQUEL). *Biog.* Jurisconsult, y gramátich que vivía a les derreríes del sigle XVI y era un dels homes que assolit havía gran concepte per part d' En Antoni Agustí, que parla d' ell sovint. Al any 1578, va publicar un *Mètode breu pera apendre la gramática llatina,* y era autor d' altres obres.

— Y ARMENTERES (FRANCESCH). *Biog.* Escriptor molt competent en la arqueología, espec alment a la numismática, que va neixer a Vich l' any 1851, morint a Barcelona, al de 1890.

— Y CARRIÓ (IGNASI). *Biog.* Remarcable filòlech, nascut a Manresa l' any 1848, y mort a Barcelona al 1903. Va publicar algunes obretes relatives a gramática catalana y donat una tanda de conferencies al Centre Excursionista de Catalunya sobre fonètica catalana.

Antoni Ferrer y Codina

— Y CODINA (ANTONI). *Biog.* Autor dramátich, mort al any 1905. Ab ses primeres obres, entre elles *Les reliquies d' una mare* (1866), va obtindre senyalats triomfs, poguentsel comptar com un dels fundadors del teatre catalá. Desprès va dedicarse a trasplantar obres extrangeres, motivant series polèmiques entre 'ls crítichs, mes en els arreg'os s' hi traslluía la seua vis cómica. Era autor del drama patriòtich *Un quefe de la coronela.*

— Y ESTRUCH (MARIÁN). *Biog.* Eclesiástich igualadí, conegut arreu ab el nom de *Pare Mariano,* mereixent ésser declarat un dels fills ilustres de Igualada, ont va morir a etat avençada l' any 1900.

FERROCH, CA. adj. Ferroqueria, bigot, bigotera de ferro. Ferreo.

FERROLL. m. Herrojo.

FERVIT, DA. adj. Apassionat, ardent, fervent. Ferviente.

FERVIDAMENT. adv. D' una manera fèrvida, ardentment. Ardientemente.

FESOL. m. Fesolet, fesolí, fesol menut. FASOL. Judía de careta.

FESOLA. f. **Alubia, frejol, habichuela.**

FESOLERA. f. *Bot.* **Judía, habichuela.**

FESOLES TENDRES. f. **Judías verdes.**

FESOS. m. pl. *Ant.* AMENACES.

FESTA.

FESTA ANYAL. *Fiesta principal.*

FESTER. m. *Ter.* TEYERA.

FESTONEJAR. v. a. *Art. y of.* Travall que s' executa demunt de gassa compacte, pêl lligament de la meteixa que al funcionar a cada passada o bé a troços alternats, cobreix el fil fixo quedant com un bordó de rellen per l' istil dels adornos y les lletres brodades a má.

LA GASSA FESTONEJA. *Ter. travall.* Se diu sempre que 'ls lligaments de la gassa, deixi basta a la cara del demunt del teixit y serveixi pera mostrejarlo.

FESTONEJAT, DA. adj. FISTONEJAT.

FESTÓS, A. adj. Que acarona, carinyós, que fa festes.

FESTOSAMENT. adv. **Cariñosamente.**

FETILLER, A. m. y f. Embruixador.

FETILLERÍA. f. Art de bruixería.

FETINT. m. Capaç. Capaz.

FETIQUISTA. m. y f. Partidari del fetiquisme.

FETGE.

NO POSARSE CAP PEDRA AL FETGE. fr. *Fam.* No pas-

sar pena pera res, pèndresho tot a la fresca. *No preocuparse por nada.*

FETÓS, A. adj. Lo que fá fetor. **Hediondo, fétido.**

FEU (Francesch). *Biog.* Doctor en filosofía y en medicina, nadiu de Barcelona, que vivía al derrer ters del sigle XVII, y havia publicades algunes obres d'observacions professionals entre elles una l'any 1676, de pronòstichs mèdichs del any esmentat.

FEU (Grau del). *Geog.* A la comarca de Olot a uns 700 met. d'alçada, passats els Casalets de la Parra.

FEU (Turó de) *Orog.* A 840 met. d'alt a la comarca d'Olot.

FEU, A. adj. *Ter.* Lleig.

FEYNEJAR. v. a. Fer feina, travallar. **Trabajar.** || Fer alguna o varies feines. **Trabajar, emplearse en algunos quehaceres.**

FEYNER, A. adj. Travallador. **Trabajador.**

BON O MAL FEYNER. fr. *Buen ó mal trabajador.*

DÍA FEYNER. fr. DÍA DE FEINA. *Dia de labor.*

HORES FEYNERES. *Ter.* Aquelles que a les arts y oficis consagren al travall els operaris.

FEYOR. f. *Ter.* LLETGESA.

FIGUERA.

FIGUERA DE PALA. *Ter.* FIGUERA DE MORO.

FIL, A. m. y f. FILLOL.

FILAGARÇAR. v. a. Desfilar. **Deshilar.**

FILETA. f. *Art. y of.* A les máquines de filar o tòrcer, es lo que soporta els rodets, les bobines o les pisades alimentaries. Més la seua disposició difereix segons l'us que de les meteixes degui ferse.

FILETA DEL URDIDOR. Apaiell apropòsit pera colocarhi molts rodets plens de fil que puguin descapdellarse independents els uns dels altres al urdir la peça. Als urdidors mecánichs, la fileta es fixa, cabenthi uns 500 rodets; al urdidor de bota, es movible per medi de carrutxes pera enretirarla a cada faixa, y conté uns 350 rodets.

FILETA D'OMPLIR. A la máquina d'omplir rodets, la fileta va subgectada a la meteixa portant unes devanadores, ont la rodetera hi posa les troques que a mida que 'ls rodets s'omplen van descapdellantse.

FILIA. f. Els fills, la fillada, la descendencia.

FILL.

FILL DE PERDICIÓ. fr. *Ant.* Home dolent, brètol, pillet. *Mal hombre, granuja.*

FILLA DE DOS VENTS. fr. *Fam. ter.* FILLA DE BRUIXA.

FILS. m. *Art. y of.* S'anomenen fils a tot lo que, teixit o abans de teixir, representi l'urdit un teixit. A la teoria de teixits, cada rengle de quadrets de la quadrícula representa un fil.

FIMBRIA. f. Franja, vorada.

FINALITAT. f. Propòsit, aspiració, desitg.

FINESTRA.

FERSE A LA FINESTRA. *Loc. ant.* Guaitar a la finestra. *Asomarse á la ventana.*

FISCALISAR. v. a. Criticar, censurar.

FISCALISAT, DA. adj. Criticat, censurat.

FISIONOMÍA. f. FESOMÍA.

FISTÓ. m. FESTÓ.

FISTONAMENT. m. Fer festó tot voltant d'alguna peça de roba.

FISTONAR. v. a. FESTONEJAR.

FISTONAT, DA adj. Festonejat.

FITER (Lluis Ignasi). *Biog.* Advocat y eclesiástich, nadiu de la Seu d'Urgell. Va entrar a la Companyía de Jesús al any 1874, morint a Barcelona, en quin collegi va desempenyar cárrechs importants, al any 1902. Havia publicat varies obretes catalanes, entre elles algunes pertanyents a la Vall d'Andorra.

FITERS. *Geog.* Lloch del terme de Mur, a llevant de l'illa de Mallorca, partit d'Inca.

FITORA. f. *Náut.* Vegis vol. I, página 799.

Fitora

FITORAR. v. a. *Ter.* Guaitar fit a fit. **Mirar de hito en hito.**

FITXA f. Document en quin consten les senyes dels criminals y dels detinguts per sospitosos ab obgecte de poguer comprovar la seua personalitat pêls agents que 's dediquen a perseguirlos.

FIVALLER (Joan Antoni de). *Biog.* Noble y militar, que va morir a Mallorca, a edat molt avançada, al any 1874. Era el quefe de la històrica familia de Fivaller y posseía molts títols nobiliaris. Va fer tota la guerra de la Independencia, obtenint el grau de coronel de cavallería.

FIZES (Antoni). *Biog.* Remarcable metge del Mitjorn de França, que va neixer a Montpeller al any 1690, morinthi al 1765. Va ésser autor d'innombrables y assaorides obres professionals, per quines va assolir nomenada a tota Europa.

FLACAR. v. r. Enflaquir. **Enflaquecer.**

FLAGELL. m. Aflicció. **Aflicción.**

FLAGELLAT, DA. adj. Açotat, afligit.

FLAMANT. m. Llampant, nou, novell. **Flamante.**

FLASCH. m. Pot. **Frasco, flacón.**

FLASCO, A. adj. *Ter. fam.* Delicat, manyagós, que enraona ab salema. **Melindroso, zalamero.**

FLASTOMAR. v. n. Maleir, **Maldecir.**

FLAYREJAR. v. n. Fer flaire. **Echar olor.**

FLAYRÍVOL, A. adj. **Oloroso.** || FLAIRÓS.

FLAYROR. f. FLAIRE.

FLECHA (Mateu). *Biog.* (V. FLETXA (MATEU).

FLESTOMAR. v. a. FLASTOMAR.

FLESTOMÍA. f. FLASTOMIA.

FLESTOMADOR. m. FLASTOMADOR.

FLEUMA. m. y f. Subgecte delicat. **Mogigato.** || *Met.* Beneit. **Tonto.**

FLINGANTADA. f. *Ter.* Punyalada. **Puñalada.**

FLOCAR. v. a. Ventar, y axís se diu: *flocar un revés, ventar una bojetada.* **Arrimar un bofetón.**

FLOCARSE. v. r. Atiparse ab delit d'alguna cosa. || Llençarse. **Echarse.**

FLOCARSE A RIURE, A DORMIR. LLENÇARSE A RIURE, A DORMIR.

FLONJO. adj. Fluix, feble. **Flojo.**

FLOR.

FLOR DE SANT PETLLARI. *Bot.* Mena de planta de la fam. de les ranunculacies.

UNA FLOR NO FA MAIG. *Ref.* UNA FLOR NO FA ESTIU.

FLORS DE PLATA. *Bot.* Planta de la mena científica *Lunaria biennis. Hierba del nacar.*

FLOR DE SANT JOAN. *Bot.* Semprevives bordes.

FLORALESCH, CA. adj. Lo relatiu o pertanyent als jochs florals. **Floralesco.**

FLOREGIMENT. m. **Florecimiento.**

FLORENTÍ (Sant). *Biog.* Relligiós del sigle VI, nadiu de Provença, primer abat del monastir que 'l bisbe d'Arlès Sant Aureliá, va fundar al any 548. Va fruir fama de sabi y virtuós, segons l'inscripció acròstica del seu sepulcre de marbre, ont va ésser enterrat després de la seua mort, esdevinguda al 533.

FLORIDOR, A. adj. Lo que floreix. Florecedor.

FLORIRSE.

FLORIRSE EL PÁ A LA BOCA. *Mod. verb.* Sapiguer guardar un secret. *Ser muy callado.*

FLUORESCENCIA. f. Resplandor que produeix el fluor.

FLUORESCENT, A. adj. Que té fluorescencia. Fluorescente.

FLUIDITAT. f. Fluidesa. Fluidez.

FLUVIOL. m. Instrument musich de vent, generalment de canya, que solen fer tocar els pastors. Té embocadura y uns quants forats a manera de flauta. Zampoña.

JA LI POTS ANAR AL DERRERA AB UN FLUVIOL SONANT. fr. *Fám. met.* Se diu quan no hi ha medi d' obligar a algú a que faci o pagui lo que deu. *Ya puedes echarle un galgo.*

FOCH.

FOCH, MATA FOCH. *Pop.* Mostra que una cosa n' empeny una altra. *Un clavo saca otro clavo,* o *la mancha de la mora con otra verde se quita.*

AFEGIR LLENYA AL FOCH. fr. *Met.* Airar o encendre els ánims, formant discordia. *Echar aceite en el fuego.*

FOGAÇA. f. La llenya apagada y mal cremada, després d' haver tret flam. Hogaza.

FOGASSA. f. FOGAÇA.

FOGÓ.

ESTAR O TROBARSE FORA DE FOGÓ. fr. *Fam. Estar fuera de tino.*

FOGOSAMENT. adv. D' una manera fogosa.

FOGUERA. *Bot.* Falguera. Helecho.

FOGUERÓ. m. FOGUERA.

FOLGA.

FER FOLGA. m. BROMEJAR.

FOLGARILA. f. *Bot. Ter. de Cadaqués.* Mena de plantes de l' ordre cientifich *Notochicona vellea.* Especie de doradilla.

FOLK-LÒRICH, CA. adj. Lo pertanyent o relatiu al folk-lore. Folk-lórico.

FOLK-LORISTA. m. y f. Qui 's dedica al folk-lore. Folk-lorista.

FOLLAR NIUS. f. Desbaratar nius.

FOLLARSE. v. r. FRUSTRARSE.

FOLLET. m. Foch foll. Fuego fatuo.

FOLLETINESCH, CA. adj. Novelesch. || Que té carácter de folletí.

FONAMENTALMENT. adv. m. Fundamentalmente.

FONDO. m. A la teoria dels teixits, la part que queda al entorn d' un dibuix pera aplicarhi un o varis lligaments pera escurçar les bastes, procurant que aquells concordin a estiguen justiposats pêl millor bon efecte del teixit.

FONDRE GREIX. *Mod. ver.* Consumirse. Pudrírsele á uno la sangre.

FONEMA. m. Qualsevol fenòmen acústich produit pêls nostres orgues vocals.

FONÈTICAMENT. adv. m. Segons les regles de la fonètica. Fonéticamente.

FONOLOGÍA. f. Ciencia que tracta del sòns d' una llengua. Fonología.

FONOLLEDA. f. Lloch de molts fonolls. || FONOLLAR.

FONT (Pere). *Biog.* Relligiós franciscá, que vivía als començos del sigle XIX, havent mort a Pedralbes a l' any 1805. Va escriure algunes obres devotes. Era lector jubilat de teología y guardiá del convent de Vich.

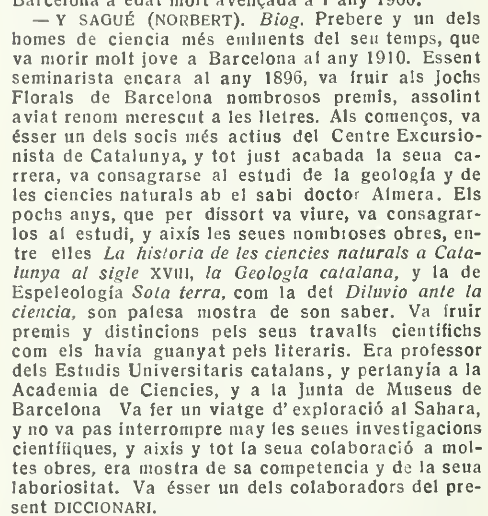
— (RAMÓN). *Biog.* Canonge arxiprest y vicari general de Girona, que havía nascut a Vich y va ésser autor d' una munió d' obres morals pera combatre 'l vici de malparlar, y nombroses obres de crítica històrica, de jurisprudencia y de folk-lore. Va morir als començos de l' any 1900.

— DE RUBINAT (FELIP). *Biog.* Distingit jurisconsult catalá, orador fácil y eloqüent, catalanista convençut y amant de la seua ciutat nadiva, Reus, per quina prosperitat va travallar ab desinterés. Va morir al any 1894.

Felip Font de Rubinat

— Y CODINA (MERCÈ). *Biog.* Poetissa molt inspirada, que havía publicat a varies revistes catalanes, y entre elles a *La Veu del Montserrat,* escaientes composicions. Era nadiua de Vich y en aquella ciutat va morir ben jove a l' any 1894.

— Y MARESO (EUSSEBI). *Biog.* Intelligent escriptor y un dels mestres de musica que van influir al esclat d' aquest art a Barcelona. Fruía merescuda reputació pêls seus travalls de crítica, havent obtingut premis a les academies. Va morir a Barcelona a edat molt avençada a l' any 1900.

— Y SAGUÉ (NORBERT). *Biog.* Prebere y un dels homes de ciencia més eminents del seu temps, que va morir molt jove a Barcelona al any 1910. Essent seminarista encara al any 1896, va fruir als Jochs Florals de Barcelona nombrosos premis, assolint aviat renom merescut a les lletres. Als començos, va ésser un dels socis més actius del Centre Excursionista de Catalunya, y tot just acabada la seua carrera, va consagrarse al estudi de la geología y de les ciencies naturals ab el sabi doctor Almera. Els pochs anys, que per dissort va viure, va consagrarlos al estudi, y aixís les seues nombroses obres, entre elles *La historia de les ciencies naturals a Catalunya al sigle* XVIII, *la Geologla catalana,* y la de Espeleología *Sota terra,* com la del *Diluvio ante la ciencia,* son palesa mostra de son saber. Va fruir premis y distincions pels seus travalls cientifichs com els havía guanyat pels literaris. Era professor dels Estudis Universitaris catalans, y pertanyía a la Academia de Ciencies, y a la Junta de Museus de Barcelona Va fer un viatge d' exploració al Sahara, y no va pas interrompre may les seues investigacions científiques, y aixís y tot la seua colaboració a moltes obres, era mostra de sa competencia y de la seua laboriositat. Va ésser un dels colaboradors del present DICCIONARI.

FONT (La). *Geog.* Montanya del terme de Cervera, part. jud. de Manacor, a l' illa de Mallorca. || —BOJA. *Geog.* A la comarca d' Olot, passat el cráter de Câl Tiá. És intermitent y pot ésser que d' aquesta circumstancia se derivi el seu nom. || —BORDONERA. Lloch de la vall de Ribes, al camí de Nuria a Puigmal, ont brolla una font abondosa que 's llença envers la barrancada del Embut. || —CALENT. *Hidrog.* A la vora del entreforch del Salarça y del Baget, a la prov. de Lleida, brolla, ab intèrvals de 40 a 50 minuts, la deu d' aigua coneguda ab aquest nom, contenint bicarbonat de magnesia. || —DEL MILL (COLL DE). *Orog.* Al Conflent, al cim de la serra que separa la vall d' Evol de la de Nohedes. || —D' EN CIJA. *Hidrog.* A 2,200 met., al peu dels Rasos y del serrat Bultó, al Bergadá. || —DE SEGRE. Al camí de Puigcerdá a Llivia, a 2,300 met. d' alt, a la clotada que domina el puig del propi nom. || —DE TAGAST. Al Bergadá, en un reclot sota la roca d' Oró, a l' altura de 1,790 met., a la vora de Berga. || —DEL FERRO. Nom ab que és coneguda la font ferruginosa de l' Espluga de Francolí. || —DEL ARS. *Geog.* Lloch delitós dominant la carretera de Sant Joan de les Abadeses a Camprodón y 'l poblet de Sant Pau de Segúries. || —DEL BISBE. Bauma que reb el salt de les aigues del riuet d' Assoys, al Bergadá, no lluny de la Masia del

Boix. || —DEL LLEÓ. Font que hi ha demunt del monastir de Pedralbes (Sarriá). || —DEL BOIX. *Hidrog.* Al Bergadá, a 1,600 met., dessota 'ls colls de la Creueta y de Rus. || —DEL CÁ. Sota 'l cap del Rasos de Baix, al Bergadá, a l' altura de 1,700 met. || —DE L' HOME MORT. Dessobre de la riera d' Estremera, ont encreua el camí que va de Queralps al Pas dels Lladres, al Bergadá. || —DEL FAIG. Al Bergadá, més ençá del torrent del Pendiç, aprop del camí del coll d' aquest nom. || —DEL CRESTALL. Al dessota del canal d' aquest nom, al peu d' un profón precipici, al Bergadá. || —DEL MORO. A la vora del Patxol de Cirera, al Bergadá, formant un avench a flor de terra, donant pas a un petit curs d' aigua. || —DEL PICASSÓ. Al camí de La Pobla a Nuria, font abondosa, emergint del glevatge a l' altura de 2,060 met., a la pujada del coll de Sant Salvador. || —DEL SANT. Aprop de les Baumes del Cingle, passat el torrent de la Cornella, a 800 met. d' altura. || —DE LA CABRERA. Al camí del Moixaró, a la vora de les anomenades pedres de Greixa, al Bergadá. || —DEL GAT. Famosa font de la montanya de Cabrera, entre Alcover, Montral y Rojals. || —DE LA LLOBINA. Al camí dels Banys de Ribes, al cim del Taga, a l' alçada aproximada de 1,700 met. || —DE LA TEULA. A la comarca d' Olot, a la vora de Cân Pibernat y del torrent de la Batllia. || —DE LA VILA. A l' illa de Mallorca, al terme d' Establiments, partit de Palma, a la vora del avench d' En Corbera, ont va a parar gran part de son cabal d' aigua. || —DELS CORALS. Al Bergadá, a 1,940 met. d' altura, en un replech de la montanya, sota 'l cim del serrat Voltor. || — GRAN. Capdalosa deu de aigua crestallina que neix al Brugent y posa en moviment les fábriques de paper de La Riba (Tarragona). || —DELS GUALS *Geog.* Lloch del terme de Mur, a Llevant de l' illa de Mallorca. || —PICANTA (LA). Baixador a la vía del ferrocarril de Girona a Olot, a la vora del riu Brugent. || —POBRE. Veinat del terme de Santa Pau, prov. de Girona. || —PUDOSA. A la vora de Sant Jaume del Llerca, passat el curs del Fluviá, a la comarca d' Olot, aigua medicinal prou estimada per les seues qualitats. || —SALADA. A 1,740 met. d' alt., al Bergadá, a la vora del serrat Voltor, un dels cims culminants de la serra d' En Cija. || —SANTA (SANT JOAN DE LA). Lloch y balneari del terme de Campos, partit de Manacor, a l' illa de Mallorca. || —SECA. Predi del terme de Deyá, partit de Palma, a l' illa de Mallorca. || —TORNADIÇA. A la comarca d' Olot, passada la collada de Sant Bartomeu, a 1,320 met. d' altura. Neix al peu d' un gegantesch faig de dues branques.

FONTALBA (Coma de la). *Geog.* A la vall de Ribes, a 2,050 met. d' alt, a la vora del camí que baixa a Ribes per Ventolá.

FONTANET (Francesch). *Biog.* Eclesiástich, doctor en filosofía, teología y cánons, y escriptor de obres de devoció, que vivía pêls anys de 1731.

FONTANILLA. f. *Bot.* Herba que 's cría pêls prats y llochs humits.

FONTANILLES (Arcís de). *Biog.* Llorejat escriptor y poeta gironí que gaudía de bon concepte literari, havent fruit alguns premis en certámens y havent colaborat en les més significades publicacions catalanes. Va morir a l' any 1898.

FONTDEVALL (Joseph). *Biog.* Escriptor eclesiástich, que pertanyía a la Companyía de Jesús y vivía als començos del sigle XIX. Va publicar en bon llatí, a l' any 1803, una relació de les obres dels escriptors aragonesos de son temps pertanyents a la relligió de Sant Ignasi. Era nadiu de Vich.

FONTFERRI. *Geog.* Dessota de les barraques del Plá d' Anyella, al Bergadá, doll d' aigua un xich ferruginosa, a la vora del Rigart.

FONTINYOLA. f. dim. de FONT. Fuentecilla ó fuentecita.

FONTS DEL BASTARENY. *Hidrog.* A la vora del Bullidor de Sant Esteve, anomenades també Fonts de l' Ardou, al Bergadá, a una altura de 968 met. Un xich enllá s' atravessa el torrent de Murcarols, verdader originari del Bastareny. || —DEL CARDONER. *Geog* A la vora de Sant Llorenç dels Piteus, a la prov. de Lleida, partit de Solsona. || —DEL FRESSER. *Hidrog.* Neixen a la vall de Ribes, dessota 'ls arruinats estreps del puig de l' Infern || —DEL GLORIETA. Sota 'l poble de Montral, pintoresques fonts que brollen d' escletxes obertes a la roca viva. || —DEL LLOBREGAT. Passat Castellar d' En Huch brollen les fonts d' aquest riu, a una altura de 1,297 met., que ixen de un cincle calcari gaire bé vertical per deu grans forats o cisures que formen preciosa cascata. || —DEL RITORT. A una altitut d' uns 1,650 met., dessota les roques d' En Mercè, a la vora de Costabona. || —DEL TECH. Al repeu de Roca Colom s' obren les fonts originaries d' aquest riu del Vallespir.

FORADA. f. Eixida a fora pera divertirse. Gira

FORADADA. *Geog.* Illot de les Balears, devant del terme de Valldemossa, partit de Palma de Mallorca. || — DEL COLL DE JOET. Sota 'l coll d' aquest nom, al Bergadá. Es a l' altura de 1,242 met. y s' hi endinza la carretera, tenint un tirat de 246 met.

FORAGITAT, DA. adj. Lençat, tret fora d' algún lloch. Expulsado.

FORALMENT. adv. D' una manera foral, ab furs.

FORAMINÍFER. adj. Plè de forats. Foraminífero.

FORANCH, CA. m. y f. Obertura, coll o pas natural entre montanyes. Garganta.

FORANCA DE LA MUGA. *Orog.* Coll del nervi oriental de la Serra de Cadí, faldejant per dalt de la serra de Montmell, dominant les valls de Bagá y del Bastareny.

FORASTERADA. f. Conjunt, munió de forasters.

FORASTERALLA. f. FORASTERADA.

FORASTERAMENT. adv. D' una manera forastera, diferentciantse de les costums d' un país.

FORAT (Font del). *Geog.* Roca d' ont brolla aigua en un forat obert dessota, entre 'l clot de Socarrats y 'l Plá de les Bigues, a la comarca de Camprodón. || — DE FONTANALS. Al Bergadá, a 1,700 met. d' altura, entre 'l Plá de Catllarás y 'l de Sant Cristòfol. || — NEGRE. *Hidrog.* Torrentera que 's llença entre rocam, al abim de les Roques d' En Paloma, al Bergadá. || — DEL OR. Font de la Conca de Tremp.

FORBIT. adj. Molt arreglat, pulit. Acicalado.

FORÇARRUT. adj. *Ter. del Rosselló.* Que té força, forçut. Forzudo.

FORENCH, CA. adj. Foraster, de fora. Forano.

FORFET. m. Malifeta. Mala acción.

FORFOLLAR. v. a. Registrar.

FORFOLLAT. adj. y p. p. del verb REGISTRAR.

FORISTA. adj. Partidari dels furs de les regions. Fuerista.

FORMATGE. m. Acte y efecte de formar quelcom.

FORMATGE. m. A certs oficis, peça de fusta o de ferro que té forma de formatge. || Als telers mecánichs, peça que porta un joch de magrana, de baix relleu en fundició, concèntrich al diámetre del forat, perque pugui graduarse ab el cor del joch de picar.

FORMATJAR. v. a. Fer formatges. Hacer quesos.

FORMIDABLEMENT. adv. D' una manera formidable.

FORMIGAR. v. a. *Ter.* Fer formiguers pera cremar les males herbes y adobar les terres. Hacer hormigueros.

FORMIGÓ. m. Operació en les terres de conreu. Hormiguero.

FORMIGOR. f. Pruitja. Prurito, comezón.

FORMULABLE adj. Que 's pot formular.

FORMULISME. m. Importancia exagerada que 's dona a les fórmules.

FORN TAULÉ. *Geog.* FORN TEULER.

FORNACINA. f. *Arq.* Buit en forma d' arch que 's deixa a les parets mestres, pilars, etc., especialment de les iglesies, y que serveix pera posarhi imatges, gerros o altres adornos. **Hornacina.**

FORNELLS (Joseph). *Biog.* Historiaire, consumat helenista y bon predicador. Va neixer a Mataró al any 1838, morinthi al any 1902. Va deixar escrites nombroses monografíes històriques de fets esdevinguts a la seua ciutat nadiva.

FORNERS. *Hidrog.* Riu que 's trova a la plana de Vich, de quin curs se deriva 'l rech de Purxingues.

FORQUILLA. f. Al teler mecánich, máquines de imprempta y altra maquinaria, s' anomena aixís l' aparell que serveix pera impulsar el moviment de una corretja pera engegar o deturar la marxa d' una máquina.

FORQUILLA PERA TRAMES. f. Forquilla ab tres cames, doblegada la cua, y s' utilisa al teler mecánich pera que quan la trama cau trencada s' enganxi a un martellet, que donant joch a certa palanca, fa caure el dispar y detura 'l teler.

FORRADURA. f. FORRO. || GORRADURA.

FORT! mod. adv. Massa poch! **Duro, recio!**

FORTEZA (Son). *Geog.* Predi del terme d' Alaró, partit d' Inca, a l' illa de Mallorca. || Predi del meteix nom que conté la cova dels Pirates, al terme de Manacor. || Predi del terme d' Establiments, partit de Palma de Mallorca.

FORTUNY (Son). *Geog.* Predi del terme de Pollença, partit d' Inca.

FORVINGUT, DA. adj. *Ter.* Vingut de fora. **Forastero.**

FOSCH, CA. adj. *Ter.* **Hosco.**

FOSFORENCH, CA. adj. FOSFORESCENT.

FOSFÓRICAMENT. adv. m. De manera fosfòrica.

FOSSES NAÇALS. pl. f. Forats del naç. **Fosas de la nariz.**

FOSSILÍFER, A. adj. Lo que conté fòssils. **Fosilífero.**

FOSSILIFICACIÓ. f. FOSSILISACIÓ.

FOSSILIFICAT, DA. adj. Lo que s'ha tornat fòssil. **Fosilificado.**

FOTESA. f. *Ter. de Valls.* **Impertinencia.**

FOTIL-LA. f.

NO ENTENDREN FOTIL-LA. fr. *Fam.* No entendre res d' alguna cosa. *No entender una jota de lo que se dice.*

FOTJA. f. Clotada, sitja. **Charco, silo.**

FOTOGRAVADOR. m. Qui fa fotogravats.

FOTOGRAVAR. v. a. Procediment d' aplicar la fotografía al gravat.

FOTOTERAPIA. f. Medicina per medi de la claror de diferents colors. **Fototerapia.**

FOTOTERÁPICH, CA. adj. Lo pertanyent a la fototerapía. **Fototerápico.**

FÒTXESSER. v. a. BURLARSE.

FOUQUET (Enrich). *Biog.* Remarcable metge, nadiu de Montpeller al any 1727 y mort a la meteixa ciutat al 1806, essent un dels homes de ciencia més significats del seu temps, catedrátich de la Escola y autor d' innombrables obres, que mostren els seus grans coneixements teòrichs y práctichs.

FRACCIONARIAMENT. adv. D' una manera fraccionaria.

FRAGMENTARIAMENT. adv. D'una manera fragmentaria.

FRAGUES BORDES. *Bot. ter. d' Olot.* Maduixa borda. **Fresa silvestre.**

FRA JOAN. *Geog.* A la comarca de Camprodón, al faldar de Costabona, lloch delitós, demunt dels fondals de la Vall-llobre.

FRANCESCH DE PAULA (Sant). *Geog.* Lloch de l' illa d' Ibiça, a les Balears, proper a la ciutat de aquell nom.

FRANCESILLA.

FER UNA FRANCESILLA. fr. *Fam.* Fer quelcom d' extraordinari.

FRANCESISME. m. Predisposició favorable a les coses de França. || GALICISME.

FRANCESISTA. m. y f. Partidari de les tendencies y de les costums franceses.

FRANCISCO Y MAYMÓ (Carles). *Biog.* Distingit advocat y ferm catalanista, que va neixer a Barcelona al any 1877, morinthi al de 1908. Era escriptor molt elegant y un dels més convençuts propagandistes de la causa catalana, al Ateneu, al Congrès de la llengua y al Universitari. Va ésser un dels iniciadors dels estudis universitaris catalans, havent contribuit a la creació de les dues primeres y més essencials cátedres, les de Dret Civil y d' Historia de Catalunya. Pertanyía a varies corporacions extrangeres, y era doctor en Dret, en Filosofía y Lletres y en Ciencies.

Carles Francisco y Maymó

FRANCO (Pere). *Biog.* Cirurgiá francès, que vivía a la segona meitat del sigle XVI. Era nadiu de Turriers, a la Provença, y se li atribueix l' invent de alguns aparells quirúrgichs y la innovació en les operacions fetes als trencats. Va ésser catedrátich de anatomía a Friburch y a Lausana, y autor d' obres de la seua professió, publicades envers els anys 1556 a 1561.

FRANCÔFIL, A. adj. Que mostra aficions a les coses de França. **Francófilo.** || Amich de la preponderancia francesa.

FRANCÒFOB, A. adj. Que mostra odi a França y a les coses franceses. **Francófobo.**

FRANCOFOBIA. f. Odi a França y a les coses franceses. **Francofobia.**

FRANQUET Y SERRA. (Joseph). *Biog.* Distingit poeta catalá, nadiu de Girona, que pêl any 1875 era ab l' estol de literats que figuraven llavors, un dels que més influiren al deixondiment de les lletres catalanes, havent fruit premis en molts certámens y essent jurat dels de l' Asociació Literaria. Va morir al Plá del Llobregat al any 1907.

Joseph Franquet y Serra

FRARE. m. *Ant.* GERMÁ.

FRAU.

DE FRAU. *Ter.* D' AMAGAT.

FRAU (Son). *Geog.* Caseriu del terme de Palma de Mallorca, al camí de Bunyoles.

FREDELUCH. m. *Ornit. ter.* REIETÓ.

FREDOLENCH, CA. adj. Lo que és fret. **Frío.**

FREDORADA. f. REFREDAMENT, SENTIR MOLT DE FRET, TEMPS FRET. **Enfriamiento, frío intenso.**

FREDÓS, A. adj. Que tira a ésser fret, qu' és bastant fret.

FREIXAS Y MIRET (Ramón). *Biog.* Advocat, historiaire y coleccionista, nascut a Vilafranca del Penadès, morinthi a edat avençada al any 1903. Era

una verdadera autoritat en assumptes de dret catalá, y com pocis coneixedor de la historia íntima de la seua vila.

FREIXEDA. f. Bosch de freixes.

FREIXENEDA. f. Lloch de moltes freixes.

FREIXENEDA (Coll de la). *Orog.* Collada d' un dels estreps de la Serra de Cabrera, a la comarca de Olot, a 1,050 met. alt.

FREIXENS. *Geog.* Iglesia sufragánia de Vallcebre, al Bergadá.

FRESCOY, A. adj. dim. de fresch.

FRESQUEJAR. v. n. Fer fresca. Fresquear.

FRESSA. f. Soroll. Ruido.

FRESSAR. v. a. Batre, desbroçar, ventar el blat. Trillar, desbrozar.

FRESSEIG. m. Remor, soroll suau.

FREXA Y ORTEGA (Simó). *Biog.* Relligiós nadiu de Reus, que va morir a Barcelona al any 1901. Era doctor en teología, rector del Seminari de la Seu de Urgell, degá del capítol d' aquella iglesia, y Prelat domèstich del Papa. Va assolir concepte per la seua gran cultura y zelós en la seua representació. Deixá publicades y manuscrites algunes obres sobre materia relligiosa y moral.

FRICCIONAR. v. a. Donar friccions, fregar. Frotar. S' usa també com a recíproch.

FRISAMENT. m. Acte y efecte de neguitejarse.

FRISÓS, A. adj. NEGUITÓS.

FRISSADA. f. Quimera, rabia.

FRIVOL. adj. Flach. || TRENCADÍÇ.

FRIVOLESA. f. Frevolesa, la qualitat de lo frívol.

FROMATGE. m. *Ter.* FORMATGE.

FROMENT. *Bot.* FORMENT.

FROMENTARIA. f. Nom d' algunes pedres, que semblen representar grans de blat a la seua massa.

FRONDA. f. Fulla d' arbre. || FONA.

FRONDEFORA. f. *Bot.* Planta molt fullosa.

FRONDIBALA. f. *Mil.* Mena de máquina antiga de guerra pera llençar pedres y altres progectils.

FRONDIFER. adj. Frondós.

FRONDIFRE, A. adj. Que produeix fulles.

FRONDÓS, A. adj. Verdós, ombrejant.

FRONDOSÍSSIM, A. adj. sup. Molt frondós.

FRONDOSITAT. f. Espessetat d' arbres, rames, fulles, etc. || La qualitat de lo qu'és frondós.

FRONT. m. ENFRONT. || En les monedes y medalles, la cara. || El devant d' un exèrcit. || La fatxada d'una casa. || El blanch que 's deixa al començar un escrit. || *Met.* Inteligencia.

NO TINDRE DOS DITS DE FRONT. Careixer d' intelligencia, de discreció, etc.

PORTARHO ESCRIT AL FRONT. Revelarho ab el front.

FRONTAL. adj. La terra o encontrada que confina ab altra. || FRONTERA.

FRONTANYÁ (Sant Jaume). *Geog.* Poble del Bergadá ab 235 hab. Té una bella iglesia románica. Pertany al bisbat de Solsona, partit de Berga, provincia de Barcelona. En sa banda Nort, está el poble arredossat sota el cingle vertical de Les Forques.

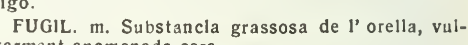
Segell de St. Jaume de Frontanyá

FROTACIÓ. f. Acció y efecte de frotar, de fregar. || FREGAMENT.

FRUIR. v. a. Gosar. Gozar.

FRUYTAR. v. a. FRUCTIFICAR. DONAR FRUIT.

FUENTES (Frederich). *Biog.* Actor catalá, que desde 'ls primers temps de fundada la *Societat de la Gata*, havía travallat al Odeón, formant després ab En Tutau y En Soler a Romea. Era galán jove molt aplaudit, haventse fet popular en la interpretació dels papers de les millors comedies de genre. Va neixer a Barcelona al any 1838, morinthi al 1908.

Frederich Fuentes

FUET.

TELER DE FUET. Aquell en quin la llençadora es impulsada verticalment per medi d'una fusta anomenada espasa.

FUET. m. *Met.* Llangoniça prima.

FUETEJADOR, A. m. y f. Qui fueteja. Fustigador.

FUETEJAT, DA. p. p. de fuetejar. Azotado con el látigo.

FUGIL. m. Substancia grassosa de l' orella, vulgarment anomenada cera.

FUGIR.

FUGIR D' ESTUDI. fr. Salvar compromisos. *Escapar por la tangente, escurrir el bulto, llamarse andana.*

FUGIR DE FAM Y DE FEINA. fr. Estalviarse els travalls y els maldecaps. *Huir de trabajos.*

FÚGIRE. v. a. *Ter.* FUGIR.

FULGENCIA. f. *Ter.* Resplendor, lluiçor, brillantor, fulgor.

FULGURADOR, A. adj. Lo que fulgura.

FULIOLA. *Geog.* Vegis vol. I, pág. 838.

FULLACA. f. FULLARACA.

FULLARSE. v. r. Frustrarse.

FULLOLA. f. *Art. y of.* Al teler mecánich el troç de fusta allisada que s'incrusta demunt les taules del teler.

Segell de Fuliola

FUM.

DONARSE FUMS. fr. *Fam.* Donarse importancia.

¡QUINS FUMS! fr. *Fam.* ¡Quin orgull! o ¡quina altivesa!

¡FÚMARA! interj. *Fam.* ¡Cáspita!

FUMAREDA. f. FUMERA.

FUMASSA. f. Fumada, fumerola.

FUMDETERRA. f. *Bot.* Fumaria.

FUMETA. adj. Burleta, befador, cínich.

FUNCIONALISME. m. Funcionament. || El conjunt de funcions físiques del cos humá. Funcionalismo.

FUNCIONARISME. m. Influencia excessiva dels funcionaris del Estat o bé de determinades institucions.

FUNERALLES. f. pl. FUNERARIES.

FURATEGAR. v. a. FURATEJAR. Huronear.

FURETEJAR. v. a. FURATEJAR.

FURIENTMENT. adv. m. D' una manera rápida y violenta. Rápidamente.

FURISME. m. Violencia.

FUSADA. f. La quantitat de cotó, filat y plegat cònicament a máquina demunt d' una ánima de cartró. S' anomenen bitlles les fusades d' uns 13 centimetres de llargada que serveixen pera teixir les empeses y altres menes de teles.

FUTERAL. m. *Fam.* Gran munt d' algunes coses.

FUTISQUEJAR. v. a. Fer futeses.

FUTRAL. FUTERAL. m. COP.

FUTRALEJAR. v. a. Pegar, atropellar, copejar.

FUTURITAT. f. Condició del avenir, de lo futur.

FUXARDA. f. *Bot.* CÓGOLLADA. Corona de fraile.

G

GABERNERA. f. *Bot.* GABARNERA.

GADOMAR. *Orog.* Montanya de la comarca de Olot, propera al coll de Palomeres, en vistes de la vall de Begudá.

GAFAR. v. a. *Vulg. Ter.* AGAFAR.

GAFARSE. v. r. *Ter.* AGAFARSE.

GAFAT, DA. adj. y p. p. del verb GAFAR.

GAFFAREL (Jaume). *Biog.* Bibliòfil molt erudit del sigle XVII. Va neixer a Mannes (Provença) al any 1601 morint a Sigonce al 1681. Posseía tots els idiomes clássichs y coneixía totes les llengües europees parlades a son temps. Bibliotecari del cardenal Richelieu, va aplegar nombroses obres impreses y manuscrites, tractant moltes d' elles dels assumptes discutits pêls jueus. Era autor d' alguns llibres històrichs y relligiosos, algún d' ells censurat per la Sorbonne.

GAICHIES (Joan). *Biog.* Clergue del oratori, y predicador famós, nadiu del Mitjorn de França al 1647, y superior de la seua ordre a Avinyó, morint a París al any 1731.

GAIG.

MAGRE COM UN GAIG. fr. *Fam.* Se diu de qui és molt flach. *Delgado como un esqueleto.*

GAILLARD DE LONJUMEAU (Joan). *Biog.* Bisbe d'Apt, que va neixer a Aix (Provença) al any 1634, morint al de 1695. Home de molt talent, va ésser el primer en formar un progecte de *Diccionari històrich universal,* que va redactar en gran part, encomenant per modestia la seua publicació a En Moreri, baix quin nom va donarse a llum al any 1674.

GAIRE. adv. GAYRE.

GAIRE BÉ. *Cuasi, por poco.*

GAIRE, GAIRE. *Probablemente.*

GAJOL. adj. *Ter. ibicench.* Color morat.

GALATZÓ. *Geog.* Predi del terme de Calviá, partit de Palma de Mallorca.

GALCERÁN (Antoni). *Biog.* Actor catalá que gaudía bon concepte en els papers de galán. Havia format part de companyíes dramátiques desde 1870 fins a la seua mort al any 1888.

— (JOSEPH). *Biog.* Capitost carlista procedent de la primera lluita civil, que al 1872, va distingirse a la provincia de Barcelona, per la seua correcció y ardiment. Va ésser un dels quins a l' atach de Vich pêl Janer de 1874, s' endinçaren més a la població.

GALCERÁN (Son). *Geog.* Predi de l' illa de Mallorca, a la vora de Miramar, la senyorial possessió del arxiduch Lluis Salvador.

GALDANA (Santa). *Geog.* Lloch del terme de Ferrerías, a l' illa de Menorca.

GALERÍA. f. Al teixit s' anomena aixis la petita franja que tanca el fondo d' algún dibuix.

GALIANA (Lluis). *Biog.* Frare dominich nadiu de Ontenent (Valencia) al any 1740 y mort a la seua patria al 1771. Era un arqueòlech dels més entesos en les antiguetats romanes, deixant escrites una munió d' obres, algunes d'elles extenentse en posteriors indagacions històriques. Va escriure en valenciá el popular llibre *Rondalla de rondalles.*

GALIFARDÁÇ, A. adj. aum. de galifardeu. XICOTÁÇ.

GALILEA. f. *Arquit.* Nom que s' apropia als porxos o atris de les iglesies, ont hi han sepulcres reials o de significats personatges.

GALINDAINA. f. Adorno violat, de colors llampants.

GALINDÓ. m. Enamoradíç, festejador.

GALIPANDRIA. f. *Fam.* Gana de menjar. Gazuza.

GALTADA. f. Cop de galta.

GALTERES. f. *Med. Ter. de Valencia.* PAPERES.

GALTONA. f. Dim. de galta.

GALVANICAMENT. adv. D'una manera galvánica.

GALVEZ. *Biog.* Veg s GUALBES (CRISTOFOL DE).

GALZADOR. m. GALÇADOR.

GALZE. f. GALCE.

GALL.

SEMBLAR UN GALL EMMATZINAT. fr. *Fam.* Se diu de aquell que crida molt y fa tota mena de contorsions, sigui pera defensarse de cárrechs que se li fan, sigui pera acusar o renyar a un altre. *Parecer un espiritado.*

GALLAREJAR. v. a. Gallejar, imposarse. Gallear.

GALLART (Son). *Geog.* Predi de l' illa de Mallorca, al terme de Valldemossa.

GALLART (Antoni). *Biog.* Autor del mapa del corregiment de Talarn, molt minuciós, que va presentar a la Diputació al any 1813, y que conté datos geográfichs y estadístichs molt interessants. L' autor havia nascut en un dels pobles de aquella regió.

— (CRISTÒFOL). *Biog.* Catedrátich de la Universitat de Barcelona, que va pronunciar el discurs inaugural en llatí, al curs de 1580. Era home molt erudit y coneixedor dels clássichs, segons esmenta En Vega.

GALLARUT, DA. adj. Esbelt, gallart, aixerit.

GALLEDA.

FICAR ELS PEUS O FICARSE DE PEUS A LA GALLEDA. fr. *Fam. met.* Embolicarse de manera fins no poguerse eixir d' algún perill o negoci. *Meterse en un callejón sin salida.*

GALLEGO (Joan). *Biog.* Doctor en abdós drets y llicenciat en teología, jutge de la reial audiencia de Barcelona al sigle XVIII. Era autor d' una obra molt esmentada, ab el títol de «Responsum in causa sindicatus».

GALLÈS (Sebastiá). *Biog.* Pintor miniaturisla, que va assolir renòm per les seues obres a mitjans del sigle XIX. Era nadiu de Castelltersol y va morir a Vernela l' any 1900. Va ingressar ja d' alguna etat a la companyia de Jesús, com a germá coadjutor, havent deixat molts bons quadros d' assumptes relligiosos, a les cases de l' ordre a Manresa, Mallorca, Saragoça, Valencia, Barcelona, Amberes y l'Havana.

GALLET (Coll de). *Orog.* Collet de la comarca de Olot, entre 'l Montmajor y els cingles de Tremolets.

GALLINA.

GALLINA GREPA. fr. *Fam. ter.* Aludeix a qui cerca bona estada, com cerca supluig la gallina a les estables.

GALLINA VELLA, FA BON CALDO. *Ref. Buey viejo surco derecho.*

GALLINA (Coll de la). *Orog.* Collada de la comarca d' Olot, per ont puja un camí que va de Sant Bartomeu a Torelló.

GALLINER. m. *Fig.* Galería alta als teatres.

GALLINICULTOR. m. Qui cria gallines.

GALLINICULTURA. f. Art de criar les gallines.

GALLINORVA. f. Joch del puput o de la gallina cega, molt usat a Ibiça.

GALLISSÁ Y BOTET (Joan Batista). *Biog.* Barceloní entusiasta y erudit rebuscador de antecedents històrichs relacionats ab la cerería catalana. Va publicar algunes monografíes d' aquest travall molt curioses. Va morir a l'any 1899.

GALLOT. m. Pot prismátich de llauna, pera contindre líquits, verniços, etc.

GAM. m. *Ter.* MALALTÍA, MALURA.

GAMARSE. v. r. Decandirse, enflaquirse, esgrogueirse. **Ahilarse, enflaquecer, palidecer.**

GAMBUIRAR. v. a. Divagar, anar d' un cantó al altre.

GAMBIROT. m. Troç de cuiro que 'ls ferrers se posen demunt dels peus pera que les espurnes que cauen del ferro ruent no 'ls hi facin mal. **Antipara.**

GAMIS. *Biog.* Cronista del sigle XV, que va escriure unes Memories antigues de Catalunya, que 's servaven al arxiu de la Diputació als començos del sigle XIX, esmentant en elles que al *Sitjar* eren guardades les portes de Santa Sofía de Constantinopla, arrebaçades pels catalans al sigle XIV.

GANDESÁ, NA. adj. Natural o propi de Gandesa.

GÁNGUILS. m. Guíes del bigoti, filaments de certs peixos.

GANIVET. m. *Art. y of.* Als teixits, peça en forma de ganxo, que fa voltar el cilindre a les máquines del sistema Jacquard.

GANIVETA. f. *Art. y of.* Peça que aixeca els ganxos a la máquina Jacquard y a altres telers.

GANIXELL. m. *Ter.* REULL.

GANSARA. f. *Ter. d' Olot.* Fil d' empalomar, fil de cánem.

GANSEJAR. v. a. Roncejar, ferse el peresós, mostrarse avar.

GANUT, DA. adj. Famolench. **Tragón, comilón.**

GANXO. m. *Art. y of.* A la máquina de Jacquard, filferro corbat a la banda de baix en forma de U. en forma de ganxo al extrem de la primera cara, pera poguer enganxarse a la ganiveta, al moment d' aixecar els fils y produir la colada.

GANYOTEJAR. v. a. FER GANYOTES.

GANYUT, m. Que fa ganyes.

GAÓ. m. *Náut.* Troç de quilla que s' ajunta ab la roda.

GARAU (Son). *Geog.* Predi del terme de Campanet, part. jud. d' Inca, a l' illa de Mallorca.

GARBAT, DA. adj. S' usa sols en les frases *ben* o *mal garbat.*

GARBADA. f. Conjunt de garbes, moltes garbes.

GARBÉ (Collada del). *Orog.* A les montanyes del Canigó; és un enasprat portell que domina els clots aspres y estimbats de l' alta vall del Tech.

GARBELLAR.

BEN GARBELLAT. fr. *Fam.* DAT Y REBATUT.

GARBER, A. m. y f. El travallador del camp que fa garbes.

GARBUIX. m. GARBELL. || Munt o aplech desordenat y confós de moltes coses. || *Fig.* Embolich.

GARÇA. f. GARSA al DICCIONARI.

GARÇA (Puig de la). *Orog.* Tossal de la comarca d' Olot, dessobre 'l barranch Garrofás.

GARCÉS DE MARCILLA (Pere). *Biog.* Escriptor y militar que va neixer a Castelló de la Plana l' any 1762, morint exilat á Nimes l' any 1816. Era Baró d' Andilla, y va distingirse a la guerra de Portugal, als començos del sigle XIX. Va escriure algunes obres traduides del inglès, y haventse mostrat partidari d' En Joseph Bonapart, quan la lluita de l' Independencia, acabada aquesta va refugiarse a França.

GARCÍA (Gabriel). *Biog.* Escriptor del sigle XV, nadiu de Tarragona. Va traduir en vers llatí el poema *Chistios patiens* de Sant Gregori Nazianceni.

— ROBLES (JOSEPH). *Biog.* Remarcable mestre compositor musich, que va fruir merescut concepte al derrer terç del sigle XIX, escrivint obres musicals molt ben rebudes; va armonisar cançons populars catalanes, essent un dels mestres que ab major entusiasme travallaren pera el deixondiment del estil apropiat a la nostra terra. Va morir al any 1910.

GARDANE (Joseph Jaume). *Biog.* Metge y escriptor professional, que va neixer a Ciotat (Provença a mitjans del sigle XVIII, y pertanyía a les academies de Montpeller, Nancy y Dijón. Va prestar serveis evidents combatent les malalties contagioses. Era autor de obres que 's publicaren envers els anys 1768 a 1773, y era redactor de la *Gazeta de Sanitat* (1773 a 1776).

GARFIR. v. a. Enganxar, subgectar. **Enganchar, sujetar.**

GARGAL (A). Beure a galet, aixecant enlaire el canti, el porró o la taça, rebent ab la boca l' aigua o el líquit que raja pêl broch.

GARGALL.

ESCRÚPOLS DE FRÁ GARGALL. fr. *Fam.* Se diu de aquell que pera no fer una baconada 'n fa una altra de més grossa.

GARGANTA (Cingles de la). *Orog.* Al Bergadá, passat el canal de Rius.

GARGARISAR. v. a. GARGARITZAR.

GARGARITZAR. v. a. Fer gárgares o gargarismes.

GARIPAU. m. GALIPAU.

GARJOLA.

CAURE A LA GARJOLA. fr. *Fam.* Esser empresonat. *Caer en la ratera, caer en la red, ó en el lazo.*

GARALA. f. *Ter.* Garla, xerrameca.

GARRABERA. *Bot. Ter. de Sopeira.* Roser silvestre.

GARRASPEJAR. v. a. Esgarrapar, gratar.

GARRASPERA. f. Esgarrapera, picor qu' excita a esgarraparse.

Manel Garriga y Nogués

GARRIGA Y NOGUÉS (Manel). *Biog.* Catedrátich de la facultat de Filosofía y Lletres de la Universitat de Barcelona, Degá de la propia facultat y rector d'aquell centre. Era home competent y laboriós en la investigació de les llengües orientals. Va morir al any de 1906.

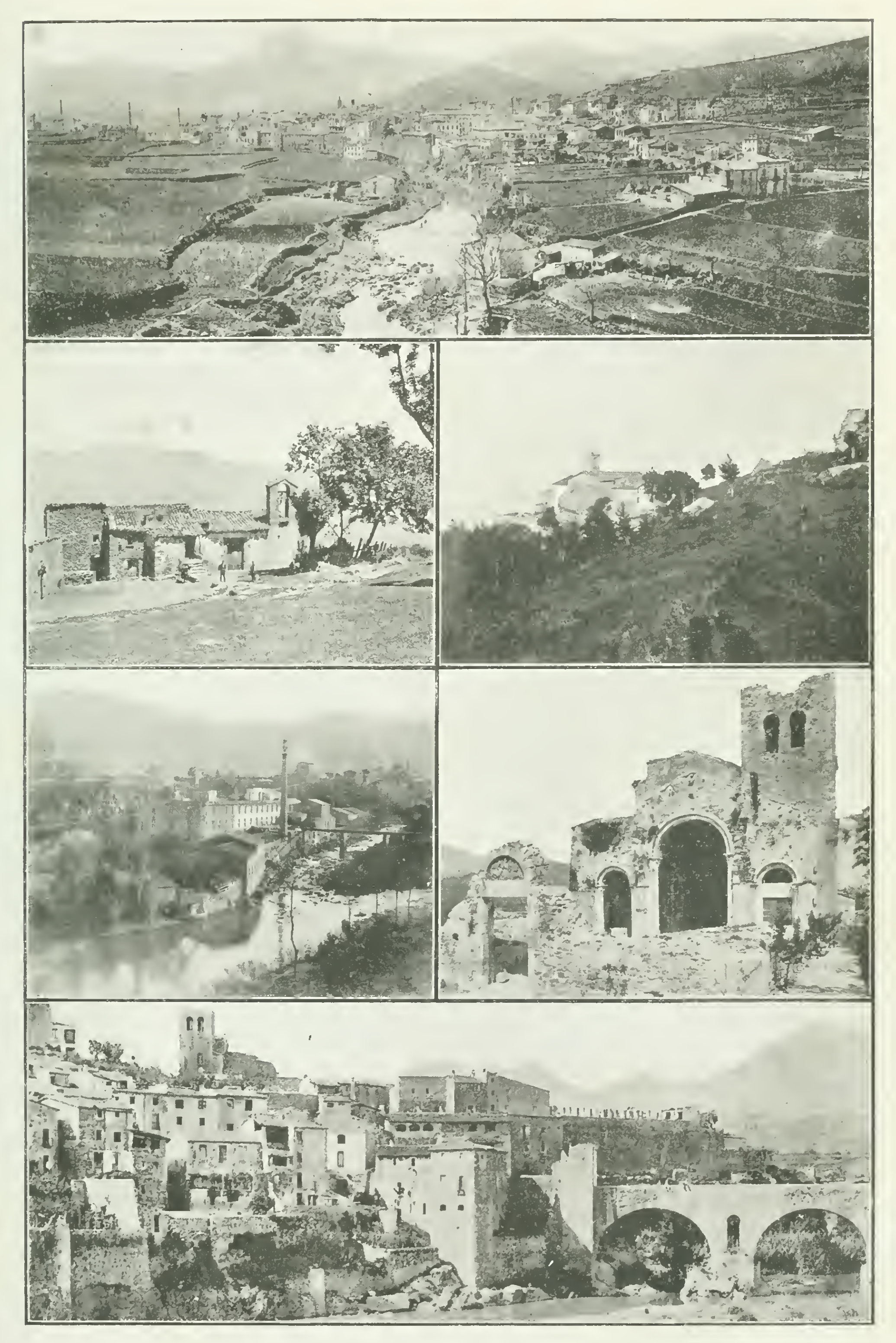
— Y ROCA (MIQUEL). *Biog.* Remarcable arquitecte catalá, que va neixer al any de 1804, morint al de 1888. Entre mitg de les seues obres més conegudes, câl esmentar la planta del gran teatre del Liceu a Barcelona, aprofitant un solar irregular y deixantne a la Rambla pera la edificació de cases.

Miquel Garriga y Roca

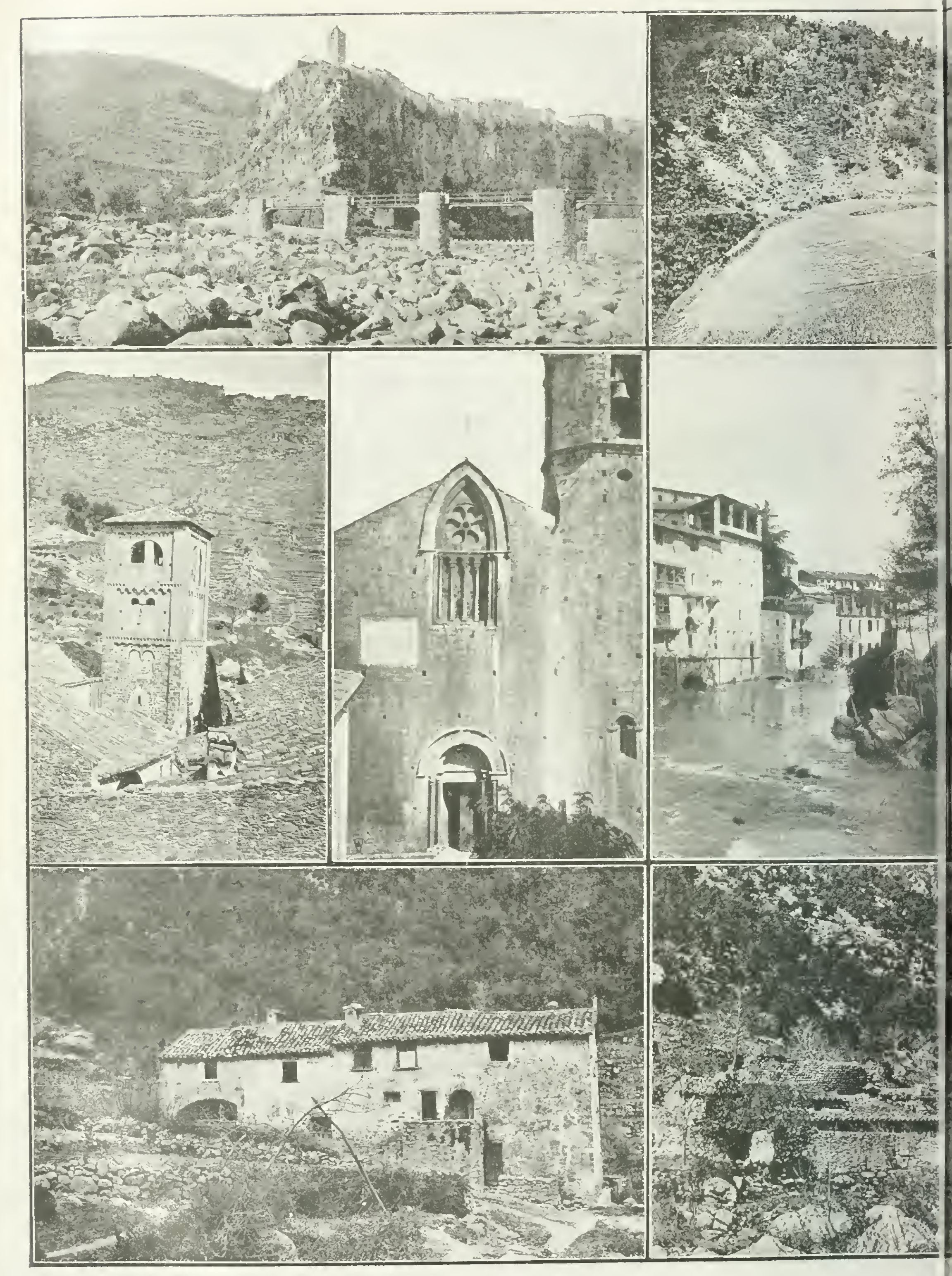
GARRIGA RASA. *Geog.* Lloch del terme de La Vileta (Palma de Mallorca).

GARRIGÓ (Antoni). *Biog.* Canonge de Barcelona l'any 1710, y autor d' obres relatives al bisbe barceloni Sant Sever.

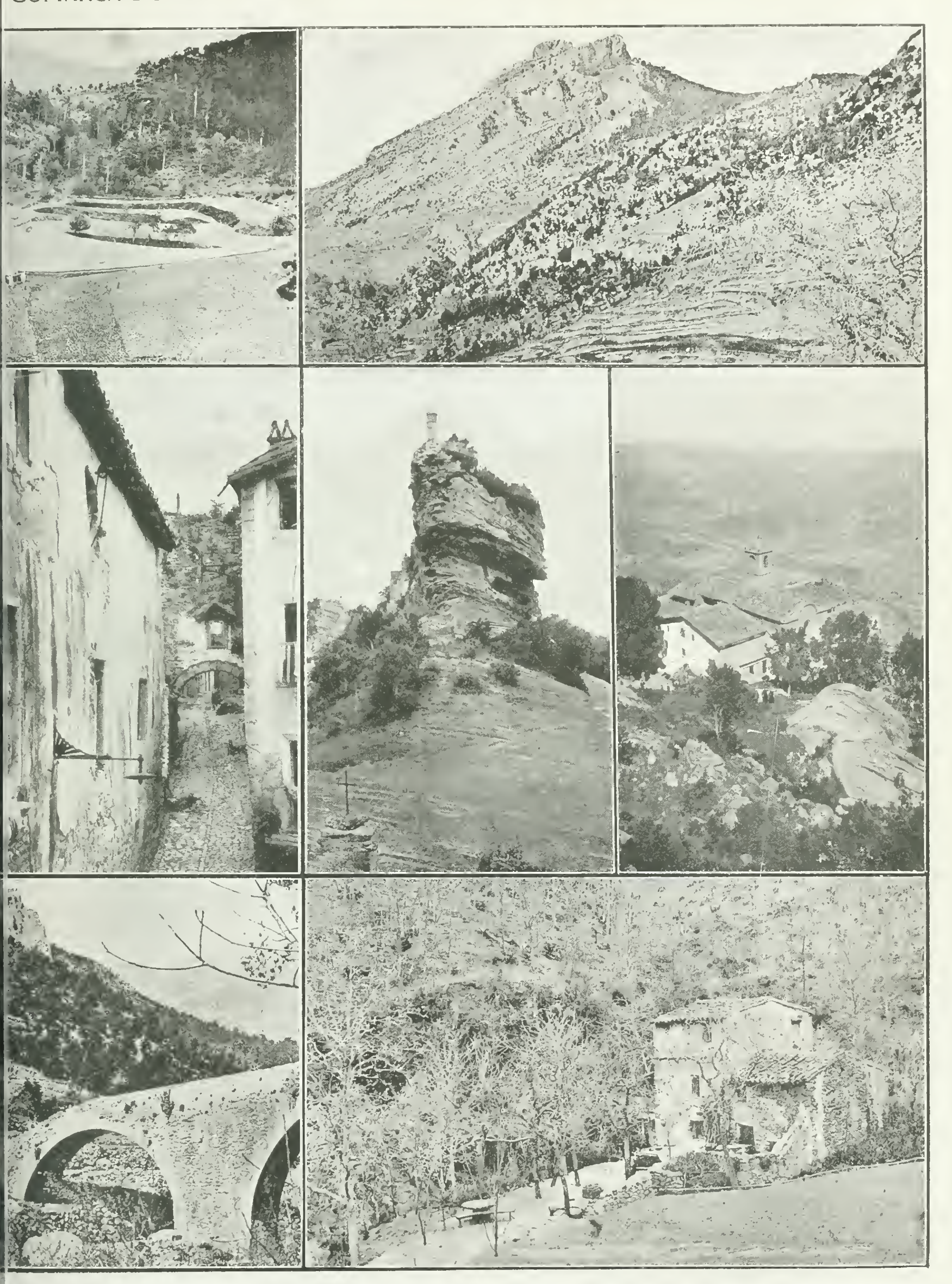
— (FRANCESCH). *Biog.* Catedrátich de retòrica a la Universitat de Barcelona, a les derreríes del si-

Olot: Vista general. — Ermita de Puig Sacalm. — Ermita de la Salut, sobre Olot. — Sant Joan les Fonts.
Besalú: Iglesia enrunada de Santa Maria. — Vista general.

Castellfullit.— Santa Margarida de la Cot, antich cráter.— Puig de Bassagoda.— Campanar de l'iglesia d
Sant Feliu de Pallerols: Ermita de la Salut.— Sant Aniol de G

et.— Iglesia de Sant Vicents.— El Fluviá, al peu d'Olot —Besalú: Carrer del comte Tallaferro.— Rocacorva.
ectoria.— Riu Llerca: Pont d' en Valentí.— Molí de Sant Aniol.

Ermitatge de Puigarnol. — Amer: Vista general. — Amer: La Plaça. — Porqueres, prop de Banyoles.
Banyoles: La Plaça. — Vista parcial de la població.

gle XVII. Era predicador remarcable, haventseli encomenat en els temps revolts dels començos del sigle XVIII, els sermons de les solemnitats celebrades a Barcelona. Va fundar algunes congregacions relligioses, entre elles les dels Dolors a Vich, y l'oratori de Sant Felip a Mataró. Era nadiu de Perpinyá y va morir a Barcelona l'any 1715, fent el seu elogi fúnebre el doctor Salvá.

GARRIGUES (Les). *Geog.* Comarca natural, que ara forma part en sa major extensió de la prov. de Tarragona, y en la banda superior de la de Lleida. La seua orografía se deriva de la serra de la Llena, y el riu Set atravessa la regió, endreçantse del E. al NO. Formen els seus límits, al E. la Conca de Barbará; el Priorat al SE.; al S. la Ribera d'Ebre, al O. NO. la Ribera de Segre, y N. NE. el Baix Urgell; Albi, Cerviá, Granadella y Juncosa són les poblacions més importantes, essent la industria de major concepte a la comarca, el conreu de la terra que vindría a assolir marcat deixondiment si les víes de comunicació afavorissen els transports. Com a pobles rurals, ont els productes agrícoles tenen importancia, ademés dels ja esmentats, cal recordar els de Vilosell, la Pobla de Ciervols y la de Granadella, Llardecans, Alfès y Cugul.

GARROFÁS (Barranch). *Geog.* A la comarca de Olot, dessota del Puig de la Garça, esbotzadura volcánica, enfondida per la corrent basáltica y lávica, ab parets espadades y cobertes de broça, vegentse arreu indicis del extingit volcá. El barranch format per laves roges, desaigua al plá de Masandell.

GARROFINS. *Bot.* VESSA.

GARROT. m. *Art. y of.* Al teler mecánich, troç de fusta de faig, freixa, etc., ont hi va colocat el tirataco. Les dimensions varíen segons l'extensió del teler, y minva el gruix pera assegurar el garrot al tirataco. Els telers en quins la llençadora és impulsada per medi de garrot o de maneta s'anomenen *telers de garrot.*

GARROTER. adj. *Ter. ibicench.* Groller.

GARROTERA. f. *Ant.* Lligacames.

GARROTXA (La). *Geog.* Comarca natural de la prov. de Girona, constituída per un aplech de enèrgiques serralades de capritxosa forma que s'estimben deixant encongides valls plenes de vegetació ríquíssima, obrintse en els espadats de les cingleres baumes y coves ont se refugien les aus de presa. Per això aquella part de Catalunya, li escau el nom de garrotxes, pels accidents del seu terrer, trencat y aspre. La banda del Nort que alguns geografs anomenen Alta Garrotxa, venía compresa històricament en l'antich comtat de Besalú, y la part del Coll de Canes fins a Montagut, l'anomenen altres Baixa Garrotxa o comarca d'Olot. Els límits de la comarca, són: al N. el Vallespir; al NE. y E. l'Empordá; al SE. el Gironès; al S. Les Guilleríes, y al Oest el Ripollès y la comarca de Camprodón. Són els seus nirvis hidrográfichs els rius Llerca y Fluviá; s'ajunten al primer d'aquells cursos, les rieres de les Arsoles, de les Ferreríes, de Baget, de Salarça, de Bach Morell, fins al Grau d'Escales, aplegant més enllá les aigües de la riera d'Oix en quina s'hi recullen petits afluents, y al peu de Castell Sa Espasa, l'aiguabarreig de la riera de Sant Aniol, porta les aigües de les de Ribelles, de Cornella y de Riu, seguint el Llerca son curs, fins a reunirse engrossit per altres torrenteres al Fluviá, prop de Sant Jaume de Llerca. L'antich Clodianum, el segón dels grans cabals riuenchs de la Garrotxa, que fins a la seua desembocadura al golf de Roses, segueix un curs aproximat de 50 kilometres, forma ja son curs al juntárseli el Gurn al dessota de Sant Privat, eixint a la plana del Bas, antich estany, y atravessat pêl pas de Codella, y rebent els cursos dels afluents anomenats el Robell, seguint envers la comarca d'Olot, paralelament el curs del Ridaura; y al eixir de la comarca olotina sota dels cingles basaltichs de Castellfullit, se li reuneixen els cursos del Toronell, y de la riera de Carrera, Toralles y Castellar de la Montanya. Segueixen en importancia al Llerca y al Fluviá a la comarca de La Garrotxa el riu Ridaura, y la riera de Rianya, que al aiguabarreig de sota la Canya, vessen el seu cabal al esmentat Fluviá. La orografía és també digne d'esser estudiada a La Garrotxa, y són els seus punts culminants, el Montfalgars al NO. a 1,610 met. d'altura, desde ont corre la carena fronteriça que separa les aigües del Tech de les del Llerca; el coll Vernadell al SE. a 1,402 met. d'altura, el coll de Malreus de 1,135; la serra de Monás, enlairantse fins a 1550 met. al Puig de Coma Negre pera baixar fins a 1,189 al coll de Folgueres; envers el E. SE. el Plá de la Muga, pren la direcció del Puig de Bassegoda a 1,363 met. alt, seguint per les serres de Riu, y Sant Grau d'Entreperes; cap a Occident, la gran carena ab el macís de Sant Antoni y serra de Naví, endinçantse a la comarca les montanyes que separen les caients del Llerca y del Fluviá, anomenades Vall de Bach, Montmajor y Montpetit y serra d'Oix.

Formant part de la Baixa Garrotxa, sobresurten la collada d'Alech, el Talbó y Resclasenys, la collada de Torrelles, la carrera del Coll de l'Home Mort, Puig de Castelltallat, collada de Santigosa, cims de Cambrils y Collfret, que s'enlaira al Puigsacalm (1553 met.) pera descendir al de Bracons, reunintse al cap d'avall ab el tallat macís de Cabrera y Airets (1,280 met.). Al coll de Pruit acaba l'accidentat terreny que ab els d'Uria, serra de Temis, macís de Sant Juliá del Mont y serra de Finestres, apoia l'extrem enfront del poble de Castellfullit. La Garrotxa, per sa situació natural y les emmurallades graderes que l'encreuen, era refugi segur y inexpugnable en llunyanes llmites, y axís les tradicions dels temps de la invasió agarena recullides a Bestracá, a Castell La Espasa, a Sant Aniol, com les fortificacions semblantes a la cova del Bisbe y la meteixa construcció dels primitius temples, iglesies romániques custodiades y amparades per naturals accidents, diuen plá bé les habituts dels seus primers veins. Als sòts feréstechs s'hi veuen poblets quins moradors conreuen la terra, exploten la caça o tenen la cría del bestiar, la elaboració del carbó o la fabricació d'obgectes de boix com a recurs de la seua subsistencia a la Alta Garrotxa, mentres que a la part baixa de la meteixa contrada, els prats de bon herbei y els pasturatges dels rasos, atenen a la nodrició d'abundós bestiar, donant lloch al ensemps a la elaboració de bons formatges. No 's críen truites a les aigües del Llerca y del Fluviá, més són en elles abundoses les anguiles y els barbs. A la serra de Marbrelanys abunden encara els animals selvatges: guilles, lludries, taups, toixons, gats selvatges y gorjablanchs. En punt a riquesa minera, les fonts sulfídriques de Montagut, les guixeres de les valls de Bianya y de Sant Joan, les gredes, els terrers argilosos, les puzzolanes, els basalts a les conques del Ridaura y del Fluviá, el coure del Riu y altres manifestacions de la riquesa minera, són manifestacions del cabal que aquells indrets avaloren. La riquesa forestal es important. Per les aspres garrotxes, son els pins, els roures y les alzines l'arbrat característich, mentres en la part baixa s'enmirallen en les clares aigües els pollancres, els albes blanchs, neules, carolines, freixes y olms. La riera del Fluviá está poblada de explotacions manufactureres, fabricació de paper y genres de punt, de llana y de cotó, essent una especialitat les de boines, barretines y faixes. Comparant la situació d'aquella comarca en punt a víes de comunicació, el contrast es remarcable; a la banda superior, tan sols alguns kilometres de carretera hi ha construides desde Argelaguer a Tortellá, ab progecte de ferla arrivar

fins a Baget; a les conques de Fluviá y de Ridaura, a part del ferocarril de Girona a Olot, impulsen el tráfech les carreteres que creuen la comarca, entre quines cal esmentar la de Bsalú, Banyoles y Girona, ab derivació d' altre de Besalú a Figueres; la de Santa Coloma de Farnès a Sant Joan de les Abadesses, que passa pêl coll del Bas y Les Preses; la de Sant Joan les Fonts a Olot y Castellfollit ab ramal a Bianya y Camprodón; la de Sant Pau a Banyoles; el camí veinal de Les Preses a Sant Privat del Bas; la de Olot a Vich y la de Olot a Ripoll. Les poblacions principals de la comarca són: Baget, Oix, Bassegoda, Montagut, Sales, Tortellá, Olot, Castellfullit, Santa Pau, Batet, Begudá, Capsech, Joanetes del Bas, La Pinya del Bas, Les Preses, Ridaura, Sant Esteve del Bas, Sant Privat del Bas y Sant Salvador de Bianya.

GASÁN (Francesch). *Biog.* Escriptor erudit, que vivia a mitjans del sigle XVIII. Era nadiu de Barcelona y empleat a la direcció de rendes de Madrit, ont va publicar al any 1714 una obra de heráldica y geografía espanyoles, encomiada pêl P. Caresmar, ab el títol de *Baraja nueva.*

GASEJAR. v. a. *Art. y of.* Cremar el borriçol d' una peça teixida.

GASINAM. m. Meçquí, tacany.

GASINERÍA. f. Meçquinesa, avaricia.

GASISTA. m. Obrer que travalla a la producció del gas, o que hi está ocupat pera les operacions de distribució del fluit.

GASOLINA. f. Líquit volátil y combustible, que s' obté al destilar els petrolis en brut; té moltes aplicacions. Gasolina.

GASSA DE VOLTA. f. *Art. y of.* Al teixit, lligament que consta d' un curs de dos fils y dues passades, que al acabar aquesta forma una calada voltant del fil calat, essent variades les seues aplicacions.

GASSÓ (Antoni Bonaventura). *Biog.* Comerciant y home públich que va travallar ab zel per la prosperitat del comers catalá. Era nadiu de Vilanova y Geltrú al any 1752. Ve ésser diputat del comers a la assamblea de notables reunida a Baiona al any 1808 per Napoleó Bonapart. Encara que empresonat a son retorn a Barcelona, va ésser llibertat com a cònsol de Russia, y fins al acabar la guerra y retirats de Barcelona els francesos, va travallar ab ardiment valguentse de la seua influencia y representació en bé de la seua terra.

GASTAR.

GASTAR LLENGUA. fr. Enraonar més de lo que 's deu, cridar, amenaçar. *Chillar.*

GÁSTRICA. f. *Med.* Malaltía de ventrell.

GAT.

ÉSSER MÉS DOLENT QUE UN GAT BORNI. fr. *Ser más malo que la tiña.*

GAT ESCALDAT, AIGUA TEBIA TEM. fr. GAT ESCALDAT AB AIGUA TEBIA 'N TE PROU.

GAT SOBRE BACÓ, NO VOL COMPANYÓ. *Ref.* Mostra que aquell que posseeix una cosa vol disfrutarla ell sol. *Dos pardales en una espiga, hacen mala liga,* o *El mudar no quiere par.*

GATS AB GATS NO S' ESGARRAPEN. *Ref.* CANS AB CANS NO 'S MOSSEGUEN.

GATA. f. *Art. y of.* L' aplech de fibres que formen irregularitats abultades al gruix del fil.

GATAFERA. *Geog.* Costa del Bergadá, descendint del Coll de Forn Teuler, envers la vall de Marlès.

GATOSES NEGRES. *Bot.* Aliaga.

GATSAULA. f. *Bot.* Zargatillo.

GATXEGAR. v. a. Gargoteig alegre de les criatures.

GAUDI. m. Goig, joia, fruició, alegría.

GAUFRET. *Biog.* Primer bisbe de Tortosa al sigle XII y autor d' unes *Constitucions pera el govern de la seua iglesia.*

— (RAIMÓN). *Biog.* Relligiós franciscá que va ésser eminent en saber y virtuts. Era nadiu de Provença, va ésser a París catedrátich de teologia, y al 1289 era nomenat ministre general de framenors, més l' enveja va concitarli moltes dissorts, y retirantse de son enlairat cárrech va morir a París al any 1311.

GAUMES. *Geog.* Lloch de l' illa de Menorca, a les Balears, terme de Alayor.

GAUTHIER (Hubert). *Biog.* Enginyer provençal, que va neixer a Nimes al any 1660 y va morir a París al any 1737. Era inspector de ponts y de camins de França y autor de moltes obres tècniques.

GAVER (Nadal). *Biog.* Frare de la ordre mercenaria, mort a Barcelona al any 1474, autor d'uns *Anals* de la seua relligió y d' algunes obres místiques.

GAVIA.

GAVIA NOVA, AUCELL MORT. *Ref. Casa hecha, sepultura abierta.*

GAVIES (Cingles de les). *Orog.* Cimalls gegantins del Ripollès, passat el torrent de Monagals.

GAY. m. *Ter. Sopeira.* Una mena d'aucell. GARÇA.

GAYA. f. *Ter. Sopeira.* Finestra de golfa.

GAYESA. f. *Ant.* Alegría.

GEBRA. f. GEBRE.

GEBROR. f. Fredor. Frío intenso.

GELATÍ. *Geog.* Lloch del terme de Maó, a l'illa de Menorca.

GELERA. f. Lloch de molt gel. || Lloch ont fa molt de fret, ont gela. Nevera. || CONGESTA.

GEMAT, DA. adj. Fresch, ufá. Fresco, lozano.

GEMECH DE LES DONES. *Geog.* Lloch de la comarca d' Olot, passat el Cingle de Queramells, y atravessada la torrentera de Ciuret, se trova el camí de marrada pera endreçarse al poble d'aquest nom.

GEMEGAR.

TURURUT, QUI GEMEGA JA HA REBUT. *Mod. ver. A quien Dios se la dé, San Pedro se la bendiga.*

GEMMA. f. Pedra preciosa de caires brillants. Gema.

GENDRON (Claudi Deshais). *Biog.* Remarcable metge que va neixer al Mitjorn de França al any de 1663, morint al 1750. Doctor de la facultat de Montpeller, metge del regent de França, el duch d' Orleans y autor d' una obra *Remei del cranch,* publicada al any 1700.

GENESIACH, CA. adj. S' aplica a lo que es encara borrós; embrionari. Genesiaco, embrionario.

GENET (Francesch). *Biog.* Canonge y teologal de la Seu d' Avinyó y bisbe de Vairou. Va neixer al any 1640 y era autor de la teologia coneguda per Moral de Grenoble, que de cop va semblar sospitosa, més s' esvairen els duptes que havía ocasionat. Va morir de dissort al any 1702, retornant al seu bisbat després d' eixilat algún temps.

GENI. m. Inspiració, superioritat intelectual.

GENIOT. m. aum. de GENI. Generalment s' usa com sinònim de mal genit. Geniazo.

GENIT. m. Temperament, carácter. Genio, carácter.

GÈNOVA. *Geog.* Lloch del terme y partit judicial de Palma de Mallorca.

GENOVER (Antoni) *Biog.* Llatinista nadiu del Empordá, que va assolir reputació de docte a Girona a les derreries del sigle XVII. Al any 1692 va publicar a Barcelona una remarcable gramática llatina.

— (FELIU). *Biog.* Monjo bernat de Poblet. Era nadiu de Figueres y vivía al any 1700. Va ésser catedrátich de teología a la Universitat de Lleida, prior de les Franqueses y abat de Poblet. Era autor d' obres teològiques.

GENOVÈS (Francesch). *Biog.* Relligiós de la ordre de predicadors, nascut a Valencia al any 1765. Bisbe de Cebú a les Filipines, ont va morir al 1827. Era un dels predicadors més selectes del seu temps y s' havíen publicat alguns dels seus sermons.

GENS NI MICA. fr. adv. **Nada, ni pizca.**

GENSIANA. f. *Bot.* GENCIANA, GENÇANA.

GENT.

GENT DE SUPÒSIT. fr. *Ter.* GENT DE POSICIÓ.

GEOMETRAL. adj. Relatiu o pertanyent a la geometría.

GEOTÈRMICA. f. *Fís.* Tractat o coneixement de la temperatura propia del globo. **Geotermia.**

GEOTÈRMICH, CA. adj. Que 's refereix al calor de la terra. **Geotérmico.**

GERDO, A. adj. Ufá, vert. **Lozano, verde.**

GERDÓS, A. adj. *Ter.* GEBRAT.

GERM. m. *Ter.* GERT.

GERMANA. n. p. f. **Germana.**

GERMANADA. f. Conjunt de germans. **Hermandad.**

GERMANÍES (Cova de les). *Geog.* Al terme de Calviá, a l' illa de Mallorca.

GERMANOR. f. Unió o bon afecte entre germans o entre 'ls que, sense esserho, se tracten com si ho focin. **Fraternidad.**

GERNACIÓ. f. Gentiu, multitut. **Gentío, muchedumbre.**

GERONA (Antoni). *Biog.* Frare carmelitá nadiu de Barcelona, que vivía al sigle XIV Era catedrátich de filosofía y teología, bon orador y autor d' algunes obres literaries y dogmátiques. Va ésser consagrat bisbe de Galtelly, a l' illa de Sardenya, y va morir a l' any 1330 essent bisbe auxiliar de Girona.

GERONI (Antoni de Sant). *Biog.* Historiaire nadiu de Vich, mort a l' any 1802, que va escriure de les antigüetats d' aquella ciutat y altres erudites obres. Pertanyía a la relligió dels trinitaris descalços.

Gèspech

GERSON BEN SELOMOH. *Biog.* V. SELOMOH MEGATOLONÜALS.

GERT. adj. GERDO.

GERTRUDIS. f. n. p. **Gertrudis.**

GERTRUDIS (Santa). *Geog.* Veinat del terme de Sant Antoni, a l' illa d' Ibiça, a les Balears.

GÈSPECH. m. *Bot.* Mena de molsa. **Musgo.**

GESPIT. m. *Bot.* **Césped.**

GESTE. m. GEST.

GIBELIN (Esprit Antoni). *Biog.* Pintor y antiquari que va neixer a Aix (Provença) a l' any 1739, morinthí al 1814. Va ésser qui va usar novament la pintura al fresch monocroma, pintant a l' anfiteatre de Paris y a altres edificis bellíssims exemplars ab aquell procediment antich. Era pulcre escriptor y arqueòlech consumat, havent publicat obres molt estimades.

GIBERT (Baltasar). *Biog.* Retòrich y mestre de filosofía, autor de bona cosa d' importants volums relatius als esmentats estudis. Va neixer a Aix a l' any 1662, morint a Reyenes al 1741.

— (GERONI). *Biog.* Relligiós trinitari y un dels millors oradors de son temps, gran part de quins sermons resten impresos. Va neixer a Alberchs a l' any 1674, morint a Valencia al de 1705.

— (JOAN PERE). *Biog.* Un dels canonistes més renomenats del sigle XVII. Va neixer a Aix (Provença) a l' any 1660, era doctor en Dret civil y canònich, morint a París a l' any 1736, havent publicat desde 1705 fins a la seua mort obres molt encomiades de Dret y de constitucions canòniques

— (JOSEPH BALTASAR). *Biog.* Sabi arqueòlech y escriptor atitllat, nevot dels anteriors y com ells nascut a Aix a l' any 1711, morint al de 1771. Era acadèmich de varies entitats y va escriure molt remarcables obres.

— DE MOLIÈRES. *Biog.* Inspector del reial patrimoni a França, fill de l' anterior y membre del Concell del Cinchcents a l' any quart de la República. Va mostrarse ab severitat contrari al Directori, combatent ab discursos y fascicles l' administració de rendes, y va morir exilat a La Guyana als 52 anys de la seua edat, al de 1799. Era també nadiu d' Aix.

GICAR. v. a. *Ter. de Cerdanya.* Deixar. **Soltar.**

GIFRE Y PEREZ (Agustí). *Biog.* Metge, folklorista y historiaire, mort a Llançá a l' any 1902. Havia format notables coleccions de sigilografía y d' historia natural y deixondit a aquella comarca l' afició als estudis, havent deixat escrits alguns travalls ben apreciables.

GIL (Gaspar). *Biog.* Escriptor relligiós que va neixer a Forcall, partit de Tortosa. Era frare de la Cartoixa, prior de les de Viacœli y Scaladei y visitador de la provincia de Catalunya. Vivía a les derreríes del sigle XVII.

— (JOAN TOMÁS). *Biog.* Frare domínich que va neixer a Alacant a l' any 1705 y vivía encara en 1767, en que va publicar una de les seues diverses obres. Era lector de filosofía y de teología a Valencia.

GINEBRER. m. *Ter. bot.* GINEBRA.

GINEBRONS. m. *Bot.* Planta de la mena *Juniperus oscycedum.*

GINER (Sebastiá). *Biog.* Jesuita y mestre de retòrica que va neixer a Valencia. Era bon poeta, y va organisar a l' any 1741 un certámen literari pera mostrar els avenços dels seus deixebles del Seminari de nobles de Valencia.

GINESTA.

GINESTA BORDA. f. *Bot. Retama de escobas.*

GINESTALL. m. *Ter. bot.* GINESTA.

GINESTELL. m. *Bot.* Planta de la mena *Genista cinerea.*

GINESTERA. f. Arbust que produeix la ginesta; flors grogues d' aquesta planta. **Retamera.**

GINESTÓ. m. *Bot.* Planta de la mena *Oryris alba*

GÍNJOL.

TREMPAT COM UN GÍNJOL. f. *Met. ter.* ESTAR ALEGRE COM UN GÍNJOL.

GINJOLER. m. *Bot.* **Azufaito.**

GINYAR. v. a. *Ter.* ENGINYAR.

GINYARSE. v. r. *Ter.* ENGINYARSE.

GIRAGONÇAR. v. a. Fer giragonces. **Dar revueltas.**

GIRALDUS. *Biog.* Bisbe de Barcelona, nadiu de la meteixa ciutat, que va succeir a Laull, que va ferse memorable per les seues virtuts. Va morir a l' any 700.

GIRAR. v. a. Tombar una ampolla, un vas, etc. **Volcar, tirar.** || Ajustar portes o finestres. **Entornar, volver.** || v. n. Girar la lluna, o fer la quarta. **Hacer el cuarto la luna.** || Trencar de camí. **Torcer, tomar hacia.** || Girar de carrer. **Doblar la esquina ó la calle.**

GIRAR EL MISSAL. *Mod. adv. Volver el misal.*

GIRAR LA CLAU. *Mod. adv.* Tancar ab ella. *Echar la llave.*

GIRAR CUA, O CAP Y CUA. *Mod. adv. Volver grupas, tomar el portante.*

GIRARSE. v. r. Fer vent, alçarse vent. **Levantarse aire.** || Girarse 'l vent, cambiar de direcció. **Mudarse, cambiarse el viento.** || Girarse un peu. **Torcerse un pie.**

GIRARSE LA GARBA. *Mod. adv. Volverse la tortilla.*

GIRARSHI A BOFETADES, A GARROTADA SECA. *Mod. adv. Emprenderla á bofetones, á garrotazo limpio.*

Joseph Giró y Roma

GIRÓ Y ROMA (Joseph). *Biog* Catedràtich molt distingit de les Escoles Normals de mestres per espai de cinquanta anys. Va començar la seua carrera al professorat a Valencia al any 1854, y ademés dels seus valiosos travalls didáctichs, deixá escrites memories y consideracions que 's retreien als sistemes de la ensenyança. Posseía la creu de Carles III, y figurava entre 'ls noms d' algunes academies, entre elles la de Ciencies Naturals.

GIROLA. f. *Bot.* JIROLA.

GIRONA (Concili de). *Hist. ecl.* A Girona va tindre lloch, a l' any 517, un concili presidit per En Joan de Tarragona, a quin hi assistiren els bisbes de altres indrets de la península, que varen acordar deu cánons pera l' arreglo de la disciplina eclesiástica, ordenant la observancia de dues lletanies, una després de l' Ascenció y al mes de Novembre l' altre.

— (COMTAT DE). *Hist.* Va ésser establert a l' any 785, essent els primers comtes feudataris de França, formant desde abans d' En Jofre un sol comtat ab els d' Ausona y Barcelona.

— (COMTES DE). *Hist.* Els primers comtes de Girona van ésser: un de nacionalitat franca, anomenat Joan, que comanava les tropes d' En Ludovich, *el Pietós*, a l' any 785; Rostany, que va regir fins després del 801; Armengol, que a l' any 818 era comte de Girona; Alarich, a l' any 843; Genianfret, que ho era al ensemps de Barcelona y d' Ausona (844 848); Aledran (848-849); Guillem (849 850); Aledran altra volta (850-852); Alarich, Udalrich (852-857); Humbuit y Guifre de Riá (857-864); Salomó (864 875), y Guifre *el Pilós*, primer comte independent (875-898).

— (DUCAT DE). *Hist.* Titol que portava l' hereu de la corona d' Aragó. El ducat va ésser erigit per En Pere *el Cerimoniós* l' any 1351, donantlo en feut al seu primogènit. Componien el nou estat els territoris de Girona, Besalú, Manresa, Berga, Vich, Camprodón, Castellfollit, Figueres y Torroella de Montgrí, disposant que 'l príncep el disfrutés mentres vivia, o bé fins a heretar la corona, a quins dominis havien de retornar aquells territoris una volta fos proclamat rei el príncep hereu.

GIRONÈS (El). *Geog.* Comarca natural de la prov. de Girona, que té per límits al N. els maciços derivats de La Garrotxa, ab el cimall de Roca Corba, tancant envers l' E. la comarca de Banyoles, que confronta ab el curs del Ter, clouent al S. la comarca de La Selva y limitant al O. ab la plana de Vich. Serpenteja en direcció diagonal d' E. a O. el Ter, enriquit en son cabal d' aigues dins d' aquell territori per diferents afluents qu' en sentit vertical tenen a Domeny, a Sant Gregori, a Sant Juliá de Ller y a Susqueda els seus aiguabarreigs ab el Ter; de tots aquestos afluents, és el més important el Brugent, que prové de La Garrotxa, descendint de Sant Iscle. La població més significada de la comarca és la de Amer, tenint també prou significació les de Sant Feliu de Pallarols, Roca Corba, Caróç, Susqueda, Sant Pere Sacosta, Llorá, Pontmajor y Medinyá. Els boscos d' alzinars y pinedes són abundosos, y 'ls conreus dels camps cuidats ab afany; s' exploten al Gironès les industries derivades de l' agricultura y de la minería, entre altres els forns de cals y 'ls molins de farina. Les comunicacions, que són ateses d' un quan temps ençá, faciliten la tranzacció d' aquestos productes; la del carril de Girona a Olot dona moviment al Gironès fins a Sant Feliu de Pallerols, y apart d' altres carreteres, la de Barcelona a França, per Mataró y Girona, s' endreça per Sarriá y Medinyá envers Figueres, y eixint d' Amer, s' enforquen a Sant Martí de Llémana els camins que menen a La Garrotxa per Sant Aniol, y a la comarca de Banyoles per Roca Corba, y desde Canet per Adrí, com aixís meteix desde Pontmajor a Riudellots de la Creu, se endinzen els que menen a la predita comarca de Banyoles.

GITÁM. m. *Bot.* Dictám. **Fresnillo.**

GITAR. v. a. Llençar, abandonar. **Tirar, dejar abandonado.**

GLACER. adj. Transparent. **Diáfano.**

GLACER DEL CANIGÓ. *Geog.* Al Canigó, entre 'l Puig Barbet y La Pica y amagat derrera del grandiós caos, se troven els murs de roques per ont s' hi escorra l' aigua del glacer, destimbantse dels espadats cimalls. El glaç que al mitg d' aquell espantós conjunt de rocall s' hi destaca ab la pulcre blancor de la neu congelada, no s' hi acaba mai.

GLAPIR. v. n. Mena d' udol que fa 'l gos quan caça, o bé descobreix el cap de bestiar qne persegueix. **Latir.**

GLAÇAR.

GLAÇAR VIDRES. v. a. *Esmerilar.*

GLATIR. v. n. Desitjar. **Latir, anhelar.**

GLATRE. v. n. GLATIR.

GLAVI. m. *Ant.* ESPASA.

GLEVA. f. **Césped, céspede, tepe.**

GLEVATGE. m. Munió de gleves.

GLICINA. f. *Bot.* Planta trepadora de flor lila en forma de raim.

GLÍPTICH, CA. adj. Lo pertanyent a la glíptica. **Glíptico.**

GLOBAL. adj. Que comprèn tot el globo. || En conjunt, sencer, total.

GLOBALMENT. adv. Totalment, conjuntament, en totalitat.

GLOBE-TROTEUR. m. Nom francès que s' apropía als quins donen a peu la volta al mon.

GLOP.

GLOP DE GENT. *Ter.* MULTITUT.

GLORIOLA. f. *Ter. popular.* Aureola, resplandor.

GODAY. m. PORQUET.

GODAYAR. v. n. *Ter.* GODALLAR.

GODULA. f. *Bot.* GODUA.

GOE (Joseph). *Biog.* Metge nadiu de Banyoles, ont va morir a l' any 1899, Era intelligent en els estudis de ciencies naturals, y va escriure y fer moltes observacions relatives a la fauna y la flora de La Garrotxa.

GOLAFRE, A. adj. GURMET, FARTANER.

GOLAFREJAR. v. a. Menjar molt. **Atracarse.**

GOLFA. f. Sotabanch. **Desván, boardilla, bohardilla.** || ALGORFA.

GOLFO. m. GOLF.

GOLEYOT. m. Remolí a la corrent d' un riu. **Remolino.** || XUCLADOR.

GOLUT, DA. adj. FARTANER.

GÒMEZ (Lluís). *Biog.* Jurisconsult y bisbe de Fano, que va neixer a Oriola (Valencia) a l'any 1484, morint a la Seu del bisbat al de 1545. Va ésser distingit canonista y molt considerat pêls Papes Juli II, Lleó X y Paulus III, que van enlairarlo a la dignitat episcopal. Era autor de bona cosa d' obres.

— SOLER (FRANCESCH). *Biog.* Dibuixant molt conegut a les derreríes del sigle XIX a Barcelona, que se havia distingit en la ilustració d' obres editorials y periòdichs. Va morir al any 1899, encara jove.

GONELLA. f. *Ant.* Faldilla. GONEYLA.

GONFANÓ. m. GONFALÓ.

GONFANONER. m. GONFALONER.

GONGÒRICH, CA. adj. Lo que se sembla al istil del poeta castellá Góngora. Sinònim d' extravagant, poch clar, confós, simbòlich, etc. Gongorino.

GONTER (Alfret). *Biog.* Framenor que va viure al sigle XVI, essent un dels teòlechs que més van distingirse a son temps, y un dels impugnadors dels *fratricelli*, o deixebles de Fr. Cesena, en temps del papa Joan XXII. Era nadiu de Barcelona.

GORCH.

GORCH BLAU. *Geog.* Lloch del terme d' Escorca, partit d' Inca, a les illes Balears. || — SANALLUT. Al Bergadá, entre Corvatera y 'l Molí de Cusons. || — NEGRE. Clotada de la comarca d' Olot, dessota del coll de Sagols. || — DE L' OLLA. Al camí de Bagá a Puigcerdá, a la vora del Pont de Rigoreixa. || — DEL DRACH. Al riu Glorieta, un poch més amunt de les Fonts, sota Montral, gorch feréstech, envoltat de penyals semblant estátues egipcies, ont la veu popular creu que s' hi guaría un drach.

GORDAR. v. a. *Ter.* GUARDAR, OBSERVAR.

GORDAYAR. v. a. *Ter de Vich.* VIGILAR.

GORET. m. Terra llaurada. Barbecho.

GORGOLL. m. Grau, insecte que forada y fa malbé els grans. Gorgojo.

GORJAPLÈ. adj. Ennuegat.

GORNALS (Son). *Geog.* Predi del terme de Porreres, partit de Manacor, a l' illa de Mallorca.

GORNÈS (Coll de). *Orog.* Collada de la comarca d' Olot, de 875 met. alt, entre 'ls fondals de Pinadella y la riera de Collfret.

GORRA FRIGIA. f. Símbol dels partidaris del sistema de govern republicá. Gorro frigio.

GORT (Bernat). *Biog.* Cartoixá nadiu de Barcelona, prior dues vegades dels monastirs de la seua ordre a Portugal, y autor de varies obres, entre elles dels *Varons ilustres* de la seua ordre. Va morir al any 1645.

GOS.

GOS D' ATURA. GOS DE REMAT. *Mastin.*

EL GOS Y EL GAT, SE MENGEN LO MAL DESAT. *Loc. vulg.* Vol dir que convé estar previngut contra 'ls lladres.

GOSANYAR. v. a. GUANYAR.

GOSPA. f. *Ter.* Virolla. Contera.

GOSSADA. f. Conjunt de gossos, molts gossos.

GOT. m. *Art. y of.* Al teler, peça acollada al cap de cada plegador, que gradúa la tivantor de l' urdit, pêl refrech d' una corda o cadena que volta 'l got y va lligada a la palanca romana que sosté 'l pes.

GOTA. adv. neg. Res, gens ni mica. Nada, gota, ni pizca.

GOTA DE LLET. fr. Pera la nodrició de les criatures *Gota de leche.*

GOTELLAM. m. Ruixat de gotes grosses. Chubasco.

GOUDELIN (Pere). *Biog.* Poeta llenguadociá que nasqué a Tolosa en 1580 y morí a la meteixa ciutat en 1649. Quan totes les terres de la nostra llengua estaven abatudes per l' opressió extrangera y la llengua d' Och havía enmudit per complert ençá y enllá dels Pirineus, el poeta Goudelin escrigué en la seva bella llengua tolosenca infinitat de composicions de carácter popular y de un relatiu mèrit literari, que prompte esdevingueren célebres per totes aquelles terres. Contemporani y de un carácter molt semblant, pot considerarsel com un Vicens García del Llenguadoch, y se 'l té com al més gran dels precursors del Renaixement. La ciutat de Tolosa, pera perpetuar la seua memoria. li ha aixecat un notable monument y ha reimprès les seues obres que són obgecte del estudi dels moderns felibres de tot el Mitjorn de França.

GOVERNAMENTAL. adj. Relatiu o pertanyent al govern o governament. || Partit polítich de tendencies moderades.

GOVERNAMENTALISME. m. Adesió al govern o bé a les idees governamentals.

GOVERNAMENTALMENT. adv. D' una manera governamental.

GOYATS. m. *Bot.* Campanetes. Maravilla.

GOYTAR. v. a. *Ter.* Guaytar.

GRACIA (Ntra. Sra. de) *Geog.* Santuari bastit a un penyal del terme de Lluchmajor, part. jud. de Palma, a l' illa de Mallorca. Es lloch molt visitat pêls romeus. La capella és del sigle XVI. || Ermita del terme del Samontá, agregat a Alcover.

GRACIABLE. adj. Que pot ésser graciat o perdonat

GRACIAR. v. a. Perdonar, indultar.

GRACIENCH, CA. adj. Natural o propi de la exvila de Gracia, avui agregada a la ciutat de Barcelona. Graciense.

GRACIL. adj. Sòtil, prim, menut. Gracil.

GRAFELLUT, DA. adj. Granillós.

GRAFISME. m. Conjunt de les arts del dibuix. Grafismo.

GRAFÒLECH, GA. adj. Qui 's dedica a la grafología o hi és molt entès. Grafólogo.

GRAFOLOGÍA. f. Art de coneixer el carácter moral d' una persona per l' examen de la seua lletra. Grafología.

Gramònica

GRAMÒNICA. f. *Bot.* Gramónica.

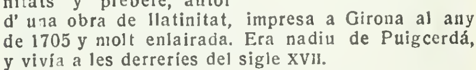
GRANÇA. f. *Bot.* Granza, rubia.

GRANDÍA. fr. adv. Esser tart. Entrado el día.

GRANDOR. f. GRANDARIA.

GRANES. f. Les que tenen dintre algunes fruites, com les pomes, les peres, etc. Pepitas, pipas.

GRANÈS (Bernat). *Biog.* Professor d' humanitats y prebere, autor d' una obra de llatinitat, impresa a Girona al any de 1705 y molt enlairada. Era nadiu de Puigcerdá, y vivía a les derreríes del sigle XVII.

GRANET. m. *Min.* GRANIT. Granito.

GRANGES DEL CADÍ. *Geog.* Lloch anomenat Barraques del Vaquer, al Canigó, ab pasturatges situats en extens planell, a la vessant de la vora de la Vall de Cadí.

GRANULÓS, A. adj. Lo que té grans. Granuloso.

GRAPA.

CAMINAR DE QUATRE GRAPES. fr *Fam.* Caminar ab els peus y les mans a terra. *Andar á gatas.*

GRAPALDINA. f. *Art. y of.* Dau o soport a les máquines de filar o de teixir pera sostindre l' eix de un arbre vertical. || Petit soport pera aguantar lleugerament l' eix d' una pua a la máquina de filar, de retòrcer, etc.

GRAPIS. m. *Ter.* GRAPAT.

GRAS Y SANS (Joan). *Biog.* Batlle de Tarragona a mitjans del sigle XVII y autor d' una obra publicada a Madrit al 1661 ab el títol de *Ramillete cristiano, urbano y politico.* Va neixer a Reus al any 1612.

GRASES Y GRALLA (Francesch). *Biog.* Patriota y jurispèrit nadiu de Barcelona, que vivia als comensos del sigle XVIII. Era oidor de l' Audiencia de Catalunya, y la publicació d' un llibre defensant les lleis generals de la nostra terra, va costarli la separació del seu cárrech, essent cremats els exemplars del llibre a instancies del Braç militar.

GRASSOR. m. Grassesa, grassitut, estat de grassura.

GRATALLET. m. ESCARABAT.

GRATAMENT. m. Acte y efecte de gratar. Rascamiento.

GRATERA. f. Picor, coiçor; ganes de gratarse.

GRATUSSAR. v. a. *Ter.* GRATAR.

GRAU (Ernesta). *Biog.* Actriu barcelonina, que als primers temps de la instauració del Teatre catalá al Odeon, fruía de bon concepte per l' acert ab que interpretava les obres d' En Soler, En Vidal y els demés dramaturchs d' aquella època. Va morir jove encara.

— (JOSEPH M.ª). *Biog.* Escriptor barceloní dels comensos del sigle XIX, qu' era un dels redactors del *Diccionario Biográfico Universal*, publicat a Barcelona al any 1831.

— (RAIMÓN). *Biog.* Catedrátich de la Universitat de Cervera al segón ters del sigle XVIII, y autor de varies obres de geografía.

GRAU. m. Obertura al mar, a la montanya, etc Grao.

GRAU (Son). *Geog.* Lloch a la vora de Porreres, al partit de Manacor, a l' illa de Mallorca. Es molt conegut per les seues pedreres. || — DE SANT CLIMENT. *Orog.* Cim de 1,150 met. d' alt, al Bergadá, abans d' arribar a la Creu d' Abella. || — DE FINESTRES (COLL DEL). Collada de 880 met. d' alt, entre 'l cim de Sant Jordi y 'l de Puigsallança, al camí de Santa Pau a Finestres, a la prov. de Girona. || — DEL ARCA. Cimall demunt de la vall de Cerneda, passada la Canal Baridana, a la Cerdanya. || — DE L' ESMOLADORA. *Geog.* Esgraonat del Bergadá, entre 'l cingle de la Tomba y 'l serrat Espatllat. || — (HOSTAL DEL). Collet de la comarca d' Olot, de 800 met. d' alt, passada la Font del Grau. || — DEL BASCAIRE. Al camí de La Pobla a Montgrony, al Bergadá, a la vora del curs del riu Arija. || — DEL FEU. Coll espadat de la comarca d' Olot, que té l' altura de 700 met. Está situat entre 'ls Casalets de la Parra y Can Llaveis. || — DE LA DONZELLA. Entre 'l veinat de Ciuret y 'l poble de Vidrá, a la prov. de Girona. || — DE LA MOLA. Al Bergadá, a l' altura de 1,285 met., abans d' arribar a l' ermita de Santa María. || — DE PEDRÍÇ. Collada del Bergadá, que té 1,530 met. d' alt, demunt dels clots coneguts ab el nom de les Calamites. || — DELS PORXOS. A la vora de la iglesia de Sant Llorenç dels Porxos, al Bergadá, escabrós graonat de penya. || — DE LES GRANOTES. Al cim de la Bassa de les granotes, a l' altura de 1,230 met.

GRAUARSE. v. n. Esser atacats del insecte anomenat *grau* les plantes o 'ls grans. Tener gorgojo.

GRAUET. m. Collet al camí de l' Albiol a la Muçara, a 800 met. d' altitut, en vista de tot el Camp de Tarragona.

GRAUGÈS. *Geog.* Al Bergadá, a l' altura de 590 metres; colonia agrícola dels senyors Rosal Germans, ab una extensió de 400 hectáries en la regió montanyenca, entre 'l Llobregat, la Valldan, Aviá, Casserres y Gironella.

GRAUS (Els). *Geog.* Llochs anomenats de Dalt y de Baix, al camí d' Andraitx a Estallenchs, a l' illa de Mallorca. || — DE PEGUERA. *Orog.* Collet del Bergadá, a l' altura de 1,450 met. alt, a la vora del torrent de Peguera. || — DE GLORIETA. Escales naturals al camí d' Alcover a Montral, al costat del cingle d' ont brollen les Fonts.

GRÀVA. *Geog.* Lloch del terme de Mur, partit de Inca, a l' illa de Mallorca.

GRAVETA. *Geog.* Caseriu de l' illa de Mallorca, situat a Llevant, al terme de La Pobla, partit de Inca.

GREBOLEDA (Coll de la). *Geog.* A la comarca de Olot, entre la vall de Bracons y la de Sant Naçari.

GREDA. f. *Ter. d' Olot.* Sorra volcánica més o menys gruixuda.

GREDERA. f. *Ter. d'Olot.* Lloch abundós de greda

GREDERES DE SANT PAU. *Geol.* Al camí d' Olot a Santa Pau, passada l' antiga casa de la Torra, se troven aquestes interessants manifestacions volcániques de la comarca d' Olot, agafant una extensió de 480 met. per 9 d' ample y 10 d'alçaria, en els entalls, al costat del camí, en quins s' hi observen les capes de les seguides erupcions dels volcans de Martinyá y de Puigsafont, separades les capes de lava per lleugeres capes de terra vegetal, trovantse entre la greda bonichs exemplars de pumita.

GREIX.

FONDRE GREIX. fr. *Fam.* Passar quimera per alguna cosa.

GREIXESA. f. Gordura.

GREIXINA. f. Grassa, untament. Enjundia, untanza.

GREIXINERA. f. GREIXINA.

GREIXOR. f. Greix, estat o qualitat de lo que té greix.

GRENXA. f. Carena de montanya molt espadada. Cúspide escarpada.

GRENYOL. m. *Ter. ibicench.* Verdós, verós, que no és madur.

GREUESA. f. Gravetat. Gravedad.

GREUJOR. f. *Ant.* Acte y efecte de greujar. Opresión, agravación.

GRIAL. m. Gran copa o vas.

GRIFA. f. *Art. y of.* Al teler, mena de caixa ab tantes ganivetes com rengles de forats longitudinals tingui el cilindret, pera poguer agafar tots els gruixos apretats per les agulles.

GRIFELL (Antoni). *Biog.* Actor catalá del teatre de l'Odeón, quan allí va instalarse al any 1864 la societat de La Gata. Travallava ab la companyia de En Colomer y la Mateu, com a primer actor sempre molt aplaudit.

GRIFOLDA (Anar de). *Mod. adv. vulg.* Anar de gresca, de distracció. Bromejar ab companys.

GRIFOLDAR. v. n. Treure grifols, multiplicarse. Retoñar.

GRIFOLEIG. m. Brotada. Retoño.

GRIFOLL. m. Brot, lluch. Botón, retoño.

GRIFOLLAR. v. n. Neixer, grillar, brotar.

GRIFOLLEIG. m. Brotada.

GRILL. *Ter.* Parlant d' aigua. RAJOLÍ.

GRINYAR. v. a. *Ter.* ENFILARSE.

GRINYOL. m. Chirrido, rechinamiento.

GRINYOLAR. v. a. Fer les rodes, les frontices, etc., un soroll estrident. Rechinar los goznes. || Crits de certs animals. Aullar, gañir.

GRIP. m. *Fam. Ter.* Nom que 's dona per mofa als pagesos. Palurdo.

GRISEJANT, A. adj. Que griseja.

GROMULL. m. GROMOLL

GROMULLADURA. f. Cosa agromullada.

GROMULLAR. v. a. GROMOLLAR.

GROMULLAT, DA. p. p. del verb GROMULLAR.

GRONXA. f. Cadira de braços pera gronxarse. Balancin.

GRONXADA. f. Acte y efecte de gronxar o de gronxarse. **Balancear, balancearse.**

GRONXADIÇ, A. adj. Lo que ab facilitat se gronxa o pot gronxarse.

GROP. m. Grupus, aplech de persones o de coses, marcadament de plantes.

GROSSELLES. f. *Bot.* AGRASSONS.

GRUAR. v. n. *Ter.* Desitjar.

FER GRUAR. fr. FER DESITJAR.

GRUIXADARIA. f. Gruixaria, grossaria.

GRUIXUT, DA. adj. Que té gruix.

GRUMOLL. m. GRUMULL.

LA CERA FA GRUMOLLS. fr. Pera indicar la inferioritat d' alguna cosa encara que aparenti ésser bona.

GRUS. *Geog.* Veinat de la Cerdanya, que pertany al districte de Puigcerdá, y forma municipi ab La Bastida.

GRUIXADARIA. f. GROSSOR.

GUA. f. Mida dels teixits d'una mitja cana.

GUALBES (Joan Bta.). *Biog.* Pseudònim usat per En Vicents García, rector de Vallfogona.

GUALEJAR. v. a. Vadejar, atravessar un riu. **Vadear un río.**

GUANYAR.

GUANYA-PÁ. Modo de viure, com *es lo meu guanya-pá*, parlant del ofici o professió que s' exerceix. *Medio de vivir.* || adj. *Ganapán.*

GUANYAR TROIA. *Mod. adv.* Assolir el resultat que un se proposa, vencent les dificultats. *Poner una pica en Flandes.*

GUARDAPITS. f. *Ter.* ERMILLA. **Chaleco.**

GUARDAR.

GUARDARHO COM RELIQUIES. *Mod. adv. Guardarlo como oro en paño.*

GUARDARROBES. m. GUARDARROBA.

GUARDIA (Berenguer). *Biog.* Bisbe de Vich als començos del sigle XIV. Home de molt zel, va ésser qui al any 1326, va iniciar la construcció del preciós claustre de la seua Seu, publicant una pastoral que transcriu el P. Villanueva.

Segell de Guardiola (Hostal d' En Brunet.)

GUARDIA. *Orog.* Serrat que seguint pêl puig de Urdet, tanca la vall de Gosol, a la prov. de Lleida.

GUARDIOLA (Hostal d' En Brunet). *Geog.* Vol. I, pág. 913.

GUARDIOLA-BAGÁ. *Geog.* Estació de la vía ferrada de Manresa a Berga, a l' aiguabarreig del Bastareny y el Llobregat y enforcament de les carreteres de Bagá y de la Pobla a l' altura de 692 metres.

GUARICIÓ. f. *Ant.* Curació. **Curación.**

GUARNIMENTS. m. Per besties de tir o cárrega. GUARNIMENT. **Aparejo, arreo, guarnición.**

GUARNIR. v. a. Als animals de tir o cárrega. **Aparejar.** || Enflocar els meteixos animals. **Enjaezar.** || En el sentit de posar tropes a un fort o una plaça pera la seua defensa. **Guarnecer.** || Passar trifulques, estar exposat a cástichs o patir malalties greus. **Estar aviado, estar jorobado.**

GUARRICO (Bertrán de). *Biog.* Relligiós del sigle XII, nadiu de Venaisino, que depenía a son temps de la Provença. Fou un dels que més van figurar a la lluita contra els albigesos, mostrant la seua crueltat y fanatisme. Va pendre l' hábit dels dominichs al any 1215. Va ésser primer provincial de la Provença al any 1221, morint al de 1230.

GUASARDA. f. *Ant.* y

GUASARDÓ. m. *Ant.* Premi, recompensa. **Galardón.**

GUASCH (Francesch). *Biog.* Metge de renòm als començos del sigle XIX, entre quins travalls, deu esmentarse una Memoria de les febres pútrides de Vilarrodona al any 1805.

GUAYTAR. v. a. *Ant.* ATALAYAR.

GUAYTAR FIT A FIT. fr. *Mirar de hito en hito.*

GUELDA (Eleuteri) *Biog.* Missionista que va neixer a Valencia al any 1679. Va pendre l' hábit de dominich al any 1697, havent sigut lector de filosofia y teología a Ontinent y a Valencia. Va passar a Filipines, essent vicari general y d' allí al Tonkin ont va ésser nomenat vicari general, morint al any 1733.

GÜELLA. f. Color roig o vermell. **Gules.**

GUERAU (Antoni Bonaventura). *Biog* Nadiu de Alcoy, catedrátich de la Universitat de Valencia a mitjans del sigle XVII, y orador atitllat que va usar la llengua nadiua en molts dels seus sermons publicats de 1654 a 1671.

— (FRANCESCH). *Biog.* Poeta del sigle XIV, autor de la obra en llaor de Na Elionor de Cardona, que figura al *Cançoner de Paris.*

GUERICH. adj. Curatiu. **Curativo.**

GUERIGAY. m. Confusió, alborot. **Guirigay.**

GUERXO. adj. Parlant de persones, borni. **Bizco, bisojo.** || Parlant de coses, tort. **Alabeado, combado.**

GUES. *Orog.* Collada del Conflent.

GUETADA. f. *Ter.* GATADA.

GUIA. f. *Art. y of.* Al teler mecánich, la planxa de ferro colocada al extrem de les taules ab un trau colis pera guiar el teler mecánich. **Guía.**

GUIER. m. Paidor dels aucells. **Molleja.**

GUIETA. f. *Art. y of.* Al teler mecánich, peça collada devant de la guia pera guiar les llençadores.

GUIJARRO (Francesch). *Biog.* Frare dominich, nadiu de Vilafranquesa (Valencia) al any 1736 morint al 1812. Era professor de filosofía, professor teòlech y autor d'algunes obres dogmátiques publicades desde 1794 a 1803.

GUILLARMAN Y CASTELLÁ (Joan Bta.). *Biog.* Home molt estudiós, va escriure al any 1666 una curiosa obra de que 'ns parla Torres Amat, donant compte d' un procediment pera teixir en paper diverses menes de tela.

GUILLEM DE CAÇADOR. *Biog.* Vegis CASSADOR (GUILLEM).

GUILLEM. *Biog.* D' aquest nom hi va haver a l'antigor, alguns bisbes barcelonins, que ab la perfecta organisació de la seua Seu, y per son zel apostòlich, feren remarcarse. Cal esmentar com els més significats, els següents: Guillem I, que va ésser el 17 prelat de Barcelona, distintgintse per son saber, succeint a Gondemar al any 210, y morint al de 222; Guillem II, mort al any 438, que va combatre l'arrianisme; y Guillem VIII, bisbe 80 de Barcelona, que va viure al temps del comte Ramón Berenguer IV, y ab ell va concorre a la presa de Almería, de Tortosa, de Lleida y de Fraga. Al any 1155 va fundar el bisbe Guillem el monastir de canonges de Santa Eularia del Camp, morint aquell pastor admirat per ses virtuts, per son zel y patriotisme, al any 1175

— ALBERT III. *Biog.* Bisbe de Barcelona que va morir al any 663. El seu govern va ésser remarcable, combatent als arrians al concili VIII de Toledo, y dictant mides pera que les costums depravades d'alguns homes del seu temps fossen contingudes.

GUILLERÍES (Les). *Geog.* Comarca natural, inclosa per molts geografs, com una subcomarca de La Selva, y quins límits són: al E. aquesta propia comarca, al N. el Gironès; al O. la Plana de Vich, y al S. el Montseny. Es la primera comarca que pêl E. forma la part baixa de aquella banda de Catalunya, comprenent les regions de les provincies de Barcelona y de Girona. Esencialment montanyosa, y constituida per una reduida porció de la conca del Ter,

vers quina convergeixen valls estretes y profondes, la accidentació del terreny ab inaccessibles rischs y enlairades marjades, li dona l' aspecte d' una fortificació natural, y ha fet célebre la encontrada ont entre 'ls espessos boscos de castanyers y d' avellaners hi trovaren en temps de lluita facil amagatall els sostenidors de diferentes idees, quan no els meteixos malfactors que en aquelles escabrositats s'hi amagaren. En mitg de aquella regió poch poblada s' hi destaca la vall de Sau, un dels llochs més pintoreschs de la comarca, lluint verdes gales, destacantse del sol rogent, ab magestuosos penyals, dominats per l' anomenada serra de Les Guilleríes, per la banda N. y O. que serveix de puntal a la gegantina montanya de Tavertet. Les tradicions d' En Serrallonga, d'En Guinart, y dels estols de partidaris dels Austries y dels Borbons, han vingut servantse en el territori desde el sigle XVI en endevant. A ponent d' aquella serra, corren el Montsolí y el riu Gurri, que ab les aigües de les rieres de Puig l'Agulla y Altarriba a la esquerra, y a la banda dreta els torrents de la Canal, de Monter, el Meder, y les rieres de Siern y de Rementol, y ab la corrent fluvial, s' hi aiguabarreja la riera Major, una de les més significades de Les Guilleríes quin cabal aumenten a la dreta la d Espinelves y a la esquerra les de Viladrau y d'Ossormort. Ademés dels conreus, y de l' explotació forestal, de l' abundosa caça y d' algunes poques industries derivades de les rurals, les Guilleríes tenen algunes explotacions mineres, essent d'esmentar a Arbucies les fonts ferruginoses de Tarens, dels Horts, de Dalmau, de Vilá y de Horta, les aigues medicinals de Sant Hilari, y les salines termals de Santa Coloma de Farnès. Per la carretera de Vich a Sant Hilari, per la de Sant Celoni a Santa Coloma, y pêl camí que desde Hostalrich mena a Sant Hilari, recorregut en vía férrea el tragecte desde Barcelona, apart de altres secundaris camins, la tragecció per la encontrada sovinteja, y el tráfech assoleix major significació. Les poblacions més importants de Les Guilleríes són les de Sant Hilari Sacalm, Santa Coloma de Farnès, Arbucies y Hostalrich y en la comarca, no hi manquen pas ni recorts històrichs de les senyorials grandeses, com n' existeixen al castell de Montsoliu, ni de les gestes de la lluita de la Independencia que a Hostalrich restaren y sovintegen els esments de les costums de la encontrada, de les falagueres cançons populars, que desde Arbucies en amunt retenteixen ab l' esment dels temps esvails, els penyals del Coll de Castellar y les demés estribacions del Montseny.

GUIMBAJAR. v. a. GUIMBARDEJAR.

GUIMBAR. v. a. *Ter.* SALTAR.

GUIMPAR. v. a. Córrer a grans gambades. **Correr desaforadamente.**

GUINEU. f. *Ter.* Cor teiós de la soca dels pins rebordonits que creixen entre les roques y que, al ser vells, perden la crosta y l'albura. **Tronco teoso.**

GUINEUOTA. f. aum. *Ter.* GUINEU.

GUINY. m. GUERXO.

GUIÓ. m. Estandart, pendó de forma retallada y horitzontal.

GUIONER. m. Qui porta el pendó o l' estandart.

GUIPAR. v. a. Observar, mirar. || Espiar. **Atisbar, mirar.**

GUIPADA. f. *Fam.* **Mirada intencionada.**

GUISA. f. Faisó, manera, estil.

GUISLABERT. *Biog.* Bisbe de Barcelona, fill dels vescomtes Usolart y Riduilda. Va fundar y li fou donada pêl bisbe Deudat de Barcelona, la iglesia de Sant Cugat del Forn al any 1024, al lloch ont aquell sant va sofrir els martiris, edifici restaurat després, y cremat al any 1909. Va ésser nomenat bisbe l' any 1035, y al 1058 va incorporar a la seua Seu, les iglesies de les Balears y de Denia. Restaurada la iglesia catedral de Barcelona, a les seues instancies, va ésser dedicada al any esmentat derrerament, morint En Guislabert al any 1067.

GUITA. f. Fil de cánem. **Guita.**

GUITAR. v. a. Malavesar; cosir ab guita.

GUITANT EL RASCLE. fr. Se diu d' aquell que per rutina s' avicia.

GUITARREJAR. v. a. Tocar la guitarra.

GUITARRER. m. *Bot. ter.* Espigó florit de la etzevara.

GUITZA. f. GUITSA al DICCIONARI.

GUIU DE PERPINYÁ. *Biog.* General de l' ordre carmelitana al any 1318, bisbe de Mallorca al 1321 y mort a Avinyó al 1342. Era nadiu de Perpinyá, y home de molt saber y virtuós, va deixar escrites algunes obres que van ésser publicades després de la seua mort, als sigles XVI y XVII.

GUIXES. f. *Bot.* **Almortas.**

GUIXÓ BORT. m. *Bot. Ter. de Menorca.* Mena de planta de les classificades *Glaucium flavum.*

GÜEGUESA. f. *Ter.* OSSERA.

GÜELL. m. *Ter. Vall d' Arán.* ULL. || Se diu sobretot en la topografía.

GÜELL, DA. adj. **Gualdo, rojo.**

GÜELL. *Geog.* GÜEL.

GÜELL. *Geog.* Al camí d' Olot a Torelló, per Falgars y la Vola, passat el Fornès, endreçantse envers de les canals de Campamar pera baixar a les cases de Güell y del Borguet.

GUMERA. f. *Ant.* Amarra, cable.

GUMILLA (Joseph). *Biog.* Sabi jesuita y explorador americá, que va neixer a Cárcer envers l' any de 1690. Destinat a les missions de les Indies, va estudiar les llengües parlades a l' Orinoco, coleccionant al ensemps exemplars botánichs y entomològichs y escriviut la obra *El Orinoco ilustrado*, una de les més remarcables del seu temps.

GUNDIMAR. *Biog.* Bisbe de Barcelona, mort als començos del sigle III, que enlairat pels seus pais ns a la Seu barcelonina, a la mort d' Armengaut, va mostrar el seu zel pera propagar la seua doctrina y les bones costums, en aquells temps primers de formació.

GURMANDERÍA. f. Gola, fartalencia. **Gula.**

GURMANT, DA. adj. Golós, llaminer. **Goloso, laminero.**

GURMELLAT, DA. adj. Menjador, parlant de besties, y aixis se diu: *els bous gurmellats.*

GURNI. adj. Sorrut, malhumorat. **Sagaz, malhumorado.**

GURNI (Mont). *Geog.* Nom antich de Puigsacalm.

GURNI. *Hidrog.* Riera de la comarca d' Olot, abans d' arrivar a Coll de Gomès.

GURRI (Pere). *Biog.* Hebraista dels més remarcables del sigle XVII. Era nadiu de Camprodón y vivia a miljans d' aquella centuria. Va ésser mestre d' hebreu a Sevilla. Va traduir al llati el text original de la Biblia, que no va acabar per haver mort al any de 1703.

GUSPIREJANT. p. p. de GUSPIREJAR. **Chispeante.**

GUSSI. m. Bot, llanxa, esquif.

GUSTAU. n. p. m. **Gustavo.**

GUSTOSET. dim. adj. Un xich gustós.

GUTIÈRREZ (Francesch). *Biog.* Nadiu de Xátiva al any 1562. Va pertanyer a la companyia de Jesús, y va ferse remarcar a la predicació. Va escriure algunes obres dogmátiques, morint a la Seu d' Urgell al any 1609.

— (IGNASI). *Biog.* Teòlech y filosof de les derreries del sigle XVIII y començos del XIX, que va donar ardiment als seus contemporanis quan la lluita de la

Independencia. Era nadiu d' Albatera (Valencia) al any 1761 y publicá seimons molt patriòtichs.

— (ISIDOR). *Biog.* Relligiós franciscá, definidor, custodi y missioner. Era nadiu de Biar y va morir al any 1729, havent deixat moltes obres de relligió.

GUTIM. m. Redrojo. || GOTIM.

GUTXU. m. *Ter. infantívol del Camp de Tarragona.* Porch, marrá. Cochino.

GUVIA. f. GUBIA.

GUYS (Joseph). *Biog.* Sacerdot del Oratori, que va neixer a Ciotat (Mitjorn de França) al any 1622, morint al 1694. Conreuador de la llengua catalana francesa, va ésser un dels que l' usaren en els seus abundosos y elegants sermons en Arlès y als llochs veins. Era tan virtuós com erudit, havent publicat al any 1675 una *Descripció del anfiteatre d' Arlès.*

H

HAAM. m. Anzuelo. || HAAM, AAM.

HABANER, A. adj. HAVANER.

HABILIOR. f. Habilesa, habilitat, aptitut, y aixís se diu: *mentres tingui habilior de travallar.*

HABILLAMENT. m. VESTIT.

HABILLAR. v. a. y els seus derivats. VESTIR.

HABILLIOR. f. HABILIOR, VIRIOR.

HABITALL. m. Morada.

HABITUT. f. COSTÚM.

HAGIÒGRAF. m. Qui escriu biografíes de Sants. Hagriógrafo.

HAGUT, DA. p. p. d' HAVER o d' HEURE. Habido.

HAJAR. v. a. *Ter.* ABASTAR.

HAMALUCHS. m. Región lumbar.

HAMONICORDI. m. Piano vertical de cua ab un registre que 's mou ab els peus. Hamonicordio.

HARDIT, DA. adj. Gosat, atrevit. Osado. || ARDIT.

HARPA. m. Pota d' animal. Zarpa. || URPA.

HARPEGI. f. Sò de l' harpa. Harpegio.

HAST. m. Asador.

HATXA. f. Ach o aca, lletra. Hache. || Blens coberts de cera. Hacha.

HATXERA. f. Aparell de fusta representant una hatxa, que s' usava antigament a les lluminaries. Hachero.

HAVANER, A. m. y f. Nadiu de la Havana. || adj. Que es propi de la Havana. Habanero.

HAVER.

HA PERDUT ELS BOUS Y BUSCA LES ESQUELLES. *Ref.* Mostrant que qui pert lo seu, espera sempre retrovar alguna de les coses perdudes. *Quien bueyes ha perdido, cencerros se le antojan.*

HAVER ESMENT (D' ALGUNA COSA). *Mod. adv. Tener noticia, oler.*

HAVERHI PREGUNTES Y RESPOSTES, O FETS Y DITS. *Mod. adv. Haber dares y tomares, ó dimes y diretes.*

HAVERHI UN DESFET, UN DESORI O UN SAGRAMENTAL. *Mod. adv. Haber la de Dios es Cristo, ó la de San Quintín.*

COM NO N' HI HA GAIRES. *Mod. verb. Como hay pocos.*

JA S' HO HA DE BEN MENESTER. *Mod. adv. No arriendo sus escamochos.*

NO HAVER NASCUT O NO ÉSSER BÓ PERA ALGUNA COSA (ALGÚ). *Mod. adv. No haberle dado el naipe por ahí*

NO HAVERNHI PER DENTS ENCEBAR, PER MENJAR TENDRES O PER UNA DENT (D' ALGUNA COSA). *Mod. adv. No haber para untar un diente ó para un bocado; no ser visto ni oido.*

HEBRAIL (Jaume). *Biog.* Escriptor polítich y relligiós del Mitjorn de França, que va neixer a Castelnaudary al any 1516. Ab unió d' En Laporte, va publicar l' *Almanach de les Belles Arts* al any de 1751, el suplement de la *França literaria* y el *Diari de Paris* al any 1778. Era home de moltes iniciatives, fent bons serveis als avenços de les lletres.

HELIOGRAFÍA. f. *Astrol.* Descripció del sol. Heliografia. || Procediment pera la reproducció de la fotografía. Heliografía.

HEPTÁGON. m. HEPTAGONO.

HERB. *Bot.* ERP.

HERBA.

HERBA BLANCA. *Bot.* Vegis vol. II, pág. 9.

Herba blanca

HERBA CAIXALERA. *Bot.* Herba de la Mare de Deu.

HERBA FAM. *Bot.* JUNCIA.

HERBA FLATERA. *Bot.* Vegis volúm II, página 10.

HERBA FREIXURERA. *Bot.* Mena de planta de la classificació *Marchantia Polymorphia.*

HERBA PALMA. *Bot. Hierba estoque.*

HERBA POMA. *Bot.* Mena de plantes de la classificació *Maringia mussosa.*

Herba flatera

HERBA DE CINCH COSTURES O NIRVIS. *Bot.* PLANTATGE.

HERBA DE GUINEA. *Bot. Hierba de Guinea.*

HERBA DE JOB. *Bot.* (V. HERBA DE LES LLAGUES).

HERBA DE SANT JAUME. *Bot. Hierba Lombriega ó de Santiago.*

HERBA DE TOLLS. *Bot.* (V. SAXIFRAGA).

HERBA DEL FERRO. *Bot.* Mena de planta de la *Hipocrepis cicliata.*

HERBA DEL MAL ESTRANY. *Bot.* Mena de planta de la classificació *Insula montana.*

HERBA DEL MEU. *Bot.* (V. MEU).

HERBA DEL VESCH. *Bot. Hierba de la liga.*

HERBA DE LA MALA BÚA. *Bot.* (V. PRESSEGUERA BORDA.)

HERBA DE LOCOS O BOJOS. *Bot.* VERÓNICA ANAGALLIS.

HERBA DE LA PEDRA. *Bot. Mil en grana.*

HERBA DE LA PLATA. *Bot. Escarchada.*

HERBAROLA. *Bot.* HERBEROLA.

HERBAT, DA. adj. Lo qu' está poblat d' herba.

HERBEJAR v. a. Escardar, desherbar.

HEREDIA (Joan de Saragoça). *Biog.* Relligiós dominich, nadiu d' Alacant que va pendre l' hábit al any 1580. Va sejornar llarch temps a Roma, per ordre del rei Felip III, pera gestionar la canonisació de Sant Ramón de Penyafort l' any 1601. Va morir a Oriola l' any 1630, havent deixat publicades algunes obres y sermons.

HERETAT (La). *Geog.* Predi del terme de Capdepera, part. jud. de Manacor, a l' illa de Mallorca.

HERM, A. adj. Erm. Yermo, a.

HERMAFRODITISME. m. HERMAFRODISME.

HERMINA. f. AIMINA, EIMINA. Mesura d' oli usada al camp de Tarragona als trulls, equivalent a mitg barral de 32 porrons.

HERMOSOR. m. HERMOSURA.

HERMOT. m. ERMOT.

HERP. m. Mena de llegum que fa un grá molt petit y abundós. Jero, orbo.

HERRERA Y BONILLA (Teodosi). *Biog.* Relligiós valenciá que va morir l' any 1734. Va ésser un dels tractadistes més reputats de son temps en cánons y lliturgia, havent publicat, obres molt remarcables relatives al assumpte.

HETEROGENIAMENT. adv. D' una manera heterogenia.

HEURE. v. a. Agafar alguna cosa qu' está en lloch alt. Alcanzar.

HEXÁPOT. m. De sis peus. Hexápodo.

HISTORIEJAR. v. a. Fer historia d' alguna cosa.

HIVERNACIÓ. f. Descendiment de la temperatura.

HIVERNENCA. f. Una mena de figa que madura a l hivern.

HIVERNENCH, CA. adj. HIVERNAL.

HOFCAPELL-MISTER. Mot anglès que equival a director d' orquesta, musich major y és usat en nostra parla en determinades audicions.

HOG-CÒLERA. *Vet.* Malaltía dels porchs.

HOMAR. *Biog.* Escriptor del ordre agustiniana que vivía a les derreríes del sigle XVIII y va escriure rebatent la obra, llavors molt coneguda *Historia filosófica de los establecimientos de las Indias.*

HOME.

HOME DE BANYS, HOME DE POCHS ANYS. *Ref.* Pera prevenir que a certa etat són els banys perjudicials a la salut. *De cuarenta para arriba, no te mojes la barriga.*

HOME DE VI, HOME DE RES. *Ref.* Pera condempnar el vici d' emborratxarse. *Vino demasiado, ni guarda secreto, ni cumple palabra.*

HOME POBRE, CARREGAT DE TRACES. *Ref.* Que aludeix a les trampes de que s' ha de valdre qui no té recursos. *Hombre pobre, todo es trazas.*

HOME POBRE NO POT CRIAR GOS. *Ref.* Que qui no té per ell, no pot donar res als altres. *Quien no le sobre pan, no crie can.*

HOME MORT. *Orog.* Collada de 1,040 metres alt. oberta de N. a S. al costat nort del cim de Castelltallat, a la comarca d' Olot.

HOMENATJAR. v. a. Tributar homenatge.

HOMENATJAT, DA. p. p. del verb HOMENATJAR. || adj. Que se li ha tributat homenatge.

HOMENICH. m. Home petit. Hombrecillo.

HOMERES (Bonaventura). *Biog.* Nadiu de Tortosa, del ordre de Framenors, que va sejornar molts anys a Mèxich, essent catedrátich de cánons y de teología a la universitat y cronista de l' ordre a Mèxich. Va publicar obres de filosofía, impresa una d' elles l' any 1727.

HOMS (Marciá). *Biog.* Metge vigatá que vivía a les derreríes del sigle XVII. Va publicar l' any 1699 una obra rebutjant les doctrines allavors existents en punt a febres malignes.

HONGARÈS, A. m. y f. Nadiu d' Hongría. || adj. Propi o procedent d' Hongría. Húngaro.

HONGRÈS, A. adj. Hongarès. Húngaro.

HONGRÍA. *Geog.* Regne d' Europa. Hungría.

HONOR. *Geog.* Vall del lloch d' Orient, a l' illa de Mallorca, terme de Bunyola, partit de Palma.

HONORAT (Sant). *Geog.* Ermita enlairada a un penyal al terme de Lluchmajor, partit de Palma de Mallorca. Es obra del sigle XIV.

HONTOCOM? adv. *Ter.* ¿Quí sab ont?

HORSAR. v. a. *Náut.* Endreçar la proa cap al vent.

HORTA (Enrich de). *Biog.* Jurisconsult del sigle XIV, que al any 1390, va escriure un *tractat de contracte de cens* esmentat pels comentaristes de dret catalá.

HORTA. *Geog.* Caseriu del terme de Felanitx, partit de Manacor, a l' illa de Mallorca.

HORTELANS. *Geog.* Caseriu del terme de Manacor, a l'illa de Mallorca, a la montanya de Llodrá.

HOSTAL (L'). *Geog.* Lloch del terme de Ciutadella, a l' illa de Menorca, notable pels restes de construccions megalítiques y ciclòpies que hi existeixen.

HOSTAL NOU DE BIANYA. *Geog.* Veinat escassament poblat a la comarca d' Olot, prop de Capsech.

HOSTALET. *Geog.* Caseriu a la vora de Palma de Mallorca, a la esquerra de la carretera d'Inca.

HOSTALETS DE CAPSACOSTA. *Geog.* Lloch de la comarca d' Olot, abans d' arrivar a la vall de Sant Pons.

HOSTALS (Els). *Geog.* Caseriu del terme d' Algaida, partit de Palma de Mallorca.

HOSTALS NOUS (Els). *Geog.* Al camí de Palma a Alcudia, a la vora de la Porta de Sant Antoni.

HOSTATJAR. v. a. Hospedar, alojar, albergar.

HOSTATGE. m. Allotjament, aculliment. Hospedaje. || Penyora personal. Rehen.

HOSTESA. f. Dona que té hostes a casa.

HÒSTOLES (Avench). *Orog. y hist.* A la vora de Cogolls, a la comarca d'Olot, dalt d' un penyal s' alcen les ruines del castell d' Hòstoles y prop d' elles, l' obertura d' una mina molt profona respecte a quina se serven moltes tradicions d' *encantades.*

HOU o COVALT. n. p. m. Teobaldo.

HUCH (Torre d' En). *Geog.* Lloch del camí de Palma a Sòller, a l' illa de Mallorca.

HUMILTAT. f. HUMILITAT.

HURQUETA. f. *Ter.* FORQUETA.

HURTADO (Francesch). *Biog.* Relligiós agustiniá que va neixer a Valencia al any 1767, que va tindre a la seua ordre cárrechs distingits, y era soci honorari de la Económica Valenciana, y cronista de la ciutat. Era distingit orador, y vivía encara al any 1829.

I

IAMOLOGÍA. f. Tractat dels medicaments.

IBAÑEZ (Casimir Ignasi). *Biog.* Relligiós mercenari nadiu d' Enguera (Valencia), mort al any 1792. Era professor de teología, regent d' estudis, soci honorari de la Academia llatina de Madrit y autor de varies obres.

— (JOAN BATISTA). *Biog.* Nadiu d' Alcora a Valencia, y catedrátich de retòrica per oposició l' any 1646. Va ésser anomenat *llum dels doctors espanyols.* Va escriure obres remarcables, y modestament va refusar el cárrech de bisbe d' Oriola, morint al any 1684.

— (MANEL). *Biog.* Famós guerriller carlista de la guerra dels set anys, conegut per Llarch de Copons. El día 2 de febrer de 1834 va desfer en sangnanta lluita a les forces liberals de Reus, atraientles en una emboscada als camps del Morell y Vilallonga.

IBARRA (Pere Pasqual). *Biog.* Vivía a mitjans del sigle XVII, y era nadiu d' Alacant. Pertanyía a la relligió de Framenors, y era professor de metafísica a la Universitat de Valencia, y remarcable predicador.

— (VICENTS). *Biog.* Eclesiástich valenciá, president de la Academia de teología de aquella capital y soci de la econòmica. Va morir al any 1809, havent publicat algunes obres dogmátiques.

IBERISME. m. Aspiració dels partidaris d' Iberia. || Propòsit dels que apoien la unió política d' Espanya y Portugal. || L' estudi de l' antiga raça ibera. **Iberismo.**

IBERISTA. m. Partidari de la constitució política de l' Iberia. || Qui estudía els antecedents històrichs, y arqueològichs, els usos y les tradicions de l'Iberia.

IBERLINA. f. Mena de teixit.

ICART (Francesch). *Biog.* Jesuita nadiu de Barcelona al any 1572 mort a Gandía al 1610. Autor de varies obres relligioses, y mestre de novicis a Tarragona y a Gandía.

ICONOGRÁFICH, CA. adj. Relatiu a la descripció de les imatges. **Iconográfico.**

ICONÒMAN. m. Qui té manía per les imatges. **Iconómano.**

ICOROIDE. adj. Semblant al pus de les llagues.

ICTÈRICH, CA. adj. Qui sofreix ictericia.

ICTIOLÒGICH, CA. adj. Descrit d' acort ab la ictiología. **Ictiológico.**

IDALI. *Biog.* Bisbe de Barcelona pêls anys de 666 a 689, que va concorre al concili XV de Toledo al any 688, presidint els comprovincials d' Espanya y de la Galia Narbonesa. Geroni Pau li atribueix algunes obres, mes sols com a certa d' ell, pot esmentarse una epístola a Sant Juliá.

IDEALISACIÓ. f. Acte o efecte de idealisar. **Idealización.**

IDEIFER, A. adj. Qui está previngut, qui porta idees.

IDEÍFICH, CA. adj. Creador d' idees.

IDILLI. m. IDILI.

IDIOT. m. IDIOTA.

IDIOTESA. f. Qualitat del idiota. **Idiotez.** || *Med.* Malaltía que consisteix en la manca d' intelligencia y d' afeccions morals. **Idiotez.**

IFERN (Francesch). *Biog.* Prebere gironí que vivía al sigle XVIII. Fruia bon concepte de matemátich, y va publicar alguns travalls de aquestos coneixements, y entre altres una aritmètica práctica.

IGLESIAS (March). *Biog.* Prior del monastir de Agustins de Santa María de Rocarrossa, que vivía al any 1450. Va escriure una obra de les antiguetats y origen d' aquell casal relligiós.

IGNAR, A. adj. Ignorant. **Ignorante.**

IGNESÓ. n. p. dim. **Inesita.**

IGNOCENCI. n. p. m. **Inocencio.** || INNOCENCI.

IGNOCENT, A. n. p. **Inocente.** || Qui no té culpa ni mácula. **Inocente.** || INNOCENT.

IGNOCENTADA. f. Cosa feta sense malicia. || Broma pesada. **Inocentada.**

IGNOCENTAMENT. adv. D' una manera ignocenta. **Inocentamente.**

IGNOT, A. adj. Ignorat, desconegut. **Ignorado, desconocido.**

IGUALADA (Comarca de). *Geog.* Vegis SEGARRA Y COMARCA D' IGUALADA.

IGUALATARI, A. Lo que iguala, lo que tendeix a igualar. **Igualatario.**

ILACIÓ. f. Acte y efecte de deduir una cosa d'una altra. **Ilación.** || La conseqüencia deduida. **Ilación.** || L' ordre progressiu o enllaç d' un discurs. **Ilación.**

ILEGIBLE. adj. ILLEGIBLE.

IL-LÚS. adj. ILÚS.

ILUMINABLE. adj. ILLUMINABLE.

ILUMINACIÓ. f. ILLUMINACIÓ.

ILUMINADOR, A. m. y f. ILLUMINADOR.

ILUMINAR. v. a. ILLUMINAR.

ILUMINARSE. v. r. ILLUMINARSE.

ILUMINAT, DA. p. p. y adj. ILLUMINAT.

ILUMINATIU, VA. adj. ILLUMINATIU.

ILUMINATS. m. pl. ILLUMINATS.

ILUMINISME. m. ILLUMINISME.

ILUSTRABLE. adj. ILLUSTRABLE.

ILUSTRACIÓ. f. ILLUSTRACIÓ.

ILUSTRADOR, A. m. y f. ILLUSTRADOR.

ILUSTRAR. v. a. ILLUSTRAR.

ILUSTRARSE. v. r. ILLUSTRARSE.

ILUSTRAT, DA. p. p. y adj. ILLUSTRAT.

ILUSTRE. adj. ILLUSTRE.

ILUSTREMENT. adv. ILLUSTREMENT.

ILUSTRÍSSIM, A. adj. sup. ILLUSTRÍSSIM.

ILUSTRÍSSIMA. f. ILLUSTRÍSSIMA.

ILUSTRÍSSIMAMENT. adv. D'una manera ilustríssima. **Ilustrisimamente.**

ILLA. f. Agrupació de cases, limitada per carrers. **Manzana.**

ILLETRAT, DA. adj. Qui no sap de llegir; qui és llech o ignorant en qualque materia. **Iletrado.**

ILLIBERAL. adj. Sense liberalitat. || Servil, baix. || Reaccionari en política.

ILLIBERALITAT. f. Absencia de liberalitat, de generositat. || Manca de noblesa, servilisme.

ILLUMINAR. v. r. Informar, donar indicis, innovar, fer indicacions d' alguna cosa convenienta. || Deixondir exposant antecedents que puguin ésser de utilitat.

IMÁ. m. Imán || IMÁN.

IMATGE. f. FESOMÍA.

IMATGER. m. IMAGINER.

IMATGERÍA. f. Imagenería.

IMBICIÓ. f. Acte d' empapar o d' empaparse. || Acció de xuclar l' humitat les plantes.

IMMANENCIA. f. *Fil.* Qualitat de lo immanent. Inmanencia.

IMMIGRANT. m. y f. Qui arriba a un país que no és el de la seua naturalesa, pera establirshi.

IMMOBILISAR. v. a. IMMOVILISAR.

IMMOBILISARSE. v. r. IMMOVILISARSE.

IMMOBILISAT, DA. p. p. del verb IMMOVILISAR. || adj. Que resta immòvil. Inmovilizado.

IMMOBLE. adj. Parlant de la propietat territorial o urbana. Inmueble.

IMMÓN, DA. adj. Indigne, brut, fastigós, impur. Inmundo.

IMMÓVIL. adj. y 'ls seus derivats. IMMÒBIL.

IMMUSTEIBLE. adj. Immustigable, que no pot marcirse, emmusteirse. Inmarcesible. || IMMUSTIGABLE.

IMPALPABLEMENT. adv. D' una manera impalpable. Impalpablemente.

IMPECABLEMENT. adv. D' una manera impecable. Impecablemente.

IMPERDONABLEMENT. adv. D' una manera imperdonable. Imperdonablemente.

IMPERIOSITAT. f. Qualitat de lo imperiós. Imperiosidad.

IMPERMEABLEMENT. adv. D' una manera impermeable. Impermeablemente.

IMPERTINENTS. m. pl. Mena d' ulleres que solen portar les senyores als vanos. Impertinentes.

IMPIETÓS, A. adj. DESPIETAT.

IMPIETOSAMENT. adv. m. DESPIETADAMENT.

IMPLANTAR. v. a. Plantejar. Implantar.

IMPONDERABLEMENT. adv. D' una manera imponderable. Imponderablemente.

IMPONENT, A. p. a. D' IMPOSAR. Imponente.

IMPOSADOR, A. m. y f. Qui imposa. Imponedor.

IMPOSANT. adj. Imponent, que imposa, que corprèn.

IMPOSARSE. v. r. Dominar, obligar, fer prevaldre un desitg o un criteri.

IMPOSITOR. m. Qui imposa.

IMPOSSIBILITAT. f. Qualitat de lo qu' és impossible. || p. p. del verb IMPOSSIBILITAR. || Que no pot fer alguna cosa. Imposibilitado. || Tullit, baldat. Impedido, tullido.

IMPOSSIBLEMENT. adv. D' una manera impossible. Imposiblemente.

IMPOSTA. f. *Arq.* Mena de cornisa en quina se apoia un arch o una volta. Imposta.

IMPOTENÇA. f. IMPOTENCIA.

IMPOTENSA. f. IMPOTENCIA.

IMPRECATORI, A. adj. Fet o realisat ab imprecació. Imprecatorio.

IMPRECOR. f. IMPRECACIÓ.

IMPRENABLE. adj. Parlant de viles o castells. Inexpugnable.

IMPRESIONABLEMENT. adv. D' una manera impresionable. Impresionablemente.

IMPRESIONARSE. v. r. Sofrir una impresió. || Emocionarse, commoures. Impresionarse.

IMPRESIONAT, DA. adj. Emocionat, commogut.

IMPREVISIBLE. adj. Que no 's pot preveure. Imprevisible.

IMPREVISTAMENT. adv. D' una manera imprevista. Imprevistamente.

IMPRIMIBLE. adj. Que 's pot imprimir. Imprimible.

IMPROBITAT. f. Manca de probitat, manca de honradesa. Improbidad.

IMPRODUCTIBILITAT. f. Qualitat de lo qu' és improductiu. Improductibilidad.

IMPRODUCTIBLE. adj. IMPRODUCTIU. || Que no produeix, que no és productiu. || Que no pot produir. Improductivo.

IMPROLIFICH, CA. adj. Que no pot produir prole, fills. || Impotent. Improlífico, impotente.

IMPROPIAMENT. adv. D' una manera impropia. Impropiamente.

IMPROPORCIÓ. f. Manca de proporció; desproporció.

IMPROPORCIONAT, DA. adj. Que no té proporció; desproporcionat. Desproporcionado.

IMPROSPER, A. adj. Malaurat, desgraciat, infortunat, infeliç. Infeliz.

IMPRÔVIDAMENT. adv. Imprudentament, temerariament. Imprudentemente.

IMPROVISAT, DA. adj. Fet de sobte, sense preparació.

IMPROVISAIRE. m. y f. Qui improvisa. Improvisador.

IMPRUDENTAMENT. adv. D' una manera imprudenta. Imprudentemente.

IMPURAMENT. adv. D' una manera impura. Impuramente.

IMPUTATIU, VA. adj. Que imputa o acusa. Imputativo.

INABORDABLE. adj. Que no 's pot abordar.

INABUNDANCIA. f. Manca d' abundancia.

INABUNDOR. f. INABUNDANCIA.

INACABAT, DA. adj. No acabat, que no ha estat acabat del tot. Inacabado.

INACTIVAMENT. adv. D' una manera inactiva. Inactivamente.

INADMISIBILITAT. f. La qualitat de lo qu' és inadmisible. Inadmisibilidad.

INAESMABLE. adj. *Ant.* INCALCULABLE.

INAGOTABLEMENT. adv. D' una manera inagotable.

INAGUANTABLEMENT. adv. D' una manera que no pot aguantarse. Inaguantablemente.

INALTERABILITAT. f. La qualitat de lo qu' és inalterable. || Impertorbabilitat, sanch freda. Inalterabilidad.

INALTERABLEMENT. adv. D' una manera inalterable Inalterablemente.

INAMISIBILITAT. f. La qualitat de lo qu' és inamisible o imperdible. Inamisibilidad.

INAMOBILITAT. v. INAMOVILITAT.

INAMOBIBLE. v. INAMOVIBLE.

INANIMACIÓ. f. Naturalesa o estat de les coses inanimades. Inanimación.

INAPELABLEMENT. adv. D' una manera inapelable. Inapelablemente.

INAPREUABLE. v. INAPRECIABLE.

INAPTITUT. f. Manca d' aptitut, inexperiencia, impericia. Ineptitut.

INARMÔNICAMENT. adv. D' una manera inarmònica.

INATERRABLE. adj. Lo que no 's pot aterrar.

INCALIFICABLEMENT. adv. D' una manera que no pot calificarse.

INCAPACITACIÓ. f. Manca de capacitació, de capacitat. **Incapacitación.**

INCARCERAR. v. a. Empresonar, tancar a la presó. **Encarcelar.**

INCERTESA. f. Falta de certesa. **Incertidumbre.**

INCINERAT, DA. p. p. del verb INCINERAR. ‖ Cremat, reduit a cendres.

INCISIVAMENT. adv. D' una manera incisiva. **Incisivamente.**

INCIVILITAT. f. Manca de civilitat, de cultura, d' educació. **Incivilidad.**

INCIVILMENT. adv. D' una manera incivil. **Incivilmente**

INCIVISME. m. Manca de civisme. **Incivismo.**

INCLINADAMENT. adv. D' una manera inclinada. **Inclinadamente.**

INCLITAMENT. adv. D' una manera ínclita. **Ínclitamente.**

INCOERCIBLE. adj. Que no és coercible. **Incoercible.**

INCOHERENT. adj. INCOERENT.

INCOMERCIABLE. adj. Que no 's pot comerciar. **Incomerciable.**

INCOMMENSURABLEMENT. adv. D' una manera incommensurable. **Inconmensurablemente.**

INCOMPASSIU, VA. adj. Que no té compassió, qu' és insensible a la pietat.

INCOMPETENTAMENT. adv. INCOMPETENTMENT.

INCOMPLEXE. adj. De manera que no és complexe. **Incomplejo.**

INCOMPRENSIBLEMENT. adv. D'una manera incomprensible. **Incomprensiblemente.**

INCOMPRENSIÓ. f. Falta de comprensió. **Falta de comprensión.**

INCOMPTABLE. adj. Que no 's pot comptar. **Incontable.**

INCOMUNICABILITAT. f. Qualitat de lo que és incomunicable, de lo que no té comunicació. **Incomunicabilidad.**

INCONCEBIBLEMENT. adv. D' una manera inconcebible. **Inconcebiblemente.**

INCONEGUT, DA. adj. DESCONEGUT.

INCONFUNDIBLE. adj. Lo que no 's pot confondre ab una altra cosa.

INCONTINENT. adv. Ara meteix, tot seguit. **Incontinente.**

INCONSTITUCIONALITAT. f. Qualitat de lo que és inconstitucional. **Inconstitucionalidad.**

INCORPORALITAT. f. Qualitat de lo que no és corporal. **Incorporalidad.**

INCORPORALMENT. adv. D' una manera incorporal. **Incorporalmente.**

INCORRETGIBLEMENT. adv. D' una manera incorretgible. **Incorregiblemente.**

INCRIMINAR. v. a. Acusar d' alguna malifeta. **Recriminar.**

INCRUSTARSE. v. r. Encastarse, afegirse, agafarse formant com una crosta. **Incrustarse.**

INCUBAT, DA. p. p. del verb INCUBAR.

INCULCAR. v. a. Imposar llògica y raonadament una opinió. **Inculcar.**

INCULTURA. f. Falta de cultura, ignorancia, incivilisació. **Incultura.**

INCURABLEMENT. adv. D' una manera incurable. **Incurablemente.**

INCURIOSAMENT. adv. Ab deixadesa, ab indiferencia.

INDECENTAMENT. adv. INDECENTMENT.

INDECLINABILITAT. f. Condició de lo que no pot declinarse. **Indeclinabilidad.**

INDEFECTIBILITAT. f. La qualitat de lo qu' és indefectible. **Indefectibilidad.**

INDEFINIBLEMENT. adv. D' una manera indefinible. **Indefiniblemente.**

INDEFINICIÓ. f. Vaguetat, inconcreció, manca de definició. **Indefinición.**

INDELEBILITAT. f. La qualitat de lo qu' és indeleble. **Indelebilidad.**

INDEMOLIBLE. m. y f. INERRUNABLE.

INDESCRIPTIBILITAT. f. Condició de lo que no pot descriures, o ésser descrit. **Indescriptibilidad.**

INDESCRIPTIBLEMENT. adv. D' una manera indescriptible. **Indescriptiblemente.**

INDESTRUCTIBLEMENT. adv. D' una manera indestructible. **Indestructiblemente.**

INDEVOTAMENT. adv. D' una manera indevota.

INDEXIFRABLE. adj. Que no 's pot dexifrar. **Indescifrable.**

INDEXIFRABLEMENT. adv. D' una manera indexifrable. **Indescifrablemente.**

INDIOTERIA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Palma de Mallorca, al camí de Bunyola.

INDISCERNIBLE. adj. Que no 's pot discernir. **Indiscernible.**

INDISCIPLINAR. v. a. Rebelar, revoltar, fer mancar a la llei y a la disciplina.

INDISCIPLINARSE. v. r. Negarse a obeir, mancar a la disciplina.

INDISCUTIBLEMENT. adv. D' una manera indiscutible, que no dongui lloch a dubtes. **Indiscutiblemente.**

INDISPONIBILITAT. f. La condició de lo que és indisponible.

INDISPONIBLE. adj. Que no se 'n pot disposar.

INDIVIDUALISACIÓ. f. Acte y efecte de individualisar. **Individualización.**

INDIVIDUALMENT. adv. D' una manera propia, individual. **Individualmente.**

INDOMABLEMENT. adv. D' una manera indomable. **Indomablemente.**

INDOMENYABLE. adj. *Ant.* INDOMABLE.

INDOMPTABLE. m. y adj. INDOMABLE.

INDOMPTABLEMENT. adv. D' una manera indomptable.

INDRET. m. ENDRET.

INDUIR. v. a. Menar o portar a mal camí a algú. **Inducir.**

INDUMENTARI, A. adj. Lo relatiu a la indumentaria. **Indumentario.**

INDURACIÓ. f. Acte y efecte d' endurirse alguna cosa. **Induración.**

INEDUCAT, DA. adj. Faltat d' educació.

INEFECTIU, VA. adj. Sense efecte, que no és seguit d' efecte.

INENARRABLE. adj. Que no 's pot narrar.

INEQUÍVOCAMENT. adv. D' una manera inequívoca. **Inequivocamente.**

INERTIL. adj. *Fís.* **Inerte.**

INÈS o AGNÈS (Santa). *Geog.* Cova y lloch de aigua fresca a Ibiça, al terme de la vila de Sant Antoni, un dels llochs més pintoreschs de la illa, que serva senzilles tradicions.

INESTRONCABLE. adj. Lo que no pot estroncarse, lo que no és fàcil qu' arribi a agotarse.

INESTRONCABLEMENT. adv. D' una manera inestroncable.

INEXACTEMENT. adv. D' una manera inexacte, ab inexactitut.

INEXECUCIÓ. f. Manca d' execució. Inejecución.

INEXIGIBLE. adj. Lo que no pot exigirse. Inexigible.

INEXISTENCIA. f. Condició de lo que no existeix.

INEXISTENT. m. Que careix d' existencia.

INEXPERTURA. Que no té experiencia. Inexperto.

INEXPRESSAT, DA. adj. Que no s' expressa, que no 's manifesta.

INEXTENS, A. adj. Que no té extensió, qu' és de reduida extensió. Inextenso.

INEXTENSIBLE. adj. Que no 's pot extendre. Inextendible.

INFALIBILITAT. f. y derivats. INFALLIBILITAT.

INFAMIÓS, A. adj. Que infama, que deshonora. || INFAMANT.

INFAMIOSAMENT. adv. D' una manera infamiosa. Infamiosamente.

INFANT.

INFANT Y ORAT, DIUEN VERITAT. *Ref. Los niños y los locos, dicen las verdades.*

INFANTILI. adj. Propi dels infants, relatiu als infants.

INFANTILISME. m. Manera d' obrar dels infants. Infantilismo.

INFANTILITAT. f. La qualitat de lo que és infantil.

INFANTÍVOLAMENT. adv. D' una manera infantívola.

INFECCIÓS, A. adj. Infeccioso.

INFERENCIA. f. DEDUCCIÓ.

INFERIN, A. adj. *Ant.* MALALT.

INFLUENCIAR. v. a. Exercir influencia.

INFLUENCIAT, DA. p. p. del verb INFLUENCIAR. || Qu' está subgecte a influencia.

INFLUIDOR, A. adj. Qui influeix en la resolució d' alguna cosa.

INFRANQUEJABLE. adj. Que no pot franquejarse, que no pot passarse. S' aplica marcadament al pas d' un curs d' aigua, o d' un portal de muralla. Infranqueable.

INFRAOCTAU. m. Un día qualsevol d'una octava.

INFRUCTUÓS, A. adj. Que no produeix fruit, que no dona cap profit. Infructuoso.

INFRUCTUOSAMENT. adv. D'una manera infructuosa.

INGENÍCUL. m. *Astron.* Constelació que té la figura d' un home agenollat.

INGENIOSITAT. f. La qualitat de qui és ingeniós.

INGERIR. v. a. Empassar, ficar. Ingerir.

INGLA. *Geog.* Veinat del terme de Bellver, a la Cerdanya, que ara forma part de la prov. de Lleida, districte de la Seu d' Urgell.

INGUINAL. adj. INGUINARI.

INGURGITACIÓ. f. Introducció per la gola o gorja.

INHÁBILMENT. adv. D' una manera inhábil.

INHABITUAL. adj. Desacostumat, extraordinari.

INHIBIRSE. v. r. Desentendres d' una cosa. Inhibirse.

INICI. m. Preludi, començament.

INICIAL. adj. Que va devant, que comença, que inicia.

INICIAT, DA. adj. Enterat, ensinistrat, posat al corrent d' alguna cosa. || Sotmès a la iniciació. Iniciado.

INICIATIVA. f. Progecte, propòsit.

INIGUALABLE. adj. Lo que no pot ésser igualat.

INMOTLLABLE. adj. Que no es fácil d' enmotllar. Inmoldable.

INNOBLEMENT. adv. Sense noblesa, d' una manera innoble.

INNOBLESA. f. Manca de noblesa, de sinceritat.

INNOMENABLE. adj. y

INNOMINABLE. adj. Que no pot nomenarse.

INNÚMER, A. adj. INNOMBRABLE.

INOBLIDABLEMENT. adv. D' una manera inoblidable. Inolvidablemente.

INOCUPAT, DA. adj. Desvagat, desocupat, que no té quefers. Desocupado.

INODOR, A. adj. Que no fa olor. Inodoro.

INOFICIOSITAT. f. Condició de lo que no sia oficiós.

INOIBLE. adj. Que no pot sentirse, oures.

INQUIETÓS, A. adj. Que inquieta. || Entremaliat, molestós, enquietós. Molesto.

INQUISITORIALMENT. adv. D' una manera inquisitorial. Inquisitorialmente.

INREPÒS. m. *Ant.* TRAVALL, FATIGA. Desasosiego.

INSATISFET, A. adj. Lo que no s' ha satifet. No satisfecho.

INSOLENTAMENT. adv. INSOLENTMENT.

INSONOR, A. adj. Que no té sò, mancat de sonoritat. Insonoro.

INSONORAMENT. adv. D' una manera insonora. Insonoramente.

INSOSPITABLE. m. Que no pot sospitarse.

INSOSPITAR. v. a. Que no se sospita.

INSOSPITAT, DA adj. No sospitat, lo que ocorre d' improvís. Imprevisto.

INSTITUTA. f. Principis o elements de dret romá, fonament de les compilacions del dret de moltes regions catalanes.

INSTRUIT. adj. Illustrat, cult.

INSULA. f. ILLA, ISLA.

INSULAR. adj. Relatiu o pertanyent a una illa.

INSUMERGIBLEMENT. adv. D' una manera insumergible. Insumergiblemente.

INSURRECCIONARSE. v. r. Revoltarse, sublevarse, revolucionarse.

INSURRECCIONAT, DA. p. p. del verb INSURRECCIONAR. || adj. Revoltat, sublevat. Insurrecionado.

INTANGIBLEMENT. adv. D' una manera intangible. Intangiblemente.

INTEGRAT, DA. p. p. del verb INTEGRAR.

INTEGRITAT. f. Probitat, honradesa, virtut. || Estat de lo que és integre.

INTELECTUAL. m. y f. Qui presúm de tindre una gran intelligencia. Intelectual. || Qui 's consagra al estudi de les ciencies o la resolució dels problemes del enteniment. Intelectual.

INTELECTUALISTA. adj. Qui 's dedica al conreu d' estudis d' intelligencia. Intelectualista.

INTELIGENCIA. f. INTELLIGENCIA.

INTELIGENCIARSE. v. r. Posarse en intelligencia, d' acort.

INTENSIFICAT, DA. adj. Calculada la intenció d' algún efecte.

INTENSÍSSIM, A. adj. sup. Intensisimo.

INTERDIR. v. a. Proibir, sospendre.

INTERDIT, A. p. p. del verb INTERDIR. || adj. Parat, sobtat, sense saber què dir ni què fer.

INTERPELANT. m. y f. Qui interpela.

INTERPOLAR. v. a. Entremetre, posar entremitg.

INTERROGANT. adj. Que interroga.

INTERROGATIVAMENT. adv. D' una manera interrogativa.

INTERRUPTOR. m. Aparell pera interrompre la corrent d' algún fluit o d' alguna força.

INTERTROPICAL. adj. Qui está situat entre els dos tròpichs.

INTRANQUILAMENT. adv. D' una manera intranquila.

INTRANZIGENTMENT. adv. D' una manera intranzigent.

INTRINCADÍSSIM, A. adj. sup. Excessivament intrincat. **Intrincadísimo.**

INTRÍNGULIS. m. *Fam.* Intenció solapada o motiu amagat que se suposa en alguna acció. **Intríngulis.**

INTRODUCTORI, A. adj. Relatiu a introduir alguna cosa.

INTROIT. m. Començament. **Introito.**

INTROSPECCIÓ. m. Observació interior.

INTRUSAMENT. adv. D' una manera intrusa. **Intrusamente.**

INVALUABLE. adj. INAPRECIABLE.

INVETERAT. adj. Envellit.

IODAT, DA. adj. sup. Combinat ab el iodo.

IODO. m. Element químich, cos simple.

IODUR. m. *Quim.* Combinació del iodo ab una altra substancia. **Yoduro.**

IPSOLA. f. Mena de llana que constituía un dels primers articles del comers catalá a les escales llevantines, al temps de l' esplendorós tráfech de la nostra terra, a les derreríes de l' Etat Mitja.

IRANZO (Joan Geroni). *Biog.* Relligiós valenciá, que va morir al any 1675. Era paborde de la Seu, examinador sinodal y catedrátich de cánons a Valencia. Era autor d' algunes obres encomiades per En Samper y En Relès.

IRREDUCTIBLE. adj. IRREDUIBLE.

IRRESIGNAT, DA. adj. Desconhortat, que no 's resigna a les contrarietats. **Irresignado.**

IRRETORNABLE. adj. Lo que no pot tornarse.

ISARDÓ, NA. m. y f. dim. Isart de pochs mesos.

ISART. adj. FERÉSTECH.

ISERN (Joseph). *Biog.* Actor del teatre catalá, molt aplaudit al teatre Romea, pêls anys 1867 a 1869. Va representar papers de galant jove a l' estrena de moltes obres d' aquells temps.

ISERN (L'). *Geog.* Caseriu del terme de Vich, provincia de Barcelona.

ISOARD (Joaquim). *Biog.* Cardenal de la iglesia romana, arquebisbe de Auch. Va neixer a Aix (Provença), al any 1766, morint al 1839. Va figurar molt en les lluites polítiques de França a les derreríes del sigle XVIII defensant la Iglesia catòlica.

ISSAR. v. a. Enlairar una senyera. **Izar.** || IÇAR.

ITACI. *Biog.* Bisbe d' Ausona al temps del emperador Graciá (sigle V), perseguidor de les heretgíes de Prixiliá ab excessiva crudeltat, fins al punt de mereixer, per part dels seus biografs, escassa consideració, si bé li reconeixen condicions d' eloqüent y sabi.

IVARS. adv. *Ant.* PRESTAMENT, DESSEGUIDA.

IVERNENCH, CA. adj. Lo que és propi del hivern. **Invernal.**

IVÔRICAMENT. adv. m. **Ebúrneamente.**

IVÔRICH, CA. adj. **Ebúrneo.**

IZQUIERDO (Joseph). *Biog.* Canonge regular de Sant Agustí, nadiu d' Aranguel (Valencia), que va morir a la capital al any 1804. Era eloqüent orador y va escriure alguna obra de biografía eclesiástica. — (VICENTS). *Biog.* Capellá de la Diputació de Valencia, que va morir al any 1689. Va dedicarse ab predilecció al estudi de les antiguetats, deixant escrites algunes obres interessants pera la historia valenciana, entre altres les *Observacions de la catedral* y el *Tractat del Sant Calze* que en ella s' hi conserva.

J

JA.

JA, JA. *Loc.* Donant per compresa la cosa de que 's tracta o en sò de burla.

JA CAL QUE... fr. adv. *Es preciso que...*

JA POTS XIULAR, SI L' ASE NO VOL BEURE. *Ref.* Usat pera indicar quan exposat és fer les coses per força. *No hay peor sordo que el que no quiere oir.*

¡JA VÁ! fr. adv. *Ya voy.*

¡JA VINCH! fr. adv. *Ya voy.*

JACA DEL VERNET. *Geog.* Collada de 2,074 metres d' altura, entre les valls de Sant Martí y de Sant Vicents, al Canigó.

JÁCERA. f. Viga. **Jácera.**

JACIMENT. m. *Min.* Dipòsit natural de mineral a les montanyes. **Yacimiento.**

JACINT, A. n. p. y f. **Jacinto.** || Una flor. **Jacinto.** || JUNQUILLO.

JACOULET (Joana). *Biog.* Escriptora y relligiosa del Mitjorn de França que va fundar la congregació de Germanes de la Sagrada Familia. Va morir al any 1836, deixant escrites algunes obres devotes molt encomiades.

JACTANCIOSAMENT. adv. D' una manera jactanciosa. **Jactanciosamente.**

JAÇ. m. Lloch per jaure a terra ab palla els animals. **Pocilga.** || Sosteniment d'un pes. **Base.**

JAÇA. f. El lloch ont van a dormir els pastors que's queden ab els remats a montanya. **Cabaña.** || JOÇA.

JAENT. adj. Que jau o geu y aixís se diu: *Una estatua jaent.*

JAHACOB (ben Moseh ben Hacsai). *Biog.* Rabí de Barcelona que vivía al sigle XIII, y va traduir al hebraich el Comentari de Maimònides a la Missa.

JALECH. m. *Ter.* Armilla. **Chaleco, chambra.**

JAMANCIA (Hostal de la). *Geog.* A la comarca d' Olot, al camí de Santa Pau a Banyoles.

JAMÉ. m. *Bot.* Mena de planta classificada cientificament. *Jasminum hembac.*

JAN. n. p. Nom vulgar de Joan. S' usa en les frases: SER UN BON JAN. Ser massa bò y fácil d' enganyar. *Ser un buen Juan;* y SER UN JAN FUTRE. Ser un mal subgecte. *Ser un canalla.*

JANER (Gaspar). *Biog.* Jesuita que va neixer a

Pons al any 1774, y després d' haver ensenyat gramática a Palma, va sejornar a Còrcega y a Roma, havent publicat alguna obra de pietat y distingintse com a bon teòlech.

— Y PERARNAU (MATIES). *Biog.* Autor dramátich barceloní, que vivia als començos del sigle XVIII, entre quines produccions cal esmentar la comedia *La política del amor*, publicada a Barcelona al any 1732.

JANER (Coll d'En). *Orog.* Collada de la comarca de Camprodón al tombar l'estrep de Serra Cavallera, a 1,200 metres d' altura.

JANFOSQUERÍA. f. *Ter.* BRETOLADA.

JANFOXA. m. *Ter.* JANFUTRE.

JAQUIR. v. a. Prestar. Deixar.

JARDÓ (Coll de). *Biog.* Macís que serveix de límit al Conflent envers l'O., enllaçat per un contrafort ab el Plá de La Perxa.

JASCINTOS. *Bot.* JUNQUILLOS. || JACINT.

JASPÍ. m. *Min.* JASPE.

JASSA. f. JAÇA.

JAU (Coll de). *Orog.* Al Conflent a l' altura de 1,513 metres, formant la partió d' aigües del Tet y l' Aude y el confí de les terres catalanes del Conflent y les franceses del Llenguadoch.

JAUFRET (Gaspar). *Biog* Escriptor nadiu de Roca Brussone (Provença), al any 1759. Va ésser eclesiástich y bisbe de Metz. Va morir al any 1823. Als temps del Papa Pius VII, va mostrar el seu talent, aconsellant al pontífex en aquells moments de persecucions. Era un dels escriptors més remarcables dels començos del sigle XIX.

JAUME (Domingo). *Biog.* Provincial de l'ordre de predicadors a Provença al any 1357, d'Aragó desprès y derrerament inquisidor de Mallorca. Autor de varies obres, y entre elles, la *Historia* de la seua ordre, escrita a Coplliure, ont havía professat.

JAUME ANDREU (Son). *Geog.* Lloch de l' illa de Mallorca, que pertany al terme de Manacor.

JAUMEANDREU Y OPISSO (Joseph Joan). *Biog.* Escriptor que va morir a les derreries del any 1892. Havía sigut redactor del *Diario Mercantil* de Barcelona y va colaborar a varies publicacions de la nostra ciutat y de Madrit, consagrantse ab especialitat a la crítica musical y literaria, havent dirigit una revista a Reus.

JAUMELL (Son). *Geog.* Predi del terme de Capdepera, a l' illa de Mallorca.

JAUMETÓ. n. p. dim. de Jaume. Santiaguillo.

JAUMICH. n. p. dim. fam. de Jaume. Santiaguillo ó Santiaguito.

JAUPAR. v. n. Lladrar els gossos. Ladrar.

JAY, A. m. y f. y adj. VELL. || JAI.

JEHUDAH (Ben R. Levi Barzili). *Biog.* Sabi jueu barceloní, que vivia envers l' any 1070, y era tingut pêls de la seua niçaga com el jurista més famós del seu temps. Entre les seues obres havia escrites les anomenades *Jechus Bascor*, dels drets de les dones, y *Thiqun Setharot*, ordre dels contractes.

JEIA. f. Posició, manera de jaure que té una persona, si es qu' está quiet dormint o 's belluga molt.

JERARQUICAMENT. adv. D' una manera jerárquica.

JESUITICAMENT. adv. D' una manera jesuítica, segons l' esperit dels jesuites.

JESÚS (Joan de) *Biog.* Frare carmelitá que vivía a les derreríes del sigle XVI. Era nadiu de Sanahuja y enlairat per son saber y virtuts. Va escriure una obra mística.

— MARÍA (JOAN DE). *Biog.* Catedrátich de filosofía a Barcelona al sigle XVII. Era frare carmelitá descalç.

— MARÍA (JOSEPH DE). *Biog.* Historiador de l'ordre carmelitana, a quina pertanyia; dues vegades provincial de Catalunya, y patriota que va manifestar tot el seu afecte a la terra, durant els temps revolts de 1640 a 1715, aixís en els seus escrits com en els seus sermons honrant el recort dels que donaren la vida pera defensarla. Va publicar bona cosa d' obres de concepte històrich y teològich.

JESÚS. *Geog.* Caseriu al terme de Palma de Mallorca. || — (LA VERGE DE). Lloch de l' illa d' Ibiça, al terme de Sant Antoni.

JO.

¡JO 'T FLICH! ¡L' ASE 'M FLICH! JO 'T TOCH. fr. adv. *¡Caramba! ¡Zape! ¡Mala peste!*

JOAN (Felip de Sant). *Biog.* Carmelitá, que vivía als derrers temps del sigle XVII. Home docte y piadós, autor d' algunes obres teològiques que va escriure al seu convent de Vich.

— DE VALLCLARA. *Biog.* Bisbe de Girona al sigle VI. Fundador del monastir de Vallclara al peu de les montanyes de Prades. Era molt competent en les llengues grega y llatina, y va escriure el suplement del Cronicó de Victori Turetani, desde els anys 566 a 590.

— Y COLOM (JOSEPH). *Biog.* Docte jurisperit, que va publicar al any 1787, una obra, molt consultada llavors ab el títol de *Instrucción de escribanos.*

JOAN (Coll de). *Orog.* A la comarca d' Olot, més amunt de la vall de Sant Bartomeu. || — DE CARBONELL (SANT) *Geog.* Lloch del terme de Mercadal, a l' illa de Menorca. || — (SANT). Vila de l' illa de Mallorca que pertany al partit de Manacor; té estació de ferrocarril, y compta 2,300 hab. || — BATISTA (SANT). Ajuntament de l' illa d' Ibiça, a les Balears, ab caserius dividits. Té 4,275 hab.

JOANÍ (Antonia). *Biog.* Primera actriu contemporania, que va morir pels anys 1895 Posseía molta intenció dramática y era magistral en les obres del teatre catalá.

JOANETES. *Orog.* Cingles de la comarca de Olot, que s' ajunten ab els de Llancers, envers el coll de la Foja.

JOANETS DEL BAS. *Geog.* Vall y municipi de la comarca d' Olot; ab el seu ajuntament anomenat Folgars compta 596 hab.

JOANOI, A. n. p. dim. de Joan. Juanito, a.

JOAN PAU. n. p. Juan Pablo. La festa de la seua invocació se celebrava a vintissis de Juny.

JOAQUIM. n. p. Joaquín.

JOCA.

ANAR A JOCA fr. *Fam.* ANAR AL LLIT.

JOCH. m. Lloch pera geure. Jacija. || *Art. y of* Nom que s' apropía a certes peces de les máquines o aparells de filar y teixir.

JOCH DE CALAIXOS. Al teler mecánich l' organisme pera poguer realisar en els teixits ab aquell aparell, els cambis de color a les mostres, per medi de les llençadores y del dibuix.

JOCH DE CLAUS. A les filatures, conjunt de cinch eines de variades mides desde les de 3 polzades, fins a les de 12 pera collar y descollar caragols d' aquelles mides.

JOCH DE COLLADOR. Regulador.

JOCH D' ESCAPE. V. JOCH D' ESCOPETA.

JOCH D' ESCOPETA. Al teler mecánich, joch que s'escapa quan als calaixos hi há alguna encallada.

JOCH DE MAGRANA. Dos plats dentats que puguin engravarse y desengravarse ab facilitat pera trasmetre la marxa o bé deturar un embarrat o mecanisme.

JOCH DE PICAR. Dugues mitges peces del teler mecánich a garrot que s' encaren per un semijoch de magrana, regulant la entrada o eixida de la llençadora. S' anomenen una d' elles formatge y l' altra cor.

JOCH DE XARNERA. Joch movible de dugues peces pera poguer travallar conjuntes, aplicantse pera do-

Joyes (Sigle XVIII)

1

2

3

5

6

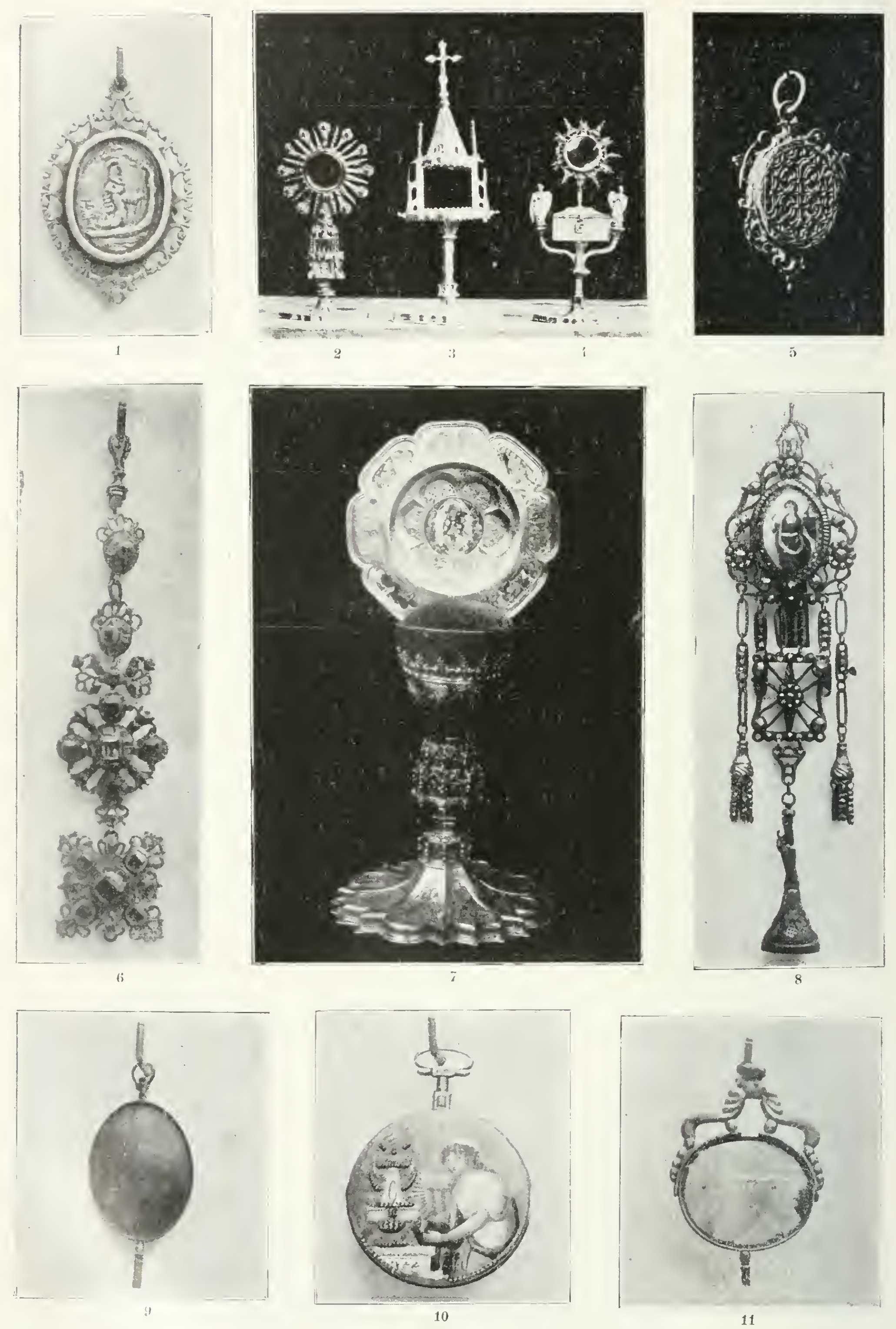
4

7

1. Caixetes esmaltades pera tabach (colecció dels Srs. Nicolau y Casanoves). — 2 Anells, arrecades y creu de filigrana d' argent (Museu Municipal de Barcelona). — 3 y 4. Rellotges esmaltats. — 5. Penjoll y claus de rellotge (Museu de Barcelona). — 6. Arrecades d' argent. — 7. Medalló ab testa d' esmalt.

JOYES (SIGLES XV A XVIII)

1. Medalló relicari d'argent al Museu de Barcelona (sigle XVII). — 2. Crismera d'Esplugues de Llobregat (sigle XVI). — 3. Relicari de Sant Cugat del Vallès (sigle XV). — 4. Custodia de la parroquia de Pierola y Hostalets (sigle XVI). — 5. Penjoll pera rellotge (sigle XVII). — 6 y 8. Penjolls afiligranats pera rellotge (sigle XVIII). — 7. Càlcer y patena de Tortosa (sigle XV). — 9 y 11. Claus de rellotge ab pedres. — 10. Rellotge esmaltat (Museu de Barcelona).

nar moviment a palanques rectilinies y a impulsos circumferencials.

JOCÓN, DA. adj. JOCÓS.

JOCONDAMENT. adv. D' una manera jocosa.

JOGUINAR. v. a. Jugar, fer joguines, joguinejar.

JOGUINER. adj. Que té ganes de jochs. Juguetón.

JOLIS (El). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Vicents de Torelló, prov. de Barcelona.

JOLIU, VA. adj. *Ter.* BONICH.

JONCH D' ESTORES. *Bot.* Junco de esteras.

JONCHS. *Bot.* Juncos.

JONQUINA. *Bot.* Mena de planta classificada *juncus glaneus.*

JORDÁ DE SA COT (Puig de) *Orog.* Cimall que s' alça a la vora de la serra de Câ de Bosch, a la comarca d' Olot, de forma bastant arrodonida, ab dos cráters esbotzats, quines corrents láviques invadiren la Fageda, el plá de Sa Cot y el camí de Santa Pau.

JORDI (Sant). *Geog.* Lloch ab una iglesia ab aspecte de fort, al camí de les Solives, a la illa de Ibiça. || Caseriu del terme de Manacor.

JORNEA. f. *Ant.* La claror del día. Jornada.

JORNETS. *Geog.* Caseriu del terme de Saurelles, part. jud. d' Inca, a l' illa de Mallorca.

JOSEFINA. n. p. Josefina.

JOSEPH (Joan de Sant). *Biog.* Relligiós carmelita descalç nadiu de Tortosa. Era prior del convent de Barcelona. Era fácil escriptor y de certa erudició, havent deixat alguns manuscrits al morir l'any 1718, entre ells els *Anals* de la seua ordre a Catalunya.

JOU (Coll de). *Orog.* A la comarca d' Olot, a 610 met. d'altura, entre Santa Pau y el Puig del Os.

JOVENT.

JOVENT Y ENTENIMENT, NO HI ÉS TOT A UN TEMPS. *Ref.* Vol dir que no és comú que 'ls pochs anys sían mostra de seny. *Tras los años viene el seso.*

JOVINCEL. m. Veg. JOVINCELL.

JOY (Prat de Son). *Geog.* Lloch del terme de Mur.

JOY. m. JOYA.

JUBANY. *Geog.* Caseriu del terme de Bull.

JUDI. *Geog.* Caseriu del terme de Sanselles.

JUDICE (Joan Bta). *Biog.* Catalá descendent de una familia genovesa, que entre altres de les seues produccions literaries, va publicar la historia del Marqès de Tarifa, Ferrán de Ribera, l' any 1633.

JUGAR.

JUGARSHI ALGUNA COSA. fr. Fer postes. *Apostar.*

JUGARSHI EL COLL. *Mod. verb. Apostar la cabeza.*

JUGLAR (Joan Pere). *Biog.* Apotecari del sigle XVII, autor d' alguns tractats professionals, entre ells uns impresos al 1664, *De pastillis viperinis.*

JUGUERALL. m. Joguina.

JULIÁ. n. p. Julián.

JULIÁ (Francesch). *Biog.* Escriptor teòlech nadiu de Girona, que a les derreríes del sigle XVII va publicar en castellá alguns tractats relligiosos, que 's feren populars, assolint diferentes edicions.

— (JOAN). *Biog.* Prior de la Misericordia de Barcelona a mitjans del sigle XVII, que va publicar en llengua catalana, algunes obres relligioses, entre elles uns comentaris de la Butlla de Ignocenci X.

JULIBERTASSA. *Bot.* JULIVERTASSA.

JULIVIA. f. *Ictiol.* JULIOLA.

JUMIR. v. a. *Ter.* AJUPIR. || *Ter.* JUNYIR.

JUNCADELLA. *Geog.* Caseriu anexe a Sant Martí de Torruella, prov. de Barcelona.

JUNOLL. m. *Ter.* GENOLL.

JUNOY (Francesch). *Biog.* Doctor en medicina y remarcable cirurgiá, nadiu de Cardedeu, que vivía als començos del sigle XIX. Era catedrátich y visdirector del colegi de cirurgía de Barcelona, cirurgiá major del Hospital de la Santa Creu, y honorari de cambra. Entre altres obres, al 1813, va publicar unes *Cartes* impugnant al doctor Salvá, respecte a l' ensenyança de medicina.

Segell de Sant Vicents de Junqueres

JUNQUERES (Sant Vicents de). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Pere de Terraça.

JUNQUILLOS. *Bot.* Bretañas.

JUNQUILLOS GROCHS. *Bot. Junquillo.*

JUNTA. f. *Ter.* de bous. Yunta.

JUNTAMANETA. f. *Bot. Ter. de Sop.* Mareselva.

JUNYIR.

JUNYIR LES ESPATLLES. Acotar, humiliar. *Humillar.*

JUP, A. adj. Acotat, ajupit. Agachado.

CAP JUP. *Ter.* Abaixat el cap. *Cabizbajo.*

JURISPERICIA. f. Ciencia del dret, de les lleis.

JUSTINIÁ (Lluis) *Biog.* Famós relligiós dominich del convent de Barcelona a les derreríes del sigle XVII que va ésser visitador y vicari general de Sardenya als temps d'En Carles II, publicant allí algunes obres.

JUTLAR (Geroni). *Biog.* Vegis JUTGLAR (GERONI).

JUVANTENY. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Martí Sescorts, prov. de Barcelona.

JUVENTUT. f. JOVENTUT.

JUVERIA. f. *Ter. Balear.* Juería, barri de jueus.

JUXTAPOSICIÓ. f. JUXTIPOSICIÓ.

JUXTIPOSICIÓ. f. *Art. y of.* A la teoría dels teixits se sobrentèn, ab aquest nom, la combinació de fils o de passades, de manera, que uns no se sobreposin als altres.

KABILENY, A. adj. Propi o nadiu d' una kábila.

KABILISME. m. Habitut o procedir de kábila. Kabilismo.

KALEIDOSCOP. m. Instrument òptich, que serveix de recreació, y reprodueix simètricament, els colors y les imatges. Caleidoscopio.

KALEIDOSCÔPICH, CA. Relatiu al kaleidoscop.

KALMIA. f. *Bot.* Planta de la familia de les rosacies.

KAPELLMEISTER. m. Mot alemany, que s'adopta a les llengües neullatines, pera significar, musich major, director d' orquesta o de capella.

KARAB. m. KARABE.

KARÁBICH. adj. Acit extret del ambre groch.

KARATA. f. *Bot.* Mena de áloe, que produeix filaments.

KILOLITRE. m. Mida de mil litres.

KILOMÈTRICAMENT. adv. D' una manera kilomètrica. **Kilométricamente.**

KILOMÈTRICH, CA. adj. Relatiu al kilometre. || Que té alguns kilometres. || Molt llarch. || Bitllet de circulació per vía fèrria, precisant el temps y la distancia que ab ell se pot recorre.

KILOWAT. m. Mida de la potencia de un motor equivalent a 1000 wats o siguin 1'36 cavalls de força de vapor.

KIMHI (Davit). *Biog.* Jueu gironí, que va establirse a Narbona, pels anys de 1190 a 1232, morint al de 1240. Era celebrat per la seua erudició, deixant algunes obres escrites que eren tingudes com a clássiques, aixís de gramática, com de relligió.

KIRATOPODOMAN. m. Mot grech que s' apropía al que té l' habitut d' asseurers encavallant una cama.

KIRATAKOTEPSOMAN. m. Mot grech admès a les llengües llatines, pera referirse al que té 'l vici d' inquietarse el bigoti.

L

LA BASTIDA. *Orog.* Collada al camí d' Esporles a Banyalbufar, a l' illa de Mallorca.

LABERN. *Geog.* Veinat del terme de Subirats, a la prov. de Barcelona.

LABIA. f. Facilitat de paraula, gracia y abundor en el parlar.

LA BOMBA. *Geog.* Lloch del terme de Marratxí, partit de Palma de Mallorca. Hi havía abans estació de ferrocarril.

LABORAR. v. a. *Ter.* LLAURAR.

LABORISME. m. Tendencia dels laboristes, obrerisme.

LABORISTA. m. y f. Partidari del travall, afiliat al partit del travall, obrerista.

LA CALABRA. *Geog.* Caseriu del terme d' Escorca, partit d' Inca, a la banda N. de l' illa de Mallorca.

LACITUT. f. Defalliment, abatiment, cansanci, fadiga. **Languidez, indolencia.**

LACRAT, DA. p. p. del verb LACRAR. || Clos o tancat ab lacre. **Lacrado.**

LAÇAMENT. adv. m. Ab lacitut. **Lánguidamente.**

LAÇ, A. adj. Cansat. **Lánguido.**

LAÇAMENT. m. Cansament. **Languidez.**

LADONCHS. adv. *Ant.* Aleshores. **Entonces.**

LAFONT (El). *Geog.* Caseriu del terme de Vilanova de la Sau, prov. de Barcelona.

LAGRAVA. *Geog.* Lloch de cases escampades, al terme d' Avinyonet, prov. de Barcelona.

L' AGUILA (Penyal de). *Geog.* Al terme de Banyalbufar, a l' illa de Mallorca.

LAICISAMENT. m. De manera laica.

LAICISAR. v. a. Fer laich, imposar el predomini laich.

LÁMPARA. f. LLANTIA.

LAMPISTA. m. Galicisme acceptat per l' us. || Travallador de llanties, llums y 'ls seus anexes.

LANA. f. *Ter.* Plana, planura. **Llano.**

LANGLOIS (Joan). *Biog.* Actor molt discret dels primers temps del Teatre Catalá. Travallava a Romea a l' any 1869, havent recullit molt aplausos al estrenar la comedia *Les papellones.*

LANITJÁ. *Geog.* Lloch del terme de Mercadal, a l' illa de Menorca.

LAPLASA Y CASAS (Benet). *Biog.* Relligiós mínim, nadiu de Sallent, que vivía a les derreríes del sigle XVIII, havent publicat alguns llibres de devoció.

LAPORTA Y MERCADER (Francesch). *Biog.* Musich y compositor nadiu de la barriada de Sans, y mort jove encara a Rubí a l' any 1900. Va ésser professor de musica de la Casa de Caritat y de l' Escola municipal de cechs y sorts y muts, havent obtingut abdós cárrechs per oposició.

LARN (Collada de). *Orog.* Coll de la comarca de Olot, entre la serra de Sant Palladi y la de Ginestar. A la vora hi ha l' hostal del meteix nom, que era abans un dels de més posada dels traginers.

LASSUS (Pere). *Biog.* Jesuita, conventual a Vich a l' any 1652, que a les derreríes del sigle XVII va publicar les biografíes d' algunes relligioses vigatanes.

LASTRAR. v. a. Posar lastre.

LASTRE. m. Pes que 's porta al fons de les embarcacions, als globus aerostátichs y als aeroplans, pera equilibrarlos. Generalment, el lastre consisteix en sachs de sorra. || *Fig.* Impedimenta, pes mort.

POSAR LASTRE. fr. *Fam.* Menjar bé, atiparse.

LAT, DA. adj. AMPLE.

LATANIA. f. *Bot.* Planta d' adorno palmist, de fulles radiades en forma de vano, que solen blincarse de les puntes. **Letania.**

LATÓS, A. adj. Pesat. **Latoso.**

LAURETO (Geroni). *Biog.* Vegis LLORET (GERONI).

LEADER. m. Paraula anglesa, apropiada per les llengües llatines ab diferents significats de conduir, guíar, comanar. En la política, s' aplica a les discussions parlamentaries, apropiantla a qui, entre 'ls individuus d' un partit o d' una fracció, fa 'l primer paper. || S' aplica també al principal article d' un periòdich. || Al *sport*, el cavall que guía la carrera.

LECCA (Cingles de). *Orog.* Prop del veinat de aquest nom, al Vallespir, entre Castreví y les mines de Batera.

LEGISLADOR, A. m. y f. Qui llegisla, dona o estableix lleis. || LLEGISLADOR.

LEGISLAR. v. a. LLEGISLAR.

LEGISLATIU, VA. adj. LLEGISLATIU.

LEGISLATIVAMENT. adv. LLEGISLATIVAMENT.

LEGISPERIT. m JURISPERIT.

LEIXAR. v. a. *Ant.* DEIXAR.

LENOCINI.

CASA DE LENOCINI: BORDELL.

LENTILLA (La). *Hidrog.* Riu del Canigó, que se ajunta al curs del Tet. Prové del Conflent, anomenantse en la primera part riu de Vallmanya.

LERI-LERI (Estar una cosa). fr. adv. A punt de realisarse. **Al caer, en tanganillas.**

LESIONAR. v. a. Ferir, danyar. || *Fig.* Ofendre, perjudicar. **Lesionar.**

LESIONAT, DA. p. p. del verb LESIONAR.

LETES. n. p. f. dim. de DOLORS.

LETRA DE CREENÇA. f. *Ant.* Credencial, nomenament escrit. **Credencial.**

LEVITA. m. Pertanyent a la tribu de Leví. **Levita.**

LEYÁ. *Geog.* Caseriu de l' illa de Mallorca, al camí d' Algaida a Sanselles.

LIBAR. v. a. Xuclar suanment el such d' alguna cosa. || Beure una beguda agradosa. || Tastar licor.

LIBERALISME. m. LLIBERALISME.

LIBERALITAT. f. Virtut moral per quina se distribueixen els bens sense cercar ni esperar compensació. || Generositat. || LLIBERALITAT.

LIBIDINOSAMENT. adv. D' una manera libidinosa, luxuriosa. **Libidinosamente.**

LIGARSE. v. r. *Ant.* Pentinarse, arreglarse. **Peinarse, componerse.** || LLIGARSE.

LIMEJON DE SANT DIDIER (Ignasi Francesch). *Biog.* Noble cavaller del Mitjorn de França y famós poeta provençal, que va neixer a Avinyó a l' any 1668, morinthi al de 1739. Era autor del poema *Viatge al Parnàs*, y va assolir tres premis a l' Academia dels Jochs Florals. Va escriure també en llengua francesa, guanyant recompenses a l' Academia als anys de 1720 y 1721.

LIMPIDITAT. f. Qualitat de lo net. **Limpidez.**

LINGEAL. adj. Relatiu o pertanyent a la llengua; propi d' ella. || LLINGUAL.

LINGÜISTA. m. LLINGÜISTA.

LINGÜISTICH, CA. adj. LLINGÜISTICH.

LINOTIP. m. Máquina tipográfica de compondre per linies.

LINOTIPIA. f. Procediment mecánich, aplicat a la composició tipográfica.

LINOTIPISTA. m. L' obrer que compòn tipografía a la máquina.

LITIGIOSAMENT. adv. D' una manera litigiosa.

LOCALISARSE. v. r. Establirse a una localitat.

LÔPEZ (Filomena). *Biog.* Dama jove que formava part de la companyía del Teatre catalá de Romea al any 1868, havent assolit molts aplaudiments quan componíen el quadre actors com En Fontova, En Soler, la Paca Soler, etc.

— (MANEL). *Biog.* Baix còmich que va estrenar nombroses sarçueles catalanes y havía assolit nomenada pêl genre lírich als teatres de Barcelona. Va morir a l' any 1906.

LOQUACITAT. f. Abundor de paraules.

LOQUETA. f. *Ant.* Conversa, labia.

LOURDES. *Geog.* Caseriu de l' antiga població de Horta, ara agregada a Barcelona. || Ermiteta al costat del monestir de Pedralbes.

LUBRIFICANT. adj. Que té virtut de posar lliscosa una cosa.

LUBRIFICAR. v. a. Fer tornar lliscosa alguna cosa.

LÙJULA. f. *Bot.* Nom que 's dona a Menorca a certa mena de planta del genre cientifich *Oxalis corniculata.*

LULIÁ, NA. adj. Lo pertanyent o relatiu a Ramón Lull o a la seua doctrina **Luliano.**

LUQUIAN (Joseph). *Biog.* Relligiós dominich que vivía als començos del sigle XVII, que va ésser proposat pêl Capítol de Tarragona pera ocupar els bisbats de Barcelona, Vich, Solsona, Perpinyá y Urgell pêls anys de 1615 a 1622. Era autor d' un volum de erudició doctrinal.

LUSÓFIL, A. adj. Amich o partidari de Lusitania.

LUTERÁ, NA. adj. Partidari de Luter o pertanyent a les seues doctrines.

LUXURIANT, A. adj. S' aplica sols a la vegetació. Frondós, molt vert y abundós. **Lujuriante.**

Ll

LLABERÍA Y HERTZBERG (Joseph). *Biog.* Ilustrat advocat barcelonf, que va seguir la carrera diplomática, assolint en ella cárrechs enlairats, sense que jamai minvés el seu amor a la terra catalana. Va morir al Marroch essent Ministre d' Espanya en aquell imperi, als començos del any 1908, essent portades a Barcelona les seues despulles mortals, complint la seua voluntat. Home d' acció y d' energía, va ésser defensor decidit dels drets que se li havíen confiat, prestant eminents serveis, entre quins cal esmentar que va impedir la ocupació del Egipte que Russia se proposava, va apaibagar un conflicte a Pekín els dies de la lluita xino-japonesa, va obtindre del govern del Perú reparació en honor dels restos dels espanyols morts durant l' expedició del Callao; va portarse ab correcció y bon sentit quan la guerra de Cuba y la hispan americana; y quan la conferencia d' Algeciras, va sapiguer dominar els inconvenients de la astuta política muslímica.

Joseph Llabería y Hertzberg

LLABI-FES, A. adj. Ensorrat de llabi. **Labio hendido.**

LLABIÓ. m. dim. de LLABI. **Labiecito.**

LLABIONET. m. dim. de LLABI. **Labiecito.**

LLACH. m. Estany d' aigua. **Lodo, lama.** || *Bot.* Planta d'aigua filamentosa.

LLACH (Joaquim). *Biog.* Autor de varies joguines en un acte y actor còmich molt discret del Teatre catalá, que va morir encara jove al any 1896.

LLACHS (El). *Geog.* Lloch del terme de Sant Martí Ses Corts, prov. de Barcelona.

LLACSONS. m. *Bot.* **Cerrajas.**

LLAÇAMENT. m. CANSAMENT.

LLAÇAR. v. a. CANSAR, LAÇAR.

LLAÇAT, DA. adj. CANSAT.

LLADONER D' ABAIX. *Geog.* Caseriu del terme de Llerona, prov. de Barcelona.

LLADONER DE DALT. *Geog.* Caseriu del terme de Llerona, prov. de Barcelona.

LLADRE. adj. Avar, coquí. **Avariento.** || *Art. y of.* A les filatures, el cilindre ab fermes púes d' acer, que prenen, netegen y destríen les fibres del cotó.

LLADREGADA. f. Acció que reporta perjudici. **Ladronada.** || ROBATORI.

LLADRÓ. m. *Ant.* LLADROT, LLADREGOT.

LLADROCINI. m. Robatori. **Ladrocinio.** || LLADRONICI.

LLAERS. *Geog.* Poblet de 271 habitants al Ripollès, dalt d' alterós cingle. || Casa senyorial a 926 metres d' altura, al cim de la collada que domina les valls de Tavèrnoles y de Vallfogona, al Ripollès.

LLAFRENCA. *Geog.* Lloch del terme de Sant Martí Ses Corts, a la prov. de Barcelona.

LLAFUDA (Torre). *Geog.* Lloch de l' illa de Menorca, ont s' hi serven restes megalítichs y ciclòpichs.

LLAGOSTA.

LLAGOSTA VERDA. Insecte. *Langostón.*

LLAGOSTERA DE MUNT (La). *Geog.* Lloch del terme de Taradell, prov. de Barcelona.

LLAGOT. m. *Ant.* Adulació **Adulación.**

LLAGOTER. m. y f. *Ant.* Adulador.

LLAGRIMALL. m. LLACRIMAL.

LLAGUÍ. m. *Ter. ibicench.* Retart. **Demora.**

LLAMBREGADA. f. *Fam.* MIRADA.

PEGAR UNA LLAMBREGADA. fr. *Fam. Echar una mirada.*

LLAMBRICH. m. Cuch. **Lombriz, lombrija.**

LLAMECH, CA adj. *Ter.* LLÉPOL.

LLAMENCH, CA. adj. LLAMINER.

LLAMPADA. f. Lluentor, brill, riquesa. **Brillo.**

LLAMPAR. v. a. Lluir, resplandir. **Lucir, resplandecer.** || Brillantor de la pell que forma a mena de tumors de les bandes del cos del animal, ont hi abunda el greix y la pell fina. || Menjarse els raims del cep estant triont sols els grans madurs.

LLAMPARÓ. *Vet.* Tumor especial que pateixen els animals. **Lamparón.**

LLAMPECH. m. La claror del llamp.

PASSAR COM UN LLAMPECH. Córrer ab gran pressa, esvairse sobtadament.

LLAMPEGAR. f. **Relampagueo.** || LLAMPEGUEIG.

LLAMPEGUEJAR. v. a. LLAMPEGAR.

LLANAR. adj. Relatiu o pertanyent a la llana. **Lanar.**

LLANCERS (Cim de). *Orog.* A 1,300 met. d'altura, a la comarca d' Olot, dominant la vall del Farnès.

LLANCERS (Coll de). *Orog.* A la comarca de Olot, collada que s' enlaira fins a 1,200 met. d' altura, entre 'ls cingles d' Esquerola y de Llancers.

LLANCES (Riera de les). *Hidrog.* Corriol que a la comarca d' Olot s' ajunta més avall de la Creu del Espinal ab les aigües del Ges.

LLANDA. f. **Llanta.**

LLANDRIUS (Planes de). *Geog.* A la comarca de Camprodón, devant del macis de Sant Antoni, ont s' hi trova l' aiguabarreig del Ritort ab el Ritortell.

LLANEGABLE. adj. Fil, teixit, paper o altra materia, que té la qualitat de donarse o estiraguenyarse. || Lloch per demunt de quin llisquen les aigües.

LLANEGAR. v. n. Estiraguenyar. || Lliscar les aigües ab poca quantitat demunt d' algún cos.

LLANGOR. m. Languidez. || LLANGUIMENT.

LLANGOROSAMENT. adv. **Lánguidamente.** || LLÁNGUIDAMENT.

LLANGUIMENT. m. Deixadesa, decaiment. **Languidez.**

LLANGUIRSE. v. r. Decaure, aflaquirse. **Languidecer.**

LLANGUIT, DA. adj. Decaigut. **Lánguido.**

LLANTERNA. f. *Art. y of.* Bombos llarchs de llauna que donen marxa a les púes per medi d' un cordó, conegut ab el nom de piano.

LLANTIÓ. m. dim. de LLANTIA. **Lamparilla.**

LLANTIOL. m Llantió, llantieta. **Lamparilla.**

LLAOR. f. LLAHOR.

LLAPÍ. m. *Ter. de Sopeira.* Conillet. **Conejito.**

LLARCH.

LLARCH COM UN PÁ DE BARRA. fr. *Fam.* Se diu pera exagerar la llargaria d' una cosa. *Más largo que un día sin pan* o *que la esperanza de un pobre.*

LLARDARERA. f. Eina de ferro o d' acer estreta, plana, llarga y acabada en punta per un dels caps, que serveix pera punxar la carn y ficarhi trocets de cansalada. **Aguja de mechar, mechera.**

LLARDAR. v. a. ENLLARDAR.

LLARGADA. f. LLARGARIA.

LLART. m. *Fam.* Roba greixosa, bruta.

LLASTRA. f. *Ter.* ESPADAT.

LLASSAMENT. m. Cansanci, fadiga. **Cansancio, fatiga.** || LAÇAMENT.

LLASSAR. v. a. Enllaçar, anusar, fer baga. **Enlazar, anudar.** || v. a. Cansar, fadigar. **Fatigar.**

LLATÍNICH, CA. adj. Llatí, relatiu o pertanyent al llatí.

LLATZE NOU (Son). *Geog.* Caseriu del terme y partit judicial de Palma de Mallorca, al lloch anomenat *Plá de Na Tesa.*

LLATZERÍA. f. Hospital de llatzerins, masells.

LLATZERÓS. m. Masell. **Lazarino.**

LLAUGER (Gaspar). *Biog.* Prebere nadiu de Canet de Mar, mort al any 1810. Va ésser molts anys catedrátich de teología y director del Seminari de Barcelona, havent publicat alguns travalls dogmátichs.

LLAURADA.

TOCAR A LLAURADA. Fer la senyal pera començar els travalls de conreu dels camps.

LLAUSANGERÍA. f. *Ant.* Lloança exagerada y immerescuda. **Lisonja.**

LLAUSET. *Geog.* Serralada que és una de les estribacions pirenenques, a la banda de la vall del Noguera Ribagorçana.

LLAUSINJAR. v. a. Agassatjar. **Agasajar, lisonjear.**

LLAUSSAR. v. a. Arreglar el ferrer les eines de pagès gastades pêl travall. **Echar boca.**

LLAVI-GROS, A. adj. **Rezudo.**

LLAVINA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Montseny, a la prov. de Barcelona.

LLAVINA (Mas d' En). *Geog.* Caseriu del terme de Centelles, a la prov. de Barcelona.

LLAVINERA (La). *Geog.* Lloch del terme de Sant Pere de Salavinera, a la prov. de Barcelona.

LLAZARET. *Geog.* Lloch del terme d' Alcudia, partit d' Inca, a l' illa de Mallorca.

LLEBANT. m. Corda d' espart. **Soga, maroma.**

LLEBRADA (Coma de la). *Geog.* A la Vall de Ribes, a la vora del Roch de la Maula, abans del Plá dels Eugacers.

LLEBRÉS Y MAPORTER (Joan). *Biog.* Economista mallorquí de les derreríes del sigle XVIII. Home molt estudiós, va publicar al any 1787, com a fruit de les seues observacions, una *Memoria instructiva sobre el estodo actual de la isla de Mallorca, y adelantamientos de que es susceptible*, etc.

LLECAR. v. a. *Ter. de Sopeira.* Donar cops; ésser copejat. Golpear.

LLECH. *Hidrog.* Riu del Canigó, que a la vora de Finestret se reuneix ab les aigües de la Llentilla.

LLEDESME. m. *Ant.* Llegítim. Legitimo.

LLEDONER. m. *Bot.* Litonero.

LLEFECH, GA. adj. Esquilimoso, ascoso. || Poch consistent, flonjo.

LLEFIÁ. *Geog.* Caseriu del terme de Badalona, provincia de Barcelona.

LLEFISCANT, A. adj. Sucós, pegallós. Viscoso, pegajoso.

LLEFISCÓS, A. adj. Enganxadiç, agafallós. Pegajoso.

LLEFUCH, GA. adj. Repugnant, asquerós. Ascoso.

LLEGIBLEMENT. adv. D' una manera llegible. Legiblemente.

LLEGOT. m. *Ant.* Adulació. Lisonja.

LLEGOTER, A. adj. Adulador. Lisonjeador.

LLEGUDA. f. Temps disponible pera fer quelcòm.

LLEGUMINOSES. f. pl. *Bot.* Plantes dicotiledonies polipèteles, que produeixen per fruit les capces contenint llegums, que serveixen de nodrició sana y substanciosa, essent moltes d' elles útils a la medicina. Leguminosas.

LLEGUT. m. Llagut. Laúd.

LLEHÍ. n. p. m. Licerio.

LLEIDA (Plá de). *Geog.* (V. PLÁ DE LLEIDA y RIBERA DE SEGRE.)

LLEIDATÁ, NA. adj. LLEIDETÁ, NA.

LLEIXA. f. Prestatge. Estante, anaquel.

LLEIXA. f. (De cuina.) Vasar, vasera.

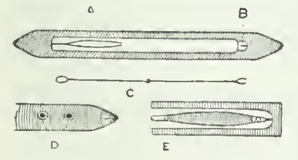
LLEIXERES (Coll de les). *Orog.* Collada de la comarca d' Olot, ab esgarrifosos precipicis en l' encinglerat de penyascals, que tenen alguns fins a 825 met. d' altura.

LLÈMANA. f. LLÈMENA.

LLEMICÓS, A. adj. Llefiscós, llepiçós, apegalós.

LLENA (La). *Geog.* Caseriu del terme d' Alpens, a la prov. de Barcelona.

LLENAYRA. *Geog.* Lloch del terme de Pollença, partit d' Inca, a l'illa de Mallorca.

LLENÇADORA: A, ganxo de la bitlla; B, ganxo; C, baga; D, ullets fils; E, bitlla plena de fil.

LLENÇADORA. f. *Art. y of.* Vegis vol. II, pág. 146.

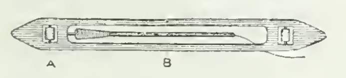
LLENEGAR. v. a. Lliscar, relliscar. Resbalar.

LLENGOTEJAR. v. a. FER LLENGOTES.

LLENGUA.

LLENGUA MUDA, MAI FOU BATUDA. *Ref.* Recomana la ventatja de no enraonar més de lo que sia degut. *En boca cerrada no entran moscas.*

LLENGÜETA. f. *Art. y of.* Al teler mecánich palanqueta corvada que apreta la llençadora quan entra al calaix, aixecant la pala pera que passi per demunt del escarabat.

LLENÇADORA: A, arbret de la roda; B, bitlla

LLENTIOLA. f. *Bot.* Planxeta rodona de metall o de vidre en forma rodona, que s' aplica als brodats. Lentejuela. || LLENTIQÜELA al DICCIONARI.

LLENYADA. f. Molta llenya. || Palliça. Fer cops o rebren.

LLEPAR.

LLEPARSEN ELS LLEMBROTS O 'LS DITS (D' ALGÚN MENJAR BÓ). mod. verb. *Relamerse, chuparse los dedos de gusto.*

LLEPASSA (La). *Geog.* Predi del terme de Lluchmajor, partit de Palma de Mallorca.

LLEPIES. f. Arrebañaduras.

LLERAL. m. *Ter. de Sopeira.* Troç de terra conreuada, per quina passen els rius en les avingudes.

LLERERA. f. LLERAL.

LLERETA. f. LLERAL.

LLESCÓ. *Hidrog.* Riuet del Conflent, que s' anomena també riera de Clarà. Es originari de les vessants de Roca Mosquit, y té son aiguabarreig ab el Tet a la Plana de Prades.

LLESTANOSA (Plá de). *Orog.* Al llom de la serra de Milany, al Ripollès.

LLET.

LLET PRESA. Part greixosa de la llet que per medis artificials se separa del xerigot y fa com una pasta. *Cuajada o leche cuajada.*

LLETA-TRESA. f. *Bot.* Planta anomenada herba de la llet. Lechetrezna, hierba de la leche.

LLETADA. f. Disolució de cals o de guix ab força aigua, fins a donarli un color lletós. Lechada.

LLETJOR. f. LLETGESA, LLETJURA.

LLETJURA. f. LLETGESA.

LLETSÓ DE FOCH. m. *Bot. Ter. de Menorca.* Mena de planta de la classificació científica *Senecio vulgaris.*

LLEUGER. adj. *Art. y of.* Als teixits s' anomena aixís al lligament que pera fer el teixit alça menys fils dels que resten a la calada de soia.

LLEU-LLEU. adv. Poch a poch, suaument, xano, xano.

LLEURE. v. n. LLEURER al DICCIONARI.

LLEVA. f. Barra de ferro ab una o dues pales, que al teler impedeix que topin la llençadora y l' escarabat, evitant que 'ls fils se trenquin, com succeiría ab la marxa irregular.

LLEVADOR. m. A les cardes, mena de bombo que té per obgecte recullir les fibres, trasmetentles en forma de vel a la banda devantera de la máquina, ont els cilindres absorbidors el recullen condensat en forma de veta.

LLEVADORA. f. Vegis LLEVANERA.

LLEVAIRE. m. El travallador que treu l' escorça del suro. Descorchador.

LLEVANERA (La). *Hidrog.* Riu afluent de la part alta del Segre. Neix al Pas dels Lladres, recullint les aigües de la part meridional de la Serra de l' Artiga y per altra de la Serra de Gorroblanch y del Plá de les Salines; passa per Vallsabollera, Osseja y Palau, y entre Vilallorenç y Aja té 'l seu aiguabarreig ab el Segre.

LLEVANT. m. Un dels quatre punts cardinals. Levante. || Llibant. Soga, maroma. || Vent del E. Levante.

LLEVANYA. f. *Ter. ibicench.* Pedra gran y plana. || BATEDORA.

LLEVAR. v. a. Treure o pendre, com: el barret, la reputació. Quitar. || Tallar, com: els cabells, la cúa. Cortar. || Fermentar la pasta. Sendar, venirse, fermentar. || Escorxar els roures, els suros, etc. Descorchar, descortezar. || Fer o donar fruit les plantes. Dar tal fruto. || Llevar Deu. Alzar. || Llevar el coll. mod. adv. Cortar el pescuezo, la cabeza. || RENTAR.

LLEVAT DE. adv. FORA DE.

LLEVORER. *Zool.* Semental.

MÉS MAL INTENCIONAT QUE UN ASE LLEVORER. fr. *De peor intención que un asno semental.*

LLIBERADOR, A. adj. Lo que lliura o 'ns fa lliures. Libertador.

LLIBERAT o LLIURAT. *Biog.* Monjo y abat benedictí, nadiu de Girona, que vivía al sigle VII, y a qui s' atribueix una crònica que comença desde 'ls temps primitius fins al any 611 de Crist. L' esmenten molts autors, fentlo autor també d' altres obres. La seua existencia és definida, mes hi han dubtes en punt als travalls del meteix. Va morir a Pamplona al any 614.

LLIBERATA. n. p. f. Librada o Liberata. LLIBERADA.

LLIBERATRIU. adj. Llibertadora.

LLIBERT, A. m. y f. Deslliurat. Liberado, liberto.

LLIBERTAR. v. a. LLIVERTAR al DICCIONARI.

LLIBERTARI, A. adj. Ácrata, anarquista.

LLIBERTAT.

LLIBERTAT ÉS VIDA. *Ref.* Se pren en son sentit recte. El buey suelto bien se lame.

LLIBORI. n. p. m. Liborio.

LLIBRE.

DE LLIBRES Y DE GABIES, NO SE 'N TORNEN GAIRES. *Ref. ter.* Que sols té 'l seu sentit directe. Pot traduirse així: *Si dejas jaulas ó libros, puedes darlos por perdidos.*

LLIBRE (Lluis). *Biog.* Actor còmich molt popular y autor d' algunes ben escrites joguines en un acte, una d' elles l' anomenada *Sense argument.* Era primer galant jove ab En Tutau, quan va estrenarse *El full de paper.* Va morir al any 1899.

LLIBRESCH, CA. adj. Imbuit per la influencia dels llibres. Teòrich.

LLICERÓ. m. *Art. y of.* Llis del teler, ab poch nombre de malles o bagues.

LLICORELLA. f. PIÇARRA.

LLIÇA. f. *Ant.* Lloch de brega. Lid.

LLIG. f. *Ant.* LLEI, CREENÇA.

LLIGADERÁ. f. Lligacama. || LLIGAM.

LLIGAMENT. m. A la teoria de teixits s' anomena aixís l' enunciat pera efectuarlo y 'l resultat del meteix, bé sigui ab llisos a la Jacquard o ab diferent procediment.

LLIGAR.

NO LLIGAR. mod. verbal. No avenirse les persones. *No llevarse bien, no hacer buenas migas.*

LLIGARSE. v. r. *Ant.* Compondres, pentinarse. Componerse, peinarse.

LLIGAÇA. f. Lligam, lligament.

LLIMONA (Miquel). *Biog.* Actor dels primers temps del Teatre catalá, que va assolir popularitat pêl relleu que donava als seus papers. A l' Odeon va estrenar com a segón galán molts dels *Singlots poètichs,* y a Romea *La Rosa blanca, La dida* y altres de les millors produccions d' En Frederich Soler.

LLIMOSELL. *Hidrog.* Riu del Bergadá, que és un dels brancals més importants del Marlès. Neix a la vora de casa En Llimós, no lluny de Sant Esteve de la Riba.

LLINDA. f. Part de la porta oposada al marxapeu. Dintel, lintel.

LLINDERA. f. LLINDAR, 2.

LLIÓ (El). *Geog.* Veinat del terme de Sant Martí de Riudeperes, prov. de Barcelona.

LLIPODERA (Vall de la). *Geog.* Al Canigó, dessota 'l Coll de Bocacers, rebent a la dreta les aigües del Puig de Bassibès, y a l' esquerra les de la vessant de Plá Guillem y de la Serra de Plá Rossell.

LLIPOTA. f. Cirera d' arbós. Madroño.

LLIPOTER. m. Cirerer d' arbós. Madroño.

LLIRI.

LLIRI DELS BLATS. *Bot.* Gladiolo.

LLIRI TIGRAT. *Bot.* Mena de planta de la classificació *Tigridia Pavonia.*

LLIS. Aparell destinat en els telers a sostindre y moure l' urdit. Lizo.

LLISCÁS. *Geog.* Veinat del terme d' Oristá, prov. de Barcelona.

LLISCH. *Gram. Ter. valenciá.* Llegeixo.

LLISERA. f. Vora. Borde.

LLISQUÉ. *Gram. Ter. valenciá.* LLEGÍ.

LLISQUENT, A. adj. RELLISCÓS.

LLISQUET. m. Pestell pera tancar portes o finestres. Pestillo.

LLISSA. f. Paret de tanca, barri de la casa de pagès. Cerca, pared de cerca.

LLÍSSARA. f. *Ictiol.* LLISSA.

LLISTÓ. m. *Art. y of.* A les maquinetes de taps pera el teixit mecánich, el llistó ont se disposa el dibuix ab tapets roscats.

LLISTONAR (Coll del). *Orog.* Al camí de Camprodón a Sant Aniol, esguardantse les valls de La Menera, les torres de Cabrenys y al lluny els faldars del Canigó.

LLISTONS. m. *Bot.* Mena de plantes de la classificació científica *Brachypodium ramosum.*

LLISTONET. m. dim. Listoncito.

LLIT. m. *Art. y of.* Aparell que als telers sosté el dibuix.

LLIT DE REPÒS. m. *Ant.* Canapè, o ab mellor propietat, lo que 'ls francesos anomenen *Chaisse longue.*

LLITRÁ (Miquel). *Biog.* Frare del ordre de Sant Agustí qu'era nadiu de Palamós. Era un dels més calificats predicadors de son temps havent deixat escrits alguns volums de sermons. Era provincial de la seua relligió al any 1641 y va morir al de 1649.

LLIUSONA. *Geog.* Veinat del ajuntament de Bassegoda, a la vall de la Muga.

LLIVERTAR. v. a. y derivats. LLIBERTAR y derivats més correctes.

LLOBET MAS Y NAVARRO (Francesch). *Biog.* Prior de Meyá y després abat de Gerri que vivía a les derreríes del sigle XVIII. Era fácil escriptor, se 'l suposa poeta y bon orador. Va deixar una carta pastoral respecte al contrabán que 's feia a l' alta vall del Segre (1788) y a Cervera va pronunciar una erudita oració, al proposar la canonisació del bisbe Nizeno.

LLOBINS (Plá dels). *Orog.* Planell englevat de la serra de Montells, a la vora de la Conca de Vallsabollera, a la Cerdanya.

LLOBREGAT. *Hidrog.* Riu de la prov. de Barcelona, molt important per la seua extensa conca hidrográfica. La seua direcció fins a Manresa es de N. a S. inclinantse després lleugerament al E. fins a la seua desembocadura. Neix a mitg kilometre més avall de Castellar d'En Huch, d'unes abondoses fonts que brollen a l'altura de 1295 metres sobre el nivell del mar, y corra el riu per Sant Vicents de Rus, Pobla de Lillet, Sant Llorenç prop de Bagá, Sant Salvador de la Badella, Serchs o Pont de Raventí, La Baells, Pedret, Olván, Obiols, Gironella, Puigreig, La Galera, Navás, Balsareny, Sallent, Navarcles, Castellet, Monistrol de Montserrat, Olesa, Esparraguera, Martorell, Sant Andreu de la Barca, Papiol, Pallejá, Molins de Rey, Sant Vicents dels Horts, Sant Feliu, Sant Joan Despí, Sant Boy, Cornellá y el Prat, en quin terme desaigua, després d' un curs de prop de 140 kilometres. Són nombrosos els afluents que porten al Llobregat les seues aigües, essent els principals: BANDA DRETA. La riera de Rus, provinenta del Plá d' Arols, que desaigua a Sant Vicents de Rus; el

Riutort, que desde el Coll de Pol, passa per Gavarrós, desembocant prop de la ermita de Santa Cecilia; el Bastareny que una volta aplegades les aigües dels colls de la Vena Bauma y Pendiç, passa per Sant Martí del Puig, Torre de Santa Magdalena, Bagá y Terradelles y desemboca a la vora de Sant Llorenç, prop de Bagá: la riera de Saldes que portant les aigües dels colls de la Escriga, Vallfregona, Bauma, del Torn, del Teuler, Trapa, Fumanya, Cingles de Vallcebre y Grau de Sant Climent, desaigua devant de Guardiola, després de passar per Saldes, Massanès, Vilella y Sant Juliá; la riera Sargantana, que procedeix de la Creu de Fumanya, passa per Figols, desembocant a Miljorn de la ermita de la Consolació; la riera de Peguera, que provinenta del poble de aquest nom s'uneix aigües amunt de La Baells, després de passar per Serchs; el riu Metge, que desde la Creu de Campllonch passa per Espinabelt y Berga, desaiguant al NO. de Pedret; la riera dels Molins, que devant la Fábrica del Riu, desaigua a Olván; la riera d'Aviá que molt prop de l'anterior hi desemboca; la de Clará provinenta de Guixeres, que té el seu aiguabarreig entre les fábriques de Viladomiu, passat Gironella; el torrent de Balsareny, que sota Navás desaigua al riu esmentat; la riera de Riudor, que desde Castellnou y passant per Claret y Olzinelles, desaigua al peu de Sant Benet de Bages; el Cardoner, qu' es l'afluent més important del Llobregat, fent un curs de 80 kilometres de N. a S. prové de la serra del Cadí, y entra a la prov. de Barcelona, passant per Cardona, Coromines, Sant Salvador, Convella la Vella y Manresa, desembocant al Llobregat aigües amunt de Sant Vicents de Castellet, després d'aplegar els cursos de l'Aiguadora, la riera de Navet, la de Ortons, de Coaner, de Rajadell y de Guardiola. Són además afluents de la dreta del Llobregat, el torrent de Vives, la riera de Castellvell, la de Pierola o Magarola, que recull les aigües de les de Masquefa y de la Aufábrega; el riu Anoia engrossit per les aigües de les rieres de Porquerices, de Clariana, de Malla, de Carme, de Mediona, de Lobern, de Copons, de Rubió, d'Espelt, d'Ódena, de Castellolí, de Vallbona, de Piera y de Bragallons, aflueix també al Llobregat que a la seua banda dreta, reb per últim les aigües de les rieres de Cervelló y de Torrelles. Els principals afluents de la esquerra del Llobregat són: el riu Arija que desaigua a la Pobla de Lillet; la riera de Cerdanyola que desemboca a Guardiola, la de La Nou que desaigua a Sant Salvador de la Badella; el riu Merdansol, que del Coll de Lloberes s'endreça a Borredá, desembocant devant de la ermita de La Baells; la riera de la Portella, que desde 'l santuari de la Quart desaigua més amunt de la fábrica de La Plana; la de Gironella; el torrent de Viure o de Juncar, que desemboca sota la fábrica de Viladomiu devant de la riera de Clará; la riera de Marlès que provinenta de la prov. de Girona entra a la de Barcelona per Sant Esteve de la Riba y desemboca no lluny del hostal de la Granota; el barranch de La Torre; la riera Gavarresa; el riu Calders que desaigua tocant a Navarcles, el riu de Mura, desembocant enfront de la riera de Riudor; y les rieres de Rubí, del Molí o de Vallvidrera y Gelabert.

L' aprofitament d'aquest cabal d'aigües fonamenta importantes obres hidráuliques, y promou la explotació de moltes industries establertes en les riberes del Llobregat. Tres canals de regadiu, el de Balsareny de prop de 35 kilometres de llargada, feconda les terres de Manresa y de Sampedor; el de la Infanta Carlota, rega la part baixa dels termes de Molins de Rei, Sant Feliu, Sant Joan Despí, Cornellá, Hospitalet y l'antich de Sans, desaiguant al mar sota del Cementiri del SO.; y el de la dreta rega els termes de Santa Coloma de Cervelló, Sant Boy de Llobregat, y Viladecans, desaiguant al mar al E. del estany de La Ricarda. Per altra banda, el canal Industrial de Berga, d'uns 16 kilometres de llargada, y un cabal de 2,000 litres per segón, dona vida a nombroses industries establertes en aquells indrets, mentres, apart d'això una máquina elevatoria al terme de Cornellá, pren l'aigua del riu, menantla al dipòsit de Sant Pere Martre, pera el consúm d'una part del veinat de Sarriá y de Barcelona.

LLOBREGAT (Pich del). *Orog.* Al Vallespir, prop del Portús, a la frontera francesa, demunt del poble de L'Allera, a l'altura de 924 metres.

LLOBREGAT (Plá del). Vegis PLÁ DE LLOBREGAT.

LLOBRESOLS (Benet). *Biog.* Relligiós de l'ordre de predicadors, nadiu de Girona, missioner a l'Asia y bisbe al Tonkin al any 1755. Va protestar per medi d'una carta pastoral dels desordres y manca d'acatament a les instruccions pontificies, segons una colecció de documents impresa dos anys després, renunciant el bisbat poch més tart, y retornant ab moltes fadigues a la seua terra.

LLOCATEU. m. Ferret de porta. **Pestillo.**

LLOCH ALVA. *Geog.* Veinat que forma part del municipi de Capsech, a la comarca d'Olot.

LLOCH D' ARISTORT *Geog.* Caseriu del terme de Cervelló, prov. de Barcelona.

LLOCH NOU. *Geog.* Caseriu del terme de Maó, a l'illa de Mallorca.

LLÒDRIGA. f. LLUDRIA.

LLODRIGAR. v. n. Créixer el nombre de fills. Afillar. **Aumentar en hijos, ahijar.**

LLODRIGUERA. f. Amagatall, cau. **Escondrijo.**

LLOMPART (Son). *Geog* Predi al camí de Palma a Sòller, a l'illa de Mallorca.

LLONGARRIU. *Geog.* Antich y fort casal de la Vall del Bach, a la comarca d'Olot.

LLONGUES. f. *Ter. de Tarrag.* Ronçal. **Riendas.**

LLONSA. f. LLONZA.

LLONZA. f. *Bot.* Mena de planta de la classificació científica *Aphyllantes marspeliensis.*

LLOP. m. n. p. **Lupo.**

LLOP. *Biog.* Metge del sigle XV, nadiu de Tarragona, y autor d'algunes obres llatines, que tracten de l'art de curar, entre altres *Enchirichion medicinæ,* y *De morbo postullato.*

LLOP (Plá del). *Geog.* Al Vallespir, abans d'arrivar al Coll de les Falgueres.

LLOPADA. f. Conjunt de gent d'una meteixa condició.

LLOPARRÁÇ. m. aum. de LLOP. **Lobazo.**

LLOPART (El). *Geog.* Caseriu del terme de Castelldefels, prov. de Barcelona. || — (EL). Lloch del terme de Vilalleons, prov. de Barcelona.

LLOPS (Puigs dels). *Orog.* Al Ripollès, prop de Puigsacalm, cingle geganti més enllá de la font de Santa Magdalena.

LLORDESA. f. *Ter.* LLETGESA.

LLORENÇ. *Geog.* Vegis vol. II, pág. 163.

Segell de Llorenç

LLORENÇ (Sant). *Geog.* Lloch del terme y partit jud. de Manacor, a Palma de Mallorca. || — (SANT). Caseriu de l'illa d'Ibiça, al camí de Sant Miquel a Sant Joan Batista.

LLORENÇA (Clot de la). *Geog.* Lloch embarrancat, al camí de Bagá a Puigcerdá, abans d'arrivar al Coll de Jou.

LLORENS (Pere). *Biog.* Mestre molt remarcable de l'escola de cechs y sort-muts de Barcelona, mort al any 1894. Va ésser inventor d'un mètode de lectura pêls cechs, que li va valdre distincions en congresos y concursos.

— (VICENTS). *Biog.* Notable musich, nadiu de Mallorca, que havía assolit merescut concepte per les escullides produccions de genre diferent que havía compost. Va morir als començos del any 1901.

LLORENÇÓ. n. p. dim. de Llorenç. **Lorencillo.**

LLORENTE (Feliu). *Biog.* Pintor de molta nomenada, que va neixer a Valencia al any 1712, morinthi al de 1787, y distingintse en tots els genres. Va ésser acadèmich de la de Santa Bárbara desde 1754, y més tart de la de Sant Carles. El tribunal de la Inquisició va encomenarli la censura de les obres artistiques publicades a Espanya.

LLORET (Mateu). *Biog.* Monjo de Montserrat, nadiu de Cervera, que vivía als començos del sigle XVII. Va sejornar a Italia, publicant al any 1607, a Nápols, una relació del establiment de l' ordre de Sant Benet a la regió italiana nomenada Casino.

LLORIGÓ. m. *Ter.* LLODRIGÓ.

LLORITO (El). *Geog.* Poble de la illa de Mallorca, al terme de Sineu. || Font d' esbarjo a Tarragona.

LLORT, DA. adj. Brut. **Sucio.**

LLOSA. m. PARANY.

LLOSCO, CA. adj. Gairebé cech. **Miope.**

LLOSELLA. f. Parany. **Loseta.**

LLOSES (Francesch). *Biog.* Jesuita que va neixer a Barcelona al any 1728. Va ensenyar filosofía a Calatayut y teología a Barcelona. Era orador molt eloqüent y quan la expulsió de l'ordre va ésser deportat a Italia, morint a Ferrara, ont seguía dedicantse a la predicació, al any 1782. Havia publicat algunes obres, que per modestia escrivía anònimes.

LLOSSAR. v. a. LLAUSSAR. || *Art. y of.* Al teler mecánich, donar tremp a la pala o altres ferros pera evitar el desgast dels meteixos.

LLOSTRE. adj. Fosch, vesprejat. **Obscuro, anochecido.**

LLOTGETA. f. Palco. **Palco.**

LLÒTICH, GA. adj. BRUT, LLAFRIÇ.

LLOTIGA. f. *Ter.* LLETUGA.

LLOTJA. f. LLOTGE.

LLOVI. m. LLOBÍ, LLUBÍ.

LLUCAMAR. *Geog.* Lloch del terme de Manacor.

LLUÇANÈS. *Geog.* Comarca natural que forma part de la prov. de Barcelona y té per llindars al O. el Bergadá; al S. el Plá de Bages; al N. y NE. el Ripollès y al E. la Plana de Vich. La capitalitat del antich Lluçanès és la vila de Prats, que ara correspòn al partit de Berga y bisb. de Vich. Está a l'altura de 694 met., que podria dirse, és l'alçada mitja de la encontrada, donchs el punt més enlairat és Alpens situat a 805 met., mentres que la riera d'Olost compta sols 538 met. El sistema orográfich del Lluçanès se desprèn de les alteroses serres de Malanya, La Clusa y Sant Jaume de Frontanyá, més al lluny coronades pêl magestuós macís pirenench, y en la regió les serres de Matamala, de La Quar, y de Picancel envers el N. s' oviren, com a la banda NO., les de Peguera y d' En Cijá, la serra de Pinós al O; al SO. les serres d' Espunyola, Viver, Serrateix y Cor de roure, ovirantse al NE. la serra Cavallera y 'l Montseny; al SE. a llevant les Guilleries, Puigsacalm y Cabrera, y cap al S. Montserrat y Sant Llorenç del Munt. Les rouredes, pinars, castanyers y altres boscuries, donen agradós aspecte a la comarca, ornada d' hermosos paisatges, abundanthi els ben travallats conreus, que afavoreixen en son esclat els cursos fluvials y les rieres, marcadament les de Prats, Vallidán, Devesa y Olost. Algunes explotacions industrials hi han establertes al Lluçanès, quin deixondiment han perjudicat les lluites civils del derrer sigle, y la manca de fáciles comunicacions, donchs si bé és cert que creuen a Prats les carreteres de la comarca, aquesta no té construida encara cap via ferrada, que portaría al territori positiu deixondiment. Les poblacions més significades del Lluçanès, són: Alpens, Santa Eularia de Puigbò, Salselles, Perafita, Prats de Lluçanès, Lluçá y Olost. El curs de la riera del Lluçanès, de la de Olost y del Gavarresa, solquen la comarca en diversos indrets. La serra de Pinós fa partió d' aigües entre les rieres de Marlès y Lluçanès, y la serra de Sant Martí divideix el curs de la Gavarresa, de quina és tributaria la riera del Lluçanès; el contrafort de Caragüells fa partió de les rieres de Olost y del Estany que desaigua també a la esquerra de la Gavarresa, quina conca se separa del riu Calders, passant el Pont de Cabrianes. La montanya dels Munts, que 's desprèn de Sant Agustí, envers el SE. fa partió de les rieres de Bujalons y de Sant Boi, mentres que al ramal d'Alpens se esparteixen les aigues de les rieres de Sosa y de Cussons. Apart dels camins veinals y de ferradura que passen per la comarca, s' encreuen a la vila de Prats de Lluçanès les carreteres que menen a Vich, a Berga, a Sant Quirze y a Manresa.

LLUCAR. v. a. Treure brotada, o lluchs les plantes.

LLUCARÓ, NA. adj. Tonto, totxo, estúpit atolondrat.

LLUCH. *Biog.* Ermitá nadiu de Barcelona, que va sejornar al desert rutensi de Padua a Italia a les derreríes del sigle XVI. Va escriure en aquell lloch una obra en llatí, nomenada *Historia Romualdina,* impresa al 1587, y de quina se 'n va fer a Venecia una edició en llengua italiana, al any 1590.

— (FRANCESCH). *Biog.* Relligiós de l' ordre de Sant Agustí, que vivía pêls anys de 1580. Era catedrátich de teología a Perpinyá en aquella data, y escriptor dogmátich.

LLUCH. *Geog.* Lloch de l' illa de Mallorca, a la carretera que desde Andraitx mena a Pollença.

LLUCHALCARI. *Geog.* Veinat del terme de Deyá, partit de Palma, a l' illa de Mallorca.

LLUCIA (Santa). *Geog.* Caseriu y ermita del lloch de Mancor, al terme de la Selva, partit d' Inca, a la illa de Mallorca.

LLUDRIGA. f. LLODRIGUERA.

LLUENTEJAR. v. n. **Brillar.**

LLUFRIU. *Geog.* Vegis vol. II, pág. 167.

LLUGOR. f. *Ant.* LLUHOR.

LLUHENTEJAR. v. n. LLUENTEJAR.

Segell de L'ufriu

LLUHERT, A. adj. Espantadíç. **Asustadizo.**

LLUHERTERAMENT. adv. Espantadament. **Asustadamente.**

LLUHIDAMENT. adv. LLUIDAMENT.

LLUHIRSE. v. r. LLUIRSE.

LLUHISSOR. f. LLUIÇOR.

LLUHOR. m. LLUOR.

LLUIÇOR. f. Brill, resplandor. **Brillo, fulgor.**

LLUIR.

MILLOR ME LLUIRÍA EL PEL. *Mod. verb. Otro gallo me cantara.*

LLUIS m. *Ter.* LLOVI. **Altramuz, chocho.**

LLUIS (Son). *Geog.* Predi del terme de Lluchmajor, a l' illa de Mallorca. || Lloch del terme de Maó, a l' illa de Menorca.

LLUITAR. v. a. Combatre. **Luchar.**

LLULL (Son). *Geog.* Caseriu del terme de Palma de Mallorca.

LLUM. m. *Art. y of.* A la filatura y al tissatge, se apropia aquesta paraula pera distingir la banda interior de qualsevol obgecte.

LLUMENER. m. LLUMENERA.

LLUMESANAS. *Geog.* Veinat agregat al terme de Maó, a l' illa de Menorca.

LLUMÍNICH, CA. adj. LLUMINÓS.

LLUMINOSITAT. f. RESPLANDOR, BRILLANTOR.

LLUNA.

PESCAR LA LLUNA AB UN COVE. fr. *Fam.* Cercar una cosa impossible.

LLUNES. f. Les que fa el caldo y altres liquits. Ojos.

LLUNGUINA. *Geol.* Turonet a la vora d' Olot, que forma part del anomenat bosch de Tossa, essent un volcá apagat ab cráter manifest.

LLUNYÁ, NA. adj. Que és lluny. Lejano.

LLUNYADAR. adv. Lontananza.

LLUNYADURÍA. f. Lejanía.

LLUNYANÇA. f. LLUNYARÍA.

LLUNYAT, DA. p. p. del verb LLUNYAR. || Allunyat. Alejado.

LLUNYEDOR. m. Lejanía, lontananza.

LLUOR. f. LLUHOR.

LLUPI. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Boy de Llobregat.

LLUQUERNA. f. *Ter. de Cerdanya.* LLUERNA. Claraboya.

LLUREA. f *Ant.* LLUREIA.

LLUREYA. f. *Ant.* LLUREIA.

LLUSÁ. *Geog.* Lloch del terme de Llussá, prov. de Barcelona.

LLUSCO. adj. LLUSCH.

LLUTGARDA. n. p. f. Ludgarda.

MÁ.

MÁ DE MORTER. Eina de cuina. *Majadero, mano del mortero.*

PENDRE A MANS BESADES. fr. *Fam.* Pendre ab molt de gust. *Aceptar con mil amores.*

MACABRE. m. Cosa de fossar, de morts. Macabro.

MACÁBRICH, CA. adj. Pertanyent al aspecte macabre.

MACADA. f. *Ter. ibicench.* Cop de pedra, pedrada.

MACARRÒNICAMENT. adv. D' una manera macarrònica.

MACAT, DA. adj. COPEJAT Golpeado.

MACETA. f. *Art. y of.* Als telers, peça que porta una molla espiral y serveix pera aguantar el cilindret del dibuix.

MACH. m. Bonyegadura a les eines de metall. Abolladura, bollo. || *Ter. ibicench.* Roch, pedra.

MACIÁ (Joan). *Biog.* Relligiós, nadiu de la vila de Canet, escriptor dogmátich, degá de la seu de Vich. Va morir a l' any 1725.

MACIÁ (El). *Geog.* Lloch del terme de Masíes de Roda, a la prov. de Barcelona.

MACIÁ (Son). *Geog.* Predi del terme de Benissalem, partit d' Inca, a l' illa de Mallorca.

MACIP DEL CIRI. m. *Ant.* Administrador de germandats y confraríes.

MACIU, VA. adj. MACÍS.

MACO, A. *Ter. alguerès.* XIMPLE.

MADIROLES. *Geog.* Caseriu del terme de Manlleu, prov. de Barcelona.

MADRÁS. m. A la teoría de teixits, lligament de sarja que va escalonant els fils de un a un, ab bastes regulars.

MADRIGUERA (La). *Geog.* Lloch del terme de Taradell, a la prov. de Barcelona.

MADROCH. m. *Ter. ibicench.* Embull, embolich.

MADURAR.

MADURARSEN UNA. fr. PENSARSEN UNA.

DE MÉS VERDES NE MADUREN. fr. Expressa la esperança que 's té d' obtindre quelcom, per més que sembli difícil o desproporcionat. *De menos nos hizo Dios.*

MADURITAT. f. MADURESA.

MAESTRE, A. adj. *Ant.* ASTUT, HABILIDÓS.

MAESTRÍA. f. *Ant.* ASTUCIA, HABILITAT.

MAGALLADA. f. ETZEGALLADA.

MAGATZEMS DEL SOFRE (Els). *Geog.* Lloch del terme de Hospitalet de Llobregat, prov. de Barcelona.

MAGDALENA (Santa). *Orog.* Montanya del terme d' Inca, a l' illa de Mallorca. Al sigle XVI s' establiren les monges Gerònimes al edifici allí bastit que havíen ocupat les relligioses caputxines.

MAGENCAR. v. a. Cavar la vinya pêl maig. Rendar, aparar

MAGESTÁTICH, CA. adj. MAGESTUÓS

MÁGICAMENT. adv. D' una manera mágica.

MAGORIA. *Geog.* Barri del antich terme de Sans, que ara forma part del municipi de Barcelona. Pren el seu nom de la riera que corra prop d' aquella barriada.

MAGRANER (Son). *Geog.* Caseriu del terme d' Estallenchs, partit de Palma de Mallorca.

MAGRE Y TOLRÁ (Jaume). *Biog.* Nadiu de Cervera, doctor en abdós drets, capellá del rei En Felip IV, degá de la Seu de Vich al any 1625 y mestrescola de Lleida al 1639. Va ésser cronista de la casa de Queralt.

MAGRENCH, CA. adj. MAGRISSÓ. Flacucho.

MAHUT (La). *Arqueol. y hist.* Iglesia del terme de Sant Martí de Fonollar, al Vallespir, en una de ses parts: monument antiquíssim del sigle IX, esmentat en documents d' aquella època. A les voltes del interior del temple s' hi serven excelents pintures murals del sigle XIII.

MAITINCH. *Idiot.* MEETING.

MAIMÓ, NA. adj. ENCANTAT. Pelma.

MAJAL. adj. Lo que és propi del mes de maig. Mayal.

MAJOR (Puig). *Orog.* Montanya de les illes Balears, a la de Mallorca, terme de Fornalutx, partit de Palma. Es el punt més enlairat d' aquell territori, esguardantse desd' ell joliu panorama.

MAL. s. y adj. Mal.

MAL DONAT. m. *Mal de ojo.* || ULLPRÈS.

MAL OBRAR NO POT DURAR. *Ref.* Que 's pren en el sentit recte *Dios consiente y no para siempre.*

MAL PER MAL, VAL MÈS... fr. adv. *Todavía es preferible.*

MAL QUE... fr. adv. *Aunque, por más que...*

QUI MAL NO FA, MAL NO PENSA. *Ref.* Que 's pren en son recte sentit.

MALA HERBA, MAI MOR. *Ref. Cosa mala nunca muere.*

MALABAR.

JOCHS MALABARS. Jochs d' equilibri. *Juegos malabares.*

MALABRISTA. m. Equilibrista que executa jochs malabars, a qui s' apropia també 'l mot francès de *jongleur.*

MALADAT, DA. adj. Desgraciat. **Malogrado, malhadado.**

MALADREÇA. f. Torpesa. **Torpeza.**

MALADRET. m. Poch habilidós. **Torpe.**

MALAGONYAT, DA. adj. MALAGUANYAT.

MALAGRAIT, DA. adj. **Ingrato, desagradecido.**

MALALTAGAR. v. n. *Ant.* MALALTEJAR.

MALALTIÇAMENT. adv. m. De manera malaltiça. **Enfermizamente.**

MALANDRAN. *Geog.* BALANDRAN.

MALARS. *Geog.* Lloch del terme de Gurb, prov. de Barcelona.

MALASTRAT, DA. adj. Infortunat, desgraciat.

MALASTRE. m. *Ant.* DESVENTURA, INFORTUNI.

MALATASQUERA. *Geol.* Extensió de territori volcánich d' uns 5 kilometres de llarch per 2 d' ample, enlairantse entre 'l plá d' Olot y 'l de les Preses, desde 'l peu del Puig de Cabrioles fins al Pas de Corbella, per ont corra 'l Fluviá. La carretera d' Olot a Sant Feliu de Pallarols atravessa aquell terreny.

MALAVEJAR. v. a. *Ant.* MALEJAR. || r. MALEJARSE, FERSE MALBÉ.

MALAVERANY. m. INFORTUNI. || Expressió de disgust. **Remilgo.**

MALBARAT. m. *Ant.* MALBARATAMENT.

MALBORRÁS (De). fr. De mala manera, contrariament.

MALBUJA. *Geog.* Lloch de l'illa de Menorca, proper a Maó, ont s' hi serven restes de construcció ciclòpia, marcadament l' anomenada *Taula de Malbuja.*

MALCIPAT, DA. adj. Mal forjat, mal vestit.

MALESA. f. *Ter.* Dolenteria. **Maldad.**

MALESPERIT. m. Dolent, entrevessat, dimoni. **Malo, travieso, demonio.**

MALESTANT, A. adj. *Ant.* DOLENT, DESAGRADABLE, MAL FET.

MALFADAT, DA. adj. Sense sort. **Malhadado.**

MALFERIT (Son). *Geog.* Predi a la vall de la banda del O. d' Esporles, a l' illa de Mallorca.

MALFORAT (Cim de). *Orog.* Cimall de 870 metres d' alt, a la comarca d' Olot, abans d' arribar a la Portella del Coll.

MALFORJAT, DA. adj. Mal construit, mal format, sense proporcions regulars. **Desgarrichado, zarrapastrón, jergón.**

MALGIRBAT, DA. adj. MALFORJAT.

MALGRAU (El). *Geog.* Lloch del terme de Fontrubí, prov. de Barcelona.

MALINCONÍA. f. MELANCOLIA.

MALINCÒNICH, CA. adj. *Ant.* MELANCÒLICH.

MALINQUIET, A. adj. Qui sent inquietut. **Inquieto, desasosegado.**

MAL-LLADRE (Gorja del). *Orog.* Cingles anomenats dels Espárrechs, a les Valls del Llerca, prop del aiguabarreig de les rieres d' Oix y de Escales.

MALMANAT.

SOL Y MALMANAT. fr. *Fam.* Sol y ab poques ganes de fer res. *Solo y malmandado.*

MALMENAR. v. a. Fer malbé. **Echar á perder.**

MALMENAT. p. p. del verb MALMENAR.

MALMETIMENT. m. Acte o efecte de malmetre.

MALMIRENT, A. adj. *Ant.* ABORRIT, MAL VIST.

MALPÁS. *Geog.* Caseriu del terme de Sallent, a la prov. de Barcelona.

MAL PÁS DEL TOTX. *Orog.* A la Vall de Ribes, prop del clot de Santou, al costat d'esfereidores cingleres. || — DE LA QUERA. *Geog.* Al camí de Talaixá a Sant Aniol. S' anomena també salt de la Nuvia.

MALPREUAR. v. a. Menyspreuar, rebaixar, considerar poch. **Menospreciar, denigrar, tener en poco.**

MAL ROIG. *Vet.* Malaltia que pateixen els porchs. S' anomena també ROUGET.

MALUMBÍ BORT. m. *Bot. Ter. de Menorca.* MARREUS.

MALS AVERANYS. m. **Repugnancia.** || Expressions de disgust. **Remilgos.**

MALVA-ROSA. f. *Bot* **Geráneo de olor.**

MALVESTAR. v. a. *Ter.* Llençar, prodigar. **Malrotar.**

MALVESTAT. f. Malversació dels propis bens. **Prodigalidad.**

MALVINS. m. *Bot. vulg.* **Malva.**

MALLA. f. *Art. y of.* Al tissatge, filferro de dos caps estanyat que té al mitg una boqueta pera passarhi 'l fil, y a cada un dels seus extrems una baga més grossa pera passar les barretes que formen el llis.

MALLAR. v. a. Aixafar a cops de mall. **Machacar.**

MALLÓ. m. *Art. y of.* Peça oval d' acer, de petites dimensions, contenint tres forats, un pera lligar a cada cap, y 'l del mitg pera passarhi 'l fil quan se teixeix.

MALLORCA (Illa de). *Geog.* Es la major de les que formen el grupus de les Balears y 's troba situada entre les de Menorca y Ibiça, de quina la separa l' anomenat canal de Mallorca, que té d' amplaria uns 83 kilometres, mentres que de la primera n' está separada pêl canal dit de Menorca. Está situada a 167 kilometres de distancia del SE. del cap de Tortosa, a la boca del Ebre, lloch més immediat de la costa d' Espanya, y está compresa entre 'ls paralels de 38° 16' y 38° 57' de llatitut N., y 'ls meridians de 16° 4' y 7° 11' de llongitut S. de Madrit. Té la figura d' un quadriláter irregular ab un diámetre de 98 kilometres d' O. a E. per 76 de N. a S., ab una superficie de 3,411 kilometres quadrats, comprenent l' illa de Cabrera y 'ls illots que volten la costa. El terreny és montanyós, marcadament envers el NO., ont presenta una costa abrupte, que domina l' enlairada serra coronada pêl Puig Major o de Torrella, de 1,445 met. d' elevació. Les demés costes de l' illa, encara que sien més baixes, són també pedregoses, ab molt poca platja, més tenint el mar profonditat, y sovintejant les badíes y caletes, que serven de tots els vents, no és dificultós atracarla. Ademés de la principal regió montanyosa del NO , n' hi há una al SE. de menys importancia, elevantse apenes a 700 metres al lloch ont se troven les coves d' Artá. Al centre de l' illa, els estreps d' abdues serres formen una depressió, per quina plana la via ferrada estableix les comunicacions entre Palma y Manacor. Forma quatre partits judicials: dos a Palma, un a Inca y un a Manacor, y conté 'ls següents municipis: Alaró, Alcudia, Algaida, Andraitx, Artá, Banyalbufar, Benissalem, Buger, Bunyola, Calviá, Campanet, Çampos, Capdepera, Cortitx, Deyá, Escorla, Esporles, Establiments, Felanitx, Fornalutx, Inca, La Pobla, Lloseta, Llubí, Lluchmajor, Manacor, Maria, Marratxí, Montuiri, Maró, Palma, Petra, Pollença, Porreres, Puigpunyent, Sanselles, Sant Joan, Santany, Santa Eugenia. Santa Margarida, Santa María, Selva, Sinca, Sóller, Son Servera, Valldemossa y Vi-

lafranca. Produeix el terrer grans, hortalices, llegums, vi, oli, figues, ametlles, taronges, llimones, garrofes y algunes fibres textils. Les alzines y pinedes són la seua més importanta manifestació forestal. La cria de bestiar porquí, cabriu, boví y cavallar está molt extesa, y són remarcables les seues pesqueries de peix y de crustacis. La explotació dels marbres, jaspis, pedres de construcció, guix, cals y sorra, com les mines de plom, coure, ferro y carbó de pedra, té certa importancia, y la seua industria, además de les produccions de transformació rural, manifesta desenrotllament per la seua producció de teixits, flaçades, panyos, alfombres, calçat, barrets, pastes pera sopa, etc. Com a aigües minerals, cal esmentar les clorurades-sòdiques-sulfuroses de Sant Joan de la Fontsanta. Les comunicacions marítimes y per l' interior de l' illa afavoreixen el seu tráfech floreixent. Les Balears, poblades ja als temps prehistòrichs, com aixís el restes megalítichs ho afirmen, van tindre historia y civilisació propies a l' època antiga, establintshi més tart els grechs, els fenicis y 'ls cartaginesos, y en les èpoques primitives, anomenades illes *Gimnesies*, els foners o bassetgers balears acreditaren a les guerres púniques la seua manya en el maneig de tan terrible arma. Dominaren les illes els romans comanats per Quinte Cecili Matelius, el *Baleárich*, y ja en els primers temps del cristianisme, s' esmenten ab la civilisació d' aquell temps les Seus episcopals de Mallorca, de Menorca y d' Ibiça. Envers l' any 455 els vándals s' emparaT' aquelles illes, y preses més endevant pêls goths, caigueren a les derreríes del sigle VIII en poder dels alarbs, que tenien en elles establert un regne independent al sigle XI. Preses pêls catalans y 'ls pisans comanats pel comte Berenguer III de Barcelona, als començos del sigle XII, van tornar a poder dels serraíns, y al nostre rei En Jaume I fou deguda la seua conquista definitiva, que va tindre lloch a l' any 1229. El fill del *Conqueridor*, En Jaume, va ésser l' hereu de la corona de Mallorca, impulsant la civilisació y fundant diverses poblacions a l' illa. El succeiren al soli mallorquí son oncle En Sanxe y més tart En Jaume III, que, vençut per En Pere *del Punyatet*, va morir a la batalla de Lluchmajor a l' any 1349, restant presoner son fill En Jaume IV, que no va arrivar a coronar la seua testa, y desde llevors Mallorca va restar reunida als Estats d' Aragó. || Nom que 'ls mallorquins donen a la ciutat de Palma.

MALLORQUINES. *Geo.* Caseriu del terme de Tiana.

MALLORQUINISME. m. Afició a Mallorca, preponderancia de Mallorca. || Mot propi de Mallorca introduit en altre idioma. **Mallorquinismo.**

MAMAIRE. adj. Criatura que no 's veu mai tipa de mamar. **Mamón.**

MAMAR.

MAMARHO. *Mod. adv. Tragárselo.*

MAMBLA (La). *Geog.* Lloch del terme d' Orís.

MAMERT. n. p. y

MAMET. n. p. m. **Mamerto.**

MANAÇA. f. aum. de MÁ. **Manaza.**

MANAR. v. a. ENVIAR. || APARIAR.

MANAT. m. Feixet de coses que 's té ab la má. **Manojo.** || adj. Ben arreglat. **Compuesto.**

MANAU Y AVELLANET (Lluis). *Biog.* Distingit escriptor y entusiasta propagador del ideal catalanista, que morí molt jove en 1909. Publicá un aplech de noveletes ab el nom de *Presentalles* y una comedia lírica titulada *La festa major.* Además escrigué un regular nombre de travalls literaris y polítichs en els periòdichs contemporanis, gaudint d'excelent concepte.

MANCA. f. Efecte de mancar o de no haverhi alguna cosa. **Falta, carencia.**

MANCAMENT. m. Incompliment d' una obligació. **Falta.**

MANCANÇA. f. MANCAMENT.

MANÇANA. f. Mena de poma. **Manzana.**

MANÇANERA. f. Mena de pomera. **Manzanera.**

MANÇANILLA BORDA. f. *Bot. Ter. Menorca.* Mena de planta de la classificació científica *Guapholium stœchas.*

MANCILLO (Coll de). *Orog.* Unich lloch vulnerable de les cingleres de la serra de Montgrony, al Ripollès, desde Monagals al Mal Pas.

MANDASTRA. f. *Bot. Ter. Menorca.* MADRASTRA.

MANDIÁGORA. f. *Bot.* MANDIÁGOLA.

MÁNECH.

MÁNECH D' ESCOMBRA. *Art. y of.* Arbre lateral.

MANEFLA. m. **Mequetrefe.**

MANEFLERÍA. f. Enredo. **Mequetrefería.**

MANEGAT Y DE PASTORS (Joseph Antoni). *Biog.* Escriptor relligiós, entre quines obres cal esmentar la nomenada *Cartas críticas.* Era nadiu de Puigcerdá, y canonge de Vich a l' any 1795, havent mort al de 1819.

MANEGAR. v. a. *Art. y of.* Assegurar a un arbre de la máquina una roda per medi d' una claueta.

MANEGES. *Geog.* Caseriu del terme de Tavertet.

MANETA. f. Al teler mecánich, el lloch ont se posa la má pera engegar o parar el teler.

MANETES. f. *Bot.* GRATAPEUS.

MANGANXA. f. Engany, parany. **Trampa, añagaza.** || m. Escanya pobres. **Avariento, explotador.**

MANIFASSEJAR. v. a. MANIFACEJAR.

MANIGUET. m. MANGUITO al DICCIONARI.

MANILLES. f. Per emmanillar els presos. **Manillas, esposas.**

MANLLEDA (Cingles de). *Orog.* Imponentes cingleres de La Garrotxa, que ab les de Gretania semblen tancar el pas de la riera de Sant Aniol.

MANRESA (Bonaventura). *Biog.* Escriptor relligiós del sigle XVII, que va deixar publicada una obra mística impresa en 1693. Pertanyía a l' ordre caputxina, era definidor provincial y guardiá del convent de Sta. Eularia, de Sarriá.

MANSO (Antoni). *Biog.* Actor còmich molt aplaudit del Teatre catalá de Romea, en quina companyía va entrar en 1890, morint a l' any 1905.

MANTÉ (Coll de). *Orog.* Al límit del Ripollès ab la comarca d' Olot, entre 'l macis de Puigsacalm y el cim de Costallisa.

MANUAR. m. *Art. y of.* Máquina pera doblar les metxes a les filatures, regularisant les fibres per medi de l' estiratge

MANUBENS VIDAL (Joan). *Biog.* Autor dramátich, que va produir excelents drames y comedies, de assumptes relligiosos algunes d' elles. Era fácil poeta. Va morir encara jove a l' any 1904.

MANUEL (Son). *Geog.* Predi al camí de Palma a Santany.

MANUSCRIURE. v. a. **Manuscribir.**

MANXÓ, NA. adj. dim. Carinyós. || NOIET. || MANYACH.

MANXONGA. f. *Ter. de Mataró.* Mentida. **Mentira.**

MANXONS. *Geog.* Caseriu del terme de Callús.

MANYAGÓ, NA. adj. dim. de manyach.

MANYAGOI, A. adj. dim. de manyach.

MANYAGUEIG. m. Afalach, caricia.

MANYAGUET, A. m. y f. **Cariñosito.**

MANYANS. *Geog.* Caseriu del terme de Mataró, prov. de Barcelona.

MANYOCLAR. v. a. *Ter.* MANOSSEJAR.

MANYOTA. f. Mitena. **Mitón.**

MAÑÁ (Esteve). *Biog.* Metge y gramátich, nadiu d' Ulldecona, que vivía als començos del sigle XVII. Era autor del *Enchiridiun verborum*, de quina obra se 'n coneixen una edició del 1603 a Saragoça y altra del 1621 feta a Valencia.

MAONELLA (Plá de la). *Geog.* Herbat planell de la vall de Ribes, prop de la collada de la Fontalba.

MAQUINALITAT. f. MAQUINALMENT.

MÁQUINA NOVA (La). *Geog.* Caseriu del terme del Prat de Llobregat, prov. de Barcelona.

MÁQUINA VELLA (La). *Geog.* Caseriu del meteix terme y provincia.

MAQUINETA DE TAPS f. *Art. y of.* Aparell colocat demunt del teler mecánich, roscanthi uns tapets de ferro pera formar el dibuix, que ha d' ésser d' evolució inferior a vint fils.

MARANGES (Pere Joan). *Biog.* Escriptor que a l' any 1628 va escriure un *Episcopologi de la Seu de Vich* en llati. Influit per les corrents de la seua època, adoleix l' obra d' escassa crítica.

MARAVELLAR. v. a. ADMIRAR.

MARAVELLAT. adj. ADMIRAT.

MARAVELLES. *Bot.* MARAVELLA.

MARBULENYS (Serra de). *Orog.* A la comarca d' Olot, al camí de Sant Esteve del Bas, a Fontpobre, serralada plena de roquers en sos faldars pedregosos.

MARCA (Pere de). *Biog.* Encara que l' arquebisbe francès d' aquest nom no era nadiu de la nostra terra, cal fer esment d' ell per la influencia que va exercirhi al temps de la lluita dels segadors quan el govern del rei Lluis de França. Durant els anys 1644 a 1651, aquell prelat, erudit historiaire y sabi teòlech, va sejornar a Catalunya y, pera cercar tal volta materials pera la seua obra *Marca Hispànica*, va regirar els arxius catalans, atribuintli alguns autors la desaparició d' obres valioses pera la nostra historia, de documents que aportaven llum a la diplomática, y esmenten els seus biògrafs que, retornat a França, se valía de la seua influencia y enlairada situació política pera reclamar del marquès de la Mortara, virrei de Catalunya, que li focin transmesos manuscrits relatius a la historia de la nostra terra, molts de quins no retornaren ja als arxius.

MARCÈ (Coll d' En). *Orog.* Abans d' arrivar al Plá de les Forques, a la vora dels rasos de Palau.

MARCEJAR. v. n. Fer mal temps, temps propi del mes de Març.

MARÇÓS, A. adj. MARSAL. || Propi del mes de Març.

MARCETES (Les). *Geog.* Lloch del terme de Manresa, prov. de Barcelona.

MARCH. m. *Art. y of.* LLIS.

MARCH (Antoni). *Biog.* Rector del seminari de la Seu d' Urgell, mort l' any 1899.

— (IGNASI). *Biog.* Jesuita nadiu de Manresa, famós predicador, examinador sinodal que vivía als començos del sigle XVIII.

MARCH (Puig de). *Orog.* Tossal cònich que per la banda NE. tanca la vall de Santa Pau a la comarca d' Olot. || Puig de 500 met. d' alçada sobre 'l poble de la Riba (Tarragona).

MARCH DE LA VALL. *Geog.* Lloch del terme del Bruch, prov. de Barcelona.

MARCHANT o MARXANT. *Bot. Ter. d' Olot.* ATREU.

MARE DE DEU DE PUIGGRACIÓS. *Geog.* Ermita y caseriu del terme de Montmany, prov. de Barcelona. || — (DEL COLL). Capella y caseriu del antich terme d' Horta, ara agregat a Barcelona. || — (DE LA CREU). Ermita y casa del terme de Montmaneu, prov. de Barcelona.

MARE.

MARE ENFILLADA, NO MOR ENFITADA. *Ref. El que tiene hijos al lado, no morirá ahitado.*

MARE VALENTA FA LA FILLA DOLENTA. MARE ARDIDA FA LA FILLA TULIDA.

MAREJADOR, A. Qui mareja, lo que produeix mareig.

MAREJAR. v. n. Esser molt mare, estimar massa als seus fills. Ser una madraza.

MARELL, A. m. y f. *Ter.* Fadrí o fadrina convidats pêls nuvis a llur boda.

MARES DEL VI. f. Pòsit. Poso del vino.

MARESMA. f. Terreny vehí al mar. Marisma.

MARFEGAR. v. a. y derivats. Aixafar, rebregar una cosa ab la má, a copia d' usarla. Manosear.

MARFIRSE. v. r. Marcirse.

MARFOLLAR. v. a. Passar, decaure. Ajar.

MARFULL. m. *Entom. Ter. de Valls.* MOSQUIT.

MARGALIDA. f. *Bot.* Mena de planta de la classificació científica *Cytinus hipocistis.*

MARGANELL. *Geog.* Caseriu del terme de Santa Cecilia de Montserrat, prov. de Barcelona.

MARGARIDA (Santa). *Geog.* Vila de l' illa de Mallorca, envers la banda de Llevant. Pertany al part. d' Inca, y és a la badía d' Alcudia. Té prop de 4,000 habitants.

MARGARIDETES. f. *Bot. Ter.* Hierba de los canónigos.

MARGARIDÓ. f. dim. de Margarida.

MARGEPEU. m. MARXAPEU. Marchapié.

MARGERA. f. *Ter.* MARGENADA.

MARGET. m. dim. de marge. Margencilo.

MARÍA (Coll de). *Orog.* Sota 'l macís del turó de Sant Jordi, entre les valls del riu Cer y dels Archs, a la comarca d' Olot.

MARÍA (Santa) *Geog.* Vila de l' illa de Mallorca, part. jud. de Palma; té uns 3,000 habitants, y estació de F.-C.

MARÍES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de La Llacuna, prov. de Barcelona.

MURILL (Coll de). *Orog.* Collet de l' illa de Mallorca, prop del cementiri de *La Vileta*, al camí de Palma a Calviá.

MARINA. *Geog.* Lloch del terme de Felanitx, partit de Manacor a l' illa de Mallorca. Hi há pedra de construcció molt nomenada.

MARINEL-LO (Joseph). *Biog.* Bon actor dels primers temps del Teatre catalá, company d' En Fuentes, En Cluselles, la Monner, etc., a Romea. Va neixer a Terraça l' any 1843, morint al de 1887.

— BOSCH (JOAQUIM). *Biog.* Escriptor terracench que va donar al teatre catalá, obres aplaudides, entre elles *El fill del travall*, *La festa del santuari*, y el *Rei tranquil*, als primers temps de la restauració de la nostra escena. Va morir l' any 1901.

MARIONA. n. p. dim. de María. Mariquita.

MARLÈS. *Geog.* Caseriu del terme de Llissá de Munt, prov. de Barcelona.

MARMONS. *Geog.* Lloch del terme de Capolat, prov. de Barcelona.

MARONA. f. dim. MARETA.

MAROR. f. Moviment de les ones del mar sense que hi hagi borrasca. Marea, marejada. || *Met.* Excitació d' ánim produida per qüestions intestines entre els d' un meteix partit o d' una meteixa societat. Marejada.

MARRAMAU. m. Veu forta y repetida del gat, y així 's diu: *¡Fa uns marramaus!* Maullido.

POSARSE FET UN MARRAMAU. fr. *Fam. Ponerse como una furia.*

MARRANEJAR. v. a. Fer el marrá, plorar molt fort.

MARRECA. f. *Ter.* BORDEGAÇA. || *Ter. de Tarragona.* Dona de mala vida.

MARRECH. m. *Ter.* MARRADA. || XICOT.

MARREQUET. m. *Ter.* dim. de marrech. NOIET, XIQUET.

MARRIMENT. m. Murria, tristor, migrança, neguit, anyorança.

MARRINCOLA. f. *Ter.* TRASQUERA, VIARANY.

MARRIRSE. v. r. Anyorarse, migrarse.

MARROIG (Son). *Geog.* Predi del terme de Valldemossa, part. de Palma de Mallorca.

MARROMIA. f. *Ter.* MURRIA.

MARRUBINS. m. *Bot.* Mena de plantes de les llabiades, ab flors blanques. Són un tant verinoses.

MARSÁ. *Geog.* Caseriu del terme de Castellfollit de Riubregós, prov. de Barcelona.

MARSAL (Joan). *Biog.* Escriptor del sigle XVI, que al any 1576, va publicar un aplech de traduccions de documents, máximes y sentencies d' autors italians y francesos, molt elogiada.

MARSAL (Sant). *Geog.* Parroquia y caseriu de Marratxí, part. de Palma de Mallorca.

MARSAPÁ. m. Certa pasta dolça. Mazapán.

MARTELLET. *Art. y of.* Al teler mecánich una peça que quan la trama falla, tiva la forquilla fent parar el teler.

MARTÍ (Andreu). *Biog.* Capitá de galeots, que al any 1737, va escriure un progecte d'urbanisació, jardins, y serveis higiénichs de Madrit, endreçantlo al rei.

— (ESTEVE). *Biog.* Remarcable gramátich, doctor en arts y catedrátich a la universitat de Barcelona, al any 1613. Va publicar travalls didáctichs.

— (FRANCESCH). *Biog.* Carmelita, nadiu de Barcelona, que vivía a les derreríes del sigle XIV y era autor d' obres relligioses.

— Y DE CARDENYES(JOSEPH DE). *Biog.* Erudit arqueòlech y un dels més remarcables coleccionistes de obres artístiques de Barcelona, ont ja entrat en anys, va morir al any 1903. Les seues coleccions de cerámica y d' indumentaria catalanes eren valioses. Pertanyía a la Academia de Belles Arts, de quina n' era consiliari y havía publicat bons travalls de crítica y d' historia.

— Y FRAMIS (ZENÓN). *Biog.* Competent y antich professor de la Escola Normal de Mestres de Barcelona, ont va morir als 83 anys de la seua etat al de 1903. A les seues iniciatives, se va deure a mitjans del sigle XIX l' establiment de les Escoles Normals a Espanya.

MARTÍ (El). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Martí de Riudeperes, prov. de Barcelona.

MARTÍ (Sant). *Geog.* Cova del terme d' Alcudia, part. d' Inca, a Mallorca a la vora del caseriu anomenat *Poble nou.* Les construccions relligioses que l' ornaven, han desaparescut. || Predi del partit de Manacor, terme de Vilafranca, a l'illa de Mallorca.

MARTICALA. f. *Ter. Ibicench.* Mona.

MARTICOT. m. *Ter. ibicench.* Mico.

MARTINENCH. m. *Bot. Ter. de Vich.* Roure.

MARTINYÁ. *Geog.* Antich casal de la comarca d' Olot, al plá de les Forques.

MARTORELL. *Geog.* Lloch del terme de Torelló, a la prov. de Barcelona.

MARTORELLENCH, CA. adj. Natural o propi de Martorell, prov. de Barcelona. Martorellense.

MARTRI. m. MÁRTIR.

MAS. m. Feix de fils de seda, de bitllets, etc. Mazo.

MAS (El). *Geog.* Lloch del terme de les Masíes de Roda, prov. de Barcelona. || — (EL). Caseriu del terme de Sant Fruitós de Bages, prov. de Barcelona. || — (EL). Lloch del terme de Torá, prov. de Barcelona. || — ARNAUS (EL). Caseriu del terme de Sant Feliu Sasserra, prov. de Barcelona. || — BADÍA (EL). Caseriu del terme de Sant Feliu Sasserra, prov. de Barcelona. || — BARGALLÓ (EL). Lloch del terme de Olivella, prov. de Barcelona. || — BOFÍ (EL). Lloch del terme de Folgaroles, prov. de Barcelona. || — CABALLÉ (EL). Lloch del terme de Sobremunt, prov. de Barcelona. || — CATARRO (EL). Caseriu del terme de Santa Margarida, al Penadès. || — COLL (EL). Caseriu del terme de Palou, prov. de Barcelona. || — CONDAL. Caseriu del terme d' Avinyonet, prov. de Barcelona. || — CORT NOU (EL). Caseriu del terme de Olesa de Bonesvalls, prov. de Barcelona. || — CORT VELL (EL). Lloch del terme d'Olesa de Bonesvalls, prov. de Barcelona. || — CORRONS (EL). Cases soles del terme de Manresa. || — COTA (EL). Caseriu del terme de Castellví de la Marca, al Penadès. || — DE CORNET (EL). Barriada del terme de Sallent, prov. de Barcelona. || — DEL PUIG. Veinat del terme d'Esparraguera, prov. de Barcelona. || — DE LA FIGA (EL). Caseriu del terme de Castellví de la Marca. || — DE LA MOSCA (EL). Caseriu del terme de Fontrubí. || — DE LA PANSA (EL). Caseriu del terme de Castellví de la Marca. || — DE LA RIERA (EL). Lloch del terme de Pontons, prov. de Barcelona. || — DE LES FONTS. Veinat del terme de Vallirana, prov. de Barcelona. || — DEN COLL. Lloch del terme de Sant Martí Sarroca, prov. de Barcelona. || — DEN FEIXES (EL). Lloch del terme de Cabrera d'Igualada. || — DEN GALL (EL). Caserin del terme d'Esparraguera, prov. de Barcelona. || — DEN LIRI (EL). Lloch del dist. mnnpal. de Sitges, prov. de Barcelona. || — DEN MESTRE (EL). Lloch del terme de Olivella, prov. de Barcelona. || — DEN PALAU. Veinat del terme de Vilanova y Geltrú. || — DEN PEDRO (EL). Caseriu del municipi de Cubelles, prov. de Barcelona. || — DEN PÍ (EL). Lloch del terme de Pierola, prov. de Barcelona. || — DEN SORT. Veinat de Sant Pere de Riudevitlles, prov. de Barcelona. || — DEN SURIOL (EL). Caseriu del terme de Fontrubí. || — DEN VENT (EL). Lloch del terme de Ódena, partit d' Igualada. || — DONADEU (EL). Caseriu del terme de Sant Fost de Capcentelles, prov. de Barcelona. || — DORCA (EL). Veinat del dist. munpal. de La Ametlla, prov. de Barcelona. || — FARELL. Veinat del terme de Caldes de Montbuy. || — FERRER. Lloch del terme de Begues, prov. de Barcelona. || — FERRER. Caseriu del terme de Manlleu, dist. jud. de Vich. || — FUMAT. Veinat del municipi de Castellet, prov. de Barcelona. || — GRANELL. Caseriu del terme de Santa Margarida, prov. de Barcelona. || — GRAU. Lloch de Sant Vicents de Torelló, part. jud. de Vich. || — GUIX. Veinat del terme de Manresa. || — JANÉ. Caseriu del terme de Santa Eugenia, part. jud. de Berga || — JOAN. Lloch de Vilalleons, prov. de Barcelona. || — LLORENS. Veinat del terme de Torelló, part. de Vich. || — LLOVET. Barri del dist. munpal. de Caldes de Montbuy. || — MARSAL (EL). Caseriu del dist. munpal. de Prats de Lluçanès. || — MAYOL (EL). Caseriu del terme de Sitges, part. jud. de Vilanova y Geltrú. || — MURÉ (EL). Veinat del dist. munpal. de Plá de Penadès. || — MUYÓ (EL). Caseriu del terme de Fontrubí, prov. de Barcelona. || — OLIVET (EL). Lloch del dist. de Castellar, prov. de Barcelona. || — PASQUAL. Caseriu del terme de Caldes de Montbuy. || — PINELL (EL). Lloch del terme de Palafolls, prov. de Barcelona. || — PINYOL (EL). Lloch del terme de Fontrubí, prov. de Barcelona. || — PONTONS (EL). Caseriu del dist munpal. de Pontons, prov. de Barcelona. || — PRATS (EL). Lloch del terme de Palafolls, prov. de Barcelona. || — QUEROL (EL). Lloch del terme de Manresa. || — RAMPINYO (EL). Caserius dels districtes

de Martorelles y de Reixach, prov. de Barcelona. || — REIG (EL). Veinat del terme de Sant Bartomeu del Grau, prov. de Barcelona. || — RIBALTA (EL). Lloch del terme de Sant Fost de Capcentelles, prov. de Barcelona. || — RIPOLL (EL). Veinat del terme d'Ódena, part. d'Igualada. || — RIPOLL (EL). Veinat del terme de la Selva, prov. de Tarragona. || — ROIG (EL). Caseriu del terme de Fontrubí, prov. de Barcelona. || — ROMANÍ (EL). Veinat del terme predit. || — ROS (EL). Lloch del terme de Mollet, prov. de Barcelona. || — ROURE (EL). Caseriu del poble de Santa Eugenia, dist. de Berga. || — ROVIRA (EL). Lloch del terme de Torrelles de Foix, prov. de Barcelona. || — SABUTAL (EL). Caseriu del municipi d' Olivella, prov. de Barcelona. || — SAPERA (EL). Caseriu del dist. municipal de Pontons, prov. de Barcelona. || — (SON). Predi del terme d' Esporles, a l'illa de Mallorca. || — SUAU (EL). Caseriu del terme de Manresa. || — VELLET (EL). Caseriu del terme de Fontrubí, prov. de Barcelona. || — VILA (EL). Veinat del terme de Cervelló, prov. de Barcelona. || — VINERA. Caseriu del terme de Sant Llorenç Savall. || — XUP (EL). Lloch del dist. munpal. de Manresa.

SEMBLAR UN MAS ROBAT. fr. *Fam.* Se diu de la casa ont hi há pochs mobles, o be hi són desordenats, dels despatxos ont hi estan revolts els papers, o els genres, etc.

MASALLERES (Collet de les vores de). *Geog.* A la comarca d' Olot, demunt de la vall de Sant Juliá de Cabrera.

MASANDELL (Plá de). *Geog.* A la comarca de Olot, al peu de l' alterosa montanya volcánica del Croscat.

MASCLESA. f. Virilidad.

MASCLÍ (Mal). m. Mal de ventre molt fort.

MASCOU. *Geog.* Veinat del terme de Santa Pau, prov. de Girona.

MASDEMUNT. *Geog.* Veinat del terme de Sora, prov. de Barcelona.

MASEGA. f. *Ter.* Alborot, soroll.

MASEGAR. v. a. *Ter.* Xafar a una persona a força d'apretarla o de tocarla ab les mans. Achuchar. || Xafar la roba o qualsevulla altra cosa a força de tocarla o de donarli cops. Ajar.

MASET (El). *Geog.* Caseriu del terme de Malla, prov. de Barcelona. || — (EL). Lloch del municipi de Sant Quirse Safaja, prov. de Barcelona. || — D'ABAIX (EL). Caseriu del dist. munpal. de Corbera, prov. de Barcelona. || — DE CAN GRAU (EL). Veinat del terme de Sant Martí Sarroca, al Penadès. || — DE CAN MARGARIT (EL). Lloch del municipi de Sant Esteve Sasrovires, prov. de Barcelona. || — DE PARERES (EL). Barriada de Fontrubí, prov. de Barcelona. || — DE LES VINYES (EL). Lloch del terme de Subirats, prov. de Barcelona. || — DEL BATISTA (EL). Caseriu del meteix terme. || — DEL BRUGAL (EL). Veinat del terme de Santa Margarida, part. del Penadès. || — DEL CARDÚS. Lloch de Lavit, prov. de Barcelona. || — DEL CUSCÓ. Veinat de Castellví de la Marca, al Penadès. || — DEN BORRELL. Caseriu del terme de Piera, prov. de Barcelona. || — DEN VALLS. Caseriu del terme de Masquefa, provincia de Barcelona.

MASETS (Els). *Geog.* Veinat del terme de Castellolí, partit d' Igualada.

MASFERRER. *Geog.* Lloch del terme de Malla, prov. de Barcelona.

MASGRAU. *Geog.* Caseriu del terme de Tabèrnoles, prov. de Barcelona.

MASGUINEU. *Geog.* Veinat del municipi de Torrelles de Foix, prov. de Barcelona.

MASÍA DEL NADAL. *Geog.* Lloch del terme de Terraçola, prov. de Barcelona. || — DEL RECTOR (LA). Caseriu del terme d' Olivella, prov. de Barcelona. || — DE LA MASSANA (LA). Veinat del terme de Fontrubí, prov. de Barcelona. || — DE LA VERNA (LA) Caseriu de Torrelles de Foix. || — DE LES VALLS (LA). Veinat del meteix terme. || — D' EN PERS (LA). Lloch del districte municipal de Vilanova y Geltrú. || — D' EN ROMEU (LA). Veinat de Fontrubí, a la prov. de Barcelona.

MASIAIRE. m. Pagès que viu a masía. Forano.

MASIENCH, CA. adj. Qui viu a masía o és propi de masía. Forano.

MASJORDÁ. *Geog.* Lloch del terme de Jorba, partit d' Igualada.

MASMITJÁ (El). *Geog.* Caseriu del terme de Santa Eugenia de Berga, al Bergadá.

MASÓ Y GOULA (Joseph). *Biog.* Musich compositor contemporani, que va neixer a Barcelona al any 1877, morinthi al de 1910. Va compondre algunes peces líriques molt aplaudides, entre elles el *Fossar de Sau,* una missa de *Requiem,* y havia aplegat ballets y cançons populars, que armonisava, y havía donat a coneixer a la secció folklorista del Centre Excursionista de Catalunya, de quin era un dels socis més actius. Ab sa moller Na María Vila, feren una creuada per les regions catalanes, donant a coneixer nostres capdals cançons populars. Va fundar l' Orfeó del Foment Regional de La Sagrera y era vis-director de la Schola Orpheònica.

Joseph Masó y Goula

MASOT (El). *Geog.* Veinat del terme de Moyá, prov. de Barcelona.

MASOVERÍA (La). *Geog.* Lloch de Sant Bartomeu del Grau, a la prov. de Barcelona. || — DEL AIMERICH. Veinat de Santa Eugenia, al Bergadá. || — DE TORTADÉS. Caseriu del terme de Vilanova de Sau, a les Guilleries.

MASPONS (Joseph). *Biog.* Distingit actor catalá, que va ésser molt aplaudit, formant part de la companyía d' En Chas de Lamotte, al teatre Romea, en la temporada de 1867-68.

MASSANA (La) *Geog.* Veinat del terme de Fontrubí, prov. de Barcelona.

MASSANELLA (Puig de). *Orog.* Tossal del terme de Sòller, partit de Palma de Mallorca.

MASSANET (Son). Predi del camí de la Vileta, a l' illa de Mallorca.

MASSATGE. m. *Med.* Procediment curatiu pera restablir la circulació de la sanch, usat en certes afeccions congestives.

MASSIP, A. m. y f. *Ant.* Menor d' edat, qui está subgecte a una tutela. Menor de edad.

MÁSTACHS. m. *Bot.* Xicoira amarganta.

MASTAGUERES. f. pl. *Bot. ter.* XICOIRA AMARGA.

MATA (La). *Geog.* Barri del terme de Fontrubí, prov. de Barcelona. || — (LA). Veinat de Sora, prov. de Barcelona. || — (LA). Caseriu de Vilalleons, prov. de Barcelona. || — (LA). Veinat de Banyoles. || *Popul.* BARCELONA.

MATACÁ f. Pedra grossa. **Pedrusco.** || *Bot.* Nou vòmica. **Nuez vómica.**

MATACANS. f. *Bot.* EBUL.

MATAFOCHS, *Bot.* Jara.

MATAMALA (Vall de). *Geog.* Lloch entremitg del Bergadá y 'l Ripollès, no lluny del Pont del Diable, bastit demunt d' una barrancada provinenta del cim de la serra de Matamala. || — Veinat de Gayá, prov. de Barcelona.

MATANEGRA (Coll de). *Orog.* Collada de 2,282 metres d' altura, a la serra del Cadí.

MATAPOLL. m. *Bot.* MATAPOY. **Coca.**

MATAR.

MATAR EL CUCH. mod. verb. **Hacer boca.**

NO MATARSHI. Fer les feines a poch a poch. **Andar á las bonicas.**

MATARONÍ, NA. adj. Nadiu de Mataró.

MATAVERA (La). *Geog.* Caseriu de Santa María del Corcó, prov. de Barcelona.

MATES o CARRER DE LES MATES. *Geog.* Caseriu del terme d' Abrera, prov. de Barcelona.

MATEU (Sant) *Geog.* Caseriu y terme parroquial de l' illa d' Ibiça.

MATHOSES (Joan Antoni). *Biog.* Gramátich, doctor en arts que vivía als començos del sigle XVI. Era gironí, havent fet un compendi de la gramática llatina del doctor Alexandre de Viladeu, y és de creure que va ésser l' autor del primer llibre imprès a Espanya, estampat a Barcelona al any 1468.

MATILDETA. n. p. dim. **Matildita.**

MATINAIRE. adj. MATINER.

MATINÉ. m. Sach de tela blanca a mena de pentinador, usat per les dones. **Matiné.**

MATINEJADOR, A. adj. MATINER.

MATINER. m. A la segona guerra civil de 1843, nom que 's donava als facciosos.

MATIU. m. MATIÇ **Matiz.**

MATLLEUET (El). *Geog.* Caseriu del terme de Castellví de la Marca, al Penadès.

MATOLL. m. Munió de mates. **Matorral.**

MATONARSE. v. n. Parlant de la llet. Tornarse mató. **Cuajarse.**

MATRIMONI. m. *Bot.* **Primaveras.**

MATSALER, A. adj. *Ter.* GEMEGÓS. || Qui sempre se queixa pera que 'l compadeixin. **Jeremias, quejumbrón.**

MATTINNI (Francesch). *Biog.* Erudit relligiós carmelitá, que vivía al sigle XVI, esmentat per Marcillo com a un dels homes de major eloqüencia y saber del seu temps. Entre les seues obres refereixen Corbera y Marcillo un bon aplech de les antiguetats de la seua ordre.

MATURACIÓ. f. MADURESA. **Madurez.**

MATURRANGA. f. *Fam.* Dona de no massa bona conducta. **Mujer deshonesta.**

MATXACAR. v. a. Aixafar, batre. **Machacar.**

MATXOCAR. v. a. MATXUCAR.

MATXUCAR. v. a. Rebregar. **Ajar, apañuscar.**

MATXON. m. *Arq.* FLORÓ.

MATZINES. f. *Bot. Ter. de Menorca.* Mena de plantes de la classificació científica *Solamum sodomecum.*

MATZINÓS, A. adj. VERINÓS. **Venenoso.**

MAXANT, A. adj. *Ant.* Dolent, coent. || MEIXANT.

MAY. adj. MAI.

MAI DE LA MEUA VIDA, MAI DE LA VIDA. fr. adv. *En mi vida, en dias de dias, en los dias de la vida.*

MAYA, *Bot. Ter. de Menorca.* Mena de planta de la classificació *Parietaria officinalis.*

MAYANS. *Geog.* Lloch del terme de Manlleu, partit de Vich. || Caseriu del terme de Mataró, conegut també per Manyans.

MAYRENYS (Francesch). *Biog.* Relligiós del sigle XV, que pertanyia a l' ordre de Sant Francesch, autor d' una obra de teología, impresa a Lleida al any 1485 per Enrich Rottel de Saxonia, que havía estampat al any 1479 el breviari illerdench.

MECHANT (Guillem). *Biog.* Escriptor del sigle XIV, autor d' un manuscrit datat al any 1376, que se servava al Arxiu Reial, y que la reina Na Violant, desde Montçó, al any 1389, esmenta com a *libre molt bell e bò.*

MEDES (Les). *Geog.* Antich veínat que pertanyia a la Baronía de Santa Pau, a la comarca d' Olot.

MEDICINA CASULANA. Remei preparat a casa. **Medicina casera.**

MEDINA (Joseph). *Biog.* Provincial de l' ordre de Sant Francesch, lector jubilat, calificador del Sant Ofici, y autor del llibre imprès a Barcelona al any 1705 ab el títol: *Directorio de prelados.* Era nadiu de Terraça.

MEDIONA (Narcís). *Biog.* Relligiós de les derreríes del sigle XVII, ministre provincial dels servites, y autor d algunes obres pietoses.

MEFITISME. m. Viciació del aire per causa de qualsevol agent, que alterant la seua puresa, li dongui propietats de corrupció. **Mefitismo.**

MEGALÍTICH, CA. adj. *Arqueol.* Nom que s' apropia als antichs monuments y construccions en quins hi entraven pedres de molta grandaria, com els menhirs, dolmens, obelischs, etc. **Megalítico.**

MEIR (Joseph). *Biog.* Famós rabí del Mitjorn de França, que va neixer a Avinyó al any 1496, morint al de 1553. Entre les seues obres és prou remarcable una que ab el títol de *Anals dels reis de França y de la niçaga otomana.*

MEIXANT, A. adj. No gaire bò, mitjá. **Pasable.**

MELANGIOSAMENT. adv. m. *Ant.* TRISTAMENT.

MELICH. m. LLOMBRIGO.

MÈLIS. m. El cor del pí. **Graznada.**

MELLORET, A. adj. dim. MILLORET.

MENA (Carlota de) *Biog.* Primera actriu catalana, que va començar al Odeon la seua carrera artística al any 1866, com a dama jove, entrant a la companyía d' En Tutau, havent en ella estrenat les produccions d' En Vilanova, Pin y Soler, Guimerá y Pitarra, com havía fruit aplaudiments al estrenar les tragedies d' En Víctor Balaguer a Romea l' any 1879. Va morir a Sabadell al any 1902. Sigué una de les més eminents actrius catalanes.

MENAÇADA. f. Amenaça. **Amenaza.**

MENAÇADORAMENT. adv. De manera menaçadora. || MENAÇADORAMENT.

MENAÇAR. v. a. Amenaçar. **Amenazar.**

MENAR.

MENAR ANIMALS O CARRUATGE. fr. adv. *Llevar del diestro, conducir.*

MENAR LA PRESSA. fr. adv. *Meter ó dar prisa.*

MENAR PÊL RONÇAL O PER LA BRIDA. fr. Que s' usa en son sentit recte. *Llevar del cabestro ó del diestro.*

MENDIVIL (Son). *Geog.* Lloch de l' illa de Mallorca, al camí de Palma a Santany, abans d' arrivar al caseriu d' Aranyaça.

MENDOZA DE VIVES (María). *Biog.* Poetissa y novelista, que encara que nascuda a la prov. de Málaga a l' any 1819, va aportar el seu talent a la nostra renaixença literaria. Era llorejada autora de delicades composicions literaries en catalá y en castellá, haventse distingit en els primers certámens dels Jochs Florals de Barcelona. A edat avençada va contreure segones noces ab l' eximi escriptor y periodista En Joan Mañé y Flaquer, morint a l' any 1894.

MENESCAL. m. **Albéitar, veterinario.**

MENESTRALADA. f. Conjunt de menestrals.

MENESTRALÍA. f. Condició de menestral.

MENINES. *Bot.* Mena de plantes del genre de les nomenades *Narcissus poeticus.*

MENJAIRE. adj. Qui menja afanyós. **Comilón.**

MENJALLA. f. Menja, pastura.

MENJAR. v. a.

MENJAR MÉS QUE UN MAL LLEIG. fr. *Fam.* Menjar molt y ab golafrería. *Comer como un sabañón.*

MENJARSE. v. r.

MENJARSE LA PARTIDA. *Mod. adv. Oler el poste.*

MENORCA. *Geog.* Está situada a la banda E. del extrem septentrional de Mallorca, de quina la separa l' anomenat canal de Menorca, d' uns 37 kilometres, a la banda més estreta. La seua forma és un rectángul ab direcció de O. a E, essent la seua dimensió major de 50 kilometres y de 15 la més petita, y poguenlse calcular la seua superficie d' uns 800 kilometres quadrats. La seua constitució orográfica és bastant plana y tant sols cap al centre de l' illa se enlaira, reeixint la montanya Toro, que té d' alçaria uns 357 met. La capital és Maó y se reparteix l' illa en sis municipis: Alayor, Ciutadella, Ferreríes, Maó, Mercadal y Vilacarlos. L' autoritat militar de Menorca resideix a la capital, un dels punts millor fortificats d' Espanya, ab el castell de la Mola, encara que la moderna artillería exigeix obres complementaries pera assegurar aquella banda de les Balears. En lo eclesiástich, el bisbat de Menorca té la Seu a Ciutadella, que abans era capital de l' illa. El port més important de Menorca és Maó, al extrem SE. de l' illa. La costa Nort és accidentada, ab nombrosos illots y combatuda pêl vent N. El territori pot considerarse dividit en dues regions: la del N., que forma petits tossals sense vegetació, y la del S., formada per una collada contenint profons barranchs ab conreus escullits, que la terra d' aluvió impulsa. El sol és de composició caliça y 'ls desprendiments del pedregall dels cims de sa part montuosa sembren arreu palets de totes mides. Les pedreres són abundoses, essent dignes d' esment les de pçarra, prop de la Mola, y afermen la significació geològica l' illa, tant com la seua importancia histórica, els monuments megalítichs, navetes y talaiots que al seu territori poden ésser estudiats y atreuen les observacions dels arqueòlchs a Torralba, a Calacoves, a Graumes, a Sant Cristòfol, a Ciutadella, etc. Les coves de Parella, el Llach, el Bufador del Diable y altres belleses naturals, y les salines prop de Suncavell, són també dignes d' observació y estudi. El conreu d' arbres fruiters, el taronger y llimoner entre ells, de les llegums y hortalices, y les industries agrícoles, havent pres prou increment l' apicultura, al ensemps que les produccions textils y de blanquería, donen concepte de la laboriositat de la població menorquina. La raça primitiva establerta a l' illa de Menorca degué tindre certa cultura, segons els monuments prehistòrichs mostren, y a ella seguiren en la possessió de Menorca els cartaginesos, els romans, els goths y 'ls alarbs abans de pertányer desde 1232 al regne de Aragó y anys després al de Mallorca. A l' any 1538 els turchs, comanats per Mustafá Piali, atacaren la illa, que va fer heroica defensa, fent recular les naus dels que preteníen ampararsen, memorant l' heroisme y fidelitat dels menorquins el nomument alçat al Born de Ciutadella. Quan la lluita de successió se ampararen de Menorca els anglesos a l' any 1708, y passá l' illa durant el sigle XVIII al poder dels francesos, dels espanyols y dels anglesos altra vegada, fins que, signat el tractat d' Amiens, va restar definitivament ocupada per les forces espanyoles a les derreríes d' aquella centuria. D' aquell temps prové la construcció de la vila anomenada Vilacarlos, que van començar a bastir els anglesos, dedicantla al seu rei En Jordi, per quin motiu s' anomenava Vilajordi, y al establirshi definitivament els espanyols, va ésser consagrada al rei En Carles IV.

MENTA DE BOU. *Bot.* Mena de planta de la classificació *Mentha rotandifolia.* Mastranzo.

MENTA ROMANA. *Bot.* Menta crespa. Hojas de Santa María.

MENTAL. adj. Pertanyent a la intelligencia.

MENTALITAT. f. Estat mental d' una persona o poble. Mentalidad, estado mental.

MENUT. *Geog.* Predi a l' illa de Mallorca, a la vora de Pollença.

MERAVELLA. f. Maravilla

MERCADEIG. m. REGATEIG.

MERCADER Y DE BELLOCH (Enrich de). *Biog.* Distingit agricultor, de noble niçaga, que va ésser un dels més decidits en establir a Catalunya els estudis d' apicultura, essent fundador y director de la societat ab aquest fí establerta. Va traduir l' obra de Layens y Bourniers relacionada ab la cría de les abelles, y va instituir la revista *El Colmenero Español.* Va morir a l' any 1903.

— (GASPAR). *Biog.* Comte de Cervelló, autor de una obra dedicada al rei En Carles II, impresa a Barcelona a l' any 1697 ab el títol de *Retrato político del Señor Rey Alfonso VIII.*

— (Y DE BELLOCH (JOAQUIM DE). *Biog.* Illustrat arqueòlech y noble catalá contemporani, que va neixer a Mataró a l' any 1824, morint en la seua possessió senyorial de Cornellá l' any 1904. Hereu d' una de les families catalanes del temps de la reconquesta, al 1871, li va ésser rivalidat el títol de comte de Belloch que als seus passats havíen otorgat els reis de la casa d' Austria. Home de molta cultura, havía publicades obres históriques de valua, una d' elles relativa al monestir de Sant Pau del Camp, fundat per un dels seus passats, y altre la *Fulla arqueològica,* que tant va contribuir a l' any 1878 a propagar la afició a aquests estudis. Havía format un museu remarcable, catalogantlo, y que son hereu, l' actual comte, serva ab bon zel. Pertanyía a l' Academia de Belles Arts de Barcelona, a la Societat Arqueològica de Tarragona, a l' Academia Arqueològica de Bèlgica y a altres doctes corporacions.

— (LLORENÇ). *Biog* Actor dels primers temps del modern Teatre Catalá, que va assolir reputació en notables companyíes. Era primer barba.

MERCERISAR. v. a. Operació química pera donar al cotó teixit el brill de la seda.

MERCÈS. f. Mot de cortesía, d' agraiment. || interj. Gracias, muchas gracias.

MEREIXENÇA. f. MEREIXENSA al DICCIONARI.

MEREIXER.

SENSE MEREIXERHI CAP MAL. Sense tenirhi culpa. *Sin comerlo ni beberlo.*

MEROBAUDES. *Biog.* Poeta llatí, nadiu de Barcelona, que vivía a l' any 401 y va escriure poemes contra els errors dels arrians. Alguns autors han posat en dubte la seua nacionalitat, que Labbé referma.

MEROLA (Santa Maria). *Geog.* Veinat prop de la riera de Merola, al Bergadá.

MÉS. adv.

MÉS BÉ. *Mejor.*

MÉS BEN FET. *Mejor hecho.*

MÉS CAP ALLÁ. *Más allá.*

MÉS CAP AQUÍ. *Más acá.*

MÉS ENLLÁ. *Más allá.*

MÉS MAL FET. *Peor hecho.*

MÉS MALAMENT. *Peor.*

MÉS POCH, MÉS POCA, MÉS POCHS, MÉS POQUES. *Menos.*

MÉS QUE... *Aunque sea, por más que sea...*

MÉS TART O MÉS AVIAT. *Tarde ó temprano.*

MÉS AVIAT S' ATRAPA UN MENTIDER, QUE UN COIX. *Ref.* Que la mentida és més repugnant que un defecte físich. *Más presto se coge al mentiroso que al cojo.*

MÉS CURA LA DIETA QUE LA LLANCETA. *Ref.* Vol dir que 'l repòs pot més que les operacions. *Más cura la dieta que la lanceta.*

MESA (Antoni de). *Biog.* Metge y llegista molt remarcable dels començos del sigle XV. Era nadiu de Girona, autor d' alguns travalls de la seua facultat y doctor en la meteixa.

MESADER, A. m. y f. Moço o criada llogats per mesos.

MESATICEFAL, A. adj. *Antrop.* S' anomena ai-

xís el crani que reuneix condicions intermedies entre el colicocefal y braquicefal. **Mesaticéfalo.**

MESICAR. v. a. *Ter.* Mercar, comprar.

MESOLOGÍA. f. Coneixement dels medis.

MESOLÒGICH. adj. D'ambent, de medi respirable.

MESQUIDA. f. MESQUITA.

MESQUITA. f. **Mezquita.**

MESQUITA (La). *Geog.* Lloch del terme de Sant Llorenç Savall. || Caseriu del terme de Suria.

MESSA. f. Sembrats de blat, ordi y altres grans de fer pá. **Miés, mieses.**

MESTRAT o MESTRATGE. *Geog.* Comarca natural, al N. del regne de Valencia, quins llindars són: al NE. y E. el territori de la Ribera del Ebre y la prov. de Castelló de la Plana, que tanca també el territori al S; al O. y NO. el regne d'Aragó. Té per capital Morella, y entre les seues poblacions significades cal esmentar Sant Mateu, Xiva, Vallbona, Rossell, Portell y Castellfort. El territori és escabrós y trencat, y aquella meteixa topografía, va contribuir a que fos teatre d'encarniçades lluites, durant la guerra dels set anys. Pertanyía llavors ençara, abans de la nova repartició de provincies, a l'ordre militar de Montesa, de quin mestre va pendre el nom. Actualment el Mestratge, comprèn territoris dels partits d'Albocácer, Sant Mateu y Vinaroç, ab petita part dels de Mo ella, Lucena y Castelló de la Plana. En tota la comarca s' hi troven espargides nombroses cases de camp, anomenades *masades* que 'ls seus amos arrenden ab el terreny que les rodeja. En sa major part és poch fructifer el sol, dificultós de conreuar, essent abundoses les rouredes y alz nars, ont se nodreix molt bestiar boví, si bé a la banda oriental de la regió les valls y les planuries tenen majo: fertilitat, ab tot y la escassesa de les aigües, produint la terra de secá abundosos grans y essent prou remarcable en ella la cullita del vi.

MESTRES (Miquel). *Biog.* Escriptor relligiós, lector de teologia jubilat, que vivía a les derreríes del sigle XVII, y va ésser un dels biografs més estudiosos de Sant Antoni de Padua, haventse fetes diverses edicions de la seua obra.

MESTRÍVOL. adj. Cosa perfecta, feta ab mestría. **Obra maestra.**

MESURA (Adeudat). *Biog.* Docte relligiós del ordre de Sant Agustí, autor d'una obra cronològica comprenent els anys de 1654 a 1669, pera el servei del culte, ab remarcables notes y advertencies.

MESURAT. adj. Parlant de persones. **Mesurado.**

METAMORFISME. m. Transformació.

METRALLA. *Min.* Part de ferro colat que ix de la fosa d'un forn, y se refreda tret dels motllos. || *Fig.* Conjunt de paraules ofensives, desvergonyiments y dicteris. || *Fig.* Munió de moneda de poch valor.

METXA. f. *Art. y of.* A la preparació de filats, se anomena aixís a la veta, una vegada ha rebut la torció de la máquina metxera. || Al teixit és la passada molt groixuda que ab altres de primes se combina.

MEUCA. f. *Art. y of.* Reculatacos.

MEUQUES (Collet de). Al Bergadá, no lluny de la iglesia de Serchs.

MEXANT, A. adj. De poch valor. || MEIXANT.

MIALGÍA. f. Dolor als muscles. **Mialgía.**

MIANA (La). *Hidrog.* Riera de la comarca d'Olot, que corra pêl desert sot del seu nom, al peu del coll de Salom.

MIANO (Can). *Geog.* Caseriu al camí que mena de Palma a Deyá, a l'illa de Mallorca.

MICARELLA. f. Menudencia, cosa o fracció molt reduida. || *Ter.* S' apropía a la persona que sía desnarida.

MICARELLES. S' usa sols com modo adverbial: A MICARELLES. DE MICA EN MICA.

MICHEL (Joan). *Biog.* Poeta del Mitjorn de Fraça, que vivía al sigle XV, essent autor del poema *Embarras de la Fire de Beucaire.*

MICO.

MICO FILÓS. fr. *Fam.* Depectiu. *Chisgarabís.*

MIÇOYA. f. dim. de mica.

MICROBIOLOGÍA. f. Descripció, coneixement dels microbis. Tractat dels microbis.

MICROBIOLÒGICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la microbiologia.

MIERAS (Son). *Geog.* Lloch del terme de Mur, part. d'Inca, prop de l'Albufera.

MIERES. *Geog.* Aquesta població, una de les més importantes de La Garrotxa, forma municipi ab els veinats de la Freixa, Brugueroles, Ruitlles y Samontá, reunint en conjunt 1280 hab.

MIG. adj. MITJ, MITG.

MIGRARSE.

MIGRARSE LES PLANTES. v. r. *Anublarse, atizonarse.*

MIGRAT, DA. adj. Aixiquit, reduit de tamany.

MIJÁ. m. *Ant.* MEDI.

MIJÁ, NA. adj. *Ter.* MITJÁ.

MILANS (Bonaventura). *Biog.* Metge barceloní molt famós del sigle XVIII. Va ésser autor d' algunes obres entre elles *Sinopsis formularum medicarum*, y de *Disentería Castrensi.*

MILITARESCH, CA. adj. Posat, organisme o ordenació a lo militar. **Militaresco.**

MILITARISME. m. Sistema de govern en que 'l braç de la nació, o siguin els militars, ocupa 'l lloch del cervell, o sigui dels homes pensadors, representat per l'element civil. **Militarismo.**

MILITARISTA. adj. Partidari del militarisme.

MILLÁS. *Geog.* Caseriu del terme de Cornellá de Llobregat, prov. de Barcelona.

MILLORET, A. adj. dim. de millor. **Mejorcito.**

MINERALISAT, DA. adj. **Mineralizado.**

MINEROLECH. m. Qui és entès en mineralogía, l'ensenya, o escriu d'aquest coneixement. **Minerólogo.**

MINS, A. adj. Prim, feble.

MINÚSCULAMENT. adv. D' una manera minuscula. **Minúsculamente.**

MINVADOR, A. adj. Qui minva.

MINVAR. v. n. **Menguar, decrecer.**

MINYONA. *Imp.* f. Carácter de lletra de set punts tipográfichs. **Miñona.**

MINYONÁÇ, SA. m. y f. aum. de minyó.

MINYONÍA. f. MINYONESA.

MINYONOT, A. m. y f. XICOTOT. **Muchachote.**

MIQUEL (Domingo de). *Biog.* Mestre superior y autor d'una munió de remarcables obres didáctiques, de ciencies y d'agricultura. Era nadiu de Vilach (Lleida) y va dirigir la Escola Normal de Barcelona als anys de 1849 a 1858, y després la de Lleida fins a 1879. Va morir al any 1880, havent prestat a la ensenyança y a la cultura en general ben senyalats serveis.

Domingo de Miquel

— (PAU). *Biog.* Cabo dels moços de l'esquadra de Barcelona, pêls anys de 1864 a 1868, y comandant del cos, al ésser aquest reformat després de 1876. Era valent, y va prestar serveis assenyalats als interessos públichs y personals.

— (VICENS). *Biog.* Recomenable primer actor y di-

rector de la companyía del teatre de Romea, als anys 1889 y 1890, que va obtindre molts aplaudiments en l' interpretació de les modernes produccions catalanes.

MIQUEL (Sant). *Geog.* Lloch del terme de Manacor, a l' illa de Mallorca. || Antiga iglesia y barriada de Campanet, a l' illa de Mallorca.

MIR (El). *Geog.* Caseriu del terme de Santa María de Besora.

MIRABÒ. *Geog.* Veinat a la vall de Valldemossa, a l' illa de Mallorca.

MIRALLATGE. m. Espejismo.

MIRALLES Y GALAUP (Francesch). *Biog.* Distingit pintor contemporani, nadiu de Barcelona, ont va morir l' any 1901. Tenía estil propi y colorit brillant, tant com acertada composició, essent els seus quadres molt apreciats al mercat francès.

MIRALLES. *Geog.* Veinat del terme de Veciana, prov. de Barcelona.

MIRALLES o CONVENT DE ROSANES. *Geog.* Caseriu del terme de Castellví de la Marca.

MIRALLES. *Geog.* Lloch del terme de Cardona.

MIRALLES (Puig de) *Orog.* A la vora de Plá Traver, al lloch que s' obra el Ras de Clivillés, al Ripollès.

MIRALLES (Coll de). *Orog.* Al Bergadá abans de arrivar al Hostal d' Estany Clar.

MIRALLES (Pont de). *Geog*, Al Bergadá, prop de l' estació de La Baells, construit demunt del curs del Llobregat, al camí de Berga a Sant Quirze de Besora.

MIRAMAR. *Geog.* Caseriu d'esbarjo al Montjuich, terme de Barcelona.

MIRAMBELL. *Geog.* Lloch del terme de Calonge, prov. de Barcelona. || Veinat del terme de Balenyá, a la prov. de Barcelona.

MIRANDA DELS FRARES. *Geog.* Lloch del terme de Valldemossa, a l' illa de Mallorca.

MIRAR.

MIRAR PRIM. *Mod. verb. Hilar delgado.*

NO MIRAR PRIM. *Mod. verb. No dar muchas vueltas á alguna cosa.*

¡NO MIRIS PRIM! *Iròn. ¡Echese y no se derrame!*

MIRAR DE CUA D' ULL. fr. *Fam. Mirar de reojo.*

QUI MÉS MIRA MENYS HI VEU. fr. *Fam. met.* Vol dir que en moltes ocasions al més llest li fregeixen. *Quien más mira, menos vé.* || També significa que a vegades un excès de suspicacia fá que un hom se equivoqui. *Quién más mira, menos vé.*

SER UN MÍRAM Y NO 'M TOCHS. fr. *Fam.* Ser molt delicat y escrupulós en totes les coses. *Ser un mírame y no me toques.*

MIRATGE. m. MIRALLATGE. Espejismo.

MIRLIS. m.

ESTAR MIRLIS. fr. *Fam.* ESTAR BEGUT.

MIRLOT m. MERLOT. Mirlo.

MIRMANDA. *Geog. ant.* Població antiga del Vallespir, ara desapareguda, que s' assegura ocupava el terme de Terrats, riera amunt del Cantarana (Rosselló) y degué tindre tanta importancia, que a la comarca s' hi conserva la dita: *Quan Barcelona era un prat, Mirmanda era ja ciutat.* Són nombrosos els contes y llegendes que se serven a la regió, relatius a la ciutat desaparescuda. || Enrunat castell feudal prop del monastir de Poblet.

MIRÓ. *Biog.* Comte de Barcelona, que ab el seu germá Borrell va governar desde 954 fins a 966.

— (ANTONI). *Biog.* Doctor en teología y rector de la ciutat de Cervera que l' any 1566 va escriure un *Comentari dels preceptes del decálech.*

— DE SANT MARTÍ (ARNAU). *Biog.* Noble cavaller del sigle XI, que va ésser un dels compiladors del còdich dels Usatges. Al any 1089, era governador dels castells d' Olèrdola y d' Aramprunyá.

MIROTEIG. m. Cercar ab mirades. Miroteo.

MISERICORDIA (La). *Geog.* Santuari y caseriu del terme de Canet de Mar, a la costa de Llevant.

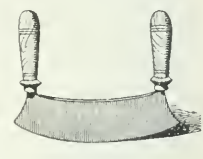
MISÈRRIM, A. adj. Misérrimo.

MISSONEISME. m. Neofobía. || Horror a les coses noves. Misoneismo.

MITANT. m. *Ter.* MITJANT, MITJ.

A MITANT CAMÍ. fr. adv. *Ter.* A mitg camí. *A medio camino.*

MITJALLUNA. f. Eina de tall en forma de mitja lluna y un mánech vertical a cada cap que serveix pera picar la carn pera fer pilota, botifarres, etc. Tajadera, trinchante.

Mitjalluna

MITJALLUNA. f. *Art. y of.* Soports que tenen aquesta forma y aguanten el plegador.

MITJANT (Coll). *Orog.* Collada de 2,500 metres alta al Conflent, entre Pich de Gallináç y Pich Redón.

MITJANER, A. adj. MITJA.

MITJANSER, A. m. y f. MITJANCER.

MITJANTS. adv. t. Mediados. || S' usa sols anteposantli la preposició *a.*

A MITJANTS DEL MES, DEL ANY, DEL SIGLE, etc. fr. adv. *A mediados del mes, del año, del siglo,* etc.

MITJAPRESA. f. Pastilla de xocolata. Pastilla, onza.

MITJARRIALLA (Fer). f. Mitgriure, somriure.

MITJAVILA (Ricart). *Biog.* Frare del ordre de menors, que vivia al sigle XIV. Va escriure un *questionari* que se servava a la biblioteca de Ripoll, relatiu al llibre IV de les sentencies.

MITJEVAL. adj. Pertanyent o relatiu a la Edat Mitja.

MITJORN (Coll de). *Orog.* A la comarca d' Olot, ab 865 metres d' alt, ont atravessa un camí que va de La Pineda a Sant Feliu del Bach.

MITJOT. m. *Fam.* La bossa dels diners. Bolso.

MITJPARTIR. v. a. Partir por la mitad ó por el medio.

MITJRIURE. m. Fer mitja rialla, somriure.

MITX. m. MITJ al DICCIONARI. || MITG.

MIXTURAT, DA. p. p. del verb MIXTURAR. || adj. Meçclat, mixte, barrejat. Mezclado, mixto, revuelto.

MODEGAR. v. a. Tallar ab la falç. Hozar.

MODERNISACIÓ. f. Acte y efecte de modernisar. Modernización.

MODERNITAT. f. Estil o cosa nova.

MODILLÓ. m. *Arquit.* Modillón.

MODOS.

HA APRÈS DE MODOS A PORQUERES. fr. *Ter.* Se diu d' aquell que no 'n té.

MODÓS, A. adj. Que té modos. Ben educat.

MODOSAMENT. adv. m. Ab modos, ab criança, ab educació.

MODOSET, A. adj. dim. de modós. Modosito.

MOFERÈS. *Geog.* Predi del terme de Calviá, part. de Palma de Mallorca, ont s' hi serven nombroses tradicions fantástiques.

MOGIQUERIA. f. Pesadesa, cançonería.

MOHIMENT. m. MOVIMENT.

MOIX, A. adj. HUMIT, MULLAT.

MOIX BLANCH (Son) *Geog.* Predi del camí de Son Rapinya, enfront de Son Puigdorfila, a l' illa de Mallorca.

MOIX NEGRE (Son). *Geog*. Caseriu del terme de La Vileta, partit de Palma de Mallorca.

MOIXAINA. f. *Ter*. Manyaguería. || PESSIGOLLA. MOIXAINES Y DITADES DE MEL. FALAGUERIES.

MOLÁ (El). *Geog*. Caseriu del terme de Montseny, prov. de Barcelona.

MOLA D' EN CASELLES. *Geog*. Prop de Sant Juliá de Cabrera, al camí de Sant Esteve a Torelló.

MOLAS Y PI (Joan). *Biog*. Actor distingit del Teatre catalá, que va contribuir als primers temps del meteix als èxits d' En Frederich Soler, interpretant magistralment les seues produccions.

MOLELLES. *Geog*. Caseriu del terme de les Masíes de Sant Pere de Torelló.

MOLES. *Geog*. Veinat del terme de Sant Pere de Torelló.

MOLES (Font de les). *Geog*. A les montanyes del Canigó, sota meteix de la collada d' aqueil nom, a l' altura de 2,265 metres.

MOLETONS. *Geog*. Caseriu de Vilanova del Camí, prov. de Barcelona.

MOLGOSA (Jaume). *Biog*. Antich primer actor còmich del teatre de l' Odeon, que va morir al any 1907. Havía travallat en la major part de teatres de Catalunya, y imitant a altres actors del seu temps va escriure algunes produccions de genre lleuger entre altres, *Un bateig a cops de puny*, *Les orelles de Don Pau*, etc.

MOLÍ (El). *Geog*. Barriada de Corneliá de Llobregat. || — (EL). Veinat del terme de Hospitalet, prov. de Barcelona. || — (EL). Lloch del terme de Montmeló, prov. de Barcelona. || — (EL). Caseriu del terme de Olesa de Montserrat. || — (EL). Veinat del terme de Palausolitar, prov. de Barcelona. || — (EL). Caseriu del terme de La Roca, partit de Granollers. || — (EL). Lloch de Sant Mateu de Bages, partit de Manresa. || — (EL). Veinat del terme de Torrelles, prov. de Barcelona. || — DE CAN NADAL O D'ALTARRIBA (EL). Caseriu del terme de Sant Martí de Riudeperes, prov. de Barcelona. || — DE CAN OLIVERES (EL). Lloch del terme de La Garriga. || — DE DALT DEN VICENTS (EL). Lloch del dist. munpal. de Sant Joan de Vilassar. || — DE LA ABADÍA (EL). Veinat del terme de Igualada. || — DEL ABADAL (EL). Barriada del terme de Santa Margarida, al Penadès. || — DE LA CLARELLA (EL). Lloch del dist. de Santa María de Besora. || — DE LA CODINA (EL). Veinat del terme de Sant Bartomeu del Grau. || — DE LA CORBERA. Barriada del poble de Santa María de Besora, prov. de Barcelona. || — DE LA COROMINA. A la comarca d' Olot, al camí que passant pêl Grau, mena a Falgars, demunt de la riera de La Faja. || — DEL ADROGUER (EL). Lloch del terme de Torelló. || — DE LA FUSTERA. || — DEL ESTAPÉ. || — DEL ALBANELL (EL). Veinat del terme de Malla, prov. de Barcelona. || — DEL ALMATELL (EL). Barriada del terme de Sobremunt, prov. de Barcelona. || — DEL AMAT (EL). Lloch del terme de Sant Pere de Terraça. || — DE LA PALMA (EL). Lloch del terme de Cubelles, prov. de Barcelona. || — DE LA ROCA (EL). Lloch del terme de Perafita, prov. de Barcelona. || — DE LES FERRERES (EL). Caseriu del terme de Sant Bartomeu del Grau. || — DE LES FOSSES (EL). Veinat del terme de Sobremunt, prov de Barcelona. || — DE LES GUITERES (EL) Veinat del meteix terme. || — DE LES TRES CREUS (EL). Lloch del terme de Sabadell. || — DEL CERDÁ (EL). Caseriu de La Pobla de Lillet. || — DEL COLOMÁ (EL). Caseriu del terme de Subirats. || — DEL ESPELT (EL). Lloch de La Pobla de Lillet. || — DEL ESQUIS (EL). Lloch de Taradell. || — DEL ESTAPÉ O DE LA FUSTERA (EL). Veinat del terme de Cubelles, prov. de Barcelona. || — DEL FOCH (EL). Caseriu del terme de Santa Margarida. || — DEL MAS ANDREU (EL). Barriada de Sant Vicents de Torelló. || — DEL NIU (EL). Caseriu del terme de La Baells, prov. de Barcelona. || — DEL PUIGMACIÁ (EL) Lloch del terme de Sobremunt, prov. de Barcelona. || — DEL RAURELL (EL) Caseriu del terme de La Quart, al Bergadá. || — DEL RIERAL (EL). Caseriu del terme de Castellar, prov. de Barcelona. || — DEL SANT (EL). Caseriu del terme de Barbará, prov. de Barcelona. || — DEL SOLER (EL). Caseriu del terme de Sant Sadurní de Osormort. || — DEL VENDRELL (EL). Caseriu del terme de Tona. || — DEL VERDAGUER (EL). Caseriu del terme de Balenyá. || — DEL VILELLA (EL). Caseriu de La Pobla de Lillet. || — DEN BARATA (EL). Veinat del terme de Castellar. || — DEN BONASTRE (EL). Lloch del terme de Cervelló, prov. de Barcelona. || — DEN BUSQUETS (EL). Caseriu del terme de Castellar. || — DEN CA'N SANTJOAN (EL). Caseriu del terme de Moncada, prov. de Barcelona. || — DEN CASANOVES (EL). Veinat de les Masíes de S. Hipòlit de Voltregá. || — DEN COLL (EL). Lloch del terme de Moncada, prov. de Barcelona. || — DEN DOU (EL). Barri del poble de Barberá. || — DEN DULCET (EL). Caseriu del terme de Manlleu, prov. de Barcelona. || — DEN FOGÁS (EL). Veinat de Sant Quintí de Mediona, prov. de Barcelona. || — DEN FONT (EL). Barri de S. Pere de Terraça. || — DEN GALÍ (EL). Caseriu del meteix terme. || — DEN GALÍ (EL). Lloch del terme de Barberá, prov. de Barcelona. || — DEN ILLA (EL). Lloch de Fogás de Monclús, prov. de Barcelona. || — DEN MARTINET (EL). Caseriu de Ripollet. || — DEN MORNAU (EL). Lloch del terme de Sant Pere de Terraça. || — DEN ORIACH (EL). Caseriu del meteix terme. || — DEN PALLÓS (EL). Lloch del terme de Moncada, prov. de Barcelona. || — DEN RATÉS (EL). Lloch del terme de Santa Susagna, prov. de Barcelona. || — DEN ROSANES (EL). Caseriu del terme de Sant Martí de Riudeperes. || — DEN SALETA (EL). Veinat de les Masíes de S. Hipòlit de Voltregá. || — D' EN TORT (EL). Caseriu del terme de Sant Quintí de Mediona. || — DE PANELLA (EL). Caseriu de La Pobla de Lillet, prov. de Barcelona. || — DE PLANTALAMOR (EL). Caseriu de Santa Eugenia, de Berga. || — DE REGUANT (EL). Lloch del terme de Suria, prov. de Barcelona. || — DE TER (EL). Caseriu de Vilanova de Sau. || — DE TERRÉS (EL). Lloch de Capolat, prov. de Barcelona. || — DE VALL-LLOSERA (EL). Caseriu del terme de Seva, partit de Vich. || — DE VENT (EL). Veinat de Mataró. || — DE VILADECANS (EL). Lloch del terme de Fogás de Monclús, prov. de Barcelona. || — D' ORDEIG (EL). Al terme de les Masíes de Sant Hipòlit de Voltregá. || — FARINER (EL). Lloch del terme de Gelida. || — GRAN DE LA BLEDA (EL). Caseriu del terme de Sant Martí Sarroca.

MOLINA (Plá de la). *Geog*. Lloch proper a Sant Joan de Mataplana, ont s' ajunten els dos rierals de Santou y de Mataplana, formant el torrent de Agrafull, originari del Merdás. || — (LA). Lloch del terme de Sant Feliu Sasserra.

MOLINAR (El). *Geog*. Caseriu del terme de Palma de Mallorca.

MOLINES (Joseph). *Biog*. Doctor en teología, rector de l' iglesia del Pí de Barcelona, auditor de la Rota y regent de la Penitenciaria, que va refusar per modestia 'ls bisbats de Tortosa, de Cáller y de Saragoça. Era home molt docte, haventse publicat a Roma al any 1728 moltes de les seues decisions de la Rota. Elegit al any 1713 Inquisidor general, va morir al de 1719, quan n' havía complert 74 de la seua edat.

MOLINET. m. *Árt. y of*. A la preparació de filatures, s' anomena aixís el plat giratori que serveix pera plegar la veta.

MOLINIER (Joan Bta.). *Biog*. Famós predicador del sigle XVIII, que va neixer a Arlès envers l' any 1675, morint a París al any 1745. Era autor de bones obres místiques, havent deixat escrits catorze volums de sermons.

MOLINOT (El). *Geog*. Caseriu del terme de Sant Martí del Bas, prov. de Barcelona.

MOLÍ NOU. *Geog*. Veinat d' Ódena, partit de Igualada. || Lloch del terme d' Olost, prov. de Barcelona.

MOLINS Y PUIG (Joseph Pau). *Biog.* Docte bibliòfil de les derreríes del sigle XVIII, que va ésser bibliotecari de l' oratori de Sant Felip Neri a Barcelona, havent redactat al any 1796 un erudit catálech de la meteixa.

MOLINS (Els). *Geog.* Barri de les Masíes de Roda, part. jud. de Vich. || — (ELS). Lloch de Sant Pere de Riudevitlles, prov. de Barcelona. || — DE SEGUR. Caseriu del terme de Veciana. || — DEL PAS DE L' AIGUA. Barriada del terme de Capellades, prov. de Barcelona. || — NOUS (ELS). Lloch del districte de Gelida, prop de Barcelona. || — POLVORERS. Lloch del terme de Manresa. || — VELLS (ELS). Barri del terme de Gelida. || Grupo de molins del terme d' Alcover.

MOLI PAPERER. *Geog.* Caseriu del districte de Palau Tordera, prov. de Barcelona.

MOLIST (El). *Geog.* Veinat del terme de Taradell, prov. de Barcelona.

MOLITG (Banys de). *Geog.* Establiment termal d' aigües sulfuroses, sòdiques, sodades y azoades, al Conflent, a l' altura de 520 metres, prop del poble d' aquell nom. El marquès de Llupiá va fer alçar el primitiu establiment al any 1786.

MOLÍ VELL (El). *Geog.* Lloch de les Masíes de Sant Hipòlit de Voltregá. || — VERMELL (EL). Caseriu del terme de Barbará, prov. de Barcelona.

MOLSÓS, A. adj. Cobert de molsa. **Musgoso.**

MOLSUT, DA. adj. Lo que té molsa. **Musgoso.** || m. Ben cobert de carn, com: braços *molsuts.*

MÒLT. adj. MOLGUT.

MOLT, A.

MOLTA FRESSA Y POCA ENDREÇA. *Ref. Mucho ruido y pocas nueces.*

MOLTA. f. MOLGUDA.

MOLL.

MOLL, A. adj. Mullat. **Mojado.**

NO HI HÁ MOLL SENSE ÓS. fr. No haverhi res, per bò que sigui, que no tingui 'ls seus inconvenients. *No hay rosa sin espina.*

MOLLAR. *Bot.* Mena de presseguer. **Melocotonero.**

MOLLEDA. f. Molla de pá. **Miga.**

MÓN.

PERDRE 'L MÓN DE VISTA. fr. *Fam.* No sapiguer algú lo què li passa. *Perder la chaveta.*

MON, DA. adj. Pur, pulit. **Mundo.**

MONÁ (El). *Geog.* Caseriu del terme de Vilanova de Sau, prov. de Barcelona.

MÒNACH. m *Geog.* Principat de la costa francesa del Mediterrani.

MONAGALS. *Hist.* Antich monastir o refugi de benedictins, anterior al de Ripoll, assegurant la tradició que vora d' ell s'havía enlairat una població desaparescuda. El lloch ont se creu que existíen és al Ripollès, entre 'l clot de Santou y la clotada de Grats.

MONÁS (Basses de). *Geog.* Planell herbat a la vora d' Oix, en mitg del que s' hi destaca la Bassa gran de Monás, estanyol de bona extensió. || — (SERRA DE). Relligada ab el Coll de Les Falgueres, envers el Plá de la Muga.

MONASTIR. *Geog.* Caseriu de La Pobla de Lillet, prov. de Barcelona.

MONCAU D' ABAIX. *Geog.* Caseriu del terme de Tagamanent, a la prov. de Barcelona. || — DE DALT. Veinat del meteix terme.

MONDANITAT. f. Condició de mondá. || Expertament, ab experiencia del mon. **Mundanidad.**

MONDIAL. adj. Lo que és del món o hi pertany, com: civilisació *mondial.* **Mundial.** || MUNDIAL al DICCIONARI.

MONDONY. *Hidrog.* Riu del Vallespir que tè 'l seu aiguabarreig ab el Tech, als banys d' Amelia, cantó d' Arlès, al departament dels Pirineus Orientals.

MONDOYS. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Joan de Fábregues, prov. de Barcelona.

MONELLOTS. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Bartomeu del Grau, prov. de Barcelona.

MONELLS. *Geog.* Veinat del meteix terme.

MONER (Fr.). *Biog.* Poeta, escriptor y relligiós de l' ordre de menors, nadiu de Perpinyá. Vivía a les derreríes del sigle XV, y va assolir en son temps renom d' ingeniós. Va escriure en catalá y en castellá, y ademés de la novela *Fiamela y Pámfilo*, la *Sàtira contra les dones*, les *Cobles de les tisores*, y altres composicions en prosa y en vers, se li atribueixen nombrosos travalls literaris, de llenguatge un xich descuidat. Se coneixía una impressió d' elles feta en temps d' En Joan II, y altra estampada a Barcelona per En Carles Amorós l' any 1528.

MONER. *Geog.* Caseriu del terme de Vilanova de Sau, prov. de Barcelona.

MONGAT. *Geog.* Caseriu del terme de Tiana, prov. de Barcelona. Té estació de ferrocarril a la vía de Mataró.

MONGES (Plá de les). *Geog.* A la Vall de Ribes, abans d' arribar al Plá d' Anyella.

MONGET (Son). *Geog.* Lloch del terme de Mur, partit d' Inca, a l' illa de Mallorca.

MONIATO. m. MONIAT. **Buniato, boniato.**

MONJIA (La). *Geog.* Veinat del terme de Sant Feliu Sasserra.

MONJÓ (Son). *Geog.* Predi del terme de Lluchmajor, partit de Palma, a l' illa de Mallorca. Als camps aquells va lliurarse 'l combat que va acabar ab el regne de Mallorca en temps d' En Jaume III.

MONLLOR (Joan Bta.). *Biog.* Relligiós de Sant Geroni de la Murtra, cosmògraf y geògraf remarcable al sigle XVI.

MONNER (Agustí). *Biog.* Popular actor de mitjans del sigle XIX, que va travallar en les primeres produccions del modern Teatre catalá, y era a son temps molt aplaudit y estudiós.

MONODIA. f. *Mus.* Cant que a l' època grega executava, ab acompanyament de lira, un sol individuu. || Monòlech, a les tragedies. || Mena de plany o cant funerari d' una sola veu.

MONÒDICH, CA. adj. *Mus.* Estil de la monodia.

MONODISTA. m. *Mus.* Qui cantava monodies.

MONPALAU. *Geog.* Lloch de l' illa de Menorca, al terme de Mercadal.

MONRÁS (Joseph). *Biog.* Remarcable jurisconsult y assessor de la Capitanía General de Catalunya al sigle XVII. Va afegir dues consultes a l' obra del comentarista de dret En Xammar.

MONSONEGA. f. *Ant.* MENTIDA.

MONSONEJAR. v. n. Sumiquejar, plorar sense llágrimes. || *Ter. de Sopeira.* Tindre sòn.

MONTAGÚ (Carles). *Biog.* Doctor en medicina, que va neixer a Barcelona al any 1823, morinthi al de 1903. Posseía gran criteri científich y bon concepte professional.

MONTALEGRE. *Geog.* Monastir al terme de Tiana, prov. de Barcelona.

MONTANER. m. *Ant.* Caçador, guardabosch. **Montero.**

MONTANER (Pere). *Biog.* Relligiós que pertanyía a l' ordre d' Ignasi de Loyola. Va neixer a Barcelona al any 1734, morint a Ferrara, ont va sejornar desde la expulsió de la Companyía. Havía escrit varies obres en llengua italiana.

MONTANER (El). *Geog.* Caseriu del terme de Sobremunt, prov. de Barcelona.

MONTANTS. m. *Art. y of.* Al teler mecánich, les peces acollades al arbre anomenat porta taules.

MONTANYA. *Geog.* Predi de l'illa de Mallorca, al camí d'Escorca a Pollença. || — (LA). Vall extensa del Bergadá, ont s'hi troben abundosos jaciments de lignit cretaci y molts interessants exemplars de fòssils. || — (LA). Caseriu del terme del Hospitalet, prov. de Barcelona.

Segell de la Baronía de Montbuy

MONTASPRE. *Geog.* Caseriu del terme d'Olèrdula, al Penadès.

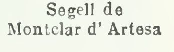
MONTBARDÓ. *Geog.* Veinat de La Pobla de Lillet, prov. de Barcelona.

MONT BRAM. *Hidrog.* Riu del Vallespir, que cola per la vora del castell de Pujol.

MONTBUY. *Geog.* Caseriu del terme de Bigues, al Vallès, que formava part de l'antiga baronía de Montbuy.

MONTCAU. *Geog.* Poble del Bergadá que té per anexe el de Guixés.

MONTCLAR D'ARTESA. *Geog.* Poblet de la provincia de Lleida, al districte d'Artesa de Segre.

Segell de Montclar d'Artesa

MONTCLÚS DE DALT. *Geog.* Veinat del terme de La Pobla de Lillet. || — DE BAIX. Caseriu del meteix terme.

MONT-CORONAT. *Hidrog.* Torrent que s'uneix ab la riera de Nohedes, al districte de Prades, al Conflent

MONTELANCH (Guillem de). *Biog.* Doctor en dret canònich molt erudit, autor d'algunes obres manuscrites, esmentades ab elogi pêl P. Caresmar, que les havía consultades al Arxiu de la Seu de Barcelona.

MONTELLS Y NADAL (Francesch). *Biog.* Catedrátich de química aplicada a les arts als començos del sigle XIX, y autor de varies obres, entre quines cal esmentar *Idea suscinta físico-química sobre la infección y desinfección* (Granada, 1834).

MONTESIÓ. *Geog.* Tossal del terme de Santa Margarida, partit d'Inca, a la vora de la badía d'Alcudia, a l'illa de Mallorca. Al cim hi há un santuari, a quin s'hi endrecen sovint romiatges.

MONTESQUIU (Castell de). *Hist. y geog.* Al terme de Sant Quirze de Besora s'hi troba aquest casal de bella apariencia encara, que havía pertenescut als comtes de Santa Coloma. Va ésser bastit al sigle XVI y serva encara alguns detalls de la seua primera construcció y en una de les cares un ben travallat escut d'armes.

MONTEYS (Joseph). *Biog.* Relligiós de l'ordre de menors, remarcable predicador que vivía a les derreríes del sigle XVII, havent imprès al any 1699 una obra nomenada *Via Sacra.*

MONTEYS. *Geog.* Quadra del terme de Tavertet, prov. de Barcelona.

MONTGURNÍ. *Orog.* Nom antich que s'apropiava a l'Edat Mitjana a la montanya de Puigsacalm.

MONTIPOSIT. *Orog.* Alt tossal avençat de la Serra d'Entreperes, al camí de Camprodón al Puig de Bassegoda. Té l'altura de 470 met. y está situat abans de bifurcarse aquell camí ab el que puja de Tortellá.

MONTJUICH (Bernat de). *Biog.* Jurisperit del sigle XIII, esmentat per Antoni Agustí, que va intervindre en la organisació del Dret a l'illa de Mallorca. — (JAUME). *Biog.* Home de lleis, contemporani de l'anterior y que va intervindre, com ell, en les informacions y concells dels lletrats barcelonins pera la adaptació del Dret foral catalá a Mallorca.

MONTJUICH. *Geog.* Caseriu del terme de Fontrubí, prov de Barcelona. || Montanya que serveix de llindar al plá de Barcelona per la banda SO. y té 175 met. d'altura. Per la part SE., quin indret banya la mar, és escabrosa, més practicable per el NE. y SO. y suaument inclinada envers el NO. Té pedreres de bon material de construcció y abundosos terrenys de un polsós carbonat de cals, anomenat *terra d'escudelles.* La montanya és tan propera a Barcelona, que una de les barriades de la capital, la del Poble Sech, s'extén per la seua banda NE. de Santa Madrona. Corona la montanya una fortalesa començada desde les lluites del sigle XVII, havent figurat a l'historia de Barcelona el nom d'aquell fort als sitis de 1651, 1697, 1706 y 1714, essent molts els sangnants combats sostinguts prop d'ell fins a la guerra de la Independencia, y havent deixat pavorosa remembrança a Barcelona el bombeig que desde Montjuich va disposar a l'any 1843 el general Espartero. Al terme de la montanya hi han establerts molts llochs d'esbarjo, y a la banda de mar, desde 1885, hi ha instalada la nova necròpolis barcelonina, que tanca monuments funeraris de molta valua.

MONTMAJOR. *Orog.* Montanya que descendeix a la banda septentrional de La Garrotxa, envers la collada de Sant Pau, servintli de llindar per aquella banda.

MONTMANEU. *Geog.* MONMANEU.

MONTMANY. *Geog.* Veinat del terme de Seva, prov. de Barcelona.

MONTMALÚS. *Geog.* Poble del dist. de Puigcerdá, que ab altres veinats forma part del municipi de Ger.

MONTOLIVET. *Geol.* Cim volcánich situat al O. d'Olot, a 575 met. d'altitut. Al capdemunt de la montanya hi ha construida una torra de defensa, y a la banda del O. la montanya forma una depressió originada per l'enfonzament del cráter que, de cara al Nort, va restar esbotzat de dalt a baix. El fons está conreuat y les parets recobertes de rouredes, com a la banda exterior sovintegen les alzines; al fons del sot, y a una profondetat de 25 met., s'obra un pou frescal. La base del apagat volcá és basáltica, constituida per capes variades, y 'ls seus productes lávichs són groguenchs, trovantshi remarcables crestallisacions feldespátiques y curioses bombes rublertes de la meteixa substancia.

MONTORNÈS. Vegis SANT SADURNÍ DE MONTORNÈS.

MONTORRÓ. *Geog.* Veinat del terme de Sant Agustí de Lluçanès, prov. de Barcelona.

MONTOY Y ESCUER (Joaquim). *Biog.* Pedagoch catalá eminent. Nat a Alcarraç (Lleida) l'any 1832, mort a Barcelona en 1890 A l'any 1871 lograva instalar la seua escola en la gran casa-galera del carrer de Sant Pau, de Barcelona, ont va fundar y dirigir la famosa Escola municipal graduada, quin plan, formació y resultats de sòlida instrucció-educació, admiraren y foren un èxit constant, mercès al sistema conegut per Escola Montoyana. Va guanyar medalla d'or la instalació de l'escola feta en l'Exposició Universal del 1888. La base y forma de l'ensenyança d'ell era sinòptica-analítica-sintètica, però utilitaria, práctica y enciclopèdica. En 1866 va fundar la revista *El Clamor del Magisterio*, sostenintla ab lluiment durant vint anys. És autor d'una gran porció de travalls pera les práctiques de l'ensenyança, alguns de quins llibres, al morir ell, contaven ja vint edicins.

Joaquim Montoy y Escuer

MONTPART (El). *Geog.* Barri del terme de Centelles, prov. de Barcelona.

MONTPETIT. *Orog.* Enesprada montanya de la comarca d' Olot, qu' en estimballs espadats cau per l' indret de la vall d' Oix.

MONTPORTELL (Coll de). *Orog.* Collada que tanca el llindar N. de Vallespir.

MONTRODÓN. *Geog,* Caseriu del terme de Tona, part. jud. de Vich.

MONTRÓS (Santuari de). *Geog.* Turó de la comarca d' Olot, d' uns 700 met. d' altura. Ocupa el cim del turó una iglesia, qu' envolta espessa boscuria. Al 23 de Septembre s' hi fa anyalment un concorregut aplech.

MONTSACOPA. *Geol.* El cráter és de forma perfectament regular al cim d' aquesta montanya, que té 530 met. d' altitut, 50 de diámetre y 120 de circumferencia. La forma de la montanya és gaire bé arrodonida y la seua base és en son fons basáltica y de un color cendra negrós; al fons del cráter abunden els productes volcánichs, especialment la puzzolana negra y cristalls de piròxen del meteix color, aixís com escories de lava porosa que sura per demunt del aigua. La capa de terra vegetal és prima, y barrejats ab aquella s' hi noten troços pesants d' espat calcárich rogenchs y negres, que 's barregen ab brillantes crestallisacions.

MONTSENY (Comarca del). *Geog.* Comarca natural que tanquen a la banda N. la Plana de Vich y La Selva, a la part S. y SE. la Costa de Llevant y a la banda SO. y S. la comarca del Vallès. La població més importanta és la de Sant Celoni, essent també remarcables les de Brull, Tagamanent, Moscaroles, Palautordera, Gualba, Montnegre, Montseny, Fogás de Tordera y Fogás de Montclús. El macís del Montseny, a la banda O. de la comarca, desprèn estribacions que constitueixen el seu sistema orográfich. En la classificació de la prov de Barcelona, la regió del Montseny forma part de la baixa intermitja y de lo que podriem dirne la cadena interior de Llevant. El Montseny, quin punt més enlairat és el Puig del Home, ab 1,779 met. d' altitut, fa partió entre les dues branques principals del Besòs, o sía entre 'l Mogent y 'l Congost, que corre completament encaixonat entre 'ls derrers contraforts del Montseny y 'ls que baixen del Plá de la Gorga. Al SO. del poble de Montseny neix el Tordera, que passa per Moscaroles, Sant Esteve, Palautordera, Vilardell, Gualba, La Batlloria, Gaserans, Raminyó, Fogás de Tordera, acabant el seu curs tot fent partió entre les provincies de Girona y Barcelona. Ademés del ferrocarril de Barcelona a França per l' interior, que té a la comarca del Montseny les estacions de Palautordera, Sant Celoni y Gualba, abans d' entrar a la prov. de Girona, faciliten la comunicació les carreteres de Barcelona a Girona per l' interior; la d' Arenys de Mar a Sant Celoni, que passa per Vallgorguina; la de Seva a Viladrau, qu' entra a la prov. de Girona; la de Sant Esteve de Palautordera, passant per Santa Maria de Palautordera y empalmant prop de Sant Celoni ab la de Caldes de Montbuy, y 'ls camins veinals que ixen de Sant Celoni y s' endrecen a Campins y a Gualba de Dalt ab ramal a La Batlloria. Com a produccions té la forestal, suredes y boscos de fusta pera construcció; mines de plom, de lignit y de betum mineral, fabricació de ciments, forgues d' arám, fábriques de taps de suro, teixits de cotó, gaseoses, molins de farina, etc.

MONTSERRAT (Guillem de). *Biog.* Escriptor politich nadiu de Tarragona, que va estudiar a París, als començos del sigle XVI, fruint la protecció del canceller de França Guiu de Rochefort l'any 1497. Entre les seues obres que van tindre certa influencia en els fets politichs del seu temps, s' han d' esmentar: *Commentarium super pragmatica sanctione*, y *De successione regum Franciæ*, impresa a Lió l'any 1519.

MONTSERRAT. *Orog.* La montanya de Montserrat és en la seua mena, gaire bé podriem dirne únich exemplar. Isolada per complert ab la forma mamiliar de les seues roques de conglomerat groller, presenta un aspecte propi y caracteristich. Al peu de la meteixa té d' altitut 126'50 met., y al punt més enlairat, qu' és la ermita de Sant Geroni, arriva a 1,245'50. Té una vegetació abundosa y nombroses fonts, fins una quarentena que ixen pêls llochs baixos de la montanya, entre quines s' han d' esmentar, les del Portal, de Santa Cecilia, del Llum, dels Monjos, la Gran, la Lloiresa, la Canaleta, la Valentina, la d' En Baldiri, la dels Guilleumes, la Pudenta, la Mentirosa de Monistrol, etc.

MONTSERRAT (Monastir de). *Hist.* El nom de aquesta montanya, verdader símbol de Catalunya, per la fe y per la patria, va aplegat a la historia de la nostra terra, desde mitjans del sigle VI. A son peu, al lloch ont ara hi ha la vila de Monistrol, el monjo Quirze va establirhi envers l' any 546 un monastir, que va ésser abandonat quan la invasió dels alarbs, aixoplugantse els monjos a varis indrets de la montanya, amagant la imatge de la verge que allí se venerava, que va ésser retrovada a les derreries del sigle IX, dedicantli els de Monistrol una capella al lloch ont ara hi ha el monastir, restant allí fins l'any 898, en quin el comte Guifre va manar bastir el convent de Montserrat, posanthi les monges benedictines de Sant Pere de les Puelles, y fent abadessa a la seua filla Riquildis, la heroína de la llegenda de Frá Garí. Al 986, el comte Borrell va posar a Montserrat monjos benedictins de Ripoll, retornant les monges al seu monastir de Barcelona, essent el primer prior, En Ramón. L' antipapa Pere de Luna (Benet XIII), l' any 1410 va elevar a la d' abat mitrat, la categoría de prior, havent un d'aquells, Frá Juliá de la Rovera, ocupat la cadira de Sant Pere ab el nom de Juli II l' any 1503. La iglesia primitiva era romá-nica, essent aixamplada y restaurada en 1537, que va ésser acabada en 1599, y de nou restaurada desde 1755 a 1767. Durant la lluita de la Independencia, près el monastir per En Suchet, va ésser cremat en 1811, y l'any següent volat per ordre del general Mathieu. Darrerament s'és ornat el camí de la cova de la verge, ab monuments representant els misteris del rosari y s' és començat un nou camí del Viacrucis, ab obres artístiques que contrasten ab lo grandiós del paisatge y ab l' aspresa de les roques que voregen aquells monuments.

MONTSERRAT. *Geog.* Caseriu del terme d' Orpí, prov. de Barcelona.

MONTSERRATÍ, NA. adj. Lo pertanyent a la montanya de Montserrat o lo que li és propi. **Montserratino.**

MONTUIRI. *Geog.* Vila del part. de Manacor, al centre de l' illa de Mallorca.

MONTURA. f. *Art. y of.* A la máquina de Jacquard s' entèn per montura passar la post en diferent ordre. || Joch d' acer, conxa, plata, or, etc., que a les ulleres, serveix pera encaixar els crestalls. **Armazón.**

MOQUIS. m. Cremell. **Pábilo.**

MOR (Coll del). *Geog.* A 460 met. alt a la comarca d' Olot, més enllá de La Miana.

MORA (Francesch). *Biog.* Autor dramátich que vivía al any 1867 y havía escrites algunes obres teatrals, essent coautor del drama *L' incendi d' Hostalrich*, primera part de *Les joyes de la Roser.*

MORAGUES (Son). *Geog.* Predi de l' illa de Mallorca, al terme de Valldemossa.

MORAT (Antoni). *Biog.* Relligiós agustí nadiu de Olot y Prior del monastir de Isona. Va morir l' any 1790. Era home erudit y bon escriptor, havent publicat algunes obres pietoses.

MORATILLA. f. Presilla y botó de certes peces de roba. **Alamar.**

MORATÓ (Antoni). *Biog.* Escriptor relligiós y frare mercenari, que vivía pels anys 1624, y havía deixat manuscrits alguns travalls d' erudició.

MORATOSA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Moyá, prov. de Barcelona.

MORCAROLS. m. *Bot.* MALCORATGE.

MORELL (Joseph). *Biog.* Jesuita nadiu de Manresa, que vivia al sigle XVII. Va ésser molts anys professor de filosofía, havent traduit ademés al castellá, poesies selectes de varis autors, anotantles.

MORELL. *Geog.* Lloch de l' illa de Mallorca, a la banda llevantina, pertanyent al part. d' Inca.

MORELL (Son). *Geog.* Caseriu de l' illa de Menorca, al camí de Ferreries a Ciutadella.

MORELLA. f. *Bot. Ter. Urgell.* Mena de planta del genre *Statice Salsuginea.*

MORELLA ROQUERA. f. *Bot.* Planta diurètica. *Parietaria.*

MORELLA VERA. f. *Bot.* Planta anyal. Se menja amanida com l' enciam. Solano.

MORENOR. f. Qualitat de lo moreno.

MORERA (Elvira). *Biog.* Aplaudida actriu que al costat de la Carlota de Mena, travallá desempenyant papers de característica ab molt d' acert.

— (JOSEPHA). *Biog.* Rellevant actriu que pels anys de 1890, va travallar al Teatre catalá, com a dama jove, passant després a característica, apropiantse ab exquisida mestría, els papers que se li confiaven.

MORERA (La). *Geog.* Caseriu del terme del Bruch, prov. de Barcelona. || Veinat del districte de Manresa.

MORES (Les). *Geog.* Lloch del terme de Tagamanent, al Montseny.

MORETA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Manlleu.

MOREU (Sot de). *Hidrog.* Torrentera de la comarca d' Olot, dessota del cingle de Queramells.

MOREUS. m. *Bot.* FAVA BOJA. Haba loca.

MORGADES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Vilanova de Sau, prov. de Barcelona.

MORGÓ. m. Sarment de vinya, que 's doblega, enterrantlo pera que ocupi el seu extrem, el sot d' algún cep arrencat. Mugrón, acodo. || COLGAT.

MORIDOR, A. adj. Lo qu' está a punt de morir o d' acabarse. S' aplica a les coses inmaterials, com: *la claror moridora de la tarda.* Mortecino. || MORTAL.

MORLÁ (Son). *Geog.* Predi de l' illa de Mallorca, a la vora de la vall d' Esporles.

MORNETA. *Geog.* Predi del terme de Binisalem, a l' illa de Mallorca.

MORO.

MORO DE FOCH. Ferro que sol tindre un cap de moro al devant y serveix pera aguantar en l' aire la llenya de la llar o de la xameneia. *Morillo.* || fr. *Met.* S' aplica a la cara molt emmascarada. *Carbonero.* || *Ter.* Cap de moro plè de carretilles y ab una pipa a la boca posat demunt d' una roda de coets que sol servir de coronament als castells de fochs y que al explotar, engega les carretilles en totes direccions. *Trueno gordo* o *final.* || *Fam.* Per extensió s' aplica a les criatures que tenen la cara molt emmascarada, y així se diu d' elles que semblen un *moro de foch.*

MORO (Son). *Geog.* Lloch del terme de Son Cervera, a l' illa de Mallorca.

MORRAL. *Geog.* Caseriu del terme de Sallent, prov. de Barcelona.

MORRALLÓ. m. BOÇ.

MORRIÓ. m BOÇ.

MORRO DE BOU (Coll de). *Orog.* Límit entre les comarques d' Olot y les Guilleríes; collada de 650 met. d' alt, oberta a la serra de Terrers, entre 'ls colls d' Uria y de Bis.

MORS. m. Part del frè qu' entra a la boca de la cavalcadura. Bocado. || MOS. || MOSSECH, MOSSEGADA.

MORT.

BURLARSE DEL MORT Y DE QUI 'L VETLLA. fr. *Fam.* Burlarse de tot, fins de lo més sagrat.

MORTA LA CUCA, MORT EL VERÍ *Ref.* Vol dir que ab la mort s' acaben els perills de certes qualitats o defectes. *Muerto el perro, se acabó la rabia.*

MORTER. m. Barreja de c ls, sorra y aigua pera lligar y aplanar els materials de construcció. Argamasa.

MORTITX. *Geog.* Predi a la costa del Nort de la illa de Mallorca, part. d' Inca.

MOSCA.

MOSCA VIRONERA. *Moscón.*

MOSCARI. *Geog.* Lloch agregat al terme de La Selva, part. d' Inca, a l' illa de Mallorca.

MOSEH. *Biog.* Rabí de la sinagoga de Girona y fill de Nachman, segons Llampilles. Va escriure 27 comentaris de materies cabalístiques. Vivía a les derreríes del sigle XIII. Sembla ésser que a Girona va disputar ab Fra Pau, dominich, respecte a la Trinitat, sostenint nova disputa a Barcelona devant del rei En Jaume ab el frare esmentat y ab Fra Ramón Martí, més creientse ofès en la brega, va marxar a Judea, ont va morir l' any 1300. Les actes y relació d' aquella per ordre del rei En Jaume van ésser redactades, servantles al arxiu de la corona d' Aragó.

— (BAR NACHMAN). *Biog.* Jueu gironí també, conegut per Pare de la ciencia. Va neixer l' any 1194, morint al de 1260. Va escriure nombrosos llibres; va comentar el Pentateuch, y era tingut com el més sabi dels rabins. De ses obres, se 'n van publicar algunes durant els sigles XVI y XVII a Venecia y a la biblio teca del Escorial se servaven als començos del sigle XIX alguns codexs molt remarcables ab textes d' aquell autor.

— (MEGIRONDAH). *Biog.* Jueu gironí com l'anterior, que va escriure la obra llatina nomenada «Disceptatorium», de quina parla en la Biblioteca hebraica En Wo fi. Vivia al sigle XIV.

— (RUBEN GIRONENCH). *Biog.* Filosoph y escriptor jueu de l' aljama de G rona, que vivia al sigle XIII. Va ésser mestre de *Ruben Selomó Aderet* y havia anat a Jerusalem pera sostindre qüestions teològiques. A Venecia, van impremptarse al any 1627, algunes de les seues obres.

MOSOLL. *Geog.* Poblet de la Cerdanya, agregat al municipi de Das, dist. de Puigcerdá.

MOSQUERES. *Geog.* Lloch del terme de Banyalbufar, a l' illa de Mallorca.

MOSQUIT (El). *Geog.* Veinat del terme de Fontrubí, prov. de Barcelona.

MOSSA. *Geog.* Predi de l' illa de Mallorca, al ter me de la Selva, camí de Pollença.

MOSSEGÓS, A. adj. Qui mossega. Mordedor.

MOSSO, A. m. y adj. MOÇO.

MOÇO D' ESPUELA. V. MOÇO DE PEU.

MOSSON (Son). *Geog.* Lloch de l' illa de Mallorca, al camí de Palma a Santany.

MOSTREJAT, DA. adj. Dibuix en els teixits, y estampats en paper, teles, etc. Dibujo. || Rebrot als vegetals. Retoño

MOTA. f. Tanca d' arbres o motes. Seto, valla.

MOTILÓ, NA. adj. Sense cabells. Pelón, motilón.

MOTLLURATGE. m. *Arquit.* Conjunt de motllures.

MOTXO, A. adj. Moix. Alicaído. || Parlant de bestiar que té les banyes tallades. || ESMOTXAT.

MOURET (Joan Joseph). *Biog.* Celebrat músich del mitjorn de França, que va neixer a Avinyó l' any 1682, morint prop de París al 1738. Els seus talents la feren mereixedor dels cárrechs més enlairats de

França en quan a concepte musical. Va caure en dissort, perdent tots els rendiments de certa consideració, y morint al poch temps. Les seues obres eren nombroses y escullides, òperes, cançons, sonates, llibres de composició popular, de chor, etc.

MOSCORNONS. m. *Bot.* MOIXARNONS.

MOXERA. f. *Bot.* Mena de planta de la classificació científica *Pyrus Aria.* MOIXERA. MOYERA. MUXERA. Mostellar.

MOXERA DE LA GUILLA. *Bot.* Mena de plantes de la classificació científica *Sorbus Aucuparia. Serbal de cazadores.*

MOXET (Pere Martre). *Biog.* Relligiós dominich, prior del convent de Santa Caterina de Barcelona, a mitjans del sigle XVIII, de quin convent va ésser abans regent d'estudis. Era autor de diverses obres pietoses.

MOXÓ (Joseph Antoni). *Biog.* Catedrátich de dret a l'universitat de Cervera, y després fiscal de l'Audiencia de Xile. Era baró de les *Jures reials,* y un dels més significats partidaris del rei En Felip V.

— (LLUIS DE). *Biog.* Fill del anterior y com ell baró de les *Jures reials.* Acabada la seua carrera de dret, va ésser fiscal del rei a Xile, y quan la independencia de les provincies del Plata, va ésser presoner dels patriotes argentins. Retornat a Barcelona, va ésser nomenat alcalde del crim a l'Audiencia de Catalunya al any 1828, publicant llavors una obra illustrada, *Entretenimientos de un prisionero en las provincias del Plata,* etc.

MOYA. neg. *Ter.* Molla. Pizca. || GENS.

MOYA DE CALOR. Gens de calor.

MOYA DE MAL. Gens de mal.

MOYÁ (Angelina). *Biog.* Actriu molt aplaudida als començos del Teatre catalá, que reunia bones condicions artístiques, havent assolit merescut concepte a Romea, ont havía estrenat algunes de les produccions d'En Soler y d'En Feliu y Codina pêls anys de 1868 a 1870.

MOYANA (Casa). *Geog.* Caseriu de l'illa de Mallorca, al camí de Palma a Estallenchs.

MOYANÈS (El). *Geog.* Comarca natural que té per llindars al N. el Lluçanès, al O. el Bergadá y Plá de Bages; el Vallès al S. y part del E. y al E. la plana de Vich. Formava part d'aquesta extensió de territori, l'antiga Sotsveguería del meteix nom, anexa a la veguería de Manresa, de quin corregiment va formar part desde l'any 1716. L'antich Moyanès comprenia al sigle XVII, ademés de Moyá, els pobles de Ferrerons, Marfá, Rodós, Santa Coloma Sasserra y Solá. Actualment de més a més de Moyá que pot considerarse la capital d'aquell territori, s'han de esmentar com a poblacions més importants del meteix, les d'Estany, Collsuspina, Marfá, Granera, Pins, Sant Feliu Sasserra y Avinyó. Reguen el territori les rieres de la Gavarresa, la de Riussech y la de Calders. Les comunicacions no corresponen a l'importancia que té aquella comarca donchs apart dels camins veinals y dels de ferradura, la estaciò de Caldes de Montbuy, es la que té més aprop, atravesant el Moyanès, la carretera de Manresa a Girona, la que mena a Mollet y la que provinenta de Calaf passa per l'Estany. L'antich monastir d'aquest nom, es una de les construccions més remarcables de la comarca, y d'ell depenía la parroquia de Moyá, fins a les derreríes del sigle XVI. El terreny és en part montanyós, y hi han al ensemps bones planuries rublertes de conreus y ab establiments fabrils quina força motriu són les abundoses aigües que fertilisen aquell territori ont s'hi troven deus a Nou Fonts, al Serrat de la Llebra morta y a la Vall de la Torre; els conreus de fruites, tubèrcols, grans y hortalices; l'extracció de fustes de construcció; la cría de bestiar y aviram, són les manifestacions de les industries agrícoles, y en punt a manufactures, al Moyanès ab tot y lo difícil dels transports, hi han fábriques de teixits de cotó, de llí, de llana y de barreja; molins de farina, fábriques de pastes pera sopa, destileríes de aiguardents y alcofolls, etc., producció de llum elèctrica, y de força motriu d'aqueix fluit, etc.

MUCARRÓ. m. Mugró. Pezón.

MUDARSE. v. r. Posarse la roba bona. Vestirse de fiesta.

MUDESA.

GUARDAR MUDESA. mod. verb. No ficarse en una conversa, per por de comprometres. *Permanecer callado.*

MUGA (La). *Geog.* Lloch del terme de La Pobla de Lillet.

MUJAL Y DE GIBERT (Joan Antoni). *Biog.* Jurisconsult nadiu de Torá, que vivía a les derreríes del sigle XVIII y començos del XIX, essent catedrátich de lleis de la Universitat de Cervera, molt bon llatinista, y autor d'algunes obres remarcables.

MUJAL (El). *Geog.* Veinat del terme de Cardona.

MUJALT. *Geog.* Caseriu del terme de Castelladral, prov. de Barcelona.

MULAÇA. f. *Arquit.* Cimbra. || Aum. de mula. || Figura d'animal imaginari que com el drach y 'ls gegants va a les professons de Reus.

MULAT, A. m. y f. Fill y filla d'un blanch y una negra, o al contrari. Mulato.

MULES (Riera de les). *Hidrog.* Riera que al Vallespir, passat el Pont de Ceret, s'ajunta al riu Tech.

MULLADIÇA. f. RABEJADA. Remojo.

MULLENA. f. Humitat. Humedad, mojadura.

MULLERA. f. *Ter.* AIGUAMOLL.

MUNIA (La). *Geog.* Poblet del Penadès.

MUNIÓ. m. Caterva.

MUNTA. *Geog.* Caseriu del terme de Montanyola, prov. de Barcelona.

MUNTANER (Francesch). *Biog.* Pintor y gravador nadiu de Palma de Mallorca (1743-1805). Va sejornar a Madrit, essent nomenat acadèmich de la de Sant Ferrán, y va illustrar una munió d'obres remarcables, entre elles les edicions del *Quixot,* fetes per l'Academia Espanyola.

MUNYIDA. f. Acte y efecte de munyir.

MUNYOCH. m. Capdell de blè, estopa o d'altra cosa. Mechón.

MUÑOZ (Gil). *Biog.* Antipapa del sigle XV, que essent canonge de la Seu de Barcelona, va ésser ab solemnitat elegit a Penyíscola pêls cardenals pera succeir a Benet XIII, prenent el nom de Climent VIII. La reconciliació del rei Alfons IV de Catalunya ab el papa Martí V, va ésser causa de la seua abdicació, acabant aixís al any 1417 el cisma d'Occident.

MUR (Guillem de). *Biog.* Poeta catalá del sigle XIII, esmentat per Nicolau Antoni, a la seua Biblioteca.

MURENES. f. *Bot.* Vegis ORELLA D'OS.

MURET (March Antoni). *Biog.* Un dels escriptors més remarcables del sigle XVI. Va neixer al Llenguadoch, prop de Muret, al any 1526, morint a Roma al any 1575. Ab son talent prodigiós va apendre les llengues clássiques, y passant després a Roma va fruir celebritat essent distingit pêl Papa y els cardenals y nomenat professor de dret, d'historia y de filosofía. Va publicar nombroses obres d'aquestes ciencies.

MURET. *Geog.* y *Hist.* Vila al SO. de Tolosa en la qual el día 12 de Setembre de 1213 se doná la memorable batalla entre 'ls albigesos y catalans comanats pêl rei en Pere II y les forces franceses y catòliques acapdillades per en Simón de Montfort, doble nombroses que les catalanes. Mort el rei En Pere a traició, se perdé la batalla y les forces ene-

migues s'apoderaren de Tolosa y de tot el Llenguadoch desolantlo, el junyiren al estat francès y desconegueren per sempre més la soberanía dels reis de Aragó sobre aquelles terres. Cinch sigles més tart, ab la sola diferencia de un día y de un any cabals, queia Barcelona y Catalunya en mans d' un altra usurpador francès, Felip V, completant aixís la ruina de la gloriosa nacionalitat catalana.

MURGONAR. v. a. Soterrar els lluchs de les plantes. Acodar.

MURGRÓ. m. MUGRÓ.

MURMULLOS, A. adj. REMORÓS.

MURRIÁÇ, A. adj. aum. Molt murri.

MURRIADA. f. Munió de murris. Pillería. || MURRIERA.

MURRIALLA. f. MURRIADA.

MURRIERA. f. Acció de murri. Picardía, pillada.

MURRISSÁ BORT. *Bot. Ter. Menorca.* Plantes del genre científich *Alissum sinuatum.*

MURRONS DE CANARI. *Bot.* Pamplina.

MUSCADÓ (Cim de). *Geog.* A la comarca d' Olot, més enllá del Camp del Plá.

MUSCLERA. f. Hombrera.

MUSCLOS. m. Marischs. Mejillones.

MUSICALISACIÓ. f. Combinació de sòns pera donar a una composició el caracter armònich que li escau.

MUSICALLA. f. Musica dolenta. Murga.

MUSICOLOGÍA. f. Sistema pera coneixer y descriure raonablement les condicions de la musica baix els aspectes del art y de la ciencia.

MUSSON. m. Vent periòdich qu' en certes regions, y més particularment al Occeá Indich, bufa certs mesos en una direcció y certs altres en direcció diametralment oposada a la primera. Monzón.

Agustí Musté Sandoval

MUSTÉ SANDOVAL (Agustí). *Biog.* Erudit advocat tarragoní, que 's distingía pêls seus coneixements en les especialitats del dret mercantil y industrial. Va ésser un dels fundadors del Collegi d' Advocats de Tarragona, de quin, a la seua mort, al any 1902, era degá. Com a escriptor y periodista, va assolir concepte per les seues polèmiques. Va publicar un estudi crítich biogràfich *Ixart y ses obres* al any 1897, y havía colaborat a la *Revista* del Ateneu Tarragoní.

MUT (Felip). *Biog.* Astrònom mallorquí, que va ferse remarcable durant el sigle XVII.

MUTIS. m. *Fam.* SILENCI.

FER MUTIS fr. *Fam.* CALLAR.

MUTUALISME. m. Escola econòmica de Proudhon, que va tindre a mitjans del sigle XIX molts partidaris entre escriptors catalans de valua. Tenía per propòsit que 'ls cambis directes se fessen per medi de productes, sense intervenció de la moneda, més l' ensaig del sistema, va mostrar inconvenients y dificultats provant que l' intent no passava d' ésser una generosa teoría. Mutualismo.

MUXERA. f. *Bot.* MOIXERA.

MUXERETA. f. *Bot.* SALABARDA.

MUXES. f. *Bot.* BUXAROLA.

N

NAÇ. m. *Art. y of.* Peça del teler que, per impuls de rotació, fa moure la palanqueta del martellet.

NACARÍ,NA. adj. Lo que té color de nacre o s' hi sembla. Nacarino.

NADAL.

PER NADAL, FRET COM CAL. *Ref.* Que expressa la molta intensitat del fret en aqueix temps de l' any. *Por Navidad, frio cordial.*

NADAL (Francesch). *Biog.* Sacerdot de l' oratori de Sant Felip Neri, que vivía als començos del sigle XIX, autor d' algunes obres místiques, entre elles d' una vida del B. Joseph Oriol, impresa a l' any 1815.

— GIL (RAFEL). *Biog.* Relligiós de l' ordre de predicadors, nadiu de Tarragona, que vivía als començos del sigle XVII y era autor d' alguns travalls catequístichs.

NADAL (El). *Geog.* Caseriu del terme de Vich.

NADALA. n. p. f. Natividad.

NAIP. m. Carta de jugar. Naipe.

EMPETAR EL NAIP. fr. EMPETAR LA BASA.

NAIXEDURA. f. PANADIÇ. || Mal que surt als dits. Panadizo.

NAIXENÇA. m. NAIXEDURA.

NANSA. f. Per agafar. Asa. || Pera pescar. Nasa. || ORMEIG.

NANSER. m. Qui fa ormeigs pera pescar.

NANTILLA (Vall de). *Geog.* Vall de la Lantilla, al Conflent.

NAP BUF. m. Expressió d' afecte a una criatura.

NAP Y COL. m. *Bot.* Mena de planta de l' ordre científich *Brassica campestris et ropa.*

NAPA. f. A les filatures, aplech de fibres de cotó, compactes y reunides en forma de tela.

NAPARRÓ. m. dim. Nap petit. Nabecillo.

NÁPOLS. *Geog.* Ciutat d' Italia. Nápoles.

NARBONÈS. m. La terra que hi ha als voltants de Narbona. || L' habitant de Narbona.

NARBONESA (Galia). *Geog. ant.* Provincia del Mitjorn de l' antiga Galia, compresa desde 'l Garona envers l' O. fins ab el seu aiguabarreig ab el Tarn y llindant al E. ab els Alps y al S. ab el Mediterrani. A l' antigor va pertányer successivament als romans, als goths y als serrains, a qui va pèndrela l' any 759 el rei franch Pepín. Als primers temps de l' edat mitjana va establirhi En Carlemany comtes independents; va sofrir molt quan les lluites dels albigesos, y a l' any 1348 va flagellar una peste part d' aquell territori. Els romans havíen dividit aquell territori en primera y segona Galia, situada la primera entre el Mediterrani y 'ls Pirineus al S. y 'l Rose al E., y la segona entre 'l Mediterrani, el Vienès y 'ls Alps.

NARONGER. m Arbre. Toronjo.

NARONJA. f. Fruit. Toronja.

NARRA. f. *Ter. fam.* Peresa. Pereza.

NART. m. *Bot.* VARA DE JASSÈ.

NAS. *Geog.* Veinat de la Cerdanya. || NAÇ.

NATJADA. f. Surra, pegada a les anques.

NATJAR. v. a. Donar surres. Zurrar.

NATXADA. f. NATJADA.

NATXAR. v. a. NATJAR.

NAVARRO (Joseph). *Biog* Comanador de la casa de Sant Antoni Abat (Escoles Píes) de Barcelona, a les derreríes del sigle XVIII, y escriptor relligiós.

— (JOSEPH). *Biog.* Prior major de Tortosa envers l' any 1783, y autor d' algunes cartes crítiques relatives a assumptes dogmátichs.

— MAS Y MARQUET (JOSEPH ALBERT). *Biog.* Agricultor y economista que pertanyía a les més significades corporacions del segón ters del sigle XVIII y que, ademés d' ésser colaborador d' un setmanari de agricultura, va publicar alguns travalls del conreu de la colga y de la producció dels vins. Era nadiu de Barcelona y ciutadá honrat de la meteixa.

NEBOT (Son). *Geog.* Predi del terme de Pomeres, a l' illa de Mallorca, que serva restes de construccions ciclòpies.

NEGARSE. v. r. Negarse l' alioli o la crema al ferlos. Cortarse.

NEGROLL. adj. NEGRENCH.

NEGRE (Coll del). *Orog.* Collada a 1,390 met. de altura, entre la vall de Collfret y la de Sant Antoni, a la comarca d' Olot.

NEGRE (Son). *Geog.* Lloch del terme de Felanitx, a l' illa de Mallorca.

NEIXER. v. a. NAIXER.

NÈMORA. f. *Bot.* Anemona.

NEOZOICH, CA. *Geol.* Se diu dels fòssils orgánichs trovats en les terres més recentes. Neozoico || NEOSSOICH. || S' aplica ademés als terrenys ont se troven aquells fòssils.

NEPTUNIÁ, NA. adj. *Geol.* Se dona aquest nom als terrenys quin origen s' atribueix a l' acció de les aigües.

NEPTÚNICH, CA. adj. *Geol.* Pertanyent o relatiu a lo neptuniá. Neptúnico.

ROCA NEPTÚNICA. *Geol.* Aquella quina formació se atribueix a dipòsits geològichs d' aquesta mena. *Roca neptuniana.*

NERETS. m. *Bot.* MUIXERETA.

NETEIG. m. NETEJA.

NETERRÓ, NA. m. dim. de net. Nietecillo.

NEULERS. m. Motllo de fer neules. Barquillero.

NEULIMENT. m. MICRANÇA.

NEULIT, DA. p. p. del verb NEULIRSE. Revenido. || adj. MIGRAT.

NEUROSTÈNICH, CA. adj. Qui pateix de neurostenia. Neurosténico.

NEYLA (Francesch). *Biog.* Relligiós mercenari que a les derreríes del sigle XVII fruía de prestigi com erudit historiaire. A l' any 1698 va publicar a Barcelona la vida d' En Sanxe d' Aragó, fill del rei En Jaume I *el Conqueridor*, que era arquebisbe de Toledo.

NI.

NI 'LS MILS. fr. adv. *Ni de lejos, ni á cien leguas.*

¡NI MAI! (que vinguis, que ho facis, etc.). fr. adv. *¡Mejor! ¡ojalá!*

NI MENOS (ho he vist, hi pensava). fr. adv. *Nada.*

NI 'LS MORTS NI 'LS AUSENTS TENEN AMICHS NI PARENTS. *Ref.* Se pren en son recte sentit. *A muertos y á idos, no hay amigos.*

NI MISSA NI DAR CIVADA DESTORBEN LLARGA JORNADA. *Ref.* S' apropia als que roncegen pera complir llurs devers. *Por oir misa y dar cebada, nunca se perdió jornada.*

NICIÓS, A. adj. NECI.

NICÓLAU (Guillem). *Biog.* Cronista del sigle XIV, que va rebre la comanda per part del rei En Pere III de Catalunya de copiar y fer traslat de les cròniques dels regnes d Aragó y de Sicilia, segons se dedueix d' una carta reial de 1381.

— (PERE). *Biog.* Catedrátich de teología a Perpinyá y prior de Santa María d' Espira al sigle XV. Era comissari de la Inquisició y autor d' algunes obres relligioses escrites en llengua catalana.

NICOLAU (Sant). *Geog.* Lloch y santuri de Portopí, al terme de Palma de Mallorca.

NIERADA. f. Niuada. Nidada.

NIGUL. m. *Ter.* Núvol. Nube.

NINGÚ.

NINGÚ FA RES PER RES. *Ref.* Referintse a lo molt generalisat qu' és l' egoisme. *No se dan palos de balde.*

NINGÚ POT DIR D' AQUESTA AIGUA NO BEURÉ, PER TÈRBOLA QUE SÍA. *Ref.* Que no 's pot donar fermança del pervindre. *No digas de est agua no beberé.*

NINOT (El). *Geog.* Veinat de l' antich terme de les Corts de Sarriá, que ara forma part del dist. munpal. de Barcelona.

NIQUELATGE. m. Acte y efecte de niquelar. Niquelar.

NISCIERA. f. Necetat, tontería. Necedad.

NISSACA. f. NIÇAGA.

NIT.

NIT D' ÁNGELS. fr. *Fam.* Nit molt bona y tranquila. *Noche apacible.*

NIUAR. v. a. NIAR.

NO.

NO RES. *Mod. adv. Nada.*

NO GAIRE, O NO PAS GAIRE. *Mod. adv. Poco, muy poco.*

NO M' HA FET MOYA. *Mod adv.* NO M' HA FET GENS DE...

NO MASSA. *Mod. adv. No mucho.*

NO PAS PER ARA. mod. adv. *Por ahora no.*

NO DE QUI NEIXES, SINÓ AB QUI PEIXES. *Ref. No de quien naces, sino con quien paces.*

NO CAUEN TOTES LES PAGUES PER SANT JOAN. *Ref No hay plazo que no se cumpla, ni deuda que no se pague.*

NO DIGUIS BLAT, QUE NO SIGUI AL SACH, Y BEN LLIGAT. *Ref. No digas oliva, que no sea cogida; ó nadie se alabe, hasta que acabe; o de la mano á la boca, se pierde la sopa.*

NO DIGUIS MAL DEL ANY QUE PASSAT NO SIGUI. *Ref. No digas mal del año, hasta que sea pasado.*

NO ÉS BORT QUI 'S RETIRA ALS SEUS. *Ref. No lo roba quien lo hereda.*

NO HI HÁ CAP CASAMENT POBRE, NI CAP MORT RICA *Ref. Ni boda pobre, ni mortuorio rico.*

NO HI HÁ DISSAPTE SENSE SOL, NI VIUDETA SENSE DOL. *Ref. Ni sábado sin sol, ni vieja sin arrebol, ni moza sin amor.*

NO HI HÁ MARÇ QUE NO MARCEGI, NI BORT QUE NO BORDEGI, NI FILL D' ASE QUE NO BRAMI *Ref. El hijo del asno dos veces rozna (o rebuzna) al día.*

NO HI HÁ MILLOR CARRABINER QUE 'L QUE HA ESTAT CONTRABANDISTA. *Ref. No hay mejor cirujano que el bien acuchillado.*

NO HI HÁ OLLA NI OLLOT, QUE NO TROBI 'L SEU COBERTOROT. *Ref. Cuando nace la escoba, nace el asno que la roga.*

NOCH D' EN COLS. *Geog.* A la comarca d' Olot, a la riera de Sant Joan.

NODRÍÇ. m. GARRINET. Lechón.

NODRIÇÓ. m. *Ter.* Criatura de pit.

NOERA. f. Noguera, noguer. Nogal.

NOETA. f. *Art. y of.* Al teler mecánich, mena de carrutxa o politxeta de ferro colat, de dos petits diámetres proporcionats a les obertures de les culades dels excèntrichs, que van acoblades a la vora de cada extrem del arbret porta-llisos, y serveixen pera sostindre y trasmetre 'l moviment del excèntrich als llisos.

NOGUER (El). *Geog.* Lloch del terme de Tavertet, prov. de Barcelona.

NOGUERA (Son). *Geog.* Predi del terme de Superna, districte de Puigpunyent, partit de Palma de Mallorca. || — (LA). Caseriu del terme de Gayá, prov. de Barcelona. || — (LA). Veinat del districte de Viloví, prov. de Barcelona. || — BAIXA (LA). Lloch del terme de Sant Quintí de Mediona.

NOGUERETA (Son). *Geog.* Predi del terme de Puigpunyent, part. jud. de Palma de Mallorca.

NOHEDES (Vall de). *Geog.* Al Conflent, anomenada també vall de la riera de la Mort.

NOMBRE. m. A les filatures y tissatges s' apropía aquest nom a una quantitat indeterminada de fils.

NONELL Y LLEONART (Joan). *Biog.* Horticultor y jardiner molt remarcable. Va neixer a Mataró al any 1836, morint al 1899, essent un dels que contribuiren de marcada manera al desvetllament de l' art de jardinería, havent escrit y publicat algunes obres d' aquests coneixements. Al any 1857 va establir a Barcelona el primer dipòsit de llevors fundat a Espanya.

NO-RES. m. **Nada, no ser.**

NOS.

NOS AB NOS. fr. *Fam.* **Entre nosaltres, en familia.**

NOSSERES. *Hidrog.* Platja de l'illa de Mallorca, a la vora d' Alcudia, ab abondós sorreral, rich en tota mena d' exemplars de preciosos mareschs, que recullen els illenchs pera formar remarcables ornaments y artístiques combinacions.

NOSTRADAMUS (Cèssar). *Biog.* Escriptor provençal, mort al any 1629. Era fill d' En Miquel y autor de la remarcable obra *Historia y Crònica de la Provença.* Havía escrit poesíes en llengua provençal.

— (JOAN). *Biog.* Procurador al parlament de Provença al sigle XVI. Autor de les les vides dels antichs trovadors provençals (imprès a Lió al any 1575).

— (MIQUEL). *Biog.* Metge y astròlech provençal, que va neixer prop d' Arlès al any 1503, morint al 1566. Era autor d' algunes obres de prediccions astrològiques, y fruía molta nomenada.

NOU. f. *Art. y of.* A les filatures y tissatges, troç de fusta cilíndrica que serveix de politja.

NOU, VA.

NOU DE TRINCA. f. *Fam.* **Cosa o efecte per estrenar, que no s' ha usat.**

NOU BETLEM. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Gervasi de Cassoles, dist. munpal. de Barcelona.

NOVA. f. CEDACERÍA.

NOVELLES (Les). *Geog.* Veinat del terme de Tavertet, prov. de Barcelona.

NOVELLET, A. adj. dim. de Novell. **Nuevecito.**

NOVELLIQUES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Tavertet, prov. de Barcelona.

NOVENSÁ, NA. adj. NOVENÇÁ.

NOVET, A. adj. dim. de *nou.* **Nuevecito.**

NOVÍSSIMA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Martí de Riudeperes.

NOY, A. m. y f. **Chico, niño.** || NOI.

NU, A.

NU DE PEL A PEL. fr. adv. **En cueros vivos.**

NUAR. v. a. *Art. y of.* Operació que 's realisa al retòrcer el fil de la pua a les filatures, quan se posa en contacte ab la metxa al eixir dels corrons de la máquina de filar y produir la bonita. || Bonita que fa la nuadora pera passar els fils del plegador a la pinta y pua.

QUI BÉ NUA BÉ DESNUA, TAN SI ÉS FIL COM FILAMPUA. fr. *Qui bé lliga, bé deslliga.*

NUDRIR. v. a. NODRIR.

NUET Y BOVÉ (Pere). *Biog.* Sabi teòlech contemporani, nadiu de Valls, catedrátich de diverses assignatures al Seminari de Tarragona, rector de Sant Martí Sarroca, que va iniciar la restauració d' aquell monument romànich, canonge per oposició de la Seu barcelonina y escriptor apologètich dels més profons. Va morir al any 1902.

NUET. *Geog.* Lloch del terme d' Aviá, a la prov. de Barcelona.

NUIX (Joan). *Biog.* Erudit jesuita que va neixer a Torá al any 1740, morint a Lebrun al de 1783.

— (RAFEL). *Biog.* Jesuita que va neixer a Torá al any 1741, morint a Ferrara al any 1802. Era un dels homes més laboriosos del seu temps y més proeminents al conreu de les ciencies relligioses. Va publicar algunes notables obres de teología y de filosofía en llengua llatina, pêls anys de 1784 a 1798.

NÚMERO. m. *Art. y of.* Als tissatges y a les filatures, s' apropia pera indicar el gruix del fil y 'l seu ordre numèrich está relacionat ab llur llargaria y pes.

NUMULINA. f. *Geol.* Fòssils foraminífers nautilodis, de closca punxadada y espicolada, que 's troben barrejats a les capes calcáries dels terrenys secundaris y terciaris.

NUMULITES. m. *Geol.* Mena de foraminífers fòssils de la fam. dels nautilodis.

NUMULÍTICH. adj. *Geol.* Terreny ont s' hi troben numulites, y pertanyen a les èpoques secundaries y terciaries.

NURIA (Coll de). *Orog.* COLL D' EYNA.

NÚVOL. m. Broma. **Nube.** || BOIRA.

NUVOLATGE. m. *Ter.* NUVOLADA.

NYACH. adv. neg. NO.

NYAMA. f. Moll del os. **Médula, meollo.**

NYÁMARES. f. PATATES DE CANYA.

NYANY. m. NYANYO. **Chichón.**

NYINYOL. f. Cap de fil. **Cabo.**

NYINYOLA. f. Cordill tivant usat pêls pintors pera marcar les ratlles.

NYONYA. f. GALVANA.

OASI. m. OASIS.

OBERGINA. f. OBERGINIA.

ÒBIT. m. Óbito.

OBRADORS (Sebastiá). *Biog.* Catedrátich de la secció de lletres a diversos establiments oficials. Era nadiu de Moyá, autor d' algunes obres de text, y va morir al any 1899.

OBRER. m. Qui pertany a alguna junta d' obres parroquial. **Obrero.**

OBSCURANTISME. m. Sistema de govern o doctrina, dels que creuen ésser un mal que s' arreli la cultura y les llums del saber als pobles, y desitgen, que restin en la ignorancia y la superstició, pera dominarlos mellor y explotarlos. **Oscurantismo.**

OBSCURANTISTA. adj. y s. Partidari del obscurantisme. **Oscurantista.**

OFEGADOR, A. adj. Que priva la respiració. **Asfixiante, anegador.** || Egoisme, interès que perjudica a un tercer. **Usura.**

OFRE (L'). *Orog.* Cimall de l' illa de Mallorca, que enclou la barrancada y vall anomenat el Plá de Cuba, al terme de Alaró.

OFRENAR. v. a. OFERIR.

OFUSCAIRE. m. Qui ab fingiments y suposicions embrolla y enfosqueix la veritat.

OH.

¡OH, TANT METEIX! fr. adv. *Pero...*

OIDÁ.

¡OIDÁ...! fr. adv. *¡Pues es verdad! ¡A propósito!*

OITS. m. **Ascos, náuseas.**

OJIVALESCH, CA. adj. **Ojival.**

OLERUJA. *Geog.* Caseriu de Vilanova de Sau, provincia de Barcelona.

OLI (Pintar al). Pintar al óleo.

OLIERS. m. **Vinajeras, angarillas.**

OLIGOCÈNICH, CA. adj. *Geol.* Segón grupu de la sèrie terciaria.

OLI-SANTS. m. Crisma, Sants olis. **Crisma, Santos óleos.**

OLIVA (Antoni). *Biog.* Jesuita que va neixer a Sampedor al any 1743, morint a Imolda al any 1775. Era bon escriptor y en llengua italiana va publicar varies obres anònimes, entre altres *La Dama Servita,* y *Lettera di Filerimo ad Agatopisto Cromaziano.*

Joan Oliva

— (JOAN). *Biog.* Bon actor del Teatre catalá, molt aplaudit, que va morir jove a Badalona al any 1907.

— (JOSEPH). *Biog.* Relligiós missioner del sigle XVII, remarcable filosoph partidari del sistema tomístich, havent publicat una obra enlairantlo, al any de 1646, que ab elogi esmenten En Marcillo y En Nicolau Antoni.

— (RAMÓN) *Biog.* Jardiner que ab son estudi de la botánica y de la floricultura y ab son bon gust, va contribuir molt a la mellora del ornat públich a Barcelona, desde l' any 1888, organisant de més a més, remarcables exposicions de jardineria. Va morir al any 1902.

— Y SOLER (PAU). *Biog.* Distingit prebere y catedrátich contemporani, que va neixer a Arbucies al any 1833, morint a Banyoles al de 1893. Va ésser professor dels seminaris de Girona y de Vich, secretari de cambra y govern d' aquest bisbat, y canonge desde 1879 a 1886, en quin any va passar de visrector al Seminari de Girona. Era home de arrelada cultura.

— Y TORRES DE BAGES (MANEL). *Biog.* Doctor en medicina, que va ésser catedrátich de l' universitat de Cervera a les derreríes del sigle XVIII. Era molt ben conceptuat, y entre les seues obres, cal esmentar la *Descripció de la epidemia de Sampedor del any 1783* y una nomenada *Distinción general de los médicos.*

OLIVARET (L'). *Geog.* Predi de l' illa de Mallorca, al camí de Palma a Sòller.

OLIVE (Pere Joan). *Biog.* Relligiós franciscá del Mitjorn de França que va morir al any 1297. Va ésser qui defensava ab exageració la doctrina de la pobresa evangèlica, essent els seus escrits censurats y cremades les seues obres al any 1325.

— (SIMÓ). *Biog.* Remarcable jurisconsult del Mitjorn de França, que va neixer al any 1628. Va ésser conceller al parlament de Tolosa.

OLIVÉ (El). *Geog.* Lloch del terme de Sant Agusti de Lluçanès, prov. de Barcelona.

OLIVER (Victoriá). *Biog.* Actor molt aplaudit, galán jove de Romea, que va estrenar les modernes produccions d' En Guimerá, d' En Russinyol, de l' Iglesias, etc. Va morir al any 1906.

OLIVERA.

TERRA D' OLIVERES, TERRA D' EMBUSTEROS. *Dita d' Esparraguera.*

OLIVERES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Montanyola, prov. de Barcelona.

OLIVERÓ (El). *Geog.* Lloch del terme de Castellbisbal, prov. de Barcelona.

OLORIUS. *Geog.* Lloch del terme d' Oristá.

OLOT. *Geog. y hist.* Aquesta antiga vila está situada en una plana envoltada de tossals, a la vora del riu Fluviá; té abundoses y exquisides fonts, y els seus productes són les hortalices, els grans, llegums, olis, fabricació d' aiguardents, adoberíes, paper, genres de punt, etc. Fins al any 1399 va dependre del abat de Ripoll, y podent elegir al any 1400, tres cònsuls y nou jurats que vetllessin pêls interessos de la població. Ha figurat molt a les lluites civils del derrer sigle, havent rebut el títol de *molt lleal,* per la seua defensa contra els carlins al any 1835. Un dels fenòmens remarcables que s' observen en son terme, es el dels *bufadors,* que consisteix en una corrent d' aire que dessota de les cases, situades al peu de la montanya, ix al defora, pêls forats oberts a terra.

OLOT (Comarca de). *Geog.* Ab aquest nom, es coneguda la part baixa de La Garrotxa, comarca natural que resta ja descrita. L' anomenada comarca d' Olot, conjunta al NO. ab la de Camprodón; a llevant y al N. ab La Garrotxa; ab les Guilleríes al SE.

ab la plana de Vich a mitjorn, y ab el el Ripollès a Ponent. Constitueixen la comarca olotina, un seguit d' amples planuries entre enlairades serres d'agradós aspecte y caracterisades formes com les de Puigsacalm, Ayats y Cabrera, Marbulenys y Finestres. Aquestes planes, de variades arbredes, de frondosos prats, se descomponen en plana d' Olot, plans del Bas y de Les Preses, de La Pinya y de Sant Privat, les valls de Bianya y de Ridaura, els clotals de Vall del Bach, la productiva plana de Santa Pau, y els planells de Sant Joan les Fonts y de Begudá. Gaire bé tota la comarca está formada per l' ampla conca superior del Fluviá, exceptuant la plana de Santa Pau, dessota les cayents originaries del riu Cer, que aquest riu rega, y la vall del Bach, que depèn de la riera d'Oix. El Fluviá, creua la comarca de S. a N. torçant després al E. seguint un curs aproximat de 50 kilometres, travessant La Garrotxa y l'Empordá y desembocant al golf de Roses, no lluny de Sant Pere Pescador, sortint de la comarca d'Olot dessota dels cingles basáltichs de Castellfullit, després de haverhi entrat pel pas de Costella, y d' haver aumentat el cabal de les seues aigües diversos cursos, desde'l Rabell, el Toronell, la riera de Torralbes, la de Bianya y el Riudaura, que segueix paralelament el curs del Fluviá fins prop de l' ermita de la Esperança. Per ses belleses naturals és encisadora la comarca d' Olot. Al Mitjorn, ofereixen les encinglerades montanyes, notables espadats com els d' Ayats y Cabrera; rasos com els del cim d' Ayats, el de Folgars y el Plá Traver; saltants d' aigües com els del Grau, de la Coromina, de la Pastellera, Salt de Sallent; cascades del Roure a Joanetes, del vano y de l' olla als Hostalets y de la Cua d'Egua a Folgars, mentres en son curs, ofereix el riu Fluviá, vora de Sant Joan y de La Canya, pintoreschs caients. Les manifestacions volcániques caracterisades a Bosch de Tossa, acaben de donar interès al estudi d' aquella regió, poguentshi observar els remarcables cráters de Santa Margarida, de Roca Negra, de l' Estany, de Cabrioles, de Puig Astrol, y altres; els curiosos esboranchs del Croscot, la serra d' Aiguanegra, y les de Santa Pau y Batet, les cingleres basáltiques de Noch d' En Cols, Fontfreda, La Canya y Castellfullit. Encara que a la comarca s' han aterrat molts boscos, la riquesa forestal és prou importanta en ella, haventhi espesses bagues de faigs, de roures y alzines, de castanyedes, rouredes y fagedes, essent llochs delitosos y ubriachs les montanyes de Cabrera y Puigsacalm, les valls del Bach, les serres de Ridaura y de Bianya, Finestres, el Grau, Tessús, els boscos de pins de Santigosa y Puig Estela, els faigs de Sant Pons d' Aulina. La minería és escassa, caracterisantse pels seus basalts, gredes, guixeres y puzzolanes. Es en cambi abundosa la caça y en la serra de Marbulenys s' hi troven encara els animals selvatges, y dret a les serres llindantes a La Garrotxa apareix el porch senglar, com sovintegen més endins de la comarca, les guilles, els toixons, els gats selvatges y els gorjablanchs. A pagesía se cria el bestiar de llana y boví, els mulats, el porquí y el cabriu, essent prou estimats els formatges fets a pagès y pagant a bon preu l' aviram en el temps d'estiueig. Nodreixen bé el bestiar els prats abundosos y els pasturatges dels rasos y cims de montanya. Als ben conreuats camps de la comarca s' hi cullen el blat, civada, mill, sègol y fajol, verdures y hortalices, conreuantshi també les trumfes de molt bona qualitat; creixen a les bagues saborosos bolets, y a les serres de Finestres y baga de Vernadell, hi abunden les maduixes boscanes molt exquisides. Al plá de Bianya, s' hi cullen algunes fruites que per ésser alta la contrada, no són pas abundoses, com no s' hi recull tampoch en gran porció l' oli y el vi. Desde Olot a Castellfullit, els saltants d' aigua del Fluviá, donen vida a explotacions industrials; genres de punt, de llana y de cotó, boines, barretines, faixes y paper, són les més caracteristiques. El menhir de Santa Pau, el pont romá de Sant Joan, el castell de Santa Pau, el monastir de Sant Joan les Fonts, els antichs priorats de Finestres y Sant Juliá del Mont, y la iglesia de Sant Miquel del Bas, ademés de les nombroses iglesies romániques, de les ermites y antichs santuaris mostren un rublert aplech de monuments artístichs y arqueològichs a la comarca d' Olot, que enclou 13 municipis ab un cens oficial de uns 23 mil hab. En punt a les víes de comunicació, ademés del ferrocarril de Girona a Olot que fins a Sant Feliu de Pallarols está en servei, creuen la comarca bones víes; la carretera de Besalú, Banyoles y Girona, ab derivació d' una altra de Besalú a Figueres; la de Santa Coloma de Farnès a Sant Joan de les Abadesses, que passa per Sant Esteve del Bas y Les Preses, per Olot y prop de Ridaura; la de Sant Joan les Fonts a Olot y Castellfullit, ab un progectat ramal que per la vall de Bianya s' endreçará a Camprodón y Sant Joan de les Abadesses; la que desde Santa Pau menará fins a Banyoles; el camí veinal de Les Preses a Sant Privat del Bas, y les que ja en part están construides, d' Olot a Vich, fins al límit de la prov. de Barcelona, y la d' Olot a Ripoll, afavoreixen el transport y la circulació rodada, per aquella comarca.

OLOT (Sotsveguería de). *Hist.* La sotsveguería d' Olot, va ésser instituida per En Martí l' Humá al any 1401, fentla dependenta de la de Camprodón.

OLP (Jacinto de). *Biog.* Relligiós caputxí del sigle XVII, autor d' un curs de filosofía *ad mentem S. Bonaventuræ* (3 vols.).

OLLA.

És un' olla. fr. *Fam.* És una confusió.

OLLA (Font de l'). *Hidrog.* Abundós doll d' aigua, que sorteix l' horta y la vila de Fornalutx, a l'illa de Mallorca.

OLLER. m. Qui fa o ven olles y les demés peces de terriça que tenen aplicacions a la cuina. **Ollero, cacharrero.**

OLLER (Berenguer). *Biog.* Capdill dels catalans que s' havien revoltat l' any 1285, contra el rei En Pere. Ab set dels seus companys, va ésser arrocegat pêls carrers de Barcelona, lligats a la cua d' una cavallería y després penjats a la forca.

OLLERÍES. *Geog.* Lloch del terme de Marratxí, a l' illa de Mallorca.

OLLESTRÁ (L'). *Geog.* Lloch del dist. de Maó, a l' illa de Menorca.

OLLETES (Santuari de les). *Geog* A la comarca d' Olot, a la vora de Sant Privat del Bas.

OMBREJAR. v. a. Donar sombra. **Sombrear.**

OMBREJAT, DA. adj. Plè d' ombra. **Umbrío.**

OMNIBUS. m. Carruatge públich pera enquibirhi varis passatgers. || Convoi de ferrocarril que porta vagons de totes les classes. || Llanxa de vapor que serveix pera el transport de varis passatgers.

OMS (Berenguer). *Biog.* Remarcable almirall del sigle XVI, que va assolir concepte de valerós, en els seus combats ab els alarbs y els genovesos.

— (Vicens). *Biog.* Esculptor y dibuixant de bona anomenada, mort l' any 1885.

— y Garrigoles (Lluis). *Biog.* Metge nadiu de la prov. de Girona, mort l' any 1884. Pertanyía a diverses corporacions científiques y va publicar alguns travalls professionals molt elogiats.

ONOFRE (Sant). *Orog.* Montanya de l' illa de Mallorca, pertanyenta al terme de Sant Joan.

ONOMATOLÒGICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la onomatología. **Onomatológico.**

ONOMATÒLECH. m. Qui ha escrit o s' ha dedicat a l' esbrinament de la onomatología. **Onomatólogo.**

ONONETINA. f. *Quim.* Substancia produida per la influencia dels ácits diluits, a la onopina.

ONÔNIDE. m. *Bot.* Mena de plantes lleguminoses papilionacies, herbacies, y originaries de les regions mediterránies.

ONONINA. f. *Quím* Principi orgánich de les plantes nomenades ononides.

ÔPTICA. f. Perspectiva, aspecte dels obgectes vistos desde lluny.

OPTIMAMENT. adv. m. Ab excés de bondat y perfecció. **Optimamente.**

OQUELL. m. Pollet de l' oca.

ORACIÒ.

ORACIÓ DE CECH. fr. Composició poètica y relligiosa que de cor saben els cechs, y canten o diuen pêls carrers tot captant. *Oración de ciego.*

ORACIO CURTA PUJA AL CEL. fr. Dona a entendre que aquell que va a demanar mercès, no ha de gastar raons que 'l facin molest. *La oración breve sube al cielo.*

ORACIÓ DE CÁ, AL CEL NO VA. fr. Qu' expressa que allò que de mala gana se fa, o ab mal modo se demana, o no 's concedeix o no s' aprecía.

BRAMS D' ASE NO PUGEN AL CEL. *Oración de perro no va al cielo.*

ORAL. adj. *Ant.* Vent frescal y suau que bufa a les conques dels rius y a les platges del mar.

ORARA Y PIQUER (Joseph). *Biog.* Autor dramátich que va neixer a Valencia l' any 1827, morinthi al 1881. A la seua jovenesa va dedicarse a la pintura, y després ab èxit va conreuar la literatura, escrivint algunes comedies molt aplaudides.

ORATJAR. v. a. OREJAR. **Orear.**

ORAT. *Fig. y fam.* Persona que ha perdut el seny, o bé té poca moderació y prudencia. **Orate.**

CASA DE ORATS. fr. CASA DE BOJOS.

ORATJOL. m. dim. d' oratge. **Airecillo.**

ORATJÓS, A. adj. **Borrascoso.**

ORBITAL. adj. Relatiu o pertanyent a la òrbita. **Orbital.** || *Anat.* En plural s' anomenen aixís els clots dels ulls. **Orbitales.**

ORBITARI, RIA. adj. ORBITAL.

PLOMES ORBITARIES. *Zool.* Les que volten els ulls de les aus o están colocades a la vora dels meteixos.

ORBULITA. f. *Paleont.* Mena de petxines fòssils, de quines se 'n coneixen dotze varietats, trovades a les capes més baixes de la creta y als terrenys inferiors. **Orbulita.**

ORCAL. adj. S' apropía a una mena d' oliva. **Orcal.**

ORDAL. *Geog.* Caseriu del terme de Subirats, prov. de Barcelona.

ORDEIG *Geog.* Lloch del terme de Masíes de Sant Hipòlit de Voltregá.

ORDENANÇA. m. Empleat subaltern que a certes oficines té l' encárrech especial d' ésser el portador de documents y ordres.

ÉSSER D' ORDENANÇA. fr. *Fig. y fam.* Esser d' us y costum a lo qu' está manat y és avesat fer en el cas de que's tracta. *Ser de ordenanza.*

ORDI.

ORDI DE VANO. *Bot.* Mena de planta del ordre científich *Hordeum Zeocritori.*

ORDINARIESA. f. **Ordinariez.**

ORDÒÑEZ (Bartomeu). *Biog.* Escriptor catalá que vivía a les derreríes del sigle XVI. Va escriure en octaves castellanes un poema anomenat *La Eulariada*, descrivint la vida de Santa Eularia, haventlo imprès a Tarragona a l' any 1590.

ORDRE. Manament d'un tribunal. || *Mil.* Prescripció diaria relacionada ab el servei d' armes, de quartel y d' administració. || Toch militar dividit en ordre general y ordre de cos, servint d' avís pera que la compleixin respectivament els obligats per ella.

ORDRE ANALÍTICH. *Gram.* El racional que se segueix en la manera d' exposar una proposició, enunciant primer el subgecte, després el verb y derrerament l' atribut. *Orden analitico.*

ORDRE DE COSES. *Fig.* Sistema, regiment, conjunt de coses. En política se diu especialment per sistema de govern o d' administració

ORDRE DEL DÍA. fr. Determinació del punt que's deu discutir en un concell o junta. *Orden del dia.*

ORDRE MORAL. Lleis en quines descansa la moral.

ORDRE NATURAL. *Mar.* La que 's segueix en la formació d' una esquadra, trovantse 'ls barcos en disposició de combat, mitjançant de l' un a l' altre la distancia d' un cable.

A LA ORDRE. *Expr.* Usada al comers pera precisar la persona a quina disposició s' han de tindre les mercancíes o bé 'l diner indicat per les pòlices o els documents de cambi. *A la orden.*

CRIDAR AL ORDRE. *Pol.* Amonestació del president al individuu d' una reunió que trastorni les deliberacions de la meteixa o bé manqui al reglament. *Llamada al orden.*

VINGA PER SON ORDRE. *Jurisp.* Expressió ab quina els tribunals superiors manen que la causa sentenciada pêl jutge ordinari les hi sigui trasmesa pera examinarla novament, sentenciantla segons els resultats del procés. *Venga por su orden.*

OREJADA. f. OREIG.

ORELLA. f. *Art. y of.* Troç de corretja de la brida d' un teler mecánich.

AB UN PAM D' ORELLES. *Fig.* adv. Se refereix a la atenció o curiositat ab que s' escolta una cosa.

DONAR UNA FREGADA D' ORELLES. fr. *Fig y fam.* Renyar ab severitat. *Calentarle á uno las orejas.*

ENSENYAR L' ORELLA. fr. *Fig. y fam.* Mostrar el vici o defecte moral qde tinga una persona. *Descubrir uno la oreja.*

ESTIRAR L' ORELLA. fr. *Fig. y fam.* Al joch del mont, apuntar sempre a la carta que tinga menos postes, guanyant aixís quan el banquer guanya. *Ir á la oreja.*

FER XIULAR LES ORELLES. fr. *Fig. y fam.* Donar pena a algú dientli paraules que l' ofenguin. *Hacer zumbar las orejas.*

VEURE L' ORELLA AL LLOP. fr. *Fig.* Trovarse en risch greu o pròxim perill. *Ver uno las orejas al lobo.*

ORELLANA (Emilì J.) *Biog.* Distingit escriptor, que va heretar, ab el nom del seu pare En Francesch Joseph, la seua laboriositat y competencia als estudis econòmichs. Va dirigir ab molt d' acert el *Diario Mercantil* y 'l *Diario del Comercio*, de Barcelona, havent publicat ademés en altres publicacions assaorits fruits dels seus estudis. Va morir encara jove a l' any 1900.

— **(VICENS).** *Biog.* Escriptor tècnich que va neixer a Valencia l' any 1717, morint al 1785, y entre les seues obres cal esmentar un *Tratado sobre los barnices y charoles.*

ORETJAR. v. a. OREJAR.

ORFEBRE. m. *Ant.* ARGENTER.

ORFEBRERÍA. f. Obra o brodadura d'or o de plata. || Art de travallar aquestos metalls.

ORFENESA. f. ORFANESA.

ORGANISME. m. Conjunt d' orguens d' un cos animal o vegetal y de les lleis per què 's regeixen. **Organismo.** || *Met.* Conjunt de lleis, usos y costums per què 's regeix una societat, un poble, una nació, etcètera. **Organismo.**

ORGÍES. f. pl. *Hist.* Festes que a l' antigor se celebraven per honorar a Bacus per dones preses d' un sagrat estoicisme. Se celebraven de nit en mitg dels escándols més exagerats. **Orgías.**

ORGULLOSET, A. adj. dim. d' ORGULLÓS. **Orgullosillo.**

ORGULLOSISSIM, A. adj. sup. Molt orgullós. **Orgullosísimo.**

ORGULLOSÍSSIMAMENT. adj. sup. Ab molt de orgull. **Orgullosisimamente.**

ORIOL.

RENEGAR COM UN ORIOL. fr. Renegar molt.

ORLADURA. f. *Art. y of.* Als teixits, la vora formada al entorn de la cenefa del dibuix.

ORMEJAR. v. a. Aperar.

OROGENIA. f. *Geol.* Formació de les montanyes. **Orogenia.**

OROGÈNICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la orogenia.

Segell d' Orpí

OROGRAF. m. OREOGRAF.

OROGRAFÍA. f. OREOGRAFÍA.

OROGRÁFICH, CA. adj. OREOGRÁFICH.

ORPÍ. *Geog.* Vegis vol. II, página 381.

OROPIMENT. m. *Min.* Mineral compost d' arsènich y sofre, de color de llimona, que's trova en algunes vetes metalíferes y a la vora dels volcans. Es verinós y s' usa a la pintura y a la tintorería.

ORQUESTACIÓ. f. Organisació y disposició de la orquesta. **Orquestación.**

ORQUESTRIÓ. *Mus.* Instrument musich de teclat inventat a les derreríes del sigle XVII. Vé a ésser una orga portátil, composta de quatre teclats de 63 tecles cada un y d' un altre teclat de pedals ab 39 tecles. **Orquestrión.**

Segell d' Orriols

ORRA (La). *Geog.* Lloch del terme de Sant Boy de Lluçanès.

ORRIOLS. *Geog.* Vegis volúm II, pág. 381.

ORTAFÁ (Pons de). *Biog.* Poeta del Rosselló que va assolir nomenada a les derreríes del sigle XVI.

ORTEU Y DE COPONS (Francesch Antoni). *Biog.* Noble catalá que vivía a mitjans del sigle XVIII, haventse doctorat a l' Universitat de Cervera al any 1758. Entre 'ls seus escrits acadèmichs, s' ha d' esmentar un discurs de llenguatge llatí molt pur, fins al punt de considerarlo un dels travalls més clàssichs.

ORTI (Joseph). *Biog.* Mestre compositor de dances a les derreríes del sigle XVII, entre quines composicions s' esmenta una titolada *Valor y esperanza,* estrenada al palau de Madrit a les noces de Carles II.

ORTIGA.

ORTIGA DE PILOTES. *Bot.* ORTICA ROMANA.

ORTIZ (Joan). *Biog.* Navegant del sigle XVI, que va assolir prestigi d'ésser a son temps, un dels més remarcables. Era nadiu de Valencia.

— (JOSEPH FRANCESCH). *Biog.* Prebere que va neixer a Valencia al any 1739, y va morir al 1822. Era molt versat a la teologia, a la jurisprudencia y a la arquitectura y autor de varies obres històriques.

— (JOSEPH MARIÁN). *Biog.* Escriptor y historiaire que va neixer a Valencia al any 1735, morint al de 1799.

Segell d' Ortoneda

ORTONEDA. *Geog.* Vegis volúm II, pág. 383.

ORTODÓ (Joan Nofre). *Biog.* Cronista de Puigcerdá que esmenta el P. Villanueva, com autor d' un *Diari* dels fets remarcables d' aquella població, escrit al any de 1584, extraientho d' antichs manuals y de documents del arxiu.

OSBERCH. m. AUSBERCH. Defensa, guarda, cuiraça.

OSCA.

ANAR LLUNY D' OSQUES. fr. *Fam.* Errarse de mitg a mitg.

OSCA DE CABRERA. *Orog.* Encinglerats de la Comarca d' Olot; oscat de la serra del Cogulló d'Estela, voltada per precipicis de 3 a 400 metres.

OSSONA (Feliu). *Biog.* Metge de les derreríes del sigle XVII, nadiu de Vich. Va escriure en llatí alguns tractats de les febres malignes, imprès un d' ells al any 1698.

OSSAT, DA. adj. Plè d' ossos.

OSSEINA. f. *Quím.* Substancia que forma la part esponjosa dels ossos, dels tendrums y dels cartílachs, y está continguda també a la banya de cervo. Es soluble a l' aigua bullenta, encara que poch a poch y quan se refreda se converteix en gelatina.

OSSELL. m. Cadell del ós. **Osezno.**

OSSOR. *Hidrog.* Riera que cola entre Anglès y La Sellera.

OSTRERA. f. Dona que ven ostres.

OTOMANA. f. Sofá més ample que 'ls usats generalment, en quin poden agèureshi dues persones.

OVALADAMENT. adv. m. D' una manera ovalada.

OVALADET. adj. dim. Un xich ovalat. **Ovaladillo.**

OVÍ, NA. adj. Llanar. **Lanar.**

OVIRADOR, A. adj. Lo que s' ovira bé o es fácil d' ovirar. **Visible.** || Vistós, lo que fa goig de veure. **Vistoso.**

OVIRAT. p. p. del verb OVIRAR.

OXIDAMENT. m. OXIDACIÓ.

¡OY! interg. ¡Si! ¡Cert! ¿Veritat? || OI.

PÁ.

PÁ DE PESSICH. Pasta molt fina y dolça. *Bizcocho.*

PÁ DE XEIXA. m. *Pan candeal.*

PÁ MUT. m. *Ter.* Pá sense altra vianda. *Pan seco.*

NO HI HÁ PÁ SENSE CROSTA. fr. NO HI HÁ MOLL SENSE OS. NO HI HÁ ROSES SENSE PUNXES.

POGUERHI SUCAR PÁ. fr. *Fam.* Cosa o conversa substanciosa, que dona lloch a comentaris.

TINDRE 'L PÁ ASSEGURAT. fr. *Fam.* Tindre tot lo menester pera viure. *Tener el pan seguro.*

PABORDE, SSA. m. y f. Qui a la iglesia cuida de un altar o d' alguna imatge de confraría.

PABORDÍA (La) *Geog.* Caseriu del terme de Fonollosa, prov. de Barcelona.

PACHS (Son) *Geog.* Predi de l' illa de Mallorca, al camí de Palma a Deyá, per Valldemossa.

PACIENÇA. f. PACIENCIA.

PACIENCIES. f. Dolços a modo de petits panallets.

PACIENÇÓS, A. adj. Qui té molta paciencia. **Pacienzudo.**

PACIENÇUT, DA. adj. CALMÓS.

PACIFISME. m. Sistema polítich que respòn al propòsit d' afiançar la pau, com a fonament de la prosperitat dels pobles.

PACIFISTA. m. Partidari de la pau.

PADERNERES (Les). *Geog.* Veinat del terme de Sant Joan de Fábregues, prov. de Barcelona.

PADRÉS. *Geog.* Caseriu del terme de Castellví de la Marca, al Penadès.

PADRIS. m. PEDRIÇ.

PADRÍS (El). *Geog.* Lloch del terme de Manlleu, prov. de Barcelona.

PADRISSA (La). *Geog.* Predi que eixint de Valldemossa se troba a la vora de l' illa Foradada, abans d' arribar a Deyá, partit judicial de Palma de Mallorca.

PADRÓ (El). *Geog.* Caseriu anomenat també *Arraval*, al terme de Gironella. || — (COLL DEL). *Orog.* A la comarca d' Olot, enlairat a 1,215 met., entre 'ls cingles de Llancers y 'l puig de Satoges.

PAGA Y SENYAL. *Loc.* **Arras.**

PAGANICH, CA. adj. PAGÁ.

PAGANO, A. adj. *Vulg.* Qui paga un gasto.

PAGANT.

PAGANT SANT PERE CANTA. fr. *Fam.* Vol dir que sense interès no arriben a assolirse moltes aspiracions. *Por dinero baila el can, y por pan si le dan.*

PAGAR.

PAGAR LA FESTA. mod. verb. *Hacer el gasto.*

PAGELL. m. Aspre pera sostindre plantes. **Rodrigón.**

PAGÈS (Magí). *Biog.* Jesuita que va morir a Barcelona al any 1659, volgut de tothom per la seua virtut. Va ésser professor de teologia y de filosofía per espai de vintidós anys, y va escriure un curs de filosofía en llatí. Era nadiu de La Bisbal.

— Y SERRATOSA (FRANCESCH). *Biog.* Esculptor de imatges relligioses, que va neixer a Barcelona al any 1852, morinthi al 1899. A moltes iglesies de Catalunya y d'Amèrica, y als cementiris de Barcelona, s'hi serven moltes de les seues obres.

PAGUERA (Joan). *Biog.* Monjo benedictí del sigle XVI, nadiu de Barcelona, autor d' un Calendari y martirologi en llengua catalana, esmentat per en Nicolau Antoni.

PAGUERA (Son). *Geog.* Predi de la costa ponentina, a l' illa de Mallorca.

PAHISSES (Alzinar de). *Geog.* Lloch del terme d' Artá, a l' illa de Mallorca, ont s' hi serven restes de construcció d' un monument megalitich, formant com una mena de veinat.

PAHOR. f. PAVOR

PAHORÓS, A. adj. PAVORÓS.

PAIDOR. m. Entranya. **Estómago.**

PAIRAL. adj. Dels pares. **Paterno.** || *Fig.* Del poble de quin és un nadiu, referintse a la propia historia, a les tradicions, etc **Paterno.**

PAIRARSE. v. r. Abstindres d' alguna cosa. **Pasarse sin tal cosa.**

PAIXANO. *Geog.* Lloch del terme de Me liona, prov. de Barcelona.

PAIXAR. v. n. *Ant.* PASTURAR, MENJAR, PEIXER.

PAIXIMENT. m. *Ant.* PASTURA, MENJAR.

PALA. f. *Art. y of.* Al teler mecánich és un troç de ferro en forma de pala, puada y llossada de la punta, forjada a una barreta llarga y sostinguda per uns claus acollats als montants de les taules. Son obgecte és deturarles a certa distancia, abans de cloure la passada, evitant el trencament dels fils.

PALÁ (El). *Geog.* Veinat del terme de Castelladral, prov. de Barcelona. || — (EL). Caseriu del districte municipal de Vacarices, provincia de Barcelona. || — DE COMA. Lloch del terme de Cardona.

Antoni Palanca

PALADAR.

VEL DEL PALADAR. fr. *Velo del paladar.*

PALADÍ. Nom propi d' home. **Paladio.**

PALANCA (Antoni). *Biog.* Poeta valenciá, mort a Ruzafa al any 1905. Va obtindre al any 1894 un premi al *Rat Penat*. Era bon rimaire y les seues poesíes molt elogiades.

PALANQUEJAR. v. a. Duptar, vacilar, estar indecís. **Titubear, vacilar, estar indeciso.**

Palanqui

PALANQUÍ. m. *Náut.* Corriola de gran tamany subgecte a una estaca clavada a terra, per quina passa la corda que serveix pera treure la barca.

PALAPRAT (Joan). *Biog.* Cavaller, escriptor y poeta del Mitjorn de França. Va neixer a Tolosa al any 1650, essent membre del Consistori dels Jochs Florals y president d' aquella corporació. Va morir a Paris al any 1721. Va ésser autor dramátich, havent escrites moltes comedies, mes son estil literari era bon xich amanerat.

PALAU (El). *Geog.* Caseriu del terme de Folgaroles, districte de Vich.

PALAU (Berenguer de). *Biog.* Comte d' Empuries y poeta del sigle XI. Va ésser valent y molt instruit. Va endreçar les seues composicions a Ermesindis, moller d' Arnal d' Avinyó. Algunes de les seues composicions van ésser publicades per M. Raynouard.

— (FRANCESCH). *Biog.* Relligiós dominich, nadiu de Barcelona, que vivia als començos del sigle XVII, havent escrit algunes obres dogmátiques, y entre elles una versió del portuguès, molt elogiada, *Sermons del jesuita Mendoza*, impresa al any 1623

— (FRANCESCH). *Biog.* Sacerdot jesuita, nadiu de una de les poblacions del golf de Roses, y mort a Sarriá al any 1901. Va sejornar molt temps a l'Africa, a les missions allí establertes, essent volgut y respectat pêls indígenes, que l' admiraven per sa paraula y virtuts. Retornat a Espanya, va dedicarse a la predicació a Valencia, Tarragona y Barcelona.

Melcior de Palau

— (MELCIOR DE) *Biog.* Un dels escriptors y poetes contemporanis de més renòm. Va neixer a Mataró, seguint ab molt lluiment la carrera d' enginyer civil, essent catedrátich de la Escola de Madrit desprès d' haver desempenyat la quefatura de varies provincies. Com a poeta va assolir merescut renòm, y havía publicat obres molt inspirades. Havía conreuat marcadament la literatura castellana, havent publicat valioses obres. Era acadèmich

de la de la Llengua y pertanyía a les corporacions científiques més significades. Va morir a Madrit al any de 1910. Sobressortía en el cultiu dels *cantars* del genre popular, y cridá molt l' atenció sa colecció de poesíes científiques nomenades *Verdades poéticas*, en les quals pretenía agermanar la ciencia ab la poesía

Francesch Palau y Ferrer

— Y FERRER (FRANCESCH). *Biog.* Marí, nadiu de Blanes, que després d' haver comanat vaixells mercants va ésser almirall d' una esquadra sud-americana, durant una de les sublevacions d' aquelles repúbliques, a les derreríes del sigle XIX. Retirat a Blanes, y després d' estudiar les pesqueríes africanes, va ésser fundador de la societat anònima catalana de Pesca, al any 1907. Va morir al any 1908.

PALERM. *Geog.* Ciutat de l' illa de Sicilia, que al periode mitgeval va ésser teatre de les proeses dels catalans. **Palermo.**

PALIDEJAR. v. n. **Palidecer.**

PALMA (Santa María de la). *Geog.* Lloch del terme de Cervelló.

PALMEJAR. v. a. Apamar. **Medir á palmos.**

PALMEROLA (Tomás). *Biog.* Relligiós dominich y escriptor dels començos del sigle XVIII, entre quines obres cal esmentar la *Historia de la Verge de Bellulla, al Vallès,* impresa al any 1712.

PALOMA. f. *Art. y of.* Mena de femella ab dues aletes pera poguerla acollar o desacollar ab els dits.

PALOMERA (La). *Geog.* Terreny proper al lloch de S' Arracá, a l' illa de Mallorca, ont a l' Edat Mitjana hi havía bastida una població de certa importancia.

PALOMERES (Coll de). *Orog.* A la comarca de Olot, al camí de Sant Juliá del Moret, entre la montanya de Gadomar y 'l turó de Sant Abdón.

Joan Palou y Coll

PALOU Y COLL (Joan). *Biog.* Autor dramátich mallorquí, mort a aquella illa al any 1906. Era autor de *La campana de la Almudaina,* que va fonamentar la seua popularitat al any 1859, després d' un calvari de desaires a la seua obra. Havía escrites una munió d' obres, entre elles *Don Pedro del Puñalet, La espada y el laúd* y *La Cruz de la Redención.*

PALPLANTAT, DA. adj. Parat, fet un estaquirot.

PALÚDICH, CA. adj. Se diu de les fèbres ocasionades per les miasmes despreses dels estanys y dels llochs pantanosos. **Palúdico.**

PALLARIDA. f. Marisch. **Almeja.**

PALLAROLS (Collet de) *Orog.* Petita collada de la comarca d' Olot, al camí de La Salut, a La Rotllada.

PALLARS. *Geog.* Comarca natural de la prov. de Lleida, de territori molt trencat, a les estribacions del Pirineu. Els seus llindars són: al N. França, de quin la separa la serra de Montcalm; al E. Andorra y l' Alt Urgell; al S. la Conca de Tremp y al O. la Ribagorça y la Vall d' Arán. Les seues principals poblacions són: Sort, Gerri, Aneu, Esterri, Rialp, Pobla de Bellvehí, Llavorsí, Alós, Tirvia y Bresca. L' atravessa 'l curs del Noguera Pallaresa, y les seues produccions forestals són les més característiques. En les valls que s' obren entre les estribacions d' aquell accidentat territori s' hi conreuen hortalices y grans, existint també alguns prats artificials y naturals que promouen la cria del bestiar. La minería és abundosa, encara que poch explotada, caracterisantse pêls lignits, els ploms y algunes mines de ferro. Dificulta la prosperitat d' aquella regió la manca de víes de comunicació, donchs és baix aquest punt de vista, una de les més atrassades de Catalunya. Els estanys de la comarca, són enlairats y ben rublerts, pêls cabals que promouen el desglaç de les montanyes, essent el d' Aneu un dels més importants. La comarca és feréstega, d' un aspecte pintoresch com a selvátich.

PALLÁS (El). *Geog.* Lloch del terme de Peralita, prov. de Barcelona.

PALLATER. m. Drapaire. **Ropavejero.**

PALLER. m. Sota cobert. **Pajar.** || Al aire lliure. **Almiar.**

PALLETA. f. Filferro de fil laminat, de quin se composen les pues pera teixir.

PALLIÇA. f. Tunda de cops. **Paliza.**

PALLISSÓ. m. Panereta feta de palla. **Escriño.**

PALLUCAR. v. a. Picar, pessigar. **Pizcar.**

PAM.

PAM PER PAM. fr. adv. **Palmo á palmo.**

PAMPALLUGAR. v. n. PAMPALLUGUEJAR.

PÁMPOL. m. Reflector per quinqué o altre llum. **Pantalla.**

PANADELLA. f. *Bot.* **Romaza.**

PANADÈS (Manel). *Biog.* Actor que va ésser popular a Catalunya, en quins principals teatres havía travallat ab acert en els papers de primer galant. L' any 1869 formava part de la companyía de Romea dirigida per En Juli García.

PANDÍÇ (El). *Geog.* Barri del terme de Sant Joan de Fábregues, prov. de Barcelona.

PANEDES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Taradell, provincia de Barcelona.

PANERA.

PANERA PERA DUR EL PEIX. Cèrcol entreteixit ab vímechs, fons del mitg y sortit de la vora, ont els pescadors y els peixeters hi coloquen el peix pera transportarlo. *Canasta.*

Panera pera dur el peix

PANISTRASSA. m. *Ter.* Dona bruta y malcepada. **Zarrapastrosa.**

PANNA f. Paella. **Sartén.** || f. PANA. Vellut. **Pana, velludo.**

PANTÍGONA. f. Recorts y fantasíes. **Recuerdos.**

PANXEGAR. v. n. Gemegar, queixarse. **Gemir, quejarse.**

PANY.

PANY DE FUSELL. **Llave.**

PANY DE ROBA, en vestits, mocadors, etc. **Tabla, paño.**

PAÓ. m. Pago reial. **Pavo real.**

PAPAPOLLA. PAPAORELLES.

PAPER CONTÍNUU. El fet a máquina formant peces d' alguns metres de llongitut. **Papel contínuo.**

PAPER DE BARBA. El fet a tina, y a quin no 's tallen les barbes o vores.

PAPER DE CALCAR Paper que per medi d' una substancia grassa, serveix pera transportar les ratlles que s' hi dibuixen.

PAPER D' ESTANY. Lámina d' estany formant fulls de poch espessor, que s' utilisa pera embolicar objectes, a quins se desitja evitar l' acció dels agents atmosfèrichs.

PAPER TELA. Peça de tela transparent y verniçada, que serveix pera dibuixar plánols.

PAPER VEGETAL. Paper transparent que serveix pera estampar dibuixos.

PAPERS CANTEN Y BARBES MENTEN. *Ref.* CANTIN PAPERS Y MENTIN BARBES.

PAPERS. *Med.* Medicines propinades en paperets. **Paquetes.**

PAPIOL D' ABAIX. *Geog* Barri del terme del Papiol, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat.

PARACOLLS. *Geog.* Veinat del terme de Malla, a la prov. de Barcelona.

PARADELLA (Collet de la). *Orog.* Petit tossal de la comarca d'Olot, a la vora del veinat de Poca Farina.

PARAFUM. m. Aparell a mena de campana que 's posa a dalt dels llums de gas. **Campanilla.**

PARAMENT.

DONAR PARAMENT. *Ter. indus.* Donar aprest a un article, especialment als teixits. **Aprestar.**

PARANA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Quintí de Mediona.

PARAR. v. a. *Art. y of.* MÁQUINA DE. S'utilisa pera adobar o aprestar els fils que han sigut urdits sense adob. || PARAR. v. a. LA ATENCIÓ. **Atender, parar mientes.** || EL VENT. **Echarse, calmar, cesar.** || LA PLUJA. **Escampar, cesar de llover.** || SOFRINT LA PLUJA, MULLANTSE. **Aguantar la lluvia.**

PARAREDA (Montserrat). *Biog.* Doctor en teología y canonge penitencier de Barcelona als començos del sigle XVII. Era predicador famós, y entre 'ls manuscrits que d' ell se conservavan, a la biblioteca dels carmelites de Barcelona, hi havía un remarcable sermó del any 1629.

PARAREDA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Tavertet, a la prov. de Barcelona.

PARAVENT. m. **Biombo.**

PARASSITARI, A. adj. Relatiu o pertanyent als parássits.

PARATRAMES. f. *Art. y of.* Al teler mecánich l' eina, anomenada també, *forquilla.*

PARDO (El). *Geog.* Caseriu del terme de Mediona, prov. de Barcelona.

PARDO (Son). *Geog.* Predi de l' illa de Mallorca, al camí de Palma a Sòller.

PARDOLS (El). *Geog.* Lloch del terme de Santa María de Oló, prov. de Barcelona.

PARÉ (El). *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Tavertet, a la prov. de Barcelona.

PAREJAR. v. n. Esser massa pare, ésser massa condescendent ab els fills. **Ser un padrazo.**

PARELLA. *Espel.* Cova del terme de Ciutadella, a l' illa de Menorca; és remarcable per les seues voltes pilans y estalactites.

PARELLADA (Cristòfol). *Biog.* Metge nadiu de Vilanova y Geltrú, autor d' algunes obres professionals, que va prestar serveis ben remarcables a Barcelona en temps de pestes y maluries. Va morir al any 1900.

PARELLADES (Les). *Geog.* Lloch del terme de Plá del Penadès.

PARER.

DONAR DE PARER. fr. SEMBLAR.

PARER Y CAMPÁ (Jaume). *Biog.* Doctor en teología, nadiu de Vich, del claustre de la Universitat de Cervera, autor d' algunes obres relligioses. Vivía a les derreríes del sigle XVIII.

PARERA (Joseph). *Biog.* Cantant d' òpera, que havía fruit molts aplausos al extranger. Va neixer al any 1816 a Barcelona. Va dedicarse ademés a la pintura, essent les seues especialitats els retrats y la caricatura; pera quins va tindre sempre marcada disposició. Va ésser pintor de cambra de la cort de Isabel II. Va morir a la seua ciutat nadiva l' any 1902.

PARERES DEL PLÁ. *Geog.* Caseriu del terme de Tagamanent, a la prov. de Barcelona.

PARET.

PARET DE TANCA O LLISA. fr. *Pared de cerca.*

PAREYS (Torrent de). *Geog.* Torrentera de pintoresch aspecte al terme de Sòller, a l' illa de Mallorca.

PARÍA. f. *Ant.* COMPANYÍA, PRIVANÇA.

PARLAR.

PARLAR COM UN SANT. fr. *Fam.* Se diu d' aquell que, parlantse d' altra cosa, ne diu alguna que fa vindre al pensament algún obgecte o fí de que un s' havía oblidat y convé tindre present.

PARLAR CLAR Y CATALÁ. *Mod. verb Hablar en buen romance ó en romance, decirlo en canto llano.*

PARLAR PER BOCA D' ALTRE O PER SENTIR A DIR. *Mod. verb. Hablar por boca de ganso ó de oidas.*

PARLAR SENSE SOLTA. *Mod. verb. Hablar á humo de pajas.*

PARLEM A PAMS. *Mod. verb. Hablemos claro.*

PARRA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Santa María del Corcó, prov. de Barcelona.

PARREÑO (Joaquim). *Biog.* Vegis GARCÍA PARREÑO (JOAQUÍM), vol. I, pág. 858.

PARROQUIA (La). *Geog.* Veinat del terme de Sant Pere de Ribes, prov. de Barcelona.

PARROQUIA DE MONTSENY. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Montseny, prov. de Barcelona.

PARROQUIA DE VALLCARCA *Geog.* Lloch del terme de Montbuy.

PARRUPAR. v. a. Efecte de la veu dels coloms. **Arrullar.**

PARRUPEIG. m. El cant del colom. **Arrullo.**

PARRUPEJAR. v. a. PARRUPAR.

PAS. m. *Art. y of.* A les máquines, l' espai que queda d' una dent a l' altra pera engravar ab la de una altra roda, pinyó o cremallera.

PAS DE CODELLA. *Geog.* A la comarca d' Olot, a la banda de baix del Bosch de Tosca, sota el Plá de la Pinya, punt per ont les aigües del extingit estany de Bas, van pendre eixida.

PAS DE PILES. *Geog.* Caseriu del terme de Subirats, a la prov. de Barcelona.

PASASSERRES (Coll de). *Orog.* A la comarca de Olot, al enfront del gros macís de Montmajor.

PASATEMPS. *Geog.* Lloch del terme de Palma de Mallorca.

PASCALL (Joan). *Biog.* Relligiós del ordre de menors, que vivía al sigle XIV y va deixar manuscrit un *Tractat de beatitut*, que esmenta Caresmar.

J. Pascó y Mensa

PASCÓ Y MENSA (Joseph). *Biog.* Remarcable dibuixant contemporani, que s'havia dedicat ab predilecció a les arts decoratives, havent assolit merescudes recompenses en les Exposicions d'aquesta mena. Tenía originalitat y fermesa d' estil, inspirantse moltes vegades en selectes exemplars del art catalá. Era professor de l' Escola de Belles Arts de Barcelona, en quina ciutat va neixer al any de 1855, acabanthi els seus dies al any de 1910.

PASQUAL Y DE REGÁS (Carles). *Biog.* Doctor en abdós drets, nadiu de Girona, autor de una obra llatina publicada l' any 1733, tactant de assumptes canònichs, dedicada al bisbe Bastero, de Girona.

PASQUAL (El). *Geog.* Lloch del terme de Castelltersol.

PASSA. f. Parlant d' un mal epidèmich. Constelación. || Mal propi dels gossos y gats. Moquillo.

PASSABETES. m. Pasador.

PASSADA f. *Art. y of.* A la teoría dels teixits, els quadrets del paper de quadrícula, mirats en sentit horitzontal; cada quadret representa una passada. || Trama d' alguna materia textil, lligada horitzontalment al teixit després d' haver passat la llençadora la trama per la colada. || Passa d' un mal epidèmich. Constelación. || f. Acte de recorre els carrers tocant els musichs. Pasacalle.

COM LA PASSADA. (LA COSA JA SABUDA). *Mod. verb. Como la de marras.*

DE TOTES PASSADES. *Mod. adv.* Per força.

PASSADOR. m. *Art. y of.* Eina pera passar els fils al teixir. Clivilla.

PASSADORA. f. Travalladora que passa els fils als llisos y a la pua, al teixir, segons marca la disposició del repamet.

PASSAMÁ. m. *Art. y of.* Al teler mecánich se diu aixis a tot troç de ferro acollat a les taules y al capçalet pera solidar el pont dels calaixos.

PASSAR.

PASSAR. Excedir a algú en talla o etat. *Llevar. Me lleva un dedo, le llevo dos años.*

PASSAR EL ROSARI. *Rezar el rosario.*

PASSAR AB EL CEDÁÇ. *Cerner, cernir, tamizar.*

PASSAR LA VISITA. *Hacer, girar la visita.*

PASSAR ALGÚN LLIBRE A ESTUDI. *Leer, dar, estudiar.*

PASSAR COMPTES. *Mod. verb. Ajustar las cuentas.*

PASSAR EL PELEGRÍ. *Mod. verb. Pasar las de Caín.*

PASSAR LA MÁ PER LA CARA. Aventatjar a algú. *Echar el pié delante, echar la pata, poner la ceniza en la frente á alguno.*

PASSAR LA MÁ PER LA ESQUENA O A PEL. *Fig. Traer ó pasar la mano por el cerro á alguno.*

PASSAR LA NIT EN BLANCH. *Mod. verb. Pasarse la noche en claro.*

PASSAR PER AQUÍ O PER LA PORTA. *Mod. verb. Contentarse con esto ó nada.*

PASSAR PER L' ADREÇADOR. *Mod. verb. Entrar por el aro, meter en cintura.*

PASSAR BOU PER BESTIA GROSSA. *Mod. verb. Váyase mocha por cornuda.*

QUI DÍES PASSA ANYS EMPENY. *Ref El tiempo vuela.*

PASSAR UN FET ENTRE TOTS SANTS Y MANRESA. *Loc. Entre Pinto y Valdemoro.*

TÚ T HO PASSARÁS. *Mod. verb. Con tu pan te lo comas.*

PASSARELL (El). *Geog.* Lloch del terme de Moyá, prov. de Barcelona.

PASSARSE.

PASSARSE ANSIA DE FER ALGUNA COSA. *Darse buen cuidado.*

PASSÁRSELA BÉ. *Loc. Darse buena vida, vivir con holgura.*

PASSARSEN MESTRE. *Loc.* Resoldre lliurement o sense reflexió. *Hacer mangas y capirotes.*

PASSATGE D' EN RIERA (El). *Geog.* Lloch del terme de Arenys de Mar.

PASSAVANT. *Geog.* Veinat del terme de Folgaroles, part. jud. de Vich.

PASSAVELLA. f. PASSARELLA.

PASSAVOLANT. adj. Ambulant. Ambulante. || m. Joguina. Volante, rehilete

PASSEIG DEL RIU. *Geog.* Veinat del terme de Manresa.

PASSIA o PASSIO. *Llatinisme.* La part de cada un dels quatre evangelis referents a la Passió de Jesucrist. f. y m. Pasión.

PASSIONAL. adj. Ab passió. Pasional.

PASTADOR (El). *Geog.* Lloch del terme de Montclar, prov. de Barcelona.

PASTELLS Y PUJOL (Pere). *Biog.* Musich empordanès que va morir molt jove a Castelló d'Empuries al any 1899. Era director de una de les cobles de més anomenada de la comarca, bon professor de contrabaix, y un dels mestres compositors que a la regió fruien més arrelat concepte.

PASTERA.

ESSER UN PASTERA. fr. *Fam.* No entendre lo que li expliquen. *Ser un negado.*

PASTERAL (El). Baixador del ferrocarril de Girona a Olot, entre La Sellera y Amer.

PASTILLA (Cân). *Geog.* Lloch de l' illa de Mallorca, passat el Coll de Rabassa, no lluny de Palma.

PASTOR (Antoni). *Biog.* Catedrátich de la universitat de Cervera, a les derreríes del sigle XVIII. Era un jurisperit que gosava de renòm, y va publicar a Cervera estimables travalls de dret civil.

PASTORES (Les). *Geog.* Predi del dist. munpal. de Sta. Margarida a l' illa de Mallorca.

PASTORITX. *Geog.* Lloch de l' illa de Mallorca a la vora del Coll de Valldemossa.

PASTORS (Coll dels) *Geog.* Tossal al camí de Calviá a Palma de Mallorca.

PASTORIM. m. *Ter.* PASTOREIG.

PASTOSITAT. f. *Pint.* Qualitat dels contorns de gran suavitat y de tons que 's van fonent agradablement els uns ab els altres sense cap mena de duresa. Pastosidad.

PATAROTA. f. *Ter.* Escorça del pi. Corteza del pino.

PATATIM, PATATÁM. Mots que s' apropien als que caminen ab calma y balancejantse. Dingodango, dingolondango.

PATIM, PATÁM. PATATIM, PATATÁM.

PATLLARI. n. p. m. Paladio.

PATRACA. f. Instrument musich fet malbé.

PATUM. f. *Fam.* Qui passa per sabi sense esserho. Fantoche.

PAU. m. n. p. Pablo.

PAU (Joan Bernat). *Biog.* Apotecari barceloní a les derreries del sigle XVI, y home molt prestigiós entre la seua classe. Al any 1587 va publicar *Concordia pharmacopularum barcinonensium.*

PAUPA-LLOQUES. m. y f. *Ter.* Terme despreciatiu que s' aplica a qui per tot se fica.

PAUSAR. v. a. *Ant.* REPOSAR, DESCANSAR.

PAYELLA. f. Sartén. || PAELLA.

PAYELLADA. f. Paellada. Sartenada.

PAYRINCH. m. *Ter.* PADRÍ.

PEBRE.

PICA 'L PEBRE. fr. *Fam. Ter.* Se diu de qui es molt moreno.

PEBROT.

DONAR UN PEBROT. fr. *Met.* Donar un xasco, deixar plantat a algú.

¡QUIN PEBROT! fr. *Fam. Met.* ¡Quin xasco!

PECANIUS. *Geog.* Lloch del terme d' Olost, prov. de Barcelona.

PECHANTRÉ (Nicolau de). *Biog.* Remarcable poeta del Mitjorn de França, que va neixer al any 1638, morint a París al de 1709. Va deixar escrites les òperes *Amphion* y *Partenope*, la tragedia *Geta*, y algunes produccions històriques y bíbliques.

PEDALS. m. *Art. y of.* A l' industria de filatures, palanques a mena de tecles del piano automátich, pera repartir el fil als botons y a les obridores.

PEDEJAR. v. n. FER PETS.

PEDRA.

FER COPS DE PEDRA. fr. Tirarse pedres els uns als altres. *Apedrearse.*

PEDRA AGUDA. *Geol.* A la montanya de Puig de March, a llevant del veinat de Santa Llucia, del terme de Santa Pau, a la comarca d' Olot, s'hi troven abundoses escories volcániques, joolites opaques cobertes de lava, que provenen del volcá apagat de Pedra Aguda.

PEDRA DEL DIABLE. *Prehis.* Pedró recordatori dels temps protohistòrichs conegut ab aquest nom, a la comarca d' Olot, a la vora de Cân Formiga, de Santa Pau. Aquest menhir, es un monolit basáltich de forma allancetada, de 2'80 met. d' altitut per 0'80 d' amplaria y 0'30 de gruix a la banda inferior y 0'20 a la superior

PEDRAGOSA. *Geog.* Lloch del terme d' Oristá, prov. de Barcelona.

PEDRAIRE. m. Qui té per ofici arrancar la pedra de les pedreres. **Cantero.**

PEDRALBA. *Geog.* Lloch del terme de Tagamanent, prov. de Barcelona.

PEDREJAR. v. a. APEDREGAR. **Apedrear.**

PEDRERA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Palafolls, prov. de Barcelona.

PEDRES GALLARDES. *Geol.* Entall numulítich de grans roques tallades en agulles, a la vora de Riudellots de la Creu, a la comarca d' Olot.

PEDRES LLARGUES *Orog.* Collada de la comarca d'Olot, a la vora de Çolltort, a l'altura de 480 m.

PEDRÓ. m. Inscripció, lápida.

PEDRUSCÁM. m. Vegis PEDRUSCALL.

PEGA (Font de la). *Geog.* Lloch de l' illa d' Ibiça, a la vora de la vila de Sant Antoni.

PEGUISSOT. m. PEGAT.

PEIX.

EL PEIX PÊL QUI SE 'L MEREIX, Y LA CUA PÊL GAT. *Loc. vulg.* Vol dir que al repartir les coses s' ha de tindre compte de donar a cada hu lo que mereix.

PEIXETS. m. *Art. y of.* Peces de les maquinetes als telers mecánichs que funcionen segons tinguen o deixin de tindre colocats els tapets que les mouen.

PÈL.

PÈL DE CUCA. *Sedal, hijuela.*

PÊL. contr. PER EL, PER LO.

PÊL CAP MÉS BAIX. fr. adv. *Cuando menos.*

PÊL DARRERA O PER DARRERA. fr. adv. *Por la parte de detrás.*

PÊLS VOLTANTS, PÊLS ENTORNS O ENCONTORNS. fr. adv. *Por los alrededores, por las cercanias.*

PELADORS. m. *Art. y of.* A les filatures, cilindres pera cardar les fibres, qu' están guarnits ab finissimes pues d' acer.

PELAGATS. m. PELACANYES.

PELAT.

MÉS PELAT QU' UNA RATA. fr. *Met.* Que no té res, pobre de solemnitat.

PELISSIER (Guillem). *Biog.* Escriptor y bisbe de Montpeller, nadiu del Llenguadoch, embaixador a Venecia al any 1540, y home de molta influencia politica en son temps. Va morir a Montpeller al any 1568. Posseía una rublerta biblioteca, ab els missals més valiosos dels seus temps, que havía adquirit en molta part a Italia. Com escriptor parlen d'ell ab encomi els sabis contemporanis d'ell. Va ésser un dels que ab major zel s' oposaren al progrès del calvinisme al Llenguadoch.

PELOSES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Castellet, prov. de Barcelona.

PELUIXA. f. Teixit de pèl llarch y sedós per un dels costats; ve a ser una mena de pelfa. **Felpa.**

PELL.

PELL MORTA. *Callosidad.*

ÉSSER DE LA PELL DEL DIMONI. fr. ÉSSER DE LA PELL DEL DIABLE.

PELLISSARI (Cornelia). *Biog.* Aplaudida actriu catalana, que en els papers de dama característica va estrenar a l' Odeón, les primeres obres del renaixement al any 1866, passant després a la companyía del teatre Romea, a la temporada de 1868, precedint en els papers del seu genre a la Mirambell.

PENADÈS (Comarca del). *Geog.* Comarca natural que comprèn el S. de l' actual provincia de Barcelona y la banda N. de la de Tarragona, y confronta: al NE., ab el Plá del Llobregat; al N. y NO., ab la comarca de Segarra y Igualada, que comprèn ademés una part del O , ab quina llinda també 'l Camp de Tarragona, que la tanca al S. y la banya al E. el mar Mediterrani. La comarca del Penadès resta subdividida en Alt y Baix, comprenent aquest derrer la regió que alguns geògrafs anomenen Costa de Ponent. Les principals poblacions, després de la capital, Vilafranca, són: Sant Sadurní, Monjos y Arbós, a la part alta, y a la part baixa, Vendrell, Sant Vicents, Calafell, Cubelles, Vilanova y Sitges. L' antiga veguería de Vilafranca, corresponía a la comarca del Penadès, s' extenía desde Garraf al riu Gayá y desde el mar fins a Igualada inclusiu, y aquell territori está repartit ara ab els partits de Vilafranca, de Vilanova y Geltrú, part del de Igualada y tot el del Vendrell, que ara pertany a la prov. de Tarragona. El ferrocarril de Valencia a Barcelona creua de SO. a NE. el territori, y la carretera de segón ordre de Tarragona a Barcelona, en direcció de O. a E , y com no s' alça a la comarca cap montanya enlairada, ni l' atravessa cap curs fluvial cabdalós, és aquella regió marcadament agricola, assolint molta nomenada pêls vins del Penadès. Els cursos d' aigua del Penadès, són: el Foix, la riera Gran, el torrent de Melió y altres petites torrenteres. Els conreus de blats, hortalices y vinya són importants, y les industries agrícoles, més que les manufactureres, mostren la riquesa de la regió. Institucions com el Centre Agrícol del Penadès y el Sindicat de productors de ví, impulsen el deixondiment dels recursos, que travalladors com són els pobladors de la comarca, promou un tráfech de valua, donchs les exportacions, no sols a Espanya se localisen, sinó que atravessen les fronteres y al extranger s' enmenen. Ademés de la ferrada vía y de la carretera qu' esmentárem, fomenten la tragecció del Penadès alguns camins veinals y les carreteres de Igualada a Vilanova, de Sant Boy del Llobregat a la Llacuna, la de Guardiola y la de Santa Coloma de Queralt a Vilafranca. El Penadès serva monuments arqueològichs prou remarcables, entre altres la iglesia de Sant Feliu y 'l Palau dels comtes de Barcelona a Vilafranca, el castell y iglesia de Olèrdula, y Sant Martí Sarroca.

PENADÈS (Corregiment del). *Geog. y hist.* Quan ab l' influencia dels reis de niçaga forastera, s' anaren modificant les institucions de la nostra terra, va instituirse aquest corregiment, que comprenia les poblacions de la veguería de Vilafranca y alguns dels pobles que actualment constitueixen el partit judicial de Igualada, desde 'l mar fins al corregiment de Manresa y Barcelona. La veguería de Vilafranca, als temps d' En Pere III (sigle XIV), la formaven les poblacions següents: Vilafranca del Penadès, Arbós, Piera, Gualada (Igualada), Cubelles, Castell de Fontrubia, Canyelles, Gelida, Calafell, Roca Crespa, Salicrup, Altafulla y Ça Nou, La Gialtrum (al lloch ont hi há Vilanova), Esperaguera (Esparraguera), Masquefa, Monistrol de Noia, Sant Pere de Riudevitlles, Terraçola, Quadra del Gorner, Santa Fe, La Granada, Sant Cugat Ses Garrigues, Sant Sebastiá, Avinyó, Cantalops, Dordal, Pontons, Foix, Miralles, Querol, Montagut, Santa Perpètua, Marmellar, Cimitrells, Torra d' En Barra, Vespella, Roda o Bará, Bellvey, Ibornal (Gornal), Lorens e Lotjer, Castellet, Conit, Les Gunyoles, Olèrdula, Vila de Lops, Celma, Claramunt, Mediona, Odena, Castelleuli (Castelloli) y Montbug (Montbuy).

PENASSO (Cân). *Geog.* Lloch de l' illa de Mallorca, al camí de Palma a Sòller.

PENCA. f. *Bot. ter.* Fulla de l' etzavara.

PENDRE.

PENDRE O PERDRE L' ALÈ O 'L PLOR. mod. verb. *Encanarse.*

PENDRE UN BOCÍ. mod. verb. *Tomar un bocado.*

PENDRE UN COP D' AIRE. mod. verb. *Darle un aire á alguno.*

PENDRE UNA ENRABIADA. mod. verb. *Coger una rabieta.*

PÈNDULA DEL REGULADOR. f. *Art. y of* Al teler mecánich, peça ab moviment de pèndula, moguda per una cua de rata acollada al montant de les taules.

PENITENTS (Els). *Geog.* Caseriu del antich terme d' Horta, que ara pertany al districte municipal de Barcelona.

PENJANTS. m. Per les orelles de les dones. **Pendientes, zarcillos.** || ARRACADES.

PENJAR.

PENJAR LES BARRES AL SOSTRE. mod. verb. *Estar á diente como haca de bulero.*

PENGIM-PENJAM. Persona poch arreglada, descuidada en el caminar y poch activa.

PENJOLARSE. v. a. Gronxarse. **Columpiarse.**

PENQUER. m. *Bot. ter.* Espigó de l' etzavara.

PENSAR.

PENSAR QUINA 'N FARÁ. mod. verb. *Maquinar maldades.*

NI PENSARHI. mod. verb. *Ni por pienso.*

PENSIONAT DE LA MISERICORDIA. *Geog.* Caseriu del terme de Canet de Mar, a la vora de la capella de la Verge de la Misericordia.

PENSÓS, A. adj. *Ant.* S' usava ab els adverbis *ben* o *mal;* aixís se deia: *mal pensós, ben pensosa.* BEN O MAL PENSAT.

PENYA (Pere de A.) *Biog.* Advocat, poeta y historiaire mallorquí, nat a Palma al any de 1824 y mort al de 1906. Va estudiar a Barcelona, establintse a Madrit al any 1849, essent redactor de la revista *El Ensayo.* Era bon poeta, y entre les seues obres cal esmentar la *Memoria descriptiva del plano de Palma* y la *Guía de les Balears,* publicada al any 1891.

Pere de A. Penya

— DE AMER (VICTORIA). *Biog.* Poetissa remarcable de nostre renaixement. Era nadiva de Palma al any 1827, germana d' En Pere de A. y moller d' En Miquel Victoriá Amer. Era redactora del *Pensil del bello sexo* y inspirada poetissa, que va assolir als Jochs Florals de Barcelona y en altres certamens, merescudes recompenses. Pertanyía a varies corporacions literaries.

PENYA D' EN VIDAL. *Geog.* A la comarca d'Olot, lloch per quin s'apunta la serra de Marbulenys ab el coll del Bas.

PENYALAR. m. ROCAM.

PENYA-SEGAT. m. **Acantilado.**

PEPÓ, NA. n. p. dim. de Pep. **Pepito.**

PER.

PER ALT ENLLÁ O PER SOBRE. fr. adv. *De corrido, por encima.*

PER ALT O PÊL CAP MÉS ALT. fr. adv. *Cuando más, á lo más.*

PER ANYS Y PANYS. fr. adv. *Por años y años.*

PER AQUÍ LI VA. fr. adv. *Por ahí, tarín barín.*

PER ARA Y TANT. fr. adv. *Hoy por hoy.*

PER ARREU. fr. adv. *Definitivamente.*

PER CADA DÍA. (Roba, sabates, etc.). *Para diario.*

PER CAP DINER. fr. adv. *Por nada del mundo, por una miseria, por una bicoca.*

PER CAP TERME. fr. adv. *Por ningún estilo.*

PER CARITAT. fr. adv. *De limosna.*

PER CENT Y UNA VEGADA. fr. adv. *Por la centésima vez.*

PER DITXO M' HAN DITXO. fr. adv. *Vulg. De oídas ó por oídas.*

PER ENDEVANT. fr. adv. *Por adelantado, por anticipado.*

PER ETZAR. fr. adv. *Por acaso, por casualidad.*

PER FÁSTICH. (Parlant de bruticia). *Como agua, como tierra.*

PER FÍ DE BÉ fr. *Con buen fin.*

PER LA PAGA. fr. *En pago, en premio.*

PER MENUT. fr. *Detalladamente.*

PER MOR DE. fr. *Por causa de, por mor de.*

PER MUNT Y PER VALL. fr. *Arriba y abajo.*

PER RESSORT. fr. *Por casualidad.*

PER RIURE. fr. *En broma, de broma.*

PER SOTA MÁ. fr. *Bajo mano, por debajo de cuerda.*

PER TESTA (POSAR). fr. *Al tope, á tope.*

PER TOT O PER TOT ARREU. *Por todas partes, donde quiera.*

PER UN MAYMÉS. fr. *Nunca jamás, por siempre jamás.*

PER UN TRES Y NO RES. fr. *Por una bicoca, por una miseria.*

PER AMOR DEL BOU, LLEPA EL LLOP L' ARADA. *Ref. Menea la cola el can, no por ti, sino por el pan.*

PER FAM, ELS BURROS MENGEN GRAM. *Ref. En tiempo de hambre no hay pan duro, ó á pan de quince días, hambre de tres semanas.*

PER FONDO QUE 'S FACI 'L FOCH, EL FUM SEMPRE RESPIRA. *Ref. Donde fuego se hace, humo sale.*

PER LA UNA LI ENTRA Y PER L' ALTRA LI SURT. *Ref. Tañe el esquilón, y duermen los tordos al son.*

PER SA RUINA, NASQUEREN ALES A LA FORMIGA. *Ref. Por su mal, dió Dios alas á la hormiga.*

PER SANT ANDREU, QUI NO TÉ CAPA QUE 'N MANLLEU. *Septiembre, el que no tenga ropa que tiemble.*

PER TOT HI HÁ CENT LLEGÜES DE MAL CAMÍ. *Ref. ¿Dónde irás, buey, que no ares?*

PER TOT SE 'N FAN DE BOLETS QUAN PLOU: O PER TOT ARREU TENEN BECH LES OQUES. *Ref. En todas partes cuecen habas y en mi casa á calderadas.*

PERA.

PARTIR PERES. fr. *Fam.* Separar interessos o cabals dues o més persones.

PERALTAT, DA. adj. *Arq.* Volta més alta que 'l semicercle.

PERALLONGA. *Geog.* Veinat del terme de Vilanova de Sau, prov. de Barcelona.

PERANOGUERA. *Geog.* Quadra del districte municipal de Sant Agustí de Lluçanès, prov. de Barcelona.

PERDIGÓ.

DONAR ELS PERDIGONS. fr. *Fam.* Embaucar, timar.

PERE (Infant En). *Biog.* Poeta del sigle XIV, germá del rei N' Alfons III, pera quina coronació va compondre y recitar un poema ab doctrines importants pera l' art de regnar, com havía compost abans altres poesíes als emblemes de la reialesa. Als 54 anys de edat, havent mort la seua moller, va pendre l' hábit de frá menor a l' any 1358, morint al de 1380 y essent son cos enterrat al convent de Valencia.

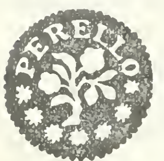
— (TOMÁS). *Biog.* Relligiós de l' ordre de predicadors, que vivía al sigle XIX. Era lector de teología y escriptor dogmátich, havent acabat d' escriure al 1316 una de les seues obres ab el títol de *Tractatus de Concepcion virgienis Mariæ.*

PERE ANTONI (Cân). *Geog.* Lloch del terme de Palma de Mallorca.

PERELADA (Comte de). *Biog.* Polítich y escriptor del sigle XVII, que va escriure, entre altres travalls,

una obra titolada *Presagios del mando francés en Cataluña.*

PERELLÓ (Salusti). *Biog.* Actor del Teatre catalá, que va distingirse en els papers de barba, fentse aplaudir ab justicia. Va travallar al Romea, al Calvo-Vico, etcètera, morint encara jove.

Segell de Perelló

PERELLÓ. *Geog.* Vegis volúm II, pág. 477.

PERERA (Ignasi). *Biog.* Notari tortosí que vivía al sigle XVIII, havent publicat al any 1795 un bon compendi en llatí a mena de formulari, que va ésser favorablement acceptat.

PERE RIERA. *Geog.* Lloch del terme de Sant Bartomeu del Grau, provincia de Barcelona.

Segell modern de Perelló

PEREYRA (Fost Joseph). *Biog.* Escriptor nadiu de Barcelona, que va sejornar a Madrit als comensos del sigle XVIII. Ademés d' alguna obra de concepte històrich, va publicar un *Formulari de cartes ab les seues respostes.*

PERICOT (Càn). *Geog.* A la comarca d' Olot, casa situada prop dels camins de Batet a Santa Pau.

PERITAR. v. a. Examinar y donar la seua opinió sobre alguna cosa qui en ella sía expert. **Dictaminar.**

PERMANYER. *Geog.* Veinat del terme de Sant Bartomeu del Grau, prov. de Barcelona.

PERMICH, CA. *Geol.* adj. Nom que s' apropia a certs terrenys que varen observarse per primera vegada a la vora de Perm, a Russia. **Pérmico.**

PERNABATRE. v. n. Perir; inquietar. **Perecer; incomodar.** || AGONISAR.

PERRIER (Carles de). *Biog.* Remarcable poeta llatí del sigle XVII, nadiu d' Aix, a Provença. Va conreuar també la literatura francesa, havent assolit per ella premis a l' Academia. Va morir a París a l' any 1692.

PERTUSA (Francesch). *Biog.* Escriptor relligiós del sigle XVI, autor, entre altres obres, d' un *Memorial* escrit en bon estil catalá a l' any 1505, que se servava manuscrit a Sant Geroni de la Murta.

PERXA. f. Pal pera batre les oliveres o altres arbres. **Vara.**

PERXÓ. *conj. caus.* Per això. **Por eso, por esto.**

PESANT, A. adj. Als teixits, se diu aixís al lligament que aixeca més fils que 'ls que resten a la calada de sota.

Segell de Pessonada

PESAROSAMENT. adv. m. Ab pesar. **Apesadumbradamente.**

PESSA (La). *Geog.* Càseriu del terme de Sant Feliu Sasserra, prov. de Barcelona.

PESSONADA. *Geog.* Vegis volúm II, pág. 491.

PESTRANA (N). *Biog.* Poeta catalá del sigle XIV, que figura al *Cançoner de París*, del qual en Tastú cita algunes composicions notables.

PET.

PET DE MONJA. Cert dolç o producte de pasticería. **Pelliza de monja.**

PETAR. v. n. Cruixir els dits, les robes, etc. **Crujir.** || Cop d' unes a les altres de les portes, finestres o altres coses que, moventse, fan soroll. **Dar una contra otra, golpear, batir.**

PETERRELLEJAR. v. n. **Chisporrotear, crepitar, decrepitar.**

PETIT (Samuel). *Biog.* Escriptor y orientalista del Mitjorn de França, que va neixer a Nimes a l' any 1594, morinthi al 1648. Era ministre protestant, havent estudiat a Ginebra la teología. Era autor d' alguns estudis filosòfichs.

PETITOY, A. adj. dim. PETITET, PETITONET.

PETRÒLECH. m. Qui estudia o és entès en petrología. **Petrólogo.**

PETROLOGIA. f. Estudi de les pedres. **Petrología.**

PEU.

FER POSAR ELS PEUS A ROTLLO. fr. *Met.* FER TINDRE PEU A ROTLLO.

PEU DE LA COSTA. *Geog.* Veinat del terme de Papiol, prov. de Barcelona.

PEYPOCH Y ANGLÀS (Melcior). *Biog.* Sacerdot molt erudit, que va neixer a Santa María del Estany el 1836, morint a l' any 1903. Va ésser rector de les Seus de Manresa y de Vich, y era escriptor catalá molt castiç y estudiós, havent publicat travalls històrichs y lexicogràfichs molt notables, distingintse aixís meteix com orador sagrat.

PEYRÍ Y PORTAL (Joseph). *Biog.* Escriptor que vivía a mitjans del sigle XVIII y era molt intelligent en qüestions gramaticals, havent publicat alguns tractats relatius a aquestes materies, entre ells un ampliant la *Prosodia del P. Alvarez*, obra didáctica impresa a Cervera a l' any 1764 y molt en us a les escoles de Catalunya fins ja ben entrat el sigle XIX. Era nadiu de Cambrils.

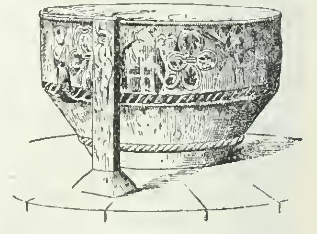
PEYRÓ (Bartomeu). *Biog.* Home d' arrelats coneixements, nadiu de Perpinyá, que vivía als començos del sigle XV. Era autor de travalls dogmátichs, y va ésser bisbe d' Elna, elegit pêl cardenal de Luna (Benet XIII).

PÍ.

EMBOLICAU AB UNA FULLA DE PÍ O DE BRUCH. fr. *Fam.* Se li diu a aquell que s' engreeix de tindre alguna cosa que no val res o és de poca entitat. *Te lo puedes meter en el tras.*

PÍ (Balbina). *Biog.* Actriu catalana, que va colocar el seu nom a envejable altura. Era dama jove al teatre Romea a l' any 1869 y va rebre aplaudiments merescuts en sa carrera artística interpretant els principals papers de les produccions d' En Soler, de l' Arnau, d' En Lasarte y d' En Feliu y Codina.

— (NARCÍS). *Biog.* Monjo del monastir cartoixá de Scala Dei, que vivía al sigle XVII. Va escriure en llatí l' historia del seu monastir, obra esmentada per En Serra y Postius.

Piea baptismal de Sant Joan les Fonts (Girona)

— Y MARQUÈS (MIQUEL). *Biog.* Escriptor catalanista nadiu de Sabadell, que havía publicat travalls literaris molt interessants. Va morir a l' any de 1902.

PIANO. m. *Art. y of.* A les filatures y als teixits s' anomena ab aquest nom el cordó retorçat en molts caps de cotó.

PIBATELL (El). *Geog.* Caseriu del terme de Seva, prov. de Barcelona.

PICA. f. Vegis vol. II, pág. 499.

PICADOR. m. Vegis vol. II, pág. 500.

PICAPOLLA. f. *Bot. ter.* PICAPOLL.

PICAR.

PICAR DE MANS. || PALMOTEJAR. || APLAUDIR.

PICAR DE PEUS. *Mod. adv. Patear, patalear.*

PICAR FERRO FRET. *Mod. adv.* Travallar o gestionar debades. *Machacar en hierro frlo.*

PICAR FOCH. Encendre ab pedra foguera. *Sacar fuego.*

PICARSE LES CRESTES. *Mod.* Endreçarse insults, improperis. *Darse de las astas, cascarse las liendres.*

Picador pera rentar la roba

PICARDELL (El). *Geog.* Quadra del terme de Bigues, provincia de Barcelona.

PICAROL.

TINDRE 'L CAP PLÈ DE PICAROLS. *Loc.* Se diu de qui pensa poch, o se sent atret per coses insulses, per lleugereses.

PICA-SOQUES. m. *Ornit. ter.* PIGOT, 1. || RAPINYELL.

PICAT. m. PICATGE.

PICATGE. m. A la preparació dels teixits, acció y efecte de picar els cartro s. També se diu a la disposició de la quadrícula d' un dibuix sobre paper.

PICH.

PICH DEL GALL. Senyal en el rovell del ou. *Galladura.*

Piçarri (Museu de Tarragona)

PIÇARRÍ. m. Mena de es il de marfil a la antigor, pera escriure a les taules de cera. *Pizarrin.*

PICOT. MAGALL. Legon.

PIDOLAMENT. m. Acte o efecte de pidolar. Petición, demanda.

PIFERRER (Domingo). *Biog.* Celebrat jurisconsult y teòlech remarcable que vivía a mitjans del sigle XVIII, esmentat per En Finestres y En Mayans com un dels homes de major prestigi del seu temps. Era rector de Sant Vicents dels Horts, resistintse per modestia a obtindre cárrechs més enlairats.

— (NICOLAU). *Biog.* Escriptor nadiu de Barcelona que vivia a Madrit a les derreríes del sigle XVIII. Va escriure respecte a punts històrichs y eclesiástichs, havent publicat l' any 1781, un *Compendio histórico de la iglesia de España.*

PIGALLAT, DA. adj. Pigat. || Se diu del cavall y altres besties que tenen el pel o la ploma de varis colors. Pío, a.

PIGRAU (El). *Geog.* Caseriu del terme de les Masíes de Sant Pere de Torelló, prov. de Barcelona, part. de Vich.

PIGUILLEM. *Geog.* Veinat del terme de La Bola, prov de Barcelona.

PIJOR. adj. *Ter.* PITJOR.

PILAR (El). *Geog.* Lloch del terme de Sant Feliu Sasserra, prov. de Barcelona.

PILOTILLA. f. Mandonguilla. Albondiguilla.

PIMPINELLA MAJOR. f. *Bot.* Sanguirorla, pimpinela mayor.

PINAÇA. f. *Ter.* Fulles seques dels pins. Pinocha.

PINAR (El) *Geog.* Caseriu del terme de La Ametlla, prov. de Barcelona.

PINATAR (El). *Geog.* Lloch del terme d' Artès, prov. de Barcelona.

PINÇAR. v. a. *Ter. fam.* MOSSEGAR.

PINEDA (Coll de). *Orog.* A la comarca d' Olot a l' altura de 530 met., descobrintse la vall d' Oix.

PINEDA (La). *Geog.* Veinat del terme de Santa Pau, prov. de Girona. || Lloch del dist. munpal. de Lavit, al Penadès.

PINELL (Esteve). *Biog.* Autor d' obres pietoses, molt popular a Barcelona a les derreríes del sigle XVIII per quins temps, era al ensemps un dels predicadors de la casa de missió barcelonina, que més renòm assoliren.

PINGOLAU (Aimerich de). *Blog.* Poeta provençal del sigle XIII, mort envers l' any 1260. Era autor d'un poema, nomenat *Les anguqueines d' amor*, molt elogiat pêl Petrarca. Havia escrites composicions del genre satírich, que li concilaren males volences.

PINÓS (Joaquim). *Biog.* Conegut actor genèrich del teatre Romea, que va morir encara jove, y fruía de popularitat. En aquella escena, va estrenar, entre innombrables obres, *La Flor de la Montanya* y *El joch dels disbarats*, en quines produccions hi estava inimitable.

— (GASPAR GALCERÁN). *Biog.* Noble senyor molt erudit qne vivía al sigle XVI, essent comte de Guimerá y vescomte d' Evol. Era home molt erudit, y autor d' un *Sumari genealògich de la casa de Pinós*, y d' unes *Taules demostratives dels antichs y moderns comtes de Ribagorça.*

— (JOSEPH). *Biog.* Rector de Balsareny, bisb. de Vich, que vivía al sigle XVIII havent escrit algunes obres dogmátiques, entre elles un *Catecisme* en català, un *Curs de moral* y unes *Instruccions de bon govern y premi de les tropes.*

— Y SANT CLEMENT (BERNAT GALCERÁN). *Biog.* Cavaller molt erudit, nadiu de Barcelona, que vivía envers l' any 1620. Va escriure *Historia, genealogia y descendencia de la casa de Pinós, ab documents autentichs.*

PINTA. f. *Art. y of.* Conjunt de llisos y una pua que serveixen pera repassar els fils, ab ordre determinat. || CARÁCTER, FAIÇÓ. || Gust, al ví.

PINTAR.

PINTAR SANT CRISTÒFOL NANO. Vegis PINTAR LA CIGONYA.

PINYA. *Art. y of.* TEMPLÁÇ. || BORRATXERA.

DONAR UNA PINYA. fr. *Fam.* Pegar un cop de puny al cap d' algú. *Darle á uno un coscorrón.*

PINYÓ. *Art. y of* Rodes dentades de petit diámetre y de reduit nombre de dents, envers el seu engranatge. || Als telers se diu pinyó de recambi al que té per obgecte graduar les passades del teixit.

BOQUETA DE PINYÓ. fr. *Fam.* Boca molt petita. *Boquita como un piñón.*

ESTAR A PARTIR UN PINYÓ. fr. *Fam.* Haverhi molta amistat y unió entre dos. *Estar uno á partir un piñón con otro.*

NO SE LI POT FICAR UN PINYÓ AL CUL. fr. *Fam.* Se diu de qui és molt orgullós o está molt satisfet de sí meteix. *Estar uno muy hueco; ser muy vano ó presumido.*

TINDRE MOLT DE PINYÓ. fr. *Fam.* Tindre molts diners. *Tener muchos monises.*

PINYONS. m. pl. *Met.* DINERS.

PINYOLADA. f. *Ter.* SANSA.

PINYONET. adj. *Art. y of.* Teixit mostrejat que 's forma combinant y treient punts de lligadura d' un fondo tafetá.

PIONA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Olivella, prov. de Barcelona.

PIPELLEJANT, A. p. a. de PIPELLEJAR.

PIPELLEJAR. v. n. Moure les parpelles. Parpadear.

PIQUER (Valeri). *Biog.* Jesuita y un dels millors llatinistes del seu temps. Vivía a mitjans del sigle XVII, y l' any 1654 va publicar ab moltes adicions y notes la traducció de l' obra de Balinghern, titolada *Diari de la Verge.*

— Y CERVERÓ (JOSEPH). *Biog.* Musich y compositor que molt contribuí al deixondiment del art a Catalunya. Era nadiu de Tudela a Navarra, més pot

ben dirse que s' havía naturalisat a Catalunya, ont va vindre a mitjans del sigle XIX, com a musich major d' un regiment. Al any 1859 enamorat de la musica popular catalana va començar a instrumentar algunes de nostres cançons populars, que a la festa dels Jochs Florals s' executaven. Parlava sempre la nostra llengua, y s' havía distingit molt en les composicions de carácter relligiós. Va morir a etat avençada l' any 1900.

PIQUÉS. m. ENCOLXAT. || PIQUÉ.

PIS.

TINDRE UN PIS PER LLOGAR. fr. *Fam. ter.* NO SERHI TOT. || Portar un drap al ull per tindrehi mal.

PITARRESCH, CA. adj. Lo que pertany a Pitarra o se sembla al seu estil. Pitarresco.

PITÓ. m. *Art. y of.* A les filatures y tissatges, petit ganxo roscat del cap; n' hi han d'oberts y de tancats, tenint la figura consemblanta al signe interrogatiu.

PITRERA. f. SINA.

PITS. adj. *Ant.* PITJOR.

PITULEJAR. v. a. *Ter.* PITEJAR.

PIULA. f. Trich-trach. Triquitraque.

PIULADIÇA. f. Piulet de moltes aus o aucells.

PIXAIRE. *Com.* PIXALLITS. Meon.

PIXAR.

PIXAR FORA DEL TEST. *Mod. verb. Bailar sin són, salirse del corro ó de la parva, desbarrar.*

PIXATS. m. ORINS.

PIZÁ (Bartomeu). *Biog.* Dominich, nadiu de Palma, que va pendre l' hábit l' any 1592. Consultor y calificador del Sant Ofici al de 1606, inquisidor de l' illa al 1620. Va ésser proposat pera bisbe y va morir l' any 1626. Va deixar manuscrits dinou volums de diverses materies, y la *Suma* de confesors impresa l' any 1590.

PLÁ (Francesch). *Biog.* Mestre de novicis de l'ordre franciscana, nadiu de Sampedor, que vivía a mitjans del sigle XVIII. Havía escrit algunes obres didáctiques y manuals pera l' ordre.

— (JOSEPH). Ilustrat políglota y orador sagrat que havía predicat exercint el ministeri evangelich en diverses llengües. Era rector de Vilassar, y havía publicat obres literaries y un tractat de retòrica y poètica. Va morir l' any 1899

— (PAU). *Biog.* Remarcable jurisconsult barceloní del sigle XVIII, autor d' un discurs erudit, relatiu als casos de la Butlla «In Cena Domini» que s' oposaven a lo disposat per les Constitucions de Catalunya.

— (PIUS). *Biog.* Relligiós de l' ordre de predicadors que vivía a les derreríes del sigle XVII, autor de varies obres pietoses.

PLÁ (El). *Geog.* Caseriu del terme de Balenyá, prov. de Barcelona. || — (EL). Caseriu anomenat també Cases del Plá, al terme de Granollers. || — (EL). Veinat del dist. munpal. d' Oristá. || — (EL). Lloch del terme de Santa María de Besora || — (EL). Caseriu del dist. munpal. de Taradell, prov. de Barcelona. || — CREMAT. A la comarca d' Olot, a la vora de la riera de la Faia, no lluny del camí que mena a Falgars. || — D' AYATS. *Orog.* Montanya de 900 metres d' alçaria demunt la vall de Sant Iscle, a la comarca d' Olot, ab un gros sot cobert d' alzines, conegut pêl clot de l' Olla, cráter apagat d' antich volcá. || — DE BEYA. *Geog.* A la vall de Bianya, a la comarca de Olot, entre les rieres de Santa Llucia y de Bianya.

PLÁ DE LLEIDA. *Geog.* Comarca natural de la prov. de Lleida, que té per límits al N. y NE. el Baix Urgell; al O. la prov. d'O ca; al S. la Ribera d'Ebre; y al E. Les Garrigues. S' anomena també Ribera de Segre o Segriá, y ademés de Lleida, la capital de aquella regió, té com a poblacions de certa importancia les de Almacelles, Aytona, Bell-lloch, Puigvert y Serós. La comarca és gaire bé plana, trovantshi sols algunes serres com la de Gardeny. El Segre és el curs fluvial de major importancia y el ferrocarril de Barcelona a Saragoça y les carreteres que menen a Tárrega, a Balaguer, a Almacelles y a Fraga, constitueixen les víes que faciliten la tragecció dels productes agricoles d' aquella comarca, que donen lloch a la transformació dels meteixos, promovent industries agrícoles, com la molinería de farines y olis, la destilació d'aiguardents, sucres, etc.

PLÁ DE LLESTANOSA. *Geog.* A l'alçaria de 1,225 metres, al llom aplanat de la serra de Santa Magdalena, al Ripollès. || — DE PALÉS. *Orog.* Replanada herbada passat el Plá Traver, abans d' arrivar a Miranda del Salt de Sallent, al Ripollès. || — DE MARENGA (EL). *Geog.* Lloch del terme de Taradell, prov. de Barcelona. || — DE REIXACH (EL). Caseriu del dist. munpal. de Moncada, prov. de Barcelona. || — DE RODA (EL). Veinat del terme de Masíes de Roda, prov. de Barcelona. || — DE VERMELL (EL). Lloch del terme de Bigues, prov. de Barcelona. || — DE VILARÓ (EL). Caseriu del terme de Sant Bartomeu del Grau, prov. de Barcelona. || — DE SANT MIQUEL (EL). Veinat del dist. munpal. de Sant Martí de Centelles. || — DEL ARS. *Orog.* Collada més baixa que la del Camp del Plá, ab un gros estimball, a la comarca d' Olot. || — DEL FORN. *Geog.* Lloch del terme de Gayá, prov. de Barcelona.

PLÁ DEL LLOBREGAT. *Geog.* Comarca natural de la provincia de Barcelona, que podriem dirne la única plana de la meteixa, donchs en les del Penadès, plana de Vich y Plá de Bages, modifiquen la topografía de planuria els turons y turonets que relleven el territori. Els llindars d' aquesta comarca són: al N. el Vallès, al NO. el Plá de Barcelona que al guns ajunten ab l'anomenat, al O., SO. les costes del Mediterrani, fins a Castelldefels, y al E. el Penadès. La capital de la regió és Sant Feliu de Llobregat, seguintla en importancia, Molins de Rei, Papiol, el Prat de Llobregat, Cornellá, Gavá y Sant Boy de Llobregat. A la costa els estanys de la Murtra y de Remolá, són consemblants als que més enllá, als termes del Hospitalet y de Barcelona són més abundosos. Com a manifestacions orográfiques, envolten la plana del Llobregat l' anfiteatre de montanyes, que desde Castelldefels segueixen envers Sant Ramón, Torrelles, Papiol y Sant Antoni pera juntarse ab la serra de Sant Pere Martre y Tibidabo. S' ajunten ab aigües del Llobregat en el territori que constitueix el *Plá*, algunes torrenteres y rierals, de quins tenen tan sols alguna importancia les rieres de Cervelló y de Torrelles; la primera neix al N. de la Penya del Moro (465 metres d' altitut) passa per Vallirana y Cervelló y desaigua entre Pallejá y Sant Vicents dels Horts; la segona baixa del Turó Sotarro (450 metres d' altitut) passa per Torrelles y desemboca aigües amunt de Sant Feliu de Llobregat. La tallada de boscos a la part alta de la conca, ha produit perjudicis greus a la banda baixa de la meteixa, desde fa mitg sigle, y desde llavores ençá se té el progecte de rectificar desde Molins de Rei, el curs del riu, y marcadament desde 1896 al veure sovintejar els danys de les riuades, que al Plá del Llobregat han esdevingut, malmenant els interessos agrícols y manufacturers d' aquella zona. Per dissort els tramits engorrosos y els expedients malmenen les iniciatives particulars y fins les de la Diputació Provincial de Barcelona, que ha mostrat interessarse pera la prosperitat d' aquella encontrada. Les vies de comunicació del Plá del Llobregat contribueixen a la expansió del tráfech d' aquella encontrada propera a Barcelona. El ferrocarril directe de Madrit a Barcelona l' atravessa pêls termes de Prat de Llobregat, Viladecans, Gavá fins a Castelldefels, y el de Tarragona a Barcelona, passa pêls de Hospitalet de Llobregat, Cornellá, Sant Joan Despí, Sant Feliu de Llobregat y Molins de Rei, fins al Papiol. A les derreríes de 1909, va concedirse la construcció del tranvia elèctrich de

Barcelona a Vallirana y extensions, que ja está en construcció pêl servei dels pobles de Sant Boy de Llobregat, Santa Coloma de Cervelló y Sant Vicents dels Horts. Atravessen part de la comarca les carreterres de La Junquera a Valencia, y de Barcelona a Saragoça, y les de Llinás a Molins de Rei, la de Barcelona a Santa Creu de Calafell, la de Molins de Rei a Caldes de Montbui, la de Cornellá a Fogás de Tordera, la de Sant Boy de Llobregat a La Llacuna, y se creuen els camins veinals que al ensemps impulsen la prosperitat de la comarca, entre ells, la de Sant Boy de Llobregat a Sant Vicents, ab ramals a Santa Coloma de Cervelló y Sant Martí de Torrelles, de Papiol a l'estació del ferrocarril; de Cornellá a Sant Feliu de Llobregat passant per Sant Joan Despí, de Sans a Prat de Llobregat y altres de més reduida importancia. Dos canals, anomenats de la Dreta y de la Infanta Carlota, prenent les aigües del Llobregat, fertilisen els terrenys de la comarca, ont són abundosos els fruiterars, les hortalices, y els conreus de grans y de vinyes, y aporten al ensemps força molriu a les industries establertes al Plá del Llobregat, fábriques de filats y teixits de cotó y de llana, producció d'electricitat, maquinaria, fundició, forns de vidre y molinería.

PLÁ DEL PENADÈS. *Geog.* BAIX PENADÈS. Vegis PENADÈS (COMARCA DEL). || — DEL URGELL. Vegis URGELL (BAIX). || — DE LA TEYA (EL). Lloch del terme de Santa María de Besora. || — DE LA TRIA. Caseriu del dist. munpal. d' Olost. || — DE LES LLOSES. *Orog.* A la comarca d' Olot, al encreuament dels camins de La Bola a Sant Juliá de Cabrera ab els Canals de Campamar. || — DELS ARCHS. *Geog.* Veinat del terme de Santa Pau, prov. de Girona, a l'antiga comarca d' Olot. || — D' EN PELEGRI. A la comarca d' Olot, entre 'l Faig del Os y la coll ida de Serra de Bosch, ab prats y conreus delitosos. || — PORTÚS. Planell herbat, vorejat de boscn a la comarca d' Olot, passat el replanet de Les Tres Creus. || — SA PELL. Collada entre 'l Totx y el Montpetit, a la vora de la vall de Oix, a la comarca olotina. || —SES VIGUES. Petit planell al peu de la vessant de ponent del Croscat, a la prov. de Girona, a la vora del camí ral de Santa Pau. || — TRAVER. A la vora de Sant Privat del Bas. || — DE BASSÁ. Entre Alcover y La Selva, a 600 metres d'alt. || — DE MULLATS. Entre Montral y Capafonts, a 900 met. d'alt.

PLANA. f. *Art. y of.* Lligament fonamental a la teoría dels teixits, conegut també ab el nom de *tafetá*.

PLANA (Denís). *Biog.* Teòlech del sigle XVII, que va pertányer a la Companyía de Jesús. Era bon llatinista, havent deixat escrits quatre tractats de teología.

Esteva Plana y Jorba

— Y JORBA (ESTEVA). *Biog.* Distingit impressor nat a Vilaseca (Camp de Tarragona) al any 1832 y mort a Barcelona en 1888. Aná a Manila (illes Filipines) al any 1859, ont hi visqué fins al de 1882, que retorná a Catalunya. Allí posá a gran alçaria l' art tipográfich y 'l nom de Catalunya, introduinthi la estereotipia y la galvanoplastia, aplicades a l'imprempta. Fou premiat a l' Exposició Universal de París de 1867 per ses aplicacions del galvanisme a la reproducció tipográfica de monedes, medalles, vegetals, teixits, brodats, etc. En l' establiment tipográfich la «Ciudad Condal», fundat per ell l' any 1869, va ésser impresa, baix la seua inteligentíssima direcció, la edició monumental de la *Flora de Filipinas*, del P. Blanco, de la qual va ésser editor un altre catalá illustre, l'enginyer de boscos En Domingo Vidal y Soler (esmentat biográficament en aquest DICCIONARI).

PLANA (La). *Geog.* Lloch del terme de Santa María d' Oló. || —DE CRUANGES. Caseriu voltat de conreu y d' arbreda al camí de Richensa a Plá Traver. Es un dels casals més forts y antichs del terme de Richensa, esmentada ja al sigle IX, per sa importancia, a l' acta de consagració de l' iglesia d' aquell poble a l' any 858. || —DE DON JOAN (LA). Veinat del terme d' Horta, prov. de Barcelona. || —(LA). Plá de hortes y caseriu de la vora del Francolí, al terme de Alcover, sota la Roixela. || —DE MATAMALA (LA). Caseriu del dist. munpal. de Gayá. || —DE SANT MARCH (LA). Veinat del terme de Gironella, al Bergadá. || — MITJANA. Planell de la comarca d' Olot, ont se diu que havía estat bastida l' antigua iglesia de Sant Corneli. Se trova abans del Canal dels Xerrichs. || — PELADA (LA). Caseriu del terme de La Llacuna, prov. de Barcelona. || —RODONA (LA). Veinat del dist. municipal d' Olèrdola, al Penadès.

PLANA DE VICH. *Geog.* Comarca natural a tramontana de la prov. de Barcelona, a l' antiga terra dels *Ausetans*, formant part de la regió baixa superior de Les Guilleríes, el Lluçanès y 'l Plá de Bages. Els llindars d' aquesta regió són: al N., el Ripollès, La Garrotxa y 'l Gironès, que agafa part del NE.; al E., La Selva; al S., el Montseny y 'l Vallès, y al O., el Moyanès y 'l Lluçanès. La comarca de la Plana de Vich, quina capitalitat pertany a la ciutat de son nom, comprèn les viles de Manlleu, Roda, Sant Hipòlit de Voltregá y Torelló, y 'ls pobles de Folgaroles, Gurb, Masíes de Roda, Masíes de Sant Hipòlit de Voltregá, Masíes de Sant Pere de Torelló, Orís, Sant Juliá de Vilatorta, Sant Martí de Riudeperes, Sant Pere y Sant Vicents de Torelló, Santa Cecilia de Voltregá, Santa Eugenia de Berga, Santa Eularia de Riuprimer, Santa María de Corcó, Tabèrnoles y Vilalleons. Reguen la Plana de Vich el Ter, el Meder, el Gurri y altres cursos de menys importancia, y com a comunicacions qu' expansionen la tragecció dels seus productes abundosos, aixís agrícols com industrials, cal esmentar en primer terme el ferrocarril de Barcelona a Sant Joan de les Abadesses, les carreteres de Barcelona a Ribes y les de tercer ordre de Vich a Manresa per Moyá y de Vich a Gironella per Prats de Lluçanès, ademés de les provincials de Vich a Sant Hilari Sacalm, el camí veinal de Roda y la carretera de Sant Pere de Torelló a Vich. Posseix les aigües minerals de la Font Santa, de Tona; de la Puda, de Vich, etc. Té prats naturals y artificials ben conreuats, que donen lloch a la cría de bestiar, y la collita de productes agrícols, en llegums, hortalices y tubèrculs és prou importanta, com ho és la de les explotacions industrials, que aprofiten les aigües del Ter y que aixís a Roda com a Manlleu y Torelló arrelen. Les arts y oficis y les industries quin foment promou la transformació de les primeres materies de l' agricultura y de la pequaria, donen aixís meteix rendiments, essentne algunes caracteristiques de la regió, els formatges, les llonganices, etc. La Plana de Vich serva monuments del període mitgeval dignes d' estudi, aixis a la ciutat que li dona nom, com a les obres civils y relligioses arreu escampades, ponts, creus, fragments y runes venerables de casals de l' antigor. A la capital de la comarca, el Museu diocesá y el que está instalat al antich temple romá són prou dignes d' ésser visitats, y arreu els monuments románichs més o menys restaurats serven la fesomía característica dels sigles IX al XII.

PLANAS (Antoni). *Biog.* Distingit advocat, escriptor y polítich mallorquí, que va obtindre merescuda consideració a mitjans del sigle XIX. Era autor d' algunes obres de Dret y d' un erudit arbre genealògich de la familia de Pax. Havía sigut tinent d' alcalde de Palma.

— (DAMIÁ). *Biog.* Germá del anterior y advocat també, nadiu de Mallorca, que va publicar a l' any 1844 uns *Elements de filosofia moral y relligiosa*.

— (JOSEPH). *Biog.* Jurisconsult que va neixer a Barcelona a l' any 1839 y va morir a Alcover al 1901. Va escriure alguns travalls valuosos de qüestions legals, mes no va volguer exercir la carrera, dedicantse preferentment als estudis literaris y als de crítica musical, de quins n' havía publicat una munió d' articles. Era consumat latinista y erudit coneixedor dels clássichs y de les sagrades escriptures.

— (LLEONART). *Biog.* Poeta llatí, nadiu de Palma de Mallorca, ont va morir a l' edat de 80 anys al de 1813, havent escrit composicions que l' acreditaren d' excelent coneixedor de la literatura antiga.

— (SEBASTIÁ) *Biog.* Prebere mallorquí de mitjans del sigle XIX. Era bon predicador, y a l' any 1862 l' ajuntament de Palma va costejar l' impressió d' un dels seus sermons, dedicat a la beata Catarina Tomás.

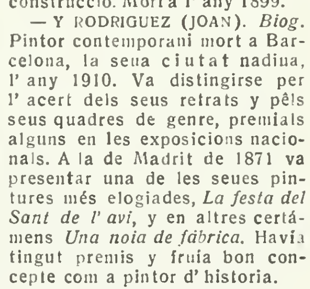
— Y CASALS (MANEL). *Biog.* Advocat barceloní, mort a l' any 1907, que va fruir molta influencia política desprès de la restauració de 1876, havent sigut molts anys president de la Diputació provincial de Barcelona, diputat a Corts y senador del regne. Al Congrès de diputats va pronunciar varis discursos defensant els interessos de la producció catalana.

PLANELL. m. Rodanxa de cuiro o sola de diversos gruixos ab una baga pera subgectarlo a la má, de que se serveixen els espardenyers pera apretar la agulla ab que cusen les soles de les espardenyes. **Guardamano.**

PLANELL (El). *Geog.* Lloch del dist. munpal. de Tona, prov. de Barcelona.

PLANELLA Y ROURE (Alexandre). *Biog.* Pintor barceloní, mort a l' any 1900. Va dedicarse ab acert a la restauració d' obres d' art antigues, en quina especialitat va obtindre ben fonamentat renòm.

— Y ROURA (MACARI). *Biog.* Antich deixeble de la Escola de Mestres d'Obres de Barcelona y un dels fundadors del centre que desde l'any 1876 va contribuir al desvetllament de les arts de construcció. Morí a l' any 1899.

Joan Planella y Rodriguez

— Y RODRIGUEZ (JOAN). *Biog.* Pintor contemporani mort a Barcelona, la seua ciutat nadiua, l' any 1910. Va distingirse per l' acert dels seus retrats y pêls seus quadres de genre, premiats alguns en les exposicions nacionals. A la de Madrit de 1871 va presentar una de les seues pintures més elogiades, *La festa del Sant de l' avi*, y en altres certámens *Una noia de fàbrica*. Havía tingut premis y fruía bon concepte com a pintor d' historia.

PLANELLÓ DE DALT (El). *Geog.* Caseriu del terme de Tona, prov. de Barcelona.

PLANES (Bernat). *Biog.* Monjo cartoixá del sigle XVII, autor d' una obra relligiosa molt elogiada al seu temps, que va publicarse a Barcelona l' any 1667 ab el títol de *Concordia mistica*.

PLANES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Begues, prov. de Barcelona. || —(LES). Veinat del dist. munpal. de Sant Mateu de Bages. || —(LES) Lloch del terme de Sant Pere de Riudevitlles, anomenat també *Asplanes*.

PLANETA.

TIRAR LA PLANETA. fr. *Fam.* Predir l' avenir, valguentse de combinacions y enigmes.

PLANOTA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Fontrubí, prov. de Barcelona.

PLANS (Els). *Geog.* Lloch del terme d' Alpens, prov. de Barcelona. || — (ELS). Veinat del districte municipal de Gallifa, prov. de Barcelona. || — DELS ARNAUS (ELS). Caseriu del terme de Sant Feliu Saserra, prov. de Barcelona. || — DE SANT QUINTÍ (ELS). Lloch del terme de Montclar, prov. de Barcelona.

PLANTADA (La). *Geog.* Lloch del terme de Cardona.

PLANTALAMOR. *Geog.* Caseriu del terme de Santa Engracia de Berga, part. jud. de Vich.

PLANTAR

PLANTAR LA BLEDA AL CLATELL. mod. verb. *Clavársela en la frente.*

BEN PLANTAT (HOME). mod. verb. *De buen talante, de buena apostura*

PLANXES DE CALAIXOS. f. *Art. y of.* Al teler mecánich serveixen de guía a les llençadores. Van acollades independentment de les taules, ab quines, pera conduir la llençadora, serven el biaix.

PLANXETA. m. *Ter. de Tarragona.* Home de poca capacitat, adotzenat.

PLANXETES DE DIBUIX. f. *Art. y of.* Als telers mecánichs serveixen pera combinar els dibuixos als jochs de calaixos, ab els diferents cambis de llençadores, que porten les bitlles dels colors pera la trama dels dibuixos que hagin de teixirse.

PLASCEVOLMENT. adv. m. D' un modo plascèvol. **Placenteramente.**

PLAÇA DE LA CONSTITUCIÓ (La). *Geog.* Caseriu del terme de Castellví de Rosanes, prov. de Barcelona.

PLAT.

PLAT GIRADOR. m. Tapadora. **Tapadera.**

NO HAVER TRENCAT MAY CAP PLAT NI CAP OLLA. fr. Fer veure que s' és ignocent, que no s' és capáç de cometre cap malifeta.

PLAURE.

SI A DEU PLAU. mod. verb. *Dios mediante.*

PLECH. m. Drap que posen els barbers als que han d' afeitar. **Paño de afeitar.**

PLEGAR.

PLEGAR ELS BRAÇOS. fr **Cruzar, doblar los brazos.**

PLEGAR LA TAULA. *Levantar la mesa, alzar los manteles.*

PLEGAR LA FEINA. *Dar punto.*

PLEISTOCÈNICH, CA. adj. *Geol.* Referintse al derrer periode de la historia geològica del globus, abans de la època actual. Se caracterisa marcadament la aparició de restes fòssils del home, per quin motiu s' anomena també antròpich.

PLETIU. m. dim. de pleta. **Ranchito.**

PLOMADA. f. Derivat de plom. **Plomada.** || Derivat de ploma. **Plumada.**

PLOMBAR. v. a. Emplomar. **Emplumar.**

PLOMERA (Coll de). *Orog.* A la comarca d' Olot, al camí de Sant Juliá del Mont a Sant Jaume de Llierca, collada de 720 met. d' alt.

PLOMERS (Serra y vall dels). *Geog.* Collada y riera de la comarca d' Olot, al enforch del camí de Sant Juliá de Llierca.

PLOR.

PLOR DE DONA MORTA, FINS A LA PORTA. *Ref. Dolor de mujer muerta, hasta la puerta.*

PLORAR.

D' AIXÓ PLORA LA CRIATURA! mod. verb. **Ahi duele!**

PLOVINEJAR. v. n. PLOVISQUEJAR

PLUGENT (Coll de). Montanya que serveix de llindar a la banda S. de les valls superiors del Fluviá, estrebada ab el Montfalgars.

PLUJA.

PLUJA BATENT. fr. adv. *Lloviendo.*

PONENT LA MOU, LLEVANT LA PLOU (L' AIGUA). Referintse als moviments del panell. *(Locució vulgar meteorològica).*

PLUVIAL. adj. Procedent de pluja. **Pluvial.**

POBES (Diech). *Biog.* Escriptor litúrgich que vivía al sigle XVII. Era monjo de Montserrat y va escriure diverses obres de ceremonial eclesiástich, redactades en llatí, y una d' elles esmentada per Marcillo y Argaiz Perla, impresa a Girona al any 1540.

POBLA (La) *Geog.* Caseriu del terme de Suria, prov. de Barcelona. || — VELLA (LA). Barri del districte municipal de La Pobla de Claramunt, partit de Igualada.

POBLE NOU (El). *Geog.* Veinat del terme de Manresa. || — (EL). Barriada del districte municipal de Moyá, prov. de Barcelona. || — SECH (EL). Barri del terme de Barcelona, al peu de Montjuich.

POCA.

POCA-PENA. fr. *Fam.* S' aplica a qui tot s'ho tira a la esquena y no s' amoína per res del món.

POCA-SOLTA. m. y f. Ximple, neci.

POCH.

POCH QUE HO FARÉ, POCH QUE HO VULL. fr. adv. *No lo haré, no lo quiero.*

POCH HI HÁ, POCH HI DIREM. *Ref.* Suposa que segons són les coses, s' han d estimar. *Cual el año, tal el jarro.*

POCH (Reginalt). *Biog.* Relligiós de l' ordre de predicadors que als començos del sigle XVII va escriure y publicar algunes vides de sants catalans, la de Sant Galderich de Canigó, la de Sant Magí y la de Sant Medí, estampades entre 'ls anys 1627 al de 1630.

POCURULL Y VILAGRASSA (Joseph). *Biog.* Orador remarcable, molt erudit, prior de Poblet a mitjans del sigle XVIII, y autor d' obres retòriques y històriques, encara que mancades del judici crítich de nostres temps. Entre elles cal esmentar una *Recopilació dels aconteixements esdevinguts a Europa desde 1640 fins a 1755,* que comprèn nou volums en foli.

PODER.

NO PODERSE AGUANTAR O TINDRE 'L RIURE. mod. verb. *Retozarle á uno la risa en el cuerpo.*

POETISADOR, A. adj. Lo que poetisa o fa poètica una cosa.

POIXANÇA. f. **Pujanza.**

POL (El). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Bartomeu del Grau, prov. de Barcelona.

POLALLA. f. Avirám. **Volatería.**

POLIFONIA. f. *Mus.* Que té molts sòns. || Ressò que repeteix moltes vegades els sòns.

POLIFÓNICH, CA. adj. *Mus.* Que té més d' un tò o molts tòns musicals.

POLIORCÈTICA. f. Art d' establir siti a les places o fortaleses.

POLIORCÈTICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu al siti de les fortificacions y de les ciutats. **Poliorcético.**

POLÍTICA.

POLÍTICA DE SALA Y ALCOVA. fr. La de intrigues y componendes que 's fa d' amagat del gros públich. *Política de antesala ó de entre bastidores.*

POLITJA. f. *Mec.* Peça cilindrica que trasmet la força motriu per medi de corretges y que varía de dimensions segons la força y les revolucions que hagi de transmetre. || — MORTA. *Mec.* La que reposa la corretja, quan no funciona la máquina, y volta inutilment sobre d' un arbre o d' una dolla. || — VIVA. *Mec.* La que va acollada al arbre o tracció que dona moviment a les máquines. || — CONDUCTRIU. *Mec.* La que va acollada al arbre motriu. || — CONDUIDA. *Mec.* La que reb la força de les conductrius. || — AUXILIAR. *Mec.* La que está acollada entre la conductriu y la conduida.

POLITROCÀ. f. *Art. y of.* El troç de peça que se afegeix al teler.

POLS.

TREURE LA POLS DE LES ORELLES. fr. *Fam.* Espavilar, treure la sòn, desvetllar, aixeribir.

POLSADA. f. Quantitat de tabach que s' ensuma d' un cop. **Polvo, pulgarada.**

POLSAGUERA.

MOURES UNA POLSAGUERA. fr. *Fam. Armarse una polvoreda.*

POLSAR. v. a. Tocar algún instrument de corda. **Pulsar.**

POLVORÍ (El). *Geog.* Lloch del terme de Cardona.

POLVORÍ NOU (El). *Geog.* Caseriu de Barcelona, al peu de Montjuich.

POLVORÍ VELL (El). *Geog.* Veinat del terme de Barcelona, a la montanya de Montjuich.

POLL. m. Arbre. **Chopo, álamo negro.**

POLL. m. Insecte.

POLL RESSUCITAT, PICA MÉS QUE UN ALTRE. *Ref.* Vol dir que qui ha pujat de poca cosa, té major orgull. *Contra peon hecho dama, no para pieza en tabla;* o *no sirvas á quien sirvió, ni pidas á quien pidió.*

POLL REVISCOLAT. fr. *Fam.* POLL RESSUCITAT.

POLLA.

NO MORIR AB CALDO DE POLLA. *Loc.* Morir de mort violenta. Se diu dels que porten mala vida. *Morir de mala muerte.*

SER FILL DE LA POLLA ROSSA. fr. *Fam.* Tindre molta sort en tot. *Haber nacido con estrella.*

POLLARSE. v. r. Corcarse o arnarse el blat, la roba, etc. **Picarse.** || Criarse el poll als ous. **Enpollarse.**

POLLINA. *Geog.* Veinat del terme de La Llacuna, prov. de Barcelona.

POM m. *Art. y of.* Al teler, lloch ont hi va acollat el soport de la forquilla pera trames.

POMEREDA. f. Lloch plantat de pomeres. **Manzanal.**

POMET (Francesch). *Biog.* Frare gerònim del monastir de la Murtra y eloqüent predicador del sigle XVII, que va deixar escrits els seus sermons, entre ells els que havía predicat al Escorial.

POMETA. f. PÒMUL. **Pómulo.**

PONCE (Simón). *Biog.* Metge catalá que vivía a mitjans del sigle XV, que va escriure contra les innovacions introduides a la regla dels frares gerònims per Lope de Olmedo.

PONS (Antoni). *Biog.* Distingit crítich y remarcable mecánich que va neixer a Maó l' any 1717, morinthi al 1789. Era un dels talents més rellevants de la seua època.

— (ANTONI). *Biog.* Monjo cisterciench nadiu de Mallorca que vivía a les derreríes del sigle XVIII y va ésser lector de teología y va colaborar a la obra «Vindiciæ Salianæ», impresa l'any 1778.

— (ANTONI). *Biog.* Capellá de les tropes del arxiduch Carles III, y vicari general dels seus exèrcits al any 1711, autor d' algunes obres relligioses y morals dedicades a les seues tropes.

— (ARNAU). *Biog.* Mercenari del sigle XIV, autor de algunes obres teològiques escrites en llatí.

— (BERNAT). *Biog.* Metge mallorquí dels començos del sigle XIX, que pertanyía a la Academia de medicina y cirurgía de Palma, y era autor d' alguna descripció mèdica topográfica.

— (FRANCESCH). *Biog.* Remarcable metge nadiu de Figueres, que va exercir la seua facultat a l' Empordá y després a Barcelona desde 1793. Pertanyía a la societat de medicina de París. Va publicar travalls professionals que mostraren palesament el seu valer.

— (GABRIEL). *Biog.* Relligiós carmelitá que va neixer a Maó, morinthi al any 1754. Era prior del convent de la seua ordre, y mestre a Roma, havent escrit algunes obres de filosofía.

— (JAUME). *Biog.* Mestre d' armes, nadiu de Perpinyá, que va viure al sigle XV, y va escriure respecte al maneig de les armes llargues l' any 1474.

— (JOSEPH). *Biog.* Filosoph y escriptor menorquí, prior del monastir de *Natzaret*, que va publicar l' any 1812, una obra de crítica filosòfica. Va morir a Valldemossa al any 1819.

— (N.). *Biog.* Jesuita mallorquí, missionista a Amèrica, autor d' un interessant travall publicat al any 1843, *Particularités sur la litterature indienne.*

— (PERE). *Biog* Monjo catalá, que vivía a les derreríes del s gle XVI, y va ésser l' inventor del art de ensenyar als sorts y muts, art perfeccionat desprès, pêls sabis francesos L' Epée y Sicard.

— (PERE). *Biog.* Jurisconsult catalá, nadiu de Cervera que vivía a mitjans del sigle XVIII. Era colegial de Bolonia, y va comentar els *Usatges* de Catalunya.

— (PERE). *Biog.* Relligiós dels començos del sigle XVIII, molt competent en les llengües hebraica, caldaica y llatina, y autor de varies obres pera la ensenyança de les meteixes.

— (PERE). *Biog.* Metge y historiaire menorquí, que va neixer al any 1711 morinthi al de 1792 Era jurat major de Maó l' any 1781, quan la conqu sta de l'illa pels anglesos, que 'l distingiren pêl seu talent. Va deixar manuscrits quatre volums, titolats «Memorias para servir á la historia de Menorcá».

— (PERE JOAN). *Biog.* Poeta mallorquí del sigle XVI, que escrivía en llengua castellana, y de quines composicions dona mostra En Geroni Rosselló. Vivia pels anys de 1589.

— (SEBASTIÁ). *Biog.* Poeta mallorquí, mestre de gramática al estudi general de Palma, en quina ciutat va morir al any 1613. Va escriure en llatí y en castellá.

— (SEBASTIÁ). *Biog.* Jurisconsult mallorquí del sigle XVIII, autor de molts travalls jurídichs ben remarcables.

— (SEBASTIÁ). *Biog.* Catedrátich de teología al convent de Sant Maximiniá de França y autor de obres que combatíen les heretgíes dels hugonots y dels calvinistes. Vivía als començos del sigle XVII.

— (TOMÁS). *Biog.* Jesuita nadiu de Manresa, mort a Bolonia (1748-1797). Era poeta molt elegant y va escriure alguns poemes que han merescut elogis.

— (VICENS). *Biog.* Escriptor, historiaire y relligiós mallorquí, que va neixer a Palma al any 1598, morinthi al de 1681. Va aplegar nombroses obres, pera enriquir la biblioteca del convent de Mont-Sió, y va consagrarse al estudi pot dirse tota la seua vida. Entre les seues obres cal esmentar la Historia dels monastirs de la ordre de predicadors a les Balears, y algunes biografíes de varons ilustres y ressenyes de festes celebrades a Mallorca.

— DE CASTELLVÍ (FABRICI). *Biog.* Doctor en lleis, net d' En Lluis Pons d' Icart; era oidor de Barcelona al any 1660, havent escrit y publicat la traducció d' algunes obres. Entre els seus manuscrits originals s' esmenten l' *Epitome de las historias catalanas, dividido en dos partes*, contenint la relació dels fets esdevinguts, fins a la mort de la reina Maria al reial de Valencia.

— ESTEL (JAUME). *Biog.* Relligiós mercenari, que va neixer al Campanet al any 1793, morint a Palma al de 1862. Va escriure noticies històriques de la ordre a que pertanyía.

— Y DE SQUERER (LLUIS). *Biog.* Abat del monastir d' Arlès, y bisbe de Solsona al any 1664. Va morir al de 1685. En son temps van publicarse a Barcelona, les constitucions sinodals d'aquell bisbat, y el ritual del Papa Paulo V, acomodat a la sèu celsonesa.

PONÇ. m. PONS.

PONS. *Geog.* Veinat del terme de Puigreig, prov. de Barcelona.

PONS (El). *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Santa María de Besora.

PONS (Els). *Geog.* Caseriu del terme de Argensola, prov. de Barcelona.

PONS DE VALL. *Geog.* L'och del dist. munpal. de Sant Genis de Vilassar, prov. de Barcelona.

PONSETÍ (Bernardí Joseph). *Biog.* Escriptor que va neixer a Maó '1 1833. Era autor de algunes noveles y llegendes, de travalls històrichs com el «Renòm històrich del cant» y la Memoria de la agricultura romana, y redactava als periòdichs *El Correo de Menorca*, el *Eco de Menorca*, y el *Diario*, havent sigut un dels homes, que més contribuiren als avenços de la seua terra.

PONSGRAU (Pere). *Biog.* Missionista dominich a Filipines a mitjans del sigle XVIII, esmentat a la historia d' aquelles illes escrita per En Collantes. Va sejornar també al Tonk n, havent escrit algunes obres, referentes al martiri d' alguns espanyols a Xina.

PONSICH Y CAMPS (Ramón de). *Biog.* Regidor perpetuu de Barcelona, academich de la de Bones Lletres, que vivía a les derreríes del sigle XVIII. Va publicar una obra relativa a Santa Eularia, ab documents y erudites noticies, l' any 1770, y era autor de una remarcable disertació de la època de la Hegira.

PONSIUS, PONCI o PONS. *Biog.* Bisbe de Barcelona al sigle XIV. Al seu temps se disposaren les constitucions sinodals de 1319. Devía ésser En Pons de Gualba, que va morir l any 1334.

PONT. m. *Art. y of.* Als telers mecánichs, peça en forma d' arch, acollada a dalt de les bancades pera lligar el teler, aguantant els soports portapintes. ‖ — DELS CALAIXOS. m. Als teixits peça de ferro ab guíes a una y altra banda pera conduir els calaixos. FER PONT. *Ter. indust.* Donar entrada al cotó a la carda en els primers xapons.

PONT (Antoni). *Biog.* Arquebisbe d' Oristany, a l' illa de Sardenya, nadiu de l' illa de Mallorca al any 1500. Va ésser catedrátich a l' universitat de Lleida. Era frare de l' ordre trinitaria, y tant eloqüent, que se l' anomenava *l' apostol de Catalunya.* Al any 1567 era ministre del convent de la seua ordre a Lleida, canciller de competencies a Mallorca al 1578 y electe arquebisbe de Oristany, cárrech que per sa modestia va resistirse a aceptar. Va morir al any de 1580 havent publicat erudites obres.

Antoni Joseph Pont

— (ANTONI JOSEPH). *Biog.* Remarcable escriptor catalá contemporani, que axís en les seues investigacions històriques y biogràfiques, com en els seus travalls de literatura y folklore, va mostrar profons coneixements. Va figurar en el primer Congrès de la llengua catalana com un dels gramátichs més competents. Va morir al any de 1907.

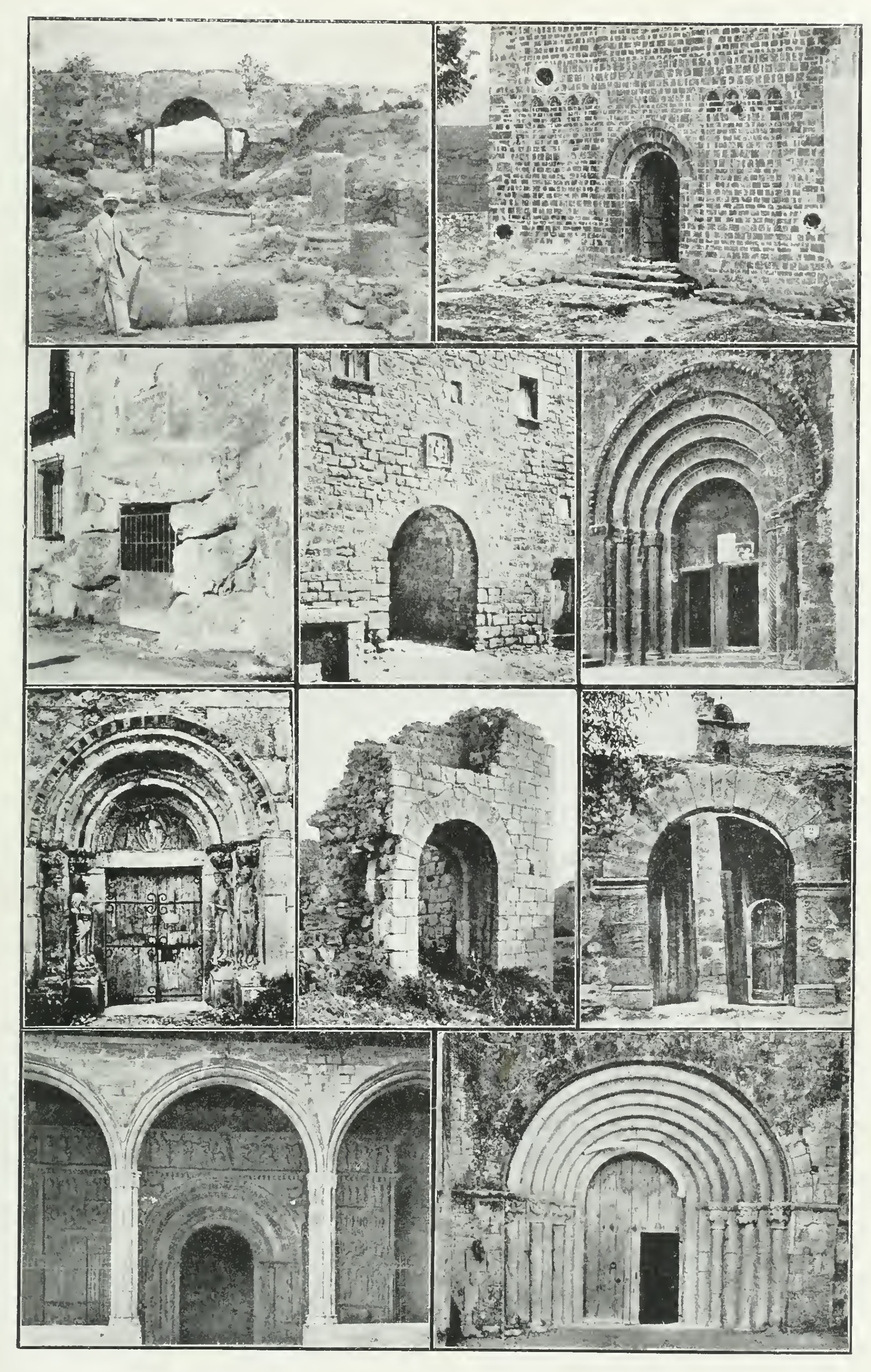
— (DENÍS). *Biog.* Poeta mallorquí del sigle XVI. Se li atribueix un *poema del combat de Lepant*, imprès a Barcelona l'any 1571.

— (MARTÍ). *Biog.* Poeta que escrivía en mallorquí les seues composicions relligioses. Era relligiós de l' ordre agustina, y va morir al any 1766.

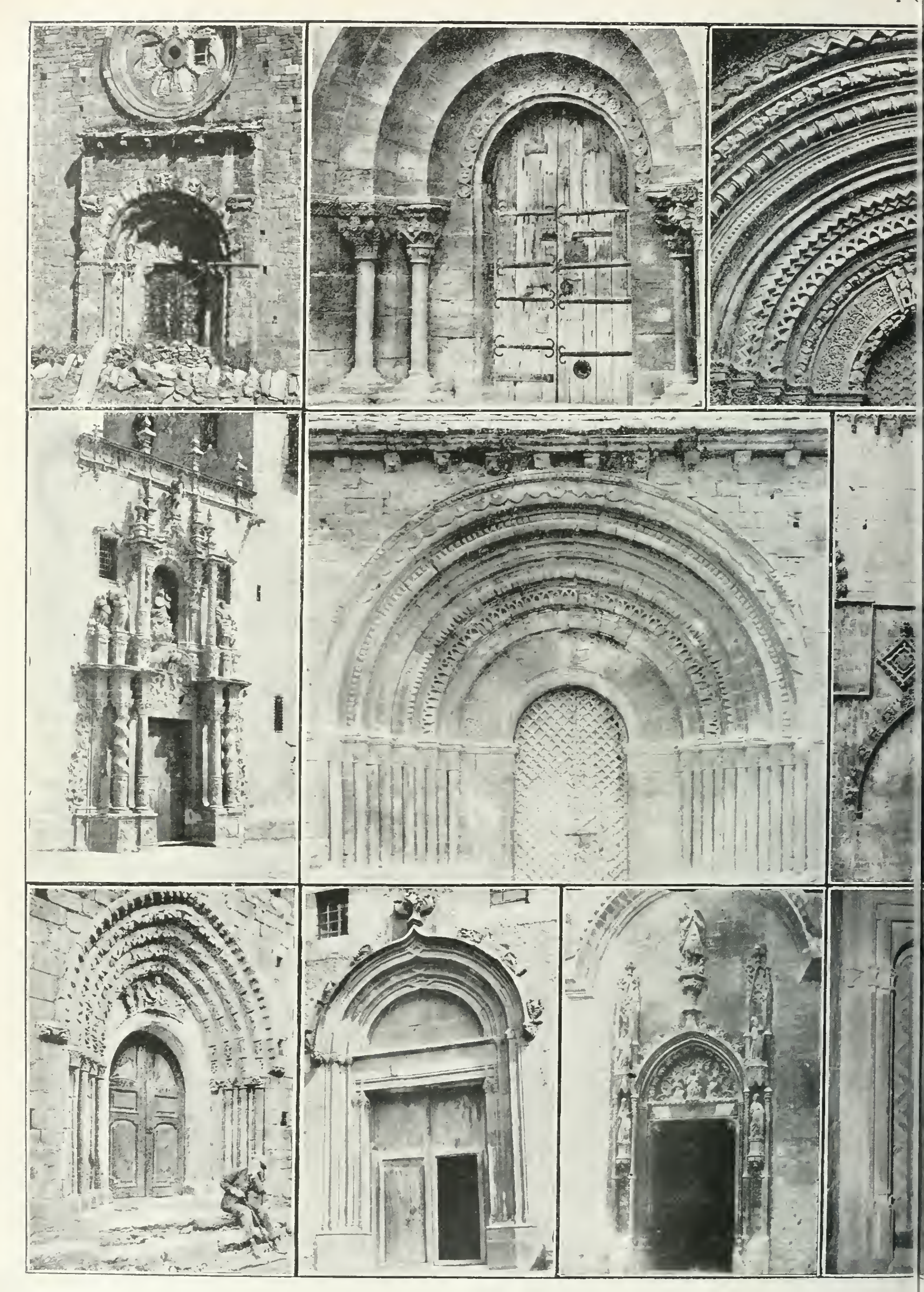
— (PERE). *Biog.* Bisbe de Cluni, comte del Palatí, y inquisidor apostòlich de Mallorca al sigle XVI Els escriptors refermen qu' era nadiu d' aquella illa. Va morir a Valencia al any 1530. Era autor del Breviari pera us dels trinitaris quina redacció va encomenarli el concili lateranench de 1512.

— (VERÒNICA). *Biog.* Relligiosa terciaria agustina, germana d' En Martí del meteix cognòm. Era nadiua de Palma de Mallorca, morinthi santament al any 1747, deixant escrita la narració de la seua vida.

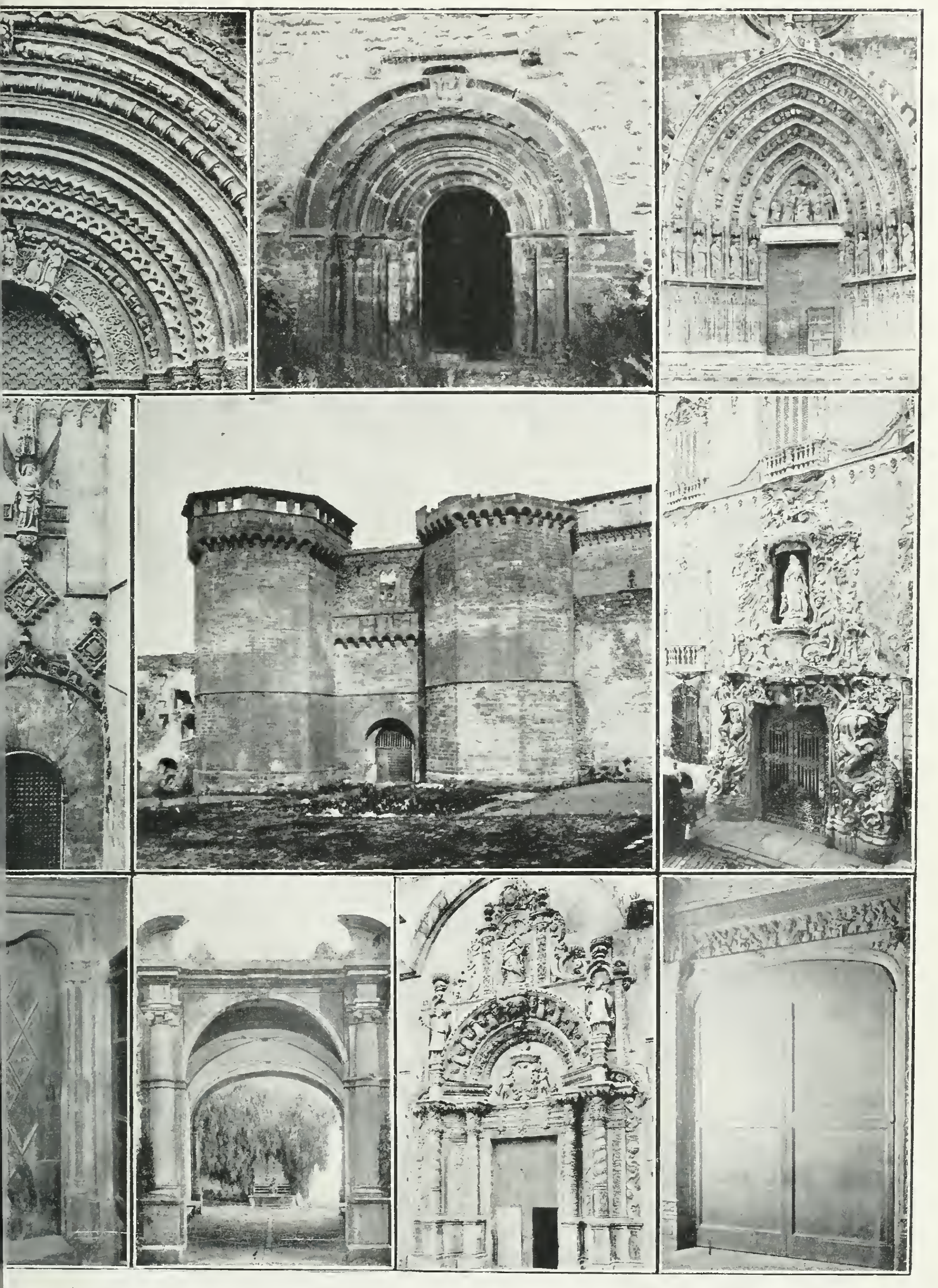
Portals

Ruines d'Empuries: Carrer del portal.—Portal de l'Ermita de S. Jaume de Frontanyá.—Tarragona: Porta ciclòpea. — Moyanès, Sta. María del Estany: Portal del Palau abadial.— Girona: Portal de S. Pere de Galligans. —Portal de l'Iglesia de Vallcabrera.—Portal del palau dels Comtes d'Empuries.—Cerdanya Espanyola: Santuari de Quadres.—Ripoll: Portal de Sta. Maria.—Penadès: Portal de l'iglesia románica de S. Martí Sarroca.

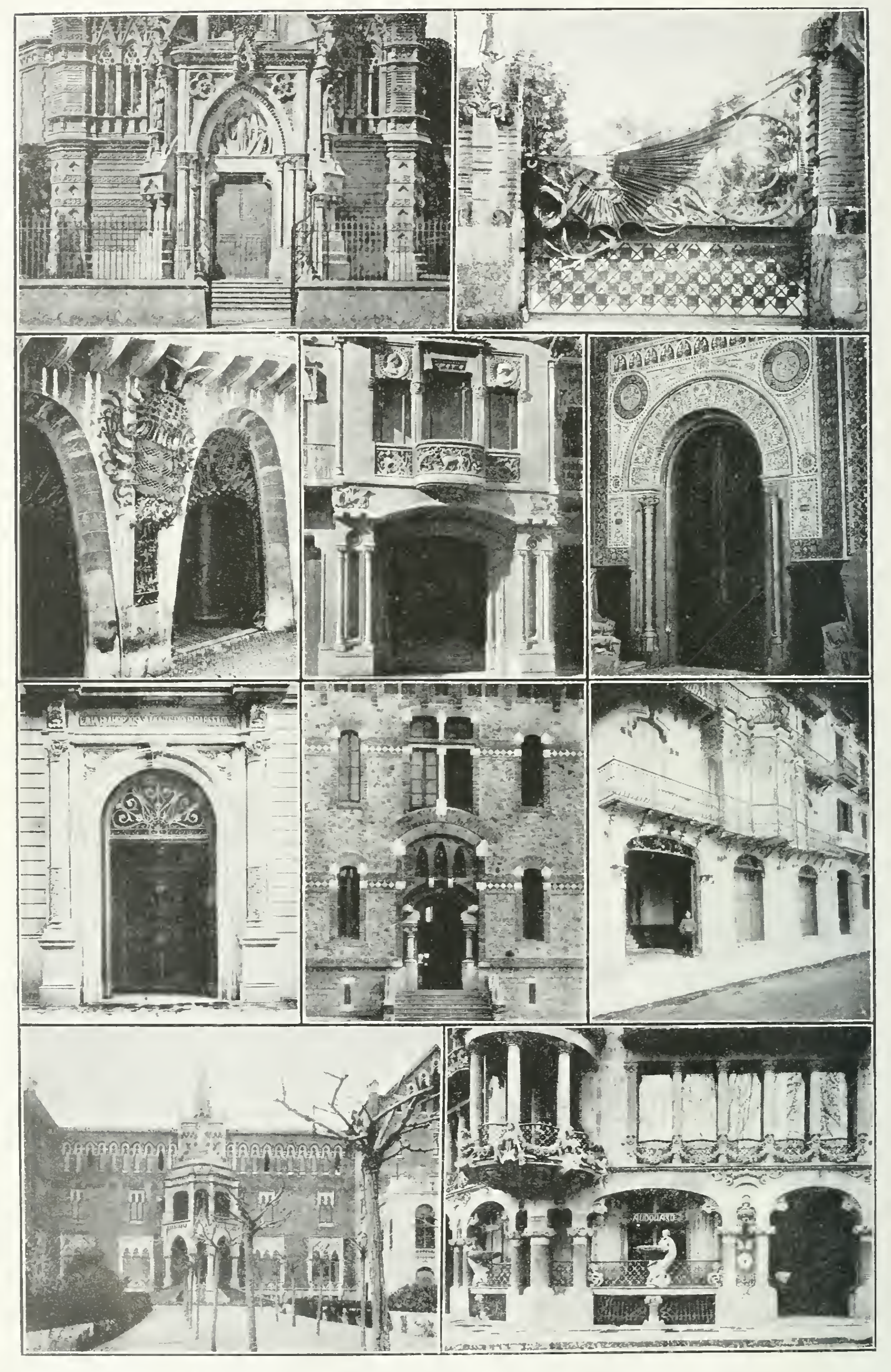

Lleida: Portal de l' Ermita de Covet. — Girona: Portal de l' Iglesia de Porqueres. — Detall del portal de l' Iglesia d' Agran
l' Iglesia de Santa María. — Cubells: Antich portal romanich de l' Iglesia de la Mare de Deu del Castell. — Barcelon
L' Arán: Portal de l' Iglesia parroquial de Betrén. — Vilassar: Portal de l' Iglesia parroquial. — Mallorca: Portal de l' Ig

— Cerdanya, Saga: Portal d'Ig'esia románica (sigle XII). — Castelló d'Empuries: Portal de la Catedral. — Alacant: Portal de
rtal de l'antiga Casa Consistorial. — Poblet: Portal Reial. — Valencia: Portal del Palau del marquès de Dues Aygües. —
le Sant Miquel. Portal de la Catedral. Portal de l'Alfabia. Portal de Montsió. Portal de les Reliquies, a la Catedral.

PORTALS (ESTIL MODERN) — BARCELONA

Portal de l'Iglesia y Monastir de les Saleses (Arquit. J. Martorell). — Portal de la torra de D. Eusebi Güell a Les Corts (Ar. A. Gaudi) — Portals de la casa de D. Eusebi Güell (Ar. A. Gaudí). — Portal de la casa de D.ª Pia Batlló (Ar. J. Vilaseca). — Portal lateral del Paranimf de la Universitat (Ar. Elies Rogent). — Portal de la Caixa d'Estalvis (Ar. A. Font). — Portal del Pabelló de lactancia de la Casa Provincial de Maternitat (Ar. C. Oliveras). — Portal de la casa de D. R. Oller (Ar. P. Salvat). — Portal del edifici-convent de relligioses de Jesús y María (Ar. E. Sagnier). — Portal de la casa de D. Albert Lleó (Ar. Ll. Domenech).

— DEZMUR (GERONI). *Biog.* Erudit investigador dels arxius de Mallorca, y escriptor crítich que vivía a les derreríes del sigle XVI, havent prestat bons serveis ab els seus estudis històrichs. Pertanyía al bandol dels Rossinyol, contra els Anglada, als començos del sigle XVII.

— Y ESPASA (J.). *Biog.* Escriptor humorista contemporani, que desde 1890 a 1895 va colaborar en alguns populars setmanaris, havent escrit algunes joguines en un acte pera el Teatre catalá. Va morir jove.

PONT (El). *Geog.* Lloch del terme de Santa María de Palautordera, prov. de Barcelona. || — (EL). Caseriu del dist. munpal. de Vilanova de Sau, prov. de Barcelona. || — DE CABRIANES. Veinat del terme de Sallent, prov. de Barcelona. || —DE FUSTA (EL). Lloch del terme de Manresa. || — DE LA COROMINA. Caseriu del terme de Cardona. || — DE SANT JOAN. Lloch del meteix terme de Çardona. || — D'INCA. Veinat del terme de Marratxí, partit de Palma de Mallorca. || — MAJOR (ARRAVAL DE). Veinat del dist. munpal. de Girona. || — VELL (EL). Caseriu del terme de Manresa.

PONTARRÓ. *Geog.* Veinat del terme de Martorell.

PONTÍ (El). *Geog.* Caseriu del terme de Tavertet, prov. de Barcelona.

PONTICH (Ignasi). *Biog.* Escriptor relligiós del sigle XVIII, que vivía al any 1726. Era nadiu de Bula, bisbat d'Elna, y frare de Montalegre.

— (MIQUEL). *Biog.* Bisbe de Girona a mitjans del sigle XVII, que va figurar en les corts catalanes del seu temps.

— (SULPICI). *Biog.* Canonge de Girona, nebot del anterior y germá d En Ignasi, com ell nadiu del Conflent. Va ésser infadigable investigador dels arxius d'aquell bisbat, deixant recullides notes històriques de molta valua. Va escriure un Diccionari alfabètich del bisbat de Girona, y un Episcopologi. Vivia encara al any 1729 essent erudit en les ciencies històriques.

PONTINYOL. m. dim. de pont. **Puentecillo.**

PONTÒN. m. n. p. Síncopa de Joseph Antòn. **José Antonio.**

PONTONETS. *Geog.* Barriada del terme de Pontons, prov. de Barcelona, part. jud. de Vilafranca del Penadès.

POQUET (Bárbara). *Biog.* Escriptora mística mallorquina, que va neixer envers l'any 1550, y era tinguda com una de les dones de més talent als seus temps. Va morir a Palma al any 1630 al monastir de Santa Magdalena, a quina comunitat pertanyía.

— (MIQUEL). *Biog.* Relligiós mínim que va neixer a Palma al any 1661, haventhi mort al 1743 Va ésser provincial de Mallorca y autor d'alguns escrits piadosos, escrits en catalá.

—(FRANCESCH). *Biog.* Canonge penitencier de Vich, que va morir al any 1718. Era nadiu de Sant Esteve prop de Manlleu, y predicador de renòm, havent deixat impresos alguns dels seus sermons més remarcables

POQUÍ (El). *Geog.* Quadra del terme de Manlleu.

PORCH.

PORCH GRAS. PORCH ANYAT O ENGREIXAT.

PORCH A MITGES, MAI FOU GRAS; O QUAN ES PARTIT ES ESQUIFIT. *Ref.* Vol dir que l'egoisme humá, dificulta sovint que s'igualen els cabals. *La mar que se parta, arroyos se hace.*

PORCH FIAT, TOT L'ANY GRUNY. *Ref.* Que sempre se retrauen els favors per qui els fa. *Puerco fiado, gruñe todo el año.*

PORCELL (Andreu). *Biog.* Mestre fuster d'ofici, nadiu de Palma de Mallorca, que sense altres estudis que les seues aficions, va distingirse a la primera meitat del sigle XVIII, al conreu de les Belles Arts. Entre les seues obres, cal esmentar un quadro al convent d'Artá, y una estampa del Crist del Sepulcre, gravada al any 1733.

PORFIROIDI. adj. *Min.* Nom que s'apropia als minerals semblants al porfit, o sía a les roques formades de grans diferents ab crestallisacions de feldespat. **Porfiroideo.**

PORRUPAR. v. n. PURRUPAR. **Arrullar.**

PORT o CASES DEL PORT. *Geog.* Caseriu del terme de Barcelona, al peu de Montjuich. || — (SANTUARI DE NTRA. SRA. DEL). Veinat al antich terme de Sans, ara del dist. munpal. de Barcelona.

PORTA.

PORTA CALASTRONS. m. Peça de la maquineta de taps.

PORTA (Dimes). *Biog.* Advocat barceloní que vivía al sigle XVII. Era autor d'algunes exposicions documentades, apoiant alguns dels progectes sostinguts pêls Concellers de Barcelona, y cal esmentar per la erudició que mostra, un imprès a Barcelona al any 1632, *Sobre la justa pretensión que los concelleres tienen de cubrirse delante de S. R. M.*

— (DOMINGO). *Biog.* Abat del monastir de Poblet y home de gran ilustració, a qui molts anomenaven *pou de ciencia.* Vivía al sigle XVII y va deixar escrits alguns tractats morals y polítichs.

PORTAFEIX. m. Camálich. **Mozo de cordel, faquín.**

PORTAPINTES. m. Aparell que al teler sosté les pintes o llisos.

PORTAR. En direcció d'aquí cap allá. **Llevar.** || En direcció d'allá cap aquí. **Traer.**

PORTAR EN PALMES. Mod. verb. *Traer en palmitas, llevar en palmas.*

PORTARLA VOTADA (a algú). Mod. verb. *Guardársela, tenérsela jurada.*

PORTARSE COM UN TIRABUQUET. Mod. verb. *Llevarse como un reloj.*

NO PORTAR RES A VENDRE A ALGÚ (parlarli sense miraments). Mod. adv. *No ahorrarse, ó no ahorrárselas con alguno.*

NO LA PORTARÁS AL MOLÍ. Mod. verb. *No te irás alabando.*

AIXÒ PORTA CUA. Mod. verb. *Aqui hay gato encerrado, esto trae cola.*

PORTATAULES. m. *Art. y of.* Als telers mecánichs, l'arbre que reposa demunt de dos daus collats a la banda inferior de les bancades, y sosté els montants de les taules.

PORTATGE (El). *Geog.* Veinat del terme de Subirats, prov. de Barcelona.

PORTELL (Francesch). *Biog.* Procurador reial de Mallorca, al regnat d'En Pere III Al any 1351 ab En Jaume Negre, també procurador reial, va redactar les ordinacions del regne de Mallorca.

PORTELL DE SA FINESTRA. *Orog.* Cinglatera de Coll Sacabra a la comarca d'Olot. || — DE SANT SALVADOR. A la comarca d'Olot, entre la vall de Sant Salvador y la Vall del Bach, a 940 metres de altitut.

PORTELLA (Antoni). *Biog.* Gramatich y llatinista menorquí, mort a Palma al any 1765. Va tindre l'afany de demostrar palesament que pera la ensenyança de aquella llengua clássica no devía usarse més parla que la propia de cada pais y per aquest fí, va escriure en mallorquí el mètode y els rudiments pera apendre llatí, publicant desde 1760 diversos tractats.

PORTELLA (La). *Geog.* Veinat del terme de Sant Mateu de Bages. || — D'EN PITANÇA. *Orog.* Collet aspre y trencat a 1,215 metres d'altura a la comarca d'Olot, demunt del Sot de les Pedreres.

PORTER Y CASANATE (Joan Joseph). *Biog.* Escriptor del sigle XVII, autor d'un manuscrit titolat *Guerras de Cataluña en tiempo de Felipe IV.*

PORTET (El). *Geog.* Caseriu del terme de Vallcebre, prov. de Barcelona.

PORUGUESA. f. Por. **Temor.**

POSA. f. Actitud. || *Fam.* Fachenda.

POSA (Pere). *Biog.* Prebere barceloní de les derreries del sigle XV, un dels primers impressors de Catalunya. Va impremptar y corretgir la Historia de Alexandre, escrita per Quinto Curci, de quina als començos del sigle XIX, n' hi havíen exemplars, en quins segons En Torres Amat constava al terme de la meteixa la següent llegenda: *Emprentada en Barcelona per nosaltres Pere Posa, prebere catalá e Pere Bru, saboyench, companys.* Va seguir exercint l art tipográfich fins al any 1505, havent estampat entre altres, les obres de Ramón Lull, de Pere Degui, el llibre del *Consulat del Mar*, y la *Pastoral*, d' En Ximeneç.

POSAR. v. a. Gana, set, salut, etc. **Cobrar.** || Pels o cabells blanchs. **Echar canas.** || Llevat pera pastar. **Redontar.** || *Fig.* Posar llevat, preparar alguna cosa pera algún fí. **Perdigar.** || Pintar o deixar tinta la ploma al escriure. **Dar tinta.**

POSAR (alguna cosa) ENTRE TOTSANTS Y MANRESA. fr. *Fam.* POSAR EN QUARENTENA.

POSAR EL PEU AL COLL. Mod. verb. Dominar a algú. *Ensillar.*

POSAR EL PEU PLÁ O ELS PEUS PLANS. fr. Obrar ab reflexió. *Asentar el pié.*

POSAR FIL A L' AGULLA. fr. *Fam. Poner haldas en cinta ó manos á la obra.*

POSAR LA MÁ A SOBRE A ALGÚ. Mod. verb. Pegarli. *Asentarle ó sentarle la mano.*

POSAR LES ANSIES SOTA EL COIXÍ. Mod. verb. *Dormir a pierna suelta.*

POSAR LES FORQUES PER DEVANT. fr. *Fam.* Deixar veure les intencions. *Mostrar la horca, antes que el lugar.*

POSAR LLEIS A ALGÚ. fr. Imposarse. *Poner ley a alguno.*

POSAR O FER ELS PEUS. Mod. verb. Calçar una criatura. *Sacarle los pies.*

POSAR UNA LLOCA. *Echar una gallina.*

POSARHI UN PAM DE GREIX. fr. *Fam.* Tindre o sentir satisfacció. *Regordearse, bañarse en agua de rosas.*

PÓSAT LA MÁ AL PIT. *Ref.* Qu' és convenient, abans de malparlar d' altre, coneixers a un meteix. *Mete la mano en tu seno, no dirás de hado ajeno.*

POSARSE. v. r. Donar mostres de bon seny o formalitat qui no tenía aquestes qualitats. **Sentar el juicio.**

POSARSE A LA BOCA A ALGÚ. fr. *Vulg.* Criticarlo. *Tomar ó traer en boca á alguno.*

POSARSE BOCA TERROSA. Estirarse de cara a terra. *Echarse boca abajo.*

POSARSE LA MÁ AL PIT. *Mod. verb.* Examinar secretament les propies accions. *Meter la mano en el pecho ó en el seno.*

NO POSARSE BÉ O NO SENTARSE BÉ. *Mod. verb.* Indisposarse el menjar. *Asentársele en el estómago la comida.*

NO POSARSEN CAP PEDRA AL FETGE. fr. *Fam.* Mostrarse indiferent. *Echarlo todo á palacio.*

POST, A. p. p. del verb PONDRE.

POSTERMA.

MALA POSTERMA. fr. *Fam. met. Mala pécora.*

POSTIUS (Manel). *Biog.* Escriptor que vivía a les derreries del sigle XVIII Va traduir al castellá les taules cronològiques de Marcel, 1774 y 1778, y una obra de Constantini, publicant un estudi respecte als falliments comercials.

POSTIUS. *Geog.* Caseriu del terme de Montanyola, prov. de Barcelona.

POTA. f. Qualsevol de les dues de devant dels animals quadrúpets. **Mano.** || Per menjar, com de vedella, etc. **Mano.**

POTAU (Cristòfol de). *Biog.* Catedrátich de lleis a Barcelona, que vivía al sigle XVII, autor d' una obra ab comentaris a les constitucions de Catalunya, que era molt consultada pêls llegistes, per l' abundor dels seus conceptes y lo rublert de les seues illustracions.

— (PERE DIMES DE). *Biog.* Catedrátich de cánons a Barcelona, bon orador y escriptor relligiós, autor dels resos de Santa Eularia y de la Mercè. Havía imprès a l' any 1696 alguns dels seus sermons, en quins mostrava la seua adesió als derrers reis de la casa d' Austria.

POTEIG. m. Acció de potejar els cavalls, mules, etcètera.

POTELLA (La). *Geog.* Veinat del terme de Sobremunt, prov. de Barcelona.

POTRO. m. *Art. y of.* Mecanisme pera trascanar la peça urdida al plegador del teler.

POTSER o PODÉ. *Mod. adv. ant.* **Puede que, tal vez, acaso, quizá, quizás.**

POU.

POU ARTESIÁ. Pou perforat a molta fondaria, d'ont l' aigua, comprimida per capes impermeables subterranies, trova eixida, pujant a cercar el nivell per demunt del sol exterior, produint a mena d' un sifón invers. *Pozo artesiano.*

POU MORT. *Pozo negro.*

POU (Agustí). *Biog.* Relligiós domínich que va neixer a Lluchmajor (Mallorca) a l' any 1715, morint a Palma a 1786. Prior del convent de Palma, catedrátich de teología a la seua Universitat, mestre de retòrica y autor d' un tractat llatí de oratoria sagrada publicat a l' any 1769.

— (ANTONI JOSEPH). *Biog.* Escriptor y periodista mallorquí contemporani, que va ésser un dels primers en travallar pêl deixondiment literari de l' illa mallorquina. A la *Revista de Cataluña* va publicar a l' any 1862 una descripció de les coves d' Artá, que pot dirse va fonamentar el seu concepte d' elegant escriptor.

— (BARTOMEU). *Biog.* Sabi mallorquí, que va neixer a Algaida l' any 1727, morint a la seua població nadiua a l' any 1802. Va ésser catedrátich de grech, de retòrica y de filosofía a Cervera, Calatayut y Tarragona. Sacerdot jesuita, va passar a Italia quan la expulsió de l' ordre, essent rector d' algunes Universitats italianes. Va ésser un del homes de major cultura del seu temps, havent deixat escrites y publicades nombroses obres, que donen cabal dels seus coneixements filosòfichs, literaris y històrichs.

— (FRANCESCH). *Biog.* Carmelitá n diu de Palma a l' any 1573 y mort al de 1613, autor d' algunes obres relligioses y històriques. Tenía concepte d' eloqüent a l' oratoria sagrada.

— (JAUME). *Biog.* Bisbe de Bari, cardenal de la iglesia romana, que va neixer a Palma a l' any 1497, morint a Roma al 1563. Era doctíssim, y no van mancar individuus del Sacre Colegi que pretenguessen enlairarlo al soli pontifici. Va escriure en llengua llatina, essent de molta valua les seues decisions y epístoles publicades a l' any 1659. Era eminent jurisconsult y auditor del tribunal de la Rota a l' any 1540.

— (MAGÍ). *Biog.* Gran teòlech mallorquí del sigle XVII y autor de varies obres.

— (MELCIOR). *Biog.* Vicari general de la Congregació reformada y provincial de Catalunya, a l' ordre de predicadors a l' any 1541. Va deixar escrits dos volums de sermons.

— (ONOFRE). *Biog.* Catedrátich de filosofia a l' Universitat de Perpinyá a l' any 1579, autor d' un aplech d' adagis llatins ab la correspondencia catalana, imprès a l' any 1600.

— Y BONET (EMILI). *Biog.* Remarcable enginyer que va neixer a Palma de Mallorca a l' any 1830, morinthi al de 1888. A les seues iniciatives és deguda la construcció de molts dels forts de l' illa mallorquina. Era home molt estudiós y actiu.

— Y COMELLA DE PALAU (SEGIMÓN). *Biog.* Gramátich y escriptor relligiós nadiu de Vich, que va es-

criure una obra publicada a l' any 1779 titolada: *Extracte de regles de la llengua llatina pera evitar els vicis de la oració gramatical*, y a l' any 1803 la *Relació de les festes fetes a Vich quan la consagració de la nova Catedral.*

— Y ORDINAS (JOSEPH ANTONI). *Biog.* Sabi catedrátich de la facultat de Dret de l' Universitat de Barcelona. Era nadiu de Palma de Mallorca y va morir a Caldes de Malavella a l' any 1900. Havía escrit molts travalls relatius a la filosofía tomística, y era un dels economistes consultats sovint per la seua competencia en les complexes qüestions de la riquesa pública.

POU (El). *Geog.* Veinat del terme de Folgaroles, part. jud. de Vich. || —(EL). Caseriu del dist. munpal. de Sant Martí de Centelles. || —(EL). Lloch del terme de Santa Fè, prov. de Barcelona. || —DE L' ALZINA. Quadra del terme d' Avinyonet, prov. de Barcelona.

POUDEVIDA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Folgaroles, prov. de Barcelona.

POUGET (Francesch). *Biog.* Doctor de la Sorbona y escriptor místich, nadiu del Miljorn de França a l' any 1666. Pertanyía a la Congregació de l' Oratori. Va morir a París a l' any 1723. Va escriure alguns llibres, de quins és el més remarcable el *Catecisme de Montpeller*, que va ésser traduit a la llengua llatina.

POURRET (Pere Andreu). *Biog.* Escriptor barceloní dels començos del sigle XIX, que va aplegar les noticies més interessantes de la familia de botánichs que portaven el cognòm de Salvador, havent publicat aquelles anotacions a l' any 1823.

POY Y COMES (Manel). *Biog.* Antich alumne de les escoles de la Junta de Comers de Barcelona, que va dedicarse al estudi de les matemátiques, essent un dels professors que assoliren més cabal concepte. Pêls anys de 1837 va publicar unes obres didáctiques que servíen de text a les escoles, y una *Llave aritmética y álgebra*, de quines se 'n feren algunes edicions.

PRAT (Antoni). *Biog.* Doctor en teología y autor dogmátich, que vivía a les derreríes del sigle XVII. A l' any 1692 va publicar un volum: *Catonis disthica moralia, etc.*

— (BERNAT DE). *Biog.* Notari vigatá del sigle XVI. Vivía pêls anys de 1520 Rebuscador y estudiós, va deixar manuscrits dos volums que tracten de *Noticies eclesiástiques del bisbat de Vich.*

— REXACH Y MARTÍ DE (FRANCESCH). *Biog* Doctor en teología, nadiu de Vich, que a l' any 1764 va publicar una obreta referenta a Sant Bernat Calvó, escrita en llengua catalana. Era estudiós arqueòlech y autor d' una disertació en punt al mosaich de l' iglesia de Sant Miquel de Barcelona, illustrada ab una reproducció d' aquella obra romana.

PRAT (El). *Geog.* Caseriu del terme de La Bola, prov. de Barcelona. || —(EL). Veinat del dist. munpal. de Malla, prov. de Barcelona. || —(EL). Lloch del terme de Puigreig, al Bergadá. || —(EL). Caseriu del terme de Sant Agustí, al Lluçanès. || —(EL). Veinat del dist. munpal. de Santa María de Besora, prov. de Barcelona. || —(EL). Lloch anexe al terme de Seva y la Plana de Vich. || —(EL). Barri del terme de Sora, prov. de Barcelona. || —D' ABAIX (EL). Veinat del districte municipal de Manlleu, part. jud. de Vich. || — DE DALT. Barriada del terme de Caldes de Montbuy. || — DEL ASE. Caseriu del terme de Sans, que ara forma part del districte municipal de Barcelona. || — DEL ERASME O DE CAL ERASME. Lloch de l' antiga barriada de Sans, terme de Barcelona. || — DEL FIL. Veinat del districte municipal de Barcelona. || — DEL TORNEU (EL). Caseriu del terme d' Oristá, prov. de Barcelona. || — DE LA RIERA (EL). Veinat anexe al districte municipal de Vich. || — DE LES DEUS (EL). Caseriu del terme de Caldes de Montbuy. || — DEN GALLINERS (EL). Quadra del terme de Vich. || — DEN PUNGEM (EL). Veinat anexe a Sant Adriá del Besòs, prov. de Barcelona. || — SOBRERROCA (EL). Caseriu del terme de Tona, part. jud. de Vich. || — VERMELL (EL). Quadra del antich terme de Sans, districte municipal de Barcelona. || — XICH (EL). Caseriu del terme de Santa Cecilia de Voltregá, part. jud. de Vich. || — GIBERT (EL). Caseriu del terme de Tona, part. jud. de Vich. || — GROS (EL). Veinat de Santa Cecilia de Voltregá, prov. de Barcelona. || — NOU (EL). Caseriu del terme de Sans, dist. munpal. de Barcelona.

Segell de Pratdip

PRATDIP. *Geog.* Vegis volúm II, pág. 572.

PRATEN (Antoni). *Biog.* Autor de la obra dedicada al virrei de Sicilia En Fuch de Moncada al sigle XIV, ab el títol de *Vida de Scipió, de Céssar dictador y d' Aníbal, en llengua Toscana*, ab un aplech de sentencies de Quinto Curci, de lo que feien o deien alguns capdills romans.

PRATS (Francesch). *Biog.* Poeta mallorquí del sigle XV. Va compondre un poema en lloança d' En Ramón Lull, quina ciencia ensenyava ab En Bartomeu Caldenteny a Miramar. Havía compost ademés moltes cobles y oracions en vers.

— (FRANCESCH). *Biog.* Escriptor y poeta mallorquí que vivía al sigle XVII, morint al convent de Sant Francesch de Palma al any 1614. Va pendre part al certamen de 1602 en honor del Beat Lull, y va escriure una obra de llògica. Era frare observant y empleava als seus escrits la llengua llatina.

— (GUILLEM DE). *Biog.* Arquebisbe de Combrala, a la Tartaria, nomenat pêl Papa Urbá V l' any 1370, anomenantlo per aquesta raó el *Combalench.* Era catalá y framenor a Barcelona, y posseía erudició y virtut, havent sejornat a París, distingintse als actes literaris de la seua Universitat. D' allí va passar a Orient, atribuíntseli la conversió d' En Joan Paleòlech, emperador dels grechs. No consta ni el lloch de la seua naturalesa, ni altres datos de la seua vida, mes sí documents pontificis que posen de relleu el seu saber y la seua diplomacia.

— (JOAN). *Biog.* Doctor en medicina, nadiu de Marratxí (Mallorca), que va doctorarse a l' Universitat de Palma al any 1787. Era autor d'alguns travalls professionals, y entre altres d' una *Descripció mèdica topográfica* de la vila esmentada, d' ont era nadiu.

— (JOSEPH). *Biog.* Cirurgiá nadiu de Barcelona, que a les derreríes del sigle XVIII va sejornar a Montpeller, colaborant a la obra de *Epidemiología* d' En Joseph Fornés.

— (NICOLAU JOSEPH). *Biog.* Cronista de Mallorca, nomenat per l' ajuntament de Palma, en quina ciutat va neixer al any 1750, morinthi al any 1823. Era sacerdot, distingintse com un dels millors predicadors del seu temps. Hi han d' ell nombroses obres històriques, relligioses y poètiques, essent una de les més remarcables la *Historia del regne de Mallorca*, que va restar manuscrita.

— (SEBASTIÁ). *Biog.* Catedrátich de l' Universitat de Cervera, a les derreríes del sigle XVIII, apassionat per les obres de Bossuet, home molt docte, que sostenía correspondencia ab els sabis de major nomenada del seu temps.

PRATSAVALL. *Geog.* Caseriu del terme de Taradell, prov. de Barcelona.

PREEMINENÇA. f. Privilegi, exempció, ventatge que per ment o raó especial se concedeix a algú, respecte a un altre. **Preeminencia.**

PREFERTA. f. PREFERENCIA.

PREGÓN, A. adj. Profón. **Profundo.**

PREGONER. m. Nunci. **Pregonero.**

PREJUTJAR. v. Jutjar de les coses sense conéixerles. **Preguzgar.**

PREMPSADURES. f. Vi molt flach. **Aguapié.**

PRENATURALISTA. m. y f. Els partidaris del sistema anterior al naturalisme.

PRENCH. adj. Nom que s' apropía als teixits, referintse al fil que passa per demunt del entrellaçat. A la preparació se marca tot el quadret al paper quadrícula.

PREPARACIÓ. f. *Art. y of.* A les industries textils, s' entèn per preparació les operacions que 's realisen abans o després de teixir o filar, que s' anomenen dallar, retòrcer, rodetar, urdir, adobar en troca, parar, etc., y se subdivideixen en secció de blanqueig, secció de tintorería, secció d' acabats, secció de aprests, secció de batans, secció de cardes, secció de pentinadors, secció de manuars, secció de metxeres, etc.

PREPÔSIT (Guillem). *Biog.* Remarcable jurisconsult que va neixer a Areu, al comtat de Ribagorça, al any 1420, quan encara pertanyía a Catalunya aquella regió. Era autor d' una munió d' obres de comentaris de dret catalá, qu' existien a la biblioteca d' En Antoni Agustí.

PRESA. f. De caldo, de llet, etc. **Toma.** || De xocolata. **Una onza, o dos pastillas de chocolate.**

PRESES (Les). *Geog.* El poble d' aquest nom, a la vora d' Olot, forma municipi ab Sant Miquel del Corb y 'ls veinats de La Ronda, La Torra, el Vellaire, Poca Farina y Bosch de Tosca.

PRESORA. f. *Bot.* Herba que té la virtut de fer pendre o agromullar la llet pera la fabricació de formatges y recuits o matons. **Hierba de cuajo.**

PRESIÓ. f. *Mec.* Esforç calculat en cavalls de vapor. **Presión.**

PRESTATGERÍA. f. **Estantería.**

PRETENIR.

FER PRETENIR. fr. *Fam.* FER RABIAR.

PREUFETER. m. PREUFETAIRE. **Destajista.**

PRIM-MIRAT, DA. adj. **Esmerado, ajustado.**

PRIM Y GASSOL (Joan). *Biog.* Prebere nadiu de Verdú, que vivia als comencos del sigle XIX. Era un dels més ardents patriotes, resolt contrari dels invasors francesos durant la lluita de la Independencia, havent publicat alguns facicles, citant les causes que 'l movien a favor de la seua patria. Cal esmentar entre elles la carta sobre 'l jurament de fidelitat a Napoleó, endreçada als clergues catalans (1811). Carta al canonge penitencier de Lleida (1812). Reconvenció amistosa als rectors y capellans que havien tingut la feblesa de jurar fidelitat y obediencia al invasor d' Espanya (1812).

Agustí Prim y Tarragó

— Y TARRAGÓ (AGUSTÍ). *Biog.* Historiador, arqueòlech y numismátich, nadiu de Lleida, que va morir al any 1905. Era autor d' un bon mapa de la provincia de Lleida, y en ses nombroses obres, entre elles els *Datos hidrográficos de la provincia* y las *Cosas viejas de Lérida*, va esbrinar detalls importants de la seua historia comarcal.

PRIMALL. m. Terra prima, la que té poca fondaria y 's troba desseguida la roca. **Tierra labrantía de poco espesor.**

PRIMARI, A. adj. *Geol.* **Paleozoico.**

PRIORAT (Comarca del). *Geog.* Comarca natural que pertany ara a la prov. de Tarragona, partit jud. de Falcet, y té per llindars al N. Les Garrigues; al E. la Conca de Barbará y el Camp de Tarragona, que limita aixís meteix pêl SE., y al S. SO. y O. la regió coneguda per Ribera d' Ebre. S' anomena el Priorat perque és el territori que depenía del Prior del monastir de Scala-Dei. Alguns autors subdivideixen la comarca; la banda del E. ab el territori de la serra de Prades, y al NO. el comprès a seguit de la serra del Montsant. La seua composició orográfica depèn al N. de la Serra de la Llena, que s' enllaça al ángul NE. ab la de Prades, una de quines derivacions s' endinça fins al mitg de la comarca, a la vora de Scala-Dei, formant el pich del Montsant, a l' altura de 1,080 met. Ademés del ferrocarril directe, que desde Març á, y unit per carretera ab Falcet y Bellmunt, s' endreça envers Mora, té les carreteres de l' Alforja a Flix, y la de Reus a la Morera, ab seccions construides ja, com són les de La Palma a Bellmunt. Aquestes víes de comunicació expansionen el tráfech del Priorat, rica comarca agrícola, quins vins y fruites seques frueixen concepte d' ésser dels mellors de Catalunya. Les poblacions més significades són: Cornudella, Poboleda, Ulldemolins, Prades, Vilella alta, Vilella baixa, Porrera, Margalef, Cabacés y Gratallops, de més a més de Scala-Dei, al rasser de quin antich casal, va deixondirse el conreu d' aquella rica terra.

PRISAR. v. a. **Arreglar, compondre, galejar, riçar.**

PROFETASTRE. m. Qui s' erra sovint als seus vaticinis. **Profetastro, mal profeta.**

PROGNÁTICH, CA. adj. Que té molt sortida la barra. **Prognático.**

PROGNATISME. m. *Antrop.* Inclinació endevant del maxilar o barra, que caracterisa a certes races humanes. **Prognatismo.**

PROHENS (Cosme). *Biog.* Jurisconsult mallorquí que vivía al sigle XVII, essent advocat de la ciutat de Palma. Coneixedor del dret foral, va publicar alguns facicles, comentant qüestions jurídiques ab claretat y bona crítica.

— (JAUME ANTONI). *Biog.* Advocat mallorquí, llingüista, poeta y antiquari. Va neixer a Felanitx al any 1799. Va ésser catedrátich de institucions canòniques de la Universitat de Palma, quan va ésser restablerta l' any 1840, y pertanyía a doctes corporacions. Va formar un museu y biblioteca molt notables, havent reunides valioses obres lulianes. Va ésser un dels més ferms conreuadors de la parla mallorquina, havent escrit nombrosos travalls en la meteixa y tenint molt avençats els estudis d' un Diccionari. Home de moltes iniciatives, va ésser dels quins s' afanyaren a establir a Mallorca institucions de cultura, havent redactat els estatuts de l' Academia de Literatura, Arqueología y Belles arts al any 1837.

PROMETENÇA. f. PROMESA. || En sentit relligiós. **Voto.**

PROMETIDOR, A. m. y f. **Prometedor.**

PROPERAMENT. adv. t. **Próximamente.**

PROP-PARENT. m. y f. **Próximo pariente.**

PROP-PASSAT, DA. adj. **Próximo pasado.**

PROP-VINENT, A. adj. Lo qu' és prop d' arribar o de succeir. **Próximo venidero.**

PROTOGINA. f. Roca de feldespat blanch y de silicat vert de magnesia que forma capes o filons als terrenys granitichs. **Protogina.**

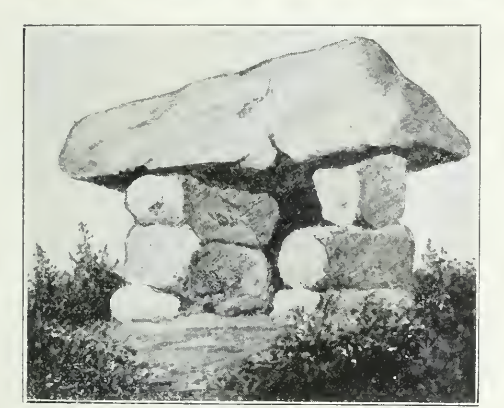
PROTASI. *Biog.* Bisbe de Tarragona al sigle VII, escriptor pulcre y eloqüent, de qui parla el Papa Sant Eugeni III, elogiantlo per la elegancia de la seua dicció a la prosa, y de la seua inspiració en el vers.

— *Biog.* Ardiaca de la iglesia d' Urgell y pr or del monastir de Sant Andreu de Escalada, que a son temps va ésser trasladat de Cuixá al Conflent, haventne sigut ell el primer abat. Es remarcable el testament de Protasi fet al any 878, y publicat per Baluci a la *Marca Hispánica.*

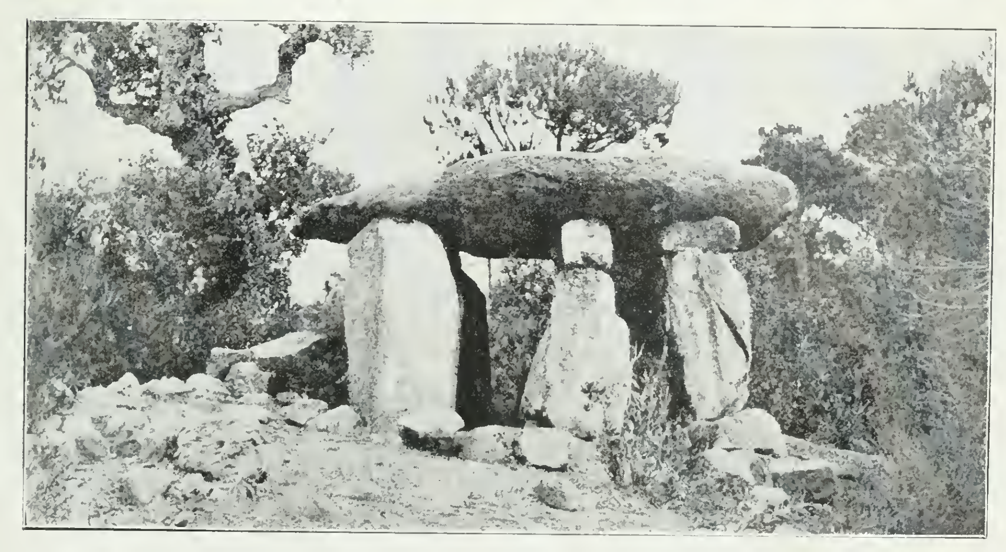
PROU. m. Persona distingida o d' alta dignitat. **Prócer.** || *adv. quant. y afirm.* **Bastante, bien, sí.**

PROU N' HI HÁ. *Mod. adv. Bastante hay, basta ya.*

Conjunt de *talayots* al predi de Trapucó (encontorns de Maó).— Dòlmen de Vilassar de Dalt, en la Maresma.
Monument megalítich a Viladrau. — Dòlmen a Vallgorguina (Vallès).

Talayot al predi de Curniá, a uns cinch kilometres de Maó.

Talayot al predi Torelló, a cinch kilometres de Maó (vista presa desde'l camí).

Talayot al predi Torelló, a cinch kilometres de Maó.

Naveta al predi *d'es Tudons*, a uns quaranta kilometres de Maó (prop de Ciutadella), una de les més notables en la seua classe.

Taula al predi Talatí de Dalt, a uns quatre kilometres de Maó.

Taula al predi de Torrauba d'en Salort, als encontorns de Alayor, a uns sis kilometres de Maó.

PROVOCAR. v. a. Gitar. Vomitar. || PERBOCAR.

PRÒXIDA. *Biog.* Poeta provençal, del sigle XIII a qui en les seues obres se refereix el poeta mossèn Farrer.

PRUA (La). *Geog.* Veinat del terme de Sant Sadurní d' Anoia.

PRUDENÇA. f. Prudencia.

PRUIJA. f. PRUITJA. Prurito, comezón.

PRUIT (Coll de). *Geog.* Veinat de Sant Andreu de Pruit.

PUA. f. *Art. y of.* Al teler mecánich cert nombre de palletes entre quines se deixa un petit espai pera passarhi els fils després de repassarlos als llisos. Va colocada dintre d' una canal a la banda del derrera de les taules del teler. || Broca de acer demunt de quina se plega el fil a la máquina de filatura.

PUCHOL (Nicanor). *Biog.* Primer actor y director de companyíes dramátiques catalanes desde l' any 1860, que s' havía fet popular per l' acert ab que interpretava les produccions de genre.

PUDA DE FRANCOLÍ. *Geog* Veinat del terme de Castellolí, al part jud de I;ualada.

PUDA DE MONTSERRAT. *Geog.* Caseriu y balneari del terme d'Esparraguera.

PUDAY. m. *Ter.* PODALL.

PUDÉ. adv. *Ant.* PODÉ.

PUDEGÓS, A. adj. PUDENT.

PUERTORRICO *Geog.* Caseriu del terme de Mataró, prov. de Barcelona.

PUEYO (Albert). *Biog.* Sacerdot molt erudit, que va neixer a Palma al any 1671 morint a Madrit al de 1734. Partidaris d' En Felip V els de la seua familia, va tindre d' expatriarse, endreçantse a Italia Va entrar a la companyía de Jesús y se li va encomanar la cátedra de filosofía de Montsió. Els seus llibres d' historia sagrada y profana són mostra de la seua erudició.

— (ANTONI IGNASI). *Biog.* Militar y poeta mallorquí, mort a Palma, essent capitá d' estat major l'any 1817. Molt jove encara va publicar inspirades composicions en vers castellá que li donaren merescut renòm.

— (JOSEPH DE). *Biog.* Remarcable jurisconsult mallorquí, ministre del consell d' Aragó, que va escriure moltes obres de dret, havent publicat una defensa seua com a fiscal del Patrimoni reial de Mallorca. Va concorre a les corts de Barbastre al any 1625, a les de Calatayut al any següent y a les de Saragoça de 1644, essent sempre atès en les seues proposicions.

— (JOSEPH). *Biog.* Doctor en abdós drets y capellá, que va neixer a Palma al any 1677, morinthi al de 1755. Va ésser Vicari general del bisbat l'any 1722 y va deixar escrits alguns discursos jurídichs.

— (NICOLAU DE). *Biog.* Noble cavaller y exquisit poeta nadiu de Palma, y mort a la meteixa ciutat al any 1775. Va ésser regidor perpetual de Saragoça, havent assolit nombroses distincions pêl seu talent y la seua honradesa.

— (NICOLAU DE). *Biog.* Escriptor y militar mallorquí, fill del anterior. Va neixer a Palma al any 1739, morinthi al de 1804, essent brigader d' exèrcit. A la lluita de Portugal, va assolir renòm, y home de talent y estudiós va publicar algunes obres, entre quines cal esmentar, el *Derroter de les costes de Mallorca*, y el *Diari historial del convoi eixit de Barcelona pera l' expedició d' Argelia l' any 1775.*

PUIG (Albert). *Biog.* Prior de la cartoixa de Natzaret a Palma de Mallorca, nadiu d' aquella ciutat y mort a la meteixa al any 1644. Era molt entès en estudis històrichs, y va escriure ilustrantla ab ben dibuixats escuts fets a la ploma, una crònica de aquell monastir desde la seua fundació, l' any 1399, fins al 1641.

— (AMBRÒS). *Biog.* Examinador sinodal y calificador del Sant Ofici, nadiu de Tarragona. Pertanyía a l' ordre de missions, y era remarcable orador sagrat, havent publicat diversos sermons, y una relació de les festes celebrades a Tarragona l' any 1775, per la colocació de les reliquies de Santa Tecla a la nova capella d' aquella Seu.

— (ANDREU). *Biog.* Aritmètich dels començos del sigle XVIII, nadiu de Vich, y mestre a Barcelona, autor d' un *Tractat d' aritmètica y álgebra*, de quin se'n coneixen algunes edicions, entre elles la tercera feta al 1715 y la quarta al 1745.

— (ARNAU). *Biog.* Escriptor del sigle XVI, esmentat per Echard. Pertanyía a l' ordre de predicadors, y va dedicar al bisbe Fuch de Tortosa, un tractat de retòrica sagrada.

— (FRANCESCH). *Biog.* Periodista mallorquí, qne va neixer a Sòller l' any 1824 y després d' acabats els seus estudis, va ferse soldat, passant a Puerto Rico d'ont va retornar al any 1857 ab el grau de tinent. Va publicar xamosos articles de costums als periòdichs *El Ponceno* d' aquella illa, a *La Aurora* de Matanças a *El Mallorquín.* Era bon poeta castellá, havent escrit ademés algunes noveles.

— (FRANCESCH). *Biog.* Definidor general de l' ordre de la Mercè, al sigle XVI. Era nadiu de Mallorca y autor d' algunes obres místiques.

— (FRANCESCH). *Biog.* Cirurgiá major del hospital de Barcelona a les derreríes del sigle XVIII. Era nadiu de la meteixa ciutat y autor de moltes y remarcables obres del seu art, entre elles el *Plan pera perfeccionar els estudis de cirurgía*, 1790, y la *Osteología metódica* 1768.

— (GUILLEM). *Biog.* Compositor y mestre musich que vivia a les derreríes del sigle XV, havent compost la obra *Opera musicalia,* baix el regnat dels reis catòlichs, y dedicada a N' Alfons d' Aragó.

— (GUILLEM). *Biog.* Jurisconsult del sigle XII, que va comentar els Usatges y les Constitucions de Catalunya ab N' Arnau de Moraría, deixant manuscrit un codix en pergamí de cent folis, contenint aquest tractat de dret.

— (JACINT). *Biog.* Metge, doctor que sejornava a Madrit als començos del sigle XVIII. Era donat als estudis de llògica y filosofía racional, y ademés de les obres professionals, havía publicat una de geografía y matemátiques.

— (JAUME). *Biog.* Jesuita nadiu de Cervera. Vivia als començos del sigle XVII, y era home de molt concepte havent publicat algunes obres dogmátiques, essent mestre de filosofía y teología, y remarcable predicador. Al any 1643, va pronunciar l' oració funeraria del comte de Barcelona el rei Lluis XIII de França, a les exequies celebrades a la catedral, durant la guerra anomenada dels Segadors.

— (JOAN). *Biog.* Canonge penitencier de Tarragona, rector de la universitat y administrador del seminari. Va publicar l' any 1704, un Catálech dels arquebisbes tarragonins, escrit en llengua llatina, imprès al començ de les sinodals estampades al temps del arquebisbe Llináç.

— (PAU). *Biog.* Popular predicador de Barcelona que pertanyía a l' ordre de Sant Sebastiá, essent prepòsit y calificador de la Inquisició. Era home de ingeni, més se dolía ell meteix de les xavacaneríes que per exigencia dels oients devía usar a voltes. Va publicar alguns dels seus sermons desde 1747 fins a 1789.

— (SALVADOR). *Biog.* Gramátich y retòrich molt remarcable que vivia a Barcelona a la segona meitat del sigle XVIII. Pertanyía a la Academia de Bones lletres, era capellá major del Palau, y al ensemps examinador sinodal dels bisbats de Barcelona y de Solsona.

— Y GELABERT (ANTONI FRANCESCH). *Biog.* Advocat, doctor en cánons, y soci de les primitives academies de jurisprudencia de Alcalá y de Barcelona.

Fruía de renòm, pêls seus estudis, y havía publicades entre les seues obres, una traducció d' Agnesseau, al 1705 y el meteix any una versió de l' obra de Donat, relativa al Dret públich criminal.

— Y MOLLERA (JOAN). *Biog.* Metge de Fornells, al corregiment de Girona, als començos del sigle XIX. Al any 1803, va publicar unes observacions pera perfeccionar la inoculació de la vacuna, que li donaren celebritat.

PUIG (El). *Geog.* Caseriu del terme de La Baells, prov. de Barcelona. || —(EL). Veinat de Gallifa. || —(EL). Barriada de Gelida || —(EL). Caseriu de La Pobla de Lillet. || —(EL). Caseriu del terme de Sant Feliu Sasserra. || —(EL). Veinat del terme de Sant Joan de Fábregues, prov. de Barcelona. || —(EL). Barri de Sora, a la prov. de Barcelona. || —(EL). Veinat de Taradell, part. jud. de Vich. || —(EL). Veinat del terme de Vilatorta, prov. de Barcelona. || —(ALÒS). *Orog.* Tossal de la comarca d' Olot, dominant el terme de Batet. Está volcanisat del tot, si bé a son arrodonit cimall no presenta forma marcada de cráter. Té la altura de 780 met. || —ASTRAL. Tossal al camí de Olot a càn Barraca. Té 625 met. d' alt y és un dels cráters més dignes d' estudi de la comarca olotina, essent de forma arrodonida y enfonzada la seua part superior. || —CABELL. A la collada de Sant Bartomeu, enfront del cim de la Costallisa, entre 'l Ripollès y la comarca d' Olot. || —CUGOL (EL). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Boy de Lluçanès. || —D' ALBA. Lloch de 320 hab., a la prov. de Barcelona. || —DE CANET. Caseriu del terme de les Masies de Sant Pere de Torelló. || —DE CAPOLAT (EL). Quadra del terme de Capolat, prov. de Barcelona. || —DE CORNET. Veinat del dist. munpal. de Sallent, a la prov. de Barcelona. || —DE MAIGE. Caseriu del terme de Prats de Rei. || —DE MONTSERRAT (EL). Lloch del terme d' Esparraguera. || —DE SANT GENÍS (EL). Veinat del terme d' Oristá, prov. de Barcelona. || —DE SANT MARÇAL. Caseriu del dist. de Montseny. || —DE SANT SALVADOR. Veinat del terme d' Oristá. || —DE SÉ (EL). Barriada del terme de Santa Margarida, al Penadès.

PUIGBACÓ (El). *Geog.* Veinat del terme de Torelló, part. jud. de Vich.

PUIG BRONZÉ. *Orog.* A la serra de Marbulenys, comarca d' Olot, abans d' arrivar a Puig Rodón, a una altura de 850 met.

PUIGCASTELLÁ. *Geog.* Caseriu del terme de La Pobla de Lillet, prov. de Barcelona.

PUIGCERCÓS (Bernart). *Biog.* Inquisidor de Catalunya a l' any 1320 y autor d' una digressió llatina relativa als censals y pensions trascrita a l' obra de llegislació d' Area.

PUIGDOLLERS (Lluciá). *Biog.* Metge de Manresa a les derreríes del sigle XVIII, que va passar a exercir la seua professió a Castella, essent titolar de Logronyo. Va ésser molt travallador, y autor d' algunes obres ben escrites, entre elles: *Memoria apologética á la carta que escribió D. Gil Blas á D. Blas Gil,* 1787, y un estudi de certa passa de malalties agudes de la pell soferta a Manresa per les criatures.

PUIGDOMÈNECH. *Geog.* Veinat del terme de Castellar, prov. de Barcelona.

PUIGDORFILA (Mateu). *Biog.* Jurisconsult mallorquí que vivía a mitjans del sigle XVII. Era nadiu de Palma, va doctorarse a Valencia a l' any 1652 y, establert a Mallorca, va assolir merescut concepte, havent publicat varies obres.

PUIGDORFILA (Son) *Geog.* Caseriu del terme de Palma de Mallorca.

PUIGGARÍ (Ramón). *Biog.* Intencionat caricaturista de mitjans del sigle XIX. Era barceloní y germá d' En Joseph, l' historiaire y escriptor, de qui parlarem al DICCIONARI. Traçut en la combinació de les seues lámines, va illustrar no pochs periòdichs abans de que comencessin a ferho En Pellicer y En Padró, y era envers l' any 1860 l' artista que pot ben dirse marcava les impresions de les notes locals de festes y aconteixements. Era litògraf molt habilidós, y també va coaborar en algunes publicacions polítiques després de la revolució de 1868 ab los seus valiosos articles y ab garbosos episodis dels personatges més coneguts d' aquella època. Havía illustrat, entre altres, el setmanari *La Mosca Roja,* que, com *La Madeja Politica* y *La Flaca,* varen ésser de les primeres manifestacions del cromo. Va publicar un joch de cartes politich y havia ilustrat varies publicacions editorials, com: *La orfaneta de Menarguens;* la *Comedia infantil,* de Rotarbona; les *Fábules* de Samaniego, etc., com dibuixat auques de rodolins y fet vinyetes pera publicacions populars. Oblidat pêls barcelonins, a qui tant havia deleitat y instruit, va morir pêls anys 1894 a 95.

Ramón Puiggari

PUIGGARONY. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Pere de Torelló.

PUIGGRÓS. *Orog.* Punt culminant de 1,470 met d' altura de la Serra, entre Santa Magdalena de Cambrils y 'l castell de Milany, a la prov. de Girona. || —(EL). *Geog.* Veinat del terme de Castelladral, prov. de Barcelona.

PUIGLAGULLA. *Geog.* Caseriu del terme de Vilalleons, prov. de Barcelona.

PUIGLLANELL. *Geog.* Lloch del dist. de L' Ametlla, prov. de Barcelona.

PUIGMAJOR. *Geog.* Barriada de Perafita, prov. de Barcelona.

PUIGMOLTÓ. *Geog.* Veinat del terme de Sant Pere de Ribes, prov. de Barcelona.

PUIGMOURONS. *Geog.* Caseriu del terme de Gallifa, prov. de Barcelona.

PUIGNERÓ (El). *Geog.* Barriada de Santa Maria d' Oló.

PUIGREFAGUT (El). *Geog.* Veinat del dist. municipal d' Olost, prov. de Barcelona.

PUIGRODÓN (El). *Geog.* Caseriu del terme de Manlleu, part. jud. de Vich.

PUIGSAFONT (Coll de). *Orog.* Collada de la comarca d' Olot, abans d' arrivar a l' oratori de Finestres. S' hi observen fins a 43 gruixos diferents formats per les continuades erupcions del volcá que alli hi hagué.

PUIGSALLANÇA. *Orog.* Cimall de 1,030 m. d' elevació, punt culminant de la serra de Finestres, a la comarca d' Olot. En les seues vessants, a la banda NO., s' hi extèn la celebrada Fageda fosca, rublerta boscuria de grandiós aspecte.

PUIGSECH (El). *Geog.* Veinat del terme de Folgaroles, part. jud. de Vich.

PUIGSERVER (Felip). *Biog.* Humanista molt remarcable y docte, que va neixer a Palma a l' any 1745. Pertanyia a l' ordre de predicadors y va ésser provincial d' aquella relligió. Va morir a la seua ciutat nadiua a l' any 1821, havent publicat obres de filosofía de clara exposició. Pertanyía a l' escola tomista.

PUIGVENTÓS (Jaume). *Biog.* Impressor nadiu de Barcelona, que va sejornar alguns anys a Amèrica, publicant la patriòtica revista catalana *L' Aureneta* a Buenos Aires, de quina publicació pot dirse que va esserne el més constant redactor. Retornat a Catalunya, va establir l' «Imprempta Catalana», estampant en ella algunes obres de propaganda catalanista y encarregantse de la publicació dels setmanaris *Lo*

Pensament Catalá y *La Veu de Catalunya*. Va morir a Barcelona a l' any 1902.

PUIGVÍ. *Geog.* Quadra del terme de Santa Cecilia de Voltregá.

PUIXES. adv. APRÉS, DESPRÉS.

PUJADES (Jacint). *Biog.* Catedrátich de l' Universitat de Palma de Mallorca, d' ont era nadiu y en quina ciutat va morir a l' any 1756. Era calificador del Sant Ofici y autor d' obres de filosofía y de lògica.

— (MIQUEL). *Biog.* Celebrat jurisconsult que va neixer a Figueres. Vivía a mitjans del sigle XVI y era pare del cronista d' aquell cognòm. Va escriure en llengua catalana l' any 1546 una obra titolada: *Tractat de les procedencies dels reis d' Aragó contra 'ls de França.*

PUJADES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Castelltersol, prov. de Barcelona.

PUJALÒS. *Geog.* Vegis PUIG ALÒS. || Masía de la comarca d' Olot, abans d' empendre la pujada de Batet.

PUJOLRÁS (El). *Geog.* Veinat del terme de Sant Joan de Fábregues, prov. de Barcelona.

PUJALS (Miquel Joan). *Biog.* Escriptor dogmátich mallorquí, que vivía als començos del sigle XVIII y era sacerdot jesuita. A l' any 1724 va escriure una obra de dialèctica y metafísica en llengua llatina.

PUJALT (Pere Mestre). *Biog.* Eclesiástich, doctor en teología, rector de la Seu de Tarragona, que va publicar algunes obres catalanes de propaganda relligiosa, mostrant la profondesa dels seus coneixements en la dogmática y en l' historia. Va morir a edat avançada a l' any 1899.

PUJANT DEL GRENY. *Orog.* Aspre portell de la banda Oriental del puig del meteix nom, a la comarca d' Olot. || —D' EN CAMPS. A la comarca d' Olot, a la carena espadada de Marbulenys, entre la Penya d' En Vidal y 'l Puig Rodón. || —D' EN VIDAL. A la comarca d' Olot, abans d' arrivar al pas del Greny.

PUJAR.

S' HI POT PUJAR DE PEUS. fr. *Fam.* Pot donarse tota la seguretat d' un fet o d' una cosa.

PUJASOL (Esteve). *Biog.* Sabi filosoph que vivía al sigle XVII. Alguns el suposen nadiu de Lleida y altres de Fraga. Es poch conegut y manquen detalls de la seua vida. Va escriure una obra ab el títol de *Filosofía sagáç y anatòmica d' ingenis*, publicada a l' any 1680, y va allargar fins a l' any 1652 el *Repertori del temps*, d' En Joan Alemany. Era celebrat fisonomista y va ésser copiat pêl doctor Lavater pera la seua famosa obra: *L'art de connaitre les hommes par sa fisiognomie.*

PUJASTROL. *Geog.* Vegis PUIG ASTROL.

PUJOL (Antoni Elisseu). *Biog.* Escriptor que va neixer a Alcudia a l' any 1647, morint a Palma al 1713, essent prior del convent de carmelites. Va escriure en llatí, catalá y castellá.

— (BERNAT). *Biog.* Doctor y catedrátich de teología a Perpinyá al any 1596, canonge d' Elna, y autor d' alguns travalls dogmátichs.

— (FRANCESCH). *Biog.* Metge que vivía a mitjans del sigle XVIII. Era nadiu d' Olost y estava establert a Cádiç, al any 1757, quan va publicar algunes obres professionals, que li van valdre elogis.

— (GABRIEL ANSELM). *Biog.* Prior y definidor dels trinitaris de Mallorca, que va neixer a Ciutadella envers l' any 1630, morint al 1684. Va portar la representació de la seua ordre en alguns capitols y especialment al tingut a Roma al any 1665. Havía fruit nomenada com a professor y com a orador, y tenía publicades algunes obres.

— (JAUME). *Biog.* Cronista mallorquí del sigle XVII. Era nadiu de Ciutadella de Menorca, ont va neixer al any 1589. Al any 1644 va ésser nomenat arxiver perpètuu de Palma, y entre 'ls seus curiosos escrits cal esmentar una *Relació dels successos memorables ocorreguts en aquesta illa de Mallorca desde 1612 fins a 1649.*

— (JAUME). *Biog.* Doctor en abdós drets, advocat de Palma, y un dels millors poetes del seu temps (derreríes del sigle XVII), encara que influit bon xich per l' influencia del gust ja decadent de la literatura. Una de les seues produccions més expontánies és l' *Entremès d' es tres Joans*, escrit ab motiu d' una festa relligiosa feta a Porreres.

— (JAUME). *Biog.* Publicista, doctor en drets, regidor del ajuntament de Palma, en quina ciutat va morir al any 1850. Va pertanyer a significades corporacions y era secretari de la Diputació Provincial. Autor d' obres didáctiques y de atitllades relacions de fets esdevinguts a Mallorca. Era bon poeta y havía assolit merescut renòm.

— (JOAN). *Biog.* Prebere de Mataró que vivía a les derreríes del sigle XVI, y qu' era un dels poetes en llengua catalana que més va conreuar en son temps aquest genre. Coneixedor de la nostra literatura, va escriure nombroses produccions fent referencia als clássichs en la meteixa, y un poema ressenyant el combat de Lepant.

— (JOSEPH). *Biog.* Escriptor del sigle XVII que vivía a Madrit, ont va publicar al any 1677 una *Glosa de la carta del rei Almançor*, deixant escrits ademés alguns *Discursos polítichs y militars.*

— Y MUNT (FRANCESCH DE P.). *Biog.* Eclesiástich, doctor en teología. Va neixer a Sallent al any 1842, y va morir a Barcelona en 1902, essent rector de la parroquia del Pí. Era bon orador sagrat, fent en la nostra llengua 'ls seus sermons, y va conreuar la literatura catalana, havent publicat algunes de les seues poesíes en setmanaris relligiosos y un aplech de les mateixes formant un volúm.

PUJOL (El). *Geog.* Caseriu del terme de Artès, prov. de Barcelona. || — (EL). Veinat del terme de Montseny, prov. de Barcelona. || — (EL). Quadra del terme de Sallent, prov. de Barcelona. || — (EL). Veinat del dist. munpal. de Sant Bartomeu del Grau, prov. de Barcelona. || — (EL). Caseriu del terme de Sant Feliu Sasserra, prov. de Barcelona. || — (EL). Veinat del terme de Sant Martí de Riudeperes, prov. de Barcelona. || — (EL). Lloch del dist. munpal. de Sant Martí Sarroca, prov. de Barcelona. || — (EL). Caseriu del terme de Santa Cicilia de Montserrat. || — (EL). Barriada de Taradell. || — (EL). Caseriu del dist. munpal. de Vilalleons, prov. de Barcelona. || — (RIU). Casal de la comarca d' Olot, envoltat de boscuria y enlairada demunt del curs del Fluviá, no lluny de les fonts d' aquell riu. S' hi está construint un camí veinal, pagat per les pagesíes interessades, que va desde Câ La Rotllada a Pujol, Riu y Falgars.

PUJOLÁS. *Geog.* Veinat del terme de Santa Pau, prov. de Girona.

PUJOLET. *Geog.* Caseriu del dist. del Plá del Penadès· || — (EL). Veinat de Manresa, anomenat també *Cases del Sopes.*

PUJOLS (Els). *Geog.* Caseriu del terme d' Avinyó, prov. de Barcelona. || — (ELS). Veinat de Fontrubí. || Barriada de Sant Boy de Lluçanès. || — DE CAVALLERS. Poblet que forma municipi ab Corneliá, prov. de Girona; és a la vora del riu Terri. || — DELS PAGESOS. Poblet anexe al municipi de Corneliá, a la vora del Terri, prov. de Girona.

PULSADOR. m. Que toca, que polsa. **Pulsador.**

PULSADOR ELÈCTRICH. Botó en contacte ab els fils d' una corrent, que produeix al apretarlo el sò del timbre o campana.

PULVERISADOR. m. Nom que s' apropía a tot aparell o máquina que té per obgecte reduir a pols les substancies sòlides o a dividir els líquits en petites gotes.

PULVERISAR. v. a. Reduir a pols alguna cosa. S' usa també com a reflexiu. **Pulverizar.**

PULVERISAT, DA. adj. p. p. de PULVERISAR y PULVERISARSE. Pulverizado.

PUMITA. f. *Min.* Roca vidriosa, de color blanquinós, que 's trenca en petites porcions; ratlla 'l vidre y l' acer, y 's fon al foch, produint una mena d' esmalt. Pumita.

PUNIOL. m. *Bot.* HERBA GATERA. Planta de la familia de les llabiades; és astringent y medicinal.

PUNTA.

PUNTA DE CIGAR. *Colilla.*

PUNTA. Teixit. *Puntilla.*

PUNTAL.

PUNTALS. m. pl. *Met.* CAMES.

PUNTES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Manresa.

PURRIA. f. Cosa despreciable. **Hez, escoria.**

PURXINGUES (Clot de). *Geog.* A la comarca de Olot, entre 'ls Colls de Durán y de Faja. Hi brollen fonts frescals.

PUDIR.

PUT A CREMAT. fr. PUDIR A CREMAT.

PUTXOT. *Geog.* Veinat del terme de Castellnou de Bages, prov. de Barcelona.

PUYOL SAFONT (Agustí). Escriptor contemporani. Rector d' Alp y de Bolvir, inspirat poeta y erudit historiador, que va morir al any 1903, deixant publicades bellíssimes composicions y una monografía prou interessanta de les biografíes de cerdans ilustres. Era un enamorat de les glories catalanes y prou se podía esperar d' ell que ab la seua propaganda de convençut apòstol se deixondissin a la seua comarca els afectes a les glories de la seua historia.

PUYOSA (La). *Geog.* Caseriu del terme de La Torra de Claramunt.

QUADRA DEL GOMER (La). *Geog.* Caseriu del terme de Puigdalba, prov. de Barcelona. || — DEL LLORT (LA). Veinat del terme de Sant Boy del Llobregat. || —DE ROCACRESPA (LA). Caseriu del terme de Cubelles. || — DE SORRIBRES (LA). Veinat del dist. munpal. de Castellar del Riu.

Pere Quadrado y Enrich

QUADRADO Y ENRICH (Pere). *Biog.* Expert militar menorquí, que va neixer a Ciutadella al any 1739, morint al de 1814, essent mariscal de camp. Té una brillant historia al exèrcit, y va lluitar acreditant el seu valor en la expedició del Rosselló al any 1794, haventse trobat al siti de Sant Felip de Maó y al de Gibraltar. Posseía varies condecoracions y ben guanyats honors. Va ésser el primer nadiu de Menorca que va assolir el generalat.

QUADRANT. m. *Art. y of.* Model dentat pera una peça de les máquines de filar, nomenades selfanctines.

QUADRONELLA. m. Travall de fusta fet exprés pera encaixar molt just.

QUAL, QUALS. pron. rel. **Cual, cuales, cuyo, cuyos.**

QUALCUN, A, QUALQUNS, ES. pron. indet. **Alguno, algunos.**

QUALQUE, S. pron. indet. QUALCUN.

QUAN.

QUAN DEU NO VOL, ELS SANTS NO PODEN. *Ref. Cuando Dios no quiere, los santos no pueden.*

QUAN DEU VOL, DE TOT VENT PLOU. *Ref. Cuando Dios quiere, con todos aires llueve.*

QUAN EL PARE ÉS MUSICH, ELS FILLS SÓN TAMBORINAIRES, O A LA CASA DELS JUGLARS, TOTHOM BALLA 'L CONTRAPÁS. *Ref. En casa del gaitero, todos son danzantes.*

QUAN EL SOL SURT, SURT PER TOTHOM. *Ref. Cuando Dios amanece, para todos amanece.*

QUAN ELS UNS RIUEN, ELS ALTRES PLOREN. *Ref. La viuda llora y otros cantan en la boda.*

QUAN FA FRET, VAL MÉS UNA CAPA QUE UN BARRET. *Ref. En el campo de Barahona, más vale buena capa que mala azcona.*

QUAN FOU MORT EL COMBREGAREN, PER FALTA DE CAPELLANS, O QUAN LA FILLA ÉS MARIDADA, SURTEN ELS GENDRES. *Ref. Al asno muerto, la cebada al rabo; ó cuando hubo muerto Pascual, el trajeron el orinal; ó despues de vendimias, cuévanos.*

QUAN L' ARBRE ÉS A TERRA, TOTHOM HI FA LLENYA *Ref. Del árbol caido todos hacen leña; ú hoja caida, todo el mundo la pisa.*

QUANA. *Geog.* Veinat del terme de Canovelles, part. jud. de Granollers.

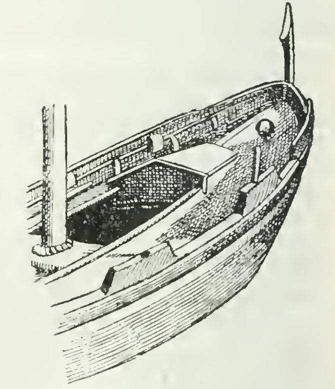
QUANDO CŒLIS, O DE CENT EN CŒLIS. *Fr. Llat.* Aplicada a la nostra llengua pera indicar limitació d' alguna cosa. **De peras á higos, de higos á brevas, de Pascuas á Ramos.**

QUARENTENA.

POSAR EN QUARENTENA. fr. *Fam.* Duptar de la certesa d' alguna cosa. *Poner en cuarentena.*

QUARCITA. f. *Min.* Quarç hialí, roca granelluda, que s' emplea a les carreteres y als edificis. **Cuarcita.**

QUARTER. m. *Náut.* Les fustes que formen com un troç de coberta a popa y a proa de les embarcacions.

Q, Quarter

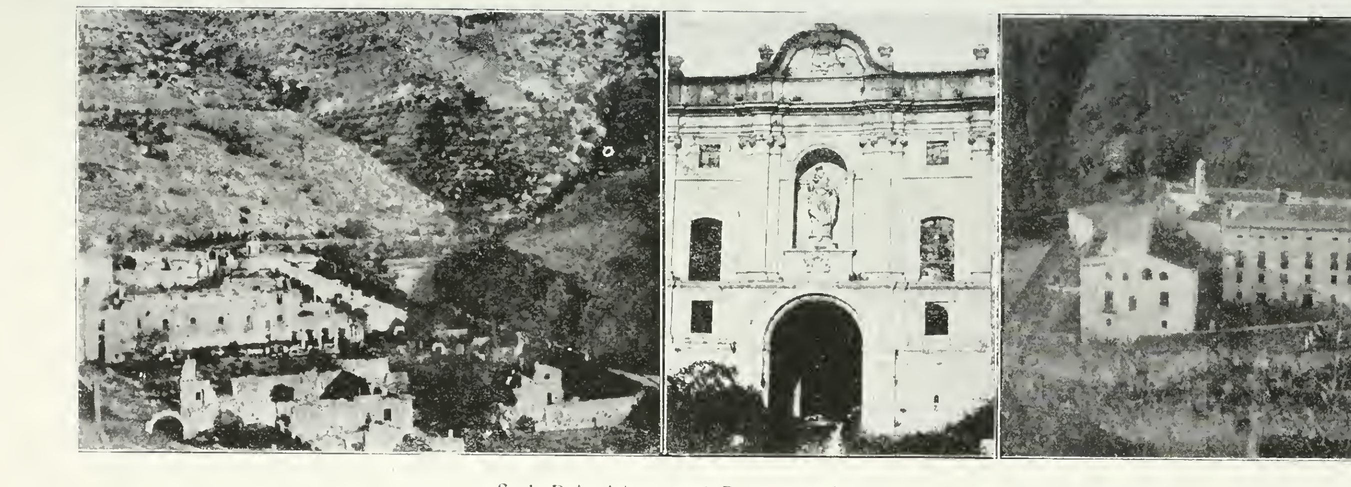
QUE. pron.

QUE DE QUE. *Por poco, casi.*

Serra del Montsant. — Vista general de La Juncosa. — Serra del Montsant. — Vista general de Cornudella. — Vista general de Cervià. — Serra del Montsant. Vista general de Bellmunt. — Vista general d'Albi. — Vista d' Albarca.

El Priorat, Montsant y Les Garrigues

Scala-Dei: vista general. Portal de la iglesia del antich convent. Masovería.

Castell d' Albi: vista interior. Vista exterior. El pati a la part baixa.

QUE DEU L' HAGI PERDONAT, DA. *Que Dios haya, que en gloria esté.*

QUEBRE. v. n. CABRE. **Caber.**

QUECO, CA. adj. TARTAMUT. **Tartamudo, balbuciente, tartajoso.**

QUEDAR.

QUEDAR DE PEDRA. mod. verb. *Quedar sin pulsos.*

QUEDAR MOCAT. mod. verb. *Quedarse al son de buenas noches.*

QUEDARSE.

QUEDARSE A LES CAPCES. mod. verb. *Quedarse en blanco ó in albis.*

QUEDARSE AB LA ROBA DE LA ESQUENA. mod. verb. *Quedarse sin camisa.*

QUEDARSE AB UN PAM DE NAÇ O AB LA CANYA SENSE PEIX. mod. verb. *Quedarse con un palmo de narices ó á la luna de Valencia.*

QUEQUEJAR. v. a. *Ter.* TARTAMUDEJAR, REMUGAR. **Tartamudear, balbucear.**

QUER (Lluis). *Biog.* Autor dramátich nadiu de Reus, que va morir al any 1900. Les seues obres van ésser sempre ben rebudes, y pêls seus sentiments generosos, va ésser benvolgut dels seus compatricis. Entre ses obres originals podem citar son hermós drama *L hostal de la Coixa*, com també entre ses discretes traduccions la comedia *Galletes Jordán*, deixantne un bon nombre d' inèdites. Generalment escrivía en colaboració del notable poeta reussench en Bonaventura Sanromá Quer.

QUERA Y CÓRDOBA (Fidel). *Biog.* Escriptor nadiu d' Arenys de Mar, que va morir molt jove al any 1899. Havía donat a coneixer algunes inspirades y patriòtiques composicions.

QUERALT (Narcís de). *Biog.* Escriptor dogmátich del sigle XVIII, que va ésser bisbe d' Avila.

QUERALT. *Geog.* Caseriu del terme de Valldán, prov. de Barcelona.

QUERXARS. *Geog.* Petit poblet que forma part del ajuntament de Cabanelles, a la vora de Besalú.

QUESTIÓ (La). *Geog.* Caseriu de La Pobla de Lillet.

QUETGLES (Bartomeu). *Biog.* Eloqüent orador sagrat y escriptor de les derreríes del sigle XVIII. Era nadiu de Palma, ont va morir al any 1804. Va publicar alguns sermons y la descripció de les exequies fetes a Palma, pera honrar la memoria del rei Carles III.

— (JOAN). *Biog.* Astròlech mallorquí del sigle XVII, autor d' un pronòstich del any 1642, imprès a Palma aquell meteix any.

— (MIQUEL). *Biog.* Relligiós nadiu de Palma, que va morir a la meteixa ciutat al any 1759. Va escriure dues obres, una de filosofía tomística. Va desempenyar cárrechs molt importants en la seua ordre, de quina era procurador a Mallorca, havent sigut teòlech consultor del Nunci Apostòlich y examinador del seu tribunal.

— (PERE ANTONI). *Biog.* Mestre de gramática y astròlech de Palma, que va escriure un pronòstich per l' any 1765. Cal deduir que a la familia d' aquest cognòm foren més d' un els que 's dedicaren a aquesta mena de travalls.

QUI. pron.

QUI A VINT ANYS NO TÉ SENY Y A TRENTA NO TÉ ROBA, TOTA SA VIDA SERÁ POBRE. *Ref. Quien á los treinta no asesa, no comprará dehesa;* o *quien á los veinte no és valiente, á los treinta prudente y á los cuarenta rico, á los cincuenta borrico; ó el que á cuarenta no atina y á cincuenta no adivina, á sesenta desatina.*

QUI AMENAÇA Y NO PEGA, PER BESTIA 'S QUEDA. *Ref. Quien amaga y no dá, miedo ha.*

QUI BARATA, EL CAP SE GRATA. *Ref. Quien bien tiene y mal escoge, si mal le va no se enoje.*

QUI BE NUA, BE DESNUA, TANT SI ES FIL COM FILEMPUA. *Ref. Quien bien ata, bien desata.*

QUI BESTIA VA A ROMA, BESTIA EN TORNA. *Ref. Fuíme á palacio, fuí bestia y volví asno.*

QUI BEU, NO PARLA. *Ref. Soplar y sorber, no puede junto ser.*

QUI CANTA, 'LS SEUS MALS ESPANTA. *Ref. Quien canta, sus males espanta.*

QUI CARA VEU, CARA HONRA. *Ref. Barba á barba, vergüenza se cata.*

QUI COMPRA BARAT, COMPRA DOS COPS. *Ref. Quien se viste de mal paño, se viste dos veces al año.*

QUI DE LES ALTRES CASES FA CABAL, DE LA SEUA FA CORRAL. *Ref. Mi comadre la andadora, si no es en su casa, en todas las otras mora.*

QUI DE ROBA DELS ALTRES SE VESTEIX, DESPULLAT QUEDA. *Ref. A quien de ageno se viste, en la calle le desnudan.*

QUI DEL LLOP PARLA, APROP LI IX. *Ref. En nombrando el ruin de Roma, pronto asoma.*

QUI DEU, MAI TÉ BON TEMPS. *Ref. Duerme á quien duele, y no duerme quien debe;* o *hombre adeudado, cada año apedreado.*

QUI DIES PASSA, ANYS EMPENY. *Ref. Quien pasa punto, pasa mucho.*

QUI DIU MAL DEL ASE, AQUELL EL COMPRA. *Ref. Quien dice mal de la yegua ó de la perra, ese la lleva..*

QUI ENDEVANT NO MIRA, ENDERRERA CAU. *Ref. Quien adelante no mira, atrás se queda; ó quien come y condesa, dos veces pone mesa.*

QUI ES AMO GOVERNA. *Ref Donde hay patrón no manda marinero;* o *allá van leyes, do quieren reyes.*

QUI ES BOIG QUAN NEIX, ES MAL QUE LI CREIX (O MAI NE GUAREIX). *Ref. Lo que en el capillo se toma, con la mortaja se deja;* o *lo que en la leche se mama, en la mortaja se derrama.*

QUI ESCOLTA PÊLS FORATS, ESCOLTA LES SEUES MALDATS. *Ref. Quien acecha en agujero, ve su duelo,* o *quien escucha su mal oye.*

QUI ESTÁ BÉ, QUE NO 'S MOGUI. *Loc. Bien se está San Pedro en Roma.*

QUI FA UN COVE, FA UN CISTELL. *Ref. Quien hace un cesto hará ciento, si le dan mimbres y tiempo.*

QUI HA FET EL COGOMBRE, QUE SE 'L TREGUI A L'OMBRA. *Ref. Quien hizo el cohombro, que le lleve al hombro.*

QUI HA FET AVUI, FARÁ DEMÁ. *Ref. Mañana será otro día;* o *súfrase quien penas tiene, que tiempo tras tiempo viene.*

QUI HAURÍA DE DONAR LLUM, DONA FUM. *Ref. Cuando el guardián juega á los naipes, ¿qué harán los frailes?*

QUI LA ENCERTA, LA ENDEVINA. *Ref. Si sale, vale.*

QUI LA FA, LA PAGA. *Ref. Quien mal anda, mal acaba.*

QUI LA MORT D'UN ALTRE ESPERA, LA SEUA VEU PRIMERA. *Ref. Quien muerte ajena desea, la suya llega.*

QUI MENJA FEL, NO POT ESCUPIR MEL. *Ref. Boca con duelo, no dice bueno.*

QUI MOLT ABRAÇA, POCH ESTRENY. *Ref. Quien mucho abarca, poco aprieta.*

QUI MOLT XERRA, MOLT ERRA. *Ref. Quien mucho habla, mucho yerra.*

QUI NO ARRISCA, NO PISCA. *Ref. Quien no arrisca no aprisca.*

QUI NO FA QUAN POT, NO FA QUAN VOL. *Ref. En los nidos de antaño, no hay pájaros ogaño,* o *a la ocasión la pintan calva.*

QUI NO POSA 'L VENTRE EN PERILL, NO MOR FART. *Ref. Quien no se aventura, no pasa la mar.*

QUI NO SAB SINÓ UNA CANÇÓ, NO GUANYA SINÓ UN DINER. *Ref. Ratón que no sabe más que un horado (agujero), presto está cazado.*

QUI NO 'S CANSA, VE QUE ALCANÇA. *Ref. Porfia mata la caza,* o *pobre importuno saca mendrugo,* o *romero ahito saca zotico.*

QUI NO SIGUI BÓ PER CASAT, QUE NO ENGANYI LA DONA. *Ref. No seais hornera, si teneis la cabeza de manteca.*

QUI NO TÉ CASA PER SÍ, DE MOLTS HA D'ÉSSER VEHÍ. *Ref. El que no tiene casa de suyo, es vecino de todo el mundo.*

QUI NO TÉ HOME NO ÉS HOME. *Ref. No hay hombre sin hombre.*

QUI NO TÉ PÁ, MOLTES SE 'N PENSA. *Ref. Más discurre un hambriento que cien letrados.*

QUI NO TÉ SENY NO TÉ FRET. *Ref. No hay más bronce, que años once.*

QUI NO TÉ VERGONYA, TOT EL MON ÉS SEU. *Ref. Quien no tiene vergüenza, todo el campo és suyo;* o *poca aprensión, y medrarás.*

QUI NO VOL CREURE LA BONA MARE, HA DE CREURE LA PELL DE CABRA. *Ref. Quien no cree en buena madre, creerá en mala madrastra.*

QUI NO VULGUI POLS, QUE NO VAGI A L'ERA. *Ref. Quien no quiera ver lástimas, no vaya á la guerra.*

QUI OLI MANEJA, ELS DITS SE N'UNTA. *Ref. Quien el aceite mesura, las manos se unta;* o *á quien anda entre la miel, algo se le pega.*

QUI PAGA Y MENT DE LA BOSSA SE SENT. *Ref. El que compra y miente, en su bolsa lo siente.*

QUI PECA Y S'ESMENA, BONA VIA PREN. *Ref. Quien yerra y se enmienda á Dios se encomienda.*

QUI PRIMER ÉS AL MOLÍ, PRIMER MÓL. *Ref. El que primero llega, ese la calza.*

QUI SAB LO, LA, LOS, LES. *Mod adv. Mucho, infinidad de, bastante, no sé cuanto.*

QUI SERVEIX AL COMÚ, NO SERVEIX A NINGÚ. *Ref. Quien sirve al común, sirve á ningún.*

QUI S' HA DE REFIAR D'UN ALTRE, MENJA LA SOPA MOLT FREDA O MOLT CALENTA. *Ref. Quien á mano ajena espera, come mal y peor cena.*

QUI SIGUI CONFRARE, QUE PRENGUI CANDELA. *Ref. Quien se quemare, que sople.*

QUI 'S LLEVA DEMATÍ, SEU ALLÍ ONT VOL. *Ref. A quien madruga, Dios le ayuda.*

QUI 'S LLOGA, SOS PLERS SE JOGA. *Ref. Sirve á señor y sabrás de dolor.*

QUI 'S MENJA LA CARN, QUE ROSEGUI'LS OSSOS. *Ref. Quien lleva las obladas, que taña las campanas.*

QUI VULGUI PEIX QUE 'S MULLI 'L CUL. *Ref. No se pescan truchas á bragas enjutas.*

QUI XERRA PAGA. *Ref. Quien descubre la alcabala, ese la paga;* o *al gallo que canta, le aprietan la garganta;* o *por la boca muere el pez.*

QUIETESA. f. QUIETUT.

QUILLAT. *Ter.* Vegis vol. II, página 633.

QUIMONS. n. p. *Fam.* dim. de Joaquima. Joaquinita.

QUIN, A.

¡QUIN UN, A! fr. *¡El! ¡ella! ¡vaya un sujeto!*

¡QUINA ANIMETA! fr. *¡Vaya una pieza! ¡Vaya una alhaja!*

QUINA. f. Quinto, joch. Lotería.

QUINONS (El). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Bartomeu del Grau, prov. de Barcelona.

QUILLAT.—Fig. 1.ª: Vela del quillat; *a*, senal; *b*, botafions; *c*, escota. — Fig. 2.ª: Casco del quillat; *a*, gondo; *b*, agu'la.

QUINTANA. f. Parlant de terres o de finques. Quiñon.

QUINTANA (La). *Geog.* Veinat del terme de Oristá, prov. de Barcelona. || — (LA). *Geog.* Caseriu del terme de Vilatorta, prov. de Barcelona.

QUINTANES. *Geog.* Veinat a les Masíes de Sant Hipòlit de Voltregá, partit de Vich.

QUINTANETA. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Bartomeu del Grau, prov. de Barcelona.

QUITANÇA. f. Carta de pagament, finiquit. Carta de pago, finiquito.

QUITXALLA. MAINADA.

QUITXALLETA. f. dim. de QUITXALLA.

R

RABAÇADA. f. Terra de bosch cultivada.

RABAÇOLA. *Bot.* Vegis vol. II, pág. 636. || Bolet anomenat aixís al Congost, marucla a la Conca de Barbará y pinatell a les montanyés de Prades.

RABANISSA. f. *Bot.* RABANIÇA.

Rabaçola (Marucles)

RABASSA (Guillem). *Biog.* Pintor mallorquí del sigle XVII, poch conegut, més un dels més correctes de son temps.

RABASSA. f. Cep. Cepa. || *Art. y of.* La banda del demunt de la falleva a les taules del teler. || RABAÇA.

RABASSA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Mateu de Bages.

RABASSADA (La). *Geog.* Caseriu y lloch de esbarjo en un coll de la montanya del Tibidabo, sobre la vila d' Horta. || RABAÇADA.

RABASSER. m. RABAÇAIRE.

RABASSOLA (La). *Geog.* Veinat del terme de Sant Mateu de Bages.

RARASTRAL. m. Lloch que serveix pera posar al hivern el menjar del bestiar.

RABÉ, A. adj. *Ant.* RÁPIT, VELÒÇ.

RABELL. *Hidrog.* Riu de la prov. de Girona, a la comarca de Olot, que a la vora d' aquesta ciutat se ajunta ab el curs del Fluviá.

RABENT, A. adj. *Ter.* FURIENT. Rápido, recio, raudo.

RABENXINARSE. v. r. RAVENXINARSE.

RABINT, DA. adj. RABIÓS. Rabioso

RABÓS. *Geog.* Vegis vol. II, página 638.

Segell de Rabós

RACÉS. m. RASSER.

RACÓ (El). *Geog.* Caseriu del terme de Montornès, prov. de Barcelona. || Veinat del dist. de Sant Pere de Ribes, prov. de Barcelona.

RACÓ DE LA FONT (El). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Martí de Centelles, prov. de Barcelona.

RAFAL RABÍ. *Geog.* Lloch del terme de Alayor, a l'illa de Menorca.

RAFOLS DELS CAUS. *Geog.* Veinat del terme de Avinyonet, prov. de Barcelona.

RAGASSOL. *Geog.* Caseriu del terme de Caldes de Montbuy, prov. de Barcelona.

RAHÓ, y derivats. f. Vegis RAÓ y derivats.

RAIMÓN. *Biog.* Relligiós que pertanyía a l'ordre de predicadors als començos del sigle XV. Era escriptor dogmátich, esmentantse d'ell alguns manuscrits.

Segell de Rajadell

RAJADA. f. RAIG.

RAJADA DE SOL. *Ter.* RAIG DE SOL. *Rayo de sol.*

RAJADELL. *Geog.* Vegis volúm II, pág. 642.

RAJOLERIA (La). *Geog.* Quadra del terme de Viladecans, prov. de Barcelona.

RALL. m. Reunió de gent. **Corro.**

RALLADORA. f. Eina de cuina. **Rallo.** || f. Eina pera les pasteres. **Raedera.**

RAM. m. D'escala. **Tramo, ramal.**

RAM (Joan Francesch). *Biog.* Escriptor del sigle XVII, que vivía als començos de aquella centuria y va deixar escrites algunes cartes al cronista Ustaroz (1606-1647), plenes d'erudició.

RAMIS (Antoni). *Biog.* Poeta llatí, nadiu de Palma, mort a Riudoms (Catalunya), als cinquanta vuit anys d'edat, al de 1801. Era relligiós observant y lector de filosofía.

— (BARTOMEU). *Biog.* Metge menorquí, molt remarcable, germá d'En Antoni y En Joan del meteix cognòm. Va neixer a Maó l'any 1751, era deixeble de la facultat de Montpeller y va doctorarse a Avinyó al any 1778. Fruia merescut renòm, y va deixar manuscrites obres professionals, y una d'impresa l'any 1818 ab el titol de *Breu discurs sobre el perniciós e indecent costum d'enterrar dins les Iglesies.* Va morir l'any 1837.

— (DOMENECH). *Biog.* Historiaire mallorquí, que va morir l'any 1847. Va pertanyer a l'ordre de predicadors, y era autor de la *Genealogia dels reis de Mallorca*, y del *Diccionari heráldich dels antichs llemosins.*

— (FRANCESCH). *Biog.* Patriota y doctor en abdós drets, nadiu de Mallorca, que fruia grans consideracions a la seua terra, essent autor d'algunes obres jurídiques. Resolt partidari dels drets d'En Carles III d'Austria, desprès del triomf d'En Felip V, va ésser empresonat a la torre del Angel l'any 1716, sense que d'ell se tinguen posteriors noticies.

— (JOSEPH). *Biog.* Germá d'En Bartomeu, y home molt estudiós, autor del *Tractat d'agricultura y economia rural de l'illa de Menorca.* Va neixer a Maó al any 1766, morinthi al de 1821.

— (N.). *Biog.* Jurisconsult mallorquí del sigle XVII, advocat de Palma, y autor de remarcables comentaris de dret foral.

— (NICOLAU). *Biog.* Bon poeta mallorquí del sigle XVIII, que va escriure dos volums de composicions castellanes, de les mellors que de son temps decadent se coneixen.

— (ONOFRE). *Biog.* Jurisconsult mallorquí del sigle XVIII, que va exercir a Palma, havent publicat alguns discursos jurídichs, que mostren el fonament de la reputació que va assolir.

— (PERE). *Biog.* Doctor en abdós drets, jutge del Visalmirallatge de Menorca quan la dominació inglesa, escriptor y políglota que posseía algunes de les llengües clássiques y vulgars. Va escriure la relació documentada de la capitulació del castell de Sant Felip a les armes espanyoles. Va neixer a Maó l'any 1748, morinthi al 1816, y era germá d'En Joan y N'Antoni del meteix cognòm.

— (RAFEL). *Biog.* Trinitari mallorquí que vivia als començos del sigle XVIII, havent escrit algunes obres devotes. Era mestre de teologia, y havia assolit reputació de docte.

RAMÓN (Bernat). *Biog.* Ardiaca de la catedral de Palma al sigle XIV. Va escriure mostrant els seus coneixements al Dret canònich: *Apparatus et declarationes super Lib. VI, decretalium.*

— (JOSEPH MARIÁN). *Biog.* Teòlech y comissari de la Santa Creuada a Ibiça, d'ont era nadiu y ont va morir a l'any 1784. Era bon predicador, y va donar a l'estampa un dels seus sermons y la relació de les festes que a l'any 1759 se feren a l'illa ab motiu de la proclamació d'En Carles III.

— (NICOLAU). *Biog.* Metge de Felanitx, que vivía als començos del sigle XIX. Entre les seues obres n'hi ha una de francesa, que va estamparse a Montpeller a l'any 1849, fent consideracions clíniques molt atinades respecte a la malaltia anomenada *Litoticia.*

— (PERE). *Biog.* Arquitecte mallorquí del sigle XVI, de qui fa grans elogis En Furió, mes sense concretar detalls de la seua vida, ni de les seues obres.

— Y VIDALES (JAUME). *Biog.* Historiaire y notari, nadiu del Vendrell, mort a la seua vila a l'any 1900. Ferm en els ideals del catalanisme, va ésser un dels primers y més constants colaboradors de *La Renaixença* desde l'any de 1870, y va pertányer a les corporacions més significades del moviment catalanesch. Les seues monografies històriques tractant en moltes de elles de fets esdevinguts a la comarca ont va neixer, eren prou interessantes y consultades pêls que veien ab pler el deixondiment de les lletres catalanes. Al *Calendari Catalá* d'En Pelay Briz hi havia publicat també alguns curiosos aplechs d'antecedents comarcals. Conreuava també la poesía, y va obtindre recompenses en alguns certámens literaris.

Jaume Ramón y Vidales

— Y SAMENTER (TOMÁS). *Biog.* Vegis RAMÓN Y FORMENTER, vol. II, pl. 646.

RAMONELL (Joseph). *Biog.* Doctor en teologia, catedrátich de l'Universitat de Palma de Mallorca y autor de varies obres. Era mallorquí y un dels teòlechs que va distingirse al sigle XVIII.

RAMPELLARSE. v. r. Penedirse. **Arrepentirse, dolerle á alguno de haber dejado de hacer algo ó de que haya acontecido algo.**

RAMPÍ. m. **Bieldo, bielda.**

RAMUT, DA. adj. Fullós, frondós, espès. **Hojoso, frondoso, espeso.**

RAN-RANS. adv. m. **Ras con ras, ras á ras.**

RAN. adj. PLÁ.

A RAN. *Loc. Al ras.*

RANCH, CA. adj. Qui ranqueja. **Renco.**

RANERÓS, A. adj. **Estertóreo.**

RANURA. f. Canal que 's fa a una fusta o a una pedra pera introduirnhi un altra y juntarles ab major fermesa. **Ranura.** || ENCAIX, GALZE.

RÁONS. f. Baralles o renyines. **Riñas, disputa, pendencia.**

TINDRE MALES RAONS. fr. TINDRE RAONS.

RAONAMENT. m. **Razonamiento.**

RAPIÓ (El). *Geog.* Caseriu del terme de Santa Margarida, prov. de Barcelona.

RÁPITA (La). *Geog.* Veinat del dist. munpal. de Santa Margarida, prov. de Barcelona.

RAPÓ (Miquel). *Biog.* Doctor en Dret, advocat remarcable de Palma, que va morir a l' any 1766. Era autor d' alguns discursos jurídichs molt apreciats.

— (RAFEL). *Biog.* Metge mallorquí, que va neixer a Sineu a l' any 1651, doctorantse a la seua facultat al 1677. Va servir a l' Armada d' En Carles II y va morir a l' any 1710. Era autor d' algunes obres, entre altres, una molt notable publicada a l' any 1707 pera combatre les febres malignes.

RARES (Pere). *Biog.* Pseudònim usat per En Serra y Postius pera publicar, a l' any 1733, una obreta catalana, traduida y anotada a la vista d' una castellana del P. Domènech, respecte a Sant Medí, ab noticies molt erudites.

RAS. m. *Art. y of.* Als teixits, lligament de curs quadrat desde cinch fils y cinch passades degudament escalonats. El ras de sis fils és conegut per *ras de la reina* perque no pot escalonarse ab les degudes distancies.

RAS. m. Extensió de terra plana al cim d' una montanya.

RASA. f. *Ter.* RECH.

RASCLAR. v. a. Treure ab el rasclet la part llenyosa del suro destinat a la fabricació de taps. Desbastar.

RASCLONAR. v. a. Rasclar. Rastrillar.

RASOS DE BAFÍ. *Orog.* A la comarca d' Olot, passat el coll de Ciuret, ab grassos pasturatges. || — DE COLLFRET. Planells herbats al cim de la serra, que, derivantse de la de Santa Magdalena, forma part de la divisoria d' aigües del Ter y del Fluviá, a la comarca d' Olot.

RASPADORA. f. Ralladora, eina de cuina. Rallo.

RASPAR. v. a. Ab eina de tall o ab la raspa. Raspar. || Ab la raspadora, per patates, etc. Rallar.

RASSA. f. RAÇA.

RASSER. m. Lloch al abrich dels vents, y que hi toca 'l sol. Resolana, resolano, carasol, abrigaño, solana, solejar, abrigadero, invernadero.

RASTRELL D' EXPANSIÓ. m. *Art. y of.* Palletes disposades pera poguerse aixamplar o extrényer a voluntat pera distribuir els fils a l' urdidor y a les máquines de filar y de teixir.

RATA.

RATA BUSCONA. Rata de camp.

RATA (La). *Geog.* Caseriu del terme de La Pobla de Claramunt, provincia de Barcelona.

RATERA. *Geog.* Caseriu del terme de Castellví de la Marca, al Penadès.

RATLLADORA. Vegis vol. II, página 652.

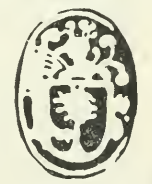
RATLLARSE. v. r. Caure 'l pèl de les robes. Raerse.

Ratlladora

RATOLINEJAR. v. a. Córrer d' aquí y d' allá lleugerament y sense obgecte, com un ratolí.

RATONA. f. dim. de rata. S'usa com expressió de carinyo. Ratita.

RATXAR. v. a. Cantar el perdigot.

Segell de Raurell

RAU.

FER RAU-RAU. fr. *Fam. ter.* RACAR, DÒLDRE. || Se diu del rosech del pensament.

RAURE.

ANAR A RAURE. fr. Anar a parar. *Ir á parar.*

RAURELL. *Geog.* Vegis vol. II, pág. 654. || — (EL). Caseriu del terme de Folgaroles, part. jud. de Vich. || — (EL). Veinat del dist. munpal. d' Olivella, provincia de Barcelona.

RAUXA. f. Ventolera, arranque, pronto

RAUXA DE BOIG. fr. *Fam.* Rapte de bogería. *Vena de loco.*

RAVE.

¡RAVES FREGITS! fr. *Fam. ter.* Expressió ab que 's nega rodonament lo que algú solicita. *No quiero, no me da la gana ó la real gana.*

DRET COM UN RAVE DE QUARTO. fr. *Ter.* DRET COM UN CIRI.

RAVEIXINAT, DA. adj. RAVENXINAT.

RAVELL (El). *Geog.* Caseriu del terme de Santa María de Besora, prov. de Barcelona. || —Y CASES NOVES. Veinat del dist. munpal. de Pontons, prov. de Barcelona.

RAVENISSA. f. *Bot.* RABANIÇA.

RAYELL (Alí Ben). *Biog.* Escriptor alarb nadiu de Catalunya, que vivía al sigle XIV y era autor d' un romanç que figurava a la biblioteca del rei En Martí.

RAYMÒN DE PENYAFORT. *Biog.* y n. p. RAMÓN DE PENYAFORT.

REABILITORI, A. adj. Que reabilita el concepte, la personalitat, etc. Rehabilitorio.

REAFIRMAR. v. a. Garantir, assegurar per segona vegada.

REAL (El). *Geog.* Caseríu del terme de Malla, prov. de Barcelona.

REART (Joseph). *Biog.* Militar y escriptor, nadiu de Barcelona, que pertanyía al cos d' enginyers y gaudía de molta consideració per les seues condicions de cavaller y d' home de ciencia. Havía publicat travalls que mostraven els seus coneixements a les revistes professionals. Va morir a Madrit a l' any 1857, essent coronel d' infantería.

REBA. f. Torn, vegada, tanda. Turno, vez, tanda. || REVA.

REBASSAR. v. a. Excedir de cert terme o límit. || SOBREIXIR.

REBATÈRIT, A. adj. Que 's mou ab molt d' impuls. || *Art. y of.* Al teler, s' aplica aquest nom al llis que pren el seu moviment per la banda inferior.

REBATRE. v. a. Contradir. Rebatir. || Rebatre parers. Revocar.

REBEDOR. m. Sala de rebre, habitació de les cases destinada a rebre les visites. Recibidor.

REBEL-LE, A. adj. Rebelde.

REBEQUEJAR. v. a. Fer rebequeríes. Hacer rarezas las criaturas.

REBITLLAR. v. a. Tirar del revers, llençar. Tirar de revés, arrojar.

REBLINCARSE. v. r. Doblegarse, tòrcers. Doblarse, torcerse.

REBOTAR. v. n. Tornar a botar. Resaltar, recudir.

REBOTEGAR. v. n. Refunfuñar.

REBOTRE. v. a. Llençar ab violencia una cosa contra una altra. Arrojar contra la pared, el pavimento, etc.

REBROLLAR. v. n. Retoñar.

REBULL. m. Acte y efecte de rebullir alguna cosa. Rehervor.

REBUTJAR. f. *Ter.* Rechazo.

RECALCARSE. v. r. REPENJARSE.

RECALCH. *Art. y of.* Regle que a les filatures y als teixits serveix pera transmetre 'l moviment desde la calca al llis. Está afuat de les puntes y al centre, propassant la seua amplada; porta un ferro pera enganxarlo.

RECAPTAR. v. a. Guardar, cuidar.

RECARAGOLAT.
RECARAGOLAT COM UN RENECH DE GITANO. fr. *Fam.* Molt recaragolat o enrevessat. *Muy enrevesado.*

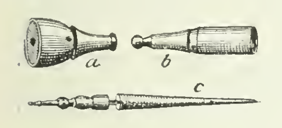
RECARGOLAT, DA. adj. RECARAGOLAT.

RECEPTOR. m. *Fís.* Aparell ont se marquen els signes convencionals, o 'ls diversos sòns, a la telegrafía y telefonía elèctrica.

RECERCAMENT. m. INVESTIGACIÓ.

RECH. m. Pera regar les plantes. **Reguera, reguero.** || De molí, de fábrica, etc. **Acequia.**

RECLUIMENT. m. EMPRESONAMENT. **Reclusión.**

Reclam: *a*, de merla: *b*, d'ànech; *c*, de calandria

RECLAM. Vegis volúm II, pág. 663.

RECÓ.
RECÓ DE MÓN. f. LLOCH APARTAT DE POBLACIÓ. || LLOCH SOLITARI. *Lugar desierto. A la fin del mundo.*

RECÓ (El). *Geog.* Caseriu del terme de Castelldefels, prov. de Barcelona. || *Geog. y geol.* Turó a la vora de Les Preses, a la comarca d'Olot, a quin costat ponentí s'obra un cráter de poca fondaria. Té 540 met. d'alt y les seues escories láviques són puzzolanes esmicolades.

RECOCIRAR. v. a. RECOCIAR.

RECOLZAT, DA. adj. Posat de colzes a algún lloch. **Recodado, apoyado de codos.**

RECOMANABLE. adj. **Recomendable.**

RECOMENÇAR. v. a. Tornar a començar. **Reanudar, empezar de nuevo.**

RECONQUILLAR. v. a. **Enroscar, arrollar.**

RECOQUILLARSE. v. r. Ferse un capdell, enrotllarse, fentse com una bola.

RECORQUILLAR. v. a. RECONQUILLAR.

RECTORIA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Balenyá, prov. de Barcelona. || — (LA). Veinat del terme de Begues, prov. de Barcelona. || — (LA). Lloch del terme de Callús, prov. de Barcelona. || — (LA). Quadra del dist. munpal. de Castellar, prov de Barcelona. || — (LA). Veinat del terme de Castellvell, prov. de Barcelona. || — (LA). Caseriu del dist. de Pachs, prov. de Barcelona. || — (LA). Quadra del terme de Palausolitar, prov. de Barcelona. || — (LA). Caseriu del terme de Pontons, prov. de Barcelona. || — (LA). Veinat del dist. munpal. de Rellinás, prov. de Barcelona. || — (LA). Lloch del terme de Sant Martí de Centelles. || — (LA). Veinat del dist. de Sant Martí Sescorts, prov. de Barcelona. || — (LA). Lloch del terme de Santa Cecilia de Montserrat. || — (LA). Caseriu de Vallvidrera, al dist munpal. de Sarriá, prov. de Barcelona. || — D'AGUILAR. Barriada del terme de Aguilar de Segarra, prov. de Barcelona. || — D'AIGUAFREDA. Caseriu del dist. munpal. d'Aiguafreda, prov. de Barcelona. || — DE CASTELLAR. Veinat del terme d'Aguilar de Segarra. || — DE GUARDIOLA (LA). Caseriu del dist munpal. de Guardiola, al Bergadá. || — DE PALAUDARIES (LA). Veinat del terme de Llissá de Munt, al Vallès. || — DE SANT JULIÁ (LA). Lloch de Santa María del Corcó, prov. de Barcelona. || — DE SANT MARTÍ (LA). Caseriu del terme de Sant Martí de Centelles, prov. de Barcelona. || — DE SANT PERE DE VILADECAVALLS. Veinat del terme de Calders. || — NOVA (LA). Caseriu del dist. munpal. de Tiana, prov. de Barcelona. || — VELLA (LA). Barri del terme de Cervelló, prov. de Barcelona. || — VELLA (LA). Lloch del terme de Sant Andreu de Llavaneres, part. jud. de Mataró.

RECULATACOS. m. *Art. y of.* Al teler mecánich s'anomena aixís a un troç de corretja agafada a una fusta, que fa recular el taco, per la tivantor d'una molla espiral.

REDEVALLAR. v. a. Tornar a baixar. **Bajar por segunda vez.**

REDIT, A. adj. Cosa ja dita. **Repetido.**

REDITA. f. Lo que ja s'ha dit alguna altra vegada. **Repetición.**

REDIVIU, VA. adj. Lo que 's rebifa, lo que torna a viure. **Lo que revive**

REDOBLEIG. m. Acció y efecte de redoblar el timbal. **Redoble.**

REDORS. m. REDÓS.

REDORTA (La). *Geog.* Barriada de les Masíes de Sant Pere de Torelló.

REDÓS. m. Refugi, alberch. **Refugio, albergue.**

REDOSSARSE. v. r. Albergarse. **Guarecerse, albergarse, refugiarse, abrigarse.**

REDRESSAMENT. m. REDREÇAMENT. **Enderezamiento.**

REDRINGUEIG. m. *Ter.* DRINCH.

REENVIU. m. Mena de politja o corró guiador de corretges o cables teledinámichs.

REFAIXARSE. v. r. *Ter.* APOIARSE, REPENJARSE.

REFER.
REFER MATALASSOS. **Rehenchir, recomponer.**

REFIL. m. REFILET.

REFILEIG. m. REFILETS.

REFINO (El). *Geog.* Quadra del terme de Manresa.

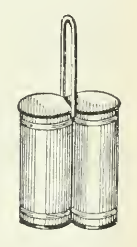
REFLEX. m. REFLEXE.

REFLORIDA. f. *Bot.* REFLORIMENT.

REFOLL. m. Interg. d'enuig. **Rediós.** || REBOIG.

REFRECH. m. Acció de refregar. **Refregón.**

REFRESCADOR. Vegis vol. II, pág. 673

Refrescador

REFRIGERADOR, A. adj. Lo que refrigera o conforta.

REFÚMARA! interg. *Fam.* **Caramba! Cáspita! Que tanta cosa!**

REGADIU (El). *Geog.* Barriada del terme de Sant Andreu de Llavaneres, part. jud. de Mataró. || — D'EN MIR (EL). Veinat del meteix terme.

REGALLÓ. m. REGARÓ.

REGANTAR. v. a. Vomitar o restituir el gos, el gat, etc. **Vomitar, arrojar.**

REGIDOR (Plácit). *Biog.* Abat de Montserrat que vivía a les derreríes del sigle XVIII. Va traduir algunes obres al castellá, haventse publicat al any 1781 dos volums de discursos d'eloqüencia, que va premiar l'Academia francesa.

REGISME. m. *Ant.* REIALME. || REGIMENT.

REGUANT. *Geog.* Veinat del terme de Suria, prov. de Barcelona.

REGRUAR. v. a. GRUAR. **Desear.**

REGUER (El). *Geog.* Barriada del terme de Tabèrnoles, prov. de Barcelona. || — (EL). Barriada del terme de Taradell, prov. de Barcelona.

REGUITNADA. f. *Ter.* Raig de coces.

REGUITNADOR, A. adj. Animal que tira coces. || *Fig.* Fals. **Falso.**

REGUITNAR. v. a. Tirar coces. **Cocear.** || COCEJAR.

REGULADOR. *Mec. Art. y of.* A la industria dels teixits s'anomena aixís el conjunt de les rodes y dels pinyons, que regulen les passades.

REINÈS (Andreu). *Biog.* Escriptor y frare mallorquí que vivía al sigle XVIII. Va sejornar llarch temps a Roma, ont va èsser mestre de molts homes esmentats per la seua sabiesa, entre altres el Pare Boschovitz.

— (ANTONI). *Biog.* Professor de la Universitat de Mallorca, en quina va ensenyar filosofía y teología. Era jesuita y partidari de la filosofia luliana, y haventse distingit quan els disturbis de 1761, va ésser exilat de Palma, y al ésser extingida la Companyía, va passar a Roma, morinthi al cap de pochs anys. Encara que segons els seus biògrafs havía escrit abundosament, sols va estamparse d'ell, al any 1766, la relació y 'l sermó dit a les exequies del bisbe de Barcelona Sales.

— (JOAN). *Biog.* Remarcable metge y erudit escriptor, que va neixer a Alcudia (Mallorca) al any 1801. Ademés d'algunes obres professionals seues publicades desde 1833 fins a 1852, n'havía estampat algunes de concepte històrich, molt dignes d'èsser consultades, parlant del siti d'Alcudia al 1521 y de la destrucció de Pollença al temps dels romans.

REINFONDRE. v. a. Reinfundir.

REINSTAURACIÓ. f. Acció de instaurar o establir per segona vegada. Reinstauración.

REINSTAURAR. v. a. Tornar a instaurar o establir. Reinstaurar.

REIVINDICACIÓ. f. REVINDICACIÓ.

REIVINDICAR. v. a. REVINDICAR.

REIX (El). *Geog.* Veinat del terme de Torelló, prov. de Barcelona.

REIXA. f. *Art. y of.* Peça de ferro pera tindre les calques del teler equidistantes.

REIXACH (El). *Geog.* Caseriu del terme d'Olost, prov. de Barcelona. || — (EL). Veinat del terme d'Oris, prov. de Barcelona.

REIXETA. f. Peça del teler per quins clars passen les pues de la forquilla paratrames.

REIXUMAR. v. n. Rezumar. || SOMICAR.

REJOL. m. REJOLA. Ladrillo.

REJOLA DE VALENCIA. f. Azulejo.

REJOLER. m. Ladrillero, tejero.

REJOLERÍA. f. Ladrillal, tejar.

REJOLETA. f. Fina. Dim. de rejola. Rasilla.

REJOVENIR. v. a. Donar a algú l'aspecte y vigor de la jovenesa. Rejuvenecer. || v. r. Adquirir o tornar a tindre la força y vigor de la jovenesa. Rejuvenecerse.

REJOVENIT, DA. adj. Rejuvenecido.

REJOVENÍVOL, A. adj. Rejuvenecedor.

RELATIVITAT. f. Propietat de lo que és relatiu o fa relació a alguna cosa. Relatividad.

RELLA: *a* y *á*, aurions; *b*, dental; *c*, tenallers

RELLA. Vegis volúm II, pág. 682.

RELLÉPOL, A. adj. Qui es molt llépol. Regoloso.

RELLIGAR. v. a. ENQUADERNAR.

RELLIGAT, DA. p. p. y adj. Enquadernat. Encuadernado.

REMAR. v. n. S'apropia aquest nom a l'industria dels teixils al fil que se separi, no travallant en sentit perpendicular a la pua o als llisos.

REMASSAR. v. a. *Ter.* ARREPLEGAR, APILAR.

REMAT. m. Munió de coses. Multitud, porción. || Arreplech de caps de bestiar. Rebaño. || Punta, cresta d'algún edifici.

REMBLATGE. m.

DONAR UN REMBLATGE. Renyar. *Reprender.*

REMBOLAIRE, A. adj. Reganyós. Regañar.

REMEI (Santuari del). *Geog.* Caseriu de la comarca d'Olot, a la vora de la teuleria del Sitjar. || — (COLL DEL). *Orog.* Collada de 1,140 metres d'alt, a la comarca d'Olot. || — (EL). *Geog.* Capella y caseriu del terme d'Areys de Munt, prov. de Barcelona. || — (EL), Caseriu del terme de Cervelló, anomenat també el *Mas Vila.* || — (EL). Veinat de Santa Maria de Palautordera, prov. de Barcelona.

REMENAR.

REMENAR LES COLS O LES CIRERES. mod. verb. Fruir influencia *Menear el ojo.*

REMERCIAR. v. a. Donar les gracies. Dar las gracias.

REMEY. m. REMEI.

REMIDAMENT. adv. m. Ab presses, tot seguit. Apresuradamente, seguidamente.

REMINGOLA. f. Parlant de camins, recolze, volta. Recodo, revuelta.

REMINTOLAR. v. a. Parlant d'aigües, ajuntar.

REMINTOLAR FILS D'AIGUA. Ajuntar o endreçar les rieus d'aigua.

REMINYÓ. *Geog.* Veinat del terme de Fogás de Tordera, prov. de Barcelona.

REMOLATXA. f. Remolacha, batarraga.

REMORDIT, DA. adj. Remordido.

REMÓS (Moisés). *Biog.* Rabí molt remarcable que vivía al sigle XIV. Era nadiu de Mallorca y ensenyava la llei judaica a les sinagogues de l'illa. L'esmenta Montfaucon, com a escriptor, havent deixat un llibre manuscrit ab el títol de *Mysterium judici tractatus trabalisticus,* etc.

RENADÍVOL, A. adj. *Ter.* RENADIU.

RENAT (Joan) *Biog.* Llatinista que vivía al sigle XVII, que al any 1668, va publicar una *Epigrammata.* L'esmenten alguns autors per la puresa del llenguatge als seus escrits.

RENGLE (El). *Geog.* Caseriu del terme de Mataró.

RENILLEIG. m. Acte o efecte de renillar.

RENÓS. m. Blau a la pell, produit per un cop o una pedrada.

RENOUVIER (Carles). *Biog.* Eminent filosoph y polítich del Rosselló, nadiu de Perpinyá, que va neixer al any 1820, morint a Prades a edat avençada al de 1903. Els seus travalls y els seus discursos tractant els més difícils problemes de metafísica, de lògica y de filosofía, mostraren un raciocini tan inflexible que no donaren lloch a rèplica. Se 'l considerava un dels homes de major intelligencia del Mitjorn de França. De jove va sejornar a París, d'ont va retornar al any 1848, dispost tan sols a dedicarse als seriosos estudis que li donaren tan merescut renòm a la seua terra. Sigué acadèmich de la de Ciencies Morals y Polítiques de París.

RENOVARD (Martí). *Biog.* Cirurgiá mallorquí, nadiu d'Alcudia, que va assolir molta anomenada. Vivía als començos del sigle XVIII, y va deixar escrit un tractat de cirurgía, redactat en llatí.

RENOVELLADOR, A. adj. Renovador.

RENTAMANS. m. Plat pera posar l'aigua. Jofaina, palangana. || Moble que sosté dit plat. Aguamanil, palanganero.

RENYINS (Coll de). *Orog.* Collada de la comarca d'Olot, passat el veinat de Pruit.

REPARO. m. *Ter.* RASSER.

REPASSAT. m. A la teoría del teixit, s'anomena aixís la disposició gràfica de la manera com els fils van passats als llisos y a la pua.

REPATANI. m. Terch, porfiat, toçut. Terco, porfiado.

REPATELL. m. Carregós, pesat.

REPENDRE. v. a. Tornar a pendre o a començar alguna feina. Reanudar, emprender de nuevo.

REPETXÓ. m. *Ter.* REPEU.

REPLECH. m. **Repliegue.**

REPS. m. Mena de teixit, format en tot o en gran part del dibuix per cordonets horitzontals.

REQUADRAR. v. a. ENQUADRAR.

REQUADRAT, DA. p. p. de REQUADRAR. ENQUADRAT.

REQUESENS (Estefanía). *Biog.* Dama catalana que vivía al sigle XVI. Era mare d' En Lluis d' aquest cognòm, y va dedicarli un manuscrit de que era autora, ab el títol de *Instrucción á mi hijo D. Luis*, que segons En Torres Amat, se servava a la Biblioteca reial.

— (JOSEPH MARÍA). *Biog.* Poeta, escriptor y doctor en farmacia, molt distingit. Va neixer a Maó al any 1815, y va ésser un dels autors dramátichs més estudiosos de la passada centuria, donchs les seues produccions eren inspirades y moltes d' elles d' arguments històrichs com ho eren els anomenats *Enrique de Navarra*, y *Don Rodrigo de Narvaez.* Va publicar de més a més, coleccions de poesies, de cròniques, y llegendes, y relacions històriques de la guerra de la Independencia y va dirigir a Tarragona al any 1845, la revista científica y literaria, anomenada *El Recuerdo*.

REQUEST, A. p. p. *Ant.* de requerir. REQUERIT.

REQUINCALLA. f. Munió d' obgectes de lluentor, usats com ornat, sense tindre valor material. **Baratijas.** || *Met.* Fraseología afectada sense valor. **Fraseología huera.**

RES.

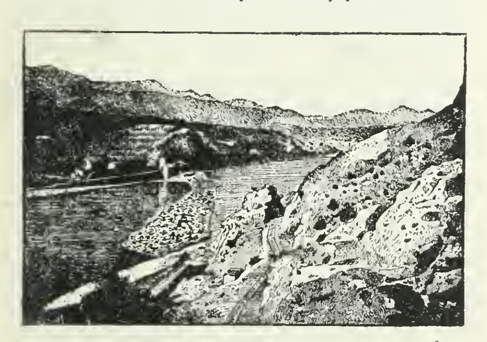
RES PUS. fr. Res més. *Nada más.*

RESA (Joan). *Biog.* Gramátich que va viure al sigle XVII. Va escriure un *Vocabulari Castellá-Catalá*, que se servava abans de 1835 a la Biblioteca del antich monastir de Gerònims de la Vall d' Hebron, a la vora de Barcelona.

RESCLOIRSE. v. r. Corromprers, florirse. **Corromperse, volverse estadizo.**

RESCLORIRSE. v. r. RESCLOIRSE.

RESCLORONYS (Plá de). *Geog.* A la comarca de Olot, a la vora del Camp del Plá, plana verdosa.

Resclosa de Xerta

RESCLOSA. Vegis vol. II, pág. 698, del DICCIONARI.

RESIDUARI, A. adj. Reste o residu, en una porció determinada. **Residuario.**

RESINAT. m. Nom que 's dona a les combinacions de les reinas de les bases salificables. **Resinato.**

RESINEINA. f. Oli que s' obté destilant la colofonía. **Resineína.**

RESINEONA. f. Un dels productes de la essencia de trementina destilada. **Resineona.**

RESINÍFER, A. adj. Que produeix reina. **Resinífero.**

RESINIFORME. adj. Que té l' apariencia de reína. **Resiniforme.**

RESÍNIT, DA. adj. Semblant a la resina o reina. **Resinido.**

RESINITA. f. *Min.* Pedra que té l' aspecte de la pega o sía una brillantor reinosa. **Resinita.**

RECINÓCER. m. Medicament compost d'una mescla de reína y cera. **Resinócero.**

RESINOIDI. adj. Que té propietats resinoses. **Resinoide.**

RESINÓS, A. adj. REINÓS.

RESINOSA. f. Producte diferent de la resineona, que s' obté també per la destilació de la essencia de trementina. **Resinosa.**

RESOGRA. f. Sogra de la sogra.

RESPIRALL. m. **Respiradero.** || La boca del forn. **Bravera.** || La que tenen els conductes subterranis. **Sopladero.** || La obertura que 's deixa a les canonades. **Alave.**

RESPLENDIMENT. m. LLUENTOR, BRILLANTOR.

RESPONDRE.

RESPONDRE A TRES QUARTS DE QUINZE. mod. verb. *Contestar sin ton ni son.*

RESPOSTAR. v. a. *Ter.* RESPONDRE, 1.

RESSECH. m. *Ter.* Petita barraca de fusta que conté la serra moguda per una primitiva roda hidráulica de paletes de caixons. **Sierra hidráulica.**

RESSEMBLANÇA. f. SEMBLANÇA.

RESSOPÓ. m. Menjar que 's fa abans d' anarsen al llit, quan un s' hi fica tart.

RESSURGENT, A. p. p. de RESSURGIR.

RESSURGIMENT. m. RENAIXEMENT.

RESSURGIR. v. n. Tornar a la vida. **Resucitar, resurgir.** || m. Tornar a surgir. **Volver á zurcir.**

RESSURTIR. v. n. Surtir una cosa per demunt de una altra. **Sobresalir.**

REST. m. Rengle, restallera. **Hilera, fila, carrera, retahila.** || RESTO.

RESTELLERA. f. RESTALLERA.

RESTINYERA. f. *Ter.* RESTALLERA.

RETAULÓ. m. Cabironet que porta al mitg una regata pera aguantar la pua quan al cloure, pega en aquell lloch, tot teixint.

RETENTIR. v. n. *Ant.* RESSONAR.

RETÉS (Francesch Lluis de). *Biog.* Aplaudit autor dramátich en llengua castellana, quines obres foren molt aplaudides. Era nadiu de Tarragona, y va passar a Madrit, sejornanthi molt anys, y morinthi al de 1901.

RETORNADOR, A. adj. Qui retorna.

RETORTEROL. m. ESPIRALL. **Espiral.**

RETORTEROL DE FUM. Espirall, columna de fum.

RETROPULSIÓ. f. Recular, fer moviment de retrocés, per impuls de forces mecániques o fisiques.

RETXA. f. REIXA, RATLLA.

RETXEJAR. v. a. RATXAR.

REURE. v. n. RAURE.

REURE (Antoni). *Biog.* Guardiá del convent de Framenors a Palma, provincial de la seua ordre elegit al capítol de 1714. Era nadiu d' Inca; va ésser predicador eloqüent y partidari dels drets d'En Carles III quan la guerra de successió va ésser exilat a Menorca. Establert a Roma, li fou oferta la mitra de Lipari a Sicilia, que no volgué admetre, donchs volía més la seua vida monástica. Retorná a Mallorca, morinthi al any 1730. Era autor d' algunes obres religioses.

REUS (Andreu). *Biog.* Pintor mallorquí que vivía al sigle XVI. Pertanyía a l' escola de Marsal, y va morir al any 1624. Era pintor del ajuntament de Pal-

ma, que poch abans de la seua mort va encomanarli pera la casa del Consistori, els retrats dels reis Jaume I, Jaume II, Sanxe y Jaume III, y del infant de Mallorca En Ferrán, quines obres va tindre d' acabar En Miquel Calafat per haver esdevingut la pèrdua d' aquell artista.

— (GERÒNIMA). *Biog.* Una de les dones mallorquines de major cultura durant el sigle XIX. Va neixer a Palma al any 1827 y va distingirse aixís pêl seu talent literari, com pêl seu bon gust a les labors. Els seus brodats artístichs són remarcables, esmentantse com un dels més selectes, una copia perfecte d'un quadre d' En Bartomeu Sureda, que va brodar en sedes.

— (JOSEPH). *Biog.* Paborde de la Sèu de Palma, mort al any 1792, autor d' una obra en defensa de les doctrines lulianes, y d' algunes oracions en llatí.

— (MIQUEL). *Biog.* Mallorquí nadiu d'Alaró, ilustre mestre gramátich, mort a Campos al any 1710. Entre els seus travalls remarcables, cal esmentar una *Gramática llatina*, esplicada en llengua mallorquina.

REUSSENCH, CA. adj. Propi o natural de Reus, prov. de Tarragona. **Reusense.**

REVA. f. *Ter.* Torn, tanda. **Turno, tanda.**

REVEIXÍ. m. Pell alçada en els dits prop de l' ungla. **Repelo, repelón, padrastro.**

REVELATRIU, A. adj. Lo que revela. **Revelador.**

REVENIR. v. n. Retornar. **Volver, regresar.** || Creixer els rius. **Crecer, venir crecidos.**

REVENTAIRE. m. y f. REVENTADOR.

REVENXINARSE. v. r. RAVENXINARSE.

REVENXINAT, DA. adj. y 'ls seus derivats. RAVENXINAT.

REVERBER. m. Reflector o pámpol. **Reverbero, reflector.** || Fogonet domèstich pera la nit. **Lamparilla.**

REVÉS m. De fortuna. **Revés.** || Contraposat a *dret*. **Reverso.**

REVETLLA. f. **Víspera, verbena.**

REVINCLARSE. v. r. TORÇARSE.

REVITLLAR. v. a. Tirar del revés. REBITLLAR.

REVIVISCENCIA. f. Acte y efecte de reviscolarse.

REVÒL. m. Giragonça. **Revuelta.** || En les construccions. **Arco.**

REVOLTADOR, A. adj. **Sublevador.**

REVOLTAT, DA. adj. Lo que 's revolta o s'aixeca contra una autoritat, una llei, etc. **Rebelde, sublevado, insurrecto.**

REVÒLVER. m. *Árt. y of.* Mena de telers mecánichs en quins el joch de calaixos és consemblant a la caixa d'un revolver, poguentse cambiar fins a 8 llençadores pera els diferents colors dels fils qu' entren al teixit.

REXACH. *Biog.* Mestre catalá del sigle XVIII, autor d' un llibre nomenat *Ensenyança de minyons*, reimprès moltes vegades y traduit al castellá y al francès.

REYETÓ. *Ornit.* **Reyezuelo.**

REYMUNDINEZ (Llorenç). *Biog.* Escriptor relligiós catalá, que vivía al sigle XVII, essent autor de algunes obres místiques. Pertanyía a l' ordre dels servites, haventhi tingut confiats alguns cárrechs.

REYNÈS. *Biog.* REINÈS.

REYNÈS (Gabriel). *Biog.* Pintor mallorquí contemporani. Va neixer a Alaró al any 1807, y essent d' humil condició al endreçarse a Palma, va sentirse mogut a estudiar el dibuix y la pintura, mostrant aviat les seues rellevants condicions, copiant algunes obres dels clássichs italians y flamenchs, y produint originals que li van donar concepte d'ésser un dels millors artistes del seu temps a l' illa, ont va introduir els procediments litográfichs pels anys 1830, havent merescut el títol de soci de mèrit de la societat mallorquina d' Amichs del País.

RIAMBAU (Francesch X.). *Biog.* RIEMBAU (FRANCESCH JOAN).

RIAMBAU. *Geog.* Veinat del terme de Santa María de Marlès, prov. de Barcelona.

RIAMBAU (El). *Geog.* Caseriu del dist. munpal. Tona, prov. de Barcelona.

RIBA (Miquel). *Biog.* Actor catalá de genre, que va traballar als teatres de l'Odeón, al Ribas y al Romea, recullint molts aplaudiments, a la meteixa companyía en quina actuava la seua muller Na Pilar Clemente.

— Y AGUILERA (ANTONI). *Biog.* Eclesiástich nadiu d' Igualada, que a la seua joventut, havía conreuat ab fortuna les lletres, havent publicat travalls en prosa y en vers a la prempsa. Coneixedor profón de les ciencies jurídiques y eclesiástiques, va ser assessor de moltes corporacions, y beneficiat de la catedral de Barcelona, en quina ciutat va morir al any 1902.

RIBA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Oristá, prov. de Barcelona. || Veinat del dist. de Torelló. || Caseriu del terme de Vilanova de Sau, a les Guilleríes.

RIBAFORT. *Geog.* Quadra del terme de Castellví de la Marca, al Penadès.

RIBAGORÇA (Comarca de). *Geog.* Els llindars de aquesta comarca natural, són: al N., la carena de les montanyes Maleides, que la separa de la Vall de Arán; a l' E., el Pallars, la Conca de Tremp, y part del Baix Urgell, que aixís meteix la limita al S., y al O., l' Alt Aragó, de quin la separa el curs del Noguera Ribagorçana. A la banda del Nort de la encontrada el territori presenta ferreny aspecte per lo molt accidentat, estenentse desde Suert en avall un terreny plá que fertilisa pera els conreus de regadiu la corrent del Noguera Ribagorçana. La principal industria del país és la explotació del bestiar que 's nodreix als prats allí abundosos. Existeixen encara algunes antigues fargues, ont se transformen els minerals recullits del macís de les montanyes que formen les estribacions pirenenques. Les poblacions més significades de la Ribagorça catalana, són: Vilaller, Batlliu, Corsá, Pallerol y Pont de Suert.

RIBALTA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Lavit, prov. de Barcelona.

RIBAS (Antoni). *Biog.* Poeta mallorquí que vivía al sigle XVII. Al *Vigilante despertador* d' En Ferrando de la Cárcel, hi va escriure un joliu sonet en llengua de Mallorca.

— (GABRIEL MARIAN). *Biog.* Escriptor relligiós nadiu de Palma de Mallorca, que va publicar algunes obres devotes, anotada alguna ab erudites noticies. Vivía envers l' any 1862.

— (IGNASI). *Biog.* Remarcable metge mallorquí que vivía a mitjans del sigle XIX, y era individuu de la Academia de medicina y cirurgia de Palma. Va publicar travalls professionals referents al calorich, y a l' acció química dels medicaments.

— (RAFEL). *Biog.* Actor dels primers temps del Teatre catalá, que s'havía fet molt popular al seu temps. Home de moltes iniciatives, tant com bon actor, va fundar la galería dramática que portava el seu cognòm, y va fer construir el Teatre Ribas que s' anomená més tart Teatre de Catalunya, y avui Eldorado, actuanthi companyíes líriques catalanes.

RIBAST m. Timba. **Derrumbadero, despeñadero, precipicio.**

RIBER (El). *Geog.* Quadra del terme de Vilanova de Sau, a les Guilleries.

RIBERA (Joseph). *Biog.* Escriptor y poeta dramátich mallorquí, que va morir a Palma l' any 1862. Era autor d'un drama castellá *Una deuda antigua*, y de nombroses composicions, que va destruir ell

meteix, confiantles al foch, afectat profonament, per un article crítich que li va ésser endreçat, potser ab apassionada intenció.

— (MARÍA AGNÈS). *Biog.* Escriptora mística que va neixer a Palma de Mallorca al any 1790 morinthi al de 1861. Tenía tretze anys quan sense consultar la seua voluntat, va vestir l'hábit de novicia genònima, y quan va ésser proclamada la constitució de 1812, al de 1821, va obtindre la secularisació, havent de sostindre un plet canònich, fins a obtindre l'any 1830, la nulitat de la professió relligiosa. No va per això reblanir la seua fé cristiana, donchs les seues obres devotes al 1847 publicades, y les almoines que fins al terme de la seua vida va dedicar a les institucions d'aquesta mena, mostren palesament que no era per sectarisme la seua oposició a la vida monástica.

— (PAU). *Biog.* Remarcable filosoph mallorquí que vivía a mitjans del sigle XVIII. Va conreuar també la poesía castellana, deixant bones mostres del seu talent, y haventse estampat algunes de les seues obres en llatí.

RIBERA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Borredá, prov. de Barcelona. || — (LA). Veinat del terme de Capolat, prov. de Barcelona. || — (LA). Quadra del Castell del Areny. || — (LA). Barriada del terme de Castelldefels. || — (LA). Quadra del dist. munpal. de Vilada, prov. de Barcelona. || — (D' EBRE). Comarca natural de la prov. de Tarragona, quins llindars són: al N., les comarques de Ribera de Segre, Les Garrigues y Priorat; al E., el Camp de Tarragona y les costes del Mediterrani; al S., la prov. de Castelló de la Plana; al SO., el Mestratge, y al O., la regió aragonesa. La montanya de Santa Bárbara al O. forma el més remarcable accident orográfich de la comarca, que 'l curs del Ebre atravessa desde Fayó fins a desembocar més avall d' Amposta, venint a formar tres braços a la seua unió ab e Mediterrani, deixant envoltada l' illa de Buda y les llacunes y salines fins a la Punta de la Banya. La Ribera d' Ebre té com a principal medi de comunicació el ferrocarril de Tarragona a Valencia, que bifurcantse ab el directe de Madrit a Barcelona y ab els ramals del Baix Aragó, impulsa 'l moviment d' aquella regió, tenint al ensemps bones carreteres, que partint de Tortosa, la capital de la comarca, menen a Gandesa y a la terra d' Aragó, o bé per La Cenia y per Amposta y Ulldecona, s' endinzen a terres de Valencia. Les aigües del Ebre, del riu Cenia y dels afluents són canalisades, utilisantse en algunes seccions pêl regadiu y en altres pêl transport de fruits y altres productes de la encontrada, que consisteixen principalment en cereals, blat de moro, cánem, ví, oli, ametlles, arróç, garrofes, seda, hortalices, llegums y fruites exquisides; barrella, regalecia, palma, sosa; cría de bestiar; sal, etc. La seua industria está representada per molins de farina y d' oli, fábriques de sabó, pisa, teixits de cotó, preparació de pells, aiguardent, gerrería, midó, vidres y travalls de palma y d' espart. Es una de les regions més industrioses de Catalunya. Segueixen a Tortosa, per sa importancia, les poblacions de Gandesa, Mora, Fatarella, Xerta, Amposta, La Cenia, Bot, Roquetes, Mas de Barberans, Ulldecona, Benifallet, Batea y Perelló. Les obres del canal del Ebre, ab les rescloses de Xerta, acabarán de donar a la comarca la deguda importancia, facilitant el desenrotllament de la seua riquesa. || — DE SEGRE. Subdivisió comarcal que 's la del Plá de Lleida, desde Serós a Bell-lloch, regió anomenada també Segriá. Vegis PLÁ DE LLEIDA. Id. SEGRIÁ. || — DEL EBRE. RIBERA D' EBRE

RIBEREJAR. v. a. *Ter.* Anar seguint una ribera o vora de riu. Andar siguiendo una corriente.

RIBES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Orís, prov. de Barcelona. || — (VALL DE). Vegis VALL DE RIBES.

RIBO Y FERRANDIZ (Bartomeu). *Biog.* Pintor y escriptor molt remarcable que al any 1903 va morir a Madrit, d' ont era nadiu, per causa d' haverhi sejornat accidentalment la seua familia. El seu pare era un dels artistes més distingits de mitjans del sigle XIX y seguint les seues petjades En Bartomeu, va estudiar desde molt jove a la Llotja de Barcelona. Era excelent pintor d' historia y d' assumptes relligiosos, deixant bons travalls d' estil propi, que semblava inspirarse en les escoles del sigle XVI. Era crítich molt just de materies artístiques y apassionat per la historia catalana.

RIBOT (Feliu). *Biog.* Actor catalá contemporani. Va neixer a Sabadell al any 1834, morint al de 1885. Va travallar de primer actor al Romea a les temporades de 1869 a 1871, estrenant, entre altres obres, *El collaret de perles*, y actuant a Vich ab la companyía de Romea, va estrenar al any 1870 *El veguer de Vich*, d' En Soler, y *La gent del any vuit*, d' En Jaume Collell.

— (FRANCESCH). *Biog.* Metge nadiu de Palma de Mallorca, que va endreçarse a Mèxich, cobrant allí nomenada ab l' exercici de la seua professió. Havía escrit algunes composicions dramátiques, y al any 1851 va publicar una descripció del terratrèmol observat a Palma la matinada del 15 de maig d' aquell any.

RICARDERA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Folgaroles, a la Plana de Vich.

RICART (Jaume). *Biog.* Industrial actiu que va contribuir a mitjans del sigle XIX a l'expansió y desvetllament de la manufactura catalana en les especialitats dels cotons blanquejats y estampats. Va pertanyer a la Junta de Fábriques de Catalunya y al Institut Industrial, desempenyanthi els cárrechs de més representació, y a les exposicions nacionals y extrangeres va assolir merescudes recompenses. Va morir a Barcelona a les derreríes de 1871.

RICART (El). *Geog.* Veinat del dist. de Malla, prov. de Barcelona. || — (EL). Caseriu del terme de Taradell, prov. de Barcelona.

RIERA (Agustí). *Biog.* Predicador y escriptor de l' ordre agustiniana, que va assolir popularitat a Barcelona. Va publicar al 1767 una obra mística. Era un dels oradors més remarcables al seu temps. Era nadiu de Mallorca, acadèmich de nombre a la de Bones Lletres de Barcelona, doctor teòlech, examinador sinodal de varis bisbats, y provincial de la seua relligió a les illes Canaries.

— (ANDREU). *Biog.* Docte gramátich mallorquí que vivía al sigle XVI, corrector y comentador de les obres gramaticals d' En Joan Pastrana.

— (ANTONI). *Biog.* Teòlech mallorquí, partidari de les doctrines lulianes, que va rebatre devant del Papa Benet XIII, a Avinyó, al any 1395, les inculpacions fetes a Lull per l' inquisidor Eymerich.

— (BARTOMEU). *Biog.* Teòlech mallorquí que va neixer a Sineu al any 1538. Va estudiar a Valencia, essent deixeble predilecte de Sant Lluis Beltrán en saber y virtut. Va morir a Palma al any 1615. Havía escrit un volúm de *Conclusions escolástiques* El seu retrat, per acort dels jurats, va ésser colocat al Consistori de Palma.

— (BERNAT). *Biog.* Relligiós mercenari catalá, que vivía a les derreríes del sigle XIV; va ésser nomenat cardenal per l' antipapa Luna, en llaor de qui va escriure una obra.

— (JOAN). *Biog.* Delegat pêl Consell del regne de Mallorca pera gestionar a Roma al any 1619 la beatificació de Ramón Lull, sense assolir l' èxit que cobejava. Havía sigut definidor de l' ordre franciscana, y va publicar els documents que intervingueren en el procès format a la Seu pontificia.

— (MARÍA). *Biog.* Remarcable pintora mallorquina que vivía als començos del sigle XIX. Va distingirse

per les seues obres miniaturades, haventse fet d'elles molts elogis a l' Exposició de Palma al any 1837.

— (MIQUEL). *Biog.* Doctor en filosofía y metge de molta anomenada als començos del sigle XVIII a Felanitx (illa de Mallorca). Va escriure alguns estimables travalls professionals pêls anys de 1715 a 1726.

— (PAU). *Biog.* Impressor que a mitjans del sigle XIX va donar molt d' impuls al art tipogràfich a Barcelona, havent editat obres ab bon gust, com ho fou la edició del *Quixot,* ilustrada ab preciosos gravats. Fundador de la Llibreria relligiosa, de les seues iniciatives ne són bona mostra la munió d' obres de aquesta mena, eixides de les seues prempses, com les publicacions literaries, històriques y científiques que va estampar. Va morir al any 1889.

— (PERE ANTONI). *Biog.* Doctor y catedràtich de filosofía a la Universitat de Palma de Mallorca, de ont era nadiu, ministre provincial y síndich nomenat a Roma pera la beatificació d' En Ramón Lull al any 1749. Va morir a Palma al de 1757, deixant publicades les proposicions que va presentar.

— (SEBASTIÁ). *Biog.* Erudit y filosoph mallorquí que va publicar al any 1661 unes conclusions apoiant la doctrina d' En Ramón Lull, que foren debatudes y proibides per l' Inquisició.

Segell de Riera y Quadras

RIERA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Pere de Torelló, prov. de Barcelona. || — (LA). Vegis vol. II, pág. 721. || — (LA). Veinat del terme de Montanyola, prov. de Barcelona. || — (LA). Caseriu del dist. munpal. de Perafita, prov. de Barcelona. || — (LA). Veinat del terme de Santa María de Oló, prov. de Barcelona. || — D' ABAIX (LA). Quadra del terme de Santa Eularia de Ronsana, al Vallès. || — DE CASTELLET (LA). Veinat del terme de Gayá, prov. de Barcelona. || — DE DALT. Caseriu del terme de Santa Eularia de Ronsana, al Vallès. || — DE SANT JOAN DE LES ABADESSES. Caseriu del terme de Sant Joan de les Abadesses. || — DEL PALAU (LA). Veinat del dist. de Terraça. || — D' OLOST (LA). Caseriu del terme d' Oristá, prov. de Barcelona.

Segell de Riera de Sant Joan de les Abadesses.

RIERANY. m. Xaragall. **Badén, torrentera, arroyada.**

RIERETA. f. dim de RIERA. **Aroyito, ramblita, ramblilla, ramblazuela.**

RIERETA (La). *Geog.* Quadra del terme de Vilalleons, provincia de Barcelona.

RIERICA (La). *Geog.* Veinat del terme de Torelló, provin-de Barcelona.

Francesch Rierola

RIEROLA (Francesch). *Biog.* Remarcable escriptor y critich contemporani, que va neixer a Manlleu al any 1858, morint a Vich al de 1908. Va colaborar en molts periòdichs catalans, y ademés de la seua abundosa tasca periodística, va escriure algunes obres de molta erudició, havent publicat entre elles un nodrit *Martirologi català.* Referintse als temps d' En Godoy, havia publicat un intencionat estudi ab el títol de *Un separatista oficial.* Era autor, ademés d' un rublert estudi crítich del escriptor francès Huysmans, y traductor del *Pater* d'En Coppée.

RIEROLA (La). *Geog.* Quadra del terme de La Bola, prov. de Barcelona. || — (LA). Veinat del dist. d' Oristá, prov de Barcelona.

RIFÁ (El). *Geog.* Veinat del terme de Sant Antoni de Vilanova de Vilamajor, prov. de Barcelona.

RIFAR. v. a. SORTEJAR. || XASQUEJAR.

RIFARSE. v. r. *Fig.* Burlarse, xasquejarse.

RIMBOMBAR. v. a. Fer estrèpit.

RINXERÓS, A. adj. Riçat. **Rizado.**

RIOLAIRE. adj. RIALLER.

RIPARIA (Bernat). *Biog.* Relligiós del sigle XIV, autor d' uns manuscrits relatius a la mort del bisbe Guiu de Corp, de Mallorca, escrit en bon llenguatge catalá dels anys 1316 a 1334.

RIPOLL (Antoni). *Biog.* Advocat mallorquí que vivia a mitjans del sigle XIX. Va ésser conseller provincial, individuu de la Societat Econòmica de Palma y autor de bons discursos de Dret.

(JOSEPH IGNASI). *Biog.* Jurisconsult, fiscal de rendes de Mallorca y de la seua Audiencia territorial, y magistrat. Va pertányer a varies corporacions y era autor d' obres professionals. Va neixer a Palma a l' any 1807, morinthi al 1859. Era germá de N' Antoni.

— (PERE). *Biog.* Arxiver de Sòller, a l' illa de Mallorca, que vivia al sigle XVIII. Va deixar escrites monografíes molt curioses pertanyentes a l' historia local d' aquella població.

— (PERE ONOFRE). *Biog.* Jesuita mallorquí que vivia als comênços del sigle XVII. Va ésser distingit predicador y bon poeta, havent sigut un dels mantenidors del certámen poètich celebrat a Palma en honor de la venerable Catarina Tomás a l' any 1625. Va morir al de 1632.

RIPOLL (El). *Geog.* Barri del terme de Sant Pere de Vilamajor, prov. de Barcelona.

RIPOLLÈS (El). *Geog.* Els límits de la comarca natural del Ripollès són: al N. la de Camprodón y la vall de Ribes; al E. La Garrotxa; al S. la plana de Vich y 'l Lluçanès, y al O. la vall de Ribes y 'l Bergadá. El Ripollès és dins de la provincia de Girona, exceptuant Sant Quirse de Besora, Sora y Besora, que pertanyen a la de Barcelona. Els ajuntaments compresos a la comarca són: Ripoll; Parroquia de Ripoll, ab el poble de Llaers y Sant Vicents de Puigmal; Vallfogona; Sant Joan de les Abadesses; Ogassa, ab Les Mines, Surroca y Saltor; Sant Cristòfol de Campdevánol; Sant Llorenç de Campdevánol, ab Armancies, Sant Pere de Huire y Sant Quintí de Puigrodón; Gombreny, ab Aranyonet y Puigbò; Viladonja, ab Combí, Estiula y Sant Esteve de la Riba; Les Lloses, ab Sorelles, Matamala, Vallespirans y Vinyoles; Sora, ab Cassons y Ervatera; Besora; Vidrá, ab Ciuret y Collfret, y Sant Quirse de Besora, ab Montesquiu. El seu sistema orogràfich se deriva envers el NO. del Puig-Llançada, de la serra de Sant Aimant a la Cavallera envers el N., y del Montfalgars al cloure el Ripollès per la banda de la comarca olotina, aixís com al Mitjorn és de remarcar el Coll de Vidrá y per la part d' Occident se relleven les estribacions de la serra de Matamala, estrebada al cim de Plá de Pujals, demunt de Montgrony. Els seus principals cursos hidrogràfichs són el Ter y 'l Fresser, quin aiguabarreig és a Ripoll. El Ter, després d' entrar al Ripollès, y abans de reunirse ab el Fresser, se barreja a la banda dreta ab la riera d' Ogassa y altres petits cursos, y a l' esquerra ab pochs importants tributaris, entre ells les rieres d' Escamarch y de Santigosa. De Ripoll en avall, y dins dels llindars de la comarca, aflueixen al Ter, a la banda dreta y prop de Sant Quintí, la riera de Les Lloses; a la vora de Montesquiu, la de Sora; les de l' Om y del Bardé, y devant de Sant Quirse, la riera de Cassons. A la vorera esquerra del meteix riu, dins del Ripollès, ne són tributaris desde 'l seu aiguabarreig ab el Fres-

ser, la riera de Caganell, la del Solá, la de Vallfogona, la dels Ferrers y la de la Foradada. En punt a produccions, el Ripollès se caracterisa per abundosa caça y ombrívoles boscuries, fagedes y pinaces, rouredes als llochs de més elevada temperatura, y a les fondalades prop dels rius y riverals, els pollancres, trèmols, albes y saules. El conreu de tubèrculs, prats d' herbám pera 'l bestiar, blat de moro y algunes hortalices, són les seues principals manifestacions agrícoles y de més a més de les industries d' aquest ram, les aigües del Ter afavoreixen algunes explotacions manufactureres a Ripoll y Sant Quirse, essent de remarcar les de teixits y filats de cotó, rajolería, manyanería, etc. Les aigües salades de les Feixes y de la Barricona, els carbons minerals de Sant Joan de les Abadesses y la cals hidráulica, entre altres, són bona mostra de la riquesa mineral de la comarca. Manca bona cosa pera completar en ella les víes de comunicació, encara que s' hagi avençat aquest medi pera deixondir la riquesa de la regió. El ferrocarril de Barcelona a Sant Joan de les Abadesses l' atravessa, y está concedit de Ripoll a Ribes un camí de ferro de vía ampla, haventse obtingut de més a més la concessió d' un tranvía elèctrich de Ripoll a Puigcerdá. La carretera de Barcelona a Ribes y collada de Torres puja de la Plana de Vich pêl costat del Ter, seguint després de l' unió d' aquest ab el Fresser per la vora d' aquest derrer curs. Té ademés el Ripollès les següents carreteres: desde Sant Joan de les Abadesses a Olot, pêl coll de Santigosa, y la que ha de menar a Olot també per la v ll de Vallfogona, construida ara desde Ripoll a Sant Bernabè; la provincial de Sant Quirse a Berga, que atravessa part del Ripollès; la de Ripoll a Sant Joan, pera reunirse ab la d' aquest derrer punt a Camprodón, la que també ha d' acabarse, y de Ripoll a La Pobla de Lillet, acabada ja desde La Pobla al Coll de Merolla.

RISCA. f. *Ant.* Renyina. Riña.

RISCADOR, A. adj. *Ant.* Renyidor, barallós. Pendenciero.

RISPA (Antoni). *Biog.* Remarcable professor que va neixer a la Seu d'Urgell a l'any 1836, morint al de 1868. Per oposició va ésser nomenat a l' any 1856 director de l' Escola de Sorts-Muts de Barcelona, enlairantla a gran nivell, y redactant un programa que va ésser elogiat per la Junta del Colegi de Madrit. Comissionat per l' ajuntament de Barcelona, va recorre Europa, estudiant aquelles escoles especials, y al retorn va introduir profitoses innovacions a la de nostra ciutat. Va colaborar al *Monitor de primera Enseñanza* y en altres publicacions. Va ésser secretari de la Societat Barcelonina d'Amichs de l'Instrucció y de la comissió provincial pera l' Exposició de París de 1867 en la secció d' articles pedagògichs.

Antoni Rispa

RITMAT, DA. adj. Se diu de les obres compostes en vers o ritme. || m. *Ant.* Colecció o llibre de poesíes. Rimado.

RIUADA.

RIUADA D' OR. fr. *Fig.* Suma considerable de diner.

RIUDAVETS (Pere). *Biog.* Distingit marí de guerra, que va neixer a Maó a l' any 1824. Home molt estudiós, va donarse a conéixer pêls seus escrits a la *Crónica Naval y de la Marina*, publicant desde 1858 algunes traduccions y obres originals relacionades ab els seus estudis, y de matemátiques, algunes d' elles publicades per la Direcció d' Hidrografía.

RIU DE FOIX. *Geog.* Veinat del terme de St. Martí Sarroca, al Penadès.

RIUDEBETS (Joseph). *Biog.* Actor lírich catalá que va recullir molts aplaudiments al antich teatre del Tívoli, ont ab En Prats va estrenar les sarçueletes més populars d' aquells temps, envers els anys 1864 al 1870.

RIUDEVETS (Antoni). *Biog.* Remarcable gravador menorquí, que a la primera meitat del sigle XIX va assolir concepte d' atitllat artista. Vivía a Maó a l' any 1839.

RIUDOVELLES. *Geog* Vegis volúm II, pág. 726.

Segell de Riudovelles

RIUMORS. *Geog.* Vegis vol. II, pág. 726.

RIURE.

RIURE PER SOTA EL NAÇ. fr. Fingiment, escapárseli el riure a algú, burlarse. *Reirse á las barbas.*

RIUS (Geroni). *Biog.* Poeta místich y escriptor dogmátich, jesuita, que va neixer a Palma a l' any 1787. Va ésser professor de metafísica y d' ètica a Madrit, de gramática y filosofía a Mallorca; director del Seminari de nobles a Valencia y bibliotecari al colegi de Niça, a Italia. Les seues obres eren molt encomiades.

Segell de Riumors

— (MARIÁN) *Biog.* Polítich tarragoní contemporani, que va figurar molt pêls anys de 1866 a 1885. Era amich íntim del general Prim, havent pertenescut sempre als partits avençats, y essent alcalde de Tarragona y diputat a Corts. Encara que nadiu de Cuba, era un dels ferms aimants de la ciutat ont va passar la major part de la seua vida.

Marián Rius

— Y ROCA (VICENTS). *Biog.* Advocat contemporani, catedrátich de Dret romá y degá de la facultat a la Universitat barcelonina. La seua cátedra era, al ensemps que lloch de conciençuda exposició, delitós aprenentatge de fines ocurrencies, ont, sense perjudici de la més arrelada instrucció, se vessava a dolls la sal ática.

Vicents Rius y Roca

RIUSSECH (El). *Geog.* Caseriu del terme d' Artès, prov. de Barcelona. || Quadra del terme de Sant Pau de Riussech, dist. de Sabadell.

RIUTORD (Rafel). *Biog.* Relligiós mínim mallorquí, que per dues vegades va ésser ministre provincial de la seua ordre. Va morir a l' any 1703, y era autor d' algunes obres apologètiques llatines.

RIUTORT (Francesch). *Biog.* Doctor en jurisprudencia, nadiu de Mallorca. Va ésser director de la escola normal de Palma pêls anys 1850, autor de bones obres didáctiques.

RIVERA. f. Riera. Torrente, riachuelo.

RIVERADA. f. RIUADA.

RIVET. m. RIBET.

RIVETEJAR. RIBETEJAR.

ROBAR.

QUI NO ROBA NO FA ROBA. *Ref.* QUI NO ROBA NO PORTA ROBA.

ROBENYÁ. *Geog.* Quadra del terme de Balenyá, prov. de Barcelona.

ROCA (Gervasi). *Biog.* Actor y autor dramátich catalá, que al 1855 va entrar a la companyía del Odeón substituint a En Sarriera com a graciós. Mestre d' En Fontova y d' altres, En Roca va assolir popularitat. Va passar després a Romea, y envers l'any 1870 va dedicarse a escriure pera la escena, essent d' ell el drama *La ferida al cor* y altres produccions ben acceptades pêl públich.

— (JOAN). *Biog.* Jurisconsult nadiu de Palma de Mallorca, que va morir a l' any 1813. Va ésser oidor de l' Audiencia d' aquella illa, un dels fundadors de la Societat Econòmica y home de molt valiment, que va mimvar per la exageració de les seues opinions impugnant les doctrines d' En Ramón Lull. Era autor d' algunes obres de Dret y de filosofía.

— (JOAN). *Biog.* Escriptor nadiu de Maó y mort a l' any 1826. Va deixar escrit un *Diccionari geográfich de Menorca*, un *Diari de fets remarcables esdevinguts a Maó desde 1777* y una *Relació d' un viatge á Italia.*

— (SIMÓ). *Biog.* Bon gravador mallorquí, que va deixar d' ell obres molt remarcables. Vivía pêls anys 1646 a 1670, y són seues moltes estampes y alegoríes d' aquells temps, que són mostra del seu burí. Cal esmentar entre altres la que serveix de portada al llibre d'En Montserrat Galí, titolat *De la vida monástica* y se li atribueix també el mapa de la Historia de Mallorca, pera l' obra d'En Vicents Mut.

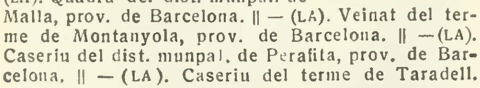
Joseph Roca y Cupull

— Y CUPULL (JOSEPH). *Biog.* Escriptor contemporani, que havía conreuat ab acert els quadres de costums y la poesía. Va morir jove a Barcelona, d' ont era nadiu, al any 1910.

L'uis Roca y Florejachs

— Y FLOREJACHS (LLUIS). *Biog.* Vegis al vol. II, pág. 732.

ROCA (Coll d' En). *Orog.* A la comarca d' Olot, a 1,290 metres d' alt, a la serra que arranca de Puig Estela. || — (LA). *Geog.* Veinat del terme de Folgaroles, provincia de Barcelona. || — (LA). Caseriu del terme de Gallifa. || — (LA). Quadra del dist. munpal. de Malla, prov. de Barcelona. || — (LA). Veinat del terme de Montanyola, prov. de Barcelona. || — (LA). Caseriu del dist. munpal. de Perafita, prov. de Barcelona. || — (LA). Caseriu del terme de Taradell.

ROCACORBA (La). *Geog.* Lloch del terme de Castellterçol.

ROCA DEL ORIOL (La). *Geog.* Quadra del terme de les Masíes de Sant Hipòlit de Voltregá. || — DEL PORT (LA). Caseriu del dist. munpal. de Manlleu. || — DELS ASES (LA). Lloch del terme de Manresa.

ROCAFIGUERA. *Geog.* Veinat del terme de Sora, prov. de Barcelona.

ROCAFORT. *Geog.* Caseriu del terme de Santa María de Oló, prov. de Barcelona.

ROCA LLADRE. *Geol.* Forat a un penyal de la comarca d' Olot, sota la Penya d' En Vidal, obert a ran de terra, d' estret y difícil accés. Aquell avench, de sostre desigual, entre timbes, ont hi caben duescentes persones, es ara refugi de guilles, gats selvatges y gorja-blanchs.

ROCALLAM. m. ROCÁM.

ROCALLÓS, A. adj. ROCÓS.

ROCAGUINARDA (Pere). *Biog.* Vegis GUINART (ROCH).

ROCAMORA. *Geog.* Caseriu d' Argensola, provincia de Barcelona.

ROCANEGRA. *Geog.* Veinat del terme de Sant Bartomeu del Gran.

ROCA NEGRA (La). *Geol.* Al camí de Sant Esteve del Bas, a Santa Pau, a la comarca d' Olot. Es un cráter secundari del volcá de les Escorres, obert al costat de la montanya y de irregular estructura, essent a les seues vores, molt abundoses les crestallisacions piroscèniques, zeolites molt clares y transparentes.

ROCA PELADA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Martí de Riudeperes, prov. de Barcelona.

ROCAPREBERE. *Geog.* Veinat del terme de Torelló. || — (COLL DE). *Orog.* Petita estribació del serrat de cal Ferrer, a la plana de Vich.

ROCATERA. f. Munió de roques juntes.

ROCA TOVA D' ABAIX (La). *Geog.* Caseriu del terme de Perafita, prov. de Barcelona.

RODA.

RODA DE CADELL. Roda dentada del teler, moguda pêl cadell del regulador.

FALTARLI UNA RODA. fr. *Fam.* NO SERHI TOT.

RODA-SOQUES. m. y f. Rondaire, qui va seguidament d' un lloch al altre.

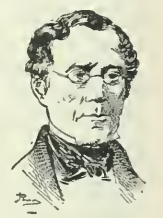
RODA DEL CALDERER (La). *Geog.* Caseriu del terme de Manresa.

RODAR. v. a. Rodar el cap en senyal d' assentiment. **Cabecear, mover la cabeza.** || v. n. Tindre rodaments o rodera de cap. **Irsele á uno la cabeza, darle vahidos.**

RODELL. m. Rull de tires de castanyer pera fer cèrcols. **Rollo de tiras de castaño para flejes.**

RODELLA. f. Per exercitarse a tirar ab armes de foch. **Blanco.**

RODES (Vicents). *Biog.* Vegis volúm II, pág. 737.

Vicents Rodes

RODETAR. v. a. Acció y efecte d' omplir rodets ab alguna materia textil filada.

RODETERA. f. Travalladora que ompla de fil els rodets de la máquina de rodetar.

RODÓ (Climent). *Biog.* Actor còmich y tenor de sarçuela que pêls anys 1868 al 1872, va pendre part a les representacions de les primeres obres líriques catalanes. Va morir a una edat jove encara.

Segell de Rodós

RODOREDA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Santa María de Oló, prov. de Barcelona.

RODÓS. *Geog.* Veinat del terme de Moyá, que s' anomena també Sant Feliu de Rodós.

RODRIGUEZ (Francesch). *Biog.* Pintor de nomenada a les derreríes del sigle XVIII, que va ésser als començos de la següent centuria, mestre y director de la Escola de Belles Arts, establerta a Llotja, de Barcelona. Al Museu de la Academia, instalat ara a dit edifici, s' hi serven algunes bones obres seues. Va dedicarse als retrats y al genre relligiós. Era bon dibuixant.

Franch. Rodríguez

— (SANT ALFONS). *Biog.* Coadjutor de la companyía de Jesús, que si bé va neixer a Castella, va sejornar gran part de la seua vida a Palma de Mallorca, moriuthi al any 1617. Va beatificarlo al any 1825 el Papa Lleó XII y va ésser canonisat al 1888 pêl Sant Pare Lleó XIII. Les seues reliquies son

Maury
Cases de Pena
St. Pau
Lesquerde
Planeses
Latour de França
Estagell
Calce
Lansac
Montner
Cassagnes
Fort Reial
Caramany
Belesta
Trevillach
Nefliach
Corneillà
Montalbà
Millas
St. Feliu
Llenguadoch
Illa
Corbera les Cabanes
Rodés
St. Miquel de Llotes
Corbera d'Amunt
Bolaternera
Sta. Coloma
Vinça
Casafarre
Camelas
Vehinat de Baix
Castellnou
Serrabona
Prades
Clorianes
Montoriol
Prunet
Bola d'Amunt
Vilafranca del Conflent
1356
Bellpuig
Llauró
Calmelles
Oms
La Bastida
St. Marsal
Vernet
Vallmanya
Tallet
St. Farriol
Taulis
P. de l'Estela
1798
2785
Montanyes del Canigó
Pont de Reynés
Paraldà
Reynés
Montboló
2769
Corsavi
Arles
Montalba
Monferrer
2520
1629
1292
1148
St. Salvador
El Tech
Serrallonga
La Preste
Prats de Molló
St. Llorenç dels Cerdans
1194
Tapis
2734
Pich Costabona
1636
St. Antoni
Puig Sech
901
Costoges
Com. de Camprodón
1810
La Menera
Vilarroja
Horts
Mont Falgars
1135
Coll de les Falgueres
Torres de Pradells
1389
La Garrotxa
Conflent
Alt Valespir
Rossellò
Fenolledes

MAR MEDITERRANI
PERPINYÀ
BAIX VALLESPIR
Salces
St Hipolit
St Llorenç
Sta Clara
Rivesaltes
Torrelles
Sta Maria
Pia
Bompàs
Vilallonga
Vernet
St Esteve
Canet
Estany de Canet ó de St Naçari
Cabestany
St Naçari
Toulouges
Saleilles
Canoes
Vilanova
Théza
Alenya
Corneillà
Pollastres
St Cipria
Ponteilla
La Tour
Boques del Tech
Montescot
Trullas
St Joan la Cella
Bages
Elna
Ortafà
Riu Tech
Brollà
Banyuls
Palau del Vidre
Taxó d'Avall
Angelers
St Andreu de Sureda
Sureda
St Llorenç
Cotliure
Port Vendres
Cap Béar
Cala de Paulilles
Cap Llestreill
Cala de Banyuls
Cap de l'Abella
C. de Perafita
C. Cervera
Vallbona
Cosperons
Banyuls de Mar
La Roca de l'Albera
Utrera
Vilallonga dels Monts
Montesquiu
L'Albera
St Martí
L'Esclusa
Pich Neulós
1267
1180
978
Les Abelles
905
805
Requesens
Fort de Bellegarde
620
Portus
Coll de Banyuls
Coll dels Balistres
360
Pich Joan
Port Bou
Coll de les Illes
SIGNES
Limit d'Estat
" Partit
Ferrocarril
" economich
Carretera
Camí carreter
" vehinal
Cap de Partit
Vila de més de 5000 hab.
Vila " 1000 "
Poble
Ermita ó Santuari
Escala
0
5
10 Kms.

servades en sumptuosa capella de la iglesia de Montsió a Palma, en quin convent havía desempenyat el Sant l' humil ofici de porter, escriviut alguns travalls ascètichs. Declarat fill adoptiu de la capital de Mallorca, el seu retrat figura a la sala del consistori d' aquella ciutat. Era nadiu de Segovia, y humil teixidor de panyos. Al morir la seua muller, quan havía ell complert quaranta anys d' etat, va vestir la sotana de jesuita, passant tot seguit a l' illa daurada, essent volgut y respectat per les seues virtuts.

— (PERE JOSEPH). *Biog.* Marí y políglota menorquí que va neixer a Maó al any 1802, morint a Virginia (Estats Units) al de 1838. Va fer alguns viatges al Mar Negre, y al any 1825 va assolir el cárrech de mestre d' idiomes dels mariners de guerra nort-americans, cárrech que ab zel va desempenyar fins al esdevenirli la mort. Havía escrit y publicat travalls de *trigonometría esfèrica, taules de càlculs* y *d' astronomía náutica.*

ROELLA. f. *Bot.* Rosella. **Amapola.**

ROFES. *Geog.* Veinat del terme de La Llacuna, prov. de Barcelona.

ROGER. m. Moll. **Salmonete.**

ROGER. *Geog.* Caseriu del dist. de les Masíes de Sant Pere de Torelló, prov. de Barcelona.

ROGERS (Els). *Geog.* Quadra del terme de Sant Bartomeu del Grau, prov. de Barcelona.

ROHELLA. f. *Bot. Ter.* ROSELLA.

ROIG, JA. adj. Color del pel del cavall o egua. **Alazán.** || Color del pelatge del gos. **Bermejo, rojo, jaro.**

ROIG (Antoni). *Biog.* Religiós agustiniá que va neixer a Felanitx a mitjans del sigle XVII morint a Palma al any 1701. Home de molts coneixements, va ésser prior, definidor de la prov d'Aragó, comissari visitador de Mallorca y de Menorca, y Provincial de Sicilia y de Mallorca.

Joan Roig y Soler

— (LLORENÇ). *Biog.* Frare observant de Lluchmajor, provincial de la seua ordre al any de 1668. Va morir al 1681, havent escrit alguna obra de dogmática y assolint popularitat per ses virtuts y saber.

— (MATEU). *Biog.* Remarcable jurista mallorquí que va viure al sigle XVIII y era autor de algunes informacions legals que mostren els seus talents.

— Y SOLER (JOAN). *Biog.* Vegis vol. II, página 740.

ROMÁ. m. n. p. **Roman.**

ROMAGUERA (Cristófol). *Biog.* Doctor en teología y filosofía, nadiu de Lluchmajor, professor d' ab ues ensenyances, y ministre provincial dels frares observants. Va morir a Palma al any 1729, deixant escrites dues obres filosòfiques en llengua llatina.

Brot de romaguera

ROMAGUERA. *Bot.* Vegis volúm II, página 742.

ROMANA. f. *Mec. Art. y of.* Al teler mecánich se anomenen aixís unes palanques lligades a una corda o cadena, que passa per demunt del got del plegador, que ab el seu contrapès serveixen pera graduar la tivantor dels fils del plegador pera teixir. || A les filatures són conegudes ab aquest nom, les palanques que donen pressió als corrons del estiratge.

ROMANALLES. f. pl. *Ant.* SOBRES, DESPERDICIS.

ROMANCEJAR. v. n. **Remolonear.**

ROMANDRE.

ROMANDRE EN PEU. fr. *Ant.* Seguir, continuar dreta alguna cosa. *Permanecer en pié.*

ROMANGOS. m. pl. *Ant.* AMENACES.

ROMANÍ. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Martí Sarroca, al Penadès.

ROMAÑÁ (Jaume). *Biog.* Gramátich mallorquí que vivía a mitjans del sigle XVI. Era doctor en teología, poeta llatí, y autor de dues composicions poètiques dedicades al emperador Carles V en son viatge a Palma al any 1541. Era autor d' una comedia llatina en cinch actes, que va ésser representada al poch temps d' haverla escrita el seu autor.

Joseph Romeu

ROMEU (Joseph). *Biog.* Patriota catalá de la lluita de 1808, que va ésser un dels que més van distingirse en aquell periode, en defensa dels drets y de les tradicions.

ROMINGUERA. f. *Ter. Bot.* ROMAGUERA.

RONCAR v. n. Roncar els budells a algú. **Zurriar, zurrir, revolverse las tripas.**

RONCEJAIRE, A. adj. **Roncero, remolón.**

RONDEJAR. v. RONDAR.

RONSEJAR. v. RONCEJAR.

RONXAR. v. n. RONCAR.

RONXET. m. RONCH.

ROQUER (El). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Joan de Fábregues, prov. de Barcelona.

ROQUES DEL CLAPERAL. *Orog.* Relleix de penyes al terme de Sant Feliu de Pallarols, a la vora del santuari de la Salut, bastit demunt d'aquell conjunt de roques a l' elevació de 1,020 met.

ROQUES DE SANTA MAGDALENA. *Orog.* Al Puig de Cornelis, parió del Puigsacalm, prop de Santa Magdalena del Mont.

ROQUET. m. dim. de roch. **Piedrecita.**

ROQUET. *Geog.* Barriada del terme de Tabèrnoles.

ROQUISSER. V. ROQUICER.

ROSA.

ROSA-MALVA. f. *Bot. ter. Malvarosa.*

ROSAS (Andreu). *Biog.* Poeta y autor dramátich, que va escriure atitllades composicions castellanes, entre elles la tragedia històrica en tres actes, titolada *Los moros en Ciudadela*, estampada l' any 1848. Va neixer a Ciutadella de Menorca l' any 1817 morintlhi al 1857.

ROSEGOR. m. Rosech, dolor. **Resquemor.**

ROSER. f. n. p. **Rosario.**

ROSSEGAR.

A ROSSEGUES. m. adv. *A rastras.*

ROSSEJAR. v. a. Fer tornar rosses les viandes al foch. **Rehogar.**

ROSSELL (Joseph). *Biog.* Doctor en medicina, nadiu de Mallorca, que fruía molta nomenada als començos del sigle XIX, havent fetes y publicades remarcables observacions patològiques.

— (NICOLAU). *Biog.* Sabi filosoph y escriptor que va neixer a Palma al any 1314, morintlhi al de 1362. Pertanyia a l' ordre de predicadors, y era provincial d' aquella relligió al any 1350, havent convocat els capitols de Balaguer, de Calatayut, de Xátiva, de Lleida, de Tarragona y de Pamplona. Inquisidor general del regne d' Aragó, va combatre els sectaris-

mes dels Regarets, dels Albigesos y altres doctrinaris. Ignocenci VI va enlairarlo al cardenalat, al any de 1356.

ROSSELLÓ (Antoni). *Biog.* Metge mallorquí que va neixer a Palma al any 1793, morint al de 1847. Va escriure alguns travalls d' observacions mèdiques, relatives al còlera.

— (BENET). *Biog.* Monjo cartoixá mallorquí, que vivía als començos del sigle XVII. Era rellevant en lletres y en virtuts, y a Valldemossa havía escrites algunes obres pêls anys de 1607.

— (FRANCESCH). *Biog.* Remarcable gravador mallorquí de les derreríes del sigle XVII y començos del XVIII, de qui no són conegudes les notes biogràfiques, més sí ho son algunes de les seues obres, en sa major part estampes relligioses d' acertat dibuix y perfecte gravat. Són nombroses les estampes suscriptes d' ell, y és de creure que 'n restarán moltes de desconegudes. Del any 1700 s' esmenta un sepulcre del filosoph Ramón Lull.

— (GABRIEL JOSEPH). *Biog.* Escriptor, bon poeta castellá y polítich distingit, que va neixer a Palma de Mallorca, havent sigut a la seua terra diputat provincial y alcalde varies vegades abans de 1840. Va ésser traductor d'una novela de Scribe, y va deixar manuscrit un volúm de poesíes molt inspirades, algunes de quines va donar a coneixer En Geroni Rosselló.

— (LLORONCH). *Biog.* Noble cavaller mallorquí del sigle XIV, que vivía encara al any 1342, y va conreuar les lletres llemosines, ab galanura, segons ho mostra l' epitalami escrit en aquella llengua al any 1326, ab motiu de les noces d' una seua tía Na Blanca Rosselló y Tornamira ab el comte Bernat Folch de Cardona.

— (MARCH JOAQUIM). *Biog.* Ciutadá militar y jurisconsult del regne de Mallorca, que va morir al any 1794. Va ésser notari públich, secretari del tribunal d' ordres militars, y de la confraría de Sant Jordi. Molt versat en assumptes històrichs, va aplegar nombrosos documents de valua, escrivint volums sencers de notícies genealògiques, y un interessant repertori de fets històrichs de l' illa. Va escriure alguns estatuts y ceremonials de les ordres militars de aquelles illes.

— (MIQUEL). *Biog.* Teòlech y professor d' aquest coneixement al convent de Sant Francesch de Mallorca als començos del sigle XIX. Va publicar algunes obres anònimes, en llatí y en castellá, ademés d' uns Elements de ideología, estampats l' any 1834.

— (MIQUEL). *Biog.* Remarcable metge mallorquí que va doctorarse a la seua facultat l' any 1849. Va endreçarse a Xile, assolint allí renòm y consideració en l' exercici de la seua facultat, retornant a Mallorca, l' any 1860, y deixant escrites una munió d'obres professionals.

— (N). *Biog.* Dilligent compilador dels privilegis y les franqueses de Mallorca, que vivía al sigle XIV. El còdix que porta el seu nom pertany a la predita època y d' ell va fersen una copia en vitela als anys de 1506 al 1512, servantse abdós exemplars al arxiu general del regne.

— (RAFEL). *Biog.* Metge mallorquí que va neixer a Palma al any 1761, y que va morir victima del seu amor a la ciencia y a l' humanitat, quan el contagi de la febre groga al any 1821, expresant, que donava gustós la vida havent sigut útil als seus consemblants. Va escriure obres valioses dels seus estudis y observacions.

— (SALVADOR). *Biog.* Mestre d' instrucció y agrimensor, nadiu de Sòller, a Mallorca, als començos del sigle XIX. Va publicar obres d' ensenyança de quines se 'n feren varies edicions, y cal esmentar entre elles la titolada *Definiciones cosmograficas.*

ROSSELLÓ (El). *Geog.* Antiga comarca catalana, que ara pertany al departament dels Pirineus orientals, servant la llengua y les costums del nostre terrer. Té per llindars al N. el Fenollet; al O. el Mar Mediterrani; al S. el Vallespir, y al O. el Conflent. Perpinyá és la capital, del antich Rosselló, y comunica per ferro-carril ab Cervera, ab Salces y ab Vilafranca del Conflent, dins del territori que formava part de les antigues comarques catalanes, unides a França per la pau del Pirineu, y per carreteres y tranvíes ab Canet, Baixes, Thuir, y les altres poblacions importantes d' aquell indret, Llauró, Llupiá, Santa Coloma, Torderes, Caixás, Camelús, etc. El riu Basse, afluent del Tet atravessa la capital de la contrada, y abdòs cursos fertilisen les terres de ben cuidats conreus, donant al ensemps força motriu a les floreixentes industries textils y agrícoles arrelades a aquell territori. Al lloch nomenat ara Castell Rosselló, ont existeix encara una torre de 20 metres d' alçada, bastida al sigle XII, existia al temps antich la població de Ruscino, anomenada després Rousseillió, llavores prop de la mar, a la desembocadura del Tet. D' aquell antich poblet pervé el nom de Rosselló a la comarca. Abans de la conquesta romana aquell territori estava ocupat pêls sardans, els couserans y els cerelans, y al ésser conquerit per Roma, va formar part de la Galia Narbonesa, passant després al poder dels alans, dels vándals, dels visigoths y dels alarbs, fins que Pepin el Breu, va allunyarlos d' aquella regió al any 759. Desde 'l regnat de Carles *el Calvo*, els comtes feudataris del Rosselló van cobejar la seua independencia, com als altres indrets de Catalunya esdevenía, y aixís ho feren baix el regnat de Carles *el Simple*. El derrer de aquells comptes independents, En Grau II, va llegar la comarca a N' Alfons d' Aragó al any 1177, qui per herencia va trasmètrela als seus descendents, fins que al any 1462, va ésser llegat ab el comtat de Cerdanya al rei de França En Lluis XI, més el seu sucessor En Carles VIII va retornarlo al any 1493 a En Ferrán el catòlich. Desde les derreríes del sigle XVI, va començarse al Rosselló, lluita ferma, reivindicant els drets que al ensemps espanyols y francesos, retreien, fins que al 1640 En Lluis XIII de França, va ampararse del territori, restant unit a la nació veina desde 1659, per el tractat dels Pirineus.

ROSSINYOL (Miquel). *Biog.* Noble mallorquí, senyor de Della, que va neixer a Palma al any 1720, morinthi al de 1794. Va ésser regidor perpetuu de Mallorca, desempenyant altres enlairats cárrechs y comissions. Home travallador y erudit, donat als estudis històrichs, va deixar manuscrits nombrosos volums de anals y d' historia de Mallorca, y una recopilació de notícies de la seua niçaga nobiliaria, ornada ab primorosos escuts dibuixats a la ploma.

ROSSINYOL. *Geog.* Caseriu del terme de Senmanat, prov. de Barcelona.

ROSSIÑOL (Pere Jordi). *Biog.* Poeta mallorquí molt atitllat del sigle XVII, de quina producció n' és bellíssima mostra el sonet publicat en lloança de la obra d' En Rocaberti *Epitome de los sucesos del mundo.*

ROSSOLER, A. adj. LLISQUENT.

ROSSOLERA. f. Roca llisquenta. **Roca resbaladiza.**

ROSSOR. f. El color ros. S' aplica generalment a's cabells y a la cara. **Rubiez.**

ROSTALL. m. *Ter.* ESCURADA.

ROSTAR. v. a. *Ter.* ESCURAR.

ROTATIU, VA. adj. Lo que roda o dona voltes. **Rotativo, rotatorio.** ‖ m. Per extensió la máquina d' estampar continua. **Rotativa.**

GRANS ROTATIUS. fr. *Fam. met.* Diaris de gran circulació, de molta venda. *Grandes rotativos*

ROTATIVER. m. *Fam.* Diari fet ab la máquina rotativa. **Rotativo.**

ROTLLADA (Hostal de Câ la). *Geog.* Al camí de Olot a Vich, abans d' arrivar al poble de Sant Juliá

de Cabrera, al començ de l' ampla depressió de Collsacabra.

ROURE (El) *Geog.* Caseriu del terme de Begues, prov. de Barcelona. || — (EL). Veinat del terme de Sant Boy de Lluçanès. || — (EL). Quadra de Santa María de Besora, prov. de Barcelona.

ROUREDA. f. Terra plantada de roures. Robledo, robledal.

ROUREDA DE LA OLIVERA. *Geol.* A la comarca d' Olot, turó volcánich, recobert de greda y d' escories láviques, y revestit d' espessa roureda. Está emplaçat dessobre 'l Bastán.

ROVELLAT, DA. adj Parlant del peix, salat, com les arengades, etc. Rancio.

ROVELLONET. m. *Ter.* BOLET, BARRET.

ROVIRA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Gallifa, prov. de Barcelona. || — (LA). Caseriu del terme de Manlleu, prov. de Barcelona. || — (LA). Veinat del dist. de Montanyola, prov. de Barcelona. || — ALTA (LA). Quadra de Santa Margarida, al Penadès. || — ROJA. Veinat del terme de Sant Martí Sarroca, al Penadès.

ROVIRASSA. *Geog.* Caseriu de Oló, prov. de Barcelona.

ROVIRES (Les). *Geog.* Veinat del terme de Cardona. || (LES). Veinat de La Pobla de Lillet.

RUA. f. Filera. Hilera, fila. || CAVALCADA. || ARRUGA.

RUA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Borredá.

RUBERT (Domingo). *Biog.* Jurisconsult mallorquí, que vivia al sigle XVIII y fruia cert prestigi, havent escrit algunes alegacions jurídiques.

— (SEBASTIÀ). *Biog.* Advocat de Palma de Mallorca, que havia assolit molt renòm durant el sigle XVIII. Les seues informacions de dret eren remarcables.

RUBÍ (Bartomeu). *Biog.* Provincial de l' ordre de Framenors, y antiquari molt erudit. Va neixer a Lluchmajor al any 1705, morint a Palma al de 1774. A la seua relligió va desempenyar els cárrechs de major importancia. Era autor d' obres històriques y filosòfiques.

— (PERE ANTONI). *Biog.* Jurisconsult mallorquí del sigle XVIII, que fruía renòm de coneixedor del dret foral.

— (SEBASTIÀ). *Biog.* Relligiós de l' ordre de Sant Domingo, catedrátich de prima a l' Universitat literaria de Palma, de quina ciutat era nadiu y ont va morir al any 1762. Va ésser contrari a tributar culte relligiós en llaor d' En Ramón Lull, havent escrit ab aquest propòsit algunes disertacions, que li concitaren molts enemichs.

RUBINADA. f. ROVINADA. Aluvión.

RUBIÓ (El). *Geog.* Veinat del terme de Manlleu, prov. de Barcelona.

RUBIOLA (La). *Geog* Caseriu del dist. munpal. de Veciana, prov. de Barcelona.

RUCA. f. Oruga; roqueta.

RUDE. adj. *Ant.* Rudo.

RUENEIG. m. Cant de la tórtora. Arrullo de la tórtola.

RUENTEJAR. v. n. Brillar.

RUFACA. f. Ratxada de vent ab pluja. Ráfaga de viento con lluvia.

RUFACADA. f. y

RUFAGADA. f. *Ter.* Ratxada de neu.

RUFIAR. v. n. BUFAR. Resoplar.

RUFLAR. v. n. *Ter.* Rugir.

RUFLET. m. Rugit.

RÚFOL. adj. Parlant del cel. Iris, pardo.

RUINEJAR. v. n. Plovisquejar. Lloviznar, cerner.

RULL. m. Cosa caragolada. Rollo. || Rinxo.

RULLÁN (Bartomeu). *Biog.* Prebere mallorquí que vivía als començos del sig e XIX. Doctor en drets y teología, provisor del bisbat d' Oriola, governador sèu vacant de la de Mallorca, vicari general castrense y rector de la Universitat literaria malloquina. Va morir al any 1829. Era escriptor docte y erudit, segons mostren les seues pastorals.

— (JAUME). *Biog.* Poeta nadiu de Palma y mort a la meteixa ciutat al any 1853. Va conreuar la poesia castellana y mallorquina, publicant moltes de les seues composicions a la prempsa. Era viscònsol de Dinamarca a Mallorca.

— (JOSEPH). *Biog.* Historiaire, poeta y relligiós mallorquí, que vá neixer a Sòller al any 1829. Va escriure un poema dedicat a En Ramón Lull, y com a fruit de les seues investigacions als arxius de la illa, una obra en cinch volums, *Anales históricos de la villa de Sóller.*

— (MANEL) *Biog.* Eloqüent predicador que va neixer a Palma al any 1751. Va entrar a l' ordre caputxina al 1769, obtenint al 1790 el breu pontifici de secularisació. Després de 1814 va retraures, perque a causa de les seues idees liberals, va ésser mirat ab prevenció. Va morir ab tot y 'l seu talent, oblidat gairebé y aillat al any 1836. Molts dels seus manuscrits van desapareixer, mes els seus sermons publicats, marcadament les oracions funeraries, són models de bona eloqüencia.

— (MIQUEL). *Biog.* Jurisconsult mallorquí autor de varies obres jurídiques y d' una curiosa relació de l' arribada a Mallorca de cautius redimits per l' ordre mercenaria al any 1702.

RUMBALL. m. *Ter.* RUMBU.

RUMBEIG. m. Direcció de la nau. Rumbo. || Arrogancia, orgull. Orgullo.

RUMBEJAR. v. n. *Mar.* Dirigir la nau. Rumbo recto. || Gastar orgull. Lluir, donarse tò. Lucir galas. Usar pompa.

RUMBOYADA. f. *Náut.* Determinar la direcció, el rumbu d' una nau.

RUMIAR.

RUMIAR LA MOSTRA. fr. *Fam.* Se diu d' aquell que está capficat pensant què ha de fer o quin partit o resolució ha de pendre. *Meditar.*

RUMIÓS, A. adj. Pensativo.

RUMFLAR. v. n. *Ter.* RONCAR.

RUNIFORME. adj. Lo que té forma de runes. Ruiniforme.

RUPIT. *Geog.* Poble que forma municipi ab el de Sant Joan de Fábregues, a Les Guilleríes. Está edificat a 800 metres d' altura y compta ab 270 habitants. || — (RIERA). *Hidrog.* Riera, anomenada també de La Sala, que te 'l seu aiguabarreig ab la derrera, a la vora del poble de Rupit.

Segell de Rupit

RURALÒFIL, A. adj. Que pertany o 's relaciona ab el camp. Ruralófilo.

RUSSELA. f. Rejol o troç de suro sense travallar. Plancha ó tabla de corcho sin obrar.

RUTINAIRE. Qui fa les coses per costum, sense donársen compte. Rutinario.

RUTLLAR. v. a. Caragolar. Envolver.

RUY, A. adj. *Ter.* Roig.

SABADELLENCH, CA. adj. Propi o natural de Sabadell, prov. de Barcelona. **Sabadellense.**

SABATA.

POSARSE LES SABATES A RETALÓ. fr. *Fam.* Desobeir, negarse a fer lo que se li mana. *Ponerse de espaldas á la pared.*

SABATER (Joan). *Biog.* Jurista mallorquí, secretari de l' Audiencia d' aquella illa desde 1674 fins a 1717. Va morir a Mur, d' ont era nadiu, al any 1719. Va escriure un memoramdum dels notaris de Mallorca, y una *Relació dels fets memorables esdevinguts a l' illa desde 1660 fins a 1718*

— (JOAN). *Biog.* Doctor en abdós drets que va assolir gran reputació a Mallorca durant el sigle XVIII. Era nadiu de Mur y va morir a Palma al any 1770. Va publicar remarcables travalls professionals de la seua carrera.

Joaquim F. Sabater

— (JOAQUIM F.). *Biog.* Vegis vol. II, pág. 764.

— (RAFEL). *Biog.* Vicari general y provincial de l' ordre de mínims a Mallorca, a l'any 1736. Era nadiu de Sineu, morint a Palma a l'any 1762. Escriptor ascètich y distingit filosoph, va publicar nombroses obres, y essent vicari general del bisbat, algunes pastorals y discursos.

SABATERÍA. f. Ofici de sabater. **Zapateria.** Vegis tomo II, plana 764.

SABATES ROSSES. f. **Zapatos de color.**

SABBAT. m. Veu hebraica que significa orgía dels esperits.

SABER.

SABER BÒ. mod. adv. *Saber á bueno, gustar.*

SABER DE CHOR, DIR DE CHOR. mod. adv. *Saber de memoria, decir de coro ó de memoria.*

SABER DE QUIN PEU SE DOL ALGÚ. mod. adv. *Saber de qué pie cojea alguno.*

SABER GREU. mod. adv. *Saber mal, sentir.*

SABER PROU PÈL TEMPS QUE TÉ *Saber bastante para su año.*

SABERLA LLARGA. mod. adv. *Ser largo ó muy marrajo, tener trastienda, tener muchas conchas.*

SABERSEN ANAR SOL. mod. adv. *No necesitar andadores.*

NO SABER DE QUÈ FER MÁNEGUES. mod. adv. *No alcanzarle á alguno la sal al agua.*

NO SABER DE QUÈ SE LES HEU. mod. adv. *No saber lo que se pesca ó lo que trae entre manos.*

NO SABERSEN O NO PODERSEN AVENIR. mod. adv. *No volver de su asombro.*

AB UNA MENTIDA VOLGUER SABER UNA VERITAT. mod. adv. *Decir mentira para sacar verdad.*

SABELLUT, DA. adj. *Fam.* SABERUT.

SABIÁÇ, A. s. y adj. aum. S' usa generalment en sentit irònich. **Sabiondo.**

SABORIJA. v. SABORITJA.

SABREJAR. v. a. Donar cops de sabre. **Sablear.** || *Fig.* Emmatllevar diners. **Dar sablazos.**

SACANELLA. *Geog.* Caseriu del terme de Veciana, prov. de Barcelona.

SACH.

SACH DE GEMECHS. m. *Gaita.*

SACH DE MAL PROFIT. fr. *Fam.* S' aplica al qui menja molt y está flach.

SACLOTA (Francesch). *Biog.* Frare observant, nadiu de Mallorca, que vivia al sigle XIV. Era coneixedor de la llengua dels alarbs, y per encárrech del rei En Pere III, va traduir directament el llibre del Korán, que va presentar al esmentat monarca a Valencia l' any 1381.

Celesti Sadurni y Deop

SADACER, A. adj. *Ter.* TAFANER.

SADERRA. *Geog.* Caseriu del terme d' Orís, prov. de Barcelona.

SADURNÍ (Joseph). *Biog.* Actor lírich del Teatre Catalá pêls anys 1868 a 1880. Va actuar ab la companyía d'En Prats, En Millá y En Robert al Tívoli vell y en altres teatres ja desapareguts.

— Y DEOP (CELESTÍ) *Biog.* Vegis vol. II, pág. 771. J. SADURNÍ. Va neixer al any 1830 morint al 1895.

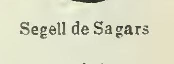
Segell de Sagaró

SAGARÓ. *Geog.* Vegis vol. II, página 779.

SAGARRA (Llorença). *Biog.* Segona dama del Teatre Catalá, que 's feu aplaudir a l' Odeón y al Romea als anys de 1865 a 1875.

SAGARRETA. adj. y s. SEGARRETA.

SAGARS. *Geog.* Vegis vol. II, pág. 772.

Segell de Sagars

SAGIMÓN. n. p. m. SEGISMÓN.

SAGRADA FAMILIA (Oratori de la). *Geog.* A la comarca d' Olot, més enllá del Batet, a 620 met. de alt. Lloch d' aplechs y romiatges en senyalades diades.

SAGRERA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Barbará, prov. de Barcelona. || Nom que 's dona a alguns coberts voltats de paret que hi ha al redós de les iglesies de molts pobles.

SAGRERAS (Miquel). *Biog.* Arquitecte mallorquí, que a l' any 1451 travallava a les ordres d' En Guillem Vilasolar al edifici de la Llotja de Palma. En Jovellanos l' esmenta com a fill o prop parent d' En Guillem Sagreras.

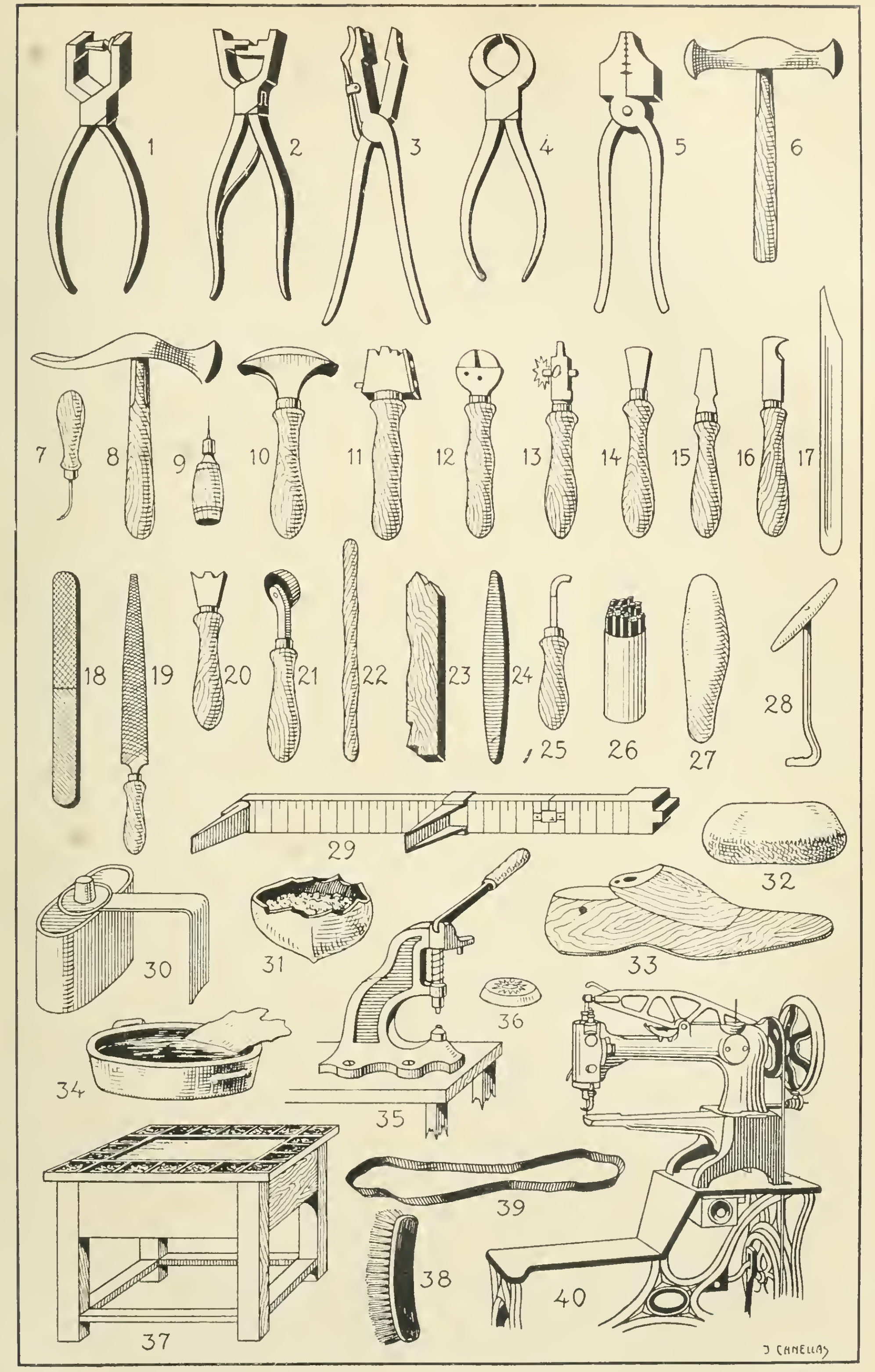
SAILLEUS *Geog.* Poble de l' antich comtat de Foix, notable per les seues aigües sulfuroses.

SAITÓ. m. *Ictiol.* Seitó. **Boquerón, haleche.**

SAITÓ. m. Peix salat. **Anchoa.** || SEITÓ.

SAJOLIDA. *Bot.* SAJULIDA.

SAL Y PEBRE. adj. Color del cabell y del pèl **Canoso, entrecano.**

1. Trepant. 2. Tenalles de capçar els cordons. 3. Id. de posar botons. 4. Alicates. 5. Tenalles. 6. Martellet. 7. Lena. 8. Martell gros. 9. Punxó. 10. Pota. 11. Ferro de marcar punts. 12. Esbravador. 13. Ruleta. 14. Pestanya grossa. 15. Tornavis. 16. Pestanya fina. 17. Falzilla o ganiveta. 18. Raspa. 19. Llima. 20. Ferro de parats. 21. Ruleta solta. 22. Boixeta. 23. Bitsagra. 24. Pedra d'esmolar. 25. Picador. 26. Pòt ab números. 27. Alça. 28. Ganxo. 29. Punter o mida. 30 Llumet. 31. Caçoleta de les pastes. 32. Pedra pera picar la sola. 33. Forma. 34. Caçola per a remullar la sòla. 35. Máquina de posar ullets. 36. Cera de color. 37. Banquet. 38. Raspall. 39. Tirapeu. 40. Máquina de braç.

SALA (Francesch). *Biog.* Actor catalá que posseía recomanables condicions artístiques. Travallava de segón galán al teatre Romea a les temporades de 1868 a 1869, ab En García, En Fontova y En Soler.

— (PERE ANTONI). *Biog.* Llatinista y sacerdot mallorquí, que va neixer a Campos a l' any 1804. Va escriure algunes obres, entre elles de retòrica, y traduccions del francès, y a l' any 1853 va publicar un bon mètode pera ensenyar la llengua llatina.

SALA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Castellterçol. || —(LA). Veinat del terme de Folgaroles. || —(LA). Caseriu del terme de Jorba, part. jud d' Igualada. || —(LA). Quadra de les Masíes de Sant Hipòlit de Voltregá, part. jud. de Vich. || —(LA). Veinat del terme de Plá de Penadès. || —(LA). Barriada de la Pobla de Lillet, prov. de Barcelona. || —(LA). Caseriu del terme de Sallent, prov. de Barcelona. || —(LA). Veinat del dist. de Sant Joan de Fábregues, prov. de Barcelona. || —(LA). Caseriu del terme de Sant Martí Sescorts, prov. de Barcelona. || —(LA). Veinat de Santa María de Besora, prov. de Barcelona. || —(LA) Caseriu del terme de Sobremunt, prov. de Barcelona. || —(LA). Veinat del terme de Sora. || —(LA). Caseriu del dist. de Vilalleons, prov. de Barcelona.

SALABERT. *Geog.* Veinat de Santa Cecilia de Voltregá, prov. de Barcelona.

SALADA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Subirats, prov. de Barcelona.

SALA DE LA COSTA (La). *Geog.* Veinat del dist. munpal. d' Artès, prov. de Barcelona.

SALADEURES. *Geog.* Lloch del terme de Santa Eugenia de Berga.

SALAR. v. a. Pera conservar, com sardines, pebrots, etc. **Poner en conserva.** || Parlant de carns. **Acecinar.**

SALAS (Catarina). *Biog.* Poetissa mallorquina, que va publicar algunes poesíes relligioses de bon caient clássich. Va neixer a Palma a l' any 1823, morinthi al 1850.

— (GABRIEL). *Biog.* Canonge mallorquí, vicari general al 1729, y autor de bones obres llatines. Era nadiu de Palma, ont va morir a l' any 1744.

— (JOAN). *Biog.* Esculptor mallorquí que als començos del sigle XVI, travallava com a mestre major en les esculptures de les trones y portes del chor de la catedral de Palma, tallades en pedra de Santany, obres que són mostra de son talent y bon gust artístich. Resten d' ell ben escasses noticies.

— (JOAN DE). *Biog.* Noble mallorquí, afecte al partit d'En Felip V, quin rei al any 1718, va nomenarlo regidor perpetuu de la ciutat de Palma. Va morir al any 1751. S' havía distingit al conreu de la poesía llatina.

— (JOAN DE). *Biog.* Militar y poeta mallorquí que va morir al any 1817. Era home de molts coneixements y va distingirse al conreu de les matemátiques, les belles arts, l' arqueología y les belles lletres, havent escrit d' aquestes materies. Va conreuar la poesía castellana y la mallorquina, y va escriure un drama en sa llengua nadiua ab el títol de *March Antoni.* Va ésser greument ferit al any 1782 a l' acció del camp de Sant Roch a Gibraltar, y al any 1795, va ésser nomenat brigader d' exèrcit.

— (JOSEPH). *Biog.* Teòlech, catedrátich de la Universitat de Mallorca, prior varies vegades del convent de dominichs de Palma, y consultor del Sant Ofici. Va neixer a Pollença al any 1665, morint a Roma al 1746. Era autor d'algunes obres teològiques.

— (NICOLAU). *Biog.* Canonge de Palma, Rector de la universitat de Mallorca y vicari general d'aquella Sèu. Va morir al any 1760, y aixís les seues pastorals impreses al any 1744, com els seus discursos, són palesa mostra dels seus coneixements vastíssims.

— (PERE). *Biog.* Botánich mallorquí que vivía a les derreries del sigle XVII, que va escriure un catálech de les plantes dissecades per En Jussieu, En Cusson, etc. L' esmenta en Bonaventura Serra en la seua *Flora Balear.*

— (PERE GONÇAL). *Biog.* Relligiós dominich, doctor en teología y catedrátich de prima a la universitat de Mallorca. Va morir al any 1786, havent sigut prior del convent de Palma y deixant escrites algunes obres teològiques.

SALAVINERA. *Geog.* Barri de Sant Pere de Salavinera, prov. de Barcelona.

SALAZAR (Pere Feliu de). *Biog.* Ibicench que va neixer al any 1664. Partidari d' En Felip V, va ésser perseguit y va exilarse de sa terra, retornant a Mallorca y essent nomenat tresorer del reial patrimoni. Va ésser remarcable escriptor y poeta.

SALCET (Mateu). *Biog.* Notari y cronista mallorquí del sigle XIV. A les fulles en blanch dels seus protocols, desde 1372 al 1408, va anotarhi els fets esdevinguts en aquells temps a Mallorca, molts de quins transcriu En Villanueva en la seua obra *Viage literario á las iglesias de España.* En Quadrado li atribueix unes *Lamentacions* escrites en llemosí, referentes a la catástrofe de la Riera al any 1403.

SALCIR. v. a. SURGIR. **Zurcir.**

SALELLES. *Geog.* Quadra del terme d' Oristá, provincia de Barcelona.

SALETA (La). *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Vilorí, prov. de Barcelona.

SALGUEDA. *Geog.* Veinat del terme de La Bola, provincia de Barcelona.

Saliandra

SALIANDRA. *Bot.* Vegis volúm II, pág. 776.

SALINCH. m. Flaire de salinós. **Salino.**

SALINES. *Geog.* Barri del terme de La Bola. || —(LES). Caseriu de Cardona. || —(LES). Caseriu de Vilafranca del Penadès.

SALIPOTA. *Geog.* Caseriu del terme de Suria.

SALÓ. *Geog.* Veinat del terme de Sant Mateu de Bages.

SALOM (Antoni). *Biog.* Prior del convent d' Itria, predicador eloqüent y definidor de l' ordre Agustiniana a la provincia de Aragó. Va morir a Palma al any 1656. Va escriure algunes obres filosòfiques, redactades en llengua llatina.

SALOM (Coll de). *Orog.* Collada de 375 metres de alt, al cim de la serra que tanca la vora esquerra del Cer, a la comarca d' Olot.

SALOU. *Geog.* Veinat del terme de Sant Mateu de Bages. Se l'anomena també la *Fábrica dels Francesos.*

SALPEBRAR. v. a. **Salpimentar.**

SALT DE BERTRANS. *Geog.* Saltant de la riera de Pujol Riu, a la comarca d'Olot, estimbantse d'una alçaria de més de 100 metres, al camí de La Portella. || — DE LA GUILLA. Collet de la comarca d'Olot, enlairat entre petits promontoris volcánichs al puig de la Costa de Pujou. || — D'EN TIÓ. Passant al camí de Sant Privat del Bas, a Torelló. Es molt perillós, demunt d' una roca inclinada a un abim, aprop del Coll de la Gallina. || — DEL LLOP. Veinat del terme de Sant Agustí de Lluçanès. || — DEL MATXO. Coll de la comarca d' Olot, abans d' arrivar al poblet de Porqueres.

SALTANT DE LA BATLLIA. *Geog.* A la vora del terme de Falgars, a la comarca d' Olot. || — DE LA COROMINA. Remarcable salt d'aigua al Molí d'aquest

nom, al plá de Sant Miquel del Bas, prov. de Girona. || — DE LA CUA D'EGUA. Formen aquest salt la riera de Falgars, a la vora de l'iglesia de Sant Pere. || — DE PIBERNAT. Hermós salt d'aigua, no lluny de les ruines del castell del Bas a la comarca d'Olot. || — DEL ROURE. Més enllá de Joanetes del Bas, a la prov. de Girona, per ont entre fosques gorges, cola el rieral d'aquell nom.

SALTAR. v. n. Passar d'unes coses a altres, sense guardar l'ordre degut. **Salpicar, saltear, soltar.** || v. a. Saltar les ratlles tot llegint. **Pasarse las líneas.**

SALTIRONAR. v. a. Fer saltirons. **Dar saltitos.**

SALTIRONET. m. dim. de saltiró. **Saltito.**

SALUDADOR. m. Qui cura de gracia. || Qui cura 'l mal de rabia. **Saludador.**

SALUT (La). *Geog.* Caseriu y santuari del terme de Manresa. || — (LA). Veinat y capella del terme de Papiol, prov. de Barcelona. || — (LA). Barri y santuari del terme de Sabadell. || — (LA). Santuari del terme de Santa Creu d'Olorde. || — (LA). Capella y cases del terme de Vilatorta, prov. de Barcelona. || — (LA). Capella que depèn de la parroquia de Sant Cristòfol Les Fonts, prov. de Girona. || — (LA). Santuari del terme de Sant Feliu de Pallarols, vora de les roques del Claperal, lloch de romiatge dels pobles de la plana de Vich, de les Guilleries, d'Olot y de la vall d'Amer y Sant Feliu.

SALUTÍFER, A. adj. **Saludable.**

SALVÁ (Antoni). *Biog.* Missionista nadiu de Mallorca, que al any 1723, va endreçarse ab altres relligiosos paisans seus als països de l'Amèrica del Sud, escrivint una ben redactada relació, ab detalls històrichs y topogràfichs de Xile y del Riu de la Plata, desconeguts allavors.

— (JOAN BALTASAR). *Biog.* Relligiós mallorquí que al any 1652, fent prodigis de caritat, va endreçarse a Sòller assistint als contagiats de la peste, y encomenantse la maluria. Va curar del contagi y va fer una visita a la terra santa descrivint ab munió de detalls el seu romiatge, al retorn de quin va morir al any 1657.

— (JOSEPH). *Biog.* Prior del convent d'Itria, a Mallorca, que va morir al any 1742. Era autor d'alguna obra pietosa y històrica, aplegant curiosos antecedents dels contagis soferts a l'illa pels anys del 1523 y 1652.

— (MELCIOR). *Biog.* Advocat mallorquí, catedràtich d'economía política a la facultat de dret a l'Universitat de Galicia, a mitjans del sigle XIX y home que a la seua carrera va assolir merescuda consideració, havent publicat diverses obres, y entre elles la oració inaugural de curs de 1861 a 1862.

— (ONOFRE). *Biog.* Jurisconsult mallorquí que vivía al sigle XVII, que va gaudir la comissió de coleccionar els privilegis y les franqueses del regne de Mallorca. Entre les seues obres, cal esmentar una erudita relació de successos ocorreguts a Mallorca.

— (PERE). *Biog.* Arquitecte mallorquí que va ésser director de les obres de construcció del Castell de Bellver y del Palau reial de Palma, acabant aquestes per encárrech d'En Jaume II de Mallorca al any 1309.

Miquel Salvá

— (TOMÁS). *Biog.* Cronista y relligiós de l'ordre agustiniana a Mallorca. Era nadiu de Palma ont va morir al any 1585. Va escriure una crònica de la fundació y estat de son convent, redactada en llengua catalana.

— Y MUNAR (MIQUEL). *Biog.* Vegis vol. II, pág. 785.

SALVADOR Y PEDREROL (Jaume). *Biog.* Vegis SALVADOR Y PEDROL (JAUME).

SALVANS. *Geog.* Caseriu del terme de Sagars, prov. de Barcelona.

SALVE REGINA. *Geog.* Veinat del dist. munpal. de Gallifa, prov. de Barcelona. || Caseriu del terme de Santa Eularia de Barcelona.

SALLENT. *Geog.* Poblet agregat a la vila de Santa Pau, a la comarca de Olot.

SALLENT (Escales de). *Orog.* Cimall de la comarca olotina, demunt del Salt de Sallent, al camí de Sant Privat a Plá Traver.

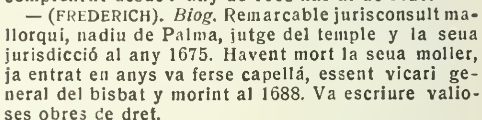
SAMPOL (Joan Marian). *Biog.* Relligiós carmelitá, molt erudit arqueòlech, que va neixer a Palma al any 1765, morinthi al de 1836. Va ésser professor de filosofía y teología, arxiver y cronista, havent reunit un aplech de documents y notes històriques, malauradament perdudes, quan les revoltes de 1835.

Joseph Sampsó y Ribera

SAMPSÓ Y RIBERA (Joseph). *Biog.* Vegis vol. II, página 789.

SANANA. *Geog.* Caseriu del terme de Vacarices, provincia de Barcelona.

SANCELONI (Francesch). *Biog.* Canonge de la Sèu de Palma de Mallorca als començos

del sigle XVII, que va escriure una crònica de la Illa, comprenent desde l'any de 1605 fins al de 1627.

— (FREDERICH). *Biog.* Remarcable jurisconsult mallorquí, nadiu de Palma, jutge del temple y la seua jurisdicció al any 1675. Havent mort la seua moller, ja entrat en anys va ferse capellá, essent vicari general del bisbat y morint al 1688. Va escriure valioses obres de dret.

SANCH.

TINDRE BON SANGRO. fr. *Fam.* Esser compassiu. *Ser de buenas entrañas.*

SANCHO (Constantí). *Biog.* Metge de molt prestigi que va neixer a Maó al any 1798, morinthi al 1856. Va fer a París els seus estudis, rebent la borla de doctor al any 1821. Va ésser metge militar y director del Llatzaret de Maó quan van pendres mides pera evitar el contagi del còlera, essent vocal de la Junta del port y corresponent de l'Academia de medicina de Madrit. Va publicar algunes obres professionals, y el Reglament pera previndre la invasió colèrica de 1834.

— (GASPAR). *Biog.* Notari y home de molta cultura, nadiu de Palma, y un dels fundadors y primer secretari del Ateneu Balear l'any 1863.

— (JAUME). *Biog.* Llorejat poeta mallorquí del sigle XIX, autor d'una de les composicions premiades per l'Academia de Ciencies y Lletres de les Balears l'any 1860, ab motiu de la visita feta a la esmentada illa per la reina Na Isabel II.

— (JAUME ANTONI). *Biog.* Comissari general de la ordre de la Mercè l'any 1503. Va neixer a Artá a les derreries del sigle XV, y fruía concepte de predicador eloqüentíssim. Va escriure varis tractats relatius a la doctrina d'En Ramón Lull.

— (JOSEPH). *Biog.* Doctor teòlech, promotor fiscal eclesiástich de Menorca, y entusiasta historiaire de la seua terra. Era nadiu de Maó, ont va morir al any 1847, havent escrit obres relligioses, històriques y científiques, entre altres una *Memoria per servir a la historia natural de l'illa de Menorca.*

SANEJAMENT. m. Acte o efecte de sanejar.

SANEJAR. v. a. Remeiar alguna cosa o dany. **Sanear.** || Tornar sana y productiva una terra treientli l'aigua que la feia inconresable y morbífica. **Sanear.**

SANEJAT, DA. adj. S'aplica a la renda lliure de càrregues y descomptes. **Saneado.**

SANEUJEMA. f. *Ter.* CINCOGESMA.

SAN FELIPE (Serafí de). *Biog.* Predicador caputxí molt conciençut y popular, nadiu de Maó y mort a Barcelona l' any 1753. Va ésser guardiá del convent de Barcelona, y examinador sinodal del bisbat de Solsona. Era autor d' obres devotes.

SANGLOT. m. *Ter.* SINGLOT, 2.

SANGLOTAR. v. n. Tindre singlot. **Hipar.** || Plorar gemegant. **Sollozar.**

SANGONERA.

SANGONERA DEL ESTAT. *Ter. fam.* Qui viu del presupost municipal, provincial o del Estat. *Presupuestívoro.*

Brot de sanguinyol

SANGRA-PINS. m. *Ter.* Mal metge. **Matasanos.**

SANGRARSE. v. r. SANGNARSE.

SANGNARSE EN SALUT. fr. Previndres pera evitar alguna contrarietat. *Curarse en salud.*

SANGUINYOL. *Bot.* Vegis volúm II, pág. 793.

SANJUAN (Domingo). *Biog.* Mestrescola de la Universitat de Salamanca al sigle XVI, rector dels seus estudis, viscanceller y catedrátich de la Universitat de París. Pertanyía a l' ordre de la Mercè, y era filosoph molt erudit, anomenantlo un dels seus biografs *gloria insigne de la nació mallorquina.* Va morir a Salamanca l' any 1540.

— (JAUME). *Biog.* Frare dominich mallorquí que va neixer l' any 1396, que va escriure de la vida y miracles de Sant Ramón de Penyafort, y va travallar per la seua canonisació a mitjans del sigle XV.

SAN PERE (Pere). *Biog.* Notari mallorquí y escrivá dels Jurats de Palma al any 1398. Va recopilar en un volúm foli de vitela els privilegis y franqueses de l' illa fins al seu temps.

SANS (Melcior). *Biog.* Tresorer del capítol de Mallorca y remarcable llatinista que vivía a mitjans del sigle XVI. Va viure noranta y cinch any a Palma al carrer que porta el seu nom, y va morir a aquesta etat a la forca, per haver defraudat els cabals públichs. Mentres era portat al patíbul, va pronunciar una frase, que ha restat com a proverbi: *La forca ès feta pera el desgraciat.*

— (N.). *Biog.* Autor d' un nobiliari de Mallorca que comprenía els anys del 1400 al 1500.

— (SEBASTIÁ). *Biog.* Escriptor, geògraf, gravador y prebere mallorquí, mort a Palma al any 1839. Era autor de varis planols, qu' ell meteix va gravar y de una erudita Memoria històrica d' Alcudia.

— Y CALOT (FRANCESCH). *Biog.* Vegis volum II, pág. 794.

SANT.

PASSAT EL SANT, PASSADA LA FESTA. *Adagi popular.* Vol dir que acabada la jornada del patró, s' ha de tornar a la feina.

SANT ABDÓN. *Geog.* Caseriu de la comarca de Olot que forma part del municipi de Santa Pau.

SANTACILIA (Jordi de). *Biog.* Poeta llatí y castellá que va neixer a Palma al any 1593, de familia molt ilustre pêl seu nom. Va ésser varies vegades jurat de aquella població y són mostra de les seues composicions poètiques, les estampades a la *Historia de Mallorca* d' En Dameto, y al *Epítome de los sucesos del mundo,* d' En Rocaberti.

SANT ADJUTORI. *Geog.* Veinat del terme de Oristá, prov. de Barcelona.

SANTALÓ. *Geog.* Cimall de 575 met. a l' Alta Garrotxa, ab belles vistes a la Vall del Fluviá y Alt Empordá.

SANT AMANTS. *Geog.* Caseriu del terme de Calders, prov. de Barcelona. || Barri del terme de Rajadell, prov. de Barcelona.

SANTANDREU (Guillem). *Biog.* Doctor en medicina, nadiu de Santa Margarida de Mallorca y metge de naus al port de Palma, a mitjans del sigle XIX. Va escriure remarcables travalls professionals, y entre ells un d' imprès a Montpeller al any 1845 ab el titol de *La commotion cerebrale.*

— (PERE JOAN). *Biog.* Remarcable esculptor mallorquí nadiu de Manacor, que desde molt jove, va mostrar la seua traça elaborant figuretes de fanch, y establintse a Palma al any 1823, va ésser pensionat a Madrit per la Junta de comers, entrant a travallar a la fábrica de la Moncloa, y dedicantse ab predilecció al retrat, mereixent encomis de la Academia de Sant Ferrán. Va morir jove encara a Palma, l' any 1838.

SANT ANDREU. *Geog.* Veinat del terme de Aviá, prov. de Barcelona. || Caseriu del dist. munpal. de Calders, prov. de Barcelona. || Barri del terme de Fonollosa, prov. de Barcelona. || Caseriu del terme de Prats de Lluçanès. || — DE CASTELLCIR. *Geog.* Vegis CASTELLCIR. || — DE SOBRERROCA. *Geog.* Poblet que formava part de l' antiga baronía de Santa Pau, a la comarca d' Olot. || — DE PUIGDALBA. *Geog.* Vegis PUIGDALBA, provincia de Barcelona. || — DE TONA. *Geog.* Barriada del terme de Tona, prov. de Barcelona. || — DEL TORN. *Geog.* Veinat de la prov. de Girona, a la Baixa Garrotxa, a la vora del riu Cer. Té 338 hab.

Segell de Sant Andreu de Puigdalba.

SANT ANTONI. *Geog.* Lloch de parada dels remaders a La Garrotxa, a la vora de la vall de Sant Eudalt. || *Orog.* Collada aprop dels llindars de les comarques d' Olot y del Ripollès. || *Geog.* Caseriu del terme de Gironella, al Bergadá. || —DE CAMPRODÓN. *Orog.* Macís que fa el llindar Sud de la comarca de Camprodón ab les valls superiors del Fluviá. || —DE COLLFRET. A la vall del torrent de Sant Antoni, arrunats murs que formaven l' antiga iglesia consagrada al sigle XI, que depenía del priorat de Santa María de Ridaura, a la comarca d' Olot. A l' envolt s' hi veuen antigues sepultures. || — DE PUIGPARDINES. *Geog.* Caseriu voltant una antiga iglesia, a 560 met. d' alçaria, a la comarca d' Olot, abans d' arrivar a Les Comes.

SANT BALDIRI. *Geog.* V. SANT BOY DE LLUÇANÈS.

SANT BARTOMEU. *Geog.* Caseriu del terme de Bigues, prov. de Barcelona. || Veinat del terme de La Ametlla, al Vallès. || Caseriu del dist. munpal. de Orris, prov. de Barcelona. || *Hidrog.* Rieral de la comarca d' Olot, que té 'l seu aiguabarreig ab el Gès, passat l' enforch de camins de Vidrá y de la Vall. || —DE VALLBONA. *Geog.* Vegis VALLBONA, prov. de Barcelona. || — DEL SITJAR. *Arqueol.* Iglesia románica del sigle XII, a la comarca d' Olot, de volta de canó seguit y al frontis senzilla espadanya. S' hi veu a la finestra part d' un vell tronch de roure, contant la tradició que dins d' ell va trovarse la imatge de Sant Bartomeu, allí venerada. || —SASGORGUES. *Geog.* Caseriu del terme de Tavertet, prov. de Barcelona.

Segell de Sant Bartomeu de Vallbona

SANT BERNABÈ *Geog,* Veinat del terme d' Odena, part. jud. d' Igualada.

SANT CIPRIÁ. *Geog.* Ermita del terme d' Horta, antich poble que ara forma part del dist. de Barcelona. || —DE TIANA. *Geog.* Vegis TIANA.

SANT CORNELI. *Hist.* Antich priorat dels canonges regulars de Besalú, que existía ja a les derreríes del sigle X, al lloch que ara ocupa el santuari de Santa Magdalena del Mont, a la prov. de Girona.

SANT COSME. *Orog.* Collada del puig de Les Tries, a La Garrotxa. || *Geog.* Ermita depenent de la parroquia y municipi de Begudá, a la comarca de Olot. || Plá de La Garrotxa, que té per llindars el puig volcánich de l' Estany y la montanya de Batet. || *Orog.* Turó de la serra d'Aiguanegra (La Garrotxa).

SANT-CRIST. s. m. Crucifix. Crucifijo.

SANT-CRIST (Collet del). *Orog.* Collada demunt de les clotades de la riera de La Faja, a la comarca olotina. || —(EL). *Geog.* Caseriu de Montmeló.

SANT CRISTÒFOL. *Geog.* Vegis BEGUES || Caseriu del terme de Cardona, prov. de Barcelona. || Veinat del terme de Castellvell, prov de Barcelona. || Caseriu de Pierola, prov. de Barcelona.

SANT ELÌES. *Geog.* Caseriu del terme d' Aviá, prov. de Barcelona. || Veinat de Vilamajor.

SANT ESTEVA. *Geog.* Caseriu del terme de Gayá. || Veinat de Talamanca. || —DE CASTELLAR. Vegis CASTELLAR. || — DE PARETS. Vegis PARETS. || — DE VILANOVA. Vegis SANTA QUITERIA. || — DE VINYOLES. Vegis VINYOLES, provincia de Barcelona. || — DEL BAS. Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. d' Olot. Está situat al rampant del turó de Murriá y té agregats els caserius dels Hostalets, de cân Tana y de Vilallonga, reunint ab tots ells 1,725 hab.

Segell de Sant Esteva de Vinyoles

SANT FARRIOL. *Geog.* Santuari molt capáç, de bon estil gòtich en son interior, y ab hostatge al costat de l' iglesia. Está siluat a mitja hora de Besalú y és molt concorregut pêls romeus de La Garrotxa, la comarca d' Olot y gran part de l' Empordá.

SANT FELICIES DEL BAG. *Geog.* Antich nom de Sant Feliu del Bach, a la comarca d' Olot, santuari consagrat a l' any 996.

SANT FELIU DE LLUELLES. *Geog.* Veinat del terme de Montmajor, prov. de Barcelona. || —DE RODÓS. Vegis RODÓS. || —DE TERRAÇOLA. Caseriu del terme de Santa María d' Oló. || —DE VALLCARCA. Veinat del terme de Sant Llorenç Savall.

SANT FORAS. *Geog.* Caseriu del terme de Tous.

SANT FRANCESCH. *Geog.* Capella de la comarca d' Olot, dalt del Montsacopa.

SANT FRUITÓS DE CASTELLTERSOL. *Geog.* Vegis CASTELLTERSOL.

SANT GENÍS. *Geog.* Veinat del terme de Castelladral. || Caseriu del terme de Palafolls. || Veinat del terme de Sant Bartomeu del Grau. || —DE PLEYAMANS O PLEGAMANS. Caseriu del terme de Palausolitar.

SANT GERVASI. *Geog.* Veinat de Vilanova.

SANT GUILLEM. *Geog.* Barri del dist. de Campins.

SANT HILARI. *Geog.* Veinat del terme d' Artès.

SANTIAGO Y SANTAELLA (Joseph). *Biog.* Escriptor que havía escrites noveles y contes de molt bon estil en llengua castellana. Era nadiu de Palma, oficial de l' Armada y empleat a la Batllía del reial patrimoni a Mallorca. Va morir a l' any 1856.

SANTIGA. *Geog.* Nom que s' apropía al caseriu de Santa María de l' Antiga, del terme de Santa Perpètua de la Moguda.

SANTIGOSA (Lluis). *Biog.* Actor catalá, que fent papers de primer barba, va travallar ab èxit ab la companyía Tutau-Mena als teatres del Tívoli y de Novetats pêls anys de 1885 a 1890.

SANTIGOSA (Collada de). *Orog.* Coll de la comarca olotina, per ont passa la carretera d' Olot a Sant Joan. En antichs documents vé anomenada formant els llindars dels monastirs de Ridaura y de Sant Joan de les Abadesses.

SANT ISCLE. *Geog.* Vall de la comarca d' Olot, a la vora del coll de Finestres.

SANTÍSSIM SAGRAMENT (Agna María del). *Biog.* Relligiosa domí ica que va neixer a Valldemossa l' any 1649, morint santament a Palma a l' any 1700. Va ésser escriptora bulista, sofrint per aquest motiu persecucions. Era dona remarcable per son talent y virtut, comparantla Zalcinges ab la venerable mare Agreda.

SANT JAUME. *Geog.* Veinat d' Olesa de Montserrat. || Caseriu del terme de Ripollet. || Veinat de Sant Antoni de Vilanova de Vilamajor. || Caseriu de Sant Bartomeu del Grau. || DELS ALBOQUERS. Veinat del terme de Sant Bartomeu del Grau. || —DE VALLHONESTA. Caseriu de Sant Vicents de Castellet. || —DE VILADROVER. Vegis VILADROVER. || —NOU. Barri de Manlleu. || —VELL. Barri de Manlleu.

SANT JOAN DE MATA. *Biog.* Nasqué 'l 23 de Juny de 1160 a Falcó de Cerdanya, essentne sa mare María de Fonollet y son pare Eutemi de Mala, fill de En Huch, baró de Mataplana. Fou fundador y primer general de l' ordre de la Santíssima Trinitat (1198), destinada a la redempció de cautius, quin hábit y escapulari eren blanchs ab una creu blava y vermella. Morí a Roma el 21 de Desembre de 1213.

SANT JOAN. *Geog.* Vegis HORTA. || Caseriu del terme de Sora, prov. de Barcelona. || Caseriu del terme de Vilanova y Geltrú. || DE MUNDARN. Veinat del dist. munpal. de Viver. || D' EN COLL. Barri del terme de Manresa. || —D' OLÓ. Caseriu del terme de Santa María d' Oló. || — D' ORRIOLS. Veinat de Castelladral. || — DE FONT DE JOAN Iglesia de la comarca d' Olot, que pertanyía al monastir de Santa María de Ridaura. || — DE VILADA Vegis VILADA, prov. de Barcelona. || — DE VILATORRADA. Vegis VILATORRADA. || — DELS BALPS. Iglesia y caseriu de la comarca d' Olot, agregats al municipi de La Pinya.

Segell de Sant Joan de Vilada

SANT JORDI. *Geog.* Veinat del terme de Gayá, prov. de Barcelona. || — *Orog.* Cimall de 980 metres d' alt, a la vora de Santa Pau, provincia de Girona. A son bell cim esferoidal s' hi alça un pedró ab la imatge de Sant Jordi, visitat en romiatge a la diada de sa festa per molts veins de la comarca.

SANT JULIÁ. *Geog.* Veinat del terme de Castellterçol. || — DE PALOU. Vegis PALOU. || — DE VILATORTA. Vegis VILATORTA. || — DE CABRERA. Iglesia románica del bisbat de Vich, en un planell dominat per la Serra de Cabrera. || — DE VALLFOGONA. Vila de la comarca del Ripollès, dist. de Puigcerdá, bisbat de Vich, prov. de Girona; está situada a la vora de la vessant de la riera de son nom, y té 975 hab. || — DEL MONT. *Orog.* Montanya de la comarca d' Olot, de quin macis s' originen les valls de Begudá y de la Miana. A l' allura de 860 metres s'hi trova la iglesia d' origen románich, que porta aquell nom.

Segell de Sant Juliá de Vilatorta

SANT LLATZER. *Geog.* Caseriu del terme de Vich.

SANT LLEY. *Geog.* Veinat del terme de Sant Antoni de Vilanova de Vilamajor.

SANT LLOP. *Geog.* Barri de Dosrius.

SANT LLORENÇ. *Geog.* Caseriu del terme de Vich. || — DE DOSMUNTS. Veinat de Pruit.

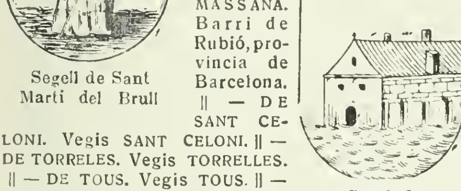
SANT MAMET. *Geog.* Veinat del terme de Seva, prov. de Barcelona.

SANT MARÇAL. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. d' Olván.

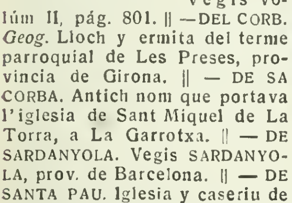
SANT MARTÍ. *Geog.* Veinat del terme de Borredá. || — Barriada d' Olván. || — Caseriu del terme de Santa María de Oló. || — Veinat del terme de Sobremunt. || — D' AVIÁ. Vegis AVIÁ. || — DEL PUIG. Caseriu del terme de Gisclareny. || — DE MARLÈS. Veinat del terme de Santa María de Marlès. || — DE MASSANA. Barri de Rubió, provincia de Barcelona. || — DE SANT CELONI. Vegis SANT CELONI. || — DE TORRELES. Vegis TORRELLES. || — DE TOUS. Vegis TOUS. || — DE VILADECABALLS Vegis VILADECABALLS. || — SODEVESA. Caseriu de Terraçola. || — DE BIAYNA. *Geog. y arqueol.* Interessant iglesia románica de la comarca de Camprodón, exemplar del sigle XI, a la vora de la riera de Santa Llucia. || — DE BRULL. Vegis BRULL, prov. de Barcelona. || — DE CAPSECH. *Arqueol.* Iglesia románica del terme de Capsech, a la vora del camí que mena a la de Valldellach, provincia de Girona. || — DEL BAS. Vegis volúm II, pág. 801. || — DEL CORB. *Geog.* Lloch y ermita del terme parroquial de Les Preses, provincia de Girona. || — DE SA CORBA. Antich nom que portava l'iglesia de Sant Miquel de La Torra, a La Garrotxa. || — DE SARDANYOLA. Vegis SARDANYOLA, prov. de Barcelona. || — DE SANTA PAU. Iglesia y caseriu de la comarca d' Olot, dominant el plá de Sant Martí. || — DE TORALLES. Caseriu del ajuntament de Montagut, prov. de Girona. || — SESCORTS. Pont a la vora del veinat d'aquest nom, que junt al enforch de les carreteres de Manlleu y de Roda, atravessa la riera de Sescorts, al llindar de la comarca d' Olot ab la Plana de Vich.

Segell de Sant Martí del Brull

Segell de Sant Martí del Bas

Segell de Sant Martí de Sardanyola

Segell de Sant Martí Sescorts

SANT MATEU. *Geog.* Veinat del terme de Sant Pere de Premiá, a la serra d'aquest nom. || —Ermita de la comarca d' Olot, a la vora de la riera de Joanetes.

SANT MIQUEL. *Geog.* Veinat del terme de Sant Martí de Centelles. || — Caseriu del terme de Santa María d' Oló. || — Veinat del terme de Vilada. || — Caseriu de Viladecaballs. || — DE CERAROLS. Veinat de Tavertet. || — DEL BAS O DE CASTELLÓ. Lloch de La Garrotxa, ont s' hi serven les mines del antich y senyorial castell del Bas, prop del repeu de la cinglera de La Tos a. || = DEL CORB. Veinat de Les Preses, prov. de Girona. || — DE PINEDA. Caseriu del terme de Sant Feliu de Pallarols. || — D' ORDAL. Poblet del Penadès Vegis OLÈRDULA. || — (COLL DE). *Orog.* Coll a 1,650 metres d' altitut al NO. de Sant Romá de la Clusa, prov. de Barcelona. || —DEL MONT. *Arqueol.* Iglesia románica al cim de la serra de la Collada de Bastons, a la serra que separa les valls de Bianya y de Ridaura. || — DE RUPIT. *Geog.* Poblet de la comarca de Les Guilleríes que pertany al municipi rural de Sant Joan de Fábregues. || — DE SA COT. Poblet del ajuntament de Santa Pau, siluat en un puig volcanisat de la comarca d' Olot.

SANT MOHI. *Geog.* Veinat del terme de Santa María de Besora.

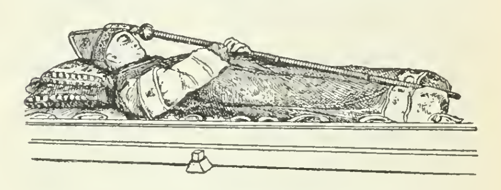
SANT MORI. *Geog.* Vegis volúm II. pág. 803.

Segell de St. Mori

SANT NAÇARI. *Geog.* Caseriu del terme de La Bola, prov. de Barcelona. || — Veinat del districte municipal d' Oristá. || — DE VILARRUBÍ. Barri del terme d' Oristá. || — (COLLET DE). *Orog.* Al camí ral d' Olot a Torelló, entre grenys de penya.

SANT NICOLAU. *Geog.* Caseriu del terme de Granollers.

SANT OLEGUER. *Biog.* Vegis vol. II, página 358.

Cos incorrupte de Sant Oleguer a la Catedral de Barcelona

SANT PALLADI (Serra de). *Orog.* Montanya de La Garroixa, envers al SE., a la vora de Campmajor.

SANT PAU. *Geog.* Barriada de Centelles. || —Veinat de Cubelles. || — Caseriu de Manresa. || — Caseriu del terme de Sant Pere de Ribes. || — Veinat del districte munpal. de Sant Pol de Mar. || — *Orog.* Collada que forma ampla depressió de serra entre la de Valldellach y la del Ter y serveix de llindar a les comarques de Camprodón y d' Olot. || — DE LA GUARDIA. *Geog.* Caseriu del terme del Bruch. || — DE RIUSSECH. Veinat de Sabadell.

Sant Pere Nolasch

SANT PELEGRÍ. *Geog.* Capelleta a la vora del poble de Cogolls, que forma part del municipi de Les Planes, a la comarca d' Olot.

SANT PERE NOLASCH. *Biog.* Fundador de l' ordre de la Mercè al any 1218 y el seu primer superior general. Va morir al any 1258, essent canonisat pêl Papa Urbá VIII al any 1628. Era nadiu del Llenguadoch.

SANT PERE PASQUAL. *Biog.* Relligiós de l' ordre de la Mercè, bisbe de Jaen, y martiritzat a Granada al any 1300, als 73 de la seua edat.

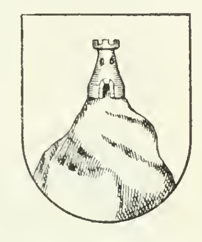
Sant Pere Pasqual (D' un quadro que se conserva a la sala del costat del Camaril de la Mercè).

SANT PERE. *Geog.* Caseriu del terme de Copons. || — Veinat del terme d' Estany. || —Veinat del terme d'Olesa de Montserrat. || —O CASTELL DE MOGER. Barriada de La Llacuna. || — ALPUIG. Caseriu del dist. munpal. de Sora. || — D' ARGÜELLS. Vegis AR-

GÜELLS. || — DE FALGARS. Antiga iglesia romànica de la comarca d' Olot, que pertany al bisbat de Vich, situada al plá de Sant Miquel del Bas. || — DE FERRERONS. Vegis FERRERONS. || — DE GALLIFA. Vegis GALLIFA. || — DE GELIDA. Vegis GELIDA. || — DEL ARS. Vegis SANT POSALÓS. || — DE LES PUELLES. Caseriu del terme de Sant Vicents de Sarriá. || — DE LA TORRA. Veinat del terme de Llerona. || — DEL HOSTAL. Caseriu del dist. municipal. de Llerona. || — DE MASQUEFA. Vegis MASQUEFA. || — DE PIEROLA. Vegis PIEROLA. || — DE REIXACH o MAS RAMPINYO (EL). Poblet del terme de Moncada. || — DE SUBIRATS. Vegis SUBIRATS, prov. de Barcelona. || — DE VALLHONESTA. Veinat de Sant Vicents de Castellet. || — DE BERTÍ. Caseriu de Sant Quirse Safaja. || — DE VIVELLES. Veinat del dist. de Palafolls. || — MOLANTA. Barri de Olèrdola. || — SALAVINERA. Vegis SALAVINERA. || — ESPUIG. *Geog. y Hist.* Antiga iglesia de la comarca d' Olot, que ja al any 855, depenia del monastir de Ridaura Guarda encara restos apreciables de la seua obra románica del sigle XI.

Segell de Sant Pere de Subirats

Segell de Sant Pere de Subirats y Parroquia

SANT PONS. *Geog.* Caseriu del terme de Montclar. || — Veinat del terme de Sant Boy del Lluçanès. || — (VALL DE). *Orog.* Vall rodejada d' espessos boscos, al peu del Coll de Collabás, que serveix de límit a les comarques d' Olot y el Ripollès. || — DE AULINA. *Geog.* Temple d' origen románich a la comarca d' Olot. Es sufragani de Sant Salvador de Bianya.

Segell de Sant Pere de Salavinera

SANT QUINTÍ. *Geog.* Veinat del terme de Montclar. || — DEL BAS. *Geog. y hist.* Iglesieta sense importancia arquitectònica, per més que serva antichs recorts històrichs, donchs al any 998 era esmentada ja en una butlla del Papa Gregori V com a dependencia del monastir de Sant Genis de Besalú. Es a la vora del poble de Sant Esteve del Bas.

SANT RAMÓN. *Geog.* Montanya y santuari del terme de Sant Boy de Llobregat. || — DE PENYAFORT. CONVENT DE SANT DOMINGO, al terme de Vilafranca del Penadès.

SANT ROCH (Font de). *Geog.* Lloch sanitós proper a Olot, ont brolla abundosa l' aigua, molt indicada com a diurètica pera 'l tractament de certes malalties.

SANT SADURNÍ. *Geog.* Veinat del terme de Gallifa. || — DE MONTORNÈS. Vegis MONTORNÈS.

Sant Sever (Fatxada antiga de Casa la Ciutat.)

SANT SALVADOR. *Geog.* Veinat del terme de Caldes de Montbuy. || Barriada d' Oristá. || Veinat de Sant Boy de Lluçanès. || Caseriu del terme de Suria. || — DE GUARDIOLA. Vegis GUARDIOLA. || *Orog.* Turó més encá de la Font Boja, a la comarca d' Olot.

SANT SEBASTIÁ. *Geog.* Caseriu del terme d'Ódena. || — Veinat del terme de Senfores.

SANT SEVER. *Biog.* Vegis vol. II, pág. 852.

SANT SILVESTRE DEL MOR. *Geog.* Iglesia sufragania de Sant Farriol, a la Garrotxa. Es originaria del sigle X.

SANT SIMEÓ. *Geog.* Barriada del terme del Bruch.

SANT SIMÓ. *Geog.* Caseriu del terme de Mataró.

SANT TOBÁ. *Geog.* Veinat del terme de Cardona.

SANT VALENTÍ. *Geog.* Caseriu del terme de Les Cabanyes.

SANT VICENTS DE FALS. *Geog.* Barriada del terme de Fonollosa. || — DE JUNQUERES. Caseriu del terme de Sant Pere de Terraça. || — DE VILADESAU. Caseriu de Santa María de Oló. || — DE SALLENT. Caseriu de Santa Pau, a la comarca d' Olot. Serva una pica quadrada molt interessant. Depenía del monastir de Banyoles, havent passat als barons de Santa Pau al any 1392. La seua existencia consta ja al sigle X.

SANT XEMPLÍ. *Geog.* Petita iglesia románica de la comarca d' Olot, prop de les Paneres de Terrus, celebrantshi en ella 'l primer diumenge de Septembre concorregut aplech. || Veinat del terme de Santa Eularia de Ronçana.

SANTA AGNA. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Pere de Premiá, nomenat també CÂN CISA DE VALL.

SANTA BÁRBARA. *Geog.* Veinat de Sitges.

SANTA COLOMA. *Geog.* Caseriu del terme de Castellcir, prov. de Barcelona. || — DE CENTELLES. Vegis CENTELLES.

SANTA CREU. *Geog.* Caseriu del terme de Montclar. || — DE CABRILS. Veinat del terme de Cabrils.

SANTA EUGENIA. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Jaume de Frontanyá.

SANTA EULARIA. *Geog.* Veinat del dist. munpal. de Begues. || Veinat del terme de Vallgorguina. || — DE PARDINES. Caseriu del dist. munpal. de Prats de Lluçanès. || — DE RIUPRIMER. Vegis RIUPRIMER. || — DE RONÇANA. Poblet del Vallès, part. jud. de Granollers. || — DE VILAPISCINA. Caseriu del antich terme de Sant Andreu de Palomar, ara dist. munpal. de Barcelona.

SANTA FLORENTINA. *Geog.* Ermita y Casal del terme de Canet de Mar.

SANTA LLUCIA. *Geog.* Veinat de Prats de Lluçanès. || Caseriu de Sant Joan de Fábregues. || Veinat del terme de Sobremunt. || — DE TRENTENES. Iglesia y caseriu del terme de Santa Pau, prov. de Girona.

SANTA MAGDALENA. *Geog.* Capella y cases del terme de les Masíes de Roda. || Santuari y veinat de Palausolitar. || Caseriu de Sant Joan de Fábregues. || Caseriu del terme de Vilanova y Geltrú. || — D' ESPLUGUES. Vegis ESPLUGUES. || — DE CAMBRILS. Ermita de la comarca d' Olot, al cim d' un macís montanyós, a l' altura de 1,530 met.

SANTA MARGARIDA. *Geog.* Caseriu del terme de Castellgalí. || Veinat de Sant Martí Sescorts. || Caseriu del terme de Sant Pere de Terraça. || *Hidrog.* Torrentera del terme de Les Planes, prov. de Girona. || *Geog.* Ermita situada a la Plana de Vich, abans de arribar al curs del riu Ges, al endreçarse a Torelló. || — DE CIURET. Iglesieta románica de la comarca de Olot, a la vora del caseriu d' En Pujol de Ciuret.

SANTA MARÍA. *Geog.* Caseriu del terme de Castelldefels. || Veinat de Castellfollit del Boix. || Barriada de Castellfollit de Riubregós. || Lloch del terme de Fontrubí. || Arraval del poble de Santa Margarida de Montbuy. || Caseriu de Suria. || — DE CORNELLÁ. Vegis CORNELLÁ DE LLOBREGAT. || — DE CORNET. Vegis CORNET. || — DE FOLGARS. Poblet de la comarca d' Olot, que pertany al bisb. de Vich. || — DE GALLECHS. Vegis GALLECHS. || — D'HORTA. Caseriu

del terme d' Avinyó. || —DE LA BLEDA. Veinat del terme de Santa Margarida. || —DE LA PALMA. Vegis LA PALMA. || —DE LA PINYA. Vegis LA PINYA. || —DE LLONGARRIU. A la comarca d' Olot, iglesia depenent de Sant Andreu de Porreres. || —DE NAVARCLES. Vegis NAVARCLES. || —DE PALAUSOLITAR. Vegis PALAUSOLITAR. || —DE PUIGPARDINES. Poblet que forma municipi ab Sant Privat del Bas, prov. de Girona. || —DE RIDAURA. Antich monastir de benets, a la comarca d' Olot. || —DE SANS. Vegis SANS. || —DE VALLFORMOSA. Veinat del terme de Viloví. || —D' OLVÁN. Caseriu d' Olván, al Bergadá. || —D' OLOST. Arraval del terme d' Olost. || —SAVALL. Caseriu del terme de Balenyá.

SANTA MARÍA DE CERVELLÓ o DEL SOCÓS. *Biog.* Aquesta santa va neixer a Barcelona el día 8 de Desembre de 1230; va vestir l' hábit de la Mercè al 25 de Març de 1265, essent la primera priora de les monges d' aquella ordre, y va morir a 19 de Septembre de 1290. Va ésser remarcable per la seua caritat y desprendiment, donchs va repartir gran part dels seus cabals entre 'ls pobres, dedicant el reste a la redempció dels cautius. Es advocada dels navegants.

SANTA QUITERIA o SANT ESTEVE DE VILANOVA. *Geog* Caseriu del terme de La Roca.

SANTA SUSAGNA. *Geog.* Barriada del terme de Avinyonet. || Caseriu del terme de Sant Mateu de Bages. || Arraval de Sant Pere de Vilamajor.

Dobló d' or
d' En Sanxe de Mallorca

SANTS OLIS. m. **Crisma,** Santos óleos.

SANUJA. *Geog.* Caseriu del terme de Canovelles.

SANXE DE MALLORCA. *Biog.* Vegis vol. II, pág. 811.

SAPIGUER.

SAPIGUER UNA COSA PÊL CAP DELS DITS. fr. Estarne ben imposat, convençut.

SAPIGUER ONT JAU EL DIMONI. fr. *Fam.* Sapiguerho tot, fins les coses més amagades.

QUI MÉS HI SÁPIGA QUE MÉS HI DIGA. fr. *Fam.* S'usa pera aclarar les dificultats que hi puga haver en alguna cosa.

SARCIR. v. a. SURGIR.

SARD (Andreu). *Biog.* Advocat mallorquí, que va mereixer molt concepte als començos del sigle XIX per les seues defenses de suposats reus de delictes polítichs.

SARDANEJAR. v. a. Ballar sardanes.

SARDINYOLA. *Geog.* Veinat del terme de Santa Margarida, al Penadès.

SARGA. *Geog.* Caseriu del terme de la Pobla de Lillet.

SARGUER. m. *Ter. bot.* y

SARGUERA. m. *Ter. bot.* SARGA.

SARJA. f. Als teixits, s' anomena aixís el lligament que forma cordonets diagonals.

SARJA BATAVIA. Aquella en quina els cordonets diagonals están formats de basta d' urdit y trama de més d' un fil y passada al dret y al revés.

SARJA COMPOSTA. Aquella que está composta per diversitat de sarges.

SARJA FONAMENTAL. Aquella que té sols un punt de lligadura a cada fil y passada.

SARJA ROMANA. La que té combinats els seus cordonets diagonals ab el lligament de tafetá.

SARJA SATINA. La que, en direcció contraria, forma un curs de sarja batavia, trencada a dos fils y dues passades. Quan té variacions de més fils y passades, s' anomena *sarja trencada.*

SARRÁ (Bernat). *Biog.* Trinitari mallorquí, visitador de la seua ordre y definidor de la meteixa. Va escriure a l' any 1634 una voluminosa obra llatina titolada: *Speculum predicatorum.* Va morir a Tarragona a l' any 1641.

— (CRISTÓFOL). *Biog.* Doctor en medicina, nadiu de Palma, que va consagrarse als estudis de filosofía. Va publicar a l' any 1742 una obra referenta a Ramón Lull, que va ésser condempnada per errònia.

— (DAMIÁ). *Biog.* Relligiós, poeta y patriota, que va neixer a Palma a l' any 1742 y va morirhi al 1818. Se conten d' ell bons serveis quan la lluita d' Espanya contra la França. Era autor de varies obres poètiques y de devoció.

— (MARIÁN). *Biog.* Doctor en medicina, que vivía a les derreríes del sigle XVIII. Va ésser un dels fundadors de l' Academia Mèdica-práctica de les Balears, y desde 1781 a 1798, va presentarhi atinades Memories y discursos professionals.

SARRÁ (El). *Geog.* Caseriu del terme de Malla.

SARRAERA (Tuch de). *Orog.* Puig del Pirineu, entre la Vall d' Arán y 'l Ribagorçana, prov. de Lleida. Es a tramontana de Sanet y té 2,620 met. d' altitut.

SARRAL (El). *Geog.* Barri del terme de Sant Vicents dels Horts.

SARRELL. m. *Art. y of.* A la industria dels teixits s' anomena aixís a la trama que no acaba d' entrar al teixirse, deixant a les vores de la peça unes anelletes o filagarces.

SARRIANENCH, CA. adj. Natural o propi de Sarriá, prov de Barcelona. **Sarrianense.**

SARTRE. m. *Ant.* SASTRE.

SARTRORESA. m. *Ant.* SASTRESSA.

SASEUBA (Tuch de). *Orog.* Puig del Pirineu, dins de la Vall d' Arán, prov. de Lleida. Es a tramontana d' Arrós y té 2,330 met. d' altitut.

SASTRE (Bartomeu). *Biog.* Poeta ascètich, quines composicions estaven escrites totes en mallorquí. Va morir a l' any 1823 a l' ermita de la Trinitat. Era cartoixá llech.

— (BONAVENTURA). *Biog.* Catedrátich de teología moral a l' Universitat de Palma de Mallorca, que va morir a l' any 1817. Havia escrit alguna obra de aquestos coneixements, valguentli reputació d' intelligent.

— (FRANCESCH). *Biog.* Pintor mallorquí, que era a l' any 1661 un dels majordoms del greml de pintors y esculptors de Palma.

— (JOAN). *Biog.* Advocat mallorquí del sigle XVIII, autor de bons discursos jurídichs que li havíen assolit merescut concepte.

— (JOSEPH). *Biog.* Pintor mallorquí que durant el sigle XVIII va acreditar la seua valua pintant quadres relligiosos de bon gust. Entre les seues obres, qu' esmenten En Furió y En Berard, cal referirse a les pintures del retaule del Roser, a Algaida, a les del altar major de Porreres y al de Sant Sebastiá de la Seu. Era autor també de bones pintures d' En Ramón Lull y de la beiata Catarina Tomás. Va neixer a Palma a l' any 1720, morinthi al 1797.

— (MIQUEL). *Biog.* Pintor nadiu de Mallorca, que a l' any 1657 va pintar un retrat d' En Felip III y de qui s' esmenta també un bon quadre dels *Quatre Sants coronats,* que 'ls critichs refereixen com una obra acabada del seu art.

— DEL PUIDERÓS (RAFEL). *Biog.* Teixidor de llí y poeta vulgar, que va neixer a Lluchmajor a l' any 1735, morinthi al 1787. Se distingía per la fluidesa de les seues composicions en llengua mallorquina, totes elles inèdites, entre quines cal esmentar la titolada: *Entremès de na Faldó Gomila.*

SATÍ. m. *Art. y of.* Teixit. Vegis RAS.

SATOYES (Coll de). *Orog* Puig de la comarca de Olot, a 1,240 met. d' alt, que forma capçal de la vall del Fornès.

SATRAPA (Coll). *Orog.* Collada de la comarca olotina, a 680 met. d'alt, demunt la solitaria vall de La Miana.

SAUCLAR. v. a. *Ter.* ESCARDAR

SAULEDA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Martí de Riudeperes.

SAUPA. f. Peix.

SAURA (Diech). *Biog.* Jesuita menorquí, que va neixer l' any 1598 morint santament a Manila al any 1631. Molt jove encara va endreçarse a Mèxich y de allí a les illes Filipines. Dominava la llengua tagala valguentse d' ella pera les seues predicacions. Era autor d' obres devotes, y després de la seua mort, al any 1647, va publicarsen a Madrit una descrivint les vides dels varons preclars de la seua ordre.

— (RAFEL). *Biog.* Doctor en medicina nadiu de Menorca y catedrátich d' obstetricia a l' Universitat de Madrit als començos del sigle XIX.

— (SEBASTIÁ). *Biog.* Remarcable arquitecte menorquí, que vivía al sigle XVI. Va ésser arquitecte major del castell de Sant Felip a aquella illa, y al any 1572 va traçar els planols pera la fortificació d'Alayor.

SAURINA. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Bartomeu del Gran.

SAVELL (El). *Geog.* Veinat del dist. munpal. de Tona.

SAXÓ. m. Secsó, plech de la roba. Alforza. || m. Pertanyent a la raça saxona. Sajón.

SAYO. m. *Ter.* Vestidura. Sayo.

SAYÓ. m. Home corpulent; butxí. Sayón.

SAYÓ (El). *Geog.* Lloch de Santa Margarida de Montbuy.

SAYOL (El). *Geog.* Caseriu del terme de Moyá. || — (COLLET DEL). *Orog.* A la comarca de Olot, a 750 met. d' alt, prop de la vall de Sant Iscle.

SAYOLS. *Orog.* Un dels quatre brancals que a la comarca d' Olot, formen la vall de Sant Iscle.

SEBA MARINA. f. *Bot.* Cebolla albarrana.

SEBA DE MORO. f. *Bot.* CALABRUIXA.

SEBALLOT. m. Porro.

SEBOLLIR. v. a. *Ant.* SUMERGIR.

SEBRE. v. n. *Ter.* SAPIGUER.

SEBULLIR. v. n. *Ant.* SEBOLLIR.

SECALLÓ, NA. adj. Sech, magre, pansit. Seco, delgado, mustio.

SECANER, A. adj. *Ter.* Sech, referintse a la terra. Secano.

SECAR. v. a. Secar fruites pera guardar. Pasar.

SECAYNA. adj. SECA. S' aplica generalment a les figues.

SECTARISME. m. Qui ab convicció está afiliat a una secta, o 's mostra disposat a la defensa de les idees sustentades per un partit sectari. Sectarismo.

SECUITA. *Geog.* Vegis vol. II, pág. 822.

Segell de Secuita

SECULARMENT. adv. m. Cosa de sigles, recort de temps llunyans.

SECUNDARI. adj. *Geol.* Terreny que en ordre a la formació geològica, segueix al primari y precedeix al terciari.

SECUNDÍ, NA. m. n. p. Secundino.

SEDALINA. f. *Art. y of.* Cotó mercerisat, que imita la brillantor de la seda.

SEDIMENT. m. Materia que havent estat en suspensió en un líquit se precipita per la seua gravedat al fons d' un receptacle. S' usa especialment aquest terme a la medicina y a la farmacia. Sedimento. || SOLATGE.

ROQUES DE SEDIMENT. Roques SEDIMENTARIES.

SEDIMENTACIÓ. f. Condensació d' un solatge als líquits. Aspecte de les roques estratificades y fossilíferes geològicament considerades. Sedimentación.

SEDIMENTAR. v. n. Formar sediments.

SEDIMENTARI, A. adj. Format de sediments. SEDIMENTARIES.

SEGALÉS (El). *Geog.* Caseriu del terme de Oristá.

SEGARRA Y COMARCA D' IGUALADA. *Geog.* Comarques naturals de les provincies de Barcelona y de Lleida, que s' extenen desde l' Urgell al Penadès, tenint per llindars de les dues: al N. l' Alt Urgell, Cardona y Solsona; al E. el Plá de Bages y el Vallès; al S el Plá del Llobregat y el Penadès y al O. el Camp de Tarragona, la Conca de Barbará, y el Baix Urgell. Són les principals poblacions de La Segarra, Calaf, Guissona, Cervera y Tárrega, y consisteix la seua primera riquesa, en l explotació agrícola, marcadament els grans, la vinya y les fruites seques, quin transport facilita la carretera de Martorell, que enllaça les poblacions d' aquelles comarques, endreçantse cap a Lleida, y la vía del ferrocarril de Barcelona a Saragoça, que té a La Segarra estacions ab considerable moviment. La comarca d' Igualada que constitueix la part baixa de la regió anomenada ab aquest títol, comprèn la conca alta del Anoia, y estava abans repartida entre les vegueríes de Vilafranca y de Cervera. Els seus llindars són: a tramontana ab la prov. de Lleida; a Llevant ab els partits judicials de Manresa, Terraça y Sant Feliu de Llobregat; a Mitjorn ab el Penadès, y ab les provincies de Tarragona y de Lleida. La capital de la comarca és Igualida, trovantse incloses en son territori, les poblacions de Capellades, Carme, La Llacuna, Piera, Masquefa, Pobla de Claramunt, Santa Coloma, Tous, Santa Margarida de Montbuy, Vallbona, Torre de Claramunt, Veciana y altres de menys importancia. De NO. a SE. reguen la comarca de Igualada, el riu Anoia; de SO. a NE. la riera de Carme, y de O. a E. pêl S. la de Mediona, abdues tributaries d'aquell riu, sens esmentar altres cursos de menys importancia. Aquest territori és planós sense accidents orográfichs notables, com no sien al interior. Els macissos de Capellades, y els Tossals propers a Igualada, y al extrem NE. les serres de Rubió, al SO. la serra de Brufaganya a la partió ab la prov. de Tarragona y al E. per la banda de Collbató, les derreres estribacions del Montserrat. Creuen la comarca d'Igualada, el ferrocarril econòmich d' Igualada a Martorell y la vía de Barcelona a Saragoça. En punt a carreteres, l' atravessa de NO. a SE. la carretera general de Madrit a França per la Junquera, tenint ademés les de Igualada a Torá per Calaf, de Martorell per Capellades, de Vilanova y a Sitges per Vilafranca, y la de Santa Coloma de Queral. Les produccions propies de la comarca, apart dels conreus agrícols, consistents en blat, ordi, llegums, oli, vi y fruites, mines de lignit a Argensola, fabricació de paper a Capellades, La Pobla, y Carme, adoberíes a Igualada, fábriques de teixits, de pintats y de filats de cotó, fundicions de ferro, forns de guix y d' obra, y altres industries secundaries, molins de farina, etc.

SEGARRENCH, CA. adj. Natural de la Segarra o pertanyent a aquesta encontrada de Çatalunya. Natural ó propio de Segarra.

SEGARRETA. m. y f. Fill o nadiu de la Segarra. Segarrano.

SEGÁS. adj. *Ter.* A la esgayada.

SEGELL. m. Vegis vol. II, pág. 824.

SEGELLAT, DA. p. p. del verb *segellar.* Sellado.

SEGISMON. m. n. p. Segismundo.

SEGMENTS. m. *Art. y of.* Al teler mecánich peces en forma de sector trapeçoidal, que fan pujar o baixar els llisos per medi d' unes calques. **Segmentar.**

Segell major de la Generalitat de Catalunya

SEGONS.

SEGONS EL QUADRO LA GUARNICIÓ. *Ref.* Vol dir que cada cosa ha de correspondre a la seua finalitat o complement. *Según el santo, la peana.*

SEGONS LA GENT, ELS ENCENS. *Ref.* Que s' ha de donar a cada hu lo que li correspòn. *Cuales barbas, tales navajas.*

SEGRIÁ. *Geog.* Comarca de la prov. de Lleida, anomenada també *Ribera de Segre,* que constitueix la banda baixa del anomenat Plá de Lleida, desde Bell-lloch a Alcanó. L'atravessa el ferrocarril de Barcelona a Saragoça, y és terreny de conreu de blats y oliveres, quin transport fins a les estacions del esmentat camí de ferro, té lloch per medi de camins veinals.

SEGUÉ. *Geog.* Caseriu de Prats del Rei.

SEGUÉS. *Geog.* SEGUÉ.

SEGUÍ (Joan). *Biog.* Teòlech mallorquí que vivia al sigle XVI y l'any 1586, gestionava a Roma, la santificació d'En Ramón Lull. Al any 1606, va publicarse una seua obra ab la historia documentada d'En Lull.

— (JOSEPH). *Biog.* Glosador molt traçut mallorquí, nadiu de Sòller que vivia a les derreries del sigle XVIII. Les seues gloses, encara que de llenguatge vulgar, eren força originals.

— (JOSEPH). *Biog.* Gravador mallorquí, que va morir l' any 1821, víctima del contagi a Palma. Era relligiós minim, nadiu de Pollença, y va gravar algunes bones estampes relligioses, entre altres una del Beat Gaspar Bono, y una de la verge del Puig.

Joan Segura

SEGURA (Joan). *Biog.* Historiaire contemporani y ferm catalanista, mort a Santa Coloma de Queralt a 16 de Juliol de 1909. Infadigable va travallar cercant nous antecedents pera esbrinar el passat de les nostres gestes, de les nostres institucions. Era atitllat escriptor y folklorista, havent colaborat a les publicacions catalanes, ab afany y positiu entusiasme. Una de les seues obres capdals és la *Historia d'Igualada,* que va enriquir mossèn Segura ab una nodrida colecció diplomática.

SEIXANTÉ, NA. adj. Qui ha complert seixanta anys. **Sesentón.**

SELAGINELA. f. *Bot.* Plantes licopodiacies de aspecte graciós y fullatge lleuger, que 's crien a les costes del Mediterrani. **Selaginela.**

Selaginela

SELALLONA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Vilanova de Sau.

SELECCIONADOR, A. adj. Triador. Qui tria o elegeix.

SELECCIONAMENT. m. Acció d' escullir o escullir entre coses de mellor condició.

SELECTA. f. Colecció de discursos, o troços escullits de les obres degudes a diferents autors **Selecta.**

SELVA (La). *Geog.* Aquesta floreixent comarca de la prov. de Girona, quins llindars queden descrits, té com a principals víes de comunicació els ferrocarrils de Barcelona a França, el de Girona a Sant Feliu de Guixols y el que per Anglès y Amer ha de menar fins a Olot; aquestos dos derrers de vía estreta. La carretera de Barcelona a França per la Junquera, atravessa La Se va, y altres víes de comunicació porten a La Bisbal, a Besalú y a Figueres. Les aigues minerals de Caldes de Malavella, donen lloch a una de les més importantes explotacions d'aquesta mena, y encara que la industria surera ha decaigut d' uns quants anys ençá, encara desde Lloret a Sant Feliu de Guixols, sosté bona importancia la elaboració dels seus articles, com a Llagostera y a Cassá de la Selva, sostenen bon nombre de travalladors. El tráfech de productes agricols, vins y fruites marcadament, aprofita les esmentades víes pera expansionarse, y les produccions industrials concentrades a Girona, a Tossa y a Lloret, donen vida a la comarca que aprofitant les aigües del Ter, del Onyar y del Tordera, concentra moltes útils explotacions desde els febles teixits a les fundicions metáliques. No són pas menys importantes les industries estractives y les forestals d' aquella banda de la prov. de Girona, que mostra un positiu avenç ab les aplicacions dels invents de la electricitat y del vapor.

SELVATGESA. f. *Fig.* Disbarat o erro comès sense preveure les conseqüencies. **Salvajada.**

SELVATGÍ, NA. f. Silvestre.

SELVES (Les). *Geog.* Caseriu de Sant Mateu de Bages.

SELLA. *Geog.* Caseriu del terme d' Oristá.

SELLENT. *Geog.* Veinat de Sant Joan de Fábregues.

SELLER. m. Celler. **Bodega.**

SELLÈS. *Geog.* Barriada de la Pobla de Lillet.

SEMAR. v. n. Minvar. **Menguar.**

SEMBRIU. m. Sembrat. **Sembradío.**

SEME. f. *Ter.* Llevor. **Simiente.**

SEMELLERA. f. Herba de llevor. **Hierba de simiente.**

SEMIOT. m. *Zool.* Mico gros.

SEMIS (El). *Geog.* Barriada de Sant Mateu de Bages.

SEMPRE.

SEMPRE MÉS. fr. adv. *Siempre, para siempre, desde entonces.*

SEMPRE COLS AMARGUEN. *Ref.* Vol dir que cansa sempre una meteixa cosa. *Cada dia gallina, amarga la cocina.*

SEMPRE PLOU SOBRE MULLAT. *Ref.* Vol dir que la dissort va sempre a aumentar ont hi ha malaurances. *¿A dó vas duelo? á do suelo:* o *llover sobre mojado:* o *todos los golpes van al dedo malo.*

Brot de senet

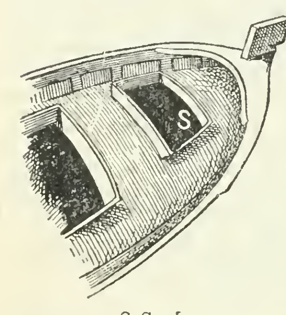
SENATXO. m. Cabacet d'espart de formes variades. **Cenacho, capazo, espuerta.** || Bossa o maletí de cuiro ab anses y tanca. **Saquito de mano.**

SENDERI. m. SENY.

SENDROSA (Coll de la). *Orog.* Pas del Pirineu a mitjorn de Tredós, Vall d' Arán, prov. de Lleida. Té 2,438 metres d' altitut.

SENET. *Bot.* Vegis vol. II, pág. 832.

SENET (Coll de). *Orog.* Coll a 2,345 met. d' alt. al NO. del poble que li dona nom, prov. d' Osca, part fronteriça a la de Lleida.

Segell de Senfores

SENFORES. *Geog.* Vegis volúm II, pág. 833.

SENGLES. adj. pl. Singulars, cada un. Singulares.

SENIOFRE. *Biog.* Fill segón d' En Guifre *el Pilós* y comte d' Urgell, que a les derreríes del sigle X, al any 980, va trovarse a la fundació de la iglesia de Besalú.

— *Biog.* Comte d' Urgell y de Cerdanya que vivía pêls anys de 902 al de 928.

— *Biog.* Comte de Besalú pêl any de 958.

SENMARTÍ. *Geog.* Veinat del terme de Sallent, prov. de Barcelona.

S, Senó

SENÓ. m. *Náu.* La cavitat que queda a popa, sota el quarter, y que serveix pera estivarhi les xarxes.

SENSE.

SENSE CAP NI CENTENER. fr. adv. *Sin ton ni son.*

SENSE EMBUTS, SENSE FERHI EMBUTS. fr. adv. *Sin ambajes, sin rodeos, liso y llano.*

SENSE LLUM NINGÚ HI VEU. *Ref.* Vol dir que sense justa paga res s' avença. *¿Quieres que te siga el can? Dale pan.*

SENSIBLERÍA. f. Afectació, trastorn, impresió.

SENSORIAL. adj. Que conmou els sentits.

SENTENÉ. m. A les filatures s' anomena aixís la lligada que 's fa a les troques quan s'acaben, nuanthi el cap de sobre y el de sota. També se 'n diu al lligam que separa un nombre de troques. || CENTENER.

SENTIMENTALITAT. L' excés d' impresió que ocasiona sentiment.

SENTIR. v. a.

SENTIR DE MORT (ALGUNA COSA). *Sentir á par de muerte alguna cosa.*

SENTIRSE CRITS. mod. verb. Esser renyat. *Sufrir las reprensiones*

SENTMENAT. *Geog.* Poble de la provincia de Barcelona.

SENYOR.

SENYOR DE PEGA. fr. *Fam.* Se diu dels que volen passar per senyors sense serho. *Señor de chicha y nabo.*

SENZILLOR. f SENZILLESA.

SEPELI. m. Enterrament. Sepelio.

SER. *Hidrog.* CER.

SERENOR. f. Claretat de la atmósfera. Serenidad. || SERENITAT.

SERICICULTURA. f. Industria de la producció de la seda. Sericicultura.

SERIET, A. adj. dim. de serio. Seriecillo.

SERINONELL. *Geog.* Caseriu del terme de Orís.

SERINYÁ. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Orís.

SERIÓS, A. adj. *Ant.* SERIO, GRAVE.

SERIOSAMENT. adv. m. De una manera seriosa. Seriamente.

SERIOSITAT. f. SERIETAT.

SERPENTINA. f. Tira de paper enrotllat, de variats colors, que 's llença sobtament y se descapdella pera adornar carrers y balcons en certes diades. Serpentina.

SERPETA. f. Envejós y difamador de qui val alguna cosa. || *Art. y of.* Peça que a les máquines Jacquard va collada formant part del aparell anomenat batán.

SERRA (Antoni). *Biog.* Lector de filosofía y teología provincial de Mallorca, calificador del Sant Ofici y síndich del regne pera promoure la beatificació de Sor Catarina Tomás. Va morir a Palma al any 1755, essent autor d' obres devotes.

— (ANTONI). *Biog.* Jurisconsult mallorquí que vivía a les derreríes del sigle XVIII. Era nadiu d' Alcudia y havía publicat remarcables discursos jurídichs.

— (FRANCESCH). *Biog.* Poeta y relligiós que va neixer a La Pobla (Mallorca) y vivía al any 1778. Va assolir renòm per les seues poesíes místiques y populars en llengua castellana.

— (GUILLEM). *Biog.* Teòlech famós de mitjans del sigle XVIII. Era mallorquí, morint al any 1754. El paborde Tarrassa el califica de un dels homes més sabis del seu temps y li atribueix algunes obres sense esmentar els seus títols.

— (JAUME). *Biog.* Doctor en dret del consell del rei En Carles III, y oidor de l'Audiencia de Mallorca, de quina illa era nadiu, y ont va morir al any 1775. Havía publicat discursos de dret que mostren els seus arrelats coneixements.

— (JAUME ANTONI). *Biog.* Provincial dels mercenaris de Mallorca al any 1742 y un dels més famosos predicadors del seu temps. Va publicar alguns travalls místichs.

— (JOAN). *Biog.* Cronista de l' ordre franciscana, nadiu d' Alcudia y mort a Palma al any 1726. Havía escrit algunes cròniques força curioses.

— (JOAN). *Biog.* Metge mallorquí que vivía als començos del sigle XIX. Era nadiu de La Pobla, pertanyía a l' Academia Balear, y entre les seues obres, ne va escriure una al any 1799 de medicina topográfica de la seua vila.

— (JOSEPH). *Biog* Metge que va neixer a Maó al any 1785 y va morirhi al any 1830. Va assolir concepte de molt inteligent, havent publicat algún travall professional, entre altres una traducció del anglès, anotada d'observacions patològiques de la trencadura.

— (MARTÍ). *Biog.* Impugnador de la doctrina y virtuts d'En Ramón Lull. Era mallorquí y frare de l'ordre de predicadors y partidari de l' escola tomista. Va morir al any 1715, deixant manuscrits una munió de facicles y obres satíriques ridicolisant als defensors del filosoph balear. Va ésser per son apassionament en aquesta tasca, desterrat de Palma.

— (MIQUEL). *Biog.* Remarcable jurisconsult mallorquí, oidor de l' Audiencia de Palma, al any 1737 y mort al 1754. Entre les seues moltes obres, cal esmentar un *Sumari de les Pragmàtiques, ordres y cèdules dictades per En Felip V desde l' auy de 1716.*

Jaume Serra y Gibert

— (RAFEL). *Biog.* Popular predicador de l' ordre de Framenors, que va neixer a Inca al any 1535, mort al 1620. Va ésser provincial de la seua relligió y proposat pera bisbe de Mallorca, va resistirse a acceptar el cárrech per humilitat. Les seues predicacions atreyen nombrós concurs desde llunyanes terres.

— (SEBASTIÁ). *Biog.* Canonge de la Seu de Palma, que va neixer a Pollença a l' any 1787, morint a Lluchmajor al de 1863. Era home molt volgut pêl seu saber, per les seues virtuts y pêl seu esperit de cari-

tat, que va mostrar a Felanitx quan els greus moments esdevinguts en aquella població a l' any 1844. Havía escrit algunes obres pietoses.

— Y GIBERT (JAUME). *Biog.* Vegis vol. II, pág. 844.

SERRÁ. m. *Ictiol.* Certa mena de peix.

SERRA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Manlleu. || —(LA). Plá d' hortes ab innombrables masíes a la vora del Francolí, al terme d' Alcover. || —(LA). Veinat del terme de Perafita. || —(LA). Barri del terme de Taradell. || —(LA). Barri del terme de Tavertet. || —(LA). Veinat del terme de la Torra de Claramunt. || —(LA). Caseriu de Vallvidrera, dist. munpal. de Sarriá. || —(TUCH DE LA). *Orog.* Puig de 2,465 met. d' altitut, entre 'l departament de l' Ariège y la Vall d' Arán, prov. de Lleida. || —COGULERA (COLL DE). A la comarca d' Olot, separant les valls de Plomers y de la Cogulera. || —DE BOSCH. A la comarca de Olot, abans d' arrivar a Sant Juliá del Mont. || —DE SOBANELL (LA). *Geog.* Caseriu del terme de Fontrubí. || —DEL BARÓ. Barriada del terme de Sentmanat. || —DE LES COMTESES. Lloch del terme de Centelles. || —D' EN DALMAU (LA). Veinat del terme de Santa Eularia de Ronçana. || —GRANADA (LA). Caseriu del terme de Santa Eularia de Ronçana.

SERRABADAL. *Geog.* Caseriu del terme d' Olost.

SERRA-BARONA (La). *Geog.* Vegis SERRA DEL BARÓ.

SERRABOU. *Geog.* Caseriu del terme de Tabèrnoles.

SERRADAL. *Geog.* Lloch del ajuntament de Seva.

SERRA-JORDIA. *Goog.* Veinat del dist. munpal. de Oristá.

SERRADET (El). *Geog.* Caseriu del terme de Sora.

SERRALET (El). *Geog.* Barri del dist. munpal. de Masquefa.

SERRALTA (Antoni). *Biog.* Noble mallorquí, regidor perpètuu de Palma, en quina ciutat va morir a l' any 1722. Va publicar un cant dedicat al gran mestre de Sant Joan a l' any 1660, y una relació de les festes de Mallorca quan el casament del rei En Carles II a l' any 1680.

— (MIQUEL). *Biog.* Jurisconsult y sacerdot mallorquí, canonge de la Seu de Palma y molt bon orador sagrat. Va morir a l' any 1718, havent publicat alguns dels seus sermons.

SERRALLONGA D' ABAIX. *Geog.* Veinat del terme d' Alpens. || —DE DALT. Veinat del terme d' Alpens.

SERRAMITJA. *Geog.* Caseriu de Santa Cicilia de Voltregá.

SERRANO Y MORALES (Joseph). *Biog.* Bibliòfil y escriptor valenciá contemporani, mort a les derreríes del sigle XIX. Era autor de la preuada obra: *Diccionario de los impresores de Valencia*, molt encomiada pêls intelligents. Va aplegar una bibioteca composta per catorze mil volums, sense comptar papers solts y documents d' importancia, llegats a l' ajuntament de Valencia a la seua mort. Era delegat regi de primera ensenyança, y pertanyía a les corporacions més significades de Valencia, entre elles al *Rat-Penat* y a l' Academia de Belles Arts, essent corresponent de les de l' Historia y de l' Espanyola. Els seus mèrits li van valdre la gran creu d' Alfons XII, ademés d' altres preuades distincions.

Joseph Serrano y Morales

SERRARRICA. *Geog.* Veinat del terme de Montanyola.

SERRASANS. *Geog.* Caseriu del terme de Sallent, prov. de Barcelona.

SERRASSECA. *Geog.* Veinat del dist. munpal. de Olván.

SERRAT (Climent). *Biog.* Relligiós contemporani de la Congregació de la Sagrada Familia. Va neixer a Gurb a l' any 1832, morint a Segovia a l' any 1906. Va ésser superior de les cases de Sant Domingo de la Calçada, Cervera, Gracia y Vich, y director de l'ordre, que va instituir baix la seua direcció convents a l'Africa Occidental, Xile, Argentina, Mèxich y als Estats Units d'América.

Climent Serrat

SERRAT (El). *Geog.* Caseriu del terme d' Alpens. || — (EL). Veinat del terme de La Nou || — (EL). Barri de les Masíes de Sant Pere de Torelló. || — DE COLLDETENES (EL). Veinat del terme de Sant Martí de Riudeperes. || —DE L' AUCATA (EL). Caseriu del dist. munpal. de l' Ametlla. || —DE LA BEGUDA (EL). Veinat del terme de Sant Vicents de Castellet. || —DEL GALL. Caseriu de La Baells. || —DEL GURRI. Barri de Bigues. || —Y TIQUET. Veinat del terme de Gayá.

SERRATOSA. *Geog.* Caseriu de les Masíes de Sant Hipòlit de Voltregá.

SERRES (Les). *Geog.* Veinat del terme de Sant Joan de Fábregues.

SERRETA. f. *Art. y of.* A les filatures, regla llarga de ferro dentat com les serres, ab moviment oscilant que atreu les fibres del llevador, desprenentles en forma de vel, absorbit pêl molinet del centinella.

SERRETA (La). *Geog.* Veinat del terme de Sant Martí Sarroca. || —(LA). Caseriu del dist. munpal. de Seva. || —(HOSTAL DE LA). Al camí d' Olot a Sant Joan de les Abadesses, a la vora de la vila de Riudaura, a 809 met. d' alt.

SERVERA (Bonaventura). *Biog.* Remarcable advocat y escriptor jurispèrit mallorquí, que vivia a les derreríes del sigle XVIII. Va ésser un dels fundadors del Colegi de Palma a l' any 1779.

— (FRANCESCH MARIÁN). *Biog.* Metge, escriptor y autor dramátich mallorquí, que va neixer a Sineu a l' any 1827. Havía assolit varis premis per les seues composicions poètiques, y desde 1845 a 1863 va produir alguns drames y noveles històriques.

— (RAIMÓN). *Biog.* Doctor en abdós drets, nadiu de Palma, que va morir a l' any 1759. Ademés d' una carta apologètica en defensa d' En Ramón Lull y de les seues doctrines, era autor d' una munió de discursos jurídichs que mostraven el seu domini de la ciencia del Dret.

SERVET (Miquel), (a) REVÈS. *Biog.* Metge, geògraf, astrònom, filosoph y teòlech. Nasqué en 1511 a Vilanova de Xixena, Comtat de Ribagorça, avui de la provincia d' Osca, per haverhi estat incorporada la dita vila en la divisió d' Espanya en provincies en 1835. Son pare era escrivá del reial monastir de Xixena y 's deia Antoni Servet y Ráfols, natural del Camp de Tarragona. Sa mare era infançona d' Aragó, Na Catarina Conesa y Aviñón (o Auñón), natural de Polinyino (Osca). Va estudiar llatí y humanitats en el reial monastir y després va passar a Saragoça y a Barcelona a estudiar llengües, grech, hebreu, etc., ont feu coneixença ab el sabi Quintana, conceller del jove Emperador Carles V. De Barcelona va passar a Tolosa, ont va estudiar el Dret y la Teología, y allí va anarlo a buscar En Quintana per quedársel com secretari y marxar junts cap a Italia, ont se trobava l' Emperador, a qual seguici va agregarse el jove Servet (1530). Al morir Quintana va separarse de la Cort imperial, dirigintse a Basilea y després a Strasburg. Va trovar allí dificultats pera publicar son primer llibre de crítica teològica, *De Trinitatis errori-*

bus, llibre en el qual ell venía a demostrar que la Trinitat no eren tres persones reals, sinó tres personificacions de tres aspectes de la Divinitat: en quan crea, en quan renova la vida y en quan inspira. Per fi va poguer publicarlo a Huguenau (Alsacia), a càn Setzer. Atacat durament pêls pastors de la Reforma, va dar un altre llibre a l' estampa titolat: *Dialogorum de Trinitate et de Justitia regni Christi*, que va produir una exacerbació tal en tots el reformats, que temé per la seua vida, car se demanava el seu extermini, y va refugiarse a França, entrant a Lyó. A Lyó va entrarhi ab el nom suposat de *Michel de Villeneuve*, estudiant, fill de Tudela, y va entrar com a corrector d' estil a casa del llibreter-editor Trechsel, el qui, prendat dels seus coneixements, li va encarregar la publicació de la *Geografía* de Tolomeu. Servet la va revisar, corretgir y anotar, posanthi un verdader tractat de geografía comparada y d'etnografía. Després d' estudiar la Medicina ab Sinforiá Champier, va publicarne l' elogi, y va anar a perfeccionarse en les ciencies mèdiques a Paris ab En Silvius y Farnel. Un cop doctorat, va fer anatomía ab En Vesale. Va donar lliçons d' anatomía, de matemátiques y d' astronomía. Fou metge de la Cort; més endevant va publicar un tractat de terapèutica, *De Syruporum Universa ratio*, en el qual proclamava que pera curar als malalts era precís no ferlos sofrir. En dit llibre ja desterrava les sangníes y prescrivia en son lloch els drastichs. Alguns metges de la facultat de París, a qui ell havía tractat d' *ases*, el varen delatar al Parlament, demanantli la pena d' ésser cremat per professar l' astrología judiciaria. No obstant, el Parlament, influit per alts personatges, el va absoldre (1538). Tement noves acusacions, se 'n va anar a exercir la medicina a Charlieu, ont va ésser molt estimat per les seues grans cures. Després se'n va tornar a Lyó, ont va publicar una edició de la *Biblia* anotada y una altra de la *Geografía* de Tolomeu ab més notes *in folio* y gravats. Trovant a monsenyor Paulmier, aquest se'l va emportar a Viena (Delfinat), d' ont era bisbe. Allí va publicar al cap d' anys (1553) l' obra *Cristianismi Restituir*, en que se remontava a l' esperit de l' Evangeli de Sant Joan. Allí és ont descriu la circulació de la sanch, no sols la petita, sino que clarament indica la gran. Per una delació anònima (d' En Calvin) va ésser processat, però monsenyor Paulmier va protegirli la fugida, donantli una forta suma. Va anar errant tres mesos, fins que al fí (14 Agost, 1553) va passar d' incògnit a Ginebra, ont, essent reconegut per Lafontaine, espía de Calvin, va agafarlo y posarlo pres. El Concell de Ginebra no volía condemnarlo, encar que Calvin volgués, però per fí aquest, després de ferli sofrir mil torments, va donar un verdader cop d' Estat contra els patricis lliberals, y en sense aquests va condemnarlo a ésser cremat viu a Champel, ab els seus llibres, el día 27 d' Octubre de 1553. Va fer una mort heroica, afrontant als seus butxins. Segons Gibbon, Michelet, C. Vogt, Reclus, Tollin, etc., fou un dels deu primers genis de l' Humanitat. Per ses teoríes filosòfiques neoplatòniques, personifica el Renaixement contra 'l Protestantisme.

SERVIR.

QUI SERVEIX, PAGA MEREIX. *Ref.* Suposa que 'l travall ha d' obtindre la deguda remuneració.

SESCLAR. v. a. Posar dogues a les botes. **Poner aros, enarcar.**

SES-FAGES (Coll de). *Orog.* A la comarca d' Olot, entre la serra del Guix y la montanya de Serra de Bosch.

SET-CIENCIES m. Qui parla de tot sense sapiguer res de res. **Sábelo todo.**

SETIAL. m. *Ter.* SITIAL, 2 y 3.

SEU. f. Dignitat d' autoritat eclesiástica. **Sede.**

SEUBÁ. f. *Ter.* BOSCH.

SEVER (Sant). *Biog.* Bisbe de Menorca, autor d'una encíclica escrita a l'any 418 fent avinent als fidels la conversió de cinchcents quaranta jueus per intercessió de Sant Esteva, quines reliquies foren portades llevors a l' illa menorquina. Alguns historiaires suposen que quan a l' any 423 entraren a Menorca els vándals va ésser mort o exilat al captiveri aquell bisbe, que molts refermen haver sigut el primer de Menorca.

Sant Sever
Bisbe de Menorca

SEYENT. m. SEIENT.

SI. adv.

SI MAI. mod. adv. *Si alguna vez.*

SI PER CAS. mod. adv. *Si acaso, si por acaso.*

SI RES MÉS NO. mod. adv. *Cuando menos, si no otra cosa.*

SI US PLAU. mod. adv. *Haga el favor de, tenga la bondad de.*

SI US PLAU PER FORÇA. mod. adv. *A la fuerza, quieras que no.*

SI AB TON SENYOR VOLS PARTIR PERES, ELL SE MENJARÁ LES MADURES Y TU LES VERDES. *Ref. Ni en burlas ni en veras, con tu señor partas peras.*

SI ETS MAÇA, FERIRÁS; SI ETS ENCLUSA, SOFRIRÁS. *Ref.* Vol dir que 'l fort s' imposa sempre. *Cuando yunque, sufre; cuando mazo, tunde.*

SI T' ENFITS, QUE T' ENFITS. *Ref. Hártate, comilón, con pausa y medida.*

SI VOL ÉSSER BEN SERVIT, FESTE TU METEIX EL LLIT. *Ref.* Que convé no refiarse dels serveis dels altres. *A lo tuyo, tú, ó si quieres ser bien servido, sírvate á ti mismo.*

SI VOLS FER CASA, ELS COMPTES REPASSA. *Ref. Paga lo que debes y sabrás lo que tienes.*

SIBILA DE FORCIÁ. *Biog.* Vegis vol. II, pág. 854.

Estatua jayent de Sibila de Forciá, quarta esposa d'En Pere IV d' Aragó, *el Ceremoniós* (Museu de Santa Ágata).

SIBILÍTICH, CA. adj. Lo pertanyent a la sibila. **Sibilítico.**

SIBINA. n. p. f. **Sabina.**

SICALÍPTICH, CA. adj. Mancat de decencia, escandalós, luxuriós. **Indecente, escandaloso, lujurioso.**

SICARS (Narcis). *Biog.* Remarcable jurisconsult catalá, mort a Barcelona a l' any de 1877. Va pertányer a la carrera judicial, havent prestat eminents serveis a Murcia, a Girona y a Barcelona, d' ont era jutge del districte de Sant Pere al temps del còlera de 1854, havent posat llavors de relleu els seus humanitaris sentiments, y assolint com a recompensa merescuda el cárrech de magistrat de l' Audiencia.

Narcis Sicars

SIDERA. *Geog.* Vegis CIRERA, provincia de Girona.

SIENÓS, A. adj. Tirant a color de terra de Siena.

SIGNADOR, A. adj. *Ant.* SENYALADOR.

SIGNIFICANÇA. fr. SIGNIFICACIÓ.

SIGUT. p. p. del verb ÉSSER. **Sido.**

SILA. n. p. f. Cicilia. **Cecilia.** || CILA.

SILETA. n. p. f. dim. de Sila. **Cecilita, Cecililla, Cecilica.** || CILETA.

SILURIÁ, NA. adj. *Geol.* SILÚRICH,

SILÚRICH, CA. adj. *Geol.* Sistema de roques constitutives d' un terreny entre 'ls anomenats devoniá y cambriá, inferior al primer y més modern que 'l segón. **Silúrico.**

SILVESTRE (Denís). *Biog.* Poeta popular de les germanies de Mallorca, al sigle XVI, que esmenta En Quadrado, y que va escriure composicions movent a la revolta, per quin motiu va ésser perseguit.

SIMIESCH, CA. adj. Lo qu' és propi dels micos.

SIMIÓS, A. adj. SIMIESCH.

SIMÓ (Gabriel). *Biog.* Jurispèrit dels de major nomenada del seu temps. Era nadiu de Mur y va morir a l' any 1697. El rei En Felip IV va nomenarlo auditor de guerra del terci d' infantería de Milá, y En Carles II va concedirli l' auditoría de guerra de Menorca y dels seus castells, y a l' any 1677 la plaça de oidor de l' Audiencia de Mallorca. Se serven d' ell correctes discursos de materia legal.

— (TOMÁS). *Biog.* Provincial dels relligiosos minims de Mallorca al any 1659, que va morir a Palma al any 1673. Havía escrit una obra relligiosa en vers castellá.

SINA. f. *Ter.* **Seno.** || SÍ.

SINCRÔNICH, CA. adj. Se diu de les coses esdevingudes al meteix temps en llochs diferents. **Sincrónico.**

SINCRONISME. m. Circumstancia de esdevenir al meteix temps dues o més coses. || *Geol.* Contemporanitat d'efectes produits per diferentes causes d'acció alterna o coincident als periodes geològichs. **Sincronismo.**

SINGLOTAR. v. a. Plorant. **Sollozar.**

SINIGRECH. m. *Bot.* SINICRECH. **Llegúm. Alholva, fenogreco.**

SIQUIER (Lleonart). *Biog.* Advocat y escriptor contemporani; doctor en jurisprudencia y membre de corporacions doctes. Va colaborar en moltes publicacions mallorquines, de quina illa era nadiu, y madrilenyes, y havía publicat remarcables obres professionals entre elles una impresa al any 1857 ab el títol de *Unidad y extensión de la jurisprudencia.*

SIS.

SÍSMICH, CA. adj. **Sísmico.**

MOVIMENT SÍSMICH. Terratremol. *Terremoto.*

SISÓ, SISONET. n. p. dim. de Narcís. **Narcisito.**

SISTEMÁTICH, CA. adj. Que segueix un sistema. || Que procedeix per principis fixos en els seus escrits, en les seues opinions o be al seu mètode de vida. **Sistemático.**

SISTEMATISAR. v. a. Reduir a sistema. **Sistematizar.**

SITGES (Guillem). *Biog.* Bisbe catalá y relligiós de Sant Francesch de Barcelona. Envers l' any 1330, el papa Joan XXII va comissionarlo pera que vegés al patriarca dels jacobites Marsoviá, y procurés convencel, pera que s' acabés el cisma que per ses idees s'imposava.

SITJAR (Pere). *Biog.* Mercenari mallorquí calificat de gran teòlech y excelent jurisconsult pêl cronista Mut. Va combatre la doctrina dels arbitristes a Valladolit devant dels reis Catòlichs. Vivía a les derreríes del sigle XV. Va ésser catedrátich de teología a Lyó y a la universitat de Barcelona, y va escriure de historia y de relligió.

SITJES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Montclar.

SIVIRA. f. SIVERA.

SIXT. m. n. p. SIXTO.

SIXTÍ, NA. adj. S' apropia als monuments o a les obres relacionades ab els pontificats dels papes anomenats Sixt.

SOBALS. *Geog.* Barri del terme de Pontons.

SOBIRANS (Coll de). *Orog.* Coll a 1,275 metres d' altitut a llevant de Cerdanyola, Bergadá, prov. de Barcelona.

SOBREGRAU. *Geog.* Caseriu del terme de Gallifa.

SOBRENTÈS, A. p. p. del verb SOBRENTENDRE. **Sobrentendido.**

SOBREPUIG. m. Excés, abundor d' alguna cosa. **Abundancia.**

SOBREPUIG. *Geog.* Veinat del terme de Sant Martí Sescorts.

SOBRERAMENT. adv. De sobres. **Sobradamente.**

SOBRERROCA. *Geog.* Caseriu del terme de Santa María de Besora.

SOBRES. f. pl. Sobra, restos. SOBRER.

SOBRES. adv. *Ter.* A MÉS DE. **Además de.**

SOBRESSEIR. v. a. **Sobreseer.**

SOBRESSORTIR. v. a. Distingirse en alguna acció. **Sobresalir.**

SOBRETERRÈ, NA. adj. **Superterráqueo.**

SOBRISCENT. m. **Rebosadero.**

SOBTE. adv. SOPTE.

SOCARRIM.

FER PUDOR DE SOCARRIM. fr. Fer pudor de socarrarse alguna cosa. *Oler á chamusquina.*

SOCIABILITAT. f. Qualitat de lo qu' es sociable. **Sociabilidad.**

SOCIALISME. m. Nom genèrich que s' aplica a totes les doctrines que tenen per obgecte la transformació de les bases de la societat actual per altres de més justes y equitatives. **Socialismo.**

SOCIALISTA. m. y f. Qui es partidari del socialisme. **Socialista.** || adj. Lo que pertany o 's refereix al socialisme. **Socialista.**

SOCIALMENT. adv. m. Segons els principis o les regles socials. **Socialmente.**

SOCIOLOGÍA. f. Ciencia que té per obgecte l'estudi de les qüestions socials. **Sociología.**

SOCIÒLEGH, GA. adj. Qui 's dedica al estudi de la sociología. **Sociólogo.**

SOCIAS (Gaietá). *Biog.* Economista y escriptor mallorquí contemporani, nadiu de Palma de Mallorca que va pertanyer a les societats econòmiques de Madrit y de Palma a mitjans del sigle XIX. Era bon escriptor y va ésser secretari del rei, escrivá de marina y notari molt prestigiós. Al diari *El Balear*, havía publicat fonamentals articles defensant els interessos de Mallorca, y ademés d' altres obres, era seua una erudita historia dels reis de Mallorca, estampada al any 1852.

— (JOAN). *Biog.* Doctor en abdós drets, oidor de l' Audiencia de Mallorca al any 1691, mort al de 1703, y autor de remarcables travalls jurídichs.

— (MIQUEL). *Biog.* Poeta místich y relligiós jesuita, que va neixer a Campanet, Mallorca. Era catedrátich de teología al any 1645, y al certamen de 1625 en lloor de la Beata Catarina Tomás, va guanyar el primer y el segón premi pêls *epigrames* y pêls *sáfichs.*

— (MIQUEL). *Biog.* Moralista y relligiós cartoixá nadiu de Palma, mort al any 1760. Havia escrita una obra que 'ls seus biografs, esmenten com la mellor relativa a moral redactada a son temps.

SOCIATS. *Geog.* Veinat del terme de Sant Mateu de Bages.

SOCÓS (María del). n. p. **María del Socorro.** Vegis MARÍA DE CERVELLÓ.

SOFERRE. v. a. *Ant.* Sufrir.

SOFRENAR. v. a. SACCEJAR.

SOFRIDOR, A. adj. Qui sofreix. **Sufridor.**

SOGUES DE LA PEDROSA. *Geog.* Veinat del terme de Sant Martí Sarroca.

SOJORN. m. SEJORN.

SOLÁ (Agna). *Biog.* Actriu catalana, que al any 1863, va entrar com a primera dama a la companyía del teatre del Odeón, y va estrenar moltes de les primeres produccions d'En Soler, d'En Vidal y del Arnau. S'havía fet el seu nom ben popular als començos del Teatre Catalá. Va morir al any 1904.

SOLÁ (El). *Geog.* Caseriu del terme de Vilatorta. || — DE LA VALL. Veinat del terme d'Oristá.

SOLALLONCH. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Sora.

SOLANA (La). *Geog.* Veinat de Sant Bartomeu del Grau. || — (LA). Caseriu del terme de Frontanyá.

SOLANELLES. *Geog.* Barriada de Capolat. || — Veinat de Prats del Rei.

SOLANES. *Geog.* Caseriu de La Llacuna.

SOLANS (Els). *Geog.* Veinat de Sant Bartomeu del Grau.

SOLÁ SEGALÉS (El). *Geog.* Barri del terme de Oristá.

SOLD. m. *Ant. num.* Sou. **Sueldo.**

SOLDADALLA. f. Soldadesca.

SOLDEVILA. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Mateu de Bages.

SOLÉ. *Geog.* Veinat de Santa María de Miralles.

SOLEMNIÓS, A. adj. Ab solemnitat. **Solemniosamente.**

SOLER (Francesch). *Biog.* Escriptor y filosoph menorquí, que va neixer a Maó al any 1808, morinthi al 1846. Va cursar els seus estudis de dret a l'universitat de Palma, els de filosofía a Madrit y els de mecánica a París. Estudiós y observador va deixar manuscrits vuit volums de valioses obres, la major part d'elles escrites en francès que mostren la seua clara intelligencia.

— (JOSEPH). *Biog.* Agricultor menorquí, entusiasta conreuador de la sericicultura, a mitjans del sigle XIX. Va publicar un tractat en catalá titolat *Cucas de seda*, tractant del foment d'aquella indnstria rural.

— (JULI). *Biog.* Matemátich, excursionista y home de grans iniciatives, que va neixer a Menorca al any 1812. Va endreçarse als Estats Units pera estudiar les institucions nort-americanes, y al retornar a sa patria al any 1845 va crear la primera companyía marítima de vapors pera comunicar ab el continent, va fundar algunes explotacions industrials, y va dirigir els travalls agricols y els experiments agraris d'una subdelegació del Institut de Sant Isidre. Les seues nombroses obres, en castellá y en anglès, són mostra dels molts coneixements que atresorava.

Joan Soler y Gavarrell

— CATARINEU (ENRICH). *Biog.* Actor lírich catalá, que tenia una bona veu de bariton. Va estrenar la sarçuela d'En Clavé *L'aplech del Remei*, y estava molt acertat en *El Valle de Andorra*. Havia travallat al Odeón, fins a instituirshi el Teatre Catalá.

— Y GAVARRELL (JOAN). *Biog.* Distingit advocat barceloní de mitjans del sigle XIX, gran autoritat en les qüestions de carácter mercantil y industrial. Escrigué alguns follets sobre materia jurídica de la seua especialitat.

SOLER. *Geog.* Caseriu del terme d'Alpens. || Veinat de Sant Joan de Fábregues. || — (EL). Barri del terme de Calonge. || — DE CABRIANES (EL). *Geog.* Veinat del terme de Sallent, prov. de Barcelona. || — DE L'ESPINA. *Geog.* Veinat del terme de Balenyá. || — DEL RIERA (EL). *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Oristá. || — DE LLOBERES (EL). *Geog.* Barriada de Gayá. || — DE TERRADES (EL). *Geog.* Caseriu del terme de Moyá.

SOLERNOU (El). *Geog.* Veinat d'Avinyó.

SOLEYA (La). *Geog.* Caseriu de Castellar d'En Huch.

SOLICRUP. *Geog.* Veinat del terme de Vilanova y Geltrú.

SOLIDARISAR. v. a. Ferse solidari d'alguna cosa. Aplegar als qui tinguin la meteixa opinió, o responguin a una meteixa idea o aspiració determinada.

SOLIU, VA. adj. SOLITARI. || Lloch ont hi toca molt el sol. **Resolano.**

SOLIVELLAS (Antoni). *Biog.* Metge mallorquí que vivia al sigle XVII, quins coneixements profons elogía en sa «Historia de Mallorca,» el cronista Alemany. Va ésser metge d'En Joan d'Austria, y l'any 1652, encarregat de la inspecció d'epidemies a l'illa escrivintne una llarga y fonamentada memoria.

— (PERE). *Biog.* Escriptor y retòrich mallorquí, que vivía a mitjans del sigle XVII. Al any 1646 va escriure una comedia *Jardin de la Elocuencia*, representada a l'iglesia de la companyía de Jesús a Palma, a quina relligió pertanyia.

SOLIVERET (Jaume). *Biog.* Historiador de l'ordre d'observants de Mallorca, de quina n'era relligiós. Va neixer a Alcudia al any 1687, morint a Palma al 1775. Va escriure unes *Taules cronològiques*, de la seua ordre a l'illa.

SOLL, A. adj. Animal que havent de tindre banyes, no 'n té. **Mocho, a.**

SOLLEVAR. v. a. **Solevar, solevantar.**

SOMBREJAT. m. Al teixit se sobrentèn pera designar la sombra progectada de clar a fosch en un lligament, fent per manera que no quedin fils o passades pera teixir.

SOMICAR. v. a. **Lloriquear.**

SOMMIER. m. *Veu francesa.* Aparell de filferre, ab molles o sense, pera geure tou. **Colchón de muelles.**

SOMNIAR.

SOMNIAR TRUITES. fr. *Fam.* Ferse ilusions impossibles de realisar. *Hacer castillos en el aire.*

SOMNIEJAR. v. a. SOMIAR.

SOMNIÓS, A. adj. SOMNOLENT.

SOMORT, A. adj. **Mortecino, amortecido.** || **Ténue, apagado.**

SÒN.

TREURE LA SÒN DE LES ORELLES. fr. *Fam.* Serenar, desvetllar. *Espavilar.*

SÓN. Temps del verb ÉSSER.

PER SI SÓN VERDES O SI SÓN MADURES. fr. *verb. Por si están ó no fritas.*

TRETZE SÓN TRETZE. fr. *verb. Tijeretas han de ser, seguir en sus trece, erre que erre ¡ya escampa!*

SÓN VUITS Y NOUS Y CARTES QUE NO LLIGUEN. fr. *verb. Son cuentos de vieja.*

AIXÒ SÓN ESCUSES DE MAL PAGADOR. fr. *verb. Achaques al odre, que sabe á la pez; achaques al viernes, por no le ayunar.*

AIXÒ SÓN FIGUES D'ALTRE PANER. fr. *Verb. Esa es harina de otro costal, ese es otro cantar.*

AIXÒ SON GENITS. fr. *Verb. Eso va en caracteres.*

SONORITAT. f. Condicions de sonora que té una cosa. **Sonoridad.**

SOPERBIÓS, A. adj. Que té soperbia.

SOPLIMAR. v. a. **Sollamar.**

SOPORÍFICH, CA. adj. SOPORÍFER.

SOPTADAMENT. adv. m. De sobte. Súbitamente.

SORÁ (Joan). *Biog.* Matemátich y economista que va neixer a Palma l'any 1788, morinthi al 1855. Va ésser regidor y diputat provincial de Palma, y l'any 1833, va dirigir les obres del Port d'aquella ciutat. Al any 1836 era catedrátich d'economía política al Institut balear. Era autor d'obres cientifiques.

— (SALVADOR). *Biog.* Químich distingit, nadiu de Palma, y viscònsul de Dinamarca en aquella ciutat ont va morir l'any 1844. Havía publicat algunes obres de vinicultura y d'aprofitament de productes agrícols.

SORBA. *Geog.* Caseriu del terme de Montmajor.

SORMIT, DA. adj. SORNAGUER.

SOROLLÓS, A. adj. Lo que fa soroll. Ruidoso.

SOROLLOSAMENT. adv. m. D'una manera sorollosa. Ruidosamente.

SORRIBES. *Geog.* Caseriu del terme de Masíes de Sant Hipòlit de Voltregá.

SORRUT, DA. adj. SURRUT. Uraño.

SORTADAMENT. adv. m. Afortunadamente.

SORTIR.

SORTIR AB UN CIRI TRENCAT. fr. *Verb. Salir con una pata de gallo, con un pié de banco*

SORTIR DE TRASCANTÓ. *Mod. verb. Coger de sorpresa.*

SORTIR DEL NO RÈS. *Mod. verb. Salir de la nada.*

SORTIRSE DE POLLAGUERA. *Mod. verb. Salir de quicio.*

SORTIRSE O EIXIRSE DE FOGÓ. *Mod. verb. Desbocarse.*

SORTS. *Geog.* Caseriu del terme de Seva.

SOSLLEVAR. v. a. SOLLEVAR.

SOSMOGUT, DA. adj. SOMOGUT.

SOSTREMORT. m. Desván.

SOT DE CONILLÓ (El). *Geog.* Caseriu del terme de Bigues.

SOTA.

¡SOTA! fr. *adv. ¡Allá va! ¡Allá va eso!*

SOTA COBERT. *Bajo techado.*

SOTA LA BARBA, S' HI CRÍA LA BONA INFANTA. *Ref. Bien parece la moza lozana cabe la barba cana.*

SOTAL. m. SOT.

SOTALADA. f. CLOTARADA.

SOTARRIBES. *Geog.* Veinat del terme de Sant Pere de Ribes.

SOTERES. *Geog.* Veinat de Martorell.

SOTJAR. v. a. Atisbar, acechar.

SOTJOGAR. v. a. SUBJUGAR.

SOVINTEJAR. v. n. Succeir sovint algún fet o alguna cosa. Menudear.

SOVINTMENT adv. m. Molt sovint. ab freqüencia. Frecuentemente.

SUARICH. adv. t. *Ter.* Ara fa molt poch. Ahora mismo.

SUAU (Pere Joan). *Biog.* Doctor en abdós drets y ciutadá militar mallorquí, per privilegi reial de 1709. Era un dels jurisconsults de Palma de més arrelat renòm a son temps y autor de una munió de obres jurídiques.

SUBCONSCIENT, A. adj. Que gaire bé és conscient.

SUBÍ, NA. adj. *Ant.* SUPÍ.

SUBIÁ (Puig). *Orog.* Cim de la comarca d'Olot, derrera la Roca Negra, a la montanya de Les Escories, ont s'obra a l'altura de 640, el cráter principal de aquell mont.

SUBIRÁ, NA. adj. SOBIRÁ.

SUBIRANA (La). *Geog.* Veinat del terme de Cabrils, a la prov. de Barcelona.

SUBIRANES. *Geog.* Caseriu del terme de Tavertet.

SUBIRANS. *Geog.* Veinat del dist. de Arenys de Munt.

SUBIRATS. *Geog.* Caseriu del terme de La Quart.

SUBJACENT, A. adj. Que subjau o está agegut dessota. Subyacente.

SUBJECTIVITAT. f. Condició de lo que está subgecte.

SUB-RATLLAR. v. a. SUBRALLAR.

SUBRATLLAT, DA. adj. Subrayado.

SUBTILÍSSIM, A. adj. sup. SUTILISSIM.

SUCH.

NO TINDRE SUCH NI MUCH. fr. *Met.* Se diu d'una cosa que no té cap importancia. *No tener meollo.*

SUD. m. Un dels quatre punts cardinals. Sur, mediodía.

SUGESTIU, VA. adj. Lo que sugereix o indueix en sugestió. Sugestivo.

SULFATADA. f. Acte y efecte de sulfatar. Sulfatadura.

SULFATAMENT. m. SULFATADA.

SULFATAR. v. a. Asperjar les plantes ab sulfat de coure pera preservarles de qualque malura. Sulfatar.

SULFATAT, DA. p. p. de sulfatar. Sulfatado.

SULROCA. *Geog.* Caseriu del terme de Tavertet.

SUMANDA. f. SUMANTA.

SUMÉ. m. *Ter.* ASE.

SUMICAR. v. a. *Ter.* FER EL PLORICÓ.

SUNYER (El). *Geog.* Caseriu del terme de Castelladral.

SUNYER D'ABAIX (El). *Geog.* Veinat del terme de Tavertet.

SUNYER DE DALT (El). *Geog.* Veinat del terme de Tavertet.

SUÑER (Joan). *Biog.* Representant dels jurats de Ibiça, pera exposar al rei En Carles II, la situació y agravis esdevinguts a la illa, per el procedir de la cort. Va complir ab patriotisme la seua missió, publicant l'any 1690 un ben escrit *Memorial.* Era vicari de la iglesia d'Ibiça.

SUORÓS, A. adj. Sudoroso.

SUPERIORISACIÓ. f. SUPERIORITAT.

SUPERPRODUCCIÓ. f. Excés de producció.

SUPERSENSIBLE. adj. Sensible ab excés.

SUPERVIVENÇA. f. SUPERVIVENCIA.

SUPLEMENTARI, A. adj. Lo que supleix a alguna cosa. Suplementario.

SUPORT. m. *Art. y of.* Tota peça destinada a sostindre quelcom als aparells pera les filatures y teixits.

SUREDA (Alexandre). *Biog.* Pintor mallorquí fill d'En Bartomeu d'aquest cognòm, y un dels que més travallaren als començos del sigle XIX pera el deixondiment del seu art a Palma de Mallorca.

— (CARLOTA). *Biog.* Germana del anterior y com ell pintora, que va conreuar la especialitat de paisatge y flors, havent assolit en exposicions, merescudes recompenses.

— (JOAN). *Biog.* Militar y poeta mallorquí, que va neixer l'any 1559. Va servir al exèrcit d'En Felip II, fins a la conquesta de Lisboa, a les guerres de Portugal. Al any 1626 va publicar un sonet encomiant la obra d'En Rocaberti *Dels fets memorables.*

— (JOAN JACOND). *Biog.* Religiós agustiniá mallorquí, molt entès en retòrica, mort a Palma l'any 1796 Va escriure apart d'altres obres, un Diccionari mallorquí, castellá y llatí, que no va publicarse, encara que 's procurava ferho als començos del si-

gle XIX la societat mallorquina d' Amichs del país, impedintho potser l' estat de lluita de la nació.

— (JULIA). *Biog.* Filla d' En Bartomeu y germana d' En Alexandre y de Na Carlota. Va dedicarse ab èxit al dibuix y a la miniatura.

— (PAU). *Biog.* Antiquari y paleograf molt laboriós, que va neixer a Artá l' any 1781, morint a Palma al any 1850. Era ademés jurisconsult remarcable.

— (PERE MIQUEL). *Biog.* Jurisconsult mallorquí del sigle XVIII, autor de alguns discursos de materia legal, que mostren els seus coneixements de dret foral.

— DE SANT MARTÍ (DOMINGO). *Biog.* Rector de la Universitat de Palma pêls anys de 1683, canonge de la Sèu, y famós llatinista. Va morir al any 1723, deixant entre altres escrits, la *Historia genealógica de la familia Sureda*, els *Estatuts y constitucions de la Universitat de Palma*, y algunes pastorals publicades al temps en quin com a vicari general, va governar el bisbat de Mallorca.

— VALERO (AGUSTÍ). *Biog.* Cavaller mallorquí, competent en la musica, molt ilustrat, y bon poeta en llengua mallorquina, que va morir a Palma, al any 1759.

SURELL (El). *Geog.* Caseriu del terme de Tona.

SUSÁ, NA. adj. *Ant.* De dalt, de demunt. || SUBIRÁ.

SUTSE. f. SUTGE.

SUTSERA. f. BRUTICIA.

TABÁ. m. Insecte. Tábano.

TABACH (planta de). Vegis vol. III, pág. 1.

Planta de tabach

TABÈRNOLES. *Geog.* Vegis volúm III, pág. 2.

TABAL. adj. *Fig.* Persona poch judiciosa o molt xerraire. **Tolondrón.**

TACA.

TINDRE ALGUNA COSA A TREURE TAQUES. fr. *Fam. met.* Tindrela a la casa d' empenyos. *Tenerla empeñada.*

TACO. m. *Art. y of.* Al teler mecánich, troç de cuiro de forma especial, que per medi d' un tirataco lligat a la maneta y guiat per una o dues agulles, dona impuls a la llençadora fentla anar de l' una a l' altra banda.

Segell de Tabèrnoles

TACÓ. m. A la roba o al vestit. REMENDO, PEDÁÇ. **Remiendo en la ropa.**

TAFANER, A. adj. Qui tafaneja. **Curioso.**

TAFAREJAR. v. a. **Espantar. Asustar.**

TAFAREJAT, DA. adj. **Espantat. Asustado.**

TAFETÁ. m. Encenall, floch de fuster. **Viruta, acepilladura.** || *Art. y of.* Es el lligament del teixit que els autors tècnichs, consideren el primer dels procediments d' aquesta mena, tinguts per fonamentals.

TAL.

TAL FARÁS, TAL TROVARÁS. *Ref. Haces mal, espera otro mal*, o *donde las dan las toman.*

TAL HI VA QUI NO S' HO CREU. *Ref. Nadie diga de esta agua no beberé.*

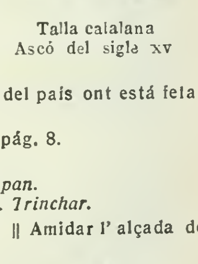
TALAYA (La). *Geog.* Veinat del terme de Gelida.

TALAYARSE. v. r. *Ter.* ADONARSE.

TALENTUT, DA. adj. **Talentudo.**

TALEYA. f. TASCA.

TALTAVULL (Joan). *Biog.* Filosoph y moralista, que va neixer a Ciutadella de Menorca, l' any 1790. Era advocat, catedrátich de retòrica a Osca, y va ésser canonge de Valencia al any 1853, y sis anys més tart de Ciutadella. Era bon orador sagrat, havent publicat algún dels seus sermons, y entre les seues obres va escriure una historia del rei Ferrán VII, intitolantla *Vida de Eduardo Will Chester.*

Talla catalana
Ascó del sigle XV

TALÚS. m. Inclinació del parament d' una paret, d' un terreny, etc. **Talud.**

TALLA. f. Obra d' escultura, de relleu, que reflexa l' estil d' època y el gust del país ont está feta. **Talla.**

TALLANTÓ. Vegis vol. III, pág. 8.

TALLAR.

TALLAR PÁ A TAULA. *Partir pan.*

TALLAR LA VIANDA A TAULA. *Trinchar.*

TALLAR. Esculpir. **Tallar.** || Amidar l' alçada de una persona. **Tallar.**

TALLAR CAPOT. No esperar a taula. *Dar capote.*

TALLER DEL FERROCARRIL. *Geog.* Barri del terme de Sarriá.

TALLÓ (El). *Geog.* Veinat del terme d' Argensola. || *Orog.* Cimall de La Garrotxa.

TALLUQUEJAR. v. a. *Ter.* Fer talls, y més particularment a les soques dels arbres.

A, brot de tamariu

TAMARELL. m. *Bot.* **Tamarindo.**

TAMARIU. *Bot.* Vegis volúm III, pág. 8.

TAMARIT (Lluis). *Biog.* Polítich catalá, que fruía molt concepte a les derreríes del sigle XVI. Pertanyía al braç militar de la Diputació de Catalunya, y al bieni

de 1596-99, va èsser individuu de la Diputació del General.

TAMBOLEJARSE. v. r. TAMBALAJARSE.

TAMBORET. m. Quan és alt pera sèurehi. **Taburete, banquillo, camoncillo.** || Quan és baix pera posarhi els peus. **Escañuelo.**

Lluis de Tamarit

TAMBORET. *Nàut.* Vegis volúm III, pág. 10.

TAMBORÍ (El). *Geog.* Caseriu del terme de Folgaroles.

TAMPANELL. m. Envá. **Tabique.**

TAN.

TAN BÒ, TAN BÒ, VOL DIR TABAL. *Ref. Haceos miel, y comeros han moscas.*

TANACET. m. *Bot.* Planta de la familia de les compostes, semblant a la camamilla. S' usa en medicina, empleantla contra les malalties produides pêls cuchs. **Tanaceto.**

TANCA. f. La qu' está formada de pals, arbres, espines, etc. **Vallado, valla, varaseto, seto.** || m. La de moneder, sach de má, lligacama, etc. **Abrazadera, manecilla, cerrador.**

T

T, Tamboret (marina)

TANCAR.

TANCAR DE COP. *Mod. verb.* Deixar sense contesta. *No tener quite ó vuelta de hoja.*

EL DARRER TANCA LA PORTA. fr. *Verb. Sarna para el postrero.*

TANETA. f. n. p. dim. de Tana. **Cayetanita.**

TANT.

TANT BON PUNT. adv. *Así que, tan pronto como.*

TANT COM. fr. adv. *Mientras.*

TANTES, TANT LI FA. adv. *Lo mismo da, lo mismo tiene.*

TANT M' ESTIMO. adv. *Lo mismo me dá.*

TANT METEIX. adv. *Conque, al fin...*

TANT PER TANT. Cambiar. *Taz á taz.*

TANT SE ME 'N DONA. adv. *Poco me importa.*

TANT SE VAL. adv. *Será mejor, es igual, tanto monta.*

TANT PER HOM O PER HOME. adv. *Tanto para cada uno, tanto por barba.*

¡TANT SE VALDRÍA! adv. *¡No faltaba más!*

TANT SÍ COM NO; TANT SI VOLS COM SI NO VOLS. adv. *Quiera que no; de haldas ó de mangas.*

TANT COM NE PLOU, EL VENT N' AIXUGA. *Ref. Los dineros del sacristán, cantando se vienen, cantando se van.*

TANT COM TINDRÁS ARDITS, TINDRÁS AMICHS; ACABATS ELS ARDITS, ADEU AMICHS. *Ref. Cuando tenia dinero, me llamaban don Tomás; ahora que no lo tengo, me llaman Tomás, no más.*

TANT GRATA LA CABRA, QUE VÉ QUE MAL JAU. *Ref. Muchas veces el que escarba, lo que no quería halla;* o *escarbó el gallo, y descubrió el cuchillo.*

TANT VA 'L CANTI AL POU, QUE VÉ QUE HI DEIXA L' ANSA. *Ref. Cantarillo que muchas veces va á la fuente, ó deja el asa ó la frente.*

TANYAR. v. n. Brotar. **Retoñar, brotar.**

TAONES. m. *Ter.* BENEIT.

TAP.

TROVAR TAPS EN TOT. fr. *Fam.* Trovar un defecte en tot. *Encontrar siempre peros* o *encontrar un pero en todo.*

TAPALL. m. *Ter.* COBRELLIT.

TAPA-BRUTS. fr. *Fam* Roba o acció que serveix pera dissimular descuits, defectes o incorreccions.

TAPET. m. *Art. y of.* Ferro de curta dimensió y roscat que s' emplea a la composició dels dibuixos de les máquines de teixir anomenades de taps, o de *Semi Jacquard.*

TAPETA DEL ESCARBAT. *Art. y of.* Peça de ferro colat ab dos bargons, que per medi d' un cargol se subgecta el escarbat als telers, y passa pêls traus de la bancada.

TAPIOLS. m. pl. *Ter.* Tapets. **Taponcitos.**

TARABAU. *Geog.* Caseriu del terme de Balenyá.

TARARSE. v. r. **Averiarse, macarse.**

TARGARONA. *Geog.* Veinat del terme de les Masies de Sant Pere de Torelló.

TARIT-TAROT. m. TARAMBANA.

TARLÁ. m. Ninot de palla o de manyochs de roba que 's fá per Carnestoltes. **Pelele.** || *Fig.* Persona inútil, de poca solta. || BORINOT.

TARÓ, NA. adj. Bondadós, poch espavilat **Bondadoso, tontuelo.**

TARONGERS (Els). *Geog.* Caseriu del terme de Gelida.

TARONJÍ Y CORTÈS. *Biog.* Distingit poeta y prebere mallorquí, mort l' any 1890. Molt jove encara, era un dels redactors més constants de la remarcable *Revista Balear* a l' any 1875, havent publicat també a *La Renaixença* per aquells temps molt bones poesíes. Entusiasta pêl desvetllament de la llengua catalana, va ésser un dels seus conreuadors ferms. Havía assolit premis en alguns certamens literaris, y entre les seues obres, cal esmentar un abundós volúm de poesíes que va publicarse ab el títol de *Lo trobador mallorquí.*

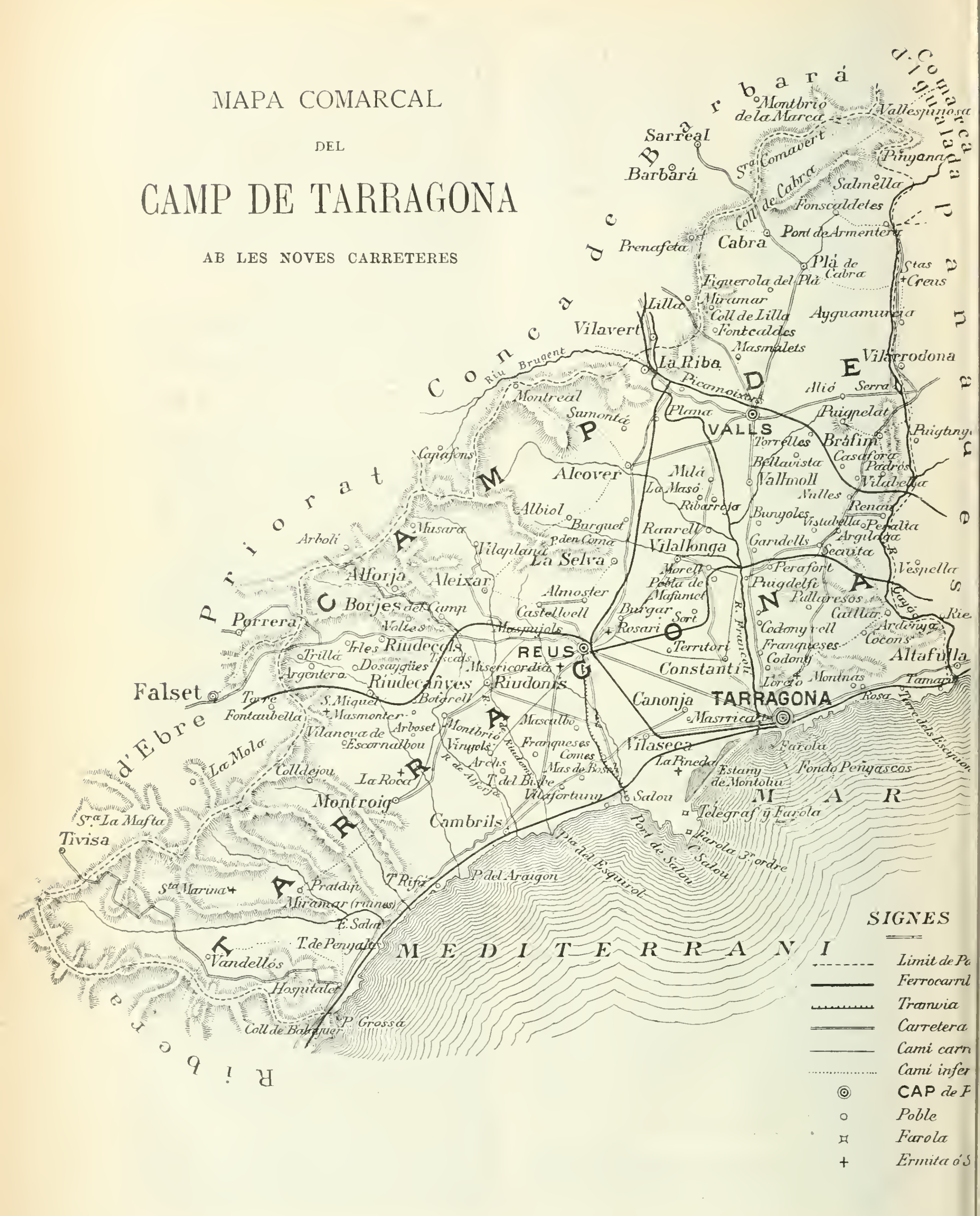

Joseph Taronji y Cortès

TAROT. m. *Ter.* Barret de copa. **Chistera.** || Boca de porró, de canti, etc. **Boca.**

TAROT-LIROT. m. fr. Persona poch sentada de seny, persona poch formal. **Tararirá.** || TARAMBANA.

TARRAGONA. *Hist.* Aquesta ciutat, de molt antiga fundació, va ésser subjugada per Aníbal 238 anys abans de Jesucrist, duent a la seua expedició a Italia, gent d' aquella regió. Els romans, se n' ampararen pochs anys després, enlairantla a colonia y sèu dels governadors de la Espanya Citerior, que va pendre el nom de Tarragonina, quan la divisió feta per August. Durant aquella època va ésser enriquida ab remarcables monuments com ho eren el Capitoli o *Ars*, bastit a la banda més alta de la població, al punt ont hi ha ara el palau del arquebisbe, varis temples, el *Forum*, el Circh, Anfiteatre, banys, aqueductes, la torre anomenada dels Escipions, etc. Al temps de Constantí, va començar la decadencia de Tarragona. Al establirshi els goths, va conservar la seua condició de capital de provincia, cambiant llavors el seu nom de *Tarraco* pêl de *Tarracona.* Els alarbs van dominarla al any 713, perdent llavors lo que de la seua passada importancia li restava. Va conquerirla el comte Ramón Berenguer III de Barcelona, reconstruintla el bisbe Sant Oleguer, envers l' any 1120. Seguint la causa catalana, va ésser sotmesa pêl rei Joan II al any 1462 després de sagnanta lluita y a la guerra dels Segadors, les tropes d' En Felip IV, s'hi establiren al any 1640 sense donar temps a que secundés la ciutat el moviment començat a Barcelona. Durant la guerra de Successió va restar fidel al arxiduch En Carles. Quan la lluita ab les tropes del primer Bonapart, va sostindre ab he-

MAPA COMARCAL
DEL
CAMP DE TARRAGONA
AB LES NOVES CARRETERES
Conca de Barbará
Comarca d'Igualada
Panadés
Priorat
Ribera d'Ebre
CAMP DE TARRAGONA
MAR MEDITERRANI
TARRAGONA
REUS
VALLS
Falset
Tivisa
Vandellós
Cambrils
Montroig
Salou
Vilaseca
Canonja
Constantí
Alcover
La Selva
Vilallonga
Riudoms
Riudecañyes
Riudecols
Borjes del Camp
Alforja
Aleixar
Porrera
Vilavert
La Riba
Montreal
Cabra
Barbará
Sarreal
Prenafeta
Vilarrodona
Altafulla
Bráfim
Puigpelat
Alió
Pont de Armentera
Fonscaldetes
Salmella
Pinyana
Vallespinosa
Montbrió de la Marca
Lilla
Miramar
Coll de Lilla
Fontcaldes
Masmolets
Picamoixons
Plana
Albiol
Musara
Arbolí
Vilaplana
Almoster
Castellvell
Maspujols
Rosari
Territori
Morell
Pobla de Mafumet
Perafort
Puigdelfí
Pallaresos
Catllar
Ardenya
Cocons
Tamarit
Codonyol
Franqueses
Monnars
Secuita
Vespella
Renau
Nulles
Vilabella
Padrós
Casafora
Vallmoll
Bellavista
Torrelles
Garidells
Farola
Fondo Penyascos
Estany de Montoliu
La Pineda
Telegraf y Farola
Farola 3.r ordre
C. Salou
Port de Salou
Pta del Esquirol
P. del Araigon
T. Rifá
Miramar (ruines)
Pratdip
Sta Marina
St.a La Mafia
La Mola
Colldejou
Vilanova de Escornalbou
Arboset
La Roca
Montbrió
Vinyols
Archs
Mas de Bosch
Vilafortuny
Mascalbó
Botarell
Masmonter
S. Miquel
Fontaubella
Torre
Argentera
Trilla
Duesaygües
Irles
Volte
Capafons
Samontá
Mulá
La Masó
Ribarroja
Burguet
P. den Coma
Rourell
Bunyoles
Vistabella
Peralta
Argilaga
Coll de Balaguer
P. Grossa
Hospitalet
T. de Penyals
E. Salat
Coll de Cabra
Sra Comavert
Plá de Cabra
Figuerola del Plá
Stas Creus
Ayguamurcia
Serra
Puigtinyós
Riu Brugent
Rosa
Torre dels Escipions
SIGNES
Limit de Pa
Ferrocarril
Tranvia
Carretera
Cami carr
Cami infer
CAP de P
Poble
Farola
Ermita ó S

roisme un siti al any 1811, essent bombardejada y entregada al saqueig y al incendi, y quan dos anys més tart, els francesos tingueren d'eixir de la ciutat, calaren foch als dipòsits de municions de guerra, destruint molts dels edificis que restaven en peu. Al temps de la intervenció francesa de 1823, va ésser ocupada novament per les tropes d'En Carles X, que vingueren a Espanya pera abatre el sistema constitucional.

TARRAGONA (Camp de). *Geog.* Comarca natural catalana, una de les més importants de la nostra terra, aixís per lo que fa a les seues produccions, com en punt a la seua densitat de població. Comprèn els partits judicials de Reus (exceptuant els pobles de Argentera, Dosaigües, Riudecanyes, Vandellós y Vilanova d'Escornalbou, que formen part del partit de Falcet), de Tarragona y de Valls ab els pobles de Rodonyá y Vilarrodona que depenen del Penadès. Els llindars de la comarca són: al S. el mar Mediterrani en una extensió de costa d'uns cinquanta kilómetres, essent les seues voreres baixes y arenoses, a les platges de Salou y de Cambrils y penyascoses a Tamarit, al cap de Salou, al Miracle, a Torra Penyals y a Punta Grossa; al E. pêl riu Gayá, que 'l separa del Penadès; al N. per les montanyes de Cabra y de Montreal que de la Conca de Barberá fan la partió; y al O. ab els macissos de Tivissa y de la Mola, separantla de la Ribera del Ebre. El riu Francolí, qu'entra a la comarca per La Riba y desaigua al mar prop de Tarragona, la creua de N. a S. rebent les aigües del riuet de La Glorieta prop de Raurell y d' altres cursos menys abundosos. Y ab tot y la escassetat d'aigües l'esperit de travall arrelat en aquella comarca, ha sabut menarles com aprofitament de valer pera les seues riques explotacions agrícoles y manufactureres, donchs aixís a la plana, com a les marjades de les seues montanyes de la banda NO. fins als llochs més enlairats, s'hi troven obres artificials, petits dipòsits d' aigua de mina pera regar els conreus que a força de travall y de paciencia s' han establert a la contrada. La comarca inclou en els seus llindars, poblacions tan importants com Tarragona, Reus y Valls, essent també remarcables les de Vilasseca, La Selva, Alcover, Constantí, Pont d'Armentera, La Riba, Cambrils, Riudecanyes, Montbrió, Riudoms, Montroig, etc. Les produccions agrícoles més significades són la vinya, l'oliverar, les fruites seques, nous, ametlles, avellanes, garrofes, cereals y les hortalices. Com a resultat de les meteixes les industries de vins, olis, destilacions de alcofoll y d'aiguardents, fabricació de farines y adoberies serven la seua significació y nodreixen el tráfech que per les ben dispostes víes de comunicació se sosté a la comarca, quines operacions de munerari, concentren en gran part ademés de les sucursals del Banch de Espanya a Tarragona, a Reus y Valls establertes, els banchs locals d'aquelles tres ciutats. Com a produccions manufactureres poden esmentarse les de teixits de seda y de cotó, les blanqueríes y les saboneríes a Reus; les de construcció de botes a Tarragona; les fábriques d' espardenyes y les de teixits de puntes a Valls; les filatures de llana y de cotó de Pont d'Armentera y la fabricació de paper a La Riba y Alcover, ademés de la munió d'arts y oficis, establerts en totes les poblacions del Camp de Tarragona. El vestit típich dels habitants d'aquella regió s' es modificat bon xich d'alguns anys ençá, més encara la gorra musca y el mocador lligat al cap, són de bastant us, com s'hi serven moltes de les típiques costums de l' antigor, els ballets y els recitats, les torres dels Xiquets de Valls, etc.

Les principals víes de comunicació que creuen la comarca, apart dels camins veinals qu' enllacen altres pobles, són els ferrocarrils de Valencia a Tarragona y Barcelona, el de Reus a Lleida, y el de Tarragona a Reus, que va ésser el tercer d' Espanya, el de Barcelona a Valls y Picamoixons, empalmant ab el de Reus a Lleida, y el directe de Madrit a Barcelona que passa per Reus, y entra a la comarca per la foradada d' Argentera, ademés del tranvía de Reus a Salou. Segueixen en importancia les carreteres de Barcelona a Valencia, la de Tarragona a Alcolea del Pinar, la de Tarragona a Valls y Montblanch per Vallmoll, la de Reus a Montblanch, la de Reus a Cornudella per Alforja, la de Riudoms a Salou, de Tarragona a Pont de Armentera, de Valls a Vilarrodona, de Catllar a Tarragona, que prop de Montnás enllaça ab la de Barcelona a Valencia, la de Alcover a Valls, y la de aquesta derrera ciutat a Tarragona per Vilallonga y Constantí. En tota la costa compresa al Camp de Tarragona, sols hi han tres fars. el de tercer ordre del cap Salou, y els de sext ordre dels ports de Tarragona y de Salou.

TARRALLA. f. Entre mariners. Esparavel.

TARRASA (Miquel). *Biog.* Catedrátich de retòrica a la universitat Balear, doctor en teología y un dels més ferms apologistes d' En Ramón Lull, en defensa de quines obres, va publicar al any 1638 un panegirich.

TARRASSA. *Geog.* TERRAÇA.

TART.

TART O D' HORA. fr. adv. *Tarde ó temprano, más tarde ó más temprano.*

TARTARROYS (Pich de). *Orog.* Puig de 2,725 metres d' altitut, demunt meteix del neixement de la riera de Sarroca, a tramontana de Llebata, prov. de Lleida.

TARTER. m. Lloch plè de gros pedregam al peu o als vessants de les altes montanyes. Canchal.

TARUMBES (Les). *Geog.* Barriada del terme de Plá del Penadès.

TASSA. f. *Ter.* PORRÓ.

TASSA PETRICONA. *Ter.* PORRONET DE PETRICÓ.

TASSO (Torquat). *Biog.* Vegis vol. III, pág. 20.

— Y SERRA (LLUIS). *Biog.* Editor barceloní, fill y sereu d' En Lluis Tasso y Goñalons. que fins a la seua mort, esdevinguda al any 1906 va dirigir l' establiment tipográfich del seu nom, introduint nous procediments y consagrantse ab afany a la vulgarisació de les lletres, de les ciencies y de les arts. Al any1880 va començar la publicació del setmanari *La Ilustración*, que va ferse popular a Barcelona.

Torquat Tasso

Tast

TAST. m. Tás, instrument o eina de travall. Tas. || Derivat de TASTAR. Cata, prueba.

TATLI TATLENA. fr. adv. Lo mismo es así que asá ó que asado.

TATXADURA. f. Acte o efecte de tatxar un mot o una frase.

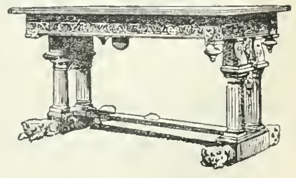
TAUJÁ, NA. adj. Paleto, patán, zopenco, tocho.

TAUL. m. Tahur.

TAULA. Vegis volúm III, pág. 21.

TAULELL.

TAULELL PERA FERHI TAPS DE SURO. *Mesa*

Taula (sigle XVII)

TAULER (Pere Onofre). *Biog.* Vicari general de Mallorca en temps del bisbe Borja y postulador de

la causa de la beata Catarina Tomás a Roma, al any 1660. Era home remarcable al seu temps y els seus escrits relatius al concepte format pêls cardenals en les gestions practicades, mostren el seu zel y la seua laboriositat.

TAULES. f. *Art. y of.* Al teler mecánich, és el troç de cabiró ab fullola, que ab la pua forma un angle igual al de les contraguietes.

TAN, TAN (A la). fr. **A la quieta.**

TARALOT, A. m. y f. Poch seny.

TAVERTET (Cingles de). *Orog.* Cinglera de la plana de Vich, a la vora del poble d'aquell nom.

TAXAR. v. a. FIXAR. **Fijar.**

TAXODI. *Bot.* Plantes coniferes, quina fusta s' emplea en les construccions, marcadament de barcos petits. **Taxodio.**

Taxodi

TAYANÁS. m. *Zool.* **Miriapodos.**

TECA. f. Minestra, vianda. **Comida.**

TECH. m Apat alegre entre varies persones. **Banquete, francachela.**

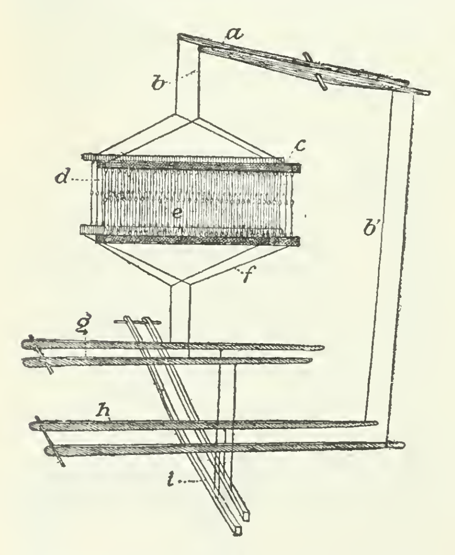
TECTÓNICH, CA. adj. S' aplica als edificis o bé a les obres d' arquitectura. **Tectónico.**

TEIXIT. m. El resultat d' entrellacement ordenat d' un conjunt de fils, lligats entre sí o per medi d' un altre aplech de materia textil. Quan el teixit se forma per dues agregacions o diferents conjunts, són aquestes distingides ab el nom d' urdit y trama.

TEL.

TEL DE L' OU. El tel fí que recobreix la clara de l' ou y demunt del qual hi ha la closca. *Fárfara.*

TEL DEL VIDRE, DEL PALADAR, etc. Capa que enfosqueix la transparencia d' alguna d' aquestes coses. *Paño, sombra.*

TELER DE MÁ: *a*, calques de dalt; *b* y *b'*, cordes; *c*, llistó; *d*, malla o vaga; *e*, llis (conjunt de vagues); *f*, recals; *g*, contraespasa; *h*, espases; *i*, calques de baix.

TELA. m. A les filatures s' anomena aixís la massa de cotó compacte, desprès de batanat.

TELA. f. *Fig.* Materia pera tractar. **Tela.**

TELER. Vegig vol. III, pág. 27.

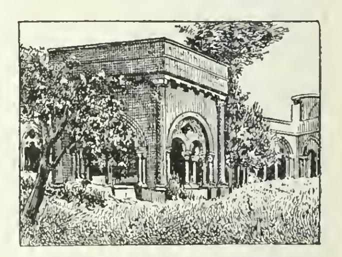
TELES. f. pl. Combinació o emmallat de fils pera agafar els aucells. **Redes.**

TEMÁTICAMENT. adv. m. D' una manera temática. **Temáticamente.**

TEMENÇA. f. TEMOR.

TEMPIR. m. **Tempero.**

TEMPLÁÇ. m. *Art. y of.* Aparell del teler mecánich per ont hi passa la roba tot teixintla, pera aixamplarla ab l' obgecte de que no 's trenquin les vores del teixit (aum. de TEMPLE).

Templet románich del pati del Claustre principal de Poblet

TEMPLER. m. TEMPLARI.

TEMPLET. Vegis volúm III, página 30.

TEMPRA. f. *Ant.* TEMPERAMENT. || **Temperament, geni, carácter. Temperamento.**

TENALLERS. Peces de l' arada que serveixen de caragol pera pujar y baixar el dental.

TENDEROLA. f. dim. de tenda de campanya.

TENDRAL. adj. **Tierno.**

TENDRIÇONET, A. adj. TENDRIÇÓ.

TENDRINÓ, NA. adj. dim. de TENDRE. **Tiernecito.**

TENEBRES. f. XARRACH. || Instrument de fusta que se toca per Setmana Santa. **Carraca, matraca.**

TENEBROR. f. TENEBROSITAT.

TENIDORS. m. pl. *Ter.* CAMINADORS.

SAPIGUER ANAR SENSE TENIDORS. fr. *Met. ter.* SAPIGUER NADAR SENSE CARABACES.

TENIR.

TENIR ANYORAMENT O ANYORANÇA. mod. verb. *Sentir el mal de la tierra.*

TENIR BARRA. mod. verb. *Tener osadía, tener agallas.*

TENIR BON FETGE. mod. verb. *Tener buen estómago.*

TENIR BONA BARRA. mod. verb. Esser menjador. *Ser de buen comer.*

TENIR BONA CARA Y DOLENTS FETS. mod. verb. *Tener cara de beato y uñas de gato.*

TENIR CABORIES. mod. verb. *Tener duende.*

TENIR CAP EN TOT. mod. verb. *Estar en todo.*

TENIR COMPTE. mod. verb. *Tener cuidado, atender.*

TENIR COR. mod. verb. *Cobrar ó tener ánimo.*

TENIR CUCHS O ESTAR AB CUCHS. Sentir impaciencia o por. *No tenerlas todas consigo, no llegarle la camisa al cuerpo á alguno.*

TENIR DE CAP D' INXA O EL DIT A L' ULL D' ALGÚ. mod. verb. *Tener sobre ojo, tener hincha con alguno.*

TENIR DE MENESTER. mod. verb. *Necesitar, haber menester.*

TENIR DOLOR AL COR, O DE COR. mod. verb. *Tener dolor de estómago.*

TENIR EL COLOR TRENCAT. mod. verb. Estar esgrogueit. *Estar quebrado de color.*

TENIR EL GAT. mod. verb. *Estar bebido.*

TENIR EL VEL BEN TRENCAT. mod. verb. *No tener pepita en la lengua.*

TENIR ESPERIT. mod. verb. *Tener ánimo ó valor.*

TENIR LA BRIDA CURTA A ALGÚ. mod. verb. *Contenirlo, moderarlo, irle á la mano.*

TENIR LA LLENGUA LLARGA. mod. verb. *Ser largo de lengua, tener mucho pico.*

TENIR ÒS O UN ÒS. Esser gandul de mena. *Criar molleja.*

TENIR PALICA. mod. verb. *Tenir palique ó cháchara.*

TENIR PARDALETS AL CAP. mod. verb. *Tener la cabeza á pájaros ó á las once; ser una cabeza de chorlito.*

TENIR POR QUE... mod. verb. *Temer, creer que...*

TENIR RAONS. mod. verb. *Trabarse de palabras, tener palabras; tener disputas ó cuestiones.*

TENIR TRES PAMS DE BARBA. Esser vella una noticia. *Tener muletas.*

TENIR UN COR COM UN BRAU. mod. verb. *Tener pelos en el corazón.*

TENIRHO A LA MÁ. Esserli fácil alguna cosa. *Estar en su mano.*

TENIRHO AL CAP DE LA LLENGUA. Tenir alguna cosa pera dir. *Tenerlo en la punta ó en el pico de la lengua.*

TENIRHO AL DERRER FULL DE LES BECEROLES. mod. verb. *Tenerlo ó echarlo al cabo del trenzado.*

TENIRHO PÊL CAP DELS DITS. mod. verb. *Tenerlo en la punta de los dedos ó en la uña.*

TENIRNE ELS NAÇOS PLENS. mod. verb. *Estar hasta la coronilla.*

TÉ BEL DE XAI Y MOSSECH DE LLOP. *Ref.* S' usa pera designar al que dissimula les seues males accions. *El gato de Maria Ramos, halaga con la cola y araña con las manos.*

ME TÉ 'L COR ROBAT. mod. verb. *Estoy prendado de él, de ella, de ello.*

NO LES TÉ TOTES. mod. verb. *No las tiene todas consigo.*

TINCH POR QUE... mod. verb. *Temo que... creo que...*

NO TENIR CAP NI CENTENER UNA PERSONA. mod. verb. *No tener cabo ni cuerda una persona.*

NO TENIR CAP NI PEUS UNA COSA. mod. verb. *No tener pies ni cabeza una cosa.*

NO TENIR GAIRE DE LO QUE HI HA A DALT. *Mod. verb. No tener sal en la mollera.*

NO TENIR MÉS QUE LA PELL Y L' ÒS. *Mod. verb. Haberse quedado en los huesos.*

NO TENIR MÉS QUE LA ROBA DE LA ESQUENA. *Mod. verb. No tener más que la capa en el hombro.*

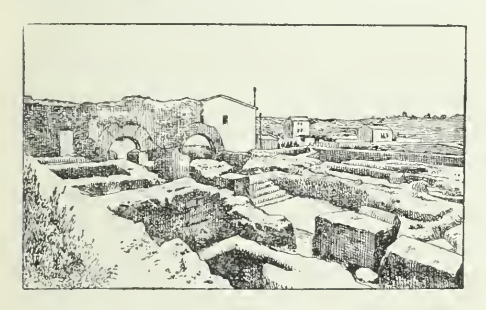
NO TENIR REI QUE 'L GOVERNI, NI PAPA QUE L' EXCOMUNIQUI. *Mod. verb. No temer á Rey ni á Roque.*

NO TENIR SINÓ LA CREU DEL FRONT. *Mod. verb. No tener sobre qué caerse muerto.*

TEORISTA. adj. y s. Que coneix els principis d'un art sense practicarlo. Teorista.

TERÇA. f. Pes d' una lliura de carn, peix, etc. Tercia.

TERMES. Vegis vol. III, pág. 38, del DICCIONARI.

Termes romanes de Caldes de Malavella (Girona)

TERMOLINA. f. *Ter.* BORRATXERA. Tremolina.

TERRA.

TERRA NEGRA FA BON PÁ, TERRA NEGRA FA BON BLAT O DE LA TERRA MORENA SURT EL PÁ BLANCH.

TERRACENCH, CA. adj. Natural de Terraça. Tarrasense.

TERRADAS (Francesch). *Biog.* Prebere y metge mallorquí que va morir a Puigpunyent, d' ont era rector, als començos del sigle XVII. Al any 1590 va estampar a Palma un tractat *De la pesta y de la precaució y curació d' aquella.*

TERRADELLES. *Geog.* Caseriu del terme de Bagá, al Bergadá. || Veinat del terme de Montanyola.

TERRALLERA. f. Terres soltes.

TERRALLÓ. m. *Ter.* Peó caminer. Peon caminero.

TERRALLONER. m. Fill de la terra. Patán.

TERRAQUETREJAR. v. a. *Ter.* TERREJAR.

TERRARSÁ. m. TERRASSÁ.

TERREJAR. v. n. *Ter. fam.* Tindre anys. Tener un pié en la sepultura.

TERRERS (Valentí). *Biog.* Fill del doctor Antoni y com ell, metge molt remarcable, que va morir a Mallorca l' any 1817, havent escrit alguns travalls relatius a les febres intermitentes y al cauteri de les anomenades malignes.

TERRÉS DE MUNT (El). y

TERRÉS DE VALL (El). *Geog.* Caserius del terme de Taradell.

TERRICABRES. *Geog.* Veinat del terme d' Oristá.

TERRICER. Gerrer. Alfarero. || TERRIÇAIRE.

TERRÚS (Passeres de). *Geog.* Al camí de Sant Esteva del Bas a Sant Feliu pêl Coll d' Uria, abans d' arrivar a l' iglesia de Sant Xemplí.

TERSA. f. TERÇA.

TEST.

EIXIRSE DE TEST. fr. Eixirse de la regla y costúm, fer alguna etzegallada. *Salirse de sus casillas* o *de sus quicios.*

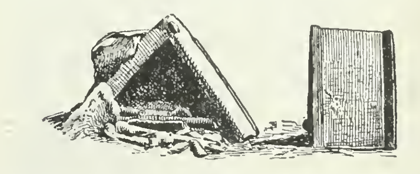
Testos

TESTIMONIAR. v. a. TESTIFICAR.

TESTOS. Vegis vol. III, pág. 44.

TEULERÍA (La). *Geog.* Caseriu de La Pobla de Lillet. || —DE CAN TORRA. *Geog.* Veinat de Sant Martí de Riudeperes. || — DEL CERDÁ (LA). *Geog.* Caseriu del terme de Centelles. || — DEL RATAT (LA). *Geog.* Veinat del terme de Vich. || — D' EN COLOMER (LA). *Geog.* Caseriu de Fontrubí. || — D' EN COTS (LA). *Geog.* Veinat de Manresa. || — D' EN PARRELLA (LA). *Geog.* Caseriu del terme de Torelló. || — (LES). *Geog.* Veinat del terme de La Granada.

TEULES. Vegis vol. III, página 46, del DICCIONARI.

Tègules o teules planes servint d' enterrament cristiá. Descobertes prop del cementri del barri del port de la ciutat grega d' Empuries (Museu de Barcelona).

TEY (Coll de). *Orog.* Coll de la serra de Picancel; és al NO. de La Quart, prov. de Barcelona, y té 910 met. d' altitut.

TIÁ, NA. m. y f. n. p. Afèresis de SEBASTIÁ. Sebastián.

TIANET, A. m. y f. n. p. dim. de SEBASTIÁ.

TIBANTÓ, NA. adj. dim. de tibant. **Tirantito.**

TIBANTONET, A. adj. dim. de tibant. **Tirantito.**

TIBANTOR. f. L' estat o qualitat de la cosa que tiba. Tirantez.

TIBRE. *Geog.* Riu d' Italia que passa per Roma. Tiber.

TIHÓ. m. TIÓ.

TIJA. f. Arbre de metall en claus, aparells de illuminació y altres mobles. **Tija.**

TILDONA. n. p. *Fam.* dim. de MATILDE, **Matildita.**

Tilia

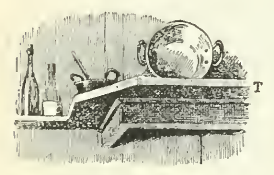
TILIA. Vegis vol. III, pàgina 48.

TIMBALA. f. Bastó pera tocar els timbals y els instruments esfèrichs anomenats timbala. **Palillo, baqueta.**

TIMBARRO. m. **Timba, precipicio.**

TIMBERA. f. CINGLERA. **Precipicio, derrumbadero.** || Faixa de cingles o espadats.

TINÁ (El). *Geog.* Caseriu de La Pobla de Lillet.

T, Tinell de cuina

TINELL. m. Gerra clavada a terra, pera depositarhi vi, oli, etc. TRULLOLA. **Tinaja.**

TINELL. ESCUDELLER. Vegis vol. III, pág. 50.

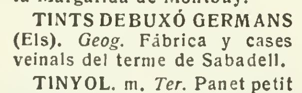
TINENTLLOCH. m. *Ant.* LLOCHTINENT.

TINTENEJAR. v. n. Fer tentines.

TINTER. m. Vegis volúm III, página 50, del DICCIONARI.

TINTORER (Pere). *Biog.* Vegis vol. III, pág. 51.

TINTS (Els). *Geog.* Cases soles del terme de Santa Margarida de Montbuy.

TINTS DE BUXÓ GERMANS (Els). *Geog.* Fábrica y cases veinals del terme de Sabadell.

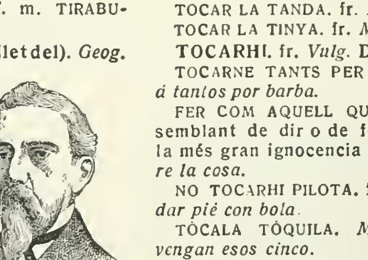
TINYOL. m. *Ter.* Panet petit y moreno pastat a casa. **Panecillo casero.**

TIONA. f. dim. de TÍA. Terme de carinyo. **Tiita.**

TIRABOQUET. m. TIRABUQUET.

TIRADOR (Collet del). *Geog.* A la comarca de Olot, entre 'ls colls de Les Lleixeres y de Pedres Llargues, mostrant encinglerats penyals.

Tinter (sigle XIX). Ofert per la Junta de Comers de Barcelona al Cònsul de dit Tribunal, En Joseph Coll y Casades (Museu de Barcelona).

Pere Tintorer

TIRAGANYÓS, A. adj. Substancia o roba. que té la qualitat d' estirarse per propia condició.

TIRANT. m. *Mec.* Peça de ferro pera donar o parar un moviment, y resistir el sotrach, al tivantor o la contracció d' altres peces vagin o no acollades.

TIRAR.

TIRAR AL DRET O PÊL DRET. No tenir miraments. *Cortar por lo sano, echar por la calle de enmedio.*

TIRAR EL CAP PER LES PARETS. *Mod. verb. Darse contra una pared.*

TIRAR LA BARRETINA AL FOCH. fr. *Echar el atillo al mar.*

TIRAR LA PORTA PÊLS MORROS O PÊLS BIGOTIS. fr. *Dar con la puerta en los hocicos.*

TIRAR LA QUINTA. *Mod. verb. Sortear.*

TIRAR LLATINADES. fr. *Echar varetas ó indirectas.*

TIRAR PER LA IGLESIA, PER LA MILICIA, etc Ferse capellá, seguir la carrera de les armes, etc. *Ir por la iglesia, por la milicia*, etc.

TIRAR TAN DRET COM SE SAP (A ALGÚ). Referirshi d' una manera clara y molestosa. *Tirar el codillo á alguien*

TIRAR TRONA AVALL. fr. *Fam.* Publicar les proclames de casament. *Publicar los dichos.*

TIRAR O DONAR UN ENTRETOCH (SOBRE ALGUNA COSA). *Mod. verb.* Referirshi. *Apuntar ó insinuar algo.*

TIRARSE ENDEVANT. *Avanzar.*

TIRARSE PER AMUNT, PER AVALL, etc. *Mod. verb. Correrse ó hacerse para arriba, para abajo*, etc.

TIRARSHI DE CAP. Pendre una resolució o afrontar un perill. *Echarse al agua.*

TIRARSHO A LA ESQUENA. Mostrarse indiferent. *Echárselo á las espaldas.*

TIRARANY. m. *Ter.* TERANYINA.

TIRA-RATLLES. m. TIRALINIES.

TIRASSAR. v. a. ESTIRAR, ESTIRASSAR.

TIRATACO. m. *Art. y of.* Al teler, troç de corretja flexible que va desde el garrot al taco, transmetentli la força per impulsió.

TISSATGE. m. *Art. y of.* Art de teixir. || TEIXIT.

TITLLAR. v. a. **Tildar, calificar.**

TIURANA. *Geog.* Vegis volúm III, pág. 56.

Segell de Tiurana

TIVANTOR. f. **Rigidez.**

TOCA-CAMPANES. fr. *Fam.* Xerraire, qui no sap guardar un secret, qui enraona sense solta. **Charlatán.**

TOCADA. f. TOCATA.

TOCAR.

TOCAR A SOMETENT. fr. *Tocar á rebato.*

TOCAR EL DOS, TOCAR RUIXOLA, TOCAR PIRANDÓ O TOCAR PIPA. fr. *Tomar las de Villadiego, tomar soleta, tomar el portante, tomar pipa, tomar el tole.*

TOCAR EL VIU. fr. *Dar en el hito ó en el blanco.*

TOCAR ESTRENA. fr. *Persignarse.*

TOCAR LA TANDA. fr. *Llegar el turno.*

TOCAR LA TINYA. fr. *Menear el bulto.*

TOCARHI. fr. *Vulg.* **Dar en el quid o en el hito.**

TOCARNE TANTS PER HOM. fr. *Vulg. Tocar ó venir á tantos por barba.*

FER COM AQUELL QUE NO HI TOCA. fr. *Fam.* Fer semblant de dir o de fer quelcom sense malicia, ab la més gran ignocencia del mon. *Como quien no quiere la cosa.*

NO TOCARHI PILOTA. fr. *Vulg. No entender jota, no dar pié con bola.*

TÓCALA TÓQUILA. *Mod. verb. Choca esos cinco, vengan esos cinco.*

TOQUEM Y TOQUEM. *Mod. verb. Toma y daca, toma el pan y deja el real, tened y tengamos.*

¡CARAM QUE 'T TOCH! fr. *Vulg. ¡Vaya hombre! ¡Cáscaras!*

SEMBLA QUE NO HI TOCA. Censurant la hipocresía de algú. *Parece que no enturbia el agua.*

TOCA-RASÓ. m. Drap usat pera aixugar els pels que resten a la navaja.

TOCASSÒN. m. *Fam.* DORMILEGA.

TOCAT, DA. adj.

TOCAT DE L' ALA, TOCAT DEL BOLET. fr. **Mitg boig.**

TOCA-TARDÁ, NA. adj. Calmós. **Retardado, rezagado.**

TOCA-TIMBALES. fr. *Fam.* TARAMBANA.

TOESES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Pere de Riudevitlles.

TOGORES (Antoni Pau). *Biog.* Escriptor y eclesiástich mallorquí, redactor del periòdich *Semanario cristiano politico de Mallorca,* y autor d'algunes obres, entre elles una referintse al retorn del rei Ferrán VII. Va morir al any 1847.

— (ARNAU). *Biog.* Poeta mallorquí del sigle XVII, autor d' un poema dedicat a la Concepció de la Verge.

— (FRANCESCH). *Biog.* Eclesiástich mallorquí molt erudit, defensor de les doctrines d'En Ramón Lull, y vicari general de la Seu de Palma. Va neixer a la esmentada ciutat al any 1650, morinthi al 1730.

— (JOAN) *Biog.* Poeta llatí, doctor en dret y remarcable teòlech nadiu de Palma y mort a la meteixa ciutat al any 1793. La major part de les seues composicions, qu'eren de valua, resten inèdites.

— (JORDI). *Biog.* Canonge de la Seu de Mallorca, que vivía al sigle XVI, y de qui va publicar una obra en sa lloança el cardenal Pou al any 1555. Va morir a Bolonya, estudiant dret, ab tot y la seua significació enlairada.

— (RAMÓN). *Biog.* Distingit arqueòlech mallorquí, mort a Palma al any 1788. Era canonge de aquella Seu y un dels antiquaris més sabis del seu temps. Posseia una nodrida biblioteca y una valiosa colecció numismática. Va escriure unes *Taules cronològiques dels magnats de l' antiga Roma,* y un *Catálech* complert del seu monetari ab notes molt erudites.

Segell de Toloriu

TOJO, A. adj. *Ter.* TOTXO, TONTO.

TOLORIU o TUDURIU. *Geog.* Vegis volúm III, pág. 60.

TOMÁS (Antoni). *Biog.* Un dels llatinistes més remarcables de les derreríes del sigle XVIII. Era nadiu de Lluchmajor, a Mallorca, y pertanyía a la relligió de Sant Francesch, catedrátich de teología a la universitat de Palma més de trenta anys. Va ésser Provincial de la seua ordre, y va morir al any 1813, havent escrit algunes obres relatives a la predicació.

— (FRANCESCH). *Biog.* Remarcable pintor mallorquí, que va neixer a Palma al any 1762, morinthi al 1807. Als començos de la seua carrera, va dedicarse ab acert a l'esculptura, presentant a l' Academia de Valencia un buste de Juli Cèsar.

— (JOSEPH G.). *Biog.* Actor molt aplaudit als primers temps del Teatre Catalá. Era galán jove a la companyía de Romea desde l' any 1868, y al estrenarse l' obra d' En Arnau *La Mitja Taronja,* va ferse popular creant el paper de *Don Panxo.* Va morir molt jove.

— (MIQUEL). *Biog.* Escriptor y teòlech nadiu de Palma de Mallorca, ont va morir al any 1639. Era bon poeta castellá y va organisar el certamen de Montsió al any 1625 pera lloar la Beata Catarina, tía seua, de quina va escriure una obra de la *Vida y miracles,* además d' ésser autor de diverses obres ascètiques.

— DE TAXEQUET (MIQUEL). *Biog.* Sabi teòlech, nadiu de Lluchmajor al any 1529, teòlech consultor del colegi de Cardenals, y un dels assistents al concili de Trento, canonge de Palma y bisbe de Lleida al any següent. Les seues obres eren de valua y nombroses, y esmentades en bona part a la *Biblioteca Hispana* d' En Nicolau Antoni.

— Y SALVANY (JOSEPH). *Biog.* Polítich contemporani, nadiu de Valls, y consequent en els seus ideals, que va establirse molt jove a Madrit, intervenint molt directament a les qüestions polítiques, afiliat al partit republicá. Amich íntim d' En Castelar, va ésser fidel a les evolucions d' aquell personatge. Al any 1869 era diputat per Barcelona a les Constituients, y en altres llegislatures va representar altres districtes de Catalunya, essent al final de la seua vida senador vitalici.

J. Tomás y Salvany

TOMBEJAR. v. a. *Ter.* Fer soroll de tomba. **Retumbar.**

TOMEU. m. n. p. Afèresi de BARTOMEU. **Bartolomé.**

TONAL. adj. *Mus.* Lo que pertany o 's refereix al tò. **Tonal.**

TONDRE. v. a. ESQUILAR, XOLLAR.

TONEDOR. m. y f. ESQUILADOR.

TONEJAR. v. a. Fer o inventar tonades. || CANTAR.

TONGADA. f. TANDA.

A TONGADES. m. adv. Lo que no 's fa d' un plegat o seguit, sinó en temps alternats. *A tantas, á veces.*

ANAR A TONGADES. fr. adv. Cambiar sovint d'opinions y d'afectes.

TONIGRÒS. *Geog.* Veinat de la prov. de Girona a la carretera que passa pêl peu de 'l Montcalm.

TONTILLO (El). *Geog.* Caseriu del terme de Manresa.

TONYINA.

DONAR UNA TONYINA. fr. DONAR UNA SUMANTA.

TOP. m. *Ter.* TOPADA.

TOPAMENT. m. Acte y efecte de topar. **Choque.**

TOPANS. m. pl. *Ter.* Veres, encontorns. **Cercanías, alrededores.** || CAUS, DRECERES.

SAPIGUER TOTS ELS TOPANS. fr. *Fam.* Coneixer els caus, les dreceres.

TOPO. m. *Art. y of.* Al teler mecánich, soport collat al montant pera deturar en part el cop del taco.

TOPONOMÁSTICH, CA. adj. Lo qu'es relatiu o pertanyent a la toponomastia. **Toponomástico.**

TOR. f. TORRA. || TORO.

TOR (La). *Geog.* Caseriu del terme de La Quart.

TORAL: adj. *Arquit.* ARCH TORAL.

TORALLOLES (Collada de). *Orog.* Coll estrebat a la banda de mitjorn del macis de Montmajor, a La Garrotxa.

TORET. m. *Ter.* Ase. **Asno.**

TORN. m. *Ter.* Concavitat a la terra. **Hoya.**

TORN (El). *Geog.* Caseriu del terme de Tagamanent, prov. de Barcelona.

TORNAJORNALS. fr. Compensació de la feina perduda travallant pera anivellarla.

ANAR A TORNA JORNALS. pl. *Fam.* Compensar el temps perdut ab altres jornals.

TORNALLUM. m. Reflector.

TORNAMIRA. *Geog.* Veinat del terme de Oristá.

TORNAR.

TORNAR A LA BOCA (el menjar). mod. verb. *Repetirse.*

TORNAR A MENOS. mod. verb. *Venir á menos.*

TORNAR AL NO RES. mod. verb. *Volver á la nada, al no ser.*

TORNAR EL CAMBI. mod. verb. *Dar la vuelta ó el sobrante.*

TORNAR LA RESPOSTA. mod. verb. *Dar la respuesta.*

TORNAR LA REVENJA. mod. verb. *Tomarse la revancha, desquitarse, volver las tornas.*

TORNAR LES PILOTES A JOCH. mod. verb. *Rechazar ó volver la pelota, tener quien se las mulla.*

TORNAR RESPOSTA. mod. verb. *Replicar, contestar, dar respuesta.*

TORNARHI A ÉSSER. mod. verb. *Volver á las andadas.*

TORNARSE AGRE 'L LLEVAT. mod. verb. *Ahilarse la levadura.*

TORNARSE AIGUA POLL (alguna cosa). fr. *Salir huero, volverse agua de cerrajas.*

TORNARSE 'LS CABELLS BLANCHS. mod. verb. *Encanecer, volverse cano.*

TORNARSE DE MIL COLORS. mod. verb. *Un color se le va y otro se le viene.*

TORNARSE ENRERA. fr. Desdirse de lo promès. *Llamarse andana.*

TORNARSE ROIG O VERMELL (algú). fr. *Sonrojarse.*

TORNARSE SORT, MUT, etc. *Quedarse sordo, mudo.*

¡TORNARHI! O ¡TORNEMHI! fr. *¡Dale que dale! ¡Vuelta con lo mismo!*

TORNANTHI... fr. *Pues, como decía...*

TÓRNATEN AL LLIT, QUE AIXÒ ES LA LLUNA. fr. *Limpiate, que estás de huevo.*

TORNEUME 'L RAL QUE NO VULL MÉS COMEDIA. fr. *Fam.* Desdirse de lo dit per haver conegut que hi havía engany manifest en lo tractat o convingut. *Llamarse á engaño.*

TORNAVEU. m. Canonada de plom a quins extrems s' hi posa un aparell pera enraonar la veu, y pera escoltarla. Acústico.

TORNEULA. *Geog.* Caseriu del terme de Capolat.

TORO. m. *Arquit.* BOCELL.

TORO (Coll de). *Orog.* Pas del Pirineu, a uns 2,300 met. d' alt., a Mitjorn de Viella, prov. de Lleida. || — DE BARRANCHS (COLL DE). Pas del Pirineu, a 2,280 met. d' alt., que posa en comunicació la vall de Benasch ab la Vall d' Arán, prov. de Lleida.

Torra atalaia d' En Palauet a Mataró (sigle XVII)

TORRA. f. Casa de recreu, quinta. || Fortificació, atalaia. Vegis volúm III, pág. 69.

TORRA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Begues. || —(LA). Veinat del districte municipal de La Roca. || — (LA). Caseriu del terme de Montornès, provincia de Barcelona. || —(LA). Veinat del terme d' Oristá. || —(LA). Barri del terme de Sant Joan de Fábregues. || —(LA). Veinat de Sant Martí Sarroca. || —(LA). Caseriu del terme de Tagamanent, prov de Barcelona. || —(LA). Veinat del terme de Tavertet. || —ABADAL (LA). Caseriu de Santa Creu d' Olorde. || —BLANCA (LA). Veinat del terme de Fonollosa. || —BLANCA (LA). Caseriu del terme de Sant Cugat del Vallès. || —BLANCA (LA). Veinat del dist. munpal. de Sant Just Desvern. || —CABOTA (LA). Caseriu de Calders. || —DE DALT (LA). Veinat del terme de Santa Creu d' Olorde. || — DE DONYA JOANA. Caseriu de Moncada. || —DE FOIX. Veinat de Sant Juliá de Cerdanyola. || —DE MARIMÓN (LA). Caseriu de Caldes de Montbuy. || —DE MOSSÈN HOMS (LA). Veinat de Sant Pere de Terraça. || —DE NEGRELL (LA). Caseriu del terme de Caldes de Montbuy. || —DEL BARÓ (LA). Barri de Sant Andreu de Palomar, ara dist. de Barcelona. || —DEL BORGÈS (LA). Veinat de Manresa. || —DEL CANALS (LA). Caseriu de Manresa. || —DEL COLL. A la serra de Sant Miquel del Mont, a la comarca d' Olot, antiga casa senyorial de joliu aspecte, ab portal rodó aclavellat. || — DEL MARINER (LA). Barri de Cornellá del Llobregat. || —DEL MURTRAR (LA). Caseriu de Cardona. || —DEL REQUESENS (LA). Veinat d' Igualada. || —DEL SENYOR DEL CASTELL (LA). Caseriu del terme de Cornellá de Llobregat. || —DE LES AIGÜES. Veinat del terme de Palou, prov. de Barcelona. || —DE LES MONGES (LA). Caseriu del terme de Cervelló. || —DELS PARDALS (LA). Veinat de Sant Andreu de Palomar, ara dist. de Barcelona. || —D' EN BELARDO (LA). Barri de Sant Pere de Terraça. || | D' EN BRÚ (LA). Veinat de Vich. || — D' EN CANONGE (LA). Caseriu de Sant Pere de Terraça. || —D' EN FEU (LA). Veinat de Sant Pere de Terraça. || —D' EN FRANCH (LA). Caseriu de Vich. || —D' EN GORCHS (LA). Veinat de Barbará, prov. de Barcelona. || —D' EN LLOSELLES (LA). Barriada de Gelida. || — D' EN MALLA (LA). Caseriu de Parets. || —D' EN MORGADES (LA). Veinat de Folgaroles. || —D' EN SALLÈS (LA). Caseriu de Parets. || —D' ORRIOLS (LA). Lloch del terme de Santa María d' Oló. || —ESTACADA (LA). Caseriu del Prat de Llobregat. || —RAMONA (LA). Veinat del terme de Subirats. || — ROJA (LA). Caseriu del terme de Viladecans.

TORRADÍÇ, A. adj. Lo que és fácil de torrar. Tostadizo.

TORRADORA. f. Vegis volúm III, pág. 70.

Torradora de cafè

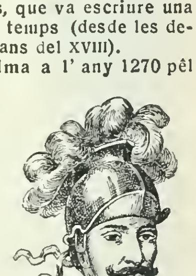
TORRAT. *Geog.* Caseriu de Sant Martí Sescorts.

TORRATS. *Geog.* Veinat d' Alpens.

TORRELLA (Agustí). *Biog.* Escriptor mallorquí, que vivía als començos del sigle XVIII y va deixar manuscrits interessants, referintse als fets esdevinguts a Mallorca durant la guerra de Successió.

— (JOAN). *Biog.* Cavaller de Palma de Mallorca, molt aficionat a les antigüetats, que va escriure una relació de fets curiosos del seu temps (desde les derreríes del sigle XVII fins a mitjans del XVIII).

— (PERE). *Biog.* Jurat de Palma a l' any 1270 pêl braç de cavallers, y veguer a l' any 1291. Va endreçar al rei d' Aragó un preciós còdix transcrivint les franqueses y privilegis de Mallorca y els usatges de Barcelona.

Bernat Torrella de Santa Eugenia

TORRELLA DE SANTA EUGENIA (Bernat). *Biog.* Cavaller catalá del sigle XV y fervent patriota que va figurar a les Corts de la terra y a la defensa dels seus drets quant les lluites ab En Joan II.

TORRELLEBRETA. *Geog.* Caseriu del terme de Malla.

TORRELLETES. *Geog.* Arraval del terme de Torrelles.

TORRELLÓ (Joseph Marián). *Biog.* Eclesiástich y escriptor polítich nadiu de Palma y mort a l' any 1854, ferm propagandista dels seus ideals y autor de algunes obres polítichrelligioses publicades a la primera meitat del sigle XIX.

TORRENS (Jaume Albert). *Biog.* Predicador molt popular a Mallorca als començos del sigle XVII. Era consumat teòlech y escriptor, y va morir a l' any 1648.

— (JOAN ÁNGEL). *Biog.* Escriptor relligiós y predicador infadigable de l' ordre carmelita. Va neixer a Palma a l' any 1804, y era autor de nombroses obres devotes.

— (MIQUEL). *Biog.* Catedrátich de llatí y de grech al Institut balear y soci de l' Academia de Ciencies y Lletres de Palma. Va publicar moltes poesíes llatines y castellanes, entre altres, una dedicada a la reina Na Isabel II en son viatge a Mallorca a l' any 1860.

TORRENT DEL ROS (El). *Geog.* Veinat de Sant Llorenç d' Hortons. || —D' EN CARABAÇA. Caseriu de Sant Andreu de Palomar, ara dist. munpal. de Bar-

celona. || —D' EN PIQUÉ. Veinat de Sant Andreu de Palomar, que s' anomena també *Carrer d' En Piqué.* || —FONDO (EL). Veinat del terme de Sant Llorenç de Hortons.

Segell de Torrents

TORRENT. *Geog.* Vegis volúm III, pág. 72.

TORRENT MAL. *Orog.* Aspra barrancada, devassall d' escories láviques de l' antich cráter de Puig de l' Os, a la comarca d' Olot, a la vora de Begudá.

TORRENTBÒ. *Geog.* Caseriu del terme d' Arenys de Munt.

TORRENTS. *Geog.* Caseriu del terme de les Masíes de Sant Pere de Torelló. || Barri de Sant Agustí de Lluçanès. || Veinat del terme de Sant Agustí de Osormort. || Caseriu de Tabèrnolcs. || Barriada del terme de Vilanova de Sau.

TORRES (Bartomeu). *Biog.* Jesuita mallorquí, molt docte en les llengües clássiques, pera quin estudi havía publicat algunes obres. Era primer catedrátich d' hebreu a l' Universitat de Salamanca al any 1784.

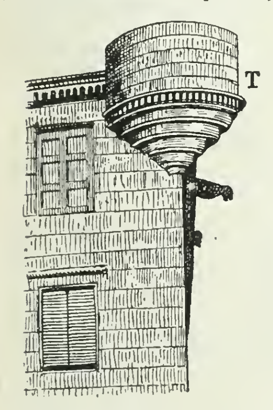
— (CIRIL). *Biog.* Predicador y escriptor relligiós que va fruir concepte de docte durant el sigle XVII. Era nadiu de Palma, ont va morir a l' any 1683.

— (GABRIEL). *Biog.* Esculptor mallorquí, pare de una niçaga d' artistes. Vivía a les derreríes del sigle XVII.

— (GUILLEM). *Biog.* Remarcable pintor y esculptor de Mallorca, que va neixer a l' any 1755, morinthi al 1829. Per tota l' illa s' hi serven obres seues molt selectes en abdues arts, havent assolit a l' any 1799 el títol de soci de mèrit de l' Econòmica d' Amichs del País y essent director de l' escola de dibuix de Palma. Fruia prestigi com a tallista, estatuari y pintor de genre relligiós.

— (JOAN). *Biog.* Pintor escriptor crítich mallorquí contemporani. A l' any 1860 era director de l' escola de pintura de Palma y acadèmich de Belles Arts. Home laboriós y de moltes iniciatives, va ésser organisador del moviment deixondidor de les manifestacions artístiques de Mallorca. Conreuava al ensemps la literatura, havent escrit, entre altres obres, un poema didáctich de la pintura, un assaig de la teoría de les belles arts y un catálech crítich de les pintures del museu provincial de Palma.

— (ROBERT). *Biog.* Actor lírich catalá, quin nom va popularisarse ab els d' En Millá, En Prats y En Sadurní als primers temps de representarse sarçueles catalanes, en quines havía fruit molts aplaudiments. Va morir jove a Barcelona.

T, Torreó (Palau del Virrei, actual Arxiu de la Corona d' Aragó).

TORREÓ. m. *Arq.* Torra aislada pera defensa. || Troç sortint adossat a un mur, que té la forma cercolar y serveix pera la guaita y defensa d'algún edifici.

TORRES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Artès. || Veinat de Sant Pere de Ribes. || Caseriu de Sant Quirze Salaja.

TORRES ALTES (Les). *Geog.* y

TORRES BAIXES (Les). *Geog.* Veinats del terme de Torrelles de Foix.

TORRES DE SEGRE. *Geog.* Vegis vol. III, pág. 74.

TORRETA. f. dim. de Torra. Casa de recreo, pequeña quinta.

TORRETA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Santa Margarida, prov. de Barcelona. ||— (LA). *Geog.* Veinat de Torrelles de Foix.

TORROELLA. *Geog.* Caseriu de Santa María de Oló. || Veinat del terme de Sant Martí de Torroella. || — DE SURIA. *Geog.* Barriada de Suria.

Segell de Torres de Segre

TORCEDIÇ, A. adj. Lo que és fácil de tòrcer.

TORTADÉS. *Geog.* Caseriu del terme de Vilanova de Sau.

TOSSA (La). *Geog.* Veinat de Santa Margarida de Montbuy.

TOSSA.

FER TOSSA. fr. *Fam. ter.* Fer goig.

TOSSA. *Orog.* Cingleres de la comarca de Olot, a la vora de Sant Miquel del Bas.

TOSSA Y GUILS. *Geog.* Vegis vol. III, pág. 76.

Segell de Tossa y Guils

TOSSAL (Coll del). *Orog.* Coll a uns 1,700 metres d' altitut, al NE. de Sant Vicents del Rus, prov. de Barcelona.

TOSSALOT. m. aum. de tossal. Cinglera alta.

TOSSALS. *Orog.* Montanya a 1,545 met. d' altitut, al NO. de Capolat, prov. de Barcelona.

TOSSALS. *Geog.* Santuari y casa del terme de Capolat.

TOSSUT, DA. adj. TOÇUT.

TOÇUT COM UNA MULA GUITA. fr. *Fam.* Ab que 's mostra l' extrem d' aquest defecte.

TOT.

TOT A VORA. adv. *A orillas, por la orilla.*

TOT AVUI, TOT DEMÁ, TOT DEMÁ PASSAT. f. adv. *Todo el día.*

TOT CANTANT Y BALLANT O TOT SALTANT Y BALLANT. f. adv. *Cantando las tres ánades, madre.*

TOT DRET. adv. *Derechito.*

TOT DRET DEL NAÇ. fr. Anar, tirar, etc. *De frente.*

TOT D' UNA. adv. *De pronto.*

TOT L' ENTORN. adv. *Entorno, alrededor.*

TOT MOTXO. adv. *Cabizbajo, cariacontecido.*

TOT RAS. *Mod. adv. Decidido, resuelto.*

TOT ARROCEGANTSE, TOT CAPTANT. *Mod. adv. Arrastrándose, mendigando,* etc.

TOT SEGUIT. *Mod. adv. En seguida, de contado.*

TOT UN, TOTA UNA. adv. *Uno entero, una entera.*

TOT VOLTANT. adv. *En torno, alrededor.*

TOTS DOS, TOTES DUES. adv. *Ambos, as, los dos juntos, as.*

TOTS ELS MOSQUITS VOLEN PENDRE POLZADA. *Ref.* Referintse als propòsits que té tothom de semblar més de lo que consent la seua situació. *Hasta los gatos quieren zapatos.*

TOTS TEMPS. m. adv. SEMPRE. *Siempre.*

TOTX. *Orog.* Tossal devant del Clot de Miserclos, a la comarca de Olot.

TOTXADA. f. Cop de totxo. Garrotazo.

TOTXAMENT. adv. m. TONTAMENT.

TOTXO. m. *Ter.* Bastó gros y rustich. *Garrote.* || Mena de maó groixut. || adj. Tonto, seriot. Tonto.

TOTXO (Pere Antoni). *Biog.* Distingit teòlech que vivía als començos del sigle XVI. Era nadiu de

Mallorca, qui l' any 1613, va escriure en llatí, unes institucions d' oratoria, posanthi exemples de retòrica y poètica llatina.

TOU.

ESTAR TOU O TOVA. fr. *Fam. Estar hueco, envanecido.*

TOVA. f. MAÓ.

TRABALLOTEJAR. v. a. TRAVALLOTEJAR.

Brot de tradescantia

TRADESCANTIA. f. *Bot.* Mena de plantes comelinacies, originaries d' Amèrica.

TRAFICA. f. Trampa, barata. Embrollo, trueque. || adj. Persona embustera o enredadora. Taur.

TRAFIQUEJAR. v. a. TRAFICAR.

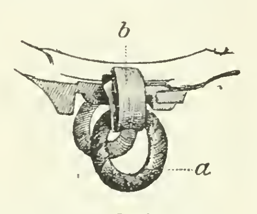
TRAFOLLA. adj. TRAFICA.

TRAGIA. f. *Ter.* Camí afressat. Camino trillado.

TRAGINES. s. f. Transport en carro. Acarreo.

TRAGUEJAR. v. a. Alçar sovint el porró pera beure. Chiflar.

TRAIGA. f. *Agr.* Peça de l' arada, que serveix pera ficarhi l' espigó de la cameta.

a, traiga; *b*, aixanguer

TRAITER. *Orog.* Montanya de la Comarca de Olot, a la vora de la Font Boja, ont existeixen dos cráters apagats, un a 710 y altre a 750 met d' alçada. Aquest derrer, el més interessant, té uns 160 met. de boca y una amplaria de 33 met. al fons, trovantshi abundosos els feldespats, les bombes basáltiques y els piroxens.

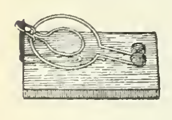
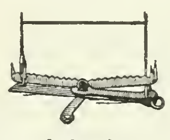
TRAJAT, DA. adj. Vestit. Trajeado. || Es per influencia castellana.

TRAM. *Arq.* Tramo.

TRÁMACH. m. Eina de pagès. AIXADA. Azada.

TRÁMECH. m. TRÁMACH.

TRAMONTAL. m. Temporal de tramontana.

Trampes: 1, de rata de bosch; 2, de llodriga

TRAMPELAR. v. a. TAMBALEJARSE. Tambalearse.

TRAMPES. Vegis vol. III, página 84.

TRASMUDANÇA. f. Cambi de color. Transmudanza.

TRANSFONDRE. v. a. Transfundir.

TRANSMISSOR, A. adj. y s. Que transmet. || m. *Fís.* Aparell pera transmetre la força motriu del vapor y de la electricitat. Aparell pera transmetre les senyals telegráfiques.

TRANSMOTLLAR. v. a. Passar de l' un a l' altre motllo alguna cosa enmotllada, pera esmenarla o donarli major perfecció. Transmoldar.

TRAPA. f. Batiport. Escotillón, trampilla.

TRAPACEROT, A. m. y f. aum. De TRAPACER.

TRAPANT. m. *Art. y of.* Eina pera foradar les corretges, y poguerles unir per medi de tiretes.

TRAPANT DE COP. Mena de xemaneies del trapant que fan gros el forat, essent menester pegarhi ab el martell pera foradar les corretges.

TRÁQUEA. f. *Anat.* Conducte a la banda interior del coll, pera donar pas al aire que respirem, dividintse en dos, el dret y l' esquerra, que entren als corresponents pulmons. Tráquea.

TRAQUEAL. adj. *Med. y Cir.* Pertanyent o relatiu a la tráquea. Traqueal.

TRAQUITA. f. TRAQUIT. Traquito.

TRAQUÍTICH, CA. adj. Compost de traquita. Traquítico.

TRASCAR. v. a. CAMINAR.

TRASSA. f. Plan. || TRAÇA.

TRASSERRA. *Geog.* Caseriu del terme de Olost. || Veinat del terme de Tavertet.

TRASTOCARSE. v. r. Començar a tornarse agre el vi. Torcerse, volverse.

TRAU.

OBRIR UN TRAU A ALGÚ. fr. *Fam.* Donarli una gavinetada. *Dar una mojada.*

TRAUCOLIS. m. *Art. y of.* Als aparells de filar y de teixir, mena de trau llarch, ont pugui ferse corre el caragol que va acollat al colis.

TRAÜLLAR. v. n. Voltar, passejar pêls carrers sense determinat propòsit. Corretear, callejear.

TRAUNA (La). *Geog.* Veinat del terme de Fogás de Montclús, prov. de Barcelona.

TRAVALLOTEJAR. v. a. Travallar ab alguna calma, sense matarshi, tot jugant. Trebejar.

TRAVER. *Geog.* Caseriu del terme de Jorba, part. jud. d' Igualada. || — PLÁ. Vegis PLÁ TRAVER.

TRAVER (Joan). *Biog.* Remarcable jurisconsult mallorquí, que vivía al sigle XVII, autor de bona cosa de discursos forals.

— (MIQUEL). *Biog.* Advocat mallorquí que al sigle XVIII fruía molta consideració, y havía imprès alguns dels seus travalls professionals.

TRAVERIA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Feliu Sasserra.

TRAVESSERS. m. *Art. y of.* Als aparells y máquines pera filar y teixir, peces que s' ajusten a les bancades pera ferles fortes.

TRAVESSES (Coll de). *Orog.* Collada de la Comarca d' Olot, a 520 met. d'alçada, dominant la vall, que a la vora de Sant Jaume s' ajunta al Fluviá.

TRAVESSÍA (La). Veinat de Sant Vicens dels Horts.

TREBALLADA. f. *Ter.* TRAVALLADA.

TREBALLOTEJAR. v. a. TRAVALLOTEJAR.

TREBINELL. adj. Inquiet. Inquieto, travieso, bullebulle.

TREBOLÍ. m. *Ter.* TORBELLÍ.

TREMASAIGÜES. *Geog.* Barriada de Gayá, prov. de Barcelona.

TRÉMER. v. n. y

TREMIR. v. n. TREMOLAR. Estremecerse.

TREMOLENCH, CA. adj. TREMOLÓS. Tembloroso, trémulo.

TREMOLETS (Coll de). *Orog.* Cingles retallats que descendeixen del Montmajor, a La Garrotxa.

TREMPAT, DA. adj. *Fam* S' aplica a qui és molt alegre y divertit. Muy alegre.

TRENCACAPS. m. Cabories. Quebraderos de cabeza.

TRENCACLOSQUES. m. Endevinalles, jochs de combinació. Rompe-cabezas.

TRENCADA. f. S' anomena aixís l' aplech de fils que's trenquen al urdir o teixir una peça. || Bifurcació de un camí.

TRENCADELL, A. adj. Parlant de nous, ametlles, avellanes, etc. Mollar, quebradizo.

TRENCADIS, SA. adj. TRENCADÍÇ.

TRENCADISSA. f. TRENCADIÇA.

TRENCAR.

TRENCAR EL SÓN. Començarse a dormir. Descabezar el sueño. || Desvetllar. Desvelar.

TRENCAR EL RESPECTE. *Faltar al respeto.*

TRENCARSE 'L CAP. Rumiar. *Devanarse los sesos, romperse los cascos.*

ALGÚN DIABLE S' HA TRENCAT EL COLL. fr. *Quebrar el ojo al diablo.*

TRENGLA. f. Cordill tibant que serveix als pintors y als escenografs, pera marcar les ratlles a la tela. NINYOLA, LINYOLA.

TREPINAR. v. a. *Ter. d' Esparraguera.* Trepitjar varies vegades una terra, sobre tot si és mullada.

TRESCANAR. v. a. *Art. y of.* Vuidar un rodet, bitlla o plegador, després d' haverlo omplert.

TRESCAR. v. a. Caminar, fer vía. Ganar terreno. || n. Córrer ab alegría y llestesa. Triscar, correr. || n. Entrar y eixir sovint del buch les abelles. Triar.

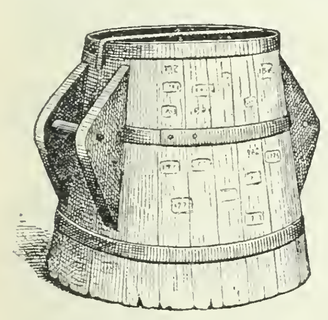

Treseta, moneda de Mallorca (sigle XVIII)

TRESETA. f. *Num.* Moneda mallorquina del temps de Lluís I, fill d' En Felip V.

TRES COMTES (Tuch dels). *Orog.* Pich dels Pirineus, al NE. de la Vall d'Arán. Té 2,690 metres d' altitut.

TRES CREUS (Les). *Orog.* Collet de 310 met. de alt, a la Comarca d' Olot, a la serralada que 's desprèn de la serra de Falgons, derivada de la de Finestres. || — (LES). *Geog.* Veinat del terme de Gironella, al Bergadá.

Tres quartans
Primera meitat del sigle XVII

TRES CURES (Posada dels). *Oro.* Pas del Pirineu, entre les Valls d' Arán y de Lys, a ponent de Bausén. Té 1,830 metres d' alt.

TRES PEUS. m. Moble de dita forma en general. Trípode. || Aparell per aguantar l' olla o la paella.

TRES QUARTANS. Vegis volúm III, página 98.

TRESSERRA. *Geog.* Caseriu del terme de Capolat, prov. de Barcelona. || — Veinat del terme de Montanyola.

TRESSERRES. *Geog.* Caseriu del terme de Cardona.

TRET.

SORTIR EL TRET PER LA CULATA. fr. *Fam.* Resultar una cosa al revés de com un se pensava. *Salir el tiro por la culata.*

TRETEJAR. v. a. TIROTEJAR. Tirotear.

TREURE.

TREURE AB FUM DE SABATOTS (a algú). *Loc. Darle humazo.*

TREURE DEL BECH. fr. Fer parlar ab manya a algú. *Sacar el alma de pecado á alguno.*

TREURE DEL FANCH. fr. Donar medis a algú pera eixir be d'alguna empresa. *Sacarle del atolladero, sacarle el pie del lodo.*

TREURE DE POLLAGUERA. *Loc. Sacar de quicio, desquiciar.*

TREURE FAVES D' OLLA. fr. Aixeribirse, mellorar de salut o de condició. *Hacer pinitos, sacar los pies del plato.*

TREURE FOCH PÊLS CAIXALS. Mostrarse enquimerat. *Echar chispas ó fuego por los ojos.*

TREURE FORCES DE FLAQUESA. Esforçarse. *Hacer de tripas corazón.*

TREURE 'L FETGE PER LA BOCA. Denotar desesperació. *Echar los bofes ó los hígados; despepitarse, desgañitarse.*

TREURE 'LS DRAPETS AL SOL. Descobrir algún enredo, o algún fet impropi del bon procedir. *Sacar los trapos, dar con la del martes, poner como ropa de Pascua.*

TREURE LA LLANA DEL CLATELL. fr. Espavilar. *Poner alas, espabilar, desasnar.*

TREURE MÉS AL SOL QUE NO HI HA A L' OMBRA. fr. Representar mellor situació de la que 's té. *La mujer del escudero, grande bolsa y poco dinero.*

TREURE OSSOS DE LLOCH. *Dislocar, descoyuntar.*

TREURE POLS DE SOTA L' AIGUA. fr. Afanyarse sense sossegar. *Sacar agua de las piedras.*

TREURE UN ULL. *Saltar un ojo.*

TREUREHO TOT DE LLOCH. fr. S' emplea pera calificar a algú de revoltós. *No dejar cosa con cosa.*

TANT NE TREURÁ. fr. Usada quan ja 's preveu el mal èxit d'alguna cosa. *Será inútil, nada sacará.*

TREVALL. m. y derivats. TRAVALL, TRABALL, TREBALL.

TREVELL, A. adj. y

TREVINELL, A. adj. Entremaliat. Travieso.

TRIA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Balenyá. || — (LA). Veinat del terme de Olost. || — (LA). Barriada de Sant Boi de Lluçanès. || — DEL XECO (LA). Caseriu del terme de Manresa.

TRIADÓ (Coll de). *Orog.* Collada a Llevant de Espuys, entre les valls de Capdella y de Llessuy, a la prov. de Lleida y té l' alçaria de 2,109 metres.

TRIADOR (Coll del). *Orog.* A la Garrotxa, demunt la vall de Poneres y a la vora de l'iglesia de Sant Andreu. Té 876 metres d' alçada.

TRIADOR, A. adj. Cosa que fa de bon triar.

TRÍAS (Bartomeu). *Biog.* Teòlech y remarcable predicador mallorquí, esmentat pel P. Vilafranca com a escriptor. Era canonge de la Seu de Palma y va morir al any 1531.

— (GABRIEL). *Biog.* Arquitecte mallorquí que vivía al sigle XVII, que ab un anomenat Miquel del meteix cognòm va tindre la comanda de reedificar el Llatzaret de Palma al any 1656 pel preu de tretze sous la vara quadrada, acabant les obres al any 1658.

— (JOAN). *Biog.* Remarcable metge nadiu d'Esporles a Mallorca, y fill d' En Pere Vicents del propi cognòm. Va ésser metge major del Hospital de Palma, y va pertanyer a la Junta municipal de Sanitat y a l'Academia de medicina de les Balears. Va morir a Palma al any de 1840, deixant publicades una munió d' obres professionals.

J. Trías y Travessa

— (MIQUEL). *Biog.* Arquitecte que va intervindre ab En Gabriel, a la reconstrucció del Llatzaret de Palma, al any 1656.

— (PERE). *Biog.* Metge y escriptor balear, fill d' En Joan, y autor de varies obres de medicina y de literatura, havent de remarcar entre aquestes una bona traducció del poema inglès *El Paradís* d' En Moore, publicada al any 1856.

— Y TRAVESSA (JOSEPH). *Biog.* Professor de primera ensenyança, model de mestres, que nasqué a La

Escala en 1826, morint a Barcelona en 1886. Era autor d' acreditats mètodes d' ensenyança y doná a la estampa notables obres relacionades ab el seu magisteri, que li valgueren ben merescuda fama.

TRICO-TRICO. fr. *Fam.* Piano, piano.

ANAR TRICO-TRICO. adv. Anar seguit y no molt depressa.

TRIDENT. m. Forqueta de tres dents pera pescar. **Tridente.** || FITORA.

TRIFORCARSE. v. r. Dividirse en tres branques. **Trifurcarse.**

TRIFORCAT, DA. adj. TRIFURCAT. **Trifurcado.**

TRILLES (Pere Joan). *Biog.* Paborde de la Universitat de Valencia, molt estimat per la seua ciencia y els coneixements que atresorava en els idiomes clássichs, donchs era un dels sabis que acapdalaven ab major perfecció les llengües hebrea, grega y siria. Era nadiu de Valencia, y va morir a la meteixa ciutat. Vivía al sigle XIV.

Pere Joan Trilles

TRINITAT (La). *Geog.* Capella y caseriu del terme de Sitges. || — DE BATET. Capella de la comarca de Olot, pertanyenta al poble de Batet. Está situada a l' altura de 700 metres, y es lloch ont s'hi celebren aplechs y romiatges.

TRIPARTIR. v. a. Dividir una cosa en tres parts. S' usa sols científica o poèticament parlant. **Tripartir.**

TRIPARTIT, DA. adj. Partit en tres parts. **Tripartido.**

TRIPIJOCH.

FICARSE EN UN TRIPIJOCH. fr. Ficarse en negocis enredats y dificultosos. *Meterse en un berengenal.*

TRIPTICH. m. *Arqueol.* Retaule pintat, o de relleu esculpturat que consta de tres compartiments, els dos de quins costats s'obren y tanquen com a portes del que ocupa el centre. Estigueren molt en us a la iconografía relligiosa, desde 'l sigle XII fins al XVI, y ademés dels pintats ab guarnició y relleus esculpturats, n'hi havíen de ivori y fins de metalls preciosos. **Tríptico.**

TRISTEJAR. v. a. Estar un xich trist. Mostrar tristor. **Tristear.**

TRISTOI, A. adj. dim. **Tristillo, tristito.**

TRITLLEJAR. v. a. Repicar les campanes.

TRITLLO. m. De natxades. **Azotaina.**

TRÒ.

FER TRONS. fr. *Fam. Resonar.*

TRONS AL PÍ GROS, AIGUA AL TROÇ. *Loc. met. d'Alcalá de Xisvert.* Que quan retrunyen els trons, envers el terme nomenat Pí gros al esmentat partit, es segura la pluja.

TROBADORESCH, CA. adj. Que pertany o be 's refereix als trobadors. **Trovadoresco.**

TROBAT (Joan Bta.). *Biog.* Remarcable jurisconsult nadiu d' Algaida a Mallorca, que va assolir renòm a l'exercici de la seua carrera a Valencia, morint a Palma al any 1697. Era autor d' algunes obres de la seua facultat.

TROBLA. f. REVOLTA, REVOLUCIÓ.

TROÇ. m. Terme usat a les fábriques pera anomenar alguna peça teixida o urdida solzament.

FALTARLI UN TROÇ. fr. *Fam. Met.* NO ESSERHI TOT.

TROMPA.

TROMPA CÒNICA. *Arquit.* Troç de volta cònica que mor fora del parament de la paret. *Trompa cónica.*

TROMPITXO. m. BALDUFA.

TRONA. f. *Fam.* Barret de copa. **Chistera.**

TRONQUELLA (Llorenç). *Biog.* Esculptor mallorquí que vivía al sigle XIV, y que segons els llibres del reial patrimoni, al any de 1389, va travallar per encárrech del rei En Joan I, un estilador de pedra ab les armes d' Aragó y varies testes.

Trompitxo

TRONTOLLAMENT. m. Moviment de trontoll.

TRONTOLLAR. v. a. Traquetejar. **Traquetear, enzarcar.**

TRONTOLLÓS, A. adj. Que 's mou, que traqueteja. || Parlant de la veu, *tremolosa.* **Voz temblona.**

TROSSAR. v. a. **Arremangar.** || Vegis TROÇAR.

TROSSAT, DA. adj. Arremangat. **Arremangado.**

TROSSEJAMENT. m. Acte y efecte de trocejar. **Despedazamiento, laceramiento.**

TROT (El). *Geog.* Caseriu del terme de Manlleu.

TROVALLA. f. Acte y efecte de trovar alguna cosa. **Hallazgo, invención.**

TROVAR.

TROVAR ANYOR. fr. *Verb. Echar menos* o *á menos.*

TROVAR EN TOT UN SIS O UN AS. fr. *Verb. Poner peros á todo.*

TROVAR A ALGÚ EN EL FUR. fr. *Verb. Coger á alguno con las manos en la masa.*

TROVAR SABATA PER SON PEU. fr. *Verb. Hallar la horma de su zapato.*

TROVAR TAPS. fr. *Fam.* Trovar dificultats o defectes en alguna cosa. *Vacilar, achacar defectos.*

ELL S' HO TROVARÁ. fr. *Verb. Ya se lo dirán de misas.*

TROVES. f. Recompensa, gratificació. **Gratificación.**

TRUCAR. v. a. Pegar a les criatures. || *Art. y of* Al teixir en el teler mecánich se 'n diu al moviment de batre les taules pera estrenyer la passada del teixit.

TRUCA-PORTES. m. y f. *Ter.* CAPTAIRE.

TRUCH. m. TROCH. || TRUCA, BARATA. || Negoci, contracta, convinencia entre dues o més persones. **Trueque, entendido.**

DONAR O PEGAR UN MAL TRUCH. fr. *Fam.* Encertar malament algún negoci. *Errar el tiro.*

TRUCAR. v. a. BARATAR.

TRUCÓ. m. *Ter.* BERENAR. || S' usa sols anteposanthi l' infinitiu *fer.* **Merendar.**

TRUFADOR, A. adj. ENGANYADOR, MENTIDER.

TRUI. m. TRULL.

TRUJA. f. *Entom.* Insecte anomenat porquet. **Cochinilla, porqueta.**

Trull pera batre

TRULL. f. Rodet pera xafar terrossos al camp. **Rodillo.** || Corró pera aplanar la terra barrejada ab la grava, pera enfortir el sol de les carreteres y de les víes. **Rodillo.** || Curró de pedra pera trinxar el blat a les eres. **Trillo.** || Lloch o artefacte pera extreure l' oli de les olives. **Alfarje.** || Lloch pera trepitjar els raims. **Lagar.**

TRULLADA. f. Conjunt d'olives prempsades d'una vegada.

TRULLOLA. f. Gerra de fanch cuit o de pedra, clavada en terra, pera contindre oli o ví. **Tinaja.**

TRULLOLS. *Geog.* Caseriu del terme de Manlleu.

TRUYOLS (Francesch). *Biog.* Relligiós del ordre agustiniana, que era nadiu de Felanitx, y va ésser professor de teología a Xátiva, y prior del seu convent a Palma, ont va morir al any 1699. Entre els cárrechs que pels seus mereixements va desempenyar, cal fer esment dels de vicari provincial y visitador de la seua ordre.

— (NICOLAU). *Biog.* Distingit militar mallorquí y bon poeta elogiat per En Dezclapez. Vivía a mitjans del sigle XVII, y va trovarse a la guerra de França per la possessió de Provença, y al 1640 a la lluita sostinguda pera socórrer la ciutat de Tarragona.

TRUYOLS. *Geog.* Veinat del districte de Manlleu, prov. de Barcelona.

TU.

TU PER TU. (Toparse o trovarse). *De manos á boca.*

TUBAU. *Geog.* Caseriu del terme de Sora.

TUCA. f. *Orog. Ter.* Çim de montanya acabat en punta. **Aguja.**

TUCH. m. *Orog. Ter.* PICH, PUIG.

TUDRIU. f, *Ant.* TUTRIU, TUTORA.

TUDURÍ (Catarina). *Biog.* Llorejada poetissa menorquina, que ab les seues composicions va contribuir al deixondiment literari de les Balears al nostre temps, pels anys de 1860 a 1875. Havía publicat inspirades poesíes en castellá y en llengua mallorquina als periòdichs mallorquins y a les revistes literaries de Barcelona.

Tulipa

TULIPA. *Bot.* Vegis volúm III, pág. 115.

TUFEJANT, A. adj. Lo que fa tuf.

TUMBAGA. f. Anell de metall, un xich aplanat que s' usa en certs indrets de Catalunya com a passador de la corbata. **Anillo.**

TUMEFACTE, A. adj. **Tumefacto.**

TUMENEJA. f. *Ter.* XEMENEYA.

TUQUETA. f. *Orog. Ter.* PICA, PUIG.

TURA. *Arqueol.* Nom d' una de les iglesies d' Olot ont s'hi venera una de les imatges més remarcables de Catalunya, la Verge d' aquell nom, que 's creu ésser anterior al sigle X.

TURBAL. *Geol.* Lloch compost o plè de turba. **Turbal.**

TURBANT. m. Tocat dels pobles orientals. El sejorn dels alarbs a certs indrets de Catalunya va establir a algunes de les seues regions la costúm de usarlo, lligantse al cap un mocador colocat a mena de turbant, habitut que encara se serva a la vorera del Ebre, al Pallars, a Ribagorça y al Camp de Tarragona, les derreres regions dominades pêls maometans a la nostra terra.

TURBERA. f. Lloch ont hi ha turba. **Turbera.**

TURDELL. *Geog.* Caseriu del terme de Suria, provincia de Barcelona.

TURIGUES. *Geog.* Veinat del terme de Santa María d' Oló, prov. de Barcelona.

TURISME. m. Sistema de disposar viatges curts ab obgecte de coneixer poblacions, llochs y industries remarcables. Afició a viatjar. **Turismo.**

TURISTA. m. y f. Qui fa un viatge curt y instructiu. **Turista.** || EXCURSIONISTA.

TURÓ. m. Altura o eminencia. **Colina, cerro, otero.**

TURÓ DE FEU. *Orog.* A la comarca d'Olot, passat el Plá de les Lloses; té 840 metres d' alt.

TURONELL. dim. de TURÓ. TURONET.

TURONELL. *Hidrog.* Riuet de la prov. de Girona, que corra a la vora de Castellfollit.

TURRIÓ. m. A la industria dels teixits, troç de ferro cilíndrich ab rosca y femella a un dels seus extrems.

TURRÓ.

ACABAR AVIAT ELS TURRONS. fr. *Met.* Acabar els arguments, les raons en defensa d' alguna cosa. *Agotar las municiones.*

TURRÓ. *Geog.* Veinat del districte de Torrelles de Foix.

TURRONAIRE. adj. *Fam.* Qui, valgentse de tots el medis, tracta de conseguir y disfruta empleus lucratius. **Turronero.**

TUS (Plá de). *Geog.* A la comarca d'Olot, al cim del Clot del Papelló, a la vora del Santuari de la Salut.

TUSELL (El). *Geog.* Veinat del terme de Taradell, prov. de Barcelona.

TUSSAIRE, A. adj. Animal que tussa o topa. **Topetudo.**

TUSSAR. v. n. Topar. **Topar, tozar, topetar.**

TUSTARRADA. f. *Ter.* Cop de cap. **Coscorrón.** || TESTARRADA.

TUTA. f. Nom topográfich. CINGLERA.

Joan Tutau

TUTAU (Joan). *Biog.* Vegis vol. III, página 119.

U. adj. *Ant.* UN, HU.

UBACH. *Geog.* Veinat del terme de Vacarices, prov. de Barcelona.

UBAG, A. adj. UBACH. **Opaco.**

UBAGÓS, A. adj. OMBRÍVOL.

UBRIAGAR. v. a. EMBORRATXAR. || *Met.* **Enajenar, transportar.** || S' usa també com reflexiu. **Embriagarse, enajenarse, transportarse.**

UBRIAGAT, DA. adj. **Embriagado.**

UF! Exclam. de menyspreu. **Vaya allá.**

UFANA.

MOLTA UFANA Y POCA GRANA. *Ref. Met.* S' aplica a les persones o coses que tenen molta apariencia y poca substancia. *Mucha muestra y poca oliva.*

UGUAL. adj. IGUAL.

UGUALAR. v. a. *Ant.* IGUALAR.

ULMARIA. f. *Bot.* Vegis Vol. III, pl. 122.

ULTRANSA. m. adv. ULTRANÇA.

ULUGIA (Gombault). *Biog.* Varó docte, provincial dels dominichs d'Aragó al any 1380, mort a Saragoça al any 1384. Era nadiu de Cervera y havía escrit un llibre de comentaris de les máximes dels Sants Pares, y dissertacions relligioses, molt elogiades.

Brot d'u'maria

ULL. m. Forat en els forns de obra.

ULL DE PERDIU. m. Certa mena de teixit. || Certa mena de roca.

FER L' ULL VIU. fr. *Met.* Estar sobre avís, no deixarse enganyar. *Ojo avizor; ojo al Cristo, que es de plata.*

TIRARSE TERRA ALS ULLS. fr. *Fam.* Fer les coses al revés de lo que convinga. *Obcecarse.*

ULL DE PANY. m. Forat per ont se fica la clau pera fer moure la lleva. *Ojo de la cerradura.*

ULLADA.

ULLADA DE SOL. fr. *Rayo de sol.*

ULLET. m. *Art. y of.* Petita peça cilíndrica de porcellana, foradada del mitg, que va subgecte a la llençadora pera passarhi el fil de la trama.

UMBERT Y BURGUER (Gabriel). *Biog.* Distingit jurisconsult mallorquí, doctor en abdós drets, que va ferse remarcar per la seua competencia en qüestíons mercantils. Havía escrit en revistes jurídiques molt atinats articles relatius als còdichs de comers, y publicat algunes obres de valua, entre elles una estampada a Madrit al any 1861, titolada: *Exámen de las compañías mercantiles, su historia y sus ventajas.*

UMBRÁCUL. m. UMBRACLE.

UMBREL-LA. f. OMBRELA.

UMPLENAR. v. a. OMPLIR.

UN, A.

UN CAP VESPRE. mod. adv. *Un dia al anochecer.*

UN COP MÉS. mod. adv. *Otra vez, una vez más.*

UN DINER DE MAL, CINCH SOUS D'EMPLASTES. *Ref.* S' usa pera demostrar la exageració de moltes persones parlant de les seues dissorts. *Poco malico, y mucho trapico;* o *picóme una araña y ateme una sábana;* o *á picada de mosca, pierna de sábana.*

UN LLADRE, SEMPRE TÉ POR D' ÉSSER ROBAT. *Ref.* Denota el temor que té d' ésser tractat segons el seu procedir, aquell que obra malament. *Piensa el ladrón, que todos son de su condición;* o *quien ha las hechas, ha las sospechas.*

¡UN RAVE FREGIT! Exclam. de contrarietat. *¡Un diablo! ¡un cuerno!*

UN XICH MASSA, O UN POCH MASSA. mod adv. *Demasiado.*

UN XICH DE, UNA XICA DE. mod. adv. *Un poco de.*

UNA DESGRACIA, MAI VÉ SOLA. *Ref. Bien vengas mal, si vienes solo.*

UNA FLOR NO FA ESTIU, NI DUES PRIMAVERA. *Ref. Una golondrina no hace verano.*

UNA MÁ RENTA L' ALTRA Y DUES LA CARA. *Ref.* Vol dir que 'ls favors que 's reben s' han de recompensar. *Una mano lava la otra, y ambas la cara;* o *hazme la barba, hacerte he el copete.*

UNA MICA, AL COR S' HI FICA. *Ref.* Vol dir que segons les circumstancies, s'agraeix una petita mercè. *Algo es algo,* o *más vale algo que nada.*

UNA MICA MÉS, O UNA MIQUETA. *Mod. adv. Un poquito más.*

UNCLE. m. *Ter.* ONCLE.

UNGLA.

UNGLA. *Art. y of.* Peça de ferro fos, collada fortament al teler mecánich, al lloch anomenat joch de picar, eixint del anomenat joch de magrana, movent el cono y el tirataco, pera impulsar la llençadora.

UNGLA D' ASE. *Bot.* Certa mena d' escardots abundosos als camps.

Ungla d' ase

UNGLA ENCARNADA. fr. La que creix ficantse dins de la carn. Uñero.

UNGLER. m. Uñero.

UNGLERA. f. UNGLER.

UNGLOT. m. Pezuña, pesuña, pezuño. || *Art. y of.* Peça del cor de la máquina Jacquard que acciona 'l joch de picar.

UNIPERSONALISAT, DA. m. y f. Que 's refereix a una sola persona. Cas concret referintse a un sol individuu.

UNIS (Berenguer). *Biog.* Cavaller mallorquí que vivía al sigle XV. Era jurat de la ciutat de Palma, representant la noblesa l' any 1441, y autor de les ordinacions fetes pera el bon regiment d'aquell municipi. Estaven redactades en llatí y foren confirmades pêl rei Alfons l'any 1439.

— (PELAI). *Biog.* Cavaller de Palma, regent del regne de Mallorca, y autor de les ordinacions que hi regíen, que foren aprovades pêls jurats l' any 1413.

UNIVERSITAT.

UNIVERSITAT LITERARIA DE LA CIUTAT Y REGNE DE MALLORCA. Va ésser instituída a les derreríes del sigle XVII, haventne publicat un manifest elogiant la seua erecció En Miquel Dezcatllar, que va morir al any 1699. S' anomenava Universitat y estudi general Luliá, y estava establerta al edifici que ara ocupen a Palma, les classes de l' Academia de Belles Arts, el Colegi d' advocats y la societat econòmica d' Amichs del País.

UNYÁ (Puig d'). *Orog.* Puig del Pirineu, dins de la Vall d' Arán, prov. de Lleida. Es a tramontana de Unyá y té 2,370 met. d' altitut.

URB. f. Urbe.

URCH. m. ORGULL.

URDIDOR.

URDIDOR DE MÁ, DE BARRETES, DE BOTA, DE FORMATGES, MECÁNICH, etc. *Art. y of.* Diferentes menes y sistemes d' urdidors de les máquines de teixir.

URETS (Port d'). *Orog.* Pas del Pirineu, a 2,545 met. d'altitut, a tramontana de Salardú, Vall d'Arán, prov. de Lleida.

URGELL (Alt). *Geog.* Comarca natural compresa a la prov. de Lleida, y determinada ab el nom de Alt Urgell, que forma la banda septentrional de la regió molt més montanyosa que la meridional, anomenada Baix Urgell. Els llindars del Alt Urgell, són: al N. Andorra; al E., la Cerdanya y la Comarca de Cardona y Solsona; al S., la Segarra y Comarca de Igualada, y al O., el Baix Urgell, la Conca de Tremp y el Pallars. El macís de les serralades de Andorra y de Sant Llorenç de Morunys se desprèn formant a la banda N. de la comarca diferentes ramificacions que s' endincen fins a Oliana, y per entre quines s' obren les valls del Segre y d' altres petits cursos que ab ell s' apleguen, abans d' arrivar a Artesa. Les víes de comunicació són escasses pera donar impuls a les produccions naturals de la comarca, ont ademés dels cereals, s' hi recullen bones fruites y tuberculs; tant sols la carretera de La Seu a Pons y alguns camins veinals compensen la manca de aquest profitós recurs de fácils trageccions, y en part el recorregut de aquella carretera pêls automòvils dona lloch al transport de viatgers ja que no de mercancíes, que s' ha de fer encara pêls antichs medis d' acarreig. La Sèu és d' aquella regió la població més significada, se-

guintla en importancia, Pons, Oliana, Campmajor, Torrablanca, Biosca y Pinós.

URGELL (Baix). *Geog.* La banda de la comarca coneguda ab aquest nom, es la formada per la part baixa del Segre, seguint envers el Plá de Lleida. La divisoria ab l'Alt Urgell, la forma la carretera de Barcelona a Madrit, deixant a la banda esquerra la subdivisió nomenada Baix Urgell, y essent els seus llindars al N. la Conca de Tremp; al N.O. Ribagorça; al O. Aragó, el Plá de Lleida y Ribera de Segre; al S.O. Les Garrigues; al S. y part del S.E. la Conca de Barbará, y al E. la comarca de Segarra y part del Alt Urgell. Comprèn poblacions dels partits judicials de Cervera, de Lleida y de Balaguer, essent les més significades, Albi, Arbeca, Balianes, Bell-lloch, Borges, Castellnou de Seana, Fondarella, Juncosa, Juneda, Miralcamp, Mollerussa, Puiggrós, Sant Martí, Bellpuig, Sidemunt, Torregrossa y Verdú. Ademés de la esmentada carretera que forma la seua partió, atravessa el Baix Urgell el camí de ferro de Barcelona a Saragoça, per Cervera y Tárrega, y el ferrocarril econòmich desde Mollerussa a Balaguer pera la nova explotació dels sucres de remolatxa, ademés d'alguns camins veinals, y de la carretera que mena a Balaguer per Bellcaire. Els conreus són especialment els grans, blat, ordi, blat de moro, tubèrculs, cánem y s'han ensajat també ab algún èxit les fibres textils. Les estribacions que de E. a O. corren per Urgell, formant les serres de Montclar y d' Almenara, donen pas a les aigües del riu Sió, que desaigua al Segre, a la vora de Lleida. El canal d' Urgell fertilisa molts dels plantius d' aqueixa comarca.

URGELL (Canal de). *Hidrog.* Es una de les obres hidráuliques de les més importantes d' Espanya. Va ésser progectada al sigle XVI, al regnat d'En Carles I, mes pot ben dirse que fins desprès de les lluites esdevingudes a la primera meitat del sigle XIX no va començarse seriosament el seu estudi, ab tot y la oposició que va ferse al meteix. L' enginyer senyor Puigdollers, a l'any 1848, va proposar les modificacions al seu progecte, y constituida al cap de pochs anys la societat constructora, començats els travalls d' aqueixa obra, que havía de reportar a Urgell resultats positius, va ésser acabada la construcció a l' any 1861. Van tenir que bastirse obres importantes, seguint la direcció per la part baixa de la serra que enclou el Plá d' Urgell, com els ponts y aqüeductes de les Tortugues, de Rocafort, de la Coixa, del Ginjoler, del Cabanyal, de les Obagues, de les Bruixes, de la Teulera, de Sant Jordi, del Sinill, de Montclar y del Sió, ademés dels que hagueren de atravessar la carretera de Barcelona y 'ls camins veinals del Prat y de La Guardia. El canal d' Urgell pren l' aigua del Segre, a la banda de Pons, y acaba al meteix riu entre Almatrech y Montoliu, a la vora de Lleida. Porta un cabal de 33 mets. per segón, y comprèn una çona regable de 90,000 hectaries, formant, ab les seues acequies, un recorregut de 3,000 kilometres de llargaria, sense comptar ab altres ramificacions. Les obres més notables construides al pas del canal són dues foradades de 290 met. cada una y l' aqüeducte-pont de Sinill.

Agustí Urgellès de Tovar

URGELLÈS DE TOVAR (Agustí). *Biog.* Vegis vol. III, pl. 133.

URIA (Clot de). *Geog.* Clotada de la Garrotxa, a la vora de Can Ciurana, al camí de Sant Esteva del Bas a Sant Feliu de Pallarols.

Rama d' uró

URIA (Coll de). *Orog.* Al límit de la Comarca d' Olot ab La Garrotxa, entre la serra de Terms y el coll de Pruit, separant les aigües del Ter de les del Fluviá. Té 700 met. d' altura.

URNA. f. Vas, arqueta. Urna.

URÓ. *Bot.* Vegis vol. III, pl. 134.

URPADA. f. ARPADA.

URPAR. v. a. Pegar urpada. Dar una zarpada.

URPEJAR. v. a. URPAR.

URPIR. v. a. URPAR.

USADAMENT. adv. Al us. Al uso, á uso.

USTRELL. *Geog.* Nom que vulgarment se dona a Ullastrell.

USUFRUCTUAR. v. a. USDEFRUITAR.

UTJAR. v. a. *Ter.* CAVAR. Hozar.

VACANÇA. f. Falta a les aules o al travall de un día sencer o algunes hores. Asueto. || VAGANÇA.

VADELL (Damiá). *Biog.* Esculptor mallorquí que vivía als començos del sigle XIX. Va ésser deixeble de La Llotja a Barcelona, deixanthi dues testes molt ben modelades. Eren obra seua, les dues estatues, representant genis, que ornaven la Rambla de Palma, y a l' exposició de 1836, celebrada en aquella ciutat hi va presentar algunes obres que foren molt encomiades. Era nadiu de Manacor y desprès d'aquella data, va endreçarse a Italia pera seguir els seus estudis.

— (GUILLEM). *Biog.* Escriptor y poeta mallorquí del sigle XV. Va pertanyer a l' Academia de la Gaya ciencia de Tolosa, y va escriure un tractat de *Summa vitulina*, que segons referma En Mayans, va publicar desprès N' Enrich de Villena.

VADELLAR. v. a. Parir la vaca.

VAGA.

VAGA CORREDORA. f. Llaç escorredor. *Lazo corredizo, nudo corredizo.*

VAGANSA. f. VAGANÇA.

VAGANT. adj. Vacante.

VAGAR.

PROU LI VAGA DE... *Mod. verb. Ocasiones tiene de...*

VAGARÓS, A. adj. Idea o concepte de vaguetat, com: *idea vagarosa.*

VAGATÍVOL, A. adj. VAGATIU.

VAGUEJAR. v. a. VAGAR.

VALDAMENT. interj. VALDEMENT.

VALDEMENT. interj. Apesar, aunque.

VALENTÍ (Tadeu). *Biog.* Remarcable jurisconsult

mallorquí, que a la universitat de Bolonya, va doctorarse l' any 1483, morint a Palma l' any 1511. Home molt estudiós va escriure algunes genealogies y travalls històrichs, essent la seua obra més digne de esment la titolada *Sumari e repertori de les franqueses e privilegis del regne de Mallorca.*

— ZAFORTEZA (RAFEL). *Biog.* Teòlech, poeta y escriptor ascètich mallorquí de molta valua, que va neixer a Palma l' any 1701 morinthi al 1773. Era autor de nombroses obres escrites en les llengües llatina y castellana, fruint concepte d' un dels homes més laboriosos y doctes del seu temps.

VALDRE. v. a. VALER.

VAL MÉS CEBES AB AMOR, QUE GALLINES AB DOLOR. *Ref. Más vale vaca en paz, que no pollos con agraz.*

VAL MÉS ESTAR SOL, QUE MAL ACOMPANYAT. *Ref. Más vale sólo que mal acompañado.*

VAL MÉS MALA AVINENÇA, QUE BONA SENTENCIA. *Ref. Más vale mal ajuste, que buen pleito.*

VAL MÉS PÁ FORT QUE PÁ POCH. *Ref. En tiempo de hambre no hay pan duro.*

VAL MÉS ÉSSER AUCELL DE BOSCH, QUE DE GABIA. *Ref. El buey suelto bien se lame.*

VAL MÉS TRAÇA QUE FORÇA. *Ref. Más vale maña que fuerza.*

VAL MÉS UN PARDAL A LA MÁ, QUE UNA GRUA ENLAIRE, o bé VAL MÉS TORRAFETA QUE CASTELLSERÁ. *Ref. Más vale pájaro en mano, que buitre volando.*

Valeriana

VAL MÉS ÉSSER PETIT AMO QUE GROS MOÇO. *Ref. Más vale ser cabeza de ratón, que cola de león.*

VAL MÉS UN TÉ QUE DOS TE DARÉ. *Ref. Más vale un toma, que dos te daré.*

VALDRE MÉS EL FARCIT QUE 'L GALL. *Mod. verb. Costar la torta un pan.*

POCA TERRA VAL DINERS. *Mod. verb. De estas entran pocas en libra.*

SENSE QUANT VAL NI QUANT COSTA. *Mod. verb. Sin encomendarse á Dios ni al diablo.*

VALERIANA. *Bot.* Vegis volúm III, pl. 141.

VALÚA o VÁLUA. f. Valor, valía.

VALVOLINA. f. Mena d' oli mineral pera untar les máquines.

VALUERNA. f. Obgecte voluminós. || BALUERNA.

VALL (La). *Geog.* Caseriu del terme d' Alpens. || — DEL XARRUMBO (LA). Lloch y masíes sota les Fonts del Glorieta, terme d' Alcover. || Veinat del districte munpal. d' Artès, prov. de Barcelona. || Barriada del poble de La Bola. || Veinat del terme de Fonollosa. || Caseriu del terme de Sant Bartomeu del Grau, prov. de Barcelona. || Veinat de Santa Eularia de Ronçana, al Vallès.

VALLACH (Sot de). *Geog.* Clotada de la comarca d' Olot, que té a son centre el turó de Sant Salvador. Está trencada per les serres de La Penosa y de la Salut.

VALLBLANCA DE BIGUES. *Geog.* Caseriu del terme de Bigues, al Vallès. || —DE RIELLS. Veinat de Bigues, al Vallès.

VALLCAIRE. *Hidrog.* Riera al peu de Pont d' En Planes, prov. de Girona, a la vora de Sant Joan de les Abadesses.

VALLCANERA. *Geog.* Caseriu del terme de Llissá de Munt.

VALL DEL VALL (La). *Geog.* Barriada de Taradell.

VALLDENEU. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Martí de Centelles.

VALLDEPERAS (Felip). *Biog.* Primer actor còmich, que va distingirse molt als començos d' haverse fundat el Teatre Catalá. Va morir a Barcelona l' any 1888.

VALLDERIÓ. *Geog.* Vegis VALLDERIOLF.

VALLDERIOLA. *Geog.* Caseriu del terme de Sagars.

VALL DE RIBES. *Geog.* Comarca natural que té per llindars: al ENE. la Cerdanya; al N. el Conflent; al E. la vall del Ter y la comarca de Camprodón, y al S. el Ripollès y 'l Bergadá. La vall de Ribes resta reclosa per una ferma murallaça de montanyes de revinguts contraforts, fent la seua situació estratègica, tenint tant sols una entrada planera relativament, la gorja de les Coves, per quina passen gaire bé, per les cingleres verticals del costat, el riu Fresser y la carretera. Per lo que fa al seu estudi orográfich, se destaquen el Puigllançada, la collada de Tosses, la creu de Malanyans, el puig de les Salines, la serral de Gorroblanch, el puig de Dorria, decantant vers al NE. fins al Puigmal, enlairantse cap al N. el puig de Finestrelles y 'l pich d' Eina, mentres per la part del E. s' ajunta ab les estribacions de la serra del Catllar, la collada Verda y 'l coll del Pal, seguint cap el cim de Portoles y 'l puig de l' Estela, pera ajuntarse cap al O. ab el coll de Jou y les cingleres de Sant Eloy, y una volta passada la gorja de les Coves, gira pêl coll de la Boria y Pedrapicada cap a la collada de les Tortes y 'l puig de Rus, pera trovarse de nou ab el puig Llançada. Formen part de la vall de Ribes set municipis: la vila de Ribes, ab els pobles de Bruguera y de Ventolá y 'ls veinats de Ribes Altes, Batet, La Pedrera, La Massana, Armancies de Ribes, Serrat Roig, El Solá, Roques Blanques, Cân Perramón y 'l caseriu escampat; Caralps o Queralps, ab el poblet de Serrat y 'ls veinats de Vilamanya, Fustanya, La Forga, Cân Batlle y cases escampades; Pardines, ab els veinats de Vilaró, Pujol, Puigsech, L' Orri, La Llavanera y cases escampades; Planoles, ab el veinat de Les Casetes y cases esbarriades; Campelles, ab els veinats de La Baell, Cân Gorra y caserius escampats; Toses, ab els pobles de Fornells, Navá, Dorria, Planès, el veinat d' Espinosa y cases esbarriades. Aquest derrer municipi el formen els pobles que constituien antigament la Baronía, y 'ls altres s' aplegaven abans en l' anomenada Rodalía de Ribes. Abdues agrupacions de casals se distingeixen pêl color dels seus teulats, donchs mentres a lo que era Baronía les cobertes de les cases és de llicorella, els de l'antiga Rodalía se destaquen roges teulades, contrastant aquestos colors demunt la verdor dels prats allí tan abundosos. Frescals corrents d' aigua solquen aquella comarca accidentada plena de belleses, marcadament al indret del santuari de Nuria, ont el remoreig del riu d' aquest nom, com més ençá el del Fresser, torben la grandiosa solitut ab les cascates de Les Noufonts, del Salt de l' Aigua, de la Fontnegra y de la Fontalba, y 'ls estimballs del Salt del Sastre y Pont de Cremal. Entre les produccions propies de la Vall de Ribes, cal esmentar la seua riquesa en minerals, molts d' ells inexplotats ab tot; criadors de ferro, coure, antimoni arsènich, plata, etc., que a Queralps, a Pardines, a la vall del Rigart y fins al terme de Ribes donen prou concepte del cabal d' explotacions que poden establirshi, com ne són ja mostra palesa les aigües bicarbonatades y sulfatades de Ribes, conegudes des llunyans temps, y les sulfuroses y ferruginoses escampades per la vall. Al curs dels seus rius hi abunden les truites exquisides. Encara que minvada, la riquesa forestal és encara esplendorosa a les pinaces d' Estremera, de Queralps, de Serrat y de la propia vila de Ribes, y a les comes y reconades de la comarca sovintegen tantost els isarts, com les perdius roges, xerres y blanques. La riquesa principal de la encontrada és la cría de bestiar boví y de llana, no-

drit en les extensions de grassos pasturatges; y en punt a produccions agrícoles, ressalten els conreus de trumfes, de segle y blat de moro. Els arbres característichs de la comarca són els pins negres, els narets, faigs y abets, y a les voreres dels rius les feixes, els pollancres y 'ls saules; essent la flora de la regió ben remarcable, comprenent plantes medicinals com l' acònit, la genciana, la belladona, la camamilla, la digital y altres. Les comunicacions están bon xich oblidades: Queralps té una carretera particular que va a les mines, y sols com a camí de certa importancia podem esmentar la carretera de Ripoll a Ribes, que, seguint per la vall del Rigart, arriva a la collada de Tosses.

VALLDERRÓS. *Geog.* Caseriu del terme de Bigues, prov. de Barcelona.

Segell de Valldora

VALL DE VILARRAMÓ (La). *Geog.* Veinat del terme de Gayá.

VALLDORA. Vegis vol. III, pl. 144.

VALLENCH, CA. adj. Natural de Valls. Vallense.

VALLÈS (Miquel). *Biog.* Musich compositor relligiós, que als començos del sigle XVIII pertanyía a la capella de la catedral de Mallorca, essent autor de algunes obres de bon caient, entre elles d' unes *Cançonetes* que varen ferse populars y foren impreses a l' any 1706.

VALLÈS (El). *Geog.* Els llindars d' aquesta comarca natural són: al N. la Plana de Vich y la comarca del Montseny, que agafa també part del NE. y E., que segueix cap a la banda S. per la Costa de Llevant; al S. el Plá de Barcelona y 'l del Llobregat; al O. la Segarra y comarca d' Igualada, el Plá de Bages y 'l Moyanès. La capitalitat del Vallès correspòn a la vila de Granollers, haventhi dins de la comarca, que 's divideix en Alt y Baix Vallès, poblacions tan importants com Sabadell, Terraça, Rubí, Caldes de Montbuy, Sant Feliu de Codines, Sant Cugat del Vallès, La Garriga y Llinás. El riu Besòs, que rega la comarca, no pren aquell nom fins que les corrents reunides del Mogent y del Congost s' hi apleguen al peu de Montmeló. El Congost, seguint la direcció N. S., neix més amunt de Centelles y passa per aquesta vila, Aiguafreda, L' Abella, Figaró, La Garriga, Llerona, Canovelles, Palou y Montmeló, y el riu Mogent, que brolla al Corredor, s' endreça vers S. NO. fins a Llinás, trencant després al SO. y atravessant els termes de Llinás, Bell-lloch, La Roca, Vilanova de la Roca, Montornès y Montmeló. Els afluents del Besòs, desde Montmeló al mar, són per una banda la riera de Parets, o de Tenes, que dessota de Sant Miquel del Fall recull les aigües del riu Rossinyol; la de Mollet, que baixa de Palau daries y recull prop de Sentmenat la riera de La Roca; la de Santa Perpètua, que neix prop de càn Fontanet; el riu Ripoll, que desde 'l plá de la Bauma descendeix envers Sant Feliu del Recó, Ripollet y Moncada, y la riera de Sant Andreu, que baixa del Turó d' En Gras y desaigua a la vora de Sant Adriá. A l' altra banda els principals afluents del Besòs són les rieres de Montornès, Martorelles, Sant Fost y Cabanes y 'l torrent de Vallensana, tenint aquestos cursos menys cabal que 'ls de l' altra vorera del riu. Apart d' alguns aprofitaments d' aigües del Besòs per usos industrials y agrícoles, les dues preses més importantes d' aquest riu, són l'alimentació del Rech Comtal y l' assortir d' aigües potables a Barcelona, pera quin fi hi ha instalades dues máquines pera aumentar el cabal dels pous de Moncada y barrejar l'aigua del Besòs ab la de Dosrius Un adagi popular, referma que *Al Vallès tot hi és,* y aixís esdevé, donchs les seues arbredes, els seus conreus y les manifestacions de la seua industria, concorden ab les explèndides mostres de son valer natural. Aigües minerals, termes com les de Caldes y La Garriga, havíen donat nom en l' antigor ja al territori, que 'l fruía també per la qualitat dels seus productes, y les tradicions que s'hi serven, mostren de com a llunyans temps cal cercarhi el fonament de la seua prosperitat, que va sostindre al periode mitgeval, segons ho proven els castells senyorials dels Moncades, dels Centelles, y d' altres families nobles de Catalunya. Les produccions agrícoles, consistentes en blats, vinya, hortalices y fruites, les industries agrícoles en destilació de aiguardents y alcofolls, cria de bestiar y d' avirám, y les manufactureres de filats y teixits de cotó, de llana y de seda, donen renòm a molts dels poblats del Vallès, com són Terraça, Sabadell, Granollers, Mollet, Rubí, etc. Les arts y oficis són també prou importants en aquella encontrada. Varies víes férries l' atravessen: les de Barcelona a França per Granollers, de Barcelona a Sant Joan de les Abadesses, de Mollet a Caldes de Montbui, y de Barcelona a Saragoça. En quan a carreteres, atravessen la comarca les de Valencia a La Junquera que s'endinça a la provincia de Barcelona per La Roca; la de Girona, pêl interior, que segueix prop del tragecte del ferrocarril; la de Barcelona a Terraça; la de Llinás a Molins de Rei; la de Mataró a Montmeló; la de Barcelona a Ribes, que passa per Mollet y Granollers empalmant a Malla ab la de Manresa a Girona; la de Mataró a Granollers ab ramal a Llinás; la de Molins de Rei a Caldes de Montbui; la de Mollet a Moyá per Plegamans, Caldes de Montbui, Sant Feliu de Codines y Castelltersol; la de Moncada a Terraça que passa per Ripollet, Barbará y Sabadell, empalmant a Terraça ab la d' Olesa de Montserrat; la de Sabadell a Prats de Lluçanès, y la de Terraça a Olesa, passant per Viladecaballs. Ademés de les predites, que són les del Estat, passen pêl Vallès les carreteres provincials: la de Gracia a Manresa passant per Sant Cugat, Rubí y Terraça, ab ramal de Sant Cugat a Sardanyola; la del Masnou a Granollers, que passa per Vilanova de La Roca y Palou, empalmant a Granollers ab la de Barcelona a Ribes; la de Sant Sadurní de Anoia a Senmenat, que després de tocar a Terraça y Sentmenat empalma ab la de Molins de Rei a Caldes de Monbui; la de Sant Llorenç Savall a Llinás, ont empalma ab la de Caldes de Montbui a Sant Celoni, y la de Sant Feliu de Codines a Centelles. Els camins veinals més significats de la Comarca del Vallès, són: el de Sant Pere de Terraça a Matadepera y d' aquest poble a Sabadell; de Sant Sebastiá de Montmajor a empalmar ab la carretera de Mollet a Moyá demunt de Caldes de Montbui y de Sant Feliu de Codines a Sant Miquel del Fall a empalmar ab la d'aquell poble a Centelles.

VALLESPIR (Llorenç). *Biog.* Doctor en abdós drets y escriptor nadiu de Mallorca, que havía publicat travalls històrichs y relligiosos. Vivía al any de 1741.

— (LLUCH). *Biog.* Distingit metge mallorquí, que va neixer a Palma al any 1759, morinthi al 1820. Autor d' algunes obres professionals, exposant algunes bones observacions clíniques.

— (RAMÓN). *Biog.* Escriptor jurídich, y relator de l'Audiencia de Palma de Mallorca, de quina illa era nadiu. Vivía al sigle XVIII.

— (X.). *Biog.* Gravador al boix, que havía produit algunes obres molt selectes d'estampería relligiosa, entre les moltes degudes al seu burí. Vivía als començos del sigle XVIII y era nadiu de Mallorca, distingintse per la correcció del seu dibuix y la perfecció del gravat.

VALLESPIR. *Geog.* La comarca de l' antiga Catalunya, coneguda ab aquest nom, havía format part del comtat de Cerdanya. Al morir Oliva Cabreta que va juntar aquell estat al de Besalú, el Vallespir va passar al domini d'En Bernat Tallaferro, essent des-

prés una de les pertinencies del regne d'Aragó fins a incorporarse a França pêl tractat de 1659. Ara forma una part del departament francès dels Pirineus Orientals, essent els seus municipis o comunes les següents: *Cantó de Prats de Molló, districte de Ceret:* Prats de Molló, El Tech, Sant Llorenç dels Cerdans, Costoges, La Menera y Serrallonga, situats tots ells al Alt Vallespir. *Cantó d'Arlès, districte de Ceret:* Arlès, Amelia, Cortsaví, Montferrer, Palaldá, Montboló y Montalbá, a l' alta vall del Tech; Taulís y Sant Marçal a la vall del riu Ample; La Bastida a la vall de Bules. *Cantó de Ceret, districte del meteix nom:* Ceret, El Voló, Banyuls dels Aspres, Calmelles, L'Esclusa, Les Illes, Maurelles, Montoriol, Oms, El Portús, Reinés, Riunogués, Sant Joan de Plá de Corts, Tallet y Vivés a la plana y a les vessants dels Aspres. *Cantó d' Argelès, districte de Ceret:* Argelès, La Albera, Banyuls de Mar, Colliure, La Roca, Montesquiu, Palau del Vidre, Portvendres, Sant Andreu, Sant Genís les Fonts, Sureda, Vilallonga dels Monts, a la costa y a les vessants de les Alberes. *Cantó de Thuir, districte de Perpinyá*: dels 20 municipis que composen el cantó, ne pertanyent 7 al Vallespir, que són: Caixás, Camellás, Castellnou, Llauró, Llupiá, Santa Coloma y Torderes als replechs dels Aspres. *Cantó de Vinçá, districte de Prades:* són del Vallespir 5 de les 17 comunes que formen el Cantó, que són: Bules d'Amunt, Bulaternera, Casafabra, Prunet y Sant Miquel de Llotes a la vall de Bules. El seu sistema orográfich desde Roca Colom, a 2,464 metres d' alt se ramifica ab les Esquerdes de Rojá envers el Puig de la Collada Verda, el Puig dels Armaris y el Plá Guillem, ont s' enfila fins a 2,520 metres, passant aviat de 2,700, cap al Canigó a Septhomes y Tretze Vents pera seguir la serra del Roch Negre descendint fins al Puig d' Estela, mentres que per la banda oposada, se refermen les montanyes del Vallespir pel coll de Palomeres, pel de Montportell y el Plá de les Eugues, pel Coll de les Arques y Roca Roja, correntse després pel repeu dels Aspres, fins a trovar la carena fronteriça desde 'l Coll del Pol al Cap de Cervera. Reguen la contrada com a curs més important el Tech que l'atravessa per complert de ponent a llevant, desde son origen a Roca Colom, fins a Pont de Ceret y essent els altres rius y rieres de la comarca de Roca Roja, d'Agrefall de la Canadella, de Vallllobera, de la Comalada, el Galdarés o riu de La Menera, la riera de Sant Llorenç, la de la Fou, el riu Gerrer, la riera de Reinés, el riu Ample, la riera de les Mules, la del Sant Christ, la de les Colomeres, el riu Tanyari, que ajunta les rieres de Vilallonga y de la Roca, la riera de Sant Andreu de Sureda, la de Massana, la de Ravener y la de Banyuls. El riu Bules, provinent del Canigó atravessa de S. a N. part de la regió del Vallespir y desaigua a Bulaternera en el curs del Tet, y a les vessants dels Aspres, reguen la comarca alguns brancals del Reart y de la Cantarana, que 's reuneixen y reguen la plana del Rosselló. Els quadres orográfichs y hidrográfichs d'aquella regió, formen un seguit d' esplendoroses belleses naturals, y aixís cal esmentar en ella, l' estany de la Comalada, dessota el Pich de Septhomes; les timbes de la Fou sota Cortsaví; les baumes y cases de Brixot prop de La Preste, d' En Pey, prop de Montferrer, les Encantades prop del poble del Tech, y les cascates y saltants plens de magestat y de poesía qu' engarlandeix les comes y les valls, al ensemps que 'ls colors matisen els rocalls y els verts de la vegetació contrasten en espesses boscuries y en els conreus de prats y de camps. En punt a producció, superbes manifestacions de tota mena formen un quadro rich y complert. Minerals de valua y abundosos se mostren al Vallespir, que comencen a ésser obgecte de ben montades explotacions; el coure a Costoges, Prats y La Presta; el ferro a les vessants de Taulís, del Canigó y de La Bastida; a Arlès el bismut, y a Prats la plata; jaciments de marbres a Ceret, al Tech, a La Presta y Arlès; alabastre oriental a La Menera y pedreres abundoses; y en punt a aigües minerals, les sulfoses d'Amelia y de La Presta y les ferruginoses y bicarbonatades sòdiques del Voló. La seua riquesa forestal, la constitueixen espesses castanyedes, rouredes y fagedes, pinetars y abetoses, y els seus conreus agrícoles se manifesten per les abundoses hortes, vinyals y fruiterars a la plana. La caça és abundosa trovantse les perdius blanques a Roca Colom, Rajá, Plá Guillem y Costabona, el porch senglar a les Alberes y al Canigó l isart. La cría del bestiar boví y de llana, té aixís meteix bona importancia. Les comunicacions són bones y ben distribuides, donchs no hi há poble que no tinga el seu camí rodat, ademés de les carreteres que faciliten la tragecció. Com a medis més moderns, la vía ferrada de Barcelona a París, corre prop de la platja desde la frontera al Tech, y un dels seus brancals s'endreça desde Elna a Arles, d' ont parteix també el tranvía elèctrich que mena a Prats de Molló y a La Presta. Ademés de lo ja esmentat, cal dir quan rich en despulles artístiques dels sigles passats, és el Vallespir. Al Canigó s' hi marquen monuments megalíthichs, atribuits sense raó a Rollant; a Amelia, a Llupiá, a Ceret y a Banyuls dels Aspres s' hi serven abundosos vestigis d' arquitectura romana; a l' Esclusa s'hi veuen a les anomenades portes d' Espanya, restes visigots; y a l'Edat Mitjana pertanyen les grandioses runes dels castells de Cabrenys, de Castellnou y d' altres, y la munió d' iglesies romániques per arreu escampades al Vallespir, algunes modificades per posteriors reconstruccions, més totes elles dignes de observació y estudi com són les de Costoges, Montferrer, Serrallonga, Calmelles, el Voló, Casafabra, la abadía de Serrabona, el monastir d' Arlès y la torra de Prats de Molló.

VALLESSÁ, NA. adj. VALLESÁ.

VALLFOGONÁ. *Geog.* Veinat de La Pobla de Lillet.

VALLFOGONESCH, CA. adj. Pertanyent a Vallfogona de Riucorp. || S' aplica també als versos semblants o imitats als d'En Vicens García, que va ésser rector de dit poble.

VALLFORMOSA. *Geog.* Caseriu del terme de Rajadell.

VALLFORNÈS. *Geog.* Barriada de Tagamanent.

VALLGAFARRÓ. *Geog.* Caseriu del terme de Oristá.

VALLGOTINA. *Geog.* Veinat del dist. d'Oristá.

VALLGORNERA. *Geog.* Caseriu del terme de Vilanova de la Muga, prov. de Girona.

VALL-LLOSERA. *Geog.* Veinat del terme de Seva.

VALL-LLOVERA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Tona.

VALLMITJANA (Agapit). *Biog.* Vegis vol. III, pl. 145.

VALLMITJANA. *Geog.* Caseriu del terme de Taradell, provincia de Barcelona.

VALLONCH. *Geog.* Lloch de La Garrotxa, ont conflueixen els camins de Pruit y de Rupit.

VALLPLAMUIXONS. *Geog* Caseriu del terme de Oristá.

VALLROJA (La). *Geog.* Veinat del terme de Bigues.

Agapit Vallmitjana

VALLS (Ignasi). *Biog.* Escriptor y gramátich, nadiu de Mallorca, que vivia a les derreríes del sigle XVII, y a qui 's deu una de les primeres obres publicades en catalá relatives a la ensenyança de la gramática, estampada a Palma l' any 1677.

— (JOAN BATISTA). *Biog.* Advocat mallorquí del sigle XVII, qu' era doctor en abdós drets y exercía ab

bona nomenada, la seua professió a Palma, éssent autor de alguns travalls professionals.

— (RAMÓN). *Biog.* Actor de carácter, dels primers que travallaren al Teatre Catalá. Al estrenarse el *Castell dels tres dragons*, d' En Pitarra, va crear el paper de *Baró,* assolint aplaudiments y popularitat. Va seguir figurant gaire bé sempre a la companyía del Romea.

Segell de Valltarga

VALLS (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Tavertet. || Veinat de Torrelles de Foix.

VALLTARGA. *Geog.* Vegis volúm III, pl. 147.

VALLVÉ. *Geog.* Caseriu del terme de Tagamanent.

VALLVITGE. *Geog.* Capella y veinat del terme de Hospitalet de Llobregat, prov. de Barcelona.

VANO. m. *Art. y of.* Al teler palletes estanyades en forma de vano, per quins espais passen els fils dels rodets del urdidor que formen la faixa, prenent aquesta més o menys amplada, cada vegada que puja o baixa el vano. **Abanico.**

VANO D' ESCALFA-PANXES. Vano de forma ovalada, poligonal, etc., més o menys artisticament fet, ab un mánech pera aguantarlo a la má y posarsel devant de la cara pera lliurarse de la massa escalfor del foch. **Abanico de chimenea.**

VÁNOVA. f. Coberta pera el llit, teixida de cotó y un xich gruixuda. BÁNOVA. **Vánova.**

VAPOR (El). *Geog.* Fábrica y barriada del terme de Parets, prov. de Barcelona.

VAPOR DEL ESTAM (El). *Geog.* Barri de Sabadell.

VAPOR DEL SECH (El). *Geog.* Caseriu del terme de Sabadell.

VAPOR DEN CAPDEVILA (El). *Geog.* Fábrica y veinat del terme de Vich.

VAPORAR. v. a. Exposar els filats a l' acció del vapor a fí de millorarlos pêl teixit.

VAQUER (Magí). *Biog.* Un dels cirurgians més doctes de Mallorca al sigle XVIII. Era nadiu de Porreres, y molt jove va endreçarse a Italia, exercint allí la seua professió y fruint de renòm. Al any 1750 va ésser nomenat catedrátich de Salamanca, ont se creu que va acabar la seua vida. En Serra el suposa autor d' algunes obres sense esmentar els seus titols.

— (NOFRE). *Biog.* Bon esculptor mallorquí que al any 1664, va construir un dels altars més remarcables del seu temps, pera la iglesia de Banyalbufar.

VARAL. m. Afrau. **Cercanias, hondonada, parage.**

VARAT. m. Caballa, sarda.

VARIES. f. pron. ind. pl. **Varios.**

VARIS. m. pron. ind. pl. **Varios.**

VASSIU, VA. adj. *Ter.* Buidor. Lloch despoblat, obgecte sense omplir. **Vacio, despoblado.**

Pere Veciana

VASTITAT. f. INMENSITAT.

¡VATUA! interj. **¡Cáspita!**

¡VATUALISTO! interj. **¡Caramba!**

VECIANA (Pere). *Biog.* Vol. III, pl. 152.

— (PERE ANTONI). *Biog.* Vegis vol. III, pl 152.

— (PERE MARTRE). *Biog.* Vegis vol. III, pl. 152.

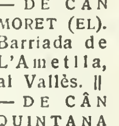
VEDRIER. m. Vidrier, vidriaire. **Vidriero.**

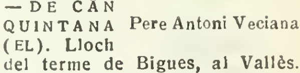
VEDRÚ, NA. f. Transparent, vidriós.

VEIMAR. v. a. **Vendimiar.** || VEREMAR.

VEINAT. m. Reunió de cases dependentes d' un poble o vila. **Aldea.**

VEINAT (El). *Geog.* Caseriu del terme de Pineda. || —(EL). Lloch del terme de Santa Susagna, prov. de Barcelona. || —D' ABAIX (EL). Caseriu del terme de La Bola, prov. de Barcelona. || — DE BIGUES (EL). Caseriu del terme de Bigues, al Vallès. || — DE CÂN FÁBREGUES (EL). Lloch del terme de L Ametlla, al Vallès. || — DE CÂN FEBRERA (EL). Lloch del terme de La Ametlla, al Vallès. || — DE CÂN MORET (EL). Barriada de L'Ametlla, al Vallès. || — DE CÂN QUINTANA (EL). Lloch del terme de Bigues, al Vallès. || — DE CÂN VALENCIA (EL). Caseriu del terme de L' Ametlla, al Vallès. || — DE CLARÁ (EL). Barriada del terme d' Orrius, provincia de Barcelona. || — DE LA ROCOSA (EL). Caseriu de Sant Iscle de Vallalta. || — DELS ROCHS (EL). Barriada d' Orrius. || — D' EN BRUNO (EL). Caseriu de Sant Iscle de Vallalta. || — D' EN DOMÈNECH DE LA FONT (EL). Caseriu de Sant Iscle de Vallalta. || — D' EN ROIG (EL). Pertany al terme de Sant Iscle de Vallalta. || — D' EN SOLER (EL). Pertany al terme de Sant Iscle de Vallalta. || — D' EN VERMELL (EL). Pertany al terme de Sant Iscle de Vallalta.

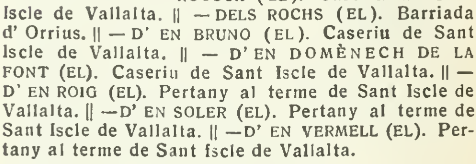

Pere Antoni Veciana

Pere Martre Veciana

VEL. m. Teixit a la plana de granadina negra ab cenefes. **Velo.**

VELADURA. f. *Pint.* Tinta transparent que 's dona pera modificar l' entonació del pintat. **Veladura.**

VELERÍA. f. El ram dels teixits de seda. **Sedería.** || Conjunt de vels o de veles. **Velería.**

VELIAQUÍ. *Expr. demost.* **Helo aquí, hela aquí, vedlo, vedla aquí, tomadlo, tomadla.**

VELÓ. m. *Art. y of.* A les filatures, máquina pera obrir, netejar y destriar en tots sentits les fibres de cotó. **Velón.**

VELL.

ÉSSER MÉS VELL QUE L' ANAR A PEU. fr. *Fam.* Esser ja molt coneguda o sapiguda alguna cosa. *Tener muletas.*

ÉSSER MÉS VELL QUE LA PICOR. fr. ÉSSER MÉS VELL QUE L' ANAR A PEU.

VELLAIRE. *Geog.* Veinat del terme munpal. de Les Preses, a la prov. de Girona.

VELLETAT. f. *Ant.* VELLESA.

VELLIRANA. *Geog.* VALLIRANA

VELLUTINA. f. Teixit de cotó fí, semblant al vellut. **Velludillo.**

VELLUTS. m. Cintes de vellut de seda. **Velludillos.**

VENAS DE LLOBERAS (Rosa). *Biog.* Heroica defensora de Tarragona durant el seti de 1811. Era nadiua de Barcelona y coneguda pêl renòm de *La Rossa* a causa del color del seu cabell. Vivía en un dels hostals de la Rambla d' aquella ciutat y, com totes les patriòtiques tarragonines, ajudava a la confecció de cartutxos. A la eixida que feren els sitiats el día 18 de Maig, va formar a les avençades, bregant ab alguns enemichs y matant a un oficial y a varis soldats. Pèl seu procedir patriòtich, va ésser premiada després ab la xarretera de subtinent.

VENCILL. m. Aucell. **Vencejo** || VENCIL.

VENCIM. m. Lligam que 's fa ab palla de blat, sègol o ord, sense trèureli l' espiga, pera lligar les garbes. **Vencejo.**

VENDA. f. Torn o tanda. **Turno, vez, tanda.**

VENDRELL (El). *Geog.* Caseriu del terme de Tona, prov. de Barcelona.

VENDRELLENCH, CA. adj. Natural o propi del Vendrell, prov. de Tarragona. **Vendrellense.**

VENERA. Vegis vol. III, plana 159.

Venera dels catedrátichs de la Academia Provincial de Belles Arts, de Barcelona.

VENIR.

VENIR A BORDO A MENJAR GALETA. fr. verb. *Venir ó traer á la melena á alguno.*

VENIR A CAP UN TUMOR O GRÁ. fr. verb. *Cocerse las materias.*

VENIR COM L' ANELL AL DIT. fr. Cosa o circumstancia favorable. *Venir como anillo al dedo, venir de perlas, venir de perilla, á pedir de boca, de molde, como agua de mayo.*

VENIR DE GANA. fr. *Venir en gusto.*

VENIR DE L' HORT, VENIR DE LA VALL D' ARÁN. *Loc.* Fer el desentès, fer l' andorrá. *Estar en Babia.*

VENIR DE TROBES. fr. *Tenerlo de balde.*

VENIR VELL *Loc.* Arrivar a edat avençada. *Llegar á viejo.*

VENIRLI DE POCH. fr. *Estar en poco, faltar poco para...*

VENIRLI MAL DE CAP, etc., A ALGÚ. *Loc. Darle dolor de cabeza á alguno.*

VENIRLI PINTAT. *Loc.* Dur una cosa acertada. *Venirle pintiparado.*

VENIRLI SINGLOT A ALGÚ. *Loc. Darle hipo á alguno.*

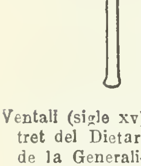
VENIRLI UN DESMAI, RODAMENT DE CAP, FEBRE, TRISTESA, ALEGRÍA, etc., A ALGÚ. *Darle un desmayo, vahidos, calenturas, tristeza, alegria á alguno.*

¡D' ALLÍ HA DE VENIR! *Loc.* Dupte. *¡Quién sabe! ¡Allá veremos!*

NO LI VÉ D' AQUÍ. fr. *No le hace, poco importa.*

¡OY, QUE VENS BÉ!. *Excl. ¡Llegas á tiempo!*

EN TOT TEMPS VÉ BÉ, O SEMPRE VÉ BÉ. fr. *Buenas son mangas después de Pascua.*

Ventall (sigle XV) tret del Dietari de la Generalitat de Catalunya

VENTAFOCHS. f. *Ap.* La cendrosella. **La cenicienta.**

VENTALL. Vegis vol. III, pl. 162.

VENTARSE. v. r. Ferse aire ab el vano. **Abanicarse.**

VENTARSE. v r. VANTARSE.

VENTAYOL (Joan). *Biog.* Mallorquí del sigle XVI, molt competent en les matemátiques y autor d' una de les obres més antigues de comptes comercials, escrita en catalá y publicada en sa primera edició al any 1521. Va ésser traduida al castellá, publicantse una segona edició a Tarragona a l' any 1619.

— (MARTÍ). *Biog.* Relligiós observant, nadiu d' Alcudia, ont va morir a l' any 1648. Era autor d' una curiosa crònica de la revolta dels comuners a Mallorca, trascrivinthi una munió de documents prou importants, obra escrita a l' any 1645.

— (RAFEL). *Biog.* Relligiós que va ésser a son temps un dels orientalistes més distingits. Era nadiu d' Alcudia y va ésser a Palestina, ont va sejornar 56 anys, guardiá del convent de Betlem, professor d' alarb a Damasch y procurador general de Terra Santa, desempenyant comissions diplomátiques encomanades pels reis d' Espanya, de França y de Portugal y pel meteix Soldá de Turquía. Va morir cech als 82 anys d' edat, al de 1726, havent traduit al alarb alguns llibres pietosos, entre altres el *Catecisme cristiá* y la *Mística ciutat de Deu,* de sor María Agreda.

VENTELLOL (Antoni). *Biog.* Pintor mallorquí que vivía al sigle XVIII. A l' any 1718 va pintar la capella del castell de Bellver, que era, segons opinió d' En Jovellanos, obra molt mediocre, mes degué perfeccionarse en son art si, com suposa En Furió, va pintar els retrats que a son temps existíen al convent de trinitaris y eren obra d' un anomenat Ventellol y pintats a l' any 1763.

VENTEJAR. v. n. Fer vent.

VENTIG m. dim. Vent molt dèbil. **Céfiro.**

VENTIJOL. m. **Céfiro, aura.** || dim. de vent. **Vientecillo, airecillo.**

VENTADORN. *Geog.* Vila del Llemosí, d' ont era fill el cèlebre trobador del meteix nom.

Ricart Ventosa

VENTOSA (Ricart). *Biog.* Vegis vol. III, pl. 163.

VENTRE.

VENTRE DE LA CAMA: PANTORRILLA.

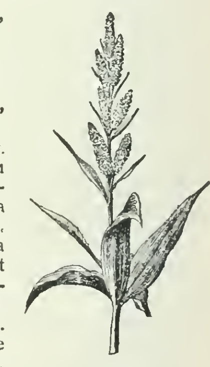
VENTURA.

VENTURA QUE... *Excl. Por fortuna, fortuna que...*

VENTURANÇA. f. Bona sort, felicitat. **Ventura.**

VERAL. m. *Ant.* DRECERA, TASQUERA, MARGE.

VERATRE. m. *Bot.* Planta de la fam. de les liliacies, ab espiga y fulles llanceolades. L' arrel és punyant, y a una gran dosis pot causar la mort. Vegis vol. III, plana 165.

Veratre

VERBA. f. PARAULA.

VERBETEJAR. v. a. DIR.

VÈRBOLA. f. Paraulería, xerrameca. **Habladuría.**

VERD (Bartomeu). *Biog.* Predicador renomenat a son temps, catedrátich de filosofía a l' Universitat de Palma y calificador del Sant Ofici. Era nadiu d' Ibiça, ont va neixer a l' any 1728, morint a Palma al 1804. Havía escrites algunes obres pietoses.

— (BONAVENTURA). *Biog.* Relligiós observant, nadiu de Palma, professor de teología, que vivía als començos del sigle XIX. Entre altres obres, va publicar una relació de les exequíes fetes a Palma quan la mort de la reina Isabel de Bragança a l' any 1819, ab el sermó que va predicarhi.

— (FRANCESCH). *Biog.* Distingit jurista mallorquí que vivía a les derreríes del sigle XVII, y era autor d'una recopilació de comentaris de dret, que mostren els seus profons coneixements. El manuscrit portava data del any 1677.

— (GABRIEL). *Biog.* Advocat de Palma, un dels fundadors del col·legi d' advocats al any 1779, y mort al any 1790. Tenía reputació de docte, mostrada pels travalls jurídichs que va deixar escrits.

— (GABRIEL). *Biog.* Vicari provincial dels carmelites a Mallorca. Va neixer a Monturni al any 1661, morint a Palma al 1733. Era docte teòlech y bon escriptor ascètich.

— (GABRIEL). *Biog.* Advocat y polítich mallorquí, partidari del Borbons, als començos del sigle XVII', per quin motiu va tindre d' exilarse. Al triomfar En

Felip V, va nomenarlo assessor togat y jutge ordinari d'Ibiça, al any 1724, y se l'acabava de nomenar oidor de l'Audiencia de Valencia al any 1748 quan el va sorpendre la mort. Havía publicat un travall refusant les imputacions que se li havien fet.

VERDAGUER. *Geog.* Caseriu de Santa María de Oló. ‖ — (EL). Caseriu del terme de Manlleu, provincia de Barcelona.

VERDAGUERIÀ, NA. adj. S'aplica a lo referent o propi de mossèn Cinto Verdaguer. **Verdagueriano.**

VERDAL. f. *Ornit. Ter.* VERDUM.

VERDALAGA. f. *Bot.* VERDOLAGA.

VERDEJANT, A. adj. Lo que verdeja. **Verdeante.**

VERDELÓS, A. adj. Que tira a vert. **Verdoso, verduzco.**

VERDIER (María). *Biog.* Actriu catalana, que ab acert havía representat papers de dama jove a molts dels teatres de Catalunya, y assolit merescuts aplausos pels anys 1880 al 1890.

Vicents Vergara

VERDISSA. f. BARDIÇA. **Zarzal.**

VERDOL. m. Sistema de máquina de teixir anomenada aixís del nom del seu inventor.

VERDUM.

RENEGAR COM UN VERDUM. fr. *Fam. Ter.* RENEGAR COM UN ORIOL.

VEREDA. f. Ordre o despaig que 's comunica a varis llochs. **Vereda.**

VERENO. m. *Ter.* VERÍ.

VERENÓS, A. adj. VERINÓS.

VERGARA (Vicents). *Biog.* Vegis FRANCESCH. Volúm III, pl. 168.

VERGELIA. f. *Bot.* Arbust de fulles serrades, flors ab tres estams y branques llargues y flexibles. **Sarga, salciña.**

Brot de vergelia

VERGER (Damiá). *Biog.* Metge mallorquí molt remarcable, que va morir a Palma al any 1849. Va ésser metge major del hospital de aquella ciutat, y un dels fundadors de l'Academia de Medicina de la meteixa al any 1828. Havía assolit premis en concursos de corporacions científiques, y pertanyía als centres científichs més calificats. Va escriure obres molt erudites de assumptes relatius a la seua professió, reunint datos erudits pera escriure una *historia mèdich topogràfica de les Balears.*

— (JOAN). *Biog.* Llatinista molt docte y escriptor relligiós nadiu de Palma, mort a Santa Margarida al any 1778. Va ésser examinador sinodal del bisbat y rector de Santa Margarida, de quin poble va escriure una historia.

— (MIQUEL). *Biog.* Esculptor y arquitecte mallorquí, autor del planol y director de les obres de la porta major de la catedral de Palma, d'ordre compost ab columnes, rematant en grandiosa arcada. En una de les columnes hi ha la data de 1596, en quin se suposa que va ésser començada la porta, durant les obres per espai de cinch anys.

VERÍ (Antoni de). *Biog.* Poeta mallorquí del sigle XVII, que conreuava la parla llemosina, havent escrit al any 1623 dotze sonets místichs, ademés de moltes altres composicions seues prou conegudes.

— (FUGUET). *Biog.* Escriptor remarcable del sigle XV que alguns escriptors creuen italiá, per haverse establert a la Toscana, ab el propòsit de que allí estudiés el seu fill, més está fora de dubte que era nadiu de Menorca. Va dedicarse als estudis crítich històrichs, essent l'autor de l'obra *Las Chilliadas*, o expedicions de Carlemany, y de la titolada, *Siti y presa de Granada.* Va morir al any 1503.

— (GABRIEL). *Biog.* Jurista mallorquí, del sigle XV, autor de les correccions fetes al any 1441 en les ordinacions de Mallorca, escrites per En Berenguer Unís.

— (GASPAR DE). *Biog.* Un dels bons poetes llemosins de les derreríes del sigle XV y començos del XVI, que al certamen de 1502 en honor del Beat Ramón Lull, va guanyar la joia senyalada al primer premi. Era nadiu de Palma de Mallorca y En Bover, al seu *Diccionari*, transcriu la composició premiada.

— (RAMÓN). *Biog.* Remarcable advocat que a les derreríes del sigle XVI va obtindre merescut renòm. Al any 1579 va ésser nomenat fiscal del Sant Ofici de Mallorca, y al any 1582, oidor de l'Audiencia. Pêls seus rellevants serveis, va fruir privilegi de ciutadá militar. Era autor d'alguns travalls jurídichs, y va morir a Palma, d'ont era nadiu, als començos del sigle XVI.

— (TOMÁS). *Biog.* Doctor en teología, canonge de la Seu de Palma, y poeta llemosí, que vivía als començos del sigle XVII, havent transcrit alguna de les seues composicions al *Vigilante Despertador* d' En Ferrán de la Cárcel.

VERINADA. f. **Salpullido.**

VERINÓS.

VERINÓS COM UNA AVESPA. fr. *Venenoso como un escorpión.*

VERISSIMILITUT. f. Probabilitat d'ésser certa una cosa. **Verosimilitut.**

VERITAT.

EN BONA VERITAT. fr. *Fam.* Refermant la certesa d'alguna cosa. *De positiva verdad.*

VERME. m. *Ter.* CUCH. **Lombriz.**

VERMELL (El). *Geog.* Caseriu del terme de Puigdalba, prov. de Barcelona.

VERMELLENCH, CA. adj. VERMELLÓS.

VERMELLÓ. m. Tint, pasta o tinta vermella empleada a les impremptes, tallers de pintor y altres oficis. **Bermejón.**

VERMELLOR. f. Color vermell. **Color rojo, bermejez, rojez, rubor.**

VERMELLÓS, A. adj. **Rogench.**

VERNEDA DE SANT FELIU (La). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Sadurní de Osormort, provincia de Barcelona. ‖ — DE SANT PONS (LA). Caseriu del terme de Sant Sadurní de Osormort, provincia de Barcelona.

VERNTALLAT (Bosch de). *Geog.* Els prats y el bosch d' aquest nom, són una de les més rellevantes preciositats naturals de la Comarca d'Olot, a la vora del poble de Les Preses.

VERN-TALLAT. *Biog.* Nom de un capitost revoltós en temps del rei Joan II, que capitenejava 'ls remenses contra 'ls senyors.

VEROL. m. dim. de VER, vas, got, copa.

VEROLA. f. Vacuna, materia o linfa pera empeltarla. **Vacuna.**

VEROLEJAR. v. n. VEROLAR.

VERSAR. v. a. y n. VESSAR.

VERSAYRE. m. VERSAIRE.

VERSEMBLANSA. f. *Ant.* VERSEMBLANÇA.

VERT.

NO DEIXAR RES PER VERT. fr. *Fam.* **Arrambar ab tot lo que 's troba.**

VERTICALITAT. f. La situació vertical en que pot sostindres algún cos.

VESCAMBI. m. Lloch ont se cambien les monedes y valors monetaris. **Cambio de monedas.** ‖ BESCAMBI.

VESÍCULA. f. Butllofa que 's fa a la pell. **Vejiga.**

VESLLUMAR. v. a. Veure una cosa entre claror o vèurela desde molt lluny o confosament. Vislumbrar.

VESLLUMAT, DA. p. p. Vislumbrado.

VESPRAL. adj. Pertanyent o relatiu al vespre.

VESSAMENT. m. Acte y efecte de vessar o vessarse. Desbordamiento, derramamiento.

VESSAR. v. n. Per dintre les eines que contenen líquits. Salirse, pasarse, irse, rezumarse. || Per massa plena una eina. Rebosar, desbordarse.

VESTEN. Imper. del verb ANAR.

VESTEN ANTÒN, QUE 'L QUE QUEDA JA 'S COMPÒN. fr. *Fam.* Vol dir que no hi ha ningú que sia indispensable. *Muérate y verás.*

VESTIR. v. a. Omplir, acabar una cosa ab tots sos detalls.

VESTIT A LA GARGÈ. fr. *Fam.* Vestit de qualsevol manera. *Vestido á la chamberga.*

VETA. f. Quan és estreta. Balduque. || *Art. y of.* Defecte que sol surtir per mala preparació de la filatura.

VETAQUÍ.

VETAQUÍ QUE. VEUS AQUÍ QUE, VELIAQUÍ QUE, VELSHIAQUÍ QUE. *Expr. He aquí que, cata ahí que, ved ahí que.* || VETHOAQUÍ.

VETEN AQUÍ UN ALTRA! o VETEN AQUÍ UN ALTRA QUE NO HA PASTAT AVUI! Exclamació familiar quan algú surt ab alguna pretensió ridícula o extemporania.

VEU. f. Vot, desitg. Deseo, aspiración.

A SOTA VEU. fr. Baxet. *En voz baja.*

VEUASSA. f. aum. VEUAÇA.

VEURE.

VEURES A CAMES, O ESTAR A CAMES. *Loc. Sacar bien el caballo, ó sacar el caballo limpio.*

VEURES AB COR DE... *Loc. Sentirse con ánimo de.*

NO HAVER VIST EL MON SINÓ PER UN FORAT. *Loc. Fam.* No estar fet a res. Desconeixer els perills. *No haber visto el cielo sino por embudo.*

NO PAS MENTRES AQUETS (els ulls) HO PUGUIN VEURE. fr. *Fam.* Expressió assegurant que no s'ha de consentir alguna cosa. *No en mis dias.*

¡VEYAM! o ¡VEJÁM! *Expr.* o *Exclam.* ¡A ver!

VEYN (Gabriel). *Biog.* Catedrátich de filosofía luliana a la Universitat de Mallorca, y vicari provincial per tres vegades de l'ordre carmelitana a la meteixa illa. Era nadiu de Felanitx y va morir a Palma al any 1789. Va ésser predicador remarcable, y bon escriptor ascètich.

— (MIQUEL). *Biog.* Framenor nadiu d' Esporles, que va ésser al any 1666, ministre provincial de l'illa de Mallorca. Era home molt docte y va deixar escrites una munió d'obres teològiques y de predicació. Va morir a Palma al any 1667.

— (MIQUEL). *Biog.* Advocat mallorquí, que va distingirse molt als començos del sigle XIX, fruint nomenada pêls seus travalls jurídichs. Era nadiu de Felanitx y vivía encara al any 1857, en quin va publicar un dels seus discursos.

— (PERE JOAN). *Biog.* Jurisconsult mallorquí, que vivia a les derreríes del sigle XVII y començos del XVIII. A Madrit, ont va sejornar molts anys, va assolir nomenada de docte exercint la seua professió. Va ésser fiscal y oidor de l'Audiencia de Sardenya, ont va morir, deixant escrits un aplech de travalls, molts d'ells impresos y tinguts en son valer, per la doctrina legal que 'ls inspirava.

VI.

VI NOU O NOVELL. m. *Vino nuevo.*

VI VELL. m. *Vino añejo.*

VIABLE. adj. Que pot realisarse, que pot arrivar a terme. Viable.

VIADA Y VILASECA (Joseph). *Biog.* Un dels jurisconsults catalans contemporanis que assoliren més calificats prestigis en la seua carrera. Va desempenyar cárrechs molt importants en la magistratura, entre ells el de fiscal del Tribunal Suprem, president de sala del meteix, y era autor d'obres que l'acreditaven com a crítich y coneixedor de les institucions de dret. Va sejornar molts anys a Madrit, ont va morir. Era autor del *Código penal comentado*, una de les obres avui més consultades en la materia, y apart dels seus travalls jurídichs, se li deuen altres valioses obres, entre quines cal esmentar un *Diccionari* de la llengua espanyola, a quin, además d'enriquirlo afegint quatre mil veus al lèxich de la reial Academia, va publicarhi un apèndix molt interessant. Va ésser senador per la provincia de Tarragona.

Salvador Viada y Vilaseca

VIADOR, A. m. y f. VIANANT. || VIABLE.

¡VIAFORA LLADRES! *Excl.* ¡Ladrones!

VIAIX. m. La pendent que tenen les taules dels telers, pera que les llençadores vagin més ben guiades. El més generalisat és d' un nou per cent. || BIAIX.

VIATGEJAR. v. a. Viatjar sense més ni més, seguidament. Viajar. || VIATJAR.

VIBRATIU, VA. adj. Vibrátil.

VICARIS. m. pl. *Ter.* Notaris, espigots de blat de moro. Espigas de maiz una vez que se les ha quitado el grano. || ESPIGALLOT.

VICENS (Joan). *Biog.* Frare franciscá mallorquí, que fou guardiá del convent de Palma, autor d'obres ascètiques, y primer definidor de Mallorca. Va morir a Palma l'any 1630.

VICENS (El). *Geog.* Caseriu anomenat també *La Guardia*, al terme de les Masíes de Roda, prov. de Barcelona.

VICH (Antoni). *Biog.* Noble mallorquí, dibuixant selecte, pulcre gravador y bon escriptor y poeta. Va neixer a Palma, morinthi l'any 1789. Les seues poesies llatines y mallorquines eren de mèrit. Va escriure la genealogía de la seua casa, y entre les seues obres gravades, cal esmentar una estamga de Sant Antoni de Padua feta l'any 1742 y altre de la venerable Sor Catarina Tomás, suscripta l'any 1743.

— (BERENGUER DE). *Biog.* Cavaller vigatá que vivía al sigle XIII. Va ésser auditor de guerra al exèrcit d' En Jaume I. Va pendre part a la conquesta de Valencia, havent sigut després embaixador del rei de Aragó a Anglaterra.

— (BERNAT DE). *Biog.* Ciutadá y patriota que a l'any 1346 va ésser enviat a Valencia, ab altres representants de Catalunya, pera exigir esmena y satisfacció dels agravis rebuts del rei y dels seus funcionaris.

— (GUILLEM). *Biog.* Cavaller vigatá, que va distingirse a l'any 1412 al combat de Murvedre. Era cambrer d' En Ferrán I a l'any 1425 y conceller reial al 1433. L' any 1444 era mestre racional de Valencia, y el rei d' Aragó va conferirli el cárrech d' emissari pera acabar les lluites promogudes entre 'l rei de Navarra, l'infant N' Enrich y l rei de Castella.

— (RAMÓN DE). *Biog.* Justicia criminal de la ciutat de Vich, al sigle XIV. Per causa de les banderíes que s' havíen promogut a la comarca, va treure la senyera de la ciutat y, alçant el sometent, va declarar la guerra al baró d'Arenós, fentlo presoner ab el fill del duch de Gandía, En Jaume d' Aragó, menantlos presos a Valencia, desde ont foren tr slladats a Xátiva, en quina ciutat va morir aquell noble valenciá.

VICH (Corregiment de). *Geog.* Resolta la defensa

del territori catalá pêls nadius de la nostra terra, després dels fets del Bruch, y formada la Junta Suprema de defensa del Principat, va instalarse, després d' haverho estat a Lleida, a Tarragona y a Poblet, a la ciutat de Manresa el 25 d'Octubre de 1809, convocant allí un congrès de representants dels corregiments en que havía quedat repartida Catalunya, en la part que les tropes franceses no havíen ocupat. Un dels districtes corregimentals, que més adesió a la Junta Suprema mostraren, era el de Vich, que pera preparar la defensa de Catalunya en aquell periode memorable, va comissionar al canonge doctoral de la Seu, doctor Jacint Costa y a En Francesch Bertrana.

VICH (Plana de). *Geog.* Aquesta comarca natural, té per llindars al N. El Ripollès y La Garrotxa; al NO. la comarca del Gironès; al E. La Selva; al SES. el Montseny y el Vallès, y al O. el Moyanès y el Lluçanès. La seua orografía, venen a formarla les estribacions del Montseny y de les Guilleríes per la banda del SE, y al extrem NO. les de Lluçanès que 's relliguen en la seua prolongació del E. envers les del Ripollès y La Garrotxa y ab les del Moyanès en la seua prolongació envers la part alta del Vallès. En quant a la hidrografía, bona part de la meteixa la constitueix la conca del Ter que desde Montesquiu s' endinza a la prov. de Barcelona, recorrentla en una extensió de uns quaranta kilometres fins a tornar per Sau a la prov. de Girona, y portant les seues aigües a la plana de Vich, per Saderra, Torelló, Vinyoles, Sant Hipòlit de Voltregá, Manlleu y Roda. Aumenten el cabal d' aigues del Ter, dins del territori nomenat la Plana, la riera de Talamanca, la riera de Sarreig que s'hi barreja al terme de Santa Cicilia de Voltregá, el riu Gurri que provinent del Montseny passa per Vich, desaiguant al Ter entre Manlleu y Roda, rebent entre altres cursos els de les rieres de la Noguera o d'Altarriba y del Puig-la-Agulla; la riera de Tona; el riu Meder que després del seu aiguabarreig ab les rieres de Font Pedríç, Sabuda y Sentfores, s' endreça a Vich; les dels Torners, la de la Redorta y la de La Bola. Durant el seu curs per la Plana de Vich, el cabal d'aigües del Ter, está tallat per nombroses preses que serveixen pera fer anar les abundoses fábriques de filats o teixits de cotó y altres explotacions industrials d'aquella encontrada. Les aigues minerals de la comarca avaloren el quadro de les variades que a la provincia de Barcelona se califiquen, devent esmentar les cálciques de la Font Santa de Torelló; les sòdiques sulfuroses y yodurades de Tona; les sulfuroses dites *pudentes*, de Manlleu y Gurb; les ferruginoses de Torelló, y les indeterminades de Sant Martí de Sentfores, de Vich y de Sant Hipòlit de Voltregá. Les poblacions més significades de La Plana de Vich, además de aquesta derrera ciutat són: Torelló, Roda, Voltregá, Vilatorta, Manlleu, Tona, Malla, Gurb y Sentfores. L' agricultura de la Plana, té conreus de blats, llegums, verdures y tubèrculs, y essent com es reduida la riquesa forestal, en les voreres del Ter y del Meder, s'hi conreuen els prats artificials que donen lloch a la cría de bestiar boví, tenint al ensemps bona importancia la del bestiar llanar y porquí, quins productes fonamenten algunes industries de transformació, com els formatges y les carns en conserva, que caracterisa la industria de moltes de aquelles poblacions. Al curs d' alguns dels seus rius, s'hi pesquen bons peixos comestibles, truites y anguiles especialment. Además de les arts y oficis, que serven bona part de la seua antiga significació a la Plana de Vich, les manifestacions manufactureres de la moderna industria ha assolit en ella bon progrès y axís cal esmentar les fábriques de mossaichs hidráulichs, de rajoles de Valencia, de paper, les de filats y de teixits de cotó, de fil, de cánem, y genres de punt, les blanqueríes y fábriques de corretges pera transmisions a Vich; molins de farina y fabricació de llangonices a Balenyá; filats y blanqueig de cotó a Gurb; fundicions de ferro, fábriques de filats y teixits de cotó, fassines d' aiguardent y altres industries a Manlleu; filats y teixits de cotó a Voltregá, a Orís y a Roda, ont hi ha la Cooperativa del Ter, y al ensemps, hi travallen fábriques de filats y de teixits de llana; fábriques de llangonices y de tornejar fusta a Torelló, etc. En punt a víes de comunicació compta la Plana de Vich, además del ferrocarril de Sant Joan de les Abadesses, que atravessa el territori ab estació a Balenyá, Vich, Manlleu y Torelló, les carreteres següents: de Barcelona a Ribes, que endreçantse envers La Garriga y Aiguafreda, segueix per Cubelles pera arrivar a Tona, passant després per Vich y Sant Hipòlit de Voltregá, pera arrivar fins a Montesquiu, endinzantse allí a la provincia de Girona; la de Manresa a Girona per Moyá, Vich y Anglès, que passant per Sant Fruitós de Bages, Collsuspina y Molla, empalma ab la carretera de Barcelona a Ribes que segueix fins a Vich, empalmant també ab la meteixa carretera de Granollers la que mena fins a Mataró, a Moyá la que porta fins a Mollet; la de Sabadell a Prats de Lluçanès, ont empalma ab la de Vich a Gironella, en quin derrer punt enllaça aquesta carretera ab la de Sant Fruitós de Bages a Berga; la de Manlleu a la part de Girona, que empalma en aquella vila ab la de Sant Feliu de Torelló a Sant Hilari, carretera provincial aquesta, com ho són les de Sant Feliu de Codines a Centelles, que empalma ab la general de Barcelona a Ribes; la de Moyá a Calaf, per Suria, qu' enllaça ab les de Mollet a Moyá y Manresa a Vich; la de Seva a Viladrau, que ha d' empalmar prop de Collsuspina ab la de Manresa a Vich; la de Vich a la partió de la prov. de Girona, que passant per Manlleu, Sant Feliu y Sant Pere de Torelló, entrará a la prov. de Girona per Vidrá. Contribueixen a la expansió del tráfech a la Plana de Vich, de més a més de les víes esmentades, els camins veinals de Navarcles a empalmar ab la carretera de Manresa a Vich; de Seva a Tona; de Taradell a l' estació de Balenyá; de Folgaroles, per Riudeperes, a empalmar ab la carretera provincial de Vich a Sant Hilari; de Vich a Santa María de Corcó, per Roda, y de Manlleu a empalmar ab la carretera de l' Estat de Barcelona a Ribes, sota Cladelles. A les poblacions més significades de la Plana de Vich hi ha montat el servei de carruatges ab itinerari fixe pera comunicarse ab els indrets que major relació sostenen ab aquelles: de Vich parteixen directament, pera endreçarse a Gironella, Manlleu, Moyá y Manresa, Masíes de Sant Hipòlit de Voltregá, Perafita y Prats de Lluçanès, Roda, Sant Hipòlit de Voltregá, Santa María de Corcó, L' Esquirol, Santa María de Olost y Viladrau, y a Torelló, Manlleu y Tona, está axís meteix establert servei de carruatges.

Segell de Vid (La)

VICHY. m. Nom que 's dona a una tela fina de colors vius y sòlits, que començá a fabricarse a la ciutat francesa del seu nom.

Segell de Vid (La) y Plá

VICTIMARI, A. adj. Lo que 's refereix o pertany a les víctimes.

VICUNYA. f. Mena de teixit de cotó semblant al patent.

VID (La). *Geog.* Vegis LAVID. Vol. II, pl. 116.

VIDA.

SEGUR DE VIDA. Contracta que una companyía de segurs fa ab un particular, el qual pagant un tant estipulat, al morir, els seus hereus cobren una cantitat fixada.

TINDRE LA VIDA A L' ENCANT. fr. *Fam.* Viure sempre ab un jayl al cos. *Vivir de milagro.*

VIDAL (Francesch). *Biog.* Relligiós mallorquí y patriota dels començos del sigle XIX. Era famós teòlech y ab motiu de la guerra de la Independencia, va publicar als primers temps de la meteixa un facicle ab el títol de *El influjo de la religión sobre la disciplina y subordinación militar.*

— (GASPAR). *Biog.* Teòlech y catedràtich de filosofía luliana al estudi de Mallorca desde l' any 1609. Va publicar a Barcelona l' any 1606, una obra llatina, relativa al art de Ramón Lull.

— (GUILLEM). *Biog.* Cronista mallorquí del sigle XVIII, que va escriure un *Noticiari mallorquí* ab noticies força curioses.

— (GUILLEM). *Biog.* Mestre mallorquí, de mitjans del sigle XIX, que va endeçarse molt jove a l'Argentina, establinthi un colegi de instrucció primaria, publicant algunes obres de valua, entre elles una de educació titolada *El Cosmopolita,* plena de noticies curioses relatives als artistes de la seua terra.

— (JOSEPH). *Biog.* Artífix molt habilidós en la elaboració d' alfombres y tapiços. Era nadiu de Mallorca, y va posar la seua industria artística a molta altura, havent assolit reputació, y obtenint premis en les exposicions de 1828 y 1829. Va morir a Palma l' any de 1836.

— (JOSEPH M.ª). *Biog.* Escriptor y advocat, nadiu de Mallorca l' any 1819. Era redactor de la revista polítich-relligiosa y literaria *La Fe,* que 's publicava al any 1844 a Palma, y havía publicat algunes obres històriques y relligioses.

— (MIQUEL). *Biog.* Relligiós que va neixer a Palma l' any 1790, endreçantse molt jove a l' Argentina, ont va ésser protonotari apostòlich, degá de Paraná, vicari capitular y governador del bisbat, sèu vacant. Va ésser senador de la República argentina, dignitat que no s' havía concedit llavors a cap espanyol. Al any 1858, va escriure una pastoral molt remarcable, y era ademés autor de varies obres mistiques.

— (MIQUEL). *Biog.* Poeta popular, nadiu de Benissalem y conegut ab el motiu de Pisca. Improvisava ab una facilitat digne d' ésser admirada y eren molts els romanços y troves populars, que s' havíen vulgarisat degudes a la seua inspiració, als començos del sigle XIX.

— (MIQUEL ANGEL). *Biog.* Retòrich, humanista y escriptor que pertanyía a la relligió carmelitana, y va neixer a Palma l' any 1466, morinthi al 1518.

— (N). *Biog.* Notari mallorquí, y bon poeta que al any 1541 va escriure algunes composicions llatines solemnisant la visita del emperador Carles I, a les Balears.

— (PERE MARTRE). *Biog.* Metge nadiu de Selva, a l' illa de Mallorca. Va ésser catedràtich d' anatomía y va morir a Palma a l' any 1821. Va deixar escrites algunes obres d' observacions patològiques, marcadament relacionades ab les malalties contagioses, com el còlera, la peste bubònica, etc.

— Y MIQUEL (JOSEPH). *Biog.* Natural de Vilarrodona. Feu de mariner la campanya del Pacífich quan la guerra ab Xile y 'l Perú, y escrigué un *Dietari* detallat d' aquelles guerres que redactá a bordo de la fragata *Numancia.* Morí en 1901.

VIDIELLA. f. *Ter.* Bot pera beure. Botijo.

VIDRET. m. Malló de vidre que sol usarse en el teixit de la seda.

VIDRE.

VIDRE DE QUINQUÉ. m. Tubo. *Tubo de quinqué.*

VIDRETS. m. Granets de vidre de varis colors, que serveixen pera adorno dels vestits y trajos femenins. Abalorios.

VÍES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Lavit, prov. de Barcelona.

VIFARIGOLA (La). *Geog.* Veinat del terme de Oristá.

VIGORISACIÓ. f. Acció de vigorisar, donar forces.

VILA (Antoni). *Biog.* Canonge de Mallorca, bisbe de Menorca a l' any 1797 y d' Albarracín al de 1802, ont va morir a l' any 1809. Era home molt docte, nadiu de Ciutadella a l' any 1747, y preceptor del fill del comte de Villapaterna. Va escriure algunes obres d' educació, entre elles les titolades: *El vasallo instruido* y *El noble bien educado.*

Senén Vila

VILA (Senén). *Biog.* Vegis vol. III, pl. 191.

VILA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Gallifa. || — (LA). Veinat del terme de Capolat. || — (LA). Barriada d' Olost. || — (LA). Caseriu del terme de Sant Martí Sescorts, prov. de Barcelona. || — (LA). Veinat de Santa María de Besora. || — (LA). Caseriu del terme de Tagamanent, prov. de Barcelona. || — (LA). Vegis VILA DEL MAS.

VILÁ (El). *Geog.* Caseriu del terme de Cardona.

VILACENDRA. *Geog.* Veinat del terme d' Oristá.

VILACETRÚ. *Geog.* Caseriu de Manlleu.

VILACH (Coll de). *Geog.* Pas del Pirineu, entre 'l riu Sallents y l' Inyola (Vall d' Arán), prov. de Lleida. Té 2,275 met. d' altitut.

VILACLARA. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Feliu Sasserra.

VILADA. *Geog.* Poble que forma municipi ab els veinats del Clotassor y de la Ribera y varies masíes y cases escampades. Té 504 hab. y pertany a la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga, situat a 582 met. sobre 'l mar.

VILADECANS. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Boi del Lluçanès, prov. de Barcelona.

VILADECAVALLS. *Geog.* SANT MARTÍ DE VILADECAVALLS.

VILADELMAS. *Geog.* Barriada del terme de Tona.

VILADELPRAT. *Geog.* Veinat del terme de Sant Sadurní d' Osormort, prov. de Barcelona.

VILADELLEVA. *Geog.* Caseriu del terme de Callús, prov. de Barcelona.

VILADEMUNT y VILADEVALL, o LES VILES. *Geog.* Caserius del terme de Sora, prov. de Barcelona.

VILADEMIRES. *Geog.* Poblet agregat a l' ajuntament de Cabanelles, a La Garrotxa.

VILÁ DE RIBES. *Geog.* Caseriu del terme de Tagamanent, prov. de Barcelona.

VILAFRANQUÍ, NA. adj. Propi o natural de Vilafranca del Penadès, prov. de Barcelona, y també de qualsevulla altra Vilafranca. Villafranquino.

Segell de Vilalba

Segell de Vilalta Sasserra

VILAGAYÁ. *Geog.* Caseriu del terme de Gayá, prov. de Barcelona.

VILAGÚ *Geog.* Veinat de Santa María d' Oló, prov. de Barcelona.

VILALBA. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, part. judicial de Gandesa.

VILALTA. *Geog.* Quadra del terme de Moyá. || Caseriu de Santa María de Marlès, prov. de Barcelona.

VILALTA SASSERRA. *Geog.* Vegis vol. III, pl. 194.

VILALTELLA. *Geog.* Veinat del terme de Sant Boi de Lluçanès, prov. de Barcelona.

VILALLONGA (Jaume). *Biog.* Distingit pintor contemporani, que va neixer a Barcelona a l' any 1861, morint a Tona al 1904. Va fer els seus estudis a la Llotja de la seua ciutat nadiua, a l' Academia de Madrit y ab Mr. Collant a París pêls anys de 1887 a 1888. Era pintor de força y erudit y arqueòlech de valua. A l'Exposició de Londres del 1894 va assolir diploma d'honor.

Jaume Vilallonga

VILAMARÍ. *Biog.* Gloriós almirall catalá del sigle XIV, que ab En Roger de Lluria, En Conrat de Llança y En Santa Pau, va donar esclat a la marina de la nostra terra, fent de la Corona d'Aragó una de les primeres potencies marítimes del período mitgeval. Les seues gestes arrelaren el concepte marítim y comercial de Catalunya. Al morir va ésser sepultat al monastir de Montserrat, ont s' hi serva la seua tomba, que portava esculpit el lema: *Vixit ut semper viveret,* mes, per dissort, les seues cendres van ésser profanades.

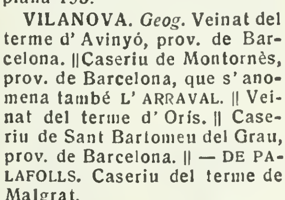

Segell de Vilanant

VILAMARÍ. *Geog.* Caseriu del terme d'Aviá, prov. de Barcelona.

VILAMRICHS. *Geog.* Veinat del terme de Monistrol.

VILANANT. *Geog.* Vegis volúm III, pl. 195.

VILANOVA Y BARRERA (Ramón). *Biog.* Vegis vol. III, plana 195.

Ramón Vilanova y Barrera

VILANOVA. *Geog.* Veinat del terme d'Avinyó, prov. de Barcelona. ||Caseriu de Montornès, prov. de Barcelona, que s'anomena també L' ARRAVAL. || Veinat del terme d'Orís. || Caseriu de Sant Bartomeu del Grau, prov. de Barcelona. || — DE PALAFOLLS. Caseriu del terme de Malgrat.

VILANOVETA. *Geog.* Veinat de Sant Pere de Ribes, provincia de Barcelona.

VILANOVÍ, NA. adj. Propi o natural de Vilanova y Geltrú, prov. de Barcelona, y de qualsevulla altra Vilanova. **Villanovés.**

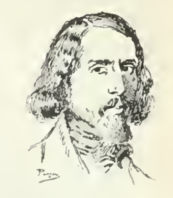
VILAPORTA. *Geog.* Caseriu del terme de Santa María de Corcó.

VILAPUDUA D' ABAIX. *Geog.* Veinat del terme d'Avinyó.

VILAR (Joseph Teodor). *Biog.* Musich catalá, que va neixer a l' any 1836, morint al de 1905. Va ésser deixeble del mestre Ramón Vilanova, y era bon compositor, fruint renòm y popularitat les seues obres. Va escriure els chors de *La romeria de Recasens*, d'En Damás Calvet, a l'any 1865; la musica de *L' últim rei de Magnolia* (1868); la de *Los pescadors de Sant Pol,* d'En Frederich Soler (1869), y als dos anys següents (1870 y 1871) les obres: *Una prometença, La Rambla de les Flors, Pot més qui piula...* y *La lluna en un cove,* estrenades al teatre de Novetats, y la musica de *L' esca del pecat* y de *La torra dels amors,* que van ésser estrenades al teatre del Circh.

Joseph Teodor Vilar

— (MANEL). *Biog.* Vegis vol. III, plana 196.

Manel Vilar

VILAR. *Geog.* Caseriu del terme de Castellvell, prov. de Barcelona. || — (EL). *Geog.* Veinat del terme de Sant Bartomeu del Grau. || — (EL). *Geog.* Caseriu de Sant Boi de Lluçanès, prov. de Barcelona. || — (EL). *Geog.* Veinat del terme de Sant Vicents de Torelló. || — (EL). *Geog.* Barri del terme de Tona. || — DE BAUCELLS (EL). *Geog.* Caseriu del terme de Vilanova de Sau. || — DE CLARÓS (EL). *Geog.* Veinat del terme de Sant Joan de Fábregues. || — DE SAS. *Geog.* Caseriu del terme de Vilanova de Sau (Barcelona).

VILARDEBÒ. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Tagamanent.

VILARDELL. *Geog.* Barri de La Quart. || Veinat de Sant Vicens de Torelló.

VILARGONTER. *Geog.* Veinat del terme de Oristá, prov. de Barcelona.

VILARÓ (El). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Bartomeu del Grau, prov. de Barcelona.

VILARRASA. *Geog.* Barriada del terme de Sant Boi de Lluçanès. || Caseriu del terme de Vilada, prov. de Barcelona.

VILARROGER. *Geog.* Veinat del terme d'Oristá.

VILARRUBÍ. *Geog.* Caseriu del terme d'Oristá.

VILASAU (Gil). *Biog.* Actor còmich del teatre del Odeón, quan va establirshi la anomenada *Societat de la Gata,* havent estrenat les primeres produccions d'En Soler, d'En Vidal y d'En Arnau. Desde 1854, era primer actor d'aquell teatre, y no eren inconvenient pera ell els anys, pera interpretar papers de jove de la primera volada.

VILASECA Y MOGAS (Joseph). *Biog.* Vegis volúm III, plana 198.

Joseph Vilaseca y Mogas

VILASPINOSA. *Geog.* Caseriu del terme de Vilanova de Sau.

VILASSECA. *Geog.* Veinat del terme de Montseny, provincia de Barcelona. || Caseriu del terme de Sant Bartomeu del Grau, prov. de Barcelona.

VILASSECA DE SERRAMENS. *Geog.* Veinat del terme de Sallent, prov. de Barcelona.

VILASSECA VELLA. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Vicents de Torelló, prov. de Barcelona.

VILASSÍS DE MUNT. *Geog.* y

VILASSÍS DE VALL. *Geog.* Caserius del terme de Taradell.

VILATES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de la Llacuna, prov. de Barcelona.

VILATORRADA. *Geog.* Barri de Sant Joan de Vilatorrada, prov. de Barcelona.

VILATORTELLA. *Geog.* Barriada de Sant Bartomeu del Grau, prov. de Barcelona.

VILAVENDRELL. *Geog.* Caseriu del terme de Muntanyola.

VILCHES (Fermina). *Biog.* Actriu dels primers temps del Teatre Catalá. Quan la Societat de *La Gata,* actuava al Odeon, la Vilches va estrenar *Lo Cantador,* ab la companyia en quina hi figuraven la Soler de Ros, En Fontova y altres. A la temporada de 1867 al 68, travallava al Romea.

VILELLA. f. dim. de VILA. || VILETA.

VILELLA (Miquel). *Biog.* Vegis VILELLA (MANEL).

VILELLA Y FONT (Sebastiá). *Biog.* Escriptor y autor dramátich mallorquí, que vivía al any 1861, en quin va estrenarse al teatre de Novetats de Madrit, ab molt èxit, un drama biblich degut a la seua inspiració, ab el títol de *El Corbonau ó el tesoro del templo.*

VILELLA. *Geog* Caseriu del terme de Gisclareny.

VILES (Les). Barriada del terme de Pruit, prov. de Tarragona.

VILLAFRANCH o VILAFRANCH (Lluis de). *Biog.* Relligiós de l'ordre caputxina, crítich eminent y bon escriptor que va dedicarse als assumptes de investigació. Va neixer a Vilafranca de Mallor a al any 1770 y per castellanisació se firmava de Villafranch. Era infadigable travallador passantse dotze hores diaries atrafegat en la seua labor literaria, y els molts anys passats en la rebusca de valiosos documents de la historia de les Balears, li gaudiren merescut renòm d'erudit, essent consultat sovint pêls més atitllats escriptors, a qui havía proporcionat materials literaris de molta valua. Va morir al any 1847. Va corretgir els *Anals de Mallorca* del doctor Tarrassa, y l'*Episcopologi* del meteix autor, y ademés de travalls comentant els d'altres escriptors, va deixar una munió d' obres remarcables com les *Memories pera una biblioteca d'escriptors mallorquins*, les *Miscelanies històriques Baleáriques,* y el *Resúm d'escriptors de totes les nacions;* la *Adarga Balear*, el tractat d'agricultura, y moltes altres.

VILLAHERMOSA (Joseph). *Biog.* Actor catalá de mèrit, que va estrenar a Romea, el drama molt aplaudit *Las joyas de la Roser*, al any 1866. A les taules de aquell teatre, com en altres de Catalunya, va assolir merescuts elogis y aplaudiments per l' acert ab que interpretava els papers de més relleu de la neixenta escena catalana.

VILLALONGA o VILALLONGA (Carmel). *Biog.* Cirurgiá mallorquí, premiat al any 1851, per la Societat Econòmica Valenciana pêls seus travalls de odontotechnia, de quin coneixement ne va publicar un facicle.

—(FRANCESCH). *Biog.* Poeta castellá del sigle XVIII. Era nadiu de Mallorca y entre les seues obres figura un poema mistich publicat al any 1742.

— (GABRIEL). *Biog.* Famós botánich del sigle XVII. Va ésser catedrátich del jardí botánich de Madrit. Era nadiu de Mallorca.

— (GASPAR DE). *Biog.* Escriptor, poeta y doctor en abdós drets, nadiu de Mallorca, que al any 1531 vivía, fruint reputació d' home de valua.

— (GREGORI DE). *Biog.* Cavaller y militar que va neixer a Palma als comencos del sigle XVII. Va ésser governador de Menorca al any 1639 y al 1641 ab la companyía per ell sostinguda, va trovarse al siti de Tarragona. Conreuava ab bon gust la poesía llemosina.

— (JOAN). *Biog.* Valerós militar mallorquí, que va seguir tota la campanya dels set anys de lluita civil, y va mostrar grans coneixements táctichs, arrivant a obtindre el grau de Tinent general, y assolint les grans creus de Sant Ermengol, de Carles III, de Isabel *la Católica* y del Crist de Portugal. Pêls seus fets militars va ésser nomenat marquès del Mestratge y Vescomte dels Aldruides, havent desempenyat algunes capitaníes generals y la plaça de ministre del Suprem Tribunal de Guerra y Marina. Va publicar alguns travalls d'assumptes militars, morint a edat av nçada a Barcelona.

— (JOAQUIM). *Biog.* Dis ingit militar y bon pintor mallorquí, que va neixer a Palma al any 1789. Va entrar al cos de guardias reials al any 1815 arrivant a tinent coronel del meteix y sense desatendre la professió de les armes, va conreuar les seues aficions artístiques, emprenent viatges d estudi per Espanya, França, Italia, Alemanya y Inglaterra, retornant a Mallorca al any 1838, dedicantse per complert a la pintura havent deixat bons retrats, quadres d'assumptes místichs y paisatges.

— (JOSEPH DE). *Biog.* Jesuita mallorquí que va neixer a Palma en noble llar al any 1735, morint a Roma al de 1810. Va sejornar molts anys a Italia, mereixent renòm d'atitllat escriptor.

— (LLUIS DE). *Biog.* Ardiaca de Mallorca, y home a qui el rei En Carles I va distingir pêl seu talent, encomenantli la educació del príncep, que va ésser més tart en Felip II. Va morir al any 1551 a Valladolit. Era autor d'algunes remarcables obres de filosofía y de dret.

— (MIQUEL). *Biog.* Escriptor y metge mallorquí de mitjans del sigle XIX. Entre les moltes obres poètiques, que va publicar a la prempsa, cal esmentar un drama, arreglat del francès, al any 1844, ab el títol de *La mano derecha y la mano izquierda.*

— (VICENTS). *Biog.* Teòlech nadiu de Benissalem, que pertanyía a l'ordre de predicadors, havent sigut moltes vegades prior del seu convent a Palma, ont va morir al any 1745. Era un dels predicadors més eloqüents dels seus dies y autor d'obres dogmátiques.

VILLAREGUT (N.). *Biog.* Matemátich y astrònom mallorquí, que vivía envers dels anys 1617 al 1642. Va publicar un *Discurs astronòmich de les qualitats, causes, duració y effectes de la senyal a manera de palma que ha aparegut en lo cel, que per son nom se nomena Phenòm.*

Segell de Villech y Estany

VILLAMARTÍ (Lluisa). *Biog.* Actriu catalana que 's feu popular pels anys 1875 a 90, en els papers de característica, en quins va fruir molts aplausos en alguns teatres barcelonins. Va figurar molts anys a la companyía que actuava als teatres de Zorrilla y Principal de la barriada de Gracia

VILLECH Y ESTANY. *Geog.* Vegis vol. III, pl. 198.

VÍMECH. m. Mimbre, vimbre.

VIMENÓS, A. adj. *Ter.* INQUIET, BELLUGADÍÇ. Se aplica més particularment a les criatures.

VINCAPERVINCA. *Bot.* Hierba, doncella, brusela. Vegis volúm III, pl. 202.

Brot de vincapervinca dels jardins

VINCIÁ, NA. adj. Pertanyent o relatiu a la filosofía o al art de Lleonart de Vinci.

VINCLAT, DA. adj. Vinculado.

VINENT (Marcelina). *Biog.* Poetissa castellana, que va neixer a Maó al any 1837, entre quines produccions líriques, cal esmentar una llegenda publicada al any 1858, ab el títol de *Generosidad musulmana.*

VINYAÇA (La). *Geog.* Veinat del terme de Torelló, prov. de Barcelona. || aum. de VINYA.

VINYA NOVA. *Geog.* Caseriu del terme del Bruch.

VINYATAIRE. m. Vinariego.

VINYEROL, A. adj VINYADER.

VINYES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Martí del Bas, prov. de Barcelona. || — (LES). Veinat del terme de Taradell, prov. de Barcelona. || —(LES). Barri del terme de Torelló, prov. de Barcelona.

VINYETA (La). *Geog.* Quadra del terme de La Bola, prov. de Barcelona.

VINYOLES. *Geog.* Caseriu del terme de Masíes de Sant Pere de Torelló, prov. de Barcelona.

VINYÒVOL, A. m. y f. VINYATER.

VIÑAS Y CUSÍ (Jaume). *Biog.* Eminent professor d'ensenyança primaria que morí l'any 1902. Publicá alguns llibres d' educació que assoliren inmillorable concepte entre 'ls pedagochs y escrigué una infinitat de bons articles sobre ensenyança en la prempsa professional.

Jaume Viñas y Cusí

— Y GRANGÉS (MANEL). *Biog.* Notabilissim jurisconsult gironi de mitjans del sigle XIX, el qual posá molt alt el foro en aquella ciutat y publicá algún tractat sobre diverses qüestions de dret.

Manel Viñas y Grangés

VIÓ. m. Cada una de les ratlles de mostra que 's fan als teixits.

VIOLA (Mercè). *Biog.* Actriu catalana molt discreta, que va morir ben jove a Barcelona al any 1907. Va ésser aplaudida a la *Sala Mercè* y al Teatre Principal, ont va estrenar *La Nit de Nadal, Gaziel,* etc.

Mercè Viola

VIOLADA. f. Moltes violes. || Acció de violar.

VIOLAIRE. com. Qui cull o ven violes.

VIOLENTMENT. adv. m. Ab violencia. Violentamente.

VIOT. m. *Art. y of.* FAIXA.

VIQUET (Jaume). *Biog.* Prebere y cronista mallorquí del sigle XVII, autor d'una curiosa crònica del temps de brega dels bans de *Canamunts* y *Canavalls*, a Mallorca, entre els anys de 1636 a 1645.

VIQUIDERES. *Geog.* Caseriu de Sescorts.

VIRABARQUÍ. m. *Ter.* Eina pera foradar fustes. Berbiquí. || FILABARQUÍ.

VIRGILI (Jaume). *Biog.* Actor catalá molt popular, que al Teatre Odeón, havía ja assolit concepte, creant alguns tipus que li valgueren abundosos aplausos. Va passar després a Romea y a la representació de *Batalla de Reinas*, va acabar d'obtindre celebritat. Interpretava magistralment els tipus de traidor, havent prestat valiós concurs al modern Teatre Catalá. Va morir al any 1907.

Jaume Virgili

VIRIÓS, A. adj. Viril.

VIROLAT, DA. adj. Que fa vires. Abigarrado.

VIS SENS-FÍ. m. *Art. y of.* S' anomena aixís a les filatures y al teixit, un caragol ab rom elizoidal que a cada vol fa corre una dent de la roda o pinyó. Se 'n construeixen de dos o més cops de rosca pera fer corre més d' una dent.

Moneda de Viterich encunyada a Barcelona

VISCA. Temps del verb VIURE. || *Exclam.* Viva.

VISCA LA GALLINA Y VISCA AB SA PEPIDA. *Loc.* Significant com ab tot y les dissorts, es preferible viure a morir.

VITERICH. *Biog.* Vegis vol. III, pl. 212.

VITRARIA. f. *Bot.* VITTADINA. || *Geol.* Roca transparenta, vidriosa.

VITTADINA. f. *Bot.* Mena de plantes indigenes de la Nova Zelanda, que per adorno se conreuen als jardins. Vitadinia.

Brot de Vittadina

VIU.

ÉSSER MÉS VIU QUE LA FAM. fr. *Ter. Perderse de vista.*

VIURE.

VIURE DE GOLONDRO. fr. *Campar de golondro.*

VIURE DELS AIRES DEL CEL. fr. *Mantenerse del aire.*

VIURE PER MIRACLE. fr. *Vivir de milagro.*

VIURES. m. Queviures. Víveres. || VIANDA.

VIVÉ (Joseph). *Biog.* Valent militar catalá, que essent brigader d'exèrcit va morir a Barcelona al any 1854. Havía entrat al cos de moços de l' esquadra com a individuu del meteix al any 1820, y tan seguides van ésser les seues proeses perseguint els malfactors, que quatre anys més tart era subtinent d' exèrcit. Durant la guerra civil dels set anys, y renunciada pels Veciana la comandancia de les esquadres, va ésser nomenat En Vivé quefe de les meteixes al any 1836, haventse acreditat de organisador y ferm, en aquell seguit periode de lluites politiques, esdevingudes a Catalunya, fins a mitjans del sigle XIX. Era home prudent y d'energía y la seua brillant historia militar, la mostren les distincions que havía merescut, entre altres les creus de Sant Ferrán y de Sant Ermengol, y la encomenda de Isabel *la Catòlica.*

Joseph Vivé

VIVENCHS. *Geog.* Caseriu de La Pobla de Claramunt.

VIVER (El). *Geog.* Veinat del terme de Sant Vicents de Torelló, prov. de Barcelona.

VIVER Y VILLARRUBIA (Eudalt). *Biog.* Vegis VIVER Y VILLARRUBIA. Vol. III, pl. 214.

VIVES (Jaume Joan). *Biog.* Relligiós mercenari, nadiu de Palma, que vivía a les derreríes del sigle XVII, examinador sinodal de Mallorca y de Segorb, y definidor de Valencia. Va morir a l' any 1708 als 84 de la seua edat. Era autor d' algunes obres místiques y dogmátiques.

— (PERE). *Biog.* Relligiós y escriptor mallorquí, que als començos del sigle XVIII va escriure un *Catecisme* de la doctrina cristiana, de quina se 'n feren edicions després de la seua mort, ocorreguda a l' any 1792.

— (PERE). *Biog.* Canonge lectoral de Palma y bon orador sagrat, que era molt popular a mitjans del sigle XIX. Era nadiu de Petra y havía publicat alguns travalls dogmátichs.

— Y GARCÍA (RAFEL). *Biog.* Jurisconsult menorquí, nadiu de Maó, síndich de la seua terra a Madrit als començos del sigle XIX. Ferm patriota, va assolir respectuós concepte pêls travalls fets en favor dels privilegis menorquins, havent escrit algunes obres que no sols mostren la seua identificació ab els drets patriòtichs que va defensar sempre, sinó que al ensemps contenen curioses noticies del dret foral.

VIVET (El). *Geog.* Caseriu del terme de Taradell.

VIVOT (Ramón). *Biog.* Poeta mallorquí de les derreríes del sigle XV, de qui 's tenen poques noticies

biográfiques, mes que va mostrar el seu valer literari al certámen de Valencia en llaor de la Concepció, essentli premiada una bella poesía llemosina, estampada a Valencia a l' any 1487, per Lambert Palmart Alemany.

VOGI. m. Andén, lendel.

VÒGIT. m. Torn. Vuelta.

VOLA (La). *Geog.* Veinat de la comarca d' Olot, a 840 met. d' alt. El formen un petit aplech de pagesíes, essent les principals: el Sitjar, el Palou y l' hostal de câl Ferrer. El nom se cambia ara ab el de Bola.

VOLADURÍA. f. VOLADA.

VOLANDER, A. adj. Fugaz.

VOLENÇA. f. Voluntad, querencia.

VOLER.

VOLER DE DEU. fr. Cosa extraordinaria per lo feliç. *Maravilla, milagro.*

¿VOL DIR? fr. int. *¿Es verdad? ¿Es posible?*

¿VOLS DIR? ¿VÓLEN DIR? fr. int. *¿Crees? ¿De veras?*

¿VOLSTHI JUGAR...? fr. int. *Apuesto á que...*

¿VOLS ÉSSER PAPA?, PÓSATHO AL CAP. *Ref. Más hace el que quiere que el que puede, ó querer es poder.*

VULGUES NO VULGUES. *Ref. Quieras que no, de haldas ó de mangas.*

VOLANT.

VOLANT DE CARDA, DE SELFACTINA, PLÁ, RODÓ, etcètera. Diverses peces rotatives de les máquines de teixits.

VOLEYA (A la). adv. m. Al vol. Al vuelo.

VOLEYAR. Voleyar, voletejar. Volar, revolotear.

VOLONTER. adv. m. *Ant.* y

VOLONTERS. adv. m. *Ant.* De bona gana. Gustosamente.

VOLQUER. m. Llençolet pêls infants. Pañal.

CRIATURA DE VOLQUERS. com. Criatura de pit, criatura que mama. *Niño de pañales.*

SEMBLES UN NOI DE VOLQUERS. fr. *Fam.* Que se apropia a qui fa coses propies de criatura petita.

VOLTA.

VOLTA CILÍNDRICA. *Arq.* Aquella quina secció és un semicercle. *Bóveda cilíndrica.*

VOLTA VAÍDA. *Arq.* La formada per un hemisferi tallat per quatre plans verticals, cada dos dels quals són paralels entre sí. *Bóveda vaida.*

VOLTERA. f. Marrada. Rodeo.

VOLUPTAT. f. VOLUPTUOSITAT.

VOLVOREJAR. v. n. *Ter.* Moures, bellugarse les volves que van enlaire.

VOREJAT, DA. adj. Bordeado

VORES. f. *Ter* BAUMES. || COVES.

VORES DE MASALLERES. *Orog.* Collet de la comarca d' Olot, no lluny dels cingles de Masalleres, despresos de l' alt emmurallat de la cinglera de Ayats.

VOTADOR, A. adj. *Ant.* Qui vota. Votante. || VOTANT, ELECTOR.

VOTER. adj. Llibre en quin els individuus dels tribunals extenen els seus vots. Votero.

XA! Veu pera cridar als goços. Chaz.

XAFADA. f. Aixafada. Estrujamiento.

XAFAMENT. m. Acte o efecte de xafar. Aplastamiento.

XAFAMENTA. f. *Fam* XAFAMENT.

XAFAT, DA. p. p. del verb XAFAR. Aplastado, extenuado, desjarretado. || AIXAFAT.

XAL, A. adj. Bò, bonich, deliciós.

AIGUA XALA. La de les termes de Caldes de Malavella.

XALAR. v. a. Folgar, divertirse. Holgar, divertir.

XALARSE. v. r. Folgarse, divertirse. Holgarse, divertirse.

XALET-REFUGI DEL CANIGÓ. *Geog.* Al coll de Cortalets, prop de l' estany de Balaig, a 2,200 met. d' altura. Lloch de refugi construit per la secció del Club-Alpí de Perpinyá, pera hostatjarse els excursionistes. Está obert els mesos de Juny a Octubre.

XAMADA. f. PARAULADA.

XAMANELLA. f. *Ter.* Xemeneia. Chimenea.

XAMANERA. f. *Ter.* Xemeneia. Chimenea.

XAMANEYA. f. *Ter.* Xemeneia. Chimenea.

XAMAR. v. n. *Ter.* Parlar, xerrar. Charlar.

XAMAT, DA. p. p. del verb XAMAR. Parlat, xerrat. Hablado, charlado.

XAMAYO. *Geog.* Caseriu de Sant Quintí de Mediona, prov. de Barcelona.

XAMBERCH. m Barret de feltre, que s' acomoda mitg partint la copa en parts iguals. Chambergo.

XAMISSA. *Bot.* Planta aquática, de fulles com a tanys, produint al mitg de les meteixes un brí, que acaba en espiga, sobreposada una a l' altra. Es abundosa als estanys.

Xamissa dels estanys

XAMÓS, A. adj. FALAGUER. || Encisador. Hechicero.

XAMOSÍA. f. *Ant.* Afalach o afalech, festositat. || MANYAGUERÍA. || ENCISAMENT.

XAMPLA. f. Joch de nois. Coscojita, pata coja.

XANCH, CA. adj. COIX.

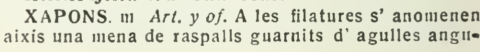
A PEU EN XANCH. fr. Ab un peu a l' aire, caminant ab un sol peu.

XANCA. f. Zanco.

XANGLA. f. Tavola, burla. Broma, burla.

FER XANGLA. fr. *Fam.* Fer tavola. *Hacer burla.*

XANGUER. m. Peça de l' arada que serveix pera aguantar la traiga al jou.

XANO, XANO, o TOT XANO, XANO. fr. Pasito á paso, un pie tras otro, pie ante pie.

XANXA. f. Folga o burla. Chanza, chanzoneta.

XANXEJAR. v. a Chancear.

XAPONS. m *Art. y of.* A les filatures s' anomenen aixís una mena de raspalls guarnits d' agulles angu-

lars inclinades, montats en forma plana o cilíndrica demunt la bota de la corda pera cardar les fibres.

XAPUSSER. m. XAPUCER.

XARABOT. m. *Ter.* Esquitx. **Salpicadura.**

XARABOTADA. f. *Ter.* Esquitxada. **Salpicaduras.**

XARABOTAR. v. a. *Ter.* Esquitxar. **Salpicar.**

XARAGALL. m. Còrrech. **Barranco.**

XARAGALLAR. v. a. Escorrencar. **Abarrancar.**

XARAGAY. m. *Ter.* XARAGALL.

XARBOT. m. Trontoll. **Trabuqueo.**

XARBOTADA. f. Trontollada. **Trabuqueada.**

XARMELLERA. f. *Ter.* TAFANERA.

COMARES XARMELLERES. fr. *Ter.* DONES TAFANERES.

XARNECH, GA. adj. *Ter.* Mestiç de catalá y francesa o de francès y catalana.

XAROP. m. **Jarabe, jarope.** || AIXAROP.

XAROP DE LA BAVA. *Vulg.* Aixarop d' Ipecacuana. *Jarabe de Ipecacuana.*

XARPA. f. *Ter.* Elástich. **Elástico.**

XARPAR. v. a. **Echar la zarpa, echar el guante.**

XARRACADA. f. **Habladuría.** || XERRADA.

XARRACAR. v. a. Serrar ab el xarrach. **Aserrar.** || Xerrar, parlar. **Hablar.**

XARRACH. m. Eina pera serrar. **Serrucho.** || *Fig.* Sabata estalonada o vella. **Chancla.**

XERRADIÇA. f. XARRAMENTA.

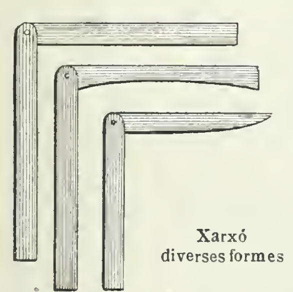
XARRAGASTADA. f. Cusit a la cara o a altra part del cos. **Cicatriz, chirlo.**

XARRICAR. v. n. Beure a galet fent una musica especial. **Churrupear.**

XARRICH. m. de XARRICAR. **Trago.**

XARRIQUEIG. m. Soroll que fa un líquit a la boca al beure a galet. **Ruido que produce un liquido en la boca al beber á chorro.**

XARRIQUEJAR. v. a. *Ter.* Se diu generalment del ví que 's beu ab porró o botella. **Beber á chorro haciendo cierto ruido con la boca.**

Xarxó diverses formes

XARROLA. f. *Ter.* Ganes de parlar. **Habladuría.** || XERRAMECA.

XARXÓ. Vegis vol. III, pl. 231.

XARXONA. f. Dona bruta. **Pazpuerca.**

XARXOTA. f. XARXONA.

XASCAR. v. a. Donar xasco. **Chasquear.**

XAUXA. f. País imaginari de complerta felicitat. **Jauja.**

XAVECÁ, NA. adj. XABACÁ.

XAVECA. f. *Ornit. ter.* **Lechuza.** || SIBECA. || XIBECA.

XÁVEGA. f. Ormeig de pescar. **Jábega.**

XAVETA. f. Seny, enteniment. **Chaveta** || *Art. y of.* A les filatures y tissatge, troç de ferro que serveix pera ajustar al arbre les rodes y les politxes.

XAVIER (Geroni). *Biog.* Pintor mallorquí que vivia a l' any 1613, y era autor d' algunes obres de genre relligiós que figuren a algunes iglesies d'aquella illa.

XAVO. m. Toia de cabells als polsos. **Tufo.**

XAY. m. Bè. **Cordero.** || Bè de llet, anyell. **Cordero lechal, cordero recental.**

XAYAR. v. a. Parir la ovella. **Parir la oveja.**

XAYÓ. m. dim. de XAY. **Corderito.**

XEDMAR (Ramón). *Biog.* Teòlech y filosoph eminent, natural de Castelltersol a mitjans del sigle XII. En 1185 signé proclamat bisbe de Vich y en 1194 de Tarragona. Se distingí combatent la heretgía dels valdenchs. Morí al Novembre de 1198.

Xemeneia

XEFLA. f. *Fam.* MENJADA.

XELÍ. m. Moneda anglesa, que aproximadament val cinch rals. **Chelín.**

XELING. m. XELÍ.

XEMENEIA. f. *Ter.* **Chimenea.** || TIRAMUNT. || Aparell de ferro, que forma a la part baixa a mena de un embut acabat per un canó, y serveix pera avivar les brases del foch. **Chimenea.**

XEMENELLA. f. *Ter.* XEMENEIA.

XEMENERA. f. *Ter.* XEMENEIA.

XEMICH. m. *Art. y of.* A la filatura y als teixits, la banda per ont se trenca un fil per causa de tindre mal repartides les seues fibres, produint llavors diferentes resistencies.

XEMINEYA. f. *Ter.* XEMENEIA.

XEN. m. Eina de tornejar, formada per un boci de barra de ferro, que forma en un dels seus caps anella, ab un caragol de pressió al dessota, y assegura per l' anell una peça que 's travalli al torn enlaire, tocant l' altre cap en un topech fixe al plat, fent voltar el troç que 's torneja.

XERA. f. *Ter.* GRESCA. || Foguera, flamerada. **Hoguera, lumbre.**

XERAPI. n. p. m. **Serapio.**

XERICAR. v. n. **Piar, chirriar.**

XERIMBECH. m. *Ter. Balear.* Aparell de pescar. **Aparejo de pescar.**

XERRADISSA. f. XERRADIÇA.

XERRAIRE, A. adj. Qui parla molt. **Hablador, parlachín, parlero, charlatán.**

XERRAIROT, A. adj. Usat com a despectiu, y defectiu a voltes, pera calificar al que massa enraona.

XERRAMANDUSCA. fr. *Fam.* **Habladores, parlachines.** || XERRAIRE.

XERRAR.

XERRAR MÉS QUE 'L VÍ, MÉS QUE SETZE, O PER LES BUTXAQUES. fr. *Hablar por los codos, ó por quince.*

XERXET. m. *Ornit.* Mena d' ánech petit com un colom. Se cria a la vora dels estanys y té 'l bech groixut y ample, y la part de dalt tapa la de baix. Ès d' un color cendrós clapat de taques més fosques. A les ales hi té una rengla de plomes blanques y una altra de verdes de mitg en amunt. Té la cua curta y els dits units per una membrana. **Cerceta.**

XEVOT. adj. *Ter.* Bò, sá. **Bueno, sano.**

XICH MENUT. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Antoni de Vilamajor, prov. de Barcelona.

XICOT (Collet de cân). *Orog.* A la comarca de Olot, a la vora de Sant Joan les Fonts, a l' altura de 650 met.

XICOY (El). *Geog.* Caseriu del terme de Santa Maria de Besora.

XIFLAR. v. a. Contar, denunciar, espiar. **Chismear.**

XIFRÉ (El). *Geog.* Veinat del terme de Montseny, prov. de Barcelona.

XIFRER. m. *Ter.* XIPRER. **Ciprés.**

XIMAR. v. a. XIFLAR. **Chiflar.**

XIMBOMBA. f. Instrument rústech de fanch cuit o de fusta, buit y obert per un dels seus cantons, y

tancat per l' altre per una pell tivanta, que porta subgectat al mitg un bastó que, moventlo de dalt a baix ab la má guarnida, fa un sò **bronch** y **acompassat. Zambomba.**

XIMELIS. *Geog.* Caseriu de Rubí.

XIMENEZ (Francesch) *Biog.* Doctor en abdós Drets y un dels més remarcables llatinistes del sigle XV. Era nadiu de Mallorca, canonge de la Seu de Palma y vicari general del bisbat. En Villanueva, en sa obra *Viaje literario á las iglesias de España*, y En Piferrer, en el volúm de Mallorca, dels *Recuerdos y bellezas de España*, parlen ab elogi de les seues composicions llatines. Eren obra seua els epitafis en vers llatí dels sepulcres d' En Ramón Lull, del bisbe Sánchez Muñoz y del jurisconsult Delmur. Va escriure ademés, a l' any 1453, un volúm titolat: *Pastoralis de Primatu Papæ et in detractores Ecclesia.*

— D' ARANJUEZ (PERE ALBERT). *Biog.* Doctor teòlech, vicari provincial, prior del convent de carmelites de Palma y asistent del general de l' ordre. Va neixer a Palma a l' any 1600, morinthi al de 1655. Era predicador erudit y eloqüent, havent deixat escrites algunes obres relligioses, santorals, sermons, etcètera.

XIMFOINA. f. *Mus.* Instrument de ferro, de forma triangular, obert per una de les seues puntes pera donar pas a una llengüeta d' acer, que apoiant ab les dents l' instrument, se fa moure ab un dels dits. **Birimbreo.** || BIRIMBAU.

XIMI. m. *Zool. ant.* MICO, MONA.

XIMIA. f. *Zool. ant.* MONA.

XIMIOT. m. aum. de XIMI. **Mico ó mono grande.**

XIMIESCH, CA. adj. *Ant.* Monesch. **Monesco.**

XINCHERRADA. f. *Ter. ibicench.* Esgarrapada, estripada. **Rasguño, desgarro.**

XINDRI. m. Plantilla pera construir archs. **Cimbra.**

XINDRIA. f. Fruit de la xindriera. **Sandía, melón de agua.**

XINDRIERA. f. Planta. **Sandía, zandía.**

XINGUE-XANGUE. m. *Ter. ibicench.* Joch de nois anomenat també CASTRE.

XIPOLLEJAR. v. a. XOPOLLEJAR.

XIPOTILL. m. **Barrizal, lodazal.**

XIPRER. *Bot.* Vegis vol. III, plana 236.

Xiprer

XIRIMÍA. f. Instrument musich de vent. **Chirimia.**

XIRINOLA. f. Gresca, gatzara. **Alegría, bulla, chirinola.**

FER XIRINOLA fr. *Fam.* FER GRESÇA. *Mover bulla*

XISCLADISSA. f. **Chillería.** || XISCLADIÇA.

XIULAR.

XIULAR LES ORELLES A ALGÚ. fr. *Zumbar los oidos.*

XIULAR A LA ORELLA A ALGÚ. fr. *Ladrar á alguno.*

XIULET.

XIULET DE CAÇADOR. Aparell que serveix pera imitar els cants d'alguns aucells, y s'usa a la caça com a reclám.

Xirimía del sigle XVII (M. de Vich)

XIULOTEJAR. v. a. Xiular baix.

XIUXIUEIG. m. Soroll petit y confós que fan molts aucells cantant tots a l' hora y en tò baix. **Murmullo, murmurio.**

XIUXIUEJAR. v. a. Cantar molts aucells a l' hora y en tò baix. **Murmurar.**

XIUXIUEJAR. v. a. Fer lo xiu-xiu a l' orella de algú devant d' altres. **Cuchichear.**

¡XIU! ¡XIU! interj. Pera espantar als aucells y l' avirám. **¡Ox! ¡Ox!**

XIVARRI. m. *Fam.* Soroll fort promogut per moltes persones que enraonen o criden a l' hora. **Escándalo.**

Xiulets de marfil (Museu de Tarragona).

Xiulet de caçador

XIXELL. m. Tudó, au. **Paloma torcaz.**

XIXINA. f. FER XIXINES D' ALGÚ. fr. Matarlo. *Hacerle morcilla, picadillo.*

XOCASSAPOS. *Bot.* Herba de Sant Pons. **Chocasapos.**

XOLLAR. v. a. Esquilar les besties. || ESQUILAR.

XOMBO. *Geog.* Caseriu del terme de Mediona.

XON. m. *Ter.* Fons, fondalada. **Hondo, hondonada.**

XOP. m. Mesura de cervesa.

XOPAT, DA. adj. XOP.

XOPINEJAR. v. n. **Chapotear.**

XOPOLLEJAR. v. n. XOPINEJAR

XORCH, CA. adj. INFECÓN, ESTÈRIL, ERM.

XÒRRECH. m. ESCÓRRECH.

XORRUMET. m. RAJOLINET.

XOYAR. v. a. *Ter.* XOLLAR.

XUCAR. v. a. Mullar en salsa o such. **Mojar en salsa.** || SUCAR.

XUCH. m. SUCH.

XUCLÁ. m. JOGLAR.

XUCLA-SUCH. m. *Fam.* **Chupóptero.**

XUFLA. f. *Met.* **Cuchufleta.**

XUL. m. y

XULO, A. m. y f. Gitanesch, de costums, parla o vestit dels torejadors o dels barris baixos de Madrit. **Chulo.**

XULLA. f. Xuya, rosta. **Torrezno, mulla, picatoste.** || Seny, senderi. **Seso, cholla, chirúmen.**

XULLAR. v. a. **Mutilar, trasquilar.**

XUMANEIA. f. XEMENEIA. || *Art. y of.* Eina pera trepar o foradar corretges, formada per un tubo cònich d' acer roscat al trepant.

XUP. m. *Ter.* Muçol, au de rapinya. **Lechuza.**

XUP (El). *Geog.* Caseriu del terme de Manresa, que s' anomena també MAS XUP.

XUPAR. v. a. XUCLAR.

XUPINEJAR. v. n. XOPOLLEJAR.

XURRIAQUES. f. Vegis vol. III, plana 239.

Xurriaques: 1, de carreter; 2, de cotxer.

XURRIGUERESCH, CA. adj. *Arquit.* Se refereix al estil introduit als començos del sigle XVIII a la arquitectura espanyola per En Xurriguera, esculptor y arquitecte de Salamanca. || Se diu d'un obgecte passat de moda, lleig o vell. **Churrigueresco.**

XURRIGUERISME. m. Sistema de recarregar les obres d'arquitectura ab ornaments de mal gust. **Churriguerismo.**

XURRIGUERISTA. adj. y s. Qui a les obres d'arquitectura, segueix l' estil d'En Xurriguera. **Churriguerista.**

XURRUTEIG. m. XIUXIUEIG.

XURRUTEJAR. v. a. XIUXIUEJAR.

XUSSO. m. **Chuzo.**

XUTSO. m. Bastó ab llança dels vigilants.||XUSSO.

XUXO. m. XUSSO.

XUYA. f. *Ter.* XULLA.

XUYAR. v. a. XOLLAR.

Y.

¡Y ARA! *Exclam. ¡Pues! ¡hola! ¡como es eso!*

Y FORA. (Menjar, travallar, etc.). fr. S' usa després del verb de la oració y a la fi d'ella, ab els sentits d' exclusió de quantitat, de continuació de feines o accions, etc. *Solo, no más que, y nada más, sin descanso.*

Y SANTA BONA MARÍA. fr. *Y santas Pascuas.*

YAHYE (Ahmed). *Biog.* Alarb mallorquí, que va esser Eddabi d' aquella illa. Era autor de la continuació de l' obra de Abu Abdala Muhamad ben Abi Nasr de Còrdova, qu' esmenta l' historiaire Antoni Conde, a la seua *Historia de la dominación de los árabes en España.* La part d' aquell travall, de quin n'havía vist copia l' acadèmich Sr. Gayanyos, comprèn desde l' any 450 de la Egira, fins el de 560.

YBUN-L-LABBENAH. *Biog.* Poeta alarb del sigle XII, nadiu de Mallorca, autor d'un poema, *Krassidah,* dedicat al rei d' aquella illa, en quin se fan elogis de la seua capital. Es el meteix autor a qui en la seua historia del Conqueridor, anomena Abalfach el Baró de Tourtoulon.

YERO. m. **Alberja, alberjano, yero.**

YO. pron. JO.

YODIFER, A. adj. *Quim.* Que conté yodo. **Yodifero.**

YODISME. m. *Med.* Borratxera que ocasiona l'abús del yodo. **Yodismo.**

YODOSOLICÍLICH. adj. *Quim.* Un dels derivats del ácit salicílich. **Yodosolicílico.**

YODOSULFURICH. adj. *Quim.* Aixís s' anomena l' ácit produit per la combinació dels ácits yodich y sulfúrich. **Yodosulfúrico.**

YOLE. m. *Náut.* Nom inglès que s' apropia a una petita embarcació de vela y de rem, molt lleugera y incapaça de dur cárrega. S'emplea especia ment pera les regates. **Yole.**

YUCITA. f. *Paleont.* Fòssils vegetals de forma semblanta a la yuca. **Yucita.**

Z

ZAFLOR (Pere). *Biog.* Metge mallorquí que vivía a les derreries del sigle XIV. Era metge de cambra del rei En Pere III, y va ésser cridat a Saragoça, pera cuidarlo en una de les seues malalties al any 1381, donantli un privilegi concedint a En Zaflor y al fill d'aquest una pensió anyal, reconegut pêls serveis que va dispensar al rei. En les *Misceláneas históricas* del cronista Alemany, s' esmenta un tractat de observacions de varies dolenses, y els remeis que havía usat, aixís com el tractament de *plagues cancerosses.* Al privilegi referit se feien molts elogis d'aquest metge.

ZAFORTEZA (Joan). *Biog.* Jurisconsult mallorquí de merescuda nomenada, que vivía a mitjans del sigle XVI. Morta la seua moller, va resoldre entrar a la companyía de Jesús, vestint la sotana a Palma al any 1592. Al any 1616 va endreçarse a Madrit, pera informar al Suprem Concell de Justicia, en quan als processos criminals promoguts per les diferencies dels Verins y els Fusters, triomfant en tot la seua opinió y salvant de la dissort a molts dels inculpats per calumnioses suposicions. Va morir a Palma al any 1624, deixant escrites una munió de obres seues, de quines, sols algunes de jurídiques van publicarse. Els manuscrits se referíen a tractats teológichs, ascètichs y sermons.

— (JORDI). *Biog.* Remarcable advocat mallorquí, que al any 1602, va ésser comissionat, pels jurats de Palma, pera escriure ab altres jurisconsults una obra de dret municipal.

ZANGLADA (Ramón). *Biog.* Relligiós y teòlech de renòm, nadiu de Palma, que va vestir la sotana de jesuita al any 1608 y al endreçarse a Valencia, ont era destinat, va ésser fet presoner de una nau turca, restant captiu més d' un any. Era un dels predicadors més celebrats a son temps, y al cap de molts anys de pertanyer a la companyía de Jesús, va obtindre consentiment pontifici pera eixirne y entrar a la relligió carmelitana. Va morir al any 1657. Havía escrites nombroses obres en prosa, y bones poesíes.

ZAVALETA (Miquel). *Biog.* Advocat y escriptor contemporani, que vivia al derrer terç del sigle XIX, y era nadiu de Palma de Mallorca. Va assolir renòm per les seues poesíes castellanes, publicades algunes en els periòdichs y revistes envers l'any 1860. Autor dramátich, influit per l' escola d' En Zorrilla, va escriure la comedia en quatre actes *La Pantalla* y els

drames *¿Quien se casa?* y *Amor*. El seu vers era cadenciós y d'una fluidesa delitosa.

ZELOS. m. Gelosía. **Celos**. || GELOS.

ZICHZAGUEJAR. v. n. **Culebrear.** || *Ter.* Fer zig-zachs. **Serpentear.**

ZINCH. m. ZENCH.

ZOOGENIA. f. *Hist. nat.* Generació dels animals. **Zoogenia.**

ZOOGENICH, CA. adj *Hist. nat.* Pertanyent o relatiu a la zoogenia.

ZOOLOGICH, CA. adj Lloch ont se puguen estudiar els animals, com: *parch zoologich, colecció zoològica.* **Zoológico.**

ZOOMAGNÈTICH, CA. adj. *Fisiol.* Pertanyent o relatiu al magnetisme animal. **Zoomagnético.**

ZOOMAGNETISME. m. *Fisiol.* Magnetisme animal.

ZOOTECNISTA. m. Qui és entès o está versat en la zootecnia. **Zootecnista.**

ZOOTERAPEUTICH, CA. adj. *Vet.* Pertanyent o relatiu a la zooterapia o terapèutica dels animals. **Zooterapéutico.**

ZOROTXE. m. *Min.* Mineral platejat semblant al talch. **Zoroche.**

ZÓRRILLISTA. adj. y s. Aixís s'anomenaven pels anys de 1875 a 1890, els republicans progresistes espanyols, que tenien per capitost al polítich significat de la revolució de Septembre, En Manuel Ruiz Zorrilla. **Zorrillista.**

ZOSTERA. f. *Bot.* Mena de plantes marines de les sosteracies, que viuen a les costes de tots els mars.

ZULÚ. m. *Fig.* Barbre, selvatge. **Bárbaro, salvage.**

ZUMZEIG. m. BRUGIT.

ZUMZEJAR. v. n. Mourers les coses suau y acompasadament. **Cimbrar, cimbrear, balancear, bambolear.** || Produir certa remor o soroll un insecte o altra cosa. **Zumbar.**

ZUM-ZUM. m. Soroll confós y continuat. **Run, run.**

ZUMUZADA. f. **Vaiven, balance, oleada.**

ZUS! Exclam. o crit per espantar als animals. **Zud.**

TAULA

PERA LA COLOCACIÓ DE LÁMINES

DEL

DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA

VOLÚM TERCER

Als nostres lectors

Arrivats al terme de la nostra tasca, donem mercès als qui, responent a les excitacions fetes durant el curs de la publicació, han volgut mostrarse identificats ab el nostre propòsit enviantnos reculls de paraules y notes de les seues observacions lexicográfiques pera 'l primer DICCIONARI ENCICLOPÈDICH CATALÁ publicat fins ara. Cal esmentar el nòm d' aquestos benemèrits aimadors de la nostra parla, de la nostra literatura, de les modernes ciencies y del desvetllament de les arts catalanes, rendintlos aixís un tribut de coral agraiment. El concurs que voluntariosos nos han prestat aquestos entusiastes del renaixement literari catalá, ha contribuit a que s' enriquís el cabal de termes consignats als *Diccionaris* publicats fins ara, fentne base de posteriors estudis, atenent a les indicacions que férem al pròlech de la nostra obra, en quina creiem haver complert les oferenes fetes al començar la seua estampació.

Aquest tribut per lo que respecta a la part literaria o lexicográfica de l' obra, el devém rendir, també, ab igual satisfacció y agraiment, per la part illustrativa y gráfica de la meteixa, als que 'ns han prestat el seu concurs per medi de fotografíes, postals, retrats, proves d' art, plánols antichs, datos, etc., que ab tanta profusió enriqueixen el DICCIONARI, ja que sense ells, no hauriem pogut donar a la nostra obra la escepcional importancia que revesteix, y quals noms, repetim, esmentém a continuació pera testimoniarlos nostre agraiment.

ELS EDITORS.

Aladern (Joseph), Barcelona.— Albi (Baró d'), Barcelona.— Albiol (Jacint), Godall. — Almera (Dr. J.), Barcelona.—Alós y de Dou (J. M.ª de), Barcelona.—Alumá (R.), Barcelona.—Arderiu (E.), Lleida.—Associació Protectora de la Ensenyança Catalana, Barcelona.—Ballell (Frederich), Barcelona. —Ballet (J.), Barcelona. — Baltá de Cela, Barcelona. — Barberá Massip (V.), Valencia.— Barlett (Joan), Barcelona. — Barrera (Mossèn Jaume), Barcelona.—Bassegoda (Bonaventura), Barcelona. — Bassegoda (Ramón E.), Barcelona. — Batllevell (Juli), Barcelona. — Borrás (Pere), Barcelona.—Bover (Ramón), Ribes.— Bressanini (I. y E.), Barcelona.— Canelles (Joan), Barcelona. — Canibell (Eudalt), Barcelona.— Castells (F.), Barcelona. — Caula (Francesch), Barcelona. — Centre Excursionista de Lleida.—Ciurana (Lluis), Falcet.—Claverol (Joseph), Seu d' Urgell.— Colomé, Barcelona. — Cuspinera (Miquel), Barcelona. — Danés y Torres (Joaquim), Barcelona.— Delpont (Juli), Perpinyá.— Domenech y Montaner (Lluis), Barcelona.—Diputació Provincial de Barcelona.— Diputació Provincial de les Balears.— Esplugas, Barcelona.— Esquirol (Joseph), La Escala.— Fiter y Inglès (Joseph), Barcelona.— Font y Sagué (Norbert), Barcelona.—Galera (Francesch), Barcelona.—García Llansó (Antón), Barcelona.— Gaza (Alfret), Barcelona.— Gener (Pompei), Barcelona.— Gomez Durán (F.), Valencia. Gomis (Cels), Barcelona.— Guarro (W.), Barcelona. — Hauser y Menet, Madrit.— Homar y Comp.ª, Barcelona.—Homar y Durán (Joseph), Reus.— Institut Catalá de les Arts del Llibre, Barcelona.— Institut Universitari d' Estudis catalans, Barcelona. —Iranzo (Ubalt), Barcelona.—Juyol (Alfons), Barcelona.—Junta de Museus de Barcelona.--Labouche Frères, Tolosa.— Llatas (Emili). — Martínez Passapera (Emili), Lloret de Mar. — Mas (Adolf), Barcelona. — Masdeu (Bonaventura), Barcelona. — Matarrodona, Barcelona.— Mestres (Apeles), Barcelona.— Molet (Mossèn Pere), Lleida.— Moragas (Geroni de), Barcelona. — Morelló (Joseph), Barcelona.— Murtró (Antoni), Barcelona.—Napoleón (A. y E. F. dits), Barcelona.—Oliver (M. dels S.), Barcelona.—Oller (Narcís), Barcelona. — Palencia (Leandre), Barcelona.—Parés (Dr. F. J.), Barcelona.— Passos (Joseph), Barcelona.— Pey (Joseph), Barcelona. — Peyre, Barcelona.— Pijoan (Joseph), Barcelona.— Poch (Joseph), Barcelona. — Prats y Rodés (Ex-colecció de), Barcelona. — Pujol y Brull (J.), Barcelona. — Redondo (Joan), Barcelona. — Reig (Pere), Barcelona. — Riera (Francesch), Barcelona.— Roca (Ramón), Barcelona. — Rocafort (Ceferi), Barcelona. — Rodriguez Codolá (M.), Barcelona.— Roig (Emerenciá), Barcelona. — Salvat (Joan), Barcelona. — Salvat (Pau), Barcelona. — Sagrera (Conrat), Barcelona. — Serra (Joan), Barcelona. — Serra y Constansó (Joseph), Igualada. — Simó (Manel), Barcelona. — Tolrá (Angel), Barcelona. — Torras y Bages (Doctor Joseph), Vich. — Torras (Cesar August), Barcelona. — Torras Germans, Barcelona. — Torres Oriol (Isidre), Barcelona. — Vazquez (Carles), Barcelona. — Vidal Valenciano (Enrich X.), Barcelona.—Vila (Joseph), Barcelona. — Vintró (Juli), Barcelona.

S'han consultat les obres dels següents escriptors, enriquint ab els mots transcrits nostre DICCIONARI.

Aguiló y Fuster (Marián).—Aguiló y Fuster (Plácit). —Aguiló y Vidal (Ferrán).— Albert (Salvador).— Alcover (Joan). — Aldavert (Pere). — Almera (Dr. Jaume).— Almirall (Valenti).— Alomar (Gabriel).— Arabia y Solanes (Ramón).—Argullol (Joseph de). — Arnau (Joseph M.ª). — Aulestia y Pijoan (Antoni). — Aymerich (Mateu).— Balaguer (Victor).— Balaguer y Merino (Andreu).—Balari y Jovany (Joseph).—Ballot (Joan Pau).—Ballot y Torres (Joseph M.ª).—Bargalló (Joseph).— Bartrina (Joaquim M.ª).— Bartrina (Francesch). — Bassegoda (Bonaventura). — Bastús (Vicents Joaquim). — Batet (Joaquim).— Bell-lloch (María de). — Belvitges (Joseph). — Berga y Boada (Joseph).— Bernat Metge. — Bertrán y Bros (Pau). — Bertrana (Prudenci). — Blanch y Cortada (Adolf).— Blanch y Illa (Narcís).— Boades (Bernat).— Bofarull (Antoni de). — Bofarull (Francesch de). — Bofarull (Pròsper). — Bofarull y Sartorio (Manel). — Bofill y Poch (Artur). — Bonafont (J.). — Bosch de la Trinxería (Carles). — Botet y Sisó (Joaquím). — Bover (Joaquim M.ª). — Briz (Francesch Pelay). — Bruguera (Mateu).— Brunet y Bellet (Joseph).— Bulbena y Tusell (Antoni). — Busquets y Punset (Antòn). — Cadevall (Joan).— Calvet (Damás).— Cambouliu (L. R).— Campaner y Fuertes (Alvar). — Canibell (Eudalt).— Careta y Vidal (Antoni). — Carner (Joseph).— Carreras Candi (Francesch).— Carreras (Ramón). — Casas y Carbó (Joaquim). — Casellas (Raimón). — Catalá

(Víctor).—Colominas (J. V.). — Coll y Astrell (Joaquim). — Collell (Mossèn Jaume). — Cormines (Joan). — Coroleu (Joseph). — Coromines (Pere). — Costa (A. Cipriá). — Costa y Llobera (Mossèn Miquel). — Cucurny (Leandre). — Domenech y Montaner (Lluis). — Donadiu (Delfí). — Escrig (Joseph). — Estasèn y Cortada (Pere). — Esteve (Joan). — Esteve (Joaquim).—Estien (Pròsper).—Eximenis.— Fabra (Pompeu). — Falp y Plana (Joseph). — Febrer (Andreu).— Feliu y Codina (Joseph).—Ferrer y Carrió (Ignasi).— Ferrer (Magí).— Fita y Colomer (Fidel).— Fiter y Inglès (Joseph).—Flos y Calcat (Francesch). — Folch y Torres (Manel).—Folch y Torres (Joseph M.ª).—Font y Segué (Norbert).— Franquesa y Gomis (Joseph). — Furió (Antoni). — Garma (Francesch X.).— Gener (Pompei).— Genís y Aguilar (Martí). — Genís (Salvador). — Gibert (Vicents M.ª de). — Gilabert y Bruniquer (Esteva).— Girbal (Enrich Claudi).— Girbal (Eduart). — Girona (Pere). — Gomis (Cels).— Grahit y Papell (Emili).— Grandia (Mossèn Mariàn). — Gual (Adriá). — Guanyabens (Emili). — Guimerá (Angel).— Guinot (Salvador). —Hernandez Sanahuja. —Iglesies (Ignasi).—Juglá y Font (Antoni).—Labernia y Esteller (Pere).—Lacavallería y Dulach (Joan). —Ladvocat.—Lull (Ramón).—Llobet y Vall-llosera (Joseph Antoni).—Llombart (Constantí). — Llorente (Teodor).—Maragall (Joan).—March (Ausies).—Marquilles (Jaume) —Marsilio y de Desclot.—Marsillo (Manel).—Martí y Folguera (Joseph).—Mas y Cases (J. M.)—Mas y Jornet (Claudi).—Maseras (Alfons). —Masilern (Ramón).—Maspons y Labrós (Francesch). —Masriera y Colomer (Artur).—Massó y Torrents (J.).—Matheu y Fornells (Francesch).—Mestres (Apeles).— Milá y Fontanals (Manel).— Milá y Fontanals (Pau).—Miret y Güell (Joseph).—Miret y Sans (Joaquim). — Mistral (Frederich). — Moncerdá de Maciá (Dolors).— Montoliu (Cebriá de).— Montoliu (Manel de).—Morató (Joseph).—Morera (Emili).— Muntades (Miquel).— Nadal (Lluis B.).— Navarro (Mossèn Antoni). — Nebrixa. — Nogueras Oller (Rafel). — Nonell (J.).—Novelles de Molins (Jaume).—Obrador y Bennasar (Mateu).—Oliva (Víctor).—Oliver (M. dels S.). —Oller (Narcís).— Oller y Rabassa (Joan). —Opisso (Alfret).—Ors (Eugeni d').— Osona (Artur).—Pagès de Puig (Anicet). — Parés (Francesch). — Peguera (Lluis de).—Pella y Forgas (Joseph).—Pellicer y Pagès (Joseph M.ª).—Penya (Pere de A.).—Penya de Amer (Victoria).—Pepratx (Justi).—Perbosc (Antonin).—Perecaula (Antoni).—Pérez Çabrero (Artur). —Pers y Ramona (Magí).—Pí y Arimón (Andreu A). —Pí y Margall (Francesch).—Pin y Soler (Joseph).— Plana y Dorca (Joseph).—Planas y Font (Claudi).— Pleyán de Porta.—Pons y Ferreras (Rafel).—Pons y Gallarza (Joseph).—Pons d' Icart (Lluis).—Pons y Massaveu (Joan).—Portusach (Eudalt).—Pou (Onofre).—Pous y Pagès (Joseph).— Puig y Ferreter (Joan).— Puiggarí (Joseph).— Pujades (Geroni). — Pujol y Camps (Celestí).—Querol (Ferrán de).—Querol (Vicents Wenceslau).—Quadrado (Joseph M.ª).— Rahola (Frederich).—Rahola (Carles). — Raynouard (Francesch Just M.ª).—Renyé y Viladot (Frederich). —Riera y Bertrán (Joaquim).—Ripoll y Vilamajor (Jaume).—Roca y Roca (Joseph).—Roig (Jaume).— Ronquillo (Joseph O).—Rubió y Lluch (Dr. Antoni). —Rubió y Ors (Dr. Joaquim).—Ruira y Homs (Joaquim).— Russiñol *(Santiago)*.—Salarich (Joaquim). —Sampere y Miquel (Salvador).—Saura (Jaume Angel). — Segura (Mossèn Joan). — Serafí (Pere). — Siscar (Ramón de). — Soler (Frederich). — Soler (Joan).— Soler y Miquel (Joseph).— Soler y Palet (Joseph). — Taulet (Mossèn Antoni). — Thos y y Codina (Silvi).—Thos y Codina (Terenci).—Tona (Pere).—Torelló y Borrás (Ramón).—Torras y Bages (Doctor Joseph). — Torras (Cesar August).— Torres Amat (Feliu).— Tubino (Francesch M.ª).— Turmeda (Anselm).—Vayreda (Estanislau).—Vayreda (Mariàn). — Ventura Balenyá (Miquel).—Verdaguer (Mossèn Jacint).—Verdaguer y Callís (Narcís). —Vidal de Besalú (Ramón).—Vidal (F. de Sales). —Vidal (Lluis Mariàn).— Vidal y Valenciano (Enrich X.). — Vidal y Valenciano (Gayetá). — Vidal y Valenciano (Eduart). — Vidal (Plácit). — Viladot (Mossèn Lluis). — Vilanova (Emili). — Vilardaga y Canellas (Jacint). — Viura (Xavier). — Vives y Cebriá (Pere N). — Yxart (Joseph). — Zanné (Geroni), etc., etc.

Pera completar les investigacions ab l' obgecte d' esbrinar nous y convenients detalls, s' han tingut presentes les publicacions més calificades pera 'l propòsit d' aquesta obra, tal com el volúm del primer Congrès de la Llengua Catalana; les publicacions de les Academies de Bones Lletres, de Ciencies Naturals y Arts; els volums dels Jochs Florals de Barcelona, de l' Associació Literaria de Girona, de l' Academia Bibliográfica Mariana de Lleida, etc; y revistes, com *Lo Gay Saber, La Renaixença, La Veu del Montserrat, La Veu de Catalunya*, la *Revista Balear, L' Ilustració Catalana, Empori, El Rat-Penat*, la *Revista Catalana*, la *Revue des Langues Romanes*, etc., y les publicacions de l' Ateneu Barcelonì, de l' Associació Literaria de Girona, de la Associació Artística Arqueològica Barcelonina, de l' Associació Catalanista d' Excursions Científiques, de la d' Excursions Catalanes, del Centre Excursionista de Catalunya, Estudis Universitaris Catalans, cançoners populars, etc., al ensemps que 'l calendaris d' En Pelay Briz, d' En Matheu, d' En Joan B. Batlle, del *Rat-Penat*, de Valencia; *La Roqueta*, de Palma de Mallorca; *La Lauseta*, de Tolosa; *Le Roussillonais* y la *Revue Catalane*, de Perpinyá; *Prouvençol*, d' Avinyó, etc., que inserten valiosos travalls.

S' agraeix, a tota la prempsa de Catalunya l' interés demostrat en prò d' aquesta publicació y consigném ab gust el títol d' alguns periòdichs que, entre altres, s' han ocupat ab elogi del DICCIONARI, pregant perdó si deixem d' esmentarne alguns que no hagin arrivat a les mans nostres.

La Veu de Catalunya, Barcelona. — Poble Catalá, id.— La Vanguardia, id.— Las Noticias, id. — Diario de Barcelona, id.— Diario del Comercio, id.— Diario Mercantil, id.—El Diluvio, id.—La Publicidad, id.— La Tribuna, id.— El Noticiero, id.— Correo Catalán, id.— Diario Oficial, id.— Ilustració Catalana, id. — ¡Cu-Cut!, id.— Mercuri, id.— Ilustració Artística, id. —Revista Popular, id.—En Patufet, id.—Butlletí del Centre Excursionista, id. — Revista Social, id. — La Hormiga de Oro, id. — Biblioteca Clásica Catalana, id.—La Sembra, Tarrassa.—Gent Nova, Badalona.— Butlletí del Centre Excursionista de Lleida.—Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages. —Diario de Mataró, Mataró.—El Igualadino, Igualada.—Patria, Igualada.—Terra Valenciana, Valencia. — El Eco de Sitges.— Diario de Gerona.— Vida Llevantina, Canet de Mar. — El Cim d' Estela, Berga.— La Almudaina, Palma. — Catalunya Nova, Tarragona. — El Puigmal, Ripoll. — La Veu de l' Empordá, Figueras. — L' Avenç de l' Empordá, La Bisbal. — La Nova Cataluña, Havana.—Acció Catalana.—Lo Gironés, Revista Olotina, La Veu de la Cos'a, etc., etc.

ADDICIONS Y NOTES [1]

A

(1) Els Editors agrairán al lector curiós se serveixi enviar copia de les paraules y notes, ab les quals ompli aquestes fulles, al efecte d' esser incloses en la reimpresió del present DICCIONARI.

CASELLAS Y DOU (**Raimond**). *Biog.* Renomenat periodista y escriptor qui nasqué a Barcelona pêls anys 1854 a 1858, va dedicarse, de molt jove, a l'industria y prompte 's doná a coneixer còm a critich meritíssim y de gran cultura. Escrigué, també, alguns llibres molt notables, entre ells: *Sòts feréstechs* y *Les Multituts*, y fou considerat còm un dels primers critichs d'art d'Espanya y apòstol fervent del art catalá, essent copiosíssima y saonada la producció d'aquet genre, que escrigué en castellá y en catalá a *La Vanguardia* y *La Veu de Catalunya*, de la que fou, en sos derrers anys, un dels mellors puntals. Havía reunit coleccions molt copioses y preuades de dibulxos y quadres catalans. Morí el 3 de Novembre de 1910 a Sant Joan de les Abadeses, víctima d'un accident ferroviari.

Raymond Casellas y Dou

E

F

GARCÍA ROBLES (Joseph). *Biog.* Mestre compositor y músich notable, fill d'Olot, aont nasqué en 1835. Morí a Barcelona l'any 1910. Feu a Vich sos primers estudis musicals ab molt de lluiment. Mercès a la protecció del marquès de Puerto Nuevo, pogué assolir, prompte, una vasta educació musical, la que li permeté desempenyar, malgrat sos breus anys, el cárrech de professor de música en el col-legi Valldemia, de Mataró, ab gran profit de sos deixebles. A Barcelona va dedicarse, després, a l'ensenyança de la música y fou mestre de capella de gran renòm, produint també moltes obres que 's distingeixen per son bon gust e inspiració.

H

I

J

JOARIZTI Y LASARTE (Miquel). *Biog.* Nasqué a Barcelona pêls anys 1845 a 1850, estudiá la carrera d' enginyer, y començava a exercirla ab molt de lluiment quan, havent tingut ocasió de coneixer en sos viatjes al extranger els novíssims procediments de la heliografía y del fotogravat, resolgué abandonar l' exercici d' aquella pera donar a coneixer entre nosaltres el nou sistema. Fou, donchs, son introductor a Espanya y establí a Barcelona un taller que prompte esdevingué important el qual dirigí fins a sa mort, ocorreguda 'l 18 de Febrer de 1910. Era germá del escriptor y renomenat polítich republicá Adolf, qui va morir a l' any 1871.

K

L

LL

M

N

PERERA (Benet). *Biog.* Filosòph y home de lletres qui nasqué a Valencia l'any 1535, estudiá la carrera eclesiástica còm a novici de la Companyía de Jesús, de la que fou després digníssim membre, y escrigué obres y tractats molt importants d'historia y filosofía. Va morir el 1610 a Roma, aont assolí gran reputació de filosòph y moralista durant els anys que hi va residir.

THOMAS Y BIGAS (Joseph). *Biog.* Gravador mecánich molt intelligent qui va neixer a Barcelona l'any 1853, va perfeccionarse en son travall a l'extranger y, al retornar a Espanya, establí a Barcelona un taller de dita especialitat, aont s'hi implantá y fins millorá molt prompte el novíssim procediment del *fotogravat,* que també s'anomena *gravat directe.* Prengué tant d'impuls la nova industria gráfica, que en Thomas pogué, tot y enlairantla sempre, aplicar les seves activitats y energíes al foment de diferentes empreses editorials que han donat fama a les arts gráfiques catalanes. Fou Thomas patriota fervorós, al qui dèu molt l'actual desvetllament del nostre poble. Morí a Berna (Suissa) el 8 d'Octubre de 1910.

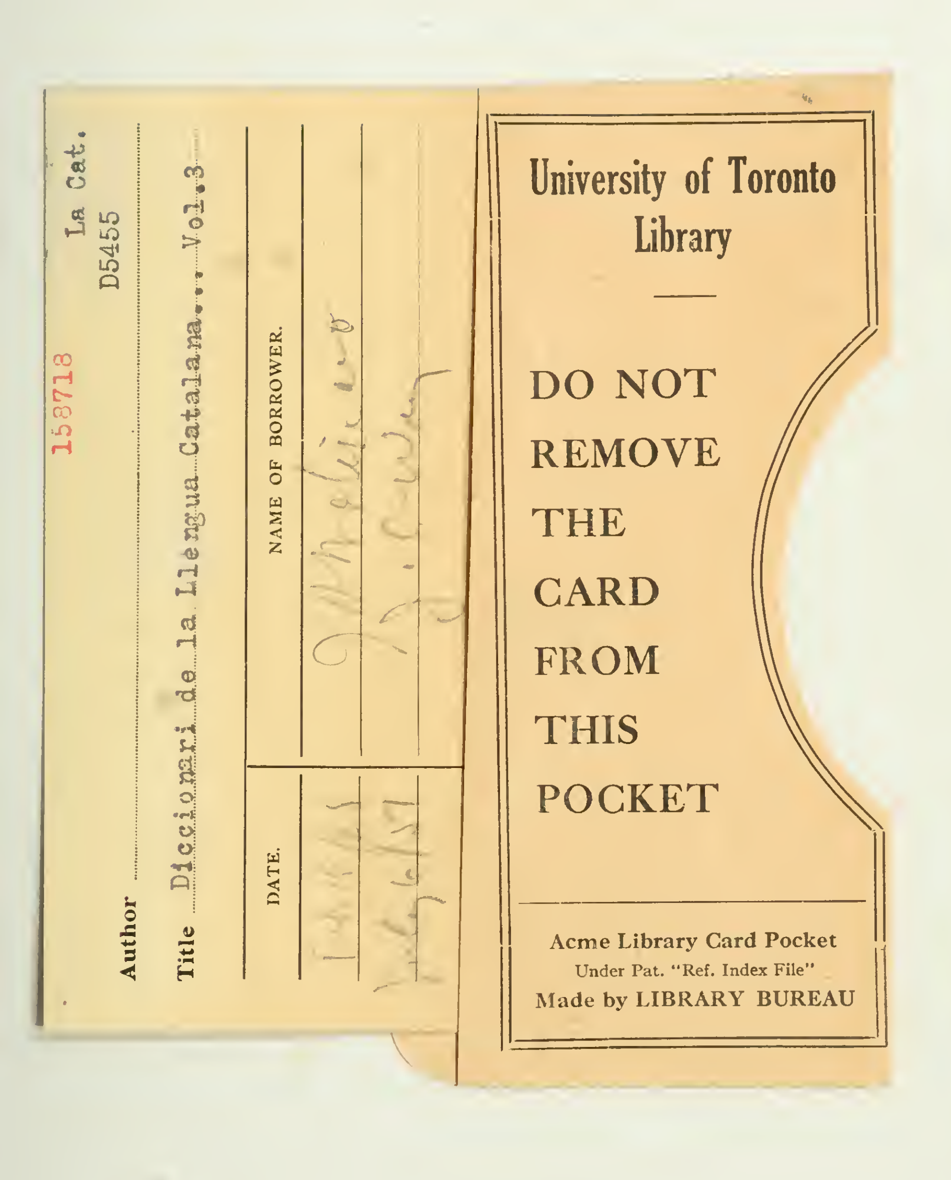

X

158718
La Cat.
D5455
Author
Title Diccionari de la Llengua Catalana... Vol.3
NAME OF BORROWER.
DATE.
University of Toronto
Library
DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET
Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU

